

R. P. F.

PETRI DE ARRAGON,

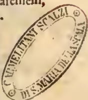
ORDINIS EREMITARVM S. AVGVSTINI, Artium, & Sacræ Theologiæ Magistri, & in Clarissima Salmaticensi Academia publici professoris,

In Secundam Secundæ D. Thomæ Doct. Angelici Commentaria,

DE IVSTITIA ET IVRE.

Cum triplici Indice, vno Quæstionum & Articulorum: altero locorum sacræ Scripturæ: tertio rerum & verborum notatu dignarum summa diligentia Alphabetico ordine inconcinnè digesto.

AD ILLVSTRISSIMVM ET EXCELLENTISSIMVM Principem D. D. Franciscum à Stunica & Sotomayor Ducem Vejarensem, Marchionem de Gibraleon, & Comitem de Benalcazar.

VENETIIS, MDXC[illegible]

Apud Societatem Minimam.

CLARISSIMO ET ECCELLENTISSIMO PRINCIPI, DOMINO.

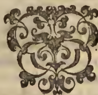
Domino Francisco à Stunica, & Sotomayor; Duci Vejarensi meritiss. Marchioni de Gibraleon, & Comiti de Benalcazar, multisq; aliis titulis ac nominibus præstantissimo,

MAGISTER FRATER PETRUS DE ARAGON Ordinis Eremitarum Diui Augustini, & in Salmanticensi Academia publicus professor S. P. D.

IBRUM hunc de Iustitia, & eius partibus, cum primum absolui, equidem non diu anceps hæsi, cui nam Mæcenati ac Tutellari Deo (vt antiqui dicebant) nuncuparem. Tu enim initio statim meæ cogitationis adfuisti, non solum vt librum et eius autorem sub tua protectione susciperes, verum, vt vtrumque ad te tuo veluti iure vindicares. Nam opus de iustitia & integritate cui alteri dicandum erat, nisi tibi, iustissime & integerrime Princeps? qui posthabitis omnibus exercitationibus, quæ aut vtilitatem tibi, aut voluptatem ingereret, et quibus alioqui Duces et optimates toti incumbunt, tute ad iustitiam excolendam, & exercendam in tuis oppidis quæ & multa & magna sunt, totum conuertisse videris. Quo studio fumosas maiorum tuorum imagines, & Nobilissimum et Antiquissimum Ducum Vejarensium sanguinem, tam gloriose illustrasti; vt cum nulla honoris accessio fieri posse credebatur, plurimum splendoris & dignitatis ex tua honestissima & integerrima viuendi norma susceperit. Quare si libros hosce meos de iustitia ad te mitterem, rem tibi gratissimam facturum me semper existimaui, non inde vt iustitiæ administrationem discas, qui docere omnes potes, sed vt ibi tuæ iustitiæ, & integritatis imaginem ad viuum expressam contempleris. Me autem, qui huius libri autor sum, tibi multis de causis deuinctum esse, non opus est, ego vt verbis tester: cum è re ipsa desumpta testimonia satis probent. Nam vt proprias ac priuatas rationes mei, ac maiorum meorum, erga te tuosq; maiores, prætaream, siquidem compertum habes, non solum D. Antonium del Castillo Portocarrero fratrem germanum meum, tibi, sed parentes & auos meos, tuis clarissimis progenitoribus obsequio & obseruantia mancipatos fuisse: sanè cœnobium hoc Augustinensium Salmanticæ, cuius ego nomenclatu-

ram et habitum præ me fero tam multis titulis tibi astrictum est, vt piacu lum ac scelus ingens perpetrare me crederem, si alteri quàm tibi librum à me editum consecrarem. Etenim Clarissima et christianissima illa Du cissa parens tua Maria, ingentem pecuniarum vim nostris fratribus Salmanticen. pro construendo Collegio instituti nostri legauit ac dereliquit, quam tu nouissimè petentibus religiosis, & habita facultate pontificis, in conuentus huius augmentum & amplificationem conuerti & commutari voluisti: & ipsum conuentum quàm plurimis alijs tuæ magnificentiæ & pietatis argumentis ditasti, & exornasti, videlicet, vt fratres eius soda litij in tuum obsequium arctius deuinceres. Quæ præclarissima in nos collata beneficia dum anno superiori Magister Frater Gregorius Elparensis ordinis nostri tunc R. Generalis: nunc vero S. Romanæ Ecclesiæ Illustrissimus Cardinalis hunc conuentum visitans & instituens cognosceret, Fratribus in eo commorantibus strictè iniunxit ac præcepit, vt tui tuæq; domus ac familiæ incolumitatem & augmentum perpetuis orationibus à Deo exposcerent. Accipe ergo Amplissime & Magnificentissime Patrone, hoc licet exile & tenue munusculum; permagnum tamen nostræ erga te obseruantiæ & gratitudinis symbolum, & Deum Optimum Maximum precamur, vt te quàm diutissime seruet, & humanis ac diuinis donis quàm maximè afficiat & exornet: VALE. E tuo hoc Salmaticen, Augustinianorum conuentu Kalend. Martij. 1590.

LECTORI.

LECTORI.

ALTERI tomo quem superioribus diebus de Fide, Spe, & Charitate super secundam secundæ D. Thomę composueram, ecce nunc, lector candide, alterum de iustitia, & eius partibus eundem D. Thomæ ordinem sequutus annecto, & vtrunque simul in publicum prodire sino, propter incredibilem vtilitatem, quam vtriusque libri lectio (vt arbitror) lectoribus est allatura. Vt enim prædictarũ virtutum Fidei, Spei, & Charitatis, & eas proxime consequentis iustitiæ exercitatio est homini Christiano imprimis necessaria, ita earum intelligentia, & suarum conditionum, & proprietatum exacta disquisitio, viro Theologo, & cuiuis bene docto homini per quam necessaria est. Et vt nunc precedentis libri rationem tibi reddere omittam, quoniam in eius proœmio amplissimam reddidi, sane quod ad præsentem attinet, vix satis explicare queam, quantum olei, & operæ insumpserim, quales noctu vigilias, & diu labores exantlauerim, quot in eo componendo, expoliendo, & concinnando difficultates superauerim. Nam vt multijuga doctrinarum varietate, & grauissimarum materiarum copia refertus hic liber est, ita quamplurimos libros & autores euoluere, codices lectitare, doctissimos Theologos, & iuris vtriusque peritos consulere, & proprium ingenium exercere, & fatigare oportuit, vt per nostram diligentiam & studium non staret, quin liber suis numeris absolutus, & proprijs ac natiuis coloribus expressus prodiret: Et quamuis in prioris tomi de virtutibus Theologicis editione, multum diuque desudatum à me fuerit, si tamen labores in illo impensi cum his, quos in hoc posteriori subiui, conferantur, aut nulli, aut perpauci videbuntur, quibus si adiunxeris eos labores, eos sumptus & expensas quas feci, vt optimis & pulcherrimis characteribus & circunquaque correctissimus ederetur, præsertim his temporibus quibus papyri inopia; & typorum caritas tam magna & insolens est, mirabere, omni dubio procul, meam patientiam & infracti animi constantiam, ne dicam pertinaciam, qui tot difficultatibus superatis, & laboribus emensis, ad vmbilicum potuerim librum perducere, & perductum euulgare. Verum hoc vno tota hæc operarum iactura compensabitur, quòd tibi, optime lector, gratissimos, & vtilissimos labores nostros futuros spero. Nam siue Theologiæ studio adductus sis, siue iurisprudentiã profitearis, siue sacrarum confessionum administrationi vaces, siue concionatoris Euangelici fungaris officio, siue regimen fori secularis, aut Ecclesiastici, tuæ sit curæ demandatum, siue tandem abstrusa philosophiæ Moralis Aristotelicæ sensa velis perscrutari, hic vnus liber instar mille tibi erit, quo duce ac Theseo, prædicta munera poteris obire felicissimè, & ad optatum finem ac scopum compendio peruenire. Siue diues, siue pauper sis multorum aliorum librorum operosam emptionem & laboriosam lectionem excusabis. Demum tale est, ac tam necessarium opus hoc, vt carmina illa Horatiana confidenter ei accommodari possint.

Aeque pauperibus prodest, locupletibus aeque,
Aeque neglectum pueris, senibusq; nocebit.

Quod meum de hoc libro iudicium, si tuo tu, lector, confirmaueris & approbaueris; calcar addes, vt cæteras huius secundæ partis quæstiones, meis commentarijs illustrem. Quod fidens tuę benignitati & gratitudini erga meos labores, iam libens cœpi, & vita duce perficiam. Vale ex hoc conuentu Salmanticensi. 4. Idus Februarij. 1590.

INDEX QVAESTIONVM ET ARTICVLORVM.

Quę in hoc opere continentur & explicantur.

QVAESTIO LVII.

¶ De iustitia. Et primo de iure.

1 *Vtrum ius sit obiectum iustitiæ.*
2 *Vtrum ius conuenienter diuidatur in ius naturale & positiuum.*
3 *Vtrum ius gentium sit idem quod ius naturale.*
4 *Vtrum ius dominatiuum & ius paternum debeant distingui.*

QVAESTIO. LVIII.

¶ De Iustitia.

1 *Quid sit iustitia.*
2 *Vtrum iustitia semper sit ad alterum.*
3 *Vtrum iustitia semper sit virtus.*
4 *Vtrum sit in voluntate sicut in subiecto.*
5 *Vtrum sit virtus generalis.*
6 *Vtrum secundum quod est virtus generalis, sit idem in essentia cum omni virtute.*
7 *Vtrum sit aliqua iustitia particularis.*
8 *Vtrum iustitia particularis habeat propriam materiam.*
9 *Vtrum sit circa passiones, vel circa operationes tantum.*
10 *Vtrum medium iustitiæ sit medium rei.*
11 *Vtrum actus iustitiæ sit reddere vnicuique quod suum est.*
12 *Vtrum iustitia sit præcipua inter omnes virtutes morales.*

QVAESTIO. LIX.

¶ De Iniustitia.

1 *Vtrum iniustitia sit speciale vitium.*
2 *Vtrum iniusta agere sit proprium iniusti.*
3 *Vtrum aliquis possit iniustum pati non volens.*
4 *Vtrum iniustitia ex suo genere sit peccatum mortale.*

QVAESTIO. LX.

¶ De Iudicio.

1 *Vtrum iudicium sit actus iustitiæ.*
2 *Vtrum sit licitum iudicare.*
3 *Vtrum iudicandum sit per suspiciones.*
4 *Vtrum dubia sint in meliorem partem interpretanda.*
5 *Vtrum iudicium sit semper secundum leges scriptas proferendum.*
6 *Vtrum iudicium per usurpationem peruertatur.*

QVÆSTIO LXI.

¶ De partibus iustitiæ. Et primo de partibus subiectiuis, quæ sunt species iustitiæ, cõmutatiua & distributiua.

1 *Vtrum distributiua & commutatiua sint duæ species iustitiæ.*
2 *Vtrum eodem modo in eis medium accipiatur.*
3 *Vtrũ sit eorũdẽ uniformis vel multiplex materia.*
4 *Vtrum secundum aliquam earum specierum iustum sit idem quod contrapassum.*

QVÆSTIO. LXII.

¶ De restitutione quæ est actus commutatiuæ iustitiæ.

1 *Vtrum restitutio sit actus commutatiuæ iustitiæ.*
2 *Vtrum sit necessarium ad salutem omne ablatum restitui.*
3 *Vtrum oporteat illud multiplicatum restituere.*
4 *Vtrum oporteat restitui quod quis non abstulit.*
5 *Vtrum oporteat restitui ei a quo acceptum est.*
6 *Vtrum oporteat restituere eum qui accepit.*
7 *Vtrum aliquem alium.*
8 *Vtrum sit statim restituendum.*

QVÆSTIO. LXIII.

¶ De vitijs oppositis prędictis iustitiæ partibus. Et primo de acceptione personarum, quæ opponitur iustitiæ distributiuæ.

1 *Vtrum personarum acceptio sit peccatum.*
2 *Vtrum habeat locum in dispensatione spiritualiũ.*
3 *Vtrum habeat locum in exhibitione honoris.*
4 *Vtrum habeat locum in iudicijs.*

QVÆSTIO. LXIIII.

¶ De vitijs oppositis commutatiuæ iustitiæ. Et primo de homicidio, per quod infertur nocumentum proximo in persona.

1 *Vtrum occidere animalia bruta, vel etiam plantas sit peccatum.*
2 *Vtrum occidere peccatorem sit licitum.*
3 *Vtrum hoc liceat priuatæ personæ, vel solum publicæ.*
4 *Vtrum hoc liceat clerico.*
5 *Vtrum liceat alicui occidere seipsum.*
6 *Vtrum liceat alicui occidere hominem iustum.*
7 *Vtrum liceat alicui occidere hominem se defendendo.*
8 *Vtrum homicidiũ casuale sit peccatum mortale.*

QVÆSTIO. LXV.

¶ De iniurijs in personam proximi commissis.

1 *Vtrum mutilare aliquem in membro in aliquo casu sit licitum.*
2 *Vtrum liceat parentibus verberare filios & dominis seruos.*
3 *Vtrum liceat aliquem hominem incarcerare.*
4 *Vtrum aggrauetur peccatum ex hoc quod prædictæ iniuriæ inferuntur in personas aliis coniunctas.*

QVÆSTIO. LXVI.

¶ De furto per quod infertur nocumentum proximo in rebus.

1 *Vtrum possessio exteriorum rerum sit homini naturalis.*
2 *Vtrum licitum sit, quod aliquis rem aliquam possideat quasi propriam.*

3 Vtrum

5 *Vtrum furtum sit occulta acceptio rei alienæ.*
4 *Vtrum rapina sit peccatũ specie differẽs a furto.*
5 *Vtrum omne furtum sit peccatum.*
6 *Vtrum furtum sit peccatum mortale.*
7 *Vtrum liceat furari in necessitate.*
8 *Vtrum omnis rapina sit peccatum mortale.*
9 *Vtrum rapina sit grauius peccatum quàm furtũ.*

QVÆSTIO. LXVII.

¶ De iniustitia iudicis in iudicando,
1 *Vtrum aliquis possit iuste iudicare eum, qui non est sibi subditus.*
2 *Vtrum liceat iudici sententiam ferre contra ueritatẽ quã nouit propter ea quæ sibi proponuntur.*
3 *Vtrum iudex possit aliquem iniuste condemnare non accusatum.*
4 *Vtrum possit licite pœnam relaxare.*

QVÆSTIO LXVIII.

¶ De his quæ pertinent ad iustam accusationem.
1 *Vtrum homo accusare teneatur,*
2 *Vtrum accusatio facienda sit in scriptis.*
3 *Quomodo accusatio sit uitiosa,*
4 *Qualiter male accusantes sint puniendi.*

QVÆSTIO. LXIX.

¶ De iniustitia ex parte rei siue accusati in sua defensione.
1 *Vtrum peccet quis mortaliter negando ueritatẽ per quam condemnaretur.*
2 *Vtrum liceat alicui calumniose se defendere.*
3 *Vtrũ liceat alicui iudiciũ subterfugere appellãdo.*
4 *Vtrum liceat alicui damnato per uiolẽtiam se defendere, si adsit facultas,*

QVÆSTIO. LXX.

¶ De iniustitia ex parte testis in testificando,
1 *Vtrum homo teneatur ad testimonium ferẽdum.*
2 *Vtrum duorum uel trium testimonium sufficiat.*
3 *Vtrũ alicuius testimonium repellatur absq; eius culpa.*
4 *Vtrum perhibere falsum testimonium sit peccatum mortale.*

QVÆSTIO. LXXI.

¶ De iniustitia quæ fit in iudicio ex parte aduocatorum.
1 *Vtrum aduocatus teneatur præstare patrociniũ causæ pauperum.*
2 *Vtrum aliqui debeant arceri ab officio aduocati.*
3 *Vtrũ aduocatus peccet iniustã causam defendẽdo*
4 *Vtrũ peccet pecuniã accipiẽdo pro suo patrocinio.*

QVÆSTIO. LXXII.

¶ De iniurijs uerborum quæ fiunt extra iudicium. Et primo de contumelia.
1 *Quid sit contumelia.*
2 *Vtrum omnis contumelia sit peccatum mortale.*
3 *Vtrum oporteat contumeliosos reprimere.*
4 *De origine contumeliæ.*

QVÆSTIO. LXXIII.

¶ De detractione.
1 *Quid sit detractio.*
2 *Vtrum detractio sit peccatum mortale.*
3 *De comparatione eius ad alia peccata.*
4 *Vtrum peccet aliquis audiendo detractionem.*

QVÆSTIO. LXXIIII.

¶ De susurratione.
1 *Vtrum susurratio sit peccatum distinctum a detractione.*
2 *Quod horum sit grauius.*

QVÆSTIO. LXXV.

¶ De derisione.
1 *Vtrum derisio sit speciale peccatum distinctũ ab alijs peccatis, quibus per uerba nocumentum proximo infertur.*
2 *Vtrum derisio sit peccatum mortale.*

QVÆSTIO. LXXVI.

¶ De maledictione.
1 *Vtrum licite possit aliquis maledicere homini.*
2 *Vtrum licite possit aliquis maledicere irrationali creaturæ.*
3 *Vtrum maledictio sit peccatum mortale.*
4 *De comparatione eius ad alia peccata,*

QVÆSTIO. LXXVII.

¶ De fraude quæ committitur in emptionibus & uenditionibus.
1 *Vtrum liceat aliquid uendere plus quàm ualeat.*
2 *Vtrum uenditio reddatur iniusta & illicita propter defectum rei uenditæ.*
3 *Vtrum uenditor teneatur dicere uitiũ rei uẽditæ.*
4 *Vtrum liceat negotiando uendere aliquid plus quàm sit empturà.*

QVÆSTIO. LXXVIII.

¶ De usura:
1 *Vtrum sit peccatum accipere usuram pro pecunia mutuata,*
2 *Vtrum liceat pro eodem quãcunque commoditatem accipere.*
3 *Vtrum aliquis teneatur restituere id quod de pecunia usuraria iusto lucro lucratus est.*
4 *Vtrum liceat mutuo accipere pecuniã sub usura.*

QVÆSTIO. LXXIX.

¶ De duabus partibus quasi integralibus iustitiæ quæ sunt facere bonum & declinare a malo.
1 *Vtrum duo prædicta sint partes iustitiæ,*
2 *Vtrum transgressio sit speciale peccatum.*
3 *Vtrum omissio sit speciale peccatum.*
4 *De comparatione omissionis ad transgressionem:*

QVÆSTIO. LXXX.

¶ De partibus potentialibus iustitiæ, scilicet, de uirtutibus annexis.
1 *Quæ uirtutes iustitiæ annectantur,*

QVÆSTIO. LXXXI.

¶ De singulis uirtutibus iustitiæ annexis. Et primo de religione secundum se.
1 *Vtrum religio consistat tantum in ordine ad Deũ.*
2 *Vtrum religio sit uirtus.*
3 *Vtrum religio sit una uirtus,*
4 *Vtrum religio sit specialis uirtus,*
5 *Vtrum religio sit uirtus Theologica.*
6 *Vtrum religio sit præferenda alijs uirtutibus moralibus.*
7 *Vtrum religio habeat exteriores actus.*
8 *Vtrum religio sit eadem sanctitati.*

QVÆSTIO. LXXXII.

¶ De actibus interioribus religionis. Et primo de deuotione.
1 *Vtrum deuotio sit specialis actus.*
2 *Vtrum deuotio sit actus religionis.*

3 *Vtrum contemplatio seu meditatio sit causa deuotionis.*
4 *Vtrum lætitia sit deuotionis effectus.*

QVAESTIO. LXXXIII.

¶De oratione.
1 *Vtrum oratio sit actus appetitiua virtutis, vel cognitiuæ.*
2 *Vtrum conueniens sit orare.*
3 *Vtrum oratio sit actus religionis.*
4 *Vtrum solus Deus sit orandus.*
5 *Vtrum oratione sit aliquid determinate petendū.*
6 *Vtrum orando debeamus temporalia petere.*
7 *Vtrum pro alijs orare debeamus.*
8 *Vtrum debeamus orare pro inimicis.*
9 *De septem petitionibus orationis Dominicæ.*
10 *Vtrum orare sit proprium rationalis creaturæ.*
11 *Vtrum sancti in patria orent pro nobis.*
12 *Vtrum oratio debeat esse vocalis.*
13 *Vtrum attentio requiratur ad orationem.*
14 *Vtrum oratio debeat esse diuturna.*
15 *Vtrum oratio sit efficax ad impetrandum quod petitur.*
16 *Vtrum oratio sit meritoria.*
17 *De speciebus orationis.*

QVAESTIO. LXXXIIII.

¶De actibus exterioribus latriæ. Et primo de adoratione per quam aliquis corpus suum ad Deum uenerandum exhibet.
1 *Vtrum adoratio sit actus latriæ.*
2 *Vtrum adoratio importet actum interiorem, vel exteriorem.*
3 *Vtrum adoratio requirat determinationem loci.*

QVAESTIO. LXXXV.

¶De actibus latriæ quibus aliquid de rebus exterioribus Deo offertur. Et primo de sacrificijs.
1 *Vtrum offerre sacrificium Deo sit de lege naturæ.*
2 *Vtrum soli Deo sit sacrificium offerendum.*
3 *Vtrum Deo offerre sacrificium sit spiritualis actus uirtutis.*
4 *Vtrum omnes teneantur ad sacrificium offerendū.*

QVAESTIO. LXXXVI.

¶De oblationibus, & primitijs.
1 *Vtrum aliquæ oblationes sint de necessitate præcepti.*
2 *Quibus oblationes debeantur.*
3 *De quibus rebus oblationes fieri debeant.*
4 *Vtrum homines de necessitate teneantur ad oblationes primitiarum.*

QVAESTIO. LXXXVII.

¶De decimis.
1 *Vtrum homines teneantur ad soluendas decimas de necessitate præcepti.*
2 *Vtrum homines teneantur de omnibus rebus decimas dare.*
3 *Vtrum decimæ debeantur solum clericis.*
4 *Vtrum clerici teneantur decimas dare.*

QVAESTIO. LXXXVIII.

¶De uoto per quod ex cultu latriæ aliquid Deo promittitur.
1 *Quid sit votum.*
2 *Quid cadat sub voto.*
3 *Vtrum omne uotum obliget ad sui obseruationem.*
4 *Vtrum expediat aliquid vouere: & ad quid sit vtile.*
5 *Vtrum vouere sit actus latriæ vel religionis.*
6 *Vtrum sic magis meritorium facere aliquid ex uoto quam sine uoto.*
7 *De solennitate voti: per quid s. solennizetur.*
8 *Vtrum illi qui sunt subiecti potestati alterius possint uouere.*
9 *Vtrum pueri possint voto obligari ad religionis ingressum.*
10 *Vtrum votum sit dispensabile, vel commutabile.*
11 *Vtrum in solemni uoto continentiæ possit dispensari.*
12 *Vtrum requiratur in dispensatione uoti superioris autoritas.*

QVAESTIO. LXXXIX.

¶De iuramento per quod assumitur nomen diuinum ad verba confirmanda.
1 *Quid sit iuramentum.*
2 *Vtrum iuramentum sit licitum.*
3 *Vtrum iustitia, iudicium, & veritas sint comites iuramenti.*
4 *Vtrum iuramentum sit actus latriæ.*
5 *Vtrum iuramentum sit appetendum & frequentandum tanquam utile & bonum.*
6 *Vtrum liceat iurare per creaturam.*
7 *Vtrum iuramentum sit obligatorium.*
8 *Quæ sit maior obligatio, utrū iuramenti uel uoti.*
9 *Vtrum in iuramento possit dispensari.*
10 *Quibus & quando liceat iurare.*

QVAESTIO. C.

¶De simonia.
1 *Quid sit simonia.*
2 *Vtrum liceat pro sacramentis pecuniam accipere.*
3 *Vtrum liceat pecuniam accipere pro spiritualibus actibus.*
4 *Vtrum liceat vendere ea quæ sunt spiritualibus annexa.*
5 *Vtrum solum munus a manu faciat simoniacum, an etiam munus a lingua & ab obsequio.*
6 *De pœna simoniaci.*

INDEX LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ,

Qui in hoc opere explicantur.

ERSISTENS in sententia, quam in primo tomo sequutus sum non congerendi in indicem nisi ea solum sacræ Scripturæ testimonia, quæ ex professo, & peculiari quadam ratione tractantur: vt sic lectores querendi, & nihil aliud quam textum Biblicum inueniendi molestia leuarem. Accipe lector optime eodem ordine, atque modo indicem digestum, & quamuis multa alia ad veritates confirmandas ex sacris litteris fuerint loca deprompta; hæc tamen singularem continent explicationem: quæ si videre placuerit, nec laborem frustra impensum, nec spes frustratas pœnitebit.

EX GENESI. i. Cap. I.

FACIAMVS hominem ad imaginē, & similitudinem nostram, vt presit piscibus maris, & volatilibus cœli. fol. 92.b
Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, & vniuersa ligna, quæ habent in semetipsis semētem generis sui. 230. b
Dominamini piscibus maris, & volatilibus cęli, & vniuersis animantibus quę mouentur super terram. 228.b
Fiant luminaria, & stellæ in firmamento vt sint signa, & tempora. 567.a
4. Respexit Dominus ad Abel & ad munera eius. 229.b.
7. Tole de animalibus mundis septena, & septena. De immundis autem duo, & duo. 230. a
8. Sensus & cogitatio hominis prona sunt ad malum ab adolescentia sua. 253. a
9. Omne quod mouetur, & viuit erit vobis in cibum, quasi olera virentia tradidi vobis omnia. 549.a
15. Quod cum faceret Abraham, & partes illas in terra collocasset apparuit Dominus in specie clibani succensi, & lampadis igne, ac pertransiuit per illas diuisiones. 767.a
19. Maledictus puer Canaan, seruus seruorum erit fratribus suis, & infra: Benedictus Dominus Sem, sit Canaan seruus eius. 94.b
Habeo duas filias adducam eas ad vos, abutimini eis 530.b
24. Cum Abraham esset senex, multorumq; dierum dixit ad seruum seniorem domus suę, qui præerat omnibus quæ habebat, pone manum tuam subter femur meum, vt adiurem te per Deum cęli, & terræ. 767.b.
25. Vende mihi primogenita tua. 530.a

EX EXODO.

Cap. I. Omnes animæ eorum qui egressi sunt de femore Iacob. 766.b
2. Moyses vidit afflictionem Israel, & Aegyptiū percutientem Hebręum, & cum circunspexisset huc, atque illuc, & nullum adesse vidisset, percussum Aegyptium abscondit. 77.a
3. Ego sum qui sum, & paulo inferius: Dices filijs Israel, qui est, misit me ad vos. 608.a
12. Hæc est religio Phase. 543.b
32. Vnusquisque fratrem suum, amicum, & proximum occidat. 239.a

EX LEVITICO.

Cap. 19. Non maledices surdo, nec coram cæco pones offendiculum, sed timebis Dominum, Deum tuum. 438.b
Nō eris criminator, nec susurro in populis. 439.a

EX NVMERIS.

Cap. 19. Hæc est religio Victimæ. 543.b

EX DEVTERONOMIO.

Cap 6. Dominum Deum tuum timebis, & per nomen eius iurabis. 787.a
17. Nec eleuetur cor eius in superbia super fratres suos, neque declinet in partem dexteram aut sinistram. 158. a
23. Non fœnerabis fratri tuo ad vsuram pecunię, vel quanlibet aliam rem; sed alieno. 409.a
28. Benedicet Dominus cunctis operibus manuū tuarum, & fœnerabis gentibus multis: & ipse a nullo fœnus accipies ibid.
32. Suggerit mel de petra, oleumque de saxo durissimo. 164 b

EX LIBRO PRIMO REGVM

Cap. 8. Hoc erit ius regis: filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, facietq; sibi equites, & præcursores quadrigarum suarum, &c. filias quoq; vestras tollet, & agros vestros, & vineas, & oliueta optima tollet, & dabit seruis suis, &c. 158.b
16. Vsquequo tu lugebis Saulem cum ego eiecerim

cerim eum a facie mea? 599.a

EX LIBRO TERTIO REGVM.

Cap.21. Benedixit Naboth Deo & regi.450.b

EX LIBRO QVARTO REGVM.

Cap.18. Inuocate nomina Deorum vestrorum, 530.b

EX LIBRO IOB.

Cap.1. Ne forte peccauerint filij mei, & benedixerint Deo in cordibus suis.450.b

3. Pereat dies in qua natus sum, & nox in qua dictum est, vere conceptus est homo, cum sequentibus. 452.a

EX LIBRO PSALMORVM.

Psal.2. Postula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, possessionem tuam terminos terræ, 338.a

4. Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.6 a

6. Erubescant, & conturbentur vehementer omnes inimici mei.589.a

54. Viri sanguinum non dimidiabunt dies suos, 23c.b

67. Qui inquirebant mala mihi, locuti sunt vanitates. Ego autem tanquam surdus non audiebam.424.b

71. Dominabitur a mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum. 338.a

108. Constitues super eum peccatorem, & diabolus stet a dextris eius: cum iudicatur, exeat condemnatus, & oratio eius fiat in peccatum. 589.a

EX LIBRO PROVERBIORVM.

Cap.23. Noli vendere sapientiam, & doctrinam, & intelligenam.800.b

26. Sicut qui mittit lapidem in aceruum Mercurij, sic qui tribuit insipienti honorem.224.a

Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam, ne ei similis efficiaris 424.b

EX LIBRO SAPIENTIÆ.

Cap. 8. Sapientia diuina sobrietatem, & prudentiam docet, & sapientiam, & virtutem.46.a

Attingit a fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter.573.a

EX LIBRO ECCLESIASTICI.

Cap.5. Non appelleris susurro in vita tua, & in lingua tua ne capiaris, & confundaris.439.a

7. Deus fecit hominem rectũ, & ipse immiscuit se infinitis quæstionibus. 244.b

8. Ne litiges cum homine linguato, ne struas in ignem eius ligna.425.a

11. Dum maledicit impius diabolum, maledicit ipse animam suam 451.a

23. Si frustrauerit fratrem, delictum illius super ipsum erit, & si dissimulauerit delinquet dupliciter, & si in vacuum iurauerit, non iustificabitur, replebitur enim retributione pessima domus illius.780.a

28. Vir peccator conturbabit amicos, & in medio pacem habentium immittet inimicitiam. 442.a

41. Curam habe de bono nomine.99.b

42. Melior est iniquitas viri, quam benefaciens mulier. 165.a

EX ESAIA.

Cap.1. Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis plena iudicij? iustitia habitauit in ea: nunc autem homicidia, &c.

Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum, plenus sum, holocausta arietum, & adipem pinguium, & sanguinem hircorum nolui. 559.a

17. Scribe stylo hominis, velociter spolia detrahe, cito prædare.324.a

EX ZACHARIA.

Cap.5. Et conuersus sum, & eleuaui oculos meos & vidi, & ecce volumen volans: & dixit ad me: Quid tu vides? & dixi: Ecce ego video volumẽ volans, longitudo eius viginti cubitorum, & latitudo eius decem cubitorum, & dixit ad me. Hæc est maledictio quæ egreditur super faciẽ omnis terræ, quia omnis fur (sicut ibi scriptum est) iudicabitur: & omnis iurans ex hoc similiter iudicabitur, educam illud dicit Dominus exercituum, & veniet ad domum furis, & ad domum iurantis in nomine meo mendaciter: & commorabitur in medio domus eius, & consumet eum, & ligna eius, & lapides eius, &c. 323. b

9. Ecce Rex tuus veniet tibi, & dominium eius à mari vsque ad mare. 338.a

EX LIBRO SECVNDO Machabæorum.

Cap. 14. Maluit nobiliter mori, quam sub ditione fieri peccatoribus.249.b

EX MATTHAEO.

Cap.5. Non iurabis neque per cęlum quia thronus Dei est, &c.

Ego autem dico vobis, nolite iurare omnino. 770.b

Sit sermo vester, est, est, non, non: quod autem abhis abundantius est, a malo est. 772.a

6. Nolite soliciti esse animæ vestræ, quid manducetis, nec corpori vestro, quid induamini.588.b

Pater

Pater noster qui es in cælis, &c. vsque ad finem orationis Dominicæ. à fol. 605. vsque ad 615.
Te autem faciente eleemosynam nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. 646. b
7. Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum, & Pharisæorum. 2. b
Nolite iudicare, & non iudicabimini. 62. a
12. Qui dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei, qui autem dixerit verbum contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neq; in hoc seculo, neque in futuro. 591. b
17. Liberi sunt filij. 159. b
19. Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quę habes, & da pauperibus. 588. b
22. Licet ne censum dari Cæsari an non? 160. b
Diliges Dominum Deum tuum ex tota mente tua, & ex toto corde tuo. 645. b
25. Sciebas, quod meto, vbi non semino, & congrego vbi non sparsi? nunc autem ex ore tuo te iudico serue nequam. 164. a
26. Et hymno dicto cum discipulis suis exijt in montem Oliueti. 558. a
Quid molesti estis huic mulieri? opus enim bonū operata est in me, nam semper pauperes habebitis vobiscum, me autem non semper habebitis. 690. b
10. Gratis accepistis, gratis date, & subdit statim, Nolite possidere aurum neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris. 802. b

EX LVCA.

Cap. 1. Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? 737. b
6. Mutuum dantes, nihil inde sperantes. 499. a
11. Veruntamen quod superest, date eleemosynam, & omnia munda erunt. 94. b
18. Oportet semper orare, & nunquam deficere, 644. b
22. Reges gentium dominantur eorum: Inter vos autem non sic. 158. b
23. Bonum erat ei si natus non fuisset homo ille. 245. b

EX IOANNE.

Cap. 4. Veniet hora quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis Patrem; vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus, quia salus ex Iudęis est: sed veniet hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabūt Patrem in spiritu, & veritate. 559. a
6. Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit illum. 575. a
8. Et in peccato vestro moriemini. 598. b
Quinquaginta annos nondum habes, & Abrahā vidisti? Amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum. 606. b
9. Scimus quod Deus peccatores non exaudit, 661.
14. Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis. 619. b
16. Iterum veniam ad vos, & gaudebit cor vestrū, & gaudium vestrum nemo tollet a uobis, & in illo die nihil rogabitis me. 584. a
20. Accipite Spiritum sanctum quorum remiseritis peccata remittentur, & quorum retinueritis erunt retenta. 396. a. & 665. b

EX EPISTOLA AD ROMANOS.

Cap. 2. Gentes quæ legem non habent, naturaliter (quæ legis sunt) faciunt. 6. a
Non est acceptio personarū apud Deum. 206. b
7. Itaque lex sancta, & mādatum sanctum & iustum, & bonum. 696. a
Non quod volo bonum hoc ago, sed quod nolo malum, illud facio. 253. a
8. Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. 164. b
Qui est ad dexteram Dei, qui & interpellat pro nobis. 618. b
Spiritus adiuuat infirmitatem nostrā: nam quid oremus vt oportet nescimus, sed ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. 586. b
9. Itaque mihi quid aliud quæritur? voluntati eius quis resistet? 573. b
10. Maior seruiet minori. 94. b
12. Non vos vindicantes charissimi, sed date locum iræ. 369. a
13. Vis non timere potestatem? fac bonum & habebis laudem ex illa: si autem malum feceris, time, non enim sine causa gladium portat: Dei enim minister est. 236. b
Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. 379. b
14. Qui non manducat, manducantem non iudicet. 62. a

EX EPISTOLA PRIMA ad Corinthios.

Cap. 9. Quis militat suis stipendijs vnquam? quis plantauit vineam, & de fructu eius non edit? quis pascit gregem, & de lacte eius non manducat? nūquid secundum hominem hæc dico? an & lex hæc non dicit? scriptum est enim in lege Moysi: Non alligabis os boui trituranti: nunquid de bobus cura est Deo? 685. b. 686. a
12. Nunc autem posuit Deus membra, vnumquodque horum in corpore sicut voluit, &c. 32. a
13. Charitas benigna est, patiens est, &c. 33. a

EX EPISTOLA AD GALATAS.

Cap. 3. Priusquam veniret fides sub lege custodiebamur inclusi in eam fidem quæ erat reuelanda. Itaque lex pedagogus noster fuit in Christo vt ex fidei ustificemur. 696. a
5. Caro concupiscit aduersus spiritum. 253. a

EX EPISTOLA SECVNDA ad Thessalonicenses.

Cap. 5. Sine intermissione orate. 644.b

EX EPISTOLA PRIMA ad Timotheum.

Cap. 2. Vnus est mediator noster Christus Iesus 583.b

3. Oportet Episcopum irreprehensibilem esse, non vinolentum, non percussorem. 241.a

EX EPISTOLA AD HEBRÆOS.

Cap. 1 Nonne omnes sunt administratorij spiritus in ministerium missi propter eos qui hære ditatem capiunt salutis. 93.a

Quem constituit hæredem vniuersorum. 241.a

EX EPISTOLA IACOBI.

Cap. 1. Deus intentator malorum est. 251.a

2. Fratres nolite in personarum acceptione habere Domini nostri Iesu Christi gloriam, etenim si introierit in conuentum vestrum vir aureum habens annulum in veste candida, intro ierit autem pauper, &c. 223.b

4. Nolite detrahere alterutrum, fratres mei: qui detrahit fratri, aut iudicat fratrem suum, detrahit legi, & iudicat legem. 439.a

5. Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros & oratio fidei saluabit infirmum, & si in peccatis fuerit, dimittentur ei. 648.b

Ante omnia fratres mei nolite iurare. 107.a.b

EX EPISTOLA PRIMA PETRI.

Cap. 1. Vos estis genus electum, regale sacerdotium 666.b

2. Hæc est gratia si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias patiens iniuste. 356.b

EX EPISTOLA PRIMA IOANNIS.

Cap. 2. Aduocatum habemus apud Patrē Iesum Christum. 618.b

5. Qui scit fratrem suum peccare peccatum, nō ad mortem, petat, & dabitur ei vita peccanti non ad mortem, & peccatum ad mortem, non dico vt pro illo roget quis. 591. b

EX EPISTOLA IVDÆ.

Cum Michael Arcangelus cum diabolo disputans altercaretur de Moysi corpore, non est ausus iudicium inferre blasphemiæ, sed dixit, īmperet tibi Deus. 451.b

EX ACTIS APOSTOLORVM.

Cap. 2. Erant autem in Hierusalem habitantes Iudæi viri religiosi ex omini natione, quæ sub cælo est. 645.a

15. Qui tentatis Deum imponere iugum super ceruices discipulorum, quod nec nos, nec patres nostri portare potuimus. 559.b

EX APOCALYPSI.

Cap. 1. Princeps Regum. fol. 338.a

3. Hæc dicit amen, testis fidelis & verus. 615.b

6. Desiderabunt mortem, & fugiet ab eis. 245.b

19. Habetur scriptum in fœmore eius Rex Regum, & Dominus dominantium. 338.a

INDEX RERVM ET SENTENTIARVM,

Quæ in hoc opere continentur.

A. primam columnam, B. secundam indicat.

A.

BSOLVENS in peccato mortali existēs peccat mortaliter fol. 59.b
absolutio sacramentalis est actus iudicialis.75.b
absolutio a non proprio sacerdote facta, an sit valida. ibidem.
accepta pro faciendo opere bono, sunt restituenda ei, qui dedit.173.a
accipiens ininste rem, non solum illam, sed etiam damna restituere tenetur.181.a
accipiens rem ab eo, qui non est verus dominus non ei, à quo accepit, sed vero domino debet facere restitutionem.168.a
acceptio personarum quid significet. 206.b
acceptio personarum est vitium contra iustitiam.ibid.
acceptio personarum non habet locum in gratuitis. 207.a.b
acceptio personarum quando fit. ibidem
acceptio personarum non est in Deo, & quare.ibid.b
acceptio personarum ex genere suo est peccatum mortale.216.b
acceptio personarum qualiter possit esse in collatione honoris.224.a
acceptio personarum est honorare diuites tantum propter diuitias ibid.b
acceptio personarum potest habere locum in iudicijs. 225.b
acceptio personarum potest habere locum in legibus ferendis.227.b
actus virtutis tria requirit, vt talis sit.16.b
actus iustitiæ, qui est non lædere accipitur dupliciter. 17.a
actus vnius virtutis bene potest elici ab habitu existenti in alia potentia.21.a
actus iustitiæ est reddere vnicuique quod suū est.40.b
actio iniuriosa ex intentione facta facit formaliter iniustum.49.b
actio spiritualis quæ dicatur.812.b
actio iniuriosa facta ex passione, vel ignorantia nō facit formaliter iniustum.49.b
actus interior, & exterior sunt necessarij, vt donans vel promittēs maneat in consciētia ligatus. 107.b
actus dupliciter potest ab aliqua potentia procedere. 544.b
actus potest esse elicitus ab vna virtute, & imperatus ab alia. ibidem.
actus vt dicatur elicitus ab vna virtute, quid requiratur. ibidem.
actus bonus non potest esse nisi a uirtute, vel tendens ad virtutem.546.a
Actus superioris uirtutis potest esse imperatus a uirtute inferiori.561.a
acquisita per actum malum an sint restituēda. 170.b
actuum humanorum diuisio.172.b
actus uoluntatis dupliciter potest procedere ex discursu intellectus.708.a
accusatus de aliquo crimine uere, sed ininste, qualiter se possit tueri.131.a
accusatio est licita.369.a
accusare nnllus tenetur de peccatis, quæ solum nocent peccanti.ibid.
accusatio a quibus fieri possit, ibid.b
accusatio debet fieri in scriptis.371.b.& seq.
accusatio quibus de causis reddatur ininsta.372.b
accusationes quando possunt a iudice rescindi.373.b
accusationes possunt esse in triplici differentia. 373.a
accusatus an possit dare accusatori pecuniam, ut ab accusatione desistat. folio 374. a
accusator deficiens in probatione tenetur ad pœnam talionis.375.b
admonitio secreta an debeat præcedere denunciationem, uel accusationem in peccatis quæ uergunt in perniciem reipublicæ.353.b
admoneri debet qui negat aliquid de fide ex ignorantia.354.b
accusator quid sit, & in quo differat ab actore.342.a
adoratio uarias habet significationes. 662.b
adoratio est actus latriæ, siue religionis.ibid.
adoratio duplex.656.a
ad adorationem qualiter requiratur determinatus locus.657.a
aduocatorum officium laudabile.408.a
aduocati tenentur gratis pauperibus patrocinari. ibi.
aduocatus quando teneatur patrocinium ferre & quāta cum incommoditate.ibid.a
aduocatorum incommoda triplicia. ibid.
aduocati an teneātur pauperibus patrocinari sub mortali.409.b
aduocatorum dignitas.410.b
ab aduocatorum officio qui sint exclusi. 411.a
aduocari prohibitus, si patrocinium ferat, qualiter peccet.ibid.b
aduocatus quando ex ignorantia excusetur a culpa et a restitutione.412.b
aduocatus qui proposuit quācunque causam defendere siue iustam, siue iniustam an peccet defendendo iustam.413.a
aduocatus an possit defendere causam ambiguam. 414.a
aduocatus qui cœpit defendere causam quam putauit iustam, si postea cognoscit esse iniustam, ad quid teneatur.ibid.b

Aduocato est licitum pecuniam accipere pro patrocinio.416.a
aduocatus an possit cum parte paciscí, de quota litis si victoriam reportet.417.a
aduocatus, index, & testis differunt.ibid.b
adultera an teneatur se prodere cum periculo vitæ, vel famæ, ne filius hæreditatem putatiui patris accipiat.184.a
adulter ad quam teneatur restitutionem.185.b
æqualitas aliter attenditur in iustitia commutatiua, quam distributiua.142.b
ætas ad recipiendum beneficium idonea.218.b
agri.a vitium oppositum Eutrapeliæ per defectum, 422.b
amicitia excellens inuenitur inter patrem, & filium, virum, & vxorem, principem, & subditum. 14.a
amicitia est maius bonum quam fama, atque honor, 443.b
amicitia est habitus electiuus in mediocritate consistens, & vera virtus.ibid.
amicitias dissoluere an sit aliquando licitum. 444.b
amen, quid significet, & qualiter accipiatur in sacris literis.615.a
Ambrosij locus difficilis explicatur.93.b
Angeli aliqua modo habent dominium super hæc inferiora.92.a
animalis anima est in sanguine.549.b
animæ purgatorij an sint orandæ. 584.b
animæ purgatorij probabile est quod intercedunt pro nobis.ibid.
appetitus remotionis mali, & prosecutionis boni distinguuntur.245.b
appetitus sensitiuus naturaliter non inclinat in malũ neque in peccatum.252.a
appetitus sensitiuus fuit institutus a Deo vt obediret rationi.ibid.b
appellatia quid sit.387.a
appellatio est de iure naturali.ibidem.
de appellationibus religiosorum quid sit dicendum. ibid.b
appellans a iusta sententia peccat mortaliter.388.a
apostoli emiserunt votum de paupertate seruanda, 737.b
attentio quid sit.635.
attentio triplex.ibid.
attentionum vna actualis altera virtualis. 636.a
attentia quæ sufficit vt quis satisfaciat officio diuino, ibidem.

B.

Baptismus collatus cum errore personæ an sit validus.fol.475.a
In baptismo nullum fit votum.721.b
beati qualiter cognoscunt orationes quas ad ipsos fundimus.585.a
beatissima Virgo Maria vouit virginitatem.737.b
beneficia ecclesiastica sunt stipendia pro laboribus, 212.a
beneficiati renunciantes sua beneficia in fauorem alicuius ad quid teneantur.214.b
beneficiorum renunciationes a quibus possint admitti. ibidem.
beneficiorum pluralitas ex genere suo est multum suspecta.215.
Inter beneficia quædam requirunt personalem præsentiam, & alia non.216.a
Plura beneficia curata neque conferri, neque retineri possunt sine legitima dispensatione.216.a
beneficia plura haberi possunt ex iusta causa. 217.a
beneficia simplicia plura haberi possunt sine dispensatione.ibid.b
beneficia duo non possunt haberi, vnum intitulum, alterum in commendam.218.a
beneficia simplicia an sint pueris conferenda.ibidem.
beneficiati tenentur horas canonicas dicere.627.b
beneficium petens an illo efficiatur indignus. 821.a
beneficium paruum habẽs quando teneatur dicere horas canonicas. 628.b
beneficiatus non tenetur horas canonicas omissas itérum dicere.638.b
beneficiatus non dicens horas canonicas qualiter teneatur ad fructuum restitutionis. ibid.
bellum iustum ex vtraque parte nunquam potest dari.379.b
Ad bellum iustum tria sunt necessaria.377.a
bonitas intellectus ex se præstat bonitati morali.43.b
bonitas diuina tripliciter potest communicari rationali creaturæ. 550.a
bonitas diuina qualiter sit obiectum charitatis. ibidem.b
bona omnia conferuntur media oratione. 575.a
bona per se appetibilia, vt gloria; & virtutes sine aliqua conditione possunt a Deo peti.588.b
bona ecclesiasticorum quædam sunt patrimonialia, & alia ecclesiastica.687.b
bona monasteriorum multiplicia.90.b
bona de quibus potest dubitari vtrum illorum habeat homo dominium.92.a
bona corporalia in duplici differentia.99.b
bona spiritualia in duplici differentia. 123.a
bona hominis sunt in duplici differentia.52.b
bona communia post distributionem fiunt propria, 139.b
bonum vtile materia auaritiæ.820.a
bona cuius dominus ignoratur, cui, & qualiter sint restituenda. 176.a
bona quæ restituenda sunt pauperibus, propria auctoritate distribui possunt. 177.a
bona quæ Deus hominibus impartitur, sunt multiplicia.207.b
bona spiritualia quæ dispensari possunt, sunt duplicia. 209.a
bonum diuinum, & bonum commune est maius bonum proprium hominis, quam bonum particulare ipsius.252.b
bonum commune ad quod lex debet ordinari, est multiplex.346.a
bona spiritualia quæ possunt animis nostris accidere, sunt in multiplici differentia. 416.b
Blasphemia quid sit.781.b
blasphemia iactata in Deum, & sanctos est eiusdem speciei. ibid.

Blasphemus est qui per falsos Deos iurat, quamuis verum. 782.a
Breuiariũ Pij Quinti & eius ordo seruandus. 632.a
Bruta animalia nec benedicuntur uel maledicuntur. 450.a

C

CAlumnia quid sit. 372.b
calumniator quis dicatur. 373.a
canonici præstantes suffragium in capitulo cum iniuria alterius ad quid teneantur. 179.b
canonici choro non interessentes quamuis dicant officium diuinum tenentur fructus restituere. 641.b
canonici an teneantur psallere in choro, vt muneri suo satisfaciant, & ad restitutionem non teneantur. 642.a
cantũs vsus in sacris officijs fuit in veteri lege comprobatus. 623.b
cantus sacris offitijs admixtus receptus est in noua lege. 624.a
cantus sacris offitijs admixtus naturali rationi est conformis. ibid.
cantus non repugnat laudationi, sed potius congruit. ibid.b.
cãtus congruit gratiarum actioni, & petitioni. 625.a
In cãtu, & Musica sacris officijs admixtis hac nostra ætate non rectus seruatur modus. 626.a
capellani tenentur dicere officium diuinum. 629.a
carcer duplex. 599.a
carnium vsus ante diluuium non erat illicitus iure naturali. 229.b
casus fortuitus quid sit. 147.a
casus in quibus potest iudex sine accusatore procedere. 349.a
casus in quibus accusatus potest ab accusatione desistere. 373.a
casus in quibus audiens detractorem peccet mortaliter. 433.b
causa efficax qua dicatur. 188.a
Quicunque sunt causa efficax iniusta acceptionis tenentur ad restitutionem. ibid.
causæ quæ possunt excusare ab obligatione restituendi. 201.b
causæ propter quas dispensari potest cum aliquo ut possit habere plura beneficia. 217.a
causæ iustæ pensionis imponendæ. 219.a
causa motiua duplex. 808.b
censuum venditio an sit licita. 533.a
census duplex. ibid.b
certitudo euidentiæ non est possibilis in omni materia. 121.a
cæremonia quid sit. 557.a
cæremoniæ sunt in duplici differentia. ibid.
cæremoniarum vsus in communi est de iure naturali. ibid.b
cæremoniæ sunt gratæ Deo quatenus ordinantur ad pietatem internam. 558.a
cæremoniæ fuerunt variatæ pro diuersis statib. ibid.b
cæremoniæ uitiari possunt triplici ex causa. ibid.
cælum accipitur multipliciter. 611.a
cælum pro iustis, & terra pro peccatoribus. ibid.b
celebrans pro stipendio quem valorem promittat in Missa. 669.a
cessio bonorum qualiter excuset ab obligatione restituendi. 203.a
charitas & religio differunt. 734.a
charitatis ordo qualiter obliget. 259.a
Christus quatenus homo fuit rex temporalis. 337.b
Christus quatenus homo fuit Dominus orbis. 338.a
Christiani bello capti non fiunt serui. 95.b
Christus Dominus morti proximus cantauit: 558.a
Christus Dominus nonnullas cæremonias in particulari instituit in lege noua. ibid.
Christo in quantum Deus non conuenit orare. 618.a
Christo in quantum homo fuit conueniens orare in diebus carnis suæ. 618.a
Christus in cælo existẽs non orat nec preces fundit pro nobis. 619.a
choro assistẽs qualiter satisfaciat officio diuino. 634.a
ciceronis sententia de cognitione futurorum contingẽtium. 570.a
circunstantia multitudinis coniunctorum est necessario confitenda. 309.b
clericis nulla ratione licet occidere malefactores. 241.a
clerici sacris initiati exercentes causam sanguinis peccant mortaliter. ibid.b.
clerici percussores quibus pœnis subijciuntur. ibid.
clerici an possint licite accusare. 370.a
clerici quare prohibeantur agere causam sanguinis. ibid. b
clerici nõ possunt aliquem criminaliter accusare. ibid.
clericus diues potest accipere stipendium ab ecclesia. 807.b
clerici unde dicti. 817.b
clerici an possint per alios negotiationes exercere. 483.b
clerici maioribus ordinibus constituti tenentur dicere horas canonicas. 627.a
clerici in minoribus ordinibus constituti, neque ad horas canonicas, neque ad aliquid aliud tenentur. ibid.b
clerici horas canonicas non dicentes ad quam teneantur restitutionem. 638.b
clerici verè sunt domini suorum bonorum, tam secularium, quam ecclesiasticorum. 688.b
clericis tantum iure positiuo, & non naturali, aut diuinum est impositum præceptum castitatis. 754.b
columbaria an sint licita. 162.b
commoda ex rerum diuisione orta. 102.b
compensatio quid sit. 135.b
compensatio duplex: vna directa, altera indirecta. ibidem.
compensatio qualiter possit fieri in restitutione famæ. 136.a
compensatio vt sit recta quas conditiones requirat. ibidem.
complices delicti quando debeant manifestari a reo. 383. b
In comparatione virtutum, actus præstantissimus vnius debet cõparari ad præstãtissimũ alterius. 45.b
commutationes siue uoluntariæ, siue inuoluntariæ sunt eiusdem speciei. 83.a
comutationum omnium rectificatio pertinet ad eandem iustitiam. ibidem.

commutationis nomine quid importetur. ibid.b.
communitas rerum fuit conueniens in statu innocentia. 102.b
cōmunitas rerum qualiter sit de iure natura. 104.a
communitas rerum qualiter à Christo fuerit posita in consilio. 105.a
conditiones necessaria, vt quis alterius famam restituere teneatur. 128.b
confessary qualiter se debeant habere cum restituentibus. 119.a
confessarius debet esse cautus, ne eos absoluat, qui sunt obnoxij restitutioni. 198.b
In confessione non est explicanda circunstantia, qua cōfessor veniat in cognitionem alterius. 430.b
confessor virtute Bullæ vel iubilei electus tenetur commutare vel dispensare vota quæ vouens rationabiliter commutari vel dispensari postulauerit. 761.b
conferens beneficium digno, prætermisso digniori peccat mortaliter. 140.a
consulens quando teneatur ad restitutionem. 160.b
consulere minus malum ad vitandum maius an liceat 161.b. & 531.a
consilium quod quis dat potest esse duplex. 161.b
consentiens operi iniusto quando teneatur ad restitutionem. 162.a
consuetudo quid requirat vt possit legē interpretari. 160.b
consuetudo interpretata est legem de ieiunio.ibid.
consuetudo qualiter inducat obligationem. 630.a
contractus dupliciter potest esse nullus. 108.a
Per contractum irritum ex defectu personæ nullum transfertur dominium.ibid.b
contractus nullus ex defectu solēnitatis iuris an transferat dominium.ibid.
contractus nullus iure humano in foro exteriori etiā est nullus in conscientia. 110.b
contractus sunt in duplici differentia, nam quidā transferunt dominium, alij non. 148.a
Quando contractus fit solum in vtilitatem accipientis, qui accipit, tenetur de culpa etiam leuissima. ibid.b
quando contractus est in vtilitatem tam dātis quam accipientis, qui accipit tenetur de dolo, lata culpa, & de leui, non tamen de leuissima. 146.a
quando contractus fit solum in vtilitatem dantis, accipiens tantum tenetur de dolo & lata culpa.ibid.
Contractus quid sit. 456.a
contractuum septem sunt species.ibid.b
contrahentes an possint se decipere. 465.b
contrapassum quid sit. 84.b
contrapassum potest fieri dupliciter. 85.a
contumelia qualiter differat ab alys peccatis lingua. 419.b
contumelia nō potest existere in factis quatenus sunt res.ibid.
Ad contumeliam non est necessarium, vt vitium quod manifestatur, sit peccatum. ibidem.
contumelia in absentia qualiter fieri possit. 420.a
contumelia, conuitium, & improperium, distinguūtur & qualiter. ibid.b
contumelia quando sit peccatum mortale. 422.a
contumelias repellere vel sufferre quando sit consilium. 424.a
contumeliam alteri obijcere, an aliquando sit licitum. ibid.b
contumelia oritur ex ira. 425.b
contumelia est grauius peccatum, quam detractio. 438.b
cooperans iniustæ acceptioni tenetur ad restitutionem. 160.b
correctionis ordo seruandus. 369.b
correctio, & accusatio differunt. ibid.
Creditoribus quo ordine est satisfaciendum. 204.a
custodes agrorum vel vinearum non manifestantes damna, tenentur ad restitutionem. 194.a
culpa quid sit. 146.b
culpa triplex: lata, leuis, & leuissima. ibid.
cultus Dei in quo potissimum consistat. 549.b
cultus Dei duplex. 556 b
cultus peculiaris debetur Deo. 656.a

D

Damnatus ad mortem an possit se licite defendere. 389.a.
damnatus ad mortem etiam iustè licite potest è carcere fugere.ibid.b
damnatus ad mortem qualiter possit carcerē frangere vt fugiat. 390.a.b
damnatus bibere poculum lethale licite illud bibit. 392.a
damnatus vt fame pereat, licite potest accipere panem oblatum. ibid. b
damnatis vt fame pereant an licite præfectus carceris cibum ministret. ibid.
debitum duplex, vnum legale, alterum morale. 27.a
debita multipliciter contrahi possunt. 199.b
debitor qualiter teneatur ad restitutionem, & cum quanto periculo. 200.a
debita sunt in multiplici differentia. 203.b
debita iniustè cōtracta an sint præferenda alijs debitis iustis. 204.b
debitum ex iustitia non semper obligat ad restitutionem. 332.a
deceptio in spiritualibus potest esse duplex. 122.a
deceptio in iusto pretio rei quæ venditur, vel emitur, multipliciter fieri potest. 468.a
decima quo iure nunc debeantur. 696.b
decima quantum ad quotam, quæ decima pars est in lege euangelica, solum sunt ex iure positiuo. 697.a
decimæ quantum ad quotam, nunc non excedunt iustum ministrorum stipendium. 698.b
A decimarum solutione potest eximere consuetudo, et qualiter. 699.a
decimæ de quibus rebus sint soluenda. 701.a
decimæ an sint soluendæ de donatis, & legatis. & de illicite acquisitis. ibid.
decimas petendi ius consequuntur sacerdotes ex ministerio altaris. 702.b
decimas obtinere in feudum an sit licitum. 703.a
decimas petendi ius solis clericis potest conuenire. ibid.
decimas soluere quibus conueniat. 704.b
defectus rei quæ venditur quando irrit et cōtractum. 475.a

Deferens merces probibitas qualiter peccet. 157.a
Deliberatio importat duo.708.a
Deliberatio accipitur dupliciter.ibid.b
deliberatio & propositum qualiter differant.710.b
derisio quid sit.446.b
derisio quando sit peccatum mortale. ibidem.
detractio contrariatur famæ, sicut contumelia honori.426.b
detractio dupliciter differt à contumelia. ibid.
detractio multipliciter fieri potest.427.a
detractio ex genere suo est peccatum mortale. 428.b
detractio qualiter possit existere in dicendo peccatum quod facto, vel iure est notorium. 431.b
detractio potest esse in reuelatione defectus naturalis.434.b
detractio ex genere suo est maius peccatum quam furtum,& minus quam homicidium. 437.b
detrahentes Christo grauius peccant quam crucifixores.438.a
In detractione quam plurima latent mala. ibid.b
detractionem audiens qualiter peccet.440.b
declinare à malo & facere bonum ponuntur partes iustitiæ.535.b
deponens pecuniam apud vsurarium qualiter peccet.531.b
depositum an sit reddendum ei, qui vult abuti illo. 168.a
denunciatio quid sit.340.
denunciatio duplex i paterna, & iudicialis. 346.a
detinens alium ab ingressu religionis an teneatur ad aliquam restitutionem.122.b
Deus est omnium rerum Dominus 91.b
Deus habet duas potestates: vnam Domini, alterã legislatoris.318.a
Deus & homo differunt in modo procedendi. 346.
Deus & visio Dei sunt vnus finis.552.a
Deus multa facit media oratione alias non facturus.575.b
Deus est orandus. 581.a
Deus cur dicatur peccatores derelinquere.593.b
In Deo est duplex voluntas, vna signi, altera beneplaciti.594.b
In Deo est voluntas antecedens, & consequens. 595.a
Deus qualiter dicatur Pater noster.606.b
Deus qualiter in nobis sanctificetur.610.a
deuotio quid sit & vnde dicatur.562.a
dicens peccatum notorium siue facto,siue iure quando sit peccatum mortale.431.b
dicens generaliter verba turpia in aliquem, qualiter peccet.436.a
diffamatus in vno genere vitij non potest in alijs de quibus bene audit, diffamari sine obligatione restitutionis.130.b
differentia inter iustitiam commutatiuam, & distributiuam.81.a
dignitas eius qui elegitur qualiter sit cognoscenda. 139.b
dignitas ad beneficium ecclesiasticum in quo consistat.209.a
dignitas necessario consideranda ad officium conferendum.219.b
dispensatio iniusta facta à Principe in lege quando sit valida,& quando non.73.a
dispensare quid sit.751.a
dispensare qualiter differat ab irritari.ibid.
distributor beneficiorum quid teneatur attendere. 138.a
distributio inordinata in bonis proprijs nunquam est peccatum contra iustitiam.ibid.
distribuens indignis officia publica tenetur reipublicæ restituere quantum læsit.ibid.b
distribuens in pauperes res quarum dominus ignoratur, postea comparente vero domino quid facere tenentur.178.a
diuisio rerum est de iure gentium.10.b
diuisio rerum quo iure fuerit introducta.105.a
diuisioni iure gentium factæ postea plures accesserunt.108.a
Dolus quid sit.146.b
dolus multipliciter potest inesse iuramento.788.b
dominium vox latina.86.b
dominium dominatiuum & domesticum differunt. 87.a
dominium non est idem quod ius.ibid.
dominium est potestas conuertendi rem in propriũ commodum.ibid.b
dominij diffinitio ponitur & explicatur.ibid.
dominium vsus, & vsus fructus distinguuntur. 88.a
dominium distinguitur à titulo dominij, sicut relatio à fundamento.ibid.
dominium omne deriuatur à Deo.94.b
dominium non est in brutis.91.a
dominium rerum inferiorum de iure naturali residet penes totam hominum vniuersitatem & nõ penes singulos.93.b
dominium ad homines relatum est duplex. ibidem.
dominium vt opponitur subiectioni iure naturæ inuenitur in vno homine respectu alterius. 94.a
dominium & vsus non distinguuntur in rebus vsu consumptibilibus.69.b
dominium vitæ tantum est penes Deum.101.a
dominiorum distinctio an conuenienter fuerit facta.102.a
dominiorum distinctio fuit necessaria in statu naturæ lapsæ.ibid.b
dominium transferre est homini maxime naturale. 106.a
dominium non transfertur per actum interiorem. ibidem.
dominium transfertur per præscriptionem.112.b
dominium & translatio rei distinguuntur.524.b
dominus rei dupliciter potest ignorari.175.b
donatio solo interiori actu facta nullam obligationem inducet.107.a
donatio libera creditoris excusat debitorem ab obligatione restituendi.201.a
donatio quando est dicenda intercedere in emptione.471.b

Dubia dupliciter possunt in meliorem partem interpretari, scilicet negatiuè & positiue. 67. a
Dubia sunt interpretanda in meliorem partem negatiue. ibi. b
Dubia ex suppositione quod quis vult exire in actũ iudicandi, sunt interpretanda in meliorem partem positiuè. ibid. b
Dubitans an res sit sua non praescribit. 113. b

E

ECclesiam non habet potestatem in actus interiores. 636. b
Ecclesiastatus fuerunt diuersi. 688. a
Ecclesia potest dispẽsare in votis simplicibus. 751. b
Eleazarus non peccauit quando ingressus sub ventre Elephantis ipsum gladio confodit. 248. b
eleemosyna est facienda in casu necessitatis ex iure naturali, & diuino. 332. a
eleemosynae obligatio aliquando est obligatio iustitiae. ibid.
electio dignioris qualiter debeat fieri. 213. b
electio digni praetermisso digniori stando in iure communi est valida, nec rescindi potest. 142. b
elector qua ratione tenentũ quaerere digniorẽ. 213. b
eligere minus dignum relicto digniori ad beneficia ecclesiastica est peccatum mortale. 212. b
eligens dignum praetermisso digniori nihil tenetur reipublicae, vel ecclesiae restituere. 139. a
eligens dignum praetermisso digniori tenetur restituere aliquid digniori praetermisso. 141. a
emens rem a latrone, & illam alteri vendens bona fide quid facere debeat. 151. b
emens rem à latrone bona fide, si postea scit esse alienam quid facere debeat. 181. a
emens debitum futurum pro minori pretio, an peccet, & ad restitutionem teneatur. 493. b
In emptione & venditione seruari debet aequalitas inter pretium, & mercem. 459. a
In emptione & venditione debet esse, aequalis conditio vtriusque contrahentis. 475. b
emptionis & venditionis diffinitio. 457. b
emphyteusis quid sit. 456. b
epicheia quid sit. 27. b
epicheia non est pars potentialis iustitiae, sed subiectiua & specifica. 24. a
Episcopus quando possit dispensare in votis Papae reseruatis. 762. b
Episcopus quid possit accipere pro suis functionibus 813. a
episcopi habentes iurisdictionem secularem an possint vendere officia publica. 222. b
episcopus habet potestatem dispensandi in omni irregularitate ex occulto delicto proueniante excepto homicidio voluntario. 301. b
Aethiopes grande capti non sunt serui, nec iure vendi possunt. 95. a
eutrapelia virtus constituens medium in iocis, & ludis. 422. b
eucharistia non solum est sacramentum, sed etiam sacrificium. 666. b
eucharistia est vnicum sacrificium fidelium. ibid. b
excommunicatio creditoris non excusat debitorem ab obligatione restituendi. 201. b
excõmunicatio et irregularitas distinguunt. 241. b
excommunicati repelluntur ab accusando. 396. b
excommunicatio pro peccato praeterito, de quo non praecessit admonitio imponi non potest. 382. a. b

F

FAlsitas ex se est quid peius quam malitia moralis. 43. b
Fama qualiter possideatur ad homine. 98. a
Cuius famae homo sit dominus. 98. a
Fama diffinitio. 128. a
Fama qualiter differat ab honore. ibid. b
fama praestat honori. 438. a
famuli furum ad quid teneantur. 193. b
famuli quibus incumbit res domesticas custodire, si peccant, quando teneantur ad restitutionẽ. 194. a
fidem Christianam ampliantes vi & armis peccant grauiter. 334. b
fides virtus moralis est constituenda. 397. b
fideiussor ratione fideiussionis potest aliquid exigere. 193. a
filius potest considerari secundum duplicem statũ, scilicet; in quantum est sub cura parentum, & inquantum est emancipatus. 15. a
filius illegitimus an teneatur credere matri reuelanti secretum de sua illegitimitate. 185. a
fingens paupertatem vel consanguinitatem, vt extrahat eleemosynam, cui restituere teneatur. 166. b. 167. a
fiscalis minister reipublicae ad causas ipsius. 351. b
De fodinis apud Indos repertis quid sit dicẽdũ. 319. a
fortitudo in sacris literis retinet nomen virtutis. 45. b. 46. a
fortitudo est quae maxime homines commendabiles facit. 46. a
fortitudo ad iustitiae praesidium necessaria. ibidem.
fornicatio est grauius peccatum quam furtũ. 325. a
fratres minorita distinguunt vsum in vsum iuris, & vsum facti. 89. b
fraus quid sit. 146. b
fraudulentia qualiter inueniatur in emptione & venditione. 455. b
furtum vnde dicatur. 312. b
furti diffinitio à canonistis posita declaratur, & impugnatur. 314 b
furti vera diffinitio. 313. a
furtum differt à rapina & vsura. ibid. b
furtum à filiis commissum quando habeat veram rationem furti. 314 a
furtũ & rapina sunt peccata specie distincta. 315. b
fur duplex, nocturnus & diurnus. ibid.
furtum ex genere suo est peccatum mortale. 323. b
furtum est leuissimum peccatorũ quae fiunt in proximum. 324. b
furtum rei paruae non est peccatum mortale. 325. b
furtum ex leuitate materiae quando sit peccatum veniale. 327. vsque ad 330.
Qui furatur magnam quantitatem, à pluribus modicũ accipiens quando peccat mortaliter. 329. b
furtum est intrinsece malum. 332. b
futura contingentia qualiter cognoscantur à Deo certò & infallibiliter. 370. a. b

Gabella

G

Gabella qualiter debent imponi.159.b
Gabella quaedam dicitur census.160.a
Gabella Alcavala vt iusta sit, quid sit necessarium. 161.a
Gener quandiu non soluitur illi dos, fructus pignoris potest recipere saluo capitali.522.a

H

Hebraei virtutes appellabant rectitudines. 2.b
Hebraei accipientes bona Aegyptiorum nullum furtum commiserunt.317.b
Hebraei orabant horis, tertia, sexta, & nona.622.b. 623.a
Ab Haeresi mentali potest absoluere quilibet idoneus confessor.636.b
haeredes illius qui propter homicidium suspenditur teneantur ad restitutionem damni illati.124.a
haeredes in duplici differentia.127.a
Haeretici statim sunt denunciandi.354.a.b
homo magis inclinatur ad bonum proprium, quam ad commune.18.a
homo considerari potest in quantum persona priuata & in quantum pars communitatis. 53.b
homo iure natura habet dominium omnium rerum inferiorum.92.b
homo non dicitur habere dominium Angelorum, neque corporum caelestium. ibid.
homo iure naturali neque est dominus, neque est seruus.93.b
homo ex lege humana potest esse alterius dominus proprie.94.b
homo proprie habet dominium suae famae. 97.a
homo est dominus bonorum corporalium ex quibus vita non pendet.100.a
homo neque membrorum, neque vitae corporalis est proprie dominus.ibid.
homo est dominus bonorũ suorũ spiritualiũ. 101.b
homo habet vsum suae vitae, quamuis non habeat dominium.128.a
homo quandiu habeat ius vt alij de se bene iudicent. 130.b
homo dupliciter potest concurrere ad iniustam acceptionem.188.b
homo in multis casibus non tenetur propriam vitã tueri.246.b
homo aliquando potest velle non esse.245.b
homo est dominus vsus vitae.246.b
homo potest cedere iuri suo, & non potest cedere iuri alterius.247.a
homo naturaliter magis inclinatur ad diligendum Deum, quam ad diligendum se.252.b
homo habet naturale dominium rerum exteriorũ quantum ad vsum illarum.310.a
homo qualiter debeat habere animum paratum ad ferendas iniurias.424.a
homo cui facta fuerit reuelatio de propria damnatione, an teneatur sperare.599.b
homo qualiter sibi & alijs possit mortem desiderare.601.b
In homine tres gradus vitae inueniuntur. 660.a
hominis miseria declaratur.614.a
homines qualiter teneantur conformare se voluntati diuinae.595.a
homines manducasse carnes ante diluuium, est valde probabile.219.b
homicidium est iniusta hominis occisio.233.b
homicidij grauitas ex multis colligitur. 334.a
homicidium casuale quid sit.296.a
homicidium casuale vt alicui imputetur, tria requiruntur.ibid.b
homicidium casuale quamuis sit culpabile, non semper est peccatum mortale.ibid.a
homicidium casuale non imputatur ad irregularitatem, nisi habeat culpam annexam.299.a
homicidium casuale quando inducat irregularitatem.300.a
homicidium est grauissimum peccatum, quae contra hominem fiunt.437.a
honor qualiter differat à fama.128.b
honor qualiter sit restituendus.ibid.
honorem laedens potest restituere alia via, non petendo veniam.137.b
honor dupliciter potest ab altero laedi.419.b
horae canonicae antiquitus fuerunt ab ecclesia institutae.621.b
Ad horas canonicas qui teneantur. 627.a
horas canonicas praetermittendi quae sint causae legitimae.630.b
horae canonicae quo in loco dici debeant.633.a
horas canonicas non dicentes qualiter teneantur ad fructuum restitutionem.638.b
horas canonicas non dicentes quibus debeant facere fructuum restitutionem.641.a
hymnus quid sit.558.a

I

Iacob emens ab Esau primogenituram qualiter excusetur a peccato.818.b
Iacob qualiter emerit primogenita Esau. 530.a
Ignorantia triplex.412.b
impediens alterum ab ingressu religionis an teneatur ad restitutionem.122.b
Non impediens detractorem qualiter teneatur ad famae restitutionem.134.b
Impediens indignum à restitutione beneficij, nihil tenetur restituere.138.a
impediens aliquẽ per vim vel fraudem ne beneficiũ consequatur tenet ad illius restitutionẽ. 144.b
impediens aliquem non vi aut fraude sed precibus ad nullam tenetur restitutionem, si beneficium digno tribuatur.ibid.
imperium in lege existens habet ortum ex voluntate legislatoris.152.a
impotentia quando excuset ab obligatione restituendi.199.a
imperium est actus intellectus.497.b
incommoda quae sequuntur ex officiorum venditione.222.a
incarcerare alterum nulli licet propria authoritate.308.b
indicia maiora sunt necessaria ad iudicium externus, quam ad internum.65.a
inducere ad vsuras quando sit peccatum. 529.a
inducere ad peccatum, & vti peccato alterius, distinguuntur.ibid.b

indignus accipiens beneficium tenetur illud resignare.73.a
iudicia quæ requiruntur vt quis ad inquisitionem procedat.384.a
indicia debent comprobari per testes. ibid.b
indicia qualiter debeant esse manifesta. ibid.
infamans tenetur suum dictum retractare si mendaciter infamauit.130.a
infamia, indicia, & clamorosa insinuatio habent in iure vim accusatoris.350.a
infamia quæ sufficit vt iudex possit procedere contra aliquem.349.b
infames repelluntur ab accusando.369.b
infamia quæ est sufficiens ut iudex in inquisitionem procedat.380.a
infamatus de vno crimine an possit inquirere de alijs.383.a
infamans Deum, aut sanctos magis est blasphemus, quam detractor,427.b
infamatus de uno crimine an possit infamari de alio 433.a.b
infamare seipsum etiam sine causa, non est peccatũ mortale ex genere suo.98.b
infamans seipsum metu tormentorum non peccat mortaliter.ibidem.
infamans quando teneatur ad restitutionem.128.b
infamatio contra iustitiam duobus tantum modis fieri potest.129.a
infamare dicendo falsum, & infamare dicendo verum sed iniustè differunt.ibid.
infamans tenetur restituere damnum temporale quod ex infamia sequitur.130.a
infantia qualiter duret vsque ad septimum annum 749.a
infideles tripliciter se possunt habere erga fideles. 334.a
Ab infidelibus est licitum extrahere seruos non autem alia bona rapere priuata autoritate.ibid.b
inimicis mala precari an sit licitum.603.a
iniustum simpliciter non inuenitur inter patrem et filium, sed plus quam iniustum, nempe impietas. 14.b
iniustus dicitur aliquis dupliciter.47.b
iniustitia illegalis quid sit.ibid.
iniustitia formalis quando fit.ibid.
iniustum fieri non potest, nisi à volente, neque pati nisi à nolente.52.a
iniuria non irrogatur volenti, & consentienti dũmodo talis voluntas per vim nõ sit extorta.ibi.b
iniuria potest irrogari volenti & scienti in illis rebus quarum homo non est dominus.ibid.
iniustum faciens peccat mortaliter.54.b
iniustitia ex paruitate materiæ excusat à mort.ibi.
Innocentem occidere in nullo casu est licitũ.154.b
innocens ex charitate tenetur seipsum tradere ne respublica pereat.155.a
innocentes in bello qualiter possunt licite occidi. ibid.b
inquisitio qualiter fieri debeat.382.a
intellectus practicus qualiter concurrat ad operationes.68.a
Interrogatus à iudice procedente infamia vel indicijs, vel semiplena probatione semper tenetur dicere verum.379.a
intellectus & voluntas qualiter differant.42.b
interpretari quid sit.751.a
inuenta cui sint restituenda.177.a
inuenta tuta conscientia possunt retineri ab inuentoribus post factã sufficientẽ inquisitionẽ.321.b
Ioannis vigesimisecundi sententia de distinctione dominij, & vsus rei.89.b
Iob liber hexametris versib. fuit cõpositus.452.a.b
in ioco & ludo põt reperiri vitiũ & virtus.422.b
irregularitas incurritur per actum voluntatis.242.a
irregularitas quando incurratur ex homicidio vel mutilatione.ibid.
irregularitas quando incurratur ex hominis occisione.297.b
irregularitas non incurritur ex vulnere illato nisi mors sequatur.298.a
irregularitas duplex.301.a
Ab irregularitate quis possit absoluere. ibid.
irritare & dispensare distinguuntur.745.a
irritatio quid sit.751.a
iudex ecclesiasticus habet duplicem potestatem temporalem.77.b
iudex non condemnans reum ad pœnam legis an teneatur ad restitutionem.93.b
iudex potest sequi in iudicando opinionem probabilem relicta probabiliori.226.b
iudex qualiter possit peccare peccato acceptionis personarum.225.b
iudex non debet cessare ab executione iustæ sententiæ qua reus condemnetur.334.b
iudex ad recte iudicandum non debet habere affectum alterius partis.58.b
iudex existens in peccato mortali publico, & scandaloso peccat mortaliter ferendo sententiã ẽt iustã, maxime in illis rebus quibus ipsa tenet.59.b
iudex triplex.336.b
iudex an teneatur iudicare secundum allegata & probata.343.b
iudex inferior non potest dispensare in solennitatibus quæ sunt de iure positiuo.342.a
iudex etiam supremus non potest prætermittere illas solennitates quæ sunt de iure naturali.ibid.
iudex non potest ex scientia particulari malefactorem punire.ibid.
iudex non tenetur cedere officio, ne condemnet innocentem probatum nocentem.345.b
iudex non potest aliquem condemnare nisi habeat accusatorem.348.b
iudex inferior non potest absoluere à pœna contra legem à superiori positam.351.
iudex supremus quando possit pœnam legis relaxare.ibidem.
iudex tenetur interdum punire minus peccatum quam maius.353.b
iudex quando dicatur legitimè interrogare.378.a
iudex, testis, & aduocatus differunt.417.b
iudex quo iure sit prohibitus aliquid à litigantibus accipere.418.a
iudices inferiores atque principes tenentur iudicare secundum legem scriptam.71.a

indi-

Iudicij nomen multipliciter accipitur. 56.a
iudicium quid, quid iudex, quid ius. ibidem.
iudicium est actus elicitus à iustitia. 56.b
Iudicium significat rectam diffinitionem omnium virtutum circa propria obiecta. ibid.
Ad rectum iudicium duæ virtutes sunt necessariæ. ibidem.
Vt iudicium sit rectum tres conditiones sunt necessariæ. 57.b
iudicium ex defectu iurisdictionis semper redditur mortale. 58.b
iudicium ex defectu rectæ æstimationis prudentiæ etiam redditur mortale. ibid.
iudicium ex defectu inclinationis iustitiæ ex suo genere non redditur mortale. ibid.
iudicium propter alium finem à fine iustitiæ, erit peccatum secundum conditionem finis oppositi, ibidem.
iudicium temerarium & suspicio interdum accipiuntur pro eodem quamuis differant. 61.a
iudicium idem respectu vnius potest esse leue, & respectu alterius potest esse graue. ibid.
iudicium de malo graui proximi ex leuibus indicijs ortũ ex genere suo est peccatũ mortale. 63.a
Non solum iudicare pro certo ex leuibus indicijs, sed etiam sinistre opinari de proximo in re graui est peccatum mortale. 64.a
iudicium Salomonis de quo dicitur. 3. Regum. c. 3. qualiter fuerit iustum. 65.b
iudicium de rebus, & iudicium de hominibus differunt. 69.a
iudicium vsurpatum quid sit, 75.a
iudicium diuinum qualiter sit futurum. 85.a
Ad iudicium plures requiruntur personæ. 336.b
iudicium vt sit studiosum tres conditiones requirit. 337.a
iudicium tertius comes iuramenti quid sit. 773.b
Iuramentum quibus conditionibus personæ vel temporis impediatur. 796.b
iuramentum per falsos deos factum an aliquam inducat obligationem. 784.a
iuramenti irritandi & dispensandi quæ sit idonea causa. 794.b
iuramentum quod faciebant Reges Hispani antequam principatum acciperent. 158.b
In iuramento promissorio vnum asseritur, & aliud promittitur. 775.a
Iuramentum vnde dicatur. 766.a
iuramenti diffinitiones. ibid
iurandi mos antiquitus obseruatus. 767.b
iuramenti multiplex forma. 767.a
iurare est Deum in testem adducere. ibidem
iurare an conueniat infidelibus. ibid.b
iuramentum duplex, simplex & imprecatorium. 768.b
iuramento, vt sit licitum tres comites sunt necessarij. 770.a
iuramentum ex defectu veritatis semper redditur peccatum mortale. 774.a
In iuramento non adimplendo qualiter irrogetur iniuria Deo. 775.a
De iuramento cui deest iustitia, vel iudicium quid sit dicendum. 776.a
Iurans ex consuetudine qualiter peccet. 777.a
iurare est actus religionis siue latriæ. ibid.
iuramentum per se non est virtus, sed solum ob necessitatem concessum. ibid.
iuramentum per se non est appetendum, neque frequentandum tanquam vtile & bonum. 780.a
iurare per membra Dei qualiter sit delictum. 781.b
iurare per falsos deos veraciter, est grauius peccatũ, quam iurare per verũ Deum fallaciter. ibid.
iurare est licitum. 770.a
iurare in casu necessitatis non solum est licitum verum etiam præceptum. 772.a
In iuramento quis possit dispensare. 793.b
iuramentum (cui deest veritas, uel iustitia, vel iudicium) est peccatum. 774 b
iuramentum petere ab idololatra quem scio per falsos deos iuraturum an sit licitum. 782.a
iuramenti per vim extorti quæ sit materia. 786.b
iuramentum metu extortum obligat in foro cõscientia sub reatu peccati mortalis. 787.a
iuramenta promissoria per iniuriam extorta ecclesia non cogit in foro contentioso adimpleri. ibid.
De iuramentis dolosis quid sit dicendum. 788.b
iuramenti obligatio est minor quam voti. 791.a
iuramentum tribus modis redditur incautũ. 786.a
De iuramentis coactis quid sit dicendum. ibid.
iurare per Iouem lapidem quid sit. 784.a
In iuramento qualiter possit fieri dispensatio. 793.a
iuramentum & votum qualiter differant. ibid.b
iuramentum irritare potest omnis ille ad quem proprie pertinet res comprehensa in iuramento. ibi.
iuramenta commutare in melius potest vnusquisq; proprio arbitratu. 794.a
ius multipliciter accipitur. 3.b
ius obiectum iustitiæ. ibid.
ius, lex, ars, & iustitia differunt. ibid.
ius & iustum sunt idem 4 b
ius aliquando accipitur pro iusto ad quod terminatur iustitia, & aliquando pro iusto ad omne genus virtutis pertinente. 5.b
ius diuiditur in naturale, positiuum & gentium. 6.a
ius naturale quid sit. ibidem.
ius positiuum siue humanum, siue diuinum potest terminare actum iustitiæ virtutis. 7.b
ius, seu iustum humanum ex triplici capite potest tale appellari. ibid.
ius naturæ & positiuum differunt in multis. ibid.
ius naturale, & ius gentium partim conueniunt, & partim differunt. 9.a
ius gentium pertinet ad positiuũ cuius pars est. ibi.
ius gentium est quasi mixtum ex naturali & ciuili. ibid.b
ius gentium & naturale qualiter differant. 10.a
iure gentium victi seruiunt victoribus. ibid.b
ius gentiũ põt abrogari à perfecta republica. 11.a
ius, siue iustum multiplex est, politicum, paternum, dominatiuum, & vxorium. 12.b
iustum politicum differt ab alijs in multis. 13.a
iusti, seu iustitiæ ratio tria postulat. 14.a
ius paternum, & dominatiuum habent veram rationem iuris quantum ad essentialia. ibid.b

ius paternum & dominatiuum nō habent perfectā rationem iusti.ibid.
iustum qualiter inuenitur inter patrem & filium 14.a
iustum simpliciter potest inueniri quantum ad aliquid inter patrem & filium emancipatum.14.b
iustum simpliciter non inuenitur inter virum & vxorem.15.a
ius proprie non inuenitur nisi inter illa quæ habent dominium suarum actionum.18.a
ius reddendum est alteri.ibidem.
iurisdictio qualiter requiratur in iudice.347.a
ius quod habent superiores in inferiores non est dominium.87.b
ius patronatus qualiter vendi possit sine simonia. 818.b
ius præbendæ continet quatuor.816.a
ius ad stipendium & ius ad tantum stipendium est idem.817.b
iustitia pro omni virtute.2.b
iustitia pro particulari virtute.3.a
iustitia rectitudo sumitur in ordine ad alterum.3.b
iustitiæ diffinitiones ponūtur & declarantur.16.a
iustitia metaphoricè dicta potest esse eiusdem ad seipsum.18.a
iustitia est virtus.19.a
iustitiæ virtus solum est in voluntate.20.a
iustitia & aliæ virtutes morales differunt.ibid.b
iustitia quæ respicit bonum commune dicitur virtus generalis.24.a
iustitia generalis proprio nomine appellatur iustitia legalis.ibid.
iustitia proprie diuiditur in generalem, & particularem.ibid.
iustitia generalis debet esse in principe, sicut in radice.ibid.
iustitia generalis est constituenda vltra iustitiam particularem.ibid.b
iustitia legalis non habet adeo exactam rationem iustitiæ sicut particularis.25.b
iustitia legalis in ratione virtutis est perfectio particulari.ibid.
iustitia legalis quamuis non habeat exactissimam rationem iustitiæ, habet tamen veram, & propriā, & attingit perfectam. ibid.
iustitia multiplex diuisio.26.a
iustitiæ generalis violatio non obligat ad restitutionem.27.a
iustitia legalis tribuit reipublicæ, quod sibi est debitum.ibid.b
iustitia legalis dupliciter potest diuidi.27.a
iustitia legalis diuiditur in Epicheiam, & iustitiā legalem strictè acceptam tanquam in duas species. 28.a.b
iustitia legalis in principi, & in subditis non differunt specie.29.a
iustitia, vt in principe est architectonica, & vt in subditis, est ministerialis.ibid.
iustitia legalis dicitur generalis virtus secundum virtutem.30.b
iustitia legalis est particularis virtus secundum essentiam.ibidem.
iustitia potest accipi multipliciter.31.a
iustitia legalis ordinat aliarum virtutum operationes in bonum commune.32.b
iustitia particularis constituenda est vltra generalem 34.a
iustitia particularis habet materiam specialē.34.b
iustitia versatur circa operationes, & non circa passiones.37.a
iustitia non est constituenda in appetitu sentiuo. 38.a
iustitia, vt sit perfecta, non est necessarium ut obliget ad restitutionem.41.a
iustitia legalis est præstantissima inter virtutes morales in appetitu existentes.43.b
iustitia legalis præstat humilitati.44.b
iustitia particularis præstat quibuscunque moralibus in appetitu existentibus.45.a
iustitia diuiditur in commutatiuam, & distributiuam.79.a
iustitiæ distributiua & commutatiua differunt specie.79.b
iustitia commutatiua est una species specialissima. ibid.b
iustitiæ commutatiuæ medium est secundum proportionem Arithmeticam.81.b
iustitiæ distributiuæ medium est secundum proportionem Geometricam. ibid.
iustitiæ distributiuæ accidit ut in ipsa præmium sit æquale merito.82.a
iustitiæ commutatiuæ & distributiuæ est eadem materia remota.83.a
iustitiæ commutatiuæ & distributiuæ materia proximè est diuersa.ibid.
iustitia qualiter sit in Deo.85.a
iustitia commutatiua duo necessaria requirit. 86.a
iustitiæ commutatiuæ munus est constituere æqualitatem inter datum & acceptum. ibid.
iustitia commutatiua propriè non est in Deo sed quidam modus illius.85.b
iustitia semper reddit alteri quod suum est. 116.a
iustitia commutatiua multis differt à distributiua. ibidem.
iustitiæ distributiuæ violatio obligat ad restitutionem.138.b
iustitia commutatiua & distributiua differunt in modo reddendi suum vnicuique.142.b
iustitia accipitur large & propriè.535.b
iustitia secundus comes iuramenti quid sit. 773.a

L

Latria soli Deo debetur.666.b
Lædens alterum in corpore tenetur ad restitutionem.123.b
Lex naturalis quantum ad prima principia est eadem apud omnes quantum ad cognitionem, & quantum ad rectitudinem. 6.b
Lex naturalis quantum ad conclusiones deductas ex primis principijs non semper est recta & iusta.7.a
Lex naturalis quantum ad conclusiones non semper est omnibus nota.7.a
Lex naturalis quantum ad prima præcepta mutari non potest, bene tamen quo ad secunda.7.a

Lex

lex præcipiens solennia matrimonij pertinet ad ius gentium.11.b.
lex bona primum bonum commune, deinde particulare intendit.24.b.
lex à qua dicitur iustitia legalis duplicem habet finem.27.b
leges in duplici differentia.70.a.
lex humana potest prohibere rerum translationem.107.a.
leges & iura possunt ab vno in alterum res transferre.108.a
legis fine cessante in particulari non cessat obligatio legis.111.b.& 346.a.b.
leges reijciunt testamentum minus solenne quia putant ibi potuisse esse dolum.112.a.
leges de præscriptione transferunt dominiū.ibid.b.
leges humanæ ecclesiasticæ obligant in foro conscietiæ ad mortale.150.b.
leges ciuiles obligant in foro conscientiæ.151.a
In lege sunt duo, imperium & substantia ipsius legis.151.b.
lex ab vno habet quod obliget, ab alio autem quod magis vel minus obliget.152.a.
lex quando obligat sub mortali.ibid.b.
leges humanæ possunt obligare ad sui obseruantiā cum periculo mortis.153.a.
lex humana quando obligat ad suis obseruantiam cum periculo mortis.ibid.
leges pœnales obligant in conscientia ad culpam, ni si contrarium explicetur à legislatore.154.b.
legum pœnalium transgressores quando teneantur subire pœnam ante iudicis cōdemnationē.156.a
leges sunt in multiplici differentia.659.a.
lex iustitiæ dupliciter potest præcipere aliquid dari.155.a.
lex necessario debet ordinari ad bonum cōe.346.a.
lex naturalis quid sit.659.b.
lex fomitis reducitur ad naturalem.659.b
lex naturalis non est habitus, sed actus.135.b.
leges humanæ in duplici differentia.717.b.
In legibus qualiter possit fieri dispensatio.796.a.
liberalitas propriè est in Deo.22.b.
liberalitas qualiter esse possit in appetitu sensitiuo.23.a
liberalitas quantū ad aliquid superat iustitiā.46.b
Loth an peccauerit offerens filias sodomitis.530.b.
Lucretia non est laudanda quia se interfecerit.248.b.
lucrum ex mutuo sperare an licitum.501.a.b.
lucrū sperare ex ui mutui, siue primaria, siue secundaria intentione est illicitum, & usurarium.502.b.
lucrum sperare in mutuo ex gratitudine, & beneuolentia non est peccatum.503.a.
Pro lucro cessante, aut damno emergente, an possit aliquid vltra sortem accipi.513.a.
lucrum cessans quibus cōditionibus accipi possit in mutuo.516.b.

M

Magistratus virum ostendit.45.b.
Malum spirituale quando est recompensandum bonis temporalibus.121.b.
maledicere & malefacere apud Deum idem sunt.324.a.
maledictio quid sit.448.b.
malum imprecari alteri an aliquando sit licitum.449 a.
maledictio quando sit peccatum mortale.449.a.
maledicere creaturas quatenus sunt effectus Dei est aperta blasphemia.450.b.
maledictio Dei in scriptura appellatur benedictio.ibidem.
maledictores qua pœna puniantur.ibid.
maledicunt Deum existentes in inferno.451.a.
maledicentes sanctos peccant mortaliter.ibid.
maledicere creaturis irrationalibus qualiter sit peccatum.ibidem.b
maledictionis multæ sunt species.453.b.
maledictio an sit grauius peccatum quam detractio.454.b.
mala pœnalia non licet petere, nisi in ordine ad bonum.589.a.
manifestans peccatum veniale proximi an possit peccare mortaliter.434.b.
manifestans peccatum mortale proximi an semper peccet mortaliter.435.a.
Non manifestans quando dicatur causa iniustæ acceptionis.193.b.
Maritus qui vxorem in adulterio deprehensam occidit priuata authoritate peccat mortal.237.b
maritus an licitè interficiat vxorem adulteram iudicatam.238.a
maritus potest verberare vxorem ex legitima causa.307.a
Martyrium aliquando est in consilio & non in præcepto.246.b
Pro matrimonio qualiter pecunia dari liceat sine simonia.810.
medium aliarum virtutum à iustitia, est medium rationis.39.a
medium iustitiæ est medium rei.ibid.
medium iustitiæ quare dicatur rei, & non rationis.ibid.b
medium in virtutibus moralibus qualiter accipiatur.80.b
medium iustitiæ distributiuæ est secundum proportionem Geometricam, & commutatiuæ secundū Arithmeticam.81.b
mens nostra habet quandam cognationem cum Musica.625.a
membri corporalis abscissio quando est necessaria ad seruandam vitam fieri potest, quamuis non præcipi.303.a
membrum sibi propria culpa abscindens est irregularis.304.b
membrum quod appelletur.ibid.
mentiri nunquam est licitum ex quacunque causa fiat.377.b
mentiri in rebus leuibus in iudicio, aut in confessione non est peccatum mortale.385.a.b
mercatoris officium multis de causis nō laudat.19.a
mercis defectus multiplex.472.b
mercis defectus an sit manifestandus in venditione.473.a

merces operis praui quando sit restituenda, & cui 133.a.
meretrices qualiter permittantur.507.a.
metus duplex 725.a.
ministri ecclesiæ possunt stipendium pactum deducere absque simonia.808.a
minister ecclesiæ qualem animum habere debet in acceptione stipendij.ibid.b.
misericordia versatur tam circa operationes, quam circa passiones.38.a.
misericordia præstat iustitia etiam legali.44.b
missa dicere ante matutinum non est peccatum mortale.633.a.
missa in loco priuato dicere etiam ex priuilegio non est laudabile.ibid.b.
missa audiens, & simul dicens officium diuinum an satisfaciat.638.a.
In missa inueniunt tria.668.a.
In missæ sacrificio est duplex valor, scilicet ex opere operato, & ex opere operantis.669.a
In missæ sacrificio potest considerari alius triplex valor ex parte ecclesiæ.669.a.b.
missa & quodlibet aliud opus bonum tripliciter potest alicui applicari.670.a.
missæ valor ex opere operatus est minor pro multis, quam pro vno.671.b.
missæ valor ex opere operato tantum prodest multis, ac si pro vno tantum offerretur.78.b.
missæ & sacramentorum fructus augetur ex deuotione ministri.675.b.
missæ sacrificium quibus prosit & qualiter.ibid.
missam dicens pro pluribus, an omnibus æqualiter posit ac si pro singulis celebraret.677.a.
Pro vna Missa plura stipendia accipientes tenentur ad restitutionem 678.a.
missarum iustum stipendium quod sit.ibid.b.
missas anticipantes, vel potest ponentes ad quid teneantur.681.b.
missas facientes dicere pro minori stipendio quã ipsi acceperunt ad restitutioné tenentur.682.b.
In una vel duabus missis alterum defraudans an peccet mortaliter.683.a.
Modi quibus potest aliquis concurrere ad iniustã acceptionem.189.b.
monachus professus non sacris initiatus semel, aut iterum non dicens officium non peccat mortaliter.616.a.
monachi non procedunt in suis causis cum strepitu iudiciali.349.a.
monachi in sacris ordinibus non constituti an teneantur dicere officium diuinum.629.a.
monachi laici, & nouitij non tenentur dicere officium diuinum.630.a.
monachus qui propter incorrigibilitatem excluditur à monasterio ad quid teneatur.730.b.
Inter monachos an sit laudabile in omnibus quæ facere debent, spectare semper superioris præceptum.739.a.
monopolia multipliciter fieri possunt 485.b.
monopolia emptorum illicita.486.b.
mons pietatis quid sit, & an sit licitus. 532.a
moralia mortaliter sunt intelligenda.500.a
morbum corporale & spirituale differunt.303.a.
Moyses excusatur à peccato vsurpari iudicij occidendo Aegyptium.777.a
Mulier dicitur facta ad imaginem Dei.93.b.
mulier cur velato capite oret.ibi.b.
mulier quæ sibi supposuit partum alienum, vel ex adulterio concepit, & maritus putat filium esse suũ, ad quid teneatur.182.b.
mulieri est licitum agressorem occidere ne stuprum patiatur.291.a.
mulier prægnans an possit sumere potionem, ex qua fœtus mors sequatur.292.a
mutilare seipsum an sit licitum.303.b
mutilans alterum, siue iuste, siue iniuste faciat quando incurrat irregularitatem.304.a.
mutilati, & corpore vitiati qualiter sint irregulares in iure.ibid.
mutuatarius non tenetur restituere damnum, quod mutuanti accidit ex mutuo.163.b.
mutuatarius ad tempus præfixum nõ soluens ad quid teneatur.164.a.
mutuatio, vt sit vsuraria tria requiruntur.508.b.
mutuans agricolæ ea lege, vt mutuantis agrum colat pro iusto pretio est vsurarius.ibid.
mutuare sub obligatione remutuãdi ẽ vsura.509.a
mutuans regi sub obligatione, ut officium aliquod, siue pro iusto pretio, siue gratis, sibi conferatur, an sit vsurarius.511.a.
mutuare alienis, vt liti cedat, an sit vsura.512.a.
mutuanti est licitum pacisci cũ mutuario de lucro cessante.514.b.
mutuans ratione lucri cessantis non potest aliquid exigere statim soluendum.518.b.
mutuans accepto pignore frugifero, tenetur fructus pignioris in partem solutionis accipere.521.b.
mutuans accepto pignore sub ea conditione, vt si certa die debitum non reddatur, pignoris possessio amittatur, an sit vsurarius.522.b.

N

NAtura, & naturalis inclinatio semper est bona, & tendit ad bonum: nec contrariatur rationi.250.b.
Naturaliter potest cognosci esse illicitum seipsum ocidere.248.a.
naturale àliquando distinguitur contra liberum, & aliquando contra id quod est ex inclinatione naturali.252.a.
naturale ius dictat non esse procedunt ad inquisitionem sine infamia.381.a.
naturales leges sunt in multiplici differentia.ibid.
In naturali lege qualiter dẽat fieri interpretatio.ib.
Necessitas duplex: vna iustitiæ altera potestatis.340.a
necessarium ad salutem stat. dupliciter.119.a.
negans veritatem iniuste non tenetur pœnam soluere.156.b.
negare licitam esse dominiorum distinctionem post naturam lapsam est aperta hæresis.103.a.
negotium vnde dicatur.480.a.
negotiationis duplex est species.ibidem.
negotiatio an sit licita.ibid.
negotiatio qua merces carius venduntur, quã sunt emptæ ex se licita est, & necessari à reipublicæ.481.a.

negotiatio ex multis circunſtantiis reddi poteſt illicita ibid.b.
negotiatio vitiari poteſt ex parte rei vẽditæ 482.a
negotiationes ſunt clericis interdictæ.483.b.
negotiatio in loco ſacro quando ſit licita. 484.b.
negotiator ratione mutui non poteſt accipere totum lucrum quod per negotiationem erat lucraturus.514.b.
Nicolaus tertius,& Ioannes vigeſimus ſecundus diſcordes in diſtinctione vſus & dominij rerum conſumptibilium.88.b
nocens in ſpiritualibus qualiter teneatur ad reſtitutionem.121.b
notorium delictum quod dicatur 433.a
Quis numerus hominum ſit ſufficiens, vt delictum cognitum notorium dicatur.ibid.
Nummus ad quid inuentus explicatur.85.a

O

Obiectum volũtatis non ſolum eſt bonum ſed etiam eſt apparens bonum.245.b
obiectum iuſtitiæ differt ab obiectis aliarum virtutum.3.a
obiectum habitus,vel potentiæ ſignificatur aliquando nomine abſoluto,& aliquando relatiuo.3.a
obiectum iuſtitia tria includit.26.b
obiectum charitatis ſemper eſt idẽ formaliter 28.b
obiectũ iuſtitiæ legalis diſtinguitur ab obiectis aliarum virtutum.31.b
Oblatio qualiter differat à ſacrificio,decimis, & primitijs.685.a
Ad oblationem tria requiruntur ibid.b
oblationes qualiter poſſint eſſe in præcepto. ibid.
oblationes poſſunt eſſe in præcepto ex conſuetudine. 686.a
oblationes qualiter pertineant ad ſacerdotes.687.a
oblatio ex triplici ratione põt reddi illicita. 690.a
oblatio an fieri poſſit ex rebus illicitè acquiſitis ibid.
obligationes iuſtitiæ & charitatis diuerſæ. 130.b
Non obſtans quando dicatur cauſa iniuſtæ acceptionis.193.b
occidens alterum, vltra pœnam legis quam patitur tenetur ad reſtitutionem.123.b
occidens vel mutilans opificem qualiter teneatur ad reſtitutionem, & quibus teneatur reſtituere. 124.b
occidens hominem tenetur facere recompenſationem in bonis ſpiritualibus.127.b
occidere animalia in vſum hominum eſt licitum. 228.
Non occidere quid ſit 233.b
occiſio hominis dupliciter fieri poteſt.233.a
occidere homines intentione ſoli publica autoritati eſt licitum ibid.
occidere malefactores eſt licitum.234.a
occidere hominẽ qui nõ peccauit, & timetur quod peccabit in rempublicam, non eſt licitum. ibid.b
occidere malefactores priuata autoritate eſt licitum 235.b
occidere ſeipſum nunquam eſt licitum 244.a
occidens ſeipſum facit iniuriam Deo,& reipublicæ. 246.a
occiſio aggreſſori illicita eſt quando non eſt neceſſaria ad propriam defenſionem 257.b
occiſio hominis quæ fit in propriam defenſionem, vim vi repellendo eſt licita 258.a
occiſio hominis in propriam defenſionem,vt ſit licita multis debet conditionibus honeſtari ibid.b
occiſio aggreſſoris quando ſit præcepta.259.a
occidere latronem in defenſionem bonorum vtrum ſit licitum 260.a
occiſio hoĩnis in defenſionẽ honoris eſt licita 291.b
occiſio innocentis in via iacentis, quando aliter fugiens vitam ſeruare nõ poteſt an ſit licita 291.b,
occidere aggreſſorem ex propria intentione etiam ad ſaluandam vitam non eſt licitum 293.b
occiſio hominis triplex.297.b
Officia ſæcularia aliquam habent proportionem cum beneficijs.219.b
officia ſæcularia diſtribuentes ſunt in duplici differentia.220.a
officia ſæcularia indignis diſtribuentes qualiter peccent,& ad reſtitutionem teneantur ibid.b
officia publica an vendi poſſint.222.a
officium diuinum per ſe non pertinet ad ſtatum monachorum.659.a
officium diuinum in communi debet dici ſtatutis horis ſub reatu peccati mortalis 660.a
De officio paruo Beatæ Virginis, mortuorum & Litanij ibid.
officium diuinum ore,& voce exprimi debet.661.a
officium interrumpent ad quid teneatur 662.a
Omiſſio qualiter opponatur iuſtitiæ.537.a
omiſſio eſt ſpeciale peccatum diſtinctum à peccatis quæ opponuntur alijs virtutibus.538.b
omiſſio accipitur formaliter & materialiter ibid.
Operis perfectio conſiderari poteſt, vel ex obiecto, vel ex neceſſitate.690.b
operari ex habitu quid ſit.49.a
Opinio Soti qui dicit,quod conferens beneficium digno prętermiſſo digniori eſt probabilis 140.b
Opus factum ex voto eſt magis meritorium & laudabile quam factum ſine illo.736.b
Orationis nomẽ multas habet ſignificationes.565.b
orationis variæ diffinitiones.ibid.
oratio eſt actus partis intellectiuæ.567.a
orare,vt quis dicatur,quæ requiruntur.ibid.b
oratio valde commendatur.574.a
orationis vtilitas declaratur.ibid.
oratio diſponit ad gratiam.ibidem.
oratio valet ad cognoſcendam noſtram miſeriam & diuinam bonitatem.575.a
oratio qua ratione iuuet ea vtentibus ibid.
oratio eſt actus religionis.576.b
In oratione tria conſiderantur.577.a
oratio eſt actus religionis etiã ſi ex metu proficiſcatur.ibid.
De orando eſt præceptum,& quãdo obliget.578.a
oratio ad ſolum Deum eſt porrigenda tanquam per ipſum implenda.580.b
oratio poteſt porrigi ad ſanctos tam Angelos, quam homines,tanquam per ipſos impetranda.ibid.
orare pro tẽporalibus qua rõne ſit licitũ & b.587.a
orare pro temporalibus, an ſit opus imperfectionis 588.a

oratio

oratio pro alijs fieri debet etiā peccatoribus. 590.b A
orare pro excommunicatis publica oratione non est licitum. 591.a
orare pro infidelibus est licitum. 593.b
orare pro se, an teneatur ille cui facta fuerit reuelatio de propria damnatione, 597.b
orare pro damnatis non est licitum. 600.b
orare pro beati non est licitum. ibid.
orare pro inimicis qualiter teneamur. 602.a
oratio Dominica praestat alijs orationibus ex parte autoris 605.a
oratio haec praestat alijs in breuitate. ibid.
oratio Dominica quare ita breuis fuerit composita. ibid. B
oratio Dominica praestat alijs foecunditate. 606.a
In oratione vtendum est exordio. ibid.
orationes noui, & veteris testamenti differunt in exordio. ibid.
oratio Dominica comprehendit petenda, & ordinem petendorum. 608.b
orare est proprium rationalis creaturae. 616.a
orare qualiter conueniunt peccatoribus, & an exaudiantur. 617.a
oratio vocalis est conueniens. 620.b
orationibus faciendis assignari debuerunt in Ecclesia particulares personae tempora & loca. ibid.
orationis scopus quis sit. 636.a
orans ex praecepto, neque attendens peccat mortaliter, & fructum orationis amittit. ibid.
orantes ex praecepto, & orantes libere distinguuntur 637.b
orans siue actuali, vel virtuali. attentione tenetur iterum officium dicere. ibid.
oratio qualiter diuturna esse debet. 644.b
oratio habet triplicem effectum. 646.b
oratio quas conditiones debet habere, vt sit infallibiliter efficax. ibid.
oratio vnius pro altero fusa ad quid proficit. ibid. D
oratio nulla ratione potest damnatis prodesse 648.a
oratio pro altero fusa an valeat ad primam gratiā consequendam. ibid.
oratio à peccatore fusa, an exaudiatur à Deo. 649.b
Ordo triplex republica, & sic triplex iustitia. 78.b. 79.a
ordines in quibus omnimoda castitas non seruatur, non sunt verae religiones. 758.a

P

Palpans quis dicatur, & qualiter teneatur ad restitutionem. 162.b
Papa vnde habeat quod possit in votis dispensare. 751.b E
partes supposito distinctae à toto sunt in triplici differentia. 26.b
De partibus ciuitatis loquendum sicut de partibus corporis. 32.a
participans quis dicatur, & qualiter teneatur ad restitutionem. 162.b
paruitas materiae quando excuset ab obligatione restituendi. 203.a
passiones nomen multas habet significationes 35.b
passio quantum ad omnes suas significationes potest inueniri in anima. 36.a
passio pro inclinatione sequente cognitionem solum inuenitur in natura cognoscente. ibidem.
passiones appetitus sensitiui dupliciter considerantur. 37.a
patria dupliciter consideratur. 26.b
pater licite potest verberare filium, & dominus seruum causa correctionis, & disciplinae. 306.a
patronus habens ius praesentandi tenetur praesentare digniorem. 213.b
patronus domus Ecclesiam, an possit instituere quod beneficiū semper detur alicui ex sua familia 214.a
pauperes quod ius habent in re cuius dominus ignoratur. 176.a
pauperum nomine qui intelligantur. 178.a
peccatum mortale materialiter est iniquitas & iniustitia legalis. 47.b
peccatum quod magis nocumentum habet maxime magis aduersatur charitati. 122.a
peccata facti, & linguae distinguuntur, & qualiter. 422.a
peccatum aggrauatur ex eo quod fit in personam cui alij sunt coniuncti. 39.b
peccatum in duplici genere mali constituitur. 326.b
Peccatum quando dicantur cedere in damnum reipublicae. 353.b
C *Peccatum in Spiritum sanctum quid sit. 591.b*
peccatores sunt ind gni, vt eligantur ad beneficia ecclesiastica. 200.a
poena apposita in lege ex sua natura ostendit legem ipsam esse obligatoriam in conscientia. 154.b
poenae sunt in multiplici differentia. 155.a
poenae ad quas homo potest damnari iuste in multiplici differentia. 370.a
pensiones nisi ex iusta causa imponi non debent. 318.b
pensionarij dicere tenentur officium Beatae Virginis. 319.b. & 618.a
perpetuum & constas differunt. 16.b
perfectum & imperfectum quandoque distinguunt species. 26.a
persona priuata potest remittere sua fama restitutionem. 133.a
persona publica non potest sua fama restitutionem remittere. ibid. b
persona nomine quid intelligatur. 309.a
periurij grauitas declaratur. 796. a
periurium duplex. 777.a
Piscatio & venatio quibus in locis interdicantur. 161.b
pietas est virtus perficiens filium in ordine ad patrem. 14.a
Plato impugnatur qui dicebat inter ciues non solū possessiones sed etiam vxores debere esse communes. 104.a
Possessor bonae fidei praescribit. 114.a
potestas humana habet vim obligandi quatenus sub est potestati diuinae & legi aeternae. 151.a
potentiae nomen interdum tribuitur actibus. 16.b
potentia vel habitus habent duos actus & duas operationes. 17.a
potestas ecclesiastica non potest in temporalia nisi quatenus habent ordinem ad spiritualē finē. 100.b

potestas

potestas spiritualis & temporalis sunt incompossibiles.338.a
potestas quæcunque supra Papam debet esse ex commissione illius.319.a
potentia ad lucrandum duplex.513.a.b
Præbendarum commutatio iure positiuo est prohibita.739.b
prælati qualiter debeatur iudicium ferre in rebus dubijs.609.b
prælati vel prætores, non obstantes damna subditorum tenentur ad restitutionem.194.a
prælati religionum possunt irritare & dispensare vota subditorum.745.a
prælatis verberantes subditos an incurrant irregularitatem.457.a
prælati tenentur pro subditis orare.573.b
prælati iure naturali & diuino habent potestatem irritandi vota subditorum 745.a
prælatus infamans seipsum peccat contra iustitiam.99.a
prælati ecclesiastici habentes potestatem temporalē non possunt se habere in omnibus tanquam domini sæculares.b
præceptum de non se occidendo est iustitiæ & non charitatis.100.b
præceptum affirmatiuum de restituendo reducitur ad negatiuum de non furando.120.b
præcepta parentum & dominorum obligant in cōscientia.152.b
præceptū restitutionis qualiter sit intelligēdū.197.a
præceptum restitutionis quando inducat nouam culpam sit non fiat statim restitutio.ibid.b
præceptū de restituendo quo tēpore obliget ibi. a.b
præceptum non occides, explicatur.231.b
præceptum non occides, est iuris naturalis, & non positiui 232.b
præcepta Decalogi sūt prorsus indispēsabilia 318.a
præceptum de orando quando obliget.579.a
præcepta naturalia sunt in multiplici differentia. 660.a
præceptum de soluendis decimis in veteri lege partim erat morale, partim iudiciale.694.b
præcepta veteris legis quædam iudicialia, alia moralia, alia cæremonialia.695.b
præcepta iudicialia & cæremonialia veteris legis cessauerunt.696.b
præcepta cæremonialia & iudicialia qualiter differant.ibid.
præceptum adimplere, & illud non violare distinguuntur.707.b
præceptum de diligendo Deo qualiter in hac vita adimpleatur.ibid.a
premium bonorum habet rationem iustitiæ distributiuæ 86.a
Præscriptio quid sit.112.a
præscriptio bona & mala fidei.113.a
præscriptio, ut sit bona fidei debet possessor toto tēpore præsciptionis rem bona fide tenere.114.a
pretio rei unde sumatur.171.b.
pretium non conuenit rei ex duplici causa.172.a
pretium acceptum pro sententia iniusta, aut pro homicidio cui sit restituendum.174.a
pretium meretricis aut alterius operis peccaminosi, quod fit sine iniuria tertij non est restituendum 174.a
pretium iustum rerum vnde sit cognoscendū.459.a
pretium taxandi quis habeat potestatem.76.b.
pretium lege taxatum, & illud quo l. communi æstimationem accipitur differunt.460.a
pretium iustum rei venditæ ad vocem præconis quid sit.461.a
pretia rerum variantur quotidie.ibid.b
pretium iustum rerum exquisitarum, vnde sit sumendum.462.a
pretij iusti cognoscendi triplex regula.ibid.
pretium dupliciter à lege potest taxari.615.a
pretiū rei an possit augeri ex dubitare valoris quē est habitura.492.
præuaricatio qui sit.379.b
Primitiæ in veteri lege quadrupliciter differebant ab alijs obligationibus.30.a
ad primitias offerendas tenentur homines de fructibus terræ in recognitionē diuini beneficij.692.a
primitiæ quæ soluantur in lege euangelica ibid.b
primitiarum quantitas qualis fuerit in veteri legè. 693.a
Princeps aliquando potest contra legem scriptam iudicare.71.a
princeps non seruans legem sine causa peccat.71.b
princeps qualiter differat ab alijs iudicibus.71.a
princeps pœnam legis commutans sine causa peccat mortaliter.71.b
princeps vel republica non habet dominium vitæ subditorum.100.b
princeps an possit concedere facultatem malefactorem interficiendi vbicunque fuerit inuentus. 239.b
princeps vel respublica circa iniuriam potest aliud à suis ciuibus extorqueri.333.a
Priuatio beneficij simoniacè collati, non semper est pœna.826.b
Probatio semiplena quid sit. 384.b
probatio testibus facta in artificiosa dicitur.313.b
Professus qui propter incorrigibilitatem excluditur à monasterio ad quid teneatur.731.b
promissio vel donatio quæ ex se obligationem non induceret, apposito iuramento erit obligatoria. 108.a
promissio simplex facta homini, an obliget sub mortali ex genere suo.
promissio interius facta, aut etiam exterius dummodo promittens sit solus, an aliquam inducat obligationem.727.a
promissio facta homini est actus fidei.734.a
promitens coactè, voluntariè promittit.786.b
Proportio quid sit.81.a
proportio arithmetica & geometrica differunt ibi.
Propositum & promissio qualiter à differant.713.b
propositum differt à deliberatione.710.b
Prouidentiæ diuinæ subijciuntur omnia non tantū in vniuersali, sed etiam in particulari.569.b
Publicatio sufficiens ad proprios motus.219.b
Punitio malorum est actus iustitiæ commutatiuæ. 86.a

Puer

Puer quinque annorum à dæmone raptus propter maledictionem.451.a
puerorum tres ætates.749.a
pueri alios prima tonsura initiatos percutientes, quando sunt excommunicati.545.

Q.

Quantitas materiæ quæ sufficit in furto ad efficiendum peccatum mortale.326.b.327.a.
quod similiter est melius potest aliens secundum quid melius non esse.43.b
quotus nomen accipitur dupliciter.417.
qui est, est nomen proprium Dei.607.b

R.

Racha quid significet in sacris literis.615.b.
Rapina non est species furti.313.b
rapina nomen accipitur multipliciter.315.b
rapina potest fieri multipliciter.316.
rapina nulli est licita.333.b
rapina qualiter possit exerceri contra infideles.334.a
Rasia an peccauerit se interficiendo.249.a
Rationabilis pars in homine semper inclinat in bonum honestum.251.b
ratio circa agenda tres habet actus.567.a
Receptans qui dicatur, & quando teneatur ad restitutionem.192.b
Recompensatio potest cadere in læsione honoris, sicut in læsione famæ.133.a
recompensatio licita est aliquibus seruatis conditionibus, ibidem.
recompensatio debitorũ qualiter fieri possit.201.b
recompensatio est licita quando aliter res recuperari non potest.322.a
recompensatio vt sit licita aliquæ conditiones requiruntur, ibid.
Rectitudo iustitiæ sumitur in ordine ad alterum, & rectitudo aliarum virtutum sumitur in ordine ad operantem.35.a
Referens dictum aliorum quando teneatur ad restitutionem famæ.134.a
Regulæ notandæ circa irregularitatem.242.a
regulæ ad cognoscendum quando lex obligat sub mortali.152.a
regula in inquisitionibus generalibus seruãda.369.b
Reges nõ sunt domini bonorum subditorum.158.a
reges & respublica possunt exigere tributa.ibid.b
rex vel princeps conferens officia indignis peccat, & præterea fit reus damnorum quæ ex mala prouisione sequuntur.143.a
rex & quicunque alius elector tenetur ad officia publica eligere digniorem 121.a
reges omnem suã potestatẽ habent à republica ibid.b
rex non est dominus reipublicæ, sed administrator. ibidem.
rex tenetur officia publica in ciues sui regni, & nõ alienigenis distribuere.ibid.
rex ex rationabili causa potest officia publica vendere.222.a
regnum Dei multa significat in sacris literis.610.a
Religio atque pietas in ratione virtutis sunt præstãtiores iustitia, in aut iustitia secus contingit.26.b
religio est præstantior virtus quam iustitia legalis.44.a
religionis ingressus non excusat à debito restituendi.203.a
religionis nomen multa significat.543.b.
religionis nomen vnde deducatur.544.a
religio semper importat ordinem ad Deum.ibi.
religio est virtus.546.a
religio est vna virtus.547.a
religio est specialis virtus ab aliis distincta.549.a
Ad religionem pertinent omnia quatenus in honorem Dei fiunt.ibid.b
religio potest imperare actus omnium virtutum.550.a
religio qualiter colat Deum ibid.b
religio non est virtus Theologica.551.b
religio qualiter nõ tendat Deum immediatè.553.b
religio habet Deum pro obiecto cui, & non pro obiecto quod ibid.
religio est præstantissima inter omnes virtutes morales.555 a
Repercussio dupliciter potest fieri.193.a
reprobi non sunt excludendi à nostris orationibus.594.a
In republica est necessarius diuersus ordo hominum.104.a
respublica potest suo ciues manifesto periculo mortis exponere.255.a
restitutio accipitur dupliciter.115.b
restitutio est actus iustitiæ commutatiuæ.116.b
restitutio & satisfactio in aliquibus conueniunt & in aliquibus differunt.117.a
restitutio qualiter sit necessaria ad salutem.119.a
restitutionis obligatio semper oritur, vel ex re percepta, vel ex iniusta acceptione.121.a & 179.b
restitutio vel compensatio facienda est pro damno corporali, etiam si nullum nocumentum in rebus sequatur.127.b.
restitutio vel cõpensatio quæ debet fieri pro damno corporali, an transeat ad heredes.99.b
restitutio ad quid necessaria.86.b
restitutio famæ facienda est cum propria famæ periculo.135.b
restitutio famæ regulariter loquendo non est facienda cum periculo vitæ, ibidem.
In restitutione famæ qualiter compensatio habeat locum.136.a
restitutionis obligatio oriri potest ex violatione iustitiæ distributiuæ.139.b
restitutionis obligatio non est, quando aliquid perijt casu fortuito.147.a
restitutionis obligatio oritur ex damno culpa lata illato, ibidem.
restituendum est damnum alteri illatum.163.a
restitutio eius quod in potentia habetur, non est facienda ad æqualitatem rei, sed ad æqualitatem rei, sed ad æqualitatem potentiæ.163.a
restitutio ei est facienda, à quo res est ablata.166.a
restituendæ res sunt in multiplici differentia. ibid.
restitutio rei furtiuæ, an sit facienda latroni an vero domino ibid.
restitutio tantum inducitur quando facta est inæqualitas.172.a

restitutio cuius sumptibus, aut expensis sit facienda. 175.a
restitutio bonorum, quorum dominus ignoratur cui sit facienda. 176.a
restitutio rerum temporalium aliquando debet fieri cum iactura honoris, aut famę. 182.a
Ad restitutionem tenetur quicunque est causa efficax iniustę acceptionis. 188.a
ad restitutionem tenentur singuli, quando multi concurrunt ad iniustam acceptionem. ibid.
Restitutio statim est facienda. 196.b
restitutionis ordo seruandus quando sunt multi debitores 203.b
restitutio qualiter debeat fieri ab eo, qui magnam quantitatem accepit à pluribus 330.b
restitutio qualiter sit in pręcepto. 120.a
Non restituens est in statu damnationis, neque potest absolui. 197.a
Reuelans peccatum alterius in confessione qualiter peccet. 422.a
reuelatio duplex. 598.b
reuelatio facta alicui de propria damnatione semper est intelligenda conditionaliter. ibid.
Reus in iudicio veritatem negans multis est iniurius. 156.
reus iuridice interrogatus tenetur dicere verum 378.a
reus illegitime interrogatur non tenetur suum crimen manifestare. ibid.
reus dubitans an indicia sint sufficientia non tenetur respondere veritatem. 380.a
reus qualiter se debeat quando sub particulari iuramento interrogatur contra ordinem iuris. 385.b
reus damnatus ad mortem iustè, non potest iudici resistere. 391.b

S

Sacerdotium peculiare est ecclesia cõstituendum. fol. 665.a
sacerdos qui fere quotidie celebrat, tot stipendia potest accipere à diuersis quot ad decentẽ sustentatio nẽ pauperis mercenarij sunt necessaria. 679.a
sacerdotes nunquam fuerunt permissi ducere vxorem. 755.a
sacramentorum virtus est infinita syncategorematice ex opere operatio. 673.b
sacramenti emptio aut venditio, an fieri possit in aliquo casu sine simonia. 809.a
Sacrificium duplex: visibile & inuisibile. 658.b
Sacrificium offerre qualiter sit de lege naturę. 660.b
Sacrificium qualiter differat ab oblatione. 662.a
sacrificia cur ab homine requirat Deus. ibid.
sacrificium soli Deo est offerendum. ibid.
sacrificium non offertur, sanctis, sed oblatio. 663.a
sacrificiorum oblatio secundum suam propriam rationem est specialis actus religionis. 664.a
sacrificium verè & propriè est ecclesia. ibid.
Sanctitas quid sit & qualiter differat à religione. 560.b
sancti in cęlo existentes sunt à nobis orandi. 582.a
sancti in hac vita existentes sunt à nobis orandi. 584.a
Scientia diuina qualiter non imponat necessitatem rebus scitis. 571.b
Sepultura qualiter emi possit sine simonia. ibid.
Sensitiua pars in homine non inclinat in malum formaliter morale. 252.a
Secretũ vnde dicatur, & quot habeat gradus. 397.a
secretum quo iura prohibeatur reuelari. ibid.b
Simonia vnde dicatur. 798.b
simonię diffinitio ponitur & declaratur. ibid.
simonia à patribus appellatur hæresis. 799.a
Simoniæ materiã sunt bona spiritualia. ibid.
simonia non committitur in venditione scientiarũ etiam Theologiæ 800.a
simonia an sit dare aliquid spirituale pro spirituali. 804.b
simonia an sit in venditione cessationis rerum spiritualium 801.b
simonia quo iure sit prohibita. 803.b
simonia an potuerit esse in lege naturæ & apud infideles. 804.a
In simonia continetur iniustitia & auaritia. 810.
simonia perinde cõmittitur si res spiritualis pro aliquo tẽporali munere, vel ob sequio exhibito aut exhibendo conferatur, ac si pro pecunia largiretur. 819.b
simoniaci pœna iure imposita. 823.b
simonia duplex: mentalis, & realis 823.b
simoniacus mentalis incurrat pœnas iure statutas contra simoniacos, ibid.
simoniacus quo iure ad restitutionem teneatur. ibid.
simoniacus iure naturali non tenetur resignare beneficium per simoniam acceptum, bene tamen iure positiuo. 824.a
simoniaci mentales an teneantur ad restitutionem. 824.a
simonia an committatur in redemptione vexationis. 816.a
simonia an sit in acceptionẽ pecunia pro ingressu religionis. 814.b
simonia an committatur in acceptione pecuniæ pro his quæ sunt pro spiritualibus annexis. 815.a
simonia quando committatur in venditione pensionum. 817.b
simonia qualiter committatur in permutatione lege resignatione beneficiorum. 817.b
simonia an sit in venditione laboris coniuncti cum administratione sacramentorum.
In simoniæ pœnis potest summus põtifex dispensare. 827.a
simonię pœnę an incurrantur ipso iure. 827.a
Societatis duplex est genus. 520.a
societatis contractus sub conditione, vt capitale sit saluum, an sit vsurarius. ibid.
Solemnitatis in iudicio requisitę sunt in duplici differentia. 341.b
Speramus multa quę non intendimus. 497.b
Spes comparatur ad Deum dupliciter
Spiritus sanctus est orandus non minus quam Pater, & Filius. 583.a
spiritus multa significat. 799.a
Summus pontifex non est dominus vniuersi. 338.b
summus pontifex in scriptura nunquam appellatur rex

rex,ibidem.
summus pontifex qualiter se possit subijcere alterius iudicio.339.b
summus pōtifex alterius iudicio se subijciens an teneatur parere sententiæ.340.a
summus pontifex an possit esse simoniacus.804.a
summus pontifex vendens beneficium an sit censendus dispensare in pœnis iuris.ibid.
Susurratio quid sit.442.a
susurratio est vna species pecialissima peccati, quæ aduersatur amicitiæ.ibid.
susurratio ex genere suo est grauius peccatum quam detractio,& contumelia.444.a
susurratio ex genere suo peccatum mortale.ibid.b

T

Tacens quando dicatur causa iniustæ acceptionis,fol.193.b
Temporalia nō sunt absolute petenda à Deo. 585.a
Templa sunt erigenda in venerationem sanctorum. 582.b
Tentatio vtilis.614.a
Tergiuersatio quid sit.473.a
tergiuersatio delicti nomen importat.ibid.
Testamentum factum sine sufficienti solennitate non obligat in conscientia.111.a
testes quod sint duo tres qualiter de lege natura sit. ibid.
testis iuridicè interrogatus qui tacet, tenetur ad restitutionem.193.b
testis quis dicatur.394.b
In testibus multa exploranda.ibid.
testis legitimè à iudice interrogatus tenetur dicere veritatem.395.b
testis citra ordinem iuris interrogatus non tenetur crimen proximi manifestare.ibid.
testis dupliciter potest factum cognoscere.396.a
testis sciens aliquid in confessionem potest respondere se illud nescire.ibid.
testis præter ius de occulto crimine interrogatus potest simpliciter respondere se nescire. 397.a
testi vni fides non est adhibenda.400.
testes duo vel tres sunt necessarij ad probationem. ibid.
testes discordes nequeunt factum probare.401.a
testes singulares neque etiam ad probandum aliquid in genere sufficiunt.ibid.b
testes singulares non sufficiunt ad probandum hominem hæreticum.ibid.
testes plures quam duo,vel tres requiruntur in multis casibus ex dispositione iuris. 402.
testibus actoris,& testibus rei discordibus existentibus, cæteris paribus standum erit testibus rei. ibid.
De teste contraria dicente quid sit sentiēdum.403.a
testes qualiter taxari possit crimina eis obijciendo. 404.a
testis,aduocatus,& iudex differunt.417.b
testimonia addacta ad probationem causa differunt d ratione qua adducitur pro opinione probabili. 227.a
testimonium falsum quando sit peccatum mortale. 420.b
Theologia reddit homines magis dignos ad Episcopatum,quam iuris prudentia.211.a
theologi cæteris paribus sunt aptiores ad beneficia ecclesiastica.ibid.
theologia tendit in Deum mediate.552.b
theologia & fides qualiter distinguantur.ibid.
thesaurus quid sit.319.b
De thesauris quid in iure habeatur dispositum.ibid.
thesaurum inueniens ad quid teneatur 320.a
thesaurum inueniens in agro alieno, licite potest agram emere.ibid.b
Thomas Apostolus in absentia recepit potestatem remittendi peccata 667.b
Timor non tendit in Deum immediate. 553.a
timor seruilis duplex.577.b
Transgressor legi de frumento qualiter peccet, & ad quid teneatur.157.a
transgressio legis qualiter sit speciale peccatum 537.a
transgressio simpliciter loquendo est grauius peccatum quam omissio.539.b
tributa vt sint iusta tres conditiones debent habere 159.b
tributa non debent imponi exemptis, quales sunt clerici.ibid.
A tributis exempta sunt aliqua res.ibid.
tributorum nomina. 160.a
Tyrannus princeps an possint ferre sententiam obligantem in conscientia.76.a
tyrannus an possit interfici priuata auctoritate. 236.b

V

Venari,lignari,& piscari qualiter interdicantur.161.b
venditio facta pro pretio currenti in alio loco ab eo, vbi fit venditio:an sit licita.465.a
venditio citra dimidium,an sit rescindenda.ibid.b
vendens citra dimidium peccat,& ad restitutionem tenetur.464.b
In venditione citra dimidium non transfertur dominium 466.a
vendere rem carius quam valet quomodo sit licitum.ibid.
vendere rem carius propter commoditatem emptoris est peccatum.469.b
venditio quando reddatur illicita ex defectu rei quæ venditur.471.a
In venditione an sit detegendum vitium mercis. ibidem.
venditor rei defectuosæ ad quid teneatur.474.a
venditor qui sciens magnam futuram copiam mercium: vendit eas, quas apud se habet, non est iniustus,neque ad restitutionem tenetur.477.a
vendentes res quibus alij male vtuntur, quo modo peccent.482.a
vendens rem carius credita pecunia , quo modo peccet.
In venditione ad tempus ratione periculi, cui exponitur, pretium licitum est aliquid accipere. 499.a
vendens ad tempus an ratione expensarum quas facere timet possit pretium augere.491.a .

verberare filium vsque ad necem non est licitum parentibus.306.a
verberatio filiorum nō semper est conueniens.ibid.
veritas primus comestiramenti quid sit.77.b
vexationis redemptio quando fieri possit sine peccato.810.b
Virtutes morales vltra iustitiam, & sibi adiunctas non subiectantur in volutate, sed in appetitu sensitiuo.21.b
virtutes morales erant in statu innocentiæ.22.b
virtutis ibi est constituenda vnde nascitur difficultas.ibid.a
virtutes morales manent in anima separata non actu, sed virtute.ibid.b
virtutes morales qualiter maneant in Beatis. ibid.
virtutes infusæ constituuntur in appetitu sensitiuo. ibid.
virtus multiplicatur aliquando ex parte intellectus nulla facta multiplicatione ex parte voluntatis.29.a
virtus particularis quatenus imperatur à iustitia legali, dicitur vere iustitia legalis.32.b
virtus una dupliciter potest alteri imperare.ibid.
virtutis finis duplex, unus intrinsecus, & alter extrinsecus. 33.a
virtutes dicuntur connexe quia sibi inuicem auxiliantur.37.a
virtutes morales qualiter dicantur consistere in medio.40.a
virtutes Theologicæ præstantiores sunt quibuscunque moralibus virtutibus.42.a
virtutes intellectuales similiter præstant quibuscunque moralibus.ibid.
virtutis præstantia non solum ex difficultate, sed etiam ex nobilitate obiecti.46.a
virtutum moralium quadam sunt in appetitu, alia in voluntate.81.a
virtutes iustitiæ annexæ quæ sint.541.
virtus Theologica quę dicatur.352.a
virtutes componentes hominem in ordine ad seipsum, & componentes eum in ordine alterum qualiter differant.802.a
vita corporalis qualiter ordinetur ad spiritualem. 235.a
vitam periculo exponere licitum est in multis casibus.147.a
vitam qualiter abbreuiare licet per abstinentiam. ibid.b
vita maius bonum, quam bona temporalia.248.a
Vnum tripliciter dicitur.547.a
Voluntas ex se est determinata ad bonum in cōi, non tamē ad bonum sibi proportionatum. 20. b
In voluntate ponitur habitus continentiæ, qui non est uirtus.22.a
voluntas diuina qualiter non imponat necessitatē rebus.
voluntas diuina circa res quas vult potest se habere dupliciter.598.b
voluntarium duplex.52.b
bomolochia, uitium oppositum Eutrapeliæ per excessum.422.b
votum quid significet.706.a
voti emissio est possibilis de re aliqua, ad quam ex vi præcepti diuini minime tenemur.ibid.
Ad uotum quæ deliberatio sit necessaria.709.a
Ad uotum quale propositum voluntatis sit necessarium.710.b
Ad votum qualiter sit necessaria promissio.712.b
Votum de re illicita est peccatum, & non est obligatorium.715.a
votum de committendo peccato veniali tantum est peccatum veniale.ibi.b
votum de re indifferenti, quatenus talis, non est obligatorium.716.a
votum de re impossibili, vel necessaria, non est ualidum.ibid.b
voto de rebus præceptis emissum est ualidum & obligatorium.717.a
votum de nunquam peccando non est validum neque obligatorium.718.a
votum de nunquam peccando mortaliter, vel venialiter circa certam materiam, est validum & obligatorium.ibid.
vota emissa de operibus consiliorum propter malū finem quando sint obligatoria.ibid.b
votum rebus impedientibus bona consiliorum nel de oppositis consilijs non est validum.726.b
voto de nubendo non est validum.726.a
votum quodlibet obligat ad sui obseruantiā.723.b
votum de re leni emissum, etiam si illa res leuis sit tota materia uoti, non obligat ad sui obseruantiam sub reatu peccati mortalis.724.a
votum emissum ex metu cadente in constantem uirum ab extrinseco illato, non est ualidum neque obligatorium.725.a
votum factum ex metu non cadente in constantē virum est ualidum.ibid.
votum emissum ex metu cadente in constantem uirum iure tantum positiuo est nullum.ibid.
vouens religionem ad quam nō admittitur ad quid teneatur.728.a
votum virginitatis dupliciter fieri potest à muliere 729.b
vouens non nubere, an in ita teneatur seruare castitatem, ut si fornicetur peccet peccatum sacrilegij.ibid.
vouens religionem non solum; sed etiam in illa profiteri, an possit exigere intra annum probationis. 730.b
vouens religionem ad quam non admittitur ex defectu Gramaticæ, an teneatur illam addiscere. 730.a
votum quo tempore debet adimpleri.731.a
votum conditionale dupliciter fieri potest.ibid.
votum emittere est valde conueniens.folio.732.b
votum est actus latriæ, aut religionis.ibid.
votum & præceptum partim differunt, partim cōueniunt.734.b
votum frangens quando peccet duplex peccatum. ibid.
vota qualiter fiant sanctis, atque prælatis.735.a

De

De voto pœnitere, an sit peccatum.738.a
votum duplex vnum solenne, alterū simplex.740.a
voti solennitas in quo consistat.ibid.
votum solenne non ex statu Ecclesiæ sed ex natura sua, & ex naturali iure habet dirimere matrimonium contractum 742.a
votum simplex & solenne differunt specie.ibid.b
vouere qui prohibeantur.743.b
votū à monacho emissum, an sit obligatorium. ibi.
vota à monachis emissa qualiter valeant à prælatis irritari.745.a.
votum à monacho emissum etiam ex licentia prælati, potest ab eo dispensari.746.a
votum à seruo emissum qualiter valeat à domino irritari.ibid.b
votum vxoris quando valet à marito irritari.ibid.
votum mariti quod præiudicat actui matrimoniali potest ab vxore irritari.747.a
votum personale filiorum post decimumquartum annum emissum, an valeat à parentibus irritari. 749.a
votum à puero emissum quando erat sub potestate patris, an possit irritari à parente postquam est emancipatus.ibid.b
votum, quod semel est factum irritum, non habet amplius vim obligandi.folio.747.b
voti cessatio quid sit.751.b
voti dispensatio in Ecclesia est possibilis.ibid.
Votum solenne pōt fieri tacitè, & expresse. 754.a
votum solenne in nulla religione potest emitti ante decimum sextum annum.ibid.
Ad voti commutationem, an requiratur prælati autoritas.760.b
In voto castitatis nunquam fieri potest commutatio sine prælati autoritate.761.a
In votorum commutationibus oportet, vt consideretur tenor priuilegij, vt non excedatur. ibid.
votum quantum ad aliquid assimilatur legi & quantum ad aliquid differt ab illa.764.b
Ad voti dispensationem an semper requiratur causa obstans voti executioni.761.
vota commutans virtute bullæ, potest etiam similia iuramenta commutare.761.b
In votis quis possit dispensare.762.a
De votis pœnalibus quantum ad dispensationem illorum.ibid.b
In vota castitatis non perpetuę potest episcopus dispensare.763.a
vota ante professionem emissa, an absoluantur in professione.ibid.b
In voto solenni à monacho emisso non potest summus pontifex dispensare.756.b
In voto solenni clericorum potest summus pontifex dispensare.757.b
Qui vouit absolutè religionē, satisfacit voto si ordinem sancti Ioannis suscipiat.758.b
Vti & frui distinguuntur.
vsus quid sit & qualiter distinguūtur ab vsufructu 88.a
Vsura quid sit, & quid significet 496.b
vsura interior, & exterior.497.a
vsura est illicita, & iure naturali probibita. 498.a
vsura erat prohibita in lege Mosayca.499.b
vsura est prohibita in lege Euangelica, ibid.
vsura est prohibita iure positiuo, ibidem.
vsura mentali an obliget ad restitutionem. 498.a
vsura qualiter fuerit Iudæis permissa.506.a
vsus rei duplex, primarius & secundarius.507.b
vsurarius an habeat dominium rerum per vsuram acquisitarum.523.b
Per vsuram accepta restituenda sunt vero domino. 525.b
vsurarij bona an sint obnoxia restitutioni.526.a
Ad vsurarijs aliqua accipientes qualiter se debent habere.527.a
vsurarij vxor, filij & famuli ad quid teneātur, ibid.
vsurariorum cooperatores ad quid teneātur. ibid.b
Vxores in communi possidere in nullo statu fuit conueniens.102.b
vxor tenetur parere viro.157.a
vxor, & filij vsurarij quid facere debeant.193.a

FINIS.

FRATRIS PETRI ARAGONII, ORDINIS SANCTI AVGVSTINI, ARTIVM ET SACRAE THEOLOGIAE MAGISTRI,

In Secundam Secundæ Diui Thomæ Commentaria.

De Iustitia & Iure.

PROOEMIVM.

Ateria de iustitia, est celeberrima cognituq́; difficillima, ac dignissima, & ità necessaria, vt sine ea, nec vita Christiana, nec ciuilis transigi poßit. Vt enim D. Aug. lib. 4. de Ciu. cap. 4. inquit; Si iustitia se moueatur, quid erunt regna, nisi prædæ, & latrocinia. Et Cicero in oratione pro Aulo Cluentio, laudes iustitiæ celebrans, inter alia dicit; Hac fundamentum libertatis, hac fons æquitatis De hac ergo, Deo dante, plura dicturi sumus, disputantq́; de illa Philosophi morales, 5. Ethic. Canonistæ in Decreto, dist. 1. Iurisconsulti, Institut. de iustitia & iure, & ff. eodem titulo. Isidorus lib. 9. Etymologiarum, à cap. 1. vsque ad 7. Theologi in 4. dist. 17. Sed inter omnes, vnus est D. Thom. qui miro ordine de hac materia adeò eleganter & doctè disserit, vt seipso in hac re superior eße videatur.

QVAESTIO LVII.

De iure, in quattuor Articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

Vtrùm ius sit obiectum iustitiæ.

In q. 60. ar. 1. col.

D primum sic proceditur. Videtur, quod ius non sit obiectũ iustitiæ, Dicit † enim Celsus Iurisconsultus, quod ius est ars boni & æqui. Ars autem non est obiectum iustitiæ, sed est per se virtus intellectualis, ergo ius non est obiectum iustitiæ.

In Digesto vet. lib. 1. titu. 1. in principio.

2. Præterea, Lex, sicut Isid. † dicit in libro Etymol. iuris, est species. Lex aũt non est obiectum iustitiæ, sed magis prudentiæ. Vnde & † Philosophus legis positiuã partem prudentiæ ponit, ergo ius non est obiectum iustitiæ.

Lib. 5. Etymol cap. 3. in prin. Lib. 6. Ethymo c. 6. tomo 5.

Lib. 6. Eth. cap. 8. to. 5.

3. Præterea, Iustitia principaliter subijcit hominẽ Deo. Dicit † enim Aug. in lib. de Morib. Ecclesię, quod iustitia est amor tãtum Deo seruiens, & ob hoc bene imperans cęteris, quę homini subiecta sũt. Sed ius non ptinet ad diuina, sed solum ad humana. Dicit † enim Isido. in lib. Etymol. quod fas lex diuina est, ius autem lex humana, ergo ius non est obiectum iustitię.

Ca. 15. circa med. to. 1.

Lib. 5. ca. 2.

Sed contra est, quòd Isid. dicit † in eodẽ, quod ius dictũ est, quia est iustũ. Sed iustum est obiectũ iustitię. Dicit. n. † Philo. in 5. Eth. quòd omnes talem habitum volũt dicere iustitiam à quo operatui iustorum sunt, ergo ius est obiectum iustitię.

Lib 5. ca. 3. in prin.

Lib. 5. ca. 1. in princip. tom. 5.

Respondeo dicendum, quòd iustitiæ proprium est inter alias virtutes, vt ordinet hominem in his, quæ sunt ad alterum. Importat enim æqualitatem quandam, vt ipsum nomen demonstrat, dicuntur enim vulgariter ea quæ adęquantur, iustari. Aequalitas autem ad alterum est. Aliæ autem virtutes perficiunt hominem solum in his, quę ei conueniũt secundum seipsum. Sic ergo illud, quòd est rectum in operibus aliarum virtutum, ad quod tendit intentio virtutis quasi in proprium obiectum, non accipitur nisi per comparationem ad agentem. Rectũ verò, quod est in opere iustitię, etiam præter comparationem ad agentem, constituitur per comparationem ad aliud. Illud enim in opere nostro dicitur esse iustum, quòd respondet secundum aliquã ęqualitatem alteri, putà recompensatio mercedis debitæ pro seruitio impenso. Sic ergo iustum dicitur aliquid, quasi habens rectitudinem iustitiæ, ad quod terminatur actio iustitię, etiam non considerato qualiter ab agente fiat. Sed in alijs virtutibus non determinatur aliquid rectum, nisi secundum quod aliqualiter fit ab agente. Et propter hoc specialiter iustitiæ prę alijs virtutibus determinatur secundum se obiectum quod vocatur iustum. Et hoc quidem est ius. Vnde manifestum est, ꝙ ius est obiectum iustitiæ.

Ad primum ergo dicendum, quòd cõsuetum est, quòd nomina à sui prima impositione retorqueantur ad alia significanda. Sicut nomen medicinæ impositum est primo ad significandum remedium quod præstatur infirmo ad sanandum: deinde tractum est ad significandã artem, qua hoc fit: ita etiam hoc nomen, Ius, primo impositum est ad significandum ipsam rem iustam. Postmodum autem est deriuatum ad artem, qua cognoscitur quid sit iustum. Et vlteriùs, ad significandum locum: in quo ius redditur: sicut dicitur aliquis comparere in iure. Et vlteriùs dicitur etiam ius, quod redditur ab eo, ad cuius officium pertinet iustitiã facere; licet etiam id quod decernit, sit iniquum.

Ad secundum dicendum, quòd sicut eorum quę per artẽ exterius fiunt, quędã

A ratio in mente artificis pręexistit, quę dicitur regula artis: ita ẽt ill' operis iusti, qd' ratio determinat, quędam ratio pręexistit in mente, quasi quędam prudentię regula. Et hoc si in scriptum redigatur, vocatur lex. Est enim lex secundum † Isidorum constitutio scripta. Et ideò lex nõ est ipsum ius, propriè loquendo, sed aliqualis ratio iuris. *Lib. 5. Etymol. cap. 3. parum à princ.*

Ad tertium dicendum, ꝙ quia iustitia
B ęqualitatem importat, Deo autem non possumus ęquiualens recompẽsare: inde est, quòd iustum secundum perfectam rationem non possumus reddere Deo. Et propter hoc non dicitur propriè ius, lex diuina, sed fas: quia videlicet sufficit Deo, vt impleamus quod possumus, iustitia tamen ad hoc tendit, vt homo, quantum potest, Deo recompenset, totaliter animam ei subijciens.

C

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respõdet D. Tho. per duas propositiones. Prima conclusio: Hoc interest inter virtutem iustitiæ, & alias virtutes, quod rectitudo iustitiæ sumitur in ordine ad alterum, rectitudo aũt in alijs virtutibus sumitur in ordine ad agentẽ. Secunda cõclusio: Ius, siue iustũ, est obiectum iustitiæ. Has duas cõclusiones nulla alia rõne probat D. Tho. quam terminorum declaratione.

EXPLICATIO ARTICVLI.

D

PRo intelligentia huius materiæ aduertendũ est, ꝙ hoc nomen iustitia dupliciter accipi põt: uno modo largè pro quacunq; virtute, in qua significatione viri boni in sacris literis appellantur iusti. Et rõ est: quia cum oĩs virtus in quadam æqualitate, & proportione debita secundum regulam rationis cõsistat, à qua siue per excessum, siue per defectum recedatur, vitium est, conuenienter omni virtuti nomen iustitiæ tribuitur. Et propter hanc rationẽ Hebræi viros bonos appellabant rectos, & virtutes ipsas appellabant rectitudines; ea enim quæ obliqua sunt, & tortuosa, eo ipso sunt inæqualia, & ad iustam mensuram reuocari nequeunt. Hac etiam *Iustitia pro omni virtute.*
E significatione, & acceptione vsus est Christus, Matth. 7. dum dixit, Nisi abundauerit iustitia vestra plus quam Scribarum, aut Pharisæorum, &c. Hoc est: Nisi fuerit vestra virtus perfectior, & superior Pharisæorum uirtute. Et rursus ibidem: Attendite, ne iustitiam vestram: hoc est, bona opera, faciatis coràm hominibus, &c. Sunt quidam, qui hoc testimonium, non de iustitia generali uirtute, sed de eleemosyna, quæ ex Hebraici sermonis proprietate iustitiæ nomine appellatur, dicunt esse interpretandum. Quam expositionem non parum adiuuat id, quod Christus statim adiecit, scilicet; Tu autem cum facis eleemosynam, noli tuba canere. Sed potest etiam cõmodè interpretari de generali uirtute,

A titie, sub qua, tanquam eius pars, eleemosyna continetur. De iustitia et isto modo accepta intelligendus est Plato in primo & secundo Dialogo de Republica; vbi ponit paradoxum nimis notandum dicens: iniustitiã, quæ est in sũmo, non posse nocere: & sic à mediocri iniustitia dicit esse cauendum. De eadem iustitia interpretandum est illud Symbolum Pythagoricum; Stateram ne transieris; hoc est, iustitiam, quæ generalis virtus est. Nam id ad omnes virtutes pertinere ex verbis Archipi, & Lysiadis, quos citat D. Hieronymus in Apologia contra Rufinum, potest intelligi. Cui simile est illud Prouerb. 11. Statera dolosa abominatio est apud Deum. Nam ibi per Metaphoram, sicut in Symbolo illo Pythagorico, iustitia statera dicitur. Est autem iustitia eo in loco, B virtus generalis, vt D. Hieronymus in Commentarijs super eundem locum mirificè exponit. Et isto modo non disserimus in præsenti, de iustitia, nec illa habet proprium obiectum; sed vnaquęque virtus, pro sua ratione in particulari, habet proprium obiectum. Alio modo sumitur iustitia pro speciali virtute; quæ est ad alterum, cuius proprium munus est, debita reddere, & æqualitatem inter ciues seruare; & de hac disserimus in præsenti.

Iustitia specialis uirtus.

Dubium. Si quis autem quærat, quænam sit ratio, propter quam D. Thom. disputaturus de iustitia, præmittat tractatum de iure? *Solutio.* Dico breuiter id fecisse, sequendo doctrinam & ordinem Aristotelis, qui lib. secundo de Anima, textu 33. dicit ad explicandos C habitus, atque potentias, primò oportere eorundem habituum, & potentiarum obiecta, à quibus speciem sumunt, explicare. Est autem ius obiectũ iustitiæ. Et si quis instet: Nam huic expositioni obstare videtur, quod idem D. Thom. in aliarum virtutum explicatione non prius egit de obiectis, & sic, aut ibi, aut hic, errauit. Respondeo, id consultò fecisse D. Thom. propter discrimen, quod est inter obiectum iustitiæ, & obiecta aliarum virtutũ. Obiecta enim aliarum virtutum non sunt in rebus ipsis extra operantem, sed ipsum rectum, atque bonum, ad quod referuntur in vnaquaque illarum sumitur per comparationem, & commensurationẽ ad operantem ex habitu. Ex quo sit, vt non possit D rectè explicari obiectum talium virtutum, non explicata prius earundem natura. At verò obiectum iustitiæ est in rebus ipsis, sine aliquo ordine aut respectu ad eum, qui operatur: & sic illius cognitio non pendet ex cognitione habitus iustitiæ. Sed potius præsupponitur, vt de obiectis potentiarum affirmat Aristoteles.

Discrimẽ inter obiectum iustitiæ & aliarum uirtutum.

Ius diuersimodè accipitur. Sed, quoniam ius ponitur obiectum iustitiæ, vt id melius intelligatur, aduertendum est, quod hoc nomen, ius, diuersimodè accipitur apud Doctores. Nam primò accipitur pro arte, & peritia, qua homines cognoscunt leges, regulas, & præceptiones iuris faciendi, & in hoc sensu intelligitur Celsus, quando dixit, quòd ius est ars boni, & æqui. E Secundò accipitur pro authoritate alicui concessa ex consensu Reipublicæ. In qua significatione loquitur Cicero in oratione pro Archia, quando dixit: Quare suo iure noster Ennius sanctos appellat poetas, hoc est, sua authoritate, & pro libertate sua. Tertiò accipitur ius pro ipsa lege, in qua significatione loquitur Gratianus multis in locis. Quartò accipitur pro eo, quod alicui ex Iudicis sententia tribuitur. In qua significatione communiter loquuntur homines, quando dicunt eos vti iure suo. Quintò & vltimò accipitur ius pro eo, ad quod terminatur actio iustitiæ, hoc est, id, quod producitur per actionem iustitiæ. In qua significa-

A tione dixit Vlpianus in Instit. libro primo, Iustitiã esse constantem, & perpetuam voluntatem ius suũ vnicuique tribuendi. Et in hac significatione loquimur nos in præsenti, de iure. Et sic secundum istam acceptionem idem est ius, quod iustum. Vnde idem verbum Græcum, δίκαιον, quod Latinè significant Ius, similiter etiam significat iustum, quod est obiectum iustitiæ.

Sed est aduertendum, quod obiectum alicuius habitus, vel potentiæ dupliciter potest significari. Vno modo nomine absoluto, nullam includente formaliter relationem ad potentiam, uel ad habitum. Et isto modo ens significatur nomine absoluto, quamuis sit obiectũ intellectus, & color quamuis sit obiectum visus. B Alio modo potest significari obiectum nomine relatiuo includente formaliter relationem ad potentiam, vel ad habitum, cuius est obiectum. Et sic intelligibile includit relationem ad intellectum, visibile ad visum: appellanturque ista obiecta formalia potentiarum. Et hoc modo ius, siue iustum, est obiectum formale iustitiæ: includit enim in suo conceptu formali relationem ad iustitiam.

Obiectum habitus, uel potentiæ, dupliciter significatur.

Corollar. Ex his colligitur, quòd quamuis hæc nomina, lex, ius, ars, & iustitia, pro eodem inueniantur usurpata à Doctoribus, differunt tamen inter sese. Nam lex est ratio ipsa seu regula interior in mente, vel exterior in uoce, uel in scripto dictans quod C iustum est. Ius uerò est iustum ipsum existens in rebus, à lege r[illegible]gulatum. Ars uerò [illegible]s, est scientia ipsa, siue peritia ius faciendi. Et tandem iustitia est uirtus existens in uoluntate, quæ per artem, & secundum legem ius in rebus constituit.

His constitutis circa primam conclusionem D. Thom. (in qua inter iustitiam, & alias uirtutes tale constituit discrimen, quod rectitudo iustitiæ sumitur in ordine ad alterum: rectitudo autem in alijs virtutibus sumitur per ordinem ad agentem,) est difficultas, utrum uerum sit. *Dubium. Argum ex Buridano.* Et pro parte negatiua arguitur in hunc modum ex Buridano libro quinto Ethicorum, quæst. 1. Aut enim loquitur D. Thom. de recto iustitiæ, hoc est, de opere iustitiæ D formaliter, & in esse uirtutis, aut materialiter, & secundum substantiam operis. Si formaliter, certè nullum opus est, quod possit dici rectum, nisi facta comparatione ad agentem. Vt enim dicit Aristot. secundo Ethicorum, capitulo quarto, opus ut sit rectum, debet fieri ex electione agentis, & propter debitum finem intentum ab agentem, cum alijs circunstantijs: & sic rectum iustitiæ formaliter non abstrahit ab agente. Si uerò loquatur materialiter, tunc nulla est differentia inter rectum iustitiæ, & rectum aliarum uirtutum: utrumque n. materialiter sumptum, potest dici rectum sine ordine ad agentem. Sicut enim potest quis facere opus iustum, uerbi gratia, soluere debitum ob uanam E gloriam: ita potest facere actum temperantiæ ob hypocrisin, & tunc utrumque erit rectum materialiter: licèt non [illegible]rmaliter, quia intentio est praua; atque ex conse[illegible]uenti quantum ad hoc, nullum est discrimen inter iustitiam, & alias uirtutes.

Sententia communis. Circa istud dubium omnes interpretes D. Thom. conueniunt in eo, quod D. Tho. loquitur de actibus studiosis absolutè, hoc est, secundum rectitudinem, quam habent ex obiecto, & secundũ hanc dicit differre actum iustitiæ, ab actibus aliarum uirtutum, in eo, scilicet, quod ille rectus & iustus est sine comparatione ad operantem, alij uerò non ita. *Solutio. Ad argum.* Sed in dissoluendo argumento à nobis proposito, est maxima discordantia. Vnde illius est duplex solutio, una

Caietani, in præsenti, altera Soti, lib. 3. de Iustitia & iure. quæst. 1. artic. 1. quæ à nobis suo ordine erunt explicandæ. Caietanus ergo concedit, quod ieiunium factum ex hypocrisi, est opus temperatum. Et ad argumentum, quo infertur: ergo actus temperantiæ non habet suam rectitudinem per comparationem ad operantem, si quidem adhuc cum proficiscitur ex mala intentione, est temperatum, atque ex cõsequẽti rectum materialiter, & secũdum subam; respondet, negando consequentiam: Nam hoc ipsum, qđ talis actus sit tẽperatus, hẽt ex eo, qđ est proportionatus pro loco, & tpe, & valetudine, & viribus operãtis. Hæc. n. oĩa attendenda sunt, ad hoc, ut opus dicatur tẽperatũ materialiter, & scdm subam, quamuis intentio operantis ad id non requirat. Et sic sp rectitudo materialis tẽperantiæ sumit p cõparationem ad operantem. Et idem contingit in oĩbus alijs virtutibus moralibus. At verò in actu iustitiæ, vt sit rectus & iustus materialiter, nec est necessariũ considerare ex parte operantis intentionem, nec cõditionem: sed tñ habenda est rõ illius, cũ quo cõtahitur: ita. s. vt tñ illi tribuatur, quantũ debetur. Et in hoc consistit dria, quam ponit D. Th. inter iustitiam & alias virtutes. Cui expositioni nonnihil fauere vr idem D. Th. in corpore articuli, dũ dicit: Sed in aliis virtutibus non determinatur aliquid rectum, nisi secundũ quod aliqualiter fit ab agente. Quibus verbis satis aperte significare vr. ad hoc, vt aliqd opus, putà, tẽperãtiæ, sit rectũ, & tẽperatũ, debere aliquo mõ comparari ad operantẽ, s. ad conditionem, & personam illius, sed non omnimodò. Hæc Caietanus.

B

2. Solutio ad argum. verior. Soto verò, & alij, negant ieiunium factum ex hypocrisi esse opus temperatum, & rectũ, Quã sniam existimo veriorem. Vnde ad illius explicationẽ est aduertendum. Primò, quod obiectum, & id, quod vnaquæque virtus intendit est facere opus rectũ, & iustum, vnaquæque in suo genere, temperãtia in actibus temperantiæ, & fortitudo in actibus fortitudinis. Secundò est aduertendum, quod quia rectum, & iustum dicit relationem, & commensurationem ad aliud, (rectũ. n. dr in ordine ad aliquam regulam, & iustum in ordine ad aliquam mensuram) & quia in alijs virtutibus iusta regula, & mensura est bonũ debitum operanti, in iustitia verò regula est bonum debitum ei, ad quem operat; idcirco fit, vt in alijs virtutibus illud opus dicatur rectũ, & iustũ, qđ est commensuratum, atque conueniens bono operantis, in iustitia autem, id opus erit rectũ atq; iustum, quod est cõmensuratum debito eius, ad quem operatur. Et ex his, quæ vera, & manifesta sunt, possumus colligere veritatẽ sniæ D. Tho & solutionis, quam nos veriorem esse diximus. Colligitur. n. qđ redditio debiti, etiam si fiat propter malo aĩo, & praua intentione, erit opus rectum & iustũ; quia est proportionatum suæ regulæ, atq; mensuræ. At verò ieiunium ob hypocrisin factũ, non erit opus temperatum: quia non est cõmensuratum, nec congruens cum sua regula. Et hoc est discrimen quod D. Th. ponit inter iustitiam, & alias virtutes. Et ad verba D. Tho. adducta pro snia Caietani, rñdetur, quod illis magis confirmat nostram sniam. Dicit. n. D. Th. quod in alijs virtutibus, putà, in temperantia, ad hoc, vt opus censeatur rectum, dẽt attendi qualiter fit ab operante. Si aũt nõ haberetur rõ intentionis, ut Caietanus dicebat, sed tñ conditionis, & vitium operantis, tunc actus non considerabitur aliquo mõ secundũ qđ fit ab operãte, sed secundũ qđ conuenit cũ operante. Posuit autẽ D. Th. consultò illam particulã, aliqualiter, vt doceret, non oĩa quæ in actu haberi solent secundũ qđ exercetur ab operante, esse necessaria ad hoc, vt sit bonus & re

A

ctus. Hæc. n. sunt numero quatuor, s. intentio finis, promptitudo, intensio, & modus charitatis; ex quibus tria vltima, s. promptitudo, intensio, & modus charitatis, etiam si desint, dummodò primum quod est intentio finis, remaneat, actus erit censendus bonus, & rectus.

Dubium. In fine huius articuli dicit D. Tho. ius & iustum esse idem: & ex hoc colligit ius esse obiectum iustitiæ. Circa quod est difficultas, vtrum verum sit. Et pro parte negatiua argumentatur Buridans, contendens probare, quod ius nihil aliud est, quam leges, quibus ea, quæ iusta sunt, præcipiuntur. Argumentũ autem desumitur ex testimonio Isidori, quod habetur in Decreto. d. 1. Ratio dubitandi.

B

Solutio. Sed hoc non obstante, dico, proculdubio verum esse, quod ius, atque iustum sunt idem: & vtriusque vocis eadem est vis, significantque hæc nomina illam æquitatem, quam quisque efficit, cum alteri, quod suum est, reddit. Et sic ius, sicut iustum, est obiectum iustitiæ: de quo loquitur Vlpianus, Institu. tit. 1. dicens: Iustitia est constans, & perpetua voluntas, ius suum vnicuique tribuendi. Cicero in 2. Philip. quando dicit: Ius postulas: sed quid ad rem plus ille poterat, &c. vbi ius, pro iusto, accipitur. Idem etiam contingit apud plures alios probatos autores, vt est videre apud Thesaurum linguæ Latinæ, verbo ius.

C Ad argum. Et ad argumentum Buridani respondetur cum D. Tho. in solutione ad 1. quod hoc nomen, ius, plura significat, inter quæ non infimum locum tenet ea significatio, qua ius, pro iusto per iustitiam effecto, accipitur. Quin potius dicit, quod quemadmodum nomen Medicinæ primò fuit impositum ad significandum remedium quod præstatur infirmo ad sanandum, & inde fuit translatum nomen ad significandam artem, qua hoc fit: ita etiam nomen, ius, primò fuit impositum ad significandum ipsam rem iustam, & inde deriuatum ad artem, qua cognoscitur quid sit iustum, & vlterius ad significandum locum, in quo ius redditur, in qua significatione dicitur quis in iure comparere. De hoc etiam nos suprà diximus, cum de significatione huius vocis, ius, agemus.

D. Dubium. Sed dubium est, pro quo supponat, ius, siue iustũ, quod dicimus esse obiectum iustitiæ. Et est quære re, vtrum supponat pro ipsa operatione exteriori iusta, qua vnicuique, quod suum est, redditur: an verò pro æquitate, quæ resultat, & fit ex illa operatione. Ad cuius explicationem est aduertendum, quòd o-peratio, qua fit æqualitas, dupliciter potest considerari. Vno modo in executione: altero modo in intentione, hoc est, secundũ speciẽ. Primo modo, operatio non est obiectum iustitiæ, sed effectus: secundo autem modo, est obiectum. Nam totum hoc, quod est restituere Petro centum, accipitur à iustitia tanquam eius obiectum, ut author est D. Thom. art. sequenti, & 1. 2. q. 20. art. 1. ad primum, vbi dicit, quod operatio exterior considerata secundum speciem, & in generali, est obiectum interioris operationis, licet posita in executione sit effectus: & sic constat, quòd æqualitas, seu iustum, quod remanet post operationem iustitiæ, est illius obiectum. Sed est aduertendum, quòd ad hoc, vt illa æqualitas sit iustum, & obiectum iustitiæ, requiritur, quòd sit debita. Siquis enim dat Episcopo centum gratis, & ipse postea conferat beneficium, dato quod sit inter illos æquale, non tamen est iustum obiectũ iustitiæ: quia illud æquale non erat debitum. Et hæc dicta sufficiant de toto isto articulo. Nota.

E

ARTI-

ARTICVLVS II.

Vtrum ius conuenienter diuidatur in ius naturale, & ius positiuum.

In q. 60 ar. 5. cor. & 1. 2 q. 95. art. 4. cor. Eth. 5 Eth. leg. 12. fin. 1.

D Secundum sic proceditur. Videtur, quòd ius non conuenienter diuidatur in ius naturale, & ius positiuum. Illud enim quod est naturale, est immutabile, & idē est apud omnes. Non autem inuenitur in rebus humanis aliquid tale, quia omnes regulæ iuris humani, in aliquibus casibus deficiunt, nec habent suam virtutem vbique, ergo non est aliquod ius naturale.

2. Præterea, Illud dicitur esse positiuū quod ex voluntate humana procedit. Sed non ideo aliquid est iustum, quia à voluntate humana procedit, alioquin voluntas hominis iniusta esse non posset. Ergò cum iustum sit idem quod ius, uidetur, quòd nullum sit ius positiuum.

3. Præterea, Ius diuinum non est ius naturale, cum excedat naturam humanam. Similiter etiam nō est ius positiuum, quia non innititur authoritati humanæ, sed authoritati diuinæ, ergo inconuenienter diuiditur ius, per naturale, & positiuum.

Li. 5. Eth. ca 7. inter princ. to 5.

Sed contra est, quòd Philosophus * dicit in quinto Ethic. quòd politici iusti, hoc quidem naturale est, hoc autem legale, id est, lege positum.

Art. præce.

Respondeo dicendum, quòd sicut dictum * est, ius siue iustum, est aliquod opus adæquatum alteri, secundum aliquē æqualitatis modum. Dupliciter autem potest alicui homini esse aliquid adæquatum. Vno quidem modo ex ipsa natura rei, putà cum aliquis tantum dat, vt tantundem recipiat, & hoc vocatur ius naturale. Alio modo aliquid est adæquatū vel commensuratum alteri ex condicto, siue ex cōmuni placito, quando scilicet aliquis reputat se contentum, si tantum accipiat. Quod quidem potest fieri dupliciter. Vno modo per aliquod priuatum condictum, sicut ꝙ firmatur aliquo pacto inter priuatas personas. Alio modo ex cōdicto publico, putà cum totus populus consentit, ꝙ aliquid habeatur quasi adæquatum, & commensuratum alteri, uel cum hoc ordinat princeps, qui curam po-

A puli habet, & eius personam gerit, & hoc dicitur ius positiuum.

Ad primum ergo dicendū, quòd illud quod est naturale, habens naturam immutabilem, oportet ꝙ sit semper & vbique tale. Natura autem hominis est mutabilis, & ideò id quod naturale est homini, potest aliquando deficere. Sicut naturalem æqualitatem habet, vt deponenti depositum reddatur. Et si ita esset, ꝙ natu-
B ra humana semper esset recta, hoc esset sēper seruādū. Sed quia quandoq; contingit, ꝙ volūtas hominis deprauatur, est aliquis casus in quo depositū non est reddēdū, ne homo peruersam voluntatē habēs, malè eo vtatur, vt putà, si furiosus, vel hostis Reipublic. arma deposita reposcat.

Ad secundū dicendum, ꝙ voluntas humana ex cōi condicto potest aliquid face-
C re iustum, in his, quæ secundum se non habent aliquam repugnantiam ad naturalē iustitiam, & in his habet locum ius positiuum. Vnde * Philosophus dicit in 5. Eth. quod legale iustum est, quod ex principio quidem nihil differt sic, vel aliter: quando autē ponitur, differt. Sed si aliquid de se repugnantiam habeat ad ius naturale, nō potest voluntate humana fieri iustum: putà si statuatur, ꝙ liceat furari, vel adulte-
D rium committere. Vnde dicitur Isaiæ. 10. Væ qui condunt leges iniquas.

Lib 5. cap. 7 in princ. tom. 5.

Ad tertium dicendū, ꝙ ius diuinum dicitur qđ diuinitus promulgatur. Et hoc quidem partim est de his, quæ sunt naturaliter iusta, sed tamen eorum iustitia homines latet: Partim autem de his, q̄ fiunt iusta institutione diuina. Vndè etiam ius diuinū per hæc duo distingui potest, sicut & ius humanum, sunt enim in lege diuina
E quędam præcepta, quia bona, & prohibita, quia mala. Quædam vero bona, quia prȩcepta, & mala, quia prohibita.

SVMMA TEXTVS.

D hanc difficultatē r̄ndet D. Tho. vnica conclusione affirmatiua. Et probatur: Ius, siue iustum, est opus alteri secūdū aliquem æqualitatis modū adæquatū; sed hmōi adæquatio potest contingere dupliciter, vno modo ex natura rei, vt cū quis tantum dat, vt tātundē recipiat, quod pertinet ad ius naturæ: alio mō ex condicto, seu ex cōmuni beneplacito: vt cū quis reputat se contentū, si tm̄ recipiat, qđ pertinet ad ius positiuum, siue id fiat per aliquod priuatū condictū inter priuatas personas firmatum,

sive ex condicto publico firmato per legē, cui omnis populus consentit, ergo ius conuenienter diuiditur in ius naturale, & positiuum.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Nota. 1.
PRo explicatione huius articuli est aduertēdū primò, q vt cōstat, ex articulo præcedenti, ius aliqñ accipitur pro lege, aliquādo pro æqualitate: sed qūocunq; sumatur, est verum dicere, quod lex, siue æqualitas, alia est naturalis, alia positiua.

Not. 2.
Secundò est aduertendū, qđ ius, qđ hic diuiditur, potest accipi dupliciter: vno mō strictè pro eo iusto, ad qđ terminat iustitia, q̄ est peculiaris virtus moralis: alio mō latissimè pro iusto, ad quodcunq; genus virtutis pertinente. Quemadmodum .n. iustitia aliqñ accipitur largè, pro quacūq; virtute, aliqñ autem strictè, pro speciali virtute, vt diximus articulo primo huius quæstionis: ità etiā ius, siue iustum, est duplex, & de quocunque illorum potest præsens quæstio intelligi, & quamuis D. Thom. hic peculiariter loquatur de iusto strictè considerato, vt ex uerbis ipsius in initio articuli, & infrà, q.60. articu. 5. uidere licet. Nos tamen in præsenti, de iusto, siue iure generaliter dicto, loquemur, quia quantum artinet ad diuisionem in hoc articulo positam, eadem est utriusque ratio.

Nota. 3.
Tertiò est aduertendum, quòd Iuristę diuidunt ius, in tria membra, scilicet in ius naturale, positiuum, & ius gentium, ut est uidere apud Vlpian. l. 1. ff. de iust. & iure & apud Gratia. in Decre. d. 1. c. ius. Sed immeritò id faciunt. Ius enim gentium, ad ius positiuum pertinet; ut docet D. Thom. artic. sequenti.

Dubium.
His cōstitutis est prima difficultas, quidnam sit ius naturale. Vlpianus loco citato, dicit esse, quod natura omnia animantia docuit, ut maris & fœminæ coniunctio, & procreatio prolis. Ad idem facit Gratian. d. 1. c. ius naturale. Verum hæc diffinitio non est bona, colere enim Deum, & honorare parentes, sunt de iure naturæ: & tamen hæc non docuit natura omnia animantia: bruta enim, nec colunt Deum, nec uenerantur parentes. Præterquam quod etiam D. Thom. 1.2.q.91. artic. 2. ad. 3. dicit, in brutis legem non inueniri, nisi metaphoricè. Diffinitio recta iuris naturalis est, quam tradit Cicero in libris de legibus. & de inuentione, dicens, esse id, quod non opinio aliqua, sed uis quædam innata nobis inseruit. De quo loquitur Paul. ad Rom. 2. cum dicit: Gentes, quæ legem non habent (nempe positiuam) naturaliter, quæ legis sunt, faciunt, habentes opus legis scriptum in frontibus suis. Eandem etiam diffinitionem ponit Arist. 5. Eth. c. 7. dicens: ius naturale esse, quod ubique eandem uim habet: ius uerò legale, seu posititium, quod à principio nihil refert, sic uel sic fiat: sed constituta lege multum refert. De hoc iure naturali interpretantur multi illud Psal. 4. Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Quasi dicat Propheta, lumen naturale esse, quod hominibus bona ostendit. Sed falluntur profectò, quia de nulla re minus agit Dauid eo in loco quam de naturali cognitione, quam uel iusti, uel iniusti habent. Sed nomine luminis vultus Domini, ibi significatur præsens, & magnum Dei contra hostes auxilium. Agebat enim Propheta eo in Psalmo de sua fuga à regno, filio Absalone persequente. Et inter alia acerba, quæ commemorat, suorum ét militū uoces ponit, de propria salute desperantium, & dicit: Multi, id est, magna pars meorū militū de victoria desperantes, dicebant, quis ostendit nobis bona, hoc est, eripiet nos à præsenti periculo. Quibus regius uates de Domino confessus, tale responsum opposuit: Signatum est super nos

Ius naturale quid sit.

Egregia explicatio. Psalm. 4.

A lumen vultus tui Domine, hoc est, ut signum atque uexillum est eleuatum lumen uultus Domini, quod in diuinis literis, non nisi fauorem diuinum significat (ea enim est uis uocis Hebrææ signum: tanquam si dicat: Quamuis & uos, ò milites, diffidatis de mea salute; ego tamen fisus sum, quòd Dominus in hoc bello suum uexillum est ostensurus, nosque sua ope subleuaturus. Et quando dicit (signatum est) &c., dedisti lætitiam, præterito utitur pro futuro, ut hac ratione suæ spei erga Deum firmitatem ostendat, qua de futura uictoria, tanquam de præterita lætatur. Ex dictis conuincitur duplex error: Vnus antiquissimus, asserentium, nullum esse ius naturæ, sed id esse iustum, quod unicuique iustum uidetur. De quo uidendus est Arist.
B 1. Eth. capi. 3. & 4. Meta. tex. 22. & 5 Ethi. capit. 7. & D. August. li. 3. de Doctr. Christ. c. 14. Alter hæreticorum huius temporis, negantium esse aliquod ius positiuū. In quo errore fuit Ioannes VuicKleff, & Martinus Lutherus, ut referunt Ioannes Cochleus in uita Lutheri, & Carolus V. Imperator, in quodam publico edicto facto anno Domini 1521. Eoque temeritatis peruenit Martinus Lutherus, ut publico igne combussetit multos libros iuris Canonici, bullasq; Pontificum: peiora facturus Iuri Ciuili, nisi magis timuisset sæculi gladium, quam Pontificis excōmunicationem. De hoc errore uidendus est Roffensis, artic. 27. & 37. contra Lutherum, & Soto, lib. 1. de Iust. & iure q. 6. artic. 4. eiusque impugnatio propriè pertinet ad 1.2. quæst. 95.
C & 96.

Duplex error de iure.

Ingens temeritas Lutheri.

Dubium.
Secundum dubium circa istū articulum est, utrùm ius naturale sit idem apud omnes. Ad cuius explicationem est aduertendum, primò, quod titulus huius quęstionis potest habere duplicem sensum. Primus est, utrùm omnes homines habeant & cognoscant eadem præcepta naturalia. Secundus, utrum id, quod à natura præceptum est, semper, & in omni euentu, sit iustū, & in utroque sensu in præsenti disputatur difficultas. Secundo est aduertendum, quod inter præcepta legis naturæ, quædam sunt generalia, & quasi prima principia, ut bonum est faciendum, malum est fugiendum, quòd tibi nō uis fieri, alteri ne feceris: alia uerò sunt, quæ ex his principijs deducuntur euidenter. Et inter
D hæc adhuc est discrimen: nam quædam facili negotio deducuntur: alia uerò magna cum difficultate, & post diuturnum laborem. His positis, sit prima conclusio. Lex naturalis quantum ad prima principia, est eadem apud omnes: non solum quantum ad cognitionem, sed etiam quantum ad rectitudinem: quòd est dicere, quòd prima principia legis naturæ ab omnibus cognoscuntur, & in omni euentu, & semper sunt iusta. Probatur: Prima principia practica, quantum ad hoc, sunt similia principijs speculatiuis: sed prima principia speculatiua semper, & ubique sunt uera, & ab omnibus lumine naturali sufficienter cognoscuntur: ergò & prima principia practica semper & in omni euentu sunt iusta, & omnibus nota. Et cōfirmatur: Nul-
E lus esse potest adeò barbarus, ut prima principia practica ignoret: ergò lex naturalis quantum ad illa, est una apud omnes.

1. Conclus. Lex naturalis quantū ad principia, est eadem apud omnes.

Secunda conclusio: Hæc lex naturalis quantum ad conclusiones, quæ deducuntur ex primis principijs, licèt ut in plurimum sit recta, & iusta apud omnes, non tamen semper. Et est dicere, quòd iudicia, quæ ex primis principijs deducuntur, non semper sunt iusta & recta apud omnes: & sic lex naturalis secundum illa non est eadem semper apud omnes, quantum ad rectitudinem. Probatur: Iustum, & rectum in operabilibus sumitur non solū ex obiecto operationis, sed etiam ex omnibus circunstantiis, quæ in particulari cōcurrunt: sed fieri potest, ut eadem operatio, quæ secundum

2. Conclus. Lex naturalis quantū ad conclusiones, non semper est recta, & iusta.

cundum ſe & ſimpliciter conſiderata erat iuſta, & recta, & à lege præcepta, conſiderata in particulari, propter aliquas circunſtantias ſit praua, ergo & fieri poterit, ut præceptum naturæ, quod ſecundum ſe erat iuſtū, in particulari ſit prauum propter aliquam circunſtantiam. Quod & hoc exemplo declaratur. Nam ex hoc principio: Quod tibi non uis fieri, alteri ne feceris, ſtatim neceſſariò ſequitur, alienum nec eſſe accipiendū, nec retinendum inuito domino rationabiliter. Et ex hac concluſione rurſus infertur, depoſitum eſſe reſtituendum: quod quidem præceptum, ut in plurimum rectū eſt, & iuſtū. Sed ſi eueniat, quod Dominus depoſiti in perniciē propriam, uel reipublicæ uelit uti depoſito, ratione illius circūſtantiæ, id, quod natura ſua erat rectum, efficitur malū: & ſic patet, quod iudicia practica deducta ex primis principijs, non ſemper & in omni euentu ſunt iuſta. Ex quo infertur, eſſe ualdè facilè errare in diſcurſu practico, in quo ex principijs uniuerſalibus deducuntur concluſiones ad res particulares operandas. Nā cum ad ſtatuendum quid in particulari ut ſit bonum, oporteat conſiderare omnes circunſtantias, & noſter intellectus difficulter poſſit attendere ad plura, fit, ut in ſuo diſcurſu & ratiocinatione ſæpè ſæpiùs erret.

Errare in diſcurſu practico, ē ualdè facile.

3. Concluſ. Lex naturalis quātum ad concluſiones, non ſemper eſt nota omnibus.

Tertia cōcluſio. Lex naturalis quantum ad concluſiones, quæ deducuntur ex primis principijs, nō ſemper eſt omnibus nota. Et eſt dicere, quod non omnes homines cognoſcunt, eadē præcepta naturalia; ſi loquamur de præceptis, quæ ex primis principijs deducuntur. Probatur. Multi homines propter ingenij imbecillitatem nequeunt intelligere neceſſitatem illationis: alij verò propter multas circunſtantias, ad quas attendere oportet, aſſequi nequeunt quid ſit rectum: ergo lex naturalis, quantum ad concluſiones, non eſt ſemper omnibus nota. Item idem probatur ex differentia, quæ eſt inter intellectum practicum, & ſpeculatiuum. Nam intellectus ſpeculatiuus, quia uerſatur circa neceſſaria, quæ aliter ſe habere non poſſunt, eandem ueritatem, quam intuetur in principijs, reperit in concluſionibus abſq; aliquo defectu. Cæterum intellect⁹ practicus, quia ex principijs neceſſarijs diſcurrit ad contingētia, & particularia, circa quę actiones humanæ uerſantur, fit, ut in illis defectus contingere poſſit, tam ex parte rectitudinis, quā ex parte cognitionis.

Corollariū.

Ex dictis infertur, eſſe quædam præcepta legis naturæ, quæ nulla ratione iniuſta eſſe poſſunt, nec ab aliquo ignorari; quale eſt illud qđ tibi non uis, fieri &c. Et quātū ad hæc, lex naturalis ſemper eſt eadem apud omnes, tam quo ad cognitionē, quā quo ad rectitudinem. Alia uerò ſunt, quæ licet, ut in plurimū, ſint iuſta, & ab omnibus cognoſcantur, tamē in caſu particulari iniuſta eſſe poſſunt, & ab hoībus ignorari. Qualia ſunt illa, quæ ex principijs primis deducuntur, inter quæ quidem illa, quę magis diſtant à primis principiis facilius iniuſta eſſe poſſunt, & ab hominibus neſciri. Et quantum ad hæc, lex naturalis non eſt eadem ſemper apud omnes, nec quantum ad cognitionem, nec quantum ad rectitudinem, ut diximus.

Aliud eſt lege mutari, aliud perfici.

Et ſi quis quærat, utrum ius naturæ poſſit mutari, aduertendum eſt pro ſolutione, aliud eſſe legem mutari, aliud verò perfici. Mutatur enim propriè, cum abrogatur, aut ex iuſta, fit iniuſta, perficitur verò, cum ex adiunctis rebus additis efficitur honeſtior.

1. dictum.

Quo ſuppoſito, dico primò, quòd lex naturæ, quo ad utraque præcepta, poteſt perfici, ut autor eſt D.Th. 1.2.q.94.artic.5. perficitur enim tam per legem humanam, quam ſupernaturalem: nam lex humana ſtatuit graues pœnas in tranſgreſſores legis naturæ, & ſic addit maiorem uim coerciuam. Item lex ſupernaturalis multis in locis præcepta naturalia hominum uitijs ob**A** ſcurata, illuſtrat, ut eſt uidere apud Matthæum cap. 5. & etiam uocat eam in altiorem finem, quam habet lex naturalis, & ſic conſtat, quod illam perficit.

2. dictum.

Dico ſecundò, quod lex naturalis, quantum ad prima pcepta propriè mutari nō pōt, benè tñ quo ad ſecunda: quia illa iniuſta eſſe non poſſunt: benè tñ hæc, ut ſtatim dicebā. Quamuis propriè loquēdo, hæc mutatio nō tam fit in lege, quā in rebus ipſis, Veritas.n. illius præcepti, depoſitū reddendū eſt, nō mutatur, niſi mutatis rebus, ex quarū mutatione contraria naſcitur ueritas. Ita aſſerit Ariſt. 5. Eth. c. 7. Vbi dicit, qđ ius naturæ immutabile eſt; ſicut ignis, qui ubiq; urit. Quod de primis pręceptis eſt intelligendū. Nam de ſecundis ſubdit ſtatim, mutari poſſe, nō quidē quo ad Deos, qui immutabiles ſunt, ſed quo ad nos, qui mutari poſſu- **B** mus. Quibus uerbis apertè ſignificat, mutationem in præceptis naturalibus oriri ex rerum mutatione.

Circa ius poſitiuum. Nota. 1.

Circa ius poſitiuū, ſuppoſito tanquā certo, in republica, tā eccleſiaſtica, q̄ ſæculari eſſe pōtem condendi ius poſitiuū obligans in conſcientia, ut diffinitum eſt in cōcilio Viennenſi, & habetur in Clemētina. Ad noſtrum, de hæreticis, & in Cōſtantiēſi, de quo eſt uidendus Soto, li.1. de Iuſtitia, q.6. arti.4. & D. Tho. 1.2.q.96. ar.4. Aduertendū eſt primò, quod iuſtū poſitiuū, ſiue humanū, ſiue diuinū, ēt pōt terminare actū iuſtitiæ uirtutis; undè uiolatio iuris poſitiui erit iniuſtitia, & cōtra ius naturæ. Qui.n. uendit triticū pluris, quā taxatū eſt lege humana, procuľdubio cōmittit furtū, & peccat **C** contra ius naturæ. Et ſi quis argumentetur: Nā ex hoc ſequi uidetur, qđ q comedit carnes in quadrageſima, peccat contra ius naturæ, & ſic nullū peccatū erit contra ius poſitiuū. Rñdetur, uerū eſſe, quod qui peccat cōtra ius poſitiuū, peccat ēt contra ius naturæ, à quo ius poſitiuū deriuatur, ut auctor eſt D.Tho.1.2.q.95.art.2. cū hoc tñ ſtat, quod quædā peccata dicūtur contra ius poſitiuū, ex eo ſolū, quod immediatè ſunt contra legē aliquam poſitiuā: nā mediatè ēt ſunt contra ius naturæ, alia uerò peccata dicuntur ſimpliciter cōtra ius naturæ, quia immediatè pugnāt cū iure naturali.

Nota. 2.

Secundò, eſt aduertendū, quod ut cōſtat ex D. Tho. in hoc artic. ex triplici capite pōt prouenire, quod aliquid dicatur ius, **D** ſeu iuſtū humanū. Primò, ex peculiari cōdicto, ſeu beneplacito inter duos homines: ut in emptionibus, & uēditionibus, & in ſatisfactione iniuriarū: quę oīa inter duos geruntur. Secundò ex peculiari conſenſu populi; ut cū cōiter cōſentit populus, quod panis, uinū, & oleum, tanti, uel tanti uendantur. Tertiò, ex lege, q̄ aliqñ determinat pretium: ut in tritico. Et eſt differentia inter hæc tria. Nā in primis duobus iuſtis, iuſtū nō conſiſtit in indiuiſibili: ſed parū plus minuſve dicetur iuſtū; vt cū quis uendit domū, aut equū &c. At uerò, tertiū iuſtū, cōſiſtit in indiuiſibili: unde ſi tranſiliatur, erit iniuſtū: ut qui uēdit triticū pluris, quàm taxatum eſt, facit iniuſtū, & tenetur reſtituere totum id, quod **E** accipit ſupra iuſtum quod taxatum erat.

Nota 3. ius naturæ & poſitiuū differunt in multis.

Tertiò eſt aduertendū, quod ius naturæ, & poſitiuum in multis differunt. Primo ex parte cauſæ efficientis: nam cauſa efficiens iuris naturalis, eſt Deus, cauſa uerò efficiēs iuris poſitiui humani (de poſitiuo enim humano loquimur, & non de poſitiuo diuino) eſt homo. Secundò differūt ex parte cauſæ formalis, ſeu exēplaris: nā exēplar iuris naturalis eſt lumē naturalis rōnis exemplar verò & regula iuris humani, eſt ipſum ius naturæ: in tantum enim ius humanum eſt rectū, in quantum conſonat iuri naturæ. Tertiò differunt ex parte obligationis; quia ius naturæ obligat oēs, & ſemper, eſtq; immutabile: at verò ius poſitium, nec obligat omnes, nec ſemper, & eſt mutabile. Quādo aūt dicimus, ius poſitiuū obligare oēs, & ſp, & eſſe inuariabile, eſt intelligendū, quantū ad prima principia: nā de

naturali

fecundis præceptis iam diximus in hoc articulo, esse variabilia ex peculiaribus circunstantijs: quamuis regulariter loquendo, semper, & omnes obligent. Quartò, differunt in eo, quod, vt aliquid sit ius naturæ, necessarium est, quod per bonam & euidentem consequentiam deducatur ex primis principijs practicis: at verò ius positiuum non deducitur per bonam & euidentem consequentiam ex iure naturali: sed est consonum illi. Vt v.g. ius naturale dictat sceleratos esse puniendos; ex quo per bonam consequẽtiam deducitur, quòd latrones & hæretici sunt puniendi: & sic hæc sunt de iure naturæ. Cęterũ ꝙ hęretici comburantur, & latrones suspendantur, non sequitur per bonam consequentiam ex lege naturę, sed sunt consona illi, & sic pertinent ad ius humanum. Et hæc dicta sint de toto isto articulo.

ARTICVLVS III.

Vtrum ius gentium sit idem cum iure naturalis.

1.2.q.95. ar tic.4. ad primum, & 5. Ethico. lec. 12 fin.

AD Tertium sic proceditur. Videtur quod ius gentiũ sit idẽ cũ iure naturali. Nõ enim omnes homines conueniunt, nisi in eo quod est eis naturale. Sed in iure gẽtium omnes homines conueniunt. Dicit † enim Iurisconsultus, quòd ius gentium est, quo gentes humanæ vtuntur, ergo ius gentium est ius naturale.

In digesto. vet lib 1. titu. 1. lec. 9.

2. Præterea, Seruitus inter homines est naturalis: quidã enim sunt naturaliter serui, vt Philosophus † probat in primo Polit. Sed seruitutes pertinent ad ius gentium, vt Isidor. † dicit, ergo ius gentium est ius naturale.

Lib. 1. Poli. c. 3 & 4 tomo 5.

Lib 5 Etymol. cap 6

Ar. præced.

3. Præterea Ius vt dictum † est, diuiditur per ius naturale, & positiuum, sed ius gentium non est ius positiuum. Nõ enim omnes gentes vnquam conuenerunt: vt ex communi condicto aliquid statuerent, ergo ius gentium est ius naturale.

Lib. 5 Etymol cap. 4 in prin.

Sed contra est quod Isido. † dicit, ꝙ ius aut naturale est aut ciuile, aut gẽtiũ: & ita ius gentiũ distinguitur à iure naturali.

Art præced.

Respondeo dicendum, quòd sicut † dictum est, ius, siue iustum naturale est, ꝙ sui natura est adæquatũ vel cõmensuratũ alteri. Hoc autẽ põt cõtingere dupliciter. Vno modo, secundum absolutã sui considerationẽ: sicut masculus ex sui ratione habet cõmensurationẽ ad fœminã vt ex ea generet, & parens ad filiũ, vt eum nutriat. Alio mõ aliq͂d est naturaliter alteri cõmẽsuratum, non secũdum absolutã sui rationẽ, sed secundũ aliquid, qđ ex ipso sequitur, putà, proprietas possessionum. Si.n. consideretur iste ager absolutè, nõ habet
A vnde magis sit huius, quàm illius. Sed si consideretur per respectũ ad opportunitatem colendi, & ad pacificum vsum agri, secundum hoc habet quandam commensurationem ad hoc quod sit vnius, & non alterius: vt patet † per Philosophum in 2. Polit. absolutè autem apprehendere aliquid, nõ solum conuenit homini, sed etiã alijs animalibus: & ideò ius quod dicitur naturale, secundum primum modum, cõ-
B mune est nobis & alijs animalibus. A iure aũt naturali sic dicto, recedit ius gẽtium, vt Iurisconsultus dicit: quia illud omnib. animalibus, hoc solum hominibus inter se commune est. Considerare autem aliquid, comparando ad id, quod ex ipso sequitur, est proprium rationis. Et ideò hoc idem est naturale homini secũdum rationem naturalem, quę hoc dictat. Et ideò
C dicit † Caius Iurisconsultus. Quòd naturalis ratio inter omnes homines constituit id, quod apud omnes gentes custoditur: vocaturq; ius gentium. Et per hoc patet responsio ad primum.

Lib 2. ca. 3 tom. 5.

In digesto vet. libr. 1. titu. 1. leg. 9.

Ad secundum dicendum, quòd hunc hominem esse seruum, absolutè considerando, magis quàm alium, non habet rationem naturalem, sed solum secundum aliquam vtilitatem cõsequentem: in quã-
D tum vtile est huic, quòd regatur à sapientiori: & illi, quòd ad hoc iuuetur, vt dicitur in primo † Polit. Et ideò seruitus pertinens ad ius gentium, est naturalis secũdo modo, sed non primo modo.

Lib. 1. c. 3. in fine, præcipuè to. 5.

Ad tertium dicendum, ꝙ quia ea quæ sunt iuris gentium, naturalis ratio dictat, putà ex propinquo habentia æquitatem: inde est quòd non indigent aliqua speciali institutione, sed ipsa naturalis ratio ea
E instituit, vt dictum † est in authoritate inducta.

Arg. 1. & in fi. cor. ar.

SVMMA TEXTVS.

SVPPOSITO, iustum naturale esse, quod ex sui natura est adæquatum, vel commensuratum alteri, & quod hæc commensuratio potest contingere dupliciter; vno modo absolutè; alio modo in ordine ad aliquem finem, respondet D. Tho. ad difficultatem vnica cõclusione, quæ ex verbis ipsius colligitur, & est talis. Ius gentium non est idem simpliciter, quod ius naturale. Probatur: Id dicitur esse de iure naturæ, quod ex natura sua absolutè est commensuratum: & id dicitur de iure gentiũ, quod est adęquatum ex natura sua non absolutè, sed in ordine

dine ad aliquem finem: ergo ius gentium non est idem simpliciter, quod ius naturale.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Dubium. Primum argumentũ.

PRæcipua difficultas circa istum articulum est, an ius gentium pertineat ad ius naturale, vel ad positiuum. Et quidem quod pertineat ad ius naturale, probatur multis & validissimis argumentis. Primò: Id, quod colligitur ex principijs naturæ per bonã & euidentem consequentiam, pertinet ad ius naturale, & continetur sub illo, vt diximus articulo præcedenti: sed ius gentium colligitur ex principijs naturæ per bonã, & euidentem consequentiam, ergo pertinet ad illud. Consequẽtia cũ maiori est nota: & minor probatur. Hæc sunt principia iuris naturalis: Agri sũt diligenter colẽdi: & pax & tranquillitas Reipublicę est seruanda: sed ex his principijs in bona cõsequẽtia infertur, quod ne agri segniter colantur, aut pax & trãquillitas Reipublicæ perturbetur, rerũ diuisio sit facienda, quæ secundũ oẽs, est de iure gentiũ: ergo ius gentium colligitur ex principijs naturæ, atq; ex consequenti est idem cum iure naturali.

Secundum argumẽtũ.

Secundò sic argumentor: Eodem præcepto, & iure, quo præcipitur finis, præcipiuntur & media necessaria ad talis finis consequutionem, ut verbi gratias quia iure naturæ tenemur conseruare uitam, eodem etiam iure tenemur sumere cibum necessariũ ad vitæ conseruationem. sed ius gentium est necessarium ad conseruationem iuris naturalis, & ordinatur ad illud: ergo ius gẽtium pertinet ad ius naturę.

Tertium argumẽtũ.

Tertiò. Si ius gentium pertineret ad ius positiuũ, sequeretur, quod posset à principe vel à Republica abrogari: ius enim positiuum pendet ex beneplacito & voluntate Principis; atq; ex consequenti, si modo Philippus rex Hispaniæ abrogaret ius de diuisione rerum, & dominiorum, omnia possiderentur in communi: consequens autem est absurdum; ergò dicendum est, quod ius gentium pertinet ad ius naturæ, super quod nulla potest cadere abrogatio, vel dispensatio.

Confirmatio.

Et confirmatur: Nam in l. veluti, ff. de iustitia, & iure, dicit Pomponius, religionem ergà Deũ, & vt parentibus, & patriæ pareamus, esse de iure gẽtium, & in l. vt vim, dicit Florentinus, iniuriam propulsare ad idem spectare ius: sed hæc sunt de iure naturæ, nam præceptum religionis & honorandi parentes, continetur in Decalogo, in quo, non nisi præcepta iuris naturæ ponuntur, & sic omnia sunt indispensabilia, vt autor est D. Tho. 1.2. q. 100. ar. 8. & propulsatio iniuriarum est conclusio illius principij; Vnaquæque res appetit se conseruare: ergo ius gentium est idem cum naturali. In contrarium tamen est: Nam D. Isidorus lib. 5. Etym. ca. 4. & refertur in Decretis d. 1. cap. ius autem, dicit: Ius aut naturale est, aut ciuile, aut gentium, quibus verbis, vt constat, ius gentium distinguit à naturali.

Iuris prudẽtes varij.

In hac difficultate non solum iuris prudentes varij sunt, confundentes interdum ius gentium cum naturali, & interdum distinguentes: sed nec etiam D. Tho. sibi satis constat: Nam in hoc articulo videtur significare ius gentium pertinere ad ius naturale: supposito enim, quod ius naturæ est illud, quod ex natura sua est commensuratum, & quod hoc potest contingere, vel secundum absolutam considerationem, vel in ordine ad aliquem finem, dicit ius gẽtium esse id, quod non absolutè sed in ordine ad aliquem finem ex natura sua est commensuratum; quibus verbis apertè significatur, ius gentium pertinere ad ius naturæ, cum tamen 1.2. q. 95. art. 4. ius positiuum diuidatur in ius gentium, & ciuile.

Sententia Soti.

Soto lib. 1. de Iustitia & iure, q. 5. ar. 4. hac ratione distinguit inter ius naturale, & ius gentium. Dicit enim, quod prima principia practica, quæ homines sine discursu cognoscunt, quia à natura sunt indita mentibus nostris, ut, bona sunt agenda, & mala fugienda. Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris, &c. propriè constituunt ius naturæ: conclusiones verò inde deductæ, pertinent ad ius gentium.

Impugnatur Soto.

Cæterũ hæc sententia vera esse non potest: nam ex ea sequitur, omnia præcepta Decalogi esse de iure gentium: si quidem omnia sunt conclusiones ex primis præceptis naturalibus deductæ: quod est falsum. Primò, quia ut statim dicemus, quæ sunt de iure gentium, à perfecta Republica abrogari possunt, præcepta verò Decalogi à nulla Republica possunt abrogari. Secundò, quia conclusiones, quæ necessaria consequẽtia deducuntur ex primis principiis practicis, ita habent cum illis necessariam connexionem, vt sine illis rectitudo naturalis constare non possit: ex quo fit, vt sint de iure naturæ sicut & principia. Quicunque enim præcipit aliquid, eo ipso præcipit omnia, quæ cum illo habent necessariam connexionem, & sunt necessaria ad illud.

Prima conclusio. Ius gentiũ pertinet ad positiuum.

Quapropter hac sententia ommissa, vt quid in hac re dicendum sit, explicemus, sit prima cõclusio. Ius gentium non pertinet ad ius naturæ, sed ad positiuum humanum, cuius pars est: Hanc conclusionẽ ponit D. Tho. 1.2. q. 94. ar. 5. ad. 3. vbi dicit, quod seruitus, & diuisio rerum, non sunt ab ipsa natura, sed humana ratione inuenta. Et Cicero lib. 2. de Inuentione, c. 5. inquit, diuisionem dominiorum, & rerũ, iuri positiuo esse ascribendam. Sunt autem seruitus, & diuisio rerum, de iure gentium, ut omnes Doctores fatentur. Sed probatur nostra conclusio. Primò: Ea quæ pertinent ad ius naturale, sunt intrinsecè bona, & opposita sunt intrinsecè mala, etiam ante quã per leges prohibeantur, ut est communis consensus Theologorum, sed quæ sunt de iure gentiũ, nõ sunt intrinsecè bona, nec opposita eorũ sunt intrinsecè mala: ergo ius gentium non pertinet ad ius naturæ. Consequentia cum maiori est nota, minor probatur. Nam diuisio rerum, atq; proprietas, nõ est adeò bona, ut oppositum eius, scilicet, communitas rerũ, non sit etiam bona, quin potiùs in primitiua Ecclesia omnia erant communia, & etiam nunc sunt in religionibus approbatis. Et confirmatur: Nam in extrema necessitate omnia sunt communia, ut infrà dicemus, q. 62. ex quo manifestè colligitur, rerum proprietatem non esse intrinsecè bonam. Secundò, omnia illa, & sola pertinent ad ius naturæ, quæ aut sunt prima principia practica, aut ex illis deducuntur per bonam, & euidentem consequentiam, vt diximus articulo præcedenti: sed quæ sunt de iure gentium, non sunt huiusmodi: nam primò seruitus, aut diuisio rerum non sunt prima principia practica, vt constat, nec etiam deducuntur ex illis absolutè, sed facta quadam suppositione, ut infrà videbimus: ergò ius gentium non pertinet ad ius naturæ. Et confirmatur. Ius gentium habetur ex consensu, & beneplacito hominum, & non absolutè ex dictamine naturæ: ergo non est ius naturale. Vltimò: Ius gentium potest aboleri per legem positiuam, imò de facto est abolita rerum diuisio apud religiosos, & seruitus apud Christianos: sed ius naturæ non potest aboleri: ergo ius gentiũ distinguitur à iure naturali.

Secunda conclusio. Ius gentiũ est quasi mistum ex naturali, & ciuili.

Secunda conclusio. Ius gentium est quasi mistũ ex naturali, & ciuili, habetq; cum vtroque multam propinquitatem, & similitudinem, ratione cuius in Institutis aliquando appellatur ius naturale, & aliqñ ius ciuile. Et ità conciliantur diuersæ loquutiones in eisdem Institutis inuentæ. Sed propriè dicendum est, quod ius gentium pertinet ad ius positiuum, pro

pter

A pter rationes positas in prima conclusione. Et quidem, quod ius gentium habeat similitudinem cum iure naturali, probatur. Nam primò, sicut ius naturale est commune omnibus hominibus: ita & ius gentium. Secundò: Sicut ius naturale non habetur in scriptis, nec inuenitur, quando, aut vbi fuerit institutum, ita ius gentium nescitur, quando, aut vbi cœperit. Tertiò: Sicut ius naturæ ad sui promulgationem non indiget, vt homines conuocentur, ità etiam in iure gentium non est necessariũ vt fiant hominum conuentus. Tandem: sicut ius naturæ, vel est primum principium iuris naturalis, vel conclusio, quæ necessario per viam illationis deducitur ex primis principijs: ità etiam ius gentium est velut cõ-

B clusio ex primis principijs deducta, quamuis consequentia absolutè loquendo, non sit necessaria, cum tamen ius ciuile non deducatur ex primis principijs per modum conclusionis, sed per modum determinationis v.g. præcipit ius naturæ, vt malefici puniantur, & determinat ius ciuile, vt fures suspendantur, & hæretici comburantur: hoc non est colligere cõclusionem, ex principijs, vt fit in iure naturali, & in iure gentium: sed in particulari determinare quæ vniuersaliter à lege naturali præcipiuntur. Quod autem ius gentium etiam conueniat cum iure ciuili, patet: nam vtrumque potest per legem positiuam abrogari, vt infrà dicemus.

Tertia conclusio.
Differentia inter ius gẽtium & naturale.

C Tertia conclusio. Inter ius gentium & ius naturę in hoc potissimũ stat differentia, quod quæ sunt de iure naturæ absolutè sequuntur ex primis principijs naturæ: at verò quæ sunt de iure gentium non sequuntur absolutè, sed facta quadam suppositione. Pro cuius conclusionis intelligentia est aduertẽdũ, dupliciter contingere posse, quod aliquid necessario deducatur ex principijs naturæ: vno modo absolutè, alio modo facta aliqua suppositione. Id dicit deduci ex principijs naturæ absolutè, quod simpliciter est necessarium ad comparandam rectitudinem naturalem, considerata absolutè hominis natura. Id verò dicitur deduci ex principijs naturæ, facta suppositio-

D ne, quod quidem est necessarium ad comparandam rectitudinem naturalem, non considerata hominis natura absolutè, sed supposita tali, aut tali hominis conditione. Hoc supposito, dicitur in conclusione, quod quæ inferuntur necessario ex principijs naturæ, natura hominis absolutè considerata, propriè pertinent ad legem naturalẽ, illamq; constituunt: at verò quæ inferuntur necessario ex principijs naturæ, natura hominis non absolutè considerata sed facta aliqua suppositione, pertinẽt ad ius gentiũ, illudque constituunt, & in hoc potissimum dico consistere differentiam inter ius gẽtium, & ius naturæ. Quod exemplis declaratur, & manifestatur. v.g. quia consi-

Declaratur conclusio exempli.

E derata hoĩs natura absolutè, necessaria est generatio ad conseruandam speciẽ, & ad generationem est necessaria maris & fœminæ coniunctio, quæ in hominibus fit per matrimonium perpetuum, & indissolubile, ut proles: & suscipi, & rectè educari possit; hæc oĩa propriè pertinent ad legem naturæ; deducũtur. n. ex principijs illius, natura hominis absolutè considerata. Cæterùm si consideremus homines, in quantum maiori ex parte perfidi sunt, & bonis matrimonij abuti solent, hac conditione supposita, etiã est necessariũ, ꝙ matrimonium fiat debita cum solemnitate, vnde iure gentium fuit introducta lex de matrimonijs contrahendis adhibitis testibus & debita cum solemnitate, vt sic homines perfidiæ argui possent, si ab vxore discederent. Quare lex, quæ pręcipit matrimonia solemniter contrahi, propriè pertinet ad ius gentium; deducitur. n. ex principijs natu-

Lex præcipiẽs solemnia matrimonij, pertinet ad ius gentium.

A ræ, non quidem absolutè consideratæ, sed facta aliqua suppositione.

Item est aliud exemplum. Nam considerata hominis natura absolutè, naturaliter commendatur pax, atque tranquillitas, & sic hæc sunt de iure naturali, cæterum si consideremus hominem quatenus propter naturæ corruptionem subijcitur diuersis affectibus, ex quibus prouenit vnũquemque diuersis iniurijs esse expositum, necesse est, quòd homo per bellum eas possit propulsare: & cum ratio postulet bellum minimo cum detrimento fieri, ad quod necessarium est quod intercedant legati, qui immunes sint ab omni iniuria, idcircò iure gentium statuta est le-

B gatorum immunitas. Item etiam; quia bellum est administrandum minimo cum detrimento, iure similiter gentium introductum fuit, vt victi seruiant victoribus.

Victi iure gentiũ seruiunt victoribus.

Tandem est aliud exemplum, quo idem manifestatur: nam quia natura hominis absolutè considerata, necessarium est quod pecora alantur, & agri cõserantur, vt sic hominibus suppetat cibus, fit, vt hæc omnia pertineant ad ius naturæ. Cæterũ, quia post peccatum primi parentis natura hominis corrupta mansit, & ex consequenti inclinata magis ad bonũ proprium, quam ad cõe, idcircò necessarium fuit, quod agri atque possessiones diuiderentur: quare iure gentium id factum fuit, & quia rebus inter homi-

Diuisio rerum de iure gentiũ.

C nes diuisis, necessarium erat earum cõmutationes fieri, ad quas nummus est necessarius, idcircò similiter iure gentium introductæ sunt pecuniæ. Et sic constat, ꝙ omnia, quæ pertinent ad ius gentium, deducantur ex principijs naturæ, aliqua facta suppositione: illa verò quæ pertinent ad ius naturale deducuntur ex eisdem principiis, natura hominis absolutè considerata.

1. Corolla.

Ex dictis infero primò, ius gentium esse medium inter naturale & ciuile, ut diximus in secunda cõclusione. Et quia medium participat rõnem vtriusque extremi, fit, ut ius gentiũ partim cum naturali, par-

Ius gentiũ, medium inter naturale, & ciuile.

D tim cum ciuili conueniat, & partim differat ab vtroque. Conuenit cum naturali in eis, quæ supra retulimus; & differt ab eodem in eo, ꝙ non deducitur ex principijs naturæ, absolutè consideratæ, sicut ius naturale. Conuenit autem cum iure ciuili eo, quod cõsensu atque voluntate hominum statutum est; & differt ab eodem in eo, quod ius ciuile proprium est alicuius gentis, ius verò gentiũ pertinet ad omnes. Sed est aduertendum, quod quando dicimus, ius gentiũ consensu, atque voluntate hominum fuisse statutũ, sicut ius ciuile, nolumus significare, omnes homines in vnum conuenisse ad illius compositionem, sed quòd omnium consensu tacito, vel expresso est approbatum.

2. Corolla.

E Infero secundò, quod simpliciter loquendo, ius gentium non ad ius naturale, sed ad ius positiuũ spectat; cum, vt statim dicebam, non tam natura, quam hominum beneplacito fuit statutum.

3. Corolla.
Respublica pfecta potest abrogare ius gentium.

Infero tertiò, ꝙ cum ius gentium hominum bẽneplacito sit institutũ, Respublica, quæ perfecta est, benè poterit illud abrogare: quod & factum est à Republica Christiana, quæ est omnium perfectissima. Et constat ita esse: nam, vt statim dicebam, de iure gentium est rerum diuisio; & tamen in principio nascentis Ecclesię tota multitudo possidebat omnia in communi, vt dicitur Actorum 4. Item de iure gẽtium est, quod victi seruiant victoribus, vt habetur ex D. Isidoro d. 1. cap. ius ciuile. & cap. ius gẽtium, & ex Institutis de iure personarum. §. serui autem. & tñ seruitus hęc inter Christianos abrogata est: Christianus enim capiens Christianum, etiam in bello

iusto, non potest illum habere pro seruo: quod tractat optime Bartolus, in titulo de captiuis, & postliminio reuersis, l. hostes.

Vltimũ Corollarium.

Infero vltimò, ius gentium cum ad positiuum pertineat in nullo posse naturali iuri derogare: ex quo sequitur in casu extremæ necessitatis, quo iure naturali quisque tenetur propriã vitam conseruare, omnia debere esse communia, non obstante iure gentium, quo rerum diuisio facta est.

Ad 1. argumentum.

. Ad primum argumentum in principio factũ respondetur, hoc esse discriminis inter ius gentium, & ius naturale, quod conclusiones, quæ sunt de iure gẽtium, non deducuntur ex principijs naturæ absolutè consideratis, sed facta suppositione, at verò conclusiones iuris naturalis deducuntur absolutè nulla B facta suppositione.

Ad 2. argumentum.

Ad secundum argumentum respondetur concedendo, quod quando medium est simpliciter, & absolutè necessarium ad finis consequutionem, prout necessarium distinguitur contra vtile, vel commodum, tunc quo iure præcipitur finis, præcipitur etiã medium. Cęterum quando finis nõ est absolutè, & simpliciter quid necessarium, sed tantum vtile, vel commodum, quale est ius gentium, in ordine ad ius naturæ, tunc non eodem præcepto, quo præcipitur finis, præcipitur etiam medium.

Ad 3. argumentum.

Ad tertium argumentum magister Soto lib. 3. de Iustitia & iure q. 1. art. 3. paulò ante responsionẽ ad primum argumentum capitale, dicit, esse aliqua de C iure gentium ita necessaria, vt non solum licitè abrogari non possent, sed nec etiam talis abrogatio facta teneat, ponitque exemplum in rerum diuisione. Sed proculdubio tenendum est, quodcunq; ius gentium posse abrogari, iuxta id, quod à nobis superius est explicatum; ad eius tamen abrogationem non erit sufficiens solius principis beneplacitum; sed vltra hoc etiam requiritur consensus, & authoritas reipublicæ. Cum enim ius gentium nõ fuerit introductum sola principis voluntate, sed præcipue hominum, & populi consensu, iste etiam erit necessarius ad eius abrogationem: vnum quodq; enim per quas causas nascitur, per easdem dissolui debet in moralib. Vnde ad argumentum dico, quod si Rex Philippus ab- D rogaret ius de diuisione rerum, factum nõ teneret. Ex hoc tamen non sequitur, tale ius non posse abrogari, quin potius de facto est abrogatum apud religiosos consensu & beneplacito Reipublicæ Christianæ; quod nulla ratione fieri posset, si ad ius naturale pertineret.

Ad confirmationem.

Ad confirmationem respondetur, Iuris prudentes nimium extendere ius gentium. Existimãt enim eius appellatione comprehẽdi quidquid cunctis hominibus est commune, & ius naturale esse, quo etiã bruta cum hominibus participant: cum tamen multa ad ius naturale pertineant, quæ peculiariter hominibus, & non brutis conueniunt; vt est videre in pceptis Decalogi, & in aliis, quæ ex eis euidenti con- E sequentia deducuntur. Vnde dico differentiam inter ius gentium, & naturale, non consistere in eo, quod iuris prudentes affirmant; sed in ratione à nobis in 3. conclusione explicata.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum debeat specialiter distingui Ius paternum & dominatiuum.

AD Quartum sic proceditur. Videtur quod non debeat specialiter distingui ius paternum, & dominatiuum. Ad iustitiã enim pertinet, reddere vnicuique quod A *suum est. vt dicit * Ambros. de officij. Sed ius est obiectum iustitiæ: sicut dictum * est, ergò ius ad vnumquemque æqualiter pertinet: & sic non debet distingui specialiter ius patris, & domini.*

Arg. 1. & in fin. cor art. Inf q. 58. artic. 7 ad 3. & 2. dist 44. q 2. at. 1. co. & 5. Ethi. le. 11. Lib. 1. de officc. c. 24. circa fi. tom. 1. Ar. 1. huius quæst.

*2. Præterea, Ratio iusti est lex: vt dictum * est. Sed lex respicit commune bonum Ciuitatis & Regni: vt suprà * habitum est. Non autem respicit bonum priuatum vnius personæ, aut etiam vnius familiæ. Nõ ergo debet esse aliquod speciale ius, vel iustum dominatiuum, vel paternum, cum dominus & pater, pertineant ad domum, vt dicitur in primo Polit. **

Art. 1. ad 1. 1. 2. q. 90. artic 2. Cap 2. 10. 5.

3. Præterea, Multa alia sunt differentiæ graduũ B *in hominibus, vt puta quòd quidam sunt milites, quidam sacerdotes, quidam principes. Ergo ad eos debet aliquod speciale iustum determinari.*

*Sed contra est quòd * Philosophus in 5. Ethic. specialiter à iusto politico, distinguit dominatiuum & paternum, & alia huiusmodi.*

Lib. 5 ca. 6. circa finẽ. tom. 5.

Respondeo dicendum, quòd ius siue iustum, dicitur per commensurationem ad alterum. Alterum autem potest dici dupliciter. Vno modo quòd simpliciter est alterum: sicut quòd est omninò distinctum: sicut apparet in duobus hominibus, quorum vnus non est sub alterò, sed ambo sunt sub vno principe Ciuitatis. Et C *inter tales secundum * Philosophum in 5. Ethico. est simpliciter iustum. Alio modo dicitur aliquid alterũ non simpliciter, sed quasi aliquid eius existens. Et hoc modo in rebus humanis filius est aliquid patris: quia quodammodò est pars eius, vt dicitur in octauo * Ethicorum, & seruus est aliquid domini, quia est instrumẽtum eius, vt dicitur * in 1. Polit. Et ideò [d] patris ad filium non est comparatio, sicut ad simpliciter alterum. Et propter hoc non est ibi simpliciter iustũ, sed quoddam iustum, scilicet, paternum: & eadem ratione, nec inter dominum & seruum, sed est inter eos dominati-* D *uum iustum. Vxor autem quamuis sit aliquid viri, quia comparatur ad eam sicut ad proprium corpus, ut patet per Apostolum ad Ephe. 5. tamen magis distinguitur à viro, quàm filius à patre, vel seruus à domino. Assumitur enim in quandam socialem vitam matrimonij. Et ideò, vt Philosophus * dicit, inter virum & vxorem plus est de ratione iusti, quam inter patrẽ & filium, vel dominum & seruum, quia cum vir & vxor habeant immediatam relationem ad domesticã communitatem, vt patet in * primo Polit. ideò inter eos non est etiam simpliciter politicum iustum, sed magis iustum œconomicum.*

Lib. 5 ca. 6. circa fi. tomo 5. Li. 8. ca. 12. tom. 5. Lib. 1. Polit. cap. 3. & 4. tom. 5. D. 3o 5. Lib. 5. Ethi. cap. 6. in fi. tom. 5. Lib 1. ex c. 3 elicitur & ex vlt. to. 5.

E *Ad primum ergo dicendum, quòd ad iustitiã pertinet reddere ius suum vnicuique; supposita tamen diuersitate vnius ad alterum. Si quis enim sibi det quod sibi debetur, non propriè vocatur hoc iustum; & quia quod est filij, est patris, & quod est serui, est domini: ideò non est propriè iustitia patris ad filium, vel domini ad seruum.*

Ad secundum dicendum, quòd filius in quantum filius, est aliquid patris, & similiter seruus in quantũ seruus est aliquid domini. Vterque tamen prout consideratur vt quidam homo, est aliquid secũdum se subsistens ab alijs distinctum. Et ideò in quantum vterq;

est

A *est homo, aliquo modo ad eos est iniustitia. Et propter hoc etiam aliquæ leges dantur de his quæ sunt patris ad filium, vel domini ad seruum. Sed in quantum vterque est aliquid alterius, secundum hoc deficit ibi perfecta ratio iusti vel iuris.*

Ad tertium dicendum; quòd omnes aliæ diuersitates personarum, quæ sunt in ciuitate, habent immediatam relationem ad communitatem ciuitatis, & ad principem ipsius; & ideò ad eos est iustum secundum perfectam rationem iusti. Distinguitur tamen istud iustum secundum diuersa officia. Vndè & dicitur ius militare, vel magistratuum, aut sacerdotum: non propter B *defectum à simpliciter iusto, sicut dicitur paternum, & dominatiuum, sed propter hoc quòd vnicuique conditioni personæ secundum proprium officium aliquid proprium debetur.*

SVMMA TEXTVS.

Supposito, quòd iustum dicitur per comparationem ad alterum, respondet D. Thom. ad hanc difficultatem, per duas propositiones.

Prima cóclusio, Inter patrem & filiũ, & inter seruum, & dominum nõ est iustum simpliciter; sed ius paternum, & dominatiuum, probatur; iu- C stum simpliciter est inter eos, qui sũt omninò distincti, quales sunt duo ciues, quorum vnus non est sub alio, & ambo sũt sub eodem principe: sed pater, & filius, Dominus, & seruus, nõ sunt omninò distincti: filius enim in humanis dicitur aliquid patris, & seruus, aliquid Domini, ut docet Aristoteles: ergo inter patrem, & filium, Dominum, & seruum non potest esse iustum simpliciter, sed iustum secundum quid, quod appellatur, uel ius paternum, uel dominatiuum.

Secunda conclusio, Inter uirum, & uxorem plus est de ratione iusti, quam inter patrem, & filium, seruum, & Dominum; sed non est simpliciter iustum, sed iustum œconomicum. Probatur: Quia quamuis D uxor sit aliquid uiri, ad quem comparatur tanquam ad propriam carnem: & propterea non possit esse inter eos iustum simpliciter, magis tamen distinguitur à uiro, quam filius, à patre, & seruus, à Domino, quia assumitur in eandem socialem uitam matrimonij: ergo inter uirum, & uxorem, plus est de ratione iusti, quam inter patrem, & filium, uel dominũ, & seruũ, Et quia uir & uxor habent immediatam relationem ad domesticam gubernationem: sic, ut inter eos non inueniatur simpliciter ius positiuum, sed magis iustum œconomicum.

EXPLICATIO ARTICVLI.

E Articulus iste hic ideò ponitur, ut explicetur text. Aristot. lib. 5. Ethic. capit. 6. Ex quo loco ambæ conclusiones D. Thom. desumptæ sunt. Sed ut melius intelligantur, operæpretium erit, ut singulas suo ordine examinemus. Vnde circa primam conclusionem est difficultas, utrùm inter patrẽ & filium sit iustum simpliciter, uel tantum secundum quid, Et quidem quòd sit iustum simpliciter, probatur multis argumentis. Primò sic: inter patrem & filium est amicitia simpliciter, ut docet D. Tho. 2. 2. quæst. 23. art. 1. ergo & iustitia simpliciter. Probo consequentiam: Nam ratio amicitiæ atque iustitiæ est æqualis, quantum ad hoc, quod sicut iustitia est ad alterum, ita &

Dubiũ circa primam conclusionem D. Th.

1. Argum.

A amicitia. Et confirmatur. Inter patrem & filium est iustitia secundum aliquam ueram rationem iustitiæ, ut dicit D. Thom. hic in solutione ad secundum: ergo est iustitia simpliciter. Probo consequentiam: Nã sicut verus homo est simpliciter homo: ita uera iustitia est simpliciter iustitia.

Confirma.

Secũdò, Cõtraria nata sunt fieri circa idem: sed inter patrem & filium, reperitur iniustum simpliciter, filius enim occidens patrem, aut pater filium, est omninò iniustus, ut omnes fatentur, ergò etiam reperitur inter eosdem iustum simpliciter.

2. Argum.

Tertiò, Si inter patrem, & filium non reperiretur iustum simpliciter, ex eo esset, quia filius est aliquid patris, vtpotè qui accipit substantiam à patre, ut dicit B D. Thom. in hoc articulo. Sed hæc ratio nihil ualet: ergo, Probo minorem: In diuinis inter patrem & filium inuenitur iustum simpliciter, & rigorosum; filius enim, ut dicunt Theologi, de toto rigore iustitiæ satisfecit patri ad æqualitatem pro peccato totius generis humani, non obstante quod filius accepit à patre totam suam substantiam, iuxta illud Io. 10. Quòd dedit mihi pater, maius omnibus est, & alibi. Omnia mea tua sunt, & etiam non obstante, quòd filius in diuinis est multò magis idem cum patre, quam in humanis: ergo pari ratione, vel potius à fortiori inter patrem & filium in humanis inuenitur iustum simpliciter.

3. Argum.

Quartò, Inter Deum & hominem iustum, inue- C nitur iustum simpliciter: homo enim iustus exercens opera meritoria, meretur apud Deum, estque meritum illud iustum simpliciter; vt docet D. Thom. 1. 2. quæst. 114. art. 1. Sed homo iustus magis pẽdet à Deo in fieri, & in conseruari, quàm filius à patre: ergo à fortiori inter patrẽ & filium inuenitur iustum simpliciter.

4. Argum.

Quintò, Inter patrem & filium est iustum naturale exactissimum, maximè quantum ad educationẽ & reuerentiam, quam filij debent parentibus exhibere, ergo & iustum simpliciter. Probo consequentiã: Nam iustum naturale, est iustum simpliciter.

5. Argum.

Vltimò, Inter patrem & filium emancipatum, habentem iam propriam domum, atque familiam, in- D uenitur propriè iustitia in contractibus, & commutationibus ciuilibus, non secùs ac inter duos ciues: ergò & iustum simpliciter. In contrarium tamen est Aristot. loco citato.

Vlt. Argu.

Pro explicatione huius difficultatis, & intelligentia eorum quæ D. Thom. dicit in hoc articulo, rem altius repetentes, aduertimus, Primò, quòd ius, siue iustum est multiplex, scilicet, politicum, paternum, dominatiuum, & vxorium. Ius politicum, est ius seruandi debitum ordinem inter ciues. Sunt aũt ciues, ui sub eodem principatu cõmorantes in viuẽdo, ac quirẽdo, & possidẽdo, sunt liberi, & æquales. Nõ dico æquales, quia quãtum vnus acquirit vel possidet, tñ debeat alter acquirere: sed quia æqualiter est lici- E tũ vnicuiq; tantũ sibi acquirere, quantum potest, & acquisita possidere, vtique eis, sicut placet, dummodò id fiat sine communitatis, & conciuium læsione. Ius verò paternum, est ius seruandi debitum ordinẽ inter parentem & prolem. Ius autẽ dominatiuum, est ius seruandi debitum ordinem inter dominum et seruum, et tandem ius uxorum est ius seruãdi debitum ordinem inter virum et vxorem.

Nota 1. Ius, seu iustum multiplex.

Secundò est aduertendum, quòd iustum politicum in pluribus differt ab alijs tribus iustis. Nam primò differt, quantum ad materiam & obiectum. Iustum politicum est intra parietes ciuitatis, & inter ciues, ut dictum est, ideoque appellatur politicum hoc est, ciuile. Alia autẽ iusta sunt intra parietẽs domus &

Nota 2. Iustum politicum differt ab alijs multis.

inter

inter partes illius: primæ enim & minimæ partes domus sunt Dominus, & seruus, maritus & vxor, pater & filius, vt docet Aristo. 1. Polit. ideoque appellantur ista iusta, non politica, sed œconomica. Itẽ ius politicum est inter personas omninò diuisas in ꝓprietate & vsu bonorum: at verò aliud triplex iustũ est, inter personas coniunctas in vtroque illorum: seruus.n. est tãquam possessio domini, & filius, sicut pars patris, & vxor similiter est coniuncta viro. Itẽ iustum politicum est inter personas æquales, quantum ad principari, & subijci: nulli.n. ciuium naturaliter principantur, vel subijciuntur alijs. Aliud autẽ triplex iustũ est inter personas naturaliter inæquales, quantũ ad hoc: pater.n. naturaliter principatur filio, & dominus seruo, & maritus vxori. Et sic constat, quod ius politicum, quantum ad materiam, & obiectum distinguitur ab alijs tribus iustis. Secundò differt iustum politicum ab alijs, quantũ ad formam, & modum. Iustum.n. politicum est æqualitas simpliciter eorum, inter quos est: quæ in hoc consistit, vt quilibet habeat, quod suum est. Aliud autem triplex iustum est, inæqualitas simpliciter eorũ, inter quos est, æquata tamen secundum debitam proportionalitatem. Nam iustum est, ꝙ sicut pater præbet filio nutrimẽtum, & doctrinam, ità è cõtra, filius patri reddat honorem, & reuerentiam: & sicut seruus acquirit Dño, ità è conuerso Dominus seruum custodiat, & defendat, & vt Albertus dicit, sicut vir vxori præbet fœcunditatem; ità vxor viro rependat generationem: vel vt alij dicunt, sicut vir honorem impendit vxori, sic, scilicet, quod ex honore viri mulier honoratur, ità mulier reddat viro debitum famulatũ. Tertiò differt iustum politicum ab alijs tribus iustis, quãtum ad finem, vel effectum. Iustum.n. paternum, dominatiuum, & vxorium, ordinatur principaliter ad sustentationem, & conseruationem vitæ humanæ in particulari; cum tamen iustum politicum per se ordinetur ad sufficientiam vitæ in communi, vt docet Aristo. lib. 1. Politicorum, & Cicero in principio suæ Rhetoricæ. Et quia bonum cõmune est perfectius particulari, quod ad cõmune ordinatur, fit, vt ius politicũ sit perfectè & simpliciter ius, ius autẽ paternum, vel dominatiuum, non simpliciter, & perfectè, sed in ordine ad politicum. Tandem differt iustũ politicum ab alijs iustis, ex parte causæ efficientis, cuius est iniustum ad iustum reducere; Quia.n. par in parem non habet imperium, & illi, inter quos est politicum ius, sunt sibi inuicem pares, vt dictum est; idcircò fit, vt in illo iniuria corrigi debeat per iudicem tertium, habẽtem ad hoc authoritatem, sibi vel prædecessoribus suis à Communitate commissam. In alijs autem iustis, non est tertia persona necessaria, sed ea pars, quę alteri præest, dirigit illam: & sic iustum domini, est seruum punire, & patris, filium castigare, & mariti, vxorẽ reprehẽdere, si delinquat. Quãdo autem dicimus iustum dominatiuum inueniri inter dominum, & seruum, nomine serui intelligimus solum illum seruum, qui alio nomine appellatur mancipium. Nam inter seruum qui seruit conductus, vel propter stipendium, & dominum, inuenitur iustum simpliciter, vt oẽs Doctores fatentur.

3. Nota. Ad ꝑfectã rationẽ iustitiæ, tria sunt necessaria.

Tertiò est aduertendum, ad perfectam rationem iusti, seu iustitiæ, tria esse necessaria. Primum est, ꝙ sit inter duo extrema: iustitia.n. non est, nisi ad alterum. Secundum, quòd reddatur æquale. Tertium, ꝙ reddatur debitum. Ex quo fit, vt vbi aliquod istorum defuerit, non possit esse iustum perfectum. Vltimò est aduertendum, quod quando communiter Philosophi dicunt, ius filij ergà parentes, non esse simpliciter ius, sed secundum quid, verba illa simpliciter,

A & secundum quid, geminam possunt habere significationem. Prima est, vt ly, simpliciter, idem sit, ac secundum propriam, & veram rationem iuris, nõ metaphoricam, nec similitudiuariam, & secundũ quid, ac secundum metaphoricam, & non propriam nec veram rationem iuris. Secunda significatio est, vt ius simpliciter dicatur, quod non solum habet propriã & ueram rationem iuris, sed etiam ex omni parte ꝑfectam; & secundum quid, quod etsi habeat ꝓpriã, & veram rationem iuris, non tamen ex omni parte perfectam. Bene enim potest contingere, ut aliquid habeat propriam, & veram rationem iuris, non tamen perfectam, & rigorosam: sicut & creatura habet veram & propriam rationem entis, non tamen B ex omni parte perfectam, sed hæc est in Deo.

1. Cõclusio. Ius paternũ & dominatiuum, habent verã rõnem iuris, quantũ ad essentialia.

His constitutis, sit prima cõclusio. Ius filij erga parentes, & serui erga dominum, habet veram, & ꝓpriam rationem iuris, quantum ad essentialia: itaq; est ius simpliciter, si ly, simpliciter, accipiatur vt distinguitur contra metaphoricum & impropriũ. Hãc conclusionem supponit tanquam certam Aristotel. lib. 5. Ethic. cap. 6. & D. Thom. in hoc articulo. Nam dicunt, quod si filius consideretur, ut est quidam homo, tunc est verum ius inter patrem & filium. Cęterum, quoniam hic homo est genitus à patre, à quo habet esse, ideò deficit illud ius à perfecta ratione iusti. Et probatur: Omnes conditiones necessariò re- C quisitæ ad veram & propriam rationem iuris, reperiuntur in iure patris ad filium, & serui ad dominũ: ergo inter patrem & filium, seruum, & dominum, est verum & proprium ius. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Nam primò reperitur ordo ad alterum tantus, quantus sufficit ad ueram rationem iuris: reperitur.n. ordo ad diuersa subsistentia, & ad diuersa supposita, quod satis est: item etiam reperitur æqualitas, licèt non omnimoda, sm tamẽ proportionem & modum eius qui operatur: nam filius modestus & obediens, secundum proportionẽ, & modũ suum reddit patri quantũ in se est, id, quod debet: & idem facit seruus studiosus & morigera- D tus: ergo inter patrem, & filium, seruum, & dominum, est uerum & proprium ius.

2. Conclusio. Ius paternum, & dominatiuũ, non habent perfectã rationẽ iusti.

Secunda conclusio: Ius inter patrem & filium, seruum & dominum, quod est ius paternum, & dominatiuum, nõ habet perfectam rationem iusti, nec est simpliciter ius, si ly, simpliciter, accipiatur in secunda significatione, in quantum scilicet, dicit id, qđ non solùm habet veram, & propriam rationem iuris; sed etiam ex omni parte perfectam. Et probatur: Ius patris ad filium, vel serui ad dominum, dicitur ius, non per seipsum immediatè, sed per ordinem ad ius politicum, & ciuile: ergò non habet perfectam rationem iuris, vel iusti; sed analogicam. Consequen- E tia est nota, & antecedens probatur: Ius dicitur simpliciter & perfectè tale in ordine ad bonum cõmune Regni, vel Ciuitatis: sed ius patris ad filium, vel serui ad dominum, non dicit immediatum ordinem ad bonum commune Regni, vel Ciuitatis, nec ad ius politicum, & ciuile; sed tantum dicit ordinẽ per se primò ad bonum domesticum, & ad bonã gubernationem domus: ergo simpliciter loquendo nõ habet perfectam rationem iuris, nisi respectu quodam addito ad bonum commune, & ad ius politicum. Et confirmatur: Lex est ratio iuris, in quantum ius est, unde Aristot. 5. Ethicor. c. 6. dicit, ad illos non posse esse iustum, vel iniustum simpliciter, ad quos lex non fertur: sed lex dicit immediatum ordinem ad bonum commune; nullum enim præceptum potest habere rationem legis, quod ad bonum commune non ordinetur, ut docet D. Thom. 1. 2. q. 91. art. 2.

ergo

ergo ius paternum, vel dominatiuum, quod immediatè respicit bonum priuatũ domus, non poterit habere per se primo perfectam rationem iuris: sed erit ius mediante alio iure, scilicet iure polióco, ad qđ mediatè ordinatur. Item ius dicit ordinem ad alterum: ergo perfectum, & simpliciter ius dicit ordinẽ ad alterum simpliciter; sed filius oon est alius simpliciter à patre, nec seruus à dño cõparatur. n. filius ad patrem, tanq̃ pars eius, vt dicit Aristot. 8. Ethic. c. 12. & seruus ad dominum, tãquam instrumentũ illius, vt dicitur lib. 1. Polit. c. 3. & 4. ergo ius paternũ, & dominatiuum, ex ista parte, qua sunt ad alterum, nõ habent perfectam rationem iuris. Item: Ratio iosti cõsistit in facienda ęqualitate: ergo ratio perfecti iusti, in facienda perfecta æqualitate: sed inter patrem & filium dñm & seruum, non potest esse perfecta ęqualitas, Dijs enim, parentibus, & magistris, non possumus reddere æquale, vt dicit Aristot. & idem est de seruis respectu dominorum: ergo ius paternum, vel dominatiuum ex ista parte, qua nõ potest reddi equale, non potest esse simpliciter perfectum.

Corolla.

Ex dictis infertur, quod cum ad rationem perfecti iusti requirãtur tria, vt diximus in tertio notabili, s. quod sit ad alterum, qđ reddatur æquale, & qđ reddat debitũ, ex defectu duorum priorum, ius paternũ, vel dñatiuũ, noo dr simpliciter, & perfectè ius. Tertia autem conditio, scilicet, ratio debiti, nõ deest iuri pateroo, imò perfectius inuenitur in illo, quàm in iusto simpliciter, siue politico.

In filio respectu parentum ponitur pietas virt⁹ specialis.

Et ex hoc fit, ut in filijs in ordine ad parentes constituatur quædam virtus specialis, appellata pietas, & est illa, qua filius exhibet patri debitum cultum, de qua disserit D. Tho. Infra q. 80. art. 1. & q. 101. artic. 1. 2. & 3. Ex qua quidẽ pietate strictius obligantur filij parentibus, quam ex iustitia: vnde filius inferens patri iniuriam, non dicitur solum iniustus, sed impius, & horrendus.

Dubiosum.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm, quando dicimus inter patrem & filium non esse simpliciter iustum, sit intelligendum ex vtroque termino, tam scilicet, ex parte filij in ordine ad patrem, quam ex parte patris in ordine ad filium.

Solutio.

Ad quod breuiter respondetur, vtrinque esse intelligẽdum, sed non ęqua ratione. Filij enim ad patrem deficit ratio iusti simpliciter, tum, quia filius est pars patris oum etiã, quia non potest reddere æquale. At verò patris ad filium, noo est iustum simpliciter, non quia pater non possit reddere ęquale, sed quia se habet ad filium, sicut totum ad partem. Vnde sicut inter hominem, & sua membra non potest esse propria ratio iusti, quia non suot simpliciter duo: ita oec inter patrem & filium: sed quidquid confert pater in filium, in seipsum quodammodo, conferre est dicendum. Cuius rei videtur habuisse rationem Seleucus Locrensium Monarcha. Nam cùm à filio ob transgressionem legis à se positæ, vterque oculus esset eruendus, præcepit, vt alter sibi, & alter filio erueretur: quasi significans, patris & filij eandem prorsus esse personam. Sed restat, ut respondeamus ad argumenta in principio facta.

Ad 1. Argumentum.

Ad primum respondetur, cõcedendo, verum esse quod amicitia, atque iustitia habent similitudinem, quantum ad hoc, quod vtraque est ad alterum. Dico tamen, quod, quemadmodum, vt docet Aristot. 8. Ethic. cap. 11. est quædam species amicitiæ consistẽs in excellentia, qualis est illa, quæ iouenitur inter patrem & filium, virum & vxorem, principem & subditum, de cuius ratione non est æqualitas simpliciter, sed æqualitas proportionis, quæ inuenitur quando pater præstat filio quæ patris sunt, & filius patri, quæ sunt filij, habita comparatione rationũ vtriusq; ita etiam est quædam iustitia consisteos in æqualitate, noo simpliciter, sed proportionis, qualis est iustitia pateroa, vel dominatiua, vel vxoria, quæ quidem verè & propriè appellantur ius; quamuis oon habeant perfectam raoonem iuris, vt diximus io superioribus.

Ad confirmationẽ.

Ad confirmationem respondetur, cõcedendo similiter, inter patrem & filium esse iustitiam secundum aliquam veram rationem iustitiæ. Ex hoc tamẽ oon infertur, inter illos esse iustitiam simpliciter, si ly, simpliciter, accipiatur ut distinguitur cootra perfectum, vt diximus in secunda conclusione.

Ad 2. Argumentum.

Ad secundum respondetur, cum Caietano io præsenti, concessa maiori, negando minorem; nõ enim inuenitur inter patrem & filium iniustom simpliciter, sicut nec iustum. Sed quemadmodum inter eos est plusquam ius; quia est vnitas fundãs altiorem virtutem, nempe, pietatem, vt suprà diximus: ita etiam est plus quam iniustũ, nempè, impietas; quia est violatio vnitatis, quæ peior est violatione iuris. Vnde dico, quod sicut occidere seipsum, est summè contrarium naturæ, & peius cęteris homicidijs, quia violatur identitas, quæ plus est, quam æqoalitas, io qua cõsistit ius: ita etiam cum filius occidit patrem, aut è cõoerso; quia quasi contra seipsum consurgit, peius, q̃ iniustum cõmittit, quod in æqualitate consistuitur.

Ad 3. argumentum.

Ad tertium argumentum respondetur, concessa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico, non esse eandem ratiooem de patre & filio in diuinis, & in humanis. Nam in diuiois, quia filius Dei non gratis, & liberè, sed naturaliter & necessariò accepit esse à patre, esse inquam sibi debitum; quoniã erat proprium ipsius filij Dei, non mirum esse dẽt, si in ipso filio respectu patris æterni inuenta fuerit iustitia perfectissima. At verò io humanis, quoniam pater liberè generat filium, & dat illi esse, quod nulla ratione erat sibi debitum, hinc est, q filius semper manet astrictus, & obligatus patri, adeò, vt inter ipsos non possit reperiri iustum simpliciter, nisi quantum ad aliqua, in quibus ex iure gentium filius est constitutus dominus, & sui iuris, vt dicemus in solutione ad vlõmum argumentum.

Ad 4. argumentum.

Ad quartum argumentum respondetur, quod sicut inter Deum & hominem iustum est vera ratio iustitiæ, non tamen perfecta, quia homo iustus est creatura Dei, ab eoque dependet, ut docet D. Tho. 1. 2. quæstio. 114. artic. 1. & 3. ità etiam inter patrem & filium est vera, & propria ratio iustitiæ, non tamẽ perfecta, vt diximus in conclusionibus. Ex quo factum fuit, vt D. Tho. 3. par. q. 85. art. 3. iustum, quod reperitur inter hominem, & Deum, comparauerit iusto paterno, & dominatiuo in humanis inuento.

Ad 5. argumentum.

Ad quintum argumentum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Non enim est inconueniens, quod ius inter patrem & filium sit exactissimum, quantum ad naturalitatem: & tamen in ratione iusti sit imperfectum, ea scilicet parte, qua non est omnioò ad alterum, quod necessariũ est ad completam & perfectam rationẽ iusti. Quin potiùs dico, q quemadmodum calor aeris in ratione naturalitatis simpliciter, & perfectè est naturalis, & tamen ex hoc non sequitur, quod sit perfectus in ratione caloris, quia non habet complementũ quãtum ad hoc; ità etiam ius paternum est perfectum, quantum ad naturalitatem, hoc est, est simpliciter naturale, non tamẽ est perfectum io ratione iosó; quia ooo est omninò ad alterum, ad modum iam explicatum.

Ad vltimũ argumẽtũ.

In vltimo argumento tangitur difficultas, vtrùm inter patrem & filium emancipatum, possit quantũ ad aliquas actiones, reperiri iustum simpliciter, & positiuum.

positiuum. Pro cuius intelligentia est aduertendū, duplicem statum. Primus est, ante quam emancipetur; tunc scilicet, quando adhuc est sub cura parentum. Secundus, quando iam est emancipatus, & relictus suo iuri, quantum ad bona temporalia. Dixi quantum ad bona temporalia: nam quantum ad ius paternum, hoc est, quantum ad pietatem, & obedientiam parentibus debitam, nunquam filius emancipatur. Hoc supposito, dico, inter filium emancipatum, & patrem reperiri posse iustum simpliciter, & ad æqualitatē, quo ad multas actiones. Ita docet Aristot. 5. Ethic. cap. 6. & D. Thom. ibidem, lectione 12. & Buridanus quæst. 18. Et probatur: Si filius emancipatus vendat patri rem aliquam, pater tenetur ei precium reddere, non ex pietate, nec ex liberalitate: ergo ex iustitia simpliciter dicta, quæ est ad æqualitatem. Et confirmatur: Qui debet centum Regi, & soluit, facit iustum simpliciter, & ad æqualitatem, nec obedientia Regibus debita eā tollit: licèt enim quis teneatur Regi obedire, imò & dare illa bona sua in casibus necessitatis, eis tamen exceptis, vnusquisque habet ius etiam in ordine ad Regem sup bona sua temporalia: ergo quantū ad hæc, poterit esse inter ipsum & Regem iustum simpliciter. Et eadē ratio est de filijs respectu parentum. Et hæc dicta sufficiant de tota ista dubitatione.

Inter patrē & filium emācipatum, reperitur iustū simpliciter, quantū ad aliquid.

Circa secundam conclusionem D. Thomæ, vbi dicitur, inter virum & vxorem non reperiri iustum simpliciter, sed œconomicum, est aduertendum; inter uirum & uxorem duo actionum genera reperiri posse. Primum est, ꝙ consistit in exigendo, & reddendo debitum. Et quantum ad hoc, inuenitur inter ipsos iustū simpliciter. Dicit, n. Paulus primā ad Corint. 7. Vxori uir debitum reddat, similiter autē & vxor viro. Et rursus, Mulier sui corporis potestatē non habet, sed uir: & uir sui corporis potestatem nō habet, sed mulier. Nolite fraudare inuicē, &c. Quibus verbis apertè significat, æquale esse debitum inter uirum, & uxorem in actu matrimonij; & sic esse inter illos iustum simpliciter, quantum ad hoc. Aliud genus actionum est quod consistit in gubernatione familiæ, & respectu huius, nec vxor est viro æqualis, nec uerò censetur suppositum per se à viro distinctum; & sic quantum ad hoc, nō est inter illos iustum simpliciter, sed œconomicum. De quo est uidendus Arist. 1. Polit. c. 3. & 8. & lib. 2. Oeconomicorum, capite primo, & tribus sequentibus.

Dubiū circa secundā conclusionem D. Th. Inter virū & vxorem duo actionum genera reperiuntur.

QVAESTIO LVIII.

De Iustitia, in duodecim articulos diuisa.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrùm conuenienter diffiniatur iustitia, quòd est perpetua & constans uoluntas, ius suum vnicuique tribuens.

*AD primum sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter diffiniatur à * Iurisperitis, ꝙ Iustitia est perpetua & constans voluntas, ius suum vnicuiq; tribuens. Iustitia.n. secundum Philo. * in 5. Ethic. est habitus, à quo sunt aliqui operatiui iustorum, & à quo operantur, & volunt iusta. Sed voluntas nominat potentiā, vel etiam actum, ergo inconuenienter Iustitia dicitur esse voluntas.*

4. dist. 33. q. 3. ar. 1. ad 3. Et ueri. q. 1. ar. 5. ad 12. In digestis. lib. 1. titu 1. le. 10. in prin. Lib. 5 ca. 1. non longe à prin. to. 5.

*2. Præterea, Rectitudo voluntatis non est voluntas alioquin si volūtas esset sua rectitudo, sequeretur, quòd nulla voluntas esset peruersa. Sed secundum * Anselmum in lib. de Veritate, Iustitia est rectitudo, ergo iustitia non est voluntas.*

In dialogo de ueri. c. 13.

3. Præterea. Sola Dei voluntas est perpetua: Si ergo iustitia est perpetua voluntas, in solo Deo erit iustitia.

4. Præterea. Omne perpetuum est constans, quia est immutabile. Superflue ergo vtrumque ponitur in definitione iustitiæ, & perpetuum, & constans.

5. Præterea. Reddere ius vnicuique, pertinet ad principem. Ergò si iustitia sit, vnicuique ius suum tribuens, sequitur, quòd iustitia non sit nisi in principe; quod est inconueniens.

*6. Præterea, August. * dicit in libro de Moribus Ecclesiæ, quod iustitia est amor Deo tantùm seruiens, non ergo reddit vnicuique quod suum est.*

C. 15. circa med. to. 1.

*Respondeo dicendum, quòd prædicta iustitiæ definitio conueniens est, si rectè intelligatur. Cum enim omnis virtus sit habitus, qui est principiū boni actus, necesse est quòd virtus definiatur per actum bonum, qui est circa ea, quæ ad alterum sunt, sicut circa propriam materiam virtutis. Est autem iustitia præcipuè circa ea quæ ad alterum sunt, sicut circa propriam materiam, vt infrà * patebit. Et ideò actus iustitiæ per comparationem ad propriam materiam virtutis, & obiectum tangitur, cum dicitur: ius suum vnicuique tribuens. Quia vt Isidorus * dicit in lib. Eth. Iustus dicitur, quia ius custodit. Ad hoc autem, quod aliquis actus circa quamcunque materiam sit virtuosus, requiritur quòd sit voluntarius, & quòd sit stabilis & firmus: quia Philoso. dicit * in secundo Ethic. quod ad virtutis actum requiritur, primò quidem, quòd operetur sciens: secundò autem, ꝙ eligens, & propter debitum finem: tertiò, quòd immobiliter operetur. Primus autem horum includitur in secūdo: quia quod per ignorantiam agitur, est inuoluntarium: vt dicitur * in tertio Ethicor. Et ideo in definitione iustitiæ primo ponitur voluntas, ad ostendendum ꝙ actus iustitiæ debet esse voluntarius. Additur autem de constantia & perpetuitate, ad designandam actus firmitatem. Et ideo prædicta definitio est completa definitio iustitiæ, nisi quod actus ponitur pro habitu, qui per actum specificatur, habitus.n. ad actū dicitur. Et si quis vellet eā in debitam formā diffinitionis reducere, posset sic dicere: quod iustitia est habitus, secundum quem aliquis constanti & perpetua voluntate ius suum vnicuique tribuit. Et quasi est eadem diffinitio cum ea, quā * Philosoph. ponit in 5. Ethicor. dicens, quòd iustitia est habitus, secūdum quem aliquis dicitur operatiuus secundum electionem iusti.*

Ar. sequen.

Lib 10 c 9. incipit, Ingeniosus, parū à principio.

Li. 2. Ethi. c. 4. to. 5.

Lib. 3. c. 1. tom. 5.

Lib. 5. ca. 1. & simul. to mo 5.

*Ad primum ergo dicendum, quòd voluntas hic nominat actum, non potentiam. Est autem consuetum quod apud authores habitus per actus diffiniantur; sicut * August. dicit super Ioan. quod fides est credere quod non vides.*

Tract. 79. in Ioan. paulo à prin. to. 9.

Ad

Ad secundum dicendum, quòd neque etiam Iustitia est essentialiter rectitudo, sed causaliter tantum. Est enim habitus, secundum quem aliquis rectè operatur, & vult.

Ad tertium dicendum, quòd voluntas potest dici perpetua, dupliciter: Vno modo ex parte ipsius actus, qui perpetuò durat. Et sic solius Dei uoluntas est perpetua. Alio modo ex parte obiecti: quia scilicet, aliquis vult perpetuò facere aliquid. Et hoc requiritur ad rationem Iustitiæ. Non enim sufficit ad rationem iustitiæ, quòd aliquis velit ad horam in aliquo negotio seruare iustitiam: quia vix inuenitur aliquis qui velit in omnibus iniustè agere, sed requiritur quòd homo habeat voluntatem perpetuò, & in omnibus iustitiam conseruandi.

Ad quartum dicendum, quòd quia perpetuum nõ accipitur secundum durationem perpetuam actus uoluntatis, non superfluè additur, Constans. Vt sicut per hoc, quod dicit, Perpetua voluntas, designatur, quòd aliquis gerat in proposito perpetuò iustitiam cõseruandi: ita etiam per hoc, quòd dicitur constans, designetur, quòd in hoc proposito firmiter perseueret.

*Ad quintum dicendum, quòd iudex reddit quod suum est per modum imperantis, & dirigentis: quia iudex est iustum animatum, & princeps est custos iusti, ut dicitur * in 5. Ethic. Sed subditi reddunt quod suum est unicuique per modum executionis.* (Lib. 5. c. 4. à med. to. 5)

*Ad sextum dicendum, quòd sicut in dilectione Dei includitur dilectio proximi, vt suprà dictum * est: ita etiam in hoc quòd homo seruit Deo, includitur quòd vnicuique reddat quod debet.* (q. 24. art.)

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet Diu. Thom. per tres propositiones. Prima conclusio. Diffinitio superius posita est conueniens, si rectè intelligatur, sumendo, scilicet, voluntatis nomen, p actu voluntatis. Hanc conclusionem probat D. Th. declarando singulas partes. Nam primo ponitur illa particula, voluntas, ad ostendendum, quod actus iustitiæ debet esse voluntarius: & additur illa (constãs, & perpetua) ad designandam actus firmitatem. Et tandem dicitur, ius suum vnicuiq; tribuẽdi: in quo declaratur propria materia virtutis, & obiectũ. Est enim iustitia præcipuè circa ea, quæ ad alterum sunt, sicut circa propriam materiam, vt latiùs videbimus articulo sequenti. Secũda conclusio: Proposita diffinitio poterit in debitam formam diffinitionis reduci, si dicamus, quòd est habitus, per quem constanter, & perpetua voluntate ius suũ vnicuiq; tribuitur. Hanc conclusionem non probat D. Tho. sed illam, vt notam ex superioribus relinquit. Tertia conclusio: Hæc diffinitio in formam reducta est similis diffinitioni traditæ ab Arist. 5. Ethicor. cap. 1. vbi dicit, iustitiam esse habitum, quo homines iusta operantur.

EXPLICATIO ARTICVLI.

CIrca istum articulum est aduertẽdum, quòd diffinitio iustitiæ in prima conclusione contenta, est Vlpiani, in l. iustitia, ff. de iustitia, & iure, ex quo

A loco illam desumpsit Iustinianus in suis Institutis, Cicero lib. 1. de Inuentione, c. 5. & lib. 2. Offic. cap. de iustitia, aliter diffinit iustitiam, dicens, quòd est habitus animæ, communi vtilitati prospiciens. Sed hæc diffinitio non tam iustitiæ particulari, quã legali cõuenit, cuius est potissimum ordinari ad bonum cõmune. D. Ambrosius lib. 1. Officiorum. c. 24. diffinit iustitiam, sicut Iurisconsultus, dicens, quod est virtus moralis qua vnicuiq; quod suum est redditur. Eandem diffinitionem approbat D. August. lib. 1. de libero arbitrio, cap. 13. & lib. de Quantitate animæ, c. 9. & li. 8. de Trinitate, ca. 6. & lib. 83. quæstionum, (Diffinitiones Iustitiæ.)

B q. 31. Eandem etiam approbat D. Thom. in hoc articulo, dicens esse conuenientem, si rectè intelligatur. Vnde ad illius explicationem est aduertendum primò, quòd cum omnis uirtus sit habitus electiuus, ut Aristot. docet 2. Ethic. & habitus sortiantur speciem ab actibus, sicut actus ab obiecto: Illa erit conueniens vniuscuiusq; virtutis diffinitio, in qua eius natura per proprium actum, & obiectum explicatur. Est autem iustitia uirtus, quæ habentem ordinat ad alterum: inter quos æqualitatem dati, & accepti constituit; vt ex dictis in q. præcedenti colligere licet, & sic actus proprius illius erit reddere vnicuique quod suum est. Dicitur ergò in diffinitione iustitiæ, quod est voluntas, ius suum vnicuique tri-

C buendi, ut proprius actus explicetur: & nomine voluntatis intelligitur, non potentia, sed actus. Familiare enim est philosophis nomen potenti tribuere actibus: ad quem modum principiorum cognitio appellatur intellectus, ponitur autem illa particula, voluntas, non loco generis, ut aliqui existimant: nã cum iustitia uirtus, de qua in præsenti est sermo, sit habitus, nulla ratione fieri potest, ut respectu illius sit genus nomen, quod non habitum, sed actum importat: sed ponitur illa particula cum præcedentibus, scilicet, constans, atque perpetua, ad denotãdas quasdam conditiones, quæ necessariò in omni actu virtutis sunt inueniendæ, ut statim dicemus. Et loeò generis debet subintelligi, vel habitus, uel uirtus (Familiare est Philosophis nomẽ potẽtiæ tribuere actibus.)

D moralis. Et sic prædicta uerba efficiunt sensum causalem, ac si diceretur, Iustitia est habitus, quo fit actus uoluntarius, firmus atque constans, ius suum unicuique tribuendi. Iuxta quem modum D. Aug. super Ioannem tractatu, 79. dicit fide, quòd est credere, quòd non uides. Et D. Anselmus in libro de veritate dicit de iustitia, quòd est rectitudo, hoc est, habitus efficiens in actibus [illegible]: nam sola diuina uoluntas est sua rectitudo. (D. August. D. Anselm.)

Secundò est aduertendum, quod, ut constat ex Aristot. lib. 2. Ethicor. c. 4. [illegible] actu uirtutis tres conditiones, sunt necessariò inueniendæ. Prima est, quod [illegible] sciens operetur. Secunda, quod operetur [illegible] propter finem. Tertia, quod opere- (Nota. 2. In omni actu uirtutis tres conditiones sunt necessariæ.)

E tur con[illegible]ter, & immobiliter. Duæ priores pertinent ad libertatem necessariò in operante inueniẽdam, quod enim per ignorantiam, uel per uiolentiã fit, cùm non sit voluntarium, non potest habere rationem uirtutis. Et tertia pertinet ad modum, qui in operatione est seruandus. Duæ priores conditiones explicantur illa particula, uoluntas, quæ idem valet, ac actus voluntarius: & tertia declaratur per illam, scilicet, constans, atque perpetua: nomine autẽ perpetui, intelligimus non eum actum, qui nunquã interrumpitur, hæc enim perpetuitas soli Deo potest conuenire: sed eum, qui fit ab eo, qui semper & in omni euentu proposuit debitè & secundum legẽ operari. Sapienter autem Vlpianus ultra illam particulam (perpetua) apposuit aliam, scilicet, constans. Perpetuum enim solum dicit propositum & intentionem (Discrimen inter perpetuum & constans.)

tionem bene semper operandi: at verò constans, vltra id addit eiusdem proposiõ firmitatem: quod tũc est, quando homo io tali proposito nec uutat, nec vacillat, sed fixus manet: quod vtrumque est necessarium ad hoc, ut quis virtutem consequutus fuisse dicatur. Multi enim reperiuntur habentes propositum semper studiosè agendi, qui tamen quia firmis virtutum radicibus non oituntur, identidem dilabuntur: & sic studiosi minimè dicuntur. Et hæc de diffinitiooe Vlpiani, quantum ad eius explicatiooẽ dicta sufficiant: ex quibus manifestè colligitur, esse prorsus eandem cum ea, quam D. Thom. in hoc articulo sub clariori verborum serie constituit.

Contra diffinitionem iustitiæ. 1. Argum. Sed contra prædictam diffinitionem sic argumentor: Actus iustitiæ sunt tres, scilicet, honestè viuere, alterum non lædere, & tribuere vnicuique quod suum est, vt constat ex Vlpiano, in l. iustitia. ff. de iustitia & iure: sed huiusmodi actus nón explicantur in diffinitione iustitiæ, sed solum explicatur tertius actus, qui est, reddere vnicuique quod suum est: ergo ea non est bona.

Ad 2. argu. Secundò; Qui sponte patitur pœnam iustam à iudice impositam, facit actum iustiõæ, & tamen non reddit alicui ius, sed potius patitur: ergo malè dicitur iustitiam esse, quæ ius suum unicuique tribuit.

Ad 1. argu. In solutione primi argumenó valde se cruciat Buridanus, lib. 5. Ethicorum quæstione secunda, ad secundum argumentum. Sed uera solutio est, quod honestè viuere, sumitur dupliciter. Vno modo, ut idẽ sit ac uiuere secundum rationem, & sic oon est actus particularis iustitiæ, sed communis omnium virtutum moralrum, omnis enim virtus moralis est principium honestæ & studiosæ vitæ. Alio modo accipitur honestè uiuere, magis particulariter, quatenus includit rationem debiti. Et secundum istam acceptionem est actus iustiõæ, nó tamen distinctus ab illo tertio actu, qui est, reddere unicuique quod suum est. Tunc enim dicitur homo honestè uiuere, secundum rationem debiti, quando proximo reddit quod suum est, & sic non fuit necessarium, quòd hoc in diffinitione Iustitiæ constitueret. Similiter ẽt secundus actus iustitiæ, qui est alterum non lædere,

Actus iustitiæ qui est non lædere accipitur dupliciter. potest accipi dupliciter. Vno modo negatiuè, inquãtum dicit puram omissionem non lædendi quemquam. Et secundum istam rationem non est actus iustitiæ: imo noo est actus, unde stultis, & dormientibus potest conuenire. Altero modo sumitur positiuè, quatenus includit propositum non lædeodi alterum: & sic est actus iustitiæ, inclusus tamen in illo tertio, qui est reddere unicuique quod suum est. Et ratio huius est: Quia sicut omnes potentiæ, vel habitus habent duos actus, & duas operatiooes, unam principalem, & primã; qua prosequuntur suum obiectum formale: alterãm minus principalem, ortã ex priori, & contentam in illa, qua aduersantur, & destruunt id, quód est contrarium suo obiecto, vt verbi gratia, uolontas habet duos actus, vnum primarium, qui est amor, quo prosequitur boourn, qđ est formale obiectum voluntatis; alterum secundarium, ortum ex priori, qoi est fuga, & odium, quo prosequitur malum: ita etiam iustitia habet duós actus, uoum primarium, qui est reddere unicuique quod suum est: alterum secundarium, inclusum in primo, qui est propositum non lædendi alterum, oõ enim potest fieri, ut quis firma & constanti uoluntate reddat unicuique quod suum est, qui habeat propositum non lædendi alterum nec in honore, neq; in diuitijs, nec in vita. Et sic noo fuit necessarium, vt iste secundus actus io diffinitione explicaretur.

2. Argum. Ad secundum argumentum respondetur, illum, qui patitur pœnam iustam, reddere ius, vel iniu-

A riato, vel Reipublicæ, ad æqualitatem; quod satis est ad hoc, ut iustitiam operari dicatur.

ARTICVLVS II.

Vtrum iustitia semper sit ad alterum.

AD secundum sic proceditur. Videtur, ꝙ iustitia non semper sit ad alterũ. Dicit enim Apostolus ad Romanos tertio, qđ iustitia Dei, est per fidem Iesu Christi. Sed fides non dicitur per comparationem vnius hominis ad alterum, ergo neque iustitia. Sup q. 57. articu. 4. & infrà ar. 8 cor. & ad 1. & uar. q. 2. art. 7. ad 12.

2. Præterea, secundum Aug. * *in lib. de Moribus Ecclesiæ ad iustitiam pertinet ob hoc, quod seruit Deo* Cap. 15 circa med. tomo 1. B *benè imperare cæteris, quæ homini sunt subiecta. Sed appetitus sẽsitiuus est homini subiectus, vt patet Gen. 4. vbi dicitur. Subter te erit appetitus eius, s. peccati, & tu dominaberis illius, ergo ad iustitiam pertinet dominari ꝓprio appetitui, Et sic erit iustitia ad seipsum.*

3. Præterea. Iustitia Dei est æterna. Sed nihil aliud est Deo coæternum, ergò de ratione iustitię non est, ꝙ sit ad alterum.

4. Præterea. Sicut operationes quæ sunt ad alterũ indigent rectificari: ita etiã operationes quæ sunt ad seipsum. Sed per iustitiã rectificantur operationes: secundum illud Prouerb. 11. Iustitia simplicis diriget C *viã eius, ergo iustitia nõ est solũ circa ea quę sunt ad alterum, sed etiam circa ea quæ sunt ad seipsum.*

Sed contra est, ꝙ Tullius † dicit in 1. de Offic. ꝙ iustitia ea rõ est, qua societas hoĩum inter ipsos & uitæ cõitas continetur. Sed hoc importat respectũ ad alterum, ergo iustitia est circa ea quæ sunt ad alterum. Lib. 1. in c. de iustitia, in prin.

*Respondeo dicendum, ꝙ sicut supra dictum * est, cum nomen iustitiæ æqualitatem importet, ex sua ratione iustitia hẽt, ꝙ sit ad alterũ: nihil. n. est sibi æquale, sed alteri. Et quia ad iustitiã pertinet actus humanos rectificare, † vt dictum est, necesse est, ꝙ æqualitas ista, quã requirit iustitia, sit diuersorũ agere potẽ* Q. præc. ar. 1. 2. & 3. Ar. præced. & q. 17 art. 1. & 2 q. 118 art. 1. D *tiũ. Actiones autẽ sunt suppositorũ, & totorum, non autẽ proprie loquẽdo, partium, & formarũ, seu potentiarũ. Non. n. propriè dicitur ꝙ manus percutiat, sed hõ per manũ: neq; propriè dicitur, ꝙ calor calefaciat, sed ignis per calorem, secundum tamen similitudinem quãdã hæc dicuntur. Iustitia ergo propriè dicta, requirit diuersitatẽ suppositorum, & iõ nõ est nisi vnius hominis ad aliũ. Sed secundum similitudinẽ accipiuntur in vno & eodem hoĩe diuersa principia actionum, quasi diuersa agentia: sicut ratio, & irascibilis, & concupiscibilis, & ideò metaphoricè in vno & eodem ho*E *mine dicitur esse iustitia, secundum quod ratio imperat irascibili, & concupiscibili: & secundum quod hæc obediunt rationi, & vniuersaliter secundũ quod vnicuique parti hominis attribuitur quòd ei conuenit. Vnde & Philosophus in quinto Ethic. hanc iustitiam appellat secundum metaphoram dictam.* Eth. 5. cap. vlt. to. 5.

Ad primum ergo dicendum, quòd iustitia quæ fit per fidem in nobis est, per quã iustificatur impius: quæ quidem in ipsa debita ordinatione partium animæ cõsistit, sicut supra † dictum est, cum de iustificatione impij ageretur. Hoc autem pertinet ad iustitiam metaphoricè dictã, quæ potest inueniri ẽt in aliquo solitariã vitam agente. Et per hoc patet responsio ad secundũ. 1. 2. q. 113. art. 1.

Ad tertium dicendũ, q iustitia Dei est ab æterno, secundũ uoluntatem, & propositum æternum. Et in hoc præcipuè iustitia consistit: quamuis secundum effectum non sit ab æterno: quia nihil est Deo coæternũ.

Ad quartum dicendum, q actiones, quæ sunt hominis, ad seipsum sufficienter rectificantur, rectificatis passionibus per alias virtutes morales. Sed actiones quæ sunt ad alterum, indigent speciali rectificatione, non solum per comparationem ad agentem, sed etiam per comparationem ad eum, ad quem sunt. Et ideò circa eas est specialis uirtus, quæ est iustitia.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem rñdit D.Tho. per duas propositiones. Prima cõclusio. Iustitia propriè dicta sp est ad alterum, probat iustitia, ut nomẽ præfert, importat æqualitatem, sed æqualitas non potest esse, nisi inter duos: nihil.n.dr sibi, sed alteri æquale: ergo iustitia sp est ad alterum. Et confirmatur: Iustitia, si ad mores referatur, conuenit humanis actionibus: sed actiones teste Arist. 2.de aĩa, sunt suppositorum, & nõ naturarũ, vel partiũ; humanitas.n.non net, imò nec digiti, aut manus, sed mulier: ergo iustitia propriè dicta non solũ est inter duo, qualitercũq; distincta, sed inter duo supposita, quorũ quodlibet suas exerceat operationes. Secunda conclusio. Iustitia metaphoricè dicta, benè põt esse eiusdem ad seipsum, in quantũ, s.in vno & eodẽ hoĩe diuersa principia actionũ, quasi diuersa agentia considerantur: ad quem modũ dicere solemus, iustum esse, quod ratio imperet sensualitati, & quod hæc obediat rationi.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Nota 1. Iustitia propriè, iustitia perfectè & iustitia metaphoricè, differunt.

COnclusiones huius articuli desumptę sũt ex Aristot.lib.5. Ethic.c.11. Circa quas est aduertẽdũ primò: non esse idẽ, iustitiã propriè, & iustitiã perfectè, & iustitiã metaphoricè. Nã, vt constat ex ijs, quæ diximus, q̃õnę præcedenti, ar.4. inter nos & Deum est iustitia non metaphorica, nec perfecta, sed propria, & idem est de patre respectu filij, & de Domino respectu serui, at vero eiusdem ad seipsum solum est iustitia metaphorica, non propria, nec perfecta; & idẽ est de hoĩe respectu brutorum. Bruta.n. vt dicit Arist. 10.Eth.c.8. sicut non possunt esse fęlicia, ità nec iniuriam pati. Et ratio est: Nam ius propriè non inuenitur, nisi inter illa, quæ habent dominium suarum actionum: bruta aũt nullius rei possunt dominiũ habere: vñ si quis alterius equum occidat, vel ab eo pabulũ subtrahat, nullã ei facit iniuriam, sed dño. Ex quo infertur, falsam esse sñiam Conradi lib.6.de cõtractibus. & Gersonis lib. de uita spirituali, qui dicunt bruta habere dominium circa pabula, & sic posse esse iustitiam inter illa, & homines.

Nota 2.

Secundò, est aduertendum, quod qñ D.Thom. in hoc articulo, explicans, cui sit reddendũ ius, dicit illud reddi debere alteri supposito; Lv alteri supposito, absoluit à numero, & vult significare, qđ est reddẽdũ ius alteri, qđ est vnũ suppositũ, uel quod est collectio pluriũ suppositorũ, ut Cõmunitas. Ad quẽ ẽt modũ loquitur Arist.lib.5. Ethic.c.1. Nã cũ dixisset, iustitiã alterũ respicere, huius rei rõnẽ reddens, subiũgit. Reddit.n. ius alteri, siue principi, siue Reipublicæ. Quibus uerbis satis aperte significat, nomine, alterius, intellexisse, vel alterum suppositum, uel collectionem plurium suppositorum.

A Tertiò est aduertendũ, q quantum ad hoc, quod est alterum respicere, est latissimum discrimen inter iustitiã, prout est in proposito uoluntatis, & inter eãdẽ, quatenus executioni mãdatur, nã quãuis vera, & propria iustitia quatenus executioni mandatur, nõ possit inueniri, nisi inter supposita realiter existentia: in proposito tñ volũtatis, benè potest vera, & propria ratio iustitiæ inueniri, antequam alterũ existat. v.g. Habet quis depositum pro filijs alterius, si illos habuerit, tunc seruat iustitiam; & verè dicitur iustus, quando habet propositũ, reddẽdi depositum, adhuc ipsis filijs non existentibus: & si intendit non dare pro tempore quo erunt, est verè iniustus. Not.3.

B

ARTICVLVS TERTIVS.

Annot. 3 Eth. le.8. & 1.

Vtrum iustitia sit uirtus.

*AD Tertium sic proceditur, Videtur quòd iustitia non sit virtus. Dicitur enim Lucæ 17. Cum feceritis omnia quæ præcepta sũt vobis, dicite, Serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus. Sed nõ est inutile facere opus virtutis. Dicit.n. * Ambrosius in secundo de Officijs,* Lib.2. ca 6. circa princ. tom.1.
C *vtilitatem nõ pecuniarij lucri æstimationem dicimus, sed acquisitionẽ pietatis. Ergò facere quod quis debet facere, non est opus virtutis. Est autẽ opus iustitiæ facere id q quis facere tenetur, ergo iustitia nõ est virtus.*

2. Præterea, Quod fit ex necessitate, non est meritorium. Sed reddere alicui quod suum est, quod pertinet ad iustitiam, est necessitatis, ergò non est meritorium, Actibus autem virtutum meremur, ergò iustitia non est uirtus.

3. Præterea, Omnis virtus moralis est circa agibilia. Ea autem quæ exterius constituuntur, non sunt agi
D *bilia sed factibilia; vt patet per Philosophũ in nono * Metaphy. Cum ergo ad iustitiã pertineat exterius facere aliquod opus secundum se iustum, videtur quòd iustitia non sit uirtus moralis.* Lib 9. tex. 15. tom.8.

*Sed contra est, q * Greg. dicit in 2. Moral q in quatuor virtutibus, scilicet, temperantia, prudentia, fortitudine, & iustitia, tota boni operis structura consurgit.* Li.2.c.16. in princ.

Respondeo dicendũ, q virtus humana est quæ bonũ reddit actum humanũ, & ipsum hoĩem bonum facit, q quidem conuenit iustitiæ. Actus enim hominis bo-
E *nus redditur ex hoc, quod attingit regulam rationis, secundum quam humani actus rectificantur. Vndè, cum iustitia operationes humanas rectificet, manifestum est quod opus hominis bonũ reddit. Et vt Tullius * dicit in 1. de Officijs, ex iustitia præcipuè viri boni nominantur. Vndè sicut ibidem dicit, In ea virtutis splendor est maximus.* Lib.1. in c. de iustitia circa prin.

Ad Primum ergo dicendũ, q cum aliquis facit qđ debet, non affert utilitatẽ lucri ei cui facit quod debet, sed solum abstinet à damno eius, sibi tamen facit vtilitatem, in quantum spontanea & prompta uoluntate facit illud quod debet, quod est virtuosè agere. Vndè dicitur Sapien.8. q sapientia Dei sobrietatem & iustitiam docet, prudentiam & virtutem, quibus in vita nihil est vtilius hominibus, scilicet, virtuosis.

Ad secundum dicendum, quòd duplex est necessitas,

ſitas, vna coactionis: & hæc, quia repugnat volun-tati, tollit rationem meriti. Alia autem eſt neceſſitas ex obligatione præcepti, ſiue ex neceſſitate finis; quando ſcilicet aliquis non poteſt conſequi finem virtutis niſi hoc faciat, & talis neceſſitas non excludit rationem meriti, in quantum aliquis hoc quod ſic eſt neceſſarium, voluntariè agit, excludit tamen gloriam ſupererogationis: ſecũdũ illud 1. Ad Corint. 9. Si euãgelizauero, nõ eſt mihi gloria: neceſſitas.n.mihi incũbit. A

Ad tertium dicendum, quòd iuſtitia non conſiſtit circa exteriores res quantum ad hoc, quod eſt facere quod pertinet ad artem, ſed quantum ad hoc, quòd utitur eis ad alteram. B

SVMMA TEXTVS.

Conclusio eſt affirmatiua. Probatur: Virtus ſecundum Ariſtot. 2. Ethic. eſt, quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit: ſed talis eſt iuſtitia: ergo. Probo minorem: Bonum hominis eſt operari ſecundum regulas rationis: nam cum homo natura ſua ſit rationalis, ex eo opus eius erit bonum, quod eſt conforme rectę rationi: ſed hoc efficit iuſtitia, cuius munus eſt, ſecundum regulas rationis æqualitatem conſtituere inter duos: ergo iuſtitia eſt virtus: & vt Ariſt. dicit, non qualiſcunque ſed tanto cęteris rutilãtior, quanto Heſperus reliquis aſtris firmamenti ſplendore antecellit. Quod & Cicero lib. 1. Officiorum repetit, dicens, in habitu iuſtitiæ virtutis ſplendorem eſſe maximum, ex qua viri boni nominantur. C

EXPLICATIO ARTICVLI.

Ratio, propter quam D. Thom. in hoc articulo mouet præſentem difficultatem, non eſt, quia de ea ſit aliqua dubitatio: omnes enim vno ore fatentur iuſtitiam eſſe virtutem: ſed vt ſeruet debitum ordinem, & præterea explicet immediatum genus eius iuſtitiæ, de qua in præſenti eſt ſermo: quod eſt non virtus ſecundum totam ſuam latitudinem, in quantum ſcilicet complectitur tam virtutes intellectuales, quam morales: ſed virtus moralis, cuius munus eſt dare bonum vſum in ordine ad rectã rationem. Hæc enim eſt, quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit. D

Arg. contra concluſion. D. Thom. Sed contra concluſionem ſic argumentor: exercitati in actibus virtutum, ab omnibus laudantur: ſed non laudantur illi, qui exercẽt ſe in actibus iuſtitiæ, vt eſt videre in mercatoribus, qui emptionibus, & vẽditionibus intenti, quæ ſunt actus iuſtitiæ, non laudantur, ſed potius vituperantur. ergo iuſtitia non eſt Virtus.

Solutio aliquorum. Ad hoc argumentum nonnulli reſpondent, quod ideo mercatores non laudantur, quamuis exerceant ſe in actibus iuſtitiæ, quia eorũ ſtatus eſt adeo periculoſus, ut uix poſſint conſcientiam ſuam in talibus contractibus innoxiam ſeruare. Sed hæc ratio nihil valet. Ex ea enim ſequeretur, quod ſtatus iudicũ, atque Principum non eſſet laudabilis, imò nec ſtatus Epiſcoporum, dicente D. Aug. in Regula, ꝙ quantò quis in loco eſt ſuperiori, tanto in periculo maiori verſatur. (D. Auguſt.) E Alij dicunt, ꝙ quamuis illi actus ſint ſtudioſi, quia tamen impediunt, ne homines ad altiora progrediantur, ideò in illis occupati, non laudãtur. Sed nec hæc ratio eſt ſufficiens: quia tunc ſequeretur caſtitaté coniugalem non eſſe laudandam, cum impediat virginitatem, quæ eſt maius bonũ: cuius tamen contrarium cõiter tenent Catholici.

Vera ſolutio. Mercatores multis de cauſis non laudantur. Quocirca, his ſolutionibus omiſſis, dico ꝙ mercatores emẽtes & uendentes, nõ laudantur, multis de cauſis. Prima eſt, ꝓp abuſum, qui cõiter in illis actibus inuenitur. Sæpe.n. contingit, ut aliqui actus ſint ex ſe liciti & honeſti, qui tamen ꝓp nimium abuſum redduntur mali, vt quod Religioſi deferant chirothecas, non quidem eſt ex ſe malum, ſed potius videtur bonum, ut eorum manus ſint mundę & tales quales tanti ſacramenti miniſtros decet. Nihilominus tamen propter abuſum iam eſt hoc redditum vituperabile.

Secunda ratio eſt: Quia communiter hoc munere vtuntur homines de media plebe: & quod de ſe non eſt vituperabile aliquando redditur infame ꝓp eos, qui re illa vtuntur. Ex vili enim conditione hominum ſæpè ſæpiùs prouenit, ut actus, qui ſecundũ ſe ſunt boni, indebito modo fiant; & ſic reddantur vituperabiles. Quare ſi tantum homines graues & timorati communiter facerent tales contractus, ꝓculdubio laudarentur. Vel tandem dico, quod quando in aliqua virtute ſunt actus perfectiores, & minus perfecti, communiter non laudantur minus ꝑfecti, quamuis ſint actus virtutis.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm iuſtitia ſit in voluntate tanquã in ſubiecto.

Ad quartum ſic proceditur. Videtur, quòd iuſtitia non ſit in voluntate ſicut in ſubiecto. Iuſtitia.n. quandoq; veritas dicitur. Sed veritas non eſt voluntatis, ſed intellectus, ergo iuſtitia non eſt in volũtate ſicut in ſubiecto. (3. di. 33. q. 2. art. 4. q. 2. & uir. q. 1. ar. 5. cor. & 5. Ethic. lec. 3)

2. Præterea, iuſtitia eſt circa ea quæ ſunt ad alterũ. Sed ordinare aliquid ad alterũ, eſt rõnis, Iuſtitia ergo nõ eſt in volũtate ſicut ĩ ſubiecto, ſed magis in rõne.

3. Præterea, Iuſtitia non eſt virtus intellectualis, cum non ordinetur ad cognitionem. Vnde relinquitur, ꝙ ſit virtus moralis. Sed ſubiectum virtutis moralis eſt rõnale, per participationem, ꝙ eſt iraſcibilis, & cõcupiſcibilis, vt patet † per Philoſophum in 1. Ethic. ergo iuſtitia non eſt in voluntate ſicut in ſubiecto, ſed magis in iraſcibili & concupiſcibili. (Lib. 1. cap. ult. tum. 5. Annot.)

Sed contra eſt, ꝙ Anſelmus † dicit, ꝙ iuſtitia eſt rectitudo voluntatis, propter ſe ſeruata. (In dialogo de veritate cap. 13.)

Reſpondeo dicendum, ꝙ illa potentia eſt ſubiectum virtutis, ad cuius potentiæ actum rectificandum virtus ordinatur. Iuſtitia autem non ordinatur ad dirigendum aliquem actum cognoſcitiuum. Non enim dicimur iuſti ex hoc, ꝙ rectè aliquid cognoſcimus Et ideò ſubiectum iuſtitiæ nõ eſt intellectus, vel ratio quę eſt potentia cognoſcitiua: ſed quia iuſti in hoc dicimur, ꝙ aliquid rectè agimus, proximũ autem principiũ actus eſt vis appetitiua, neceſſe eſt, ꝙ iuſtitia ſit in aliqua vi appetitiua ſicut in ſubiecto. Eſt autẽ duplex appetitus, ſcilicet voluntas, quæ eſt in rõne, & appetitus ſenſitiuus conſequẽs apprehenſionẽ ſenſus, qui diuiditur per iraſcibilẽ, & concupiſcibilẽ, vt in primo habitum eſt. Reddere autẽ vnicuiq; qđ ſuum eſt, non põt procedere ex appetitu ſenſitiuo: quia apprehenſio ſenſitiua non ſe extendit ad hoc, ꝙ conſiderare poſſit proportionem vnius ad alterum: ſed hoc eſt proprium rõnis. Vnde iuſtitia non poteſt eſſe ſicut in ſubiecto in iraſcibili & concupiſcibili, ſed ſolum in voluntate. Et ideo Philoſophus † diffinit iuſtitiam per actum voluntatis, vt ex ſuprà dictis † patet. (1. 1. q. 81. artic. 2.) (Lib. 5. Ethi cap. 1. & 5. ad finem. Art. 1. huius quæſt.)

Ad primum ergo dicendũ, ꝙ quia voluntas eſt appetitus rõnalis: ideo rectitudo rõnis quæ veritas dicitur, voluntati impreſſa, propter propinquitatem ad rationem, nomen retinet veritatis. Et inde eſt, quòd quandoque iuſtitia veritas vocatur.

Ad secundum dicendum, quòd voluntas fertur in suum obiectum consequenter ad apprehensionem rationis. Et ideo quia ratio ordinat in alterum, voluntas potest velle aliquid in ordine ad alterum: quod pertinet ad iustitiam.

Ad tertium dicendum, quòd rationale per participationem non solum est irascibile & concupiscibile, sed omnino † appetitiuum, vt dicitur in primo Ethicorum: quia omnis appetitus obedit rationi. Sub appetitiuo autem comprehenditur voluntas: & ideo voluntas potest esse subiectum virtutis moralis.

D 211. & 3109. Lib. 1 capi. vlt. tom. 5.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet D. Tho. vnica conclusione, quæ talis est. Virtus iustitiæ non est in intellectu, nec in appetitu sensitiuo; sed solum in voluntate, tanquam in subiecto. Probat singulas partes. Et primò quod non sit in intellectu: nam illa potentia est subiectum virtutis, ad cuius potentiæ actum rectificandum ipsa virtus ordinatur: sed iustitia non ordinatur ad rectificandum actum potentiæ cognoscitiuæ, non enim dicimur iusti ex eo, quòd aliquid rectè cognoscimus, sed ex eo, quod aliquid rectè agimus; proximum autem principium actus est uis appetitiua: ergo iustitia non est in intellectu, tanquam in subiecto, sed in aliqua vi appetitiua. Quod autē non sit in appetitu sensitiuo, sed solum in voluntate, probatur. Hoc est discriminis inter voluntatem & appetitum, sensitiuum, quòd uoluntas sequitur apprehensionem intellectus; & propterea dicitur appetitus rationalis: appetitus uerò sensitiuus sequitur apprehensionem sensus: sed apprehēsio sensitiua nō se extendit ad hoc, ut possit considerare proportionem unius ad alterum: hoc enim est propriū rationis: ergo reddere unicuique quod suum est, non potest procedere ab appetitu sensitiuo, sed solum à uoluntate: atque ex consequenti iustitia, cuius est facere æqualitatem, reddēdo unicuique quod suum est, non erit in appetitu sensitiuo, tanquam in subiecto, sed solum in uoluntate.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Dubium circa côclusionem articuli.

1. Argum.

CIrca conclusionem huius articuli est difficultas, utrum uera sit. Et pro parte negatiua argumentor primò: iudicare est actus iustitiæ, ut omnes Doctores concedunt; & tamen pertinet ad intellectū: ergo iustitia est etiam in intellectu, tanquam subiecto. Et confirmatur: Restitutio, & redditio debiti, sunt actus iustitiæ; & tamen non eliciuntur immediatè à uoluntate: sed à potentijs exterioribus, imperium uoluntatis exequentibus: ergo iustitia non solum est constituenda in uoluntate, sed etiam in alijs potentijs. Probo cōsequentiam: Nam omnis uirtus in ea potentia debet constitui, in qua propriam exercet operationem.

2. Argum. Secundò, Voluntas de se est determinata ad bonū rationis, sed obiectum iustitiæ est bonum rationis: ergo uoluntas ex se est satis determinata ad illud; atque ex consequenti non indiget uirtute, qua mediāte feratur in illud.

3. Argum. Tertiò, Fortitudo & temperantia ea ratione non constituuntur in uoluntate, quia uolūtas ex se est satis determinata ad bonum temperantiæ, & ad bonū fortitudinis: sed obiectum iustitiæ est multò excellentius, habetque maiorem dignitatem, quam obiectum fortitudinis, uel temperantiæ: ergo sicut for-

A titudo non constituitur in uoluntate: ita nec iustitia. Ad hoc argumentum nonnulli respondent, negando cōsequentiā. Est. n. discrimen, inter iustitiam ex vna parte, & fortitudinem, & temperantiā ex alia, quantum ad hoc, quod materia, circa quam versatur iustitia, est ad alterum, & sic bonum alienum. At verò materia, circa quam versatur fortitudo, & temperantia, est ad se, & sic bonum proprium. Vnde dicunt, quod voluntas, quamuis sit per se formaliter determinata ad bonum iustitiæ, quatenus est bonum rationis præcisè, quia tamen non est determinata ad tale obiectum, quatenus est materia, & bonum alterius, quia ut sic, est bonum alienum; idcircò fuit necessarium ponere in voluntate iustitiam, inclinantē ad hoc bonum. Cæterùm, quia eadem voluntas B respectu eius boni, quod est in fortitudine, vel temperantia est sufficienter determinata, nō solum formaliter, inquantum est bonum rationis, sed etiam materialiter, hoc est, ratione rei concupitæ, quæ etiam est ad se & bonum proprium; idcircò non fuit necessarium ponere in voluntate fortitudinem vel temperantiam. Sed contra hoc sic argumentor; Materia ex se postulat formam: ergo si voluntas per se est determinata ad bonum iustitiæ formaliter, in quantū est bonum rationis, tanquam ad propriam formam, pari ratione etiam erit determinata & relata ad materiam, siue ad bonum iustitiæ materialiter, in quo reperitur forma iustitiæ: atque ex consequenti quan- C tum ad hoc, nullum est discrimen inter iustitiam, & alias virtutes.

Conclusio D. Thom. uera.

His tamen non obstantibus, dico, quod conclusio D. Thom. est verissima, quam tenet D. Anselmus in Dialogo de ueritate, c. 13. dicens, iustitiam esse rectitudinem voluntatis propter se seruatam. Et Arist. 5. Ethicorum capit. 1. dicit; Iustitia est habitus, quo iusta volumus & iusta facimus. Et Vlpianus in l. iustitia, ff. de iustitia, & iure, sic inquit; Iustitia est cōstās, & perpetua voluntas, &c. Quibus uerbis non solū actus, sed etiam proprium iustitiæ subiectum oratorio quodam modo declaratur, & probatur sufficienter ratione D. Thom. in hoc articulo. Item preterea, D ex differentia quam ipse 1. 2. quæst. 56. ex mente Aristotelis cōstituit inter iustitiam & alias virtutes morales: iustitia. n. est in uolūtate, aliæ vero virtutes, nēpe, Fortitudo, & Temperantia, sunt in appetitu sensitiuo. Et ratio est; quia cum Temperantia, & Fortitudo perficiant hominem in ordine ad bonum proprium; uoluntas autem ex se satis sit propensa & inclinata respectu huius boni: non est necessarium ponere in voluntate aliquas virtutes inclinantes ad illud: sed erit necessarium ponere illas, nempe, Fortitudinem, & temperantiam in appetitu sensitiuo; ne propter insurgentes passiones, irascibilis, & concupiscibilis voluntas impediatur à bona electione, & E consequutione proprij boni. Cæterùm, quia in ordine ad alterum, hoc est, in ordine ad alienum bonum, non est uoluntas ex se satis propensa & inclinata, idcircò necessarium est, quod, vt homo debito modo se habeat in ordine ad alterum, in eius uoluntate constituatur aliqua uirtus, & hæc est Iustitia. De hac re uidendus est D. Tho. prima secunda quæstione 56. art. 6. & q. 60. art. 2. & in hac q. art. 9. & 10.

Ad 1. argu. solutio Caietani.

Ad primum argumentum cum sua confirmatione, ut respondeat Caietanus in hoc articulo, dicit tria. Primū est, ꝙ actiones virtutum necessariò debent esse immanentes. Secundū, ꝙ restitutio, cōmutatio, redditio debiti, &c. qut sunt actiones trāseuntes, non possunt elici à uirtute Iustitiæ, sed tm̄ imperari. Tandem tertiò affirmat, ꝙ iudicare nō est actus elicitus à Iustitia, sed imperatus: quia Iustitia est in uolūtate, & iudicare est actus intellectus. Aliq̄ sequunt

Impugnatur Caie. & respõdetur ad argum.

hunc modum dicendi Caietani: sed mihi proculdubio non videtur probabilis. Nam, vt diximus suprà, quæst. 5 art. 1. ex mente D. Tho. quamuis actus vnius potentiæ non possit elici ab alia potentia, sed imperari: non tamen est inconueniens, quod eliciatur ab habitu existenti in alia potentia. Et ratio est: Nam cum potentia concurrat ad actum quantum ad eius substantiam in genere naturæ, quod est quid intrinsecum, habitus verò quantum ad qualitatem & ad modum ipsius actus in genere moris, qd est, quid extrinsecũ; est inconueniẽs, ꝙ actus, quoad suã substantiam eliciatur ab alia potentia: & non est inconueniens, qđ qualificetur ab habitu existẽti in alia potentia. Qualitas.n. quia est quoddam accidens aduentitium, & variabile, potest ab extrinseco aduenire: substantia verò actus, quia est quid intrinsecum, implicat quod ab extrinseco proueniat. Ex quo fit, vt orare, vouere, qui sunt actus intellectus, & sacrificare, & facere cæremonias, qui sunt actus potentiarũ exteriorum, putà, manus, atq; linguæ, ponãtur à D. Tho. infra, q. 83. artic. 1. & 3. actus eliciti à religione, non obstante, qđ religio est in voluntate, tanquã in subiecto. Et eodem modo dico, ꝙ iudicare, quamuis sit actus intellectus, quantum ad substantiã: & restitutio atq; redditio debiti sint potentiarum exteriorum; adhuc tñ sunt actus eliciti à Iustitia existente in voluntate, quia ab ea immediatè accipiunt bonitatẽ in esse moris. Et per hæc patet solutio ad primum argumentum cum sua confirmatione.

Ad 2. Argumentum.

Ad secundum rñdetur, ꝙ quamuis verum sit, qđ voluntas ex sua natura inclinatur in quodcunq; bonum; adhuc tñ indiget virtutibus, quibus faciliter feratur in particularia bona, maximè in illa, quæ non sunt propria ipsius operantis: ex peccato.n. primi parentis adeò infirma mansit volũtas, & inclinata ꝓprijs bonis, vt nisi media virtute, in bonum alterius promptè & faciliter ferri non possit: quamuis ipsum secundum se sit nobilius, atq; præstantius, quam bonum proprium. Et per hoc patet solutio ad tertium

Ad 3. argumentum.

argumentum, quantũ ad primam partẽ illius. Quantum ad vltimum autem, quod in eodem argumento dicitur, respondetur, ꝙ quemadmodum materia ex se est determinata ad formam substantialem in communi, non autem est determinata ex se ad istum gradum formæ, neque ad illum, nisi per dispositiones, quas recipit: ità ẽt voluntas ex se est determinata ad bonum in cõi, imò & ad bonum rationis sibi ꝓportionatum: non tñ est determinata ex se ad bonum sibi non proportionatum, siue illud sit diuinum, siue humanum. Et quia bonum alterius non est proportionatum voluntati, cum sit difficile reddere alienũ proximo: idcircò indiget voluntas habitibus, & dispositionibus, quibus promptè & faciliter ad alterũ operetur: & sic ponitur iustitia.

Dubium.

Sed dubitabit aliquis consequenter, vtrum ità sit proprium Iustitiæ inter Cardinales virtutes esse in voluntate (iustitiæ inquam & aliarũ sibi annexarũ, quales sunt religio, liberalitas & similes) ut nulli alteri conueniat. Scotus namq; in 3. dist. 23. q. unica, &

Sententia Scoti.

dist. 33. eiusdẽ libri, atq; Ocham, dist. 10. & 11. quos Neotericorum plerique sequuntur, præcipuè Buridanus. 1. Ethic. q. vlt. mordicus tenent, non modo iustitiam, verum & Fortitudinem, atque Temperantiam in voluntate esse constituendas. Fatentur quidem in appetitu sensitiuo esse ponendos aliquos habitus, quibus rectè disponatur & obediat rationi: dicunt tñ illos non mereri nomen virtutis: & sic omnis virtus ad voluntatẽ est referenda. Et probari potest hæc sñia multis argumentis. Primò sic: Virtus

Ad 1. Argumentum.

est habitus electiuus in medio cõsistens, rectę rationi consentaneus, vt author est Arist. 2. Ethic. c. 2. ergo

A in illa potentia est constituenda, cuius est proprium electionem facere: huiusmodi autem est sola voluntas: ergo sola voluntas potest esse subiectum moralis virtutis.

Secundò: In voluntate ponitur iste actus, qui est, volo tẽperatè viuere, vel fortiter agere, vt planè constat: ergo sunt constituendæ in voluntate virtutes Tẽperantiæ & Fortitudinis, quæ illos actus eliciant. Probo consequentiã: Nam virtus eo in loco est constituenda, vbi ponitur operatio. Et confirmatur. Habitus intemperantiæ ponitur in voluntate: ergo & habitus temperantiæ. Cõsequentia inde tenet, quòd contraria debent fieri circa idẽ. Antecedens verò ꝓbatur: Voluntas ex se non est determinata ad actus

Ad 2. argu.

B intẽperantiæ: ergo ex frequentatione talium actuũ generabitur in ea habitus intemperantiæ.

Ad 3. argumentum.

Tertiò: Si virtutes morales constituuntur in appetitu sensitiuo, sequuntur quamplurima inconuenientia. Nam primò sequitur, quòd istæ virtutes non fuissent in statu innocentiæ; siquidem in illo omnes passiones essent moderatæ. Secundò sequitur, quod non manent in anima separata, in qua nõ manet appetitus sensitiuus; imò nec mansissent in Christo in triduo mortis, quod videtur alienum à vera Theologia. Tertiò sequitur, has virtutes non manere in beatis post corporis resurrectionẽ, cùm in illis non maneant passiones, quæ moderentur. Tandem sequitur, quod Temperantia & Fortitudo

C infusæ debeant collocari in appetitu sensitiuo, quod est impossibile. Nam cum prædictæ virtutes infusæ versentur circa bonum diuinum, & supernaturale, quòd à potentia sensitiua, nec cognosci, nec desiderari potest; manifestè sequitur, illas non esse collocandas in appetitu sensitiuo.

Sententia Arist. vera.

Contrariam tamen sententiam tenet Aristot. multis in locis & præcipuè, secundo Ethicorum, capitulo tertio, vbi ex professo nititur probare virtutes morales, nempè, Fortitudinem & Temperantiam in reprimendis voluptatibus, ac doloribus & tristitijs versari, & sic in appetitu sensitiuo, tanquam in subiecto sunt collocandæ. In primò etiam Ethicorum capitulo vltimo. & tertio Ethicorum, cap. 10. dicit

D Fortitudinem & Temperantiam esse partium animæ irrationalium, hoc est, irrascibilis & concupiscibilis. Aduersarij dicunt, quòd Aristot. intelligit per hæc verba voluntatem, quæ non est rationalis per essentiam, sed per participationem. Et forsan verè dicunt: ipse enim sic explicat libro sexto Ethicorum capitulo primo, & lib. 10. Magnorum moraliũ, capitulo quinto. Sed non poterunt Aristotelem ita explicare in Opusculo de Virtutibus, vbi expressè fatetur, prædictas virtutes in appetitu sensitiuo esse collocandas. Et probatur ratione: Virtus versatur circa difficile: sed vniuersa difficultas in materia Temperantiæ, atque Fortitudinis prouenit ab appetitu rebuente, & ab eius passionibus: ergo istę virtutes in

E appetitu sensitiuo sunt constituendæ, ut illum frenent. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur ex Paulo, qui ad Roman. cap. 7. difficultatatem huius negotij ad appetitum sensitiuum retulit, dicens; Condelector legi secundum interiorem hominem, hoc est, secũdum rationalem appetitum: sed sentio aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Et ad Gal. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum, vt non quęcunq; vultis illa faciatis, &c. Secundò, si constituamus hoĩem prudentẽ, scientẽ, quid, & quomodo sit operandũ, carẽtemq; omni passione, & difficultate appetitus sensitiui, is facillimè & animosè resistet cõtrarijs, viuetq; tẽperatè, vt cõseruet vitã suam. Qđ & manifesta experientia verũ esse monstratur. Nam immutato corpore p

ægritudinem, uel per alias cauſas, ita, ut ceſſent paſſiones, tunc facillimum eſt habere optimum propoſitũ temperatè uiuẽdi: ergo ocioſum erit has virtutes in uoluntate conſtituere, atq; ex cõſequenti ſunt ponendæ in appetitu ſenſitiuo. Tandẽ hoc ipſum ꝓbatur efficaciſſima rõne D.Tho. 1.2. quæſt. 56. art. 6. Vbi dicit, qđ cum per habitũ perficiatur potentia ad agendũ, ibi indigebit potentia habitu ad benè agendum (qui ſit uirtus) vbi ad hoc non ſufficit, propria rõ potentiæ: oĩs autem potentiæ propria ratio attenditur in ordine ad obiectum. Vndè cum obiectũ uoluntatis ſit bonũ rõnis uoluntati proportionatum, quantũ ad hoc non indiget uoluntas uirtute perficiente; ſed ſi quod bonum immineat homini uolendũ, quod excedat proportionẽ uoluntatis, ſiue quantum ad totam ſpeciem humanam, ſicut bonum diuinum, quod tranſcendit limites humanæ naturæ; ſiue quantũ ad indiuiduum, ſicut bonum proximi, ibi uoluntas indigebit uirtute, & ideò illę uirtutes, quę ordinant affectum hominis in Deum, uel in proximũ, erunt in uoluntate tanquã in ſubiecto, ut Charitas, atq; Iuſtitia: aliæ aũt, ut Fortitudo, atq; Temperantia, quæ ordinat hominẽ ad bonum ſibi proportionatum, quale eſt bonum propriũ, non in uoluntate, ſed in appetitu ſenſitiuo: ex cuius perturbatione ſępè ſæpius ꝓuenit, ut homo non ſequatur bonũ ſibi proportionatum, erunt conſtituendæ; & ſic conſtat qđ ex uirtutibus moralibus, ſola Iuſtitia eſt in uoluntate. De hac re uidenda ſunt quæ dicit D. Thom. 1.2.q.56. per totam, ubi de ſubiecto uirtutũ diſſerit.

Ad 1. argumentum.

Et ad primum argumentum in cõtrariũ factum, rñdetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Nam qñ per ſe potẽtia poteſt electionẽ facere, non indiget ad id uirtute ſuperaddita, ſed ibi erit cõſtituenda uirtus, unde naſcitur difficultas, & obſtaculum rectè eligendi, ac ſubinde agendi. Ex quo ſequitur, ꝙ uirtutes, quæ ſunt in appetitu ſenſitiuo, non ideò dicuntur habitus electiui, quia immediatè, & propriè cauſant electionem, ſed quia uel tollunt impedimenta rectę electionis (paſſiones. n. immoderatæ trahunt uoluntatem ad malam electionẽ) uel quia ſunt principij ipſius electionis mediatæ, hoc eſt, mediante intẽtione finis: Nam cum qualis unuſquiſq; eſt, talis finis ei uideatur, ut dicit Ariſtot. 3. Eth. ex eo quod quis eſt rectè affectus ad bonum temperantię, uidetur ei optimum temperatè uiuere. Ex quo principio per diſcurſum prudẽtiæ ſtatim colligit electionis concluſionẽ, dicens, nunc temperatè eſt agẽdũ.

Virtus ibi eſt cõſtituẽda, unde naſcitur difficultas.

Ad 2. argu.

Ad ſecundum rñdetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ad probationem dico, nõ eſſe neceſſarium, quod uirtus ſit in eadem potentia, in qua eſt habitus ab ea elicitus, ut diximus dubio ꝑcedenti. Ad confirmationem reſpondetur, negando quod habitus intemperantiæ ſit in uoluntate. Et ad probationem dico, ꝙ quamuis uoluntas ex ſe non ſit determinata ad actus intemperantiæ, eſt tñ determinata ſuapte natura ad bonum temperãtiæ. Ex quo fit, ut intemperantia in illa produci non poſſit: ſicut, quia ignis ex ſua natura eſt determinatus ad calorẽ, nunquam põt in ſe habere frigiditatem. Vel ſecũdo rñdetur, quòd ex frequentatione actuũ intemperantiæ generetur in uoluntate quidam habitus, qui uocatur incontinentia qui quidem non contrariatur uirtuti temperantiæ exiſtenti in appetitu ſenſitiuo; ſed alij habitui in eadem uoluntate ex frequentatione actuum temperãtiæ generato, qui appellatur cõtinentia. Nam, ut docet D.Tho. infrà, q. 155 per totã. In uoluntate ponitur quidam habitus, continentia, appellatus, qui non meretur nomen uirtutis; quoniã nec faciendam rectam electionem, nec ad moderandas paſſiones ponitur, ſed, ut ſtabiliat & confirmet uoluntatem, ne ex uehementibus paſſionibus abducatur: & huic contrariatur incõtinentia. Quapropter dicit Ariſt. 7. Ethicor. c. 7. 8. & 9. quòd continens, & incontinens circa paſſiones eodem modo ſe habent.

In uoluntate ponitur habitus cõtinẽtiæ, qui non eſt uirtus.

Ad 3. argu.

Ad tertium argumentum, quod rem ad incõmoda adducebat, ad primum inconueniens Durandus in 2. diſt. 29. q. 2. apertè concedit, in ſtatu innocentię non fuiſſe uirtutes morales, quibus paſſiones moderarẽtur. Sed fallitur profectò: tum, quia iuſtitia originalis non erat ſolitaria, ſed ſecum adducebat omnes uirtutes infuſas, & morales, ſicut gratia modo illas affert: tum etiam, quia licet iuſtitia originalis eſſet ſufficiens ad moderandas paſſiones, nõ tamen erat ſatis ad eliciendas moderatas operationes. Iuſtitia. n. originalis (ut exiſtimo) non erat operatiua, nec conſtituebatur in potentijs animæ: ſed in eſſentiæ, ſicut gratia.

In ſtatu innocentiæ erant uirtutes morales.

Ad ſecundum inconueniens reſpondetur, quod uirtutes morales manent in anima ſeparata, nõ quidem actu, ſed uirtute, ut optimè explicat D. Tho. in diſputatis, quæſtione de uirtut. artic 4. ad tertium & quæſtione de uirtutibus Cardinalibus, art. 4. ad 13.

Virtutes morales manẽt in anima ſeparata, non actu, ſed uirtute.

Ad tertium inconueniens reſpondetur, prædictas uirtutes manere in beatis poſt corporum aſſumptionem, non quantum ad materiale, ſed quantũ ad formale, ut ex ſententia D. Auguſt. docet D. Tho. 1.2.q. 67. artic. 1. Ad cuius intelligentiam eſt aduertendũ, ꝙ in uirtutibus moralibus aliquid eſt materiale, & aliquid formale. Materiale eſt in eis inclinatio quędam partis appetitiuæ ad paſſiones, uel operationes ſecundum modum aliquem: ſed, quia iſte modus determinatur à ratione, idcircò formale in omnib. uirtutibus eſt ordo rationis. Dicit ergò D. Tho. quod huiuſmodi uirtutes morales in futura uita non manent quantum ad id, quod eſt materiale in eis. Non enim habent in futura uita locum concupiſcentiæ & delectationes ciborum & uenereorum; nec etiã timores & audaciæ circa pericula mortis; nec etiam diſtributiones & cõmutationes rerum, quę ueniunt in uſum præſentis uitæ: ſed quantum ad id, quod eſt formale, remanebũt in beatis perfectiſſimè poſt hãc uitam, in quantum, ſ. ratio uniuſcuiuſq; rectiſſima erit circa ea, quæ ad ipſum pertinebunt ſecũdum ſtatum illum. Vnde D. Auguſt. lib. 14. de Trinit. c. 9. dicit, quod Prudentia ibi erit ſine ullo periculo erroris, Fortitudo ſine moleſtia tolerandorum malorũ, Temperantia ſine repugnantia libidinum, ut Prudẽtiæ ſit, nullum bonum Deo præponere, uel æquare, Fortitudinis, ei firmiſſimè inhærere, Temperantiæ, nullo defectu noxio delectari. De Iuſtitia uerò manifeſtius eſt quem actum ibi habebit, ſ. eſſe ſubditum Deo; quia etiam in hac uita ad iuſtitiam pertinet eſſe ſubditum ſuperiori. Hæc Auguſt.

Virtutes morales qualiter maneãt in beatis.

D. Auguſt.

Ad ultimum inconueniens reſpondetur, concedendo, quòd uirtutes infuſę debent collocari in appetitu ſenſitiuo. Nam fortitudo conſtituit medium inter timorem & audaciam, quę ſunt in appetitu ſenſitiuo, & Temperantia conſtituit medium inter delectationem guſtus & tactus; quæ ſimiliter habent ſedem in appetitu ſenſitiuo. Qualiter autem diſtinguantur uirtutes morales infuſæ ab acquiſitis, diximus ſupra q. 18. art. 1.

Virtutes infuſæ cõſtituũtur in appetitu ſenſitiuo.

Dubium.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, utrùm iuſtitia ſaltem aliquo modo, hoc eſt, ſecundariò, uel per redundantiam ſit in appetitu ſenſitiuo. Et pro parte affirmatiua eſt primum argumentũ: Liberalitas eſt quædam uirtus annexa iuſtitiæ, in uoluntateque exiſtens, ut author eſt D. Thom. prima parte quæſt. 21. articulo primo, ad 1. Vnde eo loco dicit, liberalitatem propriè eſſe in Deo, ſicut iuſtitiam: & tamẽ ſecundariò,

1. argum.

cundariò, & per quandam redundantiam etiã inuenitur in appetitu sensitiuo. Idem enim D. Tho. 1. 2. quæst. 60. art. 5. dicit, ꝙ liberalitas, prout est amor moderatus pecuniæ, recipitur in appetitu sensitiuo: ergò pari ratione dicendũ erit de iustitia, quòd quamuis propriè est in uoluntate, illamque inclinat in bonum proximi, secundariò tamen, & per redundantiã, erit in appetitu sensitiuo, vt impediat passiones; quæ possunt volũtatem à bono proximi retardare. Secundò: Misericordia prout dicit voluntatem efficacem subleuandi miseriam proximi, proculdubio est in voluntate, tanquam in subiecto, & tamen experimento constat, quod cum aliquis succurrit ꝓximo indigenti sensibiliter cõmouetur in ipso appetitus sensitiuus, in quo etiam inuenitur misericordia per quandam redundantiam: vnde qui miseretur viscera misericordiæ habere dicitur: ergo pari ratione dicendum erit de iustitia.

Sententia uera, iustitia nõ est in appetitu.

In contrarium tamen est D. Thom. in hoc articulo, qui expresse affirmat, Iustitiam nullo modo esse in appetitu sensitiuo: quæ sententia tanquã vera, est tenenda. Et probatur: Difficultas existens in actu iustitiæ, non est in appetitu sensitiuo, sed in voluntate: ergo virtus Iustitiæ, per quam tollitur talis difficultas, nec etiam secundario erit ponenda in appetitu sensitiuo. Consequentia est nota, & antecedens ꝓbatur: Nam vt docet D. Thom. 1. 2. q. 56. art. 6. ex eo solum uoluntas patitur difficultatem in assequutione boni alterius, quia non est ad illud determinata. Et confirmatur: Nam ut infrà dicemus, art. 9. huius quæstionis, ex communi sententia omnium philosophorum, iustitia non est circa passiones, sed circa operationes: nomine autem passionum intelliguntur operationes appetitus sensitiui, & nomine operationum actiones uoluntatis: ergo iustitia nec primariò, nec secundariò poterit esse in appetitu sensitiuo.

Ad 1. arg.

Et ad primum argumentum respondetur, notando, quòd liberalitas potest accipi dupliciter; uno modo pro uirtute ordinante hominem ad dationé gratuitam, nulla expectata compensatione; quæ quidé datio fit propter bonum ipsius donationis: alio modo pro amore moderato pecuniæ, qui amor ea ratione dumtaxat uocatur liberalitas, quia liberat hominem ab appetitu infirmo, & sordido diuitiarum: qualis est auaritia. Hoc constituto, dico, quòd liberalitas in primo sensu est in uoluntate, reperiturque in Deo, ut docet D. Thom. loco citato; & 1. contra gent. cap. 93. At uerò liberalitas in secundo sensu est in appetitu sensitiuo. Et quantũ ego existimo, una liberalitas specie distinguitur ab altera, quamuis ea, quæ est in appetitu sensitiuo plurimum adiuuet ad exercitium alterius existentis in uoluntate. Et sic cõstat, quod liberalitas quæ est in uoluntate nullo modo est in appetitu, sed de hoc dicemus infrà. q. 117. & q. 134. art. 4. ad 1.

Ad 2 argumentum.

Ad secundum respondetur, quod ille affectus cõpassionis repertus in exercitio misericordiæ non est uirtus, ut docet D. Thom. in hac 2. 2. quæst. 36. art. 3. Et ideò non ponitur habitus ad illum determinandum: sed necessitate quadam naturali ex coniũctione appetitus sensitiui ad uoluntatem consequitur, sicuti & ex pœnitentia, quæ est detestatio peccati ꝓpter Deum summè dilectum, consequitur tristitia sensibilis in appetitu sensitiuo cum lachrymis: nec tamen propterea pœnitentia ponitur aliquo modo in appetitu sensitiuo, sed solum in uoluntate. Et hæc dicta sufficiant de toto isto articulo.

ARTICVLVS V.

Vtrùm iustitia sit uirtus generalis.

AD quintum sic proceditur. Videtur, quod iustitia non sit virtus generalis. Iustitia enim condiuiditur alijs virtutibus, vt patet Sapien. 8. Sobrietatem & iustitiam docet, prudentiam, & virtutem. Sed generale non condiuiditur seu connumeratur speciebus sub illo generali contentis, ergo iustitia non est virtus generalis.

In q. 6. & 7 & q. 59. ar. 1 Et 1. 2. q. 60. art. 3. & 5. Ethic. lec. 1. 2. & 3.

2. Præterea, Sicut Iustitia ponitur virtus Cardinalis: ita etiam Temperantia & Fortitudo. Sed temperantia vel fortitudo non ponitur virtus generalis, ergo neque iustitia debet aliquo modo poni virtus generalis.

*3. Præterea, Iustitia est semper ad alterum: vt supra * dictum est. Sed peccatum quod est in proximum non potest esse peccatum generale: sed diuiditur contra peccatum, quo peccat homo contra seipsum, ergo etiam neque iustitia est virtus generalis.*

Artic. 2. huius quæst.

Sed contra est, quòd Philosophus † dicit in 5. Ethicorum, quod iustitia est communis virtus.

Lib. 5. ca. 1. & 2. to 3.

Respondeo dicendum, ꝙ iustitia sicut dictum est, † ordinat hominem in comparatione ad alium, quod quidem potest esse dupliciter: Vno modo ad alium singulariter consideratum, alio modo ad alium in communi, secundum scilicet, ꝙ ille, qui seruit alicui Communitati, seruit omnibus hominibus qui sub Communitate illa continentur. Ad vtrumque ergo se potest habere iustitia secundum propriam rationem. Manifestum est autem, quod omnes qui sub Communitate aliqua continentur, comparantur ad Cõitatem sicut partes ad totum. Pars autẽ id quod est totius est, vnde & quodlibet bonũ partis est ordinabile in bonum totius. Secundum hoc ergo bonum cuiuslibet virtutis siue ordinantis aliquem hominem ad seipsum, siue ordinantis ipsum ad aliquas alias personas singulares, est referibile ad bonum commune, ad quod ordinatur iustitia. Et secundum hoc actus omnium virtutum possunt ad iustitiam pertinere, secundum ꝙ ordinant hominem ad bonum commune. Et quantum ad hoc, iustitia dicitur virtus generalis. Et quia ad legem pertinet ordinare in bonum commune, vt supra † habitum est, inde est, ꝙ talis iustitia prædicto modo generalis dicitur iustitia legalis: quia scilicet per eam homo concordat legi ordinanti actus omnium virtutum in bonum cõe.

Artic. 2. huius q.

1. 2. q. 90. articu. 2. & argu 4 quæst. præced.

Ad primum ergo dicendum, ꝙ iustitia condiuiditur seu connumeratur alijs virtutibus, nõ in quantum est generalis, sed in quantum est specialis virtus, vt infra † dicetur.

Ad secundum dicendum, ꝙ temperantia, & fortitudo, sunt in appetitu sensitiuo, id est, in concupiscibili, & irascibili. Huiusmodi autem vires sunt appetitiuæ quorundam bonorum particularium, sicut & sensus est particularium cognoscitiuus. Sed iustitia est sicut in subiecto in appetitu intellectiuo, qui potest esse vniuersalis boni, cuius intellectus est apprehensi-

Art 7 & 12. huius quæstio.

A *uns. Et ideo iustitia magis potest esse virtus generalis, quam temperantia vel fortitudo.*

Ad tertium dicendum, ꝙ illa quæ sunt ad seipsum, sunt ordinabilia ad alterum: præcipuè quantum ad bonum commune. Vndè & iustitia legalis, secundum quod ordinat ad bonum commune, potest dici virtus generalis. Et eadem ratione, iniustitia potest dici peccatum commune. Vndè dicitur primæ Ioan. 3. ꝙ omne peccatum est iniquitas.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatẽ respondet D. Tho. per duas propositiones. Prima conclu B sio: Iustitia, quæ respicit bonum commune, dicitur virtus generalis. Probatur: Iustitia est virtus hominis per cõparationem ad alterum; sed hæc comparatio potest fieri dupliciter, scilicet, vel ad alterum singulariter consideratum, vel ad alterum in cõmuni: ergo quantum ad vtrumque poterit iustitia habere se secundũ propriam rationem, atque ex consequenti, quemadmodum iustitia, quæ ordinat ciuem ad ciuem, tanquam vnã partem ad alteram, dicitur iustitia particularis: ità etiã illa iustitia, quæ ordinat ciues in bonum cõe, dicetur iustitia generalis. Quæ sic appellatur; tum ex obiecto & fine: quia bonum cõe est om C nium generalissimum: tum etiam ex effectu, & proprio munere, quod est omnium aliarum virtutum actus in tale bonum cõe ordinare. Secunda conclusio: Hæc Iustitia generalis proprio nomine appellatur iustitia legalis, quia ad legem propriè pertinet, ordinare ad bonum commune, vt idem D. Thom. dixerat. 1. 2. quæst. 90. art. 2.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia totius materiæ de iustitia generali, siue legali, de qua D. Thom. agit in hoc arti D culo, & duobus sequentibus, est aduertẽdum; quod iustitia propriè dicta, qualis est illa, quæ respicit alterum, facitq; æqualitatem, prima sui diuisione diuiditur in generalem, & particularem. Generalis est illa, quæ respicit bonum commune. Et dicitur generalis præcipuè secundũ virtutem, & ordinationem: quia, sicut sol in oĩbus causarum inferiorum effectib. influit, & propterea dicitur causa vniuersalis, ac generalis: ita etiam iustitia, quæ generalis est, trahit ad se, ipsam atq; ordinat omnes alias virtutes, cum sit summa inter morales, omnisque virtutis fons & origo.

Iustitia propriè dicta diuiditur in generalem & particularem.

Vnde D. Ambrosius, in Hexamero, de ea loquẽs dicit; Vbi prudentia, secularis, ibi malitia, vbi fortitu E do, ibi iracundia, vbi temperantia, ibi in patiẽtia, plerumque autem & alia vitia: vbi autẽ iustitia, ibi concordia aliarum virtutum, non. n. per se pars est iustitia, sed quasi omnium uirtutum mater. Hanc generalem iustitiam appellat Aristo. legalem. 5. Ethicorum; & D. Tho. in hoc articulo; quia est principaliter à legislatore, & à lege intẽta, quæ cæteras virtutes ad bonum reipublicæ ordinat. Lex. n. rectè, ac sanctè posita disponit ciues fore temperatos, fortes, prudentes, ueraces, vt reipublicæ bonum conseruetur: quod in quadam consonantia ac iustitia cõsistit: ità, s. vt quilibet agat, & viuat secundum quod lege statutũ est. Putà, quòd ciuitatis custodes animosi sint, fortes atque fideles: quod gubernatores & rectores, prudentes, quod erudientes iuuentutem temperati, atque pudici. Hæc igitur iustitia meritò generalis dicitur: quoniam generale, hoc est, totius ciuitatis commu-

D. Ambro.

A ne bonum concernit, & ad illud reliquas virtutes ordinat. Quam quidem oportet esse in principe, ut in prima radice, à cuius authoritate pendet commune bonum; in alijs autem ministerialiter, & executiuè. Vnde qui viderit ciues intemperatos, imprudentes, infideles, discordes in conseruatione patriæ, rectè concludet, illic non existere hanc generalem iustitiam; sed suum oppositum, s. generalem iniustitiã, quæ assimilatur ægritudini in corde, per quam non solum pars vna, sed totum corpus tabescit. De hac iustitia generali loquitur Esai. ca. 1. dum dicit: Quomodo facta es meretrix ciuitas fidelis, plena iudicij: iustitia habitauit in ea, nunc autem homicidæ: &c. Et Ecclesiast. cap. 10. Regnũ à gente in gentẽ trásfertur, propter iniustitiam, & iniurias, & contumelias, B & diuersos dolos. Hanc generalem iustitiam omnes leges & diuinæ, & humanę rectè positę intendunt. Sicut enim Deus totius vniuersi bonum, & non solùm aliquarum partiũ intendit, sic omnis bona lex bonum commune primo, deinde particulare procurat. Propterea que verus legislator Deo optimo dicitur assimilari & prudentissimo medico, qui non tantum vnam partem: sed totum sanare intendit: toto namque bene disposito oẽs partes bene se habẽt.

Iustitia generalis debet esse in principe ut in prima radice.

Lex bona primo bonum cõmune deinde particularẽ intẽdit.

Iustitia particularis est, quæ respicit bonum particulare inter personam, & personam, prout vna ordinatur ad alteram; ut inter dominum & seruum, patrem & filium, virũ & vxorem, amicum & amicũ: C vt ex supradictis patet. Rationes autem, quæ cõuincunt vltra istam iustitiam particularem, ponendam esse illam generalem, sunt plures. Prima: Quia cùm homo possit dupliciter considerari, scilicet, secundũ se, & in quantum est pars communitatis politicæ; est enim homo naturaliter animal politicum, & ciuile: sicut ad perfectionem hominis in seipso ponuntur habitus eum perficientes: ita etiam ad perfectionem eiusdem, in quantum est pars politicæ communicationis, erit necessarium ponere aliquem habitũ, qui illum perficiat in ordine ad bonum politicum. Omnis enim pars, & illud, quòd est partis est referibile naturaliter ad totum, & ordinabile ad bonũ totius: D nec est minus laudabile habere se bene ad commune, quam habere se bene ad proprium; sed tantò magis, quantò bonum commune est proprio maius, ut Aristot. docet lib. 5. Ethicor. Secunda ratio est: Nã virtutes ad hoc requiruntur, ut homo bene se habeat, hoc est, prompte delectabiliter, & firmè operetur circa ea, quæ sunt difficilia, ut dicit Aristot. lib. 2. Ethicorum. Sed vltra difficultates, quæ sunt in eo, quod homo bene se habeat ad se ipsum, sunt etiã & aliæ multò maiores in bene se habendo ad bonum commune, pro quanto homo magis inclinatur ad propriũ curandum, quam ad commune. Et propterea dicebat Aristot. lib. 2. Polit. minimã curam sortiri, qđ plu E rimorum est cõmune: de proprijs. n. maximè curãt; de communibus autem minùs, quam vnicuique attinet. Apud alios enim tanquam altero curante negligũtur; sicut in ministerialibus seruitijs multi seruientes, quandoque deterius seruiunt paucioribus: ergo necessarium erit constituere aliquam virtutẽ, secundum quam homo bene se habeat ad bonum cõmune, & hæc est de iustitia generalis. Vltima ratio est: Quia ut Aristot. docet lib. 5. Ethicorum, cap. 5. aliqua sunt, quæ ex principio nihil differunt, sic, uel aliter fieri, s. antequàm sint legis positione determinata; & sic neutrum oppositorum facere, esset malum. Qñ autem lex ponitur, vna parte pręcipiens, vel prohibens multum differt: peccaret enim qui non faceret, quod lege præcipitur, vel qui faceret, qđ lege ꝓhibetur. Sed ad talia secundũ se indeterminata; lege autẽ determinata nulla virtus specialis dirigit nos:

Rationes conuincentes vltra iustitiam particularẽ esse cõstituẽdam aliam generalẽ.

Homo magis inclinatur ad bonũ propriũ quã ad commune.

quia

quia vnaquæq; uirtus specialis est præcisè circa propriam materiam; coniectaturque medium, prout solum exigit natura & condinio talis materiæ: ergo alia virtus, quæ nos inclinet, atque dirigat ad operādum secundum legem est ponenda: quæ quia opera nostra refert ad bonum commune, & prætereà lex, ad cuius obedientiam ordinat, secundum omnem virtutem præcipit, & secundum vnamquamque malitiam prohibet viuere, uirtus debet dici generalis, atque communis. Et hæc est iustitia; de qua in præsenti est sermo.

Dubium. Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrum hæc iustitia legalis, atque communis habeat veram, & propriam rationem iustitiæ. Et pro parte negatiua argumentor primo: Ea ratione liberalitas, quamuis sit ad alterum, deficit à vera & propria ratione iustitię, quia tribuit non ex debitis, sed ex proprijs & gratuitis voluntariè, quod est contra rationem iustitiæ, ut diximus: sed iustitia legalis similiter tribuit ex gratuitis, & indebitis; ciuis enim exponit non solum diuitias, & proprium lucrum, sed etiam uitam pro bono communi, non ex debito, sed gratis: ergo iustitia legalis non habet magis ueram, & propriam rationem iustitiæ, quàm liberalitas: atque ex consequenti non est vere & proprie iustitia. (1. Argum.)

2. Argum. Secundò: Transgressio iustitiæ commutatiuæ obligat ad restitutionem, & similiter transgressio iustitiæ distributiuæ, iuxta probabiliorem sententiam, vt infra dicemus: & ratio est: quia vtraque est vera & propria iustitia; sed transgressio iustitiæ legalis non obligat ad restitutionem; ciuis enim ex iustitia legali tenetur in communibus necessitatibus reipublicæ tribuere de bonis superfluis ad statum; & in extrema necessitate etiam de necessarijs: quamuis autem transgrediatur huiusmodi iustitiam legalem, non tenetur ad restitutionem: ergo iustitia legalis non est verè & propriè iustitia. Et confirmatur: Diues, qui transgreditur iustitiam legalem non dans bona sua reipublicæ, quo casu sunt necessaria, & ob eam causam sequuntur maxima detrimenta reipublicæ, non tenetur ad restitutionem illius nocumenti, nec resarcire damna, quæ inde sequuntur: esset enim nimis durum, eum ad id obligare: ergo iustitia legalis non habet veram, & propriam rationem iustitiæ.

3. Argum. Tertiò: Officium iustitiæ legalis est ordinare bona singulorum ciuium, tanquam bona partis separatæ ad bonum totius: sed inter partes separatas supposito distinctas à toto, & totum ipsum, non est perfecta iustitia, vt de patre, & filio, domino, & seruo diximus suprà: ergo nec in iustitia legali poterit inueniri perfecta ratio iustitiæ.

4. Argum. Quartò: Iustitia est uirtus tribuens vnicuique quod suum est; ex quo fit, ut eius officium sit non tollere aliena: sed qui transgreditur iustitiam legalem, non tollit à republica quod suum est, ac proinde non obligatur ad restitutionem: ergo iustitia legalis nō est verè, & propriè iustitia.

Vlt. Argu. Vltimò sic argumentor: Pietas, quę est pars potentialis iustitiæ, non solum reddit debitum cultum, & honorem parentibus, sed etiam patrię, atque reipublicę, in qua quis natus est, ut auctor est Diuus Thom. infrà quęstione. 101. arti. 1. & tamen pietas non habet perfectam rationem iustitię: ergo nec iustitia legalis, cuius est tendere in bonum patrię. In contrarium tamen est: Nam Aristot. lib. 5. Ethic. c. 1. dicit de iustitia, quod est præstātissima inter uirtutes morales: ità, ut nec Hesperus, neq; Lucifer sit adeò admirabilis.

Pro explicatione huius difficultatis operę pretiū erat declarare, quidnam sit necessarium ad ueram, & perfectam rationem iustitiæ. Sed quoniam hoc à nobis satis est explicatum quæstione præcedenti, articulo. 4. idcircò illud nunc vt totum relinquimus; &

A tantum supponimus, quòd iustitia legalis, quia habet pro proprio obiecto bonum commune, dicitur virtus architectonica; principaliterque residet in principe & moderatore reipublicę, quasi in primo architectore: in subditis autem reperitur quasi ministerialiter, & executiuè. Et omnes virtutes particulares recipiunt imperium & motionem ab illa, in quantum ab ea habent quod referantur, & ordinentur in bonum commune: ex quo fit, ut omnis virtus, vt mota à iustitia legali per participationem dicatur iustitia legalis. (Iustitia legalis dicitur virtus architectonica.)

1. Conclus. Hoc constituto sit prima conclusio: Iustitia legalis, in quantum iustitia non habet adeò exactam, & perfectam rationem iustitiæ, sicut iustitia particularis, qualis est commutatiua. Volo dicere, quòd iustitia particularis, qualis est inter duos ciues, vel socios, est multò perfectior in ratione iustitię, quam ea, quę est ciuis erga rempublicam. Et hoc non est, quia in iustitia legali non reperitur perfecta ratio debiti: perfectior enim ratio debiti inuenitur in iustitia lagali, quàm particulari (vnde his duobus debitis concurrentibus potius est subueniendum reipublicæ, quàm priuatæ personæ; si cætera sint paria) sed, quia in iustitia legali non inuenitur tam perfectus ordo ad alterum, nec tam perfecta ratio ęqualitatis, sicut in iustitia particulari, propter quod iustitia particularis multo perfectior est in ratione iustitiæ, quàm legalis. Sed est aduertendum, quod quamuis iustitia particularis in ratione iustitiæ sit præstantior legali, tamen in ratione virtutis multo præstantior est iustitia legalis, quam particularis. Itaque, quemadmodū de virtutibus moralibus, scilicet, de liberalitate, atq; fortitudine dum comparantur ad uirtutes intellectuales, quales sunt scientia, atque sapientia, dicere solemus, quod virtutes intellectuales secundum suā speciem sunt præstantiores moralibus, tam ex parte subiecti, quam ex parte obiecti; intellectus enim, qui est subiectum uirtutum intellectualium, est præstantior voluntate, vel appetitu sensitiuo, quæ sunt subiecta virtutum moralium: & prætereà obiectum specificum virtutum intellectualium, scilicet, scientiæ, atque sapientiæ, est magis purum & eleuatum à materia; cum hoc tamen stat, quod virtutes morales in genere virtutis sunt præstantiores intellectualibus: quoniam virtutes morales non solum præstāt facultatem operandi, sed etiam præstant bonum vsum & facultatem bene agendi: quod in uirtutibus intellectualibus non inuenitur: ita etiam per omnem modum est dicendum de iustitia legali & particulari. (B … C … D) (Iustitia particularis in ratione iustitiæ est perfectior legali.) (Iustitia legalis in ratione virtutis est perfectior particulari.)

2. Conclus. Secunda conclusio: Quamuis iustitia legalis non habeat exactissimam rationem iustitiæ, habet tamē non solum veram, & propriam rationem iustitiæ, sed & attingit perfectam. Hæc conclusio est Aristo. loco citato, ubi dicit, quod nec Hesperus, nec Lucifer est adeò admirabilis inter stellas, sicut iustitia inter virtutes morales, illamque supponit tāquam certam Diuus Thomas in hoc articulo, & duobus sequentibus, maximè articulo septimo, ad tertium argumentum. Vbi dicit, inter virum & vxorem, patrem, & filium non reperiri iustitiam simpliciter, sed quandam eius speciem, scilicet, œconomicam: inter ciuem tamen & rempublicam reperiri perfectam iustitiam. Et probatur: In iustitia legali reperitur perfecta ratio debiti, & reperitur prætereà tanta ratio æqualitatis quantā sufficit ad perfectam rationem iustitiæ: ergo est verè & propriè iustitia. Item: Si iustitia legalis non esset vera, & perfecta iustitia, sequeretur, quòd nec iustitia distributiua haberet veram, & perfectam rationem iustitiæ; consequens autem est falsum, & contra communem sensum doctorū: (E)

ergo

ergo & illud, ex quo sequitur. Probo sequelam: Nam quando aliqua duo ita comparantur, quòd vnius ad alterum nō est perfecta iustitia, similiter nec è conuerso, vt, quia filii ad patrem non est perfecta iustitia, similiter nec patris ad filium: sed sicut officium iustitiæ distributiuæ est, ordinare bonum commune ad bonum singulorum ciuium; sic è conuerso officium iustitiæ legalis est, ordinare bona singulorum ciuium ad bonum commune reipublicæ: ergo si nō est perfecta iustitia illa, quæ ordinat bona ciuium ad bonum commune, qualis est legalis, nec etiam illa, quę ordinat bonum commune ad bona singulorum ciuium; qualis est distributiua, habebit veram, & perfectam rationem iustitiæ. Vltimò: Ius, circa quod versatur iustitia legalis, est perfectum & exactum ius: ergo & ipsa iustitia legalis ex parte obiecti habet veram & perfectam rationem iustitiæ. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Ius, circa quod versatur iustitia legalis, dicit immediatum ordinem & relationem ad bonum commune: ergo est perfectum, & exactum ius: imò multò perfectius, & exactius, quàm illud, circa quod versatur iustitia particularis. Ex sententia enim Aristot. lib. 5. Ethic. cap. 6. ratio iuris est desumenda penes ordinem ad bonum commune reipublicæ, vel ciuitatis.

Iustitiæ multiplex diuisio.

Sed, vt respondeamus ad argumenta in principio facta, est aduertendum, quòd iustitia prima sui diuisione diuiditur in iustitiam metaphoricam, atque veram. Metaphorica dicitur, quæ est eiusdem ad se ipsum, & inter partes eiusdem suppositi: Vera verò, quæ dicit ordinem ad alterum. Et hæc vera iustitia rursus diuiditur secunda sua diuisione, tanquam genus in suas species, in iustitiam Cardinalem perfectam, & in Cardinalem imperfectam. Cardinalis perfecta est, quæ versatur erga ius perfectum, cui innititur omnis studiosa vita. Cardinalis verò imperfecta est illa, quæ, quamuis versetur circa idem ius, & habeat modum ipsius virtutis Cardinalis, ad quā reducitur, deficit tamen magna ex parte ab ipsa virtute Cardinali iustitiæ: & propterea est pars potentialis illius, eique contubernalis, atque adiuncta.

Obiectio.

Et si quis obiiciat: Perfectum & imperfectum nō multiplicant speciem: ergo illa diuisio, qua vera iustitia diuiditur in Cardinalem perfectam, & in Cardinalem imperfectam, quæ est pars potentialis illius, non est diuisio generis in suas species, cum sit secundum perfectum & imperfectum.

Solutio.

Respondetur: quòd quando perfectio est intrinseca rei, cuius est perfectio, & imperfectio, similiter est intrinseca rei, cuius est imperfectio; tunc causatur intrinseca distinctio penes perfectum, & imperfectum, aliquādo specifica, & aliquando generica: & ita contingit in proposito.

Perfectum & imperfectū quando distinguant species.

Quia enim perfectio est intrinseca iustitię Cardinali in prima acceptione, & imperfectio est intrinseca iustitiæ Cardinali potentiali, idcircò illa diuisio est essentialis, & per species. Potestque hoc declarari manifestissimis exemplis: Nam fides, & visio, spes, & comprehensio differunt penes perfectum, & imperfectum; cæterum, quia obscuritas, & ænigmatica cognitio, quæ est imperfectio, est intrinseca fidei, claritas verò, quæ est perfectio, est intrinseca visioni, & similiter in aliis perfectio est intrinseca comprehensioni, imperfectio autem est intrinseca speciei; idcircò hæc omnia distinguuntur specie, & aliquando genere penes perfectum & imperfectum. Et ita contingit in proposito, quod vera iustitia diuiditur specificè in Cardinalem perfectam, & in Cardinalem imperfectam: Iustitia autem Cardinalis includit sub se tanquam partes potentiales sui, religionem atque pietatem: quæ duo, quia attingunt veram & propriam rationem iustitiæ, quamuis non

A perfectam dicuntur Cardinales, imperfectæ.

Altera obiectio.

Et si quis objiciat: Liberalitas, & affabilitas sunt partes potentiales iustitiæ, vtraque enim est ad alterum: sed nec liberalitas, nec affabilitas habet verá rationem iustitiæ: ergo malè dicitur, quod partes potentiales iustitiæ, quamuis habeant imperfectam rationem iustitiæ, habent tamen veram.

Solutio.

Respondetur, quod non omnes partes potentiales iustitiæ sunt eiusdem rationis, quantum ad hoc. Quædam enim habent veram rationem iustitiæ, quamuis non perfectam, vt religio, & pietas: aliæ autem nec perfectam, nec veram, vt liberalitas & affabilitas. Quod vt intelligatur est aduertendum, quòd (vt diximus suprà) in iure, quod est obiectum iustitiæ, tria includuntur,

In obiecto iustitiæ tria includūtur.

B scilicet, ordo ad alterum ratio debiti & ratio æqualitatis. Ex defectu primi constituitur tantùm iustitia metaphorica. Ex defectu secundi constituitur pars potentialis iustitiæ: sed quæ nō est vera, nec propria iustitia, secundum essentiam. Ex defectu autem tertij constituitur pars potentialis iustitiæ, quæ, quamuis non sit perfecta iustitia, est tamen vera, atque propria secundum essentiam. Ex quo infertur, quòd adhoc, vt aliqua virtus sit pars potentialis iustitię, habēs veram rationem illius, quamuis non perfectam, requiruntur duo, scilicet, quod sit ad alterum, & quod habeat rationem debiti. Et hoc inuenitur in religione, atque pietate. Ad hoc autem, vt aliqua virtus dicatur pars potentialis iustitiæ, non habens veram ra-
C tionem illius, sufficit, quòd sit ad alterum, & faciat aliquo modo æqualitatem; quamuis non secundum rationem debiti. Et hoc inuenitur in liberalitate & affabilitate.

Argum.

Et si quis argumentetur. Religio & pietas sunt eminentiores iustitia in particulari, immo iuxta probabiliorem sententiam, religio est præstantior iustitia legali: ergo religio, atque pietas non possunt esse partes potentiales iustitiæ;

Solutio.

Respondetur, quod quamuis sit verum, quòd in genere virtutis religio, atque pietas sunt præstantiores iustitia particulari, imò religio etiam si sit præstantior iustitia legali, in ratione tamen iustitiæ aliter contingit: nam nec religio, nec pietas habent perfectam rationem iustitiæ, sed deficiunt in tertia conditione, quæ est æquali-
D tas: & propterea quantum ad hoc sunt partes potentiales iustitiæ. Iustitia Cardinalis perfecta rursus diuiditur tertia sui diuisione in iustitiam legalem, & iustitiam particularem: de quibus satis diximus in principio huius articuli. Ex quo infertur, quòd quā eo loco affirmauimus iustitiam prima sui diuisione diuidi in generalem & particularem tantum, erat sermo de iustitia Cardinali perfecta iuxta id, quod propositus articulus exigebat.

Ad 1. argu.

His constitutis ad primum argumentum respondetur concessa maiori, negando minorem. Iustitia enim legalis verè est secundum rationem debiti, & ciues dum in casu necessitatis exponunt pro republica diuitias, & bona vsque ad propriam vitam, ve-
E rè id efficiunt ex debito iustitiæ; quod in liberalitate, aut in affabilitate non inuenitur: quamuis etiam in his possimus considerare aliquam rationem debiti. Pro quo est aduertendum, quòd debitum est duplex, vnum legale, alterum morale.

Debitū est duplex, vnum legale alterū morale.

Debitum legale est illud, ad quod soluendum tenetur vnusquisque ex lege & ex rigore iuris. Quale est illud, quod reperitur in Iustitia legali, & in iustitia commutatiua, & distributiua. Et hoc est verè & simpliciter debitum: ad quod soluendum possunt ciues à republica compelli. Debitum morale est debitum honestatis: ad quod soluendum nemo astringitur ex rigore iuris, sed solum ex debito honestatis. Et est duplex: Vnum necessarium, quod ità vrget, vt sine illo nō possit morū honestas, & vita studiosa seruari: quale reperitur

in

in veritate, fidelitate, & gratitudine; sine quibus morum honestas inter homines non seruatur. Aliud est non necessarium, sed vtile, & sine quo, quamuis possit seruari morum honestas, non tamen ità commodè, & vtiliter ac cum illo. Et hoc debitum reperitur in liberalitate, & affabilitate: quod quidem nõ est debitum simpliciter, sed tantum secũdum quid. Quando autem dicimus, iustitiam importare rationem debiti; loquimur de debito legali, quod est debitum simpliciter, & non de debito morali. Ex quo fit, vt sine ratione debiti legalis non possit esse vera iustitia.

Ad 2. argu. Ad secundum argumentum respondetur, ꝙ non quicunque violat veram iustitiam tenetur ad restitutionem; sed ille tantum, qui uiolat iustitiam particularem, uel alteram iustitiam, in qua admisceatur aliqua ratio iustitiæ particularis, vt infra dicemus. Vnde, quia in casibus positis in argumento, violator iustitiæ legalis nihil facit contra iustitiam particularẽ; non tenetur ad restitutionem. Et eodem modo respondetur ad confirmationem. Dico tamen, quòd quando cum iustitia legali admiscetur aliqua ratio iustitiæ particularis, ut de facto admiscetur in officio principis, uel rectoris (rector enim atque princeps ex officio, & ex quadam conuentione cum republica tenetur consulere bono publico) ipsa iustitia legalis obligat ad restitutionem. Vel potius dicere poterimus, talem obligationem nõ oriri ex iustitia legali, sed ex commutatiua adiuncta: & sic formaliter iustitia legalis nunquam obligat ad restitutionẽ.

Ad 3. argu. Ad tertium argumentum respondetur notando, ꝙ partes supposito distinctæ à toto sunt in duplici differentia. Quædam enim sunt, quæ dicunt liberũ, & uoluntarium ordinem ad totum, à quo non necessario, sed liberè dependẽt: quales sunt ciues in ordine ad rempublicam; qui quidem nulla facta iniuria reipublicæ possunt ab ea in aliam migrare. Aliæ partes sunt, quæ dicunt necessarium ordinem ad totum, à quo non libere, sed velint nolint, & necessario dependent: quales sunt pater respectu filij, & filius respectu patris. Qui quidem idcircò dicuntur habere inter sese intrinsecum & necessarium ordinẽ: quia neuter illorum potest abijcere à se, vel repudiare ius paternum, quod habet: sicut nec seruus potest repudiare ius herile. Hoc supposito dico, ꝙ inter partes, & totum primo modo distincta bene potest esse vera & perfecta ratio iustitiæ, propter illam non necessariam dependentiam, quam habent: non tamen inter partes & totum distincta secundo modo. Vnde nihil probat argumentum.

Ad 4. argu. Ad quartum respondetur concessa maiori, negãdo minorẽ. Verè enim iustitia legalis tribuit reipublicæ, quod est sibi debitum: & qui eam transgreditur tollit à republica ius suum, & quod sibi debetur. Cum hoc tamen stat, ꝙ violator iustitiæ legalis non teneatur ad restitutionem, ut paulò ante dicebam, nisi quando admiscetur aliqua ratio iustitiæ commutatiuæ. Et ratio est: Quia qui uiolat solam iustitiam legalem, non aufert à republica aliquid quod sit, sibi appropriatum, sed tãtum id, quod est appropriatum ciuibus: ex quo fit, ut nihil teneatur reipublicæ restituere.

Ad ultimũ. Ad ultimum argumentum respondetur, quòd patria potest dupliciter considerari. Vno modo, in quantum est principium essendi natiuitatis cuiusq;. Et secundum istam rationem respicitur à uirtute pietatis: nec potest esse inter liberos, & patriam sic consideratam perfecta ratio iustitiæ. Quia sicut filij pendent à parentibus, tanquam à principio essendi: sic etiam à patria. Alio modo potest considerari patria in quantum est quædam respublica, & locus habitationis. Et secundum istam rationem respicitur à iustitia legali, quæ ut supra diximus, non solum habet veram & propriam rationem iustitiæ: sed etiam attingit perfectam. Et sic nihil obstat argumentum.

Dubiũ graue. Est aliud dubium graue circa illum articulum, an iustitia legalis habeat partes subiectiuas, & specificas, ità, scilicet, ut sit species subalterna potens diuidi in alias species, uel potius sit species specialissima. Ad cuius intelligentiam est aduertendum, ꝙ cum iustitia legalis duas possit habere diuisiones: prima, qua diuiditur in iustitiam legalem communiter dictam, & epicheiam, altera, qua diuiditur in iustitiam legalem, quæ est in principe architectonicè, & eam, quæ est in subditis administratiuè, proposita quæstio duplicem potest habere sensum.

Duplex sensus quæstionis. Primus est, vtrùm illa diuisio, qua iustitia legalis diuiditur in legalem communiter dictam, & epicheiam, sit diuisio generis in suas species. Alter, utrùm illa diuisio, qua legalis iustitia diuiditur in eam quæ est in principe, & eam, quæ est in subditis, sit simpliciter specifica. Et in vtroque sensu erit à nobis proposita difficultas discutienda, non sine magna utilitate. Ex dicendis enim intelligemus qualem distinctionem singulæ illæ partes iustitiæ legalis habent inter se.

Quæstio in primo sensu. Ad primum ergo sensum quæstionis deuenientes, in quo de diuisione iustitiæ legalis in eandẽ cõmuniter dictam, & epicheiam est sermo, pro illius intelligentia est aduertendum, quòd lex, à qua dicitur iustitia legalis, duplicem habet finem.

Lex à qua dicitur iustitia legalis, duplicẽ habet finem. Vnum intrinsecum, proximum, & immediatum: & est ille, quem immediatè legislator per uerba legis intẽdit. Alterum remotum mediatum, & extrinsecũ: & est ille, quem principaliter intendit legislator quamuis per uerba legis non exprimatur. Verbi gratia, fertur lex & promulgatur de non aperiendis portis ciuitatis, ne hostes reipublicæ ciuitatem capiant: ille est finis proximus, & immediatus, quem uerba legis immeditatè præseferunt. Finis autẽ mediatus, sed principaliter intentus est, quem legislator principaliter intendit, quamuis in uerbis legis non exprimatur, & est communis status securitas, atque salus reipublicæ. Dico ergo, quòd iustitia legalis in amplissima sua significatione utrumque respicit finem: Iustitia verò legalis strictè sumpta solum respicit primum finem immediatum, quem uerba legis in literæ cortice prætendunt. Epicheia autem, seu æquitas respicit secundum finem, quem principaliter legislator in ferendis legibus intendit.

Epicheia quid sit. Ex quo infertur, quod iustitia legalis strictè sumpta solùm sequitur uerba legis: at uero epicheia, seu æquitas prætermissis verbis legis, sequitur id, quod ratio iustitiæ, & communis utilitas reipublicę postulat. Accommodauit autẽ sibi iustitia legalis strictè sumpta nomen genericũ iustitiæ legalis; quoniam commune est scientiarum sectatoribus, ob vocabulorum inopiam nomen genericum tribuere speciei imperfectiori: & est æquitas seu epicheia multò perfectior ea iustitia legali, quæ sequitur uerba legis.

Punctus difficultatis. Sed est difficultas, utrum huiusmodi partes iustitiæ legalis, ità inter sese specie differant, ut sub immediato genere iustitiæ legalis tanquam propriæ species constituantur: id enim est necessarium ad hoc, ut iustitia legalis ex hac parte diuidatur, tanquam genus in suas species.

1. Argum. Et pro parte negatiua argumentor in hunc modum: Iustitia legalis secundum totã suam latitudinem habet ueram & perfectam rationem iustitiæ, ut diximus dubio præcedenti: sed epicheia non hẽt ueram, & perfectam rationem iustitiæ: ergo epicheia non est species iustitiæ legalis: atque ex consequenti diuisio, qua iustitia legalis diuiditur in eãdem communiter dictam, & epicheiam,

non

non est generis in suas species. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Epicheia est pars potentialis iustitiæ, & non subiectiua seu specifica; & ita D. Thom. agit de illa infrà quęst. 120. postquam numerauit omnes partes potentiales iustitiæ: ergo non habet veram rationem iustitiæ.

2. Argum.

Secundò sic argumentor: Charitas est generalis virtus; & tamen est species specialissima: ergo quãuis iustitia legalis sit generalis virtus, erit species specialissima. Patet consequentia: Nam sicut iustitia legalis refert actus omnium virtutum in bonum commune reipublicæ: ita & charitas in obiectum proprium.

Conclus.

Hoc tamen non obstante sit conclusio, quòd iustitia legalis secundum omnem suam latitudinem diuiditur tãquam in duas species, in Epicheiam, quæ Latinè dicitur æquitas, & iustitiam legalem strictè acceptam. Hanc conclusionem tenet Aristot. lib. 1. Magnorum moralium. cap. 2. & lib. 1. Rhetoricorum cap. 3. & D. Thom. infra quæst. 120. artic. 2. Et probatur: Obiectum Epicheiæ, seu æquitatis, & obiectum iustitiæ legalis strictè sumptæ sunt obiecta formaliter distincta: ergo ipsi habitus specie distinguntur.

Epicheia & iustitia legalis strictè sumptæ differunt specie.

Consequentia est nota: Quoniam habitus specificãtur ex obiectis; & antecedens probatur: Regula, & regulatum, mensura, & mensuratum in ratione obiecti uirtutis formaliter distinguuntur: sed obiectum æquitatis est regula, & mensura obiecti iustitiæ legalis strictè sumptæ, vt est videre in exemplo posito in lege de non aperiendis portis ciuitatis: in quo quidem obiectum æquitatis, quod est status incolumis, & salus reipublicæ, est regula, & mensura, per quam debemus metiri, an hostes reipublicæ sint arcendi à mœnibus ciuitatis, vel admittendi: ergo obiectum æquitatis est formaliter distinctum ab obiecto iustitiæ legalis strictè sumptæ. Item: Obiectum: ęquitatis addit ex natura rei specialem & ingentem difficultatem super obiectum iustitiæ legalis strictè sumptæ: ergo vtrumque habet suam formalitatem specie distinctam: atque ex consequenti ipsæ uirtutes distinguuntur specie. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Obiectum iustitiæ legalis est bonum commune, quod sequitur regulas communes iuris: obiectum autem æquitatis est bonum cõmune præter regulas communes, & præter leges: sed hæc habent diuersas difficultates. Vnde sæpè videmus viros doctos, atque sapientes esse adeò superstitiosos, & scrupulosos in sequendis verbis legis, vt nulla ratione, etiam vtiliori ad bonum commune adducta, moueantur, sed sequentes corticem litteræ, & superficiem verborum non considerant, quid legislator in tali lege lata principaliter voluerit: ergo obiectũ æquitatis ex natura rei addit ingentem difficultatem super obiectum iustitiæ legalis, atque ex consequenti istæ virtutes distinguuntur specie. Et confirmatur ex Aristot. qui lib. 1. Rheto. capit. 13. dicit, constituendum esse aliquem iudicem arbitrum, vt æquum & bonum præualeat: quoniam apud tribunal iudicis præstat & præualet iustum legale. Quasi significans non paruæ esse difficultatis, sed ingentis, atque maximæ, sequi bonum commune contra tenorem legis à principe latæ. Et hinc communiter solet dici, estque tritum prouerbium apud Ciceronem: Summum ius summa iniuria. Quibus verbis summum ius non accipitur pro eo, quod est rigor, & seueritas iuris: sic enim summum ius nunquam potest esse iniuria: sed accipitur summum ius pro summitate iuris, vt idem sit, quod superficies legis, & cortex literæ non attendendo finem principalem legislatoris. Iustitia enim strictè sumpta sequitur verba legis, & corticem literæ, æquitas verò bonum commune, &

Summum ius summa iniustitia, qualiter intelligendũ.

finem præcipuum, prætermissis verbis legis. Propter quod dicebat Paul. Iurisconsul. ff. de reg. iur. titulo de regulis iuris, in omnibus quidem, maximè tamen in iure æquitas est expetenda.

Ad 1. argu.

Et ad primum argumentum in contrarium factũ, respondetur, negando minorem. Et ad probationẽ dico, cum Diuo Thom. loco in argumento citato articulo. 2. quod æquitas seu Epicheia non est pars potentialis, sed subiectiua, & specifica iustitiæ legalis. In eo autem, quòd D. Thom. disputat de æquitate post disputationem de partibus potentialibus iustitiæ seruat ordinem naturæ, & ordinem disciplinæ. Naturæ quidem; quoniam post disputationem de iustitijs imperfectis natura postulabat, vt ageret de æquitate, quæ est iustitia omnium perfectissima. Doctrinæ autem: quia postquam disputauit de iustitia, quæ sequitur regulas, & leges communes, ordo doctrinæ postulabat, vt ageret de æqualitate, quæ præter regulas, & leges communes, ordinatur ad bonum reipublicæ.

Ad 2. argu.

Ad secundum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Obiectum enim charitatis semper est idem formaliter secundum speciem, scilicet, bonum diuinum. Et præterea, non est specialis difficultas in referendis actibus aliarum virtutum in obiectum charitatis ab ea, quæ est in diligendo Deo: at vero in iustitia legali prorsus est diuersa ratio; tum quia obiectum iustitiæ legalis variatur secundum speciem, in iustitia legali strictè sumpta, & in æquitate, vt supra diximus: tum etiam, quia multò maior difficultas est in procurando bono communi præter leges, & præter regulas communes, quam in procurando eodem bono communi per leges & per regulas communes. Et hæc de difficultate in primo sensu.

Quæstio in 2. sensu.

Secundus sensus quæstionis erat; vtrum ea diuisio, qua iustitia legalis diuiditur in eam, quæ est in principe, & eam, quæ est in subdito, sit generis in suas species. Et loquimur in præsenti de iustitia legali, secundum quod se extendit ad Epicheiam, & ad aliam iustitiam legalem strictè sumptam; de qua statim dicebam, vtraque enim potest esse vel in principe, vel in subditis. Et quidem, quòd illa diuisio sit generis in suas species probatur: Prudentia, quæ est in subditis, quæ est in prudentia politica, est distincta specie à prudentia gubernatiua, & monarchica, quæ est in principe: sed iustitia legalis existens in voluntate respondet vtrique prudentiæ: nam iustitia legalis, prout est in principe, correspondet prudentiæ gubernatiuæ, & principali, qualis est monarchica: & iustitia legalis, quæ est in subditis, correspondet prudentiæ politicæ: ergo pari ratione iustitia legalis in principe & in subditis distinguuntur specie. Et confirmatur: Facilius est distinguere, & multiplicare virtutes ex parte voluntatis, quam ex parte intellectus: illa enim, quæ sunt diuisa in alijs potentiis, in intellectu inueniuntur sæpè sæpiùs vnita: & sic ex parte intellectus tantum ponimus vnam prudentiam monasticam ad plures virtutes morales, scilicet, liberalitatem, fortitudinem, temperantiam, &c. quæ sunt in voluntate: sed ex parte intellectus constituuntur duæ virtutes specie distinctæ, scilicet, prudentia existens in principe, & prudẽtia politica existens in subditis: ergo & à fortiori ex parte voluntatis debemus constituere vnam iustitiam legalem in principe specie distinctam ab ea, quæ est in subditis. Secundò: Virtus architectonica distinguitur specie à virtute vsuali, & ministra: sed iustitia legalis in principe est architectonica, ĩ subditis verò est vsualis, & ministra: ergo distinguuntur specie. Cõsequentia cum minori est nota: & maior probatur ex Arist. 2. Phys. tex. 34. & 35.

1. Argum.

Confirma.

2. Argum.

His

Concluſ.

His tamen noo obſtantibus ſit concluſio, quòd iuſtitia legalis, ſiue accipiatur pro æqoitate, ſiue pro iuſtitia ſtrictè ſumpta, eſt eiuſdem ſpeciei in principe, & io ſubditis; & ſic ea diuiſio, qua iuſtitia legalis diuiditur in architectonicam, & vſualem, ſiue miniſterialem non eſt generis in ſuas ſpecies. Probatur: Obiectum iuſtitiæ legalis ſiue ſit ſermo de æquitate, ſiue de alia iuſtitia legali ſtrictè ſumpta eſt idem formaliter, & ſecundum ſpeciem in principe & io ſubdito: ergo iuſtitia legalis quantum ad omnes ſuas partes eſt eiuſdem ſpeciei in principe, & io ſubditis.

Iuſtitia legalis i principe, & in ſubditis, nõ differũt ſpecie.

Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Obiectum æquitatis in principe eſt bonum commune præter leges, & regulas communes; procurat .n. princeps commune bonum per æquitatem, tanquam per iuſtitiam perfectiſſimã, noo ſecundum leges, aut regulas communes; & prætérea obiectum iuſtitiæ legalis ſtrictè ſumptæ, quod iotendit prioceps, eſt idẽ bonum commune per leges & regolas iuris communis: ſed idem eſt obiectum æquitatis, & iuſtitiæ legalis in ſubditis: ergo vtrobique eſt idem obiectum formale ſecundum ſpeciem: atque ex coofequenti iuſtitia legalis, quantum ad omnes ſuas partes, per hoc, quòd eſt in principe, vel in ſubditis, non variatur ſecundum ſpeciem. Sed, vt hoc meliùs intelligatur, aduertendum eſt, quòd iuſtitia legalis, quę eſt io principe, ſiue ſit æquitas, ſiue alia iuſtitia ſtrictè ſumpta ſecundum ſuam eſſentiam, atque naturam, non eſt virtus architectonica, quatenus diſtinguitur contra iuſtitiam legalem, quæ eſt in ſubditis. Et ratio eſt: quia vtrobique eſt idem obiectum, & idem finis. Illa autem virtus, quæ ſecundum ſuam eſſentiam eſt architectonica debet habere vniuerſaliorem finem, quam virtus vſualis. Cum ergo iuſtitia legalis habeat eundem finem in ſubditis, quem habet in principe, manifeſtè ſequitur, quod eſt una ſecundum ſpeciem in vtriſque. Et quando Philoſophi morales, & Theologi dicunt, quod iuſtitia legalis eſt in principe, quaſi architectonicè, ità ſunt intelligendi, ſcilicet, quòd iuſtitia legalis in principe ratione ſubiecti, io quo eſt, dominatur & principatur, cum tamen eadem iuſtitia quateous eſt in ſubditis, habeat obtemperare, & obedire. Hæc tamen differentia, quæ ſumitur ex parte ſubiecti eſt accidentalis.

Eadem iuſtitia, vt in principe eſt architectonica, & vt in ſubditis miniſterialis.

Ad 1. argu. cũ ſua confirmatione.

Et ad primum argumentum in contrarium factũ cum ſua confirmatione reſpondetur: Quòd, quamuis, vt in plurimum, facilius diſtinguãtur virtutes ex parte appetitus, quàm ex parte intellectus, quoniam iotellectus eſt potentia ſuperior, & magis vniuerſalis; & ea, quæ ſunt diuiſa in inferioribus, ſolent eſſe colligata, & vnita io ſuperioribus: cæterũ aliquando contingit oppoſitum; & multiplicantur virtutes, atque principia ex parte intellectus, nulla facta multiplicatione ex parte voluntatis. Nam in intellectu ſunt duo lumina, & duo habitus primorũ principiorũ, ſcilicet, intellectus, qui verſatur circa prima principia ſpeculatiua: & ſynderesis, quę verſatur circa prima practica principia. Et tamen ex parte voluntatis non conſtituitur aliquis habitus, io ordioe ad obiectum virtutum moralium, quod eſt ſibi connaturale; & proportionatum: ſed ſufficit ſola inclinatio naturalis. Item ex parte intellectus conſtituuntur duo habitus; vnus circa principia, qui vocatur iotellectus: alter circa concluſiones, qui appellatur ſcientia: cùm tamen ex parte voluntatis circa media, quæ ſunt velut concluſiones in agibilibus, & circa finem qui eſt primum principium in practicis ſolum conſtituatur vnus habitus. Tandem ex parte intellectus multiplicãtur quatuor virtutes; in ordine ad media, quæ ſunt prudentia, eugulia, ſyneſis, & gnomi. At verò ex parte voluntatis ſolum ponitur vna virtus circa media in ordine ad eius obiectum & finem. Et ſic eſt dicendum in propoſito, quòd quamuis multiplicetur prudentia in priocipe, & io ſubditis, vnaque dicatur monarchica, & altera politica; ſintque diſtinctæ ſpecie: Iuſtitia tamen legalis, quæ eſt in uoluntate, & ſequitur has rationes prudentiæ, non diſtinguitur ſpecie, quatenus eſt in principe, ab eadem, quatenus eſt in ſubdiois, ad modum iam explicatum.

Aliquando multiplicãtur virtutes ex parte intellect⁹ nulla facta multiplicatione ex parte voluntatis.

Ad ſecundum argumentum reſpondetur, uerum eſſe, quòd ea virtus, quæ ſecundum ſuam eſſentiam eſt architectonica, ſpecie diſtinguitur à virtute vſuali, vt rectè docet Ariſtoteles loco citato in argumento: tamen iuſtitia legalis, quæ eſt in principe noo eſt architectonica ſecundum ſuam eſſentiam, vt diſtinguitur contra iuſtioiam legalem, quæ eſt in ſubditis, ſed ſolum ex parte ſubiecti, vt ſtatim dicebam. Et ſic non eſt neceſſarium, quod inter illas ſit ſpecifica diſtinctio.

Ad 2. argu.

ARTICVLVS VI.

Vtrum iuſtitia, ſecũdum quod eſt generalis, ſit idem per eſſentiam cum omni uirtute.

*AD Sextum ſic proceditur. Videtur quòd iuſtitia ſecundum quod eſt generalis, ſit idem per eſſentiam cum omni virtute. Dicit enim Philoſophus * in quinto Ethico. quòd virtus & iuſtitia legalis eſt eadem cum omni virtute eſſe autem non eſt idem. Sed illa quæ differunt ſolum ſecundum eſſe vel ſecundum rationem, nõ differunt ſecundum eſſentiam; ergo iuſtitia eſt idem ſecundum eſſentiam cum omni virtute.*

2.2.q 60. ar. 3. ad 2. & ar tic.7. cor. & 3. d 9. q. 1. ar ti. 1. q 2 cor. & 5. Ethic. lec. 2. fin.

Lib. 5. ca. 1. in fi. 10. 5.

*2. Præterea; Omnis virtus, quæ non eſt idem per eſſentiam cum omni virtute, eſt pars virtutis. Sed iuſtitia prædicta, vt idem * Philoſophus dicit, non eſt pars virtutis, ſed tota virtus; ergo prædicta iuſtitia eſt idem eſſentialiter cum omni virtute.*

Eodem lib. & c. 10. 5.

3. Præterea, Per hoc, quòd aliqua virtus ordinat actum ſuum ad altiorem finem, non diuerſificatur ſecundum eſſentiam habitus: ſicut idem eſt eſſentialiter habitus temperantiæ, etiam ſi actus eius ordinetur ad bonum diuinum. Sed ad iuſtitiam legalem pertinet quod actus omnium virtutum ordinentur ad altiorem finem id eſt, ad bonum commune multitudinis: quod præeminet bono vnius ſingularis perſonæ; ergo videtur quod iuſtitia legalis eſſentialiter ſit omnis virtus.

4. Præterea; Omne bonum partis ordinabile eſt ad bonum totius. Vnde ſi non ordinetur in illud; videtur eſſe vanum & fruſtra. Sed illud quod eſt ſecundum virtutem, non poteſt eſſe huiuſmodi. Ergo videtur quòd nullus actus poſſit eſſe alicuius virtutis, qui non pertineat ad iuſtitiam generalem, quæ ordinatur in bonum commune. Et ſic videtur quod iuſtitia generalis ſit idem in eſſentia cum omni virtute.

*Sed Contra eſt quod dicit Philoſophus * in quinto Ethic. quòd multi in proprijs quidem poſſunt virtute vti: in his autem, quæ ad alterum ſunt, non poſſunt. Et in 3. Politico.* dicit; quod non eſt ſimpliciter eadem virtus boni viri, & boni ciues. Sed virtus boni ciuis eſt iuſtitia generalis, per quam aliquis ordinatur ad bonum commune; ergo non eſt eadem iuſtitia generalis cum virtute communi, ſed vna poteſt ſine alia haberi.*

Li. 5. c. 2. pau lo. ante fin.

Lib. 3. Poli. cap 3. lo. 5.

Reſpondeo

Respondeo dicendum, quòd generale dicitur aliquid dupliciter: vno modo per prædicationem, sicut animal est generale ad hominem & equum, & ad alia huiusmodi, Et hoc modo generale oportet, quòd sit idẽ essentialiter cum his, ad quæ est generale: quia genus pertinet ad essentiam speciei, & cadit in diffinitione eius. Alio modo dicitur aliquid generale secundum virtutem, sicut causa vniuersalis est generalis ad omnes suos effectus, vt sol ad omnia corpora, quæ illuminantur vel immutantur per virtutem ipsius. Et hoc modo generale non oportet quòd sit idem in essentia cum his, ad quæ est generale, quia non est eadem essentia causæ & effectus. *Ar. 5. huius quæst.* *Hoc autem modo * secundum prædicta, iustitia legalis dicitur, esse virtus generalis, in quantum, scilicet, ordinat actus aliarum virtutum ad suum finem; quod est mouere per imperium omnes alias virtutes. Sicut enim charitas potest dici virtus generalis, in quantum ordinat actus omnium virtutum ad bonum diuinum ita etiam iustitia legalis inquantum ordinat actus omnium virtutum ad bonum commune. Sicut ergo charitas, quæ respicit bonum diuinum, vt proprium obiectum, est quædam specialis virtus secundum suam essentiam, ita etiam iustitia legalis est specialis virtus secundum suam essentiam, secundum quod respicit cõmune bonum, vt proprium obiectum. Et sic est in principe principaliter & quasi architectonicè: in subditis autem secundariè & quasi administratiuè. Potest tamen quælibet virtus secundum quod à prædicta virtute, speciali quidẽ in essentia, generali autem secundum virtutem, ordinatur ad bonum commune, dici iustitia legalis. Et hoc modo loquendi iustitia legalis est idem in essentia cum omni virtute, differt autem ratione. Et hoc modo loquitur Philosophus. Vnde patet responsio ad primum & secundum.*

Ad tertium dicendum, quòd etiam illa ratio secundum hunc modum procedit de iustitia legali, secundum quod virtus imperata à iustitia legali, iustitia legalis dicitur.

Ad quartum dicendum, quòd quælibet virtus secundum propriam rationem ordinat actum suum ad proprium finem illius virtutis. Quòd autem ordinetur ad ulteriorem finem siue semper, siue aliquando hoc non habet ex propria ratione, sed oportet esse aliã superiorem virtutem, à qua in illum finem ordinetur. Et sic oportet esse vnam virtutem superiorem, quæ ordinet omnes virtutes in bonum commune, quæ est iustitia legalis: & est alia per essentiam ab omni virtute.

SVMMA TEXTVS.

ANte quam D. Thom. ad hanc difficultatẽ respondeat præmittit, dupliciter posse aliquid dici generale. Vno modo per prædicationem. Et quod hoc modo est generale ad essentiam eorum pertinet, quibus est generale. Alio modo secundum virtutem: quia, scilicet, est causa inferioribus influens, vt sol respectu inferiorum. Et quod hoc modo est generale, non est particularibus idem essentialiter; nec de illis prædicatur. Hoc supposito fit prima conclusio: Iustitia

A legalis dicitur virtus generalis secundum virtutem, inquantum, scilicet, ordinat actus aliarum virtutum ad suum finem, quod est mouere per imperium omnes virtutes. Probatur: Iustitia legalis ordinat actus omnium virtutum ad bonum commune; sicut charitas ad bonum diuinum: ergo sicut charitas dicitur virtus generalis secundum virtutem; ita etiam & iustitia legalis.

Secunda conclusio: Iustitia legalis est particularis virtus secundum suam essentiam. Probatur: Sicut charitas respicit bonum diuinum, tanquam propriũ obiectum; & propterea est specialis virtus secũdum suam essentiam; quamuis omnium aliarum virtutũ actus ordinet in bonum diuinum: ita etiam iustitia
B legalis respicit bonum commune tanquam propriũ obiectum: ergo est specialis virtus secundum suam essentiam; quamuis omnium aliarum virtutum actus ordinet in bonum commune.

Tertia conclusio: Hæc iustitia generalis, atque legalis potissimum residet in principe, quasi architectonicè; deinde autem in subditis, quasi administratiuè, qui illa probe afficiuntur, vt promptè legibus ac principi obtemperent.

Quarta conclusio: Vnaquæque virtus considerata, ut à iustitia legali imperatur, potest denominationem suscipere, vt legalis dicatur: quemadmodum & omnis virtus ea ratione, qua à charitate imperatur, dicitur quodam modo charitas. Et in isto sensu pos-
C sumus concedere, iustitiam legalem esse idem secundum essentiam cum omni virtute. Hanc conclusionem ponit Diuus Tho. vt interpretetur Aristotelẽ, qui dicit iustitiam esse totam virtutem. Quæ verba talem debent exhibere sensum, scilicet, quod quælibet virtus imperata à iustitia legali (de hac enim tantum est sermo) est quodam modo iustitia legalis.

EXPLICATIO ARTICVLI.

MAxima pars eorum, quæ dicuntur in isto articulo explicata manent ex ijs, quæ diximus articulo præcedenti. Et sic tantum circa secundam cõclusionem est difficultas; vtrum verum sit, quòd iusti- *Dubiũ circa secundã conclusionẽ D. Tho.*
D tia legalis, secundum suam essentiam est particularis virtus distincta contra alias? Hanc difficultatem latè disputat Buridanus lib. 5. Ethicor. quæst. 4. Qui dicit, *Sententia Buridani.* quamcunque virtutem includere in sese rationem generalis iustitiæ, & sic quod generalis iustitia non sit particularis virtus. Quod & probat pluribus argumentis. Primo sic: Si iustitia legalis esset particularis *1. Argum.* virtus condistincta contra alias; ex eo esset, quod dirigit opus suum ad bonum commune; cum tamen aliæ virtutes illud dirigant ad bonum particulare, vt hic D. Thom. dicit: sed hæc ratio nihil valet: ergo. Probo minorem: Quicunq; homines studiosi respiciũt bonum commune, & ad illud dirigunt suas operationes per fortitudinem, temperantiam, & alias par-
E ticulares virtutes: ergo ex hac parte iustitia legalis non est uirtus specialis condistincta contra alias. Consequentia est nota: & antecedens probatur ex Aristot. qui lib. 3. Ethic. cap. 6. de fortitudine dicit, virtutem fortitudinis esse circa pericula belli propter bonum commune. Et 4. Ethi. cap. 2. etiam dicit, quòd virtus magnificentiæ non est, nisi quando fiunt magni sumptus propter bonum commune. Quibus in locis apertè significat ad particulares virtutes pertinere ordinare suas operationes ad bonum commune: atque ex consequenti ad hoc non est necessariũ ponere iustitiam legalem ab illis distinctam. Secun- *2. Argum.* dò. Non est inducenda pluralitas sine necessitate: sed vnaquæque uirtus per se inclinat ad honestè agendũ in suã materia, non solum propter fines particulares;

sed etiam propter bonum cõe: ergo non est necessariũ ponere iustitiã legalem, q̃ sit virtus ab alijs distincta, ut dirigat operationes particularium uirtutũ in bonum cõe. Consequentia cum maiori est nota: & minor ꝓbatur: Virtus inclinat nõ solũ ad operãdũ, sed etiam ad operãdũ pp finem honestum, ut patet ex Aristot. 2. Ethico c. 4. sed bonum commune est finis maximè honestus: ergo vnaquæq; virtus per se est sufficiens inclinare ad operandum propter bonum finem.

3 argumentum. Tertio: Si, circa materiam fortitudinis, verbi gratia, esset constituenda iustitia legalis alia à fortitudine, propter rationem operis in bonum cõmune ciuitatis; sequeretur, ꝙ cum inter hominem secũdum se, & communitatem ciuilem sit quædã alia cõmunitas specie distincta, scilicet, domestica oporteret ponere circa eandem materiam tertiam virtutẽ moralem præter fortitudinem, & iustitiam legalem, q̃ ordinaret operationem in bonum cõe domus: consequens autem est falsum, & contra communẽ Doctorum sententiam; nullus. n. est, qui talis virtutis fecerit mẽtionem: ergo & illud, ex quo sequitur. Probo sequelam: Nam æqua est vtriusque ratio.

4. argumentum. Quartò: Vnaquæque virtus moralis habet dirigere operationem circa propriam materiam, secundũ opportunitatem omnium circunstantiarum, scilicet, quid, quando, vbi, & cum quibus oportet, & sic de alijs: sed vna ex circunstantijs est, cuius gratia, ut docet Aristoteles lib. 5. Ethicor. c. 3. ergo si circa materiam fortitudinis, vel temperantiæ fuerit opportunum non solùm boni proprij, sed etiam boni communis gratia operari, temperantia & fortitudo sic operabuntur, & non virtus essentialiter ab illis diuisa. Et confirmatur: Si quælibet virtus particularis

Confirmatio. non attenderet in sua operatione ad bonum cõmune, sequeretur posse contingere, quòd ipsa aliquãdo malè operaretur: cõsequens autem est falsum; quia, vt Aristo. dicit lib. 1. Rhetori: virtutibus moralibus nunquam contingit malè uti: ergo & illud, ex quo sequitur. Probo sequelam: Nam potest contingere, ꝙ aliqua operatio, aliquando sit laudabilis secũdum considerationem oĩm circunstantiarum, circunscripto bono cõmuni; quæ tamen sit praua simpliciter, quia læsiua, vel impeditiua boni cõmunis: vt siquis, dum debet defendere ciuitatem contra inimicos, exerceret actum matrimonij cum vxore propria, ad quem actum pro tunc, si non oporteret attẽdere ad bonum commune, temperantia inclinaret.

Vltimũ argumentum. Vltimum argumentum ad idem probandum desumitur ex pluribus locis Aristotelis, qui sæpè sępius affirmat, maximè libro quinto Ethic. iustitiam legalem esse generalem uirtutem, siue omnem virtutẽ. In contrarium tamen est D. Tho. in hoc articulo, & etiam Arist. lib. 3. Poli. c. 3. ubi dicit, non esse eandem virtutem boni uiri & boni ciuis. Et cum uirtus boni ciuis sit iustitia politica, seu legalis, per quam quis ordinatur in bonum commune, ut idem Aristot. in eo loco affirmat; manifestè sequitur iustitiam generalem non esse idem cum alijs virtutibus; sed ab eis secundum suam essentiam distingui.

Nota. 1. Pro explicatione huius difficultatis est aduertendum primò; ꝙ cùm iustitia, ut supra diximus, sit virtus ordinans ad alterum, & hæc ordinatio ad alterũ sit multiplex, ipsa etiam ratio iustitiæ potest esse multiplex. Nam primò, dupliciter aliquid potest dici alterum. Vno modo propriè: & est illud, quod supposito & persona ab aliquo est distinctum. Quod rursus est duplex, scilicet, aut singularis aliqua persona, aut tota communitas. Alio modo dicitur aliquid alterum impropriè & metaphoricè: quale est id, quod ab alio diuiditur, non persona, sed, vel potentia, uel

A ratione; quomodo animus dicitur alter à corpore, & anima rationalis à parte sensitiua. Ad quem modum loquitur Paulus cum appellat hominem interiorem partem rationalem, & hominem exteriorem partem sensualem.

Secundò est aduertendum, quòd iustitia potest accipi multipliciter. Vno modo impropriè, & translatitiè pro quacunque uirtute faciente æqualitatẽ inter diuersas partes eiusdem hominis: de qua est intelligendus D. Anselmus in lib. de ueritate, cap. 12. dum diffiniens iustitiam dicit, ꝙ est rectitudo uolũtatis. Secundo modo accipitur iustitia propriè pro illa virtute, quæ ordinat hominem ad alterum; dummodo illud alterum sit communitas; & hæc est, quæ facit Nota. 2. Iustitia accipitur multipliciter.

B hominem obseruantem legum, proptereaque appellatur, iustitia legalis. Tertiò accipitur iustitia etiam propriè pro illa uirtute, quæ ordinat hominem in proprijs actionibus ad alterum, tanquam ad priuatam personam.

His constitutis sit prima conclusio: Iustitia metaphoricè dicta, est generalis quædam ratio in essentijs omnium uirtutum inclusa, nec est particularis virtus ab illis distincta. Probatur; Quoniam ad singulas virtutes propriè pertinet commensurare proprias operationes ad id bonum quod est, uel ꝓpriũ, vel alienum, iuxta vniuscuiusque virtutem. Et hac ratione sunt intelligendi sancti atque sacræ literæ, dum uniuersas uirtutes iustitiam appellant. 1. cõclusio.

C Secunda conclusio: Illa iustitia, quæ in proprijs actionibus ordinat ad alterum, tanquam ad priuatam personam; qualis est iustitia particularis, cuius est facere æqualitatem in emptionibus, & venditionibus, &c. est particularis uirtus ab alijs moralibus distincta. Hanc conclusionem recipiunt communiter omnes Doctores tam morales, quàm Theologi; & constat sufficienter ex ijs, quæ diximus supra art. 1. 2. & 3. huius quæstionis. 2. cõclusio.

Tertia conclusio: Illa iustitia, quæ ordinat hominem ad bonum commune per obseruãtiam legum, & ideò dicitur generalis, est specialis uirtus distincta ab alijs secundum suam essentiam. Hæc conclusio est contra Buridanum loco citato, & contra Iabellum lib. 5. Ethic. tract. 5. c. 1. Sed illam tenent communiter omnes Doctores. Et probatur: Illæ uirtutes sunt specie distinctæ, quarum fines proprij specie distinguuntur: ut enim Arist. dicit, in cap. de fortitudine; omnia determinantur fine: & propterea idem Arist. lib. 5. Ethic. dicit, ꝙ qui lucrandi gratia mœchatur, iniustus est, non luxuriosus: sed finis iustitiæ legalis, & finis aliarum virtutum particularium sunt specie distincti: iustitia enim legalis ordinatur in bonum commune, & aliæ uirtutes ordinantur in bonũ particulare: ergo & ipsa iustitia legalis distinguitur specie à virtutibus particularibus. Item illæ virtutes sunt specie distinctæ, quarum obiecta formalia specie distinguuntur: sed obiectum formale iustitiæ legalis distinguitur specie ab obiectis virtutum particularium: ergo iustitia legalis specie distinguitur ab alijs. Consequentia cum maiori est nota; & minor probatur: Nam, siue dicamus, ꝙ obiecta uirtutum specialium sint passiones, & operationes humanæ secundum speciales rationes, & obiectum legalis iustitiæ est passiones, & operationes humanæ secundum communem rationem, scilicet, secundũ ꝙ reducibiles sunt in communitatem ciuilem, ut aliqui affirmant: siue dicamus, ꝙ passiones & operationes humanæ prout sunt secundum rectam rationẽ moderabiles, sunt obiecta specialium uirtutum, & ipsæ uirtutes speciales, & earum operationes, secundum quod ordinabiles in bonum cõe sunt obiectũ legalis iustitiæ, vt alijs uidetur; manifestum est hmõi 3. cõclusio.

D E Obiectum iustitiæ legalis distinguitur ab obiectis aliarum uirtutum.

obiecta

A obiecta esse formaliter distincta: & sic debent causare diuersitatem specificam habituum moralium: quemadmodum ratio mobilitatis in ente mobili, & ratio entitatis in eodem ente causant scientias specie distinctas, scilicet, physicam & metaphysicam. Item: Illæ uirtutes sunt specie distinctæ, quarum propriæ operationes sunt diuersæ; uirtutes enim, atque potentiæ per actus & operationes distinguuntur, ut ex sententia Aristotelis dicunt communiter Philosophi: sed operatio iustitiæ legalis est diuersa ab operationibus uirtutum particularium: ergo & ipsa iustitia legalis specie distinguitur ab alijs uirtutibus. Probo minorem: Nam operatio iustitiæ legalis est ordinata ad communitatem ciuilem, quam quilibet ciuis, inquantum ciuis, intendit: & sic est quasi operatio ipsius communitatis: B operationes autem uirtutum particularium sunt ordinatę ad ipsum hominem secundum se: & sic sunt velut operationes partium. Vnde quemadmodum videmus in homine multas operationes conuenientes illi secundum distinctas & proprias rationes partium; vt alia est propria operatio manus, alia pedis, &c. & præter has sunt etiam in eodem homine aliæ operationes communes toti homini secundum se, & quæ specie distinguuntur à prioribus: ità etiam dicendum est in proposito; quòd sunt aliquæ operationes proprię hominibus secundum se: & has respiciunt virtutes particulares. & aliæ totius communitatis, vel potiùs eorundem hominum, quatenus respiciunt communi- C tatem; & has respicit iustitia legalis. Vltimò probatur conclusio: Sicut de partibus corporis ad totum corpus; ità proportionabiliter loquendum est de partibus ciuitatis ad totam ciuitatem: quod & fecit Paulus 1. ad Corinth. cap. 12. dicens: Nunc autem posuit Deus membra, vnumquodque eorum in corpore, sicut voluit, quòd si essent omnia vnum membrum vbi corpus? nunc autem multa quidem membra, vnum autem corpus, non potest autem oculus dicere manui: Opera tua non indigeo, aut iterum caput pedibus: Non estis mihi necessarij: sed multò magis, quæ videntur membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt, & quæ putamus ignobiliora membra corporis esse, ijs honorem abundantiorem circun- D damus, & quæ inhonesta sunt nostra, abundantiorem honestatem habent, &c. Et paulò inferius: Vos autē estis membrum Christi, & membrum de membro, &c. Loquendum est igitur de partibus ciuitatis ad totam ciuitatem, sicut de partibus corporis ad totum corpus. Sed accepto, verbi gratia, cerebro in genere humanorum cerebrorum perfectissimo, tam secundum quantitatem, quàm secundum qualitatem, & omnem aliam sibi debitam dispositionem, certum est, quòd dispositio atque operatio talis cerebri secundum se considerati esset optima: & tamen illa nō esset conueniens omni humano corpori: nam non esset conueniens infanti paruo, aut uiro debilis & E parui cordis; quia non saluaretur membrorum harmonia: similiter ergo est dicendum in proposito nō esse possibile, quòd illa operatio, atque dispositio, quę est homini secundum se optima; sit etiam semper optima in ordine ad communitatem ciuilem. Atque ex consequenti non erit eadem virtus, quę inclinat ad optimam operationem secundum se, & ad optimam operationem secundum bonum commune.

De partib⁹ ciuitatis loquēdū est, sicut de partibus corporis.

Et sic iustitia legalis, quæ inclinat ad optimam operationem in ordine ad communitatem, erit distincta à virtutibus particularibus inclinantibus ad bonum particulare. Pro hac etiam conclusione faciunt rationes, quas posuimus in principio articuli præcedentis, ad probandum iustitiam legalem esse necessariam. Illæ enim quodammodo etiam osten- A dunt, quòd hæc virtus est distincta ab aliis.

4. Conclus.

Quarta conclusio: Vnaquæque virtus particularis quatenus imperatur à iustitia legali, tam secundum actum, quàm secundum habitum, dicitur verè iustitia legalis; & propterea iustitia legalis dicitur generalis virtus. Et quidem, quòd temperantia, verbi gratia, secundum suum actum, quando imperatur a iustitia legali, dicatur similiter iustitia legalis, est res manifesta. Nam primò ex parte principij ille actus habet ortum à iustitia legali: & præterea ex parte finis, à quo sumitur ratio formalis obiecti, tendit ad eundem finem, quem respicit iustitia legalis. Sed quod secundum habitum temperantia dicatur iustitia legalis probatur: Nam licèt in tali habitu non sit vis B sufficiens & inclinatio ad operandū temperatè propter bonum commune; est tamen aptitudo & habilitas naturalis ad id, vt facile possit dirigi à virtute iustitiæ in illum finem: quæ aptitudo est quædam inchoata, & participata iustitia, ut est omnis dispositio respectu eius formæ, ad quam disponit. Et secundū istam rationem est intelligendus Aristot. 5. Ethico. cap. 1. cùm dicit, iustitiam legalem non esse virtutis partem, sed totam virtutem: & rursus, cùm dicit vitium, quod opponitur iustitiæ, esse omnium maximum: quia non solum deordinat hominem erga Deum, sed etiam erga se se. Sicut enim iustitia legalis est congeries omnium virtutum: ita etiam vitium illi oppositum est cumulus omnium uitiorum.

Obiectio cōtra quartā conclusionem.

C Sed contra istam conclusionem est argumentum: Nam, si iustitia legalis ea ratione dicitur uirtus generalis, quamuis habeat essentiam particularem; quia potest dirigere actus omnium aliarum uirtutum in suum finem, pari ratione sequitur, quòd quælibet alia uirtus particularis, ut temperantia, uel fortitudo dicetur similiter uirtus generalis: siquidem vnaquęque illarum potest oēs alias virtutes ordinare in suū finem: consequens autem est falsum: nam sic non esset maior ratio, propter quam iustitia legalis dicatur generalis virtus, quàm quæcunq; alia; quod est contra Aristotelem & cōem modum loquendi doctorum: ergo & illud, ex quo sequitur. Respondetur rñ, negando sequelam. Et ad probationem dico: ꝙ vna D virtus dupliciter potest alteri imperare. Vno modo ex accidenti; quod contingit, quando ipsæ virtutes nullum ordinem habent inter sese. Alio modo per se: & est quando una uirtus id vendicat sibi ex natura rei: quia s. obiectum uirtutis imperantis est superius obiectis imperatarum, ad illudque reliqua obiecta ex natura rei ordinantur: vt obiectum artis frænefactiuæ & equestris, & rei militaris, ex natura sua ordinatur ad victoriam, quæ est obiectū facultatis imperatiuæ. Dico ergo ꝙ illa virtus, quæ isto secundo modo imperat aliis ex natura sua, dicitur virtus generalis respectu illarū: at verò illa virtus, quę nō hēt istū naturalē ordinē ad alias virtutes, licet in aliquo casu dirigat, & imperet alijs, vt iustitia imperat aliqñ cha- E ritati, vt det eleemosynam ad satisfaciendū pro peccatis; non tñ dr̄ virtus generalis: sed particularis. Et quia obiectum iustitiæ legalis, quod est bonum cōe, ex natura sua est superius obiectis aliarū virtutū particulariū: hinc fit, vt ipsa ex natura sua imperet aliis: & sic est virtus generalis. Sed restat, vt rñdeamus ad argumenta facta pro opinione Buridani; quæ adeo efficacia sunt, vt eius sententiam reddant valde probabilem: quamuis, vt existimo, verior est ea, quę à nobis posita fuit in tertia conclusione.

Solutio obiectionis.

Ad 1. argu.

Operationes aliarū virtutū ordinātur ad bonum cōmune per iustitiam legalem.

Ad primum argumētū rñdetur concessa maiori, negādo minorē. Et ad probationē dico; ꝙ homines studiosi non dirigunt suas operationes in bonū cōe per virtutes particulares: sed per iustitiā legalem, ad quam propriè & per se pertinet, respicere bonū cōe.

Et qñ obijcitur Arist. affirmãs virtutem fortitudinis esse circa pericula belli pp bonũ cõe; rñdeo, verũ esse, q̃ fortitudo versat ẽt circa illa pericula, q̃ assumũtur pp bonũ cõe: cæterũ hoc non est per se. Nã ille finis boni cõis non respicitur intrinsecè, & formaliter à fortitudine: sed à iustitia legali, quæ est uirtus superior: & fortitudo p se solũ versatur circa pericula insurgentia ex timoribus, & audacijs. Itaq; quemadmodũ cùm Martyres appetebant mortẽ ꝓ Christo, quamuis fortitudo erat, quæ ordinabat actum illum in bonũ fortitudinis: charitas tñ, & nõ fortitudo erat, quæ ordinabat eũ ad hoc, vt esset ꝓ Christo; quia solius charitatis est aliarũ virtutũ operationes dirigere in Deũ. Et ppea dicebat Paulus. 1. ad Corin. 13. Charitas benigna est, patiens, &c. nempè quia obiectũ patientię, & benignitatis ordinat in obiectũ charitatis. Sic ẽt in proposito; qñ quis sustinet pericula belli pp bonũ cõe, quãuis fortitudo sit, quæ versatur circa illa pericula: iustitia tñ legalis est, q̃ illa ordinat in bonũ cõe. Et eodẽ mõ rñdetur ad aliud, quod de magnificentia adducitur in eodem argumento.

Ad 2. argu. Ad scdm argm̃ similiter rñdetur, cõcessa maiori, negãdo minorẽ. Et ad probationẽ dico: Quòd finis virtutis põt esse duplex. Vnus intrinsecus: & est ille, ad quẽ ipsa virtus ex natura sua ordinatur, & à quo speciẽ sumit. Alter extrinsecus: & est ille, quẽ nõ sp necessario respicit virtus: quãuis aliqñ pp illum operetur. Dico ergo, q̃ qñ Aristot. dicit, virtutem esse, quæ inclinat ad operandum pp finẽ honestum; tm̃ loquitur de fine intrinseco, & non de fine extrinseco, pp quẽ, qñ operatur uirtus, dẽt necessario imperari ab ea uirtute, cuius est propriũ respicere illũ finem. Vt est uidere in eo, qui dat eleemosynã, ut satis faciat pro peccatis. Finis. n. iste satisfactionis, quãuis sit honestus, non põt intendi à uirtute eleemosynæ, nisi imperata à iustitia, cuius est propriũ, respicere satisfactionẽ. Et ità ẽt cõtingit in eo, qui fortiter, vel temperatè agit propter bonũ commune, finis enim iste boni communis semper debet apponi à iustitia legali, cuius est proprium, respicere bonũ cõmune.

Finis virtutis duplex, vnus intrinsecus, alter extrinsecus

Ad 3. argu. Ad tertium rñdetur, negando sequelam. Et ad probationẽ dico, non esse æquã vtriusque rõnem. Nã cũ specialis virtus tm̃ sit constituenda, ubi est specialis rõ difficultatis, ut docet Arist. lib. 2. Eth. & in eo, qui hẽt iustitiam legalem, qua operatur propter bonum commune ciuitatis, non habeat specialem rationem difficultatis, operari propter bonum commune domus, ad quod magis inclinatur: quia, ut idẽ Aristot. dicit: Amabile quidem bonum, vnicuique autẽ proprium: hinc fit, ut non sit necessarium, constituere aliam tertiam virtutẽ inter iustitiam particularẽ, & legalem, quę versetur circa bonum cõmune domus.

Ad 4. argu. Ad quartũ argm̃ rñdetur, quidquid sit de antecedẽti, negãdo cõsequẽtiã. Nã circunstantia finis, quã per se vnaquæq; virtus dẽt respicere, est illa; q̃ est finis intrinseci, & in ꝓpria materia. Si aliqñ aũt est necessariũ, ut respiciat aliũ finẽ, id dẽt habere ex imperio, & cõsortio illius virtutis, cuius est tendere in talẽ finẽ. Proprie hoc. n. Arist. li. 6. Eth. c. vltimo. constituit virtutes morales cõnexas, ut est videre apud D. Th. 1. 2. q. 65. ar. 1. Et sic ẽt si sit opportunũ uel necessariũ, q̃ fortitudo, uel tẽperãtia operẽtur, nõ solũ pp bonũ particulare, sed ẽt pp bonũ cõe, nõ ad hoc erũt pp se sufficientes, nisi adiuncta iustitia legali, cuius est, respicere bonũ cõe: sicut nec sunt sufficientes ad hoc, ut operẽtur pp Deũ, nisi ex cõsortio charitatis.

Ad Confirmationem. Quãuis ista circunstantia finis diuini sit sæpe sæpius necessaria ad operis honestatem: vt est videre in eo, qui sustinet mortẽ pro Christo. Et p hoc ẽt patet solutio ad cõfirmationẽ. Quãuis. n. sit verum, aliqñ posse cõtingere, ut aliqua operatio sit laudabilis, scdm cõsiderationẽ oĩum circũstantiarũ circũscripto bono cõi, q̃ tñ ex defectu huius circũstantiæ boni cõis reddatur vituperabilis, ut patet in exẽplo posito. Ex hoc tñ non sequitur, nec quòd uirtus particularis inclinat ad malum, nec quod ipsa per se habet respicere bonum commune: sed quod ad sui perfectionem requirit connexionẽ eius uirtutis, quæ habet respicere bonum commune: quod quidẽm est uerum.

Ad vltimũ argumẽtũ. Ad ultimum argumentum patet solutio ex quarta conclusione à nobis posita.

ARTICVLVS VII.

Vtrùm sit aliqua iustitia particularis præter iustitiam generalem.

AD septimum sic proceditur. Videtur, q̃ nõ sit aliqua iustitia particularis p̃ter iustitiã generalẽ. In virtutibus. n. nihil est superfluum, sicut nec in natura. Sed iustitia generalis sufficienter ordinat hominem circa omnia, quæ ad alterum sunt. Ergo non est necessaria aliqua iustitia particularis.

Super artic. 5. & 6. Et in 3. d. 33. q. 19. art. 1. & 1. 2. q. 60. arti. 3. & 5. Ethic. lec. 1. 2. & 3.

2. Pręterea: Vnũ & multa nõ diuersificant speciẽ virtutis. Sed iustitia legalis ordinat hoĩem ad aliũ secũdũ ea q̃ ad multitudinẽ ptinẽt, vt ex p̃dictis † patet. Ergo nõ est alia species iustitiæ, q̃ ordinet hoĩem ad alterũ in his, q̃ pertinẽt ad vnam singularem personã.

Ar. 5. & 6.

3. Pręterea, Inter vnã singularẽ psonã, & multitudinẽ ciuitatis, media est multitudo domestica. Si ergo est iustitia alia particularis p cõparationẽ ad vnã psonam, præter iustitiam gñalẽ; pari rõne dẽt esse alia iustitia œconomica, q̃ ordinet hoĩem ad bonũ cõe vnius familiæ: quod quidẽ non dicitur. Ergo nec aliqua particularis iustitia est pręter iustitiam legalem.

Sed cõtra est qđ † Chry. sup illud Matth. 5. Beati q esuriũt, & sitiunt iustitiã, dicit, iustitiã aũt dicit ad vniuersalẽ virtutẽ, vel particularẽ, auaritiæ cõtrariam.

Homil. 15. in Matth in ter princ. & med. to. 2.

Respondeo, dicẽdũ, q̃ sicut dictum † est. Iustitia legalis nõ est essentialiter omnis uirtus, sed oportet p̃ter iustitiã legalẽ, quę ordinat hoĩem immediate ad bonũ cõe, esse alias virtutes, quę immediate ordinãt hoĩem circa particularia bona: q̃ qđẽ possunt esse vel ad seipsũ, vel ad alteram singularem personã. Sicut ergo præter iustitiam legalem oportet esse aliquas virtutes particulares, quæ ordinent hominem in seipso, putà, temperantiam & fortitudinem: ita etiam pręter iustitiam legalem oportet esse particularem quandam iustitiam, quę ordinet hominem circa ea, quę sunt ad alteram singularem personam.

A r. præced.

Ad primum ergo dicendum, quòd iustitia legalis sufficienter quidẽ ordinat hominem in his, quę sunt ad alterum quantum ad commune quidem bonum immediate: quantum autẽ ad bonum vnius singularis personæ, mediatè. Et ideo oportet esse aliquam particularem iustitiam, quę immediate ordinet hominem ad bonum alterius singularis personæ.

Ad secundum dicendum; quòd bonum commune ciuitatis, & bonum singulare vnius personę non differunt solum secundum multum & paucum, sed secundum formalem differentiam. Alia enim est ratio boni communis, & boni singularis, sicut & alia est ratio totius & partis. Ideo Philosophus in 1. Politic. † dicit; q̃ non bene dicunt, qui dicunt ciuitatem, & do-

Lib. 1. ca. 1. circa princ. tom. 3.

mum, & alia huiusmodi differre solum multitudine, & paucitate, & non specie.

Ad tertium dicendum quòd domestica multitudo secundum Philosophum in primo † Politic. distinguitur secundum tres coniugationes, scilicet, vxoris & uiri, patris & filij, domini & serui, quarum personarũ vna est quasi aliquid alterius. Et ideo ad huiusmodi personas non est simpliciter iustitia, sed quædã iustitiæ species, scilicet œconomica, vt dicitur in quinto Eth. †

Lib 1. ca. 3. & c. vltim. tom. 5.

Lib 5 Ethi. c. 6 in fi & c. vlt. to. 5.

SVMMA TEXTVS.

2. 2. q. 60. ar. 2 cor. & 3. dist 33. q. 3. ar. 2. q 3 & 5. Ethicor. lec. 2.

AD propositã difficultatẽ rñdet D.Th. vnica conclusione affirmatiua. Et ꝓbatur: Præter iustitiã legalẽ requiruntur aliæ uirtutes particulares, s. fortitudo, & tẽperantia ad eliciendos actus circa sua particularia obiecta: non obstante, ꝙ ijdem actus ab eadem iustitia legali referãtur in bonum cõe: ergo pari rõne ẽt erit necessaria iustitia particularis, quæ eliciat actũ circa suam particularẽ materiam, q̃ est, reddere vnicuique qđ suum est: qui quidẽ actus aliquãdo ordinabitur à iustitia legali in bonũ cõe, & aliqñ nõ. Põt. n. quis mutuum reddere, aut mercedem soluere operario, non ꝑꝑ obedientiam legis, nec ꝑꝑ bonum cõe: sed ut seruet suam fidem, & ꝑꝑ seipsum: & tunc talis actus emanabit à sola iustitia particulari. Si autem id faciat propter bonum commune, & ut legi obediat, tunc imperatur à iustitia legali.

EXPLICATIO ARTICVLI.

COnclusio huius articuli est certissima; quam ponit Arist. multis in locis: & præcipue li. 5. Eth. c. 2. Vbi postquam egit de iustitia generali, quã appellauit oẽm virtutẽ ꝑꝑ rõnes à nobis articulo ꝓcedenti explicatas, dicit, se velle instituere sermonem de iustitia, q̃ est pars virtutis, hoc est, de iustitia particulari: quam multis rõnibus probat esse distinctã à iustitia legali. De q̃bus videndus est Iabellus super lib. 5. Eth. tract. 1. c. 2. & in libro de philosophia Christiana parte secunda, tract. 5. c. 3. de quo etiam nos diximus supra articulum 5. huius quæstionis.

ARTICVLVS VIII.

Vtrùm iustitia particularis habeat materiam specialem.

AD Octauum sic proceditur. Videtur quòd iustitia particularis non habeat materiã specialẽ. Quia super illud Gene. 2. Fluuius quartus ipse est Euphrates, dicit glos. Euphrates frugifer interpretatur, nec dicitur cõtra quos vadat: quia iustitia ad omnes animæ partes pertinet. Hoc autem non esset, si haberet materiam specialem: quia quælibet materia specialis ad aliquam specialem potentiam pertinet. Ergo iustitia particularis non habet materiam specialem.

Libr. 83. q. 61. tom 4. Alias specialiter.

*2. Præterea, Augustinus * dicit in lib. 83. q. ꝙ quatuor sunt animæ virtutes, quibus in hac uita * spiritualiter viuitur, scilicet, tẽperantia, prudentia, fortitudo, & iustitia: & dicit ꝙ quarta est iustitia, q̃ per oẽs diffunditur. Ergo iustitia particularis, q̃ est vna de quatuor uirtutibus cardinalibus, non hẽt specialẽ materiã.*

3. Præterea, Iustitia dirigit hominem sufficienter in his, quæ sunt ad alterum. Sed per omnia, quæ sunt huius uitæ, homo potest ordinari ad alterum: ergo materia iustitiæ est generalis, & non specialis.

Lib. 5. ca. 2. tom. 5.

*Sed contra est quod Philosophus in quinto * Ethi. ponit iustitiam particularem circa ea specialiter, quæ*

A *pertinent ad communicationem uitæ.*

*Respondeo dicendum, ꝙ omnia quæcunque rectificari possunt per rationem, sunt materia virtutis moralis, quæ diffinitur per rationem rectam: ut patet per Philosophum in quinto * Ethic. Possunt autem per rationem rectificari et interiores animæ passiones, & exteriores actiones, & res exteriores, quæ in usum hominis veniunt: sed tamen per exteriores actiones, & per exteriores res, quibus sibi inuicem homines communicare possunt, attenditur ordinatio vnius hominis ad alterum, secundum autẽ interiores passiones consideratur rectificatio hominis in seipso. Et ideo cũ iu-*

Lib 2 ca. 2. & 6. tom. 5.

B *stitia ordinetur ad alterũ, non est circa totã materiam virtutis moralis, sed solũ circa exteriores actiones, & res, secundum quandam rationem obiecti specialem: prout. s. secũdum eas vnus homo alteri coordinatur.*

Ad primũ ergo dicendum, ꝙ iustitia pertinet quidem essentialiter ad vnam partem animæ, in qua est sicut in subiecto, s. ad uoluntatem, quæ quidem mouet per suum imperium omnes alias animæ partes. Et sic iustitia non directè, sed quasi per quandam redundantiam ad omnes animæ partes pertinet.

1. 2. q. 61. ar. 3. & 4. Annot.

*Ad secundum dicendum, ꝙ sicut supra * dictũ est, virtutes cardinales dupliciter accipiũtur. Vno modo,*

C *secundum quod sunt speciales virtutes habentes determinatas materias: alio mõ, secundum ꝙ significant quosdam generales modos virtutis; & hoc mõ loquitur ibi Augu. * dicit. n. ꝙ prudentia est cognitio rerum appetendarum, & fugiendarum. Temperantia est refrænatio cupiditatis ab his, quæ temporaliter delectãt. Fortitudo est firmitas animi aduersus ea, quæ temporaliter molesta sunt. Iustitia est quæ per cæteras diffunditur, dilectio Dei & proximi, quæ, scilicet, est communis radix totius ordinis ad alterum.*

Eodem lib. &c. in argumentis.

Ad tertium dicendum; ꝙ passiones interiores, quæ sunt pars materiæ moralis, secundum se non ordinan-

D *tur ad alterum, quod pertinet ad specialem rationem iustitiæ, sed earum effectus sunt ad alterum ordinabiles, scilicet, operationes exteriores. Vnde non sequitur quòd materia iustitiæ sit generalis.*

SVMMA TEXTVS.

AD propositam difficultatẽ rñdet D.Th. vnica cõclusione, quæ talis est: Iustitia particularis non vertatur circa totã materiã oĩum virtutũ, sed tm̃ circa externas actiones, & res. Ex quo fit, vt habeat particularem materiam. Probatur: Omnia, q̃ nostro subduntur arbitrio, & ad rõnis normã emẽdari pos-

E sunt, sunt materiæ moraliũ virtutũ, vt docet Arist. lib. 2 Ethic. c. 2. inde. n. virtus dr̃ moralis, ꝙ morũ est moderatrix, & cultrix: sed ea, q̃ possunt per rõnẽ rectificari, sunt in triplici dr̃ia: aut. n. sunt passiones, animæ; aut actiones exteriores; aut res externæ i nostrũ vsũ venientes; ex q̃bus ꝑ actiones tm̃, & per res ordinatur homo ad alterũ, & per passionũ moderationẽ ordinatur ad seipsum: ergo iustitia particularis, q̃ inter alias virtutes morales est ad alterũ, solum erit circa actiones exteriores, & res: atque ex consequenti habet determinatã materiam, nempe, honorem debitum alteri deferre; & à contumelijs abstinere; & pecuniam, vel quamcunque aliam rem creditori debitam reddere, &c.

ARTI-

ARTICVLVS IX.

Vtrùm Iustitia sit circa passiones.

A D Nonum sic proceditur. Videtur quòd iustitia sit circa passiones. Dicit enim Philosophus * in secundo Ethicorū, quòd circa voluptates, & tristitias est moralis virtus. Voluptas autem, id est, delectatio, & tristitia sunt passiones quædam ut suprà habitum * est, cum de passionibus ageretur: ergo iustitia cùm sit virtus moralis, erit circa passiones.

4 d 15. q. 1. artic. 1. q. 2. ad. 2
Lib. 2. ca. 3. tom. 5.
1. 2. q. 23. art. 4.

B 2. Præterea, per iustitiā rectificantur operationes, quæ sunt ad alterum. Sed operationes huiusmodi rectificari non possunt, nisi passiones sint rectificatæ: quia ex inordinatione passionum prouenit inordinatio in prædictis operationibus. Propter concupiscentiam enim venereorum proceditur ad adulterium, Et propter superfluum amorem pecuniæ proceditur ad furtum: ergo oportet quòd iustitia sit circa passiones.

3. Præterea, Sicut iustitia particularis est ad alterum: ita etiam & iustitia legalis. Sed iustitia legalis est circa passiones: alioquin non se extenderet ad omnes uirtutes, quarum quædam sunt manifestè circa passiones: ergo iustitia est circa passiones.

C Sed contra est, quod Philosophus dicit in quinto * Ethicorum, quòd est circa operationes.

Lib. 5. ca. 1. & 2. tom. 5.

Respondeo dicendū, q̄ huius quæstionis veritas ex duobus apparet. Primo quidem ex ipso subiecto iustitiæ, quod est uoluntas: cuius motus vel actus non sunt passiones, ut suprà † habitum est, sed solum motus appetitus sensitiui passiones dicuntur. Et ideo iustitia non est circa passiones: sicut temperantia, & fortitudo, quæ sunt irascibilis, & concupiscibilis, sunt circa passiones. Alio modo ex parte materiæ: quia iustitia est circa ea, quæ sunt ad alterum, non autem per passiones interiores immediate ad alterum ordinantur, & ideo iustitia circa passiones non est.

Annot. 1. 2. q. 22. art. 3 & q. 59. art. 4.

D Ad primum ergo dicendum, q̄ non quælibet virtus moralis est circa voluptates & tristitias, sicut circa materiam: nam fortitudo est circa timores & audacias. Sed omnis uirtus moralis ordinatur ad delectationem & tristitiam, sicut ad quosdam fines consequentes: quia, ut Philosophus dicit in 7. † Ethi. Delectatio, & tristitia est finis principalis, ad quem respicientes vnumquodque, hoc quidem malum, hoc quidem bonum dicimus. Et hoc modo pertinent etiam ad iustitiam; quia non est iustus, qui non gaudet iustis operationibus, ut dicitur in 1. Ethic.

Lib. 7. c. 11 in princ. to. 5.

E Ad secundum dicendū: q̄ operationes exteriores media sunt quodāmodo inter res exteriores, quæ sunt earum materia: & inter passiones interiores, quæ sūt earum principia. Contingit autem quandoq; esse defectum in vno eorum sine hoc, q̄ sit defectus in alio. Sicut si aliquis surripiat rem alterius non cupiditate habendi, sed voluntate nocendi. Vel è conuerso, si aliquis alterius rem concupiscat, quam tamen surripere non velit. Rectificatio ergo operationum, secundum quod ad exteriora terminantur, pertinet ad iustitiam. Sed rectificatio earum secundum quod à passionibus oriuntur, pertinet ad alias uirtutes morales, quæ sunt circa passiones. Vnde surreptionē alienæ rei iustitia impedit, inquantum est contra æqualitatem in exterioribus constituendam. Liberalitas verò inquantum procedit ab immoderata concupiscentia diuitiarum. Sed quia operationes exteriores non habent speciem ab interioribus passionibus, sed magis à rebus exterioribus, sicut ex obiectis: ideo per se loquendo, operationes exteriores magis sunt materia iustitiæ, quàm aliarum uirtutum moralium.

Lib. 1. ca. 8. tom. 5.
Annot.

B Ad tertium dicendum: q̄ bonum commune est finis singularium personarum in communitate existentium, sicut bonum totius finis est cuiuslibet partium. Bonum autem vnius personæ singularis non est finis alterius. Et ideo iustitia legalis, quæ ordinatur ad bonū commune, magis se potest extendere ad interiores passiones, quibus homo aliqualiter disponitur in seipso, q̄ iustitia particularis, quæ ordinatur ad bonum alterius singularis personæ: quamuis iustitia legalis principalius se extendat ad alias uirtutes, quantum ad exteriores operationes earum, inquantum scilicet, præcipit lex fortis opera facere, & quæ temperati, & quæ mansueti, ut dicitur in quinto * Ethicorum.

Lib. 5. Eth. c. 2. à med. tom. 5.

C

SVMMA TEXTVS.

COnclusio huius articuli est negatiua: quam probat D. Tho. duplici ratione. Prima desumitur ex subiecto iustitiæ, quod est uoluntas: cuius quidem actiones nec rem habent nec nomen passionū, sed solum motus appetitus sensitiui appellantur passiones, ut idem D. Tho. latè docuit 1. 2. q. 22. art. 3. Secūda ratio desumitur ex materia, circa quam uersatur iustitia; quæ quidem est ad alterum, ut sæpè dictum est: cùm tamen per passiones interiores non immediatè ordinetur homo ad alterum, sed ad se ipsum. Et sic iustitia non potest esse circa passiones.

D

EXPLICATIO HVIVS ARTICVLI & præcedentis.

PRo intelligentia eorum, quę D. Tho. dicit in his duobus articulis; operæpretium est, ut explicemus, quid sit passio, & quid sit operatio, de quibus in præsenti est sermo. His enim nominibus ignoratis nulla ratione poterit constare, qualiter iustitia sit circa operationes, & non circa passiones. Quod, vt fiat aduertendū est primò, quòd nomen passio, multas habet significationes. Nam primo significat omne illud, quod quis patitur, siue illud in subiecti ruinam, siue in eiusdem salutem: & perfectionem tendat: in qua significatione tam sentire, quam intelligere passiones nuncupantur. Alio modo accipitur passio pro receptione unius cum expulsione, & iactura alterius. Quod adhuc dupliciter contingit. Aut cū abijcitur, & deperditur illud, quod in subiecti ruinā, & nocumentum tendit: ut cum quis cōsequitur sanitatem cum morbi expulsione; vel deperditur id, quod ad eiusdē subiecti salutem, & perfectionem conducit, quō ægrotare, & morbo affici passiones dicuntur. Et iste ultimus est perfectissimus modus passionis. Quemadmodum. n. Arist. dicit libro 1. de generatione, quòd quando ex ignobiliori nobilius generatur, illa est generatio simpliciter; & secundum quid corruptio, quando autem opposita ratione ex nobiliori gignitur ignobilius, est existimanda simpliciter corruptio, & secun-

Nomen passio multas habet significationes.

dum quid generatio: ita etiam in proposito, quando transmutatio fit in deterius, est proprie passio, quando autem fit in melius, non propriè passio est censenda. Tertiò accipitur passio pro inclinatione, seu impetu ab agente in passo relicto, quo agens trahit passum ad se. Verbi gratia, ignis generans ignem relinquit in igne genito calorem, & leuitatem, quibus impetu quodam in supernum ducitur locum, quem igneæ substantiæ inhabitant: & dum illic est quiescit, dum verò illuc tendit impetu fertur naturæ; oditque locum infernum, tanquam sibi aduersum: & minimè consentaneum. Has ergo qualitates, quibus ignis genitus hæc omnia agit, appellamus in ista tertia significatione passiones. Sed est aduertendum, quòd omnis passio pro inclinatione accepta cognitionem aliquam sequitur, siue coniunctam, ut in rebus cognitione præditis; siue separatam, ut in rebus tali cognitione carentibus. Habet enim vniuersa natura, quantumuis rudis sit, & cognitionis expers, suas inclinationes naturales ab ipso naturæ authore inditas, quibus in finem vltimum, qui est ipse Deus per proximos, & immediatos fines ducitur. Quæ quidem naturalis inclinatio varijs nominibus appellatur. Nunc enim naturæ pondus, nunc impulsus, nunc impetus naturalis, non nunquam verò instinctus, & aliquando lex naturæ dicitur, & uocatur.

Passio qualiter ad omnes suas significationes pôt inueniri in anima. Secundò est aduertendum, quòd passio, quantum ad omnes suas significationes potest inueniri in anima rationali. Nam primò, quòd in ea inneniatur passio, in quantum solum dicit receptionem alicuius, est res manifesta. Potest enim intelligere, quod pati quoddam est, in ipso intellectu, à quo proficiscitur, receptum. In qua etiam significatione uelle est, quoddam pati. Imo & quæcunque actio immanens poterit secundum istam considerationem appellari passio, cùm omnis hoc habeat, q̃d in agente, à quo proficiscitur, recipiatur. Inuenitur etiam in anima passio accepta pro receptione vnius cum abiectione contrarij. Siquidem certum est, quòd intellectus aliquando abiecto errore recipit scientiam, & destructis vitijs suscipit habitus studiosos. Et tandem inuenitur in anima humana passio accepta pro inclinatione, & propensione, qua res naturæ in proprium commodum inclinatur. Passio enim, ut paulò ante dicebam, secundum istam rationem in quauis natura inuenitur, siue cognitione prædita sit, siue illius expers. Nec est accidens, aut qualitas aliqua ipsi naturæ superaddita, qua in suum commodum trahatur, vt aliquibus visum est: sed est potius ipsamet natura, sic à Deo instituta, vt finem suum consequi valeat; quem si adesse conspiciat, quiescit, si abesse, contemplatione in illum fertur, odioque prosequitur contrarium: & si ei aliquando appropinquat, inquieta manet. In quo sensu Heraclitus philosophus dixit, omnia per litem & amicitiam fieri.

Passio pro inclinatione sequente cognitionem solum inuenitur in natura cognoscente. Tertiò est aduertendum, quòd passio accepta pro inclinatione, quæ coniunctam sequitur cognitionem, tantum inuenitur in natura cognoscente, potestque definiri; quòd sit inclinatio, seu motus ex alicuius conuenientis, vel disconuenientis cognitione procedens. Talemque seruat ordinem & proportionem, vt si sequatur naturam, & non cognitionem, dicatur passio naturalis; si verò sequatur cognitionem rationis deliberantis, dicatur passio rationalis; & tandem si sequatur cognitionem supernaturalem, siue fidei, siue diuinæ sapientiæ, dicatur passio diuina. Ex quo infertur omnium hominum passiones in quatuor posse distingui genera, scilicet, in naturales, animales, rationales, &

A diuinas. Ex quibus, quantùm attinet ad præsens institutum, illæ solum dicuntur passiones, quæ sequuntur cognitionem sensitiuam, fiuntque semper cum aliquali corporis transmutatione, ut tristitia, gaudium, ira.

Vnde de his solùm est quæstio; utrùm iustitia versetur circa passiones. Et est aduertendum, quòd si dicamus iustitiam versari circa utrumque, scilicet, circa operationes, & circa passiones, necessario etiam debemus dicere, quòd iustitia est in duabus potentijs, scilicet, in uoluntate, & in appetitu sensitiuo. Si autem dicamus, quod iustitia solum uersatur circa operationes, quales sunt actus interiores voluntatis, & exteriores cuiuscunque potentiæ: ex consequenti etiam debemus affirmare iustitiam solum residere in uoluntate, & non in appe- *Dubium.*

B titu sensitiuo. In qua re aliqui ex philosophis, & Theologis recentioribus dicunt, quòd sicut liberalitas constat ex duobus habitibus, quorum vnus est in voluntate ordinans hominem ad gratuitam donationem, nulla expectata compensatione, alter in appetitu sensitiuo, liberans hominem ab appetitu infimo, & sordido diuitiarum, qualis est auaritia: ita etiam iustitia integratur ex duobus habitibus: quorũ unus est in uoluntate ad habendas rectas electiones: alter in appetitu sensitiuo ad moderandas passiones. Quin potius Buridanus libro quinto Ethicorum quæstione prima, miratur, quòd Diuus Thomas tale constituat discrimen inter iustitiam, & alias iustitias morales, quod illa sit circa *Sententia aliquorum philosophorum.*

C operationes, istæ verò circa passiones, cùm omnibus sit commune non solum uersari circa operationes, sed etiam reprimere passiones, quæ vniuscuiusque propriam electionem impediunt. Et quod hæc sententia sit vera probatur pluribus argumentis. Primò sic: Ad quamcunque virtutem moralem pertinet destruere impedimenta perturbantia illius operationes, & electiones circa proprium obiectum: sed iustitia perturbatur interdum passionibus appetitus sensitiui, ut ab ira, & à cupiditate, ne faciat æqualitatem: ergo ad iustitiam propriè *1. Argum.*

D pertinet comprimere huiusmodi passiones: atque ex consequenti versatur circa passiones.

Secundò: Si aliqua ratione iustitia non versaretur circa passiones, maximè quia per passiones, non ordinatur homo ad alterum: sed sunt quàm plurimæ passiones, quibus homo non solum ordinatur ad seipsum, sed etiam ad alterum: quales sunt turpis cupiditas alienæ vxoris, & ira, qua quis intendit homicidium: quæ, ut constat, sunt iniuriosæ: ergo iustitia versatur circa has passiones. *2. Argum.*

Tertiò: Misericordia constat ex duobus habitibus, quorum unus est in appetitu sensitiuo: & *3 Argum.*

E versatur circa passiones, ne per excessum, aut per defectum relinquat homo subleuare alienam miseriam: alter in voluntate; & est ad alterum, sicut iustitia: ergo pari ratione dicendum erit, quòd multiplicantur habitus iustitiæ in voluntate, & in appetitu sensitiuo. Et confirmatur ex Diuo Augustino, qui libro 83. quæstionum. quæstio. 61. dicit; quatuor esse virtutes, quibus in uita morali & spirituali rectè uiuitur, scilicet, prudentiam, fortitudinem, temperantiam, & iustitiam. Quarum quarta, scilicet, iustitia, hoc habet, quod per omnes partes hominis diffunditur. Cui sententiæ, consonat glossa super Genesim, cap. 2. in illa verba: Fluuius quartus, ipse est Euphrates. Vbi dicit ideo de Euphrate, quòd interpretatur frugifer, non dicere scripturam ad quas partes fluat, sicut dixit de alijs tribus, ut hac ratione intelligeremus, iusti- *Confirmatio ex Aug.*

tiam

tiam per Euphratem deſignatam ad omnes animæ partes pertinere; & ſic verſari tam circa operationes, quàm circa paſſiones. Vltimò: Fortitudo, & temperantia verſantur, non ſolum circa paſſiones, ſed etiam circa operationes exteriores; comedere enim atque bibere, quando, & vbi oportet, ſunt operationes exteriores pertinentes ad temperãtiam: & ſimiliter ſtrenuè pugnare eſt operatio exterior pertinens ad fortitudinem: ergo omnes virtutes morales habent hoc, quod eſt verſari circa operationes, & paſſiones, atq; ex conſequenti nullum eſt diſcrimen inter iuſtitiam & alias virtutes morales, quantum ad hoc.

Paſſiones appetitus ſenſitiui dupliciter conſiderantur.

Pro explicatione huius difficultatis aduertẽdum eſt primò, quod paſſiones appetitus ſenſitiui: quales ſunt gaudium, & triſtitia, poſſunt conſiderari dupliciter. Vno modo inquantum ſunt effectus, qui ſequuntur, & originantur ex actibus virtutum moralium. Et ſecundum iſtam conſiderationem, certum eſt, quòd iuſtitia verſatur circa paſſiones, tanquam circa proprios effectus, & quaſi finem ipſius. Omnis enim virtus, dum operatur ex natura ſua, excitat quandam delectationem circa proprium obiectum: & etiam excitat triſtitiam, ſi ab eius contrario & oppoſito impediatur, ne promptè & faciliter operetur. In qua ſignificatione dicit Ariſtot. libr. 2. Ethic. cap. 3. omnem virtutem moralem verſari circa delectationes, & triſtitias. Et. 5. Ethic. Non eſt iuſtus, qui operando iuſta, non delectatur. Alio modo conſiderantur paſſiones, inquantum ſunt materia, circa quam ipſæ virtutes verſantur, componendo, ſcilicet, eas, ne inſurgant contra rationem. Et de paſſionibus, ſecundum iſtam conſiderationem, eſt ſermo quando quærimus, vtrum iuſtitia verſetur circa paſſiones.

Virtutes dicuntur connexæ, quia ſibi inuicẽ auxiliãtur.

Secundò eſt aduertendum, quòd virtutes morales præcipuè cardinales ea ratione dicuntur connexæ, quia ſibi inuicem auxiliantur. Iuſtitia enim verbi gratia, cuius officium eſt, reddere unicuiq; quod ſuum eſt, aliquando adiuuatur ad hoc à prudentia tollendo errorem & ignorantiam; & aliquando à temperantia, & à fortitudine, & manſuetudine; quarum eſt auferre iram, auaritiam, & timorem; quibus iuſtitia interdum à ſuo officio impeditur, vt latè docet D. Tho. 1. 2. q. 65. art. 1. Tertiò eſt aduertendum, quòd vnaquæque virtus ex natura ſua habet tollere ea impedimenta, quæ ſunt ſibi intrinſeca: qualia ſũt illa, quæ perturbant eius operationem, & electionem circa proprium obiectum. Hæc enim cum intra regnum & regimen talis virtutis contineantur, à nulla alia, niſi ab ipſa poterunt moderari. Impedimenta autem extrinſeca habebit auferre per virtutes ſibi comites, & auxiliares. Verbi gratia, iuſtitia exiſtens in voluntate ex natura ſua habebit tollere impedimenta, & difficultates, quas patitur in iis, q̃ ſunt ad alterum, & in eo, quòd eſt reddere vnicuiq; quod ſuum eſt, quia hæc ad eius regimen & regnũ per ſe pertinent: ea autem impedimenta, quæ proueniunt ex ira, uel ex odio, uel ex amore [aliquando enim iuſtitia impeditur ab his, ne reddat vnicuique quod ſuum eſt: quia ſunt extrinſeca, vt pote quæ exiſtunt in alia potentia, & diſponunt hominem in ſeipſo] tollit iuſtitia, non per ipſam, ſed per virtutes ſibi comites, & auxiliares, ſcilicet, per fortitudinem, & temperantiam.

Concluſio.

Iuſtitia verſatur circa operationes & non circa paſſiones.

His conſtitutis ſit concluſio: Iuſtitia reſpicit operationes tanquam propriam materiam, non autem paſſiones. Volo dicere, quod iuſtitia per ſe directè, & immediatè reſpicit operationes, quibus homo ordinatur ad alterum, paſſiones verò non niſi indirectè & per aliud, hoc eſt, per uirtutes ſibi comites, &

A auxiliares. Hanc concluſionem tenet Diuus Tho. expreſsè in his duobus articulis, & 1. 2. quæſt. 60. art. 2. & 3. & Ariſt. lib. 5. Ethic. cap. 1. & 2. Et probatur primò: Tria ſunt, quæ poſſunt rectificari ab homine, & quæ ſubduntur poteſtati humanæ, ſcilicet, res, operationes, & paſſiones: ſed per res, & operationes dicit homo ordinem ad alterum: per paſſiones uerò diſponitur immediatè in ſeipſo: ergo iuſtitia, quæ ſecundum ſuam ſpeciem habet reſpicere, & dicere ordinem ad alterum, non uerſatur circa paſſiones, tanquam circa propriam materiam: ſed circa res & operationes. Et confirmatur. Hoc eſt diſ-

B criminis inter iuſtitiam, & alias uirtutes morales appetitus ſenſitiui: quod iuſtitia diſponit hominem in ordine ad alterum: temperantia autem & fortitudo diſponunt eundem hominem in ſeipſo, vt ex ſupra dictis patet: ergo ſola iuſtitia habebit verſari circa operationes, & res, quibus homo ordinatur ad alterum: aliæ autem virtutes verſabuntur circa paſsiones, quibus diſponitur ad ſeipſum. Secundo: Temperantia tollit omnia impedimenta appetitus concupiſcibilis, ſiue ſint impedimenta iuſtitiæ, ſiue fortitudinis, ſiue liberalitatis, aut cuiuſcunque alterius virtutis: ergo ſuperfluum erit conſtituere in eodem appetitu concupiſcibili iuſtitiam ad remouenda ea impedimenta, quæ ſibi

C ex hac parte poſſunt prouenire. Conſequentia eſt nota; & antecedens probatur: Nam officium temperantiæ eſt comprimere omnes paſſiones appetitus concupiſcibilis, quomodolibet ſint impedimenta reſpectu cuiuſcunque virtutis. Tertiò: Si eſſet conſtituenda iuſtitia in appetitu ſenſitiuo ad compeſcendas paſſiones, & remouenda impedimenta, quæ poſſunt illam perturbare à ſuis operationibus, ſequeretur, quòd eodem modo eſſet conſtituenda alia fortitudo in appetitu concupiſcibili ad compeſcendas paſſiones, & remouenda ea impedimenta, quæ poſſunt illam retardare, ne exerceat ſuas operationes; & ſimili modo eſſet conſtituenda alia temperantia in appetitu iraſcibili ad

D remouendas paſſiones perturbantes actum temperantiæ: & conſequens autem eſt falſum; quia ſic confunderetur omnis ordo virtutum moralium, & illarum obiectorum: ergo, & illud, ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Nam non eſt maior ratio vnius, quàm alterius. Item conſtituere medium inter paſſiones appetitus ſenſitiui ſecundum regulas prudentiæ, eſt conſtituere medium rationis: ſed medium iuſtitiæ eſt medium rei, ut dicemus articulo ſequenti: ergo iuſtitia non uerſatur circa paſſiones, tanquam circa propriam materiam. Et confirmatur: Medium iuſtitiæ conſtituitur inter plus mihi, & minus tibi: medium autem aliarum uirtutum moralium conſtituitur,

E inter plus mihi, & minus mihi: ergo iuſtitia non verſatur circa affectus, & paſſiones, quibus homo diſponitur ad ſeipſum: ſed circa operationes, quibus diſponitur ad alterum. Vltimo: Medium iuſtitiæ eſt conſtitutum ex natura rei, & non à prudentia: ſi enim debeo centum alicui, medium ad ſeruandam iuſtitiam ex natura rei, erit totidem reddere: medium autem in aliis virtutibus non eſt conſtitutum ex natura rei: ſed à ſola ratione, & prudentia præſcribitur. In temperantia enim medium temperatum Milonis erat bos, vt dicit Ariſtot. qui tamen non erat medium Socratis: ergo ſola iuſtitia verſatur circa operationes. Ex dictis infertur: iuſtitiam non eſſe conſtituendam in appetitu ſenſitiuo, ſed in appetitu intellectiuo. Cum enim iuſtitia non verſetur circa paſſiones, tanquam circa propriam mate-

Iuſtitia nõ eſt conſtituẽda in appetitu ſenſitiuo.

A riam, quamuis illas respiciat tanquam effectus, & quasi finem ipsius, quod est commune omni uirtuti, vt diximus in primo notabili, manifestè sequitur, eam non in appetitu sensitiuo, sed in intellectiuo esse constituendam. Vnaquæque enim virtus constituitur in illa potentia, cuius actum rectificat. Sed restat, ut respondeamus ad argumenta in principio facta.

Ad 1. argu.

Ad primum respondetur, quòd iustitia tollit impedimenta sibi intrinseca immediatè per seipsam; reliqua verò impedimenta extrinseca orta in appetitu sensitiuo tollit per alias virtutes sibi comites, & auxiliares, vt diximus in tertio notabili.

Ad 2. argu.

Ad secundum argumentum respondetur cōcessa maiori distinguendo minorem. Nam illæ passiones, B quibus homo alterum lædit, quales sunt, turpis cupiditas alienæ vxoris, & ira, qua quis homicidium intendit, possunt dupliciter cōsiderari. Vno modo secundum se. Et secundum istam rationem non prosunt, nec nocent proximo, sed operanti. Ex quo fit, vt secundum istam rationem non ad iustitiā, sed ad illas virtutes, quarum est disponere operātem in ordine ad seipsum, pertineāt. Alio modo possunt considerari quatenus coniunguntur externis operationibus. Et secūdum istam rationem bene possunt proximo nocere, & ex consequenti etiā aliquo modo ad iustitiam pertinere, non quidem, in quātum sunt passiones ipsum operans deordinantes; sed in C quantum sunt principia eius operationis, qua proximus læditur. Vnde etiam in illis propriè loquendo non dicetur iustitia versari circa passiones, sed circa operationes.

Ad 3. argu.

Ad tertium argumentum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam nō est eadem ratio de misericordia, & de iustitia. Misericordia enim; quia non solum respicit bonum alienum, sed etiam bonum proprium ipsius habentis (quatenus enim leuat alienam miseriam, respicit bonum alienum, & quatenus moderatur compassionem habētis, respicit bonum proprium) idcircò per se & directè non solum versatur circa operationes, D sed etiam circa passiones. Et ex cōsequenti etiam exposcit duos habitus: vnum in voluntate inclinantem ad subueniendum necessitati patientis? & alterum in appetitu sensuino ad moderandam compassionem. Est enim misericordia nihil aliud, quàm compassio, & tristitia de malo alieno, ratione regulata. Et idem est dicendum de liberalitate. At verò iustitia, quia solum respicit bonum alienum, & nullo modo bonum operantis, hinc fit, vt tantùm in voluntate sit constituenda. Ad confirmationem respondetur; quòd iustitia, quia est in voluntate, & ad voluntatem pertinet mouere, & applicare reliquas potentias ad operandum, hinc est, quòd etiam E ipsa iustitia per quandam redundantiam dicatur diffundi ad reliquas animæ partes, atque potentias. Et hoc est quod Diuus Augustinus, atque glossa in locis citatis voluerunt significare. Cùm hoc tamen stat; quod per se atque directè solùm versetur iustitia circa operationes ad modum iam explicatum. Hæc solutio colligitur ex D. Thom. articulo præcedenti ad primum argumentum. Ad ultimum argumentum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Quamuis enim strenuè pugnare, & comedere atque bibere moderatè, quando & ubi oportet sint operationes exteriores pertinentes ad fortitudinem, & ad temperantiam, nihil ominus tamen, quia moderatis passionibus appetitus irascibilis & concupiscibilis, nulla est difficultas in huiusmodi operationibus exercēdis, hinc fit, vt istæ virtutes non circa illas, sed tantùm circa passiones, tanquam circa propriam materiam dicantur versari. Et hæc dicta sufficiant de toto isto articulo.

Misericordia versatur etiam circa operationes quā circa passiones.

Ad confirmationem ex August.

ARTICVLVS X.

Vtrùm medium iustitiæ sit medium rei.

*AD Decimum sic proceditur. Videtur quòd medium iustitię non sit medium rei. Ratio enim generis saluatur in omnibus speciebus. Sed virtus moralis in secundo * Ethicor. diffinitur esse habitus electiuus in medietate existens determinata ratione quo ad nos:* B *ergo & in iustitia est medium rationis, non rei.*

1.2.q.64.ar. 2.& 3. dist. 31.q.1.arti. 3 q.2. & 4. dist.15. q.3. at 1.q.3. & vit.q.1. art. 13 ad 7. 18. 13. & 17.

Lib.2. ca.6. tom.5.

*2. Præterea, In his, quæ simpliciter sunt bona non est accipere superfluum, & diminutum, & per consequens nec medium: sicut patet de uirtutibus; vt dicitur in secundo * Ethicorum. Sed iustitia est circa simpliciter bona, ut dicitur in quinto * Ethicorum: ergo in iustitia non est medium rei.*

Lib.2.ca.6. non procul à fine, to.5.

Lib 5. cap. 1 parum ante med.

3. Præterea, In aliis uirtutibus ideo dicitur esse medium rationis, & non rei, quia diuersimodè accipitur per comparationem ad diuersas personas: quia quòd vni est multum, alteri est parum, ut dicitur in C *secundo * Ethicorum, sed hoc etiam obseruatur in iustitia. Non enim eadem pœna punitur qui percutit principem, & qui percutit priuatam personam: ergo etiā iustitia non habet mediū rei, sed mediū rōnis.*

Lib.2. ca.6. tom.5.

*Sed contra est quod Philosophus in secundo * Eth. assignat medium iustitiæ secundum proportionalitatem Arithmeticam: quod est medium rei.*

Lib.2. ca.6. tom. 5.

*Respondeo, dicendū; quòd sicut suprà * dictum est, aliæ uirtutes morales principaliter consistunt circa passiones, quarum rectificatio non attēditur nisi secundum comparationem ad ipsum hominem, cuius sunt* D *passiones: secundum, s. quòd irascitur & concupiscit prout decet: secundum diuersas circunstantias. Et ideo medium talium virtutum non accipitur secundū proportionē unius rei ad alterā, sed solū secundum comparationē ad ipsum uirtuosum. Et propter hoc in ipsis est medium solum secundum rōnem, quo ad nos. Sed materia iustitiæ est exterior operatio, secundū quod ipsa vel res, cuius est vsus, debitam proportionem hēt ad aliam personam. Et ideo medium iustitiæ consistit in quadam proportionis æqualitate rei exterioris ad personam exteriorem. Æquale autem est realiter me-* E *dium inter maius, & minus; ut dicitur * in decimo Metaph. vnde iustitia habet medium rei.*

Art. præced. & 1.2.q.59. art.4 & q. 60 art.2.

Lib. 10. tex. 18. & 19. tom 3.

Ad primum ergo dicendum; quod hoc medium rei est etiam rationis: & ideo in iustitia saluatur ratio uirtutis moralis.

Ad secundum dicendū, quòd bonum simpliciter, dicitur uno mō, quod est oībus modis bonū: sicut virtutes sunt bonæ. Et sic in his, quæ sunt bona simpliciter, non est accipere medium, & extrema. Alio modo dicit aliquid simpliciter bonum: quia est absolute bonum, scilicet, secundum suā naturam consideratum: quamuis per abusum possit fieri malum: sicut patet de diuitiis, & honoribus. Et in talibus potest accipi superfluum diminutum, & medium, quantum ad homines

qui

qui possunt eis vti vel bene, vel male. Et sic circa simpliciter bona dicitur esse iustitia.

Ad tertium dicendum, quòd iniuria illata aliam proportionem habet ad principem, & aliam ad personam priuatam. Et ideo oportet aliter adæquare vtranque iniuriam per vindictam; quod pertinet ad diuersitatem rei, & non solum ad diuersitatem rationis.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem rńdit D.Tho. duabus propositionibus. Prima conclusio; Medium aliarum uirtutum à iustitia, est medium rationis. Probatur: Medium temperantiæ, & fortitudinis non sumitur per comparationem ad alterum, sed secũdum proportionem ad illum, qui studiosè agit, & operatur secundum virtutem: medium enim fortitudinis & temperantiæ sumitur inter passiones ipsius agentis, quatenus, scilicet, agens irascitur, & concupiscit quantùm debet, secundum circunstantias: ergo medium in his uirtutibus necessario debet esse medium rationis. Secunda conclusio, Medium iustitiæ est medium rei. Probatur: Medium iustitiæ sumitur per comparationẽ rerum inter sese, & per comparationem ad alterum, ad quem quis vtitur iustitia: sed illa comparatio, & æqualitas est in rebus: ergo medium iustitiæ est medium rei.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Mediũ uirtutis duplex. unum rei, alterũ rationis.

COnclusiones huius articuli sunt desumptæ ex Arist. lib. 2. Ethic. cap. 6. & lib. 5. Ethic. cap. 3. & 4. Pro quarum intelligentia est aduertendum primò; quòd medium in uirtutibus est duplex: unum rei; alterum rationis. Medium rei consistit in æqualitate rerum inter duas personas distinctas. Medium autem rationis est, quod constituit ratio, attenta natura, & qualitate operantis. Ponit autem Aristot. lib. 2. Ethicor. cap. 6. duplicem differentiam inter medium rei, & medium rationis; quod ipse appellat medium ad nos. Prima est, quod medium rei sumitur secundum æque distantiam ab extremis: ut si extrema ponantur duo & decem medium erit sex. At verò medium rationis sumitur in ordine ad nos. Vnde tale dicetur, quod respectu nostri nec excedit, nec deficit. Secunda differentia est, quòd medium rei est idem apud omnes: sex enim apud omnes æquè distant à duobus, & decem. At verò medium rationis non est idem apud omnes, sed diuersum. Nam comedere bouem Giganti est medium; quia nec plus, nec minus debito: & tamen respectu alterius hominis particularis, hoc non erit medium, sed excessus. Ex his differentijs sequitur alia: & est, quòd medium rei semper requirit extrema determinata, aliàs non poterit sumi sua æquè distantia ab extremis. At verò medium rationis non requirit huiusmodi extremorum determinationem, cùm non sumatur ex aliqua determinata distantia ab eis: sed sufficit, quòd respectu nostri sit determinata, & certa proportione. Est enim medium rationis illud, quod nobis est debitè commensuratum, & proportionatum, secundum exigentiam omnium circunstantiarum nostræ dispositionis. Et quòd ab hac commensuratione & determinata proportione deficit, uel excedit, quantum-

A cunque deficiat, uel excedat, etiam si in infinitum crescat; omne, in quam, tale habet rationem extremi. Dicit ergo Diuus Tho. in hoc articulo, quòd medium omnium aliarum uirtutum moralium est medium rationis; medium autem iustitiæ est medium rei.

Secundo est aduertendum: quòd medium iustitiæ dicitur rei, & non rationis; non quia ratio non approbet illud medium iustitiæ: quin potius ipsa ratio docet æqualitatem in rebus esse seruandam. Sed dicitur medium rei, & non rationis, quia est in rebus ipsis constitutum: nec diffinitur B à ratione: quanuis approbetur ab illa. Dupliciter enim aliquod potest dici medium rationis. Vno modo; quia est præscriptum à ratione. Et in hoc sensu non solum medium cuiuscunque virtutis moralis, sed etiam medium iustitiæ appellatur medium rationis. Ratio enim est, quæ illud præscribit, atque dictat. Ad quem sensum dixit Aristot. libro secundo, Ethicor. capit. 6. in diffinitione virtutis, quòd uirtus est habitus electiuus in mediocritate consistens determinata ratione: prout sapiens diffinit. Altero modo dicitur medium rationis illud, quod ratio terminat, atque mensurat in se ipsa. Et in hoc sensu medium iustitiæ non est medium rationis. Quia enim iustitia intrinsecè C est ad alterum, idcircò mensura, & terminus actionis iustitiæ, & medij ipsius non potest esse ratio agentis, & operantis, sed ille alter, cum quo quis negotiatur, & agit. Mensura quidem, & regula, secundum quam commensurantur, & iustificantur actiones virtutum moralium: quibus homo rectè disponitur, ad se ipsum bene potest esse ratio ipsius agentis & operantis. Cæterum in iustitia: quia est ad alterum terminus & mensura, secundum quam mensurantur, & rectificantur eius actiones, non potest esse ratio ipsius agentis; sed ille alter, ad quem dirigitur, & cum quo negociatur. Propterea que medium iustitiæ appellatur medium rei, & non medium rationis: & item quia in medio iustitiæ D ratio pendet ex natura rei, & non natura rei ex ratione constituente, sed approbante, ut diximus: idcircò medium iustitiæ est certum & firmum, nec potest ratio aliud constituere. Cum tamen in alijs virtutibus non sit certum, & diffinitum medium ex natura rei, sed illud ratio constituat. Verbi gratia, temperantia consistit in mediocritate passionum, ut, scilicet, non plus minusue quis suscipiat, quàm oportet, hoc tamen plus, & minus non sumitur ex ipsa natura rerum, scilicet, libram omnes sumant, aut tali certa hora: sed prout expedit vniuscuiusque ualetudini, pro loco & tempore. Quare quod parcissimo Diogeni multum erat, voraci Miloni, qui [vt est in fabulis] integrum ede-E bat bouem, erat paruum. Medium autem iustitię, quia consistit in rerum æqualitate ad alterum, non ex illa rationis consideratione: sed ex ipsa rerum natura sumitur. Vnde si quis emat domum, aut alienas operas conducat pretium rebus ipsis debet æquari: sicut duæ quantitates natura sua sunt æquales.

Mediũ iustitiæ quare dicitur rei, & non rationis.

Argumentum.

Sed contra hoc est argumentum: In alijs uirtutibus à iustitia ex natura rei inuenitur medium. In materia enim temperantiæ inuenitur aliquid, quod est licitum, & aliquid quod est illicitum, non considerando personas, sed rem. Nam si quęratur, an sit licitum adulterari? dicimus, quod non nulla facta comparatione ad personas: ergo falsum est, quod in alijs uirtutibus à iustitia medium non est rei, sed rationis.

1. respondetur.

Ad hoc argũ respondetur primò, quòd, licet in

A materia temperantiæ, & fortitudinis, aliquando sit medium determinatum ex natura rei; non tamē sēper, sed quasi sempet pendet ex ratione, & ex circunstantijs: & tamen in materia iustitiæ sempet est determinatum. Et hòc uoluit dicere D.Tho. Vel secundo respondetur, quod medium in alijs virtutibus à iustitia semper respicit circunstantias personarum: & ex consequenti etiam mensuratur ratione. Et ad argumētum dico, quòd in illo medio, fornicari, vel adulterari includuntur etiam circunstantiæ personarum, scilicet, quod est accessus ad non suam; & propterea est actus illicitus. De hac re videndi sunt D.Tho. & Caiet. 1.2.q.64.art.2. De qua etiam nos dicemus infra.q.61.cum ostenderimus, hoc medium rei aliter constitui in iustitia commutatiua, & aliter in iustitia distributiua; & quòd est proprium iustitiæ B particularis, respicere medium rei. Nam generalis non solum circa hoc versatur; sed etiam diffunditur ad omnes virtutum materias, referendo illas in bonum commune; ut dictum est.

a respondetur.

Vltimò circa istum articulum est aduertendum, quòd quando communiter dicitur virtutes morales consistere in medio, & habere extrema vitiosa, hoc non est intelligendum, ut iacet. Est enim impossibile, quòd actio virtutis, vt sic, cōsistat in medio, & habeat extrema vitiosa. Et ratio est: Quia cū actio virtutis, vt sic, sit intrinsecè, & essentialiter bona; non potest fieri, ut consistat in medio, & habeat extrema vitiosa. Sed significatur his verbis quædam differen- C tia, quæ solet assignari inter virtutes morales ex vna parte, & Theologicas ex alia. Et differentia est, quod virtutes morales suscipiunt medium; Theologicæ verò non. Quod est intelligendum ex parte materiæ, circa quam versantur. Quia enim obiectum, circa quod versantur virtutes Theologicæ, est Deus in seipso, idcircò ex parte huius obiecti uirtutes Theologicæ non possunt suscipere medium, nec habere extrema vitiosa. At verò virtutes morales, quia versantur circa res creatas, ideircò ex parte huius materiæ, circa quam versantur, suscipiunt medium; & possunt habere extrema vitiosa. De quo etiam nos diximus supra, quæst. 17.art.5. circa finem. D

Qualiter est intelligēdum, qđ virtutes morales consistunt in medio.

ARTICVLVS XI.

Vtrùm actus iustitiæ sit, reddere vnicuique quod suum est.

AD Vndecimum sic proceditur. Videtur ꝙ actus iustitiæ non sit reddere vnicuique quod suum est. Augu. enim. 14. de Trin. attribuit iustitiæ subuenire miseris. Sed in subueniendo miseris non tribuimus eis quæ sunt eorū sed magis quæ sunt nostra: ergo iustitiæ actus non est tribuere vnicuique quod suum est.*

2. Præterea, Tullius in lib. de Offic. dicit, ꝙ beneficentia, quam benignitatem vel liberalitatem appellare licet, ad iustitiam pertinet. Sed liberalitatis est de E proprio dare alicui, non de eo quod est eius: ergo iustitiæ actus non est, reddere unicuique, quod suum est.*

3. Præterea, Ad iustitiam pertinet, non solum res dispensare debito modo, sed etiam iniuriosas actiones prohibere, putà, homicidia, adulteria, & alia huiusmodi. Sed reddere, quod suum est, videtur solum ad dispensationem rerum pertinere. Ergo non sufficienter per hoc notificatur actus iustitiæ, quòd dicitur, actus eius esse, reddere unicuique, quod suum est.

Sed contra est, ꝙ Ambr. dicit in primo de Offi. Iustitia est, quæ unicuique quod suum est tribuit, alie- A num non uendicat, vtilitatem propriam negligit, vt communem æquitatem custodiat.*

In q. 66. ar. 3. & 5. cor. & 1. par. q. 21. ar. 1. co. & 2. di. 27. art. 3. cor. & ad 3.

Lib. 14. cap. 9. circa. fi. tom. 3.

Lib. 1. in c. de iustitia. circa prin.

Lib. 1. cap. 24. circa fi. tom. 1.

*Respondeo dicendum, ꝙ sicut dictum * est, materia iustitiæ est operatio exterior; secundum quod ipsa vel res, qua per eam utimur, proportionatur alteri personæ, ad quam per iustitiam ordinamur. Hoc autem dicitur, esse suum unicuique personæ, quod ei secundum proportionis æqualitatem debetur. Et ideo proprius actus iustitiæ nihil aliud est, quàm reddere vnicuique, quod suum est.*

Art. 9. & 10. hui' quæst.

*Ad Primum ergo dicendum, ꝙ iustitiæ, cum sit virtus cardinalis, quædam aliæ uirtutes secundariè adiunguntur: sicut misericordia, liberalitas, & alia bu- B iusmodi virtutes; vt infrà * patebit. Et ideo subuenire miseris, quod pertinet ad misericordiam, siue ad pietatem, & liberaliter benefacere, quod pertinet ad liberalitatem, per quandam reductionem attribuitur iustitiæ, sicut principali virtuti. Et per hoc patet responsio ad secundum.*

Quæst. 10. art. 1.

*Ad tertium dicendum, quòd sicut Philosophus * dicit in 5. Ethi. Omne superfluum in his, quæ ad iustitiam pertinent, lucrum extenso nomine vocatur: sicut & omne quod minus est, vocatur damnum. Et hoc ideò, quia iustitia prius est exercita, & cōmunis exer- C citetur in voluntarijs commutationibus rerum, putà emptione & uenditione, in quibus propriè hæc nomina dicuntur. Et exinde deriuantur hæc nomina ad omnia, circa quæ potest esse iustitia. Et eadem ratio est de hoc, quod est reddere unicuique quod suum est.*

Lib. 5. cap. 4. tom. 5.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondit D.Tho. vnica conclusione affirmatiua. Et probatur: Materia, circa quam versatur iustitia, est operatio exterior, secundum quòd ipsa, uel res, qua per eam vtimur, proportionatur illi personæ, ad quam per iustitiam ordinamur: sed hoc D est, ius suū vnicuique reddere; ergo proprius actus iustitiæ est, reddere vnicuique, quod suum est.

EXPLICATIO ARTICVLI.

CIrca istum articulum est aduertendum; ꝙ ibi eo loquitur D.Tho. tam de iustitia legali, q̄ particulari: cum. n. vtraque sit perfectè iustitia, ut ex superioribus constat: ad vtramque ꝓpriè pertinebit, ius suū vnicuique tribuere. Et siquis argumentetur: Si actus iustitiæ legalis esset, reddere vnicuique, quod suum est, sequeretur, quod qui eam transgrederetur, obligaretur ad restitutionem; consequēs aūt est falsum: tum, quia ciuis non adiuuans rempublicam in necessitate, & similiter qui non pugnat pro bono rei- E publicæ, cùm debet, peccat cōtra iustitiam legalem; & tñ certum est, ꝙ transacta illa necessitate, nihil tenetur restituere reipublicæ: &, item qui non dat superflua pauperibus, peccat cōtra iustitiam legalem, ut dicit D.Tho. infra. q. 118. art. 4. ad. 2. & tñ non tenetur deinde restituere: ut diximus in materia de eleemosyna: ergo & illud, ex quo sequitur. R̄ndetur, negando sequelam. Ad hoc. n. vt aliqua sit perfecta iustitia, non est necessarium, ꝙ eius transgressio obliget ad restitutionem. Iustitia. o. legalis est verè, & propriè iustitia, ut diximus supra: & tñ qui illā trāsgreditur, nihil tenetur restituere, nisi simul & uiolet iustitiā particularē. Et rō est: Quia cū illud, qđ per solā iustitiā legalem debet reipublicæ, aut pauperibus nulli illorū sit appropriatū: sed verè est eius, q̄ illud possidet, fit, ut si nō det, quāuis peccet mortaliter, tñ non

Conclusio D.Tho. intelligitur esse de iustitia legali, quā particulari.

Ad hoc vt aliqua sit perfecta iustitia, nō est necessariū, ut obliget ad restitutionem.

A non teneatur ad restitutionem. Et si fiat instantia: Iudex potest compellere talem ciuem ad defendendum bonum commune ex iustitia; ergo si nō defendat tenetur ad restitutionem: respondetur concesso antecedenti, negando consequentiam. Potest enim quisque compelli à iudice, vt præstet officium, quod debet ex iustitia legali: sicut quod succurrat pauperi grauiter laboranti, si habet bona superflua; non tamen ideò manet obligatus ad restitutionem, si non faciat, licet peccet mortaliter. Hoc dixerim cōtra Magistrum Nauarro; qui in tractatu de redditibus Ecclesiasticis, tenet clericos teneri ad eleemosynas ex superfluo sub pœna restitutionis. Et ad id inducitur ex eo, q si non facerent possent à iudice compelli. Cùm tamen hæc consequentia nullam habeat vim, & B patiatur quam plurimas instantias. In multis.n. datur actio filijs contra parentes, quos iudex potest cōpellere ad præbendum alimenta filijs coniugatis. Et tamen certum est, quod si ante sententiā non præbeāt, non tenentur ad restitutionem. Et simile est de clerico non dante eleemosynam, ut docet rectè Caietanus. 2.2.q.118.art.4.ad 2. Est ergo proprius actus cuiuscunq; iustitiæ siue particularis, siue legalis, ius suū vnicuique tribuere, vt dicit D.Tho. in hoc articulo. Si.n. obiectum iustitiæ est, constituere medium in rebus, quo æqualitas inter homines constet; & æqualitas est idem, quod iustum, iustum autem, ut supra diximus, est idē prorsus, quod ius; manifestè sequitur propriū actum iustitiæ esse, ius suum vnicuique tri- C buere, ut iurisconsultus in diffinitione superius posita affirmauit, cui & consonat D. Ambros. lib. primo de Offic. dicens: Iustitia est, quæ vnicuique, quod suū est, tribuit, alienum non vendicat, vtilitatem propriā negligit, vt cōmunem æquitatem custodiat. In hoc autem, quod dicitur, ius suum vnicuique tribuere, etiam includitur hoc, q est, neminem lædere, quod & Ambrosius explicuit dum dixit; alienum non vēdicare. Iustitia namque licet prius conueniat commutationibus voluntarijs, in quibus vterque cōtrahentium alteri tribuit, deriuatur tamen ab inuoluntarijs, quibus alter ab altero inuito, quippiam aufert, quod est lædere,

Impugnatur Naua.

Propius actus cuiuscunque iustitiæ est, ius suū vnicuique tribuere.

D. Ambros.

D

ARTICVLVS XII.

Vtrùm iustitia præemineat inter omnes virtutes morales?

AD duodecimum sic proceditur. Videtur, q iustitia non præemineat inter omnes virtutes morales. Ad iustitiam.n. pertinet, reddere alteri, quod suum est. Ad liberalitatem autem pertinet de proprio dare, q virtuosius est. Ergo liberalitas est maior virtus, quam iustitia.

Annot. Inf. q.133. art.12. Et q.141. art.8. Et q.66. art.4 & 3. dist. 35.q.1. art. 3.q.1.cor.

*2. Præterea, Nihil ornatur nisi per aliquid dignius se. Sed magnanimitas est ornamentum & iustitiæ & omnium virtutum: vt dicitur * in 4. Ethic. Ergo magnanimitas est nobilior, quàm iustitia.* E

Lib.4. ca.3. ante me. tomo 5.

*3. Præterea; Virtus est circa difficile & bonum, vt dicitur * in 2. Ethic. Sed fortitudo est magis circa difficilia, quam iustitia, idest, circa pericula mortis, vt dicitur * in 3. Eth. Ergo fortitudo est nobilior iustitia.*

Lib.2. ca.3. circa finem tom.5.

Lib.3 ca. 6. & 7. simul tom.5.

*Sed contra est, q Tullius dicit * in 1. de Offic. In iustitia virtutis splendor est maximus, ex qua boni viri nominantur.*

Lib. 1. in c. de iustitia circa princ.

Respondeo dicendum; q si loquamur de iustitia legali, manifestū est, q ipsa est præclarior inter oēs virtutes morales, in quantum bonum cōe præeminet bono singulari vnius personæ. Et secundum hoc Philo. in A *5. Ethic. † dicit, q præclarissima virtutum videtur esse iustitia, & neq; est Hesperus, neq; Lucifer ita admirabilis. Sed & si loquamur de iustitia particulari, præcellit inter alias virtutes morales, duplici ratione. Quarum prima potest sumi ex parte subiecti; quia scilicet est in nobiliori parte animæ, idest, in appetitu rationali. s. in voluntate, alijs virtutibus moralibus existentibus in appetitu sensitiuo, ad quem pertinent passiones, quæ sunt materia aliarum virtutum moraliū. Secunda ratio sumitur ex parte obiecti. Nam aliæ virtutes laudantur solum secundum bonum ipsius virtuosi. Iustitia autem laudatur, secundum quod virtuosus ad* B *alium bene se habet. Et sic iustitia quodammodo est bonum alterius, vt dicitur † in 5. Ethic. Et propter hoc Philos. dicit in 1. * Rhet. Necesse est maximas virtutes esse eas, quæ sunt alijs honestissimæ: siquidem est virtus potentia benefactiua. Propter hoc & fortes, et iustos maximè honorant, quoniam fortitudo est vtilis in bello, iustitia autem in bello & in pace.*

Lib.5. ca.1. aliquantulum ante fi. tom.5.

Lib.1. Rhe. c.9 paulo à prin. tom 6.

Ad primum ergo dicendum, q liberalitas etsi de suo det: tamen hoc facit, in quantum in hoc considerat propriæ virtutis bonum. Iustitia autem dat alteri, quod suum est, quasi considerans bonum commune. Et C *propterea iustitia obseruatur ad omnes: liberalitas autem ad omnes se extendere non potest. Et iterum liberalitas, quæ de suo dat, supra iustitiam fundatur, per quam vnicuique quod suum est, tribuitur.*

Ad secundum dicendum, q magnanimitas quando superuenit iustitiæ, auget eius bonitatem, quæ tamē sine iustitia nec virtutis rationem haberet.

Ad tertium dicendum, q fortitudo etsi cōsistat circa difficiliora, non tamen est circa meliora; cum sit solum in bello vtilis: iustitia autem & in pace et in bello, sicut dictum † est.

In cor. art.

SVMMA TEXTVS.

D SVpposito, q Iustitia est duplex, vna cōmunis, seu legalis, altera particularis, respōdet D. Tho. ad propositam difficultatem per duas propositiones. Prima conclusio: Iustitia legalis est nobilior cæteris virtutibus moralibus. Probatur: Iustitia legalis respicit bonum cōe, & aliæ virtutes morales respiciunt bonum particulare: ergo Iustitia legalis præstat cæteris virtutibus moralibus. Probo consequentiam. Nam bonum cōe multò præstantius est bono particulari, & ppterea dixit Aristot. lib. 5. Ethi. c. 1. de Iustitia legali; quod nec Hesperus, nec Lucifer est itá admirabilis. Secunda conclusio: Etiam iustitia particularis præstat cæteris virtutibus moralibus. E Probatur primò: Nam Iustitia particularis subiectatur in voluntate, & aliæ virtutes morales subiectantur in appetitu sensitiuo. Certum est autem, q voluntas multò excellētior est appetitu sensitiuo. Secundò: Quia iustitia non solum respicit bonum proprium, sed etiam bonum alterius: cùm tamen cæteræ virtutes morales solùm respiciāt bonum ipsius operantis: & sic Iustitia videtur esse præstantior.

EXPLICATIO ARTICVLI.

CIrca istum articulum est aduertendum primò; q de comparatione virtutū moralium inter sese, & de comparatione illarū ad alias virtutes siue intellectuales, siue theologicas, agit ex ꝓfesso D. Tho. 1.2.q.

Quæstio de comparatione virtutū sæpe repetita à D. Th.

1.2.q.66.per totā.Deinde in hac ſcda ſecundæ, decies inquirit de quibuſdam uirtutibus in particulari, an ſint omnium maxime. Nam de mīa id quærit ſupra q.30.art.4.& de iuſtitia in iſto articulo, & de religione, q.81.art.6.& de obedientia q.104.art.3. & de liberalitate, q.117.art.6.& de fortitudine q.123.art.12.& de patientia q.136.art.2. & de temperantia q.141. art. 8.& de virginitate q.152. artic.5.& de humilitate q. 161.art.5.Et oībus illis concedit quandam eminentiam ſupra cæteras quantum ad aliquid. Ex quo fit, vt eo mō, quo Eccleſia canit de quocunque confeſſore pontifice, quod non eſt inuentus ſimilis illi; ità ēt & nos dicere poſſimus de ſingulis uirtutibus, quod non eſt inuenta ſimilis illi. Sed in præſenti non agitur de illa particulari excellentia, quam unaquæque virtus in ſuo genere ſuper alias habet, ſed tantum inquirimus, quænam illarum ſimpliciter & abſolutè dicenda ſit cæteris præſtantior.

Virtutes Theologicæ ſunt præſtantiores quibuſcunque moralibus.

Secundo eſt aduertendū, qđ in præſenti non comparat D.Tho. Iuſtitiam cum virtutibus Theologicis, quas certū eſt eſſe longè præſtantiores quibuſcūque virtutibus moralibus; ut diximus ſup.q.23.ar.6. Sed nec comparat illam cum uirtutibus intellectualibus, nec cum prudentia, qnāuis ſit uirtus moralis, tum, quia de hoc agit 1.2.q.66. tum etiam, quia certum eſt prudentiam præſtantiorem eſſe quacunque Iuſtitia, ut docet D.Tho.in hac 2.2.q.123.art.12. Vbi dicit, quod prudentia ideò præſtat cæteris virtutibus, quia eſt earum moderatrix, regula, & forma, ſicut charitas uirtutum infuſarū: ſed cōparat Iuſtitiā cum uirtutibus moralibus, quæ in appetitu ſenſitiuo ſubiectantur: ut ex rōnibus illius colligere licet. Cæterū vt quid in hac re dicendum ſit, clarius innoteſcat: operæ pretium duximus in præſenti nō ſolum comparare Iuſtitiam ad uirtutes morales in appetitu ſenſitiuo ſubiectaras, ſed etiam ad omnes alias, quæ ſubiectantur in uoluntate, ut religio, atque adeo ad omnes illas, quæ recipiuntur in intellectu, propterea que appellantur intellectuales uirtutes. Vnde fit

Quæſtio vniuerſalis de comparatione virtutum humanarum inter ſe.

vniuerſalis quæſtio: vtrùm iuſtitia, ſiue generalis, ſiue particularis, ſit nobilior cæteris virtutibus humanis, tam intellectiuis, quam moralibus? (theologicis duntaxat uirtutibus exceptis) In qua re quot capita tot ſententiæ. Quidam enim dicunt, quòd non ſolum iuſtitia: ſed etiā omnes aliæ uirtutes morales præſtant intellectualibus. Alij uerò, quòd intellectuales ſint eminentiores, iuſtitia tamen legalis eſt præſtantior quibuſcunque uirtutibus moralibus, tam in appetitu ſenſitiuo, quam in uoluntate exiſtentibus. Tandem alij dicunt, quòd quāuis iuſtitia legalis ſit præſtantior illis uirtutibus moralibus, quæ ſunt in appetitu ſenſitiuo: non tamen præſtat omnibus illis, quæ ſubiectantur in uoluntate: quales ſunt religio, pietas, & miſericordia. Quorum authorum fundamenta poſtea à nobis proponentur, cum quid circa unam quamque rem ſit dicendum, aliquibus propoſitionibus explicuerimus.

Diuerſitas opinionū.

Prima concluſio.

Prima concluſio: Virtutes intellectuales ſimpliciter ſunt præſtantiores quibuſcunque virtutibus moralibus. Hanc concluſionem ponit Diuus Th. 2.2. quæſt.66. artic.3. Et eſt aduertendum, quòd in ea tantum fit comparatio virtutum intellectualium ad morales acquiſitas in appetitu exiſtentes, ſiue ille appetitus ſit rationalis, ſiue ſenſitiuus. Nam prudētia, q̄ ſimul eſt virtus moralis, & intellectualis non ſolum excedit uirtutes morales, ſed & alias intellectuales, ut docet D.Tho.2.2.quæſt.47.artic.4. Et probatur noſtra concluſio, primo ex ratione ſubiecti. Nā virtutes intellectuales collocantur in intellectu, & morales in appetitu; intellectus autem præſtantior eſt uoluntate: tum, quia intellectus eſt rationalis per eſſentiam, uoluntas verò per participationē, vt dicit Ariſt. 1.Ethic.ca.vltimo: tum etiam, quia perfectio uoluntatis in hoc conſiſtit, ut intellectui, & rationi obtemperet.

Virtutes intellectuales ſimpliciter præſtāt quibuſcunque moralibus.

Secundo idem probatur: Nam virtutes accipiunt ſpeciem, & potiſſimam ſuā nobilitatem ex obiecto: ſed obiectum uirtutū intellectualiū ex genere ſuo eſt præſtantius obiecto uirtutū moraliū: obiectū.n. uirtutū intellectualiū eſt verum, qđ ſanè eſt magis purū & denudatū à materia, q̄ bonū, quod eſt obiectum uirtutum moralium; nam uoluntas, cuius eſt reſpicere bonū, fertur ad res prout ſunt in ſe ipſis: & certum eſt, quod exiſtentia rerum eſt cōditio materialis, & ipſius indiuidui: ergo uirtutes intellectuales ex parte obiecti, atque ex conſequenti ſimpliciter ſunt nobiliores uirtutibus moralibus. Non negamus, quin intellectus ſingularia etiam, & rerum exiſtentias cognoſcere poſſit. Nec etiam negamus, quin vice verſa voluntas poſſit quoque appetere bonum in communi. Sed in hoc conſtituimus differentiam inter intellectum, & voluntatem; qđ intellectus cum ſit potentia apprehenſiua, & iudicatiua in hoc perficitur, quod eſt verum cognoſcere: quamuis ipſum verum non exiſtat in rerū natura. At vero appetitus, quia fertur in obiectum, nihil appetit, niſi, ut illo exiſtēti in rerum natura fruatur, illudque poſſideat. Et ſic obiectum intellectus ſimpliciter eſt abſtractius & nobilius, quàm obiectum voluntatis.

Diſcrimen inter intellectum, & uoluntatē.

Tertio probatur concluſio: Fœlicitas, & beatitudo hominis conſtituitur ab Ariſt. lib.10. Ethic.cap.6.7.& 10. in operationibus uirtutum intellectualiū, non ſolum, quia ſunt in nobiliori potētia, & de meliori obiecto; ſed etiā, quia ſunt magis diuturnæ, & continuæ, & neceſſariæ, & in quibus homo maiorem accipit uoluptatē, & ſuauitatem, quā in operationibus virtutum moralium: ergo uirtutes intellectuales ſimpliciter, & ex ſuo genere præſtāt moralibus. Et confirmatur: Vita contemplatiua p̄ſtantior eſt uita actiua, ut communiter dicunt Doctores. Idq; probant ex Lucæ cap.10. Vbi loquens Chriſtus de uita actiua, & contemplatiua dixit: Martha Martha, ſolicita es, & turbaris erga plurima: porro vnum eſt neceſſarium: Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea: ſed uita contemplatiua conſiſtit in exercitio uirtutum intellectualium; actiua autem in exercitio uirtutum moralium: ergo virtutes intellectuales ex genere ſuo præſtant moralibus.

1. Argum. Contra p̄dictam concluſionem.

Sed contra iſtam concluſionem ſunt quam plurima argumenta, quæ maximam habent difficultatē. Primum eſt: Propria ratio uirtutis, ut ex nomine ipſo colligere licet, eſt applicare potentiam ad uſum: ſed uirtutes intellectuales dant facultatem operādi, putà cognitionem, & nō rectum vſum, ut docet D. Tho.1.2.q.56.art.3.& q.57.art.1. Virtutes autem morales dant facultatē, & rectū uſum: inclinant.n. ad recte operandum: ergo uirtutes morales ſunt præſtātiores intellectualibus.

2 Argum.

Secundo: Virtutes intellectuales non faciunt hominem bonum ſimpliciter, ſed bonum rectorem, vel Theologum: uirtutes autem morales faciunt bonum habentem, & eius opus bonum reddunt: ergo morales præſtant dignitate & excellentia. Et confirmatur: Virtutes intellectuales ſunt communes bonis & malis: morales vero tantum competunt uiris bonis: ergo morales ſunt præſtantiores.

3. Argum.

Tertio: Dignitas virtutis per ordinem ad ſupremam fœlicitatem debet abſolutè, & ſimpliciter conſiderari: ità, ſcilicet, ut ea dicatur præſtantior uirtus, qua magis homo appropinquat ſupremæ fœlicitati: ſed tales ſunt virtutes morales, & non intellectuales: ergo morales præſtant intellectualibus.

Vlt. Argu.

Vltimo: Diffinitiones virtutis ab Ariſtotele, & ab alijs Doctoribus communiter receptæ (quales ſunt iſtæ: Virtus eſt, quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit; & illa virtus eſt habitus in medio conſiſtens electiuus, prout ſapiens determinauerit, & illa virtus eſt bona qualitas mentis, qua rectè viuitur) illæ, inquam, diffinitiones, vel non conueniunt virtutibus iotellectualibus vel potiſſimè conueniunt moralibus; vt ſatis conſtare poterit intuenti: ergo uirtutes morales ſunt præſtantiores, & digniores intellectualibus.

Sententia Caietani, & Conrad.

Propter hæc argumenta quidam authores inter quos præcipui ſunt Caietanus, & Conradus ſuper 1. 2. q. 66. art. 3. dicunt, ꝙ virtutes intellectuales in rõne habitus, & entis ſunt præſtantiores; tamen in ratione virtutis præſtant morales; idq; dicunt eſſe de mente D. Thom. in illo articulo, ubi has duas concluſiones conſtituit. Prima eſt: Loquendo de virtutib. ſimpliciter, & ſecundum ſe; intellectuales ſunt præſtantiores moralibus. Secunda propoſitio: Virtutes morales in ratione virtutis nobiliores ſunt, quàm intellectuales. Itaque dicunt iſti authores mentẽ D. Tho. eſſe (quam & ipſi ſequuntur) quod quemadmodum quando vna ſtatua eſt perperam expreſſa in auro, altera autem optime in plumbo, prior figura in genere entis eſt perfectior, ſecunda verò in ratione artis, & figuræ; ita etiam in noſtro propoſito virtutes intellectuales in ratione habitus, & entis ſunt præſtantiores, ſed in ratione virtutis excedunt morales.

Impugnatur ſententia Caiet.

Cæterum meo iudicio hæc ſententia Caietani, atque Conradi, nec eſt vera, nec ad mentẽ D. Tho. (C) Et quidem quod non ſit vera probatur omnib. illis rationibus, quibus ſupra probauimus, uirtutes intellectuales ſecundum ſe & ſimpliciter eſſe meliores moralibus, quæ debent procedere de virtutibus formaliter, & non tantũ materialiter, & in ratione entis. Alioqui non rectè concederemus virtutes intellectuales eſſe præſtantiores; ſed quod res, quæ ſunt virtutes intellectuales, præſtant virtutibus moralib. qua ratione nullus vſque adhuc eſt loquutus. Sed qđ nec etiam hæc fuerit mens D. Thom. probatur manifeſtè. Nam eo in loco Sanctus Doctor agit de excellentia, & æqualitate virtutum, in quantum ſunt virtutes. Et dicit in prima propoſitione; ꝙ virtutes intellectuales ſecundum ſe ſunt meliores moralib. (D) ergo loquitur de virtutibus formaliter, & non ſolũ in ratione entis. Probo conſequentiam: Quia alioqui non reſponderet ad propoſitum. Item D. Thom. ibi oſtendit perfectionem virtutum intellectualium ſuper alias ex præſtantia obiecti: ſed certum eſt, ꝙ virtutes in eſſe uirtutis ſpecificantur ex obiecto, & non materialiter, & in ratione entis: ergo loquitur de virtutibus formaliter. Item in fine articuli dicit, ꝙ virtutes intellectuales ſunt perfectiores habitus, & ſunt virtutes: ergo ſunt perfectiores virtutes. Probo conſequentiam à ſimili: Nam bene valet: Iſtud eſt perfectius ens, & eſt ſubſtantia: ergo eſt perfectior ſubſtantia.

Sententia autoris.

Quo circà hac ſententia Caietani omiſſa, ſimpliciter dicendum exiſtimo; ꝙ uirtutes intellectuales, in eſſe virtutis ſubſtantialiter, & ſecundum ſe præſtant moralibus. (E) Et ita nos intelligimus noſtrã primam concluſionem. Et pro ſolutione argumentorũ contra illam facta, aduertendum eſt ex D. Tho. 1. 2. quæſt. ſuperius citata, fieri poſſe, ꝙ id, quod ſimpliciter melius eſt, ſecundum quid non ſit alicui propter neceſſitatem melius. Vt, v. g. philoſophari melius eſt ſimpliciter, quàm ditari, inopi tamẽ propter neceſſitatem melius eſt ditari. Et ita contingit in noſtro propoſito.

Id qđ ſimpliciter eſt melius, poteſt ſecundum quid alicui melius non eſſe.

Licet enim virtutes intellectuales meliores ſint moralibus ratione obiecti, penes quod (A) excellentia gradus ſimpliciter exiſtimatur: morales tamẽ ſunt meliores reſpectu noſtri; quia plus participant generalem rationem virtutis, quæ eſt ordinate ad actum & vſum, propterea quòd ſunt in appetitu, cuius eſt mouere alias potentias, & compellere ad opus: & perfectio noſtra p̱ iſto ſtatu cõſiſtit in operatione. Vnde ſolum per virtutes morales dicitur homo ſimpliciter bonus, & ſimpliciter ſtudioſus, & nõ per intellectuales: quia morales ſunt, quibus homo tantum operatur bonum honeſtum.

1. Corolla. Falſitas ex ſe eſt quid peius, quã malitia moralis.

Ex hac doctrina infero primò, quòd falſitas, quæ eſt malum intellectus, eſt quid peius in ſe, quam malitia moralis, quatenus præciſe opponitur virtutibus moralibus. Nam malitia moralis, ut opponitur charitati eſt maius malum; quia, ut ſic, opponitur bono (B) diuino in ſeipſo. Et ratio eſt; quoniam falſitas tollit maius bonum in ſe, quàm malitia moralis: quamuis malitia moralis tollat nobis bona magis neceſſaria, ſcilicet, virtutes morales.

Bonitas intellectus ex ſe pſtat bonitate morali.

Infero ſecundò, quòd bonitas intellectus, quæ eſt ueritas, eſt multò maior bonitas, & perfectior bonitate uirtutum moraliũ acquiſitarum exiſtentium in uoluntate & in appetitu. Et ſi fiat argumentum: Simul cum bonitate & ueritate intellectus poteſt ſtare malitia & peccatum: at uerò ſimul cum bonitate morali uoluntatis non poteſt ſtare malitia: ergo pſtantior eſt bonitas moralis, quam bonitas intellectus: Reſpondetur, ꝙ perfectio alicuius rei non eſt conſideranda ex adiunctis, & alienis; ſed ex proprijs & intrinſecis. Et quoniã ex proprijs ueritas & obiectum intellectus habent (C) multò maiorem perfectionem, quàm habeant uirtutes morales; hinc fit, ut ſimpliciter ueritas intellectus dicatur multò maior bonitas, quam moralis, non obſtante, quòd ex alia parte ſecum admittit malitiam, & peccatum, quod eſt per accidens.

Ad 1. argumentum.

His conſtitutis ad primum argumentum reſpondetur; illud quidem probare, quod uirtutes morales reſpectu noſtri, & ſecundũ quid, ſunt meliores intellectualibus: quia, ſ. præſtant facultatem, & rectũ uſum operationum; quod nos libenter cõcedimus. Cum hoc tamẽ ſtat, quòd iotellectuales ſimpliciter, & ex parte obiecti ſint meliores, ut diximus. Et ſic nihil obſtat argumentum.

Ad 2. cum ſua confirmatione.

Et ex eadem doctrina reſpondetur facilè ad ſecundum cum ſua confirmatione. (D)

Ad 3. argu.

Ad tertium argumentum reſpondetur conceſſa maiori, negando mioorem. Quamuis enim in ordine ad fœlicitatem ſint virtutes exiſtimandæ: digniores tamen ſunt illæ, in quibus conſiſtit fœlicitas, q̄ illæ, per quas ad fœlicitatem tendimus. Et licèt p̱ uirtutes morales illuc progrediamur: contemplatione tamen, Deo fruimur. Ex quo fit, vt, quamuis virtutes intellectuales in hac vita ſint propter morales: quia cognoſcere eſt propter operari; ſimpliciter tamẽ morales ſunt media, quibus ad ſupremam peruenimus contemplationem. Et ſic, quamuis morales in hac vita ſint magis laudabiles, intellectuales tamen ſunt præ illis honorabiliores. Laus enim debetur medijs; (E) honor autem fini.

Ad ultimũ

Ad vltimum argumẽtum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ratio eſt: Nam omnes illæ diffinitiones in argumento adductæ, dantur de virtute, non ſecundum ſe, ſed quatenus reſpicit operationem: & certum eſt, quod virtutes morales in ratione principij operatiui ſunt præſtantiores intellectualibus, vt ex ſupradictis patet.

2. Conclu.

Secunda concluſio: Iuſtitia legalis eſt præſtantiſſima inter virtutes morales in appetitu exiſtentes. Hoc dixerim propter prudentiam, quæ virtus moralis eſt exiſtens in intellectu, & omnium maxima; vt diximus ſupra queſt. 4. Hanc concluſionem ponit D. Thom.

A D. Thom. in hoc articulo, & Aristot. 5. Ethic. cap. 1. Vbi adducit illud commune prouerbiũ: Iustitia virtutem continet omnem. Et ait, ꝙ nec Hesperus, nec Lucifer adeo splendent inter astra, sicut iustitia inter virtutes. Sicut enim à sole stellæ participant perfectionẽ, & lumen; sic omnes virtutes morales bẽnt se respectu iustitiæ legalis. Et propterea dixit Cice. lib. 1. Offic. in c. de iusti. ꝙ iustitia habet maximũ splẽdorem in vita morali. Et ratio est: Nam bonum cõmune excellentius quid est, & diuinius bono priuato, & particulari: sed iustitia legalis habet pro obiecto huiusmodi bonum commune: ergo præstat cæteris virtutibus moralibus, quæ sunt particulares. Burid. 5. Ethic. q. 6. dicit, quòd illa virtus, quæ hominem bene afficit in ordine ad se ipsum, est per se præ- B stantior illa, quæ eundem hominem instituit in ordine ad bonum commune. Quia, inquit, natura atq; charitas plus inclinat hominẽ ad diligẽdũ se ipsum, quàm bonum commune. Cęterũ hæc sententia est apertè falsa, & contra omnem rationem bonæ philosophiæ; vt latè diximus supra q. 26. art. 3.

1. Argum. Contra primam conclusionem.

Sed contra cõclusionem à nobis positam sunt aliquot argumenta. Primũ est: illa est præstantior virtus, cui debetur excellentius & maius præmiũ: sed virtuti humilitatis debetur excellentius præmium, quam iustitiæ legali: ergo humilitas est præstantior virtus. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur ex illo Luc. 14. Qui se humiliat exaltabitur; & ad Philippens. 2. dicitur de Christo, Qui hu- C miliauit semetipsum: propter quod Deus exaltauit

D. August.

illum, & dedit illi nomen, &c. Item D. August. in libró de vera religione, cap. 16. inquit, quod tota vita Christi in terris, per hominem, quem suscipere dignatus est, fuit morum disciplina: sed Christus præcipuè suam humilitatem hominibus imitandam ꝓposuit; iuxta illud Matth. 11. Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde: ergo humilitas præstat omnibus alijs virtutibus. Et confirmatur ex D. Gregorio, qui in Pastorali p. 3. c. 18. non procul à principio dicit; quod argumentum redemptionis nostræ inuẽta est humilitas Dei. Quibus verbis videtur significare humilitatem esse ꝓstantissimam omniũ virtutũ.

2. Argum.

Secundo: Actus misericordiæ est leuare miseriã D aliená & defectus alterius: actus autem iustitiæ tantùm est reddere vnicuique, quod suum est: ergo præstantior est actus misericordiæ: quam actus iustitiæ. Probo consequentiam. Quoniam leuare in vniuersum omnem miseriam corporalem, & spiritualem, tam à personis priuatis, quàm à personis publicis, & à tota republica, & à toto orbe est actus penè diuinus, quo alius excellentior excogitari non potest: ergo virtus misericordiæ inter morales; præstat iustitiæ legali.

3. Argum.

Tertio: Exod. 20. Deus prius posuit præcepta pertinentia ad religionem, quam præcepta pertinentia ad iustitiam, siue communem, siue particularem: ergo religio, quæ est virtus moralis appetitiua, præstan- E tior est quacunque iustitia, etiam legali. Probo consequentiam: Nam præcepta, & ordo præceptorum proportionari debent ordini virtutum: cum præcepta dentur de actibus virtutum.

Singula hæc argumenta singulas continent difficultates, de excellentia & præstantia humilitatis, misericordiæ, & religionis supra iustitiam legalem. Vtrùm, scilicet, aliqua istarum virtutum in excellentia, & dignitate excedat iustitiam legalem; vel potius iustitia legalis excedat omnes. In qua re, ut certa ab incertis separemus, dico primò: certum esse, qđ iustitia legalis est præstantior virtus, quàm humilitas; vt expresse docet D. Thom. infra q. 161. artic. 5. Et ad primum argumentum respondetur, quod exal-

Iustitia legalis præstat humilitati.

Ad 1. argu.

A tatio non solum est præmium humilitatis: sed etiam omnium aliarum virtutum moralium. Cæterũ per quandam appropriationem accommodatur hoc ꝓmium uirtuti humilitatis. Sicut n. contemnenti terrena, promittuntur cœlestia; & sicut contemnentibus diuitias terrenas, promittuntur cœlestes thesauri; iuxta illud Matth. 6. Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, sed thesaurizate vobis thesauros in cœlo; & sicut contemnentibus mundi gaudia promittuntur consolationes celestes; iuxta illud Matth. 5. Beati, qui lugent; quoniam ipsi consolabuntur: ità etiã humilitati promittitur spiritualis exaltatio: non, quia sola ipsa mereatur; sed, quia est proprium eius contemnere terrenam sublimitatem. Ad aliud,

B quod in eodem argumento adducitur ex D. August. respondetur; quod ideo Christus nobis præcipuè humilitatem commendauit; quia per eam maximè remouetur impedimentum humanæ salutis. Quæ in hoc consistit, ut homo ad cœlestia & spiritualia tendat, à quibus impeditur, dum in terrenis magnificari audet. Cum hoc tamen stat, quod illæ virtutes præstent humilitati, quæ magis homini proficiunt: quales sunt virtutes Theologicæ, & iustitia legalis.

Misericordia præstat iustitiæ legali.

Dico secundo; etiam esse certum, quod si misericordia accipiatur pro habitu existente in voluntate, & inclinante ad leuandam miseriã proximi, & reipublicæ: sic misericordia est præstantior virtus, quàm iustitia legalis. Est enim iste habitus penè diuinus,

C acceditque quam proximè ad naturã virtutũ Theologicarum: imò est filius charitatis, & quasi pars illius. Propterea que disputauit D. Thom. de misericordia immediatè post titulum de charitate. Imò & secundũ aliquam rationem misericordia potest dici maior virtus, quàm charitas, vt diximus supra q. 30. art. 4. Quo circà quando in præsenti dicimus, iustitiam legalem esse præstantissimã inter uirtutes morales in appetitu existentibus, non uenit comparanda misericordia. Nisi fortè loquamur de misericordia pro tristitia, & commiseratione alienæ miseriæ ratione regulata in appetitu sensitiuo existente; quæ quidem multo imperfectior est, quam iustitia. Et per hoc patet solutio ad secũdum argumentum. Itaque

Ad 2. argu.

D hæc certa sunt. Sed dubium est de religione, utrum sit præstantior uirtus, quàm iustitia legalis. Caietanus infra q. 81. art. 6. partem tenet negatiuam, idque dicit esse de mente D. Thom. in hoc articulo. Vbi comparans iustitiam legalem cum omnibus virtutibus moralibus in appetitu existentibus, dicit, eam esse omnium præstantissimam. Quod & colligi videtur ex Arist. de iustitia dicente, quod nec Lucifer est adeo admirabilis. Argumenta autem quibus hęc sententia probatur sunt huiusmodi. Primum: Iustitia legalis est quædam uirtus generalis, & Architectonica; comparaturque ad religionem, sicut totũ ad suam partem: Religio enim est pars potentialis iustitiæ legalis: ergo iustitia legalis est præstãtior re-

Dubium de religione.
Sententia Caietani.

E ligione. Probo cõseqnentiam: Nam totum semper est præstantius sua parte, tanquam id, quod continet perfectionem suarum partium. Secundo: Sicut ad iustitiam legalem pertinet ordinare quę sunt temperati, atque fortis: ita etiam pertinet ordinare quæ sunt religionis: lex enim, quæ est actus elicitus iustitiæ legalis sicut præcipit quæ sunt temperati atque fortis: ita etiam præcipit quæ sunt religionis: qualiter, scilicet, Deo exhibeamus debitum cultum: ergo sicut iustitia legalis est præstantior temperantia & fortitudine: ita etiam est præstantior religione. In hoc tamen sit tertia conclusio. Religio est præstantior uirtus, quàm iustitia legalis. Et probatur primo argumento tertio loco posito, contra secundam conclusionem. Item secundo: Ea, quæ sunt ad finem, sor-

3. Conclus. Religio est præstantior virtus quã iustitia legalis.

tiuntur

tinntur suam bonitatem ex ordine ad finem: ergo quanto aliqua fuerint propinquiora fini, tanto maiorem bonitatem sortiuntur: sed religio inter omnes virtutes morales directè & per se immediatius, atque propinquius respicit Deum, tanquam finem: directè enim, & per se religio offert Deo cultum, & honorem, & sacrificium: ratioque immediata, propter quam Deum colimus, offerendo ei oblationes, & sacrificia est excellẽtia diuinæ bonitatis in se ipsa: ergo religio est excellentissima inter omnes uirtutes morales. Item ex sententia Caietani, religio, tanquam prima inter omnes virtutes morales, attingit conditionem superioris naturæ & superioris virtutis eo q̃ supremum infimi attingit, infimum supremi: sed superiores virtutes sunt Theologicæ: ergo B religio ex sententia Caietani attingit conditionem virtutum Theologicarum; Et est quodam modo participatiuè virtus Theologica: atque ex consequenti non sibi satis constat, cum in præsenti dicit iustitiã legalem esse præstantiorem religione. Et confirmatur ex D. Tho. qui in quæstione de religione infra, dicit, quòd quamuis religio non habeat Deum pro obiecto quod, quia non versatur circa Deum, tanquam circa propriam materiam: sed versatur circa mentem humanam, & circa operationes interiores, & exteriores, & circa sacrificia & orationes, illa omnia Deo offerendo; habet tamen Deum pro obiecto cui: atque ex consequenti præstat cæteris virtutibus moralibus. Et ad primum argumentum pro sententia Caietani C respondetur; quòd quamuis religio in ratione iustitiæ sit pars potentialis illius, & sic imperfectior, vt diximus supra articulo quinto, huius quæstionis; in ratione tamen virtutis est præstãtior illa: nec ex hoc aliquod sequitur inconueniens. Ad secundum respondetur, illud quidem probare, quòd iustitia legalis secundum quid, hoc est, in quantum ordinat, & præcipit quęcunque ad alias virtutes pertinẽtia, præstat cæteris virtutibus, nõ solum moralibus, sed & intellectualibus, & Theologicis. Sicut enim ad legem pertinet præcipere quæ sunt temperati atque fortis: ità etiam & quæ sunt fidei & spei, & aliarum virtutum. Nihilominus tamen virtutes Theologicæ & intellectuales sunt præstantiores simpliciter iustitia legali; D quia sunt de præstantiori obiecto, vt diximus in proprijs locis: & idem contingit in religione.

4. Conclu. Iustitia particularis p̃stat quibuscunque moralib⁹ in appetitu existentibus.

Quarta conclusio: Iustitia particularis, quæ diuiditur in commutatiuam, & distributiuam est præstãtissima inter virtutes morales in appetitu sensitiuo existentes. Hanc conclusionem tenet D. Thom. 1. 2. q. 66. artic. 4. & in præsenti articulo; fuitque sententia Arist. lib. 5. Ethic. statim in principio. Et probatur primò ex ratione subiecti. Residet enim iustitia particularis in uolũtate, quæ est appetitus intellectiuus, & rationalis: cum tamen aliæ virtutes, de quibus loquimur sint in appetitu sensitiuo. Item præterea: Obiectum iustitiæ particularis est difficilius, quàm E obiectum virtutum moralium in appetitu sensitiuo existentium: ergo iustitia particularis est præstantissima inter illas. Patet consequentia: Nam virtus est circa arduum & difficile. Et antecedens probatur: Difficilius est, probè esse hominem affectum ad alienum bonum conseruandum, ad quod natura nostra non est adeò propensa, quàm ad custodiendum bonum proprium, ad quod, nisi vbi est impedimẽtum, natura nostra est sufficienter inclinata: sed cæteræ virtutes existentes in appetitu sensitiuo versantur circa bonum proprium; iustitia autem versatur circa bonum alienum: ergo obiectum iustitiæ particularis difficilius est obiectis virtutũ moraliũ in appetitu sensitiuo existentiũ: atque ex consequenti iustitia A præstat inter illas, vtpotè quæ debet esse robustior, & validior ad vincendam maiorem difficultatem. Et propter hoc dicebat Aristot. lib. 5. Ethico. cap. 1 q̃ complures in proprijs possunt quidem virtute vti, sed in ijs, quę sunt ad alterum nequeunt, quia res est magis ardua. Et ex hoc etiam fit, vt videamus plures homines esse studiosos cum vitam priuatã degunt; qui tamen, si ascendunt ad publicos honores, & magistratus, in quibus oportet eos iustitiam administrare, statim pessimi fiunt. Magistratus enim uirum ostendit, ut dicebat Bias Philosophus. Item probatur conclusio: Nam Aristot. 7. Politi. cap. 15. & 1. Rheto. dicit, quòd iustitia est necessaria in omni loco, & tẽpore tam in bello, quàm in pace, tam hominibus, q̃ B angelis: reliquę autem virtutes morales, quæ sunt in appetitu sensitiuo non item: ergo iustitia præstat cæteris. Et confirmatur: Homo est animal politicũ, aptum natum in humana societate viuere: ad quam transigendam est potissimè necessaria pax, atq; tranquillitas: sed iustitia habet potissimum pro fine pacem, & tranquillitatem inter homines, & in republica: ergo iustitia est præstantissima inter virtutes morales.

Magistratus virũ ostendit.

Sed est aduertendũ, quod quando dicimus virtutem vnius potentiæ esse eminentiorem virtute alterius, non debet fieri comparatio inter quemcunque actum q̃tumcunque infimũ vnius uirtutis cũ quolibet actu alterius: sed tantũ debet fieri comparatio inter genus & genus, & inter præstantissimum actum vnius virtutis, & præstantissimum alte C rius. Ex quo colligitur, quòd cùm lumen gloriæ sit præstantissimum inter virtutes intellectuales, & operatio etiam luminis, quæ est visio, sit pręstantior dilectione & amore; imò amor, & dilectio, atque charitas originantur ex lumine gloriæ; fit, vt virtutes intellectuales simpliciter dicantur præstantiores moralibus. Et idem dicendum est de vnaquaque uirtute cũ alia comparata; vt diximus supra sępè sępiùs.

In comparatione uirtutum præstãtissimus actus unius debet cum parari ad p̃stantissimũ alterius.

1. Arg. contra 4. conclusionem.

Sed contra istam conclusionem est argumentum: Iustitia versatur circa rerum commutationes, & circa emptiones, & uenditiones; fortitudo autem uersatur circa pericula mortis & vitæ, sed præstãtiores sunt operationes, quæ versantur circa mortem & vitam; quàm quę uersantur circa emptiones & vendi D tiones; iuxta illud Iob cap. 2. Pellem pro pelle, hoc est omnem pellem dabit homo, & cuncta, quæ possidet pro anima sua: ergo fortitudo est excellentior iustitia. Et confirmatur: Præstantissimus actus fortitudinis est præstantior præstantissimo actu iustitiæ. Martyrium. n. qui est actus fortitudinis præstat vniuersis actibus aliarum virtutum moralium; iuxta illud Io. cap. maiorem charitatem nemo habet, quàm, ut ponat quis animam suam pro amicis suis: ergo fortitudo est præstantior iustitia.

Ad 1. argumentum.

Item secundò: Obiectum virtutis est difficile, & arduum: sed obiectum fortitudinis est difficilius, & magis arduum, quam obiectum iustitiæ: quia fortitudo versatur circa pericula mortis, & mors est om E nium terribilium terribilissimum, & magis difficile: ergo fortitudo præstat iustitiæ.

Ad 3. argu.

Tertiò: Illa dicitur præstantissima uirtus, quæ plura nobis commoda affert: sed temperantia affert hominibus plura & maiora commoda, quàm iustitia: ergo temperantia est pręstantior iustitia. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur. Nã primò temperantia causat salutem corporis. Secundo causat tranquillitatem, & pacem quandam rationis & mentis. Tertiò causat voluntatis libertatem, quę tria sunt veluti omnium virtutum moralium fundamenta: ergo.

Vltim. Arg.

Vltimo: Perfectius est tribuere gratis id, quod nemini debetur, quàm tribuere ex necessitate, & de-

bito

bito iustitiæ: sed per iustitiam tribuitur id, quod debetur ex rigore iustitiæ, per liberalitatem autem tribuitur gratis quod nulli debetur: ergo liberalitas est præstantior iustitia.

Ad 1. argu. Circa primum argumentum, in quo de comparatione iustitiæ ad fortitudinem est sermo, est aduertendum, quod habet fortitudo in hac re multa argumẽta sibi patrocinantia. Nam primo potest cognosci eius dignitas atque præstantia ex eo, quod in sacris litteris fortitudo est, quæ per excellẽtiam videtur retinere nomen virtutis. Dicitur enim Sap. 8. quod diuina sapientia sobrietatem & prudentiam docet, & iustitiam & virtutem, hoc est, fortitudinem; vt Sancti Doctores, & glossa interlinearis super istum locum docent.

In sacris litteris fortitudo retinet nomen virtutis.

B Item præterea commendari potest dignitas fortitudinis supra alias virtutes morales ex splendore, & pretio, quo habetur in republica. Magnates enim, & illustrissimi viri inde præcipuè facultatibus cumulantur, & magnis honoribus suscipiũtur, quod fortitudinis virtute rempublicam tuetur. Id quod vel Gentilium, nempe, Lacedæmoniorum, Romanorum, & Græcorum historiæ perpetuæ memoriæ prodiderunt. Fortitudo enim (vt Hercoles & Theseos, & quos poetæ fabulantur omittamus) Alexander, Cæsares, Scipiones, atque alios id genus toto orbe celeberrimos fecit. Et non solum in historijs profanis, sed etiam in ecclesiasticis & diuinis id conspicere erit licitum. In quibus quidem non soli viri, sed & mulieres virgines iuuenculæ & sanctissimæ propterea quod mortem pro Christo fortiter sustinuerunt, perpetuis honoribus celebrantur.

Fortitudo est, quæ maxime homines commendabiles facit.

C His tamen & alijs à nobis superius positis non obstantibus, dico iustitiam simpliciter esse nobiliorem fortitudine. Id quod vltra rationes pro quarta conclusione adductas, hac vna sufficienter conuincitur, quod fortitudo nullo modo, nisi ad iustitiæ præsidium, & custodiam est necessaria. Vnde Agesilaus prudentissimè apud Plutarchum interrogatus, vtra harum virtutum alteri præstaret; Respondit; nihil vtique fortitudine indigeremus, si omnes iusti essemus. Imo, si iustitia non violaretur, nunquam bellis, in quibus præcipuè fortitudo reipublicæ seruit, daretur occasio.

Fortitudo ad iustitiæ præsidiũ necessaria.

D Quare ad primum argumentum respondetur, quod si comparemus imperfectum actum iustitiæ cum perfectissimo fortitudinis, verum est præstantiores esse perfectissimos actus fortitudinis, imperfectissimis iustitiæ. Sed comparatio debet fieri inter æqualia, scilicet, vel inter genus & genus virtutis, vel inter præstantissimum actum iustitiæ, & præstantissimum fortitudinis, ad modum iam explicatum. Vel secundo respondetur, quod iustitia non solum rectificat appetitum circa emptiones, & venditiones, & commutationes rerum; sed etiam circa vitam & mortem: nam quando quis debet, & tenetur mori pro republica, etiam ille actus moriendi est actus iustitiæ.

E Ad confirmationem respondetur; quod mori pro Christo potest dupliciter considerari, vno modo quatenus procedit elicitiuè à virtute fortitudinis. Et sic non est præstantissimus actus in ordine ad præstantissimum iustitiæ, sicut nec fortitudo, cuius est ille actus, præstat iustitiæ. Alio modo potest considerari actus moriendi pro Christo quantũ ad primum motiuum ipsius, quod est charitas, & amor. Et secundum istam rationem motiuum est p̃stantius, etiam facta relatione ad præstantissimum actum iustitiæ. Hoc tamen non habet à fortitudine præcisè, sed à charitate. Nam mori pro amico præcisè non adæquat perfectionem existentem in præstantissimo actu iustitiæ. De hac re videnda sunt, quæ diximus supra quæst. 23. art. 6.

2 Argum. Ad secundum argumentum respondetur, quidA quid sit de antecedenti, negando consequentiam. Præstantia enim, & perfectio virtutis non solum sumitur ex ratione difficultatis, sed etiam ex ratione nobilitatis, quæ est in obiecto. Difficilius enim est diligere inimicos, quam amicos, sed perfectius est diligere amicum, quia plures sunt rationes amandi eum, quam inimicum; vt diximus supra quæst. 27. artic. 7. Vnde, quia obiectum iustitiæ est nobilius, quam obiectum fortitudinis (præclarius enim est, quod pax, & tranquillitas humani generis per iustitiam cõseruetur, quàm quod quis per fortitudinem mortem sustineat) hinc fit, ut iustitia præstet fortitudini; non obstante quod obiectum fortitudinis sit difficilius.

Præstantia virtutis nõ solũ sumitur ex difficultate, sed etiã ex nobilitate obiecti.

Et ad id, quod obijciebatur de nomine virtutis, respondeo, quòd hoc nomen tribuitur in sacris litteris fortitudini, non simpliciter per excellentiam; sed, quia qualitas illa ac vis virtutis, quæ animum robustum efficit, ac constantem, in ipsa præcellit. Et ad aliud de splendore, & pretio, quo habetur in republica, dico; quòd, si fortitudo magnos honores, & diuitias hominibus conciliat, id facit tanquam ministra iustitiæ, cùm nec virtutis rationem assequi valeat, nisi quatenus est custos, ac propugnatrix iustitię.

3. Argum. Ad tertium argumentũ respondetur; quòd q̃uis temperantia ea nobis commoda afferat, propter quod Aristot. 7. Politic. cap. 15. aliqua ex parte illam iustitiæ adæquet, dicens; quòd sicuti iustitia tempore belli, & pacis est necessaria: ita etiam & temperantia: iustitia tamen simpliciter propter rationes adductas est anteferenda. Et præterea; quia temperantia solũ respicit bonum proprium, cum tamen iustitia præter hoc, quòd efficit hominem studiosum, respiciat etiam bonum alienum.

Vlt. Argu. Ad vltimum de liberalitate respondetur; quod licèt liberalitas in eo superet iustitiã, quod tribuit illud, quod nemini debet; iustitia tamen in pluribus alijs excedit liberalitatem. Nam primò excedit illã in eo, quòd liberalitas respicit bonum priuatum: iustitia verò pacem, & tranquillitatem reipublicæ. Deinde iustitia est necessaria omni homini & statui: liberalitas autem non item. Tandem, quia nullus potest esse liberalis, nisi prius fuerit iustus, reddendo vnicuique, quod suum est. Ex quibus patet, quam sit excellens iustitia, respectu liberalitatis.

QVAESTIO LIX.

De Iustitia, in quatuor articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

Vtrùm iniustitia sit vitium speciale?

AD primum sic proceditur. Videtur, quòd iniustitia non sit vitium speciale. Dicitur enim 1. Ioan. 3. Omne peccatum est iniquitas. Sed iniquitas videtur idem esse, quòd iniustitia quia iustitia est qualitas quædam. Vnde iniustitia idẽ videtur esse quod inæqualitas, siue iniquitas; ergo iniustitia non est speciale peccatum.

Sup. q. 58. artic. 5. ad 3. & infra q. 79. art. 2. ad 3.

2. Præterea; Nullum speciale peccatum opponitur omnibus virtutibus. Sed iniustitia opponitur omnibus virtutibus. Nam quantum ad adulterium, opponitur castitati, quantum ad homicidium, opponitur mansuetudini: & sic de alijs, ergo iniustitia non est speciale peccatum.

3 Præ-

3. Præterea; Iniustitia iustitiæ opponitur; quæ in voluntate est. Sed omne peccatum est in voluntate, vt Aug. dicit; ergo iniustitia non est speciale peccatum.*

Lib. de duobus animabus cap. 10. & 11. to. 6.

Sed contra est; quòd iniustitia iustitiæ opponitur. Sed iustitia est specialis virtus, ergo iniustitia est speciale peccatum.

Respondeo dicendum: quòd iniustitia est duplex. Vna quidem illegalis, quæ opponitur legali iustitię. Et hæc quidem secundum essentiam est speciale vitium, in quantum respicit speciale obiectum, scilicet bonum commune, quod contemnit. Sed quantum ad intentionem est vitium generale, quia per contemptum boni communis potest homo ad omnia peccata deduci. Sicut etiam omnia vitia in quantum repugnant bono communi, iniustitiæ habent rationē, quasi ab iniustitia deriuata: sicut & supra de iustitia dictum est. Alio modo dicitur iniustitia secundū inæqualitatem quandam ad alterum, prout scilicet homo vult habere plus de bonis, putà diuitijs & honoribus, & minus de malis, puta laboribus, & damnis. Et sic iniustitia habet materiam specialem: & est particulare vitium, iustitiæ particulari oppositum.*

Quæst. 18. art. 6.

Ad primum ergo dicendum, quòd sicut iustitia legalis dicitur per comparationem ad bonum commune humanum; ita iustitia diuina dicitur per comparationem ad bonum diuinum, cui repugnat omne peccatum: & secundum hoc omne peccatum dicitur, esse iniquitas.

Ad secundum dicendum, quòd iniustitia etiam particularis, opponitur indirectè omnibus virtutibus: in quantum scilicet exteriores etiam actus pertinent & ad iustitiam, & ad alias virtutes morales, licet diuersimodè, sicut supra dictum est.*

Art. 9. præced. quæst.

Ad tertium dicendum, quòd voluntas sicut & ratio se extendit ad materiam totam moralem scilicet ad passiones & operationes exteriores, quæ sunt ad alterum; sed iustitia perficit voluntatem solum, secundum quod se extendit ad operationes, quæ sunt ad alterum, & similiter iniustitia.

SVMMA TEXTVS.

QVia per regulam topicam, quot modis dicitur vnum contrarium, dicitur & reliquum, fit, vt sicut iustitia est duplex, vna generalis, siue legalis, altera particularis sic etiam & iniustitia sit duplex, una generalis, altera specialis. Et sic ad propositum difficultatem respondetur per duas propositiones. Prima conclusio: Iniustitia illegalis, quæ propriè aduersatur iustitiæ legali, est vitium speciale secundum suā essentiam; intentione autem atque imperio est vitium generale. Hæc conclusio, quantùm ad vtramque partem probatur simili ratione, qua idem de iustitia legali quæstione præcedenti art. 5. fuit demonstratum. Sicut enim iustitia legalis habet commune bonum pro obiecto, & ob id est specialis virtus secundum suam essentiam; & præterea cæteris omnibus imperat, omnesque ad suum finē refert: ex quo fit, vt generalis virtus appelletur: ita etiā, & de iniustitia est dicendum. Est.n. illegalis iniustitia legū inobedientia, & boni cōis despectio. Et sic est speciale uitiū. Quia autē præterea per reliqua omnia vitia A grassatur; potest.n. quis ex contemptu legis adulterari, occidere, & furari: &c. appellatur vitium generale. Secūda conclusio: Iniustitia particularis, qua æqualitas, quæ est ad alterum, corrumpitur; vt cum homo plus habere vult, aut rerum, aut honorum, & minus de malis, est vitium speciale. Probatur: Quia, ut sic, habet specialem materiam, & obiectū, vt supradictū est de iustitia. q. præc. art. 7.

EXPLICATIO ARTICVLI.

CVm contrariorum, vt author est Arist. lib. 1. Topic. eadē sit disciplina; & opus hoc, De iustitia, B & iure, non solū circa iustitiæ virtutem, sed ēt circa iniustitiæ vitia in subsequētibus versetur; operæpretium fuit, ut post explicatā naturā iustitiæ statim D. Tho. de contraria iniustitia adhiberet sermonē. Et sic quærit; vtrùm iniustitia sit vitium speciale? Conclusiones autem ab ipso positæ sunt ambæ desumptę ex Arist. lib. 6. Ethic. c. 1. Vbi dicit; qđ bifariam pōt aliquis dici iniustus, s. & qui à legibus exorbitat, & qui plus capit, atque iniquus est. Sicut & iustus quoque dicitur dupliciter, scilicet, & qui legitimū facit, idest, legibus obtemperat, & ad cōe contuetur bonū; atq; ille, qui æquus est, idest, quod vnicuique, qđ suum est tribuit. Ex quo infertur, ꝙ quemadmodum oēs virtutes possunt dirigi à iustitia legali in bonum cōe; C ità etiam, & omnia uitia ab illegali iniustitia. Sed est dubium, utrùm, omnia uitia sunt dicenda formaliter iniustitia. Et pro parte affirmatiua est argumentum ex D. Ioan. 1. sua Canon. cap. 3. dicente; qđ omne peccatum est iniquitas: sed iniquitas dicit inæqualitatem, quæ est iniustitia: ergo omne peccatū est formaliter iniustitia. Et confirmatur. Nam D. Augu. in lib. contra Faustum definiens peccatū dicit, esse dictum, vel factum, vel concupitū contra legem Dei. Quibus uerbis apertè significat, omnia vitia esse cōtra bona legalia; atque ex consequenti esse formaliter iniustitiam: saltem illegalem, & eōem: quæ ex D sententia D. Tho. in isto art. est secundū suam essentiam vitium speciale. Pro hoc etiam facit D. Paul. ad Rom. 4. affirmans; quod ubi non est lex, ibi nec præuaricatio legis.

Dupliciter potest quis dici iniustus.

Dubium.

Argum.

D. Aug.

Pro explicatione huius difficultatis, est aduertendum, quod præsens quæstio non est omnino metaphysica, nec aliena à materia morali: sed pertinet ad materiam confessionis. Et ratio est: Quia si quodcunque peccatum mortale est formaliter, & de per se iniustitia, oportebit illud confiteri: omnes enim circunstantiæ mutantes speciem secundū omnem opinionem sunt necessario confitendæ. Si quis enim furatur, ut mœchetur; proculdubio tenetur talem cir- E cunstantiam confiteri: & sic si omne peccatum est p se & formaliter iniustitia, quod etiam hæc circunstantia in confessione exprimatur, erit necesse.

Nota.

Hoc supposito, dico primò, ꝙ omne peccatū mortale materialiter est iniquitas, & iniustitia legalis. Probatur: Quia est contra legem Dei, ꝙ facit illegalem iniustitiam. Et hoc probant argumenta facta.

1. Dictum.

Dico secundò, ꝙ tunc tantum peccat aliquis peccato iniustitiæ formaliter, & de per se, quando aut ipsam legem, aut bonum cōe contemnit. Qui enim peccat ex ignorantia, uel ex imbecillitate, uel ex passione, & non animo lædendi leges, nec bonum cōmune, ut qui ex passione frangit ieiunium, formaliter non peccat contra iustitiam legalem. Et sic hæc circunstantia non est necessario confitenda; nisi forte ex intentione operetur contra legem. Et ratio est, quia, ut docet D. Thom. art. sequenti ex mente Arist. in actibus moralibus, illud vocatur formaliter, & p se tale, quod est per se intentū. Et sic dicit 5. Ethi. c. 6. quòd,

2. Dictum.

Quando quis peccet peccato iniustitiæ formaliter.

quòd, siqois congrediatur cum aliena, non ex electione, sed ex ignorantia, uel ex passione, non est dicendus adulter. Est autem aduertendum, quod hæc iniusōtia illegalis, quæ tunc est, quando quis ex intentione uult uiolare legem, aut bonum commune, formaliter loquendo, non est inobedientia legum; sed est violatio debiti, & æqualitatis in ordine ad cōmunitatem. Itaque quemadmodum ex sententia D. Thom. quæst. præcedenti. art. 5. iustitia legalis non est obedientia legum, sed est uirtus quædam, per quam reddimus æquale debitum ipsi communitati: ita etiā iniustitia legalis nō est formaliter inobedientia, sed uiolatio debiti in ordine ad communitatem.

Iniustitia illegalis qd sit.

ARTICVLVS II.

Vtrùm aliquis dicatur iniustus ex eo quod facit iniustum?

Inf. ar. 4. ad ad 14. & 5. Ethic. L. 13. & Psal. 15. princ.

*AD secundum sic proceditur. Videtur, quòd aliquis dicatur iniustus ex hoc, quòd facit iniustum. Habitus enim specificantur per obiecta, vt ex supradictis * patet. Sed proprium obiectum iustitiæ est iustum: & proprium obiectum iniustitiæ est iniustum: ergo & iustus dicēdus est aliquis ex hoc, quòd facit iustum: & iniustus ex hoc, quod facit iniustum.*

1. 2. q. 54. articu. 2.

*2. Præterea; Philosoph. dicit * in 5. Ethic. falsam esse opinionem quorundam, qui æstimant in potestate hominis esse, vt statim faciat iniustū, & quod iustus non possit minus facere iniustum, quàm iniustus. Hoc autem non esset, nisi faceret iniustum, esset proprium iniusti, ergo aliquis iudicandus est iniustus ex hoc, quòd facit iniustum.*

Lib. 5. cap. 4. & 16. in prin. & c. 9. a me. to. 5.

3. Præterea, Eodem modo se habet omnis virtus ad proprium actum, & eadem ratio est de vitijs oppositis. Sed quicunque facit aliquid intemperatum dicitur intemperatus; ergo quicunque facit aliquid iniustum, dicitur iniustus.

*Sed contra est, quòd Philo. dicit * in 5. Ethic. q aliquis facit iniustum, & iniustus non est.*

Lib. 5. c. 6. tom. 5.

Respondeo dicendum, quòd sicut obiectum iustitiæ est aliquid æquale in rebus exterioribus, ita etiam obiectum iniustitiæ est aliquid inæquale: prout, scilicet, alicui attribuitur plus vel minus, quàm sibi competat. Ad hoc autem obiectum comparatur habitus iniustitiæ mediante proprio actu, qui vocatur iniustificatio. Potest ergo contingere, quòd qui facit iniustum, non est iniustus dupliciter. Vno modo propter defectum comparationis ipsius operationis ad proprium obiectum, quæ quidem recipit speciem, & nomen à per se obiecto, non autem ab obiecto per accidens. In his autem quæ sunt propter finem, per se dicitur aliquid, quod est intentum; per accidens autem, quòd est præter intentionem. Et ideò si aliquis faciat aliquid, quod est iniustum, non intendens iniustum facere (puta cum hoc facit per ignorantiam, non existimans se iniustum facere) tunc non facit iniustum per se, & formaliter loquendo; sed solum per accidens, & quasi materialiter faciens id, quod est iniustum. Vnde & talis operatio non denominatur iniustificatio. Alio modo potest contingere propter defectum comparationis ipsius operationis ad habitum. Potest enim iniustificatio procedere, quandoque quidem ex aliqua passione, putà ira vel concupiscentia. Quandoque autem ex electione: quando scilicet ipsa iniustificatio per se placet, & tunc propriè procedit ab habitu, quia vnicuique habenti aliquem habitum est secundum se acceptum, quod conuenit illi habitui. Facere ergo iniustum ex intentione & electione, est proprium iniusti, secundum quod iniustus dicitur, qui habet iniustitiæ habitum: sed facere iniustum præter intentionem, vel ex passione, potest aliquis absque habitu iniustitiæ.

Ad primum ergo dicendum; quòd obiectum per se & formaliter acceptum, specificat habitum, non autem prout accipitur materialiter & per accidens.

Ad secundum dicendum; quòd non est facile cuique facere iniustum ex electione, quasi aliquid per se placens, & non propter aliud; sed hoc proprium est habentis habitum; vt ibidem Philosoph. dicit.

Ad tertium dicendum; quòd obiectum temperantiæ non est aliquid exterius constitutum, sicut obiectum iustitiæ. Sed obiectum temperantiæ, id est, temperatum, accipitur solum in comparatione ad ipsum hominem. Et ideò quod est per accidens & præter intentionem, non potest dici temperatum nec materialiter, nec formaliter, & similiter neque intemperatum. Et quantum ad hoc est dissimile in iustitia, & in alijs virtutibus moralibus. Sed quantum ad comparationem operationis ad habitum in omnibus similiter se habet.

SVMMA TEXTVS.

ANtequam D. Thom. respondeat ad hanc difficultatem, præmittit duo. Primum est, quòd, sicut obiectum iustitiæ est aliquid æquale in rebus exterioribus existens: ita etiam obiectum iniustitiæ est aliquid inæquale, in quantum, scilicet, alicui tribuitur plus, uel minus, quam sibi competit. Præmittit secundò, quòd habitus iniustitiæ comparatur ad obiectum mediante proprio actu. His suppositis sit prima conclusio: Quicunque facit iniustum ex intentione & electione, ille talis est iniustus. Secunda conclusio: Qui facit iniustum ex ignorantia, uel ex passione, ille talis non est propriè dicendus iniustus. Sed quoniam opus est, ut plura dicamus, ut harum conclusionum rationes intelligantur; idcircò eas in expositionem articuli relinquimus.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRæsentem difficultatem mouet D. Tho. propter Arist. qui. 5. Ethic. c. 8. easdem constituit conclusiones, quas ipse ponit in pñsenti. Cæterū, ut utriusq; sententia magis clara fiat, est difficultas, utrum uerum sit, q tantum ille, qui facit iniustum ex intentione, & electione sit dicendus iniustus? Et pro parte negatiua arguitur primò: Quicunque facit iniustū, siue ex ira, siue ex passione, est formaliter iniustus: ergo non tantum ille, qui ex intentione, & electione operatur, est censendus hoc nomine. Cōsequentia est nota; & antecedens probatur. Actio iniuriosa, v.g. furtum, & rapina facta ex passione, uel ex ira, est formaliter actus iniustitiæ: ergo facit subinde hominem formaliter iniustū. Sicut & accessus ad mulierem in loco sacro nō animo profanandi ecclesiā

Dubium.

Ad 1. argumentum.

sed

sed implendi libidinem, est formaliter sacrilegium ac subinde facit hominem formaliter sacrilegum.

2. Argum. Secundo: Omnis in vniuersum actus iniquus & iniustus contrariatur iustitiæ, & corrumpit illam; atque ex consequenti si sæpius multiplicetur, generabit contrarium habitũ iniustitiæ: ergo ad hoc, vt quis dicatur iniustus, nihil refert, quod faciat opus iniustum ex passione, vel ex ignorantia. Probo consequentiam: Nam sicut opus iniustum factum ex passione, vel ignorantia contrariatur iustitiæ, & generat habitum contrarium: ità etiam est potens, denominare iniustum eũ, in quo est.

3 Argum. Tertio: Omnis actio iniuriosa, siue procedat ex ignorantia, siue ex passione, siue ex electione, si tamen est peccatum mortale, auertit hominem à Deo, vt est autor gratiæ B corrumpitque iustitiam infusam, & reliquas virtutes morales infusas, & auertit etiam secundum suam naturam hominem à Deo, vt est autor naturæ, & à fine honesto, & à recta ratione iustitiæ: ergo omnis talis est sufficiens denominare hominem iniustum.

Vlt. Argu. Vltimo: Si esset verum, quod tantum ille homo diceretur iniustus, qui ex electione, & intentione operatur iniustum, sequeretur, idem esse dicendum de temperantia, & de alijs virtutibus oppositis virtutibus moralibus: consequens autem est falsum: nam per quemcunque actum intemperantiæ, siue fiant ex passione, siue ex ignorantia dicitur homo formaliter intemperans: ergo & illud, ex quo sequitur. Probo sequelam: Nam eadem est omniũ virtutũ rõ. C

Pro explicatione huius difficultatis, est aduertendum; quod, vt constat ex Aristot. lib. 2. Ethic. nullus dicitur operari ex uirtute, nisi qui operatur ex habitu.

Vt quis ex habitu operari dicat, tria sũt necessaria. Ad hoc autem, vt quis dicatur ex habitu operari, tria sunt necessaria. Primum est, quod operetur sciens. Secundum, quod operetur ex electione. Tertium, quòd operetur propter honestum, & ex intentione finis. Vnde, si quis, vel casu, vel repentina quadam affectione vnum de se præstat virtutis actum, non proinde statim probus est dicendus; & idem Aristot. dicendum existimat in vitijs. Vnde vt quis vitiosus dicatur, necessarium erit, vt alicuius vitii habitum obtineat, & ex illo operetur. Quod tunc erit quando ex intentione, & electione operatur. D Manifestat autem D. Thom. in hoc articulo hanc rationem isto modo. Sicut (inquit) obiectum iustitiæ est iustum; ita & obiectum iniustitiæ est iniustum, putà inæquale. Radix autem propria, vnde iniustum oboritur, est habitus, quo potentia afficitur ad obiectum. Vnde, qui ex electione, & habitu operatur, ille propriè iniustus est. Poterit autem duobus modis vsu venire, vt quis iniustum patrando non sit iniustus. Vno modo propter defectum relationis actus ad obiectum: quia, scilicet, operans illud non intendit. Actus enim ex intentione fit spontaneus, ac subinde humanus. Quare quomodolibet quis non vltrò faciat, excusatur, ne sit iniustus. E Et, quia ignorantia, visque tollunt innoluntarium; Si quis (inquit Aristot.) per ignorantiam iniustum faciat, vel vi compulsus nemini iniurius est; & sic non est iniustus. Secundus modus, quo contingit vt iniustum faciens non sit iniustus, est ex defectu relationis actus ad habitum: quia, scilicet, licèt obiectum sit voluntarium, & intentum, atque adeò operatio referatur ad obiectum; tamen operatio nõ nascitur ex habitu. Vt si quis, alioqui mitis homo, & probus subitanea iracundiæ procella aliquem vulneret: tunc enim non operatur ex electione, quam necesse est, vt deliberatio præcedat: atq; adeò neque ex habitu: & sic non est iniustus.

1. Conclus. Hoc supposito, sit prima conclusio: Actio iniuriosa facta ex intentione, & electione est, à qua pro- A priè homo dicitur iniustus, & quæ facit hominem formaliter iniustum. Hanc conclusionem ponit D. Thom. in isto articulo, & Aristot. 5. Ethicorum, capitulo octauo, potest tamen habere duplicem sensum. Primus est; si sumatur nomen, iniustus, ea ratione, qua est nomen connotans habitum iniustitiæ, secundum statum. Secundus, si accipiatur ly, iniustum, pro re & pro actione, cui formaliter in sensu proprijssimæ, & formalissimæ loqutionis conuenit ratio iniusti. Et in præsenti tantum ponimus conclusionem in primo sensu.

Actio iniuriosa ex intentione facta facit formaliter iniustum.

Quæ probatur primò: Nam ille est iniustus, qui habet habitum iniustitię: sed solus actus iniustitiæ factus ex intentione & electione, arguit inesse homi- B ni habitum iniustitię secundum rigorem moralis philosophiæ: actus verò iniustitiæ factus ex passione, & ignorantia non arguit inesse homini iniustitiæ habitum: ergo sola actio iniuriosa facta ex electione, & intentione facit hominem formaliter iniustum, quatenus iniustum connotat habitum iniustitiæ, secundum statum. Secundo idem probatur: Quoniam in moribus nemo repente fit summus: sed summus actus iniustitiæ est ille, qui fit ex intentione, & electione: actus autem facti ex ignorantia, & passione sunt remissiores: ergo. Tertiò: Virtus est habitus electiuus in mediocritate consistens; vitium verò est habitus electiuus in extremitate consistens, & propter inhonestum finem factus, ac subin- C de electio tam est necessaria ad vitium, quam ad virtutem: ergo solus actus procedens ex intentione, & electione facit hominem iniustum formaliter, quatenus iniustum connotat habitum iniustitiæ secundum statum. Quarto: Virtus est dispositio perfecti ad optimum; vt dicit Aristot. 7. Physic. text. 13. vitium autem è contrario est dispositio imperfecti ad pessimum: sed pessimus actus iniustitiæ est ille, qui fit ex intentione, & electione: ergo solus ille facit hominem iniustum formaliter, quatenus iniustum dicitur ab habitu iniustitiæ secundum statum. Et confirmatur: Nam Aristot. 2. Ethic. cap. 3. dicit, quod delectari in operibus honestis est signum virtutis iam genitæ; & eodem modo delectari in operibus vitio- D sis, est signum vitii geniti: sed qui operatur ex ignorantia, non capit huiusmodi voluptatem, & delectationem: ille vero, qui operatur ex intentione volens, sciens, & eligens, maximè delectatur in opere ipso: ergo, &c. Vltimo: Ille dicitur iniustus ab habitu iniustitiæ, qui habet habitum iniustitiæ secundum statum; sed actio iniustitiæ facta ex ignorantia, & ex passione, non est propriæ actio iniustitiæ: ergo talis actio non facit hominem formaliter, & proprie iniustum. Consequentia est nota: Nam actus dicitur talis à sua forma; & accipit speciem à fine per se ab operante intento in genere moris. Minor vero probatur: Quoniam iniustum volitum ex passione, vel ex ignorantia non est per se intentum, sed per acci- E dens & indirectè.

2. Conclus. Actio iniuriosa facta ex passione vel ignorantia non facit formaliter iniustũ.

Secunda conclusio: Actio iniuriosa procedens ignorantia, vel ex passione, nõ est propriè nec formaliter actio iniustitiæ, atq; ex cõsequenti nec denominat hominẽ iniustum. Hanc conclusionem ponunt D. Tho. & Arist. vbi supra, & huc pertinet secundus sensus positus in prima cõclusione. Probatur: Operatio propria alicuius habitus dicit duplicem ordinẽ, & duplicẽ comparationẽ. s. ad obiectum & ad habitum, à quo procedit, sed vtraq; cõparatio deficit in eo, qui operatur ex ignorantia & ex passione: primò qm ille, qui operatur ex ignorantia, habet obiectum occultum, & velatum; ita deficit illi comparatio ad obiectum: Secundo; Quoniam de ratione virtutis est, operari ex intentione & electione, & idem est

de ratione vitij: ergo quando actus procedit ex passiooe, vel ignorantia, & non ex intentione, & electione, & tunc deficit in illa operatione ordo ad habitum: siquidem desunt illa, quæ sunt de ratione habitus. Secundo: Siquis faciat actionem iniustam ex ignorantia non cognoscendo iniustũ, talis actio non habet formam iniustitiæ: si verò faciat illam actionẽ ex passione, habet quidem formam iniustitiæ, cæterũ habet illam ordinatam, & relatam in finem passionis tanquam medium in finem, & tanquam materiam ad suam formam, vnde illa actio est alienata, & distracta à sua forma: quando autem aliquis operatur iniustè ex iotentione, & electiooe, talis actio tũc non alienatur ab obiecto iniustitię, nec tendit io iniustum extra eius limites: ergo sola actio iniustitiæ B facta ex intentione, & electione est propriè & formaliter iniustitia: atque ex consequenti sola illa potest denominare iniustum. Et confirmatur: Siquis sit fur, & ioiustus ex ignorantia; ille magis peccat cõtra prudentiam, & contra illa, quæ scire tenetur, quã contra iustitiam; & similiter, qui est fur, & iniustus ex libidinis passione, magis est luxuriosus, & libidinosus, quam iniustus: ergo solus ille actus, qui est ex inteotiooe & electione, dicitur propriè, & formaliter actus iniustitiæ. Tertio: Iniustũ volitum ex ignorantia & passione, est volitum indirectè, interpretatiuè & per accidens, reductiueque pertinet ad iniustitiam: iniustum autem volitum ex intentione, & electione, est per se volitum, & directè; oec consti- C tuitur reductiuè in specie iniustitiæ: ergo actio iniuriosa procedens ex ignorantia, aut ex passione, cùm nõ sit per se volita, nec etiam erit propriè & formaliter actio iniustitiæ. Probo consequentiam: Nã finis est, qui dat speciem, & denominationem actionibus moralibus, quæ sunt propter finem. Vnde cum finis sit per se inteotus; vniuersa autem alia sint volita propter finem, manifestè sequitur, quod illa tantum actio erit propriè, & formaliter iniustitia, quæ est per se intenta; qualis est illa, quæ fit ex intentione, & electione. De his duabus cooclusionibus videndus est Burida. lib. 5. Ethicorum. quæst. 22.

3. Conclus. Proposita doctrina de iniustitia ex tẽditur ad alia uitia.

Tertia conclusio: Doctrina tradita in prima, & secunda cooclusione, etiam habet verum in aliis actio- D oibus pertinentibus ad reliqua vitia, quæ sunt virtutibus moralibus opposita. Volo dicere, quod siquis faciat actum intemperantiæ, aut prodigalitatis ex ignorantia, & non ex intentione, & electione, talis actus noo facit talem hominem prodigum, nec intemperatum formaliter. Hæc conclusio probatur eisdem rationibus, quibus duæ priores à nobis probatæ maneot: cum æqua sit omnium ratio. Sed quoniam reliqua vitia ab iniustitia versantur circa passiones; idcirco aduertendum est, quod illa operatio dicitur in aliis vitiis facta ex passione, quæ fit ex passione non pertinente ad propriam materiam illius vitii. Verbi gratia: Actio intemperantiæ ex timiditate facta, dicitur actio intemperantiæ ex passione. E Et idem est de aliis virtutibus. Vnde tales non erunt sufficientes deoominare proprium subiectum: bene tamen illæ, quæ fiunt ex passione pertinente ad materiam eiusdem vitii. Et sic dico, quod in vitiis, quæ sunt in appetitu sensitiuo, tantum passio aliena io diuersa materia uitii est, quæ transfert operatiooem io diuersam formam, scilicet, io formam passionis. Ita tenet D. Thom. in isto artic. maximè in solutione ad 3. Vbi dicit omnes habitus conuenire in hoc, quod operationes factæ ex passione, & nõ ex intentione, non sunt ab ipsis. Et ratio est, quia oon habent ad illos comparationẽ. De ratione enim cuiuscunq; habitus, siue vitiosi, siue honesti est, quòd eius operatio procedat ex intentione & electione. Sed est obser-

A uandum hoc esse discriminis inter intemperatum, quod est obiectum intemperãtiæ, & iniustum, quod est obiectum iniustitiæ. Quod iniustum, si accipiatur formaliter, potest esse materia actionis iniustitiæ factæ ex ignorantia. At vero intemperatum formaliter acceptum non potest esse materia actionis intemperantiæ factæ ex ignorantia. Et ratio est: Quoniam ioiostum, quod est obiectum iniustitiæ, est aliquid extra nos, quod sumitur per ordinem ad alterum. At vero temperatum, siue intemperatum, nõ est aliquid extra nos, sed semper sumitur per ordioẽ ad agens, oon solum in ratione agentis, sed etiam in ratione termini, vt diximus supra quæst. 57. arti. 1.

Ad 1. argu.

Ad priroum argumentum iocontrarium factum B respondetur, negando antecedens. Et ad probationem dico, quòd quamuis actio iniuriosa procedens ex passione sit multò minus aliena à ratione iniustitiæ, quam illa actio iniuriosa, quæ fit ex igooranntia: cæterum actio iniuriosa, procedens ex passione cõparata cum illa actione iniuriosa, quæ fit, & procedit ex intenoione, & electione, absolutè loquendo, est dicenda aliena à ratione ioiustitiæ. Et ratio est, quooiam passio illa, à qua procedit talis operatio, & actio iniuriosa, trãsfert talem actiooem io formam passionis, à qua procedit; vt diximus in explicatione tertiæ conclusioois.

Ad 2. argu.

Ad secuodum respondetur, negando quod operatio procedens ex passione contrarietur per se, & di- C rectè iustitiæ, sed illi uirtuti, cuius est moderari talem passionem. Et ita directè, & per se non corrumpit iustitiam, nec denomioat hominem iniustum.

Ad 3. argu.

Ad tertium argumentum respondetur; verum esse non solum apud Theologum, sed etiam apud Philosophum moralem, quod quodcunque peccatum mortale auertit hominem à Deo, & à bono rationis. Et sic operatio iniuriosa, etiam facta ex passione, & Ignorantia, si peccatum mortale est, auertit hominẽ à Deo, & à bono rationis. Cæterum, quia quamuis talis operatio corrumpat habitum iustitię in statu virtutis, non tamen corrumpit illã in esse habitus, quantum ad substantiam. Et actio iniuriosa facta ex electiooe, & intentione non solùm corrumpit iusti- D tiam in esse virtutis; sed etiam quantum ad substantiam habitus. Idcircò fit, vt quæcunque operatio iustitiæ ex electione, & iotentione facta, generet iustitiam in esse iustitiæ; atque ex consequenti denominet hominem iniustum. Cùm tamen operatio facta ex ignorantia, aut ex passione, sicut non generat iustitiam in esse iustitiæ; ità etiam nec denominet hominem iustum. Bene video non sufficere ad generandum habitum iustitiæ vouin, aut alterum actũ ex intentione & electione factum; sed semper requiruntur plures, vt docet Arist. multis in locis. Cæterum, quia maiori ex parte actus facti ex electione & intentione, procedunt ex habitu, & illum generãt; vel si non sufficiunt generare habitum, generant ta- E men dispositionem, à qua quis potest dici dispositiuè iustus: idcircò dico, quòd quicunque actus iniustitiæ procedens ex electione, & intentione denominat homioem habitualiter Iniustum; noo tamen ille, qui procedit ex ignorantia, vel passione.

Ad Vltim.

Ad quartum argumentum respondetur, concedendo sequelam: vt constat ex tertia conclusione à nobis posita.

Dubiũ circa solutionem ad 3. D. Thom.

Circa solutionem ad tertium argumentum, vbi dicit D. Thom. quòd qui ex ignorantia iouincibili accipit rem alienam, dicitur iniustus materialiter; qui verò ex eadem igoorantia comedit plusquam oportet, non dicitur intemperatus, etiam materialiter, est difficultas vtrum verum sit. Caietanus in præsenti versat hoc dubium, subobscurè tamen. Nec

mirum

mixtum quidem, quoniã res est obscurissima; de qua nos diximus supra. q. 57. artic. 1. Pro nunc tamen dico breuiter, doctrinam D. Tho. esse verissimam. In iniusto enim materiali saluatur re vera ratio formalis iniusti secundum substantiam. Et ratio est; quoniam iniustum sumitur per inæqualitatem ad alterũ. Et hoc inæquale, siue iniustum verè inuenitur in re ipsa, siue operans id faciat ex ignorantia, siue ex malitia. Vnde articulo sequenti ad tertium dicitur, ꝙ potest quis pati iniustum formaliter, altero non faciente iniustum, nisi materialiter. At verò in materia temperantiæ, quia intemperatũ sumitur per comparationem ad operantem, hinc est, quòd dum operans facit actum ex ignorantia inuincibili, non potest dici intemperatus, etiam materialiter. Sed quia adhuc res ista manet in sua obscuritate, inquirenda est radicalis ratio huius differentiæ. Et est: Quia, cũ temperantia, & intemperantia versentur circa passiones, fit, vt quandiu passio non insurrexerit in aliquo contra rectam rationem, non poterit dici intẽperatus, plusquam brutum. Vnde qui comederet carnes in die veneris, non insurgente passione, sed purè ex ignorantia inculpabili, non faceret intemperatum, non solum in esse vitij, sed neque in esse intemperantiæ materialiter; secundumque substantiam: quoniam ratio, & species intemperantiæ non reperitur in illa comestione, postquam non fit ex passione insurgente. Vnde erit dicendum; quod Noe bibens vinum vsque ad ebrietatem, non fecit intemperatum: quia ratio intemperantiæ in illo non fuit magis, quam si biberet aquam. At vero qui ex ignorantia inuincibili acciperet rem alienam, faceret iniustum verè, quia in re ipsa faceret inæqualitatẽ: quæ est ratio formalis iniustitiæ. Quamuis in esse vitij non faceret iniustum. Et hoc modo defendenda est hæc doctrina: quæ clarior est, quam ea, quam tradidimus sup. q. 57. art. 1. Quamuis & illa sit probabilissima. Maximè, si dicamus, quod opus quod fuit in Noe, dicitur materialiter intemperatum: non, quia in illo opere inueniatur intemperantia, etiam materialiter, & quantum ad substantiam: Quoniam substantia intemperantiæ connotat necessario passionẽ insurgentem, quæ in Noe non fuit; sed potest dici intemperatum illud opus; quoniam reuera illa nimia potatio ex natura sua posset esse quodammodo materia, circa quam versaretur intemperantia.

Explicatio sub obscura.

ARTICVLVS III.

Vtrum aliquis possit pati iniustum volens.

*AD tertium sic proceditur. Videtur, quòd aliquis possit pati iniustum volens. Iniustum enim est inæquale: vt dictum * est. Sed aliquis lædendo seipsum, recedit ab æqualitate; sicut & lædendo alium. Ergo aliquis potest sibi ipsi facere iniustum, sicut & alteri. Sed quicunque facit iniustum, volens facit. Ergo aliquis volens potest pati iniustum, maximè à seipso.*

Inf. q. 66. arti. 4. cor. Et 5 Ethic. le. 12. 13 & 14. Art. præce.

2. Præterea: Nullus secundum legem ciuilem punitur, nisi propter hoc, quòd facit aliquam iniustitiam. Sed illi, qui interimunt seipsos, puniuntur secundum legem ciuitatum, in hoc quòd priuabantur antiquitus honore sepulturæ: vt patet per Philosoph. in quinto Ethicor. Ergo aliquis potest facere sibi ipsi iniustum: & ita contingit quòd aliquis iniustum patiatur volent.*

Lib. 5. cap. vlt. paulo à prin. to. 5.

3. Præterea; Nullus facit iniustum, nisi alicui pa-

A *tienti iniustum. Sed contingit, quod aliquis faciat iniustum alicui hoc volenti, puta, si vendat rem carius quàm valeat. Ergo contingit aliquem volentem aliquid iniustum pati.*

Sed contra est, quod iniustum pati est oppositum, ei quod est iniustum facere. Sed nullus facit iniustum, nisi volens: ergo per oppositum nullus patitur iniustum, nisi nolens.

Respondeo dicendum: ꝙ actio de sui ratione procedit ab agente, passio autem secundum propriam rationem est ab alio. Vnde non potest esse idem secundum idem agens, & patiens, vt dicitur in tertio & 8. Physic. Principium autem proprium agendi in hominibus*
B *est voluntas, & ideo illud propriè & per se homo facit, quod volens facit. Et econtrario illud propriè homo patitur, quod præter voluntatem suam patitur, quia inquantum est volens, principium est ex seipso. Et ideo inquantum huiusmodi magis est agens, quàm patiens. Dicendum est ergo, ꝙ iniustum per se, & formaliter loquendo, nullus potest facere nisi volens, nec pati nisi nolens. Per accidens autẽ, & quasi materialiter loquendo, potest aliquis id, quod est de se iniustum, vel facere nolens (sicut cum quis præter intentionem operatur.) vel pati volens, sicut cum aliquis plus alteri dat sua voluntate, quàm debeat.*

Lib 8 tex. 40. tom. 2.

C *Ad primum ergo dicendum, ꝙ cum aliquis sua voluntate det alicui id, quod ei non debet, non facit nec iniustitiam, nec inæqualitatem. Homo. n. per suam voluntatem possidet res: & ita non est præter proportionem, vel propositum, si aliquid ei subtrahatur, sed secundum propriam voluntatẽ, vel à seipso, vel ab alio.*

Ad secundum dicendum; ꝙ aliqua persona singularis potest dupliciter considerari: Vno modo secundũ se. Et sic si ibi aliquod nocumentum inferat, potest quidem habere rationem alterius peccati, putà, intemperantiæ, vel imprudentiæ: non tamen rationem iniustitiæ, quia sicut iustitia semper est ad alterum, ita & iniustitia.
D *Alio modo potest considerari aliquis homo, inquantum est aliquid ciuitatis, scilicet, pars: vel inquantum est aliquid Dei, scilicet, creatura & imago. Et sic qui seipsum occidit, iniuriam quidem facit nõ sibi, sed ciuitati & Deo: & ideo punitur tam secundum legẽ diuinam, quam secundum legem humanam, sicut de fornicatione Apostol. dicit. Si quis templum Dei violauerit, disperdet illum Deus.*

Ad tertium dicendum; quòd passio est effectus actionis exterioris. In hoc autem quod est facere, & pati iniustum, id quod materialiter est, attenditur secundum id, quod exterius agitur, prout in se considera-
E *tur, vt dictũ * est. Id aũt quod est ibi formale & per se, attenditur secundũ voluntatẽ agentis & patientis; vt ex dictis † patet. Dicendũ est ergo; ꝙ aliquem facere iniustũ, & alium pati iniustũ, materialiter loquendo, semper se concomitãtur. Sed si formaliter loquamur, facere aliquis põt iniustum, intendens iniustum facere: tamen alius non patietur iniustũ, quia volens patietur. Et ẽcõuerso põt aliquis pati iniustum, si nolens id quod est iniustum, patiatur: & tamen ille qui hoc facit ignorans, non faciet iniustum formaliter, sed materialiter tantum.*

Art. præce.

In corp. & art. præced.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem reſpondet D. Thom. duabus propoſiđonibus. Prima concluſio: Per ſe & formaliter loquendo, nemo poteſt facere iniuſtũ, niſi volens: nec pati, niſi nolens. Probatur: Sicut eſt de intrinſeca ratione actionis, vt ab agente procedat: ſic etiam eſt de intrinſeca ratione paſsionis, vt ab alio fiat, paſſo non conferente vim: ea enim ratione colligit Ariſtotel. 3. & 8. Phyſic. non poſſe idem eſſe agens, & patiens; imò omne quod mouetur ab alio moueri: ſed principium proprium agẽdi in hominibus eſt voluntas: vnde illud proprie dicitur homo facere, quòd à ſua egreditur voluntate: & id ècontrario dicitur pati, quòd renuente eius voluntate de ipſo fit: nam pati eſt vinci à ſuperiori; & vbi quis volẽs patitur vim, ad id confert, ac ſubinde agere potiùs dicitur, quam pati. ergo per ſe & formaliter loquẽdo, ſicut nullus facit iniuſtum, niſi volens: ità etiam nec patitur, niſi nolens. Secunda concluſio: Per accidens, & quaſi materialiter loquendo, poteſt quis id, quod eſt de ſe iniuſtum, vel facere nolens, vel pati volens.

EXPLICATIO ARTICVLI.

HIc etiam articulus gratia interpretandi Ariſtotelem qui. 5. Ethic. cap. 9. & ſequentibus cõſtituit, neminem iniuſtum pati, ſeu iniuriam, dum ſua id ſponte patitur, adhibitus eſt. Quocirca ex interpretatione literæ D. Thom. quid etiam ad Ariſtot. ſit dicendum, conſtabit. Vt autem ſententia authoris magis clara fiat, circa eius primam concluſionem eſt difficultas, vtrum vera ſit. Et pro parte negatiua argumentor primò: Sunt plures homines, qui ſe interficiunt; & etiam in pluribus alijs ſeipſos dicuntur lædere volentes: ergo poteſt quis pati iniuſtum volens. Ad hoc argumentum reſpondet D. Tho. hic ad 2. dicens: quod qui ſe interficiunt, peccant quidem peccato intemperantiæ, & imprudentiæ: non tamẽ peccato iniuſtitiæ. Sed contra hoc eſt argumentum: Temperantia verſatur circa cibos, & circa res venereas: illi autem, qui ſe interficiunt, non verſantur in hac materia: ergo non peccant peccato intemperantiæ, ſed iniuſtitiæ. Quod autem nec etiam peccent peccato imprudentiæ, probatur: Materia imprudentiæ eſt agibile in alijs vitijs: imprudentia enim verſatur circa agibile alterius vitij tanquam circa propriã materiam: ergo, ſi huiuſmodi peccatum, vt dicit D. Thom. eſt peccatum imprudentiæ, debet ibi aſsignari materia alterius vitij, circa quam verſetur: nulla autem poteſt aſsignari, niſi materia homicidij, & materia iniuſtitiæ: ergo propriè loquendo, eſt peccatum iniuſtitiæ, & non peccatum imprudentiæ. Secundò: Qui tribuit pecunias vſurario vltra ſortem, & item qui tribuit ſicario, & graſſatori, vt vitam ſeruet incolumem, proculdubio patitur iniuſtum volens; verè enim vult talem pecuniam donare; ergo falſum eſt dicere, quòd nullus patitur iniuſtum volens. Tertiò: Si ea ſententia eſſet vera ſequeretur, quòd nullus, quamuis metu in aliquod pactum conſentiret, poſſet de iniuria conqueri: conſequens autem eſt falſum: nam matrimonium, quod per conſenſum metu mortis extortum contrahitur, iura propter iniuriam diſſoluunt ergo, & illud, ex quo ſequitur. Si quis autem velit ad hoc argumentum reſpondere; quod qui metu conſentit ſub conditione, id non vult, & propterea pactum illud eſt inuoluntarium; obſtat Ariſtot. 3. Ethic. affirmans, eum, qui in genere nollet, & in particulari vult, ſimpliciter velle. Vt qui in naufragio merces eijcit, licèt

Dubiũ circa primã concluſionem D. Tho.

1. Argumẽ.

2. Argumẽ.

A nollet, ſimpliciter tamen vult. Quartò, ſic argumentor: Pater tradens filiã, & maritus tradens vxorem, vt eis alii homines abutantur, patiuntur iniuriam ſcientes, & volentes: ergo falſum eſt dicere, quod nullus patitur iniuriam volens. Conſequentiam eſt nota: & antecedens probatur: Nam ille, qui abutitur vxore alterius, committit adulterium: & qui abutitur filia parentis, committit ſtuprum; & ſic vterque facit iniuſtum. Vltimò: Chriſtus Dominus & Martyres formaliter patiebantur iniuſtum, ſcilicet, mortem iniuſtè illatam; & tamen eam paſſi ſunt volentes: ergo poteſt quis pati iniuſtum volens. Et confirmatur: Violans Virginem, ipſa conſentiente, facit illi iniuriam: vndè etiam, ſi ipſa

B voluerit violari, tenetur aliquid reſtituere pro integritate, quam abſtulit: ergo ſcienti, atque conſentienti poteſt fieri iniuria. In contrariũ tamen eſt D. Tho. in hoc articulo, & Ariſt. loco citato.

4 Argum.

Vlti. Argu.

Pro explicatione huius difficultatis eſt aduertendum primò ex Ariſtotel. 3. Ethicor. capitulo primo, quòd voluntarium eſt duplex. Vnum ſimplex, & abſolutum, ſine admixtione alicuius inuoluntarij, vt diligere Deum, velle beatitudinem. Alium eſt inuoluntarium habens admixtionem inuoluntarij, quod ab Ariſtotel. & ab aliis Philoſophis appellatur voluntarium ſimpliciter, & inuoluntarium ſecundum quid. Quale eſt quando mercator ex metu tempeſtatis proiicit merces in mare, vel viator ex

C metu mortis porrigit pecunias aggreſſori. Huiuſmodi autem ſecundum voluntarium adhuc poteſt contingere dupliciter. Aliquando enim extorquetur cum aliqua iniuria, vt in exemplo poſito de latrone, cum viator voluntariè dat pecuniam: illa tamen voluntas per vim, & contra ius eſt extorta. Aliquando autem extorquetur ſine iniuria, vt quando mercator proijcit merces in mare: aut quando quis ductus ad ſuſpendium poſtulatur à meretrice in virum, & ipſe conſentit: tunc enim eſt voluntarium ſimpliciter, & inuoluntarium ſecundum quid, extortum tamen ſine aliqua iniuria.

Voluntariũ duplex.

Secundò, eſt aduertendum; quòd bona hominis ſunt in duplici differentia. Quædam enim ſunt, quo

D rum homo eſt verè Dominus per facultatem liberi arbitrii: in quo genere continentur bona fortunæ, diuitiæ, honores, &c. Alia bona ſunt, quorum homo non eſt dominus, ſed tantum tutor & cuſtos à natura deputatus: ad quod genus bonorum reducitur clauſtrum Virginitatis, & integritas filiarum reſpectu parentum, & corpus vxoris reſpectu viri. Item etiam homo non eſt dominus vitæ, nec ſalutis, nec integritatis ſuorum membrorum: ſed eſt tutor iſtorum bonorum, & cuſtos à natura datus.

Bona hominis ſunt in duplici differentia.

Quibus poſitis ſit prima concluſio: In illis bonis, quorum homo eſt verè dominus, nulla poteſt cadere iniuria, nec irrogatur volenti, & conſentienti; dummodo talis voluntas per vim, & iniuriam non

E ſit extorta. Hanc concluſionem ponit Ariſtotel. 5. Ethicorum, capitulo 9. ex quo loco illam deſumpſit D. Thom. in hoc articulo; habeturque expreſſe de regulis iuris, in ſexto regu. 27. Vbi dicitur: Volenti & conſentienti non fit iniuria, nec dolus. Quod eſt intelligendum, quando tale voluntarium non eſt extortum per iniuriam, alias, ſi per metum extorqueatur, non eſt dubium, quin veriſsime fiat iniuria. Et ratio concluſionis eſt: Quia cum homo ſit verè dominus iſtorum bonorum, habeatque plenarium dominium reſpectu illorum, nulla improportio, nulla inæqualitas, nulla iniuria irrogatur illi per hoc, quod ipſo volente & conſentiente, ab illo ſubtrahantur hæc bona. Ex hac concluſione infero primo; quòd illa, quæ quis lucratur in ludo

1. cõcluſio. In rebus quarum homo eſt dominus, non poteſt pati iniuſtum volens.

a'ias

aliàs licitò, nulli manet obnoxia reſtitutioni. Reſtitutio enim, vt latius infra dicemus, ſemper fundatur in aliqua iniuria. Volenti autem, & ſcienti ludere nulla fit iniuria, ſi ludus alias eſt licitus, & ip ę eſt ſui iuris. Infero ſecundo; quod ſi aliquis prodigè det bona ſua; vt ſi eques det ſcurræ mille aureos alicuius facetiei gratia, accipiens nihil tenebitur reſtituere per rationem modo datam. Infero tertio; quòd ſi quis voluntariè det mulieri mille aureos, aut bis mille, illa nihil tenebitur reſtituere. Voluntariè enim homo contulit illa bona; nec talis voluntas per iniuriam extorquetur. Ex quo ſequitur; peccare grauiter confeſſores, qui nolunt huiuſmodi mulieribus abſolutionem impendere, donec reſtituant tales pecunias. Præterquam enim quòd mentiuntur in ſacramento dicentes, illas teneri ad reſtitutioné, cùm tamen ſit falſum, quod eſt res grauiſſima, priuant etiam eas bonis proprijs ipſis nolentibus, quod ſine iniuria fieri non poteſt. Quod confeſſores debent facere eſt monere illas, & rogare, vt aliquid reddant ex pecunijs acceptis: nullis tamé impoſitis ſcrupulis non neceſſarijs. Eſt autem hoc intelligendum, dummodo in tali collatione pecuniæ nulli tertię perſonæ fiat iniuria. Si enim habens vxorem, & liberos omnia bona ſua prodigeret, accipiens, de iuſtitia teneretur, illi reddere quantum ſufficeret ad commode ſuſtentandam propriam familiam. Liberi enim atque vxor verum ius habent ad hoc, vt ex huiuſmodi bonis commode alantur ſecundum ſuum ſtatum, cui pater familias cedere non potuit. Propter quod dicebat Paul. 1. ad Timot. c. 3. Si quis ſuorum, & maximè domeſticorum curam non habet, fidem negauit, & eſt infideli deterior.

2. cõcluſio. Secunda concluſio: In illis bonis proprijs, quorum homo non eſt verè dominus, ſed tutor, & cuſtos; vt in vita, in ſalute, in integritate membrorum, &c. verè irrogatur aliqua iniuria, etiam volenti, & conſentienti. Hæc concluſio probatur ratione oppoſita, & contraria rationi primæ concluſionis. Si enim homo illorum bonorum non eſt verè dominus, ſed tãtum tutor, & cuſtos; manifeſtè ſequitur, quod etiam ipſo tutore conſentiente aliqua irrogatur iniuria, & fit iniuſtum. Dico tamen; quod iniuria facta in illis bonis, quando fit volenti & conſentienti, vt ſi quis propriam manum abſcindat, vel brachium, non obligat ad reſtitutionem. Vnde quãuis ille, qui propriam manum abſcidit, fuerit artifex, valde vtilis reipublicæ, nihil tamen ei tenebitur reſtituere. Et ratio eſt; quia qui præciſè lædit iuſtitiã legalem, ex hoc ſolum non obligatur ad reſtitutionem, vt diximus ſupra agentes de iuſtitia legali. In caſu autem concluſionis, quo quis abſcindit propriũ brachium, ſolum eſt violatio iuſtitiæ legalis: & ſic nõ poteſt eſſe obligatio reſtitutionis.

3. cõcluſio. Tertia concluſio: In alijs bonis, quorum homo non eſt dominus, ſed tutor & cuſtos: de quibus fit mentio in quarto articulo; vt quando pater conſentit ſtupro filiæ, & maritus adulterio vxoris; & ſimiliter, quando aliquis rogatus interficit alium, vel mutilat ei aliquod membrum, ipſo petente & volente fit quidem iniuria, non tamen obligat ad reſtitutioné. Et quidem, quòd in illis bonis fiat iniuria, eſt res manifeſta, propter rationem poſitam in ſecunda concluſione. Quod autem ex illa non naſcatur obligatio reſtitutionis, probatur: Nam, ſi reſtitutio eſt facienda debet eſſe in illis bonis quorum homo læſus erit verus dominus, ſcilicet, in pecunia, vel in frumento, vel in honore: ſed volens talem iniuriam pati, cenſetur omnino ea bona condonaſſe: ergo delinquens tunc ad nullam tenebitur reſtitutionem. Et idem iudicium eſt de eo, qui ſtuprat Virginem, ipſa

Aragona de Iuſtitia.

volente, & petente. Quamuis enim ei faciat iniuriam; non tamen quæ obligat ad reſtitutionem. Secus autem erit, ſi violans, vel metu, vel importunis precibus ipſam inducat ad violationem. Tunc enim tenebitur aliquid reſtituere; vt infrà dicemus in materia de reſtitutione. Ex dictis infertur; quod hæc duo, facere iniuſtum, & pati iniuſtum, ſunt correlatiua; & materialiter inferunt ſe mutuò; non tamen formaliter. Et ratio eſt; quoniam poteſt quis iniuſtum facere ex intentione, quod eſt facere iniuſtum formaliter: & alter pati illud volens; & conſentiens; quod eſt pati iniuſtum materialiter. Similiter etiam poteſt contingere, vt quis patiatur iniuſtum formaliter, ſcilicet, nolendo, & repugnando; & tamen qui facit iniuſtum, ſi faciat ex ignorantia, & non ex intentione, facit iniuſtum materialiter, & non formaliter.

Ad primum argumentum reſpondetur notando; quòd homo poteſt conſiderari in quantum eſt pars ciuitatis, & membrum reipublicæ. Et ſic peccat contra iuſtitiam legalem, ſe interficiens: propter quod punitur, & priuatur honore ſepulchri; vt docet Ariſtot. 5. Ethic. cap. 11. Ex quo loco ius Canonicum talem pœnam deſumpſit. Altero modo poteſt conſiderari, in quantum eſt perſona priuata, & ens particulare. Et ſic ſe occidens violat leges appetitus naturalis. Ineſt enim homini appetitus naturalis ſe conſeruandi multò excellentior, quam amicitia, importans vnionem ad alterum. Vnde qui ſe occidit, violat vnitatem, & recedit à ſeipſo; quod peccatum grauius eſt, quàm violare amicitiam. Theologi dicunt; quod qui ſe interficit, peccat contra charitaté, qua ſeipſum tenetur diligere in ordine ad Deum, quæ quidé ſententia etiam eſt vera. Et quando D. Thom. affirmat, quod peccat peccato intemperantiæ, eſt intelligendus, ſi ſe interficit in cibis, & in venereis: alias nulla ratione dicetur intemperatus; vt rectè probat argumentum. De peccato autem imprudentiæ dico; ꝙ eſt duplex imprudentia: vna, quæ eſt vitium particulare oppoſitum particulari vitiuri prudentiæ: altera, generale vitium incluſum in omnibus alijs: de qua loquitur Sapiens, quando dicit; quod omnis prauus eſt ignorans. Et de hac imprudentia eſt intelligendus D. Thom. in ſolutione ad ſecundum, quando dicit, eum, qui ſe interficit, peccare peccato imprudentiæ. Quare nihil obſtat obiectio facta. Ad ſecundum argumentum reſpondetur; ſufficere inuoluntarium mixtum, ad hoc, vt quis dicatur pati iniuſtum formaliter; maximè quando voluntarium coniunctum cum illo inuoluntario fuerit per iniuriam, & violentiam extortum; vt contingit in caſibus argumenti. Ad tertium argumentum reſpondetur, negando ſequelam: Nam conditio illa, quam Theologi nolleitatem appellant, ſatis eſt ad hoc, vt quis cenſeatur iniuriam paſſus; tametſi aliàs ſimpliciter velit, dummodo conſenſus contra ius, & per violentiam extorqueatur; vt contingit in eo qui metu mortis matrimoniũ contrahit. Ad quartũ argumentũ, ex dictis in tertia cõcluſione patet ſolutio. Ad vltimũ rñdetur primò, negando; ꝙ Chriſtus Dñs, atq; Martyres patiebãtur iniuſtum formaliter; ſed tñ materialiter. Quod bñ poteſt quis pati volés; vt dicit D. Tho. in 2. cõcluſione: et dum alteri facit iniuſtũ formaliter, vt habetur in ſolutione ad tertiũ. Vel ſecundo rñdetur, concedendo: ꝙ Chriſtus Dñs, atq; Martyres patiebantur iniuſtum formaliter: tum, quia, quãuis ſuſtinebant mortem voluntariè, non tñ deprecabantur ipſos tortores, vt ſe occiderent: tum etiam, quia, quamuis mors illa eſſet volita ſecundum rationem, tamen ſecundum appetitum ſenſitiuum erat odio habita, vt Chriſtus Dominus manifeſtauit, dum pro-

Ad 1 argu.

Ad 2. argu.

Ad 3. argu.

Ad 4 argu.

Ad vltimũ argumẽtũ. Chriſtus atque martyres quali. ter iniuſtũ patiebãtur.

gimus morti dixit; Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste: veruntamen non mea sed tua fiat voluntas. Et hoc satis esse videtur ad hoc, vt dicantur pati mortem nolentes; atque ex consequenti iniustum formaliter. Meo tamen iudicio melior est prima responsio. Ad confirmationem respondetur, negando quòd qui violat virginem ipsa petente, atque consentiente, quamuis faciat iniuriam, teneatur aliquid restituere; vt diximus in tertia conclusione. Quam etiam sententiam tenet Syluester verbo, luxuria. §. 6. & Nauarro in Manuali, c. 16. & Soto lib. 4 de Iustitia & iure, q. 7. art. 1. ad secundum, & Victoria in relectione de matrimonio; de quo nos etiam plura dicemus in materia de restitutione.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm quicunque facit iniustum, peccet mortaliter?

Inf. q. 69. artic. 1. co. & q. 70. arti. 4. cor. Et qu. 110. artic. 1. cor.

AD quartum sic proceditur. Videtur quòd non quicunque facit iniustum, peccet mortaliter. Peccatum enim veniale mortali opponitur. Sed quandoque veniale peccatum est, quòd aliquis faciat iniustum. Dicit enim Philoso. † in 5. Ethico. De iniusta agentibus loquens. Quicunque non solum ignorantes, sed & propter ignorantiam peccant, venia digni sunt: ergo non quicunque facit iniustum, mortaliter peccat.

Li. 5. c. 8. in fine. to. 5.

*2. Præterea. Qui in aliquo paruo iniustitiam facit parum à medio declinat. Sed hoc videtur esse tolerabile, & inter minima malorum computandum, vt patet per Philosophum * in 2. Ethi. Non ergo quicunque facit iniustum, peccat mortaliter.*

Li. 2. c. vlti. circ. fi. to. 5.

3. Præterea; Charitas est mater omnium virtutum, ex cuius contrarietate aliquod peccatum dicitur mortale. Sed non omnia peccata opposita alijs virtutibus sunt mortalia: ergo etiam neque facere iniustum, semper est peccatum mortale.

Sed contra; Quicquid est contra legem Dei, est peccatum mortale. Sed quicunque facit iniustum, facit contra præceptum legis Dei: quia vel reducitur ad furtum, vel ad adulterium, vel ad homicidium, vel ad aliquid huiusmodi, vt ex sequentibus † patebit; ergo quicunque facit iniustum, peccat mortaliter.

Q. 64. & sequentibus.

Respondeo dicendum; quòd sicut supra † dictum est, cum de differentia peccatorum ageretur; peccatum mortale est, quòd contrariatur charitati, per quam est animæ vita. Omne autem nocumentum alteri illatum, ex se charitati repugnat, quæ mouet ad volendum bonum alterius: & ideo cum iniustitia semper consistat in nocumento alterius, manifestum est, quòd facere iniustum, ex genere suo est peccatum mortale.

Q. 34. artic. 11. & 1. 2. q. 72. ar. 5.

Ad primum ergo dicendum; quòd illud verbum Philosophi intelligitur de ignorantia facti, quam ipse vocat ignorantiam particularium circunstantiarum, quæ meretur veniam: non autem de ignorantia iuris, quæ non excusat. Qui autem ignorans facit iniustum, non facit iniustum, nisi per accidens: vt suprà † dictum est.

Artic. 2.

Ad secundum dicendum; quòd ille qui in paruis facit iniustitiam, deficit à perfecta ratione eius, quod est iniustum facere, inquantum potest reputari non esse omnino contra voluntatem eius, qui hoc patitur: putà si auferat aliquis alicui vnum pomum, vel aliquid tale, de quo probabile est, quòd ille inde non lædatur, nec ei displiceat.

Ad tertium dicendum; quòd peccata, quæ sunt contra alias virtutes, non semper sunt in nocumentum alterius, sed important inordinationem quandam circa passiones humanas. Vnde non est similis ratio.

SVMMA TEXTVS.

COnclusio: Facere iniustum, ex genere suo est peccatum mortale. Probatur: Illud est ex genere suo peccatũ mortale, quod contrariatur charitati, per quam est vita animæ; sed facere iniustum, est huiusmodi: ergo ex genere suo est peccatum mortale. Consequentia cũ maiori est nota: minor probatur: Facere iniustum, est inferre alteri nocumentum: sed quodcunq; nocumentum alteri illatum repugnat charitati, cuius est mouere voluntatem ad volendum bonum alterius: ergo quodcunque facere iniustum, aduersatur charitati; atque ex consequenti ex genere suo est peccatum mortale.

EXPLICATIO ARTICVLI.

COnclusio huius articuli est manifesta; sed solutiones argumentorum sunt valde notandæ. Vnde circa solutionem ad primum aduerte, quòd doctrina ibi tradita habetur de regulis iuris in 6. regula. 13. Vbi dicitur, quod ignorantia facti excusat, nõ verò ignorantia iuris. Idem etiam tenet Aristot. 5. Ethico. capi. 8. De quo videndus est D. Thom. 3. par. quæst. 80. articu. 4. ad 5. & Caietanus in opusculo de confessione, quæst. 5. & Castro lib. 2. de lege pœnali: cap. 14.

Circa solutionem ad secundum est aduertendum; quod, vt ex illa constat paruitas materiæ excusat, ne facere iniustum, sit peccatum mortale. Verbi gratia, rixantur pueri inter se se, etiam habentes vsum rationis, manuque & pugno se feriunt; & item fratres Germani, dum paruuli sunt in domo paterna cõuitijs se lacessunt, & alapas sibi figunt, regulariter loquendo non peccant mortaliter; quia maiori ex parte id non procedit ex odio, aut maleuolentia, sed nec ex ira perfecta: vnde talis materia inter ipsos parua censetur. Ex quo fit, vt etiam si sint initiati prima tonsura, non maneant excommunicati: Excommunicatio enim sine peccato mortali non incurritur. Dixi regulariter: nam interdum potest oppositum accidere; quod per prudentiam boni viri erit iudicandum. Sit aliud exemplum, quod à D. Thom. ponitur in eadem solutione ad secundũ: Surripit quis ex pomario alieno vnum pomum, peccat solum venialiter, ob paruitatem materiæ. Et addit D. Thom. rationem: quia, scilicet, id non reputatur esse contra voluntatem domini illius. Sed dubitabit aliquis hoc loco, an si sciat esse contra volũtatem domini illius, eo quod est homo animi miseri, & angusti, tũc peccet mortaliter, auferendo pomum? Soto lib. 5. de iust. & iu. q. 3. art. 3. ad 3. respondet affirmatiue; refellitq; Caietanum oppositum dicentem. 2. 2. quæstio. 66. artic.

Paruitas materię excusat, ne in iustitia sit peccatum mortale.

Quãdo pueri aliqui prima tonsura initiati, percutientes sint excommunicati.

artic.6. Cæterum meo iudicio, opinio Caietani est multò verior. Vnde dico breuiter, quòd in tali casu nullum est peccatũ mortale. Subreptio enim vnius pomi non censetur rationabiliter contraria voluntati domini licèt de per accidens ex paruitate animi multum offendatur ex tali subreptione. Verum tamen est; quod si scirem, hominem illum ex eo facto prouocandum esse ad multam iram, putà ad peierandum vel blasphemandum, vel concipiendum odiũ lethale, peccarem mortaliter, auferendo pomum; nõ quidem contra iustitiam, quod intendit D. Thom. sed contra charitatem: quia eum prouoco ad peccandum. Et hoc est valde notandum pro pluribus alijs materijs.

Circa solutionem ad tertium argumentum est videndus D. Tho. inf. q. 148. ar. 2. & Caietanus ibidem, & art. 3. ad 3. & quæst. 118. art. 2. & 3.

QVAESTIO LX.

De Iudicio, in sex Articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

Vtrùm Iudicium sit actus iustitiæ?

Inf. q. 67. ar. 4. co. & lib. 1. lec. 6. pun.

*AD primum sic proceditur. Videtur, quòd iudicium non sit actus iustitiæ. Dicit enim * Philosoph. in primo Ethic. quod vnusquisq; benè iudicat, quæ cognoscit: & sic iudicium ad vim cognoscitiuam pertinere videtur. Vis autem cognoscitiua per prudentiam perficitur. Ergo iudicium magis pertinet ad prudentiam, quàm ad iustitiam, quæ est in voluntate: vt dictum est.*

Lib. 1. ca. 3. tom. 5. Q. 58. ar. 4.

2. Præterea; Apostolus dicit † 1. ad Corint. 2. Spiritualis iudicat omnia. Sed homo maximè efficitur spiritualis per virtutem charitatis, quæ diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis: vt dicitur Rom. 5. ergo iudicium magis pertinet ad charitatem, quàm ad iustitiam.

Li. 5. Ethic. c. 3. ad fin. tom. 5.

3. Præterea, Ad vnamquamque virtutem pertinet rectum iudicium circa propriam materiam, quia virtuosus in singulis est regula, & mensura: secundum Philoso. † in lib. Ethic. Non ergo iudicium magis pertinet ad iustitiam, quàm ad alias virtutes morales.

4. Præterea, Iudicium videtur ad solos iudices pertinere. Actus autem iustitiæ inuenitur in omnibus iustis. Cum ergo non soli iudices sint iusti, videtur, quòd iudicium non sit actus proprius iustitiæ.

Sed contra est, quod in Psalm. 93. dicitur. Quoadusque iustitia conuertatur in iudicium.

Q. 57. art. 1.

Respondeo dicendum; quòd iudicium propriè nominat actum iudicis, inquantum iudex est. Iudex autem dicitur quasi ius dicens. Ius autem dicitur obiectum iustitiæ: vt suprà habitum † est. Et ideo iudiciũ importat secundum primam nominis impositionem, diffinitionem, vel determinationem iusti vel iuris. Quod autem aliquis benè diffiniat aliquid in operibus virtuosis, propriè procedit ex habitu virtutis: sicut castus rectè determinat ea, quæ pertinent ad castitatem. Et ideo iudicium, quod importat rectam determina- A *tionem eius, quod est iustum, propriè pertinet ad iustitiam. Propter quod Philosophus † in 5 Ethic. dicit, quod homines ad iudicem confugiunt sicut ad quandam iustitiam animatam.*

Lib. 5. ca. 4. paulo ante med. to. 5.

Ad primum ergo dicendum, quòd nomen iudicij, quod secundum primam impositionem significat rectã determinationem iustorum, ampliatum est ad significandam rectam determinationem in quibuscunque rebus, tam in speculatiuis, quàm in practicis: in omnibus tamen ad rectum iudicium, duo requiruntur, quorum vnum est ipsa virtus proferens iudicium. Et sic B *iudicium est actus rationis: dicere enim vel diffinire aliquid, rationis est. Aliud autem est dispositio iudicantis, ex qua habet idoneitatem ad rectè iudicandum: & sic in his, quæ pertinent ad iustitiam, iudicium procedit ex iustitia: sicut & in his, quæ ad fortitudinem pertinent, ex fortitudine. Sic ergo iudicium est quidam actus iustitiæ, sicut inclinantis ad rectè iudicandum: prudentiæ autem, sicut iudicium proferentis. Vnde & Synesis ad prudentiam pertinens dicitur bene iudicatiua: vt supra * habitum est.*

Q. 51. art. 3.

Ad secundum dicendum, quòd homo spiritualis ex C *habitu charitatis habet inclinationem ad rectè iudicandum de omnibus secundum regulas diuinas, ex quibus iudicium per donum sapientiæ pronuntiat: sicut iustus per virtutem prudentiæ pronuntiat iudiciũ ex regulis iuris.*

Q. 58. art. 2. 9. & 10.

*Ad tertium dicendum; quòd aliæ virtutes ordinãt hominem in seipso: sed iustitia ordinat hominem ad alium; vt ex dictis * patet. Homo autem est dominus eorum, quæ ad ipsum pertinent: non autem est dominus eorum, quæ ad alium pertinent. Et ideo in his, quæ sunt secundum alias virtutes, non requiritur,* D *nisi iudicium virtuosi, extenso tamen nomine Iudicij: vt dictum * est. Sed in his, quæ pertinent ad iustitiam, requiritur vlterius iudicium alicuius superioris, qui vtrunque valeat arguere, & ponere manum suam in ambobus. Et propter hoc iudicium specialius pertinet ad iustitiam, quam ad aliquam aliam virtutem.*

In isto art.

Ad quartum dicendum, quòd iustitia in principe quidem est sicut virtus architectonica, quasi imperans & præcipiens quod iustum est: in subditis autem est tanquam virtus executiua & ministrans. Et ideo E *iudicium, quod importat diffinitionem iusti pertinet ad iustitiam, secundum quod est principaliori modo in præsidente.*

SVMMA TEXTVS.

COnclusio est affirmatiua: Et probatur ex ipso nominis sono, & compositione. Nã iudicium idem est, quod dictio iuris, & iudicare, quod ius dicere, & iudex, quod ius dicens. Ex quo fit, vt iudicare sit proprius actus circa ius: sed ius est obiectum iustitiæ, vt supra dictũ est, hoc est, illud iustum, quod per iustitiam in rebus cõstituitur: ergo iudicare, secundum suam propriam significationem idem est, quod discernere, & diffinire id, quod iustum est: sed hoc pertinet ad iustitiam ergo iudicare, est actus iustitiæ.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Nomen iudiciũ multis modis accipitur.

PRo intelligentia huius materiæ, vt à nomine ipso exordiamur, aduertendum est, quòd iudiciũ multis modis accipitur in sacris litteris. Nam primò accipitur pro ipsa lege Dei, iuxta illud Psal. 118. Iuraui, & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ. Secundò sumitur pro causa, quæ ad iudicem defertur; vt in eodem Psalmo; Iudica iudicium meum, & redime me. Quo loco D.Thom. Hieronymus vertit. Iudica causam meam. Tertiò accipitur pro effectibus Dei, quorum causam ignoramus; vt Psalmo. 35. Iudicia tua abyssus multa. Quartò, pro punitione; quomodo accipitur. Exo. ca. 6. dum dicitur: Ego Dominus, qui educam vos de ergastulo Ægyptiorũ in brachio excelso, & iudicijs multis. Et Mar. 12. dicit Christus de Pharisæis: Hi recipient prolixius iudicium, idest, grauius punientur. Quintò accipitur multo communius pro actu iudicandi; vt in Psalm. 1. Non resurgent impij in iudicio. Et Ioan. 5. Potestatem dedit ei, iudicium facere, quia filius hominis est. Et in hac significatione accipitur à D.Thom. in præsenti, quando dicit; quod iudicare est actus iustitiæ. Plures alias acceptiones huius vocis, iudicium, ponit Syluester verbo, iudicium. §. 1. & Lexicon Theologicum eodẽ verbo. Videte illas.

Quid iudicium, quid iudex, quid ius.

Secundò est aduertẽdum; quòd iudicium est actus iudicis; in quantum iudex est: iudex autem idem est, quod ius dicens: ius vero idem, quod iustum, siue æquale. Vnde in propria sua natura, & in proprio suo conceptu iudicium importat diffinitionem, & determinationem iuris, vel iusti. Dicitur etiam iudex controuersiarum cognitor: estque ille, qui ex iurisdictione sibi propria, vel delegata, & commissa ius habet litigantium causas cognoscendi. Vnde Aristo. 5. Ethi. cap 4. vocat iudicem iustitiam animatam; idq; multis de causis. Primò, quia iustitia debet occupare totam iudicis animam. Secundo, quoniam, sicut iudex operatur, & exercet operationem vitæ per animam: ita etiam per iustitiam tanquam per animam, & principium vitæ debet suas operationes exercere. Tertiò, quoniam iustitia ex se mortua est, nisi executioni mandetur. Executio autem fit per iudicem: sicque iudex vocatur iustitia animata.

Dubiũ circa cõclusionem articuli.

Sed est difficultas circa conclusionem huius articuli: Vtrùm iudicium, de quo in præsenti est sermo, sit actus elicitus à iustitia, an verò à prudentia? Et quidem, quòd sit actus elicitus à prudentia, probatur primò: Vnusquisque, vt dicit Aristot. lib. 1. Ethic. cap. 3. bene iudicat quæ cognoscit: ergo iudicium ad vim

1. Argum.

cognoscitiuam pertinet. Tunc vltra: sed vis cognoscitiua in moralibus perficitur per prudentiam: ergo iudicium potius per prudentiam, quæ est in intellectu, quàm per iustitiam, quæ est in voluntate, elicitur.

2. Argum.

Secundò: Iudicium, quo quis determinat in materia castitatis, pertinet ad castitatem, & quo determinat in materia fortitudinis, pertinet ad fortitudinẽ: & similiter iudicium, quo quis determinat in materia iustitiæ, pertinet ad iustitiam: ergo non est cur iudicium in sua generalitate magis sit actus iustitiæ, quàm cæterarum virtutum.

3. Argum.

Tertiò: Si iudicium hic sumatur pro eo, quo quis determinat casus dubios iustitiæ, certum est, ꝙ elicitur à scientia iuris, & peritia, quam quis habet: si verò sumitur pro eo, quod iudex determinat, quid, & quando sit faciendum, elicitur à prudentia; vt constat: ergo falsò dicit D.Thom. quòd iudicium, prout significat determinationem iudicis, est actus iustitiæ.

1. cõclusio.

His tamen non obstantibus sit conclusio; quod

Iudiciũ est actus elicitus à iustitia.

A iudicium pro determinatione facta à iudice competenti in materia iustitiæ (sic enim accipitur iudiciũ in præsenti, & est, cum iudex iudicat inter partes litigantes, easque coercet ad assecutionem iusti) tale, inquam, iudicium est actus elicitus à iustitia. Probatur: Tale iudicium est debitum, & constituit æquale & iustum, idq; in ordine ad alterum: ergo nihil deest illi, quominus sit actus elicitus à iustitia. Est autẽ actus iustitiæ legalis, in quantum iudex debet illud iudicium bono commutu: & est actus iustitiæ commutatiuæ, in quantum iudex tanquam minister reipublicæ stipendio conductus, profert tale iudicium, constituitque æquale in re. Cæterum si iudicium fiat non à iudice, sed ab homine priuato, poterit esse vel B actus misericordiæ: si fiat ad succurrendum misero, aut ad docendum ignorantes; vel poterit esse actus scientiæ, si fiat solum speculandi, & docendi gratia: vel poterit esse actus iustitiæ legalis; si fiat pro bono communi & obseruatione legum. Et tandem similiter poterit esse actus cæterarum virtutum, iuxta motiua, quibus quis motus fuerit ad ferendum tale iudicium.

Ad 1. argu.

Et ad secundum argumentum, in contrarium factum respondetur negando vltimam consequentiã. Quamuis enim sit verum, quod iudicium pertinet ad vim cognoscitiuam, & quòd uis cognoscitiua in moralibus perficitur per prudentiam, non tamen inde infertur, quod iudicium pro determinatione fa C cta à iudice in materia iustitiæ, non sit actus elicitus à iustitia. Quod, vt intelligatur aduertendum est; quòd cum nomen iudicium à iure sit deriuatum, fit, vt primò fuerit impositum ad significandam rectam determinationem iustorum. Inde autem fuit deriuatum nomen ad significandum in vniuersum, quamcunque rectam diffinitionem aliarum virtutum circa propria obiecta, tam in speculatiuis, quam in practicis. Vt verbi gratia, ad significandum rectam diffinitionem in materia temperantiæ & fortitudinis, &c. & similiter ad significandum in scientijs speculatiuis adæquationem obiecti ad intellectum, in quo recta diffinitio talis scientiæ consistit: sed in omnibus his ad rectum iudicium duæ virtutes sunt ne-

Iudiciũ significat rectam diffinitionẽ omnium virtutum circa propria obiecta.

D cessariæ. Vna, quæ iudicium proferat: altera, quæ potentiam iudicantis disponat ad hoc, vt sit apta, & idonea ad rectitudinem iudicij. Primum est propriũ rationis cuius est loqui. Secundum autem est proprium illius habitus, cuius est bene afficere potentiam ad obiectum. Qui habitus in rebus speculatiuis, est speculatiuus, in intellectu existens: in practicis autem est habitus afficiens appetitum, nempe, in materia temperantiæ, habitus temperantiæ: in materia fortitudinis, habitus fortitudinis. Nemo enim rectissimè iudicabit, esse bonum aggredi res difficiles, quando oportet, nisi qui fortis est: nec etiam censebit, esse melius, vti ciborum moderatione, quam illis immergi, nisi qui temperatus. Et pari ratione re-

Ad rectum iudiciũ duæ virtutes sunt necessariæ.

E ctum iudiciũ in materia iustitiæ erit opus ipsius; tanquam inclinantis hominem ad rectè iudicandum: prudentiæ autem, tanquam proferentis iudicium. Prudentia enim est, quæ in omnium virtutum materijs iudicia profert: cum tamen, quòd recta sint ab habitibus moralibus affectum præparantibus prouoniat, &c. Si quis autem quærat, vtrinam harum virtutum sit magis propriũ iudicare? dico breuiter propinquiùs quidem id cõuenire rationi, atque prudentiæ, à qua iudicium profertur; sed potissimum conuenire iustitiæ, à qua habetur, vt iudicium sit rectũ. Virtus enim moralis, vt inquit Arist. 6. Ethic. cap. 12. est, quæ propositum ipsum efficit rectum: prudentia verò, quæ circa media negotiatur. Et quia, vt diximus suprà, in primo Tomo. quæst. 3. artic. 1. omnis

actus

actus dicitur elici ab illa virtute, ſeu vitio, à quo habet bonitatem, vel malitiam in eſſe moris, quamuis non ſit actus illius potentiæ, in qua talis habitus conſtituitur, fit, vt iudicium in materia iuſtitiæ eliciatur à uirtute iuſtitiæ, à qua habet ſpeciē moralem: quamuis iuſtitia ſit in voluntate, & iudicium in intellectu.

Ad 2. argu. Ad ſecundum argumentum ex dictis patet ſolutio. Cum enim iudicium propriè ſumptum, vt dicit D. Thom. hic ad primum, ſolum ſignificet determinationem iuſtorum, hoc eſt, determinationem in materia iuſtitiæ, fit, vt propriè non inueniatur, nec ſit actus, niſi ſolius iuſtitiæ. Cæterum ſi ſumatur amplè & extenſo vocabulo, poterit etiam reperiri in materia cuiuſcunque alterius virtutis; vt iam dictū eſt, &, vt declarat D. Thom. hic ad 3.

Ad 3. argu. Ad tertium reſpondetur, verum eſſe, quòd iudicium poteſt eſſe actus diuerſarum virtutum, iuxta diuerſa motiua ipſius operantis. Cæterum, quia hic non loquimur de iudicio, niſi habita ſolùm ratione finis, & obiecti, & non ipſius operantis, & iudicium ex natura ſua ordinatur ad conſtitutionem iuſti in rebus ipſis, quod propriè pertinet ad iuſtitiam, fit, vt iudicium propriè ſit actus iuſtitiæ, & non alterius virtutis. Et hæc de iſto articulo.

ARTICVLVS II.

Vtrum ſit licitum iudicare?

Inf. ar. 3. & 6. & q. 67. ar. 1. & 4. diſ. 48 cor. principio. Et Rom. 2. & c. 14. co. 3. fin. & 1. Cor. 4.

AD Secundum ſic proceditur. Videtur quòd non ſit licitum iudicare. Non enim infligitur pœna, niſi pro illicito. Sed iudicantibus imminet pœna, quam non iudicantes effugiunt: ſecundum illud Matth. 7. Nolite iudicare, ne iudicemini. Ergo iudicare eſt illicitum.

2. Præterea, Rom. 14. dicitur. Tu quis es, qui iudicas alienum ſeruum, ſuo domino ſtat aut cadit. Dominus autem omnium Deus eſt. Ergo nulli homini licet iudicare.

3. Præterea, Nullus homo eſt ſine peccato; ſecundum illud. 1. Ioan. 1. Si dixerimus quia peccatum non habemus, noſipſos ſeducimus. Sed peccanti licet iudicare: ſecundum illud ad Romanos. 2. Inexcuſabilis es homo omnis, qui iudicas. In quo enim alterum iudicas: teipſum condemnas, eadem enim agis quæ iudicas. Ergo nulli licitum eſt iudicare.

Sed contra eſt; quòd dicitur Deute. 16. Iudices & magiſtros conſtitues in omnibus portis tuis, vt iudicent populum iuſto iudicio.

*Reſpondeo dicendum; quòd iudicium intantum eſt licitum, inquantum eſt iuſtitiæ actus. Sicut autem ex prædictis * patet ad hoc quòd iudicium ſit actus iuſtitiæ, tria requiruntur. Primò, quidem, vt procedat ex inclinatione iuſtitiæ. Secundò, quòd procedat ex authoritate præſidentis. Tertiò; quòd proferatur ſecundum rectam rationem prudentiæ. Quodcunque autem horum defuerit, iudicium erit vitioſum & illicitum. Vno quidem modo; quando eſt contra rectitudinem iuſtitiæ. Et ſic dicitur iudicium peruerſum, vel iniuſtum. Alio modo; quando homo iudicat in his, in quibus non habet authoritatem: & ſic dicitur iudicium vſurpatum. Tertio modo; quando deeſt certitudo rationis, puta, cum aliquis de his iudicat, quæ ſunt dubia, vel occulta propter aliquas leues coniecturas, & ſic dicitur iudicium ſuſpicioſum, vel temerarium.*

Ar. præce.

*Ad primum ergo dicendum, quòd Dominus ibi, prohibet iudicium temerarium, quod eſt de intentione cordis, vel de alijs incertis; vt Auguſtin. * dicit in libro de Sermone Domini in monte. Vel prohibet ibi, iudicium de rebus diuinis: de quibus cum ſint ſupra nos, non debemus iudicare, ſed ſimpliciter ea credere: vt Hilarius * dicit ſuper Matthæ. vel prohibet iudicium quod non fit ex beneuolentia, ſed ex animi amaritudine; vt Chryſ. * dicit.*

Lib 2. c. 18. to. 4.

Capit 5. in Matth non procul. a fine.

Ad ſecundum dicendum; quòd iudex conſtituitur, vt miniſter Dei. Vnde dicitur Deuterono. 1. Quod iuſtum eſt iudicate. Et poſtea ſubdit; Quia Dei eſt iudicium.

Hom. 17 in opere imperfecto. to. 2.

*Ad tertium dicendum; quod illi qui ſunt in grauibus peccatis, non debent iudicare eos, qui ſunt in eiſdem peccatis, vel minoribus: vt Chryſo. dicit * ſuper illud Matth. 7. Nolite iudicare. Et præcipue, hoc eſt intelligendum, quando illa peccata ſunt publica: quia ex hoc generatur ſcandalum in cordibus aliorum. Si autem non ſunt publica, ſed occulta, & neceſſitas iudicandi immineat, propter officium poteſt cum humilitate & timore, vel arguere, vel iudicare. Vnde Auguſ. * dicit in libro de Sermone Domini in monte. Si inuenerimus nos in eodem vitio eſſe, congemiſcamus, & pariter ad condemnandum inuitemur. Nec tamen propter hoc homo ſic ſeipſum condemnat, vt nouum condemnationis meritum ſibi acquirat: ſed quia condemnans alium, oſtendit ſe ſimiliter condemnabilem eſſe propter idem peccatum vel ſimile.*

Hom. 24. nō remotè a princip. to. 2.

Lib. 2. c. 18. à me. to. 4.

SVMMA TEXTVS.

DIuus Tho. ea tantum ratione mouet præſentem difficultatem, vt explicet conditiones, quæ neceſſariæ ſunt ad hoc, ut iudicium ſit rectum, atque licitum. Et ſic conſtituit talem concluſionem: Ad hoc, vt iudicium ſit rectum & licitum, opus eſt, vt procedat à poteſtate legitima, ab inclinatione iuſtitiæ, & quod fiat ſecundum rectam rationem prudentiæ: & quauis ex his conditionibus deficiente, iudicium erit vitioſum, & peccatum. Probatur: Iudicium eatenus eſt rectum, & licitum, quatenus eſt actus iuſtitiæ: ſed ad hoc vt ſit actus iuſtitiæ, tria hæc commemorata ſunt neceſſaria: ergo & eadem requiruntur ad iudicij rectitudinem. Conſequentia cum maiori eſt nota; & minor probatur: Nam ſi deſit legitima poteſtas, appellatur iudicium vſurpatum, Si autem deſit inclinatio iuſtitiæ, appellatur iudicium peruerſum, & iniuſtum, Si verò deſit recta ratio prudentię, dicitur iudicium ſuſpicioſum, & temerarium; quæ omnia important actum vitioſum: ergo.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia huius articuli aduertendum eſt primò, quòd, vt ex litera conſtat, tres ſunt conditiones neceſſariæ ad hoc, vt aliquod iudicium ſit iuſtum ſtudioſum, & ſecundum iuſtitiam. Prima conditio eſt; quod iudicium procedat ex intentione, & inclinatione iuſtitiæ. Secunda; quòd procedat ex iuriſdictione, & authoritate præſidentis, & iudicantis. Tertia conditio eſt, quòd tale iudicium procedat

Tres cōditiones sūt neceſſariæ, vt iudiciū ſit iuſtum.

dat ſecundum rectam æſtimationem prudeotiæ, & debitam conſultationem. Legitimus ſenſus primæ condiöonis eſt, quòd iudicium procedat ex iſto actu iuſtitiæ: Volo reddere alteri quod ſuum eſt. Et tunc judicium procedit ex intentione, & ioclioatione iuſtitiæ, quamuis in illo iuſtitiæ habitus non ſit. Iuſtitia enim per iſtum actum, & diſponit intellectum, & inclinat voluntatem ad iudicandum ſecundum rectam rationem prudentiæ. Eſtque iſta conditio potiſſima inter requiſitas ad rectum iudicium: quia ſumitur ex fine, qui præcipuus eſt, in rebus moralibus. Secunda conditio ſumitur ex parte agentis, & ex parte ſubiecti, in quo recipitur authoritas & iuriſdictio. Et ratio illius eſt: Nam cum iuſtitia neceſſario debeat habere vim coactiuam; & cogere nullus poſſit, niſi ſibi ſubditum; quòd & exemplo rerum naturalium conſtat: agens enim naturale non vincit paſſum, niſi intra ſuæ actiuitatis ſphæram ſit ſibi ſubiectum: manifeſtè ſequitur eſſe opus iuriſdictione, & authoritate in iudicante ad hoc, vt iudicium ſit rectum. Propter quod dicebat Paulus ad Romanos. 14. Tu quis es, qui iudicas alienum ſeruum? domino ſuo ſtat, aut cadit. Et cum Deus ſit vniuerſalis omnium Dominus, fit, vt nullus inter mortales legitimus poſſit eſſe iudex, niſi qui ab ipſo iudicandi poteſtatem acceperit. Non enim eſt poteſtas, niſi à Deo: & qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit; vt dicit idem Paulus ad Roman. 13. Tertia conditio ſumitur ex parte diſpoſitionis, quæ debet eſſe in intellectu, & ratione iudicantis. Nam cùm iudicium ad hoc, vt ſit rectum, neceſſarium ſit, vt fiat ſecundum regulas, & terminos iuris; maxima conſultatione & prudentiæ exiſtimatione erit opus, ut nihil ex his prætermittatur. Omnes has conditiones explicuit ſcriptura, Exodi. 18. quando Ietro Socer Moyſi dixit: Prouide de omni plebe viros ſapientes, & timentes Deum; in quibus ſit veritas; & qui oderint auaritiã: & conſtitue, ex his Tribunos, Centuriones, & Decanos, qui iudicent populum omni tempore, &c. Nam in illis verbis: Elige viros timentes Deum, in quibus ſit veritas, explicatur prima conditio, quæ eſt; vt iudicium procedat ex inclinatione iuſtitiæ. Et in illis: Conſtitue ex eis Tribunos, & Centuriones, explicatur ſecunda conditio. Et tandem quando dicitur: Elige viros ſapientes, explicatur tertia, quæ eſt, vt iudicium procedat ſecundum rectam prudentiam. Nam prudentia maximè ſplendere ſolet in viro ſapiente. Ex hac doctrina colligitur, quòd ſi aliqua ex his conditionibus deſit, iudicium erit uitioſum, & illicitum. Cæterum ex defectu primæ conditionis, dicitur iudicium peruerſum, & impium: ex defectu ſecundæ dicitur iudicium vſurpatum: & ex defectu tertiæ conditionis dicitur iudicium ſuſpicioſum, vel temerarium.

Iudex ad rectè iudicandum non debet habere affectũ alterius partis.

Secundò eſt aduertendum, quòd ad hoc, vt iudicium procedat ex intentione, & inclinatione iuſtitiæ, quæ eſt potiſſima inter conditiones requiſitas ad rectè iudicandum, vt diximus, oportet iudicem non habere affectum alterius partis; ſed incredibilẽ quendam, & vehementiſſimum amorem efficiendi æqualitatem inter vtramque partem, ſcilicet, inter actoré, & reum. Cuius veritatis quam plurimæ ſunt rationes & cauſæ. Prima eſt: Nam, ſi iudex haberet affectum alterius partis, efficeretur proculdubiò alterum extremorum, ſcilicet, amicus, vel actoris, vel rei. Amicus autem cum ſit alter ego, nulla ratione poteſt eſſe iudex: tunc enim eſſet quis iudex in propria cauſa: quod omnino abhorret & deteſtatur natura. Secunda ratio deſumitur ex principio quodã philoſophiæ, ſcilicet. Intus exiſtens prohibet extraneum: ergo actor exiſtens in pectore iudicis, prohi-

A beret reum, & è contra reus exiſtens in pectore iudicis, prohiberet actorem: atque ex conſequenti iudex, vt ex inclinatione iuſtitiæ operetur, nullum debet habere affectum alterius partis. Quod & confirmatur exemplo oculi, in quo videmus, quòd non poteſt rectè iudicare de coloribus, niſi eius pupilla omni prorſus careat colore. Propter quòd Ariſtotel. 5. Ethicorum, cap. 11. ex Archita philoſopho comparabat iudices aræ Deorum: quaſi ſignificans, oportere eos ab omni paſſione, & acceptione perſonarum eſſe vacuos, tanquam Deos. Ad quod etiam attendens Chriſtus dixit, Matthæ. cap. 5. Beati, qui eſuriunt, & ſitiunt iuſtitiam; quoniam ipſi ſaturabuntur. Sitiendam enim & eſuriendam dicit iuſtitiam:
B quoniam qui eſuriunt, & ſitiunt vacui ſunt à cibis, & potibus. Et tales oportet eſſe iudices, ſcilicet, vacuos ab omni affectione, atque paſſione, ut rectè poſſint ex inclinatione iuſtitiæ iudicium proferre. De hac re eſt uidendus D. Antoninus Archiepiſcopus Florentinus in ſumma Theologica, ſecunda parte, titulo primo, cap. 19. §. 1.

Dubium.

Sed eſt difficultas, vtrùm ſemper, quod iudicio deeſt aliqua ex poſitis conditionibus, illud ſit peccatum mortale ex genere ſuo. In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primo, certum eſſe, quòd defectus ſecundæ conditionis, quę eſt iuriſdictio, ſemper ex genere ſuo facit iudicium eſſe peccatum mortale.

Ex defectu iuriſdictionis ſemper iudiciũ redditur mortale.

Itaque iudex, qui vel nullam habens authoritatem,
C vel alienam vſurpans, cum iudicat, qui ſibi non ſubditur, mortaliter peccat. Vnde iudex ſecularis in clericorum cauſas ſe intromittens, etiam ſi à iure excõmunicatus non eſſet, mortali peccato eſt obnoxius, ac ſi eſſet priuata perſona. Imò etiam peccat grauius, quò intuitu publicæ authoritatis id facit. Ex quo infertur, quòd ſi talis iudex clericum bonis ſuis priuet, verè erit latro; &, ſi occiderit, erit verè homicida.

Ex defectu rectæ æſtimationis prudentiæ, ſit redditur mortale iudicium.

Dico ſecundo, etiam eſſe certum, quòd defectus tertiæ conditionis, quæ eſt, ut iudicium fiat ſecundum rectam æſtimationem prudentiæ, ſimiliter ex genere ſuo inducit peccatum mortale: poterit tamẽ fieri veniale ex leuitate materiæ: vt ſi iudex leues aliquos terminos iuris miſſos faciat: vel aliquis quempiam de re leui leuiter iudicet, vt articulo ſequenti ſu-
D mus dicturi. Sed dubium eſt de iudicio, cui tantum deeſt prima conditio, quæ eſt, ut fiat ex inclinatione iuſtitiæ, verùm illud ſit peccatum mortale, ex genere ſuo? Magiſter Soto. lib. 3. de iuſtitia & iure, quæſt. 4. artic. 2. partem tenet affirmatiuam. Nec eius rei alia ratio poteſt aſſignari, niſi, quòd D. Thom. in iſto articulo dicit tale iudicium eſſe peruerſum, atque iniquum.

1. cõcluſio.

In hoc tamen ſit prima concluſio: Defectus primæ conditionis ex genere ſuo non facit iudicium eſſe peccatum mortale. Itaque ſi iudex præcipit, ſuſpendere furem, ſufficienter de furto conuictum; idque faciat non ex zelo, & inclinatione iuſtitiæ, ſed ex inani gloria; tale iudicium non eſt peccatum mor-
E tale, ex genere ſuo. Probatur: Iudex in tali caſu non peccat mortaliter: ergo defectus primæ conditionis ex ſe non inducit peccatum mortale. Conſequentia eſt nota: & antecedens probatur: Ille actus, putà, ſuſpendere furem ſufficienter conuictum, de ſe eſt licitus, & circunſtantia vanæ gloriæ appoſita, nõ eſt peccatum mortale; inanis enim gloria, vt docet D. Thomas infra, quæſt. 132. non eſt peccatum mortale: ergo, nec iudex in illo actu peccat mortaliter. Et confirmatur: Facere opera aliarum virtutum ex inani gloria, non eſt peccatum mortale ergo nec facere iudicium. Conſequentia tenet ex paritate rationis; & antecedens probatur: Nam orare Deum ex vana gloria, non eſt peccatum mortale, vt omnes

Docto-

Doctores concedunt, & similiter nec leuare miseriam pauperis, aut soluere debitum.

2. cõclusio.

Secunda conclusio: Facere iudicium propter aliũ finem à fine iustitiæ, vt verbi gratia, facere iudicium ex odio, vel ex inani gloria, erit peccatum, secundũ conditionem finis appositi. Itaque si finis est mortalis, iudicium erit mortale; & si fuerit venialis, erit peccatum veniale. Hoc tamen non erit in quantum iudicium; quia talis actus non est contra iustitiam: sed, aut contra charitatem, aut contra humilitatem. Ex hoc infertur; quòd quotiescunque in iudicio deficit prima conditio, illud est peccatum saltem veniale. Et hoc est, quod voluit dicere D. Thom. quando in hoc articulo affirmat, tale iudiciũ esse peruersum, & iniquum. Bonum enim vt dicit D. Dionysius; consurgit ex integra causa; malum autem ex singulariũ defectu. Et per hoc patet solutio ad argumentum in contrarium factum.

Dubiũ circa solutionem ad 1. argumẽtũ D. Thom.

Sententia Alexandri & thorũ. 1 Argum.

Circa solutionem ad tertium argumentum, vbi dicit D. Thom. quòd qui sunt in grauibus peccatis, maximè si fuerint publica, non debent iudicare eos, qui vel in similibus, vel in minoribus peccatis sunt constituti, est difficultas, vtrum iudex in peccato mortali existens, peccet mortaliter, alios iudicando. Alexander Alens. vt refert Syluester, verbo iudex primo. §. 10. tenet, quod omnes iudices, siue profani, siue Ecclesiastici in peccato mortali existẽtes, peccant mortaliter iudicando. Et Syluester verbo. correctio. §. 15. & 16. tenet, quòd saltem iudices Ecclesiastici peccãt mortaliter sententiam proferentes; & idem tenet, D. Thom. in 4. dist. 19. quæst. 2. articu. 2. questiuncula 2. & Paludanus dist. 19. quæst. 3. Et probari potest hæc sententia primò ex illo Matthæi. 7. Vbi postquã Christus dixit; Nolite iudicare, & non iudicabimini, nolite condemnare, & non condemnabimini: in quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini; & in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis, subdit statim. Quid autem, vides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? Aut quomodo dicis fratri tuo; Frater sine eijciam festucam de oculo tuo, & ecce trabs est in oculo tuo? Hypocrita eijce primum trabem de oculo tuo, & tunc videbis eijcere festucam de oculo fratris tui. Quibus verbis, vt constat: Redemptor noster prohibet, ne quis in peccato existens alios iudicet. Et Ioan. capit. 8. dicitur: Qui sine peccato est, vestrum primus in eam lapidem mittat. Supra quæ verba dicit D. Gregorius, & habetur in Decretis. 3. quæst. 7. ca. qui sine. Ad aliena quippe peccata punienda ibant, & sua relinquebant. Reuocentur igitur intus ad conscientiam, vt prius propria corrigant; & tunc aliena reprehendãt. Et paulo inferius: Prius ipsi purgandi sunt, per quos aliorum culpæ feriuntur, vt ipsi iam mundi per visionem veniant, qui aliorum vitia corrigere festinant.

2. Argum.

Et idem habetur in capit. postulatus, eadem causa & quæstione. Et ratione sic argumentor: Ministri debent esse similes principali agenti iuxta illud Leuit. 10. Sancti estote; quoniã ego sanctus sum: sed omnis potestas iudicandi est à Deo, vt constat ex Paulo ad Romanos. 13. & ex illo celebri testimonio Sapientes: Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt: ergo quicunque iudicans in peccato mortali cùm non sit similis Deo principali agenti, peccabit mortaliter.

Sententia D. Thom.

Contrariam tamen sententiam tenent D. Thom. Et Caietanus in præsenti, & Soto lib. 3. de iustitia & iure, quæst. 4. artic. 2. & Syluester verbo, iudex, §. 12. quæ procul dubio est vera. Vnde ad illius explicationem sit prima conclusio: Iudicare alium de consimili peccato mortali, aut leuiori ex se, non est peccatũ mortale. Itaque prætor quantumuis sit adulter, non

1. cõclusio.

A peccabit mortaliter iudicans ciues adulteros, vel in alio peccato existentes. Et idem est dicendum de alijs prælatis, atque iudicibus. Quod debet intelligi de iudicio exteriori extra confessionem facto. Nam, si quis in foro conscientiæ in mortali existens alium absoluat, peccabit mortaliter; vt omnes Doctores concedunt in materia de confessione. Sed probatur nostra conclusio primo: Quia alias sequeretur; quod omnes Gentiles cum iudicabant, peccarent mortaliter; si quidem omnes erant in peccato mortali: consequens autem est contra D. Augustinum, qui sæpe sæpius laudate Romanos de rectitudine in iudicando: ergo non est dicendum, quod iudicare in peccato mortali, ex se sit peccatum mortale. Quin potius ad-

Absoluens in peccato mortali existẽs peccat mortaliter.

B diderim, quod ex se talis iudex, nec mortaliter, nec venialiter peccat (quidquid dicant Soto atque Caietanus locis citatis:) facit enim opus mortaliter bonum; sicut & ille, qui dat eleemosynam, aut audit missam in peccato mortali: de quo certum est, quod nec venialiter peccat, nisi apponat malam circũstantiam. Et confirmatur: Iudex in peccato mortali existens potest seruare in iudicandis conditiones requisitas ad rectitudinem iudicij: nam potest primò habere potestatem, & iurisdictionem ad iudicandum, quæ (vt diximus supra, quæst. 10. articu. 10. & latius dicemus in materia de Dominio) non fundatur in gratia: item potest iudicare secundum rectam rationẽ prudentiæ, & tandem moueri ad id ex zelo iustitiæ,

C scilicet, ex ista voluntate: Volo reddere alteri, quod suum est: ergo tunc, nec mortaliter, nec venialiter peccabit. Atque ex consequenti iudicare in peccato mortali ex se, nec est peccatum mortale, nec veniale.

2. cõclusio.

Secunda conclusio: Iudex existens in peccato publico, & scandaloso peccat mortaliter ferendo sententiam, etiam iustam, potissimè in illis sceleribus, quibus ipse tenetur. Probatur: Talis publicus peccator iudicans alterum de consimili peccato, quantum est ex se, dat materiam scandali; & facit, vt iudicium, atque iustitia à populo, vilipendatur, dum videt populus non esse idem iudicium pro maioribus, & pro minoribus: ergo peccat mortaliter. Ex

D hoc infertur; quòd cùm iudex ex officio, & ex iustitia teneatur subditos corrigere, & adhibere omnia media ad id necessaria, si tempus iudicij instet, & ipse sit in consimili peccato publico, & scandaloso, tenebitur agere pœnitentiã, & respicere, vel relinquere officium. Ad hoc enim pertinet illud Christi: Quid vides festucam, in oculo fratris tui, trabem autem in oculo tuo non vides? Hypocrita eijce potius trabem de oculo tuo, &c. Et etiam illud; Qui sine peccato est vestrum, primus in eam lapidem mittat. Sed de hoc latè à nobis est disputatum supra, quæstione. 33. articulo. 3. dum ageremus de correctione à prælatis facienda. Et per hoc patet solutio, ad argumentum ex testimonijs desum-

Ad 1. argu.
Ad 2. argu.

E ptum. Ad rationem respondetur; illam tantum probare, esse quandam decentiam, vt qui alios iudicat talem se gerat, quales subditos vult esse, quos condemnat. Nihilominus tamen ex hoc non infertur, quòd qui contrarium facit, peccet mortaliter, nisi fortè propter scandalum, si peccatum sit publicum; vt diximus in secunda conclusione. E dictis infertur, meritò concilium Constantien Sessione octaua, Canone. 15. damnasse V phum, asserentem, quod existens in pecc tali nec est verè dominus, nec prælatus. Sed de hoc in materia de dominio, c ticulo primo.

...ie, vide- ...to mor- . nec iudex. ...uæstio. 62. ar-

ARTI-

ARTICVLVS III.

Vtrùm iudicium ex suspicione procedens, sit licitum.

Loco supra art. 2. in dubijs. Et quol. 12. ar. 25.

AD tertium sic proceditur. *Videtur quòd iudicium ex suspicione procedens, non sit illicitum. Suspicio enim videtur esse opinio incerta de aliquo malo. Vnde & Philoso. in 6.* Ethicor. ponit, quod suspicio se habet & ad verum, & ad falsum. Sed de singularibus contingentibus non potest haberi opinio, nisi incerta. Cum* Lib. 6. ca. 3. tom. 5. B *ergo iudicium humanum sit circa humanos actus, qui sunt in singularibus & contingentibus, videtur quòd nullum iudicium esset licitum, si ex suspicione iudicare non liceret.*

Annot. 2. *Præterea; Per iudicium illicitum fit aliqua iniuria proximo. Sed suspicio mala in sola opinione hominis consistit: & sic non videtur ad iniuriam alterius pertinere. Ergo suspicionis iudicium non est illicitum.*

3. *Præterea, Si sit illicitum, oportet quod ad iustitiam reducatur: quia iudicium est actus iustitiæ, vt dictum * est. Sed iniustitia ex suo genere semper est* C *peccatum mortale, vt suprà * habitum est. Ergo suspicionis iudicium esset semper peccatum mortale, si esset illicitum. Sed hoc est falsum: quia suspiciones vitare non possumus, vt dicit gloss.* Augus. super illud primæ ad Corint. 4. Nolite ante tempus iudicare. Ergo iudicium suspiciosum non videtur esse licitum.*

Artic. 1. Q. 59 art. 4. Tracta. 90. in Io. circa med. to. 9.

Sed contra est, quòd Chrysost. super illud Matth. 7. Nolite iudicare, &c. dicit; Dominus hoc mandato non prohibet Christianos ex beneuolentia alios corripere, sed ne per iactantiam iustitiæ suæ Christiani Christianos despiciant, & solis plerunque suspicionibus odientes cæteros, & condemnantes.* D

Homil. 17. I opere imperfecto in prin. to. 2.

Respondeo dicendum; quòd sicut Tull. dicit; suspicio importat opinionem mali, quando ex leuibus indicijs procedit. Et contingit ex tribus. Vno quidem modo ex hoc, quòd aliquis ex seipso malus est: & ex hoc ipso, quasi conscius suæ malitiæ, faciliter de alijs malum opinatur; secundum illud Eccle. 10. In via stultus ambulans, cum ipse sit insipiens, omnes stultos æstimat. Alio modo prouenit ex hoc, quòd aliquis malè afficitur ad alterum: cum enim aliquis contemnit, vel odit aliquem, aut irascitur vel inuidet ei, ex leuibus signis opinatur mala de ipso: quia vnusquisque faci- E *liter credit, quod appetit. Tertiò modo prouenit ex longa experientia. Vnde Philos.* dicit in 2. Rhetb. quod senes sunt maximè suspiciosi: quia multotiens experti sunt aliorum defectus. Primæ autem duæ suspicionis causæ, manifestè pertinent ad peruersitatem affectus. Tertia vero causa diminuit rationem suspicionis, inquantum experientia ad certitudinem proficit, quæ est contra rationem suspicionis. Et ideo suspicio vitium quoddam importat: & quãto magis procedit suspicio, tanto magis est vitiosum.*

Lib. 2 Rhe. c. 13. parũ à prin. to. 6.

Est autem triplex gradus suspicionis. Primus quidem gradus est, vt homo ex leuibus indicijs de bonitate alicuius dubitare incipiat. Et boc est veniale, & A *leue peccatum. Pertinet enim ad tentationem humanam, sine qua vita ista non ducitur: vt habetur in † gl. super illud. 1. ad Corint. 4. Nolite ante tempus iudicare. Secundus gradus est, cum aliquis pro certo malitiam alterius æstimat ex leuibus indicijs. Et hoc si sit de aliquo graui, est peccatum mortale, inquantum non est sine contemptu proximi. Vnde † gloss. ibidem subdit. Si ergo suspiciones vitare non possumus, quia homines sumus, iudicia tamen, id est, diffinitiuas firmasque sententias continere debemus. Tertius gradus* B *est, cum aliquis iudex ex suspicione procedit ad aliquẽ condemnandum, & hoc directè ad iniustitiam pertinet: vnde est peccatum mortale.*

Est Augus. tract. 90 in Iaã. parum ante med. tom. 9.

Est Augus. loco nunc dicto circa medium.

Ad primum ergo dicendum; quòd in humanis actibus inuenitur aliqua certitudo, non quidem sicut in demonstratiuis, sed secundum quod conuenit tali materia, putà cum aliquid per Idoneos testes probatur.

Ad secundum dicendum; quòd ex hoc ipso, quod aliquis malam opinionem habet de alio sine causa sufficienti, indebitè contemnit ipsum: & ideo iniuriatur ei.

Ad tertium dicendum; quòd, quia iustitia & in- C *iustitia est circa exteriores operationes (vt dictum † est) tunc iudicium suspiciosum directè ad iniustitiam pertinet, quando ad actum exteriorem procedit: & tunc est peccatum mortale, vt dictum * est. Iudicium autem interius pertinet ad iniustitiam: secundum quod comparatur ad exterius iudicium, vt actus interior ad exteriorem, sicut concupiscentia ad fornicationem, & ira ad homicidium.*

Q. 59. art. 2. ad 3.

In corp. ar.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatẽ, quæ præcipua est in hac materia, & ad humanos vsus apprimè necessaria, D supposito, quod suspicio importat opinionem mali, quando ex leuibus indicijs procedit; respondet D. Tho. per plures propositiones. Prima conclusio: Quòd aliquis habeat malam opinionem de aliquo, ex tribus causis potest prouenire. Prima est, quia ille, qui suspicatur, est malus, iuxta illud Eccles. 10. In via stultus ambulans, cum ipse sit insipiens, omnes stultos æstimat. Secunda, quia odio prosequitur illum, de quo sinistrè opinatur, iuxta illud, Philosophi: Quæ optamus facile credimus. Tertia est, experientia, propter quod Aristot. lib. 2. Rheto. cap. 13. dicebat, senes esse maximè suspiciosos. Secunda cõclusio: Suspicio, quæ oritur ex duabus primis causis, manifestè constat esse peccatum: sed illa, quæ prouenit à tertia, deficit magis à ratione suspicionis. E Probatur: quoniam habet causam magis certam; quod est contra rationem suspicionis. Tertia conclusio sequitur ex alijs, & est, quòd suspicio est peccatum, vndequaque illa proueniat; atque ex consequenti iudicium ex suspicione procedens erit illicitum. Sed quoniam suspicionis possunt esse plures gradus, scilicet, tres: Primus est: quando quis ex leuibus indicijs incipit dubitare: Secundus, quando pro certo iudicat ex leuibus indicijs, alium peccare: Tertius, quando iudex ex leuibus indicijs alium condemnat; ponit D. Thom. alias tres conclusiones. Et sic quarta in ordine est; quòd primus gradus suspicionis tantum est peccatum veniale: pertinet. n. ad tentationem humanam, sine qua vita ista non ducitur; vt dicit glossa super illud. 1. ad Corint. 14. Nolite ante tempus iudicare. Quinta conclusio: Secundus

dus gradus suspicionis ità se habet, quòd si est in materia graui, est peccatum mortale: si autem est in materia leui, est veniale. Et ratio est: Nam iste gradus suspicionis non potest esse, sine contemptu proximi. Vnde si contemptus fuerit in re graui, erit mortale peccatum, si autem fuerit in re leui, veniale. Sexta conclusio: Tertius gradus suspicionis ex genere suo est peccatum mortale. Probatur: quoniam est directè contra iustitiam, & iniustitia ex genere suo est peccatum mortale, vt diximus in superioribus.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Dubiũ, suspicio & iudiciũ temerarium pro eodem accipiunt inter dum, quam uis different.

De materia huius articuli, quæ grauissima est, disputant sutimmistæ verbo, iudicium temerariũ, & verbo, suspicio. Pro cuius intelligentia est aduertendum; quòd hæc tria nomina, dubium, suspicio, & iudicium temerarium pro eodem accipiuntur à iuris prudentibus: & etiam sæpe sæpius confunduntur apud Theologos, & Philosophos morales. Vt est uidere apud D. Thom. in isto articulo. Qui in primo gradu suspicionis pro eodem accipit dubium, & suspicionem, & in secundo gradu accipit etiam pro eodem suspicionem, & iudicium temerarium: cum tamen hæc tria in rigore sint valde diuersa; habeantque suas rationes formales multum distinctas. Nam dubium propriè est: quando animus manet suspensus, hæretque in ancipiti, non magis declinando ad vnam partem, quam ad alteram in assentiendo, & in dicando. Vt cùm, verbi gratia, dubitat quis vtrum astra sint paria, vel imparia. Et huiusmodi homines dubios comparat Aristot. 2. Metaphy. in principio hominibus ligatis, qui nec huc, nec illuc possunt promoueri. Suspicio est opinio mali ex leuibus indicijs procedens. Per hoc, quòd dicitur opinio distinguitur suspicio à dubio. Nam opinio, vt scitis ex dialectica, dicit assensum vnius partis cum formidine alterius: cum tamen dubium ex se nullius partis assensum dicat: sed tantũ animi fluctuationem. Additur etiam illa particula, mali; vt per ipsam distinguatur suspicio ab opinione. Nam opinio tam versatur circa bonum, quàm circa malum: cum tamen suspicio tantùm versetur circa malũ. Dicitur enim quis in suspicionem venire, quando sinistra de illo conci pitur opinio: & si opinio est de re bona potius dici tur bona existimatio, quam suspicio. Ex hoc infertur, quòd ad suspicionem propriè dictam tria requiruntur. Primum est, quod sit assensus cum formidine; qui enim dubitat, non est suspiciosus. Secundum, quòd talis assensus formidolosus sit respectu alicuius mali moralis, hoc est peccati. Tertium, quod oriatur ex leuibus indicijs. Nam si indicia sint sufficientia, & euidentia, assensus inde exortus non dicetur propriè suspicio. Illa autem dicuntur leuia indicia, quæ secundum æstimationem prudentiæ non sunt sufficientia ad causandam aliquam persuasionem. Sed est aduertendum, posse contingere, quòd aliquod indicium, respectu vnius personæ, sit leue, quod tamen respectu alterius habeat grauitatem ad persuadendum. Vt verbi gratia, alloquutio alicuius personæ grauis in secreto loco cum meretrice, est leue indicium ad suspicandum, quòd talis loquutio ordinetur ad malum, cùm tamen si quis uideret iuuenem procacem, & libidinosum illo modo loquentẽ cum fœmina, non esset leue indicium ad suspicandũ; quòd ea loquutio ordinaretur ad libidinem. Similiter etiam potest contingere, vt indicia aliqua sint leuia in vna materia, quæ tamen respectu alterius materiæ sint grauia, & sufficientia. Nã si quis non adorauerit hostiam, quam semel aut bis videt eleuari, est graue & sufficiens indicium, ut possit iudicari inde

Ad suspicionem tria requiruntur.

Idem indicium respectu vnius potest esse leue, & respectu alterius graue.

A uotus leue tamen, vt iudicetur hæreticus. Iudicium temerarium est firma sententia de malitia proximi, ex leuibus similiter coniecturis procedens. Ex quo infertur, quòd iudicium temerarium in eo solum distinguitur à suspicione, quòd iudicium temerarium dicit firmitatem sententiæ, at verò suspicio tantum dicit opinionem; quæ semper est cum formidine alterius partis.

His constitutis operæpretium est, vt singulas conclusiones D. Thomæ suo ordine examinemus. Et quidem de prima, atque secunda conclusione nulla est controuersia, sed illæ ab omnibus, vt notæ, recipiuntur. Vnde circa tertiam est difficultas, vtrum videlicet sit, quòd suspicio ex se sit mala, atque peccatum? Et loquimur in præsenti de suspicione secũdũ quod B comprehendit dubitationem, & suspicionem propriè dictam, & iudicium temerarium. Quo etiam modo D. Thom. loquitur in isto articulo de suspicione. Et quidem, quòd suspicio ex se non sit mala probatur primò: Suspicio nullibi inuenitur prohibita: ergo ex se non est mala. Consequentia constat ex illo Pauli ad Rom. 4. Vbi non est lex, ibi nec præuaricatio legis. Et ex D. Aug. lib. 22. contra Faustum, ca. 27. dicente: Peccatum est dictum, vel factum, uel cõcupitum contra legem Dei. Et antecedens probatur: Si alicubi esset prohibita suspicio, & iudicium temerarium maxime apud Matthæum. ca. 7. in illis verbis: Nolite iudicare & non iudicabimini: sed ibi hoc non prohibetur; ergo. Probo minorem: Christus Dominus eo in loco tantum vult reprehendere eos, C qui in maioribus criminibus existentes iudicant, & condemnant eos, qui sunt in minoribus; vt constat tum ex verbis, quæ sequuntur. Subdit enim statim: Quid vides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? Hypocrita eijce prius trabẽ de oculo tuo, & tunc videbis, eijcere festucam de oculo fratris tui. Tum etiam ex D. Hieronymo. Qui super illum locum dicit de ijs loqui Christum: qui cũ ipsi mortali crimini sint obnoxij, minora peccata fratribus non concedunt, culicem quidem liquantes, camelum verò deglutientes: ergo ibi non fit sermo de suspicione, aut iudicio temerario. Secundo, sic argumentor: Nullam iniuriam facio proximo sinistrè de illo iudicando: ergo suspicio ex se non est pec D catum. Consequentia est nota: Nam si aliquod esset peccatum, proculdubio illud esset contra iustitiã. Antecedens autem probatur: Qui male suspicatur de proximo, nec aufert ab eo pecuniam, nec famam, nec aliquid aliud, quod ad ipsum pertineat: ergo nõ facit ei aliquam iniuriam. Nec valet si dicatur cum D. Tho. in solutione ad secundum; quòd qui habet malam suspicionem de alio, eo ipso nocet ei; contemnens illum; quia loquor in præsenti in casu, quo habens suspicionem impendit alteri eandem reuerentiam, & honorem antea impendebat, nec ipsum contemnit.

Dubiũ circa tertiam cõclusionẽ D. Thom.

1. Argum.

2. Argumẽ.

E His tamen non obstantibus sit conclusio; quòd suspicio ex se est mala, atque prohibita, non solum iure naturali, sed etiam iure diuino positiuo. Et quidem, quòd sit prohibita iure naturali; probatur ex illo communi naturæ præcepto; Quod tibi non vis, alteri ne feceris. Ex quo tale colligo argumentum: Nullus est, qui velit quod proximus habeat de se malam suspicionem: ergo contra ius naturæ est, quòd quis male suspicetur de alio sine causa. Item in rei veritate mallet homo prudens amittere centum aureos, quàm amittere bonum nomen apud alium; sed quòd ab aliquo sine causa auferantur centum aurei, est contra ius naturæ: ergo & quod auferatur bonũ nomen alicuius apud alium per sinistram suspicionẽ, erit contra idem ius. Et confirmatur: Quia, ut constat, ex

Conclusio.

ſtat, ex D. Thom. Opuſc. 6. cap. 11. mala opinio, & famã numerantur ab Ariſt. & ab alijs Philoſophis inter grauiſſima mala, quæ poſſunt hominibus accidere. Ex quibus fit, vt, qui ſine cauſa ſufficienti ſuſpicaretur, vel iudicaret alterum eſſe malum, faceret ei iniuriam; atque ex conſequenti peccaret contra ius naturæ; eſſetque illud peccatum reducendum ad id, quod fit contra octauum præcepũ Decalogi. Quod autem etiam ſit prohibita ſuſpicio iure diuino poſitiuo, probatur ex Paulo ad Rom 14. dicente; Qui nõ manducat manducantem non iudicet. Vbi non ſolum hypocritę, qui in maioribus ſunt criminibus; ſed etiam vniuerſi alij homines iudicare prohibentur. Id enim ſonant verba illa: Non manducans, non iudicet. Et vt denotaret Apoſtolus idem eſſe iudicare, & contemnere, dixerat prius: Is qui manducat, non manducantem non ſpernat. Et ſubdit ſtatim: Et qui non manducat, manducantem non iudicet. In eodem etiam ſenſu debet accipi illud 1. ad Corin. 4. Nolite ante tempus iudicare, quoadusque veniat Dominus, qui illuminabit abſcondita tenebrarum. Vbi, vt videtis, non iudicandi cauſam aſſignat Apoſtolus. Non, quod nos ipſi peccatores ſimus: ſed quia incerta, & obſcura ſunt, quæ nos pro certis, & claris ducimus; quod propriè pertinet ad ſuſpicionem, & iudicium temerarium. Poſſumus tandem dicere, hanc ſuſpicionem prohiberi in illis verbis Matth. c. 7. Nolite iudicare, & non iudicabimini, &c. Nã quamuis literalis ſenſus illius loci ſit, quòd loquatur Chriſtus de hominibus, qui cum ipſi mortali crimini ſint obnoxij, minora peccata fratribus non concedunt; vt rectè probat argumentum primum, in cõtrarium factum; nihilominus tamen adhuc poteſt, ad literam explicari de quacunque alia ſiniſtra opinione; ſicut illum interpretatur D. Aug. lib. 2. de Sermone Domini in monte, & in lib. de Concordia Euangeliſtarum. Cuius verba referuntur à D. Thom. in Cathena aurea ſuper Matth. cap. 7. Et per hoc patet ſolutio ad primum argumentum. Ad ſecundum reſpondetur, negando antecedens. Et ad probationem dico; quòd cùm fama ſit vnum è maioribus, & prioribus bonis temporalibus, quæ habet proximus; quod conſtat ex eo; quòd in ſacris literis ſupra alia commendatur: Nam Eccleſiaſt. cap. 41. dicitur: Curam habe de bono nomine, & Prouerb. 22. Melius eſt bonum nomen, quàm diuitiæ multæ, & Eccleſiaſt. c. 7. Melius eſt bonum nomen, quàm vnguenta pretioſa: manifeſte ſequitur, quod qui partem famæ per ſiniſtram ſuſpicionem aufert, facit iniuriam proximo: & ſic non ſolum peccat contra charitatem; ſed & contra iuſtitiã.

Ad 1. argu.

D. Aug.

Ad 2. argu.

Suppoſito iam, quod ſuſpicio ex genere ſuo eſt mala; conſequens eſt, vt inquiramus, quando eſt mala mortaliter, & quando venialiter; quod à D. Thom. in tribus vltimis concluſionibus huius articuli declaratur. Sed, vt in hac re recto ordine procedamus, operæpretium erit, vt prius nonnulla de ſuſpicione dicamus. De qua quidem quatuor veniunt conſideranda. Primum eſt, ſubſtantia ipſius ſuſpicionis. Secundum ſunt cauſæ, quibus homo inclinatur, & afficitur ad ſuſpicandum malum de altero. Tertium coniecturæ & indicia, ex quibus talis ſuſpicio oritur. Quartum autem eſt, quantitas mali, quod quis de proximo ſuſpicatur. Et loquimur in præſenti de ſuſpicione, ſecundum quod ſignificat, ſiue dubitationem, ſiue iudicium temerarium, ut diximus in primo dubio. Et quidem quantum ad primum D. Tho. in iſto articulo triplicem gradũ ſuſpicionis aſſignat. Primus eſt; quando aliquis incipit dubitare de bonitate alterius: & hoc dicit eſſe tantum peccatum veniale. Secundus gradus eſt, quando quis certo iudicat de malitia alterius. Et hoc dicit eſſe peccatũ mortale: ſi materia, de qua quis iudicat ſit grauis; moueaturque ex leuibus indiciis, & coniecturis ad iudicandum. Tertius gradus eſt, quando iudex procedit ex ſuſpicione ad aliquem iudicandum: & hoc dicit eſſe peccatum mortale contra iuſtitiam. Cæterum quãuis D. Thom. hos tantum tres gradus ſuſpicionis diſtinguat, Caietanus tamen hic, & Soto lib. 3. de iuſt. & iur. quæſt. 4. art. 3. addunt alium quartum gradum, qui eſt ex leuibus indiciis opinari malum de proximo cum formidine alterius partis: qui gradus mediat inter primum, & ſecundum ex enumeratis à D. Thom. Nam iudicium de malitia alterius, ut hic dicit Caietanus poteſt accipi dupliciter: vno modo pro credulitate vnius partis, cum aliqua tamen hæſitatione admixta: alio modó pro aſſertiua determinatione. Et certum eſt, quòd credulitas cum dubitatione admixta differt multum à dubietate poſita in primo gradu, & etiam ab aſſertiua determinatione excludente omnem dubitationem, quæ ponitur in ſecundo. Et ſic conſtat, quod illa credulitas alium quendam ſuſpicionis gradum conſtituit medium inter dubitationem, & certum iudicium. Sed de primo gradu ſuſpicionis à D. Thom. aſſignato, qui eſt dubietas, & etiam de illo à nobis poſito, qui eſt iudiciũ de malo alterius cum hæſitatione admixta, dicunt Soto atque Caietanus, quòd loquitur D. Thom. in 4. concluſione; quando dicit, primum gradum ſuſpicionis eſſe tantum peccatum veniale. Imò addit ampliùs Caietanus hic, & in ſumma, verbo, iudicium temerarium, & verbo, ſuſpicio, quòd etiam ſi aliquis iudicet ex leuibus indiciis aliquid graue, de aliquo, ſine explicita formidine alterius partis, ſi tamen ſit ità diſpoſitus interius, vt ſi ipſe peteret à ſe, an hoc haberet pro certo, & iudicaret tale abſque formidine alterius partis, & reſponderet, ſibi talia interroganti, quòd non exiſtimat illud pro certo, in ea ſuſpicione non peccaret mortaliter. Eiuſdem opinionis eſſe videtur Nicolaus de Lyra ſuper illud Iacobi cap. 4. Qui iudicat fratrem ſuum, &c. Summa Armilla in verbo, iudicium, num. 8. & Nauarro. de pœnitentia. diſt. 7. cap. ſi quis, nu. 12. & 13. & in Manu. c. 12. Sed de hoc nos ſtatim dicemus.

In ſuſpicione quatuor veniũt conſideranda.

Explicatur primũ quod in ſuſpicione conſideratur.

Secundum, quod erat conſiderandum de ſuſpicione ſunt cauſæ, ex quibus quis inclinatur ad temerè ſuſpicandum, & iſtæ ſunt tres, vt dicit D. Thomas in iſto articulo. Prima eſt: malitia, & prauitas temerè ſuſpicantis, & iudicantis. Stultus enim in via ambulans cum ipſe ſit inſipiens omnes ſtultos æſtimat, vt dicitur Eccleſiaſ. cap. 10. quia facilè quiſque cæteros iudicat, qualis ipſe eſt. Vnde Cicero ad Quintũ Fratrem dicebat: Vt optimus quiſque eſt, ita difficulter putat alios improbos eſſe. Secunda cauſa eſt, praua affectio, qua quis diſponitur erga alios. Ex eo .n. quòd aliquis odio, aut inuidia proſequitur proximum, facile credit, & ſibi perſuadet, illum eſſe malum. Nam cum voluntas moueat intellectum, ſicut & reliquas potentias, facilè pertrahit eum ad hoc, vt iudicet quod ipſa appetit: & cum appetat illum, quẽ odio habet, eſſe malum, facile intellectus ità iudicat. Tertia cauſa eſt, longa experientia malorum. Et hinc authore Ariſtotele libro. 2. Rhetor. ſenes ſunt maximè ſuſpicioſi. Quia enim experti ſunt multos fuiſſe malos in aliquo genere mali, facile ſuſpicantur etiam ex leuibus coniecturis, alios eſſe malos. Et dicit Diuus Thomas & benè, quod hæc tertia cauſa iudicandi, vel ſuſpicandi temerè, diminuit aliquid de ratione iudicii temerarii. Habet enim hæc cauſa maiorem certitudinem, quam duæ priores. Ex quo fit, vt diminuat ipſam ſuſpicionem, de cuius ratione eſt incertitudo. Et ſic non eſt ita culpabilis & vitioſa, ſicut illa, quæ ex aliis cauſis oritur.

Explicatur 2m. quod in ſuſpicione eſt cõſiderandum.

Tertium

Explicatur tertiũ conſiderãdum in ſuſpicione &c.

Tertium quod erat conſiderandum de ſuſpicione, ſunt indicia, & coniecturæ, ex quibus talis ſuſpicio oritur: quæ quidem neceſſariò debent eſſe leues, nec ſufficientes ad malè iudicandum de aliquo. Si enim ſufficientes ſunt, iudicium inde exortum non erit temerarium. Sed non eſt facilè ſtatuere, quænam coniecturæ, ſiue indicia ſint leuia, & quæ ſufficientia. D. Thom. hic ad primum ſolum dicit, ſufficere ad iudicandum non temere de malitia alteriùs, quòd ea per idoneos teſtes probari poſſit. Ex quo à contrario ſenſu colligi videtur; quod quando per idoneos teſtes non probatur iudicium, quod de tali malitia habetur, eſt temerarium; vtpotè non procedens ex ſufficientibus coniecturis & indiciis. Cæterum hæc doctrina D. Thomæ intelligenda eſt de iudicio, quo iudex iudicat, & condemnat aliquem. Huiuſmodi .n. iudicium ad hoc, vt rectum ſit, & iuſtum, neceſſe eſt, vt procedat, aut ex confeſſione rei, aut ex probatione debiti per idoneos teſtes, & ſufficientes. Ad iudicãdum aũt iudicio interiori aliquem eſſe malum, non ſunt neceſſaria iſthæc teſtimonia; ſed minores coniecturæ ſufficientes erunt ad excuſandum iudicium à temeritate. Siquis enim uideret iuuenem cum puella turpiter loquentem in loco ſecreto, non temere de illis iudicaret malum; quamuis id per idoneos teſtes probari non poſſit. Vnde in hac re dico certum eſſe, quòd ſunt aliqua indicia adeò vehementia, vt iudicium ex illis exortum non ſit temerarium & ſic, qui ex illis induceretur ad malè iudicandum, excuſaretur à mortali. Similiter etiam ſunt alia indicia adeo leuia, vt iudicium ex illis procedens manifeſtè ſit temerarium; atque ex conſequenti; qui ita iudicat ex hac parte, non excuſatur à mortali. Sunt etiam alia indicia, de quibus eſt dubium, an ſint ſufficientia, nec ne. Et tunc etiam eſt dubium, an iudicium ex illis procedens ſit temerarium. Nec, quantum ad hoc poteſt conſtitui certior regula, quã quod illa indicia cenſentur ſufficientia ad ſiniſtre iudicandum de aliquo, quæ virum probum & prudentem inducerent ad malè iudicandum. Illa autem cenſentur inſufficientia, quibus vir iuſtus, & prudens non moueretur ad male iudicandum. Sed eſt aduertendum, poſſe contingere, quod aliqua indicia ſint ſufficientia ad dubitandum de bonitate alicuius; quæ tamen non ſufficiunt ad opinandum malè de illo. Et ſimiliter ſunt alia indicia, quæ ſufficiunt ad ſiniſtrè opinandum de aliquo: quæ tamen non ſufficiunt ad male iudicandum. Ex quo fit, vt dubietas & opinio procedens ex talibus indiciis non ſit temeraria; quia indicia erant ſufficientia ad dubitandum, & opinandum, & tamen iudicium proueniens ex illis eſt temerarium; quia indicia non erant ſufficientia ad male iudicandum.

Explicatur quartũ in ſuſpicione conſiderandum.

Quartum & vltimum, quod erat conſiderandum in ſuſpicione erat quantitas mali, quod ex leuibus indicijs de proximo ſuſpicamur, & iudicamus. Caietanus locis citatis, & ſumma Armilla, atque Nauarrus locis, etiam citatis, & communiter Summiſtæ dicũt tale malum eſſe peccatum mortale. Itaq; quando aliquis ex leuibus indicijs iudicat aliquem, peccare mortaliter, aut eſſe in peccato mortali, tale iudicium eſt temerarium, & peccatum mortale; quia ſine ſufficienti motiuo iudicat hominem de graui malo, Cæterùm, quamuis hoc, vt in plurimum ſit verum, non tamen eſt vndequaq; certũ. Nam qui ex leuibus indicijs iudicaret, iuuenes aulicos habere turpes amores cum fœminis; proculdubio non peccaret mortaliter. Vnde magis in hoc reſpiciẽdum reor ad infamiam, quæ ſequitur ex malo, de quo quis iudicat alterũ, quã ad hoc, vt ſit peccatum mortale, vel veniale: grauitas enim iudicij ex infamia penſanda eſt. Ex quo fit, vt ſiquis de viro illuſtri temere iudicet eſſe infimæ ſortis, & ex ignobili genere natus, grauius delinquere quàm, ſi iudicaſſet illum fuiſſe fornicarium. Maior enim infamia ſequitur ex illo, quã ex hoc; & ægrius fert audire illud, quam hoc. Vnde, quamuis in hac re non poſſit conſtitui certa regula, dico ſemper habẽdum eſſe reſpectum ad malum, quod grauius fert ille de quo temere iudicatur, vt iuxta id delicti grauitas penſetur, nulla habita ratione peccati mortalis, vel venialis.

Dubiũ quã ſuſpicio ſit peccatum mortale. 1. Concluſ.

His conſtitutis reſtat explicandum, quando ſuſpicio, ſub qua tam dubitationem quam opinionem, quam iudicium intelligimus, eſt peccatum mortale & quando veniale. In qua re, vt à certioribus incipiamus, ſit prima concluſio: Iudicium de malo graui proximi ex leuibus indicijs ortum, ex genere ſuo eſt peccatum mortale. Ità tenet D. Thom. in hoc articulo, & communiter omnes Doctores. Appellamus autem, graue malum proximi illud, ex quo grãdis ſequitur infamia, licèt non ſit peccatum mortale, iuxta id, quod paulò ante dicebam. Probatur hæc ſententia primò ex illo Matth. 7. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Quibus verbis, vt diximus ex ſententia Auguſt. probibentur iudicia temeraria. Et ad Rom. 14. dicit Paul. Qui non manducat, manducantem non iudicet. Et ſubiungit ſtatim: Tu quis es, qui iudicas alienum ſeruum? Domino enim ſuo ſtat, aut cadit. Ex quibus verbis colligit D. Thom. ibi lect. 41. Iudicium de rebus occultis reſeruandum eſſe Deo; & ſic non licere homini iudicare de illis. De ijs enim, quæ reſeruata ſunt iudicio ſuperioris, non poteſt inferior ſine mortali peccato iudicare. Pro hoc etiam facit illud Iacobi in ſua Cano. capit. 4. Qui detrahit fratri, aut qui iudicat fratrem ſuum, detrahit legi & iudicat legem. Si autem iudicas legem nõ es factor legis, ſed iudex. Vnus eſt enim legiſlator, & iudex, qui poteſt perdere, & liberare. Tu autem quis es, qui iudicas proximum tuum, &c. Nec ex his teſtimonijs licet colligere, omne iudicium hominis de altero homine eſſe peccatum, & illicitum: quia, vt optime D. Thom. ad Rom. 14. lect. 1. dicit, iudiciũ hominis de altero homine, in tantum eſt licitum, in quantum eſt diuina authoritate conceſſum. Quod autem concedatur, quandoque hominibus de alijs iudicare, patet ex illo Sapient. 1. Diligite iuſtitiam, qui iudicatis terram. Et Deuter. cap. 1. Audite illos; & quod iuſtum eſt iudicate; Dei enim iudicium eſt; id eſt, diuina authoritate agitur. Et rurſus per Sapientiam dicit Deus; Per me Reges regnant, & legũ conditores iuſta decernunt. Iudicium autem de malo graui proximi ex leuibus indicijs ortum, non eſt conceſſum hominibus authoritate diuina, ſed potius prohibitum, vt conſtat ex teſtimonijs citatis; & ſic eſt peccatum mortale. Item ratione ſic argumentor: Si alius ex leuibus indicijs ſuaderet mihi malũ graue proximi, proculdubio peccaret mortaliter: ergo ſi ego ex leuibus indicijs idem iudico, ſimiliter pecco mortaliter. Probo conſequentiam: Nam tantum noceo proximo per hoc iudicium, quantum alter malum ſuadendo. Et confirmatur: Nam, ſi ego non pecco per hoc, quod ſiniſtrè iudico ex leuibus indicijs de proximo, nec etiam alter, verbi gratia, Franciſcus peccabit, talem opinionem mihi perſuadendo, quod eſt falſum. Secundò probatur concluſio: Proximus pluris facit æſtimationem rectam apud me, quàm quinquaginta, aut centum argenteos; ſed, ſi ego ſuffurarem ab eo hos argenteos, peccarem mortaliter: ergo etiam peccabo mortaliter ſubripiendo ab illo ex leuibus indicijs bonum nomen, quod apud me habet. Item: Si inferrem illi ſecretò contumeliam, peccarem mortaliter; vt ſi,

verbi

verbi gratia, ei dicerem, (*ſoys vn judio*,) ergo etiam
tollendo ab eo apud me rectam opinionem ex leui-
bus indicijs pecco mortaliter. Probo conſequen-
tiam: Quia maius bonum eſt fama, contra quã ago,
ſiniſtrè ſentiendo de proximo, quàm bonor, contra
quem facio, inferendo contumeliam; fama enim, vt
dicit D.Thom.inf.q.73.art.2.pretioſior eſt omnibus
alijs rebus temporalibus.

2.Concluſ.
Secunda concluſio: Non tantum pro certo iudica
re ex leuibus indicijs, ſed etiam ſiniſtrè opinari de
proximo in re graui, eſt peccatum mortale. Vt, ſi ver
bi gratia, aliquis ex leuibus indicijs ſuſpicaretur, Pe-
trum concubuiſſe cum marre, aut cùm ſorore, aut eſ-
ſe hæreticum, proculdubio peccaret mortaliter. Hãc
concluſionem tenet Magiſter Victoria contra Caie-
tanum bic, & in ſumma dicentem; quòd quantum-
uis aliquis ſiniſtrè de aliquo opinetur, dum tamen
pro certo id non credat, non eſt peccatum mortale.
Nos tamen dicimus, quòd licèt non habeat tantam
certitudinem, vt dicit Caietanus, ſufficit, vt peccatũ
ſit mortale. Probatur: Qui ex leuibus indicijs pro
certo iudicat Petrum peccare cum ſoluta; minus lę-
dit, quàm qui opinatiuè credit eundem Petrum ha-
bere rem cum matre, aut cum ſorore, vel eſſe hære-
ticum, &c. ſed primum eſt peccatum mortale, vt di-
cit Caietanus: ergo & ſecundum. Conſequentia
eſt nota: Nam peccata, quæ committuntur in pro-
ximos, ex quanutate damni penſanda ſunt. Antece-
dens autem probatur: Petrus mallet, quòd quis cer-
to crederet de ipſo, quod habuit rem cum ſoluta,
quam, quòd opinatiuè credat eundem concubuiſſe
cum matre, aut eſſe hæreticum, vel proditorem rei-
publicæ: ergo magis nocet ei dubitans de ſecundo,
quam qui eſt certus de primo. Atq; ex conſequen-
ti; ſi hic peccat mortaliter, etiam ille. Et confirma-
tur: Qui ſuaderet talem opinionem alteri, proculdu
bio peccaret mortaliter; faceret enim grauem iniu-
riam Petro, eam opinionem ſeminando, vt de ſe con
ſtat: ergo etiam iſte, qui ſine idonea cauſa habet ean-
dem opinionem, peccat mortaliter; ſiquidem vtro-
bique eſt idem nocumentum. Item: Vir bonæ fa-
mæ, atque prudens mallet amittere centum aureos,
quàm male audire apud alios de ſimilibus peccatis:
ſed qui auferret centum aureos peccaret mortaliter,
ergo etiã ille, qui ſiniſtre opinatur de aliquo ex leui-
bus indicijs de ſimilibus peccatis, peccat mortaliter.

3.Concluſ.
Tertia concluſio: Non ſolum opinari; ſed etiam
dubitare ex leuibus indicijs, in ſimilibus peccatis, ha
bita ſufficienti deliberatione, eſt peccatum mortale.
Itaque, ſi aliquis ſemper credidit Petrum eſſe virum
Catholicum; poſteà autem ex leuibus indicijs inci-
pit dubitare de illo, an ſit Catholicus, vel hæreticus,
neutri parti aſſentiendo, talis dubitatio eſt peccatum
mortale. Probatur: Non ſolum debetur proximo,
ne quis habeat ſiniſtram opinionem de illo; ſed etiã,
quod omnes habeant bonam æſtimationem de eo-
dem: ergo qui ſine ſufficienti cauſa adimit illi apud
ſe hanc bonam æſtimationem, præſertim circa
materiam grauiſſimam, infert illi grauem iniuriam,
atque ex conſequenti peccat mortaliter. Item: Qui
tollit ab altero bonam æſtimationem, quam habet
de proximo in materia grauiſſima, peccat mortali-
ter; quia multum offendit proximum: ergo etiam il-
le, qui ſine ſufficienti cauſa aufert illam bonam æſti-
mationem à ſe ipſo, peccat mortaliter. Probo conſe-
quentiam: Quia non minoris pretij eſt bona æſtima
tio, quam quis habet de proximo, quam illa, quam
habet alter de eodem. Vltimò: Vir ſapiens & prudẽs
grauius ferret illius bonæ æſtimationis iacturã, quã
iacturam viginti aureorum: ſed qui tolleret viginti
aureos, peccaret mortaliter: ergo etiam qui aufert il-
A lam bonam æſtimationẽ in re graui, quod fit per du-
bitationem, peccat mortaliter. Sed quid dicemus ad
D.Thom. in prima concluſione, affirmantem, quod
qui incipit dubitare de bonitate alicuius, ſolũ peccat
venialiter? Sub qua dubitatione dicit Caietanus eſ-
ſe ẽt intelligendum illum, qui ſiniſtrè opinatur de ali
quo.

Obiectio ex D. Tho.

Reſpondetur primò, quod D.Tho. loquitur re-
gulariter, & de ijs, quæ vt plurimum, contingũt, quo
modo loquẽdum eſt in materia morali. Dubitare au-
tem de bonitate alicuius, communiter eſt peccatum
veniale. Sed cum hoc ſtat, vt aliqñ dubitare ſine ido-
nea cauſa circa materiam grauiſſimam, ſit peccatum
mortale, vt diximus in tertia concluſione. Quantum
autem attinet ad opinionem, quam Caietanus dicit
comprehendi à D.Tho. ſub dubitatione conſtituen-
B te primum gradum ſuſpicionis, & non ſub certo iu-
dicio, quod conſtituit ſecundum gradum, exiſtimo,
quod fallitur Caietanus. Quod vt intelligatur, ad-
uertendum eſt, aliter loquendum eſſe de firmitate, &
certitudine in materia morali, maximè quando eſt
ſermo de iudicio temerario: & aliter in Dialectica,
& Philoſophia, & aliis ſcientiis, quando loquimur
de firmitate, & certitudine aſſenſus. Nã in bis ſcien-
tiis firmitas, & certitudo excludit omnem hæſitatio-
nem, & formidinem alterius partis: at vero in iudi-
ciis non eſt neceſſe, quod firmitas & certitudo exclu
dat omnem hæſitationem, & formidinem de oppoſi
to. Siquis enim probaretur malus. v.g. fur per duos,
C vel tres idoneos teſtes omni exceptione maiores, iu-
dex certò iudicaret illum eſſe furem: tamen teſtimo-
nium illud non eſt neceſſe, vt excludat omnem dubi
tationem, & formidinem de oppoſito. Vnde in hac
materia illud iudicium dicetur firmum, & certum,
quod eſt plenè & perfectè deliberatum, etiam ſi ma-
neat aliqua formido de oppoſito. Qui enim poſt dili
gentem conſiderationem indiciorum, & maturã de-
liberationem iudicaret alterum eſſe malum, ſcilicet,
furem etiam ſi maneat nonnulla formido, & hæſita
tio de oppoſito, verè dicetur firmiter, & certè iudica-
re; quia difficulter poteſt ab illo iudicio recedere. Et
hanc opinionem dicimus nos; eſſe peccatum morta
D le; quam & D.Tho. comprehendit ſub certo iudicio
conſtituente ſecundum gradum ſuſpicionis, & non
ſub dubitatione, vt Caietanus affirmat.

Solutio.

Impugnatur Caieta.

Eſt tamen aduertendum ad pacandas timoratas
conſcientias, ꝙ quando quis eſt timoratæ conſcien-
tiæ, habenſque curam propriæ ſalutis, & nõ propen
ſus ad inquirendum aliorum vitas, & mores, regula
riter loquendo, non eſt timendum de mortali, quan
tumuis multũ fuerit demoratus in tali opinione, aut
iudicio. Et ratio eſt: Tum, quia, qui hẽt curam pro-
priæ ſalutis, nec eſt propẽſius indagare vitas aliorũ;
ſi nõ meminit ſe conſenſiſſe, ſignum eſt, ꝙ non con-
ſentit; alias cõſcientia inſtaret, nec fineret eum quie-
E ſcere. Tum ẽt, quia qui eſt timoratæ conſcientiæ, ẽt ſi
aduertat, ſe malè opinari, aut iudicare de proximo,
credere dẽt, quod indicia, ex quibus motus fuit ad
ſic dubitandum, vel opinandũ, vel iudicandum, ad id
facere, fuere ſufficientia, maxime, ſi poſtquã aduertit
ſe talem dubitationem, vel opinionẽ, aut iudicium
ex illis indicijs ortum habere, id à ſe repellere nequi-
uit. Certum eſt.n. quod qñ indicia ſunt ſufficientia,
vel ad opinãdum, vel ad iudicandũ male de proximo,
nullum eſt peccatum in tali opinione aut iudicio, vt
ſtatim dicebam. Ex quo infertur; quod qui non gerit
curam propriæ ſalutis, ſed, vt plurimũ eſt cenſor vitę
aliorũ, ſi eſt dubius, an conſenſerit in malo iudicio
proximi, ſemper dẽt habere ſcrupulũ de pc̃tõ morta
li, & accuſare ſe in cõfeſſione ſub dubio de illo. Tum
quia probabile eſt, illum, qui nihili facit vitã, & famã
aliorum, in eorũ prauis iudicijs cõſenſiſſe ex leuibus
indiciis.

Nota pro timoratis cõſcientiis.

Corollariũ de negligẽte propriæ ſalutis.

indicijs. Tum etiam; quia tales, vt in plurimũ sunt in malo statu; siquidem volentes, atque scientes exponunt se periculo probabili iudicandi male de proximo. Quare in omnibus suis iudicijs regulariter peccant mortaliter: sicut & illi, qui assueti iuramentis, quia exponunt se periculo mentiendi, & firmandi mendacium iuramento, regulariter iurantes peccant mortaliter: etiam quando iurant verum, vt in materia de iuramento latius dicemus.

Dubium. Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrum iudicare ex lenibus indicijs aliquem esse indoctum, vel ignorantem, vel quod argumentatus sit male, vel quod est prodigus, vel auarus, & his similia, sit peccatum mortale. In qua re dico primò, certum esse, quòd iudicare ista de proximis ex leuibus indicijs est peccatũ. B Patet: Nam conducunt ista ad famam, & honorem alicuius: & sic subtrahere illa, erit peccatum. Dico secundo, quod in rebus, quæ non admodum conducunt ad famam, & honorem, iudicare de illis ex leuibus indicijs non est mortale. Vt si quis iudicet de aliquo, quod est prodigus, vel auarus: maxime si sit verum. Et ratio est; quia tunc parum nocet. Cæterum iudicare aliquem esse ex prosapia Hebræorum, vel neophitorum, maxime si sit falsum, post sufficientem deliberationem, erit peccatũ mortale. Et ratio est: Nam quamuis esse ex illo genere nulla sit culpa, aut peccatum, facit tamen quàm maxime ad famam, & honorem, quæ inter homines plurimi fiunt: & sic id censetur materia grauis. Ex hoc infertur, quod si sint inter religiosos aliquæ res, quæ licet secundum se non sint magni momenti, habentur tamen inter ipsos in magno pondere, conducuntque quam maxime ad famam illorum; iudicare de illis ex leuibus indicijs, erit peccatum mortale. Vt si quis iudicet de aliquo religioso, quod nullam curam gerit cæremoniarum, vel de monacho Carthusiano, quod manducet carnem. Et ratio est: Nam per tale iudicium offenduntur quam maximè religiosi in fama & honore, quæ inter bona temporalia plurimi fiunt apud ipsos.

1. Dictum. (margin)

2. Dictum. (margin)

Maiora indicia sunt necessaria ad iudiciũ exterius, q ad iterius. Circa vltimam conclusionem D. Thom. in qua de iudice temerè exterius iudicante subditum, est sermo, aduertendum est, quod cum per iudiciũ exteriùs à iudice factum multo maior iniuria irrogetur proximo, si est temerarium, & iniustum, quàm per iudicium interius; multo maiora indicia, & efficaciora argumenta erunt necessaria ad hoc, vt iudiciũ exterius non sit temerarium, quàm ad excusandum iudiciũ interius à temeritate. Possunt.n. esse aliqua indicia sufficientia ad hoc, vt quis interius iudicetur malus absque temeritate; quæ tamen non sunt sufficientia ad hoc, ut exteriori iudicio condemnetur. Ad iudicandum.n. aliquem exteriori iudicio debẽt Indicia, & testimonia esse efficacissima. Vnde de illis loquens D. Tho. in solutione ad primum dicit, quod debent esse adeò certa, vt per idoneos testes probentur. Quod & affirmat Sixtus Papa, scribens Episcopis Hispaniæ, vt est videre apud Gratianũ in Decre. 30. q. 5. c. si quis. Cuius verba talia sunt; Incerta nemo pontificum iudicare præsumat. Et quamuis uera sint, non tamen credenda, nisi quæ certis indicijs cõprobantur, nisi quæ manifesto iudicio conuincuntur, nisi quæ iudiciario ordine publicantur. Idem & docet Eleutherius Papa in cap. nullum. eadem causa, & quæstio. Quod sic habet. Nullum ante veram, iustamque probationem iudicare, aut damnare debemus; teste Apostolo, qui ait: Tu qui es, qui iudicas alienum seruum, &c. Huius autem rei ratio assignatur in lege absentem. ff. de pœnis. Quia multò peius (inquit) est innocentem condemnare, quàm nocentem impunitũ relinquere. De hac re videndum est Aragona de Iustitia. E

A e, afferte mihi gladium. & c. literas. de præsumptio. & gloss. super vtrumque cap. maximè super cap. literas, versic. vehementem.

Argum. de iud. cio Salomonis. Sed contra hoc est argumentum: Rex Salomon exteriori iudicio iudicauit ex sola præsumptione, sine certa & efficaci probatione, eiusq; iudicium laudatur. 3. Reg. c. 3. non ergo est necessarium ad excusandũ iudiciũ exterius à temeritate, quod probationes certæ & efficaces præcedant. Consequentia est nota: & antecedens probatur: Nã contendentibus duabus mulieribus, quæ in eodem lecto iacuerant, vnaquaque cũ proprio filio, quorũ vnus fuit suffocatus, cuius nam illarum filius esset alter infans, qui viuus relictus fuerat, præcepit Salomon, vt in duas partes diuideretur, & vna vni, altera alteri concederetur. Postea aũt ex indicio piæ cõmotionis sup occisione infantis iudicauit, quæ nam esset mater, nulla alia præcedente informatione.

Solutio ex Caietano. Ad hoc argumentum Caietanus dicit, & bene, meo iudicio, quòd iudicia, quãtum attinet ad propositum, sunt in duplici differentia. Quædã.n. sunt, quæ ita cadunt in vtilitatẽ vnius partis, vt nulli noceant: alia autem, quæ non possũt fieri in fauorẽ vnius partis, sine detrimento alterius. Ad iudicium primi generis, dicit Caietanus, non requiritur certa & manifesta probatio: sed sufficit probabilis præsumptio, quæ semper existimatur vera. Et ratio est: Nã cum per tale iudicium nulli inferatur iniuria; sed redundet semper in cõmodum aliorum; C ratio postulat, vt ad eius iustificationem probabilis tñ coniectura sufficiat. Et tale fuit iudicium Salomonis in casu argumenti. Quod & facere debẽt alij iudices in similibus euentibus. Ad iudicium autem secundi generis, quia redundat in detrimentum alterius partis, semper sunt necessariæ certæ & efficaces probationes. In crimine.n. puniendo oĩa debent esse clara. Vnde Salomon quamuis per suam sententiã adiudicauit infantem mulieri piæ, quod profuit vtriq; matri, s. & filio, non tñ per hoc alteram damnauit homicidij; quia filium oppressisset, Ex quo nãq; alia certitudo haberi non potuit, debuit ex illo indicio iudex in meliorem partem iudicare; vt hic dicit Caietanus.

Alter solutio. Vel secundo respondetur; quod alia est ratio iudicis inferioris, & alia iudicis superioris, nul- D lum habentis superiorem, præter Deum. Nam iudex inferior cum sit alligatus legibus, tenetur semper secundum illas iudicare. Et cum illæ præcipiant, vt neminem condemnet, nisi vel confessum, uel sufficienter conuictum, fit, vt nunquam possit sine sufficienti probatione iudicare. At verò iudex superior cum non sit alligatus, nec subditus legibus, nisi tñ quantum ad vim directiuam, poterit aliquando sine certa & manifesta probatione hominis iudicare, imò & condemnare ad aliquam pœnam (dummodo nõ sit pœna mortis) cum probabili & vehementi præsumptione. Et hæc dicta sint de toto isto articulo.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm dubia sint in meliorem partem interpretanda?

AD quartum sic proceditur. Videtur, quòd dubia non sint in meliorẽ partem interpretanda. Iudicium enim magis debet esse de eo, quod in pluribus accidit. Sed in pluribus accidit, quòd aliqui malè agant: quia stultorum est numerus infinitus; vt dicitur Ecclesiast. 1. Proni enim sunt sensus hominis ad malum ab adolescentia sua; vt dicitur Genes. 8. Ergo dubia magis debemus interpretari in malum, quàm in bonum.

Libro 1 de doc. Christ. capit. 27 in princ. 10 s.

2. Præterea, August. * dicit; quòd ille pie & iuste viuit, qui rerum integer est æstimator, in neutram partem declinando. Sed ille qui interpretatur in melius, quod dubium est, declinat in alteram partem; ergo non est faciendum.*

3. Præterea; Homo debet diligere proximum sicut seipsum. Sed circa seipsum homo debet dubia interpretari in peiorem partem: secundum illud Iob. 9. Verebar omnia opera mea; ergo videtur quod ea, quæ sunt dubia circa proximos, sint in peiorem partem interpretanda.

Est August. li. 2. de ser Do in mõte. c. 18. in te med. to. 4. Et habetur de reg. iur. c. Estote. Art. præc. ad 2.

*Sed contra est, ꝙ Rom. 14. super illud; Qui non manducat, manducantem non iudicet; dicit * glossa. Dubia in meliorem partem sunt interpretanda.* B

*Respondeo dicendum; quòd sicut dictum * est, ex hoc ipso, quod aliquis habet malam opinionem de alio absque sufficienti causa, iniuriatur ei, & contemnit ipsum. Nullus autem debet alium contemnere, vel nocumentum quandocunque inferre, absque causa cogente. Et ideo vbi non apparent manifesta indicia de malitia alicuius, debemus eum bonum habere, in meliorem partem interpretando quod dubium est.*

Ad primum ergo dicendum, ꝙ potest contingere, quod ille, qui in meliorem partem interpretatur, frequentius fallitur. Sed melius est, quod aliquis frequẽter fallatur, habens bonam opinionem de aliquo malo homine quàm ꝙ rarius fallatur, habens malam opinionem de aliquo bono: quia ex hoc fit iniuria alicui, non autem ex primo. C

*Ad secundum dicendum; quòd aliud est iudicare de rebus, & aliud de hominibus. In iudicio enim in quo de rebus iudicamus, non attenditur bonum, vel malum ex parte ipsius rei, de qua iudicamus, cui nihil nocet qualitercunque iudicemus de ipsa, sed attenditur ibi solum bonum iudicantis, si verè iudicet: vel malum, si falso: quia verum est bonum intellectus, falsum autem est malum ipsius; vt dicitur in sexto Ethicorum, * & ideo vnusquisque debet niti ad hoc, qđ de rebus iudicet, secundum quod sunt. Sed in iudicio, quo iudicamus de hominibus, præcipuè attenditur bonum & malum ex parte eius, de quo iudicatur: qui in hoc ipso honorabilis habetur, quod bonus iudicatur, & contemptibilis, si iudicetur malus. Et ideo ad hoc potius tendere debemus in tali iudicio, quod hominem iudicemus bonum, nisi manifesta ratio in contrarium appareat. Ipsius autem hominis iudicantis falsum, iudicium, quo benè iudicat de alio non pertinet ad malum intellectus ipsius: sicut nec ad eius perfectionem pertinet, secundum se cognoscere veritatem singularium contingentium, sed magis pertinet ad bonum affectum.* D E

Lib 6. Eth. ex c. 3. colligitur to. 5. & lib 6. Met. tex 8 habetur ex professo to. 3.

Ad tertium dicendum, quòd interpretari aliquid in deteriorem vel meliorem partem, contingit dupliciter. Vno modo per quandam suppositionem: & sic cum debemus aliquibus malis adhibere remedium, siue nostris, siue alienis, expedit ad hoc, vt securius remedium apponatur, ꝙ supponatur id, quod est deterius: quia remedium quod est efficax contra maius malum, multo magis est efficax contra minus malum. Alio modo interpretamur aliquid in bonum vel malum, diffiniendo, siue determinando: & sic in rerum iudicio debet aliquis niti ad hoc, vt interpretetur vnumquodque secundum quod est. In iudicio autem personarum, vt interpretetur in melius: sicut † dictum est. A

In cor. art. & ad 2.

SVMMA TEXTVS.

RESpondet D. Thom. ad propositam difficultatẽ per talem conclusionem: Vbi non apparẽt manifesta indicia de malitia alicuius, debemus eum, vt bonum habere, in meliorem partem, quod est dubium, interpretando. Probatur: Nullus debet alium contemnere, vel nocumentum quodcunque ei inferre, absque causa cogente: sed qui habet malam opinionem de alio absque sufficienti causa, infert illi iniuriam, & ipsum contemnit: ergo vbi non apparent manifesta indicia de malitia alicuius, debemus eum vt bonum habere, & sic in meliorem partem, quod est dubium interpretari. B

EXPLICATIO ARTICVLI.

Dubiũ circa conclusionem D. Thom. 1. Argum.

CIrca conclusionem huius articuli est difficultas; vtrùm sit verum, quòd dubia semper sint in meliorem partem interpretanda. Et pro parte negatiua, argumẽtor primò: Iudicium in rebus dubijs cũ declinat in deteriorem partem, regulariter, & vt in plurimum est verum; vt D. Thom. fatetur hic ad primum: ergo illud est secundum prudentiam: atq; ex consequenti, dubia semper sunt in deteriorem partem interpretanda. Probo consequentiam: Nam in agibilibus id iudicium vocatur secundum prudentiam, quod regulariter est verum. C

2. Argum.

Secundò: In obiecto neutrali nullus tenetur ad alteram partem declinare, cum detrimẽto sui ipsius: sed qui interpretatur dubia in meliorem partem, declinat in alteram partem obiecti neutralis cum detrimento sui ipsius: ergo nullus tenetur, dubia in meliorem partem interpretari. Consequentia cum maiori est nota: & minor probatur: Quoniam qui dubia interpretatur in meliorem partem, patitur detrimentum falsitatis in proprio intellectu: falsum enim est malum intellectus, sicut verum est bonũ eiusdẽ: Nec valet, si dicatur cum D. Thom. hic ad secundum, quòd cognitio singularium non pertinet ad perfectionem intellectus. Et sic, quamuis fallatur in particulari, dubia in meliorem partem interpretando, nullum patitur detrimentum. Non, inquam, valet hoc. Nam, quamuis verum sit, quòd cognitio singularium non pertinet ad perfectionem intellectus speculatiui, pertinet tamen ad perfectionẽ intellectus practici, vt docet D. Thom. 3. part. q. 11. artic. 1. ad 3. Intellectus enim extensione fit practicus; vt dicitur lib. 3. de anima. Et sic dicimus, quod ad prudentiam, quæ in intellectu practico recipitur, necessaria est memoria præteritorum, & intelligentia præsentium, & prouidentia futurorum, quæ omnia important singularium cognitionem. D E

3. Argum.

Tertiò sic argumentor; Nullus tenetur habere actum positiuum circa proximum, nisi proximus sit in casu necessitatis: ergo nec tenebitur dubia in meliorem partem interpretari positiuè: sed poterit suspendere actum. Antecedens est manifestum ex his, quæ diximus in materia de charitate: & consequentia probatur: Nam ex eo, quòd casus dubij sese offerant, proximus non est in necessitate, quòd quis positiue habeat bonam æstimationem de illo.

Vltimò:

Vltim. Arg.

Vltimò: Cum quis audit aliquod delictum graue de proximo à persona veridica: vt, si verbi gratia, vir probatæ fidei diceret de fœmina honestissima, quod non seruat fidem marito; tunc res manet in dubio; nec satis constat an fœmina tale peccatum fecerit, necne: & tamen non teneor id dubium in meliorē partem interpretari: ergo falsum est dicere, qđ semper dubia sunt in meliorem partem interpretanda. Consequentia cum maiori est nota: & minor probatur: Nam, si interpretor illud dubium in meliorē partem, facio iniuriam viro illi magnæ authoritatis, iudicando eum fuisse mentitum; nulli autem est facienda iniuria.

Regula ab omnibus recepta.

In contrarium tamen est illa celebris regula, quæ dicit; dubia in meliorem partem esse interpretanda. Quæ est D. Aug. lib. 2. de sermone Domini in monte, cap. 28. quam & ipse colligit ex illo Matth. 7. Nolite iudicare & non iudicabimini. Super quæ verba dicit D. August. Nihil aliud nobis præcipi existimo, nisi, vt ea facta, quæ dubium est, quo animo fiant, in meliorem partem interpretentur. Eadem regula adducitur à glossa super illud Paul. ad Rom. 14. Qui nō manducat, manducantem non iudicet. Et refertur extra de regulis iur. cap. 2. Quam & communiter recipiunt Theologi, & vtriusque iuris Doctores. Et merito quidem: Nam sicut in dubijs verbum generale, quod potest ad malū, & ad bonū sensum trahi, interpretandum est in bonum; vt habetur. l. in ambigua. ff. de regulis iuris: ità etiam & in factis dubijs semper interpretatio est facienda in meliorem partem. Dixi in dubijs: Nam in manifestis non est opus tali interpretatione. Sed quamuis omnes conueniāt in ista regula, non tamen omnes conueniunt de eiusdem interpretatione. Vnde ad illius intelligentiam, & etiam ad explicationem difficultatis propositæ aduertendum est primo, quod in præsenti tantū loquimur de dubio rationabili, quod in vtramque partem habet sufficientia indicia atq; motiua ad dubitandum. Nam de dubio, quod nascitur ex leuibus indicijs, iam diximus art. præcedenti, id esse peccatum, regulariter veniale, & interdum mortale, si sit de re grauissima. Vt si quis sine idonea causa de aliquo dubitaret, an esset hæreticus, vel proditor reipublicæ, &c. Et sic sensus quæstionis est, an eo tempore, quo quis videt alicuius factum, vel dictum, de quo rationabiliter dubitatur, an sit peccatum nec ne quia pro vtraque parte sunt sufficientia motiua ad dubitandum, semper teneatur tale dubium in meliorem partem interpretari, iudicando illud non esse peccatum.

Nota primò pro explicatione difficultatis.

2. Nota.

Secundò est aduertendum cum Caietano in præsenti, quod dubia dupliciter possunt in meliorē partē interpretari, s. negatiuè & positiuè. Negatiuè est nō interpretari in deteriorē. Quod cōtingit, quando quis propter factum ambiguum, quod videt de proximo, non format peiorem æstimationem de illo, quàm prius habebat; sed prorsus persistit in eadē. Verbi gratia, iudicabat quis Petrum esse sobrium, postea autem videt illum bene comedentem, & bibentem, tunc dicetur hoc factum ambiguum in meliorem partem interpretari negatiuè, quando non mutans iudicium persistit in eadem opinione, quam antea habebat. Positiuè verò interpretari in meliorem partem, est formare nouum iudicium, quo de proximo iudicet id, quod melius est, vt in exemplo posito, cùm quis videns Petrum bene comedentem, & bibentem iudicat id facere ex necessitate, & sic, quòd in illo opere bene & meritoriè operatur, interpretatur dubium in meliorem partem positiuè.

3. Nota.

Tertiò est aduertendum, quòd hominem teneri ad interpretādum dubium in meliorem partem positiuè, adhuc potest efficere duplicē sensum. Primus est, quòd homo absolutè loquendo, cùm se offert dubium, tenetur exire in actum positiuum, quo bene iudicet de proximo. Alter sensus est; quod illa obligatio solum sit ex suppositione. Itaque supposito, ꝙ vult exire in actum positiuum, tenetur, dubiū in meliorem partem interpretari, & habere bonā æstimationem de proximo, cùm tamen possit suspendere actum, & nullum iudicium positiuum formare.

1. Dictū certum.

His suppositis, vt certa ab incertis separemus, dico primò; certum esse, quòd dubia sunt interpretanda in meliorem partem negatiuè. In hoc dicto omnes conueniunt. Et probatur manifestè ratione D. Tho. in isto articulo, quæ solum probat dubia esse interpretāda in meliorem partem negatiuè, ne alicui fiat iniuria. in quo sensu dicit Caietanus, esse intelligendum illud Matth. 7. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Et illud ad Rom. 14. Qui manducat, non manducantem non iudicet. Quasi præcipiant Christus, atque Pau. in dubijs non habere malam opinionem de proximo: quod est interpretari dubia in meliorem partem negatiuè.

2. Dictū certum.

Dico secundò, etiam esse certum, ꝙ ex suppositione dubia, sunt interpretanda in meliorem partē positiuè. Hoc est, supposito, ꝙ in re dubia, quis vult exire in actum positiuum iudicandi, tenetur habere actū bonæ æstimationis de proximo. Probatur: Quia aliàs peccaret auferens à proximo bonam æstimationem, quam apud se habebat sine sufficienti, & idonea causa, quod sine iniuria, & peccato fieri non potest, ut diximus art. præcedenti. Ad id probandum solet etiam communiter adduci regu. 11. de regulis iuris, in 6. Quæ sic habet: Cùm iura sunt obscura, reo fauēdum est, potiùs, quàm actori. Et regu. 65. eiusdē tituli, quæ dicit: in pari delicto, & causa, melior est conditio possidentis. Sed istæ regulæ loquuntur de iudicio probato à iudice in foro exteriori, quamuis possint etiam per quandam analogiam accommodari ad iudicium, de quo loquimur. Nā cum vnusquisque habeat possessionem bonæ famæ, quamdiu non ꝓbetur mala, videtur, quòd in dubijs debemus declinare in fauorem possidentis, ad sensum iam explicatum. Itaque hæc certa sunt.

Pūctus difficultatis. Sententia Soti.

Sed dubium est, vtrùm, absolutè loquendo, semper teneatur homo dubia interpretari in meliorem partem positiuè. In qua re Soto libro tertio, de iustitia, & iure, quæst. 4. articulo quarto, partem tenet affirmatiuam, dicens; quòd tenetur vnusquisque dubia positiuè in meliorem partem interpretari, nec sufficere, quòd animum suspendat. Quin potius addit, quòd si signa, atque indicia sint amphibola, etiam tenetur illa positiuè in meliorem partem interpretari. Contrariam tamen sentētiam tenet Caietanus in hoc articulo, quam ego veriorem existimo. Vnde in hoc sit conclusio: Per se loquendo non tenetur homo dubia interpretari in meliorem partem positiuè. Itaque, si quis uidet Petrum bene comedentem, & bibentem, non tenetur positiuè iudicare id fieri ex necessitate: sed sat erit suspendere actum. Probatur: illo opere ambiguo non existente, non tenetur formare nouum actum, quo iudicet Petrum esse sobrium: ergo multo minus tenebitur formare idem iudicium eo opere existente. Antecedens est manifestum: & consequentia probatur. Nam opus illud ex se est neutrum, & indifferens ad bene, vel male iudicandum. Non videtur autem conforme rationi, quod ex facto ambiguo semper ex necessitate inducatur quis ad positiuè id, quod est melius, iudicandum. Item quamuis teneatur homo diligere proximum semper, non tamen pro semper, sed in casu necessi-

Conclus.

tatis, vt diximus supra in materia de charitatè: ergo pari ratione, quamuis teneatur homo habere bonam æstimationem de proximo, quandiu non apparent sufficientia indicia in contrarium, non tamen tenebitur habere illam pro semper, hoc est, exire in nouum actũ, nisi in casu necessitatis: sed opus illud dubium occurrens non constituit proximũ in necessitate eius bonæ actualis æstimationis: ergo non tenetur homo illam habere: atque ex consequẽti dubia per se loquendo non semper sunt in meliorem partem interpretanda positiuè. Dixi notanter in conclusione, per se loquendo. Nam cum sit difficile in huiusmodi dubijs suspendere actum, & homines sint procliues ad male iudicãdum, poterit aliquando contingere, quod ad vitandum periculum de mala æstimatione sit necessarium prorumpere in B actum positiuum boni iudicij. Id tamen est per accidens: & sic nihil facit contra nostram conclusionẽ.

1. Argum. Ad primum argumentum in contrarium factũ, supposito, quòd, vt constat ex dictis, illud tantum procedit quãdo homo ex suppositione, dubium interpretatur positiuè, quod quidem debet facere in meliorem partem. Nam de necessitate solum tenetur habere se negatiuè, vt dixiinus in primo dicto. Respondetur, quòd quamuis verum sit, quòd iudicium de re dubia declinans in deteriorem partem regulariter speculatiuè sit verum, quia tamen semper fit cum detrimento, & iniuria proximi, & ex consequenti est peccatum, fit, vt secundum prudentiam illud sit maximè vitandum. Fateor tamen, quòd si tale proximi detrimentum non intercederet, sem- C per deberemus rem dubiam secundum prudentiam in deteriorem partem interpretari, propter rationem argumenti.

Ad 2. argu. Ad secundum supposito similiter, quòd tantum procedit ex suppositione, respondetur, concessa maiori, negando minorem. Et ad probationem, vt dicamus, aduertendum est cum Caietano in præsenti, quòd intellectus practicus in moralibus dupliciter cõcurrit ad operationem. Vno modo, vt cognoscens; in quo conuenit cum intellectu speculatiuo. Alio modo, vt dirigens ad operandum. Et quia nõ eodem modo attenditur veritas secundum vtramq; actionem; nam veritas intellectus practici, ut cognoscens est, consistit in adæquatione rei ad intelle- D ctum; ab eo enim quod res est, vel non est, oratio dicitur vera vel falsa; & veritas eiusdem intellectus, vt dirigens est, non consistit in hoc, sed in conformitate ipsius ad appetitum rectum; ut docent Aristot. lib. 6. Ethic. cap. 2. & D. Thom. ibidem, *Lectione secunda* fit, ut aliquando contingat, quòd iudicium intellectus practici, in quantum est cognoscens, sit falsum: & tamen iudicium eiusdem in quantum dirigens est, sit uerum. Vt est uidere in eo, qui hominem malum propter indicium ambiguum nõ iudicat esse malũ, sed bonum, dubium interpretando in meliorem partem. Tunc enim iudicium illud in quantum est intellectus cognoscentis, est falsum; quia non est ità à parte rei, sicut iudicatur. Et tamen E idem iudicium, in quantum est intellectus practici dirigentis, est uerum; quia est conforme appetitui recto: & quia est magis proprium intellectus practici dirigere ad operationem, quã cognoscere. Rursus fit, ut, ueritas intellectus practici, ut dirigens est, sit multò maior perfectio illius, quam veritas eiusdẽ intellectus, ut cognoscens est. Atque ex consequenti quamuis sæpiùs fallatur intellectus, ut cognoscẽs est, interpretando dubia in meliorem partem; tamẽ, ut dirigens est, est uerus, & sic habet maiorem perfectionem. Imò potest aliquando contingere, quòd ex iudicio falso intellectus practici, ut cognoscens

Intellectus practicus qualiter cõcurrat ad operationẽ.

A est sequatur iudicium verum eiusdem intellectus, in quantum dirigens est. Vt est videre in Iacob, qui ex illo iudicio intellectus, practici, ut cognoscẽs est; Hæc est Rachel, quod quidem erat falsum, quia non erat Rachel, sed Lia, intulit iudicium eiusdem intellectus practici, ut dirigens est. Hæc est à me cognoscenda, quod propter inuincibilem ignorantiã erat verum; quia conforme appetitui recto. Et per hoc patet solutio ad argumentum.

3. Argum. Ad tertium respondetur, quòd probat nostram conclusionem, ut ex dictis constat.

Dubiũ graue. In quarto argumento tangitur grauis difficultas; quid sit faciendum in casu, quo vir ꝓbatæ fidei dicit de fœmina honestissima, ꝙ non seruat fidem marito, an, scilicet, tunc dubium sit interpretandũ in me- B liorem partem, vel potiùs in deteriorem? Et ratio dubitandi est: Nam, si interpretor dubium in deteriorem partem, credendo virum illum dicere verum; procul dubio facio iniuriam fœminę priuando eam, sine sufficienti causa bona opinione, quã apud me habebat. Si aũt interpretor dubium in meliorẽ partem, credendo fœminam nihil simile fecisse; similiter facio iniuriam viro probatæ fidei, iudicando illũ fuisse mentitum in re grauissima; quod etiam sine graui damno fieri non videtur.

Ratio dubitandi.

1. Dictum. In hac dubitatione multi multa dicũt. Sed omissis eorũ diuersis sentẽtijs, ut explicẽ, quid in hac re mihi semper est uisum ꝓbabilius, dico primò; diligenter esse considerãdũ, qua rõne, atq; causa homo ille moueatur ad tale malum dicendum de proximo. Et C si cõstiterit, eũ moueri ex odio, uel ex amore, uel ex quauis alia affectione, ꝓculdubio tunc interpretatiõ[illegible] fieri in fauorẽ mulieris conseruãdo de ea bonã æstimationẽ, quã antea habebam. Si autẽ ex coniecturis constiterit, uirum illũ bono aĩo moueri ad tale malũ asserendũ ea, s. de cã, vt remediũ adhibeatur, tunc maior est difficultas. Sed ego dico secundò; ꝙ 2. Dictum. si homo ille tunc põt suspẽdere iudiciũ in neutram partẽ declinãdo, benefaciet; ne alicui irrogetur iniuria. Cæterum, qm̃ non semper est positum in nostra ptãte moraliter loquendo, in similibus casibus iudicium suspendere; Dico tertiò, ꝙ si in casu posito uo- 3. Dictum. luerimus exire in aliquod iudiciũ, debemus dubiũ in meliorẽ partẽ interpretari, iudicando, s. eam fœ- D minam esse honestissimã. Et rõ est: Quia, ut habetur de regulis iuris in 6. reg. 11. Quando partium iura obscura sunt, reo potius, quã actori fauendũ est. Habet autẽ locum rei is, de quo malum dr̃. Itẽ præterea; Quia, ut ꝓclaræ docet Abb. super c. qñ. de præsumpt. iura promptiora sunt ad absoluendum, quam ad dãnandum: & ità debet facere iudex. Subiungit statim unum annotatione dignissimum, dicens; quod etiã si sit maior probatio pro actore, quam pro reo, si tamen excessus sit exiguus, potius ꝓ reo, qũã ꝓ actore dẽt iudiciũ proferri. Idq; probat ex glo. in c. clerici. 81. dist. dicente; quòd si duo clerici dixerint Petrũ certa die fuisse fornicatum, & alij duo laici affirmẽt eundem Petrum eadem die fuisse apud illos: ità, ut ta- E le crimen cõmittere non potuerit; præponendi sunt laici clericis. Nã quãuis cęteris paribus maior sit authoritas clerici, quam laici: quia tñ excessus est modicus, potius pro reo, quã pro actore est iudicandũ. Item præterea sic argumentor: Si homo ille coram duobus, vel tribus testibus diceret malum de ea muliere, ego tenerer pro illa rñdere, atq; corrigere dicẽtem: ergo similiter si mihi solum renunciet malũ de eadẽ muliere, tenebor cõseruare bonã æstimationẽ, quam antea habebam. Patet consequẽtia: Nã ex eo, quod corã me solum, uel corã alijs dicat; factum ipsum non redditur magis, uel minus probabile. Si autem ex hoc sequatur aliqua iactura in honore illius,

qui

qui malum dicebat, sibi imputet, qui sine sufficienti causa diffamauit proximum. Et hæc dicta sint, de ista difficultate.

In solutione ad primũ argumentum dicit D. Th. quod quamuis, qui dubia in clariorem partẽ interpretatur, frequentius fallatur; tamen melius est frequentius falli per bonã opinionẽ de aliquo malo homine, quam rariùs falli, habendo malam de aliquo bono; quia ex hoc nascitur iniuria: ex isto autẽ nulla. Sed, vt hoc intelligatur, aduertendum est primò, ꝙ vt constat ex D. Thom. 1. 2. q. 56. art. 3. hoc est discriminis inter virtutes morales, & virtutes purè intellectuales, quod virtutes morales eum, in quo sunt, efficiunt bonum simpliciter: at verò virtutes intellectuales eum, in quo sunt, non efficiunt bonum simpliciter, sed bonum secũdum quid, scilicet bonum, vel Theologum, vel Philosophum. Et ratio huius est: Quia cũ id, quod contingunt & consequuntur virtutes intellectuales, non sit bonum vniuersale perficiens totũ hominem, sed bonum particulare perficiens particularem potentiam, quod est bonum secũdum quid, non possunt efficere bonum simpliciter. At verò virtutes morales, quia attingunt vltimũ finem, qui est bonum vniuersale, & bonum simpliciter, in quo totius hominis fœlicitas consistit, fit, vt illum, in quo sunt, efficiant & denominent bonũ simpliciter. Et, quia bonum, quod efficiunt virtutes morales, est bonum simpliciter: bonum autem, quod efficiunt virtutes intellectuales non est bonũ simpliciter, sed secundũ quid; rursus fit, quòd nec malum intellectus sit malum simpliciter, sed secundũ quid. Qui enim ignorat, vel errat aliquid in philosophia, nõ dicet malus simpliciter, sed malus Philosophus. At verò malum oppositum virtutibus moralibus est malum simpliciter: & sic eum, in quo est, absolutè malum denominat.

1. Nota circa solutionẽ ad 1 argu. D. Tho.

2. Nota.

Secundò est aduertendum; quòd, quia bonũ morale consistit in recto ordine circa suum finem vltimum, & ad finem ordinatur homo per appetitum, fit, ut in tantum iudicium aliquod intelligatur pertinere ad mores, & esse bonum, vel malum morale, in quantum est cõforme, aut difforme appetitui recto. Illud autem iudicium dicetur conforme appetitui recto, quod ex natura sua est natum dirigere appetitũ in id, quod est rectũ. Et è contrario id iudicium dicetur difforme, quod dirigit appetitũ in id, quod est malum. Ex hoc sequitur, ꝙ cũ in re dubia iudico bene de homine, & tamen fallor, tunc illud iudiciũ, in quantum est error speculatiuus, est malum, secundum quid. At verò idem iudicium, in quantum dirigit appetitũ in id, quod est rectũ: inclinat. n. ad amandum proximum, est bonum morale: & sic bonũ simpliciter. Dicit ergo D. Thom. ꝙ est melius habere tale iudicium, quamuis falsum, quam cum iniuria ꝓximi verè iudicare speculatiuè: In isto. n. iudicio, q̃uis falso est plus boni, quam mali: si quidem est bonum simpliciter, & malum secundum quid: cum tamen in iudicio speculatiuo vero sit plus mali, quam boni: nam est malum simpliciter, & bonum secundum quid. Et sic constat quod est melius frequẽtius falli per bonã opinionem de aliquo malo homine, quàm rariùs falli habendo malam de aliquo bono: quia ex hoc nascitur iniuria; ex illo autem nulla.

Discrimen inter iudicium de rebus & iudicium de hominibus.

In solutione ad secundum argumentum tale constituit D. Thom. discrimen inter iudicium de rebus, & iudicium de hominibus, seu de personis: Quòd in iudicio de rebus; quia non attenditur principaliter bonum, uel malum rei, de qua iudicatur; nihil. n. boni, aut mali ei accrescit ex nostro iudicio, sed solum attenditur bonum iudicantis, quod consistit in eo, quòd verum iudicet: verum enim est bonum

A intellectus, sicut falsum est malũ illius, ut docet Aristot. lib. 6. Ethic. cap. 2. & 6. Meta. tex. 8. Idcircò qui de rebus iudicat debet solum niti atque ꝓcurare, ut de illis iudicet, sicut sunt à parte rei. At verò in iudicio de hominibus, quia principaliter intenditur bonũ, aut malum eius personæ, de qua iudicamus, quæ, si iudicatur bona, habetur in pretio, & æstimatione; &, si dicatur mala, habetur contemptui, atque despectui, in quo irrogatur illi iniuria; idcircò in hoc iudicio, in id præcipuè debemus niti, ut bene iudicemus de altero. Et sic dubia sunt in meliorem partem interpretanda. Quæ doctrina est optima, atque sequenda. Sed circa illam aduertit Caietanus, aliud esse iudicare, hoc dictum uel factũ esse peccatũ: B aliud autem iudicare, quòd ille, qui id fecit aut dixit, peccauit. Primum enim, quia est iudicium de rebus, quãtum fieri potest, debet conformari ipsi rei. Aliud autem, quia est iudicium de personis, debet accommodari ipsi personæ, de qua iudicatur; & sic semper debet in meliorem partem declinare.

Nota ꝓ prælatis.

Solutio D. Thom. ad tertium argumentum est ualde notanda, maximè pro prælatis. Distinguit enim duplex iudicium: unum secundum suppositionem: alterum secundum diffinitionem, & determinationem Et dicit, quòd in iudicio secundum suppositionem, quod est, quãdo agitur de remedio, & cautela, semper dubia sunt interpretanda in peiorẽ partem, ut efficacius remedium adhibeatur. At verò in C iudicio secundum diffinitionem, & determinationem debemus interpretationem facere in partem meliorem, ne proximum iniuria afficiamus. Et sic vna & eadem distinctione simul, & semel reddit nos D. Tho. iustos erga proximos iudicandos, & prudentes ad cauendum, custodiendum, ac prouidendum. Quod enim quis cauet, custodit, ac prouidet in maiori malo, consequens est, ut magis ualeat in minori, vt D. Thom. dicit in litera. Ex ista ergo doctrina p̃lati debent subditos, atque subditas in rebus dubijs nõ malitiæ arguere, aut punire, sed bonam de eis, ut prius, opinionem habere: & tamen cautelas, custodias remediaque adhibere, ac si mali essent, nihil tamen faciendo, quod famæ proximi possit aliqua ra- D tione derogare. Hoc enim esset iniuriam facere; quod, ut diximus, est peccatum.

ARTICVLVS V.

Vtrùm sit semper secundum leges scriptas iudicandum?

Infr. artic. 6. cor.

AD quintum sic proceditur. Videtur, ꝙ non sit semper secundum leges scriptas iudicandum. Semper enim vitandum est iniustum iudicium. Sed quandoque leges scriptę continent iniustitiam: secundum illud Isa: 10. E *Vę qui condunt leges iniquas, & scribentes iniustitiã scripserunt; ergo non semper est secundum leges scriptas iudicandum.*

Lib 6. cap. 10. tom. 5.

2. Pręterea, Iudicium oportet esse de singularibus euentibus. Sed nulla lex scripta potest omnes singulares euentus comprehendere: vt patet per Philos. in 5. Ethic. ergo videtur ꝙ non semper sit secundum leges scriptas iudicandum.*

3. Pręterea, Lex ad hoc scribitur, vt sententia legislatoris manifestetur. Sed quandoque contingit, ꝙ si ipse legislator præsens esset, aliter iudicaret. Ergo nõ est semper secundum leges scriptas iudicandum.

Capit. 31. à med. 10. t.

Sed contra est, quòd August dicit in lib. * *de vera Relig. In istis temporalibus legibus, quanquam de his homines iudicent, cum eas instituerint, cum tamen fuerint institutæ & firmatæ, non licebit iudicibus de eis iudicare, sed secundum easdem.*

Artic. 1 huius quæst.

Respondeo dicendum; quòd sicut dictum * *est, iudicium nihil aliud est, quàm quædam diffinitio, vel determinatio eius, quod iustum est. Fit autem aliquid iustum dupliciter. Vno modo ex ipsa natura rei, quod dicitur ius naturale. Alio modo ex quodam condicto inter homines, quod dicitur ius positiuum, vt suprà habitum* * *est.* (Quæst. 57. art. 2.) *Leges autem scribuntur ad vtriusque iuris declarationem, aliter tamen & aliter.* B *Nam legis scriptura, ius quidem naturale continet, sed non instituit. Non enim habet robur ex lege, sed ex natura. Ius autem positiuum scriptura legis & cõtinet & instituit, dans ei authoritatis robur. Et ideò necesse est, quòd iudicium fiat secundum legis scripturam: alioquin iudicium deficeret, vel à iusto naturali, vel à iusto positiuo.*

Ad primum ergo dicendum, quòd lex scripta, sicut non dat robur iuri naturali, ita nec potest eius robur minuere, vel auferre: quia nec voluntas hominis potest immutare naturam. Et ideo si scriptura legis C *contineat aliquid contra ius naturale, iniusta est, nec habet vim obligandi. Ibi enim ius positiuum locum habet, vbi quantum ad ius naturale, nihil differt vtrũ sic vel aliter fiat, sicut suprà habitum* * *est.* (Quæst. 57. art. 2.) *Et ideo nec tales scripturæ legis dicuntur, sed potius legis corruptiones: vt supra dictum* * *est, & ideo secundum eas non est iudicandum.* (1. 2. q. 95. artic. 2.)

Ad secundum dicendum, quòd sicut leges iniquę secundum se contrariantur iuri naturali, vel semper, vel vt in pluribus: ita etiam leges, quę sunt rectę, positę in aliquibus casibus deficiunt: in quibus si seruarentur, essent contra ius naturale. Et ideo in talibus non est secundum literam legis iudicandum, sed recurren- D *dum ad æquitatem, quam intendit legislator. Vnde Iurisperitus* * *dicit, Nulla ratio iuris, aut æquitatis benignitas patitur, vt quæ salubriter pro vtilitate hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipsorum commodum producamus ad seueritatem. Et in talibus etiam legislator aliter iudicaret, & si considerasset, lege determinasset.* (In Digesto veteri, li. 1. tit. 3. l. 24.)

Et per hoc patet responsio ad tertium.

SVMMA TEXTVS.

E

SVpposito, quòd iudicium est determinatio eius, quod est iustum, & quod iustum est duplex, vnũ ex natura rei, quod appellatur ius naturale, aliud ex condicto hominum, quod appellatur ius positiuũ, respondet D. Thom. ad propositã difficultatem per duas propositiones. Prima conclusio: Quando lex scripta ius naturale continet, nunquã licèt nec principi, nec subditis contra illam agere, sed semper secundum eam iudicandũ est. Probatur: Huiusmodi leges non sunt illius iusti cõstitutiuæ, sed declaratiuæ, nec iustum illarum oritur ex legibus, sed ex rebus ipsis, super quas nullus iudex etiam supremus põt dispensare: ergo semper est secundum eas iudicandũ. Secunda conclusio: Adhuc quando lex est humana,

A tenetur princeps, atque iudex secundum illam iudicare, quatenus iuri naturæ non repugnat. Probatur: Nam quamuis istæ leges non sint declaratiuæ iusti naturalis, sunt tamen cõstitutiuæ eius iusti, quod humano condicto secundum regiones, temporũq; conditiones visum est expedire; & sic semper est secundum eas iudicandum, quando iuri naturæ non repugnat.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia huius articuli, aduertẽdum est; quod, vt ex litera constat, quantum attinet ad præsens institutum, leges sunt in duplici differentia. Quædam enim sunt naturales, quarum iustum ratione naturali constat: qualia sunt pręcepta Decalogi, & illa, q̃ ex ipsis euidenti consequentia deducuntur. Aliæ aũt sunt leges positiuę, quarũ iustũ humano condicto, & voluntate positũ est: quales sunt oẽs aliæ, q̃ principũ voluntate ad rectè gubernandã rẽpublicã ꝓ loco, & tpe introducuntur. Et quidem in præsentiarum, qñ quærimus, an sit semper secundũ scriptas leges iudicãdũ, nõ est sermo de naturalibus. De eis enim, quia earum lumen naturaliter mentibus nostris est insitum, nulla ratione licet dubitare, quominùs sit semper secundum ipsas iudicandum. Sed peculiariter loquimur de illis legibus scriptis, quę humanæ, & positiuæ appellantur.

Leges in duplici differẽtia.

C Et sic priori conclusione D. Tho. vt nota relicta circa secundã, est grauis difficultas; vtrũ verum sit, qđ princeps, qui est supremus iudex teneatur semp secundum legem scriptam iudicare? Et ratio dubitandi est: Nã cùm princeps sit solutus suis legibus, vt dr̃ in l. princeps. ff. de legib. Vr̃, ꝙ nõ semper teneatur secũdum illas iudicare, maximè, quod, cũ possit dispensare in lege, vt oẽs Doctores cõcedunt, in ipsa sñia ferẽda poterit etiã vti potestate dispẽsandi, & sic agere contra verba legis absq; aliquo peccato. In contrarium tñ est, ꝙ habetur in c. summopere. 11. q. 3. Vbi D. Gregor. dicit, ꝙ in dictandis sententijs diuina simul & humana lex resoluatur, & secundum quod ibi fuerit, sententia proferatur.

Dubiũ circa secundã conclusionem D. Th. Ratio dubitandi.

Pro explicatione huius difficultatis aduertẽdum D est primò, ꝙ præsens quęstio potest habere duplicem sensum. Primus est; vtrum princeps teneatur suis legibus parere. Et hic non ꝑtenditur in pręsenti: sed de illo disputat D. Thom. 1. 2. quæst. 96. artic. quinto. Vbi proposita distinctione de duplici vi, quam habet lex, coercitiua, scilicet, & directiua, dicit, quòd quantum ad vim coercitiuam, princeps non tenetur suis legibus: quia nullus se ipsum punire debet; bene tamen quantum ad vim directiuam: quia ratio postulat, vt princeps seipsum dirigat, eo modo, quo dirigit alios. Quod quidem est intelligendũ, quantum ad illas leges, quę comprehendunt & concernunt ipsos legislatores. Nam possunt esse aliquę le- E ges, quę ex æquitate naturali non debent intelligi comprehendere legislatorem. Vt si in curia caueretur, ne quis indueret uestem sericam, uel ne quis æquitaret mulam tales leges nõ concernerent personam Regis: & sic princeps quantum ad nullam vim esset subiectus illis. Secundus sensus quęstionis est, an in ferendis sententijs teneatur semper princeps secundum legem scriptam iudicare, sicut alij iudices inferiores. Et in illo sensu disputatur quæstio in pręsenti.

Explicatur titulus quæstionis.

Sed est aduertendum secundò, quòd de lege scripta, quantum ad hoc, adhuc possumus loqui dupliciter; uno modo quantum ad verba ipsius legis: alio modo quantum ad mentem, & intentionem quam legislator habuit, dum talem legem conderet. Et

quidem

quidem si loquamur, quantũ ad verba legis sit prima conclusio certa: Potest princeps aliquando contra legem scriptam iudicare, id est, contra id, quod verba legis prima facie significare videntur. Quin potius dico, quod toties tenebitur princeps sic iudicare, quoties seruatis verbis ipsius legis, videret non seruari mentem & intentionem legislatoris. Et ad hoc propositum adducit D. Thom. solutione ad secundum illud iuris prudentis in Digesto veteri. lib. 1. titu. 3. l. 24. Nulla ratio iuris aut æquitatis benignitas patitur, vt quæ salubriter pro vtilitate hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipsorum commodum producamus ad seueritatem. Quin potius addiderim, quòd non solum princeps, sed etiam alij iudices inferiores debent aliquando non secundum verba legis, sed secundum eius mentem & intentionem iudicare. Vt enim dicit communis regula iuris; In legem peccat quicunque verba legis amplexus contra legis nititur voluntate. Vbi nõ tantum est sermo de principe, sed etiam de quocunque alio iudice contra legis intentionẽ iudicante. Et ratio est manifesta: Nam cũ sint plurimi casus, in quibus, si seruetur lex quãtũ ad verba, operabitur iudex contra ius & æquitatem naturalẽ; manifestè sequitur, quòd in illis non erit licitum secundum verba legis iudicare. Quod autem sint huiusmodi quàm plurimi casus, probatur: Nam leges sunt institutæ pro bono communi, vt docet D. Thom. 1. 2. quæst. 90. art. 2. sed potest sæpè sæpiùs contingere, vt obseruatio legis quantum ad verba redundet in detrimentum boni communis: ergo, tunc contra ius naturale erit illius legis quantum ad verba, obseruatio. Cõsequentia cum maiori est nota: & minor probatur: Nam si obsessa ab hostibus ciuitate statueretur lex, ne portæ ipsius in nocte aperirentur, & cõtingeret casus, quòd ciues, per quos ciuitas est defendẽda ab hostibus, fugientes ad illam confugerent: si lex tunc, quæ pro commodo ipsius reipublicæ fuit instituta, quantum ad verba seruaretur, proculdubiò vergeret in detrimentum ciuitatis. Et sic quicunq; iudex, eo in casu debet non secundum verba, sed secundũ legis intentionem, & mentem iudicare. Sed de hoc iam diximus supra, agentes de Epicheia. Est tamen aduertendum, esse latissimum discrimen, quantum ad hoc, inter principem ex vna parte, & alios iudices inferiores ex alia. Nam primò, princeps ad hoc, vt possit, non quantum ad verba, legem interpretari, satis est, quòd habeat probabilem coniecturam, quod illa, quantum ad verba, cedit in damnum reipublicæ. At vero iudex inferior non poterit in iudicando à verbis legis recedere; nisi certò sibi constet, moraliter loquendo, quòd obseruantia legis, quantũ ad verba, est in perniciem reipublicæ. Nec præterea tũc id poterit efficere principe incõsoluto; nisi fortè periculum sit adeò subitum, & imminens, vt consultãdi principis non detur locus, ut in exemplo posito. Secũdò differt princeps ab alijs iudicibus in eo, quod princeps põt interpretari legẽ, & in illa dispensare; cùm tamen iudices inferiores id efficere non possint: illius enim est legem interpretari, cuius est cõdere, vt habet commune axioma iurisprudentum. Ex quo infertur, quòd si sit aliquis iustè damnatus ad mortem: & ille talis cognoscatur vtilissimus reipublicæ, poterit princeps tunc in lege dispensare, liberando eum à morte; quòd iudex inferior efficere non poterit.

Secunda conclusio: Non solum iudices inferiores: sed etiam princeps tenetur iudicare secundũ legem scriptam, quantum ad mentem, & intentionem ipsius legis. Et quidem, quod iudices inferiores id facere teneantur est res manifesta; sunt enim subditi,

Aragona de Iustitia.

atque subiecti illis legibus; & sic contra eas facere non possunt. Sed quod etiã princeps id facere teneatur, probatur: Nam ratio naturalis dictat, vt patiatur quisque legẽ, quam tulit, & quod caput conformet se membris, ac simul cum illis se submittat oneri legis, ne de illo dicatur, quòd de Scribis, atque Pharisæis dicebat Christus apud Matth. cap. 23. Alligant onera grauia, & importabilia, & imponunt in humeros hominum, digito autem suo nolũt ea mouere, &c. Ad hoc etiam propositum dicit D. August. in lib. de vera religione. cap. 31. quòd licèt, quando leges instituuntur, de illis iudicent homines, qui eas instituunt: cum tamen fuerint institutæ, & firmatæ, non licebit iudicibus de eis iudicare, sed secundum illas. Ex hoc infertur; quòd princeps non seruans legem scriptam à se, vel à suis prędecessoribus conditã sine rationabili causa, peccat mortaliter: vt si Papa non confiteretur semel in anno peccata sua; vel non ieiunaret tempore ab Ecclesia præscripto. Et si quis objiciat, quod princeps est solutus suis legibus, nec potuit ad illas à se, vel à suis prædecessoribus obligari, cum par in parem non habeat imperium; Respondetur, quod princeps non tenetur ad obseruantiam suę legis ex vi illius, sed ex vi legis naturalis præcipientis, vt quisque iubeat legem, quam alijs imponit. Et in hoc differt à iudicibus inferioribus, quod isti non solum virtute legis naturæ, sed etiam virtute legis scriptæ tenentur ad eius obseruantiam: at verò princeps ad illud solum tenetur ex vi legis naturalis. Et per hoc patet solutio ad rationem dubitandi. Ad aliud, quod adducitur in eodem argumento, de potestate dispensandi in principe existente, ex qua videtur colligi, quòd non tenetur secundum legem scriptam iudicare; respondetur, verum esse, quòd ex rationabili causa potest princeps in lege à se, vel à suis prædecessoribus lata dispensare, & sic agere contra verba legis, vt paulò ante dicebam: cæterum si id faciat sine rationabili causa peccabit mortaliter, vt docet Caietanus in summa verbo, iudex: tum propter iniuriam factam reipublicæ, in non seruandis legibus iustis ipsius: tum etiam propter graue scandalum & detrimentum, quod inde redundat. Ex eo enim quod mali manent impuniti, fiunt audatiores, & ad perpetranda scelera promptiores: quod in damnum reipublicæ vergere est necesse. Ex quo infert Caietanus; quòd si princeps eũ, qui iustè est ad mortem damnatus, uel propter homicidium, vel propter latrocinium à morte liberaret, eam pœnam in aliam, vel pecuniariam; vel exilij commutando (etiam parte læsa remittente) proculdubio peccaret mortaliter. Imò amplius addit; quòd esset princeps reus omnium illorum malorũ, quæ ex eo, quòd iniqui manerent impuniti secundum leges, sequerentur. Quod etiam affirmat Nauar. in Manua. cap. 23. & quod verum existimo. Propter quod dicebat D. Gregorius & refertur in cap. summopere. 11. quæst. 3. debere iudices reuoluere omnes leges, tam diuinas, quàm scriptas, & secundum illas proferre sententiam. Verba autem Gregorij sunt quæ sequuntur. Summopere præcauendum est, ne rectores Ecclesię, & qui publica iudicia exercent in dictandis sententijs nullatenus leuitate, aut furore ducti sint præcipites: sed causis prius diligenter ventilatis; cùm res, quæ ignorabatur ad notitiam pleniter uenerit, tunc diuina & humana lex resoluatur, & tunc secundum quod ibi constitutum est, remota personarum acceptione, diffinitiua proferatur sententia. Hinc est, quòd Moyses querelas populi semper ad Domini tabernaculum ingressus referebat, & iuxta quòd Dominus imperabat, iudicia proponebat. Nimirum nos instituens,

tuens, vt non ex corde nostro, sed ex præcepto diuino condemnationis, & iustificationis sententiã proferamus. Hæc Greg. Et ꝙ ibi loquatur vniuersaliter de omni iudice, tam superiori, quàm inferiori, probatur primò ex exemplo adducto de Moyse, qui supremus erat populi princeps. Item secundò ex eo, ꝙ dicit, instruens nos, &c. Nã D. Greg. erat maximus Ecclesiæ Pontifex, nullum in condendis legibus cognoscens superiorem. Et sic docet idem debere facere alios iudices superiores.

Dubium aliud. Ratio dubitandi.

Sed est aliud dubium; vtrùm sententia contra legem lata, hoc est, iniusta obliget in foro cõscientiæ. Et ratio dubitandi est: Nam cùm multa fieri prohibeantur, quæ tamen facta tenent, videtur, ꝙ quando aliqua sententia profertur à legitimo iudice, quãuis illa iniusta sit, vtpote contra legem, quod possit tutò in conscientia seruari. Præsertim quando ille, in cuius fauorem sententia fuit lata, nihil fecit fraudulentum, nec aliquid mali cõmisit ad hoc, vt sententia pro illo proferretur.

Argumen. in cõtrariũ.

In contrarium tamen est: Nam iudicium eatenus est iudicium, quatenus est determinatio, & declaratio iusti & iuris: sed iudicium, quod non fit secundum scripturas, & est iniustum, non est determinatio iusti & iuris; sed potius est determinatio iniusti, & iniuriæ: ergo illud non obligat in conscientia.

Multipliciter aliqua sentẽtia potest dici iniusta.

Pro explicatione huius difficultatis, aduertendũ est; quòd sententia multipliciter potest dici iniusta. Vno modo, quia continet causam iniustam, etiam si proferatur secundum allegata, & probata, seruatoque ordine iuris. Quod contingit quando res, quæ verè est Petri per sententiam tribuitur Paulo à iudice iudicante, secũdum allegata & probata. Alio modo potest dici sententia iniusta, quia quamuis non contineat causam iniustam, non tamen profertur secundum leges præcipientes ordinem, & modũ, qui in proferendis sententijs seruari debet. Sed quoniã leges, quæ præcipiunt modum in sententijs proferendis seruandum, sunt in duplici differentia; quædam enim sunt, quæ ita præscribunt aliquem modum, vt etiam si ille non seruetur, adhuc sententia non sit irrita, & nulla; aliæ autem sunt, quæ ita præscribunt modum, vt si ille non seruetur, sẽtẽtia sit irrita & nulla, fit, vt ex defectu obseruantiæ legum, adhuc possit sententia dici dupliciter iniusta, scilicet vel quia prætermittitur ordo simpliciter necessarius, & tunc dicitur iniusta per se, vel, quia prætermittitur ordo nõ simpliciter necessarius, & tunc dicitur iniusta per accidens.

1. Conclus.

Hoc constituto sit prima conclusio: In causis prophanis & sæcularibus, sententia iniusta ex causa, quã continet, quamuis procedat secundum allegata, & probata, seruatoque ordine iuris, non obligat in cõscientia, nec confert ius illi parti, in cuius fauorem est pronũtiata, nec spoliat partem damnatam suo iure. Hanc tenet Caietanus in Opusc. viginti septem quæst.q.13.& in Opusc.decem & septem responsionum, responsio.14.dubio 1.& Soto lib.3.de iustitia, & iure.quæst.4.art.5 & D.Thom.2.2.q.70.artic.4. Et probatur: Iudicium eatenus est iudicium, quatenus est declaratio, & determinatio iusti & iuris: sed iudicium, quod continet causam iniustam, non est determinatio iusti & iuris: sed potius est determinatio iniusti & iniuriæ: ergo nõ est iudicium, atque ex cõsequenti non obligat in conscientia. Secundo: Sententia & iudicium iudicis, est quædam lex particularis in particulari euenit, & in particulari casu lata, ut docet D.Thom.2.2.q.67.art.1. Sed lex, quæ continet causam iniustam, non obligat in conscientia: ergo nec sententia particularis. Tertiò: sententia lata in foro exteriori obligat in conscientia, nisi funde-

A tur in falsa præsumptione, vt habet communis regula Doctorum: sed sententia, quæ continet causam iniustam, fundatur in falsa præsumptione: ergo non obligat in conscientia. Et confirmatur: Nam lex eatenus obligat, quatenus est iusta: sed sententia, quæ continet causam iniustam, & est particularis lex, solum est iusta in foro exteriori: ergo tantum obligat in foro exteriori, & non in foro conscientiæ. Ex hoc infertur, quòd ille, in cuius fauorem est lata talis sententia iniusta, in foro conscientiæ, tenetur restituere, quæ sibi ratione illius obuenerit. Sententia.n. per quam alicui adiudicatur quod suum non est, nullum ius dat in foro conscientiæ: & sic ille nõ

B potest id, salua conscientia, retinere. Quin potius addiderim, quod etiam si ille, in cuius fauorem fuit sententia lata, bona fide litigasset, quã primum intellexerit sententiam fuisse iniustam, tenebitur, quod sibi per eam fuit adiudicatum, restituere, non tamen tenebitur parti læsæ pro expensis, quas litigando fecerit satisfacere. Secus aũt erit, si mala fide litigauit Sed quid dicendum erit, quando pars, contra quam fuit sententia lata, illi consentit, nec ab ea appellauit, an tũc altera pars possit ea bona in conscientia retinere, maxime si bona fide litigauit? Et quidem, quod possit, probatur: Nam eo ipso, quod pars læsa non appellat, videtur cedere iuri suo, & sic libere & voluntariè

C consentire sententiæ, postquam non vtitur remedio appellationis sibi per legem concesso. Ità tenent Innocent.& Abb.in c.quia plerique. de immunitate Ecclesiarum. Hoc tamen non obstante dico, quòd etiam si pars damnificata non appellet, non poterit altera pars, salua conscientia, quod sibi per iniustam sententiam fuit adiudicatum, retinere: & sic quàm primum sibi constiterit de iniquitate sententiæ, tenetur illud vero domino restituere. Et rõ est: Quia semper retinet alienum inuito domino rationabiliter; nec ex eo, quod verus dominus non appellat, debet censeri cõsentire sententiæ, aut cedere iuri suo.

D Ab hoc tamẽ excipimus eum, qui post adiudicata sibi aliqua bona per iniustam sententiam, illa possidet bona fide toto tempore ad præscribendum requisito. Tunc.n.eo tempore elapso, quamuis postea sciat fuisse aliena, non tenetur illa bona restituere: sed potest ea sibi reseruare, vt patet ex communi consensu omnium Doctorum, & ex legibus præscriptionũ, quæ pro bono communi reipublicæ, & ipsorum ciuium sunt institutæ.

2. Conclus.

Secunda conclusio: Sententia, quæ ea tantum ratione est iniusta, quia prætermittitur ordo iuris non simpliciter necessarius, hoc est, illa sñia quæ per accidens est iniusta, obligat in cõsciẽtia, et si iudex in ea ferenda grauiter peccet. Hæc conclusio colligitur ex cap.sacro approbante, extra, de sententia excõicatio-

E nis, & ex cap.biduũ.2.q.6. recipiturq; cõiter ab omnibus Doctoribus. Et rõ est manifesta: Nam id, quod est p accidens, nõ variat naturã rei. Ex quo infertur, ꝙ si iudex ptermissa aliqua solemnitate iuris, uel ex odio, vel ex mala intentione sñiam pferat, erit valida in conscientia nõ obstante, ꝙ peccet mortaliter.

3. Conclus.

Tertia cõclusio: Sententia, quæ ea rõne est iniusta, quia prætermittitur ordo iuris simpliciter necessarius, hoc est, illa sentẽtia, q̃ est iniusta per se, nõ obligat in conscientia: & sic ille, in cuius fauorem fuerit lata, non poterit virtute illius, quod sibi per eam fuerit adiudicatum, retinere. Probatur: Sententia iniusta per se non est sententia: ergo nulla ex illa nascitur obligatio in conscientia. Talis autem est sententia, quæ fuerit lata à iudice notoriè excõicato; ut habetur in cap.ad probandum, de re iudicata, & quæ fuerit lata in die feriato; vt habetur in capit. finali. de ferijs, & quæ fuerit lata in ecclesia per iudicem sæcularem;

secularem; vt habetur in cap. decet. de immunitate Ecclesiarum, & in multis alijs casibus, quos refert Abbas in cap. primo. de sententia & re iudicata, de quibus legibus venit intelligendum illud Gratiani, 2.q.6.cap.ei qui.dicentis, ꝙ sententia circa solitum ordinem iudiciorum à preside prolata authoritaté rei iudicatæ non obtinet. Et paulò inferius: Si sententia contra ius scriptum feratur, nullas vires obtinet, nec contra eam est necessarium auxilium prouocationis.

Argumentum contra tertiam cōclusionem.

Sed contra hoc arguitur: Dispensatio iniusta facta à principe in lege, est valida, quamuis princeps in dispensando peccet mortaliter; si enim dispensaret Papa cum Petro, ne occidens clericum incurreret excommunicationem, & Petrus clericum occideret, proculdubio secundum omnes non esset excommunicatus, & tamen dispensatio esset iniqua: ergo pari ratione sententia, q̃ per se est iniusta, quia prætermittitur ordo necessarius iuris, erit valida, quamuis illam proferens peccet mortaliter.

Solutio.

Respondetur tamen, distinguendo antecedens: Nam vel dispensatio iniuste facta à principe est cum damno alterius, vel non. Si sit cum damno alterius, nego, quòd teneat factum: nullus enim contra ius alterius potest dispensare; & si dispensetur, tenebitur restinuere, quod per talem dispensationem recepit. Si autem dispensatio fiat sine damno alterius, concedo, quod erit valida; quamuis dispensans peccet mortaliter. Si enim princeps dispenset mecum sine causa, vt equitem mula, possem rectè id facere; quia hæc dispensatio non est cum iniuria alterius. Et idé prorsus est dicendum de sententia iniusta; si fuerit cum damno vnius, nullum ius dabit alteri; si autem fuerit sine damno alterius, verum ius dabit illi, pro quo lata est. Nec ex hoc aliquod sequitur inconueniens contra nostram tertiam conclusionem, in qua solū loquimur de sententia iniusta lata in fauore vnius, cum damno alterius. Ex hoc infertur, quod si Episcopus, aut Papa confert beneficium indigno, nō obstante ea collatione tenebitur indignus resignare beneficium, & restituere fructus inde perceptos: ex diffinitione enim nostra, illa collatio fuit nulla, quia in damnum tertij: & sic indignus per eam nullum ius potuit acquirere. Restitutio autem non est faciēda alteri parti, quæ erat digna; quia hæc nondum habebat verum ius ad beneficium, sed Ecclesiæ, cuius erat beneficium, & cui facta est iniuria per talem collationem. Et ratio huius est: Nam cum Papa & Episcopus sint dispensatores beneficiorum Ecclesiæ, & non dissipatores bonorum illius, tenentur illa dignis conferre.

Indignus recipiēs beneficium tenetur, illud resignare.

Dubium de beneficijs ecclesiasticis.

Sed maius dubium est de beneficijs Ecclesiasticis, an per iniustam sententiam possit aliquis acquirere verum ius ad illa. Verbi gratia, Petrus per falsas informationes probauit deberi sibi aliquod beneficiū, lataque sentētia ab Episcopo fuit sibi applicatum; dubium est, an per illam sententiam iniustam acquirat Petrus in foro conscientiæ verum ius ad tale beneficiū: Et pro parte negatiua est argumentum; desumptum ex bonis secularibus, circa quę, vt diximus dubio præcedenti, nulla sententia iniusta dat verum ius in foro conscientiæ; & par videtur esse ratio de beneficijs Ecclesiasticis.

Argumentum.

Sentētia Innocentij, & Abbatis.

In contrarium tamen est communis Canonistarum sententia. Innocentius in cap. quia plærique. de immunitate Ecclesiarum, & Abbas in cap. 1. de concessione præbendę, ut respondeant ad præfatam difficultatem, aduertunt, quod sententia circa beneficia potest esse duplex, una declaratiua, altera priuatiua. Declaratiua est, quando duobus de beneficio aliquo contendentibus, ad quod existimant se ius adquisitum habere, iudex per propriam sententiam declarat illud ad vnum, & non ad alterum pertinere. Priuatiua autem est, quando quis propter crimen aliquod à se cōmissum priuatur suo beneficio, quod deinde confertur alteri: vt est videre apud Angelū in summa, verbo. sententia. §. 8. & apud Syluestrū eodem titulo. §. vltimo. Hoc supposito dicunt primò præfati Doctores: quòd si sententia sit declaratiua, & constet illi, in cuius fauorem fuit lata, eam esse iniustam, statim tenetur, renuntiare beneficium, nec potest illud tuta conscientia retinere, etiam si alter non appellet, quia nullum ius ad illud acquirit. Idem affirmat Soto lib. 3. de iustitia & iure, quæst. 4. arti. 5. in quo communiter conueniunt Doctores. Et proculdubio videtur uerum. Nam cum beneficium Ecclesiasticum, ut habetur de regulis iuris, in 6. regula prima. sine titulo Ecclesiastico retineri non possit, et ille, in cuius fauorem fuit lata sententia declaratiua iniusta, nullum canonicum titulum habeat ad tale beneficium: nam sententia illa declaratiua non tribuit ei aliquod ius de nouo, nec ante sententiam illud habebat, fit, ut nullà ratione possit tale beneficiū retinere. Itaque quantum ad sententiam declaratiuam iniustam, idem est iudicium de bonis secularibus, & de beneficijs Ecclesiasticis; ut tradit Abbas loco citato. Dicunt secundo præfati Doctores, ꝙ, si sententia sit priuatiua, & iniusta, & reus appellat in tempore, alius non adquirit ius ad beneficium, sed tenetur illud statim restituere. Secus autem erit, si reus non appellet in tempore. Verbi gratia, Petrus ex falsis testibus, uel ex malitia, aut ignorantia fuit damnatus de hęresi, & sic priuatus suis beneficijs Ecclesiasticis, dicunt isti Doctores, quòd si Petrus appellat in tempore, ille, cui applicatum fuerit beneficium, tenebitur illud restituere: si autem Petrus non appellat in tempore, alius non tenebitur beneficiū, restituere, etiam post compertam veritatem. Primā partem huius dicti probant præfati authores: Nam cùm illa sententia sit iniusta, non potest Petrum priuare suo beneficio, maximè interposita appellatione. Secundam autem partem probant: Quia eo ipso, quòd Petrus non appellat, videtur, vel consentire in crimine, uel cedere præbendæ: quorum quodlibet est satis ad hoc, ut beneficium habeatur vacans: & sic rectè potest alteri conferri. Si quis autem quęrat, quænam sit ratio, propter quam ille, cui applicatur beneficium post sententiam priuatiuā, non interposita appellatione, possit illud retinere, & ille, cui applicatur per sententiam declaratiuam, non possit: si quidem vtraque sententia tam priuatiua, quàm declaratiua, ut supponimus, est iniusta: Respondetur, quòd, quia ille, qui possidet beneficium post sententiam priuatiuam, non obtinet illud uirtute sententiæ priuatiuæ, quæ fuit iniusta & irrita, per talem enim sententiam, quāuis unus fuerit priuatus beneficio, non tamen per illam fuit collatum alteri, sed per nouam collationem ab Episcopo factam, quæ est sufficiens, & legitimus titulus. At verò in sententia declaratiua, quia per eandem sententiam iniustā, & irritam beneficium confertur uni, & aufertur ab altero, fit, ut nisi ille, cui confertur habeat alium legitimum titulum, statim teneatur illud restituere, tanquam id, quod sine sufficienti, & legitimo titulo possidetur, quod in beneficijs Ecclesiasticis fieri non potest.

Soto nō acquiescit Abbati, & Innocentio.

Licet hæc sententia Innocentij, & Abbatis appareat subtilis, Magister tamen Soto loco citato non omnino illi acquiescit: Sed dicit, ꝙ si iudex per fraudem, uel per alium modum illicitum priuat quempiam beneficio, & hoc constat illi, cui est postea facta collatio, non potest iuste illud retinere, sed tenetur sta-

tur ſtatim reſignare. Cæterum, ſi iudex debite, ſecũdum allegata, & probata priuat aliquem beneficio, quãuis poſtea ex alijs rebus conſtet priuationem nõ fuiſſe iuſtam, ille, cui eſt facta collatio, licitè poteſt tale beneficium retinere, nec tenetur illud in conſcientia reſignare. Et ratio huius differẽtiæ eſt: Quia quando iudex ſciens, & prudens iniuſte priuat aliquem beneficio, talis ſententia per ſe iniuſta, & priuatio, quantum ad Deum eſt nulla: & ſic non poteſt tale beneficium alteri conferri: & ſi conferatur, collatio erit nulla: non enim poteſt beneficium ſimul iuſtè à duobus poſſideri. Cæterum, quando ſententia eſt legitimè lata, ſecundum allegata, & probata, ſicut ſententia eſt ualida: ita etiam, & priuatio eſt ualida. Atque ex conſequenti: cùm beneficium poſt talem ſententiam ſit legitime uacans, rectè poteſt alteri conferri, & ſi conferatur, ille, cui facta fuerit collatio, erit tutus in conſcientia, nec tenebitur beneficium reſignare: quamuis poſtea conſtet, ſententiam priuatiuam fuiſſe iniuſtam.

Sententia Soti in quib. habeat uerum.

Hæc ſententia Soti habet uerum in beneficijs Eccleſiaſticis, quæ per prælatos conferuntur, nõ tamẽ in alijs rebus. Nam ſi quis fuiſſet falſo accuſatus de crimine hæreſis, & ſecundum allegata, & probata, legitime cõdemnatus de illo, & fiſcus occuparet bona illius, ſi poſteà conſtaret talem fuiſſe falſo accuſatum, fiſcus teneretur ea bona reſtituere, quia quãuis fuiſſet iuſtè damnatus ſecundum allegata, & probata, illa tamen ſententia fundaretur in falſa præſumptione: & idem eſt dicendum in alijs ſimilibus caſibus.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, quæ nam ſit ratio, propter quam in rebus profanis ille, cõtra quem eſt lata ſententia iniuſta, adhuc manet verus dominus ſuarum rerum, quãuis in tempore non appellet, ità, ut alter deprehenſa veritate teneatur illa reſtituere; & tamen in beneficijs Eccleſiaſticis non ità contingit? Et ratio dubitandi eſt; quia non apparet aliquis textus, ex quo hæc differentia colligatur. Nonnulli affirmant huius rei rationem eſſe, quia Eccleſia volt, quod quiſque acquirat poſſeſſionem in beneficio, quando alius in tẽpore debito non appellat, quãuis in rebus profanis talem poſſeſſionem non acquirat; ut hac ratione rectè prouideat bono ſpirituali. Si.n. quando aliquis iniuſtè priuatur beneficio, ille, cui confertur, non haberet verum ius ad illud, ſequeretur, quòd nec etiam poſſe legitime miniſtrare ſacramenta, & ſic, ꝙ facta non tenerent, quod ſine graui iactura boni ſpiritualis fieri non poſſet. Sed hæc ratio non eſt ſufficiens. Tum, quia non reddit vniuerſalem rationem de omnibus beneficijs; ſed dumtaxat de beneficijs curatis: cùm in beneficijs non curatis non ſequatur tale inconueniens. Tum etiam, quia, quando aliquis habet publicum titulũ, & ignorat impedimentum illius, geſta per ipſum rectè ualent: ut docet Caietanus in ſumma, & ſic illa ratio in vniuerſali deficit. Quocirca dicendum exiſtimo, quòd quemadmodũ leges ad dirimendas lites trãſacto tempore præſcriptionis applicant bona poſſidentibus: ita etiam in beneficijs Eccleſiaſticis, propter eũdem finem tranſacta ſententia priuatiua applicant beneficia illis, quibus conferuntur. Et ſi quis petat huius rei textum, dico, ſufficere communem ſententiam Doctorum, licèt nõ ſit textus ab ipſis adductus. Panormitanus adducit cap. cùm dilectus, extra de electione, & gloſſa in illo c. 1. de conceſsione præbendæ adducit capitulum, quod ad conſultationem. extra de ſententia, & re iudicata. Sed iſta duo capit. loquuntur in foro exteriori, quod fundatur in præſcriptione.

A

ARTICVLVS VI.

Vtrùm iudicium per vſurpationem reddatur peruerſum.

AD Sextum ſic proceditur. Videtur quod iudicium per vſurpationem non reddatur peruerſum: iuſtitia enim eſt rectitudo quædam in agendis. Sed nihil deperit veritati à quocunque dicatur ſed à quocunque eſt accipienda: ergo etiam nihil deperit iuſtitiæ, à quocunque iuſtum determinetur: quod pertinet ad rationem iudicij.

Sup. art. 2. cor. & infr. q. 67. art. 1. Et 4 diſtin. 17. q. 1. art. 1. q. 4. Et diſt. 41 q. 1. ar. 2. cor.

2. Præterea, Peccata punire, ad iudicium pertinet.

B

Sed aliqui laudabiliter leguntur peccata puniſſe, qui tamen authoritatem non habebant ſuper illos, quos puniebant: ſicut Moyſes occidendo Aegyptium; vt habetur Exod. 2. & Phinees filius Eleazari Zambri filium Salumi: vt legitur. Num. 25. & reputatum eſt ei ad iuſtitiam: ut dicitur in Pſalm. Ergo vſurpatio iudicij non pertinet ad iniuſtitiam.

3. Præterea; Poteſtas ſpiritualis diſtinguitur, à temporali. Sed quandoque prælati, habentes ſpiritualem poteſtatem, intromittunt ſe de his, quæ pertinent ad ſecularem poteſtatem. Ergo vſurpatum iudicium non eſt illicitum.

C

*4. Præterea, Sicut ad rectè iudicandum requiritur authoritas: ita etiam & iuſtitia iudicantis & ſcientia, ut ex ſupradictis * patet. Sed non dicitur iudicium eſſe iniuſtum, ſi aliquis iudicet, non habens habitum iuſtitiæ, uel non habens ſcientiam iuris. Ergo etiam neque iudicium uſurpatum, quod fit per defectum authoritatis, ſemper erit iniuſtum.*

Artic. 1.

Sed contra eſt, quod dicitur Rom. 14. Tu quis es, qui iudicas alienum ſeruum.

*Reſpondeo dicendum; quòd cum iudicium ſit ferendum ſecundum leges ſcriptas; ut dictum * eſt, ille, qui iudicium fert, legis dictum quodammodo interpretatur, applicando ipſum ad particulare negotium.*

Ar. præced.

D

Cũ autem eiuſdem authoritatis ſit legem interpretari, & legem condere, ſicut lex condi non poteſt niſi publica authoritate, ita nec iudicium ferri poteſt niſi publica authoritate, quæ quidem ſe extendit ad eos, qui communitati ſubduntur. Et ideo ſicut iniuſtum eſſet, vt aliquis conſtringeret alium ad legem ſeruandam, quæ non eſſet publica authoritate ſancita: ita etiam iniuſtum eſt, ſi aliquis compellat aliquem ferre iudiciũ, quod publica authoritate non fertur.

Ad primum ergo dicendum; quòd pronuntiatio

E

veritatis non importat compulſionem ad hoc, quod ſuſcipiatur: ſed liberum eſt unicuique eam recipere, vel non recipere, prout vult. Sed iudicium importat quãdam impulſionem. Et ideo iniuſtum eſt, quod aliquis iudicetur ab eo, qui publicam authoritatem nõ habet.

Ad ſecundum dicendum; quòd Moyſes videtur Aegyptium occidiſſe, quaſi ex inſpiratione diuina authoritatem adeptus: ut videtur per hoc, quod dicitur Actuum. 7. quòd percuſſo Aegyptio æſtimabat Moyſes, intelligere fratres ſuos, quoniam Dominus per manum ipſius daret ſalutem Iſrael. Vel poteſt dici, quòd Moyſes occidit Aegyptium defendendo eum, qui iniuriam patiebatur, cum moderamine inculpatæ tutela. Vn-

Annot.

Lib. 2. c. 36. in prin. t. 1.

*læ. Vnde Amb. dicit * in lib. De Offic. quòd qui non re* A *pellit iniuriam à socio, cum potest, tam est in uitio, quàm ille, qui facit. Et inducit exemplum Moysi. Vel potest dici, sicut dicit August. † in quæstionibus Exo. quod sicut terra ante vtilia semina, herbarum inutilium fertilitate laudatur: sic illud Moysi factum, vitiosum quidem fuit, sed magnæ fertilitatis signum gerebat, inquantum scilicet, erat signum virtutis eius, qua populum liberaturus erat. De Phinees autem dicendum est, quod ex inspiratione diuina, zelo Dei cõmotus, hoc fecit. Vel quia licet nondum esset summus Sacerdos, erat tamen filius summi Sacerdotis: & ad* B *eum hoc iudicium pertinebat, sicut & ad alios iudices, quibus hoc erat præceptum.*

Lib. 1. ca. 9. 10. 4. & lib. 22. contra Faustum c. 70. 10. 6.

Ad tertium dicendum; quòd potestas secularis subditur spirituali, sicut corpus animæ. Et ideo non est vsurpatum iudicium, si spiritualis prælatus se intromittat de temporalibus, quantum ad ea, in quibus subditur ei secularis potestas, uel quæ ei à seculari potestate relinquuntur.

Ad quartum dicendum, quòd habitus scientię, & iustitiæ sunt perfectiones singularis personę. Et ideo per eorum defectum nõ dicitur vsurpatum iudicium: sicut per defectum publicę authoritatis, ex qua iudi- C *cium uim coactiuam habet.*

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet D. Tho. vnica conclusione affirmatiua, quæ probatur hac ratione: Iudicium cùm sit ferendum secundum leges scriptas, nihil aliud est, quam quædam legis interpretatio applicãdo ipsam ad particulare negocium: sed interpretatio hæc non potest fieri absque publica authoritate: eiusdem enim est legem condere, & interpretari: ergo si aliter fiat, erit vitiosum, & nullum; atque ex consequenti iudicium per vsurpationem redditur peruersum.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Iudicium vsurpatum quod sit.

PRo explicatione huius articuli est aduertẽdum; iudicium vsurpatum dici illud, quod fertur ab eo, qui non est iudex eius, quem iudicat iuxta illud Pauli, ad Rom. 14. Tu quis es, qui iudicas alienũ seruum? Et etiam dicitur vsurpatum iudicium, quando quis iudicatur de eo, in quo tali iudici non subijcitur, vt qñ homo de occultis iudicatur, quæ sunt reseruata diuino iudicio, occultorũ. n. Deus & cognitor, & iudex est. Quod quidem iudicium vsurpatum est iniurium, & ei, cuius iurisdictionem vsurpat, & etiam illi, qui iudicatur, cũ iudex non habeat iurisdi- E ctionem in illum. Nõ solumque est illicitum & malum, verum etiam sñia per tale iudicium lata ipso iure est nulla; vt habetur expresse in cap. ad audiẽtiam de cõsuetudine, vbi dr; sñia à non suo iudice lata firmitatem non obtinere. Idem etiam habetur in cap. at si clerici. de iudicijs, & in cap. in primis. 2. q. 1.

Dubium.

Sed est difficultas, vtrùm sententia, quæ fertur ab eo, qui iudex, vel prælatus non est, gerit tamẽ se pro prælato, sit valida. Hanc difficultatem mouet glossa super cap. nihil. de electione, & electi potestate, diffusiusq; tractat illam Abbas super idem cap. Et est sententia illorum Doctorum, & vt existimo communis omnium, atque vera, quòd gesta per talem prælatum, seu iudicem sunt valida duabus conditio-

Responsio.

A nibus concurrentibus. Prima est authoritas superioris, hoc est, quod fuerit talis prælatus, seu iudex authoritate superioris constitutus. Secunda est communis error; hoc est, quod communiter habeatur pro prælato, atq; iudice. Quod probatur ex lege, Barbarius, ff. de officio prætorum. Vbi gesta per illum, qui seruus erat, & fugitiuus, Romæ tamen optimè gesserat prætoratum, non reuocantur, nec annullãtur, sed potius approbantur; quia illæ duæ conditiones concurrebant. Idem etiam habetur. 3. quæst. 7. c. infamis. Ex quo infero primo cum Abbate, atque Innocentio supra dictum cap. nihil, quod si altera illarum conditionum deficiat, gesta per talem iudicem, seu prælatum nullum robur, & firmitatem obtine- B bunt. Infero secundo; quod gesta per intrusum, hoc est, per illum, qui propria authoritate, & sine authoritate superioris, siue per violentiam, siue per fraudem aliquam. dignitatem, tam Ecclesiasticam, quàm ciuilem obtinuit, erunt inualida, atque irrita. Et eadem ratio est de illo, qui se gerit pro prælato, nondum tamen obtinuit possessionem.

Aliud Dubium.

Sed maior difficultas est de illo, qui reuera fuit à superiore institutus prælatus, seu iudex, & habitus communiter pro tali; posteà autem commisit aliqđ crimen, propter quod ipso facto, secundum ius est priuatus sua dignitate, an gesta per istum, post quã crimen commisit, sint valida? Abbas loco citato dicit; quod si crimen, propter quod est ipso facto pri- C uatus, est occultum, gesta per illum sunt valida, atq; tenent, quia neutra ex positis conditionibus deficit. Cæterum, si crimen sit notorium, gesta per ipsum non sunt valida: quia deficit tunc communis error: non enim habetur communiter pro prælato. Sed nõ habet hoc verum in ordine nostro Augustiniano. In prologo enim nostrarum constitutionum dicitur, quòd quamuis quis propter aliquod crimen sit priuatus ipso facto officio, quod habet, uel voce actiua, uel passiua, etiam si factum sit euidens, & notorium ius; non tamen est censendus priuatus, quo ad vsque sententia, uel declaratio prælati superueniat. Quo circa illa erit expectanda, ad hoc, vt gesta per talem prælatum non sint valida. Pius Quintus in D quodam proprio motu, qui incipit: Ad perpetuam rei memoriam: præcipit Præpositis, Abbatibus, Prioribus, tam mendicantibus, quàm non mendicantibus sub priuationis officiorum, quæ in præsentia obtinent, & inhabilitatis in posterum ad illa: & alia omnia, & suspensionis à diuinis ipso facto sine alia declaratione pœnis incurrendis, ne mulieres intra domos, & monasteria introducere, uel admittere præsumant. Et tunc certum est, quod qui hanc legem transgreditur, etiam si transgressio sit occulta ante declarationem, vel sententiam prælati, ità est priuatus officio, quod habebat, vt salua conscientia illud retinere non possit. Nihilominus tamen, si crimen sit occultum adhuc gesta per talem præla- E tum erunt valida: quia duæ illæ conditiones superiùs positæ, scilicet, authoritas superioris, & communis error, adhuc concurrunt. Secus autem erit, si crimen fuerit notorium: quia tunc defuit secunda conditio: ut dicit Abbas loco citato.

Responsio.

Nota pro ordine O. August.

Aliud Dubium.

Est aliud dubium iam: An absolutio facta in foro pœnitentiario ab eo, qui non est proprius sacerdos, ità sit valida, ut qui ità confessus est, & absolutus, non teneatur iterare confessionem, etiam si posteà sciat, talem sacerdotem non habuisse potestatem iurisdictionis, nec ordinariam, nec ex commissione. Pro huius difficultatis explicatione, supponendum est, absolutionem sacramentalem esse actum iudicialem, & sententiam à iudice latam in foro interiori, ut diffinitum est in concilio Tridentin. sessione.

Absolutio sacramentalis est actus iudicialis.

ſione.14.cap.2.5.& 6.vnde canone.9. eiuſdem ſeſſionis anathemate feriuntur, quicunque negauerint abſolutionem eſſe actum iudicialem. Et cum ſententia à non ſuo iudice lata nulla ſit, & abſolutio ſit quędam ſententia iudiciaria, manifeſte ſequitur, quòd ſi ea eſt lata ab eo, qui iuriſdictionem non habet, erit nulla. Quod etiam habetur expreſsè in eodem concilio Tridentino, ſeſſione.14. cap.7. Ex hoc infero primò; quod abſolutio facta ab eo, qui ſe intromiſit in beneficium, eſt nulla. Et ſic talis confeſſio neceſſaria erit iteranda, quam primum conſtiterit illum fuiſſe intruſum, nec habuiſſe titulum beneficij authoritate ſuperioris. Et idem eſt dicendum de confeſſione facta ſacerdoti non habenti legitimam poſſeſſionem beneficij curati. Infero ſecundo; quòd confeſſio facta illi ſacerdoti, qui ipſo facto propter aliquod crimen eſt priuatus ſuo beneficio, ſi crimen ſit notorium, & manifeſtum, eſt nulla, & iteranda, vt ſupra diximus de alijs ſententijs. Infero tertio, quòd confeſſio facta illi ſacerdoti, qui authoritate ſuperioris obtinet beneficium; etiam ſi propter aliquod crimen occultum ipſo facto ſit eo priuatus, talis inquam, confeſſio, & abſolutio ſacramentalis ab iſto ſacerdote lata, ità ſunt valida, ut etiam ſi poſteà conſtet, talem ſacerdotem fuiſſe ipſo facto priuatũ ſuo beneficio, non ſit confeſſio neceſſariò iteranda. Et ratio eſt, quoniam in iſto iudicio, quod in foro conſcientiæ geritur, concurrunt illæ duæ conditiones ſuperiùs poſitæ, ſcilicet, authoritas ſuperioris, & cõmunis error. Ita tenet expreſſe Caietanus in ſumma, verbo, abſolutionis impedimenta, & verbo, confeſſionis iteratio, & Syluester verbo, confeſſor. 1.nume.15.& Nauarro in Manuali latino cap.9. nu. 8. & idem Nauarro de pœnitentia. d.6.cap. placuit, nume.177.& duobus ſequentibus. & Panormitanus Abbas. in cap. dudum.2. de electione, & electi poteſtate.

Argumentum. Sed contra hoc eſt apparens argumentum: Qui propter dicta eſt priuatus, ipſo facto, ſuo beneficio curato, non habet iuriſdictionem ordinariam, nec ſubdelegatam: ergo abſolutio ab ipſo facta eſt nulla: atque ex conſequenti confeſſio iteranda. Conſequentia tenet ex diffinitione Concilij Tridentini ſeſſione.14.cap.7. Antecedens autem probatur. Et primo; quòd non habeat iuriſdictionem ordinariam, patet ex eo, quòd ipſo facto eſt priuatus beneficio, ratione cuius ſibi competebat ordinaria iuriſdictio. Quod vero nec etiam habeat ſubdelegatam, patet; quia nullus ſuperior eam ſibi conceſſit.

Solutio. Reſpondetur tamen negando, quod talis ſacerdos in hoc caſu, non retineat iuriſdictionem ſufficientem ad hoc, ut abſolutio ſacramentalis ab ipſo facta ſit valida. Retinet enim illam ex ſtatuto, & ordinatione Eccleſiæ: quæ vult, vt quando aliquis authoritate ſuperioris obtinuit beneficium, quandiu toleratur in illo, geſta per ipſum ſunt valida, obtineantque robur, & firmitatem, etiam in foro conſcientiæ. Et fuit hoc prouidentiſſime, & ſanctiſſimè ſtatutum propter animarum ſubditorum quietem.

Vltimũ Dubium. Vltimum dubium circa iſtum articulum eſt; vtrũ iudicium tyranni principis, qui vi armorum rempublicam occupauit, obliget in conſcientia ciues, quando iudicium aliàs eſt iuſtum. Et loquimur in præſenti de tyranno, qui ceſſante iam ſtrepitu armorum pacificè de facto poſſidet rempublicam, illamque gubernat. Et quidem, quòd tale iudicium in conſcientia non obliget, probatur primò: Quia *1. Argum.* eſt vſurpatum; &, vt docet Diuus Thom. in iſto articulo, iudicium vſurpatum non ſolum eſt iniuſtum, ſed nullum: quod etiam docet in 4.d.16.& 18.

Item ſecundò ſummorum pontificum decreta docent ſententiam eſſe nullam, quando profertur à nõ iudice; vt habetur in cap. at ſi clerici de iudicijs. & in multis alijs. Vnde Diuus Gregorius in cap. ſententia.11. quæſt.3. non quamlibet ſententiam dixit eſſe timendam, ſed paſtoris, prælati, atque iudicis: cui etiam conſentit Imperator in lege. Barbarius, ff. de officio prætoris: ſed illi, qui per tyrannidem occupant rempublicam, re vera non ſunt iudices, nec prælati, aliàs tyranni non eſſent: ergo illorum iudicia, atque ſententiæ in conſcientia non obligant. *2. Argum.*

Sententia Soti. Propter hæc argumenta Soto lib.3. de iuſtitia, & iure quæſtio.4.artic.6. affirmat eos, qui per tyrannidem regnum inuaſum occupauerunt, nec legem ferre vllam poſſe, nec ius dicere, quod vllo pacto ciues in conſcientia obliget, niſi forſan præſcriptione, aut rei publicæ conſenſu tandem fuiſſent iam facti legitimi princeps, quales Franci apud Gallos, & Gothi, apud Hiſpanos leguntur.

Sententia Victoriæ vera & tenenda. Oppoſitam tamen ſententiam tenet Victoria, in relectione, de poteſtate ciuili, numero.23. quam & publicè docuit in his ſcholis, eſtque non minus vero ſimilis, ſed fortaſſe magis, atque probabilior. Et probatur primò coniectura ex Euangelio deſumpta: Nam certum eſt ex ſcriptura, Romanos principes per tyrannidem Iudæam occupaſſe eo tempore, quo Chriſtus in ea prædicauit; & tamen Chriſtus Dominus Romanorum tyrãnicum Imperium prædicauit eſſe ferendum. Matth. enim.22. quibuſdam rogantibus; Liceatne cenſum dare Cæſari, an non? Reſpondit Chriſtus; reuera eſſe ſoluendum, quantum ex Euangelica hiſtoria colligere licet. Dixit enim: Reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari, & quę ſunt Dei, Deo. Imo ipſe Chriſtus Matth.7. cum præmiſiſſet ſe liberum eſſe à Cæſaris tributo, & didragmate ſoluendo, ſoluit, tamen didragma. Et Lucæ cap.3. interrogantibus militibus Ioannem Baptiſtam; quid ipſi deberent facere, non præcipit eis Ioannes, vt diſcederent à præſidio, & militia Cæſaris: ſed quòd contenti eſſent ſuis ſtipendijs, neminem concutientes, nec calumniam inferẽtes, quod nulla ratione faceret, niſi licitum eſſet Cæſaris ſententijs, & legibus parere. Item ſecundò ſic argumentor: Ad bonam gubernationem reipublicæ pertinet, ut in rebus tam deſperatis, & in tam miſero reipublicæ ſtatu, qualis eſt tyranno imperante, ſit aliquis iudex, qui componat, & dirimat controuerſias inter ciues exortas, puniatque, atque coerceat malefactores: alioqui, vt ait poeta, viueretur ex rapto, nec hoſpes ab hoſpite tutus: ſed non eſt, qui de facto id poſſit efficere, niſi tyrannus ille, aut illius miniſtri: ergo ratio poſtulat, vt eius leges atq; iudicia obligent in conſcientia. Et confirmatur: Iure naturali è duobus malis minus eſt eligendum: ſed eſt minus malum, quod ſententia tyranni aliàs iuſta obliget in conſcientia, quam quod reipublicæ tranquillitas perturbetur: perturbaretur autem reſpublica, nullis legibus exiſtentibus: ergo ſanctius erit, quòd leges à tyranno latæ ſeruentur, quàm, quòd nullæ: & ſic obligant in conſcientia.

Ad 1. argu. Et ad primum argumentum reſpondetur, quòd quamuis iudicium tyranni ſimpliciter ſit vſurpatum, in quantum à principio in ipſo imperio, atque principatu fuit facta vſurpatio: quadam tamen ratione non eſt vſurpatum, ea, ſcilicet, qua reſpublica ex ſuppoſitione ad vitandum maius malum cõſentit eius ſententijs, præbens eis robur, & firmitatem, quod ſatis eſt ad hoc, vt ſecundum quid dicantur non vſurpatæ: & ſic obligent in conſciẽtia.

Ad ſecundum reſpondetur: quòd tyrannus aliquo

quo modo ex iure naturæ est iudex, & sic sententiæ ab ipso latæ sunt validæ, nec contrarium constat ex capitibus citatis.

Difficultas de Moyse an peccauit occidendo Aegyptium. Circa solutionem ad secundum argumentum, Diuus Thom. est difficultas, vtrum Moyses sit accusandus de homicidio, & de crimine vsurpati iudicij, propterea quòd occidit Aegyptium; vt legitur Exod. capit. 2. vel potius sit excusandus. De qua re, & sunt variæ Doctorum sententiæ. Prima est, quæ excusat Moysem ab homicidio, & à crimine vsurpati iudicij, dicens; quod Moyses occidit Aegyptium excitatus diuino spiritu in vindictam iniuriæ, quam Aegyptius inferebat cuidam Hebræorum: quē postea Dominus innumeris factis miraculis declarauit: præterquam quod etiam Moyses erat destinatus dux, & liberator populi Israelitici. Hanc sententiam tenet Diuus Augustinus, libro 2. quæstionum super Exodum, quæst. 2. cui etiam consentiunt Aloysius Lipomanus, Rupertus Abbas, Abulensis, Nicolaus de Lira, & Rabanus super Exod. capit. 2. Clemens Alexandrinus, libro 1. stromatum, ante finem, eadem ratione excusat Moysem. Sed addit, quòd Moyses solo verbo Aegyptium interfecit, sicut Diuus Petrus. Actor. 5. solo verbo interfecit Ananiam, & Saphiram. Idque fecit, ut quidam Hebræorum dicunt, per inuocationem nominis Tetragrammaton. Itaque inuocando nomen illud occidit Aegyptium. Sed hæc sententia, quantum ad modum interficiendi (præterquam, quòd videtur inferre vim textui sacro dicenti; Cumque circunspexisset huc atque illuc, & nullum adesse vidisset, percussum Aegyptium abscondit sabulo; quibus verbis occisio vi, & non tantum verbis facta significatur) eadem facilitate, qua asseritur, & reijcitur.

(1. sententia.)

2. sententia. Secunda sententia etiam excusat Moysem, sed alio titulo dicens; quòd Moyses non per modum vltionis, sed per modum defensionis cum moderamine inculpatæ tutelæ occidit Aegyptium, scilicet, defendendo Hebræum, cui Aegyptius iniuriam inferebat, quod licet etiam priuatæ personæ. Ita sentit D. Ambrosius, lib. 1. offi. cap. 36. Quam sententiam etiam approbant Rupertus Abbas, & Lipomanus, loco citato.

3. sententia. Tertia sententia carpit, & reprehendit Moysem, atque eius factum, quamuis zelum, & indolem illius laudet. Hæc est Diuus Augustinus, libro 22. contra Faustum Manichæum, cap. 70. & Diui Hieronymi in Epistola ad Damasum Papam. Explicans enim ibi primam Esaiæ visionem dicit; Moysi conscientiam sorduisse extincto Aegyptio. Et D. Chrysost. lib. 1. de prouidentia in principio etiam videtur hoc factum Moysi reprehendere, tanquam homicidium.

4. sententia Caietani. Quarta sententia est Caietani super illum locum Exodi dicentis, se non videre certam rationem excusandi Moysem, sed incertam tantum. Et quidem, quòd non sit certa ratio excusandi, probat: Nam, si aliqua inueniretur, ea esset, vel quia Moyses id fecit ex inspiratione diuina; ut dicit prima opinio; vel quia id fecit non per modum vltionis, sed per modum defensionis; vt dicit secunda, vel quia Aegyptius ille erat positus publicè ad affligendos Hebræos: tunc enim rectè posset Moyses, etiam, ut priuata persona, illum interficere, tanquam communem hostem reipublicæ Hebræorum: hostes enim reipublicæ potest priuata persona occidere; ut Diuus Thom. 2. 2. quæst. 64. artic. 2. insinuat: sed nihil horum certò constat ex scriptura. Et quidem, quòd non certò constet ex scriptura, illum Aegyptium publicè esse positum ad affligendos Hebræos, est res manifesta. Quod autem, nec etiam constet id fuisse

A se factum ex inspiratione diuina, aut per modum defensionis probatur ex verbis scripturæ, quibus ipsum factum refertur. Dicitur enim: Et cum circunspexisset huc atque illuc, & nullum adesse vidisset, percussum Aegyptium abscondit. Sanè circunspectio illa, an aliquis testis adesset, testatur, inquit Caietanus, quod non per modum defensionis, sed per modum vltionis occiderit Aegyptium. Et præterea illa eadem circunspectio erat signum humanæ cautelæ, & prouidentiæ, & non diuinæ inspirationis. Et sic non certo constat, an ex inspiratione diuina, uel per modum defensionis Moyses occiderit Aegyptium: & ex consequenti: nec etiam inueni-

B tur aliqua certa ratio, ipsum excusandi. Sed quòd inueniatur incerta ratio excusandi Moysem, probat Caietanus: Nam quamuis non sit certum, est tamen uerisimile, quod Aegyptius ille publicè erat positus ad affligendis Hebræis: quod & sacer textus insinuare uidetur. Ante verba enim præfata præmiserat, quod Moyses vidit afflictionem Israel, & Aegyptium percutientem. Quasi diceret, quòd, vt publicè positus afflictioni Hebræorum eos percutiebat.

Sententiæ excusantes Moysem probabiliores. Inter has sententias illæ, quæ excusant Moysem ab homicidio, & à iudicio vsurpato, semper mihi visæ sunt præferendæ. Tum quia Moyses à pluri-

C bus sanctis patribus excusatur, quàm accusatur. Tum etiam, quia Diuus Augustinus in quæstionibus super Exodum, vbi illum excusat, facit mentionem eius sententiæ, quam habuerat in libro contra Faustum Manichæum, eamque tandem deserit. Ac deinde, quoniam excusare Moysem, præter quam quòd est excusare hominem sanctum à peccato, est etiam valde consonum alteri loco sacræ scripturæ, Numerorum enim 12. dicitur de Moyse; quòd erat mitissimus super omnes homines, qui morabantur in terra. Ex quo colligi videtur, quod non vlciscendi causa, sed tanquam dux & liberator populi Israelitici excitatus diuino spiritu Aegyptium in-

D terfecerit. Inter sententias autem, quæ excusant Moysem prima videtur præferenda. Tum quia à pluribus ex sanctis patribus asseritur. Tum etiam, quia est ualde consona ijs, quæ habentur Actorum. 7. Dicitur enim, quòd percusso Aegyptio æstimabat Moyses intelligere fratres suos, quoniam dominus per manum ipsius daret salutem Israel: quibus verbis significari videtur, iam Dominum inspirasse Moysi, per ipsum esse populum liberandum à seruitute Aegypti, & sic quod ex inspiratione diuina, tanquam tutor & defensor populi à Deo constitutus, Aegyptium interfecit. Lepidum autem est, quod ex isto loco colligunt iuris periti, nempe Moysem

E non fuisse sacerdotem, siquidem Aegyptium interfecit: quasi tunc homicidium voluntarium efficeret hominem indignum sacerdotio, aut illud, Psal. 98. Moyses & Aaron in sacerdotibus eius verum non esset.

Iudex Ecclesiasticus habet duplicem potestatem temporalem. Circa solutionem ad tertium argumentum Diuus Thomas aduertendum est, ex mente Caietani in præsenti; quod iudex ecclesiasticus duplicem tantum habet authoritatem temporalem. Vnam ordinariam, & propriè suam, quæ proficiscitur ex ipsa authoritate spirituali: qualis est potestas temporalis necessaria ad conseruationem boni spiritualis, à qua habet, vt si ad bonum spirituale sit necessarium, temporaliter priuare aliquem principem suo regno, illud possit Papa efficere. Altera potestas est quasi extraordinaria, & est illa, quam iudex ecclesiasticus habet ex speciali priuilegio Regis: qualis est authoritas nostri Cancellarij, quæ etiam est confirmata per Papam. Ex quo infertur, quòd si iudex eccle-

siasticus

ſiaſticus mittat manum ſuam ad res temporales, ſupra quas non habet priuilegium, uel quæ neceſſariæ non ſunt ad bonum ſpirituale, quidquid faciet, aut determinet iudicando, nullius erit momenti. Vnde ſi in illis imponat pœnam excommunicationis, aut alias pœnas, nihil obligabunt. Et ratio eſt: Nam, quamuis ità ſit, ut dicit Diuus Thomas, in præſentiarum, quòd poteſtas temporalis eſt ſubiecta ſpirituali, ſicut corpus animæ; quia tamen non eſt omnino ſubdita, ſed in illis rebus tantum, quæ concernunt bonum ſpirituale: idcirco quidquid extra hoc præceperit, erit inane. Hic ſolet diſputari, an iudex excommunicatus ferat ueram ſententiam, quæ alios liget; ſed hoc proprie pertinet ad materiam de excommunicatione, in quarto.

QVAESTIO. LXI.
De partibus Iuſtitiæ, in quatuor Articulos diuiſa.

ARTICVLVS I.

Vtrùm conuenientet ponantur duæ ſpecies iuſtitię, ſcilicet, commutatiua, & diſtributiua.

2. q. 21. art. 1. cor. & d. 33 q. 3. art. 4 q. 3. & 4. d. 46. q. 1. ar. 1 q. 1.

AD Primum ſic proceditur. Videtur quod inconuenienter ponantur duæ ſpecies iuſtitiæ, iuſtitia diſtributiua, & commutatiua. Non enim poteſt eſſe iuſtitiæ ſpecies, quod multitudini nocet, cum iuſtitia ad bonum commune ordinetur. Sed diſtribuere bona communia in multos, nocet bono communi multitudinis: tum quia exhauriuntur opes communes, tum etiam quia mores hominum corrumpuntur. Dicit enim Tul. in lib. * de Offic. Fit deterior, qui accipit, & ad idem ſemper expectandum paratior. Ergo diſtributio non pertinet ad aliquam iuſtitiæ ſpeciem.

Lib. 2. paulò à med. illius in ea. duplex liberalitatis genus, &c. Quatenus ad conciliandum, &c.

2. Præterea, Iuſtitiæ actus eſt, reddere vnicuique, quod ſuum eſt: vt ſupra * habitum eſt. Sed in diſtributione non redditur alicui, quod ſuum erat, ſed de nouo appropriatur ſibi id, quod erat commune. Ergo hoc ad iuſtitiam non pertinet.

Q. 58 ar. 1.

3. Præterea, Iuſtitia non ſolum eſt in principe, ſed etiam in ſubditis: vt ſupra habitum * eſt. Sed diſtribuere ſemper ad principem pertinet. Ergo diſtributiua non pertinet ſemper ad iuſtitiam.

2. 2. q. 58. ar. 6. & art. 2. & 3.

4. Præterea, Diſtributiuum iuſtum eſt bonorum communium, vt dicitur in quinto * Ethicorum. Sed communia pertinent ad iuſtitiam legalem. Ergo iuſtitia diſtributiua non eſt ſpecies iuſtitiæ particularis, ſed iuſtitia legalis.

Lib. 5. ca. 2. circa fi. & cap. 3.

5. Præterea, Vnum & multa non diuerſificant ſpeciem virtutis. Sed iuſtitia commutatiua conſiſtit in hoc, quòd aliquid redditur vni, iuſtitia vero diſtributiua in hoc, quòd aliquid datur multis. Ergo non ſunt diuerſæ ſpecies iuſtitiæ.

Sed contra eſt, quod Philoſophus in quinto Ethicorum † ponit duas partes iuſtitiæ, & dicit quod vna eſt directiua in diſtributionibus, alia in cõmutationibus.

Lib. 5. ca. 2. circa fi. 15.

Reſpondeo dicendum, quòd ſicut dictum † eſt, iuſtitia particularis ordinatur ad aliquam priuatam perſonam, quæ comparatur ad communitatem, ſicut pars ad totum. Poteſt autem ad aliquam partem duplex ordo attendi. Vnus quidem partis ad partem, cui ſimilis eſt ordo vnius priuatæ perſonæ ad aliam. Et hunc ordinem dirigit commutatiua iuſtitia quę conſiſtit in his quæ mutuo ſunt inter duas perſonas adinuicem. Alius ordo attenditur totius ad partes. Et huic ordini aſſimilatur ordo eius, quod eſt commune ad ſingulas perſonas, quem quidem ordinem dirigit iuſtitia diſtributiua, quæ eſt diſtributiua communium ſecũdum proportionalitatem. Et ideo duæ ſunt iuſtitiæ ſpecies, ſcilicet, diſtributiua & commutatiua.

Quæſt. 58. artic. 8.

Ad primum ergo dicendum, quod ſicut in largitionibus priuatarum perſonarum commendatur moderatio, effuſio verò culpatur: ita etiam in diſtributione communium bonorum eſt moderatio ſeruanda, in quo dirigit iuſtitia diſtributiua.

Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut pars, & totum quodam modo ſunt idem: ita id quod eſt totius, quodammodo eſt partis. Et ita cum ex bonis communibus aliquid in ſingulos diſtribuitur, quilibet aliquo modo recipit quod ſuum eſt.

Ad tertium dicendum, quod actus diſtributionis, qui eſt communium bonorum, pertinet ſolum ad præſidentem communibus bonis. Sed tamen iuſtitia diſtributiua eſt in ſubditis, quibus diſtribuitur: in quantum, ſcilicet, ſunt contenti iuſta diſtributione. Quamuis etiam diſtributio quandoque fiat bonorum communiũ, non quidẽ ciuitati, ſed uni familiæ: quorum diſtributio fieri poteſt authoritate alicuius priuatæ perſonæ.

Ad quartum dicendum, quod motus accipiunt ſpeciẽ à termino ad quem. Et ideo ad iuſtitiam legalem pertinet ordinare ea, quæ ſunt priuatarum perſonarum in bonum commune. Sed ordinare contrario bonum cõmune ad perſonas particulares per diſtributionem, eſt iuſtitiæ particularis.

Ad quintum dicendum, quod iuſtitia diſtributiua, & commutatiua non ſolum diſtinguuntur ſecundũ vnum & multa, ſed ſecundum diuerſam debiti rationem. Alio enim modo debetur alicui id quod eſt commune. Alio modo id quod eſt proprium.

SVMMA TEXTVS.

COncluſio eſt affirmatiua. Et probatur: Diſtinctio ſpecifica habituum ex obiectis eſt conſideranda: diſtinguunt enim habitus per actus, & actus per obiecta: ſed in republica, in qua iuſtitia æquitatem conſtituit, eſt duplex ordo particularis, & diuerſus: vnus totius ad partes, & alter partium inter ſeſe: ergo per illos duos ordines, duæ etiam ſpecies iuſtitiæ erunt diſtinguendæ. Vna quæ ſit totius ad partes, hoc eſt, quæ communia bona ciuibus bene diſponat: & hæc denominatur iuſtitia diſtributiua. Altera, quæ æquitatem ſeruet inter partes: & hæc nuncupatur iuſtitia commutatiua. Atque ex conſequenti conuenienter ponuntur duæ ſpecies iuſtitiæ, ſcilicet, commutatiua, & diſtributiua.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo explicatione huius articuli, eſt aduertendũ, quod quemadmodum fortitudo eſt virtus, qua homo eſt fortis; & tẽperantia, qua eſt temperatus: ita etiam, & iuſtitia eſt uirtus, qua homo eſt iuſtus. Sed eſt dr̃ia: Nam fortitudo, & temperantia, & aliæ virtutes ſolum reſpiciunt ſubiectum: at verò iuſtitia, quia

Triplex iuſtitia ſicut & triplex ordo.

quia eſt ad alterum ſemper neceſſario præſupponit, & includit ordinem ad alterum. Triplex autem in republica poteſt inueniri ordo. Primus eſt partium ad totum, Secundus eſt totius ad partes; & tertius partium inter ſe ſe. Et ſicut eſt triplex ordo: ità etiam eſt triplex iuſtitia. Vna directiua ordinis partium ad totum, hoc eſt, quæ bonum partium ordinat in bonum totius. Et hæc appellatur iuſtitia legalis. Sicut enim leges potiſſimum reſpiciunt bonum commune: ita etiam & iuſtitia legalis, quæ alio nomine appellatur iuſtitia generalis, non quidem per prædicationem, quomodo animal eſt generale omnibus ſpeciebus animalis, ſed per virtutem inquantum, ſcilicet, actus cuiuſcunque iuſtitiæ particularis, imo, & cuiuſcunque alterius virtutis, ordinat ad bonum cōmune, quod eſt proprium obiectum illius, vt diximus ſupra, agentes de iuſtitia legali. Altera iuſtitia eſt, quæ dirigit ordinem totius ad partes, appellaturque diſtributiua, & eſt illa, per quam princeps ſeruat rectitudinem in diſtribuendo bona communia rei publicæ partibus ipſius; diciturque hæc iuſtitia particularis, ex ſententia D.Thom. hic ad 4. Quia quanuis diſtribuat bona communia, diſtribuit tamen illa priuatis perſonis: & motus ſemper accipit ſpeciem à termino, ad quem. Tertia iuſtitia eſt, quę dirigit ordinem inter partes reipublicæ, efficiens iuſtum in emptionibus, & venditionibus, & in alijs contractibus, ſeu commutationibus. diciturque hæc iuſtitia particularis propter eandem rationem, qua & diſtributiua.

Quæ iuſtitia diuidatur in diſtributiuam & commutatiuam.

Ex hoc infertur, q iuſtitia, quæ in præſenti diuiditur à D.Tho. in commutatiuam, & diſtributiuam, non eſt iuſtitia, ſecundum totam ſuam latitudinē; ſed iuſtitia particularis, cuius ſpecies ſunt commutatiua, & diſtributiua. Quòd etiam affirmat Ariſto. lib. 5. Eth. cap. 2. Buridanus. lib. 5. Eth. q. 7. dicit has virtutes non eſſe ſpecie diſtinctas. Nec huius rei aliam rationem aſſignat, niſi, quòd argumenta partis contrariæ non omnino conuincunt. Cæterum hæc ratio neminem ex philoſophis cōtra Ariſtotelem mouere deberet, niſi ipſe validioribus vteretur. Prætërquàm, q etiam rōnes, quę ad id cōiter adduci ſolent

Iuſtitia cōmutatiua, & diſtributiua differunt ſpecie

ſatis abunde rem demonſtrant in philoſophia morali, à qua non eſt expectanda mathematica demonſtratio, vt dicit Ariſt. ſtatim in principio libri primi Ethicorum. Prima ratio eſt illa, quam ponit D.Tho. in iſto articulo, & eſt velut fundamentum omnium aliarum. Fundatur enim in formali diſtinctione obiectorum, quæ ſolet eſſe prima radix ſpecificæ diſtinctionis habituum, vt Ariſt. atq; D.Tho. in multis locis oſtendunt; nos autem illam ad formam reduximus, dum conſtitueremus ſummam textus. Sed poteſt prætereà ſecundò hoc ipſum probari hoc modo: Munus iuſtitiæ particularis eſt reddere vnicuiq; quod ſibi debetur: ſed rō debiti in iuſtitia diſtributiua, eſt ſpecie diſtincta ab illa, quæ eſt in commutatiua: ergo iſtæ virtutes ſpecie diſtinguūtur. Conſequētia cum maiori eſt nota: & minor probatur; Eo modo vnaquæque res debetur alicui perſonæ, quo eſt eius. Dupliciter autem aliquid poteſt dici hominis: Vno mō ſimpliciter; quale eſt illud, q eſt ꝓpria eius poſſeſſio. Alio mō ſecūdū quid; quale eſt illud, quod non eſt propriè ſuum, niſi quatenus eſt totius, cuius homo eſt pars. Ea.n. quæ ſunt totius, quodammodo, ſunt partium: ſed iuſtitia commutatiua verſatur circa debitū prioris generis, & iuſtitia diſtributiua verſatur circa ſecundum debitum: ergo rō debiti in iuſtitia diſtributiua eſt ſpecie diſtincta ab illa, quę eſt in cōmutatiua, atq; ex conſequenti iſte virtutes ſpecie diſtinguūtur. Tertiò pōt id ipſum probari: Nā ibi eſt opus diſtincta virtute ſpecie, vbi difficultas operādi eſt etiam ſpecie diſtincta: ſed in diſtributione bonorum communium, q̄ princeps hēt in ſua pōtate, nec vnquam fuerunt ciuium, eſt ſpecialis difficultas diſtincta ab illa, quæ eſt in cōmutationibus, & in reddendis illis, quæ ab alijs accepimus. ergo iuſtitia diſtributiua, cuius eſt vincere difficultatem diſtributionis bonorum communium, eſt ſpecie diſtincta à iuſtitia commutatiua cuius eſt vincere difficultates in commutationibus, & in alijs rebus reddendis exiſtentes. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur: Quòd.n. quis reddat quod ab alio accepit, vel quod non committat fraudem in commutationibus communibus, id rō, & inclinatio naturalis protinus dictat, fitque faciliori negocio. Cæterū, q principes, & bonorum communium diſpenſatores ea, quæ penes ſe habent in alios diſtribuant, ſi ſibi illa vſurpare poſſunt, ingentem continet difficultatem, vt experientia conſtat: & ſic opus erit ad illam vincendam alia virtute diſtincta à iuſtitia commutatiua.

Dubium.

Sed dubitabit aliquis, hoc loco, vtrùm iuſtitia cōmutatiua ſit rurſus diſtinguenda in alias ſpecies? Quod eſt quærere, vtrùm ſit conſtituenda vna iuſtitia cōmutatiua ad efficiendam rectitudinem in venditionibus, & alia in emptionibus, & ſic de ſingulis, vel potiùs ad hæc omnia vna, & eadem ſpecies ſpecialiſſima iuſtitiæ commutatiuæ ſufficiat? Ad qd breuiter rńdeo, vnicam tm̄ ſpeciem iuſtitiæ commutatiuæ indiuiſibilem formaliter eſſe conſtituēdam. Nam cùm in oībus contractibus, & commutationibus vnica ſolum ratio formalis debiti, quæ eſt reddere vnicuique quod ſuum eſt, ſimpliciter conſideretur, vnica etiàm iuſtitia cōmutatiua erit ſufficiēs. Et ſimiliter eſt dicendum de iuſtitia diſtributiua, qđ eſt vnus habitus in ordine ad omnē diſtributionē. Itaque, quemadmodum comedere anguillam, & paſtinacam, & oua in feria ſexta ad eandem virtutem temperantiæ pertinet, quamuis iſti actus materialiter diſtinguantur: ità etiam, & facere æqualitatem in venditionibus, & emptionibus pertinet ad eandem iuſtitiam: quamuis iſti actus materialiter diſtinguantur. Si quis autem de iuſtitia vindicatiua, ſeu punitiua quærat ad quam ſpeciem iuſtitiæ particularis pertineat, an, ſcilicet, ad commutatiuam, vel ad diſtributiuam? dico, q vt eſt in principe puniente ſcelera, eſt quidem actus elicitus à iuſtitia commutatiua. Ad iuſtitiā.n. cōmutatiuā pertinet, conſtituere æqualitatem ſimpliciter inter datum, & acceptū, & inter culpā & pœnam. Propter quod dicit ſcriptura, quod iuxta quantitatem debiti erit, & plagarum modus. Cæterum imperatur iſte actus à iuſtitia legali, cuius eſt reſpicere bonum commune; & ordinare non ſolum bona ciuium ad bonum totius reipublicæ, ſed etiam pœnas, & vindictas maleſactorum, quæ ideò inferri debent, ut in pace & quietę ſtatus reipublicæ gubernetur.

Solutio.

ARTICVLVS II.

Vtrùm medium eodem modo accipiatur in iuſtitia diſtributiua, & commutatiua.

*AD ſecundum ſic proceditur. Videtur q medium eodem modo accipiatur in iuſtitia diſtributiua, & commutatiua. Vtraque enim ſub iuſtitia particulari cōtinetur, ut dictum * eſt. Sed in omnibus temperantiæ, vel fortitudinis, partibus accipitur vno modo medium. Ergo etiam eodem modo medium eſt accipiendum in iuſtitia diſtributiua & commutatiua.*

Infr. arti 4. cor ſi. & 2. di. 27. ar 3. co. & 3 di. 33. q. 3 arti. 3. q 2. cor. Et vii. q 1. ar 13. ad 7. Ar. præced.

2. Præterea.

2. Præterea. Forma virtutis moralis in medio consistit, quod secundum rationem determinatur. Cum ergo vnius virtutis sit vna forma, videtur quod in vtraque sit eodem modo medium accipiendum.

3. Præterea, In iustitia distributiua accipitur medium, attendendo diuersam dignitatem personarum. Sed dignitas personarum attenditur etiam in commutatiua iustitia, sicut in punitionibus. Plus enim punitur qui percutit principem, quàm qui percutit priuatam personam. Ergo eodem modo accipitur medium in vtraque iustitia.

Lib. 5. ca 3. tom. 5. *Sed contra est, quòd Philosoph. dicit in 5. Ethi. ꝙ in iustitia distributiua accipitur medium, secundum geometricam proportionalitatem, in commutatiua autem secundum arithmeticam.*

Ar. præced. *Respondeo dicendum, ꝙ sicut dictum * est, in distributiua iustitia datur aliquid alicui priuatæ personæ, inquantum id quod est totius, est debitum parti. Quod quidem tanto maius est quanto ipsa pars maiorē principalitatem habet in toto. Et ideo in distributiua iustitia tanto plus alicui de bonis communibus datur, quanto illa persona maiorem habet principalitatem in communitate. Quæ quidem principalitas in aristocratia communitate attenditur, secundum virtutem in olicratia secundum diuitias, in democratia secundum libertatem, & in alijs aliter. Et ideo in iustitia distributiua non accipitur medium, secundum æqualitatem rei ad rem, sed secundum proportionem rerū ad personas, s. sicut vna persona excedit aliam, ita etiā res, quæ datur vni personæ, excedit rē, quæ datur alij. Et iō dicit * Philosophus, ꝙ tale medium ad secundum geometricam proportionalitatem, in qua attenditur æquale non secundum quantitatem, sed secundum proportionem. Sicut si dicamus, ꝙ sicut se habent sex ad quatuor, ita se habēt tria ad duo, quia vtrobique est sesquialtera proportio, in qua maius hēt totum minus, & mediā partē eius. Non autē est æqualitas excessus, scdm quantitatē, quia sex excedunt quatuor in duobus: tria vero excedunt duo in uno. Sed in commutationibus redditur aliquid alicui singulari personæ pp rem eius, quæ accepta est, vt maximè patet in emptione & vēditione, in quibus primo inuenitur ratio commutationis. Et iō oportet adæquare rē rei: vt quanto iste plus hēt, quàm suum sit de eo quod est alterius, tantundē restituat ei, cuius est. Et sic fit æqualitas secundū arithmeticam medietatem, quæ attenditur secundum parē quantitatis excessum: sicut quinque est medium inter sex & quatuor, in vnitate enim excedit & exceditur. Si ergo à principio vterque habeat quinque, & vnus eorū accipit vnū de eo qd est alterius, vnus, s. accipiēs habebit sex, & alij relinquentur quatuor. Erit ergo iustitia si vterque reducatur ad mediū, ut accipiatur vnū ab eo qui habet sex, & detur ei qui habet quatuor. Sic enim vterq; habebit quinque quod est medium.*

Lib. 5. Eth. c 5. à med. tom. 5.

Ad primum ergo dicendum, ꝙ in alijs virtutibus moralibus accipitur medium secundum rationem, & non secundum rem. Sed in iustitia accipitur medium rei: & ideo secundum diuersitatem rerum, diuersimodè medium accipitur.

Ad secundum dicendum, ꝙ generalis forma iustitiæ est æqualitas, in qua conuenit iustitia distributiua cum commutatiua. In vna tamen inuenitur æqualitas secundum proportionalitatem geometricam, in alia secundum arithmeticam.

Ad tertium dicendum, ꝙ in actionibus & passionibus conditio personæ facit ad quantitatem rei. Maior enim est iniuria si percutiatur princeps, quàm si percutiatur priuata persona. Et ideo conditio personæ in distributiua iustitia attenditur secundum se. In commutatiua autem, secundum quod per hoc diuersificatur res.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet D. Thom. per duas propositiones. Prima conclusio: In iustitia distributiua medium debet accipi secundum proportionalitatem geometricam, idest, secundum æqualitatem proportionis personæ ad rem, quæ per distributionem confertur. Probatur: In iustitia distributiua datur aliquid alicui personæ, in quantum id, quòd est totius est debitum parti: sed id quod est totius, & debitum parti, est maius, quantò ipsa pars maiorem principalitatem habet in toto: ergo secundum æqualitatem proportionis personæ ad rem, q̄ confertur debet medium in iustitia distributiua attendi: atque ex consequenti, secundum proportionalitatem geometricam, in qua attenditur æquale, non secundum quantitatem; sed secundum proportionem. Ità, scilicet, vt sicut vna persona excedit aliā, ità etiam res, quæ datur vni personæ, excedat rem, q̄ datur alteri. Secunda conclusio: In iustitia commutatiua medium debet accipi secundum proportionalitatem arithmeticam, hoc est, secundum æqualitatem rei ad rem. Probatur; In commutationibus datur aliquid alicui singulari personæ propter rē eius, quæ accepta est, vt est videre in emptione, & venditione: ergo in illis ità est necessarium adæquare rem rei, vt quanto ille plus habet, quàm suum est, de eo quod est alterius, tantumdem restituat ei, cuius est. Et sic medium in iustitia commutatiua, accipitur secundum æqualitatem rei ad rem, quæ est æqualitas arithmetica. Ex dictis infertur medium non eodem modo accipiendum esse in iustitia distributiua, & commutatiua, quod erat præcipuum quæsitum huius articuli.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo explicatione huius articuli est aduertēdum, quod medium dupliciter accipi potest. Vno mō per comparationem ad extrema: qua ratione dicitur medium illud, quod æqualiter distat ab extremo, ut centrum in circulo. Et isto modo non accipitur medium in virtutibus moralibus. Fortitudo enim, quæ mediat inter audacias, & timores magis accedit ad audaciam, & similiter liberalitas magis accedit ad prodigalitatem, quam ad auaritiam. Alio modo accipitur medium per commensurationem, seu adæquationem ad aliquam regulam, & mensuram extrinsecam: inter excessum enim, atque defectum regula mediat, adæquatio & conformitas ad talem regulam. Et secundum istum modum debet accipi medium in virtutibus moralibus. Regula autem, cui debent commensurari & conformari operationes virtutum moralium, est regula præscripta à ratione. Conformitas, seu adæquatio ad istam regulam dicitur medium virtutis: quod quia à ratione constituitur, appellatur medium rationis.

Qualiter accipiatur mediū in virtutibus moralibus.

tionis. Vt verbi gratia, in materia temperantiæ recta ratio præscribit certum modum, seu medium tenendum ab isto homine in comedendo; & si plus comedit excedit regulam; si autem minus deficit ab illa: & si seruat modum conformat se regulæ: quæ conformitas est medium inter excessum & defectũ à regula. Et in hoc medio consistit omnis virtus moralis, vt docet D. Thom. quæstione prima de virtutibus, in communi. articul. 13, & 1.2. quæstio. 64. articul. 1. Et propterea dicebat Aristotel. libro secundo Ethicorum. capit. sexto quòd virtus est habitus electiuus in mediocritate consistens, prout sapiens diffinierit.

Virtutũ moraliũ quædã sunt in appetitu s. aliæ in volũtate.

Secundo est aduertendum, quòd inter virtutes morales quædam subiectantur in appetitu sensitiuo, vt temperantia, & fortitudo: quarum proprium munus, & officium est reducere passiones appetitus ad mediocritatem conformem rectæ rationi. Aliæ autem subiectantur in voluntate; vt iustitia commutatiua, & distributiua. Et quia istæ virtutes versantur circa actiones exteriores, quæ sunt ad alterum, vt diximus supra, proprium officium illarum est, efficere æqualitatem illarum actionum ad suam regulam. Quæ quidem æqualitas est æqualitas rei; & non solum æqualitas rationis, sicut in temperantia & fortitudine. In vtraque enim iustitia, tam commutatiua, quàm distributiua est necessarium, quòd seruetur æqualitas inter ipsas res, quę commutantur, vel distribuũtur. Est tamen quantum ad hoc differentia inter iustitiam commutatiuam, & distributiuam. Nam in iustitia distributiua non est necesse, vt seruetur æqualitas, secundum quantitatem; sed sufficit, quòd seruetur æqualitas, secundum proportionem, vt, scilicet, qualis est proportio inter vnam personã & ea, quæ per distributionem illi conferuntur, talis etiam sit proportio inter alteram personam, & ea, quæ illi conferuntur. In iustitia autem commutatiua necesse est, vt seruetur æqualitas rei ad rem; non quidem secundum proportionem, sed secundum quantitatem. Et hæc diuersitas æqualitatis inuenta iustitia commutatiua, & distributiua efficit, vt medium in vtraque iustitia non accipiatur eodem modo; quod vult ostendere D. Thomas, in hoc articulo. Conclusiones autem ab eo positæ, ponuntur etiam ab Aristot. libro quinto Ethicorum, capitulo tertio, & quarto. Vbi de medio iustitiæ commutatiuæ, & distributiuæ differens dicit medium in vtraque iustitia, debere esse medium inter magis & minus, cæterum medium in iustitia distributiua debere sumi secundum proportionem geometricam, & non secundum æqualitatem quantitatis: cum tamen in iustitia commutatiua medium sumatur, secundum æqualitatem quantitatis, quod appellatur medium arithmeticum.

Differentię inter iustitiam cõmutatiuã & distributiuã.

Quid sit proportio.

Sed, vt hoc perfectè intelligatur est aduertendum primo, quòd proportio secundum mathematicos, nihil aliud est, quàm certa, & determinata habitudo inter duas res ex aliqua conditione, seu similitudine proueniens. Propterea enim inter binarium, & quaternarium dicimus esse proportionem, quia quaternarij ad binarium est quædam habitudo appellata, proportio dupla, fundata in similitudine, quam isti numeri habent inter se se. Ex quo fit, vt inter finitum, & infinitum, vt inter Deum & creaturam nulla possit esse proportio, sicut nec inter hæc potest esse certa, & determinata habitudo.

Differentia inter proportionẽ geometricã & Arithmeticam.

Secundo est aduertendum, quod proportio geometrica, & arithmetica, quantum attinet ad præsens institutum inter alia differunt in hoc, quod proportio geometrica est habitudo inter duas proportiones, vocaturque proportionalitas; & ad mi-

A

nus debet esse inter quatuor terminos. Vt si, verbi gratia, ponam istos quatuor numeros, binarium, ternarium, quaternarium, & senarium: tunc fiet proportio geometrica, si dicamus in hunc modum: sicut se habet binarius ad quaternarium: itá se habet ternarius ad senarium: vtrobique enim est eadem proportio, scilicet, dupla: & proportionaliter, & geometricè tantum excedit quaternarius binarium, quantum senarius ternarium scilicet, per medietatem: quamuis non sit vtrobique idem excessus, secundum numerum. Nam quaternarius excedit binarium in duabus vnitatibus: at vero senarius excedit ternarium per tres vnitates. Dicitur autem ista proportio geometrica:

B

quia geometria est, quæ agit de quantitate continua: & inter quascunque duas quantitates continuas eiusdem generis est dare mediam quantitatem, quæ qua proportione excedit vnam illarum, excedatur ab alia: quod non est dare inter quoscunque duos numeros. Vt est videre in his duobus, duo & quatuor: medius enim numerus est tria: qui tamen diuersa proportione refertur ad extrema: nam tria ad duo est proportio sesquialtera, quatuor verò ad tria est proportio sesquitertia. Proportio arithmetica attenditur secundum parem vnitatum excessum: & sic dicimus, quòd tria eandem arithmeticam proportionem habet ad duo, & quatuor; ab vtroque enim distat per vnitatem;

C

quamuis non habeat ad illa eandem proportionem geometricam, vt superius dicebam.

Explicatur D. Tho. & Aristot.

His constitutis, facile erit intelligere, quid sibi D. Thomas Aristotel. voluerint, quando dixerunt, iustitiæ distributiuæ medium esse considerandum, secundum proportionem geometricam: & iustitiæ commutatiuæ medium esse considerandum, secundum proportionem aritbmeticam. Sensus enim est, quòd in iustitia commutatiua ad hoc, vt medium teneatur, necessarium est adæquare rem rei, secundum quantitatis excessum, nulla habita ratione personarum. Ità, scilicet, vt quantò plus iste habet, quam suum est, tantundem restituat ei, cuius est, minus habenti, sine aliquo re-

D

spectu ad dignitatem personæ. At verò in iustitia distributiua medium accipiendum est, non secundum eandem quantitatem, sed secundum proportionem. Cum enim bona communia, quæ per iustitiam distributiuam conferuntur, vt honores, & alia huiusmodi, æqualia nou sint, nec ciues æquales esse omnes possint, si princeps, vel ij, qui rempublicam regunt, de rebus communibus omnibus æqualiter prouiderent, confusio maxima accideret, & totius politiæ ordo periret; essetque talis æqualitas summa inæqualitas. Debet ergo qui præest communitati diligenter attendere conditiones personarum, & bonorum communium qualitates; quibus inspectis, & ad inuicem compensa-

E

tis debet etiam ea proportionabiliter distribuere. Ità scilicet, vt sicut vna persona aliam excedit: ità similiter quod vni confertur excedat collatum alteri. Sed, vt hoc melius intelligatur, libet illud tali exemplo declarare: Si decreuit, verbi gratia, princeps decem talenta ciuibus distribuere, debet etiam illa in tot partes partiri, quot sunt ciues, quibus sunt conferenda: tali tamen ratione, vt qualis est proportio meritorum, Petri ad merita Pauli; talis sit proportio præmij illius ad præmium huius. Et si merita Petri sunt, vt sex, & Pauli, vt tria, quæ est proportio dupla, & Paulo confertur præmium, vt duo: tunc debet Petro conferri prȩmium duplum, scilicet, quatuor; vt qualis est proportio meriti Pauli ad suum præmium, puta, sesquialtera; talis etiam sit Petri ad

suum præmium. Et hoc est inuenire medium geometricum necessario requirendum in iustitia distributiua. Ex hoc infertur esse accidentarium, & quasi impertinens ad iustitiam distributiuam, quòd in distributione bonorum communium præmium sit æquale merito: Cùm enim non semper æqualis bonorum summa sit ciuibus distribuenda: quoniam respublica humana, quandoque in bonis plus, quandoque minus habet: imo nunc, verbi gratia, distribuit triginta talenta ab hostibus accepta; & alio tempore viginti; & alio decem, fieri non potest, vt semper præmium sit æquale merito. Quod requiritur, solum est, vt in distributione bonorum communiũ ea proportionalitas meritorum seruetur; vt si Petro propter sua merita conferuntur duo, illi, qui habuerit maiora merita in dupla proportione conferantur quatuor, ad modum iam explicatum. In distributione quidem diuinorum bonorum, quæ à Christo in die iudicii est futura: quia infinita illa sunt, & quæ exhauriri nequeunt, distributio fiet, nõ solum secundum proportionem geometricam, quæ est, vt quo quisque longius antecellit alios meritis excedat, & præmio, verum etiam secundum arithmeticam, quę est, vt quisque tantum recipiat in præmio, quantum habuit in meritis ex diuina gratia profectis. Faxit Deus, vt illius beatissimæ distributionis ex sua benignitate participes simus.

Per accidẽs est in iustitia distributiua quòd præmiũ sit æquale merito.

ARTICVLVS III.

Vtrùm materia vtriusque iustitiæ sit diuersa.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod materia vtriusque iustitiæ non sit diuersa. Diuersitas enim materiæ facit diuersitatem virtutis, vt patet in temperantia & fortitudine. Si ergo distributiua iustitia & commutatiua sit diuersa materia, videtur quòd non contineantur sub vna virtute, scilicet, sub iustitia.

*2. Præterea, Distributio, quæ pertinet ad iustitiam distributiuam est pecuniæ vel honoris, vel aliorum quæcunque dispartiri possunt inter eos, qui communitate communicant: vt dicitur, in 5. * Ethico. quorum etiam est commutatio inter personas adinuicem, quæ pertinet ad commutatiuam iustitiam. Ergo non est diuersa materia distributiuæ & commutatiuæ iustitiæ.*

Lib. 5 ca 2. circa finem tom. 5.

*3. Præterea, Si sit alia materia distributiuæ iustitiæ, & alia materia commutatiuæ, propter hoc, quòd differunt specie, vbi non erit differentia speciei, non debebit esse materiæ diuersitas. Sed Philosophus * ponit vnam speciem commutatiuæ iustitiæ, quæ tamen habet multiplicem materiam. Non ergo videtur esse multiplex materia harum specierum.*

Lib 5 Ethi. cap 2. ante med. to. 5.

In contrarium est quod dicitur in 5. Ethico. quòd vna species iustitiæ est directiua in distributionibus, alia commutationibus.*

Lib. 5. ca. 2. circa finem to 5.

*Respondeo dicendum, quòd sicut supra dictum * est, iustitia est circa quasdam operationes exteriores, scilicet, distributionem & commutationem: quæ quidem sunt vsus quorundam exteriorum vel rerum, vel personarum, vel etiam operum. Rerum quidem sicut cum aliquis, vel aufert, vel restituit alteri suam rem. Personarum autem, sicut cum aliquis in ipsam personam hominis iniuriam facit, puta, percutiendo, vel conuitiando, aut etiam cum irreuerentiam exhibet. Operum autem, sicut cum aliquis iustè ab alio exigit, vel alteri reddit aliquod opus. Si ergo accipiamus, vt materiam vtriusque iustitiæ ea, quorum operationes sunt vsus, eadem est materia distributiuæ & commutatiuæ iustitiæ. Nam & res distribui possunt à communi in singulos, & commutari de vno in alium. Et etiam est quædam distributio laboriosorum operum, & recompensatio. Si autem accipiamus vt materiam vtriusque iustitiæ actiones ipsas principales, quibus vtimur personis, rebus, & operibus: sic inuenitur vtrobique alia materia. Nã distributiua iustitia est directiua distributionum. Commutatiua, verò iustitia est directiua commutationũ, quæ attendi potest inter duas personas: quarum quædam sunt inuoluntariæ, quædam verò voluntariæ. Inuoluntariæ quidem quando aliquis vtitur re alterius, vel persona, vel opere, eo inuito. Quod quidem contingit quandoque occultè per fraudem quandoque etiã manifestè per violentiam. Vtrunque autem contingit aut in rem, aut in personam propriam, aut in personam coniunctam. In rem quidem, si occultè vnus rem alterius accipiat, & vocatur furtum: si autem manifestè, vocatur rapina. In personam autem propriam, vel quantum ad ipsam consistentiam personæ, vel quãtum ad dignitatem ipsius. Si autem quantum ad consistentiam personæ, sic læditur aliquis occultè per dolosam occisionem, seu percussionem, & per veneni exhibitionem. Manifestè autem per manifestam occisionem, aut per incarcerationem, aut verberationem, seu membri mutilationem. Quantum autem ad dignitatem personæ læditur aliquis occultè quidem per falsa testimonia, seu detractiones, quibus aliquis aufert famam suam, & per alia huiusmodi. Manifestè autem per accusationem in iudicio, seu per conuitij illationem. Quantum autem ad personam coniunctam læditur aliquis in vxore, vt in pluribus occulte per adulterium. In seruo autem cum aliquis seruum seducit, vt à domino discedat. Et hæc etiam manifestè fieri possunt. Et eadem ratio est de alijs personis coniunctis, in quas etiam possunt omnibus modis iniuriæ committi, sicut & in personam principalem. Sed adulterium & serui seductio sunt propriæ iniuriæ circa has personas: tamen quia seruus est possessio quædam, hoc refertur ad furtum.*

Ar 1 huius q & q 58. artic. 9 ad 2. & art. 10.

Voluntariæ autem commutationes dicuntur quando aliquis voluntariè transfert rem suam in alterum. Et si quidem simpliciter in alterum transferat rem suam absque debito, sicut in donatione, non est actus iustitiæ, sed liberalitatis. In tantum autem ad iustitiam voluntariam translatio pertinet, inquantum est ibi aliquid de ratione debiti. Quod quidem contingit multipliciter. Vno modo, quando quis transfert simpliciter rem suam in alterum, pro recompensatione alterius rei, sicut accidit in venditione & emptione. Alio modo, quando aliquis tradit rem suam alteri, concedens ei vsum rei cum debito recuperandi rem. Et si quidem gratis concedit vsum rei, vocatur vsusfructus in rebus, quæ aliquid fructificant;

vel

vel simpliciter mutuum seu accommodatum in rebus, quæ non fructificant: sicut sunt denarij, vasa, & huius modi. Si verò nec ipse vsus gratis conceditur, vocatur locatio & conductio. Tertio modo aliquis tradit rem suam, vt recuperandam, non ratione vsus, sed vel ratione conseruationis, sicut in deposito: vel ratione obligationis, sicut cum quis rem suam pignori obligat, seu cum aliquis pro alio fideiubet. In omnibus autem huiusmodi actionibus siue voluntarijs, siue inuoluntarijs, est eadem ratio accipiendi medium, secundum æqualitatem recompensationis. Et ideo omnes istæ actiones ad vnam speciem iustitiæ pertinent, scilicet, ad commutatiuam. Et per hoc patet responsio ad obiecta.

Nota.

SVMMA TEXTVS.

ANte quàm D. Thom. respondeat ad hanc difficultatem præmittit quòd cum iustitia versetur circa operationes exteriores, quæ sunt ad alterum, duplicem materiam possumus in illa considerare. Vnam remotam: & sunt res illæ, quæ distribuuntur, & commutantur; siue sint pecuniæ, siue triticū, &c. Alteram proximam: & est vsus ipsius materiæ remotæ, scilicet, vel distributio, vel commutatio. Et hoc supposito constituit tres propositiones. Prima conclusio: Si loquamur de materia remota, eadem est materia iustitiæ distributiuæ, & commutatiuæ. Probatur: Nam eædem res sunt, quæ possunt inter aliquos & distribui, & commutari. Secunda conclusio. Loquendo de materia proxima, alia est materia iustitiæ distributiuæ, & alia iustitiæ commutatiuæ. Probatur: Materia proxima iustitiæ distributiuę est distributio illarum rerum, quæ non debentur illis, quibus conferuntur; nisi, quia sunt partes reipublicæ, cuius sunt illa bona; materia autem proxima iustitiæ commutatiuæ est commutatio illarum rerum, quæ sunt debita alicui, quia sunt propria illius: sed istæ duæ actiones, scilicet, distributio, & commutatio sunt inter se specie distinctæ, vt constat ex diuersa ratione debiti in illis inuenta; ergo materia proxima iustitiæ distributiuæ est diuersa à materia proxima iustitiæ commutatiuæ. Et ex ista diuersitate materiæ proximæ sumitur diuersitas specifica vtriusque iustitiæ. Tertia conclusio: Omnes commutationes siue voluntariæ, siue inuoluntariæ in ratione commutationis sunt eiusdem speciei: & sic omnes pertinent ad eandem speciem iustitiæ. Probatur: In omnibus illis est eadem ratio accipiendi medium, scilicet, secundum proportionem arithmeticam, hoc est, secundum æqualitatem rei ad rem: ergo in omnibus illis est eadem ratio specifica iustitiæ; atque ex consequenti omnes pertinent ad eandem speciem.

EXPLICATIO ARTICVLI.

DE prima, & secunda cōclusione huius articuli, nihil aliud est dicendum quam quòd dicitur in textu. Sed circa tertiam est aduertendum mentem D.Thom. in illa esse, ostendere, omnium commutationum, siue voluntariarum, siue inuoluntariarum, rectificationem ad eandem speciem specialissimam iustitię commutatiuæ pertinere; quamuis diuersimodè. Nam iustitia commutatiua eatenus rectificat commutationes inuoluntarias, quatenus restituit damna, quę ex illis resultant: commutationes verò volūtarias rectificat constituens in ipsis debitam re-

Omniū cōmutationū rectificatio pertinet ad eandem iustitiam.

A ctitudinem. Ratio autem propter quam dicuntur istæ rectificationes ad eandem speciem iustitiæ commutatiuæ pertinere, est, quia omnes fiunt secundum æqualitatem rei ad rem, præsupposita prius ratione debiti simpliciter, quod est debitum iustitiæ commutatiuæ, vt diximus articu. 5. huius quæstionis.

Secundò est aduertendum, quòd nomen commutationis non denotat simplicem, vel donationem, vel receptionem: Vbi enim res gratis donatur dono que recipitur nulla est commutatio; sed tunc datio propriè dicitur commutatio (vt nomen præsefert) quando alter dat, vt recipiat, & alter recipit, vt reddat; vt est videre in mutuo, in deposito, in venditio-B nibus, conductionibus, reliquisq; id genus ciuilibus contractibus. Est autem commutatio secundum istā rationem accepta duplex, vna voluntaria, altera inuoluntaria. Voluntaria est, quando quis rem à Domino volente, & consentiente suscipit, vt in mutuo. Inuoluntaria verò, quādo quis vsurpat sibi rem alienā, vel personam, vel opus inuito Dno. Sed est aduertendū, quòd quemadmodum commutatio voluntaria spontaneam quandam & voluntariam actionem ex vtraq; parte significat, videlicet, tam recipientis, quā conferentis: ità etiam contraria ratione, commutatio inuoluntaria importat actionem inuoluntariam, tam ex parte patientis, quàm ex parte offerentis. Vt est videre in furto, in quo nec Dñs dat, vt recipiat; nec fur C capit vt reddat. Sed ille contra suam voluntatem patitur; & hic liberè accipit, quod nollet vnquā reddere. Et si quis argumentetur: Ille, qui furatur, peccat: ergo talis actio est voluntaria; atq; ex cōsequenti falsum est dicere, quod commutatio inuolūtaria, in fur to existens, tam ex parte patientis, quā ex parte auferentis est inuoluntaria: Respondetur, quòd quamuis fur tum, quantum ad acceptionem sit voluntariū; & hac ratione peccatum, vt dr in argumento: quia tñ ille, qui liberè accipit nollet reddere acceptum; commutatio aūt uoluntaria consistit in hoc, vt sicut vnus voluntariè dat, vt sibi reddatur; ita etiam alter voluntariè accipiat, vt reddat: idcircò furtum in ratione commutationis dicitur inuoluntarium ex vtraq; parte.
D Et idem est dicendum de quacunq; alia commutatione inuoluntaria, vt de homicidio, percussione, conuitio, & id genus alijs. Bene potest contingere, quòd is, qui per inuoluntariam commutationem aliquid accipit, id posteà reddat, vel voluntariè pœnitentia ductus, vel inuoluntariè à publica potestate compulsus: hoc tamen est impertinens ad hoc, vt ipsa commutatio dicatur voluntaria, vel inuoluntaria. A priori enim radice acceptionis commutatio nomen sortitur. Vnde si acceptio fuit voluntaria, quamuis redditio postea sit inuoluntaria, vt contingit in illo, qui post factam emptionem vi compellitur pretium persoluere, tota commutatio est dicenda voluntaria: & si acceptio fuit inuoluntaria, quamuis posteà red-
E ditio sit voluntaria, pari ratione commutatio erit dicenda inuoluntaria. Sed quoniam Aristot lib. 5. Ethicorum duabus de causis dicit accidere inuoluntarium, scilicet, aut vi & metu, aut ignorantia; idcirco libro quinto Ethicorum inuoluntarias commutationes adhuc in duas subdiuidit; in eas, scilicet, quæ occultè, & ignorante Domino per fraudem fiunt; & in eas, quæ fiunt manifestè per violentiam, quas omnes D.Thom. in isto articulo latè prosequitur. Et circa illas solum est aduertendum, quòd, quamuis in commutationibus inuoluntarijs reperiantur diuersæ species peccatorum, quæ habent propria nomina, & pertinent omnia ad iniustitiam, videlicet, furtum, rapina, homicidium, veneficium, incarceratio, mutilatio, verberatio, falsa accusa-

Quid nomē commutationis importet.

Argumen.

Solutio.

tio, detractio, derisio, contumelia, susurratio, maledictio, adulterium, & huiusmodi, de quibus differit D.Thom. in subsequentibus; omnia tamen, quantum ad rectificationem, pertinent ad eandem iustitiam commutatiuam. quia in omnibus secundum eãdem rationem debet fieri restitutio, aut satisfactio. Commutationes similiter voluntariæ per sua quoq; membra à D.Tho. explicantur in isto articulo. Videte literam.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm iustum simpliciter sit idem quod contrapassum?

5. Eth. le. 8. Annot. *AD quartum sic proceditur. Videtur, quòd iustum sit simpliciter idem quod contrapassum. Iudicium enim diuinum est simpliciter iustum. Sed hac est forma diuini iudicij, vt secundum quod aliquis fecit patiatur, secundum illud Matth. 7. In quo iudicio iudicaueritis, iudicabimini: & in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis ergo iustum est simpliciter idem quod contrapassum.*

C *2. Præterea. In vtraque iustitiæ specie datur aliquid alicui secundum quandam æqualitatem, in respectu quidem ad dignitatem personæ, in iniustitia distributiua, quæ quidem personæ dignitas maximè videtur attendi secundum opera, quibus aliqui communitati seruiunt: in respectu autem ad rem, in qua quis damnificatus est in iustitia commutatiua. Secundum autem vtramque æqualitatem aliquis contrapatitur secundũ quod fecit. Ergo videtur quod iustum simpliciter sit idem, quid contrapassum.*

3. Præterea, Maximè videtur quòd non oportet aliquem contrapati, D *secundum quòd fecit, propter differentiam voluntarij & inuoluntarij. Qui enim inuoluntariè fecit iniuriam, minus punitur. Sed voluntarium & inuoluntarium, quæ accipiuntur ex parte nostra, non diuersificant medium iustitiæ: quod est medium rei, & non quo ad nos, ergo iustum simpliciter videtur esse idem quod contrapassum.*

Lib. 5 ca. 5. tom. 5. *Sed contra est, quòd Philos. in 5. Ethico. probat non quodlibet iustum esse contrapassum.*

Respondeo dicendum, quòd hoc quod dicitur contrapassum, importat æqualem recompensationem passio- E *nis ad actionem præcedentem. Quod quidem propriissimè dicitur in passionibus & actionibus iniuriosis, quibus aliquis personam proximi lædit, putà si percutit, quòd repercutiatur. Et hoc quidem iustum determinatur in lege Exod. 21. Reddet animam pro anima, oculum pro oculo, &c. & quia etiam auferre rem alterius, est quoddam iniustum facere, ideo secundario etiam in his dicitur contrapassum, prout scilicet aliquis qui damnum intulit, in re sua etiam ipse damnificetur. Et hoc etiam iustum damnum continetur in lege, Exo. 22. Si quis furatus fuerit bouem, aut ouem, & occiderit vel vendiderit, quinque boues pro vno boue restituet, & quatuor oues pro vna oue. Tertiò verò transfertur nomen contrapassi ad voluntarias commutationes, in quibus vtriusque est actio & passio: sed voluntarium diminuit de ratione passionis, vt dictũ * est.* Quæst. 58.

A *In omnibus autem his debet fieri secundum rationem iustitiæ commutatiuæ recompensatio secundum æqualitatẽ, vt scilicet passio recompensata sit æqualis actioni: non autem semper esset æqualis, si idem specie aliquis pateretur, quod fecit. Nam primo quidem cum aliquis iniuriosè lædit alterius personam maiorem, maior est actio, quàm passio eiusdem speciei quam ipse pateretur. Et ideo ille qui percutit principem, non solum repercutitur, sed multo grauius punitur. Similiter etiam cum quis aliquem inuoluntarium in re sua damnificat, maior est actio, quàm esset passio si sibi sola res* ar. 3 & 12. q. 6. ar. 3 & q. 24. art. 3.

B *illa auferretur. Quia ipse damnificauit alium in re sua, nihil damnificaretur. Et ideò punitur in hoc, quòd multiplicius restituat: quia etiam non solum damnificauit personam priuatam, sed rempublicam, eius tutelæ securitatem infringendo. Similiter etiam nec in commutationibus voluntarijs esset semper æqualis passio, si quis daret rem suam, accipiens rem alterius: quia forte res alterius est multo maior quam sua. Et ideò oportet secundum quandam proportionatam commensurationem adæquare passionem actioni in commutationibus, ad quod inuenta sunt numismata. Et sic con-* C *trapassum est commutatiuum iustum. In distributiua autem iustitia locum non habet, quia in distributiua iustitia non attenditur æqualitas secundum proportionem rei ad rem, vel passionis ad actionem, vnde dicitur contrapassum: sed secundum proportionalitatem rerum ad personas, vt supra dictum * est.* Arti. 2. huius quæst.

Ad primum ergo dicendum, quòd illa forma diuini iudicij attenditur secundum rationem commutatiuæ iustitiæ, prout scilicet recompensat præmia meritis, & supplicia peccatis.

Ad secundum dicendum, quòd si alicui qui commu- D *nitati seruisset, retribueretur aliquid pro seruitio impenso, non esset hoc distributiuæ iustitiæ, sed commutatiuæ. In distributiua enim iustitia non attenditur æqualitas eius quod quis accipit, ad id quod ipse impendit: sed ad id quod alius accipit, secundum modum vtriusque personæ.*

Ad tertium dicendum, quòd quando actio iniuriosa est voluntaria, excedit iniuriam: & sic accipitur vt maior res. Vnde oportet maiorem pœnam ei recompensari, non secundum differentiam quoad nos, sed secundum differentiam rei. E

SVMMA TEXTVS.

ANtequam D.Tho. respondeat ad hanc difficultatem præmittit, contrapassum idem prorsus esse, quòd æquale secundum recompensationem passionis ad actionem præcedentem. Quod proprijssimè inuenitur in actionibus & passionibus iniuriosis personarum, iuxta illud Exod. 21. Oculum pro oculo, dentem pro dente. Sed quoniam auferre rem alienam, est quoddam iniustum facere; idcircò etiam in his secundariò dicetur esse contrapassum, in quantũ ille, qui damnũ intulit in re sua damnificatur. Et tandem tertiò trãsfertur nomẽ cõtrapassi ad volũtarias cõmutationes, in quibus est vtriusq; actio & passio. Hoc supposito cõstituit D. Tho. tres propositiones, quæ virtualiter ex litera colligũtur. Prima conclusio: Si cõtrapassum sit pati idem in specie, qđ ipse feceris, iustum & contrapassum non sunt idem simpliciter.

Secunda

Secunda conclusio: Si contrapassum sit agere, aut pati æquale, non in specie, sed proportionabiliter iis rebus, quæ ipse feceris, aut receperis, iustum & contrapassum sunt idem. Tertia conclusio: Iustum quod efficit iustitia distributiua non est idem quod contrapassum.

EXPLICATIO ARTICVLI.

ARticulus iste ponitur à D.Thom. ad explicandũ Aristotelem, qui lib. 5. Ethi. cap. 5. contra Pythagoricos, & Rhadamantem legislatorem asserentes contrapassum (quod nihil aliud est, quàm pati idem, quod quis intulit; ita, vt eadem mensura mensuretur, qua metitus est alios: vt si percussit, percutiatur, si occidit occidatur, si furatus est, quod alii bona eius furentur) esse iustum simpliciter, & æquale secundum iustitiam commutatiuam, talem constituit conclusionem. Contrapassum non est idem, quod iustum simpliciter, & æquale secundum iustitiam commutatiuam. Hanc probat Aristo. multipliciter.

Sententia Aristot. de cõtrapasso.

Primò: Nam si princeps percutiat subditum hominem de media plebe, non erit iustum, quòd ipse percutiatur secundum æqualitatem. Nec similiter si subditus percutiat principem erit satis, quòd ipse pari modo percutiatur, sed multò maiori pœna erit puniendus, secundum æqualitatem iustitiæ commutatiuæ: ergo contrapassum ad modum, quo illud ponebant Pythagorici non est idem, quod iustum simpliciter, & æquale secundum iustitiam commutatiuam. Item: Si fierent duæ operationes prauæ, quarum altera esset voluntaria, altera verò inuoluntaria ex ignorantia, & eadem pœna punirentur: tunc esset idem contrapassum, sed non esset idem iustum simpliciter: nã maiorem meretur pœnam, qui operatur voluntariè, quàm qui operatur inuoluntariè ex ignorantia: ergo contrapassum, & iustum simpliciter non sunt idem.

Contrapassum potest fieri dupliciter.

Sed est aduertendum, quòd contrapassum potest dupliciter intelligi. Vno modo, quòd fiat secundũ identitatem speciei, vt, scilicet, patiatur quis quod egit, vt animam pro anima, oculum pro oculo. Et de hoc dicit Aristot. non esse iustum simpliciter propter rationes iam dictas. Alio modo potest intelligi contrapassum, quòd fiat secundum æqualitatem quantitatis, & secundum mensuratam proportionem, vt, scilicet, tanta sit passio, quanta fuit actio, quantumcunque diuersarum specierum, vel generum sint actio, & passio. Vt si, uerbi gratia, læsit quisquempiam in bonis corporis, lædatur in bonis exterioribus; & si percussit soluat tantum læso, & tantum curiæ, & denique recompensatio fiat secundum aliquam proportionem, etiam si non sit secundum eandem speciem. Et hoc modo extenso nomine contrapassi, & passionis ad omnes commutationes, contrapassum est idem, quod iustum commutatiuum, vt D.Thom. dicit in secunda conclusione.

Numus ad quid inuentus explicatur.

Imo ad hoc inuentum est numisma, vt dicit Aristot. loco citato vt per ipsum in omnibus rebus, & iniuriis fiat recõpensatio secundum proportionalem commensurationem. Vnde numus dicitur à nomos, Græco vocabulo, quod idem significat, quod lex, quasi numus sit lex, regula, & mensura valoris vniuscuiusque rei. Et ex hac distinctione habemus, vnde diuersa dicta negantium, vel affirmantium iustum de contrapasso saluare possimus.

Quæ iustitia sit in Deo, & qualis sit futurus modus diuini iudicii.

In solutione ad primum argumentum dicit D. Thom. quòd forma diuini iudicii attendenda est secundum rationem iustitiæ commutatiuæ. Quibus verbis videtur significare actum, quo Deus in finali iudicio retribuet præmia pro meritis, & supplicia

A pro peccatis esse actum iustitiæ commutatiuæ: & sic quod in Deo est iustitia commutatiua. Cuius tamen contrarium docet expresse, idem D.Thom. p.p. quæst. 21. articu. 1. & 1. contra gentes, capit. 93. & in 4. distinct. 46. quæst. 1. articu. 1. quæstiuncula. 1. ad 1.

Sententia Capreoli.

Capreolus. in 2. distinct. 27. quæst. 1. in responsione ad argumenta Durandi nititur conciliare hæc dicta D. Thom. Pro quo notat ex eodem D. Tho. 1.2. quæst. 114. articu. 3. quòd opus meritorium dupliciter potest considerari: vno modo quantum ad substantiam operis, quatenus procedit ex libero arbitrio: alio modo, secundum quòd procedit ex gratia & motione Spiritus sancti. Et dicit, quod, si consideretur primo modo, B sic inter meritum, & præmium non est æqualitas simpliciter, quàm respicit iustitia commutatiua: sed meritum est multò inferius præmio; atque ex consequenti, vt remunerante, secundum istam rationem non est iustitia commutatiua. Et hoc est, inquit Capreolus, quod vult significare D. Thom. quando affirmat, non esse in Deo iustitiam commutatiuam. Si autem consideretur meritum. Secundo modo, dicit, quòd inter meritum & præmium vitæ æternæ est æqualitas simpliciter. Gratia enim, quam in præsenti habemus, vt D.Tho. 1.2. loco citato ad 1. affirmat, æqualis est vitæ æternę; nõ quidem in actu, sed in virtute: qua ratione semen C dicitur æquale arbori. Et sic Deus retribuens mercedem vitæ ęternæ pro merito, vt procedit ex gratia, exercet actum iustitiæ commutatiuæ. Et isto modo, inquit Capreolus, loquitur D. Thom. hic ad 1. Hæc tamen sententia Capreoli nec est ad mentem D. Tho. nec vera. Et quidem, quòd non sit ad mentem D. Thom. probatur: Nam p.p. & 1. contra gentes, locis citatis ex eo D.Thom. probat, non esse in Deo iustitiam commutatiuam, quia Deus nihil accipit à nobis, iuxta illud Paul. ad Rom. 11. Quis prior dedit ei & retribuetur illi. Et Iob. cap. 41. Quis ante dedit mihi, & ego reddam ei. Hæc autem ratio ità procedit de opere meritorio, quatenus procedit à libero arbi- D trio, sicut quatenus procedit ex gratia. Si enim opus quatenus procedit à libero arbitrio, magis est Dei, quam nostri: quia Deus est qui dedit nobis liberum arbitrium, & mouet ad operandum, à fortiori etiam idem opus, quatenus procedit ex gratia, magis erit Dei, quam nostri: siquidem ipsa gratia à solo Deo confertur. Atque ex consequenti, si in præmiando opere, quatenus procedit à libero arbitrio, non inuenitur ratio iustitiæ commutatiuæ, quia Deus nihil accipit à nobis, quod non sit suum, multo minus inuenietur talis ratio iustitiæ in præmiando opere meritorio, quatenus procedit ex gratia.

Sententia Caietani & aliorum vera.

Quocirca Caietanus in isto articulo, & Ferrara E loco citato, & Soto de iustitia & iure, lib. 3. quæst. 5. artic. 4. Absolutè dicunt, non esse in Deo propriè iustitiam commutatiuam, esse tamen in eo quendam modum illius. Et hoc est, inquit, quod D. Thom. voluit significare hic ad 1. Quę quidem sententia est vera, atque tenenda. Vnde ad illius explicationem est aduertendum, quòd cum munus iustitiæ commutatiuæ sit constituere æqualitatem simpliciter inter datum, & acceptum, siue inter dantem, & accipientem, duo erunt necessaria ad rationem illius.

Duo necessaria ad rationẽ iustitiæ commutatiuæ.

Vnum est, quod sit æqualitas simpliciter inter datum, & acceptum, & inter dantem & accipientem: alterum autem, quod sit ibi aliquid verè datum: quod tunc contingit quando id, quod datur vere est ipsius dantis & non illius, cui datur. Et, quia nihil possumus Deo dare, quod non sit magis ipsius Dei, quàm nostrum, idcircò verè & propriè nihil illi damus, nec ipse propriè accipit aliquid à nobis. Ex quo fit, vt inter Deum præmiantem,

& homines, quos remunerat, non possit esse propriè iustitia commutatiua: est tamé quidam modus illius, in quantum Deus dat vnam rem pro alia, scilicet, vitam æternam pro meritis. Et est etiam in ista remuneratione alius modus iustitiæ commutatiuæ: quia præmium semper est æquale meritis: tantum enim præmij Deus vnicuique tribuit, quantum habuit meriti. Nec solum seruatur in hoc æqualitas proportionum inter merita hominum, & præmia illis collata, quod pertinet ad iustitiam distributiuam: sed etiam seruatur æqualitas inter meritum vnius & premiú eiusdem: quod pertinet ad iustitiam commutatiuam. Sed quoniam in iudicio finali duplex est futura actio vna qua Deus iustos remunerat, tribuendo præmia pro meritis; altera, qua punit peccatores, tribuendo debita supplicia pro culpis, & de prima operatione iam satis probatum est, non esse actum iustitiæ commutatiuæ: quia Deus nihil à nobis accipit, nec nos ei quidquam damus: superest, vt de secunda, scilicet, de punitione malorum, inquiramus: an sit actus iustitiæ commutatiuæ, vel distributiuę. Caietanus in pręsenti tenet, esse actum iustitiæ distributiuæ. Quod etiam affirmat Ferrara loco citato: & videtur esse sententia D. Tho. 1. p. q. 21. ar. 1. & 1. contra gentes c. 93. Vbi absolute negat esse in Deo iustitiam commutatiuam, nulla facta distinctione inter actum remunerandi, & actú puniendi. Et ratio videtur esse in promptu: Nam in punitione malorum ità seruatur æqualitas proportionum, vt ea proportione, qua culpa vnius excedit culpam alterius, eadem etiam pęna, quæ infligitur vni, excedat pœnam alteri inflictam: quod est proprium munus iustitię distributiuæ, & nó commutatiuæ. Hoc tamen non obstante, dico esse longè probabilius, quòd, punitio malorum est actus iustitię commutatiuæ. Nec est eadem ratio de remuneratione, & punitione quantum ad hoc: sed remuneratio est actus iustitiæ distributiuæ: punitio verò commutatiuæ. Ita tenet Soto loco citato. Et proculdubio colligitur ex mente D. Tho. inf. q. 108. arti. 2. ad 1. Vbi dicit punitionem peccatorum secundum quod pertinet ad publicam iustitiam esse actum iustitiæ cómutatiuæ. Et ratio est manifesta. Nam in punitione malorum primum, quod attenditur est quantitas culpę, vt reddatur pro illa æqualis pœna: quod pertinet ad iustitiam commutatiuam. Si autem contingit, vt eadem proportio inter culpas & pœnas eorum, qui puniuntur seruetur, est per accidens: & res non debent denominari ab eo, quod illis conuenit per accidens; sed ab eo, quod illis conuenit per se.

QVAESTIO LXII.

De Restitutione.

AD seruandam rerum æqualitatem inter homines, ad quod præcipuè iustitia ordinatur, duo sunt necessaria, vnum per se, alterum per accidés. Quod per se est necessarium, est, vt quacunque ratione ius suum vnicuiq; reddatur: ita, vt in omni cómutatione semper æqualitas dati, & accepti seruetur. Quod autem per accidens est necessarium, est, vt si quando per præcedentem actionem violata fuerit æqualitas, per subsequentem reparetur restitutionem: est enim restitutio velut medicamentum æquitatis violatæ. Itaque quemadmodum ad vitam corporalem generatio, atque nutritio sunt per se necessariæ, per accidens autem est necessarium medicamentum, vt, si quando à statu valetudinis corpus defecerit, per illud reparetur, & pristinæ valetudini restituatur: ita etiam ad

Restitutio ad quid necessaria.

A vitam moralem æqualitas dati, & accepti est simpliciter necessaria. Restitutio autem est necessaria per accidens, supposito quòd ęquitas sit violata. Diximus iam in superioribus de primo, scilicet, de æqualitate inter homines seruãda: & superest nunc, vt dicamus de secundo. s. de restitutione post violatã æqualitaté faciendam: de qua D. Tho. in ista quæstione instituit disputationem. Ad cuius intelligentiam est aduertendum: quòd, quemadmodum non quælibet rerum traditio ad iustitiam pertinet, sed illa tantum, in qua ratio debiti simpliciter inuenitur: ita etiam non quęcunque redditio rei acceptæ, est uocanda restitutio; sed illa tantum, qua id redditur, quod secundum iustitiam iam olim debebatur. Quare siquis pro accepto beneficio gratiam referat, talis relatio non erit dicenda restitutio: quia non ex iustitiæ rigore, sed ex animi gratitudine est debita. Ex quo infero primò; quòd ad restitutionem propriè dictam duo sunt necessaria.
B Vnum est; quòd sit debitum iustitiæ, vt modo dicebam. Alterum autem, vel, quòd præcesserit aliqua actio; per quam aliquid sublatum sit, quod secundum iustitiam sit alterius; vel, quòd non sit constituta æqualitas eo tempore, quo erat constituenda. Qui enim emptæ rei pretium soluit, vel statim, vel tempore præfinito reddere potiùs, quàm restituere est dicendus. At verò, qui alienum abstulit, vel vltra, quàm oportuit, solutionem distulit, cùm posteà ęqualitatem reparat, is verè dicitur restituere: quia reducit alium in eum statum, quem habuit, vel debuit habere. Infero secundò, quòd ante restitutionem semper oportet præintelligere aliquam priuationem in
C eo, cui restitutio est facienda: quæ licet, vt in plurimú supponat moralem defectum in eo, qui restituere tenetur, potest tamen aliquando sine culpa inueniri; vt in rebus inuentis, & in eo, qui propter legitimú impedimentum debitú statuto tempore soluere non potuit, est videre. Infero tertiò, quòd omnis obligatio restitutionis semper ex eo oritur, quod quis priuatur dominio rei, quod prius habebat. Ex quo sumunt Theologi occasionem disputandi de dominio, ante disputationem de restitutione.

Materia de Dominio.

DE materia dominij disputant Theologi in 4. dist. 15. & Iurisperiti Institut. de rerum diuisione. & ff. de acquirendo rerum dominio. & de acquirenda rerum possessione. Gerson lib. de ptãte Ecclesiastica consider. 13. & lib. de vita spirituali. lect. 5. c. 3. Conradus de contractibus, tit. 2. Medina Cóplutens. C. de restitu. q. & Soto lib. 4. de iust. & iu. q. 1. & seq. De qua re à nobis quinq; sunt tractanda. Primum est, quid sit dominium. Secundum de subiecto dominij; quis. s. habeat dominium. Tertium de obiecto dominij .i. quæ res possint cadere sub dominio, an vita, an fama, &c.
E Quartum de distinctione dominij, quando, scilicet, incepit dominiorum distinctio. Quintum de modo transferendi dominia. Ad primum igitur deuenientes, vt à nomine ipso exordiamur, aduertendú est quòd dictio, dominium, Latina est, ab optimis viris vsurpata, præcipuè à iuris prudentibus; apud quos extant in Digestis integri tituli, de rerum dominio. Et est differétia inter dominium, dominationem, & dñatum: quæ omnes sunt voces Latinæ, significantes potestatem in alios. Non eam, quam somniauit Soto lib. 4. de iusti. & iure. quæst. 1. articu. 1. qui dicit has voces differre in eo, quòd dominium semper dicitur in bonam partem; dominatum autem, & dominatio semper accipiútur in malam, & significant

Discrimen inter dominiú, dominationé, & dominatú.

potestatem

potestatem regiam, non legitimam, sed per tyrannidem partam. Quoniam omnes istæ voces in bonã & in malam partem accipi consueuerunt, vt est videre apud Thesaurũ linguæ Latinæ. Sed differentia est in eo q̃ dominatio, & dominatus fere semper dicuntur de imperio, quod in subditis hominibus exercetur, siue id legitimum sit, siue secus. At verò dominium significat hoc, & etiam facultatem, qua quis vtitur in alijs rebus sensu, & ratione carentibus. Itaque in domo & in fundo habere te dominium rectè dixeris; dominationem autem & dominatum non rectè.

1. Dubium Sententia Conradi. Sed est difficultas, vtrùm dominium sit idem, quod ius. Ad cuius explicationem Conradus in lib. de contractibus tract. 1. quæst. 1. in 1. & 2. suppositione (supposito, quòd ius potest accipi dupliciter vno modo pro lege iura præscribente, in qua significatione leges pontificias appellamus ius canonicum & leges regias ius ciuile; alio modo pro potestate aliquid agendi: qua ratione dicimus Regem habere ius in subditos, hoc est potestatem) dicit multa. Primum est, quòd si ius accipiatur secundo modo, scilicet, pro potestate legitima aliquid faciendi, tunc ius, & dominium sunt idem. Dicit secundo Conradus, quòd si dominiũ accipiatur nimis strictè pro potestate non quacunque, sed superioris inferiorem quomodo Doctores sæpè sepiùs loquuntur de dominio: tunc ius, & dominium non sunt idem: sed ius est quid superius dominium. Tamen enim superiores, quam inferiores dicuntur habere ius, vt patres habent ius in filios, & filii in parentes: tamen inferiores non dicuntur habere diominium in superiores, loquendo de dominio secundum magis strictam rationem. Dicit tertiò Conradus, quòd si dominium accipiatur, vt accipitur in iure ciuili pro proprietate, & potestate, quæ versatur circa substantiam rei possessæ, vt distinguitur contra vsum, & vsumfructum, tunc ius & dominium non sunt idem, sed ius est quid superius ad dominium. Vsuarius enim & vsufructuarius dicuntur habere ius: & tamen neuter istorum habet dominium: loquendo de dominio pro proprietate, quæ uersatur circa substantiam rei. Ex his infertur, quòd secundum sententiam Conradi dominium accipitur tripliciter. Vno modo strictè pro iure superioris in inferiorem. Secundò pro iure proprietatis: quibus duobus modis non conuertitur cum iure. Tertio modo accipitur largè pro iure cuiuscunque rei faciendæ: & sic est idem, quod ius. Quod autem dominium isto tertio modo sumatur, probat Conradus: Nam qui habet ius in re aliqua potest dici dominus eius: ergo & habere dominium illius: atque ex consequenti dominium, & ius sunt idem. Et confirmatur: Qui tale rem ab inuito auferret, proculdubio diceretur furtum commisisse: ergo qui illam habebat erat dominus illius, atque ex consequenti habebat dominium. Probo consequentiam ex definitione furti, qua dicitur, furtum esse cõtrectationem rei alienæ, inuitò domino rationabiliter. Hæc Conradus.

Sed quoniam in eius sententia plura continentur falsa, & aliena à recto modo loquendi, vt explicemus, quid in hac re sit dicendum sit prima conclusio. Omne dominium est ius, non tamen è contra: nisi velimus magnam vim inferre vocibus. Et quidè quòd omne dominium sit ius, est res manifesta: Nã habere dominium, est esse dominum: omnis autem dominus habet ius in re, cuius est dominus; & sic omne dominium est ius. Quòd autem non omne ius sit dominium, probatur: Nam vxor habet ius in virum, dicente Paulo. 1. ad Corinth. cap. 7. Vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier, & filii habent ius in parentes, qui curam eorum habere tenentur, & serui habent ius in dominos, à quibus sustentari debent, & tamen nulli horum habent dominiũ, nec vxor in virum, nec filius in parentes, nec seruus in dominum: ergo non omne ius est dominium, pro priè loquendo de dominio.

1. Conclus. (margin at "Sed quoniam": 1. Conclus.)

2. Conclus. Secunda conclusio: Non omne ius, quod habent superiores in inferiores, est dominium. Probatur primò ex instituta, de iure personali. Vbi ius quod habetur in personas, & est ius superioris in inferiorem, diuiditur in ius patriæ potestatis, quod dicitur ius paternum, & ius dominii, quod habet dominus in seruos: ergo ius patris, quod est superioris in inferiorem, non est dominium, atque ex consequenti non omne ius superioris in inferiorem est dominium. Secundò: Prælati Ecclesiastici habent ius in sibi subditos, nõ tamen sunt dñi illorum, iuxta illud Matth. 20. Principes gentium dominantur eorum: vos autẽ non sic: ergo non omne ius superioris in inferiorem est dominiũ. Quin potius addiderim solũ illud ius, quod Dñs hẽt in seruos, esse dominium: nã ius, quod prælati, siue Ecclesiastici, siue ciuiles, habent in subditos, & ius quod Reges hñt in republicã, nulla ratione est appellandum dominiũ. Qui .n. hẽt dominium est dñs: dñs autem dicit respectum ad seruũ: & certum est, quod nec subditi Ecclesiastici, nec ciuiles sunt serui. Vñ Arist. lib. 1. Poli. c. 3. distinguit inter imperium ciuile, siue regium, & despoticum, quod est dominatiuum. Et dicit animam habere in corpus dominicum principatum, mentem verò in appetitum, non nisi ciuile, & regium, quod non est dominium.

3. Conclus. Tertia conclusio: Non oĩs potestas conuertendi aliam rem in proprium commodum, est dominium. Probatur: Qui tñ hẽt vsum domus, aut equi, habet ptãtem conuertendi talem vsum, in proprium commodum: & tamen certũ est illum non habere dominium domus, aut equi, vñ nec potest illa vendere, nec donare: ergo non omnis potestas conuertendi aliam rem in proprium commodum est dominium.

4. Conclus. Quarta conclusio: Ad dominium nõ est necessariũ, q̃ possit quis vti re, cuius est dñs in oẽs vsus. Probatur: Nam pupilli sub tutore existẽtes sunt veri dñi suarum rerum, non tñ põt illas vendere, nec distrahere. Item primogeniti sunt veri dñi illarum rerum, quas habent vinculatas, & tñ nõ possunt illas alienare. Sunt qui dicant primogenitos non esse veros dominos maioricatus, sed tm vsuarios, seu vsufructuarios. Opposita tñ sententia est vera. Tum; quia necesse est assignare aliquem verum dominũ illorum bonorum, & nullus fingi põt, nisi ipse primogenitus. Tum etiam; quia, si primogenitus per iniuriam expoliaretur illis bonis, iterum esset in illis restituendus; quod non esset verum, nisi haberet illorum dominium. Est enim restitutio, vt dicit D. Thom. in articulo primo huius quæstionis, iteratò aliquem statuere in possessionem vel dominium rei suæ. Ex dictis possumus colligere veram dominij diffinitionem dicentes, dominium esse facultatem propriam vtendi re in omnes vsus lege permissos, referendo & ordinando eandem rem in propriam vtilitatem & commodum. In qua diffinitione ponitur loco generis, facultas, quæ idem est ac potestas iuridica, & legitima secundum leges, & iura habita, quæ latius patet, quam dominium, vt ex supradictis constat. Ponitur autem illa particula, propria, tanquam differentia distinguens dominium à possessione. Sæpè sepiùs enim contingit, vt quis habeat possessionem alicuius rei, non tamen habet dominium; quia nõ habet proprietatem, quæ adhuc sub iudice est. Additur

Diffinitio dominij.

A etiam illa particula (vtendi re in omnes vsus) ad differentiam vsus, & vsusfructus. In vsu enim & vsufructu non est potestas vtendi substantia rei si propriè loquamur de vsu: & sic qui solū habet vsum, vel vsumfructum non potest alienare rem secundum substantiam, nec per donationem, nec per venditionem, sed salua substantia rei solum potest eius fructibus vti & frui. Ponitur præterea in diffinitione dominij illa particula, in omnes vsus lege permissos, ad explicandum quòd pupillus ante legitimam ætatem verè est dominus suarum rerum, quamuis eis potiundi liberam potestatem non habet, eas vendendo, aut donando quoniam lege humana id prohibetur. Propter B quod dicebat D. Paulus, quandiu hæres paruulus est, nihil differt à seruo, non quidem quantum ad dominium, sed quantum ad vsum, & ideo est sub tutoribus. Similis etiam est ratio de illo, cuius bona vinculo primogenituræ obligata sunt: qui quamuis sit verè eorum dominus, illa tamen non potest aliqua ratione alienare; quia id sibi ciuili lege est prohibitum. Ponitur tandem in definitione, dominij illa particula, referendo & ordinando eam rem in propriam vtilitatem & commodum, ad differentiam omnium aliarum specierum iuris, in quibus, vt ex dictis constat, non est licitum res subiectas in propriā vtilitatem, & commodum conuertere. Rex enim habet C ius in subditos, & pater in filios; & tamen neuter illorum potest dici dominus; quia tale ius non ad commodum principis, vel parentis, sed ad commodum subditorum, vel filiorum debet ordinari. Ex hac definitione colligitur discrimen, quod est inter dominium, vsum, & vsumfructum. Nam dominium, quia est facultas, vtendi re pro libito sui domini, fit, vt ità versetur circa substantiam rei possessæ, vt dominus, verbi gratia, domus, nō solum possit eam locare, sed etiam vendere, & diruere, si voluerit, cum tamen vsuarius, & vsufructuarius nullum ius habeant in substantiam rei: sed tantum possint vti fructibus inde collectis. Diuersimodè tamen: Nam qui habet vsum D domus, & non vsumfructum, solum potest illam inhabitare, & non locare eam alijs inhabitandam: at verò qui habet vsumfructum vtrunque potest facere; & sic minus iuris est in vsu, quàm in vsufructu. Ex quo fit, diuersimodè hæc definiantur à Doctoribus. ff. de vsufructu. Et instituta eodem titulo. Nam de vsufructu dicitur, quod est ius vtendi, & fruendi re alterius, salua eius substantia. De vsu autem dicitur, quòd est ius alienis rebus vtendi, & non fruendi. Circa quas definitiones est aduertendum primo ex Conrado tract. 1. de contractibus quæst. 12. quod istæ voces vsus, & vsusfructus, possunt accipi dupliciter. Vno modo pro ipso actu vtendi rebus possessis E qualis est actualis equitatio, vel habitatio domus, & sic sunt quædam res successiuæ; quomodo non accipiuntur istæ voces in præsenti. Alio modo possunt accipi pro iure exercendi tales actiones, quod ius est quid distinctum ab ipsa actione: quia potest vnum sine alio inueniri, & hoc modo accipiunt vsum, & vsumfructum iuris prudentes in præfatis definitionibus.

Discrimen inter vsum & vsumfructum.

Quid sit vti & quid sit frui.

Secundò est aduertendum, quòd vti, & frui cùm ponuntur in definitionibus vsus & vsusfructus non accipiuntur in ea significatione, qua Theologi. in 1. dist. 1. illis dictionibus vti consueuerunt, cùm dicūt, quòd vsus est, quando voluntas amando adhæret alicui rei non propter se, sed propter alterum: fruitio verò, quando adhæret propter se. Itaque non est hæc vis horum verborum in hoc loco, sed vti in præsenti est re aliena tibi promissa te solum fructum capere: frui verò est eosdem fructus, & in tuum, & in aliorum, si libuerit, vsum posse conuertere. Ex quo A fit, vt propriè loquendo, apud iurisconsultos iuxta positas definitiones, qui habet dominium alicuius rei, nulla ratione possit dici habere illius vsum, aut vsumfructum: quia hæc tantum versantur circa res alienas, & non circa proprias.

1 Dubium. Sententia Gersonis.

Sed est difficultas, vtrùm dominium, & titulus dominij sint vna, & eadem res. Hoc quæritur propter Gersonem, & alios Parisienses, qui vt est uidere apud Conradum, tractat. 1. de contract. quæst. 1. concl. 4. affirmant titulum dominij, & dominium esse prorsus idem. Et idem dicebant de vsu, & titulo vsus, & de vsufructu, & titulo vsusfructus: nam existimabāt, quod titulus dominij nihil aliud est, quàm habere fa- B cultatem vtendi re. Hoc tamen non obstante dico, quòd titulus dominij distinguitur à dominio, sicut fundamentum à relatione. Dominium enim est quędam habitudo inter dominum, & rem possessam. Fundamentum autem, ratione cuius in domino existit talis habitudo, seu relatio est titulus dominii, & iste est vel electio in prioratu, & episcopatu, vel emptio, aut donatio, aut natiua hæreditas, vel præscriptio in aliis rebus, quæ constant, esse quid distinctum à dominio, & causa & fundamētum illius. Et idem est dicendum de titulo vsus, & vsusfructus.

Sententia Autoris.

Sed quoniam diximus in superioribus dominium rei & vsum illius differre inter se se, idque probaui- C mus in rebus permanentibus, quales sunt domus, & vinea, quia potest dominium inueniri penes vnum, & vsus penes alterum; est grauis difficultas, an in rebus vsu consumptibilibus, vsus & dominium distinguantur. Ad cuius intelligentiam est aduertendum, esse quasdam res, quarum fructibus vtimur ipsis remanentibus, vt domus, vinea, prædium, &c. Alias verò, quarum rectus vsus consistit in earundē consumptione, vt pecunia, cuius proprius vsus est, illam in alienum dominium transferre, & panis, & vinum, quorum vsus est illa consumere. Et de istis est sermo, quando quærimus, an in rebus vsu consumptibilibus vsus distinguatur à dominio. Et lo- D quimur (vt grauius sit dubium) tantum de illis rebus, quæ vnico actu consumuntur. Nam in veste, licèt vsu atteratur, quia tamen non vnico actu attrita perit, potest vtcunque discerni vsus à dominio, sicut in aliis rebus permanentibus.

2. Dubium graue de distinctione vsus à dominio.

Secundò est aduertendum, quòd quando quærimus, an in rebus consumptibilibus vsus distinguatur à dominio, non est sermo de distinctione istorū secundum esse naturale. Hæc enim tractatio propriè pertinet ad Logicum, vel Metaphysicum: & est facile videre, sic distingui; quia constat aliud esse vinum, & aliud vsum vini in esse rei. Sed quod quæ- E rimus est, an in huiusmodi rebus possit vsus sine dominio inueniri, vel è contra. De qua re est grauis concertatio, non solum inter Doctores Theologos, & Iurisconsultos, sed etiam inter summos Pontifices Nicolaum. III. & Clement. V. ex vna parte, & Ioannem. XXII. ex alia. Fuit autem orta hæc controuersia propter fratres ordinis Sancti Francisci, qui nec in particulari, in quo conueniunt cum religiosis aliorum ordinum, nec in communi, in quo distinguuntur ab illis, dicuntur habere dominium suarū rerum, sed quod panis & uini, & aliorum eduliorum dominium residet penes summum Pontificem, & ipsi solum habent simplicem istarū rerum vsum. Dominium autem pecuniarum, quæ illis donantur, & conferuntur residet penes illos, qui tales pecunias dederunt. Et sic in rebus vsu consumptibilibus dominium, & vsus distinguuntur. Hanc sententiam tenet Soto lib. 4. de iustitia. quæstio. 5. artic. 1. & Ledesma in 2. par. 4. quæst. 18. artic. 1. fol. 219. & Nauarro in comment. super capit. non dicatis, 12. quæst. 1. Con-

Explicatur sensus quæstionis.

Dissensio inter summos Pontifices. Sententia Nicolai 3. & Clem. 5.

A Contrariam tamen sententiam tenent alij quam plurimi autores. Et quidem sententia illorum, qui dicunt dominium & vsum distingui in rebus consumptibilibus, & sic posse esse vsum penes fratres Minores, dominium autem penes alterum, potest probari pluribus argumentis. (1. Argum.) Primò ex Nicolao III. in ca. exiit, qui seminat, de verbo. significatio. in 6. & ex Clemente. V in Clement. exivi de paradiso. qui id expresse affirmant. (2. Argumē.) Item secundò: Ad hoc, vt quis habeat dominium alicuius rei, non est satis, quòd possit vti illa, sed vltra hoc requiritur, quod possit illam consumere alienando, donando, vendendo, & vtendo illa quocunque alio vsu lege permisso, vt ex desinitione dominij superius posita licet colligere: sed fratres Minores, quamuis vtantur alimentis, & vestibus, & aliis rebus, quæ vsu consumuntur, nō tamen possunt illas alienare, aut vendere; ergo non habent illarum rerum dominium. Sed si illæ res sunt pecuniæ, dominium manet apud illum, qui dedit, & sic B potest illa repetere & accipere tanquam propria bona. Si autem sunt alimenta, & alia vtensilia, dominium manet penes summum Pontificem, qui potest ea sibi accipere, & aliis tribuere tanquam propria bona ipsius Papæ. (3. Argumē.) Tertiò sic argumentor: Quando quis amicos conuiuio excepit, non facit eos dominos esculentorum, & poculentorum, quibus mensa extruitur, quia nec illis facit facultatem illa surripiēdi, vt in proprias domos importent, nec vendendi, aut donandi: sed tantum concedit eis vsum, vt, scilicet, ad mensam sedentes illis vescantur: ergo in rebus vsu consumptibilibus vsus & dominium distinguuntur. C Atque ex consequenti possumus dicere, quòd summus Pontifex quotidie inuitat fratres Minores, quibus facit facultatem edendi, atque bibendi harum rerum dominio penes se reseruato. Quare, si ab eis illa auferret non esset habendus tanquā fur, & latro, sed tanquam dominus, qui propria recipit. (Confirma.) Et confirmatur ex illo Act. 2. vbi dicitur de fidelibus, quòd erant illis omnia communia. Quibus verbis significari videtur, omnia vsque ad alimenta esse illis communia. Atque ex consequenti vsus & dominium in rebus vsu cōsumptibilibus distinguuntur. (4. Argumē.) Quartò argumentor argumento magistri Soti, quo ipse fatetur se conuinci ad hanc sententiam sectandam. Argumentum autem est huiusmodi. Fatentur impugnatores huius paupertatis, posse monachos habere proprium in communi, licèt illud ne D mo habeat in particulari: ergo possum ego particularis monachus vesci communibus, quamuis non sim particularis eorum dominus: sed eadem ratio est de toto conuentu, & de toto ordine: ergo poterit totus ordo Franciscanus vti vescibilibus, quamuis omni careat dominio: atque ex consequenti vsus & dominium in his rebus distinguuntur. (Vlt. Argu.) Vltimò sic argumentor: Ego teneor succurrere pauperi extremè indigenti; non tamen teneor in illum transferre dominium eius rei, qua indiget, verbi gratia, panis, sed E tantum vsum: ergo vsus & dominium in rebus consumptibilibus distinguuntur. Consequentia cum maiori est nota; & minor probatur, scilicet, quòd in tali casu non teneor transferre dominium: Nam si tenerer, & id non facerem, perinde essem ac si retinuissem alienum inuito domino, quod est contra iustitiam, atque ex consequenti tenerer ad restitutionem, cuius contrarium diximus esse verum in materia de eleemosyna. Et confirmatur ex illa lege Deuteronomii, cap. 23. Ingressus vineam proximi tui comede vuas, quantum tibi placuerit; foras autem ne efferas tecum. Quibus verbis videtur concedi ingredientibus vineam vsus vuarum absque dominio.

A Contrariam tamen sententiam tenet Ioannes (Sententia Ioā. XXII.) XXII. in extrauaganti ad conditorem. de verb. signi. §. quod autem. vbi dicit multa. Primum est, quòd in rebus vsu consumptibilibus vsus, & dominium nō distinguuntur, sed cui confertur vnum, conceditur vtrunque. Secundum quod dicit est, fratres Franciscanos habere vsum, & dominium istarum rerum. Dicit tertiò, esse figmentum chimericum, & verba sic (verba sunt Pontificis) affirmare dominium eorum, quæ vsu consumuntur residere penes summū Pontificem. Dicit quartò, ex eo, quòd fratres Franciscani habeant vsum rerum consumptibilium, dominio penes alium existente, nihil perfectionis eis accresci, cum eodem modo vtantur illis rebus, ac eis vtuntur alii mendicantes, qui in communi habent dominium. Dicit vltimò, hoc figmentum esse iniuriosum Romanæ Ecclesiæ. (Conclusio.) Quare de huius Pontificis sententia talem statuo conclusionem: In rebus vsu B consumptibilibus, vsus & dominium non distinguū tur: ex quo fit, vt harum rerum vsus nulli concedi possit, quin etiam concedatur dominium. Et loquor solum de illis rebus, quæ vnico tantum actu consumuntur, non de aliis vtensilibus, quæ per aliquod tempus in suo vsu durare possunt: quales sunt libri, vestes, & reliqua huiusmodi, longè diuersa est ratio: habent enim istæ res, quantum ad hoc, naturā rerum permanentium. Hanc sententiam tenent D. Thom. & Caiet. infrà q. 78. arti. 1. Et probatur primò ex l. 2. ff. de vsufructu earum rerum, quæ vsu consumuntur. Vbi præcipitur, quod cùm legatur alicui vsus alicuius pecuniæ, vel alterius rei vsu consumpti- C bilis, ipsa etiam pecunia legetur. Et addit rationem, quia nemo potest vti his rebus, nisi illas consumendo. Quibus verbis manifestè significatur sensum legislatoris fuisse, quòd in rebus vsu consumptibilibus vsus & dominium non distinguuntur. Item secundò: Qui habent ius vtendi talibus rebus, habent & ius consumendi, & in nihilum redigendi ipsarum substantias: ergo sunt illarum domini. Probo consequentiam ex ratione dominii, quæ est, vt versetur circa rei substantiam. Et confirmatur: Ius, quod distinguitur à dominio, est ius vtendi aliqua re, salua eius substantia: sed hoc fieri non potest in rebus vsu consumptibilibus, vt patet ad sensum: ergo in his rebus non potest esse vsus, qui distinguatur à dominio. Item: Multo magis arguit dominium, & superiori- D tatem posse rem aliquam consumere, quam posse illam vendere, aut distrahere: sed qui hoc facit habet dominium, ut constat: ergo & ille. Item, Si in rebus vsu consumptibilibus vsus distingueretur à dominio, sequeretur vsuram esse licitam: consequens autem est falsum, & absurdum: ergo & illud, ex quo sequitur. Probo sequelam: Nam si in his rebus vsus distinguitur à dominio; sequeretur posse aliquem reseruare sibi dominium illarum, & vendere alteri vsum: vt verbi gratia, reseruare sibi dominium tritici, aut pecuniæ, & tradere alteri vsum istorum, & pro il- E lo vsu accipere aliquid ab eo. Sicut, quia in equo vel domo vsus distinguitur à dominio potest quis retinere sibi dominium, & vendere alteri vsum, vel conducendo, vel locando equum, aut domum: sed hoc est manifestè vsura in pecunia, & in tritico: ergo in rebus vsu consumptibilibus vsus non distinguitur à dominio. Item probatur conclusio peculiariter de Minoritis: Fratres Minoritæ possunt bona vsu consumptibilia, quibus vtuntur vendere donare, & distrahere: ergo sunt veri illorum domini: consequētia est nota, & antecedens probatur ex illa extrauaganti Ioan. 22. iam citata, vbi id expresse affirmat, & ex decreto Nicolai. 3. in cap. exiit. vbi dicit posse Minoritas facere de rebus, quas possident quod sibi pla-

cuerit

cuerit & libuerit. Sed respondent Minoritæ ad hoc argumentum, vtentes distinctione, qua etiam vtitur Nicolaus. in d.c. exiit, id dicentes, quòd vsus est duplex, vnus iuris, alter facti. *Solutio fratrum minorum impugnatur.* Vsus iuris est, vsus à lege concessus, hoc est, habere ex lege ius vtendi re aliqua, qui à Magistro Soto appellatur vsus in habitu. Et talis vsus, dicit, non distinguitur à dominio in rebus vsu consumptibilibus: sed cui competit vsus ex lege, competit etiam dominium. Vsus facti est ipsa actio comedendi, vel bibendi. Et hic est, qui distinguitur à dominio, & qui solum inuenitur apud Minoritas. Sed, salua eorum pace, hæc distinctio nihil illos adiuuat. Tum; quia, cum vsus facti sit rem consumere, non videtur qua ratione possit à dominio distingui. Tum etiam; quia, si Minoritæ tantum habent vsum facti, quæro, vtrum id habeant dominis renuentibus, vel volentibus. Primum dici non potest: nam sic vtentes re consumptibili peccarent, quod fratres non concedent: ergo id habent dominis volentibus, & consentientibus: sed hoc non solum est habere vsum facti; sed etiam iuris, leges enim statuunt, vt quisque vtatur libere quacunque re domino volente: ergo habent fratres eum vsum, qui non distinguitur à dominio.

Ad 1. argu. Er ad primum argumentum in contrarium factũ, respondetur: concedendo Nicol. III. & Clemen. V. fuisse contrariæ opinionis, vt est videre in locis citatis. Ex hoc tamen non sequitur nostram sententiam esse falsam: quia illam tenet Ioan. XXII. Et in his rebus, quæ non pertinent ad fidem non est inconueniens, quòd dicamus summum Pontificem errasse, sicut illud affirmat Ioan. XXII. in extrauaganti ad conditorem iam citata. Cuius verba sunt, quæ sequuntur: Ad conditorem canonum non est dubium pertinere cum statuta à se, vel prædecessoribus edita obesse percipit potius, quàm prodesse, ne vlterius obesse valeant prouidere. *Ad 2. argu.* Ad secundum respondetur, falsum esse, quòd ad hoc, vt quis dicatur habere dominium rei, est necessarium, quòd possit vti illa in omnem vsum, sed solùm requiritur, quòd habeat facultatem vtendi re in omnem vsum, lege permissum. Ex quo fit, vt primogeniti, & pupilli etiam dicantur habere dominium suarũ opum, quamuis eas in alios transferre non possint, vt ostendimus in superioribus. Certum est autem, quòd Minoritę lege sunt prohibiti vendere, vel alienare res vsu consumptibiles: quare ex hoc non licet inferre, quòd non habent earum dominium: maximè cum eis vti possint, vsque ad consumptionem, quod cum solo vsu fieri nõ potest. *Ad 3. argu.* Ad tertium similiter respondetur, negando, conuiuas non esse dominos earum rerum, quæ sibi apponuntur, quamuis eas, aut donare, aut vendere, aut in domum asportare nullo modo possint. Hæc enim omnia inuitantis voluntate prohibibentur, quæ in hoc casu est habenda pro lege. Ad confirmationem respondetur, verum esse, quòd fidelibus in primitiua Ecclesia erant omnia vsque ad edulia communia: non tamen licet ex hoc inferre, quòd vsus & dominium in rebus vsu consumptibilibus distinguuntur. Cum enim bona dicuntur cõmunia hunc sensum facimus, quòd omnia bona fidelium in aceruo quodam constituebantur, ex quo singulis quod erat necessarium distribuebatur: postea tamen cum aliquid vsu consumptibile alicui in particulari assignabant fiebat proprium. *Ad 4. argu.* Ad quartum argumentum respondetur, quòd quamuis sit verum, quòd possunt monachi habere proprium in communi, licèt nemo illud habeat in particulari: nego tamen ex hoc inferri, quod possit aliquis vesci communibus, non existens eorum particularis dominus. Eo enim ipso, quòd alicui apponitur aliquid ad vescendum cum

A ipso vsu conceditur dominium, ad modum iam explicatum. Et idem etiam contingit in toto ordine Franciscano. Sed, vt hoc melius intelligatur, aduertendum est, quòd bona, quæ possidentur à monasteriis sunt in duplici differentia. *De bonis monasteriorum doctrina.* Quædam enim sunt vsu consumptibilia, vt panis, vinum: alia permanentia, vt domus, libri. Et rursus ista bona possunt considerari dupliciter: vno modo antequam diuidantur singulis, & vt sunt in communi cella: alio modo, vt sunt singulis fratribus data, eisque actu concessa ad vsum. Hoc supposito dico primò, quod in bonis permanentibus, nec ante distributionem, nec post distributionem habet aliquis frater in particulari dominium, quamuis habeat vsum sed dominium in nobis
B residet penes conuentum: in monachis autem Franciscanis potest fieri, vt nec resideat in singulis, nec in toto conuentu, sed, vel penes summum Pontificem, vel penes eos, qui ea bona contulerunt. Dico secundò, quòd in rebus vsu consumptibilibus antequam diuidantur nullus in particulari habet dominium. tamen postquam actu sunt diuisa, & eis actualiter vtuntur, singuli habent dominium tam in nostro ordine, quam in Franciscano. *Ad vlt. arg.* Ad vltimum argumentum respondetur, verum esse, quod nullus tenetur in extrema necessitate conferre dominium pauperi indigenti directè & per se loquendo. Ex vi enim illius præcepti ad ea solùm obligamur, quæ necessaria sunt ad indigentiam talis pauperis subleuan
C dam, ad quam certum est non esse necessarium directè & per se dominium, sed solum vsum. Cæterum, quia talis est illarum rerum natura, vt vsus in eis nõ possit separari à dominio, idcircò indirectè & per accidens teneor concedere dominium. Et quando ex hoc infertur: ergo si non do, teneor ad restitutionẽ; negatur consequentia. Tum, quia quamuis tenear conferre dominium, illud non est per se; sed per accidens. Tum etiam, quia illa obligatio non nascitur ex iustitia, sed ex lege charitatis, cuius violatio non obligat ad restitutionem, ut diximus in materia de eleemosyna. Ad cõfirmationem, ex Deuteronomio respondetur negando, quòd illi, cui conceditur vsus vuarum non etiam concedatur dominium illa
D rum, quamuis eas aut vendere, aut donare, aut foras trahere prohibeatur. Ad rationem enim dominii satis est, quod possit quis vti re in omnem vsum lege permissum. Et hæc dicta sint de ista difficultate.

Explicato iam, quid sit dominium, operæpretium est, vt agamus de subiecto dominii, de illis, scilicet, qui possunt habere dominium, quod est secundum punctum à nobis in hac materia pertractandum. *De subiecto dominij.* In qua re, vt certa ab incertis separemus, supponendum est primo tanquam certum, quòd Deus est omnium rerum verus, & legitimus dominus, iuxta illud Psal. 23. Domini est terra, & plenitudo eius. *Deus est omnium rerum dominus.* Propter quod Iudic. capit. 9. in oratione, quam pro victoria contra
E Assyrios faciebat, hoc modo dicebat; Deus cælorum creator aquarum, & dominus totius creaturæ, exaudi me miseram deprecantem, & de tua misericordia præsumentem, &c. Et Salomon confitetur de Deo: Dominus vniuersorum tu es, Fuit quidem Deus ab æterno omnium rerum potestate Dominus. At verò ab orbe condito fuit vsu, atque actu, cum nullæ res antea essent, quæ illi parere possent. Est enim nefas, eo vsque abuti dominii nomine, ut illud inter diuinas personas constituamus, sicut illud nonnulli constituere non verentur, dicentes, quòd Pater habet dominium in Filium & Pater & Filium in Spiritum sanctum, cum Filius nullo modo subijciatur Patri, nec Spiritus sanctus Patri & Filio; sed inter omnes personas sit summa æqualitas, quæ rationi dominii

Omne dominiū deriuaſ a Deo.

minij omninò repugnat, vt fides docet. Secundò eſt ſupponendum; quòd omne ius, atque dominium in inferioribus exiſtens deriuatur à Deo tanquam à primo fonte, & tanquam ab vno, & ſummo omnium rerum domino, iuxta illud Sapient, 10. Per me Reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt. Sed eſt difficultas, vtrùm Deus dederit aliquod dominium brutis, uel aliis rebus ratione carētibus? Nam Maioris in 4. diſtinct. 15. quæſt. 2. & Conrad. in lib. de contract. tract. 1. q. 3. ex ſententia Gerſonis, dicunt, non ſolum Deum, & creaturas rationales, ſed etiam bruta & alias res inſenſibiles habere aliquarum rerum dominium. Et quidem quod bruta habeant dominium probant ex illo Geneſ. cap. 1. Ecce dedi vobis omnem herbam, vt ſit vobis in eſcam, & cunctis animantibus terræ. Item præterea: Nam inter apes eſt vnus princeps, & inter grues vnus dux, quem cæteræ ſequuntur (vt autor eſt D. Hieronymus in Epiſto. ad Ruſticum Monachum, cuius verba habentur. 7. q. 1. capit. in apibus) & inter aues eſt herodius dux, atque rex, iuxta illud Pſalm. 103. Herodij domus dux eſt eorum: ergo vnum brutum habet dominium ſupra alterum, & cuncta ſupra illas res, quibus veſcuntur. Quòd autem aliæ res inſenſibiles etiam habeant aliquod dominium probant ſimiliter ex Geneſ. cap. 1. Vbi Deus dicitur creaſſe duo magna luminaria, vnum vt præeſſet diei, alterum, vt præeſſet nocti. Et item præterea: Nam cœli, atque aſtra huic ſublunari mundo dominari videntur, vtpotè cui caloré, atque virtutem influit, quibus foueatur, ac vegetetur. Propter quod dicebat Ariſtot. lib. 1. Meteo. Neceſſe eſt mundum hunc inferiorem ſubiectum eſſe latioribus ſuperioribus, vt eius inde virtus gubernetur, &c.

Dubiū de brutis vtrū habeāt dominium.

Argumēta pro parte affirmatiua ex Geneſi.

Ex apibus.

Concluſio. His tamen non obſtantibus ſit concluſio, quòd Deus nulli creaturæ ex irrationalibus, vel inſenſibilibus aliquod dominium dedit. Hæc eſt D. Tho. multis in locis. Et probatur: Si bruta haberent dominiū pabulorum, ſequeretur, quod qui ea ab eis auferret, faceret iniuriam, atque ex conſequenti peccaret: conſequēs autem eſt falſum, & abſurdum: ergo & illud, ex quo ſequitur. Sequela probatur: Nam propter nullam aliam rationem auferēs ab alio rem aliquam eſt iniurius illi, niſi quia tollit ab eo rem cuius habet dominium. Item præterea: Ille ſolus poteſt habere aliquarum rerum dominium, qui operatur liberè volens, & ex electione, vt docet Ariſtot. lib. 6. Ethic. & D. Thom. 1. 2. q. 1. art. 1. & 2. Vnde etiam hic reſpectu eorum, quæ neceſſario vult, non dicitur propriè dominus: ſed creaturæ irrationales neceſſario agunt quidquid agunt, ſcilicet, ex inſtinctu naturæ: ergo nullius rei poſſunt habere dominium. Et confirmatur; Qui ſui aut ſuarum actionum dominus non eſt, aliarum rerum externarum dominium habere nullo modo poteſt, cum hoc ſecundum ex priori deriuetur, aut illud ſaltim neceſſario præſupponat: ſed creaturæ irrationales non ſunt dominæ ſuarum actionum, vt docet D. Thom. 1. 2. ſæpè ſæpiùs: non enim habent intellectum, & voluntatem, nec agunt propter ſe, quæ neceſſaria ſunt ad dominium, ergo nullius rei ſunt dominæ. Item ſolis hominibus datum eſt à Deo omnium rerum ſublunarium dominium, iuxta illud Geneſ. cap. 1. Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram, vt præſit piſcibus maris, & volatilibus cœli, & beſtijs terræ, &c. quaſi diceret in hoc: Faciamus hominem ad noſtram imaginem, ſcilicet, intellectu & voluntate liberum (hæc enim eſt facies Dei) vt reliquarum rerum vniuerſitati, quæ noſtra caret imagine dominus conſtituatur: ergo creaturæ irrationales, quæ non ſunt factæ ad imaginem Dei nullius rei poſſunt habere dominiū.

A Et confirmatur: Habere dominium rei, eſt ipſa re licitè poſſe vti, vt ex ſententia Auguſtini lib. 83. quæſtionum, docet D. Thom. 1. 2. quæſt. 16. articu. 1. Sed creaturæ irrationales nulla re poſſunt vti; eſt enim vſus mediorum ad finem, & creaturæ irrationales non poſſunt agere propter finem, cum non cognoſcant rationem finis: ergo creaturæ irrationales nullius rei poſſunt habere dominium. Vltimò: Domini eſt imperare: ſed creaturæ irrationales imperare non poſſunt: eſt enim imperare rem aliquam in alium finem ordinare, vt docet D. Tho. 1. 2. q. 17. quod bruta facere non poſſunt: ergo nec habere dominium rei.

Ad argum. ex Geneſi. Et ad primum argumētum deſumptum ex Geneſi B reſpondetur, illud teſtimonium potius eſſe pro nobis, quàm contra nos. Dominium enim herbarum, de quo ibi ſit ſermo, magis ſignificatur datum hominibus, cum quibus loquitur Deus, quàm brutis. Et ſic cùm dicit; Ecce dedi vobis omnem herbam, &c. idem eſt, ac ſi dixiſſet: Ecce do vobis herbas ad paſcendum armenta, ac pecudes veſtras. *Ad aliud de apibus.* Ad aliud de apibus, & de gruibus reſpondetur, quòd aliqua animalia habeant excellentiam ſupra alia, id non ex dominio, ſed ex naturali indiſtincta prouenit. Vnde non propriè, ſed metaphoricè dicitur vnum alteri dominari, propter excellentiam, quam vnum habet ſupra aliud. Ad quem etiam modum dicere poſſumus albedinem dominari nigredini, & vnam quali C tatem alteri: nec ex hoc aliquid ſequitur contra noſtram concluſionem. *Ad aliud de aſtris.* Ad aliud de aſtris, & de cœlis, quæ dicuntur dominari his inferioribus, ſimiliter reſpondetur, talem loquutionem eſſe metaphoricam. Si enim Sol, aut Luna, aut cœlum influit in hæc inferiora, & propterea dicitur habere ſuperioritatem ſupra illa; id non ex dominio, ſed ex inſtinctu naturæ prouenit: & ſic nullum in eis poteſt eſſe dominium. Ex dictis colligitur, ſolum Deum & creaturas intellectuales, poſſe habere rerum dominium.

Dubiū de Angelis, vtrū habeāt dominium rerum ſublunarium.

Sed quoniam creaturæ intellectuales ſunt in duplici differentia, quædam enim ſunt purè intellectuales, vt Angeli, aliæ non purè intellectuales, ſed rationales, vt homo; eſt grauis difficultas, an harum re D rum ſublunarium dominium tantum inueniatur penes homines, an vero etiam inueniatur penes Angelos. In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quòd homines habent dominium rerum ſublunarium, vt ex his, quæ dubio præcedenti diximus, ſatis clarè conſtare poterit. Dico ſecundò etiam eſſe certum, quod Angeli habent dominium ſuarum operationum naturalium. Cùm enim operentur per intellectum, & voluntatem, ex quibus propriarum operationum dominium prouenit, vt docet D. Thom. 1. 2. q. 1. artic. 1. nulla ratione poteſt negari, eos eſſe ſuarum operationum dominos. Itaque hæc certa ſunt. Sed dubium eſt, vtrùm Angeli aliquarum rerum inferiorum dominium habere E dicantur. *Sentētia Soti cum ſuo fundamento.* Soto de iuſtitia & iure lib. 4. quæſtione. 1. artic. 2. dicit, Angelos tantum eſſe dominos ſuarum operationum naturalium, ſcilicet, cogitationum, & volitionum, nec aliquod eos poſſe habere dominiū in his rebus inferioribus, materia, & forma conſtantibus. Et ratio eſt: Nam cùm iſtæ res inferiores nō ſint conditæ propter Angelos, ſed tantum propter homines, quos Deus inſtituit finem immediatum omnium rerum creatarum, vt conſtat ex Geneſi capit. 1. & 2. (Angeli enim cùm ſint ſpirituales nullo corpore egere poſſunt) & res quæ eſt propter finem ſuo tantum fini ſit ſubiecta: manifeſtè conuincitur tātum homines, & non Angelos harum rerum ſublunarium habere dominium.

Sententia Autoris.

Hoc tamen non obſtante, dico, poſſe & debere

concedi,

concedi, quòd Angeli habent dominium aliquomodo supra hæc inferiora; & non tantum supra res inanimatas, sed etiam supra homines. Probatur: Deus cuncta ista inferiora gubernat, & ad proprios fines perducit medio ministerio Angelorum, quorum quosdam fecit præfectos cœlorum, alios animātium brutorum, alios hominum, iuxta illud Pauli ad Hebræos. 1. Omnes sunt administratorij spiritus in ministerium missi, propter eos, qui hæreditatem capiūt salutis: & ad has res ministrandas quilibet Angelorū in sua commendatione habet ius, nihil minus, quam præfectus alicuius oppidi; ita, vt nō possit ab illo munere impediri sine graui iniuria: ergo est dicendum, quòd Angeli aliquo modo habent dominium in hęc inferiora. Et confirmatur ex Daniele capit. 10. Vbi vnus Angelus dicitur præfectus Medorum, alter nationis Persarum, alter, scilicet, Michael, dicitur princeps Ecclesiæ, & Synagogæ: & similis loquutio innuitur sæpè sæpiùs in Apocalypsi: ergo isti Angeli habent ius in istas prouincias, atque ex consequenti aliquo modo sunt dicendi domini illarum. Et ad argumentum Soti respondetur, quòd quamuis hæc inferiora non sint condita propter Angeos, tanquam propter eos, qui eis indigebant (Angeli enim nihil horum possunt indigere) tamen postquam à Deo habent potestatem illa regendi, atque gubernandi, vnusquisque secundum peculiarem commissionem sibi Deo factam, singuli habent ius in partes sibi concessas, adeò, vt peculiari quadam ratione possint appellari domini illarum.

Responsio ad fundamentū Soti.

De obiecto dominii.

Ex his, quæ diximus de subiecto dominij satis clarè cōuincitur ex omnibus creaturis, solos homines, & Angelos posse habere dominium. Restat autem nunc explicandum, quæ nam sint illa bona, quorum homo potest esse dominus, quod est agere de obiecto dominij tertio lōco à nobis proposito. Quæ res grauiorem & difficiliorem continet disputationem. Loquimur autem in hac parte peculiariter de hominibus, quoniam de Angelis ex ijs, quæ diximus dubio præcedenti satis clarè colligitur quænam sint illa, quorum possunt esse domini. Pro huius autem rei intelligentia, est aduertendum, multa esse bonorum genera, de quibus in præsenti possumus dubitare, an homo illorum sit dominus. Quædam sunt in nobis, & alia sunt extra nos. Rursus ea, quæ sunt in nobis, adhuc sunt in duplici differentia. Quædam enim pertinent ad corpus, vt vita, salus, membra, & vsus membrorum: alia pertinent ad animam, vt ingeniū, virtutes, tam intellectuales, quam morales: & denique omnes dotes animæ. Bona autem, quæ sunt extra nos reducuntur ad hæc tria, famam, honorem, & diuitias. Per diuitias intelligo quæcunque bona temporalia, quæ dicuntur bona fortunæ. Inter famam autem & honorem hoc est discriminis: quòd fama est bona æstimatio habita de homine: honor verò est reuerentia exterior alicui exhibita propter aliquam excellentiam: ex quo fit vt fama sit velut parens honoris. Et si quis obijciat, quòd aliquando honoramus eum, de quo habemus sinistram opinionē, respondetur, illum non esse verum honorem: est, n. honor præmium virtutis, vt multis in locis docet Arist. De his ergo omnibus bonis est à nobis in præsenti disputandum, an homo illorum habeat dominium; vt ex hoc colligere liceat, an possit illis pro libito vti: & an circa illa possit alicui fieri iniuria, quæ sunt res grauissimæ & valde difficiles.

Bona de q. bus pōt dubitari vtrū illorum homo habeat dominiū.

Dubium de bonis temporalibus.

1. Conclus.

Et vt à clarioribus, & notioribus incipiamus, primò circa bona temporalia, quæ sunt bona fortunæ, est difficultas, vtrùm homo iure naturali illorum sit dominus: In qua re sit prima conclusio. Homo iure naturali habet dominium omnium rerum inferiorum. Probatur ex illo Psalm. 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues, vniuersa, & pecora campi. Quamuis enim istud testimonium possit referri ad Christum, quatenus homo est. conuenientissimè tamen etiam adaptatur reliquis hominibus. Maximè, cùm illud, quod antecedit, Quid est homo memor es eius, uoo possit ità conuenienter Christo tribui, sicut alijs. Pro eadem etiam conclusione facit illud Genes. cap. 1. Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinē nostram, vt præsit piscibus maris, & volatilibus cœli, &c. Et paulò inferiùs: Crescite, & multiplicamini, & replete terram, & subijcite eam, & dominamini piscibus maris, & volatilibus cœli, & vniuersis animantibus, quæ mouentur super terram. Quæ verba explicans D. Chryso. Hom. 7. ad populum Antiochenum arbitratur hominem esse conditum ad imaginem Dei, dicique esse imaginem Dei à D. Paulo. 1. ad Corinth. 11. propter præeminentiam dominij, quod in res inferiores habet. Sicut enim Deus dominatur in cęlestibus: ita etiam homo dominatur in terrestribus. Idem docet D. August. in lib. quæstionum veteris testamenti, q. 45. & refertur à Gratiano in Decretis. 33. q. 5. ca. hæc imago. Cuius verba sunt quæ sequuntur: Hæc imago Dei est in hominibus, vt vnus factus sit dominus, ex quo cæteri oriantur, habens imperium Dei quasi vicarius eius: quia vnius Dei habet vir imaginem. Probant autem isti sancti hominem dici factum ad imaginem Dei propter præeminentiam dominij ex eo, quòd Paulus. 1. ad Corinth. 11. præcipit, vt mulieres orent in Ecclesia velato capite, viri verò detecto. Et reddit rationem: Nam mulieris caput est vir, caput autem viri est Christus. Velamen capitis denotat, & significat subiectionem: & quia mulier debet esse subiecta viro: idcircò eius caput præcipitur velari. At verò vir, quia soli Deo, qui est eius caput, est subiectus, idcircò eius caput non præcipitur velari. Ex quo fit, vt conuenientissimè dicatur imago Dei propter præeminentiam dominii. Ita interpretantur hunc locum Pauli Theophylactus, & Theodoretus, & D. Thom. ibi lectio. 2. Sed est aduertendum, quòd cùm eadem sit natura intellectualis viri, & mulieris, penes quàm præcipuè attenditur Dei imago, idcircò non solum vir, sed etiam mulier absolutè dicitur cōdita ad imaginem & similitudinem Dei. Cùm hoc tamen stat, quòd, si imago consideretur, quantum ad præeminentiam, & dominium, solus vir dicatur imago Dei, & non mulier, quia vir non habet superiorem præter Deum, cum tamen mulier habeat superiorem virum, qui est eius caput. Potest tandem probari nostra prima conclusio ratione sic: Ad hoc, vt quis dicatur habere alicuius rei dominium sufficit, vt illa ordinetur ad vtilitatem ipsius: & quod ipse possit vti illa pro suo arbitratu: sed ità se habet homo ex iure naturali respectu omnium rerum inferiorum: ergo homo ex iure naturali est dominus illarum.

D. Chryso.

D. August.

Nota.

2. Conclus.

Secunda conclusio: Rerum superiorum, quales sunt Angeli, & cælestia corpora, homo non dicitur habere propriè dominium. Probatur ex illo Psalmi: cælum cæli domino, terram autem dedit filiis hominum: & ex aliis testimoniis Genesis, quibus dicitur, traditum dominium hominibus, in quibus non fit mentio rerum superiorum, sed tantum inferiorum: Si autem fuisset communicatum homini dominiū supernorum, sicut dixit propheta: Terram autem dedit filiis hominum: ità etiam dixisset: Cœlum dedit filiis hominum. Item ratione hoc ipso probatur: Angeli sunt superiores hominibus, præsuntque illis, & corpora cælestia sunt similiter superiora corporibus humanis: ergo homo non habet dominium illorum. Probo consequentiam: Nam dominus semper est superior

ſnperior eo, cuius eſt dominus. Et confirmatur: Homo non poteſt vti Angelis, nec corporibus cæleſtibus pro ſuo arbitratu: ergo non poteſt dici illorum dominus.

1. Argumẽ. contra ſecundã concluſionem. Sed contra iſtam concluſionem argumentor primo ex Paulo ad Hebræos cap. 1. dicente de angelis: Nonne omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus in miniſterium miſsi propter eos, qui hæreditatem capiunt ſalutis? Quibus verbis videtur ſignificari, Angelos eſſe miniſtros hominum, atque ex conſequenti homines habere ius in angelos, & ſic quodammodo *2. Argumẽ.* homines eſſe illorum dominos. Item Deuteronomij, capit. 4. prohibens Deus, ne homines Solem, aut Lunam, aut aſtra adorent, aſsignat rationem: Quia hæc, inquit, omnia creauit Deus, vt eſſent in miniſterium cunctis gentibus: Et 1. ad Corinth. cap. 3. cum gloriarentur Corinthi, de ſuis præceptoribus dicentes: Ego ſum Pauli, ego Cephæ, ego verò Apollo, inquit Paulus: Nemo itaq; glorietur B in hominibus: omnia enim veſtra ſunt, ſiue Paulus, ſiue Apollo, ſiue Cephas, ſiue mundus, ſiue vita, ſiue mors, &c. Quibus, verbis maniſeſtè ſignificat, mundum, quo continentur omnes creaturæ (vt D. *3. Argumẽ.* Thom. ſuper illum locum dicit) eſſe hominum, & ex conſequenti homines habere ius & dominium ſuper illum. Item ratione ſic argumentor: Qui habet poteſtatem in aliquem finem habet etiam poteſtatem in ea, quæ ſunt neceſſaria ad illum finem ſed homo habet ius conſeruandi vitam ergo etiam habet ius in cæleſtia corpora, quæ neceſſaria ſunt ad vitæ conſeruationem. Et confirmatur teſtimonio C Magiſtri in 2. diſt. 1. dicentis, quòd, ſicut homo factus eſt propter Deum, id eſt, vt ſeruiret Deo: ità etiam mundus factus eſt propter hominem, id eſt, vt ſeruiret homini. Quibus verbis ſignificari videtur, hominem eſſe dominum mundi; ſiquidem mundus creatus eſt, vt ſeruiret homini.

Ad 1. argu. Ad primum argumentum ex Paulo ad Hebræos. 1. reſpondetur, quòd Apoſtolus non dicit, Angelos eſſe miniſtros hominum, ſed miniſtros Dei, iuxta illud; Qui facit Angelos ſuos ſpiritus. Dicuntur quidem Angeli miſſi in miniſterium propter electos: ex hoc tamen nõ licet colligere, quòd ſunt miniſtri hominum; ſicut nec ex eo, quòd rex mitteret quoſdam ex ſuis miniſtris ad reparandam aliquam ciuitatem, liceret inferre, quod illi eſſent miniſtri ciuitatis, ſed D quod eſſent miniſtri regis, in tale miniſterium miſ- *Ad 2. argu.* ſi. Ad aliud ex Deut. ca. 4. reſpondetur, quòd Sol & aſtra dicuntur creata in miniſterium hominum, nõ quia ſubſint dominio hominis: ſed quia ſunt condita ad hominum vtilitatem. Ad aliud ex Paulo. 1. ad Corint. 3. reſpondetur, cum Magiſtro ſententiarum loco ſupra allegato, quod omnia dicuntur noſtra, ſiue ſuperiora, ſiue æqualia, ſiue inferiora: diuerſimodè tamen. Non ſuperiora dicuntur eſſe noſtra ad perficiendum; æqualia ad conuiuendum: inferiora ad vtendum. Et dicuntur omnia iſta eſſe noſtra eo E modo, quo res dominorum dicuntur eſſe famulorum; non quidem quantum ad dominium, ſed quan *Ad 3. argu.* tum ad vſum. Ad rationem reſpondetur, quidquid ſit de antecedenti, negando conſequentiam. Ad hoc enim, quod aliquis dicatur habere dominium alicuius rei, non ſufficit, quòd illa ordinetur in eum tanquam in finem. Nam, Deus factus eſt homo propter nos, & propter noſtram ſalutem: & tamen homo non habet dominium verbi incarnati. Sed ad dominium alicuius rei vltra hoc, quòd illa debet ordinari in dominium, tanquam in finem, opus eſt, vt ſubſit eius facultati, & poteſtati. Et quia nec Angeli, nec cæleſtia corpora ſubduntur facultati, & poteſtati hominis, idcircò homo nõ poteſt dici habere dominium

A illorum. Ad confirmationem reſpondetur, quòd mundus dicitur à Magiſtro factus propter hominẽ: quia quidquid eſt in mundo cedit in vtilitatem electorum, & ad illam ordinatur, iuxta illud Pauli ad Rom. 8. Diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum, & alibi: Omnia propter electos.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, an quilibet homo de iure naturali habeat dominium omnium rerum inferiorum, vel potius iure naturali id pertineat ad hominum vniuerſitatem, ita quod non ad ſingulos. In qua re ſit tertia concluſio: Dominium rerum inferiorum de iure naturali reſidet penes totam hominum vniuerſitatem, & non penes ſingulos. Ita, quòd iure naturali nullus in particulari eſt dominus omnium rerum inferiorum. *3. Concluſ.* Probatur primò hæc concluſio ex D. Aug. ſuper Ioan. & refertur in Decr. diſt. 8. capit. quo iure. Vbi dicit: Quo iure defendes villas Eccleſiæ, diuino an humano? Diuinum ius in ſcriptu B ris diuinis habemus. Humanum in legibus Regum. Vnde quiſquis poſſidet, quod poſſidet, nonne iure humano? Et paulò inferius: Tolle iura Imperatoris: & quis audet dicere; hæc villa eſt mea, meus eſt iſte ſeruus, mea eſt hæc domus, &c. *Nullus homo iure naturali eſt dominus rerum inferiorum.* Sed ſi quilibet homo iure naturali eſſet dominus rerum inferiorum ſublato iure Regio, & Imperatoris, poſſet dicere: hæc villa eſt mea: hæc domus eſt mea, quod eſt expreſsè cõtra diuinum Auguſtinum: dominium enim ſecum affert proprietatem rerum quarũ eſt dominium: ita, vt dominus alicuius rei verè poſſit dicere: hæc res eſt mea: ergo dominium rerum inferiorum iure naturali non reſidet penes ſingulos homines. Secundò C probatur concluſio: Communitas rerum eſt de iure naturali, vt conſtat ex D. Iſido. lib. 5. Etymol. c. 4. & refertur à Gratiano. diſ. 1. c. ius naturale. vbi inter alia, quæ ſunt de iure naturali connumeratur communis rerum poſſeſſio: ergo nullus homo ſtando in iure naturali eſt dominus rerum inferiorum. Probo conſequentiam: Nam ſi aliquis in particulari haberet dominium aliquarum rerum, iam illæ non eſſent communes hominum. Et confirmatur: Quia aut quilibet homo habet dominium rerum inferiorum inſolidũ aut nullus: ſi ſecundum, habeo intentum: ſi primum eſt maximum inconueniens: ergo dominium iure naturali reſidet penes hominum vniuerſitatem.

Dubium. De modo autem, quo fuit facta rerum diuiſio, dicemus infra, cum de rerum diuiſione, quarto loco à D nobis propoſita, fuerit ſermo. Et nunc opus eſt, vt dicamus de alijs bonis, de quibus poteſt eſſe dubitatio, an cadant ſub obiecto humani dominii. Et primũ de ipſis hominibus eſt difficultas, vtrum vnus homo poſſit eſſe dominus alterius. *Sententia Geneſii de Sepulueda.* Geneſius Sepulueda in lib. de iure, quo Hiſpani dominantur Indis, dicit eſſe quoſdam homines natura ſeruos. Nam Barbari, quales ſunt illi, qui ſine aliquo cultu more ferarũ viuunt naturaliter ſunt ſerui eorum, qui viuunt politicè: & hac de cauſa affirmat licite potuiſſe Hiſpanos dominari Indis. Probat autem ſuam ſententiam ex Ariſt. E lib. 1. Polit. cap. 1. & 3. vbi hanc naturalem ſeruitutem conſtituit.

Nota. 1. Dominium ad hoies relatũ eſt duplex. Sed pro explicatione huius difficultatis eſt aduertendum primo ex D. Tho. p. p. q. 96. art. 4. ꝙ dominiũ, ſecundum quòd refertur ad homines, poteſt accipi dupliciter: vno modo, vt opponitur ſeruituti; alio modo, vt opponitur ſubiectioni. Primũ dominium eſt verè & propriè dominiũ, reſpicitq; verã & propriã ſeruitutẽ, qualis eſt legalis. At verò ſm̃ dominiũ non eſt verè & propriè dominiũ, nec reſpicit verã, & propriã ſeruitutem, ſed impropriam tm̃: qualis eſt illa, qua ſubditi ſubiiciuntur prælatis, & vaſſalli dominis, ſeu principibus: & conſiſtit in eo, quòd vnus alterius regimini, & gubernationi ſubdatur.

Nota. 2.

Secundò nntandnm eſt, quòd inter dominium, vt opponitur ſeruituti, & dominium, vt opponitur ſubiectioni, hoc eſt, diſcriminis inter alia, quòd habens dominium primo modo poteſt vti ſeruis ad propriam vtilitatem, ſicut & alijs rebus, quarum habet dominium, vnde poteſt illos vendere & alienare. At vero habens dominium ſecundo modo debet ordinare illud, non ad propriam vtilitatem, ſed ad illorum commodum, quibus præeſt, vt ex ſupradictis conſtat.

1. Concluſ.

Hoc conſtituto ſit prima concluſio: Loquendo de dominio ſecundum propriam rationem nullus homo iure naturali eſt dominus; aut ſeruus. Probatur ex. l. libertas. ff. de ſtatu hominis, vbi dicitur ſeruitutem eſſe contra naturam hominis, aut ſaltim præter naturam. Et loquitur Legiſlator de propria ſeruitute, qua vnus homo alteri, tanquam ſeruus, ſubijcitur. Item ratione idem probatur: Earum rerum propriè dicitur homo dominus ſecundum naturam, quæ ſunt propter ipſum factæ: ſed nullus homo naſcitur alterius hominis cauſa: ergo nullus homo iure naturali eſt dominus aut ſeruus alterius.

2. Concluſ.

Secūda cōcluſio: Loquendo de dominio, vt opponitur ſubiectioni, quod eſt dominium imperfectum, vnus homo iure naturę poteſt dici alterius dominus.

Qua ratio ne homo vnius iure naturæ dicatur alterius dominus.

Probatur ex Ariſtot. lib. 1. Polit. c. 3. & 4. Vbi dicit ſeruitutem eſſe duplicem; vnam naturalem, alteram legalem. Naturalis eſt, qua homines elegantioris ingenij hebetibus & rudibus dominantur: ergo ſecundum ſententiam Ariſt. ſapientes & prudentes iure naturæ dominantur inſipientibus, & ſtultis: & ſic iure naturæ vnus homo eſt dominus alterius; loquendo de dominio, vt opponitur ſubiectioni. Item ratione ſic argumentor: Sicut in eodem homine anima præſtat corpori: ita in toto genere humano vnus præſtat alteri ergo ſicut in corpore humano propter ſuam præſtantiam anima iure naturæ dominatur corpori; ita etiam & in toto genere humano ex iure naturæ illi debent dominari, qui fuerint alijs ſapientiores, & perfectiores. Et confirmatur: Natura hominis eſt, tam in particulari, quam in communi, vt viuat ſecundū rationem, atq; adeò vt eidem obtemperet ergo ſicut perfectio naturalis appetitus ſenſitiui in homine eſt, quòd pareat rationi: ita etiam & inter homines naturalis perfectio agreſtiū, & ignorantium erit, quòd ſapientium gubernationi ſubdantur. Propter hoc enim natura ſagax quoſdam homines ingenio & prudentia dotauit, vt eſſent apti ad imperandum, alios verò neruis & membris roborauit, vt eſſent apti ad ſeruiendum, quæ dominatio, atque ſeruitus naturales appellantur; eſſentq; non ſolum in ſtatu naturæ lapſæ, ſed etiam in ſtatu innocentiæ, ſi homo in illo perſeueraſſet.

Quæ ſeruitus eſſet in ſtatu innocentiæ.

Nam quamuis in ſtatu innocentię nulla eſſet miſeria, nullaq; ignorantia; non tamen eſſent futuri omnes homines æquales in ſapientia & virtute, & in alijs dotibus animæ, tam naturalibus, quàm ſupernaturalibus: Et ideò qui inter eos ſapientia & virtute præſtarent dominarentur aliis; abſque aliqua tamen moleſtia. De hac re eſt uidendus D. Thom. 1. par. q. 96. ar. 4. & lib. 3. de regimine principum. Sunt etiam videndi Driedo libro de libert. Chriſtiana pag. 8. & Couarr. lib. 1. Variarum reſolutionum cap. 2. num. 10. & in relectione ſuper regula, peccatum. de regulis iur. in 6. p. 2. §. 11. Ex dictis infertur, quòd ſi Geneſ Sepul. quando dicit, quoſdam homines eſſe natura ſeruos, loquitur de ſeruitute impropriè dicta, eius ſententia eſt vera, atque tenenda: ſi autem loquitur de propria ſeruitute, ſicut loqui videtur, cum ex eo inferat licitè Hiſpanos potuiſſe dominari Indis, & eos in ſeruitutem redigere proculdubio eius ſententia eſt falſa, & contra noſtram primam concluſionem.

3. Concluſ. Homo ex lege humana pōt eſſe propriè alterius dominus.

Tertia concluſio: Loquendo de dominio ſecundū propriam rationem, vnus homo ex lege humana licitè poteſt eſſe alterius dominus. Volo dicere, quò ſeruitus legalis, qua vnus homo ità alterius imperio ſubijcitur, vt poſſit dominus eo vti ad propriam vtilitatem, ſicut aliis rebus, quarum habet dominium, eſt licita, & iure humano introducta. Sed antequam ad probationem huius concluſionis accedamus pro illius intelligentia eſt aduertendum primò, quòd ſeruitus legalis, de qua in præſenti eſt ſermo, diffinitur Inſt. de iure perſonarum. §. 1. quòd ſit cōſtitutio iuris gentium, qua aliquis alieno dominio contra naturā ſubijcitur. Ex prima particula huius diffinitionis colligitur, ſeruitutem legalem non eſſe de iure naturali, ſed de iure gentium: quod etiam habetur inſtit. de iure naturali, & gentium. §. ius aūt gentium, & in Decreto, di. 1. c. ius gentium.

Obiectio.

Et ſi quis obijciat, q Geneſ. cap. 9. Noe ebrietate depulſa, cum malediceret Cham filium ſuum, quia eius nuditatem irriſit, inter alia dixit: Maledictus puer Chanaan ſeruus ſeruorum erit fratribus ſuis: & paulò inferiùs: Benedictus dominus Deus Sem; ſit Chanaan ſeruus eius, &c. Quibus verbis Chanaan filius Cham propter parentis peccatum ſeruus efficitur: & ſic dicūt Hebræi, quod Ethiopes homines nati ad ſeruiendum ex Chanaan originem ducunt: ſed iſtæ benedictiones, & maledictiones patriarcharum fiebant nutu diuino: nondumq; tunc erat ius gentium introductum: ergo eſt dicendum, q ſeruitus non iure gentium, ſed potius iure diuino fuit introducta;

Solutio.

Reſpondetur primò, verba illa Noe non continere præceptum diuinum; ſed eſſe tantum prophetiam rei venturæ. Cum enim eſſet Noe iratus in filium, Deus oſtendit ei pęnas, quas filij Cham propter ſcelus parentis erant paſſuri; quarū vna erat, quòd poſteritas eius magna ex parte eſſet ſeruitura. Et hæc eſt, quam Noe verbis illis explicat, & declarat. Vel ſecundo reſpondetur locum illum non eſſe intelligēdum de propria ſeruitute, qua quis tanquam mancipium alicui inſeruit; ſeruire enim in ſacris literis frequētiſſime accipitur pro eo, quod eſt, eſſe inferiorem, & ferre ſecundas partes, & non primas. Ad quem modum eſt intelligendum illud Pauli ad Rom. 10. Maior ſeruiet minori, & Gene. c. 27. Eſau dixit parens Iſaac: Dominum tuum illum conſtitui, & omnes fratres ſuos illi ſubiugaui. Cōſtat aūt Eſau nunquā ſeruiſſe Iacob: ſed propterea id fuit dictum; quia primas partes obtinuit Iacob in omni re.

Explicatur D. Ambro.

Ex his poſſumus colligere, veram intelligentiam verborū D. Amb. quæ habentur. 35. d c. 6. die. Vbi dicit: Nō eſſet hodie ſeruitus, niſi ebrietas præceſſiſſet. In cuius explicatione fallitur Soto lib. 4. de iuſt. & iu. quæſt. 2. art. 2. dicens, ſe ignorare, quid velit Ambroſius, quando inquit, ſeruitutem ortā ex ebrietate, niſi per ebrietatem intelligat rationis defectum; ita, vt ſit ſenſus q ſerui ſint velut iumenta. Sed legitimus ſenſus eſt, q ex ebrietate, in quam incidit Noe, Cham ſumpſit occaſionem peccandi, & ad id peccatum in pęnam ſequuta fuit ſeruitus. Comendat. n. D. Ambr. eo in loco, ſobrietatem. Et, vt id faceret enumerat mala, quæ ex ebrietate ſequuntur: inter quæ vnum fuit, q ex ebrietate ſumpſit Cham occaſioné peccandi, & Noè maledicendi: ad quam maledictionē poſteà fuit conſequuta ſeruitus filiorum Chanaan. Et ſic de primo ad vltimum ſeruitus videtur orta ex ebrietate. Et hoc eſt quod D. Ambroſius voluit illis verbis ſignificare.

Dupliciter aliquid dici poteſt de iure naturali.

Dicitur prætereà in diffinitione ſeruitutis legalis, quòd eſt contra naturam hominis. Ad cuius particulæ intelligentiam eſt aduertendum ex D. Thom. 1. 2. quæſt. 94. articu. 5. ad 3. dupliciter poſſe aliquid dici

de iure

de iure naturæ. Vno modo quia natura ad illud inclinat: qua ratione dicimus esse de iure naturæ, quòd nemini iniuriam faciamus. Alio modo, quia natura non instituit cõtrarium illius: qua ratione possumus dicere esse de iure naturæ, quòd homo sit nudus: quia homo in sua conditione non fuit vestitus: sed postea per artem fuerunt vestes inuentæ. Et quod est contra ius naturæ vtroque modo, dicitur esse contra hominis naturam: & quia communitas rerum & libertas erant de iure naturæ isto secundo modo, idcircò rerum proprietas, atque seruitus dicuntur esse contra naturam hominis.

Seruitus legalis multiplicitet potest alicui accidere.

Secundo est aduertendum, quod seruitus legalis multis modis potest alicui accidere. Primus est, si homo maior viginti annis causa percipiendi pretium seipsum vendit. Et hic modus seruitutis erat valde vsitatus in veteri lege, vt constat ex Exodo cap. 21. & ex Leuit. cap. 25. Secundus modus contrahendi serui- B tutem est, quando parentes necessitate compulsi vendunt filios. Ità habetur expresse de parentibus, qui distraxerunt, leges 1. & 2. Et hunc modum dicunt nonnulli esse modo in vsu apud Ethiopes, qui filios vendunt Lusitanis. Et quidem si hoc verum est, licitè serui illi poterunt possideri alijsque vendi. Cæterum si est verum quod alij affirmat, nempe, quòd homines illi per vim, aut per fraudem à Christianis capiũtur, nec illi, qui capiunt, nec illi, qui ab eis eos emunt, nec etiam illi, qui modo eos possident, erunt tuti in conscientia, quicunque sint illi: sed omnes tenentur ad manumissionem; etiam si non possent alio modo pretium recuperare; & etiam si bona fide tales C seruos emerint. Nam si ille, qui bona fide, & iusto titulo, vt emptione, possidet rem aliquam, quam primum resciuerit, esse alienam, tenetur illam restituere, etiam cum dispendio pretij, quod pro illa dedit, vt omnes Doctores fatentur, à fortiori, & ille, qui possidet eum, qui verè seruus non est, sed est sui iuris, tenebitur illum suæ libertati restituere, etiam cum iactura pecuniæ, quam pro illo dedit. Tertius modus contrahendi seruitutem legalem est ex eo, quòd aliquis capitur in iusto bello. Sicut enim ea, quæ capiuntur in bello iusto iure gentium sunt capientium: ita etiam, & homines in bello iusto capti eodem iure fiunt serui capientium. Ita habetur expressè instit. de rerum diuisione. §. Item ea, quæ ex hostibus capiuntur, & ex lege libertas. ff. de statu hominum. Inter ser- D uos autem iure belli captos, & alios seruos, qui seipsos vendiderũt Soto lib. 4. de Iustitia & iure q. 2. art. 2. constituit duplicem differentiam.

Sententia Soti.

Prima est, quòd illi, qui se in seruos vendiderunt, nunquam possunt à suis dominis fugere; & si fugiant, non solùm peccãt mortaliter, sed etiam tenẽtur ad restitutionem; sicut & illi, qui furantur rem alienam: at verò illi, qui sunt serui, quia bello iusto capti, licitè possunt fugere, nisi fortè domino fecerint fidem non fugiendi. Et ratio huius differẽtiæ est: Quia eodem iure gentium, quo factum est, vt capti in bello iusto sint serui, eodem e- E tiam fuit cautum, vt tandiu inseruiant isti, quandiu seruantur à dominis. Videturque hoc valde consonũ rationi: Nam cum illi, qui bello capiuntur non liberè seipsos in seruos dederint, sed inuiti, non est cur illos in tantas angustias detrudamus. Altera differentia est, quòd serui, qui seipsos vendiderunt, nihil possunt sibi acquirere: sed quidquid acquirunt, quocunque titulo acquisierint, est suorum dominorum. At verò capti in bello non tenentur reddere dominis, quæ fuerint sibi donata, nec quæ per hæreditatem acquisierint; nec etiam illa, quæ ludo licito fuerint lucrati. Nec alia ratione id probat Soto, nisi, quia secundum regulas iuris fauores sunt ampliandi, & pœnæ restringendæ. Cæterum, meo iudicio, neutra

Impugnatur Soto. Nullum est discrimẽ inter seruos captos bello & pretio emptos.

A ex his differentijs est vera. Et quidem quòd prima differentia sit falsa, probatur multipliciter. Primò: Nam in cap. ius gentium. dist. 1. glossa apertè dicit seruum in bello iusto captum peccare mortaliter, qñ à domino fugit. Et reddit rationem: quia subtrahit à domino inuito rationabiliter seipsum, qui est propria res ipsius domini. Præterea in cap. si quis serui. 17. q. 4. expresse prohibetur, nequis seruum consilio, aut ope iuuet ad hoc, vt fugiat à domino; nec aliqua ibi fit distinctio inter seruum, qui seipsum vendidit, & illum qui bello iusto fuit captus: ergo neuter potest licitè fugere. Item ratione sic argumentor: Non minus fit translatio dominij iure gentium, quàm propria volũtate: sed qui propria voluntate seipsum vendit, ita transfert dominium sui ipsius in eum, qui emit, vt nullo modo liceat ei ab illo fugere: ergo pari ratione, qui est captus in bello, ità iure gentium transfertur in dominium capientis, vt nullo modo liceat B ab illo fugere. Et ad argumentum Soti respondetur merè gratis fingi illud ius gẽtium, quo ipse dicit cautum fuisse, vt tandiu inseruiant capti in bello, quandiu à dominis seruantur, cùm illud nullibi inueniatur expressum. Ex hoc etiam colligitur secundam differentiam minus conuenienter fuisse assignatam: Nam, si ille, qui est captus bello, non est minus seruus capientis, quàm ille, qui est emptus, ementis, manifeste sequitur, quòd, si iste nihil potest habere, quod nõ sit domini sui, nec etiam ille. Et confirmatur: Nam Instituta. per quas personas cuique acquiritur. §. Item vobis. sic habet: Item vobis acquiritur quod serui vestri ex traditione nanciscuntur, siue ex donatione, si- C ue ex legato, siue ex quauis alia causa acquirat; hoc erit vobis ignorantibus obueniens, ipse enim seruus qui in potestate alicuius est, nihil suum habere potest, &c. Quibus verbis, ut uidetis nulla fit distinctio inter seruum captum bello, & emptum pretio: & vbi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus. Præterquam quòd etiam communiter Doctores loquuntur vniformiter de vtroque seruo. Syluester. in summa. verbo. furtum. quæst. 6. absolute affirmat, seruum fugientem mortaliter peccare, tenerique ad restitutionem. Idem dicit Nauarr. in Manuali capit. 17. num. 103. & Couarruuias in lectione super regulam, peccatum. par. 2. §. 11. num. 2. & lib. 1. Variarum resolutionum. capitulo secundo, numero decimo. Et nullus Doctorum, quos ego viderim, ponit discri- D men inter seruum pretio emptum, & seruum bello captum.

Christiani bello capti ab aliis nõ efficiuntur serui.

Est tamen aduertendum, quòd Christiani capti bello etiam iusto ab alijs Christianis non efficiuntur serui illorum. Ita habet expresse Bartolus in lege hostes. ff. de captiuis. & Abbas in cap. sicut. el tercero, de iure iurando. Couarruuias, Nauarro, & communiter Doctores. Quia ius illud, quòd capti in iusto bello efficiantur serui capientium per contrariam consuetudinem, quando Christiani à Christianis capiuntur, abrogatum est: non tamen est abrogatum E quantum ad bona eorum, qui capiuntur: sed efficiũtur illa capientium, & debent assignari duci, vt ea inter milites iuxta eorum merita distribuantur, nisi forte contraria consuetudine sit obtentum, vt fiant illa bona capientium.

De Christianis ab infidelibus capti.

Sed maior est difficultas de Christianis captis ab infidelibus in bello iusto ex parte infidelium, vtrùm fiant serui capientium. In qua re, vt certa ab incertis separemus, dico primò certum esse, quod si infideles, qui habent seruos Christianos eos compellunt, vel ad infidelitatem, vel ad deserendum bonos mores, tales Christiani manent liberi, possuntque ab eis licitè fugere: & quicunque illos ad hoc iuuauerit benefacit, vt ostendimus supra. quæst. 10. ar. 10.

Et hæc

Et hæc est communis Doctorum sententia. Secundo etiam est certum, quòd si bellum sit iniustum ex parte infidelium, Christiani in illo capti secũdum rei veritatem non sunt serui. Tertio etiam est certum, aliquando posse contingere, quòd bellum aliquod sit iustum ex parte infidelium: Nam si tempore induciarum, vel pace constituta, inter vtroque Christiani illos aggrederentur, proculdubio infideles haberent bellum iustum pro se, fides enim etiam hostibus est seruanda. Itaque hæc certa sunt. Sed dubium est de illis Christianis, qui non coguntur ab infidelibus ad peccandum, vtrum maneant illorum serui; Bartolus vbi supra tenet, quòd manent serui. Idem tenent Syluester; atque Nauarrus locis citatis, & Soto non videtur esse alienus ab hac sententia. Dicit enim ius gentium debere esse æquale Christianis, & infidelibus.

Christiani quantũcunque capiantur bello iusto ab infidelibus nõ efficiuntur serui.

Cæterum cõtraria sententia videtur mihi longè probabilior, scilicet, quòd Christiani quantumcunque capiantur in bello iusto à Turcis, siue ab alijs infidelibus, non efficiuntur illorum serui. Ità tenet Couarruuias in regula, peccatum. & Summa Angelica, & Rosela, & probatur ex lege hostes. ff. de captiuis. Vbi prohibetur ne quis hæreticus, vel Iudæus, vel Paganus, Christianum aliquem habeat mancipium, vel possideat. Idem habetur lege. 2. eodem titulo, & in ca. mancipia. 54. distinct. & in cap. multorum, de Iudæis & Sarracenis. Vbi dicitur, nulli Iudæo liceat Christianum mancipium in suo dominio retinere: sed si qui apud eos inueniuntur libertas eis seruetur. Quamuis enim ius gentium æquale sit Christianis, & infidelibus, vt dicit Soto, meritò tamen illud in fauorem fidelium est ab imperatoribus Christianis reuocatum. Et etiam si non esset in hac parte reuocatum, adhuc tamen, quia Turcæ & Sarraceni innumeros Christianos captiuos iniustè detinent posset Ecclesia statuere, ut Christiani ab illis in iusto bello capti possent ab eis licitè fugere, vt diximus, primo tomo, q. 10. art. 10. in fine.

Probat. 3. conclusio.

His constitutis operæpretium est, vt accedamus ad probandam tertiam conclusionem à nobis positam, qua dicebatur esse licitam seruitutem legalem, qua vnus homo ità alterius imperio subijcitur, vt possit dominus eo vti ad propriam vtilitatem, sicut alijs rebus, quarum habet dominium. Et probatur primò ex Paulo ad Ephes. 6. dicente: Serui obedite dominis carnalibus cum timore, & tremore, & ad Coloss. 3. Serui obedite per omnia dominis carnalibus, &c. & 1. ad Timot. 6. Quicunque sunt sub iugo serui dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen domini, & doctrina blasphemetur. Et D. Petrus prima sua canonica, capit. 2. similiter præcipit, vt serui sint subditi dominis suis, etiam discolis. Item ratione sic argumentor: Seruitus legalis, de qua in præsenti est sermo, vel introducitur, quia parentes necessitate compulsi filios vendunt, vel quia ipsi homines causa percipiendi pretium seipsos vendunt, vel tandem, quia in bello iusto aliqui capiuntur, sed omnes istæ causæ stando in iure naturæ sunt licitæ & honestæ: ergo, & ipsa seruitus legalis ex natura sua est licita, & honesta. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur. Et primo, quòd parentes vendentes filios paruos, & similiter illi, qui seipsos vendunt, in casu necessitatis ex iure naturæ licitè faciant, est res manifesta. Nam cum prius homines teneantur seruare propriam vitam, quam quodcunque aliud, manifestè sequitur quòd licitè poterunt pro seruanda vita seipsos vendere. Et eadem est ratio de parentibus respectu paruulorum, cùm paruuli quamdiu non sunt sui iuris inter bona parentum numerentur, Dixi notanter, id esse licitum de iure naturæ;

A quia inter Christianos isti duo modi contrahendi seruitutem iam non sunt in vsu, quamuis apud alias nationes in vsu habeantur. Quòd autem similiter seruitus iure belli introducta, sit licita, probatur; Homo, vt iam probauimus, potest gratia sustentandæ vitæ libertatem vendere: ergo & victores, qui in bello iusto licitè possunt occidere captiuos, à fortiori poterunt illos in seruitute retinere vel vendere, &c De hac conclusione est videndus Ledesma in 2. p. 4. q. 18. art. 1. dubio. 11. Et hæc dicta sint de ista difficultate.

Aliud Dubiũ de dominio famæ.

Est aliud dubium, vtrùm, sicut homo est dominus bonorum temporalium, & potest etiam licitè
B esse dominus alterius hominis, vt dictum est; ita etiam sit dominus propriæ famæ, atque honoris? Caietanus infra, quæst. 73. artic. 2. & in summ. verbo. detractio, partem tenet negatiuam, dicens, hominem non esse dominum propriæ famæ, nec habere proprietatem illius, sed tantum vsum, sicut nec habet dominium, aut proprietatem propriæ vitæ.

Sententia Caietani.

Argumẽta Caietani.

Et probari potest hæc sententia primò ex illo Ecclesiasti. 41. Curam habe de bono nomine, vbi custodes videntur institui homines propriæ famæ, & non domini, vt pecuniæ, cui & consonat illud Prouerb. 22. Melius est bonum nomen, quam diuitiæ multæ. Item D. August. de bono viduitatis, capit. 20. & refertur
C in cap. non sunt audiendi. 11. quæstio. 3. reprehendit eos, qui propriam negligunt famam. Et subdit rationem; Quia nobis necessaria est vita nostra, alijs vero fama nostra. Quibus verbis significare videtur dominium famæ nostræ, non esse penes nos, sed penes rempublicam. Et libro primo de Ciuitate Dei, capit. 10. inquit. Præcepto illo non falsum testimonium dices, prohiberi quemquam aduersum se falsè testari, sicut aduersus proximum, quemadmodum, & illo præcepto: Non occides, vna & proximi homicidium, & proprium prohibetur. Ex quo loco sic colligo argumentum: Hæc duo præcepta prohibent tam testimonium aduersus pro-
D priam famam, quam proprium homicidium iuxta Diuum Augustinum: sed ex hoc secundo colligitur hominem non esse dominum vitæ: ergo ex altero pariter elicere debemus, neminem esse dominum propriæ famæ.

1. Corollariũ ex sententia Caietani.

Ex hac sua sentẽtia infert primò Caietanus, quòd infamare seipsum ex genere suo est peccatum mortale, & grauius, quàm infamare proximum. Nam cum ex ordine charitatis teneatur homo diligere se, plusquam proximum, grauius peccatum erit infamare se, quam proximum; sicut & grauius peccatum est occidere se, quàm proximum.

2. Corollarium ex eadem sentẽtia.

Infert secundo, quòd si quis metu mortis, aut tor-
E mentorum infamat seipsum, confitendo crimen, quod nunquam commisit, peccat mortaliter. Si enim non sunt facienda mala, vt inde veniant bona (vt communiter dicunt Theologi) multo minus erunt facienda mala ad vitanda alia mala, præsertim mala pœna; qualia sunt tormenta, cruciatus, & mors.

3. Corollarium Caietani.

Tertio infert Caietanus, quòd si quis infamat seipsum confitendo falsum crimen, tenetur reuocare confessionem, & restituere famam sibi, & reipublicæ, quod si facere noluerit neganda erit ei sacramentalis absolutio. Et ratio huius est; Quia cum homo sit pars reipublicæ, fama ipsius sicut & vita non solum erit sua, sed etiam reipublicæ: & sic cum per talem confessionem iniustè priuauerit rempublicam fama cuiusdam sui membri, tenebitur ad illius restitutionem, sicut tenetur ad restitutionem famæ cuiuscunque alterius, si illum diffamasset. Et si quis obijciat Caietano, quòd fama enumeratur

inter

inter bona temporalia; & sic sicut potest homo pro conseruanda vita dare diuitias, & alia bona tēporalia; ita etiam poterit dare famam confitendo crimen, quod nunquam commisit, respondet Caietanus, negando esse eandem rationem de diuitijs & de fama. Nam, quia homo non est ita suus, quin etiam sit reipublicæ, cuius est pars: ita debēt de seipso disponere, vt nullam iniuriam irroget toti: infamando autem se etiam infamat rempublicam, cuius est pars: quia sicut fama totius resultat ex fama partium: ita infamia partis resultat in infamiam totius. At verò in diuitijs non ita contingit. Quia enim diuitiæ, secundum rectum ordinem naturæ postponendæ sunt vitæ, & integritati corporis: idcircò qui illas harum rerum gratia consumit nulli irrogat iniuriam. Est præterea aliud discrimen inter hoc, quod est, dare diuitias pro vita, & sanitate; & inter hoc, quod est, dare famam confitendo crimen, quod non fecit. Ex hoc enim, quòd dantur diuitiæ, solum sequitur priuatio illarum: ad verò ex hoc, quod quis dat famam confitendo crimen, quod non fecit, non solum sequitur priuatio famæ, sed etiam appositio infamiæ. Et sicut nemini licet pro conseruanda propria vita infamare alterum: ita nec infamare seipsum.

Conclusio contra Caietanum.

His tamen non obstantibus sit conclusio, quòd homo propriè habet dominium suæ famæ & honoris; sicut habet dominium pecuniarum, & aliorum bonorum temporalium, ita tenet D. Anto. 2. p. tit. 2. c. 1. §. 3. Adrianus in materia de restitutione. quæst. penultima, Soto lib. 4. de iustitia & iure. q. 2. arti. 3. & in relectione. de ratione tegendi, & detegendi, secretum, memb. 1. q. 3. Nauarrus in Manuali, cap. 18. nu. 46. & in relectione super cap. inter verba. 11. quæst. 3. conclusione. 6. Corolla. 44. Couarruuias libr. 1. Variarum resolutionum. cap. 2. num. 8. & videtur esse sententia D. Tho. infra. quæst. 129. artic. 1. vbi inter alias res humano vsui subiectas famam & honorem commemorat. Et probatur nostra conclusio: fama, & honor proprio labore, propriaque industria acquiruntur & augentur: ergo sumus illorum domini. Probo consequentiam: Nam propterea sumus Domini bonorum temporalium, quia illa propria industria, & labore acquirimus: nec videtur alius titulus conuenientior ad habendum alicuius rei dominium, quā, quod fuerit proprio labore acquisita. Et confirmatur: Honor est præmium virtutis, vt docet Aristotel. 1. & 10. Ethicorum: sed virtutis salutis saltim naturalis, & acquisitæ habet homo dominium, vt infra dicemus: ergo & honoris, qui est præmium illius. Probo consequentiam: Nam qui est dominus operum, quibus aliquam mercedem meretur, etiam erit dominus mercedis pro talibus operibus redditæ: Item: Honor & fama sunt partes felicitatis humanæ, vt autor est Aristot. lib. 1. Rheto. cap. 5. sed felicitas est propriū bonum felicis: ergo etiam honor & fama. Tertiò: Si homo non esset dominus propriæ famę, atque honoris, sequeretur quod nulla causa, vel ratione liceret sibi famam perdere: sicut quia homo non est dominus propriæ vitæ pro nulla causa, vel ratione potest dare vitam, scilicet, nec pro vitanda culpa, nec pro vitanda miseria, nec pro acquirenda salute æterna, vt optimè probat D. Aug. lib. 1. de Ciuit. cap. 2. adduciturque à Gratiano in Decretis. 23. quæst. 5. capi. si non licet. consequens autem est falsum: nam qui cognosceret famam & honorem esse sibi impedimento ad virtutem, & ad salutem animæ, proculdubiò posset illam licitè perdere, vt est videre in D. Ambrosio: de quo legitur, fœminas in suum cubiculum introduxisse, vt ratione à consequutione Episcopatus impediretur, & D. August. in libris confessionum sua etiam peccata manifestauit; &

A Diuus Anselmus, amissam virginitatem sæpe sæpius deplorat, quòd facere isti sancti nullo modo licitè possent, nisi essent propriæ famæ domini: ergo. Item: Si homo non esset dominus suæ famæ, atque honoris sequeretur, quod altero imponente crimen falsum, aut detegente crimen verum, aliàs occultum, ille, qui infamatur, teneretur respondere infamanti, & expurgare se à crimine obiecto, sicut, quià ego non sum dominus propriæ vitæ (vt postea dicemus) cuicunque volenti illam tollere, teneor resistere, & impedire illum meliori modo, quo possum, maximè, si id facere fas est, absque eo, quòd alterum occidam: consequens autem est falsum, & absurdum: nam, vt D. Thom. docet infra. quæstio. B 73. artic. 4. liberum est homini pati detrimentum famæ, nisi hoc vergat in periculum aliorum; propter quod dicebat D. August. Secundino Manichæo, & refertur à Gratiano. 11. quæstio. 3. capit. sentit. Senti de Augustino, quod libet sola in oculis Dei conscientià me excuset, & D. Paul. 1. ad Corinth. 4 Mihi autem pro minimo est, vt a vobis iudicer, aut ab humano die, quin potius Christus Redemptor noster hoc ipsum non solùm verbo, sed etiam exemplo docuit: cum enim accessissent multi testes, quorum testimonium conueniens non erat, & Pilatus diceret illi: Nihil respondes? ipse responsum non dedit: ergo. Item: Si homo non esset dominus suæ famæ, id esset, vel, quia respublica est do- C mina illius, uel quia Deus famæ, sibi dominium reseruauit, vt de uita dicemus infra: sed nihil horum est dicendum: ergo homo habet dominium propriæ famæ atque honoris. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur. Et primò, quòd Deus sibi soli nunquam dominium famæ & honoris reseruauerit, est res manifesta, cùm id nec testimonio scripturæ, nec Ecclesiæ diffinitione, nec aliqua euidenti ratione probari possit. Sed quod respublicà non habeat dominium famæ singulorum probatur contra Caietanum: Si respublica haberet huiusmodi dominium sequeretur, quòd etiam si ipsà iniustè infamaret aliquem ciuem, vel imponendo ei falsum crimen, vel reuèlando D occultum, non teneretur ei aliquam famæ restitutionem facere: nemo enim tenetur id restituere, cuius est dominus, etiam si in illius dispendio peccet; vt in eo qui prodigiè consumit bona propria est videre: hoc autem est adeo falsum, vt nec Caietanus illud concederet: ergo & illud, ex quo sequitur. Vltimo: Homo per iniuriam infamatus potest parcere infamanti: ergo est dominus suæ famæ. Antecedens conceditur à D. Thom. infra. quæstio. 73. articulo quarto, ad primum, vbi dicit liberum esse cuique detrimentum suæ famæ pati, nisi hoc vergat in aliorum periculum. Consequentià autem probatur: Nam, si ego non sum dominus meæ famæ, sequitur quòd alter erit dominus il- E lius, cui ex consequenti fiet iniuria, cùm à me iniustè fuerit ablata: sed iniuriam alteri illatam ego non possum remittere: ergo. Ad hoc argumentum Adrianus loco citato, quamuis teneat nostram sententiam, negat consequentiam. Et adducit instantiam: Nam certum est, inquit, neminem esse dominum suorum membrorum, vt infra dicemus: & tamen mutilatus membro per iniuriam potest remittere percussori: & sic pari ratione, quamuis ego non sim dominus meæ famæ potero illam condonare ei, qui abstulit. Hoc tamen non obstante dico, quòd ratio à nobis posita est optima, nec instantia ab Adriano adducta aliquid ualet. Pro quo nota, quòd res ab aliquo per iniuriam ablata, aliquando potest ipsamet, vel

in numero, vel in specie restitui. Aliquando autem nõ potest eadem, nec in numero, nec in specie reddi: & in tali casu ad faciendam restitutionem debêt assumi res diuersi generis, æqualis tamen valoris, secundum arbitrium prudentiæ; vt est videre in abscissione brachij. Quia enim brachium semel abscissum, nec idem numero, nec idem specie potest restitui, sit, vt in alijs rebus ex arbitrio iudicis sit resarciendum. Hoc supposito dico, ꝙ si brachium abscissum posset mihi dennò restitui, nullo modo possem illius restitutionem remittere: tunc enim virtualitèr esset brachium abscindere, cuius non habeo dominium. Tamen; quia malum illud ex natura sua est irreparabile, idcirco iustitia, atque prudentia disponunt, vt minoribus compensetur bonis, scilicet, pecunijs. Et quia certum est pecuniarum hominẽ habere verum, & perfectum dominium, rursus fit, quòd, sicut sanus, atque integer poterat quisque donare centum aureos, & etiam stipendium, quod pro suo labore erat accepturus: ità etiam post brachium abscissum, potest eosdem centum aureos pro abscissione debitos pro sua voluntate condonare. Cęterùm in læsione famæ certum est, quòd potest eadem, vel in numero; vel in specie restitui, faciẽdo, scilicet, vt qui anteà male audiebat, posteà bene audiat. Et sic, si homo non est dominus suæ famæ, nullo modo poterit illius restitutionem remittere. Vnde instantia Adriani nihil valet. Manet ergo fixum, quòd homo est dominus suæ famæ, atque honoris, sicut est dominus pecuniarum, & aliorum bonorum temporalium, vt diximus in nostra conclusione.

Difficultates quæ cõsurgunt ex posita conclusione.

Sed consurgunt ex illa aliquot difficultates. Prima est; Qualiter fieri possit, quòd homo habeat dominium suæ famæ, cum ea ab homine non possideatur, sed sit veluti in deposito in mentibus aliorũ? Est enim fama, bona opinio, vel æstimatio, quam alij habent de homine. Secunda difficultas est: Quæro, cuius nam famæ homo est dominus, an illius præcisè, quæ debetur suis meritis, & operibus, an etiã illius, quæ vltra merita ab hominibus conceditur, vel vtriusque; Primum dici non potest; quia tunc sequeretur, quòd, si aliquis haberet maiorem æstimationem de aliquo, quàm eius vitæ, & operibus debetur, talis posset tollere; & auferre eam partem famæ, quã alteri vltra merita concessit absque eo, quod teneretur ad restitutionem, quod nullus concedit. Nec etiã est homo dominus eius famæ, quæ sibi vltra merita conceditur. Nam, si non est dominus eius famæ, quæ debetur meritis, multo minus erit dominus illius; quæ non debetur. Et eadem ratione potest probari, quòd non est dominus vtriusque. Quod & confirmari potest ex eo, quòd, si homo esset dominus vtriusque famæ, sequeretur, quod qui habebant de aliquo maiorem opinionem, quam eius meritis debebatur, non possent posteà aliquid de illa remittere reducendo famam ad iustam; consequens autem est falsum & absurdum: ergo, & illud, ex quo sequitur. Probo sequelam: Nam postquam aliqui habuerunt de aliquo maiorem opinionem, quam eius meritis debebatur, talis acquisiuit dominium supra talem famam: atque ex consequenti iniuste faceret quicunque illum ea priuaret: sed, sicut qui prodigè largitur pecunias parasitis, non potest inuitos talibus pecunijs priuare, quia iam parasiti acquisierunt dominiũ illarum, quãuis conferens in tali largitione peccet: ita in proposito qui habent maiorem opinionem de aliquo, non poterunt eam minuere, quia alius eius acquisiuit dominium.

Satisfactio ad difficultates.

Ad primam difficultatem respondetur breuiter negando, quòd homo non possideat propriam famam. Et quando dicitur: Illa bona fama, seu æsti-

A matio non est in ipso, sed in alijs: ergo ipse non possidet eam, respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Et ratio est: Quia non omnes res possidentur eodem modo, nec semper possessio est eiusdem rationis: aliter enim possidentur pecuniæ, & aliter honor, atque fama. Pecuniæ enim possidentur, quando sunt in manu & potestatè possessoris: honor verò atque fama possidentur, quando sunt in mente, & ore illorum, qui bene de homine opinantur & loquuntur: nec fama & honor possunt aliter possideri. Ad secundam difficultatem, vt respondeamus, dico primò, certum esse, quòd homo est dominus eius famæ, quæ suæ vitæ & meritis debetur. Nam cum homo sit do-
B minus suæ famæ, vt abundè supra probauimus, non videtur, quòd alicuius possit magis esse dominus, quàm illius, quæ suis meritis, & vitæ respondet, cùm hæc proprio labore & proprijs operibus fuerit acquisita. Dico secundò: Quòd quando homo habet eam famam, quæ eius vitæ & meritis non debetur, alij tamen tenentur habere bonam æstimationem de illo; ut quando quis, verbi gratia, occulte est iniquus, & inhonestus, exterius tamen & in ijs, quæ hominum oculis patent apparet probus honestus & religiosus, tunc ille vere habet dominium talis famæ; & qui illum ea priuaret teneretur ad restitutionem, Probatur: Nam, quamuis iste non mereatur bonam famam; alij tamen, qui debent iudi-
C care secundum ea, quæ exteriùs apparent, tenentur habere bonam æstimationem de illo: & sic contrarium facientes maximam ei irrogãt iniuriam. Dico tertio: Quando fama non debetur meritis nec alij tenentur habere bonam æstimationem de aliquo, etiàm si ille, apud alios bene audiat, non est dominus talis famæ. Verbi gratia, est aliquis concionator parum doctus, qui apud imperitam plebem obtinet magnam gratiam, reputaturque communiter bonus concionator, ille non est dominus talis famæ, nec qui illum ea priuat facit iniustitiam; quia cum ipse publice concionetur nullus tenetur habere bonam æstimationem de illo: & sic qui illum ea pri-
D uat propter bonum finem non facit ei iniuriam, nec tenetur ad restitutionem. Si autem id faceret ex inuidia peccaret quidem non tamen contra iustitiam: & sic non teneretur ad restitutionem.

1. Corollarium, quod sequitur cõtra Caietanum.

Habemus ergo, hominem esse dominum suæ famæ contra Caietanum, vt diximus in nostra conclusione. Ex qua nonnulla corollaria colligere licebit contraria illis, quæ ex opinione Caietani sequebantur. Primum corollarium est, quòd aliquem infamare seipsum etiam sine causa ex genere suo non est peccatum mortale. Probatur primò: Qui id facit non peccat contra iustitiam, quia iustitia est ad alterum, & non ad seipsum, vt docet Aristot. 5. Ethicor. nec contra charitatem proximi: quia, vt suppono, qui infamat seipsum nemini nocet: nec etiam pec-
E cat contra propriam charitatem: charitas enim, qua quis seipsum diligere tenetur, primò, & per se obligat ad bona spiritualia, & ad bona temporalia non obligat, nisi quatenus sunt necessaria ad bona spiritualia; cùm ergo fama propria inter bona temporalia connumeretur manifestè sequitur, quod qui seipsum infamat, etiam si sine causa id faciat, non peccat contra charitatem; & sic non peccat mortaliter. Et confirmatur: Prodigalitas ex genere suo non est peccatum mortale, sed veniale: qui enim prodige expendit diuitias, aut facultates (nisi illę necessariæ essent ad alendam familiam, vel ad subueniendum pauperibus in graui necessitate constitutis) non peccant mortaliter: sed qui seipsum sine causa infamat, solùm committit peccatum prodigalitatis; er-

go:

go: Dixi notanter (ex genere suo) nam si persona publica in dignitate, aut magistratu constituta seipsum de graui aliquo crimine infamaret, proculdubio peccaret mortaliter. Et ratio est: Quia cum ille propriam famam habeat alligatam dignitati, & muneri, quo fungitur, eius infamia necessariò vergit in scandalum, & perniciem aliorum; & sic quodammodo peccat contra iustitiam. Similiter etiam ille, qui seipsum, infamat de crimine hæresis, aut apostasiæ, vel de alijs grauissimis, & enormissimis peccatis, quanuis sit persona priuata poterit aliquando peccare mortaliter, vt docet Nauarro ex mente Soti, & aliorum in Manuali, cap. 18. num. 28. tunc, scilicet, quando ex alicuius infamia damnum animæ, aut vitæ propriæ, aut alienæ, aut honoris, aut bonorum alienorum sequitur. Animæ propriæ; vt quando indigens notabiliter fama ad fe honeste continendum eam prodigit. Animæ alienæ; vt qui pro iusto habitus hæreses, aut alia sua turpissima delicta detegit, quod est probabile fore causam, vt alij in eadem incidant. Vitæ propriæ, vt qui crimen aliquod detegit, ob quod eiusdem, aut alterius membri iacturam mereatur. Infamiæ alienæ; vt quando monachus, aut monialis seipsos infamant peccatis, quæ ipsorum ordini, aut monasterio notabilem inferunt infamiam. In quibus casibus dicit Nauarro, esse certum, quod est peccatum mortale seipsum infamare. Et ratio est: nam præiudicat is sibi, vel alteri in ijs, quæ iure renunciare non potest.

[Margin: Prælatus infamans se ipsum, peccat contra iustitiam.]

De illo autem, qui metu tormentorum se ipsum infamat confitendo crimen, quod non commisit, multi & graues Doctores tenent peccare mortaliter; ità, vt si ante mortem non reuocet, aut retractet talem confessionem, vitam non posse consequi æternam. Ita tenet expressè Abbas in c. ex parte. de sepulturis. & idem Abbas, & Felinus in cap. 1. de testibus cogendis. & Syluester verbo. detractio. quæstione. 3. & Palacios Rubeus. in titulo de iustitia, & iure regni Nauarræ. p. 3. §. 2. & in Repetitione de donationibus inter virum, & vxorem. §. 70. Nihilominus tamen ad huius rei explicationem dico primò, quòd metu tormentorum confiteri crimen, quod quis fecit, etiam si illud sit occultum nullum est peccatum. Quin potius Scotus in 4. dist. 15. q. 3. existimat id optime fieri, vt reus confitendo crimen, quod fecit, pœnam subeat pro illo à lege taxatam: est enim hęc pœna maximè satisfactoria pro culpa. Dico secundo, quòd metu tormentorum confiteri crimen, quod quis non fecit, si hoc non redundat in præiudicium aliorum, non est peccatum mortale. Ità tenent Soto, & alij Doctores citati contra Caietanum. Et probatur: Nam cùm ille sit dominus propriæ famæ, perdere illam pro vitandis tormentis, non potest esse peccatum mortale: sicut nec etiam est peccatum mortale perdere diuitias, aut alia bona temporalia pro eisdem tormentis vitandis: connumeratur enim fama inter bona temporalia. Dico tertio, quod si confessio delicti, quod quis non fecit, est causa occisionis eiusdē, tunc talis confessio est peccatum mortale. Verbi gratia: Accusatur quis falsò de aliquo crimine, nec sunt testes sufficientes ad condemnandum illum, sunt tamen sufficientes ad hoc, vt ei tortura adhibeatur, & si metu tormentorum confiteatur damnabitur ad mortem: dico esse peccatum mortale tale crimen confiteri; non quia seipsum infamat, cum propriæ famæ sit dominus, vt diximus: sed quia cōfitendo, quod non fecit, est sibi causa mortis, quod est peccatum mortale: Qui enim causam damni dat, ipsum damnum dedisse videtur. Et si hoc voluerunt dicere Abbas, & Felinus, & alij Doctores su-

[Margin: Quid si dicendum de eo qui metu tormentorum se infamat.]

A perius citati, verum affirmauerunt.

Sed restat nunc respondere ad argumenta, quæ supra fecimus pro opinione Caietani. Et primo ad illud ex Ecclesiastico. cap. 4. Curam habe de bono nomine, vbi custodes videntur homines instituti pro priæ famæ, & non dominij, respondetur, quòd ex illo loco solum colligitur præcepto charitatis teneri homines, habere curam proprij honoris, atque famæ: non tamen inde inferre licet, quòd contrarium delictum in persona priuata est contra iustitiam; qđ necessario esset dicendum, si non esset homo dominus suæ famæ. Et adde, quòd modus ille procurandi bonum nomen, est penitus, vt curam habeamus colendi virtutes, quas veluti vmbra sequitur honor, & fama, & sic in bonum virtutis poterit quisque, si opus est, ea tanquam verus illius dominus dispensare. Cui & consonat illud Prouerbiorum. 22. Melius est bonum nomen, quàm diuitiæ

[Margin: Ad argumenta Caietani.]

B multæ, ad bonum, scilicet, virtutis procurandum. Ad aliud ex D. August. in libro de bono viduitatis cap. 20. vbi reprehendit eos, qui propriam negligunt famam, respondetur, quòd eo præcise nos admonet, vt non simus propriæ famæ negligentes, ità, vt sine legitima causa illam despiciamus; maximè quādo, vel illa possumus reipublicæ inseruire, vel sine scandalo non possumus eam prodigere. Loquebatur enim quibusdam mulieribus, quæ cùm insigni sanctitatis loco haberentur in populo, moliebantur ipsæ humilitatis prætextu, sinistram de se suspicionem generare, vt vilius æstimarentur. Quòd D. Aug. reprehendit: non quia tales mulieres non essent pro-

[Margin: Explicatur D. August.]

C priæ famæ dñæ: sed quia eā sine scādalo, vel saltim sine peccato prodigalitatis prodigere nō poterāt. Ad aliud ex eodem D. August. lib. 1. de Ciuitate, cap. 20. vbi affirmat, illo præcepto; Non falsum testimoniū dices, prohiberi quemquam aduersum se falsò testari, sicut aduersus proximum; quemadmodum, et illo præcepto: Non occides, vna & proximi homicidiū, & proprium prohibetur: ex quo colligi videtur, q., sicut homicidium proprium est contra iustitiam: ità etiam & falsò testificari aduersum se; respondetur, sensum D. Aug. esse, quòd illo præcepto: Nō falsum testimonium dices, prohibentur homines non solùm aduersus alios, sed etiam aduersus seipsos falsum testimonium dicere: sicut & illo præcepto: Non occides, prohibentur non solùm alios, sed nec

D seipsos occidere. Non tamen inde infertur, quòd dicere falsum testimonium aduersum seipsum, est peccatum contra iustitiam: sed tantum quod est peccatum: Sicut nec ex illa præcisa forma præcepti: Nō occides, colligitur proprium homicidium esse contra iustitiam; sed esse peccatum. Et aliæ rationes sūt, vt dicemus, dubio sequenti, propter quas concludimus, homicidium proprium esse contra iustitiam. Et hęc dicta sint de ista difficultate.

Diximus supra hominis bona esse duplicia. Quædam extra hominem, vt diuitiæ, famæ, & honor;

E & de dominio istorum bonorum hactenus dictum est. Alia sunt bona in ipso homine. Et hæc quædam sunt corporis, vt salus, vita, & membra: & alia animæ, vt virtutes. Dicendum est modo breuiter de dominio bonorū corporis, dicturi posteà de dominio bonorum naturæ. Et sic est difficultas, vtrùm homo sit dominus bonorum corporalium, sicut est dominus suæ famæ, atque honoris. Pro cuius dubii explicatione aduertendum, quod bona corporalia sunt in duplici differentia. Quædam enim sunt, quæ suapte natura ordinantur ad vitæ conseruationem, et à quibus vita humana depēdet, vt salus, incolumitas mēbrorū, &c. Alia autem sunt, quæ ex natura sua non ordinantur ad vitæ conseruationem,

[Margin: Dubium de dominio bonorum corporis.]

[Margin: Bona corporalia in duplici differentia.]

Certa in hac difficultate.

nec ab ipsis vita dependet, vt pulchritudo, &c. Et A quidem de istis bonis corporalibus, à quibus vita non dependet, certum est, quòd est propriè homo illorum dominus, cùm possit illa dispensare, sicut dispensat de pecunijs, & de alijs bonis temporalibus. Similiter etiam est certum, quòd habet homo dominium proprij corporis, quantum ad aliquos ipsius vsus. Nam, cùm dicat Paulus 1. ad Corinth. capitulo septimo. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir: manifestè sequitur, quòd ipsa prius habebat potestatem in proprium corpus, quantum ad actum matrimonialem; alioqui non potuisset illam transferre in virum, cùm nemò possit in alterum transferre, quod ipse non habet. Et eadem ratio est de alijs actibus corporalibus, vt ambulatio, B &c. Ex quo infertur, quòd, si quis impediat hominem ab ambulando, vel operando, ligando eius pedes aut manus, faceret ei iniuriã, quia auferret ab eo vsus membrorum, quorum plenè atque perfectè est dominus. Itaque hæc certa sunt.

Præcipua difficultatis.
1. argumentum.

Sed dubium est, vtrùm propriæ vitæ atque aliorum bonorum corporalium, quæ necessaria sunt ad vitæ conseruationem, habeat homo plenum, atque perfectum dominium? Et pro parte affirmatiua argumentor in hunc modum: Potest homo propriam vitam perdere pro amico, vt sæpe diximus in superioribus: ergo habet illius plenum, atque perfectum dominium. Probo consequentiam: Nam nullus potest rem alienam pro altero exponere. Et confir- C matur ex illo Ecclesiast. capitulo 15. Deus ab initio constituit hominem, & reliquit eum in manu consilij sui: relinquere enim in manu consilij sui nihil aliud esse videtur, quàm facere eum sui atque propriæ vitæ dominum.

2. argumentum.

Item secundo: Propter vnumquodque tale, & illud magis, vt dicit Aristotel. libr. 1. Posteriorum: sed homo est dominus reliquorum bonorum temporalium, propter vitam vt cõmuniter dicunt Theologi: ergo multo magis est dominus vitæ.

1. cõclusio. Homo non est propriè dominus vitæ, nec membrorum.

His tamen non obstantibus ad explicationem difficultatis sit prima conclusio. Homo nec membrorum, nec vitæ corporalis est propriè dominus. Ex quo infertur, quòd nec membra, nec vitam cor- D poralem potest pretio vendere, aut illa pro pecunijs commutare. Primum probatur ex lege, liber homo, ff. ad legem Aquiliam. vbi expressè dicitur, neminem esse dominum suorum membrorum. Et D. Paulus, ad Galat. 4. inquit: Testimonium vobis perhibeo, quod si fieri posset oculos vestros vobis eruissetis, & mihi tradidissetis: quibus verbis apertè significat, nullum hominem habere potestatem suos oculos tradendi, & sic nec habere dominium illorum. Item in capitulo contingit, de sententia excommunicationis. dicit summus Pontifex: quòd qui percutit clericum etiam volentem incidit in excommunicationem canonis, si quis suadente diabolo. Et reddit rationem: Quia licet illa percussio E non sit violenta, est tamen iniuriosa. Ex quo loco sic colligo argumentum: Si clericus haberet dominium sui corporis, eius percussio voluntaria non esset iniuriosa, sicut nec ablatio pallij à sciente, & volente est iniuriosà: quia homo est dominus proprij pallij: cum ergo summus Pontifex dicat, quòd percussio clerici voluntaria adhuc est illi iniuriosa, aperte videtur significare, eum non habere proprij corporis dominium. Quòd autem, nec etiam habeat homo dominium propriæ vitæ, præterquam, quòd conuincitur ex scriptura; dicitur enim Sapien. 16. Tu es Domine, qui vitæ, & mortis habes imperium: & Deuteronomij capitulo. 22. Ego occidam, & ego viuere faciam; probatur aperta ratio- A ne: ille est dominus vniuscuiusque rei, qui citra iniuriam, quam cuipiam irroget, potest ea pro sua voluntate vti, etiam vsque ad illius dispendium, vt diximus explicantes diffinitionem dominij: sed homo nullam ob causam, nec aliquo co ore potest seipsum interficere, lege iustitiæ id vetante: ergo homo non est dominus propriæ vitæ. Dixi notanter (lege iustitiæ id vetante) Nam quamuis lex charitatis, qua quis seipsum, & sua diligere tenetur, prohibeat ne quis bona sua exteriora absque aliquo fructu dilapidet, quorum tamen est dominus, non tamen est aliqua lex iustitiæ, quæ id prohibeat: & ideò citra iniuriam potest talia bona effundere, tanquàm verus illorum dominus. Similiter pupillus prohibe- B tur alienare bona, quorum est dominus, non tamen lege iustitiæ. Secus autem est de vita: nam lege iustitiæ prohibetur homo seipsum occidere, sicut & interficere alios. Ex quo conuincitur non esse magis dominum propriæ vitæ, quàm alterius.

Obiectio.

Si quis autem quærat: Vnde nam conuincitur præceptum illud, ne se homo interficiat, esse præceptum iustitiæ prohibens rem alienam auferre, & non esse iussionem charitatis, similem illi, qua quis prohibetur, ne bona sua exteriora per prodigalitatem consumat;

Responsio.

dico nullam aliam posse rationem assignari, nisi eam, quæ est fons, & origo nostræ conclusionis. Nam cum vita sit fundamentum bonorum omnium temporalium, quam homo C non per se acquirit, sed Dei beneficio, & parentum opera recepit: conueniens fuit vt illius dominium ei non concederetur, sed Deus illud penes se retineret. Tandem probatur conclusio: Nec ius naturale, nec diuinum, nec humanum concedunt homini dominium propriæ vitæ: ergo homo non est dominus illius. Consequentia est nota: Nam, vt diximus in superioribus, nullum est dominium, quod aliquo iure non fuerit introductum: antecedens autem probatur quo ad singulas partes. Et primum, quòd ius naturale non concedat homini dominium suæ vitæ, est res manifesta: Nam cum primus omnium appetitum naturalium sit ille, quo vnaquæque res appetit se in suo esse conseruari, iux- D ta illud; Pellem pro pelle dabit homo, & cuncta quæ possidet pro anima sua: ex quo factum fuit, vt nulli rei natura tribuerit qualitates seu instrumenta, quibus suam corruptionem intendat, sed illa, quibus se conseruet, vt igni calorem, & aquæ frigiditatem, & alijs animantibus suas debitas qualitates, manifestè sequitur, nunquam ius naturæ permisisse homini se interficere: atque adeo, nec tribuisse ei vitæ dominium. Quòd autem, nec etiam illud tribuat ius diuinum, probatur: Nam nunquam ius diuinum concedit aliquid, quod sit contra ius naturæ. De iure autem humano, est res clarissima: eo vel maximè, quòd sunt innumeræ leges positiuæ, quibus grauissimis pœnis afficiuntur illi, qui seipsos E interficiunt. Ex quo infertur, eodem modo peccare contra iustitiam qui se interficit, sicut qui interficit alios: quod & affirmat Aristoteles lib. quinto Ethicorum, capitulo 10. de qua re est videndus D. Tho. super illum locum, lectione. 17. & D. August. lib. 1. de Ciuitat. cap. 20.

2. cõclusio. Respublica nec princeps habet dominium vitæ subditorũ.

Secunda conclusio: Respublica, aut princeps, nõ habet dñium vitæ suorũ subditorũ. Probatur efficacissima ratione. Si respublica, aut princeps haberet dominium vitæ suorũ ciuium, sequeretur, quòd etiã si illos absque aliqua prorsus causa interficeret, non teneretur ad restitutionem; sicut nec ille, qui prodigè consumit bona temporalia, tenetur aliquid restituere; quia est illorum bonorum dominus: consequens autem est absurdum, & cõtra communem

Doctorum ſententiam: ergo. Nec obſtat, quòd princeps interficit nocentes, aut etiam in bello exponit manifeſto periculo mortis vitam ſuorum: Nam ex primo ſolùm ſequitur, quod eſt iudex, & ſic poteſt pro delicto punire. Ex ſecundo autem conuincitur, quòd eſt reipublicæ cuſtos, & ſic poteſt pro conſeruatione totius vitam eorum, qui ſunt partes, exponere. Quando autem Ariſtotel. lib. quinto Ethicor. capitulo 11. affirmat, quòd qui ſe, aut alterum interficit, facit iniuriam reipublicæ, non ideò dicit, quia vitæ dominium ſit penes rempublicam: ſed quia cùm reſpublica ſit, cui cuſtodia atq; tutela vitæ ciuium eſt commiſſa, ipſa ſola eſt, quæ iure poteſt homines vita priuare.

3. cõcluſio. Deus eſt qui habet vitæ dominium.

Tertia concluſio: Solus Deus eſt, qui vitæ humanæ habet abſolutum dominium, ità, vt non ſolum tanquam iudex puniendo, vel tanquam cuſtos defendendo, ſed etiam abſolutè tanquam humanæ vitæ autor poteſt homines interficere. Probatur ex illo Sapient. 16. Tu es Domine, qui vitæ, & mortis habes imperium: Vbi non loquitur de poteſtate ac dominio vniuerſali, quod Deus habet in omnia: tunc enim tantundem eſſet dicere, quod Deus habet poteſtatem vitæ, & mortis, ac dicere quod habet poteſtatem piſcium maris, & volatilium cœli, &c. quod non eſt dicendum: ſed loquitur de peculiari quædam poteſtate, quam ſibi Dominus ſupra vitam humanam reſeruauit. Et ratio eſt: Nam cum vita humana nullo noſtro labore acquiratur, ſed ſolo diuino munere ſit conceſſa, ratio poſtulare videtur, vt eius dominium penes ſolùm Deum reſeruetur. Sed eſt aduertendum, quòd quamuis Deus habeat huiuſmodi plenum dominium ſupra vitam humanam, quo, eo modo poteſt homines interficere quo quiſque poteſt occidere proprium iumentum, nunquam tamen illo vſque adhuc, nec in vitam noſtram, nec in reliqua bona pro ſua miſericordia eſt vſus. Et ſic quando præcepit Hebręis, vt Aegyptios ſpoliarent, iuſto id iudicio factum fuiſſe, eſt dicendum, ut ea, ſcilicet, ratione Hebræi debitam mercedem acciperent pro ſeruitio luti, & lateris. Et quando Oſeæ præcipit, vt ex meretrice filios tolleret, quod tanquam corporum dominus poterat, credendum eſt, prophetam illam primum duxiſſe in vxorem, vt ſic etiam eam iure humano cognoſceret. Et ſi Abrahæ tanquam vitæ dominus præcipit, vt filium ſuum in ſacrificium immolaret, id tamen poſteà non permiſit. Et quando Exodi. cap. 32. præcipit per Moyſen, vt vnuſquiſq; occideret fratrem ſuum; id fecit tanquam vindex conflati vituli. Ex quo infertur, contra rationem naturalem eſſe, affirmare, quòd princeps, ità eſt dominus ſuorum ſubditorum, vt poſſit illos pro ſua voluntate abſque aliqua cauſa occidere, quod multò ex Barbarorum principibus affirmarunt.

Sed reſtat nunc reſpondere ad argumentum in

Ad 1. arg.

principio facta. Vnde ad primum, conceſſo antecedenti, negatur conſequentia. Et ratio eſt: Nam mortem oppetere pro amico, non eſt ſeipſum occidere, aut ſua vita vti, ac ſi eſſet illius dominus, ſed eſt anteponere opus virtutis vitę corporali, quod naturalis ratio dictat eſſe faciendum. Ad confirmationem ex Eccleſiaſtico, reſpondetur, quòd ideò dicitur dominus reliquiſſe hominem in manu conſilij ſui, quia fecit illum dominum ſuarum actionum. Nec ex hoc infertur, ꝙ ſit dominus vitæ.

Ad 2. arg.

Ad aliud, quod deſumitur ex Ariſtotele, dicente; ꝑ vnumquodque tale, & illud magis; reſpondetur; commune illud axioma Philoſophorum non aptè ad rem pręſentem accõmodari. Ex eo enim, ꝙ ſimus

A rerum domini propter ſuſtẽtandam vitam, nõ ſequitur, quòd ſimus domini vitæ, ſed ſolum cuſtodes; ſicut nec ex eo, ꝙ ſumus domini actionum noſtrarum propter comparandam amicitiam Dei: ſequitur, ꝙ ſumus diuinæ amicitiæ domini. Qualiter autem dictum illud Ariſtotelis ſit intelligendum explicant Doctores in Logica.

Dubium de dominio bonorum ſpiritualium. Primum argumentum ꝓ parte negatiua.

Eſt aliud dubium, vtrùm bonorum ſpiritualium, vt gratiæ, charitatis, atque fidei homo ſit dominus. Et pro parte negatiua argumentor in hunc modũ: Vita ſpiritualis eſt longè præſtantior vita corporali; nec minori beneficio, & gratia Dei nobis conceditur, quàm vita corporalis: ergo ſicut homo non eſt dominus vitæ corporalis, ſed Deus ſibi illam reſeruauit: ità etiam nec eſt dominus vitæ ſpiritualis, aut B eorum, quæ neceſſaria ſunt ad illius conſeruationẽ, qualia ſunt fides, ſpes, charitas.

Concluſio.

Hoc tamen non obſtante ſit concluſio. Quòd homo eſt dominus bonorum ſuorum ſpiritualium. Ita tenet Cano in relectione de pœnitentia, part. quarta in reſponſione ad ſecundum argumentum. Et probatur primò ex illo Eccleſiaſtici decimo quinto. Ante hominem vita, & mors, bonum, & malum; quòd placuerit ei dabitur illi: quoniam multa ſapientia Dei, & fortis in potentia, &c. Item ratione ſic argumentor: Superius probauimus, hominem habere dominium bonorum ſuorum temporalium, & propriæ famæ, quia hæc omnia propria vniuſcuiuſque induſtria atq; labore comparantur; ſed etiam bona ſpiritualia acquiruntur proprio labore, & ꝓpria C diligentia: ergo ſimiliter iſtorũ homo eſt dominus.

Explicatur obiectio q̃ poteſt fieri.

Nec obſtat, ſi dicatur, quòd homo acquirit bona ſpiritualia adiutus ſupernaturali auxilio Dei: quia ſicut acquiſitio bonorum ſupernaturalium non poteſt eſſe ſine auxilio ſpeciali, & ſupernaturali: ita etiam nec acquiſitio bonorum temporalium poteſt eſſe ſine generali Dei auxilio. Ex quo fit, vt ſicut hoc non impedit, quominus homo ſit dominus bonorũ temporalium: ità etiam nec illud impediet, quominus ſit dominus bonorum ſpiritualium. Item ex eo, ꝙ homo nõ eſt dominus propriæ vitæ, ſi committit furtum, aut fornicationem cum periculo ſuæ vitæ, peccat duplex peccatum: vnum contra præceptum, de non furando, aut fornicando: & alterum contra D præceptum, de non occidendo: quia qui ſe exponit probabili periculo peccandi mortaliter, peccat mortaliter: ſed qui tranſgreditur aliquod præceptum diuinum, certum eſt illum amittere gratiam, atq; charitatem, nõ tamen committit duplex peccatum, ſed vnum tantum, illud, ſcilicet, quod eſt contra præceptum violatum: nec huius rei alia poteſt aſſignari ratio, niſi, quòd homo eſt dominus bonorum ſuorum ſpiritualium: ergo ita eſt affirmandum. Præterea: Volenti ſe occidere corporaliter quiſque priuatus homo poteſt vim inferre, cogereq; vel inuitum, ne ſe occidat, quam violentiam non licet inferre volẽti ſe interficere ſpiritualiter, niſi ille, qui infert ſit ſuperior, vt omnes Theologi fatentur: ſed huius diffe- E rentiæ nulla alia ſufficiens cauſa poteſt aſſignari, niſi quòd vitæ ſuæ corporalis nemo eſt dominus; ex quo fit, vt ſicut volenti alium occidere vim inferre quilibet poteſt, vt impediat; ita & ſeipſum interimere volenti: at verò vitæ ſuæ ſpiritualis vnuſquiſque eſt dominus, ex quo prouenit, vt iniuriam facias, ſi vim attuleris, non aliter, ac ſi domino pecuniarum pecunias ſuas etiam prodigè conſumenti manus ad impediendum iniicias violentas: ergo homo eſt dominus bonorum ſuorum ſpiritualium. Et confirmari poteſt hæc ſententia ex D. Tho. infra quæſtione ſexageſima quarta, articulo quinto, ad tertium, vbi dicit, quod homo conſtituitur do-

A minus sui ipsius per liberum arbitrium; & sic licitè potest dispensare de seipso quantum ad ea, quæ subsunt libero arbitrio. Certum est autem, quòd bona spiritualia subiacent libero hominis arbitrio. Est tamen aduertendum, quòd bona spiritualia sunt in duplici differentia. Quædam enim sunt, quæ Deus in nobis sine nobis operatur, vt habitus supernaturales, & gratia, & etiam auxilium supernaturale Dei. Et hæc bona non sunt tam propriè nostra, nec sumus ita domini illorum, sicut bonorum temporalium, quia sunt opus Dei, & non nostrum. Alia bona supernaturalia sunt, quæ nos ipsi cum auxilio supernaturali Dei operamur, vt actus fidei, charitatis, & denique omnia opera meritoria. Et B istorum bonorum spiritualium, quia propria industria, & proprio labore acquiruntur propriissime dicimur domini. Quamuis etiam priorum bonorum est homo dominus, quantum ad illud, quod est, non committere nouum peccatum iniustitiæ in illorum amissione, vt paulò ante dicebam.

Ad argumentum in contrarium. Et ad argumentum in contrarium factum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Non enim ex præstantia rei sed ex potestate, quam quis habet supra illam, ratio dominij debet desumi: & certum est, quod maiorem potestatem habet homo supra vitam spiritualem, quàm supra vitam corporale, vt ex dictis patet.

Explicatis iam à nobis tribus ex quinque, quæ C proposuimus agere de dominio, nempe, quid sit dominium, & quis habeat dominium, & quod sit eius obiectum; consequens est, vt dicimus de distinctione dominij, quando, scilicet, incepit dominiorum distinctio, quod erat quarto loco à nobis propositum. *Dubium.* Ad cuius declarationem est prima difficultas. Vtrùm conueniens fuerit fieri dominiorum distinctionem? Et pro parte negatiuâ arguitur primò ex Clemente Papa in quadam sua Epistola, quæ refertur 12. quæstione 2. capitulo dilectissimis. *1. argumentum.* Vbi dicitur: Communis vsus omnium, quæ sunt in hoc mundo, omnibus hominibus esse debuit; sed per iniquitatem alius hoc dixit esse suum, & alius istud: & sic inter mortales facta est di- D uisio: non autem potest esse, vt quod per iniquitatem fuit introductum, aliqua ratione fuerit conueniens: ergo est dicendum, quod dominorum distinctio non fuit conueniens.

Ad 2. argumentum. Secundo: Iure naturali omnia sunt communia, vt constat ex D. Isidoro lib. 5. Etymologiarum, & refertur distinct. 1. cap. ius naturale. ergo dominiorum distinctio non potuit esse conueniens. Probo consequentiam: Nam id, quod est contra ius naturale, ex necessitate, debet esse iniustum, & iniquũ, & sic nulla ratione conueniens.

Confirmatio. Et confirmatur: Contra rationem naturalem esse videtur, quòd quis absque sua culpa priuetur re, ad quam habet ius: sed ante rerum diuisionem qui- E libet iure poterat omnibus rebus vti; quibus iam facta diuisione, & rerum appropriatione, licitè vti non potest; & hoc absque sua culpa: ergo dominiorum distinctio fuit iniusta; atque ex cõsequenti non conueniens.

Sententia Platonis de rerum diuisione. Pro explicatione huius difficultatis aduertẽdum est, quòd Plato in Timæo sub nomine Socratis, enixè intendit probare, conuenientissimum esse, quòd talis inter homines respublica institueretur, vt omnia inter ciues non solum possessiones, verum vxores, atque nati essent communes. Præcipuum huius sententiæ fundamentum erat, vt autor est Arist. lib. 2. Politicorum statim in principio, quia supponebat Plato pro certo, optimum esse ciuitati, si sit maximè vnita, atque pacifica: sicut enim discordijs, & litibus dissipatur, sic vnitate, & pace seruatur: & videmus, quòd inter ciues maiori ex parte lites, atque discordiæ fiunt propter proprios filios, & vxores, & possessiones; quæ cessarent istis communibus existentibus.

In hoc tamen sit prima conclusio. Quòd vxores in communi possiderentur, in nullo statu fuit conueniens. *1. cõclusio.* Hanc ponit Aristot. libro secundo Polític. capitulo secundo, & tertio. Et probatur ex multis incommodis, quæ ex tali communitate sequerentur, quæ referuntur, & explicantur à Iabelln supra librum secundum Politicorum. tractatu. 1. quæstione prima.

Secunda conclusio: Quòd in statu innocentiæ res in communi possiderentur, erat valde conueniens. *2. cõclusio.* Probatur: Nam tunc nulla esset inter homines auiditas, ipsaque terra, vel inculta, sua sponte fructus tulisset, vel perparua indiguisset cultura, quam refugisset nemo; ex quo fieret, vt nullum esset periculum, aut quòd fructus terræ deficerent, aut quòd vlla inter homines oriretur discordia. Quod & olfecisse videtur Poeta Ethnicus, dum dixit: Ipsa quoque immunis rastroque intacta nec vllis, saucia ta vomeribus per se dabat omnia tellus; contentique ciuis nullo cogente creatis, &c.

Tertia conclusio: In statu naturæ lapsæ, & post peccatum, non solùm fuit conueniens, sed & necessarium, vt rerum diuisio fieret. *3. cõclusio.* Hanc ponit Aristoteles loco citato. Et probatur: Vno è tribus modis potest intelligi communitas possessionum. Primus est, quòd fundi sint proprij, fructus verò communes. Secundus, quòd agri sint communes, & fructus diuisi. Et tertius, quòd tam agri, quàm fructus sint communes: sed nullus horum est conueniens: ergo. Probo minorem. Et primò, quòd non sit conueniens agros esse proprios, & fructus communes; Quia sic daretur ansa discordijs cum labores essent impares (qui enim plures possessiones haberet plus laboraret) & tamen si fructus æqualiter vnicuique pro cuiusque necessitate obueniret, quod nullus æquo animo ferret; sed quisque tantò plus fructuum vellet percipere, quantò plus hausit laboris. Quòd autem nec etiam sit conueniens, quòd agri sint communes, & fructus proprij, probatur: Quia sic daretur hominibus occasio ignauiæ, atque socordiæ singulis ad propria ardentissimis existentibus, ad communia autem desibus, & languentibus; & idem sequeretur incommodum, si fructus & fundi essent communes. *Cõmoda ex rerum diuisione orta.* Item probatur cõclusio ex multis commodis, quæ ex diuisione possessionũ, & fructuum inter ciues sequuntur, vt autor est Arist. loco citato. Primũ est, quòd seruatur pax, & concordia inter homines. Dum enim plures vnum curant, communiter oriuntur iurgia atq; litigia, vno volente, vt vno modo fiat, altero, aliter. Secundũ, quòd possessiones fiunt magis fructuosæ; quilibet enim naturaliter magis insistit circa proprium, quàm circa commune. Nã quòd commune est nullius esse reputatur, & sic negligentius curatur. Tertium, quòd conseruatur delectatio, quam quisque naturaliter in seipso, & in suo proprio bono habet. Sicut enim quilibet naturaliter amat seipsum, et seipso delectatur, nec hoc est malũ, nec vanum, modo amet se, & delectetur, vt decet, vt dicit Aristoteles libro nono Ethicorum: sic etiam naturaliter amat, & gaudet bonis proprijs, tam quam medijs deseruientibus suæ conseruationi. Hanc autem naturalem delectationem aufert qui bonorum communitatem constituit. Parum enim amatur, paruumque gaudium affert bonum, quod in dominio amantis non continetur, & tale est bonum commune. Quartum commodum est, quòd

facta

facta rerum diuisione conseruatur liberalitas inter ciues. Quemadmodum enim concessa vxorum communitate, tolleretur temperantiæ virtus, quæ potissimum consistit in eo, quòd quisque ab alieno toro abstineat: sic etiam concessa possessionum communitate, tolleretur virtus liberalitatis, non infimum in republica locum tenens. Nam qui proprium non habet, liberalis esse non potest; cum non sit actus liberalitatis conferre alteri communia, sed propria: sicut nec est opus eleemosynæ, nisi de proprio. Possumus tandem probare nostram conclusionem ex debito ordine in republica seruando. Nam necessarij sunt in republica diuersi ordines, diuersæque classes hominum, ipso etiam Platone consentiente. Qui tres hominum ordines constituebat, scilicet agricolarum, quibus etiam connumerantur opifices, & custodum, hoc est, militum, ac nobilium reipublicæ nitelæ adscriptorum, & legum prudentium, hoc est eorum, qui ius dicunt. Sed isti esse non possunt sine rerum diuisione: si enim omnia essent communia, quisque recusaret agricolarum onus, ad aliaque maiora officia anhelaret: & præterea imminente bello, nisi propria essent statuta præmia, nullus vellet se periculo exponere: & denique quotquot possent ad gubernacula aspirarent: ergo conuenientissimum fuit, ut rerum diuisio fieret. Sed est aduertendum, nullum esse inconueniens, vt dicit Aristoteles libro secundo Politicorum, quòd cum diuisione facultatum communicatio etiam in multis inter ciues obseruetur, vt inter amicos ad conseruandam vniuersalem beneuolentiam. Quæ communicatio introducta fuit in Lacedæmonia, vbi seruis, & equis, & canibus, & vehiculis, puta, curribus, & plaustris vicissim vtebantur, tanquam si forent vniuscuiusque. Et in Creta legislator instituit quædam communia, scilicet, publica conuiuia temporibus determinatis celebranda, vt inter ciues maior familiaritas existeret. Imo etiam & nunc inueniuntur plura apud homines, quorum dominia non sunt diuisa, vt aer, cælum, elementa, pisces, & aues, &c.

Necessarius in republica diuersus ordo hominum.

4. cõclusio.

Quarta conclusio: Dicere, quòd post naturam lapsam non fuit licitum rerum dominia distinguere, est aperta hæresis. Probatur primò ex Concilio Constantiensi, vbi contrarium huius diffinitur contra Ioannem Hus, qui dicebat nulla ratione esse licitum, quod clerici aliquid in particulari possideant. Et ex Diuo Augustino in libro de hæresi, capit. quadragesimo, quo loco disputat contra quosdam hæreticos Apostolicos nominatos, ea solum ratione, quòd affirmarent non esse licitum Christianis aliquid proprium possidere. Præcipuum huius hæresis fundamentum desumebatur ex illo Lucæ capite decimo quarto. Nisi quis renuntiauerit omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus; cum tamen Christus ibi non realem renuntiationem, sed solum affectum prohibeat. Sic enim Christiani debent esse affecti erga res exteriores, vt sint parati omnia relinquere, si id postulet salus animæ. Nonnulli dicunt illis verbis contineri solum consilium, & non præceptum. Sed hoc verum esse non potest: nam illa forma verborum, nisi quis renunciauerit, &c. manifestè continet vim præcepti, sicut & illa: Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis; & illa: Nisi quis renatus fuerit, &c. & illa: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, &c. Potest præterea probari nostra conclusio ex illo Matth. cap. 19. Si vis ad vitam ingredi serua mandata: si vis perfectus esse, vade, & vende omnia, quæ habes, & da pauperibus. Quibus verbis apertè significat Christus sine rerum abdicatione posse hominẽ Christianum vitam æternam possidere.

Ad. 1. arg.

Et ad primum argumentum in contrarium factum, quod desumitur ex Clemente, & refertur 12. quæstio. 2. capit. dilectiss. glossa super illum locum interpretatur per iniquitatem, idest, per consuetudinem iure gentium introductam, quæ repugnat iuri naturæ. Sed hæc expositio est stulta: nam quod iuri naturali repugnat, nec ius gentium, nec lex appellari potest. Quocirca hac interpretatione omissa, dico, quod Clemens ibi loquitur non de dominio, & proprietate rerum; sed de vsu, qui, vt supra diximus, cum necessitas postulat, debet esse communis. Per iniquitatem autem, atque peccatum fit, vt quis indigentiam patiatur, vno dicente, hoc esse suum, & altero, istud. Vel secundo respondetur, quòd Clemens non dicit rerum diuisionem esse illicitam, sed quod fuit orta ex peccato naturæ; quod libenter concedimus: nam, si homines non peccassent, nunquam dominiorum distinctio fieret. Naturalis enim ratio dictabat, vt omnia in communi possiderentur eo tempore, quo nec agri indiguissent cultura, nec in rebus diuidendis aliqua potuisset esse inæqualitas propter hominum innocentiã.

Ad 2. argumentũ.

Sententia Scoti.

Ad secundum argumentum Scotus, in quarto, distin. 15. quæstio. secunda, conclusione sexta, & Gabriel eadem distinct. quæstio. secunda, dicunt communitatem rerum fuisse de iure naturali ante lapsum, tunc enim erat præceptum, vt omnia in communi possiderentur. Cæterum post peccatum præceptum illud fuit reuocatum; & sic appropriatio rerum contra nullum præceptum naturale est, quod nunc existat. Sed hæc solutio Scoti est apertè falsa. Primò: Quia ius naturale est omnino immutabile, vt habetur expresse in capitulo. non est peccatum. distin. sexta, vbi ex eo, quòd ius naturale ab exordio rationalis creaturæ incipiens, immobile manet, ostenditur præcepta moralia, nempe. Non furtum facies. Non occides, &c. perpetuam habere immutabilitatem. Et in capitulo hæc quæst. distinctione quinta, etiam dicitur, quòd ius naturale non variatur tempore, sed immobile semper manet. Si ergo rerum communitas in statu innocentiæ iure naturali esset præcepta, vt affirmat Scotus, manifestè sequitur, quòd etiam nunc perseueraret; quod est apertè falsum. Item: Si fuisset præceptum naturale de rerum communitate, aut illud esset vniuersale obligans pro omni statu, aut particulare obligans solum pro statu innocentiæ. Primum dici non potest: quia sic rerum proprietas etiã nunc esset illicita, & præcepto iuris naturalis cõtraria; quod non solum falsum, sed & hæreticum esse diximus in quarta conclusione. Si autem dicatur secundum, sequitur non fuisse necessarium, quòd præceptum illud in statu naturæ lapsæ reuocaretur; si quidem erat particulare obligans solum pro statu innocentiæ: & sic sententia Scoti secum continet repugnantiam. Præterea: Si præceptum illud iuris naturalis fuit reuocatum; aut fuit reuocatum autoritate diuina, aut humana: non diuina; quia, ut dicit D. Augustinus tractat. sexto, super Ioannem, & habetur in capitulo quo iure, distinctione octaua, ius diuinum in diuinis scripturis habetur; nullibi autem in diuinis literis illius præcepti iuris naturalis reuocatio habetur; & sic non potest dici, quòd fuit reuocatum diuina autoritate: Nec etiam humana: Quia, quòd autoritate superioris sancitum, & institutum est, per inferiorem reuocari, aut retractari non potest. Quocirca hac solutione omissa, alij aliter respondent cum Alexandro de Ales, tertia parte, quæstione vigesima sep-

Impugnat Scotus.

D. August.

Sententia Alexandri.

tima, membro. 4. dicentes, quòd lex illa, qua rerum A communitas præcipiebatur, appellanda eſt naturalis, ſi intelligatur inſtituta ſolum pro ſtatu innocentiæ: cæterũ mutato ſtatu, ipſa quoque lex amiſſa eſt. Itaque ſenſus huius ſolutionis eſt, quòd in ſtatu naturæ integræ, erat præceptum iuris naturalis de conſeruanda rerum communitate: quod, quia erat particulare pro illo ſtatu tantum, adueniente peccato ceſſauit: & ſic rerum proprietas nunc contra nullũ

Impugnat. Alexãder. præceptum naturale eſt. Sed nec hæc ſolutio mihi ſatis probatur: tum, quia, vt paulò ante dicebam, id, qđ eſt de iure naturæ, ſemper & pro omni ſtatu inuariabile manet: tum etiam, quia, licèt in ſtatu naturæ integræ hominibus eſſet vtile, res in communi poſſidere; non tamen putò fuiſſe aliquam legem taliter B illos obligantem, vt qui poſſiderent aliquid propriũ, facerent contra ius naturæ.

Vera ſolutio argumẽti. Vnde aliter ad argumentum reſpondeo, quod quamuis nullum vnquam fuerit iuris naturalis præceptum, quo rerum communitas præcipiatur; alioqui diuiſio dominiorum etiam nunc eſſet illicita, quod eſt apertè falſum: adhuc tamen communitas rerum dicitur eſſe de iure naturali, non poſitiuè, ſed negatiuè. Pro quo eſt notandum, quòd, vt colligitur ex Diuo Thoma, infra quæſtione ſexageſima ſexta, articulo ſecundo, ad primum: dupliciter aliquid poteſt dici de iure naturali.

Dupliciter aliquid dicitur de iure naturali. Vno modo poſitiue: quale eſt illud, quod ratio naturalis dictat faciendum C eſſe, aut non faciendum; vt quod diſtinctè præcipit, aut prohibet: alio modo negatiuè: & eſt illud, quod ex dictamine rationis nec præcipitur, nec prohibetur; ſed neutro modo ſe habet. Hoc ſuppoſito dico, quòd communitas rerum eſt de iure naturali, non poſitiuè: ratio enim naturalis non dictat, aut præcipit, vt res in communi poſſideantur, ſed negatiuè, ea, ſcilicet, ratione, quia ſecũdum ius naturale poſſeſſionum diſtinctio non eſt facta: & ſic rerum proprietas non eſt contra ius naturæ: ſed magis ipſi iuri naturali ſuperadditur per adinuentionem humanæ rationis, vt dicit D. Thom. loco citato. Vel ſecundo reſpondetur, diſtinguendo inter dominium & vſum, quòd quamuis res quantum ad dominiũ D ex lege naturæ non ſint communes, ſunt tamen communes, quantum ad vſum; quæ communitas adhuc manet in caſu extremæ neceſſitatis, in quo quilibet quibuſcunque rebus, etiam quantum ad dominium alienis pro ſua voluntate licitè vti poteſt: quod ſatis eſt ad hoc, vt res ex lege naturæ communes dicantur.

Ad confirmationem. Ad confirmationem reſpondetur, quòd quamuis verum ſit, quòd ante dominiorum diuiſionem quilibet habebat ius vtendi quibuſcunque rebus, tamẽ poſtquam facta eſt diuiſio, ſolum poteſt vti illis, quæ in proprio dominio continentur. Nec hoc eſt priuati re, ad quam habebat ius ſine culpa ſua, ſed eſt exercere diuiſionem, quæ multis & rationabilibus de cauſis facta eſt, ut diximus in tertia concluſione. E

Impugnatur ſententia Platonis & eius fundamentum deſtruitur. Ad fundamentum Platonis reſpondetur, ex mente Ariſtot. lib. 2 Polit. illud non conuincere. Tum, quia primum eius principium, nempe, optimum eſt ciuitati, quod ſit maximè vnita, vel maximè vna, eſt apertè falſum. Nam cùm ciuitas ſit communitas, & communitas ſit multitudo, & multitudo repugnet vnitati, non poteſt fieri, quod optimum illius abſolutè ſit vnitas, hoc enim eſſet deſtruere ciuitatem. Sed dices, Platonem non loqui de vnitate oppoſita multitudini abſolutè, ſed de oppoſita multitudini hominum diuerſarum conditionum, quales ſunt, diues, & pauper, nobilis & ruſticus, &c. hæc n. diſſimilitudo eſt, quæ parit lites, & inuidias, ſoluitque vnitatem ciuitatis; & ſic optimum eſt ciuitati, eſſe

A vnam, & indiuiſam. Sed contra hoc argumentatur Ariſtoteles tripliciter, & probat, melius eſſe ciuitati, ſi ſit in ea multitudo diſſimilium hominum, quàm tantum ſimilium. Primò: Nam ciuitas non eſt, ſicut exercitus, nec ſicut multitudo ordinata ad trahendum aliquod pondus, in quibus ſimilitudo congregatorum melior eſt: milites enim, quantò magis ſimiles tantò magis ad victoriam intendunt: & trahentes pondus, quantò ſimiliores tantò fortiores ſunt: ſed eſt ciuitas, veluti quoddam totum perfectum: videmus autem in naturalibus, & artificialibus, quòd totum perfectum conſtat ex partibus diſſimilibus, vt corpus animalis, imago, domus & veſtis, &c. & quæ ſunt ſimilium partium, B vt elementa, ſunt imperfecta: non ergo eſt optimũ ciuitati conſtare ex ſola multitudine perſonarum ſimilium. Secundo: Neceſſe eſt eſſe in ciuitate aliquos principantes, & aliquos ſubditos: nec eſt poſſibile omnes ſimul principari, & omnes ſubijci. ſed non poſſunt eſſe aliqui principantes, & aliqui ſubditi, ſiue perpetuò, ſiue viciſſim, niſi ſit in ciuitate diſſimilitudo hominum: differt enim ſpecie principans, vt ſic, à ſubdito, vt ſic, cum ſint oppoſitarum conditionum: ergo ciuitas non poteſt conſtare ex ſola multitudine hominum ſimilium, & eiuſdem conditionis. Tertiò: Ciuitas differt à domo, vt docet Ariſtoteles libro primo Politicorum, in eo, qđ licèt in domo ſint neceſſaria vitæ, non tamen ſunt C omnia ſufficientia: hæc enim habentur per diuerſa negotia, & per diuerſa officia, & artificia, quæ exercentur in ciuitate: ſed diuerſa officia, negotia, & artificia requirunt diuerſitatem hominum, & qui ſunt Doctores non ſunt milites, nec mercatores ſunt fabri: ergo principium aſſumptum à Platone, nempe, optimum eſt ciuitati eſſe maximè vnam, eſt falſum. Poteſt prætereà probari, quòd ratio Platonis non conuincit ex eo, ꝙ vnitas, quam ipſe conſtituit, maximas parit lites atque diſcordias, ut ex ſupra dictis patet: & ſic non poteſt eſſe optima ciuitati.

Alterũ argumentum ad probandam rerum communitatem. Sed vltra hæc poteſt eſſe aliud argumentum ad probandum, quòd communitas rerum fuerit con- D ueniens: Chriſtus Dominus conſuluit ſuis ſectatoribus eam vitæ rationem, quæ melior, atque vtilior erat; conſilia enim Euangelij ſemper dantur de meliori bono: ſed conſuluit, vt nihil proprium haberent, ſed viuerent de communi, ex quo factum fuit, vt in primitiua Eccleſia, quò feruentius omnium amor coaleſceret, in communi viuerent, quo exemplo monachorum vitæ fuerunt inſtitutæ: ergo communitas rerum eſt conuenientior, quam diuiſio,

Confirmatio. Et confirmatur; Nam Actorum capit. 5. Ananias dicitur interfectus propterea quòd partem agri venditi ſibi reſeruauit: ex quo colligi videtur, non ſolum fuiſſe conſilium, ſed & præceptum, res in communi poſſidendi.

Nota primo pro ſolutione argumenti. E Pro ſolutione huius argumenti aduertendum eſt primò, poſſe eſſe aliqua meliora alijs ſimpliciter, & abſolutè, quæ tamen comparata ad particularia ſubiecta, ſunt deteriora, vt volare, vel eſſe incorporeum abſolutè meliora ſunt, quàm non volare, vel eſſe corporeum: tamen reſpectu hominis ſunt deteriora.

Nota ſecundo. Secundo eſt aduertendum aliqua fieri, quæ ſi comparentur paucis hominibus, ſunt conuenientia; cæterùm comparata reſpectu totius generis humani, ſunt noxia & nociua; ut vacare contemplationi per ſe, & reſpectu paucorum hominum eſt præſtantiſſimum: tamen reſpectu totius reipublicæ eſt nociuum, & peſtilentiſſimum.

Reſpondetur ad arg. Hoc ſuppoſito dico, ꝙ quamuis ſimpliciter, & per ſe loquendo, me-

do, melius sit in communi viuere, quã res priuatim possidere; imò religiosis, & alijs, qui Deo vacare volunt, melius est sic viuere, quam alio modo: tamen vniuerso generi humano melior est possessio rerũ in particulari, propter rationes iam dictas. Vnde ad argumentum respondetur concessa maiori, atque minori negando consequentiã; si loquamur de cõuenientia respectu totius generis humani. Ad hoc enim, vt aliqua res possit esse in consilio satis est, ꝙ ipsa per se sit bona, & quod certo generi hominum sit vtilior, quamuis omnibus in communi non expediat, vt est videre in cœlibatu, & castitate, quæ sũt in consilio, tamen si ab omnibus in communi amplecterentur essent pestilentissima, & respectu aliquorum sunt meliora.

Ad confirmationẽ.

Ad confirmationẽ desumptam ex exemplo Ananiæ, Medina Cod. de Restitutione. quæst. 1. dicit, ꝙ in statu primitiuæ Ecclesiæ forsan Christiani vouebant viuere in communi, & sic Ananias fuit interfectus, tanquam voti transgressor. Sed hæc sententia mihi non placet. Nam, vt constat ex verbis D. Petri, eo loco dicentis, Nũne manens tibi manebat, & venũdatũ erat in tua ptãte; quare posuisti in corde tuo hanc rem? nõ es mentitus hominibus, sed Deo, &c. liberum erat Ananiæ, vel non vendere agrum, vel si uenderet pecuniam sibi reseruare, & sic non fuit interfectus, quia fecit contra votum, sed quia voluit decipere Diuum Petrum, & in eo Spiritũ sanctum, persuadens illi se totum agri pretium fidelium communitati obtulisse, cum tamen sibi partem reseruasset. Nec ex hoc aliquid sequitur contra nostram cõclusionem.

Dubium de iure quo rerũ diuisio facta fuit

Supposito iam, rerum diuisionem post peccatum fuisse toti hominum communitati conuenientem, consequens est disputare, quo nam iure & qua lege hæc rerum diuisio fuerit facta, & quòd fuerit facta iure naturali probatur. Id est de iure naturali, quod ratio naturalis dictat esse faciendum: sed ratio naturalis dictat, quòd ad pacificum hominum statum, & ad tranquillitatem reipublicæ seruandam res diuidantur, vt constat ex dictis: ergo rerum diuisio est de iure naturali. Et confirmatur: De iure naturæ est, quòd ea, quæ nullius sunt, sint primò occupantis, vt dicitur, Instituta de rerum diuisione. §. feræ, sed prima rerum diuisio facta fuit per occupationem: ergo rerum diuisio iure naturali est facta.

1. Conclus.

In hoc tamen sit prima conclusio: Negari non potest, aliquarum rerum dominia iure naturali fuisse hominibus diuisa. Probatur: Iure naturę vnusquisq; est dominus suæ famæ, & propriarum suarũ actionum: ergo aliquarum rerum dominia iure naturali sunt diuisa.

2. Conclus.

Secunda conclusio: Rerum externarũ diuisio nulla lege naturali, aut diuina est facta. Et quidem, quòd non sit facta lege naturali probatur. Nam alias sequeretur, vitam eorum, qui in communi viuunt, esse cõtra naturam: consequens autem est hæreticum, vt ex supra dictis patet: ergo. Item: Iure naturali omnia sunt communia, vt habet cõmune axioma, tam Philosophorum, quàm Theologorum: ergo non potest fieri, quòd eadem bona ex eodem iure sint particularia; atque ex consequenti nec diuisa. Quòd autẽ, nec etiam sint diuisa iure diuino, probatur, ex D. August. tract. 6. super Ioannem, & refertur in cap. quo iure. dist. 8. dicente: Quo iure defendis villas Ecclesiæ? diuino, an humano? Diuinum ius in scripturis habemus; humanum in legibus regum. Vnde ergo quisque possidet, quod possidet? nonne iure humano? Tolle iura Imperatorum, quis audeat dicere: Hæc villa mea est, &c. Item ratione sic argumentor: Lex diuina, qua legimus rerũ dominia hominibus fuisse concessa, loquitur in communi, nulla facta rerũ diuisione, vt constat ex illo Genes. c. 1. Crescite & multiplicamini, & replete terram, & subijcite eam, & dominamini piscibus maris: & volatilibus cœli, & vniuersis animantibus, quæ mouẽtur sup terram, &c. Eademque ferè verba dicta fuerunt cap. 6. ergo iure diuino non fuit facta rerum diuisio. Et si quis obijciat, ꝙ iure diuino, vt constat ex sacris literis, terra promissionis fuit facta ꝓpria populi Israelitici, & Dauid fuit eodem iure constitutus Rex, & denique Deus pręcipiebat, ꝙ decima pars fructuum offerretur Leuitis; Respondeo, nostram conclusionem esse intelligendam in vniuersali: cum quo stare potest, q̃d Deus sua authoritate particularia quędam dominia aliquibus concesserit.

3. Conclus.

Prima rerũ diuisio facta est iure gentium.

Tertia conclusio: Prima rerum externarum diuisio facta fuit iure gẽtium, licèt posteà iure ciuili plures earundem rerum diuisiones accesserint. Hæc cõclusio duas continet partes. Prima est, q̃d prima rerum diuisio facta fuit iure gentium. Secunda, quòd plures earundem rerum posteà diuisiones iure ciuili accesserunt. Prima pars probatur: Hoc interest inter ius naturæ, & ius gentium, ꝙ quæ pertinent ad ius naturæ, vel sunt prima principia naturæ, vel absolutè sequuntur ex primis principijs: at vero quæ sunt de iure gentium, non sequuntur absolutè, sed facta quadam suppositione, vt diximus supra quæst. 57. artic. 3. sed prima rerũ diuisio colligitur ex principijs naturæ, non simpliciter, & absolutè; sed facta quadam suppositione: ergo pertinet ad ius gentiũ. Consequentia cum maiori est nota; & minor probatur. Nam, quia natura hominis absolutè considerata, necessarium est, quod pecora alantur, & agri colantur, vt sic hominibus suppetat cibus, fit, vt hæc pertineãt ad ius naturæ. Cæterùm, quia post peccatum primi parentis natura hominis corrupta mansit; & ex consequenti inclinata magis ad bonum propriũ, quàm ad commune, idcirco necessarium fuit, quod agri atque possessiones diuiderentur: quare iure gẽtium id fuit factum. Et si quis quærat: Quis nam fuerit primus, qui huiusmodi diuisionem fecit, nonnulli respondent, primum diuisorem fuisse Adam. Contra quod nonnulli argumentantur: Adam non habuit regiam potestatem, authoritatemve reipublicæ coerciuam; sed solum fuit paterfamilias, qui filijs distribuere, nisi proprium peculium non potuit: ergo prima rerum diuisio non fuit facta ab Adam. Cæterũ, quamuis hoc argumẽtum vim non habet, tum, quia est valde probabile, quod primus parens (licèt nullibi legatur) authoritatem habuit principis, eodem iure, quo fuit solus primusq; parens humani generis; non enim est verosimile quod aliquo tempore fuerit mundus absque humano principe, qui posset male facta vlcisci: tum etiam, quia iure paterno poterat suas facultates, quibus abundantissimè affluebat, filijs distribuere: imo non esset absurdum affirmare fuisse dominum totius orbis: si quidem erat solus, & mundus propter hominem factus est: non tamen existimo, q̃d prima rerum diuisio fuit facta ab Adã. Nam cum illa sit de iure gentium, vt diximus, non ab aliquo in particulari, sed ab ipsis hominibus tacitè vel expressè consentientibus, introductam fuisse, est dicendum, iuxta explicata à nobis supra q. 57. art. 3. Hoc enim interest inter ius gentium, & ciuile, q̃d illa, quæ iure gentium statuuntur nec indigent principe, nec vllo reipublicæ conuentu, sed ratio naturalis ea homines docet, quare ex condicto poterant filij Adam ac deinceps nepotes & pronepotes fundos, & agros occupare, & peculium augere, ipsa docente ratione. At vero ea, quæ sunt de iure ciuili, nisi ab aliquo principe, vel à republica legem ferente,

statui

Diuiſio iure gentium facta, plures poſtea acceſſerũt ex iure ciuili.

ſtatui non poſſunt. Secunda pars concluſionis, nempe, quòd primæ rerum diuiſioni plures poſteà iure ciuili acceſſerunt, eſt adeo clara & manifeſta, vt non indigeat probatione. Certum eſt enim, quòd temporum lapſu reipublicæ imperium ſuum & regnorum dominia in Reges tranſtulerunt, vt habetur in lege, quod principi placuit. ff. de conſt. prin. atq; deinde per legem Agrariam communes agri fuerunt diuiſi, & deniq; ſunt plura alia de dominiorum diuiſione contenta in iure tam ciuili, quàm canonico. A

Ad Argu.

Ad argumentum in contrarium factum, reſpondetur, id eſſe de iure naturæ, quod ratio naturalis abſolutè conſiderata dictat eſſe faciendum: modo rerũ diuiſio nõ eſt huiuſmodi: non enim ſequitur ex principijs naturæ abſolutè, ſed facta ſuppoſitione, nempè, quod hominis natura poſt peccatũ corrupta manſit, atque ex conſequenti inclinata magis ad bonum proprium, quàm ad commune: & ſic eſt de iure gentium. B Ad confirmationẽ reſpondetur, quòd res exteriores ex iure naturæ dicuntur eſſe primi occupantis, quantum ad fructus illarum, non quantũ ad dominium. Ad hoc enim, vt aliqua res ſit alicuius, neceſſe eſt, quòd accedat vel ius gentium, vel ius ciuile eius dominium conferens.

Incipit diſputatio de tranſlatione dominij

Vltimum eorum, quæ de dominio tractanda propoſuimus, erat, de tranſlatione dominij. Ad cuius intelligentiam aduertẽdum eſt, quòd dominia poſſunt transferri vno è duobus modis, ſcilicet, vel voluntate domini, vel ordinatione legis. C Quæ poteſt eſſe duplex. Nam vel cohibet voluntatem domini, ne volens transferat dominiũ in alterũ; vel transfert dominium ipſo domino inuito. Dicemus ſuo ordine de vtraque ratione: Et primò de tranſlatione dominij per propriam voluntatem. Et ſic eſt prima difficultas, vtrùm quiſque naturali iure valeat propria voluntate rei ſuæ in alterum dominium transferre, ad cuius explicationem breuiter, quoniam de hac re plura in ſubſequentibus ſumus dicturi, ſit prima cõcluſio:

Dubium.

1. Concluſ.

Maximè eſt homini naturale, propria voluntate rerum ſuarum in alterum transferre dominiũ.

Maximè naturale eſt homini ꝓpria volũtate rei dominiũ transferre.

Probatur ex Inſtituta de rerũ diuiſione. §. traditione. & ex. l. quam. §. literæ. ff. de acquirendo rerum dominio. D Vbi dicitur; Nihil naturali æquitati eſſe magis conueniens, quàm volũtatem domini rem ſuam in alterum transferre volentis ratam habere. Et ratio eſt manifeſta: Nam qui habet dominiũ alicuius rei, ex conſequenti etiam habet poteſtatẽ vtendi illa in omnes vſus à lege non prohibitos, vt diximus ſupra in definitione dominij: ſed poſſe alienare res ꝓprias earum dominium in alterũ transfundendo eſt optimus vſus illarum: inde enim liberalitas, & magnificentia exiſtunt: ergo eſt maximè naturale homini propria voluntate rerum ſuarum in alterum dominium transferre. Et confirmatur: Fundamentũ naturale, & diuinum dominij rerum, eſt humana ratio, atque libertas: quia enim Deus hominẽ ad ſui imaginem condidit, hoc eſt, rationalem, & liberum, E per quam rationem, & libertatem habet dominium ſuarum actionum: inde factus eſt aliarum rerũ dñs, iuxta illud Gen. cap. 1. Faciamus hominẽ ad imaginẽ & ſimilitudinẽ noſtram, vt præſit piſcibus maris, &c. ergo eſt valde naturale homini, quòd, ſicut per voluntatem conſtituitur dominus: ità etiam per eandem poſſit rerum ſuarum dominium à ſe abdicare.

An actus interior ſit ſufficiens transferre dominiũ.

Sed dubitabit aliquis hoc loco; vtrùm ſolus actus interior ſufficiens ſit ad transferendum rerum dominium. Verbi gratia: Ego tacitus apud me dico, Do Petro centum: dubium eſt, an eo ipſo ſit tranſlatum dominium: ità, vt teneat adimplere promiſſionem; vel potiùs vltra id requiratur aliquis actus exterior?

Sententia Almaini et aliorum.

Almainus in 4. diſt. 15. q. 2. & Tho. de Argentina in A materia de matrimonio. q. 1. dicunt ſolo actu interiori non transferri dominium. Idq; probant: Nã matrimonium non contrahitur ſolo actu interiori; quamuis enim vterque coniugum interius conſentiat, niſi conſenſum exprimat actu exteriori, neuter corporis alterius dominium acquirit; & idem dicendum videtur de tranſlatione dominij cuiuſcunque alterius rei. Hæc tamen ratio nihil valet. Nam matrimonium eſt cõtractus mutuus: Duplicitet enim poteſt fieri dominij trãſlatio. Vno modo per mutuum contractum, in quo vltrò citroq; naſcitur obligatio, vt in matrimonio, & in venditione, vt dicitur in l. Labeo. 2. ff. de verbo. ſign. Et in his certum eſt, nõ fieri tranſlationem dominij per ſolum interiorem vo- B luntatis actum; ſed vltra illum requiri ſigna exteriora, quibus cõtrahentes certi fiant de mutua voluntate. Alio modo fit tranſlatio dominij ſine mutuo cõtractu, vt in donatione. Et de hoc ſolum loquimur in præſenti, quãdo quærimus, vtrùm ſolus actus interior ſit ſufficiens ad transferendum rerum dominium. Et cum donatio interior non ſit iſte actus elicitus à voluntate, volo donare, ſed iſte, do, ſicut nec iſte actus, volo vouere, eſt votum, ſed iſte, voueo, vel promitto: quãdo dubitamus, vtrùm per ſolum interiorem actum transferatur dominium, non eſt ſermo de iſto actu, volo dare, ſed de iſto, do.

1. Certum.

In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus dico primò, certum eſſe, quòd qui talem actum habuit, verbi gratia, do Petro, vel Hoſpitali centum aureos nul- C la lege ciuili cogi poteſt ad talis actus interioris adimpletionem, quo ad vſque foris fuerit explicatus: Lex enim ciuilis ſicut nec Eccleſia, non iudicat de occultis, hoc eſt, de illis, quæ ad forum exterius deduci non poſſunt, quales ſunt actus animæ purè interiores.

2. Certum.

Secundo: Etiam eſt certum, ꝙ poſito tali actu interiori, non ſtatim transfertur dominium in alterũ, ſed ſemper manet in eo, qui talem actũ habuit, vſq; ad realem donationem. Nam cum dare ſit correlatiuum eius, quod eſt accipere, quandiu non eſt, qui accipiat, non eſt datio, nec tranſlatio dominij; certũ eſt autem, quòd quando donatio fit ſolo actu interiori, nullus eſt, qui accipiat. D Item: Ego non poſſum transferre dominium in alterũ, ipſo inuito: ſed quãdiu tacitus apud me habeo huiuſmodi voluntatem interiorem, alter non conſentit: ergo non transfertur dominium. Et confirmatur ex communi conſenſu iuriſperitorum, qui dicunt ad tranſlationem dominij ſemper eſſe neceſſariam actualem exhibitionem rei, quæ donatur: exhibitio autẽ nihil aliud eſt, quam, quòd vnus palã faciat, ſe dare, & alter accipiat. Itaque hæc certa ſunt.

Præcipua difficultas.

Sed dubiũ eſt, vtrùm donatio facta ſolo actu interiori obliget dantẽ in conſcientia ad hoc, vt ſatisfaciat, uel potius poſſit reuocare ſuum actum interiorem quoties uoluerit, antequã fiat acceptatio?

Sententia Martini de Ledeſma.

E Martinus de Ledeſma in 2. part. 4. q. 18. artic. 1. dubio 10. quamuis vtranque partem probabilẽ exiſtimet, probabilius tamen atque ſecurius eſſe dicit, quòd datio facta ſolo actu interiori, ſicut & promiſſio, tenet & obligat dantem in conſcientia, vt ſatisfaciat. Quam ſuam ſententiam probat pluribus argumentis.

1. Argum.

Primò ſic: Voces ſunt ſigna conceptus: ergo ſi uox obligat, non eſt, niſi ex vi conceptus: atque ex conſequenti magis obligat conceptus. Et confirmatur: Mentalis donatio eſt quædam loquutio: ergo ſi non impleatur, non poteſt carere mendacio, quod de intrinſeca ſua ratione eſt peccatum.

2. Argum.

Secundò: Qui ſolum mente de re aliqua deliberat, illamq; facere proponit, nondum eſt obligatus: ergo qui mente loquẽs tali deliberatione adhi-

ber

bet abſolutam donationem dicens, verbi gratia: Do tali indigenti talem pecuniam, aliquid obligationis ad præcedentia adijcit, atque ex conſequenti manet obligatus. Probo conſequentiam: Nam plurimum intereſt inter actum & deliberationem.

3. Argum. Tertiò: Qui talem donationem mentalem in ipſa mente iuramento firmaret, vinctus manſiſſet ad ſoluendum: ſed iuramentum promiſſorium non obligat, niſi virtute præcedentis donationis, aut promiſſionis: ergo ipſa mentalis donatio, aut promiſſio iã obligabat.

4. argumentum. Quartò: Si ille, qui poſtquam aliquid alicui ſola mente donauit, nullam aliam mente conciperet donationem, ſed præteritam amico ſignificaret, dicẽs, Nihil tibi nunc do, ſed heri apud me, hoc tibi dedi, vide an acceptes raptamque habeas meam donationem: & alius dicat, Accepto, iam obligatus manet, & non, niſi prioris donationis virtute: ergo prius obligabatur; atque ex conſequenti ſola donatio interior obligat dantem in conſcientia. Nec valet, ſi dicatur, donationem pẽdere ex alterius acceptatione; & ideò antequam ipſe nouerit non tenet talis donatio. Nam, eſto ità ſit, quòd donatio pendet ex alterius acceptatione, in præſenti ſolum intendimus probare, quod ille, qui alteri ſola mente aliquid donat, tenetur in conſcientia id ei ſignificare, & ſi voluerit acceptare tenebit' ei dare: hoc enim ſatis eſt ad hoc, vt dicamus interiorem donationẽ iure naturæ obligare in foro conſcientiæ.

Ad vltimũ argumẽtũ. Vltimò ſic argumentor: Promiſſio purè mentalis tenet in conſcientia, ut eſt videre in voto ſolo actu interiori emiſſo: ergo idem eſt dicendum de abſoluta donatione. Probo conſequentiam: Nam maioris virtutis videtur eſſe donatio, quam promiſſio. His

2. Concluſ. tamen non obſtantibus ſit ſecunda concluſio. Quãuis opinio Ledeſmij ſit probabilis, probabilior tamẽ, atque verior eſt illa, quæ affirmat quòd donatio, aut promiſſio ſolo actu interiori homini facta nullam obligationem inducit in conſcientia: ſed poteſt qui illam fecit, aut celare, aut reuocare, cũ voluerit. Hæc

Donatio ſolo interiori actu facta nullã obligationẽ inducit. ſententia videtur eſſe D. Thom. infrà quæſt. 88. art. 1. vbi ſic dicit: Promiſſio, quæ ab homine fit homini, non poteſt fieri, niſi per verba, vel quæcunque exteriora ſigna. Et eadem eſt ratio de donatione. Et in 4. diſt. 38. quæſt. 1. artic. 1. quæſtiuncula. 1. etiam dicit, ꝙ homo per ſolam voluntatem non poteſt obligari, niſi ſolum illi, qui volũtatis eſt cognitor. Et ratione ſic argumentor. Quandiu homo apud ſe retinet interiorem donationem, quam fecit, alter nõ habet ius ad rem: ergo nullam illi facit iniuriam aut tacendo, aut reuocando donationem. Conſequentia patet: quia, vbi non eſt ius, iniuria eſſe non poteſt: & antecedens probatur: Poſito tali actu interiori, non ſtatim transfertur dominium in alterum; ſed ſemp manet in eo, qui talem actum habuit vſq; ad actualem donationem, vt paulò ante dicebam: ergo alter nullum ius habet ad rem. Item: Si ex mea interiori donatione, aut promiſſione aliqua oriretur obligatio, ea ortum haberet ex lege, quam mea interiori & priuata voluntate condidi: ſed huiuſmodi priuatæ legis eadem voluntate, qua conſtituuntur, poſſunt & reuocari, quandiu ab alio non fuerit facta acceptatio: ergo. Et confirmatur: Nam cùm naturale ſit hominibus, verbis, aut ſignis ſuos conceptus ſignificare, ratio poſtulare videtur, vt ante ſignificatam promiſſionem, nulla inter illos reſultet obligatio. Ex dictis infertur, quòd quamuis ſit naturale homini ꝓpria voluntate rerum ſuarum transferre dominium in alterum; nõ tamen illud transfert, niſi verbis, aut ſignis exterioribus eius voluntatis indicium faciat, accepteturque ab illo, cui res confertur.

A Tertia concluſio: Lex humana poteſt prohibere 3. Concluſ. dominis, ne res ſuas in alios transferant; atque etiã poteſt ipſis inuitis, dominij tranſlationem facere: eſtque hoc valde conſentaneum humanæ naturæ, atque rationi. Probatur: Nam cum homo naturaliter ſit animal ſociabile, atque ciuile, & vita mortalium in vnum coaleſcere non poſſit, niſi publica authoritate, quæ & cuſtos reipublicæ, & iuſtitiæ vindex ſit, in pace contineatur: ratio ipſa poſtulat, vt talis in republica authoritas ſit, quæ poſſit & ea, quæ ad cuſtodiam, & illa, quæ ad iuſtitiæ vindictam ſpectant, exhibere. Ad legitimam autem cuſtodiã primò eſt neceſſarium, vt ciuibus ità proſpiciat, vt antequàm eorum libertas pleno iudicio rationis ducatur, ſua bona non dilapident: & ſic prohibet ne pupilli de bonis ſuis diſponant. Eſt etiam neceſſarium, vt ſumptus eidem reipublicæ neceſſarios à ciuibus colligat: partes enim iure naturę ſunt propter totũ. Ac denique, tanquam iudex, & cuſtos iuſtitiæ debebit maleficia vlciſci: & ſic poterit quemlibet ciuiũ, ſicuti vita, ità & bonis priuare, ipſis inuitis. Ex dictis infertur, quòd ſicut eſt naturale homini, vt quiſque pro ſua voluntate poſſit de ſuis bonis diſpenſare: ità etiam eſt eidem maximè naturale, quòd id non faciat, humana lege prohibente. Quare prætor in l. 1. de minoribus inquit, quòd naturalem æquitatem ſequutus, cauit, ne pueri, quorum conſilium infirmũ eſt, multorumque inſidijs expoſitum, ſuam diſpenſarent ſubſtantiam. Et Vlpian. in l. 1. de pactis, etiam dicit, equitatem naturalẽ eſſe; quòd qui in tenera ætate de rebus ſuis paciſcuntur, fidei ſuæ ſtare non obligentur. Et ſic apparet, qualiter prima & tertia concluſiones, quæ primo aſpectu ſecum pugnare videntur, ex iuris naturalis viſceribus colliguntur.

Lex humana põt prohibere rerũ trãslationẽ.

B

C

Sed reſtat nunc reſpondere ad argumenta Martini Ledeſmij contra ſecundam concluſionem. Vnde ad primum reſpõdetur, ꝙ quamuis verum ſit, quòd voces ſunt ſigna conceptus, & quòd uoces obligant propter conceptus: non tamen inde licet inſerre, ꝙ ſolus conceptus poteſt inducere obligationem: ſed quod actus interior requiritur ad obligationem. Qđ quidem verum eſt. Quamuis enim quis exterius proferat aliquam promiſſionem; ſi tamen nõ habet animum illam adimplendi, non tenebitur in conſcientia ad illius impletionem. Et idem eſt dicendũ de eo, qui tantùm interiùs, quidquam promittit, aut donat alteri homini. Itaque & actus interior & exterior ſunt neceſſarij ad hoc, vt donans, uel promittens maneat in conſcientia ligatus. Ad confirmationem reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Nam cùm mendacium, ut dicit Magiſt. in 3. diſt. 38. ſit falſa uocis ſignificatio, cũ intentione fallendi, & ille, qui mente donat, quamuis poſtea non adimpleat donationem, ſed illam reuocet, non faciat id cum intentione fallendi, ſed vtens iure ſuo, quo poteſt proprios actus, quorum uerè eſt dominus, quando voluerit reuocare, dummodo ab altero non ſit facta acceptatio, nullo modo poteſt dici talem reuocationem aliquod in ſe continere mendacium.

Ad 1. argu. pro ſententia Martini à Ledeſma

D

E

Ad 2. argu. Ad ſecundum argumẽtum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ad probationem dico, ꝙ quamuis interſit multum inter actum abſolutum, & deliberationem, quantum attinet ad ipſorum naturam; tamen quantum ad id, qđ eſt inducere obligationẽ in conſcientia, ſunt æquales; quando actus abſolutus mente tãtum retinetur, nec illius ab aliquo ſit exterior acceptatio.

Ad 3. argumentum. Ad tertium reſpondetur, concedendo, quòd qui donationem mentalẽ iuramento firmaret, vinctus maneret ad ſoluendum. Et quando dicitur, quòd iura-

iuramentum promissorium non obligat, nisi virtute præcedentis promissionis; & sic videtur, quod promissio mentalis anteà obligabat; dico, sensum esse, quòd non obligat tale iuramentum, quando promissio sine dispendio salutis æternæ adimpleri non pôt, vel est contra bonos mores, vt dicitur in cap. non est obligatorium. de regulis iuris, in 6. Cum hoc tamen stat, quòd promissio, vel donatio, quæ ex se obligationem non induceret, apposito iuramento sit obligatoria; vt est videre in eo, qui promittit soluere vsuram, aut dare latroni, ipsum occidere volenti, centum aureos: tales enim promissiones, nisi iuraméto firmentur, nullæ sunt, vt infrà dicemus in materia de iuramento. Et idem contingit in promissione, aut donatione purè mentali, quæ, nisi iuramentum apponatur, obligationem inducere non potest; quãuis rationes sint diuersæ. Promissio enim facta de soluendo vsuras, vel de dando latroni aliquam pecuniam, quando non apponitur iuramentum, nõ obligat; quia non continet plenam libertatem: sic enim promittit, vt promittere nollet. At verò donatio, vel promissio purè mentalis, non apposito iuramento, propterea non est obligatoria; quia quãdiu exterius non profertur, nec fit acceptatio ab alio, donans, vel promittens est potens reuocare talem donationem, vt diximus in probatione secundæ conclusionis.

Ad 4. argu.

Ad quartum respondetur, concessa maiori, negãdo minorem. Non enim præcisè ex virtute prioris donationis nascitur obligatio in casu argumẽti; sed ex illa simul cum manifestatione & acceptatione illius, cui fuit facta donatio. Vtrunque. n. est necessarium ad hoc, ut illa obliget in conscientia, vt modo dicebamus.

Ad vltim.

Ad vltimum respondetur, negãdo, quòd promissio purè mentalis obliget in conscientia, nisi illa fiat Deo, qui intuetur corda hominum: quod etiã inuenitur in donatione: & sic non differunt quantum ad hoc.

De translatione dominij secundum legis ordinationem.

Nunc disputandum est de altero modo, quo possunt dominia transferri, scilicet, secundum legis ordinationem. In qua re, vt certa ab incertis separemus, dico primò, certũ esse, quòd leges & iura principũ, sicut in initio res singulas singulis addixerũt; ita etiam nũc diuisione facta possunt easdem res ab vno in alterum transferre, præcipereque dominis, vt non pro suo libito, sed secundum leges talium rerum faciant alienationem. Secundò etiam est certũ; quòd leges non solum possunt impedire trãslationẽ dominij, præcipiendo, ne fiat, id est, inducendo culpam, & adhibendo pœnam; verùm etiam faciendo, vt contractus sit nullus, & translatio irrita. Et item non solum possunt mihi præcipere, vt bona mea alteri resignem; verùmetiam me inuito illorum dominium in alterum transferre. Et ratio est: Nam cũ respublica ex natura rei sit domina bonorum suorũ ciuium, fit, vt pro communi vtilitate possit de illis disponere, nihil minus, quàm si iuris sui essent. Itaque in genere hæc certa sunt.

Dubiũ graue de trãslatione dominij per cõtractũ iure inalidũ. Dupliciter aliquis contractus potest reddi re nullus.

Sed in particulari existunt multæ & graues difficultates. Prima est; vtrùm per contractum, qui iure ciuili est nullus, dominium transferatur. Quod est quærere, vtrùm lex cùm irritat aliquem contractũ; ita irritet, vt stando in foro conscientiæ dominium transferatur, vel potiùs tantùm sit irritum in foro contentioso. Ad cuius explicationem aduertendũ est, quòd dupliciter aliquis contractus potest reddi ipso iure nullus. Vno modo ex parte contrahentis: quia, scilicet, personæ redduntur inhabiles ad contrahendum; vt contingit in pupillis, monachis, & amentibus, qui legibus humanis ita prohibentur rerũ suarum dominium à se abdicare, vt omnino reddan-

A tur inhabiles ad illud transferendum. Alio modo ex defectu alicuius solennitatis iuris; vt contingit in testamentis: vt quando, scilicet, in testamento nuncupatiuo sine tabellionis subscriptione, verbo tenus nuncupantur testes, & hæres, & non sunt septem testes, iuxta id, quod dicitur Institut. de testamentis. §. fin. qui etiam sunt necessarij in testamento subscripto, occluso tamen & obsignato, ut habetur in l. hac consultissima. C. de testamentis. & in l. peculiari Regni. 3. Tauri, vel quando testator non subscribit, uel non nominat hæredem, vel alius similis defectus committitur. In ijs enim casibus contractus redduntur nulli, non ex defectu personæ, quæ potens erat suorum bonorum dominium à se abdicare; sed ex

B defectu solennitatis iuris. Similiter iure pontificio cautum est, ne res Ecclesiæ sine tribus contractibus distrahantur, vt in cap. ca. n. 10. q. 2. & in cap. sine exceptione. 12. q. 2. & de rebus Ecclesiæ non alienãdis à Doctoribus adnotatur. Et si cum uno, uel duobus contractibus res Ecclesiæ fuerint alienatæ, alienatio in iure redditur nulla: non quia personæ fuerint inhabiles ad transferendum dominium; sed quia in tali alienatione aliqua deficit ex conditionibus iuris necessarijs.

Per contractum irritũ ex defectu p[er]sonæ nullum transfertur dominium.

Hoc supposito, dico etiam certum esse, quòd per contractum irritum ex defectu personæ nullũ transfertur dominium, nec in foro contentioso, nec in foro conscientiæ. Ità tenet Panormit. in cap. quia ple

C rique. de immunitate Ecclesiarum, quem cõmuniter sequuntur Doctores tam Theologi, quàm Canonistę: nec in hoc inter ipsos vlla vnquam extitit dubitatio. Et ratio est: Nam, cùm personæ tũc sint inhabiles ad transferẽdum dominium, nulla ratione potest fieri, ut alter, aut in foro contentioso, aut in foro conscientiæ talium rerum acquirat ius: & sic tenetur statim eas restituere, nulla expectata iudicis declaratione.

Difficultas.

Sed dubium est; utrùm in illis contractibus, qui dicuntur nulli, non ex defectu personæ, sed ex defectu solennitatis iuris, transferatur dominium in foro conscientiæ. Quod est quærere; an illud testamentum, cui deest iuris solennitas, sicut est nullum in fo-

D ro exteriori secundum leges ciuiles: ità etiam sit nullum in foro interiori? De qua re sunt variæ Doctorum sententia. Prima est Panor. supra dictum c. quia plerique. qui sequutus Innocentium dicit, quòd, si in testamento, quod iure nullum est, sit aliquid legatum etiam amicitiæ causa, proprius hæres in conscientia tenetur illud tali legatario reddere. Verbi gratia: Pater meus legauit alicui amico centum aureos, & testamentum est nullum propter defectum solennitatis iuris, dicit Panormitanus, quod ego, qui in hæreditatem patris succedo, in conscientia teneor illi legatario eos centum aureos soluere, non obstante iuris impedimento. Imo constituit regulã generalem, quòd contractus, qui iure humano irri-

Sententia Panorm. & aliorum.

E tatur, si manet legitimus intra limites iuris naturalis, tenet & obligat in conscientia, nisi fraus, aut dolus interueniat. Eandem sententiam tenet Syluester, verbo, alienatio. §. 12. & citat pro se Antonium de Butrio super cap. quia plerique. de immunitate Ecclesiarum. Qui Antonius de Butrio aliud ponit exemplum, nempe: Cautum est in iure, vt Ecclesia non alienet bona sua immobilia, nisi tribus præcedentibus tractatibus. Dicit ille author, quòd cessante fraude, & dolo, quamuis non præcedant illi tres tractatus, si alias translatio esset legitima cum illis, etiam est legitima & ualida in conscientia, sine illo triplici tractatu: nec Ecclesiastici, qui sic alienauerit bona immobilia, possunt posteà cum tuta consciẽtia ea in foro exteriori repetere. Et subdit rationẽ;

Nam

A Nam in foro conscientiæ omnia sunt reducenda ad limites, & metas legis naturalis, ac iuris gentium. Certum est autem, quòd ad hoc, vt ille contractus, stando in iure naturali, esset validus, sufficiens esset partium consensus sine fraude, & dolo: & sic, vbi hæc affuerint, obligabit in conscientia. Eandem opinionem repetit, idem Syluest. verbo testamentum. 1. quæst. 5. dicens, quòd secundum veritatem, siquis sanus, aut infirmus, sanæ tamen mentis existens, liberè disponit de bonis suis simplici etiam verbo, sine tabellione, & testibus, tenet illa alienatio & dispositio in foro conscientiæ, ex illo cap. vltima voluntas. 13. quæst. 2. Vbi textus sic habet; Vltima voluntas defuncti, modis omnibus seruanda est. Eandem sententiam tenet Adrianus quotlib. 6. art. 1. & in eadem B videtur esse Bart. in tract. de fratribus minoribus. Vbi dicit, quòd, siquis in suo testamento fratres minores instituat hæredes; quamuis illud testamentum secundum ius humanum sit nullum, propterea quòd fratres minores non sunt capaces habendæ hæreditatis, ille tamen, qui succedit in testamento, tenetur in conscientia ea bona fratribus minoribus reddere. Et subdit rationem: Nam ille testator errauit p ignorantiam: & si sciret testamentum non valere, alia via bona sua fratribus dedisset; & fraude, ac dolo deficiente standum est in conscientia iuri naturali, ac gentium. Et denique hæc est communis sententia omnium iurisconsultorum, & multorum Theologorum: quæ probari potest pluribus, & efficacissimis argumentis.

1. Argum. pro senten. Panormit.

C Primò sic: Cessante fine legis, non solum humanæ, sed etiam diuinæ eiusdem legis cessat obligatio, standumq; est tunc legi naturali, vt est videre in lege de correctione fraterna posita à Christo Matth. cap. 18. dum dicit: Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te, & ipsum solum, &c. In qua, quia finis legis est emẽdatio fratris, communiter dicunt Doctores, quòd quando non est spes emendę, nullus tenetur fratrem corripere, iuxta illud D. Aug. quòd refertur de pœnitentia. dist. 7. cap. siquis. Si scirem non tibi prodesse, non te terrerem, non te admonerem, &c. Sed illæ leges, quæ in testamentis præcipiunt aliquas iuris solennitates, solùm sunt inuentæ ad vitandas fraudes, & dolos: ergo vbi ista D non interfuerint, leges ipsę non obligabunt: atque ex consequenti illa testamenta erunt valida in foro conscientiæ.

Ad 2. argu.

Secundò argumentor ex Inno. IIII. in cap. quod sicut. & in cap. quia propter. de electione. Vbi dicit, quòd electio facta à maiori parte eligentiũ, esto deficiat aliqua conditio iuris humani, propter quam sit irrita secundum ius, vt si verbi gratia, non fuit vocatus vnus elector, vel aliquid simile vsu venit; tenet tamen electio in foro conscientiæ, licèt in foro exteriori sit irrita, & nullius momenti: quia non interuenit fraus & dolus; sed eadem est ratio de omnibus alijs contractibus, qui dicuntur nulli ex defectu alicuius solennitatis iuris: ergo deficiente fraude, & E dolo validi erunt in foro conscientiæ.

Ad 3. argumentum.

Tertiò argumentor ex cap. cum esses. de testamentis, vbi Alexand. III. interrogatus de consuetudine obseruata in Episcopatu Hostiensi, nempe, ꝙ nullũ testamentum erat validum, nisi secundum leges humanas septem, aut quinque testibus erat subscriptũ, respondit tales leges à diuina lege, & sanctorum patrum institutis, & à generali Ecclesiæ consuetudine esse alienas; & ideo standum esse contra illas iuri naturali, secundum quod in ore duorum vel triũ stat omne verbum: ergo ex determinatione summi Pontificis illa testamenta, quæ ex defectu solennitatis iuris ciuilis sunt nulla, erunt valida in conscientia, maximè vbi fraus, & dolus non interfuerit.

4. argumentum.

Quartò: Leges, quæ fundantur in falsa præsumptione, nec dant, nec adimunt ius in foro conscientiæ; quando enim iudex absoluit debitorẽ; quia creditor sibi deberi non probat, cum re vera debeat, tũc debitor non manet tutus in conscientia; sed leges, quæ irritant testamenta minùs solennia, fundantur in falsa præsumptione: ergo nec dant, nec adimunt ius in conscientia: atque ex consequenti testamenta minus solennia erunt valida in foro conscientiæ; ac si tales leges non essent latæ. Consequentia cũ maiori est nota, & minor probatur: Non ideò leges reijciunt testamenta minùs solennia; quia velint infirmare voluntatem testatoris, cui potiùs volunt omni ratione consulere: sed, quia putant adesse dolum illi testamento, in quo testes per legem requisiti nõ inueniuntur, & sic iudicant ex illo testamento nõ sufficienter colligi voluntatem testatoris: ergo fundantur in falsa præsumptione.

Ad ultimũ argumẽtu.

Vltimò: Si testamentum esset nullum in conscientia, ex eo solùm, quòd sine sufficienti est factũ solẽnitate, sequeretur vsu sæpè venire posse, quòd qui morti est proximus, nullatenus posset bona sua cui voluerit dare; tunc, scilicet, quando legitimi testes non inuenirentur: sed hoc est maximo cum rigore ius ciuile seruare: ergo non est dicendum.

Sententia Theologorum.

Contrariam tamen sententiam tenent multi ex Theologis, vt est videre apud Magistrum Soto lib. 4. de iustitia & iure. q. 5. art. 3. & apud Martinum Ledesmium. 2. par. 4. q. 18. art. 1. dubio. 12. Quæ similiter probari potest non minoribus, nec inefficacioribus rationibus.

1. Argum. Pro sentẽtia Theologorum.

Primò sic: Leges humanæ possunt irritare in conscientia eos contractus, vel ea testamẽta, quæ sine aliquibus iuris solennitatibus fuerint facta, vt communiter dicunt Doctores tam Theologi, quam Iurisperiti, & à nobis, tanquam certum fuit propositum, secundò loco in initio disputationis: ergo cum illa annullant, ità irrita faciunt, vt nec etiam in foro conscientiæ sint valida. Probo consequentiã. Nam semper vtuntur leges in tali irritatione eis verbis, quæ significant plenam, & absolutam annullationem. In lege enim, hac consultissima. C. de testamen. dicitur, quòd vbi testamentum non fuerit subscriptum, pro infecto habeatur: & rursus, ex imperfecto testamento voluntatem defuncti teneri nõ uolumus. Et instit. quibus modis testamenta infirmentur. §. ex eo. dicit Iustinianus. Imperfectum testamentum sine dubio nullum est. Et lege Regni. 3. Tauri habetur, ꝙ vbi testium numerus iustus non fuerit, testamentum nullam fidem faciat, nec in iudicio, nec extra. Et in cap. sine exceptione. 12. q. 2. etiam dicit, ꝙ alienatio inconsultò facta rerum ecclesiasticarũ, sit irrita. Cum ergo leges eam vim habeant, quam verbis personant, fit, ut sine vlla interpretatione illis sit obediendum, tam in foro conscientiæ, quàm in foro exteriori. Nec valet, si dicatur, quòd nunquam leges dicunt, ꝙ irritant in conscientia ea testamenta, quæ sine iuris solennitate fuerint facta. Nõ enim est in more legislatoris talia verba adijcere, etiam in illis legibus, quas omnes concedunt obligare in conscĩetia, ut in donatione pupilli, aut in donatione monachi est uidere. Ex natura enim cuiuscunque legis statim sequitur obligatio in conscientia, ut docet D. Thom. 1. 2. q. 96. nec id verbis explicare est necesse.

2. Argum.

Secundò. Qui testamẽtum reliquit illegitimum, perinde discedit, ac sine ullo prorsus moreretur testamento; quandoquidem leges illud nullum esse dicunt, ut constat ex locis in primo argumento adductis: sed qui sine testamento discedit, non potest grauare hæredem ab intestato succedentem, ad hoc, ut in conscĩetia teneatur hæreditatẽ alteri conferre, etiam si fraus aut dolus non interueniat; si quis. n.

absque

absque liberis moriens præsente fratre diceret: Ego (A) constituo talem hæredem extraneum, aut, tale facio legatum, quod non esset donatio; & frater non polliceretur, se id ratum habiturum, sed potius renueret, nec haberi posset copia tabellionis, ac testium, vt secundum leges testamentum conderetur, profectò frater ille, quamuis optimè nouisset defuncti voluntatem, sciretq; nullam iniectam fuisse fraudem, nõ teneretur in conscientia aut alteri hæreditatem cõcedere, aut legata implere, non obstante iure naturæ: quia lex iuste ad vitãdas fraudes voluit, ne defuncti voluntas vlla esset, nisi per testamentum constaret: ergo testamentum minùs solenne nullam obligationem in conscientia inducit.

3 Argum. Tertiò: Lex, vt communiter dicunt Doctores, accidentarios casus non respicit, sed ea, quæ vt in plurimum (B) contingunt: iura. o. vt ait Pomponius. ff. de legibus. constitui debent in ijs, quæ accidunt, & vt in venire possunt, & non in ijs, quæ præter opinionem & insperato contingunt: ergo quamuis ratio istarũ legum sit, vt fraudibus, dolisque obuietur: Nihilominus tamen etiam si in aliquo casu finis ille deficiat, lex suum retinebit vigorem: atque ex cõsequenti cõtractus contra tales leges facti tam in foro interiori, quàm exteriori erunt nulli. Consequentia est nota; & antecedens probatur multis adductis exemplis. Prohibet lex, ne pueri bona sua alienent pro sua voluntate, cuius vtiq; legis finis est, ne per eorũ imprudentiam bona distrahantur. Contingit aliquando, esse puerum duodecim, vel tredecim annorum; qui sapienter possit de rebus suis disponere, non tamen (C) propterea contractus ab ipso facti, inconsulto tutore, validi erunt in conscientia, vt omnes tam Theologi, quam Iurisperiti concedunt. Item: Legis ieiunij finis est corporum maceratio; & tamẽ quamuis aliquis illa corporis maceratione non indigeat, non propterea exẽptus erit à lege ieiunij. Denique: Prohibet lex ad vitandos tumultus, ne quis in nocte arma deferat, nec propterea, qui pacificus est, poterit illa deferre: ergo pari ratione in nostro proposito, quãuis finis legum irritantiũ contractus sine sufficienti solennitate factos sit obuiare dolis, & fraudibus, licèt in aliquo casu particulari nullus intersit dolus, adhuc tamen lex suum retinebit vigorem. Et ratio est manifesta: Nam aliàs multi scrupuli hominum con- (D) scientijs inijcerentur; cùm sit valdè obscurum & difficile iudicare, an fraus sit tanta, quod non excuset à ciuili lege, vel potiùs sit tam parua, quòd sit standum iuri naturæ. Et si quis obijciat, esse contra ius naturæ, quòd qui vult disponere de bonis suis, propter defectum solemnitatis ab adimpletione propriæ voluntatis impediatur; respondeo, id non esse cõtra ius naturæ; sed potius eidem naturæ valde consentaneum; vt hac ratione fraudes ac deceptiones, quas in defunctos humana fallacia extruere posset radicitus tollantur. Respublica.n. cui interest communem ciuiũ vtilitatem respicere, non solũ potest impedire translationem dominij præcipiendo, ne fiat, hoc est, inducendo culpam, & adhibendo pœnam: verum etiam (E) faciendo, ut contractus sit nullus, & translatio irrita, vt diximus in initio disputationis.

4 Argum. Quartò arguitur: Si contractus minùs solennes essent validi in conscientia, vt dicit prima opinio, sequeretur, quòd leges, quæ irritant testamenta sine sufficienti numero testium facta, essent iniustæ, atq; iniquæ, & sic nullo modo obligantes: consequẽs autem est absurdum, vt omnes Doctores concedunt: ergo & illud, ex quo sequitur. Probo sequelam: Illa lex est iniqua, quæ sine peccato impleri non potest: sed talis esset lex, quæ irritat testamenta sine sufficiẽti solennitate facta, supposito, quòd illa sunt valida (A) in conscientia. In quocunque enim casu testamentum est nullum propter defectum solennitatis, talis lex seruari non posset sine peccato mortali. Nam, si secundum primam opinionem ille, qui succedit propter defectum testamenti; non potest retinere sine peccato mortali res, quas acquisiuit, sed tenetur eas restituere illi extraneo, vel remoto consanguineo; qui fuit à defuncto hæres institutus; manifestè sequitur, quòd lex fuit iniqua, atque ex consequenti nulla, cũ rex non habeat potestatem condendi leges iniquas, vt docet D. Thom. 1. 2. q. 90. artic. 1. & constat ex cap. vltimo. de præscr. vbi dicitur: Omni constitutioni & consuetudini est derogandum, quæ absque mortali peccato obseruari non potest. Soto lib. 4 de iustitia & iure. q. 5. art. 3. qui hanc opinionem probabiliorẽ (B) existimat, forsan huius argumenti efficacia commotus, dicit, quòd contractus, cui deest solennitas iuris, licèt in conscientia nõ sit ipso facto simpliciter nullus, veluti ille, qui fieret à pupillo illegitimæ ætatis; eatenus tamen est nullus, vt bona conscientia possit quisquam legis beneficio in tali casu vti. Itaque dicit, quòd si frater meus sine liberis moriens, cuius ego ab intestato hæres sum: per testamentũ minùs solẽne, quod in iudicio meritò pronuntiabitur nullum, extraneum nuncupauit hæredem; ego tuta cõscientia possum hæreditatẽ adire, & defendere me nullitate testamenti, quamuis sciam absque fraude id fratrem meum aliter disposuisse. Ac proinde quãdo mihi in foro exteriori adiudicabitur hæreditas, optima fide potero eã possidere. Existimat.n. Soto ea (C) iura non simpliciter, & absolutè irritare testamenta, sed tantum velle, quòd cùm res delata fuerit ad iudicium, tales contractus habeantur nulli. Nam dicit, quòd leges in meliorem partẽ sunt interpretandæ. Quantum autem veritatis habeat hæc limitatio Soti, videbimus infra in probatione secundæ conclusionis.

Quocirca sit prima cõclusio: Vtraque opinio est tuta in conscientia, Et siue hæres constitutus testamento minùs solenni possideat hæreditatem, siue succedens ab intestato, aut alter ab altero petat corã iudice, ambo sunt absoluendi. Probatur: Vtraq; opinio habet pro se graues authores, apparentesque rationes, vt ex supradictis patet: ergo vnicuique erit licitum se illi conformare: atque consequenti poterit (D) iure absolui. 1 Conclus.

Secunda conclusio: Probabilior, & securior mihi semper visa est secunda opinio, nempe, quòd contractus nullus iure humano in foro exteriori, etiam est nullus in conscientia, & sic dico, quòd quando testamentum est imperfectum, atq; adeo nullum ob defectum solennitatis iuris; ille debet succedere legitimus hæres, qui succederet in bonis defuncti, si mortuus fuisset penitus intestatus. Nec placet mihi limitatio, quam insinuat Soto, nempe, quòd si extraneus nominatus in testõ secundum iura inualido, aut legatarius in tali testamento iã habeant possessionem legati, aut aliorum bonorum defuncti, non statim tenentur ea restituere vero hæredi, quousque in iudicio condemnentur. Quia dicit, quòd leges illæ non (E) simpliciter irritant testamentum, sed tãtum volunt, quòd cum delatũ fuerit ad iudicium pronuntietur nullum. Non, inquam, mihi placet hæc limitatio: sed dico, quòd statim nullo iudicio expectato tenentur tales omnia illa bona verò hæredi restituere, siue qui nominatus fuit in testamento minùs solenni iam habuerit possessionem siue non. Et probatur primò: Legatarius, & hæres vocatus in testamento inualido nullum ius habent ad retinenda bona defuncti, quo ad vsq; in iudicio condemnentur, nisi virtute illius testamenti inualidi: sed illud testm̃ nullã habet virtutem, ut ex supradictis patet: ergo retinere illa bona 2 Conclus.

prædi-

prædicta nullo modo possunt; sed statim tenentur ea vero domino restituere. Nec valet, si dicatur, ꝙ ea iura nihil aliud volunt, nisi, quòd huiusmodi contractus in iudicio habeantur nulli, vt dicit Soto. Nā, cum hoc ex ipsis legibus non constet, habendū erit pro propria imaginatione non fundata in lege. Secūdò: Si defunctus mortuus fuisset penitus intestatus, prædictus vocatus hæres, & legatarius in testamento inualido non possent retinere prædicta bona; sed statim tenerentur ea restituere: ergo & nunc. Probo consequentiam; Nam, cùm factum testamentum sit nullum, idem est ac si non fuisset factum. Quare securior, & verior erit nostra sententia, nempe, quod statim tenētur hæreditatem restituere legatarius & hæres vocati in testamento inualido, legitimo hæredi succedente ab intestato. Quam sententiā tenet ēt Couar. in suo Codice de testam. fol. 55. nu. 4. Et probari potest vltra argumenta facta pro secunda opinione alijs non minoribus rationibus. Primò sic: Testium numerus, atque solennitas, ità est forma substantialis contractus, vt sine illis nihil valeat, & contractus non sit, vt dicit Bart. in l. nemo potest. ff. de leg. 1. ergo sine testium solennitate, & numero contractus tanquam informis nihil valebit, nec in foro exteriori, nec in conscientia. Item: Hoc interest inter laicas potestates, & ecclesiasticas, vt cōmuniter dicunt Theologi sequuti D. Tho. 1. 2. q. 96. art. 4. quòd habens potestatem ecclesiasticam immediatè & directè potest obligare ad peccatum mortale, vel veniale pro sua voluntate: at verò qui tantum habet potestatem secularem non potest immediatè & directè obligare ad mortale, vel veniale, sed ipsa lex cum à principe lata fuerit ex natura rei obligat in conscientia, nec potest Rex facere, ꝙ lex à se lata, postquam semel absolutè & sine vlla limitatione posita est, obliget ad mortale, vel veniale: sed obligabit lex ad mortale, vel veniale ratione materiæ: si enim lex fuerit de materia graui, obligabit ad mortale, & si fuerit de materia leui, obligabit ad veniale: cum ergo leges irritantes testamenta absolutè sint positæ à principibus, & sint de materia graui, multumque concernēti bono cōmuni, vt hac, scilicet, ratione fraudes, ac deceptiones, quas in defunctos humana fallacia extruere posset, tollerentur; manifestè sequitur, ꝙ non solum obligabit in foro contētioso, sed etiam in foro conscientiæ. Atque ex consequenti contractus vel testamenta sine iuris solennitate facta nullā obligationem inducent in aliquo foro exteriori, aut interiori. Præterea: Si testamenta facta sine sufficiente solennitate vbi fraus, & dolus non interueniunt, essent valida in conscientia, vt dicit prima opinio; sequeretur posse aliquando contingere, ꝙ sit aliquis ità perplexus, ꝙ teneatur sine culpa sua, vel perdere propria bona, vel peccare mortaliter: hoc autem est absurdum: ergo. Probo sequelam: In casu, ꝙ pupillus sit hæres ab intestato eius defuncti, qui per testamētum illegitimum alium extraneum hæredem nūcupauit; tunc. n. si tutor hæreditatē pro suo pupillo non petat, poterit posteà pupillus agere contra eum; & in iudicio condemnabitur tutor, vt pupillo reddat, quæ pro sua negligentia perdidit: Si autem petat peccabit mortaliter secundum primā opinionem: quia sciēs, & prudens petit, quod nō est pupilli (suppono enim tutori certò constare, nullam interuenisse fraudem in testamentò) imò non solum tutor, sed etiam aduocatus, procurator & omnes alij, qui ad suscipiendam illam hæreditatem secūdum leges in foro exteriori cooperarentur, peccarent mortaliter, tenerentur que ad restitutionem, propter eādem rationem: quod nullo modo est dicendum. Vltimò: Qui bona fide possidet fundum alterius viginti annis, ita illius

A acquirit dominium etiam in conscientia, ꝙ quantumcunque postea sciat, quòd non erat suus, non tenetur illum restituere; & hoc solum propter leges humanas, sic disponentes: cum tamen secundum legem naturalem nunquam eius fundi acquisiisset dominium, esto illum possedisset centum annis: ergo pari ratione dicendum est de testamento minùs solenni, quod sicut est nullum in foro exteriori; ità et est nullum in conscientia, propter dispositionem legis humanæ, non obstante, quòd secundum legem naturalem, quando fraus non intercedit, obligationem induceret in conscientia.

Sed restat nunc respondere ad argumenta facta pro prima opinione. Vnde ad primum dico, ꝙ finis legis dupliciter potest cessare; aut in communi pro Ad 1. argu. pro [illegible]
B tota republica; aut in casu particulari. Quando cessat primo modo, cessat obligatio legis; non autem quando cessat in particulari; vt communiter dicunt Doctores in materia de legibus. Et certum est, quòd quamuis finis legis irritantis testamentum minus solenne, qui est obuiare fraudibus, & dolis, cesset in aliquo testamento particulari; non tamen cessat in omnibus, cum in alijs possint hæc inueniri. Et ad instantiam de lege correctionis fraternæ, quæ est lex diuina, & cessat, quando in particulari non speratur correctio fratris, respondetur, quòd quia finis præcepti de correptione fraterna, non est commune aliquod bonum reipublicæ, sed solum particularis emēdatio proximi, idcirco quando ille finis particularis cessat, superuacanea est correptio; At verò leges, quæ
C irritant illegitimos contractus, habent pro fine bonum commune: & sic quamuis cesset in particulari, semper earum obligatio firma manet. Vel secundò respondetur, quòd præceptum correptionis fraternæ, est affirmatiuum; & sic non obligat, nisi quando, & vbi oportet: aliæ autem leges sunt generales, continentes præceptum negatiuum, quo illegitimi contractus prohibentur; & sic obligant semper, & pro semper, etiam quando fraus non intercedit.

Ad secundum argumentum, desumptum ex Innocen. IIII. in c. quod sicut. & in c. quia propter. de electio: respondetur, ꝙ summus Pontifex ibi non loquitur de electione, quæ iure positiuo est nulla, sed de illa, quæ infirmaretur, vel cassaretur, si in iudicium 2. Argum.
D deferretur, vt ex verbis ipsius textus constare potest. Vnde ponit exemplum: Vt siquis electorum ex contemptu non fuisset vocatus: tunc enim electio: quæ fieret à maiori parte illo connumerato, valida esset, tam iure humano, quam naturali: sicque electus esset tutus in conscientia, quousque eius electio cassaretur: quamuis ille contemptus posset agere ad infirmandam talem electionem. Et hoc potius est pro nobis quam contra nos.

Ad tertium argumentum desumptum ex cap. cū esses. de testamen. quod ingentem habet difficultatē, vt respondeamus, supponendum est primò, tanquā certum, quòd licèt Ius naturæ sit, ut duo, uel tres testes sufficiant; quia vbi homines naturali synceritate viuerent, ille numerus esset satis nihilominus ta- 3. Argum.
E men negari non potest, ꝙ postquā humanæ fraudulentiæ rempublicam infestarunt, sanctissimum fuit testium numerum lege augere. Illud. n. ius naturæ non prohibebat, ne plures exigerentur testes; sed tñ humanam synceritatem declarabat, nempe, ꝙ duo vel tres sufficerent. Qui ideo numerus licèt multis in causis tam ciuilibus, quam ecclesiasticis sufficiat, merito tñ in pluribus alijs exiguntur plures; vt de testamento nuncupatiuo, sine tabellionis subscriptione facto, & de alijs huiusmodi supra dicebamus. Quin potiùs & ipsa Ecclesia vult, vt in aliquibus casis plures, quam tres exigantur testes, vt ex c. Præsul.

ſul. 2. q. 5. apertè conſtat. Secundò eſt ſupponendum tanquã certũ; q̃ ſummus Pontifex in illo c. cũ eſſes. de teſtamen. non eſt credendus, leges illas humanas voluiſſe abrogare, quæ plures, quam duos, vel tres exigunt teſtes; tum, quia illic nullo abrogationis verbo vtitur; tum etiam, quia Papa non habet authoritatem in leges principum, niſi quatenus ſunt contra ius diuinum, vt ipſe fatetur in cap. cum ad verum. & in cap. duo ſunt 96. d. nec talis abrogatio vnquam à principibus recepta fuit. Sed qualiter hæc, quæ certa ſunt, cum verbis illius textus quadrare poſſint: hoc opus, hic labor eſt. Gloſſa ſuper dictum cap. dicit, quòd Papa illic loquitur de legatis pijs, hoc eſt, de legatis, quæ Eccleſiæ à teſtatoribus relinquuntur: ad iſta n. cum ſint pia minor ſolennitas requiritur; vt explicatur in c. relatum. eodem titulo. Vel ſecundo reſpondetur, prædictum textum ſolum habere locũ in terris Eccleſiæ, in quibus, quia Papa habet iuriſdictionem temporalem, poteſt præcipere quod non ſeruentur aliæ leges imperatorum, & talis erat Epiſcopatus Hoſtienſis in Eccleſiæ territorio exiſtens; eſtque hæc ſolutio multo conuenientior: non enim ſemper, nec vbique terrarum etiam in cauſis pijs admittitur legatum illegitimi teſtamenti, quamuis ſit valde honeſtum hæredes talia pia legata ſemper adimplere.

Ad 4. argu.

Ad quartum argumentum reſpondetur conceſſa maiori negando minorem, & ad probationẽ dico, quod non ideo leges reijciunt teſtamentũ minus ſolenne, quia putant illi adeſſe dolum, ſed quia putant illi potuiſſe adeſſe dolum quod verum eſt, quare nõ fundãtur in falſa præſumptione, ſed in veritate quadam: cuius conſideratio pertinet ad legiſlatorem, vt ſic fraudes, ac deceptiones, quas homines in defunctos extruere poſſent, tollerentur. Hac enim de cauſa diximus ſupra poſſe rempublicam naturalem voluntatem ciuium in ſuis diſpẽſandis rebus cohibere, modumque illis præſcribere, & eſt hoc adeo verum, vt arbitror, quod ſi ex occulto modo ſoluendi debita fraudes crebreſcerent, poſſet etiam princeps leges ſancire, vt ſolutio quæ coram teſtibus non fieret nõ valeret: ità, vt in conſcientia poſſet quod contra legem ſolutũ eſſet iterato peti, nec ea lex fundaretur in falſa præſumptione, ſed in veritate concernenti bono communi, ſed quidquid hoc veritatis habeat ambigendum non eſt, quin poſſit in conſcientia pro infacto haberi illegitimus contractus, etiam ſi fraus non interfuerit ob id, q̃ intereſſe potuit.

Ad vltimũ argum.

Ad vltimum argumentum reſpondetur cõcedendo ſequelam: non enim eſt inconueniens, qd quia citra culpam ſuam aut negligentiam ob eliennĩ (?) tuitum de ſuis bonis diſponere cohibeatur, ut pax tuta ſit in republica: leges enim non valent ſingularia cuncta cauere.

Aliud arg. contra 2. cõcluſ.

Sed vltra hæc eſt aliud argumentũ contra noſtrã ſecundam concluſionem deſumptum ex l. fin. C. de fideicõmiſſ. vbi caſu quo quis è vita diſcedat, & ſcriptura publica conſtituat hæredem, v. g. Petrũ, eidẽq; extra teſtm̃ dicat, vt alteri aliquid conferat, præcipit lex quod ſi de volũtate teſtatoris aut dicto ipſius Petri, aut alio modo certo conſtet ſm̃ ipſam iudicetur: & ſic videtur quod non ſolum in foro cõſciẽtiæ, ſed etiam in foro contentioſo transferatur dominium per teſtamentum minus ſolenne.

Reſponſio.

Reſpondet tamen Syluest. verbo, teſtamentum. 1. §. 5. in fin. textum illum arctandum eſſe ad fideicommiſſa relicta ad pias cauſas. Cęterum hæc ſolutio nihil valet: expreſſe. n. loquitur imperator de quocunque fideicommiſſario. Quocirca communis ſententia iuriſprudentium eſt cũ Barto. interueniſſe ibi ad validationem fideicommiſſi in minus ſolenni teſtõ A relicti contractũ inter teſtatorẽ & hęredẽ de pſtando fideicõmiſſo celebratũ, & interpoſitam à teſtatore ſtipulationẽ in fauorẽ fideicõmiſſarij. Cæterum, quia iuris ciuilis regulla repugnare accepi, vt quis alteri ſtipularetur: inuentæ. n. ſunt ſtipulationes, vt unuſquiſque ſibi ſtipuletur quod ſua intereſt, & quia imp. non aperit in d. l. fi. ex contractu deberi fideicõmiſſum: non videtur admittenda huiuſmodi interpretatio: verius itaq; iudico textum illum loqui in fideicõmiſſo, quo quædam nuda voluntate perficiũtur, & nullo teſtõ condito relinqui poſſunt: nullãq; expoſtulant iuris ſolennitatẽ. l. 3. leg. conficiuntur. ff. de iure codicillorũ. l. ſi Titio. 95. §. vlt. l. penul. de leg. 2. l. nutu. ff. de legatis. 3. §. præterea. inſtitutã de fideicõmiſſarijs hęreditatibus. vnde in fideicõmiſſis B peculiaris ratio eſt, ob quam in his minus ſolennis voluntas totum efficiat, & hanc rõnem expreſſit Iuſtinia. in §. fin. inſtitu. de fideicommiſſ. hæred. ex quo textu deſumenda eſt d. l. fi. explicatio: meminit enim in eo Imperator ſuæ nouæ inſtitutionis, quæ ſtat in d. l. fi. dum ſubdit hæc verba, ne depereat vltima voluntas teſtõris fidei hæredis cõmiſſa. Rurſus illa deciſio ſpeciali ratione proceſſit in odiũ hæredis inficiantis & peruerſe negantis quidquam à ſe fuiſſe rẽ lictum vt adnotauit Accurſ. ex Ioan. ſententia in fine vltimi ſcholij ad d. §. fin. & conſtat ex illis verbis textus, ſi hæres perfidia tenus adimplere fidem recuſat negando rem, ita eſſe ſubſecutam, item ex il- C lis (quod ſi is à quo relictum dicitur poſtquam negãuerit, &c.) Ob hanc igitur inficiationis pernicieẽ defertur illi iuramentum, vtrùm id à ſe teſtator petijſſet, quo iuramentum præſtare recuſante ſibi relictum fideicommiſſarius conſequatur.

Diximus in principio præcedentis difficultatis duppliciter poſſe dominia transferri ſecundum legis ordinationem, ſ. vel quia lex impedit tranſlationẽ dominij, vt contingit in pupillis, monachis, amẽtibus, & in alijs contractibus, qui fiunt ſine iuris ſolennitate, vel quia me inuito bonorum meorum dominium in alterum transfert, vt contingit in præſcriptione. Explicato iam priori modo, ſupereſt, vt de ſecunda noſtra conſtituatur diſputatio, & ſic eſt alia D difficultas, Vtrùm leges quæ exiſtunt de præſcriptione transferant in conſcientia rerum dominium in poſſeſſores. Ad cuius explicationem aduertendũ eſt, q̃ præſcriptio poteſt accipi dupliciter, vno modo cõmuniter, vt comprehendit etiam vſucapionem, & ſic eſt acquiſitio dominij per continuationem poſſeſſionis per ſpatium temporis à lege diffiniti, vt dicitur. ff. de vſucapio. leg. 3. Alio modo propriè, vt diſtinguitur contra vſucapionem, & ſic eſt acquiſitio dominii circa rem immobilem certo temporis ſpatio, ex quo infertur, quod præſcriptio hoc ſolo differt ab vſucapione, qd præſcriptio eſt de rebus immobilibus, vſucapio vero de rebus mobilibus, & differunt præterea in eo quod breuiori tempore vſuca- E piunt res quam præſcribantur, vſucapitur. n. res tribus annis, & non præſcribitur tam facile, vt habetur in inſtitutis de vſucapione, & C. de ſacroſan. Eccleſ. in auth. quas actiones. cęterum quantum attinet ad pſentem diſputationem eadem ęſt ratio præſcriptionis & vſucapionis.

Dubium, vtrũ leges de præſcriptione transferant dominium.

Quid præſcriptio.

Secundò eſt aduertendũ, quòd præſcriptio eſt duplex: vna longi tpis, altera lõgiſſimi, præſcriptio longi temporis, eſt ea quæ per decẽniũ inter præſentes, & per viginti annos fit inter abſentes, ut in prædictis inſtitutis, & C. de præſcript. longi tẽporis auth. malæ fidei dicitur, dicuntur aũt præſentes exiſtentes in eadẽ prouincia, vel melius hodie exiſtentes in eadẽ ciuitate ſm̃ Accur. vt not. glo. in l. cũ in longi. C. de præſcriptione longi tpis, quia ſicut olim ſingulæ

prouinciæ,

prouinciæ, ità hodie singulæ ciuitates habent sua regimioa; præscriptio autem loogissimi temporis est, quæ per spatium triginta annorum inter præsentes, & per quadraginta inter absentes fit, qualis in rebus Ecclesiasticis est necessaria, & de qua plura extant capita.16.q.3. imo in auth. supra citata quas actiones, hæcomnia distiguuntur. Dicitur enim, quòd præscriptio decennalis, & viceennalis sufficit io rebus sæcularibus, trigennalis autem, & quadragenalis competit rebus Ecclesiasticis, vsucapio vero triennio fit inter præsentes, & quadriennio inter absentes, sed contra Romanam Ecclesiam nunquam præscribitur aliquid, nisi centum annis, vt in cap.nemo.16.q.3.dicitur & licet secundum antiquas imperatorum leges omnibus Ecclesijs fuerit hoc tempus centum annorum concessum, ita vt mious noo sufficerêt ad præscribendum contra aliquam, hodie tamê sola Romana Ecclesia habet hoc priuilegium de iure, & summi Pontifices interdum communicant illud alicui alteri per indultum particulare. Ratio autem, propter quam longius tempus requiritur ad præscribendum inter absentes, quam ioter præsentes, est; quia ratio postulat, vt præsentium oegligentia, nempe, qui in eadem prouincia, vel in eadem vrbe cómorantur, breuiori tempore puniatur, quam absentium; ad quos nec ità citò, oec ità facile rerum noritia potuit peruenire.

Præscriptio bonę & malæ fidei.

Tertiò est aduertendum, quòd præscriptio rursus est duplex, vna bonæ fidei, altera malæ. Præscriptio bonæ fidei est, cum quis per totum tempus à lege constitutum io rei possessione, manet sine conscientia, aut dobio, quòd sit alterius, sed putans semper sine aliqua hæsitatione, quòd sit sua, vel quia io illa successit patri, vel quia alio iusto titulo eam possidet. Præscriptio autem malæ fidei opposito modo describitur, quod est, quando quis possidet fundum aliquê cum consciendia, aut dubio, quod est alterius. Ex quo infertur, ad bonam fidem quatuor esse necessaria. Primum est, substantia ipsa fidei, hoc est, scienria, vel credolitas sine dubitatione, quòd res illa sit propria: vbi enim hoc fundamentum non adest, tota vis præscriptionis iostringitur. Secundò requiritur possessio; nam vt habet regula iuris sine possessione non præscribitur, nec vsu capitur res.ff. de vsucapio. lege sine possessione. Tertiò requiritur titulus, vel oaturalis, vel iure legitimus, vel presuoiptus: fur enim & vsurarius, & alij id genus, res, quas furto, aut pro vsuras acquitunt nunquam pręscribunt. Quartò & vltimò requiritur, qoòd prædicta bona fides toto têpore absque interruptione conónuetur, vt expressè habetur in cap.fin. de præscriptio. Nam si interrupta fuerit, vel quia dominus perit, vel alia via, tunc tempora illa interrupta non constituunt vnum legiómû tempus præscriptioois.

Sententia glossæ cum suo fundamento.

Scio glos.in cap.fin. de præscriptio. affirmare, quòd dubitans, etiam si habeat iustam dubitandi causam, nihilominus est in bona fide; & citat per se legem, qui scit.ff. de vsur.§. bonæ fidei. Imò & Panormi. eandem sententiam tenet, quam dicit ad literam probari ex capit. si virgo.34.q. vnica. Vbi D. August. affirmat tandiu bonæ fidei possessorem rectissimè quemquam dici, quandiu possidere se ignorat alienum: cum verò sciuerit, tunc esse malæ fidei. Et certum est, dicit Panormit. quòd qui dubitat ignorat. Potest prætereà formari argumentum io fauorem huius sentenoę hoc modo: Qui dubitat rem, quam possidet esse suam, bona conscientia potest illam in iudicio defendere, donec tale dubium deponat, vel à se per sententiã subtrahatur: ergo permaoet semper in bona fide. Et confirmatur ex regula iuris dicente, quòd in dubijs melior est cõditio possidentis.

Qui dubitat an, res sit sua, nõ præscribit.

Hoc tamen non obstante dico, quòd tempus, quo quis oon leui scrupulo, sed probabili coniectura dubitat, rem esse suam, non annumeratur pręscriptioni; quin potius ipsum legitimum tempus pręscriptionis interrumpit: nec potest qui tale dubium habet aliqua ratione præscribere. Probatur: Nam iam habet conscientiæ vulnus, atque adeò eius fides non est bona: bona enim idem est ac sana atque quieta. Ex quo fit, vt nec etiam ignoret rem esse alienam, quod D. August. affirmat ad bonam fidem esse necessarium. Nec Panormita. id animaduertit, quia non erat Dialecticus, vt dicit Adrian. io 4. in q. de præscriptione. Ignorantia enim est duplex: vna puræ oegotiationis, idest, carentia scientiæ, quæ stat cum dubio: altera prauæ dispositiooi s, quæ est contrarium iudicium. Et Augustinus non loquitur de hac posteriori, vt putat Panormitanus, sed de priori. Non enim vult Augustinus possessorem in bona fide manere, quandiu ignorat, hoc est, quandiu non certè iudicat, aut opinatur rem esse alienam sed quandiu ignorat, hoc est, nullam habet, vel probabilitatem, uel coniecturam: sed certo credit rem esse suam, hoc enim sonat bona fides, quod, noo læsa conscientia. Accipitur namque fides in præsenti pro conscientia, sicut & accipitur à D. Paul. ad Roman. 14. quando dicit. Quod oon est ex fide peccatum est. Nec. §. illud. ex leg. qui scit.ff. de vsuris à glossa citatum facit contra nos. Ibi enim solum dicitur, quòd siquis fundum bona fide ab vsurario emit, & antequam fructus percipiat, agnouerit esse alienum, hoc est, probabiles habuerit coniecturas, potest quidem fructus percipere, quoad vsque fundus euectus sit, hoc est, publico iudicio sublatus: non tameo dicitur, quod conscieotia illa tempus legitimæ præscriptionis continuat.

Ad fundamentũ glossæ.

Ad rationem, quam formauimus pro sententia glossæ, Adrian. loco citato dicit, nemini esse licitum, rem illam possidere, quam dubitat esse suam, nisi quantum temporis conceditur ad inquirendam veritatem. Et subdit statim, quòd; sicut iniustè quis capit rem, de qua dubitat, an sit sua: ità etiam iniustè tenet & possidet. Sed hæc sententia est apertè falsa & toti iuri contraria. Nam cum secundum ius in dubijs melior sit conditio possidentis, manifestè sequitur, non tantam scientiam esse necessariam ad retinendum quod quis possidet, quãta ad capiendũ priuata authoritate quod non possidet, requiritur. Ex quo ẽt fit, vt dubius licitè tueri possit possessionẽ rei, quam hẽt, quam tñ sub eodem dubio ab alio de nouo suscipere non posset. Qñ igitur quis rem aliquam hẽt, de qua rationabiliter dubitat an sit sua, esto, nullos petat, teoetur adhibere diligentiam, vt veritatem exploret, quã si assequi oon pôt nõ ideo tenetur illam rem, ad minus totã dimittere, sed pro ratione dubij, vel cum illo diuidere, quem dubitat esse dominium. Vel, si dubitat rem esse suã, & nullo modo ẽt sub dubio iudicat esse alterius, quia id penitus ignorat in particulari, dẽt aliquam partẽ pauperibus erogare: & sic erit tutus in conscientia. Et ad argumentum rñdetur concesso aotecedẽti, oegando consequentiam. Ratio.n. propter quam dubium tollit bonam fidem, nõ est quia sub illo non pôt quis rẽ defendere in iudicio, aut illa vti: sed quia tunc, vt diximus est cõscientia læsa: & sic nomeo bonæ fidei ad præscribendum necessarium obtinere non pôt. Et ad confirmationem ex regula iuris rñdetur, ibi tñ dici ad vsum rei in dubijs esse meliorem conditionẽ possidentis, non aũt ad præscriptionem. Erit ergo tunc præscriptio bonæ fidei, cũ quis per totũ tempus à lege cõstitutum io possessione manet sine cõscientia, aut dubio, quod sit alterius, vt paulò ante dicebamus.

Dubiũ principale.

His constitutis est oĩa difficultas, vtrũ ille, qui toto tpe ad præscribẽdũ ex lege assignato rẽ possidet, qui-

uis posteà sciat nō esse suā, sed alterius, tutò possit illam retinere; vel potius teneatur in conscientia eam pri. . . domino restituere? De qua re sunt variæ Doctorum sententiæ. Prima est eorum, qui dicunt, quòd quamuis bona fide quis rem possideat toto tempore legis, tamen quotiescunq; sciuerit eam esse alienam, etiam si in foro exteriori sibi fuerit adiudicata, tenetur in conscientia eam vero domino restituere: præscriptio enim, vt dicunt, non transfert dominium in foro conscientiæ; quamuis in foro exteriori leges disponant esse transferendum. Hanc sententiam tenet summa Rosel. in verb. præscript & Raymun. in sua summ. Quæ probari potest hoc argumento: Respublica, aut Rex neminem ciuium potest spoliare inuitum sua substantia, nisi ratione delicti, vel quando ipsa respublica indiguerit pro bono communitatis: sed potest contingere, quòd absque vlla prorsus domini culpa, aut negligentia quispiam triginta annis possideat alienum: ergo tunc possessor nullum dominiū eius rei alienæ, quam possidet acquiret, esto eam possideat centum annis, siquidem nulla videtur esse legitima causa, propter quā prior dominus sua re priuetur. Altera opinio est glos. in cap. fin. de præscript. asserentis semper esse iudicandum secundum leges de præscriptione, etiam si possessor malæ fidei rem obtineat. Itaque secundum illam sententiam non solùm per continuationem possessionis per spatium temporis à leges diffiniti, quādo adest bona fides trāsfertur dominium; sed etiam quando adest mala, tam in foro contentioso, quam in foro conscientiæ. Et probatur: Finis legis de præscriptione est, vt sic puniatur dominus ob negligentiam, quam in propria re acquirenda habuit, sed non est minori dignus pœna dum possessor mala fide possidet, quam dum possidet bona: ergo æqua est vtriusque ratio.

Sentētia aliquorum. Argumen. Sententia glossæ.

1. Conclus. In hoc tamen sit prima conclusio: Nemo tutus in conscientia præscribit beneficio legis humanæ, nisi toto præscriptionis tempore rem, quam habet alterius bona fide possideat. Hæc est expressa determinatio iuris in illa regula: Possessor malæ fidei, nunquam præscribit. Et ratio est: Nam cum ille dicatur possessor malæ fidei, qui conscius est, aut dubius rem, quam possidet non esse suam, & qui facit contra propriam conscientiam peccet: peccatum autem illi debeat patrocinari; manifestè sequitur contra rationē naturalem esse, quòd possessori malæ fidei ius ciuile patrocinetur: & sic dominium rei alienæ ei non confert. Scio secundum leges ciuiles olim possessoribus etiam malæ fidei rem possessam fuisse adiudicari solitam, vt Gratian. adnotauit in cap. dilectio. §. potest. 16. quæst. 3. & habetur expresse in cap. vigilanti. de præscriptio. Cæterum Alexan. III. in eod. cap. easdem leges, vel reiicit, vel saltim moderatur, quantum ad hoc, quòd possessoribus malæ fidei non patrocinetur. Et eandem reuocationem, seu moderationem Innoc. III. in Concil. Lateranen. posteà confirmauit, vt est videre in capit. fin. eod. titu. glossa dicit, summum Pontificem non potuisse leges illas reuocare: & sic quòd adhuc manent in suo vigore. Tamen hæc sententia est falsa. Nam quamuis potestas imperialis distincta sit à pontificia, nec illa huic sit per omnia subiecta; tamen, quia quantum ad regimen animarum spiritualis potestas temporali ex diuino iure est prælata, fit, vt leges ciuiles delictorum fautrices qualis esset illa, quæ possessoribus malæ fidei faueret, possit de medio tollere.

2. Conclus. Secunda conclusio: Possessor bonæ fidei legitimo præscriptionis tempore elapso tuta conscientia rem tanquam propriam possidet, ità, vt quamuis posteà sciat non fuisse suam, non teneatur illam priori domino restituere. Hæc est expressa sententia D. Tho. quodlib. 12. art. 15. quam

A etiam sequitur Scotus. in 4. distin. 15. quæst. 2. artic. 2. Palud. in 4. dist. 15. quæst. 2. conclus. 4. Adria. in 4. in propria quæst. de præscriptio. Conradus. C. de contract. quæst. 15. Syluest. in summ. verbo, præscriptio. P. Soto lib. 4. de iustit. & iure. quæst. 5. artic. 3. & Martinus Ledesmius. in 2. par. 4. quæst. 18. art. 1. dub. 14. Itaque secundum omnes illos Doctores in præscriptione nō solùm in foro contentioso, sed etiam in foro conscientiæ transfertur dominium; non voluntate prioris dominij, sed beneficio & potentia legis. Probatur: Leges humanæ non solum possunt mihi præcipere, vt bona mea alteri resignem, verum etiam me inuito illorum dominium in alterum transferre, quādo id opus fuerit ad bonum commune, vt communiter dicunt Doctores. Cum enim omnes ciues in

B republica sint membra vnius corporis, vt dicit Paul. ad Roman. 14. omnes teneotur suo corpori succurrere. Sed conducit quàm maximè ad bonum commune, quòd certa sint rerum dominia, & quod error longi temporis ab hominibus tollatur, & denique tranquilla sit rerum possessio, vt dicitur in l. 1. ff. de vsucapione. Vbi sic habetur: Bono publico introducta est vsucapio, ne quarundam rerum diu, & ferè semper incerta dominia essent, cum sufficeret dominis ad inquirendas res suas statuti temporis spatium: ergo leges de præscriptione non solum in foro contentioso, sed etiam in foro conscientiæ transferunt dominium. Et confirmatur: Leges illæ possunt transferre dominium in vtroque foro: ergo illud transferunt. Probo consequentiam: Nam

C cum iura etiam pontificia. 16. quæst. 3. per multa capita, & in cap. si virgo. 34. quæst. vnic & de præscriptione. cap. sanctorum, sine aliqua limitatione loquantur, & dent dominium rei possidenti eam bona fide toto tempore in lege assignato, manifestè sequitur, quod intendunt dare illud etiam in foro conscientiæ. Imò, quòd leges ciuiles non solum approbentur à pontificibus in foro exteriori, sed etiam in foro conscientiæ, probatur ex cap. vigilanti, & ex cap. fin. de præscriptio. Ex eo enim, quòd pontifices ibi solum irritauerunt præscriptionem malæ fidei à contrario sensu colligere licebit, quòd approbauerunt præscriptionem bonæ fidei, maxime dum debita opera de hoc tractaretur, an præscriptio à legibus ci-

D uilibus concessa esset licita in conscientia, vel non.

Ad arg pro prima opi. Ad argumentum pro prima opinione, Adrianus loco citato dicit, quod, quia principes, & superiores constituerunt leges de præscriptione in pœnam prioris domini, res suas negligentis, vt constat ex cap. vigilanti. de præscrip. vbi sic dicitur: Ephesious legislator solùm propter vitandam miserorum segnitiem, & longi temporis spatium, primus tricennali & quadragennali præscriptioni vigorem legis imposuit, &c. quotiescunq; prior dominus non fuit negligens, sed ex mera ignorantia inuincibili res suas non petiuit infra tempus præscriptionis, quantumcunq; posteà possessor bona fide illas possideat, non præscribit in foro conscientiæ, sed tenetur eas priori domino restituere. Et ratio Adriani est: Nā dicit, quod cessan-

E te fine legis, quod et eius obligatio cesset est necesse. Hæc tñ sententia est apertè falsa. Primo; quia in iure nulla talis legitur exceptio; quam tamen summi Pontifices conscientiarum consultores non prætermisissent, si esset intelligenda. Secundo quia quamuis vulgò non alia præscriptionis causa circumferatur, quā culpabilis dni negligentia; si iura tñ, & rationes consulas, non hæc est potissima; sed certè bonum publicum, vt. s. certa sint dominia, & tranquilla rerum possessio, vt dicitur. in l. 1. ff. de vsucap. & in c. vigilanti. de præscriptio. iam citatis. Vnde dico, quod qui bona fide præscripserit, siue dominus negligēs fuerit, siue non,

A tutus deinde manens in iudicio conscientiæ retinet rem, quæ erat alterius, eius dominio verè acquisito, nec trãsacto præscriptionis tẽpore; quãuis sciat rem, quam possidet, esse alienam, tenetur eam restituere. Ratio autem Adriani nihil valet. Tum; quia, cùm lex illa de præscriptione non fuerit punitiua alienæ culpæ; sed consultiua boni communis, non ille, quem dicit Adrianus, sed hic est potissimus legis finis; & sic illo cessante, non cessat lex. Tum etiam, quia quãuis verum esset, quod finis legis solum esset ille, quem dicit Adrianus, adhuc tamen non sequitur, ꝙ illo cessante in particulari legis obligatio cesset. Quia, vt diximus dubio præcedenti, ad hoc, vt aliqua lex suum amittat vigorem, necessarium est, ꝙ

B eius finis non in particulari solum, sed in omnibus communiter cesset, quod in præsenti non contingit. Quare hac sententia Adriani omissa, aliter respondetur ad argumentum pro prima opinione factum, negando, scilicet, ꝙ respublica nõ possit quenquam suis bonis priuare, nisi propter crimen. Potest enim id facere propter pacem & bonum commune, vt iam sæpè diximus: Et ità contingit in præscriptione. Et per hoc etiam patet solutio ad argumentum factũ pro secunda opinione. Explicatis iam eis, quæ ad materiam dominij spectant, suntque velut fundamenta restitutionis, operæpretium est, vt ad ipsam restitutionis materiam accedamus, sequuti ordinẽ D. Tho. cuius interpretis, licèt indigni, personam

C agimus.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum restitutio sit actus iustitiæ commutatiuæ?

Inf. ar. 2. & 3. eod.

AD primum sic proceditur. Videtur, quòd restitutio non sit actus iustitiæ commutatiuæ, iustitia enim respicit rationem debiti. Sed sicut donatio potest esse eius quod non debetur, ita etiam & restitutio, ergo restitutio non est actus alicuius partis iustitiæ.

2. Præterea, Illud quod iam transiit, & non est,

D *restitui non potest: sed iustitia & iniustitia sunt circa quasdam actiones & passiones, quæ non manent, sed transeunt, Ergo restitutio non videtur esse actus alicuius partis iustitiæ.*

3. Præterea, Restitutio est quædam recompensatio eius quod subtractum est. Sed aliquid potest homini subtrahi non solum in commutatione, sed etiam in distributione, putà cum aliquis distribuens, minus dat alicui quàm debeat habere, ergo restitutio non magis est actus commutatiuæ iustitiæ quàm distributiuæ.

Sed contra, Restitutio ablationi opponitur. Sed

E *ablatio rei alienæ est actus iniustitiæ circa commutationes, ergo restitutio eius est actus iustitiæ, quæ est in commutationibus directiua.*

Respondeo dicendum, quòd restituere nihil aliud esse videtur, quàm iterato aliquem statuere in possessionem, vel dominium rei suæ. Et ita in restitutione attenditur æqualitas iustitiæ secundum recompensationem rei ad rem: quod pertinet ad iustitiam commutatiuam. Et ideò restitutio est actus commutatiuæ iustitiæ, quando scilicet res vnius ab alio habetur, vel per voluntatem eius, sicut in mutuo, vel deposito, vel contra volũtatem eius, sicut in rapina vel furto.

Ad primum ergo dicendum, quòd illud quod alteri non debetur, non est, propriè loquendo eius & si aliquando eius fuerit. Et ideo magis videtur esse noua donatio quam restitutio, cum quis alteri reddit quod ei non debetur. Habet tamen aliquam similitudinem restitutionis, quia res materialiter eadem est: non tamen est eadem secundum formalem rationem, quam respicit iustitia, quod est esse suum alicuius. Vnde nec propriè restitutio dicitur.

Ad secundum dicendum, quòd nomen restitutionis, in quantum importat iterationem quandam, supponit rei identitatem. Et ideò secundum primam impositionem nominis, restitutio videtur locum habere præcipuè in exterioribus, quæ manentes eadem, & secundum substantiam, & secundum ius dominij ab vno possunt ad alium deuenire. Sed sicut ab huiusmodi rebus nomen commutationis translatum est ad actiones vel passiones, quæ pertinent ad reuerentiam vel iniuriam alicuius personæ, seu nocumentum uel profectum, ita etiam nomen restitutionis ad hoc deriuatur: quæ licet realiter non maneant, tamen manent in effectu vel corporali, putà cum ex percussione læditur corpus. Vel qui est in opinione hominum: sicut cum aliquis verbo opprobrioso remanet infamatus, vel etiam minoratus in suo honore.

Ad tertium dicendum, quòd recompensatio quam facit distribuens ei cui dedit minus, quàm debuit, fit per comparationem rei ad rem: vt si quanto minus habuit, quàm debuit, tanto plus ei detur. Et ideò iam pertinet ad iustitiam commutatiuam.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet D. Thom. vnica conclusione affirmatiua, quæ probatur in argumento, sed contra, hac ratione. restitutio opponitur ablationi: sed ablatio est actus iniustitiæ versantis circa commutationes: ergo restitutio similiter est actus iustitiæ cõmutatiuæ. Et in corpore articuli hoc modo: In restitutione attenditur æqualitas iustitiæ secundum recompensationem rei ad rem: sed hoc pertinet ad iustitiam commutatiuam: ergo restitutio est actus iustitiæ commutatiuæ.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo explicatione huius articuli aduertendum est, primò, quòd restitutio potest accipi dupliciter. Vno modo largè pro recompensatione cuiuscunq; domini iniustè illati, quæ magis propriè dicitur satisfactio, quam restitutio; vt colligitur ex cap. si culpa. extra de iniurijs, & damno illato. Vbi dicitur: Si culpa tua datum est damnum, iure super hoc satisfacere te oportet. Alio modo accipitur restitutio propriè pro redditione rei ablatæ. Et sic dicit D. Thom. in hoc articulo, quòd restituere propriè est iteratò aliquem in dominio & possessione rei suæ statuere. Hæc autem duplex restitutio ex duplici iniustitia, quam vnus homo in alterum committere potest, oritur. Prima consistit in rebus exterioribus: vt dum quis rem alienã occupat. Altera aũt in actionibus, & passionibus iniuriosis: vt cùm quis ciuẽ violẽter verberat, aut cõuitijs aspergit. Prior modus restitutionẽ exigit, qua in rebus ablatis æqualitas cõstituatur. Posterior verò expostulat satisfactionẽ, vt de commissa

Restitutio accipit dupliciter.

culpa fiat proximo compensatio. Itaque satisfactio non est, nisi vbi iniuriosum crimen adfuit; restitutio vero etiã vbi nulla interfuerit ablationis culpa.

Iustitia semper reddit alteri quod suum est.

Secundò est aduertendum, quòd iustitia, siue sit commutatiua, siue distributiua, semper reddit alteri quod suum est, siue quod sibi debetur: & siquis dat alteri quod non est suum, siue quod sibi non est debitum, nun erit actus iustitiæ: sed liberalitatis: vt dicit D. Thom. hic in solutione ad secundum.

Discrimina quæ sunt inter iustitiã distributiuã & commutatiuã.

Tertiò est aduertendum, inter iustitiam commutatiuam & distributiuam multiplicem esse differentiam. Prima est, quòd cùm inter ciues reipublicæ duplex possit actio inueniri; vna, qua bona communia illius ciuitatis inter ipsos ciues distribuuntur; altera, qua ipsi ciues bona propria inter se cõmutant, B iustitia distributiua rectificat primã actionẽ; & posterior rectificatur per cõmutatiuam. Differunt secundo in eo, ꝙ aliter inuenitur suum in iustitia commutatiua, & aliter in iustitia distributiua. Conueniunt quidem duæ istæ iustitiæ in eo, ꝙ vtraque reddit alteri, quod suum est: sed differunt, quia aliter est suum, quod redditur alicui per iustitiam distributiuam; & aliter, ꝙ redditur per cõmutatiuã. In iustitia enim distributiua, quia redduntur & distribuuntur bona communia reipublicæ, quæ non sunt propriè & simpliciter ciuium, inter quos distribuuntur, non redditur propriè & simpliciter suum, sed solum secundum quid, in quantum, s. bona tutius sunt aliquo modo partium. C At verò in iustitia cõmutatiua, quia illa, quæ inter ciues commutantur, sunt propria illorum, propriè & simpliciter redditur suum. Et ex hac differentia sequitur alia; nempe, quòd in iustitia distributiua id, quod redditur, non propriè & simpliciter est debitum illis, quibus redditur, sed solum secũdum quid, in quantum, scilicet, sunt partes illius reipublicæ, cuius sunt illa bona, quæ distribuuntur. At vero in iustitia cõmutatiua illa, quæ redduntur propriè & simpliciter, sunt debita illis, quibus redduntur, tanquam bona propria illorum. Et ex his differentijs conuenienter colligunt D. Thom. & reliqui Doctores restitutionem esse actum iustitiæ commutatiuæ. Est enim recompensatio ad æqualitatem simpliciter inter datum & acceptum, quæ ad iustitiam cõ- D mutatiuam spectat.

Arg. contra cõclusionẽ D. Thom.

Sed contra hoc est apparens argumentum, quod à D. Thom. in isto artic. ponitur tertio loco. Restitutio est quædam recompensatio eius, quod ablatum est: sed non solum per cõmutationem potest aliquid subtrahi alicui, sed etiã per distributionem. Si enim distribuens bona communia det alicui minus, quã debuit: vt si debebat dare decem, & non dedit nisi quinque; tunc alia quinque sunt ablata: ergo recompensatio illius, quod sublatum est, siue per commutationem, siue per distributionem erit verè restitutio: atque ex consequenti restitutio non est magis actus iustitiæ commutatiuæ, quam distributiuæ.

Solutio D. Thomæ.

E Ad hoc argumentum respondet D. Thom. quòd distribuens alicui minus, quàm debuit; vt si debebat dare decem, & dedit quinque, tenetur facere recompensationem illius, quod minus dedit per comparationem rei ad rem spectantem ad iustitiam cõmutatiuam: quare restitutio semper erit actus iustitiæ commutatiuæ.

Instantia Caietani.

Sed contra hoc argumentatur Caietanus; Recõpensatio rei ad rem, siue quæ fit ad æqualitatem, simpliciter solum habet locum, quando illud, quod ablatum est, erat vere suum, seu proprium respectu illius cui talis fit recompensatio: sed illud minus, quod quis omisit distribuere, non erat propriè suum, nec proprium bonum illius cui non fuit distributum, etiam si debebat illi distribui: ergo recompensatio, A quæ fit ratione illius, non debet fieri secundũ æqualitatem simpliciter, atque ex consequenti, nec spectabit ad iustitiam commutatiuam. Consequentia cum maiori est nota; & minor probatur: Bona communia per distributionem efficiuntur propria eorum, quibus distribuuntur: ergo quod non fuerit distributum alicui, etiam si debeat illi distribui, non erit bonum proprium illius: atque ex cõsequenti, nec eius recompensatio erit ad æqualitatem simpliciter nec spectabit ad iustitiam commutatiuam.

Ad hoc argumẽtum respondet idem Caietanus, quòd, licèt illud, quod aufertur per indebitam distributionem, nõ sit propriè debitum, & proprie suum simpliciter & absolutè respectu illius, a quo aufertur B vt rectè probat argumentum, est tamen propriè debitum & propriè suum respectu illius, qui tenebatur facere proprium, & nõ fecit. Quare respectu eiusdẽ erit facienda recompensatio sm̃ æqualitatẽ rei ad rẽ. Ita, scilicet, quòd si tenebatur aliquis dare alicui decem de bonis communibus, & non dedit, nisi quinque, tenetur alia quinque eidem restituere, vt sic sit inter eos debita æqualitas iustitiæ commutatiuæ. Vnde licet absolutè valeat argumentum: Non est proprium: ergo non est restituendum secundum æqualitatem: non tamen valet respectu distributoris, qui tenebatur facere appropriationem, & non fecit. Sed oportet dicere hoc modo: Non est propriũ nec distributor tenebatur facere appropriationem: C ergo non est restituendum secundum æqualitatem. Sed tunc est falsum antecedens pro secunda parte. Et sic patet qualiter ex debito communi factum fuit debitum proprium respectu illius, qui nõ distribuit. Quia enim distributor tenebatur facere de communi proprium cuilibet parti secundum suam proportionem: idcircò omnibus & singulis partibus tenetur recompensare, secundum æqualitatem iustitiæ cõmutatiuæ tantum, quantum de portione sibi debita illi non dedit. Et omissa applicatio illius portionis damnificat partem in proprio, non quidem id, quod erat proprium auferendo; sed auferendo appropriationem ad quam tenebatur. Quare recompensatio similiter erit in proprio; atque ex consequẽ D ti pertinebit ad iustitiam commutatiuam.

Corollariũ quod sequitur ex posita solutione.

Ex solutione huius argumẽti colligit Caietanus quòd, si in aliqua republica esset statutum, vt aliqui prouentus singulis annis distribuerẽtur inter ciues conscriptos eiusdem reipublicæ, & distributor tribus annis nõ distribuisset, quarto autem anno pnĩa ductus, vellet eos distribuere non deret oẽs tales ꝓuentus inter ciues, qui illo quarto anno essent conscripti, distribuere: sed redditus primi anni deberent distribui solùm inter ciues, qui illo anno fuerunt cõscripti. Et sic de singulis. Et si aliqui illorum essent mortui restitutio facienda esset eorum hæredibus. Si verò distributor omnes illos prouẽtus trium annorum solùm inter ciues conscriptos quarti anni di- E stribuisset, omnibus alijs ciuibus aliorum annorum teneretur suas partes restituere. Cæterum si hostis reipublicæ omnes illos prouentus trium annorum surripuisset, sufficienter satisfaceret, eos reipublicæ restituendo, quamuis fuerit causa quod ciuibus non distribuerentur. Et ratio discriminis est: Nam cum fur non teneatur illa bona ciuibus appropriare per distributionem, & quamdiu non appropriantur singulis sint propria reipublicæ, sufficienter satisfacit reddendo ea reipublicæ, cuius sunt. At verò distributor, quia tenebatur singulis annis illa bona appropriare ciuibus conscriptis eiusdem anni, singulos damnificauit, non faciendo appropriationem. Et sic singulis tenetur satisfacere per restitutionem.

In

A In solutione ad secundum argumentum dicit D. Thom. quòd quamuis restitutio secundum nominis proprietatem, quæ iterationem quandam importat, solùm videatur habere locum in rebus exterioribus, quæ manentes eædem secundum substantiã, & secundum ius dominij ab vno ad alterum deuenire possunt; inde tamen translatum est nomen ad actiones, & passiones, ad reuerentiam, vel iniuriam alicuius personæ pertinentes. Quæ licèt realiter non manent, manent tamen in effectu; quales sunt corporum percussiones, & iniuriæ, &c. Circa quod est difficultas, vtrùm restitutio idẽ sit, quod satisfactio? B Ad cuius explicationem dico breuiter, quod quamuis communi vsu sæpe restitutio & satisfactio pro eodem accipiantur, notabile tamen est discrimen, quod inuenitur inter istas actiones. Et quia ea, quæ propriè differunt necesse est, quòd in aliquo conueniant, explicabimus prius, quid nam sit illud, in quo restitutio & satisfactio conueniunt; explicaturi postea eorum differẽtias. Dico ergo quòd satisfactio, & restitutio in hoc conueniunt, quòd vtraque pertinet ad iustitiam commutatiuam, vtraque enim fit, secundum æqualitatem rei ad rem: in quo commutatiua iustitia à distributiua distinguitur. Nam si quis C iniuria aliquem cędit, ad æqualitatis mensuram debet eidem satisfacere: sicut & ille, quj ab altero rem aliquam abstulit. Scotus in 4. dist. 14. quæst. 2. constituit pœnitentiam sub iustitia vindicatiua, quæ est species distributiuæ. Et sic satisfactionem, quæ est pars pœnitentiæ sub eadem iustitia distributiua constituere debet. Cæterum, D. Thom. 3. par. quæst. 85. articulo tertio, pœnitentiam sub iustitia commutatiua constituit etiam quantum ad satisfactionem. Afficere enim iniuria aliquem, idem est, ac si rem illi auferas. Et sic satisfacere pro offensa eiusdem, etiã iustitiæ debet esse, ac si rem ablatam reddas. Verum tamen est, quòd, quoniam Deo post contritum animum, nihil corporeum gratius reddere possumus, D quam corporis castigationem, idcircò respectu Dei satisfactio habet quandam punitionis formam, iuxta illud Augustini: Pœnitentia est quædam dolentis vindicta semper puniens in se, quod dolet cõmisisse. Sed de hoc in materia de pœnitentia.

Dubium vtrum restitutio sit idẽ quod satisfactio.

Restitutio & satisfactio in aliquibus cõueniunt.

Constituto iam eo, in quo restitutio, & satisfactio conueniunt, operæprętium est, vt dicamus de earum differentijs, quæ sunt plures. Prima sumitur ex parte materiæ, quam constituit D. Thom. in 4. distin. 15. quæst. 1. artic. 5. Restitutio n. propriè versatur circa res exteriores; satisfactio vero non, nisi circa actiones, & passiones iniuriosas, vt diximus in principio huius articuli? Ex quo fit, vt satisfactio non fit E nisi vbi iniuriosum crimen adfuit, cum tamen restitutio inueniri possit, etiam vbi nulla interfuit ablationis culpa, vt contingit in deposito, & in rebus inuentis. Secunda differentia nascitur ex priori, & desumitur ex parte illorum, quibus restitutio & satisfactio est facienda. Restitutio enim propriè solũ fit hominibus. Nam cum à Deo nihil propriè possimus auferre, nec etiã aliquid eidem reddere, quod sibi accrescat (bonorum enim nostrorum non indiget) nulla ratione fieri potest, vt inter Deum & homines vera inueniatur restitutio. At verò satisfactio non solum hominibus, sed præcipuè fit Deo. Licet enim in proximos contingat peccare quos diligere, vt nos ipsos tenemur, & ideò illis aliqua satisfactionis ratio debeatur, propriè tamen in Deum solum peccamus. Et sic dicit D. Aug. peccatum esse dictum, vel factum, vel cõcupitum contra legem Dei. Quare soli Deo propriè debetur satisfactio ad iustum, quę vel in hac vita, vel in purgatorio necessario persoluenda est.

Satisfactio & restitutio multis differunt.

A Tertia differentia sumitur ex diuersitate effectuũ vtriusque virtutis. Nam per restitutionem non remittitur peccatum: sed solum à peccando cessatur; cum tamen per satisfactionem remittatur peccatũ, quo ad pœnam, remissa prius culpa. Est enim satisfactio, solutio pro debito peccati, quod tamdiu dicitur durare, quãdiu durat pœna. Et ex hac differentia sequitur quarta: nempe, quod satisfactio non potest fieri sine Dei gratia, vt latè docet D. Thom. in materia de satisfactione. At verò restitutio legitimè fit inter homines sine gratia Dei, imò & sine humana B amicitia, quod satisfactioni repugnat. Quj enim reddit inimico totum quod ab illo abstulit, aut mutuo recipit, perfectè dicitur restituere, quamuis eum in suam amicitiã non recipiat. Quinta differentia est, quòd satisfactio est pars pœnitentiæ. Restitutio autem non est pars pœnitentiæ, sed potius præambulũ ad illam. Qui enim alienam pecuniam contraxit, quam dum est soluendo inuito domino retinet, vel iniuriam, quam illi intulit diluere recusat, non potest dignè ad pœnitentiam accedere, nisi à tali delicto per restitutionem euellatur. Itaque restitutio cõtritionem, (quæ saltim natura est prior pars pœnitẽtiæ) antecedit: satisfactio verò etiam confessionẽ, C quæ est secunda pars pœnitentiæ subsequitur. Vltima differentia est, quòd satisfactio nõ solum viuis ad meritum, verum & defunctis in purgatorio existentibus ad remissionem pœnę, quando illorum nomine fit, prodesse potest: Cum tamen restitutio, per se loquendo, non ea ratione auxilietur defunctis, vt sedulitas hæredum prosit, vel noceat negligentia, sicuti vulgò existimatur. Qui enim dedit operã in hac vita, vt debita soluerentur, siue negligant hæredes, siue non, ideo tardius à pœna liberabitur. Contra rationem enim est quòd quis pro ea culpa patiatur, quæ iam nullo modo est in sua potestate, secus autẽ esset si hæredes omisissent sacrificia, vel suffragia: D quoniam hæc habent rationem satisfactionis. Ex dictis infertur, satisfactionem, & restitutionẽ plurimum inter se se distingui, quamuis sæpe sæpius in iure eodem restitutionis nomine appellentur.

Corollariũ

ARTICVLVS II.

Vtrùm sit necessarium ad salutem, quòd fiat restitutio eius quod ablatum est.

AD secundum sic proceditur. Videtur quòd non sit necessarium ad salutem quòd fiat restitutio eius quod ablatum est. Quod enim est impossibile, non est de necessitate salutis. E *Sed aliquando impossibile est restituere id quod est ablatum, puta, cum aliquis abstulit alicui membrum, vel vitam: ergo non videtur esse de necessitate salutis, qđ aliquis restituat, qđ alteri abstulit.*

4. d. 15. q. 1. ar. 8 q. 2. & quol. 12. artic. 20.

2. Præterea, Committere aliquod peccatum non est de necessitate salutis: quia sic homo esset perplexus. Sed quandoque illud quod aufertur, non potest restitui sine peccato: puta, cum aliquis alicui famam abstulit, verum dicendo: ergo restituere ablatum non est de necessitate salutis.

3. Præterea, Quod factum est, non põt fieri, vt factum non fuerit. Sed aliquando alicui aufertur honor suæ psonæ ex hoc ipso, q passus est ab aliquo iniustè vituperante eũ: ergo nõ potest sibi restitui qđ ablatũ est. Et ita non est de necessitate salutis restituere ablatũ.

4. Præterea, Ille qui impedit aliquem ab aliquo bono consequendo, videtur illud ei auferre: quia quod modicum deest, quasi nihil deesse videtur, vt Phi-

Lib. 2 text. 56. tom. 2. losophus * dicit in secundo Physicor. Sed cum aliquis impedit aliquem, vt non consequatur præbendam, vel aliquid huiusmodi, non videtur quòd teneatur ei ad restitutionem præbendæ: quia quandoque non posset. Non ergo restituere ablatum est de necessitate salutis.

A

Epist. 54. ad Maced. illius, 10. 2. Et habetur 14. q. 1. cap. Si res aliena. Sed contra est, quod August. dicit in Epistola † ad Maced. 14. quæst. 6. Si res aliena propter quam peccatum est, reddi possit, & non redditur, pænitentia non agitur, sed simulatur. Si autem veraciter agitur, non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, si (vt dixi) restitui potest.

B

Ar. praeced. Respondeo dicendum, quòd restitutio sicut dictum † est, est actus iustitiæ commutatiuæ, quæ in quadam æqualitate consistit. Et ideo restituere importat redditionem illius rei, quæ iniustè ablata est. Sic enim per iteratam eius exhibitionem æqualitas reparatur. Si verò iustè ablatum sit, inæqualitas erit, vt ei restituatur: quia iustitia in æqualitate consistit. Cùm ergo conseruare iustitiã sit de necessitate salutis, consequens est quòd restituere id quod iniustè ablatum est alicui, sit de necessitate salutis.

Ad primum ergo dicendum, quod in quibus non potest recompensari æquiualens, sufficit quòd recompensetur, quod possibile est: sicut patet de honoribus qui sunt ad Deum & ad parentes, vt Philosophus dicit † in octauo Ethicorum. Et ideo quando id quod est ablatum, non est restituibile, per aliquid æquale, debet fieri recompensatio, qualis possibilis est: puta, cum aliquis alicui abstulit membrum, debet ei recompensare vel in pecunia, vel in aliquo honore, considerata conditione vtriusque personæ, secundum arbitrium boni viri.

C

Lib. 8. c. vlt. nō procul à fine, to. 5.

Ad secundum dicendum, quòd aliquis potest alicui famam tripliciter auferre. Vno modo verum dicendo, & iuste: puta, cum aliquis crimen alicuius prodit ordine debito seruato, & tunc non tenetur ad restitutionem famæ. Alio modo falsum dicendo, & iniustè, & tunc tenetur restituere famam, confitendo se falsum dixisse. Tertio modo verum dicendo, sed iniustè: puta, cum aliquis prodit crimen alterius contra ordinem debitum: & tunc tenetur ad restitutionem famæ quantũ potest, sine mendacio tamen: vtpotè quod dicat se malum dixisse, vel quòd iniustè eum diffamauerit. Vel si non possit famam restituere, debet ei aliter recompensare, sicut & in alijs dictum * est.

D

In sol. ad 1.

Ad tertium dicendum, quòd actio contumeliam inferentis non potest fieri, vt non fuerit. Potest tamen fieri, vt eius effectum, scilicet, diminutio dignitatis personæ in opinione hominum, reparetur per exhibitionem reuerentiæ.

E

Ad quartum dicendum, quòd aliquis potest impedire aliquem ne habeat præbendam multipliciter. Vno modo iustè, puta, si intendens honorem Dei, vel vtilitatem Ecclesiæ, procuret quòd detur alicui personæ digniori: & tunc nullo modo tenetur ad restitutionem, uel ad aliquam recompensationem faciendam. Alio modo iniustè: puta, si intendat eius nocumentum, quem impedit propter odium, vel vindictam, aut aliquid huiusmodi: & tunc si impedit

A

ne præbenda detur digno, consulens quòd non detur antequàm sit firmatum quod ei detur, tenetur quidem ad aliquam recompensationem pensatis conditionibus personarum, & negotij, secundum arbitrium sapientis: non tamen tenetur ad æquale, quia illam nondum fuerat adeptus, & poterat multipliciter impediri. Si verò iam firmatum sit quòd alicui detur præbenda, & aliquis propter indebitam causam procuret quòd reuocetur, idem est, ac si iam habitam ei auferret, & ideo tenetur ad restitutionem æqualis tamen secundum suam facultatem.

B

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet D. Thom. vnica conclusione, quæ talis est: Restitutio eius, quod iniustè ablatum est, est de necessitate salutis. Probatur in argumento, sed contra, testimonio D. Augustini in Epistola ad Marc. dicentis: Si res aliqua, propter quam peccatum est, reddi posset, & nō redditur, pœnitentia non agitur, sed simulatur. Si autem veraciter agitur, non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. Et in corpore articuli: Hac ratione conseruare iustitiam est de necessitate salutis: sed ad conseruandam iustitiam est necessaria restitutio iniustè ablatorum: est enim restitutio, vt ex supra dictis patet, recompensatio æqualitatis violatæ: ergo restitutio eius quod iniustè ablatum est, est de necessitate salutis.

C

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo explicatione huius articuli aduertendum est, quòd, vt constat ex litera D. Thom. dupliciter aliquid potest à proximo auferri. Vno modo iniustè. Et de huiusmodi iniustè ablatis per iniustam acceptionem, ponitur conclusio, qua dicitur, necessarium esse salutem, quòd talia iniustè ablata restituantur. Alio modo iuste, vt contingit in mutuis, & in venditione. Et de his dicit D. Thom. in corpore articuli, quòd fiet inæqualitas, si talia restituantur. Sed contra hoc est argumentum: Qui rem alienam iure emptionis, aut mutui accepit, iustè abstulit, & tamen est obnoxius restitutioni: ergo falsum est dicere, quòd qui reddit iustè accepta facit inæqualitatem. Ad hoc argumentum, vt respondeamus supponendum est tanquam certum, ex doctrina D Thomæ in præcedenti articulo, quòd vndecunque debitum sit contractum, siue ex voluntario commercio, siue ex iniqua vsurpatione, semper illud est reddendum ex necessitate. Neque contrarium huius vult affirmare D. Thom. in isto articulo: sed tantum vult docere id, quod nos ante insinuauimus, nempe, quòd restitutio, propriè loquendo, non habet locum, nisi quando præcessit, vel iniusta acceptio, vel detentio. Nam vtrunque horum nomine iniustæ ablationis intelligendum est. Quamdiu enim aliquis rem aliquam iustè detinet, quia nondum tempus solutionis aduenit non est obnoxius restitutioni. Quare si ex necessitate illam restituere compelleretur, procul dubio fieret inæqualitas. Et sic in vniuersum habet verum, quòd restitutio semper est de iniustè ablatis. Nam quę congruo tempore soluuntur reddi potiùs, quam restitui sunt dicenda. Et per hoc patet solutio ad argumentum.

D

Argumentum contra dicta in litera D. Tho.

Nota pro solutione. Responsio.

E

Caiet. in principio sui commenti dicit D. Thom. in isto articulo solum loqui de restitutione iniustè acceptorum, & non de restitutione simpliciter. Idq; probare nititur ex titulo eiusdē articuli. Sed proculdubio

dubio fallitur. Nam nomine ablatorum, non solum intelligit iniustè accepta, sed & iniustè detenta, quæ etiam restituere est de necessitate salutis.

Dubium. Sed dubitabit aliquis hoc loco, quanā ratione sit intelligendum, quod restitutio sit necessaria ad salutem. Ad cuius explicationem aduertendum est, quòd dupliciter aliquid potest dici hominibus ad salutem necessarium.

Dupliciter aliquid potest dici necessariū ad salutem. Vno modo per modum applicationis, tanquam medium, quo virtus Christi capitis nobis applicetur; Siue per solam susceptionem sine aliquo actu, ex parte nostra, vt contingit in baptismo paruulorum. Siue mediante aliqua dispositione, vt cōtingit in pœnitentia. Qua ratione quædam sacramenta dicuntur hominibus necessaria ad salutem, quia, scilicet statuit Deus virtutem passionis Christi, non nisi pro illa hominibus applicare. Alio modo dicitur aliquid necessarium ad salutem, non per modum applicationis, sed per modum executionis tantum. Qua ratione præcepta omnia obligatoria ad mortale dicuntur necessaria ad salutem, iuxta illud Matthæ. capit. 19. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.

Respondetur ad dubitationem. Hoc supposito dico, quòd ei, qui iniustè quidpiā accepit, vel etiam detinet, restitutio est necessaria ad salutem. Non per modum applicationis: non enim statuit Deus virtutem passionis Christi per restitutionem hominibus applicare ex opere operato, tanquam per sacramenta: sed per modum executionis tantum. Itaque, quemadmodum supposito peccato mortali, est necessarium sacramentum pœnitentiæ per modum applicationis in re, si adsit facultas; & in voto, si desit; ita etiam supposita iniusta detentione est necessarium necessitate præcepti restituere aliena. In quo sensu conclusio D. Thom. est de fide tenenda, contra errorem Græcorum, quem refert Castro de hæresib. verbo, restitutio, & Soto libro 4. de iustitia & iure, quæst. 6. artic. 2. Et probari potest, primò ex Psalmo. 14. vbi inter conditiones ad beatitudinem requisitas, vna ponitur, operari iustitiam. Et Esai. cap. 33. & assignatur tanquam necessarium ad cauendam damnationem, & consequendā cœlestem habitationem, ambulare in iustitijs. Certum est autem, quòd restitutio est opus necessarium tam ad conseruandam iustitiam, quam ad ambulandum in illa. Præterea ad Rom. 13. dicit Pau. Reddite omnibus debitum, cui tributum, tributū, & cui vectigal, vectigal, & cui honorem, honorem; & nemini quidquam debeatis, &c. Sed qui retinet alienum, debet: ergo de fide est, quod est facienda restitutio. Ad hoc idem propositum adducunt multa alia scripturæ testimonia Castro & Soto locis citatis. Videte illa.

Quæstio. Et si quis quærat, quænam sit ratio, propter quā D. Thom. peculariter quærit de restitutione, an sit necessaria ad salutem, & non illud quærit de iustitia in genere, si restitutio non est alio modo necessaria, quam aliæ operationes virtutum quæ sunt in præcepto?

Solutio. Dico, quòd quamuis restitutionis præceptum hoc habeat commune cum alijs affirmatiuis, quòd exigit determinatum tempus, quo peculiariter obliget: habet tamen hoc in particulare, quòd est veluti quædam interdictio status peccati mortalis. Quandiu enim durat iniusta detentio, tandiu quantum ad continuationem perseuerat peccatum, iuxta illud Augustini, adductum in argumento, sed contra: Non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. Et ppterea peculiariter quæritur de restitutione, an sit necessaria ad salutem.

Nota pro confessarijs. Ex quo infero, quòd aliter se gerere debent confessarij cum pœnitentibus restitutionem impositam omittentibus, quàm cum illis, qui alia præcepta omiserunt. Nam pleraque alia si omittantur sola pœnitentia deleri possunt, quia transiuit obligatio. Cæterum in restitutione semper manet. Et ideò ante absolutionem, si facultas adest, exequenda erit regulariter restitutio. Dixi regulariter: nam pro qualitate personarum, & temporis opportunitate aliter aliquando facere oportebit, secundum rectam prudentiam confessarij.

Primum argumentum contra conclusionem D. Thom. Sed contra conclusionem D. Thom. argumentor: Qui alienum iniustè accepit satis suæ saluti consulit, si eleemosynas facit: ergo restitutio non est necessaria ad salutem. Cōsequentia est nota, & antecedens probatur ex Luca, capit. 11. vbi Pharisæis, qui erant pleni rapina, & iniquitate, dixit Christus: Veruntamen, quod superest, date eleemosynā, & omnia mūda erunt. Quibus verbis D. Ambrosius existimat mirè commendari virtutem eleemosynæ.

2. Argum. Secundo: Obseruare diuina præcepta sufficit ad salutem, iuxta illud Matthæ. 19. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata; sed nullo præcepto diuino præcipitur nobis restitutio rei alienę: ergo ea non est necessaria ad salutem.

Ad 1. argu. Ad primum respondetur, negando antecedens. Et ad probationem dico, quòd loci illius duplex est sensus. Vnus, quod Christus in illis verbis nulla usus est figura, aut tropo; sed absolutè voluit cōmendare eleemosynam, tanquam plurimum valentem ad delenda peccata: sicut & illam commendauit Daniel cap. 33. dum dixit Nabuchdonosori: Peccata tua eleemosynis redime. Per hoc tamen non eximitur debitor, aut fur ab obligatione restitutionis, quoadscunq; constat cui illa est facienda. Itaq; dat Christus Consilium de facienda eleemosyna in eo loco; & non tollit obligationem restituendi.

D. August. D. Ambros. Hanc expositionem sequuntur antiqui patres Aug. Ambrosius, atque Chrysostomus. Quæ licèt bona sit, nō tamen omnino videtur quadrare textui. Nam finis Christi in eo loco est reprehendere Pharisæorum vitam, atq; docere eam maximis criminibus esse plenam. Esset autem valde a proposito alienum, eo tempore, quo multa Christus Pharisæos asperè diceret, & plura restarent dicenda, in medio orationis admonere eos, vt sua illa maxima peccata parua eleemosyna redimerent.

Explicatur locus Lucæ cap. 11. Tum, quia sic diminueretur authoritas reprehensionis, cùm non multi facienda viderētur ea vitia, quæ tam facilè ab anima possunt deleri: Tū etiam, quia Pharisæi eam emendationem, quam ex Christi reprehensione concepissent, statim remitterent, tam facili oblato remedio. Ac denique, vt dicit Caietanus, quia, licèt præceptum de danda eleemosina in vniuersali sit sanctum, nō in particulari ijs, qui furto & rapinæ student, dicere, vt eleemosynis se purgent, impium videtur, & absurdum consilium. Quocirca aliter idem Caietanus interpretatur illū locum dicens, quod verbis illis Christi derisio quædam ironica continetur. Qui tropus frequētissimus est in sacris literis; vt constat ex illo Ecclesiastes. c. 11. Lætare iuuenis in adolescentia tua, & ambula in vijs, cordis tui, & in intuitu oculorum tuorum, &c. Quo loco certum est Salomonem non præcipere illi ætati, vt lętitiæ se dedat, atque gaudio, sed potiùs ironia quadam vitus latentè hortatur: atque indicat quantus meror & quanta tristitia in modicam eam lætitiam consequantur. Et ideò adijcit statim; Pro omnibus his adducet te Deus in iudicium. Ac si diceret: gaude, ut lubet iuuenis; serui voluptatibus tuo arbitratu. At interim scito, quòd non post multum temporis omnium earum rerum sub seuerissimo iudice rationem reddes. Et ad istum modum intellige quod Christus non præcepit Pharisæis eleemosynas dare, sed potiùs per ironiam eos irridet: quia cum tot sint im-

plicari sceleribus, atque rapinis, putant ab omnibus per paruam eleemosynam esse liberandos.

Ad 2. argu. Sententia Adriani & aliorum de mō quo restitutio est præcepta.

Pro solutione secundi argumenti operæpretium est, vt explicemus, quonā mandato restitutio sit præcepta. Cano in relectione de pœnitentia, par.4. & Medina.C. de pœnitentia, titulo.1. quæstio.6. & Adrianus in 4.in materia de restitutione, dicunt, quòd præcipitur illo præcepto negatiuo: Non furtum facies. In qua sententia videtur esse D.Thom.artic.8. huius quæstionis in responsione ad primum argumentum. Vbi dicit, quòd præceptum de restitutione facienda quamuis secundum formam sit affirmatiuum, implicat tamen in se præceptum negatiuum, quo prohibemur rem alterius detinere. Et quæstio. 66.articulo.3.ad 2.etiam dicit, quòd detinere id, quod alicui debetur eandem rationem nocumenti habet cum acceptione iniusta. Et sic sub iniusta acceptione intelligitur etiam iniusta detentio. Sed, vt hæc sententia melius intelligatur, aduertendum est cum Adriano loco citato, quòd quamuis præcepto negatiuo directè & principaliter prohibeatur aliquis actus positiuus, vt illo præcepto: Non occides, prohibetur directè actus occidendi, & illo præcepto: Non furtum facies, prohibetur directè actus furandi; secundario tamen & indirectè etiam prohibetur quidquid æquiparatur actui illi positiuo principaliter & directè prohibito per tale præceptum negatiuum, et si illud, quòd æquiparatur su purè negatiuum. Et sic dicit, quòd, quia hoc, quod est; Non pascere fame morientem, æquiparatur actui occidendi, iuxta id, quod dicit Symmachus Papa.83. dist. statim in principio, Non grandis, differentia est, si mortem inferas, aut non prohibeas. Mortem enim languentibus probatur inferre, qui hanc cùm possit, non excludit. Et D. Ambrosius in cap.pasce.86.dist. Pasce, inquit fame morientem: quod si non paueris, occidisti. Itaque, quia hoc, quod est, non pascere fame pereuntē, quantum ad nocumentum proximi æquiparatur actui positiuo occidendi, idcircò illo præcepto negatiuo; Non occides, prohibetur vtrumque. Et similiter in nostro proposito, quia, non restituere alienum æquiparatur actui positiuo furandi: per vtrumque enim æquale nocumentum proximo infertur; idcircò istud negatiuum, quod est non restituere, etiam prohibetur illo præcepto, de non furando. Et si quis obijciat; restituere est actus positiuus: ergo si præcipitur, debet præcipi præcepto affirmatiuo, respondet Adrianus, quod, quotiescumque aliquo præcepto prohibetur aliquid negatiuum, etiam eodem præcepto præcipitur actus positiuus illi negatiuo contrarius. Vt, quia hoc negatiuum; quod est, non pascere fame pereuntem, prohibetur illo præcepto; Non occides, idcircò etiam eodem præcepto præcipitur actus positiuus, illi negatiuo contrarius, qui est; Pascere fame morientem. Et pari ratione in nostro proposito, quia hoc, quod est, non restituere, prohibetur præcepto de non furando, idcircò etiam eodem præcepto præcipitur actus positiuus, qui est, restituere alienum.

Sentētia auctoris cōueniention.

Cæterum, quamuis hæc sententia Adriani sit valde probabilis, & ingeniosa, melius tamen atque clarius existimo, affirmare, quod sunt aliquo modo distincta, illud, quo prohibetur, non restitutio, seu detentio rei alienæ, & illud, quo præcipitur restitutio. Nam cum sint duo distincta obiecta, restituere, & nō restituere, vnum positiuum, alterum negatiuum; videtur, quòd ad distincta debeant præcepta pertinere. Et confirmatur: Præceptis negatiuis prohibentur actus mali, & præceptis affirmatiuis præcipiuntur actus boni: sed detinere alienum, seu non restituere est malum: restituere verò est bonum: ergo vnum A prohibetur præcepto negatiuo, & alterum præcipitur affirmatiuo; atque ex consequenti sunt duo præcepta cum ius vtriusq; fecit mentionem D.Paul. ad Roman.13. affirmatiui dicens: Reddite omnibus debita: Et negatiui subiungens: Nemini quidquam debeatis. Hunc modum dicendi sequitur Soto lib.4. de iustitia & iure.q.6.artic.2.in responsione ad secūdum argumentum. Verum tamen est, quod illud præceptum affirmatiuum restituendi, reducendum erit ad præceptum negatiuum, de non furando. Nam iure non solum dicitur furtum accepto rei alienæ inuito domino: sed etiam quæcunque rei contrectatio domino inuito. Imo qui vtitur pignore, aut re mutuata in aliquem vsum contra domini voluntatem, B dicitur furtum committere, vt habetur expressè Inst. de obligationibus, quæ nascuntur ex delicto.§. furtum. Et in lege, qui iumenta.ff.de furtis, etiam dicitur, quòd qui iumenta sibi commodata longius duxerit, alienaue re inuito domino vsus fuerit, furtum facit. Ex dictis infertur restitutionem rei alienæ esse in præcepto, siue illud sit negatiuum, vt dicit Adrianus, siue affirmatiuum, vt dicit Soto. Et sic patet solutio ad argumentum.

Præceptū affirmatiuū de restituēdo reducitur ad negatiuū de non furando.

Circa argumenta D.Thomæ est aduertendum, quòd in illis discurrit Doctor Sanctus per omnia genera bonorum temporalium; quorum restitutionem ostendit esse necessariam. Et quia secundum ordinē dignitatis inter alia corporalia primum locum obtiC net vita, idcircò ab illa in primo argumento exordiū sumit. Cæterum, quia nos in præsenti agere intendimus de omnibus illis bonis, in quibus obligatio restituendi locum habere potest, inter quæ supremū locum tenent spiritualia, idcircò prius dicemus de spiritualibus, dicturi posteà de corporalibus secundum ordinem à D.Thom. obseruatum. Quare est prima difficultas, vtrùm ille, qui læsit alium in bonis spiritualibus, teneatur aliquam restitutionem facere? Et pro parte affirmatiua argumentor primò. Quicunque nocet proximo in temporalibus, manet obnoxius restitutioni; sed spiritualia nocumenta sunt grauiora temporalibus: ergo à fortiori, qui nocet in spiritualibus manebit obnoxius restitu-D tioni.

Prima difficultas de restitutione bonorū spiritualium. 1. Argumē.

2. Argumē. Secundo: Si nocenti in spiritualibus, non superesset talis obligatio, ex eo potissimum esset, quòd qui peccat sumit voluntariè tale detrimentum: sed hæc ratio nihil valet; nam qui soluit vsuras voluntariè patitur; & tamen alius tenetur restituere: ergo.

3. Argumē. Tertiò: Qui decipit alium maiori vinculo tenetur, eum ab errore reuocare, quam alii, vt de se patet: sed hoc maius vinculum non potest oriri, nisi ex obligatione iustitiæ, ad quam sequitur necessitas restitutionis: ergo qui nocet in spiritualibus tenetur aliquam facere restitutionem.

4. Argumē. Quartò: Qui ex malitia reuocanit à religione nouitium, vel professum, tenetur eidem, aut religioni E aliquam facere satisfactionem, propter iniuriam illatam: sed status religionis inter spiritualia computatur: ergo etiam in his habet locum restitutio. Et confirmatur: Qui ab altero mentem eripuit per venenum, aut alia via, vel abstulit scientiæ, aut artis memoriam, nocet in spiritualibus, & tamen tenetur ad restitutionem, vt omnes concedunt: ergo spiritualia sunt restituenda.

Sententia Adriani & aliorum.

Propter hæc argumenta nonnulli ex Theologis dicunt, quòd qui nocuit alicui in spiritualibus, quod contingit quando quis consilio, aut exemplo inducit alium ad peccandum, vel reuocat illum à bono opere, scilicet, ab ingressu religionis, vel ab eleemosyna conferenda, propter quod factum fuit, vt amittat gratiam, aut non habeat maiorem, talis tenetur

eorum

A eorum bonorum ſpiritualium facere reſtitutionem; non quidem eadem bona conferendo; nam hoc eſt impoſſibile, ſed vel rogando, uel hortando, vel orando Deum pro ipſo; vel quacunque alia via dando operam, vt emendetur, & redeat ad gratiam Dei. Hanc ſententiam tenet Adrianus. in 4. in propria quæſtione, quam de hæc mouet, in materia reſtitutionis, & Scotus. in 4. diſt. 15. quæſtio. 3. artic. 1. Ricardus eadem d. artic. 4. quæſt 2. Paludanus. in 4. diſt. 15. quæſtio. 2. artic. 2. concluſione. 1. Maioris eadem diſtinct. quæſt. 17. dubio vltimo, Antoninus. 2. p. titu. 2. cap. 2. & ſumma Angelica verbo, reſtitutio, in principio.

Nõ eſt poſſibilis i omni materia certitudo euidentiæ.

B Pro explicatione huius difficultatis & multarum aliarum, quæ in materia morali frequenter occurrunt, aduertendum eſt primò ex Ariſtot. lib. 1. Ethic. non eſſe poſſibile, quòd in omni materia omnium eorum, quæ ibi tractantur habeatur certitudo euidẽtiæ. Imò addit Ariſtoteles eſſe pertinacis, & hebetis ingenio æqualem in omnibus exigere certitudinẽ, nec contentum eſſe illis, quæ in tali materia quoquomodo ſciri poſſunt. Habetque hoc maximè locum in materia morali, in qua imprudentis, & amentis eſt plus quam coniecturas, aut rationes probabiles, autoritateſque Doctorum, ac virorum prudentum poſtulare: quod & nos faciemus hic & in quacunque alia morali diſputatione. Secundo eſt aduertendum, quod, vt conſtat ex D Thom. infra, arti. 6. vno è duobus modis, vel ambobus ſimul, poteſt alicui contingere obligatio reſtitutionis, ſcilicet, ratione rei acceptæ, vel ratione iniuſtę acceptionis. Exemplum primi: Petrus, qui rem alterius furatus nõ fuit, habet eam apud ſe, vel quia eam emit ab eo, qui furatus fuerat, vel, quia fur gratis illam contulit, tenetur eam reſtituere ratione rei acceptæ apud ſe detentæ. Exemplum ſecundi: Item Petrus furatus fuit rem alterius, & poſtea perdidit illam; aut alios fur ab eo furatus fuit, tenetur nihilominus eam reſtituere: non ratione rei acceptæ, quia eam apud ſe non habet, ſed ratione iniuſtæ acceptionis. Et ſic qui alterius domus combuſſit, aut meſſes depopulatus eſt, tenetur reſtitutionem facere ratione tantum iniuſtæ acceptionis. Appellamus autem iniuſtam acceptionem in præſenti quamcumque iniuriam alteri factam, dummodo violationem iuſtitiæ in ſe contineat: nã ex hac ſolum naſcitur obligatio reſtitutionis.

Obligatio reſtitutionis ſemper oritur, vel ex re accepta, vel ex iniuſta acceptione.

C Primum dictum.

His ſuppoſitis ad explicationem difficultatis, dico primo, certum eſſe, quod qui alteri nocuit in ſpiritualibus bonis, non tenetur ad reſtitutionem ratione rei acceptæ: non enim habet apud ſe gratiam aut virtutem, in quibus nocuit. Dico ſecundo, ꝙ quamuis alicuius peccatum ſit ex ſuo genere grauiſſimũ, ex eoque ſequatur proximo maximum detrimentũ, adhuc intentum ab operante; ſi tamen non habet annexam iniuriam, nullam relinquit obligationem reſtituendi. Verbi gratia: Si quis ex ſola libidine citra vim, aut fraudem nobilem fœminam ad flagitium inducat, & illa conſentiens amittat non ſolum Dei gratiam, ſed & æſtimationem apud homines, & ſtatum, ad quem vocanda eſſet, ſi caſtè vixiſſet; non tenetur aliquid reſtituere. Fateor peccati grauitatem plurimum augeri, & ex nocumento ſequuto, & ex praua intentione nocendi: quę quanto magis fuerit expreſſa, tanto magis erit charitati contraria. Sed nego obligationem reſtituendi ſupereſſe. Et probatur ex fundamento poſito: Obligatio reſtitutionis ſolũ habet ortum, vel ex re accepta, vel ex iniuſta acceptione. Sed in caſu poſito non eſt res accepta, vt conſtat, nec etiam acceptio iniuſta; nulla enim fœminæ fit iniuria, quæ iuſtitiæ violationem contineat: ergo nulla manet obligatio reſtitutionis. Ex hoc infer-

Secundum dictum.

D tur, quod ex peccato ſcandali, vel materiali, quando ex facto alicuius præter intentionem ſequitur ruina proximi, vel formali, quando malum alterius eſt per ſe intentum, nunquam relinquitur obligatio reſtituendi. Scandalum enim formaliter opponitur charitati, & non virtuti iuſtitię: & reſtitutio ſemper præſupponit iuſtitiæ violationem. Secus autem erit de obligatione correctionis fraternæ, quæ ex miſericordia procedit, & non ex debito iuſtitiæ, ut diximus ſupra, quæſtione trigeſimatertia. Dico tertio: Quicunque per vim aut fraudem aliquem in peccatum induxit, tenetur ad reſtitutionem eius damni, quantum poſſibile fuerit. Probatur: Quando fraus intercedit, aut violentia, eſt locus iniuriæ, vt patet in

Tertium dictum.

E ciuilibus contractibus: ſed reſtitutio eſt ueluti reparatio factæ iniuriæ: ergo poterit in eis locum habere. Et ſi quis quærat, quid tunc facere teneatur, reſpondeo, quòd ſi per vim detinet in occaſione peccandi, tenetur liberum relinquere: ſi metu eſt oppreſſus, tenetur ſecurum facere: ſi decepit, tenetur docere veritatem. Sed quoniam hæc remedia potius videntur ad cauenda futura peccata, quàm ad delendum commiſſa, adhuc dico, quòd iure reſtitutionis tenetur qui taliter læſit admonere, exhortari, preces ad Deum fundere, ac meliori via, qua poterit, dare operam, vt læſus reſipiſcat. Cùm enim ex iuſtitia teneatur ſpirituale detrimentum, quod per vim, aut fraudem intulit, reparare, & ad id faciendum prædicta media videantur aptiora, & magis opportuna; maniſeſtè ſequitur, quod tenetur illa omnia adhibere.

Et ſi quis quærat, an in temporalibus teneatur facere recompenſationem, qui alterum fraudulenter induxit ad peccandum; reſpondeo, per ſe loquendo damna ſpiritualia reparanda non eſſe per bona temporalia; quia temporalia; & ſpiritualia ſub eodem genere commutabilium non continentur. Per accidens tamen exigitur aliquando temporalis recompenſatio in duobus caſibus. Primus eſt, quando ſpirituali nocumento fuit etiam annexum malum corporale, vt ſi vulnerauit eum, quem per violentiam volebat inducere ad peccandum: tantò enim corporalis iniuria fuit maior, quanto cauſa ex parte inferentis fuit iniuſtior. Secundus, quando aliquis per vim, aut fraudem in eum ſtatum peccati eſt inductus, à quo ſine temporali ſumptu eripi non poteſt. Vt ſi fœmina per violentiam alterius ſit adeò libidini expoſita, vt reuocari non poſſit abſque eo, quòd matrimonio copuletur, vel religionem ingrediatur, tũc enim qui cauſam dedit tanto malo, teneretur illud temporale diſpendium ſubire. Sed an teneatur reuocare peccato, in quod induxit, etiam cum periculo vitæ; reſpondeo, quod cum ſola charitas obliget aliquando pro fratribus animam ponere, vt diximus ſupra quæſt. 26. art. 4. multo magis locum habebit hæc obligatio quando adeſt etiã debitum iuſtitiæ. Vnde, quẽadmodum exiſtenti in extrema neceſſitate tenentur omnes de neceſſarijs ad ſtatum ſubenire; ſed multo magis ille, qui egẽtis bona diripuit, quia & ex iuſtitia tenetur: ita in noſtro propoſito. Ex dictis infertur, qđ qui abſq; vi & fraude alium induxit ad peccandũ, ẽt ſi malo animo, & dedita opera id fecerit, nullam tenetur facere reſtitutionem. Cuius contrarium Adrianus, & alij affirmabant. Cæterum, ſi per vim, aut fraudem induxit ad peccandum, vel aliter læſit in ſpiritualibus, manet obnoxius reſtitutione quidquid dicat Syluester, verbo, reſtitutio tertia. §. 1. Nec obſtat, quòd voluntariè quis peccet, ad hoc, vt ille, qui per vim, aut fraudem nocumentum intulit in ſpiritualibus, excuſetur à reſtitutione. Qui enim per metum virginem compulit, vt ſui copiam faceret,

Quæſtio.

Solutio.

Quãdo malum ſpirituale eſt recompẽſandum bonis temporalibus.

Corollariũ

vel

vel per vim traxit alium, vt hæreticorum interesset conuentui, a quibus est subductus, non excusatur à restitutione, quamuis vtrobique adfuerit peccantis voluntas. Et ratio est: Nam, quamuis ex ea parte, quà fuit voluntarium, non sit locus iniuriæ, ex ea tamen, qua permiscetur inuoluntarium, iniostitia committitur. Sicut & accidit in venditione, in qua licèt sit voluntarium simpliciter, quantum ad substantiam contractus; quia tamen est admixtum inuolũtarium quantum ad excessum iusti pretij manet locus restitutioni. Nec etiam obstat, quòd spiritualia nocumenta perfectè ab hominibus reparari non possunt ad hoc, vt ille, qui per vim, aut fraudem damnum intulit, excusetur à restitutione. Nam certum est, quòd erutum oculum aut manum abscissam solus Deus potest perfectè reparare: & tamen qui tales intulit iniurias aliquam tenetur facere restitutionem. Et item, qui tantum debitorum contraxit, quod pro tenuitate facultatis restituere non potest, tenetur nihilominus ad id, quod potest.

Ad 1. argu. Sed restat nunc respondere ad argumenta facta in principio quæstionis. Ad primum respondetur concessa maiori, atque minori, negando consequentiam: aliter enim iudicandum est de vitijs oppositis charitati, & aliter de vitiis oppositis iustitiæ. Nam, quia charitas attendit bonum amici, illud peccatum erit magis contrarium charitati, quod grauius detrimentum habet annexum. Tamẽ, quia iustitia seruat æqualitatem in rebus, secundum voluntatem proximi, illud peccatum erit magis contrarium iustitiæ, quod fuerit magis aduersum voluntati patientis, quamuis ex genere suo sit leuius malum. Ex quo infertur, quòd, quia spiritualia detrimenta quamuis sint maiora, ob idque magis charitati contraria: quia tamen sunt minus contra voluntatem patientis, eo quòd semper in illis adest simpliciter voluntarium, idcirco fit, vt etiam sint minus contra iustitiam. Ex opposito modo se habent temporalia nocumenta; quæ quamuis ex genere suo sint minora, & ob id minus opposita charitati; quia tamen, regulariter loquendo sunt magis contra voluntatem patientis, fit vt etiam sint magis contra iustitiam, atque ex consequenti magis obnoxia restitutioni. Restitutio enim, vt diximus, solùm oritur ex iustitiæ violatione.

Ad 2. argu. Ad secundum argumentum respõdetur, quòd ex volontate peccantis non tollitur omnino restituendi obligatio; sed ex eo solum, quòd nullus relinquitur iniuriæ locus. Vnde, quia qui soluit vsuras, voluntariè reddit mutuum, & sic quantum ad hoc nulla ei fit iniuria; inuoluntariè autem dat superabundantiam, ea, scilicet, ratione, quia aliter suæ necessitati consulere non potest; & ob id, quantum ad hoc, patitur iniuriam; fit, vt qui ad vsuras dedit, quidquid vltra sortem accepit teneatur restituere; & idem etiam contingit in spiritualibus, vt diximus in tertio dicto.

Ad 3. argu. Duplex potest esse deceptio in spiritualibus. Ad tertium argumentum, vt respondeamus, supponendum est, quòd deceptio in spiritualibus potest esse duplex. Vna formalis, quando quis sciens & prudens docet perniciosam doctrinam. Et qui taliter decepit tenetur non solum ex charitate, verum etiam ex iustitia suum reuocare errorem: quemadmodum & qui in ciuilibus contractibus alium deciperet. Fides enim, quæ dictorum, atque pactorum constantia, & veritas à Cicerone appellatur, est fundamentum iustitiæ. Altera deceptio est materialis; quando quis putans dicere verum, docuit falsum. Et tunc qui taliter decipit, si verum posteà resciuerit respectu pristini erroris, tenetur solum ex charitate suam sententiam reuocare, cæterum respecto nocumenti futuri, etiam ex iustitia tenetur remedium adhibere; alioqui reus erit damnorum, quæ inde fuerint subsequuta.

A Sicut & medicus, qui per ignorantiam pro salubri remedio adhibuit perniciosum.

Ad 4. argu. Dubium de eo qui retrahit alium ab ingressu religionis. In quarto argumento tangitur difficultas de illo, qui aliquem à religionis ingressu, vel professione retraxit, an teneatur quidquam restituere? Paludanus in 4. dist. 15. quæst. 2. dicit, quòd qui alteri propositum religionis sic dissuasit, vt persuaserit ne intret, vel alia via eum vitæ monasticæ subduxerit, tenetur ad restitutionem in integrum, nempe, aut illi religionis ingressum rursus persuadendo; aut alterum eius loco substituendo; aut si neutra istarum via patuerit, obstringitur, inquit, idẽ ipse intrare. Eandem sententiam tenet Antoninus secunda parte, titulo secundo, capitulo secundo, & Adrianus in quæstione illa citata de bonis animæ restituendis. B Verum tamen est, quòd Adrianus ponit quandam limitationem dicens, hanc opinionẽ tunc esse veram, quando quis, vel religionis odio, vel alio malo animo id fecit; secus autem est, si aut amicitia, aut parẽtum commiseratione ad id fuerit adductus. Nam tunc dicit, quòd quamuis peccatum committat, lex tamen restitutionis non obligat. Nos tamen supposito quòd in præsenti disputatione possumus loqui, aut de spirituali nocumento, quod per se inuenitur in tali reuocatione, aut de nocumento temporali, quod per accidens potest imminere religioni ex eo, quòd ab ea vir vtilis abducitur.

1. dictum. Ad explicationem propositæ difficultatis dicimus multa. Primum est: Qui per iniuriam retraxit à religione aliquem, C ex cuius præsentia proueniebat ipsi religioni temporalis vtilitas; tenetur ad illius restitutionem, siue talis vtilitas prouenerit ex industria personæ, siue ex paterna hæreditate. Dicitur autem ille per iniuriam retrahere aliquem à religione, qui per vim, aut fraudem id facit, vt constat ex dubio præcedenti. Probatur: Damnum illud temporale est contra iustitiam illatum: sed in his propriè habet locum restitutio: ergo ea est facienda. Est tamen aduertendum, quod non semper in his æqualis exigitur satisfactio, sed quantò maius fuerit ius acquisitum ipsi religiooi, tantò maior restitutio erit facienda. Nam, si distractus erat professus, & propter iniquam distractionem religio non potest hereditatem obtinere, tenetur D distrahens in totum. Si verò distractus erat nouitius, quia tunc hæreditas pendebat ex futuro euentu, minor quantitas debetur. Et erit adhuc leuior obligatio, si talis distractus solum apud se proposuerat particularis religionis ingressum. Itaque quemadmodum qui alterius sata destruit, tanto magis restituere tenetur, quantò ipsa sata maturis frugibus fuerint viciniora: ita etiam in nostro proposito.

2. dictum. Dico secundo: Qui per iniuriam alium impedit ab ingressu, vel statu religionis, tenetur eidem in bonis spiritualibus tantum restituere, quantum humana facultas permiserit. Itaque non solum tenetur remouere impedimenta in futurum, sed etiam admouere, orare, & preces ad Deum fundere, vt antiquum exequa E tur propositum. Sunt enim omnia ista media tali fini proportionata, vt supra dicebam de aliis bonis spiritualibus.

3. dictum. Dico tertio, quòd, qui sine fraude, aut dolo impedit alterum ingressu, vel statu religionis, quamuis id faciat ex malo animo, aut etiam ex odio religionis, nullam tenetur facere restitutionem. Probatur: Nulla ibi inuenitur iniustitia, quæ per restitutionem sit reparanda, sed solum est peccatũ contra charitatem: ergo.

Vltimũ dictum. Dico vltimo: Ex eo quòd aliquis per iniuriam retrahat alterum ab ingressu religionis, nunquam tanta relinquitur obligatio, vt ipse teneatur pro illa religionem ingredi, aut alterum loco illius substituere. Probatur primò: Quoniam hæc nõ sunt media per se ordinata, aut necessaria, ad hoc vt augmentum spirituale, quo quis fuit defraudatus ei restituatur.

restituatur. Et præterea quia cum cõsilium religionis sequendæ, quo homo à se abdicat propriam voluntatem, sit valde difficile, nullo metu, aut delicti commissione potest quis compelli, vt illud sequatur, etiã similiter monachos, vt exirent, compelleret. Propter quod tantum volentibus dixit Christus Matthæ. decimonono. Si vis perfectus esse vade & vende omnia, quæ habes, & da pauperibus. Et hinc, vt arbitror, ortum habuit, quòd quamuis sæpe sæpius leges Canonicæ adulteras, vel hæresiarchas, aut alios delinquẽtes intra monasteria aut etiam iotra arctissimas cancellas occludant, nemine tamen cogunt votum religionis emittere. Fateor quidem, quòd si tantum detrimentum temporale alicui religioni euenisset, vt noo posset, qui fecit iniuriam restituere teneretur se religioni tradere: sicut & aliquando debitor tenetur se in seruum tradere creditori: tamen quòd teneatur monachus fieri, aut religionem vouere, id prorsus negamus. Et exemplum Magistri Raimundi, quod adducit Syluester, verbo restitutio. 3. §. 1. & cuius meminit Soto lib. 4. de iustitia, & iure, quæst. 6. articu. 3. potius est argumentum diuinæ vocationis, quam obligationis humanæ.

Argumẽtũ cõtra vltimũ dictũ.

Sed contra hoc est argumeotum: Si quis suaderet alieno seruo, vt à domino fugeret, teneretur ad illius restitutiooem: sed tantum ius habet religio ad monachum, quantum dominus ad seruum: ergo pari ratione qui suaderet monacho, vt religionem relioqueret, teneretur ad illios restitutionem.

Solutio.

Respondetur tamen, quidquid sit de antecedenti, negando consequentiam. Nam non est eadem ratio de monacho, & de seruo. Dominus eoim habet ius vtile in seruum, sicut & in alias res temporales: & ideò qui contra domini voluntatem seruum adducit, nõ minus violat iustitiam, quam, si eqoam solueret, aut bouem abigeret: At verò religio non hac ratione possidet monachum, sed est sicut filius in domo patris, & sicut ciuis io libera ciuitate. Qui enim diuino obsequio seipsos mancipauerunt, & si obligati sint religioois voto, non tameo possidentur, vt serui ad religionis, vel prelatorum temporale commodum, sed ad suam ipsorum spiritualem vtilitatem. Ex quo fit vt seruitus illa libertate plena sit. Et sic, licèt monachus ea abutatur exeundo à religione pro sua voluntate, solum tamen obligatur voto obedientiæ redire, oec ad aliquam tenetur restitutionem. Et eadem ratio est de illo, qui suasit monacho, vt exiret. Et per hæc patet solutio ad quartum argumentum, cuius occasione hæc omnia dicta sunt.

Bona spiritualia, in duplici differentia.

Ad confirmationem respondetur, quòd bona spiritualia sunt in duplici differentia. Quædam enim sunt, quæ immediatè spectant ad animam, nempe, ad cõsequendam æternam felicitatem, vt gratia, virtutes, & id genus alia. Et de huiusmodi bonis spiritualibus intelliguntur ea, quæ hucusque dicta sunt. Alia bona spiritualia sunt, quæ non immediatè ordinantur ad salutem spiritualem animæ, ut scientia, ars, & similia. Et de his eadem est ratio sicut de alijs bonis corporalibus. Vnde dico, quòd qui hominem, aut præstigijs, aut alia via dementaret, vel per vim, aut fraudem à literarum studio diuerteret, ad arbitrium boni viri teneretur, sicut in alijs temporalibus damnum reficere. Et hæc dicta sint de tota ista difficultate.

De restitutione vitæ vel mẽbri disputatio.

In primo argumento inquirit D. Thom. an restitutio vitæ, vel alicuius membri, sit de necessitate salutis. Et uidetur, quòd non, quia est impossibilis. Respondet tamen D. Thom. quòd quãdo illud, quod est ablatum, non est restituibile, vt vita, & membra, debet fieri recompensatio per aliud, quod sit possibile, vt per pecunias, vel per honorem, considerata conditione vtriusque personæ ad arbitrium boni viri.

A Sed pro ampliori huius rei declaratione aduertendũ est primò, multipliciter posse contingere, quòd aliquis lædat alterum in corpore. Nam primo potest lædere auferendo vitam. Secundò, mutilando membrum. Tertiò, infligendo vulnus, absq; alicuius membri mutilatione. Et tandem quartò, in aliquibus bonis corporalibus, à quibus uita non dependet, vt in pulchritudine, celeritate corporis, &c.

Duplex dãnum sequi pot ex corporis læsione.

Secundò est aduertendum, quòd duplex damnum potest sequi ex corporis læsione. Vnum est in bonis temporalibus; vt quando alicui opifici abscinditur manus, qua se & familiam suam alebat. Alterum in ipso corpore tantum, ut quando eruitur oculus, vel aliud infligitur vulnus, ex quo nullum sequitur oo-

B cumentum in bonis temporalibus. Et sic duplex potest esse quæstio. Prima, an qui læsit alterum in corpore teneatur facere recompensationem illorum bonorum temporalium, quorum detrimẽtum patitur, qui fuit corpore læsus. Altera, an teneatur facere recompensationem Illius nocumenti; quod intulit. Dicemus de utraque suo ordine. Et sic ad primam deuenientes, vt certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quod qui læsit alterum in corpore & ex illa læsione aliquorum bonorum temporaliũ iactura est subsequuta, vt in exemplo posito de opifice, cui manus fuit abscissa, tenetur in conscientia talium bonorum iacturam compensare. Probatur ex illo Exodi cap. 21. quod refertur in capi. 1. de iniurijs,

C & damno illato. Si rixati fuerint homines, & percusserit alter proximum suum lapide, vel pugno; & ille mortuus non fuerit, & iacuerit io lecto, qui percusserit, operas eius, & impensas in medicos, restituat. Si dicas hoc esse præceptum veteris legis, & sic per legem Euangelicam fuisse reuocatum, respondeo, quòd licet præcepta cæremonialia & iudicialia veteris legis fuerint per Euangelicam reuocata, moralia tamẽ vtpote, quæ erant de iure naturali, reuocata noo fuerunt. Et certum est, quòd præceptum de restituendis operis, & expensis ab illo, qui alterum læsit, est morale præceptum, valde rationi naturali coosentaneum. Idem etiam potest probari ex cap. si culpa, extra, de iniurijs, & damno illato. Vbi hæc ponuntur

D verba: Si culpa tua datum est damnum, vel iniuria irrogata, seu alijs irrogantibus opem forte tulisti: aut hæc tua imperitia seu negligentia euenerunt, iure super his satisfacere te oportet. Itaque hoc certum est.

Punctus difficultatis.

Sed est dubium, an si ille, qui alterum læsit in corpore, puniatur à iudice pœna legali, teneatur adhuc recompensare damna, quæ ex tali læsione fuerunt subsequuta. Verbi gratia, Occidit aliquis opificem sua industria alentem familiam: & posteà homicida ille suspenditur à iudice, dubium est, an etiam teneatur liberis & vxori compeosare damoum temporale, quod ex tali homicidio fuit subsequutum. Scotus. in 4. d. 15. videtur significare, quòd talis occisor ad

E vlteriorem satisfactionem non tenetur, sed sufficienter satisfacit patiendo pœnam, quam alteri intulit. Idem tenet Adrianus in materia de restitutione quæstione vltima. Et ratio est: Nã non videtur æquum, quòd qui luit io corpore, in bonis etiam temporalibus luat duplicem pœnam pro eodem delicto sustinens.

Conclusio.

In hoc tamen sit conclusio: Qui alterum occidit, vltra pœnam mortis, quam iustè patitur, tenetur recompensare damnum temporale, quod ex tali occisione vxori & filijs fuit subsequutum. Hanc sententiam tenet Couarruuias libro secundo variarum resolu. capi. 10. num. 7. & Nauarro in Manuali capit. 15. num. 25. Et probatur: Lex naturalis, & diuina obligat talem occisorem ad restituendum parti damnum

num

num̃ sed illa punitio, quæ ad vindictam publicam sumitur; solum est compensatio iniuriæ reipublicæ factæ; vt constat ex lege, ita vulneratus. ff. ad legem Aquiliam. & ex capit. vt famæ, de sententia excommunicationis, quæ à debito, quo parti tenebatur non liberat: ergo ea non obstante tenebitur occisor parti satisfacere damnum illatum. Secundò: Qui duobus hominibus diuersas res debet, per hoc, quod soluit vni non liberatur à debito alterius: sed homicida ille est debitor reipublicæ, quam occidendo eius membrum iniuria affecit: & præterea est debitor damni temporalis ex tali occisione subsequuti, iuxta illud, quod habetur in cap. vltimo de iniurijs, & damno illato. Qui causam damni dat, ipsum dãnum dedisse videtur: ergo per hoc quod satisfaciat reipublicæ moriendo, non liberabitur ab obligatione satisfactionis, quæ erga hæredes relinquitur. Vltimò: fur, qui propter sua delicta suspenditur, tenetur ad restitutionem omnium eorum, quæ furtiuè sustulerat, si habeat vnde possit illa restituere, vt omnes Doctores concedunt: ergo similiter qui occidendo aliquem fuit causa damni temporalis, tenebitur illud vxori, & liberis compensare, quanuis ex alia parte pro delicto suspendatur. Probo consequentiam: Nam æqua est vtriusque ratio. Ex hoc infert Nauarro, quòd hæredes illius, qui decollatus, vel suspensus est per sententiam, obligantur ad restituendum damnum parti illatum, sicut ad soluendum alia debita. Imò etiam dicit, quòd fiscus ad id tenetur, si bona fuerint confiscata, vt colligitur ex lege, non possunt, & ex lege. In summa. ff. de iure fisci. Est tamen hoc intelligendum, quando ad hæredem libera bona defuncti translata sunt. Nam si solùm iure successionis prouenit primogenitura, nequaquam ad id tenetur. Ex quo sequitur, quòd si homicida quãdiu vixit nullam restitutionem fecit, tenentur hæredes eandem facere, quam ille si vixisset. Sed hoc moderamine adhibito, quòd, cum hæredes non teneantur ratione iniuriæ a se commissæ, sicut autor criminis, non sunt tantum vrgendi ad restitutionem, quantum homicida. Cum maiori enim grauamine est facienda restitutio, quæ debetur ex iniusta acceptione, quam illa, quæ solum debetur, ex re accepta. Quod velut generale documentum habendum est pro omnibus debitis, quæ ex damno per accidens consequuntur. Et ad argumentum in contrarium factum respondetur, non esse æquũ, quòd qui luit in corpore, pro eodem etiam delicto luat in bonis, vt optimè docet Felinus, in capit. ad liberandum, de Iudæis. Et sic dicit, quòd qui ob delictum luit corpore, eo quod non habet in ære ad pœnam pecuniariam non tenetur, quanuis posteà satis bonorum ad eam soluendam acquirat. Cæterum in casu argumenti non pro eodem delicto luit in corpore, & in bonis. Nam in corpore luit propter iniuriam factam reipublicæ, cui interest delicta punire, ne qui nequam sunt nequiores fiant. Obligatio autem restituendi nascitur ex damno illato. Ex quo infero, quòd quando pars læsa vult, quòd delinquens per pœnam corporalem, non solum reipublicæ, sed etiam sibi satisfaciat, ad nullam vlteriorem tenetur recompẽsationem. Quod etiam colligit Nauarro loco citato ex lege prima. ff. de satisd. cog. & ex leg. si rem. §. omnis. ff. de pignor. act.

Notandum corollariũ Nauarri.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, quantum teneatur restituere ille, qui occidit, aut mutilauit opificem, sua industria liberos, & vxorem alentem? Ioannes Maioris in 4. distinct. decima quinta, quæstione decima nona, dubio vltimo dicit, teneri talem homicidam tantum reddere hæredibus, quantum defunctus iudicio prudentum in tota vita fuisset lucraturus, deductis tamen laboribus. Quia non est, inquit, æquum, quòd tantum detur quiescenti, quantum daretur laboranti. Sed hæc sententia meritò reijcitur à Magistro Soto libro quarto, de iustitia, & iure, quæstione sexta, articulo tertio, & à Couarruias libro secundo, variarum cap. 10. nu. septimo, quia tunc contingere posset, quòd nihil superesset restituendum, si labores deducantur. Vt est videre in eo, qui occidit, aut mutilauit hominem, qui solo suo labore lucrum, & victum quærebat, vineam, aut agrum colendo. Tunc enim, si labores deducantur, nihil restat quod sit sibi recompensandum. Item qui impedit inuitum ab opere, quo duos argenteos erat lucraturus, tenetur illos in integrum restituere, non deducendo laborem: quia talis impeditus erat accinctus operi: ergo pari ratione, qui occidendo, aut abscindendo brachium impedit alterum à pecunia, quam laborando lucraretur, tenetur illam restituere, nullo deducto labore.

Dubiũ de occidente, aut mutilãte opificẽ. Sententia Maioris.

Scotus in 4. distinct. decima quinta, quæstione tertia, dicit, quod qui occidit, aut mutilauit opificem, totum illud tenetur restituere, quod ipse lucraretur. Ità quod si suo opere liberos, & familias alebat, totum illud tenetur recompensare, qui huius damni extitit causa. Eandem opinionem tenet Adrianus quæstione vltima, de restitutione. & Nauarro in Manuali, capitulo decimo quinto, numero vigesimo sexto, & probatur ex capitulo vltimo, de iniurijs, & damno illato. Vbi sic dicitur: Si tua culpa damnum datum est, iure super hoc satisfacere te oportet. Et ratione sic argumentor: Iustitia commutatiua constituit æqualitatem simpliciter inter datum, & acceptum; & similiter inter damnum illatum, & id, quod in illius recompensationem redditur: ergo tantum tenetur quisquam reddere, quantum damnificauit, vt sic sit debita æqualitas commutatiuæ iustitiæ. Ex hoc infert Nauarro Confessarium non debere absoluere homicidam illum, aut mutilatorem, nisi facta priùs sufficienti recompensatione ad æqualitatem, si habeat, vnde possit satisfacere, aut si non habeat sine firmo proposito satisfaciendi, habita commoditate. Hæc tamen sententia est nimis rigida. Primò: Quia ex ea sequitur, quòd si vnus artifex alterum occidit, aut mutilauit, & occisor sua arte solum id lucratur, quod defunctus lucrabatur, totum illud tenetur hæredibus defuncti dare: quod est valde durum. Item sequitur, quòd si mercator occidit mercatorem, & occisor solum id lucratur, quod defunctus erat lucraturus, totum illud tenetur hæredibus conferre: quod est valdè graue. Adrianus loco citato nihil horum habet pro inconuenienti. Sed Maioris dicit, quòd postquam familia defuncti habet aliunde victum, nihil homicida tenetur ei dare. Fallitur tamen: Nam cum iustitia commutatiua præcipiat, vt quantum ablatum est, tantum reddatur, modò qui abstulit sit soluendo, parum refert, sint ne hæredes diuites, aut pauperes.

Sententia Scoti.

Quocirca ad explicationem huius difficultatis, quæ grauissima est, supponendum est primò tanquam certum, quòd expensæ factæ in curatione illius, qui cæsus, aut occisus est, sunt necessario soluendæ, vt constat ex capit. primo de iniurijs, & damno illato.

1. Certum.

Secundò etiam est certum, quòd damnum temporale ex morte seu ex læsione iniusta alicuius subsequutum, etiam est ad æqualitatem resarciendum ab eo, qui iniustè læsit, aut occidit. Ratio enim iustitiæ commutatiuæ id postulat, nec quantum ad hoc est aliqua differentia inter Doctores. Cæterum, quoniam non satis constat, quanta ne sit futura illa quãtitas requisita ad æqualitatem constituendam inter

2. certum.

Pũctus difficultatis.

occi-

occisorem, & damnum subsequutũ; idcircò ad id opus est multa prudentia. *Sententia Caietani vera.* Caietanus in summa, verbo, restitutio. cap. 3. dicit, ꝙ illa est assignanda secundum prudentiam boni viri; qui diligẽter considerare debebit, qualitatem vtriusque personæ, scilicet, damnificantis, & damnificatæ. Quando enim homicida est diues, maior ei restitutio est iniungenda, quàm si egeret: & si occisus erat inutilis suis, minor, quàm si esset frugi. Sunt item considerandæ aliæ circunstantiæ particulares dignitatis personarũ, & modi occidendi. Et in primis sunt deducendi dies festi, & illi, in quibus homines laborare non solent. Sunt etiam deducendæ operæ, quas vxor, & liberi faciebant: non enim tenetur qui damnum intulit, has operas compensare. Ac deniq; est cõsiderandum, ꝙ **B** id, quòd est in spe, non tantum valet, quantum id, quod est in se. Vnde quemadmodum qui conculcat triticum incipiens oriri, quamuis sit bona spes de illo, non tenetur tantum restituere, quantum ex illo colligeretur, quia occurrunt frequenter multa pericula, quibus segetes defraudari possunt: ità etiam in nostro proposito non tantum debet reddi illi, qui damnum patitur, quantum posset ipse suo labore lucrari. Maximè cum posset mori, aut ægrotare, aut multis alijs modis à lucro impediri. Oportet etiam, quantum ad hoc, considerare conditionẽ, atq; ingenium eius, cui fuit damnum datum. Nam si erat negligens in operando non tantum ei reddi debet, q̃tum, si erat diligens, cum minus esset lucraturus. **C** De quibus omnibus videndus est Caietanus loco citato, & Soto lib. 4. de iustitia. q. 6. art. 3. circa solutionem ad. 2. argumentum.

Quæstio. Et si quis querat, an omnibus in hac parte læsis sit faciẽda restitutio; verbi gratia, occisus est vir, qui suis prouentibus alebat parentes vxorem, liberos, quin etiam, & in pauperes liberalis erat; dubium est, an homicida teneatur his omnibus satisfacere. *Solutio.* Ad ꝙ breuiter respondeo, quòd solum illis tenetur restituere, quos secundum iustitiam defunctus alere tenebatur; quales sunt vxor, filij, atque parentes. Nam, cum restitutio supponat iustitiam commutatiuam violatam; & alij ab vxore, filijs, & parentibus secundum iustitiam ex natura rei non habeant ius ad talia **D** subsidia; manifestè sequitur, quòd solum his tenetur facere recompensationem.

Alia quæst. De tempore autem, pro quo ille, qui occidit, aut mutilauit opificem sua opera, vxorem, & filios alentem, teneatur recompensare damnum illatum, sunt variæ doctorum sententiæ. Panormitanus in cap. primo de iniurijs. dicit, quòd tenetur facere recompensationem pro toto tempore vitæ ipsius defuncti. ità quòd si occisus erat triginta annorum, tenetur occisor pro alijs triginta, vel quadraginta recompensationem facere. Et ratio est: Nam, cùm damnum sit illatum pro toto tempore vitæ ipsius defuncti; videtur, quòd pro eodem toto tempore sit damnum resarciendum, vt sic sit æqualitas iustitiæ. *Solutio.* **E** Hęc tamen sententia est nimis rigida. Vnde dico, quòd quantum ad hoc etiam habet locum, quod supra dicebam de eo, quod habetur in spe, quod non tantum valet, quantum id quod est in re, maxime cum vita hominis sit incerta, & iuuenes mori sæpe contingat, sicut & senes. Quare ad arbitrium boni viri erit facienda restitutio, deductis prius illis, quæ secundum prudentiam deduci debent, vt supra dicebam. Et hæc dicta sint de prima illa quæstione, qua de recompensatione bonorum temporalium, quorum detrimentum ex læsione sequitur, disputare proposuimus.

Aliud dubium principale. Superest, ut dicamus de secunda: nempe, an pro damno corporali sit etiam facienda aliqua recom- **A** pensatio. Verbi gratia, occidit aliquis hominem, vel amputauit eius brachium, ex quo damno corporali nullum detrimẽtum in bonis temporalibus fuit subsequutum; dubium est, an ille, qui occidit, aut mutilauit, teneatur pro damno illo corporali aliquam recompensationem facere? In qua re, vt certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quod si homo ille occisus, aut truncatus est seruus, tenetur qui illum occidit, aut mutilauit restituere domino illius verum, ac legitimum valorem ipsius serui. Et ratio est: Nam cùm seruus sit bonum temporale domini, in quo fuit iniustè damnificatus, manifestè sequitur, quòd ad æqualitatem erit ei facienda restitutio, ut sit æqualitas iustitiæ commutatiuæ. Sed est **B** dubium, vtrùm qui occidit, aut mutilauit hominem liberum pro damno illo corporali, teneatur ipsi, aut eius hæredibus aliquam facere restitutionem? Nauarro in Manuali, capite decimo quinto, numero vigesimo secundo, partem tenet negatiuam. *Sẽtẽtia Nauarri, & aliorum.* Eandem tenet Couarruuias libro secundo Variarum capit. decimo, numero septimo. Et in eandem videtur declinare Glossa in capit. primo, de iniurijs, & damno dato. Et probatur primò: Nam in dicto *1. argumẽtum.* illo capitulo primo, de iniurijs. solum præcipitur fieri recõpensationẽ impensarum, quæ in medicos fuerint factæ, & operarum, quibus læsus caruit nulla facta mentione restitutionis pro corporis læsione; non autem est uerosimile, quòd, si illa esset necessa- **C** ria, prætermitteretur. Præterea in lege, qua actione. ff. ad legem Aquiliam. dicitur patrem consequuturum esse, quod minus ex operis sui filij propter uitiatum oculum sit habiturus, & impendia, quæ in eius curatione fecerit: nulla autem fit mentio recompensationis faciendæ pro læsione oculi. Et in lege ex hac. ff. si quadrupes pauperiem fecisse dicatur. dicitur: Liberum corpus æstimationem non recipit. Et ideò pro illo, nihil est necessario restituendum; sed solum est habenda ratio impensarum in curatione factarum, & operarum amissarum. Idem etiam habetur in lege prima. ff. de his, qui effuderint, uel deiecerint. §. sed cum. ubi dicitur: Quando homo liber perit damni æstimatio non fit in duplum, **D** quia in homine libero nulla corporis æstimatio fieri potest. Et in lege ultima, eodem titulo. cum liberi hominis corpus ex eo; quòd deiectum, uel effusum quid erit, læsum fuerit, iudex computet mercedes medicis præstitas, &c. Et paulo inferiùs: Cicatricum autem, aut deformitatis nulla fit æstimatio: quia liberum corpus nullam recipit æstimationem. Secundò, ratione argumentor pro eadem opinione; *2. argumẽtum.* Qui debet alteri centum aureos mutuò, aut furtim acceptos, nec habet, unde restituat iure naturæ manet liber ab obligatione restituendi, nec quisquã obligabit eum ad faciendum aliam recompensationem, aut in bonis spiritualibus, aut in honore; sed qui occidit, aut mutilauit alterum, non potest re- **E** stituere damnum corporale illatum: ergo iure naturæ manet liber; atque ex consequenti non tenetur facere recompensationem in alijs bonis. Tertiò: *3. argumẽtum.* Si ille qui occidit alterum, teneretur aliquam facere recompensationem pro damno corporali, maxime in bonis spiritualibus, quæ etiam defunctis possunt prodesse: sed in his non tenetur: ergo. Probo minorem: Qui occidit paganum non tenetur facere recompensationem, aut restitutionem in bonis spiritualibus, ut constat: ergo nec qui occidit Christianum, cum restitutio in lege naturali fundetur, quæ omnibus est communis. Et confirmatur: Restitutio est actus iustitiæ commutatiuæ, quæ ideò commutatiua dicitur, quia habet locum in commutationibus humanis, ut in uenditione, emptione, &c.

ne, &c. sed bona spiritualia in commutationes humanas venire non possunt: ergo nec compensatio in illis erit actus iustitiæ commutatiuæ, atque ex consequenti nec restitutio. **4. Argumẽ.** Quartò: Si Petrus occidit Paulum, pro quo delicto posteà Petrus occiditur à iudice, vxor & filij Petri nullam aliam tenentur facere recompensationem vxori, & filijs Pauli; vt omnes concedunt, & colligi potest ex eo, quod habetur Exodi 21. & Leuit. 24. vbi pœna Talionis pro aliquibus delictis iniũgitur, vt pro morte nulla alia restitutio imponitur facienda: ergo etiam si Petrus non fuisset occisus à iudice, non teneretur aliquam compensationem facere Paulo, aut eius hæredibus pro damno corporali. Probo consequentiam: Nam ex eo, quod aliquis punitur pœna debita, secundum legem, non deobligatur à restitutione, ad quam prius tenebatur: **B** Vt si quis furatus est centum aureos, pro quo furto suspenditur, non deobligatur à restitutione illorum. Et pari ratione diximus de eo, qui occidit opificem sua opera vxorem, & liberos alentem: quod quamuis pro delicto occidatur à iudice, manet obligatus ad recompensandum damnum temporale vxori, & liberis illatum. **Vltimũ argumentũ.** Vltimò: Homo non est dominus vitæ, nec membrorum suorum, vt diximus supra in materia de dominio: ergo, qui abstulit ab eo uitam, aut aliquod membrum nihil ei pro illo tenetur restituere: sed satis fuerit, si domino vitæ satisfaciat per pœnitentiam. Probo consequentiam: Nam qui accepit à seruo decem aureos, qui erant domini sui, sufficienter satisfecisse dicetur, si illos domino recompenset. **C**

Conclusio. His tamen non obstantibus sit cõclusio: Pro damno corporali, vt pro ablatione vitæ, aut abscissione membri, necessario est facienda aliqua recompensatio, etiam si ex illo damno corporali nullum sequatur detrimentum in bonis temporalibus. Hæc est communis opinio Doctorum, quam tenet D. Tho. hic in solutione ad primum. Caietanus in summa verbo. restitutio. cap. 2. Syluester verbo. restitutio. 3. §. 2. Scotus. in 4. dist. 15. quæst. 3. Gabriel eadem d. quæst. 15. Adrianus. in 4. in materia de restitutione. quæstione vltima. & Soto vbi supra. Sed antequam illam probem, supponendum est, tam autores huius opinionis, quàm alterius conuenire in hoc, quòd si quis **D** iniustè deformat aliquam fœminam, ratione cuius deformitatis ipsa non ità conueniens consequitur matrimonium, ac esset consequutura, si illam deformitatem non haberet, talis tenetur damnum recompensare, dando pecuniam, aut augendo dotem, qua illatum nocumentum resarciatur. Et eadem est ratio de illo, qui iniustè deflorauit, aut infamauit virginem; ratione cuius infamiæ non ità bene nubit. Verum tamen est, quòd hæc recompensatio non fit propriè pro læsione corporis, sed pro damno temporali inde subsequuto. Hoc supposito probatur nostra conclusio: **E** Quicunque alicuius iniustæ inæqualitatis est causa, tenetur illam recompensare eo modo, quo potest; vt patet ex ratione naturali id dictante, & ex lege commutatiuæ iustitiæ, quæ id postulat: sed qui iniustè occidit hominem, aut abscidit eius membrum, fuit causa iniustæ inæqualitatis, vt constat: ergo tenetur illam resarcire eo modo, quo potest. Præterea, quando damnum est illatum in bonis temporalibus aut in fama, recompensatio est necessario facienda, vt infra dicemus: ergo à fortiori, quando damnum fuerit illatum in bonis corporis. Probo consequentiam. Nam bona corporis sunt maiora bonis temporalibus, & ipsa fama. Et confirmatur: Nam alias sequeretur esse melioris conditionis illum, qui hominem occidit, quam qui occidit bouem alterius; si quidem iste ex natura rei maneret obnoxius restitu-

A tioni, & alter non; quod est absurdum. Item: Si ille, qui occidit alterum, nihil pro damno corporali teneretur restituere, ex eo esset, quia vitam ad æqualitatem compensare non potest: sed hæc ratio nihil valet; nam qui debet centum millia aureorum, etiam si non habeat, nisi centum, tenetur illa restituere: ergo idem est dicendum in proposito. Vltimò: Pars læsa propter acceptam iniuriam potest conuenire cũ homicida, aut cum eo, qui brachium abscidit in pretio temporali, vt omnes fatentur: ergo talis homicida aliquid temporale debet ex iustitia. Probo consequẽtiam: Nam alias illa conuentio esset iniusta. Potest tandem confirmari nostra sententia; ex illo Exod. capit. 21. Si quis percusserit oculum serui, aut ancillę, & fecerit eos luscos, dimittet illum liberum pro oculo, quem eruit. **B** Vbi, vt uidetis, pro damno corporali recompensatio libertatis iniungitur. Et in eodem capit. Si rixati fuerint viri, & alter percusserit mulierẽ prægnantem, & abortiuum fecerit, si illa mortua nõ fuerit, reddet quantum maritus petierit, & arbitri iudicabunt. Et, vt docet D. August. quæst. 80. super Exodum, ibi solum est sermo de abortiuo, nondum animato. Si ergo pro isto recompensatio fieri præcipitur, à fortiori esset facienda, si abortiuum esset animatum. Sunt denique in illo capitulo, plures aliæ recompensationes taxatæ, quæ pro damno corporali fieri præcipiuntur. Ex quibus omnibus colligere licet, esse de iure naturali, quòd pro damno corporali vitæ, aut membrorum recompensatio fiat, quamuis **C** quantitas, aut qualitas recompensationis ex naturali iure non sit taxata, sed determinetur ex iure positiuo, aut diuino, vt in veteri lege; aut humano, vt in legibus ciuilibus, & canonicis.

Quæstio. Et si quæratur, quænam sint illa bona, quibus homini occiso, aut mutilato debet fieri recompensatio pro damno corporali, **Solutio.** dico primò certum esse, quòd illi, cui brachium, aut aliud membrum fuit iniustè ablatum, vel vulnus citra mortem inflictum, potest, & debet fieri recompensatio in bonis temporalibus, non ad libitum illius, qui damnum accepit, sed secundum arbitrium boni viri, pluribus circunstantijs consideratis. Nam, quamuis membrum, aut quodcunque aliud bonum corporale præstet quibuscunque temporalibus, vt pote quod est superioris ordinis, iam ta- **D** men, secundum humanam æstimationem, est factũ pretio æstimabile; & sic illo potest fieri recompensatio, si non ad æqualitatẽ simpliciter; saltim ad æqualitatem aliquo modo. Dico secundo: Potissimus modus, quo homini iniustè occiso potest, & debet fieri recompensatio est per suffragia, & alia bona spiritualia. Hanc sententiam tenent Scotus, Adrianus, & Soto vbi supra. Et probatur: Recompensatio, quæ fit pro damno illato cedere debet in vtilitatem damnificati: sed nullum bonum potest esse adeò vtile iniustè occiso, ac sunt bona spiritualia, atque suffragia: **E** ergo illis potissimè debet fieri recompensatio. Et cõfirmatur: Qui alium iniustè occidit, non solum irrogat iniuriam corpori, sed etiam animæ, imò animæ præcipuè: ergo illa recompensatio erit conuenientior, quæ fit per bona animæ magis vtilia, qualia sunt spiritualia, atque suffragia. Nolumus per hoc negare, quòd etiam in morte pro damno corporali sit aliquod pretium tribuendum, vt fiat debita compensatio. Nam, quemadmodum membrum ex humana æstimatione est factum pretio æstimabile: ità etiam, & vita. Sed quod dicimus est, quòd vltra istam recompensationem temporalem, debet etiam fieri spiritualis, quæ vtilior est, atque conuenientior.

Alia quæst. Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrum recompensatio temporalis, quã dicimus deberi homini iniustè occiso,

occiso, aut mutilato pro damno corporali; transeat [A] etiam in hæredes. Verbi gratia: Mutilauit Petrus Paulum brachio & mors Pauli deinde est subsequuta siue ex illo vulnere, siue ex alio: supponamus, quòd pro illo damno corporali ad arbitrium boni viri debebant reddi Paulo centum aurei; dubium est, an Paulo defuncto Petrus in conscientia teneatur illos centum aureos Pauli hæredibus restituere.

Argumentū pro parte affirmatiua.

Et pro parte affirmatiua est argumentū: Hæredes defuncti ita in alijs debitis succedunt, quod sunt illis necessario restituenda: ergo similiter sunt dicendi succedere in isto, quod ratione damni corporalis iniustè illati fuit contractum. Patet consequentia: Nam æqualis videtur esse in omnibus ratio. Et confirmatur: Si iudex antequam Paulus moreretur, condem- [B] nasset Petrum in illis centum aureis, ratione iniuriæ illatæ, Petrus proculdubio teneretur eos Pauli hęredibus soluere: ergo idem erit dicendum, nulla iudicis condemnatione existente. Probo consequentiam: Nam iudex nihil aliud facere videtur, quam taxare pretium pro damno corporali conferendum, quam tamen taxationem facerent viri prudentes suo arbitrio, etiam si nulla iudicis sententia existeret.

Hæredes in duplici differentia.

Sed vt ad propositam difficultatem respondeamus supponendum est, quòd hæredes alicuius possunt esse in duplici differennia. Quidam sunt necessarij, qui totaliter excludi ab hæreditate non possunt; vt parentes, liberi, & vxores. Alij sunt non necessarij, [C] qui ab hæreditate excludi possunt, vt fratres, & alij consanguinei, & etiam extranei, quos hæredes instituere est liberum cuiquam, non habenti hæredes necessarios. Inter quos hæredes, hoc est discriminis, quòd primi sunt aliquid testatoris, & è conuerso. Homo enim non solùm est bonum suum, sed etiam est bonum vxoris, filiorum, atque parentum. Ex quo fit, vt quando damnificatur homo in corpore, siue per amissionem vitę, siue per membri mutilationem vxor etiam, atque filij, & parentes in bono suo damnificati dicantur, in alijs autem hæredibus, cum non sint ità coniuncti testatori, nec ipse testator sit aliquod bonum ipsorum, etiam si testator damnificetur in corpore, nulla ratione hæredes dicuntur damnifi- [D] cati in bono suo.

Responsio ad quæstionem.

Hoc supposito dico primò: Si ante mortem occisi, aut mutilati, reus fuit condemnatus ad persoluendā pro damno corporali aliquam quantitatem pecuniæ, illa necessario erit reddenda hæredibus damnificati, siue sint hæredes primi ordinis, siue secundi: præsertim si sententia transit in rem iudicatam. Probatur: Per illam sententiam erat iam ius acquisitum damnificato ad talem quantitatem pecunię sed hæredes quicunq; sint illi succedunt testatori in omnibus bonis, ad quæ habet ius acquisitum: ergo. Dico secundò: Etiam si damnificatus moriatur ante sententiam latam hæredibus primi ordinis est necessario aliqua recompensatio facienda ad arbitrium boni viri. Probatur: Nam etiam isti hæredes fuerunt [E] damnificati in bono, quod erat suum: & quæcunque iniusta damnificatio debet per restitutionem reparari. Dico tertiò: Hæredibus secundi ordinis non est necessario facienda recompensatio pro damno corporali, quando damnificatus moritur ante sñiam latam. Probatur: Nam isti hæredes non fuerunt damnificati in bono proprio.

Ad arg. pro parte affirmatiua.

Et per hoc patet solutio ad argumentum factum pro parte affirmatiua. Ex dictis infertur, amplectendam esse eam communem opinionem, quæ asserit, pro damno corporali aliquam de necessitate faciendam esse recompensationem, pensata prius qualitate damnificati, & quantitate damni, & possibilitate damnificantis, ad modum iam explicatum.

Ad 1. argu. ex factis ꝑ sentētia Nauar.

[A] Sed restat nunc respondere ad argumenta facta in principio quæstionis. Vnde ad primum quod cōstat ex plurium legum determinatione dico, quod illæ solum determinant debere fieri compensationem impensarum in medicos, & in curationem, & etiam operarum, quibus damnificatus caruit. De compensatione autem facienda pro damno corporali, nihil se velle determinare dicunt. Et reddūt rationem: Quia pro corpore hominis liberi condigna non potest fieri compensatio. Ex hoc autem non licet colligere, quod qui damnum intulit, maneat liber à facienda recompensatione pro damno corporali, eo modo, quo potest. Sicut nec ex eo, ꝙ Deo æquiualens reddere non possumus, licet inferre, quòd nihil ei reddere de- [B] bemus. Et quod hæc solutio sit conueniēs, colligi potest ex eo, ꝙ compensare in iure idem est, quod ex æquo reddere, seu quasi pari pondere repēdere, vt constat ex. l. 1 ff. de compensationibus. Vbi dicitur, compensationem esse debiti crediti contributionem. Qñ ergo in illis legibus dicitur, non posse pro corpore hominis liberi fieri compensationem, aut æstimationem, solum est sensus, quod non potest fieri pro illo condigna retributio, quod est verum. Et non est sensus, ꝙ qui nocuit in corpore maneat liber ab obligatione satisfaciendi eo modo, quo potest; vt intendebat contraria opinio.

Ad 2. argu.

Ad secundum argumentum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam, quia pecuniæ ex natura sua sunt re- [C] stituibiles, & ille, qui modò non est soluendo, si postea deueniat ad pinguiorem fortunam, tenetur restituere quidquid mutuò, aut furtim accepit, etiā si multis suffragijs, aut orationibus procurauerit satisfacere creditori, nullus est qui illū obliget ad satisfaciēdū in bonis spiritualibus, aut in honore: cæterùm, quia vita, aut membra hominis liberi secundum se restitui non possunt, nec potest qui talia abstulit aliquādo deuenire ad talem statū, quo ea in specie creditori reddat, fit, vt statim teneatur per alia bona ad arbitrium boni viri damni illati facere recompensationem.

Ad 3. argu.

Ad tertium argumentum respondetur, concessa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico, non valere istam consequentiam: Qui occidit Paganum [D] non tenetur facere recompensationem in bonis spiritualibus: ergo nec qui occidit Christianum. Nam cùm ratio naturalis dictet, ꝙ quando non potest restitui id, quod ablatum est, restitutio fiat in eo, quod cedit in vtilitatem illius, cui iniuria fuit facta; & bona spiritualia, atq; suffragia secundum fidem non possint prodesse Pagano occiso, possint autem prodesse Christiano, fit, vt non sit eadem ratio de vtroque, sed longè diuersa. Ad confirmationem respondetur, verum esse, quòd restitutio est actus iustitiæ commutatiuæ, quæ propriè solum habet locū in illis, inter quæ potest esse æquale simpliciter; quales sunt commutationes humanæ. Cæterum quoniam sunt plura alia, inter quæ licet non inueniatur perfecta ratio com- [E] mutatiuæ iustitiæ, quia non redditur æquale simpliciter, inuenitur tamen aliqualis ratio iustitiæ, quia redditur quod potest, licèt non tonim quod debetur, fit, vt etiam in his inueniatur aliquo modo restitutio, vel potius satisfactio. Et hæc est, quæ habet locum in bonis spiritualibus, & in recompensatione bonorum corporalium ad arbitrium boni viri.

Ad 4. argu.

Ad quartum argumentum Scotus, Gabriel, & Adrianus locis citatis respondent concedendo antecedens. Imò dicunt, quòd qui alterum occidit nullo meliori modo potest pro damno corporali illato satisfacere, quam patiendo pœnam à lege taxatam. Et addunt illi Doctores, quod si iudex homicidam non interfecerit, non potest ipse melius satisfacere, quam exponendo vitam mori in bello contra infideles pro anima occisi

cisi

eisi. Hæc tamen sententia est apertè falsa. Primò, propter rationem positam in eodem argumento. Si.n. qui occidit alterum, prius quam pateretur pœnam legis, aliquam tenebatur facere restitutinnē, sequitur quod ad eandem tenebitur postquam talem pœnam fuerit perpesus. Ex eo enim, quòd quis puniatur pœna debita secundum legem non deobligatur à restitutinne ad quam prius tenebatur, vt est videre in eo, qui propter furtum suspenditur. Secundò, pati pœnam legis verè, & propriè loquendo non est restituere. Restitutio enim importat reddirionem illius, quod iniustè fuerat ablanun, aut alterius equiualentis, eo modo, quo melius fieri; itá, quòd ex ipsa restitutione aliqua resultet vtilitas ei, cui fuit iniuria facta: Sed ex eo, quod homicida occidatur à ludice, nihil occiso tribuitur, nec eius hæredibus, nec aliquid vtilitatis in eos redundat: ergo per talem pœnam mortis homicidæ inflictam nulla fit restitutio, aut recompensatio defuncto, nec eius hæredibus. Atque ex consequenti si ante pœnam inflictam tenebatur homicida aliquam facere restitutionem, vt Scotus, atque Gabriel concedunt, sequitur, quòd ad eandem tenebitur post pœnæ inflictionem. Quo circa nos ad argumentum propositum respondemus negando antecedens. Falsum enim putamus, quòd qui propter homicidium suspenditur à iudice non tenetur ad faciendam aliquam recompensationem filijs defuncti. Et ratio est: Nam, cùm ille iniustè damnificauerit eos, occidendo illorum patrem, & hoc damnum non resarciatur, per hoc, quòd ipse à iudice occidatur, ratio postulare videtur, vt aliam eis faciat compensationem. Ad vltimum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Et ad probationem dico, nihil valere exemplum adductum de seruo. Nam, quamuis homo non sit dominus vitæ suæ, habet tamen vsum illius. Vnde, quemadmodū quando aliquis habet vsum alicuius domi, vel fundi, & alius euertit, aut incendit talem domum, vel fundum, non solum facit iniuriam domino, sed etiam vsufructuario; & ideò non restituit sufficienter damnum, nisi vtrique satisfaciat: ita etiam in nostro proposito, quia homo habet vsum vitæ, atque membrorum, quamuis non habeat dominium illorum, non poterit qui ista iniustè abstulerit sufficienter satisfacere, nisi Deo per pœnitentiam, & ei à quo abstulit per restitutionem debitam faciat recompensationē. Ex hoc infertur, quòd qui aufert à religioso librum, aut aliquid aliud, quod habeat ad vsum, etiam si ille, qui aufert sit religiosus eiusdem ordinis, vltra hoc, quòd peccat mortaliter, tenetur illud eidem restituere. Et ratio est: Nam cum habeat facultatem vtendi illo libro, iniuriam facit qui eum ab eo aufert: & sic tenetur illi per restitutionem facere recompensationem.

Ad vlt. arg.

Sententia D. Tho de restitutione famæ.

In solutione ad secundum argumentum agit D. Thom. de restitutione famæ. Et supposito, quòd tripliciter potest alicuius fama lædi: vno modo vere & iuste; vt ille, qui seruato ordine iuris, alium de vero crimine accusat: alio modo falsò, & iniuste; vt dum quis imponit alteri falsum crimen. Tertiò verè & iniustè; vt quando crimen occultum detegitur, constituit tres propositiones. Prima est qui nocet alteri in fama vere & iuste nullam tenetur facere restitutionem. Secunda propositio: Qui nocet alteri in fama falsò, & iniustè, tenetur facere restitutionem dicendo, se falsum dixisse. Tertia propositio: Qui nocet alteri in fama, dicendo verum crimen, sed occultum, tenetur facere restitutionem sine mendacio tamen. Itaque non debet dicere se fuisse mentitum; sed quòd fecit iniuste, & male quòd fides ei adhibedi non debet. Et addit D. Thom. quòd si fa-

A ma secundum se restitui non potest facienda erit pro illa recompensatio in alijs bonis, sicut dictum est de recompensatione pro damno corporali, quod secundum se est irreparabile. Hæc habet Diuus Thomas in litera. Sed quoniam continent ingentem difficultatem plura ad illorum intelligentiam dicere oportebit. Et vt recto ordine procedamus, aduertendum est primò, quòd fama, vt dicit glossa in capit. vestræ. de cohabitatione mulierum & clerico. est illæsæ dignitatis status, moribus & legibus approbatus, & in nullo deficiens. Vel, vt dicunt Philo-
B sophi, atque Theologi, est æstimatio inculpatæ, & bonæ vitæ, quam de aliquo habent homines. Et quoniam vnusquisque reipublicæ ciuis ius habet, vt talis existimetur, qualem propria opera ostendunt, iuxta illud, quod Saluator noster dicit Ioan. 7. Nolite iudicare secundum faciem, sed rectum iudicium iudicate, hinc fit quòd tunc aliquis dicitur infamare proximum quando præclaram eius opinionem, quā habebat apud alios prauis rumoribus denigrat; atque adeò tunc etiam dicitur ablatam famam restituere quando proximum reducit in eum statum, quem in aliorum mentibus habebat. Differt autem fama ab honore in eo, quòd honor est cultus & reuerentia
C exterius homini exhibitus virtutis, & dignitatis causa. At verò fama est bona opinio in mente, & animo aliorum residens, originemque ducens, vel à donis supernaturalibus, vel à virtute morali, vel à scientia, vel à nobilitate. Ex quo fit, vt fama lædatur per detractionem, qua alicuius vita, aut verè aut falsè verbis traducitur. Honos verò læditur per irreuerentiam atque contumeliam, quæ tam verbis, quàm factis cōsistere potest. Et quoniam homines proniores sunt ad malum, quàm ad bonum, fit, vt malum quam facillime suadeatur; semel autem persuasum ęgre deleri possit à cordibus hominum. Sæpè enim authoritas vnius, quæ potens fuit generare sinistram opinionē
D de aliquo, non est satis ad eam abolendam; quæ est causa, vt restitutio famæ frequentissimè sit necessaria, & difficillimè perficiatur.

Fama diffinitio.

Differentia inter honorē & famā.

Secundò est aduertendum, quòd ad hoc vt aliquis alterius famam restituere teneatur, tres conditiones sunt necessariæ. Prima est, quòd ipsa fama verè fuerit læsa. Vnde quantumuis aliquis grauissimam aliquam detractionem fecerit, etiam animo lædendi, si tamen inde nulla infamia est subsequuta, ad nullam tenetur famæ restitutionem. Debet enim semper pręsupponi inæqualitas, non solum intenta, sed realiter facta, ad hoc, vt restitutionis obligatio oriatur. Sæpè autem videtur fama auferri, quæ tamen in rei verita-
E te non aufertur. Quod quatuor modis contingit. Primus est, quando peccatum, quod de aliquo dicitur, secundum communem æstimationem non cedit illi in infamiam. Vt si quis dicat de homine aulico, quòd prouocauit alterum ad singulare certamen, vel, quod seruiuit alicui fœminæ nobili. Secundus: Quando ille, de quo aliquid dr, est publicè infamis circa illam materiam. Vt si quis diceret de publica meretrice, quod iuuenem aliquē admisit. Tertius: Qn̄ infamia est leuis. Quartus: Qn̄ infamator est adeò fide indignus, vt nullus illi fidē adhibuerit; vel creditur id ioco dixisse. In his.n. omnibus casibus ille, qui crimen detegit, vel falsò illud alicui imposuit, ad nullam tenetur restitutionem ex defectu infamiæ subsequutæ. Secunda cōditio necessaria ad hoc, vt quis alterius famam restituere teneatur, est, quod illam abstulerit, vel læserit iniustè. Ex quo infero primò, quod si quis seruato ordine iuris accuset aliquem de crimine, quod sufficientibus testibus probat, quamuis auferat famam illius, ad nullam tenetur restitutionem. Et idem iudicium est de eo, qui in correctione fraterna adhibuit duos,

Cōditiones necessariæ, vt quis alterius famam restituere teneatur.

vel

vel tres testes. Infero secundò, quòd quanuis iudex iniquo animo ferat sententiam contra reum; & accusator similiter ex odio procedat; si tamen sententia fuit iusta ad nullam tenentur famæ restitutionem. Et ratio est: Nam licèt fuerit ablata contra charitatem, non tamen contra iustitiam. Et idem iudicium est de illo, qui publicè, & iuridicè diffamatum in vno loco diffamat in altero. Infero tertiò, quòd quando aliquis hypocrita ab omnibus reputatur vir sanctus, si quis veritatem reuelat, ad nullam tenetur restitutionē. Imò aliquando præcepto charitatis obligabimur reuelare alijs malitiam illius, ne velamine pietatis, alios praua doctrina vel exemplo corrumpat. Qua ratione Christus Dominus in Euangelio sæpè inuehitur contra Pharisæos hypocritas, illorum peccata detegens. Et ratio est: Nam illa fama non est sua, sed per fraudē vsurpata: & sic nulla fit iniustitia in eius ablatione. Infero quartò, quòd quando aliquis seductor iactat se generosum esse, quem alter scit esse infimo loco natum, non violat iustitiam, qui reuelat natales illius propter eandem causam, scilicet; quia, cùm ille per iniuriam tale nomen vsurpat, non priuatur iure suo. Et si quis argumentetur, quod quando aliquis iniustè possidet aliena bona, non licet cuicunque priuato homini auferre illi, quanuis sciat esse aliena, sed spectat hoc ad publicam potestatem: ergo pari ratione quanuis aliquis sit iniustus possessor alienæ famæ non est à quopiam deturbandus: respōdetur, esse latissimum discrimen inter hæc bona. Nā corporalia taliter sunt in potestate possidentis, vt, regulariter loquendo, nequeant auferri ab inuito, nisi per vim, aut scandalum. Ex quo fit, vt ad id sit opus ministerio publicæ potestatis. At vero fama sita est in mentibus aliorum: & sic quando non habet ius ad illam absque scādalo per verum testimonium potest auferri. Quare non valet illa consequentia. Infero vltimò, quòd quando quis scit seruum alicuius furem esse, sine culpa potest dominum admonere, aut etiam amicum, ne illum domi recipiat, vel detineat. Et ratio est: Quia tunc verè, & iustè infamat, non vt noceat peccatori, sed vt consulat innocenti. Et si inferas: Ergo licebit publicè reuelare crimen, vt omnes caueant, respondetur negando sequelam. Nam occultissimus peccator ius habet, vt ei publica æstimatio conseruetur, quandiu manifestatio non est medium necessarium, vel ad procurandam salutem illius, vel ad alterius periclitantis defensionem. Et sic, quandocunque dubium est, vel de correptione, vel de futuro periculo, conseruanda est sua fama. Tertia conditio necessario requisita ad hoc, vt quis alterius famam restituere teneatur, est, quòd ille, qui diffamatus fuit eam in integrum non recuperauerit. Nam si illam recuperauit, qui abstulerat nihil amplius tenetur restituere: iam enim facta est æqualitas. Ex quo infero, ꝙ si quis accusauit alterum de falso crimine, quod ipse sufficientissimè ostendit fuisse falsò impositum, ad nullam vlterius tenetur restitutionem: iam enim damnificatus habet totum, quod amiserat.

Duobus tantum modis potest quis contra iustitiam infamari.

Tertio est aduertendum, ꝙ vt constat ex D. Thom. in pñti, duobus tm̃ modis potest aliquis cōtra iustitiā infamari. Primus est, qñ falsum crimē alicui imponitur, & iniustè. Scd̃s, qñ imponit verum crimen, sed iniustè. Et si quis obijciat. Nūquam pōt contingere, quod falsum crimen alicui obijciatur, quin hoc fiat iniustè: superflue ergo ponitur illa particula, iniustè, in primo modo auferendi famam contra iustitiam; respondeo cum Caietano in præsenti, non fuisse superfluè illam particulam positam. Nam quādo iudex eum, quem ipse nouit innocentem, quia tamen in suo tribunali est probatus nocens, condemnat, quo vtique casu, falsum illius crimen facto ipso confirmat, ad nullam tenetur restitutionem: quia non iniustè, sed iustè id facit. Et extra illum casum, nec in iudicio, nec extra potest aliquando falsum crimen alicui imponi, nisi iniustè.

Discrimen quod est inter infamare falsum crimen imponendo, dicendo verum sed iniustè.

Quandò est aduertendum, esse latissimum discrimen inter istos duos modos auferendi famam iniustè. Nam qui illam abstulit, dicendo falsum tenetur dicere se fuisse mentitum, imo quia homines prodiores sunt ad credenda mala, quam bona, non satis erit semper coram eisdem, quibus mendacium dixeras te mentitum asserere: sed vltra id opus erit, vt iureiurando, & adhibitis insuper testibus demonstres te falsum dixisse, vt hac ratione, qui tua culpa fuerat infamia respersus, tua quoque diligentia purgatus euadat. Donec enim contrariam eius, quam feceras fidem facias, non cessat obligatio restitutionis. Ille vero, qui abstulit famam dicendo verum, sed iniustè, siue id fecerit in iudicio, siue extra non potest dicere se fuisse mentitum. Hoc enim esset mendacium, quod pro salute totius mundi dicere non licet. Ex quo fit, vt hic restitutionis casus sit difficilior. D. Thom. & plerique Doctorum dicunt, quòd debet ille tunc dicere se perperam id dixisse, & iniquè proximum diffamasse, nec esse sibi fidem adhibendam. Sed proculdubio adeo parum, aut nihil ad restitutionem hoc confert, vt citius ac sæpius noceat. Quare hæc dicere non erit opus. Alij recentiores affirmant, quòd debet tunc infamator vti amphibolis verbis, quibus absque mendacio à se prolato alij intelligant se fuisse mentitum. Cæterùm nec hic modus dicendi satis placet. Tum, quia hoc est genus quoddam mendacij. Tum etiam, quia regulariter loquendo, nihil vtilitatis affert. Sed quod mihi in hac parte semper visum est melius, est, quod affirmat Caietanus in isto articulo, nempe, tacendo de priori delicto, laudare, cum veritate tamen, personam illam pluries aperiendo; quod credit ipsum virum bonum, & dare operam ad hoc, quod sic habeatur ab alijs, & hoc ità caute, ne videatur hoc facere pro restitutione, quia tunc esset prioris infamiæ cōfirmatio. Verba sunt Caietani. Sed est aduertendum, quod quando diximus illum, qui falsò, & iniustè aliquem diffamauit, teneri ad affirmandum fuisse mentitum, sermo est de iis, quæ regulariter contingunt. Nam si Comes, vel Episcopus, vel alia persona magnæ dignitatis hominem plebeiū falsò, & iniustè infamasset, non teneretur se profiteri mendacem; sed posset alia ratione satisfacere: & qui læsus est tenetur talem satisfactionem acceptare. Si enim ille, qui decem numos furto abstulit, nec eos restituere potest, sine iactura mille aureorum, non tenetur talem restitutionem facere cum tanta iactura, vt omnes Doctores concedunt: à fortiori, nec ille, qui in magna dignitate constitutus diffamauit plebeium tenebitur cum propria infamia eius famam restituere: cum maius sit interuallum inter famam Episcopi, vel Comitis, vel Ducis, & famā hominis plebeii, quàm inter decem, & mille aureos. Sed erit tūc facienda restitutio in pecunia ad arbitrium boni viri. Pecunia enim est mensura rerum temporalium, qua etiam fama æstimari potest. Et, vt dicit D. Tho. hic ad secundum, quando fama restitui non potest, debet in aliis recompensari. Si autem contingat, ꝙ ille cui non datur facultas retractandi suum dictum; nec etiam habeat pecunias, quibus alienæ infamiæ satisfaciat, nō tenebitur ex iustitia eum, qui læsus est orationibus iuuare. Orationes enim, & bona spiritualia nō possunt esse satisfactoria ex iustitia rerum temporalium, sed habendus erit tunc tanquam impotens satisfactionis, vel tenebitur satisfacere ad illum modum, quo verum dicentes, sed iniustè, satisfactu-

Nota.

factùros esse diximus ex mente Caiet.

Quando ex infamia sequitur temporale damnum qui iniustè infamauit, tenetur illud restituere.

Vltimò est aduertendum, ꝙ quotiescunq; ex infamia damnum in bonis temporalibus est subsequutũ, ille qui iniustè infamauit alterum, tenetur ea in integrum restituere, nec quãtum ad hoc potest esse dubitatio inter Doctores. Qui enim causam dãni dat, ipsum damnum dedisse videtur: & sic obligatur ad illius restitutionem. Verum tamen est, quòd, quoniam damnum temporale ex infamia subsequutum non semper est determinatum, determinandum erit ex arbitrio boni viri, omnibus circunstantijs consideratis, vt diximus supra de damno temporali ex corporali subsequuto.

1. Dubium de restitutione famæ.

His cõstitutis, quæ generalia sunt, operæ pretium est, vt ad alia, quæ in hac materia de restitutione famæ particularia sunt, deueniamus. Et sic est prima difficultas, vtrum ille, qui alterius famam mendaciter læsit, iam tamen illud in obliuionem est traditum etiam apud eos, apud quos læsus est, teneatur suum dictum retractare. Et pro parte negatiua est argumẽtum: Fama illius pro tunc in re non est læsa, si quidem illi, qui audierunt iam bene iudicant, meiq; dicti sunt penitus obliui: ergo nihil restat restituendũ. Probo consequentiam: Nam vna ex conditionibus, quas diximus esse necessarias, ad hoc, vt quis teneatur ad famæ restitutionem, est, quòd ipsa fama in re sit læsa. Et confirmatur: Renouare memoriam prioris delicti, quanuis falsò impositi, magis videtur in infamiam, quàm in honorem cedere: ergo id non est faciendum. Hoc tamen non obstante dico cum Caietano in præsenti, quòd qui taliter læsit famam, tenetur suum dictum retractare. Et ratio est: Nam quanuis illi, qui audierunt sint obliti, possunt tamen facile recordari, vt sæpe accidit: & tunc male de illo iudicabunt. Et ad argumentum in contrarium factum respondetur, negando, quòd in casu posito fama illius non sit læsa. Nam quanuis non sit læsa actu, est tamen læsa habitu; quod satis est ad hoc, vt non deficiat illa conditio. Ad confirmationem respondetur, negando antecedens. Illa enim renouatio memoriæ prioris delicti deseruit ad hoc, vt qui audierunt, sciant id esse falsum: & sic amplius ei nocere non possit.

Conclusio.

Dubium 2.

Est aliud dubium, vtrùm ille, qui alterius delictum detulit ad prælatum, non seruato ordine correctionis fraternæ teneatur restituere infamiam ex tali delatione subsequutam. Et pro parte affirmatiua est argumentum; Nemini conceditur facultas à Christo, vel à iure proferendi crimen alterius apud iudicem, seu apud aliquẽ alium, nisi adhibita prius correctione fraterna: ergo quandiu illa non fuerit adhibita, talis delinquens habet ius ad suam famam; atq; ex consequenti facit iniustè qui illam aufert, & tenetur ad restitutionem. Pro explicatione huius difficultatis est aduertendum. Primò, quòd, quoniam iustitia consistit in æqualitate rei, & charitas essentialiter est amor, cuius proprium munus est velle, vt amicus bonis abundet: hinc fit, varias esse obligationes iustitiæ, & charitatis, vnamque altera ampliorem. Nam iustitia solum obligat ad illa, sine quibus non potest stare æqualitas: Charitas verò ad illa, sine quibus nõ potest stare amicitia. Et certum est, quòd quotiescũque violatur æqualitas rei, violatur etiam amicitia, & non è contra.

Obligationes iustitiæ & charitatis diuersæ.

Quandiu quis habeat ius vt alij de se bene iudicent.

Secundò est aduertendũ, ꝙ quia fama est bona opinio, quã de alterius virtute hẽnt homines, & homines non iudicant de occultis, sed de illis, quæ in publicã lucẽ veniunt, idcircò tandiu hẽt vnusquisq; ius vt de se alij bene iudicent, non quãdiu est bonus, & innocẽs, sed quandiu ità viuit, vt malum illius factũ in publicũ idoneis testibus deferri non põt. Nam si põt A ꝓbari, ẽt antequã in publicũ deferatur bona opinio, quã de illo habent cæteri, nõ iã ex iustitia debetur ei, quã gratis datur. Istã tñ bonam opinionẽ, quã iustitia in illo casu non concedit, tribuit charitas, quæ semper aliquid vltra iustitiã dat. Et sic ex charitate tenent̃ homines bene opinari de illo: quãuis non ex iustitia.

1. Dictum.

His constitutis dico primò: Si crimen ꝙ ante iudicem defertur nõ seruato ordine correptionis fraternæ, est ità occultum, vt idoneis testibus probari non possit, qui illud detulit tenetur ad famę restitutionẽ. Probatur: Nam cum talis spoliet illum re sua, ad quã habet ius, non solum peccat contra charitatem, & contra præceptum de correptione fraterna, sed ẽt cõtra iustitiam, ex cuius violatione oritur obligatio restitutionis. Dico secundò; Si peccatum alterius põt idoneis testibus probari, licèt illud crimen aliàs sit oc- B cultum, qui defert illud ad prælatum non seruato ordine correptionis fraternæ, peccat mortaliter; quia præceptũ de correptione violat; non tamen tenetur ad restitutionem infamiæ, quæ ex tali delatione fuerit subsecuta. Probatur: Bona opinio, quam ille in tali casu hẽt, non debetur ei ex iustitia: ergo qui illam aufert nõ tenetur ad restitutionem. Et ad argumentũ in contrarium factum respondetur, concesso antecedenti, distinguendo consequens. Nam ius, ꝙ quis habere potest ad suam famam, est duplex. Vnũ propriè dictũ; quale est illud, ꝙ ex iustitia habet ortũ. Et istud ius non habet ille, qui committit peccatum, ex natura sua publicum; quale est illud, ꝙ idoneis testibus ꝓ- C bari potest. Alterum ius est amicitiæ, & charitatis. Et istud violat, qui prætermisso ordine correptionis fraternæ defert ad prælatum crimen, ꝙ ex se est probabile: & sic non tenetur ad restitutionem. Ex violatione enim præcepti charitatis nulla nascitur obligatio restituendi. Diximus in superioribus, quod qui publicè & iuridicè diffamatum in vno loco diffamat in altero, quanuis peccet contra charitatem, nõ tamen peccat contra iustitiam, quoniam ille nullum ius iustitię habet ad suam famam.

2. Dictum.

Sed est difficultas, vtrùm qui diffamatũ in vno genere vitij diffamat in altero, de quo bene audiebat, ad aliquam teneatur restitutionem? Verbi gratia: Est aliquis homo, qui publicè habetur fur, atque periurus, & à me etiam cognoscitur adulter, ꝙ alii ignorant. D Dubium est, vtrùm possim ego istud crimen occultũ alijs reuelare, absque eo, ꝙ aliqua inde oriatur obligatio restitutionis? Palud. in. 4. dist. 29. quæst. 4. ꝑpe finem partem tenet affirmatiuam. Dicit enim, quòd reuelare occulta peccata eius, qui iam in vno crimine est diffamatus, nullum est peccatum. Et ex hoc infert, quòd conuictus apud iudicem de latrocinio tenetur iudici interroganti omnia alia sua crimina etiam occulta manifestare. Et idem dicit debere facere cum interrogatur de socijs criminis, scilicet, ꝙ tenetur reuelare non solum crimen, in quo cum illis E communicauit, sed etiam omnia alia illorum peccata. Et probat suam sententiam.

Dubium 3.

Sententia Paludani.

1. Argum.

Primò ex diffinitione, famæ, quæ est illæsæ dignitatis status moribus, & legibus approbatus, & in nullo deficiens. Ex quo sic colligit argumentum. Qui est conuictus de vno crimine iam non habet illæsæ dignitatis statum: ergo non habet famam: atq; ex consequenti qui illius peccata etiam occulta manifestat, nullam illi facit iniuriam.

2. Argumẽ.

Secundò: Præceptum de occultandis aliorum peccatis non ideò ponitur, vt crimina maneant occulta, sed ne is, qui peccauit notetur infamia: sed in casu posito ille iam est infamis: ergo nulla relinquitur causa, ꝑp quam reliqua eius peccata sileantur. His tñ non obstantibus, sit prima conclusio: Qui diffamatũ in vno genere vitij, vel in pluribus, diffamat in altero, de

1. Conclus.

quo

quo bene audit, non solum peccat mortaliter, sed etiam tenetur ad restitutionem. Probatur 1. Qui id facit non minus est proditor occulti criminis, quàm si reuelaret peccata hominis bonæ opinionis: sed hoc est illicitum, & contra iustitiam: ergo & illud.

Item: Qui palam est ebrius, vel fur, & habetur pudicus, habet ius ad illam bonam opinionem, quam de sua pudicitia habent homines: ergo qui eam ab eo auferret reuelando occultum adulterium faceret ei iniuriam, atque ex consequenti teneretur ad restitutionem. Consequentia est nota, & antecedens probatur; si ille non haberet ius ad illam bonam opinionem, ex eo esset, quòd amisit famam sobrietatis: sed hoc non obstat, nam qui sua culpa amisit partem suarum facultatum, non ideò dicitur amisisse ius ad reliquas portiones, quas possidet: ergo simili modo in proposito. B Verum tamen est, quòd sunt quidam homines ità flagitiosi, & est tanta coniunctio inter nonnulla crimina, vt reuelatio alterius criminis occulti non sit semper peccatum mortale; nec inducat obligationem restitutionis. Vt, verbi gratia, dicere de infami aleatore; quòd crebrò iurat, aut de illo, qui publicè habetur periurus, quòd in die dominica non audit rem sactã, non est peccatum mortale. Tales enim homines propter vitæ suæ infamiam parum, aut nihil læduntur ex tali occulti peccati manifestatione. Item dicere de illo, qui virginem incitauit, & induxit ad stuprum, quòd scripsit epistolas amatorias, vel quòd pretio corrupit familiares, non est peccatum mortale. C Habent enim hæc peccata inter sese adeo magnam familiaritatem, vt possit vnusquisq; ea per se iudicare, aut suspicari etiam nemine dicente. Præterquam quòd lex illis nihil infamiæ accrescit ei, qui virginem incitauerit.

2. Conclus.

Secunda conclusio: Intolerabiliter errat Paludanus in eo, quod dicit, quòd conuictus de vno crimine tenetur iudici interroganti sua, & aliorũ peccata etiam occulta, & alterius generis manifestare. Probatur: Iudex non potest de istis interrogare; nã de occultis non pertinet ad iudicem interrogatio, vt infra dicemus, cùm de iudicijs fuerit sermo: ergo nec ipse tenetur respondere.

Ad argum. Palud.

Et ad vtrunque argumentum Paludani simul respondetur, negãdo quod qui est infamis de vno delicto, iam non habeat famam circa alia. D Non enim fama adeò consistit in indiuisibili, vt per partes amitti non possit. Nec obstat diffinitio famæ à iuris prudentibus assignata. Nam ibi solum illa fama diffinitur, quæ ex omni parte est integra, atque perfecta.

Dubium. 4.

Diximus iam de illis, qui directè atque per se alterius famam lædunt, superest nunc disputare de eis, quæ lædunt per accidens. Et est difficultas, vtrum ille qui accusatus apud iudicem de aliquo crimine, verè quidem, sed iniustè, quia non sunt testes sufficientes ad eius probationem, negat crimen obiectum, ex quo indirectè accusatoris fama læditur, aliquam teneatur facere restitutionem? E Caietanus in summa,

Sententia Caietani.

verbo restitutio, cap. vltimo, & in isto articulo in solutione ad secundum dicit, quòd qui verum crimen sibi coram iudice obiectum, quamuis iniustè, taliter negat, quod accusatoris fama læditur, vel quia accusatus dicit illum esse falsarium, & criminatoré, vel quia ex modo negandi id alij intelligunt, tenetur accusatoris famam restituere. Et loquitur Caietanus, non quando iniustè accusatus procedit animo, & intentione diffamandi accusatorem; sed quãdo solum vult excusare, & defendere seipsum; & ex tali defensione sequitur alterius infamia, quod est esse detractoré non formaliter, nec ex intentione, sed tantum materialiter, & indirectè. Et probat suam sententiam primò:

Argum.

Nã si aliqua ratione accusatus in casu posito nõ A teneretur accusatoris famam restituere, ex eo esset, quod ipse prius fuit iniustè diffamatus: sed hæc ratio non est sufficiens: ergo. Probo minorem: Non licèt malum pro malo reddere, nec maleficium maleficio compensare: ergo etiam si Petrus iniustè fuerit accusatus, & diffamatus à Ioanne obijciente sibi verũ crimen, sed occultum, non propterea licet illi diffamare Ioannem negando verum crimen, aut notando ipsum Ioannem de falsario, & criminatore. Et cõfirmatur: Qui ab aliquo percutitur alapa non potest alteram ei dare, vt de se patet: ergo pari ratione, qui ab alio percutitur infamia non potest illum diffamare, quòd si fecerit erit obnoxius restitutioni.

2. Argum.

Secundò: Iniustè aggressus ab aliquo, si potest se defendere, sine nocumento illius, non erit licitum defendere se cum nocumento: & si potest cum minori non erit licitum defendere se cum maiori; vt si potest tueri vitam abscindendo manum aggressoris, quod licitè faciet, peccatum erit occidere illum: nunc enim illa occisio iam non esset cum moderamine inculpatæ tutelæ: sed accusatus in casu posito potest se defendere, absque eo, quod accusatorem diffamet, dicendo, scilicet, quòd accusator probet crimẽ obiectum; ergo si diffamat malefacit, atque ex consequenti tenebitur ad restitutionem. Addit etiam Caietanus, quod accusans similiter tenetur restituere famam accusati. Itaque sibi inuicem accusans, & accusatus tenentur famæ restitutionem facere; quamuis diuersimodè. Nam accusans, quia verum dixit, quamuis iniu C stè, non debet restituere famam dicendo se fuisse mẽtitum, aut falsum dixisse, quia hoc esset mendacium: sed debet dicere, se malè fecisse, & iniustè, & quod accusatus non debet reputari talis, qualem ipse dixit, quod verum est; quia vt habetur in cap. vnico. de scrutinio in ordine faciendo, quem humana fragilitas non nouit esse indignum, debet existimare dignum: accusatus vero negans crimen obiectum, & ex consequenti infamans accusatorem de culpa falsarij, tenetur restituere famam dicendo ipsum non esse falsarium, nec criminatorem. Vltimò dicit Caietanus, non posse in hoc casu fieri iniuriæ recompensationem per mutuam remissionem. Et quod dicitur de accusatore, & accusato coram iudice quãtum ad restitutionem famæ, dicit etiam esse asseren D dum quando priuatim vnus detegit crimen verum alterius, occultum tamen, & alter negat illud. Ex quo indirectè sequitur, quod ille, qui detegit crimen habeatur pro mendace pernicioso. Hæc Caietanus.

In sentẽtia Caieta. cõtinentur multa falsa.

Cæterùm meo iudicio, multa in hac sententia cõtinentur falsa. Quod vt explicem, & simul satisfaciã difficultati propositæ aduertendum est, quòd ille, qui ab aliquo in iudicio accusatur iniustè, quamuis verè, variè potest respondere crimini obiecto. Nam primò potest respondere nihil affirmando, aut negan E do, sed tantum petendo, vt accusator crimen in iudicium delatum probet. Secundò potest respõdere, negando proposita, vt proponuntur; quòd regulariter in iudicio fieri solet. Et perinde est, ac si diceret: Peccatum meum in publico proponitur, vt publicum, & vt publicè probandum; nego esse publicũ. Tertiò potest respondere negando absolutè, se fecisse id, quod obijcitur. Quartò, & vltimò, affirmando accusatorem tale crimen sibi imposuisse, & quod est falsarius, & criminator.

1. Conclus.

Hoc supposito sit prima conclusio: Qui primo mõ se gerit, s. quod neq; ait, neq; negat, sed tantũ petit, vt accusator crimẽ sibi obiectum probet, nihil peccat, nec accusatori aliquam facit iniuriam. In hac cõclusione omnes conueniunt. Et probatur: Nam accusatus in casu, de quo loquimur, non tenetur seipsum prode-

re, vt omnes concedunt; nec modestius quidquam dicere potest in suam defensionem, quam petere criminis obiecti probationem.

2. Conclus. Secunda Conclusio: Qui secundo modo se gerit, scilicet, quòd negat proposita, vt proponuntur, non peccat, nec ad restitutionem tenetur, etiam si ex tali negatione proueniat quòd alij suspicentur accusatorem fuisse falsarium, & sic famam amittat. Prima pars huius conclusionis, scilicet, quod talis non peccet, probatur. Nam si aliquod peccatum committeret, procuidubio illud esset mendacij; sed non mentitur; ergo probo minorem: Ille solum negat crimen, vt est obiectum atque propositum, scilicet, vt est publicum, & iuridice probandum: sed est occultum, & probari non potest, vt supponimus: ergo non mentitur. Secunda pars, scilicet, quòd talis ad nullam teneatur restitutionem etiam probatur. Nam nullam iniuriam facit accusatori; nemo enim vtens iure suo alteri facit iniuriam. Quin potius addiderim, quod etiam si accusatus petat à iudice, vt circa accusatorem faciat quod ex iure fieri solet, circa deficientes in probatione: ex quo fit, quòd accusans non solum infamis, sed etiam puniuis euadat, ad nullam ei tenebitur restitutionem. Hoc enim potius accusatori, quam accusato debet imputari.

3. Conclus. Tertia Conclusio: Qui tertio modo se gerit, scilicet, quòd absolutè negat crimen sibi obiectum, & si ex hac negatione sequatur accusatoris infamia, nullam accusatoris tenetur facere restitutionem. Probatur. Accusatus in casu posito habet ius defendendi suam famam: ergo etiam si ex negatione, quam pro medio ad id assumit, sequatur accusatoris infamia, ad illius restitutionem non tenebitur: probo consequentiam. Nam quamuis illud medium sit forsan contra charitatē, vel, vt melius dicā, præter charitatē, cum sit mēdacium, non tñ est contra iustitiam, ex cuius violatione solum oritur obligatio restitutionis. Quin potius addiderim, quòd etiam si cum iuramento confirmet se illud crimen non commisisse, & sic peccet mortaliter iurando falsum, ad nullam tamen tenetur restitutionem. Et ratio est. Nam non tenetur aliquis ad restituendam famam, quam abstulit, nisi quando peccauit contra iustitiam. In hoc autem casu negans crimē obiectum etiam cum iuramento, non peccat contra iustitiam, cum potius patiatur iniuriam ab accusante, quam eam illi irroget. Item: qui occidit inuasorem ob defensionem propriæ vitæ, nec peccat nec ad restitutionem tenetur: ergo nec qui ob defensionem propriæ famæ diffamat infamantem. Consequentia tenet ex paritate rationis, & antecedens probatur, ex lege. scientiam. §. qui cum aliter. ff. ad legem Aquiliam. Vbi dicitur: Qui cum aliter tueri se non potest, damni culpā dat, innoxius est. Vim enim vi defendere omnes leges, omniaque iura permittunt: Idem etiam habetur in l. vt vim. ff. de iustitia, & iure. Imò, vt dicit Caietanus infra quæst. 64. art. 7. non solum est licitum interficere aggressorem ob defensionem propriæ vitæ; sed etiam ob defensionem bonorum. De quo latè disputat Couarruuias in relectione super Clementinam, si furiosus, de homicidio. part. 3. §. vnico, nu. 3.

4. Conclus. Quarta conclusio: Qui quarto modo se gerit, scilicet, quòd affirmat accusatorem esse falsarium, & criminatorem vltra hoc, quòd peccat mortaliter tenetur restituere famam accusanti, non quidem in integrum, sed solum quoad illam partem infamiæ, quę resultauit ex eo, quod appellauit illum falsarium, ac criminatorem. Et quantum ad hoc vera est sententia Caietani. Probatur: Illa responsio continet in se mendacium iniuriosum, & perniciosum alteri in re graui: ergo vltra hoc, quod est peccatum mortale

A inducit obligationem restituendi. Et confirmatur: In nullo casu est licitum imponere alteri falsum crimen; ipsa enim impositio ex natura sua est iniuriosa, & peccatum mortale, si crimen, quod imponitur est mortale: sed in casu, quo reus dicit, accusatorem esse falsarium, cum tamen obijciat verum crimen; imponit illi falsum crimen in re graui: ergo peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem. Potest tandem hoc ipsum probari, secundo argumento à Caietano facto. Nam cùm accusatus possit se defendere absque eo, quòd dicat accusatorem esse falsarium, scilicet, primo secundo, & tertio modo, iuxta id, quòd diximus in conclusionibus supra positis; non est cur istud medium adhibeat: & si adhibuerit erit iniuriosus, non minus, quam ille, qui cū

B abscissione manus potest vitam tueri, & occidit aggressorem. Sed dubitabit aliquis hoc loco, qua nam ratione possit accusatus in isto casu restituere famā accusanti? Nam si retractat suum dictum prodit seipsum; quod videtur contra rationem. Respondeo, quòd poterit fieri per hoc, quod vterq; sibi restitutionem famæ faciendam remittat, & sic fiat mutua compensatio infamiæ ab vtroque illatæ. Nam quamuis Caietanus affirmet non posse hoc modo fieri restitutionem famæ, quia existimat nec mutuam remissionem, nec mutuam recompensationem in famæ restitutione habere locum; & fundamentum illius est, quia dicit hominem non esse dominum suę famæ; nihilominus tamen nos contrarium affirmamus: quod verum esse, ex ijs, quæ diximus in ma-

C teria de dominio, agentes de dominio famæ, colligere licebit.

Ad 1. argu. Caiet. Ad primum argumentum Caietani respondetur concessa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico, non reddi malum pro malo, quando ex defensione propriæ famæ iniustè ablatæ per accidens sequitur infamia illius, qui abstulit: sed tunc tantum, quando ad vindicandam iniuriam illatam malum alteri incutitur; quod non fit, quando quis negando crimen obiectum, propriam famam, ad quam habet ius iustè defendit.

Ad confirmationem, vt respondeamus, aduertendum est, quòd dupliciter aliquis potest alterum repercutere. Vno modo, quia iam ille eum percussit,

D quamuis cessauerit à percutiendo. Et in isto casu certum est, nulli particulari esse licitum alterum repercutere. Tunc enim illa repercussio non esset defensio, sed vindicatio prioris iniuriæ, quam homines propria autoritate sumere non possunt. Alio modo potest quis repercutere alterum, quando ipse adhuc non cessauit à percussione, sed in illa perseuerat. Et in isto casu licitum est repercutere; non quidem pro vlciscenda priori iniuria, sed pro vitanda futura: quia habet hęc repercussio rationem defensionis, & non vindictæ. Hoc supposito dico, quòd quando aliquis alterum diffamauit sic, vt iam transierit illa diffamatio, tunc nulli hominum est licitum talem diffamatorem nec per se, nec per accidens diffamare; quia haberet ea secunda diffamatio rationem vin-

E dictæ, & non defensionis. Cæterùm, quandiu diffamatio est in fieri, nec censetur consummata, aut completa, vt quando mihi obijcitur crimen iniustè, quod nec mihi probatur, nec ego illi consentio, sed potiùs reclamo; etiam si ex hoc sequatur aliqua infamia illius, qui me accusauit, non propterea pecco, nec teneor ad restitutionem; quia habet hæc secunda diffamatio magis rationem defensionis, quā iniuriæ illatæ. Et per hæc patet solutio ad confirmationem.

Ad. 2. arg. Ad secundum argumentum respondetur, quòd probat nostram quartam conclusionem, quā diximus,

mis, quòd quando quis ad defensionem vitæ, vel famæ adhibet acrius medium, quam ad id est necessarium peccat, & tenetur ad restitutionem illius excessus. Quæ restitutio potest fieri, vel per remissionem partis læsæ, vel per compensationem in alijs bonis ex partium consensu, vt iam sæpè diximus.

Dubium. 5.

Sed est difficultas, vtrum sit vniuersaliter verum, quod quælibet persona potest suæ famæ restitutionẽ remittere? Pro cuius intelligentia aduertendum est primò, quòd præsens quæstio duplicem potest habere sensum. Primus est, vtrum ipse infamatus licitè possit remittere suæ famæ restitutionem. Alter, an si infamatus remittat restitutionem suæ famæ, siuè licitè, siue illicitè, infamans maneat verè absolutus à debito amplius talem famam restituendi. Et in vtroque sensu erit à nobis quæstio explicanda. Secundò est aduertendum, aliud esse loqui in præsentiarum de persona priuata, & aliud de persona publica. Nam qui gerit personam publicam, quia non potest suum officium exercere, si sit infamis, ideo propriam famam habet suo officio mancipatam: ex quo fit, vt qua lege tenetur administrare suum officium, eadem etiam ad obseruandam suam famam teneatur.

1. Dictum.

His suppositis dico primò: Si persona priuata remittat alteri suæ famæ restitutionem, talis remissio est efficax ad hoc, ut debitor maneat tutus in conscientia, nec amplius ad talis famæ restitutionem teneatur. Hæc conclusio est contra Caietanum, qui in sua opinione persistens, qua dicit hominem non esse dominum propriæ famæ, ex consequenti affirmat, quòd, quamuis ille, qui fuit infamatus, suæ famæ restitutionem remittat, ille tamen, qui infamauit, non manet tutus in conscientia, sed semper tenetur ad restitutionem; sicut qui accepit rem alienã ab eo, qui non est verè dominus. Hæc tamen sententia iam satis à nobis fuit impugnata, in materia de dominio, & contraria pluribus rationibus asserta. Ex qua euidenti consequentia colligitur, quod si ille, qui suæ famæ est verus dominus illius restitutionem remittat, is, qui infamauit, erit tutus in cõscientia, nec amplius ad talem restitutionem faciendam erit obligatus.

2. Dictum.

Dico secundò: Quotiescunque persona priuata suæ famæ restitutionem remittit, non solum talis remissio est efficax ad hoc, ut infamator sit tutus in cõscientia, sed etiam remittens bene facit, & nullum peccatum committit. Probatur: Qui infamauit alterum, regulariter loquendo, non potest ei satisfacere sine aliqua iactura propriæ famæ, aut bonorum suorum: ergo remittere restitutionem famæ, regulariter loquendo, erit consulere famæ, aut bonis alterius: Sed est maximè honestum atq; præclarum negligere propriam vtilitatem propter aliorum commoda: ergo etiam erat valde honestum propriæ famæ restitutionem remittere. Secundò: Remittere restitutionem propriæ famæ est illatas iniurias condonare: sed hoc est valde honestum, atque laudabile, vt constat ex Euangelio, in quo Christus sæpè hortatur fideles, vt illatæ sibi iniuriæ remissione faciant: ergo. Vltimò: Certum est, quòd sicut dissipare propriam famam, quando non adest iusta causa ad id faciendum, est peccatum prodigalitatis; ita etiam quando adest iusta causa est opus maximè virtutis illam perdere; sed qui remittit propriæ famæ restitutionem, semper habet iustam, & legitimam causam id faciendi; cauet enim ne proximus infamiam patiatur, & consulit alienis commodis: ergo semper bene facit, atque ex consequenti non peccat. Est autem hoc intelligendum, dummodo fama non sit necessaria ad consequendam vitam spiritualem.

A Tunc enim malè faceret, qui infamiæ sibi illatæ restitutionem remitteret. Vt, si esset quis adeò fragilis, & periculis spiritualibus expositus, quòd nisi religionem ingrediatur eius bonum spirituale periclitaretur, sed in religione non recipiuntur homines infames; in hoc casu qui propriæ famæ restitutionem remitteret, proculdubio peccaret: quamuis adhuc ipsa remissio sufficiens esset ad hoc, vt infamator esset tutus in conscientia. Et idem iudicium est de eo, qui sine aliorum scandalo suæ famæ restitutionem remittere non posset. Vt si, verbi gratia, vir grauis, & magnæ autoritatis notaretur de adulterio, ex quo pusilli inducerentur ad peccandum; tunc ille non posset licitè suæ famæ remittere satisfactionem. Sed hoc est per accidens, ratione nocumenti inde illati. In quo sensu est intelligendus D. B August. quando dicit; Qui negligit famam suam crudelis est 11. q. 3. cap. non sunt audiendi.

3. Dictum.

Dico tertio: Si persona publica propriæ famæ restitutionem remittat, vltra hoc, quòd peccat, ipsa remissio est inefficax ad hoc, vt infamator sit tutus in conscientia; sed adhuc tenetur talis famæ restitutionem facere. Hæc conclusio, quantum ad secundam partem est contra Magistrum Soto lib. 4. de iustitia, & iure. q. 6. articu. 3. in solutio. ad. 5. vbi dicit prælatum, seu personam publicam in illis peccatis, quæ attingunt propriam personam, & non personam subditorum, si remittat suæ famæ restitutionem, peccare quidem: cæterùm ipsam remissionem sufficien C tem esse, ad hoc, vt infamator maneat tutus in conscientia, nec ad aliam teneatur satisfactionem. Colligit autem huius sententiæ rationem ex duobus fundamentis. Primum est, quòd prælatus, & persona publica tenetur ex iustitia suam famam conseruare, quia habet eam alligatam officio. Et ex hoc infert, quòd peccat, si suæ famæ restitutionem remittat. Secundum fundamentum est, quòd licet prælatus istam obligationem habeat, adhuc tamen ipsa fama est bonum proprium prælati, & non subditorum. Et ex hoc infert, quòd taliter potest illius restitutionem remittere, quòd infamator erit tutus in conscientia, vt potè remissione, quæ facta est à vero domino. Sed meo iudicio in hoc secundo multum fallitur Soto. Et probatur: Prælatus ex iustitia tenetur suam D famam conseruare: ergo prælati fama non solum pertinet ad prælatum, sed etiam ad subditos; iustitia enim est ad alterum. Tunc vltra. Prælati fama non solùm est prælati, sed etiam subditorum: ergo sola remissio prælati non erit sufficiens liberare detractorem à debito restituendi. Præterea: Ex eo prælatus dicitur habere famam addictam officio ex iustitia, quia prælati fama est pernecessaria ad gerendam personam publicam; sed prælati, & personæ publicæ ex iustitia debent præstare suis subditis omnia illa, quæ eis sunt necessaria: ergo etiam debent ex iusti- E tia suam famam subditis: atque ex consequenti fama prælati pertinet ad subditos: ergo sola remissio prælati non erit sufficiens ad hoc, vt diffamator ad nullam vlteriorem teneatur restitutionem. Sed, vt hoc melius intelligatur, aduertendum est, quòd bona opinio, quæ de aliquo habetur, est illius, & potest etiam esse mea, dupliciter. Vno modo; quia in illius bona opinione includitur mea, & ità ex ea dependet, vt altero male audiente, me etiam male audire sit necesse. Qua ratione bona opinio filij continetur in fama paternis; maximè in ijs, quæ ad genus, & sanguinem spectant. Alio modo dicitur mea bona opinio alterius, non quia fama mea contineatur in illa, aut altero malè audiẽte me etiam malè audire sit necesse: sed quia bona opinio illius est mihi necessaria ex eo, scilicet, quòd officium, quod mihi ex iustitia præstare tene-

Bona opinio quæ de altero habetur põt esse illius, & mea dupliciter.

tur, Ipſo infami exiſtente commodè præſtare non valet. Hoc ſuppoſito dico, quòd quanuis fama prælatorum nō ſemper pertineat ad ſubditos primo modo (non enim ſemper ſubditi efficiuntur infames ex flagitijs prælatorum) pertinet tamen ſemper ſecundo modo. Quocunque enim vitio prælatus infametur ſubditi afficiuntur damno, ex eo, quòd redditur ſibi prælatus inutilis in ijs, quæ ex iuſtitia præſtare tenetur. Quod ſatis eſt ad hoc, vt remiſſio infamiæ facta à ſolo prælato, non ſufficiat illi, qui ipſum infamauit; ſed requiritur præterea, quòd ſatisfaciat ſubditis.

Dubium. 6. Eſt aliud dubium, vtrùm illi, qui non affirmando, ſed aliorum dicta referentes, crimen occultum alicuius manifeſtant, ſint habendi detractores, & teneantur ad famæ reſtitutionem? **B** *Sententia Caiet.* Caiet. infra q. 73. artic. 2. partem tenet negatiuam. Et ratio illius eſt: Nam dicit, quòd illa leuis aſſertio ex auditu tantum, ex ſe non eſt ſufficiens cauſa infamiæ; & ſi ſequitur, eſt ex leuitate audientium, qui non deberent tam citò credere. Ex quo infert, illum ſolum, qui abſolutè aſſerit crimen de abſente, vel eum qui eſt cauſa actiua infamiæ, teneri ad reſtitutionem. Idem affirmat Adrianus in. 4. in propria quæſt. de reſtitutione famæ, & citat pro ſe Scotum in. 4. diſtinctione. 15. quæſtione. 4.

Referēs crimen alterius multipliciter ſe poteſt habere. Sed pro huius rei explicatione eſt aduertendum, quòd referens crimē alterius multipliciter ſe poteſt habere. Nam, vel refert illud animo lædendi, vel ſine illo, ex propria, ſcilicet, leuitate, aut loquacitate. **C** Tunc vltra, vel refert illud coram illis, apud quos, ſcit, eum, cuius crimen manifeſtat, nihil infamiæ habiturum, vel coram illis, apud quos dubitat, vel certo ſcit, illum, cuius peccatum refert, aliquid bonæ ſuæ opinionis amiſſurum, ſiue id proueniat ex leuitate audientium, ſiue ex grauitate criminis. Sunt enim aliqua crimina adeo grauia, & infamiæ plena, vt peior ſit leuis ſuſpicio de illis quam plena probatio circa alia.

1. Dictum. Hoc ſuppoſito dico primò, certum eſſe, quòd qui animo lædendi, non affirmando, ſed aliorum dicta referens, crimen alicuius manifeſtat, ſiue ex tali manifeſtatione ſequatur infamia, ſiue non, peccat mortaliter. Probatur: Nam ille malus animus eſt contra charitatem, quod ſatis eſt, vt ſit peccatum mortale. **D**

2. Dictum. Dico ſecundò etiam eſſe certum, quòd quando quis referens dicta aliorum, alicuius crimen manifeſtat, ex qua manifeſtatione nihil infamiæ accreſcit illi, cuius crimen detegitur, ſiue id faciat animo lædendi, ſiue ſecus, ad nullam tenetur reſtitutionem. Probatur: Tunc tantum obligat reſtitutio famæ; quando ea contra iuſtitiam fuerit violata, vt paulò ante dicebam: ſed in caſu poſito fama illius, cuius crimen manifeſtatur, nec iuſtè, nec iniuſtè fuit violata: ergo nulla illius reſtat obligatio reſtitutionis.

3. Dictum. Dico tertio; Quotieſcunq; aliquis non affirmando, ſed aliorum dicta referens, ſiue id faciat ex malo animo, ſiue ex propria leuitate, aut loquacitate **E** alicuius crimen manifeſtat coram illis, apud quos dubitat, vel certò ſcit illum, cuius crimen detegitur, aliquid infamiæ habiturum, ſiue id proueniat ex leuitate audientium, ſiue ex quauis alia cauſa, tenetur ad famæ reſtitutionem. Hoc dictum eſt contra Caietanum. Et probatur: Talis intulit damnum ex culpa ſua: ergo tenetur ad illius reſtitutionem. Antecedens eſt manifeſtum, & conſequentia probatur ex capitu. finali. de iniurijs, & damno dato. Vbi dicitur teneri ad reſtitutionem illum, qui damnum intulit etiam ex leuiſſima cauſa, aut culpa. Sed eſt aduertendum, quòd debet ille tunc reſtitutio- **A** nem facere, non dicendo, ſe nihil audiuiſſe, hoc enim eſſet mendacium; ſed affirmando ſe leuiter, & ſine aliqua conſideratione fuiſſe loquutum, & curando prætcrea, vt omni modo, quo melius poſſit ea mala opinio, quam alij conceperunt ab eorum animis penitus euellatur, iuxta id, quod in ſuperioribus diximus, de reſtitutione, circa famam facienda.

Ad rationē Caiet. Et ad rationem Caietani reſpondetur, quòd, quāuis ſit verum, quod leuis aſſertio ex auditu tantum, non eſt ſufficiens cauſa, propter quam homines prudentes, atque cordati debeant induci ad credendum aliquod malum de proximo, cæterum, quoniam homines maiori ex parte ſunt ignorantes procliuioreſque ad credendum de fratribus malum, quam bonum; **B** hinc fit; vt qui etiam ex auditu, aut dubitando alicuius occultum peccatum manifeſtat, ſufficientem exiſtimetur dediſſe cauſam infamiæ, & ſic teneatur ad reſtitutionem.

Dubium. 7. Eſt aliud dubium, Vtrùm non impediens detractorem, cum facile poſſit, ex quo proximi ſequitur infamia, aliquam teneatur facere reſtitutionem. In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primo, quòd qui volens audit coram alijs detrahentē, quem facile, & ſine aliquo ſuo detrimento poteſt impedire, peccat mortaliter. Probatur: Talis eſt cauſa, ſine qua abſens proximus, cui detrahitur, non diffamaretur: ergo facit contra charitatem debitam illi. Et confirmatur: Qui poteſt ſine ſuo detrimento defendere domum, aut pecuniam pro- **C** ximi, ne à furibus accipiatur, & non facit, peccat mortaliter: ergo, & qui poteſt defendere famam, & non defendit. Patet conſequentia: Nam maioris valoris eſt fama, quàm pecuniæ. Dico ſecundò, etiam eſſe certum, quòd qui nolens audit detractionem, quam ſine ſuo notabili damno impedire non poteſt, nec peccat; nec ad aliquam tenetur reſtitutionem. Probatur: Nulla priuata perſona obligatur ad defendendum famam proximi, niſi ex debito charitatis; ſed hoc non obligat cum notabili proprio detrimento, vt omnes Doctores concedunt, & nos diximus latè in materia de charitate, agentes de illius ordine: ergo qui contrarium facit, nec peccat, nec ad aliquam tenetur reſtitutio- **D** nem. Secus autem eſſet, ſi ex debito iuſtitiæ teneretur quis alterius famam defendere, vt tenentur iudices. Itaq; hæc certa ſunt. *Punctus difficultatis.* Sed dubium eſt de illo, qui volens audit detractionem, quam facile, & ſine ſuo magno detrimento poteſt impedire, an ſicut peccat mortaliter, ità etiam ad aliquam teneatur famæ reſtitutionem? In cuius rei explicationem omiſſis varijs opinionibus, *Reſponſio.* dico tertiò: Qui volens audit abſentis detractionem, quam facile, & ſine ſuo detrimento poteſt impedire, quāuis peccet mortaliter, ad nullam tamen tenetur famæ reſtitutionem; niſi fortè huiuſmodi non impediens talis ſit conditionis, quod ex officio teneatur abſentis famæ prouidere. Hæc concluſio eſt Adriani in quodl. quæſtio. 11. & D. Thom. in quarta diſtinctione 15. **E** quæſt. 1. articulo quinto quæſtion. 3. & Caietani infra quæſt. 73. articu. 2. Et probatur: Qui poteſt clamando, aut detinendo ſine ſuo nocumento impedire latronem, ne alterius pecuniam furetur, & non facit, quanuis peccet mortaliter, ad nullam tamen tenetur reſtitutionem, niſi fortè ex officio teneatur talem pecuniam defendere, vt communiter dicunt Theologi. Et ratio eſt, quia nulla ibi inuenitur obligatio iuſtitiæ, ſed tantum vinculum charitatis: ergo idem eſt dicendum in noſtro propoſito. Probo conſequentiam ex paritate rationis, Secundò: Quicunque tenetur ad reſtitutionem, vel tenetur ratione

rei

rei acceptæ, vel ratione iniuſtæ acceptionis, vt ex mente D. Thom. diximus in ſuperioribus; ſed ille, qui non defendit famam proximi, quando ad id ex officio non tenetur, nec habet rem acceptam, vt cōſtat, nec etiam eſt cauſa influens actiuè iniuſtæ acceptionis: ergo non tenetur ad illius reſtitutionem. Et ſi quis obijciat: Ille, qui non defendit, cum poteſt infert damnum ex ſua culpa; ergo tenetur ad illius reſtitutionem; reſpondeo, negando antecedens. Ad hoc enim, vt aliquis dicatur inferre malum, neceſſarium eſt, vel quòd influat actiuè in illud, vel quod non impediat cum poteſt, & tenetur. Tunc enim tantum dicitur omiſſio ſequi naturam ſui poſitiui, quando eſt eius rei, quam omittens poteſt, & tenetur facere, vt latè docet D. Thom. in materia de omiſſione. 1. 2. quæſt. 71. artic. 5.

Diximus iam de obligatione reſtitutionis, quæ ex violatione famæ ſiue per ſe, ſiue per accidens poteſt oriri, ſupereſt nunc diſputare de periculo, cum quo quis tenetur ad famæ reſtitutionem. *Dubium 1.* Et ſic eſt difficultas, vtrùm cum periculo famæ vel vitæ teneatur quis reſtituere famam, quam iniuſtè abſtulit. *Sententia Caietani.* Caietanus infra articulo ſexto tres rerum ordines diſtinguit. In primo conſtituit pecunias, & reliqua bona temporalia. In ſecundo famam, atque honorem. In tertio denique vitam, & illa, quæ ad eius conſeruationem ſunt neceſſaria. Et dicit, quòd rem inferioris ordinis nemo tenetur cum iactura ſuperioris reſtituere; vt pecuniam cum detrimento famæ, aut honoris, & famam cum detrimento vitæ. Cæterum rei, cuiuſcunque ordinis cum detrimento eorum, quæ in eodem ordine conſtituuntur quiſque tenetur facere reſtitutionem. *Impugnatur Caiet.* Hæc ſententia Caietani quanuis regulariter loquendo ſit vera, ſi cætera ſint paria, nec grandis exceſſus ex vna parte inueniatur, poteſt tamen quam plurimas pati inſtantias. Nam poteſt ſæpè contingere, quòd pecuniam cum detrimento famæ, & famam cum detrimento vitæ teneatur quis reſtituere, tunc, ſcilicet, quando pecunia eſſet in magna quantitate, & fama, cuius iactura reſtitutio eſt facienda, non tanti eſſet, vt ſecundum prudentiam hominis cordati deberet cū illa comparari. Et ſimiliter quando fama eſſet cuiuſdam hominis grauiſſimi falsò de re grauiſſima, & valde infami accuſati, & vita cum cuius periculo reſtitutio fit, hominis cuiuſdam infimæ claſſis. In his enim caſibus certum eſt, quod pecuniam cum detrimento famæ, & famam cum detrimento vitæ tenetur quiſquam reſtituere. Et ratio eſt: Nam quanuis fama ex genere ſuo ſit præſtantior, quam pecunia, & vita ſimiliter ex genere ſuo ſit præſtantior, quam fama; poteſt tamen ex parte pecuniæ tantum æris accumulari; vt cumulus ille ſecundum iudiciū hominis prudentis pluris ſit faciendus, quam fama alicuius. Et poteſt ſimiliter fama alterius tot circunſtantijs honeſtari, vt ſecundum rectam prudentiam pluris ſit facienda, quàm vita hominis priuati. Aſſignareque poſſumus huius noſtræ doctrinæ exemplum in rebus naturalibus. Nam, quanuis aurum ex genere ſuo ſit præſtantius argento, poteſt tamen tantum argenti pondus ex vna parte conſtitui, vt multò pluris ſit æſtimandum, quam minus auri. Patitur ſimiliter inſtantias alterum dictum Caietani, nempe, quòd res cuiuſcunque ordinis cum iactura eorum, quæ in eodem ordine conſtituuntur, ſemper reſtitui debet. Nam, vt diximus in ſuperioribus, ſi homo magnæ autoritatis infamaſſet iniuſtè hominem plebeium, non teneretur cum propria infamia illius famam reſtituere: ſed deberet tunc eam compenſare in pecunijs, aut alijs bonis temporalibus.

A Quocirca ad breuem explicationem, & reſolutionem difficultatis propoſitæ, dico primò: *1. Dictum.* Regulariter loquendo: fama alterius læſa reſtituenda eſt, etiam cum propriæ famæ iactura. Probatur; Tum, quia non eſt iuſtum, vt quis ſuæ famæ, & ſuis bonis conſulat, cum alterius hominis in eiſdem detrimento. Tum etiam, quia, cum in iſto caſu neceſſarium ſit quod alter maneat infamis, vel is, cui eſt detractum, niſi alter reſtituat, uel ille, qui detraxit, ratio ipſa poſtulat, vt potior ſit conditio innocentis. Et ſi quis obijciat; Ordine charitatis tenetur quiſque propria bona anteferre bonis proximorum: ergo non debet quis pati iacturam propriæ famæ vt alienam reſtituat, reſpondeo verum eſſe, quod bona propria ſunt anteponenda bonis proximorum ex ordine charitatis. Sed eſt hoc intelligendum quan-

B do bona propria mihi iuſtè competunt, & etiā proximo. Nam ſi proximo competunt iuſtè, & mihi iniuſtè, tunc ordine charitatis propria non ſunt præferenda alienis. Et certum eſt, quòd in caſu noſtræ concluſionis propria bona competunt mihi iniuſtè. Fama enim propria iniuſtè debetur detractori, cum tamen bona aliena, ſcilicet, fama illius, cui fuit detractum iuſtè debeatur ei; & ſic etiam ex ordine charitatis tenetur quiſque propriæ famæ pati iacturam, vt alienam reſtituat.

Dico ſecundò: *2. Dictum.* Tanta poteſt eſſe inæqualitas inter perſonas, & tam grauis poteſt eſſe annexa iactura alicui reſtitutioni, vt non teneatur illam facere qui

C læſit. Hoc dictum patet ex ijs, quæ diximus in ſuperioribus.

Dico tertio: *3. Dictum.* Regulariter loquendo, cum iactura propriæ vitę nullus tenetur famam alteri reſtituere. Hoc dictum probat Caietanus: quia vita eſt bonum alterius ordinis, quam fama, & nullus tenetur reſtituere rem inferioris ordinis cum iactura ſuperioris. Sed hæc ratio eſt inſufficiens, vt paulò ante dicebam. Et ſic aliter probatur: Fama, regulariter loquendo, non eſt tantum bonum, quantum vita: ergo ſicut non tenetur quis reſtituere decem cum iactura centum aureorum: ità etiam nec tenetur reſtituere famam cum iactura propriæ vitæ. Maximè cū inter vitam, & famam maior ſit diſtantia, ſi cætera ſint paria, quàm inter decem, & centum aureos.

D Dico quartò: *4. Dictum.* In caſu aliquo particulari poteſt cōtingere, vt teneatur quis alienam famam reſtituere etiam cū manifeſto periculo vitæ. Vt, ſi verbi gratia, notauit quis iniuſtè perſonā nobilem de crimine hæreſis, ex quo ipſe, & tota eius poſteritas infamis manet, tenetur in hoc caſu famam reſtituere etiam cum manifeſto periculo vitę. Et ratio eſt: Nam fama hominis ità illuſtris, & quę non ſolum ad ipſum, ſed etiam ad multos alios pertinet, pluris eſt facienda, quam vita hominis abiecti, atque humilis, ſecundum prudentiam hominum rectè iudicantium.

E Eſt aliud dubium, *Dubium 2.* vtrùm in reſtitutione famę habeat locum compenſatio? Quod eſt quærere, an qn̄ abſtulit aliquis alicui iniuſtè famam, quam reſtituere non vult, & illa fama arbitrio boni, atque prudentis viri merito ęſtimatur centum aureis poſſit is, qui infamiam pertulit accipere ſecretò illos cētum aureos in ſuæ famæ recompenſationem? Pro cuius explicatione aduertendum eſt primò, quòd compenſatio nihil aliud eſt, quam debiti, atque crediti inter ſe cōtributio. Verbi gratia, debeo ego Petro decem aureos, *Compenſatio quid ſit.* quos mihi mutuauit, & ipſe debebat mihi totidem, petit ille, vt ſoluam, & ego à ſoluendo me excuſo ratione prioris debiti. Hæc contributio vnius debiti pro altero, ex qua fit, vt nec in foro exteriori compellar ad ſoluendum, ſi debitum, quod mihi debet, eſt liquidum, & clarum, nec in foro in-

teriori ſoluere teneat, appellatur propriè compenſatio. Neceſſitas autem huiuſmodi compenſationis ex eo habet ortum, quòd, vt dicitur in lege neceſſaria. Noſtra intereſt potius non ſoluere, quam ſolutum repetere.

Compenſatio duplex, vna directa altera indirecta.

Secundò eſt aduertendum, quòd, vt docet Panormit. in cap. bona fides. de depoſito. Hæc compenſatio eſt duplex, vna directa, altera indirecta. Compenſatio directa habet locum in illis rebus, quæ habent functionem in ſuo genere, id eſt, quarum vna poteſt fungi vice alterius. Et hæ ſunt, quæ conſiſtunt in numero pondere, & menſura, vt quando frumentum compenſatur frumento, & vinum vino, aut pecunia pecunijs. Siquis autem deberet alteri quinquaginta aureos, & commodaret illi ęquum, non poſſet in his fieri directa compenſatio equi pro auro; quia non habent functionem ad inuicem. Compenſatio verò indirecta eſt, quotieſcunque res aliqua debitoris ad creditorem peruenit, quam ipſe retinet, quouſque debitum perſoluatur. Vt in exemplo poſito, ille, cui debebãtur quinquaginta aurei accipit equum alterius, illumque retinet, quouſque ſibi debitum perſoluatur, hæc dicitur compenſatio indirecta, quæ habet locum in illis rebus, quæ non habent functionem ad inuicem.

1. Dictum.

His ſuppoſitis dico primò certum eſſe, quod in reſtitutione famæ, nequit fieri directa compenſatio cũ alijs bonis temporalibus: nõ enim habent iſtam functionem ad inuicem, vt conſtat.

2. Dictum.

Dico ſecundò in reſtitutione famę habere locum compenſationem indirectam. Vnde, ſi ille, qui eſt diffamatus accipiat eam quantitatem pecuniæ, quæ arbitrio viri prudentis videtur ſufficiens pro ablatæ famæ reſtitutione, poterit illam tuta cõſcientia retinere. Hoc dictum videtur colligi ex D. Thom. hic ad. 2. Vbi dicit, quòd qui non poteſt reſtituere famam, quã iniuſtè abſtulit tenetur illam compenſare in alijs bonis. Ex quo loco ſic colligo argumentum: Qui abſtulit famam iniuſtè, tenetur illam compenſare, ſaltim ex alijs bonis, ex ſententia D. Tho. ergo ſi noluerit eam compenſare poterit diffamatus accipere eam quantitatem pecuniæ, quæ videbitur iuſta in ſuæ famæ compenſationem. Probo conſequentiam: Nam, cùm ille teneatur reddere, & non reddat, irrationabiliter erit inuitus, ſi alius accipiat quod ſibi debetur, & ſic nulla ei fit iniuria. Et cõfirmatur: Si illud, quod diffamato debetur, eſſet pecunia, poſſet per ęqualis pecuniæ, vel alterius rei acceptionem damnum compenſari; ergo etiam ſi id, quod debetur ſit fama poterit ſimiliter, ſi alius modus compenſandi non pateat per acceptionem pecuniæ compenſari. Patet conſequentia ex paritate rationis.

Quæ ſint conſideranda circa cõpēſationē.

Sed ſunt nonnulla conſideranda circa compenſationem vnius debiti pro altero. Primum eſt, quòd contra depoſitum non admittitur compenſatio. Verbi gratia, depoſuit Petrus apud me centum aureos, & ipſe debet mihi totidem, non potero compenſare qđ mihi debet accipiendo pecuniam apud me depoſitã, vt habetur expreſſè in cap. bona fides. de depoſit. vbi dicitur, ꝙ circa depoſitum non admittitur compenſatio. Et ſubdit ſtatim: In alijs autem ſic. Ex quibus verbis colligere poſſumus, quod in omnibus alijs rebus, præter depoſitum, habet locum compenſatio. Exceptio enim firmat regulam in alijs, vt colligunt DD. ex cap. dominus. 32. quæſt. ſeptima. Idem etiam dicitur in l. ſi quis. C. de depoſit. Vbi habetur: Circa rem depoſitam, ſiue illa ſit pecunia, ſiue quidquam aliud, non eſt admittenda compenſatio. Et tam in hac lege, quam in capitulo illo. iam citato, redditur pro cauſa, ne contractus qui ex bona fide oritur ad perfidiam protrahatur. Secundò eſt ad-

A uertendum, quòd ad hoc, vt compenſatio, quæ non fit autoritate publica, ſed priuata poſſit licitè fieri, aliqua requiruntur; quæ referuntur à Sylueſt. verbo. furtum. quæſt. 13. numero 17. Primum eſt, quòd tam in compenſatione directa, quam indirecta, debitum ſit liquidum. Indecens enim eſt, & ſatis abominabile, vt in re dubia manifeſta detur ſententia, vt dicitur in cap. indecens. 11. q. 1. Secundum, quod requiritur eſt, quòd debitum; pro quo fit compenſatio, publica autoritate recuperari non poſſit, aut ex defectu teſtium, aut iudicis, aut etiam quia res eſt modica, & expenſæ iudiciales multæ. Tertium, ꝙ non ſit veroſimile, ſequi ſcandalum, aut grauamen alijs. Nemo enim debet cum alterius iactura locupletari, vt dicitur de regulis iuris lib. 6. Quartò, & B vltimò, quòd hoc non vergat in periculum propriæ vitæ, aut famæ. Vnuſquiſque enim tenetur ſuam vitam, atque famam conſeruare, quamuis diſpari ratione. Et quod concurrentibus iſtis conditionibus poſſit licitè creditor accipere à debitore quantitatem debito æqualem, eſt communis ſententia Doctorum. Ita tenet gloſſ. in cap. ius gentium. diſt. 1. Innoc. in cap. olim. de reſtitutione ſpolia. Caieta. infra quæſt. 66. art. 5. Soto lib. 5. de iuſtitia. q. 3. art. 3. in ſolut. ad. 1. Couar. lib. 2. Variar. c. 6. num. 14. Nauarr. in cap. inter verba. 11. q. 3. concluſ. 6. corol. 66. num. 294. & Medina. C. de reſtitut. q. 10. fol. 43. Et probatur efficaci ratione: Per recompenſationem, quæ C fit hoc modo, nulli fit iniuria: ergo eſt licita. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Nam primò nõ fit iniuria debitori, cuius ego bona in mei debiti compenſationem accipio. Cum enim ille teneatur ea reddere, nulla ei fit iniuria per hoc, quod creditor talia bona ab eo, qui reddere non vult, ſecreto accipiat. Et confirmatur: Per huiuſmodi recõpenſationem debiti conſtituitur ęqualitas, & tollitur inæqualitas, q̃ antea erat: ergo eſt actus iuſtitiæ; atq; ex conſequenti licitus. Nec etiã fit iniuria autoritati publicę. Nã q̃uis iura puniant eos, qui propria autoritate de ijs, quæ ſibi debentur ſibi ſatisfaciunt, vt conſtat ex. l. 1. C. de ijs, qui in propria cauſa; hoc tamen eſt D intelligendum, quando ſeruato ordine iuris poteſt quis qđ ſibi ab alio debetur recuperare. Nam qui id nõ põt autoritate iudicis retinere, & ex alia parte accipiendo clã, ſeu occultè æquiualens ſuo debito, ſine ſcandalo, & perturbatione publicæ pacis ſuum damnum recompenſat, nullam iniuriam facit reipublicę. Ordo enim iuris ad id fuit inſtitutus, vt ius ſuũ vnicuique redderetur, & publica pax conſeruaretur; quod vtrunque inuenitur in illa occulta acceptione, quando aliter compenſatio fieri non poteſt. Si autem quis ſine illis conditionibus, rei, quæ ſibi debetur, propria autoritate faciat compenſationem, peccauit quidem, ſed ad nullam tenebitur reſtitutionem. Quin potiùs dico, quòd etiam ſi ſenten- E tia excommunicationis proferatur contra eos, qui talem pecuniam, aut rem acceperunt, ille, qui illam accepit in recompenſationem debiti non tenetur tali excommunicationi reſpondere, nec illam incurrit ipſe, aut illi, qui id ſcientes non denuntiant, vt optimè docet Syluester verbo. furtum. quæſtio. decimo quinta, numero decimo nono, & Soto atq; Nauar. locis citatis. Eſt autem hoc intelligendum, quando debitum eſt liquidum, nec id, quod accipitur in compenſationem, eius quantitatem excedit. Et hæc dicta ſint de famæ reſtitutione.

Recompēſatio facta aliquibus ſeruatis cõditionibus.

Nota valde.

Circa ſolutionem ad 3. D. Tho. Dubium.

In ſolutione ad tertium argumẽtum agit D. Tho. de reſtitutione honoris, qui per iniuſtam vituperationem aufertur. Et dicit, quòd quamuis actio contumelioſa non poſſit fieri, quod non ſit facta, poteſt tamen eius effectus, qui eſt diminutio dignitatis

personæ

personæ in hominum opinione per exhibitionem reuerentiæ reparari: & sic violatus honor restituitur. Sed circa istam doctrinam, supposito, quòd honor atque fama differunt inter sese in eo, quòd fama est bona opinio, quam alij habent de aliquo, honor verò est reuerentia, quæ alteri exhibetur, propter aliquam eius excellentiam, vel in genere, vel in virtute, vel in magistratu, vel in doctrina, vt diximus supra, cùm de fama esset sermo, est núc difficultas, quænam sit ista reuerentiæ exhibitio, quam author affirmat necessariam esse ad resarciendam læsionem in honore illatam.

Sententia aliquorum de restitutione honoris. Theologi cómuniter dicunt, ꝙ qui læsit alterum in honore, tenetur ab eodem petere veniam. Et hanc dicunt esse exhibitionem reuerentiæ quam D. Thom. affirmat esse necessariam ad restitutionem honoris.

Argum. Quam suam sententiam probant ex D. Aug. in regula dicente: Quicunque maledicto vel conuitio aliquem læserit, meminerit satisfactione, quam citius curare quod fecit. Et subdit statim: Qui autem non vult petere veniam, aut non ex animo petit, sine causa est in monasterio; etiam si inde non proijciatur. Quasi diceret; est in malo statu. Ex quo manifestè conuincitur, quòd qui fecit alicui contumeliam, tenetur ab eodem petere veniam.

Confirm. Et cófirmatur ex illo Matth. 5. Si ergo offers munus tuum ad altare; & ibi recordatus fueris, quòd frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius recóciliari fratri tuo: & tunc veniens offeres munus tuum. Quibus verbis dominus apertè significat, quòd qui infert contumeliam, tenetur ab eodem veniam petere.

Sententia Caietani. Caietanus infra q. 72. art. 3. dicit, quòd qui fecit contumeliã non tenetur petere veniam ab inhonorato, sed tantum tenetur eo modo, quo potuerit satisfacere: nec qui læsus fuit post integram restitutioné potest quidquam aliud exigere. Itaque dicit, quod qui nocuit alicui in honore, ex præcepto tenetur illi satisfacere. Cæterùm modus satisfaciendi non est in præcepto.

1. Conclus. Sed, vt quid in hac re sit tenendum breuibus explicemus, sit prima propositio: Sicut in satisfactione famæ potest cadere remissio: ita etiam in satisfactione honoris. Volo dicere, ꝙ sicut potest quilibet dãni in sua fama illati remittere satisfactioné: ità etiã potest condonare contumeliam illatam. Hæc conclusio est contra Caietanum. Qui, vt dicebat hominem, non esse dominum suæ famæ; ità etiam affirmabat, quòd nec est dominus honoris. Ex quo colligebat, quòd nec vnius nec alterius potest remittere satisfactionem. Sed nos, qui contrariam sententiã in superioribus sumus sequuti, ex consequenti dicere debemus, quòd potest homo sui honoris satisfactionem remittere, non minus, quam satisfactioné pecuniæ, aut aliarum rerum, quarum verè est dominus. Et post talem remissionem qui læsit ità erit tutus in conscientia, vt nec teneatur veniam petere, nec aliquam aliam facere recompensationem.

2. Conclus. Secunda propositio: Si læsus in honore non vult remittere satisfactionem, nisi lędens petat veniam, nec ille honor potest alio modo restitui; tunc qui fecit contumeliam regulariter loquendo, tenetur veniam petere. Probatur: Lædens tenetur satisfacere, nec ad id faciendum est aliud mediũ, nisi petere veniam, vt suppono: ergo illud erit necessario exhibendum. Dixi regulariter loquendo. Nam si is, qui læsit est prælatus, esto nó habeat vnde restituat, nisi petendo veniam, non tamen tenetur veniam petere, iuxta illud D. Aug. Quando autem necessitas disciplinæ in moribus coercendis dicere vos dura verba compellit, non à vobis exigitur, vt à vobis subditis veniam postuletis, ne apud eos, quos oportet esse subiectos, dum nimium seruatur humilitas, regen- A di frangatur authoritas.

3. Conclus. Tertia propositio: Petitio veniæ regulariter loquẽdo, est decentissimus & conuenientissimus modus honoris inter homines restituendi. Probatur: Nam cum restitutio debeat fieri per contrarium, & contumelia sit signum contemptus, quo cótumeliator gerit se, vt superiorem alterum subijciens, propriũ antidotum erit, contraria humiliatio, etiam vsque ad corporis inflexionem. Sed est aduertendum, quòd non semper petitio veniæ est sufficiens medium ad restituendum honorem læsum. Sæpè enim tanta est B contumelia, quòd ad illius restitutionem vltra petitionem veniæ sit necessaria aliqua alia compensatio ad arbitrium viri prudentis. Vt cùm quis alterũ alapa percussit, & in isto casu opus erit, vt vltra petitionem veniæ, alia etiam compensatio adhibeatur, quæ æqualitatem constituat. Sed dubitabit aliquis hoc loco, an si lædens non vult petere veniam, sed restituere alio modo, nempe pecunia, quantum læsus voluerit; læsus autem non vult aliam satisfactionem recipere, nisi quòd petat veniam, teneatur tunc is, qui læsit veniam petere? Et pro parte negatiua est argumẽtum: Talis restituit p̃ usquam debet, vt suppono: dat enim centum aureos pro honore, qui nõ valet quin- C quaginta: ergo non tenetur amplius veniam petere.

4. Conclus. In hoc tamen sit quarta propositio: Quãdo is, qui alteri dixit conuitium, vel contumeliam non potest honorem, quem læsit restituere, esto det maiorem pecuniæ summam, quam honor valet, nisi petat veniam, tenetur adhuc veniam petere. Probatur, quousque talis veniam petat retinet iniustè alienum honorem: ergo semper tenetur ad illius restitutionem. Secundò: Qui habet equum, vel phialam argenteã alicuius, ipso inuito non satisfacit dando pecuniam æquiualentem, nec etiam maiorem, nisi propriam rem det vero domino: ergo pari ratione qui retinet honorem alienum, quem sola veniæ petitione po- D test restituere non satisfaciet dando maiorem pecuniam, quam valet; sed tenebitur adhuc eundem honorem reddere petendo veniam; alias erit in malo statu, nec poterit absolui. Et ad argumentum respondeo, quòd tunc tantum debet dari pro fama, vel honore æquiualens, quádo ipsa, alia via in propria specie reddi non possunt.

5. Conclus. Vltima propositio: Si lædens alterius honoré potest illum restituere alia via non petendo veniam, & læsus non vult, nisi quod petat veniam, tunc qui læsit non tenetur veniam petere. Et quantum ad hoc bene dixit Caietanus. Probatur. Nullus obligatur ad modum satisfactionis, sed tantum ad satisfacien- E dum in integrum: ergo cum iam ille satisfacit, vel satisfaciet in integrum alia via, non est cur ad petendam veniam teneatur. Ex hoc infertur, quòd si lædens in honore est vir nobilis, læsus autem est agricola, vel alius infimæ classis, non est cur lædentem ad petendam veniam obligemus, cum sint multi alij modi, quibus possit agricolæ fieri satisfactio. Imo cũ nó sit mos inter nobiles, & illustres viros huiusmodi veniam petendi, nec etiam ipsi erunt cogendi à confessoribus, vt veniam petãt: sed sat erit si alia via satisfaciant, seruatis euangelicis præceptis.

Sententia D. Tho. de eo qui læsit in bonis cómunibus. In solutione ad quartum argumentũ agit D. Th. de eo, qui alterum læsit in bono communi, quod secundum distributiuam iustitiam erat conferendũ. Qualis est ille, qui impedit alterum à consequutione beneficij. Et dicit tria. Primum est, quòd qui iustè impedit alterum à consequutione alicuius præbendæ, intendens, scilicet, honorem Dei, & commodũ Ecclesiæ ad nullam tenetur restitutionem. Secundũ dictũ D. Tho. est, ꝙ qui iniustè impedit dignum, aut consilio, aut alia via ex malo animo, ne beneficium

conse-

consequatur, sed antequam prælatus, vel electores haberent firmatum animum illud ei conferendi, tenetur aliquam compensationem facere perpensis prius conditionibus personarum, & propinquitate, in qua erat ad tale beneficium obtinendum secundũ arbitrium hominis prudentis. Non autem tenetur in totum, quia prouisio illa adhuc poterat impediri. Tertium dictum est, quòd qui impedit ne beneficiũ obtineat, cui prælatus firmiter iam conferre constituerat, tenetur totum ad æqualitatem restituere secundum suam facultatem.

Impediẽs indignũ à consequutione beneficij nihil tenetur restituere.

Primum dictum D. Tho. est certũ, & de quo apud Doctores nulla vnquã extitit dubitatio. Et ratio est: Nam cum talis impeditus non sit dignus beneficio, nulla ei fit iniuria per hoc, quod ab illius consequutione bono animo impediatur. Quin potius addiderim, quòd etiam si indignus ex malo alterius animo à consequutione præbendæ impediretur, quamuis talis impediens propter illum malum animum peccaret, nihil tamen teneretur restituere. Esset enim id peccatum non contra iustitiam, sed contra charitatem, cuius violatio ad restitutionem non obligat.

Sed circa alia duo dicta plures atque graues consurgunt difficultates, quas vt perfectè absoluamus disputabimus, non solum de impediente iniustè, sed & de illo, qui distribuit. Et primò de distributore, qui est principalis causa respectu impedientis, & posteà de impediente, qui est causa minus principalis. Ex parte enim vtriusque potest fieri iniuria.

Disputatio de distributore bonorum cõmunium.

Ad primum ergo deuenientes, aduertendum est, quòd bona, quæ alijs conferuntur interdũ sunt propria ipsius conferentis, qualia sunt illa, quæ donationibus & testamentis distribuuntur. Interdum autẽ non sunt propria conferentis; sed illius distributioni commissa, vel à priuata persona, vt in œconomo, vel à republica, vt in principe contingit. Et hæc rursus sunt in duplici differentia. Quædam enim sunt instituta, vt alijs gratis donẽtur. Qualia sunt illa, quę vel à republica, vel à priuata persona relicta sunt, vt singulis annis vel ciuibus, vel pauperibus distribuantur. Alia autem sunt, quæ non fuerunt instituta, vt gratis donentur, sed principaliter, vt sint stipẽdia eorum, qui in republica aliquod munus exercẽt; & minus principaliter, vt sint præmia benemeritis distribuenda. Qualia sunt beneficia Ecclesiastica. Quæ quidem primò & principaliter fuerunt instituta in stipendia ministrorũ, vt, scilicet, Ecclesia haberet idoneos ministros, & secundario, & minus principaliter, vt clerici, qui moribus, & vita, atq; scientia sunt ornati, conuenientia habeant præmia. Ex quo fit, vt qui huiusmodi bona distribuit duo teneatur attẽdere in illorum distributione. Vnum est vtilitas Ecclesiæ, vt, scilicet, illum eligat, qui aptus sit exercendo muneri, ad quod eligitur. Et hoc tenetur facere ex iustitia commutatiua, quam inter Ecclesiam ex vna parte, & ministrum ex alia constituere debet, faciendo, scilicet, æqualitatem inter ministrum, quem eligit, & stipendium, ad quòd eligitur. Secũdum, quod debet attendere, est meritum eorum, inter quos fit electio. Nam cum beneficia non solum sint stipendia pro idoneis ministris, sed etiam præmia quæ secundum iustitiam distributiuam melioribus sint cõferenda, fit, vt qui distribuit non solum teneatur habere rationem sufficientiæ ministrorum; sed etiam meritorum quæ in vnoquoque illorum inueniuntur, quod nisi faciat, peccabit contra iustitiam distributiuam.

Distributor beneficiorũ quid teneatur attẽdere.

1. Certum.

Hoc supposito, vt certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quòd in distributione illorũ bonorum, quorum est dominus qui distribuit, si talis distributio inordinatè fiat anteponendo, scilicet,

A deteriorem melioribus, licet qui sic distribuit per se loquendo peccet venialiter, & rarò mortaliter, nunquam tamen peccat contra iustitiam: & sic non tenetur ad aliquam restitutionem: vbi enim nulla est violatio iustitiæ nulla etiam est obligatio restitutionis.

2. Certum.

Secundò, etiam est certum, quòd qui bona constituta, vt alijs gratis diuidantur, vel non diuidit, vel diuidit iniustè anteponẽdo, scilicet, indignos dignis, vel dignos dignioribus, tenetur illis restituere, quãtum læsit. Probatur: Qui violat iustitiam distributiuam, tenetur ad restitutionem, non minus, quã qui violat iustitiam commutatiuam: sed qui bona constituta, vt alijs gratis diuidantur, vel non diuidit, vel B diuidit iniustè, violat iustitiam distributiuam: ergo tenetur ad restitutionem. Consequentia cum minori est nota, & maior probatur. Tum ex D. Tho. qui articulo primo, huius quæstionis in solutione ad tertium: tanquam certum supponit, violationem iustitiæ distributiuæ inducere obligationem restituendi. Tum etiam, quia qui violat iustitiam distributiuã facit inæqualitatem, sicut, & qui violat iustitiam cõmutatiuam. Omnis autem inæqualitas per restitutionem ad æqualitatem reducẽda est. Et si quis objiciat: Restitutio est actus iustitiæ commutatiuæ: ergo tantum nascitur ex violatione iustitiæ commutatiuæ, respondetur concesso antecedenti, negando consequentiam. Quamuis enim restitutio sit actus C iustitiæ commutatiuæ, obligatio tamen restituendi bene potest oriri ex iustitia distributiua violata, vt latè diximus articulo primo, huius quæstionis.

3. Certum.

Tertiò etiam est certum, quòd qui distribuit indignis ea bona, quæ principaliter fuerunt instituta, vt essent stipendia eorum, qui in republica aliquod munus exerceut, & minus principaliter, vt essent præmia pro meritis, qualia sunt beneficia atque cathedræ, tenetur restituere reipublicæ, quantum læsit. Nam cum talis prouisor ex iustitia commutatiua teneatur talem prouidere ministrum, qui aptus, & idoneus sit ad exercẽdum munus ad quod eligitur, manifestè sequitur, quòd si id non facit tantam tenebitur facere restitutionem, quanta opus fuerit ad con D stituendam æqualitatem inter ministrum, quem eligit, & stipendium, ad quod eligitur. Ex quo infertur, quòd qui præficit Ecclesiæ, aut cathedræ ministrum indignum, suis stipendijs tenetur prouidere de altero digno, vt hac ratione Ecclesiæ satisfaciat. Imo, qui contulerit beneficia huiusmodi indignis nõ solum tenebitur restituere Ecclesiæ stipendium, quod ipsa persoluit, sed etiam damnũ, quod ex mala officij administratione incurrit. Quin potius non solum illi qui præficiunt indignos muneribus, & officijs publicis tenentur restituere tam stipendia, quam damna inde subsequuta, sed etiam ipsi indigni, qui fuerunt præfecti tenentur similiter ad vtriusque restitutionem. Et quidem quod teneantur ad restitutionẽ E stipendij, patet, quia nec faciunt opus, pro quo datur stipendium, nec facere possunt, cum careant requisitis ad illius operis executionem. Quod autem etiã teneantur ad restitutionẽ damni probatur, quia sunt causa illius, quare erunt compellendi illa officia resignare, siue sint Ecclesiastica, siue secularia. Alioqui non erunt absoluendi in foro conscientiæ. Sed est aduertendum, quòd dupliciter aliquis potest esse indignus officio, vel beneficio publico. Vno modo de per se, quia, scilicet, non habet ea, requisita, sine quibus officium, vel beneficium conuenienter administrari non potest. Et de huiusmodi indigno sunt intelligenda, quæ modo diximus. Alij sunt indigni de per accidens, quia licet habeant ea, quæ requiruntur ad debitam executionem suorum officiorũ, tamen

vel

vel propter negligentiam, vel propter alia vitia, quibus sunt implicati, nõ debitè munera sua exercent. Et isti non sunt compellendi, vt resignent officia; sed corrigendi, vt illa debitè exerceant. Ad quod si dixerint; se esse paratos, poterunt absolui præuia pœnitentia, de culpis præteritis, & præuia etiam satisfactione de damno, quod ex mala eius administratione fuit subsequutum.

4. Certum.

Quartò etiam est certũ, quòd qui eligit ministrũ dignum prætermisso digniori, nihil tenetur restituere Ecclesiæ, cui de tali ministro prouidet. Nam cum inter ministrum dignum, & stipendium ad quod eligitur, sit æqualitas iustitiæ commutatiuæ, fit, vt quãtum ad hoc nulla relinquatur inæqualitas, quæ per restitutionem sit reparanda. Itaque hæc certa sunt.

Dubium de eo qui eligit dignum prætermisso digniori.

B Sed dubium est, vtrũ ille, qui ad aliquod beneficiũ, vel ad aliquam cathedram eligit dignũ prætermisso digniori, teneatur aliquid restituere illi digniori prætermisso. Et eadem est dubitatio de illo, qui cõfert beneficium indigno prætermisso digno, an teneatur aliquid digno restituere. Nam quod teneatur Ecclesiæ quantum læsit satisfacere iam diximus esse certum, & citra controuersiam positum. Magister Soto lib. 4. de Iustitia & iure, quæst. 6. art. 5. in solutione ad 6. argumentum, dicit, quòd qui confert beneficiũ digno prætermisso digniori, quamuis peccet mortaliter, nihil tamẽ tenetur restituere, nec Ecclesiæ, nec digniori illi prætermisso. Eandem sententiam tenẽt

Sentẽtia Soti & aliorũ.

C Adrianus in 4. in propria quæstione, de distributione præbendarum. Martinus Ledesinius in 2. par. 4. quæst. 18. artic. 2. fol. 253. Nauarro in Manuali, c. 17. num. 69. & sequentibus, & Couarruuias in regula peccatum, par. 2. §. 7. num. 6. Præcipuum fundamentum huius opinionis est, quoniam dicunt, quòd huiusmodi bona, scilicet, beneficia Ecclesiastica, atque cathedræ ad id principaliter fuerunt instituta, vt essent stipendia ministrorum; & minus principaliter atque secundario, vt essent præmia benemeritorum. Ex quo factum fuit, vt præcipuum, quod in illorum distributione attẽdi debet, est, ne Ecclesia, vel Respublica afficiatur iniuria, accipiendo minus idoneos ministros, quàm pro ratione stipendij esse debent;

Præcipuum fundamentum huius opinionis.

D minus autem principaliter, & secundario attenditur, & habetur ratio iustitiæ distributiuæ postulãtis, vt meliores semper præferantur.

Obiectio.

Et si quis obijciat: ergo quando beneficium confertur digno, prætermisso digniori, saltim violatur iustitia distributiua, quæ ex sententia D. Thomæ, articulo præcedenti, in solutione ad tertium obligat ad restitutionem, respondent, verum esse, quod in tali collatione violatur iustitia distributiua, & propterea est mala, atque peccatum: non tamẽ eius violatio inducit obligationem restitutionis. Nam dicũt, quòd violare iustitiam distributiuam, quando illius principaliter non habetur ratio, sed tantum secundario &

Responsio ex sententia Soti.

E minus principaliter, nullam inducit obligationem restituendi; nec contrarium huius dicit D. Tho. qui solum loquitur de violatione illius iustitiæ distributiuæ, cuius principaliter habetur ratio in bonorũ distributione. Quod contingit, quando distributor ea bona distribuit, quæ gratis hominibus conferuntur. Tunc enim qui, vel non distribuit, vel distribuit iniustè anteponendo indignos dignis, vel dignos dignioribus, tantum illis tenetur restituere quantum læsit, ex sola violatione iustitiæ distributiuæ, vt supra dicebam. Ex hoc inferunt isti Doctores primò, quòd distributor in huiusmodi electionibus, siue eligat dignum, siue indignum, nunquam tenetur aliquid restituere digniori prætermisso, sed solum Ecclesiæ. Respectu enim prætermissi, siue ille sit dignus, siue dignior, tñ violatur ea iustitia distributiua, cuius prin-

A cipaliter non habetur ratio in istorum bonorum distributione. Inferunt secundo, quod qui eligit indignũ, tenetur restituere Ecclesiæ, vel reipublicæ quantum læsit. Violat enim tunc iustitiam commutatiuã respectu Ecclesiæ, vel reipublicę, quę semper habet annexam obligationem restitutionis. Cæterum, si eligat dignum neutri tenetur restituere, nec Ecclesiæ, nec digniori prætermisso propter rationem iam dictam.

Caietanus hic circa solutionem ad quartum, dub. 3. oppositam tenet sententiam, quòd qui confert beneficium digno prætermisso digniori non solũ peccat mortaliter sed etiam tenetur aliquid restituere digniori illi prætermisso. Cuius opinio semper mi-

Sententia Caietani vera.

B hi visa est probabilior. Vnde ad illius explicationẽ aduertendum est primò, quod stat bene, quòd vnus sit absolutè melior in moribus altero, nempe, quia maiori est præditus gratia, atque charitate, & tamen alter minus sanctus sit dignior minister ad aliquam præbendam; quia, scilicet, est doctior, maioris authoritatis, atque prudentior ad finem illius sacerdotij, vel, quia est diligentior, seruietq; Ecclesiæ plusquã ille sanctior. Ex quo infertur, quod, cùm in prouisione beneficiorum, & aliorum officiorum, quæ primo & principaliter fuerunt instituta, vt Ecclesia, vel respublica idoneos haberet ministros, minus autem principaliter, & secundario, vt essent præmia

Qua ratione dignitas eius qui eligitur sit cognoscenda.

C benemeritis distribuenda, præcipuum, quod attenditur, sit vtilitas Ecclesiæ, vel reipublicę, ille minister erit censendus dignior, qui iusti fini consequendo fuerit magis aptus. Vnde fit, quòd si unus est doctior & sanctior, sed non ministrabit Ecclesię, quia præsens non aderit, alter autem indoctior, & minus sanctus, residebit, seduloque seruiet Ecclesię, hic indoctior erit censendus dignior minister. Imo hic est dignus, & alter non; si quidem alterius doctrina atque sanctitas nihil proderunt Ecclesię, ad quam eligitur. Quando autem dico in isto casu, illum minus doctum esse digniorem ministrum, est intelligendum, dummodo sit bonus vir, hoc est, talis de quo communiter habeatur opinio, quòd regulari-

D ter, & vt in plurimum nõ est in peccato mortali. Qui enim est publicus peccator nunquam potest esse dignus minister. Itaque ad dignitatem, & bonitatem ministri necessaria erunt bonitas in moribus, scientia, valetudo, & prudentia administrandum Ecclesię sibi commissę. Quæ omnes qualitates, atque circunstantię æstimandę erunt secundum arbitrium viri prudentis.

Secundò, est aduertendum, quòd licèt restitutio, cuius officium est constituere æqualitatem inter rẽ, & rem, sit actus solius iustitiæ commutatiuæ, vt articulo præcedenti diximus ex mente D. Thomę, tamen eius obligatio oriri potest, non solum ex violatione iustitię commutatiuę, sed etiam ex violatio-

Obligatio restitũnis potest oriri ex uiolatione iustitiæ distributiuæ.

E ne iustitię distributiuę, ut ex eodem D. Thom. in eodem articulo in solutione ad tertium colligere licet. Qui enim non distribuit quod distribuendum accepit, vel iniustè distribuit anteponendo indignos dignis, uel dignos dignioribus, solum violat iustitiam distributiuam; & tamen tenetur ad restitutionem. Ex quo colligitur falsam esse opinionẽ illorum, qui absolutè dicunt violationem iustitię distributiuę nũquam inducere obligationem restitutionis.

Tertiò est aduertendum, quòd bona distribuenda ante distributionem sunt bona communia; post distributionem sunt propria illius, cui fuerint distributa; medio autem tempore, quo propinquior fuerit distributio, atque electio, magis desinunt esse communia, & accedunt ad esse propria.

Bona communia post distributionẽ sũt propria.

Vltimò, est aduertendum, quòd respectu bonorũ

distri-

distribuendorum, alia est obligatio illius, cui ex officio incumbit distribuere, & alia illorum, ad quos distributio non spectat. Nam distributor ex iustitia tenetur facere quod illa bona fint propria illorum, qui ad ea habenda ex iustitia fuerint eligendi. At vero illi, ad quos id officium non spectat, solum tenentur nō adhibere impedimentum, ne illa bona secundū voluntatem electoris fiant propria. Ex quo infertur, ꝙ elector quocunque tempore cessat in electione eligere idoneum, tenetur ad integram restitutionem. Non enim facit, vt id bonum commune, fit propriū illius, cui ex iustitia erat conferendū, quod sine iniuria fieri non potest. At verò cæteri tantum tenentur ad restitutionem, quatenus impediunt alium à consequutione boni communis: quod quoniam paulatim fit proprium, tanto vnus alio magis tenebitur, quanto propinquiori tempore attulerit impedimentum. Itaque, qui in initio electionis affert impedimentum, quia tunc facilius poterat prouisio impedi ri, ad minus tenetur, quam qui impedit in fine, vt dicit D. Thom. in solutione ad quartum.

1. Conclus. His constitutis sit prima conclusio: Quicunque confert beneficium, aut officium, vel cathedram digno prætermisso digniori, peccat mortaliter. In hac conclusione omnes conueniunt. Et probatur pluribus rationibus. Primo. Nam id facere, scilicet, eligere illo modo, est cōtra fidelitatem, qua quisque fidelis dispensator, quam vtilissimè potest, negotium sui domini gerere tenetur. Item: Qui præficit dignum prætermisso digniori, necessario id facit ex aliqua ratione, ad electionē non pertinente, nempe, vel ex amicitia, vel precibus, vel precio: sed hęc est manifesta acceptio personarum, quæ ex genere suo est peccatū mortale: ergo. Et confirmatur: Collatores beneficiorum, & aliorum officiorum ad rempublicam pertinentium, sunt dispensatores ministeriorum Dei, vt dicit Paulus. 1. ad Corinth. c. 4. quibus, vt ibidem subiungit, fides sincera est quā maximè necessaria, iuxta illud verbum Christi; Quis putas est fidelis dispensator, & prudēs, &c. sed œconomus, & dispēsator principis, qui quos posset optimos seruos, eodem stipendio non adduceret in seruitiū domini sui, reus, pfecto esset, aut defractæ fidei, aut neglectæ prudentię: ergo idem est dicendum de eo, qui cōfert beneficiū digno prætermisso digniori, atque ex cōsequēti peccat mortaliter. Præterea hoc ipsum probatur exemplo Christi. Qui Ioan. 21. Ecclesiæ suæ electurus pastorem, ter rogauit Petrum, Cæteris Apostolis astantibus, an diligeret se plus alijs, vt ex modo eligēdi & responsione à Petro data omnibus constaret, se eligere meliorem. Leuitici etiam cap. 8. omni populo astante eligit dominus Aaron in summū sacerdotē: Quia, vt inquit D. Hieronymus, & refertur in capitulo licet. 8. quæst. 1. licèt dominus de constituendo principe præcepisset singularemque elegisset, cōuocat tamen Synagoga, vt sciant omnes, & certi sint, quòd qui præstantior est ex omni populo, qui doctior, qui in omni uirtute eminentior eligitur ad sacerdotium. Oportet enim illum, vt dicit Paulus, testimonium habere bonum etiam ab ijs, qui foris sunt, &c. Diuus etiam Augustinus in illa verba Iacobi cap. 2. Nolite in personarum acceptione habere fidem domini, dicit: Non est putandum leue peccatum in personarum acceptione habere fidem domini gloriæ. Quis enim ferat eligi diuitem ad sedē honoris gloriæ Ecclesiæ, contempto paupere instructiore, & sanctiore? Et Leo Papa, cuius verba referuntur in cap. Metropolitano 63. distinct. etiam dicit, ad beneficia ecclesiastica eligēdos esse optimos, quod præcipitur in capitulo vnico extra, vt ecclesiastica beneficia sine dimi. conf. Vnde in pragmatica

A Concilij Basiliensis hæc forma iuramenti eligentiū ponitur: Ego N. Iuro, & promitto omnipotenti Deo & sancto, cuius nomini hæc Ecclesia est dedicata, eum eligere, quem credā esse in spiritualibus, & temporalibus meliorem. Est tamen circa istam conclusionem aduertendum, quòd quando beneficium, aut officium est parui momenti, tunc prætermitte re digniorem, non erit peccatum mortale. Sicut. n. furtum, quod ex genere suo est peccatum mortale; propter paruitatem materiæ fit veniale. Ità etiam in proposito collatio illa beneficij exigui, ex paruitate materiæ erit veniale. Secundo, est aduertendum, quòd etiam si aliquis sit doctissimus, & optimus ad regimen alicuius Ecclesię; si tamen est ita alijs nego B tijs impeditus, quòd probabiliter credatur, quòd nō dabit operam Ecclesiæ, ut debet, non est eligendus, nec tunc ille censetur dignus.

Secunda conclusio: Opinio Soti dicentis, quòd qui confert beneficium, aut officium digno, prætermisso digniori, quamuis peccet mortaliter, nihil tamen obligatur restituere digniori illi prætermisso, est probabilis, saltim quantum ad illa beneficia, atque officia, quæ sine oppositione distribuuntur. Itaq; est probabile, quòd si princeps, vel patronus nominat in Episcopum, aut in beneficiatum hominē dignū, sciens alterum esse digniorem, nihil tenetur tali digniori restituere. Probatur: Nam cùm hæc sacerdotia non videantur instituta in præmium meritorū, C sed in stipendium laborantium, sicut & salarīū correspondet operationi, iuxta illud Lucæ ca. 1. Dignus est operarius mercede sua, & 1. ad Corinth. cap. 9. Quis militat suis stipendijs vnquam, & paulò inferius. Qui altario seruit, de altario viuere debet, & 1. ad Timotheum cap. 5. Qui bene præsunt præsbyteri duplici honore digni sunt. Vbi est ponderandū, quod non dixit; Qui boni sunt; ne quis putaret hæc sacerdotia esse distribuenda in præmium meritorū; sed, qui bene præsunt, vt significaret esse distribuenda pro labore. Et ad Ephes. 4. Dedit Apostolos & Doctores in opus ministerij, hoc est, administrandum. Quod & apertius significauit Dominus. Num. capit. 18. cùm de filijs Leui, dicit: Dedi eis decimas D in possessionem pro ministerio, quo seruiunt mihi. Proquo etiam facit capitulum finale. de rescriptis. libro 6. vbi Prouerbium illud habetur, Beneficium nō datur, nisi pro officio. Itaque cū hæc sacerdotia sint instituta in stipendium laborantium, videtur probabile, quòd qui non laborant nihil debeant accipere; atque ex consequenti distributor nihil tenebitur restituere dignioribus prætermissis qui nihil laboris in Ecclesia Dei impendunt. Sed, quemadmodū dux, qui eligit milites dignos ad bellum, & œconomus, qui eligit operarios dignos in vineam domini, nihil tenentur dignioribus restimere, sed si eligunt indignos tenentur domino satisfacere, cui inferunt nocumentum, ità etiam qui eligit dignum ad ministe E rium Ecclesiasticum, nihil tenebitur restituere, dignioribus prætermissis. Tamen, si eligat indignum tenebitur restituere Ecclesiæ, cui tale detrimentum dedit. Potest præterea probari probabilitas sententiæ Soti, saltim quantum ad illa beneficia, quæ sine oppositione distribuuntur. Nam ubi non est debitū legale, non est quod restituatur: sed quando confertur beneficium, aut officium digno, prætermissis dignioribus sine aliqua oppositione nihil est debitum illis dignioribus: ergo nihil illis est restituendum. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Nemini, cui non est ius in re, hoc est, ius perfectum, uel ius ad rem, idest, imperfectum, quod est ius ad petendum coram iudice, est debitum legale, licèt fortè sit debitum morale, ut colligitur ex glossa,

Margin notes: Conferens beneficiū digno prætermisso digniori peccat mortaliter. — 2. Conclus.

sa, & alijs, Institutis, de actionibus in principio, & in lege ex hoc iure. ff. de iustitia & iure, sed illi digniores, qui prætermittuntur quando beneficiũ datur sine oppositione, nec habent ius in re, nec ad ré, non enim possunt illud coram iudice petere: ergo nihil illis debetur, atque ex consequenti nihil est eis necessario restituendum. Et confirmatur: Restitutio, siue redditio præsupponit ablationem secundum mentem omnium: sed cui nihil iuris est, nihil iuris aufertur; priuatio enim præsupponit habitum, seu positiuum, vt constat ex lege decem. ff. de verborum obligatione, & ex cap. ad dissoluendum, de despons. impub. ergo cum illis dignioribus prætermissis nihil sit ablatum per collationem factam digno, si quidem nihil iuris habebant ad tale beneficium; manifestè sequitur, quòd nihil etiam est eis necessario restituendum. Probatur præterea cõclusio: Nã videtur valde rigurosum affirmare, quod quando princeps, vel Episcopus nominat hominem dignum ad aliquod officium, vel beneficium, quod sine oppositione confertur, tenetur aliquam facere restitutionem omnibus illis hominibus, qui eo officio, aut beneficio cognoscuntur digniores; quod tamen necessario sequitur, si dicamus, quòd restitutio debet fieri digniori, etiam quando beneficium datur sine aliqua oppositione. Ex hac conclusione

Corollaria, quæ sequũtur ex sententia Soti.

sequitur primò, quòd qui eligit dignum prætermisso digniori, propriè non peccat contra iustitiã, sed contra fidelitatem Ecclesiæ, cui tenetur prouisor optimum ministrum prouidere. Sequitur secundò, quòd qui eligit indignum nihil tenetur restituere dignis, sed tantum reipublicæ, cui detrimentum dedit. Sequitur tertio, quòd quamuis secundum illã opinionem in his electionibus, non sit obligatio restitutionis, tamen qui eligit, aut consulit, vt dignus eligatur prætermisso digniori, peccat grauissimum peccatum mortale.

3. Conclus. Eligens dignum prætermisso digniori teneatur ad restitutionem.

Tertia conclusio: Ea opinio, quæ affirmat, quòd qui confert beneficium digno, prætermisso digniori tenetur aliquid restituere digniori illi prætermisso, est longe probabilior, & mihi certissima, de cathedris & beneficijs, quę oppositione obtinentur. Probatur: Qui in his beneficijs distribuendis prætermittit digniorem, peccat contra iustitiam distributiuam; est enim acceptor personarũ; & acceptio personarum non habet locum; nisi vbi est debitum iustitiæ: ergo obligatur digniori restituere. Probo consequentiam: Nam violatio iustitiæ distributiuæ inducit obligationem restituendi, vt ex mente D. Thomæ, diximus in superioribus. Nec valet, si dicatur, vt dicunt Soto, atque Nauarro locis superius citatis, quod, quia iste violat iustitiam distributiuam, minus principaliter intentam, idcircò non obligatur ad restitutionem. Obligatio enim restituendi, quia ortum habet ex violata æqualitate, vbicunque fuerit illa æqualitatis violatio, siue per contractum, in quo principaliter intenditur iustitia distributiua, siue minus principaliter, intelligi non potest, quin maneat aliqua inæqualitas, quæ per iustitiam atque restitutionem ad æqualitatem sit reducenda. Præterea qui iniustè diuidit bona instituta, ut gratis ciuibus diuidantur, tenetur ad restitutionem, vt in principio huius difficultatis ex mente omnium supposuimus, tanquam certum: ergo, & qui iniustè diuidit beneficia, quæ sunt bona singulis ciuibus distribuenda, similiter tenetur ad restitutionem. Ad hoc argumentum Soto atque Nauarro negant consequentiam. Nam dicunt, quòd aliter sunt debita ciuibus bona instituta, vt illis gratis conferantur, & aliter sunt debita beneficia. Illa enim bona sunt debita secundum iustitiam distributiuam principaliter intentam:

A hæc vero per iustitiam distributiuam intentam secundario, & minus principaliter. Ex quo fit, vt illa sint obnoxia restitutioni, hæc autem minimè. Sed hæc solutio nihil valet. Nam si vtraque bona sunt debita ciuibus ex iustitia distributiua quamuis diuersimode, vt ipsi fatentur: ergo vtraque sunt restituenda, si iniustè diuidantur. Probo consequentiam: Quia obligatio restitutionis semper ortum habet ex debito violato, & parum refert, quòd vno, aut duobus titulis res debeatur, ad hoc, vt sit necessario restituenda, modo illa verè sit debita. Item: Si beneficia, aut officia Ecclesiastica iniustè distributa, non ideò essent dignioribus restituenda, quia hæc non sunt principaliter instituta propter vtilitatem illorũ,

B qui ea habuerint, sed propter vtilitatem, & seruitiũ Ecclesiæ, aut reipublicæ, sequeretur, quòd si quis modo conferret maximã copiam pecuniæ ciuibus huius ciuitatis diuidenda, primò propter vtilitatem ipsius ciuitatis, & secundario propter vtilitatem ciuium: qui iniustè talia bona diuideret, non teneretur ad restitutionem: Vt si, verbi gratia, quis vidês, quòd iste populus maxime opus habet chirurgis, institueret modo certam pecuniæ summam quotannis chirurgis distribuendam, qui iniustè diuideret ad nullam teneretur restitutionem: consequens autem est falsum, ut de se patet: ergo & illud, ex quo sequitur. Nec est simile, quod adduci solet à Docto-

C ribus oppositæ sententiæ de œconomo conducente in vineam domini sui operarios idoneos, & sufficientes, dignioribus prætermissis, qui nihil tenetur ipsis dignioribus restituere. Non, inquam, est simile. Nã stipendia ab œconomo pro labore data, sic sunt stipendia, vt nullo modo sint pręmia, cum tamen beneficia, ad quæ eliguntur ministri Ecclesiæ, sic sint stipendia, vt etiam sint pręmia virtutis, atque meriti. Ex quo fit, vt œconomus dum eligit operarios, nõ teneatur attendere merita illorum, inter quos eligit ex iustitia distributiua, sicut distributor beneficiorum; sed solum ex iustitia commutatiua tenetur attendere æqualitatem, quæ est inter meritum illius, qui adducitur, & stipendiũ, ad quod conducit; & ex

D fidelitate domino debita tenetur conducere meliores. Quod nisi faciat, peccabit cõtra fidelitatem, quę ex genere suo non obligat ad mortale, vt docet D. Thom. infra q. 113. & non contra iustitiam distributiuam, cuius violatio ex genere suo est peccatũ mortale, ut diximus in superioribus. Præterea: Qui impedit digniorem à consequutione beneficij, obligatur ad restitutionem: ergo & qui distribuit beneficium digno prætermisso digniori, magis tenebitur ad restitutionem. Consequentia ex eo est ualida, quia distributor efficacior causa damni est, quam impediens. Antecedens verò asseritur à D. Thom. hic, ad 4. Sed dicunt Doctores oppositæ sententiæ. D. Tho. esse intelligendum solum de impedientibus p vim,

E aut fraudem. Hæc tamen interpretatio merè gratis adhibetur. Tum, quia D. Tho. nec violẽtiæ, nec fraudis meminit: sed tantum dicit, quòd qui malo animo ex odio impedit digniorem à consequtione beneficij, aliquam tenetur facere restitutionem. Tum etiam; quia, si D. Th. solùm loqueretur de impediẽte per vim, aut fraudem, sequeretur quòd qui hoc modo impediret dignum, vt dignior beneficium consequeretur, etiam esset obligandus ad restitutionem; cuius tamen contrarium dicit D. Tho. in eadẽ solutione. Probo sequelam: Nam inferre vim, aut fraudem homini digno semper habet annexam restitutionem. Sed quod nostra sententia peculiariter habeat verum, ac sit necessaria in cathedris, & beneficijs oppositione obtentis, probatur primò: Nam aliquod ius iustitiæ habet dignior ad illud beneficiũ,

vel

vel cathedram, quod oppositione obtinere nititur, quod non habent alij, qui non sunt oppositores: quia si non est ius in re est saltim ius ad rem, vel ius ad illam petendam, quo priuatur iniuste quotiescunq; cathedra, vel beneficium cõfertur digno prætermisso digniori: ergo strictiori iure tenetur distributor conferre beneficium digniori, quando intercedit oppositio, quam quando confertur sine illa. Secundò: Est specialis lex quòd cathedræ & ista beneficia; quæ examine obtinentur, cõferantur dignioribus: ergo si quis prætermittat illum ordinem conferendo ea dignis, obligabitur ad restitutionem. Antecedens est manifestum, & consequentia probatur: Nã si esset lex, quòd vberiores eleemosynæ conferrentur pauperioribus, qui hunc ordinem præteriret dando maiorem eleemosynam, minorem necessitatem patientibus, proculdubio obligaretur ad restitutionem. Et confirmatur: Si dominus præciperet famulo, vt daret eleemosynam pauperibus propinquioribus, & famulus præteriret hunc ordinem, obligaretur ad restitutionem, quoniam facit contra voluntatem veri domini, sed Christus, qui est dominus beneficiorum præcipit, vt dentur dignioribus: ergo si non datur erit obligatio ad restitutionem. Vltimò: Ex eo quod dominus præcipit hæc beneficia atq; sacerdotia dari gratis, si dentur pro pecunia est obligatio restitutionis: ergo si mandauit dari dignioribus, & secus fiat erit obligatio ad restitutionem. Ex hac conclusione infertur, quòd qui eligit, ad aliquod beneficium indignum vltra hoc, quòd ex iustitia commutatiua tenetur facere restitutionem Ecclesiæ, ut supra dicebam, tenetur etiam aliquid restituere digno prætermisso, cui ex iustitia distributiua beneficium conferre tenebatur; vtriusq; enim iustitiæ violatio inducit obligationem restitutionis, vt ex dictis patet.

Primum argumentum contra tertiam cõclusionẽ à nobis positã.

Sed contra istam conclusionem sunt aliquot argumenta. Primum: Principes conferunt officia publica indignissimis prætermissis dignioribus, & inde nulla nascitur obligatio restitutionis: ergo falsum est dicere, quod iniqua distributio in beneficijs inducit vinculum restituendi.

2. Argum.

Secundò, sic argumentor: Prælatus conferens beneficium consanguineo propter consanguinitaté, est acceptor personarum, læditque iustitiam distributiuam, & nemo obligat eum ad restitutionem: ergo talis obligatio non habet ortum ex violatione iustitiæ distributiuæ.

3. Argum.

Tertiò: Si collatio beneficij iniustè alicui distributi, nempe, digno prætermisso digniori induceret obligationem restitutionis, sequeretur, quod illud beneficium esset debitum ex iustitia digniori, atque ex cõsequenti, quod dignus, cui fuit collatum tenetur illud digniori resignare: consequens auté est falsum, & contra communem doctorum sentétiam; nemo enim est, qui obliget dignum cui beneficiũ fuit collatũ, ut illud digniori restituat: ergo & illud, ex quo sequitur. Probo sequelam: Nam si bonum aliquod mihi ex iustitia distributiua debitũ detur alteri, tenetur ille illud mihi restituere: vt si centum aurei instituti, vt diuidantur pauperibus, darentur diuitibus, diuites tenerentur illos pauperibus restituere. Et cõfirmatur: Dignus, cui tale beneficium fuit collatum, occupat ius dignioris: ergo tenet illud ei restituere.

4. Argumẽ.

Quartò: Si violatio iustitiæ distributiuæ induceret obligationem restitutionis, sequeretur, quòd prælatus, vel præstans suffragium digno bona fide, quem existimat digniorẽ prætermisso eo, qui re vera erat dignior, adhuc tenetur ad restitutionem: consequẽs autem est falsum, & contra communem Doctorũ sentẽtiam: ergo & illud, ex quo sequitur. Probo sequelam: Nam qui aufert ab aliquo id, quod sibi ex iustitia erat debitum; quamuis id faciat bona fide, putans sibi non deberi, statim ac contrarium resciuerit, tenetur illius facere restitutionem.

Vltim. arg.

Vltimò: Qui confert beneficium digno multis dignioribus prætermissis, vel ille tenetur facere restitutionem: omnibus illis dignioribus, aut vni, aut nulli; non omnibus: tum quia hoc videtur impossibile: tũ etiam, quia ipse distributor non tenebatur omnibus illis beneficium conferre, nec vni, cùm non sit maior ratio de vno, quam de altero: ergo nulli; quod est contra conclusionem.

Pro solutione argumẽtorum supponendum primo.

Pro solutione horum argumentorum, supponendum est primo, quòd quñ eligitur dignus prætermisso digniori, stando in iure communi, electio ipsa valida est, nec rescindi potest in foro exteriori, aut interiori, vt constat ex D. Thom. infra q. 63. art. 2. ad 3. & quodli. 6. art. 9. & quodli. 8. art. 6. Et colligitur ex c. cum nobis olim. de electione, & electi potestate. Vbi cuiusdam, qui non erat eminentis literaturæ electio fuit approbata. Et in c. cùm dilectus, eodem titulo, similiter approbatur alterius electio, etiã si fuerint in eadem Ecclesia (vt ibi dicitur) alij digniores. Et ratio D. Thom. atque aliorum est, quia si electio, qua dignus eligitur prætermisso digniori, posset annullari, vix essent vllæ electiones firmæ cum omnes possent in litem, & dubium reuocari, dicentibus hominibus illas non fuisse factas de dignioribus, quod vergeret in graue detrimentum Ecclesiæ. Dixi, stando in iure communi. Nam secundum ius modernũ, si Episcopus eligat in parochum minus dignum prætermisso digniori, poterit electio per Metropolitanũ reuocari, darique beneficium digniori relicto iuxta proprium motũ Pij Quinti, de hac re specialiter editum sub anno 1566. De hac re videndus est Couarruuias in regul. peccatum. §. 7. nu. 3. Qui ex isto fundaméto colligit, quòd quñ patronus præsentat dignũ Episcopo, vel Pontifici, Episcopus tenetur illi cõferre beneficium, etiam si alij digniores fuerint à patrono prætermissi. Tamen si patronus præsentaret plures, Episcopus teneretur digniorem ex illis eligere. Si autem sint plures patroni, & maior pars eligat dignum, minor verò pars eligat digniorem, tenebitur Episcopus tunc conferre beneficium digno, à maiori parte præsentato. Nam præsentatus à minori in isto casu censetur non præsentatus, vt dicit Couarruuias, vbi supra.

Supponendum secundo.

Secundò, est supponendum, quòd, licèt sit propriũ iustitiæ constituere æqualitatem (ideo n. dicitur iustitia, quia æqualitatem constituit) aliter tamen attẽditur æqualitas in iustitia commutatiua & aliter in distributiua. Nam in commutatiua attenditur æqualitas vnius rei ad alteram, secundum proportionem arithmeticam, nullo habito per se respectu, aut consideratione ad personas; quamuis aliquando etiam in illa habeatur ille respectus per accidens, in quantum, s. augetur, aut minuitur valor rei, aut operis ex qualitate personæ. At verò in iustitia distributiua per se, & principaliter habetur respectus ad personas, inter quas distributio est facienda, & minus principaliter, ac deinde ad res distribuendas, vt, scilicet, inter ipsas res, quæ distribuũtur eadé proportio seruetur, quæ est inter personas, inter quas fit distributio. Et hanc æqualitatem constituit iustitia distributiua, quæ non est æqualitas simpliciter, sed æqualitas, secundum proportionem geometricam.

Supponendũ tertio.

Tertio, est supponendum, quod quamuis iustitia commutatiua, & distributiua in hoc conueniant, quod vtraque reddit alteri quod suum est, differunt tamé in eo, quod aliter est suum, quod redditur alicui per iustitiã distributiuã, & aliter quod redditur per cõmutatiuam.

tatiuam. In iustitia enim distributiua, quia redduntur & distribuuntur bona cōmunia reipublicæ, quæ non sunt propriè & simpliciter ciuium, inter quos distribuuntur, non redditur propriè & simpliciter suum, sed solum secundum quid, in quantum, scilicet, bona totius sunt aliquo modo partium. At verò in iustitia commutatiua, quia illa, quæ inter ciues commutantur, sunt propria illorum propriè & simpliciter redditur suum. Ex quo rursus sequitur, quòd in iustitia distributiua id, quod redditur, non propriè & simpliciter est debitum illis, quibus redditur, sed solum secundum quid, in quantum, s. sunt partes illius reipublicę, cuius sunt illa bona, quæ distribuūtur. At verò in iustitia commutatiua illa, quæ reddūtur propriè & simpliciter sunt debita illis, quibus redduntur, tanquam bona propria illorum.

B His suppositis, ad primum argumentum respondetur primò, quidquid sit de antecedenti, negando consequentiam. Non enim est eadem ratio de principe, & de prælato Ecclesiastico. Nam princeps est veluti dominus officiorum publicorum, qua ratione potest ea, si voluerit vendere. At verò prælatus Ecclesiæ non est beneficiorum dominus, sed dispensator; & sic si ea distribuit contra voluntatem veri domini, tenetur ad restitutionem. Est tamen aduertendum, quòd quamuis Rex, vel Princeps sit quasi dominus officiorum publicorum, si tamen ea conferat indignis peccabit, & præterea erit reus omniū damnorum, quæ ex mala illa gubernatione fuerint subsequuta, tanquam ille, qui omnium eorum extitit moralis causa, vt diximus in superioribus. Ex quo infertur, quòd licèt Rex, aut Princeps in distributione officiorum merè secularium non teneretur seruare ordinem iustitiæ distributiuæ, magis, quàm ille, qui ea bona distribuit, quorum verè est dominus. Secus tamen esset de præbendis Ecclesiasticis, quarū ex summorum Pontificum concessione & indultu, est patronus atque præsentator. In his enim distribuendis eundem ordinem distributiuæ iustitiæ tenetur seruare, quem alij electores Ecclesiastici obseruare tenentur. Et ratio est: Nam cùm summus Pontifex, qui non est dominus beneficiorum, sed dispensator, non solum peccet, sed etiam teneatur ad restitutionem, quotiescunque cōfert illa dignis prætermissis dignioribus, vt ex supra dictis patet, & patrono non sit aliter concessa facultas præsentandi ad beneficia Ecclesiastica, quàm habet summus Pontifex ad illa conferenda; manifeste sequitur, quòd si summo Pontifici non est licitum sine obligatione restitutionis conferre ea digno prætermisso digniori, ꝙ nec etiam id erit licitū patrono. Vel secundo respondetur ad argumentum, negando, quòd Rex, aut Princeps non teneatur conferre officia publica dignioribus ex iustitia distributiua, vt explicabimus infra q. 63. art. 2. circa finem.

Ad primū argumentum Prima solutio.

Secunda solutio.

Ad secundum argumētum respondetur, quòd platus quando confert beneficia consanguineis eodem modo se debet habere, ac quādo cōfert ea alijs. Quare si consanguineus est dignior ad nullam tenebitur restitutionem. Cæterum, si nō est dignior, nascitur obligatio restitutionis, sicut in alijs, maximè in illis beneficijs, quæ oppositione obtinentur.

2. Argum.

Ad tertium argumentum respondetur, distinguēdo consequens. Nam si ex eo, quòd collatio beneficij facta digno prætermisso digniori, inducit obligationem restituendi, infertur, quòd illud beneficium ex iustitia erat debitū digniori, antequam digno cōferretur, tunc, s. quando cōputabatur inter bona cōmunia, verum est. Cæterum postquam est appropriatum digno, quæ appropriatio valida est in vtroque foro, vt paulo antedicebam, falsum est, quòd dignior iam habeat ius ad illud, aut quod dignus teneatur illud resignare. Et quando obijcitur; Si bonū aliquod mihi ex iustitia distributiua debitum detur alteri, ille tenetur illud mihi resignare, vt, si centum aurei ex alicuius instituto pauperibus diuidendi, diuiderentur diuitibus; tunc diuites tenerētur illa pauperibus restituere; ergo idem erit dicendum de beneficio collato digno, quod ex iustitia distributiua erat debitum digniori; respondetur illud antecedēs solum habere verum in illis bonis communibus, q̄ instituta sunt, vt gratis hominibus conferantur, non autē in illis, quæ, quamuis dentur secundum rationem iustitiæ distributiuę, conferūtur tñ pp aliquod ministerium in republica exercendum; qualia sunt beneficia Ecclesiastica. Quare concesso antecedenti, neganda erit consequentia. Et si rursus obijcias: Dignus, cui beneficiū est collatū, nō tenet illud digniori restituere; ergo nec distributor tenet illud digniori resignare, rñdeo, illud in particulari uerū est, imo nec potest. Cæterum tenetur aliquam facere recompensationem ad arbitrium viri prudentis, vel aliud ei beneficium conferre. Ad cōfirmationem respondetur, negando, quòd postquam beneficium est digno collatum, dignus occupet ius dignioris, iam. n. dignior non haber ius ad illud, vt ex dictis patet: & sic nec tenetur illud ei restituere. Ita respondet Caietanus hic, dubio 5. ad vltimam confirmationem.

3. Argum.

C Ad quartum argumentum respondetur, negādo sequelam. Ad hoc. n. vt quis dicatur iustè conferre beneficium, vel quancunque aliam præbendam, satis est bona fide illa conferre ei, quem existimat digniorem. Vnde, cùm in casu argumenti Episcopus, vel præstans suffragium iustè contulerit beneficium ad nullam tenebitur restitutionem. Est tamen hoc intelligendum, dummodo Episcopus sufficientem adhibeat diligentiam. Nam si nullo præuio examine, & nulla diligētia facta confert beneficiū ei, quē existimat digniorem, illo, qui re vera erat dignior, prætermisso, proculdubio tenebitur ad restitutionē. Et si quis obijciat; Qui aufert ab aliquo id, quod ubi ex iustitia erat debitum, quamuis id faciat bona fide, D putans sibi non deberi, statim ac contrarium resciuerit, tenetur illius facere restitutionem: ergo pari ratione dicendum est de eo, qui confert beneficium digno, quem existimauit digniorem, prætermisso illo, qui re vera erat dignior, tenebitur ad restitutionem, statim, ac cognouerit veritatem; respondetur, illud antecedens, solum habere verum in ijs, quæ sunt debita simpliciter; qualia sunt illa, quæ per iustitiā cōmutatiuam conferuntur: Non autem in ijs, q̄ sunt debita solum secundum quid, in quantum, sci icet, illi, quibus conferuntur, sunt partes illius reipublicę, cuius sunt illa bona, quæ distribuuntur. Quæ quidē postquam vni sunt appropriata iam non sunt amplius ipsius communitatis; atque ex cōsequenti nec E partes illius habent ius ad illa. Quare, cōcesso antecedenti, negatur consequentia.

4 Argumē.

Ad vltimum argumentum respondetur, qđ, quāuis metaphysicè loquendo intelligi possit, ꝙ beneficium conferatur digno, multis dignioribus prætermissis, moraliter tñ id nunquam vsu venit, maximè in illis beneficijs quæ oppositione obtinē'ur, in quibus maiori ex parte apparet vnus dignior, cui beneficium secundum debitum iustitiæ distributiuæ erat conferendum. Et huic, si alteri minus digno conferatur, erit facienda recompensatio, vel in alio beneficio, vel in bonis temporalibus, deductis prius expensis atq; labore, quem in administratione talis beneficij impendere debebat ad arbitrium boni viri, vt diximus de quibuscunq; alijs satisfactionibus. Si autē cōtingat, qđ plures digniores relinquātur, omnibus erit

Vltim. arg.

erit facienda aliqua recompenſatio. Nam quamuis A beneficium vni tantum erat conſerendum, omnibus tamen fuit facta iniuria in eo, quòd fuit collatũ digno, ipſis dignioribus prætermiſſis.

Reſponſio ad rõnes factas pro ſecunda concluſione.

Reſtat nunc reſpõdere ad rationes, quas fecimus pro ſecunda concluſione, ad probandum, ꝙ ſententia Soti, atq; aliorum aliquam continebat probabilitatem; ſaltim quantum ad illa beneficia, quæ ſine oppoſitione diſtribuuntur. Vnde ad primam dico, falſum eſſe, ꝙ beneficia & aliæ dignitates Eccleſiaſticæ non ſolũ ſuerunt inſtituta in ſtipendiũ pro labore, ſed etiam in præmiũ pro virtute, vt in ſuperioribus diximus. Et ſic ſunt honorificentiſſima, & locupletiſſima, nec rñdent labori ad æqualitatem. Ex quo fit, vt ſecundum rõnem iuſtitiæ diſtributiuæ ſint confe B renda, quod ſi ſecus fiat erit obligatio reſtõnis. Vel ſecundò reſpondetur, quòd quamuis ità eſſet, quod ſolũ eſſent ſtipendia; quia tñ ex voluntate veri domini ſolum ſunt dignioribus diſtribuenda, ſi aliter fiat erit obligatio reſtitutionis. Ad ſecundam rõnem reſpondetur, conceſſa maiori negando minorem. Et ad probationem dico, quod dignior habet ius iuſtitiæ diſtributiuæ ad beneficiũ, quod eſt diſtribuendũ antequam alicui conferatur. Et hoc ius violat diſtributor, quotieſcunq; confert illud digno, digniori ꝓtermiſſo. Quod quidem non eſt ius ſimpliciter, ſed ius ſm quid, ſicut nec debitum, quod per iuſtitiã diſtributiuã confertur eſt debitũ ſimpliciter, ſed tantũ debitum ſm quid, vt diximus in 3. præſuppoſito. Et C ex violatione cuiuſcunque iuris naſcitur ſemper obligatio reſtitutionis maioris, vel minoris, pro rõne ipſius iuris violati. Ad confirmationem ſimiliter reſpondetur, negãdo quod dignioribus illis ꝑtermiſſis, nihil fuerit ablatũ. Fuit.n. eis ablatum ius illud iuſtitiæ diſtributiuæ, quod ad beneficiũ habebãt; & ſic per reſtitutionem erit neceſſario reparandum. Ad vltimam rõnem reſpõdeo eo modo, quo paulò ante reſpondebam ad quoddam argumentũ factũ contra tertiã concluſionẽ, ſ. quod moraliter loquendo, nunquã viũ venit, quod plores æquẽ digniores relinquantur, maximè cùm dignitas ſit penſanda, non ſolũ ex bonitate morũ, ſed ex pluribus alijs circunſtantijs in ordine ad officium, ad quod eligitur. Poteſt.n. D contingere, vt vnus ſit dignior altero ad aliquod beneficiũ, qui tñ in ordine ad aliud ſit minus dignus, imò indignus abſolutè, vt diximus in ſuperioribus. Ceterũ, ſi ità cõtigerit, quòd plures æquè digniores relinquantur, omnibus erit aliqualis cõpenſatio facienda. Et hoc eſt maximum periculum, quod Epiſcopus, aut alij electores incurrunt, ex eo, quòd beneficia non diſtribuant illis, quos exiſtimant digniores. Hæc dicta ſint de tota iſta difficultate.

Diſputatio de eo, qui impedit alterum à cõſequutione beneficij.

Diximu iam de diſtributore: ſupereſt, vt dicamus de eo, qui eſt alteri impedimento, ne ei beneficium, aut aliquod aliud bonum commune conferatur, de quo propriè loquitur D.Thom. in ſolutione ad quartum, & de quo ſunt intelligenda tria illa dicta ab ipſo in ea ſolutione poſita. E

1. Conclu.

Sed, vt hæc res breuibus abſoluatur, ſit prima concluſio: Quicunque eſt alteri impedimento per vim, metum, aut fraudem, aut mẽdacium, ne aliquod bonum conſequatur, ſiue illud ſit ſtipendium, ſiue premium, ſiue detur à diſtributore, ſiue à vero domino, tenetur ad illius reſtitutionem. Itaq; ſi quis mentiẽs me eſſe mortuum, aut non eſſe alicuius conſanguineum, aut eſſe ſpurium aut ignarum; aut malũ, aut ꝑ alias fraudes, aut per vim faceret mutari teſtamentum, aut legatum, aut collationem, aut præſentationem beneficij, officij, aut alterius boni factam, aut iam decretam, tenetur illud mihi reſtituere. Probatur: Nam talis per iniuriam priuaret tam dantẽ iu- A re donandi, quam eum, qui recipere debebat iure recipiendi ſunt enim omnes iſti modi contra iuſtitiam.

2. Conclu.

Secũda cõcluſio: Quicunq; eſt alteri impedimento per vim, aut fraudem, aut metum, aut mendaciũ, ne aliquod ſupradictorum bonorum petat, tenetur ad reſtitutionem eidem faciendam. Et ratio eſt: Nam quilibet, qui non eſt planè indignus, habet ius ſaltem petendi quæcunque munera, ſiue publica, ſiue priuata, quo ſi iniuſte priuetur, patietur iniuriã, per reſtitutionem neceſſario reparandam. Sed eſt aduertendum, quòd non tenetur talis impediens tantum reſtituere, quantum ſoluere deberet, ſi bonum illud eſſet iam debitum, aut acquiſitum; ſed B quantum conſideratis circunſtantijs, & propinquitate, quam habebat ad illud acquirendum iudicio boni viri, videbitur conueniens, vt in alijs caſibus dicere ſolemus.

3. Conclu.

Tertia concluſio: Qui non vi, aut fraude, aut mendacio, ſed precibus, atque perſuaſionibus agit cum eo, qui eſt verus dominus eorum, quæ daturus eſt, vt quod decreuerat dare vni, det alteri, etiam minus digno, nullam tenetur facere reſtitutionem. Probatur, quia nulli facit iniuriam. Non domino, cum quo tantum precibus agit; nec alteri, cum talis nullum ius habeat ad hoc, vt illud ſibi conferatur, ſed totum id ſit poſitum in alterius ſola ac libera voluntate.

4. Conclu.

C Quarta concluſio: Qui precibus, atque perſuaſionibus (dummodo abſit fraus & mendacium) agit cum aliquo etiam digno, ne petat beneficium, vel præbendam, vel cathedram, vt ſæpe contingit, ad nullam tenetur reſtitutionem. Probatur: Quia, vt habet commune prouerbium volenti, & ſcienti non fit iniuria.

5. Conclu.

Quinta concluſio: Qui pro ſe, vel pro altero digno petit beneficium, aut cathedram, & illa ſua petitio eſt cauſa, quòd alius æquè dignus, aut dignior, beneficium illud, aut cathedram non conſequatur, etiam ſi id faciat malo animo (dummodo fraus, aut dolus non intercedant) nullam tenetur facere reſtitutionem. Hæc concluſio eſt contra Scotum, & cõ- D tra Ricardum in 4.diſt. 15. Qui, ut author eſt magiſter Soto. libro de Iuſtitia, quæſt.6.artic.3. in ſolutione ad ſextum argumentum, dicunt, quòd, ſi quis ſibi, aut alteri præbendam procurans, alteri ſit obſtaculo, ne illam obtineat, idque faciat non, ut illi noceat, ſed vt ſibi, vel amico proſit, ad nullam tenetur reſtitutionem. Cæterum, ſi id faciat ex malo animo, alterius procurans nocumentum, reſtituere tenetur. Cui etiam ſententiæ fauere videtur Caietanus hic dubio ſecundo, circa ſolutionem ad quartum argumentum D.Thom. falluntur tamen iſti doctores. Nam, vt optimè docet Nauarro in Manuali, capitulo decimo ſeptimo, numero ſeptuageſimo, intentio nocendi, aut malum iniuſtum infe- E rendi, quamuis inducat peccatum, neceſſitatem tamen reſtituendi non inducit, niſi opus aliquod exterius ei adijciatur, quod ſit iniurium, & contrariũ legibus iuſtitiæ. Litor enim mala intentione ſuſpẽdens iuſtè damnatum, quamuis peccet, non tenetur quidquam reſtituere. Et miles in bello iuſto occidens hoſtem, vel diripiens ciuitatem malo animo, & fine, peccat quidẽ, ſed non tenetur reſtituere. Quia licet transgrediantur leges charitatis, vel aliarum virtutum, non tñ tranſgrediuntur leges iuſtitiæ, quarum tranſgreſſio ſola eſt iniuria, & obligat ad reſtõnem.

Obiectio.

Et ſi quis obijciat, l. 1. §. denique. ff. de aqua pluuia arcenda, vbi dicitur, eum, qui puteum effodit, aut aliud opus in ſuo facit, vnde damnũ vicinus accipit, non teneri de damno, ſi non faciat animo nocendi: ex

di:ex

di: ex quibus verbis à contrario sensu colligere licèt, quod si malo animo fuerit tenetur; & D. Thomam, qui in isto articulo solutione ad quartum videtur significare, quòd aliquis actus malo animo factus inducit restitutionem in aliquo casu, in quo bono animo factus non induceret; dicit enim quod si intendens is nocumentum alterius propter odium, vel propter vindictam impediat ne ille beneficium aliquod consequatur ad aliquam tenetur recompensationem, respondeatur ad primum ex mente Nauarri, vbi supra, quòd licèt argumentum à contrario sensu alioqui sit validissimum in iure lege 1. ff. de officio eius, cui mandata est iuri. & cap. Apostolica, de his, quæ fiunt à prælato, sine consensu capituli, nihil tamen, valet quo ad ea, quorum contrarium exprimitur in iure, vt notat Felinus in cap. significasti. de foro competenti. Pro quo est textus in capit. à nobis. secundo, de sententia excommunicationis. Est autem certum secundum omnes ex iore, quòd intentio mala sine opere iniurioso non obligat ad restituendum damnum, vt supra dicebam. Quæ solutio roborari potest ex eo, quòd Vlpianus in illa lege citata non vult innuere, quòd obligatio restituendi inducitur propter malum animum; sed, vt clarius confirmaret dictum Marcelli negantis eo casu actionem de dolo dari, dixit, non esse locum actioni de dolo sine malo animo, sine quo dolus non datur, leg. dolū C. de dolo. Ad aliud ex D. Thom. respondetur, quòd non loquitur de actu solo animo malo facto, sed de actu, malo animo iniustè facto. Et sic est intelligendus de opere iniurioso alteri, vel modo iniurioso facto, puta, per vim, metum, vel fraudem, vt supra dicebam. Supposito iam, quòd mala intentio, vel malus animus non sit sufficiens ad inducendum obligationem restitutionis in eo, qui pro se, vel pro altero digno petit beneficium, aut cathedram, & ea sua petitione est obstaculo alteri æquè digno, aut digniori, ne illud beneficium obtineat, superest modò probare, quod illa petitio non sit iniusta, nec obliget ad restitutionem. Quod quidem sufficienter conuincitur ex eo, quòd qui petit beneficium pro se, vel pro altero digno vtitur iure suo; & nullus vtens iure suo facit alteri iniuriam; quamuis ex tali vsu damnum illius subsequatur. Nemo enim damnum facit, nisi qui facit illud, quod facere ius non habet, vt dicit regula iuris.

Respōsio ad obiectionem.

Cōclusio

Sexta conclusio: Qui facit, vt beneficium detur indigno, vel quod detur digno, prætermisso digniori, etiam si id faciat precibus, & persuasionibus, nullo dolo, aut fraude interueniente, tenetur ad restitutionem. Si distributor iam decreuerat illud dare digniori prætermisso, tenetur restituere in integrū, & si non decreuerat, tenetur facere restitutionem arbitrariam, secundum propinquitatem, quam dignior habebat ad tale beneficium obtinendum. Hæc conclusio est Diui Thomæ, atque Caietani in isto articulo, & partim contra Sotum dicentem, quòd, si dolus absit, licèt adsint preces, qui fuit causa quod beneficium conferretur digno, prætermisso digniori non tenetur in integrum restituere. Probatur tamen: Beneficium de quo loquimur, cum iam est firmata electoris voluntas, est quasi proprium dignioris, cui elector illud conferebat non ex proprio arbitratu, sed ex debito iustitiæ: ergo qui facit cum electore quod mutet sententiam spoliat digniorem iure suo, & re sibi ex iustitia debita, & quæ est iam quasi propria; atque ex consequenti in integrum tenetur illam restituere. Et si quis objiciat: Electio illa adhuc post firmatum electoris animum poterat impediri, alio, scilicet, digniori occurrente: ergo qui facit, vt beneficium detur digno, prætermisso digniori, etiā postquam electoris animus erat firmatus illud conferre, non tenetur in totum restituere; siquidem non aufert id, quod re vera erat suum. Hoc argumentum petit, vt explicemus, quid intelligat D. Thom. per animum electoris firmatum ad conferendum? Nam, aut intelligit eam firmitatem, qua est illi ius acquisitum; aut firmitatem adhuc impedibilem. Non primum; quia sic non esset firmitas, vt daretur, sed firmitas dans, quæ amplius non est impedibilis. Nec secundum: quia, si est impedibilis, non erit obligatio restituendi in totum, cum multum intersit inter actum & potentiam. Ad hanc difficultatem, vt respondeamus, aduertendum est, quòd D. Tho. in hac solutione tres status constituit. Vnum ante firmitatem, hoc est, antequam distributio sit decreta ad hunc. Secundum, quando distributio iam est decreta ad hunc digniorem, sed non executioni mandata. Tertiū quando iam est executioni data. Et quidem de isto. 3. statu, nihil in litera dicitur, in qua de impedimento consequutionis est sermo. Consummata autem distributione consequutio impediri non potest. De primo verò statu dicitur, q; ad arbitrium boni viri pensatis conditionibus restitutio debet fieri. De. 2. autem statu dicit litera, quòd impediens tenetur ad restitutionem æqualis. Et quod hoc sit intelligendum de isto secundo statu probatur primo ex eo, quod dicit, si est firmatum, quod alicui detur. Et secundo, nam subdit, & aliquis procurat, quod reuocetur. Si autem loqueretur de distributione executioni mandata, non diceret, ly, vt detur, cum iam data esset præbenda. Nec etiam diceret, ly, reuocetur; nam electio postquam est executioni mandata, non est reuocabilis, quāuis possit aliquando prębenda auferri propter defectum possidentis. Sed supposito, quod quando D. Tho. dicit, q; impediens tenetur in totum est intelligendus, quando distributio est decreta ad hunc digniorem, & non est executioni mandata. Superest explicare, quæ nam sit ratio propter quam huiusmodi impediēs teneatur in totum, si quidem illa electio adhuc erat impedibilis, nec aufertur quod erat proprium, quæ est difficultas argumenti propositi. Ad quod dico cum Caietano in præsenti, quod paria sunt esse actu meum, & esse ex debito decretum, vt sit meum. Statim enim ac distributione iustitiæ distributiuæ exigente decretum est, vt hoc detur vni, & illud alteri vnicuiq; parti debetur id, quod est decretum, quasi sibi proprium, quāuis vsq; ad executionē decreti non sit illud verè proprium. Et propterea D. Tho. dicit quòd qui hoc aufert tenetur ad restitutionem æqualis. Et si quis rursus objiciat; Potest contingere, quòd decreta iusta distributione aliquorum beneficiorum pro aliquibus, antequam exequutio mandetur, appareat alius dignior, cui secundum rationem distributiuæ iustitiæ primus locus debeatur, & tunc qui procurat reuocare distributionem decretam, vt beneficiū daretur digniori, non violaret iustitiam distributiuam, nec teneretur ad restitutionem illi, cui erat decretum beneficium, & tñ aufert illud, quod erat sibi debitum, quasi proprium: ergo non sunt paria auferre debitum, quasi proprium, & auferre proprium, nam constat non esse auferendum beneficium proprium ab aliquo, vt detur digniori; Respondetur, hoc non obstare, quia res non permanet in eodem statu. Nam quandiu distributio decreta habebat rationem iustitiæ, portio decreta huic erat debita illi, quasi propria. Ex quo fit, vt quandiu habebat istam rationem non poterat ab illo auferri, nisi iniuste, & erat quasi propria. Cæterum statim ac distributio desijt habere rationem iusti, propter personam digniorem, de nouo manifestatam, desijt illa prębēda debita esse huic, quasi propria; & propter hoc licitè data est alteri.

Obiectio ex D. Thoma.

Explicatur quæ fuerit mens Diu. Tho. in isto articulo.

Alia obiectio.

Solutio.

Corollaria quę ſequũtur ex dictis.

A Ex dictis infero primò, quòd qui impedit per vim aut fraudem eleemoſynam dandam extremè indigenti, ex quo ſequitur mors: nõ ſolum tenetur eleemoſynam reſtituere, ſed & vitam, cuius priuatio inde fuit ſubſequuta. Infero ſecundo, quanto in periculo verſentur, qui fraudibus, & dolis impediunt gratias & beneficia, quæ principes excogitauerunt facere, diuertentes eorum animos ad alios. Illi enim proculdubio obligantur ad reſtitutionem. Infero tertio, quàm prudentes & cauti debent eſſe, qui ſcribendis teſtamentis morituris aſſiſtunt. Si enim infirmus petit conſilium an ſit conueniens relinquere bona ſua hoſpitali, aut certæ perſonæ, ſi conſiliarius illud det ſincere & Chriſtiane, nihil tenetur reſtituere; quia, ſicut donatio eſt libera, ita & conſilium. B Verum, ſi fraude, & dolo impedit teſtamentum in fauorem alicuius domus, vel perſonę, tenetur aliquid reſtituere ad arbitrium viri prudentis, & non in totũ; quoniam donatio non erat determinata, multiſque modis poterat impediri. Cęterum ſi eo tẽpore, quo debebat legatum ſcribere in fauorẽ alicuius per vim aut fraudem, illud impedit, tenetur in totum propter rationes ſuperius poſitas. Et hæc dicta ſint de tota iſta materia.

Explicatur illa regula quod parũ diſtat nihil diſtare videtur.

Caietanus in iſto articulo circa ſolutionem ad quartum argumentũ dub. 5. multum laborat in explicatione illius regulæ Ariſtot. 2. Phyſ. tex. 56. Quod parum diſtat, nihil diſtare videtur. Obijcitque quam plurimas exceptiones, quas in materia morali C patitur. Nam qui parum abeſt, vt peccet, non iden dicitur peccare, nec qui parum abfuit, vt hominem interficeret, punitur, tanquam homicida, aut tenetur ad reſtitutionem, ſicut nec ille, qui parum abfuit, vt furaretur, & non fuit furatus. Propter quas & alias ſimiles, quas ipſe adducit diſcedit à D. Thom. dicens, quod ex illa regula, non eſt ſumenda ratio efficax in hac materia, quamuis quandoque habeat verum ratione ſubiectæ materiæ, quæ vel habet magnam latitudinem, vel incertitudinem materialem, vt in menſuris & numeris. Et propterea D. Thom. illa non fuit vſus in reſponſione, quamuis eam attulerat in argumento. Cæterum Caietanus in hac re fallitur, nec D bene percepit mentem D. Thom. Longè enim aliud eſt parum abeſſe, vt damnum des, & damnum dare in eo, quod parum abeſt, vt ſit. D. Thom. autem non dicit, quòd qui parum abeſt, vt damnum det, tenetur ad reſtitutionem, & eſt iudicandus ac ſi damnum dediſſet, vt Caietanus arbitratur, ſecundum quam intelligentiam procedunt obiectiones ab ipſo poſitæ. Sed quod dicit eſt, quod qui re vera damnum dat in re, quæ parum abeſt, vt ſit, tenetur totam reſtituere, quia quod parum diſtat, nihil diſtare videtur: Et hoc quidem verum eſt: quod iſto exemplo fiet manifeſtũ: Sunt ſata, quorum fructus iam iam matureſcunt, ſi parum abfuit, vt venator ſuo comitatu circuncurrens illa peſſundaret ad nullam tenetur reſtitutionem, E quoniam id fuit parum abeſſe, vt damnum daret, & damnum non intulit. Cæterum ſi medius tranſiens illa peſſundedit, tenetur in totum, quia id fuit damnum dare in fructu, qui parum aberat, vt eſſet. Et ità in propoſito, qui parum abfuit, vt impediret hominem à præbenda, & nõ impediuit, ad nullam tenetur reſtitutionem. Tamen, ſi re vera fuit impedimento, vt ille eam non conſequeretur, cum iam diſtributor habebat firmatum animum conferendi, ſecundum ſuam facultatem tenetur in totum, quia damnum intulit in re, quæ parum aberat, vt eſſet. Et eſt ponderanda illa particula ſecundum ſuam facultatem, quam D. Thom. addidit, vt ſignificaret, quod in huiuſmodi impeditionibus vix poteſt contingere, vt reſtitutio fiat in integrum.

Quæſt. grauiſſima de damnificantibus per accidens.

A Diximus hucuſque in iſto articulo de reſtitutione, ad quam tenetur qui alterum per ſe, hoc eſt, ex intentione dãnificauit, vel in bonis ſpiritualibus, inducendo ad peccatum, vel in corporalibus occidendo, aut mutilando, vel in fama, & honore alterum conuitijs aut detractione impetendo, vel denique in bonis cõmunibus eorum malam diſtributionem faciendo, aut impediendo, ne fiat bona. Supereſt nunc, vt dicamus de ijs, qui per accidens, hoc eſt, præter intentionem, in his omnibus damnum inferunt, an teneantur ad reſtitutionem. Quæ qõ difficilis eſt, atque grauiſſima, & penę innumeras perſonas concernens. Habet enim locum in iudicibus, in aduocatis, in medicis, in artificibus, & denique in omnibus illis qui B vel caſu fortuito, vel ignorantia, aut malitia alteros lędunt. Ad cuius explicationem, quoniam plurimum intereſt, an aliquid dolo, an culpa, an caſu pereat, & an culpa lata, an leui, an leuiſſima, operæpretium erit, vt vnumquodque horum, quid nam ſit videamus.

Quid ſit culpa.

Et loquimur de culpa in præſenti, non, vt loquuntur Theologi cum D. Tho. 1. 2. quæſt. 21. art. 2. ſed, vt loquuntur iuris periti, cum Panormita. in cap. 1. de cõmodo, & in capit. fina. de depoſitis, poſt Barto. in leg. quod Nerua. ff. depoſiti. Culpa ergo, quantum attinet ad præſens inſtitutum generaliter ſumpta, eſt voluntaria inordinatio actus, aut deuiatio à bono. Et quia inordinatio, ſiue deuiatio voluntaria aliquando fit ſtudioſe, hoc eſt, ex induſtria, & aliquando inconſide C ratè, Idcirco iuris periti diuidunt culpam generaliter dictam in dolum, & culpam ſimplicem.

Quid ſit dolus.

Dolus eſt machinatio, ſeu circunuentio adhibita ad decipiendum ſeu fallendum alium. De quo D. Thom. infra q. 118. artic. 8. Et eſt duplex, alter, qui fit verbis, & vocatur fallacia; alter, qui fit factis tantum, & vocatur fraus. Rurſus, aut dolus diuiditur in verum, & præſumptum, vt dicunt Bartolus, & Panormitanus, vbi ſupra. Nam licèt dolus non poſſit probari, niſi per confeſſionẽ partis, vel per coniecturas, quo ad forũ exterius iuxta gl. c. 2. de renunt. li. 6. & in l. dolũ. C. de dolo: tñ qñ ſigna ſunt manifeſta, appellatur dolus verus, quando autem non ſunt manifeſta appellatur dolus præſumptus. Verbi gratia, Reliquit quis librum commoda D tum noctu in platea furibus frequentata, & eſt perditus, dicitur apud homines is vero, dolo, vt perderetur librum reliquiſſe, Si autem in platea eundem librum reliquit in die, dicitur dolo pręſumpto illum reliquiſſe. Licèt fieri poſſet, quod neutro caſu coram Deo id dolo fecerit, vel quod in poſteriore caſu doloſe fecerit, & non in priori. Ex quo infero primò, frequentiſſimè fieri poſſe, quòd qui vere coram Deo non eſt in dolo, præſumatur eſſe in eo coram hominibus. Infero. 2. quòd fraus eſt ſpecies doli generaliter ſumpti, iuxta. l. ius gentium. §. ſed ſi fraudandi. ff. de pactis, adiuncta gloſſa. Infertur. 3. quòd omnis dolus eſt culpa. Et ſic qui promimit indemnitatem alicui de culpa commiſſa per famulum, tenetur etiam de furto E doloſè ab ipſo commiſſo, vt dicunt Bar. & Panor. vbi ſupra. Culpa autem ſimplex differt à dolo in eo, quòd dolus ſcienter, & ſtudioſè fit, culpa verò ignoranter, vel negligenter, Et eſt triplex, lata, leuis, & leuiſſima:

Culpæ poteſt eſſe triplex, lata, leuis, & leuiſſima.

lata eſt, deuiatio incircunſpecta. i. inconſiderata ab ea diligentia, quam homines communiter adhibent. Et ſic ignorare illud, quod communiter homines ſciunt, lata culpa eſt. Leuis culpa eſt deuiatio incircũſpecta ab ea diligentia, quam homines periti illius artis & profeſſionis adhibere ſolent. Culpa autem leuiſſima eſt deuiatio incircunſpecta ab ea diligentia, quam homines prudentiſſimi, & peritiſſimi illius artis & profeſſionis ſolẽt adhibere. Vel clarius ad mores dicere poſſumus, ꝙ lata culpa eſt, quam regulariter, & communiter omnes vitant. Qualis eſt eius,

qui

qui extra domum, aut in scamnum librum sibi commodatum reliquit. Leuis verò, quam regulariter homines diligentes suæ professionis euitant. Qualis est eius, qui librum aliquem cõmodatum intra cellam, hostio tamen aperto reliquit. Leuissima est, quã homines diligentissimi vitare solent. Qualis est eius, q̃ librum commodatum intra cellam reliquit, quã claue obserauit, non tamen tentauit manu, an bene esset obserata. Casus fortuitus est inopinatæ rei euentus, qui prouideri non potest etiam per diligentissimum.

Casus fortuitus quid sit.

1. certum.

His constitutis, vt certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quòd quando aliquid perit casu fortuito, nulla est obligatio restitutionis. Verbi gratia: Habeo librum à Petro cõmodatum, & latrones subitò in publica via egressi illum à me per violentiam abstulerunt. Vel apposui ignem comburendis stipulis agri mei in die quieto, & placido, & subito exortus magnus ventus ignem in messes vicini coniecit, quem ego impedire non potui, non teneor ad restitutionem illorum damnorum, quæ nõ ex culpa mea, sed ex casu fortuito processerunt. Hoc habetur expresse in cap. si culpa, de iniurijs, & damno dato. Vbi dicitur: Licèt, qui occasionem dat, damnum dedisse videatur, secus tamen est in illo dicendum, qui, vt non accideret de contingentibus nihil dimisit. Idem etiam probatur ex cap. vnico. de cõmodato. Vbi dicitur: Ei, qui commodatum aliquod accepit, casus fortuitus non debet imputari. Et lege si ex plagis. §. finali. ff. ad legem Aquiliam. pluribus ad pilam ludẽtibus, illorum vnus conatus percipere pilam alterius seruum impulit, qui cadens fregit crura. Quærebatur, an ille teneretur ad aliquam restitutionem? Et iuris consultus respondit, quod non, cum casu magis, quã culpa videatur factum. Idẽ etiam habetur in lege occidit. §. in hac quoque actione, eodem titulo. Et ratio est manifesta: Nam cùm ille, cui res in casu fortuito perit, non sit causa illius damni, nec per se, nec per accidens, manifestè sequitur, quòd non debet ei imputari. Et quidem, quòd non sit causa per se patet nam non illud intendit. Quòd autem nõ sit causa per accidens probatur. Ad hoc, vt aliquis sit causa per accidens alicuius damni, necessarium est, quòd debuerit, & potuerit illud impedire: certũ est autem, quòd casum fortuitum, qui prouideri non potest, nemo potest impedire: ergo. Nauarro in Manuali cap. 17. numero. 179. excipit tres casus, in quibus id, quod casu perit, est restituendum. Primus est, quando culpa præcedit. Vt si quis equum sibi vsque ad Vallisoletum, accommodatum duxit ad Burgos, & post Vallisoleti transitum incidit in latrones, qui eum à se abstulerunt. Secundus casus est, quando mora intercedit, & res perijt aliter, quàm perisset apud commodantem. Verbi gratia: Commodauit aliquis alteri equum ad certum diem, quem iple vltra retinuit, & tunc æquus casu fortuito perit, tenetur commodatarius equum restituere. Tertius casus est, quando fit pactum, quòd etiam si res casu fortuito pereat, mutuatarius teneatur illam restituere iuxta id, quod dicitur in cap. vnico. de commodato.

2. certum.

Secundò etiam est certum, quòd quicunque dolo seu lata culpa fuit causa alterius damni tenetur illud restituere. Et ratio est: Nam si is, qui culpa sua est causa damni alterius, tenetur ad illius compensationẽ, vt patet ex cap. si culpa, & ex legibus iam citatis, & dolus, & culpa lata sunt magis culpa, quàm leuis, & leuissima; manifestè sequitur, quòd saltim qui isto modo sunt causa damni, tenentur ad illius restitutionem. Itaque in his omnes Doctores conueniunt, & certa sunt.

Dubiũ graue.

Sed est difficultas, an ille, qui ex culpa leui, vel leuissima damnum alteri intulit, vel in corpore, vel in bonis, vel in fama, siue in quacunque alia re, teneatur ad illius restitutionem? Innocentius in cap. sicut dignum, de homicidio, tenet, quòd in foro exteriori, etiam, qui ex leuissima culpa damnum alteri intulit, tenetur ad illius reparationem. Addit tamẽ, quòd in foro interiori, qui ex culpa leui, vel leuissima nocuit, non tenetur ad restitutionem. Et secus est de eo, qui dolo, aut culpa lata damnificauit. Hic enim iam in foro exteriori, quam interiori restituere tenetur. Eandem opinionem sequuntur multi Doctores tam iuris pontificij, quam Cæsarei, quos citat Couarruuias in epitom in quartum lib. Decretalium, parte 2. cap. 6. §. 8. numero. 12. Eandem tenet Syluester, verbo. culpa. §. 4. & verbo. aduocati. §. 24 & verbo restitutio. 2. §. 12. & 17. Et quidem, quòd in foro exteriori teneatur ille, qui damnum etiam ex leuissima culpa alteri intulit, probat Innocentius ex lege in lege Aquilia. ff. ad legem Aquiliam. Vbi habetur, quòd in lege Aquilia etiam leuissima culpa venit. Quod verò in foro interiori solum ille, qui ex dolo, aut culpa lata nocuit teneatur ad restitutionem, probat Innocentius ex D. Augustino lib. 22. contra Faustum. cap. 44. & refertur. 15. q. 1. ca. inebriauerũt. Vbi dicitur: Inebriauerunt Loth filiæ eius, & se nescienti miscuerunt. Propterea culpatus est, non quantum ille incestus, sed quantum illa ebrietas meretur. Ex quibus verbis colligit Innocentium ex mente Augustini, esse imputandam homini culpam, ex qua aliud damnum succedit præter intentionem operantis: non tamen esse imputandum in foro conscientiæ damnũ, ex illa subsequutum. Culpandus est, inquit Augustinus, Loth quantum meretur ebrietas; non tamen quantũ meretur incestus ex illa ebrietate subsequutus. Ergo pari ratione in nostro proposito, quamuis culpa leuis, vel leuissima debeat imputari illam admittenti; damnum tamen ex illa subsequutum non obligabit in foro conscientiæ, nec imputabitur illi, qui talem culpam commisit. Et confirmari potest hæc sententia hac ratione: damnum subsequutum soluitur in pœnam culpæ præcedentis: sed nemo tenetur in foro conscientiæ ad solutionem pœnæ ante iudicis condemnationem: ergo quamuis quis committat culpam leuem, aut leuissimam, non tenebitur ad restitutionem damni subsequuti in foro conscientiæ ante iudicis condemnationem.

Sententia Innocentij & aliorum.

Fundamenta huius sententiæ.

Sententia Glossæ & aliorum.

Altera opinio est in alio extremo, quæ tenet, quod cunque damnum sequutum ex culpa etiam leuissima esse necessario restituendum in foro conscientiæ. Itaque, si quis fuit causa damni alterius, siue in bonis tẽporalibus, siue in corporalibus, ex eo quòd non adhibuit tantam diligentiam quantam habere, & adhibere solent peritissimi, & diligentissimi illius professionis, atque artis, tenetur illud damnum reparare. Hanc sententiam tenet glossa in cap. finali. de iniurijs, & Panormitanus expresse ibidem, & Adrianus in materia de restitutione in quæstione quadam, quæ incipit, in foro animæ. & summa Angelica uerbo. culpa. circa finem. Et probatur primò ex illo cap. finali. de iniurijs. Vbi dicitur, damnum datum ex culpa esse necessario reparãdum. Certum est autem, quòd culpa leuissima, culpa est in iure. Et vt dicit Panormitanus ibidem, quia indiffinita æquipollet vniuersali, idem est dicere; damnum datum ex culpa est recompensandum, & dicere; datum ex quacumque culpa. Secundò: In eodem capitulo habentur hæc verba: Nec ignorantia te excusauit, si scire debuisti, ex facto tuo iniuriam verosimiliter posse contingere: sed qui leuissima culpa damnificat debuit scire, quòd damnum poterat ex illa contingere, alioqui si non debuisset scire, non esset

Fundamenta huius sententiæ.

culpa: ergo leuissima culpa non excusat à damno ex ea subsequuto. Tertio: Præterea leges humanæ obligant in foro conscientiæ, vt docet D. Thom. 1.2.q. 96.articu.4. & nos ét dicemus articulo sequenti: sed secundum leges humanas, vt etiam Innocentius concedit, tenetur quisquã ad reparationem damni, quod ex culpa leuissima est subsequutum: ergo idem erit dicendum in foro conscientiæ.

Sententia authoris. Contractus in duplici differentia.

Mihi ex his sententijs extremis, neutra videtur vndequaque vera. Quocirca, vt explicemus, quid in hac re sit dicendum, aduertendum est, quòd contractus sunt in duplici differentia. Quidam enim sunt, per quos non transfertur dominium rei ab vno in alium, vt depositum, locatum, conductum, commodatum, &c. Et ex his quidam fiunt in solam gratiam, & vtilitatem dantis, vt in deposito, quod semper cedit in vtilitatem deponentis, & non depositarij. Alij in solam vtilitatem accipientis, vt in commodato. Si quis enim mihi aliquid gratis commodat, illud solum cedit in vtilitatem meam. Alij autem sunt, qui cedunt in vtilitatem vtriusque, vt in conducto, & locato. Quia enim locatum, vel conductum non gratis conceditur, sed pretio; idcirco locatio, & conductio in vtilitatem vtriusque cedere dicuntur. Alij contractus sunt, in quibus transfertur dominium ab vno in alterum, vt sunt emptio, venditio, permutatio, donatio, mutuum, quod in duobus differt à commodato. Primum est, quod mutuum propriè est rerum, quæ vsu consumuntur, & consistunt in numero, pondere, & mensura, vt pecunia, vinum, triticum. Commodatum vero est rerum, quæ vsu non consumuntur, vt equus, mula, vasa argentea, vestis, &c. Secundò differunt in eo, quod per mutuum transfertur dominium rei mutuatæ in illo, cui mutuatur. Si quis enim dat alteri mutuo, decem aureos, vel decem modios tritici ille, cui mutuantur, efficitur illorum dominus. At verò in commodato non transfertur dominium. Similiter etiam depositarius non acquirit dominium rei depositæ. Tamen, si res depositæ fuerint vsu consumptibiles, vt pecunia, vel triticum, & ex facultate deponentis depositarius vtitur illis, tunc depositum transit in mutuum, & qui prius erat depositarius, efficitur mutuatarius, & acquirit dominium illarum rerum, vt docet Nauarro in Manuali capit. decimoseptimo, nume. 182.

1. Conclus.

Hoc constituto sit prima conclusio: Opinio, quæ asserit illum, qui ex culpa leui, aut leuissima damnum infert, non teneri in foro conscientiæ ad illius reparationem, est falsa, & periculosa. Probatur primò, ex illo capitulo. si culpa, iam citato. Vbi Gregorius nonus, expresse diffinit eum, qui culpa sua est causa damni alterius, iure teneri ad illius satisfactionem. Videtur autem periculosum ab hac regula tam generali excipere, saltim, eum, qui ex culpa leui damnum infert: cùm hic tam in isto capitulo, quam in pluribus alijs iuris, damni causa appelletur. Et confirmatur: damnum illatum ex imperitia, vel negligentia est necessario recompensandum in foro conscientiæ, vt habetur expresse in dicto capitulo. Cuius verba sunt: si culpa tua datum est damnum, vel iniuria est irrogata, vel alijs irrogantibus opem forte tulisti, aut hæc imperitia, aut negligentia obuenerunt, iure super his satisfacere te oportet, nec ignorantia excusat si scire debuisti ex facto tuo verosimiliter iniuriam posse contingere, vel iacturam: ergo, etiam damnum illatum ex leui culpa est recompensandum in foro conscientiæ. Probo consequentiam. Tum; quia imperitia annumeratur culpæ leui. Inst. de lege Aquilia. §. imperitia. Veluti si medicus ideò seruum tuum occidit, quia male eum se-

A cuit, aut perperam medicamentum dedit. Tum etiam, quia culpa leuis est, quando errat quis in eo, quod scitur à peritis illius artis, siue sit per ignorantiam, siue per negligentiam. Si ergo damnum sequutum ex imperitia est necessario restituendum in foro conscientiæ, manifestè sequitur, quod etiam est restituendum quod ex culpa leui sequitur. Pro hoc etiam facit lex illicitas. ff. de officio præsidis. Vbi dicitur circa finẽ: sicut medico imputari euentus mortalitatis non debet, ità quod per imperitiam commisit imputari ei debet. Ex quo colligit Panormitanus in capit. tua nos. de homicidio, aduocatum, qui præbendo erroneum consilium, siue per imperitiam, siue per negligentiam, fuit causa, quod ferretur iniu-
B sta sententia, tenetur ad satisfaciendum illi parti, contra quam fuit lata. Et idem dicit de medicis, & omnibus alijs artificibus in cap. si culpa, superius citato. Et ad argumentum Innocentij facile est respondere, quod Diuus Augustinus in illo loco solum loquitur de culpa commissa à Lot, & de pœna pro illa debita, quam dicit non esse tantã, quantã meretur incestus, sed quantam meretur ebrietas. Nec ibi aliquid loquitur de damno ex tali culpa subsequuto. Ad confirmationem respondetur, falsum esse, quòd quando ex culpa vnius sequitur damnum alterius, id soluendum est in pœnam prioris culpæ; sed ad satisfaciendum pro damno, cuius extitit causa. Et sic tenetur illud soluere in foro conscientiæ, etiam ante iudicis
C condemnationem.

2. Conclu.

Secunda conclusio, opinio quæ affirmat, quodcunque damnum subsequutum ex culpa etiam leuissima esse necessario restituendum in foro conscientiæ, est nimis dura, nec potest esse vndequaque vera. Et quidem, quòd sit nimis dura probatur, hac efficacissima ratione: Leges non solum diuinæ, sed etiam humanæ, vt docet D. Thom. 1. 2. quæstio. 95. articu. 3. non debent esse difficillimæ obseruatu, sed suaues, & proportionatæ viribus hominum; ex quo fit, vt quæ sunt multum difficiles, quamuis sint ex obiecto bonæ, sunt tamen perniciosæ, quia præbent hominibus offendicula, & sunt tanquam laquei ad irretiendos homines: sed si teneretur quisquam in ne-
D gotijs, quæ gerit tantam habere peritiam, quantam tenentur habere peritissimi & diligentissimi illius artis, atq; professionis, lex, quæ hoc præciperet, esset difficillima, atq; durissima: ergo durissimum est dicere, quodcunq; damnum ex culpa, etiam leuissima, subsequutum, esse necessario restituendum in foro conscientiæ. Quod autem non possit illa opinio esse vndequaque vera constabit ex subsequentibus conclusionibus, & ex earum probationibus.

3. Conclus.

Tertia conclusio: Quando contractus fit solum in vtilitatem accipientis, vt in commodato, tenetur qui accipit etiam de leuissima culpa. Hæc conclusio habetur expresse in cap. vnico, de commodato. Vbi habetur: Si gratia sui quis cõmodatum accepit, tenetur
E de culpa etiam leuissima, & in lege in rebus. ff. de cõmodatis, etiam dicitur: In rebus commodatis talis diligentia præstanda est, qualem quisque diligentissimus paterfamilias suis rebus adhibet.

4. Conclus.

Quarta conclusio: Qñ contractus est in vtilitatem vtriusque, scilicet, dantis, & accipientis, vt in conducto, locato, qui accipit tenetur de dolo, & lata culpa, & ét de leui, sed non de leuissima. In hac conclusione conueniunt ferè omnes Doctores, Abbas in cap. vnico de commodato, & in cap. bona fides, de deposito. Antonius Gomez to. 2. c. 7. de commodato, & deposito. Nauarro in Manuali cap. 17. num. 179. & duobus sequentibus. Syluester verbo, commodato, & Caietanus infra artic. 6. quam colligunt ex lege illa, in rebus. ff. commodati. Vbi postquam iuris consul-

tus

tus dixit io rebus commodatis tantam diligentiam præſtandam eſſe, quantam quiſque diligentiſſimus paterfamilias ſuis rebus adhibet, ſubiungit: Hæc ita, ſi dumtaxat accipientis gratia commodata ſit res. At, ſi vtriuſque, tum temporis de leuiſſima culpa non teoetur ille, qui accepit, &c. Itaque ſecundum iſtos Doctores, & ſecundum veritatem, ſi quis locauit alteri equum, aut domum, & pereat equus, vel domus ob culpam leuiſſimam conductoris, non tenetur ad reſtitutiooem. Teneretur tamen ſi periſſet ex culpa lata, aut leui.

5. Concluſ. Quinta concluſio: Quando contractus fit ſolum in vtilitatem dantis, vt in depoſito, accipiens tantum tenetur de dolo, & lata culpa. Itaque, quamuis res depoſita apud me pereat ex mea culpa leuiſſima aut leui, non teneor ad illius recompenſationem, tenerer tamen, ſi periret ex dolo, aut culpa lata. Hanc coocluſionem tenent ijdem Doctores ſuperius citati. Sed eſt aduertendum, quòd ſi deponens & depoſitarius inter ſe conuenerint, quod depoſitarius ſubeat periculum rerum depoſitarum pro pretio, quod accipit à deponéte, tunc idem iudicium erit de contractu depoſitioois, & aſſecurationis. Regulariter tamen loquendo, quando non interuenit huiuſmodi pactum, etiam ſi depoſitarius pro cuſtodia rerum depoſitarum accipiat aliquam mercedem à deponente, ſi res pereunt ex caſu fortuito, vel ex culpa leuiſſima depoſitarij, non tenetur ad illarum reſtitutionem. Secus autem erit ſi pereuot ex dolo, aut lata, aut leui culpa. Nam quando depoſitarius accipit aliquid pro depoſito, tunc iam ille contractus habet rationem eorum, qui fiunt in vtilitatem vtriuſque, in quibus qui accipit teoetur de culpa leui, & noo de leuiſſima, vt diximus in quarta concluſione. Cæterum, ſi nihil accipiat pro depoſito, tantum tenetur de dolo & lata culpa, vt modo dicebam. Infertur ex dictis falſum eſſe, quod omne damnum ſubſequutum ex culpa etiam leuiſſima ſit neceſſario reſtituendum in foro coofcieotiæ, ut dicebat Adrianus, Panormitanus, & alij, quos in ſecunda opinione retulimus.

Ad argum. gloſſę & aliorum. Et ad eorum argumenta, quæ deſumpta ſunt ex cap. fin. de iniurijs. Reſpondetur, quod quamuis io illo cap. dicatur damnum ex culpa datum, eſſe reſtituendum, & ſimiliter illud, quod ex negligentia, & imperitia eſt ſubſequutum non tamen qualiſcunque culpa, nec qualiſcunque negligentia obligat ad reſtitutionem damni ex illa ſubſequuti. Sed iuxta diuerſitatem negotiorum diuerſa etiam diligentia eſt adhibenda. Illa enim diligentia, quæ ſufficit ad excuſandum damnum ex ea ſubſequutum in vno negotio, ſeu materia, non ſufficit ad excuſandum in alio, vt conſtat ex ipſo iure. Nam qui ex leuiſſima culpa fuit cauſa, vt periret res ſibi ad ſuam tantum vtilitatem accommodata, tenetur ad illius reſtitutionem, vt patet ex capit. vnico. de commodato, & ex. l. in rebus. ff. commodati. Et tamen eadem leuiſſima culpa non eſt ſufficiens ad inducendam obligationem reſtitutionis in eo, qui perdit rem io depoſito acceptam, aut locatam. Itaque illa quæ cenſetur culpa, & negligentia reſpectu rei gratis commodatæ, non cenſetur culpa, aut negligentia reſpectu rei depoſitæ, aut locatæ, ſeu commodatæ io gratiam vtriuſque. Et textus ille formaliter eſt intelligendus ad iſtum modum; Si culpa tua, aut tua negligentia datum eſt damnum; ſic, vt reſpectu illius damni ſit verè culpa, & verè negligentia, illud eſt neceſſario reſtituendum. Nam ſi reſpectu illius damni, nec eſt culpa, nec negligentia, quamuis reſpectu alterius in alio negotio, ſiue in alia materia eſſet vere culpa, & vera negligentia, non inducit obligationem reſtituendi, ad modum iam explicatum. Et per hoc patet ſolutio ad primum & ſecundum argumentum. Ad tertium reſpoodetur, verum eſſe, quòd leges humanæ obligant in conſcientia, vt dicemus articulo ſequenti. Cæterum illæ non præcipiunt, vt quodcunque damnum, etiam ex leuiſſima culpa ſubſequutum ſit oeceſſario reſtituendum.

Impugnatur Soto in multis quibus errauit. Ex dictis in iſta quæſtione poſſumus colligere primò, minus conueoienter Magiſtrum Soto loquutum fuiſſe io multis, libro quarto, de iuſtitia, quæſtio. 7. articulo ſecundo circa tertiam coocluſionem. B Nam primo falſus eſt in eo, quòd nullum diſcrimen conſtituit inter contractum, qui ſolum fit in vtilitatem accipientis, quale eſt commodatum, & illum, qui fit in gratiam & vtilitatem vtriuſque, qualis eſt locatio, & coodoctio. De quibus omnibus dicit teneri eum, qui accepit de culpa leui & non de culpa leuiſſima. Cum tamen ſit certum, quòd in commodato non ſolum ex culpa leui, ſed etiam ex leuiſſima tenetur commodatarij ad reſtitutionem, vt habetur expreſſe in capit. vnico. de commodato, & in l. in rebus. ff. commodati. Secundò dicit Soto, quòd tam commodatarius, quàm conductor, qui ex leui culpa fuit cauſa, vt res commo- C data, aut conducta periret, aut fieret deterior, tenetur ad reſtitutionem, non quidem in totum, ſed pro ratione culpæ. Ità, ſcilicet, quòd ſi culpa, ob quam perijt fuit grauis tenetur reſtituere in totum; ſi autem fuit leuis ſolum in parte pro quantitate culpæ. Sed hoc etiam eſt falſum. Nam cùm illo capitulo iam citato abſolutè dicatur ex leuiſſima culpa teneri ad reſtitutionem eum, qui fuerit cauſa, quod commodatum pereat, nec dicat teneri in parte, manifeſtè ſequitur, quòd ex leuiſſima culpa tenetur in totum; & à fortiori quando res commodata perierit ex culpa leui. Nec obſtat ratio ab eodem Soto adducta circa finem corporis articuli, ſcilicet, quia D non eſt rationi conſentaneum, vt propter leues culpas, quæ ſunt veniales, veniat quis tanta pœna plectendus, vt teneatur reſtituere totum illud, quod ob leuem culpam perit. Non, inquam, obſtat hæc ratio. Tum; quia iu præſenti non loquimus de culpa, vt loquuntur Theologi, qui illam diuidunt in mortalem, & venialem; ſed, vt loquuntur Iuriſconſulti. Tum etiam; quia, vt optimè dicit Adrianus, quantum attinet ad obligationem reſtituendi per accidens, atque impertinens eſt, an proueniat ex culpa mortali, aut veniali; ſed ſolum debet attendi, an qui damnum intulit ſit cauſa illius vel ex dolo, vel ex culpa, vt de his loquuntur iuriſperiti. E Tertio dicit Soto, quòd quando depoſitarius accipit aliquam mercedem, vel aliquod pretium, etiam ſi citra culpam ſuam pereat res depoſita, tenetur ex iuſtitia ad illius reſtitutionem, ſicut qui contractu aſſecurationis periculum ſubit. Sed hoc etiam eſt falſum. Tum; quia qui accipit à deponente pretium pro cuſtodia rei depoſitæ, non illam aſſecurat. Tum etiam; quia, cum iſte contractus cedat in vtilitatem vtriuſque, ità eſt loquendum de illo, ſicut de conductione, aut locatione, vt iam diximus.

ARTICVLVS III.

Vtrum ſufficiat reſtituere ſimplum, quod iniuſtè ablatum eſt?

AD Tertium ſic proceditur. Videtur, quòd non ſufficiat reſtituere ſimplum quod iniuſtè ablatum eſt. Dicitur enim Exod. 22. Si quis furatus fuerit bouem, aut ouem: & oc- Infr. arti. 4. cor. Et 12. q. 105. ar. 2. ad 9. Et 4. d. 15. q. 1. ar. 5. q. 2. ad 5.

cideris vel vendiderit; quinque boues pro vno boue restituet: & quatuor oues pro vna oue. Sed quilibet tenetur mandatum diuinæ legis obseruare. Ergo ille qui furatur tenetur restituere quadruplum, vel quintuplum.

2. Præterea, Ea quæ scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt; vt dicitur ad Roman. 15. Sed Lucæ 19. Zachæus dixit ad Dominum, Si quem defraudaui, reddo quadruplum: ergo homo debet restituere multiplicatum id quod iniustè accepit.

3. Præterea, Nulli potest iustè auferri id quod dare non debet, Sed iudex iustè aufert ab eo qui furatus est plus quam furatus est pro emenda: ergo homo debet illud soluere. & ita non sufficit reddere simplum.

Sed Contra est, quia restitutio reducit ad æqualitatem quod inæqualiter ablatum est. Sed aliquis reddendo quod accepit simplum reducit ad æqualitatem: ergo solum tenetur restituere tantum quantum accepit.

Respondeo dicendum, quòd cum aliquis iniustè accepit rem alienam, duo sunt ibi consideranda: quorum vnum est inæqualitas ex parte rei, quæ quandoque est sine iniustitia, vt patet in mutuis. Aliud autem est iniustitiæ culpa, quæ potest esse etiam cum æqualitate rei: putà cum aliquis intendit inferre violentiam, sed non præualet. Quantum ergo ad primum, adhibetur remedium per restitutionem: in quantum per eam æqualitas reparatur: ad quod sufficit quod restituat tantum quantum habuerit de alieno. Sed quantum ad culpam, adhibetur remedium per pœnam, cuius inflictio pertinet ad iudicem. Et ideo antequam sit condemnatus per iudicem, non tenetur restituere plus quàm accepit. Sed postquam condemnatus est, tenetur pœnam soluere.

*Et per hoc patet responsio ad primum: quia lex illa determinatiua est pœnæ per iudicem infligendæ: cum ad obseruantiam iudicialis præcepti nullus teneatur post Christi aduentum, vt supra habitum * est. Potest tamen idem vel simile statui in lege humana; de qua erit eadem ratio.*

1 2 q 104. art. 2.

Ad secundum dicendum, quòd Zachæus id dixit quasi supererogare volens, Vade & præmiserat; Ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus.

Ad tertium dicendum, quòd iudex condemnando, iustè potest accipere aliquid amplius loco emendæ: quod tamen antequam condemnaretur non debebat.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quòd in acceptione rei alienæ duo possunt considerari, vnum est rerum inæqualitas, quæ sine delicto iniustitiæ reperiri potest, vt patet in mutuo & in deposito, alterum est delictum iniustitiæ, quod etiam cum æqualitate rei potest reperiri, vt patet in eo, qui conatus est inferre detrimentum, & non intulit, respondit D. Thom. ad difficultatem propositam per tres propositiones. Prima conclusio: Si solum habeatur ratio inæqualitatis, quæ contingit in acceptione rei alienæ, sufficit reddere tantum, quantum ablatum fuit. Secunda conclusio: Si habeatur ratio culpæ, quæ interdum in acceptione rei alienæ contingit, non sufficit reddere tantum, quantum ablatum fuit; sed vltra id est necessarium satisfacere per pœnam à lege vel ab homine impositam, Tertia conclusio: Nullus tenetur subire pœnam ante iudicis condemnationem: & sic ea non existente satis erit reddere tantum, quãtum ablatum fuit, vt sit homo tutus in conscientia. Has conclusiones non probat D. Thom. sed illas, vt notas, relinquit ex superioribus.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRima conclusio huius articuli est certa, & ab omnibus concessa. Et ratio est: Nam cùm restitutio sit actus iustitiæ commutatiuæ, cuius est æqualitatem constituere inter rem & rem, nulla habita consideratione, an illa inæqualitas iustè fuerit facta, vt in mutuo, vel iniustè, vt in furto ad hoc, vt restitutioni debitæ sit satisfactum, satis erit tantum reddere, quantum fuit ablatum nulla iudicis condemnatione expectata, ex natura rei, quamuis aliquando per accidens (tunc scilicet, quando debitum non est clarum) sit etiam necessarium iudicis sententiam expectare. Sed circa posteriores conclusiones multæ, atque graues se offerunt difficultates de legibus humanis pœnam pro delictis imponentibus disputandæ. Quas vt recto ordine declaremus, operæpretium est, vt prius videamus, an leges humanæ habeant vim obligandi in foro conscientiæ. Hoc enim principio ignorato, non satis poterit constare, an pœna in foro conscientiæ sit subeunda ante iudicis condemnationem, vel non. De quo D. Thom. agit in illo articulo. Et quidem, quòd leges humanæ non possint in conscientia obligare, probatur primo: Si lex humana obligaret in foro conscientiæ, sequeretur eam posse obligare ad culpam mortalem: Hoc autem est falsum: ergo. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Homo sicut non potest gratiam inducere; ita nec illa priuare: sed culpa mortalis priuat gratia: ergo homo non potest condere legem, quæ obliget ad mortalem culpam. Secundò: Sicut subditi tenentur parere principibus, atque potestatibus, ita etiam serui dominis, & filij parentibus: sed præcepta parentum, vel dominorum non obligant in foro conscientiæ: ergo nec præcepta principum, vel potestatum. Tertiò: Potestas ciuilis nequit ligare, aut soluere in foro conscientiæ, cum hoc peculiariter fuerit datum à Christo Petro, & Ecclesiæ: ergo nec condere legem, quæ obliget in foro conscientiæ. Patet consequentia: Nam hoc est ligare in foro conscientiæ. Et confirmatur: Potestas ciuilis non est spiritualis, vt constat: ergo non potest obligare in foro conscientiæ, cum hoc spirituale sit.

Dubium vtrũ leges humanæ possint in conscientia obligare.

1. Arg. pro parte negatiua.

2. Argum.

3. Argum.

Quartò: Si leges humanæ obligarent in foro conscientiæ, sequeretur eas esse obseruandas, etiam cum periculo vitæ: consequens autem est falsum: ergo. Probo sequelam: Nam cum culpa maius malum sit, quam mors; si leges humanæ obligant in foro conscientiæ, sequitur, quòd potius mori, quàm illas transgredi debeamus.

4. Argum.

His tamen non obstantibus, supposito, quòd lex humana est duplex, vna Ecclesiastica, altera ciuilis; ad explicationem difficultatis sit prima conclusio: Leges Ecclesiasticæ humanæ obligant in foro conscientiæ ad culpam mortalem: & contrarium dicere est hæreticum. Hæc conclusio est contra Vvicleph, Ioannem Hus, atq; Lutherum, qui dicunt Ecclesiã nõ habere

1. Conclu.

bere poteſtatem ad condendas leges, quæ obligent in foro conſcientiæ. Quorum error damnatus eſt in Concilio Conſtantienſi, Seſſ. 10. & 15. & in Concilio Vienenſi, & habetur in Clemen. ad noſtrum. de hæretic. & in Bulla Leonis X. contra Lutherum, artic. 27. Et probatur apertis teſtimonijs ſacræ ſcripturæ. Luc. 10. dicit Chriſtus: Qui vos audit, me audit; & qui vos ſpernit, me ſpernit. Et Matth. 18. Si Ecclesiam non audierit, ſit tibi tanquam Ethnicus. Et Matth. 23. Super Cathedram Moyſi ſederunt Scribæ, & Phariſæi; quæcunq; dixerint uobis facite. Et D. Paul. 1. ad Theſſal. cap. 4. Scitis quæ præcepta dederim vobis, per Dominum Ieſum. Et paucis interiectis: Itaque qui hæc ſpernit, non hominem ſpernit, ſed Deum, qui dedit ſpiritum ſuum ſanctum in nobis. Hoc etiam Moyſes clariſſimè docuit cum populo Iſrael murmuranti aduerſus eum, & Aaron fratrem eius, dixit: Dabit vobis Dominus veſpere carnes edere, & mane panes in ſaturitate, eo quòd audierit murmurationes veſtras, quibus murmurati eſtis cõtra eum. Nos enim quid ſumus? Nec contra nos eſt murmur veſtrum, ſed contra Dominum. Ex quibus duobus vltimis locis apertè conuincitur, præcepta iuſta præpoſitorum Eccleſiæ non eſſe dumtaxat humana dicenda, cum vim ſuam, & robur habeant à præcepto diuino; præſertim cum illorum contemptores tanquam contemptores diuinorum præceptorum coram Deo reputentur.

2. Concluſ.

Secunda concluſio: Leges ciuiles obligant in foro conſcientiæ, & contrarium dicere eſt temerarium. Probatur ex. 1. Petri. cap. 2. Vbi dicitur: Subditi eſtote omni creaturæ propter Deum, ſiue regi tanquam præexcellenti, ſiue ducibus tãquam à Deo miſſis. Et ad Roma. 13. Subditi eſtote, non ſolum propter iram, ſed etiam propter conſcientiam: id eſt, non ſolum propter vltionem præſentem, ſed etiam propter iudicium futurum, vt explicat D. Amb. Dixi notanter primam concluſionem eſſe de fide, & ſecundam ita certam, vt contrarium ſit temerarium: quia quamuis D. Auguſt. in Epiſt. 54. quæ eſt ad Macedonium, & D. Chryſoſtomus in commentarijs ſuper D. Paulum, & alij Doctores dicant, Apoſtolos in his duobis locis modo citatis apertè loqui de lege ciuili, vt textus ipſe oſtendere videtur; quia tamen apertiora ſunt teſtimonia quæ loquuntur de lege eccleſiaſtica, quibus & accedit Eccleſiæ determinatio, iure optimo diximus primum eſſe de fide, ſecũdum autem ità certum, vt contrarium dicere ſit temerarium. Probatur tamen vtraque concluſio aperta ratione: Tam poteſtas ciuilis, quàm eccleſiaſtica eſt neceſſaria, vt homines poſſint bene, & faciliter viuere; ergo vtraque obligat in foro conſcientiæ. Antecedens eſt manifeſtum: Nam poteſtas ciuilis conſeruat homines in pace: poteſtas verò eccleſiaſtica dirigit eos ad bona ſpiritualia alterius vitæ, in quibus vera fœlicitas conſiſtit. Conſequentia autem probatur: Vtroque poteſtas eſſet vana, ſi careret poteſtate obligãdi homines in foro conſcientiæ: fruſtra enim eſſet in principe talis poteſtas, ſi ſubditi non tenerentur parere legibus à ſe latis: ergo dicendum eſt, qđ tam lex ciuilis, quam eccleſiaſtica obligat in foro cõſcientiæ. De hac re videndus Rophenſis, artic. 27. contra Lutherum, & Caſtro in libro de hæreſi. verbo, Eccleſia, hære. 2. & Ayala in libro de traditionibus diuinis, & apoſtolicis. p. 3.

3. Concluſ.

Et ſi quis quærat, quanam ratione poteſtas humana poſſit homines obligare in foro conſcientiæ, in hoc ſit tertia concluſio; Poteſtas humana habet vim obligandi in foro conſcientiæ, quatenus ſubeſt poteſtati diuinæ, & legi æternæ: Itaque, quemadmodum in naturalibus cauſæ ſecundæ producunt ſuos effectus, non ipſæ abſolutè, & per ſe, ſed quatenus ſubſunt motioni primæ cauſę: ita etiam in præſenti poteſtas humana, quæ eſt veluti cauſa ſecunda producit hunc effectum, qui eſt obligare homines in conſcientia non abſolute & per ſe, ſed quatenus ſubeſt motioni poteſtatis diuinę, atque legis æternę. Ex quo ſequitur prædictam obligationem dimanare à duplici voluntate, ſcilicet, à voluntate poteſtatis humanæ aliquid conſtituentis, quæ eſt veluti cauſa ſecunda, & à voluntate poteſtatis diuinæ & legis æternæ in generali præcipientis, vt quidquid ab humanis poteſtatibus præcipitur id firmum, & ratum habeatur. Habentque ſe iſtæ voluntates, veluti cauſæ ſubordinatæ, ex quibus tanquam ex concurſu primæ cauſę cum ſecunda exiſtit in lege illa vis obligandi in foro conſcientiæ, vt rectè docet D. Tho. 1. 2. q. 96. artic. 4.

Quæſtio.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrum illa obligatio exiſtens in lege habeat ortum ex voluntate legiſlatoris, vel ex materia rei præceptæ. Et ratio dubitandi eſt: Nam ſi dicamus obligationẽ oriri tm̃ ex voluntate legiſlatoris, ſequeretur in voluntate legiſlatoris poſitum eſſe, quod lex aliqua grauiſſima obliget ad culpam venialem, & leuiſſima ad mortalem; conſequens autem eſt falſum: ergo. Si verò dicamus, obligationem oriri ex natura rei, quæ præcipitur, etiam ſequitur, quòd legiſlator non poſſet efficere, vt lex aliqua à ſe poſita ad nullam culpam obliget; conſequens autem eſt contra conſuetudinem præceptorum, quæ in religione ponuntur, in quorum initio ſtatim dicitur voluntatem legiſlatoris eſſe, quod præcepta illa non obligent ad mortale nec ad veniale: ergo. Item etiam ſequitur, plures leges humanas nullam obligationem inducere in foro conſcientiæ, ſiquidem plures res ex illis, quæ in illis præcipiuntur ex natura ſua ſunt indifferentes, nec multum conducibiles ad bonum commune: hoc autem etiam eſt abſurdum; quia, vt paulò ante dicebam, leges humanæ obligant in conſcientia: ergo.

Explicatio quæſtionis. Duo sũt cõſiderãda in lege.

Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt primò, quòd in lege duo poſſumus conſiderare. Vnum eſt imperium, quod in ea inuenitur: & eſt veluti ſubſtantia ipſius legis. Cum enim ad hoc, vt rex, vel princeps dicatur legem ferre, non ſatis ſit, quòd iudicet aliquid fieri oportere, & quod velit id fieri, ſed vltra hoc requiritur, quòd ſtatuat illud faciendum, non quidem conſulendo, aut adhortando, ſed efficaciter præcipiendo, fit, vt lex nihil aliud ſit, quàm quoddam imperium rei probatæ per iudicium, & voluntatem: vel, vt melius dicam, vis quædam imperans id, quod principis iudicio, & voluntate probatur. Ex quo fit, vt Doctores atque philoſophi diſtinguant in lege duplicem vim, vnam directiuam alteram coactiuam. Nam ex eo, quòd lex ſtatuit res ratione probatas, dirigit, & docet quid faciendum ſit. Et ſic eſt in ea vis directiua. Quia autẽ, non ſolum ſtatuit & docet, quæ recta ſunt, ſed etiam eadem efficaciter præcipit, habet vim ſimiliter coerciuam quarum quælibet eſt de intrinſeca ratione legis; continetur q; vtraq; in imperio. Hanc duplicem vim ſignificare voluit Moyſes Deute. 33. qñ dixit de Deo, quod apparuit habens in manu dextra igneam legem. Nam ſicut in igne ſunt duo, ſcilicet, claritas & comburendi vis; ſic in lege eſt doctrina praui, atq; recti, quæ tanquam quoddam lumen dirigit, & eſt etiã poteſtas cogendi, & ſupplicia inferendi, pertinens ad vim coactiuam. Propter hoc etiam dr̃ Pſal. 18. quod lex Domini eſt immaculata, & conuertens animas. Immaculata quidẽ; quia habet vim dirigendi, & perducendi ad bonum: & conuertens animas pp efficaciam & coactionem. Secũdum quod põt conſidera-

ri in lege, est ordo ad bonum commune, à quo efficitur, vt sit recta lex.

Imperium in lege existens hêt ortu à voluntate legislatoris.

Secundò est aduertendum, quòd imperium existens in lege ortum habet à voluntate legislatoris. Ex eo enim aliquid præcipitur & lege statuitur; quia legislator vult. Cæterum ordo ad bonum commune non ex voluntate legislatoris, sed ex natura rei præceptæ oritur. Non enim ex eo, quòd legislator vult, lex à se lata ordinatur ad bonum commune. Sed potiùs, quia res præcepta ex natura sua habet proportionem ad bonum commune, ad illud ordinatur. Tertiò est aduertendum, quòd lex ab vno habet, quòd obliget; ab alio autem, quòd magis, aut minus obliget. Nam quod obliget habet, quia est imperium à legitima potestate positum. Quod autem magis, aut

B minus obliget, habet ex eo quòd res præcepta magis aut minus consentit cum bono communi. Hoc supposito dico, in voluntate legislatoris esse positum, q lex à se lata obliget in foro conscientiæ, quia in voluntate legislatoris est positum cohibere imperium, sine quo propriè non est lex, nec obligat. Cæterum, postquam aliqua lex est statuta, non est positi in manu legislatoris facere, quod magis aut minus obliget idest, quod obliget ad mortale, vel veniale. Quod .n. aliqua lex magis, aut minus obliget id prouenit ex eo, quod res præcepta magis aut minus consentit cũ bono communi. Non potest autem legislator facere quod res, quam præcipit magis, aut minus conueniat

C cum bono communi; sed id habet ex sua natura. Ex dictis infero primò, quod præcepta, quæ continentur in constitutionibus religiosorum, propriè loquẽdo non sunt lex, sed potius quædam decreta hominum prudentum, habentia magis vim consilij, quam legis, cum non contineat verum imperium necessario requisitum ad substanriam legis. Infero secundò, quòd quando legislator verè præcipit aliquam rem valde conducentem ad bonum commune, non est positum in eius voluntate facere quod talis lex obliget ad veniale. Nec è conuerso, si præcipiat rem, quę parum conducit ad bonum commune, erit in eius potestate positum, efficere, quod obliget ad mortale; id enim prouenit ex natura rei, vt diximus.

Alia quæst.

D Et si quis quærat, quibus nam modis possimus colligere, legem aliquam obligare ad mortale; respondeo in genere, quantitatem obligationis sumendã esse ex materia rei præceptæ in ordine ad bonũ commune. Cæterum, quia difficile est cognoscere, quando materia rei præceptæ multum, vel parum conferat ad bonum commune, idcircò ad hoc ponuntur aliquæ regulæ. Et primò de lege Ecclesiastica sit prima regula:

1. Regula.

Quotiescunque leges Ecclesiasticæ decernunt aliquid tanquam necessarium ad sacramentorum susceptionem, obligant ad mortale. Tales enim leges versari censentur in re graui, vt lex, quæ statuit ne matrimonia contrahantur inter consanguineos vsque ad quartum gradum; quia præbet materiam necessariam ad matrimonium. Similiter lex qua E-

E piscopus, vel Papa reseruat sibi aliqua peccata; ità, vt si contra fiat, sacramentum pœnitentiæ sit nullum, obligat ad peccatum mortale.

2. Regula.

Secunda regula: Illæ leges quæ continent formale præceptum, scilicet, Præcipimus in virtute Spiritus sancti, aut obedientiæ; vel quæ adiungunt pœnam excommunicationis, obligant ad mortale. Quia, nisi legislatores iudicassent, quòd præcipiunt vehementer expedire bono communi, nec ponerent pœnam excommunicationis, nec id præciperent in virtute Spiritus sancti. Et subditi, quandiu apertè non constat de iniustitia, aut leuitate legis tenentur stare iudicio suorum maiorũ:

3. Regula.

Tertia regula: Quando fideles communi consensu existimant legem aliquam obligare ad mortale, etiã

A si forma præcepti non sit valde seuera, nec imponatur pœna grauis, obligat ad peccatum mortale, vt lex de ieiunio, & de abstinendo ab esu carnium feria 6. Quamuis Caietanus infra quæst. 147. non attendens ad hunc communem consensum iudicauerit has leges de ieiunio, & delectu ciborum non obligare ad mortale. Cæterum hæc sententia est falsissima. De legibus ciuilibus ferè eodem modo est iudicandum. Nam ex necessitate reipublicæ, ex materię grauitate, & ex pœna imposita cognoscendum est, an obligent ad mortale, nec ne. Ex quo sequitur primò, quòd si tempore, quo respublica famæ laborat, vel bellum imminet, feratur lex ne triticum, vel arma extra rempublicam deferantur, talis obligabit ad mortale: quia

B in his casibus res præceptæ maximè conducũt ad bonum commune. Sequitur secundo quod leges ciuiles, quæ aliquid statuunt circa materiam iustitiæ, quales sunt illæ, quæ taxant pretia rerum, maiori ex parte obligant ad mortale: quia hæc virtus est, qua maximè respublica conseruatur. Sequitur tertiò: leges ciuiles, quæ minantur pœnam capitis, aut exilij perpetui, semper obligare ad mortale. Seueritas enim ipsa pœna efficaciter suadet rem, quæ præcipitur esse valde conducentem ad bonum commune, reliquæ autem leges, quæ versantur circa materiam temperantiæ, quales sunt illæ, quæ præcipiunt quibus vestibus, vel cibis sit vtendum, vel circa materiam aliarũ virtutum, maiori ex parte non obligant ad mortale;

C nisi fortè earum transgressio fiat ex cõtemptu. Tunc enim eas transgredi esset mortale, cum contemnere superiorem & eius mandatum res sit grauissima, & peccatum mortale.

Restat nunc, vt respondeamus ad argumenta in principio facta. Ad primum respondetur, distinguẽdo maiorem. Dupliciter enim dici potest, quòd aliquis ad culpam obliget. Vno modo, vt agens principale. Et hac ratione nullus potest ad culpam obligare, nisi solus Deus. Alio modo tanquam causa secundaria quæ innititur vi & efficacia primæ causæ. Et hoc modo homines suis legibus possunt obligare ad culpam, quatenus subsunt potestati diuinæ, vt diximus in tertia conclusione. Nec ex hoc aliquod sequi

Ad 1. argu. sa (?) ctum pro parte negatiua.

D tur inconueniens. Ad secundum respondetur concessa maiori, negando minorem. Nam præcepta parentum, & dominorum etiam obligant in foro conscientiæ, sicut & leges superiorum. Quod, vt explicemus, aduertendum est, quòd cum obligatio in foro conscientiæ in legibus, vel in præceptis inuenta, ortum habeat ex subiectione, quam quis habet ad superiorem, fit, vt ad cognoscendum, vtrùm lex aliqua, vel præceptum obliget in conscientia, necne, necessarium sit attendere ad subiectionem, quam quis habet ad superiorem. Et cùm non omnes in omnibus, nec in eisdem æqualiter subijciantur, fit consequenter, vt leges, vel præcepta ab aliquo superiori posita non æqualiter, nec eodem modo omnes obligẽt, sed

Ad 2. argu.

E magis, aut minus pro maiori, aut minori subiectione habita ad superiorem in re, quæ præcipitur. Ex quo infertur, quòd cum filij iure naturæ subdantur parentibus in dispensatione suarum facultatum, & in moderatione propriæ vitæ respectu virtutum, si filius sine licentia patris dispensat bona paterna, etiã si sit vnicus hæres, peccat mortaliter. Et similiter si pater præcipiat filio, vt abstineat ab aliquo consortio, tenetur id facere sub reatu peccati mortalis. Item, quia vxor subditur quantum ad dispositionem rei domesticæ, & quantum ad ea, quæ circunstant actum coniugij, sub reatu peccati mortalis tenetur parere marito præcipienti, ne quid etiam sub prætextu eleemosynę alteri tribuat. Quod intelligitur, dummodo vir non sit nimis durus. Tunc enim aliquid facul-

tatis

tatis tribuendum erit vxori, vt patet exemplo Abigail. 1. Reg. cap. 25. Propter eandem causam tenetur etiã vxor parere viro in ijs, quæ pertinent ad ornatum. Et aliquando si vir præcipiat vxori, vt se domi contineat tenetur illi parere sub reatu culpæ mortalis. Itẽ, quia serui subijciuntur dominis præcipuè in ijs, quæ sunt necessaria ad procurationem rei domesticæ; idcircò si dominus præcipiat seruo, ut emat triticum, vel vendat certo tempore, tenetur parere sub reatu peccati mortalis.

Ad 3. argu. Ad tertium argumentum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam ligare, aut soluere, vt sunt actus clauium pertinentes ad Ecclesiam importát remissionem, aut detentionem culpæ iudiciaria potestate. Quod facere nequeunt leges ciuiles, quamuis obligent in foro B conscientiæ, & inducant obligationem ad culpam mortalem. Inducere enim obligationem ad culpam, non est ligare, sed potius constituere aliquid in genere virtutis: ità, ut eius contrarium sit peccatum. Ad confirmationem respondetur, quòd quamuis potestas ciuilis non sit spiritualis, potest tamen obligare in foro conscientiæ in quantum subest potestati diuinæ, & ab ea mota operatur.

Ad 4. argu. Difficultas. In quarto argumento tangitur difficultas, vtrùm leges humanæ obligent ad sui obseruantiã cum periculo mortis? De qua re sunt variæ Doctorum sententiæ. Prima est quorundam asserentium, quòd lex humana nunquam potest obligare ad sui obseruantiam cum periculo mortis. Et ratio eorum est: Nam vnusquisque iure naturali tenetur propriam vitã conseruare: & ius positiuum non potest iuri naturali derogare. Altera sententia est in alio extremo, quę asserit, quamcunque legem humanam obligantem ad culpam mortalem siue venialem; ex consequenti et obligare ad sui obseruantiam cum periculo mortis.

Nota 1. Hanc tenet Caietanus 1. 2. q. 96. art. 4. Sed, ut hæc res breuiter absoluatur aduertendum est primò, quòd in præsenti non quærimus, an pro uitanda morte sit admittenda culpa aliqua, vel mortalis, vel venialis. Nã certum est apud omnes, nullam esse admittendã pro quocunque periculo vitando. Sed quod quærimus est, vtrum superueniente periculo mortis, ità cesset legum humanarum obligatio, ut sine aliqua culpa D eas transgredi possimus.

Nota 2. Secundo est aduertendum, quòd periculum mortis dupliciter potest coniungi cum obseruantia legum humanarum: Vno modo intrinsecè. Et est quando ex ipsis legibus, ità oritur periculum mortis, vt potuerit esse præuisum à legislatore. Vt quando dux hostibus ingruentibus imponit militibus præceptum, quòd irruant. Alio modo accidentariè, & ab extrinseco. Vt quando quis mortem minatur alicui, nisi transgrediatur legem humanam. Quod adhuc potest fieri dupliciter, vno modo in contemptum legum; alio modo solum in odium personæ.

Nota 3. Tertiò aduertendum, certum esse, quòd leges humanæ possunt obligare ad sui obseruantiam, Et cum periculo vitæ: Nam cum homines non solum quantum ad ea, quæ possiderit, sed etiam quãtum ad E se ipsos sint partes reipublicæ, fit, vt respublica possit eorum uitam periculo exponere pro conseruando, & tuendo bono publico: Vnumquodque enim compositum iure naturæ potest exponere periculo partẽ pro conseruatione totius. Nec est verum dicere, vt dicebat prima opinio, quòd iure naturæ tenetur quisque seruare propriam vitam in omni casu. Nam illã periculo exponere, tum pro amico, tum pro republica honestissimum est. Præter quàm, quòd idem ius naturæ, quod præcipit conseruare propriam vitam concedit etiam vnicuique composito facultatem exponendi periculo partem pro conseruatione totius, vt modo dicebam. Sed est difficultas, vtrùm hac po-

A testate, quam respublica habet obligandi ad obseruãtiam suarum legum cum periculo mortis in omnibus legibus à se latis, ità vtatur, vt nullus possit etiam ob vitandum mortis periculum illas licitè transgredi.

1. Dictum. Ad cuius explicationem dico primò, quòd quotiescunq; periculum mortis cõiungitur cũ obseruantia legis intrinsecè, tunc lex humana obligat etiam cum periculo mortis. Nam si leges humanæ possunt obligare ad sui obseruantiam cum periculo mortis, & talis lex statuitur, ad cuius obseruantiam intrinsecè sequitur periculum mortis, manifestè sequitur, quòd legislator vult cum illo obligare; alioquin nõ conderet eam legem, ad quam vult intrinsecè sequi mortis periculum. Ex hoc infertur, quòd, si tempore, B quo pestis viget, Episcopus præcipiat parochis, vt maneant in suis Ecclesijs, & sacramenta ministrent, vnusquisq; tenetur parere. Item: Si tempore, quo hæretici grassantur Episcopus præcipiat visitatoribus, vt exerceant munus suum, tenentur id facere, etiam cum periculo mortis. Et similiter si dux ingruentibus hostibus det signum militibus irruendi, tenetur id facere, etiam cum mortis periculo. Quia omnes illæ leges, atque præcepta sunt talis naturæ, vt ad eorum obseruantiam intrinsecè sequatur periculum mortis à legislatore præuisum.

2. Dictum. Dico secundò quòd si periculum mortis imminet ab extrinseco, infertur tamen in odium & in contemptum legis, & religionis, potius est subeunda mors, quam C violanda lex. Verbi gratia: Si Lutherani in odium religionis monacho mortem minarentur, nisi habitum deponeret, potiùs est subeunda mors, quam exeunda vestis; cum tamen alioqui liceat monachis habitum deponere propter vitãda minora pericula. Item: Si Lutherani alicui fidelium mortem minarẽtur, nisi vesceretur carnibus in sexta feria, idque facerent in contemptum Ecclesiæ, potiùs esset moriẽdum, quam violanda lex. Cuius rei est optimum exemplum. 2. Mach. ca. 6. & 7. Huiusque rei ratio est: Nam quotiescunque bonum publicum, & commune periclitatur, singuli de ciuitate tenẽtur illud procurare, atque tueri, etiam cum periculo mortis: sed sic est, quòd in tempore, quo tyrannus in contemptum legis, vel religionis mortem minatur alicui non faD cienti contra legẽ, bonum commune quod maximè legibus continetur, periclitatur: ergo potiùs est moriendum, quàm violanda lex.

3. Dictum. Dico tertiò, quòd in omnibus alijs casibus, leges humanæ non obligant ad sui obseruantiam cum periculo mortis. Et ratio est: Quia legislatores in ferendis legibus ità debent attendere ad bonum commune, vt tamen habeant rationem boni priuati: sed maximum bonum priuatum cuiuscunque est vita: ergo ità debent eius rationem habere, vt non quacunque ex causa illud in periculum adducant. Ex quo infertur, leges de audienda missa, de communicatione paschali, de recitandis horis, & reliquis huiusmodi non obligare ad sui obseruantiam cum periculo mortis. Ecclesia enim, quæ E pientissima mater est, non vult in his rebus, cum tanto dispendio obligationem inducere. Quin potius addiderim, quod non solum leges humanæ non obligant ad sui obseruantiam cum periculo mortis, imo nec plures ex diuinis & naturalibus, Quod ita esse constat: Nam lex naturalis est, quod subueniamus pauperi extremè indigenti hæc tamen non obligat cum periculo mortis. Item: Lex diuina erat, quòd nullus comederet panes propositionis, nisi soli sacerdotes: & tamen Dauid vt habetur. 1. Reg. 21. in extrema necessitate cõstitutus de illis comedit, nec in ea re peccauit, vt dicitur Matth. cap. 12. Item: Li. 1. Machab. cap. 4. dicitur, quòd Mathatias pugnauit in die sabbathi, existimans, se non teneri cum tanto discri-

mine

mine ad obseruantiam legis diuinæ, id prohibentis. Vnde ad exactam huius rei intelligentiam supposita illa celebri distinctione, qua dicitur aliqua esse mala, quia prohibita, & alia prohibita, quia mala, dico, quòd quæ sunt prohibita, quia mala, id est, ea quæ sunt intrinsecè mala, vt fornicari, aut mentiri, nunquam licet facere, siue sint peccata mortalia, siue venialia, etiam ad vitandum mortis periculum. Quia cum hæc sint intrinsecè mala nulla ratione possunt licitè fieri. Implicat enim quòd sit malum, & quod licitè fiat. Cæterum ea quæ sunt mala quia prohibita licèt facere ad vitandum mortis periculum, siue diuina, siue humana lege præcipiantur. Nec Deus nec Ecclesia volunt suis legibus obligare cum tanto dispendio. Ex quo infertur, quòd cum tantum ea, quę pręceptis negatiuis naturalibus prohibẽtur sint intrinsecè, mala tantum huiusmodi leges, regulariter loquendo, obligant ad sui obseruantiam cum periculo mortis: Aliæ verò minimè, ex æquitate præcipientis, nisi in casibus exceptis in 1. & 2. dicto. Et per hoc patet solutio ad quartum argumentum, cuius occasione hęc dicta sunt.

Aliud dubiũ graue.

Supposito iam, quòd leges humanæ tam ciuiles, quàm canonicæ obligant ad sui obseruantiam in foro conscientiæ, est difficultas, vtrum hoc sit commune omnibus legibus, vel potius ab hac obligatione excipiantur leges pœnales, de quibus peculiariter in isto articulo est sermo. Quæ quidem quæstio duplicem potest habere sensum.

1. Sensus quæstionis.

Primus est, utrum illæ leges, quæ aliquid vel præcipiunt, uel prohibent apposita pœna (has enim pœnales appellamus) ita obligẽt in conscientia, vt contrarium facientes peccent.

2. Sẽsus quæstionis.

Secundus sensus est, utrùm qui transgrediuntur legem pœnalem teneantur in conscientia pœnam persoluere. Et in vtroque sensu est necessariò hæc quæstio tractanda, ad intelligentiam eorum quæ D. Thom. dicit in 2. & 3. conclusionibus. Ad primum ergo sensum quæstionis deuenientes, dico, fuisse opinionem quorundam iuris prudentium, qui asseruerunt leges pœnales non obligare ad culpam, sed tantum ad pœnam.

Disputatur dubium in primo sensu.

Huius sententiæ mentionem facit Syluest. verbo, inobedientia circa finem. Et probatur aliquibus argumentis.

1. Argumẽ.

Primò sic: Plures leges sunt quæ imponunt pœnam irregularitatis contra transgressores, & tamen non obligant ad culpam: ergo leges pœnales non obligant ad culpam. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Nam iudex, qui occidit iustè malefactores, & similiter bigamus ex lege humana fiunt irregulares: hi tamen nullam culpam cõmittunt.

2. Argumẽ.

Secundò: Qui aliquid præcipit apposita pœna virtualiter dat subditis optionem, vt eligant quod maluerint, scilicet, vel facere quod præcipitur, vel subire pœnam: ergo poterit vnusquisque quoduis illorum eligere: atque ex consequenti qui eligit pœnã subire, erit liber à culpa. Et confirmatur: Votum, vel iuramentum pœnale non obligat ad culpam: ergo nec lex pœnalis. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Nam qui iurat se non lusurum, vel si luserit daturum aliquam eleemosynam, uel ieiunaturum, si postea ludat non peccat, sed tantum tenetur soluere pœnam.

1. Certum.

In hac difficultate, ut certa ab incertis separemus, dico primò certum esse, quod legislator potest efficere, ut leges uel præcepta à se imposita nullam obligationem inducant in conscientia, ut supra diximus. Poterit enim leges condere, non serio imperando, sed tanquã consulendo, & proponendo rectas quasdam regulas, quales diximus contineri in constitutionibus monachorum.

2. Certum.

Secundò etiam est certum, quòd si legislator aliquid seriò præcipiat non erit positum in eius potestate efficere, quod tale præceptum non obliget in conscientia. Quia eo ipso quod seriò aliquid præcipit, alij in conscientia tenentur ei parere. Itaque hæc certa sunt.

Põstus difficultatis.

Sed dubium est, utrùm cum legislator statuit legẽ apposita pœna, ipsa sola appositio pœnæ sit sufficiens argumentum ad cognoscendum, quod in lege illa non continetur uerum imperium, sed quod legislator id statuit tanquam consilium, relinquens subditis liberam potestatem eligendi, uel facere quod in lege præcipitur, uel pœnam subire. Nam si ità est verissimum esset, quòd leges pœnales non sunt propriè leges, nec continent verum imperium, atque ex cõsequenti nec obligant in conscientia ad culpam. Si autem ex apposita pœna id non colligitur, nulla erit causa, propter quam leges pœnales excipiamus à cõmuni ratione aliarum legum. Ad huius rei explicationem supposito, quòd pœna propriè loquendo dicit respectum ad culpam: Tum quia habuit ortum à culpa, iuxta illud Paul. ad Rom. 5. Per vnum hominẽ peccatum intrauit in mundum, & per peccatũ mors, nomine mortis intelligens omne genus pœnarum, vt omnes Doctores interpretãtur: Tum etiam, quia pœna est tãquam medicina culpæ; Id enim, quod per culpam violatum est, & labefactatum per pœnam reuocatur ad æqualitatem: sit prima conclusio.

1. Conclus.

Pœna apposita in lege, ex se & ex natura sua ostendit, quòd legislator habuit uoluntatem imperandi, & condendi legem obligatoriam. Probatur: Nam, si pœna dicit ordinem ad culpam, vt modo dicebam; manifestè sequitur, quòd cum legislator statuit pœnam eo ipso ostendit se condidisse legem obligatoriam ad culpã. Loquimur enim in præsenti de pœna, non vt de illa loquuntur Philosophi appellantes pœnam quemcunque cruciatum, quem quis patitur, vel à febre, vel ab alio quouis morbo afferente dolorẽ, sed iuridicè pro eo, quod est vltio & vindicta. Vindicare enim & vlcisci, & supplicium poscere, atque adeò pœnam infligere, non nisi pro culpa licitum est. Secundò: Si legislator simpliciter, & sine appositione pœnæ aliquid præciperet, omnes faterentur, quòd tale præceptum est verè lex obligans in conscientia, & quod legislator habuit intentionem obligandi: ergo pari ratione, & quando pœnam statuit. Patet consequentia: Nam illa appositio pœnæ potiùs est signum, quòd legislator, non vtcunque vult fieri id, quod præcipit, sed quod vehementissimè vult: siquidem pœnam sumit de transgressoribus. Vltimò: In legibus pœnalibus ponuntur inæquales pœnę: legislator autem id non faceret, nisi iudicasset in transgressione illarum legum inesse culpas inæquales, vt sic iuxta mensurã delicti esset, & plagarum modus, vt dicitur Deute. cap. 25. ergo pœna apposita in lege ex se & ex sua natura, ostendit, quod ipsa obligat ad culpam. Quod & confirmari potest exemplo illius primæ legis, quam Deus in statu innocentiæ primis nostris parentibus imposuit: in qua, quia eius præuaricatio tam longe grauissima erat, acerbissimam etiam pœnam comminatus est, dicens: In quacunque hora comederis morte morieris. Ex quo factum fuit, vt mors ac cęteræ calamitates & ærumnæ, quæ si in puris essemus naturalibus conditi, non pœnæ, sed natura nobis essent, iam nunc ob culpam Adæ expoliantis nos originali iustitia, qua ab his seruaremur incolumes, pœnæ dicuntur & sunt.

2. Conclus.

Secunda conclusio. Omnes leges etiam pœnales obligant in conscientia ad culpam, nisi contrarium explicetur à legislatore. Hęc conclusio sequitur ex priori. Nam si pœna apposita non est argumentum, quod legislator noluerit obligare ad culpam, sed potius, quòd voluerit, vt diximus, manifestè sequitur, quod leges pœnales obligant ad culpam, nisi contrarium

Ad 1. argu. rium explicetur. Et ad primum argumentum in contrarium respondetur, quòd irregularitas in iudice, aut bigamo non est pœna. Quamuis enim arceantur à sacris ordinibus suscipiendis, id non est, vt pœna afficiantur, sed tantum propter decentiam, & significationem. Vnde dico, quòd irregularitas est duplex. Vna, quæ incurritur ratione delicti; ut quando excommunicatus celebrat, vel suscipit sacros ordines. Et hęc est uera pœna. Altera, quæ imponitur propter decentiam, & significationem, ut in iudice & bigamo. Et hæc non est propriè pœna, ut omnes concedunt. Ex quo infertur, quòd quando in bulla Cruciatę datur facultas absoluendi à quacunque censura Ecclesiastica, non intelligitur de irregularitate imposita propter decentiam, aut significationem; quoniam hæc non est propriè pœna, aut censura: sed tantum de ea, quæ contrahitur ex delicto. De hac re videndus est Soto in 4. dist. 27. quæst. 3. arti. 1. *Ad 2. argu.* Ad secundum respondetur, negando, quòd in lege pœnali legislator liberum faciat subditis eligere quod voluerint, scilicet, facere quod præcipitur, uel subire pœnam. Sed tantum uult, quòd singuli legi obediant. Et, ut efficacius moueat eorum animos ad id faciendum adiungit pœnæ metum. Sicut & Dominus Exod. 21. & Leuit. 20. legibus à se latis, quas certum est obligasse in conscientia, grauissimas pœnas apposuit, ut sic saltim pœnæ metu inducerentur subditi ad faciendum, uel non faciendum id, quod in foro conscientiæ ex lege naturæ facere, uel non facere tenebantur. Qui maledixerit (inquit) patri suo, aut matri, morte moriatur. Si mœchatus fuerit quis cum uxore alterius morte moriatur, &c. Et tamen certum est, quòd tam maledicens patri, quam mœchans cum uxore alterius grauissimam incurrebant culpam, à qua expositione pœnæ non excusabantur. Ad confirmationem respondetur, quòd iuramentum, uel uotum pœnale potest fieri dupliciter. Vno modo sub disiunctione: ut si quis uoueat se non lusurum, vel si luserit ieiunaturum. Et qui hoc modo vonet, vel iurat, si posteà luserit, non erit reus voti, vel iuramenti: sed tantum tenebitur ieiunare; quia id solú est, quod iurauit. Alio modo potest fieri votum absolutè de aliqua re. Tamen posteà iurans, vt voti, vel iuramenti sit memor, imponit sibi aliquam pœnam, si iuramentum fregerit, subeundam. Et tunc votum illud, vel iuramentum pœnale obligat in conscientia. Et huius rationis sunt omnes leges pœnales, quæ absolutè aliquid, vel prohibent, vel præcipiunt.

3. Sensus quæstionis. Sequitur, vt dicamus de quæstione in secundo sensu, vtrum, scilicet, leges pœnales obligent transgressores in conscientia ad subeundas pœnas. Quæ adhuc potest dupliciter intelligi. Vno modo, vt sit sensus, vtrum transgressores legum pœnalium teneantur in conscientia pœnam subire, cum à iudice fuerint condemnati. Alio modo, vtrum ante iudicis cōdemnationem teneantur ad pœnam subeundam. Et quidem de quæstione primo modo intellecta facilis est determinatio. Nam certum est, quòd transgressores legum pœnalium post iudicis condemnationem, tenentur in conscientia pœnam subire; hoc est, tenentur non resistere iudici, aut ministris pœnam inferentibus. Et ratio est: Nam cum iudex, atque ministri iustè eas pœnas inferant, si subditi non tenerentur in conscientia illas perpeti, daretur bellum iustum ex vtraque parte, quod est impossibile, vt diximus in 1. tom. quæst. 40. Cæterum, quoniam plures pœnæ sunt, quę non solum in passione, sed etiam in actione consistunt; dubitabit aliquis hoc loco, vtrum, quemadmodum post iudicis condemnationē tenentur transgressores legum pœnalium perpeti pœnam, ita etiā teneantur eam sibi propria actione inferre. *Pœnæ sunt in multiplici differentia.* Pro cuius declaratione est aduertendum, quòd pœnæ sunt in multiplici differentia. Quædam enim sunt, quæ sine vlla prorsus actione inferuntur: sed consistunt in sola passione. Quales sunt excommunicatio, & irregularitas. Et de his non est sermo in præsenti disputatione. Aliæ pœnæ sunt, quæ constant partim ex actione, & partim ex passione, vt pœna capitis, & pœna exilij, &c. Sed actiones, quæ immiscentur huiusmodi pœnis adhuc sunt duplices. Quædam enim sunt talis naturæ, vt à nemine possint commodè exerceri, nisi ab eo, qui pœnam patitur; vt actio, quæ inuenitur in pœna exilij, & in pœna pecuniaria. Aliæ autem sunt, quæ vel à iudice, vel à ministris multò commodius possunt exerceri, quam ab eo, qui pœnam patitur. Qualis est actio, quæ inuenitur in pœna suspendij, aut capitis.

1. Dictum. Hoc constituto dico primò, quòd transgressor legis pœnalis post iudicis condemnationem tenetur in conscientia exercere eas actiones, quę sunt necessariæ ad pœnam subeundam, & ab alio, nisi ab ipso commode exerceri non possunt. Itaque debet nocēs post iudicis condemnationem progredi in locum, quo pœna est afficiendus, & similiter debet soluere pecuniam, qua mulctatus est, & ascendere scalam, si fuerit suspendendus. Probatur: Talis tenetur non resistere iudici, aut ministris pœnam inferentibus: sed qui ea, quæ ad pœnam subeundā necessaria sunt, & ab alio, nisi ab ipso commode fieri non possunt, recusaret, illis resisteret: ergo peccaret: atque ex consequenti tenetur omnia illa facere. *2. Dictum.* Dico secundò, quòd transgressor legis pęnalis post iudicis condemnationem non tenetur exercere eas actiones, quæ commodius à ministris, quam ab ipso fieri possunt, quamuis sint necessariæ ad pœnam subeundam. Itaque non tenetur nodum colo aptare, nec gladium in iugulum mittere, aut sibi manus quoquo modo inferre. Et ratio est: Nam, cùm huiusmodi actiones ab alio commodius, quam ab ipso nocente possint exerceri, & ad eas illum obligare sit inhumanū, non videtur dicendum, quod eas exercere teneatur. *Quæstio.* Et si quis quærat, vtrum, si quis iustè à iudice damnaretur ad bibendum poculum lethale, talis teneatur, & possit illud licitè bibere; non obstante sententia aliquorum, partem negatiuam tenentium, quia dicunt, illud esse sibi mortem inferre, quod est intrinsecè malum, *Responsio.* respondeo oppositum esse longè probabilius, atque verius. Et probatur primò: Bibere de se non est actio lethalis, quamuis bibere venenum lethale sit: sicut nec progredi in locum ex se est actio lethalis, quamuis progredi in locum neci destinatū lethale sit: ergo sicut nocens post iudicis condemnationem tenetur, & potest hoc secundum facere: ita etiam & primum. Secundò: Illa pœna nequit executioni mandari sine ista actione, quæ ab alio, nisi ab ipso exerceri non potest: ergo tenetur eām exercere. De hac re plura erunt dicenda infra. quæst. 69. artic. vlt.

An transgressores legum pœnalium, ante iudicis condemnatione tenentur pœnam subire. De quæstione alio modo intellecta, scilicet, vtrum transgressores legum pœnalium ante iudicis cōdemnationem teneantur in conscientia pœnam subire, maior est difficultas. Sed quoniam illam latè disputauimus. in 1. tom. quæst. 11. articu. 4. idcircò ab ea in præsenti supersedebimus. Et solum dicemus illa, quæ ad intelligentiam D. Thomæ fuerint necessaria, supposito prius, quòd non loquimur de illis legibus, quæ decernunt pœnas non latas, sed ferendas. Nam de his nulla est dubitatio, quòd earum transgressores non tenentur pœnam subire ante iudicis condemnationem: sed de illis, quæ ipso iure inferunt pœnas, quales sunt illæ in quibus istæ particulæ ponuntur, ipso facto,

facto, ipso iure, vel quid simile. Nam cum leges pœnales sint odiosissimæ, & sic iuxta regulam iuris in meliorem partem interpretandæ, quotiescunque prælatus præcipit aliquid sub aliqua pœna siue excommunicationis, siue priuationis, siue pecuniæ soluendæ, semper est intelligendus loqui de pœna seu excommunicatione per iudicem ferenda, nisi in ipsa lege, aut præcepto dicatur, transgressores illius ipso iure, aut ipso facto, aut nulla iudicis expectata sententia, pœnas incurrere. Itaque est dubitatio, vtrum transgressores illarum legum, quæ inferunt pœnas ipso iure incurrendas teneantur eas in conscientia subire ante iudicis condemnationem. De qua re est

Celebris opinio Cast.

celebris opinio Castri in lib. de iusta hæreticorum punitione. cap. 6. & de lege pœnali. lib. 2. cap. 8. & 9. Qui vniuersaliter dicit de omnibus legibus pœnalibus pœnam ipso iure inferentibus, quod obligant transgressores in conscientia ad soluendam pœnam nulla iudicis sententia expectata. Ex quo infert, quod hæreticus statim ac incidit in crimen hæresis tenetur in conscientia tradere fisco bona sua, quorum dominio ipso iure priuatur per cap. secundum leges. de hæreticis, lib. 6. Eandem sententiam tenent quam plurimi ex Canonistis: quos refert Cordoua. lib. 1. quæstione. 36.

Sententia D. Thom.

Contrariam sententiam tenent D. Thom. atque Caietanus in isto articulo. Sed pro breui resolutione huius difficultatis, supposito quòd ex pœnis, quæ legibus ipso iure imponuntur, quædam sunt, quæ in mera priuatione consistunt, vt excommunicatio & irregularitas, aliæ autem sunt, quæ requirunt aliquam actionem passioni adiunctam, siue actio sit ex illis, quæ commodius fiunt à nocente, siue ex illis, quæ fiunt commodius à iudice, vel à ministris, dico,

1. Dictum.

primò, quod transgressores legum pœnalium ante iudicis condemnationem incurrunt eas pœnas, quæ in sola priuatione consistunt. Itaque si iudex Ecclesiasticus præcipit aliquid sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, vel ipso facto incurrendæ, quicunque illam transgreditur ante iudicis condemnationem erit excommunicatus. Et idem est de irregularitate, suspensione, & priuatione vocis, tam actiuæ, quam passiuæ. Et ratio huius est, vt dicit Caietanus in isto articulo, Quia cum huiusmodi pœnæ in mera priuatione consistant, ità, vt ad eas inferendas nulla actio requiratur ex parte delinquentis, potest Ecclesia eas inferre cum sola notitia criminis, quam habet transgressor.

2. Dictum.

Dico secundò, quòd transgressores legum pœnalium non tenentur in conscientia ante iudicis condemnationem subire eas pœnas, quæ in actione & passione consistunt. Probatur: Leges, qui mortuæ sunt, egent iudice atque ministro qui eas executioni mandet, seuerè animaduertens, quoscunque transgressores quantum ipsæ leges patiuntur: sed nullus potest in causa propria esse seuerus, ac rectus iudex: ergo nullus ad legem pœnalem in se exequendam est rectus minister: atque ex consequenti nullus obligabitur ad subeundam pœnam ante iudicis condemnationem. Et confirmatur: Nam est ab omni humanitate alienum, quod qui in occulto crimen commisit seipsum condemnet ad iacturam bonorum, vel ad pœnam exilij, aut mortis, & quod seipsum perdat futurus iudex, reus, accusator, & testis in causa propria. Ex quo fit, vt leges pœnales quantum ad diuersas partes, quas continent ad aduersos etiam sint intelligendæ, quod loquantur. Nam in eo, quòd præcipiunt, nequis faciat hoc, aut illud subditos alloquuntur. In eo autem, quòd pœnam confiscationis bonorum, aut exilij apponunt ad iudices tantum, per quos similes pœnæ veniunt executioni mandandæ, dirigunt sermonem. Ex eo enim Aristot. 5. Ethic. iudicem ad actum appellat quia ipsius munus est lege agere contra reos.

Dubium.

Sed est difficultas vtrum reus qui negat veritatem in iudicio, quam fateri tenebatur, propter quod liberatur à pœna, teneatur in conscientia illam persoluere, ac si esset de ea condemnatus. Dixi notanter, si tenebatur fateri veritatem. Nam si non tenebatur, certum est, nullam esse obligationem. Et pro parte affirmatiua sunt quam maxima argumenta.

1. Argum.

Primò, ille homo per iniustitiam impedit executionem pœnæ, ad quam fiscus habet ius: ergo tenetur illam restituere. Probo consequentiam: Nam qui per iniustitiam impedit ius, aut lucrum alterius, manifestè obligatur ad restitutionem.

2. Argum.

Secundò sic argumentor: Ille per iniustitiam negat veritatem, ex quo sequitur, quòd non soluat pœnas: ergo per iniustitiam non soluit illas; atque ex consequenti tenetur ad restitutionem.

3. Argum.

Tertiò: Si iudex non damnaret istum malefactorem ad pœnam lege statutam; si tabellio conficeret sententiam falsam; si testes dicerent falsum testimonium, si aduocatus patrocinaretur vt à pœna liberaretur; vniuersi tenerentur ad restitutionem: ergò à fortiori obligatur ipse reus, qui per iniustitiam impedit pœnæ executionem.

4. Argum.

Quartò: Si ille non teneretur ad solutionem pœnæ, sequeretur dari bellum iustum ex vtraque parte, quod nulla ratione est dicendum. Nam reus poterit tueri bona sua secundum istam opinionem; & ex alia parte, si fiscus cognosceret istum negasse veritatem, cōtra iustitiam posset eius bona occupare; quod esset bellum iustum.

Vlt. Argu.

Vltimò: Qui occultat, aut negat veritatem in solutione tributorum, continuò obligatur restituere: ergo simili ratione obligabitur ad restitutionem qui negauerit veritatem in executione pœnæ. In contrarium tamen est consuetudo qua constat neminem soluere illas pœnas, licet multi in iudicio veritatem negent.

Reus in iudicio veritatem negās multis est iniurius.

Pro explicatione huius difficultatis aduertendum est, quod reus iniustè in iudicio ueritatem negans multis est iniurius: iudici, cui obedientiam negat debitā; accusatori, quem infamat; socijs criminis, qui maiorem forté coguntur pœnam subire, quam si dixisset ueritatem. Et tandem est iniurius fisco, cui pœna est applicāda. Et quidem certum est, quod iudici tenetur de damno dato, si propter hoc perdidit bonum nomen, aut priuatus fuit officio, uel aliquid aliud incommodum subiit. Et idem iudicium est de accusatore, si propter hoc aliquas fecit expensas, aut fuit infamatus, uel quod pœnam talionis subiret, fuit compulsus. Atque adeo idem iudicium erit, si ex negatione ueritatis fuisset condemnatus innocens, aut socij maiorem pœnam subissent. Omnium enim istorum est una & eadem ratio, scilicet, quod est causa iniusta omnium istorum detrimentorum, & sic tenentur ad omnium illorū restitutionem.

Negās iniustè veritatē nō tenetur pœnas soluere.

Cæterum de pœnis mihi uidetur dicendum, quod negans iniustè ueritatem non tenetur illas soluere ante iudicis condemnationem; & quod satis est ad rigorem legis, quod pœnas soluat, quando a iudice ad id fuerit compulsus. Probatur: Nemo tenetur soluere pœnas, nisi condemnatus, ut diximus in superioribus: sed in nostro proposito reus non est condēnatus: ergo non tenetur illas soluere. Secundò: Potissima ratio, qua demonstratur, neminem esse obligatum ad soluendum pœnam ante iudicis condemnationem est, quoniam aduersatur iuri naturali, quod idem homo sit agens, & accusator, & proditor sui ipsius: sed hæc ratio non minus habet locum in eo, qui iniustè ueritatem in iudicio negauit, si compellitur ad soluendas pœnas, siquidem futurus erit accusator & proditor sui ipsius: ergo non est dicendum, quod teneatur illas soluere. Vltimò: Ex opposita sententia sequuntur quam maxima inconuenientia. Nam primò sequitur,

quitur, quòd qui cōtra veritatem negant in iudicio se lusisse, tenentur soluere pœnas pronuntiatas contra ludentes. Secūdo sequitur, quòd clericus negans in iudicio crimen, propter quod sacerdotio erat priuandus, tenetur continuo beneficium resignare, ante iudicis cōdemnationem. Sequitur tertio, quòd si reus, qui negauit veritatem esset damnandus pœna perpetui exilij, aut carceris, teneretur in conscientia ire in exilium, aut se perpetuo carceri mancipare antequam à iudice cogeretur. Hæc autem nullo modo sunt dicenda: ergo. Nec illud argumentum est validum: Iste per iniustitiam negat veritatem, ex quo sequitur, quòd non soluat pœnas: ergo per iniustitiā detinet pœnas: Sicut non valet: Malefactor per iniustitiam infert violentiam custodi carceris, ex quo sequitur quod non soluit pœnas: ergo per iniustitiā non soluit pœnas. Nam, licèt iste non habeat ius ad inferendam violentiam custodi carceris; iure tamé naturali est sibi concessa fuga: qua subsequuta, iure & potest non soluere pœnas. Et eodé modo dico in nostro proposito, quòd licèt reus non habeat ius ad negandam veritatem iniustè; iure tamen naturæ est sibi concessum, vt non soluat pœnas ante iudicis condemnationem, ne simul sit actor, & reus in propria causa.

Ad 1. & 2. Argumen.

Et per hoc patet solutio ad primum & secundum argumentum. Sed est aduertendum quod postquam reus est iam condemnatus ad iacturam bonorum suorum, vt condemnatur hæretici, in conscientia tenētur nullam illorum partem occultare. Alioqui erunt habendi fures, qui rem alienam accipiunt inuito domino rationabiliter. Post factam enim condemnationem iam illa bona sunt fisci, à quo sine domini voluntate iustè auferri non possunt.

Ad 3. argu.

Ad tertium argumentum respōdetur, concesso antecedenti negando consequentiam. Iudex enim ex officio tenetur dicere ius, & tribuere, atque applicare pœnas fisco. Q·nd, nisi fecerit tenetur ad restitutionem non in pœnā delicti, sed, quia damnum intulit fisco, nec suum officium fecit. Et idem iudicium est de tabellione, aduocato, & testibus. Cæterùm reus, quamuis peccet negando veritatem, vtitur tamen iure suo, non soluendo pœnam quousque cōdemnetur. Nullus enim obligatur, esse minister iustitiæ, & sibi pœnam inferre. Ex quo infero, posse aliquando contingere, quòd causa principalis non teneatur ad restitutionem: & tamen causæ minus principales, & adiuuantes teneantur, vt patet in nostro casu.

Ad 4. argu.

Ad quartum dico, quòd reus ante iudicis condemnationem habet bellum iustum ex parte sua. Potest enim detinere & tueri bona propria: & si fiscus ea vsurparet ante iudicis condemnationem, peccaret mortaliter, teneretur que ad restitutionem.

Ad vltim.

Ad quintum similiter respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam soluere tributum non est pœna, sed debitum, vt infra dicemus.

Corollariū pro transgressoribus legis de frumento non vendēdo vltra taxatū pretium.

Ex dictis infertur, quòd siquis transgrediatur legem de frumento, qua nequis vltra taxatum pretiū sub certa & determinata pœna triticum vendat, sancitur, non tenetur illam subitè ante iudicis condemnationem, quāuis teneatur statim restituere id, quod vltra taxatum pretium accepit. Hoc enim non ad pœnam, sed ad materiam iustitiæ pertinet. Et oportet quàm maximè Theologum esse attentum ad discernendum id, quod in lege pertinet ad materiam iustitiæ, & id, quod ad pœnam spectat. Illud enim statim ante iudicis condemnationem est reddendū; & hoc non, nisi post factam condemnationem. Itaque, si sit lex, quæ præcipiat, vt tritici modius quatuordecim argenteis vendatur, & qui contrarium fecerit soluat quinquaginta, qui vendit carius tenetur A continuò restituere excessum iusti pretij: ob id, scilicet, quia accipit plusquam ex iustitia debet habere. Cæterum ad pœnam non tenetur, nisi condemnatione præcedente. Et idem iudicium est de tabellionibus, qui statim restituere tenentur, quidquid vltra taxatum pretium acceperint vtporè, quod pertinet ad materiam iustitiæ, non tamen pœnam pro simili transgressione impositam, sicut nec ille, qui traijcit pecunias aut merces ab vno regno in alterum, non obstante quod lex hoc sub grauissimis pœnis prohibeat.

Dubium de deferentibus merces prohibitas.

Sed de traiectoribus horum bonorum possumus B meritò dubitare, vtrùm dato, quòd non teneantur pœnam soluere ante iudicis condemnationem, an saltim peccent mortaliter tales prohibitos, merces deferentes. Bartholomæus de Medina Salmanticensis. 1.2. quæst. 106. articu. 4. absolutè tenet partem affirmatiuam.

Sententia Autoris.

Sed ego ad propositam difficultatem sub distinctione respondeo: Nam vel illæ leges factę sunt ad bonum commune regni, ne, scilicet, regnum rebus sibi necessarijs careat, aut in proprium commodum eius, qui præest. Qualis videtur esse illa quę prohibet, ne sal extrinsecus afferatur, aut illæ, quibus in regnorum confinibus, quæ eidem principi subijciuntur, mercium extractores; commercia prohiC bentur, nō tam in ipsorum regnorum commodum, quàm in proprium quæstum. Et quidem, si leges sint prioris ordinis, certum est, quòd obligant in conscientia magis, vel minus pro ratione boni communis, quod ex ipsis resultat, ut in superioribus diximus. Ex quo fit, quòd si tempore, quo respublica fame laborat, vel bellum imminet contra præceptum legis triticum, vel arma extra rempublicam deferantur, deferens peccabit mortaliter, quia in his casibus res præceptæ maximè conducent ad bonum commune. Cæterum, si leges sint secundi ordinis ordinatæ, scilicet, in proprium quæstum, & in proprium commodum, tantum abest, vt obligent ad mortale, D quòd illarum transgressores nullam culpam committunt. Lex enim, quæ ad bonum commune non ordinatur, non est lex, vt optimè docet D. Thom. 1.2. quæst. 90. artic. 2. & sic nec obligationem inducit. Huius sententiæ videtur esse Magister Soto lib. 4. de iustitia & iure. quæst. 6. artic. 4. quāuis ipse in publicas leges oblatrare nolle dicat.

Sententia Iurisprudētum.

Fuerunt nonnulli ex iuris prudentibus, inter quos præcipuus est Dec. consi. 252. & 269. qui dixerunt Reges & Imperatores de plenitudine suæ potestatis posse à suis subditis rerum dominium auferre, & ex consequenti condere leges, quibus singulorum bona ad proprios vsus conuertantur.

Fundamentum.

Quorum pręcipuum fundamentum desuE mitur ex illo. 1. Reg. capi. 8. vbi populo Iudæorum regem petenti dixit Samuel: Hoc erit ius Regis: Filios vestros tollet, & ponet in curribus suis; agros quoque vestros, & vineas, & oliueta optima tollet, & dabit seruis suis; sed & segetes vestras, & vinearum reditus addecimabit; seruos etiam vestros, & ancillas, & iuuenes optimos, & asinos auferet; vosque eritis ei serui, &c. Ex quo loco videtur colligi Deum tribuisse Regi facultatem conuertendi in propria commoda omnia subditorum bona agros & filios, &c. Et tandem redigendi illos in seruitutem. Et confirmatur ex illo Luc. 22. Reges gentium dominantur eorum, inter vos autem non sic. Ex quo loco sic colligo argumentum: Christus ibi constituit discrimen inter secularem potestatem, & Ecclesiasticam; & dicit ad regiam potestatem pertinere, bona subditorū in proprios vsus conuertere, quod Ecclesiasticæ potestati non licet: ergo Reges seculares id possunt efficere. Item: Bona & corpora eorum, qui in bello victi sunt, iure gentium sunt victoris; ita quòd victor potest illa in quemcunque vsum conuertere: sed

Reges

Reges bello sibi subiecerũt prouincias: ergo ita sunt domini bonorum, & corporum subditorum, vt possint illa in proprios vsus conuertere.

Reges non sunt domini bonorũ subditorũ.

His tamen non obstantibus, dico, quòd asserere Reges ita esse dominos bonorum subditorum, vt possint sibi ea assumere, quando libuerit, est falsum, & temerarium, & scandalosum, excogitatumque ad alendam tyrannidem. Nolumus negare, quòd priuatorum bona sint reipublicæ, cùm id postulat publica necessitas. Nam certum est, quòd quemadmodum pars ordinatur ad totum, & natura exponit periculo partem pro conseruatione totius, ita etiam priuati ordinantur ad rempublicam, & debent pro salute publica sua bona conferre; quòd nisi fecerint poterit princeps eos ad id compellere. Sed quod negamus est singulorum bona ita esse regis, vt possit illa assumere, & conuertere in vsus sibi vtiles quando voluerit. Probatur primò, ex illo Deut. cap. 17. vbi positis pluribus ad formam viuendi pertinentibus, quã Reges obseruare debent, tandem in fine capitis dicitur. Nec eleuetur cor eius in superbia super fratres suos, nec declinet in partem dexteram, aut sinistrã. In quo testimonio primo est aduertendũ, quod subditi appellantur fratres Regis, & non serui, ut hac ratione significetur ad Regem pertinere subditorum commoda, ut fratrũ procurare, non autem illorum bona, uelut seruorum in propriam utilitatem conuertere. Deinde etiam cum dicitur, quod Rex non debet declinare ad dexteram, aut sinistram phrasi Hebraica præcipitur, ut teneat æquitatis certũ iter, nec alicui suorum ciuium noceat, ut communiter exponunt Doctores: ergo Reges non ità sunt domini subditorum, ut possint illorum bona in proprios usus conuertere. Item Ezech. cap. 46. præcipit Deus principibus, ut non accipiant de hæreditate populi per uiolentiam, nec de possessione eorum, sed de possessione sua hæreditatem dent filijs suis. Inuehiturq; in pastores, & principes eò quòd subditorum bonis pro sua libidine uterentur dicens cap. 34. Væ pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos. Nonne greges à pastoribus pascuntur? Lac comedebatis & lanis operiebamini, &c. Plurąque alia subdit, quibus apertè docet officium principis esse subditorum bona procurare, atque tueri, non autem illorum bona in proprios usus conuertere. Itẽ 3. Reg. c. 21. Elia ex persona Domini minatur mortem Achaz & Iezabel, eo quòd Naboth agrum paternum eis dare recusantem interfecerunt, & bona eius inuaserunt: Sed si Reges essent Domini bonorum subditorum Naboth iniustè agrum denegasset; & ex consequenti iustè esset à Regibus interfectus: Cuius tamen contrarium constat ex ipso textu; ergo Reges nullum talem dominium habent. Item ratione idem probatur: Hac una re potissimum distinguitur à tyrannide regia potestas, quòd hæc habet pro fine commodum subditorum; illa uerò propriam utilitatem: sed si Reges haberent potestatem, quam Decius concedit, finis illius esset propria utilitas, & non subditorum fœlicitas: ergo non esset regia potestas, sed tyrannis illa, quam reges exercent. Item natura, atque ratio magis intendunt bonum commune, quam priuatum: ergo ea tãtum ratione approbatur à natura regia potestas, & unius dominatio in quantum ordinatur ad bonum commune; atque ex consequenti ratio docet regiam utilitatem referendam esse ad bonum commune, & non è contra. Præterea: Si reges uerè sunt Reges, omnem suam potestatẽ habent à republica, cum non natura, sed populi consensu tacito, uel expresso factum sit, ut unus omnibus præsit: sed ratio naturalis dictat, quòd nullus populus & nulla respublica dederit Regibus plenam potestatem, atque dominium in

Quod rex non sit dominus bonorum subditorũ probatur multipliciter.

A bona subditorum: ergo Reges illam non habent. Cõsequentia cum maiori est nota, & minor probatur. Nam quæcunq; respublica sui commodi gratia Regem constituit, ut, scilicet, Rex singulos ciues ab iniuria tueretur, efficeretq; beatos, atq; fœlices, non autem propter principis utilitatem, nec ut eos bonis priuaret. Et confirmatur hoc præcipuè de Regibus Hispaniæ. Nam, ut ex historia constat, eo tempore, quo Mauri totam fere Hispaniam occuparunt, extincta Gothorum nobilitate, pauci ex ijs, qui remanserunt, detulerunt principatum Pelagio, non ut omnium esset dominus, sed, ut communi consilio, atq; uiribus Mauros debellaret, & amissam patriam recuperaret: ergo Reges non habent maiorem potestatẽ B in subditos. Tandem hoc ipsum probatur ex. l. ult. C. si contra ius, uel utilitatem publicam. Vbi Iustinianus præcipit iudicibus, ne legem aliquam à se latam, uel pragmaticam in disceptatione cuiuslibet litigij patiantur proferri, si aduersam utilitati publicæ esse constiterit: ergo intelligebat Imperator, quod sibi ob nullam causam licet uiolare iura publica, atque ex consequenti spoliare ciues bonis suis, cum nulla re magis uioletur ius commune. Idem etiam intelligebat Iulianus Imperator. Et sic in quadam sua Epistola dicit, suum munus esse non complurima ex subditis colligere, sed complurimum eis prodesse. Tandem hoc ipsius probatur ex iuramento, quod soliti erant præstare Reges Hispaniæ antequam principa-C tum acciperent, ut constat ex Concil. Toletano. 8. ca. 10. ubi dicitur, quòd nulli Regum liceat principatum subire, nisi prius iurent, quod erunt actibus indices, & uita modesti, in prouisionibus rerũ parci, & quod nulla ui ac factione scripturarum, uel diffinitionum contractus à subditis, uel exigant, uel exigẽdos intendant; & quod erunt in conquisitis rebus non perspectantes proprij iura commodi, sed consulentes patriæ atque genti. Ex quibus omnibus manifestè conuincitur, quam falsè, periculosè & scandalosè fuerit locutus Decius cum dixit, posse Reges, & Imperatores de plenitudine suæ potestatis à suis subditis rerum dominium auferre, & condere leges propriam tantum utilitatem respicientes.

D Et ad fundamentum ipsius desumptum ex lib. 1. Reg. Respondetur, quòd in illo loco non ponuntur ea, quæ Rex iure potest facere, sed quæ per iniuriam interdum efficit, abusus sua potestate. Quæ omnia ità latè commemorauit Samuel, ut deterreret populum Hebræum contra suum morem antiquum Regem petentem; hacq; ratione desistere faceret ab incepto consilio, uisis & cognitis malis, quæ euenire poterant ex eo, quòd postulabant. Ità exponit hunc locum D. Hieronymus super. 8. capit. Oseæ in illa uerba; Ipsi regnauerunt & non ex me. Quem communiter sequuntur omnes sancti Patres, atque Theologi, & Clemens lib. 1. recognitionum, & D. Cyprianus lib. 8. Epistolarum Epistola. 9. Ad aliud ex Luca respõ-E detur, quòd ex illo loco potiùs damnatur ratio dominandi gentilium, quam approbatur. Nam Christus propterea vult uicarios suos longissimè recedere ab illa imperandi forma, quia iniqua est, & iniusta, & per tyrannidem introducta: cùm munus cuiuscunque principis tam secularis, quàm ecclesiastici sit subditorum bona procurare, ut dictum est. Ad ultimum respondetur, concedendo, quòd Reges in eos, quos iusto bello uicerunt, & in eorum bona habent potestatem, uel plenam, si omnino eos superarunt, uel limitatam, iuxta positas conditiones, si eos acceperunt in deditionem. Nego tamẽ, quòd omnes Reges bello sibi subiecerunt prouincias; quin potiùs maiori ex parte facti sunt per electionem, & multitudinis beneplacitum. Præterquàm quòd etiam si

Ad fundamentũ Decij ex. 1. Reg.

D. Hieron.

D. Cyprian.

Reges

Reges bello sibi subiecissent prouincias, non tamen ex hoc sequitur, quòd ipsi soli habent rerum dominium, cùm etiam milites, & subditi illi, quorum opibus, & uiribus bellum gestum est, atque adeò ipsa respublica cuius nomine gestum est, in partem eius dominij uenire debeant. Et sic constat quòd nun omnium bonorum dominium habet Rex, sed tantum eorum, quæ sibi iure competunt. Hæc dixerim contra Decium, qui suo pessimo consilio totum reipublicę statum conatus est euertere contra communem Doctorum sententiam, & contra scripturæ, atque rationis autoritatem. Ex quo infero, nullam legem posse principes condere in propriam utilitatem, quę uim habeat obligandi in conscientia, quòd fuit à nobis in principio huius disputationis propositum, atque probatum.

Dubiũ graue de vectigalibus. Sententia Enrici.

De tributis, atque uectigalibus est non leuis difficultas, an teneantur subditi illa soluere ante iudicis cõdemnationem, uel antequã ab exactoribus, quod illa soluant fuerint requisiti. Enricus de Gandauo quodlib. 3. quæst. 22. & Angelus de Clauasio in summa. verbo. pedagium. quæstio 1. partem tenent negatiuam. Et ratio illorum est; Nam existimant eas leges, quæ præcipiunt solnere tributa, aut vectigalia, esse pœnales, & nullus tenetur pœnam soluere ante iudicis condemnationem.

Sententia communis.

Alia tamen est communis sententia Theologorum, & Iuriscõsultorum in cap. innouamus. extra de censibus. Qui dicunt teneri ciues, & subditos omnes iusta tributa & vectigalia soluere, etiam ante iudicis condemnationem: quod nisi fecerint, ad restitutionem erunt obligati. Hæc est sententia D. Thom. in Opusc. 20. de regimine principum lib. 1. cap. 12. & in eodem Opusculo lib. 3. cap. 5. & 11. & ad Rom. 13. lec. 1. Sed, vt hæc res perfectè intelligatur plura à nobis erunt dicenda, supponendo prius, tanquam certum, quod respublica, atque princeps eius authoritatem habens, potest imponere & exigere tributum à subditis, iustis & rationabilibus de causis.

Respublica atque Rex possunt exigere tributa.

Cùm enim nullus militet suis stipendijs, vt dicit Paul. 1. ad Corinth. 9. & Rex militet pro populo tanquam custos pacis illius, manifestè sequitur, quòd poterit à republica, quam defendit iustum tributum petere. Et propter hoc dicebat Paul. ad Rom. 13. Reddite omnibus debita, cui tributum, tributum, & cui vectigal, vectigal. Et appellat tributum, debitum, vt hac ratione omnes intelligant, principem habere ius iustitiæ ad illud petendum. Et paulò inferius. Ideò tributa præstatis; ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum seruientes, &c. Quasi diceret; Quia Reges seruiunt Deo & populo, ideò tributa præstatis, hoc est, præstare debetis. Pro hoc etiam facit illud. 1. ad Corinth. 9. Quis pascit gregem, & de lacte eius non edit, & Matth. 22. dixit Christus: Reddite ergo, quæ sunt Cæsaris Cæsari, &c. & loquebatur de pecunia tributi. Matth. etiam cap. 17. cum exactores tributi peterẽt à Petro didragma, quæsiuit Christus, Reges terræ à quibus accipiunt tributum, vel censum à filijs suis, an ab alienis? & respondit Petrus; Ab alienis, Liberi ergo sunt filij, dixit Christus: nec condemnauit principes tributa exigentes: possunt ergo illud iustis ac rationabilibus de causis petere, & contrarium dicere est aperta hæresis.

Subditi nõ debẽt negare tributum iustum regi petenti.

Ex quo similiter cõuincitur: quòd principe petente tributum cum causa rationabili, subditi nec possunt, nec debent illud negare, aut resistere; alioqui daretur bellum iustum ex vtraq; parte, quod est impossibile. Præterquam, quod etiam testimonia, quæ dicunt principes posse tributa imponere, potius præcipiunt subditis vt illa soluant, vt patet ex ijs, quæ adduximus. Itaque hoc certum est.

Punctus difficultatis.

Sed cùm sint varia genera tributorum diuersis ex **A** causis imposita, dubium est, vtrum omnia illa sint iusta, atque soluenda in foro conscientiæ ante iudicis condemnationem, vel antequam ab exactoribus petantur.

Tria requiruntur vt tributa sint iusta.

Ad cuius rei explicationem est aduertẽdum primò quod ad hoc, vt gabellæ, vel tributa iusta sint tria ad minus requiruntur, scilicet, authoritas, causa & forma. Authoritatem illa imponendi habent Imperator, Papa, Concilium, Rex, & antiquissima consuetudo, de cuius initio nulla est memoria, vt declarat, Inno. Papa in cap. super quibusdam. de verbo. signific. Vbi habetur: Duximus declarandum illa esse pedagia, guidagia, salinaria, interdicta, quæ non apparent Imperatorum, vel Regum, vel Lateranensis consilij largitione concessa, vel ex antiqua consuetudine à tempore, cuius non extat memoria, introducta. Idem habetur in cap. innouamus. de censibus. **B** Sed est aduertendum, quòd habet locum in hoc præscriptio iuxta communem Doctorum sententiam. Ex quo fit, vt multæ ciuitates, aut populi, aut domini temporales iura principis in hac re præscripserint, vt possint nouas gabellas imponere, quod ius ex antiquissima consuetudine eas imponendi acquirere potuerunt. Secundum requisitum iusti tributi est causa, quæ est necessitas, vel vtilitas publica. Non enim talia imponenda sunt, ob principis seu domini priuatam vtilitatem, quandoquidem non populus propter Regem, sed Rex propter populum est institutus. Posset tamen tanta esse principis aut domini inopia, cui communes redditus nõ sufficerent, vt pro sua ipsius **C** debita sustentatione subditis gabellam imponere esset licitum. Sed tunc hoc non tam in priuatam domini vtilitatem, quam in totius regni, seu reipublicæ vtilitatem redundare est dicendum. Maximè si rex in eam inopiam incidit rem sui regni vtiliter agendo, bello, scilicet, pro regni defensione habito, aut alia simili de causa, quæ ad regni vtilitatem pertinet.

Non maiores gabellæ sunt imponendę quã causa exigit.

Et est aduertendum, quòd non maiores gabellæ sunt imponendæ, quàm causa, propter quam imponuntur exigit. Alioqui in ea parte, qua excedit, iniusta erit exactio ob causæ iustæ defectum, & excessus veniet restituendus, vt habetur in cap. quia pleriq;. de immunita. Ecclesia. Vbi extorta vltra quam causa exigit, restitui mandantur, & tantundem pauperibus reddi. Tertium requisitum iustorum tributorũ, est forma, **D** vt, s. talia æqualiter secundum proportionem geometricam subditis imponantur, attenta singulorum facultate. Et his tribus conditionibus existentibus gabellæ, atque tributa erunt iusta. Altera autem illarum deficiente, quòd etiam tributa sint iniusta erit necesse.

Tributa nõ debent imponi exemptis, quales sunt clerici.

Est etiam tanquam primum principium ad tributorum iustitiam præsupponendum, quod non imponantur personis reipublicæ exemptis, quales sunt Ecclesiastici respectu tributorum laicorum, iuxta illud Matt. 17. Liberi sunt filij, scilicet, à tributo de quo ibi **E** erat sermo. Vnde Gen. 47. dr de Ioseph, quòd fecit tributariam totam Ægyptum, vna excepta terra sacerdotali. Hoc etiam disponunt multæ leges ciuiles relatæ In cap. generaliter. 18. quæst. 1. & leges particulares huius regni in noua Recopilatione lib 9. tit. 28. leg. 6. & 7. Et in iure canonico etiam præcipitur sub excõmunicationis sententia, ne laici tributa imponãt clericis, vel ab eis illa exigant, nisi fortè de licentia Papę, vt patet ex cap. non minus. & ex cap. aduersus, de immunit. Eccles. & ex cap. nouerint. de sententia excõmunicationis. & ex cap. quanquam: de censibus. in 6. quæ excommunicatio reseruata est pontifici in Bulla Cœnæ Domini. Verum est tamen, quod non gaudent his priuilegijs clerici minorum ordinum, qui beneficia actualiter non habuerint, nec alij clerici, quo ad illas res, quas emunt, aut vẽdunt ad mercatura exercendam,

cendam, vt patet ex legibus regni citatis, & ex alia noua lege nuper edita per Philippũ.II. quæ habetur lib.1.Recopilat.titulo.4.leg.2.quibus conſonat lex.6. & 7.Partita 5 Vbi videndus eſt Gregorius Lopez, verſiculo, Clerigo, & Nauarro in Manuali cap. 17. nume.201. & Medina.C. de reſtitutione. quæſtione.15.qui latè diſputat an hæc exemptio clericorũ à tributis laicorum ſit de iure diuino. Et concludit rectè, quòd non, licèt ſit illi valde conſona.

Res exemptę à tributis. Sunt etiã aliquæ res exemptæ à tributis, ſcilicet, illæ, quas quis emit, aut vendit pro vſu vitæ, & familiæ, vt patet ex lege parti, modo citata, & ex lege vnic. Codice de vectigalibus, vbi ſub pœna capitis prohibetur, quod nullus de bis rebus tributum accipiat. Vnde Caietanus in ſumma.verbo.vectigal. & Ledeſma in ſecunda, parte quarti, quæſt. 18.arti.3.dubio.10.vniuerſaliter dicũt, iniuſtum omnino eſſe, & nulla ratione ferendum tributum, quod ſupra bis rebus fuerit impoſitum. Imo Hoſtienſis dicit, quòd nulla conſuetudo in cõtrarium aliquid valebit, quia erit irrationabilis. Cæterum conſuetudo totius ferè Chriſtiani orbis tenet contrarium. Nec videtur negandum, quod ex cauſa vrgenti, & valde neceſſaria reipublicæ ſupra huiuſmodi poſſit imponi tributum, vt bene Gabriel in 4. diſt.15.quæſt.5.arti.2.& Sylueſt.verbo.Gabella. 3. quæſt.5. cum alijs pluribus. Et ità de facto ſæpe videmus poni tributũ, qđ vulgò vocatur, ſiſſa circa carnes, vinum, piſces, &c. Et licet Caſtro de lege pœnali lib.1.cap.5.cenſeat hoc tributum eſſe iniuſtum, quia per illud non plus ſoluit, qui plus habet, ſed qui pluribus indiget, non tamen eſt damnandum; quia vix poteſt reperiri cõmodior via ad ſuccurrẽdum publicis neceſſitatibus, vt rectè docet Medina loco citato.

Nomina tributorum. Secundo notandum, quòd quãuis Summiſtæ ex iuris prudentibus innumera nomina tributorum multiplicent, vt refert Sylueſter in ſumma. verbo. Gabella; illis tamẽ omnibus cum ſuis interpretationibus omiſſis, dico, quòd Gabella aliquando ſoluitur de bonis ab homine poſſeſſis, idque iuxta ſubditorum facultatem, & dicitur collecta. Aliquando de bonis venditis, eamque ſoluit venditor, & dicitur vulgariter, alcauala. Aliquando de bonis emptis, & illam ſoluit emptor de rebus ad cibum, & potum pertinentibus, & dicitur, aſſiſium. Aliquando de bonis, quæ per certum locum portantur, ſeu vehuntur, & dicitur vectigal, ſeu guidagium, ſeu pedagiũ. Aliquando de bonis ex mari acquiſitis, & dicitur theloneum. Aliquando de bonis inuentis, ſeu aliter conquiſitis, quæ varias habent nuncupationes. De quibus omnibus certum eſt, quòd ſi iuſtè fuerint poſita illa ſoluenda erunt in conſcientia, ſecus autem ſi iniuſte.

Quæ gabella dicatur cenſus. Alius modus gabellæ ſolitus erat antiquitus ſolui, qui appellabatur, cenſus, à cenſendo; ideo dictus, quia ad illum ſoluendũ, ꝙ facultates recenſerentur, erat neceſſarium vt inde tributum pro vniuſcuiuſq; ſubſtantia ſolueretur, vt notatur in leg. forma. ff. de cenſibus. Cæterùm nunc peculiariter cenſus illam ſolam pẽſionem ſignificat, quam ſubditi viritim pro capite Regi exbibent. Et eſt illa, de qua Iudæi Matt.22.Chriſtum ſciſcitabantur, quęrentes, an eſſet licitum cenſum dari Cæſari, an non? Alia enim tributa, quę principes pro defenſione, & gubernatione reipublicæ imperabant, nihil tribuere recuſabant, ſed recuſabant cenſum. Ideò quod hic ſubiectionem ſignificabat, à qua ſe liberos, tanquam filios Abrahæ, profitebantur, iuxta illud, quod dicebant Ioan.8.Nos filij Abrahæ ſumus, & nemini ſeruiuimus vnquam. Principes Chriſtiani raro, aut nunquam iſtum cenſum petunt ob id, ꝙ nec ad ſumptus publicos, nec ad ſtatus cõſeruationẽ eſt neceſſarius. Et pręterea; quia in principe illũ exigente quandam imperandi elationem, & ſuperfluam habendi pecunias cupiditatem ſignificat, principes Chriſtianos minime decentem.

1. Concluſ. His conſtitutis ſit prima concluſio: Si aliquod tributum imponitur à Rege, quod cum cauſas habeat iuſtas, honeſtum quoque eſt, æquum, & tolerabile; tenentur ſubditi in conſcientia illud ſoluere, eſto nõ exigatur à publicano, ſi lex hoc præcipiat. Probatur: Leges obligant in foro conſcientiæ, vt ſupra diximus, quantum ad id, quod præcipiunt, quanuis non quantum ad ſolutionem pœnæ ante iudicis condemnationem: ſed illæ leges, quæ præcipiunt tributa ſoluere cum conditionibus poſitis, ſunt iuſtæ nec numerandæ inter pœnales quantum ad id, quod eſt, vt tributum ſoluatur: ergo obligant in conſcientia, & tenentur ſubditi illas ſeruare. Secundò. Debitores decimarum tenentur eas ſoluere clericis, eſto non exigantur ſola lege humana Eccleſiaſtica ad id obligante, quia iuſta eſt, & in Eccleſia recepta; nec de hoc vnquam aliquis dubitauit: ergo pari ratione vectigalia iuſta tenentur ſubditi ſoluere antequam exigantur, ſi lex illud intendit. Probo conſequentiã: Nam non eſt minus iuſta hæc lex, quam illa, cùm non minus debeatur principi condecens penſio, atq; ſuſtentatio, quàm Eccleſiaſticis.

2. Concluſ. Secunda concluſio: Vbi eſt conſuetudo, quòd vectigalia, ſeu gabellæ non ſoluantur, niſi petita, quicunque palam tranſit via recta, cum ſuis mercibus, aut eas vendit ſine fraude, & dolo, nec aliquis apparet publicanus, qui ea exigat non tenetur ad reſtitutionem, eſto prædicta tributa non ſoluat, ſed ſi venerit quæſtor, & quærit ab illo, an vendiderit, tenetur dicere verum, nec poteſt id celare. Probatur: Leges tributa, aut gabellas imponentes, quanuis ad eorum ſolutionem etiam antequam exigantur poſſint obligare in conſcientia, vt diximus in prima cõcluſione, conſuetudo tamen poteſt legem interpretari, & veterem abrogare, & inducere nouam ſine noua præceptione, vt autor eſt D.Thom. 1. 2. q. 97. art.3.ergo illa conſuetudo erit ſufficiens ad hoc, vt nullus teneatur ſoluere gabellas, niſi petitas. Leges enim, quæ quemadmodum à principe inſtituuntur, ità etiam ab eodem interpretationem accipiunt, dupliciter poſſunt interpretari. Vno modo verbis illas declarando. Alio modo factis, in quantum publicis moribus, recepta conſuetudo principe vidente, & conſentiente, manifeſtè oſtendit, voluntatem eius eſſe, quòd leges à ſe latæ tali, aut tali modo intelligãtur; Non quidem, vt iacent, ſed, vt exequi permittũtur. Sed eſt aduertendum, quòd ad hoc, vt conſuetudo leges poſſit interpretari, duo requiruntur.

Quæ ſint neceſſaria, ut conſuetudo poſſit legẽ interpretari. Vnum eſt, quòd conſuetudo ſit adeò recepta, vt neminem poſſit latere. Talis enim in iure proprie dicitur conſuetudo, vt conſtat ex diuo Iſidoro, & refertur in Decretis.d.1. Vnde quãuis aliquid à multis frequenter obſeruetur, occultè tamen, & ita vt probabile ſit illud ad notitiam principis non perueniſſe, talis conſuetudo non poterit leges interpretari. Secundũ, ꝙ requiritur, eſt, ꝙ princeps formaliter, vel interpretatiue approbet eũ modũ ſeruandæ legis, quẽ cõſuetudo induxit. Quod quidem tunc erit, qñ cognita conſuetudine nõ puniret legis tranſgreſſores, ét ſi in iudiciũ deferrẽtur. Nã quanuis princeps ſciat ſuas leges non ſeruari, nec ét puniat tranſgreſſores, niſi qñ accuſantur. Hæc indulgentia nõ erit ſufficiens argumentum ad oſtendendum, ꝙ princeps eam conſuetudinẽ approbet, vel formaliter, vel interpretatiue. Cũ talis indulgẽtia oriri poſſit, vel ex negligentia principis, vel ex quadam animi leuitate, & non ex voluntate, quã hẽt talẽ conſuetudinẽ approbandi. Ex quo infero primò, quòd cõſuetudo optimè interpretata eſt

legem

Cõſuetudo interpretata legem de ieiunio.

legem de ieiunio. Quamuis enim lex antiqua fuerit, vt ſemel tantum in die cibus ſumeretur, idque poſt horam nonam, hoc eſt hora tertia poſt meridiẽ, con ſuetudine tamen iam introductum eſt, vt tẽpore ſerotino aliquid cibi ſumatur & ꝙ in eiſdem diebus cibum ſumere poſſimus ante horam nonam: vnde id facere nullum erit peccatum. Infero ſecundo, ꝙ quãuis crebra conſuetudine à tabellionibus, & ſtabularijs ſit receptum exigere aliquid vltra pretium taxatum à republica, hæc tamen conſuetudo non habet vim leges interpretandi; vnde in conſcientia tenentur nihil amplius accipere. Et ratio eſt: Nam quamuis id frequentiſſimè fiat, principe vidente & cõſentiente, quia tamen quotieſcunque aliqui huiuſmodi tranſgreſſores deferuntur in iudicium puniũtur iuxta leges impoſitas, dicendum eſt quod princeps, nec formaliter nec interpretatiuè talem conſuetudinem approbat, quod requiritur ad hoc, vt poſſit leges interpretari.

Nota pro tabellionib⁹.

3. Concluſ.

Tertia concluſio: Omnes tenentur tributa, atque gabellas ſoluere (modo iuſta ſint) etiam antequã ab exactoribus exigantur, quod niſi fecerint reſtitutioni erunt obnoxij: Itaque non puto eſſe conſuetudine receptũ, ꝙ talia tributa maximè illud, quod vulgò dicitur, alcauala, nõ reddantur, niſi petita. Probatur: Contrarium facientes ſeuerè à iudicibus puniuntur. Et prætereà: hæc conſuetudo non ſoluendi tributa, niſi petantur plurimos latet: ergo nõ habet vim interpretandi leges: atque ex conſequenti erunt intelligendæ, vt iacent, obligabuntque in conſcientia, etiam ante exactionem. Magiſt. Soto, lib. 3. de iuſtitia & iure. q. 6. ar. 7. vbi pluribus nititur alcaualę gabellam honeſtare, iuſtamq; oſtendere, dicit hoc forſan moderamine eſſe vtendum, quod cum res vendantur, quæ non ſunt grandis pretij, non tenẽtur venditores publicanos ad ſoluendum quærere, ſed ſatis erit ſoluere, dum ab illis petitur dummodo venditores non vtantur fraude, & dolo ſe occultent, quod etiam repetit lib. 4. q. 6. art. 4. Sed huius dicti ego rationem non inuenio: niſi forte excuſari dicatur ex paruitate materiæ. Sed hoc non eſt peculiare moderamẽ huius legis. Præterquã, ꝙ tñ põt eſſe nocumentũ ſubſequutum ex illa parui pretij rerũ venditione, vt rõne damni illati teneantur oẽs ad reſtitutionem, ac ſi rem magni pretij vendidiſſent. Sicut dici ſolet de illis, qui ſingulos racemos accipientes totam vineã deuaſtarũt, ex quo grauiſſimũ damnũ dño ſuit ſubſequutum. Quapropter verũ exiſtimo, ꝙ niſi ex grauitate, & iniuſtitia tribuii, excuſentur ſubditi ab illius ſolutione ante exactionẽ, ex conſuetudine excuſari non poterunt. Et qñ tributum eſt iniuſtũ, ẽt ſi fraude & dolo; ab illius ſolutione liberẽtur, ad nullã erunt obligati reſtõnem. Si quis autem quærat, quid ſit faciendum qñ eſt dubium de iuſtitia tributi, & ſunt rõnes probabiles pro utraq; parte reſpõdeo, ꝙ, ſi tributum fuerit antiquum, & longa conſuetudine receptum, non obſtãte hoc dubio erit in conſciẽtia ſoluẽdũ, vt docet Caſtro lib. 1. de lege pœnali, c. 10. Et rõ eſt: Nam Rex eſt in poſſeſſione talis tributi exigendi, & in dubijs melior eſt conditio poſſidentis. Cæterum ſi tributum de nouo imponatur, & ſit dubium de illius iuſtitia, non tenebuntur ciues in conſcientia illud ſoluere, vt dñt Gabriel in 4. diſt. 15. q. 5. art. 2. & Medina q. 13. pp eandem rõnem Nam tunc ciues ſunt in poſſeſſione ſuarum rerum, & in dubijs melior eſt conditio poſſidentis. Et pterea: Quia noua tributa ſemper p̄ſumuntur iniuſta in iure, niſi cõſtiterit de contrario, ut patet ex c. quãquam de cenſibus in 6. Nec obſtat illud axioma cõe; In dubijs præſumendum eſt pro ſententia, vel mandato ſuperioris: quia hoc intelligitur, quando non agitur de in- A tereſſe ipſius. Hinc ſequitur, ꝙ quando tributũ antiquum de nouo augetur, & eſt dubium an tale augmentum ſit iuſtum, non tenentur ciues, quo ad illud exceſſum, licet teneantur quo ad antiquum.

Sententia Sot. de ſolutione alcaualæ.

Sententia authoris.

Quæſtio.

Solutio.

Dubium de legibus venari, piſcari & ligna ſcindere interdicitur.

Eſt aliud dubium huius articuli proprium, de legibus & ſtatis, quibus ſcindere ligna, venari, atq; piſcari in certis locis, & tẽporibus interdicitur, an obligent in conſcientia, ad incommodum ex tali venatione, aut piſcatione, aut lignorum ſciſſione ſubſequutum ſtatim ſoluendum, & ad pœnam poſt latam iudicis ſententiam. Ad cuius explicationem eſt aduertendum primò, quòd piſcari, venari, & ſcindere ligna, aliquando interdicuntur iuſtè, & aliquãdo iniuſtè: iuſtè quidem, quando fit ex rationabili cau- B ſa. Quæ põt eſſe triplex. Prima, quando hæc interdicuntur ob cauſam, & vtilitatem publicã, ne, ſcilicet, feræ, aut aues omnino pereant, ſed illarum ſuppetat copia. Et hac ratione iuſtè fuerũt poſitæ leges interdicentes uenationem, aut piſcationẽ in illis temporalibus, in quibus tam feræ quàm piſces ſuos fœtus edunt. In multis etiam locis ob hanc eandẽ cauſam prohibetur ſciſſio lignorum, ne, ſcilicet, ſyluæ, quæ maximè neceſſariæ ſunt ad bonum commune, omnino pereant. Secundo, interdicuntur iſta iuſtè ex cauſa, vt ità dicã, principali, vt, ſcilicet, Rex, aut princeps, aut Magnates, quæ ſua ſtudia in rempublicam inferunt, habeant aliquod ſolatiũ, quo proprios animos relaxent. Sed eſt aduertendum, quod loca ob C hanc cauſam cõceſſa, aut interdicta debent eſſe pauca, nec debent omnibus ea æqualiter licere. Plura enim licent principi, quam alijs, ſiue Ducibus, ſiue Comitibus, & pauciora viris ex claſſe inferiori. Tertia cã iuſtæ interdictionis eſt, ꝓprietas: quia, ſ. flumen, vel ſylua, quæ interdicitur eſt propria interdicentis. dñs. n. vniuſcuiuſq; fundi iuſtè poteſt interdicere, ne quis illum piſcationis, aut venationis, aut ſciſſionis lignorũ gratia ingrediatur, vt habetur Inſtituta. de rerũ diuiſione. & ff. eo. tit. Iniuſtè vero interdicuntur hæc omnia, quotieſcunq; ſine aliqua ex ſupra dictis cauſis prohibentur. Itaq; triplex tñ põt eſſe cauſa iuſtæ prohibitionis, ſ. bonum commune, recreatio Magnatum, & particularis proprietas.

Quando venari, piſcari, & ligna interdicantur iuſtè, & quãdo iniuſte.

D Secundò, eſt aduertendum, quòd ſylua, in qua ligna ſcindere, aut venationi intendere, interdicitur, & ẽt flumen, in quo prohibetur piſcatio, vel pertinet ad propriam rempublicã, vel ad alienã, vel ad priuatã perſonam. Ruſus animalia, quæ capi prohibentur, aut ſunt de genere quadrupedum, aut aues; & prætereà, aut ſunt feræ, aut mãſuetæ, vel partim ſunt feræ, & partim manſuetæ, ut colũbæ. Et denique, aut illa aĩalia capiuntur intra ipſa loca, vel extra. Nã ſingula ex his peculiarem habent rõnem. Tertiò, eſt aduertendum, quod quemadmodum iſta poſſunt iuſtè & iniuſtè interdici; ità ẽt & pœna, quæ tranſgreſſoribus imponitur interdũ poteſt eſſe æqua, & interdũ iniqua. Æqua quidẽ erit, ſi fuerit pecuniaria, iniqua E verò ſi fuerit corporalis. Nã, quia qui cędunt ligna in aliena ſylua ex cõi gentiũ conſuetudine, non perinde habentur ſures, ac ſi in alienã domũ ingrediẽtes, pecunias ſurriperent, ſit, vt ex eodem iure gentium non in corpore, ſed in pecunijs luere debeant.

Loca in quibus piſcatio vel uenatio interdicitur poſſunt eſſe multiplicia.

1. Concluſ.

His conſtitutis ſit prima concluſio: Qui ligna cędunt, vel venantur, vel piſcantur in alieno loco iuſte prohibitio, tenentur ad pœnã legis, ſed non anteqnã ſint comprehenſi. Probatur. Nam lex non obligat ad pœnam ante iudicis condemnationem.

2. Concluſ.

Secunda concluſio: Qui ligna cædit in loco iuſtè prohibito, proprio tamen ſuæ reipublicæ, male facit, & ob id tenebitur ad pœnam legis, quando fuerit conuinctus: non tamen tenetur in cõſcientia aliquid reſtituere. Probatur: Ille nihil accipit de alie-

no, sed de ijs, quæ communia sunt: non est autem verosimile, quòd respublica voluerit eum obligare ad restitutionem, nisi in casu, quo faciat magnã stragem; tunc enim restitutioni erit obnoxius, vt communiter dicunt Doctores: ergo.

3. Conclus. Tertia conclusio: Qui lignantur, venantur, aut piscantur non in loco suæ reipublicæ, sed in alio ei pximo, aut vicino, cuius habitatores idem facere consueuerunt in loco suæ reipublicæ, non tenentur ad restitutionem earum rerum, quas acceperint. Probatur: Nam illa oppida vicina, quæ mutuò prædas agunt, tacito quodam consensu videntur sibi ea condonare, dummodo pœnam soluant, quando in præda capiuntur; aliudque dicere esset condemnare penè infinitos homines, qui vix abstinere possunt à similibus mutuis prædationibus, aut venationibus.

4. Conclus. Quarta conclusio: Qui ligna cędunt in sylua prorsus aliena, proculque posita à finibus suæ reipublicę, siue sit alicuius communitatis, siue alterius priuatæ personæ, tenentur in conscientia ante iudicis condemnationem ad restitutionem eius, quod acceperunt. Probatur: Nam acceperunt alienum inuito domino rationabiliter.

5. Conclus. Quinta conclusio: Qui piscantur, aut venantur in loco prorsus alieno, nisi is locus sit cinctus muris, non tenetur ad restitutionem eius, quod acceperunt. Itaque non est idem iudicium de arboribus, quas terra fert, & de animalibus, quæ ipsa se alunt, ac subinde mutant locum. Et ratio est: Nam cũ ille, cuius est sylua, nõ ità censeatur dominus animaliũ, ac arborum sit, vt nõ tantam faciat iniuriam, animalia accipiens, quanta faceret scissor lignorum, & sic inæqualiter tenentur ad restitutionem. Dixi notãter dummodo locus non sit muratus. Nam qui piscatur in alterius piscina, aut venatur in agro muris cincto, non planè excusatur à restitutione rei acceptæ, cum pisces atq; feræ illic contentę verè sint domino subiectę prope eodẽ modo, ac si essent cicures. Dixi prope eodẽ modo; nã non sunt planè cicures. Cuius rei signũ est, quod, licet ea capere cum vagantur extra septũ loci, qđ nõ liceret, si essent planè cicures.

6. Conclus. Sexta conclusio: Feras aues, etiam in terris alterius muris cinctis accipere licet, nec qui accipiunt aliquam tenentur facere restitutionem. Probatur: Nam cùm istæ aues libere vagẽtur nullo proprio loco contineri dicuntur.

7. Conclus. Septima conclusio: Qui aues partim feras, & partim cicures, quales sunt columbæ acceperit intra terminos à lege præscriptos ad restitutionem tenetur: si autem eas acceperit extra terminos, nihil tenetur restituere. Et ratio est: Nã intra terminũ à lege præscriptum habentur cicures, iuxta terminum autem habentur tanquam feræ. Ex quo fit, vt interdum qui illas occidit teneatur ad restitutionem, & interdum, non. Est tamen huic conclusioni moderatio adhibẽda, scilicet, ꝙ qui habet sata intra terminũ à lege pscriptum, si inuenerit columbas sata conculcãtes poterit eas licitè capere, nec tenetur ad restitutionem. Vnicuique.n. licitũ est proprium damnum propulsare, ꝙ nisi captis columbis cõmode fieri non põt.

Argumentum cõtra 7. Conclus. Sed contra istã conclusionẽ est argumentum: Qui erigunt huiusmodi columbaria peccant mortaliter, quia faciunt iniuriã ijs, qui habent agros circumcirca, quorũ sata à columbis necesse est deuastari: ergo qui illas capit, siue intra terminũ, siue extra non peccat; quin potius propulsat cõem iniuriam: atq; ex cõsequenti ad nullã tenetur restõnem.

Responsio. Pro solutione est aduertendũ, qđ Caietanus in sũma verbo columbarium, affirmat, ꝙ qui statuunt columbaria in loco alijs perniciosa peccant mortaliter, pp rationem argumenti. Cæterum, qm̃ leges id concedũt potius vẽ distinguendum, s. ꝙ dñs columbarij, aut suppeditat columbis sufficiens pabulum, aut secus. Si suppeditat, vẽ posse erigere columbarium ex legum concessione; & qui huiusmodi hominis columbas caperet teneretur ad restõnem: nam de hoc tñ loquitur nostra conclusio. Si aũt non suppeditat cibum, & ob id colũbæ satis circunstantibus inferunt graue damnum, vnicuique erit licitum eas capere, sine obligatione restitutionis, vt rectè probat argumentum. De hac re est videndus Syluester, verbo, restitutio. 3. §. 4. & Soto lib. 4. de iustitia quæstio 6. artic. 4.

8. Conclus. Octaua cõclusio: Quando quis lignatur, venatur, aut piscatur in sylua, aut fluuio iniustè phibito, nec tenetur aliquid restituere, nec pœnam soluere, etiam post iudicis condemnationem. Et ratio est: Nam cũ iste nullũ peccatũ cõtra iustitiã cõmittat, quin potius iniustè supradicta phibens cõtra illã faciat; manifestè sequitur, ꝙ nec ante, nec post iudicis condemnationem alicui erit obnoxius restitutioni.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm aliquis debeat restituere quod non abstulit.

AD quartum sic proceditur. Videtur quòd aliquis debeat restituere, quod non abstulit. Ille enim qui damnum infert alicui, tenetur damnum remouere. Sed quando aliquis damnificat aliquem vltra id quod accepit: puta, cum aliquis effodit semina: damnificat eum qui seminauit in tota messe futura. Et sic videtur quod teneatur ad eius restitutionem: ergo aliquis tenetur ad restitutionem eius quod non abstulit.

2. Præterea, Ille qui detinet pecuniam creditoris vltra terminum præfixum: videtur eum damnificare in toto eo, quod lucrari de pecunia posset: quod tamen ipse non aufert: ergo videtur quòd aliquis teneatur restituere, quod non abstulit.

3. Præterea, Iustitia humana derivatur à iustitia diuina. Sed Deo debet aliquis restituere plus quàm accepit ab eo: secundũ illud Matth. 25. Sciebas qđ meto, vbi non semino: & congrego vbi non sparsi: ergo iustũ est, vt etiã restituat homini aliquid quod non accepit.

Sed contra est, qđ recompensatio ad iustitiã pertinet in quantum æqualitatem facit. Sed si aliquis restitueret quod non accepit, hoc non esset æquale: ergo talis restitutio non est iustum quod fiat.

Respondeo dicendum, ꝙ quicunq; damnificat aliquem, videtur ei auferre id in quo ipsum damnificat. damnũ.n. dicitur, ex eo qđ aliquis minus hẽt quam debet habere, secundum Philos. in 5. Ethic. * Lib. 5. ca. 4. tom. 5. *Et ideo homo tenetur ad restõnem eius, in quo aliquem damnificauit. Sed aliquis damnificatur dupliciter. Vno modo quia aufertur ei qđ actu habebat: & tale damnum est semper restituendũ, secundum recõpensationem æqualis, puta, si aliquis damnificet aliquem diruens domum eius, tenetur ad tantum quantũ valet domus. Alio mõ si damnificet aliquem impediẽdo ne adipiscatur quod erat in via habendi. Et tale damnum non oportet recõpensare ex æquo, quia minus est aliquid habere virtute quã habere actu. Quia aũt est in via adipiscendi aliquid, hẽt illud solũ secundũ virtutẽ, vel potentiam, & iđ si redderetur ei, vt haberet hoc in actu, restitueretur ei quod est ablatum non simplum sed multipli-*

catum

catum : quod non eſt de neceſſitate reſtitutionis, vt Ar. præced. *dictum † eſt. Tenetur tamen aliquam recompenſationem facere ſecundum conditionem perſonarum & negotiorum.*

Et per hoc patet reſponſio ad primum, & ſecundum. Nam ille qui ſemen ſparſit in agro, nondum habet meſſem in actu, ſed ſolu in virtute. Et ſimiliter ille qui habet pecuniam, nondum habet lucrum in actu, ſed ſolum in virtute: & vtrumque poteſt multipliciter impediri.

Ad tertium dicendum, quòd Deus nihil requirit ab homine, niſi bonum quod ipſe in nobis ſeminauit. Et ideo verbum illud, vel intelligitur, ſecundum prauam exiſtimationem ſerui pigri, qui exiſtimauit ſe ab alio non accepiſſe: vel intelligitur quantum ad hoc, quod Deus requirit à nobis fructus donorum qui ſunt, & ab eo, & à nobis: quamuis ipſa dona à Deo ſint 3.2.A *ſine nobis.*

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem reſpondet D. Thom. per tres propoſitiones. Prima cõcluſio. Vnuſquiſque tenetur damnum, quod alteri dedit reſtituere. Probatur: Damnum alteri dare, idè eſt, quod quidpiam ab ipſo auferre: ſed qui abſtulit aliquid ab aliquo ex iuſtitia tenetur illud reſtituere: ergo, & qui damnum dedit. Conſequentia cum minori eſt nota, & maior probatur ex Ariſtot. 5. Ethicorum, ca. 5. dicête, damnum quempiam accipere nihil aliud eſſe, quàm minus habere, quam habere debuit. Sed qm̃ dupliciter poteſt contingere quod quis aliquid ab alio auferat, ſcilicet, vel auferẽdo id, quod ipſe actu habebat, vel auferendo id, quod tantum erat in potentia, ponit D. Thom. alias duas concluſiones. Secunda concluſio: Quicunque alteri adimit qđ ipſe actu habebat, tenetur ad æqualitatem idem reſtituere. Hæc ex ſuperioribus eſt manifeſtior, quàm quæ indigeat probatione. Tertia concluſio. Quicunque alteri damnum dat in eo, quod non actu, ſed ſolum in potentia habet, non tenetur illud ad æqualitatem reſtituere, ac ſi in actu habuiſſet, ſed ad æqualitatem illius potentiæ, penſata prius propinquitate ad actũ, & perpenſis ſimiliter perſonarum ac negotiorũ cõditionibus. Probatur: Id, quod nondum actu eſt, ſed in via & in potentia, non tantum valet, ac ſi eſſet actu: ergo ſi ſic ablatum reddendum eſſet, ſecundũ valorem actus, non ſimplum, ſed auctum reſtitueretur, ad quod nullus per iuſtitiam obligatur.

EXPLICATIO ARTICVLI.

DE materia huius articuli iam ſatis, abundeque diximus articulo ſecundo huius quæſtionis. Quocirca duabus primis concluſionibus, vt notis prætermiſſis, tantum circa tertiam eſt difficultas, verum Dubiũ circa tertiam concluſionem. vera ſit. Et pro parte negatiua arguitur primò: Si il- 1. Argum. le, qui rem habet in ſpe, non vult eam tunc vendere, ſed expectare pericula omnia vſque ad actum ipſius qui contra eius voluntatem rem illam diriperet, nõ ſolum teneretur reſtituere, quantum tunc valebat, ſed quantum ad humanam apparentiam erat valitura: ergo concluſio D. Thom. eſt falſa. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: nam ſi Petrus, verbi gratia, haberet pullum equi valentem nũc decem aureos promittentem tamen in futurum ſe valiturum centum, & dictus Petrus vult ſuũ equum alere ſeruareque in poſterum, tunc qui illũ occideret, A non ſolum teneretur reſtituere decem, quos equus valet, ſed etiam centum, quos in tẽpore futuro erat valiturus: ergo non tantum eſt reſtituendum quod valet res penſata potentiæ propinquitate, ſed quanta erit actu in poſterum valitura.

Secundò, Qui pecuniam creditoris detinet vltra 2. Argum. præfixum tempus, non ſolum tenetur reſtituere eam pecuniam, ſed etiam totum lucrum, quod creditor propter illam moram amiſit: ſed illud lucrum nondum erat in actu, ſed tantum in potentia, atque virtute: ergo totum quod eſt in potentia eſt reſtituendum, ſicut & illud quod eſt actu.

His tamen non obſtantibus dico, quòd concluſio Concluſio D. Tho. vera. D. Thomæ, eſt vera, & ratio ad illam probandã adB ducta efficaciſſima: ſi tamen cum quadam limitatione intelligatur. Pro quo eſt aduertendum, quòd dupliciter pot aliquis alteri nocere in illis rebus, quas in potentia poſſidet, ſcilicet, caſu & per inaduertentiam, aut dedita opera, per iniuriam domino inuito, atque renuente. Et quidẽ ſi damnum fiat primo modo, tunc deductis expenſis, quas dominus facturus erat (illæ enim non ſunt ei ſublatæ, ſed penes ipſum manent) conſideranda ſunt pericula ad arbitriũ boni viri, vt reſtitutio fiat, iuxta id, quod D. Thom. dicit in tertia concluſione. Cæterum, ſi damnum fiat ſecundo modo deductis ſimiliter expenſis, longe maior erit reſtitutio facienda. Nam valor rei tunc penſandus erit, ac ſi res iam actu ſit, aut paulò minus; C nulla habita ratione periculorum, quæ vſque ad actum poſſunt interuenire. Et ratio eſt: Nam cum dominus illius rei, quæ eſt in potentia ſuo periculo (vt ſupponimus) tempus percipiendorum fructuum velit expectare, & ad id faciẽdum habeat ius, quo ipſo inuito non poteſt iuſte priuari, fit, vt dum ab inuito auferuntur huiuſmodi fructus, non ſolum ea re, quam in potentia habebat, ſed etiam iure præſtolandi tempus fructus percipiendi ſpoliari dicatur; quæ duo æquiualent rei actu exiſtenti, atque poſſeſſæ. Et in hoc caſu non habet locum concluſio D. Thom. eſtque ille, in quo procedit primum argumentum 1. Argum. ad quod ex dictis patet ſolutio.

Ad ſecundum argumentum reſpondet D. Thom. 2. Argum. D hic ad ſecundum, iuxta doctrinam poſitam in tertia concluſione, quod qui pecuniam, quam debet non ſoluit tempore à creditore præfixo, non ſolum tenetur ipſam pecuniam reddere; ſed etiam reſtituere damnum, quod ex illa negligentia creditori accreuit. Non quidem in integrum, quia lucrum non erat certum: ſed ad arbitriũ prudentis viri, penſatis prius quantitate pecuniæ, & negotiorum cõditionibus, atque circunſtantijs. Quæ ſententia cõmuniter ab omnibus recipitur. Ex quo infertur, quàm peſſimè faciant nobiles, atq; magnates, qui multis annis inuitis mercatoribus detinent pecuniam, qua multa alia bona lucrari poſſent. Vltra hoc enim ꝙ peccant id facientes tenentur ad reſtitutionem lucri ceſſantis, E tanquam illi, qui huius nocumenti cauſa iniuſtè extiterunt, quam niſi faciant non erunt à confeſſoribus abſoluendi. Sed dubitabit aliquis hoc loco: Si Dubium. mercator mutuauit alicui mille aureos, hac conditione, vt mutuatarius illos redderet infra annũ, mutuans aũt intra id tp̃s incidit in notabile detrimentũ ob id ſolũ qđ non habuit ſuam pecuniã, an mutuatarius teneatur id damnũ mercatori ſatisfacere. Et p̃ Argum. parte affirmatiua eſt argumẽtũ: Nã ille, fuit cã illius Concluſio. dãni: ergo. Dico tñ, talem mutuatarium ad nullam reſtõnem teneri ex debito iuſtitiæ. Tum, quia nullã iniuriã mutuanti intulit, cùm ipſe volens p totum annum mutuauerit; Tum &, quia nec mutuatarius prædictum mutuum cum illo onere acciperet. Quocirca quod diximus inter reſpondendum ad ſe-

cundum argumentum, nempe, quod debitor tene-
tur ad restitutionem illius, quod creditor ex defectu
suæ pecuniæ amisit, est intelligendum, quando tem-
pus differtur vltra voluntatem creditoris, non autẽ
quandiu ex voluntate vtriusque tempus solutionis
durat. Tota.n.ratio, propter quam ab illo, qui est in
mora soluendi potest negociator lucrum cessans exi
gere, non est ea præcisè, quod pecunia negotiatoris
in virtute plus valet, quam si non esset negociationi
exposita; sed hæc iuncta cum alia, nempe, ꝙ præter
volũtatem ipsius mercatoris retinetur. Quare quã-
diu mercator sua sponte alienatam à se habet pecu-
niam, nulla ratione poterit lucrum cessans exigere.
Sed de hoc infra dicemus in materia de vsuris. q.78.

Quæstio.

Et si quis quærat, an qui accipit ab alio mutuò mil
le aureos soluendos intra annum, ex iusta tamẽ cau
sa non soluit, nempe, quia non potuit, teneatur resti-
tuere damnum, quod creditor ex dilatione solutio-
nis incurrit: Et quidem videtur pars affirmatiua ve-
ra: nam detinet is alterius pecuniam domino inui-
to. In contrarium tamẽ est, quòd nullus incurrit ali-
quam restitutionis obligationem sine culpa. Et cer-
tum est, quòd non soluens, quia aliud facere non po
test, nullam culpam committit.

Responsio sub distinctione.

Ad huius tamen explicationẽ dico, dupliciter pos
se contingere, ꝙ quis præfixo tempore non soluat.
Vno modo, quia simpliciter non est soluendo, quia,
scilicet, nec habet, nec potest habere, vnde soluat. Et
qui ob istam causam decreto tempore non soluit, nõ
tenetur ad restitutionẽ damni inde subsequuti. Con
tra rationem.n.naturalem esset, ꝙ qui facit totũ qđ
potest, vt seruet ea, ad quæ tenetur, ad aliquid aliud
obligetur. Secundo modo potest vsu venire, ꝙ debẽs
pecuniam præfixo tempore nõ reddat, non quia nõ
posset, sed quia nõ potest sine aliquo magno suo de-
trimento. Vt, si, v.g. non posset illam reddere, nisi do
mum, aut alia bona vendat, & tamen post tempus
præfixum poterit soluere totum quod debet, sine illo
damno. Et tunc certum est, quod tenetur de damno,
quod sequitur creditori ob dilationem solutionis.
Nullus enim debet seruare se indemnem cum nocu
mento alterius. Et sic, si vult retinere bona, soluat
damnum, quod propter hoc infert alteri.

Explicatur illud Matthæ. meto vbi non semino.

In solutione ad tertium adducit D. Thom. illud te
stimonium ex Matth. 25. Sciebas, ꝙ meto vbi non se-
mino, & congrego vbi non sparsi: Quo vr̃ significa-
ri, quòd aliquid nos debemus reddere Deo præter
id, quod accepimus. Eiusq; constituit duas expositio
nes. Prima est, ꝙ verbum Christi intelligitur non se
cundum rei veritatem, sed secundum existimationẽ
eius serui nequã, qui ex odio arbitrabatur Deũ plus
petere, quam seminarat. Cum tamen ſm fidem tota
radix meritorum nostrorum sit gratia Dei. Ex quo
fit, vt quidquid meriti illi offerimus ipse prius in no
bis seminasse sit dicendus. Et quod hic sit legitimus
sensus illius loci, colligi videtur ex eo, qđ Christus
dixit: Ex ore tuo te iudico, serue nequam. Quasi dice
ret: Non ex rei veritate, sed ex tua falsa existimatio-
ne, qua credis, Deum petere quod non seminauit, ar
guo te inertiæ, atq; negligentiæ, &c. Secunda expo-
sitio est, ꝙ Deus dicitur petere aliquid à nobis præter
gratiam quã confert, quia exigit nostrum assensum,
quo ab illo moueri sinamus, vsumq; gratiæ, quo ip-
sa augeatur. Cæterum, qm̃ Deus ipse est, qui mouet
nos ad assentiendum vltra hoc, quod fruges merito
rum nostrorum in nobis seminat per gratiam, since
rior, atque textui conformior apparet prima inter-

Caietanus.

pretatio, nec hæc secunda omnino sequenda. Caie-
tanus super illum locum Matthæi dicit, ꝙ Deus se-
cundum proprietatem sermonis, & secundum ve-
ritatem, dicitur, metere vbi non seminauit, & colli-

A gere vbi non sparsit, dum ex malis, quanuis graui-
bus, quæ homines committunt bona aliqua elicit.
Mala quidem, quæ nos facimus quasi quædam semi
na nostra sunt, quæ nos male operantes seminaui-
mus, & non Deus, qui non culpæ, sed virtutis est
author. Vt ipse Israelem per quendam prophetã do-
cens ait: Audi Israel; Ex me adiutorium tuum; per-
ditio autem tua ex te. Cum ergo ex malis nostris bo
na elicit, metit, vbi non seminarat. Quod & Moyses
Deuter. 32. significare voluisse videtur, cùm de Deo
loquens ait: Suggerit mel de petra, oleumq; de saxo
durissimo. Nomine petræ, eo quod sterilis illa sit &
ponderosa, peccatum non immerito significari po-
test: mel autem, quia dulce est bonum quodlibet de-
B signat. Tunc ergo Deus mel de petra suggerit, quã-
do ex malis, quæ committimus maiora elicit bona.
Tam immensa est enim diuinæ bonitatis fœcundi-
tas, vt non solum ex bonis bona, sed ex malis, quæ
illo permittente plurima subinde fieri contingit, bo
na semper elicere velit. Quinimò Deus, cui rerum
est summa potestas, vt Augustini verbis vtar, cũ sũ- D. Aug.
mè bonus sit, nullo modo fineret aliquid mali esse
in operibus suis. Nisi vsque adeò esset omnipotens,
vt bene faceret etiam de malo. Non quidẽ, quia ma-
lis ipsis virtutem & potestatem ad bonum aliquod
producendum Deus tribuerit: nã hoc sentire sum-
mæ dementiæ esset: cùm veritas dicat, Matth. 7. Ar-
bor mala non potest bonos fructus facere: sed quia
C illa, quæ ex se facere nequeunt, Deus pro sua immẽ-
sa bonitate ex eis occasione accepta elicit, bona, scili
cet, faciendo, quæ, nisi mala præcessissent non fuis-
set facturus. Mala quidem fuit primi hominis ino-
bedientia, & diuini præcepti transgressio. Sed hæc
Deo autore in maximum cessit bonũ, cum ad homi
nis redemptionem; qui propter peccatum à dæmo-
ne captiuus tenebatur, Deus homo fieri, & pro ho-
minibus mori dignatus est. Nulla etiam lingua, nul-
lusq; intellectus capere sufficit, quale quantumque
peccatum commiserint, qui agnũ innocentissimũ
Dei, scilicet, & hominis filium tam crudeliter, & tã
turpiter interfecerunt. Sed hanc cædem, quæ grauis-
simo Iudæorum scelere commissa est, Deus in no-
D stram, hoc est, totius humani generis vtilitatem con
uertit cum per illius mortem omnium delicta con-
donauerit, omnibusque regni cœlestis introitum pa
tefecerit. Quæ omnia nisi Christi morte intercedẽ-
te nullus assequi potuisset, iuxta illud Pauli ad Hebr.
9. Sine sanguinis effusione non fit remissio, nec sine
sanguine sacerdos in secundum intrabat tabernacu
lum. Et ideo Christus assistens Pontifex futurorum
bonorum per proprium sanguinem introiuit semel
in sancta, æterna redemptione inuenta, ut omnibus
in posterum patentem accessum relinqueret. Itaque
nullũ à quouis homine malum cõmittitur, qđ Deus
pro sua erga nos immensa pietate non vertat in ali-
quam, aut illius, qui cõmisit, aut aliorum vtilitatem.
E Plurimum autem interest inter eos, qui mala cõmit
tunt. Nam si is, qui malũ facit, ferreum habet cor, &
intractabile, malum illius, Deus in aliorum iustorũ,
qui ſm propositum vocati sunt sancti, vertit vtilita-
tem. Si aũt aliquem ex electorũ numero peccare cõ
tingat, ẽt hoc ipsum peccatũ Deus pro sua pietate il-
li facit proficere in bonum, dum ex perpetrato scele-
re humilitatem illũ, atq; cautelam docet, vt cautior,
scilicet, viuat atq; diligentior in sui custodia præstet,
Et propter hoc dicebat Paulus Rom. 8. Diligentibus
Deum omnia cooperantur in bonũ. Omnia, inquit,
siue bona siue mala sint. Nam electis Dei in bonum
etiam cooperantur mala, dum ex ipsis humiliores,
& doctiores redduntur. Quod vice versa contin-
git peccatoribus, quos ex bono etiam opere inter-

dum

dum superbire, ac detrimentum pati videmus. Et A idcircò dicebat Sapiens Ecclesiast. 42. Melior est iniquitas viri, quam benefaciens mulier. Viri nomine iustus & fortis significatur, mulier vero infirmam, & fragilem mentem figurat. Contingit autem sæpe sæpius, quòd vir fortis in peccatum labatur, & homo peccator ac debilis bene operetur. Sed hoc inter vtrumque interest; quòd peccator ex bono opere superbit, & sic grauius læditur; vir autem fortis & iustus ex eo, quòd se male egisse cognoscit, humiliatur, & cautius viuit, ac inde ad maiorem iustitiam surgit. Quia ergo magis proficit iustus ex vnius peccati ruina, quàm homo peccator, ex aliquo opere bono, conuenienter dicit Sapiens meliorē esse iniquitatem viri quam mulierem benefacientem. Plu- B ra alia adduci poterāt ad hoc propositum ex illo Esaiæ: Dicite iusto, quoniam bene. Vbi omnis boni plenitudo iustis hominibus promittitur. Et ex illo Psalm. 1. Folium eius non defluet, & omnia quecunque faciet semper prosperabuntur. In cuius loci interpretationem dictum videtur quod ex D. Paulo, ad Rom. 8. adduximus. Sed quoniam non concionatoris, sed interpretis D. Thomæ munus suscepimus, ab illis supersedemus. Et hæc dicta sunt de toto isto articulo.

ARTICVLVS V.

Vtrùm oporteat semper restitutionem facere ei, à C quo acceptum est aliquid.

4. dist. 15 q. 1 ar. 5 q. 4 & opusc. 67. & 73. c. 17. & 18.

AD quintum sic proceditur. Videtur, quòd non oporteat semper restitutionem facere ei à quo acceptum est aliquid. Nulli enim debemus nocere. Sed aliquando esset in nocumentum hominis si redderetur, quod ab eo acceptum est, vel etiam in nocumentum aliorum, puta, si aliquis redderet gladium depositum furioso: ergo non semper est restituendum ei, à quo acceptum est.

2. Præterea, Ille qui illicitè aliquid dedit non me- D *retur illud recuperare. Sed quandoque aliquis illicite dat quod alius etiam illicite accepit, sicut apparet in dante & recipiente aliquid simoniace: ergo non semper restituendum est ei, à quo acceptum est.*

3. Præterea, Nullus tenetur ad impossibile. Sed quandoque est impossibile restituere ei, à quo acceptū est, vel quia est mortuus, vel quia nimis distat, vel quia est ignotus: ergo non semper facienda est restitutio ei, à quo acceptum est.

4. Præterea, Magis debet homo recompensare ei, à quo maius beneficium accepit. Sed ab alijs personis E *homo plus accepit beneficij, quam ab illo qui mutuauit, vel deposuit, sicut à parentibus: ergo magis subueniendum est quandoque alicui personæ alteri, quàm restituendum ei, à quo acceptum est.*

5. Præterea, Vanum est restituere illud quod ad manum restituentis per restitutionem peruenit. Sed si prælatus iniustè aliquid ecclesiæ subtraxit, & ei restituat, ad manus eius deueniet: quia ipse est rerum ecclesiæ conseruator: ergo non debet restituere ecclesiæ à qua abstulit, & sic non semper restituendum est ei, à quo est ablatum.

Sed Contra est, quod dicitur, Rom. 13. Reddite omnibus debita cui tributū, tributū, cui vectigal vectigal;

A *Respōdeo dicendū, quòd per restitutionem fit reductio ad æqualitatem commutatiuæ iustitiæ, quæ consistit in rerum adæquatione, sicut dictum * est. Huiusmodi autem rerum adæquatio fieri non posset, nisi ei, qui minus habet quàm quod suum est, suppleretur quod deest. Et ad hanc suppletionem faciendam, necesse est, vt ei fiat restitutio, à quo acceptum est.*

* Art. 2. huius q. & q. 58. ar. 10.

Ad primum ergo dicendum, quòd quando res restituenda apparet esse grauiter nociua ei, cui restitutio facienda est, vel alteri: non ei debet tunc restitui: quia restitutio ordinatur ad vtilitatem eius, cui restituitur. Omnia enim quæ possidentur, sub ratione vtilis ca- B *dunt. Nec tamen debet ille qui detinet rem alienam sibi appropriare, sed vel reseruare, vt congruo tempore restituat, vel etiam alibi tradere tutius conseruandum.*

Ad secundum dicendum, quòd aliquis dupliciter aliquid dat illicitè. Vno modo quia ipsa datio est illicita, & contra legem, sicut patet in eo qui simoniacè aliquid dedit. Et talis meretur amittere quod dedit. Vnde non debet ei restitutio fieri de his. Et quia etiam ille qui accepit, contra legem accepit, non debet retinere, sed debet in pios vsus conuertere. Alio C *modo aliquis illicitè dat, quia propter rem illicitam dat, licet ipsa datio non sit illicita: sicut cum quis dat meretrici propter fornicationem. Vnde & mulier potest sibi retinere quod ei datum est. Sed si superfluè ad fraudē, vel dolū extorsisset, tenetur eidē restituere.*

Ad tertium dicendum, quòd si ille cui debet fieri restitutio sit omnino ignotus, debet homo restituere secundum quod potest, scilicet, dando in eleemosynas pro salute ipsius, siue sit mortuus, siue sit viuus: præmissa tamen diligenti inquisitione de persona eius, cui est restitutio facienda. Si vero sit mortuus ille, cui est restitutio facienda, debet restitui hæredi eius, qui com- D *putatur quasi vna persona cum ipso. Si vero ille sit multum distans, debet sibi transmitti, quod ei debetur, & præcipuè si sit res magni valoris, & possit cōmodè transmitti. Alioquin debet in aliquo loco tuto deponi, vt pro eo conseruetur, & domino significari.*

Ad quartum dicendum, quòd aliquis de hoc quod est sibi proprium debet magis satisfacere parentibus, vel his à quibus accepit maiora beneficia. Non autem debet aliquis recompensare benefactori de alieno. Quod cōtingeret, si quod debet vni, alteri restitueret: nisi fortè in casu extremæ necessitatis, in quo posset, et deberet alicui ēt auferre aliena vt patri subueniret.

E *Ad quintum dicendum, quòd prælatus potest rem ecclesiæ surripere tripliciter. Vno modo, si rem ecclesiæ non sibi deputatam, sed alteri, sibi vsurparet, puta, si Episcopus vsurparet sibi rem capituli. Et tunc planum est quod debet restituere, ponendo in manus eorum, ad quos de iure pertinet. Alio modo, si rem Ecclesiæ suæ custodiæ deputatam in alterius dominium transferat, puta, consanguinei, vel amici. Et tunc dēt restituere Ecclesiæ, et sub sua cura habere, vt ad successorē perueniat. Tertio modo potest prælatus surripere rem Ecclesiæ solo aīo, dum, s. incepit habere animum possidēdi eam ut suam, & non noīe Ecclesiæ: & tunc debet restituere, talem animum deponendo.*

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet D. Thomas, vnica conclusione vniuersali, quæ talis est: Necessarium vbique, & semper est, ei facere restitutionem, à quo res sublata est. Probatur: Restitutio est actus commutatiuæ iustitiæ, per quam inter personas, quæ inæqualia habent, æqualitas constituitur: sed hæc rerum adæquatio legitime constitui non potest, nisi eidem ipsi reddas, quod ei abstulisti; siquidē ille est, qui propter tuam ablationem minus habet: ergo semper vero domino debet fieri restitutio. Eandem etiam conclusionem probat in argumento, sed contra, ex illo Pauli ad Roman. 13. Reddite omnibus debita, cui tributum, tributum, & cui vectigal, vectigal.

EXPLICATIO ARTICVLI.

QVæstio huius articuli præcipua est in materia restitutionis, & ad quam plerique Doctorū, conclusionum multitudine respondent. Propterea, quod in illa vnica generalis regula tradi non potest.

Generalis regula.

Aliquando enim res suo domino est restituenda: aliquando præhabenti, etiam si sua non fuerit: aliquando Ecclesiæ: aliquando pauperibus: aliquādo fisco, aut cameræ Apostolicæ: prout iure talia bona huic, vel illi fuerint applicata. Cæterum quoniam maiori ex parte illi, à quo res fuit ablata, restitutio est facienda, vt patet de restitutione spoliatorum per totū, & ex cap. reintegranda. 3. q. 1. absolutè D. Thom. in hoc articulo posuit conclusionem, qua dicit restitutionem ei faciendam esse, à quo res est sublta. Cui ex sententia Caietani hic tāquam limitatio pro ratione, fuit adiunctum ne ille, sc. à quo res est accepta, habeat minus iusto. Quo datur intelligi, quòd qui accepit aliquid ab eo, qui non erat verus dominus, vt qui accipit à latrone, vel à filio familias, vel à monacho non illi, à quo accipit, cum iste non habeat minus iusto, sed vero domino restituere tenetur.

Res restituendæ sūt in duplici differentia.

Cæterum, vt hæc res melius intelligatur aduertendum est, quod res restituēdæ sunt in duplici differētia. Quędam. n. sunt sine possidentis voluntate sublatæ: aliæ vero ab ipso possidente datę. Et quidē de rebus sine possidentis voluntate sublatis, supposito, ꝙ is, qui rē ablatā habet, eā retinere non pōt. Dico primò, ꝙ si is, qui præhabebat furtiuè, aut per vim, aut per notoriā iniustitiā eam tenebat, nō illi, qui ius ad rem habere dignoscitur, est restituēda. Itaque, si quis rem ab eo, qui non erat verus dn̄s sustulit, vt pote à latrone, non ei, sed dn̄o, cui ipse surripuerat est reddenda. Et rō est: Nā cum fur nullū ius ad illā rem habeat, nulla ei fit iniuria, si sibi nō restituatur. Nec obstat qd̄ dr̄ in c. in literis. de restōne spoliatorum, s. ꝙ prædo sīn iura est primò restituendus in casu, quo quis accepit rem ab eo possessam. Nā hoc non procedit de p̄done notorio, cū certū sit huiusmodi prædones potius esse suspendendos, quā in possessione illarum rerū, quas iniustè possident constituendos, vt notat glossa in dicto illo c. Sed procedit de illo p̄done, de quo dubitatur, an iustè possideat, necne. Hic enim, interim ꝙ non cōstat ad quem res ipsa ptineat in foro contentioso, restituendus venit, sed non in conscientia, si certū sit prædonē rē illam per rapinā obtinuisse. Dico. 2. ꝙ si res, quæ retineri non pōt, fuerat ei, à quo sublata est, vel cōmodata, vel locata, vel impignorata, vel administratione tradita, tūc illi, cui subtracta est, venit restituenda, ēt si non sit verus illius dn̄s. Itaq; si quis accepit iniustè rē aliquā ab eo, qui illā cōmodatā, aut locatam, aut alio quouis iusto titulo possidebat, tenetur illā restituere nō vero dn̄o, sed ei, à quo accepit. Et rō est: Nam, cum iste bona fi-

A de rē illam possideat, ac honesto titulo retineat, ad ipsaq; vtendū ius habeat, vnde & in iudicio pōt eam repetere, fit, vt non vero dn̄o, sed sibi sit restituenda, ēt si rem illā vltra tp̄s accōmodationis, aut locationis possideat, ad ipsum enim proprie pertinet de re illa rationem suo domino reddere.

Et si quis quærat, an si is, qui accepit ab aliquo rē non suā iusto tn̄ titulo possessam, restituit eam vero dn̄o, teneatur aliquā facere satisfactionē ei, à quo accepit, rn̄deo sub distinctione. Nam, vel ex eo, qd̄ illa res redditur uero dn̄o, is, qui eam antea possidebat, afficitur detrimento aut non. Si nō afficitur, nihil est illi restituendū, cum obligatio restōnis ex illato detrimento oriatur. Si aūt afficitur detrimento necessariū

Quæstio.

Responsio.

B erit id damnum p restōnem recōpensare, cum sit per iniustitiā datū. Dico tertiò, ꝙ si is, cui aliquid subtractū est, erat verus dn̄s, liberā suarū rerum administrationem habens, ei, & non alteri; est restitutio facienda. Et in hoc casu procedit conclusio posita à D. Thom. in isto articulo. Nec obstat, ꝙ bona defuncti restituuntur hæredi, & quæ ignoto debētur, restituuntur pauperibus. Nam hæredes personam defuncti gerunt. Ex quo fit, vt, ꝙ eis confertur, defuncto etiam dari dicatur. Et quod restituitur pauperibus, similiter redditur domino, cum pauperes per se nullum acquirant dominium, nisi, quia loco veri domini subrogantur.

Argumentum.

Sed contra hoc est argumentum: Qui dolo elicit

C pecuniam ab alio, fingendo se esse pauperem, aut cōsanguineum illius, tenetur talem pecuniam restituere, vt de se patet, & non ei, à quo accipit: ergo falsum est dicere, ꝙ semper quod res aufertur à vero domino ei, & non alteri est facienda restitutio. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Qui isto modo sua sponte pecuniam dedit pauperi, etiā si sit deceptus in eo, ꝙ habuit talē pauperem; aut pro cognato, aut pro consanguineo, non tn̄ fuit deceptus in eo, ꝙ fecit eleemosynam: ergo trāstulit dominiū, aut in veros pauperes, aut in veros parentes, atq; ex consequenti illis est facienda restitutio.

Sententia Ioannis de Medina.

Propter hoc argumentum Medina, Codice de restitutione, quæst. 2. dub. 2. dicit, quòd pecunia isto mo

D do habita, est restituenda, uel pauperibus, uel parentibus, quorum nomine fuit accepta; & nō illi, qui eā dedit. Cæterū contrariū mihi videtur dicendum. Et ratio est: Nam cùm error atque deceptio tollant voluntarium, ut author est D. Thom. 1. 2. quæst. 6. art. 8. & talis ex errore dederit pecuniam, manifestè sequitur, quod inuoluntariè eam dedit, atq; ex consequenti quod non transtulit dominium illius. Medina loco citato respondet ad istam rationē, fatendo illic versari errorem. Dicit tn̄, quòd ille error versatur circa personam, cui datur, & non penes ipsam donationem. Nam quod Petrus, v. g. det huic personæ, ex errore prouenit; & ideo hæc persona illius rei, quæ inuoluntariè datur domina non fit. Tamen ad hoc

E vt det pauperi, aut cognato, non errore aliquo, sed voluntate potius inducitur. Et sic pauperi, aut cognato acquiritur dn̄ium: quare illis, & non domino erit facienda restitutio. Dico tamen, quòd hæc solutio est metaphysica, nec in re morali admittenda. Vnde contra illam sic argumentor: Petrus non vult dare eleemosynam pauperi in communi, aut cognato in cōi, sed huic pauperi, aut huic cognato in particulari; non. n. paupertati, aut cognationi pecunia datur, quamuis sint causa donandi: sed respectu huius p̄sonæ in indiuiduo donatio est inefficax & inuoluntaria: ergo non abdicat à se dominiū. Et confirmatur. Qui dat eleemosynam certæ personæ petenti, ipsi & nō alteri intendit dare: ergo si isti nō dat voluntariè, nulli dat voluntariè, atq; ex cōsequenti nō

Impugnatur Medina.

abdicat

abdicat à se dominium. Tertiò: Huiusmodi homo ideò vltro & sua sponte dat, quia alius petit: itaque, nec cognato, nec vero pauperi daret, nisi quia petit: sed nec verus cognatus, nec verus pauper petit: ergo nullum illis dominium transfert, atque ex consequẽti sibi, & non alteri est facienda restitutio.

Dupliciter potest quis per fallaciã pecuniã extorquere.

Sed pro maiori huius rei intelligentia, ne rerum similitudine decipiamur, aduertendum est, dupliciter posse contingere, quòd quis per fallaciam pecuniam extorqueat. Vno modo nihil petendo, sed ipsa specie sanctitatis, aut paupertatis, quam præsefert, inuitando alios, vt eleemosynas, quas in veros pauperes erant facturi in ipsum conferant. Alio modo rogando, atque petendo, & ad rogata impetranda, falso sanctitatis, aut paupertatis, aut cognationis nomine vtendo, eaque ratione maiorem aliquam pecuniæ summam eliciendo, quam quæ ex charitate pauperibus communiter conferri solet. Hoc supposito dico duo.

Sententia authoris.

Primum est, quòd si isto secundo modo fiat, tunc proculdubio est vera nostra sententia, quã contra Medinam posuimus. Dico secundò, quod, si petens solum priori modo vtatur, tunc res acceptæ nõ dominis, sed veris pauperibus sunt restituendæ. Et quantum ad hoc vera est sententia Medinæ, quam etiam tenet Adrianus in 4. in materia de restitutione, quæstione propria de hac re, quæ incipit. Consequenter quæro. Et ratio illius est, non quam adducit Medina, sed quia in casu posito, qm̃ is, qui dat vltro & sua sponte offert, eratq; id alioqui pauperibus collaturus, rectè interpretamur ipsum, non tam personæ, quam pauperibus voluisse donare. Ex quo fit, vt non illi sed pauperibus sit restitutio facienda. Et per hoc patet solutio ad argumentum factum contra cõclusionem D. Thomæ.

Limitationes propositæ sententiæ.

Diximus in superioribus, quod qui accipit rem ab eo qui non est verus dñs, vt qui accipit rem à latrone, filio familias, aut monacho, non ei, à quo accipit, sed vero domino debet facere restitutionem. Sed est hoc intelligendum cùm tribus limitationibus, quas notat Soto lib. 4. de iustitia & iure, q. 7. art. 1. in corpore. Prima est, quòd sit certus rem illam esse alterius, & non illius à quo accipit: nã si res est dubia, cũ in dubijs sit melior cõditio possidentis, eidem à quo fuit ablata, vt ipse videat cuius est, restituenda erit. Secunda limitatio est, quòd restituens id possit facere, sine suo magno incõmodo. Nam si latronem, aut filium familias timeat, à quibus credit, quòd nisi eis reddat, vapulabit, vel quid simile accipiet, non tenetur cum tanto dispendio, nec etiam cum minori rem vero domino reddere, sed erit satis restituere ei, à quo accepit. Et si quis obijciat; Ille, qui accepit rem à latrone, non ex charitate, sed ex iustitia tenetur eam vero domino restituere: ergo, cum aliqua eius iactura tenetur id facere; Probo cõsequentiam: Nam iustitia, ut supra diximus, etiam cum propriæ vitæ periculo obligat, quod non contingit in charitate; respondeo concesso antecedenti, negando consequentiam. Et ad probationem dico, quòd quamuis uno è duobus modis possit quis obligari ad restitutionem, scilicet, ratione acceptionis, & ratione rei acceptæ, tamen quantum ad vim obligandi differunt ista duo, quam plurimum inter se se. Nam qui ex acceptione iniusta est obnoxius restitutioni, ut fur, tenetur ad illam, si aliter fieri nequit, etiam cum damno suorum bonorum, modo non sit grauissimum. At verò qui obligatur ad restitutionem solum ratione rei acceptæ, vt in casu proposito de latrone & filio familias; quia in ea re omnis iniuria abest, casuque videtur factum, vt res alterius ad se deuenerit, non tenetur id restituere cum aliqua sua iactura. Tertia limitatio est, quòd quando quis rem vero domino restituit, & non ei,

A à quo accepit, vtrumque admoneat eius, quem facit, latronem, scilicet, ne postea pœnitentia ductus iterato restituat, quod semel est restitutum, dominum autem ne alia via procuret id recuperare. Et hæc dicta sint de rebus alicui subtractis contra ipsius possidentis voluntatem.

Restat nunc dicendum de illis rebus, quas retinere non possumus, etiam si eas habuerimus ex præhabentis voluntate, quia scilicet, præhabens eas nobis contulit. Ad cuius intelligentiam est aduertendum, tripliciter posse contingere, quod quis alteri rẽ suã det, scilicet, vel absolutè, vel conditionaliter, vel ob causam.

Tripliciter põt contingere, quod aliquis alteri rẽ suam det.

Et quidem, si absolutè res est donata & donatio non valet, donanti est restituenda. Ex quo. n.

B donare non potuit, perinde est ac si donatio nõ fuisset facta: & sic ad donantem res donata deuoluitur. Si autem dedit conditionaliter, conditione non existente, similiter res ad donantem redire debet, siquidem, non, nisi sub conditione donauit. Et idem est dicendum de eo, qui rem dedit ob causam honestã; non liberaliter, sed aliqua necessitate commotus, vt qui dat iudici, vt iustitiam ei faciat, aut qui dat diuiti, vt sibi mutuet. In his. n. casibus danti est restitutio facienda. Si autem ob causam turpem fuit facta donatio, ut si quid datum est alteri, vt aliquid indebitum agat, puta, iniustam ferat sententiam, aut falsam deponat, aut flagitium aliquod committat, tunc cõis videtur sententia Doctorum, quòd res illa non est danti restituenda, eo quòd obstat sibi sua turpitudo.

C Ita refert Syluester verbo, restitutio. 2. §. 1. Sed cõtra hos facit ratio (loquendo in foro conscientiæ) quod leges, quæ in odium turpitudis statuunt res illas turpiter datas, non esse dantibus restituẽdas, sunt pœnales.

De dãte ob causam turpem.

Et sic in conscientia non obligant ante sententiam latam, iuxta glossam approbatã in c. fraternitas. 12. q. 2. & iuxta id, quod nos art. 3. huius quæstionis latè diximus. Ac proinde dantis turpitudo non poterit ei obstare, quo minus datum ante sententiã cõtra dantem latam possit eidẽ restitui. Verum in hoc casu videtur mihi distinguendum. Nam, vel causa turpis, ob quam res donata erat est post modũ subsequuta, vel non. Si primũ, tunc non danti est taliter

D acceptum restituendum, sed pauperibus. Et ratio est; quia qui ob causam illam donauit causa subsequuta, visus est omnino dominiũ rei datæ à se abdicasse; & sic non sibi est reddenda. Si autem causa nõ fuit subsequuta, tunc eidẽ est restituendũ qđ ob talem turpẽ cãm fuerat acceptum. Et rõ est: Nam cum non nisi ob causam illam donauerit, ea non subsistente non est visus à se rem sic datam abdicasse; & sic est sibi in conscientia restituenda. Quamuis. n. homo ob turpitudinem suam sit dignus, qui re sua priuetur, non tamen ideo ipso facto est priuatus, cùm aliud sit hominem esse dignum priuari, & aliud ipso facto priuatum esse, ut constat ex illo celebri dicto Augustini, Peccator non est dignus pane, quo vescitur. Si res autẽ

E sit data simoniace, tunc non danti, sed Ecclesiæ, in cuius iniuriam res est data, uenit restitutio facienda, iuxta dispositionẽ iuris in c. de hoc autem, de simonia. Sed de his latius dicemus in subseqnentibus.

Sententia D. Thomæ in solutione ad 1.

In solutione ad primum argumentum dicit D. Thom. quòd quando res restituenda nocua est domino petenti, aut alteri, non reddenda, sed in aliud tempus, quando iam ex restitutione nullum sequetur incommodum, est fideliter seruanda. Et ratio est: Nam restitutio in vtilitatem domini rei ablatæ, vel detentæ, & non in eius perniciem fieri debet. Ex quo infert primo Caietanus, quòd principi iniustè bellum gerenti non est reddenda pecunia debita, quia diutius bellum gerat. Infert secundo, quòd clerico, aut Cardinali volenti per

simoniam comparare sibi beneficia Ecclesiastica, pecuniæ debitæ non sunt reddendæ. Infert tertiò, peccare mortaliter nummularios, qui huiusmodi hominibus beneficia, aut Ecclesiastica dignitates pecunijs comparare volentibus, eas mutuò dant.

1. Dictũ certum. Sed quoniam hæc non æqualem continent veritatem, ad illorum intelligentiam aliqua erunt dicenda. Et, vt à certioribus incipiamus, dico primò, certum esse, quòd quotiescunque aliquis bono modo, & sine iniuria alterius potest detinere depositum, ne illud reddat domino in malos vsus cõsumere volenti, siue id sit futurum cum iniuria alterius, siue sine illa, tenetur id ex charitate facere. Nam cũ Deus vnicuique mandauerit de proximo suo, manifestè sequitur, quemlibet bono proximi consulere debere, siue illud corporale sit siue spirituale.

2. Dictum certum. Secundò, etiam est certum, quòd, cùm quis petit ab alio rem suam, (siue is eam iusto, siue iniusto titulo habeat) ad occidendum se, vel alium, vel ad inferendum sibi, vel alijs in bonis corporis aliquod incommodum, vt si petat gladium ad amputandũ sibi, vel alteri manum, aut etiam si petat rem suam ad nocendum alijs notabiliter in bonis fortunæ, nulla ratione est sibi restituenda. Probatur: Quilibet potens liberare proximum à tanto malo, à quo ipse, cùm sit in tã vehementi passione, nisi cũ magna difficultate liberare se nõ potest, tenetur; sed in præfatis casibus, qui habet rem petentis, potest illum liberare à malo, à quo ipse nisi magna cum difficultate non liberaretur: ergo tenetur id facere, atque ex consequenti tenetur non reddere rem illius, etiam enixe petenti. Secundò: Si furiosus iam haberet propriũ gladium in manu ad se, vel alios occidendum, quilibet, qui sine suo notabili detrimento id efficere posset, tenetur illud à manu illius arripere: ergo à fortiori tenetur non dare, quando est in sua potestate. Nec obstat, quòd dominus sit inuitus; nam est inuitus irrationabiliter. Itaque hæc certa sunt.

Dubium de petẽte rem suam, vt illã perdat. 1. Argum. Sed est difficultas, an si dominus rei eam obnixè petat, non, vt noceat sibi, nec alteri in bonis corporis, nec etiam, vt alteri notabiliter noceat in bonis fortunæ, sed vult pecuniam suam ad ludendum, vel ad dandum scorto, vel ad prodigendum, non obstante hoc, sit ei res sua restituenda. Et pro parte negatiua est argumentum. Restitutio, vt dicit D. Thom. hic in solutione ad primum, ordinatur in vtilitatem eius, cui restituitur, sed in casu posito ille, qui restituit nocet vero domino, cum si ipse non dedisset, alius non prodigeret rem suam; ergo id nõ debet facere.

2. Argum. Secundò: Vnicuique mandauit Deus de proximo suo Eccles. 17. ergo depositarius tenetur consulere rei alterius seruando eam. Et confirmatur: Si aliqua ratione teneretur dare depositum ex eo esset, quod non licet retinere alienum domino inuito: sed tunc dñs est inuitus irrationabiliter: ergo hoc nõ obstat.

Sententia Caietani. Ad hanc difficultatem Caietanus in isto Commẽtario videtur respondere, non esse licitum reddere depositum sic petenti ad peccãdum. Affirmat enim, quòd non licet pecuniam depositam domino reddere, vt Cardinalatum emat, & longè minus alicui pecuniam in talem vsum mutuare. Cæterum quidquid sit de mutuatione, in qua maior videtur esse ratio culpæ, quia cum minus obligetur mutuãs, magis videtur esse causa peccati, de deposito dico reddẽdum illud esse vero domino obnixè petenti, etiam si habens talem pecuniam certo sciat, dominũ velle illam ad expendendum cum scortis, & viris sceleratis.

Sententia authoris. Hanc sententiam tenet Adrianus in quodl. q. 2. ad secundum argumẽtũ, & Soto lib. 4. de iustitia & iure q. 7. ar. 1. quam & communiter sequuntur omnes Theologi. Et probatur primò ex illo Pauli ad Romanos. 3. Non sunt facienda mala, vt inde veniant bona: sed retinere pecuniam alterius ipso inuito, quando ex illius concessione nihil amplius sequitur, quã quod ipse prodigat illam, est malum: ergo id non est faciendum. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Est priuare alterum iure, quod sibi ex iustitia debetur: ergo. Et confirmatur: Non licet alicui retinere alium vi, ne intret ad scortum: ergo nec etiam licet retinere pecuniam vi, quam vult dare scorto. Secundò: Morale principium est, q̧ quotiescunque occurrũt duo mala simul, quorum vnũ debet fieri, minus est eligendum: sed minus malum est quod alter prodigat pecuniã, aut rem suam, quàm quod tu ipso inuito illam detineas: ergo debes illam restituere. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Pecuniæ detentio est peccatum contra iustitiam, cùm detinens priuet alterum suo iure, & propria libertate, quod est iniustũ, & collatio pecuniæ solum potest esse contra charitatem: sed maius malum est violare iustitiam, quam violare charitatem, quia maior est obligatio iustitiæ, quam obligatio charitatis: ergo potius hoc quam illud est faciendum. Vltimò: Ideò si occultus peccator petit Eucharistiam à proprio sacerdote, sacerdos tenetur illam ei dare, quamuis petens grauissime peccet, quia vtitur iure suo in petendo, & ideò, si maritus habẽs super se votum castitatis petit ab vxore debitũ, vxor tenetur illud reddere, quãuis maritus peccet mortaliter, quia in petendo similiter vtitur iure suo: ergo pari ratione, quamuis dominus petat depositum ad consumendum illud cum scortis, depositarius tenetur id reddere, quia petens vtitur iure suo.

Obiectio. Et si quis argumentetur: Nemo habet ius ad peccandũ: ergo quomodocũq; ille petat depositum ad peccandum, ẽt citra suam, aut aliorum iniuriam est illi denegandum, nonnulli respondent negando cõsequentiã. Nã dicunt, qđ petit ad dandũ, vel ad cõsumendum, ad qđ habet ius licet non habeat ius ad culpam, quæ dationi, vel cõsumptioni adiungitur. Et sic in illa cõsequentia cõmittitur vitiũ, quod dici solet, variatio appellationis. **Solutio aliquorum.** Hęc m̃ solutio nihil valet. Nam eodẽ modo, quo non habet quis ius ad peccandũ, nec ẽt habet ius ad dandum, si datio est peccatũ, vt in eo, qui dat simoniacè. Secus autem erit de mercede meretricis, in qua dare non est peccatum, licet ipsa fornicatio peccatũ sit. **Vera solutio.** Quocirca hac solutione omissa, quidquid sit de illo fine, ad quem dominus suam pecuniam petit, dico, nihil valere illam consequentiam. Nam petendo, quod suum est, vtitur iure suo. Et si dicas, petit, vt eo abutatur, ad quod non habet ius: ergo respondeo, q̧ ius dupliciter potest accipi. Vno modo pro lege. Et sic nemo habet ius peccãdi, cum neminem lex peccare permittat, approbando peccatum. Alio modo accipitur ius pro eo, quod est debitum, hoc est, pro eo, quo quis citra iniuriam vtitur. Et hac rõne dicimus, quod qui dat pecuniam suam simoniacè, vel ad aliud peccatum, vtitur iure suo, hoc est, dat quod suum est, atq; adeò nemini facit iniuriam, nisi soli legi, quam iniuriam legi factã depositarius non tenetur vitare.

1. Argum. Ad primum argumentũ in principio factũ rñdetur, illud quidem probare, quod si depositarius bono modo põt detinere depositũ; ne illud in malos vsus cõsumere volenti reddat, tenetur id facere. Cęterũ, si als obnixè petat, dẽt dare, nec tũc depositarius est, q̧ rei dño nocet, sed potius ipse est, qui sibi nocumẽtũ infert. **2. Argum.** Ad 2m argumentum rñdetur, concesso antecedenti, negãdo consequentiã, vel potiùs distinguẽdo consequẽs. Nam si depositarius potest consulere rei alterius, sine aliqua illius iniuria, tũc verum est, quòd

quòd non debet depositum reddere, vt rectè colligitur ex isto testimonio. Cæterum, si consilium non potest dari, sine manifesta iniuria, vt cótingit in eo, qui obnixè petenti rem suam reddere recusat, non debet tunc depositarius domino inuito depositum retinere; neq; contrarium colligitur ex testimonio citato. Ad confirmationem respondetur, dupliciter posse contingere, quòd quis habeat rem alterius, domino irrationabiliter inuito. Vno modo irrationabiliter inuito contra charitatem tantum, quod contingit, quando quis retinet eam rem, quam dominus in malos vsus vult conuertere, citra iniustitiam tamen. Alio modo, inuito irrationabiliter contra iustitiam. Quod contingit, quando qui retinet eam rem, quam dominus in suam, vel aliorum iniuriam vult conuertere, vt quando retinet quis inuito domino gladiũ, quo se, aut alium vult interficere. Hoc supposito dico, quod tunc tantum est licitum retinere rem alterius, domino inuito, quando ipse contra iustitiam est inuitus. Vnde cum in casu argumenti tantum sit inuitus irrationabiliter cótra charitatem, fit, vt nemini sit licitum contra eius voluntatem rem suam detinere. Et si quis quærat, quænam sit ratio, propter quam est licitum retinere rem alterius domino contra iustitiam irrationabiliter inuito, & non inuito irrationabiliter contra charitatem? respódeo, id prouenire ex eo, ꝙ maiori vinculo tenetur quis vitare peccata alterius, quę sunt contra iustitiam, in quibus necessarium est, qđ innocens patiatur, quam quæ sunt contra charitatem: in quibus solum ille qui peccat detrimentum patitur spirituale, quod propria voluntate potest vitare.

Dubium. Diximus in superioribus, depositarium teneri ad non reddendum depositum, quando dominus eo vti vult ad suam, vel aliorum iniuriam, & similiter qñ illud petit in malos vsus etiam citra aliquam iniustitiam, quamuis huius rei obligatio nó sit adeo stricta, vt ex dictis patet: superest nunc disputare, quonam iure depositarius in his casibus teneatur rem alienã detinere, an, scilicet, ex iustitia, vel solum ex charitate. Verbi gratia: Petit quis gladium suum ad occidendum alterum, & ille qui eum habebat ei dat, dubium est, an peccet contra iustitiam, & teneatur ad restitutionem damni subsequuti, vel potius solum

1. argumentum. peccet contra charitatem. Et quidem quod non peccet contra iustitiam probatur primò: Ille non tenebatur defendere fratrem ex lege iustitiæ, sed solum ex lege charitatis: ergo per hoc, quòd dedit gladium domino, quo frater fuit occisus, non peccauit contra iustitiam, sed solum contra charitatem. Et confirmatur: Si viderem ego Petrum gladio impetétem Paulum, & cum possem, non defenderem illum, nó peccarem contra iustitiam, sed solum contra charitatem, vt ex se constat: ergo idem erit dicendum in nostro proposito.

2. argumentum. Secundò: Si talis depositarius peccaret contra iustitiam, ex eo præcipue esset, quòd est causa homicidij: sed non est causa homicidij: ergo. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Si dominus gladij, illum peteret coram iudice, & iudex præciperet, vt illum daret, depositarius teneretur gladium conferre, etiam si intelligeret sequuturam esse mortem, & tunc non esset causa homicidij: ergo nec antea. Probo consequentiam; Nam conferens eodem modo concurrit.

3. argumentum. Tertiò: Si depositario graue damnum immineret à domino gladij, si illum non redderet, posset reddere, sine aliqua iustitiæ violatione: ergo etiã si reddat tali damno non imminente, non peccat contra iustitiam, nec est causa homicidij. Probo consequentiam: Nam homicidium est intrinsecè malum, & sic propter nullum metum faciendum.

Vltimũ argumentum. Vltimò: Si talis depositarius dando gladium peccaret contra iustitiam, sequeretur, quod eadem ratione peccaret contra iustitiam dando pecunias, quibus scit gladium emendum, & similiter peccaret cótra iustitiam reddendo pecunias mercatori, quas scit dandas esse ad vsuras; atque ex consequenti teneretur ad omnium istorum restitutionem: Consequens autem videtur absurdum, & valde rigorosum: ergo & illud, ex quo sequitur.

Sententia Caietani. Caietanus in isto articulo solùm dicit eum, qui in casu posito reddit domino gladium, peccare. Non autem explicat, an tale peccatum sit contra iustitiam, nec an reddens teneatur ad restitutionem, nec ne? Sed in summa. verbo. restitutio. cap. 1. explicans illã particulam, non manifestans dicit, quòd qui non defendit proximum à morte, vel rapina, cùm potest, peccat contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem. Quod si verum est, à fortiori erit verum, quòd qui reddit gladium furioso occidere volenti, peccabit cótra iustitiam, & obligabitur restituere, ex mente eiusdem Caietani.

Sententia Soti. Soto lib. 4. de iustitia, & iure. q. 7. art. 1. constantissimè defendit, eum, qui reddit gladium peccare contra iustitiam, & teneri ad restitutionem damni subsequuti. Cæterùm, vt quid in hac re dicendum sit, explicemus, distinguere oportebit. Nã, vel dominus rei à depositario eam exposcit, vt sibi, aut alteri iniuriam faciat, nempe, se, aut alium occidendo, aut mutilando, aut percutiendo, aut etiam alijs in bonis fortunæ nocendo, vel solum petit rem suam in aliquem alium abusum, qui non habet annexam iniuriam, scilicet, ad scortandum, ludendum, vel prodigendum.

1. cóclusio. Quo supposito sit prima conclusio: Si dominus re sua male vsurus est in sui, vel alterius perniciem, atq; iniuriam, vtraque lege, charitatis, scilicet, atq; iustitiæ tenetur depositarius illam non reddere: quod si secus faciat, tenetur restituere damnum subsequutum. Et quidem, quòd lege charitatis ad id sit obligatus, est res manifesta; cùm vnusquisque teneatur proximum diligere, sicut seipsum. Sed quod etiam teneatur lege iustitiæ, probatur: Contrarium facere est præbere materiam ad inferendam iniuriam alteri: sed vnusquisque ex iustitia tenetur non inferre alteri iniuriam: ergo si præbeat, peccabit contra iustitiam, atque ex consequenti erit obnoxius restitutioni. Secundò: Reddens depositum in casu, quo loquimur, est causa positiua damni subsequuti: ergo peccat contra iustitiam. Consequentia est nota, & antecedens probatur ex similibus casibus: Qui commodat, aut præparat gladium, quo scit alterum esse occidendum, peccat contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem, vt constat ex lege. si pignore. ff. de furtis. item, qui vendit venenum, quo scit alterum esse occidendum, & qui vendit arma tempore iniusti belli, peccant contra iustitiam, & tenentur ad restitutionem, vt docet Caietanus supra, q. 10. art. 4. & infra. quæstione 169. articulo secundo ad. 4. & si bellum iniustum fuerit contra clericos, qui vendit arma, manet excommunicatus, & irregularis, vt idem Caietanus dicit in eisdem locis: item qui dat alteri clauem adulterinam, qua scit furaturum, peccat contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem, ex communi Doctorum sententia: sed isti non magis cooperantur iniustitiæ, quàm ille, qui dat gladium occidere volenti: ergo sicut isti sunt causa positiua damni, propter quod obligantur ad restitutionem: ita, & ille. Et confirmatur: Talis depositarius reddens gladium, secundum leges punitur tanquam malefactor: signũ ergo est, quod violat iustitiam.

2. cóclusio. Secũda conclusio: Si dominus re sua malè vsurus

est

est citra alterius iniuriam, tunc sola lege charitatis tenetur depositarius illam non reddere, si commode, & sine iniuria petentis id facere potest. Itaque, si habens rem alterius quam sine iniuria potest retinere; eam domino reddit, vt dilapidet, scortetur, profundat, prodigat, &c. solum peccat contra charitatem, & nullo modo contra iustitiam. Probatur: Aliud est non inferre malum, & aliud vitare: ad hoc enim tenemur ex charitate, & ad illud ex iustitia: sed reddere depositum in casu nostræ conclusionis, solùm est non vitare malum: ergo solum est contra charitatem, & nullo modo contra iustitiam. Et confirmatur: Dominus bona propria in malos vsus conuertendo citra alterius iniuriam, non peccat contra iustitiam, vt de se patet: ergo, nec qui talia bona ei reddit, vt illis malè vtatur. Probo consequentiam: Nã molto minor ratio iniuriæ apparet in hoc, quam in illo.

Ad 1. argumentum. Ad primum argumentum in contrarium factum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Aliud enim est non defendere proximũ, & aliod positiue concurrere ad id, ex quo sequitur eius mors. Primum est contra charitatem, & secundum contra iustitiam. Hocque inuenitur in eo, qui gladium dat occidere volenti, & sic peccat contra iustitiam. Et eodem modo respondetur ad confirmationem.

Ad 2. argu. Ad secundum respondetur, concessa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico, quòd quãuis eodem modo concurrat ad mortem alterius in genere naturæ qui reddit gladium ex præcepto iudicis, & qui reddit ex propria voluntate, diuerso tamen modo dicitur concurrere in genere moris. Et sic, quando dat ex propria voluntate imputatur ad peccatum iniustitiæ; cùm ex iustitia teneatur non inferre damnum alteri. At verò, quando dat iubente prætore, non imputatur ei ad culpam, cùm ex præcepto eius cuius est præcipere, atque consulere bono subditorum id faciat.

Ad 3 argumentum. Ad tertium argumentum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam: nullus enim cum tanto detrimento tenetur fratris mortem cauere. Et quando dicitur: Homicidium est intrinsece malum: ergo propter nullum metum est faciendum; respondeo verum esse, quando homo est per se causa homicidij. Cæterum, quando solùm est causa per accidens, qualis est ille, qui reddit depositum petenti, non tenetur cum suo grauissimo detrimento homicidium vitare.

Ad vltimũ. Ad vltimum argumentum respondetur, negando primam illationem: quì enim daret pecunias, quibus gladius emitur multum remote concurreret ad homicidium inde subsequutum. Ad secundum inconueniens de eo, qui redderet pecunias, quas scit dandas esse ad vsuras; dico primò, quòd fortè illud est verum. Vel possumus dicere secundo, quòd etiam dare huiusmodi pecunias est causa multum remota ad acquirendas vsuras. Nam vltra redditionem est necessaria volũtas ipsius mercatoris, atque etiam voluntas illius, qui vsuras persoluere debet, vt ille, qui reddit, dicatur causa damni inde subsequuti: cùm tamen ille, qui dat gladium occidere volẽti, multò magis propinqua occisionis causa existat, & ideò tenetur ad restitutionem.

Sententia D.Tho. in solutione ad 2. In solutione ad secundum argumẽtum, in quo de restitutione eorum, quæ pro crimine perpetrando ab aliquo conferuntur, agitur, dicit duo D.Tho. Primum est, quòd quando datio est illicita, & contra legem, vt quando quis aliquid simoniace, vel pro homicidio dat, tunc id, quod datur, nec est reddendum ei, qui dedit, nec etiam retinendum ab eo, qui pecuniam accepit, sed in pios vsus conuertendum. Dicit secundò, quòd si datio non est illicita, quanuis opus, pro quo datur sit illicitum, vt accidit in quæstu meretricio, tunc is qui accipit, verum rei dominium acquirit, nec tenetur ad restitutionem. Et si quis cõtra istud secundum dictum D.Thom. argumentetur. (Nam, vel ista datio dicitur licita, quia id, pro quo datur, est pretio æstimabile, vel quia non habet obiectum malum; primum dici non potest, nam sic pari ratione etiam diceretur licita, & transferret dominium in illum, qui accipit, datio, qua quis pro homicidio pecuniam dat, si quidem emit id, quod est prætio æstimabile, cuius contrarium D.Thom. affirmat in primo dicto, & habetur expresse in iure; nec etiam potest dici secundum, tum quia datio, qua quis pro actu venereo pecuniam dat, non est bona ex obiecto, vt constat: tum etiam, quia quando quis dat pecuniam iudici, vt iustam proferat sententiam, talis datio est bona ex obiecto, & tamen non transfertur talis pecuniæ dominium in iudicem, vt patet ex iure: ergo male dicit Diu. Thom. quòd quando datio est licita, quanuis opus, pro quo datur sit illicitum, tunc is, qui accipit verum acquirit dominium, nec ad aliquam tenetur restitutionem,) respõdetur, D.Tho. in præsenti solam illam dationem vocare illicitam, quæ lege positiua non permittitur, quanuia stando in iure naturæ esset licita. Ex quo fit, quod, qa dare meretrici pretium pro actu venereo, non est lege probibitum, dare autem pro interfectione est prohibitũ, ideo illa donatio appelletur licita, & hæc illicita, & illa transfert dominium, & hæc non. Quãuis stando in solo iure naturæ per vtranque dominium transfertur, vt dicemus in subsequentibus. Et hoc quantum attinet ad explicationem literæ D.Thom.

Explicatur litera Diu. Thomę.

Dubium graue de acquisitis per actum malum. Cæterùm ad explicandam veritatem eorum, quæ dicit, est non leuis difficultas, an acquisitum ex quouis opere peccaminoso sit necessario restituendum. De qua re sunt variæ Doctorum sententiæ. Prima est Caietani.

Sententia Caietani. Qui. 2.2. quæstio. 32. art. 7. supposito, quòd nec datio fit bene, nisi de re propria eius, qui dat, nec emptio, aut venditio potest fieri, nisi de re, quæ natura sua est vendibilis, dicit duo. Primum est, quòd, si id, quod datur, aut accipitur est alienum, & id, quod venditur, aut emitur, non est res vendibilis, vt res sacra, tunc taliter acquisita sunt necessario restituenda. Ratio illius est: Nam, cùm huiusmodi contractus non habeant idoneam materiam, fit, vt quæcunque acquisitio per illos facta sit secundum se mala, & inualida. Secundò dicit Caietanus, q̃ si id, quod datur est proprium dantis, & id, quod vẽditur, aut emitur, est venale, pretioque æstimabile, quanuis acquisitio alioqui sit peccatum, tunc acquisita ex talibus contractibus non sunt restituenda. Cęterùm hoc secundum dictum Caietani est apertè falsum. Et ratio est: Nam quæ quis acquirit hominis interficiendi causa, & quæ acquirit testis ob falsum testimonium, & quæ aquirit iudex ob iniquam sententiam sunt necessario restituenda, nec retineri possunt, vt infra dicemus ex mente D.Thom. in hoc articulo, quãuis dentur hæc à veris dominis, & res pro quibus dantur sint pretio ęstimabiles; atque vendibiles, non minus, quam turpis actio à meretrice præstita.

Sententia Panormit. Quocirca hac sententia Caietani omissa, est secũda opinio Panormitani in cap. quia plerique. de immunitate ecclesiarum, questio. 10. conclus. 3. indistinctè dicenos, quidquid acquisitum fuerit ex opere peccaminoso esse necessario restituendum. Eandem tenent Innocentius atque Hostiensis in c. cum sit. de iudicijs. Ad quos etiam accedere videtur Paludanus in 4. dist. 15. Et probari potest hæc sententia

3. Argu pro sententia Pa normitani.

tia aliquibus argumentis. Primò ex cap. cum sit. de iudicijs, vbi summus Pontifex præcipit Episcopis, quod compellant Iudæos, vt quidquid ex officio publico lucrati fuerint, restituant pauperibus. Et addit pro causa: Quia non est licitum Iudeis inter Christianos officium gerere. Quibus verbis significari videtur, omne illud, quod per actum illicitum fuerit acquisitum debere pauperibus dari. Et confirmatur ex cap. ad liberandum. eodem titulo. Vbi deferentes arma Saracenis restituere præcipiuntur quidquid ex illicita illa negotiatione fuerit acquisitum.

2. Argumē.

Secundò sic argumētor: Si quis pretiū accipit pro re sacra tenetur illud restituere, vt constat ex Concilio Constantiensi, Sess. 43. & ex pluribus alijs capitibus iuris: ergo & qui accipit pretium pro opere peccaminoso tenetur illud restituere. Probo consequētiam: Quia qui accipit pretium pro re spirituali, ideò tenetur ad illius restitutionem, quia ipsa res spiritualis gratis donari debet, nec est pretio æstimabilis: sed nec etiā peccatum est pretio æstimabile, cùm ob nullum pretium sit faciendum: ergo si pretium pro illo accipiatur erit necessario restituendum.

3. Argumē.

Tertiò: Excessus inter pretium, & id, quod pretio emitur, semper est restituendus, vt seruetur iustitiæ æqualitas: sed cum datur aliquid pro opere peccaminoso non seruatur iustitiæ æqualitas: ergo excessus erit necessario restituendus. Iste autem excessus est in toto valore pretij, cùm peccatū, quod emitur, sit nullius valoris atque nihil: ergo totum pretium pro actu peccaminoso acceptum erit restituendum.

Sententia Medinæ.

Medina Complutensis. C. de restitutio. quęstio. 20. propter hæc argumenta tenet hanc eandem sententiam, sed moderamine adhibito. Dicit enim, quòd opus peccaminosum, pro quo pretium datur, dupliciter potest esse malum; vno modo absolutè, & de sua intrinseca ratione, vt furtum, adulterium, fornicatio, alio modo non ex sua natura, sed ratione alicuius circunstantiæ extrinsecus aduenientis, vel loci, vel temporis, &c. Et hac ratione vendere rem iusto pretio, quod ex sua natura non est malum, potest reddi peccatum, ex eo, scilicet, quod contractus fiat, aut cū excommunicato, aut in die festo, aut in loco prohibito, &c. Quæ omnia habent se tanquam circunstantiæ extrinsecus ipsi operi aduenientes. Hoc supposito, dicit, quod quæ acquiruntur per actum peccaminosum isto secundo modo, non sunt necessario restituenda, sed sunt illius, qui accipit. Si enim mercenarius, qui in die festo suas operas locauit, pretiū accipiat, non tenetur ad mercedis restitutionem. Et ratio est: Nam, quòd hic prætio æstimatur non est diei festi violatio, quæ mala est, atque peccatum, sed huius hominis opera atque labor alteri fructuosus, & ob eam causam pretio dignus. Dicit secundo Medina, quod acquisita ex opere peccaminoso primo modo, scilicet, ex adulterio, homicidio, aut fornicatione sunt necessario restituenda, vt potè quę dantur pro re nullius pretij. Addit tamen, quòd si quæ acquirantur ex opere malo non pretij nomine, sed alio titulo, scilicet, donationis, illa non sunt necessario restituenda. Nam si verbi gratia, propter perpetratum scelus det quispiam alicui centum, non tanquam illud emens, sed voluntariè donans, talia non sunt restituenda. Ex quo infert, quòd si acquisita à meretricibus fuerint tanquam pretium operis obscœni, illa erunt omnino restituenda. Si autem fuerint liberè ab amatoribus donata, poterunt retineri. Et quia verosimile est eos, qui ad meretrices accedunt libere velle donare quæ illis conferunt, subinde dicit, ipsas meretrices regulariter loquendo non obligari ad restitutionem.

Hæc sententia Medinæ quantum ad primum di-

A ctum est vera. Cæterùm quantum ad secundum in quo conuenit cum Canonistis superius citatis, est apertè falsa, & contra communem Doctorum sententiam. Et ratio est: Nam, quamuis peccatum secundum suam rationem formalem, id est ex ea parte, qua discordat à lege diuina, sit nihil, & nullius valoris, pro materiali tamen, quod potissimè intenditur ab emptoribus, est quædam actio humana liberè facta, coniunctaq; cum labore atque vtilitate; ex quo fit, vt sit pretio digna, sicut reliquæ actiones humanæ; quæ ideò sunt vendibiles, & pretio æstimabiles, quia conducibiles vitæ humanæ. Quod vt rectè intelligatur, aduertendum est, quòd de pretio vniuscuiusque rei dupliciter possumus loqui. Vno

Impugnatur Medina.

B modo physicè sine vllo respectu, & comparatione ad aliud; qua ratione Philosophi naturales loquuntur. Et pretium isto modo nihil aliud est, quàm vniuscuiusque rei perfectio, & maius pretium maior perfectio. Alio modo possumus loqui moraliter. Et secundum istam considerationem solum illæ res dicuntur pretiosæ, quæ aliquo modo sunt vtiles, & conducibiles ad humanos vsus. Sumitur enim pretium morale, de quo nos in præsenti loquimur, per comparationem ad vsus humanos, habita ratione vtilitatis, & indigentiæ vniuscuiusque rei; ex quo etiam venditiones, & commutationes ortum habuere. Si enim vnusquisque sibi ipsi sufficiens esset, nulla esset commutatio, nulla venditio, nulla em-

Vnde sumatur rei pretium.

C ptio, atque ex consequenti, nec etiam pretium aliquod morale esset. Itaque humana necessitas est, quæ rebus vtilibus pretium constituit, & magis vtilibus maius pretium. Et sic ex vtilitate, & ex maiori vtilitate omnium rerum pretium ortum habuit: æstimationem autem rei etiam desumimus principaliter ex illius vtilitate, & minus principaliter ex alijs, nempe, ex difficultate, labore, periculo, sumptibus, quæ ipsam circunstant. Ex quo fit, vt si qua res nullo modo est vtilis, quantumuis ex alia parte sit coniuncta cum magna difficultate, atque labore, nullo modo pretio digna nec æstimanda dicetur. Si autem est vtilis etiam si sit facillima, nulloque labore fiat, erit pretio digna; Et si cum alijs circunstantijs

D coniungatur, erit magis æstimanda, atque pretiosior. Ex quo rursus fit secundò, quòd, quoniam prima radix, & præcipua ratio, atque fundamentum pretij, & æstimationis rei, est vtilitas in ordine ad vsus humanos, quandiu aliqua res manet vtilis, tandiu erit pretio digna: & tunc erit nullius pretij, quādo facta fuerit prorsus inutilis. Vnde, quia turpitudo, quæ inest operi prauo non reddit illud inutile in ordine ad vsus humanos, fit tertiò, quòd opus peccati ex eo, quod peccatum est, non amittit suum valorem, atque ex consequenti, nec etiam amittit pretium, vt dicebant Medina, & alij iurisperiti: & sic iustè poterit uendi: & accipi pretium pro illo.

Alii Doctores alia ratione utuntur ad responden-

Sententia aliorum.

E dum difficultati propositæ. Supposito enim, quòd in his rebus, quæ turpiter acquiruntur, aliquando turpitudo se tenet solum ex parte recipientis, aliquando ex parte vtriusque, scilicet, dantis, & accipientis, & aliquando ex parte circunstantiarum; Dicunt primò, quòd si turpitudo tantum se teneat ex parte accipientis, vt si quis det iudici pretium, vt ferat iustam sententiam, tunc taliter acquisita sunt restituenda illi, qui dedit. Dicunt secundò, quòd si turpitudo se tenet ex parte vtriusque, vt cum datur aliquid iudici, ut proferat iniustam sententiam, aut gladiatori, vt hominem interficiat, taliter acquisita sunt restituenda non ei, qui dedit, sed pauperibus. Dicunt, tertiò, quòd, si turpitudo tantum se tenet ex parte modi, aut circunstantiarum, vt cum quis operas

suas in

suas in die festo conducit, taliter acquisita non sunt restituenda.

Impugnatur præfata sententia. Sed nec hæc sententia est vndequaque vera, quanuis proprius accedat ad veritatem. Errat enim in secundo asserto. Tum, quia quando aliquid datur meretrici, vt alliciatur ad turpitudinem, turpitudo se tenet tam ex parte dantis, quam ex parte accipientis; & tamen taliter acquisita non sunt necessario restituenda, vt dicit D. Thom. hic ad secundum, & nos probauimus latè in 1. tomo. quæst. 32. art. 7. Tũ etiã, quia quanuis ità sit, quòd aliquando sunt restituenda illa, quæ per actum, in quo turpitudo intercedit ex parte vtriusque acquiruntur; vt cum quis dat iudici pretium, vt proferat iniustam sententiam, aut gladiatori, vt hominem interficiat; est tamen falsum affirmare, illud esse restituendum pauperibus, si intelligatur ante iudicis sententiam. Nam, cùm leges, quę præcipiunt taliter acquisita pauperibus erogari, sint pœnales, fit, vt ante iudicis condemnationem non debeant quantum ad id, in quo pœnam imponunt, exequutioni mandari, vt diximus supra articulo 3. huius quæstionis.

Quocircà his omnibus sententijs prætermissis, vt quid in hac re verum sit, explicemus, aduertendum est primò, quòd, cùm restitutio sit actus iustitiæ commutatiuæ æqualitatem efficiens, vt diximus articulo primo huius quæstionis, tunc tantum erit inducenda, quando fuerit facta inæqualitas. In contra-

Restitutio tantum inducitur quãdo fuerit facta inæqualitas. ctibus autem humanis, quantum attinet ad præsens institutum ex triplici fonte potest dimanare inæqualitas. Scilicet, vel, quia res, quæ venditur est nullius pretii, aut non tanti, quanti venditur. Vel, quia res, quæ gratis donanda erat, pro pretio datur. Vt si œconomus eleemosynam daturus aliquid à pauperibus peteret. Vel denique, quia contrahentes sunt inhabiles ad contrahendum. Itaque, si omnia ista à contractibus defecerint, nullo modo in eis inæqualitas reperiri poterit; atque ex consequenti, nec ex eis restitutionis obligatio inducetur.

Quod res aliqua non sit digna pretio potest accidere dupliciter. Secundò est aduertendum, quòd aliqua res non sit pretio digna, aut quod sit gratis donanda, dupliciter potest accidere, scilicet, vel ex natura ipsius rei, vel ex positione, & ordinatione legis positiuæ ordinantis, atq; præcipientis, vt quæ alioqui pretio digna erant, gratis dentur. Et quidem ex natura rei censentur nullius pretij, ea, quæ vsibus humanis nullo modo sunt vtilia, vt supra diximus. Et similiter ex natura rei sunt gratis donanda ea; quæ ex natura ipsius rei sunt diuinitus in commune bonum infusa, nec labore nostro, aut marte acquisita. Quales sunt res spirituales. Dixi notanter; Ex natura rei diuinitus Infusa. Nam si quis ex infusione acciperet scientiam rerum naturalium, vt Adam, atque Salomon, fortè non teneretur eã cæteris gratis impartiri. Quia, quanuis talis homo eam scientiam sibi per laborem non comparauerit, sed gratis datam habuerit; ex natura tamen rei competit illi, vt labore atque exercitio comparetur, & sic est infusa solum per accidens. Ex lege autẽ carent pretio, & sunt gratis donanda ea, de quibus nominatim prohibet lex, ne vendantur, aut præcipit, vt gratis dentur, quanuis alioqui ex natura sua sint pretio digna. Similiter etiam, quòd personę sint inhabiles ad contrahendum, dupliciter accidere potest. Vno modo ex natura rei, quia, scilicet, carẽt ratione, atque arbitrio, vel absolutè, vt furiosus, vel secundum quid, vt qui penitus ignorat, quid agatur, vel si non ignorat, fit ipso inuito. Hi enim omnes ex natura sua sunt inhabiles ad contrahendum. Ex quo fit, vt qui, vel ab ipsis aliquid emit, vel ipsis vendit quidpiam, quanuis res alioqui sint vendibiles, facit inæqualitatem ex defectu libertatis ex altera par-

A te; & sic tenetur ad restitutionem. Altero modo possunt personæ esse inhabiles ad contrahendum, ex lege positiua; quæ quidem facit, vt qui alioqui stando in iure naturæ erant habiles ad contrahendum, ex legis ipsius iusta ordinatione sint inhabiles, vt pupilli, & primogeniti, &c.

Diuisio actuum humanorum. Tertiò est aduertendum, quod actuum humanorum quidam sunt boni, & quidam sunt mali. Rursus ex bonis quidam sunt eiusmodi, vt ad eos efficiendos nulla lege obligemur, sed est in nostra potestate facere, vel nõ facere, vt ingredi religionẽ, & alia quæ sunt in consilio. Qui quidem actus, quia vtiles sunt, sunt pretio digni, & quia illos ex præcepto non tenemur facere, nec etiam obligamur eos gratis donare.

B Alij actus boni sunt, quorum habemus præceptum, consistuntque partim in negatione, vt nõ occidere, & partim in positione, vt Deum colere. Qui licet sint pretio digni, quia sunt vtiles; quia tamen sunt in præcepto, &c. & incumbit nobis necessitas illos efficiendi, vendi nequeunt, sed sunt gratis donandi. Alij actus humani sunt mali. Et hi omnes ex natura rei, quia sunt vtiles vsibus humanis, sunt pretio digni. Et, quia non est præceptum, vt gratis fiant, sed potiùs est præceptum, ne fiant; non tenemur illos gratis facere. Ex quo sequitur, q̃ ex natura rei omnis actus peccaminosus, est pretio dignus. Cæterùm ex ordinatione legis positiuæ est maximum discrimen inter hos actus malos. Nam eos, qui sunt con-

C iuncti cum iniuria alterius, lex positiua facit inuendibiles, vt furtum, homicidium, &c. vel quia voluit, vt illi actus nullius essent pretij, vel quia fecit ipsas p̃sonas contrahentes inhabiles, & inidoneas. De alijs autem actibus, qui fiũt citra alterius iniuriam, vt fornicatio, prodigalitas, &c. nihil statuit; sed eos suæ naturæ, & conditioni reliquit, &c.

1. Conclus. His constitutis sit prima conclusio. Stando in iure naturæ ea, quæ quis accipit, vel pro faciendo opere bono, quod erat in præcepto, vel pro omittendo prohibito, sunt restituenda ei, qui dedit. Vt si, verbi gratia, dedit quis pretium iudici, vt ferat iustam sententiam, vel amico mulieroso, ne scortetur. Hæc conclusio est contra Magistrum Soto lib. 4. de iustitia

D q. 7. artic. 1. in solutione ad secundum. Illam tamen tenet glos. in l. vt puta. ff. de conditionibus ob turpem causam. quam sequuntur omnes Summistæ. Et probatur: Talia opera ex eo, quòd sunt in præcepto, sunt gratis donanda, vt paulò ante dicebam: ergo quanuis sint pretio digna, qui aliquid pro eis accipit tenetur ad illius restitutionem.

2. Conclus. Secunda conclusio: Stando in iure positiuo ei, qui huiusmodi res pretio emit ab alio, non semper datur repetitio; sed tunc tantum, quando emitur res alteri iniuriosa. Itaque, si quis det Petro centum, ne hominem interficiat, aut ne proferat iniustam sententiam, lege potest agere contra illum, & illa centum in iudicio repetere. Cæterùm, si illa dedit, ne scorta-

E retur, non habet ex lege facultatem illa repetendi. Et quidem, quòd possit repetere in primo casu, habetur expresse in dicta illa lege, vt putà iam citata. Sed quod non possit in secundo colligitur verosimiliter ex eo, quòd lex illa est pœnalis, atque ex consequenti stricti iuris, nec extendenda, nisi ad ea, quæ expresse in illa ponuntur. Nulla autem ibi fit mentio de pretio, quod quis dat alteri, ne ea peccata committat, quæ sine aliorum iniuria perpetrari possunt. Ratio autem, propter quam in primo casu ex lege positiua datur facultas repetendi, & non in secundo, est, quia cùm finis legis sit prospicere bono cõmuni, atque consulere paci publicæ, ad quam maximè pertinet vt homines non solum pretio, sed etiam propria sponte ab aliorum iniuria abstineant, idcir-

cò, si

cò, si id propter pretium fecerint, datur facultas repetendi. Et si quis obiiciat contra istam conclusionem; *Obiectio.* Stando in iure naturæ ea, quæ quis accipit, vel pro faciendo opere bono, quod erat in præcepto, vel pro omittendo prohibito, etiam si illud non sit alteri iniuriosum, sunt restituenda in foro conscientiæ, vt diximus in prima conclusione: ergo poterit conferens, nisi reddantur illa, in iudicio repetere; *Responsio.* respondeo concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam, quemadmodum aliquando contingit, quòd per aliquem contractum dominium rei transferatur, & tamen illius repetitio possit fieri in foro exteriori, ab eo, qui dominium non habet, vt diximus supra in.1.tom.quæstin.32.art.7.circa solutionem ad secundum agentes de ludo, in quo lex translationem dominij non prohibet, & tamen repetitionem concedit: ità etiam aliquando contingere potest, quòd ille, cui dominium debetur, rem suam in iudicio repetere non possit, vt est videre in illis mulieribus, quæ publicæ non sunt, quæ quidem non minus, quã publicæ pro vsu sui corporis pretium accipere possunt, vt quæst.32.artic.7. circa tertiam conclusionem Diui Thomæ ostendimus. Vnde qui quidquam illis promisit tenetur in foro conscientiæ illud soluere, nisi fortè excessus iustæ æstimationis pro ratione personarum immodicus esset. Et tamen quamuis ad forum iudiciale meretrici datur in iudicio actio petendi pretium promissum, illi verò, quæ non est publico loco exposita, denegatur, vt constat ex lege idem si ob stuprum, ff de conditionibus ob turp. cau. Et ita contingit in proposito, quod quamuis ille, qui accipit pretium pro faciendo opere bono, quod erat in præcepto, vel pro omittendo prohibito, quando illud non est alteri iniuriosum, ex lege naturæ in foro conscientiæ teneatur ad restitutionem pretij, in foro tamen iudiciali non conceditur ei, qui dedit, facultas repetendi, nisi quando opus, pro quo datur, est eiusmodi, quod cedit in alterius iniuriam.

3 Cõclusio. Tertia conclusio: Stando in sola lege naturæ, quę quis accipit in pretium pro rebus sacris, & spiritualibus, sunt restituenda ei, qui dedit. Et quidem, quòd pro rebus spiritualibus accepta sint restituenda; probatur manifestè: Nam cùm istæ res sint gratis donandæ, iuxta illud Christi, Gratis accepistis, gratis date; quamuis ex alia parte infinito pretio sint dignę, quicunque illas vendit ex iure naturæ tenetur pretium restituere. Quod autem huiusmodi pretium, stando in iure naturæ, sit restituendum ei, qui dedit, negant multi: sed nos illud probauimus supra quæst. 32. artic. 7. circa secundam conclusionem D. Thom. De quo etiam plura dicemus infra in propria materia de simonia. quæst. 100.

4 Cõclusio. Quarta conclusio: Stãdo in solo iure naturæ, merces operis praui, atq; peccaminosi, cuiusuis generis sit illud, non est restituenda, sed est illius qui accipit. Itaque quæ quis acquirit causa interficiendi hominis, aut iniustam sententiam proferendi, stando in solo iure naturæ, sunt propria illius, qui accipit, nec illa tenetur restituere. Hæc conclusio probatur eisdem rationibus, quibus supra impugnauimus sententiam Medinæ, atque Canonistarum. Quarum pręcipua, & fundamentalis est, quòd, cùm istæ actiones non sint in præcepto, sed potius sint contra præceptum, nullus tenetur eas gratis exhibere. Et ex alia parte, quia in ordine ad humanos vsus afferunt vtilitatem, illis, scilicet, quorum causa fiunt, sunt pretio æstimabiles: & sic nullam facit inæqualitatem qui illas vendit; atque ex consequenti, stando in iure naturæ, non tenetur pretium restituere.

1. Arg. contra quartã cõclusionẽ. Sed contra istam conclusionem sunt aliquot argumenta. Primum desumitur ex D. August. Epist. 54. ad A Macedonium. Qui dicit: Si iustitia syncerius consulatur, iustius dicitur aduocato; Redde quod accepisti, quando in iudicio contra veritatem astitisti, iudicem fefellisti, iniustam causam vicisti, quam cuique dicitur in quolibet officio militanti; Redde quod accepisti, quando iudice iubẽte hominem nefarium vicisti, in iudicium adduxisti, & ne fugeret tenuisti, &c. *à nobis positam.* Quibus verbis D. Aug. in hunc modum argumentatur: Si iustum est, vt iudex, aut minister iudicis restituat id, quod accepit pro condemnando nefario homine, & in carcerem reducendo: ergo multò iustius est, quòd aduocatus restituat, quidquid accepit pro iniusto patrocinio. Atque ex consequenti ex sententia Augustini secundum ius naturæ restituendũ est illud, quod quis pro opere prauo accepit.

B *2. Argumẽ.* Secundò sic argumentor: Tenetur iudex restituere quod accepit pro iusta sententia ferenda: ergo à fortiori tenebitur restituere quod accipit pro iniusta.

3. Argumẽ. Tertiò: Iudas proditor, quamuis erat homo nequissimus, non fuit ausus retinere pretium acceptum pro iniusta Christi Domini traditione; sed pœnitentia ductus retulit triginta argenteos, dicens; Peccaui, tradens sanguinem iusti; signum ergo est, quòd ex naturæ lege non est licitum retinere pretium pro prauo opere acceptum.

Ad 1. Arge. Ad primum argumentum respondetur, D. Augu. in illo loco non loqui de eo, quod est secundum ius naturæ, quo certum est aduocatum non teneri ad restitutionem eorum, quæ pro iniusto patrocinio accipit. Sed solum ostendit, quam iustum esset, quòd legi- C bus Imperatoris præciperetur, vt aduocatus restitueret quæ ex iniusto patrocinio acquirit; etiam si ad id ex naturæ iure non teneatur. Et si quis instet, D. August. dicere, iustius esse, quòd aduocatus reddat taliter acquisita, quàm quod iudex, aut eius minister restituãt quod pro iusta sententia, aut pro debito ministerio acceperint; sed iudex etiam stando in iure naturæ tenetur facere restitutionem eius, quod pro iusta sententia accipit, vt diximus in prima conclusione: ergo est sententia D. Aug. quòd aduocatus ex eodem iure tenetur quidquid pro iniusto patrocinio datur, restituere; respondeo D. August. in illo loco non facere comparationem earum rerum in ordine ad ius naturæ, sed in ordine ad leges ciuiles, quas tacito quodam D modo reprehendit, propterea quòd dant facultatem repetendi id, quod quis iudici pro iusta sententia proferenda tribuit; non autem concedunt repetitionem illarum rerum, quæ pro iniusto patrocinio aduocatis, conferuntur, cum tamen maior sit malitia, & iniquitas aduocati, quam iudicis.

Ad 2. argu. Ad secundum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Et ratio discriminis est; Nam iusta sententia cum sit in præcepto, & gratis cõferenda, vendi non potest. At verò sententia iniusta, quia est pretio digna, nec gratis conferenda, cum nõ sit in præcepto, sed potiùs contra præceptum, bene potest ex natura rei pro pretio dari absque eo, quòd inæqualitas fiat.

Ad 3 argu. Ad tertium argumentum respondetur primò, male E desumi argumentum ex tam pessimi hominis facto. Vel secundo respondetur, id naturale esse hominibus, quòd cùm graui aliquo affectu corripiuntur incitati à vi passionis, plura faciunt, ad quæ alioqui non tenentur. Et sic Iudas ex mœrore, quem de suo facinore conceperat se suumque scelus detestans, nõ solum proiecit pretium, quod apud se poterat retinere, sed etiam diuinæ pietati diffidens, seipsum laqueo suspendit. Vnde, sicut non valet argumentum; Iudas laqueo se suspendit: ergo & nos idẽ facere debemus: sic etiam nec concludit, quòd si Iudas non retinuit pretium pro iniusta Christi vẽditione acceptũ,

nec

nec etiam quicunque alij illud pro male factis retinere possunt. Vel tertiò respondetur, id factum fuisse à Iuda non vt satisfaceret iustitiæ, sed Deo sic disponente; vt vaticinium illud adimpleretur, quod fuerat prędictum ex eis nummis agrum emendum in sepulturam pro pauperibus, ut sic Christus omni in re vtilis esset mortalibus.

5. Conclus. Quinta conclusio: Suppositis legibus ciuilibus, & iure positiuo, quæ dantur pro operibus prauis consunctis cum alterius iniuria, sunt necessariò restituenda. Probatur ex lege mulctarum. C. de modo mulctandi. vbi omnia sic acquisita adijciuntur fisco. De huiusmodiq; iniuriosis operibus est intelligenda lex illa generaliter. de verborum obligationibus, cũ dicit, turpes stipulationes esse nullius momenti. Agit enim solum de operibus cum alterius iniuria factis. Est etiam pro hoc textus in cap. non sanè. 14. q. 5. vbi id peculiariter de iudice iniustè ferente sententiam diffinitur. Et ratio huius decreti est, non quia actiones prauæ non sunt pretio dignæ; iam enim cõstat ex superioribus eas ex natura sua iustè posse vendi; sed quia sublato pretio minus homines allicientur ad inferendam alijs iniuriam.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, an qui aliquid acquisierunt ex operibus prauis iniuriosis, teneantur illud statim restituere ante iudicis condemnationẽ? Et pro parte negatiua est argumentum: Tales obligantur ad restitutionem ex lege pœnali: sed huiusmodi leges non obligant ante iudicis condemnationẽ: ergo. In hoc tamen sit sexta conclusio:

6. Conclus. Illa bona sunt restituenda ante iudicis condemnationem. Hãc ponit Mag. Soto lib. 4. de iustitia. q. 7. art. 1. ad 2. Et probatur: Lex ipso iure reddit personas inhabiles ad recipiendum aliquid pro operibus iniuriosis: ergo si recipiant, tenentur illud statim in conscientia restituere. Nec obstat argumentum in contrarium adductũ: Nam vt diximus art. 4. huius quæstionis, illæ leges pęnales, quæ tantum imponunt pœnam consistentem priuatione, bene possunt obligare ad illam ante iudicis condemnationem. Et talis est lex, quæ facit personam inhabilem ad recipiendum quidquam ex opere iniurioso.

De eo autem, cui debet fieri restitutio ante iudicis condemnationem, est non leuis difficultas inter Doctores. Soto loco citato, dicit, illud esse restituendum ei, qui dedit. Et ratio illius est: Quia licèt per legem ille, qui accipit, fuerit redditus inhabilis ad retinendum quod non erat suum, ille tamen, qui dedit, non potuit priuari re propria ante iudicis condemnationem. In hoc tamen sit septima conclusio:

7. Conclus. Pretiũ acceptum pro sententia iniusta, aut pro homicidio perpetrando causa subsequuta, est restituendum, nõ illi, qui dedit, sed pauperibus ante iudicis condemnationem, & post condemnationem iudicis, fisco. Posui illam particulam, causa subsequuta. Nam quando opus, pro quo pretium datur, non subsequitur, certũ est, illud esse restituendum illi, qui dedit iuxta id, qd diximus in principio huius articuli de contractibus conditionalibus. Et quidem, quòd pretium illud nõ sit restituendum ei, qui dedit probatur efficacissima ratione: Stando in solo iure naturæ, secluso omni iure positiuo, ille, qui dat pecuniam pro homicidio subsequuto, non manet dominus illius pecuniæ: ergo nec per ius positiuum iuri naturali superadditum acquirit dominium talis pretij. Consequentia patet: Nam ius positiuum non fauet delicto illius, qui dat pecuniam pro homicidio; faueret autem, si præciperet sibi restitui rem, cuius dominium stando in iure naturali ad se non pertineret. Antecedens autem probatur: Quia libera, & spontanea uoluntate abdicauit à se dominium illius pecuniæ, & trãstulit illud in eum, cui dedit. Nihil autem est magis æquum, quàm, ꝙ per domini voluntatẽ, volentis rem suam in alium transferre, dominium conferatur, vt dicit Instit. de rerum diuis. §. per traditionem. Et confirmatur: Per ius positiuum, ille, qui accipit pretium, ità redditur inhabilis ad illud retinendum, vt non acquirat dominiũ illius, cum tñ stando in solo iure naturæ, illud acquireret: ergo à fortiori ille, qui dat, & stando in solo iure naturali non haberet dominium illius pretij, per ius positiuum redditur inhabilis ad illud recipiendũ atq; ex consequenti non sibi sed pauperibus, vel fisco debet restitui. Hanc sententiã tenet Cord. lib. 1. q. 32. art. 3. & Couar. regula peccatũ. p. 2. §. 2. Dixi autem in conclusione, illud pretium ante iudicis cõdemnationem esse restituendum pauperibus, & post condemnationem fisco. Tum, quia, vt docet D. Th. infr. q. 66. art. 7. res, quæ homini redundant, pauperum sustentationi iuri naturæ debentur, iuxta illud D. Ambrosij: Esurientium panis est, quem tu detines: nudorum indumentum est, quod tu recludis; miserorum redemptio, & absolutio est pecunia, quam tu in terra defodis, &c. quod refertur. 47. d. Tũ etiam; quia sunt quã plurima capitula iuris positiui, quæ dicunt ea, quæ ꝓprio domino carent pauperibus esse distribuẽda, qualia sunt. c. cum tu. de vsuris, &. c. qui habens. &. c. non sanè. 14. q. 5. Ex quo fit, vt quotiescunq; alicui rei legitimus dominus deest, illud pauperibus sit tribuendũ. Fisco autem nũquam datur, nisi id, quod post iudicis sententiam ei fuerit applicatum. Cum ergo in casu, de quo loquimur res, quę datur pro homicidio perpetrando nõ possit retineri ab illo, qui accipit, nec etiã debeat reddi illi, qui dedit, sequitur, ꝙ caret vero domino: & sic ante iudicis condemnationem danda erit pauperibus. Et ad fundamentum Soti respõdetur, falsum esse, ꝙ ille, qui dedit pecuniam pro homicidio priuetur re sua ante iudicis condemnationẽ per hoc, ꝙ nõ restituatur illi. Nam cum ipse iam non habeat dominium illius, sed illud in alterum trãstulerit, manifestè sequitur, quod nihil ab eo aufertur.

8. Conclus. Octaua conclusio: Quæ dãtur pro opere turpi nulli iniurioso, vt pro stupro, fornicatione, &c. non solũ secundum legem naturalem, sed etiam secundum leges humanas non sunt restituenda. Hæc conclusio est diffinita in l. idem. ff. de conditionibus ob turpem causam. Vbi dicitur, quòd licèt meretrix turpiter agat in eo, quòd meretrix est, non tamen turpiter facit in eo, quod pretium accipit pro meretricio. Et confirmatur: Nam licèt meretrix non sit domina sui corporis, est tamen domina vsus ipsius. Vnde pro illo vsu poterit pretium, & mercedem exigere. Maximè cum in legibus humanis non tantum pmittantur meretrices, sed etiam pretium taxetur. Et quod dictũ de meretricibus, est etiam dicendum de alijs fœminis inhonestis, cuiuscunque sint conditionis: imò & de viris, si aliquid acceperint, vt libidini fęminæ, vel alterius uiri deseruiant, cum omnium sit vna, & eadem ratio, scilicet, quòd actiones illæ sunt pretio æstimabiles, nec talis conditionis, vt debeant gratis exhiberi. Nec præterea ex alia parte est lege ꝓhibitum, ne detur pretium pro illis. De hac re videda sunt quæ diximus in 1. tom. q. 32. arti. 7. circa tertiam conclusionem D. Thom.

Ad arg. pro sentẽtia Panormit. Restat nunc respondere ad argumẽta in principio huius quęstionis facta pro opinione Canonistarum. Vnde ad primũ, & secundũ dico, ꝙ textus in illis adducti particularem cõtinent determinationem, nec ex illis aliqua potest desumi vniuersalis contraria nostris conclusionibus. Ad tertiũ respõdetur, concessa maiori, negãdo minorẽ. Et ad probationẽ dico, falsũ est, ꝙ peccatũ nullius est valoris, vt ex superius dictis satis constare potest. Et hæc de tota ista difficultate.

In

Sententia D. Tho. in solut. ad 3. In solutione ad tertium argumentum explicat D. Thom. cui, & quomodo sit facienda restitutio, quando verus dominus non comparet, vel quia mortuus est, vel multum distans, vel omnino ignotus. Et con-stituit tres propositiones. Prima est: Si dominus est mortuus, restituenda est eius hæredibus, qui personam defuncti repræsentant, & succedunt in iure, quod ille habebat. Secunda propositio: Si creditor sit absens transmittenda est illi res, si commodè fieri poterit; & si non potest commodè transmitti, debet in aliquo loco tuto deponi, vt domino conseruetur. Tertia propositio: Si Dominus sit omnino ignotus, præmissa sufficienti diligentia ad ipsum inquirendũ, restitutio est faciẽda pauperibus, vel alijs pijs vsibus: per hunc enim modum redditur res domino meliori modo, quo potest. Hæc dicit D. Thom. in solutione ad tertium, quæ suo ordine erunt explicanda. *Explicantur iuxta Diui Thom.* Et quidem circa primam propositionem nihil aliud est dicendum, nisi quod siue hæredes sint necessarij, quales sunt illi quos testator, nisi legitima, rarissimaque de causa exhæredare non potest, vt filij respectu parentum, & parentes respectu filiorum, siue succedentes ab intestato, vt fratres atque consanguinei, siue ex testamento, vt alieni quomodocunque quis sit alterius hæres, eidem est facienda restitutio. Et si desunt hæredes restituendum erit illud pauperibus, vel in pios vsus consumendum. Et in hoc omnes conueniunt. Circa secundam propositionem est aduertendum, quòd si non potest commodè res transmitti, nec est vltra spes, quod in posterum dabitur commoditas transmittendi, iudicari debet de illa, ac si dominus esset mortuus. Si quis autem quærat quando dicetur res commodè posse trãsmitti? respondeo ad id considerari debere valoré rei, distantiam, creditoris sumptus in ipsa transmissione faciendos, aliasque circunstantias ad arbitrium boni viri. Et si sumptus, & labor transmissionis rei valorem excedunt, non dicetur tunc commodè posse transmitti, vt bene notat Scotus in 4. dist. 15. q. 2. art. 5. Et idem est dicendum, si moraliter certum est periculum, ꝙ res transmissa ad dominum nó perueniet.

Dubium. Sed maior est difficultas de sumptibus, atque expensis, quibus res transmitti debeat D. Thom. de hoc nihil determinat. Soto lib. 4. de iustitia. q. 7. art. 1. ad 3. breuiter dicit, quòd qui via iniusta debitum contraxit suis expensis tenetur illud transmittere, secus autem est de eo, qui via iusta contraxit. Sed latius atque melius Medina. C. de restitu. q. 2. art. 3. & Ledesma, 2. p. 4. q. 18. articu. 5. ad 3. & Nauarro in Manuali. cap. 17. num. 41. *1. Dictum.* De quorum mente dico primò, ꝙ, si debitor sic erat bonæ fidei possessor, quòd rem suã esse, & nemini eam debere putabat, tunc satisfacit, si quando sciuerit se debitorem esse, rem illi soluat, seu restituat, aut restituendam deponat, vbi se repererit, nec tenetur rem ad creditorem suis expensis mittere. Itaque satis est, ei significare, se debitorem esse, & rem debitam seruare, vel in loco tuto eam deponere. In hoc dicto communiter conueniunt Doctores. Et ratio est: Nam cum iste solum teneatur ad restitutionem ratione rei alienæ, & non ratione iniustæ acceptionis, satis erit rem ipsam reddere eo tépore, & eo loco, quo ré alienam esse resciuerit.

2. Dictum. Dico secundò, quòd malæ fidei possessor ille, scilicet, qui iniustè contra voluntatem domini detinet rem vltra tempus constitutum proprijs expensis, tenetur illam remittere ad locum, in quo accepit, vel iniustè occupauit. Ita habetur expresse in cap. Episcopis. & cap. reintegranda. 3. q. 1. & lege si vero. ff. de rei vendicatione. Et ratio est: Nam aliàs iniquitas furis legitimo domino, qui iniuriam passus est præiudicium afferret, quod per restitutionem non

A reparatetur.

3. Dictum. Dico tertiò, quòd, si dominus iniustè spoliatus recedit à loco, in quo res ab eo ablata fuit, & eam illuc erat asportaturus, non tenetur debitor proprijs expẽsis illam ad ipsum transmittere; sed satis erit, ꝙ rem transmittat illis expensis deductis, quas dominus in asportatione facturus erat. Probatur. Nam licèt fur teneatur rem acceptam restituere cum dãnis, & lucris cessantibus inde consequutis, nullum tamen aliud tenetur lucrum superadijcere. Esset autem nouum lucrum, si domino sine expensis rem, quam ipse cum dispendio asportaturus erat remitteret.

Quæstio. Sed quid, si in transmissione pereat ipsa res ob nũtii infidelitatem, vel alio casu? Medina, atq; Ledesma, *Responsio.* locis citatis respondent cum Panormit. in cap. signi-
B ficante. de pignori ꝙ, si transmissa res debita erat in propria specie, & indiuiduo, & transmittens adhibuit diligentiam moraliter sufficiẽtem; si res pereat, non tenetur valorem restituere. Et ratio est: Nam cum nó sua culpa perierit, non sibi, sed creditori, qui eius rei dominium habebat, perire debet. Si autem res nó erat debita in propria specie, & indiuiduo, sed solum secundum ualorem, atq; pretium, tunc si transmissum pretium in via pereat non liberatur transmittens ab obligatione restitutionis. Et ratio est: Nam, cum pretium illud nondum in creditoris potestatem peruenerit, nec eius subiectũ sit dominio, sed adhuc maneat in dominio debitoris, non creditori sed debitori perire debet, nisi fortè creditor nuntium misisset, vel aliter trãsmissionis modum determinasset,
C tunc enim ipsi periret res, & non debitori transmittenti. Hic modus dicendi verissimus est, quanuis in primo casu addendum existimo, quod si res in propria specie, & indiuiduo erat debita, & transmittens erat malæ fidei possessor, iniustèque accepit vel retinuit rem, non liberatur ab obligatione restitutionis, nisi quando cum effectu res ad domini potestatem peruenit. Vnde quantumcunque diligentiam adhibeat ad securè transmittendum, si res perit adhuc tenetur valorem restituere. Et ratio est: Nam, cùm ille non solum teneatur ad restitutionem ratione rei acceptæ, sed etiam ratione iniustæ acceptionis, quo ad vsque res ad dominum pueniat, iniustæ acceptionis obliquitas perseuerat, censeturque per iniuriam
D proximus damnificatus, ꝙ damnum per restitutionem erit adhuc resarciendum.

Verus rei dominus dupliciter potest ignorari. Circa tertiam propositionem D. Tho. in qua de restitutione eorum, quorum dominus ignoratur, agit, aduertendum est dupliciter posse contingere, quòd alicuius rei verus dominus ignoretur. Vno modo in particulari, & non in vniuersali. Quod accidit, quando quis certò scit se debere vni ex duobus, vel tribus, ignorat tamen in particulari quis illorum sit. Vt si verbi gratia, mercator certo sciat, se defraudasse vnum è duobus mercatoribus, cũ quibus contractum iniuit, & ignoret vter illorum fuerit. Idemq; contingit in duce bellum iniustum gerente qui certò scit prędam à se factam esse hominum alicuius certæ ciuitatis: ignorat tamé in particulari quid cuiusq;
E sit. Et in his casibus certum est, rem esse diuidendam inter eos, de quibus dubitatur, magis, vel minus pro ratione dubij: nec aliter restitutio fieri potest. Alio modo potest contingere, quòd ignoretur verus rei dominus, cui restitutio est facienda in vniuersali. Et tunc etiam est certum secundum omnes, quòd diuidenda est inter pauperes, vel in alios pios vsus conuertenda, vt ex pluribus capitibus iuris manifestè cõstat, maximè ex cap. cum tu. de vsuris. Vbi dicitur acquisita per vsuras restituenda esse pauperibus, quando non supersunt illi, à quibus accepta fuere, nec eorum hæredes. Et assignatur pro ratione, quia non dimit-

dimittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum.

Dubium de iure quod habent pauperes. *Sententia Sot.*

Cæterùm de iure, quod pauperes habent ad huiuſmodi iniuſtè acquiſita quando verus illorum dominus ignoratur in vniuerſali non leuis eſt controuerſia inter Doctores Soto lib. 4. de iuſtitia q. 7. art. 1. ad 3. dicit, quòd ſtando in ſolo iure naturali huiuſmodi incerta debita ſunt reipublicæ, vel ciuitatis. Nam cum res vniuerſæ in communi ſint traditæ humano dominio, quarum diuiſio iure gentium facta eſt, fit, vt dum expectatus legitimo tempore dominus non comparet, iteratò veniant in vſum publicum. Addit tamen, quòd quoniam Chriſti vicarius totius reipublicæ Chriſtianæ curam gerit, iure, & meritò potuit hæc bona, quaſi communia reipublicæ pauperibus applicare, qui eiuſdem reipublicæ ſunt egena membra; & ſic re vera ea applicauit. Ex quo infert primò, quòd dominium harum rerum non tráſit in pauperes, ac ſi creditorum eſſent hæredes; ſed dum ipſis datur, quaſi creditoribus ſoluitur, & tunc per dationem acquirunt verum dominium. Infert ſecundò, quòd quando reſpublica bis debitis ad alios pios vſus eguerit, ceſſat tunc ius erogandi pauperibus. Ius enim poſitiuum, quale dicit eſſe hoc de conferendis iniuſtis acquiſitis, quando ignoratur dominus pauperibus non poteſt iuri naturali derogare. Hęc Soto.

Sententia vera.

Couarruuias in regul. peccatum. p. 3. §. 1. de mente D. Tho. in iſto art. dicit incerta debita non ſolum iure humano, ſed etiam naturali eſſe reſtituenda pauperibus, vel in alios pios vſus conuertenda. Quæ ſententia mihi multò magis probatur. Quocircà ad illius explicationem ſit prima concluſio:

1. Cõcluſio.

Bona ab aliquibus iniuſtè accepta, quamuis verus illorum ignoretur dominus, non efficiuntur communia, ſed ſemper manent in dominio priorum dominorum. Dixi notanter, iniuſtè accepta. Nam de bonis amiſſis, quę vulgò appellantur, moſtrencos, alia eſt ratio, vt poſtea dicemus. Hæc concluſio eſt contra Sotum, vbi ſupra. Illam tamen tenet Caietanus hic, & videtur eſſe D. Tho. in ſolut. ad 3. Vbi dicit, quòd ſi ille, cui debet fieri reſtitutio, eſt omnino ignotus, debet homo reſtituere ſecundum quod poteſt, ſcilicet, dando eleemoſynas pro ſalute ipſius, ſiue ſit mortuus, ſiue viuus. Quibus verbis apertè ſignificat hominem illum ignotum bonorum illorum non amiſiſſe dominium; ſiquidem expendenda eſſe dicit in eo, quod ei fuerit magis vtile. Et ratione ſic argumentor: Nullus amittit dominium rei, quam habet, niſi vel voluntate ſua, vel legis ſententia: ſed nulla eſt lex, quæ dominum à quo bona Iniuſtè ablata ſunt, ſuis bonis priuet, ob id, quod dominus ignoratur, nec aliqua poteſt eſſe iuſta cauſa talem legem condendi, nec præterea ipſe dominus à ſe abdicat illorum bonorum dominium: ergo ſemper manet dominus, quanuis ſit ignotus. Et confirmatur: Nam aliàs ſequeretur, quòd per ſolam alterius iniuriam priuaretur quis ſuarum rerum dominio; quod non eſt dicendum. Præterea hoc ipſum probatur ex tacito quodam conſenſu, atque iudicio omnium Doctorum, & legum, de huiuſmodi bonis loquentium. Qui dicunt, atque iudicant expendenda ea eſſe in illis, quæ magis videbuntur conformia voluntati veri domini. Qualia ſunt diſtributio in pauperes, & in alios pios vſus. Quod nunquam dicerent, ſi iudicarent per talem veri domini ignorationem fieri communia.

2. Cõcluſio.

Secunda concluſio: Iſta bona vero domino ignoto reſtituenda ſunt eo modo, quo melius ei reſtitui poſſunt. Hæc concluſio ſequitur ex priori. Nam ſi adhuc dominus ignotus habet dominium iſtarum rerum, ſequitur, quod ei, & non alteri meliori modo, quo fieri poteſt, ſunt reſtituenda.

Sed quoniam res aliqua vno è duobus modis poteſt alicui reddi, ſcilicet, vel dando eam ei in manu ſua, quam reſtitutionem fieri ignoto domino eſt impoſſibile; vel ex ipſius voluntate rationabiliter præſumpta conſumendo illam in eo, quòd ſibi vtilius futurum iudicatur. In hoc ſit tertia concluſio:

3. Concluſ.

Talia bona iniuſtè accepta, quorum domini ignorantur, conuertenda ſunt in eos vſus, qui fuerint futuri vtiliſſimi vero domino, quales ſunt eleemoſynæ, ſuffragia, &c. Probatur: Nam hoc facere eſt illi ſua bona reſtituere meliori modo, quo poteſt. Ex hoc infero primò contra Mag. Sotum non eſſe de iure poſitiuo, ſed de iure naturali, quod bona iniuſtè acquiſita in pios vſus conuertantur.

Corollariũ contra Sotum.

Nam cum ius naturale ſit, quòd ſuum vnicuique reddatur; & conuertere iſta bona in pios vſus, ſit illa veris dominis reſtituere, manifeſtè ſequitur, non eſſe minus de iure naturali, quod in pios vſus diuidantur, quam quòd veris dominis reddantur. Infero ſecundò, quòd quanuis ſola poteſtas eccleſiaſtica poſſit determinare vſum pium, in quem iſta bona ſint conuertenda, ut poté ad quam pertinet determinare illa, quæ ſpiritualia ſunt, aut conferunt ad bonum ſpirituale (cùm enim iſta bona, vt dixi, ex natura rei conſumi debeant in vtilitatem, & commodum ſpirituale veri domini, & iſtud commodum parari poſſit multis modis, poteſtas eccleſiaſtica poterit diffinire vnum certum, quo paretur) cæterùm conuertere iſta bona in alios diuerſos vſus, nec Papa, nec Rex poteſt facere, niſi in caſibus, In quibus poſſunt pro bono reipublicæ accipere bona priuatorum. Et ratio eſt: Nam cum iſta bona verè ſint bona priuata, & non communia, vt ex dictis patet, ſequitur, quòd nec Papa, nec Rex licitè poterit ea accipere, nec illa conuertere in vſus publicos, niſi in illis caſibus, in quibus tanquam illi, quibus incumbit cura totius reipublicæ, poſſunt bona ciuium pro commodo, & neceſſitate communitatis accipere. Verum tamen eſt, quòd minor cauſa erit aliquando ſufficiens ad hoc, ut Rex conuertat iſta bona in vſus reipublicæ, quàm alia, quorum domini non ignorantur. Probabiliter enim præſumimus, quòd domini ignoti faciliùs permittent pro bono reipublicæ abdicari à ſe illa bona, quam illa, quæ actu poſſident, & quorum fructum percipiunt.

Dubium de rebus inuẽtis. *Sententia Caiet.*

Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrum idem ſit dicendum de rebus inuentis, quod dicimus de rebus iniuſtè acquiſitis, quando facta ſufficienti diligentia illorum verus dominus ignoratur. Caietanus in pręſenti partem tenet affirmatiuam, quam ſequitur Nauar. in Manual. c. 17. n. 170. & Couar. in regul. peccatum. p. 3. §. 1. Eſtque hæc communis ſententia omnium Summiſtarum in verbo, inuentum, & omniũ ferè iuriſprudentium in cap. cum tu. de vſuris, & c. cum ſit. de Iudæis.

Fundamentum Caiet.

Qui vnanimiter dicunt res inuentas, de quibus veroſimiliter creditur, quòd habẽt dominum, licet facta ſufficienti diligentia inueniri non poſſit, eſſe neceſſario reſtituendas pauperibus, vel in alios pios vſus diſtribuendas, nec poſſe ab inuentore retineri. Et probatur: Tum, quia eadem videtur eſſe ratio de his inuentis, ac de alijs debitis incertis. Tum etiam, quia in authen. omnes peregrini. C. communia. de ſucceſſio. & l. penult. tit. 1. p. 6. dicitur, bona peregrini defuncti ab inteſtato, cuius hæredes non inueniuntur, diſtribuenda eſſe per iudicem in pios vſus.

Aliorum ſententia. *Sarmiento.*

Alii affirmant, quod huiuſmodi bona poſt elapsũ tempus à lege ſtatutum cẽſentur communia, & vt talia applicantur illis, quibus à lege applicari præcipiuntur. Cęterùm Sarmiento. 6. ſelect. c. 10. ex profeſſo docet huiuſmodi bona retineri poſſe tuta cõſcientia ab inuẽtoribus, poſt factam ſufficientem inquiſitionẽ,

quam

quam etiam sententiam tenent aliqui ex iunioribus Thomistis: in eandemque propendit multum Soto lib. 5. de iustitia, quæst. 3. artic. 3. ad 2. quæ; & mihi videtur probabilissima. Et probatur primò: Huiusmodi bona haberi uidentur pro derelictis à vero domino: ergo in nullius bonis existunt; atque ex consequenti, qui ea primo occupauerit, sine iniustitia poterit retinere. Et confirmatur. In iure eodē reputantur ignorari dominum rei, & rem nullum habere dominum vt latè ostendit Sarmiento vbi supra: sed si istæ res nullum haberent dominum, fierent primi occupantis: ergo idem etiam contingit in proposito. Secundò: Qui reperit thesaurum acquirit eius dominiū, saltim quantum ad partem illius, vt omnia iura proclamant, quæ est videre apud Sotum loco citato: ergo, & qui inuenit bona à dominis derelicta, & quasi proiecta. Probo consequentiam: Nam eadem est vtriusque ratio. Sed de hoc plura dicemus inf. quæst. 66. artic. 5. ad 2.

Sententia vera.

Ad fundamentū Caieta.

Et ad fundamentum primæ opinionis dico, non esse eandem rationem de inuentis, & de aliis debitis incertis iniustè contractis. Hæc enim per iniustitiam fuere occupata, & nulla æquitas patitur, vt ex sua iniustitia quis commodum reportet. At verò illa iustissimè possidentur ab inuentore. Nec lex citata de peregrino mortuo facit contra nos; bona enim illius non dicuntur incerta. Et sic secundū iura, cum ille discesserit ab intestato, debuit per iudicem de bonis illius in fauorem animæ suæ suppleri testamentum. Nec etiam obstant aliæ leges huius regni, quibus bona incerta, quæ vulgò appellantur, mostrenca, iudicibus tradi præcipiuntur, vt post factam per certum tempus sufficientem domini inquisitionem, eo non inuento regiæ cameræ adiudicentur, vt est videre lib. 6. nouæ Recopilat. titu. 13. leg. 67. & 68. Non inquam obstant hæ leges, quia non sunt receptæ, tanquam obligantes in conscientia. Imò multi de earum æquitate dubitant, inter quos vnus est Conar. loco citato. nume. 5. An autem ille, qui rem inuenit, possit domino comparente aliquid ab eo petere pro eius traditione, quod vulgò appellatur, hallazgo, explicatur à Sarmiento, vbi supra, ex mente aliquorum Doctorum. Et resolutio est, quòd solum potest petere expensas, si quas fecit pro rei custodia, aut pro veri domini inquisitione. Nisi fortè dominus sua sponte, atque liberaliter in gratiarum actionem, aliquid ei vltra largiri velit, tunc enim licitum esset illud recipere.

Dubium.

Est aliud dubium circa eandem D. Tho. propositionem, an in casu, quo facienda est restitutio pauperibus, sit liberū debitori, quibus voluerit restituere; vel potius teneatur facere restitutionem ex Episcopi authoritate, & secundum eius electionem.

Sententia Host. & aliorum.

Hostien. in cap. cum tu. de vsuris, quem etiam sequuntur alij Doctores, dicit necessariam esse ad hoc Episcopi authoritatem.

Fundamēt.

Quod probat ex cap. cum sit. de Iudæis. Vbi dicitur: Iudæus inter Christianos officium publicū gerens quæcunq; ex tali officio lucratus fuerit, inter pauperes Christianos secundum prouidentiam diœcesani distribuere est compellendus. Idem etiam videtur statutum in illo cap. cum tu. de vsuris, quantum ad illa, quæ vsurarius illicitè acquisiuit, quandiu non constiterit de vero domino. Et ratione sic argumentor: Episcopus ex officio habet, quòd sit pater pauperum, & quod suscipiat eorum curam, vt constat ex. c. diuinæ. 87. dist. & ex. cap. Episcopus. 3. distin. 88. ergo ad ipsum propriè pertinebit administrare bona pauperibus debita, illaque distribuere.

Sententia Nauar. & aliorum vera.

Contrariam tamen sententiam tenent Nauarro in Manuali cap. 17. num. 92. Soto lib. 4. de iustitia. quæst. 7. artic. 1. ad 3. & alij cum Syluestro. verbo. restitutio. 3. q. 5. Vbi plurimos ad hoc citat authores, qui vnanimiter dicunt

A eum, qui restitutioni est obligatus, ob incerta debita iniustè contracta, per seipsum sine Episcopo, & etiā sine confessore restituere posse. Pro qua sententia facit capit. sicut dignum. de homic. §. eos autem. Vbi de quodam, qui bona defuncti inique detinebat, & ex ipsis quædam pauperibus erogauerat dicit, quòd quę aliena erant, si poterant eis, quorum fuerant restitui non debebant pauperibus erogari. Vnde à contrario colligitur, quòd si non poterant ijs, quorum fuerant bona illa, restitui, quod poterat ea pauperibus erogare. Idem etiam probatur ex. cap. religiosus. de testam. lib. 6. Vbi in sententia habetur executorem testamenti liberè debere mandata exequi testatoris. Ex quo loco sic colligo argumentum. Exequutor liberè, hoc B est, sine Episcopi authoritate, potest mandata exequi testatoris: ergo à fortiori ipse testator si viueret posset per seipsum restitutionem, tam certorum, quàm incertorum facere. Et ratione sic argumentor: Si verus dominus compareret, illi debitor facturus erat restitutionem per seipsum, & non per Episcopum: ergo idem poterit & debebit facere quando restitutio fit non domino immediatè, sed pauperibus; siquidem eadem est vtriusque ratio. Et confirmatur. Quilibet habet facultatem, & ius propriam conscientiam exonerandi, & satisfaciendi suæ obligationi, prout sibi melius videbitur expedire, sed prædicta restitutio fit ad exonerandam debitoris conscientiam: ergo poterit ipse eam facere pro sua voluntate. Quin C potius addiderim cum Nauarro loco citato, quòd Episcopus contrarium iubere non poterit, nec regulariter in eo contra voluntatem debitoris se interponere. Quod est adeò verum, quòd cōsuetudo in contrarium minimè valeret: siue, quia contra legem naturalem esset; siue, quia irrationabilis. Dixi regulariter: Nam in quatuor casibus bene poterit Episcopus talium bonorū restitutionem aduocare. Primus est, qn̄ restitutioni obligatus moritur absq; hærede, & exequutore. Secundus, qn̄ qui restituere tenetur non vult id facere, & in iudicio contra illum proceditur. Tertius, qn̄ qui restituere debet non rectè distribuit. Quartus, quādo huiusmodi res ab eo, qui est, aut fuit manifestus vsurarius possidentur, vt est videre in Na D uarro loco citato. Ex quo infertur, quòd poterit debitor eligere pauperes non solum ex oppido, vbi intulit iniuriam, sed etiam ex alijs. Et quamuis sit optimum consilium, eligere pauperiores, atque meliores, non tamen est de necessitate rigurosa satisfactionis: sed satis erit eligere minus pauperes, dummodo vere pauperes sint. Imò & si ipse debitor sit pauper pro ratione suæ necessitatis, etiam poterit sibi partē retinere, vt communiter dicunt supra citati authores. Et ratio horum est. Nam cum obligatio huiusmodi bona pauperibus restituendi non fundetur in aliquo iure, quod ipsi pauperes per se primo habeāt, sed in iure, quod ipse dn̄s habebat, satis erit ꝙ restitutio quibuscunq; pauperibus fiat.

Qui intelligantur nomine pauperum.

Nomine aūt pauperum E intelligimus nō solum eos, qui cōiter dn̄r pauperes, sed etiam quoscunq; alios pro ratione sui status indigentes: imò & Ecclesias atq; monasteria ornamētis, luminaribus, ædificijs, & alijs similibus indigentia, vt docent Syluest. verb. restitutio. 3. q. 3. & Nauar. ca. 17. nu. 93. & in Apologia de redditibus Ecclesiaſ. q. 5. monito. 28. Quo loco ad idem propositum citat Ioann. Andr. D. Tho. Adria. & alios. Verum tn̄ est, ꝙ, licèt de rigore authoritas Episcopi ad huiusmodi restitutiones in pauperes faciendas non sit necessaria, si res tn̄ esset alicuius momenti, optimum mihi videretur cōsilium Episcopi authoritatem interponere, vt salum iudicium prudens cōfessarij. Maximè quando debitor totum, vel partem vult sibi applicare, cùm nullus in causa propria habeatur rectus iudex.

Ad fundamentũ Hostiensis.

Et ad argumentum primum factum pro sententia Hostien. quod desumitur ex.c.cum sit.de Iudęis.respondetur, eo in loco solum fieri sermonem de Iudæo, cui cum esset interdictum officium publicum dari, ipse tamen illud exercens multa à Christianis extorsit. Quæ cum incerta essent Christianis pauperibus erant eroganda. Et cum non esset iniustum huiusmodi erogationem illius Iudæi fidei cõmittere, qui & alienarum rerum cupidus erat, & Christianos odio habebat, quos expoliare, prout poterat conabatur, idcircò ordinatum fuit, vt diœcesani manu, aut authoritate ea bona distribuerentur. Quod similiter agẽdum esset, quando distributio fidei debitoris commissa haberetur suspecta. Ad aliud ex.c.cũ tu.de vsur. dico, textum illum potiùs agere pro nobis, quam contra nos. Habetur enim ibi in sententia, quòd vsurarij cogendi sunt vsuras restituere ijs, à quibus eas acceperunt, vel hæredibus suis, & eis deficientibus, pauperibus erogare. Quibus verbis potius significatur, non competere Episcopo ius bona incerta pauperibus erogandi, licèt ei competat ius cõpellendi vsurarios, vt incertas vsuras pauperibus distribuant, quàm eius contrarium. Ad rationem respondetur, officium Episcopi, erga pauperes esse, dare illis eleemosynas de proprio, procurareque, vt alij eas dent. Non tamen ex hoc colligere licet, quòd habeant ius ad eas eleemosynas distribuendas, quas alii, vel sponte sua, vel ex debito faciunt.

Dubium.

C Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm ille, qui in pauperes distribuerat ea debita incerta, quorum dominus inueniri non poterat, teneatur postea vero domino comparente, eadem sibi iterum restituere. Hanc difficultatem versat Gabriel in 4.d.15.q.2.ar.3. dub.4.& Syluest. verbo, restitutio.3.quęst.4. De quorum mente dico primò quòd si non præcesserat sufficiens domini inquisitio, in tali casu tenetur debitor iterum bona restituere. Et ratio est: Nam, cum vsque ad talem inquisitionem non debeat dominus iudicari ignotus, vt rectè docet Soto loco citato, fit, vt iniustè fuerit spoliatus. Dico secundò, quòd si facta sufficienti domini inquisitione bona fide distribuit omnia, quæ habebat, nihil amplius tenetur restituere, etiam si vetus dominus cõpareat. Bona enim fides non patitur, vt semel exactum amplius exigatur, vt dicitur. de regul.iur.in 6.reg.83. Et ratio est: Nam ille iam semel perfectè satisfecit suæ obligationi. Dixi notanter, si omnia, quæ debebat distribuit: Nam si solum distribuisset parte, residuum teneretur vero domino restituere, etiam si per bullam compositionis Papæ, vel eius commissario satisfecisset: non enim præsumitur, Papam voluisse facere compositionem, nisi in casu, quo vetus dominus amplius non compareret. Quid autem sit dicendum de huiusmodi bullis compositionis, & vtrum bene faciant, qui illis vtuntur explicabimus infra.q.66.ar.5. circa solut.ad 2.argum.D.Tho.

Responsio

Nota circa solutionẽ ad 4 D.Th.

E In solutione ad quartum argumentum, dicit D. Tho. quòd quamuis ex proprijs arctius teneatur quis parentibus succurrere, quam alienis; illa, quæ aliorũ sunt, potius sunt reddenda ipsis, quam parentibus impendenda, nisi in casu extremæ necessitatis; in quo posset, & deberet quisque etiam auferre aliena, vt patri subueniret. Circa quod est grauis difficultas, debitore & patre in extrema necessitate existentibus, cui illorum teneatur debitor, si non potest vtriq; subuenire. Et similis dubitatio est, quando creditor, & debitor laborant extrema necessitate, nec debitori est aliud, quo sibi possit subuenire, nisi quod à creditore accepit, an teneatur illud domino reddere? Sed quoniam de hoc latè diximus in 1.to.q.31.arti.3. idcircò hic ab huius rei disputatione supersedemus. Solet etiã

A quæri, an ille, qui in extrema necessitate constitutus, rem ab alio acceptam consumpsit teneatur illam restituere, cum ad pinguiorem fortunam peruenit? Sed hoc similiter est à nobis disputatum. 1.tom.q.32.ar.5. Quo etiam loco latè diximus de dominio, quod Ecclesiastici habent respectu rerum Ecclesiasticarum, & an teneantur illa restituere, quando prodigè consumunt; quæ est materia quinti argumenti D.Thom. in isto art. Videte ibi.

ARTICVLVS VI.

Vtrum teneatur semper restituere ille qui accepit.

B *AD sextum sic proceditur. Videtur, quòd non teneatur semper restituere ille, qui accepit. Per restitutionem enim reparatur æqualitas iustitiæ, quæ cõsistit in hoc, quòd subtrahatur ei qui plus habet, & detur ei qui minus habet. Sed contingit quandoque, quòd ille qui rem aliquam subtraxit alicui, non habet eam, sed deuenit ad manus alterius: ergo non tenetur ille restituere qui accepit, sed alius qui rem habet.*

2. Præterea, Nullus tenetur crimen suum detegere. Sed aliquando aliquis restitutionem faciendo, crimen suum detegit: vt patet in furto: ergo non semper C *tenetur ille qui abstulit, restituere.*

3. Præterea, Eiusdem rei non est multotiens restitutio facienda. Sed quandoque multi simul rem aliquam surripiunt, & vnus eorum eam integrè restituit: Ergo non semper ille qui accepit, tenetur ad restituendum.

Sed cõtra, ille qui peccauit, tenetur satisfacere. Sed restitutio ad satisfactionem pertinet: ergo ille qui abstulit tenetur restituere.

Respondeo dicendum, quòd circa illum qui rem alienam accepit, duo sunt consideranda: scilicet ipsa res accepta, & ipsa acceptio. Ratione autem rei tenetur D *eam restituere, quandiu eam apud se habet quia quod habet vltra id quod suum est, debet ei subtrahi, & dari ei cui deest secundum formam commutatiuæ iustitiæ. Sed ipsa acceptio rei alienæ potest tripliciter se habere. Quandoque enim est iniuriosa s. contra voluntatem existens eius, qui est rei dominus, vt patet in furto & rapina. Et tunc tenetur ad restitutionem, non solum ratione rei, sed etiam ratione iniuriosæ actionis, etiam si res apud ipsum non remaneat. Sicut enim qui percutit aliquem, tenetur recompensare iniuriam passo, quãuis apud ipsum nihil maneat: ita etiam qui furatur, vel* E *rapit, tenetur ad recompensationem damni illati, etiam si nihil inde habeat. Et vlterius pro iniuria illata debet puniri. Alio modo aliquis accipit rem alterius in vtilitatem suam absque iniuria cum voluntate, s. eius cuius est res, sicut patet in mutuis. Et tunc ille qui accipit, tenetur ad restitutionem eius quod accepit non solum ratione rei, sed etiam ratione acceptionis, etiam si rem amiserit: tenetur n. recompensare ei, qui gratiã fecit: quod nõ fieret, si per hoc damnum incurrat. Tertio modo aliquis accipit rem alterius absq; iniuria, nõ pro sua vtilitate, sicut patet in depositis. Et ideo ille qui sic accepit, i nullo tenetur ratione acceptionis; quinimo accipiẽdo, impendit obsequiũ. Tenetur aũt rõe rei. Et*

propter

propter hoc si ei subtrahatur res absque sua culpa, non tenetur ad restitutionem: secus autem esset si cum magna sua culpa rem depositam amitteret.

Ad primum ergo dicendum, quòd restitutio non ordinatur principaliter ad hoc, quòd ille qui plus habet, quàm debet habere desinat: sed ad hoc, quòd illi qui minus habet suppleatur. Vnde in his rebus quæ vnus potest ab alio accipere sine eius detrimento, non habet locum restitutio: putà cum aliquis accipit lumen à candela alterius. Et ideo quamuis ille qui abstulit, non habeat id quod accepit, sed in alium sit translatũ: quia tamen alter priuatur re sua, tenetur ei ad restitutionem, & ille qui rem abstulit ratione iniuriosæ actionis, & ille qui rem habet ratione ipsius rei.

Ad secundum dicendum, quod homo, etsi non teneatur crimen suum detegere hominibus, tenetur tamen crimen suum detegere Deo in confessione: & ita per sacerdotem, cui confitetur, potest restitutionem facere rei alienæ.

Ad tertium dicendum, quod quia restitutio principaliter ordinatur ad remouendum damnum eius, à quo est aliquid iniustè ablatum: ideo postquam ei restitutio sufficiens facta est per vnum, alij non tenentur ei vlterius restituere, sed magis refusionem facere ei qui restituit: quod tamen potest condonare.

Alius quandoque.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, ꝙ in eo, qui rem alienam accepit duo possunt considerari, scilicet, res accepta, & acceptio, quæ adhuc potest esse duplex, vna iniusta, vt in rapina, altera iusta, vt in mutuo, & in deposito, respõdet D. Th. ad difficultatem propositam per quatuor propositiones. Prima conclusio: Qui habet rem alienam quocunque modo eam habeat tenetur illam restituere ratione rei acceptæ. Probatur: Qui habet id, quod est alterius, habet plus quàm suũ est, & damnificatus similiter habet tantundẽ minus in suo: ergo secundum formam iustitiæ commutatiuæ oportet inter hos æqualitatem constituere, auferendo ab eo, qui habet plus, & dando illi, qui habet minus, vt sic fiant æquales, sicut erant à principio antequã vnus plus, & alter minus hẽret, quam suum erat. Secunda conclusio: Qui iniustè aliquid accepit, vt accidit in furto, & rapina, tenetur illud restituere, etiam si id penes se non habeat ratione iniustę acceptionis. Probatur: Qui alteri iniuriam intulit tenetur eandem resarcire, etiam si nulla inde sibi fuerit lucri accessio; ob id, scilicet, quod alteri, vel famam, vel honorem abstulit; ergo pari ratione, qui iniustè ab aliquo rem accipit ratione damni illati, similiter obligandus erit ad restitutionem. Tertia conclusio: Quicunque accipit aliquid ab aliquo iustè, hoc est, domino volente, sed propter solam accipientis vtilitatem, vt accidit in mutuo, tenetur illud restituere, nõ solum ratione rei acceptæ, sed etiam ratione acceptionis. Vnde, quantumcunque sine culpa sua pereat, adhuc erit obligatus ad restitutionem: Probatur: Nam qui rem alienam iustè in suum vsum accipit, non solum propter beneficium acceptum, sed etiam de iustitia obligatur alterum indemnem seruare. Quarta conclusio: Qui accipit aliquid ab alio iustè, non propter suam vtilitatem, sed propter vtilitatem ipsius dantis, vt accidit in deposito, tenetur illud restituere ratione rei acceptæ, & non ratione acceptionis. Quare, si res illa pereat sine magna culpa accipientis, ad nullam amplius obliga-

A bitur restitutionem. Probatur: Qui isto modo rem accipit non fit custos ex iustitia, sed ex gratia, & beneuolentia: ergo si absque sua culpa pereat non sibi, sed domino perit.

EXPLICATIO ARTICVLI.

EX doctrina huius articuli sufficienter colligitur, omnem obligationem restitutionis ortum habere, vel ex re accepta, vel ex acceptione. Inter quæ hoc est discriminis, quòd res aliena semper obligat, vt constat ex prima conclusione. Acceptio, autem rei alienæ non obligat semper, nisi quando vel est iniusta, uel facta in vtilitatem solum recipientis. Et differunt præterea in eo, quod obligatio restituendi

Omnis obligatio restitutionis ortus vel ex re accepta vel ex iniusta acceptione.

B orta ex sola re aliena, solum durat pro tempore, quo manet res apud eum, qui illam habet; cùm tamen obligatio, quæ habet ortum ex acceptione, perpetuò duret, vt infra dicemus. Nomine autem rei alienæ in præsenti intelligimus, non solum ipsam rem acceptam præcise; sed etiam pretium illius, si fuerit vendita, vel commutata; & fructus, qui ex tali re fuerint percepti, & denique totum illud, in quo quis ex re aliena fuerit factus ditior. Id enim totum restituendum venit eodem titulo, quo ipsa res; vt bene notat Caietanus in isto articulo. Non autem erit restituendum illud, quod bona fide ex fructibus rei fuerit consumptum, absque eo, quod ille, qui consumpsit, fuerit factus ditior, vt communiter colligunt Doctores ex lege. item veniunt. §. præter hæc.

C ff. de petit. hæredit. & ex. l. sed & si lege, eodem titul. Itaque, si quis bona fide accepit à latrone agrum, cuius fructus per aliquod tempus percepit, statim ac resciuerit, agrum illum fuisse alienum, tenetur illum vero domino restituere cum omnibus suis fructibus, non solum quos habet, sed etiam quos illis vsibus consumpsit; in quibus, nisi tales fructus haberet, alia propria bona erat consumpturus, deductis tamen expensis atquę laboribus. Cæterùm, si illos fructus consumpsit, quia illius agri donatione, vel acquisitione factus ditior, statum mutauit splendidiusque vixit, nunc nihil præter agrum, tenetur restituere: si quidem ex alienæ rei acceptione non factus est ditior. Alia exempla adducit ad hoc idem

D declarandum Soto lib. quarto de iustitia quæstio. 7. articulo 2. Videte ibi. Dixi notanter, rem alienam esse restituendam cum fructibus, qui ex tali re fuerint percepti: Quia si non ex re ipsa, sed ex industria possidentis proueniant fructus, non erunt obnoxij restitutioni, Vnde, si quis bona fide haberet pecunias alienas, & eis alias lucraretur, non teneretur talia lucra restituere, cùm non ex pecunia secundum se, sed ex arte, & industria illis vtentis prouenire sint dicenda.

Sed dubium est, vtrùm si quis bona fide emit quidquam à latrone, & posteà eadem bona fide illud vendit alteri, deinde autem cognoscit rem illam esse alienam, teneatur rescindere contractum, reddereq; pretium emptori, & rem vero domino? Et pro parte

Dubium.

1. Argu. pro parte negatiua.

E negatiua est argumentum: Iste vendit rem, quam nec ratione rei alienæ, nec ratione iniustæ acceptionis tenetur restituere: ergo nullam fecit iniustitiam, atq; ex consequenti nõ tenetur rescindere cõtractũ.

Secundò: Si illa res esset ablata ab eo, qui eam vẽdit, vel esset consumpta eo in tempore, quo bona fides durabat, nulla amplius esset obligatio restitutionis, vt omnes Doctores concedunt: ergo nec quando venditur bona fide.

2. Argumẽ.

In cõtrariũ tñ sunt non minora argumẽta. Primũ est, pretium, quod venditor accepit non est suũ: ergo tenetur illud restituere. Consequentia est nota, &

1. Argu. pro parte affirmatiua.

antecedens probatur. Accipit illud pro re, quæ non est sua: ergo nec ipsum pretium est suum. *2. Argum.* Secundò: Iste venditor nullo titulo potest rei venditæ pretium retinere: ergo tenetur illud restituere. Probatur antecedens: Non potest illud retinere titulo venditionis, quæ nulla est, nec titulo rei propriæ, cum id pretium ex re aliena proueniat: ergo nullo titulo. *3. Argum.* Tertiò: Si apud talem venditorem aliquis fructus rei furtiuæ maneret, teneretur illum restituere, vt paulò ante dicebam: sed id pretium est veluti fructus rei alienæ: ergo etiam tenetur illud restituere. *Vlt. argu.* Vltimò: Si quis bona fide emeret vitrum pro gemma, & eadem bona fide illud venderet, posteaque cognosceret esse vitrum, teneretur id emptori explicare, & rescindere contractum, B vt omnes Doctores concedunt, quia tenetur quisque seruare emptorem indemnem, reddereque illi venditionem certam, atque securam: ergo idem etiam erit dicendum in nostro casu.

Sententia Soti. Soto lib. 4. de iustitia, quæst. 7. artic. 2. in huius dubij explicationem dicit tria. Primum est, quòd talis venditor non tenetur aliquid domino rei restituere, vt probant argumenta pro parte negatiua facta. Dicit secundò, quòd talis venditor tenetur rescindere contractum, pretiumque emptori reddere, vt ipsum seruet indemnem. Dicit tertiò, quòd, si non est metus quod aliquando scietur rem esse furtiuam, vel aliquando res à secundo emptore petetur, non tenetur ille, qui bona fide uendit, nec pretium reddere emptori, nec rem domino. C Et quidem quod non obligetur ad restituendum aliquid vero domino, probatur argumentis in principio factis. Quòd autem nec etiam obligetur ad reddendum pretium emptori, patet; quia in casu posito nullum damnum ei dat.

Impugnat Soto & explicatur vera sententia. Cæterum, meo iudicio, hæc sententia Soti, præterquam quòd quantum ad duo priora dicta secum pugnare videtur, quantum ad tertium est apertè falsa. Quod suo ordine probatur. Et primò, quòd secum pugnet, quantum ad duo priora dicta, est manifestũ. Nam si venditor, de quo loquimur, tenetur rescindere contractum, vt emptorem seruet indemnem, vt dicitur in secundo dicto, qualiter potest esse verum, D quòd nihil tenetur domino restituere cum eo ipso, quòd rem venditam apud se habeat, debeat illam restituere vero domino ratione rei alienæ, vt ipse fatetur? Quod autem tertium dictum etiam sit falsum probatur argumentis secundo loco factis. Et prætereà, quia nullus apparet titulus, propter quem talis venditor pretium rei alienæ possit retinere. Quare tenebitur in omni euentu rescindere contractum, remque vero domino restituere: Vel, si id non potest fieri tenebitur pretium dare ei qui patitur.

Ad 1. argu. pro parte negatiua. Et ad primum argumentum respondetur, venditorem illum ratione rei alienæ teneri ad restitutionem. Id enim pretium est alienum, vt ex dictis constat. Quare, si bona fide illud etiam consumpsisset, E nec ex tali consumptione fuisset factus ditior, nihil teneretur restituere. *Ad 2. argu.* Ad secundum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Nã in casibus antecedentis ille, qui rem consumpsit, vel à quo ablata est sine eius culpa, nec ratione rei alienæ, nec ratione acceptionis tenetur ad restitutionem. At verò in casu, de quo loquimur qui rem vendit est obnoxius restitutioni ratione rei alienæ, cuius pretium apud se retinet. Et sic non est æqua vtriusque ratio.

Aliud dubium. Est aliud dubium, vtrùm, qui bona fide emit rem à latrone, quam posteà scit esse alienam, teneatur eam vero domino restituere, vel potius possit eam latroni reddere, vt pretium pro illa datum recuperet? De qua re sunt variæ Doctorum sententiæ. *1. Senten.* Prima est A quorundam, qui dicunt talem emptorem teneri rem vero domino restituere, & non latroni, etiam cum iactura pretij, quod pro illa dedit, si verisimiliter credit, latronem talem rem vero domino non redditurum. Hanc sententiam tenet Soto lib. 4. de iustitia. q. 7. art. 2. Ledesma in 2. p. 4. q. 18. arti. 6 Couar. in regula peccatum. p. 3. num. 3. & Medina. C. de restitu. q. 10. Verum tamen est, quòd Medina affirmat hoc solum habere verum, quando res empta non est vsu consumptibilis. Nam si sit consumptibilis vsu, & latro non habeat potens ad restituendum illam in alijs rebus vero domino, dicit, quòd emptor nec tenetur illam reddere vero domino, nec latroni, vt pretium recuperet; sed poterit eam sibi retinere. Cæterum hæc B distinctio Medinę merito reijcitur à Couarruuias, loco citato. Quapropter ea omissa, generaliter probatur prædicta opinio, quantum ad omnia bona. *1. Argum.* Primò: Quicunque habens rem alienam tenetur eam vero domino restituere, vt dicit D. Thom. in prima conclusione; sed talis emptor habet rem alienam: ergo tenetur eam vero domino restituere, & non latroni. *2. Argum.* Secundò: Latrone non comparente, talis emptor teneretur rem vero domino restituere, etiam cum iactura proprij pretij: ergo, etiam si latro compareat. Antecedens est manifestum, & consequentia probatur: Nam per accidens est, quòd latro compareat, vel non compareat, ad hoc, vt habens rem alienam ad illius obligetur restitutionem. Et confirma- C tur: Si latro esset mortuus, vel absens, statim emptor teneretur rem vero domino restituere: ergo etiam si sit præsens. Probo consequentiam: Nam ex eo quòd latro sit præsens, dominus rei non habet minus ius ad rem suam, quàm si esset absens. *3. Argum.* Tertiò: Qui emit rem à latrone non potest eam vendere, vt pretium suum recuperet: ergo nec dare eam latroni propter eundem finem. Probo consequentiam: Nam latro minus ius habet ad rem alienam, quàm quis alius. *Vlt. argu.* Vltimò: Si emptor, postquam cognouit rem esse furtiuam, reddit eam latroni, vt pretium recuperet, in foro exteriori condemnabitur, vt eam iterum vero domino restituat: ergo id tenebatur in conscientia facere ante condemnationem. Probo consequen- D tiam: Nam forum externum quando non fundatur in falsa præsumptione, semper est iustum, & foro conscientiæ conueniens. *2. Senten.* Secunda sententia est quorundam Iuniorum, dicentium, quòd qui bona fide ignorans rem esse furtiuam illam emit, cùm primũ contrarium resciuerit potest eam latroni reddere, vt suum pretium recuperet. Cæterũ si mala fide, hoc est, sciens, aut verosimiliter dubitans rem esse furatam, eam emit, tenetur omnino illã dño restituere, etiã si *3. Senten.* pretij pro ea dati iacturam pati debeat. Tertia sñia est in alio extremo, quæ asserit eum, qui emit rẽ à latrone, ét si mala fide id fecerit, posse illam ei, à quo emit reddere ad recuperandum suum pretium, si aliter ipsum recuperare non põt. Hanc tenet Alex. Alen. 4. p. E q. 86. memb. 3. arti. 1. Gabriel in 4. d. 15. q. 3. ar. 3. dub. 5. Summa Angeli. verbo. restitutio. versi. emens, q. 1. & Nauarro in Manuali, c. 17. nu. 84. Et probatur: Quilibet debet sibi magis, quàm alteri consulere: ergo talis emptor non tenetur rei dñm seruare indemnem cũ æquali suo damno. Itẽ: Nullus tenetur rem, quam hẽt vero dño reddere, si ex tali redditione sequitur sibi malus, vel æquale nocumẽtũ, vt diximus art. præce. sed ità accidit in proposito: ergo. Dices maiorẽ esse rationem, qñ ille, qui habet rem alienam, eam non accepit iniustè; qui aũt sciẽter & mala fide emit rẽ à latrone, accipit iniustè. Sed cõtra hoc sic argumẽtor. Licèt emptor emerit iniustè, ipse tñ non fuit iniusta causa, quod verus dñs spoliaretur: ergo non tenetur cũ suo dispendio rem domino immediatè restituere: sed

satis

satis erit illam reddere latroni, vt ipse reddat vero domino. Prætereà: Vera restitutio est constituere res in statu, in quo erát ante iniustam acceptionem: sed tempore, quo emens iniustè egit, res erat in potestate latronis: ergo satis erit ad satisfaciendũ præcepto de restitutione, reddere rem emptã in potestate illius, à quo accepit. Item: Latro principaliter tenetur facere restitutionem, habetque ius petendi illam rẽ, vt restituat: ergo qui tradit rẽ latroni, vt ipse restituat sufficienter satisfacit obligationi restitutionis. Et cõfirmatur: Emptor non tenetur restituere optimo modo possibili, & qui sit vtilissimus domino, maximè, si id sine suo dispẽdio facere non potest: ergo satis est quod restituat quantum est ex se per latronem, à quo ipsam rẽ accepit. Vltimò: Ea venditio, qua latro rem vendidit, fuit iure nulla: ergo meritò potest rescindi per emptorem, vt suum pretium recuperet.

Sententia Autoris. Mihi ex his sententijs hæc vltima videtur longè probabilior propter rationes modò adductas; dummodò addantur duæ limitationes. Prima est, quòd emptor aliter, quam reddendo rem latroni pretiũ à se datum recuperare non possit. Nam si commodè potest vtrumque, scilicet, rem domino restituere, & pretium à latrone accipere, proculdubio id erit faciẽdum, cum tunc nulla sit iusta excusatio, quominus rem vero domino reddat; nisi fortè verosimiliter constaret rem à latrone esse domino dandam. Secunda limitatio est, quòd intelligatur hæc sententia quãdo est spes recuperandi pretium à latrone. Nam, si latro totaliter disparuisset restituenda esset res vero domino, nec pretium ab illo peti potuisset, vt patet ex l. ciuilem. C. de furtis. Ad 1 argu. pro prima sententia. Et ad primum argumentum in contrarium factum respondetur, illum, qui habet rem alienam, quam emit à latrone, teneri quidem restituere eam vero domino, non tamen immediatè sed prout commodè poterit, ne ipse detrimentum patiatur. Vnde satis erit, quod quantum est ex se, restituat rem latroni, reddendo, admonendoque ipsum, vt illam domino tribuat. Ad 2. argu. Ad secundum respondetur concesso antecedenti, negando consequentiam. Et ratio discriminis est: Nam quando latro non comparet nullus est alius modus restitutioni, quàm rem domino immediatè tradere. Et prætereà: Quia cùm non sit spes recuperandi pretium nulla relinquitur iusta excusatio non reddendi rem domino. Secus autem est, quando à latrone in promptu potest pretium recuperari. Et eodem modo respondetur ad confirmationem. Ad 3. argu. Ad tertium respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Reddere enim rem latroni à quo illam accepit, est medium per se ordinatum ad restituendum domino, cum ipse latro sit, qui principaliter est obligatus restituere vero domino. At verò vendere rem alteri, non est medium per se ordinatum ad restituendum domino: & sic nulla ratione est licitum. Ad vltim. Ad vltimum respondetur similiter, negando consequentiam: Nam in foro exteriori præsumetur ille malitiosè reddidisse rem latroni, vel saltim occultasse latronem: & sic in pœnam cogetur pretium soluere: cum tamen in foro conscientiæ, in quo pœnæ istæ non debentur ante condemnationem, aliter sit dicendum.

Qui rẽ accipit iniustè tenetur nõ solum eã, sed etiam damna restituere. Circa secundã conclusionem D. Tho. est aduertẽdum, quòd qui rem accipit iniustè, non solum tenetur ipsam restituere: sed etiam damna, quæ ex tali iniusta acceptione venerant, atque etiam lucra, quæ ob illam domino cessarunt: Ad hæc enim omnia iniustitia iniustæ acceptionis se extendit, vt ex supradictis patet. Vocamus autem iniustam acceptionem non solum, quando quis à principio rem per iniuriam accepit; sed etiam quando eandẽ iniuriosè contra domini voluntatem detinet: atque adeò quam-

A libet iniustam damnificationem, in quacunque re, siue fiat accipiendo, siue comburendo, siue præscindendo, siue quouis alio modo. Semper enim quod in huiusmodi interuenit damnum alterius, dicitur iniusta acceptio; quia accipitur ab inuito domino quod suum est; quamuis nulli quandoque detur, sed annihiletur. Omnis ergo qui damnificator est alterius, tenetur ad restitutionem; non ratione sui lucri, sed ratione iniustæ acceptionis suę damnificationis: estque longè maior obligatio restitutionis habens ortum ex iniusta acceptione, quam quæ oritur ex re aliena præcisè; cum illa semper habeat annexam iniuriam; hæc verò minimè. Vt est videre in eo, qui habet rem alienam, quam putat esse suam. Ex quo fit vt qui fuerit causa iniustę acceptionis, semper teneatur restituere id, qđ abstulit, siue res accepta apud se maneat, siue non. B At verò qui solum obligatur ad restitutionem ratione rei alienæ, si eam bona fide consumpsit, nec ex tali consumptione fuit factus ditior nihil amplius tenetur restituere, vt in principio huius articuli dictum est.

In tertia & quarta conclusionibus agit D. Thom. de restitutione eorum, quæ quis iustè accipit, vel in propriam ipsius accipientis vtilitatem, vel in vtilitatem dantis. Et dicit maiorem culpam esse necessariam in recipiente ad hoc, vt teneatur restituere id, quod in solam dantis vtilitatem fuerit acceptum, vt in deposito, si contingat quod illud pereat, quam ad hoc, vt teneatur restituere id, quod in propriam vtili- C tatem accepit, vt in commodato. Sed quoniã de hoc iam satis à nobis fuit dictum in fine articuli secundi, dum ageremus de culpa lata, leui, & leuissima, idcirco ab his abstinemus.

Sententia D. Tho. in solutione, Ad 2. argu. In solutione ad secundum argumentum, vbi D. Thom. agit de modo, quo debet fieri restitutio ab eo, qui secreto delicto rem alienam vsurpauit, dicit duo. Primum est, quòd non tenetur crimen suum detegere hominibus. Secundum quòd poterit facere satisfactionem per confessorem, cui necessario in confessione crimen est manifestandum. Sed quoniam hæc non eodem modo accipiuntur ab omnibus, aliquot circa illa erunt dubia examinanda. Primũ dubium. Primum est, vtrũ teneatur quis proximo restituere bona externa, cum propriæ famæ detrimento? Sententia Caietani. Caietanus in isto com- D mentario absolutè dicit, quòd non. Distinguit enim tres rerum ordines. In primo constituit pecunias, & reliqua bona temporalia. In secundo, famam atque honorem. In tertio denique vitam, & ea, quæ ad illius conseruationem sunt necessaria. Et dicit, quòd rem inferioris ordinis nemo tenetur cum iactura superioris restituere; vt pecuniam cum detrimento famæ, aut honoris; & famam cum detrimento vitæ. Cæterum rei cuiuscunque ordinis cum detrimento eorum, quæ in eodem ordine continentur quisque tenetur facere restitutionem. Eandem E sententiam tenent idem Caietanus opusc. 17. responsionum responsione. 14. & Nauarrus in Manuali capit. 17. nume. 89. Quibus & consentire videntur Medina, atque Castro, & alij, qui, vt infra videbimus, dicunt adulteram non teneri suum crimen manifestare, vt cum detrimento propriæ famæ filij hæreditatem alteri restituat. Et probari potest hęc sententia aliquibus argumentis. 1 Argumẽ. Primò ex D. Thom. hic ad secundum dicente, furem non teneri crimen suum detegere hominibus; teneri tamen illud detegere Deo in confessione. Et sic per sacerdotem, cui confitetur, poterit facere restitutionem. Quibus verbis apertè significat, quòd non tenetur fur restituere, si ad id fuerit necessarium crimen suum coram hominibus detegere. 2. Argumẽ. Secundò: Fama est quid præstantius bonis externis temporalibus, iuxta

illud; Melius est bonum nomen, quàm diuitiæ multæ: ergo contra iustitiæ æqualitatem esset, quòd quis exponeret famam pro rebus temporalibus restituendis.

3 Argumē. Tertiò: Tunc tantum tenetur homo rem alterius restituere, quando illam habet domino inuito rationabiliter: sed non esset dominus rationabiliter inuitus, si velit furem sibi rem suam restituere cum propria infamia, cùm hoc contra omnem æquitatē,

4 Argumē. & humanam pietatem sit: ergo. Quartò: Nullus tenetur res externas restituere cum propriæ vitæ detrimento, vt omnes concedunt: ergo nec cum detrimento famæ. Probo consequentiam: Nam fama, communi hominum æstimatione, quodammodo æquiparatur vitæ. Et confirmatur: Si contingat tabellionem edere falsum instrumentum, aut testem proferre falsum testimonium, quo proximus in temporalibus grauiter damnificetur, nemo illos obligabit ad hoc, vt, pro restitutione se tanquam falsarios infament, id enim esset durissimum: ergo nullus te-

Vlt. argum. netur cum propria fama res alienas restituere. Vltimò: Adultera supponens marito filium alienum non tenetur ad restituēdum damna temporalia, quæ inde marito, & alijs hæredibus proueniunt, crimen suum manifestare, vt habetur expresse in cap. officij, de pœnitentijs & remissionibus, vbi Innocentius tertius dicit, mulieri adulteræ non esse negandam pœnitentiam, licet propter metum mariti nolit reuelare crimen suum: ergo vniuersaliter est verum, quòd nullus tenetur bona temporalia restituere cum propriæ famæ detrimento.

Sententia Adriani & aliorum.

Alia opinio est in alio extremo, absolutè asserens bona temporalia iniustè ablata esse necessario restituenda, etiam cum detrimento propriæ famæ. Hanc videtur tenere Adrianus in 4. in materia de restitu-

1. Argumē. tione, quæst. 1. ad 5. & Ioannes Maioris in 4. dist. 15. quæst. 3. & Paludanus in 4. dist. 17. quæst. 2. art. 1. conclusione 3. & probatur ex regula iuris dicente. Vtilius scandalum nascitur, quam veritas vitæ, vel iustitiæ relinquitur: sed restitutio pertinet ad veritatem vitæ, vel iustitiæ, cum sit de iure naturali, & diuino: ergo propter nullum scandalum vitanda est & omit-

2. Argumē. tenda. Secundò: Nullus potest accipere rem alienā, vt propriam famam cōseruet: ergo nec retinere. Probo consequentiam: Nam in iure pro eodem iudicantur, accipere rem alienam, & eandem retinere, vt patet ex cap. sæpe. de restitutione spoliat. Vbi glossa alios textus citat ad idem. Et confirmatur: Nam aliàs laborans graui necessitate sui status, posset clam surripere bona aliena, quod est absurdum.

Sententia authoris.

Mihi ex his sententijs neutra videtur vndequaq; vera, sed media via incedendum existimo. Dicendo, quòd quamuis per se loquendo fama alijs rebus externis sit præstantior, atq; adeo nō sit æquum illam pro talium restitutione exponere, per accidens tamen potest contingere, quòd obligetur quis huiusmodi res temporales cum detrimento propriæ famæ restituere: tunc. s. quando ad arbitrium boni viri res illa temporalis fuerit tanti valoris, & æstimationis ac fama, quā perdit. Hanc sententiam tenet Soto lib. 4. de Iustitia, quæst. 7. art. 2. ad 2. & Cottarruuias in regula peccatū. 1. p. nu. 6. prope finem, quam & nos supra insinuauimus arti. 2. huius quæstionis circa solutionem ad secundum argumentum D. Tho. dub. 8. Et probatur: In illis rebus, quas Caietanus in illo triplici ordine cōmemorat, datur recompensatio, vitę, scilicet, cum honore, & fama, & pecunijs, & ècontra, nam licèt, secundum se longè differant, conueniunt tamen in hoc, quòd est complere bonum humanum, subseruireque iucunditati vitę: ex quo fit, vt quantum tollitur ex parte vnius in ordine ad hunc finem, tantum possit & debeat poni ex parte alterius, vt docet D.

A Thom. supra artic. 2. ad primum & secundum: ergo erit prudenter æstimanda fama, quæ amittitur, manifestando proprium crimen, & damnum temporale. Quod, si non manifestet, alter patitur, & si illa fuerit longè maioris valoris non erit cum eius amissione restituendum. Si autem sit minoris, aut certè æqualis valoris, erit necessario restituendum; non obstante periculo propriæ infamiæ. Secundò: Dominus rei habet ius ad recuperandum bona à se furto sublata, etiam cum infamia furis, si hoc fuerit necessarium maximè, quando bona sunt tanti valoris, quòd præponderant famæ: ergo erit rationabiliter inuitus, si fur illa non restituat, etiam cum periculo famæ. Vltimò: In his rebus prudentia dictat fauendum esse illis, qui iniuriam patiuntur, & esse inclinandum contra furem: ergo ita est faciendum. Vide quæ diximus

B artic. 2. huius quæstionis, circa solutionem ad secundum dub. 8. Veruntamen est, quòd moraliter loquendo, rarò succedit casus, in quo sine infamia restituētis non possit fieri restitutio, si non statim, saltim post medium aliquod tempus.

Ad 1. argu. pro prima opinione.

Ad primum argumentum factum pro prima opinione, rñdetur D. Tho. solum determinare modum communem restituendi sine infamia, qui est per confessarium. An autem in aliquo casu teneatur quis restituere cum propria infamia, nihil determinat.

Ad 2. argu.

Ad secundum respondetur, quod quamuis verum sit, quod fama ex genere suo est præstantius bonum, quam diuitiæ, potest tamen tantum æris ex parte di-

C uitiarum poni, vt secundum iudicium viri prudentis, diuitiæ sint pluris faciendæ, quàm fama alicuius hominis priuati. Et in hoc casu bona temporalia restituenda sunt cum iactura propriæ famæ.

Ad 3. argu.

Ad tertium argumentum respondetur, negando minorem. Nam, vt ex dictis patet, non erit dominus irrationabiliter inuitus, si vellet quòd fur cum propria infamia restituat rem, quæ plus valet, quam ipsa fama.

Ad 4. argu.

Ad quartum respondetur, concesso antecedēti, negando consequentiam. Conseruatio enim propriæ vitæ est strictissimi iuris, ad illamq; ordinantur tēporalia omnia ex natura rei, & ipsi subseruire debent. Ad conseruationem autem famæ nō adeo stricto iure obligamur. Cui & accedit, quòd fama amissa po-

D test iterum recuperari, vita vero non. Vel secundo respōdetur, posse aliqñ casum venire, in quo teneatur homo cum vitæ periculo restituere famam, vel bona temporalia, quæ iniuste abstulit, vt diximus arti. 2. solo statim citato. Ad confirmationem rñdetur tabellionem, & falsum testem in casu posito teneri ad restitutionem cum detrimento famę, si res sit magni momenti, nec aliter restituere possunt.

Ad vlt. arg. Dubiū graue.

In vltimo argumento tangitur grauissima difficultas de eo, quod facere debet mulier, quę sibi falsò supposuit partum alterius, vel ex adulterio concepit,

E & maritus putat filium esse suum: sitque casus, quòd tam maritus, quàm vxor sunt nobiles, & quòd maritus habet optimum maioratum, seu primo genituram pro filio maiori, filiusque ex adulterio conceptus est primogenitus; vtrum in hoc casu talis mulier teneatur se infamare, ne filius spurius succedat, tollaturque primogenitura ab eo, qui re vera est primogenitus patris? De qua re multa dicunt Doctores, tam Theologi in 4. d. 15. quàm Canonistæ in cap. officij. de pœni. & remissio. Sed pro huius rei perfecta explicatione aduertendum est, quòd præfata mulier in sui criminis manifestatione multipliciter se potest habere. Nam vel putat, quòd detegendo adulterium poterit adhibere remedium, quia, scilicet, credetur ei, & probabit quod dicit. Ex quo fiet quod spurius ab hæreditate expelletur, & succedet legiti-

mus

mus hæres. Vel existimat, quod postquam adulteriũ suum fuerit manifestum, nullum adhibebit remediũ; quia nec credetur ei, nec ipsa probabit quod dicit; & sic semper illegitimus manebit in hæreditate. Tunc vltrà: Adhuc quando credit suam reuelationem pro futuram, distinguendum est: Nã, vel præfata mulier potest detegere suum crimen, sine mortis suæ, vel spurij periculo, vel non.

1. dictum certum. Hoc constituto, vt certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quòd si per hoc, quòd prædicta mulier suum adulterium manifestet, existimat nihil profuturam, quia nec filius, nec maritus credét ei, & sic in affectu nulla sequetur restitutio, non tenetur suum crimen manifestare. Esset enim id opus vanum; & ex quo nihil vtilitatis, & multum nocuméti deduci posset. Ita tenent communiter omnes Doctores. Exceptis duntaxat Adriano, & Paludano; qui dicunt, quòd etiam quando nulla est spes remedij, teneatur mater filio manifestare veritatem: sicut & prędicator tenetur dicere verum, etiam si sciat nihil profecturum; & ille, qui simul cum alijs proximum infamauit, tenetur suam retractare sententiam, adhuc quando certò scit, quod non credetur; quia stabunt homines magis dictis aliorum, qui simul cum ipso proximum infamarunt, quam suo. Sed ego dico, non esse eandem rationem de prædicatore, & de muliere adultera in hoc casu. Prædicator enim, quia non solũ tenetur dicere veritatem, vt credentibus proficiat, sed etiam, vt veritas iudicio coram Deo habeat contra peccatores suum debitum testimoniũ, magisque iustificetur causa diuina, non solum tenetur loqui quando est spes emendæ, sed etiam quando certò scit nihil profuturum. At uerò adultera pro nullo alio fine tenetur suum crimen manifestare, nisi pro restitutione facienda: quare isto cessat similiter obligatio crimen detegendi. De illo autem, qui simul cum alijs proximum infamauit, dico, falsum esse, quòd teneatur retractare sententiam, quando nulla est spes proficiendi. Secus autem esset, si speraret abstergere infamiam, vel totaliter, vel in parte.

2. dictum certum. Dico secundo, etiam esse certum, quòd, quamuis adultera certò credat suam criminis manifestationẽ profuturam, & quod restitutio fiet in effectu, si tamẽ ex altera parte est certa moraliter, quòd maritus occidet illam, vel filium spurium, vel adulterum, aut quòd sequentur alia multa scandala, & inimicitiæ, regulariter loquendo non tenetur suum crimen reuelare, nec seipsam perdere. In hoc dicto similiter conueniunt omnes Doctores, tam Theologi, quàm iuris prudentes. Vno excepto Adriano, qui vniuersaliter affirmat, talem adulteram teneri suum crimen manifestare, etiam cum suæ & aliorũ vitæ periculo. Quod probat ex regula iuris superius adducta pro secunda sentẽtia. Vtilius scandalum nascitur, quàm veritas vitæ, vel iustitiæ relinquatur. Restitutio autẽ rei alienæ pertinet ad vitæ, vel iustitiæ veritatẽ, cũ sit de iure naturali, & diuino. Et confirmatur: Adultera non concurrit positiuè ad scandala, quæ ex sua manifestatione sequuntur, sed tantum permissiuè: ad iniustam autem damnificationem mariti, & hæredũ, quæ sequitur ex sua nõ manifestatione cõcurrit positiuè: ergo potius tenetur prouidere ne sequatur id damnum, quàm ne sequantur scandala, vel peccata. Hoc tamen nõ obstante probatur nostrum secundũ dictum; quod simul etiam est dictum fere omnium Doctorum tam Theologorum, quàm iuris prudẽtiũ ex cap. officij de pœnit. & remis. Vbi Innocentius Papa dicit, mulieri adulteræ non esse denegandam pœnitentiam, licèt propter metum mariti nolit reuelare crimen suum. Quod communiter dicunt Doctores esse intelligendum, saltim quando est periculum vi-

A tæ. Secundò: Ex duobus malis minus est eligendum, vt habetur in cap. nerui. & in capit. duo mala. 13. distinctio. sed minus malum est, quòd non fiat restitutio temporalium bonorum, quam quod fiat cum tanto detrimento, & cum tot scandalis, atque peccatis, cum ibi solum periclitentur bona externa: hic uerò corpora, & animæ: ergo illud potius est eligendum. Item: Nullus tenetur aliquid alteri restituere cum maiori notabili detrimento, quam intulit: sed malus notabiliter detrimentum pateretur mulier, si cum suæ mortis periculo illam faceret recompensam, & suum crimen manifestaret: ergo non tenetur id facere. Et confirmatur: Ad saluandam vitam licitum esset præfatæ mulieri accipere de

B nouo bona temporalia alterius: ergo à fortiori erit licitum illa retinere, atque tacere, vt vitam conseruet. Vltimò: Muliere illa existente in extrema necessitate, tam maritus, quam legitimus filius, qui in bonis patris succedere debet, tenerentur prædicta omnia illa bona ei dare, si omnibus indigeret ad suã extremam necessitatem leuandam; & si non darent ipsa posset illa de nouo accipere: ergo à fortiori, ut vitam conseruet, poterit eadem bona licite retinere, & suum scelus non manifestare. Et confirmatur: Prædicta muliere in extrema necessitate existente, quilibet extraneus posset, imò teneretur à marito præfata bona accipere, & dare eam mulieri ad suam extremam necessitatem leuandam: ergo ip-

C sa similiter potest ea accipere, atque ex consequenti etiam retinere, vt incolumis euadat. Dixi notanter (regulariter loquendo) nam fortè poterit esse casus (vt infra dicemus) in quo mulier etiam cum periculo vitæ teneatur suum crimen manifestare. Et ad primum argumentum Adriani respondetur, quòd restitutio non est necessaria, nec pertinet ad veritatem vitæ, & iustitiæ, nisi omnibus circunstantijs concurrentibus, quæ secundum rectam rationem concurrere debent ad hoc, vt eius præceptum sit obligatorium, & dominus sit rationabiliter inuitus. Est enim præceptum de restitutione facienda affirmatiuum, obligans solùm, quando, & quomodo oportet. In casu autem posito non concurrunt ta-

D les circunstantiæ; & sic non est obligatorium, nec pertinens pro tunc ad vitæ veritatem; vt diximus supra articulo 3. huius quæstionis, cùm ostenderimus leges non obligare ad sui obseruantiam cum periculo mortis. Ad confirmationem respondetur, negando maiorem. Nam adultera etiam positiuè suo modo concurrit ad illa scandala, in quantum, scilicet, sequuntur ex actu positiuo, quo seipsam infamat. Et si hoc non est satis ad hoc, vt dicatur positiue concurrere, multò minus dicetur concurrere positiue ad damnificationem mariti, & hæredum; si quidem ipsa nihil positiue ab illis accipit, sed tantùm se habet negatiue tacendo, & nõ obstãdo dãnis.

3. dictum certum. Dico tertio, etiã esse certum, ꝙ quando mulier si-

E ne suæ mortis, vel aliorum periculo non potest suũ crimen detegere, & similiter quando credit suam criminis manifestationem nihil profuturam, tenetur quantum potuerit curare, vt filius ille legitimus plus accipiat de illis bonis, in quibus, si veritas constaret, succedere debebat, quam alius spurius. Item, tenetur suadere viro, vt det quantum plus poterit de bonis filio legitimo, quam spurio, etiam si causam non manifestet. Item tenetur suadere filio, vt intret religionem hæreditatis incapacem. Dum modò post ingressum iuxta concilii Tridentini formã suam hæreditatem in legitimos renuntiet. Soto lib. 4. de Iustitia, q. 7. art. 2. ad 1. dicit, non esse cur ad hunc ingressum religionis persuadẽdum de iustitia teneatur. Cæterum Corduba lib. primo sui quæstionarii,

quæst. 31. affirmat ad id teneri ex iustitia. Nam ex iustitia obligatur facere quantum poterit, vt legitimi hæredes indemnes fiant, siue per hunc, siue per illum modum. Et si hoc ab adulterino mater precibus nequit obtinere, ex bonis parapheinalibus habitis extra dotem tenetur legitimis quantum poterit, recompensare, atque etiam ex liberis bonis, si quæ habet, quantum poterit secundum leges relinquere, abstineteque à victu, & vestitu immoderato, solis necessarijs contenta, vt sic mariti facultas magis ac magis augeatur. Si autem contingat, quòd maritus nullum alium filium legitimum habeat, per se loquendo, tenetur quantum poterit, satisfacere illis hæredibus, qui succedunt marito ab intestato. Quamuis aliquádo per accidens poterit contingere casus, in quo teneatur restituere extraneis. Tunc, scilicet, quando B mulier est certa moraliter, quòd in defectu filij maritus non consanguineis sua bona, sed extraneis, vel alicui operi pio esset relicturus. Alia remedia poterût occurrere pro diuersitate negotiorum, & circunstantiarum, ad quæ similiter facienda erit obligata mulier adultera: sed illa vniuscuiusque prudentiæ relinquuntur. Et videndus est de illis Corduba, loco citato, & frater Ludouicus Lopez in suo Instructorio conscientiæ. par. 1. capit. 88. & 89. Itaque hæc certa sunt.

Punctus difficultatis.

Sed dubium est, quando non est periculum mortis, quia vel maritus iam decessit, vel est senex, atque patiens, & nullum aliud est remedium ad restituendum, nisi detegere crimen, ex quo sequitur propria C infamia; manifestato autem scelere credetur ei, expelleturque spurius, & legitimus hæres succedet in bonis, an teneatur tunc mulier adultera suum crimê manifestare? Hanc quæstionem mouet Caietanus in opusculo decem & septem responsionum. Responsio. 14. Responderque ad illam negatiuè: constituens regulam generalem, quod nullus tenetur ad restitutionem bonorum inferioris ordinis cum detrimento bonorum superioris. Eandem sententiam tenet idem Caietanus in summa. verbo. adulterium, & Nauarro in Manuali cap. 16. num. 44. & Medina C. de restitutione. quæst. 3. causa, 4. & Castro. de lege pœnali. lib. 2. cap. 11. Et probari potest hæc sententia. Primò: Ex cap. officij. de pœnit. & remissio. Vbi cum quæstio D moueretur de ea, qui filium suscepit ex adulterio, aut partum alterius falsò sibi supposuit, & id marito reuelare non audet, an esset ad pœnitentiam admittenda? Respondet in illo textu summus Pontifex affirmatiuè. Qua sua responsione manifestè significauit, tunc mulieri adulteræ esse pœnitentiæ sacrificiû imponendum quando ipsa ex iusto timore suum crimen non manifestat. Qualis proculdubio est in illa, quæ timet infamiam. Et sic non peccat tacendo, si quidem ei pœnitentia non denegari præcipitur. Nônulli ex iuris consultis dicunt textum illum non esse E intelligendum de pœnitentia sacramentali, quæ est absolutio à peccatis: sed de pœnitentia iniuncta per ipsum pœnitentem adimplenda, quæ etiam in peccato mortali, existentibus potest iniungi. Ceterum hec expositio textui non quadrat. Tum, quia dicit, in illo casu non esse pœnitentiam denegandam, sed exhibendam. Quibus verbis innuitur talem pœnitentiá esse mulieri adulteræ debitam. Quod de pœnitentia iniuncta dici non potest, cum hæc nec sit necessaria, nec debita, sed libera, tam ex parte pœnitentis, cui liberum est eam petere, quàm ex parte confessarij, cui similiter est liberum eam iniungere. Tum etiam; quia si mulier in peccato permaneret, cuius ratione sacramentalis pœnitentia esset illi deneganda, nihil illi satisfactoria pœnitentia pro peccatis iniuncta, prodesse posset; cum hæc locum non habeat, ante

Inepta interpretatio canonistarum.

A quam culpa, quo ad Deum sit remissa. Et denique, nã subiungit textus, quòd sacerdos illi mulieri, postquã fuerit ad pœnitentiam admissa discretam imponat satisfactionem. Quo apertè significatur prius de pœnitentia sacramentali fecisse sermonem; si quidem de pœnitentia non deneganda, & de satisfactione discreta imponenda, tanquam de diuersis loquitur. Intendit ergo summus Pontifex excusare prædictam mulierem à debito suum crimen reuelandi, quando fuerit iusta causa timoris, qualis proculdubio est timor infamiæ: & sic non tenebitur ad restitutioné, cum propriæ famæ iactura. Ad hanc eandem sententiam probandam adducunt illi authores illa eadem argumenta, quæ nos fecimus supra pro opinione illorum, qui dicebant bona exteriora cum propriæ famæ iactura non esse necessario restituenda, quæ iterum repetere esse prolixum.

Nota.

B Pro explicatione huius difficultatis, quæ ferè eadê est cum præcedenti, & solum differt ab illa in eo, qđ ibi de restitutione bonorum temporalium cum periculo famæ in generali diximus, hic autem de eodem in casu particulari est sermo, supponendum est primò, quòd fama est quoddam bonum temporale præstantius ex se, quam bona fortunæ, compensabile tamen cum alijs bonis temporalibus, ut ex principijs D. Thomæ, supra deduximus, maximè artic. 2. in solutione ad secundum. Secundò est supponendum, quòd magna bona fortunæ & maximè communia C præferenda sunt famæ vnius priuatæ personæ. Imò tanta poterunt esse ista bona fortunæ, vt etiam sint præferenda famæ Regis, vel cuiuscunque alterius. Quod ex eo solùm colligere licèt, quod potest Rex compellere ciues, vt exponant non solum famam, verum etiam vitam pro bonis communibus. Quamtis enim fama genere suo sit quid præstantius bonis fortunæ, tanta tamen potest esse pecunia, quod secundum arbitrium viri prudentis excedat famam. Sicut, licet aurum genere suo sit pretiosius argento, nihil vetat, magnum pondus argenti præponderare in valore minimo ponderi auri. Maximè cum pretium rei semper moraliter sumatur ex vtilitate, quam affert in ordine ad vsus humanos, ut diximus articulo præcedenti.

1. Conclus.

D His positis sit prima conclusio: Si secundum iudicium viri prudentis bona, quibus legitimi hæredes priuantur, sunt maioris pretij, quàm fama mulieris, in conscientia tenetur adultera suum crimen manifestare, vt hæredes talia bona recipiant. Hæc conclusio est intelligenda in casu, quo mulier non habet aliunde, quo restituat, & quod nullum aliud sequitur incommodum, quàm propria infamia; & qđ posita criminis reuelatione, in effectu sequetur restitutio, vt ex supradictis patet. Probatur: Nocumentum, quod adultera intulit, & infert quando est causa, quòd legitimus hæres suis bonis priuetur, est maE ioris pretij, quàm fama, qua ipsa priuatur, suum crimen detegendo; ergo tenetur illud resarcire cû propria infamia. Hanc conclusionem tenet Paludanus, Maioris, Adrianus, Soto locis citatis, Syluester verbo. adulterium. quæst. 1. Vbi pro eadem sententia citat Innocen. Panormita. Hostiensem & alios super cap. officij. de pœnitentijs. Qui vnanimiter dicunt, quòd si mulier habeat probatione sufficientem, vt sibi credatur, & ex alia parte non immineat periculũ mortis, vel aliorum scandalorum, tenetur suum crimen reuelare. Secus autem erit, si non habeat probationem, qua verosimiliter sit credenda, aut timeat probabiliter periculum mortis. Veruntamen est qđ, Soto vbi supra, & Couarruuias in regula peccatum. parte. 2. fol. 40. dicunt, quòd si adultera esset profutura teneretur etiam cum periculo vitæ crimen detegere,

in casu

in casu grauissimo, quo regnum aliquod ex eius adulterio ad spurium esset transferendum, quorum assertio mihi non displicet.

2. Cóclusio.

Secunda conclusio: *Si bona fortunæ, quibus legitimi hæredes priuantur, fuerint parua, vel mediocria; ita, vt secundum iudicium viri prudentis fama, qua mulier est prædita sit maioris pretij, non tenetur cum sua infamia facere restitutionem.* Probatur. Nullus tenetur pati notabiliter maius detrimentum, quã intulit, vt restituat, quod alteri debet: ergo nec mulier illa tenetur tantam pati iacturam in propria fama, vt hæredibus faciat restitutionem.

Sententia Cordubæ.

Corduba in suo quæstionario lib. 1. quæst. 31. dicit, quòd tunc tantum adultera tenetur cum propria infamia facere restitutionem, quando legitimus, qui propter eius adulterium hæreditate fraudatur, nõ est filius ipsius adulteræ, sed solum mariti ex alia coniuge defuncta. Nã, si sit filius ipsius, dicit, quòd etiam si magna sit hæreditas, non tenebitur cum notabili suæ famæ detrimento crimen manifestare. Et ratio est: Nam in hoc casu filius legitimus defraudatus non erit rationabiliter inuitus, cum pro matris honore res temporales postponere teneatur quicunque filius.

Impugnatur Corduba.

Hæc aduertẽtia Cordubæ mihi non displicet, dummodo ei limitatio adiungatur. Scilicet, quòd primogenitura, qua legitimus filius fraudatur, non sit multum præclara; nec etiam ipsa mater ex obscuro genere sit progenita. Nam, si sit paruæ reputationis, & nominis, talisque, quòd maritus eam ante matrimonium fornicariè cognouerit, & eius magis, quàm generis amore captus, eam duxit in vxorem, proculdubio tenebitur suum crimen reuelare, etiam si primogenituram habiturus sit proprius filius. Et ad argumentum desumptum ex cap. offici; respondetur, verum esse, quòd ibi loquitur summus Pontifex de sacramentali pœnitentia non deneganda mulieri, quæ ex metu mariti suũ crimen non reuelat. Sed illud est intelligendum vel in casu, quo ipsa mulier aliter potest facere restitutionem, vel quando non solum fama adulteræ periclitatur, sed etiam imminet illi periculum vitæ, verosimiliterque creditur, quòd alia sequentur scandala, atque peccata, vt Doctores supra illum textum declarant. Vel tertio possumus dicere, quòd loquitur textus supposito, quòd nulla sit spes, quòd per talem manifestationem poterit fieri restitutio. In hoc enim casu, vt supra diximus, non tenetur adultera suum crimen reuelare.

Quæstio.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, an filius illegitimus teneatur matri de sua illegitimitate reuelanti secretum, fidem præstare?

Sententia Bartholomæi de Medina.

Frater Bartholomæus de Medina in sua Instructione confessorum Hispano sermone conscripta, audacter affirmat, filium illum valde stultè facturum, si postquam natus est in domo patris sui velit assensum matri præbere, si quidem statim ac illud crediderit, tenetur in conscientia alijs filijs legitimis hæreditatem relinquere. Et sic dicit confessarios debere tali filio consulere, ne matri assentiatur. Quandiu autem dubitauerit de dicto matris post semel aditam hæreditatem, nihil tenebitur restituere, quia in dubijs melior est conditio possidentis. Hæc Medina.

Sententia Soti.

Cæterum Soto lib. 4. de iustitia quæst. 7. artic. 2. quamuis concedat, quòd filius illegitimus maiori ex parte non tenetur matri, quamuis iuranti, fidem adhibere, dicit tamen, quòd quando sciens conuincitur, tempore sui conceptus, patrẽ putatiuum abfuisse, vel quia idest euidens, vel quia alia ratione ei constat tempore, quo fuit conceptus, matrem suam ab illo patre putatiuo non fuisse cognitam, atque adeo, quando tam vehemens est matris persuasio, quòd filius adulterinus intus in mente credere conuincitur; quod continget quando mater, quæ aliàs talem filium amanter tractauit, & quæ est moribus reformata timorataque conscientiæ, & propriæ famæ amica, nec mentiri solita maximè si in mortis articulo id faciat, aut in tempore sacro, puta, in hebdomada sancta, suum crimen filio spurio reuelat; tenebitur in conscientia tunc filius illegitimus hæreditatem à se abdicare, etiam si in foro exteriori sibi fuerit adiudicata; quia sententia fori exterioris fundatur tunc in falsa præsumptione.

Sententia authoris.

Quæ sententia est proculdubio vera, atque tenenda, nec potest in hoc casu confessarius consulere spurio, ne matri assentiatur, absque peccato mortali, quidquid dicat Medina.

Alia quæst.

Sed est non leuis difficultas de eo, quod facere tenetur adulter, an, scilicet, obligetur ad aliquam restitutionem? Quæ quæstio duplicem potest habere sensum. Primus est, vtrum pro solo actu adulterij, qui iniustus est, & iniuriosus marito, teneatur adulter aliquam illi facere restitutionem. Et in hoc sensu nõ procedit nostra disputatio. Communiter enim dicunt Doctores, quod licet ille actus sit iniustus, non tamen est ea iniustitia talis, quæ solita sit recompensari, nisi ex illa aliud sequatur damnum. Non enim omnis iniustitia solita est semper recompẽsari, vt est videre in eo, qui baptizauit aliquem contra suam voluntatem. Qui actus est iniustus; quia Deus spontaneos, & non coactos voluit Baptizari. Non tamen pro hac iniustitia tenetur aliquid restituere. Alter sensus est, an adulter pro damno ex adulterio subsequuto, quando filius inde genitus patri putatiuo alendus, & inter alios legitimos hæreditatem obtenturus supponitur, aliquam teneatur facere restitutionem. Et in hoc sensu procedit nostra difficultas. In qua re, vt certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quòd quandiu adulter non credit, nec credere debet, quod filius ex adulterio natus est suus, nihil tenetur restituere. Ita habet Syluester, verb. adulterium, quæst. 5. quem communiter sequuntur Doctores. Et probatur ex cap. habuisse. 33. distinct. Vbi dicitur, in re dubia non esse proferendam certam & absolutam sententiam. Et præterea, quia in dubijs melior est conditio possidentis. Dico secundo, etiam esse certum, quòd quando mater præfert speciem leuitatis, solitaque est cum alio, vel alijs adulterari, siue quando ipsa quoque dubitat, an filius sit mariti, vel adulteri, atque etiam quando adulter reputat eam ad se obligandum mẽtiri; non tenetur ei fidem adhibere, nec credere quòd filius est suus, atque ex consequenti nec aliquid restituere. Hoc colligi videtur ex leg. Lucius. ff. de conditionibus & demonstrationibus. Vbi dicitur, quòd si duo eodem tempore habeãt consuetudinem cum eadem muliere, neuter tenetur agnoscere partum. Itaque hæc certa sunt. Sed dubiũ est, quando adulter credit, vel credere debet filium illum illegitimum esse suum, quia, scilicet, tempore cõceptionis maritus aberat, & mulier alioqui honestissima, & præclara pollens fama erat, & si habuit rem cum illo ad id vi & minis fuit adducta, nunquamq; posthac sinistra aliqua laborauit opinione, sed timoratæ semper conscientiæ fuit habita: & denique tot concurrunt indicia, atque signa, vt adulter ad credendum filium esse suum conuincatur, an in hoc casu teneatur tum marito ea restituere, quæ in alendo, educandoque supposito filio expendit, tum etiam hæredibus eam, qua fraudantur hæreditatem, Soto lib. 4. de iustitia & iure, quæst. 7. artic. 2. dicit, quòd adulter in hoc casu nullam ex iustitia tenetur facere restitutionem, bene tamen ex decentia & honestate, quam suam sententiã probat, primò ex lege. Lucius, iam citata. Vbi dicitur, quòd nemo, cuius patris filius sit, satis probare potest. Secundò: Adulter in casu posito

non

non est proxima causa damni subsequuti, nec ipse est, qui supponit filium, sed mater: ergo non ipse, sed mater ex iustitia tenetur ad restitutionem. Hoc tamẽ non obstante, dico, quòd in casu, quo adulter credit, vel credere debet filium adulterinum esse suum, tenetur proculdubio restituere marito, vel eius hæredibus totum damnum, quod ex tali suppositione patiuntur, sicut paulò ante dicebam de ipsa adultera. Hanc sententiam tenet Nauarro in Manuali cap. 16. num. 49. quam dicit esse communem. Et probatur: Adulter sua culpa dedit tale damnum: ergo tenetur illud restituere. Probo consequentiam ex cap. si culpa, de iniurijs, & damno dato. Vbi dicitur: Si culpa tua datum est damnum iure super hoc satisfacere te oportet. Nec obstat dicere, quòd tantum fuerit causa remota. Quia, vt bene probat Nauarro, non est magis causa propinqua mulier, quam vir, cùm vterque eodem modo, & eodem actu concurrant ad damnum. Secundò: Actus adulterij ex natura sua ordinatur ad generationem: ergo debuit adulter præcauere damna ex tali generatione subsequuta, quod si non fecit, sibi imputetur.

Corollaria quæ sequũtur ex dictis.

Ex hoc infertur primò, quòd si adultera restituerit totum damnum ex proprijs bonis, adulter tunc tenebitur eidem medietatem recompensare; tanquam ille, qui particeps fuit iniustitiæ. Infertur secũdo, quòd si filius fuerit expositus alicui Ecclesiæ, vel hospitali ab illisque tanquam pauper alitus, tam adulter, quàm adultera tenebuntur eis alimenta restituere, nisi fortè paupertas eos excuset. Et ad primum argumentum Soti respondetur, quòd quamuis nullus possit euidẽter cognoscere, cuius patris sit filius, sunt tamen multæ rationes, quę reddunt nos moraliter certos huius rei, & quando illæ concurrunt tenetur pater filium agnoscere, restituereque damna ex sua generatione subsequuta. Ad secundum respondetur primò, negando antecedens. Ad hoc enim, vt adulter dicatur proxima causa damni subsequuti, non est necessarium, quod filium supposuerit: sed satis est quod illũ genuerit: si quidem ex tali generatione ex natura rei sequitur damnum. Vel secundo respondetur, quòd ad hoc, vt quis teneatur restituere damnum, quod sua culpa intulit, non est necessarium, quòd sit proxima, & immediata causa damni; sed satis est, quòd sit remota, vt constat ex cap. finali, de homicidio, lib. 6. & ex dictis per nos ar. 2. huius quæstionis dubio vltimo. Ex dictis patet solutio ad vltimum argumentum factum pro opinione Caietani, dicentis, nunquam teneri hominem restituere bona temporalia cum iactura famæ, cuius occasione hæc dicta sunt.

Ad 1. argu. pro sententia Adriani.

Restat nunc respondere ad argumenta facta pro opinione Adriani, & aliorum, qui ex opposito affirmabant bona temporalia iniustè ablata esse restituenda necessario, etiam cum detrimento propriæ famæ. Et ad primum quod desumitur ex illa regula iuris: Vtilius scandalum nascitur, quam veritas vitæ relinquatur; respondetur restitutionem non pertinere ad veritatem vitæ, nisi omnibus circunstantijs concurrentibus, vt paulò ante dicebam. Et istæ non concurrunt semper, quod quis debet restituere alienũ cum suæ famę periculo; sed solum quando restituenda res præstat famæ; quia tunc dominus est rationabiliter inuitus, & non aliter.

Ad 2. argu.

Ad secundum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Accipere enim alienum est contra præceptum negatiuũ iuris naturalis, quod propter nullam causam licitè transgredi potest. At verò retinere alienum est contra præceptum affirmatiuum de restitutione facienda, quod solum obligat vbi, & quando oportet. Et quando dicitur, quòd in iure pro eodem iudicantur, accipere rem alienam, & eandem retinere, dico id esse intelligendum, quãdo detentio fit sine iusta & rationabili causa. Ad confirmationem similiter respondetur, negando sequelam propter eandem rationem. Et hæc dicta sint de tota ista difficultate, non minus graui, quàm prolixa.

Dubia quæ mouet Caietanus in solutione ad 3. arg.

Circa solutionem ad tertium argumentum, vbi D. Tho. dicit, quòd vno restituẽte, cæteri non tenentur domino, sed illi pro rata, qui restituit, qui tamen poterit cõdonare, mouet Caietanus in præsenti tria dubia. Ex quibus primum relinquitur usque in articulum sequentem, quo loco de illo commodior erit disputatio. Secundum est, vtrùm iniusti raptores maneant tuti in conscientia per hoc solum, quòd creditor remittat illis atque condonet debitum. Aliqui Doctores, quorum unus est Soto lib. 4. de iustitia. q. 7. artic. 4. censent, huiusmodi condonationes, atque remissiones non esse tutas in conscientia, nisi prius creditori offeratur debitum, vt id si velit, accipiat, aliàs censetur inuitus remittere, & donare. Cæterùm melius mihi videtur, dicendum cum Caietano in præsenti, hoc non esse necessarium, sed sufficere, quòd debitor petens remissionem in rei veritate habeat paratissimum animum ad soluendum cum potuerit, si creditor nolit remittere. Hoc enim satis est ad hoc, vt creditor dicatur liberè, & sponte remittere, & vt ipse debitor creditore remittente maneat tutus in conscientia. Tertium dubium Caietani est; quando plures ita simul concurrunt ad aliquod furtum, vt quilibet insolidum teneatur totum damnũ restituere, an possit dominus vni debitum condonare, & exigere illud in integrum ab alijs. Et videtur quod sic. Ille habet ius contra quemlibet illorum in solidum: ergo poterit cui uoluerit remittere, & à quo uoluerit exigere. Respondetur tamẽ cum Caietano, quòd licet possit iste in foro exteriori dissimulare cum uno, & petere ab alijs, non tamen potest ita vni condonare, quòd non teneatur in conscientia suam partem refundere socijs in solidum restituentibus. Itaque si vult condonare, & remittere vni non poterit totum debitum ab illis exigere, sed debebit illam partem deducere, quam ille, cui remissionem fecit, restituere tenebatur. Ita Caietanus hic. Et est verissimum: quia non potest dominus vni condonare cum aliorum iniuria. Esset autem manifesta iniuria, quòd aliquibus in solidum soluentibus socius suam partem non refunderet, prout ex iustitia tenebatur.

ARTICVLVS VII.

Vtrùm illi, qui non acceperunt, teneantur restituere.

AD septimum sic proceditur. Videtur quòd illi qui non acceperunt, non teneantur restituere. Restitutio enim quædam pœna est accipientis. Sed nullus debet puniri, nisi qui peccauit: ergo nullus debet restituere, nisi qui accepit.

2. Præterea, Iustitia non obligat aliquem ad hoc, quòd rem alterius augeat. Sed si ad restitutionem teneretur non solum ille, qui accepit, sed etiam illi, qui qualitercunque cooperantur, augeretur ex hoc res illius, cui est aliquid subtractum: tum quia sibi multoties restitutio fieret: tum etiam quia quandoque aliqui operam dant ad hoc quod aliqua res alicui auferatur, quæ tamen ei non aufertur: ergo non tenentur alij ad restitutionem.

3. Præterea, Nullus tenetur se periculo exponere

ad

A ad hoc, quod rem alterius ſaluat. Sed aliquando manifeſtando latronem, vel ei reſiſtendo aliquis periculo mortis ſe exponeret. Non ergo tenetur aliquis ad reſtitutionem propter hoc, quod non manifeſtat latronem, vel non ei reſiſtit.

Sed Contra eſt, quod dicitur Rom. 1. Digni ſunt morte, non ſolum qui faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus: ergo pari ratione etiam conſentientes debent reſtituere.

Reſpondeo dicendum, quòd ſicut dictum † eſt, ad reſtitutionem tenetur aliquis non ſolum ratione rei alienæ quam accipit, ſed etiam ratione iniurioſæ acceptionis. B Et ideo quicunque eſt cauſa iniuſtæ acceptionis, tenetur ad reſtitutionem, Quod quidem contingit dupliciter, directè, ſcilicet, & indirectè. Directè quidem quando inducit aliquis alium ad accipiendum. Et hoc quidem tripliciter. Primò quidem modo, mouendo ad ipſam acceptionem: quod quidem fit præcipiendo, conſulendo, conſentiendo expreſsè, & laudando aliquem quaſi ſtrenuum de hoc, quòd aliena accipit. Alio modo ex parte ipſius accipientis, quia, ſcilicet, eum receptat, vel qualitercunque ei auxilium fert. Tertio modo ex parte rei acceptæ: quia, ſcilicet particeps eſt furti, vel rapinæ, vel quaſi ſocius maleficij. C Indirectè vero, quando aliquis non impedit, cum poſſit & debeat impedire. Vel quia ſubtrahit præceptum, ſiue conſilium impediens furtum, vel rapinam: vel quia ſubtrahit ſuum auxilium, quo poſſet obſiſtere: vel quia occultat poſt factum: quæ his verſibus comprehenduntur.

Iuſſio, conſilium, conſenſus. palpo, recurſus.
Participans, mutus, non obſtans, non manifeſtans.

Sciendum tamen, quòd quinque præmiſſorum ſemper obligant ad reſtitutionem. Primò iuſſio, quia ille qui iubet, eſt principaliter mouens, Vnde ipſe principaliter tenetur ad reſtituendum. D Secundò conſenſus in eo, ſine quo rapina fieri non poteſt. Tertiò recurſus, quia, ſcilicet, aliquis eſt receptator latronum, & eis patrocinium præſtat. Quartò, participatio, quando, ſcilicet, aliquis participat in crimine latrocinij, & in præda. Quintò, tenetur ille qui non obſtat, cum obſtare teneatur. Sicut principes qui tenentur cuſtodire iuſtitiam in terra, ſi per eorum defectum latrones increſcunt, ad reſtitutionem tenentur: quia redditus quos habent, ſunt quaſi ſtipendia ad hoc inſtituta, vt iuſtitiam conſeruent in terra. In alijs autem caſibus enumeratis non ſemper obligatur aliquis ad reſtituendum. E Non enim ſemper conſilium, vel adulatio, vel aliquid huiuſmodi, eſt efficax cauſa rapinæ. Vnde tunc ſolum tenetur conſiliator, aut palpo, id eſt, adulator ad reſtitutionem, quando probabiliter æſtimari poteſt, quod ex huiuſmodi cauſis fuerit iniuſta acceptio ſubſecuta.

Ad Primum ergo dicendum, quod non ſolum peccat ille qui peccatum exequitur ſed etiam qui quocunque modo peccati eſt cauſa, ſiue conſiliando, ſiue præcipiendo, ſiue quouis alio modo.

Ad ſecundum dicendum, quòd principaliter tenetur reſtituere ille, qui eſt principalis in facto. Principaliter quidem præcipiens, ſecundariò vero exequens: & conſequenter alij per ordinem. Vno tamen reſtituente illi, qui paſſus eſt damnum, alius idem reſtituere non tenetur, ſed illi qui ſunt principales in facto, & ad quos res peruenit, tenentur alijs reſtituere, qui reſtituerunt. Quando autem aliquis præcipit iniuſtã acceptionem, quæ non ſequitur: non eſt reſtitutio facienda, cum reſtitutio principaliter ordinetur ad reintegrandam rem eius, qui iniuſte eſt damnificatus.

Ad tertium dicendum, quòd non ſemper ille qui non manifeſtat latronem tenetur ad reſtitutionem, aut qui non obſtat, vel qui non reprehendit: ſed ſolum quando incumbit alicui ex officio, ſicut principibus terræ, quibus ex hoc non multum imminet periculum. Propter hoc enim poteſtate publica potiuntur, vt ſint iuſtitiæ cuſtodes.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito, quòd poteſt quis obligari ad reſtitutionem, tam ratione rei acceptæ, quàm iniuſtæ acceptionis; reſpondet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per quatuor propoſitiones. Prima concluſio: Quicunque eſt cauſa iniuſtæ acceptionis, tenetur ratione illius ad reſtitutionem. Hanc concluſionem non probat D. Thom. ſed illam, vt notam ex ſuperioribus relinquit. Secunda concluſio: Nouem modis poteſt accidere, vt ſit quis iniuſtæ acceptionis cauſa, qui hoc verſiculo explicari ſolent: Iuſſio conſilium, conſenſus, palpo, recurſus. Participans, mutus, non obſtans, non manifeſtans. Hanc concluſionem non probat D. Thom. ſed illam declarat, colligendo ſufficientiam prædictorum nouem modorũ, hac diſtinctione. Dupliciter poteſt quis eſſe cauſa, vt alter quid agat, vel accipiat, ſcilicet, directè, vel indirectè. Directè rurſus tripliciter, ſcilicet, vel ex parte acceptionis, mouendo ad ipſam. Quod poteſt contingere vno è quatuor modis: nempe, præcipiendo, conſulendo, conſentiendo, & factum laudando. Aut ex parte accipientis; quia ipſum quis ad ſe reuertentem receptat, alioue modo fauet ac protegit. Quod vno rurſus nomine ſignificatur. Aut deniq; ex parte rei acceptæ, vt cum quis eiuſdem furti, vel rapinæ ſit particeps, vel maleficij ſocius, quod uere participans ſignificatur. Et ſic ſunt ſex modi, quibus homo directè poteſt eſſe cauſa acceptionis, nempe, iuſſio, conſilium, conſenſus, palpo, hoc eſt, adulatio, vel criminis laudatio, recurſus, & participans. Indirectè poterit quis eſſe cauſa, ſi eum, quem impedire poteſt, ac debet, non impedit Quod vno è tribus modis contingit, ſcilicet, vel ceſſando à præceptione, aut à conſilio, quod dicitur mutus: vel non obſtando cũ poſſit, vel factum occultando. Tertia concluſio: Ex his nouem modis quinque obligant ex genere ſuo ad reſtitutionem, nempe, iuſſio, conſenſus, recurſus, participans, & non obſtans, cum ex officio obſtare tenetur & poteſt. Hanc concluſionem ex eo ſolum probat D. Thomas, quòd illi omnes verè ſunt iniuſtæ acceptionis cauſa. Quarta concluſio: Ex alijs quatuor modis non ſemper reſtitutionis vinculum emergit. Et ratio eſt; Quia non ſemper, qui conſulit, nec qui adulatur, nec qui non præcepit, aut conſulit, nec qui non manifeſtat, ſunt cauſa iniuſtę acceptionis. Si quando autem contigerit, eos eſſe veram cauſam, tunc etiam fient reſtitutionis debitores.

EXPLICATIO ARTICVLI.

MAteria huius articuli eſt grauiſſima valdeque neceſſaria, & de qua Doctores multa dicunt. Quę, vt debitè diſponantur ſequemur, vt moris eſt,

ordinem

Quicunq; est causa efficax iniustæ acceptionis tenet ad restitutionẽ.

ordinem conclusionum D. Thomæ. Vnde circa primam est aduertendum, illam esse certissimam. Omnes enim conueniunt in hoc, quòd quicunque est causa efficax iniustæ acceptionis, tenetur restituere, quod iniustè fuerit acceptum. Cæterum in explicando, quę non sit dicenda efficax causa acceptionis iniustę non omnes eodem modo loquuntur. Syluester verbo. restitutio. 3. q. 6. & Adrianus in quarto, in materia de restitutione speciali quæstione, de concurrentibus cum fure, & Nauarro in Manuali cap. 17. num. 18. absolutè dicunt illum solum dicendum esse efficacem causam iniustæ acceptionis, sine quo talis acceptio non fieret. Itaque est certa regula apud illos Doctores, quos etiam sequuntur innumeri alij. Quòd si furtum non fieret sine aliquo, & ille concurrit, is censeri debet causa efficax. Tamen si furtum fieret sine illo, etiam si ipse concurrat, non debet censeri causa efficax: atque adeò nec erit obligandus restituere in solidum; sed tantùm tenebitur restituere eam partem furti, quæ ad ipsum peruenerit. Vel certè tenebitur restituere quantum plus furatum fuerit, ex eo, quod ipse concurrit, quam alias furatum fuisset. Adrianus loco citato aliqua ex parte moderatur hanc regulam dicens, quòd si fur non furaretur sine socio, & ego me illi socium adiunxi, teneor in solidum restituere, non obstante quod in mei defectu alius adiungeretur, qui iã iã expectabatur. Soto lib. 4. de Iustitia. q. 7. art. 3. acriter inuehitur contra istam regulam, illamque multis rationibus impugnare nititur. Primò, quia ex illa sequeretur, quòd si quis dominus plures habens famulos ad omne nefas paratissimos, & obseruantissimos, vni illorum præciperet, vt inimicum occideret, vel eius segetes combureret, & ipse id faceret ad nullam teneretur restitutionem, si quidem quod iste facit alius famulus erat facturus. Imò sequeretur, quod si famulus videret dominum parantem se ad necem inimici, quem certissimè erat occisurus, etiam si ipse præueniendo dominum inimicum occideret, non teneretur aliquid restituere. Consequens autem est absurdum: ergo. Item: In naturalibus quando duo ignes eidem combustibili applicãtur, licèt vnus sine alio sufficeret comburere, vterque tamen dicitur vera causa combustionis: ergo pari ratione in moralibus, quando duo concurrunt ad idem furtum, licèt unus sine alio id esset facturus, quilibet illorũ erit dicendus efficax causa furti, atque ex consequenti vterque erit obligatus restitutioni: Tandem hoc ipsum probat ex illo Matth. 18. Necesse est, vt ueniant scandala, sed væ homini illi, per quem scandalum venerit. Quibus uerbis aperte significat Christus, quod quamuis per aliũ scandalũ erat venturũ, ille tamẽ solus erit in culpa, per quẽ uenit. Quocirca hac sentẽtia omissa, dicit ex mẽte Caietani in præsenti nõ debere regulari quid sit, vel nõ sit causa efficax iniustæ receptionis per istas cõditionales negatiuas. Si iste non fecisset, alius fecisset, vel, nisi iste fecisset, alius nõ fecisset, quæ nihil ponũt in esse. Sed optima regula erit, inquit Soto, si dicamus illum esse efficacem causam furti, & obligari ad restitutionem, qui fecit aliquid, aut omisit quod alicuius est momenti ad ponendam in re acceptionem iniustam. Ille autem, qui non facit aliquid notabile, non censebitur causa efficax. Vt si, verbi gratia, latronibus iam admonentibus scalas ad furandum, alius de nouo adueniret, qui scalas teneret, vt alij ascenderent. Ille non cẽseretur causa efficax iniustę acceptionis; quia nihil notabile fecit ad ponendum in re furtum. Secus autem esset, si se latronibus adiunxisset, ac simul cum illis diriperet, & auferret prædam. Similiter famulus usurarij, cui dominus pecunias cõmittit ser-

Quæ dicatur causa efficax.

A uandas, non est causa efficax usurarum, nec tenetur aliquid restituere. Secus autem erit, si gerat negotia domini, celebretque usurarios contractus nomine ipsius. Hæc sententia Soti atque Caietani in re vera est. Immerito tamen Soto reprehendit Syluestrum, & alios, qui primam regulam posuerunt, cum ipsi non de operantibus, sed de illis, qui sunt causa, quòd alij operentur, loquantur: quod est magis conforme literæ D. Thomæ. Et ut hoc intelligatur, aduertendum est, dupliciter posse aliquem concurrere ad iniustam acceptionem. Vno modo immediatè per seipsum, vel accipiendo, vel occidendo, vel comburendo, vel quouis alio modo nocendo. Et de hoc non

Dupliciter potest aliquis cõcurrere ad iniustam acceptionẽ.

B est dubium, quin sit causa efficax iniustæ acceptionis; siue alij essent accepturi, siue non, Nec Syluester, & alij id intendunt negare, vt falso illis imponit Sotus. Alio modo mediatè. Quod contingit, quando ipse nec accepit, nec nocet, sed est causa, quod alij noceant, & accipiant. Et de his procedit eorum sententia. Suntque illi, de quibus D. Thom. particulariter loquitur in isto articulo, vt ex eius titulo colligere licet, qui sic habet; Vtrùm illi, qui non acceperunt, teneantur restituere. Et de istis uerissima est regula, quam prædicti Doctores posuerunt. Quod & probari potest, ex lege vulgaris. §. qui furti. ff. de furtis. & ex lege ita vulneratus. ff. ad legem

C Aquiliam. Vbi dicitur: Si duo, aut plures simul eandem trabem, aut lignum, aut quoduis aliud ponderosum furtum important, quod singuli baiulare nõ possunt, vnusquisque tenetur in solidum actione furti. Ex cuius contrario sensu colligere possumus, quod si singuli totum portare possunt, nemo tenetur, nisi pro parte. Et ratio est, quia non videtur tunc fuisse causa totius furti, sed tantum partis; quod requiritur, vt in solidum quis teneatur. D. etiam Thomas in hoc articulo, explicans quando consentiens teneatur ad restitutionem, dicit, tunc teneri, quando sine ipso rapina fieri non potest. Nec argumenta Soti aliquid valent; quæ procedunt de illo, qui immediate per seipsum aliquid iniustè accipit. Vel certè

D de illo, qui ità cum alio concurrit, vt non solum ipse immediatè suam partem accipiat, sed etiam sit mediata causa, quòd alter reliquam partem teneat. De quo non est dubium, quòd tenetur restituere, tam id, quod ipse accepit, quam quod alter. Vt si uerbi gratia, duo ità intraret ad deprædandam domum, vt vnus sine altero intrare non accideret; tunc quilibet teneretur totum quod furati fuerint, in solidum restituere. Quia licet quilibet non sit causa immediata totius furti, sed suæ partis, quilibet tamen, saltim mediatè, ad totum concurrit. Ex quo infertur, regulam illam non esse reijciendam vniuersaliter, prout illam absolutè reijcit Caietanus, hic, & Soto loco citato, & Ledesma. 2. par. 4. q. 18. art, 7. & Couar. in re-

E gula peccatum. par. 2. §. 12. sed potius explicanda & intelligenda in sensu ab eius autoribus posita. Quæ est, quòd ille debet censeri causa efficax iniustæ acceptionis ab alio factæ, qui suo præcepto, consilio, vel fauore ita mouet alium ad accipiendum, quod sine tali monitione non acciperet. Et è contrario, ille non erit iudicandus causa efficax, qui suo præcepto, cõsilio, vel fauore nec mouit, nec adiuuit aliud, vt acciperet; sed omnino impertinenter se habuit, cum alius nihil minus acciperet sine illius præcepto, consilio, vel fauore, ac cum illo. Tunc enim, nulla resultat obligatio restituendi ex tali præcepto, vel consilio, cum in ordine ad effectum damni inferendi perinde se habeat, ac si non esset. Quod & ista ratione probatur: Si me præcipiente, vel consulente alius nollet damnum inferre, nihil teneor restituere, quia nullius damni sum causa: ergo licet alius

inferat

inferat damnum, si id non facit ex vi mei præcepti, vel consilij, sed ex peruersa voluntate, quam ipse habet, nihil teneor restituere. Probo consequentiam: Nam nec huius damni ego sum causa.

Quæstio. Et si quis quærat, quid sit dicendum si alius habet voluntatem peruersam, & efficacem ad inferendum damnum, & ex meo consilio, vel præcepto mouetur, non ad inferendum damnum simpliciter, sed ad inferendum cum maiori promptitudine, & animi firmitate,

Responsio. respondeo, quòd tunc teneor restituere non integrè, sed quantum ex illa maiori animi firmitate, & acceleratione ad arbitriũ viri prudẽtis creuit damnum illatũ. Et eadẽ ratione, si fur firmiter decreuerat furari centũ, & ex meo consilio fuit motus ad furandum ducenta, non teneor omnia integrè restituere, sed illa centum dumtaxat, quorum oblationis ego extiti causa, vt contra Adrianum docet Couarruuias loco citato.

Dubium. Circa eandem primam conclusionem D. Thomæ est difficultas, vtrum quando multi simul concurrũt ad eandem iniustam acceptionem, teneantur singuli restituere in solidum quidquid omnes iniustè acceperunt.

1. dictum. Ad cuius explicationem dico primò, quòd si omnes illi mutuo consensu, & ex proposito, vt melius possint, & securius damnum inferre, simul concurrunt, singuli tenentur in solidum. Probatur. Singuli sunt causa iniustæ acceptionis, non solum quantum ad id, quod vnusquisque accepit, sed etiam quantum ad id, quod alij tulerunt, cum singuli inuicem se moueant: ergo singuli tenentur in solidum. In hoc dicto omnes Doctores conueniunt.

2. dictum. Dico secundo, quòd si omnes illi non ex proposito, & mutuo consensu, sed casualiter, & fortuitò simul concurrunt, nullus tenetur in solidum, sed singuli pro parte, quã tulerunt. Probatur: Nam quantum ad illam solùm fuerunt causa damni, & non quantum ad alias; si quidem, vt supponimus nullus alterum mouit inferendum damnum, Sed est hoc intelligendum, quando multi fortuitò, & casualiter concurrentes res diuersas acipiunt, aut damnificant in diuersis partibus. Nã si contingat, quòd totum damnum fiat à singulis immediate, ità, vt omnium actiones per modum vnius totum effectum indiuisibiliter agentis concurrant; etiam si ad id casualiter, & sine mutuo consensu conuenerint, in solidum tenentur totum damnum restituere. Vnde si duo recipiant calicem, aut domum alienam combusserint, aut hominẽ occiderint, quilibet illorum tenebitur totum damnum in solidum restituere, etiam si unus nec mouerit, nec induxerit alium, sed potius doleat quòd comes accesserit, quia solus totum damnum inferre uolebat.

1. Corolla. Ex dictis infero primò, quòd quotiescunque duo, uel plures æquè primò, ac simul ad totum damnum concurrerint, siue id ex proposito, siue casualiter fuerit factũ, singuli tenentur totum damnum restituere, non obstante, quòd unus sine alio idem damnum intulisset. Et ratio est: Nam singuli sunt causa totius damni: & quamuis sint multi, atq; diuersi, omnes tamen concurrunt ad totum effectum per modum unius causæ indistinctè, & indiuisibiliter operantis. Sicut quando duo ignes æque primò applicantur eidem stuppę, totus effectus tribuitur singulis.

2. Corolla. Infero secundo, quòd omnes ac singuli milites in bello iniusto mala fide bellantes, tenentur in solidum totum damnum per tale bellum illatum restituere; quia omnes ac singuli sunt causa totius damni, & mutuo se mouet ad illud inferendum. Dixi mala fide: Nam si bona fide gesserint bellum, licèt à parte rei esset iniustum, solum ratione rei acceptæ tenerentur restituere illud, in quo ex præda facti fuissent ditiores. Verumtamen est, quòd regulariter loquendo, excusantur tales milites à restitutione in solidum, tum ratione impotentiæ, tum etiam, quia rationabiliter debent præsumere principem gessisse bellum iustum: nec ad singulos spectat agere de iure belli.

3. Corolla. Infero tertio, quòd singuli Canonici præstantes in capitulo suffragium cum iniuria alterius tenentur, per se loquendo, in solidum restituere damnum inde subsequutum: quia omnes in ui unius, & indiuisibilis causæ totum damnum inferunt. Et si quis obijciat; Contingit sæpe sæpius maiorem partem Capituli præstitisse iniquũ suffragium, & quòd alij videntes damnum irremediabiliter esse conferendum, conformant se maiori parti, ne socios offendant, & tunc non ex ui illorum, qui ultimo loco suffragium tulerunt damnum sequitur, cum iam per suffragia præcedentia sufficiens & efficax causa illius esset posita: ergo non sunt tunc obligãdi ad restitutionem, qui ultimo loco suffragiũ dederunt. Atque ex consequenti non est uerum dicere, quòd singuli de Capitulo præstantes suffragium cum iniuria alterius tenentur in solidum damnum restituere. Propter hoc argumentum Caietanus in summa. uerbo. restitutio. & Nauarro in Manuali cã. 17. num. 21. dicunt illos, qui ultimo loco suffragantur ad nullam teneri restitutionem, cum eorum suffragium impertinenter se habeat ad effectum subsequutum. Contrariam tamẽ sententiam existimo ueram, quam tenet Medina. C. de restitutione quæst. 7.

Quid sit dicendum de suffragantibus in capitulo. Et ratio est: Nam licèt non omnes simul fuerint suffragati, sed unus post alium successiue: exequutio tamen sententiæ capitularis iniquæ simul fit ex ui omnium suffragiorum indiuisibiliter & indistinctè, exequutorque sententiæ æqualiter mouetur ex ui omnium. Atque adeo ille ordo suffragia præstandi per accidens se habet ad damnum inde subsequutum. Quod & confirmari potest ex Innocentio in cap. 1. de ijs, quæ fiunt à maiori parte Capituli, ubi inquit, quòd existens in cap. nisi contradicat male actis, habetur pro consequenti, quo ad peccatum, & quo ad pœnas; & ita iudicabitur in foro exteriori, à fortiori ergo id erit verum quando existens in capitulo nõ solum non contradicit, verum etiam positiue se conformat præstando suffragium. Et idem proportionabiliter est dicendum de suffragijs iudicum, & gubernatorum, quando de præiudicio tertij agitur, & de suffragiis studentium in cathedrarum prouisionibus.

4 Corolla. Infero quarto, quòd comitantes latronem non animo nocendi, sed potius impediendi damnum si possint, per se loquendo nihil tenentur restituere, cũ non sint causa damni, sed tendant magis ad conseruationem iustitiæ. Dixi per se loquendo. Nam per accidens bene poterit contingere, quòd teneantur, vt si latro nisi alijs comitantibus non esset iturus. Vel si dominus non sineret rem suam furari, si videret latronem solum, vt accidit in casu posito à Medina Codice de restitutione. quæst. 7. de illo qui pergens rapere vestem alterius, alius animo impediendi damnum, ei se socium adiungit, & dominus vestis uidens duos fugit, vestemque reliquit; alias non fugiturus, nec vestem relicturus, si solum latronem vidisset. In hoc enim casu est communis sententia, quòd socius tenetur damnum restituere. Quia, licèt bona intentione pergeret, incautè tamen: & sic vere fuit causa efficax, quod dominus iniuste spoliaretur. Secus autem esset, si ipse dominum certiorem faceret, cum sufficienti cautela, quod non animo nocendi, sed iuuandi potius comes iret: nam tunc non ipsi, sed domino rei esset damnum imputandum.

Modi quibus pot aliquis cõcurrere ad iniustam acceptionem. Circa secundam conclusionem, in qua D. Thom. enumerat modos, quibus aliquis potest ad iniustam acceptionem concurrere, aduertendum est, quod omnes illi nouem ab ipso positi intelligendi sunt

de

de cooperante, & non de ipso executore. Ex quo manifeste sequitur, quòd secundum sententiam illius tantum sunt decem modi operandi iniustè. Primus est eius, qui iniustitiam exequitur, vt qui furatur, vel occidit. Et de hoc non loquitur in isto articulo. Secundus est, præcipere, vel iubere, hoc est authoritatiuè, & quasi cum quadam coactione inducere alios ad iniustè accipiendum. Tertius est, consulere, hoc est, per modum cuiusdam adhortationis mouere. Quartus consentire, hoc est, tacitè, vel expresse approbare. Quintus adulari, hoc est, cum quadam laude, & plausu incitare. Sextus receptare, hoc, est, per modum potestatis, & defensionis cuiusdã inuitare. Septimus participare, hoc est, capere partem prædæ iniquæ, vel partialiter cõcurrere ad ipsum maleficiũ, quomodolibet operando. Octauus tacere, hoc est, non adhibere præceptum, vel consilium, prout tenetur, ad cauendum damnum alterius. Id enim significatur per mutum in præsenti. Nonus non obstare, hoc est, non adhibere auxilium in opere, prout ex officio tenetur. Decimus & vltimus est, non manifestare, hoc est, occultare damnum iam factum, quod ex officio reuelare tenebatur.

Dubium de sufficientia prædictorũ modorum. Sed dubium est, vtrùm isti modi cooperandi ad iniustitiam sufficienter sint à Diu. Tho. enumerati: *1. Argumẽ.* Et pro parte negatiua argumentor primò: Qui ministrat instrumentum, parat scalas, dat signum, mõstrat viam, docet artem furandi, defendit, vel comitatur malefactores, est cã iniustę acceptionis, vt de se patet nullo tamen ex illis nouem modis continetur: ergo debent assignari plures. *2. argu.* Secundo, consentiens, receptator, adulator, & participans nullo modo videntur esse causa iniustæ acceptionis, cum potius supponant eam factam, quam ad illam concurrant: ergo non debent assignari tot causæ iniustæ acceptionis. Summa Angelica. verbo. furtum. constituit decem modos causandi iniustam acceptionem. Nam vltra nouem à D. Thoma assignatos ponit decimum, qui est, cooperatio. Alij ex opposito non curant tot modos distinguere; sed dicunt, quod multi illorum sunt superflui, & coincidunt inter se se. *Conclusio.* Cæterum ad huius rei explicationem dico breuiter, quòd licet forsan modi causandi iniustam acceptionẽ possent melius aliter enumerari, atque distingui, tamen D. Tho. non multum sollcitus fuit de hoc, sed illam assignauit distinctionem, quæ communis erat Doctorum, estque proculdubio bona, atque sufficiens, vt ex ratione ipsius in litera posita colligere licet. *Ad 1. argu.* Et ad primũ argumentum respõdetur, quòd omnes illi modi causandi, quandam important cooperationem respectu iniustæ acceptionis, & sic redeunt ad participantem. Cuius nomine, vt diximus, non solum intelligitur qui partem prædæ accipit, sed etiam, qui est particeps criminis, vel præstando auxilium, vel quomodo libet operando, vt constat ex. §. interdum quoque inst. de obligationib. quæ ex delicto nascuntur. Verum tamen est, quòd qui doceret artem furandi in communi & quasi speculatiuè, non censeretur ad furta cooperari. Secus autem esset de illo, qui practicè & in particulari, & in ordine ad opus hic & nunc exercendum id doceret. Et eadem est ratio de monstrante viam. *Ad 2. argu.* Ad secundum respondetur, quod consensus, & adulatio non solum possunt referri ad furtum factum, sed etiam ad faciendum. Et, vt sic sunt causæ iniustæ acceptionis. Et idem dico de receptante. Nam ex eo, quòd quis paratum se exhibet atque offert ad receptandum latrones, prouenit sæpe sæpius, quòd ipsi animentur ad scelera perpetranda. Et sic est etiam causa iniustæ acceptionis. Sed pro huius rei maiori intelligentia, atque etiam pro conuenienti explicatione tertiæ & quartæ conclusionis

A D. Thomæ, operæpretium est, vt per singulos modos suo ordine discurrentes declaremus quando ex vno quoque illorum oriatur obligatio restitutionis, & quando non. Certum est enim, quòd non omnes vno & æquali rigore obligant, vt rectè docet autor in isto articulo, dicens in tertia conclusione, quòd ex nouem modis, quinque, nempe, iussio, consensus, recursus, participans, & non obstans, quando ad id ex officio tenetur, ex genere suo obligant ad restitutionem. In quarta autem conclusione affirmat, quod alij quatuor, nempe, consilium, adulatio, mutus, & non manifestans, non semper obligationem inducunt. Quod est intelligendum, per se loquendo, B & quantum est ex natura rei. Cum tamen possit aliquando contingere, quod nec iubens, nec consentiens, nec alij similiter teneantur ad restitutionem; tunc, scilicet, quãdo per se non sunt causa efficax iniustæ acceptionis. Quocirca illud potissimè in his omnibus erit obseruandum, vt in particulari respiciamus, an aliquis sua actione, vel omissione fuerit causa mouens alterius animum ad accipiendum iniustè: an vero omnino impertinenter se habuerit, & per accidens. Et rursus an ex tali motione in effectu fuerit sequutum damnum. Nam quantumcunque aliquis imposuerit præceptum, vel dederit consilium de damno inferendo, & alter decreuerit facere, si tamen C non fecit, nulla inde resultat obligatio restituẽdi. Et item quantumcunq; ego præcipiam, vel consilium dem, vt alter damnum inferat, si tamen ad id faciendum ex meo præcepto, vel consilio non mouetur, sed ex sua voluntate, quæ ad id erat determinata, & præceptum, vel consilium meum impertinenter se habet ad damnum illatum, nihil teneor restituere.

De prima persona quæ potest cooperari iniustæ acceptioni. Iuuans ergo, qui est prima persona ex ijs: quæ causant acceptionem iniustam, per se loquendo tenetur in solidum totum damnum restituere, etiam si nihil inde receperit, vt constat ex capit. Iulianus. 11. quæst. 3. Sed est hoc intelligendum cum duabus limitationibus. Prima est, quod damnum in re sit subsequu- D tum. Secunda, quod ipsa iussio sit efficax causa iniustæ acceptionis, vel probabiliter credatur efficax, vt ex communi Doctorum sententia docet Syluester verbo. restitutio. 3. quæstione. 6. Nam vbi est solum dubium, nihil tenetur restituere cum cæteris paribus in dubijs sit melior conditio possidentis. leg. si ob turpem. ff. de conditionibus ob turp. cau.

De secunda persona quæ est cõsulẽs, dubium. 1. Argumẽ. Secunda persona causans iniustam acceptionem, est consulens, de qua maior est difficultas, an teneatur in solidum totum damnum restituere semper, quod est causa effiax illius. Et pro parte negatiua est argumentum ex. §. tua tantum. Instit. de mandato. & ex. §. interdum quoque, instit. de obliga. quæ ex deli. nasc. Vbi expressè habetur, quod qui nullam opem ad fur- E tum faciendum adhibuit, sed tantum consilium dedit, & adhortatus fuit ad furtum, non tenetur furti. Et reddit rationem Iurisconsultus: Quia liberum est vnicuiq; sequi alterius consilium, vel non sequi. *2. Argumẽ.* Secundò sic argumentor: Aliquando contingit, vt det quis bona intentione, & sine peccato consilium, & tamen ex illo iniustum damnum sequatur, vt patet in casu, quo latro erat paratus rem magni pretij furari, & meo consilio fuit inductus ad hoc, vt rem minoris pretij furaretur. In hoc casu consulens non tenetur restituere damnum: & tamen eius consilium verè fuit causa efficax illius: ergo non semper quod cõsilium est causa efficax damni, inducit obligationem restitutionis. *3. Argumẽ.* Tertiò: Qui consilium alteri dat, vt pro tanto pretio rem suam vendat, credens hoc ipsi venditori conuenire, & sic ad consilium eius rem suam vendit, in quo tamen realiter manet defraudatus,

rus, nihil tenetur venditori restituere, ex quo consilium quod dedit, fraudulentum non fuit, vt constat ex regula iuris. in 6. qua dicitur: Ex consilio, nisi fraudulentum fuerit, non nascitur obligatio: ergo non semper quod consilium est efficax causa damni, inducit obligationem restituendi. 4 Argum. Quartò: Qui consulit, non aufert rem, nisi in quantum dat consilium iniquum: ergo satisfaciet per hoc quod contrarium consilium det, nec ad vlteriorem tenebitur restitutionem.

Conclusio. His tamen nõ obstantibus dico, quòd qui suo consilio mouet ad furandum, vel rapiendum iniustè eũ, qui alias non erat paratus, tenetur in solidum totum damnum restituere. Et probatur: Tale consilium vere est causa efficax damni illati. vt patet ex Aristot. 2. Physi. vbi consiliarium vocat causam efficientem: ergo tenetur ad illius restitutionem. Et confirmatur: In iure consiliarius & consentiens eodem modo puniuntur, & iudicantur ac ipse delinquens, vt cõstat, ex. c. notum sit. 2. q. 1. & ex ca. sicut dignum. de homicidio, & ex capit. nuper. de sententia excommunicationis, & ex leg. qui seruo. ff. de furtis, & ex leg. 1. ff. de seruo corrupto: ergo consiliarius, & consentiens nõ minus tenentur ad restitutionem, quàm delinquens. Et eadem ratio est de illo, qui fraudulenter consulit fieri aliquid, ex quo proximus damnificatur, etiam citra manifestam rapinam, aut furtum, vt patet ex lege, quod si cum scires. ff. de dolo, vbi ille qui dolose, & sui lucri gratia cõsuluit mutuare debitori non idoneo obligatur ei, cui consilium dedit, restituere. Et meritò quidem, siquidem per fraudem fuit causa, quòd ille minus haberet, quàm erat habiturus. Et idem est dicendum de illo, qui fraudulenter consulit, teneri ad restitutionem eum, qui re vera non tenetur, vel non teneri eum, qui tenetur. Obligatur enim ipse in conscientia damnum, cuius est causa, recompensare. Et hoc, quod dicitur de consilio rapinæ, habet etiam locum in consilio de collectis imponẽdis clericis, sine licentia Papæ; & in consilio vsurarum; & in consilio malo aduocati, etiam ex ignorantia, vt infra dicemus; & in consilio de non restituendo aliena; & in consilio condendi iniqua statuta, & in quocunque alio consilio damnificandi proximum scienter, vel ex ignorantia crassa, sine quo talia non fierent, vt est videre apud Syluestrum verb. resti. 3. q. 6.

Ad 1. Argu. Et ad primum argumentum respondetur, quòd in illo. §. tua tantum. non est sermo de consilio respectu debiti; sed de consilio non fraudulento respectu contractus, vel quasi contractus. Ex quo certum est, quòd nulla nascitur actio contra eum, qui dedit, vt constat ex regula. 62. de regulis iuris in sexto. Vbi dicitur. Nullus ex consilio dummodo fraudulentum nõ sit, tenetur, &c. Ad aliud ex. §. interdum. Medina Codice de restitutione, dicit, quòd loquitur de foro iudiciali, in quo ex solo consilio sine ope nulla nascitur obligatio. Hæc tamen solutio est falsa: nam, vt modo dicebam, etiam in foro exteriori consiliarius, & consentiens eodem modo iudicantur, & puniuntur ac ipse delinquens. Quocirca hac solutione omissa, respondeo, quòd in illo. §. solum est sermo de consilio, & adhortatione respectu illius, qui iam erat omnino determinatus ad delictum faciendum; nec ex alterius consilio ad id fuit motus. Et quod Iurisconsultus ibi non intendat negare eum, qui suo fraudulento consilio delinquentis animum mouit, obligari, patet manifestè ex. §. vnde illud. Institut. de obliga. quæ ex delicto nascuntur, & ex. §. non solum. Institut. de iniurijs. quibus locis videnda est glossa.

Ad 2. argu. Ad secundum argumentum aliqui, vt Caietanus inf. q. 78. art. 4. absolutè dicunt, nulla ratione esse licitum consulere minus malum, nec inducere ad illud, vt vitetur maius malum. Si enim non sunt facienda mala vt inde eueniant bona, vt dicit Paulus ad Romanus. 2. multo minus erunt facienda, vel consulenda eadem mala ad alia vitanda. In eadem sententia fuit Soto super tertiũ caput Epistolę ad Romanos, quamuis posteà, lib. 6. de Iustitia, quæst. 1. art. 5. contrarium ex professo docet, & merito. Nam id non tam est malum consulere, quam retrahere à maiori malo. Sensus enim talis consilii non est absolutus; Fac istud malum minus, sed quasi conditionatus, scilicet; Si omnino decreuisti facere malum, potius fac hoc minus, quam illud maius. Et sic consilium non fertur in malum absolutè sed in comparationem, qua dicitur, potius esse faciendum minus malum, quã maius. Quod proculdubio est actus bonus, & qualẽ habuit Loth, dum offerens Sodomitis filias; dixit; Abutimini eis. Vnde dico ad argumentum, quòd qui latroni paratissimo ad furandum rem magni pretii consulit, vt loco illius rem minoris pretii eiusdem domini furetur ad nullam tenetur restitutionem. Licet enim fuerit causa, quod illa res numero à latrone acciperetur, nõ tamen id causauit iniustè, sed iustissimè, vtiliter rem ipsius domini gerens. Et obligatio restitutionis, non ex acceptione simpliciter, sed ex iniusta acceptione habet ortum, vt sæpe diximus. Dixi eiusdem domini. Nam, si res minoris pretii, esset alterius domini, consulens illam furari, peccaret, & teneretur ad restitutionem: quia non est licitum nocere vni, ad tollendum alterius nocumentum.

Ad 3. argu. Ad tertium argumentum, vt respondeamus, aduertendum est, quòd consilium, quod quis dat, vel potest esse respectu delicti, vel respectu alicuius contractus, vel quasi contractus. Si sit respectu delicti, & illud moueat animum operantis ad ipsum perpetrandum, proculdubio qui consilium dedit tenetur totũ damnum inde subsequutum restituere, vt in resolutione difficultatis dictum est. Si autem sit respectu contractus, vel quasi cõtractus, quale est illud, quod datur de vendenda re, vel locanda, &c. tunc distinguendum est. Sunt. n. qui consilium præstant, in multiplici differentia. Quidam, quibus ex officio, seu ratione eminentiæ, aut stipendii incumbit aliis consulere. Quales sunt aduocati, Theologi, confessores docti, medici, aliique huiusmodi, quibus fides solet, aut debet adhiberi. Et tales in consulendo debent prius dare operam, quatenus rectè & salubriter consulant. Alioqui, si damnum inde alicui subsequatur, illis imputabitur, siue fuerint prius ad consulendum exacti, siue ipsi se intromiserint, vt constat ex iis, quę diximus articulo secundo, agentes de culpa lata, leui, & leuissima. Alii autem sunt, qui consilia præstant non tales, quales dixi, vt idiotæ, aut mulieres inexpertæ; & in his plurimum refert an præbeant consilium antequam ab eis fuerit postulatum, vel post. Nam si antequam ab eis consilium postuletur, ipsi se ad consulendũ ingerunt, & consulendo nocent, eis erit damnum imputandum, qui ex imperitia nociuum præbuerunt consilium, & alienum officium vsurparunt. Nec in tali casu per bonam fidem excusantur, quæ vbi culpa, vel imperitia, vel negligentia adest damnificantem non excusat, vt dicitur in capi. si culpa tua, de iniuriis. Si autem huiusmodi personæ non se ingerant ad consulendum, antequam ab eis consilium petatur, tunc per bonam fidem excusabuntur, & damnum solum petentibus imputabitur, qui cum haberent viros doctos, & expertos, à quibus de veritate, quam quærunt, possent informari, imperitorum quæsierunt consilium. Secus autem esset si fraudulenter, & cum dolo illud dedissent, vt supra diximus. Obiectio. Et si quis obiiciat; Impertinens est, ad hoc, vt consilium datum inducat obligationem satisfaciendi;

A ciendi; quòd detur cum dolo, aut sine illo, cùm huiusmodi obligatio non ex dolo, sed ex causali, aut reali damnificatione oriatur, & nō minus damnificat, qui sine dolo consulit, quam qui cum dolo: ergo malè dicitur, quòd personæ ingnorātes, quibus non conuenit ex officio consilium dare, si cum dolo, & fraudolenter illud dant, vt noceant, tenentur ad restitutionem, secus autem minimè. Item non minus videtur impertinens, quod nociuum consilium detur ante, vel postquā petitur, cum equaliter inferat damnum, ante & post.

Responsio. Respondetur; quòd obligatio restituendi non ex nuda damnificatione oritur, sed ex iniusta & culpabili, qualis est quæ per consilium fraudulentum euenit, cum tunc læsus rationabi- B liter possit esse contra consulentem inuitus; & non quando cum bona fide post postulationem datur consilium. Et per hoc patet solutio ad tertium argumentum.

Ad 4. argu. Ad vltimum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Ille enim, qui suo consilio mouet alium ad furandum non satisfacit per hoc, quod det contrarium consilium de non furando, vel de restituendo id, quod fuerat furatum: sed etiam tenetur cum effectu restituere damnum illatum: Si ille, qui dedit non restituit. Et ratio est: Quia, sicut non obligamus consulentem ad restitutionem nisi quando cum effectu per eius consilium res est ablata; ita etiam, nec est deobligandus à resti- C tutione, nisi quando cum effectu res ablata est reddita domino, vt par sit ratio quātum ad obligationem & quantum ad deobligationem, seu absolutionem. Parum enim refert, quòd det quis cōsilium bonum, si per illud malus effectus, qui per consilium iniquū fuerit positus, non aufertur. Et idem est dicendum de præcepto, consensu, & adulatione, quantum ad hoc propositum.

De 3. persona quæ est consentiēs. Tertia persona causans iniustā acceptionem, est consentiens. Et est ille, qui tacitè, vel expressè approbat illam ex quo fit, vt alius moueatur ad damnum inferendum. Et quidem, si talis consensus non est causa efficax damni subsequuti, qui sic consentit, quamuis peccet mortaliter, ad nullam tenetur re- D stitutionem; cum nulla ibi causalitas inueniatur respectu nocumenti. Cæterum si est causa efficax, ità, vt sine illo factum non fuisset, tenetur sic consentiens in solidum totum damnum restituere. Ex quo fit, vt possimus distinguere inter consensum absolutè, & consensum, vt causa; & iste obligatur restituere, ille vero minime. Verbi gratia: Agitur de ineundo bello iniusto, & sunt aliqui, quorum consensus sufficiens est, vt bellum incipiatur, illi, scilicet, ad quos spectat de his rebus agere: & sunt alii, quorum consensus est impertinens ad bellum cautandū, quales sunt homines de media plebe. Primus consensus dicitur non solum consensus, sed etiam causa. Et iste est, qui in consentientibus inducit obligationem re- E stitutionis. Alter uerò appellatur solum consensus, Et licèt inducat peccatum in ipsis consentientibus, non tamen inducit obligationem restitutionis; cum restitutio non ex peccato simpliciter, sed ex damno iniustè causato, quod in præsenti non inuenitur, ortum habeat.

De 4. persona quæ est palpans. Quarta persona causans iniustam acceptionem, est palpans, seu adulator. Et est ille, qui cum quadam laude, & plausu incitat ad inferendam iniuriam, teneturq; in solidum, si probabiliter credit, ex sua adulatione alium esse motum ad damnificandum proximum. Alias quamuis peccet mortaliter laudādo delictum, nihil tenetur restituere.

De 5 persona quæ est receptans. Quinta persona causans iniustam acceptionem, est receptans, quæ nomine recursus significatur. Et est ille, qui per motum potestatis cuiusdam, & defen- A sionis inuitat ad inferēdam iniuriam. Sed quoniam huiusmodi receptio multiplex esse potest, vt explicemus quando ex illa obligatio restitutionis oriatur, & quando non, dico primo, certum esse, quòd qui antequam fiat furtum, vel rapina, offert se paratū ad receptandum furem, ex quo illius animus mouetur ad maleficium perpetrandum tenetur in solidum totum damnum restituere, tanquam uera causa illius. Secundò etiam est certum, quòd qui bona fide receptat furem ignorans, quòd si fur, nihil tenetur in cōscientia restituere, siquidem nulla ratione dici potest causa damni inde subsequuti. Imò etiam si dubitet, an sit fur, non tenetur ad restitutionem. Dubium e- B nim in proposito non tollit bonam fidem, cùm nemo debeat iudicari malus nisi constet.

Dubium. Sed dubium est, an qui recipit furem post peccatum commissum, nihil participando de præda teneatur aliquid restituere.

1. Argumē. Et pro parte negatiua est argumentum: Talis receptans non est causa damni cum illud iam præsupponatur illatum: ergo nihil tenetur restituere.

2. Argumē. Secundò: Recipere huiusmodi latrones sæpè est necessarium, & opus charitatis, tunc, scilicet, quando latro fugit iudicem, vel dominum rei à quibus, nisi esset qui receptaret, occideretur: sed ex opere charitatis nullus debet obligari ad restitutionem, cum ex bono opere non debeat quis damnum reportare: C ergo.

1. Conclus. Hoc tamen non obstante supposito, q̧ dupliciter potest quis recipere fures, scilicet, formaliter, & materialiter, ad explicationem difficultatis sit prima cōclusio: Qui recipit furem, vel latronem, etiam cognitum, non formaliter, sed materialiter, hoc est, ratione amicitiæ, vel consanguinitatis, aut etiā causa communis humanitatis, quæ est carere hospitio, nihil tenetur in conscientia restituere. Probatur: Talis nec cooperatur latrocinio, vt sic, nec est causa iniustæ acceptionis, aut detentionis; sed per se loquendo facit potius actum pietatis: ergo nihil tenetur restituere. Et confirmatur ex l. 2. ff. de receptoribus, vbi dicitur, q̧ consanguinei latronum, illos recipientes non de- D bent tam seuere puniri, sicut alij. Item: Quando excommunicantur fautores & receptores hæreticorū, nomine fautorum, & receptorum, vt optimè probat Nauarro in Manua. cap. 27. numer. 26. & Caietanus in summa. verbo. excommunicatio. cap. 1. non intelliguntur illi, qui materialiter ratione communis pietatis, vel necessitatis hæreticos recipiunt: sed illi solum, qui eos recipiunt, qua ratione hæretici, sunt, vt, scilicet, in hæresi maneant, & foueantur: ergo pari ratione dicendum erat de illo, qui recipit furem materialiter, quòd ad nullam tenetur restitutionem.

2. Conclus. Secunda conclusio: Qui scienter recipit latrones formaliter post crimen perpetratum, etiam si nihil recipiat de furto, nec anteà se obtulerit ad recipendum, E tenetur in solidum totum damnum restituere. Hanc conclusionem tenent communiter omnes Doctores cum D. Tho. in isto articulo. Et probatur: Illi dicuntur recipere latrones formaliter, qui illis patrocinium, & defensionem præstant, ne cogantur desinere a furtis, & restituere: sed tales manifeste sunt causa iniustæ acceptionis, vel detentionis: ergo obligantur ad restitutionem. Et confirmatur ex l. 1. ff. de receptoribus. & ex cap. qui consentit. 11. q. 3. & ex cap. qui aliorum. 24. q. 3. & ex capit. qui cum fur. extra, de furtis. Quibus locis habetur, quòd qui defendit fures, & alios errantes, tenetur sicut illi; imò damnabilior est ipsis, qui errant.

Ad 1. argu. Et ad primum argumentum respondetur, negando eos, qui recipiunt fures formaliter, non esse causam damni. Sunt enim causa vel iniustæ acceptionis, vel saltim detentionis, vt diximus in secunda conclusione.

Ad 2. argu. Ad secundum responde- tur,

tur, illud quidem probare, quòd qui recepit latronē in casu necessitatis, ne occidatur, non tenetur ad restitutionem. Quod est verum. Sed est hoc intelligēdum, quando non potest fieri restitutio salua hominis vita. Nam qui prædam tradere potest, sine morte latronis, & illam occultat, proculdubio tenetur ad restitutionem; cum nullus habeat ius occultandi, aut detinendi rem alterius, nisi in quantum est hoc necessarium ad tuendam propriam vitam, uel alienam, aut famam & honorem, longè maioris pretij, quàm res furata.

De 6 persona quæ est particeps.

Sexta persona causans iniustam acceptionem, est participans, hoc est, ille, qui vel partē prædæ iniquè accipit, vel partialiter concurrit ad ipsum maleficiū, quomodolibet operando. Ad cuius intelligentiam aduertendum est, aliud esse loqui de participantibus B in crimine, & aliud de participantibus in re ipsa. Et quidem de participantibus in re aliena absque eo, q participent in crimine iam dictum est in superioribus, quod qui bona fide id facit ignorans rem esse furtiuam, solum ratione rei acceptæ tenetur restituere, vel ipsam rem, si penes se manet, vel id, in quo ex illa fuit factus ditior. Tamen qui mala fide participat, vel sciens rem esse iniustè acquisitam, vel id traffe ignorans, non solum ratione rei acceptæ, sed etiam ratione iniustæ acceptionis tenetur restituere quidquid, siue per donationem, siue per alium contractum accepit. Atque adeò, quantumcumque res perierit, vel consumpta fuerit, etiam sine noua culpa sua, semper manet obligatus ad restitutionem, ut docet D. Thom. hic, & articulo præcedenti. Ex quo C infertur, quòd non licèt etiam per modum eleemosynæ scienter quidquam accipere de rebus furtiuis, nec de illis comedere, nisi fortè in casu extremæ, vel grauissimæ necessitatis. Vnde nec vxor, nec filij, nec famuli raptorum, aut vsurariorum nulla alia bona habentium preter iniustè acquisita possunt vesci, aut sustentari, vel recipere stipendia ab illis, absque eo, quod maneant obnoxij restitutioni. Secus autē erit si tales raptores & usurarij alia bona habeant, & res iniustè acquisitæ ex illis sint, quæ vsu consumuntur, vt pecuniæ, triticum, &c. Tunc enim, postquàm huiusmodi bona fuerint permixta licitum erit ab vsurarijs, vel furibus eleemosynas, & stipendia, & alimenta accipere, dummodo ex hoc non reddan- D tur impotentes ad restituendū, vt diximus in 1. tom. q. 32. articu. 7.

De vxore & filiis usurari.

Et si quæras, quid facient vxor, & filij raptoris, vel vsurarij alia bona non habentes, quàm quæ iniustè acquisiuit? Respondeo, quòd tenentur aliunde vitam quærere, vel seruiendo, vel ab amicis petendo, vel aliter laborando, ut tantundem lucrentur quantum de alienis bonis consumunt, ut docet Syluest. verb. vsura. 8. & Medi. C. de resti. quæst. 10. Et hęc de participantibus in re ipsa. De illis autem, qui participant in crimine, vel cooperando aliquo modo, vel aliquid patrando, ità, vt verè sint causa, vel quod alius furetur & rapiat, vel quidquam accipiat iniustè, similiter est dictum, quod tenentur in solidum E restituere, ac ipse fur, ut patet ex cap. fin. de iniuria; & damno dato. Sed quid dicendum erit de ratificante, & gratum habente damnum, quod suo nomine fuit factum? Nauarro cap. 17. nu. 133. ex mente Ang. in summa. verbo, furtum. §. 20. dicit, quòd talis est particeps criminis; æquiparaturque præcipienti? & sic tenetur ad restitutionem. Maximè si ille, qui fecit damnum nō fuisset illud facturus, nisi existimasset alteri gratum fore. Dico tamen, quòd, si per talē ratificationē, nec impeditur alter à restitutione, neç mouetur ad continuandam retentionem iniustam, nulla ex illa nascitur obligatio restitutionis, cū nul- A lius iniustæ acceptionis sit causa. Nec obstat regula iuris, quæ dicit, ratihabitionem retrotrahi, & mandato comparari. Nam procedit solum de pęnis criminis in foro exteriori soluendis. De famulis & ministris latronum, & usurariorū iam diximus suprà, quòd, nisi ministrent in ipso maleficio tanquàm instrumenta partialia, multumque conducentia ad ipsam iniustam acceptionem, nihil tenentur restituere, nec etiam tabelliones publica vsurarum instr[u]m[enta] facientes, aut testes subscribentes; cum ex vi talium instrumentorum nō obligentur alij soluere vsuras, nec ad id recipiantur in foro exteriori. Secus autem esset, si tabellio, aut testes falsum, aut fictum conficerent instrumentum, ex quo mutuatarius vsuras soluere cogeretur, ut dicit Gabriel in 4. dist. 15. quæst. 11. B articu. 2. conclus. 3.

De famulis furum.

De 7 de 8. & de 9 persona quæ sunt, tacēs, nō obstans, non manifestans.

Septima persona causans iniustam acceptionem, est mutus, hoc est, ille, qui non adhibet præceptum, vel consilium, prout tenetur ad cauendum damnū alterius. Octaua non obstans, hoc est, non adhibens auxilium in opere, prout ex officio tenetur. Nona & vltima, non manifestans, hoc est, occultans damnū jam factum, quando ex officio id reuelare tenetur. Sed circa has tres personas est difficultas quando ex tacendo, vel non obstando, vel nō manifestando sequatur obligatio restitutionis? Caietan. in sum. verbo, restitutio. cap. 1. dicit, quòd quamuis regulariter & per se, his titulis non teneantur restituere, nisi illi, quibus ex officio incumbit damna impedire; per accidens, tamen cōprehenduntur etiam sub hac ob- C ligatione omnes homines quando ratione vrgentis necessitatis sub mortali tenentur damnum proximi impedire, & non impediunt. Et sic dicit, quòd si homo priuatus videat, quòd aliqui cum notabili dāno rerum proximi volunt domū eius deprædari, & ipse cum id possit sine suo, vel alterius detrimento impedire, non impedit, non solum peccat mortaliter, qd omnes Doctores concedunt, sed etiam tenetur ad restitutionem, idem videtur affirmare Ricard. in 4. dist. 15. artic. 4. q. 5. & probatur ex cap. sicut dignum, de homicidio. §. ille etiam, & ex cap. quantæ. de sentent. excommunicatione. & ex capit. qui cum fure. de furtis, & ex alijs innumeris, quibus dicitur, quod quicūque pōt manifesto facinori obuiare, & nō ob- D uiat, fauere censetur delinquentibus. Et cōfirmatur, ille vere est causa iniustæ acceptionis, illamque vult saltim indirectè: ergo tenetur ad restitutionē. Summa Ang. verbo, furtum. §. 24. dicit, quòd priuati homines nūquàm tenentur restituere ex eo, quod non impediunt damnum cum possint, nisi id faciant dolosè. Cęterùm quando ex malo dolo simulant, neç obstant, tenentur ad restitutionem.

Sententia Caiet.

Arg. p sententia Caie.

Sententia Authoris.

Mihi ex his sententijs neutra videtur vera. Vnde dico, q tunc solum tenentur ad restitutionem, mutus, non obstans, & nō manifestans, quando ex speciali officio tenentur damna impedire. Hanc sentētiam tenet D. Thom. hic, & Syluest. C. de resti. quæst. 9. Et probatur: Qui non tenentur obstare ex officio, solum obligantur ab obstandum ex charitate, & nō E ex iustitia: sed obligatio restitutionis solum oritur ex iustitia: ergo quantūuis aliquis dolosè & mala intētione omittat obstare damnis proximi, si ad id ex officio non obligatur, ad nullam tenetur restitutionē. Secundò: Si ex eo, q aliquis non dat eleemosynam extremæ indigenti pauper moriatur, uel alia sequantur incōmoda; nulla inde oritur obligatio restitutionis, quia ad eleemosynam dandam nō ex iustitia, sed ex misericordia, & charitate obligamur: ergo pari ratione erit dicendū in proposito. Et ad argumentū pro snīa Caietani, rn̄detur, illud solū probare, qd qui non obstant, cū pōt, sunt rei furti, uel homicidij corā

Deo ratione violatæ charitatis: ſed non obligantur hominibus reſtituere, quia non peccant contra iuſtitiam. Ad hoc enim, vt omittens facere aliquid dicatur contra iuſtitiam peccare tria requiruntur. Primum, quòd poſſit illud facere. Secundum, quòd teneatur id ex iuſtitia facere, hoc ex officio, cui incũbit. Qua ratione prætor contra iuſtitiã peccabit non obſtans damna ſubditorum. Tertium, quòd non faciat. Ex quò infero cum Syluestro, verbo. reſtitutio. 3. quæſt. 5. & cum alijs communiter, quòd Reges, Principes, Duces, iudices, tabelliones, procuratores, aduocati, cuſtodes publici, medici, confeſſarij, & alij quicũque officiales tenẽtur damna rerum, quæ ſuæ curæ, vel cuſtodiæ fuerint commiſſæ reſtituere, ſi ex negligentia, cum poſſint, illa non impediunt Ex iuſtitia enim ratione officij hæc damna impedire obligantur. An autem teneantur ex culpa leui, vel leuiſſima explicatum eſt ſupra articulo ſecundo prope finem.

1. Corolla. (margin note, beside "bit. Qua ratione prætor")

2. Corolla. Infero ſecundò, quòd teſtis iuridicè interrogatus, & quicũque alius qui ex præcepto ſuperioris tenetur denuntiare furem, ſi taceat, & diſſimulet veritatem, totum, quod fur non reſtituit, tenebitur in conſcientia reſtituere. Ita tenet Nauarro cap. 17. nume. 134. Et ratio ex ſuperioribus eſt aperta. Sed eſt hoc intelligendum, quantum ad res iniuſtè acceptas, & non quantum ad pœnas, quibus delinquentes eſſent damnandi.

3. Corolla. Infero tertiò, quòd famuli, quibus ex ſpeciali officio incumbit res domeſticas cuſtodire, vel generaliter, vel ſpecialiter, ſi ob notabilem ipſorum negligentiam damnificentur, obnoxij erunt reſtitutioni. Immò ſi pro tali cuſtodia mercedem acceperint tenentur etiam de leui, quia contractus eſt in vtilitatem vtriuſque partis, iuxta dicta in articu. 2. Secus autem erit de alijs famulis, quibus ex ſpeciali officio iſtarum rerũ cuſtodia non incumbit. Tales enim licet peccent contra fidelitatem non impediendo damna dominorum, non tenentur ad reſtitutionem, quia non peccant contra iuſtitiam. Sed quid de famulo deputato ad cuſtodiẽdam domum, ne quis noctu intret, vel exeat, an ſi aliquis ex domeſticis exeat ad furãdum alibi, teneatur talis cuſtos ad reſtitutionem. Soto lib. 4. de iuſtitia. quæſt. 7. artic. 3. reſpondet affirmatiuè. Nec ſuæ ſententiæ aliquam rationem aſſignat. Cæterũ mihi videtur dicendum oppoſitum. Et ratio eſt: Nam illud officium non obligat illum ex iuſtitia in ordine ad extraneos, ſed tantum in ordine ad ſuum dominum, & domeſticos illius, & ſic tantum tenebitur reſtituere damnum rerũ domeſticarum. In ordine autem ad vicinos non erit magis obligandus, quam ſi id officium non haberet.

4. Corolla. Infero quartò, quòd cuſtodes agrorum, vel vinearum non manifeſtantes damna tenentur ad illorum reſtitutionem. Obligantur enim ex officio cauere, & declarare nocumentum. Sed quid dicendum erit de cuſtodibus nemorum, & ferarum, qui nec manifeſtãt damna, nec exigunt pœnas an teneantur ad reſtitutionem? Et pro parte negatiua eſt argumentum: Cæſores lignorum, & venatores nihil tenentur reſtituere, vt diximus in ſuperioribus: ergo nec ipſi cuſtodes tacentes. Ad huius tamen rei explicationem dico primò, quòd ſi lignorum ſciſſio, atque venatio iniuſtè fuerit prohibita, cuſtodes non manifeſtantes, nec exigentes pœnas nihil tenentur reſtituere, etiam ſi iuramento firmauerint, ſe id facturos. Probatur. Qui interdicunt ſciſſionem lignorum, uel venationem, in noſtro caſu peccant contra iuſtitiam: ergo ſimiliter peccabunt cuſtodes pœnas exigentes: nec iuramentum debet eſſe vinculum iniquitatis. Dico ſecundò: Si prohibitio eſt legitima, cuſtodes non manifeſtantes, vel non exigentes pœnas, tenentur ad

A reſtitutionem, tàm pœnę non exactę, q̃ damni inde ſubſequuti. Probatur: Nam tenẽtur id ex iuſtitia facere & non faciunt. Item: Iſti cuſtodes propter ſuam negligentiam ſunt in cauſa, quod domino ſyluæ lucrum ceſſet, & damnum emergat, cum tamen ex iuſtitia teneantur id cauere: ergo ſunt obligandi ad reſtitutionem. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur, quia ex negligentia cuſtodis erit penuria lignorum, & ferarum: ex quo fiet, quòd ſi dominus velit vel vendere, uel locare ſyluam ſuam, minus precium accipiet: ergo. Dico tertiò, quòd ſi res eſt parui momenti, & cuſtodes ſemel, aut bis tacent non ſunt obligandi ad reſtitutionem. Dominus enim ſyluæ,

B niſi barbarus ſit, & agreſtis id debet ratum habere. Et ad argumentum in contrarium factum reſpondetur, quidquid ſit de antecedenti, negando conſequẽtiam. Venatores enim, & lignorum ſciſſores nõ tenentur ſoluere pœnas ante iudicis condemnationẽ. At verò cuſtodes ex officio, & iuſtitia tenentur illos condemnare.

Dubium. Sed huius occaſione atq; etiam pro maiori intelligentia eorum, quæ dicta ſunt, operæpretium eſt, vt explicemus non leuem difficultatem, an iudex non condemnans reum ad pœnam, quam ex iuſtitia debet, teneatur in conſcientia ad ſimilis pœnę reſtitutionem.

1. Argum. Et pro parte negatiua eſt argumentum primum

C deſumptum ex conſuetudine, qua cõſtat multos probatiſſimos iudices has executiones pœnales diſſimulare, quos tamen non ſtatim reſtituere obligamus.

2. Argum. Secundò: Res non tenetur ſoluere pœnam, quia pœna eſt, ante iudicis condemnationem, ſed etiam eſt pœna, quòd iudex perſoluere teneatur pro illo, quem iniuſtè abſoluit: ergo nõ ſtatim tenetur illud reſtituere, ſed poſt alterius iudicis condemnationem.

3. Argum. Tertiò: Pœna infligenda pro ſcelere aliquando eſt pecuniaria, & aliquando corporalis, ut pœna capitis, carceris, uel exilij: ſed iudex non condemnans reum ad pœnam corporalem, non tenetur illam in conſcientia ſubire ante alterius iudicis condemnationem: ergo nec pœnam pecuniariam; cum æqua

D videatur eſſe utriuſque ratio.

Vlt. argum. Vltimò: Qui negat ueritatem in iudicio, quam ex iuſtitia fateri tenebatur, nõ tenetur reſtituere pœnam prius quam in iudicio cõdemnetur, ut diximus articu. 3. huius quæſtionis: ergo nec iudex in noſtro propoſito obligabitur ad reſtitutionem ante iudicis condemnationem. Probo conſequentiam; Nam vterque per iniquitatem iuſtitiæ executioni obſtat.

1. Concluſ. His tamen non obſtantibus, ad explicationẽ difficultatis ſit prima concluſio. Quando iuſta ſententia iam eſt pronuntiata contra reum, & iudex non applicat pœnas illi, cui applicare debet, tenetur in conſcientia ad illarum reſtitutionem. Verbi gratia: Profert iudex iuſtam ſentẽtiam contra hæreticum,

E cuius bona ſecundum legem debent applicari fiſco, & ipſe iudex illa applicat alteri, tenetur in conſcientia talia bona fiſco reſtituere. Probatur: Fiſcus poſt ſententiæ pronuntiationẽ iam habet ius acquiſitum ad tales pęnas: ergo ſi ſibi non reddantur patitur iniuriam; atq; ex cõſequenti qui illam infert, erit obligatus reſtitutioni, Et quod dico de iudicibus, eſt ẽt intelligendum de tabellionibus, teſtibus & alijs miniſtris iuſtitiæ impedientibus, quòd pęnę poſt latam ſententiã applicentur cui ex iuſtitia ſunt applicandę.

2. Concluſ. Secunda concluſio. Iudex per iniquitatem non condemnans reum ad ſoluendas pœnas in lege impoſitas, & quas ſoluere debet, tenetur ad illarum reſtitutionem. Probatur: Iudex ex iuſtitia & ex officio tenetur iſtas pœnas fiſco adiudicare, uel illi cui applicantur; ergo ſi per iniquitatẽ id non facit peccabit contra iuſtitiam, atque ex conſequenti tenebitur ad

reſtitu-

restitutionem. Secundo: Iudex est custos iustitiæ; qui perinde ius suum unicuique reddere debet, sed fiscus petendo pœnas debitas, petit ius suũ: ergo si iudex id non reddit facit iniustitiam, & tenetur ad restitutionem. Tertiò. Qui de alieno facit eleemosynã, obligatur ad restitutionem, quia dat quod non est suum: ergo pari ratione iudex inferior sine autoritate superioris pœnas remittens, obligabitur ad restitutionem: quia facit condonationem de re aliena. Rationes istæ sunt D. Thomæ infra q. 67. art. 4. & in 4. d. 46. art. 2. quæstiuncula secunda.

3. Conclus. Tertia conclusio: Quando iudex in rebus parui momenti pœnas dissimulat non tenetur ad illarum restitutionem. Probatur: Tum, quia ità expedit bono communi, tum etiam, quia id videtur facere ex consensu superioris, ac supremi principis, qui de hac re nunquam sunt solicíti.

Ad 1. argu. Et ad primum argumentum respondetur, consuetudinem illam solum habere locum in rebus parui momenti: Ad 2. argu. Ad secundum respondetur, negando minorẽ. Nõ enim est pœna, quòd iudex teneatur persoluere pro illo, quem iniustè absoluit, sed vera ratio iustitiæ, exigentis, vt continuò ante iudicis condemnationem restituat ille, qui per iniquitatem damnum intulit, & fecit inæqualitatem.

Ad 3. argu. Ad tertium respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Ex eo enim, quòd pœna pecuniaria non reddatur fisco, resultat damnum in temporalibus, quod necessariò per restitutionem est resarciendum. At verò ex eo, quòd latro non occidatur, vel alia corporali pœna non plectatur, quãuis fiat iniuria reipublicæ, & legibus id præcipientibus, nullum tamen damnum temporale inde resultat. Et non est in consuetudine apud homines eas iniurias restituere, ad quas nullum damnum temporale sequitur; vt est videre in adulterio, & in baptismo contra parentum voluntatem facto.

Ad vlt. arg. Ad vltimum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Iudex enim cum custos sit iustitiæ atque actor debet vnicuique ius suum tribuere, quod nisi faciat obligabitur ad restitutionem. At verò reus est patiens; & sic non obligabitur subire pœnam ante iudicis condemnationem.

Sententia D. Tho. in solut. ad 2. argum. In solutione ad secundum argumentum dicit Diui Thom. quòd quando plures concurrunt ad eandem iniustitiam, ille principaliter tenetur restituere qui est principalis in facto; & vno restituente ei qui passus est damnum, alii eidem restituere non tenentur. Dubium. Variis modis contingit, vt multi vni teneantur. Circa quod est difficultas, an quando multi tenentur alicui restituere, vno illorum restituente, alij totaliter maneant liberi ab obligatione restitutionis. Ad cuius intelligentiam aduertendum est, variis modis posse contingere, quòd multi vni teneantur restituere. Primò, ita, vt nemo teneatur in solidum, sed quilibet in parte. Quod contingit, quãdo plures seorsum, & in diuersis vicibus alicui inferunt nocumentum. Secundo ità, vt quilibet teneatur in solidum æquè primo. Quod contingit quando plures æqualiter concurrunt ad damnum inferendum. Tertio ità, vt quilibet teneatur in solidũ, sed non æquè primò. Quod contingit, quando plures idem damnum inferunt, sed vnus est dux, atque princeps mouens alios, & inducens ad illud efficiendum: & alij tantum se habent tanquam ministri. Rursus aliquando potest contingere, quòd vnus habeat totam prædam: & aliquando, quòd sit diuisa inter omnes; & aliquando, quòd nulla sit præda ablata: sed quod damnum sit datum, sine aliqua vtilitate eorum, qui dederunt.

1. Dictum certum. Hoc supposito, vt certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quòd quando plures obligan-

A tur non in solidum, sed per partes, vno suam partem restituente, alii similiter suam restituere tenebuntur, sicut prius. Nec de hoc potest esse dubitatio. Si autem contigerit, quòd dominus vnum illorum comprehenderit, quem in foro exteriori totum damnum restituere compellat, alij isti; & non domino suas partes restituere debebunt. Tum, quia ex eorum iniquitate passus est damnum, saltim indirectè, & mediatè, tum etiam, quia dominus recuperando ab isto totum damnum videtur in illum cessisse ius, quod habebat in alios.

2. Dictum certum. Secundò etiam est certum, quòd quando multi tenentur in solidum, & vnus illorum totum damnum integrè restituit, reliqui omnino manent deobligati à restitutione in ordine ad dominum. Ità habetur B expressè in l. si plures. ff. de dolo. Et ratio est manifesta: Nam iam dominus habet totum, quod debebat habere; & restitutio ad nihil aliud ordinatur, quam, vt quisque habeat quod habere debet. Bona enim fides non patitur, vt idem bis exigatur, vt dicitur in. l. bona fides. ff. de regulis iuris. Vnde quando dicimus, multos obligari in solidum, non est sensus, quòd omnes tenentur totum reddere complexiuè, seu copulatiuè, sed diuisiuè in defectu aliorum. Itaque hæc certa sunt.

Punctus difficultatis. Sed dubium est, an socii criminis ei teneantur restituere, qui primus totum damnum domino restituit. Angel. in sum. verb. furtum. §. 16. in fin. dicit, quòd ex iustitia tales socii nihil alteri tenentur restituere; quia obstat ei sua turpitudo. Et probari potest hęc sen- 1. Argum. C tentia primò: Vbi est par causa turpitudinis, non resultat actio vnius contra alterum, vt habetur expressè in l. 2. & 3. ff. de conditionibus ob turpem causam, sed isti latrones turpiter egerunt furando: ergo vnus non tenetur alteri. 2. Argum. Secundò: Socij nihil acceperunt ab eo, qui integre restituit: ergo nullo restitutionis iure ei obligantur. Probo consequentiam: Nam restitutio præsupponit semper iniustam acceptionem, vel rem acceptam. Contrariam sententiam tenet Syluester, verbo, restitutio. 5. quæstione. 6. quam dicit esse communem, & pro illa citat plurimus authores.

1. Conclus. Sed ad explicationem difficultatis sit prima conclusio: Si ille, qui domino totum damnum restituit, D totam similiter prædam tulerat, aut fuerat causa principalis, & tanquam dux alios ad iniquitatem mouens, socii nihil tenentur restituere. Probatur: Nullam habent obligationem restitutionis in ordine ad dominum, quia, vt supponimus, est iam seruatus indemnis; nec in ordine ad illum, qui restituit, quia; cùm ipse fuerit eis causa iniquitatis in ipsum debet totum damnum refundi: maximè si totam prædam tulit; ergo nihil tenentur restituere. Ex hoc infertur, quòd si famulus ex præcepto heri aliquem occidat, hero restituente, totaliter manet liber ab obligatione restitutionis. Tamen si herus non restituat, tenebitur ipse in solidum parti læsæ satisfacere. Et similiter si iudex ad instantiam alterius profert iniustam sententiam cum iniuria proximi, si ille, in cuius fa- E uorem sententia fuit data, in integrum restituit, ipse totaliter manet liber ab obligatione restitutionis: alioquin minime. Dico tamen, quòd, si socij criminis aliquid participauerunt ex præda, quo facti fuerint ditiores, etiam si dux, qui fuit causa principalis, totum damnum restituat, per se loquendo tenentur duci id, in quo facti sunt ditiores, ratione rei acceptæ restituere. Nam, cùm illud non possint aliquo iusto titulo retinere, & non sit reddendum domino, vt diximus, relinquitur, quòd ipsi duci sit dandum. Dixi, per se loquendo: nam per accidens bene potest contingere, quòd nihil teneantur restituere: scilicet,

vel, quia intercedit tacita donatio, & remissio ducis, vel quia videntur id percepisse non tanquam prędã, sed tanquam stipendium, & salarium pro labore in obsequium ducis impenso. Stipendium enim pro tali labore acceptum iustè potest retineri, sicut & illud, quod accipitur pro lenocinio.

2. Conclus.

Secunda conclusio: Quando multi ex mutuo cõsensu æqualiter concurrunt ad furtum, si vnus in integrum restituit domino damnum illatum alteri, tenentur illi pro rata restituere quantum ex præda perceperunt. Hæc conclusio est D. Thom. hic ad secundum. Et probatur primò: Nam alias is, qui primo restituit, esset peioris conditionis, quam alii, cum tamen fuerit melioris conscientiæ. Item: Alii nullo iure possunt retinere rem, quam furati sunt: ergo debent necessariò illam restituere, & non priori domino, vt diximus; ergo ei, qui primò restituit successitque in ius prioris creditoris spoliati. Sed quid dicendum erit, si nihil mansit penes socios, nec ex scelere perpetrato facti fuerint ditiores? Respondeo, quòd similiter tenentur pro rata satisfacere priori restituenti. Itaque, si quatuor, verbi gratia, æquè principaliter succenderunt domum, aut agrum vicini, & vnus totum dãnum restituit, alii pro rata ex iustitia tenentur ei satisfacere, quidquid dixerit Caietanus articulo præcedenti dub. 1. circa secundum argumentum.

Ad. 1. argu.

Et ad primum argumentum pro sententia Angeli respondetur, quòd illæ leges procedunt quoad forum exterius, in quo vni furi non datur actio contra socium. Vel secundò respondetur, quod adhuc stando in rigore legis solùm habetur, quod ex turpitudine non nascitur obligatio. At verò in casu, de quo nos loquimur, nõ ponimus obligationem oriri ex turpitudine furti preteriti, sed ex restitutione, quã vnus fecit pro se & socijs, quæ honestissima fuit.

Ad 2. argu.

Ad secundũ respondetur, quod socii tenentur satisfacere priori restituenti, etiam quando nihil acceperit ratione iniustæ acceptionis, non ipsi immediate factæ, sed factæ alteri cuius vicem ipse gerit statim ac totum damnũ persoluit. Et hęc dicta sint de toto isto articulo.

ARTICVLVS VIII.

Vtrùm quis teneatur statim restituere, an verò possit restitutionem differre.

q.d. 17 q. 1. artic. 2 q. 4 ad 3.

AD Octauum sic proceditur. Videtur, quòd non teneatur aliquis restituere statim, sed potius licitè possit restitutionem differre. Praecepta enim affirmatiua non obligant ad semper. Sed necessitas restituendi imminet ex pręcepto affirmatiuo: ergo non obligatur homo ad statim restituendum.

2. Praeterea, Nullus tenetur ad impossibile. Sed quandoque aliquis non potest statim restituere: ergo nullus tenetur ad statim restituendum.

3. Praeterea, Restitutio est quidam actus virtutis, scilicet, iustitiæ. Tempus autem est vna de circunstantijs quæ requiruntur ad actus virtutum. Cùm ergo aliæ circunstantiæ non sint determinatæ in actibus virtutum, sed determinabiles secundum rationem prudentiæ: videtur quod nec in restitutione sit tempus determinatum, vt scilicet, aliquis teneatur ad statim restituendum.

Sed contra est, quòd eadem ratio esse videtur in omnibus, quæ sunt restituenda. Sed ille qui conducit opera mercenarij, non potest differre restitutionem, vt patet per illud quod habetur Leuit. 19. Non morabitur opus mercenarij tui apud te vsque mane: ergo neque in alijs restitutionibus faciendis potest fieri dilatio, sed statim restituere oportet.

Respondeo dicendum, quòd sicut accipere rem alienam est peccatum contra iustitiam, ita etiam detinere eam, quia per hoc, quod aliquis detinet rem alienam inuito Domino, impedit eum ab vsu rei suæ, & sic ei facit iniuriam. Manifestum est autem, quod nec modicum tempus licet in peccato morari, sed quilibet tenetur peccatum statim deserere, secundum illud Eccles. 21: Quasi à facie colubri fuge peccatum: & ideo quilibet tenetur statim restituere, si potest, vel petere dilationem ab eo, qui habet vsum rei cõcedere.

Ad primum ergo dicendum, quod pręceptum de restitutione facienda, quamuis secundum formam sit affirmatiuum: implicat tamen in se negatiuum praeceptum, quo prohibemur rem alterius detinere.

Ad secundum dicendum, quod quando aliquis non potest statim restituere, ipsa impotentia absoluit eum ab instanti restitutione facienda: sicut etiam totaliter à restitutione absoluitur, si omnino sit impotens. Debet tamen remissionem, vel dilationem petere ab eo, cui debet, aut per se, aut per alium.

De solut. & Odoardus clericus.

Ad tertium dicendum, quod quia cuiuscunque circunstantiæ omissio contrariatur virtuti, pro determinato est habendum, quod oportet illam circunstantiam obseruare. Et quia per dilationem restitutionis committitur peccatum iniustæ detentionis, quod iustitiæ opponitur: ideo necesse est tempus esse determinatum, vt statim restitutio fiat.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondent Diui Thom. vnica conclusione, quæ talis est: Vnusquisque tenetur statim restituere damnum, vel si non potest, debet à domino dilationem petere. Probatur: Sicut auferre rem alienam est contra iustitiam; ità & eandem inuito domino retinere, cum per vtrumque dominus impediatur ab vsu rei: sed nulli licet quantumcunque modico tempore, agere contra iustitiam, iuxta illud Ecclesiast. 21. Quasi à facie colubri fuge peccatum: ergo nec retinere rem alienam: atque ex consequenti debet ea statim restituere, aut petere dilationem à vero domino. Eandem conclusionem probat in argumento, sed contra, ex illo Leuit. 19. Non morabitur opus mercenarij tui apud te vsque mane. Quod etiam dicendum videtur de quibuscunq; alijs debitis, cum omnium sit vna, & eadem ratio.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Probatur conclusio D. Thom.

COnclusio huius articuli est certa, & communi Doctorum consensu recepta, quam, & singuli multis ac diuersis rationibus probant. Sed illa est præstantissima, quod pręceptum restituendi, licèt sit simpliciter affirmatiuum, intrinsecè tamen includit quandam negationem ad pręceptum non furandi reductiue pertinentem, scilicet, ne detineas rem alienam inuito domino, vt in principio articuli secundi à nobis fuit explicatum. Et sic quemadmodum statim semper ac pro semper tenemur non furari; ita etiam sem-

semper ac pro semper, atq; adeo statim tenemur non retinere alienum, sed illud vero domino restituere. Potest etiam hoc ipsum probari ex eo, quod ista retẽtio esset veluti quædam continuatio furti, cum non multum intersit, quo ad periculum animæ iniusta detinere, ac inuadere aliena, vt dicitur in cap. sæpè. de restitutione spoliatorum. Vbi glossa notat, quòd in iure pro eodem reputantur auferre, & detinere iniustè. Et in. l. eum qui. §. quoties. de verbor. oblig. etiam dicitur, Id, quòd absque termini præfinitione debetur, statim deberi.

1. Argu. contra conclu. D. Thom.

Sed contra istam conclusionem sunt aliquot argumenta, quæ videntur habere difficultatem. Primum est: Præceptum contritionis includit etiam negatiuum, scilicet, ne permaneas in peccato: & tamen nõ obligat statim: non enim tenetur peccator statim ac peccat, vel recordatur, se peccasse, confiteri; sed tempore determinato, tunc scilicet, quando vel instat periculum mortis, vel accipiendum est, aut administrandum sacramentum: ergo pari ratione dicendum est in proposito. Et confirmatur, D. Tho. dicit, restitutionem obligare statim, quia non licet, etiam per modicum tempus, in peccato permanere: ergo non aliter obligat præceptum restitutionis, quam præceptum contritionis, vel non permanẽdi in peccato:

2. Argumẽ.

Secundò: Quia aliàs sequeretur, furem non restituentem peccare nouo peccato in singulis instãtibus, quibus rem alienam detinet, atque adeò peccare infinities: consequens autem est absurdum, ergo. Probo sequelam: Nam qua ratione transacto furto peccat fur, non restituendo statim, ità etiam transacto illo instanti peccabit, si non restituat in sequenti: & sic de alijs in infinitum.

Responsio Caiet. ad. 1. argum.

Ad primum argumentum Caietanus hic, & infra. q. 66. art. 3. ad 2. & in opusc. 17. 1. tom. qui est de tempore, quo obligat contritio: eandem omnino, rationẽ dicit esse de præcepto contritionis, & restitutionis. Affirmatque, quòd vtrumque obligat, statim, quia, sicut præceptum restitutionis implicitè includit negationem non retinendi aliena; ità etiam præceptũ contritionis implicitè includit negationem non retinendi odium Dei, quod generaliter includitur in omni peccato. Addit tamen Caietanus, quòd non incurritur nouum peccatum contra huiusmodi præcepta, quo ad vsque aliquis per actum positiuum de nouo detineat, aut velit detinere alienum, vel odium Dei. Sine tali enim actu positiuo detinere rem alienam, vel odium Dei, non intelligitur per modũ actus, sed per modum habitus: & nouum peccatum non consistit in habitu, sed in actu. Idem ferè sentire videtur Soto lib. 4. de iustitia. q. 6. art. 1. & q. 7. art. 4. & lib. 5. q. 3. ar. 1. ad. 2. & in. 4. d. 17. q. 2. art. 6. Sed hæc

Impugnatur Caieta.

sententia mihi non placet. Vnde dico, latũ esse discrimen inter præceptum contritionis, & restitutionis. Sub illo enim non cadit formaliter, & per se cessatio ab actu peccati; sed solus actus quidã specialis, & positiuus, qui est dolor de peccatis præteritis propter Deum summe dilectum. Sub præcepto autem restitutionis formaliter, & per se cadit cessatio ab actu malo, qui est detentio rei alienæ; Stat enim, quòd peccator cessauerit ab actu peccandi, imò quod totaliter deposuerit affectum peccandi, & tamen, quod non satisfecerit præcepto contritionis. Non autem stat, quòd cessauerit ab actu detinendi rem alienam, nisi per restitutionem illius. Atque adeò qui peccauit, verbi gratia, peccatum fornicationis, & deposuit animum fornicandi, licèt non statim cõteratur, non peccat speciali peccato impœnitentiæ, nec etiam continuat peccatum fornicationis, sed solum dicitur manere in peccato ratione malitiæ, quæ per modum habitus relinquitur ex peccato præcedenti. At verò qui iniustè accipit rem alienam, nisi statim restituat continuè peccat peccato iniustitiæ. Itaq; non solum manet in peccato ratione maculæ per modum habitus, sed etiam ratione detentionis iniquæ, quam continuat semper per modum actus. Vnde sicut ille, qui pergit ad occidendum inimicum, quandiu durat ille actus, et si per multos dies duret, peccat continuè per modum actus: ità etiam qui detinet alienũ iniustè, & non restituit, cum potest, peccat continuè actualiter: quia illa detentio, quantumcunque longa, est veluti vnus actus exterior, & cum sit volita saltim indirectè, semper imputatur ad peccatum. Ex his facile respondetur ad argumentum in forma negando consequentiam. Præceptum enim contritionis non

Respondetur ad. 1. argum.

includit formaliter, & intrinsecè obligationem non permanendi in peccato, siue per modum actus, siue per modum habitus: sed solum includit obligationẽ habendi actum doloris de peccato præterito. Et inde secundariò consequitur, tanquam finis præcepti, quod homo non permaneat in peccato. At verò præceptum restitutionis intrinsecè includit obligationẽ non retinendi alienum iniustè, & ideò obligat statim, & semper, ac pro semper. Sicut enim qui decreuit perpetrare homicidium, & continuat istum actũ per plures dies, tenetur statim, & in quolibet instanti desistere ab illo proposito: ita qui detinet alienum iniustè tenetur statim, & in quolibet instanti non detinere, sed restituere: quæ quidem detentio peccatũ distinctum est ab iniusta acceptione, saltim formaliter. Ex hoc infertur, quòd præceptum restituendi,

Corollar.

quia includit in se formaliter, & intrinsecè cessationẽ ab actu, qui est detinere alienum, non fert circunstantiam temporis, sicut alia præcepta affirmatiua. Sed potius, sicut cetera negatiua omne tempus excludit; ac subinde nullam permittit morã; sed statim est restituẽdum. Hoc tamen statim aliter de actu mẽtis interno est intelligẽdum, & aliter in opere externo arbitrandum. Nam quantum ad propositum internum, cum primum cuiq; venerit in mẽtem in rei alienæ debito esse, proponere debet habita opportunitate restituere. Cæterum quantum ad actum exteriorem, id statim, non est mathematicè iudicãdũ, quasi in puncto indiuisibili consistat, sed moraliter, ac ciuiliter. Si enim alicui in lecto iacenti, aut ad mensam recumbenti occurrit, se aliquid debere, non iure compellitur statim surgere, sed expectare potest absq; fraude, & dolo opportunitatem, qua transacta de nouo incipiet esse in mora, ac subinde in culpa. Quia. n. redditio exterior est quidam actus positiuus, egens mora temporis ad sui exequutionem; idcircò est necessarium, quòd præceptum restituendi quantum ad hoc non obliget pro tempore indiuisibili, sed pro illo, quod moraliter sufficit ad reddendum alienum.

Ad. 2. argu. Dubium.

In secundo argumento tangitur difficultas; an præceptum restituendi inducat nouum peccatum, si nõ fiat statim restitutio, vel potiùs solum inducat continuationem quandam præcedentis peccati, quod cõmissum fuerat per iniustam acceptionem? Et quidẽ,

1. Argumẽ.

quòd nouũ peccatum inducat: probatur primò: Qui non statim restituit trãsgreditur præceptũ negatiuũ de non retinenda re aliena: ergo committit nouum peccatũ. Secundò: Præceptũ de restituendo est affirmatiuũ, cuius tẽporis circũstantia est statim: ergo singulis momentis obligatur homo restituere, atque ex consequenti, si id non faciat committit nouũ peccatũ. Et confirmatur: Præceptũ restituendi obligat non solũ ad primum instans, sed ad singula momenta; cuius euidens argumentũ est, quod trãsacto primo momento, adhuc tenetur homo statim restituere, quo ad vsq; faciat restitutionem: ergo per singulas temporis morulas committit nouum peccatum,

2. Argumẽ.

1. Dictum. His tamen non obstantibus, ad explicationem difficultatis dico primò, quòd quandiu quis corde; & opere retinet rem alienam, est in statu peccati mortalis. Nolo dicere, quòd est habitualiter peccator ratione maculæ, quæ ex iniusta acceptione relinquitur: nam hoc cómune est omni peccato: sed quòd est in statu actualis iniquitatis, quam continuat toto tempore, quo nó reddit alienum; sicut & ille, qui per multum tempus perseuerat in actuali proposito fornicãdi. Et propter hoc dicebat D. Aug. non remitti peccatum, nisi restituatur ablatum. Hoc dictum sequitur ex ijs, quæ diximus in solut. ad 1.

2. Dictum. Dico secundò, quòd qui detinet rem alienam iniustè, à primo instanti, in quo fuit; occupatio, vel detétio iniusta, tantum peccat vno, & eodem peccato continuato, quoad vsq; per speciale actũ renouetur. **B** Itaq; quanuis in prorogatione restitutionis semper augeatur peccatũ, eoq; fiat grauius, atq; deterius, quo plus duratũ quia ex prorogatione restitutionis crescit damnũ, & iniuria proximi: tum etiam, quia illa circunstantia téporis notabiliter aggrauat. Imo pőt esse tanta mora in restituẽdo, quòd sit de necessitate cõfessionis. Nam quanuis peccatũ continuatũ non differat specie à non continuato in genere naturæ, differt tamen in genere moris, quantum ad grauitatem, circunstantia autem, quæ notabiliter aggrauat, est necessario confitenda. Itaq; quanuis in prorogatione restitutionis semper augeatur peccatũ, non tamen semper peccatur de nouo. Sed tũc tantum quñ est nouũ propositum, vel directè, vt quando nolò restituere, **C** vel indirectè, vt quãdo proposui restituere, & cũ pergeré ad restituendũ, ex quadam notabili negligentia, per multũ tempus fui oblitus. Tunc enim, quia per propositum restituendi fuit interruptum actuale peccatum non restituendi; & per negligentiã subsequutã renouatum est nouũ, ac distinctum peccatum à priori, sicut & noua voluntas, quanuis indirecta. Ex hoc infertur, quòd in duobus tantum casibus potest quis committere nouum peccatum cõtra præceptum de restitutione facienda.

In duobus casibus potest quis cõmittere nouũ peccatũ contra præceptum restituendi.

Primus est, quotiescunque directè, & expressè renouatur propositum retinendi rem alienam per specialem actum. Et ad hoc non sufficit qualecunque propositum renouatum: **D** sed requiritur, quòd ità proponat quis rem alienam detinere, quòd etiam, si nunquam id decreuisset, modò decerneret. Nã si propositũ est simplex, & sine ista reflexione, potiùs dicitur continuatio prioris propositi, quam nouus actus. Quia licet sit nouus & distinctus physicè, non tamen moraliter, quòd pertinet ad nostrum institutum. Secundus modus est, quando quis proposuit restituere, & posteà data opportunitate non restituit. Tunc enim, saltim indirectè est noua voluntas, & per consequens nouum peccatum. Soto & alij addunt plures alios casus. Scilicet, quando creditor petit legitimè, & quando, etiam si non petat, patitur grauem necessitatem; & quando se offert noua commoditas ad restituendũ, & non restituit; **E** & quando quis implicat se negotijs, quibus verosimiliter redditur impotens ad restituendũ; & tandem quando vtitur de nouo re aliena ad aliquem vsum extraordinarium, & pretio æstimabilé. Sed nos dicimus, quòd in his omnibus casibus regulariter, & per se non est nouum peccatum; sed noua circunstantia aggrauans illud. Quia hæc omnia in voluntate absoluta detinendi rem alienam, & non restituendi includuntur: & quandiu ista voluntas non renouatur, non fit nouum, & distinctum peccatum.

Obiectio. Et siquis obijciat, quòd ex hoc sequi videtur plus peccare eum, qui habuit propositum restituendi, quam qui nó habuit, per idemque tempus perseuerauit in voluntate non restituendi, si quidem ille peccauit duplici peccato, & iste vno tantum, quod est absurdum;

Responsio. respondeo, **A** quod istud vnum propter continuationem, per se loquendo, æquiualet illis duobus. Potest etiam per accidens sæpè sæpiùs contingere, quod sit peioris conditionis is, qui proposuit restituere, & non restituit in quantum ex renouatione illius voluntatis detinendi rem alienam regulariter intenditur praua voluntas. Et per hoc patet solutio ad secundũ argumentum factum in principio articuli, cuius occasione hęc dicta sunt.

Ad 1. Arg. Ad primũ ex illis, quibus probauimus, non restituenté peccare nouum peccatũ, respõdetur, illud quidé conuincere, quòd quñ est nouum propositum est nouum peccatum, quòd verum est; Tamen quandiũ durat idem propositum, etiam est idem peccatũ continuatum, vt diximus.

Ad 2. argu. Ad secundum respon**B**detur, concedendo, quòd præceptum restituendi obligat ad statim ratione præcepti negatiui in illo inclusi. Cęterũ solũ est nouum peccatum, quando est noua cõmissio, contra id negatiuum præceptum. Et eodé modo respondetur ad confirmationé.

Nota pro confessarijs. Ex dictis infertur, quòd debet esse confessarius valdè cautus; nec eos absoluat, qui sunt obnoxij restitutioni, nisi firmiter proponant statim restituere, si commodè possunt, cũ non sint minus isti in statu peccati mortalis, quã illi, qui actu sunt in proposito fornicandi. Imò erit sæpenumero necessarium non absoluere ante actualem restitutionem; tunc, scilicet, quando pœnitens in alijs confessionibus statim restituere proposuit, & non fecit. Talis.n. cogendus erit restituere, si potest, antequã ab**C**soluatur. Et eadem ratio est de illis, qui sunt in articulo mortis, & possunt statim restituere, qui non sunt absoluendi, nisi restituant. Nec satis erit hoc ad heredes remittere. Tum, quia qui hoc faciunt regulariter nó habét syncerã, & absolutã intentioné restituẽdi, sed conditionalem tantũ, scilicet, si moriantur: tũ etiã, quia hæredes vix huiusmodi restitutiones adimplent. Cæterũ, si cómodè in articulo mortis fieri non potest restitutio, cõmittẽda erit heredibus bona fide.

Quæstio. Sed quid si pœnites dicat, se velle statim parté restituere, & post mensem, vel annũ aliã partem, nec potest confessarius illi persuadere, vt statim totum restituat, quanuis possit? Sum. Angel. verbo, restitutio, vlt. §. 3. videtur dicere cum Hostiensi, quod potest tũc **D** & debet confessarius absoluere illum, quia vtiliter aget negotiũ creditoris, qui tandem recuperabit suũ debitum hac via. Tum etiam, quia alias pœnitens iret in desperationem.

Responsio. Cæterum contraria sententia est vera, & tenẽda, quã sequitur Soto lib. 4. de iustitia. q. 7. art. 4. Adria. q. 2. de restit. dub. 7. Syluestr. uerb. restitutio. 5. §. 1. Medina. C. de restitutio: q. 5. in fin. & Nauar. c. 17. n. 66. Et probatur: Qui potest totũ restituere statim, & non restituit, est in statu damnationis: ergo non erit absoluendus propter aliquã vtilitaté creditoris, & si pœnités iuerit in desperationé, sibi imputetur. Dixi, quòd Angelus videbatur esse illius sententiæ. Nã ipse non loquitur in casu nostræ dubitationis, sed absolutè affirmat, posse & debere aliquando confes**E**sarium impendere absolutionem nolenti restituere, vt sic creditoris negotium vtilius agatur. Ex quo manifestè conuincitur, quòd ex sententia illius potius id erit dicendũ, quando vna pars restituitur statim, & altera differtur post mensem, vel annum. Sed si hoc est falsum, vt diximus, multò magis falsum erit, quod Angel. in illo loco asserit.

Multa possunt hominem liberare ab obligatione restituendi.

Explicata iam necessitate, quam singuli habent restituendi statim quod iniustè detinent: operæ pretiũ est, vt dicamus de ijs, quæ possunt hominem liberare ab obligatione statim restituendi, quæ sunt numerò multa, & de quibus non leuis est controuersia inter Doctores.

Dubium, vtrum impotentia excuset à debito restituendi.

Et quoniã inter has præcipua est impotentia ipsius debitoris, primò quærimus de illa, vtrùm impotentia restituendi liberet debitorem ab

obliga-

A obligatione reſtituendi ſtatim, vel ſimpliciter, ità vt amplius ad reſtitutionem non teneatur. Quæ quæſtio non procedit de impotentia ſimpliciter, quæ eſt quando quis nihil oĩno hẽt in bonis, quo reſtituere poſſit. De hoc enim certum eſt, quod ad reſtitutionem non obligatur; quia, vt habet commone proloquium, ad impoſſibile nemo tenetur. Sed quæſtio eſt de impotẽtia ſecundum quid; qualis eſt in eo, qui habet bona vnde reſtituat, ſed id efficere non poteſt, quin incurrat extremam, vel grauẽ neceſſitatem, aut ſalóm magnum damnum ſuarũ rerũ; quia, videlicet, cogetur vendere agrum, vel domum, vel vineam pretio viliſſimo: ex quo in bonis ſuis temporalibus grauem iacturam patietur. In qua difficultate, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quòd quando quis non poteſt reſtituere debita temporalia, ſiue iuſtè, ſiue iniuſtè contracta, ſine probabili vitæ periculo, vel notabili infamia, cenſeri debet impotens, & excuſatus à reſtitutione, quandiu illud probabile periculum durat. Quod debet intelligi regulariter, & per ſe loquendo. Nam per accidens contingere poterit caſus, in quo teneatur quis bona externa reſtituere cum detrimento propriæ famæ, imò & vitæ, ſi ad arbitrium viri prudentis bona temporalia fuerint maioris pretij, quam fama vel vita, vt diximus art. 6. huius quæſt.

1. Dictum certum.

B

Secundò etiam eſt certum, quòd in extrema neceſſitate conſtitutus non tenetur ea bona reſtituere, quibus ipſe, vt ſuæ neceſſitati ſubueniat, opus habet, ſiue illa fuerint iuſtè, ſiue iniuſtè habita. In extrema enim neceſſitate omnia ſunt communia ſaltim quantum ad uſum ex iure naturæ, cui ius gentium, quo rerum diuiſio facta fuit, derogare non poteſt, vt diximus in ſuperioribus. An autẽ ea, quæ in extrema neceſſitate conſumpſit, teneatur quis ſoluere poſtea cum ad pinguiorem fortunam peruenerit, varietate opinionũ diſputatur à Doctoribus. Sed de hoc nos diximus ſupra in. 1. tom. quæſt. 32. art. 5. ubi etiam declarauimus, quid facere debeat debitor, quando creditor eſt in ſimili extrema neceſſitate, nec debitum ſufficit ſubuenire vtrique. Itaque hæc certa ſunt. Sed dubium eſt de illo, qui non poteſt reſtituere abſque eo, q̃ in graui aliqua neceſſitate conſtituatur, aut magnum aliquod detrimentum patiatur, vel in ſtatu, vel in bonis temporalibus. De qua re ſunt variæ Doctorum ſententiæ. Prima eſt Ricar. in 4. d. 15. art. 5. q. 4. ad 5. aſſerentis, quòd qui accipit alienum, tenetur ſtatim reſtituere, ſi hẽt aliquid vltra neceſſitatẽ ſuſtentationis naturæ, licet ſit ſibi neceſſarium ad victum ſecũdum decentiam ſuæ perſonæ, vel ſtatus. Et ſubdit rationem; quia non eſt licitum de alieno viuere cũ ſeculari bonore. Pro eadem ſententia citantur Innocen. Hoſtien. & alij multi ex Canoniſtis, vt eſt videre apud Sylueſt. verbo, reſtitutio. 5. q. 1. Sed illam proculdubio tenent Adrian. in. 4. in materia de reſtitutione, quæſt. 2. dub. 6. & Medi. C. de reſtitutio. quæſt. 3. cauſ. 3. & q. 5 per totam. Qui abſolutè dicunt, propter nullam neceſſitatem citra extremam vitandam, poſſe aliquem excuſari à reſtitutione. Altera ſententia eſt in alio extremo, quæ affirmat, quòd nunquam tenetur homo reſtituere debitum cum notabili iactura ſui ſtatus, vel rerum, ità quod redigatur in grauem neceſſitatem. Hanc tenet Sylueſt. vbi ſupra. §. 4. & 5. Et citat pro ſe Arch. Ioan. de Neapoli, Scotũ, & alios. Idem tenet ſumma Angel. verbo, reſtitutio. 3. §. 4. & Nauar. c. 17. nu. 56. Tertia ſententia eſt media, & affirmat, quod qui per latrocinia, & fraudes, aliaue via iniuſta debita contrahit, tenetur ea omnia integrè reſtituere non obſtante, quod mendicatione, vel labore manuum ſuarũ victum quærere cogantur. Cæterùm ſi citra iniuriã licitè negotiando debita incurrit, non erit redigendus ad eas angoſtias, ſed tenebitur ſolum moderari ſumptus, & pompam, vt quam cito potuerit ſoluat cum maiori ſua commoditate. Ita tenet Soto lib. quarto de iuſtitia. q. 7. arti. 4. Et quantum ego exiſtimo, eſt ſententia Caiet. hic & in Sum. verb. reſtit. c. 6. & D. Anto. 2. p. tit. 2. cap. vlt.

2. Dictum certum.

C

Punctus difficultatis.

D

Sententia Ricardi, & aliorum.

E

Sententia Syluestri & aliorũ.

Sententia Caieta. & aliorum.

A

Cæterùm, vt in hac varietate opinionum, quid mibi dicendum videatur, declarem, aduertendum eſt, quòd debita reſtituenda aliquando fuerunt contracta ex iuſta aliqua cauſa, vt ex mutuo, vel ex uenditione credita pecunia facta; aliquando autem ex cauſa iniuſta, ut ex furto, rapina, vſuris, &c. Rurſus reſtitutio aliquando debet fieri cum detrimento debitoris in ſolis bonis temporalibus recepto, aliquando autem cum iactura proprii ſtatus. Qui poteſt eſſe duplex. Vnus iuſtè acquiſitus: qualis eſt ille, qui proprijs rebus ſuſtentatur. Alius verò acquiſitus iniuſtè; qualis eſt ille, qui ex iniquitate & rapinis fuit conſtatus. Ac tandem, quando debet fieri reſtitutio, vel creditor patitur eandẽ neceſſitatẽ, quam debitor, vel ſolus debitor eſt, qui ingens patitur detrimentum. Creditor autem ex dilatione ſolutionis, vel nullum recipit damnum, vel exiguum.

Debita multipliciter cõtrahi poſſunt.

B

Hoc conſtituto ſit prima concluſio: Si debitor patitur graue damnum ex eo ſolum, quod ſubſtantia reſtituenda eſt ingens, non ideo poteſt reſtitutionem prorogare, vel in toto, vel in parte. Hæc concluſio eſt certa, & ab omnibus recepta. Et probatur: Quia alias melior eſſet conditio illorum, qui debita ingentia per iniuriam contraxerunt, quam qui minora debent, quod eſt abſurdum. Et item; quia hoc non eſt pati iacturam, uel damnum propriorum, ſed dimittere aliena.

1. Cõcluſio.

C

Secunda concluſio: Si debitor patiatur graue dãnum ex eo ſolum, quod non lucratur ex alieno, ſi ſtatim reſtituat, non ideò liberatur ab obligatione ſtatim reſtituendi. Hanc concluſionem ſimiliter tenẽt omnes fere Doctores cum Magiſt. Soto lib. 4. de iuſtitia. q. 7. art. 4. & Cordu. in tractat. de caſibus conſcientiæ Hiſpano ſermone ſcripto. quæſt. 68. Et ratio eſt manifeſta: Nam nullus habet ius lucrandi pecunia aliena domino inuito; & item, quia hoc non eſt perdere proprium, ſed non uti alieno.

2. Cõcluſio.

Tertia concluſio; Qui non poteſt reſtituere ſine notabili iactura rerum ſuarum, nel ſtatus, quem iuſtè acquiſiuit, non tenetur ſtatim reſtituere, ſed poterit reſtitutionẽ differre, expectareq; meliorẽ cõmoditatẽ, ſiue debita fuerint cõtracta iuſtè, ſiue iniuſtè: Eſt autẽ hoc intelligendum quando creditor ex dilatione ſolutionis non patitur ſimile, uel æquale detrimentũ. Nã in hoc caſu tenebitur debitor etiã cũ proprio detrimẽto ſtatim reſtituere. Tum, quia citra extremã neceſſitatẽ multò melior eſt conditio creditoris, quã debitoris, ut communiter dicunt Doctores. Tum etiam, quia alias duplicaretur damnũ creditoris, cũ ex una parte careat re ſua, & ex altera incurrat nouũ damnũ, non minus, quã ipſe debitor. Probatur noſtra cõcluſio primò ex ſacris literis, q̃ ſępenumerò dicũt debitores nõ eſſe opprimẽdos, nec in paupertatẽ redigẽdos. Quale eſt illud Eſai. c. 58. ubi dñs reprehendẽs populũ dicit, Debitores ueſtros oẽs repetitis. Et Exo. 22. ſi pecuniã mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecũ, nõ urgebis eum, quaſi exactor. Et paulò inferius. Si pignus à proximo tuo acceperis ueſtimentũ, ante ſolis occaſum reddes ei, &c. Itẽ idem probatur ex iure ciuili. Dicitur enim. §. ult. inſt. de actio. inhumanum eſſe ſpoliatum fortunis ſuis in ſolidum condemnare. Et ideò quando aliquis facit ceſſionem bonorum, ſemper debet deduci aliquid ne egeat, ſed habeat unde competenter uiuat, iuxta perſonæ exigentiã, ut patet ex l. in condemna-

3. Cõcluſio.

D

E

tione,ff.de regulis iuris,& ex.l.qui bonis. ff.de cessione bonorum: ergo contra omnem æquitatem,& naturalem humanitatem est,obligare aliquem ad ità restituendum, vt cogatur incurrere grauissimam necessitatem, citra extremam. Et confirmatur ex. l.4. tit.4.p.5.vbi dicitur,ꝙ qui donauit aliquid tenetur illud tradere, dummodo donatori relinquatur, vnde competenter viuere possit, & secundũ communem vsum imperatorum, & Regum nobiles, & milites ære alieno oppressi accipiunt ab eis schedulas, ne ita omnia statim soluere cogantur, vt ab statu suo decidant:ergo est hoc seruandum in conscientia.Et ratione sic argumentor:Secũdum ordinem charitatis quilibet tenetur,si potest,commodè subuenire proximo ne amittat statum, aut incurrat aliter grauissimã necessitatem: ergo rationabiliter præsumitur creditorem non velle restitui sibi debita, cum tanta iactura debitoris. Et si velit, non vult rationabiliter; atque adeo non est standum ipsius voluntati, iuxta regulã Scoti,quam mirè laudat Syluester,citatque quam plurimos Doctores illam amplectentes, qui dicit, Detentio rei alienæ licita est,quando dominus rei rationabiliter debet velle eam retineri.

4. Conclus. Quarta conclusio: Si debitor nihil habet iustè acquisitum,sed totus illius status conflatus est ex iniquitate, & rapinis, tenetur statim restituere etiam cum iactura illius,non obstante, quòd redigatur ad mendicitatem, vel ad quærendum victum ex proprio labore. Probatur ex.c. si quis. de furtis. & ex cap.cum tu. de vsuris. Vbi fur, & vsurarius coguntur omnia restituere, si habent in bonis, non obstante, ꝙ relinqui debeant in magna necessitate. Et in cap. ex ijs. de verb. signific. in.6. dicitur, nemini esse licitum de alienis viuere, si aliunde potest ex eleemosynis, aut ex manuum labore vitæ necessaria quærere. Quod intelligendum est de illis,qui iniustè contraxerunt debita, nihilque habent quod non sit iniustè acquisitũ. Isti enim cum nihil habeant suum, licèt omnia restituant, nullum patiuntur damnum in proprijs bonis: & sic ex hoc non excusantur. Secus autem est de illis, qui cum multa habeant propria bona, multa etiam debita iustè contraxerunt,ad quorum solutionem statim faciendam nõ est æquum, vt omnium iacturam patiantur.Et cõfirmatur:Nã aliàs daretur occasio iniquis hominibus deprædandi, & retinẽdi res alienas:præterquam quod nullum est ius,& nullus titulus,quo prædicti homines bona illa retineant. Et si quis obijciat; Nullus obligatur ad restituendum cum detrimento famæ, vel honoris: ergo nec cum detrimento status,ex quo pendet fama,& honor; respondeo,aliud esse quòd isti amittant pompam, et statum, & aliud, quod infamentur de furto, quod forsan alias erat occultum. Ad primum enim tenentur iuxta quartam conclusionem, & non ad secundum per se loquẽdo. Quanuis etiam ad hoc possit esse obligatio in aliquo casu,in illo,scilicet, quo tenetur quis bona temporalia cum detrimento famæ restituere, iuxta dicta,in art.6. imò si esset spes probabilis,ꝙ post breue tẽpus ex hęreditate,vel ex bonis alio titu. iustè acq̃sitis,poterũt omnia restituere sine iactura status, non erũt cogẽdi subitò deperdere statũ, & pompã;in omnibus.n.debet habere locum moderamen prudẽtiæ.Ex dictis infertur posse autores primæ, & secundæ opinionis conciliari per hoc,quod primi loquantur de illis debitoribus,qui iniquè per rapinã, & furtum,vel vsuram mala fide debita contraxerunt. Secũdi autem de illis debitoribus, qui per licitas negotiationes aduersa fortuna redacti sunt ad eas angustias, vt sine graui damno suarum rerum, vel sine mutatione status debita restituere non possint. Et sic omnes concordabunt in eisdem conclusionibus.

A Quinta conclusio: Quandocunque debitor non potest omnibus creditoribus statim restituere, & est probabilis spes, ꝙ post breue tempus poterit integrè omnibus satisfacere,licitũ erit differre restitutionẽ. 5. Conclus. Hanc admittit Adria.vbi supra. Et probatur: Secundum iura cogũtur creditores expectare solutionem, si maior illorum pars velit, licèt alij renuant, vt patet ex.l.fi.C.qui bonis cedere possunt.& ex l. 5.tit.15.p.5. ergo naturalis æquitas postulat,quod non restituatur vni, si inde debitor redditur impotens ad omnibus debitoribus restituendum, & est probabilis spes ꝙ poterit posteà omnibus restituere. Sed nunquid tenebitur restituere interesse,& damnum, quod interim passi sunt creditores ex dilatione restitutionis? B Caiet. hic dicit,ꝙ non tenetur quãdo dilatio,& mora prouenit ex eo,ꝙ non potuit soluere sine periculo vitæ,aut famæ.Secus autem est, si proueniat ex eo, ꝙ non potuit soluere sine notabili dãno rerum temporaliũ.Quam etiam sententiam nos in superioribus sumus sequuti. Sed stãdo in rigore,videtur etiam posse dici,quod qui sine culpa contraxit debitum,et fuit in mora, etiam sine culpa suã non tenetur ad interesse, & damnum,sed solum ad principale,quanuis prima sententia est securior, & forsan verior. Ex dictis infero primò, ꝙ regulariter loquẽdo, nunquã tenetur artifex suæ artis instrumenta vendere pro restitutione eorum,quæ debet,cũ per talia instrumenta sustentet vitã,& paret sibi viam ad restitutionem. 1. Corolla. Dixi,re-C gulariter loquendo:nã si essent furata restitui deberent. Infero secundò,ꝙ qui necessitate oppressus facit cessionem bonorum,tuta conscientia potest retinere quæ Iudex sibi reseruauit,ne egeat. 2. Corolla. Verũ est tñ, ꝙ cessio bonorũ nõ debet admitti cum latronibus,et alijs,qui nihil habent præter iniustè acquisita. Et idẽ dixerim,de nobilibus,& militibus, quibus ex concessione iuris,vel principis concessa sunt alimenta secũdũ decentiam sui status. Infero tertiò: Qui vndique corradsit pecunias alienas per modũ mutui, cũ nihil habeant nec sperent habere,vnde soluere possint, decipientes miseros creditores,peccant grauissimè,cogendique sunt cum magno rigore ad restitutionẽ,eo modo, quo diximus de latronibus, cũ sit hoc genus 3. Corolla. D quoddã furti frauduleñti. De hac re vidẽdus est Cord. in tract.de casib.conscien.q.68.in.3. puncto illius.

Explicato iam qñ impotentia debitoris excusat ab obligatione, statim restituẽdi deueniẽdũ est ad alias causas,de quibus Doctores solent similiter dubitare, an vel excusent à debito restituendi simpliciter; vel ab obligatione statim restituendi. Inter quas prima, & præcipua est, voluntaria remissio, vel donatio creditoris. 1. Causa excusans ab obligatione restituẽdi. De qua nonnulli affirmant, non esse sufficientem ad liberandũ debitorẽ à necessitate restituendi,nisi actu fiat ei rei debitæ restitutio. Qua facta poterit creditor,si velit,donare. Quã suã sententiã probant primò ex illa regula iuris, Res per quas causas nascitur, per easdẽ dissoluitur. Sententia aliquorum 1. Argumẽ. Ex qua colligũt,ꝙ E cũ obligatio restituendi ortũ habuerit ex actuali rei alienę acceptione, nec satis fuerit ad illã inducendã pparatus animus ad iniustè accipiendũ,ita etiam nec sine actuali rei ablatæ restitutione auferri potest.

Secundò:Quanuis spoliatus in fauorem spoliantis iuri suo renuntiet, non ideò spoliator manet liber à debito spolia restituendi, vt habetur expresse in capit. solicitè, extra de restitutio. spoliat. 2. Argumẽ. quia qui renuntiat spoliatus, vt inquit textus, non videtur spõte renuntiare: ergo idem est dicendum in proposito. Et confirmatur ex decreto Aug.dicẽtis non remitti peccatũ,nisi restituatur ablatũ. Alii dixerunt,ꝙ libera remissio per creditorem facta liberat debitorem ab obligatione restituendi, dummodo debitor actu offerat creditori id, quod debet, alioquin minime. Alia sentẽ.

Et

Et ratio est: Nam remissio si sponte non fiat, non est valida. Quando autem ad preces, vel debitoris, vel alterius remissio fit, non oblato in promptu eo, quod debetur, non videtur sponte fieri; & sic non tollit obligationem restituendi. Alij affirmant, quod ad hoc, vt prædicta remissio sit valida, quamuis nō requiratur quòd debitor actu restituat, nec quod rem debitam in promptu offerat, requiritur tamen, quòd secundū animi præparationē sit paratus debitum soluere in actu, in casu, quo creditor remittere nolit.

Sententia Autoris. Sed contra hos omnes talem statuo conclusionē: Libera & spontanea remissio creditoris sufficiēs est per se solam liberare debitorem à necessitate restituēdi, modo creditor talis sit, qui remittere & donare possit. Nam remissio facta per mente captum, aut minorem non valet; sicut nec donatio. Nomine autem liberæ & spontaneæ remissionis intellige illā, in qua nulla interuenit vis, vel fraus. Vnde qui extorqueret remissionem, fingendo se multò pauperiorem, quam sit, vel comminando, quod nihil soluet, nisi cum illo fiat compensatio pro rapina, non maneret tutus in conscientia. Probatur nostra conclusio: Obligatio restituendi suspenditur, & cessat ex libero consensu elicito creditoris, vt dicit D. Tho. in isto articulo, vnde si liberè actu consentiat, quod res sua apud debitorem per mensem, aut per annum retineatur, tutus erit debitor illo tempore rem illā detinendo: ergo pari ratione, si liberè consentiat, quod debitor rē debitam ad semper retineat, similiter erit tutus in conscientia, etiam si rem debitam non restituat. Et confirmatur: Non minus operatur domini consensus, vt alter rem suam retineat, quam, vt eam de nouo accipiat; sed ex consensu domini libero potest alter rem suam de nouo occupare: ergo & retinere. Item: Res aliena ideò est de necessitate restituenda, quia eius detentio est iniusta: sicut. n. restitue re alienum, est actus iustitiæ; ita & detinere alienū est contra iustitiam; sed quando res aliena domino liberè consentiente, ab aliquo retinetur, nō est iniusta detentio, vt patet in commodato, & deposito: ergo nec quando dominus libere consentit, quod res sua à debitore ad semper retineatur erit iniuriosa, aut iniusta talis detentio. Sed est aduertēdum, quòd remissio, vel condonatio creditoris non excusat à restitutione munerum, quæ iudices, vel visitatores, vel hæretici extorserūt, vt patet ex c. statutum. §. si quid. de rescript. in 6. & ex c. exigit. de censibus. in 6. & in Clem. de hær. Et ratio est: Nam iura reddunt hos inhabiles ad taliter recipiendum, sicut & reddunt minores inhabiles ad donandum. Quamuis & dici posset, quòd forsan hæc iura procedunt quoad forum exterius, & non quoad conscientiam.

1. Argum. Et ad primum argumentum pro prima opinione, respondeo, quod regula illa potius facit pro nobis, quā contra nos. Sicut enim obligatio restituendi alienū non nascitur, nisi ex detentione iniusta rei alienæ, quæ tunc existit, quando est contra domini voluntatem: ità etiam nec obligatio restitutionis aufertur, nisi per cessationem iniustæ detentionis, quæ est quod dominus consentit, vt res retineatur. Et sic res per quas causas nascitur per easdem dissoluitur.

2. Argum. Ad secundū respōdetur, quòd textus ille non procedit ex præsumptione, vt ex ipsomet apparet, ait enim, quod præsumitur non sponte renuntiare, qui spoliatus renunciat. Nihilominus tamen, si verè sponte renunciaret, teneret in conscientia renunciatio, vt dicitur in cap. immediatè sequenti. Et idem cōtingit in proposito. Ad confirmationem ex D. Aug. respondeo, vt dictum illud non esse intelligendum de actuali restitutione. Contingit enim sæpe sæpiùs peccatum remitti antequam res ablata actu restituatur, quod nec Aug. negaret. Vt quando homo verā Deo pœnitentiam agens proponit, se alienum restituere, vel, quādo poterit, vel quando oportuerit. Sed intelligitur de restitutione secundum mentis præparationem, & de illa restitutione, quam facere est necesse: qualis est restitutio rei iniustè retentæ. Quando autem dominus liberè remittit, iam desinit esse iniusta detentio.

2. Causa. Secunda causa, de qua solet dubitari, an excuset ab obligatione statim restituendi, est damnum temporale, vel spirituale, quod sequitur ipsi creditori, aut alteri tertio, sed de hoc iam diximus latè art. 5. huius quæst. in solutione ad primum.

3. Causa. Tertia causa, secundum quosdam iuristas est excommunicatio creditoris. Dicunt enim cum glo. in c. absolutos. de hæret. quòd quādiu creditor manet in excommunicatione, debitor est absolutus ab obligatione restituendi. Medina. C. de rest. q. 3. caus. 9. dicit (supposito, quòd dupliciter potest aliquis esse excommunicatus, scilicet, generaliter, & particulariter, seu nominatim, & quod præsens quæstio non intelligatur de excommunicato generaliter, de quo non est dubium, quin debitores teneantur illi debita reddere, cum possint cum eodem licitè commonicare, non solum inhumanis; sed etiam in diuinis, vt cōstat ex constitutione, seu limitatione Concilij Cōstantien. & Basilien. & Lateran. sub Leone X. vbi in sententia dicitur, quod taliter excommunicati non sunt magis vitandi, quam si excommunicati essent, antequam declarentur, excepto casu de violenta manuū in clericum iniectione; sed de excommunicato nominatim. Qui rursus distingui pōt ex parte rei debitæ. Nam vel id, quod debetur nominatim excommunicato, est debitum naturale, aut diuinum re ipsa cō tractum, & per viam restitutionis soluendum, vt si quis aliquid ab eo furatus est aut mutuum, seu commodatum accepit. Vel est debitum non ex re, sed ex verbis contractum, puta, ex stipulatione, promissione, aut iuramento.) Dicit inquam Medina quod per excommunicationem creditoris non excusatur debitor à restitutione eorum, quæ ex iure naturali, & diuino debentur, bene tamen à solutione illorū, quæ debita sunt ex promissione, vel iuramento. Sed melius mihi dicendum videtur generaliter cū Syluest. verb. excommunicatio. 5. nu. 21. quòd per excōmunicationem creditoris, nunquam excusatur debitor ab obligatione restituendi, quæ est sententia D. Th. in 4. Cuius maxima est, quòd obligatus excommunicato ante sententiam, est etiam obligatus post, nisi ab obligatione absoluatur, vt vassallus quoad iuramentum fidelitatis. Et ratio est. Nā quamuis ille, qui promisit, vel iurauit, quidquam alteri dare, liberè & voluntariè ad id se obligauit, postquam tamen facta est promissio, ità est ex iure naturali, & diuino ad id soluere obligatus ac si debitum re ipsa fuisset contractū per mutuum, vel per commodatum: & sic eadem est vtriusque ratio. Vide de hac re Sylu. loco citato.

4. Causa. Quarta causa, quæ solet assignari ad auferendam obligationem restitutionis, est recompensatio debitorum. Verbi gratia. Debeo ego Petro ex vno contractu centum, & ipse ex alio debet mihi totidem, dubium est, an per recompensationem horum debitorum tollatur obligatio restituendi. Et non est sermo de compensatione, quæ fit vtroq; volente. Hanc enim certum est esse licitam, & valere ad tollendam obligationem restituendi, sed de recompensatione facta altero renuente, vel ignorante. De qua re est sententia Panormitani in c. bona fides. de deposit. Quòd si res hinc inde debitæ sint ex illis, quæ consistunt in numero, pondere, & mensura functionē q; admittunt ad inuicē, vt vinū, triticum, pecunia, & c. per

per compensationem aufertur obligatio restituendi. Secus autem erit, si res hinc inde debitæ differãt ratione. Nã, si quis debeat mihi equum, & ego debeã ei quinquaginta ducatos, non habet in his debitis locum compensatio. Et ratio est; Quia forte mea interest habere equum potius, quàm pecuniam debitam, aut è contra. Cæterum, quamuis hæc sententia habeat verum in foro contentioso, & similiter in foro conscientiæ, quando creditor sine incõmodo põt aliter rem suam recuperare.

Sententia Autoris.

Dico tamé, quòd si creditor sine suo incommodo non potest rem recuperare in foro conscientiæ, indistinctè erit tenendum, quòd est locus compensationi; siue res hinc inde debitæ sint eiusdem; siue differentis rationis; modo is, qui huiusmodi compensatione vtitur, satisfaciat debitori, si aliquid inde damni patitur. Est autem intelligendum dummodo cætera sint paria. Nam si debitum vnius est certum, & debitum alterius dubium, non erit licitum vnius pro altero facere compensationem. Nec similiter, si debitũ vnius sit pro tempore præsenti, & debitũ alterius pro tempore futuro. Nec etiam potest fieri compensatio debitorum, quãdo alterum illorum est depositum, quia de hoc habetur peculiare priuilegium, in c. bona fides. de depos. propter fidelitatem maximè seruandam in cõtractu depositi, in quo res soli fidei depositarij cõmittitur. Siquis autem quærat, an possint recompensari debita iustitiæ cum beneficijs gratuitis; respondeo negatiuè. Nam qui gratis dat aliquid suo creditori, non intendens per illud soluere debitum, transfert eius dominium titulo donationis: & sic nõ manet liber ab antiqua obligatione iustitiæ. Si autem quãdo dedit oblitus erat debiti ex voluntate interpretatiua, poterit indicari, quòd voluit restituere, atque adeo manebit liber.

Corollar.

Ex hoc infertur, quòd qui debet alteri temporale non excusatur ab obligatione restituendi per hoc, quòd det ei beneficium aliquod ecclesiasticum, vt rectè docet Nauar. c. 17. nu. 81. cõtra quosdã iuristas Quia cùm hoc sit gratis conferendũ, nõ potest habere rationem solutionis debiti ex iustitia. Verum tamé est, quòd si post datum beneficium gratis creditor causa gratitudinis debitum remiserit, debitor à restitutione liber erit. Et idem est dicendum de officijs, quæ sine simonia, aut peccato emi, & vendi, non possunt. Quamuis non de illis, quæ licitè venduntur, & emuntur, qualia sunt officia secularia, horum enim datio, aut procuratio impensa creditoris facta idonea est debiti solutio, vt colligitur ex cap. totum. 1. quæst. 3.

5. Causa.

Quinta causa, de qua dubitatur, an tollat obligationem restituẽdi, est solutio facta creditori creditoris. V. g. Debeo ego Petro cẽtum, & ipse debet totidem Ioanni; dubium est, an ego liberer ab obligatione soluendi Petro per hoc, quod ea centum soluã Ioanni. Et non loquimur de solutione, quæ fit vni creditori ex sententia & consensu alterius. Nam de hoc non est dubium, quin liberet ab obligatione restituẽdi. Sed de ea, quæ fit proprio creditore inscio, aut inuito. Nec etiam loquimur de eo, quod fiet in foro exteriori, sed de eo, quod debet fieri in foro consciẽtiæ, quando solum inuenitur hoc, quod est soluere vni, quod alteri debetur; seclusa omni alia iniustitia, & omni scandalo. Et vt rectè intelligatur, sit casus, quem assignat Medina quæst. 3. causa 5. Ego debebã Petro decem, & totidem debebat Petrus Ioanni: sed Ioannes ob defectum probationis non poterat iuridicè, nec alia via sua decem recuperare: defunctus est Petrus, cui ego decem debebam, quod meum debitum occultum erat, quia clam illa decem à Petro abstuleram: sed ego sciens Petrum tantumdé Ioanni debere, solui Ioanni decem, quæ Petro debebam.

A Dubium est, vtrum potuerim id salua conscientia facere, manens liber ab obligatione restitutionis. Ad quod omissis varijs modis dicendi breuiter respondeo affirmatiuè.

Sententia Autoris.

Et probatur: Quod ego feci, Petrus facere debuisset, remque eius vtiliter gessi: ex quo id ad salutem animæ ipsius expediebat: & in hac solutione per me facta, vel consensit Petrus, vel saltim consentire debuit, si sciret me pro illo suum debitũ soluisse: ergo nec peccaui, nec maneo obligatus ea iterum restituere; siquidem in foro cõscientiæ iniustum est, vt semel solutum iterum soluatur. Secũdò: Per istam solutionem res est iam ad æqualitatem redacta, sumpta securitate, quòd secundus creditor nõ aget contra priorem: ergo iam non est, ꝙ amplius p restitutionem ad æqualitatem reducatur. B Consequẽtia est nota, & antecedens probatur: Nam secundus creditor habet iam quod sibi à priori debebatur, & prior est iam à debito, quo secundo tenebatur liberatus: debitor etiam iam reddit quod debebat: ergo omnia sunt ad æqualitatem redacta. Et confirmatur: Qui in casu posito soluit Ioanni pro Petro defuncto nulli facit iniuriam, quia non defuncto, vt constat, ex quo facit, quòd ipse si viueret facere debuisset: nec etiã hæreditibus, qui sicut succedunt in bonis defuncti succedunt etiam in obligatione, qua defunctus tenebatur: ergo nec peccat, nec tenetur ad restitutionem, atque ex consequenti solutio facta creditoris creditori per se loquendo est sufficiens liberare C hominem à debito amplius restituendi. De hac re videndus est Medina. C. de restit. loco citato.

6. Causa.

Sexta causa differendi restitutionem, est incertitudo debitorum, quæ facit, vt restitutio non sit facienda, interim quòd verus dominus inquiritur. Sed de hoc iam nos diximus supra art. 5. circa solutionem ad tertium argumentum.

7. Causa. Dubium.

Septima causa est, iuris, aut iudicis autoritas. De qua est difficultas, an qui iuris, vel iudicis autoritate aliquid retinet, alioqui non suum, aut alteri debitũ, liberetur in conscientia ab obligatione restituendi?

Argum.

Et pro parte affirmatiua est argumétum ex c. qui peccat. 23. q. 4. Vbi dicitur. Nemo peccat legis autoritate vtens: ergo qui iuris autoritate rem aliquam possi-D det non peccat; atque ex consequenti non tenetur eam restituere. Et confirmatur: Talis rei detentio nõ est iniuriosa, nec iniusta: non enim nascitur iniuriæ occasio, vnde iura nascuntur, vt dicitur in l. meminerunt. C. vnde vi. & quod iure fit iustè fit, vt habetur in cap. quid dicam. 14. q. 4. ergo si res iure retinetur, iustè tenetur, atque ex consequenti non erit necessario restituenda.

Conclusio.

His tamen nõ obstantibus, dico, ꝙ non semper tutus est, nec à restitutione alienus qui secundum ius, aut iudicis sententiam aliquid tenet, ut est uidere in eo, qui rem suam vendendo emptorem citra dimidium iusti pretij defraudauit. Qui quidem secundũ iura tutè in foro exteriori retinet excessum iusti pre-E tij. Et tamen in conscientia talis venditor tutus non erit excessum iusti pretij retinendo. Similiter qui alienum per tempus lege diffinitum possidet, etiam si cum mala fide possederit, potest secundum iura illud retinere, cum tamen in conscientia à restitutione non sit liber. Possessor enim malæ fidei nunquã præscribit. Et ad hunc modum posset de alijs exemplificari. Cuius rei ratio est: Nam, sicut iura multas iniquitates, & mala permittunt, vt maiora vitentur, nec protinus eas committentes sunt à peccato cotã Deo immunes, vt constat; ità etiam eadem iura defraudatis sæpè actionem contra defraudantes negant, quia sic ad optimum reipublicæ regimen est conueniens: nec tamen ideo ipsi defraudantes à culpa & restitutione sunt liberi. Tunc ergo erit homo

tutus

nitus, & à restitutione agenda liber iuris autoritate utens, quãdo ius nõ permissiuum; sed concessiuum fuerit, ex intento volens rem alicui applicare. Tunc enim res illa in dominium eius trãsit, cui iure applicatur. Secus autem erit, si ius sit permissiuum, aut si solùm actionem concedat, aut repetitionem neget: quia talia non releuant in conscientia debitorem ab obligatione restitutionis. Similiter etiam sententia iudicis, quamuis sit lata secundum iura, & rite allegata, & probata non excusabit ab obligatione restitutionis, si falsæ præsumptioni, aut probationi innitatur. Sed de hoc latius infra, quæst. 67.

Ad Argum. Et ad argumentum in contrarium factum respondetur, quòd omnia iura in eo adducta procedunt de legibus concessiuis, & nõ de permissiuis, quales sunt multæ in corpore iuris.

8. Causa. Octaua causa, de qua solet dubitari, an liberet debitorem ab obligatione restituendi, est ingressus religionis. De qua breuiter dico, quòd qui ære alieno est obligatus, potest religionem intrare, relinquẽdo creditoribus bona, quæ habebat, nec tenetur ad procurandum, vnde debitum soluat, manere in seculo, vt optimè docet D. Thom. infra q. vlt. art. 6. ad 3. & Syluest. verbo, religio. 2. §. 4. cum Host. Inn. Raym. Palu. & alijs. Et ratio est: Quia, vt bene dicit D. Thom. loco citato, persona hominis liberi secundum iura ciuilia, non obligatur ad solutionem pecuniariam, sed solum res, nec debet impediri quis ex huiusmodi debitis, ne instinctum Spiritus sancti sequatur. Verum tamen est, quòd tenebitur monasterium talia debita soluere, ex bonis illius, si quæ attulerit, atque etiam ex illis, quę per ipsum acquisierit, siue ex donatione, siue ex testamento. Imò dicunt aliqui, quòd tenetur talis monachus absolutis diuinis officijs in monasterio operari, quantum poterit, vt lucretur, vnde soluat. Sed hæc sententia est falsa, vt docet Syluester loco citato. Similiter ẽt est falsum, quod dicit Medina. C. de resti. q. 3. caus. 8. ex mente Gersonis, & aliorum Parisiensium, quòd peccat debitor religionem ingrediens, si posset in seculo lucrari, vnde solueret, vt ex dictis patet.

9. Causa. Nona causa est, cessio qua debitor bonis cedit. De qua iam nos nonnihil diximus, agentes de impotentia debitoris, in isto articulo. Et sic nunc solum restat dicendum, quod facta publica cessione sicut fieri debet secundum iura, si contingat postmodum debitorẽ ad pinguiorem venire fortunam, totum id, quod debebat, tenetur integrè restituere, vt constat ex capit. Odoardus. de solutionibus. Vbi dicitur, huiusmodi debitorem teneri dare cautionem de soluendo, quãdo ad pinguem venerit fortunam. Qui textus, quamuis non apertè loquatur de eo, qui bonis cesserat, satis tamen id ibidem significatur. Idem etiam dicitur in l. 1. C. de bonis. Itaque cessio bonorum non conceditur ad liberandum hominem totaliter à debito, sed ad liberandum à carceris molestia.

Decima & vltima causa, de qua solet dubitari, an liberet hominem ab obligatione restituendi, est paruitas materiæ. De qua dico, quod licet non liberet totaliter à peccato, liberat tamẽ à peccato mortali, vt cõmune est in omni præcepto. Et si quis quærat, quænam debeat censeri parua quantitas liberans ab obligatione restituendi sub peccato mortali, Nauarro in Manuali c. 17. nu. 4. post longam de hac re disputationem concludit, esse id, quod ad valorem dimidij argentei non accedit. Nam quod ad istum valorem attingit, putat, per se loquendo, esse sufficientem quantitatem ad mortale. Sed melius Soto lib. 5. de Iustitia. q. 3. art. 3. ad 3. dicit, vnum, vel duos argenteos, per se loquendo, non esse satis ad inducendã mortalẽ obligationem: posse tñ per accidens cõtingere, vt quilibet quantitas quantumuis minima, obliget sub mortali.

Dubiũ quæ dicatur parua quantitas. *Sententia Nauarri.* *Sententia Soti vera.*

A Primò rõne damni emergentis, siue in temporalibus, siue in spiritualibus, vt si quis à sartore vnam acum, quam habet, vel ab scriba calamum furaretur; quibus deficientibus operas vnius, vel plurium dierũ amitterent, vel grauem aliquã iram incurrerent, aut alia peccata cõmitterent. Tunc. n. qui sciret, aut scire deberet hæc damna ventura, peccaret mortaliter, ratione damni emergentis, has res minutissimas furãdo, aut eas post furtum non restituendo. Secũdò: Poterit per accidens peccare mortaliter, qui res ẽt minimas non restituit ratione iustę excõicationis impositæ. Vt si, v. g. p furta minutissima à diuersis, nec in facto cõsentientibus tota vinea, vicini fuisset deuastata. **B** Tunc, licèt nullus eorum peccauerit mortaliter, iustè posset excõicatio inferri contra non restituentes ad vitandũ graue damnũ proximi: & qui nõ restitueret per accidens peccaret mortaliter; vt bene dicit Soto lib. 4. de Iustitia q. 7. art. 4. & in 4. sententiarum, dist. 20. q. 1. art. 1. Qui autem multiplicat minima furta, ita vt efficiat notabile damnũ, cum primũ quãtitas inceperit esse notabilis, tenebitur sub mortali facere restitutionem, ut cõiter dicunt Doctores. Aduertit tñ prudenter Nauarro c. 17. nu. 140. debere hoc intelligi, qñ magna temporis interualla inter illa minima furta nõ intercesserint. Nam si famulus, v. g. surriperet hodie vnum quadrantem, & post mensem alium, vel duos, ità, vt in fine vnius, vel duorum **C** annorum confecerit summam quatuor, vel sex regalium, non tenebitur sub mortali illorum facere restitutionem. Moraliter enim loquendo id non censetur vnum notabile damnum; sed multa parua, & minima. Si quis autem quærat, an ille, qui multiplicando minima furta, graue damnũ intulit, in aliquo illorum peccauerit mortaliter. Soto vbi supra dicit, vltimum furtum paruum, quo primũ peruenitur ad magnam quantitatem, esse peccatum mortale. Sed melius dicẽdum existimo cum Nauarro nullũ illorum furtorum esse mortale, nisi in illis tacitè, uel expresse habuerit quis voluntatem retinendi magnam quantitatem, primo, siue secũdo, siue vltimo leui furto fuerit adiuncta. Si autem talis voluntas non intercedit, **D** quodlibet leue furtum erit peccatum veniale, & peccatum mortale erit non restituere graue damnum, quod ex huiusmodi leuibus furtis fuerit conflatum. Et idem dicendum est de illo, qui per parua furta diuersis hominibus facta, magnã acquisiuit quantitatẽ. Quicunque. n. habet voluntatem acquirendi, vel detinendi res alienas in magna quãtitate per istã viam, peccat mortaliter, tenetúrque ad restitutionẽ, licèt non videatur obligandus cum tanto rigore, qui accepit à diuersis, sicut ille, qui accepit ab vno, cùm facilius præsumi possit tacita condonatio, vel remissio ex parte plurium, à quibus res paruæ fuerunt ablatæ, quam ex parte vnius, qui graue aliquod protulit nocumentum.

Quæstio. *Responsio.*

E Explicatis iam, vtcunque causis, quæ possunt hominem excusare ab obligatione, uel restituendi simpliciter, vel restituendi statim, pro complemento huius materiæ, agendum restat de ordine, quo debet fieri restitutio, qñ sunt plures creditores, nec procedit quæstio de debitore habẽte, vnde omnibus statim, vel pro tẽpore quo debet soluat. Tunc. n. certum est, nullum esse ordinem necessario seruãdum; cùm parum referat incipere solutionem ad hoc, vel ab illo, dummodo omnibus sit soluendo quantũ debet. Sed est quæstio de illo, qui non habet vnde omnibus soluat, sed quibusdam, à quibus debeat incipere solutionẽ. De qua re agit Syluester verbo, restitutio. 6. q. 5. Nauarro in Manuali, c. 17. nu. 47. & sequentibus, Medina. C. de restõne, q. 2. art. 5. Gabriel in 4. dist. 15. q. 2.

Dubium de ordine quo debet fieri restiõ quando sint multi creditores.

in fi-

Debita sūt in multiplici differentia.

in fine. & D. Antonius. 2. p. tit. 2. c. 7. Ex quorum mente ad explicationem difficultatis aduertendum est, quod debita possunt esse in multiplici differentia. Quædā enim sunt certa, quorū creditores sciuntur; alia incerta, quorum creditores, vel ignorātur, vel non cōparent. Item quædam sunt omnino aliena; qualia sunt illa, quæ nunquam in dominium debitoris trāsierunt. Et alia de rebus iam appropriatis creditori, licèt cum obligatione restituendi. Rursus quædam sunt bona fide, & licitè contracta: alia contracta illicitè, & per iniquitatem. Præterea est distinguendū inter creditores. Quidam enim sunt, qui habent actionē realem in bona debitoris, quia, s. vel sunt eis impignorata, vel hypothecata in generali, aut in speciali tacitè, vel expressè. Alij autem sunt non habentes actionem realem in bona debitoris, sed in personam tm̄, sine aliqua impignoratione, vel hypotheca.

1. Conclus.

Hoc constituto, sit prima conclusio: Debita certa præferri debent incertis. Hæc recipitur communiter ab omnibus. Ex quo infero cum Syluestro loco citato, & cum Caietano in summa verbo, restitutio. c. 8. grauiter errare, & peccare illos, qui prius faciunt compositionem cum Episcopo, vel Papa, supra debitis incertis, vt ea sibi retineant, quam restituant debita certa, q̄n non possunt, vtrisq; sufficere. Vltra hoc enim, quod peccant mortaliter, tenētur perinde debita certa restituere ac si nullā fecissent compositionem.

2. Conclus.

Secunda conclusio: Ex debitis certis, illa sunt primò restituenda suis dominis, quæ non trāsierunt in dominium debitoris, sed sunt oīno aliena. Itaq; commodatum, depositum, raptum, aut furto subtractum, quod adhuc in sua forma, & specie reperit ante omnia est suo domino reddendū, nec pōt ex illo, aut ex eius valore alijs creditoribus fieri restitutio. Hāc cōclusionem ponit Baldus communiter receptus in l. pro debito. C. de bonis iud. aut possi. Et ratio est manifesta: Quia hoc in bonis eius, qui restituere debet, non cōnumeratur, cum eius dominium nunquam ad illum fuerit translatum, & restitutio non ex alienis, sed ex proprijs est facienda. Imò si quis vendiderit alteri rem, cuius pretium nondum accepit prius tenebitur emptor, apud quem res empta manet, id p̄tium soluere, quam quodcunque aliud debitum. Nā quāuis rei emptæ dominium in ipsum emptorē verè fuerit translatum, vt constat ex lege traditionibus. C. de pactis. semper tā manet obligata solutioni, quā diū in propria forma, & specie penes ipsum emptorem inuenitur, iuxta dictum Baldi vbi supra. est n. æquum, & rationi consentaneū, quòd venditor quantum ad hunc effectum cæteris creditoribus præferatur, quando omnium solutioni debitoris bona non sufficiunt. Et idem pari ratione dicendum videtur, de omni illo, quod titulo oneroso datum fuit. Cæterum, si res empta pluris valeat, quam pretium pro ea promissum, eo pretio soluto venditori, residuum cedet alijs debitis soluendis.

3. Conclus.

Tertia conclusio: Inter creditores illi sunt præferendi, qui actionem reale habuerint in bona debitoris, siue ratione impignorationis, siue hypothecę generalis, vel specialis tacitè, vel expressę. Hoc habetur expressè in l. pro debito. C. de bonis iudicis autoritate possessis. Et ratio est manifesta: Nam cum isti habeant speciale ius ad prædicta bona, fit, vt reliquis alijs creditoribus sint præferendi. Et si quis quærat, qui nam dicantur habere tacitam impignorationē, vel hypothecam? respondeo, quòd primò, bona mariti sunt tacitè hypothecata pro dote vxoris sibi tradita, vt patet ex l. assiduis. C. qui potiores in pignore habentur, & ex l. 17. tit. 1. p. 4. vbi idem dicitur de bonis paraphernalibus, quæ in viri potestatem transierint. Quando autem hæc hypotheca debeat alijs præferri

A explicat Couarruuias lib. 1. Variarum. c. 7. nu. 1. Secūdo: bona illius, qui cum fisco contraxit, eo ipso manent fisco hypothecata, vt patet ex leg. 2. C. in quibus causis pignus, vel hypotheca tacitè contrahatur. Tertiò: domus, vel nauis constructa, vel reparata, vel custodita per pecuniam ad hoc mutuatā manet eo ipso pro tali pecunia hypothecata, vt patet ex l. 2. ff. qui potio. in pignore. & Authentica. de collatione dotis. §. his consequens, collatione 3. & ex l. 28. tit. 13. par. 5. Quarto: res empta ex pecunia specialiter pro tali emptione mutuata manet eo ipso hypothecata tali pecuniæ, vt dr̄ expresse in Authentica modo citata.

4. Conclus.

Quarta conclusio: Inter creditores, quibus res debitoris sunt hypothecatæ cæteris paribus, atque B regulariter, præferendi sunt antiquiores. Ita habetur expresse l. 2. ff. qui potiores, & l. 27. & 33. titu. 13. p. 5. vbi dicitur, quòd prior hypotheca etiam generalis præferenda est posteriori quantūcunque speciali: Ad qđ etiam facit regula iuris in 6. Qui prior est tempore prior est iure. Est autem hæc prioritas temporis accipienda non ex tempore solutioni destinato, sed ex tempore, quo cōtractus, vel hypotheca fuit facta. Dixi, cæteris paribus, & regulariter: nam sunt aliqui casus, in quibus posterior hypotheca præferenda est priori, ut patet ex leg. 28. & 29. tit. 13. p. 5. Vbi dicitur, quòd qui mutuauit pecunias specialiter pro cōstruēda, vel reparanda domo, aut naui, aut alia re simili, aut pro aportandis mercibus, ità habet sibi res illas C pro tali pecunia hypothecata, ut sit præferendus alijs creditoribus, quibus eædem res fuerint ante hypothecatæ, dummodo anteriores illæ hypothecæ in fauorem fisci, aut dotis coniugalis non sint factæ: Nā hypotheca facta fisco, aut vxori pro dote priuilegiata est in multis, vt docet latè Couarruuias lib. 1. Variarum. cap. 7. num. 1. & 2. Si contingat autem eadem bona esse hypothecata fisco, & vxori, antiquior hypotheca erit præferenda: vt patet ex leg. 2. C. de priuilegijs fisci. Et si est dubium, quæ nam fuerit prior, iudicandum erit in fauorem dotis, vt docet bene Couarruuias loco citato.

5. Conclus.

Quinta conclusio: Inter creditores nullam habentes actionem realem in bona debitoris, sed tantum D in personam, nulla est seruanda tpis antiquitas; sed simpliciter sunt inter illos diuidendæ res pro rata secundum proportionem debitorum: Hæc conclusio habetur expresse in leg. pro debito. C. de bonis iud. aut posses. estque cōmunis Doctorum, quanuis Medina loco citato videatur dicere, antiquiores esse p̄ferendos. Ex quo infertur, non posse debitorē integrè vni ex creditoribus soluere, quando non habet vnde soluat omnibus; cederet enim hoc in fraudem, & iniuriam aliorum. Et ideò talis solutio reuocatur secundum iura, vt constat ex leg. 1. & 2. & ex leg. pupillus. ff. quæ in fraudem, & leg. si non expedierit. §. si pupillus. ff. de bonis autorit. &c. Verum tamē est, quòd si aliquis creditorum fuerit vigilantior, vel magis solicitus ad petendū debitum in iudicio, vel E extra prius illi erit soluendum secundum iura: Imò, si debitor ex pietate solueret creditori pauperi, & multum indigenti, etiam si ille non peteret nullum esset peccatum, ut dicunt Syluester, atque Medina locis citatis, quanuis in foro exteriori à iudicibus secundū iura talis solutio reuocaretur.

Nota.

Difficultas.

Sed est difficultas, an debita iniustè contracta per furtum, rapinam, & vsuras sint præferenda alijs licitè contractis? Et loquimur ex suppositione; quòd res iniustè ablata in indiuiduo non extet. Nā, si extaret, certum est, illam prius debere vero domino restitui, vt ex dictis patet. De qua re sunt variæ Doctorum sententiæ. Prima est aliquorum, quos refert D. Antoninus, vbi supra. Qui dicunt, debita ex furto

Sententia Antonini.

vel

vel rapina priùs esse soluẽda, quam debita vsuraria; & hæc prius quam alia licitè contracta. Quam etiã sententiam tenet Medina Complutensis, q. 2. art. 5. Et ratio istorum est. Nam cum restitutio ordinetur ad resarciendam iniuriam: vbi fuerit maior iniuria, maior etiam erit obligatio restõnis. Certum est, quòd in furto, & rapina est maior iniuria, quàm in vsura, & in vsura, quàm in alijs debitis licitè contractis: & sic prius debita contracta per furtum & rapinã, & deinde contracta per vsuras, ac tandem contracta licitè, erunt restituenda. Imò, cum maior sit iniuria in rapina, quã in furto, prius acquisitum per rapinam, quam acquisitum per furtũ erit restituendũ, vt dicit Medina loco citato. [Sententia Caietani.] Altera sñia est Caietani in summa, verbo restitutio c. 8. & Nauarri in Manuali c. 17. nu. 52. & fratris Iosephi de Angles in suis Floribus. Qui dicunt debita licitè contracta prius esse soluenda ab vsurario, quàm ea, quæ contraxit per vsuras, etiam si ista sint anteriora illis; dummodo ex cõtractibus licitis superuenientibus post acquisitas vsuras non fuerit debitor factus pauperior ad soluenda debita vsuraria. Nam tunc in eo solùm, in quo fuerit factus pauperior, & impotens ad soluendas vsuras, præferenda erunt in solutione debita vsuraria debitis licitis, & non in residuo. Sed quamuis isti autores cõueniant in sententia, differunt in ratione. Caietanus enim dicit, eius rei rõnem esse, quia ex quo debita licita non prius soluerentur, quàm vsuræ extortæ, iam inciperent detineri aliena inuito domino. Quam rationem non inapparenter impugnat Medina vbi supra. Nauarro dicit, ideò debita licita prius esse soluenda, quàm illicita vsurarum; quia magis constat, quòd tibi debeo, quod mihi mutuasti, aut vendidisti, quam quod per vsuram mihi soluisti cũ de mutuo, aut venditione nullus dubitauerit esse soluendum; de vsuris autem dubitauerint quàm multi. Quis male Iosephus dicit, ideò non teneri vsurarium restituere vsuras priùs, quàm alia debita licitè contracta, quia mutuatarius ex mutuo sibi dato sub vsuris consequutus est aliquam vtilitatem, quam non sunt consequuti cæteri creditores, cum quibus vsurarius licitè contraxit, res eorum emendo, aut mutuum ab illis accipiendo. De debitis autem contractis per furtum, & rapinam non loquuntur isti autores.

[6. Conclus.] Sed contra omnes talem statuo conclusionẽ, quæ sit sexta in ordine: *Inter prædicta debita nullus est ordo seruandus, sed restituenda erunt pro rata iuxta proportionem propositã in quinta conclusione.* Ita tenet Angelus in summa. verbo. restitutio. 2. §. 13. Et probatur. Nam iura disponentia, vt inter debita, quę non habent hypothecas nulla habeatur ratio temporis, sed diuidantur bona debitoris pro rata inter creditores, generaliter loquuntur de oĩbus debitis, nulla facta distinctione, an licitè, vel illicitè fuerint contracta. Et confirmatur. In casu posito nullus creditorum habet actionẽ realem in bona, sed ñtm personalem: ergo nulla est ratio, ppquam vnus in restitutione alteri præferatur. Nec obstat ratio Medinæ: Nam restitutio non tam attendit iniuriam in modo accipiendi, quàm inęqualitatem in rebus acceptis. Nec etiam obstat ratio Caietani. Quia quæ per licitos cõtractus fuere accepta iam non sunt aliena sed ppria ipsius debitoris: & ideò expendenda erunt in satisfaciendo obligationi personali, quam ipse habet secũdũ proportionẽ ad ea debita, quibus obligatur. Nec etiam obstat ratio Nauarri. Nam, quãuis aliqui perperam dubitauerint, an vsurarius teneatur ad restitutionem eorum, quę per vsuras acquisiuit; hæc inepta dubitatio nõ impedit, quominus iure naturæ teneatur talia debita restituere, sicut & illa, de quibus nullus vnquam hucusque dubitauit. Ad rõnem. n. debiti, per accidens est, quòd quis de illo dubium habuerit, vel non. Nec tandem obstat ratio Iosephi de Angles: cum ad inæqualitatem prouenientem ex contractu vsurario, & quæ resarcienda est per restitutionem sit omnino extrinsecum, & accidentarium, qd mutuatarius ex mutuo sub vsuris dato commodum reportauerit, vel non. Maximè cùm simile commodum, imò & maius possit accrescere creditori ex licito contractu: nec hoc impedit, quò minùs debitor teneatur tale debitum restituere, simul cum alijs, ex quibus nullum lucrum fuit reportatum.

[Vlt. Concl.] Vltima conclusio: *Ea, quæ dicta sunt in pcedentibus conclusionibus, regulariter sunt obseruanda secundum ius commune: poterit ñ multoties contingere, vt alio ordine sit facienda restitutio.* Tum propter varias circunstantias & speciales, quas prudens debitor considerare debebit: cum etiam pp multiplices & distinctas ordinationes regionũ, quæ, nisi cũ ratione naturali apertò pugnent, obseruari debebunt in conscia, vt oẽs doctores fatentur, quantũ ad ordinem restituendi. Si quis autem contra præscriptum ordinem restituerit, præterquam quòd peccabit mortaliter, erit obligatus resarcire damna inde creditoribus subsequuta, quantum commode potuerit. An autem creditores, qui contra præscriptum ordinem acceperint, vel integram restitutionem, vel parcialẽ, maneant tuti in conscientia, varietate opinionũ disputatur à Doctoribus. Quibusdam probabiliter dicentibus, quod non; quia sicut debitor non habet ius ad dandum: ita nec ipsi ad recipiendum. Præterquã, quòd talis acceptio redundat in iniuriam aliorũ creditorum. Sed oppositam sententiam existimo probabiliorem. Nempe, quòd, qui accipit à debitore totũ suum debitum, adhuc, quando ipse non est soluẽdo omnibus, quibus debet, est tutus in conscientia, nec tenetur aliquam facere restitutionẽ. Et ratio est: Nã talis non accipit magis, quam dedit, atque ex consequenti, nec habet magis quam debet habere. Quod autem alter iniustè dederit, id, non sibi, sed danti est imputandum. Sed est hoc intelligendum quãdo creditores non habent ius ad rem ratione pignoris, aut hypothecæ. Nam in hoc casu non erit licitum creditoribus, debitum accipere, alijs insolutis manentibus, cũ violent iustitiã, quæ præscribit, vt illis prius, quàm sibi per prædicta satisfiat. Ex quo infero, peccare generos, atque nurus de bonis socerum accipientes, vel retinentes, quod sibi debetur, scientes eorum bona alijs magis priuilegiatis deberi, vt docet Nauarro cap. 17. nũ. 52. Et hæc dicta sint de tota ista materia restitutionis.

QVAESTIO LXIII.

De Acceptione personarum, in quatuor Articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

Vtrum personarum acceptio sit peccatum.

AD primum sic proceditur. Videtur quòd personarum acceptio non sit peccatum. In nomine enim personæ intelligitur personæ dignitas. Sed considerare dignitates personarum pertinet ad distributiuam iustitiam: ergo personarum acceptio non est peccatum. [Iaf. infra. a. 2. co. Et Ro. 2. lect. 2.]

2. Præterea, In rebus humanis personę sunt principaliores,

cipaliores, quàm res: quia res sunt propter personas; & non econuerso. Sed rerum acceptio non est peccatum: ergo multo minus acceptio personarum.

3. Præterea, Apud Deum nulla potest esse iniquitas, vel peccatum. Sed Deus videtur personam accipere, quia interdum duorum hominum vnius conditionis, vnum assumit per gratiam, & alterum relinquit in peccato, secundum illud Matth. 24. Duo erunt in lecto, vnus assumetur & alius relinquetur: ergo acceptio personarum non est peccatum.

Sed contra, Nihil prohibetur in lege diuina nisi peccatū. Sed personarū acceptio prohibetur Deute. 1. Vbi dicitur: Non accipietis cuiusquam personam: ergo personarum acceptio est peccatum.

Respondeo dicendum, quòd personarum acceptio opponitur iustitiæ distributiuæ. Consistit enim æqualitas distributiuæ iustitiæ in hoc, quod diuersis personis diuersa tribuuntur, secundum proportionem ad dignitates personarum. Si ergo aliquis consideret illam proprietatem personæ, propter quam aliquid, quod ei confertur, est ei debitum, non est acceptio personæ, sed causæ. Vnde glos. † super illud ad Ephes. 6. Personarum acceptio non est apud Deum, dicit quòd Deus iudex iustus causas discernit, nō personas. Puta, si iudex aliquis promoueat aliquem ad magisterium, propter sufficientiam scientiæ; hic attenditur causa debita, non persona. Si autem aliquis consideret in eo, cui aliquid confert, non id propter quod id quod ei datur, esset ei proportionatum, vel debitum, sed solum hoc, quòd est homo (puta, Petrus vel Martinus) hic est acceptio personæ: quia non attribuitur ei aliquid propter aliquam causam, quæ faciat eum dignum, sed simpliciter attribuitur personæ. Ad personam autem refertur quæcunque conditio non faciens ad causam, propter quam sit dignus hoc dono. Puta, si aliquis promoueat aliquem ad prælationem, vel magisterium, quia est diues, vel quia est consanguineus suus: est acceptio personæ. Contingit tamen aliquam conditionem personæ facere eū dignū respectu vnius rei, & nō respectu alterius. Sicut consanguineitas facit aliquem dignum ad hoc, quòd instituatur hæres patrimonij, non autem ad hoc quod conferatur ei prælatio Ecclesiastica. Et ideo eadem conditio personæ in vno negotio considerata facit acceptionem personæ, in alio autem non facit. Sic ergo patet, quod personarum acceptio opponitur iustitiæ distributiuæ, in hoc quod præter proportionem agitur: nihil autem opponitur virtuti nisi peccatum. Vnde consequens est, quòd personarum acceptio sit peccatum.

Glos. inter linea. ibid.

Ad primum ergo dicendum, quòd in distributiua iustitia considerantur conditiones personarum, quæ faciunt ad dignitatis, vel debiti causam. Sed in acceptione personarum considerantur conditiones, quæ non faciunt ad causam, vt dictum † est.

In corp. ar.

Ad secundum dicendum, quod personæ proportionantur, & dignæ redduntur in aliquibus, quæ eis distribuuntur, propter aliquas res, quæ pertinent ad cōditionem personæ, & ideo huiusmodi conditiones sunt attendendæ tanquam propriæ causæ. Cum autem considerantur ipsæ personæ, attenditur non causa, vt causa.

A *Et ideo patet quamuis personæ sint digniores simpliciter, non tamen sunt digniores quo ad hoc.*

Ad tertium dicendum, quod duplex est datio. Vna quidem pertinens ad iustitiam, qua scilicet, aliquis dat alicui quod ei debetur. Et circa tales dationes attenditur personarum acceptio. Alia est datio ad liberalitatem pertinens, qua, scilicet, gratis datur alicui quod ei non debetur. Et talis est collatio munerum gratiæ, per quam peccatores assumuntur à Deo. Et in hac donatione non habet locum personarum acceptio: quia quilibet absque iniustitia potest de suo dare quantum vult, & cui vult: secundum illud Matth. 20. An non*
B *licet mihi quod volo facere? Tolle quod tuum est, & vade.*

De cōs. dist. 4. cap. Nec quemque.

SVMMA TEXTVS.

Litera huius articuli est valde notanda, continetùrque in illa vnica conclusio affirmatiua, quæ talis est: Acceptio personarum est peccatum. Quam probat D. Tho. in argumento, sed contra, ex eo, quòd acceptio personarum in sacris literis est prohibita: Dicitur enim Deuter. 1. Non accipietis cuiusq; personam, &c. Nihil autem in scriptura prohibetur, nisi peccatum. Et in corpore articuli hac ratione: Acceptio personarum opponitur iustitiæ distributiuæ: sed nihil opponitur virtuti, nisi peccatum: ergo acceptio
C personarum est peccatum. Consequentia cum minori est nota, & maior probatur: Æqualitas iustitiæ distributiuæ consistit in hoc, quòd diuersis personis diuersa tribuantur, secundum proportionem ad dignitatem earum: & acceptio personarum est quando quis alicui aliquid tribuit non propterea, quod id, quod datur, est ei proportionatum, & debitū: sed propter alium humanum respectum minus conuenientem cum re collata: ergo iustitia distributiua, & acceptio personarum sunt opposita.

EXPLICATIO ARTICVLI.

De hac materia disputat Abulensis super Matth. cap. 25. à quæst. 108. vsque ad 110. D. Antoninus 2. par. tit. 1. c. 19. & 20. Summistæ. verbo, acceptio personarum, & verbo, beneficium, & verbo, electio, Ga
D briel in 4. dist. 15 q. 7. Soto lib. 3. de Iustitia, q. 6. & Alexander Alens. 2. par. q. 119 per totum. Ad cuius intelligentiam, vt à nomine ipso exordiamur; aduertendum est, quòd, quantuis hoc nomen acceptio personarum, nec Ciceroni, nec priscorum Latinis sit vsu frequens, est tamen iam apud Sanctos, atque Theologos valde receptum, & Latinitate donatum. Idemque significat apud nos, quod apud Græcos prosopolipsia, vt constat ex illo ad Romanos 2. Non est acceptio personarum apud Deum. Vbi pro acceptio personarum codex Græcus, id nomen habet. Idemque contingit Act. 10 in illis verbis. Non est acceptor personarū Deus; in multisque aliis locis sacræ scriptu-
E ræ. Et quoniam prosopolipsia compositū nomen est à prosopon, quod personā, seu faciem significat, & à libo, quod est accipere, & in cōpositione, respicere, idem prorsus erit acceptio personarum quod respectus personarum, seu respicere faciem hominis. Pro eodēq; accipiuntur in sacris literis, iuxta illud Prouerb. 18. Accipere personā in iudicio non est bonū. Et in Ps. 81. Vsquequo iudicatis iniquitaté, & facies peccatorum sumitis. Qua phrasi loquēdi præcipiuntur iudices taliter sniam proferre, vt nulla hominis qualitate, puta, sexu, ætate, patria, genere, opibus paupertie, idq; genus reliquis, quæ extra rem, & causam sunt, eorū animi corrumpantur. Id. n. toto nomine personæ intelligitur in præsenti. Ad quod allusisse vr̄ Dominus Leuit. 19. qn̄ dixit: Non consideres personam

De nomine acceptio p[er]sonarum.

nam pauperis, nec honores vultū potentis. Eſt ergo acceptio perſonarum vitium, quo id, quod ex debito iuſtitiæ eſt vni perſonæ conferendum, exhibetur alteri, non propter meritum eius ad ipſam rem, quæ confertur, Sed pp conditionē non cōgruentem. Vt ſi quis conferret epiſcopatum alicui, quia eſt Petrus, aut Ioannes vel affinis, quæ nihil faciunt ad eſſe dignum epiſcopatu. Nā ſi cōferret, quia ad id eſt aptus, non diceretur acceptor perſonarum: cùm hæc conditio ſit ſufficiens, vt ei epiſcopatus ex iuſtitia diſtributiua debeatur. Ex quo infero primò, ꝙ in his, quæ dantur mere ex liberalitate, & non ex debito iuſtitię non poteſt habere locum acceptio perſonarum, etiā ſi magis vni perſonæ, quàm alteri dentur. V.g. Donat quis de ſuis bonis centum amico, vel conſanguineo ratione amicitiæ, vel conſanguinitatis, nec ea confert extraneo, quāuis vel ſit melior, vel egeat magis, non eſt acceptor perſonarum, quia ꝙ dat eſt ꝓpriū ipſius, nullique debitū: & in re ſua vnuſquiſq; eſt moderator & iudex. Hac rōne probat D. Thom. ſuper epiſtolam ad Rom. c.2. non eſſe perſonarū acceptionem apud Deum, in eo ꝙ peccatorū quoſdam in ſuis peccatis relinquit, alijs ad ſe vocatis per gratiam. Acceptio. n. perſonarum opponitur iuſtitię, & ſic tm̄ hēt locum in his, quæ dantur ex debito, quod iuſtitia conſiderat. Deus autē non ex debito, ſed ex gratia peccatores vocat ad pœnitentiam, iuxta illud Pauli ad Titum.3. Non ex operibus iuſtitiæ, quæ fecimus nos; ſed ſm̄ ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit. Et ad Rom. 11. Si ex operibus iam nō ex gratia. In talibus autem beneficijs gratis datis liberū eſt nō ſolum Deo, ſed ēt homini dare cui voluerit, iuxta illud Matth. 20. An non licet mihi quod volo facere, vel oculus tuus nequā eſt, quia ego bonus ſum. Tolle, ꝙ tuum eſt, & vade, &c. Infero ſecundo ꝙ tūc dicetur quis perſonas accipere, qn̄ in diſtributione bonorum, quæ ex iuſtitia debentur, non cauſam debitam, ſed rōnes, & motiua ad finē, de quo agitur, impertinentia, conſiderat. Omnia. n. quæ ad rem non pertinent, nomine perſonæ cōprehenduntur in ꝓpoſito. Sed eſt aduertendū, poſſe aliquādo contingere, quod id, quòd reſpectu vnius diſtributionis eſt cā debita, reſpectu alterius ſit motiuum impertinēs. Si quis. n. virum egregiè doctum, non tamē vſq; adeo moribus compoſitū viro ſancto, ſed ignaro in optione alicuius cathedræ anteferret, non perſonarū acceptor haberetur, cum eruditio, & non ſanctitas, ſit potiſſima cā, pp quam quis cathedræ eſt pręferēdus. Secus autē eſſet, ſi talem virum doctū præferret in ea electione, in qua vir probitate conſpicuus exigeret. Itaq; ne quicunque in diſtributione conſiderat illam proprietatem perſonæ, propter quam id, quod confertur, eſt ei debitum, non eſt acceptor perſonarum, ſecus autem erit, ſi conſideret aliam conditionē ad rem, quæ confertur, non congruentē; quanuis ſit cōueniens reſpectu alterius. D. Tho. in concluſione huius articuli ſolùm dicit, acceptionem perſonarū eſſe peccatum: non autē declarat, an ſit mortale, vel veniale. Quia, vt manifeſtum, ex dictis relinquit, illam ex genere ſuo eſſe peccatum mortale: eſt. n. peccatum cōtra iuſtitiam, &, vt dixit, q.59. art.4. omne tale, ex genere ſuo eſt mortale. Dico, ex genere ſuo. Nam ex leuitate materiæ, bene poterit aliquando contingere, quòd ſit veniale. Vt, ſi quis amicum minus dignū in electione ad officium, quod parum reipublicæ cōfert, præſtantiori præferret. Poteſt præterea probari, acceptionem perſonarum eſſe ex genere ſuo peccatum mortale ex pluribus teſtimoniis ſacrę ſcripturæ, quibus ea grauiſſimè interdicitur & cauetur. Dr̄ enim Deuter. c. 1. Non accipietis cuiuſq; perſonam. Et Iacobus c.2. ſuæ canonicæ: Nolite in perſonarum

In gratuitis nō hēt locum acceptio perſonarum.

Quando dicatur quis perſonā accipere.

A acceptione habere fidem. Et Leuit. 19. Non conſideres perſonam pauperis, nec honores vultum potentis. Quod ēt peccatum fuit quàm maximè ab antiquis Philoſophis reprehenſum, odioque habitum, vt patet ex eo, quòd Areopagitæ, vt refert Lucianus in Hermotimo, in tenebris iudicare fuerunt ſoliti, ne, ſcilicet, ad dicentes, ſed ad ea, quæ dicerent reſpicere poſſent. Et Ariſt. lib. 1. Rhetoricorum illam oratoriæ partem, quæ ad commouendos affectus expoſita eſt, condemnauit, Areopagum Athenienſium: hac maximè rōne commendans quòd illā à ſuo iudicio relegatam haberent. Socrates ēt ob id ſolùm ad æquitatis culmen euehitur, quod nec vxorem, nec liberos ad iudicium adducere voluit, cum de eius capite ageretur, ad excitandam iudicū commiſerationem. A quo vitio Chriſtum fuiſſe immunem teſtati

B ſunt Phariſæorum diſcipuli, cum Herodianis dicentes: Non reſpicies perſonā hominis, &c. Matth. c.22.

In ſolutione ad tertium argumentū dicit D. Tho. Non eſſe acceptionem perſonarum apud Deum, qa ea, quæ confert, non ex debito, ſed ex mera gratia cōferuntur; & vbi non eſt debitū non poteſt eſſe ratio iniuſtitiæ, quæ in acceptione perſonarū includitur. Contra quam nonnulli Doctores tenent, rationē, propter quam in Deo non eſt acceptio perſonarum, non eſſe illam, quam D. Tho. aſſignat, ſed quia ille, qui à Deo aſſumitur, eſt magis diſpoſitus. Quod affirmare vr̄ D. Hieronym. Abacuc. c.2. in illa verba: Iuſtus autem ex fide viuit. Et quod hoc ita ſit dicēdum probatur ex illo. Actorum c. 10. In veritate compe

C ri, quòd Deus non eſt acceptor perſonarum; ſed in omni gente, qui timet Deum, & operatur iuſtitiam acceptus eſt ille. Vbi D. Petrus vitium acceptionis perſonarum à Deo excludit, non quia confert non debita; ſed quia illa tribuit in omni gente, melius diſpoſito, & inuocanti ſe. Item D. Paulus ad Rom. 2. cum dixiſſet; Tribulatio, & anguſtia in omnem animam operantis malum. Iudęi primum, & Græci; gloria autem & honor & pax omni operanti bonum, Iudæo primum & Græco; ſubdit ſtatim: Non enim eſt acceptio perſonarum apud Deum. Quaſi ſignificans ob id in Deo non eſſe acceptionem perſonarum, quia reddit vnicuique, ſiue Iudæo, ſiue Græco ſecundum opera ſua. Hoc tamen non obſtante, di

D co, ſententiam D. Thom. eſſe veriſſimā, quanuis & alia ſententia etiam habeat veritatem. Quod, vt intelligatur, aduertendum eſt, quod bona, quæ Deus hominibus impartitur, ſunt in duplici differentia. Quædam. n. ſunt, quæ aliquod meritum ex parte noſtra præſupponūt. De quibus loquit Paulus. 2. ad Timot. c.4. dum dicit. Bonum certamē certaui: curſum conſummaui: in reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ. Et dominus Gen. c.4. dū dixit ad Cain: Nonne ſi bn̄ egeris recipies. Et Matth. 5. Merces veſtra copioſa eſt in cœlo. Merces. n. ſemper correſpondet merito. Alia bona ſunt, quæ non præſupponunt in nobis meritum. Qualia ſunt, iuſtificatio impij, & omnia illa, quæ antecedunt ipſam iuſtificationē. Quo ſuppoſi

E to dico, quòd quantum ad priora bona, bene poteſt Deus probari non eſſe acceptor perſonarum ex eo, quod illa confert melius diſpoſitis, vt rectè probant teſtimonia adducta ex Actis, & ex Paulo, ad Rom. 2. Cæterum, quantum ad bona ſecundi generis, de quibus intelliguntur loca à D. Tho. adducta in tertio argumento, quale eſt illud Matth. 24. Erunt duo in lecto uno: vnus aſſumetur, & alius relinquetur, ea ſolū ratione liberatur Deus ab acceptione perſonarum, quòd non confert debita, ſed gratuita. Hæc ſolutio eſt D. Auguſtini in Epiſtola ad Simplicianum. Adducitque illam Adrianus quodlib. 5. Sed eſt aduertendum, quòd etiam in iſtis donis merè gratuitis ſecundum

In Deo nō eſt acceptio perſonarū, & quare.

Bona quæ Deus impartitur ſunt multiplicia

dum

dum veram Theologiam est Deus adeò paratus ea hominibus impartiri, vt nullus, nisi, quia ex malitia sua non vult, ab illis exciperetur, iuxta illud: Ego sto ad ostium, & pulso. Et Iob. 25. Ipsi rebelles fuerunt. Propter quod dicebat D. Chrysostomus sermone 8. de Resurrectione. Is Deum præsentem non habet, qui Dominum abesse compellit, & ille absentiam Christi sustinet, qui non quærit. De hac re vidẽdus est D. Thom. in 3. dist. 25. q. 2. art. 1. quæst. 1.

ARTICVLVS II.

Vtrum in dispensatione spiritualium locum habeat personarum acceptio.

AD secundum sic proceditur. Videtur quòd in dispensatione spiritualium locum non habeat personarum acceptio. Conferre enim dignitatem Ecclesiasticam, seu beneficiũ alicui propter consanguinitatem, videtur ad acceptionem personarum pertinere: quia consanguinitas nõ est causa faciens hominem dignum ecclesiastico beneficio. Sed hoc non videtur esse peccatum: cum hoc ex cõsuetudine prælati Ecclesiæ faciant: ergo peccatũ personarum acceptionis non videtur locum habere in dispensatione spiritualium.

2. Præterea, Præferre divitẽ pauperi videtur ad acceptionem personarũ pertinere, vt patet Iac. 2. Sed facilius dispensatur cum divitibus & potentibus, quòd in gradu prohibito contrahant matrimonium, quam cum alijs: ergo peccatum personarum acceptionis non videtur locum habere circa dispensationem spiritualium.

16. quæst. 7. c. Monasterium de electione & electi potestate. c. cum nobis. c. cũ dilectus. 41. dist. cap. Episcopus. c. Nec emeritis. c. Nullus. c. Obitum, c. Sacrorum canonum.

*3. Præterea, Secundum * iura sufficit eligere bonum, non autem requiritur, quod aliquis eligat meliorem. Sed eligere minus bonum ad aliquid altius, videtur ad acceptionem personarum pertinere: ergo personarum acceptio non est peccatum in spiritualibus.*

*4. Præterea, Secundum * statuta Ecclesiæ eligendus est aliquis de gremio Ecclesiæ. Sed hoc videtur ad acceptionem personarum pertinere: quia quandoque sufficientiores alibi inuenirẽtur: ergo personarum acceptio non est peccatum in spiritualibus.*

Epistol. 29. ad Hier. de clinãdo ad fin. tom. 2.

*Sed contra est, quòd dicitur Iac. 2. Nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Iesu Christi. Vbi dicit glossa * August. Quis ferat, si quis diuitem eligat ad sedem honoris Ecclesiæ, contempto paupere instructiore & sanctiore.*

Ar. præced.

*Respondeo dicendum, quòd sicut dictum * est, acceptio personarum est peccatum in quantum contrariatur Iustitiæ. Quanto autem in maioribus aliquis iustitiam transgreditur, tanto grauius peccat. Vnde cũ spiritualia sint temporalibus potiora, grauius peccatum est personas accipere in dispensatione spiritualium, quàm in dispensatione temporalium. Et quia personarum acceptio est cum aliquid personæ attribuitur præter proportionem dignitatis ipsius, considerare oportet, quod dignitas alicuius personæ potest attendi dupliciter. Vno modo simpliciter, & secundum se: & sic maioris dignitatis est ille qui magis abundat in spiritualibus gratiæ donis. Alio modo per comparationem ad bonum commune. Contingit enim quandoque quod ille qui est minus sanctus, & minus sciens, potest magis conferre ad bonum commune propter potentiam, vel industriam secularem, vel propter aliquid huiusmodi. Et quia dispensationes spiritualium principalius ordinantur ad vtilitatem communem, secundum illud primo, ad Corinth. 12. Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem: ideo quandoque absque acceptione personarum in dispensatione spiritualium illi qui sunt simpliciter minus boni, melioribus præferuntur. Sicut etiam & Deus gratias gratis datas quandoque concedit minus bonis.*

Ad primum ergo dicendum, quòd circa consanguineos prælati distinguendum est. Quia quandoque sunt minus digni, & simpliciter, & per respectum, & bonum commune. Et sic si dignioribus præferantur est peccatum personarum acceptionis in dispensatione spiritualium. Quorum prælatus Ecclesiasticus non est dominus, vt possit ea dare pro libito: sed dispensator secundum illud primo, ad Corinthios quarto. Sic nos existimet homo, vt ministros Christi: & dispensatores ministeriorum Dei. Quandoque vero consanguinei prælati Ecclesiastici sunt æquè digni, vt alij. Et sic licite potest absque personarum acceptione consanguineos suos præferre: quia saltem magis in hoc præeminent, quòd de ipsis magis confidere potest, vt vnanimiter secum negotia Ecclesiæ tractent. Esset tamen hoc propter scandalum dimittendum, si ex hoc aliqui exemplum sumerent, etiam præter dignitatem, bona Ecclesiæ consanguineis dandi.

Ad secundum dicendum, quòd dispensatio matrimonij contrahendi principaliter fieri consueuit propter fœdus pacis firmandum. Quod quidem magis est necessarium communi vtilitati circa personas excellentes. Et ideo cum eis facilius dispensatur absque peccato acceptionis personarum.

Ad tertium dicendum, quòd quantum ad hoc quòd electio impugnari non possit in foro iudiciali, sufficit eligere bonum, nec oportet eligere meliorem, quia sic omnis electio posset habere calumniam. Sed quantum ad conscientiam eligentis necesse est eligere meliorẽ, vel simpliciter, vel in comparatione ad bonum commune: quia si potest haberi aliquis magis idoneus erga aliquam dignitatem, & alius præferatur, oportet quòd hoc sit propter aliquam causam. Quæ quidem si pertineat ad negotium, quantum ad hoc erit ille, qui eligitur magis idoneus: si vero non pertineat ad negotium id quod consideratur, vt causa, erit manifestè acceptio personæ.

Ad quartum dicendum, quòd ille qui de gremio Ecclesiæ assumitur, vt in pluribus consueuit esse vtilior, quantum ad bonum commune: quia magis diligit Ecclesiam in qua est nutritus. Et propter hoc etiam mandatur Deuteronomij decimoseptimo. Non poteris alterius gentis hominem facere regem, qui non sit frater tuus.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet D. Thom. per duas propositiones. Prima conclusio: Accipere personas in distributione bonorum spiritualium, est grauius peccatum, quàm illas accipere in distributione bonorum temporalium. Probatur: Acceptio personarum in tantum est peccatum, in quantum contrariatur iustitiæ: sed quantò aliquis in bonis maioribus iustitiam transgreditur, tantò grauius peccat: ergo qui accipit personam in distributione spiritualium grauius peccat, quàm qui accipit in temporalibus; siquidem ille in maioribus bonis iustitiã transgreditur, quàm iste.

Secunda conclusio: Quandoque in dispensatione bonorum spiritualium illi, qui sunt simpliciter minus boni, præferuntur melioribus sine acceptione personarum. Probatur: Dignitas alicuius personæ potest attendi dupliciter. Vno modo simpliciter, & secundum se. Et sic maioris dignitatis est ille, qui magis in spiritualibus gratiæ donis abundat. Alio modo per comparationem ad bonum commune. Sed contingit aliquando, quod qui est minus sanctus, & minus sciens, possit magis conferre ad bonum commune, vel propter potentiam, vel propter industriam: ergo in hoc casu qui simpliciter est minus bonus, erit præferendus meliori sine acceptione personarum. Probo consequentiam: Nam dispensationes spiritualium principalius ordinantur ad bonum commune, iuxta illud Pauli. 1. ad Corinth. 12. Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Bona spiritualia quæ dispensari possunt esse duplicia.

PRo explicatione huius articuli, qui præcipuus est in hac materia, aduertendum est, quòd spiritualia bona, quæ hominum ministerio dispensari possunt, sunt in duplici differentia. Quædam enim sunt purè spiritualia, vt sacramenta, sacra doctrina, & virtus, atque gratia, quæ per huiusmodi media hominibus communicatur. Alia sunt temporalibus admixta, vt sacerdotium, beneficium, dignitas ecclesiastica, & aliæ prælaturæ, quibus homines in Ecclesia fungi solent. Et quamuis in priorum bonorum dispensatione acceptionis personarum peccatum etiam contingere possit, vt si parochus, vel concionator cui ex officio hoc munus incumbit, propter extrinsecos, & accidentarios respectus prædicaret, vel conferret sacramenta quibusdam præ alijs, non seruata proportione ad legitimam causam & rationem hæc administrandi; nihilominus tamen potissima difficultas huius articuli non est de acceptione personarum, quæ in istorum bonorum dispensatione inueniri potest; sed de illa, quæ inuenitur in distribuendis spiritualibus bonis secundi generis, beneficijs, scilicet, vel dignitatibus ecclesiasticis. Et quoniam acceptio personarum in hoc consistit, quòd hæc bona non secundum dignitatem personarum, sed secundum rationes impertinentes dispensentur, præferendo, vel minus dignos dignioribus, vel omnino indignos dignis, idcircò ante omnia opus est explicare, quid ad hoc requiratur, vt quis beneficio ecclesiastico, aut dignitate dignus habeatur. Et dico generaliter, quòd requiruntur quatuor conditiones. Prima est, habilitas, seu capacitas iuridica. Secunda honestas morum. Tertia scientia competens. Quarta & vltima, industria rerum agendarum. Per habilitatem, seu capacitatem iuridicam intelligimus ætatem legitimam, aliasque qualitates, seu conditiones, quas ius petit, vel tanquam omnino necessa-

Quæ sint necessaria, ut quis habeatur dignus beneficio ecclesiastico.

A rias, ad hoc, vt alicuius electio sit valida, vel ad hoc, vt fiat sine peccato mortali. Qualis est in Episcopo, quòd sit ex legitimo toro natus, & Licentiatus in Theologia, vel in iure, aut saltim approbatus per aliquam vniuersitatem. Et insuper quòd habeat triginta annos completos, vt patet ex cap. cum in cunctis. de electione, & ex Concilio Tridentino sessio. 7. de reformatione. In curato autem requiritur, quòd attingat saltim vigesimumquintum annum. Et sic de alijs; de quibus latè Syluester. verbo. ætas, & verbo. beneficium. & verbo. electio. Per honestatem morum, intelligimus, quòd non sit improbus, & vitiosus, sine charitate Dei, saltim per modum habi-
B tus, & consuetudinis. Per scientiam competentem intelligimus, quòd habeat earum rerum, quæ ad suum officium spectant, sufficientem cognitionem, vt debitè illud exercere possit. Ex quo fit, vt pro ratione officiorum maior, uel minor scientia sit necessaria. Et tandem per industriam rerum agendarum intelligimus prudentiam; animique vigorem, atque applicationem ad sollicitè agenda, quæ sibi iuxta exigentiam sui officij incumbunt. Ex quo infero primò, quòd eligere aliquem sine istis conditionibus, vel sine aliqua illarum, vbi sunt alij, qui possunt eligi cum illis per se loquendo, est peccatum acceptionis personarum contra iustitiam distribu-
C tiuam. Infero secundo, quòd eo magis quis dignus habetur beneficijs ecclesiasticis, quo magis de istis conditionibus participauerit. Nec ad colligendum quis sit dignior, satis erit, vnam conditionem aduertere: sed opus erit omnes diligenter attendere, ponderareque illas ad inuicem in ordine ad principalem finem eius beneficij, vel dignitatis, quæ confertur. Poterit enim contingere, vt minus bonus in moribus, si præemineat in scientia, vel industria rerum agendarum sit præferendus simpliciter digniori, vt dicit D. Thomas in isto articulo.

Sed est difficultas, utrum morum probitas ita sit necessaria conditio ad hoc, vt quis censeatur dignus beneficio ecclesiastico, ut eligere, vel promouere im- *Dubium.*
D probum ad quodcunque munus ecclesiasticum semper sit peccatum mortale? Cuius dubitationis sensus non est, an huiusmodi improbi homines possint habere dignitates ecclesiasticas. Certum est enim secundum fidem, quòd peccatum mortale non ità reddit hominem totaliter inhabilem, & incapacẽ ad habendas dignitates, & beneficia ecclesiastica, vt non possit habere veram iurisdictionem, & esse uerum prælatũ & parochum, sicut alij homines iusti, vt contra Vuitcleph, & alios hæreticos diffinitũ fuit in Cõcilio Constan. sess. 8. & 15. vt est videre apud Castrum in lib. contra hæreses verbo. potestas. Sed quod quærimus solum est, an promouere & eligere homines peccatores ad beneficia ecclesiastica semper sit pecca- *Sensus quæstionis.*
E tum mortale. Et pro parte negatiua argumentor primò: Contingit sæpè sæpius hominem uitiosum, & peccatorem esse valde utilem Ecclesiæ solicitéq; administrare sacramenta, & docere populum optime: ergo in hoc casu non erit peccatum mortale illũ eligere. Et confirmatur: Nam alias rarissimi essent digni ad beneficia ecclesiastica, cũ uix inueniri possit, qui non sæpe peccet mortaliter. Imo in aliquibus regionibus maximè inter hæreticos & in moranis, nõ sunt alij, qui velint & possint exercere curã animarũ nisi qui in publico peccato mortali sunt cõstituti: ergo saltim in hoc casu erit licitũ eligere peccatores. Secundò: Sunt multa beneficia, quorũ ministeria in peccato mortali, sine nouo peccato pñt exerceri, vt patet de cantoribus, de custodibus ornamentorũ Ecclesiæ, & de aliis, qui obligationem ex beneficio nõ habent, nisi recitare horas Canonicas: ergo eligere homines *1. Argumẽ.* *2. Argumẽ.*

improbos, & peccatores ad huiusmodi beneficia non erit peccatum mortale. 8. Argum. Vltimò. Deus sæpe cōfert donum prophetiæ miraculorum, & similia hominibus peccatoribus propter aliorum vtilitatem: ergo id etiam nos possumus facere in electione beneficiorum. Contrarism sententiam tenent communiter omnes Doctores absolutè dicentes, quòd quicunque confert quodcunque beneficium, vel ecclesiasticam dignitatem homini peccatori, peccat mortaliter. Ità tenet Caietanus hic, & in summa. verbo electio. quem sequuntur alij Summistæ. & Soto libro tertio de iustitia. quæstione. 6. articulo secundo, conclusione secunda.

1. Cōclusio. Sed, vt quid in hac re sit dicendum, explicemus, est prima conclusio: Peccatores ità debent reputari indigni ad beneficia ecclesiastica, quæ habent annexam curam animarum, vel obligationem administrandi sacramenta, quales sunt Episcopi, & Curati, vt qui tales elegerint semper peccent mortaliter. Probatur primo ex Paulo. 1. ad Timoth. cap. 3. & ad Titum. 1. Qui describens qualis debeat esse Episcopus primò omnium dicit: oportere Episcopum irreprehensibilem esse, & sine crimine, &c. Christus etiam dominus, Ioannis vltimò traditurus Petro curam pastoralem, priùs illum exminauit an haberet charitatem dicens, Petre diligis me plus his? Cui Petrus respondit: Tu scis Domine, quia amo te. Et Christus ad illum: Pasce oues meas. Item ratione sic argumentor: Promouere peccatores ad huiusmodi beneficia est applicare ad eos actus exercendos, quos sine peccato mortali exercere non possunt: ergo est cooperari peccato, atque ex consequenti fieri participem suorum delictorū. Quod & significare voluisse videtur Paulus prim. ad Timotheum capit. quinto, dum dixit: Nemini manus citò imposueris, nec communicaueris peccatis alienis. Quasi dicat: si facilè ordinaueris indignos communicabis peccatis illorum. Nec valet, si dicatur, quòd poterit sic electus redire ad meliorem mentem, vel abstinere ab administratione sacramentorum, dum fuerit in mortali, ponendo vicarium. Nam hoc est per accidens: & quātum est ex vi electionis per se applicatur electus ad eos actus, quos sine mortali exercere non potest. Præterea Episcopus, & parochus tenentur pascere populum, non solum verbo, sed etiam exemplo bonæ ædificationis: sed qui est in peccato mortali maximè si illud fuerit publicum, non edificat, sed potius scandalizat, iuxta illud Diu. Gregorij in pastorali capit. secundo. Nemo ampliùs in ecclesia nocet, quàm qui peruerse agens nomen, vel ordinem sanctitatis habet. Delinquentem namque hunc nemo redarguere præsumit, & in exemplum culpa vehementer extenditur, quando pro reuerentia ordinis peccator honoratur: ergo qui huiusmodi peccatores ad talia beneficia eligit, peccat mortaliter. Tandem probatur conclusio, ex cap. cum in curatis. §. inferiora. de electione. Vbi dicitur, neminem esse eligendum ad beneficium cum cura animarum, qui non moribus commendandus existat. Idem etiam habetur in capit. indecorum. & in capit. sequenti: de ætate & qualitate ordinandorum. & alibi sæpe, & in concilio Tridentino. sessione vigesima tertia, capitulo primo, de reformatione, & sessione 24. cap. 12.

2. cōclusio. Secunda conclusio: De alijs beneficijs non est adeò certum, quod sit peccatum mortale eligere ad illa homines prauos, & peccatores: est tamen probabilissimum. Et quidem, quod non sit ità certum de istis beneficijs sicut de illis, est res manifesta, cum rationes, quæ procedunt de primis, non procedant de secundis. Sed quod hoc sit probabilissimum probatur: Tum, quia iura ecclesiastica, quæ repellunt peccatores ab ecclesiasticis beneficijs, vniuersaliter loquuntur, nulla facta distinctione de curatis, & non curatis. Tum etiam, quia videtur notabilis irreuerentia, mancipare diuinis obsequijs, & quasi offerre Deo famulum, & ministrum, qui sit ipsi inimicus. Propter quod Leuitici capit. 11. quibuscunque ministris Leuitici ordinis dicebat Dominus: sancti eritis, quia ego sanctus sum.

Ad 1. argu. Et ad primum argumentum in contrarium factum respondetur, quòd quamuis contingat aliquando hominem peccatorem esse vtilem Ecclesiæ, quantum ad substantiam operum, quæ facit; adhuc tamen censetur indignus, qui ad beneficium eligatur; quia ea opera non facit modo grato Deo. Ad confirmationem respondetur, negando sequelam. Multi enim sunt, qui per Deo gratiam regulariter viuunt, sine peccato mortali, quamuis aliquando ex humana fragilitate peccent. Præter quam quod ad hoc, vt elector rectè faciat electionem, non est necessarium, quod sit omnino certus eligendum esse in gratia, sed satis est id more humano nosse, quantum humana fragilitas patitur. Quem enim non nouimus peccatorem & indignum, iudicare debemus iustum, & dignum, vt dicitur in capit. vnico. de scrutinio. Si verò contigerit in aliqua regione, nullum esse idoneum ad administranda sacramenta, nisi qui sit in peccato mortali, permittendus erit tunc pro communi bono populi, & regionis illius ministerium accipere ad modum, quo permittuntur meretrices: Nec qui in hoc casu peccatorem eligit, eius participat peccato; quia quantum est ex se eum ad bonum ordinat, & applicat. Quòd autem electus abutatur potestate sibi tradita licitè permittitur, nec tenetur elector id cauere: sicut quando sunt alii, qui uolunt & possunt sine peccato administrare. Sed iste casus est multum per accidens; & nos loquimur in conclusionibus de iis, qui per se & regulariter contingunt.

Ad 2. argu. Ad secundum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam, licèt ministrare in minoribus quo ad singulos actus, non sit peccatum mortale, tamen deputare aliquem ad id, quasi ex officio in mortali exercendum, est notabilis irreuerentia facta Deo; atque sufficiens ad inducendam culpam mortalem.

Ad 3 argu. Ad vltimum respondetur, negando consequentiam. Nam prophetia, & similia dona non ordinantur intrinsece ad actus sacros, qui pertineant ad cultum Dei, sicut ordinantur beneficia Ecclesiastica. Vel secundo respondetur, quod Deus tanquam dominus absolutus, in cuius manu sunt omnia corda hominum, pro sua voluntate secundum abyssum suorum iudiciorum, potest eligere quem uoluerit ad quamcunque dignitatem. Prælati autem eligentes non debent hoc attendere; sed secundum regulas magis speciales iudicare, curareque tanquam fideles dispensatores, vt tales ministri Deo inseruiant, qui ei sint grati. Et hæc dicta sint de honestate morum, quæ requiritur ad dignitatem ministri.

Dubium. De scientia competenti est speciale dubium, an Theologi reddat hominem magis idoneum ad Episcopalem dignitatem, quam iuris prudentia. Hostiensis & Abbas supra capit. 1. de consanguinitate, & affinitate, quos etiam sequuntur alij Canonistę suā rem agentes, dixerunt priscis temporibus, quando hæreses vigebant in Ecclesia Episcopos debuisse esse Theologiæ peritos, vt contra hæreticos disputare, & eorum argumenta soluere optimè scirent. At verò nunc vbi hæreses non vigent iuris prudentes esse præferendos, tanquam illi, qui de Ecclesiastica, & Sententia Canonistarum.

politica

politica gubernatione, quæ præcipuè est necessaria plus callent. Cæterum hæc sententia meo iudicio non solum est falsa, sed & periculosa, & Ecclesiæ perniciosa. Quod affirmare non auderem, ne propriam causam agere iudicarer, nisi vsque adeo essent aperta testimonia sacræ scripturæ, & manifestæ rationes ad id conuincentes, vt omnem suspicionem procul amoueant. Primum argumentum ad id probandum desumitur ex ipso nomine pastoris, quod proprium est Episcoporum, vt constat ex multis locis sacrarum literarum, maximè ex illo Pauli ad Ephesi. 4. Dedit quosdam pastores, & Doctores, &c. sed proprium & præcipuum munus Ecclesiastici pastoris est scripturæ eloqnia reuoluendo, recolere, ac meditari, vnde doctrinæ pabulum gregi subministret, ut autor est D. Hieronymus, & refertur in cap. si quis. 36. distinctio. vbi dicit: Duo sunt Pontificis opera, vt adeò discat, legendo scripturas diuinas, & sæpius meditando vt populum doceat; quod non ad iuris peritum, sed ad Theologum pertinet. Secundò: Præcipuum munus Episcopi est prædicare, atque legere Euangelium, vt dicitur in Concilio Tridentino, Sessione. 5. capit. 2. & sessione. 24. capit. 4. de reformatione, & in Concilio Chartag. 4. & refertur in capit. Episcopus, 88. distinct. Vbi dicitur: Episcopus nullam rei familiaris curam ad se reuocet, sed lectioni, orationi, & verbo prædicationis tantummodo vacet. Idem etiã habetur in Concilio Remen. capit. 14. & 15. sed hoc non pertinet ad Canonistas, vt constat, sed ad Theologos: ergo Theologia ex se reddit hominem magis idoneum ad dignitatem Episcopalem. Tertio officiũ Episcopi non solum est extirpare hæreses, sed etiam prædicare, docereque populum mysteria fidei, & præcepta morum, ex Euangelio, & ex scriptura, vt constat ex Concilio Tridentino locis citatis: sed hoc est proprium munus Theologorum, cum ad Canonistas non pertineat perscrutari scripturam, sed decreta pontificia: ergo. Et confirmatur: Ad Episcopum propriè pertinet paratum esse ad reddendam rationem eius, quæ in nobis est fides, vt dicit Petrus in sua Canonica: sed hoc non potest efficere iuris peritus: ergo non solum quando sunt hæretici, sed semper etiam præstat Episcopum esse Theologum. Vltimò: Episcopi in sua consecratione olim, secundum cæremoniale antiquum, interrogabantur, an vtrunque scirent testamentum, vt Richardus quodlib. 4. & Syluester in Summa, verbo Episcopus, numero. 5. adnotarunt: licet iam collapsis temporibus non interrogentur, nisi, an velint se diuinæ scripturæ sensibus accommodare, & quæ inde hauserint plebem docere? quod vtrunque ad Theologum, & non ad Canonistam spectat: ergo per se loquendo, Theologus præstat iuris perito. Dixi per se loquendo? Nam per accidens contingere poterit, vt Canonista merito præferatur Theologo, tunc, scilicet, quando habuerit insignem prudentiam in rebus gerendis, egregiumque zelum animarum. Imo qui in his fuerit præcipuus, licet non sit adeò Theologus, vel Canonista poterit sæpè sæpius præferri vtrique. Per prudentiam enim, & sanctum zelum facilè supplebit defectum Theologiæ, vel iurisprudentiæ, constituendo idoneos ministros. Et condignitas personæ ad Episcopale officium, non ex peritia tantum, sed etiam ex aliis circunstantijs in ordine ad finem ipsius venit consideranda, vt diximus in superioribus. Tametsi ille, in quo hæc omnia excollentia doctrinæ illustraret maiori iure super Ecclesiæ candelabrum esset constituendus: Nec obstat, quòd Theologus non sit ità aptus, & idoneus ad dirimendas, & iudicandas lites. Nam cum hoc non pertineat per se ad Episcopum, sed per accidens, suppleri melius po-

Sententia Amici.

Theologi cæteris paribus sunt aptiores ad Ecclesiastica beneficia.

A terit per alios, quam munus prædicandi, & docendi, quod est proprium ipsius. Ex dictis infertur Theologos per se loquendo, & cæteris paribus etiam esse aptiores ad beneficia curata, quàm Canonistas, cum parochi assumantur ad partem curæ Episcopalis, debeantque prędicare, & docere populum, vt dicitur in Concilio Tridentino locis citatis.

His constitutis, circa primam conclusionem huius articuli sunt multæ ac graues difficultates. Prima est, an quando multi digni concurrunt ad idem beneficium sit peccatum mortale acceptionis personarum, eligere minus dignum, prætermisso digniori? Ad cuius explicationem aduertendum est, aliud B esse quærere, vtrum electio sit valida, & firma, ità, vt rescindi, aut reuocari non possit? Aliud, vtrum sit licitè, & absq; pctõ mortali facta? Et aliud, vtrum eligens minus dignum aliquam teneatur facere restitutionem? De primo non agimus in præsenti, cum iam supra quæstione præcedenti, artic. 2. circa solutionem ad quartum argumentum D. Thomæ, explicuerimus, quod stando in iure communi, & antiquo ad hoc, vt electio sit valida, & firmá, nec reuocari possit, regulariter loquendo, non requiritur quòd electus fuerit dignior, sed satis est, quòd eligatur dignus. Quod etiam docet D. Thom. in hoc articulo in solutione ad tertiũ. Dixi regulariter loquen- C do, ad vitandas varias opiniones Canonistarum, dicentium, quod in aliquibus potest reuocari electio, ex eo solum, quòd non fuerit dignior electus. De quibus videndus est Couarruuias, regula, peccatum. par. 2. §. 7. num. 3. Dixi etiam, stando in iure antiquo; Nam secundum ius modernum, si Episcopus eligat in parochum minus dignum, relicto digniori, poterit electio reuocari per Metropolitanum, reuocaturque in praxi dando beneficium digniori relicto, iuxta proprium motum Pij Quinti de hac re specialiter editum, sub anno. 1566. Nec etiam agimus de tertio, cum eodem loco fuerit similiter disputatum, an qui eligit dignum prætermisso digniori teneatur aliquid restituere, responsumque fuerit affirmatiuè: ma- D ximè in illis beneficijs, quæ oppositione obtinentur. Sed quod quærimus est, an qui eligit minus dignum in ipsa electione peccet mortaliter, peccato acceptionis personarum? Quod quamuis eodem loco fuerit similiter tactum, non tamen fuit ita ex proposito disputatum, sicut disputabitur in præsenti, vbi est proprius locus illius. Sit est sermo tam de electoribus, quam de patronis habentibus ius præsentandi, & de renunciantibus, vel resignantibus in fauoré alterius, & de confirmante, vel approbante electionem præsentantis, vel resignantis. Non enim est omnium vna & eadem ratio. Non autem loquimur de illis, qui vel eligunt, vel præsentant indignum. Nam hos certum est peccare mortaliter, cùm, vt dicitur in cap. E graue nimis, de præbendis, hoc cedat in magnum detrimentum ecclesiarum, in notabilemq; iniuriá dignorum. Et licèt glossa ibi, versi. suspendantur. dicat, electionem indigni esse validam, reuocariq; nõ posse, nisi alias esset irregularis, & contrarium est verũ; scilicet, q quamuis talis electio non sit in se irrita, potest tamen, & debet irritari, vt colligitur ex cap. nonnulli. de clericis non residentibus & habetur expresse in Concilio Triden. sessio. 7. cap. 3. de reformatione. Vbi etiam renouantur pœnæ in illo cap. graue nimis. impositæ contra eligentes indignum. Itaq; tota difficultas huius articuli cõsistit in explicando, an qñ multi digni concurrunt ad idé beneficium sit peccatum mortale eligere minus dignum digniori relicto? Et pro parte negatiua arguméror. 1. ex Pau. 1. ad Tim. c. 3. & ad Titũ. 1. Vbi de eligẽdo in Episcopũ, solum dicit, q sit prudens, sobrius, pudicus, & doctus;

Dubiũ graue.

Explicatur sensus quæstionis.

Punctus difficultatis.

1. Argumẽ.

O 2 non

non autem dicit, quòd sit prudentissimus, &c. ergo ex mente Pauli non est necessarium eligere digniorem, sed sat erit eligere dignum. Et confirmatur ex capit. monasterium. 16. quæstione. 7. & ex capit. cum nobis. de electione. vbi dicitur, satis esse, quòd electus non sit malus, & indignus, licet non sit adeo eminens, sicut cæteri.

2. Argum. Secundò: Non tenemur nobis eligere meliora, nec semper facere quod melius est: ergo multo minus tenebimur eligere Ecclesiæ meliores ministros, & vtiliores, modò eligamus conuenientes. Probo consequentiam: Quia secundum ordinem charitatis magis tenemur prouidere nobis, quam alijs, maximè in rebus spiritualibus. Et confirmatur: Per electionem digni satis prouidetur vtilitatibus Ecclesiæ, siquidem datur minister debitus iuxta rationem stipendij designati: ergo nullum est peccatum in tali electione.

3. Argum. Tertiò: Per hoc, quod aliquis dignus eligatur, ad beneficium, prætermisso digniori nulla fit iniuria Ecclesiæ, nec digniori prætermisso: ergo nullum est peccatum. Consequentia est nota, & antecedens probatur, quo ad primam partem, ex eo quòd eligendo dignum datur Ecclesiæ quantum debetur pro ratione stipendij; & quo ad secundam partem, quia dignior non habet ius institiæ ad hoc, vt eligatur, aliàs ipsum prætermittens teneretur ad restitutioně, quod Doctores non concedunt.

Vlti. Argu. Vltimò: Si conferens beneficium digno prætermisso digniori peccaret mortaliter, sequeretur, quòd electores tenerentur semper exquirere omnium dignissimum, & quòd patroni habentes ius præstandi tenerentur præsentare digniorem, quem possunt habere; & similiter, quòd resignantes, aut renuntiantes beneficium in fauorem alterius tenerentur semper renuntiare in fauorem dignioris, nec satis esset renuntiare in fauorem digni. imò sequeretur, quod essent iniusta statuta quarundam ecclesiarum, quibus cauetur, ne eligantur extranei ab illa Ecclesia, vel oppido, vel familia, cum sæpe contingat extraneos esse digniores: hæc autem omnia sunt absurda, & contra communem praxim: ergo.

Propter hæc argumenta multi Doctores dicunt, quòd eligentes minus dignum relicto digniori non peccant, saltim mortaliter. Ita tenet glossa super capi. licèt. 8. quæst. 1. & super capit. constitutis. de appellatio. versiculo magis. & capit. 3. de iure patronatus. & capit. 2. de officio custodis. quam sequuntur alij, vt refert Couarruuias. regula peccatum, parte. 2. §. 7. num. 5. Fauet etiam aliquo modo huic sententiæ Caietanus in summa. verbo. beneficium, & verbo. electio, & in ientaculo. 12. quæst. 4. Dicit enim, quòd per se loquendo, non tenentur electores eligere digniorě, quamuis de per accidens ad hoc teneantur sub mortali. Et ratio illius est: Nam beneficium per se loquendo, est onus laboriosum, impositum beneficiato, excludere autem digniorem ab onere atque labore nullum est peccatum, sed per accidens ratione annexi stipendij, & honoris temporalis, quæ secundum iustitiam distributiuam sunt conferenda dignioribus, fit grauis iniuria illis, si prætermittantur, & sic per accidens est peccatum mortale.

Sententia glossa & aliorum. Sed pro explicatione huius difficultatis aduertendum est, quòd, quamuis in sacerdotalibus muneribus ecclesiasticisque beneficijs ac dignitatibus, quæ ad ecclesiarum obsequia pertinent, potissimum habeatur ratio iustitiæ commutatiuæ, quæ in hoc consistit, quod sunt quædam stipendia atque mercedes datæ ministris pro vigilantia, & laboribus in vtilitatem, & commodum ecclesiæ impensis, iuxta illud Num. 18. Filijs Leui dedi omnes decimas in possessionem

Beneficia sunt stipendia.

A pro ministerio, quo seruiunt mihi in tabernaculo federis. Et paulò inferius, de decimis dicitur, quòd sunt pretium pro ministerio, quo sacerdotes seruiũt in tabernaculo testimonij, propter quod Christus Lucæ capit. 10. cum Apostolos tanquam messores, & operarios dimitteret in orbem, subinngit: In eadem autem domo manete edentes & bibentes, quæ apud illos sunt: dignus est enim operarius mercede sua. Quasi significans sustentationem ex iustitia commutatiua sibi deberi; siquidem redditio mercedis ad hanc iustitiam pertinet. In quam etiam sententiam dixit Paulus. 1. ad Corinth. 9. Neminem suis stipendijs militasse vnquam, citans illud Deuteronomij. 25. Non alligabis os boui trituranti, affirmansque B propter nos id fuisse scriptum. Vnde subdit: Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnum est carnalia vestra metamus? Quibus verbis commutatiuam iustitiam insinuari, nemo est qui ambigat. Et prima ad Timotheum quinto. Qui bene, inquit, præsunt presbyteri, duplici honore digni sunt. Non dixit: Qui boni sunt, nequis falleretur, existimans personis ipsis ob sua merita per iustitiam tantum distributiuam honores ac præbendas deberi: sed, qui bene præsunt, vt disceremus beneficium dari potissimum propter officium, ad modum iustitiæ commutatiuæ, iuxta verbum eiusdem in eodem loco, qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt, & qui altario deseruiunt cum altario participant. Itaque est C veluti quidam contractus ad iustitiam commutatiuam pertinens inter Ecclesias, ex vna parte, & beneficiatos & ministros ex alia. Illæ præstant stipendia & honores pro ministerijs, & isti obligăt se ad exhibenda conuenientia officia pro præmijs acceptis, à quibus si defecerint peccabunt contra iustitiam commutatiuam, & erunt obnoxij restitutioni. Sed quãtùs potissimum in his beneficijs habeatur ratio iustitiæ commutatiuæ, vt modò dicebam, negari non potest, nec debet, quin etiam sacerdotia & Ecclesiasticæ præfecturæ specimen habeant bonorum communium, benemeritis Ecclesiæ iuxta illorum dignitatem, & excellentiam, secundum rationem iustitię distributiuæ, conferendorum, vt latè probatum est ar D ticu. 2. quæstionis præcedentis, circa solutionem ad quartum argumentum D. Thomæ.

1. Conclus. Hoc constituto ad explicationem difficultatis sit prima conclusio: Eligere minus dignum, relicto digniori ad beneficia, quæ habent annexam curam animarum, vel aliam guberationem perpetuam, per se loquendo, est peccatum mortale. Dixi notanter, ad beneficia, quæ habent curam animarum annexam, nam de alijs non est ita certum. Imo Soto libr. 5. de iustitia, quæstione. 6. artic. 2. generaliter dicit, non esse peccatum mortale prætermittere digniorem in prouisione illorum beneficiorum, quę nec habent annexam curam animarum, nec gubernationem perpetuam. Quia in ordine ad hęc adeo E parum requiritur de dignitate personæ, vt omnes, qui sunt digni, sint ferè ęque digni. Cuius sententiam ego veram existimo: saltem in ijs, quæ sine concursu prouidentur. Nam in canonicatibus, & aliis beneficijs, ad quæ plurium oppositorum numerus concurrit, non dubito esse peccatum mortale, prætermittere notabiliter digniorem: cùm grauis ei fiat iniuria, in hoc, quòd impeditur à consequutione eius, quod secundum statuta Ecclesiæ sibi debetur. Dixi etiam, per se loquendo: nam per accidens bene poterit contingere, quòd non sit peccatum mortale eligere minus dignum etiam ad beneficia curata, relicto digniori; scilicet, vel ratione ignorantiæ, vel quia Episcopus longa experientia est certus eum, quem eligit, esse satis dignum. Tunc

enim,

enim, licèt alter appareret dignior, de quo non eſt (A) ita certus, ſine peccato mortali poſſet eligere minus dignum: cum certum ſecundum prudentiam præferendum ſit dubio. Similiter non erit peccatum mortale præferre minus dignum, quando exceſſus dignitatis eſt paruus: quia in moralibus parum pro nihilo reputatur. In omnibus alijs caſibus ſemper quòd præfertur minus dignus digniori, eſt peccatum mortale acceptionis perſonarum, vt dicitur in prædicta concluſione. Quam tenent communiter omnes Doctores, D.Thom. hic in ſolutione ad tertium, & infra.quæſt.185.artic.3.& quodlib.4.arti.15. & quodlib.6.articu.9.& ſuper.21.cap.Ioan. lectio.3. Alexander Alenſis.2.par.quæſt.119.membro.1. Summa Angelica. verbo.acceptio perſonarum.§.6. Altiſiodorenſis lib.2. tract.33. capit.3.articu.4. Syluester. verb. reſtitutio.3.§.vltimo,& verbo.acceptio perſo- (B) narum.§.2.Maioris.in 4.diſt.24.quæſt.3.Adrianus in materia de reſtitutione. in peculiari quæſt. de collatione officiorum,& beneficiorum Eccleſiæ. Qui citat pro eadem Hoſtienſem, Ioannem Andræam, Archidiaconum, & Laurentium. Eandem tenet D.Antoninus.2.par.titu.1.cap.20.§.1.Gabriel in 4.diſt.15. quæſt.7.artu.3.dub.2.concluſione 2.& Caietanus hic & in ſumma.verbo.acceptio perſonarum.Soto lib.3. de iuſtitia.quæſt.6.artic.2. concluſione.9. Couarruuias in regula.peccatum,par.2.§.1.numero.3.qui plures alios Canoniſtas citat pro eadem ſententia. Et eſt mirum, quòd ferè omnes Epiſcopi tenent contrariam, illique in practica adhærent quamuis ferè nullus ſit, qui eam ſequatur, adeò potens eſt vitium (C) acceptionis perſonarum. Poſſem ad hanc ſententiam probandam plures & efficaciſſimas afferre rationes, niſi ille à nobis articulo ſecundo, quæſtionis præcedentis circa ſolutionem quarti argumenti D. Thomæ in probatione primæ concluſionis fuiſſent adductæ. Quare pro nunc ſolum ſufficiat, quòd, niſi in diſpenſatione beneficiorum haberetur exacta meritorum ratio, nemo eſſet, qui literarum ſtudia ſequeretur, nemo, qui aliis imbueretur moribus. Ex quo quanta detrimenta Eccleſiæ Chriſti ſuccreuerint, hæreſum peſtes, & animarum pericula teſtantur. Preterquam quòd illa virtus, quæ iubet ſeruare in præmijs proportionem, quæ eſt in meritis, admonet ſubinde, vt optimus qui rationabili diligentia in- (D) ueniri poteſt cæteris præferatur. Facere autem contra iuſtitiam ex genere ſuo eſt peccatum mortale, vt docet D.Thom.in hac.2.2.quæſt.59. articu.4. Videte de hac re Inno.in cap.dudum.el 1.de electione.

2. Concluſ. Secunda concluſio: In collatione beneficiorum non tenetur quis eligere digniorem, qui metaphyſicè poteſt haberi, ſed qui moraliter & commode ſecundum ſtatuta & leges iuſtas vnicuiuſque Eccleſiæ inuenitur. Itaque vbi eſt ſtatutum, vt eligatur aliquis ex concurrētibus ad examen intra certum tempus publico edicto deſignatum, non tenetur elector, imò nec poteſt, eligere digniorem, qui non concurrat; ſed debet eligere digniorem ex illis, qui intra id (E) tempus fecerint oppoſitionem: iam enim illi habent ius, vt ſibi, & non alijs, beneficium cōferatur. Si quis autem quærat, an illæ, & ſimiles leges ſint iuſtæ? Reſpondeo, quòd ſemper debent præſumi iuſtæ, quando fuerint conſuetudine receptæ, & prælati nō contradicunt. Maximè, ſi iure communi approbētur vt vr̃ approbari conſuetudo de non eligendis extraneis ab ea Eccleſia, cuius eſt beneficiū, vt cōſtat ex Epiſtola ſecunda Cæleſtini Papæ ad Epiſcopos Galliæ cap.5.& ex Beato Leone Epiſtola.82.cap.5. & ex Beato Gregorio, vt habetur in capit. nec emeritis, & in cap.nullus inuitis, & in cap.obitum.61. diſtinct. Vbi habetur, quòd non ordinetur Epiſcopus extraneus, (A) quando ex clericis eiuſdem eccleſiæ reperitur aliquis dignus. Specialiter etiam habetur hoc ipſum in cap.in nomine Domini. 23. diſt. de electione ſummi Pontificis. Vbi dicitur, quòd ſolum is eligatur ex clericis Romanæ Eccleſiæ. Imo in capit. oportebat.& in capit.nullus.79.diſtinctione, expreſſe dicitur, quòd nemo promoueatur ad Pontificatum, niſi ex Cardinaliū collegio, ſi ibi fuerit repertus aliquis idoneus. Vnde miror, quòd Soto dixerit, nullam eſſe legem, quæ præcipiat non eligere ſummū Pontificem, niſi ex collegio Cardinalium. Verum eſt, quòd iſta decreta non ita obligant Cardinales, vt ex rationabili cauſa non poſſint eligere in Pontificem aliquem non Cardinalem, ut ſæpe fuit factum.

Ex dictis infero primò, regulariter loquendo, 1. Corolla. non teneri electorem, quærere digniorem inter (B) eos, qui iam fuerint alijs Eccleſijs eiuſdem ordinis deputati, cum iſti non commode poſſint à ſuis Eccleſijs paſſim dimoueri. Imo Euariſtus Papa in Epiſtola ſecunda, ad Epiſcopos Aegypti, quæ refertur in capit. ſicut vir. 7. quæſtio. prima dicit, Epiſcopos non eſſe mutandos ab vna Eccleſia in aliam abſque ingenti neceſſitate. Tum ne detur occaſio ambitioni: tum etiam, vt Eccleſiæ perfectius ſeruiatur. Dixi regulariter loquendo; nam ex rationabili cauſa bene poterit epiſcopus mutari ab vna ſede in alteram, vt dicitur in c.mutationes, eadem cauſa & quæſtione. Imò poterit contingere caſus, in quo elector teneatur eligere digniorem ad vnam Eccleſiā, etiam ex illis, qui in alijs minoris momenti fuerint (C) occupati. Sed hæc omnia electoris prudentiæ relinquuntur. Infero ſecundo, ꝙ ſi contingat ſimul vaca- 2. Corolla. re duas Eccleſias, vel Epiſcopatus, quorum vnus eſt pinguior in redditibus, & alius magis indigens cura paſtorali, nō erit dignior eligēdus ad pinguiorē Epiſcopum, ſed ad eum, qui magis indiget, vt notat bene magiſter Soto lib.3. de iuſtitia.q. 6. art. 2. circa. 9. concluſionem. In his.n.electionibus potius eſt habē da ratio profectus animarum, quam redditum temporalium, cum finis principalis electoris non debeat eſſe ditare, vel præmiare electum, ſed prouidere maiori neceſſitati animarum, vt diximus in ſuperioribus.

Infero tertiò, ꝙ quando ſunt plures electores, & (D) electio fit ad plura ſuffragia, ſi contigerit rem eo eſſe deuolutam, vt aliquis electorum ſit certus quòd dignior non eligetur, etiam ſi ipſe ei ſuum ſuffragiū præſtet, & ex altera parte eſt probabile periculum, ꝙ ipſo ſuffragante pro digniori ea pars præualebit, quę vult eligere omnino indignum; poterit tunc ad obuiandum electioni indigni; imò tenebitur præſtare ſuffragiū digno; relicto digniori, ſi ſit aliqualis ſpes, quòd eo modo electio indigni euitabitur, & eligetur dignus. Et eſt hoc verum adhuc, ſi iurauerit ſe electurum digniorem. Semper enim iuramentum eſt intelligendum, ſuppoſito, quòd poſſit illum eligere, habita ratione maioris vtilitatis Eccleſiæ, quæ ſemper præ oculis eſt habenda.

(E) Tertia cōcluſio: Id quod diximus de electoribus, 3. Concluſ. dicendum eſt etiam de patronis habentibus ius præſentandi, ſcilicet, quòd tenentur ſub mortali præſentare digniorem inter illos, qui ſecundum leges, & ſtatuta iuſta talis patronatus, præſentari poſſunt. Hæc concluſio probatur ex Concilio Tridentino, ſeſſione 24.cap.1.de reformatione. Vbi generaliter dicitur, omnes qui habent quodcunque ius ad præſentationem Epiſcoporum, teneri ſub mortali, procurare diligenter, vt dignior promoueatur. Et in c.18. de patronis Eccleſiæ dicitur, teneri ſimiliter, præſentare digniores ad parochiales Eccleſias. Et ratio eſt manifeſta: Nam oīa incommoda, quæ ſequuntur ex eo,

quòd electores non eligant digniorem, ſequuntur etiam ex hoc, quod patron. n m præſentent digniorem. Et item: Nam etiam patroni ſuo modo ſunt diſpenſatores bonorum Eccleſię, ipſiſque incumbit de miniſtris prouidere. Quicunque autem principis œconomus, & diſpenſator, qui quos poteſt optimos ſeruos eodem ſtipendio in ſeruitium domini ſui, nõ adducit, reus profectò erit, aut effractæ fidei, aut neglectæ prudentiæ. Sed contra iſtam concluſionem

1. Arg. contra 3 concluſionem.

eſt argumentum deſumptum ex c. monaſteriũ. 17. q. 7. vbi dicitur, quòd qui monaſterium, vel oratorium canonicè conſtruxerit ex ſuis bonis, poterit ei præficere presbyterum, quem voluerit, dummodo malus non extet. Et in Concilio Tridentino loco proximè citato, cùm de patronis Eccleſiaſticis dictum fuiſſet, q̃ tenentur digniorẽ præſentare, à patrono laico ſolum exigitur, quòd præſentet idoneum: ergo ſaltim loquendo de laicis patronis dicendum erit, quòd nõ tenentur ſub mortali præſentare digniores, ſed ſatis

2. Argumẽ.

erit præſentare dignos. Et ratione ſic argumentor: Patronus laicus ideò habet ius præſentandi, vel quia conſtruxit, vel quia dotauit eccleſiam ex proprijs bonis: ergo, ſine vllo peccato poterit applicare redditus, & præfecturam illius eccleſiæ, cui voluerit, dummodo ſit dignus, & idoneus. Probo conſequentiam: Nam quilibet eſt rei ſuæ moderator & arbiter, poteſtque de illa prout voluerit diſponere, ſine vitio acceptionis perſonarum, & ſine aliqua iniuſtitia, maximè cum nulla fiat iniuria eccleſiæ, ſiquidem illi datur miniſter dignus, non ex bonis eccleſiæ, ſed ex bonis patroni alendus, & ſuſtentandus. Et quod dicimus de patrono dotante, vel conſtruente per ſe ipſum eccleſiam, videtur etiam dicendum de hæredi-

Sententia aliquorũ.

bus, qui in eodem iure ſuccedunt. Propter hæc argumenta, & ſimilia Cæſar Lambert. 2. de iure patronatus. par. 1. q. 10. art. 3. num. 17. cum nonullis Canoniſtis affirmat, patronos non teneri præſentare digniorem, ſed ſat eſſe præſentare dignum. Et, vt ingenuè fatear, uidetur mihi hæc ſententia valde probabilis loquendo de illis patronis laicis, qui ideò habent ius præſentandi, vel quia conſtruxerunt, vel quia dotauerunt eccleſiam. Nam de illis, qui hoc priuilegio gaudent ex ſola ſummi Pontificis conceſſione, non eſt cur alio modo loquamur, quam de ipſo ſummo Pontifice. Quamuis & probabilius & ſecurius exiſtiment affirmare, vniuerſaliter de omnibus, q̃ ſemper tenentur præſentare digniorem, vt affirmant Couarruuias Soto & alij communiter.

Ad 1. argu.

Et ad primum argumentum reſpondetur, quòd iura illa ſolum probant præſentationem minus digni validam eſſe, recipiendamque in foro exteriori, quo ad patronos laicos, vt dicemus. in 4. concluſione. Cum hoc tamen ſtat, quòd ipſe patronus in conſcientia peccet mortaliter præſentando minus dignum.

Ad 2. argu.

Ad ſecundum reſpondetur, quòd licèt eccleſia fuerit dotata ex bonis patroni, tamen poſtquam iam illa bona tranſierunt in ius & poteſtatem ipſius eccleſię ratio poſtulat, vt diſpenſari debeant ſecundum quod ad maius bonum ipſius fuerit expediens. Ea enim lege fuerunt acceptata ab eccleſia ſaltim virtualiter, & interpretatiuè.

Quæſtio.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, an poſſit patronus fundans, vel dotans eccleſiam inſtituere, quòd eius beneficium ſemper conferatur alicui ex ſua familia, & non alijs etiam dignioribus, dummodo in ſua familia dignus reperiatur? Soto lib. 3. de iuſtitia, quæſt. 6. artic. 2. in ſolutione. 2. argumenti contra. 9. concluſionem dicit, quòd ſi inſtitutio illa habet annexam

Sententia Soti.

curam aliquam animarum, vel gubernationem, tunc iniquiſſima eſt, & non ferenda quatenus obſtat, vt dignior eligatur. Vnde ſiquis prouentibus

A ſuis monaſterium fundaret eo vinculo, vt Prior, vel Abbatiſſa non niſi ex ſuo genere, aut patria crearetur, non deberet ea lex in contumeliam Euangelij ſeruari. Secus autem eſſet ſi inſtitutum beneficium non haberet curam animarum, vel gubernationem annexam: Nam tunc ſatis eſſet inter deſignatos, & vocatos digniorem eligere, vt vſus, & ratio proclamant. Quia cum tali inſtitutori ac fundatori ex munere & officio ſuo non incumbat diſtributionem facere, & illa ſint ſua bona, non ſtringitur rationem habere dignioris. Sed melius dicendum exiſtimo cum Couarru. loco citato, tale ſtatutum poſſe fieri de conſenſu eccleſiæ, etiam ſi beneficium habeat curam, aut gubernationem annexam. Nam, cum illud præſupponat eſſe ſemper eccleſiæ præficiendum dignum, nulla ei aut ſubditis irrogatur iniuria. Quare

B poſt acceptationem, & conſenſum eccleſiæ licitum erit patrono eligere ex ſua familia, etiam ſi extra illam ſint multi alij digniores; dummodo in ſua familia ſint digni, & inter illos dignior eligatur. Nec obſtat cap. adducerem. de inſtitut. ubi reprehenditur grauiter Patriarcha Conſtantinopolitanus, q̃ ſolos Venetos præficeret eccleſijs Conſtantinopolitanis, aliis nationibus neglectis. Nam ille Patriarcha hoc faciebat propria authoritate, & non iure aliquo patronatus, nec de conſenſu eccleſiæ, aut aliquo præcedente pacto cum illa. Facit etiam pro hac ſententia, quòd ipſe Soto loco citato maximè laudat leges, quæ præcipiunt, vt ad beneficia patrimonialia,

C non niſi ciues, aut qui tali oppido ſont oriundi recipiantur, etiam ſi præſtantiores aliunde aliquando acciri poſſent. Imò dicit id etiam deberi ſanciri in beneficiis ſaltem parochialibus, quibus annexa eſt animarum cura, vt in Concil. Trident. ipſo præſente fuit conſultatum; cum non ſit maior ratio de his, quam de illis.

Quarta concluſio: Beneficiati, qui de licentia ſummi Pontificis reſignant, vel renunciant ſua beneficia in fauorem alicuius, non tenentur quærere digniorem, ſed ſat erit reſignare in fauorem digni. Hæc concluſio eſt Caietani in ſumma, verbo, beneficium, quem communiter ſequuntur Doctores. Et probatur ex communi ſtylo, & praxi, & quia conſtat Papam in his renuntiationibus ſolum petere, vt 4. Concluſ.

D promouendus ſit dignus. Et ratio eſt: Nam cũ tale beneficium non cõferatur, vt bonum commune, ſed tã quam iam approbatum ipſi renuntianti, abſque uitio acceptionis perſonarũ poterit conferri cuicunq; digno renuntians voluerit. Et præterea: Quia cum iſte, qui habet beneficium, poſſit licitè nõ amplius laborare, quàm ille dignus, quem ſibi ſubſtituit, ſit laboraturus, nullam facit iniuriam eccleſiæ in tali renuntiatione. Si autem renuntians in tali collatione peccaret, id neceſſario eſſet, vel quia facit iniuriam eccleſiæ, vel aliis dignioribus. Sed eſt aduertendum, q̃ iſtę

Nota pro renũtiationibus beneficiorum.

E renuntiationes in fauorem alicuius certæ perſonæ factæ hac tẽpeſtate ab Epiſcopis admitti non poſſunt, ſed à ſolo ſummo Pontifice. Et ſi Epiſcopus virtute talis renuntiationis beneficium prouideret, prouiſio eſſet nulla, cenſereturq; beneficiũ totaliter vacare, vt patet ex proprio motu Pij. V. de hac re edicto an. 1567. Non ſunt etiam ſimiles renuntiationes facile admittendæ, maximè cũ regreſſu poſt vitam præſentis poſſeſſoris, quia imaginem præſeferunt hęreditariæ ſucceſſionis, quæ longiſſimè ab Eccleſia exulare dẽt, tam quã propria antiquæ ſynagogæ, vt bene adnotat Hormiſda Papa in quadam epiſtola ad Epiſcopos Hiſpaniæ, & Hilarius Papa in quodam concilio Romano ab ipſo celebrato cap. 5. & Alexan. III. in cap. ad hæc. de decimis. Quibus conſonat capit. apoſtolica. 8. q. 1. & cap. conſuluit. de iure patronatus. Quare in Concilio

cilio

A cilio Tridentino, ſeſſ. 25. cap. 7. de reformatione, grauiſſimè cauetur iſte abuſus ſub his verbis: Cùm in beneficijs eccleſiaſticis ea, quæ hæreditariæ ſucceſſionis imaginem referunt, ſacris cõſtitutionibus ſint odioſa, & patrum decretis contraria, nemini in poſterum acceſſus aut regreſſus, etiam de conſenſu ad beneficium eccleſiaſticum cuiuſcunque qualitatis concedatur.

5. Conclus. Quinta concluſio: Illi, ad quos pertinet confirmare, inſtituere, vel approbare præſentatum à patrono, ſi præſentatus fuerit dignus tenetur eum admittere, & confirmare. Ità habetur expreſſe in cap. paſtoralis. de iure patronatus, & in Cõcil. Trident. ſeſſio. 24. cap. 18. de reformatio. Si autem pręſentatus fuerit omnino indignus, tenentur illum repellere. B Et ſi præſentati fuerint plures, tenentur ex illis digniorem eligere. Quod eſt intelligendum quando patronatus eſt ſecularis. Nam ſi ſit eccleſiaſticus obligatur præſentare digniorem; & ſi pręſentet minus dignum non debet admitti, vt in eodem concilio dicitur. Cuius verba ſunt, quæ ſequuntur: Epiſcopus eum eligat, quem cæteris magis idoneum iudicauerit, atque illi, & nõ alteri collatio eccleſiæ ab eo fiat, ad quem ſpectabit eã conferre. Si vero iuris patronatus eccleſiaſtici erit, ac inſtitutio ad Epiſcopum, & nõ alium pertineat, is, quem patronus digniorem inter probatos ab examinatoribus iudicauerit Epiſcopo præſentare teneatur, vt ab eo inſtituatur. C Quod ſi ius patronatus laicorum fuerit, debeat, qui à patrono præſẽtatus fuerit, ab eius deputatis vt ſupra examinari, & non, niſi idoneus repertus fuerit, admitti.

Ad 1. Arg. in principio dubitatio-nis factum. Ad primum argumentum reſpõdetur, Quòd licèt Paulus non faciat expreſſe comparationem in illo loco, ex modo tamen loquendi illius, ſatis clarè colligitur eligendum in Epiſcopum debere eſſe inter alios cõſpicuum, & digniſſimũ. Maximè cum dicat, debere eſſe irreprehenſibilem, ſine crimine, bonumque habẽtem teſtimonium, etiam ab ijs, qui foris ſunt; ꝙ niſi pręſtantiſſimis conuenire non poteſt. Ad confirmationem reſpondetur ex illo cap. monaſterium. ſolum colligi, quòd præſentatio digni factaà patrono valida eſt, & recipienda in foro exteriori, vt nos etiã diximus in 5. concluſione. D Loquitur enim particulariter textus ſolum de illis, qui oratorium, vel capellaniam inſtituerunt; qui poterunt ei præficere quemcunque presbyterum voluerint, modo malus non exiſtat. Nec eſt cur Hoſtienſis, & Abbas ex hoc diſſimillimo textu argumentum trahant ad probandũ in omnibus diſtributionibus bonorum communiũ eccleſiæ ſatis eſſe eligere dignum, cùm nulla de hoc ibi fiat mentio. Ad. 2. argu. Ad ſecundum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Quilibet enim poteſt cedere iuri ſuo, & non poteſt cedere iuri eccleſiæ, & digniorum: maximę quando ex iuſtitia tenetur illis conſulere. Ad confirmationem reſpõdetur, negando antecedens. Fidelitas. n. Eccleſiæ debita, eiuſq; ſtatuta in re tam graui obligant ſufficiunt E ſub mortali ad eligendum miniſtrum digniorem. Ad 3. argu. Ad tertium argumentũ reſpondetur; ꝙ quamuis per electionem minus digni prætermiſſo digniori non violetur iuſtitia commutatiua, nec in ordine ad eccleſiã, nec in ordine ad digniorem, violatur tamẽ iuſtitia diſtributiua, quæ diſponit, vt beneficia ſingulis ꝓ vniuſcuiuſq; dignitate cõferantur. Et hoc ſatis eſt, vt inducatur culpa mortalis, & obligatio ad reſtitutionem, vt diximus quæſtione præcedenti artic. 2. Præterquàm, quòd ſic diſtribuens facit contra fidelitatem eccleſiæ debitam in re graui, vt ſæpè eſt inſinuatum.

Ad vltim. argumen. Ad vltimum ex dictis patet ſolutio. Iam enim eſt declaratum qualiter electores diligenter tenentur inquirere digniorem, quantum commodè, & A moraliter ad arbitrium boni viri fuerit poſſibile. De patronis autem, & de præſentantibus, ac reſignantibus, & confirmantibus, iuxta vniuſcuiuſque munus, erit diſtinguendum, ad modum, quo nos in concluſionibus diſtinximus: hoc vnum pro certo & indubitato habentes, quòd nunquam eſt licitum nec eligere, nec præſentare, nec confirmare indignum, quantumcunque quis de ſua ſubſtantia, velit talem miniſtrum inſtituere. Nemo enim nec ex ſuis facultatibus licitè poteſt contra ius naturale, & diuinum ſacerdotium creare. Et hæc dicta ſint de iſta difficultate.

Aliud dubium. Eſt aliud dubium conſequens ad præcedens, vtrũ conferre eidem plura beneficia ſit peccatum acceptionis perſonarum, aut ea retinere ſit licitum? B Non cenſentur autem plura beneficia in propoſito illa, quæ ſunt annexa, vel ità perpetuo vnita, vt vnum ab alio dependeat, ſiue vnio facta fuerit propter tenuitatem, ſiue propter alias iuſtas cauſas, de quibus eſt videndum capitulum vnio. 10. quæſt. 3. & cap. Epiſcopis. 16. q. 1. & cap. ſicut vnire. de exceſſ. prælat. & Concil. Triden. ſeſſ. 21. cap. 5. & ſeſſ. 24. cap. 13. de reformatione. Beneficiorum pluralitas ex genere ſuo eſt multum ſuſpecta. Pro cuius difficultatis explicatione aduertendum eſt primò, quòd beneficiorum pluralitas abſolutè & generaliter loquendo, eſt res valde ſuſpecta, atque reprobata in iure canonico propter multa inconuenientia, quæ ſecum affert, vt eſt videre in cap. quia in tantum, de præbendis. Vbi dicitur, hanc plu- C ralitatem eſſe canonibus inimicam, vtpotè, quæ diſſolutionis, & diuagationis materiam inducit; certumque continet animarum periculum. Et in extrauaganti. execrabilis. de præbendis. habetur, quòd inter alia incommoda, quæ ex beneficiorum pluralitate ſequuntur, hæc etiam proueniunt. Primò, quòd vnus & forſan indignus ad vnum officium vendicat ſibi plurimorum, qui mẽdicare coguntur, ſtipendia, cum tamen illi eſſent magis literati, & probi. Secundò, quòd paratur diuagandi materia. Tertiò, quòd diuinus cultus minuitur. Quartò, quòd hoſpitalitas in ipſis beneficijs debita non tenetur. Quintò, quòd deſeruntur eccleſiæ, & patent ruinis, ſine defenſore. Sextò, & quod, vt ibi ſummus Põtifex dicit, amarius D eſt dolendum, quòd animarum cura negligitur. Ac tandem vt dicitur in Concil. Triden. ſeſſ. 24. capit. 17. quòd hac vna via vniuerſus Eccleſiæ ordo peruertitur. Cæterùm, licèt iſta pluralitas habeat ſemper ſpeciem mali propter inconuenientia prædicta, non tamen eſt adeò intrinſecè mala contra ius naturale, & diuinum, quin multis & rationabilibus de cauſis poſſit honeſtari, & licita fieri; vt omnes Doctores fatentur, & conſtat ex iure, quod non ſolum eam permittit, ſed etiam poſitiuè, & expreſsè in aliquibus caſibus illam concedit. Propter quod Magiſter Soto lib. 3. de iuſtitia. q. 6. art. 3. ſuppoſita quadam D. Thom. diſtinctione, qua triplex actionum ordo diſtinguitur; primus earum, quæ deformitatem habent inſeparabilem, E vt mendacium. Secundus earum, quæ ſunt indifferentes, vt deambulare. Tertius earum, quæ licèt per ſe nudè, & abſolutè conſideratæ deformitatẽ quandam repræſentent, circunſtantijs tamen veſtitæ licitè fieri poſſunt, vt hominem occidere, quod iudici & defendenti ſe licet; affirmat, quòd pluralitatem beneficiorum habere non eſt res primi ordinis, ſiquidem in eo humana iura aliquando diſpenſant; nec ẽt ſecundi, cum non ſit perinde indifferens habere plura beneficia, ac habere plures veſtes. Cùm hoc abſolutè conſideratum nullam implicet, aut malignitatẽ, aut indecentiam: illud autem, ſi nudè ſpectetur, ſtatim ſonet quãdam ordinis peruerſitatem. Tum, quia ratio docet, vt vnicuiq; miniſterio ſuus propriè deputetur miniſter. Tum etiam, quia cultus diuinus detri-

detrimentum patitur. Sed eſt res tertii ordinis, quæ, ſcilicet, licet, per ſe & abſolutè conſiderata in malum ſonet, poteſt tamen talibus circunſtantijs veſtiri, ac exornari, vt fiat licita; ſicut de facto exornatur in multis caſibus, quorum ſex referuntur in gloſſ. 21.q.1. in princip. quam ſequitur Soto loco citato & magna ex parte Sylueſt. verbo, beneficium. 4. & Gabriel in 4. diſ. 15.q.8.artic.3.dub.2. Sed parum ordinatè, nec omnino verè iſti caſus ponuntur: & idcircò eos prætermittendos cenſeo. Maximè, quòd ex ijs, quæ dicturi ſumus melius conſtabunt.

Inter beneficia quędã requirunt perſonalẽ reſidentiã, & quædam non.

Secundò eſt aduertendum, quòd ex beneficijs Eccleſiaſticis quædam ſunt, quæ habent annexam curam animarum, vt Epiſcopatus, beneficia curata, aliæque dignitates ſimiles. Et hæc omnia ex iure diuino requirunt perſonalem reſidentiam, vt latè docet D. Thom. infra, q. 185. art. 5. Alia beneficia ſunt, quæ licèt non habeant annexam curam animarum, requirunt tamen perſonalem reſidentiam, ſaltim ex iure canonico. Cuiuſmodi ſunt canonicatus & aliæ dignitates Eccleſiarũ cathedralium, & collegalium: & etiam illa beneficia, quæ vulgo appellantur, beneficios ſeruideros. Et quoniam quantum ad obligationem perſonalis reſidentiæ in huiuſmodi beneficijs non poteſt aſſignari regula generalis, ſtandum erit ſtatutis, & conſuetudinibus receptis vniuſcuiuſque Eccleſiæ. Alia demum beneficia ſunt, quæ nec habẽt curam animarum annexam, nec aliquam requirunt reſidentiam. Qualia ſunt ſimplicia ſacerdotia, quæ vulgò, præſtamerias, dicuntur. Sub quo etiam nomine comprehenduntur capellaniæ, ſub certo titulo ſolenniter ab Epiſcopo collatæ, vt bene notat Syl ueſt. verbo, beneficium. 4. §. fin. cum gloſ. in Clemen. 2. de decimis, & alijs.

1. Concluſ.

His conſtitutis ad explicationem difficultatis ſit prima concluſio: Non licet conferre alicui plura beneficia curata, quorum quodlibet requirat reſidentiam, aut collata retinere ſine legitima diſpenſatione. Itaque dico, quòd Epiſcopatus & parochiæ, & id genus ſacerdotia in animarum curam inſtituta, vſq; adeò non poſſunt abſque legitima diſpenſatione ab eadem perſona obtineri, vt illa conferens, & etiam Papa ſine legitima cauſa diſpenſans grauiter delinquat: nec eius delictum excuſat ambientem, obtinẽtem, & retinentem à culpa; ſed tenetur in conſcientia talia beneficia reſignare. Hæc concluſio non ſolum eſt ſententia D. Thom. quodlib. 9. artic. 15. & Adriani in depluralitate beneficiorum, verum & ſacri canones id inſinuant, vt patet ex cap. ad hæc. & ex ca. de multa. de præbendis. & ex cap. quia nonnulli. de clericis non reſident. & ex extrauaganti Ioann. 22. de præbendis, quæ incipit, execrabilis, & magis copioſè ex Concilio Tridentino, ſeſſione. 7. capit. 4. & ſeſſione. 24. ca. 17. Vbi dicitur, quòd talia beneficia non poſſint retineri ſine per viam vnionis ad vitam, ſiue cõmendæ perpetuæ, aut alio quocunque nomine, & q; habens vnum beneficium requirens reſidentiam, ſi obtinet alterum eiuſdem generis, ſit ipſo iure priuatus primo, &c. Et quidem, quòd conferens talia beneficia, ſeu Papa in illis diſpenſans, ſine legitima cauſa grauiter peccet, probatur primò ex Paulo, qui prælatos Eccleſiæ non dominos, ſed diſpenſatores ſolitus eſt appellare, dicens: Sic nos exiſtimet homo, vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores miniſteriorum Dei. Et ſubdit ſtatim: Hic autem iam quæritur, vt inter diſpenſatores fidelis quis inueniatur. Imò Chriſtus Lucæ. 12. etiam dixit: Quis putas eſt fidelis diſpenſator, & prudens? Certum eſt autem, quòd nullibi tãta fides exigitur, quàm in committendis concredendiſque animabus illius curæ, qui præſens ſemper gregi ſuo proſpiciat. Quare qui contrarium fecerit, plu-

A ra beneficia curata eidem tribuens ſine rationabili cauſa, quòd grauiter delinquat, erit neceſſarium. Et propter hoc D. Bernard. libro, 2. de conſideratione, ad Eugenium, capit. 6. dicebat, potius Pontificẽ ſummum, qui ſpiritualis eſt, omnes iudicans & à nemine iudicatus, debere non ſua voluntate pro lege vti, ſed Chriſtum præ omnibus imitari; qui non ſuam, ſed patris voluntatem venit facere, vt omnia non pro ſua voluntate, ſed pro communi commodo diſpenſet; aliàs, vt diſſipator erit cenſendus. Et ratione ſic argumentor: Sacerdotia, quæ habent curam animarum annexam rectè nequeunt ſine præſentia adminiſtrari, tanta eſt vigilantia animabus curandis, ac proſpiciendis neceſſaria: ſed nullus poteſt ſimul reſi-

B dere in pluribus Eccleſijs: ergo ſine vrgentiſſima cauſa eaque Eccleſiæ neceſſaria, nec etiam poterit citra graue crimen ſuper hoc diſpenſari. Præterquam, q; eſt manifeſta acceptio perſonarum, plura beneficia, ſine legitima cauſa intuitu carnis, aut conſanguinitatis, aut alio titulo impertinenti eidem conferre. Acceptio autem perſonarũ ex genere ſuo eſt peccatum mortale. Sed quòd nec ille, cui plura curata beneficia ſine cauſa legitima fuerint collata, poſſit illa in conſcientia retinere, probatur: Nam ſi ſummus Pontifex non eſt dominus, ſed diſpenſator, vt diximus; & iniqua diſpenſatio non diſpenſatio, ſed diſſipatio eſt dicenda, manifeſtè ſequitur, quòd qui iniquam petit diſpenſationem iniquitatis etiam eſt cauſa; & qui ea

C vtitur eadem ſemper irretitur iniquitate. Dicunt nõnulli huiuſmodi diſpenſatum eſſe tutum in cõſcientia; quia poteſt vnam Eccleſiam per ſe ipſum, & alteram per idoneum vicarium ſupplere. Sed hæc ratio eſt inſufficiens. Nam cum beneficium intuitu perſonæ ob ſuam, ſcilicet, dignitatem vnicuique conferatur, & hęc per pauperem mercenarium ſuppleri nõ poſſit, vt optimè docent Hoſtien. & Panormit. ſuper cap. extirpandæ. de præbendis, fit, vt non ſit tutus in conſcientia, qui per vicarium Eccleſiam ſibi commiſſam gubernat. Maximè cum huiuſmodi vicarij maiori ex parte ſint indigni. Et ſi ſunt digni, vt locum habeant mercenarij, non tamen ſunt digni pro ratione fructuum beneficij. Soluit Eccleſia ſtipendia iuſta

D & ſufficientia pro viro docto, & graui, qui ſi pręſens adeſſet ſuis eleemoſynis, conſilijs, & authoritate plurimum ſuo gregi proficere poſſit; & ſic non fit ei ſatis ad æqualitatem, quando Vicarius ad nihil horum valens tribuitur. Præterquam, quòd, vt dicit Chriſtus, mercenarius, & qui non eſt paſtor, cuius non ſunt oues propriæ, vidit lupum venientem & dimittit oues, & fugit. Quibus verbis apertiſſimè declarat eſſe latiſſimum diſcrimen inter proprium paſtorem, & mercenarium, quantum attinet ad id, quod eſt ouium vtilitati & commodo proſpicere. De hac re vide Syl ueſt. verbo, beneficium. in 4. num. 4. Ex hoc infertur, quòd qui ſine legitima cauſa fuerint à Papa diſpenſati, vt habeant plura beneficia curata, non de-

E bent abſolui, quoad vſque vno ſolo retento aliorum faciant reſignationem. Ita tenent D. Thom. Panormit. & Syl ueſter & alij. Quin potius addiderim, q; ſi diſpenſet cum aliquo, vt habeat beneficia ſimplicia, in tanta multitudine, vt longè excedant congruam ſuſtentationem, iuxta exigentiam, & qualitatem perſonæ, nec etiam iſte erit abſoluendus, donec illa relinquat. Quia hoc eſt contra naturam & inſtitutionem horum beneficiorum: atque adeo contra ius naturale, & diuinum, vt optimè docet Nauarro ex mente plurium aliorum in Manuali, cap. 25. nu. 129. Caietanus in Summ. verbo, beneficium, dicit, non eſſe facile denegandam abſolutionem diſpenſatis à Papa ſuper pluralitate beneficiorum, etiam curam animarum habentium, quamuis diſpenſatio fuerit facta

fine

A sine rationabili causa. Quia licet dispensatio sit mala, tamen postquam facta est, tenet, sicque dispensatus solum manet obligatus prouidere sufficienter curæ animarum per se ipsum, vel per vicarium. Sed hæc sententia est falsa, vt ex supradictis patet. Maximè quantum ad beneficia curata. Nam de beneficijs simplicibus in excessiua multitudine obtentis forsan posset eius opinio admitti, dummodo qui illa retinet pie expendat redditus in vsus pauperum, iuxta opinionem Cardin. supra Clem. gratiæ. de rescript.

2. Conclus.

Secunda conclusio: Per legitimam dispensationẽ bene potest quis plura beneficia curata obtinere; nec sic dispensans aliquod peccatum committit. Hæc cõclusio recipitur communiter ab omnibus, constatq; manifestè ex iure. Sed est aduertendũ, quòd ad hoc, vt dispensatio sit legitima debet semper rationabilis causa interuenire. B Causæ autem rationabiles huiusmodi dispensationis possunt reduci ad tres. Prima est, necessitas ipsarum Ecclesiarum. Quando, scilicet, propter paucitatem ministrorum idoneorum, ne Ecclesiæ vacent & iacturam patiantur, vni, & eidem plures dantur, vt constat ex cap. clericus. 21. q. 1. de quo multa Hostiens. in cap. graue de præbendis. Secunda causa, est necessitas personæ. Quando, scilicet, redditus sunt adeo tenues, vt non sufficiant honestæ sustentationi, iuxta qualitatem personæ, vt notant Doctores in cap. de multa. de præbendis. Vbi dicitur, quòd circa sublimes, & literatas personas poterit authoritate apostolica prouideri, vt habeant plu- C res dignitates, vel beneficia, etiam curata. Ad idem etiam pertinet, quòd in Extrauaganti citata. de Cardinalibus, & filijs Regum, aliorumque principum, dicitur, scilicet, quòd debent in hac parte maiori prærogatiua gaudere. Verum tamen est, quòd in Concilio Trident. sess. 24. capit. 13. & 17. non videtur admitti, quod pro necessitate cuiuscumque, siue Episcopi siue Cardinalis dentur sibi plura beneficia, quæ residentiam requirant. Sed dicitur, quòd eorum necessitas ex alijs beneficijs simplicibus, vel alia via suppleatur. Tertia causa, est pia vtilitas. Quando, scilicet, est valde vtile, commodumque Ecclesijs, vt plures commendentur eidem propter eminentẽ scientiam, probitatem, industriam, nobilitatem, & alias egregias eius animi dotes; quarum ratione certum est, quòd plus ipse absens, quam alius præsens Eccle- D sijs proderit. Qua de causa dispensatum legimus à D. Gregorio cum quodam Archiepiscopo Tarroconensi, vt simul esset Episcopus Fundensis, vt constat ex cap. relatio. & ex cap. illud. 21. q. 1. Ad hanc etiam causam, quantum ego arbitror, debet reduci quod dicitur in cap. de multa. de sublimibus, & literatis personis, quòd maioribus beneficiis sunt exornandæ. Hoc enim non ad illustrium commodum, sed ad Ecclesiæ splendorem est referendum: quæ dum erat in conabilis potentiaque seculari premebatur, opus habebat, vt illustrium viribus fulciretur: & ob id, vt ali- E quanto plus stipendiorum sortirentur fuit indultum. Sine dispensatione autem summi Pontificis, etiam si aliqua ex dictis rationabilibus causis existat, nunquã est licitum plura ex supradictis beneficiis habere, vt ex mente D. Thom. quodlib. 9. art. 15. docet Nauarro in Manuali, cap. 17. nu. 125. quidquid dicant Soto atque Syluester locis citatis.

Causa pro pter quas dispensari potest, vt quis habeat plura benefi- cia.

3. Conclus.

Tertia conclusio. In beneficiis simplicibus, nec habentibus curam, nec residentiam exigentibus, qualia sunt, præstameriæ nulla est necessaria dispensatio vt eadem persona plura obtineat. Hanc conclusionem ponit Soto lib. 3. de iustitia. quæst. 6. artic. 3. conclus. 4. quam tenent communiter omnes Doctores. Et probatur manifestè: quia istorum pluralitas nullo iure est prohibita. Ex quo infertur, quòd qui plu- A ra haberet, per se loquendo, nullum peccatum committeret. Dico per se loquendo. Nam per accidens contingere poterit, vt hoc sit illicitum, tunc, scilicet, quando tot coacervarentur beneficia simplicia, vt congruentem beneficiati sustentationem, iuxta qualitatem personæ longè excederent. Vt enim dicitur in cap. cum teneamur. de præbendis. & aliis multis, qui habet vnum beneficium sufficiens ad decentem sustentationem, iuxta qualitatem personæ & status, non potest aliud obtinere. Et hinc omnium arbitror, quòd in cap. non potest. & in cap. si motu. de præbendis, in 6. cauetur, vt qui beneficium aliquod à Papa impetrant, ei referant, si habent aliud quantumcunque modicum; aliàs collatio secundi beneficii erit irrita & nulla.

4. Conclus.

Quarta conclusio: In beneficiis non curatis resi- B dentiam exigentibus, quales sunt canonicatus, & aliæ dignitates cathedralium, vel collegialium Ecclesiarum, necessaria est dispensatio, vt eadem persona duo, vel plura obtineat, quamuis facilius in istis, quã in curam habentibus procurari, concedique debeat dispensatio. Imò, vt dicit Syluester, verbo beneficiũ, 4. §. vlti. legitima causa interueniente potest Episcopus, vt vna persona duo ex dictis beneficiis, vel in eadem Ecclesia, vel in diuersis obtineat dispensare, quod est intelligendum quando sunt difformia, vt bene notant Doctores. Itaque potest dispensare, vt quis in eadem Ecclesia habeat canonicatum, & dignitatem, atque etiam canonicatum, & altare, seu be- C neficium alicuius capellaniæ. Pro quo facit capit. 1. cum gloss. de consuetudine lib. 6. & Feder. consi. 15. Non tamen potest dispensare, vt quis habeat duos canonicatus, aut dignitates. Imò nec duo altaria poterunt haberi in titulum in eadem Ecclesia ex dispensatione Episcopi; quia altaria data in titulum dicuntur beneficia, secundum glossam in Clemen. 2. de decimis, & sunt conformia. Altaria tamen quæ non dantur in titulum bene haberi poterunt ex dispensatione Episcopi. In personatibus verò, vel dignitatibus, vel administrationibus, aut officiis perpetuis quocunque nomine censeantur solus Papa dispensat siue in eadem Ecclesia, siue in diuersis, vt patet ex capit. de multa. de præbendis. Nam quamuis textus ille solum de eadem Ecclesia prohibere videatur, Do- D ctores dicunt hoc etiam habere locum in Ecclesiis diuersis per capit. nonnulli, de clerico non residente, quidquid dicat Innocentius in dict. capitu. de multa.

Dubium.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrum sit licitum alicui taliter habere duo beneficia, vel ex illis, quæ animarum curam habent annexam, vel quæ personalem requirunt residentiam, nec ab alio, quàm à Papa dispensantur, vt vnum illorum sit proprium, & alterum habeatur in commenda? In qua re, vt certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quòd E nullus potest retinere duo ex prædictis beneficiis sine Papę dispensatione, si vnum illorum est proprium & alterum habetur per modum perpetuæ commendæ. Ita enim dicitur expresse in Concilio Trident. sess. 7. cap. 4. Cuius verba sunt, quæ sequuntur. Quicunque de cætero plura curata, aut aliàs incompatibilia beneficia Ecclesiastica, siue per viam vnionis ad vitam, siue commendæ perpetuæ, aut alio quocunq; nomine, & titulo simul retinere præsumpserit, beneficiis ipsis iuxta constitutionis Innocent. III. dispositionem, iure ipso etiam præsentis canonis vigore priuatus existat. Secundò etiam est certum, licitum esse sine Papæ dispensatione habere duo beneficia curata, vnum in titulum, & alterum in commendatum ad tempus, scilicet, ad sex menses tantum, vt permittitur commendari in capi. nemo. de electione. lib. 6.

1. Dictum certum.

2. Dictum certum.

nec

nec contrarium huius cauetur in Concilio Triden. Itaque quamuis non sit in vsu, quod Episcopus super pluralitate beneficiorum dispenset, bene tamen poterit ob ingruentem necessitatem habenti in titulum vnum curatum aliud ad tempus commendare, dum non patet ad curiam aditus. Sed est difficultas, vtrum ad hoc, quòd alicui ex Papæ dispensatione tribuantur duo beneficia; vnum in titulum, & alterum in commendam perpetuam, ità, vt possidentis conscientia sit tuta, sit necessaria aliqua causa ex ijs, quas diximus intercedere debere ad hoc, vt eidem duæ Ecclesiæ in titulum conferantur? Canonistæ, quorum est forum iudiciale penitus attendere, communiter dicunt, cuiuslibet hominis conscientiam sic duas præbendas possidentis tutam esse; quia hoc non est propriè habere duo beneficia, vel duas Ecclesias, quod iure diuino & humano videtur interdictum. Cæterùm verius dicendum existimo, quòd eædem causæ, imò & iustiores si fieri potest debent coire, vt quis dignè in conspectu Dei fruatur vna præbenda sub titulo, & altera sub commendatione, quam necessariæ sunt, vt ambæ habeantur in titulo. Hæc est sententia Soti lib. 3. de iustitia q. 6. artic. 3. & Nauarri in Manuali cap. 25. num. 125. Qui affirmat de beneficio commendato in perpetuum idem esse dicendum, quod de dato in titulum, iuxta Cardinalē Alexandri capit. cum autem. 44. dist. & Gomez in regul. de infirmis resig. quæst. 13. & citatos per eum. Et ratio est manifesta: Nam quantum attinet ad rei veritatem, idem prorsus est, quod alicui duo Ecclesiæ conferantur in titulum & quod commendentur perpetuò. Quare rationes prohibentes, ne illud licitè fiat sine iusta & rationabili causa, etiam obstabunt, ne hoc sit tutum in conscientia. Dixi, quòd iustiores, si fieri possit, causæ debent intercedere, ad hoc quam ad illud; quoniam hic commendationis prætextus præuaricatio est legis: & eo criminosior, quo fit magis in fraudē legis. Nam, vt dicitur in l. contra. ff. de legibus. in fraudem legis facit, qui saluis verbis legis sententiam eius circumuenit. Et lege non dubium, eodem titulo etiam dicitur; Non dubium est in legē committere eum, qui verba legis amplexus contra legis nititur voluntatem. Ex hoc infertur, quòd quēadmodum ille qui sine legitima causa est dispensatus à Pontifice, vt duo beneficia curata retineat, non debet absolui, nisi alterum illorum relinquat; ità etiam nec est absoluendus qui habet vnum in titulo & alterum in commenda, eadem iusta causa non existente.

Punctus difficultatis.

Sententia Canonistarum.

Sententia Autoris.

De beneficijs Ecclesiasticis pueris collatis dubitari solet, an ea conferens peccet peccato acceptionis personarū? Et pro parte negatiua est argumentum: Contingit sæpè sæpius, puerum esse egregiæ indolis magnæque spei, quod in Ecclesia erit vtilissimus: ergo huic beneficium conferre, vt ex eo educetur, & instituatur, nullum est peccatum. Et confirmatur ex Concilio Tridentino, sessione. 23. cap. 18. de reformatione. vbi facultas vniendi, & applicandi beneficia simplicia collegijs puerorum, qui ad vtilitatem Ecclesiæ in seminarijs instituuntur, Episcopis conceditur, quod non faceret concilium, nisi pueris beneficia conferre esset licitum. Ad huius tamen rei explicationē aduertēdum est; quòd, vt constat ex Concilio Tridentino, sessione. 23. cap. 6. nunquam est licitum pueris ante. 14. annum ecclesiasticum aliquod beneficium conferre; nec post decimumquartum annum possunt eisdem illæ dignitates tribui, quibus animarum cura est annexa, nisi saltim vigesimumquintū ætatis suę annum attigerint, vt dicitur in eodē Concilio Trindentino, sessione. 24. cap. 12. De canonicatibus autem, & alijs dignitatibus, seu portionibus,

Dubium de beneficiis pueris collatis. argu.

Aetas ad recipiendum beneficium idonea.

A quibus animarum cura nulla subest, etiam dicitur in eodem capitulo, quòd clerici alioquin idonei, & viginti duobus annis non minores ad illas asciscantur. Ex quo manifestè conuincitur, quòd si Episcopus contra prædicta iura beneficium aliquod contulerit, vltra hoc, quod electio erit irrita, nec in hac parte poterit Episcopus dispensare, peccabit mortaliter peccato acceptionis personarum; tanquam ille, qui non ex dignitate personæ, cum illa sit indigna secundum ius, sed ex affectu alicuius conditionis extrinsecæ & accidentariæ omnino mouetur ad talia beneficia conferenda; quod propriè est accipere personas. Et idem dicendum erit de Papa, quando sine iusta & rationabili causa ad talia beneficia habenda dispensauerit: Nec de hoc aliqua potest esse dubitatio. Sed quod habet difficultatem est, an sit peccatum acceptionis personarum, conferre pueris post decimumquartum annum illa beneficia simplicia, quæ vulgò appellantur præstameriæ, & quę quòd ipsis nō conferantur nullo iure est prohibitum, imò tacitè approbatur à Concilio Tridentino, sessione. 23. capit. 6. Caietanus in summa. verbo. beneficium. cap. 2. absolutè tenet partem affirmatiuam, quam tanta verborum grauitate explicat, vt nec vnum ab eis adimere velim, Dicit ergo, Conferre pueris Ecclesiastica beneficia existentibus aliis adultis idoneis, non solum inexcusabile, sed intolerabile videtur. Tum quia pueri sunt solum idonei in spe, adulti autem in re. Tum quia officium diuinum deuotè, & studiosè persoluere nequeunt, cum nec humana officia valeant exercere, nisi vt pueri: & tamen beneficiatorum nullus excusatur ab officio diuino. Nec est uerum, quòd secundum iura canonica concedantur beneficia pueris. Imò expressè hoc reprehenditur extra. de præbendis. cap. super inordinata. Et si alicubi sunt ordinatæ aliquæ præbendæ pro pueris, vide illorum statuta; & vt puto inuenies, quod non sunt beneficia ecclesiastica, sed quædam prouisiones ad sustentandos & alendos pueros in seruitio ecclesiastico. Vndę nec tenentur tales ad officium diuinum; sed ad id, ad quod sunt quasi conducti. Hæc Caietanus. Cuius sententia mihi quàm maximè placet, hoc uno explicato, quod tempore Caietani, vt existimo non erat prohibitum in iure, quod pueri post primum septennium simplicia beneficia haberent, vt docet Syluest. verbo, ætas. At uerò nunc post Concilium Tridentinum facultas quæcunque beneficia habendi ante decimumquartum annum est interdicta; & sic non est tam in spe idoneitas pueri nunc, sicut antea. Ex quo fit, vt aliquando possit esse licitum alienumque à uitio acceptionis personarum, talia beneficia pueris conferre, apparentibus, scilicet, in ipsis maximis signis bonæ indolis, & optimæ spei. Sed debet hoc fieri quam rarissime & maxima cum cautela. Tum; quia spes, quæ potest haberi de pueris, est ualde incerta: quare est periculum quod beneficia illis collata maneant in personis ualde indignis. Tum etiam; quia experientia docet, quod uix adimplent obligationem recitandi officium diuinū, & quod ex abundantia diuitiarum fiunt deteriores, iuxta illud Plauti; Ne puero diuitiæ. De quo Erasmus in Adagio; Ne puero gladius. Et per hoc patet solutio ad argumentum. Ad confirmationem dico, quod collegium puerorum non est puer.

Sententia Caie. notanda.

Ad argum.

De annuis autem pensionibus, quæ ab hinc octoginta annis percrebuerunt in Ecclesia, est non contemnendum dubium, an tuto imponantur beneficiis recipianturque ab eis, quibus exhibentur? Pro cuius intelligentia aduertēdum est, eam esse naturam pensionum, de quibus loquimur, quòd non habent annexos ecclesiasticos titulos, cum pensionarius non

Dubium de pēsionibus.

sit be-

sit beneficij possessor, sed tātum possidēti imponitur onus eas soluendi, potestque imponi vel personæ quamdiu possederit, vel, quod est vsu frequentius, ipsis fructibus beneficiorum. Ex quo fit, vt pensionarius nullam habeat annexam curam, nec obligationem persoluendi officium canonicum: & hac ratione huiusmodi redditus tutissimi existimantur. Nihilominus tamen dico, quòd nisi ex iusta & rationabili causa conferantur vltra hoc, quod conferens peccabit mortaliter peccato acceptionis personarū, & iniustitiæ, illi, quibus fuerint collatæ, non erunt tuti in conscientia. Probatur: Papa taliter est dispensator bonorum Ecclesiæ, quòd non est dominus: ergo sicut ex rationabili causa potest diuidere, & applicare huic, vel illi redditus ecclesiasticos; ita sine illa non potest id iustè facere. Et confirmatur: Per huiusmodi solutionem pensionum sæpènumerò fraudantur ministri stipendijs debitis, ecclesiaque priuatur debito cultu & ministerio: ergo illas imponere sine causa non solum est peccatum acceptionis personarum contra iustitiam distributiuam; sed etiam quidam modus furti & rapinæ in ordine ad Ecclesiam, atque ministros. Ex quo factum fuit, vt in capit. extirpandæ. §. fin. & in capit. auaritia. de præbendis. huiusmodi pensiones quàm grauiter reprehendantur.

Sententia Autoris.

Quæ sunt iustæ causę pēsionis imponendæ.

Siquis autem quærat, quæ nam sint iustæ causæ pensionis imponendæ? Respondeo, quòd sunt plures. Prima & iustissima est sustentatio eorum, qui multum in ecclesia laborauerunt; iamque senio & infirmitate confecti laborare non possunt, iuxta cap. quamuis. 7 quæst. 1. Ad quam etiam causam reducitur, quod in Concilio Tridentino, sessione. 21. cap. 6. habetur, nempe, quòd si aliquis parochus aliàs honestæ vitæ fuerit illiteratus, adiungatur ei vicarius ab episcopo assignata conuenienti pensione pro ipsius sustentatione. Secunda causa est, supplere indigentiam vnius ecclesiæ inopis ex aliarum abundantia. Quare olim Archiepiscopus pro sustentatione canonicorum pauperum poterat ecclesijs inferioribus abundantibus pensionem imponere, vt patet ex capit. cum venisset. de restitutione spoliatorum. & ex cap. auaritia. de præbendis. Sed hoc isto tempore non licet, nisi Papæ authoritate. Tertia causa est, dirimere lites; vt si duo habeant litem circa aliquod beneficium, & pro bono pacis vni detur pensio, vt cedat alteri, iuxta id quod dicitur in capit. nisi essent. de præbendis. Quarta causa est, labor impensus à milite, Duce, vel Rege in defensionem ecclesiæ. Æquum enim est, vt ecclesia sit illis grata. Quia de causa decimarum tertiæ Regibus Hispaniæ collatæ legūtur. Et possent concedi congruentius illis, qui ecclesiæ negotia, vel in concilio, vel in curia, vel alibi gerunt; sicut olim mos erat ijs, qui prælatis in adiutorium adhibebantur prouentuum partem quotannis impertiri. Semper tamen sunt ita pensiones imponendæ, vt ministris congrua sustentatio relinquatur. Vnde in Concilio Trident. sessione. 24. capit. 3. sanctissime cauetur, ne pensio aliqua assignetur in episcopatu, cuius redditus non excedunt duo millia ducatorum, nec in ecclesia parochiali, cuius redditus non excedunt centum aureos. De illis autem pensionibus, quæ ad instantiam Regis, vel aliorum principum suis famulis, vel famulorum filijs conferuntur, dico, quòd poterunt iustificari quando merita regis, vel principis in ecclesiam adeò fuerint egregia, vt quòd hæc in ipsorum gratiam fiant postulare videantur. Illæ autem debebunt cēseri maximè iustæ, quæ scholasticis pauperibus, & nobilibus, de quibus est probabilis spes, quod erunt vtiles ecclesiæ conferuntur. Semper tamen excessus, qui in hac re esse videtur, es-

A set cauendus. Et est aduertendum, quod non possunt illæ pensiones conferri filijs clericorum super beneficijs, quæ eorum parentes actu obtinent, vel aliquando obtinuerunt per Concilium Tridentinum, sessione. 25. cap. 15.

An pensionarij teneātur dicere officium B. Virginis.

An autem pēsionarij teneantur recitare officium paruum Beatæ Virginis, & restituere fructus perceptos pro rata, nisi illud recitauerint, varietate opinionum disputatur ab autoribus; multis partem affirmatiuam tenentibus propter proprium motū Pij Quinti, quem refert Nauarro in Manuali, capi. 25. nume. 122. & alijs negantibus. Tum, quia ille proprius motus non est solenniter apud nos promulgatus: tum etiam; quia non videtur vsu & consuetudine rece-

Sententia Autoris.

B ptus. Et prætereà; quia eius verba non apparent adeò stricta & rigorosa, vt debeant censeri tam grauem & tam nouam obligationem inducere, sub mortali. Cæterum mihi prima sententia videtur vera & tenenda, quam sequitur Nauarro in illo loco. Nec rationes in contrarium adductæ aliquid valent. Tum, quia nulla solennior propriorum motuum summi Pontificis fuit vnquam apud nos necessaria promulgatio, quam quod Romæ ad valuas D. Petri, & chancellariæ affigerentur, & inde ad fideles deriuarētur. Quod de illo factum fuisse dubitare non possumus; siquidem in corpus aliorum propriorum motuum summorum Pontificum est relatum. Tum etiam; quia cum grauissimè & seuerissimè præcipiat Pius

C V. quod quicunq; habens beneficium cum cura, aut sine illa, horas omnes canonicans vno, vel pluribus diebus intermiserit omnes beneficij, seu beneficiorum suorum fructus, qui illi, vel alijs diebus responderent, si quotidie diuiderentur, qui vero matutinum tantum dimidiam, qui cæteras omnes horas aliam dimidiā, qui harum singulas, sextam partem fructuum eiusdem diei amittat, & idem dicat sentiendum de pensionario, qui officium paruum Beatę Mariæ Virginis dicere reliquerit; nō est cur affirmemus verba Pontificis non esse adeò stricta, & rigorosa, vt tam grauem & tam nouam obligationem inducant. Falsum est etiam dicere, quòd proprius ille motus nō est vsu & consuetudine receptus, cum plures ego vi-

D derim pensionarios, qui illius vi, & obligatione se astrictos iudicauerint. Et hęc dicta sufficiant de acceptione personarum, quæ in beneficiorum ecclesiasticorum distributione potest inueniri.

Dubiū graue.

Est alia grauis difficultas circa istum articulum, vtrum in distributione officiorum, & magistratuum secularium possit contingere vitium acceptionis personarum? Quod est quærere, an rex & alij electores teneantur in conscientia semper ad hæc officia eligere digniores. Pro cuius intelligentia aduertendum est, quòd dignitas in præsenti mensuranda erit per comparationem ad ipsa officia publica, ita, vt ille dignior iudicetur, qui in ordine ad officium, vel dignitatem, ad quam eligitur, aptior existit. Et quoniam

Vnde erit consideranda dignitas ad officiū.

E non omnes dignitates æquales sunt, nec eiusdem rationis, fit, vt plures ad vnam, quam ad alteram, diuersæque ad diuersas necessariæ sint animi dotes. Sed generaliter loquendo, quæ in iudicibus & gubernatoribus ciuitatis, qui vulgò appellantur, Corregidores, Regidores, Iurados, &c. requiruntur, sunt scientia competens, prudentia, dexteritas in rebus agendis, animi robur, ac zelus iustitiæ, & boni publici. Nobilitas etiam adiuuat ad dignitatem, vt ex iure probat Gregorius Lopez par. 2. titu. 9. lege. 2. versicu. Nobles homes, & tit. 18. lege. 9. versi. Sobre los otros homes. Alij addunt cum Magistro Soto lib. 3. de iustitia, q. 6. articu. 4. requiri etiam necessario probitatem morū, scilicet, quòd non sint in peccato mortali. Cæterum, si sermo sit de peccato occulto, quod non sit iniusti-

tiæ

A tiæ per modum habitus, non videtur simpliciter necessarium, quod eligendus sit sine peccato mortali, vt bene notat Caietanus in summa, verbo, electio. Stat enim aliquem in seipso esse vitiosum, & tamen in ordine ad alios esse iustitiæ, & boni publici zelatorem. Nec obstat, quòd in superioribus diximus ad hoc, vt quis sit dignus ad beneficia ecclesiastica, necessariam esse maximè probitatem morum, cum illi ordinentur ad actus sacros, quos in peccato mortali digne exercere non possunt; isti autem minimè.

Officia secularia habẽt aliqualem proportionem cũ beneficiis.

Secundò est aduertendum, quòd dignitates, & officia secularia videntur habere proportionem cum beneficiis ecclesiasticis, quantum ad hoc, quòd, quemadmodum beneficia non fuerunt instituta, vt gratis B donarentur, sed principaliter, vt essent stipendia eorũ qui in republica aliquod munus exercent, minùs principaliter, vt essent præmia benemeritis distribuẽda, vt diximus supra quæstione præcedenti, articu. 2. circa solutionem ad quartum argumentum: ita etiã officia secularia, atque dignitates cum suis lucris videntur primò, & principaliter instituta in stipendia ministrorum, vt, scilicet, respublica habeat idoneos ministros; & secundariò & minus principaliter vt viri, qui moribus, scientia, atque prudentia sunt ornati conuenientia habeant præmia. Ex quo fit, vt qui huiusmodi bona distribuit, duo possit attendere C in illorum distributione. Vnum est, vtilitas reipublicæ, vt, scilicet, illum eligat, qui aptus sit exercendo muneri, ad quod eligitur. Et hoc tenetur facere ex iustitia commutatiua, quam inter rempublicam ex vna parte, & ministrum ex altera constituere debet, faciendo æqualitaté inter ministrum, quem eligit, & stipendium, ad quod eligitur. Secundum, quòd potest attendere, est meritum eorum, inter quos fit electio. Nam cum officia secularia non solum sint stipendia pro idoneis ministris, sed etiam videantur esse præmia quæ secundum iustitiam distributiuam melioribus sunt conferenda, fit, vt qui distribuit non solum videatur obligari habere rationem sufficientiæ ministrorum, sed etiam meritorum, quæ in vnoquoque D illorum inueniuntur, quod ad iustitiam distributiuam pertinet.

Distribuentes officia secularia sunt in duplici differentia.

Tertio est aduertendum, quod illi, ad quos spectat officiorum publicorum ministros eligere, sunt in multiplici differentia. Quidam enim sunt plenam habentes potestatem supra ipsam rempublicam. Quales sunt Reges, Imperatores, & illi, qui similem illis sine dependentia ab altero, quo quo nomine censeantur, habent autoritatem. Alii sunt, qui ab ipsis regibus in eminenti loco constituti, vice & nomine eorum inferiores ministros eligunt. Quales sunt Proreges, consiliorum præsides, & quicunque alii, ad quos officiales reipublicæ ex regis mandato instituere spectat. Alii denique sunt aliquorum oppidorum domini, E regibus, & principibus subiecti, vt marchiones, duces, comites, cæterique domini, quibus ex iure in propriis terris iustitiæ ministros nominare conuenit. Inter quos electores hoc est discriminis, quòd rex non tanquam dispensator, nec tanquam reipublicę vicarius, sicut Venetorum dux, qui semper est à republica pendens, sed tanquam ipsa eadem respublica æqualemque habés potestatem cum illa, est reputandus; vtpote ille, cui, & in quem populus omne suum imperium, & potestatem contulit. Ex quo fit, vt nec possit illum vllo pacto dimouere, nec eius filios iure hæreditario regnandi spoliare, postquam semel ei illud cõtulit, nisi vbi aperta tyrannide regnum pessundaret: & tunc solo beneficio naturalis iuris quo vim vi repellere licet. Itaque regnum est suum, sicut cuiusque ciuis sua est domus. Atque adeo quæcunque facultas, & ius reipublicæ penes ipsum est; licet non A respublica propter ipsum, sed ipse propter rempublicam sit constitutus: & ideò ex iustitia omnia in publicum commodum debeat referre proreges verò, & consiliorum præsides, & quicunque ex mandato regis officiales instituunt, non sunt domini, sed dispensatores. Quibus in omnibus necesse est, quòd domini voluntatem sequantur. Alii autem domini particularium oppidorum medio modo se habent; & differunt à regibus in hoc, quòd Ducatus, verbi gratia, vel Marchionatus non censetur tanquam per se respublica, nec ad ducem, vel marchionem absolutè pertinet, iura, quæ subditi seruant, instituere, nisi dependenter à rege, quamuis teneantur ministros iu- B stitiæ decenti stipendio conducere. A pro regibus autem, & aliis regis dispensatoribus differunt in eo, quod oppida & vassalli verè sunt dominorum possessio, quod in regis vicariis non contingit.

1. Dictum certum.

His constitutis, vt certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quòd reges distribuentes indignis officia publica, quæ instituta fuerunt, vt essent stipendia eorũ, qui in republica aliquod munus exercent peccant contra iustitiam commutatiuam, qua tenẽtur talem ministrum eligere, qui aptus sit & idoneus exercendo muneri, ad quod eligitur. Reges enim ex commutatiua iustitia tenentur ratione tributorum, quæ soluit, debitam reipublicæ administrare C iustitiam. Et idem dicendum est de aliis particularibus dominis ministros indignos in suis oppidis cõstituentibus. Vnde erunt obligati resarcire damna, quę ex tali prouisione indigni, fuerint subsequuta, vt diximus supra quæstione præcedenti, arti. 2. circa solutio. ad 4. argum. Secundò etiam est certum, quòd proreges, consiliorum præsides, & quicunque alii, ad quos officiales reipublicæ ex mandato regis instituere spectat, ex iustitia distributiua tenentur officiis præferre eos, quos moraliter loquendo, pro ratione officii iudicauerint digniores; quod nisi fecerint peccabunt peccato acceptionis personarum contra iustitiam distributiuam. Probatur: Huiusmodi electores officiorum reipublicæ sunt dispensatores mini- D steriorum regis: ergo tenentur illa secundum regis voluntatem distribuere: ea autem est, quod dentur dignioribus: ergo. Et confirmatur: Qui huiusmodi officiis præfecit dignum prętermisso digniori, necessario id facit ex aliqua ratione ad electionem non pertinente; nempe, vel ex amicitia, vel precibus, vel pretio: sed hoc est manifesta acceptio personarum: ergo: Itaque hæc certa sunt.

2. Dictum certum.

Punctus difficultatis.

Sed dubium est, vtrum etiam ipsi reges ex distributiua iustitia teneantur ad officia publica eos eligere, quos moraliter loquendo, pro ratione officii digniores iudicauerint. De qua re est sententia Caietani in summa verbo, electio, partem negatiuam tenentis. Quæ probari potest aliquibus argumentis. Primò sic.

1. Argumẽ.

E Respublica transtulit omne suum imperium & potestatem in regem, vt diximus in tertio notabili, constareque potest ex. l. 1. ff. de constitut. princip. ergo potest rex de omnibus officiis ad rempublicam pertinẽtibus libere disponere nullo habito respectu ad merita ciuium. Et confirmatur: Rex accipiens administrationem reipublicæ non se obligauit gubernare optimo modo, quo potest, sed solum ad bene gubernandum: ergo non tenebitur eligere ministros optimos, sed tantum bonos, & sufficientes. Probo consequentiam: Nam illos eligit in partem administrationis sibi iniunctæ. Secundò: Tunc tantum iustitia distributiua habet locum, quando bona communia sunt distribuenda inter ciues, tanquam inter partes communitatis: sed rex non tenetur diuidere hæc officia cum suis lucris inter ciues, imò potest in præsidentia regia & in senatoriis dignitatibus alienigenas con-

2. Argumẽ.

nas constituere: ergo non faciet contra iustitiam distributiuam, dando ea dignis prętermissis dignioribus. Et confirmatur: Finis regiæ potestatis non est bene meritos præmiare, sed solum prouidere publicè vtilitati: ergo relinquendo digniores, non facit contra iustitiam distributiuam, atque ex consequenti, nec est acceptor personarum.

Vlt. argu. Vltimò: Rex est dominus absolutus illorum officiorum, vnde potest illa vendere, si voluerit, vt patet ex communi consuetudine, & vsu: ergo non potest in illorum collatione peccare contra iustitiam distributiuam. Probo consequentiam: nam vbi non est ratio debiti, non potest esse ratio iustitiæ.

Conclusio. His tamen non obstantibus sit conclusio, quòd rex, & quicunque alius elector sub peccato mortali B tenetur eligere ad officia publica digniores, quantum commodè potuerit secundum rationem iustitiæ distributiuę. Hanc videtur supponere Soto libro tertio, de iustitia, quæstione sexta, articulo quarto. Sed illam expresse tenet Didacus Perez libro septimo, Ordinationum regali. titulo. 2. l. 22. in principio. Vbi dicit eandem esse rationem quantum ad hoc de istis officijs, & de dignitatibus ecclesiasticis. Et probatur primò ex proportione, quam supra diximus habere hæc officia secularia ad beneficia ecclesiastica. In quibus, quia non solum sunt stipendia laborum, sed præmia pro bene meritis necessarium est, quòd electores habeant rationé iustitiæ distributiuæ, alioqui peccabunt mortaliter, & erunt acceptores per- C sonarum: ergo idem dicendum est in proposito. Et confirmatur: Nam omnia ferè inconuenientia, quæ in republica ecclesiastica sequuntur ex eo, quòd minus digni eliguntur, sequuntur etiam suo modo in republica ciuili. Verum est tamen, quòd non erit adeò graue peccatum accipere personas in horum officiorum electione, sicut in electione dignitatum ecclesiasticarum; quia temporalia non sunt tanti momenti sicut spiritualia, vt dicit Diuus Thomas in prima conclusione huius articuli. Secundò sic argumentor: Rex debet distribuere hęc officia secularia cùm non possit ea in se ipso retinere, nec omnia eidem conferre: ergo vel debet illa distribuere sine aliquo ordine pro sua voluntate, vel cum ordine aliquo. Pri- D mum non est dicendum, cum id in maximum damnum reipublicæ redundaret, quod ipse ex iustitia tenetur cauere: ergo secũdum. Sed nullus potest esse conuenientior ordo, nec pro republica in communi, nec pro ciuibus in particulari, quorum omnium commodum rex ex iustitia tenetur prospicere, quam seruare ordinem iustitiæ distributiuæ conferendo singula singulis pro vniuscuiusque dignitate & merito: ergo hunc ordinem tenetur princeps sequi, alioqui erit acceptor personarum. Tertiò: Si respublica ad plura suffragia eligeret huiusmodi ministros quilibet sub peccato mortali teneretur suffragari digniori: sed rex in sua electione reipublicæ, & singulorum ciuium officio fungitur: ergo pari ratione tene- E tur eligere digniorem. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Nã ideò rex hẽt potestatem eligẽdi ministros reipublicę, quia ipsa respublica omne suum imperium, & potestatem in illum contulit. Vlt. Respublica confert tributum, & alia iura regia virtualiter, & interpretatiuè sub hac conditione, vt sibi ministri digniores tribuantur: ergo id tenentur principes efficere. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Vnaquæq; respublica sui commodi gratia Regem constituit, vt, scilicet, Rex singulos ciues ab iniuria tueretur, efficeretque beatos, atque felices, sed ad hoc facit quam maximè quod digniores ministri eligantur: ergo virtualiter, & interpretatiuè voluit vt sibi digniores ministri tribuerentur. Pro A hac conclusione videnda sunt quæ diximus supra quæstione præcedenti art. 3. dum contra quosdam canonistas probaremus, quòd Reges non ità sunt domini bonorum subditorum, vt possint illa in proprios vsus conuertere.

Nota pro solutione argumétorũ. Et vt ad argumenta in contrariũ facta respondeamus supponendum est, quòd Reges si vere sunt reges omnem suam potestatem habent à republica cum non natura, sed populi consensu tacito, vel expresso factum sit, vt vnus omnibus præsit. Ratio autem naturalis dictat, vt nullus populus, & nulla respublica dederit regibus potestatem plenam, & liberam facultatem quoscunque sibi ministros præficiendi, sed eos qui ipsi reipublicæ fuerint aptiores, & con- B uenientiores, alioqui non rectè sibi respublica consuluisset regem eligendo, nec monarchia esset optimus modus gubernationis, quod Aristoteli & veritati repugnat propter multas rationes, quas est videre apud labellum tractatu. 1. de ciuitate Christiana, cap. 3. Ex quo infero duo. Primum est, quòd principes non habent maiorem potestatem in rempublicam, quàm quæ ab ipsa tacitè vel expresse acceperunt, quæ prorsus est eadé, & tam perfecta, quam ipsa respublica habet. Infero secundò, quòd principes atque ex iustitia tenentur bono communi meliori modo, quo possint prospicere, alioqui muneri à republica iniuncto non satisfacient. Hoc constituto

Ad 1. argu. ad primum argumentum respondetur concesso ante- C cedenti, negando consequentiam. Nam cum respublica transtulerit in regem omnem suam potestatem, non tanquam in dominum omnino absolutũ, sed tanquam in administratorem, & gubernatorem fidelem, non pro ipsius regis vtilitate principaliter, sed pro vtilitate ipsius reipublicæ, atque adeò sub tacita conditione, vt digniores ministros sibi prouideret, fit, vt Rex id facere teneatur, ne acceptor personarum existat. Ad confirmationem respondetur, verum esse, quòd rex solum se obligauit bene gubernare rempublicam. Cæterum, vt bene munus suum exequatur, necessarium est, vt in officijs conferendis sequatur ordinem iustitiæ distributiuæ tanquam ille, qui, vt fidelis dispensator meliori modo, quo potest D tenetur reipublicæ commodo consulere.

Ad 2. argu. Ad secundum respondetur primò, concessa maiori, negando minorem. Tenetur enim rex officia publica huius regni in ciues distribuere, & non in alienigenas, vt colligere licet ex. l. 9. titu. 1. par. 2. vbi Grego. Lopez id egregiè notat. Habetque hoc maximè verum, supposita cõsuetudine, quæ de hoc videtur esse quæ in proposito ius & obligationem inducit, vt idem Gregor. Lopez aduertit. lib. 2. titu. 19. par. 3. versi. vezinos, saltim quo ad officia tabellionum, quæ cautum est, ne alijs, quàm naturalibus dentur, vt patet lib. 7. ordina. regali. tit. 2. l. 3. & 23. Vel secundò respondetur, quidquid sit antecedenti, negando consequentiã. Quamuis enim non arctetur rex, vt ex ciuibus semper eli- E gat, arctatur tamen meliores eligere, siue ex his, siue ex illis, quia id ratio iustitiæ distributiuæ postulat, ipsaque respublica soluens tributa. Ad confirmationem respondetur, quòd licet finis principalis regiæ potestatis, & officiorum publicorum non sit pręmiare bene meritos, est tamen finis secundarius atq; debitus, ne literarũ, & totius probitatis studia iaceant, vt diximus articulo præcedenti de beneficijs ecclesiasticis. Propter quod bene, consulteque Solon & Demetrius dicebant, duo hæc diuina nomina, præmium, scilicet, & pœnam, cuncta gubernare, & Vlpianus de iustitia & iure. lib. 1. bonos non solum metu pœnarum, verum etiam præmiorum quoq; exhortatione efficere cupimus.

Ad vlt. arg. Ad vltimum argumétum nonnulli concedunt regem esse dominum absolutũ officiorum

officiorum publicorum. Sed contrariũ tenet Adrianus de restitutione in quadam quæstione de eo, qui mutuat pecunias regi pro officio cõsequendo. Quod & supponit Soto loco citato. Et meritò; quia cum non possit rex libere de istis officijs disponere in proprium commodum dando ea ad libitum, quibus & quomodo voluerit, sed teneatur illa, prout reipublicæ expedierit distribuere, non potest fieri, vt illorum verus & absolutus dominus dicatur.

Dubium, vtrum officia publica possint uendi.

Sed consurgit ex hoc non leuis difficultas, vtrum possint ista officia publica licitè vendi, siue à rege, siue à magnatibus, siue ab episcopis, siue à prætoribus, siue a particularibus, qui ea prius, vel à rege, vel à principe emerunt. De qua re sunt variæ Doctorum sententiæ.

Sententia Adriani.

Prima est Adriani loco citato absolutè dicentis, nulla ratione esse licitum talia officia vendere. Et ratio illius est. Nam, si Rex non est verus, & absolutus dominus istorum officiorum, vt modo dicebam, fit, vt ea licite vẽdere nullo modo possit. Alia sententia est in alio extremo eorum, qui dicunt Regem esse verum, & absolutum dominũ officiorum reipublicæ, qui consequenter affirmant eum pro sua voluntate posse illa cui voluerit vendere, non minus, quàm alias res proprias.

Sententia Caietani.

Caietan. in sum. Verbo, officiorum secularium venalitas, dicit, quòd licèt ista venditio speculatiuè, & metaphysicè loquendo, possit licitè fieri, moraliter tamen, & practicè sine peccato fieri non potest. Quam eandem sententiam sequitur Soto lib. 3. de iustitia. q. 6. art. 4. in solut. ad argum. Sed, vt nos difficultati propositæ satisfaciamus, supponimus primò, quod venditio istorum officiorum est de illis rebus, quæ licèt non sint intrinsecæ malæ, habent tamen maximam speciem mali, regulariterque vergunt in peccatum, vt paulò ante in isto articulo de beneficiorũ pluralitate diximus.

Incommoda quæ sequuntur ex officiorum uẽditione.

Et idem dicit infrà D. Tho. de arte negotiatoria. Habet enim hæc officiorum venditio quam plurima incommoda, & inconuenientia annexa. Quorum primum, & præcipuum est, quòd conferuntur indignis, dum in illorum prouisione non tam virtutis, quam pecuniarum habetur ratio. Secundum, quòd Tabelliones & procuratores similesque officiales extorquent excessiua stipendia à misera plebe, vt sic pretij, quod pro officio dederunt faciant recompensationẽ. Tertium, quòd magistratus, & dignitates indevilescunt, cum non in præmium virtutis, atque prudentiæ, sed pro pecunijs, quæ tã indignis, quam dignis ad illas viam parant tribuuntur. Quartum, quòd leges ipsę atque iura hac ratione violantur, ac trãsgrediuntur. Quo. n. modo, aut scribã, aut prętorẽ, aut quẽuis alium officialẽ, qui pretium empti officij à ciuibus extorquere debet, fidem nou violaturum, aut aliam iniuriam non intentaturum iudicabimus, cum eos lucri gratia, & non iustitiæ administrandæ studio officia emere videamus? Et denique quando hæc omnia cessarent, hoc vnum est sufficientissimum inconueniens, quod cum principes inferioresque domini pro stipẽdiis, quæ à populo recipiunt, eis gratis iustitiam administrare teneantur, non solum eam non administrant gratis, verum nec contenti quod litigatorum contributiones pro ministris conferantur, omnium quoque lucrum ex administratione iustitiæ officiorum uenditione sibi extorquẽt; quod regulariter loquendo culpa, atque iniustitia vacare non potest.

1. Conclus.

Hoc constituto ad explicationem difficultatis sit prima conclusio: Rex ex iusta & rationabili causa licitè potest uendere officia publica debitis seruatis cõditionibus atque circunstantiis, per quas prędicta inconuenientia quantum fieri poterit vitentur. Hanc conclusionem tenẽt communiter omnes Theologi, Et probatur: Huiusmodi officia ex natura sua sunt vendibilia & pretio æstimabilia, cum sint temporalia, vtilia, honorifica, nec habeant aliquid spirituale annexum: ergo ex iusta & rationabili causa in casu necessitatis ad subueniendum publicæ necessitati, licitè poterunt vendi. Et cõfirmatur: Licet uendere statum alicuius magnatis, imò licet alicui reipublicæ liberè suam iurisdictionem alicui tradere pro pretio, & etiam licet Regi uendere suum statum, aut illius partem: ergo pari ratione erit licitum ex iusta, & rationabili causa vendere officia publica. Conditiones autem, quæ seruari debent ad prædictam officiorum uenditionem honestandam sunt multæ. Prima, quòd non uendantur, nisi in maxima necessitate reipublicæ. Secunda, quòd nõ uendantur iudicaturæ, sed alia officia inferiora, ex quibus non tam administratio iustitiæ, quàm exequutio eorum, quæ à iudicibus decernuntur pendet. Tertia, quòd contrahatur potestas huiusmodi officialium inferiorum, taxenturque stipendia moderata, & similiter contrahatur rectorum ciuitatum, ne liberè de grauioribus negotiis decernere possint, sed quadam sub ordinatione, & dependentia à supremo tribunali. Quarta, quòd non uendantur excessiuis pretiis, ne emptores pro recuperando pretio populum deprædari cogantur. Quinta, & quæ maximè ad rem pertinet est, quod non uendantur minus dignis, quam par est, aut quam eligendi essent, si citra uenditionem electio fieret. Vendere enim hæc officia nulla habita ratione dignitatis, sed pecuniarum, proculdubio est peccatum mortale. Verum est tamen, quòd in examine dignitatis, siue prouisio fiat per uenditionẽ, siue per simplicem electionem, non est opus adhibere metaphysicam, sed moralem diligentiam.

Secunda conclusio: Quamuis Regi liceat uendere officia publica cum conditionibus supra positis, non tamen est licitum aliis magnatibus, nisi fortè ex consensu Regis, uel ex immemoriali consuetudine tale ius habeant. — 2. conclus.

Probatur: Quando Rex tradidit magnatibus statum, quem habent non est visus tradere illis tam amplam potestatem, vt possint pro sua voluntate etiam in casu necessitatis officia uendere, cum hoc ex natura sua præseferat speciem mali: ergo illud nõ poterunt efficere, nisi ad id, vel ex Regis facultate, vel ex consuetudine ius habeant. Et confirmatur ex vsu non permittendi magnatibus huiusmodi officiorum uenditiones, quem in supremis Regis consiliatijs obseruari videmus. Quare multo minus erit licitum prætoribus, aut alijs senatoribus vendere officia lictorum, aut alia inferiora, quorum prouisio ipsis cõmittitur, nisi fortè ex expresso consensu Regis. Verum est tamen, quod si prætor committat lictori particularẽ aliquem actum, quem ipse per seipsum exercere potuisset, & sic reportare totum lucrum, bene poterit cum lictore pacisci de diuidendo lucro; quia cum prætor habeat ius ad totum nullam facit iniuriam, si id reseruata sibi pensione alteri tradat.

Tertia conclusio: Particulares, qui prædicta officia à Rege emerunt non possunt illa, siue per viam venditionis, siue per simplicem renuntiationem in alterum transferre, nisi de licentia Regis. Verum est tamen, quòd regulariter datur eis facultas illa transferendi; dummodo antè vigesimum diem mortis ipsorum translatio fiat, vt late docet Didacus Perez vbi supra. — 3. conclus.

Vltima conclusio: Episcopi habentes iurisdictionem secularem, sinè recognitione superioris in temporalibus bene poterunt uendere officia secularia in casu necessitatis cum conditionibus superius positis. Probatur: Sunt ueluti Reges, in quos respublica omnem suam potestatem, & iurisdictionem contulit: — 4. conclus.

ergo

ergo poterunt per se efficere totum illud, quod ad ipsius reipublicæ cõmodum fuerit necessarium. Secus autem erit, si habeant potestatem Regi subordinatam, sicut alij magnates. Nam tunc multò magis cauere debebunt ab huiusmodi officiorum venditione, quàm illi: cum præter absurda, quæ superius enumerata sunt, hoc etiã sequatur, quòd scandalo Christianos oculos offendunt, non gratis dantes, quod gratis acceperunt. Quod non solum de spiritualibus, sed etiam de secularibus, quæ ad custodiam spiritualium instituta sunt, est intelligendum. Quantum autem attinet ad officia iurisdictionis ecclesiasticæ notariorum, & aliorum similium, certum est, quòd non possunt licitè ab episcopo vendi, cum proximè accedant ad spiritualia, debeantq; habere salaria multum moderata, vt ex pluribus decretis Concilij Tridentini constat. Maximè sessio. 7. cap. de refor. vbi dicitur, ab ecclesiastico ordine omnem auaritiæ suspicionem abesse debere.

ARTICVLVS III.

Vtrum in exhibitione honoris, & reuerentiæ habeat locum peccatum acceptionis personarum?

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quòd in exhibitione honoris, & reuerentia non habeat locum peccatum acceptionis personarum. Honor enim nihil aliud esse videtur, quàm reuerentia quædam alicui exhibita in testimonium virtutis, vt patet per Philosophum † in 1. Ethi. Sed prælati & principes sunt honorandi, etiam si sint mali, sicut etiam parentes, de quibus mandatur Exod. 20. Honora patrem tuum & matrem tuam, & etiam domini sunt à seruis honorandi, etiam si sint mali: secundum illud. 1 ad Tim. 6. Quicunque sunt sub iugo serui, dominos suos honore dignos arbitrentur: ergo videtur, quòd acceptio personæ non sit peccatum in exhibitione honoris.

[Lib. 1. cap. 5. tom. 5.]

2. Præterea, Leuit. 19. præcipitur, Coram cano capite consurge, & honora personam senis. Sed hoc videtur ad acceptionem personarum pertinere: quia quandoque senes non sunt virtuosi: secundum illud Dan. 13. Egressa est iniquitas à senioribus populi: ergo acceptio personarum non est peccatum in exhibitione honoris.

*3. Præterea, Super illud Iacobi. 2. Nolite in personarum acceptione habere fidem, &c. dicit gloss. * August. Si hoc quod Iacobus dicit: Si introierit in conuentu vestro vir habens annulum aureum, &c. intelligatur de quotidianis consessibus, quis hic non peccat, sit tamen peccat? Sed hæc est acceptio personarum; diuites propter diuitias honorare. Dicit enim * Grego. in quadam homil. Superbia nostra retunditur: quia in hominibus non naturam, qua ad imaginem Dei facti sunt, sed diuitias honoramus. Et sic cum diuitiæ non sint debita causa honoris, pertinebit hoc ad personarum acceptionem: ergo personarum acceptio non est peccatum circa exhibitionem honoris.*

[In epist. 29. ad Hieron. tom. 2.]

[Homil. 28. in Euangel. ante med.]

*Sed Contra est, quòd dicitur * in gloss. Iacob. 2. Quicunque diuitem propter diuitias honorat, peccat. Et pari ratione, si aliquis honoretur propter alias causas, quæ non faciunt dignum honore: quod pertinet ad acceptionem personarum: ergo acceptio personarum in exhibitione honoris est peccatum.*

[Gloss. Interlinearis super illud Iacobi. 2. Nolite in personarũ acceptionib⁹.]

Respondeo dicendum, quòd honor est quoddam testimonium de virtute eius, qui honoratur. Et ideò sola virtus est debita causa honoris. Sciẽdum tamen, quòd aliquis potest honorari non solũ propter virtutem propriam, sed etiam propter virtutem alterius. Sicut principes & prælati honorantur, etiam si sint mali, in quãtum gerunt personam Dei & communitatis, cui præficiuntur: secundum illud Prouerb. 26. Sicut qui immittit lapides in aceruum Mercurij, ita qui tribuit insipienti honorem. Quia Gentiles rationem attribuebant Mercurio, aceruus Mercurij dicitur cumulus ratiocinij, in quo mercator quandoque mittit vnum lapillum loco centum marcarum: ita etiam honoratur insipiens qui ponitur loco Dei, & loco totius communitatis. Et eadem ratione parentes, & domini sunt honorandi, propter participationem diuinæ dignitatis, qui est omniũ pater, & dominus. Senes autem sunt honorandi, propter signum virtutis, quod est senectus, licet hoc signũ quandoque deficiat. Vnde, vt dicitur Sap. 4. Senectus venerabilis est, non diuturna, neque annorum numero computata. Cani autem sunt sensus hominis, & ætas senectutis vita est immaculata. Diuites autem honorandi sunt propter hoc, quod maiorem locum in communitatibus obtinent. Si autem, solum intuitu diuitiarum honorentur, erit peccatum acceptionis personarum.

Et per hoc patet responsio ad obiecta.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet D. Tho. per tres propositiones. Prima conclusio: Honor soli virtuti debetur. Probatur: Honor est ueluti quoddam testimonium uirtutis eius, qui honoratur: ergo soli virtuti debetur. Secunda conclusio: Homines non tantum sunt honorandi propter propriam virtutem, sed etiam propter alienam, quam repræsentãt. Probatur: Principes, & prælati sunt honorandi etiã si sunt mali, in quantum gerunt personam Dei, & communitatis cui præficiuntur, iuxta illud Prouerb. 26. Sicut qui immittit lapides in aceruum Mercurij, ita qui tribuit insipienti honorem. Et parentes atque domini sunt etiam honorandi, quamuis sint mali propter participationem diuinæ dignitatis, qui est omnium pater & dominus. Et denique senes sunt honorandi propter signum virtutis, quod est senectus, quamuis hoc signum quandoque deficiat: ergo homines non tantum sunt honorandi propter propriam virtutem, sed etiam propter alienam. Tertia conclusio: Honorare diuites tantum propter diuitias, est peccatum acceptionis personarum. Hanc conclusionem non probat D. Thom. sed illam, vt notam relinquit cum diuitiæ sint causa omnino extrinseca & accidentalis ad honorem exhibendum.

EXPLICATIO ARTICVLI.

QVæstio huius articuli principaliter posita est pro explicatione sententiæ cuiusdam, quæ habetur apud D. Iac. in 2. cap. suæ canonicæ, qui inquit, Fratres nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Iesu Christi gloriæ. Etenim, si introierit in conuentum vestrum uir aureum annulum habens

bens in veste candida, introierit autem & pauper in sordido habitu, & intendatis in eum, qui indutus est veste præclara, & dixeritis ei; Tu sede hic bene; pauperi autem dicatis; Tu sta illic, aut sede sub scabello pedum meorum, nonne iudicatis apud uosmetipsos, & facti estis iudices cogitationum iniquarum. Quasi diceret; Nolite fratres mei in vobis simul cum fide Domini nostri Iesu Christi gloriosi, vel Domini æternæ gloriæ, admittere vitium acceptionis personarum, quod erit si diuitem propter diuitias solas plus iusto honoraueritis, aut pauperem propter inopiam despexeritis. Si etenim vobis congregatis ingrediatur vir aliquis annulos aureos gestans in manibus, vestem indutus pretiosam, & splendidam, & simul etiam ingrediatur pauper in veste vili, minimè que pretiosa, illis autem sic ingredientibus ceperitis oculos conijcere in illum diuitem præclara veste indutum, pro solisque diuitijs illi exhibentes indignum honorem, dixeritis; Tu sede hic honestiori loco, pauperi autem dixeritis; Sta illic in abiecto loco, aut, sed sub scabello pedum nostrorum, propter inopiam tantum sic pauperem despicientes, nonne hoc ipso indicatis iniquas cogitationes, & iniquum iudicium vestro animo insedere? Quasi dicat profectò ita erit. His verbis apertè significans in honoris exhibitione plurimum io esse posse acceptionis personarum. Sed quoniam honoris exhibitio ad res, quæ non ex debitu, sed ex mera gratia hominibus conferuntur pertinere videtur, idcircò explicandus restat modus, quo in honoris collatione acceptio personarum inueniatur. Pro cuius intelligentia supponendum est primò, quòd honor, vt diximus in superioribus nihil aliud est, quàm reuerentia alicui exhibita propter aliquam eius excellentiam, siue interiorem, siue exteriorem. Et quia secundùm rectam rationem nihil absolutè debet reputari excellens, nisi bonum honestum, fit, vt soli uirtuti propriè debeatur honor secundum Aristotelem. 4. Ethic. capit. 3. per quandam autem participationem etiam poterit alicui exhiberi honor reuerendo ipsum, in quantum habet imaginem, aut vestigium uirtutis, licet in se non sit studiosus, ut latè D. Thom. explicat in litera. Ad quod probandum adducit illud Prouerbiorum. 26. Sicut qui mittit lapidem in aceruum Mercurij; ita qui tribuit insipienti honorem. Cuius loci sensus est, quòd quemadmodum in ratiocinio, seu computo, in quo antiquitus homines vtebantur lapillis, sicut modo utuntur denarijs plumbeis, siue stanneis, contingit sæpè sæpiùs, quòd lapillus, vel denarius, qui nunc ponitur pro vno dipondio ponatur postea pro centum, vel pro mille aureis, nec æstimatur tunc secundum valorem, quem in se habet, sed secundum ualorem eius numeri, ad quem significandum destinatur: ità etiam contingit aliquando quod homo insipiens, qui secundum se deberet esse in infimo loco, cõstituatur in statu ualde honorabili, habeaturque in magna reputatione apud homines; & tunc non secundum valorem, quem habet in se iuxta propriam virtutem, sed secundum dignitatem loci, in quo constituitur est honorandus. Mercurius apud Gentiles rationis suæ computi Deus habebatur. Et sic idem est aceruus Mercurij, quod aceruus ratiocinij, seu computi. Iansenius in prouerbia. cap. 26. aliter interpretatur istum locum: sed eius interpretationes nihil faciunt ad nostrum propositum. Itaq; præter virtutem sunt etiam aliæ excellẽtiæ, propter quas hominibus in hoc sæculo debentur honores. Prima est diuina repræsentatio. Principibus enim & Magistratibus ideo honores exhibemus, quamuis praui sint, quia Dei personam gerunt atque repræsentant. Ex quo factum fuit, vt Aristo. lib. 5. Ethic. cap. 6. dixerit, honorem esse mercedem, & præmium magistratus: eundem quoque debent propter eandem causam serui dominis, iuxta illud Pauli ad Timo. 6. Quicunque sunt sub iugo serui dominos suos honore dignos arbitrentur. Mox debetur honor aliquibus in testimonium alienæ virtutis. Et hac ratione honoramus illustres, & sanguine ingenuos, quorum maiores arbitramur virtutum gradibus sublimem conscendisse locum. Sed multò iustius debetur honor parentibus, qui nos genuerunt propter participationem diuinæ dignitatis, qui est omnium pater, & dominus. Senectus etiam honorari præcipitur Leuit. cap. 19 dum dicitur: Coram cano capite consurge, & honora personam senis; quia est signum virtutis, quamuis fallax, atque defectibile. Et propterea Sap. 4. dicitur: Senectus venerabilis est non diuturna, nec annorum numero computata. Cani autem sunt sensus hominis, & ætas senectutis vita est immaculata. Ex quo infertur, quod his omnibus honorem deferre, etiam si virtus in illis non sit, nulla est acceptio personarum, siquidem habent causam honoris.

Explicatur modus quo in honoris collatione pôt inueniri acceptio personarũ.

Dubium circa 3 conclusionem D. Thom. Argum.

Sed circa tertiam conclusionem D. Thom. qua dicitur, honorare diuites tantum propter diuitias esse peccatum acceptionis personarum, est difficultas, vtrùm vera sit. Et pro parte negatiua est argumentum: In gratuitis non potest reperiri acceptio personarum, vt dicit D. Thom. artic. 1. huius quæstionis, in solutio. ad 1. sed honor, qui exhibetur diuiti propter diuitias tantum, non est debitus nec illi nec alteri, sed mere gratuitus: ergo non potest in illius collatione committi uitium acceptionis personarum. Et confirmatur: Per hoc, quòd ego aperiam caput diuiti propter diuitias tantum, nemini facio iniuriam: ergo non pecco peccato acceptionis personarum. In hac dubitatione, vt certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quòd qui exhibet honorem diuiti, eâ solum ratione, quia diues est, peccat, cum non habeat sufficientem causam honorem conferendi, & in gratuitis potest esse peccatum, nisi debitis fiant circumstantijs, vt est videre in eo, qui temere, & sine ratione bona sua elargitur. Secundò etiam est certum, quòd quotiescunque in honoribus debitis indignus præfertur, qui id facit, peccat peccato acceptionis personarum non cõferens vnicuique, quod secundum iustitiam distributiuam sibi debetur. Et sic qui in conuentu Christiano, vbi vnicuique locus debetur secundum propriam virtutem superhonoraret diuitem, esset acceptor personarum, vt dicit D. Iacobus in illo cap. 2. suæ canonicæ. Tertiò etiam est certum, quòd honorare diuitem ob eam rationem, quod eminentiorem locum obtinet in republica, vel in quantum ipsæ diuitiæ sunt instrumenta uirtutum ipsi diuiti, aut alteri excommunicatione, non est acceptio personarum, nec peccatum, vt dicũt D. Tho. atque Caietanus in isto articulo. Et ratio est manifesta: Nã cum diuitiæ, vt sic participent rõnem virtutis, fit vt rectè possint esse causa honoris exhibendi, sicut diximus de alijs. Itaque hæc certa sunt.

1. Dictum certum.

2. Dictum certum.

3. Dictum certum.

Punctus difficultatis.

Sed dubium est, vtrùm exhibere honorem diuiti pp diuitias tantum eo tempore, quo talis honor non vt alteri debitus, nec fit alicui iniuria, sit acceptio personarum: Caieta. in isto cõmentario dicit, ꝙ sicut gratis dando pecuniã qñ, & vbi non oportet, peccat quis contra liberalitatem, quãuis nulli faciat iniuriam, ità gratis honorando aliquem pp diuitias peccat contra obseruantiã, quę est quędã virtus, de qua agit D. Tho. inf. q. 102. Cæterum, quia hoc quod est honorare aliquem pp diuitias, ideo est peccatum, quia non causa honoris debiti accipitur tanquam causa illius, quod ad acceptionem personarum spectat, idcircò hoc peccatum reductiue pertinet ad vitium acceptionis personarum,

Sententia Caietani.

Impugnatur Caietani & expressam dissolutio. sonarum: cum tamē propriè & secundum se in illo non contineatur. Hic modus dicendi Caietani præterquam quòd aduersatur D.Tho. qui absolutè concedit honorare diuites tantum propter diuitias esse peccatum acceptionis personarum, quod non diceret, si solum reductiuè, & non per se ad illud pertineret, est falsus. Quod, vt explicem, aduertendum est, ꝙ licèt honorare aliquem in honoribus priuatis videatur res gratuita, nec ad iustitiam rigurosam pertinés tenetur tamen vnusquisque ex quodam debito morali omnes honorare secundum merita singulorū; ad quod ordinatè faciendum ponitur virtus moralis, quæ est obseruantia, pars subiectiua iustitiæ. Ex quo fit, vt qui honorat homines non secundū proportionem ad merita vere peccat contra iustitiam di- B stributiuam, atque ex consequenti non tantum reductiue, sed per se est acceptor personarum. Verum est tamen, quòd quoniam materia huius iustitiæ maiori ex parte est leuis, quicunq; illam transgreditur regulariter loquendo tantum peccat venialiter. Et est intelligendum hoc, non de quibuscunque extrinsecis honoris signis, sed de veris honoribus, qui sunt quando signa hæc extrinseca, vt capitis detectio, & humiliatio tanquam testimonia exhibentur intrinsecæ existimationis, quæ de diuitijs habetur reputando illas, vt sic, tanquam aliquid magnum, & dignū reuerentia. Nam reuereri diuites exterius iuxta cōmunes leges vrbanitatis, & comitatis nullū est peccatum, vt docet D. Augustinus supra secundum ca- C put Epistolæ D.Iacobi, & in Epistola 29. Vbi latè testimonium illud explicat. Et ad argumentum in contrarium factum respondetur, negando antecedens. Nam cum honor sit debitus vnicuiq; secundū propriam excellentiam, nec diuitiæ seorsum existimatæ aliquam præseferant excellentiam honore dignā, fit, vt qui tantum propter diuitias honorem tribuit contra iustitiam peccet distributiuam: & sic vere est acceptor personarum. Et eodem modo respondetur ad confirmationem, quamuis si in illa tantum sit sermo de signis exterioribus dico, quod illa exhibere propter diuitias secundum leges vrbanitatis & amicitiæ nullum est peccatum.

D

ARTICVLVS IIII.

Vtrum in iudicijs locum habeat peccatum acceptionis personarum.

*AD quartum sic proceditur. Videtur, quòd in iudicijs locum nō habeat peccatum acceptionis personarum. Acceptio.n.personarum opponitur distributiuæ iustitiæ, vt dictum * est. Sed iudicia maximè videntur ad iustitiam commutatiuam pertinere: ergo personarum acceptio non habet locum in iudicijs.* (Ar.1. huius quæst.)

2. Præterea, Pœnæ secundum aliquod iudicium E *infliguntur. Sed in pœnis accipiuntur personæ absque peccato: quia grauius puniuntur qui inferunt iniuriā in personas principum, quàm qui in personas aliorū: ergo personarum acceptio non habet locū in iudicijs.*

3. Præterea, Ecclesiast.4. dicitur, In iudicando esto pupillis misericors. Sed hoc videtur esse accipere personam pauperis: ergo acceptio personarum in iudicijs non est peccatum.

*Sed contra est, ꝙ * dicitur Prouerb. 18. Accipere personam in iudicio non est bonum.* (Extra de regu. iuris regu. 12. De sentent. & re iud. c. cū æterni.)

*Respondeo dicendum, ꝙ sicut dictum * est, iudiciū est actus iustitiæ, prout iudex ad æqualitatem iustitiæ* (Q. 60. ar. 1.) A *reducit ea, quæ inæqualitatem oppositam facere possunt: personarum autem acceptio inæqualitatē quandam habet, in quātum attribuitur alicui personæ præter proportionem suam, in qua consistit æqualitas iustitiæ. Et ideo manifestum est, ꝙ per personarum acceptionem iudicium corrumpitur.*

Ad primum ergo dicendum, quòd iudicium dupliciter potest considerari. Vno modo quātum ad ipsam rem iudicatam: & sic iudicium se habet communiter ad commutatiuam, & ad distributiuam iustitiam. Potest enim iudicio diffiniri qualiter aliquid commune sit distribuendum in multos, & qualiter alteri vnus B *restituat, quod ab eo accepit. Alio modo potest considerari quantum ad ipsam formam iudicij, prout s. iudex etiam in ipsa commutatiua iustitia ab vno accipit, & alteri dat. & hoc pertinet ad distributiuam iustitiam. Et secundum hoc in quolibet iudicio locum habere potest personarum acceptio.*

*Ad secundum dicendum, ꝙ cum punitur aliquis grauius propter iniuriam in maiorem personam commissam, non est personarum acceptio, quia ipsa diuersitas personæ facit, quantum ad hoc, diuersitatem rei, vt supra * dictum est.* (Q. 58 artic. 10 ad 3 & q. 61. art. 2. ad 3.)

C *Ad tertium dicendum, quòd homo in iudicio debet pauperi subuenire quātum fieri potest: tamen sine læsione iustitiæ. Alioquin non haberet locū illud quod dicitur Exod. 23. Pauperis quoque non misereberis in iudicio.*

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet D.Thom. vnica conclusione affirmatiua, quam probat in argumento, sed contra, ex illo Prouerb. 18. Accipere personam in iudicio non est bonum. Et in corpore articuli hac ratione, Iudicium est actus iustitiæ, quo iudex ad æqualitatem reducit ea, quæ per dationem & receptionem inæqualia erant, sed hoc iudicium D consueuit aliquando corrumpi ex eo, quod non ad causam, sed ad personam, hoc est, ad pretiū, preces, odium, vel fauorem conijcitur oculus, quod est personas accipere; ergo in iudicijs habet locum acceptio personarum.

EXPLICATIO ARTICVLI.

COnclusio huius articuli est certissima. Et colligitur manifestè ex iure, si quidem inter regulas, quæ in 6. cōstituuntur, 12. est quòd in iudicio nō est acceptio personarū habenda. Grauitas aūt huius criminis inde constare poterit, quòd cum iudex, vt author est Aristo. lib. 5. Ethic. adeo debeat esse custos iusti, vt eum Cicero in libro de legibus iustitiam appellauerit animatā, nulla potest esse immanior peruersio, quàm quod ab ipso iudice iustitia corrumpa- E tur. Perinde enim est ac si ipsa iustitia se suis manibus dilaniaret, aut ratio in rōnem ageret. D. Thom. sup. q. 60. ar. 1. determinauit omne iudicium actum esse iustitiæ, nulla facta declaratione, an esset act⁹ iustitiæ cōmutatiuæ, vel distributiuæ. At verò nunc in solutione ad primum docet; quod quāuis iudicium quantum ad materiā, & rem iudicatā aliquando ad cōmutatiuā, & aliquando ad distributiuam iustitiā pertineat, tamen quantū ad formā iudicij semper ꝑtinet ad iustitiā distributiuā. Propriū.n. est distributiuæ iustitiæ, attendere proportionē inter plures seruādam. Et forma iudicij in hoc consistit, vt debita ꝓportio inter partes seruetur, ita, vt vnusquisq; litigantiū sn̄iam accipiat secundum proportionē ad ius, quod habet. Ex quo infertur, quòd cū iudex in sua senten- (Conclusio D.Tho certa colligitur ex iure)

tia alicuius personæ intuitu prædictam proportionem non seruat, acceptor personarum sit dicendus.

Sed quoniam ea, quæ iudex debet efficere sunt in duplici differentia: quædã.n.sunt, quæ in ipso iure determinatè ponuntur, vt quod suscipiat testes, vel faciat informationẽ de quibus non est dubiũ, quòd si ex causa ad rem non pertinente, vt ex amicitia alterius partis, aut ex precibus, aut pretiu relinquantur, talis iudex erit manifestus acceptor personarum. Alia autem sunt, quæ ipsius iudicis arbitrio relinquuntur, vt quòd proferatur sentẽtia tali, vel tali die, aut hora; aut quòd dictum testium statim, vel postea sumatur, aut quod concedatur talis, vel talis terminus, est difficultas, an in his, quæ relinquuntur arbitrio iudicis, possit habere locum peccatum acceptionis personarum.

Dubium.

Et eadem est quæstio de principe,

B

quantum ad ea, quæ suo arbitrio relinquuntur, vt si remittat vni reo pœnã, & non alteri, eodem crimine & circunstantijs existentibus, & de prælato dispẽsante cum vno & non cum altero in simili causa? Et pro parte negatiua est argumentũ:

Argumẽ.

Hæc omnia sunt gratuita in meroque iudicis arbitrio constituta: acceptio autem personarum solum habet locũ in debitis, vt diximus in superioribus: ergo in illis nõ potest esse acceptio personarum.

Sententia Autoris.

Hoc tñ non obstante, dico, q omnia gratuita congerere in fauorẽ vnius partis ex causa ad rem non pertinente, vitiũ est acceptionis personarum, siue in principe, siue in iudice, siue in prælato. Ita tenet Soto lib. 3. de iustitia q. 6. art. 5. quem communiter sequuntur recentiores. Et ratio illius est: Nam ea non sunt oĩno gratuita, sed de-

C

bita potiùs ex quadam æquitate naturali, quod sufficiens est ad hoc, vt illa tribuens sine causa, quæ ad rem pertineat, sit acceptor personarum. Item: Vsus potestatis, quem habet princeps, iudex, vel prælatus est bonum quoddã publicum ad cõmodum & vtilitatem subditorum ordinatum: ergo ex iustitia distributiua tenentur illud dispensare & applicare ad subditos sm dignitatem causę vniuscuiusque, quod nisi fecerint erunt acceptores personarum. Dixi ex causa ad rẽ non pertinente. Nã si iudici certo constaret, vnum ex litigantibus esse innocentẽ iniusteque ab altero vexari, nullam faceret iniustitiã, imò nec iniquitatẽ, si citra scandalum in oĩbus gratuitis ex hac ratione innocentis causam ageret: non tñ liceret il-

D

li legis necessaria prætermittere, aut dissimulare: qa cum sit legum custos, debet semper sm allegata & probata iudicium proferre. Quamuis verũ esset qđ licet prætermittendo, & violando iura in fauorem manifesti sibi innocentis delinqueret, & nonnunquam mortaliter, tum propter scandalum, tum etiã, quia contra officium suum leges præuaricaret, nihil tamen teneretur actori restituere, cum nihil quod suũ esset ab eo auferret. Ex dictis infertur quod vbicunque fuerint vtrinque opiniones æque probabiles, poterit iudex secluso scandalo in fauorem amicorum, nunc sm vnam, & nunc secundum alteram iudicare: cum hoc sit mere liberum, & gratuitum, nec ex aliqua obligatione dependens. Parcè tamen

E

admodum id faciendum erit: tum, quia regulariter sequitur scãdalum, tum etiam, quia est magnum periculum, ne affectus amici corrumpat intellectum faciendo, quod appareat probabilis opinio, quæ re vera non est probabilis.

Dubium.

An autem liceat iudici sine acceptione personarum sm opinionem minus probabilem iudicare, relicta probabiliori, & vniuersaliter, an sit licitum sequi opinionem probabilem non obstante, quod cõtraria sit probabilior, quæstio est valde difficilis, & de qua sunt variæ Doctorum sententiæ.

Sententia Soti.

Soto lib. 3. de iustitia q. 6. art. 5. in solutione ad quartum argu-

A

mẽtum, dicit, q quamuis in speculabilibus scholariũ disputationibus parum referat, q quis minus probabilia ingenij ostentandi gratia defendat, in practicis tamen quæ aliena iura respiciunt, nefas esset iudici infirmiorem opinionem sectari, sicut & medico in practica, ex qua salus pẽdet infirmi, ac multò magis Theologo in ijs, quæ sunt fidei: quin verò iudex aliter faciens restiõni fieret obnoxius. Hæc Soto. Quã ẽt sententiã tenet Syluester verbo opinio. §. 2. & Cõradus in libro de contractibus, quæstione vltima, & Caietanus in summa verbo, opinio. Et probari põt aliquibus argumentis.

1. Argum.

Primò sic: Qui sequitur opinionem probabilem relicta probabiliori exponit se periculo peccandi, si quidẽ eligit id, quod est minus certũ relicto certiori: ergo peccat.

Ad 2. argu.

Secũdò: In dubijs

B

tutior pars est eligenda, vt habet regula communis: sed opinio probabilior est tutior: ergo illa est sequenda. Et confirmatur: Quando ex vtraque parte periculum est ratio postulat, vt in eam fiat inclinatio, quæ maioribus fuerit confirmata rationibus: sed talis est opinio probabilior: ergo.

Ad 3. argu.

Tertiò: Iudex, qui pronũciat sententiã contra eum, qui probabiliora testimonia adducit, certè peccat mortaliter contra iustitiã, & est acceptor personarum: ergo & qui sequitur in iudicando opinionem probabilem relicta probabiliori. Probo consequentiam: Nam rationes, quæ faciunt vnam sententiã probabiliorem sunt veluti maiora testimonia pro illa. Et confirmatur ex cap. iuuenis de sponsalibus, vbi dicitur: In dubijs id, quod certius existimamus esse sequendum.

C

Sententia Autoris.

His tamen non obstantibus, dico, q contraria sententia est longè probabilior, nẽpe, quòd quotiescunque fuerit opinio probabilis potest iudex sm illam sine acceptione personarum, imò sine quocunque alio peccato iudicare. Et idem est dicendum de medico curante infirmum, & de Theologo procedente in his, quæ sunt fidei secundum sententiam probabilem. Probatur: Ex eo opinio aliqua dicitur probabilis, q possumus eam sine reprehensione, & vituperatione sequi: ergo implicat contradictionẽ, q sit pbabilis, & quod non possimus eam licitè sequi. Consequentia est nota, & antecedens probatur. Opinio non dicitur probabilis ex eo, quod in eius fauorem adducantur rationes apparentes, & quod habeat as-

D

sertores & defensores, nam sic omnes errores essent opiniones probabiles: ergo est probabilis ex eo, qđ possumus eam sine reprehẽsione sequi: quod faciũt viri sapientes, qui illam tenent. Et optima argumenta, quibus confirmatur, quæ sequi non est improbabile, vt dicit Aristotel. lib. 1. Topi. cap. 1. & 1. Ethic. cap. 4. Secũdò: Illa est opinio probabilis, quæ est conformis rectę rationi, & existimationi virorũ sapientum atque prudentum: ergo illam sequi nullum est peccatum. Consequentia est euidens, & antecedẽs probatur: Quando aliqua sententia non est conformis rectæ rationi, sed contraria illi, non potest esse probabilis, sed manifestus error: ergo tunc erit pbabilis, quando fuerit conformis rectę rationi, existimationique virorum prudentum. Dices, opinio-

E

nem probabilem esse quidem conformem rectæ rationi. Cæterum, quia opposita est conformior, tenetur iudex secũdum illam proferre sententiam. Contra hoc sic argumentor: Nullus obligatur sequi id, quod melius, & perfectius est: sed satis erit facere quod est bonum; nullus enim obligatur sequi virginitatem, aut fieri religiosum, quamuis virginitas, aut religio perfectior sit, quam status matrimonij: ergo pari ratione nullus obligatur sequi sententiam probabiliorem, quamuis sit melior; si quidem probabilis est bona. Vltimò: Licitum est docere, & proponere in scholis opinionem probabilem, re-

licta

licta probabiliori, Vt Soto & alij concedunt: ergo etiam eſt licitum eam conſulere, atque ex conſequẽti, eam ſequi. Probo conſequentiam: Nam licitũ eſt facere, quòd licitũ eſt docere. Ex hoc infertur, quòd poterit iudex pronunciare ſententiam contra propriam opinionem, quando intelligit oppoſitam eſſe probabilem. Nam quamuis habeat opinionem ſpeculatiuam, in contrarium eſt tamen certus practice, & moraliter quod quamcunque opinionem probabilem eſt licitum ſequi. Eſt autem hoc intelligendũ, dummodo altera opinionum, vſu & conſuetudine non ſit recepta: nam tunc ſecundum illam tenebitur iudicare, vt dicitur in lege minime. de legibus, & in cap. cum dilectus. de conſuetudinibus. Et ratio eſt; Nam conſuetudo eſt optima legum interpres. Similiter etiam in diſſenſione opinionum, illa erit ſequẽda, quæ fuerit mitior, atque fauorabilior, vt dicitur in lege. ſemper in obſcuris. ff. de regulis iuris. & in c. diſciplina. 45. diſt. ex quibus deſumptæ fuerũt illæ regulæ; In dubijs reo eſt fauendũ, &; Melior eſt conditio poſſidentis. Propter eandem etiam rationem cõditio impoſſibilis, quæ ſolet omnes contractus irritare, in fauorem matrimonij, & in fauorem teſtamẽti habetur pro non adiectæ, vt dicitur in cap. vltimo de conditionibus oppoſitis.

1. Argum. Et ad primum argumentum factum pro ſentẽtia Soti reſpondetur, negando antecedens. Nam cum certum ſit, quòd probabilis opinio ſequi poteſt, qui id facit nullo modo ſe exponit periculo peccandi.

2. Argum. Ad ſecundum reſpondetur, illam regulam: In dubijs tutior pars eſt eligenda, eſſe intelligendam, quando vtraque pars habet periculum. Nam, ſi vtraque eſt ſecura & tuta; quod contingit, quando ambæ opiniones ſunt probabiles, quamuis probabilior ſit tutior, licitum erit alteram ſequi. Præterquam, quòd etiam illa regula, quam plurimas patitur inſtantias. Nam ſi præcipiat alicui prælatus rem difficilimam, de qua ſubditus dubitat, an iure præcipiat, non tenebitur cũ tanto periculo, & diſcrimine obedire, donec conſtet ius præcepti, licet in præſtanda obedientia certus ſit, quòd non peccat. Item: Si quis petat à me fundum, quem iure poſſideo, cuius petitionis cauſa incipio dubitare, an ſit meus, non teneor ſtatim illum reddere, licèt in reddendo certus ſim, quod non pecco. Ad confirmationem reſpondetur, maiorem illã ꝑpoſitionem habere verum, quando ex vtraque parte eſt periculum. Tamen in ſequendo opinionem probabilem nullum eſt periculum, vt ex dictis patet.

3. Argum. Ad tertium argumentum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ad probationem dico, eſſe latiſſimum diſcrimẽ inter teſtimonia, quæ quis adducit pro ſuæ cauſę probatione, & rationes, quæ reddunt aliquam opinionẽ probabilem. Nam teſtimonia, quia adducuntur facti cõfirmationẽ, quo maiora fuerint, efficiunt ipſam cauſam digniorem. Et recta ratio dictat, quod ſententia proferatur ſecundũ maiorem dignitatẽ cauſæ, nec eſt aliqua opinio probabilis, quæ dicat licitum eſſe contra huiuſmodi dominẽ ſententiã proferre. At verò rationes, quę reddunt aliquam opinionem probabilẽ, tenent ſe ex parte iuris. Et ratio poſtulat, vt quotieſcunque in iure fuerint duæ opiniones, vna probabilis, altera probabilior, licitum ſit vnicuique quã maluerit ſequi. Alias illa, quam ſequi non erit licitum, nulla ratione merebitur nomen ſententiæ probabilis. Ad confirmationẽ ex cap. iuuenis, reſpondetur, vel, quòd loquitur de dubijs, quorum quodlibet continet periculum, in quibus ſemper tutior pars eſt eligenda, vt diximus in ſolutione ſecundi argumenti, vel quòd eſt ſermo de eo, quod eſt certius in facto propter maiora teſtimonia, quæ ad illius probationem adducuntur: quod ſimiliter erit ſemper præferendum dubio, vt modo dicebam.

Vltimum dubium. Vltimum dubium circa iſtam materiam eſt, vtrũ ſicut in iudicijs ſic etiam in legibus ferendis, maximè quibus imponuntur tributa ſubditis, habeat locum acceptio perſonarũ? Soto lib. 3. de iuſtitia quæſtione 6. art. 7. latè diſputat de hac re, quantum attinet ad tributa, de quo etiam nos ſupradiximus, artic. 3. quæſtionis præcedentis. Quare pro nunc breuiter dico, certum eſſe quòd acceptio perſonarum poteſt habere locum; tum in alijs legibus; tum maxime in illis, quibus tributa imponuntur. (Reſolutio difficultatis.) Si enim princeps ſine iuſta & rationabili cauſa condat legem in fauorem alicuius, vel aliquarum perſonarũ, quæ in aliorum notabile detrimentum vergat, proculdubio peccabit mortaliter, & erit acceptor perſonarum. Vt ſi ſtatuat legem qua præcipiat, quòd certũ genus mercium vſui hominum valde neceſſarium non poſſit niſi ab hoc, uel ab illo vendi. Tunc. n. lucra, quæ conceduntur vni, vel alteri ſine cauſa perirent alijs. Et non ſolum perirent lucra, ſed etiam inſurgerẽt grauiſſima damna, cum longe carius cogerentur ciues illas, merces emere, quàm empturi eſſent, ſi talis lex poſita non eſſet. Quod eſt manifeſte contra iuſtitiã diſtributiuam præcipientem, vt fauores publici ſicut & onera ſecundum proportionem diuidantur, iuxta illud Pauli. 2. ad Corinth. 8. Non, ut alijs ſit remiſſio, uobis autem tribulatio, ſed ex æqualitate. Verũ eſt tamen quòd ex rationabili cauſa bene poſſet fieri talis lex, ut ſi quis ſua induſtria & labore certum genus mercium reipublicæ vtilium adinueniſſet, nullus vltra eum id vendere poſſet, taxato prius per publicam poteſtatem pretio conuenienti. Et hac ratione iuſtiſſime illis qui libros compoſuerunt priuilegia conceduntur, ut ipſi ſoli eos vendant. Ex hoc infertur, quòd ſi leges tributorum non ſeruauerint debitam proportionem ad cauſam, pro qua ponuntur, & ad facultatem, & poſſibilitatem eorum, quibus imponuntur, debitis circumſtantijs ſecundũ rectam prudentiam conſideratis, non erunt iuſtę, nec obligabunt in conſcientia. Qua ratione dixere multi, quòd tributum vulgò appellatum, ſiſſa, non eſt iuſtum, quia in illo non plus ſoluit, qui plus habet, ſed qui pluribus indiget. Et idem dicunt de illo tributo quod dicitur, alcauala. Sed iam nos ſatis de hoc quæſt. 62. artic. 3.

QVAESTIO LXIIII.

De vitijs oppoſitis commutatiuæ iuſtitiæ, in octo Articulos diuiſa.

ARTICVLVS I.

Vtrum occidere quæcunq; viuentia ſit illicitum.

AD primum ſic proceditur. Videtur quòd occidere quæcunque viuentia ſit illicitum. Dicit enim Apoſtolus ad Rom. 13. Qui ordinationi Dei reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem acquirunt. Sed per ordinationem diuinæ prouidentiæ omnia viuentia conſeruantur, ſecundum illud Pſal. 146. Qui producit in montibus fœnum, & dat iumentis eſcam ipſorum: ergo mortificare quæcunque viuentia videtur eſſe illicitum. (1. d. 39. q. 2. ar. 2. cor. Et 3. contra G. 112. fin.)

2. Præterea, Homicidium eſt peccatum ex eo, quòd homo priuatur vita. Sed vita communis eſt omnibus animalibus & plantis: ergo eadem ratione videtur eſſe peccatum occidere bruta animalia & plantas.

3. Præterea, In lege diuina non determinatur ſpecialis pœna niſi pro peccato. Sed occidenti bouem, vel ouem alterius ſtatuitur pœna determinata in lege diuina: vt patet Exod. 22 ergo occiſio brutorum animalium eſt peccatum.

Lib. 1. c. 20. declinldo, ad fi. to. 1.

*Sed contra eſt, quòd Auguſtin. dicit * in 1. de Ciuit. Dei, cùm audimus, Non occides, non accipimus hoc dictum eſſe de frutetis: quia nullus eis eſt ſenſus, nec de irrationalibus animalibus: quia nulla nobis ratione ſociantur. Reſtat ergo, vt intelligamus de homine quod dictum eſt, Non occides.*

*Reſpondeo dicendum, quòd nullus peccat ex hoc, quòd vtitur re aliqua ad hoc, ad quod eſt. In rerum autem ordine imperfectiora ſunt propter perfectiora: ſicut etiam in generationis via, natura ab imperfectis ad perfecta procedit. Et inde eſt, quòd ſicut in generatione hominis prius eſt viuum deinde animal, vltimo autem homo: ita etiam ea quæ tantum viuunt, vt plantę, ſunt communiter propter animalia, omnia autem animalia ſunt propter hominem. Et ideo ſi homo vtatur plantis ad vtilitatem animalium, & animalibus ad vtilitatem hominis, non eſt illicitum, vt patet per Philoſophum * in primo Polit. Inter alios autem vſus maximè neceſſarius eſſe videtur, vt animalia plantis vtantur in cibum, & homines animalibus, quod ſine mortificatione eorum fieri non poteſt. Et ideo licitum eſt & plantas mortificare in vſum animalium, & animalia in vſum hominum ex ipſa ordinatione diuina. Dicitur enim Geneſ. 1. Ecce dedi vobis omnem herbam & vniuerſa ligna, vt ſint vobis in eſcam, & cunctis animantibus terræ. Et Geneſ. 9. dicitur, Omne qđ mouetur & viuit, erit vobis in cibũ.*

Lib. 1. ca. 5. a medio, et c. 7. tom. 5.

*Ad primum ergo dicendum, quod ex ordinatione diuina conſeruatur vitã animalium & plantarum non propter ſeipſam ſed propter hominem. Vnde, vt Auguſtinus dicit * in primo de Ciuit. Dei, Iuſtiſſima ordinatione Creatoris vita & mors eorum, noſtris vſibus ſubditur.*

Lib. 1. c. 20 in fin. to. 5.

Ad ſecundum dicendum, quòd animalia bruta & plantę non habent vitam rationalem, per quam à ſeipſis agantur, ſed ſemper aguntur quaſi ab alio, naturali quodam impulſu. Et hoc eſt ſignum, ꝙ ſunt naturaliter ſerua, & aliorum vſibus accommodata.

Ad tertium dicendum, ꝙ ille qui occidit bouem alterius, peccat quidem: non quia occidit bouẽ, ſed quia damnificat hoĩem in re ſua. Vnde non continetur ſub peccato homicidij, ſed ſub peccato furti vel rapinæ.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem reſpondet D. Tho. vnica concluſione, quæ talis eſt: Licitum eſt plantas mortificare in vſum animaliũ, & animalia in uſum hominis. Hanc probat D. Tho. in argumento, ſed cõtra, ex D. Aug. lib. 1. de Ciuit. c. 20. dicente: Cũ audimus Non occides, non accipimus hoc dictũ eſſe de frutetis, quia nullus eis eſt ſenſus; nec de irrationabilibus animalibus, quia nulla nobis rõne ſociantur, ſed de homine, &c. Eandem probat in corpore articuli; tum teſtimonio ſcripturæ: tum etiam aperta ratione. Teſtimonium habetur Geneſ. cap. 1. Vbi Deus dixit hominibus: Ecce dedi vobis omnem herbam, & vniuerſa ligna, ut ſint vobis in eſcam, & cunctis animantibus, & c. 9. Omne, quod mouetur & viuit erit vobis in cibum. Ex ratione ſic argumentor: Nullus peccat ex eo, quòd vtatur re aliqua ad id, ad quod eſt; ſed omnes plantæ ſunt propter animalia, & animalia propter hominem: ergo licitum erit vti plantis in vſum animaliũ; & animalibus in vſum hominum. Conſequentia cũ maiori eſt nota, & minor ꝓbatur: Ordine naturæ imperfectiora ſunt propter perfectiora, ſed plantæ ſunt imperfectiores animalibus, & animalia ſunt imperfectiora homine; vnde videmus, ꝙ in generatione hominis prius eſt viuũ, quod conuenit plantis, & deinde animal, & vltimo homo: ergo plantæ ſunt propter animalia, & animalia propter hominem.

EXPLICATIO ARTICVLI

Ratio quæ mouit D. Tho. ad mouēdā hanc difficultatem.

RAtio, quæ mouet D. Tho. ad præmittendũ iſtũ articulũ materiæ de homicidio, fuit impugnare ſententiã Manichæorum aſſerẽtium, animalium animas membra eſſe Dei, & ideo impietatem eſſe illorum carnibus veſci, aut illa occidere, vt author eſt D. Aug. lib. 1. de Ciuit. cap. 20. & lib. 6. contra Fauſtũ Manichęum cap. 4. 5. & 6. Cæterũ concluſio D. Tho. nõ ſolum eſt de fide tenenda propter aperta teſtimonia ſcripturæ, quæ ab ipſo adducuntur atque ẽt propter illud Gen. 1. Dominamini piſcibus maris, & volucribus cœli, & vniuerſis animantibus, quæ mouẽtur ſuper terram, ubi plenũ dominium Deus hominibus conceſſit ſupra quæcunque animantia: & certum eſt, quòd dominium eſt ius aſſumendi aliquid in ſuã facultatem, atque vſum, quem homo in multis animalibus habere non poteſt, niſi eis veſcendo: verum etiam eſt lumine naturali nata, quo conſtat imperfectiora eſſe propter vſum perfectiorum, vt materia propter formã, plantæ propter bruta, & bruta propter hominem. Qua ratione Ariſt. lib. 1. Polit. probat, venationem ſylueſtrium animalium eſſe licitam, & naturalem, vtpote, qua homo vẽdicat ſibi qđ eſt naturaliter ſuum, præter quã quod cum nulla genera ciborum immunda ſint ex natura ſua immunditia culpæ, ut docet D. Tho. 1. 2. quæſt. 102. artic. 6. ad primũ, iuxta illud Chriſti Matth. 15. Non quod intrat per os coinquinat hominem; ratio naturalis dictat, quòd omnibus poſſit homo pro ſua uoluntate vti. Pro quo etiã facit illud Act. 10. Vbi dicitur, quòd cum uidiſſet Petrus linteum, in quo erant oĩa quadrupedia, & ſerpentia terræ, audiuit vocem dicentem: Occide & manduca. Et cum Petrus reſpondiſſet; Abſit à me Domine, quia nunquam manducaui commune & immundum; facta eſt iterum vox ad eum: Quod Deus purificauit, tu commune ne dixeris. Quaſi ſignificans, nulla eſſe animalia, quibus veſci ex natura rei non ſit licitum. Idem etiam dicit Diui Auguſtini lib. 6. contra Fauſtum cap. 15. Vbi late de hoc diſputat contra Manichæos, citans illud Apoſtoli ad Titum. 1. Omnia munda mundis. Et in cap. 8. eiuſdem lib. dicit: Omnis creatura Dei bona eſt, omnia enim, quæ naturaliter ſunt in ordine ſuo bona ſunt, & nemo eis peccat.

Dubium.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrum vſus, qui nunc eſt veſcendi carnibus animalium fuerit etiam ante diluuium D. Thom. 1. 2. quæſt. 102. articulo 6. ad ſecundum, dicit, quòd eſus carnium videtur poſt diluuium introductus. Tunc enim Gen. 9. dictum eſt: Quaſi olera virentia dedi vobis omnem carnem.

Sententia D. Tho. & aliorum.

carnem. Et hoc ideò, quia à terra nascentia magis pertinebant ad simplicitatem vitæ. Et super Epistolã ad Romanos capit. 14. in illa verba; Is, qui manducat non manducantem, non spernat, etiam dicit, quòd terræ nascentia à principio fuerunt homini cõcessa ad edendum. Et post diluuium primò legitur concessus eius carnium. Quibus verbis significare videtur, quòd ante diluuium non solum, non fuerunt in vsu carnes, sed nec etiam fuerunt licitæ. Eandem sententiam tenet Nicolaus de Lira super Gen. capit. 9. & Abulens. super Gen. capitulo primo. Qui expressius affirmat prohibitum fuisse tunc tale nutrimentum. Et probari potest hæc sententia aliquibus argumentis.

Ad 1. argu. Primò ex illo Genes. capitulo primo. Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, & vniuersa ligna, quæ habent in semetipsis sementem generis sui, vt sint vobis in escam, & cunctis animantibus terræ. Quibus verbis videtur Deus hominibus cibos taxasse, vt scilicet, non manducarent carnes, sed fructibus vescerentur. Et subdit statim: Et factum est ita. Quasi significans, quòd nihil aliud manducauerũt, nisi id, quod à Deo fuit determinatum.

Ad 2. argu. Item Genes. capit. 9. postquam dictum est ad Noe de arca egredientem: Omne, quod mouetur, & viuit, erit vobis in cibum, subdit statim: Quasi olera virentia tradidi vobis omnia. Ac si diceret: Hactenus non, nisi olera vobis in cibum permisi; cæterum deinceps non minus quam ipsa olera erunt vobis animalia in edulium. Et ne ignorarent modũ, quo illa edere deberent, adiecit statim, excepto quod carnem cum sanguine non comedetis. Ex quo loco sic colligo argumentum: Vel prius comedebant carnes, vel non. Si comedebant, vel cum sanguine, vel sine illo. Si comedebant sine sanguine: ergo nulla fuit causa tale præceptum de nouo imponendi. Si autem comedebant cum sanguine, reddenda erit ratio, propter quam Deus ante permiserit carnem cum sanguine manducare, & postea illud prohibuerit. Maximè cum Aristotel. 7. Ethicorum, capitulo quinto comedere carnes crudas enumeret inter vitia feritatis. Hæc autem assignari nõ poterit: ergo est dicendum, quòd tunc incepit vsus carnes manducãdi. Et ideò modus fuit præscriptus, scilicet, vt elixis, vel assis veterentur, & non crudis, vt feræ.

Ad 3. argu. Potest præterea hoc ipsum probari, ex Boetio Seuerino, qui primã mundi ætatem commendans, libro secundo de Cõsolat. metro. quinto, in hunc modum loquitur.

Felix nimium prior ætas
Contenta fidelibus aruis,
Nec inerti perdita luxu,
Facili quæ sera solebat
Ieiunia soluere glande.

Nam post cæteris ætatibus ingruentibus, eo licentia hominum peruenit, vt iam vulgo omnes.

Pectora, brachia, vultum,
Crediderint genus esse cibi. Quid diceret ergo,
Vel quo non fugeret, si nunc hæc monstra videret
Pythagoras, cunctis animalibus abstinuit qui
Tanquam homine, ventri indulsit nõ omne legumen?

Versus sunt Iuuenalis, quibus Satyram 15. finiuit: nominat autem Pythagoram, eo quòd is cum sentiret, animas hominum post mortem in brutorum, vel hominum corpora transire, carnibus abstinuit, ne, scilicet, comedendo, animas hominum absorberet. Porrò quod ait. Ventri indulsit non omne legumen, fabam intelligit, qua etiam abstinuit Pythagoras, quia faba cibus est multam inflationem afferens, ac proinde contraria tranquillitati mentis.

A Traditur ab Aulo Gellio, libro quarto. Noct. Attic. capit. 11. Eundem carnium vsum, ceu rem immanem & nefandam latissimè prosequitur Ouidius, lib. 15. Metam. ab illo carmine.

Parcite mortales dapibus temerare nefandis. &c.

Vsque ad illud.

Heu quantum scelus est in viscera, viscera condi.
Alteriusq; animantem, animantis viuere letho.

Et infra quàm plurima elegantissimè. Faciens autem mentionem de prima mundi ætate, cuius etiã suprà meminit Boetius, sic ait idem Ouid. eodem loco:

At vetus illa ætas, cui fecimus Aurea nomen,
Fœtibus arboreis, &, quas humus educat, herbis
B *Fortunata fuit, nec polluit ora cruore.*

Instituerat verò de hac ætate sermonem iam superiùs, lib. 1. nam de hominibus illius sęculi loquens dixerat.

Contentiq; cibis nullo cogente creatis
Arbuteos fœtus, montanaq; fraga legebant:
Cornaq;, & in duris hærentia mora rubetis.

Ex quibus facile colligitur ante diluuium prædictum vsum vescendi carnes minime viguisse.

Vlt. argum. Vltimo sic argumentor: Ante diluuium virtus ad alenda, vegetanda, roborandaque corpora mortalium vigebat in herbis, vtpotè quæ ex aquæ inundatione nondum vim amiserant: ergo tunc non erat necessarius carnium esus, sicut postea; atque ex
C consequenti non erat à Deo concessus.

Sententia Victoriæ et aliorũ probabilior. Contrariam tamen sententiam tenet Victoria in relectione de temperantia, numero 3. & Soto lib. 5. de Iustitia quæstione prima, arti. 1. quam ego probabiliorem existimo. Vnde ad illius explicationem, vt à notioribus incipiamus dico primò, certum esse, quòd iure naturali ante diluuium esus carnium non erat illicitus, vt patet ex ijs, quæ diximus in principio huius articuli. Et præterea, quia per legẽ Christi naturalis lex non fuit abrogata. Quare, si tunc erat contra ius naturæ, quòd homines carnibus vescerentur, etiam esset modo, & semper; si quidem lex naturalis inuiolabiliter manet eadem apud omnes, vt docet D. Thom. 1. 2. quæst. 94. artic. 4. Dico se-
D cundo etiam esse certum, quòd in statu innocentiæ quantouis sęculo durasset nunquam homines carnibus vescerentur. Et ratio est: Nam fructus paradisi fuissent, tum affluentissimi, tum etiam virtute solidissimi ad nutriendos, vegetandosque homines; & cum in illa felicissima ætate nulla esset inordinata affectio nullus superfluis vteretur, sed essent necessarijs contenti. Dico tertio, meo iudicio etiam esse certum, quòd esus carnium ante diluuium nulla diuina lege erat prohibitus, tum quia nullibi habetur talis prohibitio; tum etiam quia illa dicebatur ætas legis naturæ, ea solùm de causa; quia nulla alia, vel paucissima præcepta haberet, nisi quæ erant de lege naturali. Quod & intellexisse vr D. Tho. 1. 2. q. 103. ar. 1.
E ad 4. quando dixit, generaliter ante legẽ Moysi nulla lege fuisse prohibitũ esum aĩalium, sed propter abominationẽ, & consuetudinem abstinebant homines ab aliquibus. Dico vltimò, esse probabilissimũ, quod ante diluuiũ statim post naturã lapsam homines carnes manducauerunt, illisq; frequenter in cibũ vtebãtur, probať ex Genes. c. 4. Vbi Abel laudatur, ppea, quòd de primogenitis gregis sui, & de adipibus corũ hoc est, de pinguiorib. sacrificiũ offerebat. Nulla autem esset iusta cã talis laudationis, nisi homines talibus animalibus vescerentur. Ad hoc nõnulli rñdẽt, quòd quãuis animalia eo tẽpore non erant vtilia in esum, erant tamen vtilia causa pellium & vellerum ad vestitum. Sed hæc solutio mihi non placet. Primò: Quia eadem est ratio de vsu lactis, & de vsu

A animalium quantum ad cibum, cum non fuerit vnũ magis concessum, quam alterum in illo 1. cap. Gen. Secundò: Quia si homines eo tempore solum haberent animalia in vsum pellium ac vellerum ad vestitum non esset cur sacrificium Abel tanti fieret, propterea quòd de primogenitis, & de adipibus fuisset oblatum, si quidem ad vsum pellium, & vellerum parũ, vel nihil referre videatur, quòd animalia sint primogenita, & crassa. Ad cibum autẽ quam plurimũ. Et item, quia non apparet quid tunc fieret de volucribus, cicuribus, vt de gallinis, cũ nec oua essent concessa in edulium. Præterea probatur conclusio ex Genes. c. 7. vbi præcepit dominus ad Noe, vt tolleret de animalibus mundis septena, & septena; de immundis autem duo & duo. Et distinguebantur munda ab B Immundis ex eo, quòd illa erant idonea ad vescendum, ista verò minimè, vt dicunt multi Doctores. Alij affirmant, vt D. Tho. 1. 2. q. 103. art. 1. ad quartũ, quòd munda, & immunda distinguebantur per ordinem ad sacrificia. Sed hoc mihi non videtur verũ. Tum, quia non est credibile, quòd sacrificia fierent de rebus inanibus, & quæ nulli vsui essent sacerdotibus. Si autem homines non vescerentur carnibus ipsa animalia essent prorsus inutilia, saltim turtures, & columbę, quæ ad nihil aliud valent, quã ad esum. Et tamẽ nullus dubitat, quòd ex his, & ex gallinis fuerint in arca introducta septena & septena, tanquam C ex animalibus mundis. Tum etiam; quia cum tunc non esset determinatum, ex quibus animalibus deberent fieri sacrificia; sed hoc fuit declaratum in lege scripta, non apparet qua ratione munda distinguerentur ab immundis per ordinem ad sacrificia, sed per ordinem ad conuenientiam, quam habebant ad vsum edendi. Atque ex consequenti homines ante diluuium vtebantur carnibus ad vescendum. Præterea hoc ipsum probatur, supposito prius, quòd esus carniũ post naturæ lapsum fuit vitæ humanæ, eiusq; incolumitati valde naturalis, adeò vt medici nihil salubrius in cibis ponant, quam naturam statim a sua conditione carnes habuerunt. Tunc sic argumẽtor: Si ante diluuium homines carnibus nõ fuerunt vsi, id fuit; vel, quia erant illis interdictæ; vel, quia carũ D salubritas atque sapor nondũ erãt eis nota, vel quia ad vitam degendam non erant necessariæ. Primum dici non potest; quia, vt constat ex superioribus, nullo præcepto, vel diuino, vel naturali erat prohibitus esus carnium; imò contrarium natura docebat. Nec secundum; quia non est verosimile, quòd per mille sexcentos annos, nunquã homines speculando optimam carnium ad cibum naturam agnouerint, aut experientia deprehenderint. Maximè cum Doctores dicant gentes illas circa ortum humani generis ingenio & sagacitate præ suis posteris valuisse. Nec E etiam tertium. Nam, quamuis verum esset, quòd hominibus in sua integritate manentibus, propter humanam tunc frugalitatem, & modestiam non vescerentur carnibus, sed fructibus, qui abundãtissimi, & saluberrimi essent, fuissent contenti, vitiata tamen natura, nullum est argumentum, quod, quia carnes non erant necessariæ ideò non erant in vsu: corruperat. n. omnis caro viam suam. Imò ex eo, quòd homines illi ad malũ proni peioribus se voluptatibus immerserunt, probabilissimè colligitur, talibus etiã escis, & eduliorum delicijs se se dedisse: Maximè cũ dicat Iosephus lib. 1. Antiquitatum, q̀ propè ante diluuium nulli parcebatur vitio, aut flagitio. Relinquitur ergo esse valde probabilius, quod homines ante diluuium carnes manducauerunt. Quam etiam sententiam sequi videtur Caietanus super Gen. cap. 9. quamuis ita obscure loquatur, vt vix constet, quæ sit eius mens.

A Vnde ad primum argumentum in contrarium factum, quod erat desumptum ex Genes. cap. 1. respondetur, quòd verba illa; Ecce dedi vobis omnem herbam, &c. dicta fuere hominibus in statu innocentiæ existentibus, in quo ligna paradisi satis fuisse ad cibum, tum propter illorum virtutem, tum etiam propter hominum frugalitatem, nemo est, qui dubitet; nec ad aliud tempus refertur quod sequitur statim; Et factum est ita. 1. Argum.

Ad secundum respondetur, quòd quia Genes. c. 1. herbæ tantum fuerant declaratæ à Deo in cibũ hominum propter ligna paradisi, quibus tunc vescebãtur, & natura viciata, hominum genus naturali iure et carnes adhibuerat, eoq; forte prope diluuium ho- 2. Argumẽ. B minum feritas diuenta erat, vt crudis illis cũ sanguine vterẽtur, idcircò Deus à diluuij periculo egressis concessit tanquam ius naturale, vt pisces & carnes ederent, eo excepto, quòd non crudas, sed igne paratas vescẽdas intelligerent. Proptereaq; dixit; Omne quod mouetur, & viuit, erit vobis in cibum, excepto, quòd carnem cum sanguine non comedetis. Nonnulli dicunt, quòd ante diluuium homines carnibus humanis vescebantur, sicut & Canibales nuper ab Hispanis reperti, Deus autem hanc inhumanitatem & feritatem hominibus interdicere volens præcepit ne carnem cum sanguine, hoc est, cum impietate ac feritate proximorumque homicidio co- C mederẽt. Sanguis enim in scriptura pro homicidio, & feritate capitur sæpè sæpius. Sic Semei Dauidi obijciebat, quòd vir sanguinum esset. 2. Reg. c. 16. & Psal. 54. Viri sanguinum non dimidiabunt dies suos, hoc est, homines efferati, & homicidæ. Cui sententiæ plurimum fauere videtur quod statim sequitur in textu; Sanguinem enim animarum vestrarũ requiram. Quæ verba, vt Caietanus inquit, non reddunt rationem prioris dicti, sed tantum addunt moderamen per modum exceptionis. Ac si apertius diceretur: Et si dedi vobis tanquam herbas virides omne, quod viuit, declaro tamen, quòd solum hominẽ à materia alimenti excipio. Iniustum est enim, ut homo alimentum sit, aut homini, aut cuicunque alteri animali. Pro quo etiam facit litera iuxta Hebræum, D quæ sic habet: Et solum sanguinem vestrum ad animas vestras requiram, hoc est, & solum sanguinem vestrum, qui est ad animas vestras seruandas, hoc est, vitas vestras seruandas, requiram tanquam iniustè ablatum. Anima enim cõmuniter accipitur pro vita in sacris literis, iuxta illud: Quid prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ verò suę detrimentum patiatur: Et illud: Quam commutationem dabit homo pro anima sua. Et illud: Anima mea in manibus meis semper.

Ad tertium argumentum, quod erat desumptum 3. Argumẽ. E ex testimonio Boetij, & Ouidij respondeo, q̀ verba illa referenda sunt ad statum innocentiæ, nec in alio verum habere possunt.

Ad vltimũ ex dictis patet solutio. Supposito, quòd Vlt. argu. homo licitè potest animalia occidere in proprium alimentũ, eaque in quoscunque alios vsus conuertere tanquam verus illorum dominus, potest esse difficultas, vtrùm bruta occidere sola recreationis causa propter voluptatem sit licitum. Ad cuius explicationem, præmisso, quòd ex animalibus quædam sunt vtilia, alia inutilia, & alia nocua, dico primò, quòd occidere animalia tam nocua, quam inutilia sola recreationis causa nullum est peccatũ. Hoc probat D. Tho. in solutione ad primum testimonio D. Aug. lib. 1. de Ciuit. cap. 20. dicentis: iustissima ordinatione Creatoris vita & mors brutorum nostris vsibus subditur. Dico secundo quòd occidere animalia vtilia, quãtũ est ex se sola recreationis

nis

nis causa nullum est peccatum. Hoc etiam dicit D. Tho. 1. par. q. 9. art. 1. ad 3. & in hoc art. ad tertium. Et probatur eadem ratione. Dico tertio, quòd occidere animalia vtilia sine aliqua causa particulari ad minus erit peccatum veniale, quia est actus prodigalitatis, perinde ac mittere in fluuium centum aureos. Et hoc intelligitur, quando talia animalia fuerint propria. Nam si sint aliena erit peccatum mortale iniustitiæ illa occidere propter damnum, quod inde domino resultat.

ARTICVLVS II.

Vtrum sit licitum occidere peccatores.

Inf. q. 108. art. 1. & 3. Et 1. 2. q. 100. ar. 8. ad 3. Et 3. contra ca. 140. Et Ro. 13. le. 1.

AD secundum sic proceditur. Videtur quòd non sit licitum occidere homines peccatores. Dominus enim Matth. 13. in parabola prohibuit extirpare zizaniam, qui sunt filij nequam, vt ibidem dicitur. Sed omne quod est prohibitum à Deo, est peccatum: ergo occidere peccatorem est peccatum.

2. Præterea, Iustitia humana conformatur iustitiæ diuinæ. Sed secundum diuinam iustitiam peccatores ad pœnitentiam reseruantur: secundum illud Ezech. 18. Nolo mortem peccatoris, sed magis, vt conuertatur, & viuat: ergo videtur omnino esse iniustum, quod peccatores occidantur.

Cap. 7. parũ ante medi. tom. 4. Lib. 2. Eth. c. 6. parum ante fi. tom. 4. Lib. 9. c. 4. tom. 5.

3. Præterea, Illud quod est secundum se malum, nullo bono fine fieri licet: vt patet per August. * *in libro contra mendacium, & Philosophum in secundo Ethicorum. Sed occidere hominem secundum se malum est: quia ad omnes homines tenemur charitatẽ habere. Amicos autem volumus viuere & esse: vt dicitur in 9. Ethic.* * *ergo nullo modo licet hominem peccatorem occidere.*

Sed contra est, quod dicitur Exod. 22. Maleficos non patieris viuere. Et in Psalmo. 100. In matutino interficiebam omnes peccatores terræ.

Ar. præced.

Respondeo dicendum, quòd sicut dictum * *est, licitum est occidere animalia bruta, in quantum ordinãtur naturaliter ad hominum vsum, sicut imperfectum ordinatur ad perfectum. Omnis autem pars ordinatur ad totum, vt imperfectum ad perfectum. Et ideo omnis pars naturaliter est propter totum. Et propter hoc videmus, quod si saluti totius corporis humani expediat præcisio alicuius membri, puta, cum est putridũ, vel corruptiuum aliorum membrorum, laudabiliter & salubriter abscinditur. Quælibet autem persona singularis comparatur ad totam communitatem, sicut pars ad totum: & ideo si aliquis homo sit periculosus communitati & corruptiuus ipsius propter aliquod peccatum, laudabiliter & salubriter occiditur, vt bonum commune conseruetur. Modicum enim fermentum totam massam corrumpit, vt dicitur primo ad Corinth. 5.*

Ad primum ergo dicendum, quòd Dominus abstinendum mandauit ab eradicatione zizaniorum, vt tritico parceretur, id est bonis. Quod quidem fit, quando non possunt occidi mali, quin simul occidantur & boni, vel quia latent inter bonos, vel quia habent multos sequaces: ita quod sine bonorum periculo interfici non

A *possunt, vt Aug.* * *dicit contra Parmenianum. Vnde Dominus docet magis esse sinendum malos viuere, & vltionem reseruãdam vsque ad extremum iudicium, quàm quod boni simul occidantur. Quando vero ex occisione malorum non imminet periculum bonis, sed magis tutela & salus, tunc licite possunt mali occidi.* Lib. 3. ca. 2. a med. t. 7.

Ad secundum dicendum, quòd Deus secundum ordinem suæ sapientiæ quandoque statim peccatores occidit ad liberationem bonorum, quandoque autem eis pœnitendi tempus concedit, secundum quod ipse nouit suis electis expedire. Et hoc etiam humana iustitia imitatur pro posse. Illos enim qui sunt perniciosi

B *in alios, occidit: eos vero, qui peccant, alijs grauiter non nocentes, ad pœnitentiam reseruat.*

Ad tertium dicendum, quòd homo peccando, ab ordine rationis recedit. Et ideo decidit à dignitate humana: prout, scilicet, homo est naturaliter liber & propter seipsum existens: & incidit quodammodo in seruitutem bestiarum: vt, scilicet, de ipso ordinetur secundum quod est vtile alijs, secundum illud Psal. 48. Homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipiẽtibus, & similis factus est illis. Et Prou. 11. dicitur. Qui stultus est seruiet sapiẽti. Et ideo quamuis hominem in sua dignitate manentem oc-

C *cidere sit secundum se malum, tamen hominem peccatorem occidere potest esse bonum, sicut occidere bestiam. Peior enim est malus homo quàm bestia, & plus nocet, vt Philosophus dicit* * *in primo Politicorum, & in septimo Ethicorum.* Lib. 7. Ethi. c. 6. in fin. tom. 5.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet D. Tho. per vnicam conclusionem, quæ talis est: Malefactores interficere est iustum, & licitum. Quam probat in argumento, sed contra, ex illo Exod. 22. maleficos non patieris viuere. Et in corpore articuli hac ra-

D tione. Ideo animalia licitũ est interficere, quia sunt in nostrum vsum ordinata, tanquam imperfectius in id, quod perfectius est, sed etiam singuli homines sunt ordinati in rempublicam, tanquã imperfectũ in id, quod est perfectius; sunt. n. partes reipublicæ, & vnaquæque pars naturaliter ordinatur in totum: ergo quotiescunque incolumitati reipublicæ fuerit expediens, habet ipsa ius ciues morte afficiẽdi ne totum inficiatur. Si quidem, vt dicit Pau. 1. ad Corinth. 5. modicũ fermentum totam massam corrumpit.

EXPLICATIO ARTICVLI.

AB isto articulo incipit D. Tho. agere de homici dio. Et quamuis ratio postulabat, vt homicidij

E diffinitionẽ præmitteremus toti disputationi, quia tamen ea assignari non potest, nisi explicato prius, quid nomine homicidij intelligamus, quod proculdubio est illud, quod Deus in illo quinto præcepto Decalogi. Non occides, interdicit, operæpretiũ erit, vt primò omnium explicemus, quidnam sit illud, qđ eo præcepto prohibetur. Et quia Exod. 20. vbi nos legimus, Nõ occides, Hebraicè habetur vna vox, quę idem significat, ac non homicides (si ità licet loqui) certum erit hoc præcepto non prohiberi brutorum animalium occisionem vt hæretici Manichæi affirmabant, sed tantum occisionem hominum. Cæterum quia id præceptum absolutè, & sine aliqua limitatione constituitur, & in multis casibus est licitum

Quid prohibeatur, hoc præcepto, non occides, explicatur.

A occidere, vt certo constat, & nos infrà sumus dicturi, non leuem continet difficultatem, explicare, qđ & qualiter homicidium in illo præcepto prohibeatur. Scotus in 4.dist. 15.q.3. dicit absolutè & generaliter eo præcepto prohiberi cuiuscunque hominis, siue nocentis, siue innocentis, & quacunque autoritate, siue publica, siue priuata factam occisionem. Itaque quicunque alterū occidit quacūque ex causa, & quacunque autoritate id faciat, peccat contra id præceptum, nisi in casibus iure diuino exceptis. Nā cum illa prohibitio sit generalis cunctos mortales, nemine excepto, occidere vetans, & diuina, supra quam solus Deus potest dispensare, fit, vt nullum ēt nocentem priuata, aut publica autoritate interficere sit licitum, nisi in casibus à Deo in veteri lege, quæ ius diuinum continebat expressis. Qualis est ille Leuit. 19. Qui occiderit occidatur; & plures alij, qui

Sententia Scoti.

B numerantur Exod. 21. Ex quo infert primò, non esse licitum occidere furem diurnum, quantumcunque grauia furta committat, cum hoc in veteri testamento non concedatur. Imo Exod. c. 22. dicitur, quòd solus nocturnus fur in fragranti delicto acceptus morte opprimatur. Infert secundò, quòd nec ēt nunc inter fideles licitum est occidere adulteram. Nā quantuis Leuitici 20. id præciperetur, Ioannis tamen octauo, id præceptum à Christo fuit reuocatum in illis verbis: nec ego te condemnabo. Hæc sententia Scoti continet multa falsa. Nam primum falsum est dicere, quod id præceptum, Non occides, ea est generalitate intelligendum, vt cunctas hominū occisiones,

Impugnatur Scotus.

C quacunque autoritate factas comprehendat. Quod ista ratione ostendo: Quod est de se licitum, & per se bonum; non est prohibitum præcepto diuino: sed occidere hominem in propriam defensionem est p se bonum, vtpote quod est secundum inclinationē naturalem: ergo non est prohibitum illo præcepto, non occides. Atque ex consequenti eum in lege veteri id non sit exceptum, manifestè sequitur, quod illud præceptum non est ea generalitate intelligendum, vt omnia homicidia quæcunque ex causa facta comprehendat. Nec valet, si dicatur, quòd ideò homo potest inuasorem occidere, non faciendo contra illud præceptum, quia quod intendit non est occidere, sed seipsum defendere, ad quod per accidens

D sequitur alterius occisio. Nam, quāuis ità sit, quòd primus, & præcipuus finis eius, qui aggressorem occidit, sit sua defensio, secundariò tamen, & tanquā medium ad id necessarium etiā vult inuadētis mortem. Quare, si nunquam est licitum ex intētione hominem occidere, nec etiam licebit eundem interficere in propriā defensionem. Maximè cum ille, qui se defendit ex intentione ēt possit hostis iugulum petere, vt omnes Doctores concedunt. Secundum falsum, quod in sententia Scoti cōtinetur est, quòd nō est licitum publicæ, aut priuatæ autoritati aliquem etiam malefactorem interficere, nisi in casibus in veteri lege expressis. Cōtra quod sic argumentor: Vel præcepta illa occidendi malefactores in veteri lege

E contenta erant legalia, aut naturalia: si legalia: ergo in morte Christi cessarunt, atque ex consequēti non erit licitum modo hominem occidere, etiam in illis casibus, qui in veteri testamento excipiuntur. Si autem fuerunt naturalia, vel, vt verius dicam, iuris naturalis interpretatiua, sequitur quòd ipso lumine naturali illi casus erāt ab eo generali præcepto, Non occides, excipiendi, seu potius non includebātur in illo; atque ex consequenti non erat necessarium, q particulariter à Deo exciperentur. Secundò: Si respublica ciuilis modò non haberet facultatem alios malefactores interficiendi quam qui erant excepti in veteri lege, sequeretur, quòd nec etiam posset eosdem

A alijs excogitatis mortibus interimere, nec alios vllo corporali supplicio afficere, puta, fures flagellis cædere, aut alia grauissima delicta mortis comminatione prohibere: consequens autem est absurdum, & contra tenorem legis capitalium. ff. de pœnis. vbi incendiarijs, & alijs delinquentibus capitis pœna decernitur, & parricidæ, quod in dolium inclusus submergatur, & hæreticis, quòd exurantur; quæ pœnæ in veteri lege non erant taxatæ: ergo & illud, ex quo sequitur. Probo sequelam: Nam, sicut illud esset contra generalitatem præcepti de non occidendo, ità & hoc Tertiò: vel ante legem Moysi erat licitum interficere blasphemum, & homicidam, vel non. Si dicatur primum: ergo non ex concessione, & dispensatione Dei est licitum interficere malefactores, sed ex natura rei, quod est contra Scotum. Si autem dica-

B tur secundum: Contra: Id quod non licuit in lege naturæ, nunquā licuit: Lex enim Moysi, aut lex gratiæ non fuere dispēsationes legis naturæ, sed potius è contra multa erāt licita in lege naturæ, quæ tamen in lege Moysi prohibita fuerunt: ergo si non licuit in lege naturæ interficere homicidam, aut adulterā, nec etiam id esset licitum in lege Moysi, cuius contrarium fatetur Scotus. Vltimò: Ante legem scriptā respublicæ gentium iure & merito malefactores interficiebant: imò nulla vnquam (quod sciam) extitit tam barbara & inculta respublica, quæ ob aliqua certa crimina mortē maleficis infligendam non decerneret: nec hoc faciebāt, quia illi casus excepti essēt in lege scripta, cum tunc non esset illa lex, nec q̄uis es-

C set, gentiles ei subderentur, sed lumine naturali ducti: ergo ratio, propter quam nunc est licitum maleficos interficere, non est exceptio veteris legis, sed ipsum ius naturæ, quod hoc dictat. Ex hoc infertur etiam esse falsum, quod dicebat Scotus, nempe, quòd non est modo licitum interficere diurnum furem, quia id in veteri lege non erat concessum. Et similiter quòd non est licitum interficere mulierem adulteram. Præterquam quod affirmat de reuocatione illius legis facta à Christo est merè figmentum, nec probabili aliqua consequentia deduci potest ex Euāgelio. Christus enim ibi non induit personam iudicis. Quin potiùs negare est visus sibi id iudicium seculare in quantum homini competere, & solum, vt

D prædicator regni cęlestis admonet accusatores, vt pro salute animarum consequenda iudiciū à seipsis inciperent. Propterea dixit; Qui fuerit vestrum sine peccato primus in eam lapidem mittat.

Quo circa hac Scoti sententia omissa, alij Theologi affirmant præcepto illo. Non occides, solū prohiberi mortem innocentis: Ita, vt quando dicitur Exod. 23. Insontem, & iustum non occides, sit veluti explicatio illius præcepti generalis de non occidēdo, quod in eodem lib. cap. 20. positum erat. Sed nec hæc sententia est vera. Tum; quia qui priuata autoritate occidit malefactorem, & hominem sceleratū transgreditur hoc præceptū, cùm non sit aliud, contra quod faciat, & tamen non occidit hominem iu-

Sentētia aliorū Theologorum.

E stum, & innocentem. Tum etiam, quia iudex qui prætermisso ordine iuris publica autoritate occidit hominem nefarium, etiam violat præceptum de non occidendo, quamuis iustum hominem non interficiat. Et sic non tantum prohibet insontis, & iusti occisionem. Alij affirmant eo præcepto, Non occides, solum prohiberi occisionem priuata authoritate factam. Sed nec hæc interpretatio est sufficiens. Primò: Quia qui hominem cum moderamine inculpatæ tutelæ interfecit, propria authoritate id facit; & tamen id præceptum non transgreditur, cùm talis occisio sit licita, & honesta. Nec valet, si dicatur hominem illum

non

A non occidere priuata autoritate, ſed publica, aut diuina, quam ad id habet: quia non alio, ſed eodem iure, quo quis ad ſeruandam vitam poteſt comedere, poteſt etiam intecimere aggreſſorem quando ad vitæ conſeruationem eſt neceſſarium. Niſi fortè dicamus, quòd etiam quiſque publica & diuina autoritate manducat, quod eſt ridiculum. Et præterea: Quia reſpublica atque Rex innocentem hominem interficientes præcepnm de non occidẽdo tranſgrediuntur, vt certum eſt, & tamen non priuata, ſed publica autoritate id faciunt: ergo ſenſus illius præcepti non tantum eſt, ne quis priuata autoritate interficiat.

Præceptum nō occides eſt iuris naturalis & nō poſitiui.

B His ergo interpretationibus omiſſis, vt ad veram atque legitimam eius præcepti. Non occides, intelligentiam accedamus, ſupponendum eſt, quòd illud præceptum non eſt poſitiuum, ſed iuris naturalis, ſicut & omnia alia precepta Decalogi: Quod ex hoc vno colligere licebit, quod ſemper lumine naturali fuit notum homicidium eſſe illicitum, atque culpabile. Deducebaturque hoc euidenti conſequentia ex illo *primo* principio morali; Quod tibi non vis alteri ne feceris. Ex quò infero primò, quòd hoc præceptum ſemper fuit idem & æquale ante legem ſcriptam, In lege, & nunc poſt legem in Euangelio. Lex enim naturalis numquàm fuit mutata, nec abrogata, nec limitata, aut extenſa, cùm ſit lumen naturale ſupra nos à principio ſignatum, ut autor eſt D. Tho. 1.2. quæſt. 94. art. 4. Quare ſi licebat interficere adulteram, aut homicidam in lege Moyſi, etiam hoc eſſet licitum ante legem, & erit modo in Euangelio. Infero ſecundo, quòd omne illud homicidium eo præcepto prohibetur, quod ſtando in ſola lege naturæ eſt malum, & irrationabile. Et ad hoc ſolũ oportet reſpicere, ut vniuſcuiuſque homicidij iuſtitiã cognoſcamus, & nõ ad exceptiones factas ĩ lege Moyſi; cùm omnia illa, ſi ſolum ſint iudicialia, iam ceſſauerint; & ſi ſint moralia ſint veluti explicatiua iuris naturalis. Nec eſt hoc, explicare idem per idem, aut ignotum per ignotius. Nam cum homicidium non ſit malum, quia prohibitum; ſed prohibitum, quia malum, ad intelligendum, quod nam ſit homicidiũ, quod illo præcepto prohibeatur, optimè dicimus q̃d D reſpiciamus, tamquàm ad cauſam, ad id, quod iure naturali eſt malum. Infero tertiò, quòd illo præcepto de non occidendo, quod naturale eſt, & comprehẽdens omne illud homicidium, quod iure naturæ eſt malum, non magis prohibetur homicidium factum priuata autoritate quam publica; cum vtrũque poſſit eſſe conforme rectæ rationi, ſi debitis circunſtantiis fiat, & difforme, ſi aliqua ex illis deſit. Quod, vt intelligatur aduertendum eſt, quòd hominis occiſio dupliciter poteſt fieri. Vno modo ex intentione, & certo propoſito, ut quando iudex intendit occidere malefactorem. Alio modo præter intentionem; nõ dico à caſu nec inuoluntarie, ſed propter alium finẽ, quem ſi occidens aliter conſequi poſſet, non occide E ret. Vt cum quis in ſui defenſionem, vel reipublicæ occidit inuaſorem, quem, ſi aliter poſſet ſe defendere, non occideret. Hoc ſuppoſito dico, quòd ex intentione, ſolum publicæ autoritati eſt licitum occidere malefactores. Solis enim publicis magiſtratibus, atque principibus, qui curam reipublicæ gerũt eſt hoc iure naturali, & diuino conceſſum, iuxta illud Pauli ad Romanos decimo tertiò. Non ſine cauſa gladium portat, uindex enim Dei eſt. Et ratio eſt: Nam cum malefactores ſint membra nociua reipublicæ, eodem iure naturali, & diuino, quo eſt licitũ abſcindere membrum corruptum, & nociuum toti corpori, erit etiam licitum gerenti curam reipublicæ hominem pernicioſum, & boni communis corruptorem, interficere, etiam ſi hoc in ſcriptura non inueniatur: quia lumine naturali eſt notum, bonum commune præferendum eſſe proprio. At verò ex intentione occidere, ſemper eſt prohibitũ priuatę perſonæ. Quare ne talis faciat contra prædictum præceptum, & vt eius occiſio ſit conformis rectæ rationi, opus erit, vt aliter; quàm occidendo, propriam vitam ſaluari non poſſit. De quo nos plura infra dicemus. Ex dictis omnibus colligere licet, uerum & legitimum ſenſum illius præcepti. Nõ occides eſſe, quòd omne & ſolum illud homicidium ꝓhibeatur, quod intrinſecam deformitatem dicit ad rationem; atque adeò eo vſq; generale erit, quo ratio naturalis dictabit, vitam humanã eſſe ſeruandam. In caſu autem, quo eadem ratio occiſionem hominis, aut iubet, aut permittit, non erit præceptum de non occidendo. Et ſic nec aggreſſoris occiſio, nec malefactorum interfectio publica autoritate facta erunt eiuſdem præcepti exceptiones; cùm numquàm in illo fuerint comprehenſæ, nec à natura prohibeantur. Ità interpretatur hoc præceptum D. Tho. 1. 2. q. 100. artic. 8. vbi dicit, homicidium prohibitum hoc præcepto habere rationem indebiti. Hoc eſt, illud prohibetur, quod ex ſe eſt irrationabile & malum. Eandẽ expoſitionem ſequitur Victoria in relectione de homicidio nume. 15. 16. & 17. & Soto lib. 5. de iuſtitia, q. 1. artic. 2. Suppoſita iam conuenienti interpretatione illius præcepti. Non occides, facile erit homicidij diffinitionem aſſignare, dicentes, quòd eſt iniuſta hominis occiſio. Quam diffinitionem ponit D. Antoninus 2. par. tit. 7. cap. 8. & Sylueſter verbo. homicidium. Et quoniam homo ex anima rationali, & carne, aut corpore conſtat, fit, vt percutiens hominem mortuum, aut corpori inanimato caput abſcindens, non poſſit accuſari homicidij, ut notat Bald. per textum ibi in lege 1. nu. 19. Cod. qui accuſ. non poſſunt, & in leg. fortem. Cod. de his, quibus, vt indignis. & in leg. ex hoc iure. nume. 10. ff. de iuſtitia & iure. Ex quo ſequitur, quòd nec incurrat irregularitatem qui corpori mortuo, & uita functo membrum abſciderit, etiam animo illum occidendi, ſi eum viuum cõperiſſet, vt ex mente Archidiaconi, & aliorũ notat Couarruuias in relectione ſuper Clementinam, ſi furioſus. de homicidio par. 2. nume. 1. Et quoniam omnis iniuſtitia ex genere ſuo eſt peccatum mortale, in eo, quod dicitur homicidium eſſe iniuſtam hominis occiſionem, manifeſtè declaratur omne homicidium eſſe peccatum mortale, & tantò grauius quantò iniuſtitia, quę fit homini dum vita priuatur, eſt maior. Grauitatem autem huius delicti ex multis poterimus colligere in ſacris literis; ſed pręcipuè ex pœna, qua Deus homicidas afficiendos tam in hoc ſeculo, quam in futuro eſſe dicit. Omnis, qui acceperit gladium, gladio peribit, dixit Chriſtus Mat. 25. & Apoc. 13. Qui in gladio occiderit, oportet eum in gladio occidi. Et Geneſ. 9. Quicũque fuderit ſanguinem hominis, fundetur ſanguis illius. Quæ tam ad mortem ęternam quam ad temporalem referri poſſunt. Vtraque enim dignus eſt, atque reus, qui priuata autoritate gladium accipit. Vox ſanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra, dixit Dominus ad Cain, Geneſ. 4. ad ſignificandum, quam multum homicidij peccatum eſſet puniendum. Poteſtq; interpretari vox ſanguinis, hoc eſt, uox conſanguinitatis, ut ſit ſenſus: Generatio, quæ ex Abel exiſſet, niſi fuiſſet interfectus, requirit, vt grauiſſimam de te ſumam vindictam. Vnde ſubdit: Maledictus igitur eris ſuper terram. Fuitque tanta hæc maledictio, vt etiam ipſam terram comprehenderit. Propter quod adiecit. Cùm operatus fueris terram, non dabit fructus ſuos. Vagus & profugus eris ſuper terram omnibus

Hominis occiſio dupliciter poteſt fieri.

Sententia Autoris.

Grauitas peccati homicidii ex multis colligitur.

nibus

nibus diebus vitæ tuæ, &c. Et est ponderandũ, quòd tantum quatuor peccata dicũtur clamare ad Deum in scriptura. Primum est, oppressio innocentum. Exod. 2. ascendit clamor filiorum Israel ad Deũ. Secundum, peccatum sodomiticum. Gen. 18. Clamor Sodomorum, & Gomorrhæorũ multiplicatus est. Tertium, detétio mercedis mercenariorum, Iacob. vltimo: Ecce merces operationum vestrarum, quæ fraudata est à vobis clamat; clamor eorum in aures domini Sabaoth introiuit. Quartum & vltimum est peccatum homicidij Genes. 4. Vox sanguinis fratris tui, &c. Et omnia hæc peccata, vel sunt homicidiũ, vel habent quandam speciem homicidij. In peccato enim contra naturam illud funditur, quod corporis humani potuisset esse materia, & sic est quasi homicidium. In oppressione autem innocentũ, & detétione mercedis etiam aufertur id, quod est quasi vita eorum. Vnde Ecclesiastici. 33. dicitur. Panis egentium, vita pauperis est; qui defraudat illũ homo sanguinis est. Et ibidem: Qui aufert in sudore panem, quasi qui occidit proximum suum. Et rursus ibidé: Qui effundit sanguinem, & qui fraudem facit mercenario, fratres sunt. Ex quo fit, vt hæc peccata, sicut & homicidium ad Deum clamare dicantur: sanguis etiã Christi Domini nostri dicitur clamare ad Deum; sed longè melius, quàm sanguis Abel, vt dicit Apostolus, ad Hebræos. 12. Ille enim vindictam postulat: at verò ille propitiationem, & misericordiam pro fidelibus.

Conclusio D. Tho. probatur testimonio scripturæ. His iam sic constitutis operæpretium erit, vt ad literæ D. Thomæ explicationem accedamus. Et à conclusione articuli, qua dicit, licitum esse malefactores interficere, initium sumentes, dico, illam esse de fide, vtpote quæ ex sacris literis euidenter colligitur. Fuerunt enim in illis quam plurimæ leges, quæ ob aliqua particularia scelera homines morte punire iubebant, vt patet ex Leuitici. 20. Vbi is, qui declinauerit ad Magos & Ariolos interfici præcipitur: & similiter is, qui maledixerit patri, aut matri. Christus etiam Matthæi. 25. dixit: Qui gladio percutit gladio peribit. Præterquàm, quòd contrarius error, qui fuit Vualdensium asserentium, nullam esse causam, propter quam homo iustè occidatur, etiam si id fiat ex iudicis præcepto, vt refert Castro in lib. de heresibus. verbo. occidere. vniuersam rempublicã statim subuertit. Nisi enim sceleratissimi occidantur nulla erit in populo quies; & nulla pax permanebit in illo: sed mali homines tantò licentius quoscũque iustos affligent, quantò certius nouerit se propter nullũ scelus esse occidendos. Et sic mortem, quam secũdum hanc sententiam non licet iudici inferre peccatoribus ipsis malis hominibus, in quoscũque iustos impune exercere licebit: essentque homines iuxta dictum Abachuc cap. 1. sicut pisces maris, quorũ maiores sæpe deuorant minores. Vt ergo sit in populo debita quies, & tranquillitas expedit, vt sceleratissimi quique homines, præsertim de quibus nulla est spes emendæ, occidantur; ne propter illorũ causam tota respublica collabatur. De hac re videndus est Castro loco modo citato, & lib. 2. de iusta hæreticorum punitione cap. 12. De quo nos etiam plura diximus in 1. tom. quæst. 10. articu. 8. Vbi similiter ostendimus, quantum conueniat occidere hæreticos incorrigibiles per illam parabolam zizaniorum maximè designatos. De quibus D. Thom. agit hic, solutione ad primum.

Quæstio. Sed dubitabit aliquis hoc loco, an liceat iudici, eum hominem occidere, qui nõdum peccauit; timetur tamen valde de illo, quòd multa & grauia peccata sit commissurus in rempublicam? Abolens.

Responsio. super Exodum cap. 21. circa finem, tenet partem affirmatiuam. Contrarium tamen sine dubio est verum,

A & tenendum. Quòd probatur primò exemplo Dei, qui numquàm pro peccatis futuris punit, sed tãtum pro præteritis & commissis. Et præterea; Quia ille, qui nondum peccauit est uerè innocens; occidere autem innocentem numquàm est licitum. Item: Non sunt facienda mala, ut inde eueniant bona: sed est maximum malum & intolerabile, quòd vir iustus pro futuro peccato puniatur: ergo hoc non est faciendum. Maximè, cum malis, quæ in futurũ imminent, multis alijs modis possimus consulere, scilicet, per exilium, per bonam instructionem, & per comminationem. An autem in bello liceat occidere innocétes, à quibus in posterum malum timetur, alia est quæstio, quæ à nobis explicata fuit in materia, de bello supra q. 40. art. 1.

B In solutione ad secundum dicit D. Thom. quòd quemadmodum Deus secundum ordinem suæ sapientiæ, quandoque statim peccatores occidit ad liberationem bonorum, quandoque autem eis tẽpus pœnitendi concedit, secundum quod ipse nouit suis electis conuenire: sic etiam humana iustitia debet hoc quantum poterit imitari, eos, qui in alios perniciosi sunt, occidendo, & illos, qui alijs grauiter nõ nocent ad pœnitentiam reseruando. Quod debet intelligi quando peccata non sunt publica, nec in aliorum perniciem vergentia: nam alias non habebit tã amplam facultaté, sicut Deus, vt infra dicemus. Sed poterit quis dubitare, an quando princeps, uel iudex indiciis intelligit, quod si reum pœna capitis afficiat statim ille perditus sit itorus in infernum; si autem Dubium.

C ignoscit, existimat probabiliter eum in melioré mẽtem rediturum, consequuturumque vitam æternã, possit, & teneatur illi parcere, veniamque donare. Et pro parte affirmatiua est argumentum. Vita corporalis vniuscuiusque ordinatur, ad spiritualem eiusdé: 1. Argum. ergo tunc concedenda erit corporalis, quando ea opus fuerit ad consequendam spiritualem. Secundò; 2. Argum. Iudex, vel princeps in eo casu tenetur proximũ diligere ex charitate: sed si pœna capitis afficiat non diligit illum, si quidem non vult illi vitam supernaturalem: ergo peccat; atq; ex consequenti tenetur parcere. Ex confirmatur: Omnis pœna huius vitæ debet esse medicinalis ei, cui confertur, vt omnes Docto res concedunt: sed pœna capitis in casu posito nõ est medicinalis, vt constat: ergo non debet imponi.

D His tamen non obstantibus dico, quòd quamuis iudices proniores debeant esse ad miserendum, q̃ ad puniendum, si tamé institia postulat, vt alicui capitis pœna imponatur, eõam si per reuelationé certo cognosceret talem malefactorem continuo in infernum descensurum, non deberet à iustitiæ executione cessare. Tum, quia, si contrarium esset verũ, omnes malefactores hoc artificio vti possent, quod fingerent se impœnitentes, vt hac ratione mortem euaderent, quod in damnum reipublicæ quàm maximè cederet. Tum etiam; quia vindicando scelerũ quæ ex amore reipublicæ, quam omnibus alijs priuatis bonis anteponere debemus, procedere debet, non in bonum huius, sed in bonum commune reipublicæ ordinatur. Facit autẽ quam maximè ad bonum commune, quòd malefici interficiantur, ppter

E multas & graues causas, quas Galenus vir præter Medicinæ scientiã in omni genere Philosophię clarissimus, in opusculo, cui titulus est Quod animi mores corporis temperaturam sequatur, refert, hoc modo dicés: Deploratos, & facinorosos tres ob causas rationi consentaneas è vita tollimus: Ne videlicet superstites contumeliam nobis inferant; Et, vt eiusdem notæ homines in terrorem producant tãquam pari supplicio excipiendos, si præter ius quid patrauerint: Tertio, quia illis ipsis mori præstat eo malitia

malitiæ, profectis, ut nullus animi medicinæ faciendæ locus ſit, nec à Muſis ipſis quidem corrigi, aut à Socrate & à Pythagora meliores reddi queant. Hæc Galenus: Quę à nobis latè ex diuinis literis & ratione naturali petitis argumentis fuerũt explicata, atq; declarata in primo tom. q. 20. art. 8.

Ad 1. argu. Et ad primum argumentum reſpõdetur, conceſſo antecedenti, diſtinguendo conſequens. Dupliciter enim poteſt intelligi, quòd vita corporalis ordinetur ad conſequendam ſpiritualem. Vno modo tãquàm medium per ſe ordinatum ad illam, ſine aliquo damno, & præiudicio reipublicæ: alio modo, tamquam medium per accidens ordinatum, & cum præiudicio alterius. Quo ſuppoſito dico, quòd quando vita corporalis neceſſaria fuerit primo modo, tunc concedenda erit ad conſequendam ſpiritualem ei, qui illa opus habuerit, non autem quando fuerit neceſſaria ſecundo modo. Et in caſu, de quo loquimur, certum eſt, quòd, cum malefactor ſua culpa pereat, vita corporalis non eſt per ſe neceſſaria ad ſuam cõuerſionem, ſed per accidẽs, & ex malitia illius. Pręterquàm, quòd ex talis vitæ conceſſione manifeſtũ ſequitur damnum reipublicæ, vt ex dictis patet. Ad 2. argu. Ad ſecundum reſpondetur; conceſſa maiori, negando minorem. Princeps enim, atque iudex, quantum eſt ex ſe, in caſu argumenti, vult tali malefactori vitam ſpiritualem. Quòd autem ille eam non conſequatur prouenit ex ſua culpa, atque malitia, quòd pœniteri non vult. Præterquàm, quòd cum eodem tempore concurrat præceptum conſulendi bono communi, quod præferendum eſt particulari, fit, vt non ſolum ex iuſtitia, ſed etiam ex charitate teneatur iudex plus illud, quam hoc deligere. Ad confirmationẽ reſpondetur, negando minorem. Nam etiam in eo caſu inflictio mortis ex ſe eſt medicinalis ei, qui eam patitur; quamuis ex culpa ſua illi non proſit. Vel, ſi non prodeſt, vt conuertatur, proderit, ne ſi ſuperſtes ſit quotidie peior euadat. Præſtat enim mori, quàm male viuere; ne ſic progrediens ſecũdum duritiam ſuã & impenitens cor theſaurizaſſet ſibi iram in die irę, & reuelationis iuſti iudicij Dei, qui reddit vnicuiq; iuxta opera eius, vt dicit Paulus ad Romanos cap. 2. Ob hanc etiam cauſam Deus, qui diues eſt, in miſericordia, & longanimis in patientia, multos in pueritia, & adoleſcentia ex hac vita præripit, ne, ſcilicet, crimina à quibus tunc liberi ſunt, poſtea viuentes committant, iuxta illud Sapientiæ quarto, Placens Deo factus dilectus uiuens inter peccatores tranſlatus eſt, raptus eſt, ne malitia mutaret intellectum, &c. Itaque valet tunc inflictio mortis, vel ad tollendam culpam, ſi conuertatur, vel ad illius terminationem, ſi non conuertatur: ſi quidem ob eo aufertur poteſtas amplius peccandi.

ARTICVLVS III.

Vtrùm occidere hominem peccatorem liceat priuata perſona.

Infra. q. 65. art. 1. co. & ad 2. Et 4. d. 37. q. 2. ar. 1. *AD tertium ſic proceditur. Videtur quod occidere hoĩem peccatorẽ liceat priuatæ perſonæ: in lege n. diuina nihil illicitũ mandatur. Sed Exodi. 32. præcepit Moyſes, Occidat vnuſquiſque fratrem ſuum, & amicum & proximum ſuum, pro peccato vituli conflatilis: ergo etiam priuatis perſonis licèt peccatorem occidere.*

Ar. praeced. ad. 3. *2. Præterea, Homo propter peccatum comparatur beſtijs, vt dictum * eſt. Sed occidere beſtiam ſylueſtrem maximè nocentem cuilibet priuatæ perſonæ licèt: ergo & pari ratione occidere hominem peccatorem.*

*3. Præterea, Laudabile eſt, quod homo etiam ſi ſit priuata perſona, operetur quod eſt vtile bono communi. Sed occiſio malefactorum eſt vtilis bono communi, vt dictum * eſt: ergo laudabile eſt, ſi etiã priuatæ perſonæ malefactores occidant.* Ar. praeced.

*Sed contra eſt, quod Auguſt. dicit * in 1. de Ciuit. Dei: Qui ſine aliqua publica adminiſtratione maleficum occiderit, velut homicida iudicabitur: & tanto amplius, quanto ſibi poteſtatem à Deo non conceſſam vſurpare non timuit.* L. 1. c. 6. in med. & cap. 21. & to. 3.

*Reſpondeo dicendum, quod ſicut dictum * eſt: occidere malefactorem licitum eſt, in quantum ordinatur ad ſalutem totius communitatis. Et ideò ad illum ſolum pertinet, cui committitur cura communitatis cõſeruandæ. Sicut ad Medicum pertinet præcidere mẽbrum putridum, quando ei commiſſa fuerit cura ſalutis totius corporis. Cura autem communis boni commiſſa eſt principibus habentibus publicam autoritatem. Et ideò eis ſolum licèt malefactores occidere, non autem priuatis perſonis.* Ar. praeced.

*Ad primum ergo dicendum, quod ille aliquid facit, cuius autoritate fit, vt patet per Dionyſ. * 12. c. Caeleſtis Hierarch. Et ideò vt Auguſt. dicit * in 1. de Ciuit. Dei, non ipſe occidit qui miniſterium debet iubenti, ſicut adminiculum gladius eſt vtenti. Vnde illi qui occiderunt proximos & amicos ex mandato Domini, nõ hoc feciſſe ipſi videntur: ſed potius ille, cuius autoritate fecerunt. Sicut & miles interficit hoſtem autoritate principis, & miniſter latronẽ autoritate iudicis.* Ex c. 3. lib. 1. c. 1. circa prin. to. 5.

Ad ſecundum dicendum, quod beſtia naturaliter eſt diſtincta ab homine. Vnde ſuper hoc non requiritur aliquod iudicium, an ſit occidenda ſi ſit Sylueſtris: ſi verò ſit domeſtica, requiritur iudicium non propter ipſam, ſed propter damnum domini. Sed homo peccator nõ eſt naturaliter diſtinctus ab hominibus iuſtis. Et ideò indiget iudicio publico, vt diſcernatur an ſit occidendus propter ſalutem communem.

Ad tertium dicendum, quod facere aliquid ad vtilitatem communem quod nulli nocet: hoc eſt licitum cuilibet priuatę perſonæ: ſed ſi ſit cum nocumento alterius, hoc non debet fieri, niſi ſecundum iudicium eius ad quem pertinet æſtimare quid ſit ſubtrahendum partibus pro ſalute totius.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem reſpondet D. Tho. vnica concluſione negatiua, quam probat in argumento, ſed contra, teſtimonio D. Auguſt. libr. 1. de Ciuit. cap. 6. dicentis: Qui ſine aliqua publica adminiſtratione maleficum occiderit, velut homicida iudicabitur; & tantò amplius quanto ſibi poteſtatem à Deo non conceſſam vſurpare nõ timuit. Et in corpore articuli: Hac ratione nocentium hominũ interfectio in tantum eſt licita, in quantum ad bonũ commune refertur: ergo, & in quantum fit ab eo, cui cura, atque cuſtodia boni communis eſt cõmiſſa: ſed cura communis boni ſolis principibus, eorũque miniſtris, & non cuicũque priuatæ perſonæ incumbit: ergo ſolis principibus, & eorum miniſtris,

& non

& non priuatis personis est licitum maleficos interficere. Et confirmatur exemplo amputationis membri humani; quæ, quia ad bonũ totius corporis semper ordinatur, tãtum medico præcisè incumbit, cui infirmi cura demandata est, vt secũdum medicas leges illam faciat.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Conclusio D. Tho. certa & lumine naturali nota.

CONclusio huius articuli est certissima: vtpotè quæ non solum testimonio Pauli ad Rom. 13. probatur, dum dicit: Vis nõ timere potestatem? Fac bonum, & habebis laudem ex illa: Si autem malum feceris, time; non enim sine causa gladium portat: Dei enim minister est, &c. Quibus verbis & antecedentibus à principio illius capitis ex professo declarat solis principibus, & publicis potestatibus pertinere vindictam sumere de malefactoribus; verum etiam communi omnium Philosophorum cõsensu, & aperta atque euidenti ratione conuincitur. Quare nulla vmquam extitit tam agrestis, & tam barbara natio, quæ priuatis personis proprias iniurias vlciscendi copiam & facultatem fecerit. Ratio autem est: Nam si eidem ipsi, qui iniuriã passus est, propriam vindictam natura commisisset, nemo esset, qui se vltra iustum & æquum non vindicasset, cum dolor illatæ iniuriæ rationem obscurans, & affectum in rabiem trahens faceret, vt non quantum iustitia postulat, sed quantum quisque sibi vindictæ sumendum proponeret, se vindicaret. Quòd sine manifesta iniuria fieri non posse satis apertè declarat communis ac perniciosus nobilium abusus, quo honoris cæremonias eò superstitiosè prosequuntur, vt pro minima iniuria hominibus mortẽ inferre non dubitent. Cum ergo iustitiæ effectus non perturbato animo, sed integro atque maturo iudicio executioni mãdari debeat, iuxta illud Deut. 16. Iustè quod iustum est exequeris, opus fuit quàm maximè, vt non pars læsa, sed communis persona omni affectione, atq; passione libera particularia crimina, iniuriasque vlcisceretur. Immò nec ipsis hominibus hoc prorsus concredi debuit, vt dicit Arist. 5. Ethic. cap. 6. sed rationi legibus instructæ, quam in alteram partẽ flecti est impossibile. Is autem, cui hæc sententia dura & acerba videbitur, non eo tempore, quo ipse iniuria est affectus, sed quo alterum iniuria affecit de illa sententiam proferat. Tunc enim certum est quòd iudicabit æquissimum, vt non hosti suo, sed reipublicæ curam gerenti modus propriæ vindictæ committatur, &, vt ratio dictat, quod tibi non vis, alteri ne feceris.

Est ergo concl. huius articuli lumine naturali nota atque certissima. Sed sunt contra illam nonnulla argumenta, quæ peculiares quasdam continent difficultates. Primum ponitur à Caietano in isto articulo. Et est huiusmodi: Cuicumque priuatæ personæ licitum est occidere tyrannum: ergo falso affirmatur nũquam esse licitum occidere malefactores priuata autoritate. Consequentia est nota; & antecedens probatur. Primò testimonio D. Thomæ in 2. dist. 44. q. 2. artic. 2. affirmantis, quòd quando non est recursus ad superiorem, laudabiliter tyrannus occiditur à priuata persona. Secundò exemplo Aiod, qui Iudicum cap. 3. valde laudatur: propterea quod Eglõ Regem tyrannum priuata autoritate interfecit.

1. Arg. contra conclusionem D. Thom.

Secundò principaliter sic argumentor. Maritus licitè potest mulierem in adulterio deprehensam priuata autoritate interficere, vt dicitur in lege Grachus. C. ad legem Iuliam. de adul. & in lege marito. ff. eodem titulo, ergo falsum est dicere, quòd numquàm est licitum malefactores priuata autoritate interficere.

2. Argum.

Tertiò. Quando accusator per calumniã preualet aduersus innocentem, vsque ad mortem: innocens iustè poterit illum priuata autoritate interficere indicereq; illi singulare certamen, vt Caietanus in summa verbo. duelum, & infra quæst. 95. artic. 8. affirmat, quia non habet aliud remedium: ergo aliquando est licitum interficere malefactores priuata autoritate.

3. Argum.

Quartò eo tempore quo per iniquitatem iudicis, qui non vult causam discernere, est mihi occlusa omnis via ad recuperandas res meas, licitè possum illas per vim, aut fraudem ab iniquo possessore recuperare, & hoc non ob aliam causam, nisi, quia non patet alius modus, quo seruem me indemnem: ergo pari ratione, quando ego fuerim passus iniuriam, nec ab iniquo iudice queo ius meum obtinere, licitum erit mihi propria autoritate iniuriam vindicare, si quidẽ nullum aliud mihi remedium restat. Et sic aliquãdo erit licitum malefactores priuata autoritate interficere.

4. Argum.

Vltimò: Fingamus mulierem innocentem cũ viro suo in lecto iacere, à quo scit continuo esse iugulandam, quoniam maritus ad id habet paratũ gladium, in hoc casu licitum est vxori anteuertere fabulam, occidereque maritum propria autoritate, cum aliud remedium ad saluandam vitam nõ habeat: ergo aliquando est licitum malefactorem propria autoritate interficere.

Vlt. argum.

Plura alia id genus poterant fieri argumenta contra conclusionem D. Thom. sed hæc sunt, quæ aliquam videntur habere difficultatem & ex quorum declaratione alia omnia soluere erit facillimum. Vnde ad primum, in quo de occisione tyranni est sermo deuenientes, aduertendum est, quod tyrannus est duplex. Vnus in ipso iure dominij, qualis est ille, qui uel vi armorum, vel alias inique occupat rempublicam. Alius in modo tantum regendi, qualis est ille, qui cum alias sit verus dominus, & verus Rex, tyrannice tamen regit omnia in propriam utilitatem cõuertens, discordiasque inter subditos, aut seminans, aut nutriens, vt ipse lucretur, vel exaltetur. Quo supposito dico primo, licitum esse cuicũque priuatæ personæ primi generis tyrannum interficere propter duas causas. Prima: quia vim vi repellere licet. Secunda quia quandiu talis tyrãnus rempublicam occupat, habet manifestum & iniustum bellum, cum ipsa republica; & sic quilibet ciues, tãquam pars ipsius autoritate publica potest illum interficere. Et de isto tyranno loquitur D. Thomas in testimonio adducto in argumento, de eodemque currit exemplum Aiod. Fuit enim Eglon Rex Moab: qui per iniquitatem atque uim percusserat Israel & possederat ciuitatem Palmarum, vt in eodem capitulo tertio Iudicum dicitur. Et sic iustè Aiod tamquam pars illius reipublicæ iure naturę potuit illum interficere. Nec hoc est malefactores propria, aut priuata autoritate occidere, quod D. Thomas in hoc articulo negat posse licitè fieri, sed se, atque suam rempublicam defendere, quod quisque ciuis in casu necessitatis facere tenetur. Dico secundò nulla ratione esse licitum secundi generis tyrannum priuatæ personæ interficere; & contrarium dicere est manifestus error. Probatur primò ex cõcilio Cõstantiensi, sessione 15. vbi tamquam hæresis damnatur sentẽtia eorum, qui dicunt quemlibet tyrannum licitè posse à quolibet suo subdito occidi, quod de eo qui per tyrannidem rempublicam regit esse intelligendũ, communiter dicunt Doctores. Item ex Diuo Petro. Qui in prima sua canonica, capite secũdo, admonet Christianos, subditos esse dominis nõ tantum bonis, sed etiam malis, & discolis. Hæc enim, inquit, est gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias patiens iniustè. Quasi diceret: Quicũque subditi Regibus, & quicumque seruis dominis tenentur parere,

Ad 1. arg.

Tyrannus duplex.

rere, non solum quando benigni, & faciles fuerint; sed etiam quando difficiles, atque onerosi, per iniquitatemque gubernantes. Hęc enim est euangelicę gratiæ perfectio, si propter timorem Dei dictante conscientia sustineat quis patienter tristitia, aut gra- uia sine causa, aut suo merito eiusmodi patiens. Nā quæ erit perfectio, aut quæ supererogatio, quodue singulare præmium erit, si patienter ea tantum sustinearis mala, quæ pro peccatis vestris inferuntur vobis? Et propterea subdit: Quę enim est gratia, si peccantes & collaphizati suffertis? Quibus verbis, vt uidetis, tantum abest, ut concedat Apostolus facultaté subditis, suos dominos, quādo in gubernatione male se gesserint interficiendi, vt tamen pręcipiat eis in omnibus parere, vt Euangelio satisfaciāt. Potest pręterea hoc ipsum probari ex ipso nomine tyranni, qd non tantum regi, aut principi conuenit, sed etiam cuicũque alteri aliquod dominium exercenti, si uel tale dominium sibi non conuenit, aut si cōuenit ad plura se extendit, quam lex sui dominij permittit. Vnde episcopus dicetur tyrannus quando, aut per vim, & uiolentiam obtinet episcopatum, aut si iure possidet, non tamen secundum iura regit, & gubernat; sed, vel exactiones ultra debitum extorquet, vel alia similia exercet, quæ episcopo non licent. Et eodem modo Papa posset esse tyrannus: & maritus similiter dicetur tyrannus erga vxorem, si non illam tāquam carnem suam, sed tamquam mancipium tractauerit. Tunc sic argumentor: Si quilibet tyrānus licitè posset à suis subditis occidi, sequeretur maxima totius iustitiæ confusio; quia tunc vxor posset occidere maritum suum, cum tyrannicè in illam dominaretur. Et possent oues interficere suum pastorem, siue ille esset vnus simplex parochus, siue episcopus, siue Papa, si istorum aliquis tyrannicè regeret: Posset ętiam filius interficere parentem si legem paternæ dominationis quoquo modo excederet: hoc autem est aperte falsum, vtpotè quod non solum viam cuilibet subdito ad inobedientiam, sed etiam ad necem suo superiori inferendam aperit: quoniam dicet illũ esse tyrannum: ergo & illud, ex quo sequitur. Præterea hoc ipsum probatur: Nam quantumuis aliquis sit scelestus, & criminosus, non tamen potest iustè ab aliquo occidi, nisi ab habente potestatem, & iurisdictionem. Scelestissimus enim homo fuit Cain, qui primus sanguinem humanum fudit, fratremque occidit: & tamé, cum timeret, ne ob sua scelera à quolibet q illum inuenisset occideretur, dixit illi Deus: Nequaquam itá fiet: sed omnis qui occiderit Cain septuplum punietur. Quasi significans, non quemlibet habere potestatem homines, quamuis malefactores, interficiendi. Et propterea dicebat Paulus: Quis es tu, qui iudicas alienum seruum: sed subditi, non habent potestatem suos dominos, quamuis tyrannos interficiēdi, si enim illā haberet esset à Deo, cum nullus habeat in aliquem potestatem, nisi illa sit desuper data: nullibi autem legitur, quod Deus subditis hanc dederit potestatem, vt absque superioris sententia possint occidere tyrannos: ergo id nulla ratione est licitum. Vltimò: Illi, qui solum sunt tyranni in modo regendi habent uerum ius ad regnum: ergo non sunt illo priuandi; quo ad vsque à superiori condemnentur. Si autem non habuerint superiorem inuocandus erit Deus, qui est adiutor in opportunitatibus, & in cuius manu cor regis existit, quique propter peccata populi permittit sæpèsępius tyrannos regnare. Qualiter autem se debeat habere populus quando maxima tyrannide fuerit oppressus explicat D. Tho. lib. 1. de regimine principũ cap. 6. De hac re est videndus Castro lib. 14. aduersus hæreses. verbo, tyrannus. Et per hæc patet solutio

A ad primum argumentum.

Ad secundum respondetur, negando antecedēs. Marítus enim, qui vxorem in adulterio deprehensam occidit proculdubio peccat mortaliter contra legem de non occidendo, cum priuata autoritate id faciat, & contra inauditam partem procedat, quod legi naturali repugnat. Posset enim tunc vxor multa allegare, scilicet, vel licentiam mariti, vel metum cadentem in uirum constantem, uel ignorantiā inuincibilem. Et præterea: Nam contra ius naturale est, quòd quis fungatur officio, iudicis, accusatoris, & testis, quod facit maritus in illo casu. De quo vidēdus est Syluester verbo, adulterium. §. vltimò. Verum est tamen, quòd quamuis maritus in tali occi- *Ad 2. argu.*
B sione peccet, non tamen punitur lege propter grauitatem doloris, quem tunc ferre est difficilimum. Et hoc probant leges in argumento adductæ. Et si quis contra hoc argumentetur ex cap. interfectores. 33. quæst. 2. vbi Nicolaus Papa in hunc modum inquit; Interfectores suarum coniugum sine iudicio, si non addas adulterarum, quid aliud censendi sunt, quam homicidæ; quibus verbis significare videtur, interfectores suarum coniugum adulterarum non esse homicidas, alioqui inperópnotier dixisset, si nō addas adulterarum, & in cap. admonere, eadé causa, & quæstione, Stephanus Papa Astulphum, quòd vxorem suam interfecisset tamquam homicidam reprehendens, assignat pro causa, quòd eam cum alio
C viro rem nefariam facientem non inuenisset, vnde à contrario sensu colligi uidetur, quòd homicida nō esset nec reprehensione dignus, si eam cum alio viro rem nefariam facientem inuenisset. Respondeo, hæc minimè contra propositam sententiam concludere. Vnde ad capitulum interfectores. respondetur cum glossa, quòd non ideò dixit; si non addas adulterarum, quia velit significare homicidam non esse, qui adulteram, sine iudicio occidit; sed innuit, quod est homicida, qui vxorem sine iudicio occidit, maximè si adultera non est. Vel dico secundò Papā id dixisse, habito respectu ad leges ciuiles, secũdum quas, qui vxorem in adulterio deprehensam occidit, non habetur pro homicida quo ad pęnam. Quod &
D significare videtur idem Papa in cap. immediate sequenti, cum dicit, licitum esse secundum legé mundanam vxorem adulteram interficere, non tamé secundum legem ecclesiasticam. Et ad cap. admonere dico, Papam ibi non assignare pro causa homicidij, quòd vxorem adulterantem non inuenit, sed pro causa huius, quod est Astulphō tam crudeliter vxorem occidisse, cum causam mortis in ea non inueniret. Et itá illi textus non obstant, quo minus occidere vxorem in adulterio deprehensam ante iudicis condemnationem sit peccatum mortale. Et est aduertendum, quòd antiquitus etiam licebat patri impune filiam in adulterio captam interficere, vt patet ex l. patri & ex l. nec in ea. ff. ad legem Iuliam. de
E adulterijs, & ex l. castitati. C. eodem titulo. Sed postea mutata est hæc lex in id, vt uerberata in monasterium concluderetur, ut constat ex Authen. sed hodie. C. eodem titulo. & ista lex est nũc in vsu in Gallis, & in multis alijs prouincijs respectu mariti; nam quæ de patre loquitur iam prorsus ab vsu aboleuit. Hispani autem quantum ad vxores adulteras sequũtur legem antiquam. Non cum illo rigore, vt adultera necessaria morte damnetur, sed quod tradatur marito cum facultate, vt si velit eam interficiat. Quam legem iustam esse nō est cur dubitetur. Tum, quia crimen eam pœnam mereri videtur. Tum etiā; quia Hispanorum ingenio de hac re vix aliter posset fieri satis. An autem prolata sententia iudicis cōtra adulteram maritus licitè possit illam interficere,

varieta-

An maritus licite interficiat vxoré adulterá iudicatam.

varietate opinionum diſputatur à Doctoribus, quibuſdam partem negatiuam tenentibus cum gloſſ. in cap. interfectores modo citato, & in ſequenti. Et ratio eſt: Nam maritus non habet maiorem autoritatem ad vxorem occidendã poſt iudicis ſententiam, quam antea: ſed antea occidens peccaret mortaliter, vt modo dicebam: ergo & poſt. Conſequentia cum minori eſt nota, & maior probatur. Et quæro, vnde habeat maritus illam autoritatem? Non à lege veteri diuina, quæ adulteram lapidari iubebat. Tum, q̃a illa iam per nouam legem ſpecialiter, quo ad cæremonialia & iudicialia reuocata eſt. Tum etiam quia, ſi quantum ad hoc, lex vetus aliquam autoritatem præſtaret: non ſolum poſſet maritus vxorem occidere, ſed teneretur quandoquidem lex illa, quæ adulteram lapidare iubebat præceptiua erat, & quã trãſgredi non eſſet licitum; cuius tamen contrariũ cõmuniter ſentiunt Doctores. Nec etiam habet autoritatem à lege noua: cum hæc nullibi iubeat, nec concedat maritis, vt vxores adulteras interficiant. Immò Chriſtus adulteram accuſatã clementiſſimè abſoluit. Nec à lege canonica: cũ hæc ſimiliter nullibi cõcedat, vt maritus adulteram occidat; quin potius abhorreat ſanguinem, viroſque ſanguinolẽtos irregulares efficiat, etiam ſi quemcumque iuſtè occidi fecerint. Nec à lege ciuili: nam hæc quantum ad hoc nihil aliud diſponit, quam quod iudex in ſua ſententia iubeat vxorem in adulterio deprehenſam viro ſuo tradi, vt ſi velit eam interficiat, & ſi velit ſecum retineat. In hoc autem nec lex, nec iudex videntur dare marito autoritatem illam occidendi, cũ nec illi id iubeant, nec concedant, ſed rem ſuo arbitrio committant. Ità, ſcilicet, vt ſi eam occidat impune id feciſſe iudicetur, nec ob id pœna aliqua à iudice puniatur. Hoc autem non releuat à culpa, cum maritus non neceſſitate legis, ſed ſua uoluntate vxorem interficere ſit dicendus: ergo etiam poſt latam iudicis ſententiam peccat vxorem occidendo, ſicut

Sententia Autoris.

antea. Hoc tamen non obſtante dico, quòd poſt ſententiam iudicis contra adulteram latam licitè poteſt maritus illam occidere. Ita tenet D. Thom. in 4. diſt. 37. quæſt. 1. vbi dicit, non eſſe dubium maritũ in hoc caſu culpa, & pœna carere, ſi vxorem ex zelo iuſtitiæ, & non ex appetitu vindictæ occidat. Eandem etiam ſententiam tenent communiter omnes Theologi. Et probatur: Maritus tunc non ſua, ſed publica autoritate id facit, ſcilicet, ex ſententia, & licentia iudicis, vxorem ſibi, vt ſi velit eam occidat, tradi iubentis. ergo occidendo nullum committit peccatũ. Secundò: Si vir non poſſet licitè tunc vxorem occidere, ſequeretur, quòd iudex peccaret tradendo illam viro, ſiquidem cooperaretur peccato: conſequens autem eſt falſum; nam nullus conformans ſe iuſtæ legi facit peccatum: Lex autem, quæ diſponit, vt uxor adultera marito tradatur interficienda iuſta eſt, ut diximus: ergo & illud, ex quo ſequitur. Item, ſi in caſu poſito maritus nõ licitè occideret vxorem, ſequeretur, quòd ipſa ſe licitè poſſet defendere, & quod quæcũque priuata perſona poſſet illam eripere, iuxta illud Prouerb. 24. Erue eos, qui ducuntur ad mortem: quod intelligi debet de ijs, quos non licèt occidere: conſequens autem eſt falſum, & cõtra communem Doctorum ſententiam: ergo & illud, ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Quia quicũque inuaditur cum peccato, & ſine cauſa poteſt defendi ab alio. Vltimò: Maritus tunc inſtituitur miniſter iuſtitiæ: ergo licitè poteſt vxorem occidere. Nec ualet, ſi dicant, quod permittitur illi vxoricidium, non ut licitè faciat, ſed vt impune: nam hoc priuilegio iam fruebatur, etiam ſi abſq; iudicio in fragranti delicto illam interficeret. Cum ergo ſolemni forma iudicij condemnata traditur marito vxor, ſignũ eſt, quòd conceditur ſibi facultas, tãquàm miniſtro iuſtitiæ illam licitè interficiendi. Et ad argumentum in contrarium factum reſpõdetur, quòd maritus in caſu poſito occidit coniugem autoritate iudicis, iuxta ciuiles leges iudicantis. Nec obſtat, quòd iudex non præcipiat marito, vt uxorem interficiat, ſed id ſuo arbitrio relinquat. Nam dupliciter aliquis poteſt à iure, vel à iudice ad aliquid faciendum autoritatem habere. Scilicet, cum iuſſione, & præcepto iuris, aut iudicis; vel ſine præcepto, & iuſſione. Primã autoritatem habent miniſtri iuſtitiæ. Nam iudices tenentur iuxta leges iudicare & executores ſimiliter; quales ſunt ſpiculatores, & lictores, iuxta mandatum iudicis, quod iudicatum fuerit tenentur executioni mandare. Secundam autem autoritatem, cũ libertate habent mariti ad occidendum vxores adulteras. Qui etiam dicuntur miniſtri iuſtitiæ, quãuis liberi & uoluntarij; quales multi inueniũtur in iure. Nam ſic ſacerdos à Curato licentiatus, habet autoritatem ſine iuſſione, & præceptione ad pœnitentes in confeſſione audiendum, ſi velit, & ad eoſdem abſoluendum, ſi velit. Et ſic etiam multi iudices delegati habent autoritatem ad excõmunicandum, ſi uelint, etiam ſi id facere non teneantur; nõ tamen propterea negandi ſunt id facere autoritate legis. Et ita quamuis relinquatur in uoluntate mariti, vt ſi velit uxorem adulteram occidat, nõ tamen hoc impedit, quo minus iuris, aut iudicis ad eam occidendam autoritatem habere dicatur. Et hæc de ſecundo argumento principali contra concluſionem D. Th. factum, dicta ſufficiant.

Ad 3. arg.

Ad tertium argumentum Caietanus in locis in argumento adductis reſpondere videtur, concedendo, quòd innocens licitè poteſt accuſatorem per calumniam vſque ad mortem præualentem interficere, eumq́ue prouocare ad ſingulare certamen. Nam cum accuſator tunc iniuſtè innocentem aggrediatur gladio materiali iudicis, & quicumque inuaſus gladio licitè poſſit etiam cum morte aggreſſoris ſe defendere, fit, vt licitè etiam tunc poſſit innocens in propriam defenſionem accuſatorem interficere. Sed hæc ſententia eſt apertè falſa. Primò: Nam ex ea ſequeretur, quòd qui accuſaret innocentem bona fide ex ignorantia inuincibili, licitè poſſet ab eo interfici in propriam defenſionem: Conſequens aũt eſt falſum & contra rectam rationem; nam ſic eſſet maxima perturbatio in republica: & vnuſquiſq; ſuũ accuſatorem interficeret, dicens, ſe ab eo iniuſte accuſari, quod eſt abſurdum: ergo & illud, ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Si quis inuaderet me bona fide ex ignorantia inuincibili, ego licitè poſſem illũ interficere in meam defenſionem: ſed accuſans aggreditur innocentem gladio materiali iudicis, ſecundum Caietanum: ergo etiam ſi ex ignorantia inuincibili id faciat licitè poterit ab innocẽti interfici. Secundò: Quando Dominus mittit ſeruum ad me interficiendum, quamuis ſit licitum occidere ſeruum me inuadentem, non tñ eſt licitum occidere dominum domi manentem, vt oẽs concedunt: ergo pari ratione, quãuis accuſator occidat me per iudicẽ, non erit licitum occidere illum domi manentẽ. Vltimò: Si ſententia Caietani eſſet vera, ſequeretur, ꝙ ſi quis per calumniam me accuſando eſſet cauſa, quòd ego cõijceret in carcerem, aut ꝙ perderem bona mea, liceret mihi illum occidere: conſequens aũt eſt pluſquam falſum: ergo & illud, ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Nam, ſi quis ꝑ vim priuata autoritate me conijceret in carcerem, aut acciperet bona mea licitè poſſem illum interficere in meam defenſionem; & ſecundũ Caietanum accuſator tunc infert uim.

Sed

Sed de hoc plura dicemus artic.7. huius quæstionis, cum de occisione inuasoris in propriam defensionẽ fuerit sermo. Vnde ad argumentum respondetur, negando antecedens: sed debet innocens in eo casu ex necessitate mori, sicut & quando probatur nocẽs secundum allegata & probata.

Ad iiii. arg. Ad quartum argumentum respondetur, concessa maiori, atque minori, negando consequentiã. Et ratio discriminis est: Nam qui res proprias ab iniquo possessore accipit, solum sumit id, quod sibi ex iustitia debetur; estque ius suum certum & determinatum; nec ex hoc magna sequitur perturbatio in republica. At verò, qui vindicat iniuriam propria autoritate vltra hoc, quòd vsurpat publicum iudiciũ, accipit id, quod nõ sibi ex iustitia debetur, cum nullus teneatur pœnam soluere ante iudicis condemnationem. Præterquàm, quòd huiusmodi vindicationes in magnam cederet perturbationem reipublicæ. Ad vltimum respondetur, quòd si illa occisio mariti ab vxore facta fuerit defensio, licita erit, secus autem si fuerit aggressio. Quid autem requiratur ad hoc, vt alicuius occisio dicatur facta in propriam defensionem explicabimus infra artic. 7. huius quæstionis. Vltra hæc solet hic constitui aliud argumentum desumptum ex facto Moysi Exod. 2. qui propria autoritate videtur interfecisse Aegyptium, & tamen eius factum non solum excusatur à culpa, sed etiam laudatur à sanctis. Cæterum de hoc iam nos diximus supra q.60.artic.6.circa solutio ad 2.

Explicatur locus Exo. cap. 32. In primo argumento huius articuli obijcit D.Th. contra suam conclusionem testimonium illud Exo. cap.32. Vnusquisque fratrem suum amicum, & proximum occidat, quo filijs Leui post vituli conflationem in pœnam delicti præcepit, vt vindictam sumerent de filijs Israel. Circa quod est aduertendum, quòd cum Moyses legitimus esset Iudex loco Dei constitutus ad nefandam illam vituli conflati idololatriam vlciscendam, & tanta esset futura cædes, nempe, triginta trium milium, necesse habuit plures instituere executores ministros: & tales fuerunt omnes illi, quibus præceptum imposuit, vt vnusquisque fratrem suum, amicum, & ꝓximum occideret. Vnde isti non propria autoritate; sed autoritate præcipientis sunt dicendi homines illos interfecisse; sicut & miles, qui autoritate principis occidit hostes in bello, & minister latronem autoritate iudicis. Dum enim quis quidpiam per ministerium, quod iubenti debet, facit, non ipse propriè facit, sed alter, qui iubet, vt dicunt D. August. lib. 1. de Ciuit. cap. 1. statim in princip. & D. Dionys. de cœlesti Hierarch. cap. 12. Quod autem dicit, Vnusquisque fratrem suum amicum, & proximum occidat, non est intelligendum, quòd temerè ac promiscuè præceperit, vt quilibet quemlibet occideret, esset enim turbulenta Andabatarum pugna; sed maturo consilio condẽnatis illis, qui patrati sceleris fuerant in culpa, qui quidẽ erant numero multi, numerosam etiam ministrorum copiam ad id destinanit; quibus ideò necessarium fuit, vt, frater fratrem, & amicus amicum occideret. Nõnulli affirmant, quòd fratres eo loco appellantur nõ illi, qui sunt eodem parente geniti, sed qui sunt ex eodem populo. Quod ex eodem textu colligi videtur. Dicitur enim, quòd congregatis ad Moysen omnibus filijs Leui dixit eis: Ite & redite de porta vsque ad portam p medium Castrorum, & occidat vnusquisque fratrem, & amicum, & proximum suũ, feceruntq; filij Leui iuxta sermonem Moysi. Cecideruntque in die illa quasi triginta tria milia hominũ. Quibus verbis significari videtur, nullum de tribu Leui fuisse interfectum. Et cum contingere nõ posset, vt qui erant ex eodem parente geniti ad diuersas tribus pertinerent, & soli filij Leui dicantur interfectores, fit, vt nullus eorum potuerit germanum fratrem interficere. Sed dicebantur fratres occidere ea solum ratione; quia hominibus ex eodẽ populo assumptis mortem inferebant. Hæc tamen sententia mihi non placet. Vnde verius existimo, quòd fratres eo loco appellantur, non solum illi, qui erant eiusdẽ populi, sed etiã illi, qui erant geniti ex eodem patre; & quod vere frater fratrem occidit. Quod ex eodẽ textu probatur. Post factam enim interfectionẽ dixit Moyses: Consecrastis manus vestras hodie domino, scilicet, faciendo vindictam zelo Dei, vnusquisque in filio, & fratre suo. Quibus verbis apertè significatur, aliquos de Leuitis fuisse tunc interfectos, tanquam transgressores in peccato vituli. Et quod dicitur; Congregati sunt ad Moysen omnes filij Leui, est intelligendum iuxta vsitatum modum loquendi, quo maior pars accipitur pro toto, vel è contra. Qua ratione dicimus, totum collegium facere, quod maior pars facit. Sacra enim scriptura frequentissimè vtitur modis loquẽdi inter homines vsitatis; Sic Iudicum.20. dicitur: Cõgregati sunt omnes filij Israel, quasi vir vnus; & tamen non fuerunt ibi viri Iabes Galaad, vt ibidem subditur cap.21.

Dubium. Sed dubitabit aliquis hoc loco pro complemento huius articuli, dato, quòd nullus priuata autoritate potest malefactores interficere, vtrùm possit princeps, vel respublica priuatis personis facultatem concedere, vt per seipsos malefactores occidant? Et pro parte affirmatiua est argumentum: Sæpèsæpius id faciunt princeps & respublica, nec tamen propterea reprehenduntur, aut aliquam videntur facere iniustitiam: ergo id est licitum. Et confirmatur: Eo ipso, quòd priuata persona talem habet facultatem, est iam quasi minister iustitiæ, publicaque autoritate occidit hominem: sed nulla est iniquitas, quod princeps, vel respublica ministris committat malefactorum interfectionem: ergo. Vltimò impertinens est, quod in puniendis malefactoribus hæc, vel illæ obseruentur cæremoniç: ergo poterit princeps, vel respublica cuicumque priuatæ personæ facere facultatem, ut malefactores interficiat. Ad explicationem tñ difficultatis sit prima conclusio: Nec princeps, nec respublica possunt facere alicui facultatẽ, vt alterum occidat, antequam de peccato iuridicè cõuincatur, ꝓ illoq; ad mortẽ damnetur. 1 Conclus. Probatur: Nam est contra ius naturę, vt contra inauditam partẽ, indictaque causa sententia proferatur; & sic quilibet quantũuis perniciosus audiẽdus erit. Propter qđ dicebat Festus Iudex, Actorum cap. 25. Non est consuetudo Romanis condemnare aliquem hominem, prius quam is, qui accusatur præsentes habeat accusatores, locũque defendendi accipiat, ad abluenda crimina, quæ ei obijciuntur. Secundò: Ex natura rei non cõuenit reipublicæ, & bono publico, vt talis facultas priuatæ personæ fiat: orirentur enim ex illa grauissima scandala, & inconuenientia; cùm posset talis condemnatus amicos, & cõsanguineos in suam defensionẽ conuocare: ergo nec Rex nec respublica põt talem facultatem concedere. Probo consequentiam: Nam autoritas Regis, & cuiuscũq; alterius potestatis semper debet ad bonum commune ordinari.

2. Conclus. Secunda cõclusio: Postquam aliquis iustè ad mortem est damnatus, licitè põt princeps, vel respublica cuicũque priuatæ personæ dare facultatem, vt illum occidat. Ita solitus erat dicere Magister Victoria sup istum articulũ. Quam sñiam tenet Syluester, verbo, assassinus.§.3. & verbo, homicidiũ.1.§.7. dicto.6. & Ang. verbo, homicidiũ.1.§.6. Et ꝓbatur argumentis ꝓ parte affirmatiua factis. Non est tñ hoc faciendum frequenter, nisi ob grauissimã, & vrgentissimã cãm.

ARTI-

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm occidere malefactores liceat Clericis?

Infra q. 70. ar. 1 ad 3. Et 4. d. 25 q. 2. art. 2. q. 2.

A *D quartum sic proceditur. Videtur, quòd occidere malefactores liceat Clericis. Clerici enim præcipuè debent implere, quod Apostolus dicit primo ad Corint. 4. Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Per quod nobis indicitur, vt Deum & sanctos eius imitemur. Sed ipse Deus, quem colimus, occidit malefactores: secundum illud Psalm. 135. Qui percussit Aegyptum cum primogenitis eorum. Moyses etiam à Leuitis fecit interfici viginti tria millia hominum, propter adorationem vituli: vt habetur Exodi. 32. Et Phinees sacerdos interfecit Israelitem cum Medianitide coeuntem, vt habetur Numeri. 25. Samuel etiam interfecit Agag Regem Amalec, & Elias sacerdotes Baal, & Matathias eum qui ad sacrificandum accesserat: & in nouo testamento Petrus Ananiam & Saphirã: ergo videtur, quòd etiam Clericis liceat occidere malefactores.*

2. Præterea, Potestas spiritualis est maior, quam temporalis & Deo coniunctior. Sed potestas temporalis licitè malefactores occidit tamquàm Dei minister, vt dicitur Roman. 13. ergo multo magis Clerici, qui sunt Dei ministri, spiritualem potestatem habentes, licitè possunt malefactores occidere.

Art. præc. *3. Præterea, Quicumque licitè suscipit aliquod officium, licitè potest ea, quæ ad officium illud pertinent, exercere. Sed officium principis terræ est malefactores occidere: vt dictū* est: ergo Clerici qui sunt terrarum principes, licitè possunt occidere malefactores.*

Sed contra est, quòd dicitur 1 ad Timoth. 3. Oportet Episcopum sine crimine esse, non vinolentum, non percussorem.

Respondeo dicendum, quòd non licet Clericis occidere, duplici ratione. Primò quidem, quia sunt electi ad altaris ministerium in quo repræsentatur passio Christi occisi: qui cum percuteretur, non repercutiebat, vt dicitur 1. Petri. 2. Et ideò non competit, ut Clerici sint percussores, aut occisores. Debent enim ministri suum dominum imitari, secūdum illud Ecclesiast. 10. Secundum iudicem populi, sic & ministri eius. Alia ratio est, quia Clericis committitur ministerium nouæ legis, in qua non determinatur pœna occisionis, vel mutilationis corporalis: Et ideò vt sint idonei ministri noui testamenti, debent à talibus abstinere.

Ad primum ergo dicendum, quòd Deus vniuersaliter in omnibus operatur quæ recta sunt, in vnoquoque tamen secundum eius congruentiam. Et ideò vnusquisque debet Deum imitari in hoc, quod sibi specialiter congruit. Vnde licèt Deus corporaliter malefactores occidat, non tamen oportet quod omnes in hoc eū imitentur. Petrus autem non propria autoritate uel manu Ananiam & Saphiram interfecit, sed magis diuinam sententiam de eorum morte promulgauit. Sacerdotes autem vel Leuitæ veteris testamenti erant ministri veteris legis, secundum quam pœna corporales infligebantur. Et ideo etiam eis occidere propria manu congruebat.

Ad secundum dicendum, quòd ministerium Clericorum est in melioribus ordinatum, quàm sint corporales occisiones, scilicet, in his quæ pertinent ad spiritualem salutem. Et ideo non congruit eis, quod minoribus se ingerant.

Ad tertium dicendum, quòd prælati ecclesiarum accipiunt officia principum terræ, non vt ipsi iudicium sanguinis exerceant per seipsos, sed quod eorum autoritate per alios exerceatur.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet D. Thom. vnica conclusione negatiua, quam probat in argumento, sed contra, ex illo Paul. 1. ad Tim. 3. Oportet episcopum sine crimine esse, non vinolentum, non percussorem, &c. Et in corpore articuli duplici ratione. Prima desumitur ex repræsentatione. Consecrãtur enim Clerici altaris ministerio, in quo ingis fit passionis Christi memoria. Qui cum in ara Crucis occideretur percussus non percutiebat, vt dicit D. Petrus 1. sua canonica cap. 2. Et sic ad Christi imitationem conueniens est, vt Clerici non sint percussores. Secundum enim iudicē populi, sic & eius ministri, vt habetur Ecclesi. c. 10. Secunda ratio desumitur ex conuenientia. Cum. n. Clericis committatur ministerium nouæ legis, in qua nulla occisionis, vel mutilationis pœna decernitur, fit, vt nō possint esse idonei ministri noui testamenti, nisi à talibus abstineant.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo explicatione huius articuli aduertendum est, quòd in eo non est sermo de Clericis occidentibus malefactores propria autoritate. De his enim certū est, quòd peccant tantò grauius, quam cæteri homines, quantò Clerici pp sui status perfectionem debēt magis à propriarum iniuriarū vindicatione abstinere. De quo diximus articulo præcedenti. Sed loquimur de Clericis habentibus iurisdictionem secularē, vel ordinariam, vel delegatam. Et de illis quærimus, an liceat eis, vel tamquam dominis, vel tãquam iudicibus ad id designatis, publica autoritate malefactores interficere? Ad quod D. Th. breuiter, & clarè rñdet vnica conclusione negatiua; quę certissima est, vtpote quæ clare atq; manifeste ponitur in iure. Sic enim habetur in c. neminē, & in c. Episcopū. 45. dist. & in c. sniam, & in c. clericis. extra, ne clerici, vel monachi. & in c. sæpe, & in c. his, quibus, & in c. sniam sanguinis. 23. q. 8. Idem ēt habetur de Clerico pcussore per multa capita. Sed dubium est de iure, quo hmōi malefactorum interfectiones Clericis interdicūtur. In qua re, vt certa ab incertis separemus dico primò, certum esse, quòd hæc prohibitio non est de iure naturali. Nulli. n. naturali iuri repugnat, quòd Episcopus malefactores sibi subditos morte afficiat. Secundo etiam est certum, quòd est de iure humano positiuo. Sic enim habetur expresse in capitibus modo citatis? — Conclus. D. Tho. certa.

Sed est dubiū, vtrùm sit de iure diuino positiuo? Et pro parte affirmatiua est argumentū, ex Paulo 1. ad Timoth. c. 3. dicente, oportet episcopum irreprehensibilem esse, non vinolentum, nō percussorem, &c. Quibus verbis significare videtur ex iure diuino Episcopis conuenire, quod neminē interficiant. Itē secundo: Christus dñs nullam temporaalem potestatē in homines exercuit, malefactores interficiēdo: — Dubium. 1. Argum. 2. Argum.

do: ergo nec eius ministri id possunt efficere ex iure diuino. Probo consequentiam: Nam ministri Christi non habent maiorem potestatem, quam quæ ab ipso fuit tradita. His tamen non obstantibus dico, nõ esse de iure diuino positiuo, quod episcopi; vel alij clerici malefactores publica authoritate non interficiant. Quòd probatur primo: Nam talis prohibitio nullibi ex iure diuino legitur facta, nec testimonium adductum ex Pau. 1. ad Tim. c. 3. contrarium probat, vt modo dicemus. Et præterea, quia si ex iore diuino clerici essent prohibiti malefactores interficere, sequeretur, quòd nulla ratione Papa posset super hoc dispensare; hoc autem est absurdum: nam vt communiter dñt Doctores, bene potest clericus ex summi Pontificis dispensatione in causa sanguinis iudex sedere, aut vero militare: ergo & illud ex quo sequitur. Probo sequelam: Nam in iure diuino Papa dispensa re non potest. Vltimò Papa per seipsum multos malefactores interficere præcipit; nec tamen propterea male audit apud homines: ergo non est prohibitum iure diuino, quod clerici malefactores interficiant. Antecedens est manifestum, & consequentia probatur: quia præcepta diuina, quæ clericos obligant multò magis debent ipsum summum Pontificem, tanquam superiorem, & quem maior decet sanctitudo, obligare. Et ad primum argumentum in contrariu factum respondetur; quòd verba illa Pauli non ideo ponuntur, vt inhibeat clericis, ne tanquam publicæ potestates malefactores occidant: Sed ne tanquam priuatæ personæ sint percussores. Quòd inde colligitur, quod sub vno, & eodem tenore sermonis dicit, oportere episcopum irreprehensibilem esse, sobrium, ornatum, pudicum, hospitalem, doctorem, non vinolentum, non percussorem, non litigiosum, non cupidum; sed suæ domui bene præpositum, filios habentem subditos, &c. Quasi diceret, oportere eum, qui in Episcopum, aut in quemlibet alium sacerdote est eligendus, talis esse vitæ, vt nihil reprehensione dignũ aduersus ipsum iure ac meritò obijci possit. Sed sit sobrius, morum grauitate ornatus, prudens in agẽdis, conuersatione & aspectu pudicus, hospitum, ac peregrinorum susceptor, & pauperum prouisor. Nõ sit autem multo vino deditus, nec percussor, hoc est, contentionum amator, nec turpe sectãs lucrum, aut auarus, &c. quæ omnia ad personam eligendã in particulari spectant, nec de peccatorum occisione publica authoritate fienda aliquam mentionem facit Apostolus. Ex quo infertur properam à D. Tho. in argumento, sed contra, locum illum fuisse adductum ad probandum, quòd clericis non est licitum publica authoritate malefactores interficere. Nisi forte dicamus, illum non adduxit, tanquam continentem legem, quæ prohibeat, ne clerici in causa sanguinis iudices existant, sed solum per modum consequentiæ atque exempli. Ac si diceret, quòd cùm Apostolus præceperit, ne illi in Episcopos, & sacerdotes eligantur qui fuerint percussores, meritò Ecclesia cauit, vt clerici ab omni prorsus abstineant percussione, tam priuata, quàm publica authoritate facta. Et sic solum erit de iure positiuo talis prohibitio, qua omnes clerici in vniuersum comprehendontur, siue sint sacris initiati, siue in minoribus constituti. Quamuis sit differentia. Nam sacris initiati, exercentes causam sanguinis, peccãt mortaliter: at verò illi, qui solum sunt in minoribus constituti nõ peccant mortaliter: quia tales ordines sacri non sunt; sed tantum venialiter. Super vtrisq; tamen poterit summus Pontifex facile dispensare, tãquam super iure merè positiuo. Si quis autem quærat, vnde habuerit ortum, quòd Ecclesia talem clericis fecerit prohibitionem, respondeo, quòd habuit ortum tum ex Paulo dicente, quòd nullus militans Deo, debet se implicare secularibus negotijs: tum etiam ex veteri testamento. Dicitur enim de Dauid. 1. Paralip. capit. 28. quòd cum cogitasset ædificare domum, in qua requiesceret arca fœderis, & ad eam ædificandam omnia præparasset, dixit Dominus ad illum; Non ædificabis domum nomini meo, eò quòd sis vir bellator, & sanguinem fuderis. Quasi significans, non futuros idoneos ministros Ecclesiæ, qui fuerint interfectores. Quod & in noua lege multo conuenientius fuit interdictum, tam propter repræsentationem, quàm propter conuenientiam, vt autor est D. Thom. in hoc artic. De qua re uidendus est Maioris in 4. dist. 15. qui bene illam versat, atque ostẽdit, hanc etiam consuetudinem in Ecclesia Gentiliũ fuisse obseruatam.

Conclusio. *Ad 1. arg.*

A B C D E

Ad 2. arg. Ad secundum argumentum in quo ex eo, quòd Christus secularem potestatem iudicandi non assumpsit, sed tantum spiritualem, colligitur, quòd nec clerici, qui sunt Christi ministri, poterunt eandem secularem potestatem exercere, respondeo illam argumentationem solùm conuincere, quòd potestas Ecclesiastica, qua ratione spiritualis est ad iudicia secularia ferenda, se extendere non potest, nisi quatenus habet ordinem ad finem spiritualem. Cum hoc tamen stat, quòd clerici possint esse principium secularium ministri, eorumque nomine nocentum sanguinem effundere; quod ecclesia omnino interdicit. Imò stare posset, quòd Episcopi omnes illos interficerent, qui finem supernaturalem quoquo modo perturbarent; quod tamen per seipsos ex Ecclesiæ prohibitione facere non possunt. Relinquitur ergo esse de iure merè positiuo, quòd Episcopi, aut clerici publica authoritate malefactores interficere nõ possint. Si quando autem contingat prælatum ecclesiasticum habere iurisdictionem temporalem, suoque officiali iniungere, vt supra aliquo maleficio inquirat, & iustitiam exequatur, & ipse officialis mandarũ exequens aliquem interficiat, immunis erit talis prælatus ab omni culpa, & ab omni pœna. Dicitur enim in cap. Episcopus ne clerici, vel monachi lib. 6. quòd licet clericis non liceat causas sanguinis agere, eas tamen cum iurisdictionem habent temporalem, debent & possunt metu irregularitatis cessante alijs delegare. Vide ibi.

Dubium de pœnis quibus clerici percussores subijciunt. Sed est difficultas, quæ nam sint pœnæ, quibus clerici percussores ex iure subduntur. Ad quod breuiter dico, quòd omnes occisores, & mutilatores siue post ordines sacros susceptos, siue ante id fecerint, ex iure canonico fiunt irregulares, hoc est, inhabiles ad ecclesiastici ordinis susceptionem, & ad iam suscepti executionem? Est enim irregularitas, vt ex plurium Doctorum sententia colligit Couarruuias in relectione, de homicidio, par. 1. numero primo. Canonicum impedimentum, ex facto, seu defectu proueniens, quo quis prohibetur ad ecclesiasticos ordines promoueri, & in eisdem ministrare. Hoc statutum habetur in capit. Episcopum. 45. distinct. & in capitu. aliquantos. distin. 51. & in capitulo primo, & in capitu. clerici. & in capitu. quicunque 23. quæstio. 8. & in capitu. de cætero. & in capitu. ad audientiam, de homicidio voluntario, & in multis aliis locis. Ad cuius intelligentiam aduertendum est primò, quòd, quamuis in iure canonico sæpe dicatur, omnes percussores desenteniq; arma esse irregulares, communiter tamen intelligunt Doctores tali prohibitione solum comprehendi eos qui fuerint, vel occisores, vel mutilatores. Vnde Panormitanus in capitu. 1. qui clerici. vel vouen. affirmat solam sanguinis effusionem non inducere irregularitatem. Quam etiam sententiã sequitur Glossa supra clementinam vnicam de homicidio voluntario. Imo ipse textus hoc asserit, cum dicat, cum tantum,

A tantum, qui occidit, aut mutilat esse irregularem. Ex quo infero primò esse latissimum discrimen inter excommunicationem & irregularitatem, quantũ ad illum, qui manus violentas injicit in clericum. Nam quicunq; percutit clericum, etiam si illum nec occidat, nec mutilet, nec vero sanguinem fundat, erit excommunicatus, iuxta canonem, Si quis suadente diabolo. At verò ad hoc, vt talis percussor sit irregularis, opus erit, vel quòd sit occisor, vel mutilator. Infero secundo quòd omne homicidium, & omnis mutilatio, etiam si fiat citra sanguinis effusionem, erit inductiuum irregularitatis. Ita enim habetur expresse in iure. Secundo est aduertendum, quòd ad hoc, vt hęc irregularitas incurratur non est necessarium, quòd B actus, per quem inducitur, sit peccatum; sed satis erit, quòd sit occisio, vel mutilatio voluntaria, etiam si per virtutem fuerit facta. Iudex enim, & ministri iustitiæ malefactores interficientes iure fiunt irregulares; & tamen certum est, eos in tali occisione non peccare, sed potius mereri, cum sit actus iustitiæ. Dixi sufficere occisionem, aut mutilationem voluntariam. Nam per illam, quæ inuoluntaria fuerit irregularitas non incurritur, ut de homicidio casuali in artic. 8. sumus dicturi. Ex quo fit, vt infans occidens, nisi doli sit capax irregularitatem non incurrat, vt notant Panormitanus in cap. 1. de delictis puerorum, & Ioannes Andreas ibidem, & idem est dicendum de furioso vt colligitur ex Clemẽtina, si furiosos, de homicidio. Pro quo facit lex. 1. C. de falsa moneta. C Tertiò est aduertendum, quòd ad irregularitatem ex homicidio, vel mutilatione incurrendam, semper est necessarium, quod factum interueniat. Quantumcunq; .n. quis ex deliberata voluntate decreuerit hominem occidere, etiam si ea ex causa cum telo armatus insidias illi intenderit, dummodo ipsum nec occiderit, nec membrum ei amputauerit, non incurrit Irregularitatem. Lex enim promotionis factum requirit, vt dicitur in cap. vlt. 15. q. 1. Pro quo etiam facit tex. in cap. sicut 32. quæst. 2. & in cap. cogitationis. de pœnitentia. dist. 1. Dico requiri factum, vel proprium, vel alienum, in quo quis, vel mandato, vel consilio, vel promissione, vel cooperatione, vel animatione, vel auxiliatione participat: quicunq; enim quoquo modo D occisionis, vel mutilationis causa existit, irregularitatem incurrit, vt rectè docet Syluester verbo. homicidium. 3. §. 3. De hac re videndus est Couarruuias in relectione de homicidio parte secunda nu. 5. Soto lib. 5. de iust. quæst. 1. artic. 4. dicit, quòd qui effuodit semen in Ecclesia eodem modo est irregularis, ac ille, qui hominem interficit. Sed certe talis pœna in toto iure non inuenitur, nec eius meminit Syluester, verbo irregularitas, dum casus pro quibus in iure irregularitas est imposita, recenseret. Nunquam autem irregularitas incurritur, nisi in casibus iure expressis, vt habetur in cap. is, qui. de sententia excommunicationis libro 6. Sunt autem notandæ duæ regulæ valde necessariæ circa irregularitatem, tam ex homicidio, E quàm ex quacunque alia causa prouenientem. Prima est, quòd nullus Iudex, Magister, aut Doctor debet in dubio aliquem irregularem iudicare, vt constat de pœnitentia distin. 1. §. pen. Secunda regula est, quòd quilibet in dubio debet se irregularem reputare, vt dicitur in capit. ad audientiam. eodem titulo. Itaque ad hoc, vt quis irregularis iudicetur, aut condemnetur nullum debet esse dubium, an irregularitatem incurrerit. Vt autem quis ad ecclesiasticos ordines non promoueatur, neque in eis administret (nisi præuia dispensatione) etiam in dubio debet se reputare irregularem, ne fortè periculo peccandi se exponat. Has regulas constituit Hostiensis in dicto cap. ad audientiam. Ex quo infertur, quòd in foro conten-

Discrimen inter excõmunicationem & irregularitatem.

Irregularitas incurritur per actum virtutis.

Quid requiritur ut irregularitas incurratur ex homicidio vel mutilatione.

Regulæ notandę circa Irregularitatem.

A tioso, vbi agitur ad pœnam, non debet quis in dubio irregularis reputari. In foro autem animæ, in quo de pœnitentia salutari imponenda agitur, secus erit faciendum.

In solutione ad tertium argumẽtum dicit D. Tho. quòd quando prælati ecclesiastici accipiunt officia principum terræ, non illa accipiunt; ut ipsi per seipsos iudicium sanguinis exerceant, sed, vt id eorum authoritate per alios exerceatur. Circa quod est aduertendum, quòd coniunctio dominij temporalis cũ spirituali in Episcopis, & alijs prælatis ecclesiasticis, non æquam, quantum ad vtrumque, reddit in illis conditionem, vt possint scilicet, & tanquam prælati, omnia illius officij, & tanquam domini, omnia il- B lius dominij, ac si solum essent domini, exercere. Certum est enim, quòd Episcopus, qui etiam est dominus temporalis, non potest exercere iudicium sanguinis nec bellare; quæ tamen licite posset si tantum esset dominus temporalis. Dominium enim temporale ità tunc ab spirituali modificatur, vt quæcunque dedecent prælatum, dedeceant etiam & dominum, qui simul est prælatus, & dominus. Et merito quidem: nam nobilius semper debet trahere ad se ignobilius. Ex quo etiam infertur, quòd nec licebit huiusmodi prælatis, & dominis vacare venationibus, aut alijs, quæ clericis & prælatis sunt prohibita. Eadem enim est ratio quo ad esse licitum, vel illicitum in omnibus, quamuis fortè non sit eadem pœna.

Nota circa solutionẽ ad 3. D. Th.

C

ARTICVLVS V.

Vtrum liceat alicui occidere seipsum.

*AD quintum sic proceditur. Videtur ꝙ alicui liceat seipsum occidere. Homicidium .n. est peccatum, in quantum iustitiæ cõtrariatur. Sed nullus potest sibi ipsi iniustitiam facere: vt probatur in 5. Ethicorum *, ergo nullus peccat occidendo seipsum.*

2. Præterea, Occidere malefactores licet habenti publicam potestatem. Sed quandoque ille, qui habet D *publicã ptãtẽ est malefactor, ergo licet occidere seipsum.*

3. Præterea, Licitum est, ꝙ aliquis spontaneè minus periculum subeat, vt maius periculũ vitet: sicut licitũ est, ꝙ aliquis etiam sibi ipsi amputet membrum putridum, vt totum corpus saluetur. Sed quandoq; aliquis per occisionem suiipsius vitat maius malum, vel miseram vitam vel turpitudinem alicuius peccati: ergo licet alicui occidere seipsum.

4. Præterea, Samson seipsum interfecit: vt habetur Iudicũ 16. qui tamẽ connumeratur inter sanctos: vt patet Heb. 11. ergo licitum est alicui occidere seipsum.

E *5. Præterea, 1. Macha. 14. dicitur: ꝙ Razias quidã seipsum interfecit, eligens nobiliter mori potius, quam subditus fieri peccatoribus: & contra natales suos iniurijs agi. Sed nihil quod nobiliter fit & fortiter, est illicitum, ergo occidere seipsum non est illicitum.*

Sed contra est, quod Aug. dicit. in 1. de Ciui. Dei. Restat vt de homine intelligamus illud dictum est, Non occides, nec alterum: ergo nec te. Neque enim aliud quam hominem occidit qui seipsum occidit.*

Respondeo dicendum, quòd se ipsum occidere est omnino illicitum triplici ratione. Primo quidem, quia naturaliter quælibet res seipsam amat. & ad hoc pertinet, quòd quælibet res naturaliter conseruat se in

Supra q. 52. arti. 3. ad 2. & inf. q. 124 arti. 2. ad 2. Et 3 q. 47. arti 6 ad 3. Et 4. dist. 40. q. 5 ar 3. q. 2. ad 6 Et Heb. 11. Io. 7. co. 1.

Lib. 1. c. 20. i fine to. 5.

esse,

esse, & corrumpentibus resistit quantum potest. Et ideo quòd aliquis seipsum occidat, est contra inclinationem naturalem, & contra charitatem, qua quilibet debet seipsum diligere. Et ideo suiipsius occisio semper est peccatum mortale, vtpote contra naturalem legem, & contra charitatem existens. Secundo, quia quælibet pars id quod est, est totius. Quilibet autem homo est pars communitatis: & ita id quod est, est communitatis. Vnde in hoc quòd seipsum interficit, iniuriam communitati facit, vt patet per Philosophum in 5. Ethico. [Lib. 5. capi. vlti. to. 1.] *† Tertio, quia vita est quoddam donum diuinitus homini attributum, & eius potestati subiectum, qui occidit & viuere facit. Et ideo qui seipsum vita priuat, in Deum peccat: sicut qui alienum seruum interficit, peccat in dominum, cuius est seruus: & sicut peccat ille, qui vsurpat sibi iudicium de re sibi non commissa. Ad solum enim Deum pertinet iudicium mortis & vitæ, secundum illud Deute. 32. Ego occidam, & ego viuere faciam.*

Ad primum ergo dicendum, quòd homicidium est peccatum non solum quia contrariatur iustitiæ, sed etiam quia contrariatur charitati, quam habere debet aliquis ad seipsum. Et ex hac parte occisio sui ipsius est peccatum per comparationem ad seipsum. Per comparationem autem ad communitatem & ad Deum, habet rationem peccati etiam per oppositionem ad iustitiam.

Ad secundum dicendum, quòd ille qui habet publicam potestatem, potest licite malefactorem occidere per hoc, quòd potest de ipso iudicare. Nullus autem est iudex suiipsius. Vnde non licet habenti publicam potestatem, seipsum occidere propter quodcunque peccatum: licet tamen ei se committere iudicio aliorum.

Ad tertium dicendum, quod homo constituitur dominus sui ipsius per liberum arbitrium. Et ideo licitè potest homo de seipso disponere quantum ad ea, quæ pertinent ad hanc vitam, quæ hominis libero arbitrio regitur. Sed transitus de hac vita ad aliam feliciorem non subiacet libero arbitrio hominis, sed potestati diuinæ. Et ideo non licet homini seipsum interficere, vt ad feliciorem transeat vitam. Similiter etiam nec vt quaslibet miserias præsentis vitæ euadat: quia vltimum malorum huius vitæ & maximè terribile est mors, vt patet per Philosophum in 3. [Lib. 3. ca. 6. to. 1.] *† Ethico. Et ideo inferre sibi mortem ad alias huius vitæ miserias euadendas, est maius malum assumere ad minoris mali vitationem. Similiter etiam non licet seipsum interficere propter aliquod peccatum commissum. Tum quia in hoc sibi maximè nocet, quod sibi adimit necessarium pœnitentiæ tempus. Tum etiam, quia malefactorem occidere non licet, nisi per iudicium publicæ potestatis. Similiter etiam non licet mulieri seipsam occidere ne ab alio corrumpatur: quia non debet in se committere crimen maximum, quod est sui ipsius occisio, vt vitet minus crimen alienum. Non enim est crimen mulieris per violentiam violatæ, si consensus non adsit: quia non inquinatur corpus nisi de consensu mentis, vt Lucia dixit. Constat autem minus esse peccatum fornicationem vel adulterium, quàm homicidium, & præcipue sui ipsius, quod est grauissimum, quia sibi ipsi nocet cui maximam dilectionem debet. Est etiam periculosissimum: quia non restat tempus, vt per pænitentiam expietur. Similiter etiam nulli licet seipsum occidere ob timorem, ne consentiat in peccatum: quia non sunt facienda mala, vt veniant bona, vel vt vitentur mala, præsertim minora & minus certa. Incertum enim est, an aliquis in futurum consentiat in peccatum. Potens est enim Deus hominem quacunque tentatione superueniente liberare à peccato.*

Ad quartum dicendum, quòd sicut Augus. [Li. 1. ca. 21. med. to. 5.] *dicit in 1. de Ciuit. Dei. Nec Samson aliter excusatur quòd seipsum cum hostibus ruina domus oppressit, nisi quod latenter Spiritus sanctus hoc iusserat, qui per illum miracula faciebat. Et eandem rationem assignat de quibusdam sanctis fœminis, quæ tempore persecutionis seipsas occiderunt, quarum memoria in ecclesia celebratur.*

Ad quintum dicendum, quòd ad fortitudinem pertinet, quòd aliquis ab alio mortem pati non refugiat propter bonum virtutis, & vt vitet peccatum. Sed quod aliquis sibi ipsi inferat mortem vt vitet mala pœnalia, habet quidem quandam speciem fortitudinis: propter quod quidam seipsos interfecerunt, æstimantes se fortiter agere, de quorum numero Razias fuit. Non tamen est vera fortitudo, sed magis quædam mollities animi non valentis mala pœnalia sustinere: vt patet per Philosophum * *in tertio Ethico. & per Augustinum in primo* * *de Ciuitate Dei.* [Lib. 3. Ethi. c. 8. to. 5. Lib. 1. c. 18. cir. med. to. 5.]

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet D. Tho. vnica cõclusione, quæ talis est: Occidere seipsum est grauissimum peccatũ mortale. Quã probat in argumento, sed contra ex D. Aug. li. 1. de Ciui. c. 2. dicente, quod illo præcepto. Non occides, non solũ prohibetur alterius mors, sed & propria. Et in corpore articuli triplici rõne. Prima est: Homo seipsum occidens, non solum facit cõtra inclinationem naturalem, qua vnaquæq; res suã appetit conseruationem; sed & contra charitatem, qua quilibet dẽt seipsum diligere: ergo cõmittit grauissimũ peccatũ mortale. Secunda: Qui seipsum occidit, facit iniuriã reipublicæ, vt dicit Arist. li. 5. Ethi. ca. vlti. tollit. n. partẽ reipublicæ, cũ quilibet homo sit pars. Tertia: Vita humana est donum quoddam diuinum, cuius dominium manet penes ipsum Deum: ergo qui illã à se aufert facit iniuriam Deo, non minus, quam ille, qui interficit alienum seruum vel vsurpat iudicium de re sibi non commissa; atque ex consequenti peccat grauissimè.

EXPLICATIO ARTICVLI.

MAteria huius arti. est grauissima, & in qua explicanda operæpretium erit, vt multa dicamus. In quibus rectum ordinem seruabimus si priùs de veritate cõclusionis; postea aũt de rationibus, quibus D. Tho. illã probat, fecerimus sermonẽ. Ad primũ igitur deuenientes, est prima difficultas: vtrum cõclusio D. Tho. vera sit. Et pro parte negatiua argumentor primo: Nullus sciẽs, & volẽs põt se occidere: ergo conclusio D. Tho. præsupponit falsum, nẽpe qđ possit inueniri delictũ occisionis sui ipsius. Consequentia est nota, & antecedẽs probatur: Volũtas non põt ferri, [Dubium de veritate cõclu. D. Tho. 1. Argum.]

nisi in bonum, quod Ariſto. affirmat lib. 3. de anima. A & in præſenti ſupponitur tanquam verum, ſed non eſſe, aut deſinere eſſe nullam habet rationem boni: ergo oullus ſciens, & volẽs, poteſt interficere ſeipſum. Nec obſtat ſi dicatur, quòd cum anima ſit immortalis, non deſinit eſſe, ſaltim quãtum ad meliorem partem ſui, qui ſe interficit. Nam ad miuus probat argumentum, qoòd qui non haberet ſpem alterius vitæ, non poſſet ſeipſuto interficere, quod D. Thom. negaret. Et confirmatur: Impoſſibile eſt, quòd aliquis nolit eſſe beatus, vt latè probat D. Aug. lib. 17. de Ciuitate. cap. 7. ſed qui vult nnn eſſe non vult eſſe beatus, cũ qui uon eſt beatus eſſe non poſſit: ergo nullus eſt, qui velit non eſſe; atque ex conſequenti nec ſe interficere.

2. Argumẽt. B Secundo, Qui ſeipſum interficit, oulli facit iniuriam: ergo non peccat mortaliter. Conſequeotia eſt nota, & antecedens probatur. Et primò, quòd nõ faciat iniuriam ſibi, eſt res manifeſta, cum nolens patiatur; & ſcienti, & volenti non fiat iniuria. Sed, ꝙ nec etiam faciat iniuriam reipublicæ, quod D. Tho. affirmat in hoc articulo, probatur. Primò: Nam qui ſe occidit, aut mutilat, nihil tenetur reipublicæ reſtituere; quod non eſſet ſi in tali occiſione, aut mutilatione aliquam illi faceret iniuriam: ergo. Item: ſi occidens ob id peccaret mortaliter, quia facit iniuriam reipublicæ; ſequeretur, quòd qui ſalnm bona venia reipublicæ, vel adepti licentiam à republica (ſicut mos fuit apud aliquas nationes) ſe interficerẽt, oõ C peccareot: hoc autem D. Thom. non concedit: ergo ſe occidens nullam facit ioiuriam reipublicæ. Et confirmatur: Qui booa temporalia volens perderet, nec ſibi, nec reipublicæ aliquam faceret iniuriam: ſed oõ minus res temporales ſunt reipublicæ, quam hominis vita, imò multo plus: ergo nec qui ſe interficit, facit ſibi, aut reipublicæ iniuriam.

3. Argumẽt. Tertio principaliter ſic argumentor: Licitum eſt vnicuique non ſe defendere à latrone inuadente, quãdo uitam propriam aliter, quam alterum occidendo tueri noo poteſt, vt communiter dicunt Doctores: ergn etiam erit licitum ſe interficere. Probo conſequentiam: Nam eodem præcepto tenetur quis defendere propriam vitam, quo tenetur ſe non occidere. Et confirmatur: D Duobus in extrema neceſſitate exiſtenõbus, habentibuſque ſolum vnicum panem, quo vnus tantum poteſt vitam tueri, licitum eſt vni cedere panem alteri; ſed hoc eſt ſeipſum interficere: ergo.

4. Argumẽt. Quarto ſic argumentor: Si ſeruus eſſet cum Rege in nauſragio eſſetque in vna tabula, vel nauicula, quæ vtrumq; ſuſtinere oon poſſet, licitum eſſet ſeruo deſilire in mare, ſine ſpe euadendi, vt Regem à morte ſeruaret, quòd eſt ſe interficere. Item: Licitum eſt damnato ad mortem etiam habita opportunitate ſugiendi non ſugere, ſed expectare, ꝙ eſt morti cooperari. Item: Licitũ eſt damnato ad mortem veneni hauſti, ipſum bibere, vel damnato ad mortem vt fame conficiatur, oblato pane noo comedere, quia vnicuiq; eſt licitum conformare ſe iuſtæ ſententiæ: ſed hæc omnia importãt E ſui ipſius occiſionem: ergo licitum eſt aliquando ſeipſum occidere.

5. Argumẽt. Quinto: Licitum eſt vnicuiq; tempore peſtis cum manifeſto periculo mortis amicos viſitare. Item etiam eſt licitum cum eodem mortis periculo nauigare, vtiq; exerciniis militaribus, vt baſtiludio, & taurorum agitatione: ergo etiam eſt licitum ſeipſum occidere. Probo conſequentiam: Nam eodem pręcepto prohibetur qnis ne ſcipſum occidat, & ne ſe ponat manifeſto mortis periculo. Et confirmatur: Licitum eſt uitam breuiorem facere abſtinentijs, & duro victu, alijs vitæ auſterioris rigoribus: ergo & eſt licitum ſe interficere. Conſequentia tenet ex dicto Hieronymi, affirmantis, nihil intereſſe paruo, an magno tempore te interimas. Et antecedẽs probatur A ex vſu; qui eſt io monaſterijs, vbi certum eſt vitam eſſe breuiorem, quam extra.

6. Argumẽt. Sexto: Non tenetur homo in extremo periculo conſtitutus ſalutẽ redimere quacumq. pecunia, vel toto patrimonio: ſi enim quis ad ſalutem indigeret berba aliqua, vt, v. g. radice pontica, quam, niſi daret, ſuum regnum aut principatum obtinere oon poſſet, noo teneretur illud dare: ergo non teoetur in hoc caſu vitam ſeruare, atq; ex conſequenti poteſt ſe interficere.

7. Argumẽt. Septimò: Semper eſt licitum ſubire minus malum, ad uitandum maius: ſed maius malum eſt inſamia, & ignominia ſecundum hominum æſtimationem quam mors: ergo ſaltim ad vitandam ignomioiam & infamiam erit licitum mortem ſubire, ac ſe interficere.

Vlt. argum. Vltimò non eſſe li- B citum ſe occidere non eſt ità per ſe notum, quin poſſit à multis inuincibiliter ignorari: imò multi fuerũt ex ijs, qui reputantur ſapientes, qui aliquoruo hominũ propriam occiſionem miris laudibus extuleruot: ergo ſaltim illi, qui putant ſe fortiter, & laudabiliter agere ſe interficientes, nnn peccabunt, vt Cato, Brutus, Lucretia, &c. Et coofirmatur: De quibuſdam ſanctis fœminis legitur, quòd cum eſſent a tyranno damnatæ, vt igne comburerentur, ipſæ ſe prius in illum præcipitauerunt: Samſon etiam, & Saul, Raſias, & Eleazarus ſe interfecerunt: qui tamen nnn ſolum nõ vituperantur, ſed potins laudantur in ſcriptura. De Samſone enim dicit Paulus ad Hebr. 11. quòd per fidem vicit regna, operatus eſt iuſtitiam, &c. De Raſia C autem dicit hiſtoria, quòd maluit laudabiliter mori, quam ſubditus fieri peccatoribus Eleazarus etiam laudatur in libris Machabæorum: ergo aliquando eſt licitum ſe interficere.

Concluſio. Hæc ſunt argumenta, quibus cnnclusionem D. Thom. poſſumus aliqua ex parte impuguare. Quibus non obſtantibus dico, quòd quicunque ſeipſum interficit, quacunq; ex cauſa id fiat, ſemper peccat mortaliter. Hanc probat D. Aug. lib. 1. de Ciuit. à c. 17. vſq; ad 27. Et cum videantur eſſe tres cauſæ, propter quas poſſit homo mortem ſibi excuſabiliter conſciſcere: prima ob metum pœnæ ſiue dedecoris: ſecuoda oe per alienam libidinem in oppreſſo corpore mens inuita uiolentiam patiatur: tertia propter declinatioõe D peccati de ſingulis in particulari probat, nullam illarum eſſe ſufficientẽ ad hoc, ut quis ſine peccato mortem ſibi poſſit inferre. Vnde de prima cauſa in ca. 17. loquens dicit: Si non licet priuata poteſtate alicui hominem occidere uel oocentem, cuius occidẽdi licentiam lex nulla concedit: profectò etiam qui ſeipſum occidit homicida eſt, & tantò fit nocentior, cũ ſe occiderit, quantò innocentior in ea cauſa fuit, qua ſe occidendum putauit. Nam ſi Iudæ factum meritò deteſtamur, eumq; veritas iudicat: cum ſe laqueo ſuſpẽdit, ſceleratæ illius traditionis auxiſſe potius quam expiaſſe commiſſum, quoniam Dei miſericordiã deſperando exitiabiliter pęnitens nullum ſibi ſalubris pœnitentiæ locum relinquit, quãtò magis à ſua oece E ſe abſtinere debet, qui tali ſupplicio quid in ſe puniat non habet? Iudas. n. cum ſe occidit ſceleratum hominem occidit, & tñ non ſolum Chriſti, verum ẽt ſuæ mortis reus finiuit hanc vitã; quia licet propter ſuũ ſcelus, alio ſuo ſcelere occiſus eſt. Hæc Auguſ. De ſecunda autem cauſa dicit in c. 18. Cur homo, qui male nihil fecit, ſibi male faciat, & ſeipſum interficiendo hominem interficiat innocentem, ne alium patiatur nocentẽ; atq; in ſe perpetret peccatum proprium, ne in eo perpetretur alienũ? Dices, ne vel aliena polluat libido, metuitur. Non polluet, ſi aliena erit. Si autem polluit, aliena nõ erit. Cum n. pudicitia virtus ſit animi, comitemque habeat fortitudinem, qua potius quælibet mala tolerare, quam malo cõſentire decernat; & nullus magnanimus, & pudicus in p̃tãte habeat

beat

beat quid de sua carne fiat, sed taotum quid annuat mente, vel reouat, quis sana mente putauerit perdere pudicitiam, si forte io apprehensa & oppressa carnę sua exerceatur, & expleatur libido noo sua? Si.n. hoc modo pudicitia perit, profectò pudicitia virtus animi nō erit, nec pertinebit ad ea bona, quibus bene viuitur, sed io bonis corporis numerabitur; qualia sunt, vires, pulchritudo, sana integraq; valetudo, ac siquid hmôi est, quæ bona, ēt si minuantur, bonam iustamq; vitam omnino nō minuunt. Quod si tale aliquid est pudicitia, vt quid pro illa, ne amittatur, ēt cum periculo corporis, laboratur Si aūt animi bonum est, ēt oppresso corpore non amittitur. Hæc Augustinus. Tandem de tertia causa dicit io c. 27. Restat vna causa, qua vtile putatur, vt se quisq; occidat, scilicet, ne in peccatū irruat, uel blandiente voluptate, vel dolore sæuiente. Quam causam si voluerimus admittere, eo vsq; progressa proueniet, vt hortandi sint homines tunc, se potius interimere, cū lauacro sanctæ regenerationis abluti vniuersorū remissionem acceperint peccatorum. Tunc.n. tempus est cauendi oīa peccata futura, cum oīa sunt deleta præterita. Hoc aūt quam sit absurdum, pluribus ostēdit D. Augustinus in eodem capitulo. Quo tandem concludit si mortem sibi sponte inferendi vlla causa iusta esse posset, proculdubio iustior, quam ista, non esset. Quia verò nec ista est: ergo nulla est. Nō itaque vobis, ò fideles Christi, sit tædio vita vestra, si ludibrio fuit hostibus castitas vestra. Habetis magnā veramque consolationem, si fidam conscientiam retinetis, nō vos consensisse peccatis eorum, qui in uos peccare permissi sunt. Hæc Augustinus. Sed rationibus probo eandem conclusionem. Primò sic: Occidens seipsum facit contra præceptum charitatis: ergo peccat mortaliter. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Non minus tenetur homo se diligere, quam proximū, immò ex amore, quem habet erga se sumenda est regula in dilectione proximi, cū veritas dicat: Diliges proximum tuū, sicut teipsum: sed si hō occidat proximum facit contra charitatē: ergo & si occidit seipsum. Secundò: Qui se occidit facit iniuriam reipublicæ: ergo peccat mortaliter. Consequētia est nota, & antecedens ꝓbatur: Quidquid homo est, est ipsius reipublicæ, sicut pars sui est totius: ergo qui se occidit aufert à republica qđ suū est atque ex consequenti facit illi iniuriam. Tertio: Occidens seipsum facit contra præceptū Decalogi; Non occides; quod habetur Exod. 20. & Deute. c. 5. ergo peccat mortaliter. Cōsequentia est nota & antecedens probatur: Illo præcepto: Noo occides, prohibetur omne homicidium ꝙ stando in sola lege naturæ est malum, & irrationabile, vt diximus io art. 2. huius quæstio. sed talis est occisio sui ipsius: ergo. Et coofirmatur ex D. Aug. lib. 1. de Ciuit. c. 20. dicente; Si falsi testimonij non minus reus est, qui de se ipso falsum fatetur, quam si aduersus proximum hoc faceret, cum in eo præcepto, quo falsum testimoniū prohibetur, aduersus proximum prohibeatur, possitque non rectè intelligentibus videri, non esse prohibitū vt aduersus seipsum quisq; falsus testis assistat, quāto magis intelligendum est, nō licere homini seipsum occidere: cum in eo, quod scriptum est: non occides, nihilo deinde addito, nullus nec ipse utique, cui præcipitur intelligitur exceptus? Quibus verbis apertè docet D. Aug. illo præcepto: Non occides, quamcūq; hominis, ēt sui ipsius occisionem esse prohibitā. Maximè, cum in isto præcepto. Non occides, nō fuerit positum, ꝓximum tuum, sicut in præcepto de nō dicendo falsum testimoniū fuit additum, aduersus ꝓximum tuum. Quarto: Occidere seipsum est contra naturalem inclinatiooē hominis. Non.n. hō solum, sed & oīa animantia, atque adeò res oēs suæ corruptioni resistunt; pro viribusque adnituntur se in rerum natura conseruare, ut dicit Arist. lib. 2. de generatione: Estq; hoc adeò experientia cōpertum, vt ꝓbatione nō sit opus: sed facere aliquid cōtra naturalem inclinationē est peccatum: ergo & occidere seipsum. Consequētia cum maiori est nota, & minor probatur: Naturalis hominis inclinatio semper est in bonum & honestum propensa: ergo facere cōtra illam est illicitum. Probo consequentiā: Nam bono, nisi malum, contrarium esse non pōt. Tota vis huius rationis in eo consistit, vt explicemus, qualiter naturalis hominis inclinatio semper sit in bonū, nec malum aliquando suggerat, qđ à multis, tāquàm falsum reijcitur. Sed de hoc nos paulò infra dicemus, cū primam rōnem positā à D. Tho. in hoc art. examinauerimus. Vltimò probatur conclusio: Vita humana est donum quoddā diuinū, cuius dominium remanet penes ipsum Deum, ut diximos supra in materia de dominio: ergo qui illā à se aufert facit iniuriā Deo, nō minus, quam qui interficit alienum seruum, vel vsurpat iudicium de re sibi non commissa, atque ex consequenti peccat mortaliter.

Ad 1 arg.

Sed restat nunc rńdere ad argumenta in cōtrariū facta. Vnde ad primum rńdeo, negando antecedens. Et ad probationem dico, ꝙ obiectum uoluntatis nō est solum uerum bonū, sed ēt apparēs bonum. Cū.n. obiectum non moueat voluntatē, nisi mediante cognitione; nihil enim volitū quin præcognitū, & id quod est malum ex se possit apprehendi vt bonum, nihil refert ad mouendā voluntatē, an sit uerum bonum, vel æstimetur verum bonū. Qm̄ ergo interficere seipsum, aut prorsus non esse, pōt ex errore æstimari bonum, fit, vt ex hac parte nō impediatur, quo minus possit quis sciens & volens seipsum interficere. Sed qm̄ ista solutio solum ostendit, posse hominē ex errore velle noo esse, aut interficere se, dico secūdo non esse inconueniens, ꝙ aliquis sine errore velit non esse; vt est videre in damnatis. Nam licet, nō esse, absolutè sit malum: consideratum tn̄ tamquam medium ad cauendā summam miseriā, est bonum. Magna.n. portio felicitatis est, carere vltima miseria. Et licet, esse, absolutè sit bonum, & appetibile; tale tn̄ esse, scilicet, cum summa miseria coniunctum, re vera est eis malum, meliusque esset eis non esse, quā sic esse. Quod & Dn̄s in euāgelio significare voluit, dum apud Lucam ca. 23. dixit de Iuda proditore: Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille. Quē locum licet nonnulli interpretentur, ut melius fuisset Iudæ non nasci, non tn̄ melius non concipi, aut non esse; non tn̄ puto Christum habuisse respectū ad differentiam illam inter natum esse & cōceptum esse; sed absolutè protulisse, melius futurū illi, omnino nō esse, quam ita perditum esse. In qua ēt significatione dixit Sapiens Ecclesiastici c. 30. Melius est mors, quā vita amara. Et Apoc. cap. 6. Desiderabunt mortem & fugiet ab eis. Damnati ergo non errantes, sed rectè intelligentes, cupiunt non esse. Ad confirmationem vt respondeamus, aduertendum est, quod aliter est loquēdum de appetitu remotionis mali, & aliter de appetitu ꝓsequutionis boni. Nam, quia quando homo desiderat aliquam miseriam à se remoueri, vtitur se tamquam termino à quo, & non est necesse, ꝙ terminus à quo permaneat immobilis, hinc fit, quòd vt homo fugiat aliquam miseriam, bene potest desiderare non esse. Cæterum, quia in appetitu, quo ꝓsequitur aliquod bonum, vtitur se homo tamquam termino ad quem, & in omni motu necessarium est, quòd terminus, ad quem, remaneat; hinc est, ꝙ si prosequitur homo aliquod boоum sibi, ex necessitate etiam debeat desiderare se esse. Quo posito ad

Aliquando pôt aliquis uelle non esse.

argumentum respondeo, ꝙ qui constitutus in summa miseria desiderat non esse, appetit sibi beatitudinem, non per modum prosequutionis boni, sed per modum remotionis mali. Et sic non est necessarium, quod permaneat. Vel secundo respondetur, ꝙ, quia nullus potest velle absolute quod scit se nunquam adepturum, ac per consequens, nec eligere medium ad illud consequendum, quod consequi non sperat, fit, quòd cum damnati firmiter credant se nunquam futuros felices, nec etiam velint esse, ꝙ necessarium est ad felicitatem, imo eo ipso, ꝙ damnati cupiunt felices esse, cupiunt etiam ex consequenti miserias vitare; quas, nisi non essendo, fugere non possunt: & sic cupiunt non esse.

Ad 2. argu. Ad secundum argumentum cum sua confirmatione, vt respondeamus, aduertendum est primò, esse latissimum discrimen inter propriam hominis vitam, & alias res corporales. Nam rerum corporalium ità est uerus dñs, ut possit pro suo arbitratu illis omnibus vti: omnia .n. subiecit Dominus sub pedibus eius. Quare non tenebitur ad illarum rerum conseruationem: sed poterit pro sua voluntate, vel tenere illas, vel dimittere. Vñ occidens proprium equum, aut cõburens propriam domum, nulli facit iniuriam. At verò propriæ vitæ, aut proprii corporis non est ita dñs, sed solus Deus est, qui uitæ, & mortis habet dominium, vt diximus latè in materia de dominio. Et sic homo, quantũ ad hoc, peculiariter est seruus Dei. Quare occidens seipsum faciet iniuriam Deo, à quo uitam non ad perdendum, sed ad illa utendum, dono accepit. Et, sicut non est immunis ab iniuria, qui alium interficit, etiam eo petente, vt est videre in eo, qui ad petitionem Saulis, ipsum interfecit, qui postea à Dauid tanquam reus mortis, fuit punitus: quia .s. nullus est ità dominus vitę suæ, vt possit cuicunque se interficiendi facultatem dare: ita & qui se occidit iniuriæ Deo factæ erit reus. Vt .n. apud Ciceronem dicit Pythagoras, prohibentur mortales sine iussione Imperatoris, vel domini de præsidio, & statione vitæ discedere. Respublica autem, vel princeps non habent dominium vitæ subditorum, quamuis custodia illis, ac tutela vitæ ciuium sit commissa. Et propterea, qui se interficit iniuriam dr̃ facere reipublicæ, vt diximus in materia de dominio. Secundo est aduertendum, ꝙ, vt constat ex D. Thom. hic in solutione ad primum seipsum occidens comparari potest vel ad Deum, vel ad rempublicam, vel ad seipsum. Et quidẽ, si comparetur ad seipsum, peccatum illud non est cõtra iustitiam, vt rectè probat argumentum factum. Est tamen contra charitatem, qua vnusquisque seipsum diligere tenetur. Si autem comparetur ad Deũ, vel ad rempublicam, peccatum illud erit contra iustitiam: quamuis diuersimodè. Nam comparatus ad Deum, homo, qui se occidit peccat contra iustitiam, in quantum destruit id, quod est ipsius Dei. Ex quo fit, vt si possit, teneretur talis uitæ facere Deo recompensationem. Comparatus autem ad rempublicam facit contra iustitiam: Non quia tollit id, quod est verè ipsius reipublicæ: respublica enim non habet dominium vitæ subditorum: sed quia facit iniuriam illi, auferendo id, quod suæ curæ atque custodiæ est cõmissum. Quare non tenebitur reipublicæ uitam, vel membrũ à se abscissum restituere: sed solum resarcire iniuriam factã. Ex quo sequitur, ꝙ, quamuis cum bona venia reipublicæ, seipsum quis interficiat, adhuc peccabit mortaliter, tam contra charitatem, qua propriã vitã tueri tenetur, q̃ contra iustitiam, ex qua obligatur non destruere id, cuius dominium est penes solum Deum. Et per hoc patet solutio ad argumentum, cũ sua confirmatione. Ad tertiũ vt rñdeamus, aduertendum est, ꝙ occidere se, potest stare du-

Ad 3. argu.

A plicitur. Vno modo directè, inferendo in se manus; Quod contingit, qñ mors imperatur ab isto actu: Volo me occidere: Quod nunquam est licitum, nec pro Deo, nec pro virtute, vt supra probatum est. Si enim in sacris conciliis damnantur sæpe qui prætextu sanctitatis membra sibi abscindunt, quantò magis damnandi erunt seipsos occidẽtes: Quare nec pro Christo poterit Martyr se iugulare. Alio modo contingit se occidere indirectè & per accidens. Quod contingit, qñ homo potest conseruare uitam, & non conseruat. Et hoc tunc solum imputatur ad culpam homicidii, qñ tenetur homo vitam tueri. Sunt autem quam plurimi casus, in quibus quamuis possit, nõ tenetur homo tueri vitam. Non .n. obligatur illam conseruare omnimodo possibili, nec omni cibo, aut me- B dicina pretiosa vti, aut verò adire salubertimam prouinciam, vt diutius viuat. Quo supposito dico, ꝙ si inuasus à latrone aliter non possit se defendere, quàm latronem interficiendo, nõ dubito, quin sit opus consilii, & perfectionis permittere se occidere, potius quam latronem in tali casu mittere in perditionem. Nec hoc est seipsum occidere: sed non conseruare vitam qñ non tenetur. Et quod hoc ita sit dicendũ probatur: Si Christianus deprehensus in solitudine à Pagano inuaderetur, eo quod Christianus esset, & ipse posset se ab illo defendere, etiam licitè, & sine scandalo fidei, nemo dubitaret, quin esset opus patientiæ, ferret tunc æquabiliter mortem in testimonium fidei: Et hoc non ob aliam causam, nisi, quia non tenetur tunc uitam conseruare: ergo pari ratione dicendum C erit de eo, qui inuasus a latrone non potest aliter propriam uitam tueri, quã latronem occidendo. Et confirmatur. Christus Dñs licitè se poterat defendere à Iudæis, vel Gentilibus, qui illum tyrannicè oppresserunt: tamen id nõ fecit: ergo non quicunq; licitè potest uitam suam saluare tenetur, modò pro bono virtutis illam expendat. Pro quo etiam facit, ꝙ decẽ millia Martyrum, qui pro Christo mortui sunt, non vr̃ quod non potuissent se defendere licitè & pugnare aduersus tyrannos, sicut & nunc Christiani se tuentur contra Paganos. Et tñ id facere noluerunt. Quare non dubito, quin plerunque martyrium sit sub cõsilio, & quod multi Martyres se vltro martyrio obtulerunt, cum ad id non obligarentur. Quod satis con- D sonum videtur consilio Pauli ad Romanos, 12. dicentis. Non uos uindicantes charissimi: sed date locum iræ, & Dominus in Euangelio Matthæi. 5. Ego autem dico vobis, non resistere malo: Sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe ei & alteram. Pro quo est considerandum, quod licèt, vt dictũ est, homo non sit dominus sui corporis, aut propriæ vitæ, sicut aliarum rerum, aliquid tamen dominii, & iuris habet in uita sua. s. usum illius, ratione cuius qui nocet in corpore, non solum facit Deo, qui est supremus Dominus vitæ, sed etiam ipsi homini priuato iniuriam. Et hoc ius, quod homo habet in proprium corpus potest aliquando laudabiliter dimittere, atque perdere: sicque patienter ferre mortem, quamuis habeat ius se defendendi. Et si quis contra hoc E argumentetur: Plus tenetur homo seruare propriam uitam, quam uitam proximi, amicabilia enim, quæ sunt ad alterum, sunt ex amicabilibus, quæ sunt ad se: sed quilibet tenetur defendere uitam proximi innocentis, quando quis per uiolentiam vult illum interficere, iuxta illud Prouerbio. 24. Erue eos, qui ducuntur ad mortem, & eos qui trahuntur ad interitum liberare non cesses: ergo idem est dicendum de propria uita, atque ex consequenti, quilibet tenetur illam defendere, atque tueri quãdocunq; licite potest, etiam cum morte inuasoris. Respondetur primò, cõcessa maiori, negãdo minorem.

Multi casus sunt in quibus nõ tenetur homo propriã uitã meri.

minorem. Non enim ſemper tenetur homo vitam proximi innocentis defendere, etiam quando licitè poteſt. Nam ſi Chriſtianus ſe vltrò offert Martyrio ad augmentum fidei extra tempus neceſſitatis, quãdo, ſcilicet, eſt opus conſilij, dato, ꝙ Chriſtiani poſſent illum eripere de manu tyranni, etiam ſine ſcandalo, non credo, quòd tenerentur. Et ſic nõ eſt vniuerſaliter verum, quòd quilibet tenetur vitam innocentis defendere quando licitè poteſt. Pro quo facere videtur reprehenſio, quã Chriſtus Dominus dedit D. Petro, propterea quòd volebat eum eripere de manibus Judęorum, dicens: Mitte gladium tuum in vaginam: omnes enim, qui acceperint gladium, gladio peribunt. An putas, quia non poſſum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modo pluſquã duodecim legiones Angelorum? &c. Matth. 26. Vel ſecundo reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Non enim ſequitur, quòd ſi teneor defendere vitam proximi, quòd teneor defendere meam. Poſſum enim, vt dictum eſt cedere iuri meo, non tamen poſſum cedere iuri fratris. Cuius rei ſignum eſt, quòd non teneor defendere bona mea tẽporalia, iuxta illud: Si quis petierit à te tunicam, da ei & pallium. Et tamen certum eſt, quòd ſi poſſum ſine meo periculo defendere bona innocentis à raptore, teneor. Et per hæc patet ſolutio ad tertium argumentum. In confirmatione, quæ in eodem argumento ponitur, tangitur difficultas, an pro priuata perſona licitum ſit vnicuique propriam vitam ponere. In qua re multi partem tenent negatiuam. Contrarium tamen exiſtimo verum, atque laudabile, vt à me latè fuit explicatum in primo tomo quæſt. 26. artic. 4. Quod & confirmari poteſt ex illo Ioan. cap. 14. Maiorem charitatem nemo habet, quàm, vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis. Vbi non diſtinguit de perſona priuata, aut publica. Et in alio loco: In hoc cognoſcimus charitatem Dei, quoniam ille animam ſuam pro nobis poſuit: & nos debemus pro fratribus animas ponere, &c. Quare omnino concedendum eſt in caſu poſito in argumento licitum eſſe, panem alteri concedere, cum manifeſta pernicie propriæ vitæ. Nec hoc eſt ſe interficere: ſed pati mortem pro glorioſa virtute.

Ad 4. arg. Ad quartum quod ex aliquibus particularibus caſibus conſtabat, reſpõdetur, illud nihil facere contra noſtram concluſionem: ſed ſolum probare, quòd in illis caſibus eſt licitum non tueri vitã cum poſſimus, quod nos in præſenti non negamus. An autem omnes illi caſus ſint liciti, explicabimus infra quæſt. 69. artic. 4.

Ad 5. arg. Ad quintum reſpõdetur, quòd, vbi amicus indigeret auxilio & obſequio meo in ægritudine, vel conſilio in cõſcientia, non dubito, quin poſſem adiuuare illum cũ quantocumque periculo proprio: cæterum, qui nihil eſſet profuturus, non uideretur carere temeritate, ſi tam graui periculo ſe exponeret ſine fructu. Niſi fortè dicamus, hoc ipſum, ſcilicet, amicitiam, & fidem in amicos ſeruare, eſſe magnum fructum. Quare ſaltem vxorem, quæ cũ magno periculo marito peſte laboranti aſſideret, etiam ſi hoc officium non eſſet illi, vllo pacto profuturum, ſed vt pereunti amico officium & conſolationem pręſtaret, tãquàm alicuius peccati ream condemnare non auderẽ. Ad aliud, quod in eodem argumento habetur, de nauigatione, & de exercitijs militaribus, quæ coniunctũ habent periculum, dico, quòd ad cognoſcendũ quid in illis liceat, habendus erit reſpectus, non ſolum ad circunſtantias pro tempore occurrentes, ſed etiam ad illas, quę magis, & ut in plurimũ contingere ſolent. Atque etiam eſt habendus reſpectus ad bonũ, vel malum, quod ex illis reſultat, tam in communi, quam in particulari. Quare, quia nauigatio abſolutè loquendo, eſt vtilis communi bono (cum excommunicatione nationum & prouinciarum per nauigationẽ factam, reſpublicæ grauiſſima tam in pace, quam in bello commoda accipiant) & ſi propter periculum tempeſtatum homines deterrerentur a nauigatione fieret magna iactura boni publici, fit, vt ipſa nauigatio abſolutè loquendo, ſit licita, & laudãda, etiam ſi aut vix, aut numquam nauigari ſine magno periculo poſſit. Cum hoc tamen ſtat, quòd ſi ſecundum peritiam artis nauigatoriæ in aliquo tẽpore tales concurrant circunſtantiæ, ut cõiter loquendo, ſic nauigantes extraordinarium aliquod periculum patiantur, nec ad id ſubeundum ſit urgens magna aliqua neceſſitas boni communis, vel priuati: qui ſic nauigauerint peccabunt mortaliter. Quia, vt dixi, habenda eſt ratio boni cõmunis, & circunſtantiarum, non ſolum abſolutè, ſed pro tempore. Et eodem modo dicendum eſt de exercitijs militaribus. Quia enim neceſſarium eſt reipublicæ milites habere ad defendendam patriam, qui ſine militari exercitio prorſus bello inutiles eſſent, fit, vt exercitia militaria etiam ſi periculum habeant annexum, omnino ſint licita. Tamen, quia ſunt quædam exercitia militaria parum periculoſa: qualia ſunt equeſtria, aliaque multa, quæ ad exercendos milites ſufficiunt: idcircò alijs multum periculoſis vti erit illicitũ. Cęterum, ſi milites ſine magno etiam & graui periculo exerceri non poſſent, non ideo omnino omittenda eſſent exercitia bellica. Minus enim tempore malũ tolerandum eſſet, ad euitandum maius, ne, ſcilicet, aut patria perderetur, tyrannique illam occuparent, aut in bello hoſtes victores multò plures occiderẽt, quia milites non ſunt exercitati, quam ſi omnia bellica exercitia aſſumere potuiſſent.

Qualiter liceat abbreuiare uitam per abſtinentiam. In confirmatione in eodẽ argumẽto poſita tangitur difficultas, vtrùm liceat abbreuiare vitam per abſtinentiam? Ad cuius explicationem omiſſis pluribus ad materiam tẽperantiæ pertinentibus: Dico primo, quòd ex intentione abbreuiare vitam per abſtinentiam, aut per alios auſteriores rigores numquam eſt licitum. Eſt enim hoc contra charitatem, qua ſeipſum & propriam vitam diligere tenetur: & ſic peccatum mortale, in qua ſignificatione dixit D. Auguſtinus in regula: Carnẽ ueſtram domate ieiunijs & abſtinentijs, quantum valetudo permittit. Et de moribus Eccleſiæ: Regula temperantiæ eſt neceſſitas præſentis vitæ. Dico ſecundo, quòd uti alimentis, quibus homines cõmuniter vtuntur, & in quantitate, quæ ſolet ſufficere ad valetudinem conſeruandam, dato, quòd ex hoc abbreuietur vitam ẽt notabiliter, & hoc percipiatur, nullum eſt peccatum. Hanc concluſionẽ ponit Victoria in relectione de temperantia nu. 14. Et probatur: Nullus tenetur protelare vitam ꝑ alimenta, quãtum poteſt: non enim tenetur vti cibis optimis delicatiſſimis, & pretioſiſſimis, ẽt ſi ea ſint ſaluberrima: immò hoc eſſet reprehenſione dignũ: ergo qui utitur alimentis, quibus homines cõiter vtuntur, quãuis ex hoc abbreuietur vita, nullũ peccatũ cõmittit. Et confirmatur: Nam contrarium eſſet damnare oĩa ieiunia, tam eccleſiaſtica, quam monaſtica. Ex quo infero, non teneri quẽquã vti medicinis ad prolongandã vitam, ẽt ubi eſſet ꝓbabile periculum mortis, puta, quotãnis ſumere pharmacũ ad vitandas febres, vel aliquid hmõi. Si quis aũt ſingulari inedia, vel cibo ita nocuo vteretur, uel ſciẽter, vel ex propria opinione contra bonorum & ſapientũ ſniam, vt breui abrumperetur vita, nõ excuſaretur a mortali: quia id non eſſet non protelare vitam, ſed illã abrumpere: q̃ ſine mortali fieri non põt. Niſi fortè id faceret ex peculiari auxilio, & reuelatione diuina. Quo ſuppoſito ad cõfirmationẽ rñdeo, cõceſſo antecedẽti, negãdo conſe-

cõſequentiã. Et ad probationẽ ex D. Hier. dico, teſtimonium illud procedere de eo, qui ex intentione ab breuiandi propriam vitam illis cibis vteretur, quibus intelligeret id eſſe futurum. Tunc enim perinde eſſet homicida, ac ſi vnico tantum ictu ſeipſum necaret. Quia, vt dicit Hieronymus, nihil intereſt paruo, an magno tempore te interimas.

Ad 6. Arg. Ad ſextum argumentum reſpondetur, verum eſſe, quòd in caſu poſito non tenetur quis totum patrimonium dare pro vita ſeruanda: ſed reputabitur tunc non habere remedium: & ille, qui illud negat erit homicida. Non enim tenetur homo omnia media adhibere ad uitam ſeruandam: ſed ſatis erit ponere illa, quæ ad hoc ex ſe ordinata ſunt, atque congruentia. Nec hoc eſt ſe interficere, ſed non prolongare uitam omni modo poſſibili: ad quod non tenetur, ut diximus. Ex quo infero, quòd, cùm quis ſine ſpe vitæ ægrotat, dato, quod aliquo medicamento pretioſo poſſet per aliquot horas, aut etiam dies vitam producere non tenetur illud emere, ſed ſatis erit vti communibus remedijs.

Ad 7. Arg. Ad ſeptimum argumentum reſpondetur primò, conceſſa maiori negando minorem. Vita enim maius bonum eſt, quam bona temporalia, inter quæ gloria honor, & fama reponuntur. Vnde ex eo, quòd quis pro vitando maximo malo poteſt minus ſubire, non rectè colligitur, quod pro vitanda infamia, aut dedecore poterit mortem oppetere. Cuncta enim, quæ habet, dabit homo pro anima ſua: cum omnia ad vitam, tanquam ad finem ordinet. Quod & ſignificare voluiſſe videtur, dum dixit: Coram habe de bono nomine. Hoc enim permanebit tibi magis, quàm mille theſauri. Et alibi: Melius eſt nomen bonum, quam diuitiæ multæ. Quibus locis, vt videtis, bonum nomen non ad vitam, ſed ad theſauros comparat, quaſi ſignificans vitam pretioſiorem eſſe quacunque fama, aut gloria. Quare de illa dixit Eccleſiaſtici cap. 30. Non eſt cenſus ſuper ſalutem corporis. Vel ſecundo reſpõdetur, quidquid ſit de antecedenti, negando conſequentiam. Nã cum homo per liberum arbitrium tantum ſit conſtitutus dominus ſuarum actionum, vitæ autem dominium penes ſe non habeat, ſed illud ſit Deo reſeruatum, vt diximus in materia de dominio: fit, vt de omnibus, quæ ſubſunt libero arbitrio diſponere poſſit: de uita autem, quæ Dei tantum poteſtati ſubijcitur minimè; Et ſic ob nullam prorſus cauſam, etiam vita præſtantiorem, poterit ſe illa priuare. Quare nec qui illo Pauli deſiderio arderet diſſoluendi, & eſſe cum Chriſto, poſſet ſine peccato ſeipſum necare, quantò minus, vt extremas mundi huius calamitates fugiat. Maximè, cum dicat Ariſto. lib. 3. Ethic. Vltimum malorum temporalium eſſe mortem. Et ſic qui, vt malis alijs careret, ſe uita orbaret, maius tunc contra naturam eligeret malum, vt minus vitaret.

Ad vlt. arg. Ad vltimum argumentum, in quo ex eo, quòd non eſſe licitum ſe interficere, poteſt ab aliquibus inuincibiliter ignorari, colligitur ſaltim illos, qui id inuincibiliter ignorant poſſe ſe ſine peccato interficere: reſpondeo, non eſſe dubium, quòd hoc præceptum ſe non interficiendi, quod naturale eſt, fuerit ab aliquibus ignoratum, ſicut & apud Paganos fuerunt olim, & modo ſunt ignorata alia plura ad legem naturalẽ pertinentia. Qualia ſunt præceptum de vitanda fornicatione, & præceptum de nõ uindicandis proprijs iniurijs. Cæterum reſpectu nullorum iſtorum ponimus in illis ignorantiam inuincibilem. Sed dicimus cum D. Paulo ad Rom. 1. Quod in pœnam ſuæ perfidiæ tradidit illos Deus in reprobum ſenſum, vt faciant quæ non conueniunt, repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, homicidiis, &c. Et ſic nõ excuſantur à peccato. Quod autem lumine natura-

A li cognoſci potuerit eſſe illicitum ſeipſum interficere: probatur ex Ariſtotele lib. 3. Ethic. dicentis, non eſſe magnanimi mortem ſibi conſciſcere, ſed puſillanimi, & non potentis ferre vitæ labores. Quod & D. Auguſtinus latè oſtendit lib. 1. de Ciuit. cap. 22. dicens: Si rationem diligentius conſulas, nec animi magnitudo rectè nominatur, vbi quiſq; non uolendo tolerare, vel quæque aſpera, vel aliena peccata, ſe ipſe interimit. Magis enim mens infirma deprehenditur, quæ ferre non poteſt, vel duram ſui corporis ſeruitutem, vel ſtultam vulgi opinionem. Maiorque animus meritò dicendus eſt, qui vitam ærumnoſam magis poteſt ferre, quam fugere, & humanum iudicium maximè vulgare, quod plerunque caligine erroris inuoluitur, præ conſcientiæ luce ac puritate contemnere. B Quamobrem, ſi magno animo fieri putandum eſt, cum ſibi homo ingerit mortem, ille potius Cleombrotus in hac animi magnitudine reperitur, quem ferunt lecto Platonis libro, vbi de immortalitate animæ diſputauit, ſe præcipitem dediſſe de muro, atque ita ex hac vita migraſſe ad eam, quam credidit eſſe meliorem: Quod tamen magnè potius factum eſſe quam bene teſtis ei potuit eſſe Plato ipſe, quem legerat. Qui profectò id præcipuè, potiſſimumque feciſſet, vel etiam fieri præcepiſſet, niſi ea mente, qua immortalitatem animæ vidit, nequaquam faciendum, quin etiam prohibendum eſſe iudicaſſet. Hæc Auguſtinus. Quapropter idem in cap. 19. & 23. C multis declarat nec Lucretiam, nec Catonem, nec ſimiles quoſque, qui ſeipſos interfecerunt laudabiliter, ſed potius malè, & contra rationem feciſſe. Si enim reſiſtendo Lucretia ſe à culpa liberauerat, non erat digna, quæ ſe occideret. Et ſi in culpam conſenſerat, ſui ipſius iudex futura non erat. Occidit ergo ſe ex puſillanimitate: quia infamiam ferre non valuit. Ad confirmationem reſpondetur, quòd ſi quando de ſanctis fœminis legitur eas, cum à tyranno ad mortem eſſent damnatæ, prius ſe in ignem conieciſſe, quam ad illum à litoribus eſſent applicatæ, quod peculiariter dicit hiſtoria de ſancta Apollonia, vel quod talis hiſtoria non eſt omnino certa, quod Auguſtino placet, vel, quòd ſi eſt vera, tam erant iam fœ D minæ illæ rogo admotæ, ut eſſent penè cõiectæ. Vel tertio quod id fecerunt ex diuino inſtinctu, & inſpiratione, aut tandem, quòd cum eſſent fœminæ, atq; adeo iuris ſubtilitatis inſciæ per inuincibilem ignorantiam fuerunt excuſatæ. Ad aliud quod adducitur de Samſone, Saule, Raſia, & Eleazaro, dico non eſſe omnium vnam & eandem rationem. Nam Samſon, quem Paulus ad Hebræos. 11. inter ſanctos retulit, neceſſario erit excuſandus. Quod fieri poterit vno è duobus modis. Primus eſt, ſi dicamus, quòd ſpiritu Dei motus id fecit: Quod affirmat D. Auguſt. lib. 1. de Ciuita. cap. 26. Nec hoc eſt diuinare, ſed colligi videtur ex ipſo textu. Dicitur enim, quòd cùm oraſſet Dominum, vt redderet ſibi priſtinam E fortitudinem, qua vlciſceretur ſe de hoſtibus ſuis, apprehendens ambas columnas, quibus nitebatur domus, alteramq; earũ dextra, & alterã læua tenens, ait: Moriatur aĩa mea cũ Philiſthijm. Orationẽ præmiſit, ut ſic cognoſceretur, ꝙ diuinis & non proprijs confiſus viribus, tantum aggrediebatur opus. Secundus modus eſt, quòd non interfecit ſe Samſon ex intentione: ſed cùm iuſte uellet hoſtes opprimere, concomitãter admiſit propriam mortem tolerare propter bonum vltionis, quod honori diuino ſuæque reipublicæ erat valde neceſſarium: quod licitè fieri poſſe nemo eſt qui ambigat. Certum eſt enim, quemquam in prælio propriam patriam defendentem, certum de ſua morte, poſſe facinus aggredi, quod ſuæ reipublicæ ſaluti, hoſtibus autem detrimento maximo ſit futurum.

Excuſatur Samſon à peccato ſe occidendi.

De Eleazaro.

futurum. Vt de Eleazaro legitur lib. 1. Machabæorum, c. 6. qui ingressus sub ventre elepantis, cui regẽ Antiochum residere credebat, elephantem ipsum gladio confodit, ipse vero bestiæ ruina oppressus præclaram mortẽ inuenit. Quia, vt dicit Scriptura, se libenter pro populo posuit. Quod factum tantum abest, quod sit peccatum, vt D. Ambro. lib. 1. de Officijs cap. 40. mirificis laudibus Eleazarum extulerit. Ad idem etiam potest referri exemplum, quod à Valerio Maximo lib. 3. titulo de fortitudine adducitur de Lucio Scæuola. Qui vt patriam liberaret, propriæ vitę dispendio inimicum Regem interficere decreuit, quãuis in eo, quod igni manum apposuit temerarius fuerit iudicandus. Sic ergo videtur etiam posse excusari Sanson, sine recursu ad instinctum cælestem, si miracula sine necessitate multiplicare noluerimus. Ratio autem, propter quam quis propriam patriam defendens, certus de sua morte, potest facinus aggredi, quod suę reipublicæ vtilitati, & inimicis detrimento sit futurum, assignatur à Caietano super librum Iudicum ca. 16. sic dicente: Non eligitur in huiusmodi casibus mors propria in seipsa, sed per se eligitur mors hostium, & concomitans propria mors toleranda admittitur propter bonum vltionis. Perspicuum est autem humanas actiones morales iudicandas esse bonas, vel malas moraliter, & per se ex obiecto consono vel disono rationi rectæ, quidquid C sit de concomitantibus. Vt patet de hominem iniquum occidẽte, se defendendo: qui non peccat, quãuis iniqui concomitetur æterna mors in inferno, quia defendens hæc non intendit, quamuis cognoscat: sed intendit defendere se, ad quod sequitur & mors corporis & animæ alterius. Hęc Caietanus. De Saule non est idem iudicium. Cum enim dimissus fuerit, imò repulsus à gratia Dei, non est necesse quærere excusationes. Sabellicus scribit de Saule, cum non se interfecisse, sed de morte sibi consciscenda cogitasse. Verum, quia visum est impium, vitam violenter abrumpere, ab Amalechita quodam ignorante quis esset fuit interfectus. Sed est hic turpis lapsus Christiani historici, cum primi Regum cap. vltimo D dicatur, incubuisse Saulem supra gladium suum, & sic vitam finisse. De Rasia, cuius historiam habetur. 2. Macha. cap. 14. an peccauerit se interficiendo, varietate opinionum disputatur à Doctoribus. Nicolaus de Lira partem tenet negatiuam, quam ex ipso textu nititur probare. Dicitur enim, quòd volens Nicanor manifestare odiũ, quod habebat in Iudæos misit milites quingentos, vt Rasiam comprehenderent. Putabat enim si illum decepisset, se ie cladem maximam Iudæis illaturum. Turbis autem irruere in domum eius, & ianuam dirumpere atque ignẽm admouere cupientibus, cum iam comprehenderetur gladio se petiit, eligens nobiliter potius mori, quam subditus fieri peccatoribus, & contra natales suos indignis in E iurijs agi. Quæ verba tantum abest, vt Rasiæ factum vituperent, quòd illud valde laudare vidẽtur. Quod non faceret scriptura, si illicitum esset, atque peccatũ. Quo circà dicit Nicolaus, quòd huius interfectionis duplex fuit causa. Vna ne fortè vi tormentorum inclinaretur ad gentilem ritũ, quòd erat maximum malum. Altera, ne in contemptum Dei cæli, eius vita in ludibrio haberetur: sicut Sanson se interfecit Iudicum ca. 16. Et in his duobus casibus dicebant Hebræi non solum licitum, sed etiam meritorium essę seipsum interficere: quia talis interfectio ordinatur in Deum. Vel si hoc non sufficit ad Rasiæ excusationem, poterit dici, quòd fecit hoc per specialem instinctum Spiritus sancti. Omnes enim homines sunt Deo mortis debitores quod debitũ Deus de quolibet potest repetere, quandocunque, & quomodocunque

Quid sit dicendum de Rasia, an peccauerit se interficiens.

A voluerit, siue per manum propriam, siue per alienã. Hæc Nicolaus. Contrariam tamen sententiam tenet D. Thomas hic ad. 5. qui Rasiam à culpa non excusat, sic dicens: Quod aliquis sibi ipsi inferat mortem, vt vitet mala pœnalia habet quidem quandam speciem fortitudinis, propter quod quidam seipsos interfecerunt ęstimantes se fortiter agere, de quorum numero fuit Rasias: non tamen est vera fortitudo: sed magis quædam mollities animi, non valentis mala pœnalia sustinere. Eandem sententiam sequitur Burgẽsis supra. 14. capitulum libri 2. Machabæorum. Quam probat ex D. Augustino lib. 1. de Ciuit. c. 23. dicente: Multi se interemerunt, ne in manus hostium B deuenirent, non modo quærimus, vtrum sit factum? sed vtrum fuerit faciendum? Quippe ratio etiam exemplis anteponenda est: cui quidem exempla concordant. Sed illa quæ tantò digniora sunt imitatione, quantò excellentiora pietate anteferenda sunt, non fecerunt Patriarchæ, non Prophetæ, non Apostoli, quia & ipse Dominus Christus quando eos, si persecutionem paterentur fugere admonuit de ciuitate in ciuitatem, potuit admonere vt sibi manus inferrent, ne in manus persequentium peruenirent. Porrò, si hoc ille non iussit, aut monuit, vt hoc modo sui ex hac vita migrarent, quibus migrantibus mansiones æternas se præparaturum esse promisit, quæ-C libet exempla opponant gentes, quæ ignorant Deũ, manifestum est, hoc non licere colentibus vnum verum Deum. Restat ergo, vt quando dicitur: Non occides intelligamus, nec alterum, neque te. Non enim qui se occidit alium quam hominem occidit. Quasdam autem exceptiones eadem ipsa diuina fecit autoritas, vt liceat hominem occidi. Et ideò nequaquam contra hoc præceptum fecerunt, quo dictum est: Non occides, qui Deo autore bella gesserunt, aut personam gerentes publicæ potestatis secundum eius leges, hoc est, iustissimæ rationis imperium, sceleratos morte punierunt. Et Abraham non solum non est culpatus crudelitatis crimine, uerum etiam laudatus est nomine pietatis: quia voluit filium ne-D quaquam scelerate, sed obedienter occidere. Et meritò quæritur, vtrum pro iussu Dei sit habendum, quod Iephte filiam, quæ patri occurrit, occidit, cum se immolaturum Deo id vouisset, quod ei redeunti de prælio victori primitus occurrisset? Nec Samson aliter excusatur, quod seipsum cum hostibus ruina domus oppressit, nisi, quia spiritus hoc latenter iusserat, qui per illum miracula faciebat. His igitur exceptis, quos vel lex iusta generaliter, uel ipse fons iustitiæ Deus specialiter occidi iubet, quisquis hominem, vel seipsum, vel quemlibet occiderit, homicidij crimine innectitur. Hæc Augustinus: Quibus verbis significare videtur, nec Rasiam, nec quemcunque alium ex ijs, qui seipsos interfecerunt à crimine ho-E micidij fuisse liberatos. Pro quo etiam facit, quod nos ex D. Augustino in superioribus adduximus, ad probandum, nullam posse dari iustam, & rationabilem causam propriæ occisionis. Mihi ex his sententiis hæc secunda uidetur longe probabilior. Quapropter dicendum existimo, non fuisse Rasiam in sua morte à culpa immunem. Animi enim mollities, & languor fuit proprio gladio malle occumbere, quam vinci, quod & Sauli atque Catoni vituperio datur. Quando autem dicit historia, quod maluit nobiliter mori, quàm subditus fieri peccatoribus, non est intelligendum secundum rei veritatem, sed secundum eius existimationem. Et hæc dicta sint de tota ista difficultate.

Prima ratio qua D. Th. probat suã cõclusionẽ.

Prima ratio, qua D. Thom. in hoc articulo suam probat conclusionem, talis est: Homo seipsum occidens facit contra inclinationem naturalem, qua vnaquæque

quæque

quæque res suam appetit conseruationem: ergo peccat. **A** Probo consequentiam: Nam facere contra inclinationem naturalem peccatum est. Et quidem si inclinatio naturalis semper est in bonum, & honestum propensa, nec malum vnquam suggerit, ratio est efficacissima. Nam, quemadmodum virtuti quidquam contra facere semper est illicitum, quia ea nō; nisi ad honestum inducit: ita prorsus, si id ad quod homo suapte natura, & inclinatione fertur, semper est bonum, huiusmodi inclinationi cōtrauenire, malum erit: bono enim nisi malum contrarium esse nō potest. Cæterum, quia non omnes recipiunt quod natura semper inclinat in bonum, quin potius multi nec contemnendi affirmant, naturam & gratiam **B** legem & inclinationem naturalem, esse contrarias, sibique inuicem repugnare, operæpretium est, vt explicemus, an verum sit, quòd natura sempér inclinet in bonum: ex hoc enim principio omnis uis illius rationis dependet. Et pro parte negatiua argumentor primo. Appetitus humanus naturaliter fertur in omne bonum: sed bonum delectabile est bonum quoddam: ergo appetitus humanus naturaliter fertur in illud. Tunc vltra: Sed bonum delectabile plerunque contrariatur rationi, atque adeò est malum atque peccatum: ergo appetitus naturalis aliquando inclinat in malum, & in peccatum. Et confirmatur: Theologi ponunt motus primò primos, & subitos, **C** tam in voluntate, quam in appetitu: sed nihil aliud sunt tales motus, quam inclinationes quædam naturales in malum: ergo natura aliquando inclinat in malum.

Dubiū an natura semper īclinet ad bonum.

1. Argumē.

2. Argumē.

Secundo: Homo ex charitate, & secundum virtutem tenetur diligere Deum, plusquam se præferreque bonum commune bono priuato, vt ex doctrina D. Pauli docet D. Thom. 2. 2. quæst. 26. articu. 3. sed natura hominis magis inclinat ad diligendum se, q̄ ad diligendum Deum, & bonum commune: ergo natura hominis ex se inclinat in malum, & in pctm̄. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur ex communi illo axiomate Philosophorum: Amabile quidem bonum, vnicuique autem proprium. Et confirmatur: Homo naturaliter inclinatur ad aliquas actiones, & non ad honestas: quia alias illæ nō **D** essent difficiles, nec opus esset virtutibus ad hoc, vt illas homo posset operari, cum ex sententia Aristot. virtus versetur circa difficile: ergo inclinat ad actiones malas.

3. Argumē.

Tertiò inclinatio appetitus est naturalis, cum ipse sit potentia naturalis, & eius inclinatio nō sit aliud ab appetitu: sed appetitus ex sua natura non obedit rationi, quin potius tendit in contrarium: ergo inclinat in malum & in peccatum. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Ea potissimum ratione fuit iustitia originalis in primis parentibus constituta, vt appetitum sensitiuum contineret in officio, efficeretque, vt ipse uoluntati, & uoluntas rationi, & ratio Deo, essent subiecta: ergo **E** istæ partes non habent hoc ex sua natura, atque ex consequenti inclinant in malum. Probo consequentiam: Nam alias nullum esset, aut munus, aut opus iustitiæ originalis. Et confirmatur: Fomes inclinat ad peccatum, vt docent Theologi cum Magistro li. 2. Sententiarum: sed fomes nihil aliud dicit, quàm naturam, & naturales hominis potentias dono iustitiæ originalis destitutas, vt in eodem loco idem Theologi defendunt: ergo homo per suas naturales potentias fertur & inclinatur in malum.

4. Argumē.

Quarto: Si homo conderetur in puris naturalibus, hoc est, sine iustitia, & sine peccato eodem modo inclinaretur ad malum, sicut inclinatur nunc fomite: ergo hæc inclinatio ad peccatum est homini naturalis. Et confirmatur: Experientia constat, multos homines prodiuiores esse vitiis, & hoc, vel ex propria complexione, **A** vel ex syderum constellatione: ergo aliquando in homine est praua in malum inclinatio sibi congenita. Tandem hoc ipsum probatur sacræ Scripturæ testimonijs: Nam Genes. 8. dicitur: Sensus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua. Quibus uerbis significari videtur naturam humanam ex se esse procliuem, & inclinatam ad malum. Et Matth. 26. dixit Christus: Spiritus promptus est, caro autem infirma. Quod exponens Apostolus ad Galat. cap. 5. inquit: Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnē. Et ad Rom. 7. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis nostræ, & captiuum me ducentem **B** in legem peccati. Et alibi: Si secundum carnem vixeritis, moriemini. Et iterum: Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis. Quibus omnibus testimonijs manifestè significatur carnis appetitum esse malum, contrariumque spiritui, & legi Dei: Sed carnis desideria sunt naturalia, vt constat: ergo naturalis inclinatio aliquādo est in malū & in peccatum. Quod & confirmari potest ex Arist. lib. 2. Ethic. dicente: Oportet, vt homo studiosus sit, quod ab ijs vitijs se abducat, ad quæ natura maximè inclinat.

Propter hæc argumenta multi dicunt, naturā humanam ex se ad malum inclinare. Ex quo factum fuit, vt innumeris eam iniurijs affecerint appellantes illam, interdum nouercam, interdum inimicam, **C** interdum malorum parentem, scelerumque altricē. Sed hæc sententia proculdubio non solum in naturam humanam, sed etiam in Deum eius autorem est impia atque iniuriosa. Quocirca ad explicationem difficultatis propositæ, sit prima conclusio fundamentalis: Omnis natura, omnisque inclinatio naturalia bona est, & tendit ad bonum, nec aduersatur rationi. *1. Conclus.* Hanc ponit D. Thom. in 3. dist. 29. quæst. vnica, artic. 3. & 1. par. quæst. 6. artic. 5. & quæst. 63. artic. 4. Et probatur: Finis & bonum, sunt idem: sed omne agens agit propter finem: ergo propter bonum, atq; ex consequenti tendit in illum. Et confirmatur: Omnis creatura est bona, vtpote procedens à bono principio, scilicet, Deo: ergo habet bonam inclinationē. **D** Secundo: Inclinatio naturæ humanæ, & cuiuscunq; alterius est immediatè à Deo, cum Deus sit autor ipsius, atque adeò omnium, quæ consequuntur ad illā, quorum vnum est naturalis inclinatio: qui enim dat formam dat consequentia ad formam, vt dicit Arist. ergo non potest esse mala, nec ad malum. Probo consequentiam: quia motus naturalis, seu ex naturali inclinatione tribuitur generanti, hoc est, primo autori, & causæ ipsius naturalis inclinationis, vt docet Aristo. 8. Physicorum, quem communiter sequuntur Doctores: grauia enim, & leuia ea una ratione à generante, & non à seipsis moueri dicuntur, quia eam inclinationem atque adeò necessitatem ad motum, vel sursum, vel deorsum à generante acceperunt: ergo non potest esse malus, **E** neque peccatum, imputaretur enim ipsi Deo: quod dicere, vel cogitare est impium. Et confirmatur: Si motus lapis deorsum, vel motus ignis sursum, peccatum esset, nulli dubium est, quin id peccatum Deo potius esset tribuendum, quàm ipsis grauibus, & leuibus, quæ talem à Deo acceperunt inclinationem, & similiter, si appetere fœlicitatem esset peccatum, non tam homini, quā Deo, qui sic hominem constituit, vt naturaliter appeteret fœlicitatem esset imputandum: ergo nullus motus, qui est secundum inclinationem naturalem, est peccatum: atque adeo natura nunquam inclinat ad malum. Hac ratione vtitur D. Thom. ad probandum, primam angeli operationem non potuisse esse peccatum: Nam cum fuerit dilectio sui ipsius, ex qua omnes aliæ operationes proficiscuntur, & quæ ex natu-

rali

rali inclinatione ortum habet; si ille amor esset malus, & peccatum, Deus esset causa peccati, quod est impium, & absurdum. Item: Non potest Deus producere in anima habitum inclinantem ad peccatum, quia hoc diuinæ bonitati repugnat: ergo nec potuit dare naturalem inclinationem ad malum. Consequentia est nota: quia non minus est causa actus vitiosi inclinatio naturalis, quàm habitus vitiosus. Antecedens autem probatur: Non potest Deus producere in intellectu habitum inclinantem ad falsum: hac enim ratione probant Theologi fidei diuinæ nõ posse subesse falsum, quia est infusa à Deo, qui nec falli, nec fallere potest: ergo nec etiam potest producere in anima habitum inclinantem ad peccatum. Probo consequentiam: Quia non minus repugnat summæ bonitati peccatum, quàm summæ veritati falsum. Hac etiam ratione possumus à priori demonstrare, prima principia naturalia non posse esse falsa. Nam cum noster intellectus naturali quadam inclinatione illis assentiatur, si ea falsa esse possent; Deus & natura inclinarent ad falsum, quod est omnino repugnans. Prætereà Deus non potest peccare: ergo nec producere in homine naturalem inclinationem ad peccandum. Antecedens est manifestum, & consequentia probatur: Quamuis hæc consequentia non sit bona, Deus concurrit cum homine ad peccandũ: ergo peccat, hæc tamen est ualida. Deus se solo inducit hominem ad peccãdum: ergo peccat; sed si Deus produceret in homine naturalem inclinationem ad peccatum, se solo induceret ad peccandum: ergo peccaret, quod est absurdum. Potest tandem hoc ipsum pluribus sacræ scripturæ testimonijs probari. Primũ habetur apud D. Iacobum in sua canonica cap. 1. Qui inquit: nemo cùm tentatur dicat, quòd à Deo tentatur; Deus. n. intentator malorum est. Ex quo loco sic colligo argumentũ: Si naturalis hominis inclinatio tenderet in malũ, Deus esset tentator malorũ, cõsequens aũt est cõtra Apostolum: ergo & illud ex quo sequitur. Probo sequelam: Nihil aliud est tentare, quam facere inclinationem ad malum: sed si Deus produceret naturam tendentem in peccatum, faceret inclinationem ad malum: ergo tentaret. Et confirmatur: Ea solum ratione Dæmon dicitur tentare, quia inducit ad peccandum: sed si Deus faceret inclinationem ad malum, induceret ad peccatum: ergo tentaret. Secundum testimonium habetur Ecclesiastici ca. 7. Vbi dicitur: Deus fecit hominem rectum & ipse immiscuit se infinitis quæstionibus. Quæ verba verum habere non possent, si Deus hominem cum naturali illa ad malum inclinatione produceret. Alibi etiam dicitur quòd Dei perfecta sunt opera. Non autem viderentur adeò perfecta, si homo cùm naturali ad malum inclinatione produceretur. Prætereà sic argumẽtor: De diuina sapientia dicitur, quòd attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter: sed non esset suauis Dei dispositio si cum Deus homini legem, & præcepta dederit, naturam in contrarium trahentem, & inclinantẽ dedisset: ergo non est dicendum, quod id fecit. Et confirmatur. Si Deus non dedit homini propensionem, & inclinationem ad bonum potius, quàm ad malum, vel id fecit, quia non potuit, vel quia non voluit. Primum non est dicendum; quia id diuinæ potentiæ repugnat. Nec secundum: quia tunc inuideret Deus mortalibus hanc fœlicitatem, quæ ad diuinorum præceptorum obseruantiam est tam necessariam; quod similiter est impium & stultum: ergo debemus dicere, quod tam homini, quàm quibuscunque alijs rebus dedit Deus inclinationem ad bonum. Quæ fuit prima conclusio fundamentalis à nobis superioribus posita. Sed, cum homo naturaliter ex duabus naturis sit compositus,

A rationali, scilicet, & sensitiua, quas Apostolus ad Romanos 12. exteriorem, & interiorem hominem appellat; cuius dicti sensus non est, quod anima sit interior homo, aut natura rationalis, corpus verò exterior homo, aut natura sensitiua; sed quod totus homo secũdum spiritum est homo interior; & idem totus homo secundum carnem est homo exterior; dubium est, an iste homo secundum vtramque partem naturaliter inclinetur in bonum, an verò tantum secundum partẽ rationalem? Et est sermo de bono, vel malo morali: nã de transcendentali non est dubium. Soto lib. 1. de natura & gratia. c. 3. & Victoria in relectione, de homicidio. nu. 6. dicunt, quòd homo tan-B tum secundum partem rationalem tendit in bonum, non autem secundum partem sensitiuam. Quin potius addit Victoria, nec de potentia Dei absoluta potuisse aliter fieri. Nam cum natura appetitus sensitiui sit, quod inclinet ad malum morale, & naturæ rerum per diuinam potentiam mutari non possint, fit; vt nec per eandem potentiam fuerit factibile, quod appetitus sensitiuus ad bonum morale inclinet. Dicunt tamen isti Doctores, quòd, quia homo est simpliciter homo, in quantum rationalis, & non in quãtum sensitiuus, ideircò, absolutè loquendo, illa erit dicenda inclinatio hominis, quæ conuenit illi, in quantum homo: qualis est inclinatio voluntatis, & intel-C lectus: non autem inclinatio partis sensitiuæ, quæ, aut non est inclinatio hominis, aut non est hominis, in quantum homo. Et quia hæc suapte natura semper tendit in bonum, fit, vt semper dicatur homo, ex natura sua ordinatus & inclinatus in bonum, quamuis appetitus sensitiuus in malum tendat.

Hic modus dicendi Soti, atque Victoriæ mihi non placet. Quocirca vt quid in hac re probabilius videatur, paucis declarem, sit secunda conclusio: Pars (2. Conclus.) rationalis in homine, & intellectualis in angelo semper inclinat naturaliter in bonum honestum, & consonum rationi. Probatur: Omnis potentia naturaliter fertur in suum obiectum: sed obiectum appetitus intellectiui est bonum honestum: ergo naturali-D ter fertur in illud. Secundo: Ratio naturalis dictat, virtutem, & honestatem esse sectandam, & turpitudinem fugiendam: sed appetitus intellectiuus, qui est voluntas naturaliter inclinat ad sequendum dictamen rationis: ergo. Denique hoc ipsum probant omnes rationes, quæ ad probandam primam conclusionem fuerunt à nobis positæ. Tertia conclusio: Pars (3. Conclus.) sensitiua in homine naturaliter inclinat in bonum sensibile, quod interdum est contrarium bono rationis. Probatur: Bonum sensibile est obiectum appetitus sensitiui, sicut bonum rationis est obiectum appetitus intellectiui, siue voluntatis: ergo sicut voluntas naturaliter inclinat in bonum honestum: ita etiam appetitus sensitiuus inclinat in bonum sensibile.

E Quarta conclusio: Pars sensitiua in homine formali- (4. Conclus.) ter, & propriè non inclinat in malum morale, sed semper in bonum. Probatur: Pars sensitiua in homine formaliter & propriè inclinat in bonum sensibile: sed hoc formaliter, & propriè non est malum morale si intra natura appetitus sensitiui contineatur, cum non sit voluntarium quod est principium boni, vel mali moralis: ergo appetitus sensitiuus formaliter non inclinat in malum morale. Secundo: Inclinatio appetitus sensitiui non est mala malitia morali: ergo nec tendit formaliter in malum morale. Probo consequentiam: Nam nihil potest tendere in malum morale, vt sic, quin eius tendentia sit mala malitia morali. Et confirmatur: Non aliter appetitus sensitiuus inclinat in malum morale, quam eius obiectum, scilicet bonum sensibile, vel delectabile: sed ex eo, quòd obiectum appetitus sensitiui, puta bonum sensibile,

sensibile, vel delectabile, vt vinum suaue, & aurum moueat voluntatem ad malum morale, nec dicuntur mala moraliter, nec incliouare ad malum, nec est qui conqueratur de Deo, quòd fecerit aurum pulchrum, & vinum suaue: ergo pari ratione dicendum est appetitu sensitiuo, quòd nec est malus nec inclinat in malum morale. Quin potius loquendum erit de illo, ac si esset à nobis omnino separatus, veluti Mundus, ac Dæmon: cuius proinde inclinatio non imputatur nobis ad culpam, nisi adsit volūtatis consensus. Vltimò: Inclinatio appetitus sensitiui æquè est à Deo, sicut inclinatio voluntatis: ergo si habetur pro inconuenienti, quòd Deus volūtati dederit inclinationem naturalem in malum morale, quia sic Deus esset causa mali moralis: quare non idem habebitur pro inconueniēti de appetitu sensitiuo? Ex dictis infertur, quòd omnis natura tendit in bonum nec est aliqua, quæ secundum se totam, vel secundū partem habeat naturalem inclinationem in malum, quidquid dixerint Soto, atque Victoria de parte sensitiua hominis. Sed restat nunc respondere ad argumenta in contrarium facta. Vnde ad primum, concesso antecedenti cum prima consequentia, dico, verum esse, quòd bonum delectabile plerunque contrariatur rationi. Non tamen ex hoc infertur, quòd appetitus sensitiuus tendens in illud naturaliter inclinat in malum, & in peccatum: quia non tendit in bonum delectabile, in quantum malum est, & contrariatur rationi, sed in quantum est bonum quoddam sensibile. Et sic non formaliter, sed tantum materialiter dicitur inclinare in malum, ea, scilicet, ratione, qua inclinat naturaliter in suum obiectum, quod interdum est contra rationem. Vel secundo respondetur, quòd quamuis appetitus sensitiuus suapte natura inclinet in bonum hominis, sitque institutus, vt rationi obediat, interdum tamen per accidens ex nostræ naturæ defectu, & ex abusu nostræ considerationis inclinat ad malum. Quod vt intelligatur aduertendum est, quòd, quemadmodum potentiæ sensitiuæ ex sua natura ordinantur ad perfectam hominis intellectionem, & cognitionē (omnes enim sensus tam interiores, quàm exteriores intellectui deseruiunt, accidit tamen aliquando, vt sint occasio errandi, ut est uidere in baculo in aquam immerso, de quo per sensum aliter iudicabimus, quam est,) & quemadmodum naturæ corporales, quæ à Deo propter bonum hominis sunt institutæ, aliquando in ipsius tentationem & laqueum deseruiunt, ut dicitur Sapient. cap. 14. ita etiam appetitus sensitiuus, qui natura sua est institutus ad officia sensibilia, & corporalia, in illisque omnibus paratus est obedire rationi, interdum per accidens ad malum inducit, tum propter nimiam adhæsionem ad bona sensibilia, cum quibus nascimur, alimur, & crescimus, tum etiam propter imperfectionem nostræ conditionis. Itaque, quamuis omnis naturalis appetitus sensitiui inclinatio sit in hominis bonum, quod, vel ex eo colligi poterit, quòd in eo est naturalis inclinatio ad congressum cum muliere, quæ optima est, & ad speciei conseruationem necessaria, & impetus naturalis ad resistendum contrarijs, qui ad rem corruptibilē conseruandam est pernecessarius, ex defectu tamen nostro hæc aliquando tendit in malum, & appetitus, qui conuenienter propter conseruationem speciei fuit tributus, aliquando inclinat ad mulierem alienam: & impetus, sine quo res conseruari non poterant etiam inducit ad vindicandas iniurias propria authoritate, quod malum est, atque peccatum: hoc tamen non ex defectu naturæ, nec ex defectu Dei, sed potius ex culpa nostra, qui rebus aliter, quam à Deo ordinatæ sunt, vti volumus, ortum habet. Maximè, cū

B

Ad 1. argu.

C

D

E

A Deus hominem in iustitia originali condiderit, quæ potens erat appetitum sensitiuum in officio continere, subditumque facere rationi. Et si postea homo in aliquem incidit laborem sibi potius, quam diuinæ sapientiæ est imputandum, tanquam, si oculos sibi eruisset. Ad confirmationem respondetur, quòd motus primi, & subiti, qui tam in voluntate, quam in appetitu inueniuntur, dicuntur naturales, non, quia à naturali inclinatione proueniunt, sed quia non sunt liberi. Accipitur enim naturale dupliciter. Vno modo vt distinguitur contra liberum, aliò modo, vt distinguitur contra id, quod non est ex inclinatione naturali. Et naturale in præsenti accipitur primo modo. Qua etiam ratione dicimus, errores intellectus, & sensus aliquando esse naturales, hoc est, non liberos, quamuis non sint naturales, quasi à naturali inclinatione intellectus prouenientes. Ad secundum argumentum respondetur, concessa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico, quòd maius bonum proprium hominis est bonum diuinum, & bonum commune, quàm illud, quod est particulare ipsius, & sic ex natura sua magis illud diligit, quam istud, quod & nos late explicuimus in primo tomo quæst. 26. artic. 3. Vbi diximus, quòd quemadmodum membrum magis inclinatur ad bonum totius, quàm ad bonum proprium: periclitatur, enim manus pro corporis salute, ità homo, quem Deus rei publicæ partem constituit, plus inclinatur ad bonum vniuersale, quam ad priuatum, & ad diligendum Deum magis, quam seipsum: cum Deus sit vniuersale bonum, sine quo creaturæ subsistere non possunt. Nonnulli affirmant, quòd membrum non plus inclinatur ad bonum totius, quam ad proprium, nec exponit se periculo pro salute totius: sed ipsum totū est, quod exponit membrum pro se. Sed certe hoc est negare ordinem diuinum. Nam cum Deus corporis membra propter bonum totius solum fecerit, & nō propter se, non videtur rationi consentaneum, quod membris naturalem inclinationem bono totius contrariam dederit: & sic magis debent diligere bonum commune, quam priuatum. Quod verò homo cum difficultate, & mœrore vitam, aut bona temporalia pro Deo exponit, non ostendit, quòd non inclinatur magis ad diligendum Deum, quàm seipsum. Nam hęc difficultas non ex defectu inclinationis nascitur: sed cum homo simul naturaliter inclinetur ad diligēdum Deum, & ad conseruandam vitam: & hæc inclinatio, vtpote posterior sit vehementior, fit, vt maxima cum difficultate sequatur priorem & maiorem inclinationem. Habemusque de hoc apertissimum exemplum in eo, qui metu mortis proijcit merces in mare. Qui quidem, quamuis magis inclinetur ad diligendam vitam, quàm merces, quia tamen etiam naturaliter inclinatur ad diligendum opes, id facit maxima cum difficultate. Ad confirmationem respondetur, quòd quamuis homo naturaliter inclinetur ad actiones honestas, adhuc tamen sunt difficiles propter repugnantiam partis sensitiuæ, quæ in id inclinat, quod interdum est contra bonum rationis. Ad tertium iam ex dictis patet solutio. Fuit enim appetitus sensitiuus à Deo institutus, vt obediret rationi. Quod, vt semper & promptè faceret, dedit Deus primo homini iustitiam originalem: ipse autem ex culpa sua illam perdidit. Et sic repugnantia, quam nunc patimur, potius nobis, quam Deo est imputanda. Quamuis nec etiam omne potest peccatum in appetitu reperiri, quod satis est, vt dicamus partem sensitiuam non inclinare ad malum formaliter. Ad cōfirmationē respondetur, quòd dicitur fomes à Theologis inclinare ad peccatum, ea solum ratione, quia appetitus sensitiuus iustitia originali destitutus in ea bona

Ad 2. argu.

Ad 3. argu.

bona sensitiua inclinat, quæ contraria sunt bono rationis. Hoc autem non est inclinare ad malum formaliter, sed tantum materialiter, vt diximus. Et eodem modo respondetur ad quartum. Ad confirmationem de inclinationibus, quas contrahimus, vel ex consuetudine, vel ex constellatione syderum, respondet Caietanus infra quæst. 141. artic. 1. quòd, quamuis inclinatio speciei non possit esse ad malum, inclinatio tamen indiuidualis bene potest ad peccatũ trahere. Imò sæpè sæpiùs trahit. Et ratio illius: Nam dicit, quòd inclinationes indiuiduales non procedũt à Deo immediate, sed mediantibus causis defectibilibus: quas non est inconueniens causare prauam inclinationem. B Probabilius tamen dicendum existimo, quòd omnis inclinatio, siue specifica, siue indiuidualis, modo naturalis sit, & ab autore naturæ indita, non potest esse in malum propter rationes iam dictas: quamuis ex particulari complexione vnus in quædam sensibilia vehementius inclinari possit, quã in alia. Ad vltimum argumentum, quod ex testimonijs sacræ scripturæ erat desumptum. Et primo ad illud ex Genesi. cap. 8. Sensus & cogitatio humani cordis prona sunt ad malum, &c. Respondeo quòd scriptura eo in loco loquitur, non de natura hominis in communi, sed de hominibus illius seculi, in quibus uitia atque peccata adeò creuerunt, vt in tam infinita hominum multitudine, solus Noe fuerit inuentus C iustus. Et propterea dicitur, quòd omnis sensus, & cogitatio hominum erat intenta ad malum. Vel secundo respondetur, illud esse intelligendum de inclinatione partis sensitiuæ, quæ prona ad malum dicitur, quia fertur in id, quod interdum est contra bonum rationis. In quo etiam sensu dicit Paulus ad Roma. 7. Non quod volo bonum hoc ago, sed quod odi malum, illud facio. Et ad Galat. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum. Ad quem etiam modum sunt interpretanda quæcunque loca scripturæ, quæ aliquid contra nostram sententiam significare uidentur. Et hæc dicta sint de toto isto articulo. Circa secundam & tertiam rationem D. Thomæ erat disputandum, D an respublica, vel Deus habeant dominium vitæ ciuium, vt ex hoc colligeremus, qualiter se occidens vtrique faciat iniuriam. Sed est iam satis à nobis dictum de hoc in materia de dominio.

Ad vlt. arg.

ARTICVLVS VI.

Vtrum liceat in aliquo casu interficere innocentem.

AD Sextum sic proceditur. *Videtur quòd liceat in aliquo casu interficere innocentem. Diuinus enim timor non manifestatur per peccatum: quoniam magis timor* E *Domini expellit peccatum, vt dicitur Eccle. 1. Sed Abraham commendatus est quòd timuit Dominum: quia voluit interficere filium suum innocentem: ergo potest aliquis innocentem interficere sine peccato.*

1. q. 94 ar. 5. ad 2. & q. 10. art. 8. ad 3. Et 1. 2. q. 7. art 6 ad 1. Et opusc. 9. quæst. 86. Et Heb. 11. le. 4.

2. Præterea, In genere peccatorum quæ contra proximum committuntur, tanto maius videtur aliquod esse peccatum, quanto maius nocumentum infertur ei, in quẽ peccatur. Sed occisio plus nocet peccatori, quã innocenti, qui de miseria huius vitæ ad cælestem gloriam transit per mortem. Cum ergo liceat in aliquo casu peccatorem occidere: multo magis licet occidere innocentem vel iustum.

3. Præterea, Illud quod fit secundum ordinem iustitiæ, non est peccatum. Sed quandoque cogitur ali- A *quis secundum ordinem iustitiæ occidere innocentem, puta cum iudex qui debet secundum allegata iudicare, condemnat ad mortem eum, quem scit innocentem per falsos testes conuictum. Et similiter minister qui iniuste condemnatum occidit, obediens iudici: ergo absque peccato potest aliquis occidere innocentem.*

Sed contra est, quod dicitur Exod. 23. Insontem & iustum non occides.

Respondeo dicendum, quòd aliquis homo dupliciter considerari potest. Vno modo secundum se, alio modo per comparationem ad aliud. Secundum se qui- B *dem considerando hominem, nullum occidere licet: quia in quolibet etiam peccatore debemus amare naturam quam Deus fecit, quæ per occisionem corrumpitur. Sed sicut supra* * *dictum est, occisio peccatoris fit licita per comparationem ad bonum commune, quod per peccatum corrumpitur. Vita autem iustorum est conseruatiua & promotiua boni communis: quia ipsi sunt principalior pars multitudinis. Et ideo nullo modo licet occidere innocentem.*

Artic. 2. huius quæst.

Ad primum ergo dicendum, quòd Deus habet dominium mortis & vitæ. Eius enim ordinatione mo- C *riuntur & peccatores & iusti. Et ideo ille qui mandato Dei occidit innocentem, talis non peccat, sicut nec Deus, cuius est executor. Et ostenditur Deum timere eius mandatis obediens.*

Ad secundum dicendum, quòd in pensanda grauitate peccati magis est considerandum id quod est per se, quàm id quod est per accidens. Vnde ille qui occidit iustum, grauius peccat, quam ille qui occidit peccatorem. Primò quidam quia nocet ei, quem plus debes diligere: & ita magis contra charitatem agit. Secundo, quia iniuriam infert ei, qui est minus dignus, D *& magis contra iustitiam agit. Tertio, quia priuat communitatem maiori bono. Quarto, quia magis Deũ contemnit, secundum illud Lucæ. 10. Qui vos spernit, me spernit. Quòd autem iustus occisus ad gloriam perducatur à Deo, per accidens se habet ad occisionem.*

Ad tertium dicendum, quòd Iudex, si scit aliquem innocentem esse, qui falsis testibus conuincitur, debet diligentius examinare testes vt inueniant occasionem liberandi innoxium, sicut Daniel fecit. Si autem hoc non potest, debet eum superiori relinquere iudicandum. Si autem hoc non potest, non peccat E *secundum allegata sententiam ferens: quia ipse non occidit innocentem, sed illi qui eum asserunt nocentem. Minister autem iudicis condemnantis innocentem, si sententia intolerabilem errorem contineat, non debet obedire: aliàs excusarentur carnifices, qui martyres occiderunt. Si vero non contineat manifestam iniustitiam, non peccat præceptum exequendo: quia ipse non habet discutere superioris sententiam, nec ipse occidit innocentem, sed iudex cui ministerium exhibet.*

SVMMA TEXTVS.

COnclusio huius articuli est negatiua, quam probat D. Thom. in argumento, sed contra, ex illo Exodi. 23. Insontem, & iustum non occides. Et in cor

pote articuli hac ratione: Homo innocens, nec con- A
sideratus secundum se, nec in ordine ad bonum commune, potest licite interfici: ergo nunquam est licitum interficere innocentem. Consequentia est nota & antecedens probatur. Et primo, quòd homo innocens secundum se consideratus nunquam licite interficiatur, est res manifesta. Nam omnes etiam iniquissimi secundum se considerari quantum ad naturam, quam Deus in illis fecit, & per occisionem corrumpitur, sunt diligendi. Quod autem nec etiam sit licitum interficere innocentem consideratum in ordine ad bonum commune, probatur: Ideo occisio peccatoris fit licita, per comparationem ad bonum commune: quia illud p peccatū corrumpitur: sed vita innocentis est conseruatiua, & promotiua boni communis, cum innocens sit principalior pars multitudinis: ergo per ordinem ad bonum commune B
nunquam est licitum interficere innocentem.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Duplex sensus huius quæstionis.

QVæstio huius articuli duplicem potest habere sensum. Primus est, vt loquatur de eo, qui re vera est innocens, & legitimè probatur talis. Alius autem, vt loquatur de eo, qui re vera est innocens, legitime tamen probatur nocens. Et quamuis quæstio in hoc secundo sensu maiorem contineat difficultatem, quam in primo: in isto tamen articulo solum versabitur in primo sensu, explicanda in secundo infra. q. 67. ar. 2. cum de iudice fuerit sermo. Et quamuis quæstio ad huc in primo sensu vniuersaliter intel- C
lecta non multam videatur habere difficultatem, cum ratio dictet eum, qui re & iure probatur innocens, non occidendum, sed defendendum potius à republica, non est facile explicatu, an sit aliquis casus particularis, in quo propter bonum ipsius reipublicæ eum qui re & iure habetur innocens sit licitum interficere. Et vt pressius dubium constituatur, sit casus quòd tyrannus obsidens rempublicam petit caput alicuius innocentis, eo forsan quòd sibi est aduersus, vt de principe quodam ciuitatem Atheniēsium obsidione opprimente, dicit historia, quod Demosthenem perdendum postulauit, ea facta promissione, quod totam rempublicam alias vastandam incolumem relin-

Dubium.

queret. Est difficultas, vtrùm sit licitum tunc pro salu- D
te totius reipublicę, quæ alias periret, vel innocentem interficere, vel tradere tyranno interficiendum?

1. Argumē.

Et pro parte affirmatiua argumentor primo: innocens in eo casu ex charitate tenetur pro salute totius reipublicæ, se tradere tyranno: ergo nisi id faciat poterit compelli à republica, atque ex consequenti tradi tyranno. Antecedens est manifestum, cum vnusquisque ex charitate teneatur propriam vitam periculo exponere pro bono communi. Et antecedens probatur: Quādo aliquis ex charitate obligatur quidquam facere, & est extrema necessitas, nisi id faciat potest compelli à republica: vt, verbi gratia, quia diuites ex charitate tenentur facere eleemosynas, si in casu extremæ necessitatis illas non faciunt, poterunt E
ad id à republica compelli, vt diximus in materia de eleemosyna: sed in casu nostræ disputationis innocens tenetur ex charitate pro salute reipublicæ se tradere tyranno, & est extrema necessitas: ergo nisi id faciat poterit ad id compelli, atque ex consequenti tra-

2 Argumē.

di tyranno. Secundo. Respublica habet ius suos ciues pro salute totius manifesto mortis periculo exponendi, vt communiter dicunt Doctores: ergo & tradendi illos tyranno interficiendos, quando ad salutem communem fuerit necessarium. Probo consequentiam ex paritate rationis. Et si dicatur, quòd ideò hoc vltimū non est licitum, quia tradere inno-

A centem tyranno non est medium necessariò & per se ordinatur ad liberationem reipublicæ: contra hoc sic argumentor: Quòd in casu posito innocens se tradat tyranno, est medium per se & necessario ordinatum ad liberationem reipublicæ: ergo & quòd respublica illum tradat. Consequentia videtur nota, & antecedens probatur: In casu posito innocens tenetur se tradere pro bono communi: ergo talis traditio est medium per se & necessario ordinatum ad illud. Ter- 3. Argumē.
tio. Respublica in casu disputationis non tenetur talem innocentem defendere: sed poterit aperire portas, vt comprehendatur à tyranno: certum est enim non teneri rempublicam vnum innocentem tueri, cum tanto periculo atque dispendio: ergo etiam poterit illum tradere. Probo consequentiam: Nam moraliter loquendo, idem prorsus est non defendere,
B quod tradere. Quarto: Si tyrannus mihi comminare- 4. Argumē.
tur mortem, nisi meam linguam illi offerrem abscindendam, possem illam ei offerre, vt omnes concedunt: ergo & si minatur reipublicę mortem, nisi vnū ciuem tradat, poterit illum tradere. Probo consequentiam: Nam vtrobique est expositio partis pro salute, & conseruatione totius. Vltimò: Ea de causa occi- Vlt. argum.
dere innocentem probatum nocentem, est licitum: quia, si sententia non pronunciaretur secundum allegata & probata, respublica destrueretur: sed in casu, de quo loquimur, nisi innocens tradatur, destruitur respublica, vt supponimus: ergo etiam erit licitum illum tradere.

Conclusio.

Propter hæc argumenta, qui affirmaret, quòd re-
C spublica in hoc singulari casu potest innocentem tradere tyranno, nihil diceret improbabile. Cæterum quoniam opposita sententia magis vera est, atque recepta, opus erit illam probare, supposito prius tanquam certo, quòd ob nullum metum, & ob nullam causam potest respublica per se ipsam innocentē occidere. Est enim occisio innocentis, siue publica, siue priuata autoritate facta intrinsecè mala: hoc est, ità necessariò immutabiliter, vel indispensabiliter mala, & lege diuina, & naturali prohibita, vt stāte materia prohibitionis ipsius certè, per hominē ex nulla causa, aut fine, nulla etiam circunstātia, aut casu quocunque, à sua malitia possit separari. Sicut & mœchari, furari, peierare, & mentiri, quæ nunquam ab homine
D rectè fieri possunt. Non sunt autem facienda mala, vt inde eueniant bona, vt dicit Apostolus ad Roma. 13. Hoc supposito, ꝙ nec etiam sit licitum tradere tyranno innocentem interficiēdum pro salute totius cōitatis probatur hac ratione. Qui talem faceret traditionē positiuè cooperaretur peccato: ergo peccaret: atq; ex consequenti ex nullo metu, & ex nulla causa posset illud licitè facere. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Si tyrannus minaretur reipublicæ mortem, nisi virginem traderet violandam, & respublica illā traderet, proculdubiu cooperaretur stupro, atq; peccaret, cum talem traditionem facere non posset, nisi consentiens violationi, quę est intrinsecè mala: sed eodem modo se habet qui tradit innocentē in-
E terficiendum, cùm occisio innocentis non sit minus intrinsece mala, quàm stuprum: nec qui tradit innocentem interficiendum possit magis id facere absq; eo, quod consentiat peccato, quam qui tradit uirginem uiolationi: ergo sicut unus cooperatur peccato, atque peccat: ita & alter.

Ad 1. Arg.

Et ad primū argumentum in contrarium factum rn̄detur primo, concesso antecedenti negando consequentiam. Et ad probationē dico, ꝙ qn̄ ex præcisa, & sola ratione charitatis obligatur quis aliquid facere, etiam si sit extrema necessitas, non pōt ad id compelli. Et ità contingit in proposito, ꝙ ex sola charitate tenetur homo se tradere tyrāno, ne respublica destruatur.

tur. At verò dites in extrema necessitate, non solum
A ex charitate, sed etiam ex iustitia tenetur eleemosy-
nas facere, vt ostendimus latè in primo tomo q.32.
art.5. Et ideò si illas non faciat poterit ad idà Iudice
compelli. Cùm enim extrema necessitas faciat bona
diuitis esse communia, qui pauperem impedit ab il-
lorum consequutione facit illi iniuriam: atque ex
consequenti peccat contra iustitiam. Et si quis argu-
mentetur: Quando aliquis tenetur ex iustitia aliquid
dare tenetur ad restitutionem, si non dat, sed qui non
subuenit pauperi extremè indigenti, nihil tenetur re
stituere, quamuis peccet mortaliter: ergo illud præce
ptum non pertinet ad iustitiam, sed solum ad charita
tem: respondeo, negando maiorem. Falsum est enim,
B quòd omnis obligatio, quæ oritur ex iustitia obligat
ad restitutionem. Nam ex iustitia tenetur pater alere
filium, & filius patrem, vt in leg. si quis à liberis. §. si
quis. ff. de liberis agnoscendis. Vlpianus diffinit: & ta
men, si nec pater tribuat filio alimentum, nec filius
patri in casu necessitatis, necessitate transacta, nihil
tenentur restituere: non ergo omnis lex iustitiæ præ
cipiens aliquid dare, obligat non dantem ad restitu-
tionem: Sed distinguendum est, quòd lex iustitiæ du
pliciter potest præcipere aliquid date. Vno modo sim
pliciter: vt cum quis debet alteri aliquid, vel ratione
rei acceptæ, vel ratione iniustæ acceptionis. Et tunc
talis lex iustitiæ obligat non dantem ad restituendũ.
Alio modo in casu particulari: vt præcipit alimenta
C præbere in casu necessitatis. Et tunc cessante necessi-
tate, cessat obligatio: vt contingit in proposito. Vel
possumus secundo respondere ad primum argu-
mentum, quòd quemadmodum qui est constitutus
in extrema necessitate non potest compelli ad hoc,
vt de necessarijs simpliciter ad propriam vitam sub-
ueniat alteri, extremam necessitatem patienti: ità
etiam nec qui sine suę vitæ dispendio potest subueni
re reipublicę, est compellendus, vt se tradat tyranno,
cum ipse similiter sit in extrema necessitate non per
ueniendi ad manus illius. Vel dico tertio quòd tunc
solum in extrema necessitate potest respublica coge
re ciues ad id, quòd ex charitate tenentur, quando id
fuerit medium per se necessarium ad tali subuenien
D dum necessitati. Vnde quia traditio innocentis in ca
su, de quo loquimur, non est medium per se necessa
rium; sed tantum per accidens ex malitia tyranni,
non poterit respublica innocentem compellere, vt
se tradat & multo minus illum tradere occidendum.
Est enim homicidium, vt communiter dicunt Do-
ctores, non per se bonum, sed potiùs priuatio vitæ,
quæ bonum hõ inis est. Et ideò nunquam est lici-
tum, nisi ex fine, cuius est per se medium necessa-
rium, honestum reddatur. Ad secundum argumen- Ad 2. argu.
tum respondetur, quòd tunc potest respublica suos
ciues pro bono totius manifesto mortis periculo ex
ponere, quando id fuerit medium per se necessa-
rium ad consulendum publicæ saluti: non autem,
E quando fuerit medium necessarium ex malitia alte-
rius. Vnde quia mors innocentis in casu, de quo lo-
quimur, nunquã potest esse medium per se necessa-
rium, nunquam etiam erit licitum eo vti, nec occi-
dendo innocentem, nec illum tradendo interficien-
dum. Et quando obijcitur: Innocens tunc ex charita
re tenetur se tradere tyranno pro buno publico: ergo
talis traditio est medium per se necessarium ad illud,
respondeo, quòd quia est medium per se necessa-
riũ ad liberationem reipublicæ quod innocens tunc
obligetur ad subueniendum illi, etiam cum periculo
mortis, ideo ad id ex charitate obligatur. Cæterum
quia non est medium per se necessarium, quod ad id
à republica compellatur, idcircò compelli non po-
test. Sicut, quia est medium per se ordinatum ad ho-
A norem diuinum, quod quis pro Christo martyrium
patiatur, ideò ad id sæpe ex charitate obligatur. Ta-
men quia non est medium per se necessarium, ꝙ ad
id à republica compellatur, idcircò compelli non po-
test. Et ratio huius est: nam vtrobiq; est tantum obli-
gatio ex charitate. Ad tertium argumentum respon Ad 3. argu.
detur, concesso antecedenti, negando consequen-
tiam. Et ad probationem dico, non esse idem, mora-
liter loquendo, non defendere innocentem & tra-
dere illum tyranno, sicut nec pati mortem pro ami-
co, & parare sibi illam proprijs manibus. Primum
enim est licitum, vtpote, quòd in mera negatione
consistit: non autem secundum cum sit agere. Ad Ad 4. argu.
quartum respondetur, concesso antecedenti, negan-
B do consequentiam. Et ratio discriminis est: Nã mem
brum sicut non potest habere distinctum esse per se à
toto, nec est aliquo modo propter se, sed propter to-
tum, à quo habet esse: ita nec est capax iuris, vel iniu
riæ. At uerò homo, quia licèt sit pars politica reipubli
cæ, naturaliter tñ est suppositum propter seipsum exi
stens, atq; adeo per se capax iuris, aut iniuriæ, fit, vt eã
ei respublica irroget, quotiescunq; sine causa, & cul-
pa sua tradit illum tyranno interficiendum. Ad vlti- Ad vlt. arg.
mum respondetur similiter concessa maiori, atque
minori, negando consequentiam. Et ratio est: Nam
occidere innocentem probatum nocentem per se
est medium necessarium ad reipublicæ conseruatio
nem, cùm, nisi secundum allegata, & probata esset
C semper iudicandum, generaliter via ad multiplices
iniustitias, fraudes, & mortes hominum innocen-
tum aperiretur vt videbimus infra q.67. articu. 2. At
verò tradere innocentem tyranno interficiendum,
nunquam potest esse medium per se necessarium ad
patriæ liberationem. Et sic illud est licitum & hone-
stum: hoc aũt minime. Ex dictis infertur, nunquã es
se licitum etiam pro bono totius reipublicæ, aut occi
dere innocentẽ, aut tradere interficiendum. Bene tñ
posset respublica in casu, quo tyrãnus eam valde op-
primeret, nisi innocentem daret, non defendere illũ
sed aperire portas, vt inimicus faceret, quæ vellet. Si
.n. nullus tenetur cũ propriæ vitæ periculo innocẽn
tem liberare, quia ſm ordinẽ charitatis magis se, quã
D proximum debet diligere: à fortiori nec respublica
tenebitur cum communi detrimento vnum ciuem
defendere, quamuis innocentem.

Alius casus, de quo in hoc artic. potest esse dubiũ, De innocẽte occiso in bello.
an liceat in illo innocentem interficere, est in bello.
Ad cuius explicationẽ dico primò, certum esse, ꝙ in 1. Dictum.
bello iusto nunquam est licitũ directè & per se inno
centes occidere. Tum quia fundamẽtũ iusti belli est
iniuria, vt docet D.Tho. supra q.40. art. 1. & innocen
tes nunquam pñt iniuriam inferre, alias innocentes
non essent. Tum ẽt, quia si in republica non est licitũ
pro delictis malorum innocẽtes interficere, nec etiã
id erit licitũ in bello, cum respublica eodẽ modo se de
beat habere contra hostes intraneos, & extraneos, vt
E docet Victoria in relectione de iure belli. nũm. 34. &
35. Dico secundo ꝙ per accidens, & præter intentio 2. Dictum.
nem nullũ est peccatũ in bello iusto innocẽtes inter-
ficere. Vt si, v.g. princeps bellum iustum gerens parat
ciuitatem expugnare, nec id efficere põt, nisi adhibi-
tis tormentis bellicis bene poterit eis vti, quãuis aper
tè cognoscat plures innocentes in tali expugnatione
esse interficiẽdos. Probatur: Talis occisio innocentũ
non est voluntaria: ergo nec peccatũ. Consequentia
tenet ex regula D. August. lib. de vera relig. c. 14. dicen
tis: Peccatum in tñ est peccatum, in quantũ volun-
tariũ. Antecedens aũt probatur: Illa occisio innocen
tum solum est uoluntaria in sua càusa, vt constat: sed
hanc nòn tenentur milites vitare cũ habeant iustum
bellũ, vt supponimus: ergo non est voluntaria. Et cõ-
firmatur:

A Sed contra est, quod Exod. 22. dicitur, Si effringens fur domum, siue suffodiens inuentus fuerit, & accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis. Sed multo magis licitum est defendere propriam vitam, quàm propriam domum: ergo etiam si aliquis occidat aliquem pro defensione vitæ suæ, non erit reus homicidij.

Respondeo dicendum, quòd nihil prohibet vnius actus esse duos effectus, quorum alter solum sit in intentione, alius verò sit præter intentionem. Morales autem actus recipiunt speciem secundum id quod intenditur. B Non autem ab eo quod est præter intentionem, cum sit per accidens, vt ex supradictis * patet. Ex actu ergo alicuius seipsum defendentis, duplex effectus sequi potest. Vnus quidem conseruatio propriæ vitæ, alius autem occisio inuadentis. Actus ergo huiusmodi ex hoc, quòd intēditur conseruatio propriæ vitæ, non habet rationem illiciti, cum hoc sit cuilibet naturale, quòd se conseruet in esse quantum potest. Potest tamen aliquis actus ex bona intentione proueniens illicitus reddi, si non sit proportionatus fini. Et ideò si aliquis ad defendendum propriam vitam vtatur maiori violentia, quàm oporteat, erit illicitum. C Si verò moderatè violentiam repellat, erit licita defensio. Nam * secundum iura, vim vi repellere licèt cum moderamine inculpatæ tutelæ. Nec est necessarium ad salutem, vt hunc actum moderatæ tutelæ prætermittat, ad euitandum occisionem alterius: quia plus tenetur homo vitæ suæ prouidere, quàm vitæ alienæ. Sed quia occidere hominem non licèt nisi publica authoritate propter bonum commune (vt ex supradictis * patet) illicitum est quòd homo intendat occidere hominem, vt seipsum defendat, nisi ei qui habet publicam authoritatem, qui intendens hominem occidere ad sui defensionem D refert hoc ad publicū bonum, vt patet in milite pugnante contra hostes, & in ministro iudicis pugnante contra latronem: quamuis etiam & isti peccent, si priuata libidine moueantur.

Q. 43. art. 3. & 1. 2. q. 1. art. 3. & q. 18. art. 7.

Dist. 1. cap. Ius nat. Ex ... de homic. c. significasti. de sent. excō. c. Si verò. L. ff de iust. & iur. L. vt vim.

Art. 2. & 3.

Ad primum ergo dicendum, quòd authoritas August. intelligenda est in eo casu, quo quis intendit occidere hominem, vt seipsum à morte liberet. In quo etiam casu intelligitur authoritas inducta ex lib. * de libero arbitrio. Vnde signanter dicitur, pro his rebus in quo designatur intentio. Et per hoc patet responsio ad secundum.

In art. 2. huius art.

E Ad tertium dicendum, quòd irregularitas consequitur actum homicidij, etiam si sit absque peccato: vt patet in iudice, qui iustè aliquem condēnat ad mortem. Et propter hoc clericus, etiam si se defendendo interficiat aliquem, irregularis est: quamuis non intēdat interficere, sed seipsum defendere.

Ad quartum dicendum, quòd actus fornicationis, vel adulterij, non ordinatur ad conseruationem propriæ vitæ ex necessitate, sicut actus, ex quo quandoq; sequitur homicidium.

Ad quintum dicendum, quòd ibi prohibetur defensio, quæ est cum liuore vindictæ. Vnde glossa * dicit. Non vos defendentes, id est, non sitis referientes aduersarios.

Glos. interlin. ibid.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem, quæ præcipua est in hac materia, respondet D. Thom. per tres propositiones. Prima conclusio: Nemini licèt aggressorem occidere, quando id non fuerit necessarium ad propriam defensionem. Secunda conclusio: Licitum est aggressorem occidere, quando aliter propriam vitam tueri non possumus. Has duas conclusiones probat D. Thom. vna & eadem ratione. Ad quam pro certo supponit duo. Primum est, posse contingere, quòd vnius, & eiusdem actionis duo existant effectus, quorum alter ex intentione agentis proferatur, alter autem accidat præter eius intentionem: vt dum quis terram fodiens, vt vitem plantet thesaurum reperit. Secundo supponit, quòd actus morales semper ex eo speciem sortiuntur, quod in proposito, & intentione agentis extiterat. Ab eo autem, quod accidentarium est nec laudem, nec uituperium recipiunt, vt est videre in venatore, qui sagittam in feram dirigere intēdens, hominem interfecit. Qui quidem non est censendus homicida, propterea, quòd iste effectus est accidentarius, & pter eius intentionem. His suppositis sic argumentor. In eo, qui seipsum defendens alterum occidit duos effectus est considerare, scilicet propriæ vitæ conseruationem, & alienæ exitium: quorum primus est intentus, & posterior accidentarius. Ille autem effectus, ex quo actio speciem sortitur, nullam habet rationem mali, cum vnicuique rei sit propriū, & naturale conseruare se in suo esse, quantum potest: & sic ex illa parte nullatenus potest vitiari actio. Poterit autem vitiari ex accidentario effectu ex illo fine subsequuto, quando ille non fuerit medium legitimam habens proportionem cum fine; hoc est, quando non fuerit necessarium ad propriæ vitæ cōseruationem. Et sic vtraque conclusio ex eodem syllogismo fit consequens; nempe, quod quando occisio aggressoris non est necessaria ad propriæ vitæ defensionem, est illicita: quando autem est necessaria, est licita. Tertia conclusio: Occidere alterum ex intentione in propriam defensionem, solū est licitum ei, qui vtitur publica autoritate. Probatur: Sola publica autoritas est, quę ex intentione potest hominem occidere propter bonum commune, vt constat ex secundo & tertio articulo huius quæstionis: ergo qui sine publica autoritate in suam defensionem ex intentione hominem interficit, peccat. Ille autem dicitur publica autoritate in propriā defensionem ex intētione alterum occidere, qui habens publicam autoritatem, & intēdens hominem occidere ad propriā defensionem, refert hoc ad publicum bonum; vt patet in milite pugnante contra hostes, & in ministro iudicis pugnāte cōtra latronē.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRima conclusio est certa & de qua nulla apud Doctores extat cōtrouersia. Cum enim certum sit, uoluntariam hominis occisionem esse illicitam, vtpote quæ naturali illo præcepto: Non occides, prohibetur, fit, vt quando in aggressione ad propriç vitæ defensioné non fuerit necessaria, perinde sit peccatum, ac si occidens inuasus non esset. Cæterum circa secūdam, in qua D. Thomas dicit licitum esse aggressorem interficere, quando aliter propriam vitam tueri non possumus, est difficultas, vtrum vera sit. Et pro parte negatiua argumentor primo ex D. Augustino, libro primo de libero arbitrio, dicente: Impolluta lege, qui occidunt, ne ipsi occidantur, quomodo esse queant impolluti, non video. Et

Dubiū circa secundā conclusionē D. Tho. 1. Argum.

in epistola ad Publicolam, quæ est 154. & refertur 23. quæstione 5. capitulo de occidendis, etiam dicit: De occidendis hominibus, ne ipsi occidantur non placet consilium.

2. Argumẽ. Item ratione sic argumentor: necessarius ordo charitatis exigit, vt vitam spiritualem proximi, nostræ corporali præferamus, vt diximus in primo tomo, quæstione 26. articul. 4. est enim vita spiritualis non solum præstantior, verum etiam finis, ad quem omnia temporalia referri debent: sed qui priuata autoritate alterum aggreditur peccat mortaliter: ergo inuasus tunc potius debet perpeti mortem, quam alterum occidere, ne pereat in æternum. Et confirmatur: Si inuasus in eo casu non teneretur perpeti mortem, maximè, quia aggressor voluntariè id facit, suaque culpa perit: sed hæc ratio nihil valet: ergo. Probo minorem. Si ea ratio aliquid valeret, sequeretur, quòd numquàm tenemur vitam corporalem ponere pro spirituali proximi; siquidem semper proximus sua culpa perit, numquamque damnatur, nisi pro suo delicto; consequens autem est falsum, vt latè ostendimus in materia de charitate: ergo & illud, ex quo sequitur.

3. Argumẽ. Tertiò: Pro salute spirituali proximi obligantur homines vitam corporalem ponere, quando proximus, vel ex ignorantia, vel ex infirmitate in peccatum labitur, vt diximus in materia de correctione fraterna quæstio. 33. articul. 2. sed potest contingere casus, in quo vnus homo, vel ex infirmitate iracundiæ, vel ex ignorantia alterum aggrediatur: ergo saltim tunc aggressus tenebitur potius propriam mortem perpeti, quam occidere aggressorem, ne proximus detrudatur in infernum.

Vlt. argum. Vltimò: Non licèt occidere aggressorem ex intentione, vt dicit D. Thom. in tertia conclusione: sed qui occidit hominem in propriam defensionem, occidit illum ex intentione: ergo peccat. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Qui occidit hominem in propriam defensionem, verè vult se defendere, & non est aliud medium ad id, nisi occidere aggressorem: ergo ex intentione vult occidere illum: siquidem ex sententia Aristotelis, qui vult finem vult etiam necessaria ad finem.

Propter hæc argumenta Gerson in tractatu de Eucharistia dicit, nemini esse licitum aliquem occidere in propriam defensionem. Quam etiam sententiam, tenet Abulens. super Matth. cap. 5. quæstio. 109. & Augustinus de Ancona in opusculo de autoritate Ecclesiæ. quæstio. quinquagesimasecunda. artic. 3. Hugo de sancto Victore in opusculo de charitate. In

1. Conclus. hoc tamen sit prima conclusio: Occisio hominis, quę fit in propriam defensionem, vim vi repellendo, secundum omnes leges, adeò est licita, vt nec ad culpam, nec ad pœnam imputetur. Hæc enim lex, vt dicit Cicero in Oratione pro Milone, non facta, sed nata est. Non eam suscepimus; sed à natura arripuimus. Et in capitulo ius naturale. distin. 1. inter alia eiusdem iuris, hoc etiam ponitur, violentiæ per vim repulsio. Vnde ff. de vi & ui armata leg. 1. & ff. de iustitia & iure. lege. vt uim. dicit Florenti. Iure hoc euenit, vt quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, iure fecisse existimetur. Et leg. iniuriarum. ff. de iniur. Iuris exequutio non habet iniuriam. Cum ergo quisque se defendendi ius habeat, sequitur quòd nemini tunc iniuriam faciat. Et in capitulo significasti. 2. de homicidio. & in capitulo. si vero. primo. de sententia excommunicat. etiam habetur. Vim ui repellere leges, omniaque iura permittunt. Et ff. ad legem Aquiliam lege etsi. expressè dicitur, quòd qui alium ferro se petentem occiderit, nõ videtur iniuria occidisse. Adeò enim naturale est, cuique rei existere, vt in id, quod sibi noceat, statim insultet. Hanc eandem conclusionẽ probat sufficienter ratio à D. Thoma adducta in hoc articulo. Sed est aduertendum, quòd quamuis D. Thom. hic ad tertium dicat clericum, qui se defendens occiderit aliquem, fieri irregularem: nunc aliter contingit. Est enim materia iuris positiui irregularitas: & iure nouo in clementina vnica de homicidio, quæ incipit: Si furiosus statutum est, quòd is, qui aliter mortem euitare non valens suum occiderit inuasorem irregularis non est. Quæ lex, si tempore D. Thomæ extitisset numquàm diceret contrarium. Et sic est verum, quòd occisio hominis in propriam defensionem facta, vim ui repellendo, secundum omnes leges adeò est licita, vt nec ad culpam, nec ad pęnam imputetur; quod fuit à nobis positum in prima conclusione.

2. Conclus. Quinq. cõditiones requiruntur ut occisio hominis in ppriã defensionẽ facta sit licita. Secunda conclusio: Ad hoc, vt occisio hominis in propriam defensionem facta, sit licita, quinque conditiones requiruntur. Prima est, quòd vis inferatur. Secundum enim rationem naturalem, & secundum leges, uim tantum vi repellere licèt. Vnde, si iudex per calumniam & falsos testes innocentem occidat, non poterit tunc innocens illum interficere. Et idem dicendum est, quando accusator per calumniam, etiam vsque ad mortem, aduersus innocentem præualuerit, vt articu. 3. huius quæstionis ostendimus contra Caietanum. Et ratio est; quia tunc non est vis. Et præterea; quia, si in his casibus licitum esset proprias iniurias vindicare, vniuersus reipublicæ status perturbaretur, singulis hominibus dicentibus, se iniurijs & calumnijs opprimi. Secunda conditio est, quòd occisio fiat in propriam defensionem, & propulsationem iniuriæ. Quare qui alterum aggressus fuerit, peccatum homicidij, committit. In explicando autem, quando sit aggressio, & quando sit defensio, hic opus, hic labor est. Nec conueniennor regula adhiberi potest, quam iudicium viri prudentis, defensionem ab aggressione distinguentis. Tertia conditio est, quòd occisio fiat in ipso actu defensionis, vt dicitur in capitulo significasti. supra citato. Quare, si aggressor videns se viribus deficere fugeret, non poterit tunc ille, qui iniuriam patiebatur eum persequi, vt occidat: quia iam cessauit violentia. Nec similiter poterit repercutere aggressorem ipsa percussionis vio enoia transacta: quia iam non est defensio, nec vis infertur: sed erit vindicatio prioris iniuriæ, quam priuatæ personæ facere non est licitum. Quarta conditio est, quòd occisio fiat cum moderaminẽ inculpatæ tutelæ, ut dicitur in capitulo significasti. supra citato. & in capitulo. olim, de restitutione spoliatorum. Appellatur autem moderata tutela, quando quis in sua defensione modum non excedit, secundum regulas prudentiæ. Ex quo infertur, quòd, si cum leui percussione potest quis se ab aggressore defendere, non poterit tunc illum interficere, cum ille excessus secundum regulas prudentiæ, non possit dici factus cum moderamine inculpatæ tutelæ. De hac re vide Syluester verbo. bellum, secundo. §. primo. Quinta conditio est, quod ille, qui iniuriam patitur aggressorem non occidat ex intentione. Hanc ponit D. Thom. hic in tertia conclusione. Sed quoniam ingentem in se continet difficultatem, eam remittimus explicandam, cum de tertia conclusione fuerit sermo.

Ad 1. arg. Et ad primum argumentum in contrarium factũ respondetur cum D. Thom. hic ad primum, quòd D. Augustinus in illis locis loquitur de eo, qui ex intentione hominem occidit; qui quidem peccat, etiam si id faciat in propriam defensionem, vt dicitur

Ad 2. argu. tur in tertia conclusione. Ad secundum vt respondeamus, supponendum est, quod ordo charitatis quã do anteponit vnam rem alteri, scilicet, maiorem minori, non semper obligat ad hoc, vt teneatur quis prius prouidere, & curam agere eius rei, quam anteponit. Sed obligat dumtaxat ad hoc, vt si illæ duæ res existant in æquali periculo, & ego non possim subuenire vtrique, in tali casu præferam maiorem minori. Poterit tamen contingere, vt aliquando ex illis duabus rebus maiori, scilicet, & minori potius ego debeam subuenire minori, quã maiori: vel quia minoris cura mihi ex officio incumbit: vel quia maiori non est in æquali necessitate cum minori. Quo supposito ad argumentum respondeo, quòd quamuis verum sit, quod ex ordine charitatis potius teneatur homo diligere salutem spiritualem proximi, quàm suam corporalem; ex hoc tamen non infertur, quòd in casu argumenti teneatur perpeti mortem, ne alterum occidat. Ponere enim vitam propriam pro anima proximi non est actus charitatis ad quem de necessitate tenemur, nisi in casu, quo eius saluti obligamur prouidere, qui est casus necessitatis, vt docet D. Thom. 2. 2. quæstione: 26. articulo. 5. ad 3. Et iste non est, quando aliquis per iniquitatem me inuadit, cum tunc in nullo necessitatis, sed iniquæ voluntatis articulo sit constitutus. Cum ergo tunc defensori incumbat cura prouidendi saluti propriæ vitæ nec teneatur vitæ corporali, aut spirituali inuasoris prouidere, fit consequens, vt cum ordinata dilectione charitatis, qua magis salutem spiritualem proximi quam propriam vitam diligere tenetur, possit etiam hunc actum tutelæ cum consequente damno vtriusque vitæ alterius, non prætermittere. Et quòd hoc ita sit necessario dicendum probatur contra Abulensem, atque Gersonem, qui eo solum argumento conuicti tenuerunt contra D. Thomam. Nam si verum esset, quòd nefariis hominibus contra nos irruentibus, teneremur vitam dare, ne illi in propriam defensionem interfecti detruderentur in infernum, proculdubiò perturbaretur ius naturale, essetque lex Domini intolerabilis contra illud: Iugum meum suaue est, & onus meum leue: Daretur præterea occasio nefariis hominibus viros iustos interficiendi, cum scirent se in defensione non esse occidendos, quod rationi naturali repugnat, vt colligere licet ex libro primo Machabæorum capitulo secundo. Vbi dicitur, quòd, cùm simili audacia Machabæorum hostes sabbathis eos adorirentur, arbitrantes tunc illos nõ posse pugnare, decreuerunt Machabæi etiam illis sanctis diebus, non obstante præcepto diuino de non pugnando in sabbatho, seipsos defendere; proptereà quòd ratio naturalis dictabat vim vi esse repellendam. Ad confirmationem respondetur concessa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico, quòd quamuis verum sit, quòd semper homo perit sua culpa, dantur tamen aliqui casus, in quibus tenemur pro salute spirituali proximi mortem subire, illi, scilicet, qui tam graues sunt, vt in illis constitutus vehementer egeat, ex natura rei, alterius ope. Vt quando, Verbi gratia, constantia illorum Martyrum; de quibus fit mentio in historia Sebastiani, vi tormentorum vacillabat, minabaturque ruinam; & similiter quando in persequutione fidei intelligit aliquis valde probabiliter, quod sua morte alij fideles fortiores erunt ad defendendam fidem, tunc ille tenebitur optare mortem pro salute spirituali aliorum. Et idem dicendum est de tempore pestis, quòd quilibet sacerdos tunc tenetur audire confessiones, etiam cum periculo contagionis, quãdo proprij curati non adsunt. At verò in casu argumenti similis casus non est, vt constat ex dictis.

A Ad 3. argu. Ad tertium argumentum respondetur, distinguendo maiorem. Nam quando dicitur, quod pro salute spirituali proximi obligantur homines vitam corporalem ponere, si proximus ex infirmitate, vel ignorantia in peccatum labatur, hęc propositio potest efficere duplicem sensum. Vnus est vniuersalis, scilicet, quod semper, & in omni euentu tenetur homo vitam corporalem propriam pro spirituali proximi dare, siue ipsa vita corporalis sit medium per se ordinatum ad spiritualem, siue non. Et hic sensus est falsus, nec à nobis positus in materia de correptione fraterna. Alter sensus est, quòd tunc tenetur homo vitam corporalem ponere pro spirituali proximi, quando vita corporalis fuerit medium necessarium, B & per se ordinatum ad spiritualem. Et hic sensus est verus, à nobisque propositus & probatus in eo loco. Si enim ciuitas, vel persona aliqua vincibili quadam ignorantia laborat, quam ego solus possum tollere, ordine charitatis teneor cum periculo vitæ veritatem detegere. Et tempore pestis tenetur prælatus etiam cum manifesto mortis periculo suo populo adsistere; quia hæc sunt media per se ordinata ad vitam spiritualem. Numquam autem potest cõtingere, quòd quando vnus alterum aggreditur, siue ex malitia, siue ex ignorantia, siue ex infirmitate id faciat, vita eius, qui inuaditur sit medium per se ordinatum ad salutem spiritualem aggressoris: Et sic nũquam C tenetur perpeti mortem, ne aggressorem occidat. Ad vltimũ argumẽtũ. Ad vltimum argumentum ex ijs, quæ dicenda erunt circa tertiam conclusionem D. Thomę patebit solutio.

Dubium. Supposito iam, quòd est licitum occidere aggressorem in propriam defensionem vim ui repellendo, est difficultas, vtrùm teneamur id facere, vel potius possimus perpeti mortem, ne inuasorem interficiamus? Et quidem, quòd non sit licitum perpeti mortem colligi potest ex D. Thoma in hoc articulo, qui dicit, teneri nos potius cõsulere vitæ propriæ, quam alienæ. Argum. Et ratione sic argumentor: Ordine charitatis plus se quisque diligere tenetur, quam alterũ, vel saltem tenetur non diligere alterum plusquam se; D cum mandatum Dei sit, vt proximos, sicut nos ipsos diligamus: sed qui patitur mortem, ne alterum interficiat, diligit proximum plusquam se: ergo peccat. In contrarium tamen est: Nam, si potest homo propriam vitam corporalem periculo exponere pro corporali amic. Vt diximus in primo tom. quæst. 26. artic. 4. à fortiori poterit perpeti mortem, ne aggressor descendat in infernum: vt autem quid in hac re sit tenendum paucis explicemus, 1. dictum. Dico primò, quòd potest contingere casus, in quo inuasus teneatur nõ se defendere, si aliter, quam aggressorem interficiẽdo, propriam vitam tueri non potest: tunc, scilicet, quando aggressor est Rex reipublicæ valde necessarius: Et hoc non propter ipsum Regem, sed pro- E pter bonum commune, quod ex eius vita resultat, quod ex ordine charitatis antefetendum est bono priuato. 2. dictum. Dico secundo posse etiã contingere casum, in quo inuasus teneatur se defendere, etiam cum occisione aggressoris; tunc, scilicet, quando inuasus est persona reipublicæ valde necessaria, propter eandem rationem. 3. dictum. Dico tertio in alijs casibus liberum esse vnicuique, vel defendere propriam vitam, vel cedere iuri suo: perfectio enim virtutis est, ponere vitam pro amico, atque adeò pro inimico, vt salutem æternam consequatur. Ad argum. Et ad D. Thomã respondeo, quòd quando aliquis patitur mortẽ, ne aggressorem interficiat, nõ ponit vitam suam pro vita corporali alterius, sed, vel pro bono spirituali, vel pro bono virtutis, quod ex ordine charitatis præferendũ est vitæ. Ad rõnem respõdetur primò, quòd ordo charitatis, quo

homo tenetur non plus proximum, quã seipsum diligere, attendendus est fm vitã spirituale, cuius ideò detrimentũ pati non debet pro toto orbe. Quanmm autem ad temporalia non est ille ordo necessarius, cũ temporalia non per se, sed tauquam media pertineant ad perfectam felicitatem. Vel secundo respondetur, negando, quòd qui patitur mortem, ne alterum interficiat, diligit proximum plusquam se. Et ratio est: Quia, ut docet D. Thomæ secunda secundæ. quæst. 26. articulo quarto. tunc dicitur homo simpliciter se diligere, quando diligit se secundum virtutem. Et certum est, quòd qui patitur mortem, ne alterum interficiat, eiusque animam detrudat in infernum, maximè diligit se secundum virtutem, cum pro bono virtutis propriam vitam exponat.

Dubium.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, an pro bonis temporalibus defendendis licitum sit latronem interficere? Estque sermo, quando aliter bona tueri nõ possumus. Et pro parte negatiua argumentor primo ex D. Aug. qui lib. 1. de libero arbitrio. cap. 5. dicit: Quomodo apud diuinam prouidentiam à peccato liberi erunt, qui pro his rebus, quas contemni oportet humana cęde polluti sunt? Pro hoc etiã facit illud Exodi cap. 22. Si effringens fur domum, siue suffodiens fuerit inuentus, & accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis. Quod si orto sole hoc fecerit homicidium perpetrauit, & ipse morietur. Supra quæ verba dicit D. Augustinus, & refertur in capitulo superfodiens. de homicidio. Propterea est licitum furem nocturnum in fragranti delicto morte opprimere, non autem orto iam sole, quia nocturnu discerni nequit, venerit ne ad furtum faciendum, an ad homicidiũ, sicuti luce solis deprehendi potest. Quibus verbis significatur, solum metu mortis licere furem occidere, & non metu amissionis bonorum.

Argumentum ex testimonio Augustini.

Et ratione sic argumentor: Homo tenetur plus prouidere alienæ vitæ, quam propriis rebus: tenetur. n. præponere vitam proximi omnibus suis rebus exterioribus, ut docet D. Thom. secunda secundæ. quæst. 26. Ex quo habuit ortum dictum illud, qui potest & non pascit fame morientem homicida est: ergo qui pro conseruandis rebus exterioribus occidit proximum, facit contra charitatem, atque ex consequenti peccat.

Argumentũ ex ratione.

In hac difficultate explicanda non omnes eodem modo loquuntur. Quidam. n. dicunt, quod quando accidit, quòd inuasor nititur res meas auferre, quas ego, etiam si auferantur, per viam iudicis recuperare possum, non est licitũ, defendẽdo res, occidere raptorẽ. At verò si non possum per viam iudicis res meas recuperare, si auferuntur, licitum erit tunc defendẽdo res raptorem interficere. Nec huius dicti aliam rationem assignant, nisi, quòd defensio rerũ est licita, iusque ciuile hoc concedit, ut patet ex lege furem. ff. ad legem Corneliam. de sicarijs. Alij dicunt, quòd licet impune occidere furem pro saluandis rebus quãtum ad forum ciuile, sed in foro conscientiæ nõ licet. Hanc sententiam tenet Panormitanus in capit. de homicidio. loquendo de laicis. Nam de clericis affirmat in capit. suscepimus eodem titulo. & in capit. olim. el 1. de restitutione spoliatorum. quod licet clericis res defendere cum baculo, uel gladio, nõ tamen ad sæua procedere, id est, occisionem, etiã si res aliter saluari non possint: sed potiùs debet sustinere rerum iacturam. Et in cap. 2. eo. tit. in verbo. se & sua defendendo seu liberando, dicitur, nullo modo licere clericis occidere aliquem defendendo sua, sed se & sua. Alii autem vniuersaliter dicunt, quòd quando aliquis res suas defendere non potest, quin ex de-

Referuntur diuersæ sententiæ de difficultate proposita.

A fensione sequatur occisio inuasoris, licitè potest defendendo res, illum occidere. Hanc sententiam tenet Caietanus in hoc articulo, quæ proculdubio est vera, atque tenenda. Et probatur primò ratione D. Thomæ in hoc artic. Quæ talis est: In eo, qui bona sua defendens alterum occidit, duos effectus est considerare, s. bonorum propriorum conseruationem, & alienæ vitæ exitium: quorum primus est intẽtus, & posterior accidẽtarius: sed ille effectus primò intentus, à quo actio speciem sortitur, nullam habet rationem mali cum vnusquisque habeat ius res suas defendendi: ergo licitum est vnicuique res suas defendere; etiam si ex hoc accidentario sequatur alterius mors. Et confirmatur: Bona externa sunt media necessaria ad sustentationem vitæ, status, & honoris; ergo sicut pro defensione vitæ est licitum occidere aggressorem: B ita etiam pro defensione bonorum externorum. Secundo, hoc ipsum probatur ratione Caietani: Cuilibet imminet cura rerum suarum in ordine præcipuè ad virtutem, & vitæ cõseruationem: vitæ autem alterius non imminet cura, nisi in casu necessitatis: sed quilibet tenetur plus habere prouidentiam eorum quorum curam sibi imminet simpliciter, & absolutè, quàm eorum, quorum cura non sibi imminet, nisi in casu: ergo plus tenetur diligere bona sua, quæ sunt adminicula propriæ vitæ atque virtutum, & quorum cura sibi imminet, quàm vitam proximi extra casum necessitatis. Sed quando latro inuadit me, vt bona mea subripiat, non est in casu necessitatis, sed in casu C summæ iniquitatis, cum ipse sponte sua in eo periculo se constituat inferendo iniuriam, quam ego euadere non possum, nisi ipsum interficiendo: ergo non teneor tunc plus diligere vitam proximi, quam bona mea, atque ex consequenti in bonorum meorum defensionem potero illum occidere. Si quis autem quærat, quamdiu duret tempus, quo potest homo cum morte latronis suas res defendere, an scilicet, tunc tantum, quando fur rem non arripuit, vel potius etiam sit licitum dum rebus onustus fugit, eum armis insequi, & si aliter deprehendi non potest iacto telo sternere? respondeo, toto illo tempore fragrantis delicti, licitum esse vim vi repellere, quod durat etiam dum fugit. D Postquam autem aliquo se recepit iam non erit licitum vi aggredi, sed solum detinere, quoadusque iudex eum capiat; quia iam cessauit vis: & sic non est licita defensio per violentiam. Quando autem dicimus, quòd pro defensione rerum est licitum latronem interficere, est intelligendum, dummodo bona alicuius sint momenti. Nam pro re vili, nempe, pro valore duorum, vel trium ducatorum, sicut vitam periculo exponere delictum esset; ita & alium occidere. Nam, quamuis quisque se suaque tuendi ius habeat, conferendum tamen est secundum iudicium viri prudentis damnum, quod sibi cauet cum nocumento, quod infert, licet semper sit iudicanda melior conditio possidentis.

Sententia Caietani vera.

E Et ad primum argumentum, quòd constabat testimonijs Diui Augustini, respondetur, uel quòd forsan Diuus Augustinus fuit illius sententiæ, quod existimauerit ob sola bona temporalia non esse licitum latronem interficere, vel melius, quòd loquitur, ut optimus Philosophus moralis, docens ea, quæ vt in plurimum contingunt. Vix enim accidere potest casus, in quo bona temporalia à latrone diurno citra eius mortẽ eripi non possint. Et quando hoc est, nunquam est licitum illum interficere, vt constat ex lege furem. ff. ad legem Corneliam, de sicarijs. Vbi dicitur: furem nocturnum siquis occiderit, impune feret, si parcere ei sine suo periculo

Ad argumẽtum desumptum ex testimonio Augustini.

riculo

riculo non potuit. Parcere, scilicet, liberando res suas. Et in lege, sed & si. ff ad legē Aquiliam. Si quis enim cùm furem apprehendere posset, maluit occidere, iniuriam fecisse videtur. Idemque habetur in capitulo interfecisti. de homicidio. Et ratio est manifesta. Nam, si in defensionē propriæ vitæ non est licitum aggressorem occidere, nisi cum moderamine inculpatæ tutelæ, hoc est, quando aliter vitam liberare non possumus, à fortiori id erit dicendum de defensione bonorum. Ex quo multi Iurisconsulti inferunt, quòd etiam, quando est spes recuperandi via iuridica furtum, non licet furem occidere. Et quidē si spes sit certissima, quòd facili negotio recuperabitur, verum apparet. Tamen, si res est dubia, liberum erit domino suo iure vti. Quare in illo capitulo interfecisti, iam citato, subditur; Si sine odij meditatione te tuaque liberando, huiusmodi Diaboli membra interfecisti, si ieiunare volueris, bonū est tibi. Quasi dicat, non teneris.

Ad argu. rationē. Ad rationem respondetur, quòd cum maiori dilectione proximi, quàm rerum, stare potest, quod actū tutelæ rerum exerceam, cum discrimine vitæ proximi. Nam, cum illa maior dilectio proximi non obliget, nisi in casu necessitatis; & hæc tutela rerū oriatur ex cura particulari, quam illarum habeo, fit, vt in casu, quo vita proximi non est in necessitate, possim rebus consulere, etiam cum illius periculo. Itaque, sicut stat me plus diligere salutem animæ proximi, quàm meam corporalem, & tamen de salute proximi nunquam cogitare, nec illam in particulari amare, de corporali autem vita mea cogitare sæpe illamque in particulari diligere, propter iniunctam mihi istius curam, & non illius: ita etiam stat, quòd plus ego tenear diligere vitam proximi, quàm res meas, & tamen de illa nunquam in speciali habere curam, nisi in casu necessitatis; de istis autem, quàm maximè propter iniunctam mihi curam mearum rerū, & non vitæ alterius. Et sic falsum est, quòd tenetur homo plus prouidere alienæ vitæ, quam proprijs rebus, quod fuit positum in antecedenti. Quamuis sit verum, quòd tenemur plus diligere alienam vitam, quàm res suas in casu necessitatis ad modum iam explicatum.

Conclusiō. Ex dictis in hoc dubio possumus colligere, quid dicendum sit ad alterius explicationem: nempe, an liceat mulieri repellendo violentiam stupri, adulterij, sodomiæ, vel aliquid huiusmodi aggressorem occidere, quando aliter euadere non potest. Si enim hoc est licitum pro defensione bonorum temporalium (vt modo dicebam) à fortiori etiam licebit pro tuenda propriorum membrorum integritate, & tantò plus quantò vis hæc magis æstimatis rebus infertur, maiusq; periculum consensus ex hoc imminet, qui virtutis bono contrariatur. Vnde Tullius pro Milone, laudabiliter commemorat militem adolescentē, qui ne turpiter pateretur à tribuno militari propinquo Caij Marij, ipsum interfecit. Verum tamen est, quòd si talis mulier nolit aggressorem occidere, sed quantum potest, ne stuprum patiatur se tuetur, peccatoque mente renititur multò maioris virtutis opus efficiet, sicut, & qui inuasus ne alterum occidat permittit se interfici. Quæ enim in vita patitur, virginitatem non amittit: nec, vt D. Lucia dicebat: coinquinatur corpus, nisi de consensu mētis, ꝙ & D. Augustinus multis probat lib. 1. de Ciuit. cap. 18.

Aliud dubium. Sed est aliud dubium, vtrum pro defensione honoris licitum sit proximum interficere? Et, vt clarius procedamus, sit casus, quòd vir nobilis & illustris vidit inimicum gladio appropinquantem ad se interficiendum; & quod fugiendo potest vitam liberare, quod sine magno suo dedecore efficere non pōt. Est A difficultas, an teneatur tunc cum infamia fugere, ne propriam, vel hostis vitam mortis periculo exponat, vel potius possit aggressorem occidere in suam defensionem, ne fugiens honorem amittat? Et quidē, quòd teneatur fugere, probatur. Tūc occisio aggressoris dicitur facta cum moderamine inculpatæ tutelæ, quando aliter vitam tueri non possumus: sed in casu, de quo loquimur, nobilis ille & illustris vir aliter, quàm occidendo inimicum potest propriam vitam tueri, s. fugiendo; ergo tenetur fugere, ne occidat.

Conclu. Hoc tamen non obstante dico, quòd non tenetur fugere, sed poterit inimicū occidere in proprij honoris defensionem. Probatur: Tunc dicitur defensio fieri cum moderamine inculpatæ tutelæ, quando citra detrimentū, quod sit alicuius momenti, relinqui non pōt: B sed talis est illa, quæ fit ne honor amittatur: ergo est dicenda moderata, atq; ex consequenti licita. Et confirmatur: In defensionē bonorum licitum est aggressorē occidere, vt constat ex dictis: ergo & in defensionē honoris. Patet consequētia: Nā honor quid præstantius est bonis tēporalibus, iuxta illud: Melius est bonū nomē, quā diuitiæ multæ. Ex hoc infertur primò, ꝙ in casu, de quo loquimur, tā clerici, quā monachi obligati erunt fugere: istarum enim personarū honor non in armis, sed in patientia cōsistit. Infero secundò ꝙ similiter homo plebeius non poterit alium occidere, ne ipse fugiat: Nō. n. est fuga homini plebeio adeo ignominiosa, vt pro illa vitanda possit proximū interficere. Infero tertio, ꝙ siquis aggrederetur alterum, vt leui eum fuste percuteret, licitè posset talis in propriam defensionem C aggressorem occidere. Est enim hæc iniuria adeò grauis, maximè apud Hispanos, ut pro illa vitāda, si alia non restat via, aggressorem occidere sit valde licitū. Et siquis obijciat, quòd ex hoc sequi videtur licere prouocato in duellum exire, siquidem sine honoris iactura aliud facere non potest, respondeo, negando sequelam. Tum, quia qui prouocatus exit in duellū nō repellit vim vi, sed potius cooperatur iniquitati, qua alter ipsum prouocat. Tum etiam; quia priuata autoritate exire in duellum non est virtus. Et sic nec qui id non facit aliquem honorem amittit, qui præmium est virtutis. Et hæc dicta sint de eo quod est licitum facere in propriam defensionem aggres- D sorem interficiendo.

Duo dubia dissoluenda proponuntur. Sed restat nunc alia duo dubia explicare, quæ non de inuasoris interfectione, sed de innocentis morte in propriæ vitæ defensionem facta, loquuntur. Primum est, vtrùm fugiens equo inuasorem iniustum, possit licitè proterere, sicq; occidere puerum in via iacentem, videns se aliter euadere non posse. Et eadē difficultas est de eo, qui alium impellit in flumen, vel præcipitium, ut ipse mortem euadat. Secundū: utrū prægnans, uel in partu periclitans, ad seruandam vitam suam in casu, quo aliter eam seruare nō potest, licitè possit sumere medicinā, uel aliquid facere, idq; per aliū procurare, unde abortus & mors fœtus iam animati certissime sequatur? Et verū similiter, medicus, uel obstetrix id facere possit? Ad quorū primum

Explicatio prioris dubij. E deuenientes, pro breui illius resolutione dico primo, ꝙ actu de se directo ad mortē alterius, ēt si non ex intentione id faciat, nullus scienter pōt, uel iacentē in via proterere, vel aliquem in flumen, aut in præcipitium impellere, ut ipse mortem euadat. Probatur: Puer iacens in uia, uel alius, qui in præcipitium est impellendus, non est aliquo modo inuasor iniustus, ut suppono, & est iustus possessor uitæ, atque loci, in quo est, cum inde commode recedere non possit, ut alius fugiat: ergo iniustè alius scienter actu directo in mortem illius, aut proterendo, aut impellendo eum occideret, ut ipse mortem euaderet.

A Probo conſequentiã: Nã iuſtus poſſeſſor uitæ nullo modo poteſt ſcienter ab alio occidi actu directo in mortem eius, quacũque ex cauſa, & quomodocũq; priuata autoritate fiat, niſi in defenſionem ab iniuſto inuaſore, vt ex ſupradictis patet. Et cõfirmatur: Non eſt licitum alicui rapere panem, vel tabulam in naufragio á iuſtè poſſidente in extrema neceſſitate vtriuſque, vt ſeipſum à morte liberet, quia, vt dicit Paulus ad Rom. 3. Non ſunt facienda mala, vt inde eueniant bona: ergo nec etiam eſt licitum, vel mitte re alterum in præcipitium, vel iacentem in via proterere ſcienter, actu directo in mortem alterius, vt ipſe mortem euadat. Probo conſequentiam: Nam æqua eſt vtriuſque ratio. Dico ſecundo, quòd actu indirecto in mortem alterius, directo autem ad euaſionem mortis propriæ bene poteſt quis aut iacentem in via proterere, aut alterum in flumen, aut in præcipitium impellere. Vt ſi, Verbi gratia, aut paululum diuertit, aut per ſaltum equi probabiliter credit vtriuſque ſaluare vitam, quamuis res ad votũ nõ ſuccedat. Ita tenet Syluester verbo, homicidium. 2. quæſt. 26. Et probatur: Talis occiſio non eſt voluntaria: ergo nec peccatum. Conſequentia tenet, ex dicto celebri Auguſtini: Peccatum intantum eſt peccatum in quantum voluntarium. Et antecedens probatur: Illa occiſio ſolum eſt uoluntaria in ſua cauſa, ſed illam non tenetur homo vitare, cum vnuſquiſque habeat ius propriam vitam ſaluandi: ergo non eſt voluntaria. Probo conſequentiam: Nam, vt dicit D.Tho. 1. 2. quæſt. 6. artic. 3. & quæſt. 73. artic. 8. quod non tenemur vitare, nulla ratione poteſt eſſe nobis voluntarium ad culpam. Itaque, quemadmodum in bello iuſto innocentes non directè, ſed & indirectè, & per accidens eſt licitum occidere: ita etiam & in propoſito. Et hoc quantum attinet ad primum dubium.

Explicatio dubij poſterioris.

Ad ſecũdum quãuis Syluest. verbo, medicus q. 4. ex ſententia Ioannis de Neapoli indiſtinctè dicat, quòd nec pregnans ad propriam vitam ſeruandam poteſt licitè ſumere medicinam, vnde abortus & mors fœtus iam animati certiſſime ſequatur; nec medicus, nec obſtetrix illam præbere; & quãuis alij dicant, quòd ipſa mulier poteſt quidem talem medicinam ſumere, medicus autem & obſtetrix non poſſunt illã cõferre: ego ad propoſitam difficultatem ſubdiſtinctione reſpondendum exiſtimo. Diſtinctio autem eſt. Nam, vel illa medicina, vel opera, vel induſtria, quæ adhibetur eſt de ſe directè immediatè, & principaliter collatiua ſanitatis, vt ſanguinis minutio, balneũ, pharmacum purgatiuum humorum, emplaſtrũ mitigatiuũ doloris, & alia huiuſmodi. Aut verò ex natura ſua directè & principaliter non eſt collatiua ſanitatis, ſed vel mortifera, vel ad mortẽ ſeu abortum ordinata, vt venenũ, dilaceratio, percuſſio, &c. Quo ſuppoſito dico primò, quòd primi generis medicamẽtis licitum eſt ipſi mulieri, vel per ſe, vel per alios vti. Atq; ẽt medici, & obſtetrices poterunt talia medicamenta applicare, quãuis per accidens ex illis abortus ſeu mors fœtus ſequatur. Probatur: Talia medicamenta ex ſua natura directè, & immediatè ſunt ſalutifera, ad ſaluteq; ordinata, quãuis per accidens, atq; indirectè ſint mortifera, morsq; fœtus ex illis ſequatur: ergo licitum erit ea mulieri modo prædicto periclitanti applicare ex intẽtione illam à morte liberandi. Probo conſequentiã: Nam vt dicit D.Tho. in hoc articulo, actiones humanæ ex eo, quod per ſe eſt in intentione operantis, ſpeciem ſumunt, & non ex eo, quod ſequitur per accidens. Et confirmatur: Mulier potius ius habet ad poſſeſſionẽ ſuæ vitæ tuendam, ẽt cum periculo fœtus, quam ipſe fœtus ad ſuam cum periculo matris, cum vita fœtus ex vita matris, & non è contra vita matris ex fœtus vita dependeat: ergo licitum erit per media conuenientia matris vitam curare ẽt cũ periculo fœtus. Pro hoc ẽt facit ratio, quam dubio præcedenti adduximus, ad probandum eſſe licitum puerum in via iacentem indirectè interficere, vt equo fugiens mortẽ euadat; equa .n. eſt vtriuſq; ratio. Dico ſecundò, quòd ſecundi generis medicamentis, nec ipſi mulieri, nec medico, nec obſtetrici aut alteri cuicũq; licitum erit vti cũ certo periculo fœtus, ẽt ex intentione matrem à morte præſeruãdi. Et ratio eſt: Nam huiuſmodi homicidij medium, ex cauſa quacũque, & quomodocũque, autoritate priuata fiat, eſt illicitum, niſi in defenſionẽ ab iniuſto inuaſore, vt ex dictis patet. Certum eſt autẽ, quòd fœtus in matris vtero exiſtens nulla ratione poteſt vitæ matris dici iniuſtus inuaſor. Et ſi in hoc caſu loquitur Syluester, verbo, medicus, quæſt. 4. ex mente Ioannis de Neapoli eius ſententia eſt vera. Pro quã etiam facit D. Ambroſius relatus in cap. denique. 24. quæſt. 5. qui inquit: Si alteri ſubueniri non poteſt, niſi alter lædatur, commodius eſt neutrum iuuare. Et hæc dicta ſint de ſecunda concluſione D. Thom.

Dubiũ graue circa tertiam concl. D. Thom.

Circa tertiam in qua dicit, quòd occidere aliquẽ ex intentione in propriam defenſionem, ſolũ eſt licitũ ei, qui vtitur publica autoritate, eſt grauis quæſtio de animo, & intentione, quo eſt licitum inuaſorem iniuſtum occidere, vtrùm, ſcilicet liceat, ſuã vitam defendenti, velle ex intentione directè occidere aggreſſorem ob prædictum finẽ ſuæ defenſionis, collum eius, aut pectus gladio, ſiue certa ſagitta, vel globulo ignito transfigendo? Quod eſt quærere, an ſit licitum hanc aggreſſoris occiſionem ex intentione, & certo propoſito eligere, vt medium neceſſariũ ad propriæ vitæ conſeruationem? Sicut medicus ex intentione, & certo propoſito elegit venæ ſectionẽ, vel medicinæ ſumptionem ad ſalutem infirmi conſequendam. Et ſicut miles in bello, & iudex, ſeu miniſter iuſtitiæ ex propoſito, & intẽtione directè elegit occidere hoſtem reipublicæ, vel malefactores ad ipſius reipublicæ commodum, & vtilitatem. In qua re duplex eſt opinio Doctorum: Vna, quę aſſerit ita eſſe licitum priuato homini ex intẽtione, & electione occidere iniuſtum ſuæ vitæ inuaſorem, cum debito moderamine, ſicut eſt licitum iudici, exequutorique iuſtitiæ, aut militi in bello ex intentione pro ſua ſimul, & boni communis reipublicæque defentione idem facere. Itaque ſecundum illam opinionem licitum eſt vnicuique ex intentione, & directè velle occidere aggreſſorem, tãquàm medium neceſſarium ad propriæ vitæ conſeruationem. Hanc ſententiam tenet Alexander Alenſ. 3. par. quęſt. 34. membr. 2. art. 11. §. 2. in reſponſione ad ſecundum, & quartum argumentum. Nauarro in Manuali cap. 15. num. 2. Syluester, verbo, homicidium. primo. q. 5. & Soto lib. 5. de iuſtitia q. 1. arti. 8. Licet verbis videatur ſentire cũ D. Thoma, qui contrariũ dicit, in 3. concluſione huius articuli. Et probari põt hæc ſentẽtia aliquibus argumentis.

Duplex eſt opinio de hac re.

1. Sententia.

1. Argum.

Primò ſic: Ad efficacem volitionem finis ſemper ſequitur neceſſario eius medij electio, quod ad talis finis conſequutionẽ iudicatur neceſſarium, vt dicit Ariſt. 7. Ethic. c. 3. Ex quo fit, quòd, ſi volitio finis eſt licita, volitio ẽt medij ſit licita, atq; honeſta: ſed in caſu, de quo loquimur defenſio, atq; conſeruatio propriæ vitæ eſt efficaciter volita, iudicaturq; vt mediũ neceſſariũ ad illam occiſio inuaſoris, vel gladio, vel ſagitta, vel globo ignito facta, vt ſupponimus: ergo poterit hic ex intentione, & directè eligi tãquã medium neceſſariũ ad vitæ conſeruationẽ.

2. argum.

Secundò: Quandocũq; aliquis ſeipſum defendit, vim vi repellendo, non ſolũ põt ex intentione velle, aut eligere caute ictus inuaſoris recipere, ſed ẽt ipſum repercutere, ſi

re, si id fuerit necessarium, vt omnes Doctores concedunt: sed hæc violentiæ repulsio atque percussio est aggressoris occisio certa, vt supponimus: ergo etiam erit licitum illam ex proposito, & intentione eligere, tanquam medium necessarium ad vitæ conseruationem.

3. Argum.

Tertiò: Quia ex fine sumitur necessitas medij ad illum, eodem præcepto, quo præcipitur finis, præcipitur etiam medium ad illum: sed in casu, de quo loquimur, finis, scilicet, propriæ vitæ conseruatio, atque defensio, est necessarius necessitate præcepti; quilibet enim tenetur suæ vitæ consulere mortemque vitare; ad quod occisio inuasoris est medium cognitum necessarium, vt suppono; cùm alia via ad finis consequutionem perueniri non possit: ergo saltem quando fuerit in præcepto propriæ vitæ conseruatio, erit similiter in præcepto aggressorem occidere. Atque ex consequenti, tunc erit licitum directè & ex intentione id eligere.

4. Argum.

Quartò: Ex duobus malis etiam culpæ minus est eligendum, vt constat ex capitu. duo mala. & ex capi. nerui. 13. distinct. Ex quo fit, vt ad vitandam mortem licita sit, & abscissio brachij, & acceptio rei alienæ, quarum quælibet aliàs seorsum prohibita est: quia tunc minor prohibitio cedit maiori: sed maius malum culpæ est esse causam etiam omissiuam mortis suæ, quam alterius; sicut & grauius est seipsum, quàm alterum occidere; ex ordine enim charitatis magis tenetur homo suæ vitæ consulere, suamque mortem vitare, quàm alienam: ergo pro conseruatione vitæ, aut pro propria morte vitanda eligenda erit etiam ex intentione mors, vel occisio inuasoris.

2. Sentent.

Alia sententia est, quæ affirmat, nulli ex intentione esse licitum, quemquam, etiam inuasorem, priuata authoritate interficere; sed solum id licere publicæ authoritati, hoc est, habenti curam reipublicæ, vel eius executori. Hanc tenet Diuus Thomas in hoc articulo, & Abulens. super 5. caput Matth. quæstione. 199. & fere omnes Thomistæ. Quamuis non omnes eodem modo explicent, quid sit secundum hanc opinionem occidere ex intentione.

Modus dicendi Soti.

Soto libro 5. de iustitia, quæstione. 1. articu. 8. dicit, quòd occidere ex intentione est alterum aggredi ipsum præueniendo, vel ad vindicandam præteritam iniuriam, vel ad cauendam futuram. Et hoc solum dicit esse licitum habenti publicam authoritatem, ad sui & reipublicæ defensionem; vt militi in bello, & executori iustitiæ contra homines reipublicæ pestilentes. Occidere autem non ex intentione esse censet, quotiescunque aliquis inuaditur, ac se defendens cum moderamine inculpatæ tutelæ aggressorem quomodocunque occidit. Quod dicit esse licitum cuicunque priuatæ personæ, etiam ipsam occisionem volendo, & eligendo, vt medium necessarium ad finem conseruationis propriæ vitæ. Sicque dicit esse intelligendum D.Thom. in hoc articulo. Sed proculdubio hæc sententia re non differt à prima opinione, nec aliqua ex parte attingit mentem autoris; quod ex verbis ipsius clarè patebit intuenti. Dicit enim, quòd ex actu hominis se defendentis duplex effectus sequi potest. Vnus, qui est conseruatio propriæ vitæ. Et ex hoc effectu specificatur actus defensionis: estque licitus, si fiat cum moderamine inculpatæ tutelæ. Alius effectus est, occisio hominis inuadentis. Et quia hominem occidere non licet, nisi publica authoritate, ob bonum commune, ideò illicitum est, quòd homo intendat hominem occidere, vt se defendat, & propriam vitam seruet. Sed hoc solum licet ei, qui habet curam boni communis, & publicam authoritatem; qui intendens hominem occidere ad sui defensionem, A hoc refert ad publicum bonum, vt est iudex, iustitiæque minister pugnans contra latrones, & miles pro republica contra hostes pugnans in bello. Quãnis & isti peccent, si priuata libidine moueantur. Hæc D.Thom. Quibus verbis apertè significat, quòd tunc solum inuasus licitè ex intentione occidit inuasorem, quando authoritate publica id facit. Nam, si sit priuata persona, & ex intentione interficiat aggressorem, proculdubio peccabit. Et sic nulla ratione potest expositio Soti quadrare literæ, & menti D.Thom. Præterquàm, quòd illa nominum interpretatio, qua dicit idem esse, occidere ex intentione, quod occidere aggrediendo; & occidere non ex intentione, quod occidere, dum quis prius B inuasus est; aliena est ab omni recto ordine interpretandi, nec D.Thom. illam vnquam commentus est, quando etiam dixit autor, inuasum licitè occidere non ex intentione inuasorem pro suę vitæ defensione, nunquam affirmauit licere sibi occisionem illam velle, vel eligere, vt medium ad vitæ conseruationem, sed vt effectum per accidens subsequutum ex actu defensionis, nec tale vocabulum medij, sed effectus est apud illum, vt ex dictis patet.

Modus dicendi Vict.

Quocirca hac Soti interpretatione omissa, Victoris in relectione de homicidio. num. 17. dicit, quòd occidere ex intentione est occidere ex certo proposito occidendi, quare iudex intendit malefactorem uita priuare. Et hoc modo nulli priuato, licet etiam C inuasorem occidere, sed solum publicam authoritatem ad id habenti. Præter intentionem autem occidere est non solum à casu, & inuoluntariè, sed propter alium finem, quem si occidens posset aliter consequi non occideret. Et hoc modo ait Victoria; Licitum est cuiquam in sui defensionem iniustum inuasorem occidere, quem interficere nollet, si aliter se defendere posset. Sed certè nec hęc sententia satis explicat rem. Ex illa enim sequeretur, licitum esse vnicuique insidiantem snę vitę occidere, aut veneno, aut fraudibus, aut alijs modis ex electione, & proposito illum interficiendi ad finem vitæ tuendæ, quando aliter vita saluari non posset; quod nos in superioribus ostendimus esse D falsum. Quare hac etiam interpretatione omissa,

Modus dicendi Caie.

Caietanus in hoc articulo, quem multi alij sequuntur, dicit idem esse ex intentione, quod ex certo proposito, & electione hominem occidere, id, scilicet, vt medium ad finem propriam vitam conseruandi eligendo, directeque volendo. Et hac ratione dicit, nulli, nisi publicam authoritatem habenti, vt iudici, aut ministro iustitiæ, aut militi in bello est licitum aggressorem occidere. Erit tamen homini priuato licita iniusti inuasoris occisio, tanquam effectus consequens defensionem. Et hoc dicit esse secundum Diuum Thomam inuasorem occidere, non ex intentione, hoc est, non ex proposito, vel electione ipsum interficiendi, etiam ad fi- E nem conseruandi vitam, sed vt est effectus per accidens, quamuis præuisus consequens ad vitæ defensionem. Itaque quemadmodum debilitatio infirmi non est directè, nec ex proposito à medico intenta, vel electa, vt medium ad sanitatem; sed est solum effectus curationis, qui quamuis præuisus sequitur per accidens, ad actionem illius, estque omnino præter intentionem medici, quamuis indirectè volita: ita etiam & occisio inuasoris aliquo modo, & indirectè non vt medium, ad finem conseruationis vitæ; sed, vt effectus ex licita defensione præter intentionem, siue per accidens consequens quamuis præuisus, cum alicuius inuoluntarij admixtione debet esse nolita, & sic est licita, cùm tamen aliàs à priuata persona ex intentione licitè fieri non

posset. Et hæc est proculdubiò vera, & germana sententiæ D. Tho. interpretatio.

Sententia Autoris.

Mihi ex his duabus opinionibus ea, quæ est D. Thom. ad mentem Caietani intellecta, probabilior, atque tutior uidetur. Non obstante, quòd dicerem defendenti se ab iniusto inuasore cum moderamine inculpatæ tutelæ, licitum esse illum scienter occidere, idque confuse ità velle, sicut Deus scit sibi licitum esse, quomodocunque id licitum sit, nec oportere in particulari scire, aut examinare, qua intentione id actualiter faciat. Itaque nulli priuatæ personæ est licitum ex intentione, hoc est, ex proposito eligendo occisionem, vt medium ad propriæ vitæ conseruationem, eamque directè volendo aggressoré iniustum occidere, quamuis possit id indirectè velle tanquam effectum, ex sua defensione per accidés subsequutum, vel saltim ità in confuso velle occidere, sicut Deus scit sibi licitum esse. Appello autem in præsenti, iniustum inuasorem, eum, qui iniustus est ex parte causæ, quia, scilicet, me sine iusta causa occidere vult, quamuis non sit iniustus ex parte sua, vel quia est furiosus, vel amens, vel inuincibiliter putás se iustam causam habere me occidendi. Hunc enim etiam me defendendo, modo supra posito licitè occidere possum. Et quidem, quòd hæc sententia Diui Thomæ hoc modo intellecta sit vera, atq; tenenda, probatur multipliciter. Primò sic: Ex intentione, siue proposito, vel electione (quod idem est) occidere hominem, quantumcunque criminosum, non ciuumq; reipublicæ nulli priuata authoritate est licitum; quia hoc, vt diximus, naturali illo diuinoque præcepto; Non occides, prohibetur: sed id solum est licitum habenti curam reipublicæ, vel iustitiæ ministerium: ergo nec etiam erit licitum alicui priuata authoritate ex intentione, vel electione occidere aggressorem in propriam defensionem. Probo consequentiam: Nam magis tenetur homo ad reipublicæ, cuius pars est, quam ad propriæ vitę conseruationem, cũ pro salute reipublicæ teneatur quilibet suá vitam corporalem exponere. Ad hanc rationem autores primæ opinionis respondent, concesso antecedenti, negando consequẽtiam. Dicunt enim, quòd pro suæ vitæ defensione quilibet inuasus, etiã si priuatus homo sit nõ priuata autoritate, sed publica, iure sibi naturali, atque diuino ad id concessa iniustum aggressorem occidit: sicque licite ex intentione id facit. Itaque, sicut iudex, vel iustitiæ executor ex officio est minister reipublicæ, vt ex iustitia possit licitè malefactores occidere: ita etiam quicunque ex concessione legis naturalis, & humanæ per legem diuinam appprobatæ, vel saltem non reprobatæ, fit minister ipsius reipublicæ, vt in casu necessitatis, cum debito moderamine iniustum inuasoré occidere possit. Pro defensione autem reipublicæ nulli priuato est licitum quemquam ex intentione occidere, nisi aliquo modo autoritatem publicam ad id habeat à republica, vel ab habenti curam ipsius. Quia non priuati hominis, sed habentis aliquod ministerium publicum, est decernere, quando & quomodo, & per quos reipublicæ defensio & conseruatio faciẽda est. Hæc tamen solutio quantum ad id, quod dicit, priuatos homines publica autoritate in casu necessitatis occidere aggressores, est omnino insufficiens; cũ occidere autoritate legis id concedentis, nec sit, nec sonet idem, quod occidere autoritate publica, nisi fortè dicamus, quòd comedens cibos prohibitos in necessitate autoritate legis id concedentis, publica autoritate id faciat, quod est omnino absurdum. Secũdò pro sententia Diui Thomæ sic argumentor: Nõ est licitum fornicari, mentiri, vel peierare ad finem conseruandi vitam, quando aliter seruari non po-

A test, ut communiter dicunt Doctores: ergo nec etiã est licitum homini priuato ex intentione occidere aggressorem, ut propriam uitam conseruet. Probo consequentiam: Quia hæc omnia vno, & eodem iure sunt prohibita. Nec valet, si dicatur, quòd ideo fornicatio, vel periurium ad saluandam vitam; non est licitum, quia id medium à natura ad eum finem, nec est per se ordinatum, nec necessarium: occisio autẽ inuasoris sic. Nam ex eo, quòd aliquod medium non sit à natura ordinatum ad aliquem finem, non redditur illius electio illicita, quando alias id medium ad talem finem fuerit, vel necessarium, vel cõducẽs, nec prohibitum. Vt est uidere in marito ad salutem extremè coitu indigente; qui quidem poterit eo fine
B licite ad suam vxorem accedere, quamuis id mediũ ad talem finem à natura non fuerit ordinatum. Et sic non ex ea parte, qua fornicatio, vel periurium non est medium per se ordinatum à natura ad uitæ defensionem, eius electio erit violãda, sed ex alia nempe, quia id alias æquè, aut magis est prohibitum, quam permittere se occidere, vel mori. Nunc autem eadẽ ratio est in præfata consequentia, scilicet, quod eodem iure æquè, aut magis prohibetur hominis occisio ex intẽtione, priuata autoritate facta, quàm permittere se occidi ab aggressore. Et sic vel vtrumque negari, vel vtrumque concedi eadem ratione debebit. Tertiò: Qui non, nisi cum debito moderamine potest aliquid licitè velle, aut agere, is non dicitur id
C velle, nec verè per se directè, & ex intentione vult effectum inde subsequutum, vt dicitur in cap. si culpa tua. de iniuri. & damn. dat. Sed qui inuasus se defendens licitè occidit inuasorem, necessario id debet facere cum debito moderamine: ergo non ex intentione. Tandem hoc ipsum probatur autoritate Diui Augustini, in Epistola ad publicolam, quæ est numero 154. & refertur in cap. de occidendis. 23. quæst. 5. Qui sic ait: De occidẽdis hominibus, ne ab alijs quisque occidatur, non mihi placet consilium, nisi fortè sit miles, aut publica functione teneatur, ut non pro se hoc faciat, sed pro alijs, uel pro ciuitate, vbi ipse etiam est, accepta legitima potestate, si eius congruit personæ. Quæ verba intelligenda esse de eo, qui ex
D intentione alterum occidit affirmat D. Thom. hic ad primum. Idem etiam affirmat in Epistol. ad Macedonium, quæ habetur in cap. cum homo eadem causa, & quæstione. Et expresśius, atque latiùs lib. 1. de libero arbitrio, cap. 5.

Ad 1. argu. factum pro 1. senten.

Et ad primum argumentum pro prima opinione factum respondetur, quidquid sit de antecedenti, negando consequentiam. Tum, quia, si ea aliquid valeret eadem ratione concluderetur, licitum esse cuiquam agere contra quemcunque iniustè calumniátem, uel insidiantem, aut machinantem mortem ipsius, illumque occidere. Itemque sequeretur, licitũ esse fornicari ad conseruandam uitam; siquidẽ conseruatio vitæ potest esse efficaciter volita, iudicariq;
E ut medium ad illam necessarium fornicationem; quod tamẽ nos in superioribus diximus esse falsum. Tum etiam; quia ex illo antecedenti solum colligitur, quòd eo modo debet homo necessariò uelle illam occisionem, quo iudicat eam ad finem efficaciter volitum necessariam. Stat autem, quòd cum hoc, quòd vere iudicat hominis occisionem necessariá, ut medium ad uitæ conseruationem, simul etiam iudicet illam necessariam, ut effectũ necessario quãuis per accidens consequutum, ad defensionem efficaciter uolitam. Et cum simul etiam sciat talem occisionem ex intentione factam alias sibi esse prohibitam, ut paulò ante dicebam, poterit etiam stare, quod eam nolit, ut medium, sed solum, ut effectum ad actionem defensionis propriæ per accidens subsequutum;

sequutum; & sic quod de facto licitè illam velit per accidens, volitione eum inuolũtario admixta; quia, scilicet, illam nollet, si se aliter defendere posset. Nō enim necessitatur voluntas velle aliquid sub omnibus rationibus, quibus ostenditur esse volēdum: sed potest ex sua libertate velle sub hac, & non sub illa ratione sibi ostensa. Potestque etiã diuidere, vbi intellectus componit. Et sic falsum est, (vt videtur tacitè subsumi in minori) quòd solum iudicat homo illam occisionem esse medium necessarium ad vitæ defensionem: sed etiam & potius iudicat esse effectũ illius: & sub hac ratione per accidens cum admixtione inuoluntarij vult eam, vt dictum est. Et si quis loqui voluerit, supposito, quòd solum iudicet homo occisionem aggressoris esse mediũ necessarium ad propriam defensionem, non admitto casum. Nã repugnat hypothesi, scilicet, quòd inuasus licitè occidat inuasorem autoritate priuata, quod esse non potest, si illum occidat ex intentione, vel illam occisionem eligat, vt medium ad defensioné, quod idé est.

2. Argumē. Ad secundum respondetur, negando maiorem; quatenus dicit licitum esse ex intentione, velle etiã repercutere. Non enim hoc licet, sicut nec velle occidere. Quamuis bene liceat velle vim vi repellere, & velle eludere ictus inuasoris, & velle se defendere, percutiendo, & occidendo; itã, scilicet, vt occisio, atque percussio sint effectus tantum defensionis, **C** defensio autem sit obiectum intentionis, vel electionis. Plurimum enim refert, hoc, uel illo modo dicere, stando in rigore uerborum. Falsa est etiã minor, qua dicitur uitæ defensionem esse inuasoris occisionem, aut percussionem, cum differant hæc formaliter, & occisio sequatur ex defensione per accidés, tanquam effectus illius. Ex quo fit, ut etiam per accidens cum admixtione inuoluntarij possit esse volita, ut diximus.

3. Argumē. Ad tertium argumentum respondetur primò, quidquid sit de maiori propositione, negando minorem, quatenus in ea dicitur, inuasoris occisioné esse tunc medium ad defensionem vitæ. Nam est etiã **D** effectus illius, & vt talis, & non vt medium, potest esse per accidens volita, ad modum iam explicatum. Vel secundo respondetur, quòd illa propositio posita in maiori: Eodem præcepto, quo præcipitur finis, præcipitur etiam medium ad illum, est intelligenda, dummodo alias non sit æquè, aut magis prohibitũ illud medium, quam finis ipse est in præcepto. Fornicatio enim, aut periurium non rectè eligitur ad conseruationem vitæ, etiam si ad id sit aliquo modo medium conducens, & necessarium; & non alia ratione, nisi quia æquè, aut magis hæc media prohibita sunt, quam uitæ conseruatio præcipitur, ut supra in secunda probatione dictum est. Vnde, quia in proposito occisio inuasoris ex intentione facta, æquè, **E** aut magis prohibetur, quàm propriæ vitæ conseruatio præcipitur, fit, vt non licitè eligi possit, vt mediũ ad vitæ conseruationem.

4. Argumē. Ad quartum argumentum, supposito, quòd illa maior propositio; E duobus malis etiam culpæ minus est eligendum, uera est de illis malis culpæ, quæ aliqua ratione à sua malitia exui possunt; quia tunc maior obligatio deobligat à minori: & illud minus malum, ex quo respectu maioris habet aliquam rationem boni, est eligendum, aut permittendum: nō autem de malis culpæ, quæ ex nulla causa possunt licitè fieri: & sic potius debet homo mori, quàm alterum eligere, respondeo concessa maiori, negando minorem. Nam, quamuis verum sit, quòd se, uel alterum commissiuè ex intentione priuata autoritate occidere, nunquam potest licitè fieri, & sic nullo modo est hoc præeligendum altero, siue illud sit gra**A**uius, siue minus graue; omissiuè tamen occidere, hoc est, esse causam mortis suæ, vel alterius permittendo se, uel alterũ mori ex iusta & rationabili causa, bene potest licitè facere, etiam in casu, quo esset licitum vtriusque uitæ prouidere, ut diximus in superioribus. Non enim tenetur homo omni modo possibili, nec in omni casu, aut euentu cum magna ferè omnium temporalium iactura, aut maximo eũ labore propriam, uel alienam uitam seruare, sed modis tantum, & cibis & medicamentis, quæ communiter & commodè haberi possunt. Et quando obijcitur, quòd ex ordine charitatis tenetur homo magis suæ uitæ, quam alienæ consulere, respondeo, uel quòd **B** ille ordo solum est attendendus secundum uitam spiritualem, & non secundum bona temporalia, quæ non per se, sed tanquam media pertinent ad perpetuam selicitatem, uel, quòd qui patitur mortem, ne alterum interficiat, non plus diligit proximum, quã se, vt in principio huius articuli dictum est. Et hæc sufficiant pro istius difficultatis explicatione.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum aliquis casualiter occidens hominem, incurrat homicidij reatum?

C *AD octauum sic proceditur. Videtur, quòd aliquis casualiter occidens hominem, incurrat homicidij reatum. Legitur enim Gen. 4. quòd Lameeb credens interficere bestiam, interfecit hominem: & reputatum est ei ad homicidium: ergo reatum homicidij incurrit, qui casualiter hominem occidit.* (4 dist. 25. q. 2. art. 2. q a ad 3.)

2. Præterea, Exod. 21. dicitur, Si quis percusserit mulierem prægnantem, & aborsum fecerit: si mors eius fuerit subsequuta, reddat animam pro anima. Sed hoc potest esse absque intentione occisionis: ergo **D** *homicidium casuale habet homicidij reatum.*

3. Præterea, In decretis distinctio. 50. inducuntur plures canones, quibus casualia homicidia puniuntur. Sed pœnæ non debentur nisi culpę: ergo ille qui casualiter hominem occidit incurrit homicidij reatũ.* (In Decret. dist. 50. cap. Miror. & c. Clericũ, & c. De his clericis, & ca. Si quis viduam.)

Sed contra est, quòd August. dicit ad Publicolam, Absit, vt ea quæ propter bonum aut licitum facimus, si quidem propter hoc præter nostram voluntatem quicquam mali acciderit, nobis imputetur. Sed contingit quandoque, vt propter bonum aliquod facientibus homicidium consequatur casualiter: ergo nō imputatur facienti ad culpam.* (Epist. 154. non multũ procul à fine epistolæ. tom. 2.)

E *Rñdeo dicẽdum, quòd secundũ Philosophũ in 2.* Physic. Casus est causa agẽs præter intentionem. Et ideò ea quæ casualia sunt simpliciter loquendo, non sunt intenta, neque voluntaria. Et quia omne peccatum est voluntarium secundum Augustinum consequens est, quòd casualia, in quantum huiusmodi, non sunt peccata: contingit tamen, id quod non est actu, & per se uolitum, vel intentum, esse per accidens volitum, vel intentũ, secundum quod causa per accidens dicitur remouens prohibens. Vnde ille qui non remouet ea, ex quibus sequitur homicidium, si debeat remouere, erit quodammodo homicidium voluntarium. Hoc autem contingit dupliciter. Vno modo quando dans operam rebus illicitis quas vitare debebat, homicidium incurrit. Alio* (Lib. 2. text. 49 & 50. tomo. 2.)

modo

modo quando non adhibet debitam solicitudinem. Et ideò secundum iura, si aliquis det operam rei licitæ, debitam diligentiam adhibens, & ex hoc homicidium sequatur, non incurrit homicidij reatum: si verò det operam rei illicitæ, vel etiam det operam rei licitæ, non adhibens diligentiam debitam, non euadit homicidij reatum, si ex eius opere mors hominis consequatur.

Ad primum ergo dicendum, quòd Lamech non adhibuit sufficientem diligentiam ad homicidium vitandum, & ideò reatum homicidij non euasit.

Ad secundum dicendum, quòd ille qui percutit mulierem prægnantem, dat operam rei illicitæ. Et ideò si sequatur mors mulieris, vel pueri animati, non effugiet homicidij crimen, præcipuè cum ex tali percussione in promptu sit, quòd mors sequatur.

Ad tertium dicendum, quòd secundum canones imponitur pœna his qui casualiter occidunt, dantes operam rei illicitæ, vel non adhibentes diligentiam debitam.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet D.Thom. per quatuor propositiones. Prima conclusio: Nihil casuale, in quantu huiusmodi, potest esse peccatum; bene tamen quatenus quidquam habuerit admistum voluntarij. Probatur: Peccatum in tantum est peccatum, in quantum voluntarium, vt dicit D. Augustinus contra Faustum: sed casus secundum Aristotelem. 2. Physic. text. 49. & 50. est causa præter intentionem, atque adeò præter voluntatem agentis: ergo casualia, vt sic nullam possunt habere rationem culpæ, bene tamen quatenus habuerint aliquid voluntarij admistum. Secunda conclusio: Qui dans operam rei licitæ, adhibensque alioqui sufficientem diligentiam, aliquem occidit, non est homicidii reus. Hæc conclusio sequitur ex priori. Est enim tunc homicidium respectu illius, purè casuale nihil habens voluntarii admistum: & sic nec potest habere rationem culpæ. Tertia conclusio: Qui dans operam rei licitæ, negligens, occidit hominem, est homicidii reus. Quarta conclusio: Qui dans operam rei illicitæ alterum, quamuis casualiter occidit est homicidii reus. Has duas vltimas conclusiones probat D.Tho. vna & eadem ratione: Quæ talis est: Tam in eo, qui dans operam rei licitæ per negligentiam occidit hominem, quàm in eo, qui dans operam rei illicitę casualiter alterum interficit homicidium est voluntarium: ergo habet rationem culpæ in vtroque. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Contingit id, quod actu per se nec volitum, nec intentum est per accidens esse volitum, & intentum quatenus non impedit quis quod impedire poterat, & debebat, ne illud sequeretur: sed hoc inuenitur tam in eo, qui dans operam rei licitæ per negligentiam occidit hominem, quàm in eo, qui dans operam rei illicitæ casualiter alterum interficit, cùm primus non adhibeat diligentiam, quam tenetur adhibere; & secundus det operam illis rebus, quas vitare tenebatur, ne homicidium sequeretur: ergo re pectu vtriusque homicidium est voluntarium: atque ex consequenti peccatum.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Quid sit homicidiũ casuale.

HOmicidium casuale, de quo in isto articulo est sermo, est quod fit præter intentionem, & voluntatē operantis. Potestque esse duplex, vt D.Thom. affirmat. vnum carens culpa, quod largè sumpto vocabulo appellatur homicidium casuale, cum tamen propriè non sit dicendum, nisi occisio hominis causualis (est enim homicidium nomen, quod in sua ratione culpam includit.) Et contingit quotiescunque occisio taliter fit à casu, vt nec in se, nec in sua causa fuerit voluntaria. Vt quando quis dans operam rei licitæ, & omni adhibita diligentia alterum occidit: Vt si verbi gratia, reparans tectum positis signis in via, submittens tegulas, stultè incedentem vltra signa interfecisset. Alterum est culpabile, quod propriè dicitur homicidium casuale. Et contingit, quando non est volitum in se, sed in sua causa: Vt si dictus reparator signa non posuisset. Accidere enim potest, vt dicit D.Thom. in hoc articulo, quod non est per se actu volitum & intentum, esse volitum, & intentum per accidens, in quantum causa remouens, vel non remouens prohibens dicitur causa per accidens. Et sic ei, qui non remouet, quæ remouere debet, ex quibus sequitur homicidium, dicitur illud quodam modo voluntarium. Potest autem huiusmodi culpabile homicidium casuale contingere dupliciter, vt constat ex tertia & quarta conclusionibus, scilicet, vel, quia datur opera rei illicitę, vel si datur licitæ, est non adhibita sufficienti diligentia. Ponit autem Caietanus in præsenti tres conditiones necessariò requisitas ad hoc, vt homicidium casuale alicui imputetur; tam ad culpam, quàm ad pœnam. Prima est, quòd non sit in eo intentio occidendi: quia alias iam non esset casuale homicidium, sed voluntarium. Secunda, quòd ex opere illius, cui imputatur mors, sequatur. Et ratio est: Nam, cùm tale homicidium non sequatur ex intentione illius, vt dicitur in prima conditione, si nec etiam sequitur ex eius opere, nulla relinquitur causa, propter quam sit ei imputandum. Et ex hoc capite excusatur ab homicidio percussor, non intendens occidere, quãdo mors ex mala cura, vel regimine sequitur. Quare in particularibus casibus iudicandis oportebit diligenter aduertere, an ex illius, cui homicidium non imputatur, opere mors fuerit subsequuta. Tertia conditio est, quòd occidens debuerit remouere id, ex quo homicidium sequitur. Ad hoc enim, vt alicui occisio imputetur non solum requiritur, quòd potuerit remouere illud, ex quo mors sequitur, putà, iactum lapidis, vel accinctum gladium; sed etiam, quòd debuerit id auferre: Hoc est, quod diuino, vel naturali, vel humano iure fuerit obligatus ad remouẽdum illud, vel positiuè auferendo accinctum gladium, vel negatiuè abstinendo ab iactu lapidis. Et ratio huius conditionis est; Quia ad hoc, vt homicidium alicui imputetur, oportet, quòd sit voluntarium directè, vel indirectè. Et cùm casuale non possit esse directè voluntarium, necessarium est, quòd sit voluntarium indirectè constat autem ex D.Thom. 1. 2. quæst. 6. artic. 3. quòd ad uoluntarium indirectè non est satis, q. voluntas possit aliquid prohibere sed etiam requiritur, quòd debuerit id prohibere, alioqui non imputabitur ei. Quare in similibus iudicandis considerare oportebit; an is, cui homicidium imputatur, teneatur ad abstinendum ab opere, vel ad remouendum illud, ex quo mors est subsequuta. Ex hoc enim capite excusatur ab homicidio, qui petenti à se centum aureos, alioqui cogetur ire ad occidendum aliquem, vel aliquos, vt eosdem lucretur, negat, vel nõ dat. Nam quamuis possit dare, & sic prohibere homicidia, non tamen tenetur.

Tres conditiones necessariæ, vt homicidiũ casuale alicui imputetur.

Dubium.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm quodcunque homicidium casuale, quod homini imputatur ad culpam, sit semper peccatum mortale. Et pro parte affirma-

affirmatiua est argumentum: Homicidium ex genere suo est peccatum mortale, vt diximus in superioribus; sed illud verè & propriè est homicidium: ergo peccatum mortale. Hoc tn̄ non obstante, dico cum Caietano in præsenti, ꝙ ille, qui casualiter, & præter intentionem alterum occidit, nō peccat maiori peccato, quàm fuit actus ille; ex quo homicidium fuit subsequutum. Itaque, si clericus prohibitus equitare, equū ascendit in casu, quo talis ascensus nō erat, nisi peccatum veniale; tale homicidium non erit, nisi peccatum veniale. Et similiter si venator dans operam rei licitæ, ex negligentia, quia non satis circunspexit, occidit hominem, & negligentia non fuit nisi venialis, homicidium similiter non erit, nisi veniale. Si autem causa culpam habuerit mortalem, leniorem tamen, quam est ex genere suo homicidium, nō erit in ipso homicidio culpa grauior, quā fuit in causa. Hanc sententiam probat Caietanus ex doctrina D. Thom. in pluribus locis, & prætereà ex D. Augustino lib. 22. contra Faustum, cap. 44. Qui loquens de congressu Loth cum suis filiabus dicit, eius peccatū non fuisse tantum, quantum fuit incestus, sed quantum in culpa fuit ebrietas illius. Et ratio est manifesta: Nam cum peccatū in tantum sit peccatū, in quantum voluntarium, & homicidium casuale non sit voluntarium in se, sed in sua causa, sequitur, quòd non potest habere maiorem malitiam, quam causa.

Concl.

Corollar. Et hoc infertur, quòd si monachus; aut clericus dās operam venationi, quæ respectu vtriusque est venialiter illicita, sufficienti adhibita diligentia, emittant sagittam in nemore, & occidant hominem, tale homicidium erit peccatum veniale. At vero laicus in eodem casu eadem adhibita diligentia, nec etiam venialiter peccabit. Quia causa ex qua homicidium fuit subsequutum in illo nullum fuit peccatum. Ex hoc infert Caietanus, & bene, quòd si religiosus sacerdos bona fide mouerit infirmū, vt melius iaceat, adhibueritque sufficientem diligentiam, ne moriatur, nō est cur ex hoc scrupulum capiat, an mors fortè ex tali motione fuerit accelerata. Quidquid. n. licitum est conuersis in hoc opere, est etiam licitum sacerdotibus. Nec vllus debet esse irregularitatis timor, vbi nulla est culpa negligentiæ, quæ ita faceret reum conuersum, sicut clericum. Et siquis quærat, quam nā diligentiam debeat adhibere homo, vt alterum occidens præter intentionem, non sit reus homicidij? Respondeo cum Caietano in præsenti, huiusmodi diligentiam secundū arbitriū viri Prudentis esse pensandam, habita ratione negotij, loci, personæ, temporis, facti, aliarumq; circunstantiarum. In quibusdam n. negotijs diligēs erit, qui aliquid, vt consueuit fieri, facit. Vt est videre in pulsante campanas iuxta solitum ordinem; qui nullius est reus negligentiæ, & si inde alterius mors subsequatur, vt dicitur in cap. Ioannes, extra de homicidio. At verò in aliis, aliquid periculi quamuis à remotis annexum habentibus, vt quis dicatur diligens, necessariū erit, quòd ea sic disponat, & faciat, vt circunspiciat quæ rationabiliter considerari debent. Fortuita. n. quæ viri prudentes communiter non cogitant, si eueniant, non erunt nobis imputanda: quia homines sumus, humanaq; ratione gubernamus nos, & nostra. Itaq; generaliter illa dicetur sufficiens diligentia, quā ꝓbi viri sufficientem iudicauerint. Ex quo infero, quòd parentes infantulos tenellos in lecto tenentes, si illos occidant homicidij rei erunt; quia non adhibent sufficientem diligentiam. Nec secundum arbitrium viri prudentis excusantur. Quin potius addiderim, quòd etiam si illos non occidant peccant mortaliter, quia manifesto periculo interficiēdi se exponūt. Nisi fortè aliàs ex honestis circūstantijs excusentur,

A scilicet; quia lectus est extensus, nec parentes habēt puerum prope se, nutrixque consueuit in eodem loco, & situ inueniri, quo se incipiendo dormire posuit, & implacabilitas pueri aliud exigit. His enim cō currentibus non esset irrationabile periculum timere. Propter quod in capite, consuluisti. 2. q. 5. non omnino præcipitur parentibus, ne pueros in lecto teneant, sed tn̄ dicitur, quòd admoneantur, & protestentur, ne negligentia proueniente mors subsequatur. Et simile est in omnibus alijs actibus licitis periculosis; quales sunt ruinæ domorum, iactus lapidū: in quibus quidem tantò maiori opus est consilio & solicitudine quanto periculum propinquius timetur. Et hæc dicta sint de homicidio casuali, quantum ad culpam.

Dubium Quando incurratur irregularitas ex hominis occisione.

B Sed superest nunc pro complemento huius materiæ explicare quando ex hominis occisione, siue uoluntaria sit, siue inuoluntaria, siue culpabili, siue inculpabili, irregularitas incurratur? Ad cuius declarationem supponendum est, quòd hominis occisio in genere potest esse triplex. Vna voluntaria, & per se intenta; siue sit licita, vt in iudice, & in eo, qui se, & sua defendit; siue illicita, vt in eo, qui iniustè interficit alium. Altera est merè casualis, & præter intentionem: qualis est illa, quæ nec in se, nec in sua causa est volita. Tertia est, quæ quamuis directè & per se non sit voluntaria, est tamen volita indirectè, & per accidens. Et contingit, quando nō impedit quis eam occisionem, quā potest & tenetur vitare, quæ, ut paulo ante dicebam, est & dicitur propriè homicidium casuale.

Occisio hominis triplex.

C Hoc supposito, ut certa ab incertis separemus. Dico primò, certum esse, quòd ex occisione in re casuali, qualis est illa quæ nec in se, nec in sua causa est voluntaria, nulla incurritur irregularitas. Ita habetur expresse in cap. lator, & in c. dilectos, & in cap. ex literis. 1. & 2. & in cap. significasti. & in cap. Ioannes, de homicidio. Et ratio est: Nā licet ad irregularitatem incurrendam nullum exigatur peccatum, vt posteà dicemus, requiritur tamen, ꝙ operationes illæ, à quibus irregularitas oritur, sint humanæ ex iudicio rationis, & non ex sola sensualitate procedentes. Homo enim non quatenus sensualis, sed quatenus rationalis irregularitatem incurrit. Et sic necessarium est, quòd operationes illæ, propter

1. Dictum certum.

D quas infligitur, rationales sint, hoc est, ab homine habente vsum rationis profectę. Ex quo infero. 1. ꝙ homo furiosus hominem occidens irregularis non est, vtpote qui nullum habet vsum rationis, quo eius actio voluntaria esse possit, vt dicitur in Clementina, si furiosus. de homicidio. Et eadem ratio est de infante hominem interficiente, vt in eodē loco habetur. Infero secundo, quòd homicidiū casuale priuata autoritate factum, nunquam imputatur ad irregularitatem, nisi habeat culpam admixtam; quia alias non erit voluntarium. Infero tertio, quòd dormiens alterum occidens, quia is intellectu, & ratione caret, ac furioso similis est, vt dicitur in cap. merito. & in cap. sane. 15. q. 1. nec etiam incurrit irregularitatem. Quod & habetur expresse in Clementina.

E si furiosus. iam citata. Cuius verba sunt. Si furiosus, aut infans, seu dormiens hominem mutilet, seu occidat, nullam ex hoc irregularitatem incurrit. Quod est intelligendū, nisi in casu, quo ipse vigilās satis cognitum haberet, quòd dormiens arma caperet hominesq; persequeretur. Tunc. n. si non adhiberet diligētiam, quam debuit in præcauendo, ne dormiens alteri noceret, proculdubio esset irregularis, ueniretque puniendus, licet non pœna ordinaria; vt ex communi sententia Canonistarū docet Couaruias in relectione de homicidio. p. 3. in principio. nu. 6. Dico secundo, etiam, esse certum, ꝙ quæcunq; hominis oc-

2. Dictum certum.

cisio

cisio voluntaria, siue sit culpabilis, siue inculpabilis inducit irregularitatẽ, vno dumtaxat casu excepto, quòd est, dum quis in propriæ vitæ defensionem cũ moderamine inculpatæ tutelæ aggressorem interficit. Et quidem, quòd quæcunque hominis occisio voluntaria, siue fiat cum peccato, siue sine illo, siue per se, siue per alium, mandato, consilio, defensione, promissione, cooperatione, animatione, & auxiliatione, sit inductiua irregularitatis, constat ex c. 1. de homicidio. & ex notatis ibidem per Doctores, vt est uidere in Syluestro. verbo. homicidium. 3. q. 2. Quod autem ab hac generalitate excipiatur casus, quo quis in propriæ vitæ defensionem cum moderamine inculpatæ tutelæ aggressorem interficit, probatur ex Clemẽtina. si furiosus, de homicidio iam citata. Vbi postquam dixit summus Pontifex, nec furiosum; nec infantem, nec dormiẽtem homicidijs à se factis incurrere irregularitatem, subiungit statim: Et idem de illo censemus, qui mortem aliter vitare non valens suum occidit, aut mutilat inuasorem. An autẽ ille, qui in proprii honoris defensionem cũ alias fugiendo mortem euadere posset, & qui pro bonis tẽporalibus conseruandis, vel pro amicis licitè aggressorem interficit, irregularitatem incurrat, varietate opinionũ disputat à Doctoribus, vt est videre apud Couarruuiam in relectione, de homicidio. p. 3. §. unicus, nu. 4. 5. & 6. Verior tamen, & tutior sententia est, quòd qui in sui defensionem occidit alterũ, quando fugere potest, quamuis non peccet, fit irregularis; & similiter ille, qui in defensionem bonorum, aut amicorum aliquem interficit. Et ratio est: Nam cum de iure communi antiquo omnis, qui volũtariè interficit, siue cũ peccato, siue sine illo, fit irregularis, & in Clemen. illa, si furiosus, solum excipiatur qui alterum in sui defensionem occidit, quando aliter vitam saluare non potest, fit, vt in cæteris casibus maneat firmum ius commune. Et si quis obijciat, quòd in Concilio Tridentino sessione 14. cap. 7. de reformatione datur facultas ordinario, vt dispenset in homicidio, quod quis cõmittit se defendẽdo; ex quo vr̃ concludi, quòd etiã in hoc casu irregularitas incurratur, respondeo, ꝙ hæc constitutio intelligitur, qñ est ambiguum, an qui se defendit excesserit modum inculpatæ tutelæ. Nam quando certò constat, quòd aliter vitam tueri non poterat, nulla erit prorsus necessaria dispensatio.

3. Dictũ certum. Dico tertio, etiam esse certum, quòd quotiescunque ex vulnere à me illato non sequitur mors, etiã si euasio mortis fuerit miraculosa, non efficior irregularis. Irregularitas. n. per homicidium tm̃ incurritur, vt diximus supra ar. 4. quod in illo casu non inuenitur. Et idem est dicendũ, quando ex vulnere, quod ego intuli nõ sequitur mors, sed aliunde, s. vel ex imperitia chirurgi, vel ex malo regimine infirmi, vt dicitur in cap. presbyterum, & in cap. ad audientiam. de homicidio. Et ratio est: Quia tunc non qui percutit, sed, vel chirurgus, vel ipse infirmus est homicida. Et si quis obijciat: Quando vulnus re vera est graue, quãuis infirmus non sibi satis caueat, nec fuerit adhibita illa curatio, quæ si adhiberetur euaderet, nihilominus dum moritur, re vera ex vulnere moritur: ergo quantumuis negligẽtia infirmi, vel medici fuerit causa homicidij, ipse etiam percussor erit reus illius, atq; ex consequenti irregularis. Et confirmatur. Nam cum nec infirmus teneatur tota cautela possibili sibi cauere, nec optimum exquirere medicũ, imò nec medicus solertissimã adhibere curationem, videtur dicendum, ꝙ quãuis non simpliciter ex vulnere, sed adiunctis alijs negligentiis, mors fuerit subsequuta, nihilominus percussori erit imputanda, qui per iniuriam causam dedit. Rñdeo, ꝙ quãdo ex vulA nere aliquo homicidium subsequitur, medicorũ iudicio erit standum, vt in cap. significas. tit. 2. admonetur ad hunc modũ. Quod si vulnus re vera lethale erat, & ex quo, vt in plurimum, homines mori solent, non obstante quacunque negligentia ex parte infirmi existente, homicidium vulneranti erit imputandum. Si autem vulnus ex se lethale nõ erat, & ob negligentiam infirmi, vel medici mors subsequitur, tunc quantum ad culpam percussoris nihil fortuitus ille euentus refert, cum tota præfuerit in actione, qua uulnus fuit illatũ. Cæterum quantum ad irregularitatem excusatur, vt modo dicebam. Vulneratus enim postquam semel vulnus accepit, iure naturæ tenetur uigilanter suæ consulere saluti, & chirurgus similiter ob fidem muneris sibi iniuncti: quod nisi fecerint homicidii rei erunt.

B Dico quarto, etiam esse certum, ꝙ quotiescunq; aliquis, siue dans operam rei licitæ, siue illicitæ non adhibita sufficienti diligentia, aliquem casualiter interficit, incurrit irregularitatẽ. Itaque semper quòd homicidium est per accidens uoluntarium, ex ea ratione, ꝙ occidens non adhibuit diligentiam, quam poterat, & tenebatur adhibere, ne ex suo facto homicidium subsequeretur irregularitas incurritur. Ita tenent cõiter omnes Doctores, vt est videre apud Couarruuiam in relectione de homicidio. p. 2. §. 4. nu. 2. Et ratio est: Quia non est dubium, quin in eo casu homicidium fuerit aliqua ratione voluntariũ, quãuis per accidens iuxta doctrinam traditã à D. Tho. ex mente Aristotelis. 1. 2. q. art. Si quis autem quærat, 4. Dictum certum.
C an sit necessarium, quòd negligentia, ex qua homicidium sequitur, semper sit culpa mortalis, ut irregularitas incurratur, uel potius sufficiat venialis, respondeo, quòd quãuis Soto lib. 5. de Iustitia. q. 1. art. 9. ante solutionem ad argumenta, dicat, esse difficile creditu, quòd irregularitas, quæ ceu pœna propter culpam imponitur, incurratur ex sola veniali; contrarium tamen est uerum, atque tenendum: Quod affirmat Caietanus in præsenti. Nam dicit, casuale homicidiũ semper imputari danti operam rei illicitæ quo ad pœnam irregularitatis, & culpam aliquam, quãuis non semper ad culpam mortalem. Quibus uerbis satis apertè declarat, posse irregularitatem ex homicidio prouenientem ex sola culpa ueniali incurri.
D Et, vt ingenue fatear, neminẽ aliũ vidi, qui de hac re dubitaret, nisi solum Magistrum Sotum. Et immeritò quidem. Nam cum irregularitas non sit pœna aliqua propter delictum imposita, sed tm̃ canonicũ impedimẽtum ex facto, seu defectu proueniẽs, quo quis prohibetur ad ecclesiasticos ordines promoueri, & in eisdẽ ministrare, ut ex mente quamplurium Doctorũ colligit Couarruuias in relectione de homicidio par. 1. in prin. nu. 1. non est, cur miremur, si ex homicidio, quod solum procedit ex culpa ueniali, incurratur. Maximè, cùm uideamus in iudice, & aliis ministris iustitiæ irregularitatem incurri, sine aliquo peccato, etiam leui, imò ex actu honesto, & studioso iustitiæ: qualis est malefactorum interfe-
E ctio. Itaque hæc certa sunt.

Sed quod habet difficultatem in præsenti est, an semper, quòd aliquis dans operam rei illicitæ quantacunque adhibita diligentia, ne ex opere suo homicidium sequatur, alterum interficit, fiat irregularis? Punctus difficultatis. Caietanus in præsenti tenet partẽ affirmatiuã, quã cõiter sequuntur Canonistæ in c. dilectus, & in c. significasti. 1. de homicidio. Et ꝓbari potest hæc sententia. Sententia Caietani, & Canonistarum. 1. argum. Primò, ex c. tua nos. in principio, de homicidio, ubi monachus, qui tumorem, pietatis causa, ferro aperuit, quia vulneratus mortẽ obijt, irregularis censetur, et si omnem diligẽtiam adhibuerit, quam chirurgus peritissimus adhibere tenebatur. Nec huius

rei

rei alia ratio potest assignari, nisi, quod dedit operã rei illicitæ, nnn simpliciter, sed sibi, quia chirurgus esse non poterat. Tex. est in cap. sententiam sanguinis, ne clerici, vel monachi. Vbi dicitur: Nullus clericus rupturijs, vel balistarijs, aut huiusmodi viris sanguinum præponatur, nec vllam chirurgiæ artem diaconus, subdiaconus, vel sacerdos exerceat, quæ ad vstionem, vel incisionem inducit. Qua ratione Panormitanus ibi col. penultima, & finali, ac Paulus Parisius consil. 96. colum. vlt. lib. 4. tenent, clericum in minoribus constitutum beneficium ecclesiasticum habentem, esse irregularem si ex chirurgiæ officio, cui operam dat, aliquis mortem obierit, absque eius culpa, tanquam, qui artem sibi interdictam exerceat.

2. Argu.

Potest secundo ea sententia probari ex textu in c. sicut. de homicidio. Vbi illicitè ludens cum fœmina B prægnante, censetur irregularis, si ex tali lusu casu cõtigerit fœtus animati aborsus. Quod intelligendum est, etiam si nullam culpam in eo ludo homicidio præstiterit, vt habet cõmunis omnium Doctorũ interpretatio. Quasi hæc irregularitas minime contraheretur à fratre, vel consanguineo, qui cum fœmina prægnante licitè eodem lusisset modo.

Ad 3. argu.

Tertiò: Ad idem conducit textus in capitulo dilectus. de homicidio. Vbi decisum habetur, non esse clericum irregularem, qui cum equitaret, absq; eius culpa, puerum equi impulsu occidit, quia, scilicet, operam dabat rei licitæ. Quibus verbis significari videtur, quòd si operam rei illicitæ dedisset, & is casus C contigisset, foret irregularis. Eadem ferè responsio traditur in cap. significasti. primo, eodem titulo. Et sic verum videtur semper, quod aliquis dans operã rei illicitæ, quantacunque adhibita diligentia, ne ex opere suo homicidium sequatur, alterum interficit, fieri irregularem.

Vlt. argu.

Et tandem ratione sic argumentor: Qui dans operam rei illicitæ, alterum occidit, etiam si omnem adhibeat diligentiã, ne ex eius facto homicidiũ sequatur, verè est reus homicidij, vt D. Thom. in hoc articulo affirmat. Cuius verba sunt quæ sequuntur. Secundum iura, si aliquis det operam rei licitę, debitã diligentiam adhibens, & ex hoc homicidium sequatur, non incurrit homicidij reatum. Si vero det operam rei illicitæ, vel etiam det operam rei licitæ, non D adhibens diligentiam debitam, non euadit homicidii reatum, si ex eius opere mors hominis consequatur: ergo dans operam rei illicitæ, etiam si omnem adhibeat diligentiã ex mẽte D. Tho. erit irregularis.

Sed contra istam sententiam, quæ communia est Canonistarum possunt fieri multa, & efficacissima argumenta, ad probandum nõ semper, quòd homo dat operam rei illicitæ, si alias adhibet omnem diligentiam, ne eius facto homicidium sequatur, fieri irregularem. Et, vt efficacius probent intentum oportet præmittere, tanquam certum ex communi omnium Doctorum sententia, nullum homicidium casuale à priuata persona commissum imputari ad ir- E regularitatem, nisi aliquam peccati malitiam habeat annexam. Itaque quicunque excusatur à culpa talis homicidii, excusatur etiam à pœna irregularitatis ex illo prouenienti. Dixi notanter, casuale. Nam homicidium voluntarium, quale est illud, quod homo facit in propriarum rerum, vel honoris, vel amici defensionem, bene poterit inducere irregularitatẽ, etiam si culpabile non sit, ut paulò ante dicebam. Et ratio est: Quia homicidium ad hoc, vt sit inductiuũ irregularitatis, debet esse volũtariũ. Illud autẽ, quod casuale est, non potest esse voluntarium, nisi peccati malitiam habeat annexam. Itaq; requiritur in homicidio casuali malitia peccati: non, quia ipsa per se sit necessaria, vt irregularitas incurratur: sed, quia ar-

Nullum homicidiũ casuale imputatur ad irregularitatem nisi habeat culpã annexam.

A guit voluntarium in opere, ex quo homicidium sequitur, quod est conditio necessario requisita ad irregularitatẽ contrahendã. Ex quo colligi vt, q, si cõtingat aliquando esse malitiam in opere, ex quo homicidium casuale oritur; & tñ ea non obstante adhuc homicidium remanet omnino inuoluntariũ, illud non esse magis inductiuũ irregularitatis, quã si nullam culpam haberet annexam: si quidẽ adhuc deerit illi id, quod intrinsecè est necessarium, vt irregularitas incurratur.

Argumenta cõtra sententiã Canonistarũ.

Hoc constituto, sic argumentor: Quando aliquis dans operam rei illicitæ alterum casu interficit; vel irregularitas tunc oritur ex culpa, quam habet in eo, quod dat operã rei illicitæ, vel ex illa, quæ contingit in negligentia nõ præcauendi quæ homicidiis casuali poterant causas dare. Nõ oritur ex hoc posteriori, quia, vt supponimus, homicidium à casu, & præter voluntatẽ ac intentionẽ accidit, adhibitaq; fuit omnis diligentia, quæ ad id præcauendum adhiberi potuit, ac debuit: ergo habet ortum ex culpa priori. Sed potest sępè sæpius contingere, quod illa priori culpa dãdi operam rei illicitæ existente, adhuc homicidiũ sit omnino inuoluntarium, non minus, quàm si occidens daret operam rei licitæ: ergo tunc nulla ratione poterit esse inductiuum irregularitatis. Et confirmatur: Nam, si ex sola illa priori culpa irregularitas oriretur, sequeretur, eam in multis casibus esse constituendam, de quibus viri vtriusq; iuris peritissimi meritò dubitant; imò pleriq; istorum absolutè dicunt, irregularitatem non incurri: consequens autem est irrationabile: ergo. Probo sequelam. Et ad id efficiendum sit primus casus in eo, qui aduersus regiam prohibitionem chartas ad ludendum illicitè conficeret, ad quas aliis postcà ludentibus orta contentione, vnus alterum interficit. In hoc casu, qui chartas lusorias confecit dedit operam rei illicitæ, ex qua præter eius intentionem, fuit subsequuta mors, quam ipse maiori adhibita diligentia præcauere nõ potuit. Itaque habuit primam culpam, quæ in dando operam rei illicitæ consistit: & non habuit secundã, quæ est, non adhibuisse sufficientem diligentiam: & tamen non incurrit irregularitatem, vt optimè probat Soc. in cap. ad audientiam, nu. 49. ergo prior illa culpa simpliciter non est sufficiens inducere irregularitatem. Secundus casus est in eo, qui cum esset artifex ex ferro furto sublato ensem formauit, quo postea emptor alterum interfecit. Ille quidem dedit operam rei illicitæ, ex qua posteà præter eius intentionem fuit mors subsequuta; & tamen non incurrit irregularitatem, vt docet Alfonsus à Castro, lib. 2. de potestate legis pœnalis. cap. 14. ver. hic tamen admoneo: ergo solum hoc, quod est dare operam rei illicitæ, non est sufficiens causa, vt casualiter interficiens incurrat irregularitatem. Item: Qui alterius vxorem per adulterium polluerit, etiam si ex ea causa maritus illam occiderit, non fit irregularis, vt idem Alfonsus à Castro in d. cap. docet; quia tale homicidiũ non sequitur per se & necessario ex adulterio; sed tantum occasionaliter præter intentionem adulteri: & tamen si illa prior culpa ad irregularitatẽ sufficeret, proculdubio talis adulter fieret irregularis: ergo illa præcise non sufficit. Præterea sumo argumentum ex capit. ex litteris. 2. vbi monachus excusatur ab irregularitate, quia cum campanam de campanili deponeret, coniecto ligno inopinato puerum interfecit. Fac opus illud fuisse seruile, aut ex quauis alia circunstantia illicitum; an propterea esset irregularis? Profectò minimè credendum est. In capitulo dilectus. iam citato, etiam excusatur ab irregularitate clericus, qui sanitatis gratia equum ascendens inopinatè alterum interemit. Fac equitationem

tionem illam eidem clerico fuiſſe nocuam, feciſſeque eum contra iuſſionem medici, quando equum aſcendit; an propterea diceretur irregularis? Profectò nulla ratio eſt, vt credas, vt latè probant Soto lib. 5. de Iuſtitia, quæſtione. 1. articulo. 9. & Couarruuias in relectione de homicidio, parte. 2. §. 4. numero. 9. cum tale peccatum ex natura ſua nihil ad homicidium contulerit: ergo ex eo præciſe, quod quis dans operam rei illicitæ alterum caſu occiderit non fiet irregularis. Item: Si hoc ſolũ ſufficeret ad irregularitatẽ contrahendã ſequeretur, quod ſi quis cędens arborem; quæ erat ſua, optimè circunſpexit, ne quemquam opprimeret; quãuis poſteà cadens arbor tranſeuntem fortè compreſſerit, non erit irregularis. Et tamen ſi arbor non erat ſua eadem præcedente diligentia, fiet irregularis; quoniam dabat operam furto. Item ſequeretur, quòd ſi nobilis ſecularis dans operam venationi in proprio nemore merè caſualiter hominem interficeret, non eſſet irregularis ad ſacros ordines ſuſcipiendos: & tamen ſi nemus eſſet alienum, & contra domini voluntatem feras illic deprædaretur fieret irregularis, quia dabat operam rei illicitæ: hæc autem ſunt falſa, & contra communem Doctorum ſententiam: ergo non eſt dicendum ex eo præcisè, quòd quis dans operam rei illicitæ alterum interficit, fieri irregularem.

Sententia auctoris.

Propter hæc argumenta videtur mihi hæc ſententia vera, atque tenenda. Quocirca, vt explicem, quando ex eo, quòd quis dans operam rei illicitæ alterum caſualiter interficit, incurrat irregularitatem, quod D. Thom. in hoc articulo videtur vniuerſaliter affirmare, eſtque communis ſententia Canoniſtarum, vt dicit Couarruuias in relectione, de homicidio. par. 2. §. 4. numero primo. Dico, tunc tantum homicidium caſuale danti operam rei illicitæ fore ad irregularitatem imputandum, quando ille actus illicitus ex natura ſua fuerit ordinatus ad læſionem, vel homicidium, vt explicat Socin. in dicto capit. ad audientiam. de homicidio, num. 49. Vel, quando homicidium ex illo opere illicito per ſe & neceſſario, & non per accidens fuerit ſubſequutum, vt dicit Alfonſus à Caſtro lib. 2. de poteſtate leg. penal. capit. 14. Vel denique, quando illicitum, quod eſt per ſe volitum, ita fuerit periculoſum, vt natura ſua ex illo, vel ſæpè, vel frequenter mors ſequatur. Vt ſi, verbi gratia, clericus dat operam rei bellicæ, aut torneamenta, aliaque pugnæ ſimulacra exerceat, quæ clericis vetita ſunt: tunc enim etiam, ſi imprudens & neſciens, alium præter ſuam intentionem occideret, fieret irregularis, quia dabat operam rei illicitæ. Itaque, vt homicidium caſuale ratione rei illicitæ, ſit irregularitatis inductiuum, neceſſarium eſt, quod opus, cui conſulto opera datur, ex genere ſuo ſit periculoſum. Et huc tendunt omnes iuris Pontificij deciſiones, quæ propter homicidium caſuale ex opere illicito etiam præter intentionem operantis, adhibitaque per eum diligentia, quę potuit, & debuit adhiberi, ſubſequutum, irregularitatem decernunt, vt probat textus in capi. vltimo. de homicidio. in 6. cum dicitur, quod homicidium ſequutum præter intentionem imputatur danti operam rei illicitæ, id eſt, mandato inferendi iniuriam, quia mandando in culpa fuit, & hoc euenire poſſe debuit cogitare. Et ratio huius eſt; Quia, vt docet D. Tho. 1. 2. quæſt. 20. artic. 5. ſoli illi euentus ex aliquo opere ſubſequuti minimèque ab operante præcogniti, ſed præter eius intentionem contingentes, operanti imputantur, qui per ſe & neceſſario ex priori opere ſequuntur, aut ſaltem in pluribus ex illo eueniunt, euenireque ſolent; quia ſolum iſti poſſunt habere ratio-

Quãdo homicidiũ caſuale inducat irregularitatem.

A nem voluntarij. Vnde cum homicidium, vt irregularitatem inducat, debeat eſſe voluntarium, & illud, quod caſuale eſt, hoc habere non poſſit, niſi, vel, quia operans debitam diligentiam non adhibuit, vel quia id opus exercet, ad quod naturaliter ſequitur mors, vel ſemper, vel regulariter; fit, hoc eſſe neceſſarium; vt caſualiter occidens irregularitatem incurrat. Ex dictis infero primò, hoc eſſe diſcriminis inter dantem operam rei licitę, & illicitè operantẽ, quantum attinet ad homicidium caſuale inde ſubſequutum: quòd danti operam rei licitæ ex eo ſolum imputatur homicidium, quòd non adhibuit diligentiam, quam tenebatur, & poterat adhibere, ad pręcauendum, ne homicidium ſequeretur. At verò illi,

1. Corolla.

B qui dat operam rei illicitæ, etiam imputatur ex hoc, quòd opus exercet, ad quod ex propria natura, vel ſemper, vel frequenter homicidium ſequitur. Plurimum autem intereſt inter hæc duo. Infero ſecundò, quòd quantum attinet ad irregularitatem incurrendam ex eo, quòd quis dat operam rei illicitæ, ille ſolus actus dicitur illicitus, qui ratione alicuius periculi, vel mortis, vel abſciſionis membrorum fuerit prohibitus. Nam ſi non ratione periculi, ſed ex alia cauſa eſt prohibitus, profectò talis prohibitionis tranſgreſſio non facit homicidium magis voluntarium, quàm ſi id præceptum non eſſet. Et ſic nec inducit irregularitatem; quæ, vt diximus, ex ſolo homicidio voluntario ortum habere poteſt. Infero

2. Corolla.

3. Corolla.

C tertiò, quid dicendum ſit de clerico, qui venationi illicitæ operam dans, abſque eius culpa, omni diligentia præmiſſa, iaculo hominem confixit, illumq; occidit, exiſtimans eſſe feram. Nam ſi venatio erat prohibita ob pericula homicidij, vulnerum, aut mortis, quæ ex ſimili uenandi modo regulariter cõtingere ſolent; qualis eſt venatio vrſorum, aut aprorum, proculdubiò talis clericus fieret irregularis. Cæterum, ſi, venatio ſolum eſſet interdicta propter honeſtatem, vt clericis interdicitur, vel propter cuſtodiam animalium; tunc non dicerem talem venatorem fieri irregularem, ſi nulla alia culpa in dicto actu contigiſſet, niſi quod venator interdictæ venationi operam dabat. Et ratio eſt: Quia illa culpa illi-

D citæ venationis ad homicidium non pertinet, ſed tantum ad tranſgreſſionem præcepti, de non venando, quæ ad irregularitatem ex homicidio caſuali inferendam ſufficiens non eſt, vt paulò ante dicebam. Quod & colligi poteſt ex eo, quòd, ſi venatio interdicta non eſſet, nulla inde irregularitas contraheretur, vt omnes cõcedunt. Irregularitas aũt non ad culpam tranſgreſſionis præcepti, quæ ſecundum eccleſiaſticas ſanctiones illam producere non poteſt, ſed ad culpam homicidij reducenda eſt.

Sed reſtat nunc reſpondere, ad argumenta in contrarium facta. Vnde ad primum quod erat deſumptũ ex cap. tua nos. de homicidio. dico, ideò monachum, qui tumorem ferro aperuit, ex quo vulnerati mors

Ad 1. argu. Canoniſtarum.

E fuit ſubſequuta, iudicari irregularem, quia chirurgię ars, quæ aduſtionem, vel inciſionem inducit, idcirco eſt prohibita clericis, quia ex ea, vt in plurimum, vel mors, vel membri abſciſſio ſequitur. Ad ſecundum, quod erat deſumptum ex capit. ſicut. de homicidio. reſpondetur, quòd irregularitas, de qua in eo textu eſt ſermo, non deducitur ab ea culpa, quam homo habuit in eo, quod inhoneſtè, vel libidinis cauſa cum fœmina ludebat. Hæc enim ex ſua natura nec ordinatur ad homicidium, vel aborſum, nec illius periculum continet; quod neceſſarium eſt, vt qui dat operam rei illicitæ, irregularitatem incurrat. Sed deducitur ex eo, quod ille luſus cum fęmina prægnãte periculoſus eſt, præbetque frequentiſſimè occaſionem aborſus & ideo eſt illicitus, atque prohibitus.

Ad 2. argu.

Ad

Ad 3. argu. Ad tertium, ex capit. dilectus, dico, ex illo textu præcipuè Caietanum secutum Canonistas à contrario sensu collegisse omnem, qui dat operam rei illicitæ, quando ex eius facto sequitur homicidium, fieri irregularem. Cæterum argumentum à contrario sen su in his, quæ sunt de iure positiuo, ipsis etiam iu-
Ad 4. argu. risprudentibus consentientibus, est inualidum. Ad rationem respondetur, falsum esse, quòd qui dans operam rei illicitæ alterum occidit, etiam si omnem adhibeat diligentiam, nec ex eius facto homicidium sequatur, fiat homicidij reus, siue loquamur de reatu homicidii, quantum ad culpam, siue quantum ad pœnam. Nam quantum ad peccatum, si ille, qui dat operam rei illicitæ adhibuit diligentiam, quam debuit, & potuit, ne casuale homicidium sequere-
B tur, & nihilominus id casu contingit, solum illius actus illiciti, cui operam dabat reus erit, & non homicidii, quod omnino fuit præter eius voluntatem. Quantum autem ad pœnam, nec etiam incurrit irregularitatem, vt ex superioribus patet. Et quando D. Thom. dicit, quòd qui dat operam rei illicitæ, & etiam qui dat operam rei licitæ, debitam non adhibens diligentiam, non euadit homicidii reatum, loquitur solum de reatu pœnæ, qui est irregularitas, sequutus communem Canonistarum sententiam, vniuersaliter affirmantium, quemcunque dantem operam rei illicitæ fieri irregularem, si ex eius facto homicidium sequatur. Ex dictis potest constare, quã
C do, & quomodo irregularitas ex homicidio incurratur.

Dubium de eo qui pos sit absoluere ab irregularitate. Sed dubitabit aliquis hoc loco, quis nam possit ab hac irregularitate absoluere, siue supra illam dispensare? Et procedit quæstio præcipuè de habentibus bullam Cruciatæ, an, scilicet, per illam possint supra irregularitatem dispensari? Et pro parte affirmatiua est
Argumen. argumentum: In bulla Cruciatæ conceditur facultas eligendi confessorem, qui possit ab omnibus censuris ecclesiasticis absoluere: constat autem irregularitatem esse censuram: ergo etiam poterit absoluere
Irregularitas duplex. ab irregularitate. Pro explicatione huius difficultatis, aduertendum est, quòd irregularitas est duplex. Vna quæ ponitur ratione delicti: qualis est illa, qua excommunicatus celebrans, aut suscipiens ordines
D efficitur irregularis. Et hæc verè est pœna, atque censura ecclesiastica. Altera est, quę tantum imponitur propter significationem, vel indecentiam; qualis est illa, quæ ex bigamia, vel sanguinis effusione, hoc est, homicidio incurritur. Et hæc non est propriè censura, nec pœna pro delicto imposita; sed solum est impedimentum Canonicum ex facto, seu defectu proueniens; quo quis prohibetur ad ecclesiasticos ordines promoueri, & in eisdem ministrare. Et est aduertendum, quòd quamuis cum hominis occisio ne sæpe contingat esse admixtam culpam, interdum mortalem, vt in homicidio voluntario, interdum autem venialem, vt de casuali diximus; nunquam tamen censetur irregularitas imponi in pœ-
E nam peccati in homicidio inuenti, sed solum ratione significationis. Quod inde colligere licebit, quòd non minus incurritur irregularitas propter occisionem hominis, cui nulla culpa est coniuncta, vt est videre in iudice, & in eo, qui in suorum bonorum, vel amicorum defensionem alterum occidit, quam propter homicidium, quod est peccatum, siue mortale, siue veniale. Ex quo manifestè conuincitur, quòd nunquam irregularitas, quæ propter homicidium incurritur, est appellanda pœna, aut censura ecclesiastica, sed tantum canonicum impedimentum, siue contrahatur ex homicidio culpabili, siue inculpabili.

1. Conclus. Hoc constituto sit prima conclusio: Nullus per bullam Cruciatæ potest absolui à secundi generis irregularitate. Ita habent communiter omnes Doctores scholastici. Et constat ex consuetudine, qua videmus, quòd si est dispensandum cum iudice, qui latronem interfecit ad sacros ordines suscipiendos ad summum Pontificem est recursus. Et ratio est: Nam hæc irregularitas, propriè loquendo, nec est censura, nec pœna pro delicto imposita: nullus autem per bullam Cruciatę potest absolui nisi, vel à pœna, vel à culpa.

2. Conclus. Secunda conclusio: Irregularitas primi generis absolui potest per bullam Cruciatæ. Ita tenet Soto in 4. distinctio. 22. quæstione. 3. articulo. 1. Et ratio est: Nam bulla dat facultatem absoluendi ab omnibus censuris ecclesiasticis. Hæc autem irregularitas verè & propriè est censura, atque pœna, vt ex supradictis patet. Verum est, quòd Soto loco citato appellat irregularitatem ratione delicti impositam omnem illam, quæ ex homicidio priuata authoritate facto incurritur. Et sic consequenter dicit, quòd cuilibet idoneus confessor, potest per bullam Cruciatæ ab illa absoluere. Sed hæc sententia est falsa, & præter communem Doctorum opinionem, vnanimiter dicentium ab ea irregularitate, quæ ex homicidio contrahitur absolui non posse. Tum; quia nunquam propriè habet rationem pœnæ, quamuis ex peccato incurratur. Tum etiam; quia, nec est credibile, quòd summus Pontifex tam amplam facultatem confessarijs concesserit. Qui affirmaret per bullam Cruciatæ à nulla irregularitate siue primi, siue secundi generis posse confessarium absoluere, satis probabiliter & securè loqueretur. Tum quia mos Romanæ curiæ, quando concedit facultatem tollendi irregularitatem, hic est, vt dicat; Concedo facultatem dispensandi super irregularitate, siue irregularitatibus. Hæc autem verba in bulla non ponuntur: sed solum conceditur facultas absoluendi à censuris ecclesiasticis. Tum etiam; quia propositum summi Pontificis in bulla Cruciatæ videtur esse, dare facultatem confessario per ipsam electo, vt absoluat pœnitentem ab omnibus criminibus tollatque omnia impedimenta huius absolutionis. Certum est autem, quod irregularitas nullum præstat impedimentum ad sacramentum pœnitentiæ recipiendum. Diximus tamen, quòd irregularitas primi generis potest absolui per bullam Cruciatæ; quia id est valde probabile, & communi Doctorum interpretationi conforme.

3. Conclus. Tertia conclusio: Episcopus habet authoritatem dispensandi in omni irregularitate ex delicto occulto proueniente, excepta illa, quæ prouenit ex homicidio voluntario. Ita habetur expressè in Concilio Tridentino sessione. 24. capit. 6. de reformatione. Caietanus in summa verbo irregularitas dicit duo. Primum est, quòd qui habet authoritatem dispensandi in omni irregularitate citra homicidium voluntarium, poterit etiam dispensare in omnibus alijs casibus iustę occisionis humanæ; qualis est illa, quæ fit à iudice. Nam homicidium tantum significat iniustã occisionem. Dicit secundo, quòd qui habet talem facultatem, etiam poterit dispensare supra quodcunque homicidium casuale, quamuis fuerit indirectè volitum. Quoniam tale homicidium in iure non dicitur voluntarium, sed casuale. Hæc sententia Caietani quibusdam vr certissima, mihi tñ quantum ad primum dictum videtur apertè falsa. Ius n. Canonicum non vtitur hoc vocabulo, homicidium, adeo strictè, & metaphysicè, sicut dicit Caietanus. Sed quęcunq; hominis occisio, ét iustè à iudice facta, appellatur homicidium. Et cùm sit voluntariũ, solus ille poterit super irregularitate ex illo proueniente dispen-

dispensare*, qui dispensat supra homicidium voluntarium, qui est solus summus Pontifex, vt constat ex vsu & consuetudine. Quod autem in iure non solum appelletur homicidium iniusta hominis occisio, sed etiam quæcunque alia iustè facta, probatur ex Clementina, si furiosus, de homicidio, vbi hominis occisio, quam quis in propriam defensionem facit, homicidium appellatur. Et tamen certum est, talem esse iustam, & inculpatam occisionem. Homicidium tamen casuale, quamuis non sit peccatū, vocatur homicidium, vt est videre in toto titulo de homicidio voluntario, & casuali. Et sic fundamentum Caietani est nullum. Et hæc dicta sint de tota materia de homicidio.

QVAESTIO LXV.

De Mutilatione membrorum, in quatuor Articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

Vtrum mutilare aliquem membro suo, in aliquo casu possit esse licitum.

AD primum sic proceditur. Videtur, quod mutilare aliquem membro suo in nullo casu possit esse licitum. Damascen. enim dicit in secundo libro, quòd peccatum committitur per hoc, quòd receditur ab eo, quod est secundum naturam in id, quod est contra naturam. Sed secundum naturam à Deo institutum est, quòd corpus hominis sit integrum membris. Contra naturam autem est, quod sit membris diminutum: ergo mutilare aliquem membro, semper videtur peccatum.*

Li. 2. c. 4. & 30. & lib. 4. ca. 21.

2. Præterea, Sicut se habet tota anima ad totum corpus, ita se habent partes animæ ad partes corporis: vt dicitur in secundo de anima. Sed non licet aliquem priuare anima, occidendo ipsum, nisi publica potestate: ergo etiam non licet aliquem mutilare membro, nisi forte secundum publicam potestatem.*

Lib. 2. te. 9. tom. 2.

3 Præterea, Salus animæ præferenda est saluti corporali. Sed non licet aliquem mutilare se membro propter salutem animæ, puniuntur enim secundum statuta. Niceni Concilij, qui se castrauerunt propter castitatem conseruandam: ergo propter nullam causam aliam licet aliquem membro mutilare.*

In Decretis di. 55. ca. Si quis absciderit. Et ca. Si quis per ægritudinē.

Sed contra est quòd dicitur Exodi. 21. Oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede.

Respondeo dicendum, quòd cum membrum aliquod sit pars totius humani corporis, est propter totum, sicut imperfectum propter perfectum. Vnde disponendum est de membro humani corporis, secundum quod expedit toti. Membrum autem humani corporis per se quidem vtile est ad bonum totius corporis: per accidens tamen potest contingere quod sit nociuum, puta, cum membrum putridum est totius corporis corruptiuum. Si ergo membrum sanum fuerit, & in sua naturali dispositione consistens, non potest præscindi absque totius corporis detrimento. Sed quia ipse totus homo ordinatur, vt ad finem, ad totam communitatem cuius est pars, vt suprà dictum est, potest contingere, quòd abscissio membri, etsi vergat in detrimentum totius corporis, ordinatur tamen ad bonum communitatis, in quantum alicui infertur in pœnam ad cohibitionem peccatorum. Et ideo sicut per publicam potestatem aliquis licitè priuatur totaliter vita propter aliquas maiores culpas, ita etiam priuatur membro propter aliquas culpas minores. Hoc autem non est licitum alicui priuatæ personæ, etiam volente illo cuius est membrum: quia per hoc fit iniuria communitati, cuius est ipse homo & omnes partes eius. Si vero membrum propter putredinem sit totius corporis corruptiuum, tunc licitum est de voluntate eius, cuius est membrum putridum, membrū præscindere propter salutem totius corporis, quia vnicuique commissa est cura propriæ salutis. Et eadem ratio est si fiat voluntate eius, ad quem pertinet curare de salute eius, qui habet membrum corruptiuum: aliter autem aliquem membro mutilare est omnino illicitum.*

Q. 61. art. 1. & 2. & q. 64. ar. 2. & 5. Quæstio.

Ad primum ergo dicendum, quòd nihil prohibet id quod est contra particularem naturam, esse secundum naturam vniuersalem, sicut mors & corruptio in rebus naturalibus est contra particularem naturam eius quod corrumpitur, cum tamen sit secundum naturam vniuersalem. Et similiter mutilare aliquem membro, etsi sit contra naturam particularem corporis eius, qui mutilatur, est tamen secundum naturalem rationem in comparatione ad bonum commune.

Ad secundum dicendum, quòd totius hominis vita non ordinatur ad aliquid proprium ipsius hominis, sed ad ipsam potius omnia quæ sunt hominis ordinantur. Et ideo priuare aliquem vita, in nullo casu pertinet ad aliquem, nisi ad publicam potestatem, cui committitur procuratio boni communis. Sed præscissio membri potest ordinari ad propriam salutem vnius hominis. Et ideo in aliquo casu potest ad ipsum pertinere.

Ad tertium dicendum, quòd membrum non est rescindendum propter corporalem salutem totius, nisi quando aliter toti subueniri non potest. Saluti autem spirituali semper potest aliter subueniri, quàm per membri præscissionem: quia peccatum subiacet voluntati. Et ideo in nullo casu licet membrum præscindere, propter quodcunque peccatum vitandum. Vnde Chrysostomus exponens illud Matthæi. 19. Sunt eunuchi qui seipsos castrauerunt propter regnum cælorum: dicit non per membrorum abscissionem, sed malarum cogitationem interemptionem. Maledictioni enim est obnoxius qui membrum abscindit. Etenim homicidæ sunt, qui talia præsumunt. Et postea subdit. Neque concupiscentia mansuetior ita fit sed molestior. Aliunde enim habet fontes sperma quod in nobis est, & præcipuè à proposito incontinenti & mente negligente. Nec ita abscisia membri comprimit tentationes, vt cogitationis frænum.*

Homil. 63. in Mat. circa me. to. 2.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet D. Thom. per tres propositiones. Prima conclusio: Sicuti publica potestate potest quis licitè ob graue crimen vita priuari; ita etiam & propter leuius poterit membro truncari. Probatur: Sicut partes humani corporis sunt membra illius, atque adeò in eius seruitiũ, atque adminiculum creata: ita etiam & singuli ciues sunt membra totius reipublicæ, in eiusq; seruitium & vtilitatem relata: ergo sicut de membris corporis dispensamus ad modum, qui saluti totius fuerit congruentior: ita etiã, & de singulis ciuibus erit dispensandũ, quatenus saluti reipublicę fuerit conuenientius: sed membrum sanum absque detrimento corporis, cui commodum est, abscindi non potest, mẽbrum autem infectum est abscindendum, quia toti nocet: ergo pari ratione, quãdo ciues reipublicę nocumentum intulerit, sicut publica autoritate potest omnino extingui, si crimen id meretur, poterit etiã membro mulctari, si peccatũ non sit ita graue; quãuis membrum quod abscinditur, ex altera parte corporali sanitate vigeat, sitque vtile personæ.

Secunda conclusio: Quando membrum aliquod naturali morbo corruptum fuerit ex voluntate ipsius ægroti ad eius vitam seruandam poterit abscindi: Probatur: Vnusquisque habet ius propriam vitã seruandi: ergo quãdo abscisio membri ad id fuerit necessaria, perinde atque alia medicamenta poterit (C) quisque illam sibi optare.

Tertia conclusio: Extra hos duos casus, nullus nec publica, nec priuata autoritate, etiam ex consensu illius, qui mutilandus est, potest, vel seipsum, vel alterum membro priuare. Probatur: Vita totius ex membrorum integritate constat: ergo sicut homicidium nulli est licitum, se vel alterum interficiendo: ita etiam nec mutilatio.

EXPLICATIO ARTICVLI.

MAteria hæc de mutilatione mẽbrorum appendix est ad materiam de homicidio, pertinensq; ad complementum illius. (D) Quare ferè idem dicendũ est de ista, quod de illa diximus, tam quantum ad culpam, quàm quantum ad pęnam irregularitatis. Hoc vno excepto, quòd, cum membra ordinentur ad vitam naturalem, tamquam ad proprium finem, licitũ erit sæpèsæpius priuatis hominibus velle perpeti iacturam membrorum, quando ad propriæ vitæ conseruationem fuerit necessarium, vt D. Thom. in secunda conclusione affirmat. Et est latissimum discrimen inter morbum corporale, & spirituale, quantum attinet ad mutilationem. Nam propter morbũ spirituale vitandum non ipsis priuatis personis, sed solum reipublicæ est licitum suos ciues mutilare, cum tamen ob morbum corporale vice versa sit licitum infirmo membrum sibi ex medici consilio (E) pmittere abscindi, nec respublica illum ad id cogere possit. Et ratio est: Nam, cum vnusquisque in particulari sit propriæ vitæ custos: respublica autẽ sit custos boni communis, fit, vt ad vnũquemque priuatum hominem pertineat consulere vitæ corporali, ad rempublicam autem consulere bono cõmuni. Et si quis quærat, an, vel respublica ciuem, vel pater filium, vel prælatus subditum possit compellere, vt quando ad salutem fuerit necessarium membrũ sibi abscindi permittant, respondeo de patre atque republica certum esse, nullum ad hoc habere ius; cum eorum munera ad consulendum priuatæ saluti, vel ciuis, vel filij non ordinentur directè, & per se. De prælato autem propter singularem obedientiam,

Discrimen inter morbum corporale & spirituale.

(A) quam sibi subditus promisit, dico, quod posset subditum compellere, vt ea medicamẽta reciperet, quæ necessaria essent, etiam si in illorum susceptione aliqualis difficultas inueniretur. Tamen ad hoc, vt ingentissimum dolorem in membri amputatione, vel corporis incisione ferret, nullo pcepto posset astringi: quia nullus tenetur cum tanto cruciatu, aut vitam seruare, aut prælato parere. Non enim est digna salus tanto dolore; vt Marcium quendam Romanum dixisse fertur. Et propterea D. Thom. in secunda conclusione dixit, quòd quando membrum aliquod naturali morbo est corruptum ex voluntate ægroti, & non aliter ad eius vitam seruandam licitè potest abscindi.

(B) Sed circa tertiam conclusionem, quæ absque aliqua exceptione generalem continet doctrinam dicens, nulla de causa præter iam exceptas, esse alicui licitum, vel à se, vel ab altero membrum truncare, est difficultas, vtrùm vera sit. Et pro parte negatiua est argumentum. De Origene refert Eusebius libr. sexto, historiæ Ecclesiasticæ capit. sexto, quod præscidit se, vt castitatem seruaret; ad literam adimplens illud Euangelij: Sunt quidam eunuchi, qui se castrauerunt propter regnum Cęlorum: & tamen eius factum à multis fidelibus laudatur. Item D. Marcius, vt in eius historia habetur amputauit sibi pollicem, ne sacris initiaretur: ergo propter salutem spiritualem licitum est aliquando se mutilare.

Dubiũ circa 3 cõclusio. D. Tho.

1. argum.

Secundò: Si quis haberet alligatam manum ferro, videretque flammam ignis iam iam ipsum inuadentem, aut hostes irruentes, quos aliter quam membrum sibi amputando effugere non posset, licitè illud efficeret: & qui à canibus detentus mortem timeret, proculdubio posset sibi vnam partem præscindere, vt libere euaderet. Item, qui domi occlusus ab hostibus interficiendus detinetur, licitè potest cum manifesto periculo fractionis membri, per fenestram se dimittere; ac tandem si tyrannus minaretur alicui mortem, nisi manum à se præscinderet, licitè illud facere posset: ergo in pluribus alijs casibus ab illis, quos D. Tho. excipit est licitum hominibus se mutilare.

2. argum.

His tamen non obstantibus. Ad explicationem difficultatis dico primò: Numquàm esse licitum alicui, vel propter agones carnis vitandos, vel propter quodcumque aliud bonum spirituale consequendum, aut se præscindere, aut membrum sibi amputare. Hoc diffinitur in Concilio Niceno, cuius decretum habetur in capit. si quis à medicis. quinquagesima quinta distinctione, & in Concilio Arelatensi. 2. cap. 7. & in canonibus Apostolorum. cano. 22. & 23. Rationesq; huius veritatis habentur apud D. Thom. hic ad 3. & copiosius apud Diuum Augustinum libr. vnico de virginitate. capit. 23. & 24. & apud D. Basilium in opusculo de virginitate. Ex quo infertur peccasse Origenem mortaliter, se castrando, nisi forte ex ignorantia inuincibili, aut ex instinctu spiritus sancti excusetur. Quo etiam modo excusandus erit Diuus Marcius in eo, quod sibi pollicem abscindit, si vera est hæc historia. De quo valde dubito. De hac re videndus est Couarruuias libr. primo Variarum resolutionem, cap. 2. num. 8. & lib. 2. cap. 1. num. 11. & in relectione, de homicidio. part. 3. num. 6.

1. dictum.

Dico secundo, in alijs casibus in secundo argumẽto numeratis, vltra vltimum, licitum esse cuiquam membrum sibi abscindere, nec id est contra sententiam D. Thomæ, quia omnes illi continentur in secunda conclusione, cum ferè idem sit, q̃ hõ ratione ęgritudinis mẽbrũ abscindat, & q̃ id faciat ad vitãdũ

2. dictum.

mortis periculum, metu non ab extrinseco, sed ab intrinseco illato. Qualis est ille, quem patitur is, qui habens manum alligatam ferro; vel ad fugiendum ignem iam iam accedentẽ, vel hostes properantes ad se interficiendum, illam abscident, & qui à canibus detentus membro truncatur, vt liber euadat, ac denique, qui occlusus domi ad mortem vitandam cum periculo fractionis cruris, aut brachij per fenestram fugit. In his enim casibus ratio naturalis dictat id esse faciendum pro totius conseruatione, & pro maiori malo vitando. De vltima autem instantia, quæ adducitur de tyranno mortẽ alicui minante, nisi membrum sibi abscindat, iam diximus in superioribus, id non esse licitum, quia metus tunc non ab intrinseco, sed ab extrinseco incutitur. Et quando membri abscissio solum ab extrinseco est necessaria, facienda non est.

Ex dictis patet solutio ad argumenta.

De irregularitate per mutilationem.

De irregularitate tam mutilantium, quam mutilatorum, vt dicamus aduertendum est primo, quòd qui mutilat alterum, siue iustè, siue iniustè faciat, nõ causa infirmitatis, nec propriæ vitæ defensionis, irregularis est, vt communiter dicunt Doctores cum Syluestro, verbo. homicidium, tertio. §. 5. & cum glossa supra Clementinam, si furiosus de homicidio, habeturque hoc expresse in capit. aliquantos. 51. distinctione, & in pluribus aliis capitibus iuris, maximè titulo de homicidio. Itaque est eadem ratio occisionis, & mutilationis, quantum ad irregularitatem, quæ ex illis incurritur. Et meritò quidem: Nam cũ vnumquodque hominis membrum sit para vitæ illius, fit consequens, vt mutilator quadantenus sit dicendus homicida, hoc est membri occisor, atque adeo irregularis. Non sufficit autem, ad irregularitatem incurrendam, quòd quis membrum debilitet imò fortè, nec quod ipsum citra detruncationẽ mortificet. Nam pœnæ sunt restringendæ: & iura solũ loquuntur de mutilatoribus. Dixi forte: Nam glossa loco citato, & Panormitanus in capit. cum illorũ. de sententia excommunicationis. tenent, quòd qui reddit membrum ineptum, & aridum etiam citra detruncationem incurrit irregularitatem. Sed oppositum videtur mihi probabilius propter rationem modo dictam.

De mutilatis & corpore vitiatis.

De mutilatis autem. & corpore vitiatis etiam est lex Ecclesiastica, quæ illos irregulares censet, & reddit, ità, vt nec ad sacros ordines promoueri, nec promoti in eisdem ministrare possint. Quæ lex ex antiqua consuetudine originem duxisse videtur. Dicitur enim Leuitic. capit. 21. Omnis, qui habuerit maculam de semine Aaron sacerdotis, non accedet offerre hostias domino, nec panes Deo suo. Et paulò antea dixerat Dominus ad Moysen: Loquere ad Aaron: Homo de semine tuo per familias suas; qui habuerit maculam non offeret Deo suo, nec accedet ad ministerium eius, si cæcus fuerit, si claudus, vel si paruo, vel grandi, vel torto naso, si fracto pede, si manu, si gibbus, si lippus, si albuginem habens in oculo, si iugem scabiem, si impetiginem in corpore, si herniosus, &c. Idem etiam obseruabatur apud Ethnicos. Si quidem, vt dicit Plinius lib. 7. naturalis historiæ, capit. 28. Sergius in prætura à sacris arcebatur, eò quòd debilis esset. Et Seneca lib. 4. Declamationũ declamatione prima, etiam præmittit apud Gentiles eam legem viguisse, vt sacerdos integer sit. Quasi dicens, vbique gentium esse visum, quòd sacerdotes sacrorumque ministri corpore sint integri, nullam maculam habentes, & qui nullam possint corporis fœditate notari. Idem etiam olim vim obtinuit apud Romanos, ab ætate Romuli ducta consuetudine, qui sacerdotes elegit genere excellentes simul, & virtute præstantes; nec tamen inopes, aut corpo-

A re vlla ex parte trunco, vt testatur Dionysius lib. 2. Romanarum antiquitatum. Idem apud Persas vsu receptum fuisse tradit Alexander ab Alexandro li. 6. Dier. genial. capi. 14.

Sed, vt quid in hac re nunc sit obseruandum, paucis explicemus, sit prima conclusio: Corporis vitiũ impedit hominem sacris ordinibus donari; cùm id, vel impedimentum præstat ordinis exequutioni, vel insignem inducit deformitatem. Textus est in dicto cap. 21. Leuitici. Cuius seriem morali quadam interpretatione prosequitur Diuus Gregorius cap. 11. primæ partis Pastoralis, & refertur in capitu. hinc etenim, 49. distinct. Idem etiam probatur ex toto titulo de corpore vitiatis. Maximè capitu. 2. & ex capitu. si

1. Conclus.

B Euangelica. 55. distinct. Quæ verò, sit deformitas insignis arbitrio Episcopi relinquitur, vt patet ex cap. 2. de corpore vitiatis. & ex notatis ibidem per Doctores, qui vnanimiter id affirmant. Sed est aduertendum conclusionem à nobis positam habere vniuersaliter uerum quo ad ordines suscipiẽdos. Nam quò ad susceptos solum inducitur irregularitas, quantum ad illum ordinis actum, qui, vel ob insignem deformitatem, vel defectum vitio corporis impeditur, vt notat Abbas in capit. 2. de cleric. ægrot. Et Socinus in capitu. audientiam. de homicidio. 21. & Gonsalus à Villadiego tractat. de irregularitate, capitu. de corpore vitiatis. Qua ratione qui patitur vitium corporis celebrationem impediens, nempe, in illis digitis, qui

C ad consecrationem, & eleuationem hostiæ fuerint maximè necessarij, solum abstinebit à celebratione missarum, & non à diaconatus, vel subdiaconatus ministerio. Et qui ob deformitatem insignem ab altari arcendus est, non impeditur absolutionis sacramentum ministrare. Qua in re omnes Doctores conueniunt.

Secunda conclusio: Si quis membrum sibi culpa propria absciderit, irregularis est, etiam si ea abscissio, nec impediat ministerium ordinis, nec insignẽ deformitatem inducat. Hæc conclusio ad eos propriè pertinet, qui propria voluntate pudenda vltro sibi exercuerunt. Et probatur ex capit. penitentes, & ex capit. si quis absciderit, & ex capit. qui partem. 55.

2. Conclus.

D distinctione, & ex cap. maritum, distinctione, 33. & ex capitu. vlti. distinct. 37. Sub qua etiam conclusione comprehenduntur quicunque culpa sua ab alijs abscissionem istam passi sunt. Vt si, verbi gratia, quis ob adulterium à marito adulteræ iniuriam vlciscente virilibus amputaretur, quod anno 1537. tribus sacerdotibus prope Pinciam contigisse autor est Couarruuias in relectione. de homicidio. parte 1. nu. 6. Quòd autem isti similiter irregulares fiant, docent Ioannes Andreas, & Hostiensis in dicto, cap. ex parte. de corpore vitiat. & Gonsalus à Villadiego loco modo citato. Si quis verò non sua culpa, nec sua sponte, sed, vel à medicis, vel per vim, aut insidias hostium, vel puer in cunabulis sectus fuerit, & viri-

E lia aliudue membrum amiserit, promoueri poterit, & promotus iam, cum is casus acciderit, in ordinibus susceptis ministrare: vt constat ex capit. ex parte primo, & ex capit. significauit. & ex capit. ex parte. 2. de corpore vitiatis. & ex capit. Eunuchus 55. distinct. De hac re videndus est Couarruuias loco modo citato, & Syluester verbo. homicidium. 3. §. 5. Sed quoniam dictum est, tam mutilatores membrorum, quã membris mutilatos fieri irregulares, dubiũ est, quid nomine membri in præsenti intelligamus? De qua re sunt variæ Doctorum sententiæ. Quidam enim dicunt, id solum in præsenti appellari membrum, quod est pars principalis corporis, habetque propriũ, & speciale officium, vt pes ad ambulandum, manus ad apprehendendum, &c. Et secundum istam opi-

nionem digiti membri rationem non habent, nec illorum mutilatores erunt irregulares. Hanc sententiam tenet glossa in Clementina de homicidio. & Syluester verbo homicidiũ.3.§.5. & Angelus in summa. verbo. homicidium.5.§.6. Alij sunt, qui contrarium affirmant. Et ratio illorum est: Nam cum membra sint illa, ex quorum positione totius corporis integritas consurgit, & ille, cui vnus digitus deest, nõ possit dici corpore integer, colligi videtur, quòd & digitus erit membrum, & qui illum absciderit irregularis. Sed, vt quid in hac re sit dicendum, explicemus, aduertendum est ex Caietano in præsenti, q. tùm illa pars corporis dicatur membrum, quæ actũ habet, iuxta illud Pauli ad Romanos.12. Omnia autem membra non eundem actum habent, & in iure Canonico inter membra computentur non solum membra habentia actum separatum, sed coniunctũ; vt patet de testiculis, quorum officium non, nisi genitalibus exercetur; Eunuchi namque inter mutilatos computantur, vt constat ex distinctione quinquagesimaquinta, & ex titulo, de corpore vitiatis. fit consequens, vt nomine membri in materia mutilationis appelletur non solum membrum principale habens separatum officium, sed etiam membrum accessoriũ & consodale. Et quoniam digitus est membrum habens etiam proprium officium, euidentius, quam dicti testiculi, vt patet in exercitio musico, vbi digiti magis, quam manus exercentur, fit rursus, quòd digiti inter membra sint computandi: quare qui digitum absciderit erit irregularis. Secus verò erit de parte digiti, quæ ita est pars, vt nullius membri appellationẽ habeat, vt dicitur in cap. de presbytero. de corpore vitiatis. Et hæc dicta sint de toto isto articulo.

ARTICVLVS II.

Vtrùm liceat patribus verberare filios, aut dominis seruos.

Inf. q. 72. ar. 2. ad 2.

AD secundum, sic proceditur. Videtur quòd non liceat patribus verberare filios, aut dominis seruos. Dicit enim Apostolus ad Ephesios nono. Vos patres nolite ad iracundiam prouocare filios vestros. Et infrà subdit, Et vos domini eadem facite seruis, remittentes minas. Sed propter verbera aliqui ad iracundiam prouocantur, & sunt etiam minis grauiora: ergo neque patres filios, neque domini seruos debent verberare.

Li. 10. & vlt. ante med. ca. 5.

2. Præterea, Philosophus dicit in 10. † Ethicorum, quod sermo paternus habet solum admonitionem, non autem coactionem. Sed quadam coactio est per verbera: ergo parentibus non licet filios verberare.

3. Præterea, Vnicuique licet alteri disciplinam impendere. Hoc enim pertinet ad eleemosynas spirituales, vt supra dictum † est. Si ergo parentibus licet propter disciplinam filios verberare, pari ratione cuilibet licebit quemlibet verberare; quod patet esse falsum: ergo & primum.

Q. 32. ar. 2.

Sed contra est quod dicitur Prouerbiorum. 13. Qui parcit virgæ, odit filium suum. Et infrà. 23. Noli subtrahere à puero disciplinam. Si enim percußeris eum virga, non morietur. Tu virga percuties eum, & animam eius de inferno liberabis. Et Ecclesiastici. 33. dicitur, Seruo maleuolo tortura & compedes.

Respondeo dicendum, quòd verberationem nocumentum quoddam infertur corpori eius qui verberatur: aliter tamen quàm in mutilatione. Nam mutilatio tollit corporis integritatem, verberatio verò tantummodo afficit sensum dolorem. Vnde multo minus nocumentum est, quàm mutilatio membri. Nocumentum autem inferre alicui non licet, nisi per modum pœnæ propter iustitiam. Nullus autem iustè punit aliquem nisi sit eius iurisdictioni subiectus. Et ideo verberare aliquem non licet, nisi habenti potestatem aliquam super illum, qui verberatur licitè. Et quia filius subditur potestati patris, & seruus potestati domini, licitè potest verberare pater filium, & dominus seruum causa correctionis & disciplinæ.

Ad primum ergo dicendum, quòd cum ira sit appetitus vindictæ, præcipuè concitatur ira, cum aliquis se reputat læsum iniustè: vt patet per † Philosophum in 2. Rhetoricæ. Et ideo per hoc quòd patribus interdicitur, ne filios ad iracundiam prouocent, non prohibetur quin filios verberent causa disciplinæ: sed quòd non immoderatè eos affligant verberibus. Quod verò indicitur dominis, quòd remittant seruis minas, potest dupliciter intelligi. Vno modo, vt remissè minis vtantur: quod pertinet ad moderationem disciplinæ. Alio modo vt aliquis non semper impleat quod comminatus est: quod pertinet ad hoc, quòd iudicium quo quis comminatus est pœnam, quandoque per remissionis misericordiam temperetur.

Li. 2. ca. 13. parũ à princip. to. 6.

Ad secundum dicendum, quòd maior potestas maiorem debet habere coactionem. Sicut autem ciuitas est perfecta communitas, ita princeps ciuitatis habet perfectam potestatem coercendi. Et ideo potest infligere pœnas irreparabiles, scilicet, occisionis, vel mutilationis. Pater autem & dominus, qui præsunt familiæ domesticæ, quæ est imperfecta communitas, habent imperfectam potestatem coercendi secundum leuiores pœnas, quæ non inferunt irreparabile nocumentum. Et huiusmodi est verberatio.

Ad tertium dicendum, quòd exhibere disciplinam volenti, cuilibet licet. Sed disciplinam nolenti adhibere, est solum eius, cui alterius cura committitur. Et ad hoc pertinet aliquem verberibus castigare.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito per verberationem inferri nocumentũ corpori illius, qui verberatur, aliter tamen quàm in mutilatione, nam mutilatio tollit corporis integritatem, verberatio verò solum afficit sensum dolore, respondet D. Thom. ad propositam difficultatem hac conclusione. Pater licitè potest verberare filium, & dominus seruum, causa correctionis & disciplinæ. Probatur in argumento, sed contra, ex illo Prouerbiorum. 13. Qui parcit virgæ odit filium suum. Et capit. 23. noli subtrahere à puero disciplinam: si enim percusseris eum virga non morietur. Tu uirga percuties eum, & animam eius de morte liberabis. Et in corpore articuli hac ratione: Verberatio ad faciliorem castigationem promptioremq; correptionem spectat: sed hanc possunt exercere patres in filios, & domini in seruos, vtpote qui in eo, aliqualem habent authoritatem: ergo & patres filios, & domini seruos licitè possunt verberare.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Dubium. CONclusio huius articuli est de fide tenenda, vtpote, quæ manifestis diuinæ scripturæ testimonijs probatur, quæ adducuntur à D.Thom. in argumento, sed contra. Sed est difficultas, vtrum stando in solo iure naturæ, sit licitum parentibus filios, vsque ad necem verberare, quando illorum culpa alias talem pœnam meretur. Et pro parte affirmatiua est Argumen. argumentum: iure naturæ incumbit parentibus filios educare, illosque moribus instituere: sed ad huiusmodi educationem sæpè sępiùs est necessaria mortis & mutilationis vindicta, vt supra diximus, de republica: ergo patres stando in sola lege naturæ habent ius filios interficiendi, aut mutilandi. Et confirmatur: In initio mundi non erat alia respublica, quàm domestica: ergo ratio tunc postulabat, quòd, si aliquis filiorum delinqueret, seuerè vsque ad necem à parentibus puniretur, atquè adeo parentes iure naturæ habebant ius filios interficiendi, aut mutilandi, pro eorum delictis.

Sententia authoris. His tamen non obstantibus dico, ipsum ius naturæ huiusmodi vltiones, per se loquendo, parentibus interdicere, illasque soli publicæ potestati tribuere. Dico per se loquendo: Nam si contigerit aliquando eum, qui publicæ potestatis munus exercet, habere filium grauiter delinquentem, bene poterit illum vsque ad necem punire. Hoc tamen non facit in quantum pater, sed in quantum est publica potestas. Hanc conclusionem tenent communiter omnes Doctores, estque iure gentium confirmata. Et probatur: Ratio naturalis dictat vitam humanam, cuius dominium penes solum Deum est, non deberi absque meditatissimo iudicio, iurisque ordine extingui: ergo eadem ratio naturalis dictat, vt hoc non committatur tantæ multitudini, quanta est parentum, qui nec leges sciunt, nec causarum merita perpendere possunt. Et eadem est ratio de mutilatione. Nam cum abscissio membrorum ex sua natura ad mortem animalis ordinetur, sicut & incolumitas ad vitam, ad illum tantum pertinebit mutilare, cuius est posse occidere.

Ad argum. Et ad argumentum in contrarium factum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Sic enim natura parentibus filios educare concessit, vt tamen lineam præscripserit, ad quam vsque eorum facultas accedere possit: quæ non est filiorum mutilatio, aut occisio; sed solum verberatio ad modum iam explicatum. Et quando hoc non sufficit, publica incipiet authoritas maiores ac grauiores imponere pœnas, vt dicitur in lege. si filius. Codice. de patria potestate, & lege. prætor. ff. de iureiurando. §. præterea. Ad confirmationem respondetur: In initio mundi penes Adam fuisse publicam potestatem, iure dominij orbis, quod tunc penes ipsum erat: aucto autem mortali genere, orbeque iure gentium per familias distributo, vnaquæque habuit principem, vel saltim aliquos, penes quos publica potestas resideret. Et sic nunquam parentes habuerunt authoritatem proprios filios, aut mutilandi, aut interficiendi. Si qui autem fuerunt, qui vagè viuerent, nullam reipublicæ formam habentes, cùm contra naturam hominis, qui ex se animal est sociabile, atque ciuile, vitam degerint, non est cur ex illis contra nostram sententiam efficax argumentum sumatur. Possunt ergo parentes filios reprehendere, ac si opus fuerit verberare. Mutilare autem & occidere minimè, nisi quando publicam simul habuerint potestatem.

An semper expediat filiorum verberatio. An autem semper expediat huiusmodi filiorum verberatio, non potest vno verbo explicari, sed iuxta

A ta vniuscuiusque naturam, atque indolem agendum erit. Et sic dico primò, maxima discretione opus esse, ne bene nati ex verberatione efficiantur ignaui, & meticulosi. Non enim est omnium vna & eadem conditio. Et sic aliter corrigendi sunt liberi, aliter serui, aliter ingeniosi, aliter stulti, cum aliquibus sufficiant verba, alijs autem nec verbera, vt dicit Seneca in libro de moribus. Dico secundo, debere semper parentes in huiusmodi correctionibus intendere punitionem, ac emendam filiorum: vindictam autem nunquam. Hoc enim interest inter personam publicam, & priuatam, quòd publica non solum intendit punitionem delicti, sed B etiam vindicationem iniuriæ reipublicæ illatæ; quoniam hoc ad bonum commune ipsius reipublicæ spectat. At verò persona priuata, quoniam eius non est respicere bonum commune, nec etiam potest uindictam intendere, sed solum punitionem, aut emendam illius, qui suæ curæ fuerit commissus, siue sit filius, siue seruus, siue discipulus. Ex quo fit, vt pro ætate, & pro conditione, & pro ingenio vniuscuiusque sit semper puniendus. Quod & significare voluisse videtur Paulus ad Ephes. 6. dum dixit: Vos parentes nolite prouocare ad iracundiam filios vestros. Et paulò inferius: Vos domini eadem facite seruis, remittentes minas, &c.

Dubium de plagis verberantibus subditos clericos. Sed dubitabit aliquis hoc loco, an parentes, vel C prælati, vel pædagogi acriter verberantes filios, vel subditos, vel discipulos clericos incurrant excommunicationem canonis: Si quis suadente diabolo. Hanc difficultatem mouet Syluester, verbo. homicidium. 6. §. 4. dicto 8. Refertq; sententiam Panormitani, & aliorum, in cap. cum voluntate. de sententia excommunicat. Qui sub distinctione rñdent, quòd, vel clericus est constitutus in maioribus ordinibus a diaconatu, & supra, vel in minoribus à subdiaconatu, & infra. Et dicunt, quòd si est constitutus in maioribus, quicunque illum percutiens immoderatè, siue sit pater, siue prælatus, siue pædagogus incurrit excommunicationem. Secus autem erit, si fuerit in minoribus constitutus. Quoniam hoc expresse habetur D in illo capitulo. cum voluntate. de sententia excommunicationis. Vbi dicitur, posse clericos seniores zelo deuotionis adolescentes in minoribus ordinibus turbantes diuinum officium leuiter percutere. Et paulò inferius etiam dicitur, quòd obtentu prælationis & magisterij in subditos scholares idē facere possunt. Et in capit. ex tenore expresse habetur licere prælato verberare inferiorē, etiam si sit subdiaconus. Ex quo infert Syluester, quòd si prælato id licet; eodem iure licebit patri. Caietanus in summa. verbo excommunicatio, cap. 10. generaliter dicit, licere parentibus atque prælatis, quoscunque filios, vel subditos clericos verberare, seu percutere, ex rationabili causa. Quam etiam sententiam tenet Syluester loco citato. E Et quidem de prælato nulla ratione est dubitandum quin possit subditos etiam sacerdotes modo conuenio, flagellis cædere, vt constat ex decretis distinctio, quadragesima quinta, per totam. Nec consequentia à prælatis ad parentes deducta est tam liquida, sicut Syluester arbitratur. Prælati enim habent publicam potestatem ac iurisdictionem, cum vi coercitiua, quam parentes in filios habere non possunt. Hoc tamē non obstante dico, licitum etiam esse parentibus, atque magistris, quoscunque filios, vel discipulos etiam in sacris constitutos cum debito moderamine causa disciplinæ verberare. Ita n. colligitur ex cap. ex tenore, iā citato, & ex ca. cū voluntate. de sñia excōicationis. §. si q. vero. Si quis aūt quærat an pater, vel magister, vel prælatus debitū modum verberationis excedentes incurrant sententiam excommunicationis, re- Conclusio notāda pro prælatis.

spondeo,

ſpondeo, quòd non; dummodo verberatio tantum fiat per modum diſciplinæ, & non ex odio, nec in fraudem canonis propter vindictam. Itaque, quamuis pater, vel prælatus grauiter delinquant in caſu verberationis clerici, non erunt excommunicati; dummodo talis exceſſus in fraudem canonis nõ fiat. Et ratio eſt: Nam eo ipſo, quòd parentibus atque prælatis eſt iure conceſſa facultas filios, vel ſubditos verberandi, ratio ipſa poſtulare videtur, vt non propter quemcunque exceſſum excommunicatio incurratur. Maximè, cum non poſſit ſemper homo eſſe tam attentus, vt nunquam virtutis limitem tranſgrediatur. Quando autem exceſſus eſſet adeò enormis, & præter conſuetum modum verberandi factus vt odij indicium præſeferret, vt ſi, verbi gratia, pater, vel prælatus arrepto fuſte clericum feriret, proculdubio incurreret excommunicationem. Et propterea in capi. cum beatus Paulus, & in capit diſciplina, quadrageſima quinta diſtinctio, admonentur prælati lenitatis, ne, ſcilicet, tam immodicis verberibus, quam ſalutiferis verbis ſuos ſubditos inſtituant. Diuus etiam Paulus dicit oportere Epiſcopum eſſe non percuſſorem. Et in huius rei teſtimonium affirmant ſancti Doctores tribuiſſe Dominum Moyſi virgam directionis, & non Aaron ſacerdoti. Quando autem Aaron habuit virgam in manibus fuit florens, vt non tam punitionis, quam conſolationis videretur, iuxta illud: Virga tua, & baculus tuus ipſa me conſolata ſunt. De præceptoribus religioſorum, vel aliorũ clericorum contra voluntatem ſuorum maiorum illos verberantibus, etiam dico, quòd non incurrunt ſententiam canonis, quamuis per opus illicitum videantur manus violentas in clericos inijcere; dummodo verberatio non procedat ex odio, vel in fraudem canonis; propter vindictam. Hæc enim facultas conceditur à iure pædagogis, atque magiſtris, vt poſſint ſuos diſcipulos etiam clericos verberare. Et ſic, quamuis prohibitio prælati fecerit, quòd peccauerint, non tamen, quòd incurrant excommunicationem, cum prælati non habeant poteſtatem ſupra ſententiam excommunicationis. Ex quo infertur, prælatos ſuos ſubditos verberantes, quam rariſſimè incurrere excommunicationem, quamuis grauiter delinquant in illorum punitione. De marito ſolet ſimiliter dubitari, an licitè poſſit verberare vxorem? Ad quam breuiter reſpondeo, quòd poteſt, dummodo id cum debito moderamine, & ex cauſa legitima faciat. Quamuis enim vxor ſit ſubdita viro, non tamen poteſt vir illam, tanquam famulam animaduertere; ſed tanquam ſociam, & æqualem. In cuius rei ſignum dicunt Doctores eductam fuiſſe de coſta, & non de pede, vt habetur Geneſis cap. 2. Ex dictis in iſto articulo colligitur ſemper ad verberationem, ſiue ad quamcunque aliam percuſſionem, quæ nomine verberationis intelligitur in præſenti, eſſe neceſſariam aliquam ſuperioritatem in verberante, alioqui illicite fiet, & contra iuſtitiam. Et cùm ſola fragrantia delicti non faciat ſuperiores circunſtantes, rurſus ſequitur, quòd nullus poterit non ſubditum verberare, etiam ſi in fragranti delicto comprehendatur. Niſi forte id opus fuerit ad propriæ vitæ, aut rerum, aut innocentis defenſionem, iuxta dicta in materia de homicidio, &c.

De marito verberante vxorem.

ARTICVLVS III.

Vtrùm liceat aliquem hominem incarcerare.

A*D tertium ſic proceditur. Videtur quòd non liceat aliquem hominem incarcerare. Actus enim eſt malus ex genere, qui cadit ſuprà indebitam materiam, vt ſuprà * dictum eſt. Sed homo habens naturalem arbitrij libertatem eſt indebita materia incarcerationis, quæ libertati repugnat: ergo illicitum eſt aliquem incarcerare.*

12.q.18.ar tic.2.

2. Præterea, Humana iuſtitia regulari debet ex diuina. Sed ſicut dicitur Eccleſiaſtic. 15. Deus reliquit hominem in manu conſilij ſui; ergo videtur quòd non eſt aliquis coercendus vinculis vel carcere.

3. Præterea, Nullus eſt coercendus niſi ab opere malo, à quo quilibet poteſt alium licitè impedire. Si ergo incarcerare aliquem eſſet licitum ad hoc, quòd cohiberetur à malo, cuilibet eſſet licitum aliquem incarcerare, quod patet eſſe falſum; ergo & primum.

Sed contra eſt quod Leuitici. 24. legitur, quendam miſſum fuiſſe in carcerem propter peccatum blaſphemiæ.

Reſpondeo dicendum, quòd in bonis corporis tria per ordinem conſiderantur. Primò quidem integritas corporalis ſubſtantiæ, cui detrimentum affertur per occiſionem, vel mutilationem. Secundo delectatio, vel quies ſenſus, cui opponitur verberatio, vel quodlibet ſenſum dolore afficiens. Tertiò motus & vſus membrorum, qui impeditur per ligationem, vel incarcerationem, ſeu quamcunque detentionem. Et ideo incarcerare aliquem, vel qualitercunque detinere, eſt illicitum, niſi fiat ſecundum ordinem iuſtitiæ, aut in pœnam, aut ad cautelam alicuius mali vitandi.

Ad primum ergo dicendum, quod homo qui abutitur poteſtate ſibi data, meretur eam amittere. Et ideo homo qui peccando abuſus eſt libero vſu ſuorum membrorum conueniens eſt incarcerationis materia.

11 q.3.cap. priuilegium.

Ad ſecundum dicendum, quod Deus quandoque ſecundum ordinem ſuæ ſapientiæ peccatores cohibet ne poſſint peccatum implere, ſecundum illud Iob. 5. Qui diſſipat cogitationes malignorum, ne poſſint implere manus eorum quod cœperant. Quandoque vero eos permittit quod voluerint agere. Et ſimiliter ſecundum humanam iuſtitiam non pro qualibet culpa homines incarcerantur, ſed pro aliquibus.

Ad tertium dicendum, quod detinere hominem ad horam ab aliquo opere illicito ſtatim perpetrando, cuilibet licet, ſicut cum aliquis detinet aliquem ne ſe præcipitet, vel ne alium feriat. Sed ſimpliciter aliquem includere, vel ligare, ad eum ſolum pertinet, qui habet diſponere vniuerſaliter de actibus & vita alterius: quia per hoc impeditur non ſolum à malis faciendis, ſed etiam à bonis agendis.

SVMMA TEXTVS.

AD propoſitam difficultatem reſpondet D. Thom. vnica tantum concluſione, quæ talis eſt: Soli publicæ poteſtati eſt licitum ſubditos carceri mancipare, ſiue in pœnam, ſiue ad cautelam alicuius mali vitandi. Probatur: In bonis corporis tria per ordinem conſiderantur. Primum eſt eius integritas, cui per occiſionem ac mutilationem nocetur. Secundum; ſenſualis delectatio, ac voluptas; quæ per verberatio-

nem

A nem impeditur. Tertium, membrorum vſus, qui per carceres, aliaq; ligamina cohibetur. Sed primum nocumentum, propter eius grauitatem ſoli reipublicæ reſeruatur, vt dictum eſt articulo primo huius quæſtionis ſecundum autem quouiam leuius eſt etiam parentibus atque dominis permittitur: ergo tertium, quod non ſolum eſt via ad primum, verum etiam quædam illius inchoatio cùm ob id reus carceri mancipetur, vt vel auditus ſupplicio deputetur, vel ob leuius crimen aliam luat pœnam, condecens eſt, vt ſoli reipublicæ, penes quam eſt poteſtas vitæ & mortis, deputetur.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Quatuor ſūt iniuriæ quę facto inferuntur.

INſtitutum Diui Thomæ in hac quæſtione, & præcedenti fuit, agere de iniurijs, quæ facto inferun- B tur in perſonam. Suntque numero quatuor, ſcilicet, homicidium, verberatio, mutilatio, & incarceratio; Nam vulneratio, quæ ſpecialem videtur habere rationem iniuriæ, ſi magna fuerit reducitur ad occiſionem, aut mutilationem. Si autem fuerit parua, reducitur ad verberationem; cum verbera, vulnera quædam ſint. Et ſic non habet ſpecialem rationem iniuriæ, vt docet Caietanus in præſenti. Diximus autem iam de tribus prioribus, ſcilicet, occiſione, mutilatione, & verberatione: & ſic ſolum ſupereſt agere de incarceratione. Ad cuius intelligentiam aduertendum eſt, quod carcer poteſt accipi dupliciter: vno modo propriè pro loco ad malefactorum punitionem pro bono communi inſtituto; alio modo lar- C gè & extenſiue pro quacunque detentione. In præſenti autem, quando dicit Diuus Thomas ſolam publicam poteſtatem poſſe licitè aliquem carceri mancipare, ſolum loquitur de carcere primo modo. Nam ſi de carcere ſecundò modo ſit ſermo, certum eſt, quòd etiam parentes poſſunt filios incarcerare; ſicut & poſſunt illos punire: cum carcer iſto modo acceptus nihil aliud ſit, quam quædam punitio. Carceris autem propriè dicti adhuc eſt duplex vſus in republica; vnus qui eſt conſeruare malefactores, dum eorum cauſæ tractantur ac deciduntur: alter in pœnam, qui apud eccleſiaſticam poteſtatem ad verbera procedere non potentem, eſt valde vſitatus. Inter iſtos autem duos vſus, hoc eſt diſcriminis, D quòd nunquam eſt licitum vti carcere in pœnam, quo ad vſque rei cauſa fuerit plenè perfecta: cum contra rationem ſit, quòd alicui non conuicto pro crimine, de quo eſt ſuſpectus, certa pœna inferatur. Ad hoc autem, vt vſus carceris primo modo ſit licitus, ſatis eſt, quòd probabiliter credatur, aliquem crimen commiſiſſe, quod iuſtitia poſtulat puniri: maximè, ſi ſit probabilis timor de fuga delinquentis.

Carcer duplex.

Dubium.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, an quilibet, qui ab altero iniuriam, vel furtum eſt paſſus, poſſit illum propria authoritate detinere, quo ad vſque veniat iudex, qui ſibi, vel de illata iniuria, vel de re ſublata ſatisfactionem faciat. Ad cuius explicatio- E nem dico primò, Ei, qui iniuriam eſt paſſus, nulla ratione eſſe licitum alterum detinere, per ſe loquendo. Quia cum hoc non ſit neceſſarium ad propriam defenſionem, ſed ſolum ad punitionem, vel vindicationem, quæ propria authoritate fieri non debet, fit, vt talis priuata detentio per ſe loquendo ſemper ſit illicita, & iniurioſa. Dico ſecundò, quòd quando talis priuata detentio fuerit neceſſaria ad propriorum bonorum recuperationem, licitè poterit fieri à quacunque priuata perſona. Et ratio eſt: quia tunc non ordinatur per ſe loquendo, ad punitionem, vel vindicationem; ſed ad ſuorum bonorum defen-

1. Dictum.

2. Dictum.

A ſionem, quæ vnicuique iure naturæ eſt commiſſa, etiam cum manifeſto periculo illius, qui per iniuriam ea auferre voluiſſet, vt diximus in ſuperioribus. Et ſiquis rurſum quærat, an ſit licitum vnicuique alterum detinere propter ſuum, vel aliorum commodum, ne, ſcilicet, interficiat ſe: aut alterum, vel ne aliquod peccatum committat? Dico primò, quòd ſiquis ex infirmitate, vel paſſione vellet ſeipſum interficere bene poſſet à quocunque, etiam inuitus, detineri, quo ad vſque periculum tolleretur. Probatur: Poſſem ego illum defendere à quocunque alio, etiam cum periculo inuaſoris: ergo & à ſe ipſo ex infirmitate, uel paſſione operante cum inuoluntaria detentione. Sed hoc maximè ad parentes ſeu propinquos ſpectat, qui aliquale ſupra infirmum ratione conſanguinitatis videntur habere ius. Dico ſe- B cundo: Qui vellet occidere proximum, vel aliquam grauem iniuriam ei inferre, licitè poſſet à quocunque detineri, quo ad vſque periculo prouideretur. Probatur: Licitum eſt defendere innocentem cum morte alterius: ergo & cum illius inuita detentione. Dico tertiò: qui nollet ſe interficere, ſed alia flagitia committere ſine alterius detrimento, non poſſet ſimpliciter detineri: niſi ab habentibus curam illius. Dixi ſimpliciter: Nam ad horam bene poterit ab alijs detineri, vt dixit Diuus Thomas hic ad tertium. Et ratio eſt: Tum, quia huiuſmodi peccata regulariter loquendo, non rectè vitantur per detentionem tum etiam; quia eſſet agere contra libertatem hominis, quod priuatæ perſonæ non licet.

Aliud dubium.

1. Dictum.

2. Dictum.

3. Dictum.

C

ARTICVLVS IIII.

Vtrum peccatum aggrauetur ex hoc, quod prædictæ iniuriæ inferuntur in perſonas aliis coniunctas.

A*D quartum ſic proceditur. Videtur, quòd peccatum non aggrauetur in hoc, quòd prædictæ iniuriæ inferuntur in perſonas alijs coniunctas. Huiuſmodi enim iniuriæ habent rationem peccati, prout nocumentum alicui infertur contra eius voluntatem. Sed magis eſt* D *contra hominis voluntatem malum quod in propriam perſonam infertur, quam quod infertur in perſonam coniunctam: ergo iniuria illata in perſonam coniunctam eſt minor.*

2. Prætereà, In ſacra Scriptura præcipuè reprebenduntur qui pupillis & viduis iniurias inferunt. Vnde dicitur Eccleſiaſtic. 35. Non deſpiciet preces pupilli nec viduam, ſi effundat loquelam gemitus. Sed vidua & pupillus non ſunt perſonæ alijs coniunctæ: ergo ex hoc, quod infertur iniuria perſonis coniunctis, non aggrauatur peccatum.

E *3. Prætereà, Perſona coniuncta habet propriam voluntatem, ſicut & principalis perſona. Poteſt n. aliquid ei eſſe voluntarium quod eſt contra voluntatem principalis perſonæ, vt patet in adulterio, quod placet vxori, & diſplicet viro. Sed huiuſmodi iniuriæ habent rationem peccati, prout conſiſtunt in voluntaria commutatione: ergo huiuſmodi iniuſtitiæ minus habent de ratione peccati.*

Sed contra eſt, quòd Deuteronom. 28. ad quandam exaggerationem dicitur, Filij tui, & filiæ tuæ tradentur alteri populo videntibus oculis tuis.

Reſpondeo

Respondeo dicendum, quòd quanto aliqua iniuria in plures redundat, cæteris paribus, tanto grauius est peccatum, & inde est, quòd grauius est peccatum si aliquis percutiat principem, quàm personam priuatam: quia redundat in iniuriam totius multitudinis, vt suprà dictum † est. (1.2. q. 73. art. 8.) *Cum autem infertur iniuria in aliquam personam coniunctam alteri, qualitercunque illa iniuria pertinet ad duas personas. Et ideò cæteris paribus ex hoc ipso aggrauatur peccatum: potest tamen contingere, quòd secundum aliquas circunstantias sit grauius peccatum, quod fit contra personam nulli coniunctam, vel propter dignitatem personæ, vel propter magnitudinem nocumenti.*

Ad primum ergo dicendum, quòd iniuria illata in personam coniunctam, minus est nociua personæ, cui coniungitur, quàm si in ipsam immediatè inferretur: & ex hac parte est minus peccatum. Sed hoc totum quod pertinet ad iniuriam personæ, cui coniungitur, superadditur peccato quod aliquis incurrit ex eo, quòd aliam personam secundum se lædit.

Ad secundum dicendum, quòd iniuriæ illatæ in viduas & pupillos magis exaggerantur: tum quia magis opponuntur misericordiæ, tum quia idem nocumentum huiusmodi personis inflictum, est eis grauius, quia non habent releuantem.

Ad tertium dicendum, quòd per hoc, quòd vxor voluntariè consentit in adulterium, minoratur quidem peccatum & iniuria ex parte ipsius mulieris. (Ibid. 14.) *Grauius enim esset si adulter violenter eam opprimeret. Non tamen propter hoc tollitur iniuria ex parte viri: quia vxor non habet potestatem sui corporis, sed vir, vt dicitur. 1 ad Corinth. 7. Et eadem ratio est de similibus. De adulterio tamen, quia non solum iustitiæ, sed etiam castitati opponitur, erit locus infrà agendi in tractatu de temperantia.* (q. 154. art. ...)

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quòd quantò aliqua iniuria in plures redundat cæteris paribus, tantò est grauius peccatum; & hinc est, quod percutere principem est grauius peccatum, quam percutere personam priuatã, quia percussio principis redundat in iniuriam totius multitudinis; respondet D. Tho. ad propositam difficultatem per duas propositiones. Prima conclusio: Cæteris paribus grauius peccatum est delinquere in personam, cui alij sunt coniuncti, quam delinquere in illos, qui consanguineis & necessarijs carent. Probatur: Quando infertur iniuria in personam alteri coniunctam, illa iniuria quodammodo refertur ad duos: ergo cæteris paribus, est grauior, quàm si inferretur in illum, qui nullam haberet personam coniunctam. Probo consequentiam exposito fundamento. Secunda conclusio: Ex particularibus circunstantiis bene potest fieri, quòd illa iniuria sit minor, quæ fit contra eum, qui plures habet personas coniunctas scilicet, propter dignitatem personæ, vel propter magnitudinem nocumenti.

EXPLICATIO ARTICVLI.

(Quid intelligitur nomine personæ coniunctæ.) PRo huius articuli explicatione aduertendum est primò ex Caietano in præsenti, quòd nomine personæ coniunctæ hic intelligimus in primis consanguineos, & affines, vt patrem, filium, generum, leuirum, &c. Et deinde quoscunque alios œconomica necessitudine copulatos, vt maritum, vxorem, patronum, familiares, & cæ denique extra domum quoscunque amicos aliosque necessarios. In his. n. omnibus importatur respectus coniunctionis ad alterum, ratiõe cuius iniuria alicui illata augeri potest. Ratio autem, propter quam ex multiplicatione coniunctorum peccatum augetur est; Nam, cùm filius sit aliquid patris, & vxor aliquid mariti, quin etiam & amicus sit alter ego, quicunque vnum lædit, in omnes est iniurius: & quanto iniuria & detrimentum in plures profunditur, tantò grauior est, vt docet D. Tho. 1. 2. q. 37. art. 8. & 9. Imò potest esse tanta coniunctio inter aliquos, vt etiam si illi personę, cum qua quis delinquit, non fiat iniuria, quia scienti, & volenti non fit iniuria; lædatur tamen persona coniuncta. Vt est videre in eo, qui, aut alterius vxorem in adulterium, aut puellam in stuprum sua sponte consentientem compresserit: qui quidem non facit iniuriam volentibus, illam tamen infert marito ac patri.

Siquis autem quærat, an semper quod peccatum fit contra personam habentem plures alias coniunctas, sit grauius, illaque circunstantia sit necessario confitenda? (Dubium.) Dico primò, quòd tunc tantum peccatum factum contra personam habentem alias coniunctas augetur, quãdo fuerit eius naturæ, quòd eius iniuria transit in alios. (1. Dictum.) Nam si solum nocet illi, in quẽ peccatur, vt furtum, quod non est notabile, & ex quo parentes, aut proximi nihil damni suscipiunt nõ augetur ex circunstantia multitudinis coniunctorum: cum illud tantum noceat vni & non pluribus. Quæ est ratio, propter quam D. Thom. in hoc articulo affirmat peccatum contra aliquẽ factum augeri ex multitudine coniunctorũ ad ipsum. Dico secundò, quòd quãuis circũstantia multitudinis coniunctorũ aggrauet sæpèsæpius notabiliter peccatũ, vt qñ quis occidit hominem suæ familiæ valde necessariũ: hæc tñ circunstantia maiori ex parte non mutat speciem, cùm non inducat particularem rationem peccati, sed solum faciat peccata differre secundum magis & minus intra eandem speciem. (2. Dictum.) Dico tertiò, quòd circunstantia multitudinis coniunctorũ, qñ notabiliter aggrauat peccatum, etiam si non mutet speciem, est necessario confitenda. (3. Dictum.) Quia, vt cõiter docent Doctores in materia de confessione, non tñ illæ circunstantiæ sunt necessario explicandæ in confessione, quæ mutant speciẽ, sed etiam illæ, quæ aggrauãt notabiliter. Vt est videre in eo, qui commisit peccatum mortale & veniale eiusdem speciei: qui quidem, secundum omnes, tenetur hanc circunstantiam confiteri, quãuis nõ mutet speciem. Et qui decem millia talentorum furatus fuisset non satisfaceret dicendo, se furtum commisisse mortale, nisi quantitatem, quæ notabiliter aggrauat peccatũ, expressisset. An autem qñ in similibus peccatis fit notabilis iniuria coniunctis, debeat etiam illis fieri particularis & certa restitutio, seu satisfactio, explicatum est à nobis in superioribus. q. 62. art. 2.

QVAESTIO LXVI.

De Peccatis iustitię oppositis, in nouem Articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

Vtrum naturalis sit homini possessio exteriorum rerum?

AD primum sic proceditur. Videtur, quod non sit naturalis homini possessio exteriorum rerum. (Inf. contra ca. 22. & 127.) *Nullus enim debet sibi attribuere quod Dei est. Sed dominium omnium*

nium creaturarum est proprium Dei, secundum illud Psalm. 23. Domini est terra, &c. ergo non est naturalis homini possessio rerum exteriorum.

In serm. ad diuites qui sic incipit, & à medio illius.

*2. Præterea, Basilius * exponens verbum diuitis dicentis Luc. 12. Congregabo omnia quæ nata sunt mihi, & bona mea: dicit, Dic mihi quæ tua: vnde ea sumens in vitam tulisti? Sed illa quæ homo possidet naturaliter, potest aliquis conuenienter dicere esse sua: ergo homo non possidet naturaliter exteriora bona.*

Lib. 1. de fi. c. 1 cir. me. tom. 2.

*3. Præterea, Sicut Ambrosius * dicit in libro de Trinitat. Dominus nomen est potestatis. Sed homo non habet potestatem super res exteriores: nihil enim potest circa earum naturam immutare: ergo possessio exteriorum rerum non est homini naturalis.*

Sed contra est, quòd dicitur in Psal. Omnia subiecisti sub pedibus eius, scilicet hominis.

*Respondeo dicendum, quòd res exterior potest dupliciter considerari. Vno modo quantum ad eius naturam, quæ non subiacet humanæ potestati, sed solum diuinæ, cui omnia ad nutum obediunt. Alio modo quantum ad vsum ipsius rei, & sic habet homo naturale dominium exteriorum rerum: quia per rationem & voluntatem potest vti rebus exterioribus ad suam vtilitatem, quasi propter se factis. Semper enim imperfectiora sunt propter perfectiora, vt supra † habitum est. Ex hac ratione Philosophus probat in primo * Politicorum, quòd possessio rerum exteriorum est homini naturalis. Hoc autem naturale dominium super cæteras creaturas, quod competit homini secundum rationem, in qua imago Dei consistit, manifestatur in ipsa hominis creatione, Genes. 1. vbi dicitur, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: & præsit piscibus maris, &c.*

Q. 64. art. 1.

Lib. 1. ca. 5. tom. 5.

Ad primum ergo dicendum, quod Deus habet principale dominium omnium rerum. Et ipse secundum suam prouidentiam ordinauit quasdam res ad corporalem hominis sustentationem. Et propter hoc homo habet naturale rerum dominium, quantum ad potestatem vtendi ipsis.

Ad secundum dicendum, quod diues ille reprehenditur ex hoc quòd putabat exteriora bona esse principaliter sua, quasi non accepisset ea ab alio scilicet à Deo.

*Ad tertium dicendum, quòd illa ratio procedit de dominio exteriorum rerum quantum ad naturas ipsarum. Quod quidem dominium soli Deo conuenit, vt dictum * est.*

In corp. ar.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quòd res exterior potest dupliciter considerari; vno modo quantum ad eius naturam, quæ non subiacet humanæ potestati, sed diuinæ, cui omnia ad nutum obediunt, alio modo quantum ad vsum; respondet D. Thom. ad propositam difficultatem, hac conclusione: Homo habet naturale dominium rerum exteriorum, quantum ad vsum illarum. Probatur: Homo per rationem & voluntatem potest vti rebus exterioribus ad suam vtilitatem, tanquam propter se factis; semper enim imperfectiora sunt propter perfectiora; qua ratione Aristot. lib. 1. Politic. capi. 5. probauit possessionem rerum externarum esse homini naturalem: ergo homo habet naturale dominium rerum externarum, quantum ad vsum illarum. Et confirmatur ex Genes. capit. 1. Vbi in ipsa hominis creatione hoc naturale dominium super cæteras creaturas conueniens homini per rationem, in qua Dei imago consistit, fuit manifestatum, dum dicitur: Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, vt præsit piscibus maris, & volatilibus cœli, & bestijs terræ, &c.

ARTICVLVS II.

Vtrum liceat alicui rem aliquam quasi propriam possidere.

AD secundum sic proceditur. Videtur, quòd non liceat alicui rem aliquam quasi propriam possidere. Omne enim quod est contra ius naturale, est illicitum. Sed secundum ius naturale omnia sunt communia: cui quidem communitati contrariatur proprietas possessionum: ergo illicitum est cuilibet homini appropriare sibi aliquam rem exteriorem.

3. contra c. 127. & in opusc. 20. lib. 4. ca. 4.

*2. Præterea, Basilius * dicit, exponens prædictum verbum diuitis. Sicut qui præueniens spectacula, prohiberet aduenientes, appropriando sibi quod ad communem vsum ordinatur: similes sunt diuites, qui communia, quæ præoccupauerunt, æstimant sua esse. Sed illicitum esset præcludere viam alijs ad potiendum communibus bonis: ergo illicitum est appropriare sibi aliquam rem communem.*

In serm. ad diuites aua ros, post medium illius.

3. Præterea, Ambrosius † dicit, & habetur in Decret. dist. 47. cap. sicut hi. Proprium nemo dicat quod est commune. Appellat autem communes res exteriores, sicut patet ex his quæ præmittit: ergo videtur illicitum esse, quod aliquis appropriet sibi aliquam rem exteriorem.

In serm. 81. to. 5. Et habetur dist. 47 capi. Sicut hi.

Sed contra est, quod August. dicit † in libro, de Hæresibus: Apostolici dicuntur, qui se hoc nomine arrogantissime vocauerunt, eo quòd in suam communionem non acciperent vtentes coniugibus, & res proprias possidentes: quales habet Catholica Ecclesia, & monachos & clericos plurimos. Sed ideo isti hæretici sunt, quia se ab Ecclesia separantes, nullam spem putant eos habere qui vtuntur his rebus, quibus ipsi carent. Est ergo erroneum dicere, quòd non liceat homini propria possidere.

Cap. 40 to. 6. & refertur 24. q. 3. ca. Quidam autem.

Respondeo dicendum, quòd circa rem exteriorem duo competunt homini, quorum vnum est potestas procurandi & dispensandi: & quantum ad hoc licitum est, quòd homo propria possideat. Et est etiam necessarium ad humanam vitã propter tria. Primo quidem, quia magis solicitus est vnusquisque ad procurandum aliquid quod sibi soli cõpetit, quã id quod est cõe omnium vel multorũ: quia vnusquisq; laborem fugiens, relinquit alteri id quod pertinet ad cõe sicut accidit in multitudine ministrorũ. Alio modo, quia ordinatius res humanæ tractantur: si singulis immineat propria cura alicuius rei procurãdæ. Esset aũt cõfusio, si quilibet indistinctè quælibet procuraret. Tertio, quia per hoc magis pacificus status hominũ cõseruatur, dum vnusquisq; re sua contentus est. Vnde videmus, quòd inter eos qui cõiter &

ex indiuiso

ex indiuiso aliquid possidet, frequentius iurgia oriuntur. A *Aliud verò quod competit homini circa res exteriores, est vsus ipsarum. Et quantum ad hoc non debet homo habere res exteriores vt proprias, sed vt cõmunes: vt scilicet de facili aliquis eas communicet in necessitates aliorum. Vnde Apost. dicit 1. ad Timot. vltim: Diuitibus huius seculi præcipe facilè tribuere, communicare.*

Ad primum ergo dicendum, quòd communitas rerum attribuitur iuri naturali; nõ quia ius naturale dictet omnia esse possidenda communiter, & nihil esse quasi proprium possidendum: sed quia secundum ius naturale non est distinctio possessionum, sed magis secundum humanum condictum, quod pertinet ad ius B *positiuum, vt supra * dictũ est. Vnde proprietas possessionum non est contra ius naturale, sed iuri naturali superadditur per adinuentionem rationis humanæ.*

*Ad secundum dicendum, quòd ille qui præueniens ad spectacula præpararet alijs viam, non illicitè ageret. Sed ex hoc illicitè agit, quòd alios prohibet. Et similiter diues non illicitè agit si præoccupans possessionem rei, quæ à principio erat communis, alijs etiam communicat. Peccat autem si alios ab vsu illius rei indiscretè prohibeat. Vnde Basilius * ibidem dicit, Cur tu abundas, ille verò mendicat, nisi vt tu bonæ dispensationis merita consequaris: ille verò patientiæ præmijs coronetur.* C

Ad tertium dicendum, quòd cũ dicit Ambrosius, Nemo proprium dicat quod est commune: loquitur de proprietate quantum ad vsum. Vnde subdit, Plusquam sufficeret sumptui, violenter obtentum est.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quòd circa res exteriores duo possunt homini competere, vnum est potestas illas procurandi, & dispensandi, alterum est vsus ipsarum; respondet D. Tho. ad propositam difficultatem p duas propositiones. Prima conclusio: Licitum est, immò necessarium ad vitam humanam, quòd homo, quantum ad potestatẽ procurandi, & dispensandi res exteriores, illas in particulari possideat. Probatur triplici ratione. Prima: Quia vnusquisque est magis solicitus ad procurandum, quæ sibi soli competunt, quã quæ sunt communia omnium. Secunda: Quia ordinatius res humanæ tractantur, quando singulis imminet cura particularis alicuius rei p̃curãdæ. Tertia: Quia per hoc status hominum magis pacificus conseruatur, dũ vnusquisq; re sua contentus est. Secũda conclusio: Quantum ad vsum rerum non debet homo habere res exteriores, vt proprias, sed vt cões: ad hunc sensum, q̃ de facili eas communicet necessitatem patientibus; iuxta illud Pauli ad Tim. cap. vltim. Diuitibus huius seculi præcipe, facile tribuere. D E

EXPLICATIO DVORVM ARTICVLORVM.

SVprapositos duos articulos constituit D. Thom. tãquàm fundamentum materiæ furti. Nam cum nullus dicatur fur, nisi qui rem alienã accipit domino inuito, vt dicemus articulo sequenti, opus fuit prius explicare, an in hominibus possit esse aliquarũ rerum dominium, in quarum ablatione furtum cõsistat. Sed quoniam de hoc satis superque dictũ est à nobis in materia de dominio, quæst. 62. vbi explica-

A uimus, qualiter homo omnium rerum externarum iure naturæ dominium habeat, atque etiam qualiter earũdem rerum dominia iure gentiũ fuerint diuisa, quæ est materia, quam D. Thom. in his duobus articulis tractat; idcirco ab illa nũc supersedendũ duxi, remittentes lectorem ad præfatum locum, ne pluries eadem repetamus. Sed, vt istorum articulorũ litera intelligatur, aduertendum est primò circa primum, quòd, quoniam quod conuenit alicui, semper conuenit ei secundum modum illius; ex quo fit, vt quod conuenit superiori & inferiori, eminentius, & perfectiori quodam modo conueniat superiori, quã inferiori; hinc fit, q̃ res exteriores, quibus vescimur, quæ imperfectiores sunt, nõ solum nobis, sed etiam animalibus, diuersimodè dicũtur factæ propter animalia & propter nos. Nam quia animalia non se agunt, sed aguntur naturæ instinctu, idcircò non cõuenit eis habere dominium, aut possessionem rerũ, quibus vescũtur, quamuis propter ipsa fuerint factæ. At verò homini, quia rationis particeps est, atque liber, per modum dominij & possessionis conuenit, vt sit supra imperfectiora, quæ propter ipsum facta sunt. Itaq; diuersimodè dicimur nos, & cætera animalia vti rebus exterioribus, nõ solum quantum ad hoc, quòd homines etiam vtuntur animalibus tamquàm propter se factis, sed etiam quantum ad hoc, q̃ homines vtuntur rebus tãquàm naturaliter domini ex natura sua rationali; cùm tamen animalia non tãquàm domini, sed instinctu naturæ illis uti dicantur. Et sic adhuc impropriè dicitur esse in illis vsus rerum, quibus vescuntur, sicut & impropriè est in illis dominium, vt docet D. Thom. 1. 2. quæst. 14. art. 1. Et propterea idem D. Thom. in hoc articulo non solum ex imperfectione rerum externarũ probauit dominium hominis supra illas, sed etiam ex ratione & voluntate, quibus illis vtimur; suntque præcipuum & immediatum fundamentum dominij. Nota circa 1. art. B C

Circa secundum articulum notãda est distinctio de potestate dispensandi, aut procurandi res, & de vsu illarum, penes quam dicitur dominia quantum ad potestatem dispensandi, aut procurandi res, esse diuisa, non autem, quantum ad vsum illarum. Quod non est sic intelligendum, quasi voluerit D. Thom. significare, nullum in particulari habere dominium vsus rerum, quoniam hoc est apertè falsum, vt ex dictis in materia de dominio clarè poterit cõstare. Sed quod intelligit est, quòd habentes potestatem procurandi, & dispensandi res tenentur in casu necessitatis illas facere communes superflua naturę & personæ tribuentes, vt diximus in 1. tom. quæst. 32. agẽtes de eleemosyna. Propterea enim D. Ambros. dixit: Plusquàm sufficit sumptui, violenter obtentum est, Quasi diceret: Nemo quo ad vsum dicat aliquid p̃prium, quia omnia quo ad vsum cõmunia sunt, vt, scilicet, in extrema necessitate constitutis superfluũ naturæ communicetur; quoniam tunc eis, vt commune debitum est. Immò, etiam extra hos casus cõsuluntur diuites, vt facilè tribuant necessitatẽ patientibus, quia omnis summa Christianę vitæ in misericordia posita est; cùm sic & possessores, bonæ dispẽsationis meritum, & pauperes patiẽtiæ coronã possint hẽre, absq; iniqua inæqualitate rerũ externarũ. Nota circa 2. art. D E

ARTICVLVS III.

Vtrùm sit de ratione furti occultè accipere rẽ alienã.

AD tertium sic proceditur. Videtur quòd, non sit de ratione furti occultè accipere rem alienam. Illud enim quod diminuit peccatum, non videtur ad rationem pec-

cati pertinere. Sed in occulto peccare pertinet ad diminutionem peccati: sicut econtrario ad exaggerandum peccatum quorundam, dicitur Isaiæ 3. Peccatum suum quasi Sodoma prædicauerunt, nec absconderunt: ergo non est de ratione furti occulta acceptio rei alienæ.

Ambros. in ser. 81. non procul à fine to. 5. Et habetur d. 47. ca. Sicut ii. ante med.

* 2. *Præterea, Ambrosius * dicit, & habetur in Decretis dist. 47. Minus est criminis habenti tollere, quàm cum possis & abundans sis, indigentibus denegare: ergo sicut furtum consistit in acceptione rei alienæ, ita & in detentione ipsius.*

3 *Præterea, Homo potest furtim ab alio accipere etiam quod suum est, puta rem quam apud alium deposuit, vel quæ est ab eo iniustè ablata. Non est ergo de ratione furti, quòd sit occulta acceptio rei alienæ.*

Lib. 10. c. 6. incipit Facundus dictus est, à med. illius.

*Sed contra est, quòd Isid. dicit * in lib. Etymolog. Fur à furuo dictus est, id est, à fusco: nam noctis vtitur tempore.*

Respondeo dicendum, quòd ad rationem furti tria concurrunt. Quorum primum conuenit sibi, secundum quod contrariatur iustitiæ, quæ vnicuique tribuit quod suum est, & ex hoc competit ei, quod vsurpat alienum: secundum verò pertinet ad rationem furti, prout distinguitur à peccatis, quæ sunt contra personam, sicut ab homicidio & adulterio: & secundum hoc competit C *furto, quod sit circa rem possessam. Si quis enim accipiat id quod est alterius, nõ quasi possessio, sed quasi pars: sicut si amputet membrum: vel sicut persona coniuncta, vt si auferat filiam, uel vxorem, non habet propriè rationem furti. Tertia differentia est, quæ complet rationem furti: vt scilicet occultè vsurpetur alienum. Et secundum hoc propria ratio furti est, vt sit occulta acceptio rei alienæ.*

Ad primum ergo dicendum, quòd occultatio quandoque quidem est causa peccati, puta cum quis vtitur occultatione ad peccandum, sicut accidit in fraude & dolo. Et hoc modo non diminuit: sed constituit D *speciem peccati, & ita est in furto. Alio modo occultatio est simplex circunstantia peccati. Et sic diminuit peccatum. Tum quia signum verecundiæ est: tum quia tollit scandalum.*

Ad secundum dicendum, quòd detinere id quod alteri debetur, eandem rationem nocumenti habet cum acceptione iniusta. Et ideo sub iniusta acceptione intelligitur etiam iniusta detentio.

Ad tertium dicendum, quòd nihil prohibet id quod est simpliciter vnius, secundum quid esse alterius: sicut res deposita est simpliciter quidem deponentis: sed est eius, apud quem deponitur, quantum ad custodiam. E *Et id quod est per rapinam ablatum, est rapientis, nõ simpliciter, sed quantum ad detentionem.*

SVMMA TEXTVS.

PRopositum D. Tho. in isto articulo est, assignare furti definitionem, quæ, vt ex litera patet, in hunc modum se se habet: Furtum est occulta vsurpatio rei alienæ. Quam D. Thom. ex tribus quæ necessaria sunt ad rationem furti explicat. Primum est commune furto cum alijs vitijs contra iustitiam fa- A ctis. Et hoc explicatur quando dicitur, quòd est vsurpatio. Vsurpatio enim iniustam quandam acceptionem importat. Secundum conuenit furto in quantum distinguitur ab illis peccatis, quæ fiunt contra personam: qualia sunt homicidium, adulterium, mutilatio, &c. Et hoc explicatur quando dicitur, quòd est vsurpatio rei alienæ, hoc est, rei ab altero possessæ. Si quis enim accipiat, id quod est alterius non quasi possessio, sed quasi pars; vt si amputet membrum; vel quasi persona coniuncta, vt si auferat filiam, vel vxorem non dicetur propriè fur. Tertium, quòd inuenitur in furto, habetque se tamquàm complens rationem illius est, quòd occultè vsurpetur alienum. Et hoc explicatur quando dicitur, quòd est occulta vsurpatio. Et sic constat completam & perfectam diffinitionem furti esse, quod B est occulta vsurpatio rei alienæ.

EXPLICATIO ARTICVLI.

DE hac materia de furto disputant Doctores in 3. distin. 5. agentes de decem præceptis, & in 4. distin. 15. agentes de restitutione. Alexander Alens. 3. par. quæst. 26. Antoninus 2. par. titu. 1. cap. 14. Nauar. in Manual. cap. 17. Aluarus Pelag. li. 2. de planctu Ecclesiæ: cap. 46. & 47. Medin. Cod. de restitut. à quæst. 4. vsque ad 10. Soto libr. 5. de iustitia, quæstio. 3. & Summistæ verbo, furtum, & verbo, rapina. Ad cuius intelligentiam, vt à nomine ipso exordiamur, aduertendum est, primò, quòd de Etymologia hu- C ius vocis, furtum, variè loquuntur Doctores. D. enim Isidor. libr. 10. Etymologiarum, affirmat, furtum, quia clancu'ariam quandam acceptionem significat, deriuari à furuo, hoc est, fusco, seu nigro. Quam etiam interpretationem sequitur Varro de re rustica libr. 14. Sed iuri. consultus leg. 1. ff. de fur. hanc nominis Etymologiam reijciens, dicit, furtũ, seu fur à ferendo, seu auferendo deduci. Quæ interpretatio videtur longè conuenientior, quamuis & prima suam habeat probabilitatem. Græcè enim fures appellantur, feras, à ferè, quod ferre seu auferre significat. Secundò est aduertendum, quòd furtum à Canonistis definitur, quòd sit contrectatio rei alienæ mobilis corporalis, fraudolosa inuito do- D mino, facta animo lucrandi, siue ipsius rei, siue vsus rei siue possessionis. Quàm definitionem colligunt ex leg. 1. ff. de fur. & ex §. 1. instit. de oblig. quæ ex delicto nascuntur. Illamque interpretantur, vt est videre apud Syluestrum, verbo, furtum, §. 1. & apud Nauarrum in Manuali cap. 17. nume. 1. hoc modo, scilicet, quòd dicitur contrectatio, ad denotandum, quòd sine illa, quo ad homines furtum esse non potest, etiam si sit voluntas contrectandi, vt dicitur in dicta leg. 1. §. 1. Quo ad Deum tamen, vt furti peccatum dicatur quis commisisse, sufficiens erit voluntas contrectandi, vt habetur in cap. vulgaris. de pœn. dist. 1. Dicitur præterea, rei alienæ; quia in re propria, vt sic, non potest esse furtum. Secus autem esset, si alius supra eam haberet aliquod ius, vel com- E modati, vel impignorationis. Tunc enim illam contrectans, etiam si esset verus dominus diceretur furtum committere: quia, vt sic, est contrectatio rei alienæ, vt habetur in leg. cum æs pignori. & in leg. si is qui rem. & 1. ff. de furtis. Dicitur præterea, mobilis corporalis; Nã in immobilibus, vt est ager, & in corporalibus, vt sunt actiones, & seruitutes furtum committi non potest, vt dicitur in leg. veru. & 1. ff. de furtis. Talia enim contrectari non possunt. Dicitur præterea, fraudolosa: Nã iocosa, & officiosa, quæ ad reddendum cautiorẽ dominum facta fuerit, & similiter illa, quæ sine animo furandi fit, vt

Vnde dicatur furtum.

Definitio furti Canonistarum.

siquis putans rem esse suam, vel posse eam ab altero, qui ius supra illam habebat accipere, accipit, furtum non est: quamuis postea re comperta teneatur ad restitutionem. Dicimus præterea, inuito domino: Nã quando quis contrectat rem alienam, quia credit dominum permissurum, estque iusta causa credendi, furtum non committit, vt dicitur in l. si is qui rē. ff. de furtis. Et in dubijs præsumitur dominus inuitus, vt habetur in l. vas. §. velare. ff. eo. tit. Dicitur præterea, lucri faciendi causa, vel animo lucrandi: Nam, siquis alienã rapuerit ancillam non causa lucri, sed libidinis, furtum non committit, vt constat ex l. verum. la 2. ff. eod. tit. Dicitur tandem; ipsius rei, vel possessionis: Quia non solum committit furtum, qui rei dominium lucrari vult, sed etiam, qui in re ipsa vult lucrari vsum, aut possessionem, vt habetur in l. B qui sacrum. ff. de furtis.

Impugnatur præfata definitio. Hæc tamen furti definitio à Canonistis assignata, præterquàm, quòd est nimis longa, vtpote eorum, qui non tam curant rei substantiam definire, quàm aliquid docere, quod ad legum explicationẽ conducat, est contra Aristotelem docentem definitionem debere esse quàm breuissimam, orationem, rei naturam compendio explicantem; continet etiã nonnulla falsa. Nam primò falsum est, quòd qui nõ accipit rem alienam animo lucrandi non potest furtum committere. Qui enim illam accipit, vt in flumen projciat, aut incendio tradat, nullius lucri cupidus, sed ut proximo iniuriam inferat; vere committit furtum. Et tamen certum est id animo lucrãdi non facere. Item etiam est falsum, quòd furtũ debet esse contrectatio rei mobilis, & corporalis. Qui C enim acciperet occultè alienum agrum, seu alienũ Ius nõ minus esset fur, quàm qui acciperet alienam vestem. Præterquàm quòd, cum hæc materialiter se habeant in acceptione alteri iniuriosa, speciem variare nequeunt.

Diffinitio furti D. Th. Quo circa hac Canonistarum definitione omissa, breuiter, atque succinctè, furtum ex mente D. Thomæ in hoc articulo, & omnium fere Theologorũ definiẽtes dico; Quòd est occulta vsurpatio rei alienæ. In qua definitione ponitur vsurpatio loco generis, quæ latius patet, quam furtum. Qui enim ab altero aliquid per rapinam accipit, verè usurpat; & tamen propriè non dicitur fur, sed raptor. Differunt D enim specie furtum, & rapina intra idem genus iniustæ acceptionis, siue usurpationis, vt infra dicemus conuenientius, etiam definitur furtum p vsurpationem, quàm per contrectationem, cum contrectatio solum rei contactum significet: & certũ sit, posse esse sæpètæpius furtum sine aliquo reali cõtactu per solam vsurpationem. Dicimus, rei alienæ, vt copiosissimè res omnes furto captas comprehendamus. Nec opus est exprimere rei, vel vsus rei, vel possessionis. Nam qui se aliena inuito domino vtitur, aut eius obtinet possessionem, verè dicitur quodammodo rem alienam usurpare. Nomine autẽ rei alienæ intelligimus rem ab altero possessam, ut optimè explicat D. Thom. in hoc articulo. Qui enim E accipit id, quod est alterius non quasi possessio, sed, vel quasi pars, vel quasi persona coniuncta; ut qui abscindit brachium, uel aufert vxorem, aut filia non dicitur propriè fur. Dicitur præterea, occulta, ad differentiam rapinæ, quæ non occultè, sed manifestè, atque per uiolentiam fit. Qua particula sufficienter declaratur fraudulentia, quæ in furto inuenitur. Qui enim clam domino rem accipit fraudem committit. Et similiter etiam explicatur, quòd acceptio furti debet fieri domino inuito, cum ignorantia causet inuoluntarium, ut docet D. Thom. 1. 2. quæst. 6. artic. 8. Et sic frustra ponebantur illæ particulæ, fraudulenta, seu

A fraudulosa, & domino inuito, quas iuris prudentes suæ furti definitioni adijciebant. Ex hac definitione sequitur, rapinam nõ esse speciem furti. Sed sunt hæc duo uitia species contra se distinctæ, cum furtum sit occulta usurpatio, rapina uerò manifesta, & violenta, ut docet Aristoteles lib. 5. Ethic. cap. 2. Itaque vsurpatio, seu iniusta acceptio primò omnium diuiditur in furtum, & rapinam. Deinde autem utraque istarum specierum ex parte obiecti subdiuidi põt in alia quatuor membra. Nam si id, quod iniustè accipitur, est sacrum, uocatur sacrilegiũ. Et si est possessio pertinens ad rempublicam, vocatur, peculatus. Si verò fiat acceptio de grege disperso vocatur, abigeatus. Si autem sit usurpatio hominis, vt uendatur, vocatur plagium. De duobus prioribus agitur in capitulo. B quid ergo 2. quæst. 4. De tertiò extat integer titulus libri 47. Digestorum. De quartò autem etiam extat titulus. ad leg. Flau. de Plag. Et si quis contra hoc argumentetur; In lege. si uindidero. ff. de furtis. Et institutia de vi bonorum raptorum dicitur, rapinã esse speciem furti, raptoréq; teneri actione furti, & similiter D. Aug. lib. 2. qq. super Exodum, q. 71. & habetur in c. pœnale 14. q. 5. affirmat nomine furti, intelligi quamcumque rei alienæ illicitam acceptionem, nõ enim permittit rapinam qui furtum prohibuit, respondeo sanctos patres atq; iurisconsultos frequentissimè vti hac uoce furtum latissima quadam significatione, pro quacũque rei alienæ iniusta acceptione; cum tamen secundum proprietatem suã significet occultam rei alienæ vsurpationem, quæ est spe- C cies distincta contra rapinam, vt ex dictis patet.

Rapina nõ est species furti.

Sed contra definitionem furti à nobis assignatam sunt aliquot argumenta, quæ indigent solutione, vt rei veritas clarior pateat. Primò, sic argumentor: Vsura est occulta acceptio rei alienæ; & tamen non est furtum, cum specie differat ab illo: ergo definitio furti non est bona. Secundò: Cum filius, vel uxor surripit aliquid à patre, uel marito ipsis nesciẽtibus, est occulta acceptio rei alienæ, & tamen neuter illorum furtum committit, ut habet communis opinio Doctorũ; neuter enim est infamis, aut punitur pœna furis: ergo definitio furti non est bona. Tertiò. Qui domino uidente, & sciente rem alterius accipit sine aliqua uiolentia, est uerè fur; & tamen non D vsurpat rem occultè: ergo insufficienter dicitur, solam occultam usurpationem rei alienæ esse furtum. Vltimò: Nomine rei alienæ, vt diximus in explicatione definitionis intelligimus rem ab altero possessam: ex quo intulimus, quòd, si quis filiam, vel filiũ ab aliquo surripuerit, non erit fur. sed hæc particula, non sic rectè explicatur, cum usurpando filiam possit quis furtum cõmittere: ergo. Probo minorem: Qui occultè usurpat seruum alterius, est verus fur, ut omnes Doctores concedunt: ergo & qui occultè vsurpat filium, vel filiam. Probo consequentiam: Nam non minus potest ministrare filius, uel filia patri, quàm seruus.

1. arg. contra diffinitionem furti.

2. argum.

3. argum.

Vlt. argum.

Ad 1. argu. Ad primum argumentum respõdetur primò, negando maiorem. Vsura enim non importat in sua E ratione, quòd sit occulta vsurpatio rei alienæ; quãuis hoc aliquando possit ei accidere: cum tamẽ furtum id includat intrinsecè & essentialiter. Præterquàm quòd, vsura, & quæcumque alia acceptio iniusta contractuum semper habet adiunctam fraudem & dolum. Et tamen in furto & rapina non est per se necessarium, quod admisceantur fraus, aut dolus. Vel secundo respondetur, quòd quãdo dicimus, furtũ esse occultã vsurpationẽ, nomine occulti, non solum intelligimus clandestinam acceptionẽ, sed &̃ inuoluntariã respectu illius, à quo res accipitur, ita, quod fiat ipso inuito. Nam ignorantia vt docebam,

causat inuoluntarium. Certum est autem, quod iniustitia in vsura, & alijs contractibus inuenta, fit domino partim volente, & partim nolente. Volente quidem contrahere & pacisci, nolente autem suo iure fraudari. Ex quo fit, vt tales cõmutationes voluntariæ appellentur: cùm tamen furtum, & rapina prorsus fiant domino nolente: & sic computantur inter commutationes inuoluntarias, differuntque specie à prioribus.

2. Argum.

Ad secundum in quo de furtis à filijs, seu vxoribus cõmissis est sermo, seorsum dicemus. Et primò de filijs cum Syluestro verb. furtũ. q. 11. quod vere furtũ cõmittunt aliquid de bonis parentum surripientes, contra eorum voluntatẽ, cum totum ibi inueniatur, quod requiritur ad rõnem furti. Ex quo infert primò, quòd si res accepta est notabilis, erit peccatum mortale. Infert secundo, ꝙ si sint alii hæredes, tenentur cohæredibus partem restituere, atque ẽt parentibus, si filij haberent peculium castrense, hoc est militaria stipendia, vel alia bona libera. Quod est intelligendum, nisi voluerit pater filio furtum remittere, sicut posset illud remittere extraneo. Quæ omnia vera sunt, & rationi consentanea. Ex quibus ego infero tertio, quòd, si ad petitionem parentum pro re illa graui à filijs vsurpata, superiores induxerint sententiã excõicationis, tenentur filii illam restituere ne excõicatione irretiantur: nisi fortè constet eis de opposita volũtate parentum: cùm sint ibi omnia necessaria ad excõicationem incurrendam. Verum est tamen longè grauiorẽ quantitatem esse necessariã ad hoc, vt furtum à filio commissum censeatur peccatũ mortale, propter quod excõicatio incurratur; quã quæ requiritur in aliis personis: cùm quicunque parentum iure præsumantur pro conditione sua, & statu indulgere filiis minutiores ac clancularias illas vsurpationes. Imò adhuc, quando furtũ fuit peccatũ mortale, regulariter loquendo, non est præsumendus pater, voluisse filios excõmunicationis censura ferire; quamuis in dubio securius & salubrius erit petere absolutionem. Et idem prorsus, quòd diximus de filiis respectu parentum, habet etiam verum de vxore respectu mariti. Hoc addito ex mente Angeli in summa. verb. furtũ. §. 35. quòd, si vxor habens virum prodigum celauerit de bonis illius contra eius prohibitionem, vt sibi, & viro, ac filiis prouideat tẽpore necessario, nullum peccatum committit, nec tenetur obedire viro præcipienti, vt sibi omnia tradat, quia id esset dare gladium furioso. Sed tenetur tunc vxor perinde se habere, ac si virum non haberet. Præterquàm quòd si multum creuerit prodigalitas viri, poterit vxor bona sua ac dotem retinere, vt seruet se indemnem, ut cõiter docent Doctores.

3. Argum.

Ad tertium vt respondeamus, aduertendum est, quòd accipiens rem alterius domino sciente, & vidente, dupliciter se potest habere in tali acceptione. Vno modo, vt existimet dominum nihil scire, aut videre: quamuis re vera contrarium contingat. Et tũc verè ac propriè furtum cõmittit. Nã cum actiones humanæ ex fine per se intento speciem desumãt, & ille per se intendat rem occultè, & non manifestè accipere; consequens est, vt sit verè fur. Alio modo, vt existimet dominum videre, ac scire talem actionem: est tamen paratus se defendere aut violentiã inferre. Et iste non dicitur verè ac propriè fur, sed raptor, vt ex supra dictis patet. Et sic argumentum factũ nihil obstat definitioni furti à nobis assignatę.

Ad vlt. arg.

Ad vltimum argumentum respondetur, concessa maiori, negando minorem. Et ad probationẽ dico, non esse eandem rationem de seruo, aut ancilla alicuius, & de eius filia, aut vxore. Nam, quia seruus, & ancilla connumerantur inter res à domino pos-

A sessas, sũt enim illius, sicut equus, aut quoduis aliud animal, fit, ut qui seruum, aut ancillam occultè vsurpat, uerè dicatur furtum committere. Secus autem erit de filia, & vxore, quæ sub hominis potestate tanquam res ab ipso possessę existere nequeunt. Sortitur tamen huiusmodi filiæ, aut uxoris iniusta acceptio diuersa nomina ex diuersis finibus, ꝓpter quos vsurpari contingunt. Nam, si vsurpentur, ut in seruitutem redigantur, talis vsurpatio dicetur captiuitas, quæ sub vitio incarcerationis inter iniurias personales quæstione præcedenti posito, comprehenditur, cum vtrunque repugnet libero corporis vsui. Si autem vsurpentur, non simpliciter, sed ad horam pro concubitu, & hoc fiat ipsis inuitis, raptus erit. Si ue-
B rò fiat eis consentientibus, extra proprias luxuriæ species, aut stupri, aut adulterii, aut simplicis fornicationis, iuxta qualitatem tam personæ extrahentis, quam extractæ, non uideo aliam deformitatem. Et quoniam serua non est sub domini potestate quo ad concubitum, cum talis vsus serui non sit domini, fit, vt qui acciperet alienam seruam propter coitum, nisi forte ex hoc à domini seruitio impediretur, nullum furtum cõmitteret, magis quàm coeundo cum illa in domo domini ipso inuito. Et hæc dicta sint de furti definitione.

Dubiũ circa solu. ad 2. D. Tho.

Circa solutionẽ ad secũdum in qua dicit D. Tho. detinere id quod alteri debetur eandem rationem nocumenti habere cum acceptione iniusta, mouet
C Caietanus in præsenti graue dubium; an scilicet, detinens rẽ alienam inuito domino continuo peccet, vel potiùs aliquando, & quando id fiat. Sed quoniam hæc omnia sunt latè à nobis explicata supra quæstione 62. articulo 8. in principio, idcirco ab illis in præsenti supersedimus, remittentes lectorem ad præfatum locum, vbi contrariam sententiam tenuimus in multis ei, quam Caietanus in hoc commento prosequitur.

In solutione ad tertium dicit D. Thom. nihil prohibere, id quod est unius simpliciter, esse alterius secundũ quid: vt res deposita, quæ simpliciter est deponentis, secundum quid est eius apud quem deponitur, scilicet, quantum ad custodiam. Et eodem mo-
D do quod est per rapinam ablatum, est rapientis, non simpliciter; sed quantum ad detentionẽ. Quibus verbis duo videtur significare autor. Vnũ est, ꝙ raptor habet ius ad custodiam, vel detentionẽ eius rei, quã furto abstulit. Secundũ quod, qui furtim accipit rem suam à raptore, peccat, & committit furtum tanquã is, qui accipit id, quod secundum quid, scilicet quantum ad detentionẽ est alterius. Quod utrumque uidetur falsum. Quod sic probo primò: Raptor nullũ habet ius detinendi rem, cum teneatur illam nõ detinere, peccetque mortaliter, volendo detinere; & tamdiu sit in peccato mortali, quãdiu detinet: ergo falso asseritur rem raptam esse raptoris, quantum ad detentionem. Consequentia est nota, & antecedẽs,
E quo ad omnes suas partes fuit satis à nobis probatũ, quæst. 62. artic. 8. in principio.

1. Arg. contra id quod dicit D. Th. in solutione ad 3.

Secundò, furtum non committitur in re propria, nisi alius habeat ius ad illam, vel pignoris, vel locationis, ut tenet omnis communis sententia Doctorum, habeturque expresse in lege si res. §. 1. & in lege si is, qui rem. ff. de furtis. sed in casu, de quo loquimur, qui accipit rem à raptore, accipit rem suam, ad quã raptor nullũ ius, uel pignoris, uel locationis habet: ergo nullum furtum committit, nec peccat.

2. Argumẽ.

Tertiò: Communis sententia Theologorum est, licitũ esse cuique, rem propriam recuperare ab iniquo possessore, quando id iuridice efficere non potest: ergo si recuperet nullum furtum committit. His tamen non obstantibus adhuc dicit Caietanus

3. Argumẽ.

in præ-

Responsio ad omnia simul. in præsenti sententiam D. Thom. quantum ad vtrũque dictum esse verã, si rectè intelligatur. Nam primum verum est, quod raptor habet ius ad custodiã, vel detentionem eius rei, quam furto abstulit, ad hũc sensum, quòd non potest priuata autoritate auferri ab eo inuito, nec dominus potest sibi ipsi ius dicere. Et item, quòd cum raptor teneatur retinere rem, nõ sibi, sed domino restituẽdam, si postea dominus accipit illam occultè à raptore iniuriam facit ei. Pro quanto ex ignorantia incurrit duplex damnum; Vnum, quod est perdere rem, alterum, quod tenetur eius pretium iterum domino restituere, nesciens qđ res ad illum peruenerit. Secundum etiam dictum D. Thomæ habet verum in eo, qui accipit rem suam, putans esse alienam: qui quidem formaliter est fur, cùm actiones humanæ, vt sæpe dictum est, ex intentione speciem desumant: & præterea damnificetur proximus in iure detentionis, & vinculo restituendi, vt declaratum est. Nam qui occultè acciperet rem propriã à raptore ex intentione accipiendi propriũ, & non damnificandi proximum, nullum furtum committeret vt rectè probant duo vltima argumenta. Tenebitur tamen sic accipiens insinuare ei apud quem res existebat, ꝙ iam est liber à vinculo restitutionis, ne ex ignorãtia bis eiusdẽ rei faciat solutionẽ.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm furtũ & rapina sint peccata differẽtia specie.

Infr. art. 9. corp. & q. 3. ar. 1. cor. Et ad 1. Et 2. cor. 11.

AD quartum sic proceditur. Videtur, quòd furtum & rapina non sint peccata differentia specie: Furtũ enim & rapina differunt secundum occultum & manifestũ: furtum enim importat occultam acceptionem, rapina verò violentam & manifestam. Sed in alijs generibus peccatorum, occultum & manifestum non diuersificant speciem: ergo furtum & rapina non sunt peccata specie diuersa.

1. 2. q. 1. ar. 3 & q. 18. ar. 6 *2. Præterea, Moralia recipiunt speciem à fine, vt supra dictum* est, Sed furtum & rapina ordinantur ad eundẽ finẽ, s. habẽdũ aliena: ergo nõ differũt specie.*

3. Præterea, Sicut rapitur aliquid ad possidendũ, ita rapitur mulier ad delectandum. Vnde & Isidorus Lib. 10. c. 17 & incipit, Religiosus a medio. *dicit in libro Etymologiarũ,* quòd raptor dicitur corruptor, & rapta dicitur corrupta. Sed raptus dicitur, siue mulier auferatur publicè, siue occultè? Ergo & res possessa rapi dicitur, siue occultè, siue publicè rapiatur: ergo non differunt furtum & rapina.*

Lib. 5. ca. 2. in fin. to. 5. *Sed contra est, quod* Philosophus in 5. Ethicorũ, distinguit furtum à rapina, ponens furtum occultum rapinam verò violentam.*

Respondeo dicendum, quod furtum & rapina sunt vitia iustitiæ opposita, in quantum aliquis alteri facit iniustum. Nullus autem patitur iniustum volens, vt Lib. 5. ca 9. ante med. to. 5. *probatur in 5.* Ethicorum. Et ideo furtum & rapina ex hoc habent rationem peccati, quod acceptio est inuoluntaria ex parte eius, cui aliquid subtrahitur. Inuoluntarium autem dupliciter dicitur, scilicet per* Lib. 3. ca. 1. to 5. *ignorantiam, & violentiam, vt habetur in 3.* Ethicorum. Et ideo aliam rationem peccati habet rapina, & aliam furtum. Ergo propter hoc differunt specie.*

Ad primum ergo dicendum, quòd in alijs generibus peccatorum non attenditur ratio peccati ex aliquo inuoluntario, sicut attenditur in peccatis oppositis iustitia. Et ideo vbi concurrit diuersa ratio inuoluntarij, est diuersa species peccati.

Ad secundum dicendum, quòd finis remotus rapinæ & furti idem est. Sed hoc non sufficit ad identitatem speciei, quia est diuersitas in finibus proximis. Raptor enim vult per propriam potestatem obtinere, fur verò per astutiam.

Ad tertium dicendum, quòd raptus mulieris non potest esse occultus ex parte mulieris, quæ rapitur. Et ideo etiam si sit occultus ex parte aliorum, quibus rapitur, adhuc remanet ratio rapinæ ex parte mulieris, cui violentia infertur.

SVMMA TEXTVS.

CONclusio est affirmatiua. Quam probat D. Th. in argumento, sed contra ex Aristo. libr. 5. Ethicorum c. 2. distinguente furtum à rapina, penes, hoc quod illud est occultum, hæc aũt violenta. Et in corpore articuli hac ratione: Differentia specifica actuũ attenditur penes formalem distinctionẽ obiectorũ: sed hæc est in furto & rapina: ergo differunt specie. Consequẽtia cũ maiori est nota, & minor probatur: Furtũ, & rapina in hoc conueniunt, qđ ambo iustitię cõmutatiuę aduersantur, quatenus per vtrũque iniustum fit, iusq; alienũ violatur: sed iniustũ nullus patitur, nisi inuitus, & contra suam voluntatẽ, vt docet Arist. 5. Ethi. c. 9. ergo ex diuerso modo, quo actiones iniuriosę fuerint inuolũtariæ debent inter se se specie distingui. Sed inuoluntarium est duplex, ut docet Arist. lib. 3. Ethi. c. 1. vnum per ignorantiã, alterum p violentiã, quæ specie distinguũtur: ergo furtum, qđ ex sua ratione dicit iniustam acceptionẽ, dño ignorante, specie differt à rapina, quæ in sua ratione dicit iniustam acceptionem dño conscio, ac violentiã patiente. Itaq; ad intelligendam distinctionem, quę est inter furtum, & rapinã, non ad rem alienam, quę est quid materiale, sed ad rõnem inuoluntarij in vtroq; inuentam, quæ est quid intrinsecum, & essentiale iniustæ acceptioni, est aspiciendum.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo explicatione huius articuli aduertendum est primò, qđ hoc nomen, rapina, multipliciter accipitur à Doctoribus. Vno modo impropriissimè, & largissimè pro quacũque indebita vsurpatione cuiuscũque rei, siue corporalis, siue spiritualis. In qua significatione dixit Paulus ad Philip. cap. 2. loquens de Christo: Non rapinã arbitratus est, esse se æqualem Deo. Alio mõ minus largè, sed adhuc impropriè pro illicita vsurpatione, vel occupatione rei tẽporalis occultè siue manifestè facta. In qua significatione dixit Ambr. Qui vsuram accipit rapinã facit 14. q. 4. & D. Aug. Si quid inuenisti, & non reddidisti rapuisti, eadem causa & quæstione. Tertiò & vltimò accipitur rapina propriè, & strictè, vt distinguitur cõtra furtũ, & vsuram. Qua rõne loquimur in præsenti de rapina. Estq; vt ex sñia D. Thomę in hoc articulo colligere licet, ablatio rei alienæ iniusta, & violenta. Ex quo infertur, ꝙ, nec qui rem suam ẽi per violentiã tollit ab eo, qui abstulerat, nec qui alienã iustè, vt in bello, nec qui alienã iniustè non per vim, sed latenter vt in furto, nec q ex voluntate dñi, vt in vsura accipit, rapinam cõmittit. Non est aũt necessariũ ad rapinã, qđ violenter & publicè fiat, quidquid dicat summa Angelica in verb. rapina. cùm nõ sit de rõne illius, ꝙ fit publica alteri, quam ei, à quo res per violentiã aufertur, vt constat ex cap. pęnale 14. quæst. 5. Ex quo factum fuit, ut in leg. prima. Cod. vi bonorum raptorum, rapina dicatur violenta acceptio rerum, & ra-

Nomen rapina accipitur multipliciter.

A ptor, qui bona aliena rapit vi & apertè. Vbi est ponderandum, quòd non dixit publicè, sed apertè, id est, domino sciente, & vidente, seu, vt dicitur in dicto cap. pœnale, visibiliter, quia id solum est necessarium. Potest verò rapina fieri multipliciter. Primò; in vsurpatione dominiorum, vel statuum: secundo in extorsionibus iniustis dominorum, & cómunitatum: tertio in extorsionibus iniustis officialiũ, quarto in bellis iniustis: quinto in vsurpationibus factis per priuatas personas, vt in naufragijs, & stratis, & huiusmodi infinitis alijs.

Rapina potest fieri multipliciter.

Furtum & Rapina distinguuntur ex diuersa ratione obiecti.

Secundo est aduertendum ex Caietano in præsenti, quòd intentio D. Thomæ in ratione, quam in hoc articulo constituit, non est inferre diuersitatem specificam furti, & rapinæ ex diuersa dispositione mentis

B personæ læsæ. (accidit enim peccato meo, quod mens eius qui læditur hoc vel illo modo disponatur) sed ex diuersa ratione obiecti, circa quod versantur. Ex eo enim, quòd iniustè accipiens iniustum facit, sufficiẽter colligitur, quòd obiectum acceptionis tam in furto, quam in rapina est iniustum. Et quia iniustum, vt sic, includit in se rationem inuoluntarij respectu illius, qui iniustum patitur, cùm nullus patiatur iniustum volens, rursus fit, vt secundum rationem inuoluntarij in iniusto inclusam, possint actiones iniuriosæ specie distingui. Sicque rapina, quæ est acceptio iniusta inuoluntarij per violentiam distinguitur specie à furto, quod est acceptio iniusta inuoluntarij per ignorantiam. Et constituuntur duæ species: vna fur-

C ti accipiendo occultè alienum, altera rapinæ, accipiendo violenter. Quam differentiam non solum morales philosophi, verùm & iurisconsulti, qui ex eadem philosophia suas leges elicuerunt, cognoscũt, vt patet ex lege, sed nouo iure. Codice de seruis fugitiuis, & ex lege. fur. ff. de furtis. Nonnulli solent distinguere furtum à rapina ex eo, quòd furtum fit in tenebris, rapina autem sub luce diei. Vel ex eo, quòd furtum committitur in absentia domini, rapina verò in eius præsentia. Sed neutra istarum distinctionum est sufficiens, cùm contingere possit, vt furtum in die, & in domini præsentia fiat, rapina autem in nocte & domino absente. Si quis enim vi noctu ædes aggrediatur, paratus vim inferre, etiam si nemo sit in-

D tus, erit raptor. Si autem in die domino præsente, & præ modestia tacente, bona surripiat, nulla vi illata, nec paratus inferre, quoniam existimat dominum nihil videre, verè & propriè furtum committet. Itaque proprijssima, & specifica differentia inter furtum, & rapinam existens, ex eo solum est desumenda, quod furtum latenter, & absque aliqua violentia fit, rapina verò seu latrocinium violenter. Et hinc rapinæ culpa præ illa, quæ est in furto, augescit, vt videbimus articulo vltimo huius quæstionis,

Iurisprudentes distinguunt duplicem furem.

Iurisprudentes solent distinguere duplicem furẽ, nocturnum, scilicet, & diurnum. Quæ distinctio ad id solum deseruit, quòd personæ priuatæ licitum est impunè furem nocturnũ occidere, vt habetur Exod.

E 22. & de homici. cap. si perfodiens, cum tamen furem diurnum occidere non ità priuatæ personæ permittatur. Et ratio est: Nam cum fur nocturnus timeat, ne agnoscatur, aut infametur, aut in furto deprehendatur, iure præsumitur, quod venit paratus occidere ne deprehẽdatur: ac proinde meritò conceditur cuique facultas illum impunè occidendi. Maximè si dominus ad suarũ rerum defensionẽ alio remedio vti non possit. At verò in fure diurno, quia alia remedia habet is, cui bona surripiũtur, potest enim furem agnoscere, contra eumque cognitum in iudicio agere, potest etiam clamore, & vicinorum conuocatione furtum impedire; quæ remedia non ità solent noctu occurrere; non ita conceditur facultas impunè furem

A occidendi. Quamuis tam die, quàm nocte licitum erit in conscientia bonorum aggressorem occidere, quando id ad illorum defensionem fuerit necessarium, vt diximus supra quæstione, 64. articulo. 7. Distinguunt præterea ijdem iuris prudentes furtum in manifestum; quale est illud, cum quo fur ipse deprehenditur, antequam rem furtiuam in domum deportet, & occultum; quale est illud, cum quo fur non ita deprehenditur, vt constat ex lege secunda & 3. ff. de furtis. Sed hæc distinctio similiter deseruit solum ad pœnam iuris furi inferendum, quæ diuersa contra manifestum, & occultum legitur instituta.

B

ARTICVLVS V.

Vtrum furtum semper sit peccatum.

AD Quintum sic proceditur. Videtur, quòd furtum non semper sit peccatum. Nullũ enim peccatum cadit sub præcepto diuino. Dicitur enim Ecclesi. 15. Nemini mandauit impiè agere, Sed Deus inuenitur præcepisse furtũ. Dicitur enim Exodi 12. Fecerunt filij Israel sicut præceperat Dominus Moysi, & expoliauerunt Ægyptios: ergo furtum non semper est peccatum.

Inf. q. 118. ar. 4. cor. Et 2. q. 48 q. 2. art. 4. cor. Et mal. q. 10. ar. 2. cor. Et q. 15. art. 2. cor. prin.

2. Præterea, ille qui inuenit rem non suam, si eam

C *accipiat, videtur furtum committere, quia accipit rem alienam. Sed hoc videtur esse licitum secundum naturalem æquitatem, vt iuristæ dicunt: ergo videtur quòd furtum non semper sit peccatum.*

3. Præterea, ille qui accipit rem suam, non videtur peccare: cum non agat contra iustitiam, cuius æquitatem non tollit. Sed furtum committitur etiam si aliquis rem suam occultè accipiat ab altero detentam vel custoditam: ergo videtur quòd furtum non semper sit peccatum.

Sed contra est qđ dicitur Exod. 20. Nõ furtũ facies.

Respondeo dicendum, quod si aliquis consideret fur-

D *ti rationem, duas rationes peccati in eo inueniet. Primò quidem propter contrarietatem ad iustitiam, quæ reddit vnicuique quod suum est. Et sic furtum iustitiæ opponitur, in quantum furtum est acceptio rei alienæ. Secundò, ratione doli seu fraudis quam fur committit occulte, & quasi ex insidijs rem alienam vsurpando. Vnde manifestum est, quòd omne furtum est peccatũ.*

Ad Primum ergo dicendum, quod accipere rem alienam vel occulte, vel manifeste authoritate iudicis hoc decernentis, non est furtum: quia iam fit sibi debitum per hoc, quòd sententialiter sibi est adiudica-

E *tum. Vnde multo minus furtum fuit, quòd filij Israel tulerunt spolia Ægyptiorum de præcepto Domini, hoc decernẽtis pro afflictionibus, quibus Ægyptij eos sine causa afflixerant. Et ideo signanter dicitur Sapi. 10. Iusti tulerunt spolia impiorum.*

Ad secundũ dicendum, ꝙ circa res inuentas est distinguendũ. Quædam n. sunt quæ nunquam fuerunt in bonis alicuius, sicut lapilli & gẽmæ, quæ inueniuntur in littore maris. Et talia occupãti cõceduntur. Et eadẽ rõ est de thesauris antiquo tẽpore sub terra occultatis quorũ nõ est aliquis possessor, nisi ꝙ secundũ leges ciuiles tenetur inuentor dare medietatẽ domino agri, si in alieno agro inuenerit. Propter ꝙ in parabola Euãgelij dici-

*tur Matth. 13. de inuentore thesauri absconditi in agro, quod emit agrum, quasi vt haberet ius possidendi totum thesaurum. Quædam vero res inuentæ fuerunt de propinquo in alicuius bonis. Et tunc si quis eas accipiat non animo retinendi: sed animo restituendi domino, qui eas pro derelictis non habet, non committit furtum. Et similiter si pro derelictis habeantur, & hoc credat inuentor, licet sibi eas retineat, nō committit furtum, aliàs autem committitur peccatum furti. Vnde Aug. dicit * in quadam Homi. & habetur 14. q. 5. Si quid inuenisti, & non reddidisti, rapuisti.*

Serm. 19. de verbis Apo. à med. 10. Et habetur 14. q. 5. ca. Si quid.

Ad tertium dicendum, quod ille qui furtim accepit rem suam apud alium depositum, grauat depositarium: quia tenetur ad restituendum eam, vel ad ostendendum se esse innoxium. Vnde manifestum est quod peccat, & tenetur ad reuelandum grauamen depositarij. Qui vero furtim accipit rem suam apud alium iniustè detentam, peccat quidem, non quia grauet eum qui detinet (& ideo non tenetur ad restituendum aliquid vel ad recompensandum) sed peccat contra communem iustitiam, dum ipse sibi vsurpat suæ rei iudicium, iuris ordine prætermisso. Et ideo tenetur Deo satisfacere, & dare operam vt scandalum proximorum, si inde exortum fuerit, sedetur.

SVMMA TEXTVS.

Conclusio huius est articuli affirmatiua, quam probat D. Thom. in argumento sed contra. Ex illo Exod. 20. Non furtum facies. Et in corpore articuli hac ratione: furtum aduersatur iustitiæ reddenti vnicuique quod suum est continetque in se quandam rationem doli, seu fraudis in quantum fur occultè & quasi ex insidijs rem alienam vsurpat: ergo semper est peccatum.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Conclusio huius articuli est certissima, & lumine naturali nota, vtpote quæ ex illo principio. Quod tibi non vis alteri ne feceris, euidenti consequentia deducitur. Cæterùm circa respōsiones, quas D. Tho. argumentis à se propositis adhibet, sunt non leues, nec contemnendæ difficultates. Et sic circa solutionem ad primum, in qua de facto filiorum Israel quo Ægyptios absque peccato ex Dei mandato expoliauerunt agitur, est quæstio grauis, vtrum habuerit id factum rationem furti. Scotus in 3. distinct. 37. quæstio. 1. partem tenet affirmatiuam, quam probat ex eo, quòd fuit occulta vsurpatio rei alienæ domino inuito, quod rationem furti constituit. Dicit tamen filios Israel in eo facto non peccasse, quia ex mandato Dei, qui potens fuit in præcepto de non furando dispensare, id fecerunt. Eandem sententiam tenet OKam in secundo d. 19. Qui dicit, non solum potuisse Deum in illo præcepto de non furando, & in omnibus alijs Decalogi dispensare, verum etiam contrarium illorum præcipere. Quo facto meritorium esset contra præcepta Decalogi operari, etiam si operatio esset odium Dei. Quam suam sententiam nulla alia ratione probat, nisi ea communi & ab eo sæpiùs repetita, quod non implicat contradictionem, Deus potest facere: hoc non implicat: ergo. Hæc tamen sententia adeò est absurda, vt contra eam disputare non sit necesse. Qua enim ratione potest intelligi esse bonum odio habere summum bonum, &

Dubiū graue.
Sententia Scoti.

A summam rectitudinem, qui est Deus. Quare qui hoc diceret necessario fateri cogeretur, eundem posse esse, amicum & inimicum Dei. Amicum quidem; quia illius obsequitur voluntati: inimicum autem, quia eum odio prosequitur, quod est impossibile. D. Tho. 1. secundæ quæst. 100. art. 8. qui dicit omnia præcepta Decalogi ita esse indispensabilia, vt nec de potentia Dei absoluta possit super eis cadere dispensatio, consequenter affirmat, factum illud filiorum Israel quo Ægyptios spoliauerūt, furti rationem non habuisse, sicut nec habuit rationem culpæ. Quæ sententia est vera, atque tenenda. Ad cuius explicationem aduertendum est, primò, quòd dispensare in lege, propriè loquendo, nihil aliud est, quàm ratione

Sententia D. Thom.

B legis inuariata manente, aliquem in particulari ab eius obligatione eximere. Est enim latissimum discrimen inter hæc quatuor verba, irritare, abrogare, interpretari, & dispensare secundum quod legibus accommodantur, vt communiter dicunt Doctores. Irritare enim, est legem cassare, & impedire, ne robur obtineat. Quomodo princeps autoritate in ipso existente potest irritare legem ab aliqua ciuitate institutam, eam non approbando. Et similiter maritus potest irritare vota vxoris, & pater vota filiorum, antequam perueniant ad legitimam ætatem. Super quibus quidem si solida essent dispensare non possent. Abrogare legem est, postquam vim habet in totum tollere ne amplius obliget. Ad quod requiritur plena

Discrimen quod est inter irritare, abrogare, interpretari & dispensare legibus accommodata.

C potestas supra ipsam legem. Interpretari autem est legem declarare. Ad quod tantum requiritur iudicium & eruditio. Vnde quilibet potest legem interpretari, etiam si nullam habeat potestatem gubernatiuam. Pertinetque hoc ad virtutem epicheiæ, qua quisque vti potest in casu, quo obseruantia legis propter aliquas circunstantias pugnat cum bono communi, vt docet D. Thom. 1. secundæ quæstione 96. articulo 6. Dispensare verò est authoritate superioris relaxare obligationem legis in aliquo particulari. Quod quidem fit quotiescunque aliquis excipitur ab obseruantia legis ex facultate sibi à superiori peculariter concesa, sine qua legi esset subiectus. Itaque dispensare, propriè loquendo tunc tantum est, quan

D do ratione legis inuariata manente, aliquis in particulari ab eius obligatione eximitur. Et si ratio legis variatur non dicitur in ea dispensari: sed quod cessat lex. Secundo est aduertendum, quòd quamuis ratio iusti, & boni, generaliter loquendo, consistat in hoc, vt nullus malum operetur, nec aliorum iura violet; hæc tamen ratio à parte rei inueniri non potest, nisi in actionibus particularibus, vt non furari, non occidere, non mœchari, &c. Quarum aliquæ ita habent intrinsecam, & coniunctam rationem recti, vt ab illis separari non possit. Aliæ verò ita habent coniunctam rationem mali, vt ab illis sit prorsus inseparabilis, vt est videre in odio Dei. His positis sit.

Prima Conclusio: Supra illud præceptū generale, non est iniuste operandum, & vnicuique ius suum est tribuendum, nulla ratione potest cadere dispensatio. Probatur; Nam si liceret ex dispēsatione iniuste operari, idem esset licitum, & illicitum, iustum, & iniustum; idemque esset consentaneum rationi, & dissentaneum: darenturque duæ contradictoriæ simul veræ, quod per omnem potentiam est impossibile. 1. Conclus.

E

Secunda conclusio: Supra præcepta particularia earum actionū, in quibus ratio iusta atq; debita necessario, & inseparabiliter inest, nulla ratione pōt cadere dispēsatio. Probatur: Idē esset dispensare in his præceptis particularibus, q̄ in illo generali supradicto: sed supra illud nō pōt cadere dispensatio, vt diximus in prima cōclusione: ergo nec supra hæc. Cōsequentia cū minori est nota, & maior probatur: Non pos- 2. Conclus.

sunt hæc præcepta particularia violari, quin violetur præceptum commune, & generale de non iniustè operando: sed hoc non potest licitè fieri: ergo.

3. Conclus. Tertia conclusio quæ sequitur ex supradictis est, quòd omnia decem præcepta Decalogi sunt prorsus indispensabilia, etiam de potentia Dei absoluta, Probatur: Omnia & singula illorum habent necessariò & intrinsecè coniunctam rationem iusti, atque recti: ergo licitè contra illa fieri non potest. Consequentia est nota, & antecedens probatur: In præceptis Decalogi non præcipitur, ut reddamus Deo, & proximo debitum, quomodocumque, sed quādo recta ratio dictauerit esse reddendum: vt præceptum de non furando non præcipit, ne alienum accipiamus, sed, ne illud iniustè accipiamus: & item præceptum, de non occidendo, non præcipit, ne vnquam occidamus; sed tantum ne iniustè id faciamus: sed implicat contradictionem, quod licitè fiat id, quod est ex se & intrinsecè malum: ergo etiam implicat, quod illa præcepta sint dispensabilia. Et confirmatur: Præcepta affirmatiua Decalogi præcipiunt id, quòd ex se est rectum; negatiua autem prohibent id, quòd ex se est iniustum & malum: ergo implicat cō tradictionem, quòd sint dispensabilia. Probo consequentiam: Nam si essent dispensabilia, liceret facere, quod secundum se est iniustum, quod est impossibile.

1. corollarium. Ex dictis infero primo. Deum nulla ratione dispensasse in præcepto de non furando, cum filijs Israel eo tempore, quo illis præcipit, vt Ægyptiorum vasa surriperent. Est enim hoc vnum ex illis, quæ in Decalogo continentur, supra quæ vt diximus, etiam

C de potentia Dei absoluta, cadere non potest dispensatio.

2. corollarium. Infero secundo quòd, cùm illud factum peccatum non fuerit, nec etiam potest habere rationem furti, quod intrinsecè, & essentialiter malum est. Sed cum videatur esse occulta acceptio rei alienæ domino inuito, vt dicebat Scotus, quę est diffinitio furti, non facile erit explicare, qualiter in se rationem furti non contineat. Ad cuius explicationem aduertendum est, quòd Deus in vniuersum orbem duas habet potestates.

Deus habet duas potestates. Vnam iure creationis, ratione cuius est Dominus non solum bonorum omnium externorum, verùm etiam corporum, & humanæ vitæ, atque angelorum, quos tanquam propria opificia ad nihilum redigere potest. Alteram tanquam legis-

D lator, & vniuersalis omnium iudex. Quas in præsenti claritatis gratia distinguimus. Quo supposito dico primo, quòd, si Deus non haberet primam potestatem, sed solum secundam tanquam legislator, & iudex nunquam posset præcipere, vt vnus rem alterius domino inuito, si innocens esset, licitè vsurparet: quia hoc adeo est intrinsecè malum, ut per nullam potentiam iuste fieri nequeat. Cæterum quia Deus et primam habet potestatem, hoc est, dominium supra oēs res, multò melius atque perfectius, q̄ quilibet homo dominiū habet supra palliū à se possessum, fit, vt cuiuscunque rē ipso inuito possit alteri tradere. Nec hoc est dispēsare in furto: sicut nec tu, qn̄ rē tuā alteri tradis, in furto dispēsas, Sed est solū rē suā dare cui vult,

E Itaque, sicut pater vestem parui filij eo inuitò tradēs amico, non dispensaret in furto, licet inuitus filiolus expoliaretur, quia pater est verus dn̄s: & sicut prælatus meus me inscio, & inuito concedens alteri facultatē capiendi meos libros, non dispensaret in furto, sed solū traderet quod suæ distributioni est commissum: ità ēt licèt Deus Ægyptiorū vasa, tanq̄ dn̄s tradidisset Hebræis, & posteà eisdē terrā Promissionis primis habitatoribus inuitis, nō diceretur dispensare in p̄cepto de nō furādo, nec ea acceptio à filijs Israel facta haberet rōnē furti. Nā q̄uis particulares dn̄i inuiti suis bonis spoliarēt, à supremo tn̄ Dn̄o facta fuisset

A legitimè donatio. Quod satis est ad hoc, vt nec acceptio sit furtum, nec donans dicatur dispensare in præcepto de non furando. Quod & ex eo confirmari potest; Nam etiam si per impossibile Deus non fuisset legislator, nec aliqua in leges potestate fungeretur, adhuc illa vsurpatio vasorū à filiis Israel facta esset legitima, & licita. Quod euidens est testimoniū nihil ibi dispensationis interuenisse, cum dispensare vt supra dicebam, nihil aliud sit, quàm autoritate superioris legis obligationem relaxare. Hæc à me sub conditione dicta sunt; quoniam existimo, Deum in illa vasorum traditione, non absoluta dominij potestate fuisse vsum, sed legitima iudicis autoritate. & sic dico secundo quòd, quoniam de laboribus, quos Hebræi Ægyptijs impenderant in luto

B & latere, mercedem non acceperant, iusto Dei iudicio factum est, vt Ægyptii ab Hebræi suis bonis spoliarentur. Quando autē iudex criminosum aliquē inuitum suis bonis priuat, nec illa accipiens cōmittit furtum, nec ipse iudex dicitur in furto dispensare. Quoniam prohibitione illa furandi, solum id, qd ius naturæ vetat, interdicitur, nempe, innocentē inuitum autoritate priuata suis bonis priuari: sicut & præcepto de non occidēdo solum id prohibetur, qd lex naturalis abhorret. Quare cùm iudex tradit reū carnifici interficiendum, non dicitur dispensare in homicidio, quia prohibitio illa ad talem occisionē non extenditur, imò illam præcipit, Sicut nec est dispensatio, quòd quis inculpata tutela inuasorem interficiat, vt latè diximus in materia, de homicidio q.

C 64. artic. 2. Et hæc est ratio saluandi Hebræos, quam D. Thom. sequitur hic ad primum.

Quæstio. Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrum liceat principibus Deum imitari, in hoc, vt aliquid occulte præcipiant citra publicum ministrorum tumultū exequendum, Quod est quærere, vtrum possit licitè princeps priuatim alicui præcipere, vt occultè alterū bonis aut vita spoliet, & vtrum tale præceptum accipiens teneatur illud exequutioni mandare.

Responsio. Ad cuius explicationem dico breuiter, quòd si dicta causa, lataque condemnationis sententia id faceret, proculdubio esset licitum ei parere, quia expedit aliquando secretas huiusmodi executiones fieri. Nec id tunc esset, aut furtum, aut homicidium, sed

D executio iustitiæ. Cæterum, si iudicii forma ac ordine non seruato, id præciperet non solum princeps peccaret, verum etiam quicunque præcipienti obsequeretur. Tenentur enim principes, iudiciario ordine semper procedere, cum non sint Deus, qui errare non potest. Nisi forte in aliquo casu particulari, qui rarissimè contingit; in quo delictum sit manifestum, nec punitio moras, aut strepitum publicum patiatur, sine magno reipublicæ detrimento.

Sententia D. Tho de rebus inuētis. In solutione ad secundum argumentum, agit D. Tho. de rebus inuentis, ponitq; hanc distinctionē. Quædam inuenta sunt, quæ nullius vnquam fuerūt propria, ut lapilli & gemmæ, quas maritimum littus procreat. Et talium inuētores nulli restitutioni subduntur. Quæ enim nullius vnquam fuerunt primo occupanti conceduntur. Et eadem ratio est de

E inuentione thesauri, cuius dn̄i nulla extat post memoria. Præterquā, q legibus ciuilibus tenentur inuentores medietatē dare dn̄o agri, si in alieno fuerit inuētus. Cui ordinationi cōsonare vr parabola Euāgelica Math. 13. de inuētore thesauri in alieno agro absconditi, qui, ut ius haberet totū thesaurum possidendi agrum emit. Aliæ res inuentæ sunt, quæ de ꝓpinquo fuerunt in alicuius bonis. Et tunc, aut habētur pro derelictis, idque credit inuentor, aut non. Si primum, potest inuentor illa retinere, nec furtum committit. Si autem sit secundū, & inuentor illa sibi

retineat,

retiueat, furtum committit, iuxta illud Augustini in quadam homilia: Si quid inuenisti, & non reddidisti, rapuisti. Hæc D.Thom. Ad quorum intelligentiã aduertendum est, quòd, vt constat ex D. Thom. in præsenti, bona inuenta possunt esse in triplici differentia. Quædam enim sunt, quę nullius vnquã fuerunt, vt lapilli, & gemmæ in littore maris inueotæ. Alia, quæ alicuius aliquando fuerunt: prioris tamé domini nulla extat memoria, sed nec extare potest, vt thesaurus vetustus. Et denique alia, quę in propinquo fuerunt io alicuius bonis. De quibus omnibus suo ordine erit dicédum. Et primò de illis, quæ nullius vnquam fuerunt, res est certa atque manifesta, quòd suot primi occupantis, vt dicitur Instituta de rerum diuisione. §. feræ. & §. lapilli & ff. eodem titulo. Et ratio est: Nam littora maris iure gentium mãserunt communia. Idéq; iudicium erit de auri aliorumque metallorum uenis in viscetibus terræ repertis. Verum tamen est secundum Mercatum, io libro de cootractibus, quòd erit licitum Principibus, atq; Regibus aliquãdo ex iustis, & rationabiiibus de causis aliquibus in particulari priuilegia concedere, vt ipsi soli & non alij io certis littoribus maris gémas, & lapillos piscandi facultate potiantur. Nam cũ hæc sint communia, liberum erit ei, qui boni cõmunis curam gerit ea alicui io particulari concedere, si boni communis ratio id postulauerit. Quomodo piscationem thymnorum teseruatam in Hispania existimo Duci Metymneosi. Noo tamen adeò stricto rigore harum rerum coocessionem seu appropriationem per hæc priuilegia alicui facta, est dicendum, vt reliqui ita inhibeantur talibus locis prędicta piscari, vt ea restituendi in consciẽtia obnoxij fiant. Sed solum indicitur iudicibus, ne cęteros ibi piscari sustineant, in talisque piscationis aggressores pœnas prę scriptas, aut præscribendas exequantur.

Bona inuenta in tripli. ci differentia.

Dubium.

Sed dubium est, vtrùm licitum sit vnicuiq; vnius nationis ad aliam quæsitum aurum in venis terræ existens peregrinari? Et pro parte affirmatiua est argumentum: res illæ iure gentium manserunt communes, & indiuisæ, vt modo dicebam: ergo licitum erit cuique illas habendi gratia, quo voluerit properare.

Argum.

Conclusio.

Hoc tamen non obstante, dico, id nõ esse omnino licitum, nisi vel incolæ ipsi consentiaot, vel eas minas omnino habeaot pro derelictis. Regiooes. n. iure gentium soot diuisę. Et sic quamuis gentibus illius regionis illæ res cẽseantur communes, respectu tamen externorũ censentur particulares. Quare aduenæ eas incolis inuitis vsurpare oon poterunt. Nõ enim valent Galli mineralia inueniẽdi gratia, ad nos properare, nec nos ad illos proprijs habitatoribus inuitis, vt de se patet. De argenti autem, vel aori fodinis io regionibus occidentaliũ inter Indos repertis, deque iure, qood Hispani supra illas sibi acquirere possunt, multa dicenda supperterent: sed pauca nũc à nobis pro præsenti instituto dicere erit sufficiens. Quorum primum est, idque certissimum, Indos infideles propter suam infidelitatem rerum suarum dominio oon esse priuatos, vt ex mente D. Thomæ ostendimus latè in primo tomo quest. 10. artic. 10. Dico secuodo contra Turcas, atque Sarracenos moltis de causis iustum Christianos gerere bellum. Nã primo sunt oobis hostes infestissimi, apertisque oostrã cum persequutionibus, tum irrisionibus religionẽ insectantur: tum etiam, quia terras, atque regiones, quæ olim nostræ fueruot iouasas præoccupatasque habent. Ex quo fit, vt Principum Christianorum ad id à Papa potestatem publicam habentium, autoritate, sicut bello subijci, ita & terrarum, quas possident, dominio expoliari priuariq; possiot. At verò Indos, qui sicut antea Christi nomen nõ audierant, ita neo

Quid sit di cendum de fodinis apud Indos repertis.

A illud susceperant, nec nobis infensi erant, nihil q; nostrum inuaserant, dominio suorum mineralium, & aliarum rerum priuare ioiquum, & iniustum est omnioo. Nisi cum talia mineralia, prout in sua relectione de Indis, docet Victoria, pro derelictis haberent. Quod tunc contingeret, quãdo peregrinis Hispanis venientibus, & sine oppressione eorum argentũ, vel aurum suffodientibus, ipsi nihil curantes gauderent, ægreque non ferrent. Dico tertiò, quod postquam Indi gremio Ecclesiæ per bapõismum suot aggregati, sub eodemque Christiaoo Rege deguot, quia peiores ob id conditionis esse nõ debent, quòd se fidei religionique Christianæ per baptismum addixerũt, nec etiam possunt licitè suis mineralibus, aut aliarũ B rerum domioio inuiti spoliari. Ita habetur expresse in extrauaganti Ioannis. 22. quę incipit. Iudæi de Iudæis. Cuius verba sunt, quæ sequuntur: Iudæi ad fidẽ cõuersi, oõ sunt io suis possessionibus & bonis alijs, quocumque nomine censeantur, quæ conuersionis tempore obtioebaot, vel obtinebunt, occasione prędicta molestandi, nec permitiẽdi ab alijs molestari, sed protegendi, & defendendi, vt sic de seruitute ad libertatem se transisse percipiant. Quia digoum est & iuri consonum, foote renatos baptismatis, Iudaica cæcitate dimissa, amplioribus fauoribus, & gratijs abondare, vt qui in perfidia abundabant ooo cogantur mendicare fideles. Quæ decreta inter hos iam nouiter conuersos Indos locum etiam habere debent. C Ex quo infertur, nulla ratione esse licitum Hispanis apud Indos degeotibus eorum mineralia, nisi ipsis consentientibus surripere, quantò magis eos suis possessionibus expoliare, inuitosque ad suffodienda metalla destinare. Vbi, quia natura sunt imbecilles, nec ad tantum laboris subeundum pares, animas ioter tam operosum negotium sæpe exhalare cõtingit, vt testes sunt qui viderunt. Quare qui contrariũ fecerint, aut facere pmiserint, præterquam quòd sunt in statu peccati mortalis, obnoxij etiam erunt restitutioni. Et hæc dicta sufficiant de illarum rerum inuentione, quæ sub oullius vnquã potestate fueruot.

De illis autem, quæ alicuius aliquando fuerunt, prioris tamé domini iam nulla memoria extare potest, D qualis sunt thesauri peruetusti, vt dicamus, aduertendum est primò, quòd thesaurus nihil aliud est, quàm pecunia sub terra, vel alibi absconsa, tempore vetustiori, cuius ignoratur dominus, & de cuius occultatione nulla extat memoria, vt dicitur in leg. nũquam. §. thesaurus. ff. de acquirẽdo dominio. & melius Instituta. de rerum diuisione. §. thesauros. & lege 1. C. de thesauris. Secundo est aduertendum, quòd de iouentione thesauri quædam habentur disposita iure communi. Quorum primum est, quòd, si thesaurus magica arte fuerit inuentus, siue in proprio, siue in alieno agro, totus est fisci, vt dicitur in lege vnica. C. de thesauris. libr. 10. Est autem hæc lex pœnalis. Quare taliter inueniens thesaurum nõ tenebitur il- E lum reddere ante iudicis coodemnationem. Secundum quod disponitur est, quòd thesaurus sine magica arte inuentus in agro proprio, totus sit inuentoris, vt dicitur Instit. de rerum diuisione. & leg. vnica de thesauris iam citata. Et si quis objiciat, legem septimam tituli. 12. libr. 6. ordinamentorum regaliũ, dicentem thesauros vbicumque inueniantur totos esse Regis, & tantũ quintam partem inuentori coocedi, nonnulli respondent, quòd debet explicari per legem 45. tituli. 28. part. 3. quæ contrarium discernit, vel quod loquitur lex illa de thesauris aliquo iure ad Regem pertinentibus. Quales sunt illi, qui in loco regis fuerunt inuenti. Alij, quorum præcipui sunt Paludanus io 4. dist. 43. artic. 5. & Antooious 2. part. tit. 1. cap. 15. §. 2. affirmant consuetudine totius orbis

Thesaurus quid sit.

Quæ habẽtur disposita iure de thesauris.

bis iam omnes thesauros esse Principis. Sed hanc cõsuetudinem cõdemnat Syluester, verbo inuentum. §. 3. dicitq; esse contra æquitatem naturalem, secundum quàm ea, quæ in nullius bonis sunt, primò occupanti conceduntur. Idem asserit Soto libr. 5. de Iustitia, quæst. 3. artic. 3. Immò addit, quòd Rex nõ posset iusto titulo quartam, vel quintam partem ab inuentore exigere. Et sic hoc in Hispania non est in vsu, nec vbi esset, existimat cõscientias obligare: sed posse inuentores secundum ius commune tuta cõscientia totum thesaurum possidere. Quia prędictus titulus Institutę nihil meminit principis. Sed vbi ait, quòd qui repererit in loco alieno, medietatẽ det domino, subdit, quòd pari ratione si inuenerit in loco Cæsaris, dimidiũ det Cæsari, & si in fiscali loco, vel publico, det etiam medietatem fisco. Et idem habetur leg. non intelligitur. ff. de iure fisci. §. si in locis. Quæ leges non loquuntur, nisi vbi loca sunt propria principis, vel ciuitatis. Cæterum sententia Paludani non est omnino improbabilis. Et ratio est: Nam licèt ea, quorum non extat dominus, iure gentiũ primò occupanti concedantur, potest tamen Respublica talia bona sibi applicare, post quorum applicationem iam communia nõ erunt. Et eadem ratio est dè principe, qui ꝑ necessitate reipublicæ thesauros cõmunes sibi applicare potest. Et confirmatur: Nam si ratio Syluestri aliquid valeret, sequeretur legem illã, quæ statuit thesaurum inuentum in agro alieno pro medietate cedere domino agri, & pro medietate inuentori, esse iniustam, siquidem est cõtra æquitatem naturalem, qua hæc bona primò occupanti conceduntur: consequens autem est falsum, vt infra dicemus: ergo & illud, ex quo sequitur. Sed dicet Syluester hoc factum fuisse propter pacem reipublicæ. Et pari etiam ratione dicere ego possum propter bonũ publicũ, posse Regem sibi thesauros applicare. Quare quod mihi in hac re tutum videtur est, quod in acquisitione thesaurorum vnusquisque suæ prouincię leges sequatur, nisi manifestam contineant iniquitatem. Nec in regno nostro aliæ sunt, quam cõmunes à nobis superius commemoratæ, & in subsequentibus cõmemorandæ. Tertium quod disponitur iure communi, est, quòd thesaurus in alieno agro inuentus ab eo, qui inconsulto domino dedita opera illũ quærebat, totus est domini agri, nec inuentor potest eum sibi retinere, vt dicitur in legibus proxime citatis. Poterit tamen sui laboris mercedem deducere: Iuxta mentem glossæ in cap. si quid 14. quæst. 5. Quod similiter est intelligendum, dũmodo dominus agri sciens & prudens tãquam totum tribuens quærenti, vel, quia ipse non vult quærere, vel alia de causa, inquisitioni non consenserit. Tunc enim totus thesaurus in vtilitatem inuentoris cederet, quamuis ager esset alienus, vt rectè docet Syluester in aurea Rosa, in communi virginum, Euangelio primo, casu 39. Quartum quod disponitur est, quòd quando thesaurus in agro alieno fortè, & præter intentionẽ ab eo, qui aliud agit, reperitur inter inuentorem, & dominum agri per æquales partes distribuatur, vt constat ex legibus superius citatis. Et hoc fortè ad seruandã pacem. Idemque ius est de eo, qui in ædibus, quas emit, vetustum, & longi temporis thesaurum repererit: Etiam si ea vsus prudentia, quam Dominus in Euangelio laudi tribuit, ædes emerit. Eadem enim, quantum ad hoc, est ratio thesauri in agro inuenti, & eius, qui intra domum continetur, quidquid dicant multi. Secus autem esset, si aut in muro domus, aut in eius penetralibus pecuniã quispiam, aut quiduis aliud, quod antiquus possessor per obliuionẽ reliquerit, reperisset. Tũc enim in prioris possessoris, aut suorum hęredum id cederet vtilitatem: vt dicitur

A in lege à tutore. ff. de rei uendicatione. Quia talis pecunia aut res, thesauri nomine gaudere non potest, vt docet Nauarro in Manuali cap. 17. nume. 175. Ex dictis infertur, creditorem, qui in domo, quam pignori habet, & maritum, qui in terra dotali vxoris thesaurum inuenit, teneri eum cum debitore, & cũ vxore diuidere. Et similiter qui in agro, aut domo ad modicum tempus conductis, immò & ad lõgum tempus nempe ad vitam, vel ad vitas, vel ad decẽ annos: quæ omnia longi temporis spaciũ constituunt. Nullus enim horum est integer dominus, vt dicitur in leg. 2 ff. si ager, vel emphyt. petat. Et sic dimidium directo domino dare tenetur. Et eadem est ratio de
B inuentore habente dominium directum: qui quidẽ tenetur dare dimidium habenti vtile, vt colligitur ex Bartolo in leg. si is. §. finali. ff. de acquirendo rerũ dominio, & in lege in causæ. ff. de proc. & § thesauros. Instit. de rerum diuisione. Dominium directum dicitur habere is, qui rei proprietatẽ sine vsufructu habet. Vt qui in Emphyteusin perpetuam, aut ad vitam agrum dedit, vel ad decem annos locauit. Dominiũ autem vtile dicitur habere is, qui sine rei proprietate habet ius ea fruendi, vel perpetuò, vel pro sua vita, aut plus, vel saltem pro decem annis, iuxta glossam Clem. 1. de rebus Ecclesiæ non alienandis, & allegata per Decium consi. 204. Et est aduertendum, quòd
C lex præcipiens, vt dimidium thesauri in alieno agro bona fide inuenti domino tribuatur, & similiter illa, quæ dicit, vt si quis ex industria in alieno solo thesaurum quærit, totũ det domino agri, non sunt pœnales, vt rectè docet Caietanus in hoc articulo. Et sic obligant in conscientia etiam ante iudicis condemnationem.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, an qui euidenter **Dubiu.** scit in agro alieno latere thesaurũ, vel minerale possit illum tacito mysterio comparare, vt sic sibi totum thesaurũ reseruetur. Et pro parte negatiua argumentor primò: Qui scit lapidem aliquem esse pretiosum, **1. Argum.** cuius virtutem recõditam venditor ignorat, tenetur illum admonere, ne in rei venditione debito pretio
D fraudetur, vt infra videbimus in materia de emptione, & venditione: ergo & in casu, de quo loquimur similiter tenetur emptor venditorem admonere thesauri in agro latentis, ne iusto pretio fraudetur. Probo consequentiam, ex paritate rationis. Et confirmatur: Ager cum illo thesauro valet cẽtum millia ducatorum: ergo est inequalitas, quòd duobus milibus ematur. Consequentia est nota. Et antecedens probatur: Si dominus fundi in eo sciret talem thesaurum contineri, iste posset illum pro tali pretio vendere: ergo verè valet tale pretium. Probo cõsequentiam: Nam quod dominus sciat, vel non sciat, non auget pretium rei. Secundò: qui inuenit thesaurũ in agro **2. Argum.** alieno secundum ius commune, legesque ciuiles te-
E netur dimidium domino agri tribuere: ergo nõ potest licitè talem agrum emere, vt totum thesaurũ sibi reseruet. Probo consequentiam: Nam habet iam dominus agri ius acquisitum ad dimidiam partem thesauri, quo fraudatur in tali emptione.

His tamen non obstantibus, dico, eum qui scit in **Conclusio** agro alieno thesaurum latere, licitè posse tacito mysterio talem agrum comparare, vt sic sibi totũ thesaurum reseruet. Ita significatur apertè in illa parabola Matthæi cap. 13. Simile est regnum Celorũ thesauro abscondito in agro. Vbi Christus Dominus maximè laudat eius negotiatoris prudẽtiam, qui inuento thesauro in agro alieno illum emit, vt sic totũ thesaurum sibi reseruet. Eandem etiam prudentiam laudat D. Thom. hic ad secundum, & Soto lib. 5. de iustitia quæst. 3. artic. 3. idemque faciunt cõmuniter omnes Theologi. Vnde ad primum argumẽtum cũ **Ad 1. arg.**

ſua confirmatione reſpondetur, eſſe latiſſimum diſcrimen inter uenditionem aliarum rerũ, & uenditionem agri, in quo later theſaurus. Nam res aliæ, quia ſecundum ſe & ſecũdum omnes uirtutes, quas habent uenduntur, fit, ut quam primũ emptor uenditorem iniuſto rei ualore fuiſſe defraudatum ſciuerit, teneatur illud in cõſcientia reſtituere. At uero, ager tantum uenditur ratione ſuperficiei, & nõ ratione theſauri in eo contenti: ſicut nec uenditur ratione aeris, aut ratione ſolis. Et ſic nullam facit uenditori iniuriam in eo, quod theſaurum in agro cõtentum emptor occultet. Cuius rei euidens ſignum eſt, quòd qui bona fide emit agrum, in quo occultatur theſaurus, nihil tenetur reſtituere, etiam ſi poſtea illum inueniat.

Ad 2. argu.

Ad ſecundum reſpondetur, quòd qui inuenit theſaurum in agro alieno ſecundum leges ciuiles, tenetur dimidum domino tribuere: idque propter pacẽ, & tranquillitatem reipublicæ ſeruandam. Ceſſat autem omnis perturbatio, quãdo dominus fundi ante venditionem nihil de theſauro cognoſcit. Et ſic non eſt cur poſt emptionem dimidia pars priori domino tribuatur. Et ſi obijciatur, vt obijcitur in argumẽto, quòd poſtquã emptor cognouit in agro alieno contineri theſaurum, iam dominus illius habet ſecundũ leges ciuiles ius acquiſitum ad dimidium illius, quo fraudatur, quando per ignorantiam agrum uendit, reſpondeo, talem venditorem nõ habere ius acquiſitum ad dimidium theſauri, niſi in caſu, quòd agro in ſuo dominio manente, theſaurus extrahatur. Secus autem erit ipſo agrum vendente ad modum iam explicatum. Et hęc de theſauris, aliiſque rebus, quarum prioris domini nulla memoria extare poteſt, dicta ſufficiant.

Dubium de rebus inuẽtis.
Sententia Caietani & aliorum.

Supereſt, vt dicamus de illis rebus, quæ in propinquo fuerunt in alicuius bonis, earumque dominus ignoratur. De quibus eſt difficultas, verùm ſint alicui reſtituendæ, vel potius retineri poſſint ab earum inuentoribus? Caietanus ſupra quæſt. 62. artic. 5. dixit huiuſmodi res, ſi poſt factam ſufficientem inquiſitionem adhuc dominus ignoratur, reſtituẽdas eſſe pauperibus, nec retineri poſſe ab inuentore. Quam etiam ſentẽtiam ſequitur Nauarro in Manuali cap. 17. nume. 170. & Couarruuias in regula, peccatum par. 3. §. 1. Eſtque communis Summiſtarum in verbo inuentum. & omnium ferè iuriſprudẽtium, in cap. cum tu, de vſuris. & in cap. cum ſit. de Iudæis. Quorum omnium ea potiſſima eſt ratio, quod cũ iſtæ res ſciantur eſſe alicuius, nec pro derelictis haberi poſſint videtur, quòd debent diſtribui ſecundum illorũ dominorum voluntatem interpretatiuã, quæ ea eſt ſanè, vt eorũ animæ prodeſſe poſſint, ſicut diximus ſupra quæſt. 62. artic. 5 agentes de reſtitutione eorũ, quorum dominus ignoratur. Pro hac etiam ſententia facit cap. ſi quid inueniſti 14. quæſt. 5. & c. multi. ibidem, quod eſt deſumptũ ex Origene homilia 14. licet Gratianus illud D. Hieronymo tribuat: Vbi dicitur, quod qui inuenta non reddit, rapit. Quod itẽ affirmat D. Auguſt. homilia 9. lib. 50. homiliarum, & ſermone ſecundo de verbis Apoſtoli.

Fundamentum Caiet.

Alia ſentẽtia.
Fundamentum illius.

Alij Doctores dicunt talia bona pertinere ad principem ciuitatis, vel ad rempublicam, à quibus diſtribuantur, vel in pios vſus, vel in alia reipublicæ cõmoda, nec poſſe inuentorem ea ſibi retinere. Itaque in hoc conuenit cũ prima opinione. Pręcipuũ fundamentum huius ſententiæ eſt, quoniam pro certo habet quælibet bona, ex quo dominũ non habẽt, in vſus communes reipublicæ cedere oportere. Taliaque ſunt inuenta, quorũ priores domini poſt ſufficientem inquiſitionem non comparent. Pro quo etiam faciunt lex 6. & 7. libr. 6. tituli 13. recopila. Vbi ſic ſtatuitur: Toda coſa hallada ſe entregue a la juſticia, y deue ſer guardada vn año, y dos meſes, y ſi no parece dueño deſpues de pregonada, deue ſer dada para la camera del Rey. Quibus verbis apertè ſignificatur res inuentas non eſſe pauperibus diſtribuendas, ſed Regi accreſcere.

Sententia autoris.

Cæterùm mihi (quod bona pace tantorum virorum dixerim) ſemper viſum eſt probabilius, talia inuenta tuta conſcientia poſſe ab inuentoribus retineri, poſt factam ſufficientem inquiſitionem. Quam ſententiam ex profeſſo docet Sarmiento 6. Selectarum. cap. 10. illamque ſequuntur multi alii ex iunioribus Thomiſtis, vt eſt videre apud Petrum a Nauarra in ſuo opere de reſtitutione lib. 4. ca. 2. dub. 9. Et probatur primo: Huiuſmodi bona videntur haberi pro derelictis à vero domino: ergo in nullius bonis exiſtunt: atque ex conſequenti qui ea primò occupauerit ſine iniuſtitia poterit retinere. Et confirmatur: In iure pro eodem reputantur, ignorari dominum rei, & rem nullum habere dominum, vt latè oſtendit Sarmiẽto vbi ſupra: ſed, ſi iſtę res nullum haberent dñm, fierent primi occupantis: ergo. Idem etiam cõtingit in propoſito. Secundo: Qui reperit theſaurũ acquirit eius dñium, ſaltim quoad partẽ illius, vt ex diſpoſitione iuris cõis paulo ante probauimus: ergo & qui inuenit bona à dñis derelicta, & quaſi proiecta. Probo conſequentiã. Nã æqua eſt vtriuſque ratio. Et confirmatur: Nulla rõ naturalis, nec aliquod ius euangelicum, aut eccleſiaſticum, aut ciuile conuincit, talia bona inuenta, eſſe pauperibus, vel cuiuis alteri tribuenda: ergo ſunt ipſius inuentoris. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur. Et primò, quòd nulla ſit ratio naturalis id præcipiens: Nam ſi aliqua eſſet, maximè quod ratio naturalis dictet bona aliena in vtilitatem ſpiritualem prioris domini eſſe expendenda: talis autem eſt erogatio in pauperes, vt diximus ſupra q. 62. art. 5. agentes de reſtitutione eorum, quorum dominus ignoratur. Sed hæc ratio nihil conuincit. Tum: quia tantum procedit de rebus per iniquitatem acquiſitis, quarum dominium in iniuſtum poſſeſſorem tranſire non poteſt, vt communiter dicunt Doctores: & inuentio non eſt iniqua acquiſitio. Tum etiam: quia, ſi ea aliquid valeret, eadem prorſus eſſet ratio de theſauris inuentis, quos cõſtat priores habuiſſe dominos, quamuis illorum memoria non extet, & tamen certum eſt illos in dominium tranſire inuentoris, vt paulò ante docuimus. Quod autem nec etiamſi ius aliquod, quod præcipiat bona inuenta pauperibus, aut cuiuis alteri conferri, probatur. Et primò de iure Euangelico eſt res manifeſta. Sed quod nec etiam ſit ius Canonicum, aut Ciuile id præcipiens ſic oſtendo: Si aliquod eſſet ius Canonicum, maxime caput. ſi quid inueniſti. 14. quæſt. 5. & cap. multi. ibidem pro prima ſententia adducta. Sed hæc iura nihil obſtant. Quia, vt docet Magiſter Soto, lib. 5. de iuſtitia. q. 3. articu. 3. ſolum loquuntur, quando eo animo retinentur inuenta, vt etiam ſi dominus appareret non reſtituerentur, vel quando inuentor debitam non vult facere diligentiam, vt exponit gloſſa. Idque ex textu apertè colligitur. Nam dicit: Alienum negares, & tolleres, ſi poſſes, Deus corda interrogat, non manum, &c. Nonnulli autores ſolent adducere ad probandum, quod inuenta ex diſpoſitione iuris ſunt pauperibus eroganda, capi. cum tu, de vſuris. Tamen illud ſolum loquitur de debitis ex delicto contractis, quæ meritò à domino retineri non poſſe, decernuntur, ſed pauperibus eroganda. Imo nec vniuerſaliter caput illud loquitur de omni debito iniuſto, ſed tantum de vſuris in pœnam vſurariorum. Quamuis ex ratione textus rectè extendatur ad omnia iniuſtè accepta. Dicit enim: Quia ſecundum

Ad fundamentũ Caietani.

A dnm verbum Augustini, nõ dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, hoc est, male acceptum. De iure Ciuili particulari huius regni disponente, quòd bona inuenta iudicibus tradantur, vt post factam per certum tempus sufficientem dnmini inquisitinnem, eo non inuento regiæ cameræ adiudicentur, maior difficultas est apud Doctores. Ex illis enim colligi videtur inuentores non posse res perditas, quarum domini nnn comparent, apud se retinere, sed illas omnes in bonum reipublicæ, aut principis cedere, vt dicebat secunda opinio. Cæterum meo iudicin nec etiam istæ leges obstant. Primò: Quia non ioquuntur vniuersaliter de omnibus inuentis, sed tantum de illis, quæ vulgò appellantur, mostrencos, qualia sunt B pecudes, & alia animalia errantia, vt patet ex ipsis legibus, & ex consuetudine, quæ est optima legum interpres, Secundo: Quia nec etiam sunt receptæ tanquam obligantes in conscientia. Imò multi de earũ æquitate dubitanr, inter quos vnus est Cnuarrunias in regula. peccatum. par. 3. §. 1. nume. 5. Et per hæc patet solutin ad argumenta pro prima & secunda opinione facta.

Ad fundamentum secundæ opinionis.

Dubium.

Circa solutionẽ ad tertium argumentum D. Thomæ est difficultas, an qui impotẽs est recuperare rem suam, vel aliquid sibi debitum via iuris, accipiendo illam occultè sine scandalo committat peccatum co C ram Deo. Et pro parte affirmatiua est argumentum: In nullo casu est licitum alicui propriam iniuriam priuata authoritate vindicare: ergo nec recuperare propria bnna. Probo consequentiã: Nam sicut mihi debentur de iustitia propria bona: ita & satisfactio iniuriæ. Et confirmatur: Talis priuata authoritate recuperans bona propria agit contra iustitiam communem, prohibentem, ne quis in re sua ius sibi dicat: ergn committit peccatum coram Deo. In contrarium tamen est: Nam ratio postulare videtur, vt in defectu iudicis meliori modo, qun potest vnusquisque se indemnem conseruet, etiam si priuata authoritate id faciat. Pro explicatinne huius difficultatis aduertendum est ex Caietano in præsenti, aliud D esse, quantum attinet ad præsentem disputatinnem, loqui de eo, quod regulariter debet fieri: aliud autem de eo, quòd est faciendum in casu particulari, in quo vel propter detinẽtis, vel iudicis iniustitiam, vel propter defectum probatinnis, vel propter maius damnum amicitiæ, aut pacis, aut rerum non potest quis rem suam, aut sibi debitam via iudicis retinere. Nã, regulariter loquendo, certum est, neminem posse sine peccatn priuata authoritate rem suam recuperare. Maximè si via iuridica facile est potens illam nbtinere: quia id esset iudicium sibi vsurpare, prætermisso ordine iuris, quod regulariter loquendo sine peccatn fieri nequit. At verò quod in casu particulari ex vrgente aliqua necessitate id fiat, nullum est pecca E tum, quia non est vsurpare iudicium: sed potius ius, quod sibi ex iustitia debetur, exequi, vt dicit Caietanus in isto commento. Quod & cnnfirmari potest ista ratione. Licita est recompensatin priuata authoritate facta, vt diximus in materia de restitutione. Verbi gratia: Debet Petrus mihi centum, & ego debeo eidem totidem: licitum est mihi ex causa rationabili propria authoritate facere talium debitorum recompẽsationem: Sed quando accipin rem meam, quam aliter recuperare non possum, virtualiter facio debitorum recompensationem: ergo licite id facere possum. Sed est aduertendum, quod ad hoc, ut talis priuata acceptio iusta sit, multæ requiruntur conditionnes. Prima est, quòd certum sit rem accipienti deberi. Nam in dubijs melior est conditio possidentis. Secunda, quòd accipiens sit certus, non posse sine maximo incommodo via iuridica rem suã

Nota ex Caietano.

Cõditiones quæ requiruntur vt recompensatio sit iusta.

A recuperare; alias tanquam vsurpator iudicij publici peccatum committeret. Tertia quòd caueatur diligenter: ne debitor iteratnrem accepta restituat. Et propter hnc dicit D. Thom. in hoc articuln, quod tenetur accipiens debitorem talis acceptionis admonere, ne per ignorantiam iniustitiam patiatur bis idẽ restituens. Quarta conditio est, quòd nunquam res propria per uioientiam accipiatur. Nunquam enim est licitum priuatæ personæ, vim inferre, nisi vim repellendn. Vnde si aliter, quam per uim nnn potest quis recuperare bona sua, censendus erit sine remedio: cum post ponendum sit bonum priuatum commodo, & tranquillitati publicæ, quam per illationem B vinientiæ necessum est perturbari. Sed est aduertendum, quòd quando aliquis contra iustitiam, ac etiam per uinientiam accipit rem suam, licet peccet mnrtaliter, non tamen tenetur illam restituere, nec respnndere ad sententiam exenmmunicationis contra illius rei acceptores latam. Tum: quia nnn retinet alienum, sed suum, & sic non obligatur ad restitutionem. Tum etiam: quia quamuis peccauerit accipiendo, non tamen peccat retinendo, & sic non obligatur ad excommunicatinnem respondere.

Et ad argumentum pro parte affirmatiua quæstionis factum, respondetur, concesso antecedenti, negandn consequentiam. Qui enim accipit rem suam C accipit id, quod sibi ex iustitia debetur, & quod est certum ac determinatum sibi deberi. Quare si ex causa rationabili, & citra scandalum id faciat, nulla sequitur perturbatio reipublicæ, nec aliquod est peccatum. At verò qui priuata authoritate, propriam iniuriam vindicat, nec accipit, quod sibi ex iustitia debetur, cùm nullus teneatur pœnam subire ante iudicis condemnatinnem: nec præterea ipsa satisfactin iniuriæ est certa, aut determinata: & sic semper peccat. Ad confirmatinnem respondetur, negandn antecedens. Qui enim ex ratinnabili causa rem propriam occulte accipit, non est dicendus, propriè loquendo, ius sibi dicere, sed potius quod sibi debetur exequi, vt paulo ante dicebam. Et sic non vtitur authoritate ali D qua: sed sola occulta acceptione.

Ad argu.

ARTICVLVS VI.

Vtrùm furtum sit peccatum mortale.

AD sextum sic proceditur. Videtur, quod furtum non sit peccatum mortale. Dicitur enim Prouer. 6. Non grandis est culpa, cum quis furatus fuerit. Sed omne peccatum mortale est grandis culpa: ergo furtum non est peccatum mortale.

Locis suprà art. 5. indicatis.

2. Præterea, Peccato mortali mortis pœna debetur. E *Sed pro furto non infligitur in lege pœna mortis, sed solum pœna damni secundum illud Exod. 22. Si quis furatus fuerit bouem aut ouem, quinque boues pro vno boue restituet, quatuor oues pro una oue: ergo furtum non est peccatum mortale.*

3. Præterea, Furtum potest committi in paruis rebus, sicut & in magnis. Sed inconueniens videtur quod pro furto alicuius paruæ rei, puta vnius acus, vel vnius pennæ, aliquis puniatur morte æterna: ergo furtum non est peccatum mortale.

Sed contra est quod nullus damnatur secundum diuinum iudicium nisi pro peccato mortali. Condemnatur autem aliquis pro furto: secundum illud Zacha. 5. Hæc est maledictio quæ egreditur super faciem omnis terræ:

Osee 4. 1. Cor. 6.

terræ: quia omnis fur, sicut ibi scriptum est, iudicabitur: ergo furtum est peccatum mortale.

Respondeo dicendum, quòd sicut suprà habitum † *est, peccatum mortale est quod contrariatur charitati, secundum quod est spiritualis animæ vita. Charitas autem consistit quidem principaliter in dilectione Dei, secundario vero in dilectione proximi, ad quam pertinet vt proximo bonum velimus, & operemur: per furtum autem homo infert nocumentum proximo in suis rebus, & si passim homines sibi inuicem furarentur, periret humana societas. Vnde furtum tanquam contrarium charitati est peccatum mortale.*

Q. 24. ar. 12. & q. 72. ar. 5. & q. 87. art. 3.

Ad primum ergo dicendum, quòd furtum dicitur non esse grandis culpæ duplici ratione. Primo quidem propter necessitatem inducentem ad furandum, quæ diminuit, vel totaliter tollit culpam, vt infrà † *patebit. Vnde subditur, Furatur enim vt esurientem impleat animam. Alio modo dicitur furtum non esse grandis culpa per comparationem ad reatum adulterij, quod punitur morte. Vnde subditur de fure, quòd deprehensus reddit septuplum: qui autem adulter est, perdet animam suam.*

Artic. seq.

Ad secundum dicendum, quòd pœna præsentis vitæ magis sunt medicinales, quàm retributiuæ. Retributio enim reseruatur diuino iudicio, quod est secundum veritatem in peccantes. Et ideo secundum iudicium præsentis vitæ non pro quolibet peccato mortali infligitur pœna mortis, sed solum pro illis, quæ inferunt irreparabile nocumentum, vel etiam pro illis quæ habent aliquam horribilem deformitatem. Et ideo pro furto quod irreparabile damnum non infert, non infligitur secundum præsens iudicium pœna mortis, nisi vt furtum aggrauatur per aliquam grauem circunstantiam: sicut patet de sacrilegio, quod est furtum rei sacræ, & de peculatu, quod est furtum rei communis: vt patet † *per Augustinum super Ioannem, & de plagio, quod est furtum hominis, pro quo quis morte punitur: vt patet Exod. 21.*

Tract. 50. è medio tomo 9.

Ad tertium dicendum, quòd illud quod modicum est, ratio apprehendit quasi nihil. Et ideo in his quæ minima sunt, homo non reputat sibi nocumentum inferri. Et ille qui accipit, potest præsumere hoc non esse contra voluntatem eius, cuius est res. Et pro tanto si quis furtiuè huiusmodi res minimas accipiat, potest excusari à peccato mortali. Si tamen habet animum furandi & inferendi nocumentum proximo, etiam in talibus minimis potest esse peccatum mortale, sicut & in solo cogitatu per consensum,

SVMMA TEXTVS.

COnclusio est affirmatiua. Quam probat D. Tho. in argumento, sed contra. Quia nullus secundum diuinum iudicium damnatur, nisi pro peccato mortali: damnatur autem pro furto, vt constat ex Zacha. capit. 5. & in corpore articuli, hac ratione: Illud dicitur peccatum mortale ex genere suo, quod contrariatur charitati, quæ est vita spiritualis animæ: sed tale est furtum: ergo. Probo minorem: Charitas consistit principaliter in dilectione Dei, & minus principaliter in dilectione proximi: sed furtum aduersatur dilectioni proximi, ad quam pertinet, vt

A proximo bonum velimus: ergo ex genere suo aduersatur charitati: atque ex consequenti est peccatum mortale.

EXPLICATIO ARTICVLI.

COnclusio huius articuli est certissima. Quam tenent, atque docent communiter omnes Doctores, tam Theologi, quàm Iuris prudentes. Cuius veritatis duas potissimas assignant rationes. Prima est, quòd per furtum charitas proximi, & mutua societas, amorq; iure naturali præceptus læditur. Secunda quia est directè contra iustitiam, & æqualitatem eodem iure seruandam. Violare, autem iustitiam, atq; chari-

Conclusio D. Tho probatur rationibus & testimonijs sacræ scripturæ

B tatē, ex genere suo est peccatum mortale. Adde, quòd est contra septimum præceptum Decalogi, quod frangere in re graui non potest nō esse culpa mortalis. Pro hoc ēt facit cap. fures de furtis. Quod sic inquit: Fures, & latrones, si furando, & deprædando occisi sunt, visum est pro eis non esse orandum. Et reddit rationē glossa: quia in mortali eos decessisse constat. Vbi obiter adnotet lector, quòd, licèt cōfessio facta Diacono nō sit sacramentalis, ad id tñ valet, vt si ei fiat, pro tali cōfitenti oratio fieri possit, vt dr in dicto cap. Imò addiderim, quòd si fiat laico, etiam ipsi occidenti, taliter occisus poterit sepeliri in loco sacro, & pro eo orari: quia iam nō in mortali peccato decessisse præsumitur. Et ad eundem modū intelligere ego soleo ca. placuit. 23.

C q. 5. ex Cōcil. Bracha. 1. c. 34. desumptum, quòd sic habet: Nulla oblatio fiat pro eis, qui pro suis sceleribus puniuntur, &c. Sensus .n. germanus est, quòd qui priuata autoritate, vel, si velis, & publica, pro suis peccatis puniti, sine signis contritionis decedunt, oblationibus & suffragijs sint omnino expertes. Potest præterea probari ex sacris literis, furtum esse peccatum mortale. Nam Ecclesiast. c. 34. dicitur: Qui aufert in sudore panem, quasi qui occidit proximum suum, qui effundit sanguinem, & qui fraudem facit mercenario, fratres sunt. Certum est autem, quòd effundens sanguinē proximi, illumque occidens, peccat mortaliter. Sed quod magis ad hoc propositum facit, est ca. 5. Zachariæ. Vbi cum pœnas, quas Dominus ab improbis, &

Egregiū testimonium Zacha. c. 5. explicatur.

D sceleratis hominibus esset petiturus, explicare vellet Propheta, sic inquit: Et conuersus sum, & leuaui oculos meos, & vidi, & ecce volumen volans. Et dixit ad me: quid tu vides? Et dixi: Ego video volumen volans: longitudo eius viginti cubitorum, & latitudo eius decem cubitorum. Et dixit ad me: Hæc est maledictio, quæ egredietur super faciem omnis terræ: quia omnis fur, sicut ibi scriptum est, iudicabitur, & omnis iurans ex hoc similiter iudicabitur. Educā illud, dicit Dominus exercituum, & veniet ad domū furis, & ad domum iurantis in nomine meo mendaciter, & commorabitur in medio domus eius, & cōsumet eum, & ligna eius, & lapides eius, &c. Hucusque Propheta. Sed quoniam eius verba altiorem con-

E tinent intelligentiam, quam quæ possit facile superari, placet in eorū explicatione paululum immorari. Et conuersus, inquit, sum, angelo .s. vocante me, & vt animaduerterem monente. Et leuaui oculos meos, & vidi, & ecce volumen volans. Nomen Hebræum, quod volumini rñdet, est, migla, quod volumen significat, & est charta in rotundū complicata, ob idq; volumen vocat, quāuis Prophetæ explicata & euoluta apparuit. In hoc volumine scripta erat sñia Dei in impios, & flagitiosos hoīes: sicut in Balthatorē scripta fuit in pariete, vt hr Dan. c. 5. Septuaginta vertunt, nō volumē, sed falcē. Quā versionē vt Græcus sequutus est D. Chryso. homi. 13. & 19. & 27. ad populū Antiochenum. Nec verbū Hebræum illā recipuit. Illud .n. idem nomē, quod volumen significare diximus, alijs

A punctis affectum falcem significat, vt rectè docet Stunica ſuper 5. cap. Zachariæ. Puncta autem extra dictionem ſunt: nec ei ità neceſſario adhærent, vt commutari non poſſint, ſiquidem appoſita fuiſſe creduntur à recentioribus Hebræis, illis, ſcilicet, qui poſt Christi mortem ſunt ſequuti. Hęc interpretatio Septuaginta, ſi verba ſolum cõſideremus, apta, ſi autem ad ſententiam mentem referamus, aptiſſima certè videbitur. Eſt enim quàm conuenientiſſimum, vt ſententia, & animaduerſio, quam Deus in improbos exercet, falx appelletur: quia ea ſucciſi, atque deleti ſunt. Ob quam etiam rationem in ſacra ſcriptura diſertis & apertis verbis gladius nominari conſueuit. B Nã Apocalyp. cap. 1. deſcribens Beatus Ioannes Christum iudicem, inquit: De ore eius gladius vtraque parte acutus exibat. Et dixit ad me: Quid tu vides? Et dixit: Ecce ego video volumen volans: longitudo eius viginti cubitorum, & latitudo eius decem cubitorum. Multi multa dicunt, hunc numerum, viginti & decem cubitorum, in rem aliquam eiuſdem numeri ad noſtram attinentem Theologiam accommodare cupientes. Illa tamen Chryſoſtomi harum parabolarum optimi interpretis, mihi vehementer probatur, homilia illa citata: vt longitudo & latitudo tot cubitorum vehementiam, & magnitudinem ſuppliciorum ſignificet, quæ ſunt iniquis hominibus C conſtituta. Ideoque certa & præſcripta huius voluminis, quo ira Dei continetur, ponitur menſura, vt determinatum, certumque vnicuique flagitio ſupplicium eſſe ſciamus. Id quod Eſai. capitulo. 28. teſtatur dicens: Et ponam in pondere iudicium, & iuſtitiam in menſura, & ſubuertit grando ſpem mendacij, & protectionem aquæ inundabunt. Et in Deuteronom. capitulo. 25. Pro menſura peccati ſit & plagarum modus. Et dixit ad me: Hæc eſt maledictio, quæ egredietur ſuper faciem omnis terræ. Maledictionem vocat propheta ſententiam contra impios latam. Et conuenientiſſimè. Nam & ea ipſi maledicti appellantur, iuxta illud Matth. 15. Diſcedite à me maledicti in ignem æternum. Deo enim D idem eſt maledicere, & malefacere alicui: cum in ipſo dicere & facere pro eodem reputentur, iuxta illud: Ipſe dixit, & facta ſunt. Quia omnis fur, ſicut ibi ſcriptum eſt iudicabitur, & omnis iurans ex hoc ſimiliter iudicabitur. Iudicari pro condemnari accipiendum eſt. Quo etiam modo dixit Paulus ad Romanos. 3. Quicunque in lege peccauerunt per legem iudicabuntur. Verba, quæ hoc loco in textu Hebræo habentur, ſi ad verbum reddantur, hoc modo ſonant, quia omnis fur ex hoc, ſicut ex ipſo ſucciſus eſt, & omnis iurans ex hoc, ſicut ex ipſo ſucciſus eſt. Eſtque phraſis Hebræa, qua ſignificatur volumen illud, quo maledictiones continebantur ex vtroque latere eſſe conſcriptum. In hocque omnes E Hebræi conueniunt. Differunt tamen in eo, quòd quidam putant ex vna parte fuiſſe ſcriptum. Omnis furans ſucciſus eſt, & ex altera. Omnis iurans ſucciſus eſt. Quos ſequẽs Pagninus ita vertit: Quia omnis fur, ſicut ſcriptum eſt, ex vna parte ipſius, ſucciſus eſt. Et omnis iurans, ſicut ſcriptum eſt, ex altera parte ipſius ſimiliter ſucciſus eſt. Sed Vatablus putat ex vtraque parte ſcriptum eſſe: Omnis fur ſucciſus eſt, & omnis iurans ſucciſus eſt. Cui ego magis aſſentior. Id enim verba Hebræa apertè indicant, nec in ea Pagnini interpretatio cadere vllo modo poteſt. Sed quæri meritò poteſt, cur tam breuis ſentẽtia in tam grandi volumine ſcripta erat? Ad ſignificandam, exiſtimo, criminis & ſupplicij magnitudinem, grauitatemque. Sicut etiam Eſaiæ capit. 17. præceptum eſt, vt in libro grandi, ſcriberet ſtylo hominis, hoc eſt, plano, atque perſpicuo. Velociter ſpolia detrahe, citò

A prædare. Qua circuitione Christum appellari certum eſt. Et quia pręclariſſimum, excellentiſſimumque eximij ducis opus ſignificabat, in grandi libro ſcribi voluit. Quaſi diceret: Nullis neque verbis, neque literis tam magnifica facta, quàm illo nomine continebantur exprimi poſſe. Sequitur: Et educam illud, dicit Dominus exercituum. Et ueniet ad domum furis, & ad domum iurantis in nomine meo mendaciter, &c. Educere Deus dicitur maledictionem, cũ eam exequitur, quæ antea, quaſi incluſa eſſe videbatur iram Deo pro ſui amoris magnitudine reprimente. Ad quem etiam modum dicitur Deutherono. 32. Euaginabo gladium meum, & B interficiet eos manus mea. Non dixit autem: veniet ad furem, ſed ad domum furis, quo maior vaſtitas ſignificetur. Non enim ſolum fur, ſed & quæ ad ipſum pertinent, euertenda erunt. Et commorabitur in medio domus eius. Phraſis eſt apud Hebræos vſitatiſſima, eſſe in medio alicuius rei, ad ſignificandum aliquid plenè, atque perfectè in aliqua re eſſe incluſum. Lex tua in medio cordis mei. Et ſi ambulauero in medio vmbræ mortis, &c. Quia autem fures grauiſſimis peccatis atque delictis ſemper tenentur, æquum eſt, vt & eos plenè maledictio Dei comprehendat. Et quia ædes illorum, quaſi quædam officinæ impietatis eſſe ſolent, ſimiliter etiam eſt con- C ſentaneum, vt execratio, & ſupplicium intra illorum domos omnino includatur, iuxta illud: veniat mors ſuper illos, & deſcendant in infernum viuentes; quoniam nequitiæ in tabernaculis eorum in medio eorum, &c. Pſal. 54. Et conſumet eum, & ligna eius, & lapides eius, &c. Adeo Deus deteſtatur fures, vt nullum illorum veſtigium reliquum eſſe velit. Quæ omnia furti grauitatem magnopere oſtendũt. Et ſic conſtat eſſe peccatum mortale ex genere ſuo.

Dubium.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, & merito, vtrùm furtum ſit leuiſſimum omnium peccatorum, quæ fiunt cõntra præcepta Decalogi? De qua re eſt ſententia Martini de Magiſtris in tractatu de temperantia q. 2. & Durandi. in 4. d. 33. q. 2. aſſerentium, ſimplicem D fornicationem leuiorem eſſe culpam, quam furtum.

Sententia Durandi.

1. Argumẽ.

Quam ſententiam probant primò: Nam furtum eſt per ſe malum fornicatio autem ſimplex non eſt per ſe mala, ſed ſolum eſt mala, quia prohibita. Prohibetur. n. in lege veteri Deuterono. 23. dum dicitur: Nõ erit meretrix ex filiabus Iſrael. Et in lege noua ad Epheſ. 5. in illis verbis: Omnis fornicator, aut auarus, aut immundus non habebit hæreditatem in regno Christi.

2. Argumẽ.

Secundo: Furtum eſt contra iuſtitiam, quæ eſt omnium virtutum moralium præſtantiſſima: fornicatio autem tantum eſt contra temperantiam, iuxta illud Pauli: Qui fornicatur in corpus ſuum peccat: ergo furtum eſt grauius peccatum, quàm fornicatio. Probo conſequentiam: Quia vt communiter dicunt E Philoſophi, illud eſt peius, cuius oppoſitum eſt melius. Et confirmatur: Furtum prohibetur expreſſe in Decalogo, quando dicitur: Non furtum facies: ſimplex autem fornicatio non prohibetur expreſſe in Decalogo: ſed tantum prohibetur adulterium, nam dicitur: Non mœcaberis, quod non adulterari ſignificat: ergo furtum eſt grauius peccatum, quàm fornicatio.

3. Argumẽ.

Tertio: Nulla fuit vnquam tam barbara natio, quæ ignorauerit furtum, quatenus eſt iniurioſum, eſſe peccatum: multæ autem ignorauerunt in lege naturæ, fornicationem eſſe peccatum. Imò & vſque adhuc poſſunt eſſe aliquæ adeò agreſtes, vt talia ignorantia ſit illis inuincibilis: ergo furtum ex genere ſuo eſt grauius fornicatione. Et confirmatur: Furtum maiori infamia notatur, quàm ſimplex fornicatio, quod non fieret, niſi eſſet grauius peccatum: ergo,

Con-

Sententia communis Theologorum.

Contrariam tamen sententiam tenent communiter omnes Theologi sequuti D. Thom. 2.2. quæst. 154. artic. 3. absolutè asserentem fornicationem genere suo grauius flagitium esse, quàm furtum: quod nullus sanę mentis negare potest. Et probatur: Ex genere suo est grauius, quod est contra maius bonum: hac enim ratione dicunt Doctores homicidium esse grauius peccatum, contumelia: quia homicidium est contra vitam, contumelia contra honorem, & vita præstat honori: sed fornicatio est contra maius bonum ex genere suo, quàm furtum: est enim fornicatio contra bonum vitæ futuræ prolis, quia quæ ex vago cōcubitu nascitur, si ad rei naturam spectes, nec educari rectè, nec ali commode potest: vita autem præstantius bonum est exterioribus bonis, quæ furto auferuntur: ergo fornicatio ex genere suo est iniquior furto. Nec valet, si dicatur, vt dicit Martinus de Magistris; accidentarium esse fornicationi, quod male educetur, vel alatur proles, cum fornicarius possit habere tum maiorem facultatem, tum etiam firmius propositum alendi, & educandi suos liberos, quàm coniugatus. Nam quod ipse dicit est accidentarium, & quod nos dicimus conditioni vagi concubitus est natiuum. Ex natura enim rei, qui nō sunt matrimonio coniuncti, nec possunt rectè educare, nec commodè alere prolem. Alioqui sequeretur, coniunctionem matrimonialem non esse vinculum naturale, quod omnes philosophi negant. cum omnis naturalitas vinculi matrimonij ex recta educatione filiorum desumatur. Quando autem dicimus, bonam educationem filiorum esse naturalem matrimonio, & non fornicationi non de ipsa actione, quæ interdum potest ab extrinseco impediri: sed de naturali potentia, quæ maior est in matrimonio, quàm in vago concubitu est sermo. Ex dictis infertur, furtum ex genere suo esse leuissimum omnium peccatorum, quæ fiunt contra pręcepta Decalogi: cū sit leuius fornicatione simplici, quæ ex genere suo est leuior omnibus alijs. Cum hoc tamen stat, quòd ex circunstantijs, nempe, vel, quia res ablata est sacra, vel magni pretii, grauius reddatur.

Ad 1. argu. Et ad primum argumētum Martini de Magistris, dico esse errorem hæresi proximum affirmare, quod fornicatio simplex non est de se mala, nec contra ius naturale. Consequens enim inde protinus fieret, gentibus ante legem scriptam non fuisse delictum: imò nec post legem scriptam, cùm gentiles Mosaica lege non tenerentur, quæ sunt apertè falsa. Præterquàm quòd, vt diximus in superioribus, omnia præcepta Decalogi sunt naturalia: & vnum est, non esse fornicandum.

Ad 2. argu. Ad secundum respondetur primo quidquid sit de antecedenti, negando consequentiam. Et ad probationem dico, non esse necessarium, vt quodcunque opus iniustitiæ excedat quodcunque intemperantiæ. Sed satis est, vt fornicatio sit grauius, quam furtum, quod sit contra melius bonum, puta, cōtra vitam, ad modum iam explicatum. Vel secundo respondetur, & melius, negando minorem. Est enim fornicatio etiam quodammodo contra iustitiam, quæ circa futuram prolem seruanda est. Constituitur autem principaliter in specie intemperantiæ. Non, quia in tali actu pręcipuum quod attēditur, est delectatio, vt quidam dicunt: Quia, si hæc ratio aliquid valeret, similiter adulterium principaliter constitueretur in specie intemperantiæ: cum præcipuum, quod in illo consideratur, sit delectatio: & tamen constituitur in iniustitia, vt omnes dicunt. Sed quia ille actus non est contra personam actu existentem, aut quæ aliquando præcesserit: sed tantum contra illam, quæ est in potentia. Ad confirmationem respondetur, concesso

A antecedenti, negando consequentiam. Ponuntur enim in Decalogo tantùm præcepta, quæ apertè continent iniustitiam, quale est adulterium. Et ad hoc reducitur simplex fornicatio, quæ non ideò minorem continet deformitatem, quàm furtum. Alias eodem modo probaretur furtum esse peius nefando crimine, quod in Decalogo non exprimitur: quod est plus quam falsum.

Ad 3. argu. Ad tertium respondetur, concesso antecedēti, negando consequentiam. Ex eo enim, quòd furti nequitia apertior est, non rectè infertur, esse peiorem. Quin potius ratio iniustitiæ, quæ latentior est in fornicatione, quam in furto, est maior, vtpote quæ militat cōtra maius bonum, ad modum iam explicatum.
B Ad confirmationem respondetur primò, negando maioris infamiæ esse furtum, quàm fornicationem, absolutè loquendo. Mulieri enim honestæ pudentius est fornicationem, quam furtum fecisse, licèt viri propter suam corruptam cōsuetudinem infamius existiment furari, quam fornicari. Vel secundo respondetur, & melius, quidquid sit de antecedenti, negando consequentiam. Vt enim docet D. Tho. 1.2. quæst. 23. arti. 5. peccata carnalia sunt minoris culpę, & maioris infamiæ, quàm spiritualia. Et idem potest contingere in furto, & fornicatione.

Dubium. Supposito iam, furtum ex genere suo esse peccatū mortale, quamuis leuius omnibus alijs, quæ contra præcepta Decalogi fiunt, Dubium consequens est, C vtrùm, cuiuscunque rei modicæ acceptio, nisi ex surreptione fiat, sit peccatum mortale? Quod est quærere, an contingere possit, quòd furtum ex sola leuitate materiæ sit peccatum veniale. De qua re est sententia Gabrielis. in 4. d. 15. quęst. 3. dicentis, quodcunque furtum, quantumcunque rei minimæ, modo ex malitia animo nocendi, vel ex rei alienæ cupiditate fiat, esse peccatum mortale. Itaque dicit, nullum furtum ex sola leuitate materiæ, sed solum ex surreptione posse fieri veniale. Et hanc affirmat esse sententiam D. Thomæ in hoc articulo in solutione ad tertium. Qui dicit, animum furandi & inferendi nocumentum proximo, etiā in rebus minimis posse esse mortale: sicut & in solo cogitatu per consensum. Et pro- Sententia Gabrielis.

1. Argumē. D bari potest hæc sententia primò ex iure canonico in cap. finali. 14. quæst. 6. Vbi habetur fur etiam in minimis iudicatur. Et in iure ciuili. Instituta de rerum diuisione. §. gallinarum. Vbi dicitur de gallinæ furto posse dari actionem. Quod nō fieret, nisi furtum gallinæ, aut cuiuscunq; alterius rei minimę, esset peccatum mortale, vt colligunt Theophilus in expositione dicti textus. §. gallinarum. & Crofet tractatu de excellentia. q. 4. & Hippo. in lege furem. nu. 8. ff. de sicarijs. Et ratione sic argumentor: Omne illud, quod in Decalogo prohibetur, est impeditiuum vitæ æternæ, iuxta illud verbum Christi: Si vis ad vitam ingredi serua mandata: sed in Decalogo prohibetur quodcunq; furtum, etiam rei minimæ, vt omnes Doctores concedunt: ergo omne illud est impeditiuum E vitæ æternæ: atq; ex consequenti peccatum mortale. Et confirmatur: Furtum rei magnæ, & furtum rei paruę sunt eiusdem speciei: quantitas enim rei furtiuæ, licèt augeat culpam nō mutat speciem, vt in omnibus aliis rebus uidemus: ergo si furtum rei magnę est peccatum mortale, ita & furtum rei paruæ. Probo consequentiam: Nam alias nō essent eiusdem speciei, cū peccatum mortale, & veniale differant specie. 2. Argumē.

Conclusio. His tamen non obstantibus, dico sententiam Gabrielis esse omnino falsam, nec ei rationem, nec iura, nec D. Thom. suffragari, vt rectè admonet Caietanus. Et sic sit conclusio. Quicunque furatur rem parui momenti, etiam si ex malitia animo nocendi, siue ex rei alienæ cupiditate id faciat (modo ea cu-

piditas animuſque nocendi ad notabilem quantitatem non ſe extendat) nec peccat mortaliter nec poteſt iuſtè à iudice puniri. Itaque ſola paruitas materię in furto ſufficiens eſt ad efficiendum, quod ſit peccatum veniale. Hanc ſententiam tenent D. Thomas, & Caietanus hic in ſolutione ad tertium. Soto lib. 5. de Iuſtitia quæſt. 3. art. 3. Nauarro in Manuali cap. 17. num. 3. Medina Codice de reſtitutione quæſt. 4. prope finem. Sylueſter verbo. furtum. quæſt. 2. & Couarruuias lib. 1. variarum reſolutionum cap. 3. nume. 12. eſtque communis omnium Doctorum. Et probatur: In omni præceptorum iuſtitiæ materia, paruitas excuſat à mortali, adhuc in ipſa corporis & famæ læſione, quæ eſt maior, quam pecuniæ, vt omnes Doctores concedunt: alias mendacium iocoſum ex deliberatione dictum eſſet peccatum mortale, quod nullus dixit: ergo, & in furto ſola paruitas materiæ eſt ſufficiens ad reddendum peccatum veniale. Probo conſequentiam ex paritate rationis. Et confirmatur: Parum à ſapientibus pro nihilo reputatur: ergo læſio, quæ fit in paruis etiam reputatur pro nihilo: atque ex conſequenti non eſt peccatum mortale.

Ad 1. argu. Ad argumentum ex cap. finali. 14. quæſt. 6. quod deſumptũ eſt ex D. Hieronymo in commentarijs, ſuper epiſtolam Pauli ad Titum capit. 2. dico referendum illud eſſe ad iraſcendi voluntatem, quæ ſi ad terminos minimi nocumenti limitata fuerit, nequaquã erit crimen mortale. Si autem animus nocendi nullam habeat limitationem, aut etiam ad notabile nocumentum ſe extendat erit peccatum mortale. Quare authoritas Hieronymi ad hunc ſenſum eſt intelligenda, quod accipiens à domino inuito rem minimam animo nocendi in maioribus, & abſq; limitatione ad tale modicum nocumentum peccatum mortale committit. Quod & ex verbis ipſius Hieronymi, quæ minus integrè à Gratiano referuntur, colligere licebit. Ita. n. ſcribit: Fur, non ſolum in maioribus, ſed etiam in minoribus iudicatur. Non. n. id, quod furto ablatum eſt, ſed mens furantis attenditur. Quomodo in fornicatione, & adulterio, non idcirco diuerſa ſit fornicatio, aut adulteriũ, ſi pulchra, vel diues, deformis, aut pauper, meretrix vel adultera ſit, ſed qualiſcunq; illa fuerit, vna eſt fornicatio, vel adulterium: ità & in furto, quantumcunq; ſeruus abſtulerit furti crimen incurrit. Hactenus D. Hieronymus. Ex quibus verbis manifeſtè colligitur, ipſum tantum loqui de illis furibus, qui res minimas accipientes, voluntatem habent maiora ſurripiendi: quos propter malam voluntatẽ peccare mortaliter nullus eſt qui ambigat. Et ad eundem modum eſt intelligendus D. Thom. in verbis pro ſua ſententia à Gabriele adductis. Quando autem nos dicimus, furtũ rei minimę, etiam ſi ex animo nocendi, vel ex rei cupiditate id fiat, non eſſe peccatum mortale, loquimur de illo, qui tantum habet voluntatem in illa re minima nocendi, & nõ in maiori. Ad aliud, quod adducitur ex. §. gallinarum. Inſtituta. de rerũ diuiſione, vt reſpondeamus, ſupponendum eſt primò tanquam certum, furti actionem pro re minima dari non poſſe, vt contra autores ſupra citatos optimè docet Couarruuias lib. 1. variarum ca. 3. num. 12. Tũ quia ius eſt ars æqui, & boni, vt dicitur in lege. 1. ff. de Iuſtitia, & iure, & nulla æquitas dictat actionẽ hanc, quæ infamiam irrogat, dari pro vno quadranti aut æreo nummo, aut pro vno ouo, vel alia re minima. Tum etiam, quia ablatio rei minimæ, attento paruo nocumento, vel furtum non eſt, vel mortale crimen non inducit, ſed tantum veniale, vt modo dicebam. Et eſt contra rectam rationem, vt pro peccato veniali quis infamis reddatur. In his enim habet locum illa veriſſima, tritaq; ſententia, ſummum ius, ſumma iniuſtitia. Hoc ſuppoſito, ad. §. adductum ex iure Ciuili reſpondetur primò, ibi tantum ſignificari aucupium domeſticarum auium eſſe furtum. Cum quo ſtat tam paruum eſſe poſſe, vt ridiculus habeatur qui de illo ageret in iudicio. Vel ſecundo reſpondetur cum Couarruuias loco citato, vnam gallinam fortè non eſſe rem minimam, nec leue damnũ ex eius furto inferri, quod bonus ac diſcretus vir ex propoſitis in ſpecie contingenti qualitatibus arbitrabitur. Sed quantum probabilitatis habeant iſtæ ſolutiones, videbimus dubio ſequenti in ſolutione ad argumẽta pro ſecunda opinione.

Ad 2. argu. Ad rationem reſpondetur, quòd licèt omne furtum in Decalogo prohibeatur, non tamen omne illud eſt mortale, nec impeditiuum vitæ æternæ, niſi quod eſt de re notabili. In pręceptis enim Iuſtitiæ paruitas materiæ ſufficiens eſt ad efficiendũ peccatum veniale. Dixi notanter, in præceptis iuſtitiæ. Nam in aliis non habet hoc vniuerſaliter verum. Leue enim videtur quod Tobias canem habuerit: ſed non leue eſt Deum hoc affirmare. Quare in infidelitate, odio Dei, ac contemptus peccato, nunquã excuſat materię modicitas. Bene tamen ſurreptio, aut defectus deliberationis, vt explicauimus ſupra quæſt. 34. agentes de odio Dei. Ad confirmationem, vt reſpondeamus, aduertendum eſt ex D. Thoma. 1. 2. quæſt. 10. artic. 6. ad primum, quòd, cum actus humanus malus, hoc eſt, peccatũ in duplici genere mali conſtituatur, ſcilicet, in genere mali ſimpliciter, & in genere mali voluntarij, ſeu moralis, neceſſarium erit aſſignare vnum, per quod formaliter conſtituatur in genere mali ſimpliciter, & aliud, per quod conſtituatur in genere mali moralis. Et quidem, quòd in genere mali ſimpliciter conſtituatur formaliter, non per aliquid poſitiuum, ſed per priuationem rectitudinis debitæ ineſſe, communiter recipitur ab omnibus Doctoribus, propter authoritatem D. Auguſtini. Qui explicans illa verba Ioannis cap. 1. Sine ipſo factum eſt nihil, dicit: nihil, id eſt, peccatum. Verùm autem in genere mali moralis conſtituatur formaliter per aliquid poſitiuum, an vero per aliquid priuatiuum, varietate opinionum diſputatur à Doctoribus. Sed probabilior eſt, formale, per quod peccatum conſtituitur in genere mali moralis, eſſe quid poſitiuum, ſ. ordinem poſitiuum ad obiectum difforme rationi. Quam ſententiam tenet D. Thom. 1. 2. q. 18. arti. 5. ad ſecundum, & 1. p. q. 48. ar. 1. ad 2. & 3. argumentum & 3. contra Gentes cap. 9. & de malo q. 2. artic. 4. ad 8. Dicit enim, quòd, ſicut accedere ad propriã vxorem eſt actus bonus, & iuſtitiæ, & temperantiæ, propter ordinem poſitiuum, quem habet ad obiectum conforme rectę rationi: ità etiam accedere ad alienam, eſt actus malus, & intemperantię, propter ordinem poſitiuum, quem habet ad obiectum difforme rectæ rationi. Eſtq; hæc ſententia deſumpta ex Ariſtotele in prædicamento qualitatis dicentis, iniuſtitiã contrariè opponi iuſtitiæ. Et in cap. de oppoſitis etiã affirmat, quòd malum opponitur bono, non priuatiuè, ſed contrariè. Et loquitur de malo morali. Nam malum ſimpliciter, certum eſt, quòd non contrariè, ſed priuatiuè opponitur bono: cũ contraria debeant eſſe ambo poſitiua. Hoc conſtituto, ad argumentum reſpondeo, quòd furtũ rei paruæ, & furtum rei magnæ, ſunt eiuſdẽ ſpeciei in genere mali moralis: quia vtrumque dicit eiuſdẽ rationis ordinem poſitiuum ad obiectum difforme rationi: & ſolum differunt penes quantitatem rei ſurreptæ, quæ licet ſit potens augere culpam, non eſt potens mutare ſpeciẽ moralem. At verò in genere mali ſimpliciter differunt ſpecie, quia alterius rationis eſt priuatio, quæ eſt in peccato mortali ab ea, quæ eſt in peccato veniali, cum illa ſit priuatio ſimpliciter, & hæc tantum ſecundum quid. Et ſic nihil obſtat argumentum.

Suppoſito

Dubiū de quantitate, materię q ſufficit in furto ad faciendū peccatū mortale.

Suppoſito iam, quòd furtum rei minimę, quomodocunque fiat, dummodo animus ad magnam ſummam non extendatur, non eſt peccatum mortale, nec furti actione poteſt agi contra talem furem, dubium conſequens eſt, quæ nam ſit illa materiæ quantitas, quæ ſufficiens eſt efficere furtum mortale? De qua re tot video doctiſſimorum hominū varias ſententias, vt quid in hoc ſit dicendum ſit difficillimum iudicare. Cæterum, vt noſtro more clarè atque breuiter procedentes in re tam ambigua, quid tenendū ſit, explicemus: operæpretium erit, vt certa ab incertis ſeparantes, ea prius, in quibus omnes conueniūt, & poſtea illa, de quibus eſt concertatio, referamus.

1 Dictum certum.

Primo ergo omnium certum eſt, & ab omnibus receptum, quòd quicunq; ſurripit ab alio rem aliquam etiam minimam, ex cuius defectu, ſcit aut ſcire, vel credere debet, notabile damnum domino euenturū, vt qui furatur ſubulam à ſutore, uel acum à ſartore, ob quod, & quia aliam ſubulam, vel acum non habet per aliquod tempus ceſſat à labore peccat mortaliter. Non quia res illa ſurrepta notabilis ſit, vel quia interpretatiuè habet voluntatem rem notabilem ſurripiēdi, vt nonnulli affirmant: ſed quia notabilis damni cauſam dat, & ex conſequenti id dare videtur: iuxta id, quod dicitur in cap. finali. de iniurijs, & in lege. qui occidit. ff. ad legem Aquiliam. Quod ipſum dicēdum eſſe docet Nauarro in Manuali cap. 17. num. 2. de eo, qui paruulam rem furatur, credens ex eo dominum magna moleſtia ac perturbatione afficiendum. Qualem fuiſſe dicit, quendā famulum ſuo hero diuiti, magnum quoddam malum cydonium ſurripiēdo, quod in horto ſuo habebat magniq; faciebat, & admonuerat famulos notabili ſe moleſtia afficiendum, ſi illud furarentur. Talis. n. ſeruus peccauit mortaliter, non quia furtum notabile commiſit, ſed quia notabilem moleſtiam, qua credebat aut credere debebat dominum afficiendum liberè & voluntariè intulit. Et ſic hoc peccatum non tam fuit contra iuſtitiam, quam contra charitatem.

2. Dictum certum.

Secundo etiam eſt certum, quòd cū grauitas furti, ſicut cuiuſcunq; alterius peccati contra iuſtitiam facti ex damno illato ſit perpendenda: & homini egeno plus noceat quis vnum quadrantē ſuffurando, quàm prędiuiti, à quo ducatum eriperet, fit conſequens, vt de quantitate rei per furtum acceptæ loqui poſſimus dupliciter. ſ. vel abſolutè, vel reſpectiuè. Et quidem, ſi reſpectiuè loquamur, certum eſt nullam eſſe tam paruam quantitatem, quæ reſpectu alicuius perſonæ, aut ratione egeſtatis, aut ratione damni inde ſubſequuti, non poſſit eſſe materia peccati mortalis, nec quantum ad hoc poteſt dari certa & determinata regula: ſed arbitrio prudentis viri ſecūdum occurrentes circunſtantias iudicantis erit illa relinquenda. Ex quo infertur, poſſe aliquando cōtingere, vt qui rem paruam pauperi auferet, peccet mortaliter. Qui tamen, ſi eandem à diuiti ſurriperet peccatum mortale non committeret: quia in primo caſu notabile infert nocumentum: in ſecundo verò minimè. Itaque hæc certa ſunt.

Punctus difficultatis.

Sed dubium eſt, vtrùm, abſolutè loquendo, ſit aliqua determinata quantitas, quę reſpectu cuiuſcunq; perſonæ, eius iniuſtam acceptionem efficiat peccatū mortale, & quanta ſit huiuſmodi quantitas? De qua re ſunt variæ Doctorum ſententiæ.

1. Sententia.

Prima eſt quorundam aſſerentium, nec centum argenteorū nummorum, nec centum aureorum quantitatem eſſe materiam peccati mortalis, ex natura rei, & ex obiecto: bene tamen quando ex tali furto graue aliud damnum quis pateretur. Quam ſuam ſententiam probāt

1. Argumē.

primò. Peccatum furti, cùm ſit iniuſtitia, attendi debet ex magnitudine damni illati: ſi enim nullum ſit damnum, nec iniuria, nulla etiam erit iniuſtitia; & A ſic nec peccatum, nec obligatio reſtituendi ſub mortali: ſed poteſt aliquando contingere, vt nullum damnum ſentiat quis ob centum aureorum ablationem, vt eſt videre in Rege, vel alio principe, vel homine diuite: ergo talis quantitas ex genere ſuo non eſt illatiua grauis damni, atque ex conſequenti nec inductiua peccati mortalis, niſi reſpectu eius perſonæ, quæ ex tali ablatione graue aliquod nocumentum pateretur.

2. Argumē.

Secundo: Ablatio modicæ famæ peccatum efficit veniale, ut omnes Doctores concedunt: & tamē maius damnum eſt, quam centum aureorum iactura: ergo ſi maius damnum eſt veniale, à fortiori & minus. Et confirmatur: Nam non videtur rationa- B bile, quòd ob rem tam vilem & contemnēdam, qualis eſt quantitas quinquaginta, vel centum aureorū, quando ex eorum ablatione aliud damnum non ſequitur, homo in æternum damnetur, peccatiq; mortalis fiat reus.

2. Sententia.

Secunda ſententia eſt Nauarri in Manuali cap. 1. num. 3. aſſerentis duorum argenteorum, imò & vnius, atque etiam dimidij quantitatē ex natura ſua in furto eſſe materiam peccati mortalis. Quod idem affirmat Corduba in ſumma q. 109. & Couarruuias lib. 1. variarum. cap. 3. num. 12. Idque probant

1. Argumē.

primo: Nam ex ſententia D. Thomę & omnium Doctorum, illud tantum furtum, quod eſt rei paruæ, excuſatur à mortali: quantitas autem duorum regaliū, C imò vnius, vel dimidij non eſt res parua.

2. Argumē.

Secundo: In quibuſdam Epiſcopatibus cauetur in conſtitutionibus, ne pro minori quantitate duorum argenteorū, vel centum dipondiorum excommunicatio imponatur: ergo videntur ſentire, talem eſſe quantitatem, quæ ex natura rei eſt ſufficiens efficere furtum mortale. Probo conſequentiam: Nam excōicatio maior, niſi pro peccato mortali imponi non pōt. Et cōfirmatur. ex §. gallinarū. Inſtit. de rer. diuiſ. Vbi datur actio, & pœna grauis pro furto vnius gallinæ, quod nō fieret, niſi gallina tantæ eſſet quātitatis, q̄ ex natura ſua eſſet ſufficiens inducere culpā mortalem.

3. Sententia.

Tertia ſententia eſt Magiſtri Soti lib. 5. de iuſtitia, q. 3. artic. 3. ad tertium argumentum, aſſerentis, duorum ducatorū D quantitatem eſſe, quæ ex natura rei, & ex obiecto (et ſi inde aliud damnum non reſultet) eſt ſufficiens in furto inducere culpam mortalem. Eandem tenet Syluester. verbo. furtum. q. 2. & Angelus eodem verbo. §. 34. Nec alia rōne ab his autoribus ꝓbať hæc opinio, niſi, quia dñt, quòd quantitas duorum, vel trium argenteorū eſt parua. Imo, vt Soto inſinuat, et vnius aurei.

1. Concluſ.

Sed, vt ego in tanta Doctorum varietate, quid mihi uideatur explicem, dico primò, illam ſententiam, quæ affirmat, nec centum argenteorum, nec centum aureorum quantitatē in furto ex natura rei eſſe materiam peccati mortalis, eſſe omnino falſam, & periculoſam. Et probatur primò. Nam eſt contra communem Doctorum tam Theologorum, quam Iuriſ- E prudentium opinionem, innumerabiliumq; furtorum ianuam aperiens. Et ſecundo: Nam quantitas duorum ducatorum ſecluſo omni alio damno extrinſeco, quod quis ob furtum incurrere poteſt, ex obiecto, & ex natura rei eſt notabilis, etiam reſpectu principum, & cuiuſcunque alterius hominis diuitis, cum nullus ſit, qui talem quantitatem contemnat.

Ad 1 Argu. pro prima opinione.

Et ad primum argumentum pro prima opinione reſpondeo primò, quòd, ſi illud aliquid valeret pari ratione conuinceret, furari mille ſcutos à Rege non eſſe peccatum mortale: cùm regulariter modicum, vel nullum damnum inde ſequatur, quod nullus ſanæ mentis dicere audebit. Vel ſecundo rñdetur, negando minorē. Adhuc. n. reſpectu Regis, & cuiuſcunq; alterius hominis diuitis, centū regalium, imo viginti iactura graue damnū infert. Nam licet talis quantitas vſibus perſonalibus Regis non notabiliter noceat, ad alios

tamen

tameo vsus, scilicet ad comparanda necessaria, vel ad soluendum seruis notabiliter iuuat. Quare eius rei familiari fiet notabilis lęsio, quotiescunque ab eo ea summa fuerit ablata. Hanc solutionem insinuat Maioris in 4.d.15.col.1.sub his verbis: Quamuis auferens à Rege Francorum duos duodenos non ei notabiliter noceat, aufert tamen ab eo notabile bonum.

Ad 2. argu.

Ad secundum respondetur, quòd licet quæcunque ablatio famæ, etiam modicę simpliciter loquendo, sit peior quacunque ablatione rerum temporalium, propterea quòd fama altioris ordinis est, quàm bona temporalia, nec aliqua inter ista potest esse debita comparatio, adhuc tñ leuis infamatio in genere suo est parua materia: & sic constituens culpam venialem: cum tamen acceptio iniusta rerum temporalium, quę est grauis materia, sit inductiua peccati mortalis. Ad confirmationem respoodetur. Quinquaginta vel centum aureorum imo & duorum quantitatem non esse rem adeò vilem, nec tenuem, vt pro illorum iniusta ablatione, ex qua grauis proximo iniuria irrogatur, non possit homo in æternum iustè damnari, tanquam qui non solum charitatem, sed etiam iustitiam violat in re graui.

2. Conclus.

Dico secundo opinionem Nauarri, atque aliorum; qui affirmant duorum argenteorum quantitatem ex natura rei, & ex obiecto esse in furto sufficientem materiam peccati mortalis, esse nimis duram, atque rigidam, & vt talis reijcitur à viris grauibus. Nec huius nostri dicti aliam possumus assignare rationem, nisi, quòd secundum arbitrium viri prudentis ea summa non est tanta, vt constituat ipsa ex se, secluso omni alio damno inde subsequuto (quomodo loquimur in pręsenti) materiam grauem furti. Et per hoc patet solutio ad primum argumentum, pro secunda opinione factum.

Ad 1. argu. pro secũda opinione.

Quod quidem est inualidum: quia supponit duorum regalium, & vnius, atque etiam dimidij quantitatem esse materiam grauem furti: quod non supponendum: sed probandum foret, cùm illud sit, de quo in præsenti est concertatio.

Ad 2. argu.

Ad secundum respondetur, in illis constitutionibus non dici, quòd pro furto duorum, vel trium regalium excommunicatio detur: sed quòd pro minori noo detur. Nec ex hoc licet iofetre, pro illa dari posse. Taotum enim voluerunt Episcopi tollere abusum, qui esset, si pro tam vili quantitate, qualis est, quæ duorum vel trium argenteorum non excedit, tam grandis censura imponeretur. Nec ideò senserunt pro illa esse imponendam. Non enim quid sit faciendum, sed potius, quid non sit faciendum ostendunt. Quomodo egregiè, quibusdam hæreticis qui Mariam post Christi natiuitatem cognitam fuisse à Ioseph ex illo Euangelij, Et non cognouit eam, donec peperit filiũ suum primogenitum, colligebant, D. Hieronymus respondet dicens, quòd scriptura eo in loco non quid sit factum, sed tm̃, quid non sit factum ostẽdit. Quare argumentum ab autoritate negatiuę sępe est inualidum. Ad confirmationem ex §. gallinarum: respondetur primo ex mente Angeli loco citato, ibi dari actionem furti, atque pœnam ei, qui gallinam surripuit, non quia vna gallina ex se sit sufficiens materia peccati mortalis, sed quia præsumitur maiori voluntate furandi id fecisse. Quæ solutio non est omnino contemnenda. Consentit enim D. Hieronymo, supra secundum caput epistolæ ad Titum, & refertur in cap. finali. 14. q. 6. dicenti: Fur non solum io maioribus, sed etiam in minoribus iudicatur. Non enim id, quod furti ablatum est, sed mens furantis attenditur. Quare Gracianus in eodem loco, inquit: Furtum oon tam in quantitate rei, quam in affectu furaotis consideratur. Vel secundo respondetur, & melius, ibi solum haberi quòd si gallinę & anseres fur-

A

bati euolauerint, & alius animo lucrandi eas retinet, furtum committit. Quod est verissimum. Itaque oon dicitur, quòd puniatur, vel detur actio furti cootra eum, qui vnam gallinam surripuerit, sed solum declaratur oatura furti: quę consistit in detioendo alienum aoimo lucrandi, hoc est, sibi retinendi. Quod est intelligendum, seruata ratione debitæ quantitatis. Vnde crudele esset atque ridiculum, aliquem flagellare, aut punire publicè ob quatuor argenteos, vel ob gallinam tantum. Et sic textus ille sententiam Naoarri minimè probat.

3. Conclu.

Dico tertio sententiam Soti esse valde probabilem. Quamuis probabilius, & verius dixerim loquendo de furto io communi, nullam posse dari certam regulam, sine ordine ad personam, vt docet Medina Codice de restitutio oe q. 10. §. occurrit in respoosione ad secundum casum.

B

Nam cùm furtum sit mortale ex eo, quòd graue damnum infert, & hoc inferri intelligi noo possit, nisi alicui personæ, saltem in genere, nempe, vel principibus, vel diuitibus, vel communibus persoois, vel pauperibus: & quod vni est magnum detrimentum, alteri noo sit magoum, fit, vt in determioatione quantitatis rei, semper sit habenda ratio personę, & attenta paupertate, seu facultate spoliati relinquitur id arbitrio boni viri determinandum. Quod mihi in hac re, saluo meliori iudicio, dicendum videtur, est, quod in diuitibus inuitis (etiam si Reges sint) duorum, vel trium, & etiam vnius auri quantitatis est sufficiens materia ex oatura rei ad efficiendum peccatum mortale furti.

C

In communibus autem personis quatuor, vel quinq; regalium, in pauperibus verò, vnius, vel duorũ. Et hoc exclusis omnibus alijs extrinsecis nocumentis, vt dictum est. Nec huius rei aliam possumus assignare rationem, quam arbitrium boni viri secundum prudentiam iudicaotis. Qui prudentior fuerit aptiorem poterit sibi regulam pręscribere, quã sequatur.

Supposiuimus tanquam certum dubio præcedenti, eum, qui furatur rem paruam, ex cuius defectu notabile domino sequitur nocumentum; vt qui furatur acum à sartore, vel lora boum ab agricola, propter quod per aliquod tempus diurnas perdit operas, peccare mortaliter.

D

Dubium.

Sed dubium est, an excõicatio lata à sartore cõtra eos, qui sibi aliqua surripuerunt, & cõprehẽdat eum, qui acum est furatus, donec totũ damnũ restituat? Et pro parte affirmatiua sic argumẽtor:

Argumen.

Excõicaoo fertur pro furto, quod est peccatum mortale: sed illa ablatio acus est furtum mortale respectu valoris operum, nempe, decẽ, vel viginti argenteorũ: ergo cadit excõicatio supra illud. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur. Illa ablatio acus cũ damno inde subsequuto est iniusta, vt de se patet: ergo cõstituitur in aliqua specie iniustitiæ. Nõ in specie rapinæ: ergo in specie furti. Et confirmatur: Causa, ex qua totũ illud damnũ est subsequutum, fuit furtum, nẽpe, iniusta ablatio acus: ergo peccatũ inde subsequutum, & inducit naturã furti, atq; ex cõsequenõ

E

Conclusio.

excõicatio lata cõtra fures, illũ cõprehendit. Hoc tñ nõ obstãte, dico talẽ surreptorem rei paruæ, ex cuius defectu graue aliquod damnũ est subsequutũ in casu de quo loquimur, nõ incurrere excõicationem, & si damnũ non restituat. Hanc sñiam tenet Nauarro in Manuali c.17.nu.3. Non obstante, q̃ referat Sotũ atq; Syluestrũ pro cõtraria opinione. Et probatur: Excõicatio in eo casu solũ fertur pro furto, sed nõ quodcũque damnũ illatũ habet rõnem furti: sed illud tm̃, q̃ inuoluit occultã acceptionẽ rei alienæ dño inuito, vt diximus in superioribus, quod in præsenti nõ inuenitur respectu damni subsequuti: ergo noo incurritur excõicatio, nec talis dãnificans põt dici proprie fur. Et cõfirmatur. Qui acciperet à notario calamum impedientem

pedientem ipsum à magno lucro, v.g. à lucro cẽtum
aut eorum, nec suspẽderetur iustè ob tale crimen, nec
haberetur infamis, nec daretur actio furti contra ip-
sum: quæ omnia secus fierent, si talis illatio nocumẽ-
ti haberet rationem furti: ergo propriè loquendo nõ
est furtum, atq; ex consequenti non est cur pœna ex-
communicationis lata contra fures ad illum exten-
datur, etiam si peccauerit contra iustitiam, & ad resti
tutionem teneatur. Hoc idem probat Nauarro loco
citato ex eo, quòd qui furatur rem paruam, ex qua
damnum decem ducatorum sequitur, non condem-
nabitur in duplo, aut quadruplo illius damni, sed tan
tum rei furto acceptæ, vt dicitur. in §. in duplum. &
in §. quadrupli. insti. de actio. Et ratio est: Nam respe
ctu damni non est furtum sed tantum respectu eius
rei, quæ clam vsurpatur. Idemq; affirmat esse dicendũ
Ad argum. de excommunicatione pro furto imposita. Et ad argu
mentum in contrarium factum respondetur, negan
do minorem. Et ad probationem dico, falso supponi
esse tantum duas species iniustitiæ. s. furti, & rapinæ.
Nam vsura est iniustitia, vt constat; & tamen nec est
furtum, quia fit altero sciente, & non clam: nec rapi-
na, quia non penitus palam aufertur, aut per uim: sed
est quædam species media inter illas duas. Et item:
Qui debet alteri ex contractu licito. s. ex promissio-
ne vel venditione, aut mutuo pecuniam, quam non
soluit tempore statuto, iniustitiam facit, & tamẽ nec
est fur, nec raptor nec vt talis punitur, sed committit
aliam speciem iniustitiæ nomine carentẽ. Et ità con-
tingit in proposito, ꝙ qui causam illius damni dat in
iustitiam facit: & tamen non est fur, nisi tantũ illius
rei minimæ ablatæ. Quare excommunicatio imposi
ta contra fures illum non cõprehendit, sicut nec com
prehendit vsurarios, aut alios debitores iniustitiam
facientes. Non nego omnem iniustitiam appellari
quodammodo furtum, illamq; in illo præcepto: Non
furaberis, esse prohibitam. Sed quod affirmo est, ꝙ
non omnis habet propriè rationem furti, quomodo
nos in præsenti loquimur de furto: sed illa tantum,
quæ res aufert clam à domino possidente. Hæc. n. so-
la est, ad quam infamia, & aliæ pœnæ iuris cõsequun
tur. Quare, nisi excommunicatio generaliter feratur
pro Iniustè retentis, vel damnis factis, non nisi ablato
res, comprehendit. Ad cõfirmationem respondetur,
verum esse, ꝙ causa ex qua damnum sequitur in casu
posito est furtum, licet tam paruæ quantitatis, vt ip-
sum ex se mortale peccatum non sit. Nego tamen ex
hoc inferri illationẽ damni inde subsequuti esse pro-
priè furtum, quamuis sit species quędam iniustitię. Et
sic excommunicatio lata contra fures tales damnifi-
cantes non comprehendit.

Diximus in superioribus, quatuor, vel quinque ar
genteos in communibus personis esse sufficientem
quantitatem ad efficiendum ex natura rei, secluso
quocunq; alio nocumento, peccatum mortalę furti,
& in pauperibus, vnum, vel duos. Dubium nunc est,
Dubium. an qui paulatim accipit ab eodẽ, sine intentione plus
furandi eam quantitatem, quæ ex se non est sufficiẽs
ad mortale peccatum, & posteà concupiscentia du-
ctus accipit reliquum, peccet mortaliter in illa acce-
Sententia Nauarri. ptione. Nauarro in Manuali cap. 27. num. 139. dicit,
quòd tantum venialiter, licet talis accipiens sub mor
tali teneatur ad restitutionem. Et ratio illius est: Nã
Fundamentum illius. obiectum talis acceptionis non est tota summa, quæ
requiritur ad peccatum mortale. Quod inde colligi-
tur, ꝙ acceptio illa iniusta cum omnibus suis circun-
stantijs temporis, & obiecti, est hodie, & tamen tota
summa quæ requiritur ad peccandũ mortaliter, non
est hodie, sed tantum illa leuis: & sic actio solum est
venialiter mala. Itaq; dicit, quod qui minutatim vno
die quid exiguum, puta, quadrantem, seu quatrinum,

A & alijs multis diebus successiue tãtundem capit, nul-
la vice peccat, nisi venialiter tantum, etiam si taliter
accepta ad notabilem quantitatẽ creuerint, dummo-
do iam inde à principio non habuisset animum, no-
tabilem illam quantitatem per parua furta accipien-
di. Tamen, siue à principio habuerit talem animum,
siue non, quàm primum pertingit ad quantitatem,
quæ tota simul ablata efficeret furtum mortale, sub
mortali obligatur ad restitutionem. Ex quo infert in
ueniri posse furta solum venialia, quæ obligent ad re
stitutionem sub pęna peccati mortalis. Limitat autẽ
Nauarro in eodem loco istam suam sententiam de re
stitutione ad illos, qui continuato tempore sine ma-
gnis interuallis notabilem quantitatem conflarent.
B Nam de famulis, qui vno mense paruam quantitatẽ,
& post alium, vel duos menses totidem, & sic dein-
ceps, ita quod in fine trium, vel quatuor annorum ef
ficeret summam etiam duplo maiorem, quam quæ
semel accepta peccatum mortale & necessitatem re
stituendi induceret, affirmat nec peccare mortaliter,
nec obligari ad restitutionem. Hæc Nauarro.

Cæterum Medina Codi. de restitutione. quæstio-
Sententia Medinæ & aliorũ vera. ne. 10. & Couarruuias lib. 1. Variarum cap. 3. nu. 12.
& plures alij absolutè dicunt, quàm primum quis no
tabilem quantitatem attingit, etiam si per parua fur-
ta id faciat, peccare mortaliter, obligarique ad restitu
tionem. Quæ sententia mihi multò magis probatur.
Et ratio est: Nam posita illa vltima actione, ponitur
C notabile damnum, & ea ablata, aufertur. Quicunq;
autem sciens ex actu suo etiam leui, proximum pas-
surum notabile damnũ, illum facit, verè est causa mo
ralis talis damni, & sic peccat mortaliter. Parumq; vel
nihil interest, an paulatim, vel simul proximum quis
spoliet, cum semper sit æquale damnum. Et cõfirmatur:
Qui paulatim acceperat ab eodem eam quantitatem,
quæ ex se non est sufficiens ad peccatum morta
le, & postea accipit reliquum, tenetur sub mortali re
stituere, saltim illã partem, quam vltimo loco accepit
ipso etiam Nauarro id cõcedente: ergo peccauit mor
Ad fundamentũ Nauarri. taliter in illius acceptione. Ad hoc argumentũ Na-
uarro negat consequentiam. Nam existimat ex pec-
cato veniali oriri posse obligationẽ restituendi, sub
D mortali, imo & absq; illo peccato. Et ponit exẽplum
in re commodata, aut credita, ex cuius acceptione
sine peccato facta, nascitur obligatio restituendi. Cæ
terũ hæc solutio non satisfacit. Nam vt communiter
dicũt Doctores, explicaturq; quã optime à Petro Na
uarr. lib. 2. de restitutione cap. 1. num. 42. obligatio re-
stituendi propriè incurri nõ potest absq; mortali cul
pa, iniustitiaq; præcedente. Et quod non ex delicto,
sed ex contractu debetur, vt in commodato, & credi
to, solui potius, quam restitui est dicendum. Cum er
go in præsenti loquamur de restitutione ex furto, &
iniusta acceptione proueniente impossibile erit abs-
que culpa mortali eã incurri. Nec Nauarro, aut qui-
uis alius aliquod assignabit exemplũ, quo sub morta-
E li teneatur quis reddere id, quod ex mero delicto, seu
acceptione iniusta debet, sine eo, quod mortaliter
peccauerit, surripiendo aut damnum dando. Et ad ra
tionem Nauarri respondeo, ꝙ licet obiectum vltimę
illius acceptionis non sit tota summa, quæ requiri-
tur ad peccatum mortale, vt rectè probat argumen-
tum, adhuc tamen ea acceptio est peccatum mortale,
propter notabile damnum, quod infert proximo, ad
modum iam explicatum.

Dubium. Sed dubitabit aliquis hoc loco, an qui à pluribus
modicum accipiens, magnam quantitatẽ sibi acqui-
rit, cõmittat peccatũ mortale furti? De qua re sunt va
riæ Doctorũ sniæ. Prima est, quam refert Corduba
in suo tractatu, de casibus conscientiæ. q. 70. ex An-
Sententia Angesti. gest. in Morali. cap. 9. fol. 74. Quæ dicit, nec peccare

mor-

mortaliter, nec teneri ad restitutionem, qui isto modo magnam sibi quantitatem acquirit. Et ratio illius est: Quia nulli damnum notabile infert, quod requiritur ad peccatum mortale furti. Eandem sententiã tenet Medina Codice de restitutione. q. 10. quando accipiens est pauper, nec habet aliunde vnde viuere possit, nec id facit in fraudem legis, sed vt communiter fieri solet tempore messis, aut vindemiæ, quo pauperes paulum hinc, & paulum inde magnam sibi cõgregant quantitatem. Nauarro in Manuali ca. 17. nu. 130. dicit, quòd nunquam peccat mortaliter talis accipiens; tenetur tamen ad restitutionem, cum primum notabilis quantitas fuerit acquisita, propter rationem ab ipso positam dubio præcedenti.

Argumen.

Sententia Nauarr.

Sententia autoris.

Cæterum quod mihi in hac re dicẽdum videtur est, quod talis accipiens non solum tenetur ad restitutionem, sed etiam peccat mortaliter in tali acceptione, siue pauper sit, siue diues modo inuito domino id faciat. Esse enim pauperem, seclusa extrema, aut graui necessitate, non iustificat furtum, quod in diuite esset mortale; cum extra illos casus, nullus habeat ius ad alienum. Hanc sententiam tenet Soto de Iustitia & iure. libro quinto quæstione tertia. articulo 3. ad tertium. & in 4. distin. 22. quæstione. 1. articulo secundo & Corduba quæstione illa citata, circa tertium punctum. Et probatur: Septimum præceptum Decalogi, quod est de non furando, non solum prohibet, ne quis damnum inferat proximo, sed etiam, ne quis accipiat alienum, quod iure suo non est, dicit enim: Non furtum facies, id est, non apprehendes bonum proximi alienum; ergo qui accipit notabile bonum alienum, licèt reuera nulli proximo in particulari notabiliter noceat, facit, contra hoc præceptum, atque ex consequenti peccat mortaliter. Et confirmatur: Nam alias sequeretur aliqua industria honesta, & sine peccato mortali posse hominem fieri diuitem, modicum quid à singulis accipiendo, quod est absurdum & contra rationem. Secundo: Si in aliquo communi loco omnes habitatores alicuius ciuitatis bona sua deponerent, ità vt habita ratione quantitatis, & mensuræ vniuscuiusq;, vnum efficerent aceruum, & ex illo aliquis notabilem surriperet quantitatem, proculdubiò peccaret mortaliter, non obstante, quod facta partitione eius, quod furatus fuit nulli in particulari notabile fecerit nocumentum: ergo sola quantitas rei furatæ sine ordine ad nocumentum, est sufficiens efficere furtum mortale. Præterquam, quod etiam in casu, de quo loquimur graue damnum irrogatur, vt ex solutione ad argumentum pro prima opinione factum constabit.

Ad arg. pro prima opinione.

Ad quod quidem, quia difficile est, diuersi diuersa dicunt. Soto de Iustitia & iure loco citato affirmat, quòd quantitas, quæ per se est magna absque vllo personarum respectu, siue ab vno, siue à pluribus accipiatur, per se constituit peccatum mortale. Et ita contingit in proposito. Cæterum, quoniã videtur valde difficile intellectu, quòd quis mortalem iniustitiam committat, & tamen nulli notabiliter noceat, aliter alij respõdent, dicentes, quòd si tũc non fit damnum notabile est per accidens, quia sunt plures; cum tamen per se & ex natura rei acceptio illa sit notabiliter damnificatiua. Et hoc satis esse dicũt ad hoc, vt furta leuia sint mortalia, & inducant obligationem restituendi. Tamen nec hæc solutio omnino placet. Et ratio est: Quia licet actio aliqua ex se sit damnificatiua, si tamen de facto non nocet, nõ inducit obligationem restituendi. Vt est videre in eo, qui ense percutit quem lædere non potuit, nisi leuiter, vel quia erat armatus, vel alia de causa, qui quidẽ non tenetur facere restitutionem homicidæ, quamuis eius actio ex natura sua erat illatiua mortis. Et eodem modo videtur dicendum in proposito, quod cũ

A hic, & nunc, non sit notabile damnum subsequutũ, ad nullam tenebitur restitutionem, qui à pluribus grandem summam accepit. Præterquam, quòd etiã ad accipere rem notabilem à pluribus non per accidens, sed per se sequitur, non lædere vnumquemque notabiliter, cum ex natura talis actus, qui est inter plures, id necessario sequatur. Quocirca alij aliter respondent dicentes eum, qui à pluribus grandem summam accipit, peccare mortaliter, & teneri ad restitutionem; quia licet singuli non sint rationabiliter inuiti de suo damno, sunt tamen iure inuiti, quod sibi & alijs ablatum sit aliquid, quo fur magnam sibi quantitatem acquisierit. Sed nec hæc ratio est sufficiens: quia nulli imminet cura de alijs,

B nec de lucro furis: & sic si sibi non fit iniuria, vel sit tantum leuis, non est cur iure sit inuitus. Quare his omnibus solutionibus omissis, ad argumentum respondeo, quòd licèt in casu, de quo loquimur nulli in particulari fiat iniuria, notabilis, toti tamen reipublicæ, & generi humano irrogatur grauissimum nocumentum ex eo, quod sine labore, & industria, aliena surripiendo viuat quis lautè, absque peccato mortali, & obligatione restitutionis. Nullus enim esset, qui artes & honestas exercitia quæreret; sed omnes furtis & rapinis assuescerent, ex quo graue damnum, atque pernicies reipublicæ sequeretur. Quare ipsum ius naturale dictat, id non esse faciendum.

Quæstio.

Et si quis quærat modum, quo in tali casu debet fieri restitutio?

Respõsio.

C Dico breuiter, quòd si domini sunt incerti pauperibus est facienda restitutio, iuxta id quod diximus quæstione. 62. artic. 5. Si autem domini sunt certi, vnicuique debet sua pars reddi, quo ad vsque quantitas, quæ apud ipsum manet, non sit magna. Circa solutionem ad secundum argumentum D. Thom. esset disputandum, an fures licitè possint mortis supplicio affici. Sed de hoc nos iam nonnihil diximus supra quæstione. 64. artic. 2. Qui plura videre desiderat legat Magistrum Sotum libro 5. de Iustitia, quæstione. 3. articulo 3. ad quartum, & Medinam Codice de restitutione. quæstione 4. & Couarruuias lib. 2. Variarum resolutionum cap. 9. num. 7.

D

ARTICVLVS VII.

Vtrum liceat alicui furari propter necessitatem.

AD Septimum sic proceditur. Videtur, quod non liceat alicui furari propter necessitatem. Non enim imponitur pœnitentia nisi peccanti. Sed extrà, de furtis dicitur. Si quis per necessitatem famis aut nuditatis furatus fuerit cibaria, vestem vel pecus, pœniteat hebdomadas tres: ergo non licet furari propter necessitatem.*

Inf. q. 110. ar. 3. ad 4. & 4. d. 15 q. 2. a. 1. & q. 4. ad 2. & ar. 4. q. 2. ad 2. & ar. 5. q. 1. co. In decretalib. li. 5. ti. 18. c. 3. & incipit. Si quis propter.

*2. Præterea, Philosophus dicit *in secundo Ethicorum; quod quædam confestim nominata, conuoluta*

Li. 2. c. 6. ad finẽ, to. 5.

E *sunt cum malitia, inter quæ ponit furtum. Sed illud quod est secundum se malum, non potest propter aliquem bonum finem bonum fieri: ergo non potest aliquis licitè furari, vt necessitati suæ subueniat.*

3. Præterea, Homo debet diligere proximum sicut seipsum. Sed non licet furari ad hoc, quòd aliquis per eleemosynam proximo subueniat: vt Augustinus dicit in lib. contra mendacium: ergo non licet furari ad subueniendum propriæ necessitati.*

Ca. 7. in medio. to. 4.

Sed Contra est, quòd necessitati sunt omnia communia: & ita non videtur esse peccatum, si aliquis rem alterius accipiat propter necessitatem sibi factam cõem.

Respon-

Respondeo dicendum, quòd ea quæ sunt iuris humani, non possunt derogare iuri naturali, vel iuri diuino. Secundum autem naturalem ordinem ex diuina prouidētia institutum res inferiores sunt ordinatæ ad hoc; quòd ex his subueniatur hominum necessitati: & ideo per rerum diuisionem & appropriationē ex iure humano procedentem non impeditur quin hominis necessitati sit subueniendum ex hmõi rebus. Et ideò res quas aliqui superabundanter habent, ex naturali iure debentur pauperum sustentationi. Vnde Ambr. dicit, & habetur in Decretis distin. 47. Esurientium panis est, quem tu detines: nudorum indumentū est, quod tu recludis: miserorum redemptio & absolutio est pecunia, quam tu in terram defodis. Sed quia multi sunt necessitatem patientes, & non potest ex eadē re omnibus subueniri: cōmittitur arbitrio vniuscuiusque dispensatio propriarum rerū, ut ex eis subueniat necessitatem patientibus. Si tamen adeò sit euidens & vrgens necessitas, vt manifestum sit instanti necessitati de rebus occurrentibus esse subueniendum (puta cum imminet personæ periculum, & aliter subueniri nō potest) tūc licitè potest aliquis ex rebus alienis suæ necessitati subuenire, siue manifestè, siue occultè sublatis, nec hoc propriè habet rationem furti vel rapinæ.*

Ambros. in ser. 81. non procul à fi. tom. 2. Et habetur d. 47. cap. sicut hi.

Ad primum ergo dicendū, quòd Decretalis illa loquitur in casu in quo non est vrgens necessitas.

Ad secundum dicendum, quòd vti re aliena occultè accepta in casu necessitatis extremæ, non habet rationem furti, propriè loquendo, quia per talem necessitatem efficitur suum id quod aliquis accipit ad sustentandum propriam vitam.

Ad tertium dicendum, quòd in casu similis necessitatis etiam potest aliquis occultè rem alienam accipere, vt subueniat proximo sic indigenti.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet D. Tho. per tres propositiones. Prima cōclusio: Res quæ homini redundant, pauperum sustentationi debētur iure naturæ. Probatur primo autoritate D. Ambrosij, sermone 81. dicentis: Esurientium panis est, quē tu detines. Nudorum indumentum est, quod tu recludis. Miserorum redēptio, & absolutio est pecunia, quam tu in terra defodis. Et ratione sic argumentor: Nullū Ius gentium, aut hominū, naturali, aut diuino derogare pōt, cum hęc superiora sint illis: sed iure naturę, atque diuina prouidentia institutū est, vt res inferiores subueniant necessitati hominum, pp quos cōditæ sunt ergo vbi huiusmodi res redundant, nec possessori seruiunt, nullo humano iure vitari possunt, quominus in egenūum vsum veniant. Atq; ex consequenti, non obstante diuisione iure gentium facta res, quæ homini redundant pauperum sustentationi de iure naturæ erunt debita. Secunda cōclusio. Quãuis res, quę homini redundant, pauperū sustentationi iure naturæ debeantur, nullus tn citra extremam necessitatem pōt ei, cui affluunt bona sua eripere. Et ratio est: Nam quamuis locuples quicūque bona sua diffundere teneatur, sunt tamē multi egeni diuersis locis, & temporibus occurrentes, quibus ipse ꝑ suo arbitrio poterit illa conferre, cum vniuscuiusque voluntati propriarū rerum dispensatio cōmittatur. Tertia conclusio: In extrema necessitate pōt quisquam rebus alienis, siue clam, siue palam sublatis sibi succurrere; nec hoc habet propriè rationē furti, vel ra-

A pinæ. Hanc conclusionem nō probat D. Tho. nisi in argumento, sed contra, ex illa cōi sententia. In necessitate omnia sunt cōia. Sed illius ratio est, φ tam innatum est homini ius propriam vitam conseruandi, vt ei cuncta alia cedant; maximè quæ sunt de iure positiuo, qualis est rerum diuisio.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo explicatione huius articuli aliqua supponēda sunt ex ijs, quæ diximus in materia de eleemosyna quæst. 32. artic. 5. in primo tom. Primum est, quòd ius naturale, & diuinum præcipit, eleemosynam faciendam esse in casu extremæ necessitatis, etiam de bonis ad personam necessarijs. Est enim ordo charitatis in præcepto, vt tenet cōis sententia Theologorū. Et secundum istum ordinem vita spiritualis ꝓximi anteponitur vitę corporali nostræ, & vita corporalis ꝓximi anteponitur reliquis nostris bonis. Decentia aūt status est bonum quoddam tēporale, quare postponendum erit uitæ corporali proximi, atque ex consequenti in casu extremæ necessitatis tenebitur vnusquisque ex præcepto facere eleemosynam, etiā de bonis ad personam necessariis. Secundo est supponendum, φ tenentur homines facere eleemosynam de superfluis naturæ, & personæ, et extra casum extremæ necessitatis, uel quasi extremæ: Hoc est, tenētur facere eleemosynam de superfluis in cōmunibus necessitatibus sub reatu peccati mortalis. Hanc sententiam tenet D. Thom. 2. 2. quæst. 32. artic. 5. ad 2. & quæst. 87. artic. 1. ad 4. Vbi dicit, φ in noua lege non solum decimã partem, sed omnia bona superflua iubet Deus dare pauperibus. Hoc idē tenent multi alij, relati per nos in materia de eleemosynã, loco citato, pp testimonia scripturæ atque alias rationes ibidem adductas. Vbi etiã explicauimus, quæ nam bona sint dicenda superflua. Tertio est supponendum, φ hæc obligatio dãdi eleemosynam de bonis necessariis ad statum, in casu extremæ necessitatis, & de bonis superfluis in aliis necessitatibus etiam cōibus, non solum est obligatio charitatis, & misericordiæ, sed etiã iustitiæ, vt ex mente Caietani cōtra Nauarrum, Sotum, & alios ostendimus loco citato. Quare etiã extra extremam necessitatem poterunt diuites superflua habentes per iudicem cōpelli, vt pauperibus subueniant. Quod vt explicet, aduertit Caietanus, dupliciter posse contingere, quod quis à iudice compellatur ad aliquid dandum. Vno modo, propter debitum alicui certæ personæ. Vt si furatus quis fuisset bona alterius, vel alias ei debitor esset ratione depositi, vel mutui. Secundo ratione debiti non alicui certæ personæ, sed propter bonum commune. Vt si quis homicidium committat, & nullus conqueratur, potest iudex propter bonum commune iustitię, tunc talem hominem punire. Hoc supposito dicit, quòd princeps non ratione particularis debiti, sed propter bonum cōmune, & vt iustitia in diuitiis seruetur, poterit ex officio diuitem nolentem, superfluum naturæ & personæ distribuere, compellere, vt illud indigenubus distribuat: tãquam auferendo dispensationem diuitiarum commissam diuiti, vt ab indigno. Iuxta enim Sanctorum doctrinam, diuitię superfluę non sunt diuitiæ, nisi, vt dispensatori, concessæ à Deo, vt habeat meritum bonæ dispensationis. Itaque fundatur huiusmodi legale debitum in hoc casu supra ipsa diuitiarum iniustitia: quæ, cùm in genere boni vtilis, sint superfluitas non dispensata, sed retenta contra vtilitatem, tam retinentis, quam indigentis occupatur. Contra retinentem occupatur quia sua est, vt sibi prosit dispensatio. Contra indigentium autem vtilitatem occupatur: quia quod in eorum vsum cedere debet, retinetur. Atque

Eleemosyna est facienda in casu necessitatis ex iure naturali & diuino.

Obligatio faciendi eleemosynã est aliquando obligatio iustitiæ.

adeo indigentibus fit iniuria, non dispensando superflua. Quam iniuriam princeps, vel iudex, qui custos est iusti, vel ex officio, vel ad petitionem pauperum, auferre potest, & debet, si constat euidenter. A

Argumẽ. Et si quis argumentetur, vt argumentatur Nauarro, atque Soto; Quando aliquis tenetur ex iustitia aliquid dare, tenetur ad restitutionem, si non dat; sed qui non subuenit pauperi extremè indigenti, aut de superfluis dat communiter indigentibus, nihil tenetur restituere, quamuis mortaliter peccet: ergo illud præceptum non pertinet ad iustitiam, sed ad charitatem:

Responsio. Respondeo falsum esse, quòd omnis obligatio, quæ oritur ex iustitia, obligat ad restitutioné. Nam ex iustitia tenetur pater alere filium, & filius patrem, vt in lege. si quis à liberis. §. si quis. ff. de liberis agnoscendis Vlpianus definit: & tamen si nec pater tribuat alimentum filio, nec filius patri in casu necessitatis, necessitate transacta, nihil tenetur restituere: non ergo omnis lex iustitiæ præcipiens aliquid dare, obligat non dantem ad restitutionem. Sed distinguendum est: Nam lex iustitiæ dupliciter pręcipit aliquid dare. Vno modo simpliciter: Vt, cùm quis debet aliquid alteri vel ratione iniustę acceptionis, vel ratione rei acceptæ. Et tunc talis lex iustitiæ obligat non dantem ad restitutionem. Alio modo in casu particulari: vt cum præcipit alimenta pręberе in casu necessitatis. Et tunc cessante necessitate, cessat obligatio: vt contingit in proposito. B

Corollariũ. Ex dictis infertur, quòd quando D. Thomas dicit in prima conclusione; res, quæ homini redundant, iure naturæ pauperum sustentationi deberi, non tantum insinuat obligationem misericordiæ, & charitatis, sed etiam aliqualem obligationem iustitiæ. Quamuis enim postquam res sunt diuisæ quisquè sit suarum dominus, eatenus tamen persistit naturale ius, vt qui abundat ex iustitia teneatur esse in egenos beneficus. Ratio autem, propter quam ille, qui extra extremam necessitatem, etiam si sit in graui, non potest ei, cui affluunt bona sua eripere, vt dicit D. Thom. in secunda conclusione est, quia cum possint esse multi in diuersis locis, & temporibus simili necessitate oppressi, & diuites tantum teneantur pauperibus superflua distribuere: non est cur ab eis auferatur potestas hæc pro suo arbitratu quibus voluerint dispensandi. Vnicuique enim iure naturæ est propriarum rerum commissa distributio. Hanc rationem assignat Caietanus in hoc articulo. C D

Obiectio. Et si quis obijciat: Diues in tali casu (nempe grauis necessitatis) tenetur egenti erogare, iuxta illud Ioãnis in sua canonica: Qui viderit fratrem suum necesse habere, & clauserit viscera sua ab illo, quomodo charitas Dei manet in illo? ergo ille potest sua autoritate eripere:

Responsio. respondeo, negando consequentiam. Nam cum ex mente D. Thom. quodlib. 8. quæstio. 6. articu. 2. habens superfluum non teneatur dare eleemosynam huic pauperi petenti: quia licèt teneatur dare superfluum non tamen tenetur dare huic, fit, vt nec etiam ipse pauper possit illud à domino eripere. Pręterquàm, quòd si existentibus in graui necessitate esset licitum aliorum bona accipere domino inuito, pari etiam ratione id liceret quibuscumque necessitatem patientibus, cum omnibus teneãtur superflua habentes elemosynas dare, non solum ex charitate, sed ex aliquali debito iustitiæ, vt diximus. Et hoc esset implere omnia rapinis atque furtis. Si enim furandi licentiam ob necessitatem vltra extremam, semel admittamus, facilè vnusquisque necessitaté fingeret, nullusque laborando victũ quæreret, sed paupertatis prætextu aliena eriperet, quod in magnum reipublicæ malum atque excidium cederet. Quare in capitulo, si quis. de furtis, ex pœnitentiali Theodori, sic scribitur: Si quis propter necessitatem famis, aut nuditatis furatus fuerit cibaria, uestem, vel pecus, pœniteat hebdomadas tres. Et idem habetur in cap. Odoardus. de solu. E A

Furtum est intrinsecè malum. Circa tertiam conclusionem D. Thomæ est aduertendum, quòd furtum est intrinsecè malum, sicut mendacium adulterium homicidium, & alia huiusmodi, quæ in nullo casu sunt licita, nullaque possunt recta intẽtione excusari. Quare in casibus, in quibus licitè accipiuntur aliena, non committitur furtũ, nec eius definitio in tali actu saluatur, cùm nulla ibi inueniatur iniustitia. Et hoc est, quod dicit D. Thomas in textu: Vnde abusiua est loquutio dicere, licitum esse furari in extrema necessitate. Sicut nec rectè dicitur, licitum esse iudici homicidium committere. Ratio autem, propter quam accipiens alienum in extrema necessitate non peccat, est, quia tam innatum est homini ius, propriam uitam conseruandi, ut ei cuncta alia cedant, maximè quę sunt de iure positiuo, qualis est rerum diuisio, vt diximus supra agentes de dominio. Si quis autem quærat, quæ apud homines censeatur necessitas extrema? respondeo esse periculũ mortis, cui nisi per acceptionem subueniri non potest, vt docet D. Thomas in hoc articulo, & quodlib. 5. artic. 17. Ex quo infero primo, quòd qui habet ex proprio, unde sibi subueniat, non est dicendus existere in extrema necessitate. Infero secundo. Periculum famæ, aut honoris, aut etiam pudicitiæ non censeri extremas necessitates. Quare qui, vt his succurrãt, alienum accipit domino inuito, furtum proculdubio committere erit dicendus. Hic erat disputanda quæstio grauis, an qui in extrema necessitate constitutus rem ab alio acceptam consumpsit, cũ ad pinguiorem fortunã peruenerit, teneatur illam restituere. Sed est à nobis in proprijs terminis iam agitata in primo tom. quæst. 32. artic. 5. dubio vltimo. B C

ARTICVLVS VIII.

Vtrùm rapina possit fieri sine peccato.

*AD octauum sic proceditur. Videtur, quòd rapina possit fieri sine peccato. Præda enim per violentiam accipitur: quod videtur ad rationem rapinæ pertinere, secundum * prædicta. Sed prædam accipere ab hostibus licitum est. Dicit * enim Ambros. in libr. de Patriarchis. Cum præda fuerit in potestate victoris, decet militarem disciplinam, vt regi seruentur omnia, scilicet ad distribuendum. Ergo rapina in aliquo casu est licita.* D

Ar. 4. huius q. Lib. 1 de Abrahã c. 3 a med to. 4

*2. Præterea. Licitum est auferre ab aliquo id quod non est eius. Sed res quas infideles habent, nõ sunt eorum. Dicit enim Aug. * in epistola ad Vincentiũ Donatistam: Res falso appellatis vestras, quas nec iustè possidetis: & secundum leges terrenorum Regum amittere iussi estis. Ergo videtur quod ab infidelibus aliquis licitè rapere possit.* E

Epist. 48 In 3 pagi. ante finem epis. to. 2. Et habetur 23 q. 7 cap. Quicumque.

3. Præterea. Terrarum principes multa à suis subditis violenter extorquent, quod videtur ad rationem rapinę pertinere. Graue autem videtur dicere: quod in hoc peccent: quia sic ferè omnes principes damnarentur: ergo rapina in aliquo casu est licita.

Sed contra est, quòd de quolibet licitè accepto potest fieri Deo sacrificium, vel oblatio. Non autem potest fieri de rapina, secundum illud Isa. 61. Ergo Dominus

nus diligens iudicium, & odio habens rapinam in holocaustum: ergo per rapinam aliquid accipere non est licitum.

Respondeo dicendum, quòd rapina quandam violentiam & coactionem importat, per quam contra iustitiam alicui aufertur quod suum est. In societate aūt hominum nullus habet coactionem nisi per publicam potestatem. Et ideo quicumque per violentiam aliquid alteri aufert, si sit priuata persona, non vtens publica potestate, illicitè agit, & rapinam cōmittit: sicut patet in latronibus. Principibus, verò potestas publica committitur ad hoc, quòd sint iustitiæ custodes. Et ideo nō licet eis violentia & coactione vti, nisi secundum iustitiæ tenorem, & hoc vel contra hostes pugnando, vel contra ciues malefactores puniendo. Et quod per talē violentiam aufertur, non habet rationem rapinæ, cum non sit cōtra iustitiam. Si verò contra iustitiam aliqui per publicam potestatē violenter abstulerint res aliorum, illicitè agunt, & rapinam committunt, & ad restitutionem tenentur.

*Ad primum ergo dicēdum, quod circa prædam distinguendum est. Quia si illi qui deprædantur hostes, habeant bellum iustum, ea quæ per violentiam in bello acquirunt, eorum efficiuntur. Et hoc non habet rationē rapinæ. Vnde nec ad restitutionem tenentur. Quāuis possint in acceptione prędæ iustum bellum habentes, peccare per cupiditatem ex praua intentione: si scilicet non pp iustitiam, sed propter prędam principaliter pugnent. Dicit enim * Aug. in lib. de Verbis Domini, quòd pp prędam militare peccatum est. Si verò illi, qui prędam accipiunt habeant bellum iniustum, rapinam committunt, & ad restitutionem tenentur.*

Ser. 19. circa prin. 10. 10. & habetur 23. q. 1. cap. militare.

Ad secundum dicendum, quòd in tantum aliqui infideles res suas iniustè possident, in quantum eos secundum leges terrenorū principum amittere iussi sunt: & ideo ab eis possunt per violentiam subtrahi nō priuata authoritate, sed publica.

*Ad tertium dicendum, quod si principes à subditis exigant quod eis secundum iustitiam debetur, propter bonum cōmune conseruandum, etiam si violentia adhibeatur, non est rapina. Si vero aliquid principes indebitè extorqueant per violentiam, rapina est, sicut & latrocinium. Vnde dicit * Aug. in 4. de Ciuit. Dei, Remota iustitia, quid sunt regna nisi magna latrocinia? quia & latrocinia quid sunt, nisi parua regna? Et Eze. 22. dicitur, Principes eius in medio eius quasi lupi rapientes prædam. Vnde ad restitutionem tenentur sicut & latrones. Et tanto grauius peccant, quàm latrones, quanto periculosius & cōmunius contra publicam iustitiam agunt, cuius custodes sunt positi.*

Lib. 4. ca. 4. in prin. to. 5

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quòd rapina importat quandam violentiam, & coactionem, qua alicui contra iustitiam quod suum est aufertur, respondet D. Tho. ad propositam difficultatem per tres propositiones. Prima cōclusio fundamentalis est: Nulli siue publica, siue priuata autoritate vtatur, licita est rapina: importat .n. intrinsecam rationem iniustitię, quam implicat licitè fieri. Vnde, sicut furtum numquam est licitum, &

A vbi acceptio rei alienæ est licita furti, ratio non inuenitur: ita etiam, immò & à fortiori in rapina, q̄ maiorem continet malitiam, quam furtum. Cæterum, quoniam aliquando potest contingere, vt quis ab altero res suas per violentiam licitè accipiat, vt explicet D. Thomas, quādo huiusmodi violenta acceptio habet rationem rapinæ, & quando non, subdit alias duas propositiones. Secunda conclusio: Sola respublica, & princeps eius vices gerens, potest per violētiam citra iniuriam aliquid à suis ciuibus extorquere. Quicumque autem priuata autoritate aliquid per violentiam rapit, raptor est, & latro; atque adeo huius criminis reus. Probatur. Proprium munus eius, qui habet publicam autoritatem, est violētiam inferre: est enim violētia idem, quod coactio, & uis coa-

B ctiua solum in republica, aut in principe eius vicem gerēte residet: ergo sola respublica, aut princeps eius vicem gerens potest citra iniuriam violentiā inferre, aut hostibus contra eos pugnādo, aut ciuibus malefactores puniendo. Quod autem per talem violentiam aufertur non habet rationem rapinæ: quia non habet rationem iniustitiæ, vt constat. Tertia conclusio: Si princeps, aut iudex, vel qui uis alius magistratus sua abusus potestate, quidpiam à ciuibus per violentiam accipit, rapinam committit, & ad restitutionem tenetur. Hanc conclusionem nō probat D. Th. sed illam, vt notam relinquit, ex superioribus.

EXPLICATIO ARTICVLI.

C COnclusiones huius articuli sūt certæ, & de quibus apud Doctores nulla extat cōtrouersia. Cæterum in solutionibus argumentorum multa dicuntur, quæ ingentem continent difficultatem. In solutione ad primum agit D. Thom. de eis, quæ per violentiam in bello acquiruntur. Et dicit, quòd si illi, qui hostes deprædantur, habent iustum bellum, taliter acquisita efficiuntur eorum. Nec hoc habet rationem rapinæ, etiam si habentes iustum bellum in acceptione prædæ per cupiditatem ex praua intentione peccent. At verò si illi, qui prædam accipiunt, habent bellum iniustum, rapinam committunt, & ad restitutionem tenentur. Quæ sententia proculdubio est vera, & tenenda. Quamuis non sit

D facile declarare, quæ nam sint illa, quæ bellum iustū efficiunt. D. Thom. supra quæst. 4. artic. 1. tria dicit esse necessaria ad iustum bellum, scilicet, autoritas principis, iusta causa belli, & recta intentio. Autoritas principis requiritur: quia non pertinet ad priuatam personam bellum mouere. Tum; quia ipsa in iudicio superioris ius suum persequi potest. Tum etiam; quia conuocare multitudinem, quod in bellis fieri debet, ad solum principem pertinet, cuius est rempublicam sibi commissam non solum materiali gladio contra interiores perturbatores; sed etiam gladio bellico contra exteriores hostes tueri, atque defendere, iuxta illud Psalmi 81. Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate. Requiritur etiam iusta causa belli; scilicet, quòd illi, qui

Tria sunt necessaria ad iustum bellum.

E impugnantur, propter aliquam culpam impugnationem mereantur. Et sic D. Augustinus libro 83. quæstionum quæstione 10. definiens bellum iustum, dicit, esse quod vlciscitur iniurias, si gens vel ciuitas plectenda est, quæ vel uendicare neglexerit, quod à suis improbè factum est, vel reddere quod per iniuriam ablatum est. Tertia condicio requisita ad iustum bellum ex mente D. Thomę est recta intentio, quæ tunc est, q̄n bellantes intendunt, ac tamen; vel quod bonū promoueatur, vel q malum vitetur. Potest enim cōtingere, q sit legitima autoritas indicens bellum, & causa iusta, & tamen pp prauam intentio-

tentionem bellum reddatur illicitum. Sed est aduertendum, quòd quamuis recta intentio principis sit valde necessaria ad belli honestatem, propterea quod finis est, qui maximè confert ad bonitatem, vel maliciam actus humani, vt docet D. Thom. 1. 2. quæst. 18. artic. 4. & quæst. 19. arti. 7. & 8. est tamen latissimũ discrimen inter istam tertiam conditionem, & duas priores. Nam quando bellum est iniustum, ex defectu autoritatis principis, aut ex defectu causæ iustæ, omnes sic bellantes, præterquam quòd peccant mortaliter, committunt rapinam, & tenentur ad restitutionem eorum damnorũ, quæ intulerunt, vt latè docet Syluester verbo. bellum. primo. §. 5. At verò quando bellum est iniustum, solũ ex defectu rectæ intentionis principis (dummodò praua intentio non sit causa quòd indebita mala reipublicæ inferantur) licèt sic bellare sit peccatum, vel mortale, vel veniale pro qualitate maliciæ intentionis: nulla tamen inde nascitur obligatio restitutionis magis, quam si talis praua intentio nõ adesset. Et ratio est; quia princeps tunc non est raptor, nec peccat contra iustitiam, sed tantum contra charitatem, sicut & Iudex, qui vel ex odio, vel ex inani gloria iustam sententiã profert cõtra aliquem. Ex quo infertur, quòd ad hoc, vt bellum non habeat rationẽ rapinæ, duæ tñ conditiones sunt necessariæ, scilicet, autoritas principis, & causa iusta belli. Et in his intelligitur, quòd fiat secundum debitam formam iuris: quæ tanto exactius, quàm in priuatiuis iudicijs est necessaria, quanto periculosius de summa boni publici agitur. Hæc autem forma iuris est, vt non nisi cunctis pacis rationibus prius oblatis, bellum indicatur, nec vlterius procedatur: quod fert æquitas, vt latè ostendimus in materia de Bello.

Discrimen inter 3 conditioné & priores.

In solutione ad secundum argumẽtum, in quo de rapina, quę circa infideles potest exerceri agitur, dicit tria D. Tho. Primum est, Infideles in tantum res suas iniustè possidere, in quantum secũdum leges terrenorum principum amittere eas iussi sunt. Secũdum quòd huiusmodi res non possunt ab eis priuata autoritate auferri. Tertium quòd possunt subtrahi ab illis per violentiam publica autoritate. Ad quorum intelligentiam aduertẽdum est primò, quòd infideles tripliciter se possunt habere ad Christianos principes. Quidã enim sunt, qui iure & facto sub ditione Christianorum principum vitam degunt. Quales olim in Hispania fuerũt Saraceni, & Hebræi, & nunc in Italia & Germania perseuerant Iudæi. Et de istis nulla est dubitatio, quin possint principes Christiani contra eos lege agere, eosque suis bonis priuare, sicut & quoscumque alios subditos, vt constat ex Decretalibus toto titulo de Iudæis & Saracenis & ex Decretis distin. 54. Sub his etiam infidelibus cõprehendun tur hæretici, de quibus propriè loquebatur D. Augustinus adductus à D. Thoma in secundo argumẽto, quando dicebat. Res falso appellatis vestras, quas nec iustè possideris: Et secundum leges terrenorum principum amittere iussi estis. Manifestissimum enim est vniuersos hæreticos tam canonico, quam ciuili iure suis bonis mulctari, vt patet ex capitulo. cum tu. de vsuris. libr. 6. Alij infideles sunt subditi de iure, & nõ de facto principibus Christianis. Quales sunt illi, qui vi occupant terras Christianorum, vt Afri, Saraceni & Turcæ totam Græciam tyrannide possidentes. Et de istis certum est, quod si eorum principes Christiani, aut sui hæredes viuũt illis de iure subsunt, in quorum sunt dominijs. Si autem nullus superest hæres; subdendi erunt alteri principi Christiano, ab apostolica sede, cuius interest in hoc casu in fauorem fidei de principe fideli prouidere. A quo si quid de illorũ rebus lege sancitum fuerit, executioni mandandum erit publica autoritate, & non priuatis furtis, aut rapinis. Nullus enim illorum bona deprędari, aut diripere priuata autoritate potest. Tum; quia præter regiones bona domestica, quę propria industria lucrãtur, sua sunt. Tum etiam præcipuè, quia ad subigendum illos publica autoritas est necessaria. Quare qui sine facultate, & concessione principis illis molestus esset, proculdubio peccaret contra iustitiam. Tertij ordinis infideles sunt, qui nec de iure, nec de facto subsunt secundum temporalem iurisdictionẽ principibus Christianis. Quales sunt Pagani, qui nũquã imperio Romano subditi fuerunt, nec terras inhabitant, in quibus Christianum nomen vmquam sit auditum; vel, si fuit auditum, per obliuionẽ omni memoria superiorem, excusantur, quod idem est. Et de istis solet in controuersiam verti, an licitum sit nobis illos bello petere? Ad quam Caietanus in præsenti respondet: Quòd cum istorum domini, quamuis infideles legitimi sint domini, siue regali, siue politico regimine gubernentur, nec sint propter infidelitatẽ à dominio suorum priuati, cùm dominium sit de iure positiuo, & infidelitas contrarius diuinum, quod non tollit ius positiuum, fit, vt nullus Rex & nullus imperator nec Ecclesia Romana etiam prætextu prædicandi Euangelium, possit, vel ad occupandas terras eorum vel ad subijciendum illos tẽporaliter bellum eis mouere, quòd nos etiam in primo tom. q. 10. artic. 8. pluribus ostendimus, atque probauimus. Et præcipuè ex eo, quòd Christus Dominus, cui data fuit omnis potestas in Cęlo & in terra ad capiendã possessionem mundi, non milites armatæ militiæ, sed sanctos prædicatores, sicut oues inter lupos misit. quod cunctos principes Christianos, & præcipuè summũ Pontificem imitari quàm maximè decet. Et sic quam grauissimè peccauerunt illi, qui fidem Christi vi & armis ampliare conati sunt. Præterquam quod nec legitimum aliquod dominium sunt consequuti, & tenentur ad restitutionem eorum, quæ acceperunt, vtpotè raptores, & iniusti occupatores illorum. Mittendi quidem essent prædicatores boni viri, qui verbo, & exemplo eos ad Deum conuerterent; & non qui eos opprimerent, spoliarent, scandalizarẽt, subijcerent, & duplo gehẽnę filios efficerent more Pharisæorum. Ex dictis infertur, quòd quando D. Thõ. in solutio ad 2. affirmat, infideles res suas iniustè possidere, in quantum eas secundum leges terrenorum principum amittere iussi sunt, & ideò ab eis possunt per violentiam subtrahi non priuata, sed publica autoritate, intelligendus est tantum de infidelibus primi, & secundi ordinis.

Sententia D. Tho. de rapina circa infideles exercenda.

Infideles tripliciter se possunt habere ad christianos

Dubium.

Christiani peccant qui vi & armis fidem Christi ampliare conati sunt.

Corollarium

Sed circa id, quod dicit, quòd res huiusmodi infidelium non possunt ab eis subtrahi priuata autoritate, est difficultas; vtrùm liceat cuiquam priuatæ personæ Christianum seruum à domino infideli rapere, vel furari? De qua re sunt variæ Doctorum sententiæ. Quidam absolutè dicunt, quòd non. Et ratio illorum est, quia seruus est quædam possessio domini. Et sicut non possunt ab infidelibus propria bona auferri priuata autoritate: ita nec seruus. Alij distinguunt inter tempus belli, & tempus pacis. Et dicunt, Quod tempore belli licitum est cuiquã, infidelis seruum rapere, vel furari; quia tũc quilibet operatur publica autoritate, non tempore pacis. Cæterum, quod mihi in hac re dicendum videtur, est, licitum esse cuique talem seruum ad sui libertatẽ adiuuare, siue occultè per modum furti, siue manifestè per modũ rapinæ, nulla facta distinctione tẽporis belli, aut pacis. Et ratio est; Quoniã talis iniustè oppressus in libertate habet iustum bellum contra dominum infidelẽ: ergo licitum erit cuiq; ei opem ferre, siue per modũ furti, siue per modum rapinæ. Nec oportet publicã autoritatem aliter hic quærere, quam quod vim vi repel-

Dubium.

1. Sententia.

2. Sententia.

Sententia Autoris.

repellere licet, cum moderamine inculpatæ tutelæ. Satis.n.inculpata tutela est, quãdo pro libertate Christiani iniustè detenti modus furti, aut rapinæ committitur, cum libertas sit multò pretiosior omni eo, in quo infidelis læsioné patitur per hos actus: & nulla sit spes aliter iustitiæ consequendæ. Dicit autẽ D. Ambros. in lib. de officijs; quòd qui non repellit iniuriam à socio cũ pôt, tam est in vitio, q̃ ille, qui facit.

Quæstio. Sed quod habet difficultatem est, cur nõ liceat priuata autoritate furari, vel rapere ab istis infidelibus res, quas iniustè detinẽt, sicut hos seruos, cũ vtrobique sit iniusta possessio, & seruus nõ minus sit quid domini, quàm aliæ res? Responsio. Ad quod breuiter rñdeo, licitum esse, ẽt per modum rapinæ, Christianos à seruitute liberare; & non res. Quia liberatio serui habet rationem recuperationis factæ incontinenti, cũ homini viuo continue inferatur violentia personalis, dum detinetur in seruum; ereptio aũt rerum nõ habet huiusmodi rationẽ; quia occupatio iam transit in rem iudicatã. Verum tñ est, q̃ si res iniustè ab infidelibus possessæ sunt eiusmodi, qđ sint alicuius particularis personæ, quales sunt res furtiuæ, raptæ, vel per vsuram extortæ, bene poterit illarũ dñs per modum furti eas priuata autoritate ab eis auferre, modo absit scandalum nõ minus, quàm à nostris, iuxta id, quod diximus in superioribus. Cæterùm easdem res per modũ rapinæ priuata autoritate accipere (cũ impossibile sit, in pluribus hoc fieri sine scandalo, & actus ex genere suo sit malus, quia non licet priuatæ personæ ius sibi manu armata dicere, siue in terris nostris; quia per hoc fit iniuria principi, siue in terris infideliũ pp maximũ periculum, quod imminet) regulariter loquendo est illicitũ, & peccatum. Nisi fortè tanta esset cõmoditas oblata, vt omnia cessarẽt inconuenientia. Et hæc dicta sint de toto isto articulo.

ARTICVLVS IX.

Vtrùm furtum sit grauius peccatum quàm rapina.

Inf. q. 73. artic. 3. ad 2. Et q. 116. articu. 1. ad 1. Et q. 118. artic. 1. ad 4. *AD nonum sic proceditur. Videtur, q̃ furtũ sit grauius peccatum, quã rapina. Furtum enim super acceptione rei alienæ habet adiunctam fraudem & dolum, quod non est in rapina. Sed fraus & dolus de se habent rationẽ peccati, vt suprà * habitum est: ergo furtum est grauius peccatum, quàm rapina.* Q. 55. ar. 4. & 5.

2. Præterea, Verecundia est timor de turpi actu, vt dicitur in 4. Ethic. * Sed magis verecundantur homines de furto, quàm de rapina: ergo furtum est turpius, quàm rapina.* Lib. 4. cap. 9. tom. 5.

3. Præterea, Quando aliquod peccatum pluribus nocet, tanto grauius esse videtur. Sed per furtum potest nocumentum inferri & magnis & paruis. Per rapinam autem solum impotẽtibus, quibus potest violentia inferri: ergo grauius videtur esse peccatum furti quam rapinæ.

Sed contra est, quod secundum leges grauius punitur rapina, quam furtum.

*Respondeo dicendum, q̃ rapina & furtum habent rationem peccati sicut suprà * dictum est, propter inuoluntarium, quod est ex parte eius cui aliquid aufertur: ita tamen q̃ in furto est inuolũtarium per ignorantiam, in rapina autem est inuoluntarium per violentiam. Magis est autem aliquid inuoluntarium per violentiam, quam per ignorantiam: quia violentia directius opponitur voluntati, quàm ignorantia. Et ideò rapina est grauius peccatum, quàm furtum. Est et alia ratio, quia per rapinam non solum infertur alicui damnum in rebus, sed etiam vergit in quandam personæ ignominiam, siue iniuriam. Et hoc præponderat fraudi, vel dolo, quæ pertinent ad furtum. Vnde patet responsio ad primum.* Ar. 4. & 6.

Ad secundum dicendum, quòd homines sensibilibus inhærentes, magis gloriantur de virtute exteriori, quæ manifestatur in rapina, quàm de virtute interiori, quæ tollitur per peccatum. Et ideò minus verecundantur de rapina, quàm de furto.

Ad tertium dicendum, q̃ licet pluribus possit noceri per furtum, quam per rapinam, tamen grauiora nocumenta possunt inferri per rapinam, quam per furtũ: vnde etiam ex hoc rapina est detestabilior.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet D. Thom. hac vnica conclusione: Rapina est grauius peccatum, quam furtum. Quam probat duplici ratione. Prima est: Tam rapina, quàm furtum habent rationem peccati, propter inuoluntarium, quod vtrobique inuenitur ex parte eius, cui aliquid aufertur, ut patet ex dictis artic. 4. & 6. sed maior ratio inuoluntarij est in rapina, quàm in furto: in rapina.n. est inuoluntarium per violentiam, & in furto per ignorantiam: & magis est aliquid inuoluntariũ per violentiam, quàm per ignorantiam, cum violentia directius opponatur voluntati, quam ignorantia; violentia.n. apertè pugnat cum actu nolendi, & ignorantia solum efficit inuoluntarium per absentiã actus: ergo rapina ex genere suo est grauius peccatũ, quã furtum. Secundò idem probatur ex maiori iniuria, quæ irrogatur in rapina. Fur.n. pluris facit rei dominum, quem per metum nõ audet apertè aggredi, sed latenter, quam raptor, qui absque metu eum adoritur: ergo raptor magis peccat cum non solũ lædat in bonis, quæ aufert, sed etiam in honore per ignominiam. Hac etiam ratione ostendit D. Tho. infra cõtumeliam esse grauius peccatum murmuratione. Qui plura de grauitate peccati rapinæ videre desiderat, legat Guillielmum Peraldum. tom. 2. suę summę virtutum, & vitiorum sub titulo de auaritia. cap. 2.

QVAESTIO LXVII.

De Vitijs oppositis commutatiuæ iustitiæ, in quatuor Articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

Vtrùm quis possit iuste iudicare eum qui non est sibi subiectus?

AD primum sic proceditur. Videtur, quòd aliquis possit iuste iudicare eum, qui non est sibi subditus. Dicitur enim Danielis decimotertio, q̃ Daniel seniores de falso testimonio conuictos suo iudicio condemnauit. Sed illi seniores non erant subditi Danieli, quinimo ipsi erant iudices populi: ergo aliquis potest licite iudicare sibi non subditum. Supra q. 60. arti. 6. Et 4. dist. 27. q. 3. artic. 3. q. 4. Et dis. 48. q. 1. ar. 1. cor.

2. Præ-

2. *Præterea, Chriſtus non erat alicuius hominis ſubditus, quinimo ipſe erat rex regum, & dominus dominantium. Sed ipſe exhibuit ſe iudicio hominis: ergo videtur, ꝙ aliquis licitè poſſit iudicare aliquem, qui non eſt ſubditus eius.*

2. q. 6. c. Ibi enim 6. q. 3. c. placuit extra. de accuſat. ca. de illis.

*3. Præterea, Secundum iura * quilibet ſortitur forum ſecundum rationem delicti. Sed quandoque ille, qui delinquit, non eſt ſubditus eius, ad quem pertinet forum illius loci: puta cum alterius eſt diœceſis, vel cum eſt exemptus: ergo videtur ꝙ aliquis poſſit iudicare eum, qui non eſt ſibi ſubditus.*

Ad interrogationes B. Auguſ. c. 9. Refertur in pra q. 3 ca. ſcriptū eſt.

*Sed contra eſt, ꝙ Gregor. * dicit ſuper illud Deuter. 23. Si intraueris ſegetem, &c. Falcem iudicij mittere non poteſt in eam rem, quæ alteri videtur eſſe commiſſa.*

*Reſpondeo dicendum, ꝙ ſententia iudicis eſt quaſi quædam particularis lex in aliquo particulari facto. Et ideo ſicut lex generalis debet habere vim coactiuam, vt patet per Philo. * in 10. Ethic. ita etiam & ſententia iudicis debet habere vim coactiuam, per quã conſtringatur vtraque pars ad ſeruandam ſententiam iudicis: alioquin iudicium non eſſet efficax. Poteſtatem autem coactiuam non habet licitè in rebus humanis, niſi ille, qui fungitur publica poteſtate. Et qui ea funguntur, ſuperiores reputantur reſpectu eorum, in quos ſicut in ſubditos poteſtatem accipiunt, ſiue habeant ordinariã, ſiue per cõmiſſionem. Et ideò manifeſtum eſt, ꝙ nullus poteſt iudicare aliquem, niſi aliquo modo ſubditus eius, vel per commiſſionem, vel per poteſtatem ordinariam.*

Lib. 10. ca. vlt. tom. 5.

Ad primum ergo dicendum, ꝙ Daniel accepit poteſtatem ad iudicandum illos ſeniores quaſi commiſſã ex inſtinctu diuino. Quod ſignatur per hoc, quod ibidẽ dicitur, Quòd ſuſcitauit dñs ſpiritũ pueri iunioris.

*Ad ſecundum dicendum, ꝙ in rebus humanis aliqui propria ſponte poſſunt ſe ſubijcere aliorum iudicio, quãuis non ſint eis ſuperiores: ſicut patet in his, qui compromittunt in aliquos arbitros. Et inde eſt, ꝙ neceſſe eſt arbitrium pœna vallari: quia arbitri qui nõ ſunt ſuperiores, non habent de ſe plenam poteſtatem coercendi. Sic ergo & Chriſtus propria ſponte humano iudicio ſe ſubdidit. Sicut etiam & * Leo Papa ſe iudicio Imperatoris ſubdidit.*

Habetur 2. q. 7. capit. Nos incompetentes.

Ad tertium dicendum, quòd Epiſcopus in cuius diœceſi aliquis deliquit, efficitur ſuperior eius ratione delicti, etiam ſi ſit exemptus, niſi fortè delinquat in re aliqua exempta, puta in adminiſtratione bonorum alicuius monaſterij exempti. Sed ſi aliquis exemptus cõmittat furtum, vel homicidiũ, vel aliquid huiuſmodi, poteſt per ordinarium iuſtè condemnari.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem reſpondet D. Tho. hac cõcluſione: Nullus poteſt iudicare aliquem, niſi aliquo modo ſubditus eius, vel per cõmiſſionem, vel per poteſtatem ordinariam, ſit. Probatur. Sententia iudicis eſt quædam lex particularis de ſingulari re prolata: ſed omnis lex vim debet habere coactiuam: ergo & ſententia, aliàs fruſtranea eſſet, & nullius efficaciæ. Hanc autem vim nullus habet, niſi vel princeps, vel reſpublica, aut eius miniſtri, quibus cæteri ciues veluti partes toti ſubduntur: ergo illum ſolũ poteſt quiſq; licitè iudicare, qui ſibi ſubijcitur. Hoc idem probatur in argumento, ſed contra, teſtimonio Gregorii ſupra 23. cap. Deuteronomii in illa verba; Si intraueris ſegetem, &c. dicentis: Falcem iudicii mittere nemo poteſt in rem, quæ alteri videtur eſſe commiſſa.

EXPLICATIO ARTICVLI.

EXplicatis iam iniuriis, quæ fiunt facto, nempe, homicidio, furto, rapina, & aliis, incipit D. Th. ab hac quæſtione agere de illis, quæ poſſunt fieri verbis. Et qm̃ inter has potiſſimum locum tenent illæ, quæ à iudice iuſtitiæ cuſtode fieri poſſunt, idcirco primo loco tractat de his, dicturus conſequenter de aliis, quæ vel ab accuſatoribus, vel à teſtibus, vel ab aduocatis ſæpè ſæpius irrogantur. Ad quorum intelligentiam aduertendũ eſt primò, ad iudiciũ, quo iuſtitia adminiſtratur, plures perſonas concurrere. Quaſdam ſubſtantialiter: quales ſunt illæ, ſine quibus iudicium eſſe non poteſt. Alias accidentaliter: quales ſunt illæ, quæ licèt concurrant frequenter, ſine ipſis tamen põt iudicium conſiſtere. Primæ perſonæ ſunt quatuor, ſ. iudex, actor, reus, & teſtis. Aliæ ſunt plures, ſ. aſſeſſor, aduocatus, ꝓcurator, tabellio, ſiue ſcriba, exequutor, & ſi quæ ſunt aliæ ad iuſtitiæ adminiſtrationẽ congruentes. Iudex requiritur ad ferendã ſententiam. De quo dr̃ Deut. c. 16. Iudices, & magiſtratus conſtitues in omnibus portis tuis, vt iudicent populum iuſto iudicio, nec in alteram partẽ declinent. Non accipient perſonã nec munera; qm̃ munera excæcant oculos ſapientium, & mutant verba iuſtorum. Et eſt triplex, Ordinarius, cui ex dignitate, vel officio conuenit iudicare, vt Epiſcopus, Archiepiſcopus, &c. Delegatus, cui ex ſpeciali commiſſione iudicis ordinarii, vel incerta cauſa, vel generaliter conuenit iudicare. Arbitrarius, qui nullam habens poteſtatem ex conſenſu litigantium eligitur in iudicem. Accuſator requiritur ad accuſandũ. Vt.n. dicit D. Ambroſ. ſuper Epiſtolam ad Corinth. & refertur. 2. q. 1. c. de manifeſta. Iudicis non eſt ſine accuſatione damnare. Quod eſt intelligendum qñ crimẽ non eſt manifeſtum. Nam, ut ibidem dicitur, euidẽtia patrati criminis accuſatoris clamore non indiget, ſed ipſa fama publica eum accuſat. Reus requiritur ad reſpondendum: Quia ſicut non eſt iudicium ſine iudice iudicante; ita nec ſine eo, qui iudicatur eſſe poteſt. Eſt.n. reus, qui accuſatur de aliqua re, ſiue iuſtè, ſiue iniuſtè. Teſtis requiritur ad probandum: Nam, vt dicit Felix Papa non ante ſententiam damnationis debent iudices proferre, quã aut reum ſeipſum confiteatur, aut per innocentes, vel canonicè examinatos teſtes regulariter conuincatur. Reliquæ perſonæ non requiruntur ſemper, ſed in caſu. Aſſeſſor ad conſulendum iudici; quando iudex non ſufficienter eſt iuriſperitus. Aduocatus, & procurator ad defendendum, ad dirigendum reum, vel etiã actorem. Tabellio ad ſcribendũ acta, ne è memoria labantur. Executor ad mandandũ exequutioni ſententiam. Quando autem iudex ſufficienter eſt peritus, & ſimiliter reus, atq; actor ſine aſſeſſore, aduocato, & ꝓcuratore poterit rectè iudicium celebrari.

Ad iudiciũ requiruntur plures perſonæ.

Iudex triplex.

Secundò eſt aduertendum, ꝙ, vt cõſtat ex D. Tho. ſupra, q. 60. art. 2. ad hoc, vt aliquod iudicium ſit ſtudioſum, & ſecundum iuſtitiã, tres conditiones ſunt neceſſariæ. Prima, ꝙ iudicium procedat ex intẽtione, & inclinatione iuſtitiæ. Quod tunc eſt, quando procedit ex iſto actu; Volo reddere vnicuique quod ſuum eſt. Secunda, ꝙ procedat ex iuriſdictione, & autoritate præſidentis, & iudicantis. Vt enim dicit

Vt iudiciũ ſit ſtudioſum tres conditiones requiruntur.

Paulus

A Paulus ad Rom. 14. Tu quis es, qui iudicas alienum seruum. Tertia, quod tale iudiciũ fm rectam æstimationem prudentiæ, & debitam cõsultationẽ fiat. Quod tunc erit, quãdo secundũ regulas, & terminos iuris fuerit pronuntiatum. Et quacũq; ex his conditionibus deficiente iudicium erit vitiosum, & illicitum. Cæterùm ex defectu primæ conditionis dicitur iudicium peruersum, & iniquum, ex defectu secundæ dr̃ iudicium vsurpatum, ex defectu tertiæ conditionis dicitur iudicium suspiciosum, & temerarium, vt eo loco latè ostendimus. In hoc autem articulo relictis à D. Tho. prima, & tertia conditionibus, solũ agit de secunda. Et quærit, an liceat iudici, eum, qui sibi non subditur, iudicare? Ad quod breuiter respondet, vnica conclusione negatiua. Quæ vsque adeo vera est, vt, velut primum principium morale, sit amplectenda. B Et hinc iura illa dimanarunt. extra de iudicijs. c. at si clericis. Sententia à non suo iudice lata nõ tenet. Et de const. lib. 6. c. vt animarum, extra territorium ius dicenti non paretur impunè. Propter quod ẽt D. Paulus, nõ, nisi potestatibus sublimioribus nos iubet esse subiectos. Et alibi dicit: Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Vt. n. orbis cœlestis nõ in supremas substantias, sed in corpora, quæ loco sibi sunt subiecta, influit: ita nec homo, nisi sibi subditos legibus, ac iudicijs gubernare potest. Possunt ẽt pro hac conclusione adduci, quæ cõiter à Doctoribus adduci consueuerunt. 1. 2. q. 90. art. 3. ad probandum, non cuiuscunq; sed reipublicæ tm̃, atq; eius vicem gerentis, esse condere legem; cum sententia sit C quædam lex particularis, vt D. Tho. in isto artic. affirmat. Siquis autem quærat, an semper quod iudex ꝓtermissa aliqua ex positis cõditionibus iudiciũ profert, peccet mortaliter; dico, id latè fuisse à me explicatum supra q. 60. artic. 2. Videte ibi.

In solutione ad secundum argumentum dicit D. Tho. ꝙ Christus spõte propria iudicio Pilati se subdidit. Sicut in rebus humanis, potest aliquis sua sponte aliorum iudicio se subijcere; quãuis non sint ei superiores. Vt est videre in illis, qui ius suum in arbitros compromittunt. Et hac ratione, inquit, Leo papa IIII. se iudicio subdidit Imperatoris. Circa quæ verba Caietanus multas hic mouet dubitationes: ꝓcipuè de modo, quo Papa põt se alterius iudicio summittere. *Dubium.* Sed, qm̃ non leuẽ continet difficultatẽ, explicare, quæ fuerit mens D. Tho. dum dixit, Christũ D Dominum sponte propria Pilati iudicio se subdidisse, sicut illi, qui in arbitros compromittunt, operæpretium erit id prius declarare. *Sententia Soti.* Magister Soto lib. 5. de iustitia, q. 4. artic. 1. in ea persistens sententia, quã antea tenuerat, de regno temporali Christi, nempè, quod Christus Dominus, quatenus homo, nec fuit verè ac propriè Dominus, nec Rex totius orbis, & sic nec habuit iurisdictionem temporalem, nec rerum dominium, nisi quatenus opus erat ad regnum spirituale, quod instituebat; consequenter dicit, mentem D. Tho. non fuisse, ꝙ Christus constituit sibi Pilatum iudicem, conferendo ei nouam potestatem, E quam non habebat ordinariam, sicut qui priuatam personã sequestrem sibi ꝓficit. Quoniã Pilatus iam illam à Cæsare receperat, atq; adeo ab ipso Deo, illa ratione, qua omnis ciuilis potestas à Deo dr̃ deriuari. Sed quod sentit est, quod quãuis Christus Dominus ea ratione, qua erat rex regni cœlorum, atque adeò Rex regum & Dominus dominantium, exemptus esset ab omni humano iudicio: & sic potuisset retractare Pilati iudicium. In qua etiam exemptione reliquit vicarium suum summum Pontificem, ac subinde eius inferiores sacerdotes, iuxta illud Matthæ. 7. Liberi sunt filij. Ob nostram tamen salutẽ sua libera voluntate illi se subiecit adigendum morti.

A Cæterum (qm̃ ego multò probabilius, atq; verius existimo, Christum Dominum, quatenus homo, ẽt adhuc mortalem vitam agentem perfectum, ꝓpriũ, & absolutum omnium rerum dominium, atq; adeò totius orbis perfectum, & vniuersale regnũ habuisse; ità, vt esset dominus ac rex temporalis totius orbis, & omnium rerum creatarum, tam verè ac propriè, quã Philippus secundus nunc tp̃is est rex Hispaniarum, & vnusquisq; hominum est dominus suarũ rerum, eò ꝙ illis in omnem vsum citra alterius iniuriam vti põt: & quoniã etiam existimo, hanc fuisse sententiã D. Tho. tam in hoc loco, quam in multis alijs, præcipuè in Opusc. 20. lib. 3. de regimine principum. c. 12. & 13. vbi ex professo docet, Christũ à sua natiuitate temporalem, & veram omnium rerũ habuisse ptãtem; B in cuius rei signum dicit, tempore suæ natiuitatis descriptum fuisse vniuersum orbem per Cæsarem, qui ex cõmissione Christi, & vice Christi, vt D. Tho. inquit mundi administrabat Imperiũ) nulla rõne possum Magistri Soti interpretationi acquiescere. Quæ ẽt videtur esse Caietani in hoc articulo, dubio vltimo. Nam dicit, ꝙ quando D. Thom. affirmat Christum sua sponte se subiecisse Pilato, nõ intelligit illum secundum quod homo commisisse Pilato potestatẽ supra se: Christus. n. secundũ, ꝙ homo non fuit rex, iuxta illud; regnum meum non est de hoc mundo. Sed solum voluit significare, ꝙ Christus Dominus Pilato in Iudæa nomine Romani imperij præsidentis se exhibuit, sicut vnus de subditis: Ex quo factum fuit, vt Pilatus non peccauerit pecca- C to vsurpati iudicij, iudicando Christum, quasi iudicans non sibi subditum. Quãuis peccauerit peccato iniqui iudicij, damnans innocentem. Sed potius dicẽdum existimo, ꝙ subiectio illa, qua Christus subfuit iurisdictioni Cęsaris, atq; Pilati non fuit ordinaria, sed voluntariè, assumpta: qualis esse solet illa, qua in rebus humanis, qui in arbitros cõpromittũt, se subijciunt illorum iudicio, quãuis non sint eis inferiores. Ex summa. n. sua charitate, & humilitate subiici voluit Christus, vt in hoc ostenderet, quantã ad humanum genus charitatem haberet, qui à non suo iudice iudicari permisit, & absq; cã morte turpissima condemnari. Propter qd Esa. c. 53. dicebat. Oblatus est, quia ipse voluit. Simile habetur circa obseruantiã legaliũ, quibus voluntariè subiici voluit Chri- D stus, vt alios ab eorum onere liberaret, dicente Paulo ad Gal. 4. Vbi venit plenitudo tẽporis, misit Deus filium suum factum de muliere, factum sub lege, vt eos, qui sub lege erant redimeret. Itaq; mens D. Th. in solut. ad 2. est, ꝙ Christus Dominus constituit sibi Pilatum iudicem conferendo ei nouã ptãtem quã nõ habebat ordinariã, sicut qui priuatã personam sequestrẽ sibi præficit. Et sic verum est, quod affirmat Caietanus, non peccasse Pilatum peccato vsurpati iudicii, iudicando Christũ, quasi iudicans nõ sibi subditum. Quamuis quantum ad præcipuũ, de quo erat dubitatio, falsus fuerit, vt diximus. Sed quoniã tota hæc nostra interpretatio in ea nititur opinione, q́ E dicit Christum Saluatorem nostrum quatenus homo, plenum atq; perfectum habuisse imperium totius orbis, vereq; fuisse regem temporalem totius mundi, de quo multi dubitãt, imò multi oppositum incunctanter affirmant, operępretium erit, id aliquibus probare. Et probatur primò ex innumeris testimoniis sacræ scripturæ Psal. 2. Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatẽ tuam, & possessionem tuã terminos terræ. Reges eos, &c. Psal. 71. Dominabitur à mari, vsque ad mare, & à flumine vsq; ad terminos orbis terrarum, Zachariæ 9. Ecce rex tuus venit tibi, & dominium eius à mari vsq; ad mare. Ad Hebręos 1. Quem constituit hæredem vniuersorum. Apocal. cap. 1.

Sententia Autoris de regno temporali Christi.

Quod Christus fuerit Dñs orbis, probatur testimonijs scripturæ.

cap.1. Princeps regum terræ, & c. 19. Habebat scriptum in femore: Rex regũ & Dominus dominantiũ. Quæ loca intelligenda esse de Christo, quatenus homo, nullus sanæ mentis dubitare potest. Secundũ enim quod homo, fuit à patre cõstitutus hæres vniuersorum, princeps regum terræ, Dominus dominãtium, & possessor terminorum terræ à mari vsq; ad mare, vt omnes fatentur. Scio auctores contrariæ sententiæ oĩa hæc testimonia, & similia, quorũ est infinitus numerus in sacris literis, interpretari, non de regno, & potestate tẽporali Christi, sed de spirituali tñ. Cæterum hæc interpretatio meo iudicio sustineri non potest. Ex ea.n. sequeretur Christum nõ fuisse propriè regem, sed tñ impropriè, æquiuocè trãslatiuè, & abusiue, sicut dr̃ sponsus, pater, pastor, petra, leo, &c. Hoc aũt est absurdũ. Nam, vt habet Canon D.August. & omnium sanctorũ patrum, ea tantum

B noĩa in scriptura sunt metaphoricè accipienda, quæ si accipiantur propriè absurdum, & falsum sensum reddunt. Ex eo aũt, q̃ propriè, verè, & vt sonat, accipiatur hoc nomen rex, cũ Christo in scriptura tribuitur, nullum sequitur inconueniens, sed quam maxima conuenientia Christi personã atq; dignitatẽ manifestantia, & extollentia, vt de se patet: ergo debet propriè accipi. Præterquam, quod vr̃ ab omni ratione alienum, quod nunquã hoc nomen rex fuerit in toto corpore bibliorum alicui homini appropriatũ, qui propriè & temporaliter rex non fuerit; & tamẽ tributũ Christo, cum tam aperto suæ dignitatis præiudicio accipiatur impropriè, & translatiuè. Item

Rõne idem probatur.

C ratione hoc ipsum probatur, supponendo prius, tanquam basim, & fundamentũ dicendorũ, q̃ potestas temporalis, & spiritualis non sunt inter sese incompossibiles, imò sunt per se coniunctæ & copulatæ. Et quidem, q̃ non sint incompossibiles, ex eo patet, q̃ in lege naturæ Melchisedech fuit rex & sacerdos, vt dicitur Gen. c. 14. & primogeniti iure legitimo habebant vtranque dignitatem, ut tradit Turrecremata lib.2. Summæ c. 116. ad 3. Et in Moyse similiter resedit vtraq; potestas. Nã de sacerdotali dicitur Ps. 98. Moyses, & Aaron in sacerdotibus eius. Et de temporali est res perspicua, atque manifesta. Sed quod illæ duæ potestates per se sint coniunctæ, & copulatæ, ex eo conuincitur, q̃ vt docet Turrecremata cap. duo

Potestas spiritualis & temporalis nõ sunt incompossibiles.

D sunt. 96. dist. ad 3 & lib. 1. summæ c. 90. & lib. 2. c. 114. & Aluaro Pelagio lib. 1. de planctu ecclesiæ, art. 36. in fine, & art. 40 in prin. quemadmodũ homini duplex finis fuit propositus, naturalis, s. & supernaturalis, & naturalis, qui nihil aliud est, quam viuere secundum virtutẽ moralem, per se dirigitur, & est necessarius ad supernaturalem, nam qui virtutibus moralibus non est præditus, id est, qui prauè viuit, non est idoneus ad beatitudinem: ita Deus duplicem debuit supra hominẽ potestatem cõstituere: vnã naturalem, alteram supernaturalem. Et quemadmodũ finis naturalis non habet simpliciter rõnem finis, sed in tali genere, s. in genere naturali; & tunc perficitur quando supponitur alteri: ita potestas temporalis, cuius

E intentio est subiectos inducere ad virtutes morales, & ad finem naturalem non habet perfectam rõnem potestatis: nisi subordinetur alteri, s. spirituali. itaq; quemadmodum in artibus: & facultatibus inuicem subordinatis superior non solum continet in se vim & rõnem inferiorum, sed & p̃scribit illis modum agendi, & inter ipsos artifices est vnus, qui appellatur architectonicus, qui continet, dirigitq; alios in finem: ita etiam debuit constitui vna suprema potestas, & vnus architectonicus, cui per se potestates inferiores oĩno subiicerentur. Propter quod dicebat Bonifacius Papa in Extrauagãti. vnam sanctam. Oportet gladium esse sub gladio, & temporalem po-

A testatem spirituali subiici potestati. Et Paulus ad Roman. 13. Non est potestas, nisi à Deo. Et mox: Quæ à Deo sunt, ordinata sunt. Non essent autem ordinata, nisi gladius esset sub gladio, dicẽte Dionysio: Lex diuinitatis est, infima per media in suprema reduci. His constitutis sic argumentor: Christus est, qui potestatem hẽt supremã spiritualem, & cuius interest nos in finẽ beatitudinis referre: ergo debuit ẽt secundam potestatem secularem sibi assumere: atq; ex consequẽti fuit verus, & perfectus rex, atque dominus totius orbis. Et siquis obiiciat, ex dictis solum haberi, quod temporalia quatenus ordinantur ad spiritualia subsunt Christi dominio, & non absolutè, hoc autem modo habere potestatem tẽporalem non est eam habere simpliciter; nam similiter Papa rerũ omniũ temporaliũ fungitur potestate, prout sunt neces-

B sariæ ad supernaturalia, rõne cuius potest regna temporalia ab his regibus auferre, & aliis conferre, qđ fecit Zacharias Papa cũ rege Franciæ, vt habetur in cap. alius. 15. q. 6. & Inno. IIII. cum rege Lusitaniæ, & refertur in c. grandi. de supplenda negligentia prælatorum in 6. & tamen per hoc Papa non dicitur verè rex, nec rerum dominus, ergo pari rõne erit dicendum de Christo, q̃ quãuis in ordine ad spiritualia sint illi omnia subiecta, minime tamen verè dominus, atque rex sit dicendus. Respondeo uerum esse, q̃ Christus solum est bonorum temporalium dominus, prout ordinantur in finem supernaturalẽ. Cæterum cum absolutè, & per se ita ordinentur in illũ, vt si tẽporalis potestas hanc ordinationẽ subterfuge-

C rit, non sit simpliciter potestas, imò nec res ipsæ temporales sunt apta materia dominii, aut potestatis, nisi prout illis rex ac dominus earum in ipsum finem potestatis spiritualis vti debet, fit, ut Christus, qui tanquã supremus artifex architectonicus oĩa gerit, gubernat, & dirigit, in supernaturalem finem electorũ (non.n. futuræ essent res temporales, nisi pariter essent dirigendæ in finem electorum) omnium rerũ temporalium, totarum ac totaliter, & omnibus modis sit uerus dominus, ac rex, nec aliqua ratione possit quidquam eius ditionem subterfugere. Quo videntur pertinere præclara illa verba D.Thom. supra q. 40 art. 2. Omnis persona, vel ars, vel virtus, ad quã pertinet finis, debet disponere de iis, quæ sunt ad fi-

D nem, &c. Et ponderandum est, verbum illud: Omnis persona, vel ars, vel virtus. Nam cum Christus, ut homo, sit persona, ad quẽ pertinet finis; est.n. vt hõ, cõstitutus à Deo primus rerum omnium Dux, iudex, Pontifex, & Rex, & in ipso sit ars, & virtus architectonica, hoc est, potestas plenissima ad dirigẽdas omnes personas, omnesque earũ virtutes, & artes in finẽ illum, qui simpliciter est finis, fit, vt penes ipsum sit plenissima & perfectissima omnium rerum potestas: ita, ut nulla ex parte considerari creaturæ possint, secundum quam effugere ordinem vniuersalissimæ huius potestatis valeant.

Et siquis adhuc instet, ex hac nostra ratione sequi, summum Pontificem, ad quem ẽt spectat vniuersos

Instantia.

E Christi fideles in finem spirituale euehere atq; perducere, similiter esse omnium rerũ regem, atque dominum, quod est falsum, & contra communem Doctorũ sententiam, vt late docet Corduba lib. 1. q. 57. & Soto lib. 4. de iustitia, quæst. 4. artic. 1. respondeo, negando sequelam. Nõ enim ita spectat ad summũ Pontificem omnes in finem dirigere, sicut ad Christum. Nam in Pontifice, quia eius capacitas finita est, & limitata multotiesque latet ipsum ordo, et proportio rerum temporalium in finem spiritualem, non fuit conueniens, ut ad ipsum omnibus modis spectaret rerum dominium: sed solum iuxta taxatum, & præfixum Canonem, quo secundum huma-

Responsio.

næ in-

næ intelligentiæ modum ipse Papa valet dispicere tẽporalia spiritualibus deseruire. At verò in Christo, quia eius intelligentia nullis finitur limitibus, & nihil est in rebus temporalibus considerabile, quod, prout ab ipso dirigitur, & ordinatur, non deseruiat in finem supernaturalem, contrarium euenit. Atque adeo nihil penitus est temporale, quod Christi Domini augustissimum imperium, potestatem, ac dominiũ aliqua ratione subterfugiat, ac prætereat. Hinc vos iam deprehendere poteritis rationem, ob quam Papa nusquam in sacris literis appellatur rex terræ, aut hæres vniuersorum, vel vniuersalis rerum dominus. Sed quoties de eius potestate fit mentio, semper ijs nominibus describitur, q̃ ad spiritualia pertinent. Dicitur enim, Sacerdos, Pontifex, Episcopus, Papa, Pater, Pastor. At verò Christus non solum horum, sed etiam illis augustissimis nomenclaturis, hæredis vniuersorum, Regis, Principis, Imperatoris, felicissime gaudet. Et si potestas spiritualis satis esset ad hoc, vt Christus his nominibus appellaretur, iam Papa, qui vniuersali fungitur potestate spirituali, eisdẽ appellaretur; quod tamen est falsum. Qui plura de hac re videre desiderat, legat Magistrũ Alfonsum de Mendoça, Augustinianũ in sua relectione, de vniuersali Christi regno, ac dominio. Vbi hãc nostram sententiã multis nititur, atq; defendit; responderq; ad argumenta, quæ possunt fieri contra illam.

In eadem solutione ad secundum argumentum, cum dixisset D. Tho. Christum dominum libera sua voluntate se Pilati subiecisse iudicio, quãuis nõ erat eius superior, subdit exemplum: Sicut etiam Leo Papa se iudicio subdidit Imperatoris. Quibus verbis apertè significat, summum Pontificem, nec Imperatorem, nec quẽuis alium habere de lege ordinaria, in Ecclesia superiorem: quod latè ostendit Turrecremata lib. 2. suæ summæ à cap. 80. vsque ad 104. & à nobis in præsenti pro certo & indubitato supponitur. Sed est difficultas, vtrum verum sit, q̃ Papa per voluntariam submissionem, siue subiectionem, aut potestatis collationem alteri factam, potest sibi iudicem cõstituere, qui eum iudicet, ac pro demeritis depositionis sententiam in eum inferat? Et pro parte affirmatiua argumentor primò ex cap. nos. 2. q. 7. Vbi Leo Papa IIII. sic scribit Ludouico Imperatori; Nos si incompetenter aliquid egimus, & in subditis iustæ legis tramitem non seruauimus, vestro ac missorum vestrorum volumus emendare iudicio. Super quæ verba dicit glossa: Hic Papa se subijcit aliorum iudicio, quod & facere potest. Et confirmatur ex cap. ex iniuncto. de hæreticis. prope finem. Vbi sic habetur: Prælatus sponte de sua ignorantia confessus subditorum se accusationi supponit: ergo idem dicendum est de Papa.

Dubium. 1. Argum.

2. Argum. Secundò: Adrianus Papa propter hæreticorũ, ac schismaticorum, & tyrannorum terrores vitandos, se & totam Ecclesiam subiecit Carolo Magno Imperatori, quo ad ordinationem sedis Apostolicę, & inuestituras Episcoporũ; vt dr̃ in c. Adrianus 63. dist. ergo potest Papa sponte sua sibi iudicem constituere.

Quæcunq; potestas supra Papam debet esse ex commissione eiusdem. Pro explicatione huius difficultatis, aduertendum est primò, q̃ cum omnis potestas iudicis, vt D. Tho. in isto articulo dicit, debeat esse vel ordinaria, vel ex commissione, & quantum attinet ad præsens Institutum, pro certo supponamus, nullum iudicem posse ordinaria potestate Papam iudicare, fit consequẽs, vt si quis supra illum aliquam debet habere potestatem, illam ex commissione habeat. Et quia nullus alter potest hanc potestatem dare, nisi ipsemet Papa sponte se subijciens, rursus fit, vt ista potestas semper debeat esse per commissionem à Papa. Et quoniam Papa non potest dare potestatem maiorem sua, nec

A æqualem suæ; quia oportet ptãtem datam à Papa dependere ab ipso, ut effectum à causa, ita quod oppositum implicat contradictionem (esset.n. Papa, & non esset Papa, vt patet) & constat, quòd potestas dependens ab altera est minor illa, à qua dependet, fit vltimò, vt potestas huiusmodi iudicis, & sit à Papa, & sit minor potestate Papæ.

Pertinentia ad summũ Pontificem sunt in duplici differentia. Secundò est aduertendũ quod illa, quæ pertinent ad summum Pontificẽ, sunt in duplici drĩa. Quædã enim sunt, in quibus Papa per seipsum põt iudicium proferre. Qualia sunt illa, super quibus Papa hẽt controuersiam cũ aliquo, vt iura Italiæ, & quæuis aliæ particulares causæ personã Papæ, in quantum est homo priuatus, & singularis persona, respicientes; aut ẽt concernẽtes singulariter iura Ecclesiæ Romanę. B Alia sunt, semper quibus non põt Papa iudiciũ proferre. Qualia sunt, depositio, excõicatio, & suspensio suiipsius. Non.n. potest Papa seipsum, aut deponere, aut excõicare, aut suspendere, vt oẽs concedunt, cum D. Thom. in 4. dist. 19. quæst. 1. articu. 3. & cum Ricard. dist. 18. artic. 5. & cum Petro de Pal. quęst. 2.

1. Conclus. His constitutis sit prima cõclusio: summus Pontifex, quantum ad illa, in quibus ipse põt iudiciũ proferre, bene poterit alterius iudicio seipsum submittere. Itaq; si sit inter Papã & alterũ lis contestata, qua debitum aliquod, vel alter ab ipso, vel ipse ab altero petit; vel, si de aliqua sententia, quam ipse protulit ad eundem fiat prouocatio, sicut põt, nũc summus Pontifex in his causis iudex sedere, Ita ẽt põt illas cõmittere alteri, cuius iudicio se submittat. Hanc conclusionẽ ponit Caietan. in isto cõmento. C Et colligit ex D. Th. in hoc articulo. Et pbatur: Oĩa, quæ pertinẽt ad ptãtem Iurisdictionis, possunt à Papa alteri committi: sed talia sunt illa, in quibus Papa potest iudicium proferre, siue ad ipsum, siue ad alios pertineãt: ergo omnia illa poterunt alteri committi, atque ex consequenti Papa erit tunc voluntariè subiectus illi, cui talis fuerit facta commissio.

2. Conclus. Secunda conclusio: Summus Pontifex quantum ad illa, in quibus ipse non põt iudiciũ pferre, nec ẽt poterit seipsum iudicio alterius submittere. Itaq; nec poterit concedere alteri, facultatẽ se excõicandi, aut suspendendi; nec ẽt se submittere eius iudicio vsque ad depositionẽ. Probatur: Ad nihil põt se extendere ptãs delegata, quod non claudatur sub obiecto potestatis committentis: D sed ptãs Papæ non se extendit ad hoc, vt possit seipsum, aut excõicare, aut suspendere, aut deponere: ergo nec ẽt potest hoc alteri cõmittere. Hanc eandem conclusionẽ multis alijs rõnibus probat Turrecremata lib. 2. suæ summę capit. 104.

1. Argum. Et ad primum argumentum desumptum ex facto Leonis IIII. relato in c. nos. 2. q. 7. rñdetur primo, q̃ probat nostram primam conclusionem. Erat.n. concertatio de rebus, supra quibus Papa poterat iudiciũ proferre. Et quantum ad illas, vt magis eius innocentia innotesceret, voluit se submittere iudicio Imperatoris. Vel secundo respondetur, & forsan magis ad mentem ipsius textus, q̃ verbũ illud, iudicio, non est E idẽ, quod iurisdictione, seu potestate Imperatoris: sed est idem, quod discretione, vt notant Innocentius, & Archidiaconus. Ad discretionem.n. Imperatoris, & missorũ suorũ dicebat Papa, se velle omnia illa emendare. Nec ex hoc licet inferre, aliq̃ summũ Pontificẽ dedisse Imperatori autoritatẽ supra se. Ad cõfirmationẽ rñdetur primò, capitulũ illud, ex iniũcto, non loqui de Romano Pontifice, sed de alijs inferioribus plaus: qui cũ non hẽant supremã potestatẽ in Ecclesia, nec apicẽ principatus eius, illud inconueniens, & absurditas non sequitur ex eorũ submissione, quæ sequeretur in Papa, si se alteri submitteret. Vel secundo respondetur, ex illo capite non ha-

beri, quod alii prælati ſine licentia Papæ poſſint ſe non ſuo iudici ſubmittere, ſed tantum, quod poſſunt ſuorum ſubditorum purgationi ſe ſupponere, illoſq; ad ſui accuſationem admittere, quod non eſt ſe illis ſubiicere. Et ſic nihil obſtat textus ille.

Ad 2. argu. Ad ſecundum ex c. Adrianus, reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Ex ſubiectione enim illa quam rõnibus prædictis de Apoſtolicæ ſedis ordinatione ſecit Adrianus Carolo Magno, dando ei, vt ipſe ēt cum alijs electioni intereſſet, non ſequitur, ꝙ Papa poteſtati, aut iudicio Imperatoris ſubiecerit perſonã ſuam. Sicut, nec ex eo, ꝙ Cardinales habent vocem in electione ſummi Pontificis, licet inferre, quòd Papa illis ſit ſubiectus.

Dubium. B Sed, qm̃ diximus, ſummum Pontificem, quantum ad illa, in quibus põt ipſe iudiciũ proferre, poſſe etiã ſe alterius iudicio ſubmittere, poterit merito quis dubitare, an Papa ſubijciens ſe alteri in foro iudiciali in ijs, in quibus põt ſe ſubijcere, ſic ſe ſubijcere intelligatur, vt ſubiectio, quæ a principio fuit ſpontanea, tranſeat in neceſſitatem? Quod eſt quærere, an ita ſe ſubiiciat ſummus Pontifex alterius iudicio, in iis, in quibus poteſt, ut poſtquàm liberè eſt facta ſubiectio, non poſſit illi non ſubeſſe. Et ratio dubitandi eſt:

Ratio dubitandi. Nam, ſi ſubiectio illa non tranſit in neceſſitatem, ſed ſemper manet in ſua voluntate parere iudicanti, & non parere, ſequitur, ꝙ in veritate, quantũ ad hoc, non fuit ſubditus illi, nec iudex in veritate fuit verus iudex; ſi quidem non habuit vim C coactiuam, quæ, vt D. Thom. dicit in iſto articulo eſt ſemper neceſſaria iudici. Si autem tranſit in neceſſitatẽ, ſequitur autoritatem Papæ non eſſe maiorem poteſtate illius iudicis, quod eſt impoſſibile, ut diximus in primo notabili. Sequela probatur: Nam, ſi eſſet maior, poſſet illam reuocare, illique derogare, ſicut quibuſcunque aliis inferioribus poteſtatibus; ſicque eripere, & liberare ſeipſum ab illa; atque ex conſequenti non tranſiſſet in neceſſitatem, ſed maneret ſemper in poteſtate ipſius, parere, & non parere, tollere geſta per talem iudicem, & non tollere.

Neceſſitas una iuſtitiæ altera potẽtiæ. Pro explicatione huius difficultatis aduertẽdum eſt ex Caietano in præſenti, ꝙ quantum attinet ad præſens inſtitutum neceſſitas eſt duplex, vna iuſti- D tiæ altera potentiæ. Id dicitur neceſſarium neceſſitate iuſtitiæ, quod non põt aliter fieri ſine violatione iuſtitiæ. Qua ratione dicitur neceſſarium, reſtituere alienum. Et id dicitur neceſſariũ neceſſitate potẽtiæ, quod nõ poteſt aliter fieri ex defectu iuriſdictiõnis. Qua rõne dicimus neceſſarium eſſe Papæ ſeruare debitam materiam, & debitam formã in adminiſtratione ſacramentorum. Hoc ſuppoſito dico, ꝙ quando Papa ſubiicit ſe alteri in foro iudiciali in iis, in quibus poteſt ſe ſubiicere, ea ſubiectio, quæ à principio fuit voluntaria, tranſit in neceſſitatem iuſtitię, ita ut, ꝙ, niſi iuſtæ illius iudicis ſententiæ pareat, iniuſtitiæ erit reus. Et hæc vis eſt ſufficiens ad ſuperioritatem, & autoritate iudicis. Et ad hoc, vt eius E ſententia dicatur habere vim coactiuam, quamuis, ex cauſa rationabili, poterit Papa reuocare huiuſmodi iudices, & commiſſiones, ſicut poterit illas concedere. Quomodo iura olim Imperatori conceſſa de Romana Eccleſia in cap. Adrianus iam citato. & & in cap. in ſynodo, nunc ceſſare intelliguntur. Non tamen tranſit ea ſubiectio in neceſſitatem potentię. Nam, quamuis Papa in proprijs cauſis iudices datos, ſine vrgente neceſſitate reuocare, aut mutare nõ debeat, propter ſcandalum; ſi tamen faceret factũ teneret. Sicut reuocando iniquè iudices aliarum cauſarum malefacit, factum tamen tenet. Et per hoc patet ſolutio ad obiecta. Nam quia tranſit in neceſſitatem iuſtitiæ ſaluatur ſuperioritas, & vis coactiua in A iudice. Quia autem non tranſit in neceſſitatem potentiæ, ſaluatur ſuperioritas, quam ſummus Pontifex ſimpliciter debet habere ad hoc, vt ex cauſa rationabili, & vrgente poſſit reuocare, & mutare ſententiam, atque aliter ſatisfacere læſis.

ARTICVLVS II.

Vtrum iudici liceat iudicare contra veritatem, quã nouit, propter ea, quæ in contrarium proponuntur.

AD ſecundum ſic proceditur. Videtur ꝙ iudici non liceat iudicare contra veritatẽ, quam nouit, propter ea quæ in contrariũ B *proponuntur. Dicitur enim Deuter. 16. Venies ad ſacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore, quæreſque ab eis qui iudicabunt tibi, iudicij veritatẽ. Sed quandoque aliqua proponuntur contra veritatem, ſicut cum aliquid per falſos teſtes probatur: ergo non licet iudici iudicare ſecundum ea, quæ proponuntur & probantur contra veritatem, quam ipſe nouit.* ſupra q. 64. art. 6 ad 3. Et 4 diſ. 17. q. 3. ar. 1. q. 4. ad 3. & 3. Et quol. 5. ar. 15. ad primum.

2. Præterea, Homo in iudicando debet diuino iudicio conformari: quia Dei iudicium eſt, vt dicitur Deuteronomij primo. Sed iudicium Dei eſt ſecundum veritatem, vt dicitur Romanorum ſecundo, & Iſai. 11. C *prædicitur de Chriſto, Non ſecundum viſionem oculorum iudicabit, neque ſecundum auditum aurium arguet: ſed iudicabit in iuſtitia pauperes, & arguet in æquitate pro manſuetis terræ: ergo iudex non debet ſecundum ea quæ coram ipſo probantur, ſententiã ferre contra ea, quæ ipſe nouit.*

3. Præterea, Idcirco in iudicio probationes requiruntur, vt fides fiat iudici de rei veritate. Vnde in his, quæ ſunt notoria, non requiritur iudicialis ordo, ſecundum illud 1. ad Timoth. 5. Quorundam hominum peccata manifeſta ſunt, præcedentia ad iudicium. Si er- D *go iudex per ſe cognoſcit veritatem non debet attendere ad ea quæ probantur, ſed ſententiam ferre ſecundum veritatem, quam nouit.*

*4. Præterea, Nomen conſcientiæ importat applicationẽ ſcientiæ ad aliquid agibile, vt in primo * habitum eſt. Sed facere contra conſcientiã eſt peccatum: ergo iudex peccat, ſi ſententiam ferat ſecundum allegata contra conſcientiam veritatis, quam habet.* 1 par. q. 79. art. 13.

Sed contra eſt, ꝙ Ambr. dicit ſuper Pſalteriũ, Bonus iudex nihil ex arbitrio ſuo facit, ſed ſecundum leges & iura pronunciat. Sed hoc eſt iudicare ſecundũ ea, quæ in iudicio proponuntur & probantur: ergo iu- E *dex debet ſecundum huiuſmodi iudicare, & non ſecundum proprium arbitrium.* Et habetur 28. q. 1. cap. Omnes. Ambro. in pſal. 118. ſer. 20. uer. 4. ante me. to 4. Et habetur 3. 4. 7. c. iudicet ille. & 11. q. 3. c. Summopere pracauendum.

*Reſpondeo dicendũ, ꝙ ſicut dictum * eſt, iudicare pertinet ad iudicẽ, ſecundũ, qđ fungitur publica ptãte. Et iđ informari dẽt in iudicando, nõ ſecundũ id qđ ipſe nouit tanquã priuata perſona, ſed ſecundum id quod ſibi innoteſcit tanquam perſonæ publicæ. Hoc autem innoteſcit ſibi & in communi, & in particulari: in cõmuni quidem per leges publicas, vel diuinas, vel humanas, contra quas nullas probationes admittere debet: in particulari autem negotio aliquo per inſtrumẽta, & teſtes, & alia huiuſmodi legitima documenta, quæ debet ſequi in iudicando magis, quàm id quod ipſe* Aug. de vera relig. ca. 31. tomo 1. Art. præce. & ſup. q. 60. art. 2. 5. & 6.

nouit

*nouit tanquam priuata perſona. Ex quo tamen ad hoc adiuuari poteſt, vt diſtrictius diſcutiat probationes inductas, vt poſſit earum defectum inueſtigare. Quòd ſi eas non poſſit de iure repellere, debet, ſicut * dictum eſt, eas in iudicando ſequi.*

In iſto art.

Ad primum ergo dicendum, q̃ ideo præmittitur in illis verbis de quæſtione iudicibus facienda, vt intelligatur quod iudicare debent iudices veritatem ſecundum ea, quæ fuerunt ſibi propoſita.

Ad ſecundum dicendum, q̃ Deo competit iudicare ſecundum propriam poteſtatem. Et ideo in iudicando informatur ſecundum veritatẽ, quam ipſe cognoſcit, non ſecundum hoc, q̃d ab alijs accipit. Et eadẽ ratio eſt de Chriſto, qui eſt verus Deus & homo. Alij autem iudices non iudicant ſecundum propriam poteſtatem: & ideo non eſt ſimilis ratio.

Ad tertium dicendũ, q̃ Apoſtolus loquitur in caſu, quando aliquid non ſolùm eſt manifeſtũ iudici, ſed ſibi & alijs, ita q̃d reus nullo modo crimen inficiari poteſt, vt in notorijs, ſed ſtatim ex ipſa euidentia facti cõuincitur, ſi autem ſit manifeſtum iudici & non alijs: vel alijs, & non iudici: & tunc eſt neceſſaria iudicis diſcuſſio.

Ad quartum dicendum, q̃ homo in his quæ ad propriam perſonam pertinent, debet informare conſcientiam ſuam ex propria ſcientia. Sed in his quæ pertinent ad publicã poteſtatem, debet informare conſcientiam ſuam ſecundum ea quæ in publico iudicio ſciri poßunt, & cætera.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatẽ rñdet D. Tho. per duas ꝓpoſitiones. Prima concluſio: Iudices in iudicando ſequi debent non eã, quam ipſi nouerint veritatem, ſed quæ ſecundũ leges allegata & ꝓbata per teſtes ſibi publicè innotuerit. Probat̃ in argumento, ſed contra, teſtimonio D. Ambr. ſuper Pſal. 118. ſerm. 20. dicentis: Bonus iudex nihil ex arbitrio ſuo facit, ſed ſecundũ leges, & iura procedit. Et in corpore articuli hac rõne: Iudicium pertinet ad iudicẽ, ſecundũ quod fungitur publica p̃tate: ergo in illo ferendo dẽt informari: non ſecundum quod ipſe nouit, tanquam priuata perſona; ſed ſecundum quod ſibi innoteſcit, tanquam perſonæ publicæ. Secunda concluſio: Poteſt iudex ſe iuuare ſcientia propria ad maiorẽ teſtiũ examinationem, quãdo ad manifeſtationẽ veritatis id opus eſſe intellexerit. Hanc concluſionem non probat D. Thom. ſed illam, vt notam relinquit, &c.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo huius articuli explicatione aduertendum eſt, q̃ quando D. Tho. quærit, an liceat iudici iudicare contra veritatẽ, quam nouit ꝑꝑ ea, quæ in contrarium proponuntur, p̃ſens quæſtio duplicem põt habere ſenſum. Primus eſt, vtrum liceat condemnare ad mortem criminoſum re ipſa nocentem, opinione tñ, & ſcientia publica innocentem. V. g. Occidit quis fratrem ſuum, quod ſolus iudex vidit, nec põt id per acta publica legitimè conuinci. Vel; Aggreſſus eſt quis reginam, quod ꝓbari nõ poteſt, uel ſi poteſt non oportet id ad publicum iudicium deferri. Dubiũ eſt, an poſsit tunc iudex ſaltem ſupremus, talem occidere ſine ſtrepitu iudicij, non obſtantibus quibuſcunque teſtibus in contrarium adductis? Alter ſenſus eſt huic contrarius; Scilicet, an quando iudici certo conſtat, eum, qui habetur reus, & legitime criminoſus probatur, eſſe innocentem, liceat illi cũ

Duplex ſenſus quæſtionis.

A condemnare, & morte afficere? Et in vtroque ſenſu erit à nobis difficultas pertractanda: quamuis ſecundus ſit præcipuus, & de quo maior eſt controuerſia inter Doctores.

Ad primum ergo quæſtionis ſenſum deuenientes, qui eſt, vtrum iudex ſaltim ſupremus, qui euidenter cognoſcit eum, quem vinculis tenet eſſe reum, non tamen legitimè talis probatur, imò fortè legitimis teſtimonijs purgatur, poſſit illum condemnare morteque afficere? Et pro parte affirmatiua argumẽtor primò: Iudicium principis ex ſe eſt certius, quã duorum priuatorũ hominum teſtimoniũ, cũ princeps ſit reipublicę vicem gerens, & cui ob maiorem

Quæſtio in primo ſenſu.

1. Argum.

B prudentiã, & probitatem, reſpublica eſt commiſſa; quod licet re ipſa aliquando ita non ſit, ita tamẽ præſumere debemus: & ob id dici ſolet, in dubijs pro p̃latis eſſe iudicandum: ſed ſi duorum priuatorum hominum teſtimonijs alicuius nocentis delictũ probaretur, licitè poſſet iudex illum occidere: ergo & q̃n probatur ſolum ſuo priuato, euidentique iudicio.

Secundò, iuris ſolemnitates in iudicando humano iure ſunt introductæ, vel ſaltem gentium, quo ẽt regna ſunt diuiſa, regesque ordinati, non iure naturali, aut diuino: ergo, ſi non de ſua ordinaria poteſtate, vt prima ratio nitebatur ꝓbare, ſaltem diſpenſando in legibus poterunt principes, & reliqui ſuperio-

2. Argum.

C res iudices ſuo proprio iudicio nocentes occidere, nulla expectata teſtium probatione. Et confirmatur: Quando ille, qui re vera eſt innocens, & ſecundum allegata & probata probatur nocens, eſt condemnãdus, iudex poteſt imò tenetur, vt multi dicunt, illum ſua priuata ſcientia vtendo liberare: ergo eadẽ ipſa priuata ſcientia poterit nocentem condemnare, cũ contrariorum eadem ſit diſciplina.

Confirmatio.

Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt, q̃ ſolemnitates in iudicio requiſitæ ſunt in duplici differentia. Quædã. n. ſunt ſolum humano iure introductæ. Quales ſunt accuſatio, terminus ad probãdum, vel reſpondendum, ſcriptura, & inſtrumentũ publicũ, &c. Et quod iſtæ ſolemnitates tantũ ſint de

Solemnitates in iudicio requiſitæ ſunt duplices.

D iure humano, ex eo ſufficienter conuincitur, q̃d nec ius naturæ, nec diuinum illas præcipit. Aliæ autem ſunt de iure naturali, & diuino. Quales ſunt, q̃ delictum ſufficientibus teſtibus cõprobetur, & q̃ locus defenſionis parti cõcedatur, eam citando, & audiendo. De probatione. n. per teſtes facienda dicitur in c. Deus. 2. q. 1. Diuino exemplo monemur, ne indiligẽter probata, & diſcuſſa cauſa iudicemus. Si. n. Deus cognitor omniũ, &c. Quibus verbis inſinuatur ius diuinum eſſe, ne ſine probatione aliquis iudicetur. Et in eadem quæſtione, ſic inquit Melchiadis Papa; Primũ probate: poſteà charitatiſuam ſñiam proferte; & quod vobis non vultis fieri, alteri facere nolite. Quaſi ſignificãs, eẽ ius naturale, quod vniuſcuiuſq;

E delictum teſtibus cõprobetur; vtpote quod fundatur in ea naturali lege; Quod tibi non vis, alteri ne feceris. Et Euariſtus Papa in Epiſtola ſecunda ad oẽs Epiſcopos, & refertur in c. nullum. 3. q. 5. inquit; Nullum ante verã, iuſtamq; probationẽ iudicare, aut damnare debemus, teſte Apoſtolo, qui ait: Tu quis es q̃ iudicas alienum ſeruum. De loco autẽ ad defenſionem concedendo, partem citando, & audiendo, dr̃ in Clementina paſtoralis. §. verum. De crimine graui debito defenſionis, quæ à iure prouenit naturali facultas adimi non valet, cum ea tollere in particulari non liceat, quæ iuris naturalis exiſtunt. Et in c. qualiter. el ſegundo, de accuſationibus, cũ ferè idẽ fuiſſet dictũ ſubiungit; Vnde videmus Deum non protuliſſe ſententiam contra Adam, niſi prius vocatum & auditũ, & defenſum. Et in c. iudicantem. 3. q. 5. dicit Eleuterius Papa, iudicantẽ oportere cuncta rimari, & ordi-

nem rerum plena inquiſitione diſcutere, interrogã- A di, reſpondendi, obijciendi præhabita patientia.

1. Conclu. Hoc conſtituto, ſit prima concluſio: Nullus iudex inferior poteſt diſpenſare in illis ſolẽnitatibus, quæ ſunt de iure poſitiuo: ſed tenetur ordine iuris procedere per accuſationẽ, ſcripturam publicam, &c. Supremus aũt iudex poterit illas in iudicio dimittere. Ita docet Couarruuias lib. 1. variarum. c. 1. nu. 7. §. 3. ẽt, & Antonin⁹. 3. par. tit. 9. c. 15. §. 1. Et ratio eſt manifeſta. Nam ſolum is, qui legem tulit, & non inferior, qui ſolum eſt exequutor, aut cuſtos, poteſt contra legis humanæ ordinationem facere. Ex quo infertur, malè agere iudices inferiores occultè informationẽ, & atteſtationes contra aliquos accipientes, eosq; aut morte, aut alia pœna afficiẽtes. &c. Nam præterquam, ꝙ peccant mortaliter tenentur ad reſtitutio- B nẽ, vtpote illi, qui ex omiſſione eius, quod ipſi ex officio facere tenent̃, graue nocumẽtũ ꝓximo inferũt.

2. Cõcluſio Secunda concluſio. Nullus iudex ẽt ſupremus, poteſt in iudicando eas ſolemnitates prætermittere, q̃ ſunt de iure naturali, & diuino. Quare nõ poterit iudex ẽt ſupremus, malefactorem punire ex ſua particulari ſcientia, maximè non citatum, & defenſum. Ita tenet Caietanus in ſumma. verbo. homicidium. (Nullus iudex põt ex ſcientia particulari malefactorem punire.) Soto lib. 5. de iuſtitia q. 1. art. 3. & q. 4. art. 3. Nauarro in Manuali. c. 25. nu. 10. Sylueſter verbo. iudex. 1. q. 5. Mercado lib. 5. c. 4. §. Lo ſegundo. Antoninus. 3. par. tit. 9. c. 15. §. 3. Corduba lib. 1. q. 37. ad ſecundam rationem ſecundæ opinionis, circa finem quæſtionis, Antonius Gomez lege 76. Tauri, num. 9. Couarruuias, vbi ſupra, & in practica c. 26. nu. 6. & deniq; D. Tho. C art. ſequenti; ad tertium. Rationem huius concluſionis reddit Caietanus: Nã, cũ ſnĩa ſit actus publicus ſitque iniuſta, ſi à priuata fiat autoritate, neceſſariũ erit, quod ꝓcedat ex ſcientia publica, alioqui non adhiberentur cãæ cõmenſuratæ effectui, dum actio poteſtatis publicæ poneret̃ exire à ſciẽtia priuata. Hæc tamen tõ meo iudicio nõ oĩno conuincit. Dici. n. poſſet ſcientiã priuatam principis æquiualere publicitati duorum teſtiũ; & ꝙ eo ipſo, ꝙ quis eſt princeps nõ hẽt priuatam, ſed publicã ſcientiam. Quare melior & efficacior rõ erit, ꝙ defenſio rei, & teſtium ꝓbatio eſt vnicuiqui debita iure naturali & diuino, ſupra quod nullus princeps, ẽt ſupremus, poteſt diſpenſare. Et ꝓterea: Nam auferre ab aliquo arma, quibus iuſtè ſe defendere põt, non ſolũ eſt contra charitatem, ſed ẽt contra iuſtitiam. Conſtat aũt reus, ante- D quam ſit legitimè conuictus, iuſtè poſſe ſe defendere, vel negando, ſi delictũ eſt ſecretum ſecluſo mendacio, vel alia via. Et ſic qui non audiendo talia arma ab eo aufert, facit cõtra ius naturæ non minus, q̃ qui enſem ſurriperet, quo ſolũ poteſt quis ſe defendere à morte, & eo ſublato eſt occidendus. Nihil enim refert, armis, vel rationibus de ſalute dimicare. Prætereà, ꝙ etiam delicta occulta in rei veritate non videntur humano iudicio ſubiecta, ſed tm̃ diuino, iuxta illud Pauli: Nolite ante tp̃s iudicare, quo ad vſque veniat Dñs, qui illuminabit abſcondita tenebrarũ. Quare peccator occultus, quo ad iudiciũ humanum E habendus erit pro innocenti.

Quæſtio. Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrũ hoc ius naturale de non iudicãdo aliquẽ, vel inauditum, vel ex ſcientia priuata iudicis, qñ crimen eſt improbabile, adeò ſit ſtrictũ, vt nullã patiatur interpretationẽ, ſicut lex de non mentiendo, vel potius admittat aliq̃ epicheiã, rõne cuius id, qđ ex ſe malũ eſſet, ex iuſta & rõnabili cã reddatur bonũ. In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certũ eſſe, ꝙ ſi crimen eſt publicum ſine citatione, defenſione, & ꝓceſſu põt reus condemnari, atq; puniri, ſaltem per iudicem ſuperiorem. (1. Dictum certum.) Ita tenent Caietanus, & Nauarro locis citatis. Et ratio eſt: Nã

A tunc reus non poteſt iure ſe defendere in iudicio, negando factum, vel alia via licita; & ſic non admittitur ei iuſta aliqua defenſio. Et idem eſt dicendum de iudicibus, qui repertos in fragranti delicto publico, vt latrones in vijs ſtatim eos cruce efficiunt. Interuenit enim tunc notorium facti, ut dicit Caietanus loco accuſationis, ac teſtium, faciens publicam ſcientiam, atque excitans publicã poteſtatem ad publicũ iuſtitiæ actum. Quod & confirmari põt, ex cap. bene, de electione vbi Innocentius III. ſic dicit: Contra proceſſum legati facere uidetur, qui non citatis Epiſcopo, & eius factoribus proceſsiſſet. Porrò exceſſus notorius examinatione nõ indiget. De hac re eſt uidendus Panormitanus ibi, & in cap. cùm olim. de iudicibus, & Felinus ibidem col. 5. & c. ad noſtram. de

B iureiurando. Dico ſecundo, ẽt eſſe certum, ꝙ ſi reus eſt ita potens, vt capi non poſsit, nec uocatus nec defenſus condemnari poteſt in abſentia. (2. dictum certum.) Ita tenet Sylueſter verb. homicidium 1. quæſt. 5. Nec tunc intelligitur ſpoliari iure defenſionis propriæ, ſed ꝙ non vult iuſtam defenſionem. Quare poterit Rex illum occultè occidere, nec hoc Regi, ſed ſibi erit imputandum. Modo, inquit Nauarro, allegari, & probari curet quęcũque poſſunt pro abſenti. Itã tenet gloſſa ſingularis in leg. antepenultima. ff. in quibus cauſis mai. laudata per Rauen. in c. 1. de cau. poſſeſ. & Decius in c. ex parte, el ſegundo, de officio delegati col. 2. Tertiò, etiam eſt certum, ꝙ, ſi futurum dãnum imminеret, aut Regi, aut reipublicæ, aut alicui alteri innocẽti ex eo, quod reus citatus, & auditus, & ſufficientibus teſtibus conuictus puniretur, poſſet tunc occultè & incitatus occidi. (3. dictum certum.) C Vtereturque tunc occidẽs nõ poteſtate vindicatiua iudicis, ſed iure defendẽdi innocentem, quod vnicuique priuato homini, quãdo aliud nõ ęxtat remediũ, eſt licitum, vt diximus in ſuperioribus. Itaq; hæc certa ſunt. Sed dubium eſt, an in caſu, quo crimen eſt ſecretum, licèt à principe cognitum, & reus non eſt potens, aut rebellis, ſed compareret, ſi citaretur, nec dãnum aliquod imminet in futurum, ꝓp aliquam magnam cauſam, poſſit inauditus, & indefenſus condemnari. (Pũctus difficultatis.) Puta, quia aggreſſus eſt Reginam: & ſi citetur, & proceſſus fiat, diffamabitur regia perſona, vel ſequitur alia reipublicæ perturbatio, aut damnũ. Vt, ſi criminoſus fuiſſet filius Imperatoris, Regis, aut ſupremi alicuius principis D reipublicæ, quem ſine magno ſcandalo puniri non contingeret. Nauarro, Caietanus, atq; Mercado locis citatis partem tenent negatiuam, in quam ẽt inclinat Soto lib. 5. de Iuſtitia, quæſt. 4. artic. 2. (Sententia Nauarri Caietani, & aliorum.) Nã dicit eſſe contra ius naturę contra inauditam partem, & indicta cauſa ferre ſententiam, ẽt ſi reus ſit pernicioſiſſimus. Cæterum mihi in hac re diſtinguendũ videtur. Nam, vel delictum eſt probabile, vel non, ſed eſt omnino ſecretum, aut vnius tantũ teſtis teſtimonio confirmatum. (Sententia Autoris.) Si primum, hoc eſt, ſi plene ꝓbari poteſt, uidetur tunc habere locum epicheia, occidiq; poſſe ſecreto veneno, vel alia via, non citatũ & defenſum. Et ratio eſt: Nam non aufertur ab eo tũc iuſta defen- E ſio, ſi quidem, ſi crimen probaretur, ut certè probari poteſt, nulla ratione poſſet ſe iuſtè defendere, & ex alia parte talem ſecreto occidẽdo prouidet princeps bono communi, tam vitando ſcandalum, quam purgando rempublicam criminoſis, & ſceleratis hominibus. Hanc ſentẽtiam in terminis tenet Gregorius Lopez, in leg. 4. tit. 2. part. 7. Tamen ſi non poteſt crimen ſufficienter probari iuridice ꝓcedendo, intrinſece malum erit, atque iniquum illum occidere inauditum. Et ratio eſt: Nam cum damnum tunc non pendeat in futurum, nec peccatũ ſit publicũ, & reus velit comparere in iudicio, vt ſequantum honeſtè, & licitè poteſt, defendat; maxima ei fieret iniuria, ſi

pro-

propria arma ac iusta vitę pręsidia ab eo auferrentur. Ex quo enim reus non pōt per testes sufficienter cōuinci, iudex etiam supremus eū condemnare nō valet: sed est quo ad humanum forum velut innocens iudicandus, quãuis quo ad Dei iudicium sit nocens, vt supra dicebam.

Ad 1. argu. Restat nunc respondere ad argumenta in principio facta. Ad primū respondetur, quidquid sit de antecedenti, negando consequentiam. Nam quamuis priuata principis scientia interdum sit certior duorũ priuatorum hominū testimonio, vt rectè probat argumentum, nūquàm tamen facit delictum publicū, sed adhuc manet secretum. Et est uerissima illa sententia Doctorum, quod cū potestas est publica, non, nisi notitia publica, pōt in actum exire, siue in fauorabilibus absoluendo, siue in pœnalibus condemnãdo. Oportet enim causas semper effectibus proportionari, ut dicebat Caietanus. Et sic actus publicus, ꝙ à uoluntate & notitia publica proficiscatur exigit, sicut à causa commensurata: ꝙ etiã insinuat Eugenius Papa In cap. si sacerdos. de officio iud. ord. Vbi sic inquit: Si sacerdos sciat pro certo aliquem esse reū alicuius criminis, vel, si confessus fuerit & emendare noluerit, nisi iudiciario ordine probetur, non debet arguere nominatim, &c. Et subdit rationem: Quia non, vt iudex scit. Ad 2. argu. Ad secundum respondetur, quòd citare, & audire reum, eúque non, nisi sufficienti testimonio conuictum, ad mortẽ condemnare, nō est ius humanum, sed naturale & diuinum, vt supra ꝓbauimus. Et licèt esset humanū, ut Syluester docuit, verbo. bellum. §. vltimò (quod tamen est falsum) adhuc non posset per Imperatorem, aut principẽ tolli: quia est ueluti omnium gentiū consensus, qui quasi iuris naturalis vim habet. Ea enim, quæ sunt de iure gentium, vnius, aut alterius principis autoritate deleri minimè possunt. Ad confirmationem ex ijs, quę dicenda erunt circa secūdum sensum quæstionis, solutio constabit. Et hæc dicta sufficiant de quæstione in primo sensu.

De secūdo sensu quæstionis. Secundus sensus quæstionis est, an quando iudici certò constat, eum, qui habetur reus, & legitimè criminosus probatur, esse innocentem, liceat ei illū cōdemnare, morteque afficere? In qua re, vt similiter 1. dictum certum. certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quòd, si iudex talem innocentẽ probatum nocentẽ aliqua via, & ratione commode liberare pōt, sub peccato mortali id facere tenetur: Vnusquisque enim iudex ex officio, & charitate obligatur innocentem eripere, siue id faciat. aliquo medio honesto, accusatorem impediendo, ne ad indicium veniat, siue uinctum è carcere, sine aliqua nota, & populi scandalo liberando, siue quacūque alia vrgenti ratione testes examinãdo, vt fecit Daniel circa testes beatæ Susannæ, falsum crimen obijcientes vt habetur Danielis cap. 13. Pro quo etiam facit cap. Deus omnipotẽs 2. q. 1. vbi dicitur. Iudex diligenter, & omnino faciat, quod falsitas deregatur. Et in c. iudicantem. 30. q. vlt. Tamdiu actio uentiletur quoadusque ad rei ueritatẽ perueniatur. Frequenter enim interrogare oportet, ne aliquid fortè prętermissum remaneat, quod an- 2. dictum certum. necti conueniat. Secundò, etiam est certum, quòd si iudex aliud facere non posset, quam quòd innocentem interficeret, teneretur tunc coram populo eius innocentiam manifestare, eáque iuramento confirmare Soto, ut affirmãt Caietanus, & Corduba infra à nobis citandi. Nec in hoc aliqua falsis testibus irrogaretur iniuria. Nam, si scienter id faciant, sibi imputent, qui alteri sunt iniurij. Si autem bona fide, maius est ius innocentis, cui aliorum bona fides nocere nō 3. dictum certum. debet. Tertiò, etiam est certum, iudicem inferiorem teneri talem innocentem ad superiorem remittere,

A asseueranter potestando eius innocẽtiam. Et si opus fuerit, & uiderit profuturum, etiam tenetur iudicis personam ad tempus exuere, & induere personam testis, coram superiore, vt sic innocens liberetur, quidquid dicat Soto lib. 5. de iustitia. quæst. 4. artic. 2. Qui affirmat posse inferiorem iudicem id efficere, non tamen teneri; quia vnusquisque iudex etiã inferior secundū allegata & ꝓbata, habet ius causam terminandi. Nostram tamen sententiam tenet Alexander Alens. 3. par. quæst. 40. membr. 6. artic. 2. ad vltimum argumentum, & quæst. 34. membr. 1. artic. 4. & Caietanus in hoc articulo, & Corduba lib. 1. q. 37. statim in principio, fuitque D. Thomæ supra quæst. 64. arti. 6. ad tertium. Vbi dixit: Testes examinare debet diligenter iudex, vt liberet innocentem; quod si B non potest debet superiori relinquere iudicandum. Et est ponderandum, quòd tam in examinatione testium, quàm in remissione ad superiorẽ vsus fuit D. Thom. verbo. debet, vt sic vtrobique præcepti debitū contineri intelligeremus. Alioqui ęquiuocatio in tã breui contextu esset admittenda, quod est inconueniens. Et ratio est manifesta: Nam, si iudex tenetur sub peccato mortali innocentem, probatum nocentem, ea via, atq; ratione, qua commode pōt, liberare, siue accusatorem impediẽdo, ne ad iudicium veniat, siue aperiendo carcerem, vt fugiat, si citra scandalū id fieri pōt, vt ex omnium Doctorum sententia primo loco pro certo supposuimus, quod ẽt Soto cōcedit; quare postquam res delata est ad iudicium, quacūque honesta via possit illū seruare ab iniusta mor- C te non tenebimr? Corduba loco citato existimat, ꝙ etiam si nihil ꝓfuturum putaret, teneretur inferior causam ad superiorem deferre, vt ipse euaderet iniustitiam, seseque immunem ab iniusta nece seruaret. Sed hoc non est ita certum. Itaque hæc certa sunt.

Sed dubium est, vtrùm in casu, quo nullum ex positis remedijs sufficeret ad liberandum innocentem, Pūctus difficultatis. vel à morte, vel ab aliqua graui corporis mutilatione, possit & debeat iudex illum condẽnare? Et loquimur in casu, quo iudex certo cognoscit talem esse innocentem, quamuis probetur nocens. Nam, si non est certus de eius innocentia, non est dubium, teneri illum secundū probata condemnare. De hac re sunt variæ Doctorum sententiæ. Illæ tamen reducuntur 1. Sentent. D ad tres. Prima est illorum, qui dicunt, in nullo casu, scilicet, nec in causa ciuili, neque in criminali esse licitum iudici condemnare eum, quem euidenter scit esse innocentẽ, quantūuis legitimè probetur nocẽs; sed teneri eum, vel officiū dimittere, vel spreto scandalo, atque damno illum omnino liberare. Hanc sententiam tenet Hugo super legem. prætor. ff. de iurisdictio. omnium iudicū. Calderinus, & Panormitanus super cap. pastoralis. de officio delegati. Summa Angelica. verbo. iudicare. quæst. 7. Nicolaus de Lira super 23. caput Exod. Et probatur à Corduba loco citato sexdecim rationibus satis prolixè. Quæ omnes eo ferè tendunt, quòd, quia ille est verè innocens in se, licet in probatione testium nocens, puniri nō potest, cùm lex iubens occidere malefactorem, non ꝑ E testes, sed principaliter propter crimen commissum, vt puniatur, sit edita. Alioqui esset iniusta. Et cum in casu posito pręcipua condemnationis causa, & cōditio non subsistat, videtur iniquum, & contra legum intentionem talem hominẽ pœna afficere. Præterquàm, quòd si esset lex expresse disponens, vt oīs qui probaretur per duos testes malefactor puniretur, étiam si re vera esset innoxius, iniqua foret, & scãdalosa. Cui adde, quòd sicut ad iustum iudicium exequendum, requiritur ex parte iudicis iurisdictio, & ex parte legum autoritas; ità etiam & multo magis requiritur ex parte rei puniendi crimen, atque delictum:

ctum: ſed quamuis eſſet probata iuriſdictio, & legũ autoritas per teſtes, aut alios conſultores, nõ liceret iudici iudicare, ſi certiſſimè ſciret eos falſum dicere, atque conſulere: ergo multo minus ſufficiet crimen probatum, qñ iudici certè conſtat teſtes falſo deponere. Deſino omnes alias Cordubæ rationes, quas ad amuſſim examinatas parum roboris habere opinor, ne in idẽ prolixitatis vitium, in quo ipſe incidit, præceps ruã. Ea etiam omnia, quæ ab ipſo collecta ſunt, ratione vndecima, ex ſacris literis, quibus ſæpe dicitur iudicium ſecundum veritatem, eſſe faciendũ, nihil conuincunt. Quia iuxta veritatem iuſtè, ac rationabiliter præſumptam, & per publica acta habitã fieri ſatis eſſe docebunt autores contrariæ ſententiæ.

2. Sententia.

Secunda ſententia eſt in alio extremo, quæ affirmat, tam in ciuilibus, quàm in criminalibus, poſſe immò teneri iudicem innocẽtem illum certò ſibi cognitũ, ſed probatum nocentem iudicialiter condemnare. B Hanc tenet D. Tho. in hoc articulo, & ſupra quæſt. 64. ad 3. Vbi ponens exemplum in cauſa mortis, dicit potius eſſe morti adiudicandum innocentem, quam deſerenda teſtimonia publica. Eandẽ tenet Alexander Alenſis 3. par. quæſt. 40. membr. 6. arti. 2. & quæſt. 34. membr. 1. artic. 4. Ricar. in 4 diſt. 18. artic. 3. quæſt. 2. ad 1. Enriquus de Gandauo, quodlib. 3. quæſtio. 25. Soto lib. 5. de iuſtitia, quæſt. 4. artic. 2. & Syluester, verbo. iudex 2. quæſ. 5. Qui & poſt plurimam autorũ citationem, fatetur hanc fuiſſe opinionẽ omniũ antiquorum Theologorũ. Eandem tenet Bartolus in lege illicitas. ff. de officio præſid. & Ioánes Andreas in ſuis Nouellis. titulo de allegat. & Cardinalis, & gloſ. in c. 1. de officio ord. & Couarruuias in ſuis relectionibus lib. 1. c. 1.

3. Sententia.

C Tertia ſententia eſt media inter iſtas duas. Et affirmat in cauſa criminali, ſiue capitalis ſit, ſiue alicuius mutilationis, nõ poſſe iudicẽ condẽnare innocentem, ſm allegata & probata. Secus aũt in ciuilibus, puta, cùm de pecunia agitur, aut de aliarũ rerum poſſeſſione. Hanc tenent Rodulphus & Immola, in leg. à D. Pio. ff. de re iud. & Angelus & Supplementum, & Summa Roſella, titulo iudex 1. §. 18. & Adrianus quodlib. 6. art. 3. & quodlib. 2. articulo ẽt 3. & nouiſſimus omniũ Petrus à Nauarra libr. 1. de reſtitutione c. 3. dubitatione 4. & quidem, ꝙ in cauſis criminalibus non poſſit iudex innocentem condemnare, etiam ſi probetur nocẽs, nullis alijs rationibus probant, quàm quæ ſiunt pro prima opinione. Quod D aũt in ciuilibus, etiam ſi de magna quãtitate agatur, poſſit iudex ſecundũ allegata, & probata, non obſtante ſua priuata & euidenti cognitione, innocentẽ iudicare ex eo oſtendunt, quòd pro bono pacis, & ne reipublicæ, atq; legum ordo ſubuertatur, tenetur tũc innocens patienter tolerare ſententiã, temporaliſq; vtilitatis iacturã ferre. Imò de facto renuntiaſſe videtur ſuo priuato temporali cõmodo, ob bonũ commune, cùm ſe principi ſubiecit, qui iuſtè tulit legẽ, vt ſecundũ allegata, & probata ſentẽtia proferatur. Nec eſt rationabile, quòd probatus reus, licèt in re innoxius, velit iudicem, aut officium, aut honorẽ, aut aliã ſuam vtilitatẽ amittere. Maximè cum etiam iudex ſit innocens, nec aliquod crimen cõmiſerit, & in pari E cauſa innocentiæ magis teneatur ſibi, quàm alteri, præſertim criminoſo probato, ſubuenire.

Sententia autoris. Iudex tenetur condẽnare innocentem probatum nocentẽ ſecundum allegata & probata.

Mihi ex his ſententijs ea, quæ ſecundo loco fuit poſita, magis placet; cui & rationes, & iura ipſa patrocinantur. Dicit enim D. Augu. & refertur 28. qõ. 1. c. omnes, bonus iudex nihil ex arbitrio ſuo facit, ſed ſecundum leges, & iura pronunciat. Idem etiam affirmant D. Ambro. & D. Gregorius relati in c. iudicet 3. quæſt. 7. & in c. ſummopere 11. quæſt. 3. Vnde in lege illicitas. ff. de officio præſid. §. veritas. iubetur præſes id ſequi, quod cõuenit eum ſequi ex fide eorum, quæ probãtur. Nec valet, ſi dicatur, ꝓdicta iura nihil aliud diffinire, q̃, quòd iudex debet ſm leges ius dicere, ità, quòd ſeruet ordinem iuris in procedendo, examinando, & non ſine probatione legitima ſententiam ferendo: non autem diffinire, quòd ſemper ſecundum allegata & probata iudicet: maximè, cũ ius dicat, non debere iniuriam inde oriri, vnde iura naſcuntur; & iniuria eſſe videtur: imò & contra ius naturale, quod innocens talis cognitus, etiam ſi probetur nocens condemnetur. Non, inquam, valet hæc euaſio. Nã idem eſt iudicare ſm leges, & ſm iura, qđ iudicare ſm allegata & probata. Leges. n. & iura ſunt de vniuerſalibus, & ſententia debet eſſe de facto particulari, tanquã de cõcluſione illata ex vniuerſalibus iuribus. Ad concluſionẽ aũt ſingulariũ, quæ per ſententiam ex legibus infertur, non deſcenditur, niſi per particulares, uel ſingulares propoſitiones de tali facto, quæ niſi ꝑ allegata, & probata, cõſtare nõ B poſſunt. Et ſic iudicare ſm allegata, & probata eſt iudicare ſm leges & ſm iura. Præterea q̃, ꝙ leges, atque iura, ſicut, & quæcunque alia moralia non ordinant, & iudicant, niſi de ijs, quæ per ſe, uel quæ regulariter, &, vt in plurimũ, quãuis ꝑ accidens cõtingũt. Et ſic quæ rarò eueniũt, nec effugiũt nec diſſoluunt generalẽ legis diſpoſitionem. Pro quo ẽt facit gloſſa ſingularis, quæ ex cap. 1. de officio iudi. ordin. quo admonentur Epiſcopi iudicare ſm qđ canones cenſent, colligit eos ſm allegata, & probata debere iudicare. Sed rationibus hoc ipſum probatur. Primo ſic: Tam ſm moralem philoſophiam, quam ſm iura, maleficia diſtinguuntur ex intentione: eſtque hoc adeò verũ, vt dixerimus in ſuperioribus ex mente D. Tho C mæ, & aliorum, qđ occidens ſuum inuaſorem, aliter ſe ſaluari nõ potens, ſi intendit occidere, homicida eſt, ſi aũt intendit ſe defendere, & occiſio ẽt præuiſa conſequitur ex actione defenſiua, non peccat: ergo ſimiliter in occiſione innocentis probati nocentis, ex intentione iudicis eius operis natura, atque ſpẽs deſumenda eſt. Sed conſtat, ꝙ iudex, de quo in præſenti eſt ſermo, qui, ſcđm ſuam prudentiam, ſolicitudinem, ſcientiam, poteſtatem, & cætera adhibuit, ut liberaret innocentem, non intendit ex propria voluntate occidere, aut mutilare, aut aliqđ iniuſtum facere, ſed totum illud ſequitur ex eo, qđ intendit publico officio vti, & eo utitur: ergo nulla iniuſtitia eſt in hoc, atque ex conſequenti nec ẽt facit iniuriam in D nocenti: maximè, cum illam priuata, aut publica voluntate non intendat. Et ſi quis dicat, talem iudicem facere iniuriam innocenti in eo, qđ non renunciat officio, quod tenetur facere in eo caſu, ne innocentem interficiat: contra hoc ſic argumentor. Perſona, quæ eſt iudex, tenetur uti officio ſuo, parte, & populo inſtãte, qm̃ ſibi incumbit cura utendi poteſtate publica, & plus tenetur curam habere publici officij ſibi cõmiſſi, q̃ uitæ alterius, cuius ratio non ſpectat ad ipſum, niſi ſicut ad iudicẽ: ergo non tenet̃ ſuo officio renuntiare. Et confirmat̃: Superius in materia de homicidio ꝑ hanc rõnem concluſum eſt, ꝙ defendens ſe non tenetur omittere actum defenſionis propriæ per hoc, quod videt ex ipſo ſequi mortem alterius, ẽt E impœnitentis, q̃a, ſ. ſibi magis incumbit cura ſui, quã proximi: ergo pari ratione in propoſito, quia perſonæ iudicis incumbit cura, ut utatur, publico officio, & non cura proximi, niſi ratione publici officij, non tenebitur abſtinere ab uſu publici officij, ꝓpter damnũ conſequens proximi. Secundò, ſic argumẽtor: Iudex in quantũ iudicat, nõ eſt priuata perſona, ſed publica: ergo non ſm priuatã, ſed ſm publicam ſcientiã procedere debet, atque ex conſequenti non peccabit innocentem probatũ nocentẽ publica notitia condemnando. Maximè cum nõ ipſe, ſed leges ſint quæ condemnant.

1. Ratio.

condemnant. Et confirmatur: At iudicandū duplex scientia est necessaria, vna facti, altera iuris. Tenetur enim iudex duo cognoscere, scilicet, quid reus fecerit, & quid iuris sit de illo: sed in cognitione iuris nō debet suā opinionē sequi, quāuis eam reputet verissimam; tenetur.n. leges auscultare; nec ipse est legū iudex, sed custos, nec pertinet ad ipsum iudicare, an lex sit bona, sed quid iubeat: quare nec audiendi erūt litigantes, legem esse iniustam, probare volentes, nisi fortè intolerabilem & manifestissimam iniquitatē præseferat: ergo nec in cognitione facti suam priuatam scientiam sequi poterit iudex; sed tenebitur stare publicæ cognitioni, atque fidei, quæ via ordinaria testimonijs habetur. Et sic probatum nocentem, ēt si ipse priuatim sciat esse innocentem condēnare tenebitur. Nec ex hoc sequitur non peccasse Pilatum, qui Xp̄m secundum allegata & probata iudicauit. Nam adeò erat Christi innocentia non modo ei, sed etiā cunctis euidens, adeòque subinde aperta testimonio rum falsitas, vt posset eos facile iniquitatis arguere. Præterquàm, ꝙ, vt dicitur in textu, nec ipsa testimonia erant conuenientia; sed illum morti addixit, vt se Cæsaris amicū ostenderet, cui, vel ipsum nomen Regis molestum erat. Tertiò probatur eadem sn̄ia: *3. Ratio.* Iudex, ēt supremus, quantūuis euidēter nouerit esse reum, quē in vinculis tenet, si tn̄ legitimè non ꝓbatur nocens, imò fortè probatur innocens, non pōt illum per suam particularem sn̄iam condēnare; quia forus exterior iudicialis ad crimina occulta, & nōdum probata non extenditur; & in tali foro illa iura censentur occulta, quæ secundum regulas iuris legitimè non constant, vt diximus dubio præcedenti: ergo nec per suam priuatam sciam poterit probatum reum absoluere; sed tenebitur illum secundum probata condēnare. Consequentia tenet ex paritate rōnis. Quartò: *4 Ratio.* Si probatus nocens nō licitè occideretur à iudice, eius innocentiā euidenter cognoscēte, q̄ plurima damna sequerentur in republica. Nā primò: orietur scandalum dum oēs viderēt probatum nocentē absolui, fierique iniustitiam. Secundò: daretur ansa prauis iudicibus quoscūque criminosos voluerint, timore, amore, affinitate, vel pretio liberādi: Nam dicerent se oppositum euidenter scire eius, qđ testes deponunt, sicque crimina manerent impunita in magnā reipublicæ perniciē, nec iudicum malitiæ rectè esset prouisum: ergo, vt hæc & alia mala cōmunia vitentur, & vt reipublicæ vtilitati ac paci prouideatur, necessarium erit semper secundum allegata & probata iudicare. Maximè, cùm licitum sit, mēbrū ēt sanum percutere, atque tollere, vbi opus est, ꝓ totius corporis salute, natura rectè ad id inclinante; quia bonum cōe semper priuato est preferendum, & illud esse non poterit, nisi saluetur rectus ordo iudicij secundum regulas iuris naturalis ac gentium ad pacificam reipublicæ vitam, & ad alios fines cōiter institutus. Præterquam, ꝙ videtur hæc sententia fundata in illa lege diuina Matth. 18. & 2. ad Corin. c. 13. In ore duorum, vel triū stabit omne verbum. Et Deuteron. c. 17. etiam dicitur: In ore duorum, vel trium peribit omnis, qui interficietur; nemo occidatur vno contra se dicente testimoniū. Et subdit statim de iudicibus, quod in iudicando sequantur iudicij veritatem, non eam, scilicet, quam ipsi priuatim sciuerint, sed quam ab ore testium fuerint venati. Nam, si solū secundum veritatem, quam iudices priuatim cognoscunt, deberent iudicare, frustra fuisset præmissum: In ore duorum, vel trium peribit omnis, qui interficitur. Item, iudex, nisi secundum iura formáque iudicij iudicare non pōt. Maximè nisi secundum regulas iuris naturalis ac gentium, vt rectè docet Syluester, verbo iudex 1. q. 5. excepto casu, quo bonum publicū ex obseruato ordine iuris periclitaretur, vt docet Nauarro in Summa c. 25. nu. 20. sed præcipua regula iuris naturalis ac gentium est, non ferre sn̄iam, nisi secundū allegata, & ꝓbata, vt diximus supra dubio præcedenti; & conuincitur ex eo, ꝙ ratio naturalis dictat testimoniū vnius iudicis in foro iudiciali nō debere præualere plurium testimonio: ergo semper iudex illam obseruare tenetur. Vltimò: Qn̄ quis clandestinè verè cum vna contraxit, & postea iudicialiter in facie Ecclesiæ probatur cū alia cōtraxisse, iudex, & Ecclesia licitè iudicat, præcipit, ac cogit, etiā sub excōicatione, manere cum secunda probata sua, quāuis euidenter sciat nō esse suam, & ita id iudicare debet, licèt priuatim illud consulere non possit, vt dr̄ in cap. is qui. & in cap. tua. de spōsalibus. & quāuis talis condēnatus teneatur stare cum prima, excōicationēque potius humiliter pati, quam secundā illam non suā carnaliter cognoscere, vt dr̄ in cap. Inquisitioni, de sent. excom. ergo pari ratione iudex potius tenetur innocētē probatū nocentem condemnare, quam illum secundum suam priuatam sciam absoluere. Probo consequentiam: Nam in casu antecedētis, iudex per suam sn̄iam, atque censuram quæ grauius punit quàm mors corporalis, non minus est cā per accidens fornicationis cum secunda, quam præcipit stare, quam mortis innocentis, quē morti damnat. Et præterea: Quia mors istius innocentis æquè, aut magis cedit, aut cedere pōt in bonum, ac pacem reipublicæ, quā fornicatio alterius, vt ex dictis patet.

Ex dictis infero primò, ꝙ in casu posito, dū nulla de supradictis patet ad liberandum innocentē, nō tenetur iudex cedere officio, nec bonorum suorū notabile detrimentū pati potius, quàm illum secundum allegata & probata condemnare: nullus.n. cum tam ingenti suo incōmodo damnum, quod ipse nō dedit in fratre cauere tenetur. *1. Corolla.* Quod ēt dupliciter ꝓbatur. Primò: Quilibet pōt licitè vti iure suo, illudq; exequi, id principaliter & directè intēdens, ēt si per accidēs, vel indirectè alterius mors inde sequatur: maximè, qn̄ alias tenetur iure, vel officio suo vti, nec pōt illud exequi sine prædicto damno tertij per accidens occurrente: sed in casu posito iudex parte, vel populo instante suo officio iudicis vti tenetur, idque principaliter intendit, vt supponimus: ergo quāuis contingat esse cognitum innocentem, ꝙ per accidens est, pōt illum probatum nocentē damnare; nec tenetur propter id suo officio renuntiare. Secundò: Quia, si iudex in dicto casu teneretur cedere officio, esset in notabile reipublicæ detrimentum, cum eadem rōne etiam princeps ad id teneretur, quod est absurdum. Infero secundo, ꝙ minister, seu executor præfatæ *2. Corolla.* sn̄iæ, si certò scit talem damnatum esse innocentem, & commode pōt ab illius executione abstinere, propter quod existimat, contingere posse, quod à morte liberabitur, tenetur tunc ab ea recedere. Cæterum, si commodè non pōt formata bona conscientia, ꝙ id licitè facit, pōt & debet ad iudicis preceptū illam exequi. Nec tenetur suo officio cedere, sicut nec iudex, nisi fortè in casu, quo manifestè & notoriè de iniustitia talis sn̄iæ constaret, facit cap. pastoralis. de officio delegati. De qua re est videndus Syluester verbo, iudex 2. q. 6. Magister Soto lib. 5. de iustitia q. 4. arti. 2. Etiam infert ex prædicta opinione, ꝙ licèt iudex in supra dicto articulo cōstitutus possit hanc cām, sicut quamlibet aliā superiori remittere, non tn̄ ad id tenetur. Tum, quia quilibet iudex inferior legitimā habet autoritatem terminandi cām secundū allegata, & probata. Tum ēt, quia remedium hoc esset inane. Nā cum iudex superior nesciens eius rei innocentiā non posset ob testimoniū iudicis inferioris illū absoluere, teneaturq; eū secūdū probata iudicare, per-

inde erit superiori remittere, ac supplicio & morte afficere. Sed certè in casu, quo per hanc remissionem ad superiorẽ probabile est innocentẽ quõcũque esse à morte liberandum, ego non video, quare iudex inferior id facere nõ teneatur secundũ ea, quæ in principio huius quæstionis tertio loco pro certis supposuimus. Nec habet iudex legitimã autoritatẽ in conscientia cãm terminandi, secundũ allegata, & ℘bata qñ facilè patet via ad liberandum cognitũ innocẽtẽ. Nec ẽt est hoc illum morti tradere, cùm non mortẽ eius, sed seipsum immunẽ ab eius occisione cum aliqtali spe liberationis seruare, ac pro illo saluando ℘ viribus agere, intendit. Quare si cõmode põt, & hac via innocentẽ à morte liberandum sperat, nec aliud patet remediũ; vtique tenebitur illum ad superiorẽ remittere, potius quàm innocentem condemnare.

Nota primo pro solutione argumẽtorum. Sed restat nunc r̃ndere ad rationes, quas pro contraria sñia fecimus. Quod, vt cõmodius agere possimus aduertendum, est primò adeo esse de ratione legis, quod respiciat bonum cõe, vt ipso cessante, quod ẽt ipsa lex cesset, sit necessariũ. Cum.n. Rex, vel princeps tñ habeat potestatem condendi leges, in quantũ præest reipublicæ, estque illius minister: & ℘priũ officiũm eius, vt talis est, sit tueri, atque procurare bonum cõe, fit consequens, vt de rõne legis sit, quod ordinetur ad bonum cõe.

Nota 2. Secundò est aduertendum, ꝙ bonum cõe, ad qđ lex debet ordinari, est multiplex, sicut & cõitates, quibus leges imponuntur multiplices sunt. Vnaquæque.n. cõitas suum cõe respicit bonum sibi adæquatum. Et sic si loquamur de toto vniuerso, bonum cõe illius est partium ordinatio inter sese. Si verò loquamur de hominum cõitate secũdũ gr̃am, eius bonum est visio Dei: secundum aũt naturam bonũ illius est status naturę consonus, naturæq; proportionatus. Cęterũ, si loquamur non de vniuerso genere hominũ, sed de aliqua gente, regno, vel ciuitate, bonum cõe illius erit status tranquillus cũ iustitia, & opulentia. Et sic constat, ꝙ pro varietate cõitatum erunt uaria & distincta bona distinguenda. In vnaquaque aũt istarum cõitatum erit constituenda vna potestas, cuius propriũ munus sit illius bonũ ℘curare, atque tueri. Nam, si cõitates careant tali potestate, proculdubio errabunt, eruntque tãquàm nauis sine gubernatione, nec vmquam assequẽtur suũ bonum.

Nota 3. Tertiò est aduertendum, ꝙ quemadmodũ cõitates supra positæ sunt inter sese subordinatæ: nam cõitas ciuitatis subordinatur regno, & regnũ subordinatur cõitati hominum secundum naturã, & hæc subordinatur sibi ipsi secundum gr̃am, & tandẽ oẽs subordinantur cõitati vniuersi: ità ẽt bona, ad q̃ singulæ cõitates tendunt, & potestates, q̃ illis præsunt, sunt inter sese subordinatæ. Nam bonum cõe ciuitatis, & potestas, quæ illi præest subordinatur bono, & potestati regni, & bonum, & potestas regni subordinatur bono & potestati generis humani. Et quia in homine natura ordinatur ad gr̃am, bonũ naturale & ciuile & similiter potestates ciuiles, & seculares ordinantur ad bona spirimalia & supernaturalia, & ad potestates spirituales, & tãdem oĩa inferiora bona ordinãtur ad bonũ uniuersi. Ex quo infertur, ius canonicũ p̃stare iuri ciuili: nõ solum ex parte potestatis, quia, s. ius canonicũ hẽt ortum à potestate spirituali, & aliud non, sed ẽt ex parte finis: nam ius canonicũ hẽt pro fine bonum supernaturale, quale est beatitudo æterna: & ius ciuile solum hẽt pro fine trãquillũ reipublicæ statum.

Nota. 4. Quartò est aduertendum, ꝙ quia essentia legis est, ꝙ respiciat bonum cõe in illumque tendat tãquã in finẽ, idcircò, cessante ipso bono cõi, quod ẽt ipsa lex cesset est necessarium. Qđ intelligendum est, qñ cessat bonũ cõe respectu totius reipublicæ.

Cessante fine legis in particulari non cessat lex. Nam si tñ cessat respectu alicuius particularis, nihil obstabit, quominus ipsa lex suam obtineat obligationẽ. Quod isto exẽplo fiet manifestũ. Prohibet lex ingressum alicuius oppidi sub pœna excõicationis. Erõ, seu finis talis legis est, ne eo in loco occultẽtur crimina, aut uero ne ex cõmercio oppidanorum incõmodũ aliquod Christianis hominibus subsequatur, quod in bonum cõe cedere est manifestũ. Certè lege sic statuta, ẽt si ego intelligerẽ me nec interfecturũ, nec cõicaturum criminibus, adhuc lege essem astrictus: quia finis eius, non in cõi, sed tñ in particulari cessat. Cæterum, si talis finis sic cessaret, vt esset, vel inutilis, vel nocuus toti reipublicæ proculdubio etiã ipsius legis obligatio adeò cessaret, vt cõtra ipsam facientes nullam cõmitterent culpã. Ex qua doctrina
B via aperitur ad multas rerũ difficultates elucidãdas, q̃ positis exemplis clarius manifestabuntur. Pręcepit lex, ut testamentum minus solẽne, hoc est, sine certo numero testium, aut sine tabellione edito ℘ infecto habeatur, nihilq; ualeat, & finis talis legis est, ire obuiam fraudibus, atque dolis, q̃ mortuo homine ac ℘ seipso r̃ndere non ualente, possunt oriri. Si se offerat casus, quo quis sine fraude, & dolo testamẽtum minus solẽne instituat, quia, s. nec sufficientẽ numerum testium, nec tabellionẽ coram quibus suã patefaciat voluntatem habere potuit, profectò tale testamentũ adhuc erit inualidum, & ℘ infecto habebitur. Quia ratio, atque finis, pp quem lex instituta est, licèt cesset in particulari, non tñ cessat in cõi. Et lex, ut habetur
C in Prouerbio, casus particulares nõ recipit, sed tñ id, quod cõiter, & ut in plurimum accidit, ut dr̃ in lege. iura. & duabus sequentibus. ff. de legibus, & senatuscõsultis, & lege. ea quæ raro. ff. de regulis iuris. Sit aliud exemplum. Instituit grauissimè lex, vt de cætero matrimonium clandestinũ sit inualidum: nectebantur.n. in eius celebratione diuersæ fraudes, atq; doli. Et finis legis fuit eis obuiam ire. Offerat se casus, quo quis matrimoniũ clandestinũ bona fide, & sine dolo contrahat. Adhuc tale matrimoniũ erit inualidum; quia ratio legis nõ ĩ cõi, sed tñ in particulari cessat.

Expositis fundamẽtis respõdetur ad oĩa argumẽta simul. His suppositis, dico, quòd, quia leges magis respiciunt bonum cõe, quam particulare, & illud periclitaretur ex eo, ꝙ iudex non secundũ allegata & pro-
D bata iudicaret: sed sequeretur suam particularẽ sciẽtiam, posset.n. tunc quoscũque criminosos homines voluisset, amore, pretio, vel consanguinitate à morte liberare: sicq; manerent crimina impunita in magnã reipublicæ perniciem, fit, vt teneatur semper iudex testium depositiones sequi, quãuis aliqñ in particulari cesset finis legis, ipseque sciat eũ, qui probatur nocens, esse innocentẽ. Minus.n. damnum est, quod aliquis in particulari detrimentũ patiatur, ẽt in vita, quam quod bonum cõe, quod quid diuinius est, atq; p̃stantius, periclitetur. Maximè cũ iudex non ex intentione, sed oĩno per accidens innocentis mortem operetur, & actiones non ex eo ꝙ conuenit per accidens, sed ex eo, quòd conuenit per se speciem sor-
E tiantur. Vt est videre in eo, qui iustum bellum gerẽs, simul cũ nocentibus innocentes interficit, quamuis ratio naturalis dicat innocentes esse seruandos. Et qñ obijcitur: Lex iubens occidere malefactores, nõ pp testes, sed principaliter pp delictum, ut puniatur, est edita, alioqui esset iniusta: sed in casu, quo innocens probatus nocens occiditur, pręcipua condẽnationis causa, atque conditio, nõ subsistit: ergo est contra legũ intentionem, talem hominẽ interficere: r̃ndeo, primariam, atque præcipuã legũ intentionem, non esse respicere testes, aut delictũ cõmissum, sed solũ consulere bono cõi, ad quod necessario omnis lex ordinatur, ut ex superioribus constat. Hoc autem bonum cõe in eo consistit, ut delicta non maneant impunita, ne reipublicæ pars, aut tranquillitas perturbetur.

betur. Et quia in puniendis criminibus superiores humano more & non diuino, aut angelico vti debent; & ratio dictat, eum, qui probatur sufficientibus testibus nocens, esse habẽdum pro nocenti, magis, quam illum, contra quem nullius testis depositio habetur; fit, vt iusta sit lex, quæ præcipit, vt puniatur, qui duobus, vel tribus testibus criminosus probatur. Quamuis in aliquo casu particulari possit cõtingere, quòd testes falsum deponãt, idque iudex certo cognoscat. Manet enim tunc ratio legis in cõi; quamuis in illo particulari deficiat. Nec hoc est agere contra cõsciẽtiam propriam, vt nonnulli existimant. Nam nõ dicitur agere contra propriam conscientiam qui tantũ agit contra scientiam speculatiuam; sed qui agit cõtra practicam. Et iudex in isto casu, quamuis faciat contra scientiam speculatiuam, qua cognoscit illum esse innocentem, non tamen facit contra istam: Nõ est occidendus, quæ est practica. Immò rectè practicè iudicat esse occidendum, propter idonea testimonia secundum allegata & probata. Iudex, qui contrariam opinionem sibi persuasam haberet, censeretq; subinde innocentem nulla ratione esse condemnandum, nullatenus posset contra talem conscientiam, eum morti tradere; quia ageret contra propriam cõscientiam, quod est intrinsecè malum. Cęterum nos in præsenti tantum volumus determinare hanc veritatem, quod innocens in casu, quo probatur nocẽs est occidendus. An autem alicui contra propriã conscientiam agere sit licitum, alterius est negocij nec ad præsentem pertinet disputationẽ. Et si rursus fiat obiectio: Si esset lex expresse disponens, vt omnis, qui probaretur per duos testes malefactor puniretur etiam si re vera esset innoxius, talis lex esset iniqua, & scandalosa: ergo similiter est iniquum, & scandalosum dicere, quòd qui duorum testium testimonio probatur nocens, etiam si iudex certo sciat esse innocentem, est necessario morti tradendus: respõdetur, concesso antecedenti, negando consequentiã. Et ratio discriminis est: Nam in casu antecedentis lex illa non respiceret primario bonum cõe, quod necessarium est ad legis ęquitatem. Haberet enim pro obiecto immediato punitionem eorum, qui probantur noxij, quamuis re vera sint innocentes, quod bono cõi non conducere est manifestum. At verò in casu consequentis lex, quæ præcipit iudicem secundũ allegata, & probata iudicare, solum habet pro obiecto bonum cõe, & tranquillitatem reipublicæ, ad cuius conseruationem tamquàm cõducens eligitur, quod iudex non secundum propriam scientiam, sed secundum allegata & probata iudicium proferat, quod ex natura rei in publicam vtilitatem (quãuis in aliquo casu particulari, quos leges non respiciunt contrarium possit euenire) cedere est manifestum. Et si 3. obijciatur; sicut ad iustum iudiciũ exequendũ requiritur ex parte iudicis iurisdictio, & ex parte legũ autoritas, ita etiam, & multò magis requiritur ex parte rei puniendi crimen, atq; delictum; sed quãuis esset probata iurisdictio, & legum autoritas per testes, aut alios consultores, nõ liceret iudici iudicare si certissimè sciret eos falsum dicere, atque consulere: ergo multo minus sufficiet crimen probatũ, qñ iudici certo constat testes falsa deponere: respondetur, negãdo maiorem. Non. n. eodẽ modo requiritur ad exequẽdum iustum iudiciũ ex parte iudicis iurisdictio, & legum autoritas, ac requiritur ex parte rei puniẽdi crimen. Nam ex parte iudicis requiritur iurisdictio, & legum autoritas vera, atque realis. Nec est aliqua lex statuẽs, vt quoties per testes probatur iurisdictio, iudicis, aut legum autoritas, etiam si iudex certo cõtrarium sciat iudicium sit ualidum, atque iustũ. Imò est lex in contrariũ. Et sic semper, quòd iudex facit con-

Obiectio.

Responsio.

Obiectio.

Responsio.

A tra talem scientiam, facit etiam contra conscientiã, & ex consequenti peccat. At verò ex parte rei puniẽdi, quamuis requiratur crimen, nõ semper est necessarium, quòd illud sit verum: sed satis est, quòd publicè tale probetur. Nam cum iudex humanus non teneatur iudicare sicut Deus iudicat, sed sicut Deus vult, quòd homo iudicet, & Deus statuit, vt homo iudicet secundum veritatem publicam, ut patet ex eo, quod dicit, quod in ore duorum, vel trium stat oẽ verum, istaque lex sit iusta, vtpote quæ ordinatur ad bonum cõe, cui plurimum conducit, ut ex supra dictis patet, fit, vt quoties iudicat secundum allegata, & ꝓbata, iudicet etiam secundum Deũ, atque ex consequenti secundum propriam conscientiã. Et sic nullũ peccatum committit, quamuis eius scientia speculatiua sit in cõtrarium. B Ex dictis infertur distinctionẽ illam à tertia opinione adductã, de causis ciuilibus atque criminalibus friuolam esse, & nullius momẽti. Sicut. n. iudex non habet facultatem hominẽ vita priuandi, nisi pro crimine; ità nec bonis externis. Eo præsertim, quod, vt sæpe diximus, põt esse tam ingẽs bonorum cumulus, vt uitam priuati hominis nõ solum adæquet, sed etiam superet. Quare, si in causis ciuilibus cum agitur de pecunijs, aut de aliarum rerũ possessione in quantacũque quantitate, potest iudex non obstante sua particulari scientia, secundũ allegata, & probata iudicare, nõ est aliqua rationabilis causa, ꝑ quam id negemus in causis criminalibus. Id. n. quòd dicitur de renuntiatione priuati tẽporalis commodi, quàm singuli ciues fecisse videntur ob bonũ C cõe, cum se principi subiecerunt, fictitium est, & inane, nec habet maiorem uim in bonis temporalibus, quàm in vita, cùm utraque possit respublica ꝓ bono publico, atq; cõi æqualiter periculo exponere. Et hæc dicta sint de hac difficultate. Solet in præsenti ab aliquibus dubitari, an innocens, qui probatus nocens morti traditur, vi & armis iustè se à iudice, atque ab eius ministris defendere possit? Et pro parte affirmatiua est argumentum: Nam ille patitur iniuriam, & vim ui repellere licet. Hoc tamen nõ obstante dico, quòd si talis innocens iuridicè probatur nocens, nulla ratione ui & armis, potest se à iudice, vel ab eius ministris defendere. Et ratio est: Nam iudex habet ius illum interficiẽdi. Et si ipse iustè vi & armis posset se D defendere, daretur bellũ iustum ex vtraq; parte, quod est impossibile. Bene tamen poterit fugere, aut alia cautela vti ad saluandam vitam. Et ad argumentum respondeo, quòd quamuis innocens ꝓbatus nocens, verè patiatur iniuriam in eo, quòd morti traditur, illam tñ nõ infert iudex, aut eius minister. Et sic nec inferunt vim, quam ui repellere sit licitum.

Quæstio.

Responsio.

ARTICVLVS III.

Vtrùm iudex possit aliquem condemnare, etiam si non sit aliquis accusator.

AD tertium sic proceditur. Videtur quòd iudex possit aliquem iudicare, ẽt si non sit aliquis accusator. Humana. n iustitia deriuatur à iustitia diuina. Sed Deus peccatores iudicat, etiam si nullus sit accusator: ergo videtur quòd homo possit in iudicio aliquem condemnare, etiam si non adsit accusator. Opusc. 19. cap 5. fin.

E

2. Præterea, Accusator requiritur in iudicio ad hoc, ꝙ deferat crimen ad iudicem: sed qñque põt crimen ad iudicem deuenire alio modo, q̃ per accusationem, sicut per denuntiationem, vel per infamiam, vel etiam si ipse iudex videat: ergo iudex potest aliquem condemnare absque accusatore.

A 3. Præterea, Facta ſanctorum in ſcripturis narrantur, quaſi quadam exemplaria humanæ vitæ. Sed Daniel ſimul fuit accuſator & iudex contra iniquos ſenes vt patet Daniel. 13. ergo non eſt contra iuſtitiam ſi aliquis aliquem condemnet tanquam iudex, & ipſemet ſit accuſator.

a ad Cor. 5. to. 1. Habetur. 2 q. 4. cap. Si quis poteſtate.

Sed contra eſt, quod primæ ad Corin. 5.* Amb. exponens ſnĩam Apoſtoli de fornicatione, dicit, ꝙ iudicis non eſt ſine accuſatore dãnare: quia Dominus Iudã cũ fuiſſet fur, quia non eſt accuſatus, minime abiecit.

Lib. 5 ca. 3. parũ ante med to. 1

Q. 33 art. 2.

Reſpondeo dicendũ, ꝙ iudex eſt interpres iuſtitiæ. Vnde, ſicut Philo.* dicit in 5. Ethic. homines ad iudicẽ confugiunt, ſicut ad quandam iuſtitiam animatam. Iuſtitia aũt, ſicut ſuprà * dictum eſt, non eſt ad ſeipſum, B ſed ad alterum: Et ideo oportet, quòd iudex inter aliquos duos diiudicet. Quod quidem fit, cum vnus eſt actor, & alius eſt reus. Et ideo in criminibus non põt aliquem iudicio condemnare iudex, niſi habeat accuſatorem, ſecundum illud Act. 25. Non eſt cõſuetudo Romanis damnare aliquem hominẽ, priuſquam is qui accuſatur præſentes habeat accuſatores, locumque defendendi accipiat ad abluẽda crimina quæ ei obyciuntur.

Ad primum ergo dicendum, ꝙ Deus in ſuo iudicio vtitur conſcientia peccantis, quaſi accuſatore, ſecundũ illud Rom. 2. inter ſe inuicem cogitationũ accuſantiũ, C aut ẽt defendentium. Vel ẽt euidentia facti, quantum ad ipſum, ſecundum illud Geneſ. 4. vox ſanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra.

Interlinearis, & habetur de accuſationibus, c. euidẽtia, & 2. q. 1. ca. manifeſta.

Q. 33. art. 7.

Ad ſecundum dicendũ, ꝙ publica infamia hẽt locũ accuſatoris. Vnde ſuper illud Geneſ. 4. Vox ſanguinis fratris tui, &c. dicit * gloſ. Euidẽtia perpetrati ſceleris, accuſatore nõ eget. In denũtiatione verò, ſicut ſuprà dictũ * eſt, non intenditur punitio peccantis, ſed emendatio. Et ideo nihil agitur contra eum, cuius peccatũ denuntiatur, ſed pro eo, & ideo non eſt ibi neceſſarius accuſator. Pœna aũt infertur propter rebellionem ad Eccleſiam: quæ quia eſt manifeſta, tenet locum accuſatoris. D Ex eo autem, ꝙ ipſe iudex videt, non poteſt procedere ad ſententiam ferendam, niſi ſecundum ordinem publici iudicij, quod tenet locum accuſatoris.

Ar. præced. ad 2.

Art. 1. ad 1.

Ad tertium dicendũ, ꝙ Deus in ſuo iudicio procedit ex propria notitia veritatis: non aũt homo, vt ſupra dictum * eſt. Et ideo homo non põt ſimul eſſe accuſator, & teſtis, & iudex, ſicut Deus, Daniel autem accuſator fuit ſimul & iudex, quaſi diuini iudicij executor, cuius inſtinctu mouebatur, vt dictum * eſt.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatẽ rñdet D. Tho. hac concluſione. In criminibus non põt iudex aliquem iudicio E condemnare, niſi habeat accuſatorem. Quã probat in argumẽto, ſed contra teſtimonio D. Amb. relati in cap. ſi quis ptãtem. 22. q. 4. dicentis: Iudicis nõ eſt ſine accuſatore damnare, quia dñs Iudam, cùm fuiſſet fur, quia non eſt accuſatus minimè abiecit. Et in corpore articuli hac ratione: Iudex eſt interpres iuſtitiæ, ad quem veluti ad animatum iuſtum, confugere debent hoĩes, vt dicit Ariſt. li. 5. Ethic. ca. 4. ſed iuſtitia eſt ad alterum: ergo iudex ſemper dẽt inter duas partes iudicaturus ſedere, inter actorem. ſ. vel accuſatorẽ & reum. Et ſic non põt aliquem iudicio condemnare ſine accuſatore. Pro quo etiam facit illud Actorũ

A ca. 5. Non eſt conſuetudo Romanis dãnare aliquem hominem, prius quã is, qui accuſatur, præſentes habeat accuſatores, locũq; ſe defendendi accipiat, &c.

EXPLICATIO ARTICVLI.

CIrca iſtum articulum eſt aduertendum, ꝙ quãuis ratio D. Tho. conuincat tàm in ciuilibus, quã in criminalibus nõ poſſe iudicẽ ſine accuſatore, ſiue actore aliquem condemnare, ipſe tñ particulariter & ſtrictè loquutus eſt in cauſis criminalibus. Quales sũt illæ, quæ hñt punire aliquod crimen, ſiue in corpore ſiue in pecunijs, ordinaturq; ſemper ad bonum cõe, vt alij. ſ. cautiores reddantur; nec ſimilia crimina patrare audeant. Nam in cauſis ciuilibus, quæ ad reſtitutionem procedũt, vt quiſq; ſ. recuperet rem ſuam, certum eſt, & extra controuerſiam poſitum, nõ poſſe iudicem ſine accuſatore, vel actore aliquẽ iudicare. Si B .n. non eſt qui rem ſuam petat, non põt iudex de hoc. ſniam ferre. In criminibus aũt puniendis poterat eſſe dubitatio, an ſine accuſatore poſſit iudex reum punire, propterea, ꝙ munere ſuo vr̃ poſſe crimina vindicare. Et, idcirco hoc peculiariter quæſiuit, atq; determinauit. Præterquã, ꝙ ſolum in criminalibus illa pars, quæ petit dr̃ propriè accuſator. Nã in ciuilibus nõ vocatur accuſator, ſed noĩe quodam gñali appellatur, actor. Et dicere poſſumus D. Tho. in præſenti ſolum agere de vero accuſatore. Qui tunc eſt ſm mentem Azo. in ſumma, qñ fit delatio rei in libello ad vindictam. Et ſm D. Tho. qñ fit delatio rei in libello ad vindictam pp bonum cõe. Quæ definitio eſt melior. Nam ad vindictam põt ẽt tendere denuntiatio, quã- C uis ſine libello; & ipſam ordinat denuntiator non ad bonum cõe, ſed ad fratris emendationem: cùm tñ accuſator ſemper ordinet accuſationẽ in bonum cõe. Nonnulli dñt definitionem accuſationis à D. Thom. aſſignatã non eſſe bonã, propterea quod ſuperfluit illa particula, pp bonum cõe. Quandoq; .n. fit accuſatio ſolum pp bonum priuatum, vt hr̃. ff. & C. titulo. de accuſa. & denuntiationibus. Et ẽt fit ad remotionem à beneficio propter bonũ cõe, vt conſtat ex multis locis, & põt videri per Abbatem, & Felinum, in cap. inquiſi. de accuſ. & in cap. nouit. de iudic. Sed D. Tho. loquitur de propria accuſatione, quę nunquam ordinatur ad reparandũ intereſſe accuſantis, ſed ſolum ad puniendum delictũ; Quare ſm ipſum fieri nõ D dẽt, niſi in peccatis vergentibus in dãnũ cõe, vel diuinũ. Vidẽdus eſt de hac re D. Tho. de vir. q. 3. ar. 2. & 7.

Quid ſit accuſator & in quo differat ab actore.

Dubium.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrũ ſit de iure naturæ, ꝙ iudex in criminalibus ſine accuſatore nõ procedat, an verò id tm̃ ſit de iure poſitiuo? Ad cuius explicationẽ dico br̃, ius naturale id expreſſe non prohibere. Eſt tñ illi valde conforme, ꝙ vtroq; iure. ſ. canonico, atq; ciuili ſancitũ & ordinatũ eſt. Quamuis .n. nõ ſit præceptum de iure naturali prohibẽs, ne iudex ſine accuſatore maleſactores puniat, ſicut & pr̃ in filios animaduertere põt; ius tñ poſitiuum hoc interdicit in c. ſi legitimus. de accuſa. & leg. illicitas. ff. de officio præſidis, & leg. reſcriptio. ff. de mune. & hono. Vbi dr̃: Si quis accuſatorem non habet ab honoribus pro E hiberi non debet. Et alijs Romanorum legibus, quas inſinuat Feſtus Actor. 5. dum dicit; Non eſt conſuetudo Romanis damnare aliquem hoĩem, prius quã is, qui accuſatur præſentes habeat accuſatores. Ad quas alludere viſus eſt Chriſtus Ioannis. 8. dum mulieri in adulterio deprehenſæ dixit: Nemo te condemnauit? nec ego te condemnabo. Hoc, inquã, ius poſitiuum ipſi naturali iuri eſt valde conſonum, atque conforme. Nam cum iudex cuſtos ſit iuſtitiæ; ſicque inter duas aduerſas perſonas arbiter eſſe debeat; quare Ariſtotel. lib. 5. Ethicor. capitu. 4. cum mediatorem appellat, fit, vt contra rationem naturalem eſſe videatur, ꝙ quis ſimul iudicis, & accuſatoris perſonam agat.

Conforme eſt iuri naturali, ꝙ iudex non procedat ſine accuſatore.

Eo, vel maximè, qđ ratio postulat, vt iudex in neutram partem declinet; & si declinandum est, potius in partẽ accusati, quàm in partem accusatoris tendat; & si ipse esset accusator faueret sibi, qđ est contra rationem. Et si quis obiiciat: Patres familias, atque etiam monachorum prælati sibi subditos castigant, & puniunt nulla expectata accusatione: ergo nec est prohibitum vniuersaliter iure humano, vt nullus iudex procedat sine accusatore, nec hoc videtur esse cõtra rationem naturalem. Respondeo, ꝙ patres familias, quia non habent vim coerciuã, nec capitali sñia ferire possunt, non dicuntur propriè iudices, & sic nec indigent accusatoris cæremonia. Et eadem ratio est de prælatis monachorum, quantum ad delicta parui momenti, quæ veluti patres castigare debẽt ex particulari pontificum beneplacito; qui concesserunt, vt in causis suis sine strepitu & tumultu iudiciali procedant, sola rei veritate inspecta. In hisque religiosi suo iure cessisse videntur. Imò & extra religionẽ in leuioribus causis non opus est adeò stricta accusationis forma, vt dicitur in lege. leuia. ff. de accusatio. Vbi leuia audire, & discutere iubẽtur de plano. Cæterum in causis grauioribus, quę sine delinquentis infamia puniri nequeunt, etiam in monachorum claustris, sine præuia accusatione, vindicari non possunt. Cuius rei illud est magnum & efficacissimum argumentum, ꝙ nulli prælati docti & morati id faciunt, sed solum illi, qui suæ potentiæ, & ignorantiæ fidentes, Dei timore postposito in delictorum punitione nõ tam bono cõi consulere, quam suæ passioni satisfacere student. Quorum plura possem in medium adducere exempla. Sed meminerint se in his non solum peccare mortaliter; sed ẽt ad cuiuscunq; læsionis famæ inde subsequutæ restitutionem teneri; tanquam illi, qui sua ptãte & officio abutentes, tãtò maiorem iniuriam irrogant, quãto potẽtius, & grauius nocẽt.

Obiectio.

Responsio.

Monachi non procedunt in suis causis cum strepitu iudiciali.

In solutionibus argumẽtorum enumerat D. Tho. aliquot casus, quibus iudex sine accusatore cõtra aliquem procedere põt, aliquo in ipsis accusatoris vicẽ supplente. Et sunt numero quinque. Primus, qñ diuina reuelatio intercedit. Quo Daniel diuino spiritu impulsus senes, qui beatissimæ Susannæ falso crimẽ obijciebant, & reos accusando facere, & morti condemnando addicere potuit. Secundus, qñ crimen est manifestum, quod notorium appellant. Tertius, qñ est infamia, vel indicia, vel clamorosa insinuatio. Quartus, qñ præcedit denuntiatio iuridica ad vindictam tendens, qualis est, quæ fit inquisitoribus hæreticæ prauitatis. Quintus & vltimus, qñ fraterna correctione præmissa denũtiat quis prælato, vt patri, fratris delictũ. De quibus omnibus suo ordine nõnihil erit dicẽdum. Et circa primum est aduertendũ, quod quamuis Deus quia oĩa nouit, & quia pro sua absoluta potentia summaq; æquitate, oĩa crimina ẽt minima punire põt, nullo opus habeat accusatore, adhuc tñ quæ sua est misericordia, nullum punire vult, nisi aliquo in eo vicem accusatoris supplente. Creauit. n. rationẽ nostram adeo culpæ inimicã, vt vniuscuiusq; criminosi hominis cõscientia ipsum corã diuino tribunali iugiter accuset, iuxta illud Pauli ad Roman. 2. Cum gentes, quæ legẽ non hñt naturaliter quæ legis sunt faciunt, eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, testimonium reddente illis cõscientia ipsorum, & inter se inuicẽ cogitationum accusantiũ, aut ẽt defendentiũ in die cum iudicabit Dñs occulta hominum, &c. Quasi diceret, cùm gentiles, qui legem scriptam nõ hñt (non. n. omnibus data est lex, sed Iudæis tñ, iuxta illud Psalmi: Nõ fecit taliter omni nationi) naturaliter quæ legis sunt faciũt. i. quæ lex mãdat, quantum ad præcepta moralia, quæ sunt dictamina naturalis rõnis, ipsi sibi sunt lex, propterea qđ rem

Casus in quibus põt iudex sine accusatore procedere.

Primus casus quando diuina reuelatio intercedit.

A legis exprimunt nõ tabulis, sed ipsis mentibus insculptam, fungẽtes officio legis ad seipsos, instruẽdo. s. & inducẽdo se ad bonum, & quidquid in eis qui sub lege viuunt geri solent apud externũ tribunal, hoc totum in istorum pectore geritur, dum pro ipsis, aut aduersum ipsos testimonium dicit conscientia, & dum altercantes cogitationes vicissim accusant, ac defendunt, sm quæ in die iudicij iudicabit illos Deus, id qđ nunc occultè fit in præcordiorum latebris, palam sub oculis omnium pronuntiante eo, cui nihil est occultum. Et sic constat Deum in iudicandis, & puniẽdis peccatoribus eorũ conscientia vti, tanquã accusatore, vt eius iudicium vndequaq; perfectũ, ac integrũ

B videatur. Eò vel maximè, ꝙ, vt, cõiter dr, conscientia est mille testes. Et non solum cõscientia, sed ẽt ipsum crimen, atq; peccatũ vicem accusatoris supplet apud Deum. Qđ quidem licet apud homines sit occultum, apud Deum tñ est patentissimum. Et propterea dixit. Gen. ca. 4. puniturus Caim: Vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra. Et c. 18. puniturus Sodomitas: Descendam, & videbo, vtrum clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint. Et Iuuenalis Satyra duodecima. Exemplo quodcunq; malo cõmittitur ipsi, Displicet autori, prima est hæc vltio, &c. Quia ergo iudicium, qđ ex diuina fit reuelatione, quodãmodo imitatur iudicium diuinũ. Idcircò in eo tam delin

C quentis cõscientia quàm ipsum delictũ vicẽ supplẽt accusatoris. Nec opus est, vt alius exterius accuset, qui est primus casus, in quo iudex aduersum aliquem potest sine accusatore procedere. Circa sm, qui est, qñ crimen est manifestum, qđ notorium appellãt, aduertendum est, illum esse, vt dicit Caietanus in presenti, qñ crimen coram iudice, & alijs committitur. Vt cũ, v. g. iudex simul cũ alijs videt aliquẽ blasphemare, aut alterum occidere. Tunc. n. nulla expectata accusatione propter euidentiam facti, põt illum punire. Quod & signare voluisse videntur pontifices Iudęorum, qñ dixerunt. Audistis blasphemiã? quid adhuc desideramus testes? Et S. Ludouicus Rex Franciæ legitur pręcepisse cauterizari linguam eius, quem audiuit blas-

D phemare. De quibus ẽt loquebatur D. Paulus. 1. ad Timoth. 5. qñ dicebat: Quorundam hominum peccata manifesta sunt præcedentia ad iudicium, hoc est, ante nota, quam veniant ad discussionem. Et hæc non sunt probanda vt dicit glos. interlinealis super illũ locum. Pro quo ẽt facit D. Augu super. 4. cap. Genes. vbi loquens de sanguine Abel dicit: Euidentia patrati sceleris clamore accusatoris non indiget. Et idem hr in cap. manifesta. 2. q. 1. Nec de hoc aliqua põt esse dubitatio inter Doct. Circa tertium casum; qui est, qñ infamia, vel indicia, vel clamorosa insinuatio præcedunt, aduertendum est, ꝙ hæc etiam in iure hñt quodammodo vim accusatoris. Nõ quidem, vt sint iusta cã reum in supplicium rapiẽdi, sed via inquisitionis,

E re prius explorata, atq; discussa, contra illum procedendi. Potestq; tunc iudex reũ interrogare, & ipsi tenetur ad interrogata rñdere, vt constat ex ca. inquisitionis, de accusationibus. Vbi dr ꝙ nisi pręcedẽte infamia apud probatos viros, non põt iudex interrogare. Idẽ hr in cap. qualiter, & qñ, el segundo, eodem titulo & in cap. licet Heli, de Simonia. Videturq; hoc hr̃e fundamentũ in Euangelio. Nã Lucæ 16. in parabola de villico iniquitatis, petiturus Dñs rõne ab eo, prius dixit: Quid hoc audio de te. Quasi significãs, qđ nisi infamia præcessisset nunquã de eius facto inquisitionẽ fecisset. Vt. n. dicit Amb. super. 5. caput primæ Epistolæ ad Corin. loquens de illo incestuoso cũ vxore patris, quem Apostolus Sathanæ tradidit in interitum carnis, vt eius spiritus saluus fieret, nõ posset talis sententia ferri, nisi accusatore petente, vel infamia præcedente. Et hæc est causa (inquit) quòd

Secũdus casus quando crimen est manifestũ.

Tertius casus.

Christus Dñs non puniuit Iudam, ẽt si sciuerit eũ loculos habere: quia. s. nec fuit accusatus, nec infamia præcessit, quæ vim haberet accusatoris. Et est aduertendum, ꝙ non quęcunq; infamia aut clamorosa insinuatio sufficiens esse dẽt mouere iudicẽ ad ad hoc, vt inquisitionem faciat. Sed illa tñ, quæ à viris honestis non maleuolis, & quę non semel, sed pluries procedit. Vt dr̃ in ca. licet Heli. de simonia. & in cap. qualiter, & qñ, de accusat. el segundo. Vbi notat Panormitanus, colligiturq; expresse ex ipso textu, ꝙ in iudicibus secularibus infamia dẽt esse tanta, vt tolerari nõ possit sine scandalo. Cùm tñ contra subditos, & similiter contra prælatum regularem infamia præcedens sufficiat, ẽt si non sit scandalosa. Et sunt oĩa dicta intelligẽda, qñ inquisitio est specialis de aliqua particulari persona. Nam quæ est generalis omnium delictorum, qualis est illa, quæ fit à prælatis, vel episcopis tpe visitationis, nullam prærequirit infamiã. Imo de ista præcessione infamiæ dicit Panormitanus, vbi supra, ꝙ si inquisitio sit generalissima, qualis est illa, ad quã prælati singulis annis tenentur, vel generalis, de qua dr̃ in l. congruit. ff. de officio præsid. & similiter, si sit specialis. i. contra certam personam, & fiat non ad pęnam imponendam, sed ex debito officij, vt ne matrimonium contrahatur pp impedimentum, vel non promoueatur quis ad prælaturã, vel electus non confirmetur, si reperiatur vitiosus, nulla requiritur infamia præcedens. Ad quod facit cap. postquam. & cap. cum delicto. & cap. nihil. de electione. & cap. fin. de clandest. despons. & quod notat Innoc. in capi. 1. de excessibus prælatorum. Similiter dicit; non esse necessariam præcedentem infamiam in speciali inquisitione, ẽt si ad pęnam imponendam tendat, dummodo fiat ad denuntiationem publici officij, iuxta id, qđ habetur. l. ea quidem. C. de accusa. & cap. præterea. de testibus cogẽdis. Sed de hoc dicemus in quarto casu. Cui adde, ꝙ ẽt non requiritur infamia præcedens, qñ iudex procedit contra semiplenè probatum, vel præcedentibus indicijs. Non tñ indicia, aut semiplenæ probationes hñt vim accusatoris, vt diximus in principio. Vbi aũt nullum horum præcedit regulariter in speciali inquisitione ad pęnam tendente, prærequiritur infamia, qua non præcedente, non poterit iudex inquisitionem facere, vt in dicto cap. qualiter, & qñ de accusatio. expresse hr̃. Dixi regulariter. Nam, vt notat Syluester, verbo, inquisitio. 1. q. 4. aliqui casus sunt in quibus iudex põt sine præuia infamia ad inquisitionem procedere. Sed omnes illi ferè coincidunt cum his, qui à nobis ex mente Panorm. sunt excepti. Cõis etiam consuetudo est, iudicium secularium, qñ delictum est manifestum, esto persona delinquens sit occulta, inquirere personam. In quo bene faciũt. Nã, cum talis inquisitio sit generalis, solùm ad inquirenda indicia, quibus posteà existentibus rectè põt inquiri de persona in particulari (cum indicia, vt diximus, vicem accusatoris optimè possint supplere) nullum est inconueniens, quod ex manifestatione delicti, media generali inquisitione indiciorum, deueniat iudex ad particularem inquisitionem personæ. Quando aũt post factam generalem inquisitionem; nulla adhuc apparent sufficientia indicia contra aliquem, esto sit de illo vehemens suspicio, ꝙ crimen commiserit, non potest iudex de illo inquisitionem facere in particulari, sine graui delicto, quia infamaret illum sine indicijs, quod sine maxima iniuria fieri non potest. Imò nec talis persona quamuis delictũ commiserit, poterit compelli ad iurandum. Et si cõpellatur non tenebitur dicere veritatem, quia iudex tunc nõ petit competenter, & sic põt rñdere se nescire quis fecerit delictum. Sed de hoc dicemus plura, q. 69. art. 2. Vbi Caietanus de hac re agit. Circa quartũ casum, qui est, qñ præcedit denũtiatio iuridica ad vindictam tendens, aduertendũ est, ꝙ ẽt tunc via inquisitionis proceditur ad agnitionem causæ, & vltionẽ delicti. Et est hæc denuntiatio nihil aliud, quam nuntiatio, hoc est, manifestatio criminis superiori facta, hoc solum ab accusatione differens, ꝙ qui denuntiat probare non tenetur, alias nullus denuntiare auderet. Theologi solent distinguere duplicem denuntiationem. Vnam pœnitentialem, factam prælato, ut priuatæ personæ: alteram iudicialem, factam eidem, vt personæ publicæ, hoc est, vt est iudex. Et de hac tñ loquimur in præsenti. Nã de denuntiatione pœnitentiali est sermo in 5. casu. Siquis aũt quærat, qui nam sint illi, qui ad denuntiationem teneantur, dico bř, ꝙ si de denuntiatione pœnitentiali loquimur, oẽs ad illam tenentur, sicut & tenentur ad correctionẽ fraternam, cuius pars est hęc denuntiatio, vt diximus supra q. 33. art. 2. Si aũt loquimur de denuntiatione iudiciali distinguendum erit, cum Innocentio in cap. nouit de iudicijs. Nam quantum ad peccatũ perpetratũ, quod cõtinuationem non recepit, solum is tenetur, cui hoc competit ex officio. Procedit. n. hoc ab actu iustitiæ, vt qui peccauit, puniatur, non pp se, cũ iam non sit peccaturus, sed pp alios. Et hoc pertinet ad superiores, vt cõstat ex cap. pręcipuè. 11. q. 2. & ex cap. duo ista. 23. q. 4. At verò quantum ad peccatum perpetrandum, & quantum ad perpetratũ, quod augumentum, continuationem, vel multiplicationem recepit, quilibet tenetur denuntiationem facere, dummodo se cauti, sine graui suo detrimento perficere posse credat, vt dr̃ in cap. hoc vř. 22. q. 5. Et ratio est: Nam est hæc denuntiatio actus charitatis, ad quem oẽs fideles tenentur. Summa Angelica limitat eam ad solos prælatos, sed male, quia nullus prælatus, vt sic, habet denuntiare cum careat superiore. De hac re est vidẽdus Syluester, verbo, denũtiatio, & summa Godofredi in tit. de acens. inquisitionib. & denũtiatio. nu. 30.

Nõ quęcunque infamia sufficit vt iudex procedat cõtra aliquem.

4. Casus, qñ præcedit denuntiatio.

Quæstio.

Responsio.

A

B

C

Circa quintum & vltimum casum, qui est, qñ fraterna correctione præmissa denuntiat quis prælato, vt patri proximi delictum, aduertendum est, ꝙ si denuntiatus prælati dicto fuerit obediens, non poterit tunc prælatus ad pœnas & infamiam procedere: sed illic cessare debebit, vbi correptus frater, correctus subinde apparuerit. Nam cum vnicus finis correctionis fraternæ sit bonum priuatũ eius, qui corripitur, ratio postulat, vt ei subueniatur quanto minori damno fuerit possibile. Exemplo medici, qui salutem corporalem ęgroto confert, si potest, sine alicuius membri abscissione. Et si nõ põt abscindit membrum minus necessariũ, vt vita totius cõseruetur. Si aũt adhuc rebellis extiterit post paternam admonitionem, poterit tunc prælatus in eũ lege agere. Qđ est intelligendum qñ delictum põt testibus probari. Nam, nisi peccatum fuerit improbabile testibus, & frater admonitus à prælato, vel negat, vel non emendatur, non põt tunc prælatus vlterius procedere, nec illum punire, quo ad vsq; existat aliquid, qđ crimen faciat manifestum; aut sint indicia ad inquirendum, aut testes ad conuincendum delictum. Et ratio est: Quia prælatus tunc nõ potest procedere, nisi vt iudex. Processus aũt iudicialis, nõ hẽt locum, nisi qñ existunt vel indicia, vel infamia, vel semipleta probatio, vt diximus. Hi ergo sunt casus, in quibus iudex nulla præcedente accusatione cõtra aliquem, procedere potest. Et eis exceptis, ꝙ semper accusatio præcedat, erit necesse. Ex quo infertur, ꝙ, etiam si iudex sciuerit Petrum, vel Paulum aliquod commisisse crimen, & sint testes ad illud probandum; si tñ nõ est infamia facti, aut personæ, nec aliquis accusat, aut denuntiat, nulla ratione põt illum ex officio punire, nec cõtra eum agere stando in omnibus iuribus. Quia nõ per modum denuntiationis,

5. Casus, qñ est facta denuntiatio prælato.

D

E

tiationis, vt suppono, nec per viam inquisitionis, cum non præcedat infamia. Verum tñ est, esse iam positum in consuetudine, q̀ qñ sunt talia delicta, nec est, qui accuset, fiscalis sortitur partes accusatoris. Nec .i. omnino contra rationem. Nam quamuis fiscalis sit minister reipublicæ, solũ ad causas ad fiscũ pertinentes institutus. Ex quo fit, vt ex officio solum teneatur accusare eum, qui agit contra rempublicam, vel principem, vt dr̃ l. 12. tit. 18. p. 4. Iam tñ ex mandato principis id officium est extẽsum, vt accuset de omnibus delictis, in quibus alius accusator nõ inuenitur. Tũ, ne delicta maneant impunita, quod in detrimentum reipublicæ cedere est manifestum, vt insinuat lex, si ita vulneratus. ff. ad l. Aquil. Tum ẽt; quia qui nocet membris reipublicæ, multò magis vr̃ capiti nocere. Et sic capitis interesse vr̃ pro membris respondere; atq; ex cõsequenti præcipere, vt minister, qui pro capite est institutus, pro membris ẽt agat. Ex quo infero primò, non esse licitum fiscali accipere pecuniam, vt accuset, sicut nec iudici, vt ferat sñiam; quia vterq; est minister publicus, quibus à republica pro ministerijs sufficiens stipendium prouidetur. Infero secundò nihil esse licitum fiscali in accusationibus imponẽdis, qd similiter nõ sit licitum alijs accusatoribus. Quare, si, qñ scit se non esse puniendum pęna talionis, ẽt si in probatione deficiat, accusat aliquem putans quod deficiet, peccabit mortaliter, ac quicunque alius accusator.

Fiscalis minister reipublicæ ad causas ipsius.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum iudex licite possit pœnam relaxare?

1 q. 46. art. 2. ad 3. Et 1 d. 42. q. 2. art. 2. ad 5. & 4. d. 46. q. 2. art. 2. q. 2. & q. 2. art. 2. q. 3. ad 1.

AD quartum sic proceditur. Videtur, q̀ iudex licitè possit pœnam relaxare. Dicitur .n. Iac. 2. Iudicium sine misericordia ei, qui non facit misericordiã: sed nullus punitur propter hoc, q̀ nõ facit illud quod licitè facere non potest: ergo quilibet iudex potest licitè misericordiam facere, relaxando pœnam.

2. Præterea, Iudicium humanũ dẽt imitari iudiciũ diuinum. Sed Deus pœnitentibus relaxat pęnam: quia non vult mortẽ peccatoris, vt dicitur Ezec. 18. ergo ẽt homo iudex potest pęnitenti licitè laxare pœnam.

3. Præterea, Vnicuiq; licet facere, quod alicui prodest & nulli nocet. Sed absoluere reum à pœna prodest ei, & nulli nocet: ergo iudex licitè potest reum à pęna absoluere.

Sed contra est, quod dicitur Deute. 13. de eo qui persuadet seruire dijs alienis, non parcat ei oculus tuus, vt miserearis, & occultes eum, Sed statim interficies eũ, & de homicida dicitur Deutero. 19. Morietur, nec misereberis eius.

Ar. 2. & 3.

*Respondeo dicendum, q̀ sicut ex dictis * patet, duo sunt, quantum ad propositum pertinet, circa iudicem consideranda, quorũ vnum est, q̀ ipse hẽt iudicare inter accusatorẽ & reum: aliud aũt est, q̀ ipse non fert iudicij sñiam, quasi ex propria, sed quasi ex publica potestate. Duplici ergo ratione impeditur iudex ne reum à pęna absoluere possit. Primo quidem ex parte accusatoris, ad cuius ius quandoq; pertinet, vt reus puniatur, putà propter aliquã iniuriã in ipsum commissam, cuius relaxatio nõ est in arbitrio alicuius iudicis: quia quilibet iudex tenetur ius suũ reddere vnicuiq;. Alio modo impeditur ex parte reipublicæ, cuius potestate fun-*

A *gitur, ad cuius bonũ pertinet, q̀ malefactores puniantur. Sed tñ quantum ad hoc differt inter inferiores iudices, & supremum iudicem, scilicet principem, cui est plenariè potestas publica commissa: iudex .n. inferior non habet potestatem absoluendi reum à pœna contra leges à superiore sibi impositas. Vnde super illud Ioan. 19. Non haberes aduersum me potestatem vllam, dicit * Augustinus, Talem Deus dederat Pilato potestatem, vt esset sub Cæsaris potestate, ne ei omnino liberum esset accusatum absoluere: sed princeps qui habet plenariam potestatem in republica, si ille qui passus est iniuriam, velit eam remittere, poterit reum*

Tract. 116. parũ à me. to m. 9.

B *licitè absoluere, si hoc publicæ vtilitati viderit non esse nocumentum.*

Ad Primum ergo dicendum, quòd misericordia iudicis habet locum in his quæ arbitrio iudicis relinquuntur, in quibus boni uiri est, ut sit diminutiuus pœnarum: sicut Philosophus dicit in quinto Ethicorum. In his autem quæ sunt determinata secundum legem diuinam uel humanam, non est suum misericordiã facere.*

Lib. 5. capi. 10 circa finem. to. 5.

Ad secundum dicendum, quòd Deus habet supremam potestatem iudicandi, & ad ipsum pertinet quicquid contra aliquem peccatur. Et ideò liberum ei est

C *pœnam remittere, præcipuè cum peccato ex hoc pœna maximè debeatur, quod est contra ipsum: non tamen remittit pęnam, nisi secundum quod decet suam bonitatem, quæ est omnium legum radix.*

Ad tertium dicendum, quòd iudex si inordinatè pęnam remitteret, nocumentum inferret & communitati, cui expedit ut maleficia puniantur, ad hoc, quòd peccata vitentur. Vnde Deuteronom. 13. post pęnam seductoris subditur, ut omnis Israel audiens timeat, & nequaquam vltra faciat quippiam huius rei simile. Nocet etiam personæ cui est illata iniuria, quæ recompensationem accipit per quandam restitutionem honoris

D *in pęna iniuriantis.*

SVMMA TEXTVS.

SVpposita distinctione de iudice supremo, & inferiori, inter quos hoc est discriminis, quòd iudex supremus summam habet imperii potestatem, etiam supra leges; cum tamen iudex inferior solum se habeat vel uti eius minister exequendis legum sanctionibus deputatus; respondet Diuus Thomas ad propositam difficultatem per duas propositiones: Prima cõclusio: Antequam pars lęsa iniuriam remittat, nullus iudicum, siue supremus sit siue infimus, potest pœnã remittere: Probatur: Iudex duplici titulo tenetur fla-

E gitiosum hominem supplicio tradere. Primus; quia est medium, ad quod pertinet diffinire inter seipsum & accusatorem. Secundus; quia est minister reipublicæ, cuius interest publica autoritate uindicare iniurias, quæ contra ipsam fiunt: ergo ex duplici impedimento potest prouenire ne iudex reum à pœna absoluat. Primum ex parte accusatoris; quia quandiu qui iniuria affectus est in accusatione præstiterit, non est liberum iudici reum indemnem seruare. Secundum ex parte reipublicæ, atque ex cõsequenti, quamuis ut caput reipublicæ potest iudex supremus iniurias ei factas remittere, tamen, ut custos iustitiæ inter ciues tenebitur ius suum unicuique reddere. Et si contrariũ fecerit peccabit, & obligabitur ad restitutionem, tam iniuriæ, quam damni ac ille, qui de alieno est multũ misericors.

A miſericors. Vt enim dicit Ariſtot. 5. Ethi. c. 5. qñ homines vident non ſibi per inflicta ſupplicia compenſari iniurias, in ſeruitute ſe viuere arbitrãtur. Secunda concluſio: Poſtquã accuſator ab accuſatione deſiſtit in arbitrio ſupremi iudicis eſt iuris pœnam, aut relaxare, aut cõmutare. Tale autem arbitrium inferiori non committitur. Poſterior hæc pars inde fit manifeſta, quod inferiori iudici eſt ſemper à ſuperiore agendi modus præſcriptus, ſicq; legibus alligatur, vt contra earum tenorem operari nullo modo queat. Vnde D. Auguſt. ſupra illud Ioan. c. 19. non haberes aduerſum me poteſtatẽ vllam, ſic inquit, talem Deus dederat Pilato poteſtatem, vt eſſet ſub Cæſare, nec omnino liberum eſſet accuſatum abſoluere. Quod aũt ſu- B premus iudex poſt factam remiſſionem ab accuſatore poſſit iuris pœnam, aut relaxare, aut commutare, probatur: Nam princeps nõ tm̃ eſt legum cuſtos, ſed et diſpenſator, non quidem, vt pro ſuo arbitratu poſſit illas, vt pallium ſuum diſpendere, ac diſſipare, ſed vt vbi viderit expedire bono cõi, ſuper illis diſpenſet,

EXPLICATIO ARTICVLI.

Sententia D. Thom.

Diuus Tho. in iſto artic. ſuppoſito, ꝙ iudex dupliciter põt impediri, ne legum pœnas relaxet, primò ex parte accuſatoris, qui aliqñ habet ius, vt reus puniatur ratione illatæ iniuriæ. Secundò ex parte reipublicæ, ad cuius bonum pertinet, quod malefactores C puniãtur, dicit duo. Primum eſt, ꝙ in primo caſu nullus iudex põt legum pœnas relaxare; quia quiſq; tenetur ius ſuum vnicuiq; reddere. Secundum eſt, ꝙ in ſecundo caſu diſtinguere oportebit inter iudices inferiores, & ſupremum, cui plenariè reſpublica eſt cõmiſſa. Nam inferiores nunquam pñt abſoluere à pœna contra legem à ſuperiore poſitam. At verò princeps, qui plenariam hẽt poteſtatem ſupra rempublicam hoc põt qñ id ſibi videbitur expedire, & qñ paſſus iniuriam ius ſuum remittere voluerit. Itaq; intẽdit, ꝙ ſi exigitur pœna pp cõe, & priuatum bonum ſimul, princeps illã relaxare poteſt ſtantibus duobus, ſ. quod expediat bono cõi, & quod offenſus aſſentiatur. Inferior autem nullo modo poteſt. At vero ſi tm̃ D exigitur pœna pp bonum cõe. Tunc poteſt illã princeps relaxare ſtante ſolum primo illorum duorum; & inferior adhuc nõ põt. ſi autem pœna exigitur tm̃ pro bono priuato tam ſuperior, quàm inferior poterit illam relaxare accuſatore dumtaxat conſentiente. Quin potius addiderim, ꝙ ſi pœnæ relaxatio fuerit multum expediens bono communi, adhuc ipſo accuſatore renuente, poterit ſupremus iudex illam relaxare, ea ratione, qua priuatum commodum ſemper cõi eſt poſtponendum. Quod & hr̃ expreſsè in cap. ſi pœnituerit. 2. q. 7. Imò & ſi caſus fuerit talis, vt in eo habere poſſit locum epicheia, nõ ſolum iudex ſupremus, verum & inferior poterit pœnam relaxare. Nõ .n. loquitur D. Tho. in præſenti in caſu, quo epicheia ſit opus, ſed in eo, in quo verba legis ſunt obſeruãda. E Quid aũt ſit epicheia explicat Ariſt. lib. 5. Ethic. ca. 10. & idem D. Tho. inf. q. 120. De quo ẽt nos nonnihil diximus ſup. q. 58. art. 5. Quod dicit D. Tho. in iſto articulo de relaxatione pœnæ, eſt ẽt intelligendum de diminutione, qñ reo inuito determinata ſtatuitur in iure. Inferior .n. eam minuere non poteſt, bene tñ ſupremus ex rationabili cauſa. Nam ſine illa nunquam eſt licitum, etiam ſuperiori, agere contra verba legis: tum pp iniuriam, quæ fit reipublicæ in non ſeruandis iuſtis legibus ipſius: tum etiam pp graue ſcandalum & detrimentum, quod inde redundat. Ex eo .n. quod peccatores manent impuniti, aut non debitè puniatur pro ſuis delictis audaciores fiunt, atq; promptiores ad perpetranda ſcelera, quod in damnum rei-

Diſcrimen inter iudicem ſuperiorem, & inferiorem quantũ ad relaxationem pœnæ.

Epicheia quid ſit.

A publicæ cedere eſt neceſſe. Ex quo infero cum Caietano in ſumma verbo, iudex, quod ſi princeps eum, qui iuſtè eſt ad mortem damnatus, vel propter homicidium, vel propter latrocinium à morte liberat, eam pœnam in aliam, vel pecuniariam, vel exilij commutando, etiam parte læſa remittente, proculdubio peccat mortaliter, eſtque reus omnium illorum malorũ, quæ ex eo, ꝙ iniqui non ſecundum leges puniuntur, ſequuntur. Quod etiam affirmat Nauarro in Manuali cap. 23. Sed de hac re videnda ſunt quæ diximus ſupra quæſt. 60. arti. 5.

QVAESTIO LXVIII.

B De Pertinentibus ad iniuſtam accuſationem, in quatuor Articulos diuiſa.

ARTICVLVS I.

Vtrum homo teneatur ad accuſandum?

C *Ad primum ſic proceditur. Videtur, ꝙ homo non teneatur ad accuſandum. Nullus .n. excuſatur ab impletione diuini præcepti propter peccatũ: quia iam ex ſuo peccato commodum reportaret, ſed aliqui propter peccatum redduntur inhabiles ad accuſandum, ſicut excõicati, infames, & illi qui ſunt de maioribus criminibus accuſati priuſquam innoxij monſtrentur: ergo homo nõ tenetur ex præcepto diuino ad accuſandum.*

2. Præterea, Omne debitum ex charitate depẽdet, quæ eſt finis præcepti. Vnde dicitur Rom. 13. Nemini quicquam debeatis, niſi vt inuicem diligatis: ſed illud quod eſt charitatis, homo debet omnibus maioribus & minoribus, ſubditis & prælatis. Cum ergo ſubditi non D *debeant prælatos accuſare, nec minores ſuos maiores, vt per plura capitula * probatur. 2. quæſt. 7. videtur, quod nullus ex debito teneatur accuſare.* 2. q. 7. per multa cap.

3. Præterea, Nullus tenetur contra fidelitatem agere, quam debet amico: quia nõ debet alteri facere quod ſibi non vult fieri. Sed accuſare aliquem quandoq; eſt contra fidelitatem, quam quis debet amico, dicitur .n. Prou. 11. Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: qui autem fidelis eſt, celat amici commiſſum: ergo homo non tenetur ad accuſandum.

Sed contra eſt, ꝙ dicitur Leuit. 5. Si peccauerit anima, & audiuerit vocem iurantis, teſtiſque fuerit quod E *ipſe vidit, aut conſcius eſt, niſi indicauerit, portabit iniquitatem ſuam.*

*Reſpondeo dicendum, ꝙ ſicut ſuprà dictũ * eſt, hæc eſt differentia inter denuntiationem & accuſationem: quia in denuntiatione attenditur emendatio fratris, in accuſatione aũt attenditur punitio criminis. Pœnæ autem præſentis vitæ non per ſe expetuntur, quia non eſt hic vltimũ retributionis tempus, ſed in quantũ ſunt medicinales, conferentes, vel ad emendationẽ perſonæ peccantis, vel ad bonum reſpubl. cuius quies procuratur per punitionem peccantium. Quorum primũ intenditur in denuntiatione, vt dictum * eſt. Secundum autẽ propriè pertinet ad accuſationem: & ideò ſi crimen fuerit* Q. 33. art. 6. & 7. & q. præced. ar. 3. ad 2. Q. 33. ar. 3.

rit tale, q vergat in detrimentum reipubl. tenetur bono ad accusationem, dummodo sufficienter possit probare, quod pertinet ad officium accusatoris, putà cum peccatum alicuius vergit in multitudinis corruptelam corporalem, seu spiritualem: si autem non fuerit tale peccatum quod in multitudinem redundet, vel ēt si sufficientem probationem adhibere non possit, non tenetur ad intentandum accusationem: quia ad hoc nullus tenetur, quod non potest debito modo perficere.

Ad Primum ergo dicendum quod nihil prohibet, per peccatum reddi aliquem impotentem ad ea, quæ homines facere tenentur: sicut ad merendum vitam æternam, & ad assumendum ecclesiastica sacramenta: nec tamen ex hoc homo reportat commodum: quinimo deficere ab eis, quæ tenetur facere, est grauissima pœna; quia virtuosi actus sunt quædā hominis perfectiones.

Ad secundum dicendum, q subditi prælatos suos accusare prohibētur, qui non affectione charitatis, sed sua prauitate vitam eorum diffamare & reprehēdere quærūt. Vel ēt si subditi accusare volētes fuerint criminosi, 2. q. 7. c. de ficus, & in seq. tribus cap. *vt habetur. 2. q. 7. alioqn si fuerint aliàs idonei ad accusandū, licet subditis ex charitate suos p̄latos accusare.*

Ad tertium dicendū, q reuelare secreta in malum personæ, est contra fidelitatem non autem si reuelentur propter bonum commune, quod semper præferendum est bono priuato. Et ideo contra bonum commune, nullum secretum licet recipere. Nec tamen omnino est secretum quod per sufficientes testes potest probari.

SVMMA TEXTVS.

SVpposita differentia inter fraternam denuntiationē & iuridicā accusationē desūpta ex parte finis; nā denunciatio illuc tendit, vt correptus frater corrigatur, & emendetur, quare tali fine obtento nō amplius progrediendū, accusatio verò tendit ad punitionē delicti in bonū cōe, vt. s. reipublicæ quies atq; trāquillitas cōseruetur; rñdet D. Tho. ad propositā difficultatē per duas propositiones. Prima cōclu. Quicūq; nouerit alicuius crimē esse contagiosum, & perniciosum reipublicę, tenetur illud accusare, modò idoneis testibus id possit probare. Probat: Vnusquisq; tenet bono cōi succurrere, veluti pars toti, qñ viderit illud, vel cōtagione infici, vel sceleribus corrumpi; sed hoc fieri nō pōt, nisi per publicā ptātem, ad quā accusatione crimina deferūtur: ergo vnusquiq; tenebitur tunc pniciosum hoīem accusare. Qd aūt ad hoc nō teneat qñ crimen idoneis testibus probari nō pōt, est res manifesta; quia nullus tenet ad id, qd debito mō nō pōt perficere. Scda conclus. Qñ crimen non est in detrimentū reipublicæ, sed solū accusatoris, aut ipsius criminosi, nullus illud accusare tenet. Probatur: Pœnæ huius vitæ nō per se expetunt, cum nō sit hic vlōmū retributionis tps, sed in quantū sunt medicinales, vel ad emendationē personę peccātis, vel ad bonū publicū; cuius quies procurat per punitionē peccantium: sed qñ delictum solū vergit in detrimentū ipsius peccantis, sufficiēter prouidet illi per fraternā denuntiationē, cuius finis est bonū particulare eius, qui denūtiatur: ergo nullus tūc tenet accusare, maximè cū accusatio semp ordinet ad bonum cōe. Qd aūt nec etiā teneatur homo accusare alterū, qñ eius delictum solum vergit in detrimentum ipsius accusatoris, id nō probat D. Thom. sed illud, vt notum relinquit. Cum enim quisque sit suorum bonorum dominus, etiam famæ & honoris, vt diximus supra q. 67. agentes de dominio, non est dubium, quin possit illorum remittere satisfactionem. Tum, vt dicto Christi sit audiēs, qui magnopere nos ad inimicorū dilectionem induxit. Tum etiam ad redimendum tempus. In hoc enim casu habet verum, & est intelligenda lex vnica. C. vt nemo inuitus agere, vel accusare cogatur.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia huius articuli est aduertendum primò, q, vt diximus quæst. p̄ced. art. 3. denūciatio est duplex. Vna fraterna & euangelica, quæ alio noīe pœnitentialis appellat, ordinaturque ad fratris correctionē. Alia iudicialis, & iuridica, quæ ēt habet bonū publicum p̄ scopo, tenditque ad punitionem eius, qui peccat, qualis est illa, q̄ fit inquisitorib. hæreticæ prauitatis. Et hæc à D. Tho. in p̄senti noīe accusationis comprehenditur, à qua hoc solo differt, qd denuntians non tenet probare, sed iudex tunc dēt per inquisitionē procedere, cū tñ accusator teneatur ad probationem, & sic quando dicit in prima conclusione, quod quicunque nouerit alicuius crimen esse contagiosum, & perniciosum reipublicę, tenetur illud accusare, modò idoneis testibus possit probari, nō solum est sermo de vera accusatione, sed etiā denunciatione iuridica, qua regulariter boni cōi sufficienter p̄uideri solet. Itaq; est sensus, q tenet, vel accusare, vel denunciare iuridicè. Quāuis, si crimē esset valde pniciosum, & cōtagiosum reipublicæ, & accusator haberet testes, quibus id p̄bare posset, forsan non satisfaceret obligationi faciēdo denunciationē iuridicā, sed teneret in forma accusare, vt sic in re tanti momēti iudicem liberaret à labore inquisitionis. Sed hoc rarò & ferè nunq̄ contingit, quare conclusio D. Tho. vniuersaliter erit intelligenda tā de vera accusatione, quā de iuridica denuntiatione ad punitionē tendente. Secundò est aduertendum, hoc differre inter Deum, & hoīem, quantū attinet ad p̄sens institutū, qd Deus punit peccata p̄ quantitate eorum, hoc est, maiora magis, quā minora, iuxta illud Apoc. c. 8. quantū glorianit se in delicijs, tm̄ date ei tormentorū, & illud, Iuxta mensurā delicti erit & plagarum modus. At verò hoīes cū iudicis officio funguntur, non puniunt, nec punire debent peccata p̄ quantitate eorū, sed pro rōne nocumēti, qd ex ipsis resultat bono cōi. Nā cum munus iudicis sit respicere bonū cōe, illiq; consulere, tm̄ habet ptātem puniendi delicta per ordinē ad bonū cōe. Ex quo infero primò sępèsępius contingere posse, q teneatur iudex magis punire minus peccatū, q̄ grauius; vt magis tenetur punire furtū, quam fornicationē: quāuis fornicatio ex genere suo sit grauior furto: quia illud magis nocet bono publico, quàm hæc. Imò fornicationē nō puniunt iudices seculares, quia, vt dicit D. Aug. Si meretrices tollantur oīa implebunt libidinibus. Et sic lupanaria magis in bonū cōe, quā in reipublicæ perniciē cedere intelligunt. Infero secundò, q quia accusatio, seu denunciatio iuridica, (pro eodē enim hæc duo in p̄senti accipiuntur) similiter ordinantur ad bonū cōe ac iudicis officium, tātò magis, aut minus tenebit quisq; alterius delictū coram iudice accusare, quantò magis fuerit perniciosum, & cōtagiosum bono cōi. Imò siquis cōmiserit aliquod crimen, qd ex se non vergit in pniciem reipublicę, quāuis illud sit grauissimū, vt odiū Dei, aut fornicationē, nullus tenebit illius facere accusationem, aut denuntiationē iuridicā, bene tñ fraternā correctionē, cum oībus suis partibus; quia hæc solū ad bonū delinquentis ordinatur, ut diximus primo tomo, in materia de correctione fraterna. Et siquis contra hoc argumentetur; Nullū est peccatū, qd ex se non afferat nocumentū publicum, aut scandali, aut mali exēpli, aut alterius cuiuscunq; p̄suasionis, q̄ alijs noceat: ergo nullū est peccatum, de quo non teneatur

quisque

Denuntiatio duplex fraterna & iudicialis.

Deus & homo differūt in modo puniendi.

Iudex tenetur interdū magis punire min' peccatum quā maius.

Argum.

quisque facere accusationé, si illud probari pôt, & ei pœna est imposita, atq; ex consequenti non rectè est facta distinctio de peccatis lædentibus bonû cõe, & de non lædentibus, cum nullû sit quod nõ lædat; re-

Responsio. spondeo huiusmodi argumentû plerosq; conuincere, vt affirment nullû esse peccatû, de quo nõ teneantur singuli facere accusationem. Immeritò tñ. Nam discretione est opus. Et non oĩa peccata sic sunt censenda cedere in detrimentû reipublicę, vt necessario sint, vel denuntianda, vel accusanda: sed illa tm̃, quorum proprium obiectû est bonum cõe in ipsis expugnatum & læsum. Reliqua aût, quæ aduersus priuatum bonum cõmittuntur priuata, & non cõia reputantur. Ex obiecto.n. actuû species sortiri dẽnt. Ex

B quo infertur, ꝙ bona proximi furari, aut priuatû hominẽ interficere, priuata erût dicenda delicta, quorum nullus tenetur accusationẽ, aut denuntiationẽ facere. At vero cõpilatio ærarij publici, sicuti & crimen læsę maiestatis, quæ in publicum detrimentum verguot, peccata sunt publica, quorû accusationis, vel denuntiationis obligatio vnumquemq; contingit, qñ illa probari possunt. Similiter mendaciû perniciosum, quo alicui ciui in particulari fraus extruitur, priuatum est peccatû. At verò hæresis, qua communis religio concutitur, sicuti & latrociniû eorû, qui regias vias obsident, suntq; assassini, crimen est valde publicum, & sic eius erit facienda denuntiatio iuridica à quocunque illud scitur.

Quæstio. C Et siquis quærat, vtrû denuntiationem, vel accusationé peccati secreti, qđ vergit in perniciem reipublicæ, quale est crimen hæresis, aut proditio ciuitatis, semper debeat necessario pcedere secreta admonitio fratris, dico, hanc difficultatem fuisse à me in terminis disputatam, in materia de correctione fra-

Responsio. terna 1. tomo, q. 33. art. 7. Cuius resolutio fuit ex mẽte D. Tho in illo loco. Quòd qñ peccatû vergit in perniciem publicã, ẽt si sit occultû atq; secretum, dũmodo non scitum per sacramentalem confessioné, statim est iudici denuntiandû ante secretã admonitionem; nisi pro certo habeatur, quod poterit emendari secreta admonitione. Idem ẽt hẽt idem D. Thom.

D infra. q. 70. art. 1. ad 2. Vbi dicit, ꝙ qui nouit extra cõfessioné peccatum, quantumuis occultû dummodo sit in perniciem reipublicæ, tenet̃ illud expressè iudici manifestare, ẽt si de illo non sit requisitus. Idẽ tenet Caietanus ibidẽ, & Castro lib. 2. de iusta hæreticorum punitione. c. 25. estq; cõis snĩa Canonistarû in c. nouit. de iudicijs. & in c. si peccauerit. 2. q. 1. Et probatur: Bonum cõe est pferendum bono particulari: ergo potius est cõsulendû saluti totius cõitatis, quã famę vnius particularis. Et de his peccatis intelligitur illud D. Aug. Qui veritaté occultat, & qui mendaciû pdit, vterq; reus est. Ille, quia pdesse non vult; iste, quia nocere desiderat. Dixi, nisi pro certo habeatur, ꝙ poterit emendari secreta admonitione. Nam, si ille, qui crimen publicû resciuit, certissimus oĩno

E est, ꝙ p suã admonitionẽ sic frater emendabitur, & damnum publicum oĩno cessabit, necessaria erit ante denuntiationé secreta admonitio non solum ex charitate, sed ẽt ex iustitia. Adhuc.n. pestilens ille, & scelerosus hõ habet possessioné sui honoris. Quare, si sine eius læsione satis pôt occurri malo cõi, ratio postulat, vt nõ publicitus traducatur. At verò qui nõ est omni firmitate certissimus, ꝙ sua proderit admonitio, vel qñ est periculum in mora, statim ad accusationem erit pperandum, vel ad denuntiationem iuridicam, si idonei testes non sunt, quibus delictû p-

Hæretici statim sunt denunciandi. bet. Ex quo infero, qđ qui nouit aliquem esse hæreticû, statim tenet̃ tale crimen iudici cõpetenti reuelare, ẽt si de illo non sit ipãliter requisitus. Et quãuis in secreto fuerit sibi hæresis reuelata. Est.n. hæresis pe-

A stilentissimû venenû, qđ citò & facilè maximã quãque pôt inficere multitudiné. Propter quam causam D. Paul. 2. ad Timot. c. 2. de hæreticis loquens dicit: Sermo eorum, vt cancer serpit, & Deuter. cap. 13. de seductore, & ad idololatriã persuadéte, dicebat Dominus: Si tibi voluerit persuadere frater tuus filius matris tuæ, aut filius tuus, vel filia, siue vxor, q̃ est in sinu tuo, aut amicus, quem diligis, vt aĩam tuã, clam dicens; Eamus, & seruiamus dijs alienis, quos ignoras tu, & patres tui, cunctarû in circuitu gentiû, quæ iuxta, vel procul sunt ab initio vsq; ad finem terræ, non acquiescas ei, nec audias, nec parcat ei oculus tuus, vt miserearis, & occultes eû. In quibus verbis id maximè est aduertendum. ꝙ ẽt si talia seductionis

B verba clam, & secretò dicantur à seductore, pręcepit Dñs, vt nõ seruetur secretû, sed statim reueletur. Moraliter enim, & regulariter loquendo, nunquam potest de hoĩe hæretico maximè dogmatizante haberi illa spes, & certitudo, quæ requiritur ad hoc, vt si ũ non statim denunciemus. Nã, cû intellectus sit, qui dirigit oẽs alias potentias; & ideò qñ cæterę potentiæ deordinantur per hoc, quod in illis aliqua peccata cõmittuntur, si intellectus manet rectus facilè illas in ordinem reuocare possumus, fit, vt in hæretico, qui deprauatû hẽt intellectû, vix possit tale malû mederi. Et sic nulla pôt esse firmitas & certitudo, qđ secreto correptus emẽdabitur. Eo, vel maximè. ꝙ q nõ audit Ecclesiam, ꝙ nec ẽt hominé particulariter

C admonenté audiet, dẽt iure iudicari. Verum est, ꝙ si non ex malitia, sed ex ignorantia lapsus esset quis in aliquem erroré, vt si, v. g. homo rusticus, negaret aliquã propositionem sacræ scripturæ, quam explicitè credere non tenebitur, corripiendus esset homo ille secretò ante denuntiationé, si sit spes emendæ, & si ex tali admonitione secreta nullû aliud detrimentû pôt euenire propter rõnem iam dictã. Dico notãter, si ex tali admonitione secreta nullum aliud pôt detrimentû euenire. Nam si rusticus accepisset eum errorem ab illo, qui ex malitia tales errores *seminabat*, pculdubio ipse rusticus teneretur id iudici manifestare. Quod si non faceret, ille alius qui rustici errorem cognouit, teneretur statim denuntiare, vt hac

Qui ex ignorantia negat aliquid de fide admonendus est.

D rõne malum reipublicæ radicitus euelleretur. Ita tenẽt Castro lib. 2. de iusta hæreticorû punitione, cap. 25. Ricardus in 4. dist. 19. art. 3. q. 1. Adrianus in materia de correctione fraterna, & Turrecremata super cap. qui peccauerit. 2. q. 1. q. 11. conclusione quinta. Et ratio est: Nam ex charitate solû tenemur consulere saluti proximi, sine detrimento famæ, qñ id fieri pôt citra periculû boni cõis, quod in casu posito facere non possumus. Aliqui fuerunt, qui existimarunt, nullum teneri ad accusationem, propterea quod accusatio vr̃ esse contra illud verbum Christi, Matt. 6. Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Et cõtra illud; si non remiseritis hominibus, nec pater vester remittet vobis. Cæte-

E rû, si loquamur de peccatis publicis, hæc senténia est falsa, & stulta, vt dicit Caietanus, in præsenti. Tanto enim magis tenetur quis succurrere cõmuni detrimento corporali, vel spirituali, quã priuato, quantò bonum cõmune diuinius est, & amabilius, quã priuatum. Et constat quòd tenetur quilibet sciens, & potens subuenire periculo corruptelæ spiritualis, vel corporalis proximi seruatis debitis conditionibus. Si autem loquamur de particularibus offensis dico, quòd quamuis sit diuinum consilium, quòd illas remittamus, nec illarum faciamus accusationem, & sic omnes communiter concurrunt ad iniuriatum, & offensum, vt illum ad id inducant, ipse tamen, cui de re sua propria incûbit accusatio, adhuc illã persequi potest in iudicio, nulla præcedente secreta ad-

monitio-

Nemo potest accusare eū qui iniuriā fecit.

monitione. Nam enim scopus talis accusationis nō sit emendatio fratris, sed propriæ iniuriæ atque honoris satisfactio, quę adhuc ipso delinquente emendato expeti potest; transierit & vana, quæcunque secreta admonitio præcedens. Nec loca scripturæ adducta faciunt contra hanc veritatem. Nam in accusatione eius criminis, quod in perniciem publicam vergit, non suam, sed proximi, non vnius, sed multitudinis causam agit accusator. Et sic per hoc non impeditur, quominus dicere possit. Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Nec de eo intelliguntur dicta illa verba Christi; si non remiseritis hominibus nec pater vester remittet vobis. Et in accusatione particulari, qua suam priuatam causam agit, accusator non ita præcipitur ex illa diuina institutione remittere, vt iustitia non habeat locum suum; sed quòd nec ex passione, nec ex propria autoritate vindictam sumat. Quod, & significauit Paulus ad Rom. 12. dum dixit: Non vos defendentes charissimi, sed date locum irę: Accipitur enim ibi defensio pro vindicta priuata autoritate facta, vt constat ex his quæ sequuntur. Subdit enim statim: Scriptum est enim: Mihi vindictam, & ego retribuam. Et est sensus, quod quanuis læsi fuerimus, non tentemus ipsi vindictam, sed eam Domino permittamus. Originem enim habere solet hoc malum ex immodico nostro amore, ac ingenita superbia, quæ, vt vitijs nostris benigne indulgeamus, alienis autem simus inexorabiles, facit. Et ideo dandus est locus iræ ac permittenda Domino iudicandi facultas, quam ei præripiunt quicunque vindictam ex passione, vel priuata autoritate aggrediuntur, cum tamen eam ex testimonio prophetæ sibis Dominus reseruauerit, & sit nefas Dei vices, & partes vsurpare in te sibi peculiariter ascripta. &c.

De peccatis quæ solū nocent peccanti nullus tenetur aliū accusare.

De peccatis, quæ solum nocent peccanti, dicit D. Tho. in secunda conclusione & eius probatione, quod sufficienter eis prouidetur per fraternam correctione, & sic nullus de illis tenetur accusationem facere aut denuntiationem iuridicam, quod est verum. Cæterùm si post factam secretam admonitionem adhuc proximus perstiterit in suo delicto, adhibendi erunt testes. Et si testes non sufficiunt, facienda erit denuntiatio pœnitentialis prelato, iuxta illud Matth. 18. Si peccauerit in te frater tuus, hoc est, si te sciente, vt D. Augustinus interpretatur, corripe eum inter te & ipsum solum. Si te audierit lucratus eris fratrem tuum: si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc vnum, vel duos, vt in ore duorum, vel trium testium stet omne verbum. Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ. &c. Quid autem tunc Ecclesiæ prælatus facere teneatur, & similiter qualiter sit intelligendus omnis iste processus correctionis fraternæ à Christo assignatus, iam latè à nobis est explicatum in materia de correctione fraterna, contenta in primo tomo quæstione 33. per totam. & præcipuè articulo 7. & 8. videte ibi. Et hoc solum pro nunc memoriæ mandandum est, quod magis videtur facere ad nostrum institutum, quòd nonquam in his peccatis est facienda testium inductio, aut denuntiatio prælato, quin secreta admonitio præcedat. Ita enim habetur expresse in verbis Euangelij. Super quæ dicit D. Augustinus serm. 16. de verbis Domini, & refertur in cap. si peccauerit. 2. q. 1. Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te & ipsum solum. Quare? quia in te peccauit? quid est in te peccauit? Tu scis quia peccauit. Quia enim secretū fuit quando in te peccauit, secretum quære cum corriges,

Nota pro fraterna correptione.

A quod peccauit in te. Nam si solus nosti, quia peccauit in te, & eum vis coram omnibus arguere, non eris corrector erroris, sed proditor. Attende quéadmodum vir iustus Ioseph tanto flagitio de vxore fuerat suspicatus tanta benignitate pepercit, antequam sciret, vnde illa conceperat, quam grauidam senserat, & se ad illam non accessisse nouerat. Restabat itaque certa adulterij suspicio, & tamen quia ipse solus nouerat, ipse solus sciebat, quid dicit Euangelium? Ioseph autem, cum esset iustus & nollet eam traducere, voluit occulte dimittere. Ergo corripienda ipsa sunt coram omnibus, quæ peccantur coram omnibus: ipsa verò corripienda sunt secretius, quæ peccantur secretius. Hucusque Au-
B gustinus. Et ratio huius sententiæ est: Nam cum hoc differat correctio fraterna ab accusatione, & inquisitione, quòd finis correctionis est emendatio fratris; accusationis verò & inquisitionis punitio, fit, vt eo modo sit facienda correctio, quo melius ad eius emendationem conducat. Et certum est famam quam plurimum iuuare, vt peccator resipiscat, dicente D. Hieronym. seorsum corripiendus est frater, ne si semel pudorem, & verecundiam amiserit, remaneat in peccato. Præterquàm quod exemplo medici corporalis, qui quam minimo fieri potest dispendio, tenetur ęgroto mederi, addiscere possumus eum, qui fratrem, sine dispendio famę corrigere potest iniustissimum esse diffa-
C mando. Qui enim sanare potest sine abscissione membri, grauem infert iniuriam abscindendo. Ex dictis sumenda est regula in inquisitionibus generalibus, quibus occulta crimina posito edicto manifestari pręcipiuntur, obseruanda. Nam si omnino sunt emendata, cuiuscunque generis sint illa, nullus tenetur ea vel denuntiare, vel accusare, sed solum esse testis, quando eius testimonium in particulari legitimè fuerit postulatum. Si autem non sunt emendata, tunc aut sunt publica, aut priuata. Si publica hoc est in reipublicę perniciem vergentia, vt proditio ciuitatis, hęresis, & quęcunque alia, quę habent pro obiecto bonum commune, statim erunt denuntianda iudicialiter, vel accusanda, si
D probari res possit, vt sic efficacius consulatur bono communi. Si autem fuerint priuata, vt concubinatus, & alia quę non habent pro obiecto bonum publicum; tunc tantum erunt fraternę ad emendationem fratris denuncianda postquam fuerint factę secretę admonitiones, & testium inductiones, iuxta Christi pręceptum. Et quia vnicus finis correctionis fraternę est salus particularis proximi, & ex isto fine, & spe, quę illum consequendi habetur omnis correctio, atque ordo, & processus illius moderandus est, fit, vt toties admonitio secreta sit repetenda, quoties spectatur profutura. Et quando non est spes proficiendi, alijs remedijs, scilicet, secreta admonitione, & testium inductione, quod sta-
E tim ad denuntiationem deueniatur erit necesse. Imò tunc etiam erunt omnia ista omittenda, quando probabiliter creduntur fore inutilia, vt diximus in materia de correctione fraterna.

In solutione ad primum argumentum dicit D. Tho. infames, & excōmunicatos ob accusatione repelli, vt constat ex capitu. clericus. & tribus sequentibus 2. quęstione. 7. Non in bonum ipsorum. Nam accusare vbi & quando oportet virtus est, sed in pœnam suorum delictorum. Desiderat enim accusatio autoritatem in accusante, quam illa sors hominum non habet; & ideo eo munere priuatur. Cęterum aduertit Caietanus, quòd, quauis accusare in iure isti homine prohibeantur. Poterunt tamen in

Infames & excommunicati ab accusatione repelluntur.

ctum: ſed quamuis eſſet probata iuriſdictio, & legū autoritas per teſtes, aut alios conſultores, nō liceret iudici iudicare, ſi certiſſimè ſciret eos falſum dicere, atque conſulere: ergo multo minus ſufficiet crimen probatum, qñ iudici certè conſtat teſtes falſo deponere. Deſino omnes alias Cordubæ rationes, quas ad amuſſim examinatas parum roboris habere opinor, ne in idē prolixitatis vitium, in quo ipſe incidit, præceps ruā. Ea etiam omnia, quæ ab ipſo collecta ſunt, ratione vndecima, ex ſacris literis, quibus ſæpe dicitur iudicium ſecundum veritatem, eſſe faciendū, nihil conuincunt. Quia iuxta veritatem iuſtè, ac rationabiliter præſumptam, & per publica acta habitā fieri ſatis eſſe docebunt autores contrariæ ſententiæ.

2. Sententia.

Secunda ſententia eſt in alio extremo, quæ affirmat, tam in ciuilibus, quàm in criminalibus, poſſe immò teneri iudicem innocētem illum certò ſibi cognitū, ſed probatum nocentem iudicialiter condemnare. B Hanc tenet D. Tho. in hoc articulo, & ſupra quæſt. 64. ad 3. Vbi ponens exemplum in cauſa mortis, dicit potius eſſe morti adiudicandum innocentem, quam deſerenda teſtimonia publica. Eandē tenet Alexander Alenſis 3. par. quæſt. 40. membr. 6. arti. 2. & quæſt. 34. membr. 1. artic. 4. Ricar. in 4 diſt. 18. artic. 3. quæſt. 2. ad 1. Enriquus de Gandauo, quodlib. 3. quæſtio. 25. Soto lib. 5. de iuſtitia, quæſt. 4. artic. 2. & Sylueſter, verbo. iudex 2. quæſ. 5. Qui & poſt plurimam autorū citationem, fatetur hanc fuiſſe opinionē omniū antiquorum Theologorū. Eandem tenet Bartolus in lege illicitas. ff. de officio præſid. & Ioānes Andreas in ſuis Nouellis. titulo de allegat. & Cardinalis, & gloſ. in c. 1. de officio ord. & Couarruuias in ſuis relectionibus lib. 1. c. 1.

3. Sententia.

C Tertia ſententia eſt media inter iſtas duas. Et affirmat in cauſa criminali, ſiue capitalis ſit, ſiue alicuius mutilationis, nō poſſe iudicē condēnare innocentem, ſm allegata & probata. Secus aūt in ciuilibus, puta, cùm de pecunia agitur, aut de aliarū rerum poſſeſſione. Hanc tenent Rodulphus & Immola, in leg. à D. Pio. ff. de re iud. & Angelus & Supplementum, & Summa Roſella, titulo iudex 1. §. 18. & Adrianus quodlib. 6. art. 3. & quodlib. 2. articulo ēt 3. & nouiſſimus omniū Petrus à Nauarra libr. 1. de reſtitutione c. 3. dubitatione 4. & quidem, ꝙ in cauſis criminalibus non poſſit iudex innocentem condemnare, etiam ſi probetur nocēs, nullis alijs rationibus probant, quàm quæ fiunt pro prima opinione. Quod D aūt in ciuilibus, etiam ſi de magna quātitate agatur, poſſit iudex ſecundū allegata, & probata, non obſtante ſua priuata & euidenti cognitione, innocentē iudicare ex eo oſtendunt, quòd pro bono pacis, & ne reipublicæ, atq; legum ordo ſubuertatur, tenetur tūc innocens patienter tolerare ſententiā, temporaliſq; vtilitatis iacturā ferre. Imò de facto renuntiaſſe videtur ſuo priuato temporali cōmodo, ob bonū commune, cùm ſe principi ſubiecit, qui iuſtè tulit legē, vt ſecundū allegata, & probata ſentētia proferatur. Nec eſt rationabile, quòd probatus reus, licèt in re innoxius, velit iudicem, aut officium, aut honorē, aut aliā ſuam vtilitatē amittere. Maximè cum etiam iudex ſit innocens, nec aliquod crimen cōmiſerit, & in pari E cauſa innocentiæ magis teneatur ſibi, quàm alteri, præſertim criminoſo probato, ſubuenire.

Sententia autoris. Iudex tenetur condēnare innocentem probatum nocentē ſecundum allegata & probata.

Mihi ex his ſententijs ea, quæ ſecundo loco fuit poſita, magis placet; cui & rationes, & iura ipſa patrocinantur. Dicit enim D. Augu. & refertur 28. q6. 1. c. omnes, bonus iudex nihil ex arbitrio ſuo facit, ſed ſecundum leges, & iura pronunciat. Idem etiam affirmant D. Ambro. & D. Gregorius relati in c. iudicet 3. quæſt. 7. & in c. ſummopere 11. quæſt. 3. Vnde in lege illicitas. ff. de officio præſid. §. veritas. iubetur præſes id ſequi, quod cōuenit eum ſequi ex fide eorum, quæ probantur. Nec valet, ſi dicatur, ꝓdicta iura nihil aliud diffinire, q̃, quòd iudex debet ſm leges ius dicere, ità, quòd ſeruet ordinem iuris in procedendo, examinando, & non ſine probatione legitima ſententiam ferendo: non autem diffinire, quòd ſemper ſecundum allegata & probata iudicet: maximè, cū ius dicat, non debere iniuriam inde oriri, vnde iura naſcuntur; & iniuria eſſe videtur: imò & contra ius naturale, quod innocens talis cognitus, etiam ſi probetur nocens condemnetur. Non, inquam, valet hæc euaſio. Nā idem eſt iudicare ſm leges, & ſm iura, qđ iudicare ſm allegata & probata. Leges. n. & iura ſunt de uniuerſalibus, & ſententia debet eſſe de facto particulari, tanquā de cōcluſione illata ex vniuerſalibus iuribus. Ad concluſionē aūt ſingulariū, quæ per ſententiam ex legibus infertur, non deſcenditur, niſi per particulares, uel ſingulares propoſitiones de B tali facto, quæ niſi ꝑ allegata, & probata, cōſtare nō poſſunt. Et ſic iudicare ſm allegata, & probata eſt iudicare ſm leges & ſm iura. Præter q̃, ꝙ leges, atque iura, ſicut, & quecunque alia moralia non ordinant, & iudicant, niſi de ijs, quæ per ſe, uel quæ regulariter, &, vt in plurimū, quāuis ꝑ accidens cōtingūt. Et ſic quæ rarò eueniūt, nec effingiūt nec diſſoluunt generalē legis diſpoſitionem. Pro quo ēt facit gloſſa ſingularis, quæ ex cap. 1. de officio iudi. ordin. quo admonentur Epiſcopi iudicare ſm qđ canonens cenſent, colligit eos ſm allegata, & probata debere iudicare. Sed rationibus hoc ipſum probatur. Primo ſic:

1. Ratio.

Tam ſm moralem philoſophiam, quam ſm iura, maleficia diſtinguuntur ex intentione: eſtque hoc adeò verū, ut dixerimus in ſuperioribus ex mente D. Tho C mæ, & aliorum, qđ occidens ſuum inuaſorem, aliter ſe ſaluari nō potens, ſi intendit occidere, homicida eſt, ſi aūt intendit ſe defendere, & occiſio ēt præuiſa conſequitur ex actione defenſiua, non peccat: ergo ſimiliter in occiſione innocentis probati nocentis, ex intentione iudicis eius operis natura, atque ſpēs deſumenda eſt. Sed conſtat, ꝙ iudex, de quo in præſenti eſt ſermo, qui, ſ. oēm ſuam prudentiam, ſolicitudinem, ſcientiam, poteſtatem, & cætera adhibuit, ut liberaret innocentem, non intendit ex propria voluntate occidere, aut mutilare, aut aliqđ iniuſtum facere, ſed totum illud ſequitur ex eo, qđ intendit publico officio vti, & eo utitur: ergo nulla iniuſtitia eſt in hoc, atque ex conſequenti nec ēt facit iniuriam in D nocenti: maximè, cum illam priuata, aut publica voluntate non intendat. Et ſi quis dicat, talem iudicem facere iniuriam innocenti in eo, qđ non renunciat officio, quod tenetur facere in eo caſu, ne innocentem interficiat: contra hoc ſic argumentor. Perſona, quæ eſt iudex, tenetur uti officio ſuo, parte, & populo inſtāte, qm̄ ſibi incumbit cura utendi poteſtate publica, & plus tenetur curam habere publici officij ſibi cōmiſſi, q̃ uitæ alterius, cuius ratio non ſpectat ad ipſum, niſi ſicut ad iudicē: ergo non tenet̃ ſuo officio renuntiare. Et confirmat̃: Superius in materia de homicidio ꝑ hanc rōnem concluſum eſt, ꝙ defendens ſe non tenetur omittere actum defenſionis propriæ per hoc, quod videt ex ipſo ſequi mortem alterius, ēt E impœnitentis, qa, ſ. ſibi magis incumbit cura ſui, quā proximi: ergo pari ratione in propoſito, quia perſonæ iudicis incumbit cura, ut utatur, publico officio, & non cura proximi, niſi ratione publici officij, non tenebitur abſtinere ab uſu publici officij, ꝓpter damnū conſequens proximi. Secundò, ſic argumētor: Iudex in quantū iudicat, nō eſt priuata perſona, ſed publica: ergo non ſm priuatā, ſed ſm publicam ſcientiā procedere debet, atque ex conſequenti non peccabit innocentem probatū nocentē publica notitia condemnando. Maximè cum nō ipſe, ſed leges ſint quæ

condemnant,

condemnant. Et confirmatur: At iudicandũ duplex A scientia est necessaria, vna facti, altera iuris. Teoetur enim iudex duo cognoscere, scilicet, quid reus fecerit, & quid iuris sit de illo; sed in cognitiooe iuris nõ debet suã opiniooẽ sequi, quãuis eam reputet verissimam; tenetur.n. leges auscultare; nec ipse est legũ iudex, sed custos, oec pertinet ad ipsum iudicare, an lex sit bona, sed quid iubeat: quare nec audiendi erũt litigantes, legem esse iniustam, probare volentes, nisi fortè intolerabilem & oianifestissimam iniquitatẽ præseferat: ergo nec in cognitione facti suam priuatam scientiam sequi poterit iudex; sed teuebitur stare publicæ cognitioni, atque fidei, quæ via ordinaria testimonijs habetur. Et sic probatum nocentem, ẽt si ipse priuatim sciat esse innocentem condẽnare tenebitur. Nec ex hoc sequitur non peccasse Pilatum, qui B Xp̃m secundum allegata & probata iudicauit. Nam adeò erat Christi innocentia non modo ei, sed etiã cunctis euidens, adeòque subinde aperta testimooiorum falsitas, vt posset eos facile iniquitatis arguere. Præterquàm, q̃, vt dicitur in textu, nec ipsa testimonia erant conuenientia; sed illum morti addixit, vt se Cæsaris amicũ ostenderet, cui, vel ipsum nomen Regis molestum erat.

3. Ratio. Tertiò probatur eadem sñia: Iudex, ẽt supremus, quantũuis euidẽter nouerit esse reum, quẽ in vinculis tenet, si tñ legitimè non ꝓbatur nocens, imò fortè probatur innocens, non põt illum per suam particularem sñiam condẽnare; quia forus exterior iudicialis ad crimina occulta, & nõdum probata noo extenditur; & in tali foro illa intra censentur occulta, quæ secundum regulas iuris legi- C timè non constant, vt diximus dubio præcedeoti: ergo nec per suam priuatam sciam poterit probatum reum absoluere; sed tenebitur illum secundum probata condẽnare. Consequeotia tenet ex paritate rõnis.

4. Ratio. Quartò: Si probatus nocens nõ licitè occideretur à iudice, eius innocentiã euidenter cognoscẽte, q̃ plurima damna sequereotur in republica. Nã primò: orirerur scandalum dum oẽs viderẽt probatum nocentẽ absolui, fierique iniustitiam. Secundò: daretur auiã prauis iudicibus quoscũque criminosos voluerint, timore, amore, affinitate, vel pretio liberãdi: Nam dicerent se oppositum euidenter scire eius, qđ testes deponunt, sicque crimina manerent impunita in magnã reipublicæ perniciẽ, nec iudicum malitiæ D rectè esset prouisum: ergo, vt hæc & alia mala cõmunia vitentur, & vt reipublicæ vtilitati ac paci prouideatur, necessarium erit semper secundum allegata & probata iudicare. Maximè, cùm licitum sit, mẽbrũ ẽt sanum percutere, atque tollere, vbi opus est, ꝓ totius corporis salute, natura rectè ad id ioclinante; quia bonum cõe semper priuato est præferendum, & illud esse non poterit, nisi saluetur rectus ordo iudicij secundum regulas ioris naturalis ac gentium ad pacificam reipublicæ vitam, & ad alios fines cõiter institutus. Præterquam, q̃ videtur hæc sententia fundata in illa lege diuina Matth. 18. & 2. ad Corin. c. 13. In ore duorum, vel triũ stabit omne verbum. Et Deuteron. c. 17. etiam dicitur: In ore duorum, vel trium E peribit omnis, qui interficietur; nemo occidatur vno contra se dicente testimoniũ. Et subdit statim de iudicibus, quod in iudicando sequantur iudicij veritatem, non eam, scilicet, quam ipsi priuatim sciuerint, sed quam ab ore testium fuerint venati. Nam, si solũ secundum veritatem, quam iudices priuatim cognoscunt, deberent iudicare, frustra fuisset præmissum: In ore duorum, vel trium peribit omnis, qui interficitur. Item, iudex, nisi secundum iura formãque iudicij iudicare non põt. Maximè nisi secundum regulas iuris naturalis ac gentium, vt rectè docet Syluester, verbo iudex 1. q. 5. excepto casu, quo bonum pu-

A blicũ ex obseruato ordine iuris periclitaretur, vt docet Nauarro in Suoima c. 25. nu. 20. sed præcipua regula iuris naturalis ac gentium est, non ferre sñiam, nisi secundũ allegata, & ꝓbata, vt diximus supra dubio præcedenti; & conuincitur ex eo, q̃ ratio naturalis dictat testimoniũ vnius iudicis in foro iudiciali nõ debere præualere plurium testimonio: ergo semper iudex illam obseruare tenetur. Vltimò: Qñ quis clandestinè verè cum vna contraxit, & postea iudicialiter in facie Ecclesiæ probatur cũ alia cõtraxisse, iudex, & Ecclesia licitè iudicat, præcipit, ac cogit, etiã sub excõicatione, manere cum secunda probata sua, quãuis euideoter sciat nõ esse suam, & ita id iudicare debet, licèt priuatim illud consulere non possit, vt dr̃ io cap. is qui. & in cap. tua. de spõsalibus. & quãuis B talis condẽnatus teneatur stare cum prima, excõicatiooẽque potius humiliter pati, quam secundã illam noo suã carnaliter cognoscere, vt dr̃ in cap. inquisitioni, de sent. excom. ergo pari ratione iudex potius teoetur innocẽtẽ probatũ nocentem condemnare, quam illum secundum suam priuatam sciam absoluere. Probo consequentiam: Nam in casu antecedẽtis, iudex per suam sñiam, atque censuram quæ grauius punit quàm mors corporalis, non minus est cã per accidens fornicationis cum secunda, quam præcipit stare, quam mortis ionocentis, quẽ morti damnat. Et præterea: Quia mors istius innocentis æquè, aut magis cedit, aut cedere põt in bonum, ac pacem reipublicæ, quã fornicatio alterius, vt ex dictis patet.

1. Corolla. Ex dictis infero primò, q̃ in casu posito, dũ nulla C de supradictis patet ad liberandum innocentẽ, nõ tenetur iudex cedere officio, nec booorum suorũ notabile detrimentũ pati potius, quàm illum secundum allegata & probata condemnare: nullus.n. cum tam ingenti suo incõmodo damnum, quod ipse nõ dedit in rratre cauere tenetur. Quod ẽt dupliciter ꝓbatur. Primò: Quilibet põt licitè vti iure suo, illudq; exequi, id principaliter & directè intẽdens, ẽt si per accidẽs, vel indirectè alterius mors inde sequatur: maximè, qñ alias tenetur iure, vel officio suo vti, nec põt illud exequi sine prædicto damno tertij per accidens occurreote: sed in casu posito iudex parte, vel populo instante suo officio iudicis vti tenetur, idque principaliter intendit, vt suppooimus: ergo quãuis contin- D gat esse cognitum innocentem, q̃ per accidens est, põt illum probatum nocentẽ damnare; nec tenetur propter id suo officio renuntiare. Secundò: Quia, si iudex in dicto casu teneretur cedere officio, esset in notabile reipublicæ detrimentum, cum eadem rõne etiam princeps ad id teneretur, quod est absurdum.

2. Corolla. Infero secundo, q̃ minister, seu exequutor præfatæ sñiæ, si certò scit talem damnatum esse innocenteoi, & commode põt ab illius executione abstinere, propter quod existimat, contingere posse, quod à morte liberabitur, tenetur tunc ab ea recedere. Cæterum, si commodè non põt formata bona conscientia, q̃ id licitè facit, põt & debet ad iudicis præceptũ illam exequi. Nec tenetur suo officio cedere, sicut nec iudex, E nisi fortè in casu, quo manifestè & notoriè de iniustitia talis sñiæ constaret, facit cap. pastoralis. de officio delegati. De qua re est videndus Syluester verbo, iudex 2. q. 6. Magister Soto lib. 5. de iustitia q. 4. arti. 2. Etiam infert ex prædicta opinione, q̃ licèt iudex in supra dicto articulo cõstitutus possit hanc cãm, sicut quamlibet aliã superiori remittere, non tñ ad id tenetur. Tum, quia quilibet iudex inferior legitimã habet autoritatem terminandi cãm secundũ allegata, & probata. Tum ẽt, quia remedium hoc esset inane. Nã cum iudex superior nesciens eius rei innocentiã non posset ob testimoniũ iudicis inferioris illũ absoluere, teneaturq; eũ secũdũ probata iudicare, per-

A inde erit superiori remittere, ac supplicio & morte afficere. Sed certè in casu, quo per hanc remissionem ad superioré probabile est innocenté quocũque esse à morte liberandum, ego non video, quare iudex inferior id facere nõ teneatur secundũ ea, quæ in principio huius quæstionis tertio loco pro certis supposuimus. Nec habet iudex legitimã autoritaté in conscientia cám terminandi, secundũ allegata, & ꝓbata qñ facilè patet via ad liberandum cognitũ innocété. Nec ét est hoc illum morti tradere, cùm non morté eius, sed seipsum immuné ab eius occisione cum aliqitali spe liberationis seruare, ac pro illo saluando ꝓ viribus agere, intendit. Quare si cõmode pôt, & hac via innocenté à morte liberandum sperat, nec aliud patet remediũ; vtique tenebitur illum ad superioré B remittere, potius quàm innocentem condemnare.

Nota primo pro solutione argumẽtorum.

Sed restat nunc rñdere ad rationes, quas pro contraria sñia fecimus. Quod, vt cõmodius agere possimus aduertendum, est primò adeo esse de ratione legis, quod respiciat bonum cõe, vt ipso cessante, quod ét ipsa lex cesset, sit necessariũ. Cum.n. Rex, vel princeps tm̃ habeat potestatem condendi leges, in quantũ præest reipublicæ, estque illius minister: & ꝓpriũ officiũm eius, vt talis est, sit tueri, atque procurare bonum cõe, fit consequens, vt de rõne legis sit, quod ordinetur ad bonum cõe.

Nota. 2.

Secundò est aduertendum, ꝙ bonum cõe, ad qđ lex debet ordinari, est multiplex, sicut & cõitates, quibus leges imponuntur multiplices sunt. Vnaquæque.n. cõitas suum cõe respicit bo- C num sibi adæquatum. Et sic si loquamur de toto vniuerso, bonum cõe illius est partium ordinatio inter sese. Si verò loquamur de hominum cõitate secũdũ gr̃am, eius bonum est visio Dei: secundum aũt naturam bonũ illius est status naturę consonus, naturæq; proportionatus. Cęterũ, si loquamur non de vniuerso genere hominũ, sed de aliqua gente, regno, vel ciuitate, bonum cõe illius erit status tranquillus cũ iustitia, & opulentia. Et sic constat, ꝙ pro varietate cõitatum erunt uaria & distincta bona distinguenda. In vnaquaque aũt istarum cõitatum erit constituenda vna potestas, cuius propriũ munus sit illius bonũ ꝓcurare, atque tueri. Nam, si cõitates careant tali pote- D state, proculdubio errabunt, et uti que tãquàm nauis sine gubernatione, nec vmquam assequetur suũ bonum.

Nota. 3.

Tertiò est aduertendum, ꝙ quemadmodũ cõitates supra positæ sunt inter sese subordinatæ: nam cõitas ciuitatis subordinatur regno, & regnũ subordinatur cõitati hominum secundum naturã, & hæc subordinatur sibi ipsi secundum gr̃am, & tandé oés subordinantur cõitati vniuersi: ità ét bona, ad q̃ singulæ cõitates tendunt, & potestates, q̃ illis præsunt, sunt inter sese subordinatæ. Nam bonum cõe ciuitatis, & potestas, quæ illi præest subordinatur bono, & potestati regni, & bonum, & potestas regni subordinatur bono & potestati generis humani. Et quia in homine natura ordinatur ad gr̃am, bonũ naturale & E ciuile & similiter potestates ciuiles, & seculares ordinantur ad bona spiritualia & supernaturalia, & ad potestates spirituales, & tãdem oĩa inferiora bona ordinãtur ad bonũ uniuersi. Ex quo infertur, ius canonicũ p̃stare iuri ciuili: nõ solum ex parte potestatis, quia, s. ius canonicũ hẽt ortum à potestate spirituali, & aliud non, sed ét ex parte finis: nam ius canonicũ hẽt pro fine bonum supernaturale, quale est beatitudo æterna: & ius ciuile solum hẽt pro fine trãquillũ reipublicæ statum.

Nota. 4.

Cessante fine legis in particulari non cessat lex.

Quartò est aduertendum, ꝙ quia essentia legis est, ꝙ respiciat bonum cõe in illumque tendat tãquã in finé, idcircò, cessante ipso bono cõi, quod ét ipsa lex cesset est necessarium. Qđ intelligendum est, qñ cessat bonũ cõe respectu totius reipublicæ. Nam si tm̃ cessat respectu alicuius particularis, nihil obstabit, quominus ipsa lex suam obtineat obligationé. Quod isto exẽplo fiet manifestũ. Prohibet lex ingressum alicuius oppidi sub sñia excõicationis. Et rõ, seu finis talis legis est, ne eo in loco occulhẽtur crimina, aut uero ne ex cõmercio oppidanorum incõmodũ aliquod Christianis hominibus subsequatur, quod in bonum cõe cedere est manifestũ. Certè lege sic statuta, ét si ego intelligeré me nec interfecturũ, nec cõicaturum criminibus, adhuc lege essem astrictus: quia finis eius, non in cõi, sed tm̃ in particulari cessat. Cæterum, si talis finis sic cessaret, vt esset, vel inutilis, vel nocuus toti reipublicæ proculdubio etiã ipsius legis obligatio adeò cessaret, vt cõtra ipsam facientes nullam cõmitterent culpã. Ex qua doctrina via aperitur ad multas rerũ difficultates elucidãdas, q̃ positis exemplis clarius manifestabuntur. Pręcepit lex, ut testamentum minus solẽne, hoc est, sine certo numero testium, aut sine tabellione edito ꝓ infecto habeatur, nihilq; ualeat, & finis talis legis est, ire obuiam fraudibus, atque dolis, q̃ mortuo homine ac ꝓ seipso rñdere non ualente, possunt oriri. Si se offerat casus, quo quis sine fraude, & dolo testamẽtum minus solẽne instituat, quia, s. nec sufficienté numerum testium, nec tabellioné coram quibus suã patefaciat voluntatem habere potuit, profectò tale testamentũ adhuc erit inualidum, & ꝓ infecto habebitur. Quia ratio, atque finis, pp quem lex instituta est, licèt cesset in particulari, non tñ cessat in cõi. Et lex, ut habetur in Prouerbio, casus particulares nõ recipit, sed tm̃ id, quod cõiter, & ut in plurimum accidit, ut dr̃ in lege. iura. & duabus sequentibus. ff. de legibus, & senatuscõsultis, & lege. ea quæ raro. ff. de regulis iuris. Sit aliud exemplum. Instituit grauissimè lex, vt de cætero matrimonium clandestinũ sit inualidum: nectebantur.n. in eius celebratione diuersæ fraudes, atq; doli. Et finis legis fuit eis obuiam ire. Offerat se casus, quo quis matrimoniũ clandestinũ bona fide, & sine dolo contrahat. Adhuc tale matrimoniũ erit inualidum, quia ratio legis nõ ĩ cõi, sed tm̃ in particulari cessat.

Expositis fundamẽtis respõdemus ad oĩa argumẽta simul.

His suppositis, dico, quòd, quia leges magis respiciunt bonum cõe, quam particulare, & illud periclitaretur ex eo, ꝙ iudex non secundũ allegata & probata iudicaret: sed sequeretur suam particularé sciẽtiam, posset.n. tunc quoscũque criminosos homines voluisset, amore, pretio, vel consanguinitate à morte liberare: sicq; manerent crimina impunita in magnã reipublicæ perniciem, fit, vt teneatur semper iudex testium depositiones sequi, quãuis aliqñ in particulari cesset finis legis, ipseque sciat eũ, qui probatur nocens, esse innocenté. Minus.n. damnum est, quod aliquis in particulari detrimentũ patiatur, ét in vita, quam quod bonum cõe, quod quid diuinius est, atq; p̃stantius, periclitetur. Maximè cũ iudex non ex intentione, sed oĩno per accidens innocentis mortem operetur, & actiones non ex eo ꝙ conuenit per accidens, sed ex eo, quòd conuenit per se speciem sortiantur. Vt est videre in eo, qui iustum bellum gerés, simul cũ nocentibus innocentes interficit, quamuis ratio naturalis dicat innocentes esse seruandos. Et qñ obijcitur: Lex iubens occidere malefactores, nõ pp testes, sed principaliter pp delictum, ut puniatur, est edita, alioqui esset iniusta: sed in casu, quo innocens probatus nocens occiditur, pręcipua condẽnationis causa, atque conditio, nõ subsistit: ergo est contra legũ intentionem, talem hominé interficere: rñdeo, primariam, atque præcipuã legũ intentionem, non esse respicere testes, aut delictũ cõmissum, sed solũ consulere bono cõi, ad quod necessario omnis lex ordinatur, ut ex superioribus constat. Hoc autem bonum cõe in eo consistit, ut delicta non maneant impunita, ne reipublicæ pars, aut tranquillitas pturbetur.

betur. Et quia in puniendis criminibus superiores humano more & non diuino, aut angelico vti debent; & ratio dictat, eum, qui probatur sufficientibus testibus nocens, esse habẽdum pro nocenti, magis, quam illum, contra quem nullius testis depositio habetur, fit, vt iusta sit lex, quæ præcipit, ut puniatur, qui duobus, vel tribus testibus criminosus probatur. Quamuis in aliquo casu particulari possit cõtingere, quòd testes falsum deponãt, idque iudex certo cognoscat. Manet enim tunc ratio legis in cõi; quamuis in illo particulari deficiat. Nec hoc est agere contra cõsciẽtiam propriam, vt nonnulli existimant. Nam nõ dicitur agere contra propriam conscientiam qui tantũ agit contra scientiam speculatiuam; sed qui agit cõtra practicam. Et iudex in isto casu, quamuis faciat contra scientiam speculatiuam, qua cognoscit illum esse innocentem, non tamen facit contra istam: Nõ est occidendus, quæ est practica. Immò rectè practicè iudicat esse occidendum, propter idonea testimonia secundum allegata & probata. Iudex, qui contrariam opinionem sibi persuasam haberet, censeretq; subinde innocentem nulla ratione esse condemnandum, nullatenus posset contra talem conscientiam, eum morti tradere; quia ageret contra propriam cõscientiam, quod est intrinsecè malum. Cęterum nos in præsenti tantum volumus determinare hanc veritatem, quod innocens in casu, quo probatur nocẽs est occidendus. An autem alicui contra propriã conscientiam agere sit licitum, alterius est negocij nec ad præsentem pertinet disputationẽ. Et si rursus fiat obiectio: Si esset lex expresse disponens, vt omnis, qui probaretur per duos testes malefactor puniretur etiam si re vera esset innoxius, talis lex esset iniqua, & scandalosa: ergo similiter est iniquum, & scandalosum dicere, quòd qui duorum testium testimonio probatur nocens, etiam si iudex certo sciat esse innocentem, est necessario morti tradendus: respõdetur, concesso antecedenti, negando consequentiã. Et ratio discriminis est: Nam in casu antecedentis lex illa non respiceret primario bonum cõe, quod necessarium est ad legis ęquitatem. Haberet enim pro obiecto immediato punitionem eorum, qui probantur noxij, quamuis re vera sint innocentes, quod bono cõi non conducere est manifestum. At verò in casu consequentis lex, quæ præcipit iudicem secundũ allegata, & probata iudicare, solum habet pro obiecto bonum cõe, & tranquillitatem reipublicæ, ad cuius conseruationem tamquàm cõducens eligitur, quod iudex non secundum propriam scientiam, sed secundum allegata & probata iudicium proferat, quod ex natura rei in publicam vtilitatem (quãuis in aliquo casu particulari, quos leges non respiciunt contrarium possit euenire) cedere est manifestum. Et si 3. obijciatur; sicut ad iustum iudiciũ exequendũ requiritur ex parte iudicis iurisdictio, & ex parte legũ autoritas, ita etiam, & multò magis requiritur ex parte rei puniendi crimen, atq; delictum; sed quãuis esset probata iurisdictio, & legum autoritas per testes, aut alios consultores, nõ liceret iudici iudicare si certissimè sciret eos falsum dicere, atque consulere: ergo multo minus sufficiet crimen probatũ, qñ iudici certo constat testes falsa deponere: respondetur, negãdo maiorem. Non. n. eodẽ modo requiritur ad exequẽdum iustum iudiciũ ex parte iudicis iurisdictio, & legum autoritas, ac requiritur ex parte rei puniẽdi crimen. Nam ex parte iudicis requiritur iurisdictio, & legum autoritas vera, atque realis. Nec est aliqua lex statuẽs, vt quoties per testes probatur iurisdictio, iudicis, aut legum autoritas, etiam si iudex certo cõtrarium sciat iudicium sit ualidum, atque iustũ. Imò est lex in contrariũ. Et sic semper, quòd iudex facit con-

Obiectio.

Responsio.

Obiectio.

Responsio.

A trà talem scientiam, facit etiam contra conscientiã, & ex consequenti peccat. At verò ex parte rei puniẽdi, quamuis requiratur crimen, nõ semper est necessarium, quòd illud sit verum: sed satis est, quòd publicè tale probetur. Nam cum iudex humanus non teneatur iudicare sicut Deus iudicat, sed sicut Deus vult, quòd homo iudicet, & Deus statuit, vt homo iudicet secundum veritatem publicam, ut patet ex eo, quod dicit, quod in ore duorum, vel trium stat oẽ verum, itaque lex sit iusta, vtpote quæ ordinatur ad bonum cõe, cui plurimum conducit, ut ex supra dictis patet, fit, vt quoties iudicat secundum allegata, & ꝓbata, iudicet etiam secundum Deũ, atque ex consequenti secundum propriam conscientiã. Et sic nullũ peccatum committit, quamuis eius scientia speculatiua sit in cõtrarium. B Ex dictis infertur distinctionẽ illam à tertia opinione adductã, de causis ciuilibus atque criminalibus friuolam esse, & nullius momẽti. Sicut. n. iudex non habet facultatem hominẽ vita priuandi, nisi pro crimine; Ità nec bonis externis. Eo præsertim, quòd, vt sæpe diximus, põt esse tam ingẽs bonorum cumulus, vt uitam priuati hominis nõ solum adæquet, sed etiam superet. Quare, si in causis ciuilibus cum agitur de pecunijs, aut de aliarum rerũ possessione in quantacũque quantitate, potest iudex non obstante sua particulari scientia, secundũ allegata, & probata iudicare, nõ est aliqua rationabilis causa, ꝓp quam id negemus in causis criminalibus. Id. n. quòd dicitur de renuntiatione priuati tẽporalis commodi, quàm singuli ciues fecisse videntur ob bonũ C cõe, cum se principi subiecerunt, fictitium est, & inane, nec habet maiorem uim in bonis temporalibus, quàm in vita, cùm utraque possit respublica ꝓ bono publico, atq; cõi æqualiter periculo exponere. Et hæc dicta sint de hac difficultate. Solet in præsenti ab aliquibus dubitari, an innocens, qui probatus nocens morti traditur, vi & armis iustè se à iudice, atque ab eius ministris defendere possit? Et pro parte affirmatiua est argumentum: Nam ille patitur iniuriam, & vim ui repellere licet. Hoc tamen nõ obstante dico, quòd si talis innocens iuridicè probatur nocens, nulla ratione ui & armis, potest se à iudice, vel ab eius ministris defendere. Et ratio est: Nam iudex habet ius illum interficiẽdi. Et si ipse iustè vi & armis posD set se defendere, daretur bellũ iustum ex vtraq; parte, quod est impossibile. Bene tamen poterit fugere, aut alia cautela vti ad saluandam vitam. Et ad argumentum respondeo, quòd quamuis innocens ꝓbatus nocens, verè patiatur iniuriam in eo, quòd morti traditur, illam tñ nõ infert iudex, aut eius minister. Et sic nec inferunt vim, quam ui repellere sit licitum.

Quæstio.

Responsio.

ARTICVLVS III.

Vtrùm iudex possit aliquem condemnare, etiam si non sit aliquis accusator.

AD tertium sic proceditur. Videtur quòd iudex possit aliquem iudicare, et si non sit aliquis accusator. Humana. n. iustitia deriuatur à iustitia diuina. Sed Deus peccatores iudicat, etiam si nullus sit accusator: ergo videtur quòd homo possit in iudicio aliquem condemnare, etiam si non adsit accusator.

Opusc. 19. cap. 1. fin.

E

2. Præterea, Accusator requiritur in iudicio ad hoc, ꝙ deferat crimen ad iudicem: sed qñque põt crimen ad iudicem deuenire alio modo, q̃ per accusationem, sicut per denuntiationem, vel per infamiam, vel etiam si ipse iudex videat: ergo iudex potest aliquem condemnare absque accusatore.

3. Præterea, Facta sanctorum in scripturis narrantur, quasi quædam exemplaria humanæ vitæ. Sed Daniel simul fuit accusator & iudex contra iniquos senes vt patet Daniel. 13. ergo non est contra iustitiam si aliquis aliquem condemnet tanquam iudex, & ipsemet sit accusator.

a ad Cor. 5. to. 5. Habetur. 2. q. 4. cap. Si quis potestaté.

Sed contra est, quod primæ ad Corin. 5. Amb. exponens sñiam Apostoli de fornicatione, dicit, ꝙ iudicis non est sine accusatore dãnare: quia Dominus Iudã cũ fuisset fur, quia non est accusatus, minime abiecit.*

Lib. 5. ca. 3. parũ ante med. to. 5

Q. 58 art. 2.

Respondeo dicendũ, ꝙ iudex est interpres iustitiæ. Vnde, sicut Philo. dicit in 5. Ethic. homines ad iudicẽ confugiunt, sicut ad quandam iustitiam animatam. Iustitia aũt, sicut suprà* dictum est, non est ad seipsum, sed ad alterum: Et ideo oportet, quòd iudex inter aliquos duos diiudicet. Quod quidem fit, cum vnus est actor, & alius est reus. Et ideo in criminibus non pôt aliquem iudicio condemnare iudex, nisi habeat accusatorem, secundum illud Act. 25. Non est cõsuetudo Romanis damnare aliquem hominẽ, priusquam is qui accusatur præsentes habeat accusatores, locumque defendendi accipiat ad abluẽda crimina quæ ei obijciuntur.*

Ad primum ergo dicendum, ꝙ Deus in suo iudicio vtitur conscientia peccantis, quasi accusatore, secundũ illud Rom. 2. inter se inuicem cogitationũ accusantiũ, aut ẽt defendentium. Vel ẽt euidentia facti, quantum ad ipsum, secundum illud Genes. 4. vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra.

Interlinearis, & habetur de accusationibus, e euidẽtia, & 2. q. 1. ca. manifesta.

Q. 33. art. 7.

Ad secundum dicendũ, ꝙ publica infamia hẽt locũ accusatoris. Vnde super illud Genes. 4. Vox sanguinis fratris tui, &c. dicit glos. Euidẽtia perpetrati sceleris, accusatore nõ eget. In denũciatione verò, sicut suprà dictũ* est, non intenditur punitio peccantis, sed emendatio. Et ideo nihil agitur contra eum, cuius peccatũ denuntiatur, sed pro eo, & ideo non est ibi necessarius accusator. Pœna aũt infertur propter rebellionem ad Ecclesiam: quæ quia est manifesta, tenet locum accusatoris. Ex eo autem, ꝙ ipse iudex videt, non potest procedere ad sententiam ferendam, nisi secundum ordinem publici iudicij, quod tenet locum accusatoris.*

Ar. præced. ad 2.

Art. 1. ad 1.

Ad tertium dicendũ, ꝙ Deus in suo iudicio procedit ex propria notitia veritatis: non aũt homo, vt supra dictum est. Et ideo homo non pôt simul esse accusator, & testis, & iudex, sicut Deus, Daniel autem accusator fuit simul & iudex, quasi diuini iudicij executor, cuius instinctu mouebatur, vt dictum* est.*

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatẽ rñdet D. Tho. hac conclusione. In criminibus non pôt iudex aliquem iudicio condemnare, nisi habeat accusatorem. Quã probat in argumẽto, sed contra testimonio D. Amb. relati in cap. si quis ptãrem. 2. q. 4. dicentis: Iudicis nõ est sine accusatore damnare, quia dñs Iudam, cùm fuisset fur, quia non est accusatus minimè abiecit. Et in corpore articuli hac ratione: Iudex est interpres iustitiæ, ad quem veluti ad animatum iustum, confugere debent hoĩes, vt dicit Arist. li. 5. Ethic. ca. 4. sed iustitia est ad alterum: ergo iudex semper dẽt inter duas partes iudicaturus sedere, inter actorem. s. vel accusatorẽ & reum. Et sic non pôt aliquem iudicio condemnare sine accusatore. Pro quo etiam facit illud Actorũ

A ca. 5. Non est consuetudo Romanis dãnare aliquem hominem, prius quã is, qui accusatur, præsentes habeat accusatores, locũq; se defendendi accipiat, &c.

EXPLICATIO ARTICVLI.

CIrca istum articulum est aduertendum, ꝙ quãuis ratio D. Tho. conuincat tàm in ciuilibus, quã in criminalibus nõ posse iudicẽ sine accusatore, siue actore aliquem condemnare, ipse tñ particulariter & strictè loquutus est in causis criminalibus. Quales sũt illæ, quæ hñt punire aliquod crimen, siue in corpore siue in pecunijs, ordinaturq; semper ad bonum cõe, vt alij. s. cautiores reddantur; nec similia crimina patrare audeant. Nam in causis ciuilibus, quæ ad restitutionem procedũt, vt quisq; s. recuperet rem suam, certum est, & extra controuersiam positum, nõ posse iudicem sine accusatore, vel actore aliquẽ iudicare. Si, B .n. non est qui rem suam petat, non pôt iudex de hoc sñiam ferre. In criminibus aũt puniendis poterat esse dubitatio, an sine accusatore possit iudex reum punire, propterea, ꝙ munere suo vr posse crimina vindicare. Et, idcirco hoc peculiariter quæsiuit, atq; determinauit. Præterquã, ꝙ solum in criminalibus illa pars, quæ petit dr propriè accusator. Nã in ciuilibus nõ vocatur accusator, sed noĩe quodam gñali appellatur, actor. Et dicere possumus D. Tho. in præsenti solum agere de vero accusatore. Qui tunc est fm mentem Azo. in summa, qñ fit delatio rei in libello ad vindictam. Et fm D. Tho. qñ fit delatio rei in libello ad vindictam pp bonum cõe. Quæ definitio est melior. Nam ad vindictam pôt ẽt tendere denuntiatio, quãuis sine libello; & ipsam ordinat denuntiator non ad C bonum cõe, sed ad fratris emendationem: cùm tñ accusator semper ordinet accusationẽ in bonum cõe. Nonnulli dnt definitionem accusationis à D. Thom. assignatã non esse bonã, propterea quod superfluit illa particula, pp bonum cõe. Quandoq; .n. fit accusatio solum pp bonum priuatum, vt hr. ff. & C. titulo, de accusa. & denuntiationibus. Et ẽt fit ad remotionem à beneficio propter bonũ cõe, vt constat ex multis locis, & pôt videri per Abbatem, & Felinum, in cap. inquisi. de accus. & in cap. nouit. de iudic. Sed D. Tho. loquitur de propria accusatione, quę nunquam ordinatur ad reparandũ interesse accusantis, sed solum ad puniendum delictũ. Quare fm ipsum fieri nõ D dẽt, nisi in peccatis vergentibus in dãnũ cõe, vel diuinũ. Vidẽdus est de hac re D. Tho. de vir. q. 3. ar. 2. & 7.

Quid sit accusator & in quo differat ab actore.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrũ sit de iure naturæ, ꝙ iudex in criminalibus sine accusatore nõ procedat, an verò id tm̃ sit de iure positiuo? Ad cuius explicationẽ dico bř, ius naturale id expresse non prohibere. Est tñ illi valde conforme, ꝙ vtroq; iure. s. canonico, atq; ciuili sancitũ & ordinatũ est. Quamuis .n. nõ sit præceptum de iure naturali prohibẽs, ne iudex sine accusatore malefactores puniat, sicut & pr in filios animaduertere pôt; ius tñ positiuum hoc interdicit in c. si legitimus. de accusa. & leg. illicitas. ff. de officio pręsidis, & leg. rescriptio. ff. de mune. & hono. Vbi dr: Si quis accusatorem non habet ab honoribus pro E hiberi non debet. Et alijs Romanorum legibus, quas insinuat Festus Actor. 5. dum dicit, Non est consuetudo Romanis damnare aliquem hoĩem, prius quã is, qui accusatur præsentes habeat accusatores. Ad quas alludere visus est Christus Ioannis. 8. dum mulieri in adulterio deprehensæ dixit: Nemo te condemnauit? nec ego te condemnabo. Hoc, inquã, ius positiuum ipsi naturali iuri est valde consonum, atque conforme. Nam cum iudex custos sit iustitiæ; sicque inter duas aduersas personas arbiter esse debeat; quare Aristotel. lib. 5. Ethicor. capitu. 4. cum mediatorem appellat, fit, vt contra rationem naturalem esse videatur, ꝙ quis simul iudicis, & accusatoris personam agat.

Dubium.

Conforme est iuri naturali, ꝙ iudex non pcedat sine accusatore.

Eo,

Eo, vel maximè, qđ ratio poſtulat, vt iudex in neutram partem declinet; & ſi declinandum eſt, potius in partè accuſati, quàm in partem accuſatoris tendat; & ſi ipſe eſſet accuſator faueret ſibi, qđ eſt contra rationem. Et ſi quis obiiciat: Patres familias, atque etiam monachorum prælati ſibi ſubditos caſtigant, & puniunt nulla expectata accuſatione: ergo nec eſt prohibitum vniuerſaliter iure humano, vt nullus iudex procedat ſine accuſatore, nec hoc videtur eſſe cõtra rationem naturalem. Reſpondeo, ꝙ patres familias, quia non habent vim coerciuã, nec capitali ſnĩa ferire poſſunt, non dicuntur propriè iudices, & ſic nec indigent accuſatoris cæremonia. Et eadem ratio eſt de prælatis monachorum, quantum ad delicta parui momenti, quæ veluti patres caſtigare debẽt ex particulari pontificum beneplacito; qui concesserunt, vt in cauſis ſuis ſine ſtrepitu & tumultu iudiciali procedant, ſola rei veritate inſpecta. In hiſque religioſi ſuo iure ceſſiſſe videntur. Imò & extra religionẽ in leuioribus cauſis non opus eſt adeò ſtricta accuſationis forma, vt dicitur in lege. leuia. ff. de accuſatio. Vbi leuia audire, & diſcutere iubẽtur de plano. Cæterum in cauſis grauioribus, quę ſine delinquentis infamia puniri nequeunt, etiam in monachorum clauſtris, ſine prænia accuſatione, vindicari non poſſunt. Cuius rei illud eſt magnum & efficaciſſimum argumentum, ꝙ nulli prælati docti & timorati id faciunt, ſed ſolum illi, qui ſuæ potentiæ, & ignorantiæ fidentes, Dei timore poſtpoſito in delictorum punitione nõ tam bono cõi conſulere, quam ſuæ paſſioni ſatisfacere ſtudent. Quorum plura poſſem in medium adducere exempla. Sed meminerint ſe in his non ſolum peccare mortaliter; ſed ẽt ad cuiuſcunq; læſionis famæ inde ſubſequntæ reſtitutionem teneri; tanquam illi, qui ſua ptãte & officio abutentes, tãtò maiorem iniuriam irrogant, quãto potẽtius, & grauius nocẽt.

Obiectio. — *Reſponſio.* — *Monachi non procedunt in ſuis cauſis cum ſtrepitu iudiciali.*

In ſolutionibus argumẽtorum enumerat D. Tho. aliquot caſus, quibus iudex ſine accuſatore cõtra aliquem procedere põt, aliquo in ipſis accuſatoris vicẽ ſupplente. Et ſunt numero quinque. Primus, qñ diuina reuelatio intercedit. Quõ Daniel diuino ſpiritu impulſus ſenes, qui beatiſſimæ Suſannæ falſo crimẽ obijciebant, & reos accuſando facere, & morti condẽmnando addicere potuit. Secundus, qñ crimen eſt manifeſtum, quod notorium appellant. Tertius, qñ eſt infamia, vel indicia, vel clamoroſa inſinuatio. Quartus, qñ præcedit denuntiatio iuridica ad vindictam tendens, qualis eſt, quæ fit inquiſitoribus hæreticæ prauitatis. Quintus & vltimus, qñ fraterna correctione præmiſſa denũtiat quis prælato, vt patri, fratris delictũ. De quibus omnibus ſuo ordine nõnihil erit dicẽdum. Et circa primum eſt aduertendũ, quod quamuis Deus quia oĩa nouit, & quia pro ſua abſoluta potentia ſummaq; æquitate, oĩa crimina ẽt minima punire põt, nullo opus habeat accuſatore, adhuc tñ quæ ſua eſt miſericordia, nullum punire vult, niſi aliquo in eo vicem accuſatoris ſupplente. Creauit. n. rationẽ noſtram adeo culpæ inimicã, vt vniuſcuiuſq; criminoſi hominis cõſcientia ipſum corã diuino tribunali iugiter accuſet, iuxta illud Pauli ad Roman. 2. Cum gentes, quæ legẽ non hñt naturaliter quæ legis ſunt faciunt, eiuſmodi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex, teſtimonium reddente illis cõſcientia ipſorum, & inter ſe inuicẽ cogitationum accuſantiũ, aut ẽt defendentiũ in die cum iudicabit Dñs occulta hominum, &c. Quaſi diceret, cùm gentiles, qui legem ſcriptam nõ hñt (non. n. omnibus data eſt lex, ſed Iudæis tm̃, iuxta illud Pſalmi: Nõ fecit taliter omni nationi) naturaliter quæ legis ſunt faciũt. i. quæ lex mãdat, quantum ad præcepta moralia, quæ ſunt dictamina naturalis rõnis, ipſi ſibi ſunt lex, propterea qđ rem

Caſus in quibus põt iudex ſine accuſatore ꝓcedere. — *Primus caſus quando diuina reuelatio intercedit.*

Aragona de Iuſtitia.

A legis exprimunt nõ tabulis, ſed ipſis mentibus inſculptam, fungẽtes officio legis ad ſeipſos, inſtruẽdo. ſ. & inducẽdo ſe ad bonum, & quidquid in eis qui ſub lege viuunt geri ſolent apud externũ tribunal, hoc totum in iſtorum pectore geritur, dum pro ipſis, aut aduerſum ipſos teſtimonium dicit conſcientia, & dum altercantes cogitationes viciſſim accuſant, ac defendunt, ſm quæ in die iudicij iudicabit illos Deus, id qđ nunc occultè fit in præcordiorum latebris, palam ſub oculis omnium pronunciante eo, cui nihil eſt occultum. Et ſic conſtat Deum in iudicandis, & puniẽdis peccatoribus eorũ conſcientia vti, tanquã accuſatore, vt eius iudicium vndequaq; perfectũ, ac integrũ

B videatur. Eò vel maximè, ꝙ, vt, cõiter dr, conſcientia eſt mille teſtes. Et non ſolum cõſcientia, ſed ẽt ipſum crimen, atq; peccatũ vicem accuſatoris ſupplet apud Deum. Qđ quidem licet apud homines ſit occultum, apud Deum tñ eſt patentiſſimum. Et propterea dixit Gen. ca. 4. puniturus Caim: Vox ſanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra. Et c. 18. puniturus Sodomitas: Deſcendam, & videbo, vtrum clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint. Et Iuuenalis Satyra duodecima. Exemplo quodcunq; malo cõmittitur ipſi, Diſplicet autori, prima eſt hæc vltio, &c. Quia ergo iudicium, qđ ex diuina fit reuelatione, quodãmodo imitatur iudicium diuinũ. Idcircò in eo tam delin

C quentis cõſcientia quàm ipſum delictũ vicẽ ſupplẽt accuſatoris. Nec opus eſt, vt alius exterius accuſet, qui eſt primus caſus, in quo iudex aduerſum aliquem poteſt ſine accuſatore procedere. Circa ſm, qui eſt, qñ crimen eſt manifeſtum, qđ notorium appellãt, aduertendum eſt, illum eſſe, vt dicit Caietanus in præſenti, qñ crimen coram iudice, & alijs committitur. Vt cũ, v. g. iudex ſimul cũ alijs videt aliquẽ blaſphemare, aut alterum occidere. Tunc. n. nulla expectata accuſatione propter euidentiam facti, põt illum punire. Quod & ſignare voluiſſe videntur pontifices Iudęorum, qñ dixerunt. Audiſtis blaſphemiã? quid adhuc deſideramus teſtes? Et S. Ludouicus Rex Franciæ legitur pręcepiſſe cauterizari linguam eius, quem audiuit blaſ-

D phemare. De quibus ẽt loquebatur D. Paulus. 1. ad Timoth. 5. qñ dicebat: Quorundam hominum peccata manifeſta ſunt præcedentia ad iudicium, hoc eſt, ante nota, quam veniant ad diſcuſſionem. Et hæc non ſunt probanda vt dicit gloſ. interlinealis ſuper iſtũ locum. Pro quo ẽt facit D. Augu ſuper. 4. cap. Genes. vbi loquens de ſanguine Abel dicit: Euidentia patrati ſceleris clamore accuſatoris non indiget. Et idem hr̃ in cap. manifeſta. 2. q. 1. Nec de hoc aliqua põt eſſe dubitatio inter Doct. Circa tertium caſum; qui eſt, qñ infamia, vel indicia, vel clamoroſa inſinuatio præcedunt, aduertendum eſt, ꝙ hæc etiam in iure hñt quodammodo vim accuſatoris. Nõ quidem, vt ſint iuſta cã reum in ſupplicium rapiẽdi, ſed via inquiſitionis,

E re prius explorata, atq; diſcuſſa, contra illum procedendi. Poteſtq; tunc iudex reũ interrogare, & ipſi tenetur ad interrogata rñdere, vt conſtat ex ca. inquiſitionis, de accuſationibus. Vbi dr̃ ꝙ niſi pręcedẽte infamia apud probatos viros, non põt iudex interrogare. Idẽ hr̃ in cap. qualiter, & qñ, el ſecundo, eodem titulo & in cap. licet Heli, de Simonia. Videturq; hoc hr̃e fundamentũ in Euangelio. Nã Lucæ 16. in parabola de villico iniquitatis, petiturus Dñs rõne ab eo, prius dixit: Quid hoc audio de te. Quaſi ſignificás, qđ niſi infamia præceſſiſſet nunquã de eius facto inquiſitionẽ feciſſet. Vt. n. dicit Amb. ſuper. 5. caput primæ Epiſtolæ ad Corin. loquens de illo inceſtuoſo cũ vxore patris, quem Apoſtolus Sathanæ tradidit in interitum carnis, vt eius ſpiritus ſaluus fieret, nõ poſſet talis ſententia ferri, niſi accuſatore petente, vel infamia præcedente. Et hæc eſt cauſa (inquit) quòd

Secũdus caſus quando crimen eſt manifeſtũ. — *Tertius caſus.*

Christus Dn̄s non puniuit Iudam, ēt si sciuerit eū loculos habere: quia.s.nec fuit accusatus, nec infamia præcessit, quæ vim haberet accusatoris. Et est aduertendum, ꝙ non quęcunq; infamia aut clamorosa insinuatio sufficiens esse dēt mouere iudicē ad ad hoc, vt inquisitionem faciat. Sed illa tm̄, quæ à viris honestis non maleuolis, & quę non semel, sed pluries procedit. Vt dr̄ in ca. licet Heli. de simonia. & in cap. qualiter, & qn̄, de accusat. el segundo. Vbi notat Panormitanus, colligitorq; expresse ex ipso textu, ꝙ in iudicibus secularibus infamia dēt esse tanta, vt tolerari oō possit sine scandalo. Cùm tn̄ contra subditos, & similiter contra prælatum regularem infamia præcedens sufficiat, ēt si non sit scandalosa. Et sunt oīa dicta intelligēda, qn̄ inquisitio est specialis de aliqua particulari persona. Nam quæ est generalis omnium delictorum, qualis est illa, quæ fit à prælatis, vel episcopis tpe visitationis, nullam prærequirit infamiā. Imo de ista præcessione infamiæ dicit Panormitanus, vbi supra, ꝙ si inqnisitiu sit generalissima, qualis est illa, ad quā prælati singulis annis tenentur, vel generalis, de qua dr̄ in l. congrult. ff. de officio præsid. & similiter, si sit specialis. i. contra certam personam, & fiat oon ad pęnam imponendam, sed ex debito officij, vt ne matrimonium contrahanır pp impedimentum, vel oon promoueanır quis ad prælaturā, vel electus non confirmetur, si reperitur vitiosus, nolla requiritur infamia præcedens. Ad quod facit cap. postquam. & cap. cum delicto. & cap. nihil. de electione. & cap. fin. de clandest. despons. & quod notat Innooc. in capi. 1. de excessibns prælatorum. Similiter dicit; non esse necessatiam præcedentem infamiam in speciali inquisitione, ēt si ad pęnam imponendam tendat, dummodo fiat ad denuntiationem publici officij, iuxta id, qd̄ habetur. l. ea quidem. C. de accusa. & cap. præterea. de testibus cogēdis. Sed de hoc dicemus in quarto casu. Cui adde, ꝙ ēt non requiritur iofamia præcedens, qn̄ iudex procedit contra semiplenè probatum, vel præcedentibus indicijs. Non tn̄ indicia, aut semiplenæ probationes hn̄t vim accusatoris, vt diximus in principio. Vbi aūt nullum horum præcedit regulariter in speciali inquisiooe ad pęnam tendente, prærequiritur infamia, qua non præcedente, non poterit iudex inquisitionem facere, vt in dicto cap. qualiter, & qn̄ de accusatio. expresse hr̄. Dixi regulariter. Nam, vt notat Syluester, verbo, inquisitio. 1. q. 4. aliqui casus sunt in quibus iudex pōt sine prævia infamia ad inquisitionem procedere. Sed omnes illi ferè coincidunt cum his, qui à nobis ex mente Panorm. sunt excepti. Cōis etiam consuetudo est, iudicium secularium, qn̄ delictum est manifestum, esto persona delinquens sit occulta, inquirere personam. In quo bene faciūt Nā, cum talis inquisiooo sit generalis, solùm ad inquirenda indicia, qoibus posteà existentibus rectè pōt inquiri de persona in particulari (cum indicia, vt diximus, vicem accusatoris optimè possint supplere) nullum est inconoeniens, quod ex manifestatione delicti, media generali inquisitione indiciorum, deueniat iudex ad particularem inquisitionem personæ. Quando aūt post factam generalem ioquisitionem; nulla adhuc apparent sufficientia indicia contra aliquem, esto sit de illo vehemens suspicio, ꝙ crimen commiserit, non potest iudex de illo inqoisitionem facere in particulari, sine graoi delicto, quia infamaret illum sine indicijs, quod sine maxima iniuria fieri non potest. Imò nec talis persona quamuis delictū commiserit, poterit compelli ad iurandum. Et si cōpellatur non tenebitur dicere veritatem, quia iudex tunc nō petit competenter, & sic pōt r̄ndere se nescire quis fecerit delictum. Sed de hoc dicemus plura. q. 69. art. 2. Vbi Caietanus de hac re agit. Circa quartū

Nō quęcunque īfamia sufficit vt iudex procedat cōtra aliquem.

4. Casus, qn̄

A casum, qui est, qn̄ præcedit denūtiatio iuridica ad vindictam tendens, aduertendū est, ꝙ ēt tunc via ioquisitionis proceditur ad agniòonem causæ, & vitionē delicti. Et est hæc denuntiatio nihil aliud, quam nuntiatio, hoc est, manifestatio criminis superiori facta, hoc solum ab accusatione differens, ꝙ qui denuntiat probare non tenetur, alias nullus denuntiare auderet. Theologi solent distinguere duplicem denuntiationem. Vnam pœnitentialem, factam prælato, vt priuatæ personæ: alteram iudicialem, factam eidem, vt personæ publicæ, hoc est, vt est iudex. Et de hac tm̄ loquimur in præsenti. Nā de denuntiatione pœnitentiali est sermo in 5. casu. Siquis aūt quærat, qui nam sint illi, qni ad denuntiationem teneantur, dico br̄, B ꝙ si de denuntiatione pœnitentiali loquimur, oēs ad illam tenentur, sicut & tenentur ad correctionē fraternam, cuius pars est hęc denuntiatio, vt diximus supra q. 33. art. 2. Si aūt loquimur de denuntiatione iudiciali distinguendum erit, cum Innocentio in cap. nouit de iudicijs. Nam quantum ad peccatū perpetratū, quod cōtinuationem non recepit, solum is tenetur, cui hoc competit ex officio. Procedit. n. hoc ab actu iostitiæ, vt qui peccauit, puniatur, non pp se, cū iam nnn sit peccaturus, sed pp alios. Et hoc pertinet ad superiores, vt cōstat ex cap. pręcipuè. 11. q. 2. & ex cap. duo ista. 23. q. 4. At verò quantum ad peccatum perpetrandum, & quantom ad perpetratū, qnod augumentum, continuationem, vel multiplicatinnem recepit, C quilibet tenetur denuntiationem facere, dummodo se eam, sine graui sno detrimento perficere posse credat, vt dr̄ in cap. hoc vr̄. 22. q. 5. Et ratio est: Nam est hæc denunoiatio actus charitatis, ad quem oēs fideles tenentur. Summa Angelica limitat eam ad solos prælatos, sed male; quia nollus prælatus, vt sic, habet denuntiare cum careat superiore. De hac re est uidēdus Syluester, verbo, denūtiatio, & summa Godofredi in tit. de accus. inquisitionib. & denūtiatio. nu. 30.

Circa qointum & vltimum casum, qui est, qn̄ fraterna correctione præmissa denuntiat quis prælato, vt patri proximi delictum, aduertendum est, ꝙ si denuntiatus prælati dicto fuerit obediens, non poterit tunc prælatus ad pœnas & infamiam procedere: sed D illic cessare debebit, vbi correptus frater, correctus subinde apparuerit. Nam cùm vnicus finis correctionis fraternæ sit bonum priuatū eius, qui corripitur, ratio postulat, vt ei subueniatur quanto minori damno fuerit possibile. Exemplo medici, qui salutem corporalem ęgroto confert, si potest, sine alicuius membri abscissione. Et si nō pōt abscindit membrum minus necessariū, vt vita totius cōseruetur. Si aūt adhuc rebellis extiterit post paternam admonitionem, poterit tunc prælatus in eū lege agere. Qd̄ est intelligendum qn̄ delictum pōt testibus probari. Nam, nisi peccatum fuerit improbabile testibus, & frater admonitus à prælato, vel negat, vel non emendatur, non pōt tunc prælatus vlterius procedere, nec illum punire, E quo ad vsq; existat aliqoid, qd̄ crimen faciat manifestum; aut sint indicia ad inquirendum, aut testes ad conuincendom delictum. Et ratio est: Quia prælatus tunc nō potest procedere, nisi vt iudex. Processus aūt iudicialis, nō hēt locum, nisi qn̄ existunt vel indicia, vel infamia, vel semipleña probatio, vt diximus. Hi ergo sunt casus, io quibus iudex nulla præcedente accusatione cōtra aliquem, procedere potest. Et eis exceptis, ꝙ semper accusatio præcedat, erit necesse. Ex quo infertur, ꝙ, etiam si iudex sciuerit Petrum, vel Paulum aliquod commisisse crimen, & sint testes ad illud probandum; si tn̄ nō est infamia facti, aut personæ, nec aliquis accusat, aut denuntiat, nulla ratione pōt illum ex officio punire, nec cōtra eum agere stando in omnibus iuribus. Quia nō per modum denuntiationis,

Pręcedit denuntiatio.

Quæstio.

Responsio.

5. Casus, qn̄ est facta denuntiatio prælato.

tiationis, vt suppono, nec per viam inquisitionis, cum non præcedat infamia. Verum tñ est, esse iam positum in consuetudine, q̀ qñ sunt talia delicta, nec est, qui accuset, fiscalis sortitur partes accusatoris. Nec .i. omnino contra rationem. Nam quamus fiscalis sit minister reipublicæ, solú ad causas ad fiscú pertinentes institutus. Ex quo fit, vt ex officio solum teneatur accusare eum, qui agit contra rempublicam, vel principem, vt dr l. 12. tit. 18. p. 4. Iam tñ ex mandato principis id officium est extésum, vt accuset de omnibus delictis, in quibus alius accusator nõ inuenitur. Tú, ne delicta maneant impunita, quod in detrimentum reipublicæ cedere est manifestum, vt insinuat lex, si iã vulneratus. ff. ad l. Aquil. Tum ét; quia qui nocet membris reipublicæ, multò magis vr capiti nocere. Et sic capitis interesse vr pro membris respondere; atq; ex cõsequenti præcipere, vt minister, qui pro capite est institutus, pro membris ét agat. Ex quo infero primò, non esse licitum fiscali accipere pecuniam, vt accuset, sicut nec iudici, vt ferat sñiam; quia vterq; est minister publicus, quibus à republica pro ministerijs sufficiens stipendium prouidetur. Infero secundò nihil esse licitum fiscali in accusationibus imponẽdis; qd similiter nõ sit licitum alijs accusatoribus. Quare, si, qñ scit se non esse puniendum pęna talionis, ét si in probatione deficiat, accusat aliquem putans quod deficiet, peccabit mortaliter, ac quicunque alius accusator.

Fiscalis minister reipublicæ ad causas ipsius.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum iudex licite possit pœnam relaxare?

1 q 46 art. 2. ad 3. Et 1. d 42. q 2. art 2. ad 1. & 4. d 46. q. 1. art 2 q 2. & q 2 art. 1. q. 3 ad 1.

AD quartum sic proceditur. Videtur, q̀ iudex licitè possit pœnam relaxare. Dicitur .n. Iac. 2. Iudicium sine misericordia ei, qui non facit misericordiã: Sed nullus punitur propter hoc, q̀ nõ facit illud quòd licitè facere non potest: ergo quilibet iudex potest licitè misericordiam facere, relaxando pœnam.

2. Præterea, Iudicium humanũ dẽt imitari iudiciũ diuinum. Sed Deus pœnitentibus relaxat pęnam: quia non vult mortẽ peccatoris, vt dicitur Ezec. 18. ergo ét homo iudex potest pęnitenti licitè laxare pœnam.

3. Præterea, Vnicuiq; licet facere, quod alicui prodest & nulli nocet. Sed absoluere reum à pœna prodest ei, & nulli nocet: ergo iudex licitè potest reum à pęna absoluere.

Sed contra est, quod dicitur Deute. 13. de eo qui persuadet seruire dijs alienis, non parcat ei oculus tuus, vt miserearis, & occultes eum, Sed statim interficies eũ, & de homicida dicitur Deutero. 19. Morietur, nec misereberis eius.

Ar. 2. & 3. *Respondeo dicendum, q̀ sicut ex dictis* patet, duo sunt, quantum ad propositum pertinet, circa iudicem consideranda, quorũ vnum est, q̀ ipse hẽt iudicare inter accusatorẽ & reum: aliud aũt est, q̀ ipse non fert iudiciũ sñiam, quasi ex propria, sed quasi ex publica potestate. Duplici ergo ratione impeditur iudex ne reum à pęna absoluere possit. Primo quidem ex parte accusatoris, ad cuius ius quandoq; pertinet, vt reus puniatur, putà propter aliquã iniuriã in ipsum commissam, cuius relaxatio nõ est in arbitrio alicuius iudicis: quia quilibet iudex tenetur ius suũ reddere vnicuiq;. Alio modo impeditur ex parte reipublicæ, cuius potestate fungitur, ad cuius bonũ pertinet, q̀ malefactores puniantur. Sed tñ quantum ad hoc differt inter inferiores iudices, & supremum iudicem, scilicet principem, cui est plenariè potestas publica commissa: iudex .n. inferior non habet potestatem absoluendi reum à pœna contra leges à superiore sibi impositas. Vnde super illud Ioan. 19. Non haberes aduersum me potestatem vllam, dicit* Augustinus, Talem Deus dederat Pilato potestatem, vt esset sub Cæsaris potestate, ne ei omnino liberum esset accusatum absoluere: sed princeps qui habet plenariam potestatem in republica, si ille qui passus est iniuriam, velit eam remittere, poterit reum licitè absoluere, si hoc publicæ vtilitati viderit non esse nocumentum.*

Tract. 116. parũ à me. to m. 9.

Ad Primum ergo dicendum, quòd misericordia iudicis habet locum in his quæ arbitrio iudicis relinquuntur, in quibus boni uiri est, ut sit diminutiuus pœnarum: sicut Philosophus dicit in quinto Ethicorum. In his autem quæ sunt determinata secundum legem diuinam uel humanam, non est suum misericordiã facere.*

Lib. 5. cap. 10 circa finem. to. 5.

Ad secundum dicendum, quòd Deus habet supremam potestatem iudicandi, & ad ipsum pertinet quicquid contra aliquem peccatur. Et ideò liberum ei est pœnam remittere, præcipuè cum peccato ex hoc pœna maximè debeatur, quod est contra ipsum: non tamen remittit pęnam, nisi secundum quod decet suam bonitatem, quæ est omnium legum radix.

Ad tertium dicendum, quòd iudex si inordinatè pęnam remitteret, nocumentum inferret & communitati, cui expedit ut maleficia puniantur, ad hoc, quòd peccata vitentur. Vnde Deuteronom. 13. post pęnam seductoris subditur, ut omnis Israel audiens timeat, & nequaquam vltra faciat quippiam huius rei simile. Nocet etiam personæ cui est illata iniuria, quæ recompensationem accipit per quandam restitutionem honoris in pęna iniuriantis.

SVMMA TEXTVS.

SVpposita distinctione de iudice supremo, & inferiori, inter quos hoc est discriminis, quòd iudex supremus summam habet imperii potestatem, etiam supra leges; cum tamen iudex inferior solum se habeat veluti eius minister exequendis legum sanctionibus deputatus; respondet Diuus Thomas ad propositam difficultatem per duas propositiones: Prima cõclusio: Antequam pars lęsa iniuriam remittat, nullus iudicum, siue supremus sit siue infimus, potest pœnã remittere: Probatur: Iudex duplici titulo tenetur flagitiosum hominem supplicio tradere. Primus; quia est medium, ad quod pertinet diffinire inter seipsum & accusatorem. Secundus; quia est minister reipublicæ, cuius interest publica autoritate uindicare iniurias, quæ contra ipsam fiunt: ergo ex duplici impedimento potest prouenire ne iudex reum à pœna absoluat. Primum ex parte accusatoris; quia quandiu qui iniuria affectus est in accusatione præstiterit, non est liberum iudici reum indemnem seruare. Secundum ex parte reipublicæ, atque ex cõsequenti, quanuis ut caput reipublicæ potest iudex supremus iniurias ei factas remittere, tamen, ut custos iustitiæ inter ciues tenebitur ius suum unicuique reddere. Et si contrariũ fecerit peccabit, & obligabitur ad restitutionem, tam iniuriæ, quam damni ac ille, qui de alieno est multũ misericors.

miſericors. Vt enim dicit Ariſtot. 5. Ethi. c. 5. qñ homines vident non ſibi per inflicta ſupplicia compenſari iniurias, in ſeruitute ſe viuere arbitrãtur. Secunda concluſio: Poſtquã accuſator ab accuſatione deſiſtit in arbitrio ſupremi iudicis eſt iuris pœnam, aut relaxare, aut cõmutare. Tale autem arbitrium inferiori non committitur. Poſterior hæc pars inde fit manifeſta, quod inferiori iudici eſt ſemper à ſuperiore agendi modus præſcriptus, ſicq; legibus alligatur, vt contra earum tenorem operari nullo modo queat. Vnde D. Auguſt. ſupra illud Ioan. c. 19. non haberes aduerſum me poteſtatẽ vllam, ſic inquit, talem Deus dederat Pilato poteſtatem, vt eſſet ſub Cæſare, nec omnino liberum eſſet accuſatum abſoluere. Quod aũt ſupremus iudex poſt factam remiſſionem ab accuſatore poſſit iuris pœnam, aut relaxáre, aut commutare, probatur: Nam princeps nõ tñ eſt legum cuſtos, ſed & diſpenſator, non quidem, vt pro ſuo arbitratu poſſit illas, vt pallium ſuum diſpendere, ac diſſipare, ſed vt vbi viderit expedire bono cõi, ſuper illis diſpenſet,

EXPLICATIO ARTICVLI.

Sententia D. Thom.

Diuus Tho. in iſto artic. ſuppoſito, ꝙ iudex dupliciter põt impediri, ne legum pœnas relaxet, primò ex parte accuſatoris, qui aliqñ habet ius, vt reus puniatur ratione illatæ iniuriæ. Secundò ex parte reipublicæ, ad cuius bonum pertinet, quod maleſactores puniãtur, dicit duo. Primum eſt, ꝙ in primo caſu nullus iudex põt legum pœnas relaxare; quia quilibet tenetur ius ſuum vnicuiq; reddere. Secundum eſt, ꝙ in ſecundo caſu diſtinguere oportebit inter iudices inferiores, & ſupremum, cui plenariè reſpublica eſt cõmiſſa. Nam inferiores nunquam pñt abſoluere à pœna contra legem à ſuperiore poſitam. At verò princeps, qui plenariam hẽt poteſtatem ſupra rempublicam hoc põt qñ id ſibi videbitur expedire, & qñ paſſus iniuriam ius ſuum remittere voluerit. Itaq; intẽdit, ꝙ ſi exigitur pœna pp cõe, & priuatum bonum ſimul, princeps illã relaxare poteſt ſtantibus duobus, ſ. quod expediat bono cõi, & quod offenſus aſſentiatur. Inferior autem nullo modo poteſt. At vero ſi tñ exigitur pœna pp bonum cõe. Tunc poteſt illã princeps relaxare ſtante ſolum primo illorum duorum; & inferior adhuc nõ põt ſi autem pœna exigitur tñ pro bono priuato tam ſuperior, quàm inferior poterit illam relaxare accuſatore dumtaxat conſentiente. Quin potius addiderim, ꝙ ſi pœnæ relaxatio fuerit multum expediens bono communi, adhuc ipſo accuſatore renuente, poterit ſupremus iudex illam relaxare, ea ratione, qua priuatum commodum ſemper cõi eſt poſtponendum. Quod & hẽ expreſſè in cap. ſi pœnituerit. 2. q. 7. Imò & ſi caſus fuerit talis, vt in eo habere poſſit locum epicheia, nõ ſolum iudex ſupremus, verum & inferior poterit pœnam relaxare. Nõ .n. loquitur D. Tho. in præſenti in caſu, quo epicheia ſit opus, ſed in eo, in quo verba legis ſunt obſeruãda. Quid aũt ſit epicheia explicat Ariſt. lib. 5. Ethic. ca. 10. & idem D. Tho. inf. q. 120. De quo ẽt nos nonnihil diximus ſup. q. 58. art. 5. Quod dicit D. Tho. in iſto articulo de relaxatione pœnæ, eſt ẽt intelligendum de diminutione, qñ reo inuito determinata ſtatuitur in iure. Inferior .n. eam minuere non poteſt, bene tñ ſupremus ex rationabili cauſa. Nam ſine illa nunquam eſt licitum, etiam ſuperiori, agere contra verba legis: tum pp iniuriam, quæ fit reipublicæ in non ſeruandis iuſtis legibus ipſius: tum etiam pp graue ſcandalum & detrimentum, quod inde redundat. Ex eo .n. quod peccatores manent impuniti, aut non debitè puniatur pro ſuis delictis audaciores fiunt, atq; promptiores ad perpetranda ſcelera, quod in damnum rei-

Diſcrimen inter iudicem ſuperiorem, & inferiorem quantũ ad relaxationem pœnæ.

Epicheia quid ſit.

A publicæ cedere eſt neceſſe. Ex quo infero cum Caietano in ſumma verbo, iudex, quod ſi princeps eum, qui iuſtè eſt ad mortem damnatus, vel propter homicidium, vel propter latrocinium à morte liberat, eam pœnam in aliam, vel pecuniariam, vel exilij commutando, etiam parte læſa remittente, proculdubio peccat mortaliter, eſtque reus omnium illorum malorũ, quæ ex eo, ꝙ iniqui non ſecundum leges puniuntur, ſequuntur. Quod etiam affirmat Nauarro in Manuali cap. 23. Sed de hac re videnda ſunt quæ diximus ſupra quæſt. 60. arti. 5.

QVAESTIO LXVIII.

B

De Pertinentibus ad iniuſtam accuſationem, in quatuor Articulos diuiſa.

ARTICVLVS I.

Vtrum homo teneatur ad accuſandum?

C *AD primum ſic proceditur. Videtur, ꝙ homo non teneatur ad accuſandum. Nullus .n. excuſatur ab impletione diuini præcepti propter peccatũ: quia iam ex ſuo peccato commodũ reportaret, ſed aliqui propter peccatum redduntur inhabiles ad accuſandum, ſicut excõicati, infames, & illi qui ſunt de maioribus criminibus accuſati priuſquam innoxij monſtrentur: ergo homo nõ tenetur ex præcepto diuino ad accuſandum.*

2. Præterea, Omne debitum ex charitate depẽdet, quæ eſt finis præcepti. Vnde dicitur Rom. 13. Nemini quicquam debeatis, niſi vt inuicem diligatis: ſed illud quod eſt charitatis, homo debet omnibus maioribus & minoribus, ſubditis & prælatis. Cum ergo ſubditi non D *debeant prælatos accuſare, nec minores ſuos maiores, vt per plura capitula * probatur. 2. quæſt. 7. videtur, quod nullus ex debito tenetur accuſare.* 2. q. 7. per multa cap.

3. Præterea, Nullus tenetur contra fidelitatem agere, quam debet amico: quia nõ debet alteri facere quod ſibi non vult fieri. Sed accuſare aliquem quandoq; eſt contra fidelitatem, quam quis debet amico, dicitur .n. Prou. 11. Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcanum: qui autem fidelis eſt, celat amici commiſſum: ergo homo non tenetur ad accuſandum.

Sed contra eſt, ꝙ dicitur Leuit. 5. Si peccauerit anima, & audierit vocem iurantis, teſtiſque fuerit quod E *ipſe vidit, aut conſcius eſt, niſi indicauerit, portabit iniquitatem ſuam.*

*Reſpondeo dicendum, ꝙ ſicut ſuprà dictũ * eſt, hæc eſt differentia inter denuntiationem & accuſationem: quia in denuntiatione attenditur emendatio fratris, in accuſatione aũt attenditur punitio criminis. Pœnæ autem præſentis vitæ non per ſe expetuntur, quia non eſt hic vltimũ retributionis tempus, ſed in quantũ ſunt medicinales, conferentes, vel ad emendationẽ perſonæ peccantis, vel ad bonum reſpubl. cuius quies procuratur per punitionem peccantium. Quorum primũ intenditur in denuntiatione, vt dictum * eſt. Secundum autẽ propriè pertinet ad accuſationem: & ideò ſi crimen fuerit*

Q. 33. art. 6. & 7. & q. præced. ar. 3. ad 2.

Q. 33. ar. 3.

rit tale, ꝙ vergat in detrimentum reipubl. tenetur homo ad accuſationem, dummodo ſufficienter poſſit probare, quod pertinet ad officium accuſatoris, putà cum peccatum alicuius vergit in multitudinis corruptelam corporalem, ſeu ſpiritualem: ſi autem non fuerit tale peccatum quod in multitudinem redundet, vel ēt ſi ſufficientem probationem adhibere non poſſit, non tenetur ad intentandum accuſationem: quia ad hoc nullus tenetur, quod non poteſt debito modo perficere.

Ad Primum ergo dicendum quod nihil prohibet, per peccatum reddi aliquem impotentem ad ea, quæ homines facere tenentur: ſicut ad merendum vitam æternam, & ad aſſumendum eccleſiaſtica ſacramenta: nec tamen ex hoc homo reportat commodum: quinimo deficere ab eis, quæ tenetur facere, eſt grauiſſima pœna; quia virtuoſi actus ſunt quædā hominis perfectiones.

Ad ſecundum dicendum, ꝙ ſubditi prælatos ſuos accuſare prohibētur, qui non affectione charitatis, ſed ſua prauitate vitam eorum diffamare & reprehēdere quærūt. Vel ēt ſi ſubditi accuſare volētes fuerint crimino ſi, vt habetur. 2. q. 7. alioqn ſi fuerint aliàs idonei ad accuſandū, licet ſubditis ex charitate ſuos ꝑlatos accuſare.

2. q. 7. c. clericus, & in ſeq. tribus cap.

Ad tertium dicendū, ꝙ reuelare ſecreta in malum perſonæ, eſt contra fidelitatem non autem ſi reuelentur propter bonum commune, quod ſemper præferendum eſt bono priuato. Et ideo contra bonum commune, nullum ſecretum licet recipere. Nec tamen omnino eſt ſecretum quod per ſufficientes teſtes poteſt probari.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſita differentia inter fraternam denuntiationē & iuridicā accuſationē deſūpta ex parte finis; nā denuntiatio illuc tendit, vt correptus frater corrigatur, & emendetur, quare tali fine obtento nō amplius progrediendū, accuſatio verò tendit ad punitionē delicti in bonū cōe, vt. ſ. reipublicæ quies atq; trāquillitas cōſeruetur, rn̄det D. Tho. ad propoſitā difficultatē per duas propoſitiones. Prima cōclu. Quicūq; nouerit alicuius crimē eſſe contagioſum, & pernicioſum reipublicę, tenetur illud accuſare, modò idoneis teſtibus id poſſit probare. Probat᷑: Vnuſquiſq; tenet᷑ bono cōi ſuccurere, veluti pars toti, qn̄ viderit illud, vel cōtagione inſici, vel ſceleribus corrumpi; ſed hoc fieri nō pōt, niſi per publicā ꝑtātem, ad quā accuſatione crimina deferūtur: ergo vnuſquiq; tenebitur tunc ꝑnicioſum hoīem accuſare. Qd aūt ad hoc nō teneat᷑ qn̄ crimen idoneis teſtibus probari nō pōt, eſt res manifeſta; quia nullus tenet᷑ ad id, qd debito mō nō pōt perficere. Scda concluſ. Qn̄ crimen non eſt in detrimentū reipublicæ; ſed ſolū accuſatoris, aut ipſius crimino ſi, nullus illud accuſare tenet᷑. Probatur: Pœnæ huius vitæ nō per ſe expetunt᷑, cum nō ſit hic vltimū retributionis tps, ſed in quantū ſunt medicinales, vel ad emendationē perſonę peccātis, vel ad bonū publicū; cuius quies procurat᷑ per punitionē peccantium: ſed qn̄ delictum ſolū vergit in detrimentū ipſius peccantis, ſufficiēter prouidet᷑ illi per fraternā denuntiationē, cuius finis eſt bonū particulare eius, qui denūtiatur: ergo nullus tūc tenet᷑ accuſare; maximè cū accuſatio ſemp ordinet᷑ ad bonum cōe. Qd aūt nec etiā teneatur homo accuſare alterū, qn̄ eius delictum ſolum vergit in detrimentum ipſius accuſatoris, id nō probat D. Thom. ſed illud, vt notum relinquit. Cum enim quiſque ſit ſuorum bonorum dominus, etiam famæ & honoris, vt diximus ſupra q. 67. agentes de dominio, non eſt dubium, quin poſſit illorum remittere ſatisfactionem. Tum, vt dicto Chriſti ſit audiēs, qui magnopere nos ad inimicorū dilectionem induxit. Tum etiam ad redimendum tempus. In hoc enim caſu habet verum, & eſt intelligenda lex vnica. C. vt nemo inuitus agere, vel accuſare cogatur.

A

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia huius articuli eſt aduertendum primò, ꝙ, vt diximus quæſt. ꝓced. art. 3. denūciatio eſt duplex. Vna fraterna & euangelica, quæ alio noīe pœnitentialis appellat᷑, ordinaturque ad fratris correctionē. Alia iudicialis, & iuridica, quæ ēt habet bonū publicum ꝓ ſcopo, tenditque ad punitionem eius, qui peccat, qualis eſt illa, q̄ ſit inquiſitorib. hæreticæ prauitatis. Et hæc à D. Tho. in ꝑſenti noīe accuſationis comprehenditur, à qua hoc ſolo differt, qd denuntians non tenet᷑ probare, ſed iudex tunc dēt per Inquiſitionē procedere, cū tn̄ accuſator teneatur ad probationem, & ſic quando dicit in prima concluſione, quod quicunque nouerit alicuius crimen eſſe contagioſum, & pernicioſum reipublicę, tenetur illud accuſare, modò idoneis teſtibus poſſit probari, nō ſolum eſt ſermo de vera accuſatione, ſed etiā denunciatione iuridica, qua regulariter boni cōi inſufficienter ꝓuideri ſolet. Itaq; eſt ſenſus, ꝙ tenet᷑, vel accuſare, vel denunciare iuridicè. Quāuis, ſi crimē eſſet valde ꝑnicioſum, & cōtagioſum reipublicæ, & accuſator haberet teſtes, quibus id ꝓbare poſſet, forſan non ſatisfaceret obligationi faciēdo denunciationē iuridicā, ſed teneret᷑ in forma accuſare, vt ſic in re tanti momēti iudicem liberaret à labore inquiſitionis. Sed hoc rarò & ferè nunq̄ contingit, quare concluſio D. Tho. vniuerſaliter erit intelligenda tā de vera accuſatione, quā de iuridica denuntiatione ad punitionē tendente. Secundò eſt aduertendum, hoc differre inter Deum, & hoīem, quantū attinet ad ꝑſens inſtitutū, qd Deus punit peccata ꝓ quantitate eorum, hoc eſt, maiora magis, quā minora, iuxta illud Apoc. c. 8. quantū glorificauit ſe in delicijs, tm̄ date ei tormentorū, & illud, Iuxta menſurā delicti erit & plagarum modus. At verò hoīes cū iudicis officio funguntur, non puniunt, nec punire debent peccata ꝓ quantitate eorū, ſed pro rōne nocumēti, qd ex ipſis reſultat bono cōi. Nā cum munus iudicis ſit reſpicere bonū cōe, illiq; conſulere, tm̄ habet ꝑtātem puniendi delicta per ordinē ad bonū cōe. Ex quo inſero primò ſępèſępius contingere poſſe, ꝙ teneatur iudex magis punire minus peccatū, q̄ grauius; vt magis tenetur punire furtū, quam fornicationē: quāuis fornicatio ex genere ſuo ſit grauior furto: quia illud magis nocet bono publico, quàm hæc. Imò fornicationē nō puniunt iudices ſeculares, quia, vt dicit D. Aug. Si meretrices tollantur oīa implebunt᷑ libidinibus. Et ſic lupanaria magis in bonū cōe, quā in reipublicæ perniciē cedere intelligunt᷑. Infero ſecundò, ꝙ quia accuſatio, ſeu denunciatio iuridica, (pro eodē enim hæc duo in ꝑſenti accipiuntur) ſimiliter ordinantur ad bonū cōe ac iudicis officium, tātò magis, aut minus tenebit᷑ quiſq; alterius delictū coram iudice accuſare, quantò magis fuerit pernicioſum, & cōtagioſum bono cōi. Imò ſiquis cōmiſerit aliquod crimen, qd ex ſe non vergit in ꝑniciem reipublicę, quāuis illud ſit grauiſſimū, vt odiū Dei, aut fornicationē, nullus tenebit᷑ illius facere accuſationem, aut denuntiationē iuridicā, bene tn̄ fraternā correctionē, cum oībus ſuis partibus; quia hæc ſolū ad bonū delinquentis ordinatur, vt diximus primo tomo, in materia de correctione fraterna. Et ſiquis contra hunc argumentetur; Nullū eſt peccatū, qd ex ſe non afferat nocumentū publicum, aut ſcandali, aut mali exēpli, aut alterius cuiuſcunq; ꝑſuaſionis, q̄ alijs noceat: ergo nullū eſt peccatum, de quo non teneatur quiſque

B

Denuntiatio duplex fraterna & iudicialis.

C

Deus & homo differūt in modo puniendi.

D

Iudex tenetur interdū magis punire min⁹ peccatum quā maius.

E

Argum.

Nemo potest accusare qui sua iniuria insequitur.

monitione. Nam cum scopus talis accusationis nō sit emendatio fratris, sed propriæ iniuriæ atque honoris satisfactio, quę adhuc ipso delinquente emendato experiri potest; inanis erit & vana, quæcunque secreta admonitio præcedens. Nec loca scripturæ adducta faciunt contra hanc veritatem. Nam in accusatione eius criminis, quod in perniciem publicam vergit, non suam, sed proximi, non vnius, sed multitudinis causam agit accusator. Et sic per hoc non impeditur, quominus dicere possit. Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Nec de eo intelliguntur dicta illa verba Christi; si non remiseritis hominibus nec pater vester remittet vobis. Et in accusatione particulari, qua suam priuatam causam agit, accusator non ita præcipitur ex illa diuina institutione remittere, vt iustitia non habeat locum suum: sed quòd nec ex passione, nec ex propria autoritate vindictam sumat. Quod, & significauit Paulus ad Rom. 12. dum dixit: Non vos defendentes charissimi, sed date locum irę: Accipitur enim ibi defensio pro vindicta priuata autoritate facta, vt constat ex his quæ sequuntur. Subdit enim statim: Scriptum est enim: Mihi vindictam, & ego retribuam. Et est sensus, quod quamuis læsi fuerimus, non tentemus ipsi vindictam, sed eam Domino permittamus. Originem enim habere solet hoc malum ex immodico nostro amore, ac ingenita superbia, quæ, vt vitijs nostris benigne indulgeamus, alienis autem simus inexorabiles, facit. Et ideo dandus est locus iræ ac permittenda Domino iudicandi facultas, quam ei præripiunt quicunque vindictam ex passione, vel priuata autoritate aggrediuntur, cum tamen eam ex testimonio prophetæ sibi Dominus reseruauerit, & sit nefas Dei vices, & partes vsurpare in re sibi peculiariter ascripta. &c.

De peccatis quæ solū nocent peccanti nullus tenetur aliū accusare.

De peccatis, quæ solum nocent peccanti, dicit D. Tho. in secunda conclusione & eius probatione, quod sufficienter eis prouidetur per fraternam correctione, & sic nullus de illis tenetur accusationem facere aut denuntiationem iuridicam, quod est verum. Cæterùm si post factam secretam admonitionem adhuc proximus persiterit in suo delicto, adhibendi erunt testes. Et si testes non sufficiunt, facienda erit denuntiatio pœnitentialis pręlato, juxta illud Matth. 18. Si peccauerit in te frater tuus, hoc est, si te sciente, vt D. Augustinus interpretatur, corripe eum inter te & ipsum solum. Si te audierit lucratus eris fratrem tuum: si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc vnum, vel duos, vt in ore duorum, vel trium testium stet omne verbum. Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ. &c. Quid autem tunc Ecclesiæ prælatus facere teneatur, & similiter qualiter sit intelligendus omnis iste processus correctionis fraternæ à Christo assignatus, iam latè à nobis est explicatum in materia de correctione fraterna, contenta in primo tomo quæstione 33. per totam. & præcipuè articulo 7. & 8. videte ibi. Et hoc solum pro nunc memoriæ mandandum est, quod magis videtur facere ad nostrum institutum, quòd nunquam in his peccatis est facienda testium inductio, aut denuntiatio prælato, quin secreta admonitio præcedat. Ita enim habetur expresse in verbis Euangelij. Super quæ dicit D. Augustinus serm. 16. de verbis Domini, & refertur in cap. si peccauerit. 2. q. 1. Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te & ipsum solum. Quare? quia in te peccauit? quid est in te peccauit? Tu scis quia peccauit. Quia enim secretū fuit quando in te peccauit, secretum quære cum corriges,

Nota pro fraterna correptione.

A quod peccauit in te. Nam si solus nosti, quia peccauit in te, & eum vis coram omnibus arguere, non eris corrector erroris, sed proditor. Attende quéadmodum vir iustus Ioseph tanto flagitio de vxore fuerat suspicatus tanta benignitate pepercit, antequam sciret, vnde illa conceperat, quam grauidam senserat, & se ad illam non accessisse nouerat. Restabat itaque certa adulterij suspicio, & tamen quia ipse solus nouerat, ipse solus sciebat, quid dicit Euangelium? Ioseph autem, cum esset iustus & nollet eam traducere, voluit occulte dimittere. Ergo corripienda ipsa sunt coram omnibus, quæ peccantur coram omnibus: ipsa verò corripienda sunt secretius, quæ peccantur secretius. Hucusque Au-

B gustinus. Et ratio huius sententiæ est: Nam cum hoc differat correctio fraterna ab accusatione, & inquisitione, quòd finis correctionis est emendatio fratris; accusationis verò & inquisitionis punitio, fit, vt eo modo sit facienda correctio, quo melius ad eius emendationem conducat. Et certum est famam quam plurimum iuuare, vt peccator resipiscat, dicente D. Hieronym. seorsum corripiendus est frater, ne si semel pudorem, & verecundiam amiserit, remaneat in peccato. Præterquàm quod exemplo medici corporalis, qui quam minimo fieri potest dispendio, tenetur ęgroto mederi, addiscere possumus eum, qui fratrem, sine dispendio famę corrigere potest iniustissimum esse diffa-

C mando. Qui enim sanare potest sine abscissione membri, grauem infert iniuriam abscindendo. Ex dictis sumenda est regula in inquisitionibus generalibus, quibus occulta crimina posito edicto manifestari pręcipiuntur, obseruanda. Nam si omnino sunt emendata, cuiuscunque generis sint illa, nullus tenetur ea vel denuntiare, vel accusare, sed solum esse testis, quando eius testimonium in particulari legitimè fuerit postulatum. Si autem non sunt emendata, tunc aut sunt publica, aut priuata. Si publica hoc est in reipublicę perniciem vergentia, vt proditio ciuitatis, hęresis, & quęcunque alia, quę habent pro obiecto bonum commune, statim erunt denuntianda iudicialiter, vel accusanda, si

D probari res possit, vt sic efficacius consulatur bono communi. Si autem fuerint priuata, vt concubinatus, & alia quę non habent pro obiecto bonum publicum; tunc tantum erunt fraternę ad emendationem fratris denuncianda postquam fuerint factę secretę admonitiones, & testium inductiones, iuxta Christi pręceptum. Et quia vnicus finis correctionis fraternę est salus particularis proximi, & ex isto fine, & spe, quę illum consequendi habetur omnis correctio, atque ordo, & processus illius moderandus est, fit, vt toties damonitio secreta sit repetenda, quoties spectatur profutura. Et quando non est spes proficiendi, alijs remedijs, scilicet, secreta admonitione, & testium inductione, quod sta-

E tim ad denuntiationem deueniatur erit necesse. Imò tunc etiam erunt omnia ista omittenda, quando probabiliter creduntur fore inutilia, vt diximus in materia de correctione fraterna.

Infames & excommunicati ab accusatione repelluntur.

In solutione ad primum argumentum dicit D. Tho. infames, & excōmunicatos ob accusatione repelli, vt constat ex capitu. clericus. & tribus sequentibus 2. quęstione. 7. Non in bonum ipsorum. Nam accusare vbi & quando oportet virtus est, sed in pœnam suorum delictorum. Desiderat enim accusatio autoritatem in accusante, quam illa sors hominum non habet; & ideo eo munere priuatur. Cęterum aduertit Caietanus, quòd, quāuis accusare in iure illi homine prohibeantur. Poterunt tamen in

casit, & debebunt, vt multitudinis periculo succurratur, reuelare iudici personam criminosam, atque testes; cum alijs circunstantijs, vt sic vel ex officio possit iudex reipublicæ prouidere; quod est verum. Et ratio est: Nam quod infames, & excommunicati non accusent, est de iure positiuo. Quod autem singuli consulant bono communi; cuius partes sunt, est de iure naturali. Et certum est, ius positiuũ, nulla ex parte posse prȩiudicare iuri naturali.

In solutione ad secundum argumentum, quo nitebatur probare homines non teneri ad accusationem ex eo, quòd subditi non debent accusare prælatos, nec inferiores superiores: ut dicitur. 2. quæstione 7. per multa capita, & actus charitatis, qualis est accusatio, debentur omnibus siue maioribus, siue minoribus, siue prælatis, dicit D. Thom. in illis iuribus non prohiberi subditos accusare prælatos, aut seruos dominos, aut quoscunque alios inferiores suos superiores, quando id fecerint ex affectu charitatis, maximè in causa boni communis. Sed quod interdicitur, est, ne inferiores ex sua prauitate vitam superiorum diffamare, & reprehendere quærant. Eo vel maximè, quod cum accusatio prȩ se ferat quandam speciem odij, dedecus esse videtur, quod aduersus superiorem tam facile admittatur. Cæterum, si subditi alias fuerint idonei ad accusandum, hoc est, non infames, nec excommunicati, nec criminosi, licitum erit illis suos superiores ex charitate accusare, neć hoc aliquo iure naturali, aut positiuo est illis prohibitum. Imò potius præceptum, quod illos charitatiuè corrigant, vt diximus latè in materia de correctione fraterna. quæstioné 33. articulo. 4.

Dubiũ, an clericis liceat accusare.

Sed de clericis solet esse non leui difficultas, vtrũ liceat illis aliquem accusare maximè in causa sanguinis? Ad cuius explicationẽ dico primò, certum esse q clerici nec iure diuino, nec naturali prohibentur sanguinis causam agere. Et quidẽ, q ius naturale id non prohibeat, est res manifesta. Nã agere causam sanguinis, quando & vbi oportet, est actus iustitiȩ, & nulli, iure naturæ, actus virtutum sunt prohibiti. Quod autem nec etiam id prohibeat ius diuinum probatur: Quia nusquam ibi hoc habetur præceptum in tota sacra scriptura. Et si quis obijciat illud Pauli. 1. Timoth. 3. Oportet Episcopum irreprehensibilem esse; non vinolentem non percussorem, quod etiam Doctores ad quoscunque alios sacerdotes extendunt, respondeo ibi tantum agere de percussore, propria autoritate ex ira, aut vindicta alterum occidente: ad quod significãdum posuit prius; Non vinolentum. Sæpè sepiùs enim contingit, quòd ex vinolentia percussio sequatur. At verò qui in iudicio alterum accusat, vel eum ad mortem condemnat, non priuata, sed publica autoritate illum interficit. Prȩterquam quòd etiam si dicamus Paulum in illis verbis prohibuisse sacerdotibus quancunque percussionem, adhuc publica autoritate factam, non inde licet inferre, eam prohibitionem continere ius diuinum. Non enim in illa dicit; Præcipio, non ego, sed Dominus. Quod facere solebat, quando eius præceptum erat diuinum, vt constat ex illo 1. ad Corinth. 7. Præcipio, non ego, sed Dominus, vxorem à viro non discedere; necessario fatendum est, sacerdotes, aut Episcopus nullum posse interficere auctoritate ecclesiastica aut Episcopali, ex iure diuino. Quamuis enim Christus in quantum homo, habuerit potestatem quoscunque malefactores interficiendi, tanquam ille, qui habebat omnium rerum dominium, eratque perfectissimus & potentissimus Rex, atque

1. dictum.

A Imperator ipsius vniuersi, vt diximus supra quæstione 67. articulo 1. sed hanc potestatem nulli in Ecclesia reliquit, nisi quatenus necessaria erat ad finem supernaturalem. Et certum est non esse necessarium ad finem supernaturalem, quod Ecclesiastici agant causam sanguinis. Cum hoc tamen stat, quod ipse Christus non prohibuerit iure diuino, quod sacerdotes, uel tanquã partes reipublicæ, uel in quantum participant auctoritatem humanam, causam sanguinis, aut decernant, aut prosequantur, uel sicut iudices, uel sicut accusatores. Imò in lege ueteri id faciebant sacerdotes. Et quando dixerunt in Euangelio apud Ioannem capitulo 18. Nobis non licet occidere quenquam, non loquebantur de

B prohibitione iure diuino facta; sed humano. Imperator enim Romanus, qui Iudęorum regnum tunc tyrannicè occupabat, omnem causam sanguinis eis interdixerat. Vel dixerunt illud; quia lapidare ipsorum erat, & sic lapidauerunt Stephanum, crucifigere autem Romanorum. Et uolebant, quòd Christus non simpliciter, sed cum summo opprobrio occideretur, vt sermo Iesu impleretur, quo certo prædixerat, se gentibus tradendum, ab illisque crucifigendum.

Dico secundo, quòd, quamuis sacerdotes iure diuino, aut naturali, non sint prohibiti agere causam sanguinis, id tamen sunt prohibiti iure humano, ipsi iuri diuino valde conformi, & familiari. Et qui- *2. dictum*

C dem, quòd iure humano sint prohibiti, probatur ex capit. his, à quibus 23. quæst. 8. & ex capit. sententiã. & ex cap. clericos. extra. ne clerici, uel monachi; secularibus negotijs se immisceant. & in capit. presbyteros de homicidio: imponitur poena irregularitatis contra clericos, qui causam sanguinis egerint. Quod autem hæc humana prohibitio iuri diuino sit valde conformis, ostendit D. Tho. supra quæstione 64. artic. 4. duabus rationibus. Prima, quia sunt electi ad altaris ministerium, in quo repręsentatur passio Christi occisi; qui cum malediceretur non maledicebat, & cum pateretur nõ comminabatur, sed tradebat iudicanti se iniustè, ut dicit D. Petrus 1. canonica capit. 2. Debent autem ministri suum

Rationes propter quas clerici prohibentur agere causam sanguinis.

D Dominum imitari, iuxta illud Eccles. 10. Secundũ iudicem populi, sic & ministri eius. Secunda ratio est: Quia clericis nouæ legis ministerium committitur, in qua nulla poena occisionis, aut mutilationis corporalis determinatur. Quare, vt noui testamenti idonei ministri inueniantur, opus erit, ut à talibus, abstineant. Eodem modo dicit D. Tho. super epistolam ad Romanos. cap. 3. in illa uerba, *Ideo tributa præstatis* lect. 1. clericos non ex iure naturali, aut diuino esse liberos à solutione tributorũ, sed ex beneplacito, & priuilegio principum, cum ipsa lege naturali conformitatem & familiaritatem habente. Ex quo factum fuit, ut etiam apud Gentiles liberi fuerint à tributis soluendis, qui rebus diuinis

E vacabant. Legitur enim Genes. cap. 47. Ioseph subiecisse Pharaoni totam terram Ægypti, pręter terram sacerdotum, quę à Rege eis tradita fuerat; quibus & statuta cibaria ex horreis publicis præbebantur. Et paulò inferius dicitur, quòd in vniuersa terra Ægypti quinta pars soluebatur absque terra sacerdotali, quæ libera erat ab hac conditione. Ratio autem huius naturalis ęquitatis est: Quia sicut Reges solicitudinem habent de bono publico in temporalibus; ideoque eis tributa præstantur: ita etiam & ministri Dei in spiritualibus. Propter quod æquũ est, ipsique iuri naturali ualde conforme, ut hoc beneficio à principibus afficiantur. Ex dictis infertur, q absolutè loquendo, clerici non poterunt aliquibus crimi-

Corollarium.

criminaliter accusare, etiam si peccatum sit in perniciē reipublicæ. Cæterū id facere poterunt adhibita moderatione pręscripta in c. prælatis, de homicidio. lib. 6. Vbi dicitur, quòd sacerdotes possunt denuntiare in causa sanguinis, dummodo prius faciāt protestationem, se id non dicere, vt ij occidantur, sed vt vitia emendentur. Et pręmissa tali protestatione bene poterunt accusare, aut denuntiare. Loquiturque cap. illud tantum in causa propria ipsius sacerdotis. Sed Caiet. supra quęst. 33. artic. 7. dixit esse etiam intelligendum in causa reipublicæ, vel cuiuscunque alterius proximi. Vnicuique enim mandauit Deus de proximo suo. Et sic ex pręcepto charitatis tenētur omnes etiam clerici bonum proximi procurare. Ex hoc infertur, quòd non solum tenetur sacerdos, & quicunque alius Christianus delinquentem accusare, quando peccatum est in perniciem reipublicę, sed etiam quando est in damnum proximi, cuius cura vnicuique est commissa, dummodo id sine magno suo detrimento efficere possit. Opera enim charitatis neminem obligant, cum magno detrimento proprio in peccatis importantibus priuatam & particularem iniuriam eius, qui debet facere accusationem, quanuis regulariter sit consilium, eam remittere, nullus tamen ad id tenetur: sed quilibet potest illatæ sibi iniuriæ petere per iudicem vindictam, & satisfactionem. Tum, quia iustitia est virtus, & semper est licitum vnicuique petere à suo legitimo iudice actum virtutis. Tum etiam, quia alias daretur ansa prauis hominibus priuatas iniurias inferendi, quod in perniciem vergeret reipublicæ. Dixi regulariter esse consilium remittere proprias iniurias. Nam poterit contingere casus, in quo sit melius non remittere, quam remittere, ille, scilicet, in quo facilitas venię daret alteri occasionem peccandi. Tunc enim remittens per accidens esset causa peccandi, & sic peccaret.

ARTICVLVS II.

Vtrum sit necessarium accusationem in scriptis fieri.

a. 3d. 19. q. 2. art 2. q. 1. ad 4. 3. dist. 15. ar. 3. ad 6. & quolib. 11. art. 13.

AD Secundum sic proceditur. *Videtur quòd non sit necessarium accusationē in scriptis fieri. Scriptura enim adinuenta est ad subueniendum humanæ memoriæ circa præterita. Sed accusatio in præsenti agitur: ergo accusatio scriptura non indiget.*

b 2 q. 2. cap. per scripta

2. Præterea, 2. quæst. 8. dicitur, b Nullus absens accusare potest nec aliquo accusari. Sed scriptura ad hoc videtur esse vtilis, vt absentibus aliquid significetur, ut patet per c August. 10. de Trinitate: ergo in accusatione non est necessaria scriptura, præsertim cum canon dicat, quòd per scripta nullius accusatio suscipiatur.

c Li. 10. ca. 1 aliquantulu a princ. tom. 3.

3. Præterea, Sicut crimen alicuius manifestatur per accusationem, ita per denunciationem. Sed in denunciatione non est scriptura necessaria: ergo videtur quòd neque etiam in accusatione.

d 2 q. 8. cap. Accusatorum.

Sed contra est, quòd d dicitur 2. quæst. 8. Accusatorum persona sine scripto nunquam recipiatur.

e Ar. præc. & q. præc. art. 3.

*Respondeo dicendum, quòd sicut supra dictum e est, quando in criminibus per modum accusationis agitur, accusator constituitur pars, ita quòd iudex inter accusatorem, & eum, qui accusatur, medius constituitur ad examen iustitiæ, in quo oportet, quan*A *tum possibile est, secundum certitudinem procedere. Quia verò ea, quæ verbo tenus dicuntur, facilè labuntur à memoria non posset iudici esse certum quid & qualiter dictum sit, cum debet proferre sententiam, nisi esset in scriptis redactum. Et ideo rationabiliter institutum est, ut accusatio, sicut & alia quæ in iudicio aguntur, redigatur in scriptis.*

Ad primum ergo dicendum, quòd difficile est singula verba propter eorum multitudinem, & varietatem retinere: cuius signum est, quòd multi eadem verba audientes si interrogarentur, non referrent ea. Similiter etiam cum modica verborum B *differentia sensum variet, ideo etiam si post modicum tempus debeat iudicis sententia promulgari, expedit ad certitudinem iudicij, vt accusatio redigatur in scriptis.*

Ad secundum dicendum, quòd scriptura non solum necessaria est propter absentiam personæ quæ significat, vel cui est aliquid significandum, sed etiam propter dilationem temporis, vt dictum est, & ideo cum dicit canon, Per scripta nullius accusatio suscipiatur: intelligendum est de absente, qui peremptam accusationem mittat: non tamen excluditur, quin cum præsens fuerit, necessaria sit scriptura. Ad 1. arg.

C *Ad tertium dicendum, quòd denuntiator non obligat se ad probandum. Vnde nec punitur si probare nequiuerit. Et propter hoc in denuntiatione non est necessaria scriptura, sed sufficit si aliquis verbo denuntiet ecclesiæ, quæ ex officio suo procedet ad fratris emendationem.*

SVMMA TEXTVS.

Conclusio articuli habetur determinata in iure.

COnclusio est affirmatiua, quam probat D. Th. in argumento, sed contra, testimonio D. Augustini. relati in capitulo accusatorum. 2. quęstione 8 dicentis. Accusatorum personæ nunquam D recipiantur, nisi in scripto, nisi absente eo, quem accusare uoluerit, quibuslibet accusare permittatur. Et in corpore articuli, hac ratione: Iudex inter accusatorem, & eum, qui accusatur, constituitur medius ad examen iustitiæ, in quo oporter quantum possibile est, procedere secundum certitudinem; sed ea quæ uerbo tenus dicuntur facile memoria labuntur; nec potest iudex esse certus, quid & qualiter dictum sit, quando debet proferre sententiam, nisi in scriptis habeantur: ergo rationabiliter fuit institutum, ut accusatio non, nisi in scriptis recipiatur.

EXPLICATIO ARTICVLI.

E DVbitatio huius articuli est facilis, eiusque conclusio continet apertam iuris dispositionem in multis capitibus tam iuris canonici, quam ciuilis, in capit. accusatorum. in cap. quisquis in cap. crimen. 2. q. 8. & in lege sicut. de accusationibus. Ex quo fit, vt semper id Doctores in eius definitione constituant, uel dicentes cum Azo in summa, esse delationem rei de crimine in libello ad vindictam. vel cum D. Thom. quòd est delatio rei de crimine in libello ad vindictam, propter bonum commune. Quam definitionem in superioribus diximus esse conuenientiorem. Verum est, quòd in delictis paruis non est necessarium, quod accusatio fiat in scriptis, quoniam in illis lex. leuia. ff.

de accusatio. de plano, & sine huiusmodi cæremonijs procedere præcepit. Ratio autem præcipua, propter quam in iuce fuit præceptum, vt accusatio non fiat, nisi inscriptis est, quam ponit D. Thomas in hoc articulo. Cui adde, quòd cum accusator antiquitus pœnæ talionis, & nunc etiam alteri non leui fiat obnoxius, si de calumnia fuerit conuictus, operæpretium est, vt accusationem subscribat, ne posteà eam negere possit. Et præterea, quia accusationi adhibendæ sunt, tum defensiones & exceptiones, tum etiam probationes. Et hoc conuenienter fieri non poterit, nisi ipsius libelli caput occupet accusatio. De hac re videndus est Syluester. verbo. accusatio. quæstione prima.

ARTICVLVS. III.

Vtrum accusatio reddatur iniusta propter calumniam præuaricationem, & tergiuersationem.

D Tertium sic proceditur. Videtur quòd accusatio non reddatur iniusta propter calumniam, prçuaricationem, & tergiuersationem: quia, sicut dicitur 2. *quæstione* 3. *calumniari est falsa crimina intendere. Sed quandoque aliquis alteri falsum crimen obijcit ex ignorantia facti, quę excusat: ergo videtur quod non semper reddatur iniusta accusatio, si sit calumniosa.*

a q. 3. c. Si quem pœnituerit.

2. Præterea, Ibidem dicitur. * *quòd præuaricari est vera crimina abscondere. Sed hoc non videtur esse illicitum: quia homo non tenetur ad omnia crimina detegenda, vt supra dictum* * *est: ergo videtur quòd accusatio non reddatur iniusta ex præuaricatione.*

a q. 3. c. Si quem pœnituerit. Art. 1. & q. 33. art. 7.

3. Præterea, Sicut ibidem * *dicitur, tergiuersari est in vniuerso ab accusatione desistere. Sed hoc absque iniustitia fieri potest. Dicitur* * *enim ibidem. Si quem pœnituerit, criminaliter accusationem, & inscriptionem fecisse de eo quod probare non potuerit, si cum accusato innocente conuenerit, inuicem se absoluant: ergo accusatio non redditur iniusta per tergiuersationem.*

a q. 3. c. Si quem pœnituerit. Loco nunc dicto.

Sed contra est, quod ibidem dicitur, * *Accusatorum temeritas tribus modis detegitur. Aut enim calumniantur, aut præuaricantur, aut tergiuersantur.*

a q. 3. c. Si quem pœnituerit.

Respondeo dicendum, quòd sicut dictum * *est, accusatio ordinatur ad bonum commune, quod intenditur per cognitionem criminis. Nullus autem debet nocere alicui iniustè, vt bonum commune promoueat. Et ideo in accusatione duplici ratione contingit esse peccatum vno modo ex eo, quod aliquis iniustè agit contra eum, qui accusatur, crimina falsa ei imponendo, quod est calumniari: alio modo ex parte reipublicæ, cuius bonum principaliter intenditur in accusatione, dum aliquis impedit malitiosè punitione peccati. Quod iterum dupliciter contingit, vno modo fraudem in accusatione adhibendo. Et hoc pertinet ad præuaricationem: nam præuaricator dicitur quasi varicator, qui aduersam partem adiuuat, prodita causa sua. Alio modo totaliter ab accusatione desistēdo: quod est tergiuersari. In hoc enim quod desistit ab hoc,* A *quod cęperat, quasi tergum vertere videtur.*

Art. 1. huius quæst.

Ad primum ergo dicendum, quòd homo non debet ad accusationem procedere, nisi de re omnino sibi certa, in qua ignorantia facti locum nō habeat. Nec tamen qui falsum crimen alicui imponit, calumniatur: sed solum qui ex malitia in falsam accusationem prorumpit. Contingit enim quandoque ex animi leuitate ad accusationem procedere: quia scilicet aliquis nimis faciliter credit quod audiuit: & hoc temeritatis est. Aliquando autem ex iusto errore mouetur aliquis ad accusandum, quæ omnia secundum prudentiam iudicis debent discerni, B *vt non prorumpat, eum calumniatum fuisse, qui ex leuitate animi, vel ex iusto errore in falsam accusationem prorupit.*

Ad secundum dicendum, quòd non quicunque abscondit vera crimina, præuaricatur: sed solum si fraudulenter abscondit ea, de quibus accusationem proponit, colludens cum reo, proprias probationes dissimulando, & falsas excusationes admittendo.

Ad tertium dicendum, quòd tergiuersari est ab accusatione desistere omnino, animum accusandi deponendo, non qualitercunque, sed inordinatè. Contingit autem aliquem ab accusatione desistere ordinate absque vitio dupliciter. Vno modo in ipso C *accusationis processu, si cognouerit esse falsum id, de quo accusauit: & si pari consensu se absoluunt accusator & reus. Alio modo si princeps, ad quem pertinet cura boni communis, quod per accusationem intenditur, accusationem aboleuerit.*

SVMMA TEXTVS.

COnclusio est affirmatiua, quam probat D. Th. in argumento, sed contra, ex cap. si quem pœnituerit. 2. q. 3. vbi dicitur. Accusatorum temeritas tribus modis detegitur. Aut enim calumniantur, aut præuaricantur, aut tergiuersantur. Et in corpore articuli hac ratione: In accusatione, quæ ad bo-D num commune ordinatur, duplici ratione contingit peccare, scilicet, vel ex parte eius, qui accusatur, vel ex parte reipublicæ, cuius bonum principaliter intenditur in accusatione. Peccare ex parte eius, qui accusatur, tantum contingit vno modo, qui est quando accusator iniuste agit contra aliquem crimina falsa ei imponendo, quod est calumniari. Peccare autem ex parte reipublicæ contingit solū duobus modis. Primus est, quando accusator fraudem in accusatione adhibet: Ex qua malitiosè impeditur peccati punitio. Et hoc pertinet ad præuaricationem. Secundus, quando accusator totaliter desistit ab accusatione, quod est tergiuersari. In hoc enim quòd ab incepto desistit, quasi tergum vertere videtur: E ergo accusatio per calumniam prçuaricationem, & tergiuersationē potest reddi iniusta.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo explicatione huius articuli operæpretium esset, horum trium vocabulorum, calumnia, prçuaricatio, & tergiuersatio præmittere explicationem, nisi ea posita fuisset à D. Tho. in præsenti. Qui dicit, calumniā importare falsam crimininis obiectionē, prçuaricationem verò fraudulentā collusionē accusatoris cum reo. Quod contingit quando accusator adiuuat partem aduersam, vel falsas probationes

Calumnia præuaricatio, & tergiuersatio quid sint.

bationes adducendo, vel diſſimulando veras, vt ſuperari permittat. Tergiuerſationem autem totalē cauſæ deſertionem, ſine iudicis licentia. Nam qui totaliter ab accuſatione deſiſtit, quam propter bonum commune inceperat, quaſi terga vertit. Et ſic tergiuerſatoris titulo appellatur. Quorum etiam nominum frequens eſt vſus in iure, vt eſt videre in capitulo ſi quem pœnituerit. 2. quæſt. 3. §. accuſatorum. Vbi dicitur, quòd calumniari eſt imponere crimen, prævaricari verò in accuſatione diſſimulare, nec velle, vt reus puniatur: tergiuerſari autem deſiſtere, ſine cauſa legitima, ab accuſatione. Idem etiam habetur in l. accuſatorum. ff. ad Senatuſconſultum Turpillianum. Sed eſt aduertendum primo, quòd non omnia iſta æqualem important malitiam. Nam calumniator prǣterquam quòd ex genere ſuo peccat mortaliter, vt dicitur in capit. 1. 22. diſtin. quæſt. 2. niſi fortè excuſetur ex leuitate materiæ, tenetur etiam de omni damno proximo illato, ut habetur in capit. vltimo de calum. cum tamen tergiuerſator, & prǣuaricator, niſi in peccatis vergentibus in damnum publicum, in quibus accuſare tenentur, vt diximus articulo primo huius quæſtionis, regulariter nullum peccatum committant, nec aliquam teneantur facere reſtitutionem. Vnicuique enim liberum eſt in propria cauſa ſuo cedere iuri, ſicque vel totaliter deſiſtere ab accuſatione, vel in illa diſſimulare, permittendo ſe ſuperari: dummodo falſitate non vtatur.

Calumniator, quis.

Eſt ſecundo aduertendum, quod ſolum dicitur calumniator, qui imponit falſum crimen ex malitia. Nam qui illud imponit, non credens eſſe falſum etiam ſi leuiter id credat, non dicitur calumniator; ſed vel leuis vel temerarius, tantoque grauius committet peccatum, quantò leuior fuerit cauſa, quæ illum mouit ad delictum credendum. Si autem impoſuerit falſum crimen ex ignorantia probabili, vel inuincibili, nullum erit peccatum, & multò minus calumnia, quæ ſine malitia eſſe non poteſt. Dicetur etiam calumniator, qui verum crimen, ſed occultum, quod iure probari non poteſt, in iudicio propalat. Nam in iure quidquid idoneis teſtibus, vel inſtrumentis innoteſcere nequit, falſum reputatur.

Tergiuerſatio nomen delicti importat.

Tertiò eſt aduertendum, quòd quia tergiuerſari eſt ab accuſatione omninò deſiſtere, animum accuſandi deponendo, non qualitercunque ſed inordinatè, importat enim tergiuerſatio nomen delicti, quod ſine inordinatione eſſe non poteſt, fit, vt quotieſcunque aliquis ab accuſatione totali ordinatè deſiſtit, quod contingere poteſt duobus modis, primus quādo is, qui accuſat, in ipſo accuſationis progreſſu cognoſcit eſſe falſum id, de quo accuſat; ſecundus quando princeps, cui cura boni communis per accuſationem intenti incumbit, præcipit accuſationem diſſoluere; non dicetur talis tergiuerſari, etiam ſi delictum, de quo fuerat impoſita accuſatio in perniciem tetenderit reipublicæ. Nam in primo caſu falſitatis delicti obiecti obligat accuſatorem in conſcientia, ab accuſatione recedere: etiam ſi in foro contentioſo quinque libris auri puniatur, vt ex lege 3. ff. de prǣuari. colligunt Syluester verbo accuſatio quæſt. 6. & Angelus eodem verbo num. 8. & in ſecundo caſu, auctoritas principis, quę à principio poterat accuſationem refutare, ſi id bono cōmuni expedire iudicaſſet, eſt etiam potens eandem in proſequutione reſcindere propter eandem cauſam. Ex eo enim, quòd accuſatio ad bonum commune ſemper ordinetur, ut ex ſuperius dictis patet, fit, ut qui boni communi curam gerit, ſi talis me-

Caſus in quibus accuſans poteſt ab accuſatione deſiſtere.

A

dij ablationem ad finem communis boni magis prodeſſe viderit, quam ipſius poſitionem, aut proſequutionem, poſſit & debeat illud tollere, prouidendo prius, ut accuſatori in integrum ſatisfiat, ſi quid alias fuerit debitum. Alioqui iniuſtitiam committet, & ad illius damni reſtitutionem erit obligatus. Nonnulli ſolent addere tertium caſum. Qui eſt, quando accuſator videt ſe non poſſe probare, quod probandum crediderat. Nam tunc etiam ab accuſatione deſiſtere eſt licitum; ſicut & à principio licitum eſſet, eam non incipere, etiam ſi delictum eſſet verum, & in reipublicæ perniciem tendens, quia ſatisfaceret denuntiando. Sed iſte caſus reducitur ad primum. Vt enim paulò ante dicebam, in iure pro eodem reputantur falſum & improbabile crimen, quantum attinet ad accuſationem.

B

Dubium.

Sed eſt difficultas, quam mouet Caietanus in iſto articulo, an iudex inferior poſſit reſcindere accuſationem, ſicut illam reſcindere poteſt princeps, & quicunque alius iudex ſupremus. Et pro parte affirmatiua eſt argumentum: Ad quemcunque iudicem etiam inferiorem ſpectat prouidere bono communi: ergo ad eundum etiam ſpectabit eas accuſationes reſcindere, quas bono communi non cōuenientes iudicauerit. In cōtrarium tamen eſt, nam iudex inferior iuris ordinem præuertere non poteſt, vt ex ſupra dictis patet. Pro explicatione huius difficultati, aduertēdum eſt, quòd accuſationes poſſunt eſſe in triplici differentia. Quædam enim ſunt vitioſæ, & defectuoſæ, ſiue propter temeritatem, ſiue propter calumniam. Aliæ autem conuenientes, atque perfectæ. Et hæc adhuc ſunt duplices. Quædam quæ primario ordinantur ad ſatisfaciendum parti, quæ paſſa eſt iniuriam. Aliæ verò quæ præciſe tendunt in bonum commune. Hoc ſuppoſito, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò certum eſſe, quod quicunque iudex etiam inferior, poteſt reſcindere eas accuſatione, quas vitioſas & defectuoſas eſſe cognouerit. Sicut enim potuit illas à principio non admittere: ita etiam eaſdem poſtquam admiſſę ſunt, potuit reſcindere. Nec in hoc alicui facit iniuriam: imò erit iniurius ordini iuris ſi illas fuerit proſequutus. Dico ſecundo etiam eſſe certum, quòd iudex inferior non poteſt reſcindere illas accuſationes iuſtas, quæ ad ſatisfaciendum parti leſæ ordinantur, & tendunt. Nam cum talis iudex ex iure teneatur ius ſuū vniciuique tribuere, iuxta legis ſtatuta à principe poſita, ad idque principaliter fuerit à ſuperiori iudex inſtitutus, fit, vt eas accuſationes, quæ particularem exigunt ſatisfactionem, non magis acceptare, quàm proſequi teneatur: nec in hoc aliqua eius poteſt cadere diſpenſatio. Itaque hæc certa ſunt.

C

Accuſationes poſſunt eſſe in triplici differentia.

1. dictum certum.

D

2. dictum certum.

Punctum difficultatis.

Sed dubium eſt de accuſationibus iuſtis præciſe tendentibus ad bonum commune, an illas poſſit reſcindere iudex inferior, ſicut & ſuperior. De his enim propriè procedit argumentum pro parte affirmatiua factum. In qua re omiſſis varijs modis dicendi Doctorum, quod mihi in hac parte ſemper videtur probabilius, eſt, quod inſinuat Caieta. in præſenti, nempe, quòd, vterque iudex, tam ſupremus, quam inferior, poteſt ſupradictas accuſationes reſcindere, quamuis non æqualiter, nec eodem modo. Princeps enim abſoluta de iure poteſt huiuſmodi accuſationes reſcindere, quoties viderit expedire bono communi, tanquam ille qui in legibus à ſe poſitis ex rationabili cauſa poteſt diſpenſare. Et non ſolum iſtas, ſed etiam illas, quę ad ſatisfaciendum parti offenſæ ordinantur.

E

Sententia auctoris.

plex pœna secundum illud Naum 1. Non iudicabit Deus bis in idipsum. Sed ille qui in probatione deficit, incurrit pœnam infamiæ, quam etiam Papa non videtur posse remittere, secundum illud Gelasij * *Papæ: Quanquam animas per pœnitentiam saluare possimus, infamiam tamen abolere non possumus: non ergo tenetur ad pœnam talionis.*

Habetur 2. q. 3. c. Euphemiũ.

Sed contra est, quòd * *Adrianus Papa dicit. Qui non probauerit quod obiecit, pœnam quam intulit, ipse patiatur.*

Habetur 2. q. 3. cap. Qui non probauerit. c. Calumniator.

Respondeo dicendum, quòd sicut supra dictum * *est, accusator in causa accusationis constituitur pars, intendens ad pœnam accusati. Ad iudicem autem pertinet, vt inter eos iustitiæ æqualitatem constituat. Iustitiæ autem æqualitas hoc requirit, vt nocumentum quod quis alteri intentat, ipse patiatur, secundum illud Exo. 21. Oculum pro oculo, dentem pro dente. Et ideo iustum est, vt ille qui per accusationem aliquem in periculum grauis pœnæ inducit, ipse etiam similem pœnam patiatur.*

Art. 1. huius.

Ad primum ergo dicendum, quòd sicut Philosophus * *dicit in 5. Ethicor. Iniustitiæ non semper competit contra passum simpliciter: quia multum differt, an aliquis voluntariè, vel inuoluntariè aliũ lædat. Voluntario autem debetur pœna, sed inuoluntario debetur venia. Et ideo quando iudex cognouerit aliquem de falso accusasse, non voluntate nocendi, sed inuoluntariè propter ignorantiam ex iusto errore, non imponit pœnam talionis.*

Lib. 5. c. 5.

Ad secundum dicendum, quòd ille qui male accusat, peccat & contra personam accusati, & contra rempublicam. Vnde propter vtrumque punitur. Et hoc est quod dicitur Deutero. 19. Cumque diligentissimè perscrutantes, inuenerint falsum testem dixisse contra fratrem suum mendacium, reddent ei sicut fratri suo facere cogitauit, quod pertinet ad iniuriam personæ. Et postea quantum ad iniuriam reipublicæ subditur. Et auferes malum de medio tui, vt audientes cæteri timorem habeant, & nequaquam talia audeant facere. Specialiter tamen personæ accusati facit iniuriam, si de falso accuset. Et ideo accusatus si innocens fuerit, potest ei iniuriam suam remittere, maximè si non calumniose accusauit, sed ex animi leuitate: si verò ab accusatione nocentis desistat propter aliquam collusionem cum aduersario, facit iniuriam reipublicæ. Et hoc non potest ei remitti ab eo, qui accusatur: sed potest ei remitti per principem, qui curam reipublicæ gerit.

Ad tertium dicendum, quòd pœnam talionis meretur accusator in recompensationem nocumenti quod proximo inferre intentat. Sed pœna infamiæ ei debetur propter malitiam, ex qua calumniose alium accusauit. Et quandoque quidem princeps remittit pœnam, & non abolet infamiam. Quandoque autem etiam infamiam abolet. Vnde & Papa potest huiusmodi infamiam abolere. Et quod dicit * *Papa Gelasius, Infamiam abolere non possumus, intelligendum est de infamia facti, vel quia eã abolere aliquando non expedit: vel etiam loquitur de infamia irrogata per iudicem ciuilem, sicut dicit* * *Gratianus.*

Loco citato in arg.

Ibidem.

A

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est affirmatiua, quam probat D. Th. in argumento, sed contra, testimonio Adriani relati à Gratiano in cap. qui non probauerit. 2. quęst. tertia, dicentis: Qui non probauerit quod obiecit, pœnam, quam intulit, ipse patiatur. Et in corpore articuli hac ratione: Iustitiæ ęqualitas hoc postulare videtur, vt qui per accusationem aliquem in periculum pœnæ grauius inducit, similem ipse pęnam subire cogatur, iuxta illud Exod. 21. Oculum pro oculo, & dentem pro dente: ergo ad iudicem, cuius est constituere ęqualitatem inter accusatorem, & accusatum, spectabit præcipere, vt

B

in qui accusatione defecerit, ad pœnam talionis teneatur.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Conclusio huius articuli multis capitibus iuris tam Canonici quam Ciuilis habetur determinata, in cap. calumniator. & in cap. qui nõ probauerit. 2. quæst. 3. & in l. mulier. & in l. quæsitum. ff. ad Senatusconsultum Turpillianum. Ratio autem adducta à D. Thom. ad illam probandam, non euidentiam, sed tantum congruentiam quandam importat. Quamuis enim ratio naturali di-

In probatione deficiens tenetur ad pœnam talionis.

C

ctet, eum, qui occidit esse occidendum, non tamen dictat eum, qui occidere procurauerit, subinde esse eadem mortis pœna afficiendum, eò vel maximè, quòd deterrerentur tunc homines plus nimio ab accusatione, quod in reipublicæ perniciẽ cedere videretur. Ex quo factum fuit, vt desuetudine iam fere fuerit huiusmodi pœna abrogata, ut docet Soto, libro quinto, de Iustitia quæst. 5. artic. 4. & Couarru. libro secundo, Variarum. cap. 9. numero 1. Nisi tantum in aliquibus casibus particularibus: quorum præcipuus est, quando testis ex studio falsum testimonium dicit, in causa capitali. Maximè, si eius occasione innocens fuerit interfectus. Quamuis etiam in omnibus alijs delatores acri supplicio

D

iudicis arbitrio sint puniendi. Pro quo facit textus optimus in cap. super his. de accusationib. & lex in priuatis. ff. ad Turpill.

Si quis autem quærat unde habuerit ortum talionis, quæ ab aliquibus ex Latinis retaliatio, ab alijs supplicij similitudo, ab alijs repatientia, ab Aristot. autem 5. Ethicor. cap. 5. contra passum, appellatur? Dico, quòd ex iure naturali præcipienti, ut iuxta mensuram delicti sit etiam & plagarum modus. Is enim, qui proximum & rempublicam iniuria læserit, non ęquè naturali pœna punitur, nisi ea quæ sufficiens fuerit satisfacere, & reparare damnum illatum. Hæc autem reparatio fieri non poterit, nisi delinquenti æqualis crimini pœna iniungatur. Nec

Quæstio.

Responsio.

E

hæc commode discerni posse videtur, nisi idẽ, quod alteri per iniuriam intulit, ipse patiatur, quod est repatientia, seu contra passum. Quare in lege Mosaica cautum erat, oculum pro oculo, dentem pro dente, quod à Christo non fuit damnatum, tanquã iniquum Matth. 5. Licet illud existimauerit acerbum, sicque dederit consilium, & non præceptum de remittendis iniurijs. Qualiter autem intelligendum sit contra passum, ut sit idem, quod iustum, explicauimus supra quęst. 61. art. 4.

QVAESTIO LXIX.

De peccatis quæ ſunt contra iuſtitiam, in quatuor articulos diuiſa.

ARTICVLVS I.

Vtrum abſque peccato mortali poſſit accuſatus veritatem negare, per quam condemnaretur.

4. diſt. 17. q. 3. art. 1. q. 2. ad 1. & 3. ad 13. q. 2. art. 4. q. 1. ad 1. & q. 8. cor. Chryſoſt. ho. 31. ad Hebræos à med. to. 4. Et habetur de pœnit. diſt. 1. cap. Quis aliquando.

D Primum ſic proceditur. Videtur quòd abſque peccato mortali poſſit accuſatus veritatem negare, per quã condemnaretur. Dicit enim Chryſoſt. Non tibi dico vt te prodas in publicum, neque apud alium accuſes, ſed ſi veritatem confiteretur in iudicio accuſatus, ſeipſum proderet & accuſaret. Non ergo tenetur veritatem dicere, & ita non peccat mortaliter, ſi in iudicio mentiatur.*

2. Præterea, Sicut mendacium officioſum eſt quando aliquis mentitur, vt alium à morte liberet: ita mendacium officioſum eſt, quando aliquis mentitur, vt ſe liberet à morte: quia plus ſibi tenetur, quàm alteri. Mendacium autem officioſum non ponitur eſſe peccatum mortale, ſed veniale: ergo ſi accuſatus veritatem in iudicio neget, vt ſe à morte liberet, non peccat mortaliter.

Q. 34. art. 12.

*3. Præterea, Omne peccatum mortale eſt contra charitatem, vt ſupra dictum * eſt. Sed quod accuſatus mentiatur, excuſando ſe à peccato ſibi impoſito, non contrariatur charitati, neque quantum ad dilectionem Dei, neque quantum ad dilectionem proximi: ergo huiuſmodi mendacium non eſt peccatum mortale.*

Sed contra, Omne quod eſt contrarium diuinæ gloriæ, eſt peccatum mortale: quia ex præcepto tenemur omnia in gloriam Dei facere, vt patet primæ ad Corinth. 10. Sed quod reus id quod contra ſe eſt, confiteatur, pertinet ad gloriam Dei, vt patet per illud quod Ioſue dixit ad Acham. Fili mi da gloriam Domino Deo Iſrael, & confitere atque indica mihi quid feceris: ne abſcondas: vt habetur Ioſue 7. ergo mentiri ad excuſandum peccatum, eſt peccatum mortale.

Q. 59. art. 4. — Q. 67. art. 1.

*Reſpondeo dicendum, quòd quicunque facit contra debitum iuſtitię, mortaliter peccat, ſicut ſupra * dictum eſt. Pertinet autem ad debitum iuſtitię quòd aliquis obediat ſuo ſuperiori in his, ad quæ ius prælationis ſe extendit. Iudex autem, vt ſupra dictum * eſt, ſuperior eſt reſpectu eius qui iudicatur. Et ideo ex debito tenetur accuſatus iudici veritatem exponere, quam ab eo ſecundum formam iuris exigit. Et ideo ſi confiteri noluit veritatem, quam dicere tenetur, vel ſi eam mendaciter negauerit, mortaliter peccat. Si verò iudex hoc exquirat, quod non poteſt ſecundum ordinem iuris, non tenetur ei accuſatus reſpondere. Sed poteſt vel per appellationem, vel aliter licite ſubterfugere, mendacium tamen dicere non licet.*

Ad Primum ergo dicendum, quòd quando aliquis ſecũdum ordinem iuris à iudice interrogatur, non ipſe ſe prodit: ſed ab alio proditur, dum ei neceſſitas reſpondendi imponitur per eum, cui obedire tenetur.

Ad ſecundum dicendum, quòd mentiri ad liberandum aliquem à morte cum iniuria alterius, non eſt mendacium ſimpliciter officioſum, ſed habet aliquid de pernicioſo admixtum. Cum autem aliquis mentitur in iudicio ad excuſationem ſui, iniuriam facit ei, cui obedire tenetur, dum ſibi denegat quod ei debet, ſcilicet confeſſionem veritatis.

Ad tertium dicendum, quòd ille, qui mentitur in iudicio, ſe excuſando, facit & cõtra dilectionem Dei, cuius eſt iudicium, & contra dilectionem proximi, tum ex parte iudicis, qui debitum negat: tum ex parte accuſatoris, qui punitur, ſi in probatione deficiat. Vnde in Pſal. 140. dicitur, Ne declines cor meum in verba malitiæ, ad excuſandas excuſationes in peccatis. Vbi dicit gloſſa. Hæc eſt conſuetudo impudentium, vt deprehenſi per aliqua falſa ſe excuſent. Et Gregor. 22. Moral. exponens illud Iob. 31. Si abſcondi quaſi homo peccatum meum, dicit, Vſitatum humani generis vitium eſt, & labendo peccatum committere, & commiſſum negando abſcondere, & conuictum defendendo multiplicare.* Lib. 22. c. 13. in princ.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem reſpondet Diuus Th. per duas propoſitiones. Prima concluſio: Quicunque legitimè de proprio crimine interrogatur, tenetur illud manifeſtare, ſub reatu peccati mortalis. Probatur in corpore articuli, hac ratione: Virtus iuſtitiæ eſt ad ſalutem neceſſaria: ergo quiſque tenebitur ſub reatu peccati mortalis illam ſeruare. Antecedens ſimul cum conſequenti ſupponitur à D. Thom. tanquam notum ex ijs, quæ dixerat ſupra quæſt. 59. art. 4. Tunc vltra: Iuſtitia obligat ſubditum obedire ſuperiori in ijs, ad quæ ius prælationis ſe extendit: ſed ius prælationis aliquando extẽdit ſe ad hoc, vt poſſit interrogare ſubditum de crimine, quod commiſit, tunc, ſcilicet, quando ſecundum formam iuris interrogat: ergo etiam tunc tenebitur ſubditus reſpondere: & ſi noluerit veritatem confiteri vel eam mendaciter negauerit, peccabit mortaliter. Secunda concluſio: Qui nõ legitimè interrogatur de proprio crimine, non tenetur illud manifeſtare: ſed poterit, vel per appellationem, uel aliter ſubterfugere: mendacium autem nunquam dicere licebit. Probatur: Iudex tunc non habet ius interrogandi: ergo nec ipſe interrogatus tenebitur reſpondere. Quod autem nũquam liceat mendacium dicere, non probat Diuus Thom. ſed illud vt notum relinquit: quia eſt mendacium intrinſecè malum. Et ſic implicat, quòd licitè fiat.

ARTICVLVS II.

Vtrum accuſato liceat calumnioſe ſe defendere.

Infra ar. 4. cor.

D Secundum ſic proceditur. Videtur quòd accuſato liceat calumnioſe ſe defendere. Quia ſecundum iura ciuilia in cauſa ſanguinis licitum eſt cuilibet aduerſarium ſuum corrumpere. Sed hoc maximè eſt calumnioſe ſe defendere: ergo non peccat accuſatus

fatus in causa sanguinis, si calumniose se defendat.

*2. Præterea, Accusator cum accusato colludens, pœnam recipit à legibus constitutam, vt habetur * 2. quæst. 3. Non autem imponitur pœna accusato per hoc, quòd cum accusatore colludit: ergo videtur quod liceat accusato calumniose se defendere.*

2. q. 3. c. Si quē pœniteat.

3. Præterea, Prouerb. 14. dicitur, Sapiens timet & declinant à malo: stultus autem transilit & confidit. Sed illud quod fit per sapientiam, non est peccatum: ergo si aliquis qualitercunque se liberet à malo, non peccat.

*Sed contra est, quòd in causa criminali iuramentum de calumnia est præstandum, vt habetur * extra, de iuramento calumniæ inhærentes. Quod non esset, si calumniose se defendere liceret: ergo non est licitum accusato calumniose se defendere.*

In decretal. li. 2. tit. 7. cap. 1.

*Respondeo dicendum, quòd aliud est veritatem tacere, aliud est falsitatem proponere. Quorum primum in aliquo casu licet, non enim aliquis tenetur omnem veritatem confiteri, sed illam solum, quam ab eo potest, & debet requirere iudex secundum ordinem iuris: puta cum præcessit infamia super aliquo crimine, vel aliqua expressa indicia apparuerint, vel etiam cum præcessit probatio semiplena. Falsitatem tamen proponere in nullo casu licet alicui. Ad id autem quod licitum est potest aliquis procedere vel per vias licitas & fini intento accòmodas, quod pertinet ad prudentiam vel per aliquas vias illicitas, & proposito fini incongruas, quod pertinet ad astutiam, quæ exercetur per fraudem & dolum, vt ex supradictis * patet. Quorum primū est laudabile, secundum vero vitiosum, sic ergo reo qui accusatur, licet se defendere veritatem occultando, quam confiteri non tenetur per aliquos conuenientes modos: puta quod non respondeat, ad quæ respondere non tenetur, hoc enim non est calumniose se defendere, sed magis prudenter euadere. Non autem licet ei vel falsitatem dicere, vel veritatem tacere, quam confiteri tenetur. Neque etiam aliquem dolum vel fraudem adhibere, quia fraus & dolus vim mendacij habent. Et hoc est calumniose se defendere.*

Q. 55. art. 4. & 5.

*Ad Primum ergo dicendum, quod multa secundùm leges humanas impunita relinquuntur, quæ secundum diuinum iudicium sunt peccata. Sicut patet de simplici fornicatione: quia lex humana non exigit ab homine omnimodam virtutem, quæ paucorum est, & non potest inueniri in tanta multitudine populi, quantam lex humana habet necesse sustinere. Quòd autem aliquis non velit aliquod peccatum committere, vt mortem corporalem euadat, cuius periculū in causa sanguinis imminet reo, est perfectæ virtutis: quia omnium terribilium maximè terribilis est mors, vt dicitur * in tertio Ethicorum. Et ideo si reus in causa sanguinis corrumpit aduersarium suum, peccat quidem inducendo eum ad illicitum. Non autem huic peccato lex ciuilis adhibet pœnam: & pro tanto licitum esse videtur.*

Lib. 3. c. 6. tom. 5.

Ad secundum dicendum, quòd accusator, si colludit cum reo, qui noxius est, pœnam incurrit: ex quo patet quòd peccat. Vnde cum inducere aliquē

A *ad peccandum sit peccatum, vel qualitercunque peccati participem esse, cum Apostolus dicat dignos morte eos, qui peccantibus consentiunt: manifestum est, quod etiam reus peccat, cum aduersario colludendo, non tamen secundum leges humanas imponitur sibi pœna propter rationem iam * dictam.* In sol. ad. 1

Ad tertium dicendum, quòd sapiens non abscōdit se calumniose, sed prudenter.

SVMMA TEXTVS.

B Suppositο, aliud esse veritatem tacere, aliud autem falsitatem proponere, quorum primum in aliquo casu licet, tunc, scilicet, quando aliquis non tenetur dicere veritatem, iuxta posita in articulo præcedenti: secundum autem nunquam est licitū, respondet D. Thom. ad proposita difficultatem per tres propositiones. Prima conclusio: Licitum est accusato tueri se occultando per modos cōuenientes eam veritatē, quā fateri nō tenetur, scilicet, vel nō respondendo ad ea ad quæ respondere non obligatur, vel vtendo æquiuocatione, vel alia honesta ratione. Nec hoc est calumniose se defendere, sed magis prudenter agere. Secunda conclusio: Nunquam est licitum accusato defendere se dicendo falsum, vel tacendo eam veritatem, quam reuelare te-
C netur, vel vtendo fraude, aut dolo: quia dolus habet vim mendacij. Et sic nec etiam est licitum alicui se calumniose defendere. Hæc enim omnia calumniā important. Tertia conclusio: Tres sunt casus, in quibus iudex legitime interrogat aliquem de crimine à se perpetrato, & in quibus ipse interrogatus tenetur dicere veritatem. Primus est, quando præcedit infamia. Secundus, quando sunt expressa indicia. Tertius, quando est semiplena probatio.

EXPLICATIO DVORVM Articulorum.

D Conclusiones huius articuli fere sunt eædem cum illis, quas D. Thom. posuerat, articulo præcedēti. Et propterea eas sub eodem commento explicare libet, quod materiam non minus vtilem, quam difficilem continebit. Sed vt in illa more nostro clarè, & ordinatè procedamus, operepretium erit, vt certa ab incertis separemus. Quod, vt efficiam, dico primò, certum esse, quòd nullus potest ob quamcunque causam, etiam ad vitandū mortis periculum, mendacium proferre. Est enim mendacium ex natura sua adeò malum, & iniquū, vt repugnet ei licitè fieri, sicut & quibuscunq; alijs rebus intrinsece malis. De quibus loquebatur Ari-
E stot. 3. Ethico. cap. 1. quando dicebat: Quædam tam turpia sunt, vt mori potius sit sustinendum, quam talia perpetrare. Et D. Paulus ad Roman. 3. Non sunt facienda mala, vt inde eueniant bona. Idem etiam probat D. Augustinus ex professo in 3. par. li. de mendacio. cap. 6. & 7. & cap. 11. 12. 15. 18. 20. & 21. & part. 8. lib. contra mendacium, cap. 15. 17. 19. 20. Extatque de hac re decretum Ecclesiæ in cap. super eo. de vsuris. Vbi dicitur: Sacra scriptura prohibet mentiri pro saluanda vita cuiuscunque, imò & pro salute spirituali, aut pro uitando peccato alterius, aut pro conuersione infidelium, & pro pudicitia & castitate seruanda, &c. Videndus est de hac re D. Thom. infra q. 110. ar. 3. & Corduba lib. 1. quęstionarij q. 29. vbi latè hanc veritatem probat. Dico

Nullus potest mentiri ex quacunque causa.

secundo

Reus legitimè iudice interrogatus tenetur dicere verum.

secundo etiam esse certum, quòd, quando iudex legitimè procedit ad interrogandū aliquem de crimine à se perpetrato, ipse reus tenetur dicere verum, etiam si talis confessionis merito sit in mortem rapiendus. Nam, cùm iudex tunc habeat ius ad interrogandum, nō potest fieri, quòd illud etiam habeat reus ad nō respondendum: alioqui daretur bellum iustum ex vtraque parte, quod est impossibile. Et hoc etiam probat sufficienter ratio D. Thomæ adducta in artic. 1. huius quæstionis. Et testimonium Pauli ad Romanos. 13. dicentis: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: non enim est potestas, nisi à Deo: quæ autem sunt à Deo, ordinata sunt. Itaq; qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt ipsi sibi damnationem acquirunt, &c. Quibus verbis ex eo, quòd homines sciunt se per obedientiam, & reuerentiam, quam prælatis à Deo in potestate constitutis exhibent, eis subijci debere (non est enim aliqua potestas, aut prælationis veræ super eminentia, quam Deus non constituerit, cuius prælati omnes legitimi sunt vicarij, & quæcunque à Deo sunt rectè instituta, atque ordinata sunt, seruarique optimo iure debent) concludit, eum, qui obedire recusans potestati resistit, non homini tantum, sed magis diuinæ ordinationi repugnare, cū id, quod Deus ordinauit, & instituit, conetur infringere. Qui autem diuinæ ordinationi resistunt, clarissimum est eos, hoc ipso sibi damnationem conciliare, pro suæ inobedientiæ demerito. Et certum est, quod qui iudicibus iure interrogantibus respondere renuūt, eis nec obediunt, nec subijciuntur, & sic peccant mortaliter. Dico tertio etiam esse certum, quòd quando quis non legitimè, etiam iuratus interrogatur, quod contingit, quando, vel ab eo, qui non est sibi iudex, vel contra canonum, legumque sanctiones fuerit quæsitus, non tenetur suum crimen confiteri. Et simile est affirmandum de testibus in crimine alieno. Et ratio est manifesta: Nā, cùm quisque habeat ius se suaque tuendi, nisi ad contrariū iure fuerit compulsus, & qui præter leges, canonumque ordinationes interrogatur, nullo iure legitimo compellatur, fit, vt neutiquam se prodire teneatur. Itaque hæc certa sunt.

Reus illegitimè interrogatus non tenetur suū crimē manifestare.

Dubium quādo dicatur iudex legitimè interrogare.

Sed est dubium, quando dicetur iudex legitimè interrogare, vt reus teneatur suum crimen manifestare? De qua re sunt variæ Doctorum sententiæ. D. Thom. in præsenti dicit, tres esse casuum differentias, in quibus iudex potest iure reum interrogare, & in quibus subinde reus tenetur veritatem respondere. Primus, quando præcedit infamia supra aliquo crimine. Secundus, quando apparent aliqua expressa indicia. Tertius, quando est semiplena probatio. Et quamuis huius rei rationem nō subijciat, illa tamen apertè colligitur ex ijs, quæ superius dixerat q. 67. art. 3. Vbi dixit, iudicem neminem absque accusatore, vel eius vicem supplente, posse condemnare. Et certum est, quòd hæc tria, vltra expressum accusatorem, sunt quæ eius vicem gerūt, vt possit reus legitimè interrogari. Et si quis obijciat, quinque casus fuisse à nobis positos loco nuper citato ex mente D. Tho. quibus iudex absq; accusatore contra aliquem potest procedere aliquo in ipsis accusatoris vicem supplente. Primus quādo diuina reuelatio intercedit. Secundus, quando crimen est manifestum. Tertius, quando est infamia, vel indicia, vel clamorosa insinuatio. Quartus, quando procedit denuntiatio iuridica. Quintus, quando fraterna correctione præmissa denuntiat quis prælato, vt patri fratris delictum. Et sic videtur

A tur D. Tho. in præsenti diminutè procedere. Respondeo, verum esse, quòd omnes isti casus fuerūt à nobis positi in articulo citato. Cæterùm ex illis tantum faciunt ad præsens institutum tres, qui numerantur à D. Tho. in præsenti. Et ratio est. Nam eo in loco instituerat autor declarare quando iudex sine accusatore potest aliquem condemnare. Et certum est, quòd in omnibus illis casibus eo modo intellectis, quo à nobis fuerunt explicati. At verò in præsenti tantum intendit manifestare merita, propter quæ licitum erit iudici ex officio de occulto crimine inquirere, etiam nullo alio denuntiante, vel petente. Et hæc dicit esse solum tria, scilicet, infamia præcedens, manifesta indicia, & semiplena probatio. Itaque cum sint tres modi procedendi in criminalibus, scilicet, per inquisitionem, denuntiationem, & accusationem, vt constat ex c. qualiter & quando. de accusationib. in præsenti tantum agit D. Tho. de modo procedendi per viam inquisitionis, & non per quamcunque inquisitionem, sed per illam, quam iurisperiti specialem appellant. Nam in generali, qua prælati munere suo fungentes, & quod aiunt officij debito prouinciā, aut conuentum visitantes crimina disquirunt, certum est non esse necessarium, quod aliquid illorum præcedat, vt diximus supra quæst. 67. art. 3. Panor. in cap. 2. de confession. columna penultima, dicit, quòd quamuis iudex, quando præcedunt indicia, vel infamia, vel semiplena probatio, possit interrogare reum de crimine à se perpetrato, ipse tamen reus potest illud negare, si ex sua confessione timet pœnam temporalem, siue iudex id inquirat ex mero officio, siue ad instantiam partis. Si autem pœna imponenda non est temporalis, sed spiritualis, vt excommunicatio, dicit hæc opinio, quòd tenetur sub peccato mortali delictum confiteri. Eandem sententiam tenet Syluester. verbo. confessio delicti q. 1. & Alcocer in summa, capit. 26. Qui etiam citat pro eadem Nauarrum in cap. inter verba. corolla. 64. numer. 732. & 746. Et ratio huius opinionis est, quia nullus tenetur seipsum condemnare, & contra seipsum arma ministrare. Nec hoc contingit in pœna spirituali, quia cum ista non tam sit pœna, quam medicina, non tam in illa habet ius reus se meliori via, qua poterit defendendi, quam in pœna temporali, quæ verè & propriè est pœna. Petrus de Nauarra lib. 2. de restitut. capit. 5. in secunda parte illius, dubitatione secunda, quamuis existimet falsam opinionem Panormitani vniuersaliter intellectam de omni pœna temporali propter rationes à nobis infra ponendas, dicit tamen, quòd piè & probabiliter potest teneri in causa criminali præcipuè capitis posse reum in conscientia veritatem secluso mendacio contegere, etiam si ad interrogationem iudicis præcesserint indicia, vel infamia, vel semiplena probatio. Et ratio illius est: Quoniam in causa sanguinis ob rei magnitudinem, de qua agitur, & naturalem ac vehementem inclinationem, quam natura hominibus dedit ad sui conseruationem, ipsa eadem natura tribuit summam ac liberrimam facultatem se tuendi. Hac enim de causa licitum est aliena surripere, quæ seclusa extrema vitæ necessitate surripere non liceret, & occidere inuadentem, cuius alias occisio esset peccatum grauissimum. Et confirmari potest hæc sententia ex lege. 4. ff. de testibus. Nam si, vt ibi dicitur, consanguineus non potest cogi ad testificandum contra consanguineum; nec similiter vt Couarruuias docet, quando testis aliquod magnum dispendium timet in seipsum; quantò magis id dicendum erit, quando aliquis contra seipsum in causa

Sententia Panormi.

Sententia Petri à Nauarra.

sa capitis debet dicere testimonium? Quis enim est magis consanguineus, quam quisque sibi? Et quod potest esse maius dispendium, quam mortis? Et si quis dicat, in hac lege solum esse sermonem de criminibus occultis, in quibus nec indicia, nec infamia, nec semiplena probatio præcesserunt, vt multi respondent, contra hoc est argumentum: Nam, si ità esset, nullum ibi inueniretur beneficium legis consanguineis concessum, cum nec etiam extranei compelli possint ad testificandum de simpliciter occultis. Certum est autem ex mente omnium Doctorum, quod aliquid speciale in ea lege propinquis conceditur, atque etiam testibus in proprio crimine, quod alijs in communi non est concessum.

Sententia auctoris.

B Mihi ex his sententijs ea videtur longè probabilior, quæ affirmat, semper, quòd iudex interrogat reum sufficientibus præcedentibus indicijs, vel infamia vel semiplena probatione, siue id faciat ex officio siue ad instantiam alterius, teneri interrogatum sub peccato mortali dicere veritatem, etiam si ex talis confessionis merito certo sciat ipsum in mortem esse rapiendum. Ita tenent Diuus Thomas, & Caietanus in hoc articulo. Soto in relectione, de tegendo & detegendo secreto. membro. 2. quæst. 2. & latius quæst. 7. conclusione. 1. & lib. 5. de iustitia. q. 6. ar. 2. conclusione. 2. Corduba lib. 1. quæstionarij. qu. 43. dubio. 3. Nauarro in summa. capi. 25. nu. 35. citatque seipsum in cap. inter verba. conclusio. 6. Et re vera ità tenet. In eadem etiam sententia est Couarruuias in practica. qu. 23. num. 5. Gabriel. in 4. d. 15. q. 6. art. 2. concl. 6. Rosella. verbo. accusatus. §. Palud. in 4. dist. 19. q. 4. nu. 7. Enriquus q. 10. quodli. 1. qu. 33. & ex iurisprudentibus Gregorius Lopez super part. 7. titulo. 29. leg. 4. Archidi. §. Item quod dicitur 22. q. 2. Bartholomæus in lege Marcellus. ff. de actionibus rerum ammotarum. Speculator titulo de pœnitentia. §. 7. versiculo. 19. Rodericus Suarez leg. 4. 11. 12. delas Iuras lib. 2. foro legum. Antonius Gomez tomo. 3. Variar. resol. cap. 12. num. 15. Bernardus Diaz in sua practica criminali capit. 118. & frater Bartholomæus de Medina in summa lib. 1. cap. 14. §. 35. folio. 144. Et probatur. Subditus tenetur sub peccato mortali parere præcepto superioris iusta præcipientis: sed iudex iustè ac legitimè præcepti, vt sibi veritas manifestetur, quando præcedunt sufficientia indicia, aut infamia, aut semiplena pobatio: ergo tunc subditus tenetur ei obedire, atque ex consequenti detegere veritatem. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur, ex cap. qualiter & quando 1. & 2. & ex cap. super his. & ex c. cum dilecti. & alijs multis, de accusationib. Vbi expresse habetur, tunc iudicem legitimè super delicta inquirere, quando reus laborat infamia, vel sint indicia, aut semiplena probatio. Imo in leg. 4. titulo. 29. part. 7. præcipitur iudicibus, vt ità faciat sub his verbis: El juzgador deuele fazer jurar, que diga la verdad. Idem etiam habetur in cap. 1. de confessio. & in titulo, de purgatione canoni. per multa capita. Ex quibus manifeste colligitur, non solum posse iudicem in supradictis casibus inquisitionem facere, sed etiam ad id teneri. Quod & manifesta ratione potest probari: Nam si super his delictis iudex nec procederet, nec rogaret, nec tormenta minaretur, sed liberos dimitteret infamatos, indiciatos, & semiplene probatos, magnum in republica scandalum suboriretur, atque detrimentum: cum hac confidentia omnes fierent malefactores, breuiquè respublica impleretur criminibus. Ad hoc argumentum Petrus de Nauarra loco citato, dicit, quòd, quanuis sit verum communiter in omnibus causis tam ciuilibus, quam criminalibus, quòd teneatur subditus sub peccato mortali parere superiori iusta præcipienti, id tñ fallit illis in causis, in quibus agitur de capite. In quibus quidem potest iudex iuridicè, ac legitimè interrogare, præcipereque etiam sub iuramento, vt sibi veritas manifestetur. Et tamen reus licitè eam abscondit. Vterque enim iure suo vtitur, iudex percontando ob commune bonũ, & reus celando ob bonum propriæ vitæ. Nec mirari, inquit, quisquam debet, quod detur istud veluti bellum iustum ex vtraque parte, seclusa ignorantia inuincibili: si quidem constat licitum esse iudici dãnato ad mortem præcipere, vt è carcere non fugiat, & tamen ipse parere non tenetur. Damnato etiam ad mortem in absentia iudex legitimè præcipit, vt comparear, & tamen ipse in absentia venire non tenetur. Simile solet dici de seruo, dum ipse non se vendidit, quod potest fugere in conscientia: & tamen dominus iuste præcipit, ne fugiat, & ad id potest compellere. Et hoc propter maximũ ius, quod vnusquisque habet propriam vitam, ac libertatem conseruandi. Cæterũ hæc rñsio nulla est: semper. n. est implicatio in adiecto, quod detur bellum iustum ex vtraque parte: quod contingeret, si prælato iudice ac legitimè interrogante de crimine, posset reus illud licitè celare. Eo vel maximè, quod ex iure, qđ superiores habent ad aliquid præcipiendum, euidenter colligitur obligatio, quam habent subditi ad obediendum. Nec potest fieri, quòd subditus habeat ius ad non obediendum, & quod illud habeat superior ad præcipiendum, cum hæc sint correlatiua, mutuoq; se consequantur: vt cõstat ex illo Pauli ad Rom. 13. Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt ipsi, sibi damnationem acquirunt. Quibus verbis ex eo, quòd potestas principum est à Deo, & nihil est à Deo sine ordine colligit ordinem etiam, quo inferiores superioribus potestatibus subijciuntur esse à Deo. Et sic qui contra hunc ordinem potestati resistit, quod ipsi Deo resistant, erit necesse, iuxta illud Lucæ cap. 10. Qui uos spernit, me spernit. Et primi Regum cap. 8. Non te abiecerunt sed me, ne regnem super eos. Hoc modo argumentandi colligunt Doctores necessitatem confessionis sacramentalis ex illo Ioan. cap. 20. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Si quidem non potest fieri, quòd Apostoli, & reliqui sacerdotes habeant ius ad absoluenda peccata à fidelibus commissa, quin etiam ipsi teneantur illa sacramentaliter confiteri. Et ad id, quod adducitur de condemnato ad mortem, cui potest iudex præcipere legitimè, ne è carcere fugiat, vel vt absens compareat, & tamen ipse parere non tenetur, nec similiter seruus, cui fuerit præceptum impositum de non fugiendo, respondeo, quòd cum inclinatio, quam habent homines ad tuendam propriam vitam, atque libertatem, sit valde naturalis, atque vehemens fit, vt non habeant iudices potestatem præcipiendi, ne condemnatus ad mortem fugiat, si potest, vel quod absens compareat, quanuis habeant ius ad illum suspendendum. Essent enim huiusmodi præcepta valde rigida, & iure gentium nulla. Quare dum damnati fugiunt, vel citati non comparent, nec faciunt iniuriam ministris iustitiæ, nec illis resistunt, aut violentiam inferunt, sed tantum causam suam deserunt, diffidentes de illa, præsentiamque suam negant, quam vti supponimus ex iure gentium exhibere non tenentur ad mortem, quam inde sibi vident imminere. Et eadem ratio est de seruo, qui se non vendidit, quantum ad recuperationem propriæ libertatis. At verò quiiam præsens

Interrogatus à iudice præcedente infamia, vel indicijs vel semiplena probatione semper tenetur detegere veritatem.

præsens in iudicio legitimè cogitur respondere, faceret iniuriam iustitiæ, illique resisteret, non respõdendo, sicut & qui fugit resistendo, aut qui iussus ascendere patibulum, vel collum gladio iustitiæ exhibere id facere non vult. Et per hoc patet solutio ad argumentum, quo idem Petrus de Nauarra suã sententiam probabat. Ad confirmationem autem desumptam ex lege 4. ff. de testibus, dico eam non facere ad propositum. Vendicat enim sibi locum textus ille, qñ certũ est iudici, socerũ, generũ, aliasque personas ibi expressas, quia delicto ad fuerunt deposituras aduersus ipsum reum, vt constat ex ipso textu in illis verbis. Vt testimonium litis dicat aduersus socerum, &c. Hic autem nos vagamur magis in incerto, scilicet, quando iudex, vt sibi veritas innotescat post alias probationes non omnino euidentes conquisitas, reum interrogat, qui nisi veritatẽ exponat peccati mortalis reatum incurret, &c.

Dubium.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, verùm ad hoc, vt reus teneatur iudici respondere veritatem, vt dictum est, sit necessarium, quod iudex prius ei notificet contra ipsum esse infamiam, vel indicia, vel semiplenam probationem, vt sic sciat ipsum iuridicè interrogare, an vero statim teneatur ei fidem adhibere, credereque, quòd iuridice interrogat, vt veritatem illico manifestet? De qua re sunt variæ Doctorum sententiæ. Caietanus, Soto, Nauarro vbi supra, & multi alij dicunt, non teneri reum veritatẽ manifestare, quoadusque sibi certò constet quod iuridicè interrogatur: At verò alij, quos refert Gregorius Lopez loco citato, dicunt oppositum. Et ratio illorum est: Quia semper debet præsumi pro iudice, quod legitimè procedit, quandiu de opposito non constiterit. Mihi hæc secunda opinio nimis dura videtur. Quocirca dicendum potiùs existimo, q quandiu reus dubitet, an sint indicia sufficientia, vel infamia, vel semiplena probatio, contra eum, quod sæpe accidit, quia iudices frequenter leui rumore, & leuibus indicijs moti gloriosum sibi existimant, si sub iuramento & minis, & alijs vexationibus mille artibus vtentes à reo veritatem extorqueant de crimine occulto, quod contractum suspicantur, non tenetur respondere veritatem, quanuis non debeat mentiri, vt supra dictum est, nec pro iudice est præsumendum, quandiu reo non cõstat, vel rationabiliter constare debet, quod ipse legitime procedit. Qui enim bona sua, honorem, atque vitam iure possidet, quousque ius alterum sibi innotuerit, quo debeat illorum iacturam facere, nõ astringitur illam dimittere. Alias eorum prodigus esset. Atque id maximè in rebus grauioribus: & potissimum in his, quæ vitam in discrimen obijciunt. In rebus quidem leuioribus possent subditi prælatis fidem adhibere, & non omnibus, sed illis, quos probos, prudentes, ac scientiæ peritos cognouerint, cum tamen in rebus grauioribus ius habeant vitã ac proprium honorem tuendi, quousq; sibi contrarium rationabiliter constiterit.

Sententia Caietani & aliorum

Sententia probabilior.

Quoniam dictum est, infamiam, vel indicia sufficientia, vel semiplenam probationem sufficere, vt iudex legitimè dicatur facere inquisitionem & hęc non paruam possint habere latitudinem, operæpretium erit singula suo ordine explicare. Et quidem de infamia tam diximus supra q. 67. ar. 3. non quancunque, sed illam tantum, quæ à viris honestis non maleuolis; & qui non semel, sed pluries procedit sufficere mouere iudicẽ ad hoc, vt legitimè inquisitionem faciat. Quod Caietanus in hoc commento sub his verbis declarat: Infamia vocatur non frequens vox discolorum, sed frequens vox talis, vt apud

Quæ infamia sit sufficiẽs vt iudex ad inquisitionẽ procedat.

A probos & prouidos viros reddatur persona de crimine tali rationabiliter suspecta. Non nulli affirmant duorum, aut trium hominum testimonium, maximè iuramento rem attestãtium, sufficere ad efficiendam infamiam. Sed proculdubio falluntur. Est enim infamia, sicut & fama, communis opinio voce manifestata, vt definit Bartolus in leg. de minori. §. tormenta. ff. de quæst. Et dicitur communis opinio: quia paucorum dicta nec bonam, nec malam famam efficiunt. Et dicitur voce manifestata: quia interior notitia atque cognitio existimatio potiùs, quàm fama appellatur, quæ est quid superius ad famam: & est veluti genus ad illam: quia omnis fama est rumor, & non è contra. Quando B enim minor pars ciuitatis, vel vicinæ de aliquo habet opinionem, rumor dicitur. Quando autem maior pars ciuitatis, vel vicinæ loquitur, est fama. Nauarro in cap. inter verba. corol. 63. num. 214. putat esse discrimen inter famam, & clamorosam insinuationem in eo, quòd fama est, quæ in iudicio sufficientibus testibus probatur: clamorosa autem insinuatio est crebra fama extra iudicium. Sed procul dubio fallitur. Tum: quia pro eodem utrumque nomen vsurpatur in iure, vt constat ex cap. inquisitionis. §. tertiæ dubitationis. & cap. qualiter & quando el segundo, de accusationibus. Vbi non semel; sed sæpe dicitur, quòd clamor innuit, & diffamatio manifestat. Nec glossa in his locis quidquam inter ista C distinguit. Quod & facit Soto in relec. de tegendo secreto. memb. 2. q. 6. dub. 3. Tum etiam: quia vix explicari poterit, quis sit ille numerus testium, in iudicio ad infamiam sufficiens. Eo vel maximè, quòd cum iudex non possit procedere ad inquisitionem faciendam, nisi infamia præcedente, vt communiter dicunt Doctores, & est expressa constitutio iuris in ca. cum oporteat. de accusationibus. vbi habetur: Discretioni tuæ mandamus, quòd nisi super prædictis criminib. famam illius læsam esse noueritis, ad inquisitionem minimè procedatis, necessarium est, quod ante iudicium infamia existat, atque ex consequenti non solum in iudicio, sed etiã extra poterit esse.

D Sed dubitabit aliquis hoc loco, an satis sit, quòd ista infamia sit de facto, vel potius etiam requiratur, quòd sit de persona? Verbi gratia. Inuenitur corpus hominis occisi, nec huius factis infamia aliqua personas in particulari læsa est. Dubitabitur, vtrum sit licitum iudici per vicinam disquirere, quis illius fuerit interfector? De qua re sunt variæ Doctorum sententię. Prima est, quorundam, qui dicũt absolutè esse licitum iudici huius rei facere inquisitionem: ipsos tamen testes solum teneri manifestare infamatos, vel indicatos. Itaque dicunt; quod facti infamia præcise sufficiens est, vt iudex legitimè interroget: non tamen est satis, vt testis teneatur detegere malefactorem, nisi simul cum notitia facti infamia personæ, vel indicia inueniantur.

Dubiũ an requiratur infamia personæ vel potius sufficiat de facto.

1. Sententia

2. Sententia

E Secunda sententia est aliorum, quos refert Soto lib. 5. de iustitia q. 6. artic. 2. & de tegendo secreto. membro. 2. q. 6. dub. 4. Qui dicunt quando est infamia facti, & non personæ posse iudicẽ interrogare in communi, quis fecerit illud: non tamen in particulari, an hic, vel ille. Et ratio illius est: Quia cum solum præcesserit infamia vagę personæ, & non huius, vel illius, solum potest iudex interrogare indeterminatè, quis fecerit, non autem, an hic vel ille.

3. Sententia

Tertia sententia est, illorum, qui dicunt nullo modo esse licitum iudici in isto casu facere inquisitionem super persona occulta. Hanc tenent Soto loco citato, & Caietanus in isto articulo, &

Panor-

Panormitanus, & Hostiens. & Innocent. in capit. bonæ memoriæ, de appellationibus. Et probatur.

1. Arg.

primò ex capit. cum oporteat. de accusationibus Vbi habetur: Nisi super prædictis famam ipsius, scilicet personæ, læsam esse noueritis, vos ad inquisitionem non subditò procedatis. Et in ca. inquisitionis. eodem titu. dicitur: Nullus pro crimine, super quo aliqua non laborat infamia, est puniendus. Et in ca. qualiter & quando, ibidē, legitur. Si super excessib. suis quis fuerit infamatus, tūc procedendum est ad inquisitionem. Quibus omnibus locis significari videtur infamiam personæ esse necessariam, vt contra aliquem fiat inquisitio. Secundo probatur hæc

2. Arg.

sententia ex testimonijs sacræ scripturæ superius positis de villico iniquitatis, & de sodomitis, quibus non dicuntur personæ punitæ, quoadusque infamia læsę fuerunt inuentæ. Videturque hoc fundatum in illo. Mat. cap. 5. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Est enim iudicium temerarium de persona iudicare propter crimen publicum, ac subinde illam explorare.

Quarta sententia vera & tenenda.

Quarta sententia tenet omnino oppositum, scilicet, quòd quando crimen est manifestum, ac publicum, licitum, est iudici facere inquisitionem, etiā occultæ personæ. Hanc dicunt Caietanus, atque Soto tenuisse D. Thomam Parisijs dum erat baccalaureus. Sed certè illā tenet Nauarro in c. inter verba. conc. 6. corol. 49. nu. 124. in eam que refert Innocētium, & Panormitanum. Eandem tenet Corduba in summa. q. 64. puncto. 1. & Gerson alphabeto 34. litera. Q. & Angelus in summa, verbo, denūtiatio §. ult. & verbo. confessio delicti. & Areualo de correctione fraterna. concl. 6. propositione. 7. quæ etiam mihi videtur probabilior. Quod, vt à fundamentis declarem aduertendum est primò, non esse solum de iure positiuo, quòd ad inquisitionem non procedatur, sine infamia, sed etiam de iure naturali, atque diuino.

De iure naturali est quod nō procedatur ad inquisitionē sine infamia.

Naturali quidem: quia lex naturalis dictat seruandum esse secretum. Et quando peccata, aut peccatores sunt occulti, adhuc est secretū. Tū: quia lex seruandi secretum, vt doctores docēt non solū obligat seruare secretū nobis commissum: sed etiam peccata, sed peccatores occultos non reuelare, cum in communitatis damnum non uergunt, vt infra dicemus. Tum etiam: quia potestas inquirendi in iudice existens, est publica: & potestas publica: iure ipso naturæ requirit notitiam publicam, tam criminis, quam criminosi. Quæ enim sunt occulta, naturaliter sunt exempta ab humano iudicio, vt diximus supra. Quod autem etiam sit de iure diuino, non procedere ad inquisitionem, sine infamia, probatur ex ca. qualiter & quando. iam citato. Vbi Innocentius 3. sic inquit: Qualiter: & quando debeat prælatus procedere ad inquirendum, ex autoritatibus veteris & noui Testamenti euidenter colligitur: ex quibus canonicæ processerunt sanctiones. Legitur enim in Euangelio, quòd villicus ille, &c & Matth. 18. dicitur: Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te & ipsum solum. Nec valet si dicatur, ibi solum esse sermonem de eo, qui fraternè ad emendationem fratris procedit. Multo. n. strictius id seruare tenebitur, quādo ad pœnam procedit, cum charitatis vinculum, quo præceptum illud innititur, magis obliget, vbi maius damnum fratri timetur, quod absque scandalo, & maiori dāno vitari potest.

Leges naturales secundi ordinis interpretationē accipiunt.

Secundo est aduertendum, quòd quanuis sit lex naturalis, atque diuina non procedendi ad inquisitionem, sine infamia: non tamen est primi ordinis, vt non mentiri, diligere Deum, quæ nec interpre-

A tationem, nec dispensationem recipiunt. Sed est secundi ordinis, illarum scilicet, quæ interpretationē accipiūt. Vt. n. autor est D. Tho. 1. 2. q. 94. art. 4. Inter præcepta legis naturę quædam sunt generalia, & quasi prima principia, vt, Bonum est faciendum, & Quod tibi non vis, alteri ne feceris. Alias vero sūt, quæ ex his principijs deducuntur euidenter. Et inter hæc adhuc est discrimē. Nam quædam facili negotio deducūtur: alia verò magna cū difficultate, & post diuturnū laborē. Et de primis principijs generalib. dicit, illa esse eadē apud oēs, nō solū quātū ad cognitionem, sed etiam quantum ad rectitudinem. Quod est dicere, quod prima principia legis naturæ ab omnibus cognoscuntur, & in omni euentu, &

B semper sunt iusta. Comparantur enim hæc primis principijs speculatiuis, quantum ad hoc, quod sicut principia speculatiua semper, & vbique sunt vera ab omnibusque sufficienter lumine naturali cognoscuntur: ita etiam prima principia practica semper, & in omni euentu sunt iusta, & omnibus nota. De præceptis autem naturalibus, quæ sunt veluti conclusiones ex primis principijs deductæ, affirmat, quòd licet, vt in plurimum, sint recta, atque iusta apud omnes, non tamen semper. Et est dicere, quòd iudicia, quæ ex primis principijs deducuntur, non semper sunt iusta & recta apud omnes. Et sic lex naturalis secundum illa non est eadem semper apud omnes, quantum ad rectitudinem. Et ratio huius

C est: Nam cum iustum & rectum in operabilibus sumatur, non solum ex obiecto operationis, sed etiam ex omnibus circunstantijs, quæ in particulari concurrunt fit, vt eadem operatio, quæ secundum se, & simpliciter considerata erat iusta, & recta, & à lege præcepta, considerata in particulari propter aliquas circunstantias sit praua. Quod & hoc exemplo declaratur: Nam ex hoc principio: Quod tibi non vis, alteri ne feceris, statim necessario sequitur, alienum nec esse accipiendum, nec retinendum inuito domino rationabiliter. Et ex hac conclusione rursus infertur, depositum esse restituendum quod quidem præceptum, vt in plurimum, rectum & iustum est. Sed, si eueniat casus,

D quòd dominus depositi in perniciem propriam, vel reipublicæ velit vti deposito, ratione illius circunstantiæ, id, quod natura sua erat rectum, efficitur malum. Et sic patet, quod iudicia practica deducta ex primis principijs, non semper, & in omni euentu sunt iusta. Ex quo infertur esse valde facile errare in discursu practico, ex quo in principijs vniuersalibus deducuntur conclusiones ad res practicas operandas. Nam cum ad statuendum quid in particulari sit bonum, oporteat considerare omnes circunstantias, & noster intellectus difficulter possit attendere ad plura, fit, vt in suo discursu, & ratiocinatione sæpè sæpius erret.

E His suppositis dico, quòd quēadmodum est lex naturalis reddendi depositum: & tamen quando dominus in perniciem suam, aut reipublicæ eo vti vult, non obligat, sed interpretationem admittit: & sicut est lex naturalis, vt quis sua sponte non se exponat periculo propriæ vitæ: & tamen licet pro bono communi, & patria liberanda se morti offerre: quia ius illud naturale de conseruanda vita, epicheiam recepit ob aliud naturale ius illo fortius de bono communi conseruando: ità etiam in proposito, licet sit naturalis lex celandi occultum peccatorem, licet tamen in aliquo casu inquirere de illo ad vitanda maiora mala, in eo, scilicet, quo crimen est publicum, atque manifestum. Si enim publica scelera sic relinquerentur sequerent duo maxima mala.

Explicatio difficultatis.

Primum

Primũ, q̃ daretur scandalũ in populo, cum viderẽt impunita, & minimè inquisita manere crimina. Secundum quòd breui respublica esset plena malefactoribus, nullusque securus viueret. Ob maius ergo malum vitandum, interpretanda erit lex naturalis de celando peccato, quando crimen est manifestum. Quod & iura disponunt in crimine læsæ maiestatis, & similibus, in quibus inquisitio fieri præcipitur ob vitandum maius malum, etiam nulla infamia præcedente. Hæc mea sententia, atque eius ratio videtur apertè posita in lege. 1. tit. 17. p. 1. Vbi postquam de generali inquisitione dictum fuerat: Maguer, que no se querelle nadie, puedele Rey hazer pesquisa: Maguer ende no aya mala fama para parar mejor su tierra, y castigar los malefactores: De particulari inquisitione subdit: La segunda manera de pesquisaes sobre hechos de algunos, que no sabem quienlos hizo. Et apertiùs in leges. 3. Si fuisse vn hombre muerto, y no supiessen quien lo matara, quier sea hecho de dia, quier de noche, porque vienen muchos males dello, y grandes daños, deuem ser las personas pesquisadas, solo que no sea hecha de algunas personas ciertas. Idem etiam decernitur leg. 6. tit. 1. lib. 8. recopil. Vbi habetur: Si la tal cosa fuere fecha, quier en villa, quier en yermo, y ninguno pidiere querella al alcalde, el alcalde de su officio sepa la verdad, por pesquisa, o por donde mejor pudiere. Porque razon es, que los males y desaguisados, y malefactores no queden sin pena. Sed est aduertendum, quòd huiusmodi inquisitio debet fieri respectu personæ in generali interrogando, quis crimen commiserit: non autem in speciali, an hic vel ille, vt dicebat secunda opinio. Nec poterit iudex facere inquisitionem interrogando indistinctè quoscunque voluerit, sed tantum illos, de quibus potest esse aliqua probabilis opinio, quod poterunt aliquid scire. Vt si, v.g. homo est interfectus in aliquo itinere, poterit interrogare quoscunque illac transierunt, tenebunturque tunc testes quæcunque sciuerint patefacere. Nam cum iudex illos legitimè interroget propter bonum commune conseruandũ, propter idem bonum erunt etiam ipsi astricti dicere veritatem quamuis alias crimine occulto manente, malefactorem nec accusare nec manifestare tenerentur. Si post factam autem generalem inquisitionem indicia aliqua, vel semiplena probatio infamia aliquem denotauerint, particulariter tunc poterit de illo inquisitio iniri, iuxta dicta à nobis in principio huius articuli. Potest præterea hæc sententia probari ex cap. quidam maligni. 5. q. 1. Vbi Greg. Papa, excommunicationem infert in eum, qui occultè libellum famosum promulgauit, nisi se proderit. Ex quo apertè colligitur euidentiam facti esse sufficientem ad faciendam inquisitionem, si quidem valet ad præcipiendum sub excommunicatione, vt se prodat qui publicum peccatum commisit, quamuis occulte. Nec valet si dicatur, excommunicationem ibi latam esse à Gregorio pro peccato præterito infamationis, & non pro peccato inobedientiæ non se prodendi, vt dicit Caiet. in isto articulo. Nam vt rectè dicit Soto lib. 5. de iustitia. q. 6. ar. 2. impossibile est pro peccato præterito, cui nulla antecessit admonitio excommunicationem imponi. Cum, vt ex Euangelio constat, nullus tali censura puniri possit, nisi ob peccatum mortale, idque inobedientiæ, quo rebellis Ecclesiæ audire noluerit, iuxta verbum Christi: Si Ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam Ethnicus, & Publicanus. Nec Paulus Corinthium illum ob commissum incestũ Sathanæ tradidisset, nisi incorrigibilis esset, Nec

Qualiter debeat fieri inquisitio.

A etiam valet interpretatio Soti loco citato, dicentis, quòd nunquam sanctissimus Pontifex cogitauit latentem illum diffamatore extorsione excommunicationis in publicum producere, sed hoc tantum ei præcepit, ad quod iure naturæ ipse tenebatur. Nempe, quòd, vel produceret se, vt crimen probaret, quod alteri imposuerat, aut famam ei restitueret: quam, nisi se proferendo restituere non poterat, sin minus à sacrosancta Eucharistia sub pœna excõicationis deinceps abstineret. Itaque dicit, quòd excommunicatur non pro delicto præterito, nec nisi se proderit, sed pro futuro sacrilegio, si ab Eucharistiæ absumptione in peccato existens non abstineret. Non, inquam, valet hæc interpretatio Soti. Nã B ibi re vera priuatur delinquens Eucharistia, nisi se prodat. Dicitur enim in textu: Si non exierit, nec publicè confessus fuerit, quisquis ille sit, diffinimus vt à sacramento Dominici corporis & sanguinis sit priuatus. Et deinde planè excommunicatur si Eucharistiam sumat, antequam se prodat. Perinde enim est excommunicationem imponi, nisi se prodet; & si Eucharistiam sumpserit, antequam se prodat: Si quidem vtrobique excommunicatio ordinatur ad prodirionem personæ: atque ex consequenti licita non esset, nisi etiam esset licita inquisitio personæ, quando crimen est publicum atque manifestum. Tandem probatur nostra sententia: Nam plures sunt casus communi Doctorum sententia C recepti, iureque expressi, in quibus licitum est absque infamia præcedente de delictis perscrutari, idque nulla alia ratione, nisi quia maius strictiusque naturale ius alterum interpretatur, eique præualet. Et ità contingit in proposito.

Et ad argumẽta facta pro 3. sententia. Ad 1. respõdetur, quod omnia illa capita loquuntur de inquisitione certæ personæ, quæ fieri non debet, nisi ipsa aliquatenus sit infamata, etiam si crimen sit publicum. Vel 2. respondetur, loquuntur de crimine non manifesto. Nam quando delictum est, publicum etiam si persona sit occulta ob commune bonum erit licitum inquisitionẽ facere ad modum iam explicatum. Eo vel maximè, quòd cum hæc sint de D iure naturæ, vt diximus, non est credendum ius positiuum illi velle derogare. Et eodem modo respondetur ad 2. Nec habet aliquam temeritatem iudicium, quod oritur ex crimine manifesto, dummodo non inquiratur certa persona, quo ad vsque ad id sint aliqua indicia. Prima opinio dicebat, quod quãdo factum est publicum, licitum est iudici facere inquisitionem, testes autem non tenetur manifestare, nisi infamatos, vel indiciatos. Sed hoc à me iam sæpè est impugnatum: propterea quod fieri non potest, ut iudex habeat ius ad interrogandum aliquẽ, & quod ipse non teneatur veritatem respondere. Daretur enim bellum iustum ex vtraque parte, quod est impossibile. Vnde dico, quòd si homo aliquis in vno vico mortuus fuerit inuentus, & iudex E eos de illa vicinia interroget, de quib. probabiliter iudicat aliquid scire, tenebuntur singuli veritatem manifestare, etiam si vnus tantum sit qui de illa possit testimonium dicere. Quia, sicut iudex, ne bonum commune pereat, & ne respublica impleatur sceleratis hominibus, quod contingeret, si viderent ciues publica crimina impunita minimèque inquisita manere: tenetur tunc facere inquisitionem occulti peccatoris, cuius honor alias ex eodem iure naturæ esset seruandus: ità etiam subditi in similibus casibus ob idem commune bonum, quod semper priuato est præferendum sunt obligati malefactores etiam non indiciatos detegere, quamuis alias

Ad 1. arg. pro tertia. Ad 2. arg.

sententia.

crimine

crimine occulto manente, nec ad interrogata respondere, nec malefactorem manifestare, imo illum occultare, tenerentur.

Dubiū an infamatus de vno crimine possit inquiri de alijs.

Est aliud dubium circa infamiam, quæ inquisitionem præcedit, verum quando vna persona est infamata de vno crimine, vel conuicta, licitum sit iudici interrogare de alijs occultis? & an ipse interrogatus teneatur ad interrogationem rñdere? Paludanus in 4. d. 19 q. 4. tenet partem affirmatiuam: quam etiam sequitur Syluester verbo inquisitio. 1. q. 3. dicto 4. & Antoninus. 3. p. tit. 9. c. 7. §. 5. Illamque probant hac ratione: Iudex non propter occultationem peccati, sed peccatoris prohibetur de occultis inquirere, ac iudicare: ergo quando criminosus iam est in iudicio detectus, legitimè poterit interrogari de omnibus suis delictis, etiam occultis, ac ipse tenebitur dicere veritatem.

Sententia Paludani. Argumē.

B Contrariam tamen sententiā tenet Caiet. in isto articulo. & Soto li. 5. de iustitia. q. 6. ar. 2. & de tegendo secreto membro. 2. q. 6. dub. 2. Adrianus quodlib. 11. Henriquus quodli. 9. q. 25. Nauarro in cap. inter verba conclu. 6. corol. 51. nu. 127. & in Summa cap. 25. nu. 36. Qui omnes vnanimiter dicunt, conuictum de vno crimine, non posse de alijs occultis interrogari, nec interrogatum teneri illa manifestare, nisi in duobus casibus. Primus est, quando cognitum crimen fuerit indicium respectu alterius. Vt, si, verbi gratia, quis infamatus, vel conuictus fuisset de adulterio, & adulteræ maritus in suo C lecto interfectus fuisset inuentus, tunc talis adulter legitimè interrogaretur, an esset reus talis homicidij, & ipse teneretur dicere veritatem. Item si aliquis de homicidio esset conuictus, & cadauer nudum fuisset repertum, iure posse interrogari super spolio. Secundus casus est, quando vnum crimen est alterius circunstantia. Vt qui de consuetudine cum aliqua puella fuisset conuictus, legitimè interrogaretur, an ipsam deflorauerit. Quæ sententia est vera, atque tenenda. Et quidem quod extra hos duos casus conuictus de vno crimine, non possit de alijs occultis interrogari, probatur manifestè ex iuribus superius positis, quibus apertè significatur, nō tm̄ infamiam peccatoris, sed etiā peccati esse necessa- D riam ad inquisitionem. Dicitur enim in ca. cum oporteat. de accusatio. Nisi super his famam eius læsam esse noueritis. Et in cap. qualiter & quando. ibidem: si super excessibus sui, quis fuerit infamatus, tunc procedendū est ad inquisitionem. Et ratio est manifesta: Nam potest quis adulterij infamia obscurari, qui tamen circa furtum aliaque peccata integrum habeat nomen, sicque non minus erit contra rationem quod de illis interrogetur, ac inquiratur, quam si de nullo alio peccato fuisset conuictus. Quòd autem quando vnum peccatum est circunstantia, vel indicium respectu alterius, iure possit interrogari de illo, etiam si sit occultum, probatur: Nam semper quòd sunt indicia sufficientia, legiti- E mè interrogat iudex de crimine, ipseque interrogatus tenetur dicere veritatem, quantò magis quando indicia sunt peccatum, vel circūstantia respectu alterius.

Sententia Caietani vera.

Ad argumentū Paludani.

Et ad rationem Paludani, & aliorum respondet cum Caietano in præsenti, falsum esse, quòd iudicium de occultis est prohibitum, non propter occultationem peccati, sed solum propter occultationem peccatoris. Ex eo enim solum, ꝙ peccatum est occultū, est ēt exemptum ab inquisitione, & iudicio humano, cum omnia iudicia humana ad publicā tantū scientiam, & potestatem spectent, vt dictum est. Caueant ergo suæ & subditorum suorum conscientiæ prælati religiosorum, qui altero illorum de vno

A peccato diffamato existente, statim procedunt inquirendo de alijs, de quib. non est infamatus, superhocque varia præcepta ac censuras imponūt. Peccant enim ipsi præcipiendo, & subditi non tenentur obedire. Nec excusantur huiusmodi prælati ex eo, quòd dicunt inquirere de aliquo, de quo aliquando fuit aliqua suspicio, oportet enim super infamiam, seu clamorosam insinuationem præcedere, & non simplicem suspicionem: vt dictum est.

Dubiū de eo qui interrogatur de complicibus.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, an conuictus, vel confessus de vno crimine, possit licitè interrogari de complicibus, nulla infamia laborantibus, ipseque teneatur ad interrogata respondere. In qua re, omissis varijs modis dicendi Doctorum, vt quid in B hoc mihi verum, consonumque his, quæ huc vsque diximus, videatur, paucis explicem, aduertendum est, quòd crimina sunt in multiplici differētia. Quædam enim sunt communia, hoc est, in damnum publicum vergentia, vt crimen lęsę maiestatis, hęresis, proditio ciuitatis &c. Alia sunt particularia, vt homicidium, adulterium, &c. Rursus quædam sunt, quæ ex natura sua sine socio exerceri non possunt, vt adulterium, sodomia. Alia autem, quæ sine socios optimè fiunt, ut homicidium, furtum. Tandem quędam sunt publica, omnibusque nota: qualis est occisio hominis, cuius cadauer ab omnibus videretur. Alia verò occulta, quæ à iudice tantum eiusque C ministris cognoscuntur.

1. Dictum

Hoc supposito dico primo: In criminibus communibus hoc est in damnum publicum vergentibus, licitum est iudici interrogare de complicibus, etiam occultis, ipseque interrogatus tenetur dicere veritatem. Hanc conclusionē tenent communiter omnes Doctores cum Bartolo in leg. repeti. ff. de quæstio. Et probatur manifestè. Nam propriū munus cuiuscunque iudicis est consulere bono cōmuni, non obstantibus quibuscunque priuatis commodis. Eo uel maximè, quod cū in hoc casu ipse delinquens etiam nō interrogatus teneatur accusare, uel denūtiare complices occultos, ut diximus supra q. 68. artic. 1. semper poterit iure super illis interro- D gari, ipseque tenebitur dicere ueritatem.

2. Dictum

Dico secundò: In criminibus particularibus, quæ ex natura sua sine socio optime fiunt, siue publica sint, siue occulta, non est licitum iudici interrogare de complicibus, nulla infamia laborantibus. Nec ipse reus tenebitur illos detegere: imò potiùs peccaret mortaliter eos reuelando. Probatur: Ea ratione diximus supra in criminibus manifestis, teneri testes dicere veritatem: quia quamuis sit ius naturæ celare occultum peccatorem, ad vitanda tamen maiora mala, scilicet ad vitandum scandalum, quod esset si crimina publica viderentur impunita, minimeque inquisita manere, & ne respublica impleatur sceleratis hoībus, maius atque strictius ius na- E turæ præcipit, vt in similibus casibus iudices faciāt inquisitionem, & singuli interrogati teneantur dicere veritatem. sed in casu, quo crimen aliquod particulare, quod ex natura sua complicem non requirit, est publicum, & constat iam de vno patratore, cessant illa maiora mala, quæ diximus: ergo tenebitur tunc iudex iure naturæ non interrogare de alijs complicibus occultis: nec ipse interrogatus sine peccato mortali poterit eos manifestare, tanquam ille, qui iure naturæ bono, atque famæ proximi consulere tenetur. Nauarro in ca. inter uerba. concl. 6. coll. 51. 128. dicit posse consuetudine introduci, vt in quocunque peccato fiat de complicibus etiam nulla infamia laborantibus inquisitio. Sed proculdubio, fallitur. Nam, vt supra ostensum est, de iure natu-

naturali eſt requiſita infamia, ante inquiſitionem. Et ſi aliquando ſine illa poteſt procedi, non eſt ex vi conſuetudinis, aut alterius legis humanæ, ſed ex interpretatione naturalis iuris per concurrentiam alterius ſtrictioris, vt cōtingit in peccatis uergentibus in perniciem reipublicæ, & in peccatis publicis in quibus etiam nulla infamia præcedente, eſt licitum facere inquiſitionem, ne communis reipublicæ pax, aut bonum, quod cuicunque priuato cōmodo, famæ, aut vitæ malefactoris præponderat, perturbetur. Nulla autem conſuetudo poteſt contra legem naturalem præualere, ut de ſe patet.

3. Dictum.

Dico tertio: In criminibus priuatis ex natura ſua complicem requirentibus, ſi publica ſint omnibuſque nota, licitum eſſe iudici interrogare de complice, etiam occulto: Imo ad id tenetur, ipſeque reus ſimiliter obligatur veritatem manifeſtare. Hæc cōcluſio probatur eadem ratione, qua ſupra probauimus, licitum eſſe iudici in criminibus manifeſtis facere inquiſitionem de perſonis occultis. Nam cùm prædicta crimina, vt ſupponimus, eius ſint naturæ, vt ſine ſocio exerceri non poſſint, eo ipſo, quòd ſūt publica, & conſtat de vno patratore, eſt etiam publicum alterum eſſe illius criminis participem. Sicque non ſatisfacit iudex ſuo officio, niſi de illo inquirat, ne detur occaſio cogitandi velle ipſum peccata impunita relinquere, quod in graue damnum reipublicæ cedere eſt manifeſtum. Similiter etiam tenetur reus ad interrogata reſpondere, propter idē bonum commune, non obſtante præcepto naturali, quod erat de celando occulto peccatore, vt iam diximus.

4. Dictum

Dico quarto, in criminibus particularibus occultis, etiam ſi eius ſint naturæ, vt ſine complice exerceri non poſſint, nunquam eſt licitum iudici interrogare de complice non infamato: nec reus tenetur ad interrogata reſpondere. Hæc concluſio ſequitur ex ſupradictis. Eſt .n. de iure naturæ, vt ad inquiſitionem non procedatur, ſine infamia præcedente, niſi in caſibus, quibus id expedit bono cōmuni: ſed in criminib. de quib. loquimur, non eſt neceſſarium bono communi, quod fiat inquiſitio occulti patratoris: ergo illa iure fieri non poteſt: atque ex conſequenti nec reus tenetur ad interrogata reſpondere. Plures caſus poſſem in præſenti adducere, de quibus ſpecialiter Doctores ſolent dubitare, an licitum ſit iudicibus in illis nulla præcedente infamia ad inquiſitionem procedere, ſed conſulto à me vt breuitatem ſequar prætermittuntur: hac ſola generali regula contentus, quòd quotieſcunque ex non inquirendo maius malum, & præcipue communis boni pernicies ſequitur, licitum eſt iudicibus ſine infamia antecedente procedere ad inquiſitionem, vt ex ſupradictis patet. Qualiter autem hæc generalis doctrina ad ſingulares caſus ſit referenda, prudens ac ſtudioſus lector viderit. Eſt enim ferè impoſſibile in re tam ampla ſingulis paruis dubitationibus occurrere, & multò magis ad illas reſpōdere. Et hæc de infamia dicta ſufficiant.

Regula notanda.

De indicijs quæ requiruntur vt quis ad inquiſitionē procedat.

De indicijs, quæ ſecluſa infamia poſſunt etiā mouere iudicem ad hoc, vt reum legitimè interroget de crimine à ſe patrato dicit D. Tho. quod debent eſſe expreſſa. Quod vt intelligatur, aduertendum eſt primò quòd indicium dicitur ab indicando, ſeu notificando. Et eſt intellectuale quoddam mediū veritatis eliciendæ, ex aliqua ſingulari circunſtantia conſurgens, vt habetur in lege. indicia. C. de rei vendi. & in leg. fina. C. de prob. Et eſt triplex; ſcilicet, leue, graue, & probabile. Leue iudicium dicitur illud, cui frequenter contingit abeſſe veritatem, argumento leg. non homo. Cod. vnde cog. Et tale omnino eſt reijciendum. Graue indicium eſt, cui frequenter contingit veritatem adeſſe, æquiparaturq; præſumptioni iuris, vt notat Cyn. in lege metum. ff. de dolo. Probabile autem indicium eſt medium inter vtrumque, quod & facit aliqualem ſuſpicionem. Et quoniam ad procedendum contra aliquem non unum tantum, ſed plura ſimul indicia, eaque grauia, ſunt neceſſaria, vt notant gloſſa, atq; Bartolus in leg. 1. §. occiſorum. ff. ad Syllania. & Baldus in lege. congruit. ff. de officio præſidis. Idcircò D. Tho. in præſenti affirmat, vbi infamia non interuenit, nō qualiacunque, ſed adeo expreſſa debere eſſe indicia, vt vehemēter reum indicent, antequam ius B emergat procedendi contra illum. Adeò enim ſanctè famæ & honori deliteſcentis rei iura conſulendum curauere, vt maluerint aliqua crimina impunita manere, quam delinquentes occultos à poſſeſſione ſui honoris, & famę, atque vitæ temere depellere. Quod & iuri naturæ valdè congruum eſt, atq; conſentaneum.

Indicia debēt cōprobari per testes.

Secundo, eſt aduertendum, quòd ad hoc, vt indicia quantumuis grauia ſufficientia ſint, ad procedendum contra aliquem, eſt neceſſarium, quòd ſingula illorum per duos teſtes comprobentur, vt notat gloſſa in lege final. Cod. familiæ herciſcondæ. & ibi Doctores. Eſtque hoc adeo verum, vt dicat Bartolus ibidem, quòd quando dicitur, vnum C teſtem facere ſemiplenam probationem, vt in lege in bonæ fidei. ff. de iure iurando, & in lege. A diuo Pio. ff. de re iudicata. eſt id intelligendum, dummodo teſtis rectè deponat ſuper vno maleficio. Nam ſi deponit ſuper indicio ad maleficium, adhuc per duos teſtes reſtabit probandum, ante quam ratione illius contra indicatum procedatur. Oportet etiam, antequam præiudicent reo teſtes, quod citētur, & iurent, alioqui minimè ei nocebunt: vt notant Doctores in lege. ſi quis. ff. de adulter. Ex quibus omnibus colligere licet, quanta cum maturitate teneantur iudices procedere inquiſitionibus cōtra particulares perſonas factas ratione indiciorū contra ipſas exiſtentium. Nam niſi ſint tot adeo- D que expreſſa, vt quaſi reddant certum iudicem de malefactore, illis nullatenus vti licebit. Caietanus in iſto articulo affirmat, quòd quando D. Thom. dicit indicia debere eſſe manifeſta, id ad tria eſt referendum. Primò, ad factum, cuius eſt indicium: Ita, ſcilicet, vt manifeſtè indicent tale factum. Secundo ad perſonam: ſic ut indicent quod ipſa perpetrauerit tale facinus. Nam ſicut præcedēs infamia de crimine intelligitur, non de crimine abſolutè, ſed de crimine huius perſonæ: ita vt perſona ſit diffamata de crimine: ſic etiam in indicijs oportet, quod appareant indicia criminoſæ perſonæ. Tertiò, ad proceſſum: ita quòd huiuſmodi indicia manifeſtentur E reo, vt ſciat ſe eſſe in tali articulo conſtitutum, quia tenetur obedire iudici præcipienti, extorquentique veritatem. Alioqui cum ipſe reputet, ſe eſſe occultum, & illa indicia non ſint iuris, ſed facti, ignorantia facti, quod latet ipſum, niſi iudex illi manifeſtet, excuſabit eum. Quod quidem verum eſt, vt ex ſupradictis patet. Debent quoque indicia reo manifeſtari, vt poſſit ſe ab illis purgare, vel illis opponere rationabiliter. Sicut, & quando præcedit infamia manifeſtatur ei, quod diffamatus eſt ſuper tali crimine. De hac re videndi ſunt Syluester, & Angelus in ſuis ſummis. verbo. indicium. per totum.

Qualiter indicia debeant eſſe manifeſta.

De ſemiplena probatione.

De ſemiplena probatione, quæ etiam ſecluſa infamia, atque indicijs ponitur à D. Tho. ſufficiens cauſa, propter quam iudex legitimè poteſt interrogare

gare reum de crimine à se perpetrato, nihil aliud est dicendum, quàm q ea facit vnus testis omni exceptione superior, vt docet glossa. in lege. etiam maioris. ff. de probationibus. Et Bartol. in lege admonendi. num. 37. ff. de iure iurando. Magister Soto, lib. 5. de iustitia. q. 6. arti. 2. dicit, semiplenam probationem, tunc tantum tribuere ius iudici interrogandi, tam reum, quam testem, quando proceditur via accusationis. Nam ad procedendum via inquisitionis, nec semiplena probatio, imò nec plena duorum aut trium testium est sufficiens tribuere interrogandi ius. Quod & probat ex ca. inquisitionis. de accusationibus. Vbi præcipitur, quod etiam si duo, vel plures iurati affirment cuiuspiam crimē, de quo tamen ille nulla infamia laborat, non procedatur in ipsum via inquisitionis. Hęc tamen sententia Soti solum habet verum in criminibus occultis, in quibus, quia iudex procedere non potest, nisi præuio accusatore, vel aliquo vicem eius supplente, vt diximus supra q. 67. art. 3. & semiplena probatio, imò & plena vicem accusatoris non habeat, fieri nō potest, vt ipsa sit sufficiens mouere iudicem ad inquirendum. Cæterum in criminibus manifestis, quorum ex officio iudicibus incumbit facere inquisitionem, vt, si homo interfectus publicè inueniretur, vnus solus testis esset sufficiens, etiam accusatore non existente (quia publicitas facti vicē supplet accusatoris) ad hoc, vt contra aliquem in particulari via inquisitionis procederetur: ipseque tunc teneretur dicere veritatem. Nam si indicia sufficiunt ad hoc, vt paulò ante dicebam, quanto magis probatio semiplena, quæ maiorem habet vim quibuscunque indicijs? Et in criminibus occultis nec etiā indicia sufficiunt mouere iudicem ad inquirēdum, nisi simul etiam sit infamia, vt docet Nauarro in cap. inter uerba. conclusione 6. coroll. 48. num. 118. & seqnentibus.

Hucusque diximus, semper quod iudex interroget reum iuridice teneri eum dicere veritatem, non obstante quocunque mortis periculo: & quoniam tunc iudex legitimè interrogat, quando præcedunt indicia, vel infamia, uel semiplena probatio, seorsum explicuimus, quidnam esset quodlibet istorū: superest nunc, ut ad breues quasdam difficultates, quæ ex dictis oriuntur deueniamus. Prima difficultas est, an mentiri in rebus leuibus in iudicio, quando reus legitimè interrogatur, sit peccatum mortale. Caietanus in præsenti affirmat, quomodocunque quis mentiatur in iudicio committere peccatum mortale, sicut & qui mentitur in confessione, quia vtrobique fit iniuria, aut iudici, aut sacramento, quod sine graui culpa esse non potest.

Dubium.

Sententia Caietani.

Mihi tamen hæc opinio nimis rigida videtur. Quocirca distinguendum existimo: Nam, vel talis legitime interrogatus mentitur cum iuramento, vel sine illo. Si cum iuramento, certum est ipsum peccare mortaliter, quodlibet enim falsum, iuramento affirmatum, quantumuis leue sit illud, est peccatum mortale, vt dicemus infra in materia de iuramento. Si autem mentitur sine iuramento, etiam si sub excommunicationis pœna, vel in virtute obedientiæ ueritas requiratur, in rebus leuibus erit tantum veniale, & in grauibus mortale. Possunt enim hæc peccata ex leuitate materiæ fieri venialia, sicut & quæcunque alia. Nonnulli dicunt, quòd si præceptum sit particulare, vt si, verbi gratia, mihi prælatus specialiter præcipiat, uel sub excommunicatione, uel in virtute obedientiæ, ut rem sibi leuem reuelarem, sub peccato mortali teneor dicere veritatem. Alias peccarem circa principalem ma-

Sententia Authoris.

Arrag. de Iustitia Iure.

A teriam præcepti, quod sine culpa mortali fieri non potest. Mihi tamen verius dicendum videtur, prælatos in rebus leuibus non posse ponere præceptum sub mortali, & si illud ponunt fore irrationabile, sicque facere contra illud non esse peccatum mortale. Quod est intelligendum, dummodo certum sit, talem rem esse leuem: nam in dubijs tutior pars erit eligenda sub mortali. Similiter etiam mentiri in confessione in rebus leuibus non est mortale, nisi quando pœnitens vult illa efficere materiam principalem sacramenti pœnitentię. Quod contingit, quando non habet mortalia, quæ confiteatur, & vult confiteri venialia. Tunc enim grauem iniuriam irrogat sacramento. Cæterum, si pœnitens B habet peccata mortalia, quæ confiteatur, nec vult confiteri venialia, quæ non sunt materia necessaria huius sacramenti, etiam si circa illa mentiatur in confessione, non peccabit mortaliter, sed tantum uenialiter, ut communiter dicunt Doctores, in materia de confessione.

Et ad argumentum Caietani respondeo, quod iniuria facta iudici, aut sacramento in re leui, non est necessarium, quod sit peccatum mortale. Quotiescunque autem reus legitimè interrogatur de re graui, tenetur sub mortali dicere veritatem, quod nisi fecerit peccabit contra iustitiam, tenebiturque ad restitutionem cuiuscunque nocumenti inde alteri subsequuti. Si verò interrogatio facta fuerit C contra ordinem iuris, siue mentiatur in re leui, siue in graui non peccabit mortaliter, sed tantum venialiter. Erit enim id mendacium solum officiosum, & non iniuriosum, cum nulli eo faciat iniuriam. Quod est intelligendum, modò iniuratus id faciat. Nam qui cum iuramento mentitur, modò illud in particulari exigatur, quod contingit quando aliquis sub particulari iuramento interrogatur, an tale, vel tale furtum commiserit, semper peccat mortaliter. Dixi, modò iuramentum in particulari exigatur. Nam si exigitur in vniuersali, quod contingit, quando iudex, uel prælatus uniuersaliter ab aliquo accipit iuramētum dicendi veritatem, in omnibus, quę fuerit interrogatus, quamuis postea ipse peculiari- D ter interrogatus de crimine illo, de quo iudex iure quærere non potest, falsum dicat, credo quòd non peccat mortaliter, nec facit contra iuramentum. Sensus enim legitimus illius communis iuramenti, quo promisit se veritatem dicturum esse debet in illis, in quibus iudex potest legitimè interrogare. Et quia de illo crimine secundum iuris dispositionem non interrogat, idcircò, nec frangit iuramentum, nec mortaliter peccat.

Ad fundamentum Caietani.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, qualiter se debeat habere reus, quando sub particulari iuramento interrogatur de crimine à se perpetrato contra ordinem iuris. Hanc quæstionem multis versat E Soto in relectione de tegendo secretum, memb. 3. quæstione tertia. Cuius resolutio ex mente Diui Thom. est, eum nunquam posse dicere mendacium, posse tamen se defendere, aut appellando, aut tacendo, aut ostendendo in promptu se per iniuriam interrogari. Omnia enim ista legitimum ac iuridicum continent modum defensionis, vt de se patet. Sed quoniam maiori ex parte iudices his responsionibus non acquiescunt, quin potius ex illis vehementem criminis suspicionem ducunt, operæpretium erit explicare, qui nam sint alij liciti defensionis modi, quibus rei in simili pressura vti possint. Adrian. in 4. quæstione de sigillo. in solutione secundi argumenti, dicit reum iniustè

Aliud dubium.

Sententia Adriani.

de crimine adiuratum (quia nullus tenetur seipsum prodere) posse respondere, quod nihil de facto illo nouit, vel certè quod id non fecit. Cęterum hęc sententia meritò ab omnibus Doctoribus reijcitur: nulla enim est apparens ratio, qua dictū illud à męndacio excusetur. Nam si aliqua excusari deberet, maximè quòd in illis verbis subintelligitur, non feci, vt dicam. Hic autem sensus est nimium violentus, & quem ex communi modo loquendi verba illa facęre non possunt. Nam, quanuis, quia dicere procedit ex scientia, forsan sub verbo, nescio, subintelligi posset, vt dicam, quomodo Doctores intelligendum esse affirmant, verbum illud Christi: De illo die nemo scit, nec filius hominis, scilicet, ad reuelandum, ac si diceret: Non scio tali scientia: quæ iure sit propalanda. Nulla tamen ratione dici potest, quòd sub verbo, non feci, intelligatur ad manifestādum, cum opus ex se ordinem ad sermonem non habeat, & intendere in verbis diuersum sensum ab eo, quem ipsa ex se faciunt, fieri non potest, sine mendacio. Sed dices fortè alia ratione posse verbum illud excusari à mendacio, nempe, per equiuocationem tēporis, vt si reus comisit crimen heri, iuret se illud non fecisse, subintelligendo, hodie. Cæterum, nec hoc commentum satis placet. Nam quamuis, qui iniustè interrogatur, non teneatur respondere ad intentionem interrogantis, tenetur tamen eis verbis secretum celare, quę in aliquo sensu recepto apud vulgus, vel apud sapientes sint vera, alias mentietur, quod nunquam licebit. Poterit ergo reus in simili casu vti quibuscunque verbis duas significationes habentibus, quę amphibologia appellatur. Vt si mulier contra ius interrogetur, an commiserit adulterium, poterit iurare, quod nunquam fregit matrimonium. Quę autem sint huiusmodi verba, singuli viri sapientes iuxta subiectam materiam determinabunt, modo semper habeant in animo illa, vel ab ea significatione, quam apud vulgus, vel ab ea, quam apud viros sapientes efficiunt, non extrahere. Alioquin erunt mendaces. In casu autem, quo reus legitimè interrogatur, semper tenetur respondere ad mentem interrogantis: nec vti potest æquiuocatione, ut diximus in superioribus. Et hoc quantum attinet ad reum illegitime interrogatum. Nam de testibus contra ius quæsitis, probabilis est opinio, quod possunt respondere se factum nescire, vt videbimus quæst. seq. art. 1.

Sententia Authoris.

ARTICVLVS. III.

Vtrum reo liceat iudicium per appellationem declinare.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quòd reo non liceat iudicium declinare per appellationem. Dicit enim Apostolus Roma. 13. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Sed reus appellando, recusat subijci potestati superiori, scilicet iudici: ergo peccat.

*2. Præterea, Maius est vinculum ordinariæ potestatis, quàm propriæ electionis. Sed sicut legitur * 2. quæstione 6. A iudicibus quos communis consensus elegerit, non licet prouocare: ergo multo minus licet appellare à iudicibus ordinarijs.*

2 q. 6. c. A Iudicib.

*3. Præterea, Illud quod semel est licitum, semper est licitum. Sed non est licitum * appellare post decimum diem, neque tertio super eodem: ergo videtur quòd appellatio non sit secundum se licita.*

Et habet 2 q. 6 ca. Anterio. rum.

Sed contra est, quod Paulus Cæsarem appellauit: vt habetur Act. 25.

*Respondeo dicendum, quòd duplici de causa contingit aliquem appellare. Vno quidem modo confidentia iustæ causæ, quia videlicet iniustè à iudice grauatur. Et sic licitum est appellare. Hoc enim est prudenter euadere. Vnde 2. quæstione 6. dicitur. * Omnis oppressus, libere sacerdotum, si voluerit, appellet iudicium, & à nullo prohibeatur. Alio modo aliquis appellat causa differendæ moræ, ne contra eum iusta sententia proferatur. Et hoc est calumniosè se defendere: quod est illicitum, sicut dictum * est. Facit enim iniuriam & iudici, cuius officium impedit: & aduersario suo, cuius iustitiam quantum potest perturbat. Et ideo sicut dicitur * 2. q. 6. omni modo puniendus est, cuius appellatio iniusta pronuntiatur.*

2 q. 6 ca. Omnis op pressus.

Ar. præce.

2. q. 6. ca. Omnis.

*Ad primum ergo dicendum, quòd potestati inferiori in tantum aliquis subijci debet, in quantum ordinem superioris seruat, à quo si exorbitauerit, ei subijci non oportet: puta si aliud iusserit Proconsul, & aliud Imperator, vt patet * per gloss. Rom. 13. Cum autem iudex aliquem iniustè grauat, quantum ad hoc relinquit ordinem superioris potestatis, secundum quam necessitas sibi iuste iudicandi imponitur. Et ideo licitum est ei, qui contra iustitiam grauatur, ad directionem superioris potestatis recurrere, appellando vel ante sententiā vel post. Et quia non præsumitur esse rectitudo, vbi vera fides non est, ideo non licet catholico ad infidelem iudicem appellare, secundum illud 2. quæst. 6. * Catholicus qui causam suam siue iustam, siue iniustam ad iudicium alterius fidei iudicis prouocauerit, excommunicetur. Nam & Apostolus arguit eos qui in iudicio contendebant apud infideles.*

Ex Augu. serm. 6 de verb. Do. com. 10.

2 q. 6 ca. Catholicus.

Ad secundum dicendum, quòd ex proprio defectu vel negligentia procedit, quòd aliquis sua sponte se alterius iudicio subijciat, de cuius iustitia non confidit. Leuis etiam animi esse videtur, vt semper non permaneat in eo quod semel approbauit. Et ideo rationabiliter denegatur subsidium appellationis à iudicibus arbitrarijs, qui non habent potestatem, nisi ex consensu litigantium. Sed potestas iudicis ordinarij non dependet ex consensu illius, qui eius iudicio subditur, sed ex authoritate regis & principis, qui eum instituit. Et ideo contra eius iniustum grauamen lex tribuit appellationis subsidium. Ita quòd etiam si sit simul ordinarius & arbitrarius iudex, potest ab eo appellari: quia videtur ordinaria potestas occasio fuisse, quòd arbiter eligeretur: nec debet ad defectū imputari eius, qui consensit in eum sicut in arbitrum, non ut in eū quem princeps iudicem ordinarium dedit.

Ad tertium dicendum, quòd æquitas iuris ita subuenit vni parti, quòd altera nō grauetur. Et ideo tempus decē dierū concessit ad appellandum, quòd sufficiens æstimauit ad deliberandum, an expediat appellare. Si verò non esset determinatum tempus in quo appellare liceret, semper certitudo

iudicij

iudicij remaneret in suspenso: & ita pars altera damnificaretur. Ideo autem non est concessum, vt tertiò aliquis appellet super eodem: quia non est probabile, totiens iudices à recto iudicio declinare.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito dupliciter contingere posse; quòd aliquis appellet, vnó modo ex cõfidentia iustę causæ; quia, scilicet, iniustè se à iudice grauari intelligit, alio modo, vt causam differat, ne scilicet, contra eũ iusta sententia proferatur, aut exequatur, respondet D. Tho. ad propositam difficultatem per duas propositiones. Prima conclusio: Quotiescunque aliquis iniustè à iudice se grauandum intelligit, licite potest eius iudicium per appellationem declinare. Probatur: Quoniam hoc est prudenter iniuriam euadere. Et propterea in ca. omnis oppressus. 2. q. 6. dicitur: Omnis oppressus liberè sacerdotum, si voluerit, appellet iudicium, & à nullo prohibeatur. Secunda conclusio. Quotiescunque aliquis causa, aut repellendæ, aut differendę sententiæ iustæ appellat, calũniose se defendit, atque ex consequenti peccat. Probatur: Nam facit iniuriam iudici, cuius officium impedit, & aduersario, cuius iustitiam, quãtum potest perturbat. Ideoque in c. omnino. 2. quæst. 6. dicitur: Omni modo puniendus est, cuius appellatio iniusta pronuntiatur.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Quid sit appellatio

PRo explicatione huius articuli aduertẽdum est primò, appellationem nihil aliud esse, quam à minori ad maiorem, seu superiorem prouocationẽ, vt constat ex c. omnis oppressus. & ex ca. si quis. & ex c. placuit. 2. q. 6. & est duplex. Vna iudicialis, quę, vt refert glossa summaria ibidẽ, est prouocatio iniquæ sententiæ querelam continens. l. pręfecti. ff. de minoribus. Altera extraiudicialis. Et est à præsenti, aut verisimiliter futuro grauamine, ad superiorem prouocatio. Appellat enim etiam extra iudiciũ: vt in electione, c. statuimus. extra de electionibus. Prima si est legitima, suspendit pronunciatum, ac etiã iudicis iurisdictionem, quo ad illã causam, & ipsius ad superiorem transfert cognitionem: secunda verò, si est probabilis, ipsam causam ad superiorem transfert, vt ea pendente nihil in ipsius præiudicium attentet. An autem appellatio extraiudicialis, ita annullet post facta, sicut iudicialis, explicat Syluest. verbo. appellatio. q. 2.

Appellatio est de iure naturali.

Secundò est aduertendum, quod appellatio, quãtũ ad substantiã, est de iure naturali. Est enim defensio, quædam; seu præsidiũ innocentiæ, quod ẽt excõmunicato cõceditur, vt dr̃ in c. cum inter. de except. Cæterum quantũ ad formalitatẽ est de iure positiuo. ut hr̃ in l. unica. C. de sent. præfect. Et est inducta principaliter ad iniquitatem, uel imperitiam iudicis corrigendam, atq; etiam ab supplendum, quod incautè in priori iudicio fuerat omissum. Ex quo infertur, quod quamuis princeps tollere possit appellationis formalitatem, non tamen põt tollere substantiam, cũ tollere non possit ea, quæ sunt iuris naturalis, & gentium, vt dr̃ in Clemẽ. pastoralis, de re iudi. Est aũt de substãtia appellationis inter cætera, ꝙ appelletur ad maiorem. De accidentalibus uerò, quod appelletur gradatim. Quare poterit valere cõsuetudo, vt appelletur omisso medio, vt dicitur in c. referente iuncta gl. de præben. & in c. Romana. eo. tit. lib. 6. Imò valebit appellatio omisso medio, etiam cessante consuetudine, qñ non fuerit obiectum, vt

A not. glo. in c. dilecti. eo. tit. Nulla aũt ratione poterit introduci, vt à maiori ad minorem, vel ab æquali ad æqualem fiat appellatio. Quare quandu dicit D. Th. in prima conclus. licitum esse vnicuiq; eius iudicis, à quo se iniustè grauare intelligit, declinare iudiciũ per appellationẽ, intelligendũ est, dummodo ad legitimum atq; superiorem iudicem appellet. Vnusquisq; enim, vt se suaq; defendat, ea tutela, atq; beneficiu vti potest, quod ei ratio naturalis nõ vetat. Et certum est, rõnem naturalem non prohibere, vt à minori ad superiorẽ iudicem procedatur, quãdo, vel ex iniquitate, uel imperitia inferioris reus grauari præsumit, cum nullus inferiori obedire teneatur, nisi quatenus ipsi superiori subalternetur, & sit B ordo iudicum, sicut & causarum naturalium, quarum quædam alijs in suis influxibus sunt subiectæ. Multæ sunt cæremoniæ, atque formulæ appellandi iure positiuo præscriptæ, quas nõ est præsentis loci explicare. Videte illas apud Syluestrũ verbo. appellatio. & apud iurisprudẽtes, in decretalibus toto tit. de appell. & in Decretis, 2. q. 6. per totam. In cap. catholicus. prohibetur, ne fidelis ad iudicem infidelẽ appellet, & si contrarium faciat excõicetur. Habetque id fundamentum in Paulo, qui scribens ad Corinth. 1. epist. cap. 6. eos reprehẽdit, pruptereà, ꝙ frater cum fratre in iudicio contenderet, idque apud iudices infideles, cũ ipsi inter seipsos suas possent cõponere lites: & ubi fides non est, nec rectum possit C esse iudicium. Sed est hæc prohibitio intelligenda tantũ de illis catholicis, qui inter catholicos viuunt. Nam qui in terris infidelium negotiationis, vel alterius rei causa commorari permittuntur, nihil pecçant, si coram ipsorum iudicibus, uel tãquam actores; uel tanquam rei compareant. Soto lib. 5. de Iust, q. 6. art. 3. mouet difficultatem, an sit licitum & condecens sic instituere religionum familiaris, ut appellare prohibeantur. Et pro parte negatiua adducit c. ad Romanos in 2. q. 6. ubi habetur Christianis vniuersis hoc esse beneficium indultum, ut quoties se quisq; premi senserit, ad Romanam sedẽ, tanquam ad caput, prouocatione confugat. Et præterea, quia contra ius naturæ esse vr̃, vt quis in causa præcipue D capitis hoc naturali defensionis beneficio priuetur. Hoc tamen non obstante dicit per quam sanctè è religionibus appellandi vsum fuisse abiectũ. Nam quamuis fortasse accidere quãque possit, ut monachus aliquis iniuria læsus affligatur: hæc tamen dãna, quæ rarissime contingunt, pace & quiete totius religionis compensatur, cum illius neruus atq; decus in eo maximè consistat, ut altissimo inter se silentio omnia velut inter fratres, quæ sua est professio, planiter tractent & transigant, nec se seculo prodant. Quam primũ enim religionum causę claustrorum metas exierint, actum est de illis. Quocirca institutiones ipsas sic pontifices confirmarunt, vt appellationes prohiberent, non quod per hoc summis ipsis pontificibus obedientiæ quidquã sit adẽ E ptũ. Quicunq; enim quantũuis inclusus monachus ad ipsum appellauerit, iure id faciet: verũ quod sic religionũ incolumitati fuit cõsultũ. Hucusq; Soto. Cuius verba in medium adducere visum fuit, qui in re tam graui, religiosam viri sentẽtiã audire malui, quã meã proferre, eo vel maximè, quod cũ videam religiosos tã facile causas suas extra religionem deducere, ex quo non leues perturbationes ac iurgia oriunt, pluriũ authoritatẽ de religione bene merentiũ iure opponendã existimaui, vt saltẽ sic ab incepto desistant, religiosorumq; ac religionis saluti cõsulant, quæ proculdubio periclitatur. Nolo negare in re graui ad honorem, & vitam pertinente licitũ

Quid dicendũ sit de appellationibus religiosorum.

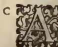
esse cuique debito cum moderamine causam suam ad sedem Apostolicam omnium matrem ac conseruatricem deferre, quando vel ex imperitia, vel passione inferiorum iudicum, qui homines sunt, ac decipi possunt, iniuriam patitur. Sed quod dico, est ex leuibus quibusque præceptis, aut sententijs appellare, easque extra religionem deferre, aut etiam ex grauibus prætermissis earumdem religionum superioribus, ad quos immediate pertinet talium rerum cognitio, sine maximo religionis totius detrimento fieri non posse. Et si singuli ciues etiam cum periculo propriæ vitæ atque honoris tanquam partes reipublicæ tenentur iure naturæ eius saluti atque incolumitati consulere, vt omnes Doctores tam Theologi quam Philosophi concedũt: De quo etiam à nobis in superioribus dictum est; quanto magis religiosi perfectiorem vitã profitentes, idẽ facere erunt astricti? sicque prouocationes ad extraneos iudices etiam cum aliquali proprij honoris detrimento fugere tenebuntur, ne totius suę reipublicæ tranquillitas, atque pax perturbetur. Bene potest contingere, vt ex prouocatione ad summum pontificem, vel eius nuntium alicuius priuati hominis iniuria impediatur. Hoc tamen bonum adeò exiguum est, comparatione ad damna, quæ ex huiuscemodi appellationibus consequuntur, vt quisque illius iacturam pati potius debeat, quam ista subire. De appellationibus, quę fiunt à religiosis ad iudices merè seculares, scilicet, ad Regem, vel ad eius ministros, etiam sub protestatione auferendi vim nihil in præsenti dicere est opus? quoniam constat, eas esse iniquissimas, & vt arbitror maiori ex parte prohibitas, sub sententia excommunicationis, in bulla cœnæ Domini contenta, qua causas ecclesiasticas ad iudices seculares deferre grauissimè interdicitur. Eo vel maximè, quòd omnes fere religiones peculiaria habent præcepta, ne causas suas extra ordinem tractent: faxit Deus, vt ità ab omnibus obseruetur.

Qui appellat a iusta sententia peccat.

Secunda conclusio huius articuli, qua D. Tho. affirmat eum, qui causa deferendæ, aut repellendæ iustæ sententiæ ad superiorem appellat, peccatum cõmittere etiam est certa & extra controuersiam posita. Nam certum est, quòd sicut imponere quidquam reo, est calumnia, atque peccatum: ita etiam imponere iudici. Et qui subdole & vafre appellat, præterquam, quòd obedientiam violat, quam iudici debet, re ipsa imponit illi falsum, scilicet, quòd iniustam sententiam tulerit, insuperque obijcit illi impedimentum, ne suum munus prosequatur, quæ sine iniuria fieri non possunt. Quapropter in c. quicunque 2. q. 6. præcipitur, vt tales, appellationes nõ recipiantur. Et in c. omnino eadem causa & q. eiusmodi appellantes puniri pręcipiuntur. Vt enim D. Bernardus. li. 3. de consideratione. ad Eugenium, inquit, qui non grauatus appellat, liquet, quia, aut grauare intendit, aut tempus redimere. Non est autem suffugium appellatio, sed refugium. c. cum appellationibus friuolis. de appellationibus li. 6. & lege. in fundo. de rei vindicat. & leg. 6. de iure fisci li. 10. C. Theodosiano. Et non tantum appellationes friuolæ idest, quæ causam afferunt, nec iustam nec satis idoneam recipiendæ non sunt, sed illæ quoque sunt reijciendæ, quæ non habent causam probabilẽ, sed frustratorię sunt, atque moratoriæ. Vt enim Iulius Paul. li. 5. sententiarum. tit. de redimendis causis appellationum, inquit, moratorias appellationes recipi non placuit. Et Imperator Constantinus edixit moratorias & frustratorias, prouocationes, quę nõ tam appellationes, quam ludificationes sunt, nõ esse admittendas. Et alias lex ait: Frustratoria prouocatio minimè admittatur. Est autẽ frustratoria prouocatio, quæ morandi causa interponitur. leg. tutor. ff. de vsuris. & leg. 1. & 4. quorum appellationes non recipiãtur. li. 11. C. Theodosiano. Cęterum in re dubia tutius erit appellationi deferre. Satius est differre iudicium, quam defensionis facultatatem reo auferre. c. vt debitus. de appellationibus. & leg. defensioni. de iure fisci. Pau in leg. 1. ff. Si quis cautionibus. & Socinus senior consilio. 300. li. 2. Ex dictis infertur, non esse licitum alicui ab inferiori iuste condemnato ad superiorem appellare. Ea nimirum spe ducto, quod superior, vel fauore, vel quia aduersam habet iuris opinionem, reuocabit sententiam, vel tali dilatione poterit se ipse eruere. Statim enim ac aliquis certus est meritò se fuisse cõdemnatum, etiam ad mortẽ, si per appellationem iudicium eludat, facit contra iustitiam, & peccat mortaliter, teneturque ad restitutionem omnium damnorum, quę ex tali appellatione fuerint sequuta. Plura adduci poterant de materia appellationis: sed illa tãquam aliena ab hoc instituto iure relinquuntur.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum liceat condemnato ad mortem se defendere, si possit?

AD Quartum sic proceditur. Videtur quòd liceat condemnato ad mortem se defendere, si possit. Illud enim ad quod natura inclinat, semper est licitum, quasi de iure naturali existens. Sed naturæ inclinatio est ad resistendum corrumpentibus, non solum in hominibus & animalibus, sed etiam in insensibilibus rebus: ergo licet reo condemnato resistere, si potest, ne tradatur in mortem.

2. Præterea, Sicut aliquis sententiam mortis contra se latam subterfugit resistendo, ita etiam fugiendo. Sed licitum esse videtur, quòd aliquis se à morte per fugam liberet: secundum illud Eccles. 9. Longe esto ab homine potestatẽ habente occidendi, & non viuificandi: ergo & licitum est reo resistere.

3. Præterea: Prouerb. 24. dicitur, Erue eos qui ducuntur ad mortem, & eos qui trahuntur ad interitũ, liberare ne cesses. Sed plus tenetur aliquis sibi, quam alteri: ergo licitum est quòd aliquis condemnatus, seipsum defendat, ne in mortem tradatur.

Sed contra est, quod dicit Apostolus Roma. 13. Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit: & ipse sibi damnationem acquirit. Sed condemnatus, se defendendo, potestati resistit, quantũ ad hoc, in quo est diuinitus instituta ad vindictã malefactorũ, ad laudem verò bonorum: ergo peccat se defendendo.

Respondeo dicendum, quòd aliquis damnatur ad mortẽ dupliciter. Vno modo iustè: & sic nõ licet cõdemnato se defendere. Licitũ enim est iudici eũ resistentem impugnare. Vnde relinquitur, quòd ex parte eis sit bellum iniustum. Vnde indubitanter peccat. Alio modo condemnatur aliquis iniustè, & tale iudicium simile est violentiæ latronum: secundum illud Ezech. 22. Principes eius in medio illius quasi lupi rapientes prędã, ad effundendũ sanguinẽ. Et ideo sicut licet resistere latronibus, ita licet resistere in tali casu malis principibus, nisi forte propter

scan-

ſcandalum vitandum, cum ex hoc aliqua grauis turbatio timeretur.

Ad primum ergo dicendum, quòd ideo homini data eſt ratio, ut ea, ad quæ natura inclinat, non paſſim, ſed ſecundum rationis ordinem exequatur. Et ideo non qualibet defenſio ſui eſt licita, ſed ſolum quæ fit cum debito moderamine.

Ad ſecundum dicendum, quòd nullus ita condemnatur, quòd ipſe ſibi inferat mortem, ſed quod ipſe mortem patiatur. Et ideo non tenetur facere id vnde mors ſequatur: quod eſt manere in loco, vnde ducatur ad mortem. Tenetur tamen non reſiſtere agenti, quin patiatur quod iuſtum eſt eum pati. Sicut etiam ſi aliquis ſit condemnatus, ut fame moriatur, non peccat ſi cibum ſibi occulte miniſtratum ſumat: quia non ſumere, eſſet ſeipſum occidere.

Ad tertium dicendum, quòd per illud dictum Sapientis non inducitur aliquis ad liberandum aliũ à morte contra ordinem iuſtitiæ, vnde nec ſeipſum contra iuſtitiam reſiſtendo, aliquis debet liberare à morte.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito dupliciter poſſe contingere, ꝙ aliquis ad mortem damnetur, ſcilicet, iuſtè, & iniuſtè reſpondet D. Tho. ad propoſitam difficultatem per duas propoſitiones. Prima concl. Nemini iuſte ac iuridicè ad mortem damnato licitum eſt ſe à legitimo iudice defendere. Hanc probat in argumento, ſed contra, teſtimonio Pauli ad Ro. 13. dicente: Qui poteſtati reſiſtit Dei ordinationi reſiſtit: & ipſe ſibi damnationem acquirit. &c. Et in corpore articuli, hac rõne iudex iuſtè tenet ſupplicioq; afficit legitimum reum: ergo ipſe non poteſt iuſte ſe defendere. Probo conſequentiam: Nam alias daretur bellum iuſtum ex vtraq; parte, quod eſt impoſſibile. Secunda concluſio: Cuicunq; iniuſtè condemnato, licitũ eſt ſe defendere, iudicioq; reſiſtere, modo id ſine ſcãdalo fieri poſſit. Probatur: Iudicium iniquum ſimile eſt violẽtiæ latronum, iuxta illud Ezech. 22. Principes eius in medio ipſius, quaſi lupi rapientes prædam ad effundendum ſanguinem: ſed vnicuiq; licitum eſt ſe defendere a uiolẽtia latronũ: ergo & à iudicio iniquo, modo id ſine ſcandalo facere poſſit.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Dubium. VTraq; concluſio huius articuli eſt certa, colligiturq; manifeſtè ex his, quæ a nobis in ſuperioribus ſunt dicta. Et ſolum circa ſecundã poſſet eſſe paruum dubium, an innocens, qui ſecundũ allegata & probata probatus nocens morti traditur, licite poſſit ſeipſum defendere, iudicioq; reſiſtere, niſi id a nobis q. 67. ar. 7. in fine ſub eiſdem uerbis fuiſſet agitatũ. Cuius reſolutio fuit, nullũ iuridicè probatũ nocentẽ, quantumuis iure innocens ſit, habere ius vi, aut armis, ſe a iudice, vel ab eius miniſtris defendendi. Reſpõſio. Nã cum iudex tunc poteſtatem habeat illũ interficiendi, ut eo loco latè oſtendimus, ſi ipſe ſimiliter vi & armis poſſit ſe defendere, daretur bellum iuſtum ex utraq; parte, quod ſemper impoſſibile iudicauimus. Magiſter Soto li. 5. de Iuſt. q. 6. ar. 4. vtráque partẽ putat probabilẽ, quamuis magis declinet in noſtram ſniam, adhibita quadam moderatione, ſcilicet, quod ſi huiuſmodi innocens citra graue ſcã-

[illegible] (margin note beside the last lines)

A dalum, & citra vulnerationem iudicis, eiuſq; miniſtrorũ põt ſe protegere, licitũ eſt ei, non ſolũ fugiendo, verũ & includendo ſe in locũ munitũ, armiſq; territãdo miniſtros, & dum capitur connitendo ſe eripere, ẽt ſatellitibus expulſis, vitã ſuam tueri, atq; defendere: cæterum ſi non põt ſe tueri niſi inflictis vulneribus neutiquã ſe defendere põt. Hæc tamen limitatio Soti, ſalua pace tanti viri, falſa eſt, nec ad rẽ attinens. Impugnatur Soto. Quocirca dicendũ exiſtimo, tantũ poſſe innocentẽ in caſu, de quo loquimur, facere in ſuã defenſionẽ quæcunq; non inferunt vim. Nam quę ſunt violenta ẽt citra vulnera Iniuriam continent, nec ſine culpa fieri poſſunt. Iudex enim tunc non ſolum licitè reum inuadit, verũ & iuſtitiæ pręcepto B ad id cõpellitur, ſiue ſciat ipſum eſſe innocentẽ, ſiue non modò legitimè probetur nocens, nec alia appareat via, qua ſeipſum liberare poſſit, vt diximus q. 67. ar. 2. Eſt aũt duriſſimum intellectu, quod iudex teneatur prælĩũ contra hoiem aggredi; qui ẽt iuſtè cõtra ipſum poſſit prælio ſe defendere; cum ſaltem reſpectu talis defenſionis daretur bellũ iuſtum ex vtraq; parte. Nonnulli affirmant in hoc caſu ſolum eſſe bellum iuſtum ex parte innocentis, & iuſtitiam iudicis fundari in falſa præſumptione, quæ innocenti ius protectionis non adimit. Cæterum hoc ſimiliter eſt falſum. Nam quamuis iudex decipiatur, credens innocentẽ eſſe reum, non tñ decipitur in hoc, quod ẽt ſi ſit in ſecreto innocens, ſecundum publi-C cam ſcientiam tenetur illũ condemnare. Et ſic eius iuſtitia nõ fundatur in falſa præſumptione, ſed multò magis in expreſſa veritate, ipſum conſtringente, vt talẽ hominem bello aggrediatur. Quare nec fieri poterit, ut ipſe probatus reus habeat ius, ſe vi, aut armis defendendi. Quę autem ſint illa, quę dicuntur continere violentiam in ſe, videbimus ſtatim circa ſolutionem ſecundi argumenti D. Thomæ.

Secundum argũ D. Thom. Secundum argm D. Thom. eſt huiuſmodi: Non minus ſubterfugit ſententiã mortis contra ſe latam qui fugit, quã qui reſiſtit: ſed licitũ eſt vnicuiq; fugere, vt ſe à morte liberet: ergo & reſiſtere iudici. Solutio eſt, ꝙ nullus condemnatur, ꝙ ſibi ipſi inferat mortẽ, ſed ꝙ ipſe mortẽ patiatur. Et ideò non tene-D tur facere id, unde mors ſequatur, quod eſt manere in loco, vnde ducatur ad mortẽ. Tenetur tamen nõ reſiſtere agenti, quin patiatur, quod iuſtum eſt, eum pati. Sicut ẽt ſi aliquis ſit cõdemnatus, vt fame moriatur, non peccat ſi cibũ ſibi occultè miniſtratum ſumat; quia non ſumere eſſet ſeipſum occidere. Sed circa iſtam ſolutionẽ conſurgunt quam plurima dubia. Primũ eſt, vtrum iuſtè cõdemnato ad mortem ſit licitũ fugere è carcere, ut ſic mortem euadat. 1. dubiũ circa ſolutionem ad ſecundũ. Et pro parte negatiua argumentor primò: Nullus põt ſuã vitam tueri, cũ alterius damno: ſed ex eo ꝙ damnatus ad mortẽ è carcere fugiat graue damnum ſequitur cuſtodibus, contra quos lege agitur: ergo id non eſt licitum. 1. arg. Secundo. Damnatus iuſtè ad mor-E tem implicitè eſt ẽt damnatus ad carcerẽ: ergo tenetur talem pœnam ſubire, atq; ex conſequenti facit contra obedientiã prælato, & iudici debitam, è carcere fugiens. 2. arg. Et confirmatur: Eadem eſt ratio pœnæ mortis, verberationis, & aliorum; ſed detentus, ut alias pœnas à morte ſubeat, non poteſt fugere, ut multi dicunt: ergo nec damnatus ad mortem. His tamen non obſtantibus dico, licitum eſſe cuiq; ad mortem damnato à carcere fugere, vt vitam cõſeruet. Concl. Inclinatio enim quam quiſque habet ad propriam vitam tuendam adeò naturalis eſt, atq; vehemens, vt iure naturæ, atque gentium qui fugit, ne moriatur liber ſit ab omni culpa, vt diximus latius arg. 3. huius queſtionis.

Ad 1. arg.

Et ad primum argumentum respondetur, quod quia ea quæ sunt per accidens actus, naturam, seu iudicium non mutant, & est per accidens, quia præter intentionem fugientis, quod ex ipsius fuga custodum tribulatio consequatur, idcircò damnatus ad mortem, licitè potest fugere non obstante nocumẽto inde custodibus subsequuto. Dat quidem operam rei licitè, utiturque iure suo fugiens, ne mortem patiatur, atque adeo quidquid mali inde custodibus à iudice infertur non fugienti, sed custodibus est imputandũ, ipsi uiderint, qualiter suum munus fuerint expleti: & si in custodia fuerint negligentes, sibi imputetur.

Ad 2. arg.

Ad secundum respondetur, negando antecedẽs. Qui enim damnatur ad mortem nõ implicitè [B] damnatur ad carcerẽ, nec in sententia talis condemnatio continetur, sed solũ custoditur, uel tãquam damnatus, uel tanquam damnandus ad futuram pœnam. An autem simul iudex possit aliquem cõdemnare ad mortem, & ad carcerem, quam ipse seruare teneatur, varietate opinionum disputatur à Doctoribus. Caietanus in præsenti partem tenet affirmatiuam, dicens, quòd si iuris ordo haberet, ut damnatus ad mortem damnaretur etiam interim ad carcerem, non posset ipse licitè fugere, sed ex damnatione ad carcerem teneretur ibi manere, sicut tenetur alijs iustis sententijs parere. Nec hoc est condemnare eum ad mortem sibi inferendam, sed ad [C] manendum infra terminos loci illius. Contrariam tamen sentẽtiam tenet Soto li. 5. de iustitia. q. 6. art. 4. quam ego semper veriorem existimaui. Quocirca dico, quod si aliqua lex esset præcipiens, ut qui damnatur ad mortem, simul etiam ad carcerem damnaretur, quam ipse seruare teneretur, ea uelut iniusta, & iniqua nullam obligationem induceret, nec sententia secundum illam lata esset ualida in conscientia, utpote quæ priuare naturali beneficio fugiendi, quo quisque iure gentium & naturæ uti potest, quando ad corporale supplicium destinatur. Ad confirmationem respondetur, negando maiorem, Quia, ut Caietanus dicit in isto articulo, pœnæ sunt in duplici differentia. Quædam sunt; [D] ad quas homo aliter damnari non potest; quam vt patiatur illas, ut mors, mutilatio, flagellum tortura: nullus enim damnatur, vt se occidat, mutilet, torquet, &c. Et de his omnibus dicit eandem esse rationem, ac de morte, scilicet, quod damnatus, vel damnandus ad aliquid horum licitè potest fugere, cum non teneatur, nisi ad pati. Aliæ pœnæ sunt, ad quas subeundas sic aliquis damnatur, vt ipse ad eas cooperetur. Qualia sunt exilium, circumscriptio, pœna pecuniaria &c. damnatur enim homo, vt eat in exilij locum, & ibi infra præfixos terminos maneat, aut soluat pecuniam, &c. Et de his dicit, quod tenetur reus post iudicis sententiam in omnibus obedire, facereq; quod sibi iniunctum est. Quare qui damna[E]tur ad carcerem, sicut ad exilium tenebitur in carcere manere, & si fugiat peccatum committit, nisi sit periculum mortis. Cæterum ante sententiam licitè poterit è carcere fugere, eadem ratione, qua damnatus ad mortem, scilicet, quia non tenetur facere, hoc est, manere in loco, vnde sequitur suũ pati, hoc est, damnari, si ex sua absentia euitatur damnatio. Alioqui posteà teneretur in foro conscientiæ subire sententiam latam, quod est falsum, & contra communem Doctorum sententiam. De religiosis affirmat, quòd quia libera sua uolũtate potestate exeundi extra claustra se priuarunt; supponentes se per tria vota prælati iudicio, quacunq; ex causa iustè à suis prælatis detineantur non possunt licitè extra præfixos [A] sibi terminos fugiendo exire, cum nec exire possint non detenti sine prælati licentia, quod verum est.

Pœnæ ad quas homo potest dãnari in duplici differẽtia.

2. Dubiũ circa eandem solutionem.

Est aliud dubium, an qui licitè potest è carcere fugere, licitè etiam possit compedes rumpere, infringere fores, & perforare murum? Et pro parte negatiua est argumentum: Hæc sine violentia fieri non possunt, vt de se patet: sed qui iustè detinetur in carcere, nulla violentia uti potest ad suam liberationem, alioqui daretur bellum iustum ex vtraq; parte: ergo.

1. arg.

Secundo ex iure ciuili effractoribus carcerum pœna capitis decernitur vt constat ex l. de ijs. ff. de effractori. & ex l. in eos. ff. de custodia & exhibit. reor. sed hæc pœna iusta non esset, si ipsi incarcerati licitè pos[B]sent carceres effringere: pœna enim mortis non nisi pro graui; atque mortali culpa potest imponi, vt communiter dicunt Doctores: ergo. Propter hæc argumenta Henricus de Gandauo quodli. 9. art. 35. affirmat rumpere compedes, aut fores effringere, perinde esse ac resistere iudici, aut eius ministris. Et sic dicit, quod sicut licitum est vnicuique per alienũ agrum transire, non tamen sepem diruere, ut transeat, ita etiam est licitum cõdemnato ad mortem fugere è carcere, dum fores patent; nõ tamen rumpere vincula; aut perforare murum. Contrariam sententiam tenent Caiet. in isto art. & Soto lib. 5. de Iustitia q. 6. ar. 4. quam ego verius existimo. Et pro[C]batur 1. ex D. Tho. in solutione ad secundum dicente, licitũ esse cuiquã in casu posito fugere, non tamẽ resistere, cùm oia ista non ad resistentiam, sed ad fugã pertineant, & ordinentur. Et confirmatur: Nam si sententia Henrici esset vera, sequeretur, quod si reus ligatus funibus, aut et filo lanæ teneretur, nec liceret sibi illa rũpere, nec soluere: consequens aũt est absurdũ: ergo. Probo sequelam: Nã non minus continet violentiã unum, quam alterum. Quare, si licitũ est ligato nodum dissoluere, imò & funẽ discindere, habẽsq; adulterinã clauem, potest seras aperire, sic, vt & ferrea vinculã limare perforateq; murum etiam sit licitum, esto, qui hoc facit sciat occlusos secum [D] alios exituros. Nam ipse suo vtitur iure cui cura nõ incumbit alios custodiendi. An aũt amici possint incarceratũ, uel intra, vel extra iuuare, vt vincula, aut muros dirumpat, varietate opinionum disputatur à Doctoribus. Soto locó citato absolutè dicit, quod non, quamuis possint consulere fugã. Et ratio illius est: Quia ei tantũ, qui fugere põt, est licitũ parare viam. Cæteri aũt maiorẽ facerent iniuriam, dirumpendo carceres, quã priuatam domũ. Ex quo infert, nulli esse licitũ porrigere vincto, vel limam, uel aliud instrumẽtũ, quia iam hoc esset cooperari. Cæterum Caiet. in hoc cõmento in rñsione ad quintũ dubium, sub distinctione rñdendum censet. Nã sunt quidam homines, veluti partes publicæ pt̃atis, ut custodes, ministri, officiales, & alij, quorũ est fouere, uel exercere [E] publicam pt̃atem. Et his rõne status, quia, scilicet, eis incũbit publicæ pt̃ati consulere, illicitum est consiliũ, uel auxiliũ fugę pręstare. Nam cum eorum intersit damnatũ, uel damnandũ in carcere detineri, essent ueluti proditores, & collusores parti detentĩ fauentes. Alij sunt, quorũ non interest publicè fouere potestatẽ. Et his licitum est ad fugã eius damnati cooperari, qui licite põt è carcere fugere. Regulariter enim loquendo, nullus prohibet à cooperatione actus alteri liciti, nisi per accidens, scilicet, quia status, uel officio suo hoc repugnat, ut patet inductione. Nã si mihi licitũ est, emere, vendere, bellare, cõtrahere, &c. Dans mihi cõsiliũ, auxilium, uel fauorẽ ad actũ istum licitè operabitur nisi rõne status, vel officij redditur sibi ea operatio illicita. Vt redditur illi-

2. arg.

Conc.

illicitum clericis cooperari ad causam sanguinis, quamuis iustam; & in proposito officialibus, qui ad custodiam damnati tenentur redditur illicitum, quoquomodo ad fugam cooperari,

Sententia Authoris. Mihi ex his sententijs ea, quæ est Caietani magis placet. Tum; quia nulla potest esse apparens ratio, quæ conuincat licitum esse alicui consulere incarcerato, vt à carcere, fugiat, cui tamen non sit licitum opere adiuuare, cum non minus dicatur cooperari fugæ consulens, quam instrumenta ad rumpenda vincula præbens. Tum etiam; quia si sententia deli cita effractione carceris à damnato est vera ex ea manifestè conuincitur, quod qui licitè cooperatur ad fugam, licitè etiam poterit cooperari ad frangendum vincula, & carceres. Nolo dicere licitum esse amicis concurrere ad carcerem, illum que frangere, vt damnatum extrahant. Hoc enim sine grauì iniuria fieri non potest. Nam si non licet ire ad frangēdam feram domus priuatæ multò minus domus publicæ. Et plurimum interest, an ab intus incluso sera carceris frangatur, an extra à liberis, quia hoc est offendere publicam potestatē, cuius est carcer, sicut & qui frangit, vel aperit domino inuito priuatam domum, dominum eius offendit: & illud ad licitam fugam expectat. Sed quod dico est, licitū esse amicis ad frangendum vincula, & carceres cooperari subministrando intus incluso limam vel aliquod instrumentum, quo à vinculis & carcere se absoluere possit.

Ad 1. arg. Et ad primum argumentum respondeo, quòd quemadmodum inter iudicem, & damnatum iustè ad mortem est bellum iustum ex parte iudicis, & cum hoc stat, quod ipse damnatus propter rationem dictam potest è carcere fugere, vt propriam vitam conseruet: ità etiam fit, vt ipse reus nec possit se defendere, nec resistere iudici. Et tamē cum hoc stat, vt rumpat vincula, & fores effringat, efficiatque alia ad fugam necessaria. Nam sicut fugere non est resistere, nec pugnare, aut defendere se, sed tantum non continere seipsum in certo loco, ad quod damnatus ad mortem non tenetur: ita frangere vincula, aut carceres non est pugnare, sed solum absoluere seipsum à continentia vinculorum, & carceris quod sine iudicis, aut ministrorum iniuria fieri potest ab eo, qui habet ius fugiēdi. Plurimum enim interest inter vim illatam rebus irrationalibus, & illam, quæ infertur rationalibus. Nam, quia vis illata rebus irrationalibus nec est præcise iniuria, quæ ipsis fiat, cum brutis animantibus, quę nec ius nec dominium habent, iniuria fieri non possit, aut quę redundet in authorem eorum, cuius signum euidens est, quod si quis vinculis sibi ab ecclesiastico iudice impositis violentiam inferat, infringendo, non est excommunicatus, & si quis damnatus, vt deuoretur à leone pugnet cum illo, leoneque superato fugiat, nulli iniuriam facit, sit nulli liceat iudici, vel custodi carceris resistere, manus in ipsos inferendo, bene tamen violentiam inferre vinculis, ipsa, aut carcerem infringendo. Quare, si fugere volens vim inferat custodibus iniuste faciet. Sed si ipsis absentibus, vel dormientibus vincula frangat, vel carcerē, iudici, vel officialibus erit imputandum, à quibus tam debiliter ostia firmata, vel seræ fabricatæ fuerunt, vt frangi à detento potuerint. Nec est simile de fractione sepis. Nam ibi agit de damno, quod infertur domino per sepis ruinam. Hic autem nō est quæstio de damno pretij vinculorum, aut serarū carceris, quod fugiens in conscientia satisfacere tenetur. Sed est quęstio, an iste actus effrationis reducatur ad pugnam vel ad fugam. Nam si tenet se ex

A parte fugæ licitus est: & si sapit pugnam est illicitus. Propter quod non est opus, veritatem ex similitudinibus scrutari, sed ex proprijs. Et si quis argumentetur. Rumpens vincula, aut carcerem tenetur de damno dato, vt modo dicebam: ergo facit contra iustitiam illa rumpens, atque ex consequenti id licite facere non potest, respondeo negando consequētiam. Totum enim illud reducitur ad fugam, quæ licita est. Et ad solutionem damni tenetur non ratione iniustæ acceptionis, sed ratione rei acceptæ. Et si rursus, fiat argumentatio; Qui ędes vicinarum pit vim infert: ergo & qui rumpit claustra carceris, vt fugiat, respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam ille non habet ius ingrediendi domū vicini, sicut iste è carcere exeundi.

B Ad secundum argumentum respondetur primò, quòd cum legum ciuilium conditores non sint spiritualium iudices, vt perpendere valeant culpas in foro conscientię, non est mirum, si culpam putent esse, vbi culpa non est. Vel secundo respondetur, quod iurisconsulti in illis legibus eam opinionem sequuntur, quòd effringere carceres, aut vincula, est culpa mortalis. Vel tandem tertio, quòd illæ leges fundentur, in falsa præsumptione: semper enim quod incarceratus vincula rumpit, aut carcerem effringit præsumitur vim intulisse custodibus, quod sine iniuria fieri non potest. Ad idque' facit quòd dicitur in prædictis legibus, scilicet, siquis conspiratione facta cum cæteris carceres effregerit, &c. Quibus verbis vis, & resistentia custodibus illata insinuatur. Subditur autem posteà: Qui per negligentiam custodum euaserit leuius puniatur. Quod etiam est intelligendum carcere, aut vinculis effractis. Alias dictæ leges iustę non essent, cum extra dubium sit, quod qui damnatus è carcere fugit, nulla vi illata, nullum peccatum committit: & pœna, vbi culpa non est, licitè infligi non potest. Dicitur in lege in eos. ff. de custodia & exhibitio. reorum, quòd, & si effractores inueniantur posteà innocentes, ex eo crimine, propter quod impacti sunt in carcerem, adhuc puniendi erunt. Sed hoc similiter fundatur, in præsumptione resistentiæ illatæ. Nam

Ad 2. arg.

C

D qui innocens est proculdubio potest vincula dirumpere, & perforare parietes, sine aliqua culpa.

Arg. contra id quod D. Thom. dicit in sol. ad 2. Contra id, quòd dicit Diuus Thomas in eadem solutione, scilicet, quòd, quia nullus condemnatur, vt sibi inferat mortem, sed, vt mortem patiatur: idcirco nullus tenetur facere, vnde mors sequantur, quale est manere in loco, vnde ad mortem ducatur; est argumentum. Expectare reum in carcere, non est seipsum occidere, aliàs minimè expectare liceret; cuius contrarium martyres è carcere fugere nolentes, suo exemplo docuerunt: ergo male dicit Diuus Thomas, ideò esse licitum reo è carcere fugere, quia nullus potest damnari, vt se ipsum occidat. Assignatur enim vt causa, id, quod causa non

E Respōsio. est. Respondetur nihilominùs, rationem literę esse optimam. Sed non est ita deducenda, vt in argumētto deducitur. Non enim affirmat Diuus Thomas, quod manere in carcere est seipsum occidere; sed quod est facere id, vnde mors sequatur: quod licet nullus virtute sententiæ facere teneatur, potest tamen sua sponte id velle, dum æquanimiter pati vult sentētię executionem. Itaque soliditas illius rationis in differentia, quæ est inter damnationem ad pati, & damnationem ad agere, fundatur, hoc modo, scilicet quòd, quia nullus damnatur ad mortem, sic, vt sibi mortem inferat, sed vt patiatur, ideò non tenetur facere, id vnde sequatur passio mortis; quod efficeret qui continere

ſeipſum in eodem loco, potẽs inde moueri. Et hic eſt verus ſenſus illius rationis.

[An damnatus bibere poculũ lethale, illud licitè bibat.]

Et ſi quis contra hoc argumentetur; Damnatus ad ſumendum venenum, qualis Socrates fuit, damnatur, vt ſibi inferat mortem: ergo malè dicit D. Thom. nullum poſſe damnari ad hoc, vt ſibi inferat mortem. Hoc argumentum petit, vt explicemus, an qui iuſtè à iudice damnatur ad bibendum poculum lethale, talis teneatur; & poſſit illud licitè bibere? Quibuſdam videtur pars negatiua verior. Quã tenet Caietanus in hoc articulo in ſolutione ad ſeptimum dubium, dicens, quòd poſtquam ortus eſt ſol iuſtitiæ Chriſtus, cognouiſſe videntur iudices id non licere. Quamuis fortè veteres concedendo optionem generis mortis, magis, quam iudicando hæc fecerint. Nam quemadmodum non licet dãnare aliquem, ut ſeipſum confodiat; ita nec quod ſeipſum mergat, aut veneno occidat. Sẽtẽtia enim debet eſſe de actu iuſtitiæ. & non eſt actus iuſtitiæ ſeipſum occidere. Eandem ſententiam tenet Soto lib. 5. de iuſtitia, quæſt. 6. artic. 4. Contrariam tamen tenet Victoria in relectione de homicidio, num. 30. quam ego ſupra quæſt. 62. art. 3. probabiliorem reputaui. Et ſic dico; quòd quemadmodum ſunt alia ſupplicia decreta contra nocentes, ſic etiam poteſt inſtitui hoc, quod veneno tollãtur, quod & ipſi poſt iudicis condemnationem epotare tenebuntur; nec propterea erunt dicendi ſeipſos occidere. Probatur: Bibere de ſe non eſt actio lethalis, quamuis bibere venenum lethale ſit; ſicut nec progredi in locum ex ſe actio lethalis, quamuis progredi in locum neci deſtinatum lethale ſit: ergo ſicut nocens poſt iudicis condemnationem tenetur, & poteſt hoc ſecundum efficere; ita & primum. Et confirmatur: Damnato ad ſupplicium licitum eſt aſcendere ſcalas, & ei qui damnatus eſt gladio, licitum eſt parare iugulum: ergo & ei, qui damnatus eſt veneno, licitum erit illud bibere. Probo conſequentiam: Quia non magis cooperatur morti ſuæ vnus, quam alter. Et ſi quis ex hoc inferat; ergo poteſt aliquis damnari, vt ſeipſum iugulet, nego conſequentiam. Tum; quia iugulatio ex ſe eſt actio lethalis, nec poteſt aliqua ratione conſiderari, qua lethalis non ſit. Tum etiam: quia, vt diximus in ſuperioribus, loco citato, tranſgreſſores legum pœnalium poſt iudicis condẽnationem, non tenentur eas actiones exercere, quæ commodius à miniſtris, quàm ab ipſo fieri poſſunt, quamuis ſint neceſſariæ ad pœnam ſubeundam. Itaque non tenentur nodum collo aptare, nec gladium in iugulum mittere, aut ſibi manus quoquo modo inferre, quia iſtæ actiones ab alio commodius, quam a nocente fiunt. Et ſic ad eas eum obligare eſſet inhumanum.

[Sententia Authoris.]

Tenetur tamen in conſcientia eas actiones exercere, quæ neceſſariæ ſunt ad pœnam ſubeundam, & ab alio, niſi ab ipſo commodè exerceri non poſſunt: qualis eſt, potatio veneni. Totumque hoc dicitur pertinere ad paſſionem, ad quam reus condemnatur. Et ſi contrariũ faceret: reſiſteret iudici, aut miniſtris, quod ſine iniuria fieri non poteſt. Sed dubitabit aliquis hoc loco, quæ nam ſit ratio, propter quam manere in carcere ponitur à D. Tho. inter actiones, ad quas nocens non tenetur, quando condemnatur ad mortẽ, quæ eſt pati; ſicque dicit eſſe ei licitum fugere; cùm tamen aſcenſio ſcalæ, aut potatio veneni, quæ magis videntur habere rationem actionis, ad paſſiones reducantur? Ad quod breuiter reſpondeo, quòd, quia ex eo, quòd condemnato in foro conſcientiæ eſt licitum fugere, nullum ſequitur detrimentum reipublicæ. Satis enim prouidetur ei, ſi carceres

[A] ſint bene murati, & cuſtodes vigilantes, ad hoc, vt crimina impunita non maneant. Idcircò non eſt opus damnatos obligare, vt non fugiant: ſed ſatis eſt præcipere miniſtris, ut fugam impediant. At verò aſcenſio ſcalæ, & potatio veneni cuiuſmodi ſunt; vt niſi ab ipſis nocentibus fiant, ab alijs exerceri non poſſint. Et ideò conuenienter præcipitur eis, ut hoc faciant. Diciturque hoc magis pati quam agere propter rationem iam dictam.

[Dubium, circa conclu. ſolut. D. Thom.]

Circa id, quod dicit D. Tho. in eadem ſolutione ad ſecundum, ſcilicet, ſi aliquis ſit condemnatus, vt fame pereat, non peccat, ſi cibum ſibi occultè miniſtrantium ſumat, quia non ſumere eſſet ſeipſum occidere, eſt difficultas, an condemnatus, ut fame moriatur, teneatur comedere ſi poteſt, ne ſui homicidium incurrat. De qua re ſunt variæ Doctorum ſententiæ.

[B] [Sententia Caietani.]

Caietanus in iſto articulo, dubio 8. partem tenet affirmatiuam. Quam probat ex D. Tho. hic ad ſecundum dicente, non ſumere cibum eſſe ſeipſum occidere. Certum eſt autem, quod nulli ſiue publica, ſiue priuata authoritate eſt licitum ſeipſum occidere.

[Sententia Soti.]

Contrariam ſententiam tenet Soto loco citato, dicens tali damnato eſſe licitum nõ edere. Nam ſi verè dignus eſt morte, vt ſupponimus; Etſi licitè poſſit eam ſubterfugere; poteſt nihilominus non ſubterfugere. Quemadmodum enim ſceleratus homo ſuorum criminum conſcius, ſciens prętorem venire ad ſe capiendum, poteſt illum operiri, atque adeo in carcere aperto ſine vllis vinculis

[C] mortem expectare, quam meretur: ita etiam condemnatus, vt fame pereat, poteſt non ſumere cibũ.

[Sententia Authoris.]

Mihi ex his ſententijs ea; quæ eſt Caietani videtur longè probabilior. Conſtat enim; quod nolle vti alimento habito, eſt occidere ſeipſum, non minus quam collum gladio tranſuerberare. Et hoc dicendum exiſtimo, quòd tenetur talis damnatus comedere, ut ius naturæ ſeruet. Nec hoc eſt impedire executionem iuſtitiæ. Tum; quia nullus damnatur ad hoc, ut ſe occidat non comedendo, ſed ad hoc; vt ſibi ſint ſubtracta alimenta. Tum etiam; quia, ſi ad id eſſet damnatus ſententia, ut vtpote contra ius naturale, iniqua foret, atque adeo non ſeruanda. Nec ſimilitudo adducta à Magiſtro Soto aliquid valet.

[D] Nam in eo, quòd quis ſuorum criminum conſcius prætorem operiatur, atque adeò in carcere aperto mortem expectet, quam meretur, nihil facit, quod ex natura ſua ſit inductiuum mortis. Quare nec directè, nec indirectè ſe occidit; ſed tantum habet ſe paſſiuè, quod ſine peccato fieri poteſt. At verò ille, qui comedere non vult, facit aliquid, quod ex natura ſua eſt inductiuum mortis, ſicque peccat contra ius naturæ, quo propriam vitam ſeruare pręcipitur, adeò ſtricto iure, ut nec priuata, nec publica authoritate, poſſit illam à ſe arripere.

[Quæſtio.]

Sed dubitabis hoc loco, verùm ſit licitum alijs tali damnato ad mortem ſubuenire, dando ei potũ, vel cibum?

[E] [Reſpõſio.]

Ad cuius explicationem dico primò; quòd præfecto carceris, aut alijs miniſtris iuſtitiæ nulla ratione licet alimenta conferre. Etſi contrarium fecerint, peccant mortaliter. Infideliter enim funguntur ſuo munere in graui; quòd ſine culpa mortali fieri non poteſt. Eſt autem hoc intelligendum, modò pluries id fecerint. Nam qui ſemel, aut bis alimenta præberet, etiamſi eſſet miniſter iuſtitiæ, non peccaret mortaliter, ſed tantum venialiter, tanquam ille, qui non delinquit in re graui. Dico ſecundò, alijs miniſtris iuſtitiæ licitum eſſe tali damnato ad mortem alimenta conferre. Eſt enim hoc veluti adiuuare fugientem; quod in iſto articulo illis, quorum non intereſt, publicam fouere poteſtatem,

tem, licitum eſſe diximus. Scio me in 1. tomo. q. 51. art. 2. contrariam huius tenuiſſe ſentẽtiam, propter D. Tho. qui ibi ſolutione ad 5. hanc ſubuentionem ab operibus beneficentiæ excludere videtur, dicẽs, quòd hoſtibus reipublicæ, ſi imminet neceſſitas, nẽ natura deficiat, eſt ſubueniendũ, debito tamen modo, puta ne fame, aut ſiti moriantur, aut aliquod huiuſmodi diſpendium, niſi ſecundum ordinem iuſtitiæ patiantur. Quibus verbis ſignificari videtur, nulli etiam extraneo eſſe licitum benefacere illis, qui ſecundum ordinem iuſtitiæ patiuntur. Sed re nunc oculatius conſiderata, videtur mihi dicendum oppoſitum cum Caietano in iſto art. & cum M. Soto lib. 5. de iuſtitia, q. 6. art. 4. propter rationem de adiuuantibus ad fugam adductam. In cuius rei ſignũ laudabitur à Valerio Maximo lib. 5. ſuæ collectaneę c. 537. cuiuſdam egregiæ mulieris exẽplũ cõmemoraturq;. Quę matrẽ adulterij dãnatã, à Triumuiris in carcerẽ coniectã, vt conſumeretur inedia, impetrato à cuſtodib. aditu quotidie ſub ſpecie ſalutationis adibat, prius tñ diligenter excuſſa, nequid cibi inferret ad matrem vberibuſque ſuis (nam puerpera erat) vltrò matri exhibitis lecte ſuſtentabat. Quod vbi animaduerterant cuſtodes admiratione commoti rem ad iudices detulerunt, illique ad Cõſules; qui tantę pietatis exemplo ei præmium conſtituerunt pœnæ remiſſionem, & matris incolumitatem. De eadem re loquens Plinius lib. 7. de naturali hiſtoria, ſic inquit: Pietatis exempla infinita quidem toto orbe extitere; ſed Romæ vnum; cui comparari cuncta non poſſunt. Ignobilis puerpera ſupplicij cauſa carcere incluſæ matre, cum impetraſſet aditum à ianitore, ſemper excuſſa, quid inferret cibi deprẹhenſa eſt vberibus ſuis alens eam; quo miraculo matri ſalus donata filiæ pietate eſt, locus ille eidem conſecratus eſt Deæ C. Quintio. M. Attilio Conſulibus, templo pietatis ſtructo, in illius carceris ſede, vbi nunc Marcelli theatrũ eſt. Simile aliud exemplum commemoratur ab eodem Valerio maximo cap. ſequenti, cuiuſdam alterius mulieris apud Athenienſes: quæ patrem ſuum Cimonia conſimili pœna affectum, parique cuſtodiæ traditum, iam vltimæ ſenectutis velut infantem pectori ſuo admotum aluit. Ex quibus manifeſtè colligitur communem omnium hominũ, atque nationum ſenſũ eſſe, quòd illi, qui iuſtitię miniſtri non ſunt, alimenta prębere ijs, qui famę aut ſiti perituri damnantur, non prohibentur; imò id ſub pietatis ſpecie à Doctiſſimis conſtituitur. Et ad D. Thom. reſpondeo, totam illam ſuam ſententiam fundari ſuper articulo, ſeu caſu neceſſitatis, in quo hoſtes reipublicæ exiſtunt. Quod ex eo conuincitur, quod inquit: Si tamen imminet neceſſitas, ne natura deficiat, ſubueniendum eſt eis, &c. Et ſic exceptio, quam ſubdit, dicens; Niſi ſecundum ordinem iuſtitię patiantur, ſolum eſt intelligenda de neceſſitate, & non de poteſtate ſubueniendi. vt ſit ſenſus, quòd licet neceſſitas deficientis naturæ exiſtens in hoſte reipublicæ, aut excommunicatio obligat nos ad ſubueniẽdum illis, ne fame, aut ſiti moriantur; ad huiuſmodi tamen ſubuentionem non tenemur, quando ſecundũ iuſtitiæ ordinem hæc patiuntur. Cum qua doctrina ſtat, vt licitè poſſimus illis in ſimili neceſſitate conſtitutis vitæ neceſſaria miniſtrare. Itaque D. Tho. in illis verbis ſolum negat, neceſſitatem tali damnato alimenta miniſtrandi, tanquam in extrema neceſſitate conſtituto, non tamen negat poſſibilitatẽ, quam quiſque iure gentium & naturæ habet ei neceſſaria tribuendi. Quod verum eſt, nec aliqua ex parte repugnans noſtræ ſententiæ.

Retractatio prioris ſententiæ.

A

QVAESTIO. LXX.

De iniuſtitia pertinente ad perſonam teſtis, in quatuor Articulos diuiſa.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm homo teneatur ad teſtimonium ferendũ?

D primũ ſic proceditur. Videtur, quòd homo non teneatur ad teſtimonium ferendum. Dicit enim Auguſt. in quæſtionibus Geneſ. quod Abraham di-*

B *cens de vxore ſua, Soror mea eſt veritatem celari voluit, non mendacium dici. Sed veritatem celando, aliquis à teſtimonio abſtinet, ergo non tenetur aliquis ad teſtificandum.*

Infra. art. 3. ad 3. Q. 26. ad ſi to. 4. Et li. 22 contra Fauſt. c. 33 Et habetur 22. q. 2. c. quęritur.

2. Præterea, Nullus tenetur fraudulenter agere. Sed Prouerb. 11. dicitur, Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: qui autem fidelis eſt, celat amici commiſſum: ergo non tenetur homo ſemper ad teſtificandum, præſertim ſuper his, quæ ſunt ſibi in ſecreto ab amico commiſſa.

3. Præterea, ad ea quæ ſunt de neceſſitate ſalutis, maximè tenentur clerici & ſacerdotes. Sed

C *clericis & ſacerdotibus prohibetur ferre teſtimonium in cauſa ſanguinis: ergo teſtificari non eſt de neceſſitate ſalutis.*

Sed contra eſt, quòd Auguſtinus dicit. Qui veritatem occultat, & qui prodit mendacium, vterque reus eſt. Ille, quia prodeſſe non vultiſte, quia nocere deſiderat.*

Et habetur 11 q. 3. c. quiſquis.

Reſpondeo dicendum, quòd in teſtimonio ferendo diſtinguendum eſt: quia aliquando requiritur teſtimonium alicuius, aliquando non requiritur. Si requiritur teſtimonium alicuius ſubditi autoritate ſuperioris, cui in his, quæ ad iuſtitiam pertinent, obedire tenetur: non eſt dubiũ quin teneatur teſti-

D *moniũ ferre in his, in quib. ſecundũ ordinẽ iuris teſtimonium ab eo exigitur, putà in manifeſtis, & in his de quibus infamia præceſſit. Si autem exigatur ab eo teſtimonium in alijs, putà in occultis, & de quibus infamia non præceſſit, non tenetur ad teſtificandum, ſi verò requiratur eius teſtimonium non autoritate ſuperioris, cui obedire tenetur, tunc diſtinguendum eſt quia ſi teſtimonium requiratur ad liberandum hominem, vel ab iniuſta morte ſeu pœna quacunque, vel à falſa infamia, vel etiam ab iniquo damno, tunc tenetur homo ad teſtificandum. Et ſi eius teſtimonium non requiratur, tenetur facere*

E *quod in ſe eſt, vt veritatem denuntiet alicui, qui ad hoc poſſit prodeſſe. Dicitur enim in Pſalm. 81. Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate. Et Prouerb. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortem, & Romanorum 1. dicitur. Digni ſunt morte, non ſolum qui faciunt, ſed etiam qui conſentiũt facientibus, Vbi dicit* gloſſa. Conſentire eſt tacere cum poſſis redarguere. Super his verò quæ pertinẽt ad condemnationem alicuius, non tenetur aliquis ferre teſtimonium, niſi cum à ſuperiori compellitur ſecundum ordinem iuris. Quia ſi circa hoc veritas occultetur, nulli ex hoc ſpeciale damnum naſcitur.*

Et gl. Ambroſ. in iſtum locũ to. n. 5.

Vel

Vel si immineat periculum accusatori, non est curandum, quia ipse in hoc periculum sponte se ingessit. Alia autem ratio est de reo, cui periculum imminet eo nolente.

Ad primum ergo dicendum, quòd Augustinus loquitur de occultatione veritatis in casu illo, quãdo aliquis non compellitur superioris autoritate veritatem propalare, & quando occultatio veritatis est nulli specialiter damnosa.

Ad secundum dicendum, quòd de illis quæ homini sunt commissa in secreto per confessionem, nullo modo debet testimonium ferre, quia huiusmodi non scit vt homo, sed tanquam Dei minister, & maius est vinculum sacramenti quolibet hominis præcepto. Circa ea verò quæ aliter homini sub secreto committuntur, distinguendum est. Quandoque enim sunt talia, quæ statim cum ad notitiam hominis venerint, homo ea manifestare tenetur, puta si pertinent ad corruptionem multitudinis spiritualem, vel corporalem, vel in graue damnum alicuius personæ, vel si quid aliud est huiusmodi, quod quis propalare tenetur, vel testificando, vel denuntiando. Et contra hoc debitum obligari non potest per secreti commissum, quia in hoc frangeret fidem, quã alteri debet. Quandoque verò sunt talia quæ quis prodere non tenetur, vnde potest obligari ex hoc, quòd sibi sub secreto committuntur; & tunc nullo modo tenetur ea prodere etiam ex præcepto superioris, quia seruare fidem est de iure naturali. Nihil autem potest præcipi homini contra id quod est de iure naturali.

Ad tertium dicendum, quòd operari & cooperari ad occisionem hominis non competit ministris altaris, vt suprà dictum est. Et ideo secundum iuris ordinem compelli non possunt ad ferendum testimonium in causa sanguinis.

Quæ. 64. art. 4.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quòd dupliciter potest aliquis testimonium dicere, scilicet, requisitus, & non requisitus, respondet D. Thom. ad propositam difficultatem per aliquot propositiones. Prima conclusio: Qui à legitimo iudice secundum formam iuris in testem adducitur; quod contingit, quando, vel de manifestis, vel de ijs, in quibus infamia præcessit, interrogatur, tenetur testimonium ferre. Probatur: Quisque tenetur obedire suis maioribus iusta præcipientibus: sed in casu posito certum est iusta præcipere, cum ab aliquo testimonium petit: ergo interrogatus tenetur illud dicere. Secunda conclusio: In occultis, & vbi infamia non præcessit, nullus tenetur testimonium ferre. Probatur. Quisque tenetur bono proximi consulere, eius crimina celando, quando ad id iure non compellitur: sed quando crimina sunt occulta, aut infamia non præcessit, nullus iure potest ad ea reuelanda compelli: ergo illa dicere non tenebitur. Tertia conclusio. Si opus est alicuius testimonio ad liberandum proximum ab iniusta morte, vel pœna, vel infamia, vel quouis alio nocumento, etiam non requisitus tenetur illud dicere. Probatur ex illo Psal. 81. Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate. Et Prouerb. 24. Erue eos, qui ducuntur ad mortem. Et Rom. 1. Digni sunt morte non solum qui faciunt, sed etiam, qui consentiunt facientibus. Super quæ verba dicit gloss. Consentire est tacere cùm possis redarguere. Quarta conclusio. Extra casum necessitatis liberandi miserum ab iniuria, vel rempublicam à periculo, solum causa condemnandi reum, nullus tenetur sua sponte se in testem offerre, nisi secundum iuris ordinem legitimè compulsus. Probatur: Quoniam ex huiusmodi veritatis occultatione, nullum speciale, vel commune nascitur damnum. Et siquis obijciat, imminere ex hoc periculum accusatori, dicit D. Tho. hoc non esse curandum, cùm ipse sponte sua in tale periculum se iniecerit.

EXPLICATIO ARTICVLI.

INstituerat D. Tho. à quæst. 67. agere de vitijs oppositis commutatiuæ iustitiæ in verbis consistẽtibus. Et quoniam illa præcipua, atq; maiora sunt, quæ fiunt in iudicio, idcircò ab illis exordium duxit; circa ea quæ quinque consideranda proposuit. Primum de iniustitia iudicis in iudicando. Secundum de iniustitia accusatoris in accusando. Tertiũ de iniustitia ex parte rei in sua defensione. Quartum de iniustitia testis in testificando. Quinto de iniustitia aduocati in patrocinando. Dixitque iam in tribus quæstionibus immediatè præcedentibus de tribus prioribus, & in hac quæst. quæ est septuagesimã disputat de quarto: nempe, de iniustitia testis in testificando. Ad cuius intelligentiam aduertendum est primò, quod testes à testando dicuntur. Testari autem est sententiam nostram exponere. Et sic testes dicti erunt: quis quæ de rei gestæ veritate sentiunt, in iudicium proferunt. Testimonium verò est rei cognitæ voluntaria confessio, autore Arist. in lib. Rhetori. ad Alexan. c. de testimonio, & testibus, & Alc. in lege plebs est. §. 1. de verbo. signif.

Vnde dicatur testis.

Secundò est aduertendum, quòd probatio, quæ testibus fit, apud rhetores inartificialis vocatur. Propterea, quòd ipsa per se caret arte, extràque causam sumitur: neç colligitur aliqua argumentationum ratione; sed extra dicendi rationem eam accipit orator. Est autem firmissima probatio, quæ testibus fide dignis constat; quia hominum scientia nititur. Quare in diuinis Hebræorum legibus frequentissimè Deus præcipit, vt in ore duorum, vel trium testium stet omne verbum. Cæterùm non eadem fides omnibus testibus est adhibenda, sed ex personarum qualitate plus minusve fidei his vel illis tribuendum erit. Ex quo fit, vt in testibus (sicut iurisconsulti docent) multa sint exploranda, scilicet conditio, dignitas, diuitiæ paupertas, amicitia, sexus ætas, & id genus alia Cicero in Topicis inquit; Nõ qualiscunque persona testimonij pondus habet. Ad faciendam enim fidem autoritas quæritur: & autoritatem, aut natura, aut tempus affert. Naturæ autoritas in virtute inest maximè. In tempore autem multa sunt, quæ afferant autoritatem, ingenium, opes, fortuna, ars, vsus, necessitas, nam & ingeniosos & opulentos, & ætatis spatio probatos, dignos, quibus credatur, putant, non rectè fortasse, sed vulgi opinio mutari vix potest; ad eamque omnia dirigunt, & qui iudicant, & qui existimant. l. 2. cum sequenti. ff. de testibus. Et in Particionibus Oratorijs, idem Cicero de singulis testibus considerare docet, si fortè natura vani sunt, si leues, si cum ignominia, si spe, si metu, si iracundia, si misericordia impulsi, si præmio, si gratia adducti testimonium perhibuerũt. Denique, vt Adrianus Imperator scripsit,

Probatio testib. facta inartificiosa dicitur.

In testib. multa exploranda.

quæ

quæ argumēta ad quem modum probandæ cuiq; rei sufficiant, nullo certo modo satis diffiniri potest, aliàs numerus testium, aliàs dignitas, & autoritas, aliàs veluti consentiens fama confirmat rei, de qua quæritur, fidem. Ad summam iudex his omnibus exploratis, magis scire poterit, quanta fides testibus sit adhibenda, l. 3. §. 2. ff de testibus. Sed qui his omnibus melius atque significantius hāc rem explicauit meo iudicio, est Alexander Alens. 3. parte, quæstione. 42. membr. 3. In hunc modum dicens: Cùm lex diuina dicat Exod. 23. non in iudicio plurimorum acquiescas sententiæ. Et Deuteronomij. 19. Cùm sacerdotes diligentissimè perscrutantes inuenerint falsum testem contra fratrem suum dixisse mendacium, reddant ei, sicut fratri suo facere cogitauit. Canones & humanæ leges rationem legis considerantes omnes personas, quæ possunt haberi suspectæ de mendacio in testimonio ferendo, vel de veritate supprimenda, in idoneas ad testimonium censuerunt. Ad hoc autem discernendum considerauerunt quinque in personis testificantium; mores, naturam, fortunam, animum, statum. Circa mores considerauerunt duo, propter quæ non debeat fides testificanti adhiberi: Errorem, scilicet, & malitiam, propter errorem infideles, propter malitiam infames repellendos à testimonio sanxerunt. Circa naturam duo considerarunt, ætatem, & sexum. In pueris defectus ætatis obnubilat rationem, in mulierbus sexus emollit voluntatem. Inde tam pueros, quam mulieres idoneos ad testimonium non censuerunt. Circa fortunam considerauerunt duo; Conditionem seruitutis, & aduersitatem paupertatis. Seruitus habet annexum dominationis timorem; paupertas temporalitatis amorem: quæ duo maximè solent homines ad mendacium inclinare. Vnde secundum Canones & humanas leges (nisi in casibus determinatis) seruorum, & pauperum testimonia reprobantur. Circa animum duo considerarunt principaliter: Intellectum, & affectum. Et in intellectu, alienationem rationis; in affectu libidinem voluntatis. Quam etiam deduxerunt in libidinem iræ, quæ est in odio, & libidinem concupiscentiæ, quæ est in desiderio. Itē libidinem concupiscentiæ considerauerunt dupliciter; quo ad se; & quo ad nos. Et secundum hanc distinctionem vitiorum contingentium ex parte animi testificantis, quatuor genera personarum indigna decreuerunt; furiosos propter alienationem rationis, inimicos propter libidinem voluntatis in irascendo, & in audiendo. Sicut enim dicitur. 4. q. 3. propter inimicitias testes repelli, leges præcipiunt. Et propter libidinem posteà voluntatis in concupiscentia, respectu alterius, inidonei iudicantur domestici: propter vero libidinem concupiscentiæ, respectu sui iudicatur quisque inidoneus testis in re sua. Demum circa statum considerauerunt duo, scilicet, statum personarum extra iudicium, & statum personarum in iudicio. Extra iudicium quidem cōsiderauerunt statum laicorum, & clericorum, & quæ consueta est æmulatio status laicorum, respectu status clericorum. Et ideò in criminali causa laici à testimonio, & accusatione clericorum remouētur. In iudicio autem considerauerunt personarum distinctionem consistentium in iudicio, earumque conditiones non concurrentes in aliquam vnam personam, de quibus loquebatur B. Fabianus. 4. q. 4. quando dixit: Nullus vnquam præsumat accusator simul esse, & iudex, & testis. Et B. Damasus eadem causa, & q. Per se accusatores, per se iudices, per se testes, per se accusati vnusquisque in suo or-

A dine. Patet ergo, qualiter iuxta legem Dei canones & humanæ leges personas prædictas inidoneas ad testimonium decreuerunt. Est autem legalitas, seu idoneitas personæ testificantis dignitas quædam hominis, cuius testimonio debet fides adhiberi, absque omni suspicione mendacij. Inidoneitas verò est defectus dignitatis in persona, propter quem fides testi non adhibetur ob suspicionem mendacij.

Nota circa 1 Conclu. Diui Thom.

His constitutis operæpretium est, ut ad singulas huius articuli conclusiones explicādas propius accedamus. Et quidem circa primam nihil aliud est dicendum, quam quæ diximus supra. q. 69. art. 1. & 2. agentes de reo. Sicut enim certum est, quod tenetur reus dicere veritatem, quando legitimè à iudi-
B ce interrogatur: ita etiam est certum de teste. Et quæ requiruntur ad hoc, vt iudex legitimè interroget reum, sunt etiam necessaria ad legitimam testis interrogationem. Videte ibi: Ex quo infertur, quod qui legitimè interrogatus à iudice de aliqua veritate, vel eam negat, vel illam occultat peccat contra iustitiam, atque adeò tenetur de damnis inde subsequutis. Et eadem est ratio de eo, qui fraude, aut dolo subducit se, ne à iudice in testem vocetur. Si enim ita est proximo suum testimonium necessarium, vt in eo tota eius causa consistat, peccat grauiter, & tenetur ad restitutionem, quia contra iustitiam alteri damnum infert. Secus aūt erit, si nec vocatus, nec interrogatus tacet ea, quæ necessaria
C sunt ad liberandum proximum ab iniusta morte, vel pœna vel infamia, vel quouis alio nocumento. Tunc enim, quamuis delinquat grauiter, ad nullā tamen restitutionem tenetur: quia non contra iustitiam, sed tantum contra charitatem peccat. Est enim solum charitatis præceptum, vt quisquā proximo suo malum caueat, sicut & quod eleemosynam tribuat in casu necessitatis. Ex quo licet colligere discrimen, quod est inter primam & tertiam conclusionem D. Tho. Nam quamuis vtraque vera sit, prima tamen iustitię legem, tertia verò solum charitatis debitum includit.

Secunda conclusio D. Tho. similiter est certa: Quoniam certum est, teneri vnumquemque bono
D proximi sui nomini consulere, eius crimina tacendo, atq; celando; quandiu, vel non constiterit illa in perniciem publicam cedere, vel non fuerit legitime interrogatus. Itaque sunt à testibus similes leges obseruandæ quantum ad hoc, illis, quæ à nobis in superioribus reis fuerunt præscriptæ. Sed dubitabit aliquis hoc loco, an testis contra ius quęsitus licitè possit respondere iudici, se factum nescire? Et pro parte negatiua est argumentum. Mentiri nulla de causa est licitum, vt latè probat D. August. super. 5. Psalmum, & in lib. de mendacio per multa capita, refertúrque à Gratian. in Decr. nequis. & cap. siquis. 22. quæstio. secunda. sed qui dicit
E se factum nescire, quando illud scit, esto, contra ius interrogatus, proculdubio mentitur: est enim mentiri, ut nomē pręsefert contra mentē ire: ergo peccat, atque ex consequenti id non licet. Pro explicatione huius difficultatis, quæ grauissima est, & de qua variè loquūtur Doctores supponendum est primo, quòd mendacium nulla prorsus de causa potest esse licitum. Est enim intrinsece malum, & cui ex natura sua repugnat licitè fieri, vt diximus quæst. præcedenti art. 2. statim in principio. Et sic quando quærimus, an testis contra ius quæsitus licitè possit respondere se factum nescire, nolumus interrogare, an sit in eo casu licitum mentiri. Huius enim dubij pars negatiua est vera, & extra controuersiā posita. Sed quod quærimus est, an testis con-

Dubium circa 2 cōc. D. Tho.

Mēdaciū nunquā est licitum

tra

tra ius interrogatus possit respondere se factum nescire, absque eo, quòd mentiatur.

Testis dupliciter potest factū cognoscere.

Secundo est supponēdum, quòd testis contra ius quæsitus dupliciter potest factum cognoscere, scilicet, in confessione, vel extra. His suppositis Gabriel in 4.d.21.art.3.dicit, quòd quoniam sacerdos simpliciter scit ea, quæ audiuit in confessione interrogatus de illis, nec potest respondere, scio, nec nescio. Quoniam primum erit reuelare secretum sacramenti, & secundum erit mendacium. Et si silentiū sacerdotis suspicionem interroganti facit, verum esse id, quod interrogat, nihil inquit ad sacerdotē, quia silentium ex se non generet magis eam opinionem, quam contrariam, sed à malitia interrogantis gignitur illa suspicio. Et si hoc affirmat Gabriel de scitis in confessione à fortiori idem affirmabit de illis, qui extra confessionem cognoscuntur.

1. Concl. Testis sciens aliqd in confessione pōt respondere se illud nescire.

In hoc tamen sit prima conclusio: Ad tegendum secretum confessionis licitum est vbique sacerdoti dicere, se illud nescire. Nec in hoc aliqua ratione mentitur. In hac conclusione conueniunt omnes Doctores tam Theologi, quàm Iurisprudentes, vno Gabriele excepto: quamuis non omnes conueniāt rationibus. Ricardus enim in 4.quæst.1.dicit huius conclusionis rationem, esse quia eadem persona verè potest affirmare aliquid, loquens in persona alterius: quod tamen negaret, si in propria persona loqueretur. Vt Angelus loquens Moysi in persona Dei. Exod. 20. verè dixit: ego sum Dñs Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti. Quod tñ verè negasset si in propria persona loqueretur. Et ad hūc modum affirmat, quod quia sacerdos ea, quæ audiuit in cōfessione, nouit in persona Dei, & extra confessionē interrogatur, vt persona propria, idcirco qđ in confessione affirmaret se scire, vt Deus, pōt extra confessionem simpliciter dicere se nescire. Hæc tamen ratio meritò impugnatur ab Scoto in 4.d.1. quæst. 2. Primo, quia aliud est quempiam loqui in persona alterius, hoc est, fingere se esse alium (Quomodo vnus in comœdijs loquitur vice illius, cuius personā induit. sicq; loquebat Angelus in rubo in persona Dei) & aliud loqui in persona alterius, hoc est, fungi autoritate illius, quomodo prætor autoritate illius, (quomodo prætor auctoritate à Rege accepta, profert sententiam, ac si à Rege pronuntiaretur.) Nam qui loquitur primo modo mihi dicit ex proprijs; sed est illud totum referendum ad personam, quam agit. At verò qui loquitur secundo modo, loquitur in propria personam. Et certum est, quod sacerdotes in sacramento confessionis non agunt personam Dei primo mō, vt Ricardus putat; sed secundo, tanquā ministri illius, iuxta illud Ioan. 20. Accipite Spiritum sanctum. Quorum remiseritis peccata remittuntur eis. Atque ex consequenti quæ audiunt in confessione non solum erunt dicēdi, illa scire, vt Deus primo modo, sed etiam in propria persona, tanquā eius ministri. Secundò: Clauis scientiæ ordinatur ad clauē potestatis: ergo ad eū modū debemus dicere, qđ cognoscit sacerdos peccata quo illa absoluit: sed absoluit illa in pſona propria, dicēs: Ego te absoluo, sicut & dicit: Ego te baptizo; & ego te cōsigno, ergo cognoscit illa in propria persona, atque ex consequenti falsò inquit Ricardus sacerdotes in confessione solum scire peccata in persona Dei. Et confirmatur: Si sacerdos loqueretur in persona Dei ad sensum Ricardi, non præmitteret precem illam, Dominus te absoluat, nec diceret, Autoritate in hac parte mihi concessa, ego te absoluo: cum hæc verba, in persona Dei prolata sint falsa: & tamen recipiuntur communiter ab ecclesia: ergo sentiunt communiter Catholici sacerdotem in confessione non agere personā Dei ad sensum Ricar. Cōis locutio fidelium est nec neganda, quod quæ audit sacerdos in confessione scit vt Deus & non vt homo. Hoc enim modo loquendi vtuntur Theologi in 4.d.21.& Iurisprudentes in cap. omnis vtriusque sexus. de pœnit. estque receptissimus apud summos Pontifices in cap. si sacerdos. de offic. ordin. & alibi sæpè. Cæterum illa verba nō faciunt sensum, quem putat Ricard. scilicet, quòd Deus ad modum, quo Angelus loquebatur in rubo, sed quod scit, vt minister, atque autoritate Dei, quod est verissimum. Quocirca hac ratione Ricardi omissa, operæpretium est ut alijs efficacioribus,

B atque verioribus probemus nostram conclusionē, sicut & probatur a Scoto loco citato, non obstante, quòd, quamuis nulla alia ratio esset, nisi autoritas Theologorum, & iurisprudētium id vnanimiter affirmatium locis citatis, & præsertim Diui Bernardi, qui dicit; Nihil minus scio, quam quod in cōfessione scio; ea vna, atque sola sufficeret. Est ergo prima ratio nostræ conclusionis; Voces eo modo significat, quo recipiunt à populo, vt communiter dicunt Doctores: sed populus Christianus dum audit sacerdotem iurantem se nihil scire, non intelligit de ijs, quæ nouit in confessione: ergo illa verba ex proprietate sermonis faciunt sensum, quod nihil scit extra confessionem.

C Secundò: Quamuis sacerdos illà, quæ audit in confessione, nouerit vt particularis persona, illa tamen scit in foro, atque iudicio Dei: sed Deus id iudicium voluit esse adeò occultum, atque secretum, vt peccata illic confessa omnino pro oblitis, ac nō commissis habeantur, iuxta illud Psal.31. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata, & Ezech.18. In quacunque hora ingemuerit peccator, iniquitatum eius amplius non recordabor: ergo sacerdos audiens confessiones, ac dicens: Ego te absoluo, promittit ea peccata habiturum, ac si nunquam illa audisset. Atque ex consequenti in foro exteriori interrogatus citra mendacium poterit dicere, se illa nescire. Et hic est sensus

D illorum verborum; Sacerdos scit, vt Deus, hoc est, scit tanquàm minister Dei, & ad modum Dei. Et confirmatur: Si sacerdoti tyrannicè interrogato de rebus per confessionem cognitis solum esset licitum tacere, vt dicebat Gabriel, sigillo confessionis magnum inde detrimentum sequeretur. Nam quā tis qui tacet, nec dicat, nec neget, communi tamen vsu loquendi accipitur, vt qui non negat crimen, cuius negatio in laudem cedit; illud confiteri censeatur. Pro quo facit lex.1.ti.3.lib.3.Ord. vbi habet: Qui tacet in iudicio pro cōfesso habeatur: ergo saltim ne sigillo confessionis iniuriam faciat, tenebitur confessarius dicere, se crimen nescire. Maximè cum illud sine mendacio possit proferre. Item, quā

E uis vulgari sermone dicantur homines scire illud, quod idoneis testibus comprobatur, atque credunt; propriè tamen loquendo, id solum scire dicimur, quod mentis firma ratione comprehendimus. Verba sunt D. Augustin. libr.1. retract. capit.14. Quæ autem aliorum relatione nouimus non certo cognoscimus. Est enim omnis homo mendax, atque adeo potest, qui refert mentiri. Eo vel maximè, quod vt docet Aristot. lib. 1. Posteriorum., scientia propriè nihil aliud est, quam certa, & euidens cognitio veritatis. Quam diffinitionem etiam iurisprudentes recipiunt. Dicit enim Baldus in l. scire leges. ff. de legibus, scientiam esse infallibilem notitiam veritatis. Quo fit, vt quamuis ille, qui est testis ex auditu, mul-

tum

tum faciat aliquando in iudicio ad coniecturas, vt
colligitur ex cap. præterea. de testibus. & ex ca. hoc
videtur. 22. q. 5. nunquam tamen dicitur absolutè
testis, rem scire in iudicio, nisi qui visu illá, aut alio
sensu experimétaliter nouit, vt habetur in c. testis.
3. quæstione. 9. colligiturq; ex illo Ioannis 3. Quod
scimus loquimur, & quod vidimus testamur. Et
1. Ioan. 1. Quod audiuimus (scilicet ab ipso ore
Christi) quod vidimus oculis nostris, quod perspe-
ximus, & manus nostræ contrectauerunt, hoc testa
mur: sed sacerdos ea, quæ audit in confessione non
nouit, nisi ex relatione illius, qui mentiri poterat:
ergo affirmans, se nihil illorum scire non mentitur.
Probo consequentiam: Nam, quáuis illa verba pos-
sint efficere sensum vulgarem, quo etiam scientia
ex auditu negetur, sicque videantur falsum conti-
nere, adhuc tamen habent verissimum sensum, qué
sapientes recipiunt, quo citra mendacium possunt
proferri. Et vt diximus quæstione præcedenti, art.
2. in fine, qui profert verba in sensu recepto apud
sapientes, vel apud vulgus, non mentitur.

Secunda conclusio: Testis, qui præter ius de oc-
2. Cōclu. culto crimine interrogatur, nec se potest defende-
re, tacendo, vel alia conuenienti via, simpliciter
potest respondere, se nihil scire. Hanc conclusioné
non tam compertam habeo, quàm primam, nec vo
Interrogatus præter ius de occulto crimine, potest respōdere simpliciter se nescire. lo eam tam certam haberi. Haud enim ignoro gra-
uissimos Doctores incunctanter affirmantes, fas
esse sacerdoti dicere, nescio, de alijs secretis secula-
ribus id dubitare. Gerson enim alphabeto. 34. sub
litera. Q. post quàm dixit, licere sacerdoti responde-
re, nihil scio, subiungit: Si autem possit similiter in
aliis purè secretis ita respondere, sine médacio, ego
non audeo diffinire. Videretur tamen alicui par ra-
tio, vt par verbi intellectus. Scotus etiam in 4.
distinct. 15. quæstione. 4. artic. 3. cùm admonuisset
reum iniustè interrogatum, vt ad modum Iuri-
starum negaret proposita, vt proponunnt sub-
iungit: Sed an si neget intendens negare, sicut sacer
dos facit de confesso, dicens, nihil mali scio, tenea-
tur pœnitere, respondeo bonarum mentium esse
culpam agnoscere, vbi culpa non est. Et ideò in tali
casu tátum est pœnitere. Sed certè Scotus non lo-
quitur de teste, nec negat ipsum licitè posse respon-
dere, nescio: sed loquitur de reo negante factum, de
quo est longè diuersa ratio, vt diximus quæstione
præcedenti, articulo. 2. Cæterum nostram conclu-
sionem tenet Adrianus quodlib. 11. & Syluester.
verbo. mendacium. §. 6. & multi alij. Nec loquimur,
quando testis solum interrogatur de re, quam ex
aliorum relatione nouit. Tunc enim ambigi non
potest, quin simpliciter possit respondere, se nescire,
propter rationem vltimo loco adductam pro pri-
ma conclusione. Imò non solum, quádo iniustè, sed
etiam, quando iure de huiusmodi rebus interro-
gatur, nullam faciet iniuriam dicens se nescire, quá
do ex aliorum relatione didicit, qui mentiri possũt.
Nisi fortè res adeò esset manifesta, vt negari non
posset. Sed loquimur de illo, qui visu, vel alterius
sensus experimento nouit occultum crimé, de quo
præter ius interrogatur. Probatur: In iudicio quæ-
situs de veritate solum interrogatur secundum ius.
(Nam præter ius nullus habet potestatem interro-
gandi, id enim possumus quod iure possumus. cap.
facies. 22. q. 2. & l. filius. ff. de constitutionibus) sed
secundum ius inquisitio fieri non potest de occul-
tis, vt habetur expressè in cap. qualiter & quando.
el primero de accusatio. ergo testis solum interro-
gatur de eo, quod non est iure occultum, atque ex
consequenti respondens, se nihil scire, non menti-
A tur, si nihil aliud sciat, quàm quod est iure occultũ.
Ad hoc argumentum nonnulli contrariam senté-
tiam tenentes, dicunt, in illo capitulo. qualiter &
quando. iam citato, solùm haberi, quòd iudex exi-
gens iuramentum in forma excipiat occulta crimi-
na, vt, scilicet, iurent testes, se dicturos quidquid
sciunt, exceptis occultis. Et tunc certum est posse
testem circa mendacium respondere, se nihil scire;
quia respondet ad intentionem iudicis. Cæterum,
si iniquus iudex nihil exciperet, sed sub iuramento
peteret potius, vt sibi dicerent testes quidquid sim-
pliciter nouerint, túc est difficultas, an licitè possint
respondere, se nihil scire. Et dicunt quod non. Quia
in eo casu verbum, nihil, non habet, vnde restrin-
B gatur; atque adeò sensus eius est, quòd nihil sciunt,
nec publicum, nec secretum, quod est mendacium.
Præterquam quòd ad hoc, vt verba à mendacio ex-
cusentur proferri debent, ad intentionem interro-
gantis. Hoc tamen non obstante, dico rationem no
stram esse efficacem. Nam non solum iudices iure
tenétur in inquisitione exprimere exceptionem de
occultis, verùm etiam quando iniquus iudex illam
non facit, iure ipso intelligitur facta. Atque adeò
verba illa, nihil scio, iure ipso sunt restricta, vt intel-
ligantur de criminibus, quæ iure possunt inquiri; in
quibusque reuelandis testis tali iudicio subijcitur.
Nec obstat, quòd tunc non respondet testis ad in-
tentionem iniqui iudicis sine exceptione interro-
C gãtis: quia satis est, quòd respondeat ad intentioné,
quam iure debet habere, vt à mendacio excusetur.
Quod & hac ratione probatur: Si bonus atque sa-
piens iudex in vniuersum interrogaret aliquem de
eo, quod scit, optimè responderet, se nihil scire, quá
uis aliquid secretò nosset: quia conijceret intentio-
nem suam esse solum interrogare de illis, quę iure
potest: ergo & improbo præter ius interrogante,
quando quis respondet ad intentionem iuris, non
mentitur. Item probatur conclusio: Interrogatus
de occulto crimine, quod ipse solus vidit, respondés
que, nescio, iure potest intelligere: nescio, vt dicam,
vel; nescio eo modo, quo iure debeam dicere: sed
hoc nullum est mendacium, vt constat: ergo. Probo
D minorem; Nam, quia voces sunt signa eorum, quæ
sunt in animo, vt inquit Aristotel lib. 1. Perier. & di
cere procedit ex scientia, idcircò communi modo
loquendi sapientium, sub verbo, nescio, intelligitur,
vt dicam, maximè quando quis præter ius interro-
gatur. Ad quem modum sancti Doctores intelligé-
dum esse affirmant verbum illud Christi Marci. 13.
De illa die nemo scit, nec filius hominis. Nam quá
uis diuersimodè à Doctoribus exponatur, vt docet
D. Thom. 3. par. q. 10. articul. 2. (Origenes enim in-
terpretatur illud de corpore Christi mystico, quod
est ecclesia, quæ diem illum nescit, & alij de Chri-
sto quantum ad scientiam acquisitam, qua diem
illum non nouit, & alij aliter) germanus tamen
E eius verbi sensus est, magisque ad literam quadrás,
quòd dicatur Christus illum dié nescire ad reuelá-
dum in hac vita, vt D. Augustinus, atque Hierony-
mus interpretantur. Itaque tantùm valet; Filius ho
minis nescit, sicut; filius hominis non debet facere,
vt vos sciatis. Sicut è contrario quod dixit Domi-
nus ad Abrahá Gen. 22. Nũc cognoui, quod timeas
Deum, tantùm valet, ac si diceret: Nunc feci te co-
gnoscere.

Sed est dubiũ: quid sit faciendum, si improbissi-
mus homo testem interroget hoc modo: dic mihi,
quid scis de hac re, quantumcunque sit secretum; Dubium.
nec reuelari iure possit. Nam videtur tunc respon-
deri non posse, nescio, cum alter expresse interro-
get

get id, quod non debet dicere; nec appareat qualiter in verbo, nescio, possit subintelligi tunc restrictio, vt dicam, ab interrogante omnino exclusa.

Responsio.

Respondetur nihilominus, adhuc esse valde probabile, quod potest dicere, nescio. Adhuc enim est à iure restricta illa responsio, quantuncunque malitia interrogantis aliud verbis expresserit. Vel secundo respondetur, quòd forte tunc ea responsio, nescio, non careret mendacio, atque adeo solum esset obiurgandus interrogans tanquàm indignus cui responsum reddatur. Et hoc quantum attinet ad testem præter ius interrogatum. Nã de reo diximus supra quæstione præcedenti art. 2. in fine, nulla ratione posse factum negare. Videte ibi. Verum est, quod Caietanus in opusculo decem & sex responsionum, responsione. 5. videtur affirmare contrarium. Nam dicit quòd requisitus de occultis complicibus non secundum ordinem iuris, licitè respõdet, se non habere complices. Sed verior est, atque probabilior sententia à nobis posita; quamuis nec etiam hæc sua careat probabilitate. Maximè, si dicamus, reum sicut & testem solum teneri respondere ad intentionem iudicis iuridicè interrogantis. Certum est autem, quòd quando iudex iuridicè interrogat, solum intendit interrogare, an quis viderit, sciuerit, vel fecerit aliquid, quod ipse dicere teneatur. Sicque quando dicit, quòd nec sciuit nec fecit, verba illa bene possunt admittere hunc sensum, scilicet, vt nec sciuerit, nec fecerit illud taliter, vt teneatur reuelare. Sed certior est sententia, quam eo loco posuimus. Ex dictis patet solutio ad argumentũ positum in principio dubitationis.

Nota circa solutionẽ ad secundũ argumentũ D. Tho.

In solutione ad secundum argumentum agit D. Thom. de testificatione eorum quæ quis in secreto cognouit. Ad quorum intelligentiam aduertendũ est primò, quod secretum dicitur, à secerno, quasi separatum, atque seiunctum ab arbitrio, & cognitione aliorum: habetque multiplices gradus. Nam primò dicitur secretum, quod alteri in confessione est cõmissum; quod adeò stricto iure est obseruandum, vt propter nullam causam debeat quis supra re in tali secreto cognita testimonium ferre. Maius enim est uinculum sacramenti quocunque alio hominis præcepto, ut paulò ante dicebam. Sed oportebit discernere inter illa, quæ sciuntur, sub sacramentalis confessionis sigillo, ab eo, qui verè audiuit alterius confessionem, & illa, quæ sciuntur sub sigillo confessionis non verè, sed ad imitationem, & similitudinem dictæ. Quod contingit, quando aliquis secretum reuelat sub his verbis: Dico tibi hoc in confessione, seu sub sigillo pœnitentię. Nam in primo casu nunquam erit licitum ea reuelare, quia, ut in litera dicitur, confessor non scit illa, ut homo, sed solum tanquam Dei minister. At uerò in 2. etiam si reuelans signum crucis, & confiteor, præmiserit (modo in nullo se peccasse confiteatur) audiens non magis tenebitur id secretum seruare, quam si iuramento firmasset, se illud non dicturũ. Quare tenebitur illud reuelare, si fuerit tale, quod in perniciem reipublicæ, aut alterius notabile detrimentum uergat, ut notat Caietanus in isto commento. Secundus gradus secreti est eorum, quæ infamia non laborant, quæ reuelanda non erunt, etiã si testibus possint probari. Id autem, de quo est infamia iam non est secretum, atque adeò licitè reuelabitur, vt dicitur in c. vestra. de cohabitatione clericorum & mulierum. Tertius gradus secreti est, quando iudex aliquem interrogat sine præuio accusatore, & vno teste. In quo casu interrogatus non poterit delictum manifestare, quia secretum est, vt

A diximus in superioribus. Si autem sit accusator, & vnus testis, iam tale delictum respectu eius, qui iuridicè interrogatur, non est occultum, neque secretum, atque adeò obligatur dicere veritatem. Quartus gradus secreti est, quando non præcedit denuntiatio simul cum præcepto, & obedientia superioris supra aliqua re, vt diximus in præcedentibus.

Fides uirtus moralis est cõstituẽda.

Secundo est aduertendum, quòd præter fidem, virtutem intellectualem, atque Thologicam, de qua agit D. Tho. 2. 2. q. 1. est constituenda alia fides, virtus moralis, inclinans seruare debita, atque promissa, appellaturque alio nomine, fidelitas, quam diffinit Cicero lib. 1. Officio. in c. de iustitia dicens, quòd est dictorum, & conuentorum obseruatio, atque adimpletio, ad quam primò spectat seruare fidem in commutationibus, secundo in promissis, tertio in secretis sibi cõmissis. De hac fidelitate loquebatur Christus Matth. 24. quando dixit: Fidelis seruus, & prudens, quẽ constituit Dominus super familiam suam. Et Salomon Ecclesia. cap. 5. dũ dixit: Displicet Deo infidelis, & stulta promissio. Hãc ẽt virtutẽ adeò magnificauerunt Romani, vt eius statuã prope Ioue posuerint, ut autor est Cic. li. 3. Offi. Quare ipse in Paradoxis summopere laudat Marcũ Regulũ, quia pro seruanda fide vitã posuerit. Ex quo infero, seruare secretum alienum pro loco, & tẽpore, & quando oportet, esse actũ fidei, atque adeo studiosum, vt pote qui procedit ab eminia, & maxima virtute. Dixi notanter, secretum alienum. Nam seruare secretum proprium, non ad fidem, sed ad charitatem pertinet. Est enim ista fides pars subiectiua iustitiæ, & sic necessario debet esse ad alterum, sicut ipsa iustitia. Et est hoc intelligendum, nõ solum de secreto mihi commisso, sed etiam de quocunque alio facto occulto, quod ego solus vidi, in alteriusque infamiam, vel damnum potest redundare. Nam licet non sit illud meæ fidei expresse commissum, est tamen virtualiter; quod satis est ad hoc, vt illud reuelans non solum contra charitatem, sed etiam contra fidelitatem peccare dicatur; & sic tenetur ad restitutionem damni inde subsequuti, vt diximus supra q. 62. art. 2.

Dubium.

D Sed dubitabit aliquis hoc loco, quonam iure sit prohibitum reuelare alienum secretum? Ad quod breuiter dico, illud esse prohibitum, non solum iure humano, sed etiam naturali, atque diuino. Et quidem, quod sit prohibitum iure humano, est res manifesta. Nam in cap. si qui. 5. q. 1. & in lege vnica. C. de libellis famosis, ponitur grauissima pœna infamantibus proximos: & hoc non ob aliud, nisi, quia lex præcipit non diffamare. Et in cap. suam. 2. q. 8. præcipitur, quòd nullus deducat in iudicium proximi peccatum quod probari non potest, nec illud reuelet. Et in leg. finali. C. de probationibus, idem habetur. Quod autem idem similiter sit præceptum iure naturali, & diuino probatur. Primo: iure naturali, atque diuino peccata sunt & appellantur tenebræ: opera autem bona sunt, & appellantur lux, iuxta illud Ioan. ca. 3. Dilexerunt homines magis tenebras, quàm lucem, idest, magis peccata, quàm bona opera: & ad Rom. 13. Abijciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis. & Matthæi. 5. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, &c. & non ob aliam rationem, nisi, quia bona opera sunt reuelanda, & peccata occultanda; ergo iure naturali, atque diuino, id tenemur facere. Secundo: Reuelare occulta peccata proximorum, est contra amicitia illis debitam, propter quod dicebat Sapiens, Ecclesi. ca. 6. Fidei amico nulla est comparatio: sed vnusquisque tenetur iure naturali,

Responsio.

Quo iure sit prohibitũ reuelare secretum.

E

turali, atque diuino diligere proximos: ergo & conseruare secretum illorum. Et confirmatur. Lex naturalis est quàm refert Christus Matth. 7. vt quæcunque nos volumus, vt faciant nobis homines, eadem illis faciamus: sed vnusquisque vult, vt sua occulta peccata secretò seruētur; ergo idem tenemur facere alijs. Maximè cum præcipiat Christus. Matthæi. 22. vt diligamus proximos, sicut nos ipsos. Pro hoc ēt facit illud Matt. 18. Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te & ipsum solum, nec, scilicet, disfames proximum, & manifestes eius peccatū: vt Hieronymus interpretatur. Quib. verbis, vt latè ostendimus in primo tomo q 33. præceptum naturale continetur. Et 1. ad Corint. 4. Nolite iudicare, donec adueniat dies Domini. Et si quis quærat, an hoc peccatum de reuelandis occultis criminib. proximorum, ex genere suo sit mortale, an vero tantū sit ueniale? dico breuiter, illud esse mortale ex genere suo, quāuis ex leuitate naturę possit esse veniale, ut accidit omnibus alijs. Quod probatur primò ex D. Thom. supra quæstione. 33. art. 7. affirmāte, grauius peccatum esse diffamare proximum, quam furtum. Quia qui furatur, solum nocet in pecunijs; qui autem diffamat nocet in honore præstante diuitijs, iuxta illud Prouerb. 22. Melius est bonum nomen, quàm diuitiæ multæ. Et Ecclesiast. 41. Curam habe de bono nomine; magis enim permanebit, quam multi thesauri. Et certum est, quod furtum est peccatum mortale ex genere suo. Item, secundo: Nam reuelatio alieni secreti est iniustitia, &, vt diximus supra, omnis talis ex genere suo est peccatum mortale.

B

C

ARTICVLVS. II.

Vtrùm sufficiat duorum vel trium testimonium.

AD Secundum sic proceditur. Videtur quod non sufficiat duorum vel trium testimonium. Iudicium enim certitudinem requirit. Sed non habetur certitudo veritatis per dictum duorum testium, Legitur enim tertij Regum vigesimoprimo, quòd Naboth ad dictum duorum testium falso condemnatus est: ergo duorum vel trium testimonium non sufficit.

2. Præterea, Testimonium ad hoc, quod sit credibile, debet esse concors. Sed plerunque duorū vel trium testimonium in aliquo discordat: ergo nō est efficax ad veritatem in iudicio probandum.

2. q 4 cap. Præsul. ali qui codices habēt hoc ca. in q 5.
* Alias 44.
* Alias 27

*3. Præterea, Secunda * quæstione quintá dicitur, Præsul non damnetur, nisi septuaginta duobus testibus, præsbyter autem Cardinalis nisi * quadraginta quatuor testibus non deponatur, diaconus Cardinalis vrbis Romæ nisi in * viginti octo testibus non condemnabitur, subdiaconus, acolythus, exorcista, lector, ostiarius, nisi cum septem testibus non condemnabitur, Sed magis est periculosum peccatum eius, qui in maiori dignitate constitutus est, & ita minus est tolerandum: ergo nec in aliorum condemnatione sufficit duorum vel trium testimoniū.*

Et habetur. 2. q. 4. c. Quod vero. Extra de testib. c. in omni negotio.

*Sed contra est, quod * dicitur Deuteronomij decimoseptimo, In ore duorum vel trium testium peribit qui interficietur. Et infra decimonono, In ore duorum vel trium testium stabit omne verbū.*

*Respondeo dicendum, quòd secundum Philosophum in primo * Ethicorum certitudo non est similiter quærenda in omni materia. In actibus enim humanis, super quibus constituuntur iudicia, & exiguntur testimonia, non potest adhiberi certitudo demonstratiua, eò quòd sunt circa contingentia & variabilia, Et ideo sufficit probabilis certitudo, quæ vt in pluribus veritatem attingat, & sic in paucioribus à veritate deficiat. Est autem probabile, quòd magis veritatem contineat dictum multorum, quā dictum vnius. Et ideo cum reus sit vnus qui negat, sed multi testes aserunt idem cum actore, rationabiliter institutum est de iure diuino & humano, quòd dicto testium stetur. Omnis autem multitudo in tribus comprehenditur, scilicet principio, medio, & fine. Vnde secundum Philosophum in primo * de Celo, Omne totum in tribus ponimus. Ternarius quidem constituitur asserentium, cum duo testes conueniunt cum actore. Et ideo requiritur binarius testium, vel ad maiorem certitudinem, vt sit ternarius, qui est multitudo perfecta in ipsis testibus. Vnde & Ecclesiast. quarto dicitur, Funiculus triplex difficile rumpitur. Augustinus * autem super illud Ioannis octauo. Duorum hominum testimonium verum est, dicit quod in hoc est trinitas secundum mysterium commendata, in qua est perpetua firmitas veritatis.*

Li. 1. ca. 3. circa prin. & c. 5 circa fi. to. 5.

Li. 1. tex 2 tom 3.

Tra. 36 in Io in vlt. pa ante fi. tom. 9.

*Ad primum ergo dicendum, quod quantacunque multitudo testium determinetur, posset quandoque testimonium esse iniquum, cum scriptum sit Exodi vigesimotertio. Non sequaris turbam ad faciendum malum, nec tamen, quia non potest in talib. infallibilis certitudo haberi, debet negligi certitudo, quæ probabiliter haberi potest per duos vel per tres testes, vt dictum * est.*

In corp. ar.

D

Ad secundum dicendum, quòd discordia testiū in aliquibus principalibus circunstantijs, quæ variant substantiam facti (puta, in tempore, vel in loco, vel in personis, de quibus principaliter agitur) aufert efficaciam testimonij, quia si discordant in talibus, videntur singulares esse in suis testimonijs et de diuersis loqui. Puta, si vnus dicat hoc factum esse tali tempore, vel loco, alius alio tempore vel loco, non videntur de eodem facto loqui. Non tamen præiudicatur testimonio, si vnus dicat se non recordari, & alius asserat determinatum tempus vel locum. Et si in talibus omnino discordauerint testes actoris & rei, si sint æquales numero & pares dignitate, statur pro reo, quia facilior debet esse iudex ad absoluendum, quàm ad condemnandum, nisi forte in causis fauorabilibus, sicut est causa libertatis, et huiusmodi. Si vero testes eiusdē partis dissenserint, debet iudex ex motu sui animi percipere cui parti sit standum, vel ex numero testium, uel ex dignitate eorum, uel ex fauorabilitate causæ, uel ex conditione negotij & dictorum. Multo autem magis testimonium unius repellitur, si sibypsi aliquis dissideat interrogatus de visu & scientia, non aūt si dissideat interrogatus de opinione & fama, quia potest secundum diuersa visa & audita diuersimode motus esse ad respondendum. Si uero sit discordia testimonij in aliquibus circunstantijs non pertinentib. ad substantiam facti, puta, si tempus fuerit nubilosum, uel serenum, uel si domus fuerit picta, aut non,

E

aut

aut aliquid huiusmodi, talis discordia non præiudicat testimonio: quia homines non consueuerunt circa talia multum solicitari: vnde facile à memoria elabuntur. Quinimo aliqua discordia in talibus facit testimonium credibilius, vt Chrysost. * *dicit super Matth. quia si in omnibus concordarent, etiã in minimis, videntur ex condicto eundem sermonem proferre, quod tamen prudentiæ iudicis relinquitur discernendum.*

Hom. 1. paulopost prin incipit hæc. Oportuerat nos quidem. &c.

Ad tertium dicendum, quòd illud locum habet specialiter in Episcopis, præsbyteris, diaconis, & clericis Ecclesiæ Romanæ, propter eius dignitatem. Et hoc triplici ratione. Primo, quidem, quia in ea tales institui debẽt, quorum sanctitati plus credatur quàm multis testibus. Secundò, quia homines qui habent de alijs iudicare, sæpe propter iustitiam multos aduersarios habent. Vnde non est passim credendum testibus contra eos, nisi magna multitudo conueniat. Tertiò, quia ex eorundem natione alicuius eorum derogaretur in opinione hominum dignitati illius Ecclesiæ, & authoritati, quod est periculosius, quam in ea tolerare aliquem peccatorem, nisi sit valde publicum, & manifestum, de quo graue scandalum orietur.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem, respondet Diuus Tho. per duas propositiones. Prima conclusio: Rationabile est, vt stetur pluribus testibus contra reũ deponentibus, potiusquam ipsi reo probat. Certitudo (vt autor est Aristotel. Ethic. 1.) non est æqualiter in omni materia exquirenda, ob id enim in actibus humanis, qui in caducis & contingentibus versantur, & de quibus iudicia constituũtur, non ea exigitur certitudo, quæ in scientijs demonstrabilibus: sed illam satis est, quæ, vt plurimum veritatem cõtinet, raroq. deficit, sed probabilius multò est certoque propitiquius, quod à multis asseritur, quam quod asseritur ab uno ergo ratio postulat, ut quando vni tantum reo negantis, multi obijciuntur testes illorum potius, quam rei negantis stetur testistimonio. Secunda conclusio: Non solum iuri diuino, atque humano, sed etiam rationi naturali est valde conforme, vt in iudicio duorum hominum, qui sint fide digni, & ad maiorem certitudinẽ triũ sit sufficiens testimonium. & quidem, quod hoc sit conforme iuri diuino, probat D. Thom. in argumento, sed contra ex illo. Deut. cap. 17. In ore duorum, vel trium peribit qui interficitur, & cap. 18. In ore duorum vel trium stabit omne verbum. Ius autem humanum patet. 2. q. 5. cap. quod vero, & extra de testibus. cap. in omni negotio. & ff. eodem titulo. leg. vbi numerus. Sed quòd hoc etiam sit cõforme rationi naturali, probat Diuus Thom. ex Arist. lib. 1. de Cælo textu. 2. dicente. Totum & omne de tribus primum dicitur: nam de duobus solum dicimus ambo. Sed duo testes cum actore faciunt tres: quò autem absque actore, cui in iudicio non tanta adhibetur, fides testimonium absolutũ sit ac perfectum, adhibetur tertius testis: ergo rationi naturali est conforme, vt in iudicio duorum hominum, qui sint fide digni, & ad maiorem perfectionem trium sit sufficiens testimonium: Pro hoc etiam facit illud Eccles. 4. Funiculus triplex difficile rumpitur. & D. August. tract. 36. in Ioã. qui id illud. Duorum hominum testimonium verum est, dicit; In hoc est trinitas secundum mysterium commendata, in qua, est perpetua firmitas ueritatis.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRó explicatione huius articuli, aduertendum est, vnius hominis testimonio plenam fidem adhibendam non esse: quod non tantum legibus humanis, sed etiam diuino iure frequentissime est constitutũ. Lex enim Deuteronomij iam citata id expresse statuit. Et in lib. Numerorum cap. 35. etiã dicitur. Homicida sub testib. punietur: ad vnius testimonium nullus condemnabitur. Et in Euangelio apud Matth. cap. 18. Adhibe tecum unum, vel duos testes, ut in ore duorum, vel trium stet omne uerbum, quod & alibi sæpe cauetur. Ioan. 8. & 2. ad Corin. c. 13. multis etiam Pontificum & Cæsarum constitutionibus id ipsum renouatum est. Et sic, quamuis olim apud ciues Romanos magna esset Catonis authoritas; orator tamen quidam, cũ vnico testi credendum non esse diceret, nec si Cato, inquit, is foret. Plures sunt exceptiones, quibus iurisperiti probare conantur, vnico testi nonnunquã habendam esse plenam fidem. Cæterum, vtcunq; res se habeat de causis ciuilibus, in criminalib. certum est, vni testi credendum non esse. Id enim periculosum pariter, & iniquissimum foret, vt docet Guiliel in speculo. titul. de testib. §. restat. Antonius, & Fel. in cap. veniens 1. eo. titul. Casus autem ille, in quo multi putant vnius testimonio plenam fidẽ habendam esse, tunc, scilicet, quando quispiam de proprio facto testificatur, leg. quæro. §. vlt. de ædilit. edi. & leg. cum probatio, de probatio. & leg. si quis decurio. C. de fals. censura dignus est. Nam, cùm (vt paulò antea dicebam) diuinis pariter, & humanis legibus frequentissimè prohibeatur, ne in detrimẽtum alterius vni testi plenè credatur, & parui referat, vtrum de facto proprio, an de alieno quispiam testimonium dicat, maximè, cũ securius homines in facto suo mentiri queant, quam in alieno, sic, vt non sit cur, in hoc magis quam in illo veraces, vel mendaces fore credantur. Si quæ autem sunt iura, quæ prima fronte obstare videantur, ea vel de ministro reipublicæ, cui fides adhiberi solet in re aliqua leuissima officij sui, vel de seruo, cui nonnunquam creditur in damnum leue domini sui, loquũtur. Quæ quidẽ iura singulariter constituta sunt, atque adeo ad exemplum trahi non debent in graue alicuius detrimentum, vt docent iuris prudentes quam plurimi, quibus in hac re credendum est. Cynus, & alij in lege. si quis decurio. C. de fals. Antonius in c. cum à nobis. de testib. Alex. consi. 192. lib. 6. & idem Alex. & Iaso. in leg. 2. §. si absens. Duo igitur, vel tres testes semper necessarij erunt ad plenam cuiusque rei probationem: quia vnus facile corrumpi atque peruerti potest. Plures autem quã duos, vel tres in quacumque causa requirere graue admodum, & impossibile foret, vt dicitur in lege, vbi numerus. ff. de testib. & in cap. licet vniuersis. eod. tit. Sed ad hoc, vt duo soli testes sufficiant ad plenam probationem opus erit, vt sint fide digni, & omni (quod aiunt) exceptione maiores. Tametsi autem fide dignissimi testes sint, nullum erit pondus suorum testimonium, nisi de ijs, quæ planè sciuerint, & non de ijs, quæ ab alijs audiuerint, testificentur. Quod scimus loquimur, inquit veritas, & quod vidimus testamur; & testimonium nostrum non accipitis? Ioan. 3. Et Prouerb. cap. 12. Qui quod nouit loquitur iudex iustitiæ est. Demosthenes quoque in oratione 2. in Stephanum, dixit: Manifestissimæ

Vnius testimonio fides non est adhibenda.

Duo, vel tres testes necessarij sunt ad plenã probationẽ.

fimæ

ſimæ impudentiæ eſt ea teſtari, quibus teſtis non adfuit. Et mox addit: Leges autem non itá loquuntur ſed quæ norit aliquis, & quibus gerendis interfuit, ea teſtari iubent, atque tabulis inſcribere, vt nec adimere liceat quidquam, neque addere ijs, quę ſcripta fuerint. rem verò è viuente auditam teſtari non ſinunt. Quintilianus. lib. 5. cap. 7. Huc accedit Plautus, in truculento dicens. Pluris eſt occulatus teſtis vnus: quam auriti decem; qui audiunt audita, dicunt, qui vident plane ſciunt. Et in certus ille author, qui Æthnæ montis carmina ſcripſit, hęc inter alia inquit:

Non illic, duce me, occulta ſcrutabere cauſas.
Occurrent oculis ipſa, cogentque fateri:
Mille ſub exiguo ponent tibi tempere veras
Res; oculique docent, res ipſa credere cogunt
Nec locus ingenio eſt, oculis te iudice vincent.

Et Philo libro de confuſione linguarum: Viſus certus, potius quam fallax auditus teſtis adhibẽdus eſt. Quapropter in optima conſtituta republica lege cautū eſt, ne quis audita dicat pro teſtimonio: quia indicium auditus naturaliter facile eſt corruptibilis. Apud Moſen quoque inter vetita legitur: Non admittes auditionem vanam. Vbi non tantum interdicitur, ne quis falſum ſermonem, aut ſtultum auribus accipiat: ſed etiam docet, quòd ad manifeſtam veritatis perceptionem longè minùs quam viſus idoneus habetur auditus, cum ſit refertus vanitatibus. Et in lib. de iudice inquit idem Philo: Qui oculatos teſtes accipit, vanè non ſane accipit: nam oculi rebus ipſis interueniunt, & contrectant quodammodo negotia, totaque percipiunt adiuuante luce, per quam illuſtrantur, deprehenduntur que omnia. Aures autem minus fidei habent, quam oculi; vt quibus non cum rebus ipſis eſt commercium, ſed cum ſermonibus rerum interpretibus, non ſemper veritatem ſectantibus. Et ſi quis quęrat, quę nam ſit cauſa, propter quam vnius teſtis affirmantis, contra alterum negantem, teſtimonium non ſufficiat? dico, quòd, quia reus ſuæ vitæ atque bonorum eſt poſſeſſor, & in dubijs melior eſt conditio poſſidentis, fit, vt vnius actoris affirmatio, etiam ſi vno alio fulciatur teſte, ad depellendum reū de ſua poſſeſſione non ſit ſufficiens. Adhuc enim rationabiliter res eſt ſub dubio, nec ratio conuincit vt potius actori, quam reo fides adhibeatur. Fateor quidem aliquando poſſe vnum teſtem eſſe tantæ authoritatis, vt ipſius teſtimonium pluris ſit faciendum quam multorum aliorum, vt de Imperatore dicitur in leg. omnium. C. de teſtamentis. Imò nec plurium ſemper affirmatio vera eſt, vt conſtat ex libr. 3. Reg. cap. 21. Vbi Naboth plurium falſo teſtimonio, damnatus legitur. Et idem contigit innocentiſſimo Chriſto. Cæterùm ratio poſtulat, vt id legibus ſtatuatur, quod non raró, ſed, vt plurimum contingit. Eo præſertim, quòd, vt dicit D. Tho. in prima concluſio. Rationabile eſt, vt ſtetur pluribus teſtibus contra reum deponentibus potius quam ipſi reo.

Teſtes diſcordes nequeunt factum probare.

Illud etiam ſciendum eſt, quod teſtibus ſingularibus, ſeu diſcordibus, quamuis plurimi ſint, factum aliquod plenè probari minimè poteſt. Opus enim eſt ad integram probationem, vt ſaltem duo teſtes ſint concordes, vt conſtat ex capit. licet vniuerſis, de teſtibus. & ex capit. licet cauſam de probatio. & docent Bald. conſilio. 394. libro. 2. Anton. in capit. cum oporteat. de accuſatio. Ioann. Lup. allegatione de hæreſi. §. 12. & Albertus, referens plures in capit. 1. de hæret. libr. 6. quæſtione decima ſexta nume. 54. Qua in re partitio à Baldo tradita,

A consenſum fere omnium meruit. Is enim ait, teſtes ſingulares, uel contrarios eſſe, uel omnino diuerſos, uel fere ad eundem finem tendere. Qui contrarij ſunt fidem ſibi ipſis abrogant. Sunt enim teſtimonia eorum ſeſe refellentia, & inter ſe collidentia: & non modo plenam probationem non faciunt; ſed interdum etiam, ut falſi ſunt puniendi, ut docet idem Baldus in capit. licet cauſam. de probatio. teſtes autem plurimi ſingulares, & prorſus diuerſi perinde ſunt, ac ſi unus tantummodo teſtificaretur. Si enim primus de hac, ſecundus de illa, tertius de alia re longe diuerſa teſtimonium dixerint, & plurimi alij ſimiliter, nihilo magis aliquid geſtum eſſe probabunt, quam ſi vnus tantum perhibuiſſet teſtimonium: Quia te uera ſinguli B ſeorſum de ſingulis teſtantur. capit. nihilominus. 3. quæſtione nona, & Bald. in l. iuriſiurandi. C. de teſtibus. Si verò teſtes diuerſi, & ſingulares fuerint, de rebus tamen connexis, uel de ijs, quæ ad eundem finem tendunt, teſtimonium dixerint, quamuis in cauſis criminalibus plena fides illis non ſit habenda, plus tamen quam ſemiplenam faciunt probationem. Baldus in capit. licet cauſam. de probationib. & Felyn. in capit. licet ex quadam, de teſtibus. Cæterùm ad probandam rem indiuiduam, vel continuum actum, ſat erit, ut eius partes probentur per teſtes ſingulares. Verbi gratia, ad plenam probationem ſacrificij Euchariſtiæ, ſufficiet C quod à ſingulis teſtibus de ſingulis eiuſdem ſacrificij partibus teſtimonium perhibeatur. Et ità pleriq; iuriſperiti credunt, quibus ego vehementer aſſentior: quia in toto conſentiunt l. 3. in principio de acquiren. poſſeſſ. gloſſa in capit. nihilominus. 3. quęſtio. 9. & Felynus citans alios in cap. licet ex quadā. de teſtibus.

Nec etiam ad probandū aliquid in genere ſufficiunt teſtes ſingulares.

Illud quoque multis placere video, quòd ad probandum aliquid generale ſufficiant ſingulares teſtes, qui de ſingulis ſpeciebus teſtimonium dicant. Vt ad probandam iuriſdictionem generalem ſatis eſſe dicunt, quod ſinguli teſtes de ſingulis ſpeciebus, aut actis iuriſdictionis teſtificentur: quia omnes (vt iſti aiunt) in generali iuriſdictione concordant. D Ita gloſſa in l. ob carmen. §. vltimo. de teſtibus. Innocentius, Bald. Ant. Abbas, Ioan. Immola, & alij à Felyno relati in cap. licet ex quadam. de teſtibus. Sed verior ſententia eſt, quòd talibus teſtibus fides non ſit adhibenda, quia in ſpecie propoſita omnes ſingulares, atque diuerſi ſunt, nec aliquid inuenitur duobus teſtibus comprobatum. Vnde relinqui nullo modo poteſt, quòd generalis iuriſdictio probata eſſe intelligatur: quandoquidem nulla ſpecies eius duobus teſtibus probata eſt. Et ita multi iuriſperiti tradunt, cap. licet cauſam. de probat. & inibi Bal. item Hoſtienſis in ſumma tit. de teſtibus. §. quę diuerſitas. Sunt etiam, qui aiunt probari poſſe teſtibus ſingularibus aliquem hæreticum eſſe, vt puE tà, ſi unus teſtis de quadam hæreſi, & alij itidem de alijs hæreſibus eiuſdem hominis teſtimonium dixerint. Tunc enim, ut iſti aſſerunt, iam probatum erit in genere, hominem illum eſſe hæreticum. Ita Iacob. Butrio. in l. Arriani. C. de hære. & Iacob. de Aretin. in l. teſtium, C. de teſtibus. Horum tamen opinio periculoſa eſt, & omnino falſa, & ob id à pleriſque iuriſperitis confutata, ab inquiſitoribuſque iam olim iure optimo exploſa, & eiecta, ut tradunt Antonius in cap. cum oporteat. de accuſ. Ioan. Andreas. in cap. ut officium. §. 1. de hæretic. lib. 6. & illic Domini. in §. verum. Baldus conſilo trecenteſimo nonageſimo quarto lib. & Cardinalis in Clemen. prima, §. de hæret. & ratio eſt manifeſta: Nam

Ad probandū aliquē eſſe hæreticū nō ſufficiūt teſtes ſingulares.

quemadmodum testibus singularibus, atque diuersis probari non potest hæresis in specie, vt paulo antea ostendimus: sic etiam talibus testibus aliquem hæreticum esse in genere vllo pacto probari nequit. Nisi enim aliqua species hæresis duobus, aut pluribus testibus planè probata sit, non potest inde inferri, hæresim in genere plenè probatam esse: cùm verum in vno genere inferri non possit, ex eò, quòd non potest dici verum in aliqua specie. Et confirmatur: Si testibus singularibus probari posset aliquem esse hæreticum, eisdem etiam testibus probari posset aliquem esse furem, adulterum, sicarium; si quidem par ratio, imò eadem prorsus militat in probatione horum omnium, atque id genus aliorum criminum: consequens autem est absurdum: ergo & illud, ex quo sequitur. Probo minorem: Nam implicat, Petrum plenè probari furem, absque eo, quod eius aliquod furtum pluribus testibus in specie probetur. Item de singulis hæresibus accusari, defendi, & conuinci quilibet hæreticus debet; & itidem ad fidem conuersus errores singulos nominatim confiteri, & abiurare tenetur, vt constat ex practica inquisitorum: ergo non sufficit, vt probatio singularis aduersus eum testib. diuersis seu singularibus fiat. Nec est cur in hæresi probanda recedi possit à regulis iuris, præsertim, cùm in hoc iudicio, quia maius periculum vertitur, cautius si agendum, capit. vt officium. §. verum. de hæreti. Eisdem omnino rationibus euidentissimum est neminem in genere cynædum esse posse. Non enim est possibile, vt quis in genere cynædus probetur, cum testes in specie sui testimonij rationem reddere debeant. Ac proinde quàuis regia lege pragmanca sancitum sit, vt in huius nefandi criminis cognitione procedatur, sicuti in crimine hæresis, & læsæ maiestatis, testibus tamen singularibus nemo plenè conuinci potest esse cynædus. Relinquitur ergo ex dictis, nec in genere, nec in specie probari posse quempiam, aut hæreticum, aut furem, aut cynædum testibus singularibus,

Casus à iurisprudentibus excepti.

Sed solent iurisperiti duos casus excipere ab hac regula generali: Primus est, cùm testes de eadem specie hæresis testificantur, & singulares sunt loco, & tempore. Tunc enim, quia concordant in eiusdem hæresis probatione, & locus ac tempus extranea sunt, &, vt iurisperiti loquuntur, non plurificant hæresim sæpiùs dictam, & continuatam, audiendos esse dicunt, ac recipiendos. Quæ sententia meo iudicio verissima est, & probatur multis rationibus. Primò, quia diuersitas testium in alijs, quam in substantia non abrogat fidem illorum, vt docet Syluester. verbo. testis, quæstione septima. Et certum est, quod tempus in isto casu ad substantiam nō pertinet, quamuis à Diuo Thoma, hic ad secūdum, inter circunstantias ad substantiam pertinentes constituatur, quod est intelligendum regulariter, & vt plurimum. Secundò, quia perinde facit hæreticus, qui varijs locis & temporibus eandem hæresim repetit, ac fur, qui id quòd rapuit, & furatus est, singularibus testibus ostendit, varijs temporibus, & locis. Certum autem est, quod fur per tales testes plenè conuinci potest. Vltimò: Nam valde esset absurdum maximumque inconueniens, vt seductor quispiam singulos homines totius populi seorsum doceret suas hæreses, & tamen vniuersorum testimonijs conuinci non posset, quod nemo sanus probabit. Secundus casus est, quando testes singulares ad eundem finem tendunt, plurésque sunt, & fide digni: Nam si eorum testimonia verisimilia sunt, iudex poterit plenam fidem eis adhibere. Quod

A à plerisque traditum, & vsu forensi receptum esse affirmat Simancas in catholicis institutionibus, titulo de testibus, numero octogesimo secundo.

Nota circa secundam conclusionē D. Th.

In secunda conclusione dicit Diuus Thomas, non solum iuri diuino, atque humano, sed etiam rationi naturali esse valde conforme, vt in iudicio, duorum hominum, qui sint fide digni, & ad maiorem certitudinem trium, sit sufficiens testimonium. Circa quod est aduertendum, quod licet regulariter loquendo, ad cuiuscunque rei plenam probationem duo, vel tres testes sufficiant, in aliquibus tamen casibus ex dispositione iuris positiui requiruntur plures. Nam in testamentis apertis requiruntur quinque, in occlusis septem, quamuis in legatis ad pias causas sufficiant duo, vt docet Sylue-
B ster verbo. testamentum primo. §. septimo. Similiter in codicillis requiruntur quinque, lege final. Codice de codicillis. Item in donatione causa mortis requiruntur quinque, lege finali, Codice de donatione causa mortis. Et tondem requiruntur quādo debitor vult probare debitum, quod factum fuerat in scriptis, esse solutum. Ad condemnationem etiā aliquorum requiritur numerus maior. Episcopus enim Cardinalis non damnatur, nisi in septuaginta duobus testibus, Presbyter Cardinalis in sexaginta tribus; Diaconus Cardinalis in viginti quatuor, Subdiaconus, & inferiores clerici in septem testibus, vt constat ex cap. præsul. secunda, quæstio-
C ne quarta, & ex capit. sequenti. Quod specialiter habet verum in clericis Ecclesiæ Romanæ ex triplici causa assignata à Diuo Thoma hic ad tertium. Primò, quia in ea tales institui debent, quorum sanctitati plus credatur, quam multis testibus. Secundò, quia homines, qui habent de alijs iudicare, sæpe propter iustitiam multos aduersarios habent. Quare non erit passim credendum testibus contra eos, nisi magna multitudo conueniat. Tertiò: Nam ex condemnatione alicuius eorum derogatur in opinione hominū dignitati, & authoritati Ecclesię, qd est periculosius, quam in ea tolerare aliquem peccatorem, nisi peccatum sit valde publicum, ac manifestum, & de quo graue scandalum oriatur. Sed con-
D tra hoc est argumentum: Leges humanæ naturali iuri, aut diuino derogare non possunt, sed quod duo, vel tres testes sufficiant ad cuiuscunque veritatis probationem est de iure naturali, atque diuino, vt Diu. Thom. dicit in secunda conclusione; ergo leges humanæ contrarium statuere non poterunt, atque ex consequenti ad cuiuscunque personæ condemnationem, testamentique institutionem sufficiens erit duorum, vel trium testium testimonium. Respondetur tamen, ius naturale, aut diuinum nō vsque adeo firmiter stabilire duorum, vel trium testimonium, vt existimet nullam ob causam maius exigi debere. Sed tantum dicit, id, quod, nisi hominum malitia nimium excresce-
E ret, sufficiens videretur, cum tamen mortalium fide atque iustitia deprauata, idem ius naturæ persuadeat, vt in grauioribus causis, maximè in defunctorum testamentis, qui suas voluntates post mortem exprimere non valent, firmiora testimonia requirantur: quod & determinant leges humanę.

Regula D. Thom. in causa in discordia.

In solutione ad secundum argumentum, in quo de discordia testium agit. D. Tho. talem constituit regulam: Quod si testes actoris & testes rei ab inuicem fuerint discrepantes, tunc cæteris paribus, standum erit ex parte rei. Tum, quia melior est cōditio possidentis: tum etiam, quia iudex propensior esse debet ad absoluendum, quam ad condemnandum.

Si

Si autem testes eiusdem partis inter se dissenserint & pariter testes alterius inter se: tunc vtri partium, iudex assentiri debeat ex multis perpendere poterit, scilicet, vel ex numero testium, vel ex dignitate, uel ex fauore causæ; vt, si agatur de libertate alicuius. Quod vt melius intelligatur, aduertendum est, quòd quando vnus testis contradicit pluribus, nihil obstat eius contrarietas, cum eius testimonium nec iustificet, nec condemnet: vt dicitur in cap. admonere 23. quæst. 1. Si verò multi; sed pauciores contradicunt pluribus, ex eadem, vel diuersis partibus productis, iudex concordabit eorum contrarietatem, si poterit, sicut Augustinus concordat dicta Euangelistarum. Si autem non potest illorum dicta concordare plurium testimonium præualebit, nisi dignitas personarum ex altera parte præiudicet numero, vel nisi pauciores verisimiliora dicant & aptiora negotio, aut nisi plura per pauciores probentur. Nam si plures testes probent me agrum aliquem possedisse, & pauciores probant, me possedisse decem annis, & titulum possidendi, paucorum tunc præualebit testimonium, vt dicitur in capit. in nostra. de testibus. Est autem hoc intelligendum, quando eodem tempore testes inducuntur. Nam, si inducantur ad reprobandum dicta priorum, plures esse debebunt, & longè melioris famæ, vt dicitur in l. optimam. C. de contrahen. & committen. stipul. Et ratio est: Nam tunc magis præsumitur subornatio post publicationem attestationum, quàm ante. Si verò testes fuerint numero, & dignitate pares, sententia ferenda erit pro reo, vt dicitur in cap. ex literis: de probat. nisi in matrimonio, & in causa libertatis, & in testamento, & pro dote, ut constat ex capit. final. de sententia, & re iudicata. Si autem neuter possidet rem, sed vterque ab extraneo petit; diuidenda erit si fuerit possibile, vt dicitur in cap. afferte. de præsumpt. & si non est diuisibilis poterit iudex, tunc gratificando dare cui uoluerit, de paro. capit. primo. Et adde. ex mente D. Thomæ, quod si dissidium fuerit inter testes eiusdem partis, debebit iudex, vel ex motu sui animi, vel ex numero, vel ex dignitate, vel ex fauorabilitate causæ, cui parti sit standum percipere. Quando autem in aliquibus discrepant circunstantijs, quæ ad substantiam causæ exiguum afferunt momentum, vt si vnus dicat contigisse rem hora tertia, alius hora quarta, vel quod tempus erat subnubilum, aut subclarum, vel quod domus erat depicta, uel secus, ad quas circunstantias communiter homines attenti esse non solent, non ideo illorum testimonium erit reijciendum. Quinimò (vt de concordia Euangelistarum Augustinus & Chrysostomus adnotarunt sapienter) aliqualis historicorum discordia solidiorem illis arrogat fidé, quam si vsq; ad minima essent concordes: quia tūc consultò, & ex condicto videri poterunt conspirasse ad fingendam historiam.

Dubium.

Diximus iam, quid sit agendum, quando testes actoris & rei inter se fuerint discrepantes: superest nunc explicare, quid sit dicendum de eo teste, qui contraria respondit, siue in iudicio, siue extra? de qua re est sententia Bartoli in l. eos. ff. de falsis, numero quarto, asserentis, omnem testem, etiam illum, qui extra iudicium non iuratus, & in iudicio, iuramento præstito, contraria responderit falsi criminis pœna esse puniendum, nec eius responsionibus dandam esse fidem. Quod colligi videtur ex eadem l. eos. secundo responso: quo in loco Iurisconsultus absolute dicit eum, qui diuersa testimonia præbuerit, falsi criminis reum esse; & item eum, qui contra signum suum testimonium dixerit. Sed contrariam sententiam tenent communiter omnes Doctores, quantum ad illum, qui extra iudicium sine iuramento quid dixit, & demum iuratus in iudicio contrarium respondit. Quia tunc standum esse dicunt secundæ & posteriori responsioni, ob religionem iuramenti, & iudicis authoritatem, nec punitur hic falsi pœna. Hanc opinionem probat glossa vlt. in cap. cum causam. de testibus, inibi communiter recepta, quam dicit ordinariam Bald. in l. nullum columna prima, l. 1. C. de testibus, & idem etiam dicunt quam plurimi alij Doctores relati à Couarr. libro secundo, variarum. cap. 13. numero 7. Nec obstat locus Iurisconsulti in l. eos. nam ibi solum tractatur de eo qui solemniter & in iudicio contraria testificatus est, cuius fides vacillat, & ipse falso reus condemnabitur. Posset quidem Bartoli sententia procedere, vbi ex secundo testimonio appareret testis periuriū: quia prius contrarium iuratus respondisset. Sicut constat ex ratione textus in capit. sicut nobis. de testibus. quod in specie asserunt Abbas & Decius in capitul. per tuas. de probatio. & Felynus in capit. cum tua. de testibus.

Sententia Bartoli.

Vera sententia.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm alicuius testmonium sit absque eius culpa repellendum.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quòd alicuius testimonium non sit repellendum nisi propter culpam. Quibusdam enim in pœnam infligitur, quod ad testimonium non admittantur, sicut patet in his qui infamia notantur. Sed pœna non est inferenda nisi pro culpa: ergo videtur quòd nullius testimonium debeat repelli nisi propter culpam.

2. Præterea, De quolibet præsumendum est bonum, nisi appareat contrarium. Sed ad bonitatem hominis pertinet, quòd verum testimonium dicat. Cum ergo non possit constare de contrario nisi propter aliquam culpam, videtur, quòd nullius testimonium debeat repelli, nisi propter culpam.*

Extra. De præsumpt. c. dudum.

3. Præterea, Ad ea quæ sunt de necessitate salutis, nullus redditur non idoneus nisi propter peccatum. Sed testificari veritatem est de necessitate salutis, vt supra dictum est: ergo nullus debet excludi à testificando nisi propter culpam.*

Art. 9 huius quæst.

Sed contra est, quod Gregorius dicit, & habetur 2. quæstio. 1. Quia à seruis suis accusatus est Episcopus, sciendum est quod minime audiri debuerunt.*

Greg. in registro lib. 11. c. 57 à med. Et habetur 2 q. 1 c. in primis nō procul à fine.

Respondeo dicendum, quòd testimonium sicut dictum est, non habet infallibilem certitudinem, sed probabilem. Et ideo quicquid est quod probabilitatem afferat in contrarium, reddit testimonium inefficax. Redditur autem probabile, quòd aliquis in veritate testificanda non sit firmus, quandoque quidem propter culpam, sicut infideles & infames, item illi qui publico crimine rei sunt, qui nec accusare possunt. Quandoque autem* absque culpa, & hoc est, vel ex defectu rationis (sicut patet in pueris, amentibus, & mulieribus) uel ex*

Art. præce.

Extra. de verb. sign. ca. forum. §. Testes.

affectu (sicut patet de inimicis & personis coniunctis, & domesticis) vel etiam ex exteriori conditione sicut sunt pauperes, serui, & illi, quibus imperari potest, de quibus probabile est, quòd de facili possunt induci ad testimonium ferendum contra veritatem. Et sic patet quod testimonium alicuius repellitur, & propter culpam & absque culpa.

Ad primum ergo dicendum, quòd repellere aliquem à testimonio, magis pertinet ad cautelam falsi testimonij vitandi quàm ad pœnam. Vnde ratio non sequitur.

Ad secundum dicendum, quòd de quolibet præsumendum est bonum, nisi appareat contrarium, dummodo non vergat in periculum alterius, quia tunc est adhibenda cautela, vt non de facili vnicuique credatur, secundum illud primæ Ioann. 4. Noli te credere omni spiritui.

Ad tertium dicendum, quòd testificari est de necessitate salutis, supposita testis idoneitate & ordine iuris. Vnde nihil prohibet, aliquos excusari à testimonio ferendo, si non reputentur idonei secundum iura.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet Diuus Thomas vnica conclusione, quæ talis est. Homines à testificandi munere aliquãdo repelluntur propter culpam, & aliquando sine illa. Quam probat in argumento sed contra testimonio Gregorij in registro librò 11. capi. 57. & habetur in cap. in primis. 2. quæst. 1. dicentis: Qui à seruis suis accusatus est Episcopus, sciendum est, quod minimè audiri debuerunt. Constat autem, quam plurimos sine culpa sua esse seruos. Et in corpore articuli hac ratione: Hominum testimonia non habent infallibilem certitudinem, sed probabilẽ: ergo omne illud quod affert probabilitatem in contrarium reddit testimonium inefficax: sed redditur probabile, quod aliquis in veritate testificanda non sit firmus, aliquando propter suam culpam, vt contingit infidelibus, & infamibus; & aliquando sine culpa, vel ex defectu rationis, vt in pueris & amentibus, vel ex affectu, vt in amicis & personis coniunctis: ergo homines aliquando repelluntur à testificandi munere propter culpam, & aliquando sine illa.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo explicatione huius articuli meminisse oportebit eorum, quæ diximus articulo primo huius quæstionis. Vbi omnes causas, propter quas in iure homines à munere dicendi testimonium repelluntur, recensuimus. Ex quibus certum est, quasdam culpam inuoluere, alias autem minime, sed tantum defectus naturales. Et sic constat conclusionem Diui Thomæ non solùm iuri positiuo, sed etiam rationi naturali esse cõformem. Ratio enim naturalis dictat, vt qui mihi iure suspectus est, ad ferendum contra me testimonium, non admittatur. Multa de conditionibus testium in aliquibus causis, vel casibus necessarijs, essent dicenda, nisi iuristis hæc à me essent relinquenda, qui non suscepi onus in iure, sed in moralibus scribendi, simulque D. Thomam interpretandi: Et sic, vt muneri meo satisfaciam, tantum relinquitur dubium explicandum, vtrùm licitum sit vnicuique testes contra se dicentes taxare, illisque crimina obijcere, quibus eorum testimonium infirmum reddatur? In qua re, vt certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quòd falsa crimina testibus imponere, semper est peccatum mortale, siue à iustè, siue ab iniustè litigante obijciantur. Est enim hoc mendacium perniciosissimum in ipsius testis notabile detrimentum vergens, & ad quod inferendum reus ius non habet: atque adeo sine mortali culpa fieri non potest. Ex quo infertur, iniquissimum esse vsum, qui hac nostra tempestate apud aduocatos inoleuit, impingendi testibus flagitia, quæ nec suspicantur, dicentes iure suo vti ad redimendam vexationem, cum tamen talis vsus peccatum mortale sit, vt pote, qui plus iniquitatis, quam iuris habet.

Conclusio D. Tho. iuri positiuo & rationi naturali est conformis.

Dubium an liceat testes taxare, & crimina eis obijcere.

1. dictum certum.

Dico secundo, etiam esse certum, quod habens iustam causam, ei qui falsus testis est, licitè potest pro defensione sua vera crimina obijcere etiam si illa sint occulta. Itaque si aliquis in iudicio aduersum me falsum testimonium dicit, ex quo mihi graue aliquod damnum, vel in honore, vel in bonis futurum timetur, licitè possum ipsius falsi testis crimen in eodem iudicio manifestare, quamuis sit occultum; si tale est, quod ex eius obiectione testis testimonium redditur infirmum. Probatur: Nam vim vi repellere licet, ut dicitur in cap. significasti 2. de homicidio. Et certum est, quòd eo tempore vis mihi infertur, quam ego cum moderamine inculpatæ tutelæ reijcio, utens ad id medio à lege permisso. Sed est hoc intelligendum, modo in tali obiectione conditiones ad inculpatam tutelam requisitæ obseruentur. Quarum prima est, quod illius criminis reuelatio litis vincendæ sit necessaria. Secunda, quòd aliter me defendere non possim. Tertia, quòd in tali obiectione testis infamiam nõ intendam, sed tantum me defendere. Nam sicut ad propriam defensionem non est licitum aliquem ex intentione occidere, vt ex mente Diu. Thom. explicauimus supra quæst. 64. artic. 7. ita nec infamare. Et denique in hoc procedendum erit eodem modo, quo in defensione vitæ procedendum esse diximus, cum vtriusque sit similis ratio. Nonnulli affirmãt, quod quamuis vnicuique sit licitum ad defensionem vitæ, & honoris falsi testis occultum crimen manifestare, non tamen ad defensionem bonorum quæ longe minoris sunt ponderis, quam fama illius, cuius crimen manifestatur. Cæterum hæc sententia est falsa. Nam eodem iure, quo diximus supra, licitum esse cuique in defensionem bonorum aggressorem occidere; est etiam licitum reuelare crimen falsi testis ad eorundem bonorum conseruationem necessarium; nec quãtum ad hoc est aliquod discrimen.

2. dictum certum.

Dico tertio, etiam esse certum, quod qui testi etiã verum deponenti, crimen publicum atque manifestum obijcit, nullum peccatum committit: quia tũc illum non infamat, nec aliquid facit, quod in alterius vergat detrimentum, sed est intelligendum, modo reus iure se defendat. Nam si non habet ius ad talem defensionem, vltra hoc, quod peccat contra iustitiam, illam exercens, peccat etiam contra charitatem proximo peccatum improperens. Itaq; hæc certa sunt.

3. dictum certum.

Sed dubium est, vtrum in casu, quo reus iure se defendit, & testis verum deponit, licitum sit reo, testis occultum crimen manifestare, quo eius testimonium infirmum & nullum reddatur? Verbi

Dubium difficultas.

bi gratia: Occidit quis hominem cuius crimina vnicus tantum testis existit, quem reus certò scit, quamuis in secreto, tali esse infamia notatum, vt iure à testimonio ferendo sit repellendus. Dubium est, vtrum licitè possit tunc tale occultum crimen obijcere, ut causam suam defendat? Similiter: Institutus fuit extraneus hæres per testamentum occlusum, cui septem testes interfuerunt, ille autem, qui succedere debet ab intestato, certò scit quamuis occultè, duos, vel tres illorum ita esse infames, vt iure testes habendi non sint; quibus deficientibus testamentum redditur minus solemne, ipseque iure succedit in hæreditatem. Dubium est, vtrum talis possit licitè ea crimina testibus obijcere, vt iure sibi debitam hæreditatem obtineat? Et pro parte negatiua est argumentum. Qui occultum crimen reuelat, non minus habetur infamator, quam qui falsi est impositor: sed ob nullam causam est licitum falsa crimina imponere: ergo nec occulta reuelare, nisi id opus fuerit ad inculpatam tutelam, ut paulò antea dicebam. Consequentia cum minori est nota: & maior probatur, ex dictis supra quæstione 62. articulo 2. Vbi agentes de restitutione famæ, ad illam affirmauimus non minus obligari eum, qui occultum crimen reuelat, quam qui falsum imponit.

Argum.

Sententia Authoris.

Hoc tamen non obstante dico, reuelationem occulti criminis in casu, de quo loquimur, ex genere suo nullum esse peccatum. Vnicuique enim licitum est iuris beneficio vti, & cum ius id concedat, citra culpam fieri poterit. Ita affirmat Soto libro 5. de iustitia, quæstione 7. art. 3. Sed est hæc doctrina cum multis limitationibus intelligenda. Prima, quod ea reuelatio sit necessaria ad vincendam litem. Quare si crimen non fuerit ex illis, quibus iure testimonium repellitur, nefas erit illud manifestare. Secunda, quod fœditas detegendi criminis cum detrimento ex occultatione subsequuto, ad arbitrium prudentis viri, aliqualem habeat proportionem. Nam qui in causa exigui momenti grauissimum testis crimen, ob quod, vel periculū mortis subire, vel infamiam eum incurrere, esset necessarium, patefaceret, proculdubio peccaret contra charitatem. Tertia, quòd perpendantur causa atque modus, quibus testis ad testimonium ferēdum accedit. Nam illi, qui, vel sua culpa, vel sua sponte se ingerit, æquius poterit crimen obijci, quo eius os obstruatur, quam ei, qui absque culpa sua atque compulsus testimonium dicit. Et denique erit attendendum, ut necessitate potius, quam vindictæ cupiditate coactus ad talis criminis manifestationem accedat, intendens solum suam defensionem, atque ius, & non infamiam proximi: quamuis ista sequatur ex priori tanquam effectus illius, ut diximus, supra q. 64. art. 7. de eo, qui in propriam defensionem aggressorem occidit.

Ad argu.

Et ad argumentum in contrarium factum, respōdetur concesso antecedenti, negando consequentiam. Ad imponendum enim falsum crimen nunquam potest aliquis ius habere: bene tamen ad occultum reuelandum: tunc scilicet, quando opus fuerit ad propriam defensionem. Nec id faciens formaliter erit dicendus infamator, per se enim non intendit; nisi se indemnem seruare, quod æquum est atque iustū: & ad hoc per accidens sequitur proximi infamia. Actiones aūt non ex illo, quod conuenit per accidens, sed ex eo, quod cōuenit per se speciē & denominationē accipiunt. In solutione ad secundum argumentum dicit D. Tho. quòd quamuis de quocunque præsumendum sit bonum, nisi

A appareat contrarium, quando tamen timetur periculum alterius, licitè adhibetur cautela, ne facilè cuique credamus, iuxta illud Ioan. 4. Nolite credere omni spiritui. Ex quo habemus, quod quamuis pauper non sit iudicandus malus, licitè tamen possumus cauere, ne sit malus mentiendo propter paupertatem; & sic eum reijcere à testimonio ferendo. Pertinet enim hoc non ad iudicium, sed ad cautelam: quæ secundum prudentiam in simili casu habenda est. Et eadem est ratio de amicis, & consanguineis, quantum attinet ad testimonium ferendum.

B

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm falsum testimonium semper sit peccatum mortale?

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quòd falsum testimonium non semper sit peccatum mortale. Contingit enim aliquem falsum testimonium ferre ex ignorantia facti. Sed talis ignorantia excusat à peccato mortali: ergo testimonium falsum non semper est peccatum mortale.

C

2. Præterea, Mendacium quod alicui prodest & nulli nocet, est officiosum, quod non est peccatum mortale: Sed quandoq; in falso testimonio est tale mendacium, puta, cum aliquis falsum perhibet, vt aliquem à morte liberet, vel ab iniusta sententia, quæ intentatur per aliquos falsos testes, vel per iudicis peruersitatem: ergo tale falsum testimonium non est peccatum mortale.

3. Præterea, Iuramentum à teste requiritur, vt timeat peccare mortaliter peierando. Hoc autem non esset necessarium, si ipsum falsum testimonium esset peccatum mortale: ergo falsum testimonium non semper est peccatum mortale.

D

Sed contra est, quod dicitur Prouerb. 19. Falsus testis non erit impunitus.

Respondeo dicendum, quòd falsum testimonium habet triplicem deformitatem. Vno modo ex periurio, quia testes non admittuntur * *nisi iurati; & ex hoc semper est peccatum mortale. Alio modo ex violatione iustitiæ, & hoc modo est peccatum mortale in suo genere, sicut & quælibet iniustitia. Et ideo in præcepto Decalogi sub hac forma interdicitur falsum testimonium, cum dicitur Exodi vigesimo. Non loqueris contra*

Extra de testibus & attestationibus c. nuper 4 q. 3 ca Si testes ff. 1td infamādis.

E

proximum tuum falsum testimonium. Non enim contra aliquem facit qui eum ab iniuria facienda impedit, sed solum qui ei suam iustitiam tollit. Tertio ex ipsa falsitate, secundum quod omne mendacium est peccatum, & ex hoc non habet falsum testimonium, quod semper sit peccatum mortale.

Ad primum ergo dicendum, quòd in testimonio ferendo nō debet homo pro certo asserere, quasi sciens id de quo certus non est, sed dubium debet sub dubio proferre, & id de quo certus est pro certo asserere, sed quia contingit ex labilitate huma-

na memoriæ, quòd reputat se homo quandoque certum esse de eo quod falsum est, si aliquis hoc cum debita solicitudine recogitans æstimet se certum esse de eo quod falsum est, non peccat mortaliter, hoc asserens, quia non dicit falsum testimonium per se & ex intentione, sed per accidens contra id quod intendit.

Ad secundum dicendum, quòd iniustum iudicium non est iudicium. Et ideo ex vi iudicij falsum testimonium in iniusto iudicio prolatum, ad iniustitiam impediendam, nō habet rationem peccati mortalis, sed solum ex iuramento violato.

Ad tertium dicendum, quòd homines maximè abhorrent peccata, quæ sunt contra Deum, quasi grauissima, inter quæ est periurium. Non autem ita abhorrent peccata quæ sunt contra proximum. Et ideo ad maiorem certitudinem testimonij requiritur testis iuramentum.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quod in falso testimonio triplex potest deformitas inueniri; vna periurij in quantum testes non admittuntur ad dicendum testimonium, nisi iurati, altera contra iustitiam, quę violatur in quocunque falso testimonio; altera falsitatis, secundum quam omne mendacium est peccatum; respondet Diuus Thom. ad propositam difficultatem per tres propositiones. Prima conclusio: Omne falsum testimonium ex ea parte, qua iuramento affirmatur, quantumuis sit de re minima, est peccatum mortale. Probatur: Quia omne periurium, siue in iudicio, siue extrà, etiam de re minima, est peccatum mortale, propter grauem iniuriam, quæ irrogatur Deo, dum in rei falsæ testem adducitur. Secunda conclusio: Falsum testimonium in iudicio dictum, ex ea parte, qua est contra iustitiam, ex genere suo est peccatum mortale; etiam si iuramento non sit affirmatum. Probatur. Quælibet iniustitia ex genere suo est peccatum mortale, vt constat ex superioribus, sed falsum testimonium dictum in iudicio est contra iustitiam, vt constat ex forma, quia in Decalogo prohibetur: dicitur enim: Non loqueris cōtra proximum tuum falsum testimonium: ergo est peccatum mortale. Tertia conclusio: Falsum testimonium ex ea parte, qua solum est mendacium, non est peccatum mortale ex genere suo; quia, vt sic nec opponitur iustitiæ, nec religioni, quorum transgressio ex genere suo est peccatū mortale.

EXPLICATIO ARTICVLI.

COnclusiones, quæ à Diuo Thoma in isto articulo ponuntur, ad alias materias proprie pertinent: Prima namque, in qua de deformitate iuramenti est sermo, quæstione octogesima nona, ex proposito disputatur. Et secunda, quæ loquitur de deformitate iniustitię, fuit à nobis explicata supra quæstione quinquagesima nona, articulo quartò. Tertia autem, quę agit de malitia, & grauitate mendacij, peculiarem etiam sibi vendicat locum à pręsenti instituto longe alienum. Quocirca tantum erit opus, pro nunc, vt differentia conclusionum in memoria teneatur. Omne enim periurium, non solum in genere, sed etiam in indiuiduo, siue de re graui

A sit, siue parua, peccatum est mortale. Et hoc dicit prima conclusio. Mendacium, verò citra iuramentum, si perniciosum est, & contra iustitiam, peccatum mortale erit ex genere suo, vt habet secunda conclusio. At verò mendacium iocosum, & officiosum, ex genere suo solum est veniale, & ex circunstantijs potest fieri mortale. Et hoc dicit tertia conclusio. Si quis autem quęrat, an omne periurium, etiam extra iudicium factum, sit grauius peccatum quocunque mendacio pernicioso, sine iuramento dicto, siue illud prolatum sit in iudicio, siue extra? dico breuiter, quod omne periurium ex obiecto est grauius, vtpote quod aduersatur religioni, quę pręstantior est virtus, quam iustitia. Poterit tamen B mendacium perniciosum tot circunstātijs aggrauari, vt malitia superet aliquod periurium. Nec de hoc aliqua potest esse dubitatio.

Dubium circa secundam conclusionē D. Thom.

Sed dubitabit aliquis hoc loco circa secundam conclusionem, an possit aliquando cōtingere, quod mendacium dictum in iudicio sine iuramento, sit peccatum veniale. Et est sermo quando mendaciū dicitur in re graui. Nam de mendacio in re leui, iam diximus. quęstione. 69. articulo. 1. contra Caietanum, illud esse veniale modo iuramentum non intercedat. Et quidem quod tale mendacium, possit esse peccatum veniale, probatur ex Diu. Thom. loco modo citato dicente, ideò mendacium in iudicio esse, peccatum mortale ex genere suo, quia est C iniustitia contra proximum: ergo quando non fuerit iniustitia, vt si iudex interroget aliquē de re graui ad ipsum pertinente, nullo præcedenti iuramento, & iterrogatus mentiatur, nō erit peccatum mortale.

Argum.

Hoc tamen non obstante dico, fieri non posse, vt quis coram iudice iuridicè interrogante in re graui mendacium proferat, quin peccet mortaliter, etiam si iuramentum non intercedat. Hanc sententiam tenet Diuus Thomas hic ad secundum. Vbi dicit, quòd, quia iniustum iudicium non est iudicium, ideò ex vi iudicij falsum testimoniū in iniusto iudicio prolatum, ad iniustitiam impediendam, non habet rationē peccati mortalis, sed solum ex ratione iuramenti. Intelligit ergo, quod quando iudiciū D est verum iudicium, ex vi solum talis iudicij, qui mentitur in re graui, peccat mortaliter. Et ratione sic argumentor. Quicunque iuridicè interrogatus in iudicio, esto, iuramentum non intercedat, nec faciat iniuriam tertiæ personę, mentitur, in re graui, facit iniuriam reipublicę, atque ipsi iudici, cui inobediens existit: ergo hac solum ratione peccat mortaliter. Ex hoc infertur, quod quando Diu. Thom. affirmat in secunda conclusione, falsum testimoniū in iudicio dictum, ex ea parte solum, qua est contra iustitiam, ex genere suo esse peccatum mortale, etiā si iuramento non sit affirmatum: non solum loquitur de mendacio pernicioso in pręiudiciū alicuius certę personę vergente, sed etiam de eo, quo quis sine pręiudicio tertij rem grauem, quam dicere tenebatur, occultat: quod similiter appellatur contra iu- E stitiam, quia irrogat iniuriam iudici atque reipublicę.

Sententia Authoris.

Ad argu.

Et ad argumentum in contrarium factum respondetur, quod etiam mendacium, circa rem grauem prolatum in iudicio, dr à D. Thoma iniustitia contra proximum; quia est contra iudicem, cui iuridicè interroganti obedientia ex iustitia debetur. Et sic nihil obstat obiectio.

QVAESTIO LXXI.

De iniustiti**a** quæ fit in iudicio ex parte aduocatorum, in quatuor articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

Vtrùm aduocatus teneatur, prestare patrocinium causę pauperum.

Infra art. 4. & ad primum.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quòd aduocatus teneatur præstare patrocinium causæ pauperum. Dicitur enim Exodi vigesimotertio. Si videris asinum odientis te iacere sub onere, non pertransibis, sed subleuabis cum eo. Sed non minus periculum imminet pauperi, si eius causa contra iustitiam opprimatur, quàm si eius asinus iaceat sub onere: ergo aduocatus tenetur præstare patrocinium causæ pauperum.

Hom. 9 in euang.

*2. Præterea, * Gregor. dicit in quadam hom. Habens intellectum, curet omnino, ne taceat, habens rerum affluentiam, à misericordia non torpescat, habens artem qua regitur, vsum illius cum proximo partiatur; habens loquendi locum apud diuitem, pro pauperibus intercedat. Talenti enim nomine cuilibet reputabitur, quod vel minimum accepit. Sed talentum commissum non abscondere, sed fideliter dispensare quilibet tenetur, quod patet ex pœna serui abscondentis talentum, Matthæi vigesimoquinto: ergo aduocatus tenetur pro pauperibus loqui.*

3. Præterea. Præceptum de misericordiæ operibus adimplendis, cum sit affirmatiuum, obligat pro loco & tempore, quod est maxime in necessitate. Sed tempus necessitatis videtur esse, quando alicuius pauperis causa opprimitur: ergo in tali casu videtur quod aduocatus teneatur pauperibus patrocinium præstare.

Sed contra, Non minor necessitas est indigentis cibo, quàm indigentis aduocato. Sed ille qui habet potestatem cibandi, non semper tenetur pauperem cibare: ergo nec aduocatus semper tenetur pauperibus patrocinium præstare.

*Respondeo dicendum, quòd cum præstare patrocinium causæ pauperum ad opus misericordiæ pertineat, idem est hic dicendum, quod & suprà de alijs operibus misericordiæ * dictum est. Nullus autem sufficit omnibus indigentibus, misericordiæ* E *opus impendere. Et ideò, sicut Augustinus * dicit in primo, de Doctrina Christiana. Cum omnibus prodesse non possis, his potissimè consulendum est, qui pro locorum & temporum, vel quarumlibet rerum opportunitatibus constrictius tibi quasi quadam sorte iunguntur. Dicit pro locorum opportunitatibus, quia non tenetur homo per mundum quærere indigentes, quibus subueniat, sed sufficit, si eis qui sibi occurrunt misericordiæ opus impendat. Vnde dicitur Exodi 23. Si occurreris boui inimici tui, aut asino erranti, reduc ad eum. Addit autem, & temporum, quia non tenetur homo fu-*

Q. 32. art. 5.

Lib. 1. cap. 28. in princip. to. 3.

A *turæ necessitati alterius prouidere, sed sufficit si præsenti necessitati succurrat. Vnde dicitur primæ Ioannis tertio. Qui viderit fratrem suum necessitatem habentem, & clauserit viscera sua ab eo, &c. Subdit autem, Vel quarumlibet rerum, quia homo sibi coniunctis quacunque necessitudine maxime debet curam impendere, secundum illud primæ ad Timotheum quinto. Si quis suorum & maxime domesticorum curam non habet, fidem negauit. Quibus tamen concurrentibus considerandum restat, vtrum aliquis tantam necessitatem patiatur, quòd non in promptu appareat, quomodo* B *ei possit aliter subueniri, & in tali casu tenetur ei opus misericordię impendere. Si autem in promptu appareat, quomodo aliter ei subueniri possit, vel per seipsum, vel per aliam personam magis coniunctam, aut maiorem facultatem habentem, non tenetur ex necessitate indigenti subuenire, ita quòd non faciendo peccet, quamuis si subuenerit absque tali necessitate, laudabiliter faciet. Vnde aduocatus non tenetur semper causæ pauperum patrocinium præstare, sed solum concurrentibus conditionibus prædictis, alioquin oporteret eum omnia alia negotia prętermittere, & solis causis pau-* C *perum iuuandis intendere. Et idem dicendum est de medico, quantum ad curationem pauperũ.*

Ad primum ergo dicendum, quòd quando asinus iacet sub onere, non potest ei aliter subueniri in casu isto, nisi per aduenientes subueniatur. Et ideo tenentur iuuare. Non autem tenerentur, si posset aliunde remedium afferri.

*Ad secundum dicendum, quòd homo talentum sibi traditum tenetur vtiliter dispensare, seruata opportunitate locorum, & temporum, & aliarum rerum, vt dictum * est.*

In corpo. art.

Ad tertium dicendum, quòd non qualibet ne- D *cessitas causat debitum subueniendi, sed solum illa quę est * dicta.*

In corpo. art.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet Diuus Thomas vnica conclusione, quę talis est: aduocatus nō semper causæ pauperum patrocinium suum præstare tenetur; sed tunc duntaxat, quādo in promptu non apparet, quomodo ei possit aliter subueniri. Hanc probat in argumento, sed contra, hac ratione. Non minor est necessitas indigentis cibo; quam indigentis aduocato: sed ille, qui habet potestatem cibandi, non semper tenetur pauperem cibare: ergo nec aduocatus tenetur semper pauperibus patrocinium præstare. Et in corpore articuli hoc modo: Pręstare patrocinium causis pauperum, est opus misericordiæ: ergo eo modo loquendum est de illo, ac de alijs operibus misericordiæ: sed nullus tenetur opera misericordiæ præstare, nisi miseria inopis id exigente; est enim præceptum de misericordia facienda affirmatiuum, obligans solum pro casu necessitatis: ergo id etiam est dicendum de patrocinio præstando. Et confirmatur. Nullus ad impossibile obligatur: sed nemo potest omnibus causis pauperum patrocinari: ergo nec ad id obligatur, sed tantum, vt patrocinium præstet, quando non apparet in promptu, quomodo possit eis aliter subueniri; iuxta illud Augustini, Cum om-

nibus prodesse non possis, ijs potissimum consulendum est, quibus pro locorum, & temporũ, vel quarumlibet rerum opportunitatibus, constructius tibi, quasi quadam sorte iungnntur. Dicit pro locorum opportunitatibus: Quia nõ tenetur homo per mundum quærere indigentes; quibus subueniat: sed sufficit, si ijs, qui sibi occurrunt misericordiæ opus impendat. Dicit; Et temporum: Quia non tenetur homo futuræ necessitati alterius prouidere: sed sufficit in præsenti necessitati succurrere. Dicit; Vel quarumlibet rerum: Quia homo sibi coniunctis quacunque necessitate maximè debet curam impẽdere; iuxta illud Pauli 1. ad Timoth. 5. Si quis suorum maximè domesticorum curam non habet, fidem negauit.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Officiũ aduocatorũ laudabile.

LAudabile vitæque hominum necessarium aduocationis officium principalibus præmijs oportere munerari, Anastasius ait in l. laudabile. C. de aduocatis diuersorum iudiciorum. Nec minus, quam milites patriam tueri Imperatores rescripserunt in l. aduocati. C. eod. tit. Est autem aduocatus, qui in iudicio apud eum, qui iurisdictioni præest, desiderium suum, vel amici exponit, vel alterius desiderio contradicit. l. sciendum. §. 1. ibi per Doctor. & l. Paulus. la primera, & ibi Bart. ff. de legib. Quare consulens in camera non dicetur propriè aduocatus, nec prohibitus aduocare, censebitur similiter interdictus in camera consulere, vel facere allegationes in scriptis, secundum Panorm. in rubr. de postulat. cui consentit Bart. in l. 1. ff. de vari. & extraor. cog. Aduocationis verò munus exercere posse eũ, qui priua laurea fuerit insignitus, dummodò iuris peritiam habeat, nec ex alia causa sit prohibitus, tradit Perez in d. l. 1. q. 12. Quamuis in regijs cancellarijs in vsu sit dispositio legis primæ & secundæ, tit. 16. lib. 2. recopilar. quæ dicunt aduocatos per decem annos studuisse, examinatosque atque approbatos à summo præside regijsque auditoribus, esse oportere. Quæ autem aliæ sint qualitates, quas huiusmodi aduocati debent habere, & qui sint illi, qui ab hoc munere ineundo iure arceantur, ezplicat D. Thom. art seq.

Aduocati tenentur gratis pauperibus patrocinari.

In isto articulo agit D. Thomas de obligatione, quam aduocati habent pauperibus gratis patrocinandi in suis necessitatibus. Et quoniam huiusmodi patrocinium eleemosyna quædam est, ac opus misericordiæ, idem dicendum est de illo, quod de eleemosyna, & alijs operibus misericordiæ. Ad cuius explicationem supponendum est primò, huiusmodi patrocinium sicut & eleemosynam esse in precepto. Est enim in præcepto dilectio proximi, atque adeò omne illud, sine quo dilectio proximi stare non potest, & tale est patrocinium pauperibus impendendum in casu necessitatis. Nam cum ad dilectionem proximi pertineat non solum, ut proximo velimus bonum, sed etiam, vt operemur, iuxta illud 1. Ioan. capit. 3. Non diligamus verbo, nec lingua, sed opere & veritate: & ad hoc vt velimus, & operemur bonum alicuius, requiratur, quod eius necessitati subueniamus, quod fit interdum per eleemosynam, interdum per patrocinium, iuxta vniuscuiusque necessitatem; fit, vt sine his dilectio stare non possit, atque ex consequenti sunt in præcepto.

Cæterùm quoniam precepta dantur de actibus virtutum, & ad hoc, vt patrocinium ab aduocato prestandum, sit actus virtutis, necessarium est, quòd

A aliqua considerentur ex parte dantis, & aliæ ex parte recipientis; nam ex parte dantis requiritur possibilitas, & commoditas ad patrocinandum; ex parte autem recipientis necessitas: operæpretium est, vt explicemus, quanta sit necessitas futura, vt aduocatus teneatur pauperi gratis patrocinium ferre; & similiter, quanta cum incommoditate, atque labore id facere teneatur. Quod, vt explicemus, aduertendum est primò, quòd quemadmodum supra in 1. tom. quæst. 32. art. 5. agentes de eleemosyna pauperum necessitates ad tria genera reduximus, in primo genere constituitur extrema necessitas in qua intelligendus est aliquis esse; non quidem quando iam agit extremam animam: nam in illo tempore

Dubium, quã do aduocatus teneatur patrocinium ferre, & quanta cũ incommoditate.

B fere nihil auxilij possumus ei ferre: sed tunc propriè dicitur extrema necessitas, quando sunt in aliquo certa, & nota signa significantia illum breui periturum, nisi opportunè illi auxilium præbeatur. In secundo genere est necessitas grauis, quæ est valde vicina extremæ. Et est, cum aliquis versatur in magno & certo periculo incidendi in aliquem grauissimum morbum, propter inopiam, vel aliam huiusmodi calamitatem. In tertio genere constituitur communis necessitas, qua laborant pauperes ostiatim eleemosynam petentes; Ita etiam in proposito, necessitates eorum, qui indigent patrocinio, possunt reduci ad tres. Prima, quæ dicatur extrema. In qua intelligendus est aliquis esse, non quidem quando iam ducitur ad supplicium, vel ad mor-

Triplex necessitas eius cui patrocinium fertur.

C tem, nam in illo tempore fere nihil auxilij potest ei præstari; sed quamdiu manet in carcere, imputaturque ei crimen, propter quod infallibiliter mors erit infligenda, nec habet unde sibi subueniat, nisi ex meo patrocinio gratis collato. Altera est grauis necessitas, quæ extremæ est valde vicina. Et est, quando aliquis versatur in magno & certo periculo incurrendi grauissimum incommodum mortis aut supplicij ex defectu patrocinij. Tertia est necessitas communis, qua laborant quicunque pauperes litigantes pro rebus suis.

Incommoda aduocatorum triplicia.

Secundò est aduertendum, quòd incommoda, quæ possunt aduocati incurrere ex collatione patrocinij similiter possunt ad tria genera reduci, quãtum

D attinet ad præsens institutum. Primum est grauissimum: Quod contingir quando aliquis probabiliter timet, quòd si patrocinium præstet, vel mors, vel omnium bonorum suorum amissio subsequetur. Secuudum est graue: Et contingit quando aduocatus timet, quòd patietur aliqualem bonorum suorum iacturam, vel amittendo quæ habet, uel non adquirendo, quę adquirere poterat, si patrocinium præstat. Tertium est leue: Vt si timet, uel tempus consumere, vel aliqualem molestiam accipere in cognitione causæ, & ipsius prosequutione.

1. Dictum certum.

His constitutis, ut certa ab incertis separemus,

E dico primò, certum esse, quòd in nulla necessitate tenetur aduocatus patrocinium ferre, cum grauissimo suo incommodo. Charitatis enim opera non obligant cum tanto discrimine, vt sæpe diximus. Dico secundò etiam esse certum, quòd in grauissimis & grauibus pauperum necessitatibus tenentur aduocati patrocinium ferre cum leui suo incommodo, quia id ordo charitatis expostulat. Dico tertiò etiam esse certum, quòd in necessitatibus communibus, non tenentur aduocati patrocinium ferre cum graui suo nocumento. Itaque non tenetur bonorum suorum iacturam pati, vt pauperibus pro suis litigantibus auxilium præbeant. Charitas enim bene ordinata à seipso incipit. Sed de quibus dubitatur

2. Dictum certum.

3. Dictum certum.

tatus sunt duo. Primum, vtrùm in grauissimis pauperum necessitatibus teneantur aduocati patrocinium ferre cum graui suo nocumento? Quod est quærere, an quando pauper est in carcere, imputaturque ei crimen, propter quod infallibiliter mors erit infligenda, nec habet, vnde sibi subueniat, nisi ex patrocinio gratis collato, teneatur aduocatus cũ aliquali iactura bonorum suorum, vel amittendo quæ habet, vel non adquirendo quæ adquirere poterat, patrocinium præstare. Secundum, vtrum in communibus necessitatibus pauperum, teneantur aduocati eis patrocinari cum leui suo incommodo.

Pĩctos dif ficultatis.

1. Cõclus.

Ad quorum explicationem sit prima conclusio: In casu extremæ necessitatis tenentur aduocati ex B præcepto charitatis pauperibus gratis patrocinari cum graui suo incommodo, hoc est, cum aliquali suorum bonorum iactura. Probatur: Ordo charitatis est in præcepto, vt tenet communis sententia Theologorum: sed secundum illum ordinem vita spiritualis proximi anteponenda est vitæ nostræ corporali, & vita corporalis proximi anteponenda est reliquis bonis nostris: ergo in casu extremæ necessitatis vitæ tenebitur aduocatus, cum aliquali bonorum suorum iactura, vitæ corporali pauperis patrocinari. Secundò: Quamuis verum sit, quòd in eodẽ casu, & in æquali necessitate magis teneor subuenire propinquo, quam extraneo, tamen etiam est verum, quòd in quocunq; casu teneor subuenire propinquo, teneor subuenire extraneo, dummodo ambo simul non concurrant; C sed sic est, quòd si frater aduocati esset in illa extrema necessitate, teneretur ei patrocinium præstare cum bonorum suorum iactura: ergo idem dicendum erit de aliorum extrema necessitate. Item D. Thom. in isto articulo affirmat idem esse iudicium de patrocino aduocati, & de eleemosyna præstanda: sed in casu extremæ necessitatis tenetur homo eleemosynam facere, etiã de necessarijs ad statum, vt diximus in primo tomo, quæst. 32 artic. 5. conclusione 2. ergo similiter aduocatus in extrema necessitate tenebitur patrocinari cum aliquali bonorum suorum iactura. Et qđ D dico de aduocatis, est etiam intelligendum de procuratoribus, & tabellionibus, qui nomine aduocati comprehenduntur quantum attinet ad præsens institutum.

2. Concl.

Secunda conclusio: In communibus necessitatibus pauperum tenẽtur aduocati illis auxilium, & patrocinium gratis præstare, cum leui suo nocumẽto. Hanc cum multis resoluit Perez. l. 1. tit. 19. lib. 2. ordinationum, ver. 6 dubitatur. Cui add. l. 16. tit. 16. lib. 2. recopilationis. Et probatur: Homines tenentur facere eleemosynam de superfluis naturæ in communibus necessitatibus, vt latè ostendimus in materia de eleemosyna, q. 32. art. 5. conclu. 3. sed eadem est ratio auxilij præstandi in necessitate ab aduocato, ac eleemosynæ, vt dicit D. Tho. in isto art. E ergo etiam aduocatus in communibus necessitatibus cum leui suo nocumento tenebitur pauperibus patrocinium præstare. Maximè cum in aduocato, quatenus aduocatus est, sicut & in medico, tẽpus, quod sibi superest, & molestia, quæ accipitur in cognitione causæ, & illius prosequutione, habeat rationem superflui, vt dicit Soto li. 5. de iusti. q. 8. ar. 1.

Dubium.

Sententia Caiet.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, an semper, quòd aduocatus tenetur pauperibus patrocinium ferre, ad id teneatur sub reatu peccati mortalis? Caietanus in hoc commento, solam extremã necessitatẽ arbitratur afferre secum præceptum obligans ad mortale. Distinguit enim tres gradus. Primus est A extremæ necessitatis, cui sub mortali culpa succurrendum est. Secundus necessitatis grauis, citra extremam; cui non succurrere, venialis est culpa. Tertius leuiorum & communium necessitatum; quib. succurrere dicit esse consilium, & illas prætermittere nulla est culpa. Hæc tamen sententia quantum ad id, quòd dicit, non succurrere grauem necessitatem patienti, solum esse veniale, proculdubio est falsa, & sibi repugnans. Ipse enim 2. 2. q. 32. art. 5. legitimè D. Thomam interpretatus dicit, duos esse casus præcepti eleemosynæ sub mortali, videlicet, necessitatem extremam de necessarijs, & grauem de superfluis. In cuius confirmationem postea ipse composuit tractatum de eleemosyna, quo talẽ sententiam necessariam, & ueram esse astrueret. B Diuus enim Ioannes non tantum de extrema, sed etiã de graui & urgenti necessitate est loquutus, quando dixit; Qui viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab illo, quomodo charitas Dei manet in eo? Viscera enim, quæ sola extrema necessitas aperit, ferrea sunt, & obtusiora, quam charitas sinit. Certum est autem, quòd in patrocinijs, sicut in eleemosynis locum habet grauis necessitas. Quod & rectè significat Syluester, verbo aduocatus. §. 28. dicens: Ecquis dubitabit, quin si inopis hominis omni fauore destituti, citra periculum vitæ periclitaretur honor, alia ve illi ingrueret vrgens calamitas, teneretur & patronus suos illi C adesse patrocinio? Et peritus medicus, quamuis nõ immineret ægroto periculum mortis? Præterquã quod eædem rationes, quæ probant in grauioribus necessitatibus teneri aduocatos patrocinari pauperibus, cum suo leui, & paruo incommodo, continent similiter obligationem illam esse peccati mortalis, vtpotè, quæ fundamentum habet in ordine charitatis sub mortali obligante.

Impugnatur Caiet.

Quæstio.

Sed qđ maiorẽ habet difficultatẽ est, an in cõib. pauperum necessitatibus teneantur aduocati, sub culpa mortali, cum suo leui incommodo, patrocinium ferre. Ad cuius explicationem dico breuiter; quòd vni aut alteri nõ patrocinari, cũ possit, nõ est peccatum mortale, sed tantum veniale. Cæterùm D habere animum firmum non adiuuandi huiusmodi homines, proculdubio erit peccatum mortale, sicut & habere animum firmum, non dandi eleemosynam de superfluis in cõibus necessitatib. D. Th. in isto artic. affirmat, quòd si in promptu apparet quomodo pauperi necessitatem patienti subueniri possit, vel per ipsum, vel per aliam personam magis coniunctam, aut maiorem facultatem habentem, non tenetur aduocatus ex necessitate subuenire; ità, quòd non faciendo peccet; quamuis si subuenerit absque tali necessitate laudabiliter faciet. Quorum verborum sensus sumendus est iuxta materiam subiectam, vt notat Caietanus in præsenti. In huiusmodi enim moralibus, in particulari E tunc in promptu dicitur apparere modus, quo potest subueniri alicui, quando absque inquisitione offertur modus, quo potest, non qualitercunque, sed potentia probabiliter coniungenda actui. Siquis enim videt pauperem vexari; & scit illum habere fratrem aduocatum, satis in promptu videt quomodo potest ei aliter subueniri cum effectu probabiliter. Et sic extraneus adiuuare non tenetur. Similiter, scio aliquem esse captiuum, habentem fratres diuites, satis probabile est quod rediment eum, & sic de alijs. Nõ loquitur autem D. Tho. in casu, quo apparet ipsa subuentio in actu exercitio, quia tunc non esset in casu necessitatis, sed extra necessitatẽ; & propterea vsus est potentiæ nomine.

Respõsio.

ARTI-

ARTICVLVS. II.

Vtrùm conuenienter aliqui ſecundum iura arceantur ab officio aduocandi?

D ſecundum ſic proceditur. Videtur, quòd inconuenienter aliqui ſecundũ iura arceantur ab officio aduocandi. Ab operibus enim miſericordiæ nullus debet arceri. Sed patrocinium præſtari in cauſis ad opera miſericordiæ pertinet, vt dictum eſt: ergo nullus debet ab hoc officio arceri.*

Inf q.181 ar.4 ad 2.

Art. prec.

2. Præterea, Contrariarum cauſarum non videtur eſſe idem effectus. Sed eſſe deditum rebus diuinis, & eſſe deditum peccatis, eſt contrarium. Inconuenienter ergo excluduntur ab officio aduocati quidam propter religionem, vt monachi & clerici. Quidam autem propter culpam, vt infames & hæretici.

3. Præterea, Homo debet diligere proximum ſicut ſeipſum. Sed ad officium dilectionis pertinet, quòd aliquis aduocatus, cauſæ alienius patrocinetur. Inconuenienter ergo aliqui, quibus conceditur pro ſeipſis autoritas aduocationis, prohibentur patrocinari cauſis aliorum.

Sed contra eſt, quod tertia quæſtionem ſeptima multæ perſonæ arcentur ab officio poſtulandi.*

3. q. 7. ca. Infames.

Reſpondeo dicendum, quòd aliquis impeditur ab aliquo actu duplici ratione. Vno modo propter impotentiam, alio modo propter indecentiam. Sed impotentia ſimpliciter excludit aliquem ab actu. Indecentia autem non excludit omnino, quia neceſſitas indecentiam tollere poteſt. Si ergo ab officio aduocatorum prohibentur quidam propter impotentiam, eo quòd deficiunt ſenſu, vel interiori, ſicut furioſi & impuberes, vel exteriori, ſicut ſurdi & muti. Eſt enim neceſſaria aduocato & interior peritia, qua poſſit conuenienter iuſtitiã aſſumptæ cauſæ oſtendere. Et iterum loquela cum auditu, vt poſſit pronuntiare & audire quod ei dicitur. Vnde qui in his defectum patiuntur, omninò prohibẽtur ne ſint aduocati nec pro ſe, nec pro alijs. Decentia autem huius officij exercendi tollitur dupliciter. Vno modo ex hoc, quòd aliquis eſt rebus maioribus obligatus. Vnde monachos & presbyteros non decet in quacunque cauſa aduocatos eſſe, neque clericos in iudiciu ſeculari, quia huiuſmodi perſonæ ſunt rebus diuinis aſtrictæ. Alio modo propter perſonæ defectum, vel corporalem, vt patet de cæcis, qui conuenienter iudicio aſtare non poſſunt; vel ſpiritualem, non enim decet, vt alterius iuſtitiæ patronus exiſtat, qui in ſeipſo iuſtitiam contempſit. Et ideo infames infideles, & damnati de grauibus criminibus non decenter ſunt aduocati, tamen huiuſmodi indecentiæ neceſſitas præfertur. Et propter hoc huiuſmodi perſonæ poſſunt pro ſeipſis, vel pro perſonis ſibi coniunctis vti officio aduocati. Vnde & clerici pro eccleſiis ſuis poſſunt eſſe aduocati, & monachi pro cauſa monaſterij ſui, ſi Abbas præceperit.*

18.q.1.ca. Monachi. De poſtulando. ca. Ex parte.

Ad primum ergo dicendum, quod ab operibus miſericordiæ interdum propter indecentiam impe-

A *diuntur aliqui, & aliqui propter impotentiam. non enim omnia opera miſericordiæ omnes decent, ſicut ſtultos non decet conſilium dare, neque ignorantes docere.*

Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut virtus corrumpitur per ſuperabundantiam & defectum, ita aliquis fit indecens & per maius, & per minus. Et propter hoc quidam arcentur à patrocinio præſtando in cauſis, quia ſunt maiores tali officio, ſicut religioſi & clerici. Quidam verò quia ſunt minores, quàm vt eis hoc officium competat, ſicut infames & infideles.

B *Ad tertium dicendum, quòd non ita imminet homini neceſſitas patrocinari cauſis aliorum ſicut proprijs, quia alij poſſunt ſibi aliter ſubuenire. Vnde non eſt ſimilis ratio.*

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito, quòd dupliciter poteſt aliquis à munere aliquo repelli, ſcilicet, aut propter impotentiam, aut propter indecentiam; inter quæ hoc eſt diſcriminis, quod impotentia ſimpliciter excludit, indecentia verò non item, cum poſſit per neceſſitatem quod indecens erat, fieri decens; reſpondet D. Tho. ad propoſitam difficultatem per duas propoſitiones. Prima concluſio: Qui potentia caret aduocandi, neutiquam patrocinari poteſt, ſiue potentia deſit in ſenſu exteriori, vt contingit ſurdo, aut muto, ſiue in ſenſu interiori, vt contingit amenti, qui ſanum non habet ſenſum, aut pueris, qui ipſum non habent integrum. Probatur: Aduocato eſt neceſſaria interior peritia, qua poſſit conuenienter iuſtitiam aſſumptæ cauſæ oſtendere, & loquela cum auditu, vt poſſit pronuntiare & audire quod ei dicitur: ergo qui potentijs ad hæc neceſſarijs caruerint, nullo modo poterũt eſſe aduocati ratione impotentiæ. Secunda concluſio: Qualitas, quæ in aduocato exiſtens, niſi neceſſitas adſit, indecentem facit aduocationem, eſt duplex. Prima, dignitatis excellentia. Secunda, orbitas aliqua, aut defectus. Ratione prioris ſacerdotes, & maximè monachi excluduntur à munere aduocationis. Ratione ſecundi excluduntur cæci, infideles, hæretici, excommunicati, & infames. Cæcus propter defectum corporalem, alij propter ſpiritualem. Quia non decet vt alterius iuſtitiæ patronus exiſtat, qui in ſeipſo iuſtitiam contempſit.

C

D

EXPLICATIO ARTICVLI.

TAnta in aduocato requiritur dignitas, vt certè paulò minor quam in iudice in illo deſideretur. Inter actiones enim, & officia, quæ ſcientiæ copiam, & morum probitatem expoſtulant, oratoris, & aduocati munus eſt, cui potiſſimum, etiam philoſophi, id tribuendum eſſe dixerunt. Quare in oratoris deſcriptione quod primò conſtituunt eſt, quod ſit vir bonus, ac proinde, dicendi peritus. Opus eſt, vt aduocatus atque patronus in primis, ſumma fide clientis curam ſuſcipiat. Deinde caueat ne parti aduerſæ iniuriam inferat. Ac demum ea polleat authoritate, vt non tantum iuris prudentia, verum & morum præcipuè integritate fidem ſibi arroget: cum prauis hominibus, vt ait Quintilianus lib. 12. etiam uera dicentibus fides deſit: & videatur malus aduocatus malæ cauſæ iudicium præferre. Et ſic quod primo in oratoris, vel aduocati deffinitione conſtituendum eſſe cenſuerunt, eſt morum probitas.

E

Dignitas aduocatorum.

tas. Ad quod etiam allusisse videtur Dominus, dum peccatori causam suam agenti, & coram populo concionanti dixit: Quare, tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Cuius enim vita despicitur, restat, vt eius prædicatio contemnatur, vt dicit D. Gregorius. Et hinc est, quòd legislatores summo studio curauerunt homines prauos, atque iniquos ab aduocati munere quam longissimè arcere. Interdum prohibentur patrocinari illi, qui dignitate, & excellentia sunt præstantes, vt monachi, atque sacerdotes. Quos quia sacris ministerijs sunt mancipati, orationique, & cõtéplationi addicti, minimè decet ad seculares cãs demitti, sed frequentius atq; grauius interdicuntur scelerati. Tota hæc materia pertinet ad ius positiuũ. Quare ex illo potissimũ colligẽdi erunt, qui ab hoc munere arcentur. Et in primis hæretici, pagani, & excommunicati prohibentur in iudicio patrocinari, vt constat ex cap. 1. 4. quæstione. 1. & ex capit. nemo. de pœnitent. distinctio. 1. etiam dicitur, peccare iudicem, punirique debere, qui tales in iudicio scienter admiserit. Item prohibentur aduocare per canones, surdi, muti, cæci, furiosi, impuberes, vsque ad decimum octauum annum, à senatu amoti, serui, fœminæ, & viri, qui passi fuerint muliebria voluntariè, scilicet, contra naturam. Item damnati capitali crimine, uel calũnia publici iudicij, & qui operas suas locauit, vt pugnaret in arena cum bestia, vt est videre in cap. infamis. 4. quæstione. 7. §. tria. & in l. 1. ff. de postulat. Vbi gloss. in verbo, locauerit, inquit, rectè dici, locauerit, hoc est, causa mercedis. Nam qui sine mercede causa virtutis ostentandæ cum bestia pugnaret, nec infamis esset, nec eam pœnam incurreret, vt dicitur in eodem textu. Et potest esse ratio: Nam qui se vendidit multò melius ipse præsumitur, quod venderet alium. Item prohibentur monachi patrocinari in iudicio, vel postulare nisi exposcente necessitate monasterij, & Abbate imperante. capit. ex parte. de postulat. Et vt ibi dicitur, extenditur hoc etiam ad canonicos regulares. Imò. vt Panormit. affirmat, ad quoscunque religiosos, qui largo nomine appellantur monachi. Secundumque eundem, illis duobus existentibus, scilicet, necessitate monasterij. & Abbatis imperio aduocare possunt, etiam coram iudice seculari in causa ciuili tantum. Altero autem illorum, vel ambobus deficientibus, nec coram ecclesiastico. Clericis similiter in sacris constitutis, uel etiam in minoribus, modò sint beneficiati, prohibita est aduocatio coram iudice seculari, nisi in propria causa, vel pro ecclesia sua, vel pro coniunctis, aut pro miserabilibus personis, capit. clerici. & capit. cum sacerdotes. de postulat. An verò coram iudice ecclesiastico possint, varietate opinionum disputatur à Doctoribus. Quod verius & probabilius, existimo, est, quòd sic, per dictum cap. clerici, exceptis Episcopis & sacerdotibus, quibus simpliciter est interdictum, nisi in causa propria, vel ecclesiæ suæ, vel pro coniunctis, vel miserabilibus personis, modò per hoc diuinum officium non impediatur, aduocati in iudicio munus exercere, vt constat ex capit. prælatum. 88. distinctio. Itaque quicunque in sacris constituti, siue diaconi sint, siue subdiaconi, siue beneficiati, siue nõ beneficiati, modò nõ sint Episcopi, nec sacerdotes, coram iudice ecclesiastico: etiam quoad negotia secularia, vt communiter dicunt Doctores cum Panormit. in dict. cap. 1. Et coram iudice seculari in quatuor casibus supra explicatis, aduocati, atque patroni officio vti possunt, illoque victum quærere, cũ nemo militet suis stipendijs, & concedatur clerico

Qui sint excludẽdi ab officio aduocati.

A aduocato, vt oblata sibi sponte recipere possit. cap. vnico. 15. quæstione. 2. Tandem in illa causa, in qua quis est iudex, vel assessor, aduocatus esse prohibetur, cum duo officia in eadem causa exercere sit cõtra rationem capit. cum sacerdotis. de postul. & ca. 1. & 2. 4. quæst. 4. De hac re uidendus est Syluest. verbo, aduocatus, num. 2. & D. Antoni. 3. part. titul. 6. cap. 1.

Dubium.

Sed est dubium, an qui prohibitus à iure aduocati munus exercet, peccet mortaliter? Ad cuius explicationem dico primò, certum esse, quòd qui facit contra ius, aliquam culpam committit, siue mortalem, siue venialem, prò grauitate tam rei præceptæ, quam legis præcipientis. Omnes enim leges, quæ B iustæ sunt, obligant in conscientia, vt diximus supra q. 62. art. 3. Et conuincitur ex illo Pauli ad Roman. 13. Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit, & damnationem sibi acquirit. Et Prouerb. 8. per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Dico secundò, quòd si defectus, ob quem ab aduocati officio quis arcetur, non multum ad rem facit; non est peccatum mortale eo vti. Imò tot poterit circunstantijs honestari, vt sit licitum, atque laudabile. Nam si mutus scripto consulat, & emendatus infamis citra scandalum, & in casu necessitatis alteri patrocinetur, proculdubio nullum erit peccatum. Qui autem absque vlla iurisperitia, negotiorumque experientia ingerit se, vt aduocatus existat: à culpa mortali immunis esse non poterit: cũ C iste defectus plurimum obstet fini ipsius officij, efficiatque, vt causæ sibi concreditæ periclitentur. Imò qui propter imperitiam causam perdit, ad restitutionem tenetur damnorum, quæ inde subsequuntur, modò qui patrocinium petit talis imperitiæ ignarus sit, vt docet Syluester, verbo, aduocatus. Nam si illam cognoscit, sibi erit imputandum. Nec requiritur summa scientia: sed satis est, quòd sit mediocris pro negotiorum qualitate, vt communiter dicunt Doctores.

1. Dictum

2. Dictum

ARTICVLVS. III.

D Vtrùm aduocatus peccet, si iniustam causam defendat?

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quòd aduocatus non peccet, si iniustam causam defendat. Sicut enim ostenditur peritia medici, si infirmitatem desperatam sanet, ita etiam ostenditur peritia aduocati, si iniustam causam defendere possit. Sed medicus laudatur, si infirmitatem desperatam sanet: ergo etiam aduocatus non peccat, sed magis laudandus est, si iniustam causam defendat.

E *2. Præterea, A quolibet peccato licet desistere. Sed aduocatus punitur, si causam suam prodiderit, vt habetur * 2 q. 3 ergo aduocatus non peccat iniustam causam defendendo, si eam defendendam susceperit.*

2. q. 3. c. si quę pœnituerit. §. præuaricator.

3. Præterea, Maius videtur esse peccatum, si iniustitia vtatur ad iustam causam defendendam (puta producendo falsos testes, vel allegando falsas leges) quàm iniustam causam defendendo, quia hoc est peccatum in forma, illud in materia. Sed videtur aduocato licere talibus astutijs vti, sicut militi licet ex insidijs pugnare: ergo videtur, quòd aduocatus non peccet, si iniustam causam defendat.

Sed

Sed contra est, quòd dicitur 2. Paralip. 19. Impio præbes auxilium; & ideo iram Domini merebaris. Sed aduocatus defendens causam iniustam, impio præbet auxilium: ergo peccando iram Domini meretur.

Respondeo dicendum, quòd illicitum est alicui cooperari ad malum faciendum, siue consulendo, siue adiuuando, siue qualitercunque, consentiendo, quia consilians, & coadiuuans quodammodo est faciens. Et apostolus dicit ad Roman. 1. quòd digni sunt morte non solum qui faciunt peccatum, sed etiam qui consentiunt facientibus, vnde & suprà dictum* est, quòd omnes tales ad restitutionem tenentur. Manifestum est autem, quod aduocatus auxilium & consilium præstat ei cuius causa patrocinatur: Vnde si scienter iniustam causam defendit, absque dubio grauiter peccat, & ad restitutionem tenetur eius damni, quòd contra iustitiam per eius auxilium altera pars incurrit. Si autem ignoranter iniustam causam defendit, putans esse iustam, excusatur secundum modum, quo ignorantia excusari potest.*

Et habetur 11. q. 1. Non licet. 14 q. 5. ca. non sanè.

62. art. 7.

Ad primum ergo dicendum, quod Medicus accipiens in cura infirmitatem desperatam, nulli facit iniuriam. Aduocatus autem suscipiens causam iniustam, iniustè lædit eum, contra quem iniustè patrocinium præstat. Et ideo non est similis ratio. Quamuis enim laudabilis videatur quantum ad peritiam artis, tamen peccat quantum ad iniustitiam voluntatis, qua abutitur arte ad malum.

Ad secundum dicendum, quòd aduocatus si in principio credidit causam iustam esse, & postea in processu appareat eam esse iniustam, non debet eam prodere, vt scilicet aliam partem iuuet, vel secreta suæ causæ alteri parti reuelet, potest tamen & debet causam deserere, vel eum cuius causam egit ad cedendum inducere, siue ad componendum sine aduersarij damno.

Ad tertium dicendum, quòd sicut supra dictum est, militi vel duci exercitus licet in bello iusto ex insidijs agere ea, quæ facere debet prudenter occultando, non autem falsitatem fraudulenter faciendo, quia etiam hosti fidem seruare oportet, sicut Tull. dicit in 1. de Offic. Vnde & aduocato defendenti causam iustam, licet prudenter occultare ea, quib. impediri posset processus eius, non autem licet ei aliqua falsitate vti.*

Quæst. 40. art. 3.

In cap. vlt. quod de iustitia agit, a medio.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet D. Tho. per duas propositiones. Prima conclusio: Aduocatus, qui sciens, & prudens iniustam causam defendit vltra hoc, quòd peccat mortaliter, tenetur ad restitutionem. Probatur: Qui malo cooperatur, eiusdem est iniquitatis reus, ac ipse, qui facit, iuxta illud Pauli ad Rom. 1. Digni sunt morte non solum, qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus: sed aduocatus, qui sciens & prudens iniustam causam defendit, consilio atque fauore cooperatur ei, qui iniustam litem gerit, imò ipse est, qui litem nutrit: ergo peccat mortaliter: & cum peccatum sit contra iustitiam obligatur ad restitutionem. Secunda conclusio: Qui per ignorantiam tuetur causam in-

A iustam pro ratione ignorantiæ excusari potest tam à culpa, quam ab obligatione restitutionis. Hanc conclusionem non probat D. Tho. sed illam, vt notam relinquit in omni materia.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRima conclusio huius articuli est certa, & extra controuersiam posita. Nam si consulens, iubens, consentiens, & alijs, de quibus diximus suprà q. 62 art. 7. peccant mortaliter, & tenentur ad restitutionem, quando sunt causa iniustæ acceptionis, à fortiori, & aduocatus, atque patronus iniustam causam defendens, cum respectu talis iniustæ defensio-

B nis non solum consulens, aut consentiens, sed quasi causa principalis sit habendus. Quare tenebitur restituere damna inde subsequuta, tam parti aduersæ, quam suæ, si eam id non admonuit, vt docet Nauarro in Manual. cap. 25. num. 28. Secunda conclusio, similiter est certa. Cæterùm explicando, quæ ignorantia sit sufficiens ad hoc, vt aduocatus, in defensione iniustæ causæ tam à culpa, quam ab obligatione restituendi excusetur, non sans conuenit inter omnes. Ad cuius explicationem est aduertendum ex D. Tho. 1. 2. q. 6. ar. 8. quod ignorantia est triplex, scilicet, concomitans, consequens, & antecedens. Ignorãtia concomitans dicitur illa, quæ est eo, quod agitur: ità tamen, quòd etiam si sciretur nihilominus

Dubium de ignorantia sufficienti vt aduocatus excusetur à culpa & à restitutione.

Ignorantia triplex.

C ageretur. Vt quando, verbi gratia, putans quis occidere ceruum, occidit inimicum quem omnino vellet occidere, si sciuisset. Et talis ignorantia non inducit ad uolendum, vt hoc fiat, sed accidit, esse simul factum & ignoratum. Ignorantia consequens dicitur illa, quę est voluntaria. Et contingit, uel quando quis vult ignorare, vt excusationem habeat à peccato, vel quando potest, & debet scire, & non scit. Sic enim non agere, & non velle, & non scire voluntaria sunt indirectè. Ignorantia antecedens dicitur illa, quæ est omnino inuoluntaria, sed causa uolendi, quod alias non vellet. Sicut, cum quis ignorat aliquam circunstantiam actus, quam scire non tenebatur; & ex hoc aliquid facit, quòd si sciret non fe-

D cisset. Vt cum quis deligentia adhibita nesciens aliquem transire per uiam sagittam proijcit, qua transeuntem interficit. Scio Almaynum affirmare ignorantiam, quæ à D. Tho. dicitur consequens non debere appellari consequentem, sed potius antecedentem, quia antecedit actũ peccati, & est causa illius. Vt quando ego, verbi gratia, frango ieiuniũ ex ignorantia, quam nisi haberem illud non fregissem, talis ignorantia antecedit fractionem ieiunij, estque causa illius, & non consequitur, vt affirmat D. Tho. Cæterùm fallitur iste autor. Nam quamuis verum sit, quòd ea ignorantia antecedit actum peccati, & est causa illius, adhuc tamen appellatur consequens, quia cum sit uoluntaria directè, vel indire-

Sententia Almayni.

E ctè, ad ipsum actum voluntatis rectè consequi dicitur. Ex quo infertur, quam imperite, & contra mentem D. Thom. nonnulli Theologi distinguant duplicem ignorantiam antecedentem, unam vincibilem, alteram inuincibilem: Siquidem omnis ignorantia vincibilis, quæ quodammodo est uoluntaria ad consequentem est referenda: Hoc constituto dico primò, certum esse, quòd quotiescunque aduocatus ex ignorantia antecedenti tuetur causam iniustam, nec committit peccatum, nec tenetur ad restitutionem: talis enim ignorantia causat omnino inuoluntarium, sine quo nec culpa, nec obligatio restitutionis esse potest. Dico secundò, etiam esse certum, quòd quando aduocatus ex igno

1. Dictum

2. Dictum

rantia

rantia conſequenti tuetur cauſam iniuſtam, peccat A mortaliter,& tenetur ad reſtitutionem. Nam cum talis ignorantia ſit voluntaria,ſiue directè,vt quando quis vult ignorare, vt excuſationem habeat à peccato; ſiuè indirectè; vt quãdo poteſt & debere ſcire,& non ſcit, id, quod ex tali ignorantia ſequitur,ſimpliciter dicitur voluntarium, atque ex conſequenti peccatum. Verum eſt, quòd talis ignorantia ſecundum quid efficit inuoluntarium, in quantum præcedit actum voluntatis ad aliquid agendũ, qui actus non eſſet ſcientia præſente. Cæterùm hoc non ſufficit tollere rationem peccati,quamuis illam minuat. Et propterea dixit D. Tho.in.2.concluſ. quòd qui per ignorantiam tuetur cauſam iniuſtam pro ratione ignorantiæ excuſari poteſt tam à culpa, B quam ab obligatione reſtitutionis. Caietanus.1.2.q. 6.art.8.agens de ignorantia antecedenti omnino excuſanti à culpa,ponit vtiliſſimum, & notabile documentum, quod mihi in hac parte valde obſeruandum videtur ad conſulendum timoratis conſciẽtijs aduocatorum.

Documentum Caie. de ignorantia antecedenti.

Dicit enim,quòd ſiquis ſit vir doctus,adhibeatque bonam, & ſanam diligentiam ad ſciendum quæ ſecũdum ſuum ſtatum ſcire tenetur; & habet firmum propoſitum non peccandi mortaliter,ſi fortè fortuna ex obliuione, quam poterat vincere,commiſit aliquid, quod videtur eſſe peccatum mortale,non eſt timendum de illo.Reſerenda eſt enim ea ignorantia ad antecedẽtẽ, & in- C uincibilem, cum non ſit in poteſtate noſtra ſemper meminiſſe, vel habere ad manum vſum ſcientiæ. Cæterùm,ſiquis ſit negligens,nec adhibeat diligentiam ad ſciendum ea, quæ iuxta ſuum ſtatum ſcire tenetur, quando ex obliuione aliquid contra legem committit,cenſendus eſt, quòd peccauit mortaliter.De hoc enim dicitur illud Apo. 3. Vtinam calidus eſſes,aut frigidus: ſed quia tepidus es incipiam te euomere ex ore meo.

3. Dictum.

Dico tertiò, quòd quando aduocatus ex ignorantia concomitanti tuetur cauſam iniuſtam,nec peccat mortaliter in tali defenſione,nec tenetur ad reſtitutionem. Probatur: Talis ignorantia,quamuis non cauſet inuoluntarium,efficit tamen non voluntarium: ergo hoc ſatis eſt, vt nec ſit peccatum, nec inducat obligationem reſti- D tuendi.Anteced ẽs eſt D.Th.loco.citato; & conſequentia probatur: Quia nihil poteſt eſſe peccatum, quod non ſit voluntarium. Et ſiquis argumentetur;Ille actus ex genere ſuo eſt malus,& non eſt inuoluntarius:ergo eſt peccatum;Reſpondeo,negando conſequentiam.Sufficit enim ad hoc, quòd non ſit peccatum; quod ſit non voluntarius: cum non poſſit eſſe peccatum, niſi voluntarium;quia omne peccatum eſt voluntarium.

Dubium.

Sed conſurgit ex hoc nõ leuis difficultas, an qui firmiter ſtatuit apud ſe defendere quamcunque cauſam iniuſtam vbicunque illam inuenerit; ſit poſtmodum adhibita ſufficienti diligentia, putans ſe defendere cauſam iuſtam,defendit iniuſtam,teneatur E de crimine iniuſtitiæ, & obligetur ad reſtitutionẽ?

1. Argum.

Et pro parte affirmatiua argumentor in hunc modum: Qui ſtatuit apud ſe defendere cauſas iniuſtas vbicunque illas inuenerit;hac uniuerſali voluntate videtur acceptaſſe, & approbaſſe omnem actum, quo contingat cauſam iniuſtam defendere: ergo & approbat illum, quod defendit cãm iniuſtam,putans eſſe iuſtam;atque ex conſequenti peccat mortaliter,& tenetur ad reſtitutionem.

2. Argum.

Secũdo poſtquam ille cognoſcit, ſe iniuſtam cauſam defendiſſe, nec triſtatur de illo,nec pœnitet; ſed forſan complacet in opere, dicitque rem accidiſſe iuxta ſuum deſiderium:ergo voluntariè id fecit;atque ex conſequenti peccauit mortaliter.Antecedens ſuppouitur tanquã verum; & conſequentia probatur ex Ariſt.lib.3. Eth.c.1.dicente,quod quando quis ex ignorantia aliquid facit,ſi adueniente ſcientia pœnitet facti, argumentum euidens eſt,quòd fecit inuoluntarius; & quod ignorantia fuit cauſa volendi id,quod alioqui non vellet.Verum ſi adueniente ſcientia,non pœnitet facti,ſed afficitur iucunditate;euidens eſt, quòd non fecit inuitus,nec inuoluntarius.

Sententia Autoris.

His tamen non obſtantibus, dico, quòd adhuc aduocatus ille in caſu,de quo loquimur, nec peccat mortaliter in illa defenſione, nec tenetur ad reſtitutionem. Quod vt declarem ſupponendum eſt primò,tanquam certum, quòd homo ille non peccat nouum peccatum, quando iniuſtam illam cauſam defendit; nec de hac re, quando aduocationem incepit,cogitauit,nec de illa habuit volitionem; ſed tantum voluit defendere cauſam, quam ſufficienti diligentia adhibita, putauit eſſe iuſtam.Secundo eſt ſupponendũ,ꝙ voluntas illa praua præcedens qua ſtatuit defendere quaſcunq; cãs iniuſtas,ubicunq; illas inueniſſet,nec infecit,nec maculauit hãc actionem,qua putans;ſe defendere cauſam iuſtam,defendit iniuſtam; cum ſubſequens defenſio cauſæ iniuſtæ,vt ſuppono,nec directè,nec indirectè fuerit voluntaria. Tertiò etiam eſt ſupponendum, complacentiam illam,quæ ſubſequitur, quando cognoſcit ſe iniuſtam cauſam defendiſſe, ſi fortè habet illam, eſſe peccatum iniuſtitiæ;quia iam vult, & approbat iniuſtitiam.Quamuis non ſit leuis concertatio apud Theologos,vtrùm liceat complacere, & delectari in actibus & euentibus ex ignorantia inuincibili, & inculpabili à peccato excuſatis. Quartò eſt ſupponendum, quòd quamuis hæc complacentia ſit mala, atque improba, non tamen inde rectè infertur patrocinium cauſæ iniuſtæ, ex quo ſequitur,in caſu poſito malum eſſe, atque improbum. Poteſt enim contingere,vt actus aliquis bonus ſit, atque meritorius,& tamen complacentia in illo ſit mala.Vt eſt videre in eo, qui ex principis obedientia intendẽs venationi,omni diligentia adhibita,putans interficere feram,interficit inimicum, de quo poſtea lætatur. Complacentia enim iſta peccatum eſt, & tamen ipſa interfectio peccatum non fuit; ſed potius meritoria.His ſuppoſitis dico, quòd aduocatus, qui adhibita ſufficienti diligentia, putans defendere cauſam iuſtam,defendit iniuſtam quamuis habuerit voluntatem, quaſcunque cauſas iniuſtas ad ſe venientes defendendi; & quamuis quando cognouerit cauſam iniuſtam defendiſſe lætetur, adhuc in tali defenſione non peccat mortaliter,nec tenetur ad reſtitutionem; quia nec directè, nec indirectè fuit voluntaria.Sicque perfectè intelligitur, qualiter ignorantia concomitans excuſet aduocatum tam à culpa defenſionis cauſæ iniuſtæ, quam ab obligatione reſtitutionis, quod erat tertium noſtrum dictum.

Ad 1. arg.

Et ad primum argumentum in contrarium factum reſpondetur, quòd quamuis ille, qui ſtatuit apud ſe defendere cauſas iniuſtas vbicunque illas inuenerit,ea vniuerſali voluntate videatur acceptaſſe & approbaſſe oẽm actũ,quo contingat cãm iniuſtã defendere, hæc tamen vniuerſalis acceptatio non eſt ſufficiens vitiare in particulari eam defenſionẽ cauſæ iniuſtæ,quam putans eſſe iuſtam facit. Hoc enim eſt diſcriminis,vt dicunt Theologi, inter bona opera,atque mala; quod ad hoc, vt opus ſit bonum, ſufficiens eſt relatio præcedentis voluntatis in communi in optimum finem; cum tamen ad hoc, vt opus quod ex natura ſua eſt bonum ſit malum,

lum, non ſatis ſit voluntas mala in communi præcedens. Alioqui omnia opera infidelium eſſent peccata; quia generali quadam voluntate ſe & omnia ſua in idolum: quod pro Deo colunt, retulerunt. Cuius contrarium verum eſſe oſtendimus in 1.2.qu.10. art.4. Sed vltra hoc requiritur particularis & determinata directio in malum finem. Et ratio huius differentiæ eſt, quod bonum opus quia ex natura ſua eſt referibile in bonum honeſtum, niſi per actualem volitionem, aut ſaltem per diſtinctam, in finē prauum non refertur: atque adeo nec efficitur malum: cum tamen ad hoc, vt ſit bonum ſatis ſit, quod ſuæ naturę relinquatur. Sicuti & in graui videmus, quod quia ex natura ſua eſt propenſum ad motum deorſum, ad hoc, ut ita moueatur ſufficiens eſt cō- B munis influentia cauſarum vniuerſalium. Cum tamen ad hoc, ut moueatur ſurſum, quod ſuæ naturæ repugnat, neceſſaria ſit alia cauſa particularis, quæ illud impellat.

Ad 2. arg. Ad ſecundum argumentum reſpondetur, confeſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ad probationem dico verum eſſe, quod quandò quis ex ignorantia aliquid facit, ſi adueniente ſcientia pœnitét facti, argumentum euidens eſt; quod fecit inuoluntarius, & quod ignorantia fuit cauſa volendi id, quod alioqui non vellet. Cæterum ſi adueniente ſcientia non pœnitet, ſed afficitur iucunditate, eſt euidens ſignum, quod non fecit inuitus, nec inuoluntarius; ut affirmat Ariſtoteles, quia nihil fecit cō- C tra ſuam voluntatem. Cum hoc tamen etiam eſt verum, quod ignorantia illa non fuerit cauſa volendi: ſi quidem etiam ſi non adeſſet ignorantia, id ipſum vellet, & cuperet. Atque adeo eſt concedendum, quòd qui operatur ex tali ignorantia: operatur non voluntarius: nihil enim eſt uolitum, quin præcognitum. Et hoc ſatis eſt ad hoc, ut opus ex tali ignorantia factum, nec ſit, nec dicatur peccatum.

Dubiū an aduocatus poſſit defendere cauſā ambiguam. Diximus aduocatum, qui ſcienter defendit cauſam iniuſtam, peccare mortaliter, & teneri ad reſtitutionem: & ſimiliter eum, qui ex ignorantia id facit, modo ignorantia ſit conſequens. Super eſt nunc explicare, qualiter ſe debeat habere in ambigua, & ancipiti cauſa; an ſcilicet poſſit illam defendere, uel D potius eā relinquere teneatur? Ad cuius explicationem dico primò, quod ſi dubitatio pendet in æquilibrio: certum eſt, poſſe iudicem quam partem maluerit, pro ſua uoluntate defendere. Hoc eſt enim cuiuſcunque iuriſprudentis munus legum ſenſa in alterutram partem bona fide applicare. Imo hinc omnes lites ortum habent atque principiantur, qd̄ res aut iure aut facto in dubio verſantur. Sed quod habet difficultatem eſt, an ſi aduocatus intelligit aduerſam partem maiorem, habere probabilitatem,

Arg. poſſit illam, quæ maioris eſt probabilitatis defendere? Et pro parte negatiua eſt argumentum: Iudici nō licet ſequi partem minus probabilem: ergo nec E aduocato. Probo conſequentiam: Nam aduocatus nihil aliud facit, quam inclinare iudicem in partē, quam ipſe tuetur.

1. Conclu. In hoc tamen ſit prima concl. In cauſa mortis, aut ſanguinis, aut ubi honor alicuius periclitatur, actori contra reum patrocinari, niſi ad minus, accuſatio tāta uigeat probabilitate, quanta defenſio, ingens eſt peccatum atque culpa. Probatur: In dubijs melior eſt conditio poſſidentis; maximè in cauſa ſanguinis; aut honoris: ſed in caſu, de quo loquimur, res eſt dubia, & reus eſt in poſſeſſione: ergo iniquitas erit illum in ea perturbare. Imò in hiſce caſibus, potiſſimum in cauſa capitis, niſi reus perniciοſiſſimus habeatur, pium erit eius ſuſcipere pa- A trocinium; etiam ſi eius cauſa minoris ſit probabilitatis; modò nulli fraudi pandatur locus, ut communiter ſentiunt fideles.

2. Concl. Secunda concl. In cauſis minoris momenti etiā ſi vix abſque periculo inferior ac debilior cauſa defendi poſſit, in rigore tamen non eſt, cur omnino condemnetur aduocatus, qui illam defendit, modo clientē ſuum in primis admoneat, iuſtitiam non tā ei, quam parti contrariæ arridere, & nulla prorſus vtatur falſitate, leges, aut commentitias allegando, aut falſe interpretando, ſed illis ſemper utatur quæ cāç ſuæ ſuffragantur, reliqua vero ſubticeat argumēta, quæ pro parte contraria militant. Ità tenet Soto li.4. de iuſtitia, q.8. art.1. Et ratio eſt: Nam cum vni- B cuique ſit licitum ius ſuum abſque vi & fraude experiri & perſequi, & patroni munus ſit ſuo clienti fauere, nulli faciet iniuriam, ſi merita ſuæ cauſæ meliori modo quo potuerit pateſaciat. Altera pars ſibi viderit, cui patrono cauſam ſuam concredat; & iudex ſibi, vt firmus exiſtat, ne in partem nutet inferiorem. Nam aduocati munus non eſt aliorum, ſed tantum ſui clientis, cuius partes gerit conſulere cōmodo, & vtilitati. Et per hoc patet ſolutio ad argumentum.

In ſolutione ad ſecundum dicit D. Tho. quod aduocatus, qui in principio credidit cauſam iuſtam eſſe, & poſtea in proceſſu cognoſcit eam eſſe iniuſtam, non debet eam prodere, vt aliam partē iuuet, C vel ſecreta ſuæ cauſæ ei reuelet. Poteſt tamen, & debet cauſam deſerere, vel eum, cuius cauſam agit ad cedendum inducere, ſiue ad componendum, ſine aduerſarij damno. Circa quæ aliquæ & non leues

Dubium circa ſolutionem ad ſecundum D. Thom. 1. arg. inſurgunt difficultates. Prima eſt. Vtrùm aliquando ſit iuſtum, & liceat aduocato, ſecreta ſui clientuli prodere; poſtquam in proceſſu cognoſcit cauſam eſſe iniuſtam. Et pro parte affirmatiua ſit argumentum. Si quis accuſatori patrocinaretur contra aliquem in cauſa capitali, quem decurrente cauſa euidenter cognoſceret eſſe innocentem, teneretur cauſam prodere, vt eum à morte liberaret, imo agere teſtem ſuæ innocentiæ, & tranſire ad defendendū eius cauſam, ſi id opus eſſet. Tanto enim iure poti- D tur innocentia, vt etiam iudex, cui illa eſſet cognita, ad id ipſum teneretur, vt diximus ſupra q.67. art. 2. & q.70 art.1. ergo aliquando eſt licitum aduocato ſui clientis ſecreta prodere.

2. arg. Secundo. Si talis non eſſet aduocatus iure naturæ teneretur illa ſecreta reuelare, vt innocens liberaretur, ergo etiam ſi ſit aduocatus. Probo conſequentiam. Nam ſecretum habitum extra confeſſionem non obligat ad ſeruandum illud cum detrimento alterius, vt diximus ſupra loco modo citato.

1. dictum. Hæc argumenta ſufficienter probant intentum. Quocirca ad explicationem difficultatis dico primo, teneri aduocatum, ſi euidenter cognoſcit cau- E ſam eſſe iniuſtam, & vertitur periculum capitis, aut alicuius membri, vel maximi dedecoris, vel alterius rei grauiſſimæ, quæ paulo minoris æſtimetur, quàm mors, vt ſi ageretur de ſtatu alicuius ducis, vel alterius rei ſimilis, ſecreta ſui clientis reuelare, admonereque iudicem, & alteram partem de iniuſtitia in ſua cauſa contenta. Eſt enim hoc de iure naturali, vt diximus. q.70. art.1. Sed, vt hoc aduocatus iure faceret plura deberent neceſſario concurrere. Primum quod non ſub dubio, ſed ex certiſſima ſcientia id cognoſceret. Et propterea diximus, Si euidenter cognoſcit cauſam eſſe iniuſtam. Secūdum, quod id poſſet facere abſque ſcandalo. Tertium, quod faceret præmiſſa fraterna admonitione, qua id accuſatori minaretur niſi à cœpto deſiſteret,

A steret, dandoque quam posset, operam, ne accusatoris vita periclitaretur. Cæterum, si usque adeò ille desiperet, vt resipiscere nollet, profectò etiam cum illius periculo id facere teneretur.

Dico secundo, quod quando causæ sunt communes, nec magnum aliquod periculum vertitur, aut communitatis, aut alterius priuatæ, personæ, aduocati qui in processu cognoscunt causam sui clientis esse iniustam, non possunt illam prodere, nec eius secreta alteri parti reuelare: tenentur tamen illam deserere. In his enim habet verū sententia D. Tho. quæ etiam est Nauarri in Manuali ca. 25. nu. 28. Et probatur ex c. si quem. 2. qu. 3. ubi id expresse habetur & ex l. 13. tit. 6. part. 3. & ex leg. 2. & 22. titu. 16. lib. 2. recop. B

a. dictum.

Est aliud dubium circa eādem solutionem, an quando aduocati sciunt sui clientis causam esse iniustam, licitè possint cōpositionem inter partes admonere? Ad cuius explicationem dico breuiter, quod si sunt certi de iniustitia, id consulere non possunt, sed tenētur inducere partem ad cedendum liti, vt altera totum, quod suum est, recipiat. Cęterum si res est dubia pro qualitate dubij poterunt compositionem consulere, vt dicit Diuus Thom. in pręsenti.

Aliud dubium circa eandē solutionē ad secundum.

In solutione ad tertium argumentum dicit D. Tho. aduocato defendenti causam iustam licitum esse prudenter occultare ea, quibus impediri posset processus eius. Non autem licet ei aliqua falsitate C vti. Circa quod est aduertēdum, quòd quamuis vti falsitate, aut fraude nunquam sit licitum: quia sunt hæc intrinsecè mala, nec aliqua possunt circunstantia honestari, si tamen illis aduocati, aut clientes in causis iustis vterentur, vt si, verbi gratia, falsos testes inducerent, aut præsentarent instrumenta falsa, ad nullam tenerentur restitutionem, quia nihil acciperent alienum, nec peccant contra iustitiam, sed tantum contra veritatem, aut religionē, si id iuramento affirmarent. Ex quo fit vt mendacia ab aduocatis in iudicio pro causa iusta prolata ex genere suo tantum sint peccata venialia, modo iuramentum non intercedat, vt diximus supra de reis. Eadem enim est ratio clientis, & patroni, D quantum ad hoc.

Nota circa solutionē ad tertium.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm aduócato liceat pro suo patrocinio pecuniam accipere.

Opusc. 19. c. 7. co. 11.

AD Quartum sic proceditur. Videtur quod aduocato non liceat pro suo patrocinio pecuniam accipere. Opera enim misericordiæ non sunt intuitu E humanæ remunerationis facienda, secundum illud Lucæ 14. Cum facis prandium aut cœnam, noli vocare amicos tuos, neque vicinos diuites, ne forte ipsi te reinuitent, & fiat tibi retributio. Sed præstare patrocinium causæ alicuius, pertinet ad opera misericordiæ, vt dictum * est, ergo non licet aduocato accipere retributionem pecuniæ pro patrocinio præstito.

Art. 1. huius quæst.

2. Præterea, Spirituale non est pro temporali commutandum. Sed patrocinium præstitum, videtur esse quiddam spirituale, cum sit vsus scientiæ iuris: ergo non licet aduocato pro patrocinio præstito pecuniam accipere.

A 3. Præterea, Sicut ad iudicium concurrit persona aduocati, ita etiam persona iudicis, & persona testis. Sed secundum August. * Ad Macedonium, non debet iudex vendere iustum iudicium, nec testis verum testimonium: ergo nec aduocatus poterit vendere iustum patrocinium.

Epi. 54. to. 2.

Sed contra est, quod Aug. * dicit ibidem, quòd aduocatus licitè vendit iustum patrocinium, & Iurisperitus verum consilium.

Eodem loco nūc proximè dicto.

Respondeo dicendum, quòd ea quæ quis non tenetur alteri exhibere, iuste potest pro eorum exhibitione recompensationem accipere. Manifestum est B autem quòd aduocatus non semper tenetur patrocinium præstare, aut consilium dare causis aliorum. Et ideo si vendat suum patrocinium, siue consilium, non agit contra iustitiam. Et eadem ratio est de medico opem ferente ad sanandum, & de omnib. alijs huiusmodi personis, dum tamen moderate accipiāt considerata conditione personarum, & negotiorū, & laboris, & consuetudine patriæ. Si autem per improbitatem aliquid immoderate extorqueant, peccant contra iustitiam. Vnde Aug. dicit * ad Macedonium, quòd ab his extorta per immoderatam improbitatem repeti solent, data per tolerabilem consuetudinem non solent.

Epist. 54. nō multū semotè ante finē tomo. 2.

C Ad primum ergo dicendum, quòd non semper quæ homo potest misericorditer facere, tenetur facere gratis, alioquin nulli liceret aliquam rem vendere, quia quamlibet rem potest homo misericorditer impendere. Sed quando eam misericorditer impendit, non humanam, sed diuinam remunerationem quærere debet. Et similiter aduocatus, quando causæ pauperum misericorditer patrocinatur, non debet intendere remunerationem humanam, sed diuinam, non tamen semper tenetur gratis patrocinium impendere.

Ad secundum ergo dicendum, quòd etsi scientia D iuris sit quiddam spirituale, tamen vsus eius fit opere corporali. Et ideo pro eius recompensatione licet pecuniam accipere, alioquin nulli artifici liceret de arte sua lucrari.

Ad tertium dicendum, quòd iudex & testis cōmunes sunt vtrique parti, quia iudex tenetur iustā sententiam dare, & testis tenetur verum testimonium dicere. Iustitia autem & veritas non declinant in vnam partem magis, quam in aliā. Et ideo E iudicibus de publico sunt stipendia laboris statuta, & testes accipiunt non quasi pretium testimonij, sed quasi stipendium laboris expensas, vel ab vtraque parte, vel ab ea, à qua inducuntur, quia nemo militat stipendijs suis vnquam, vt dicitur prima ad Corinthios nono. Sed aduocatus alteram partem tantum defendit. Et ideo licite potest pretium accipere à parte, quam adiuuat.

SVMMA TEXTVS.

AD propositam difficultatem respondet Diuus Tho. per duas propositiones. Prima concl. Licitum est aduocato suum patrocinium pretio æstimare, pro illoque pecuniam accipere. Probatur, Pro illorum exhibitione, quæ quis nō tenetur alteri gratis impendere, iuste potest recompensationem accipere,

cipere,

cipere; ſed patronus non ſemper tenetur alteri ſuũ patrocinium,& conſilium gratis impendere: ergo poterit pretium pro illo accipere. Et eadem ratio eſt de medico, opem ſuã ad ſanãdum ferente. Secunda concl. Siquis iſtorum per improbitatem aliquid vltra modum extorqueat, mortaliter peccat, & tenetur ad reſtitutionem. Probatur, teſtimonio Aug. Epiſto. 54. dicente; Ab his extorta per immoderatam improbitatem repeti ſolent; data verò per tolerabilem conſuetudinem, non ſolent.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Dubium de veritate primæ cõclutionis D. Tho. 1. arg.

CIrca primam conclu. huius articuli eſt difficultas; Vtrum vera ſit. Et pro parte negatiua argumentor primò: Patrocinium, atque conſilium quibus aduocatus ſuum clientem patrocinatur ſunt quid ſpirituale: ergo non eſt licitum accipere pecuniam pro illis. Probo conſequentiam. Nam accipere temporale pro ſpirituali ſimonia eſt iure naturali prohibita; vt videbimus infra q. 100.

2. arg.

Secundo: ſi liceret aduocato accipere pecuniam pro patrocinio, ſequeretur, quod etiam illi liceret paciſci de pretio: vnicuique enim eſt licitum paciſci de eo, quod licitè pro ſuo labore poteſt accipere: conſequens autem eſt falſum, nam ſic liceret aduocato quantumcunque pretium volet pro ſuo patrocinio poſtulare, de illoque paciſci: cum conſilium atque patrocinium tali ſint natura, vt nullo pretio poſſint digne æſtimari, quod nullus concedit: ergo & illud, ex quo ſequitur.

Conclu.

His tamen non obſtantibus, dico concluſionem D. Tho. eſſe veriſſimam, licitumque eſſe aduocato, pretium pro ſuo patrocinio accicipere, de illoque paciſci: dummodò conſiderata conditione perſonarum, & negotiorum, & laboris, & conſuetudinis patriæ, ſit moderatum, vt D. Tho. in iſto art. declarat. Probatur 1. & D. Aug. Epiſtola 54. expreſſe affirmante, licitè aduocatum, iuſtum patrocinium, & iuriſperitum, verum conſilium vẽdere. Et D. Gregorius loquens de eiſdem iuſtum eſt, inquit, vt illi conſequantur ſtipendium, qui pro tempore ſuum commodare repeniuntur obſequium. Et ratione ſic argumentor. Quamuis cõſilium, atque patrociniũ, ſicut & ſcientia iuris, ſint res ſpirituales ſecundum ſe conſiderata; labor tamen in diſceptando, in diſputando, in libros reuoluendo, & ſtudendo, quæ ad iuris conſilium, & ad cauſæ patrocinium pertinent; quia non ſolum mentem, ſed etiam corpus fatigant, corporalia ſunt: ergo ſaltem ratione iſtorũ poterit aduocatus iuſtum patrocinium, & iuriſperitus verum conſilium vendere, & dicebat D. Auguſtinus. Item hoc ipſum probatur ratione D. Th. in hoc art.

Ad 1. arg.

Et ad primum argũ vt reſpondeamus aduertendum eſt, quod bona ſpiritualia, quę animis noſtris accidere poſſunt, ſunt in duplici differentia. Quædã enim ſunt ab ſpiritu increato, & alia ab ſpiritu creato, id eſt, quædam exiſtunt diuinitus vt ſupernaturali vt gratia gratum faciens, & virtutes infuſę. Quędam uerò parantur noſtro ſtudio, atque labore, vt ſcientia. Rurſus omnia iſta bona triſariam diuidun tur. Nam quædam ſunt ſpiritualia per eſſentiam, vt gratia, uirtutes, & ſcientiæ. Quædam verò ſunt ſpiritualia ſecundum cauſam, id eſt, quæ producunt aliquid ſpirituale, & illius cauſã ſunt, ut ſacramenta. Alia autem ſunt ſpiritualia effectiuè, id eſt, quæ efficienter ſunt, & producuntur à rebus ſpiritualibus ut uox doctrinę, confeſſio miraculorum, & alia huiuſmodi. Spirituali autem annexum dicitur res, quę cum ſit corporea, habet tamen aliquam colligentiã neceſſariam cum rebus ſpiritualibus. Et hoc adhuc dupliciter contingere poteſt. Vno modo quaſi neceſſario antecedens ad confectionem rei ſpiritualis; vt uaſa ſacra, & inſtrumenta, quibus vtimur in ſacris conficiendis. Alio modo, quaſi neceſſario conſequens ex rebus ſpiritualibus; ut ius percipiendi decimas, & prouentus eccleſiaſticos, & alia huiuſmodi, quæ ſequuntur, uel ex poteſtate ordinis, vel iuriſdictionis. Hoc ſuppoſito dico, quod quamuis uẽdere ſpiritualia, quæ talia dicuntur ab ſpiritu increato, qualia ſunt illa, quæ ſpectant ad ſalutem animarum, & gloriæ conſequutionem: ſiue ſint ſpiritualia per eſſentiam, ſiue ſecundum cãm, ſiue effectiuè, ſit ſimonia. Vendere tamen ea ſpiritualia naturalia, quæ talia dicuntur ab ſpiritu creato, vt ſcientiæ, nullum eſt peccatum, vt latè videbimus in materia de ſimonia qu. 100. art. 1. Nec ratio præciſa, propter quam iſtæ res ſpirituales vendi poſſunt eſt, quia labor corporalis, qui in tali ſcientia, vel arte tradenda ponitur, eſt pretio æſtimalibilis. Tũ, quia labor, qui non poteſt diuidi à miniſterio ſpirituali, vendi non poteſt, vt infra videbimus. Tum etiam; quia ſi id verum eſſet, ſequeretur, quod qui doceret iuriſprudentiam exiguo labore, minori mercede dignus eſſet, quam qui docet artem ſutoriam cum magno labore, quod eſt abſurdum, & cõtra commune vſum reipublicæ. Sed præciſa ratio, propter quam uendi poſſunt, eſt quia ſunt utiles humanis vſibus, atque adeo pretio dignæ, cum rem aliquam eſſe pretio dignam accidat ei per comparationem ad humanos uſus, quibus eſt utilis, vel inutilis: & præterea ſunt talis naturæ, ut non ſint gratis conſerendæ. Ad hoc enim, ut aliqua res ſit vendibilis non ſatis eſt, quod ſit pretio digna. Sed vltra hoc requiritur, quod non ſit gratis donanda. Multæ enim res ſunt, quæ quamuis ſint pretio æſtimabiles, uendi non poſſunt, quia dari non debent, niſi gratis. Quales ſunt illę quæ nõ ad priuatum vſum, ſed ad commune commodum referunt. Vt eſt uidere in ærario publico: quod quia communi ciuium cauſa congeſtum eſt cum diuiditur, gratis eſt diuidendum.

Ad 2. arg.

Ad ſecundum argumentum reſpondetur, cõceſſa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico: Ex eo quod aduocato eſt licitum accipere pretium pro patrocinio, atque conſilio, & paciſci de illo, non rectè inferri, licere ei quantunque pretium uoluerit poſtulare de illoque paciſci. Nam quãuis uerum ſit, quod conſilium & patrocinium atq. ſciẽtia, phyſicè loquendo, talis naturæ ſint, ut excedant in valore quódcunque pretium, quia pretium phyſice loquendo nihil aliud eſt, quam vniuscuiuſque rei perfectio, & maius pretium maior perfectio; & certum eſt, ſcientiam in perfectione excedere quaſcunq. res corporeas: moraliter tñ loquendo, quo nos in præſenti loquimur de pretio, longe aliter cõtingit. Quod, vt intelligatur aduertendum eſt, quod moraliter loquendo, ſolũ illæ res dicuntur pretioſæ quę aliquo modo ſunt vtiles & conducibiles ad humanos vſus. Sumitur enim pretiũ morale, de quo in præſenti eſt ſermo, per comparationẽ ad uſus humanos, habita ratione vtilitatis, & indigentię vniuſcuiusque rei. Ex quo etiam venditiones & commutationes ortum habuere. Si enim vnuſquiſq; ſibi ipſi ſufficiens eſſet, nulla eſſet commutatio, nulla venditio, nulla emptio, atque ex conſequenti nec pretium aliquod morale eſſet. Itaque humana neceſſitas eſt quæ rebus vtilibus pretium conſtituit, & magis utilibus, maius pretium. Et ſic ex vtilitate, & maiori utilitate omnium rerum pretium ortũ habuit.

Solum illæ res dicuntur pretioſæ quæ ſũt utiles.

Cum

Cum ergo patrocinium, atque consilinm, quæ aduocati suis clientibus præstant, in ordine ad utilitatem humanam habeant limitationem, fit, ut ex illa præcipuè quantitas pretij sit sumenda: atque etiam ex pluribus alijs; nempe ex difficultate, labore, periculo, sumptibus, quæ ex hominum æstimatione secundariò solent efficere res pretiosiores. Et sic non erit positum in potestate aduocati, quantumcunq; uoluerit pretium pro suo patrocinio postulare, sed illud tantum, quod considerata conditione personarum, & negotiorum, & laboris, & consuetudinis patriæ, ut modò dicebam, fuerit moderatum. Estq; hoc intelligendum, modò iustum pretium pro patrocinio præstando lege non fuerit taxatum. Consueuerunt enim mercedes operarũ ministrorum iustitiæ, uidelicet, tam scribarum, quam aduocatorum atque aliorum, lege taxari, vt scilicet, pro tali scripto tantum detur pretium, & pro tali tantum. Et tunc certum est, nulli licitum esse maius ex pacto suscipere. De quibuscunque enim pretijs dubitari non licet, quin sit peccatum iniustitiæ quidquam vltra id, quod lege taxatum est, accipere: modò lex sit vsu recepta, nec annuente principe abrogata. Et idem rationabilius de legibus patrocinijs præstandis, responsisque ferendis, mercedes statuentibus dicendum videtur: quia iustissimæ sunt. Nam cum ex una parte litigantes pudor suffundat, si parum conferant & ex altera vincendi auiditas eos stimulet, non poterunt mercedes non esse immoderatas, nisi lex illis modum præscribat.

Dubium. Sed dubitabit aliquis hoc loco, Vtrùm liceat aduocato pacisci cum cliente de certa quota litis: si victoriam reportet? Pro cuius intelligentia est aduertendum, quod hoc nomen quotus, potest accipi dupliciter. *Nomen quotus potest accipi dupliciter.* Vno modo propriè, & vt sic importat numerum atque ordinem, qua ratione interroganti de aliquo, quotus sit in bancho, rectè respondemus, quod tertius, vel quartus. Et inde venit aliquotus, Vel dicatur sic pars quota quæ aliquoties sumpta reddit suum totum præcise secundum Philosophum in prædicamentis, & glossa in procemio libri sexti. dec. vt vnum, duo, tria, respectu senarij. Sexies enim vnum sunt sex, & similiter duo, & bis tria: quatuor autem non sunt pars aliquota, quia si bis sumatur facit plus, id est, octo. Alio modo accipitur quotus, larga quadam significatione, qua ratione dicitur pars quota, quæ inferior est ad totum, siue aliquoties sumpta reddat ipsum totum præcise, siue non. Et sic duo dicitur aliquota pars quinque. Hoc supposito nonnulli affirmant non esse licitum aduocato pacisci cum litigante, de aliquota parte litis: si ly, quota, propriè accipiatur: bene tamen si accipiatur impropriè, quod est dicere; quod non est licitum pacisci cum aduocato de conferenda ei tertia, vel quarta parte quantitatis, pro qua litigatur, si victoriam reportet. *Sententia aliquorũ.* Benè tamen de conferenda ei certa quantitate, quæ summæ, pro qua litigatur aliquota pars non existat. Nec huius suæ sententiæ aliam assignant rationem, nisi, quod leges prohibent pactionem de quota, hoc est, de medietate, aut de tertia, aut duabus tertijs, vt constat ex l. si qui. C. de postul. & illic Bart. & l. litem. C. de procura. & l. sumptus. ff. de pact. Et tamen non prohibent pactionem cuiuscunque alterius quantitatis. Et leges intelligendæ sunt loqui in rigore. *Impugnatur sententia præposita.* Cæterum hęc sententia est ridicula. Nam sic, si tota quantitas, pro qua litigatur esset centum, licitum esset pacisci de sexaginta, quia non est pars aliquota, & non de viginti, quod nullus concedet. Quare dicendum existimo nulla ratione esse licitum aduocato pacisci de

A quota litis; ad hunc sensum, quod non est licitum ei pacisci de aliqua quantitate, quę detur pro victoria, siue constituta prius ei debita merceede, & salario pro labore, siue secus. Id enim totum appellant Legistæ quotam litis, in legibus supra citatis. Et vbicunque loquuntur de quota tanquam illi, qui nihil curant de proportionibus, sed tãtum de rei substantia. Quod, & colligi poterit ex ratione talis prohibitionis, quæ est, ne, scilicet, per fas, aut nefas ad victoriam conẽtur aduocati, sicq; fraudes & technas quibus vincant excogitare compellantur. Est autẽ hoc intelligendum, de certa quantitate promissa, non absolutè, sed sub conditione si vincat: seu pro victoria, quia tunc eadem est ratio prohibitionis, sicut & de quota litis.

B Nam si promissio facta fuerit absolutè pro mercede, sine respectu ad victoriam valida erit, vt constat ex l. 1. in fi. ff. man. Ex quo infero in vna, & eadem causa, puta, quæ est centum aureorum, nõ esse licitum pacisci de vno aureo sub ratione quotæ, hoc est, quantitates recipiendæ pro victoria; quia hic militat ratio prohibitionis. Licitum autem esse pacisci de sexaginta absolute sub ratione iustæ mercedis, si ita circunstantiæ requirunt, quia iam hic non habet locum supradicta ratio prohibitionis. De hac re videndus est Syluester, verbo, aduocatus, num. 12.

In solutione ad tertium argumentum constituit D. Tho. discrimen inter iudicem ac testem, & aduocatum, quantum ad recipiendam mercedem pro m- *Differẽtia inter iudicem testẽ & aduocatum.*

C tela veritatis, hoc modo. Dicit enim, quod quia iudex ac testis communes sunt vtrique parti, teneturque unus iustam sententiam dare, & alter verũ testimonium dicere, quod est quid commune: ideirco nihil possunt tanquam mercedem à partibus accipere: bene tamen aduocatus, qui vnam tantum partem defendit. Contra quod in hunc modum argumentatur Caietanus: *Argu.* Aduocatus non potest licitè patrocinium pręstare, nisi iustum, sicut iudex iustam sententiam: ergo si ex ratione iustitiæ prohibetur iudici pecuniam accipere, ex eadem etiam ratione prohiberi debebit aduocato. Et si ex hac parte aduocato non prohibetur: ergo nec iudici, eo vel

D maxime, quod si ratio iustitię facit personam testis, & iudicis communem, similiter etiam persona aduocati erit communis, cum teneatur tantum iustũ patrocinium dare. Ad hoc argumentum, vt respondeat; aduertit idem Caietanus, quod cum vniuscuiusq; officij ratio à proprio & proximo fine, & non à communi, nec remoto sit sumenda, ad cognoscendum discrimen, quod est inter iudicem, & testem ex una parte, & aduocatum ex altera, quantum attinet ad præsens institutũ, ad proximos & proprios fines istorum officiorum attendere oportebit. *Respõsio Caietani.* Est ergo proprius & proximus finis iudicis, atque testis in iudicio iustitia atq; veritas, non huius aut alterius, sed simpliciter, quæ communia sunt vtriq; parti, finis autem proximus, & proprius aduocati non

E est iustitia, aut ueritas simpliciter, sed illius partis, cuius est aduocatus. Cuius rei signum est, quod si inuenerit in processu suæ partis causam esse iniustam, non poterit nec debebit illius secreta prodere, nec alteram quamuis iustam causam iuuare, vt diximus articulo præcedenti. Ad quod quidem teneretur si finis illius proximus, & proprius esset iustũ simpliciter & absolute quærere. Quia ergo tam iudex, quam testis ad id, quod commune vtriq; parti est, non positiuè, sed negatiuè, hoc est, ad hoc, vt in neutram partem declinet in iudicio assumitur, sed, vt id, quod iustum & veritas fuerit communi, siue respectu actoris, siue rei, pronunciet, & dicat, fit, vt

neutri illorum quidquã ab vna parte determinatè accipere liceat. At verò aduocatus, quia eius finis, & scopus est, non iustum simpliciter, sed iustũ clientis sui, cuius causam omnibus suis viribus protegit, altera neglecta, non solum, vt aliqui putant, pro labore, sed etiam pro ipso patrocinio & defensione veritatis potest mercedem accipere, & recipit ab ea parte, cuius est patronus. Restat autem adhuc differentia inter iudicem, & testem: Quod iudex nõ solum pro veritate ponuncianda, nihil potest à litigãtibus percipere, quia est commnnis utrique, sed nec pro labore, aut studio, sed respublica, vt personę publicæ id sibi prouidere tenetur. Cum tamen testis, quia non est usque adeò persona publica, sed ab illa parte, cui interest, citatur, quãuis pro veritate dicenda nihil possit recipere (cuicunque enim parti debet eam syncere proferre) pro suo tamen labore poterit recipere pretium ab eo, à quo fuerit citatus. Et per hoc patet solutio ad argumentum.

Dubium. Sed dubitabit aliquis hoc loco, quonam iure iudices sint prohibiti, aliquid à litigãtibus accipere? Ad

1. dictum. cuius explicationem dico primò probabilissimũ esse, iure naturali id illis esse interdictũ. Probatur. Ius naturale prohibet ne quis ab aliquo accipiat id munus, quod non est mere gratuitum ac uoluntarium: hac enim ratione probatur usuram esse contra naturale præceptum, ut uidebimus infra q. 78. ar. 1. sed quæ litigantes iudicibus conferunt non simpliciter uoluntarie dãt, sed ut habeant fauorem apud illos, qui si causa est iniusta, est illicitus, & si est iusta, debet dari gratis, taliterq; dant vt nollent date nisi sententiam timerent: ergo iudices ex præcepto naturali tenentur talia dona non recipere. Loquor de donis iudicibus collatis, in quãtum iudices sunt. Nam de illis quæ conferuntur ut amicis, eadem est ratiò quantum attinet ad ius naturæ, ac si iudices non essent. Et cõfirmatur: Si litigantes essent certi de fauore iudicis, nihil illi conferrent: ergo quando dant nõ simpliciter uoluntarie dãt, sed ut habeant rem, quã iudex gratis tenetur conferre, atque ex consequenti, stando in solo iure naturæ, iudex male facit illud accipiens, & tenetur ad restitutionem. Est autẽ hoc intelligendum de donis, quæ conferuntur ante prolationem sententię. Nã si post sententiam latam per modum gratificationis aliquid fuerit collatum, illud recipere non erit contra ius naturæ.

2. dictum. Dico secundo, lege positiua esse prohibitum iudicibus, siue ante sentẽtiam, siue post, aliquid etiam minimum à ligantibus accipere per modum muneris ultra salarium, & si contraium fecerint tenentur ad restitutionem etiam ante iudicis condemnationem; quia tales leges non sunt pœnales sed dispositiuæ, & prohibentes translationem dominij), ut diximus in superioribus.

QVAESTIO LXXII.

De Verborum iniurijs, quæ inferuntur extra iudicium, in quatuor articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

Vtrum contumelia consistit in verbis.

q. 17. ar. 1. & in Psal. 43. cor. 6. Et Roma. 1. L. 1.

D *Primum sic proceditur. Videtur quod contumelia non consistat in verbis. Contumelia enim importat quoddam nocu-*

A *mentum proximo illatum, cum pertineat ad iniustitiam. Sed uerba nullum nocumẽtum uidentur inferre proximo, nec in persona, nec in rebus: ergo contumelia non consistit in uerbis.*

2. Præterea, Contumelia videtur ad quandam dehonorationem pertinere. Sed magis aliquis potest inhonorari, seu vituperari factis, quàm verbis: ergo videtur quod contumelia non consistat in uerbis, sed magis in factis.

3. Præterea, Dehonoratio, quæ fit in verbis dicitur conuicium vel improperium. Sed contumelia videtur differre à conuicio & ab improperio: ergo contumelia non consistit in uerbis.

B *Sed contra, Nihil auditu percipitur nisi verbum. Sed contumelia auditu percipitur, secundum illud Ieremiæ 20. Audiui contumelias in circuitu: ergo contumelia est in verbis.*

*Respondeo dicendum, quòd contumelia importat dehonorationem alicuius. Quod quidem contingit dupliciter. Cum enim honor aliquam excellentiam consequatur, vno modo aliquis alium dehonorat, cum priuat eum excellentia, propter quã habebat honorem, quod quidem fit per peccata factorum, de quibus supra * dictum est. Alio modo,* Q. 64. 61.
C *cum aliquis id quod est contra honorem alicuius, deducit in notitiam eius & aliorum. Et hoc propriè pertinet ad contumeliam, quod quidem fit per aliqua signa. Sed, sicut Augustinus * dicit in secundo de doctrina Christiana, omnia signa verbis comparata, paucissima sunt. Verba enim inter homines obtinuerunt principatum significandi quæcunque animo concipiuntur. Et ideò contumelia, propriè loquendo, in verbis consistit. Vnde Isidor. dicit * in libro Ethymolog. quòd contumeliosus dicitur aliquis, quia velox est, & tumet verbis iniuriæ. Tamen quia etiam per facta aliqua significatur aliquid, quæ in hoc quod signi-*
D *ficant, habent vim verborum significantium, inde est quod contumelia extenso nomine, etiam in factis dicitur. Vnde Romano. primo. super illud; Contumeliosos, superbos, dicit * glossa, quòd contumeliosi sunt, qui dictis vel factis contumelias & turpia inferunt.*

Lib. 2. circa medium. L. 10. c. 1. incipit: Clericus, parum ante med. Gl. inter lin. ibi.

Ad primum ergo dicendum, quòd verba secundum sui essentiam, id est, in quantum sunt quidam soni audibiles, nullum nocumentum alteri inferunt, nisi forte grauando auditum, puta cum aliquis nimis alte loquitur. In quantum uero sunt signa repræsentantia aliquid in notitia aliorũm, sic possunt damna multa inferre, inter quæ unum est,
E *quod homo damnificatur quantum ad detrimentum honoris sui, vel reuerentiæ sibi ab alijs exhibendæ. Et ideo maior est contumelia, si aliquis alicui defectum suum dicat coram multis, & tamen si sibi soli dicat potest esse contumelia, in quantum ipse qui loquitur iniuste, contra reuerentiam audientis agit.*

*Ad secundum dicendum, quòd in tantum aliquis aliquem factis dehonorat, in quantum illa facta uel faciunt uel significant illud quod est contra honorem alicuius, quorum primum non pertinet ad contumeliam, sed ad alias iniustitiæ species, de quibus supra dictum * est: secundum uerò* Quæst. 64. 61. 66.

perti-

pertinet ad contumeliam, in quantum facta habent vim verborum in significando.

Ad tertium dicendum, quòd conuicium & improperium consistunt in verbis, sicut & contumelia, quia per omnia hæc repræsentatur aliquis defectus alicuius in detrimentum honoris ipsius. Huiusmodi autem defectus est triplex, scilicet defectus culpæ, qui repræsentatur per verba contumeliosa. Et defectus generaliter culpæ, & pœnę, qui repræsentatur per conuicium, quia vitium consueuit dici non solum animæ, sed etiam corporis. Vnde si quis alicui iniuriose dicat, eum esse cæcum, conuicium quidem dicit, sed non contumeliam. Si quis autem dicat alteri, quod sit fur, non solum conuicium, sed etiam contumeliam infert. Quandoque verò repręsentat aliquis alicui defectum minorationis, siue indigentiæ, qui etiam derogat honori cōsequenti quamcunque excellentiam, & hoc fit per verbum improperij. Quod propriè est, quando aliquis iniuriosè alteri ad memoriam reducit auxilium, quod contulit ei necessitatem patienti. Vnde dicitur Ecclesiast. vigesimo, Exigua dabit, & multa improperabit. Quandoque tamen vnum istorum pro alio ponitur.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quod contumelia importat dehonorationem alicuius, quæ fieri potest aut factis, aut verbis; factis quidem, vt cum quis priuat alterum ea excellentia, propter quam habebat honorem, verbis autem, vt cum quis id, quòd est cōtra honorem alicuius deducit in notitiam eius, & aliorum, respōdet D. Thom. ad propositam difficultatem per duas propositiones. Prima conclusio: Contumelia propriè loquendo, consistit in verbis. Probatur. Contumelia propriè fit aliquibus signis: sed verba inter homines obtinuerunt principatum significandi, quæ animo concipiuntur: ergo contumelia, propriè loquendo, consistit in verbis. Et confirmatur ex D. Isidoro, lib. 10. Etym. c. 3. dicente: contumeliosus dicitur aliquis, quia velox est, & tumet verbis iniurię. Secunda conclusio: Contumelia extenso nomine, etiam in factis posita est quatenus rationem habent significandi. Probatur. Rebus etiam conuenit esse signa aliquarum rerum, ergo vt sic in illis potest contumelia consistere. Et confirmatur ex glossa, quæ super primum caput epistolę ad Roma. in illa verba: Contumeliosos, superbos, &c. dicit; Contumeliosi sunt, qui dictis, vel factis contumelias, & turpia inferunt.

EXPLICATIO ARTICVLI.

INstituerat D. Tho. à q. 67. agere de vitijs oppositis commutatiuæ iustitiæ, in verbis consistentibus, quibus proximum sæpe lędi contingit, tam in iudicio, quam extra. Et quoniam vitia illa, quibus in iudicio læditur homo, grauiora sunt illis, quibus læditur extra iudicium, egit primo de illis vsque ad quæstionem præcedentem. Quibus expeditis progreditur modo agere de verbis iniuriosis extra iudicium vsu venientibus: Quæ ad quinque capita reduci possunt: scilicet contumeliam, detractionem, susurrum, irrisionem, & maledictionem. Inter quę hoc est discriminis, quod cōtumelia honor læditur, detractione seu murmuratione fama, susurratione amicitia: derisione, erubescentia intenditur, male-

Discrimē inter cōtumeliā, detractionē, susurratio nem, &c.

dictione autem malum, quatenus tale, alteri imprecatur, & optatur. Subsannatio & illusio idem sunt secundum speciem, & secundum finem cum derisione: nisi, quod derisio fit verbis, vel cachinis, subsannatio rugato naso. Illusio autem fit factis. Primò ergo omnium agit D. Tho. de contumelia. Ad cuius explicationem est aduertendum primò, quod vt constat ex superioribus, honor & fama hoc potissime differunt, quod honor est reuerentia alicui propter aliquam excellentiam, ac potissimum propter virtutem exhibita: Fama autem est illæsę dignitatis status, vita & moribus comprobatus, vt dicit gl. in cap. vestra. de coha. cler. ac muli. Vel, vt cū Theologis ac Philosophis loquamur, est clara illa notitia, quam alij de nobis habent. Ex quo fit honorem sine fama, & famam sine honore existere posse. Exhibetur enim quandoque reuerētia magnati propter sanguinis excellentiam, cum tamen de eius moribus sinistra habeatur existimatio: Et vice uersa solent priuati viri in angulis latentes honoribus orbari; qui tamen clara vitæ splendent opinione. Contumelia ergo propriè honorem denigrat, & detractio famam. Quare istæ formaliter ex obiecto intelliguntur distinctæ.

Secundo est aduertendum, quod honor, in cuius læsione contumeliam existere dicimus, dupliciter potest intelligi, quod ab aliquo tollatur. Vno modo mediatè. Quod contingit, quando id, quòd honoris causa erat, ab aliquo submouetur. Vt quando, Verbi gratia, diuiti substantia, cuius solius gratia honor illi habebatur, surripitur, uel quando sapienti cerebri læsione scientia aufertur. Est enim honor, vt dicit Aristot. 4. Ethic. c. 3. testimonium alicuius excellentiæ, puta dignitatis, uel senectutis, vel scientiæ, uel virtutis, uel diuitiarum, vel potentiæ. Et sic quando ista ab aliquibus auferuntur, exinde incipiunt minores haberi, minimeque honorari. Quare affirmat solum illum esse verum honorem, qui virtuti debet, vtpote qui ex nulla extranea causa, sed ex solo Deo dependet. Alio modo potest tolli honor directè, & propriè. Quod contingit, quando aliquis quidpiam in alicuius notitiam deducit, quod eius honori officit. Nam, sicut honor excellentiæ debetur, ita etiam notitia turpitudinis causat dehonestationem. Hoc supposito dicit D. Thom. quod cōtumelia non in læsione honoris primo modo, quia vt sic, non constituit peculiarem speciem, sed refertur ad alias iniurias, puta, ad furtum, homicidium, & reliqua: sed in lęsione honoris directè & propriè consistit. Quare ille solus formaliter erit contumeliosus dicendus, qui aliquibus verbis, aut signis id, quod est contra honorem alicuius in notitiam eius, & aliorum deducit. Et quia verbis propriissimè conuenit significare tanquam illis, quæ ad id potissime fuerunt instituta, idcirco contumelia in uerbis propriissimè consistere dicitur. Cum tamen etiam proprie in rebus consistat, in quantum res habent rationem significandi. Et hoc est, quod D. Thom. in prima & secunda conclusione significat. Quod & est conforme glossæ super primum caput Epistolæ ad Romanos in illa verba: Contumeliosos & superbos, &c. dicentis: Contumeliosi sunt, qui dictis, & factis contumelias; & turpia inferunt. Ex hoc infero primò, nullum factorum, quatenus res est, habere rationem contumeliæ, bene tamen, quatenus habet vim significandi. Quare qui alienas fores animo furandi frangit non contumeliosus, sed fur est dicendus. Cæterum qui id fecerit in vituperiū, & vilipendiū domini, cōtumeliosus propriè erit: quia ea re significat

Honor duplic ter potest lædi ab altero.

Nullū factum quatenus res habet rationē contumelię.

dominum flocci pendere. Similiter qui fuste vilem hominem cædit, non animo dehonestandi, sed feriendi: nō est contumeliosus. Cum tamen qui nobilem percutit, non vt dolorem inferat, sed vt honorem auferat, contumeliosus proprie sit dicendus. Item, qui vxorem vicini libidinis gratia solicitat, non est contumeliosus formaliter, in vicinum. Secus autem erit, si vt honori mariti officiat, id tētat. Significare enim tunc intendit turpitudine illa hominis vilitatem: quod directe contrariatur honori. Infero secundo quantum attinet ad rationem contumeliæ, non semper esse necessarium, vt vitium, quod manifestari intenditur, sit peccatum: quamuis etiam hæc contumelia sit grauior. Sed satis est, quod sit vitium, vel generis, vel animi, vel B corporis, vel cuiusuis alterius rei: dummodo talis sit naturæ, vt alicui contrarietur excellentiæ, ex ijs, ob quas homines in honore haberi consueuerunt. Qui enim hominem denotat infami genere natum, aut ignauum, vel stultum, proculdubio est contumeliosus, honorique nocet. Nec verò requiritur, vt quis sit contumeliosus, quod hominem infamet, aliquod occultum eius vitium detegendo. Nam etiam si publicum concubinatium, aut furem, aut coclitem, aut Hebræo genere natum, his nominibus appellet, contumeliosus erit.

Ad contumeliā non est necessarium quod vitiū quod manifestatur sit peccatum.

Dubium.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, an sit de ratione contumeliæ, quod fiat, vel dicatur præsente eo, cui infertur. Et pro parte affirmatiua argumentor in C hunc modum. Contumelia importat manifestam iniuram: sicut ira manifestam vindictam: & est de rōne illius, quod fiat in præsentia eius, cui irrogatur: alioqui manifesta non erit. Hoc tamen non obstante dico, ad veram & propriam rationem contumeliæ, non esse necessarium, quod ille cui infertur, sit realiter præsens: sed satis esse, quod eam irrogans, tali id faciat intentione, vt in notitiam illius veniat. Nam cum actus contumeliæ per hoc in sua essentia atque natura constituatur, vt contra honorem directè machinetur, & actus morales ex intentione speciem sumant, fit, vt ad hoc quod aliquis actus sit per se, & directè contumeliosus, solum sufficiat, quod contra honorem proximi directè, & ex pro- D posito fiat. Quod contingit, quotiescunque aliquis quidquam iniuriosum, & honori contrarium dicit, aut facit, ea intentione, vt in notitiam eius veniat cui iniuriam inferre intendit. Tripliciter enim potest contingere, vt quis ità alterum parui faciat, quod ad manifestam sibi iniuriam veniat, quod necessarium est ad contumeliam. Et propterea D. Thom. in litera dicit: tunc esse contumeliam, quando quis, quod est contra honorem alicuius, in notitiam eius deducit. Primo in faciem eius præsentialiter audientis illud obijciens. Secundo literis, aut libello mandens, vt ad ipsum deferatur. Tertio verbis illud aut signis in absentia explicans, ea intentione, vt alteri dicatur. Tunc enim quamuis mate- E rialiter, & per accidens ille sit absens, in intentione tamen & per se dicitur esse præsens. Et ita in notitiam alicuius intendit semper contumeliosus deducere quod est contra eius honorem: sicut iratus vindictam, quam in absentia facit. Et per hoc patet solutio ad argumentum.

Argum.

Sententia authoris.

In solutione ad tertium constituit D. Tho. discrimen inter contumeliam, conuicium, & improperium. Et consistit in hoc, quod conuicium importat generaliter defectum culpæ, & pœnæ, contumelia verò solum culpæ. Vnde si quis alicui iniuriose dicat eum esse cæcum, vel claudum cum sit, conuicium dicit, sed non contumeliam. Si autem iniurio- A se dicat eum esse furem, non solum conuicium, sed etiam cōtumeliam infert. Et hoc apud Theologos. Nam secundum iurisprudentes conuicium dicitur à collectione vocum. Et perinde sonat, atque conuocium, quasi plurium cocuntes voces ad maledicta in vnum iactanda. Sicut 4. Reg. cap. 2. de puerorum vociferatione aduersus Eliseum inclamātium legitur, quod dicebant: Ascende calue. Ita dicit tex. in lege, item apud Labeonem. §. conuicium. ff. de iniur. Et potest fieri etiam absenti. Vt cum quis ad domum alterius venit ipso absente. Nec tantum qui dicit, sed & qui coocitauit alios ad vociferationem conuicium facit, vt dicta le. item apud affirmat. Et oportet sit aduersus bonos mores uociferatio: scili- B cet, ad infamiam, uel iniuriam, uel inuidiā alicuius tendens: alias non erit conuicium. Cæterum hæc iurisprudentium interpretatio forsan non multum facit ad propositum. Nam ly. con. in hoc nominē, conuicium, non tam plurium concursum, quam vehementiam significat, sicut & in hoc verbo cōficio. Crediderimque illud nomen à, con, & uitium, componi, sicque conuiciari nihil aliud esse, quam uitijs alterum conspergere. Nisi forte dicamus nomen illud à conuitando deduci, ut Laurentio Vallæ lib. 6. Elegant. placuit, quem enim uitijs impetimus procul à nostro contubernio uitamus. Sed hæc ad Grāmaticos potius, quam ad Theologos pertinēt. Hoc unum, quantum attinet ad præsens institutum, cer- C tum esse debet, conuicium latiùs patere ex parte obiecti, quam contumeliam: cum hæc sola culpę, illud, tam culpæ quam pœnæ obiectione consistere possit: siue conuicium plurium, ut iurisprudentibus placuit: siue unius tantum, ut dicunt Theologi, uoce conficiatur. Improperium propriē est, quando quis iniuriose alteri in memoriā reducit auxilium, quod ipsi necessitatem patienti contulit, iuxta illud Ecclesiastici. 20. Exigua dabit, & multa improperabit. Et apud Terentium: Isthæc commemoratio, quasi exprobatio est immemoris beneficij. Sed hæc receptissimo usu promiscuè usurpantur: ut est uidere apud Alexand. secunda p. quæst. 129. ubi contumeliam diffiniens, dicit esse peccatum ex impro- D perio sermonis manifesto tendens ad proximi nocumentum.

Discrimen inter contumeliā cōuicium & improperium.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, an hæc tria, contumelia, conuicium, & improperium differant specie, uel potius omnia pertineant ad unam & eandem speciem specialissimam. Et quidem, quod differant specie, probatur hac rōne: Distinctio specifica tam in uitijs, quam in uirtutibus desumitur ex obiecto, quod est materia, circa quam, sed hæc distinguitur in his tribus, ut enim dicit D. Thomas in litera, defectus culpæ est materia & obiectum contumeliæ, & defectus communiter, est materia conuicij, & defectus præteritę indigentiæ est materia improperij: ergo differunt specie. Hoc tamen non E obstante, dico, illa omnia ad unam & eandem speciem specialissimam pertinere; quę ex unitate honoris, contra quem tendunt, essentiam, & unitatem accipit, sicut detractio ab unitate famæ, qua priuat. Ab una enim ratione formali obiecti unica tātum species specialissima desumi potest: cuius rei signum manifestum est, quod idem defectus culpæ spectat ad detractionem, & contumeliam: potest enim quis eundem defectum adulterij, uel furti detrahendo & conuiciando dicere, & tn detractio, & cōtumelia specie differūt: quia hęc cōtra honorē: illa cōtra famā tendit. Omnes ergo defectus, qui dicuntur, habēt se ad ista uitia, non ut materia, circa quā formaliter uersant, sed materialiter: & fines, ad

Dubium.

Argum.

Sententia Authoris.

quos

quos ordinantur, scilicet, dehonorationis, vel infamiæ sunt, qui formaliter constituunt diuersas species vitiorum moralium; ad quas cætera reducuntur. Omnes itaque defectus, quatenus honorem lædunt, unius sunt rationis, & ad contumeliam spectant, & quatenus famam minuunt, aut auferunt sunt alterius, & ad detractionem pertinent. Est tamen in vtrisque cum vnitate speciei diuersitas graduum secundum magis, & minus consideranda. Quatenus vnus defectus magis dehonorat, quam alius. Potestq; iste excessus esse tantus, vt sit de necessitate in confessione exprimendus. Qui enim aliquem hæreticum, aut traditorem appellat, non satisfaciet, dicendo in confessione dixisse conuicium: sed tenebitur particulariter genus conuicij explicare. Et per hæc patet solutio ad argumentum.

ARTICVLVS II.

Vtrum contumelia seu conuicium sit peccatum mortale.

AD secundum sic proceditur. *Videtur, quòd contumelia vel conuicium, non sit peccatum mortale. Nullum enim peccatum mortale est actus alicuius virtutis. Sed conuiciari est actus alicuius virtutis, scilicet eutrapeliæ, ad quam pertinet bene conuiciari secundum Philosophum in 4. Ethicorum**: *ergo conuicium siue contumelia non est peccatum mortale.*

2. *Præterea, Peccatum mortale non inuenitur in viris perfectis, qui tamen conuicia vel contumelias aliquando dicunt, sicut patet de Apostolo, qui ad Galatas tertio dixit, ò insensati Galatæ. Et Dominus dicit Lucæ vltimo, ò stulti & tardi corde ad credendum: ergo conuicium siue contumelia non est peccatum mortale.*

3. *Præterea, Quamuis illud quod est peccatum veniale ex genere, possit fieri mortale: non tamen peccatum quod est ex genere mortale, potest esse veniale, vt supra habitum** *est. Si ergo conuicium vel contumelia esset peccatum mortale ex genere suo, sequeretur quòd semper esset peccatum mortale. Quod videtur esse falsum, vt patet in eo qui leuiter & ex surreptione, vel ex leui irâ dicit aliquod verbum contumeliosum. Non ergo contumelia vel conuicium ex genere suo est peccatum mortale.*

Sed contra, Nihil meretur pœnam æternam inferni, nisi peccatum mortale. Sed conuicium vel contumelia meretur pœnam inferni, secundum illud Matth. quinto: Qui dixerit fratri suo, fatue, reus erit gehennæ ignis: ergo conuicium vel contumelia est peccatum mortale.

*Respondeo dicendum, quòd sicut supra dictum** *est, verba in quantum sunt soni quidam, nō sunt in nocumentum aliorum, sed in quantum significant aliquid, quæ quidem significatio ex interiori affectu procedit. Et ideo in peccatis verborum maximè considerandum videtur ex quo affectu aliquis verba proferat. Cùm ergo conuicium seu contumelia de sui ratione importet quandam dehonorationem, si intentio proferentis ad hoc feratur,*

A *vt aliquis per verba quæ profert, honorem alterius auferat, hoc propriè & per se est dicere conuicium vel contumeliam, & hoc est peccatum mortale non minus quàm furtum vel rapina. Non enim homo minus amat suum honorem, quàm rem possessam. Si verò aliquis verbum conuicij vel contumeliæ alteri dixerit, non tamen animo dehonorandi, sed fortè propter correctionem, vel propter aliquid huiusmodi, non dicit conuicium vel contumeliam formaliter & per se, sed per accidens & materialiter, in quantum, scilicet, dicit id, quod potest esse conuicium, vel contumelia. Vnde hoc potest esse quandoque peccatum veniale,*
B *quandoque autem absque omni peccato. In quo tamen necessaria est discretio, vt moderatè homo talibus verbis vtatur, quia posset esse ita graue conuicium, quod per incautelam prolatum auferret honorem eius, contra quem proferretur, & tūc posset homo peccare mortaliter, etiam si non intenderet dehonorationem alterius. Sicut etiam si aliquis incautè alium ex ludo percutiens grauiter læderet, culpa non careret.*

Ad primum ergo dicendum, quòd ad eutrapelum pertinet dicere aliquod leue conuicium, non ad dehonorationem, vel ad contristationem eius,
C *in quem dicitur, sed magis causa delectationis & ioci. Et hoc potest esse sine peccato, si debitæ circumstantiæ obseruentur. Si verò aliquis non reformidet contristare eum, in quem profertur huiusmodi iocosum conuicium, dummodo alijs risum excitet, hoc est vitiosum, vt ibidem** *dicitur.*

Ad secundum dicendum, quòd sicut licitum est aliquem verberare vel in rebus damnificare causa disciplinæ, ita etiam & causa disciplinæ potest aliquis alteri, quem debet corrigere, verbum aliquod conuiciosum dicere. Et hoc modo Dominus discipulos vocauit stultos, & Apostolus Galatas
D *insensatos. Tamen sicut dicit Augustinus** *in libro de Sermone Domini in monte, rarò & ex magna necessitate obiurgationes sunt adhibendæ, in quibus non nobis, sed vt Domino seruiatur insistamus.*

Ad tertium dicendum, quòd cum peccatum conuicij vel contumeliæ ex animo dicentis dependeat, potest contingere, quòd sit peccatum veniale, si sit leue conuicium, non multum hominem dehonestans, & proferatur ex aliqua animi leuitate, vel ex leui ira absque firmo proposito aliquem dehonestandi, puta cum aliquis intendit aliquem per huiusmodi verbum leuiter contri-
E *stare.*

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet Diuus Tho. per duas propositiones. Prima conclusio: Iactatio conuicij animo dehonorandi facta, quæ est propriè contumelia, ex genere suo est peccatū mortale furto, atque rapina grauius. Probatur: Non minus amat homo honorem suum, quem cōtumelia aufert, quam bona, quæ per furtum, & rapinam auferuntur: sed furtum & rapina ex genere suo sunt peccata mortalia: ergo & cōtumelia. Secunda cōclu-

[Margin notes: Infra q. 113. ar. 1 ad 3. & 1. Cor. 3 & 7. & Galat. 3. principio. — Lib. 4 Eth. cap. 8. — 1. 2. q. 72. art. 5. & q. 88. art. 4. — Ar. præce. — Li. 4 Ethi. ca. 8 to. 5. De pœnal. & ij. Aut fa et i punid. tur. — Lib. 2. cap. 19. non re mote a fi. to 4.]

sio: Iactatio conuicij præter intentionem dehonorandi facta, aliquando est virtus, aliquando culpa venialis: & aliquando potest esse mortalis. Probatur: Nam si prælatus, vel pater, vel maior natu debito cum moderamine aduersus inferiorem, vt ipsum reprehendat, conuicio vtatur, proculdubio erit virtus, & benefaciet. Si autem nonnullus fuerit cautelæ defectus, vt sæpe contingit, erit veniale. Quando verò talibus vteretur verbis, tantumque obijceret conuicium, vt etiam per incautelam prolatum auferret honorem eius, contra quem profertur, peccatum mortale esset non obstante defectu intentionis dehonorandi.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Discrimē inter peccata fact. & lingue.

PRo intelligentia huius articuli aduertendum est, hoc esse discriminis inter peccata, quæ in facto consistunt, & ea, quæ in verbis posita sunt: Quod in illis genus atque grauitas ex solo obiecto perpenditur, in verbis autem non, nisi ex adiuncta simul intentione. Et ratio est: Nam cum verba re ipsa non offendant, sicut facta, sed significatione: & significatio præcipuè pendeat ex intentione aliquid exprimendi, fit, vt non censeatur formaliter contumelia, nisi quæ ex animo conuiciandi, vel ex ignorantia crassa, aut negligentia. aduertendi, quod dicis, procedit. Et propterea D. Thom. tam in prima conclusione, quam secunda ad explicandam grauitatem peccati contumeliæ, non solum ad id, quod dicitur materialiter, sed etiam ad intentionem dehonorandi recurrit. Cum tamen ad explicandam grauitatem furti, & aliarum iniuriarum in facto consistentium, solius grauitatis obiecti habuerit rationem. Bene potest aliquando contingere, vt sine intentione inhonorandi aliquis alicui tale obijciat crimen, quod honorem ipsi re vera adimat, vt D. Thom. dicit in secunda conclusione, eritque tunc illud peccatum mortale, tantò grauius furto, quanto honor, qui aufertur, præstat rebus furatis, propter notabile dammum, quod infert. Non tamen dicetur formaliter contumelia, quæ sine animo & intentione inhonorandi esse non potest. Vt enim diximus articulo præcedenti, nullum factorum habet rationem contumeliæ, nisi quatenus significat. Et certum est, quod quæ sine animo inhonorandi, aut fiunt, aut dicuntur, nihil significant, quod sit honori contrarium: quamuis ex altera parte sint iniuriosa. Quare nec rationem contumeliæ habere poterunt. Est ergo contumelia ex genere suo mortale peccatum grauius furto, atque rapina: quia malunt homines alijs bonis priuari, quam contemptui haberi. Tanta tamen poterit esse quantias furti, vt grauitatem contumeliæ excedat. Et similiter tam parua irreuerentia, quæ in contumelia inuenitur, vt culpa venialis sit dicenda. Potest enim contumelia ex leuitate materiæ fieri venialis, sicut & quoduis aliud peccatum ex genere suo mortale.

Dubium quādo cōtumelia sit peccatum mortale. 1 Conclu.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, quando contumelia erit peccatum mortale, & quando veniale. Ad cuius explicationem sit prima propositio. Quotiescunque aliquis animo, & intentione notabiliter nocendi in honore crimē obijcit alteri, siue nocumentum sequatur, siue non, peccat mortaliter. Vt enim dicitur apud Matth. cap. 5. Si oculus, tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit. Et per oculum communiter intelligunt Doctores intentionem, cuius prauitas sufficit totum opus malum reddere.

2. Conclu.

Secunda propositio: Qui crimen alteri obijcit animo & intentione parum nocendi, & re vera parum nocet, solum peccat venialiter: sicut & qui furatur rem leuem animo & intentione parū nocēdi.

3. Conclu.

Tertia conclusio: Qui criminis obiectione notabile infert nocumētum proximo in honore, esto, non habeat intentionem nocendi dummodo ex ignorantia crassa, aut ex negligentia non aduertendi damnum, quod intulit illud processerit, peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem. Probatur: Iste de facto infert notabile nocumentum proximo, & licet intendat nō nocere, id facit ex ignorantia crassa, aut negligentia, quę à culpa non excusant: ergo facit contra charitatem: atque ex consequenti peccat mortaliter. Et confirmatur: Qui ludens cum proximo ex negligentia illum interficit, esto, sine intentione id faciat, peccat mortaliter: ergo, & qui nocet notabiliter in honore, si ex ignorantia, aut negligentia id facit. Probo consequentiam: Nam ęqua est vtriusque ratio.

4. Conclu.

Quarta propositio: Qui criminis obiectione intendit non nocere proximo, estque ita circunspectus, vt inuincibiliter ignoret, quod inde damnum subsequetur: etiam si multum noceat, non peccat mortaliter. Probatur: Nam est illud damnum omnino inuoluntarium, atque adeo ad culpam mortalem imputari non potest.

5. Conclu.

Quinta propositio: Multi modi sunt, quibus verba contumeliosa aliqualiter lædentia dici possunt, sine aliquod peccato. Probatur ex Aristot. 4. Ethic. c. 8. constituente quandam virtutem moralem, Eutrapeliam appellatam, qua homo decenter se habeat in ludis, & iocis, & recreationibus humanis. Et certum est, quod quotiescunque aliquis ex virtute operatur, nullum peccatum committit: Sed, vt hæc rectè intelligantur, aduertendum est, quod cum iocus, atque ludus vtilia, & necessaria sint vitæ, & conuersationi humanæ: ex ipsis enim fit requies, qua homo ab anxietatibus, & solicitudinibus mentis quiescit: sicut & corpori per dormitionem à laboribus corporalibus quiescere contingit: vnde hæc, recreatio animi appellari consueuit & in ipsis excessus atque defectus inueniri possint, fit, vt in illis etiam uirtus atque uitium reperiri queant. Virtus quidem, quæ medium constituat: & uitium, quod versetur circa extrema. Vt autem cognosceremus quæ extrema essent uitiosa in ludo, atque ioco, & quod medium laudabile dicit Aristoteles, loco citato, quo extremum per excessum appellatur Bomolochia, hoc est, scurrilitas, à qua scurræ, & extremum per defectum dicitur Agria, hoc est, rusticitas, oue ruditas, à qua rudis & agrestis, & medium dicitur Eutrapelia, hoc est, comitas, seu urbanitas, à qua comes & urbanus. Bomolochi ergo siue scurrę dicentur illi, qui in ludo seu ioco risum magis commouent, quam oportet, dicentes, aut agentes indecentia. Qui quidem sunt onerosi, quia magis risum astantium concitare affectant, quam non perturbare eos, quibus ingerunt conuicia. Agrestes, & rudes sunt illi, qui nec agunt nec dicunt aliquid iocundum, quo astantes honestè delectentur: sed nec alios dicere, aut agere patiuntur. Et sicut primi sunt onerosi ijs, qui honestè ex ludo quærūt delectationē: ita & isti sunt duri. Eutrapeli aūt erunt, qui moderatè, & decēter iocant, didiceruntq; ex bono habitu ita dicta & acta in ludo gratiose & modestè in risum uertere, ut astātes decorè delectētur. Ad quos primo spectat dicere, & audire in ludo talia, q̄ deceant virū modestū, & liberalem, hoc est, habentem animum liberum à passionibus.

In ioco & ludo reperitur virtus atque vitius.

Vbicun-

A Vbicunque enim est inueniri aliquid, quod decenter & vt oportet, fieri potest, hoc ad virtutis habitum pertinet. Secundo spectat ad Eutrapelos, ita se bene habere ad conuicia iocosa, vt nullus ex eis possit molestiam accipere.

Dubiũ ex Aristotele

Sed mouit Aristoteles difficultatem, vtrùm hoc, quod est bene conuiciari in ludo determinandum sit ex parte eorum, quæ dicuntur: quia scilicet, dicunt homines ea conuicia, quæ quemlibet liberalẽ & virtuosum dicere decet: vel potius ex parte finis & effectus: quia scilicet, Eutrapelus, si ludens conuicia dicit, non intendit inhonorare, nec contristare audientem, sed potius delectare? Respondet, quod ad vtramque partem respicere oportebit. Et quidem, quod ad secundam sit respiciẽdum, est res manifesta: Nam cùm nullus possit certò cognoscere, vtrum ex conuicio dicto habeat contristare, aut delectare audientem, quoniam diuersis diuersa sunt odibilia, & delectabilia, & quod vni placet alteri displicet, quod habeat intentionem neminem nocendi, aut contristandi erit opus. Quod autem similiter sit debitum respicere ad primam partem, probatur: Nam aliqua sunt conuicia contumeliosa, ex quibus homo infamatur, & quæ dicere legispositores prohibent. Ergo ista Eutrapelus legis obseruator licitè dicere non poterit. Alia sunt conuicia absque alicuius infamia. Et hæc in ludo afferre ad modestam hominum astantium delectationem, vel emendationem, vel reprehensionem nullum est peccatum. De hisque loquuti sumus in quinta propositione, quando diximus, multos esse modos, quibus verba cõtumeliosa aliqualiter lædentia dici possunt, sine aliquo peccato. Et de eisdem loquebatur Cicero, dum dixit: Maledictum si petulantius iactatur, conuicium, si facetius vrbanitas nominatur.

Respõsio. (margin, beside "ad vtramque partem")

B (margin, beside "dem, quod ad secundam")

C (margin, beside "emendationem")

ARTICVLVS III.

Vtrum aliquis debeat contumelias sibi illatas sustinere.

Infr. q. 73. ar. 4. ad 1. Et opu. 19 cap. 16.

AD Tertium sic proceditur. Videtur quòd aliquis non debeat contumelias sibi illatas sustinere. Qui enim sustinet contumeliam sibi illatam, audaciã nutrit conuiciantis. Sed hoc non est faciendum: ergo homo non debet sustinere contumeliam sibi illatam, sed magis conuicianti respondere.

2. Præterea, Homo debet plus se diligere, quã alium. Sed aliquis non debet sustinere, quòd alteri conuicium inferatur. Vnde dicitur Prouerb. 26. Qui imponit stultum silentium, iras mitigat: ergo etiam aliquis non debet sustinere contumelias illatas sibi.

E *3. Præterea, Non licet alicui vindicare seipsum; secundum illud. Mihi vindictam, & ego retribuam, sed aliquis non resistendo contumeliæ, se vindicat secundum illud * Chrysostomi, Si vindicare vis, sile. & funestam ei dedisti plagam: ergo aliquis non debet silendo sustinere verba contumeliosa, sed magis respondere.*

Homi. 43. in Mat circa mediũ habet ad sensum. Et hom. 35 à med. to. 2.

Sed contra est, quod dicitur in Psal. 37. Qui inquirebant mala mihi, locuti sunt vanitates. Et postea subdit. Ego autem tanquam surdus non audiebam, & sicut mutus non aperiens os suum.

A *Respondeo dicendum, quòd sicut patientia necessaria est in his, quæ contra nos fiunt, ita etiam in his quæ contra nos dicuntur. Præcepta autem patientiæ in his quæ contra nos fiunt, sunt in præparatione animi habenda, sicut Augustinus * in libro de sermone Domini in monte, exponit illud præceptũ Domini, Si quis percusserit te in vna maxilla, præbe ei & aliam, vt scilicet homo sit paratus hoc facere, si opus fuerit. Non tamen semper tenetur facere actu, quia nec ipse Dominus hoc fecit, sed cum suscepisset alapam, dixit: Quid me cædis, vt habetur Ioan. 18. Et ideo etiam circa verba contumeliosa, quæ contra nos dicuntur, est idem intelligendum.* B *Tenemur enim habere animum paratum ad contumelias tolerandas si expediens fuerit. Quandoque tamen oportet, vt contumeliam illatam repellamus, maximè propter duo. Primo quidem propter bonum eius, qui contumeliam infert, vt videlicet eius audacia reprimatur, & de cætero talia non attentet, secundum illud Prouerbiorum 27. Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiẽs videatur. Alio modo propter bonum multorum, quorum profectus impeditur propter contumelias nobis illatas. Vnde Gregorius * dicit super Ezechiel homil. 9. Hi, quorum vita in exemplo imitationis est posita, debent si possunt detrahentium sibi verba compescere, ne eorum prædicationem non audiant qui audire poterant, & ita in prauis moribus remanentes, bene viuere contemnant.* C (margin, beside "bi verba compescere")

Li. 1 c. 34. 35 & 36. to. m. 4. Epist. 5 ad Volusianum, to. 2. Et habet 23. q. 1. ca. paratus. 11 q. 1. ca. Sent. de Aug.

Hom. 9 in Ezec. circa med. Augu. de bono viduitatis. c. 21. 1 q. 3. ca. Non sunt audiendi.

Ad primum ergo dicendum, quòd audaciam cõuiciantis contumeliosi, debet aliquis moderatè reprimere, scilicet propter officium charitatis, non propter cupiditatem priuati honoris. Vnde dicitur Prouerbiorum vigesimo sexto: Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam, ne ei similis efficiaris.

Ad secundum dicendum, quòd in hoc quod aliquis alienas contumelias reprimit, non ita timetur D *cupiditas priuati honoris, sicut cum aliquis repellit contumelias proprias. Magis autem videtur hoc prouenire ex charitatis affectu.*

Ad tertium dicendum, quod si aliquis hoc animo taceret, vt tacendo contumeliantem ad iracundiam prouocaret, hoc pertineret ad vindictam. Sed si aliquis taceat, volens dare locum iræ, hoc est laudabile. Vnde dicitur Ecclesiast. 8. Non litiges cum homine linguato, & non struas in ignem illius ligna.

SVMMA TEXTVS.

E AD hanc difficultatem respondet D. Thom. per duas propositiones. Prima conclusio: Vnusquisque tenetur habere animum paratum ferendis iniurijs & contumelijs, quando fuerit expediens, non tamen tenetur eas semper ferre. Probo singulas partes: Et primò, quod vnusquisque teneatur habere animum paratum ferendis iniurijs, quando fuerit expediens, hac ratione: Patientia sicut in his, quæ contra nos fiunt, sic & in his, quæ contra nos male dicuntur est necessaria: sed in his, quæ contra nos fiunt, tantum est necessaria in præparatione animi, vt D. Augustinus affirmat, super illud Matth. 5. Si quis te percusserit in vna maxilla, &c. & præparatio animi, quæ affirmatiuo præcepto iubetur, tan-

tum obligat pro tempore, quo id ratio exigit: ergo vnusquisque tenetur habere animum paratum ferendis iniurijs, quando fuerit expediens. Quod autem semper teneatur iniurias ferre, probatur, exemplo Christi, qui percutienti se interrogauit, quid me cædis? Ioan. 8. quod aliquam reprehensionis formam præsefert. Secunda couclusio: Quandoque oportet illatam contumeliam repellere: tum propter bonum eius, qui contumeliosus est, ut eius insolentia reprimatur, nec iniurijs assuescat, iuxta illud Prouerb. 26. Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur tum etiam propter bonum aliorum, tam circunstantium, quam absentium, quorum profectus impeditur propter iniurias nobis illatas. Propter quod dicebat D. Grego. homil. 9. super Ezech. Hi quorum vita in exemplo imitationis est posita, debent, si possunt, detrahentium verba compescere, ne eorum prædicationem non audiant, qui audire poterant, sicque in prauis moribus remanentes bene viuere contemnant.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Qualiter debeat homo habere animũ paratu ad ferendas iniurias.

Circa primam conclusionem, in qua D. Thom. affirmat, vnumquemque teneri habere animum paratum ad ferendas iniurias, quando opus fuerit, aduertendum est, illis verbis non significare, quod tenētur homines habere actuale propositum ferendi iniurias illatas, pro loco & tempore. Præcepta enim affirmatiua, sicut non obligant pro semper ad opera exteriora: ita nec actus internos. Sed quod intelligit est, teneri homines non habere actũ contrarium quando opus fuerit: quod in proposito generali seruandi mandata virtualiter continetur. Id enim satis est ad hoc, ut in præparatione animi dicatur quis calumnias, & contumelias ferre. Nec huiusmodi præparatio animi solum est necessaria ad non vindicandas iniurias illatas priuata authoritate (id enim certissimum est nemini licere, vt ex supradictis patet) sed etiam ad non resistendum, quando resistentia sine graui scandalo, & ingenti detrimento fieri nequit, & quando ratio fidei & boni publici sustinentiam exegerit. Quare qui in animo gesserit se de quacunque contumelia vindicaturum, & cuicunque sine delectu obstiturum in statu damnationis, & peccati mortalis; proculdubio erit, in alijs casibus quisque, & priuata authoritate, cum virtutis moderamine resistere, & per publicam potestatem, iuris ordine seruato, se vindicare, à quacunque contumelia sine peccato poterit.

Dubium.

Sed est difficultas: Vtrùm in casibus, quibus quis potest licite contumelijs resistere, semper sit consilium illas patienter ferre. Ad quod breuiter respondeo, conclusione negatiua.

Cōclusio.

Vt enim D. Thomas affirmat in secunda sua conclusione, aliquando est necessarium illatam contumeliam repellere. Tum propter bonum eius, qui contumeliosus est, ne iniurijs assuescat. Tum etiam propter bonum aliorum, quorum profectus per iniurias nobis illatas impeditur. Quare idem sapiens, qui dixit: Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam, ne videaris ei similis, in alio loco consulit, vt respondeamus ei, ne videatur sibi sapiens: Aliquando ergo erit consilium imò & præceptum contumelias repellere: & aliquando erit consilium illas sufferre: & aliquando eas reprehendere. Quare prudentia opus erit, vt hæc pro loco, & tempore distinguantur.

Aliquãdo est cōsiliũ contumelias repellere, & aliquãdo eas sufferre.

Erit quidē, non solum cōsilium, sed etiam præceptum illis, qui potestatem exercent, eas contumelias, non solum repellere, sed etiam punire, quæ in iniuriam Dei vel

A Ecclesiæ fuerint obiectæ. Vt enim dicit D. Chrysostomus, sicut in iniurijs proprijs, esse patientem, laudabile est: ita in iniurijs Dei, impium. Et quia contumeliæ, quæ dicuntur contra rectores, præcipue prælatos Ecclesię, vergunt in contumeliã Dei: ideò istæ præcipuè sunt puniendę, & quamuis magis quis debeat punire, si potestatem habet, contumelias aliorum, quam proprias, quia minus suspectus in eis habebitur, quòd mouetur cupiditate proprij honoris: tamen etiam illas, quæ in ipsum fuerint illatæ, quatenus vergunt in Iniuriam Ecclesiæ, & detrimentum boni communis punire poterit, & debebit, vt habetur 23. quæstio. 3. capi. Guilisardus, cum §. seq. & Glossa ibidem. Est consilium sufferre B iniurias seu contumelias, primò, ratione vitandæ temeritatis, iuxta illud Prouerb. 26. Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam, ne ei similis efficiaris. Tacere quidem, & non respondere contumelianti quando quis hoc faceret, ut tacens magis prouocaret alterum ad iracundiam, peccatum esset. Cæterum tacere ne & ipse respondens contumelias incurrat, aut magis alterum ad iracundiam accendat opus est laudabile, & studiosum.

Secundo est consilium sufferre contumelias, ratione incorrigibilitatis, quando, scilicet, ille, qui contumelias obijcit est incorrigibilis, nec alter habet authoritatem illum coercendi ad exemplum Christi, qui nec Herodi, nec Pilato, nec Scribis, & Pharisæis C contumeliantibus, quidquam respondit, quia obstinati erant, vt dicitur in Euangelio. Tertio ratione conseruandę virtutis patientiæ. Nam sicut est nobis patientia necessaria in ijs, quæ fiunt contra nos, ita & in ijs, quæ contra nos dicuntur. Ne litiges cũ homine linguato: ne struas in ignem eius ligna: nec cum potente, ne te per potentiam opprimat, nec cum diuite, ne te per pecuniam vincat: nec cum loquace, ne te per eloquentiam decipiat, dicebat Sapiens Ecclesiast 8. Quod & fecisse significat regius Vates Psal. 37. dicens, Qui inquirebant mala mihi loquuti sunt vanitates: Ego autem tanquam surdus, non audiebam, & sicut mutus non aperiens os suum. Non dicit: Ego surdus, sed tanquam sur D dus, quia hoc ad virtutem patientiæ spectat, ut audiens contumelias, tanquam si non audiret, nec murmurat in corde, nec ore contumelijs respondeat. Est etiam consilium, aliquando contumelias reprehendere propter rationes à D. Thoma in litera adductas. Ad quod etiam pertinet, quod Paulus Galatas insensatos appellauerit: & Christus quosdam stultos, alios generationem prauam, & adulteram.

Dubium.

Sed dubitabit aliquis hoc locò, an quando est licitum resistere contumelijs, (quod fieri posse diximus, vel priuata authoritate cũ virtutis moderamine, vel per publicã ptãtem, exceptis casibus, in quib. resistentia sine graui scandalo, & sine ingenti detri E mento fieri non posset, & qñ ratio fidei & boni publici sustinentiã nō exegisset,) verùm, inquã, tunc sit licitũ pro vna cōtumelia suscepta, aliã reijcere. V.g. appellauit me quispiã latronē. Dubito ego an in repulsam huius contumeliæ eo tpe, quo patientia nō est in præcepto possim talē appellare, sicariũ, vel alia illum contumelia afficere. Ad cuius explicationem dico primò, certũ esse quod in nullo casu est licitũ obijcere alteri falsum crimen.

1. Dictum

Est enim hoc mendaciũ perniciosissimũ, quod nullis circunstantijs honestari pōt. Dico secundo ēt esse certum, q̃ non est licitum obijcere alteri in casu, de quo loquimur, id crimen, quod impertinens est ad resistendũ contumelijs ab ipso dictis. Itaq; si appellauit me concu-

2. Dictum

binarium,

binarium, non mihi licet appellare eum furem. Et ratio est: quia cum huiusmodi secunda criminis obiectio impertinens sit ad resistendam, vel infirmandam contumeliam ab altero illatam, fit vt ad inculpatam tutelam referri non possit: sicut nec, quod quis percutientem repercutiat. Dico tertio, quod quamuis nullum peccatum, aut defectum, siue occultum, siue publicum, per modum vindictæ, sit licitum in conuiciatorem respuere, per modum tamē defensæ vim vi repellendo, fas est, ea crimina obijcere, quæ ad reparationem proprij honoris fuerint necessaria. Itaque, si aliquis falso appellauit me furem, nec aliter possum honorem reparare, bene possum dicere, eum esse mentitum, ostendereque illum mendacem etiam aliquibus in medium adductis exemplis, quibus mea veritas confirmetur, ne in eo, quod mihi imponit fides ei adhibeatur. Totū enim hoc pertinet ad inculpatam tutelam, quam cuique tam in vita, quam in honore, iure naturæ licitam esse, ostendimus in superioribus. Et quoniam huius rei ratio desumitur ex necessaria defensione, fit, vt quando criminis obiectionem ad reparationem honoris non necessariam esse intellexerimus eam aliqua ratione efficere, non sit licitum, sicut nec occidere aggressorem, quando aliter aggressus propriā vitam tueri potest. Imo, si ad reparationem honoris, vnius tantum criminis obiectio fuerit sufficiens, contra charitatem erit, & contra iustitiam duo aut plura manifestare. Pro completa explicatione huius articuli opus esset declarare modum, quo honor per contumeliam læsus in pristinum statum sit restituendus, nisi de hoc à nobis satis superque dictum fuisset in materia de restitutione. q. 62. ar. 2. circa solutionem ad tertium argumentum.

(Margin: § Dictum)

ARTICVLVS IIII.

Vtrum contumelia oriatur ex ira.

AD Quartum sic proceditur: Videtur, quod contumelia nō oriatur ex ira. quia dicitur Prouerbiorum vndecimo. Vbi superbia ibi cōtumelia. Sed ira est vitium distinctum à superbia: ergo contumelia non ex ira.

(Margin: Inf. q. 72. art. 3. ad 3. & 158. art. 7. ad cõ.)

Præterea, Prouerbiorum vigesimo dicitur. Omnes stulti miscentur contumelijs. Sed stultitia est vitium oppositum sapientiæ, vt supra habitum * est. Ira autem opponitur mansuetudini: ergo contumelia non oritur ex ira.

(Margin: Q. 46. ar. 1.)

3. Præterea, Nullum peccatum diminuitur ex sua causa. Sed peccatum contumeliæ diminuitur, si ex ira proferatur. Grauius enim peccat qui ex odio contumeliam infert, quam qui ex ira: ergo contumelia non oritur ex ira.

Sed Contra est, quòd Gregorius * trigesimo primo Moraliū dicit quòd ex ira oriūtur contumeliæ.

(Margin: Lib. 31. ca. 31. à medio.)

Respondeo dicendum, quòd cum vnum peccatum possit ex diuersis oriri, ex illo tamē dicitur principalis habere originem, ex quo frequentius procedere consueuit propter propinquitatem ad finem ipsius. Contumelia autem magnam habet propinquitatem ad finem iræ, qui est vindicta. Nulla enim vindicta est irato magis in promptu, quàm inferre contumeliam alteri. Et ideo contumelia maximè oritur ex ira.

Ad Primum ergo dicendum, quòd contumelia non ordinatur ad finem superbiæ, qui est celsitudo; & ideo non directè contumelia oritur ex superbia. Disponit tamen superbia ad contumeliam, inquantum illi, qui se superiores æstimant, facilius alios cōtemnunt, & iniurias eis irrogant. Facilius enim irascuntur, vtpote reputantes indignum quicquid cōtra eorum voluntatem agitur.

Ad secundum dicendum, quod secundum Philosophum in septimo * Ethicorum, ira non perfectè audit rationem. Et sic iratus patitur rationis defectum, in quo conuenit cum stultitia. Et propter hoc ex stultitia oritur contumelia secundum affinitatē, quam habet cum ira.

(Margin: Li. 7. ca. 6. in prin. to. 5.)

Ad tertium dicendum, quòd secundum Philosophum in secundo * Rheto. iratus intendit manifestam offensam, quod non curat odiens. Et ideo contumelia, quæ importat manifestam iniuriam, magis pertinet ad iram, quàm ad odium.

(Margin: Li. 2. ca. 4. declinādo ad fi. to. 4.)

SVMMA TEXTVS.

COnclusio: Contumelia nascitur ex ira: Non quia sola superbia, aut odium, quo quis alterū cōtemnit, nō sit q̄nque sufficiens ad contumeliā: sed quia vitiū inde censetur originē ducere, vnde, vt in plurimum, oriri consueuit: contumelia autem ex ira maiori ex parte nascitur, propter maximam cōnexionem, quam habet cum fine illius. Iræ nanque finis vindicta, atque vltio est, & nulla est propensior ac compendiosior via ad vlciscendum, quam contumelia. Qui enim potens non est, vt re se vindicet, aut id non audet, in contumelias statim prosilit. Vt fœminarum ingenium testimonio est, quæ verbis alium pessundantes, quadantenus animo satisfaciunt suo.

QVAESTIO. LXXIII.

De Detractione, in quatuor articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

Vtrùm detractio conuenienter diffiniatur, quòd est denigratio alienæ famę per verba.

AD Primum sic proceditur. Videtur quod detractio non sit denigratio alienæ famæ per occulta verba, vt à quibusdam diffinitur. Occultum enim & manifestum sunt circunstantiæ, non constituentes speciem peccati. Accidit enim peccato, quòd à multis sciatur, vel à paucis. Sed illud quod non constituit speciem peccati, non pertinet ad rationem ipsius, nec debet poni in eius diffinitione: ergo ad rationem detractionis non pertinet, quod fiat per occulta verba.

(Margin: Inf. q. 74. art. 1. & q. 75. art. 1. co. Et Roma. 1 le. 8. col. 4.)

2. Præterea. Ad rationem famæ pertinet publica notitia. Si ergo per detractionem denigretur fama alicuius, non poterit hoc fieri per verba occulta, sed per verba in manifesto dicta.

3. Prȩterea, Ille detrahit qui aliquid subtrahit, vel diminuit de eo quod est. Sed quandoque denigratur

gratur fama alicuius, etiamsi nihil subtrahatur de veritate: puta cum aliquis vera crimina alicuius pandit, ergo non omnis denigratio famæ est detractio.

Sed contra est, quòd dicitur Ecclesiastici decimo. Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occulte detrahit: ergo occultè mordere famam alicuius est detrahere.

Respondeo dicendum, quòd sicut facto aliquis nocet alteri dupliciter, manifeste quidem, sicut in rapina vel quacunque violentia illata: occultè autẽ, sicut in furto & dolosa percussione, ita etiam verbo aliquis dupliciter aliquem lædit. Vno modo in manifesto: & hoc fit per contumeliam, vt supra dictũ est. Alio modo occulte, & hoc fit per detractionem. Ex hoc autem quòd aliquis manifeste verba contra alium profert, videtur eum paruipendere, vnde ex hoc ipso dehonorat eum. Et ideo contumelia detrimentum affert honori eius, in quem profertur. Sed qui verba contra aliquem profert in occulto, videtur eum vereri magis quam paruipendere: Vnde non directe infert detrimentum honori, sed famæ inquantum huiusmodi verba occulte proferens, quantum in ipso est, eos qui audiunt, facit malam opinionem habere de eo, contra quem loquitur. Hoc enim intendere videtur, & ad hoc conatur, detrahens, ut eius verbis credatur. Vnde patet quod detractio differt à contumelia dupliciter. Vno modo quantũ ad modum proponendi verba, quia scilicet contumeliosus manifeste contra aliquem loquitur, detractor autem occulte. Alio modo quantum ad finem intentum, siue quantum ad nocumentum illatum: quia scilicet contumeliosus derogat honori, detractor, famæ.*

Q. præced. art. 1.

*Ad primum ergo dicendum, quod in inuoluntarijs commutationibus, ad quas reducuntur omnia nocumenta proximo illata uerbo uel facto, diuersificant rationem peccati occultum & manifestum, quia alia est ratio inuoluntarij per violentiam, & per ignorantiam, vt supra dictum * est.*

Q. 65 art. 4 & 12. q. 6 art. 5. & 8.

Ad secundum dicendum, quòd uerba detractionis dicuntur occulta non simpliciter, sed per comparationem ad eum de quo dicuntur: quia eo absente & ignorante dicuntur. Sed contumeliosus in faciẽ contra hominem loquitur. Vnde si aliquis de alio male loquatur coram multis eo absente, detractio est: si autem eo solo præsente, contumelia est, quamuis etiamsi vni soli aliquis de absente malum dicat, corrumpit famam eius non in toto, sed in parte.

Ad tertium dicendum, quod aliquis dicitur detrahere, non quia diminuit de veritate, sed quia diminuit famam alterius. Quod quidem fit quandoq; directè, quandoque indirectè. Directè quidem quadrupliciter. Vno modo, quando falsum imponit alteri: secundo, quando peccatum adauget suis verbis: tertio, quando occultum reuelat: quarto, quando id quod est bonum, dicit mala intentione factum. Indirectè autem, uel negãdo bonum alterius, uel malitiose reticendo, uel minuendo.

A

SVMMA TEXTVS.

CONclusio D. Thom. est: Detractionem esse occultam denigrationẽ alienæ famę per uerba. Quam vt explicet supponit primo, quod quemadmodum facto contingit alicui dupliciter nocere, scilicet, aut per manifestam vim, vt fit in rapina, aut per subdolem læsionem, vt fit in furto: ita etiam verbis usu venit, quod quis lædatur, aut manifestè, vt fit in contumelia, aut occultè, vt fit in detractione. Secundo supponit, quod quia, qui in alterius conspectu manifestis verbis in eum inuehit, paruipendere eum se profitetur, quapropter honorem eius ex professo lędit: & qui in angulis absens

B aduersus quempiam obmurmurat, non tam vilipẽdere eum, quam vereri se ostendit, ob idque nihil contra eius honorem obmolitur, sed solum contra famam, hoc est, contra bonam æstimationem ab alijs de illo habitam, fit, vt contumelia, quæ manifestè lædit contra honorem, & detractio, quæ occultè fit, contra famam procedat. Et sic constat definitionem detractionis superius positam esse conuenientem, vt pote quæ continet differentias superius positas inter contumeliam, & detractionem. Tum quantum ad modum: quia illa manifesta, & hæc occulta est, tum etiam, quantum ad obiectum: quia illa honori, & hæc famę contrariatur.

C

EXPLICATIO ARTICVLI.

SVpposito, quod honor atque fama differunt inter sese in eo, quod fama est bona opinio, quam alij habent de aliquo: honor verò est reuerẽtia quę alteri exhibetur, propter aliquam eius excellentiam, uel in genere, uel in virtute, vel magistratu, vel in doctrina; ut sæpe diximus: atque etiã supposito, quod contumelia, & detractio his aduersantur: contumelia quidem honori, & detractio famæ: & explicatis eis quæ ad contumeliam pertinebant quæstione præcedenti: superest, nunc agere de detractione famæ contraria atque aduersa, quæ a D. Gregorio ponitur filia inuidiæ, & diffinitur, quod

Detractio contrariatur famæ sicut contumelia honori.

D fit denigratio alienæ famæ per verba occulta. Ex qua definitione, ut Diuus Thomas aduertit in isto articulo duplex differentia colligitur inter ipsam, & contumeliã. Prima desumitur ex modo procedẽdi per uerba. Et est, qđ contumeliosus manifestè ꝓfert verba contra aliquẽ: detractor verò occulte. Secũda ex fine seu ex nocumento illato. Contumeliosus .n. ex facto suo derogat honori, & detractor famæ. Eo ipso namquè quod aliquis manifestè contra alterũ verba contumeliosa profert, ipsum paruipendere ostendit, atque adeò infert detrimentum honori. Cum tamen eadem uerba in occulto proferens, ipsum magis vereri quam paruipendere videatur. Et

Differẽtia duplex inter detractionem & contumeliam.

E sic directè talis non infert detrimentum honori; sed magis quantum in se est facit, vt alij malam opinionem habeant de eo, cõntra quem ipse occultè loquitur: quod propriè pertinet ad detractionem. Conueniunt quidem in hoc contumelia, & detractio: quod per vtramque profertur malum de proximo. Sed differunt specie: quia distinctas inferunt iniurias, & distincta auferunt bona. Ex quo infertur, quod qui in alterum protulerit contumelias animo infamandi, duplicis malitiæ specie distinctę peccatum committet. Quare tenebitur confiteri circũstantiam detractionis, vt rectè docet Nauarro in Manual. capit. 28. numer. 12. Dicuntur autem contumelia, & detractio differre specie, nõ solum ratione obiectorum materialium, putà, honoris & famæ,

A mæ, quæ auferunt, vt multi falſo opinantur: ſed etiam ob rationem formalem diuerſam inuoluntarij in vtroque inuentam, vt diximus ſupra quæſtione 66. artic. 4. de furto, & rapina. Itaque quemadmodum quamuis tam raptor, quam fur alienum accipiat, adhuc tamen in furto dicitur homo pati inuoluntarium per ignorantiam, & in rapina per vim, quæ ſecundum Ariſtotelē diuerſæ ſunt cauſæ inuoluntarij: & ſic, efficiunt peccata ſpecie diſtincta, ità etiam in propoſito, qui per acceptam contumeliam iacturam facit honoris, patitur inuoluntariū per vim: & qui accipit detrimentum famæ, per detractionem, patitur inuoluntarium per ignorantiam, quæ diuerſas efficiunt rationes formales iniuriarum, & peccatorum. B Quando autem dicimus, detractionem fieri per verba occulta, non loquimur de occultis ſimpliciter, ſed de occultis ei, cui fit detractio, quia ſ. in abſentia illius fuerunt prolata. Nec obſtat, quòd ei poſteà à referentibus fuerint facta nota quominus habeāt rationem detractionis: quia hoc eſt per accidens: dummodo verba proferens non ea intentione illa dixerit, vt ad alterum deferrentur: quia tūc formaliter eſſet contumelioſus, vt diximus quæſtione præcedenti. In ſolutione ad tertium argumentum enumerat D. Thomas modos, quibus poteſt fieri detractio. Nam, quia hæc non ex veritate, ſed ex fama, quæ vel ſubtrahitur, vel minuitur, rationem habet, & hæc ſubtractio, C uel minutio pōt cōtingere multipliciter, fit, vt ēt modi detrahendi ſint multiplices, atque diuerſi. Sed reducuntur ad octo: quorum quatuor directè, & alij quatuor indirectè famam proximi, vel tollere, vel minuere habent. Primus ex ijs, qui directè nocent, & omnium peſſimus eſt, quando quis alteri falſum imponit. Secundus quando vitium alienum ſuis verbis exauget. Tertius quando occultum crimen reuelat. Quartus quando id, quod bonum eſt, oſtendere quis nititur, ex mala intentione fuiſſe profectum. Nam quāuis hoc ad temeritatem etiā iudicij ſpectet, vt rectè docet Caietanus in iſto commento: quia tamen nihil prohibet, vnum atque eundem actum in duabus malitiæ ſpeciebus ſimul conſtitui: fit, vt eadem verba, quæ ſunt temerarij iudi D cij, ſimul etiam ſint detractoria. Imò, quia verba ex ſignificatione conſiderantur, & vitia ex finibus proprijs iudicantur, quando aliquis ideò dicit bonum ab aliquo mala intentione factum, vt eius famæ detrahat, conſtat ipſum non ſolum, ex intentione eſſe detractorem, ſed etiam verba ipſa ſecundum ſuam ſignificationem eſſe detractoria, quatenus ſignificant alterum eſſe malum malitia morali. Hoc eſt, ſignificant illum habere malam intentionem etiā in bonis: quod eſt eſſe peſſimum. Primus modus ex ijs, quæ indirectè nocent famæ, eſt cum quis aliena bona negat. E Secundus, quando illa reticet, vbi manifeſtare debet. Quando enim me præſente de aliquo bonus ſermo initur, quem conſtat me optimè noſſe, & ſileo: ſilentium ipſum meum ſubindicat, talem non eſſe tantæ laudis dignum. Quod eſt genus quoddam infamiæ. Tertius modus eſt, quando quis diminuit aliena merita, Quartus denique, quando alterum frigidè laudat. Qui modus infamiæ non eſt minimus. Vnde Fauorinus apud Gellium: Turpius, inquit, eſt exiguè atque frigidè laudare, quam inſectanter grauiterque vituperare. Qui enim maledicit, quanto id acerbius facit, tanto magis pro iniquo inimicoque ducitur, tantoque minus fidem capit. Qui autem infacundè ieiuneque laudat, à cauſa ipſa deſtitui videtur. Nam amicus creditur eius, quem laudare vult, & nihil

Multipliciter poteſt fieri detractio.

Dubium.

A poſſe reperire, quod in laudibus ponat.

Sed dubitabit aliquis hoc loco: Vtrùm omnes iſti modi detrahendi ſint diſtincti ſpecie, vel potius omnes pertineant ad vnam & eandem ſpeciem ſpecialiſſimam? Ad quod breuiter dico, quod omnes ſunt eiuſdem ſpeciei. Exiſtimo enim detractionis eſſe vnicam tantum ſpeciem, cuius obiectum formale eſt infamia, quam quis per ignorantiam patitur. Sicut & obiectum formale contumeliæ eſt honor per violentiam ſublatus. Itaque quemadmodum quæſtione præcedenti diximus, contumeliā, conuicium, & improperium eſſe vnius & eiuſdē ſpeciei ſpecialiſſimæ, propter vnam rationem formalem obiecti, quam habent: ita & in propoſito. B Poterit tamen in iſtis tantus inueniri exceſſus, vt ille in confeſſione veniat neceſſario explicandus. Qui enim de hæreſi, aut de inceſtu, aut de quouis alio deformi peccato proximum infamaſſet, non ſatis peccatum ſuum explicuiſſet, dicendo ſe detractionem feciſſe: niſi etiam ſimul declaraſſet peccati grauitatem, cuius notam alteri inuſſit. Qui infamat Deum, aut Sanctum aliquem canonizatum, aut creaturam aliquam rationalem, prout creatura eſt Dei: non tam eſt detractor, quam blaſphemus: ſiue id faciat ad inhonorandum: ſiue ad infamandum, ſiue ad deridendum, & iocandum, vt ex mente D. Tho. docet Nauarro in Manuali ca. 18. numer. 18. Etiam ſi Angeli, & ſancti canonizati noſtri ſint di- C cendi proximi, vt ex mente D. Auguſtini in lib. de doctrina Chriſtiana, docet D. Thomas 2. 2. q. 25. art. 10. Ex dictis omnibus ſequitur eum, qui ſeipſum infamat ſiue manifeſtando crimen occultum, ſiue falſum imponendo, non dici propriè detractorem, quidquid dicat Nauarro loco citato. Quia nulla ex conditionibus ad detractionem requiſitis ibi inuenitur: vt conſtat. An autem talis peccet, & quale peccatum committat, alterius negotij eſt explicare, quod à nobis in ſuperioribus q. 62. in materia de dominio fuit late diſputatum, & declaratum. Videte ibi.

Reſponſio.

Infamans Deum aut Sanctos magis blaſphemus quā detractor.

ARTICVLVS. II.

D Vtrum detractio ex genere ſuo ſit peccatum mortale.

AD Secundum ſic proceditur. Videtur quòd detractio nō ſit peccatum mortale. Nullus enim actus virtutis eſt peccatum mortale. Sed reuelare peccatum occultum, quod ſicut dictum eſt, ad detractionem pertinet, eſt actus virtutis vel charitatis, dum aliquis fratri peccatum denuntiat, eius emendationem intendens: vel etiam eſt actus* E *iuſtitiæ, dum aliquis fratrem accuſat: ergo detractio non eſt peccatum mortale.*

2. Præterea, Super illud Prouer. 24. Cum detractoribus ne commiſcearis, dicit glo. Hoc ſpecialiter vitio periclitatur totum pene genus humanū. Sed nullum peccatum mortale in toto humano genere inuenitur, quia multi abſtinent à peccato mortali. Peccata autem venialia ſunt quæ in omnibus inueniuntur, ergo detractio eſt peccatum veniale.*

3. Præterea, Auguſt. in homil. De igne purgatorio, inter peccata minuta ponit, quando eum omni facilitate vel temeritate maledicimus, quod pertinet ad detractionem: ergo detractio eſt peccatum veniale.*

Locis ſupra artic. 1. inductus.

Ar. præce. ad 3.

Glo. ordi. ibidem.

Eſt ſer. 4. in die animarum ante med. Et eſt ſer. 14. in ordine hom. 10. Et hī 25 diſt. c. unum oraculum.

Sed

Sed contra est, quod Rom. 1. dicitur: Detractores Deo odibiles. Quod ideo additur: vt dicit glo. *ne leue putetur propter hoc, quod consistit in verbis.* (Glo. ordinaria ibi.)

Respondeo dicendum, quòd sicut supra dictum est, peccata verborum maximè sunt ex intentione dicentis dijudicanda. Detractio autem secundū suā rationem ordinatur ad denigrandum famam alicuius. Vnde ille per se loquendo, detrahit, qui ad hoc de aliquo obloquitur eo absente, vt eius famam denigret. Auferre aūt alicui famā, valde graue est, quia inter res temporales videtur fama esse pretiosior, per cuius defectum impeditur homo à multis bene agendis. Propter quod dicitur Ecclesi. 41. Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quam mille thesauri magni & pretiosi. Et ideo detractio, per se loquendo, est peccatum mortale. Contingit tamen quandoque quod aliquis dicit aliqua verba, per quæ diminuitur fama alicuius nō hoc intendens, sed aliquid aliud. Hoc aūt nō est detrahere per se, & formaliter loquendo, sed solum materialiter, & quasi per accidens. Et siquidem verba, per quæ fama alterius diminuitur, proferat aliquis propter aliquod bonum vel necessarium debitis circunstantijs obseruatis, non est peccatum, nec potest dici detractio. Si autem proferat ex animi leuitate vel propter causam aliquam non necessariam, non est peccatum mortale, nisi fortè verbum quod dicitur, sit adeo graue, quòd notabiliter famam alicuius lędat: & præcipuè in his, quæ pertinent ad honestatem vitæ: quia hoc ex ipso genere verborum habet rationem peccati mortalis. Et tenetur aliquis ad restitutionem famæ, sicut ad restitutionem cuiuslibet rei subtractæ, eo modo, quo supra dictum est, cùm de restitutione ageretur.* (Q. 62. art. 2.)

Ad primum ergo dicendum, quòd reuelare peccatum occultum alicuius propter eius emendationem denuntiando, vel propter bonum iustitiæ publicæ accusando, non est detrahere, ut dictum est.* (In corp. ar. & q. 63. art. 1.)

Ad secundum dicendum, quod glo. illa non dicit quòd detractio in toto genere humano inueniatur, sed addit, pene. Tum quia stultorum infinitus est numerus, & pauci sunt qui ambulent per uiam salutis. Tum etiam quia pauci uel nulli sunt, qui nō aliquando ex animi leuitate aliquid dicant, unde in aliquo uel leuiter alterius fama minoretur, quia ut dicitur Iacob. 3. Si quis in uerbo non offendit, hic est perfectus uir.

Ad tertium dicendum, quòd August. loquitur in casu, illo quo aliquis dicit aliquod leue malum de alio, non ex intentione nocendi, sed ex animi leuitate, uel ex lapsu linguæ.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito quod detractio potest contingere dupliciter, scilicet, formaliter, & materialiter. formaliter est, quando quis de aliquo obloquitur eo absente, vt eius famā denigret, peccata enim verborū ex intentione dicentis dijudicantur: materialiter est, cum quis uerba dicit, per quæ diminuitur fama alterius, non hoc intendens, sed aliquid aliud: respondet D. Tho. ad propositam difficultatem per quatuor propositiones. Prima conclusio: Detractio

A formalis ex genere suo est peccatum mortale. Probatur: illud vitium est mortale, quo in re magni momenti proximus læditur: sed tale est detractio, qua proximi fama obnubilatur, quæ maiori pretio habetur, quam exteriora bona, iuxta illud Eccle. 41. Curam habe de bono nomine: hoc enim magis permanebit tibi, quam mille thesauri boni, & pretiosi: ergo detractio formalis ex genere suo est peccatū mortale. Et est aduertendum, quod dicitur quis ex intentione detrahere, nō solum quando directè, id animo proponit, verum etiam quando animaduertit, quod dicit, & nihilominus sine legitima causa verbum profert. Secunda conclusio. Qui materialiter detrahit, hoc est, dicit verba aliqua detractoria,

B sine animo, & intentione nocendi: si propter aliquod bonum & debitis cum circunstantijs id facit: vt contingit in accusatione, uel denuntiatione, nullum peccatum committit, sed bene facit. Hæc conclusio relinquitur tanquam certa ex superioribus. Tertia conclusio: Qui materialiter detrahit, si ex animi leuitate, aut libidine loquendi, aut denique propter aliquam causam non necessariam id facit: vt plurimum peccat venialiter: Nisi forte verbum adeò sit acerbum, ut notabiliter famam alterius lædat. Tunc enim rationem nocumenti illati erit peccatum mortale. Quarta conclusio. Quicunque alteri famam inique sustulit tenetur ad restitutionem, eo modo, & ordine, quo supra dictum

C est in materia de restitutione.

EXPLICATIO ARTICVLI.

REsolutio D. Thom. in isto articulo est, formalem detractionem, quæ contingit quādo quis ex intentione lædendi proximum in fama, eo absente peccata aut defectus eius manifestat: ex genere suo esse peccatum mortale, quamuis ex leuitate materiæ possit fieri ueniale detractionem tamen materialem, hoc est, non animo detrahendi regulariter & ex genere suo, non esse mortale, quamuis per accidens, hoc possit illi conuenire. Tunc, scilicet, quādo notabiliter læditur fama proximi eius criminis (Detractio ex genere suo ē peccatū mortale.)

D manifestatione: quod ex sua ipsius ratione secum affert mortalem culpam. Tunc enim adeo requiritur prudentia, atque cautela, vt quæuis negligentia loquendi, nisi subitus sit motus, mortale efficiat crimen. Et aduertit Caietanus, non lædi famam proximi notabiliter ex hoc, quod narretur secretum crimen eius tali personæ, apud quam perinde erit, ac, si non esset dictum, vt contingit in colloquijs inter virum, & vxorem, de criminibus filiorum, & confessionibus eorum, qui confitentes peccata propria dicunt imprudenter confessori, to quo confidunt, personam, cum qua grauissime peccauerunt & similibus. Ex his enim aut non læditur fama proximi, quia quærunt magis tegere scientes, quam vt (Sententia Caietani.)

E etiam quis hæc suspicietur. Vel parum læditur: & sic non est peccatum mortale. Cæterum Soto lib. 5. de iustitia quæstione. 10. artic. 2. falsam existimat hanc sententiam Caietani, quantum ad id, quod affirmat non esse infamiam mortalem, cum quis occultum alienum crimen vni cordato uiro secreto detegit, apud quem ita celabitur, ac si muto dictū fuisset. Quod ego similiter verum existimo, propter rationem ab ipso Soto adductam. Nullus enim sanæ mentis erit, qui nolit suum grauissimum crimē, quantum attinet ad læsionem famæ, potius celari uni uiro grauissimo, quam tribus, aut quatuor hominibus de media plebe. Nam quamuis ex vna parte maius periculum immineat, quod ab istis euulgabitur, (Sententia Soti vera.)

bitur, quam ab illo: ex altera tamen pluris quiſque facit in bona eſſe exiſtimatione apud vnum virum grauiſſimum, quam apud plures alios minoris auto ritatis. Et in præſenti tantum loquimur de nocumento in ſama illato. Ex quo infertur, peſſimè ac nocentiſſimè illos facere, qui, niſi vrgens ſit cauſa corrigendi fratrem, vel vni, quantumuis prudenti viro, occultum alienum crimen reuelant. Nã quãtis is in ſuo id pectore reconditum ſeruet: apud ipſum tamen alius magnum ſui honoris ac ſamæ patitur detrimentum.

Multa in iſto articulo eſſent dicenda, niſi ea à nobis ſupra quæſt. 62. artic. 2. cum de reſtitutione famæ eſſet ſermo, fuiſſent pertractata. Cæterùm, quoniam plura adhuc deſiderantur, quæ ſunt propria huius loci, ea pro complemento totius materiæ ſuo ordine explicabimus. Et vt à difficilioribus incipiamus, ſit prima difficultas: Vtrùm reuelans peccatum alterius confeſſario, non potens aliter ſuum crimen manifeſtare, ſit dicendus detractor, faltem materialiter, aliquodque peccatum committat? In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quod ſi ex tali reuelatione criminis aliquod ſequitur vel ſcandalum, vel peccatum, vel damnum corporale, aut temporale eius, qui peccatum commiſit, aut alterius, nulla ratione eſt licitum illam facere. Imò, ſi ex tali manifeſtatione aliquid huiuſmodi timetur, ad nullam interrogationem à confeſſario factã poterit pœnitens rñdere, niſi generaliter, quod peccauit, vel cum cõſanguinea, vel cum Eccleſiaſtico. Et ſi ex huiuſmodi generali criminis manifeſtatione, adhuc idem detrimentum timetur, occultandum erit omnino id peccatum, alijs duntaxat expreſsis cum intentione, quam primum potuerit, illud crimen, vel circunſtantiam cũ alijs, quæ poſtea commiſerit confitendi: Eſtque hoc intelligendum, quando pœnitens obligatur talem confeſſionem facere, vel vt Euchariſtiam ſuſcipiat, vel ad vitandum ſcandalum, quod ex eo quod non ſuſciperet ſacramentum, ſequeretur. Nam ſi confeſſio non eſſet neceſſaria, illam omnino prætermittendi eſſet præceptum.

Primũ dubiũ de reuelãte peccatum alterius in cõfeſſione. Primũ dictũ certũ.

Dico ſecundo etiam eſſe certum, quod ſi eſt alius confeſſarius qui perſonam non cognoſcat, tenetur pœnitens cum illo integram facere confeſſionem. Et ſi ad id licentiam non habet, eam petere à proprio parocho. Nec eo ipſo, quod talis caſus inſurgit habet pœnitens facultatem, cum quo voluerit confitendi, vt docent Paludanus, Adrianus, & Nauarrus locis infrà citandis. Requiritur enim ad abſoluendum à quibuſcũque peccatis mortalibus iuriſdictio in confeſſario. Et hanc nullus, niſi proprius parochus, vel alius ex eius commiſſione habere poteſt.

2. Dictum certum.

Dico tertio, etiam eſſe certum, quod nulli licet in confeſſione alterius crimen reuelare proprio nomine ex preſſo, aut gradu, aut dignitate, quando id ad proprij peccati manifeſtationem non fuerit neceſſarium. Et qui ſecus fecerit, de tractionis peccatum committet, tanto grauius quanto crimen, quod aperit, grauius fuerit. Itaque hęc certa ſunt.

3. Dictum certum.

Sed dubium eſt, an quando ex manifeſtatione mei criminis, aut alicuius circunſtantiæ ex ijs, quæ neceſſario ſunt in confeſſione explicandæ, alterius certæ perſonæ peccatum à confeſſario cognoſcitur: & nõ eſt copia cũ alio confitendi, vel, quia eſt articulus mortis: vel parochus abeſt: uel ſi eſt præſens, non vult dare licentiam: ponamus etiam quãtis pœnitens mutet habitum, ut dicit Caietanus, id non ſufficiet, quia parochus vult cognoſcere, an ſit eius ouis, eamque uidere: & denique quod nullũ

Pẽctus difficultatis.

A aliud eſt remedium ad occultandum crimen alterius, quam proprium tacere: & itẽ ponamus, quod nec illi, cuius crimen in confeſſione detegitur, nec alteri aliquod ſequetur nocumentum ex tali confeſſione, aut in uita, aut in honore, aut in bonis temporalibus ultra leuem illam infamiam, quæ conſurgit in corde confeſſarij, complicem pro malo, & iniquo reputantis. Eſt, inquam, dubium, an in hoc caſu, nõ potenti alter ſuũ crimẽ detegere, quã reuelando crimen alterius confeſſario, ſit licitum illud dicere, ad idque teneatur, uel potius peccet in tali reuelatione. Viguerius uidetur dicere, omittẽdã eſſe tunc totam confeſſionem, & ſine illa communicandum, ſi currit præceptum, quia utendum eſt eo tem B pore regula de nõ habẽte copiam confeſſoris. Sed hoc eſt apertè falſum, cum præceptum ſeruari debeat quoad poteſt: vt communiter dicunt Doctores in materia de confeſſione. Canus atque Ledeſma exiſtimant, ſaltem in articulo mortis eſſe licitũ detegere complicem, qui tunc infamiæ iacturam tolerare debet, ut proximus liberet ab eo neceſſitate. Sed etiam hæc ſẽtentia eſt falſa. Nam ſi alio tempore ſalubris eſt confeſſio, ſine illo peccato, aut circunſtantia facta, cur etiam non erit ſalubris in articulo mortis? Et ſi tunc eſt conſilium, talem circunſtantiam confiteri, cur non etiam extra articulum illum. Omnes enim rationes, quæ probant tacendũ eſſe, de omni tempore probant, aut de nullo. Nec C ratio Cani aliquid valet. Nam pœnitens, nec liberatur à morte corporali per illius circunſtantiæ manifeſtationem, nec ab ſpirituali, cum licitè taceat, & gratia ſacramenti non fraudetur confitendo alia materialia, vel etiam vnum veniale.

De propoſita ergo difficultate ſunt duæ opiniones extremæ. Vna quæ affirmat non ſolum eſſe licitum, verùm etiam neceſſarium, regulariter loquendo, circunſtantiam illam perſonę confiteri, ſi mutat ſpeciem, aut ſecundum alios, ſi agrauat notabiliter. Hanc tenet Diuus Thomas in 4. diſtinct. 16. quæſt. 3. artic. 2. quæſt. 5. ad. 5. & opuſcul. 12. artic. 9. Alexand. 4. p. quæſt. 77. memb. 2. artic. 4. Bonauent. diſtin. 21. in 2. parte diſtinctionis. art. 1. quæſt 3. in cor D pore. & p. p. opuſculorum titulo de modo confitendi. cap. 1. Paludani in 4. diſt. 21. quæſt. 3. art. 2. cõcluſione 2. & diſtin. 16. q. 3. artic. 3. ad 2. Ricard. diſt. 21. q. 2. artic. 5. Henri. quodlib. 3. q. 23. Durandus diſt. 26. quæſt. vltima, numer. 8. Gabriel diſt. 17. quæ. 1. concluſione 5. Antoninus 3. p. titulo 14. capi. 19. §. 11. Medina. Cod. de confeſſione. cap. de circunſtantia temporis & loci. ad finem. Adrian. in 4. quæſt. 1. de confeſſ. §. ſed oritur ex his. Soto in 4. diſt. 18. q. 2. art. 5. ad 4. Sylueſter verbo cõfeſſio. 1. quæſt. 24. Gerſon Alphabeto. 41. litera. L. & Alphab. 42. lit. F. Roſella. verbo confeſſio. 1. §. 6. Almaynus in 4. diſtin. 17. q. 1. artic. 2. Et probari poteſt hæc ſententia pluribus argumentis. Primo ſic: Qui vtitur iure ſuo, nulli E facit iniuriam: maximè ſi eo vtatur ſine notabili detrimento tertij, ſed qui integre omnia ſua peccata confitetur, explicando circunſtantias perſonarum in caſu poſito, vtitur iure ſuo: ergo nulli facit iniuriam, atque ex conſequenti licitè id facit. Conſequẽtia eſt nota & maior eſt principium iuris, vt conſtat ex cap. cum Eccleſia. de electione. & ff. de regulis iuris, in regula: Nullus videtur, & regula. Nemo damnum. & regula. Factum ſuum. § non videtur. & ibi Gloſſa. & Philip. Decius, minor autem probatur: Si confeſſarius non haberet notitiam perſonæ nec circunſtantiã explicatæ, pœnitẽs haberet ius ad illã declarandam: ſed propter cognitionem perſonæ pœnitens non amittit ſuum ius, maximè cum ex ſua confeſ-

Sententia D. Tho. & aliorum.

1 Argum.

confessione notabile detrimentum complici non sequatur, vt supponimus: ergo illo vti potest.

s. Agnm.

Secundo: Nullus tenetur ius suum, & vtilitatem dimittere, pro vitando paruo damno proximi: imò nec pro vitando maximo, si præcipuum quod intendit non est nocere, sed ius suum, & vtilitatem persequi: possum enim ego in domo mea fenestras aperire, quamuis ex hoc vicinis damnum sequatur, modo publica via mediet: & similiter possum parietes erigere, quamuis ex eis defectum lucis vicinus patiatur: item mercator licitè vendit merces suas minori pretio, quamuis ex hoc damnum minoris lucri alijs sequatur: præterea ecclesiastici, & priuilegiati licitè gaudent suis priuilegijs ementes & vendentes, sine aliquo tributo, aut ligna scindentes, vel aliud quid simile facientes, iuxta tenorem priuilegij: esto, ex hoc detrimentum alijs resultet: quia id non intendunt, sed tantum vti iure suo, propriamq; vtilitatem persequi: similiter aduocatus potest licitè cliento suo patrocinari, vel matrimonium tractare, modò negotium sit licitum: quamuis ex hoc graue damnum, aut in honore, aut in rebus proximis resultet, quia vtitur iure suo: & denique quisq; siue in iudicio, siue extra ius suum & vtilitatem persequēs, potest licitè vel denunciare, vel accusare crimen occultum proximi, modò probari possit: quamuis ipse ex hoc grauissimum nocumentum, siue in honore, siue in rebus patiatur, vt diximus in superioribus: ergo pari ratione, possum ego vti iure meo, in meam vtilitatem integrè in confessione omnia peccata cum suis circunstantijs explicare: quamuis ex hoc aliquale detrimentum in honore proximo sequatur. Maxime cum ipse fuerit in causa, culpamque commiserit, propter quam ex prosequutione mei iuris suç famæ detrimentum sibi immineat. Ex hoc infertur, quod si licet in confessione eam circunstantiam, dicere, qua confessarius ueniat in cognitionem culpæ & personę alterius: etiam erit necessarium id facere. Semper enim, quod id, quod pręcipitur, cadit sub potestate, & iurisdictione præcipientis, & est licitum cum omnibus suis circunstantijs, subditus tenetur parere, illudque adimplere, si pôt sine graui suo, aut alterius detrimento, uel in persona, uel in honore, uel in rebus. Imò tanta poterit esse vis præcepti, siue diuini, siue humani, ut illud adimplere subditus teneatur, etiam cum manifesto periculo uitæ suæ, aut alterius: ut explicant Soto libro 1. de iustitia q. 6. artic. 4. & Caietanus t. 2. quæst. 96. artic. 4.

Sententia Ma siii & aliorum

Altera sententia est in alio extremo, quæ affirmat nulla ratione esse licitum, explicare in confessione illam circunstantiam, qua confessarius deueniet in cognitionem peccati, & personæ proximi, etiam si ex hoc nullum aliud detrimentum sequatur, quam leuis infamia, quæ consurgit in animo confessarij, reputantis illum pro iniquo & malo. Hanc opinionem tenet Marsilius in 4. quæstio. 12. art. 1. dub. 1. in quadam responsione ad 6. argumentum fol. 575. Nauarro in Manuali cap. 7. numer. 2. sequutus Innocentium, & Hostiensem in capit. omnis. de pœnitent. & remis. Cano in relectione de pœn. p. 5. Quamuis moderetur illam, vt intelligat, quando iactura famę proximi apud confessariū fuerit mediocris. Nam si fuerit minima, secundum qualitatem personæ ad arbitrium boni viri, tenebitur pœnitens tunc peccatum cum sua circunstantia confiteri. Vt si, verbi gratia, vir iuuenis, & secularis cum virgine fornicaretur: tunc si fœmina non potuisset suum delictum manifestare, nisi confessarius simul intelligeret talem iuuenem fuisse complicem:

A tenebitur adhuc fœmina peccatum confiteri: quia minima, & ferè nulla est infamia, quæ ex hoc facto viro resultat. Cęterum iuuenis non poterit licitè ità confiteri, vt confessarius veniat in cognitionem fœminæ: quia infamia quæ inde illi resultat, est notabilis. Hāc eandē sententiā tenet Bart. Medina li. 2. suæ summæ. capit. 4. § 1. & omnium nouissimus Dominicus Bañes super 2. 2. D. Thom. quæstio. 33. artic. 8. dubio 8. in prima parte illius. qui adducit pro eadem Caietanum. Sed certè fallitur: potius enim videtur fauere contrariæ sententiæ, in summa, verba confessio. cōdi. 3. Vbi dicit, quod si sit uir bonus confessor, & de quo non est suspicio futuræ infamiæ, potest explicari talis circunstantia. Et idē B expressius affirmat in opuscu. quodlibet. 2. rñsione 5. ad fratrē Cherubin. Si aliquando Caieta. huic sententiæ fauorem dedisse est dicendus, est in isto articulo, vbi dicit non lædi famam proximi notabiliter, per hoc, quod narretur secreto crimen eius tali personæ, apud quam perinde erit, ac si non fuisset dictum. Vt contingit in confessionibus eorum, qui confitentes peccata propria, dicunt imprudenter confessori, in quo confidunt, personam, cum qua grauissimè peccauerunt. Quibus verbis videtur significare, esse peccatum, quamuis non mortale, peccata aliorum in confessione explicare.

Sententia autoris. Nō est in confessione explicā da circunstatia qua cō'essarius veniat in cognitionē alterius.

Mihi ex his sententijs hæc secunda videtur longè verior, atque securior: quamuis etiam prima sua C probabilitate non careat. Quam præcipuè facit tot virorū doctissimorū vnanimis consensus, qui apud me (qui nulla ex parte cum minimo eorum sum comparandus) maximè in materia morali, plurimum valet. Sed probatur multis, & efficacissimis rationibus secunda opinio. Primo sic: Quando ex confessione mei criminis, aut alicuius circunstantiæ illius, imminet mihi, aut alteri graue aliquod dānū, siue in persona, siue in honore, siue in bonis, licitè possum illud tacere, vt ex mente omnium in principio huius difficultatis pro certo supposuimus: ergo & quando imminet proximo leue aliquod dānum, quale dicitur esse illud infamiæ quod resultat in animo confessarij. Probo consequentiam: Nam D eodē iure naturæ quo prohibemur vitare in nostris operibus damnū proximi graue, prohibemur etiā vitare quodcunque aliud leue, atque ex consequenti si confessio cum graui damno proximi est culpabilis, cum leui etiā culpā habebit, & solū erit differentia quantū ad hoc, quod est magis, aut minus culpabilis, pro ratione nocumēti inde subsequuti. Secūdo: Quādo in vno & eodē casu duo præcepta cōcurrūt, quę simul seruari nō possunt, id solū obligat quod maius est, & minus amittit suam vim, pro illoque tempore obligationem non inducit, iuxta regulam positam in capitul. duo mala. & in cap. Nerui. 13. distin. vbi habetur: ex duobus malis minus E est eligendum: constat autem, quod quādo duo præcepta pro eodem tempore cōcurrunt, minus malū est, minus non adimplere, quam maius: sed in casu, quo homo suum peccatum confiteri non potest sine infamia proximi, concurrunt duo præcepta, vnū naturale, nullū nocumētū siue graue, siue leue proximo inferendi, in honore aut in fama, alterū integre confitēdi. Quorū primū maius & minus dispēsabile, ut potè quod ad legem naturalem spectat; nā secundum solum est de lege diuina positiua, quę naturalem non tollit: quod cum pro charitate institutū est, cōtra charitatem militare non debet, ut dicit D. Bernardus in li. de præcepto & præcepti dispensatione, litera. F. ergo solum primum præceptū est tunc seruandum, atque ex consequenti non confitendum

ſitendum peccatum, cum infamia proximi. Et confirmatur: Regula communis eſt inter Theologos, quod pręcepta, quæ ſolum ſunt diuina poſitiua, regulariter loquendo, non adeò ſtrictam inducunt obligationem, vt cum iniuria graui, vel leui legis naturalis, aut cum nocumento iuris, aut vtilitatis proximi, ſint obſeruanda. Hac enim ratione dicimus, præceptum omnibus conferendi baptiſmum, quod maioris neceſſitatis eſt paruulis aliud remedium nó habentibus, quam adultis, confeſſionis, ſine qua in actu, per ſolam contritionem, in caſu neceſſitatis ſalutem conſequi poſſunt, contra voluntatem paréntum infidelium, non eſſe adimplendum. Quare huiuſmodi pueros infidelium, inuitis parentibus baptizandos non eſſe, ſupra latè oſtendimus ex mente D. Thom. in primo tomo. quæſtione 10. articu. 12. Eſt enim contra legem naturalem patriæ poteſtatis, ut filijs, parentibus inuitis, ea legis profeſſio tribuatur, quam ipſi eligere non poſſunt: ſed præceptũ integre cófitendi peccata cum omnibus ſuis circunſtantijs, ſolum eſt diuinum poſitiuum, ut de ſe patet: ergo non obligat ad ſui obſeruantiã cũ iniuria leui, aut graui legis naturalis, de conſeruanda ſama proximi. Item: Qui emiſit votum caſtitatis, ſi poſteà vxorem ducat, tenetur coniugale debitum ſoluere ne iuri vxoris noceat: & qui vouit religionem, non tenetur illam ingredi, quoaduſque creditoribus ſatisfaciat: ſi id poſteà efficere non poterit, aut ſi ad pauperum parentum ſuſtentationem fuerit neceſſarium, vt in ſeculo maneat: nec huius rei alia ratio poteſt aſſignari, niſi quod lex naturalis præcipit, tã debita ſoluere, quam in caſu neceſſitatis parentibus ſubuenire, cui per ingreſsũ religionis in caſu poſito derogatur: ergo pari ratione, quamuis ſit præceptũ diuinum de facienda integra confeſsione, ad quod eſt neceſſarium, vt omnes circunſtantiæ ſpeciem mutantes, aut notabiliter aggrauantes exprimantur, ſi ex hoc ſequitur nocumentum proximi, quod lex naturalis inferre prohibet; ab illa erit ſuperſedendum: uel ſi hoc fieri non poteſt, explicanda erũt peccata illis circunſtantijs non expreſsis, ex quarũ notitia iniuria alteri accreſcit, ne lex naturalis violetur. Vltimò: Non poteſt aliquis circa culpam mortalem occultum alienum crimen vni cordato viro ſecreto detegere, & ſi apud illum ità celabitur, ac ſi muto dictum fuiſſet, ut ex mente Soti, in principio huius articuli, diximus contra Caietanum. Nec huius rei aliam rationem aſsignauimus, niſi quod quiſque ſanæ mentis pluris facit in bona eſſe æſtimatione apud unum virum grauem, quam apud plures alios minoris autoritatis: ſed hoc idem nocumentũ ſequitur ex eo, quod quis circunſtantiam confiteatur, ex qua confeſſarius in notitiam alicuius grauis criminis & perſonæ quæ illud commiſit, deueniat: ergo non eſt hoc exiſtimandum paruum inconueniens, atque ex conſequenti non eſt licitum illud facere, placet quidem mihi moderatio à Magiſtro Çano poſita, de qua mentionem fecimus referentes autores, qui hanc noſtram ſententiam tenet. Cęterum illius ratio eſt, quòd fœmina non poteſt explicare ſuum crimen, niſi confeſſarius ſimul intelligat quis ſit iuuenis, qui cum illa concubuit, & ex tali circunſtantiæ declaratione, aut minima aut nulla, ſequitur infamia iuuenẽ. Et vbi non eſt infamia quæ apud homines in pretio habeatur, certum eſt, non eſſe peccatum, alterius crimen manifeſtare, vt ex dictis patet.

Ad 1. arg. Et ad primum argumentum pro contraria ſententia factum, reſpondetur conceſſa maiori, negãdo minorem. Et ad probationem dico, falſum eſſe, quod per cognitionem, quam confeſſarius habet de complice, non amittit pœnitens ius, quod habet ad integre confitendum omnia ſua peccata, cum omnibus ſuis circunſtantijs. Nam cum nullus habeat ius alterũ nocendi, & ex illa notitia confeſſarij neceſſario ſequatur nocumentum proximi, fit, ut ea ſola ſit ſufficiens, tollere ius, quod pœnitens habebat ad confeſſionem taliter faciendam: ius enim gratiæ tollitur per ius naturæ.

Ad 2. arg. Ad ſecundum argumentum vt reſpondeamus, dico primo, quod ſi illud aliquid valeret, pari ratione conuinceret, eſſe licitum: imò neceſſarium, confiteri omnia peccata cum omnibus ſuis circunſtantijs, B etiam quando ex tali confeſſione grauiſsimum aliquod damnum ſiue in vita, ſiue in honore, ſiue in diuitiis proximo ſequeretur, cuius contrarium ex mente omnium Doctorum in principio huius difficultatis pro certo ſuppoſuimus. Nam cum vnicuique liceat ius ſuum, & vtilitatem perſequi, etiã cum grauiſsimo proximi detrimento, ut ex exemplis in argumento adductis colligere licet, fit, vt ſi pœnitens habet ius in eo caſu integrè confitendi, ob nullum alterius damnum illud dimittere teneatur. Dico ſecundo, falſum eſſe quod pœnitens in caſu argumenti habeat ius ad confitendas circunſtantias, ex quibus alterius infamia ſequatur. Nam cum nullus habeat ius alteri nocendi, etiam ob propriam C vtilitatem, niſi ea vtilitas ſit talis, ut ex iuſtitia ſit ei debita; quod contingit in omnib. inſtantijs poſitis in argumento, fit, vt ob conſequendam propriam vtilitatem, alteri nocere non poſsit. Eo vel maximè, quod pœnitens ex eo, quod circunſtantiam occultet, qua alteri infamia irrogatur, nec detrimentum patitur, nec ab aliqua vtilitatis acquiſitione impeditur, cum eandem prorſus gratiam, quam conſequeretur per ſacramentum pœnitentiæ, omnibus peccatis, & circunſtantijs expreſsis, conſequatur etiam omiſſa illa, ex qua damnum reſultat, vſque ad tempus, quo eam ſine præiudicio tertij poſsit confiteri. Si in aliquo caſu argumentum propoſitum videretur habere difficultatem, eſt in eo, quo pœnitens D non obligatur confiteri peccata, & vult id facere in propriam animæ vtilitatem, à qua fruſtratur, dũ ſacramentum non ſuſcipit, nec illud poteſt ſuſcipere vt diximus, ſi ad illius integritatem requiritur, quod ea peccata vel circunſtantiæ explicentur, ex quorum cognitione proximi fama apud confeſſarium detrimentum patitur. Cæterùm nec hoc impedit, quo minus noſtra ſententia ſit vera, ſi quidẽ vt paulò antea dicebam non poteſt ſemper homo ſuam vtilitatem perſequi, ſed tunc tantum, quando id ſine iniuria alterius fieri poteſt, aut vtilitas eſt debita ex iuſtitia, quorum neutrum inuenitur in propoſito.

2. dubium de dicente peccatum notorium. Secunda difficultas eſt, Vtrum dicẽs id peccatũ, quod notorium eſt, ſiue facto ſiue iure, peccet mortaliter. E Verbi gratia. Habet quis læſam famam apud multos de ciuitate, uel quia peccatum ab ipſo factum eſt publicum, quod appellatur notorium notoreitate facti: vel quia publicè propter illud fuit punitus, quod appellatur notoriũ notoreitate iuris. Dubium eſt an narrans illud eis, qui neſciebãt, peccet mortaliter? Sententia Syluestri. Syluester, uerbo, detractio. quæſtione, 1. partem. tenet affirmatiuam. Niſi fortè peccatũ ità eſſet notum, ut ſtatim, etiam eo, qui narrauit, tacente, deuenire deberet in notitiam eorum, quibus narratur. Et probari poteſt hæc opinio iſto argumẽto: Argu. Ille, qui in caſu poſito, facto vel iure habet famã læſam, reſpectu eorum, quibus narratur peccatum; ita habet bonam æſtimationem, ac ſi nihil turpe feciſſet:

A cisset: ergo illud referens, respectu taliter audientiũ ità est detractor, ac si crimen omnino esset secretũ, atque ex consequenti peccat mortaliter. Contrariã sententiam tenet Nauarro in Manua. cap. 18. nume.

Sententia Nauarri.

26. Cuius uerba sunt, quæ sequuntur: Decimo quinto peccat: qui peccatum verum mortale secretum alterius detegit inordinatè, nisi aliqua circunstantia excuset à mortali. Et dixi secretum, quia detegere notoria facti uel iuris, vel famosa, sine mala intẽtione nocendi, non est peccatum saltem mortale: quamuis illi, quibus deteguntur, ea ignorent, nec in regione, ubi deteguntur, scirentur. Vt si quis in Lusitania diceret, illum, vel illum in Castella fustibus fuisse ictum, etiamsi ille sit in Lusitania præsens, & ab eis, quibus dicitur cognoscatur. Hæc Nauarro. B Citatque pro eadem sententia Caietanum. tomo. 2. opuscu. tract. 31. responsione. 6. & Ioannem de Maioris in 4 dist. 21. q. 2.

Cæterùm, vt in re tanti momenti, & quæ quotidie habetur præ manibus, explicanda recto ordine procedamus, dicam prius, quæ certa sunt apud omnes, dicturus posteà ea, in quibus est controuersia apud Doctores. Hunc enim modum procedendi semper existimaui cõuenientissimum, & explicandis difficultatibus, maximè in moralibus, tot doctissimorum virorum sententijs inuolutis, aptissimum, & clarissimum. Dico ergo primò, certum esse, quod miscere colloquia inter conciues, aut familiares de peccatis proximorum tam dicentibus, quã C audientibus notis ex se nec est bonum, nec malum sed ex intẽtione, & fine colloquentium redditur id opus aut honestum, aut vituperabile. Si enim narrentur ea peccata ob bonum finem, ut scilicet, alij ab eis abstineant exemplo eorum, qui ceciderunt, aut suorum criminum pœnas dederunt, opus est laudabile, atque honestum, vtpote, quod cedit in gloriam Dei, & proximorum vtilitatẽ. Si verò talis cõmistio colloquiorum fiat, siue ex curiositate, siue ex leuitate, aut ociositate, aliove inutili fine, erit peccatũ veniale, ut in specie docet Cord. tract. de detractione membro. 4. quæstione secunda, conclusi. 6. Et ratio huius est: Quia cũ tũc nulla fama lædatur, quæ iam læsa non fuerit, etiã apud eos, quibuscum D loquimur, nulla relinquitur malitia in opere, nisi illa venialis, quę desumitur ex fine. Sicque frequentissimè contingere solet etiam in colloquiis timoratorum hominum. Si autem colloquutio fiat ex praua intentione, vt scilicet, mala de proximis opinio renouetur, sicque eis infamia & honore noceatur, peccatum est mortale formalissimæ detractionis, vt de se patet.

1. dictum certum.

Dico secundo, etiam esse certum, quod qui manifestat delictum illius, qui per publicam sententiam est infamia notatus, siue in eodem oppido, siue in diuerso, non peccat contra iustitiam: atque ex E consequenti nec ad aliquã tenetur restitutionem. Ex quo enim aliqui publicè sunt notati, iam amiserunt iura secreti: atque adeò per hoc quod eorum delictum manifestetur, iustitia violari non potest. Eo vel maximè, quod iudicum, ac legum talem pœnam imponentium intẽtio est, vt omnibus innotescat, vt docent Mercad. cap. 11. §. es tambien. & Iosephus Ang. in floribus. 4. sentent. q. de restitutione famæ. dubio 4. Qui etiam dicunt primam, & præcipuam pœnam taliter condemnatorum esse infamiam. Nam flagella, mutilationes, mori, truncari, vel dolores sentire, commune est atque naturale omni animali: erubescere autem, & honorem amittere est proprium hominis: & ob id leges præcipuè volunt eum in honore & opinione punire. Ex quo

2. dictum certum.

A etiam fit, vt non in carcere, nec in nocte, sed in die, & in medio populo, & in ferijs celebrioribus iustitia fiat. Itaque quemadmodum, si quis per sententiam iudicis ita damnaretur ad direptionem bonorum, vt singulis illa capere volentibus essent exposita, qui illa auferret ad nullam teneretur restitutionem, quia iuste ille bonorum suorum dominio priuatur. Pari etiam rõne, qui manifestat delictum illius, cuius infamia iure, & vt cæteri audientes pertimescant, est veluti exposita omnibus deuulganda, non peccat contra iustitiam, nec ad restitutionem tenetur, Nec refert quantum ad hoc, an bono, vel malo animo id fecerit. Nam ad rationẽ iniustitiæ impertinens est malus animus, quamuis non B ad rationem peccati. Sed est hoc intelligendum, modò delictum, quod manifestatur, sit idem propter quod quis infamia est notatus. Nam qui diffamatum in vno genere vitij, vel in pluribus, diffamaret in altero de quo bene audit, non solum peccaret mortaliter, sed etiam teneretur ad restitutionem, ut diximus supra quæstione 62. articulo 2. dub. 3. circa solutionem ad secundum argumentum D. Tho.

Dico tertio etiam esse certum, quod qui manifestat alicui id peccatum proximi, quod non iure, sed facto est notorium: ut si, Verbi gratia est aliquis in ciuitate de aliquo crimine infamatus, non quia per publicam sententiam de eo fuit conuictus, sed quia ipso dante occasionem, in notitiam fere omnium aut maioris partis populi, peruenit; uel quia ipse sci- C licet, egreditur, & ingreditur domum alicuius mulieris, vel aliud quid simile facit cũctis vicinis videntibus, & scientibus, ex quo ortum habuit, vt factum illud paulatim fuerit euulgatum, narreturque inter omnes, talis, inquam, qui huiusmodi peccatum nescientibus manifestat, nec peccat contra iustitiam, nec ad aliquam tenetur restitutionem. Ex quo enim peccatum factum fuit publicum amisit peccator iura secreti; sibique debet imputari, qui causam dedit. Fateor, quidem; quod si ob meum dictum, crimen illud plus notabiliter publicatur, aut aliud detrimentum peccanti euenit, pecco contra charitatem. Sed quod affirmo est, tale peccatum non esse contra iustitiam. Nam cùm iam fama illius, apud D omnes, uel maiorem partem sit læsa, uel certè de facili possit delictum ab omnibus sciri, si velint, quia omnium ore circunfertur, fit, vt nihil ab eo contra iustitiam auferatur. Si peccatum tale esset, quod difficile posset in illius vel illorum, quibus narratur cognitionem venire, vel quia in loco remoto, uel in eodem; sed à longo iam tempore fuit perpetratum, re uera peccaret contra iustitiã illud reuelans. Oblitum enim iam delictum, nec per sententiam punitum, nullus habet ius reuelandi: atque adeò contrarium faciens peccat contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem. Itaque hæc certa sunt.

3. dictum certum.

E Sed dubium est, an qui dicit id peccatum, quod notoriũ est, siue facto, siue iure, illis, qui illud ignorant, peccet mortaliter contra charitatem. Et similiter potest esse dubium de numero hominum, qui sufficient ad hoc vt delictum ab ipsis cognitum notorium dicatur notorietate facti. De vtroque enim non leuis est concertatio inter Doctores. Ad quorum explicationem dico primò, meo iudicio non esse dubitandum, quod qui alicuius peccatum siue iure, siue facto sit notorium, ignorantibus manifestat: nisi ex bona intentione id faciat, iuxta explicata in primo dicto ex ijs, quæ in principio dubitationis pro certis supposuimus, semper peccat saltem venialiter. Contra rationem enim esse videtur, vt quis alterum, licet infamatũ, denuo infamet, eiusque

Punctus difficultatis.

Sententia autoris.

que vulnera innouet. Mortaliter autem talem peccare puto, quotiescunque ex intentione detrahendi id facit, vt supra dicebam, vel saltem quando ex tali loquutione notabile proximo nocumentum infertur, vel in fama: quia plus notabiliter eius crimē manifestatur, vel in alijs rebus. Contra charitatem enim est manifeste, vt quis causā damni det, quod vitare potest. Et quantum ad hoc vera est sententia Syluestri in principio dubitationis à nobis proposita. Ad quem etiam modum est intelligēdus Soto, lib. 4. de iustitia. quæst. 6. art. tertio ad 4. quando dicit, esse contra charitatis iura, vt quis, ei, qui nescit, talem hominem prodat. Secus aūt esset, si, interrogatus, ad informationem, vel officium, vel matrimonium, crimen manifestaret.

Quando delictum possit manifestari.

B Nam tunc sanum consilium, ac verum, etiam cum infamia alterius, ex bono, fine dare, sine aliqua culpa liceret, cum nullus innocentem interrogantem, vt nocenti subueniar decipere possit. Ex quo infertur, quod qui vt aliquem, ad religionem, vel ecclesiam, vel collegium, vel ordines, vel matrimonium admittant, syncere de alicuius genealogia, aut de alia infamia, aut nota publica inquirunt, vt caueant quod cauendum est, nullum peccatum committunt: nec etiam illi, qui eis veritatem sub secreto manifestant. Quin potius officium debitæ fidelitatis, & charitatis, propter rationem iam dictam adimplent.

Quis numerus hominū sufficiat vt delictum cognitum dicatur notorium.

C De alia dubitatione, quæ erat de numero hominum, qui sufficiunt, vt delictum ab ipsis cognitum notorium dicatur notoreitate facti, est opinio quorundam asserentium: decem hominum numerum sufficientem esse, vt peccatum ab ipsis cognitum notorium dicatur. Ex quo colligi videtur, quod si decem homines fuerint, qui alicuius delictum sciuerint, bene postea potest cum quocunque alio de populo sine iniustitia communicari.

Sententia Syluestri.

Hanc sententiam tenet Syluester, verbo. notorium, q 4. & glossa in cap. vnio. 10. q. 5. & in capitulo de manifesta. 2. quæst. prima. & glossa Raymun. quam refert Syluester. Et probatur primo, quia alias daretur medium inter occultum, & notorium, illud, scilicet, quod decem personis est manifestum, cum tamen illa sint immediatè opposita. D Et prætereà; quia nisi notorium esset, quod decem hominibus est manifestum, nunquam posset aliquid notorium probari in aliqua ciuitate aut prouincia, nisi numeratis omnibus hominibus ciuitatis, vel prouinciæ, vt facta fide, quod sunt plures conuincatur, maiorē partem populi, vel prouinciæ id scire. Hoc autem est ridiculum, & impossibile: ergo quod decem hominibus fuerit manifestum simpliciter erit dicendum notorium notoreitate facti. Imo ex hac sententia sequitur, quod si sex homines peccatum cognoscunt, illi sufficiunt, quia vt communiter dicunt Doctores, sex personæ sicut, & decem sunt satis, facere plebem, & per consequens notoreitatem facti, vt nititur probare Syluester loco citato.

Sententia Authoris.

E His tamen non obstantibus, dico, quod quamuis hæc opinio sit vera ad alios effectus iuris, scilicet, vel ad probationem delicti, vel ad inquisitonem ex infamia ortam faciendam, ad effectum tamen colloquendi & confabulandi, denigrandique famam omnino est à ratione aliena, atque falsa. Lex enim charitatis, & iustitiæ obligat, vt proximorum peccata contegamus, quando non sunt ità notoria, vt vel per sententiam publicam, vel per euidentiam facti, vel notitiam maioris partis populi fama sit læsa. Ad quod probandum hoc vnum argumentum est sufficiens; quod cum in republica plures sint viri honorabiles, tam seculares, quam ecclesiastici,

A quorum infirmitas decem, aut duodecim hominibus est nota; iam tunc sine iniuria eos detegere, de eorumque peccatis libere confabulari liceret; quod nulla ratione est dicendum. Item sequeretur, quod si sex, aut decem homines scirent concubinatum sacerdotis, liceret iā tunc prædicatori illum publice in particulari prodere, atque reprehendere: si quidem notorium, & publicum est, quod sex, aut decem hominibus est manifestum: &, vt cōiter dicunt Doctores, peccata publica publice sunt reprehendenda. Hoc autem est aperte falsum, & ab omni ratione alienum: Dicendum est ergo, quod notorium, ad effectum, uel reprehendendi uel confabulandi de peccatis proximorum priuatim, non B tam paruis terminis est coarctandum. Sed illud solum est tale dicendum, quod iuridicè est proditum per confessionem in iudicio, uel per testes, uel sententiam, aut per facti euidentiam. Vt si quis in foro blasphemaret, ac denique quod per frequentiā populi, aut maiorem partem illius, uel certe nobiliorum circumfertur, ut quod in parochia est fere omnibus notum. Huius nostræ sententiæ est Cord. de detract. q. 2. conclusione 4.

1 dubium de infamato de uno crimine.

De specialiter autem infamato in uno loco, utrùm liceat illum infamare in alio, iam diximus supra quæstione 62. articulo 2. circa solutionem ad secundum argumentum. De quo etiam uidendus est Soto libro 5. de iustitia quæstione 10. articulo C 2. Sed dubium graue est de eo, qui in eodem loco peccati notorij, sed in diuerso tempore aliquem diffamat. Verbi gratia sexaginta sunt anni, quod qui publicè ob hæresim fuit combustus, aut descendit ex Iudeis, quod hoc tempore pauci aut nulli sciunt. Est autem senex, qui uidens adolescentem ex ea familia ortum, per medium forum ambulantem, uel ex inuidia, uel loquacitate, vt sæpe contingit, præsentibus dicit. Ego uidi illius auum, aut proauum combustum, aut infamia publicè notatum. Dubium est, utrùm talis peccet mortaliter, uel potius unicuiq; sit licitum quamcunque veritatem olim notoriam in quocunque tempore diuulgare? Et quidem, quod hoc licitè fiat, probari D potest hoc argumento: Tales iure fuerunt ea pœna mulctati, ob idque eorum nomina publice fuerunt in Ecclesia posita, ut eorum scelus omnibus patefieret, habereturque in perpetua memoria: ergo qui illud propalat nulli facit iniuriam; atque ex consequenti nec peccat mortaliter. Ego tamen ad explicationem difficultatis dico primò, quod qui eos qui non sunt per sententiam notati (eos scilicet, qui nunquam deliquerunt, sed ex Iudaismo fuerunt conuersi) dictis, aut factis de praua sua origine longo iam tempore oblita, infamant, peccant mortaliter, non solum contra charitatem, sed etiam contra iustitiam. Atque ex consequenti cuiuscunque læsionis famæ inde subsequutæ tenentur facere restitutionem. Et ratio est: Nam cum tales non E peccauerint, nec in se nec in parentibus, iniuste illis infamia inuritur: nec ualet, si dicatur quod parētes peccauerunt peccato infidelitatis. Nam ob id non sunt digni infamia, & opprobrio. Imò ex eo quod fuerunt conuersi laudem meruerunt, vt rectè docet Mercado c. t 1. vers. itē son. Dico secundo, quod qui descendentes ex Christianis, in heresim, aut Iudaismum lapsis; ob idque publicè notatis de praua sua origine adhuc longo tempore oblita infamant, non peccant mortaliter contra iustitiam; bene tamen cōtra charitatem. Et quidem, quod non peccent contra iustitiam, ex eo colligitur, quod tales ex publica sententia, atq; præconio ius famæ & secreti sibi ser-

nandi amiserunt, vt supra dicebam, eaque expressa intentione fuerunt puniti, vt omnibus eorum crimen, atq; pœna fieret manifesta, quod & insignia, vulgo, sambenitos, appellata, & in Ecclesijs ad eorũ perpetuum dedecus obseruata, testantur; Et si quis obijciat, quod successores nullum peccatum committunt, propter quod debeant ea pœna puniri, respondeo, verum esse, quod non peccant, atque adeo nullum earum peccatum detegitur, aut punitur. Cęterum per accidens sequitur eis ignominia ex criminibus parentum. Eo vel maximè, quod non est contra rationem, vt filij propter crimina parentum notentur infamia, vt diximus in primo tomo. q. 11. art. 3. Sed quod, qui huiusmodi defectus iam oblitos manifestat, peccet mortaliter contra charitatẽ, probatur multipliciter. Primo, quia id opus ex natura sua est alterius cõtristatiuum; & quod coram obiectum grauissimam continet contumeliam, atque dedecus. Secundo, quia est bonæ opinionis, atq; nominis apud alios læsiuum, & ex quo audientes scandalizantur. Maxime cum viuentes, de quibus dicitur, innocentes sint, nec digni vt tale damnum à priuata persona accipiant. Et denique; quia si notatus in uno loco non potest absque peccato mortali contra charitatem facto in alio notari, vbi bonum nomen est assequutus, ut supra dicebam, multò minus licebit infamatum iam olim: cuius criminis nec in hoc, nec in alio loco, vlla uel modica extat memoria renouare, cum hoc occultius sit ex natura sua, ac difficilius sciri possit, quam illud, cuius sunt multi testes præsentes. Hanc sententiam sequutus Mercado, c. 12, ver. item sunt transgressores. Est tamen aduertendum, quod si fiat bono fine, vt cum inquiritur de hoc, siue iuridicè ad informationẽ Ecclesiæ, uel collegij ingrediendi, siue priuatim ad matrimonium cõtrahendum; bene potest talis defectus sine peccato reuelari ijs, quibus prosit, & qui nõ obsint rem publicando, vt supra dictum est. Et hæc de propalatione publicorum peccatorum. Si quis autem quærat, an vnicuique sit licitum interrogare de detento in carcere, cur sit captus? Respondeo meo iudicio, nullum esse peccatum, vel rogare causam, vel illam narrare; quia id publicum est. Sed rogare, & narrare particulariter de omnibus delicti partibus, dicit Nauarro, esse illicitum, vt pote quod alijs regulariter loquendo, detractionis causam ministrat. Quod verum puto.

Obiectio. Responsio.

Est aliud dubium an dicens peccatũ veniale proximi, possit peccare mortaliter? Quod est quærere, an ad hoc, vt detractio sit peccatum mortale, semper requiratur, quod fiat propalatio peccati mortalis proximi. De qua re sunt uariæ Doctorum sententię, quibusdam indistinctè dicentibus necessario crimẽ, quod de proximo detegimus, debere esse materiam peccati mortalis, ut murmuratio lethale sit peccatum, habeatque annexam restitutionem. Hãc sententiam tenet Syluestr. verbo, detractio. q. 1. & Anton. 2. par. tit. 8. cap. 14. Et probatur: Nam ex reuelatione peccati venialis proximi, non potest illi notabile detrimentum inferri in fama, cum nihil sit magis notum, quam hominem labi posse, & solere, in peccata venialia. Quare, siue quia id est de se notorium, siue, quia licet manifestetur speciale peccatum, vt mendacium, aut verbum ociosum, nullum proximus in honore detrimentũ patitur, fit, ut talis detractio nunquam sit peccatum mortale. Hanc eandem sententiam recipiendam dicit Nauarro in Manuali cap. 18. num. 24. si ex natura rei intelligatur. Ex natura enim talis criminis detecti fit, vt ex illo proximus non infametur.

4 dubium an dicens peccatum veniale proximi possit peccare mortaliter.

Sententia Syluestri & aliorũ.

Nihilominus ego, maximè de vno genere peccati venialis, scilicet, mendacio, loquẽs distinguendũ puto. Tripliciter enim põt contingere, ut quis proximum de mendacio veniali notet. Vno modo in absentia; murmurando. Et hoc adhuc dupliciter. Primo notando illum de uno, aut paucis mendacijs. Secundo, notando eum de consuetudine mentiendi. Tertio, in faciem ei de mendacio improperando. Et quidem, si hoc tertio modo faciat serio & ex irã, certum est, eum peccare mortaliter: Iam enim ita atrox ac grauis hæc contumelia inter homines reputatur, vt notabiliter proximus ex tali verbo offendatur, & contristetur. Nec se sufficienter vlcisci posse putat, nisi alapa, aut fustibus inflictis. Si autem faciat in absentia per modum detractionis, dico primo, quod si de vno, aut paucis mendacijs proximũ notat, tantum erit peccatum veniale propter rationem Syluestri: Non enim ob id proximus opinionem perdit. Tamen si notat de consuetudine mentiendi dico secundo ꝙ si ea est notoria (solent enim esse plures notoriè mendaces) solum est peccatum veniale, propter eandem rationem. Cæterum, si notoria non est, proculdubio erit peccatum mortale. Qui enim consueuit frequenter mentiri, parui fit, non solum à viris grauibus, sed etiam à communi populo. Sicq; notabiliter ob talem detractionẽ infamatur, & negligitur. Ego sanè tale mentiendi vitium ità abhorreo, vt quem sciam mentiri consueuisse, non possim nõ despicere, paruiq; æstimare, sed omnia quæ viro bono ac præstanti committi cõsueuerunt. Qui autem falso talia imponit, grauius peccat. Adde prædictis, quod referens non tantũ mendacia, sed etiã alia venialia peccata ex consuetudine facta potest ratione personæ, de qua dicuntur, mortale peccatum detractionis cõmittere. Qui enim de Episcopo, ac religioso homine aliquod veniale peccatum, quod habeat in consuetudine, proferret, vt si diceret, quod soleat verbis otiosis ac vanis delectari, nugisque ac similibus actibus non semel, sed crebrò vt, aut quòd inanis gloriæ, & ambitionis est cupid⁹, aliaq; huiusmodi, proculdubio putarem quod mortale peccatum detractionis committeret. Nullus enim cordatus homo esse potest, qui id hominũ genus non multum despiciat, deque eorum bona existimatione non multum minuat, quos his ineptijs & leuitatibus, vilis, atq; abiecti animi ignominiam, ac sordem prę se ferentibus, deditos esse cognoscit. Sicque non parum de episcopali ac religionis gloria tollit, qui similibus, licet alias venialibus culpis, eos dalectari manifestat. & ex consequenti peccat mortaliter. Atq; idem est de oculorum petulantia, & de colloquijs, & cõuersationibus fœminarũ dicendum; cum nullus sit, qui in clericis ista non abhorreat, pęneq; de eis scandalizetur. Videant ergo Episcopi atque religiosi, quantum suæ famæ boniq; nominis ex his, quę parua videnť, amittant, si ex cõsuetudine fiant. Et uideant similiter, alij de talibus murmurantes, quã grauiter peccent ob circunstãtiam personæ, vt sic omnes suo bono, atq; saluti consulant.

Sententia Authoris.

Potest ẽt esse detractionis peccatũ in reuelatione defectuum naturaliũ, qui non sunt peccata. Quales sunt defectus corporis, aut mentis. Vt quod quis est ignarus, indiscretus, cęcus, gibbosus &c. Sed murmuratio in his regulariter non est mortalis. Quamuis enim turpitudinem quandam ac defectum proximi importent, ex quo fit, ut eorum reuelatiõ sit peccatum veniale, de se tamen non auferunt bonam famam, aut nomen, quod requiritur, vt detractio sit mortalis. Eo vel maximè, quod isti defectus semper solent esse manifesti, ut de se patet. Secus

Detractio potest esse in reuelatione defectuum naturalium.

eus autem erit de defectu natalium, vt si quis diceret de aliquo, quod est ortus ex parentibus Iudæis, vel Mauris. Si enim qui reuelat de aliquo, quod est concubinarius, vel fur, peccat mortaliter, vt omnes concedunt: quantò magis mortaliter peccabit, qui manifestat aliquem esse Saracenum, vel nouum Christianum, cum multò grauius ægriusque ferat vnusquisque hoc, quam illud, notabiliusque eius famam denigret, vt supra dicebam: Dixi, regulariter non esse peccatum mortale, quod quis de aliquo reuelet defectus naturales. Nam ratione damni inde subsequuti bene poterit talis detractio esse mortalis. Tunc, scilicet, quando ob manifestationem occulti defectus impediretur quis ab aliquo bono consequendo, vel habitum perderet: quia tunc id contra charitatem proximo debitam esset, vt de se patet. Quod est intelligendum, dummodo ad informationem interrogatus & requisitus id non faciat; quia tunc etiam in malis culpæ veritatem dicere tenetur, vt supra explicauimus. Sed dubitabit aliquis hoc loco, an hos defectus naturæ dicere in faciem alicui per modum contumeliæ, sit peccatum mortale. Et pro parte affirmatiua est testimonium Christi apud Matth. capitulo quinto, dicentis: Qui dixerit fratri suo: Fatue, dignus est gehenna ignis. Constat aūt fatuitatem esse defectum naturalem. Et eadem ratio esse videtur de alijs communibus contumelijs, quæ in vsu apud Hispanos esse consueuerunt. Quales sunt vocare aliquem, necio, asno, tuerto, corcobado, &c. Nonnulli affirmant de his hominibus, & in finitis alijs, etiam turpitudinis naturalis, quæ fingi possunt, nullam posse dari certam regulam, ad cognoscendum, quando eorum obiectio est peccatum mortale, & quando veniale. Sed ego existimo, hanc esse obseruandam, vt infallibilē, & veram, scilicet. Quod quotiescunque nomen, quod alteri in faciem obijcitur, tale est, quod sit notabiliter fratris contristatiuum, eius obiectio est peccatum mortale, contra charitatem proximo debitam, etiam si defectus naturalis sit atque notorius. Quod ex circunstantijs personę obijcientis, & eius, cui obijcitur, atque etiam ex modo tolerandi perpendendum erit. Quare, qui hominem literatum fatuum ex ira in faciem appellaret, notabilem causam contristationis præberet: atque ex consequenti peccaret mortaliter. Et similiter, qui fœminam alias probam, & grauem, deformem aut luscam appellaret, etiam si ita esset. Eademque est ratio de eo, qui quem scit tala conuiciorum genera ægrè ferre, illis vrget. Vt si quis quem scit hoc molestè ferre, eunuchum in faciem nominet, vt sunt id generis permulti. Hęc enim omnia notabiliter proximum, contristant, atque confundunt: quod satis est, ut illa obijciens peccet mortaliter. Vt tamen communiter ista nomina ex leui quadam ira, sine intentione notabiliter iniuriandi dicuntur, non puto esse peccatum mortale aliquem fatuum, aut impertinentem, aut imprudentem, aut cocl item, aut claudum, aut gibbosum, aut magni nasi, appellare. Quod arbitrio prudentis confessarij relinquitur iudicandum, attentis omnibus circunstantijs. De hac re est videndus Bartholomæus à Medina in summa §.35. fol. 182.

Sententia Authoris.

Est aliud dubium, vtrum detegens quodcunque peccatum mortale proximi, vel falsum imponens, peccet mortali peccato detractionis? Ad cuius explicationem dico primo, certum esse, quod qui peccatum mortale proximi ordine iuris manifestat, vel accusando, vel denunciando, vt corruptionem, aut malum reipublicæ, vel tertij impediat, nō peccat, sed mereri potest: vt satis à nobis in superioribus est declaratū. Dico secundo, quod, si genus peccati quod detegitur, non est damnificatiuum famæ, nec ob id minoris æstimatur is, de quo manifestatur illud detegens, etiam si inordinatè id faciat non peccat mortaliter. Itaque qui detegit peccatum, de quo alter se iactare solet, quale est in iuuenibus fornicatio, aut quod vulnerauerit, aut iniuria affecerit alium, quę ipsi pro honore ducūt, nec ob id quidquā amittunt, non peccat mortaliter. Ita tenet Caietanus 2.2. quæstione 73. articulo 2. dub. 2. Soto libro 5. de Iustitia. quæstione 10. articulo 2. conclusione 4. & libro 4. quæstione 6. articulo 3. ad 4. quos multi alij Doctores sequuntur. Mercado capitulo 9. Pedraca. §.2. & Iosephus Angles in floribus 4. sentent. quæstione de restit. famæ dub. 3. diffin. 2. conclusione 4. Imò addit Mercado, quod, quamuis ista falso dicantur, non incurritur restitutionis obligatio; quamuis sit peccatum. Quod ex eo sufficienter colligitur, quod non est læsio famæ: & vbi hoc non inuenitur, restitutio locum habere non potest. Cæterùm si quis iis vitijs ita esset deditus, vt bonum nomen, & opinionem amitteret, (ob hæc enim, & similia vitiā, & ob consuetudinem ludendi, inordinateque expendendi bona, multos in republica videmus, etiam honorabilium filios, ab omnibus despici, nec matrimonio copulari) qui ea occulta detegeret, aut falsa imponeret, procùldubio peccaret mortaliter, & teneretur ad restitutionem, quamuis quæ in consuetudinem abierunt, vix occulta esse possint. Dico tertio, quod si genus peccati, quod detegitur, est damnificatiuum famæ, malæque opinionis generatiuum, qualia sunt multa apud homines, vt stuprum in virgine, adulterium in vxore, fornicatio in clerico, latrocinium, periurium, vsura, sodomia, hæresis, falsario tam literarum, quam monetæ, blasphemia, iudaismus, ebrietas, dæmonum inuocatio, & denique quæcumque animi vilitatem præseferunt, vt supra dicebā de consuetudine mentiendi, quicunque falsum imponens, aut verum occultum manifestās, peccat mortali peccato detractionis, Modò duæ adsint conditiones, scilicet, vel quod animo lædendi id faciat, si re ipsa non lædit, uel quod facto ipso lædat, si intentionem lædendi non habet. Quando autem vtraque conditio abest ab actu, scilicet, quia nec re ipsa lædit, nec animo lędendi facit, quantumuis enorme sit delictum, quod dicitur, non est peccatum mortale, vt supra explicauimus. De hac re videndus est Nauarro in Manuali cap. 18. num. 26.

1. dictum.

2. dictum.

3 dictum.

9 dubium de detegēte peccatum mortale proximi.

Est aliud dubium, an qui generalia verba turpia in aliquem profert, quæ sonare possunt mortale peccatum, & veniale, peccet mortaliter? Vt si quis dicat de alio, quod est multum superbus, auarus, iracundus, &c. Syluester, verbo. detractio. quæstione prima. & Anton. in 2. par. titulo 8. capitulo quarto, partem tenent negatiuam. Et ratio illorum est: Quia cum hæc recipi possint pro inclinatione naturali, vel pro motu primo, vel secundo: quæ aut nullam culpam, aut tantum venialem important, ex quibus fama proximi notabiliter non læditur, & etiam accipi possint pro peccato mortali, audientesque teneantur rem in meliorem partem interpretari, ita ut ea absolutè proferens non peccet mortaliter. Nauarro in Manuali capit. 18. num. 24. reprehendit hunc modum dicendi: Sed certè ipse non dicit contrarium. Fatetur enim tunc solum talem detractionem esse peccatum mortale, quando cum notabili damno, aut periculo sit, & corā illis psonis, de quibus credi potest, quod mortales culpas cōcipient,

6 dubium de dicēte generalia verba turpia in aliquem.

Sententia Syluestri.

pient, quod Syluester, & Antoninus non negarent. Quare cum hæc communiter de venialibus intelligantur, de inclinatione, ſcilicet, & conditione naturali eius, de quo eſt ſermo, fit, ut opinio Syluestri, atque Antonini abſolutè vera ſit dicenda. Niſi fortè expreſſe, vel tacitè ſignificetur ſermonem eſſe de culpis mortalibus. Quamuis etiam in his conditio, & ſtatus perſonæ, cui detrahitur erit conſideranda, ut diximus ſupra cum de venialibus eſſet ſermo. Nam dicere de Epiſcopo, aut religioſo uiro, quod eſt auarus, vel iracundus, non erit omnino alienum à culpa mortali detractionis; cùm hæc notabile detrimentum famę illius inferant; etiam quã do important culpam venialem. Cuius ſententiæ eſt Nauarro in Manuali capitulo 18. numero 25. cum dicit ob has, & ſimiles circunſtantias fieri poſſe, vt detractio culparum venialium mortalis reddatur. Refertque in huiuſq; rei confirmationem, ſe noſſe quendam uirum inſigniter eruditum, ac probum, qui ob culpas veniales uanitatis, & iracundiæ ab adipiſcendo egregio quodam munere fuit impeditus. Vide quanto in periculo ſint, qui putantes leuia peccata & defectus non magnos dicere, bonum nomen, & exiſtimationem fratris grauiter vulnerant, & denigrant. Et è contra quam ſint laudandi illi, qui nec alienę vitæ, nec morum exploratores, aut taxatores effecti; occultorum defectuum, etiam leuiſſimorum proditores eſſe, ita fugiunt, ut nihil ſibi loquendum arbitrentur, quod quempiam, etiam maleuolentiſſimum iure offendere poſſit. Et hæc dicta ſint de toto iſto articulo.

ARTICVLVS III.

Vtrum detractio ſit grauius omnibus peccatis, quę in proximum committuntur.

D Tertium ſic proceditur. Videtur quòd detractio ſit grauius omnibus peccatis, quæ in proximum committuntur. Quia ſuper illud Pſal. 108. Pro eo, vt me diligerent, detrahebant mihi. dicit glоſſ. Plus nocent in membris detrahentes Chriſto (qui animas credentium interficiunt) quàm qui eius carnem mox reſurrecturam peremerunt. Ex quo videtur quòd detractio ſit grauius peccatum, quàm homicidium, quanto grauius eſt occidere animam, quàm occidere corpus. Sed homicidium eſt grauius inter cætera peccata, quæ in proximum committuntur: ergo detractio eſt ſimpliciter inter omnia grauior.*

Auguſt.

2. Præterea, Detractio videtur eſſe grauius peccatum quam contumelia: quia contumeliam poteſt homo repellere: non autem detractionem latentem. Sed contumelia videtur eſſe maius peccatum, quàm adulterium, per hoc, quod adulterium vnit duos in vnam carnem, contumelia autem vnitos in multa diuidit: ergo detractio eſt maius peccatum, quàm adulterium: quod tamen inter alia dicta, quæ ſunt in proximum, magnam grauitatem habet.

3. Præterea, Contumelia oritur ex ira, detractio autem ex inuidia: vt patet per Gregor. 31. Moral. Sed inuidia eſt maius peccatum, quàm ira: ergo & detractio eſt maius peccatum, quàm contumelia. Et ſic idem eſt quod prius.*

Lib 31. c. 31. à med.

4. Præterea, tanto aliquod peccatum eſt grauius, quanto inducit grauiorem defectum. Sed detractio inducit grauiſſimum defectum, ſcilicet, excæcationem mentis. Dicit enim Gregor. Quid aliud detrahentes faciunt, niſi quòd in puluerem ſufflant, & in oculos ſuos terram excitant: & vnde plus detractionis ſufflant, inde minus veritatis videant: ergo detractio eſt grauiſſimum peccatum inter ea, quæ committuntur in proximum.*

In regiſtro lib 8. c. 45. ante medium. Et habetur 11. q. 3. c. inter verba.

Sed contra, Grauius eſt peccare facto, quàm verbo: Sed detractio eſt peccatum verbi: adulterium autem & homicidium, & furtum ſunt peccata in factis: ergo detractio non eſt grauius cæteris peccatis, quæ ſunt in proximum.

Reſpondeo dicendum, quòd peccata quæ committuntur in proximum, ſunt penſanda per ſe quidem ſecundum nocumenta, quæ proximo inferuntur: quia ex hoc habent rationem culpæ. Tanto autem eſt maius nocumentum, quanto maius bonum demitur. Cum autem ſit triplex bonum hominis, ſcilicet bonum animæ, bonum corporis, & bonum exteriorum rerum. Bonum animæ, quod eſt maximum, non poteſt alicui ab alio tolli, niſi occaſionaliter, puta per malam perſuaſionem, quæ neceſſitatem non infert. Sed alia duo bona, ſcilicet corporis & exteriorum rerum, poſſunt ab alio violenter auferri. Sed quia bonum corporis præeminet bono exteriorum rerum, grauiora ſunt peccata quibus infertur nocumentum corpori, quàm ea quibus infertur nocumentum exterioribus rebus. Vnde inter cætera peccata, quæ committuntur in proximum, homicidium grauius eſt, per quod tollitur vita proximi iam actu exiſtens: conſequenter autem adulterium, quod eſt contra debitum ordinem generationis humanæ, per quam eſt introitus ad vitam. Conſequenter autem ſunt exteriora bona, inter quę fama præeminet diuitijs, eo quòd propinquior eſt ſpiritualibus bonis. Vnde dicitur Prouerbio 22. Melius eſt nomen bonum quàm diuitiæ multę. Et ideo detractio ſecundum ſuum genus eſt maius peccatum, quàm furtum: minus tamen, quàm homicidium, vel adulterium. Poteſt tamen eſſe alius ordo propter circunſtantias aggrauantes, vel diminuentes: per accidens autem grauitas peccati, attenditur ex parte peccantis, qui grauius peccat, ſi ex deliberatione peccet, quàm ſi peccet ex infirmitate, vel incautela. Et ſecundum hoc peccata locutionis habent aliquam leuitatem, in quantum de facili ex lapſu linguæ proueniunt abſque magna præmeditatione.

Ad primum ergo dicendum, quòd illi qui detrahunt Chriſto, impedientes fidem membrorum ipſius, derogant diuinitati eius, cui fides innititur: vnde non eſt ſimplex detractio, ſed blaſphemia.

Ad ſecundum dicendum, quòd grauius peccatum eſt contumelia, quam detractio, in quantum habet maiorem contemptum proximi: ſicut & rapina eſt grauius peccatum, quàm furtum, vt ſupra dictum eſt. Contumelia autem non eſt grauius peccatum, quàm adulterium: non enim grauitas adulterij penſatur ex coniunctione corporum, ſed ex deordinatione generationis humanę. Contumelioſus*

Quæſt. 66. art. 9.

autem

*autem non sufficienter causat inimicitiam in alio, sed occasionaliter tantum diuidit vnitos, in quantum scilicet per hoc, quòd mala alterius promit, alios quantum in se est ab eius amicitia separat, licet ad hoc per eius verba non cogantur. Sic ergo & detractor occasionaliter est homicida: in quantum scilicet per sua verba dat alteri occasionem, vt proximum odiat vel contemnat. Propter quod in epistola Clementis * dicitur, detractores esse homicidas, scilicet occasionaliter, quia qui odit fratrem suum, homicida est, ut dicitur 1. Ioan. 3.*

Epist. 1 ad Iacobũ fratrem domini, & habetur de pœn. dist. 1. c. Homicidiorum. Lib. 2. c. 4. declinando ad finem, tom. 4.

*Ad tertium dicendum, quòd ira quærit in manifesto vindictam inferre, vt Philosophus dicit in secundo * Rhetoric. Ideo detractio, quæ est in occulto, non est filia iræ sicut contumelia: sed magis inuidiæ, quæ nititur qualitercunque minuere gloriam proximi. Nec tamen sequitur propter hoc, quòd detractio sit grauior, quàm contumelia: quia ex minori vitio potest oriri maius peccatum, sicut ex ira nascitur homicidium & blasphemia. Origo enim peccatorum attenditur secundum inclinationem ad finem, quod est ex parte conuersionis, grauitas autem peccati magis attenditur ex parte auersionis.*

Ad quartum dicendum, quòd quia homo lætatur in sententia oris sui, vt dicitur Prouerbiorum decimoquinto, inde est, quòd ille qui detrahit, incipit magis amare, & credere quod dicit: & per consequens proximum magis odisse, & sic magis recedere à cognitione veritatis. Iste tamen effectus potest sequi etiam ex alijs peccatis, quæ pertinent ad odium proximi.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quòd in præsenti non est sermo de peccatis, quæ habent Deum pro obiecto; qualia sũt infidelitas, desperatio, odiũ Dei, blasphemia, periurium & similia; sed tantum de illis, quæ in se inuicem homines committere possunt; respondet Diuus Thomas ad propositam difficultatem per tres propositiones. Prima conclusio: Inter peccata, quæ homines aduersus se inuicem committunt, homicidium est grauissimum, tenetque primum locum. Probatur: Primum & præcipuum, ex quo vnumquodque peccatum contra proximum factũ, malitiam sortitur, est nocumentum ei illatũ, quantò enim hoc est maius, tantò peccatum magis pugnat cum charitate: sed nocumentum per homicidium homini illatum est maius omnibus alijs; quæ per peccata contra proximum facta inferri possunt: ergo homicidium est maximum inter peccata contra proximum. E Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Tantò aliquod nocumentum est maius, quantò bonum, quod per illud tollitur maius est; sed bonum, quod per homicidium tollitur, est maximum inter illa quæ ab hominibus possunt auferri (quod ista ratione demonstro: Nam triplex est bonum hominis, scilicet, bonum animæ, bonum corporis, & bonum rerum exteriorum, inter quæ bonum animæ, quamuis sit omnium præstantissimum, non potest alicui ab alio tolli inuito, cum sit gratia, per quam homo viuit, quæ solo consensu in peccatum mortale, in quẽ nemo alterum cogere potest, admitur, & sic hoc

A bonum tollendo à proximo, nemo potest delinquere, nisi tantum occasionaliter, per malam persuasionem, quæ necessitatem non inducit; ex alijs autem duobus boois, scilicet, corporis & rerum exteriorum, quæ quis alteri inuito, vi ac fraude eripere potest, certum est bonum corporis esse præstantissimum, vtpote quod est fundamentum alterius: vita eniin, quę est bonum corporis præstat quibuscunque rebus exterioribus:) ergo homicidium quod tollit bonum corporis, est grauissimum inter peccata contra proximum facta. Secunda conclusio: Detractio ex genere suo est maius peccatũ, quam furtum, minus autem quam homicidium, vel adulterium. Probatur. Fama, quę per detractionem læditur, inter bona exteriora tenet primũ B locum, vtpotè quę magis accedit ad bona spiritualia. Et propterea, dicebat sapiens Prouerbio 22. Melius est nomen bonum, quam diuitiæ multæ: est autem inferior ad vitam, quę tollitur per homicidium, & læditur per adulterium in futura prole: per se enim loquendo filius, qui incerto nascitur parente, commode educari nõ potest: ergo detractio, quæ per se est læsiua famę, ex genere suo est grauius peccatum, quam furtum, & minus quam homicidium, vel adulterium. Tertia conclusio: Non obstantibus his, quæ per se rebus conueniunt, potest aliquando contingere, ut peccati grauitas aliunde accidentariè, uel augeatur, uel minuatur, scilicet, ex C parte peccantis, qui tunc grauius peccare dicitur, quando peccat ex deliberatione, quam qñ peccat ex infirmitate, vel ex inconsideratione: qua ratione peccata, quæ intra verba continentur, eo quod linguæ velocitate expuuntur, alijs leuiora, cæteris paribus, reputentur. Cum tamen ex parte obiecti, assertum sit in secunda conclusione detractionem, qua fama obnubilatur, grauiorem esse furto, quo externa boua eripiuntur.

EXPLICATIO ARTICVLI.

IN isto articulo agendum esset de comparatione peccatorum, quæ in proximum committi D possunt, inter sese, nisi de hoc à nobis in superioribus sæpè fuisset dictum. Præcipuè quæstione 66. artic. 6. Vbi latè ostendimus ex grauitate nocumenti, quod illis proximo infertur per se quantum ad hoc, esse distinguenda: quod & Diuus Thomas in hoc articulo ex proposito docet. Sed circa distinctionem boni humani, in bonum animæ, bonum corporis, & bonum rerum exteriorum: potest esse difficultas, vtrùm peccata, quæ quis facit contra bonum animæ alterius, eum inducens ad peccatum, ex genere suo sint grauiora illis, quę fiunt contra bonum corporis, aut rerum exteriorum? Et quidem, si iacturam tantum inspexerimus, quam homo, cum de diuina gratia excedit, facit, hoc certissimum est tantò exitialius perniciosiusque nocere E eum, qui proximum consultò in talibus bonis nocet, quam si noceret in corpore, quantò anima pretiosior est corpore, & gratia vniuerso orbe. Ex quo colligi videtur, illa peccata, per se loquendo esse grauiora his. Quod & significare voluisse videtur D. Gregorius, & refertur. 6. quæst. 1. c. ex merito. quando dicebat. Deteriores sunt, qui vitam moresque bonorum corrumpunt ijs, qui substantias aliorum, prędiaque diripiunt.

Dubium.

Hoc tamen non obstante, dico, quòd quãuis, qui dedita opera, idque ex odio intendens proximum de gratia Dei expellere; & in eius inimicitiam cõjcere procurat, enormius peccet, quam si vitæ cor-

porali pararet inſidias; quia longè nocentius ma-
lum intendit;cæterùm is,cuius propoſitum non eſt
ſic enormiter proximò in ſpiritualibus nocere, ſed
vel ſuum commodum aſſequi,vel ſuam explere vo-
luptatem, non tanta grauitate in proximum delin-
quit,quam ſi eius bona temporalia diriperet.Itaque
qui liberam mulierculam corruptam abſque vlla
vi, & fraude ſolicitat; etiam ſi vel pretio, vel prece
vrgeat,non tam graui crimine complicatur., quam
Obiectio. ſi bonorũ eius copiam deprędaretur.Nec contrariũ
Reſpõſio. rationabiliter dici poteſt.Et ſi quis obijciat;Plus no
cet,qui ſolicitat,quam qui bona prædatur: ergo gra
uius peccat in proximum; Reſpondetur id argumẽ
tum ſolum habere verum, quando cætera ſunt pa-
ria.In propoſito autem non ita contingit. Nam qui
aliena bona ſurripiunt, id faciunt domino prorſus
inuito;ex quo iniuria ac ſubinde culpa accipit incre
mentum. Qui autem alium allicit ad malum, nul-
lam infert vim,aut neceſſitatem; atque adeò nec in
iuriam.Et propterea D.Thom.in iſto articulo agẽs
de grauitate peccatorum, quæ fiunt contra proxi-
mum,relinquit illa, quibus bonum animæ alterius
tolli dicitur,tanquam indigna, quæ cum alijs com-
parentur.

De trahentes Chriſto grauius peccãt quam crucifixores. Circa ſolutionem ad primum argumentum D.
Tho.eſt aduertendum, quòd detrahentes Chriſto
dicuntur grauius peccare,quam qui ipſum interfe-
cerunt. Non quia detractio ex ſe ſit grauius pecca-
tum,quam homicidium; ſed, quia qui detrahunt
Chriſto,ipſius fidem in membris impedientes, de-
rogant diuinitati,cui fides innititur;& ſic quodam-
modo ſunt blaſphemi. Conſtat autem blaſphemiã
longe maius peccatum eſſe ex genere ſuo, quam ho
micidium. Et idem etiam eſt dicendum de contu-
melia in Chriſtum obiecta. Ex quo infertur, quòd
quamuis detractio, & contumelia in nobis ſint di-
ſtincta peccata, in his tamen, quæ ad Deum ſpe-
ctant, vniuntur in blaſphemia, vt optimè aduer-
tit Caiet.in iſto articulo.

Arg. cõtra doctrinã D. Tho. in ſolu.ad 2. In ſolutione ad ſecundum argumentum dicit D.
Tho.contumeliam eſſe grauius peccatum, quam
detractionem; in quam contumelia maiorem con-
temptum proximi continet, quam detractio.Sicut,
& rapina propter hoc grauius peccatum eſt furto,
Sec contra hoc ſic argumentor.Fama,quam detra-
ctio tollit,eſt longè excellentius bonum, quam ho-
nor,contra quem eſt contumelia:ergo detractio,ex
genere ſuo,eſt maius peccatum, quam contumelia.
Conſequentia tenet ex ratione D.Th.in iſto art.&
antecedens probatur. Pretioſior eſt bona exiſtima-
tio,quã populus habet de probitate alicuius, in quo
fama conſiſtit, quam honor ſeu reuerentia,quæ ſę-
pè mendaciter exhibetur, nec ſemper propter virtu
tem,ſed quãdoque propter alia minora bona: ergo
fama,quam detractio tollit,ex ſe longè excellentius
bonum eſt quam honor, contra quem eſt contu-
melia.

Solutio aliquorum. Ad hoc argumentum multi reſpondent, affirmã
tes honorem pręſtantiorem eſſe fama. Imò ex eo,
quòd dicit D.Tho.cõtumeliam eſſe peiorem detra
ctione,inferunt ex ſententia illius,honorẽ præemi-
nere famę:non intelligẽtes,qua ratione fama poſſit
præſtare honori, & tamen detractionem non eſſe
peiorem contumelia, cum vitia in proximos com-
miſſa ex maiori bono,quod tollunt,accipiant incre-
Vera reſpõſio Auth. mentum,vt Author in præſenti docet.Cæterùm vt
ego,quid in hac re mihi videatur verum,explicem,
dico primò,proculdubio eſſe tenendũ, ꝙ fama præ
ſtat honori, vt ratio in argumento adducta ſufficiẽ
ter conuincit,nec D.Th.aliquando fuit contrariæ

A ſententiæ.Quod confirmari poteſt ex tribus pręemi
nentibus qualitatibus, quas ſapiens bono nomini,
quo famã intelligitur adſcripſit,& nõ honori. Pri-
ma eſt quantum ad pretium. Et ſic dicit.Prou.22.
Melius eſt bonum nomen,quam diuitiæ multæ. Se
cunda,quantum ad ſuauitatem, & ſic affirmat Ec-
cleſ.7. Pretioſius eſſe bonum nomen,quam vnguẽ-
ta odore ſuo oblectantia. Tertia, quantum ad diu-
turnitatem, & ſic dicit diutius permanere famam,
quam mille theſauri pretioſi, & magni, Eccleſ.41.
Dico ſecundò,ꝙ contumelia eſt grauius peccatum,
quam detractio,vt D.Tho.hic, & vbique affirmat
propter maiorem contemptum proximi,qui in cõ-
tumelia ſupra detractionem includitur,ut ſupra di-
B ctum eſt de rapina,& furto.Sed in explicanda ratio
ne, propter quam contumelia eſt maius peccatum,
quam detractio,cum illa honorem, & hæc famam
tollat,& peccata cõtra proximos cõmiſſa ex maiori
bono, qđ auferunt accipiant incrementa;hoc opus
hic labor eſt.Ad quod breuiter dico; quòd contume
lia,& detractio,nõ ſolum diſtinguuntur ſpecie, aut
accipiunt grauitatem ex ratione obiectorum mate-
rialium,putà honoris,& famæ, quæ auferunt; ſed
etiam ob rationem formalem diuerſam inuolunta-
rij in vtraque inuentam,vt diximus articulo primo
huius quęſtionis, Certum eſt autem, quòd maior
ratio inuoluntarij inuenitur in contumelia, quam
in detractione:cum ibi inuoluntarium per vim, &
C hic inuoluntarium per ignorantiam inueniatur.
Ex quo fit, vt contumelia ſimpliciter ſit maius pec-
catum,quam detractio: non obſtante, quòd in de-
tractione materialiter maius bonum auferatur,
quam in contumelia: Itaque propria, & formalia
obiecta contumeliæ, & detractionis, non ſunt ho-
nor, & fama pręciſe: ſed iſta ſimul cum rationibus
inuoluntarij. Et quia maior eſt ratio inuoluntarij
in contumelia, quam in detractione, idcircò ſim-
pliciter,& per ſe, & ex parte obiecti, grauius pecca-
tum dicitur contumelia, quam detractio. Sed eſt *Mala quæ in detractione latent.*
aduertendum quod quamuis contumelia propter
contemptum ex genere ſuo, & ex obiecto ſit gra-
uior detractione, latent tamen mille incommoda,
D atque peſtes in detractione, quæ ipſam omnimo-
do odibilem reddunt.Quorum primum,atque pręe-
cipuum eſt,quod uirtutis gloriã, quę uelut cęleſtis
excellentię repręſentatio eſt, obtenebrat, & abſcon
dit.Secundum,quòd facilius committitur, pluresꝗ
que inficit. Quia enim in latebris fit, atque adeo
impune, paſſim,& quacunque loquendi occaſione
nota obrepit. Cum tamen contumelia propter
metum non ſit adeo in vſu. Tertium,quòd detra-
ctores ex inſidijs pugnant; ob idque difficillimè
cauentur. Quartum & vltimum, quòd detracto-
res nõ ſuas tantum animas perimunt, verumetiam
cunctis, apud quos ſua ſeminant venena eandem
ſpiritualem inferunt mortem, quatenus odium
E eius eis ingerunt cui detrahunt. Et ſic publicam
pacem & amicitiam, qua nullo ſydere reſpublica
ſplendidius fulgere poteſt, violant,& contenebrãt. *Nullũ vitiũ in ſacris literis magis diſſuadetur quã detractio.*
Ex quo factum fuit, vt nullum vitium in ſacris li-
teris magis hominibus fuerit diſſuaſum, quam de-
tractio, vt ex pluribus illius teſtimonijs colligere
licet. Dicitur enim Leuit.capit.19. Non maledi-
ces ſurdo, nec coram cęco pones offendiculum:
ſed timebis Dominum Deum. Scio textum iſtum
ad literam ſonare,eſſe valde impium ſurdo maledi-
cere, cum ipſe non audiat, nec contra obiecta ali-
quid poſſit reſpondere. Eſſe etiam ſimiliter val-
de deteſtabile coram cęco ponere offendiculum,
cùm ipſe non videat, nec poſſit ſibi cauere. Sed

glossa

glossa interpretatur, maledicere surdo, esse absenti detrahere. Qui enim absens est non potest magis detrahentem audire, quam si esset surdus. Sed multo minus surdus quandoq; audit, tunc, scilicet, quando sibi altè clamatur, & tamen qui absens est, detrahentem quantumcunque clamantem audire non valeat. Dicitur etiam detrahens ponere offendiculum coram cæco, dum illi, qui eum auscultat est, quasi cæcus, vel quia simplex, vel quia non cognoscit personam cui detrahitur, alienum narrat factũ; ex quo scandalizatur. Detractor enim, vt modo dicebam, non tantum agit impie in eum, cui detrahit, sed etiam in eum, coram quo detrahit. In eodem etiam capitulo dicitur; Non eris criminator nec susurro in populo. Criminator autem idem est, quod detractor, qui in alieno crimine delectatur. Et Ecclesiastici. 5. Non appelleris susurro in vita tua: & in lingua tua ne capiaris, & confundaris. Et Iacobi 4. Nolite detrahere alterutrum fratres mei. Qui detrahit fratri, aut qui iudicat fratrem suum detrahit legi, & iudicat legem. Si autem iudicas legem non es factor legis, sed iudex. Quasi diceret: Cauete fratres charissimi, ne vobis inuicem detrahatis, alter alteri. Qui enim fratri suo detrahit, aut fratrem suum iudicat bene conuersantem iuxta legem, propter inuidiam tantum ex odio cupiens fratrem calumniari, in legem videtur ille peccare, si quidem eodem facto ipsam legem, vel insufficientem, vel malam, videtur asserere, atque ex consequenti contrauenit legi. Quare Diuus Bernardus dicebat: Noli esse alienæ vitæ, aut temerarius iudex, aut curiosus explorator, &c. In solutione ad tertiũ argumentum dicit Diuus Thomas contumeliam oriri ex ira, quæ in manifesto vindictam intendit, detractionem autem ex inuidia, quæ qualitercunq; gloriam proximi minuere procurat. Sed quamuis inuidia sit grauius peccatum, quam ira, vtpotè quæ magis aduersatur charitati, iuxta illud Pauli primo ad Corinth. capi. 13. Charitas non æmulatur, non agit perperàm, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt; non irritatur, non cogitat malum; non gaudet super iniquitate; congaudet autem veritati. Quorum omnium contraria in inuidia inueniuntur: non tamen ex hoc infertur, quòd detractio esset grauius peccatum, quam contumelia; Bene enim potest contingere, vt caput, vnde contumelia oritur sit minus graue, quam illud, vnde oritur detractio; & tamen contumelia sit grauior detractione. Origo enim peccatorum attenditur ex inclinatione ad eundem finem, quæ ad conuersionem spectat: & grauitas, ex nocumento illato, quod pertinet ad auersionem.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm audiens, qui tolerat detrahentem, grauiter peccet?

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quòd audiens qui tolerat detrahẽtem, non grauiter peccet. Non enim aliquis magis tenetur alteri, quam sibi ipsi. Sed laudabile est si patienter homo suos detractores toleret. Dicit enim Gregorius * *super Ezechielem Homilia nona, Linguas detrahentium sicut nostro studio non debemus excitare, ne ipsi pereant: ita per suam malitiam excitatas debemus æquanimiter tolerare, vt nobis meritum crescat: ergo non peccat aliquis, si detractionibus aliorum non resistat.*

Rom. 9. in Ezech. parum ante medium.

2. Præterea, Ecclesiast. quarto dicitur: Non contradicas verbo veritatis vllo modo. Sed quandoque aliquis detrahit verbo veritatis, dicendo, vt suprà dictum * *est: ergo videtur, quòd non semper teneatur homo detractoribus resistere.*

Art. 2. huius q. ad 1.

3. Præterea, Nullus debet impedire, id quod est in vtilitatem aliorum. Sed detractio frequenter est in vtilitatem aliorum, contra quos detrahitur. Dicit enim Pius * *Papa, Nonnunquam detractio aduersus bonos concitatur: vt quos vel domestica adulatio, vel aliorum fauor in altum extulerat, detractio humiliet: ergo aliquis non debet detractores impedire.*

6 q. 1 cap. omnes patiorem eius sunt plurimum.

Sed contra est, quòd Hieronymus * *dicit, Caue ne linguam aut aures habeas prurientes, aut alijs detrahas, aut alios audias detrahentes.*

In epistola ad Nepotianum in vlt. pag. ante epist. 10. 1. Item ad Rusticum, & ad Celantiam.

Respondeo dicendum, quòd secundum Apostolum ad Romanos primo, Digni sunt morte non solum qui peccata faciunt, sed etiam qui facientibus peccata consentiunt. Quod quidem contingit dupliciter. Vno modo directè, quando scilicet, quis inducit alium ad peccatum, vel ei placet peccatum. Alio modo indirectè, scilicet, quando non resistit cum resistere possit. Et hoc contingit quandoque, non quia peccatum placet, sed propter aliquem humanum timorem. Dicendum est ergo, quòd si aliquis detractiones audiat absque resistentia, videtur detractori consentire, vnde fit particeps peccati eius. Et si quidem inducat eum ad detrahendum, vel saltem placeat ei detractio propter odium eius, cui detrahitur, non minus peccat quàm detrahens, & quandoque magis. Vnde Bernardus * *dicit, Detrahere aut detrahentem audire, quid horum damnabilius sit, non facilè dixerim. Si verò non placeat ei peccatum, sed ex timore, vel negligentia, vel etiam verecundia quadam omittat repellere detrahentem, peccat quidem, sed multò minus quàm detrahens, & plerunque venialiter. Quandoque etiam hoc potest esse peccatum mortale, vel propter hoc, quòd alicui ex officio incumbit detrahentem corrigere, vel propter aliquod periculum, quòd audiens nouit consequens, vel propter radicẽ, qua timor humanus quandoque potest esse peccatum mortale, vt supra* * *habitum est.*

Lib. 2. de consideratione ad Eugeniũ circa finẽ illius. 11 q. 3 ca. nõ solum.

Quæst. 19 art. 3.

Ad primum ergo dicendum, quòd detractiones suos nullus audit: quia mala quæ dicuntur de aliquo, eo audiente, non sunt detractiones, propriè loquendo, sed contumeliæ, vt dictum * *est. Possunt tamen ad notitiam alicuius detractiones contra ipsum factæ aliorum relationibus peruenire. Et tunc sui arbitrij est detrimentum suæ famæ pati, nisi hoc vergat in periculum aliorum, vt suprà* * *dictum est. Et ideò in hoc potest commendari eius patientia, quòd patienter detractiones sustinet: non autem est sui arbitrij, quòd patiatur detrimentum famæ alterius. Et ideò in culpam ei vertitur, si non resistit, cum possit resistere: eadem ratione qua tenetur aliquis subleuare asinum alterius iacentem sub onere, vt præcipitur Deutero. 22.*

Art. 1. ad 1.

In corpore, & q. 73 art. 3.

Ad secundum dicendum, quòd non semper ali-

quis debet resistere detractori, arguendo eum de falsitate, & maximè si sciat verum esse quod dicitur, sed debet eum verbis redarguere de hoc, quòd peccat fratri detrahendo, vel saltem ostendere, quòd ei detractio displiceat per tristitiam faciei: quia, vt dicitur Prouerbio. 25. Ventus Aquilo dissipat pluuias, & facies tristis linguam detrahentem.

Ad tertium dicendum, quòd vtilitas quæ ex detractione prouenit, non est ex intentione detrahentis, sed ex Dei ordinatione, qui ex quolibet malo elicit bonum. Et ideò nihilominus est detractoribus resistendum, sicut & raptoribus, vel oppressoribus aliorum: quamuis ex hoc oppressis, vel spoliatis per patientiam meritum crescat.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito quòd dupliciter aliquis potest consentire detrahenti; vno modo directè, quod contingit, quando audiens alterum ad detrahendum inducit, vel ei placet detractio; alio modo indirectè, solum non resistendo; quòd adhuc inueniri potest, vel in eo, qui proprio suo munere, ac officio publico tenetur resistere, vel in priuata persona, cui id ex officio non incumbit: respondet Diuus Thomas ad propositam difficultatem per tres propositiones. Prima conclusio: Qui taliter tolerat detrahentem, vt ipsum ad detrahendum inducat, vel ipsa detractione propter odium delectetur, nihil minus peccat, quam ipse detrahens, imò aliquando grauius. Et quidem quòd non minus peccet, probatur ex Paulo, qui de his loquens ad Roma. 2. dicebat: Digni sunt morte non solum qui faciunt, sed etiam qui facientibus consentiunt: Et ex D. Bernard. libro 2. de consider. prope finem dicente: Detrahere, aut detrahentem audire quid horum damnabilius sit non facile dixerim. Quòd autem tales aliquando peccent grauius, patet, quia qui inducit eò grauiùs peccat, quo in motore plus est culpę, quã in moto. Secunda conclusio: In priuata persona detractionem aliorum non impediente, vel ex negligentia, vel ex metu, vel ex verecundia, est peccatum, non tamen ita graue, sicut in ipso detrahente. Probatur: Peccatum in tali tolerante regulariter est veniale, cum tamen in detrahente sit mortale: ergo. Tertia conclusio: Non resistere detrahenti, aliquando potest esse peccatum mortale, tunc, scilicet: vel quando persona publica, cui id ex officio incumbit, non resistit: vel quando ex tali detractione maximum aliquod nocumentum sequitur, quod ipse audiens videt: vel denique quando ob solum timorem humanum formidat quis se subijcere detractori. Aduertitque D. Thom. non resistentem in hoc vltimo casu peccare mortaliter. Non, quia ipsa non resistentia sit mortalis, sed solum in radice, in quantum contingere potest, vt timor humanus aliquando mortale sit peccatum.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Ea quæ certa sunt de detractionibus.

DE materia huius articuli disputant Caietanus in summa, verbo, detractio. Nauarro in Manuali cap. 18. num. 36. & 41. Syluester, verbo, detractio. q. 2. Adrianus quodlib. 11. quæst. 2. Qui omnes conueniunt in sequentibus, primò, quòd audiens detractionem formaliter, quod contingit, quando quis sua audientia cõcausat alterius detractionem, vel iuuando, vel incitando, vel interrogando, vel

A laudando, vel approbando, atque etiam quando auditio eius est causa auditionis aliorum, & deniq; quando interius ei placet detractio; peccat mortaliter, non resistendo, cum consentiat peccato alterius, & congaudeat de malo proximi: quod sine culpa mortali fieri non potest. Et in hoc casu procedit dictum Bernardi relati à D. Thoma in corpore articuli, atque dicentis: Detrahere, aut detrahentem audire, quid horum damnabilius sit, non facile dixerim. Imò addit Cordub. memb. 4. detract. q. 4. isto modo detrahentem audire grauius peccatum esse, quam detrahere: Cum vltra peccatum detractionis quod audiens admittit, concausando detractionem, cooperetur etiam peccato ipsius detractoris, quod peccati malitiam auget. Sicque talis
B peior est, quam homicida, ut de inducente ad falsum iurandum dicebat D. August. relatus, in cap. qui prouocat. 22. q. 5. Occidit enim tunc tam animam suã, quam detrahentis. Conueniunt secundo præfati authores; quòd quando non resistere fit ob bonum finem, scilicet, vel ex necessitate, aut pietate, aut iusto timore, aut quia non speratur fructus ex tali reprehensione, sed deteriorem futurum eum, qui detrahit, nullum est peccatum. Quod quidem verum est, & ab omnibus concessum. Conueniunt tertiò, quòd qui ex negligentia, vel ex metu, vel ex verecundia nõ impedit detrahentem, cum possit, malefacit & peccatum committit. Cæterùm in explicando,
C quando huiusmodi peccatum sit mortale, & quando veniale, non vno modo loquuntur omnes. Non nulli affirmant, maiori ex parte, & regulariter loquendo, nisi ex leuitate materiæ excusentur, huiusmodi non impedientes peccare mortaliter. Et ratio illorum est: Nam existimant, quòd impedire damnum proximi, cum facile possis, & non corripere delinquentem, ex genere suo est peccatum mortale. Maximè cùm talis alterius peccato cooperari videatur. Cæterùm Caietanus, Nauarro, Syluester locis citatis, & Bartholomæus à Medina in summa cap. 14. fol. 184. putant non esse in his facile præcipitandam sententiam. Quin potius dicunt, quòd, quamuis mea negligentia, alter detrahat, meaque
D auditio sit causa auditionis aliorum, ex quo fama proximi notabiliter lædatur, si tamen meus animus purus est, mea auditio non est nisi materialis, nec causa auditionis aliorum, nisi materialiter tantum, atque ex consequenti ex genere suo, & regulariter loquendo peccatum ueniale, ut de detractione materiali docuimus articulo secundo, huius quæstionis, ex mente D. Thomæ. Quorum sententia mihi magis placet. Excipiuntur tamen à D. Tho. in præsenti, & ab alijs Doctoribus cõmuniter tres casus; in quibus etiam ille, qui materialiter audit detractorem, nec impedit, peccat mortaliter. Primus est, quando ille, qui audit tenetur ex officio corrigere obuiareque detractioni, nec facit ex negligentia.

Sententia Cons.

Casus in quibus audiens detractorem peccat mortaliter.

Qui casus, vt Caietanus aduertit in isto commento,
E non solum respicit bonum hominis, qui detrahit, vel bonum commune, cuius cura auditori contingit: sed etiam bonum proximi, cui detrahitur. Præcipuè si sit subditus illi, cui ex officio incumbit detractorem corrigere. Quoniam tunc utrinque incumbit sibi cura, scilicet, & ne detractor offendat, & ne proximus subditus lædatur in fama. Magis enim tenetur ad defensionẽ subditorum, quam aliorum. Peccatque contrarium faciens; non solum contra charitatem; sed etiam contra iustitiam; atque ex cõsequenti tenetur ad restitutionem. Secundus casus est, quando ex eo, quòd audiens non resistit, sequitur maximum aliquod periculum, uel infamiæ, vel

serum,

rerum, vel vulneris, quod ipse videt. Et hic non respicit ipsam infamiam proximi, sed solum periculũ consequens, non quodcũque, sed notabile, siue illius siue alterius. Quare regulandus erit secundum regulas non obstantis, uel participantis in crimine. Et quidem, si non obstantis noto periculo consideremus vinculum, uidebimus, quòd quantum est ex parte sua non tenetur sub peccato mortali resistere, nisi ei ex officio incumbat. Sed quãtum est ex parte imminentis necessitatis proximi, vel reipublicæ, siue in spiritualibus, siue in temporalibus, tenetur, sub mortali, vel veniali iuxta ipsius necessitatis conditionem. Nam si videt inde homicidia, vel proditionem, vel hæreticos, uel alia huiusmodi, quibus tenetur homo ratione necessitatis sibi occurrentis cõsulere, prouenire, nec obstat, erit peccatum mortale. Si autem videt alia leuiora solum, peccabit venialiter. Sed si consideremus vinculum participantis in crimine, tunc ipsa auditio tanquam causa, vel cõcausa periculi consequentis constituet ipsum audiẽtem in vinculo peccati mortalis, & obligationis restituendi. Quod contingit, etiam quando solum materialiter damnum concausabit, nec de hoc est sibi cura: cum regula iuris sit, quòd qui causam damni dat, ipsum damnum dare est censendus. Tertius casus est, quando ex timore humano omittit quis detractori obsistere. Et hic solum respicit personam audientis. Contingitque quando in alicuius animo ità timor dominatur, vt charitati fraternæ præponat humana. Sed, ut bene aduertit Diuus Thomas in isto articulo, taliter audiens detractorem, non peccat mortaliter, quia ipsa non resistentia sit mortalis, sed quia timor ipse humanus mortale peccatum est. Solutiones argumentorum à D. Thom. positæ in isto artic. sunt valde notandæ. Videte illas.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, an qui audiens alicuius notabilem defectum, vel culpæ, vel generis, procurat ipsum cognoscere, peccet mortaliter? Ad cuius explicationẽ dico primò: quod si bono aliquo fine id faciat, ob rectam, scilicet, prouisionem, electionẽ, matrimonium, nullum peccatum committit, modò ab ijs informationem accipiat, qui obesse non possint. Vnusquisque enim rectè facit omnia considerans, quæ rei sibi incumbenti conducere possunt. Dico secundò, quòd si malo fine id faciat, peccatum erit, vel mortale, vel veniale, iuxta qualitatem finis, vel periculi, uel scandali inde subsequuti. Si autem id solum faciat ex curiositate, aut leuitate, non erit peccatum mortale, sed solum veniale, vt docet D. Thom. infrà quæst. 167. artic. 2. ad 4. & Nauarro in Manuali cap. 23. num. 26. Maximè quando verum sciri poterit nullo alio interueniente, à quo defectũ interrogare oporteat; sed ipso, qui inquirit, scripturas aliquas, vel signa in ecclesijs posita, quæ vulgò appellantur, sambenitos, legente. De hac re videndus est Corduba, in tractat. de casibus conscientiæ quæst. 57. Et hæc de tota ista materia dicta sufficiãt.

Dubium. *1. Dictum* *2. Dictum*

QVAESTIO. LXXIIII.

De Susurratione, in duos Artic. diuisa.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm susurratio sit peccatum distinctum à detractione?

Inf. q. 76. a. 1. art. 3. & Ro. 1. lect. 2.

AD Primũ sic proceditur. *Videtur, quòd susurratio nõ sit peccatum distinctum à detractione. Dicit enim Isid. in lib. Ethi* A *mologiarũ.* Susurro de sono locutionis appellatur: quia non in facie alicuius, sed in aure loquitur detrahendo. Sed loqui de altero detrahendo ad detractionem pertinet: ergo susurratio non est peccatum distinctum à detractione.* *Lib. 10. ca. 12 incipit Sapiés dictus, parũ ante medium.*

2. Præterea, Leuit. 19. dicitur, Non eris criminator, nec susurro in populi. Sed criminator idem videtur esse quod detractor: ergo etiam susurratio à detractione non differt.

3. Præterea, Ecclesi. 28. dicitur, Susurro & bilinguis maledictus erit. Sed bilinguis videtur idem esse quod detractor, quia detractorum est duplici lingua loqui: aliter scilicet in absentia, & aliter in præsen B *tia: ergo susurro idem est quod detractor.*

Sed Contra est, quod Rom. 1. super illud, Susurrones, detractores, dicit glos. Susurrones inter amicos discordiam seminantes, detractores, quia aliorum bona negant, vel minuunt.* *Gl. interlinearis ibidem.*

Respondeo dicendum, quod susurro & detractor in materia conueniunt, & etiam in forma, siue in modo loquendi: quia vterque malum occulte de proximo dicit, propter quam similitudinem interdum vnum pro alio ponitur. Vnde Ecclesi. quinto, super illud, Non appelleris susurro, dicit glo. id est, detractor. Differunt autem in fine, quia detractor in-* C *tendit denigrare famam proximi. Vnde illa mala de proximo præcipuè profert, ex quibus proximus infamari possit, vel saltem diminui eius fama: susurro autem intendit amicitiam separare, vt patet per glos.* inductam: & per illud quod dicitur Prouerbiorum vigesimo sexto, Susurrone subtracto, iurgia conquiescunt. Et ideo susurro talia mala profert de proximo, quæ possunt contra ipsum commouere animum audientis, secundum illud Ecclesi. 28. Vir peccator conturbabit amicos, & in medio pacem habentium immittit inimicitiam.* *Gl. interlinearis ibidem.* *Inducta in arg. sed contra.*

Ad Primũ ergo dicendum, quòd susurro, in quan- D *tum dicit malum de alio, dicitur detrahere. In hoc tamen differt à detractore, quia non intendit simpliciter malum dicere, sed quicquid sit illud quod possit animum vnius perturbare contra alium, etiam si sit simpliciter bonum, tamen apparens malum in quantum displicet ei, cui dicitur.*

Ad secundum dicendum, quòd criminator differt à susurrone, & à detractore: quia criminator est, qui publicè crimina alijs imponit, vel accusando, vel conuiciando: quod non pertinet ad detractorem & susurronem.

Ad tertium dicendum, quòd bilinguis propriè E *dicitur susurro. Cum enim amicitia sit inter duos, nititur susurro ex vtraque parte amicitiam rumpere, & ideo duabus linguis vtitur ad duos, vni dicens malũ de alio. Propter quod dicitur Ecclesi. 28. Susurro & bilinguis maledictus. Et subditur. Multos enim turbauit pacem habentes.*

SVMMA EXTVS.

AD hanc difficultatem respondet D. Tho. vnica conclusione, quæ talis est. Susurratio & detractio cõueniunt in materia, & in forma, sed differunt in fine. Probatur: Tam susurro, quam detractor obloquuntur mala in proximum, idque clanculo,

culo, & in absentia: Sed vnus, scilicet, detractor intendens denigrare famam proximi, & sic illa mala præcipuè de proximo profert, ex quibus proximus infamari potest: Alter autem, scilicet, susurro intendens amicitiam separare, & sic talia mala profert de proximo, quæ contra ipsum animum audientis côuertere possunt: ergo susurratio, atque detractio conueniunt in materia, hoc est, in malis, quæ dicuntur, & in forma, hoc est, modo dicendi, & differunt in fine: atque ex consequenti sunt distincta peccata. (A)

EXPLICATIO ARTICVLI.

Quid sit susurratio. Susurratio, vt ex isto articulo colligere licet, est obloquutio mala de proximo facta occulte, ad diuidendam amicitiam. De qua est sermo Ecclesiastic. 28. quando dicitur: Vir peccator conturbabit amicos, & in medio pacem habentium immittet inimicitiam. Itaque conuenit cum detractione in eo, quod vtraque dicit mala de proximo in absentia, & clanculo. Ex quo fit, vt promiscuè à Doctoribus ambo nomina aliquando accipiantur. Et sic Ecclesiast. 5. ubi Sapiens dicit: Non appellaris susurro, glossa interpretatur, id est, detractor. Et differt ab illa in eo, quod susurro amicorum discordiã intendit, iuxta illud Prouerb. 26. Susurrione subtracto, iurgia conquiescunt. Quare satis ducit illa proferre, quæ audientis animum ab alterius amicitia diuellere possunt, etiam si sint bona; dummodo, vel malum appareant, vel audienti displiceant. Vt si apud prodigum de eius amico susurret quis, quod est pecuniarum tenax; & apud festiuum, & dissolutum obmurmuret, quod alter est nimis cõpositus, ac modestus. Cum tamen detractor solum intẽdat famæ læsionem, vt diximus quæstione præcedenti. Quod & ex ipsorum nominum Etymologia colligere licet. Detractio enim idem sonat ac famę subtractio, & diminutio: Susurratio autem solum dicit clancularium atque adeò vitiosam ob loquutionem. (B)

Sed cum susurratio directe tendat contra amicitiam, sicut detractio contra famam, & contumelia contra honorem, & cõstet amicitiæ esse multas species; vnam quę fundatur in bono honesto, alteram in bono vtili; alteram in delectabili, poterit quis meritò dubitare; vtrùm susurratio sit vnica tantum species specialissima, vel potius in ea tot debeant distingui species, quot sunt amicitiæ differentiæ? Ad quod breuiter dico, quod quia non inconuenit, unam speciem specialissimam habituum tẽdere in rationem multis generibus communem, ut in habitibus intellectualib. patet de Metaphysica, quæ tendit in ens, in quantum ens, & in habitibus moralibus, de vitio odij, quod tendit in communẽ rationem mali; idcircò mirum esse non debet quod cum sint multæ amicitiæ differentiæ, sit tamen unica tantum species specialissima susurrationis in cõmunem inimicitiæ rationem tendens. Et sic dico, quod quemadmodum odium in quæcunque mala tendit, attingitque ea in quãtum habent rationem mali: ita etiam susurratio in cuiuscumque amicitię diuortium ordinatur, attingit que illam, in quantũ continet amare, & non amari, quæ est ratio communis amicitiæ. Et sic constat, quod non oportet multiplicare species susurrationis, esto multiplicentur species amicitiæ. Sed est aduertendum; quod quia vnum uitium potest uti alio; idcircò; si quis susurrando intendat delectabile, quod contingit, quã do susurro ponit discordias inter coniuges, ut abutatur vxore alterius: aut vtile; quod cõtingit in eo, (C, D, E)

Dubium. — *Respõsio.*

(A) qui, ut ipse sibi regnum, uel comitatum usurpet, susurrando inimicitias inter principes ponere intendit; uel deniq; damnum alterius, cui inuidet, quod contingit in eo, qui susurrat inter negotiatores, vt alter à societate commercij excludatur, huiusmodi non est dicendus susurro simpliciter. Sed sicut qui furatur, vt mœchetur, magis est mœchus, quam fur, ità in proposito huiusmodi susurrones potius sunt dicendi, adulteri, fures, &c. quam susurratores. Et sic cõstat, quòd particulares fines, ad quos susurratio, in dissolutione amicitiarum ordinatur, siue spectent ad vtile, siue ad delectabile, siue ad illorum opposita, non variant susurrationis speciem, sed solum apponunt circunstantiam alterius speciei, vt in exemplis positis est videre. (B)

ARTICVLVS II.

Vtrùm detractio sit grauius peccatum, quàm susurratio.

Ad secundum sic proceditur. Videtur quod detractio sit grauius peccatum, quàm susurratio. Peccata enim oris consistũt in hoc, quod aliquis maledicit. Sed detractor dicit de proximo ea quæ sunt mala simpliciter: quia ex talibus oritur infamia, vel diminuitur fama. Susurro autem non curat dicere nisi mala apparentia, quæ scilicet displiceant audienti, ergo grauius peccatum est detractio, quàm susurratio. (C) — *Mal. q. 10, art. 3. ad 4.*

2. Præterea, Quicunque aufert alicui famam, aufert ei non solum vnum amicum, sed multos: quia intellectus uniuscuiusque refugit amicitiam infamium personarum. Vnde contra quendam dicitur Paralipomenon decimonono. His qui oderunt Dominum, amicitia iungeris. Susurratio autem aufert vnum solum amicum. Grauius ergo peccatum est detractio, quàm susurratio. — *[illegible]*

3. Præterea, Iacobi. 4. dicitur, Qui detrahit fratri suo, detrahit legi, & per consequens Deo qui est legislator. Et sic peccatũ detractionis videtur esse peccatum in Deum, quod est grauissimum, vt supra habitum est. Peccatum autem susurrationis est in proximum, ergo peccatum detractionis est grauius quàm peccatum susurrationis.* (D) — *Q. 20. ad 1. & 1. 2. q. 73. arti. 3. & 6.*

Sed Contra est, quòd dicitur Ecclesi. 5. Denotatio pessima super bilinguem: susurratori autem odium & inimicitia & contumelia.

Respondeo dicendum, quòd sicut supra dictum est, peccatum in proximum tanto est grauius, quanto per ipsum maius nocumentum proximo infertur. Nocumentum autem tanto maius est, quanto maius est bonum quod tollitur. Inter cætera verò exteriora bona præminet amicus, quia sine amicis nullus viuere potest, vt patet per Philosophum in *, 8. Ethicor. Vnde dicitur Ecclesi. 6. Amico fideli nulla est comparatio, fama autem ipsa quæ per detractionem tollitur, ad hoc maximè necessaria est, vt homo idoneus ad amicitiam habeatur. Et ideo susurratio est maius peccatum, quàm detractio, & etiam quàm contumelia: quia amicus est melior, quàm honor, & amari, quam honorari, ut in 8. * Ethic. Philoso. dicit.* (E) — *Art. 3. & 2. 2. q. 73. ar. tic. 3.* — *Li. 1. Eth. cap. 1. in prin. to. 5.* — *Lib. 8. c. 8. to. 5.* — *[illegible]*

Ad

Ad primum ergo dicendum, quòd species & grauitas peccati magis attenditur ex fine, quàm ex materiali obiecto. Et ideo ratione finis susurratio est grauior, quãuis detractor quandoque peiora dicat.

Ad secũdum dicendum, quòd fama est dispositio ad amicitiam, & infamia ad inimicitiam. Dispositio autẽ deficit ab eo ad quod disponit: & ideo ille qui operatur ad aliquod, quod est dispositio ad inimicitiam, minus peccat, quam ille qui directe operatur ad inimicitiam inducendam.

Ad tertium dicendum, quòd ille qui detrahit fratri, in tantum videtur detrahere legi, in quantum contemnit praceptum de dilectione proximi: contra quod directius agit qui amicitiam disrumpere nititur. Vnde hoc peccatum maximè contra Deum est: quia Deus dilectio est, vt dicitur prima Ioannis. 4. Et propter hoc dicitur Prouerb. 6. Sex sunt quæ odit Dominus & septimum detestatur anima eius, & hoc septimum ponit eum, qui seminat inter fratres discordiam.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet Diu. Thom. vnica conclusione, quæ talis est: Susurratio ex genere suo grauius peccatum est, quam detractio, atque etiam quam contumelia. Probatur: Eo peccatum censetur maius, quo nocumentum, quod infert, maius est; & eò nocumentum est maius, quo bonum, quo priuat, maius est, vt ex superioribus patet: sed amicitia, qua priuat susurratio, est longè maius bonum, quam honor, atque fama, quibus priuant detractio, & contumelia: ergo susuratio grauius peccatum est istis. Consequentia cum maiori est nota, & minorem probat Diuus Thom. tum ex Ecclesiastico cap. 6. dicente: amico fideli nulla est comparatio: tum etiam, quia bona fama atque honor in hoc vtiles sunt, vt multorum quis amicitiã conciliet, atque adeo per regulam posterioristicam, amicitia præstantior erit quam fama.

EXPLICATIO ARTICVLI.

TOta ratio, propter quam Diu. Thom. in hoc articulo affirmat, susurrationem esse grauius peccatum, quam detractio, & contumelia, est, quia susurratio priuat amicitia, quæ maius bonum est, quam honor, & fama, quibus detractio & contumelia nocet, & in peccatis, quæ fiunt contra proximum, id censetur maius, quod est contra maius bonum. Sed vt hæc ratio vim atque efficacia habeat, duo à nobis in præsenti sunt examinanda. Primum: Vtrum ita verum sit, quod amicitia est maius bonũ quam fama, atque honor. Secundum: vtrum dato, quod amicitia sit maius bonum, id sufficiat, vt susurratio sit grauius peccatum, quam contumelia, vt D. Thom. in hoc articulo affirmat. Ad primum igitur deuenientes, pro parte negatiua argumentor in hunc modum: fama propinquior est uirtuti, quam amicitia; qui enim moribus præstant, statim in aliorum notitiam veniunt: & si non ità facile in amicitiam, quia non omnes sunt virtutis amatores: ergo fama præstat amicitia.

Dubiũ an amicitia sit maius bonum quam fama atque honor.

1. argum.

Secundò: Fama ad plures extenditur, quam amicitia; plures enim sunt, quibus studiosus est notus, quam quibus est amicus: ergo est præstantior amicitia. Soto lib. 5. de Iustitia, q. 11. art. 1. vt ad hãc difficultatem respondeat, supponit, nec famam, nec ho-

2. argum.

Sententia Soto.

A notem, nec amicitiam esse veras virtutes, atque adeo, nec spiritualia bona, in quibus vera felicitas consistat; sed tantum virtuti agnita. Idque colligere sibi videtur ex Aristo. lib. 8. Ethic. dicit tamẽ, quod amicitia præstat famæ, quia amicitia non gignitur ex virtute, nisi per eius notitiam, in qua fama consistit: atque adeo est præstantior fama tanquam illius finis. Frustra enim esset virtutis notitia, nisi homines per illam ad studiosi amorem allicerentur. Ego tamen, qui in 1. tom. q. 23. art. 3. circa solutionẽ ad primum argumentum D. Thom. plurib. probaui amicitiam, quæ in bono honesto fundatur (de hac enim solum in præsenti est sermo) simpliciter, & absolutè esse virtutem vniuocè cum aliis moralib. quam etiam sententiã tenent Henricus de Ganda. B quol. 11. q. 10. Guido Carmelita, in suis quodlibetis Buridanus. 3. Ethi. q. 5. & Paludanus in 3. dist. 27. q. 1. art. 2. facilius potero excellentiam amicitiæ supra famam, atque honorem ostendere ex eo, quòd illa ad bona pertinet spiritualia, in quibus vera felicitas consistit; cum tamen ista inter bona corporalia connumerentur. Et certum, sit spiritualia præferenda esse corporalib. Ex quo factum fuit, vt omnes Philosophi, qui de amicitia loquuntur, eam summis laudibus efferrent. Nam Cicero in Lælio dicit; Solem de medio tollere videntur, qui amicitiam tollunt, qua nihil præstantius à dijs immortalib. hominibus datum est. Et Seneca ad Lucillum: Sapiẽs vult ami C cis conuiuere, vt virtutem exerceat, ne tanta virtus pereat. Et Salustius: concordia res paruæ crescunt, discordia maximæ dilabuntur. Et Plautus in Truento; Vbi amici, inquit, ibi opes. Et apud Scythas, vt Lucianus ait, ille habebatur ditissimus, qui optimos amicos habebat. Arist. etiam 9. Ethi. c. 9. affirmat ex externis, maximum & summum bonum esse amicum. Et si quis objiciat: Virtus non potest auferri ab eo, in quo est, ipso inuito; aufertur enim per peccatum, quod ab inuito commiti non potest, cum ex natura sua sit voluntarium; sed amicitia potest auferri ab eo, in quo est; ipso inuito; est enim mutuus amor, vt docet Arist. lib. 8. magnorum moralium c. 2. & is, qui mihi hactenus erat amicus, potest fieri inimicus, contra meam voluntatem: ergo amicitia non est virtus. Respondeo, quod si is, qui mihi erat amicus, efficiatur me inuito inimicus meus, amicitia in me manens retinet rationem formalem virtutis. Nam est habitus electiuus in mediocritate consistens, quamuis deficiat illi materia. Sicut si ab eo, qui vere liberalis est, vi auferantur diuitiæ, ille retinet virtutem liberalitatis, licet desit eius exercendæ materia. Sed quoniam à multis negatur, amicitiam esse habitum electiuum in mediocritate consistentem, secundum quem prompte & delectabiliter operamur opera studiosa, & difficilia, quæ est vera ratio virtutis, oportebit singula suo E ordine probare. Et quidem, quòd amicitia sit habitus, est res manifesta. Tum, quia nõ solum dicimur amici, quando actu diligimus, sed etiam quando cessamus à dilectione. Tum etiam, quia experientia constat, quod exercitio actuum reddimur promptiores, & faciliores ad diligendos amicos: quod sine habitu fieri non potest. Quod autem iste habitus sit electiuus, & in mediocritate consistens patet ex cõmuni sententia omnium Philosophorum, qui honestam amicitiam magnopere laudãt. Et similiter, quod secundum illam promptè, & delectabiliter operemur, est notissimum, cum nihil delectabilius, & maiori cum suauitate fiat, quam illud, quod fit ex vera amicitia. Sed quod hæc virtus versetur circa difficile probatur: Nam nihil est magis difficile, quam secundum prudentiam amicitiam seruare,

Sententia autoris.

Obiectio.

Respõsio.

Amicitia est habitus electiuus in mediocritate consistẽs &c.

vbi,

vbi, & quando, & cum quibus oportet. Maximè cũ illa sit media inter duo extrema turpia; quorum vnum est indulgentia, alterum odium, seu inimicitia. Indulgentia opponitur amicitiæ per excessum: & odium per defectum, vt autor est Aristoteles lib. 2. Ethicor cap. 7.

Ad 1. arg. Ad primum argumentum in contrarium factum respondetur, negando antecedens. Nam cum amicitia sit vera virtus moralis, vt modo dicebam, fieri non potest, vt fama, aut honor, quæ virtutes consequuntur, sint propinquiora illis. Eò vel maximè, quod quamuis amicitia non esset virtus, sed eius filia, vt Soto dicebat, adhuc esset falsum, quod fama, aut honor essent propinquiora virtuti. Quod ex eo colligitur, quòd sicut virtus nihil à fortuna pendet, ita nec habere amicos, sed solum à virtute. Cum tamen fama atque honor maiori ex parte sint subiecta fortunæ.

Ad 2. arg. Ad secundum respondetur similiter, negando antecedens. Quotquot enim notitiã habent integritatis hominis, ac virtutum præstantiæ, nisi corruptis ipsi sint moribus, ipsum amant; atq; adeo non ad plures ex natura sua extenditur fama, quam amicitia.

Dubium an susurratio sit grauius peccatum quã detractio, aut contumelia. Supposito iam, quod amicitia est maius bonum, quam fama, atque honor, examinandum restat, an hoc sufficiat, vt susurratio, quæ amicitiam tollit, sit grauius peccatum, quàm detractio, aut contumelia; quæ fuit difficultas secundo loco à nobis proposita.

Argum. Et pro parte negatiua argumentor in hunc modum: Fama præstat honori; & tamen contumelia, quæ aduersatur honori, est grauius peccatum, quã detractio, quæ aduersatur famæ, propter maiorem contemptum in contumelia inuentum, quæ efficit magis inuoluntarium, diximus quæstione præcedenti, articulo 3. ergo pari ratione eadem contumelia erit grauius peccatum, quam susurratio. Probo consequentiam: Nam sicut detractio importat occultam loquutionem de malo proximi, & propterea causat inuoluntarium per ignorantiam, quod minus est inuoluntario per vim, quod efficit contumelia importans claram, & apertam obloquutionem de eodem malo proximi; ita etiam, & susurratio dicit eandem occultam obloquutionem, neque adeo causat minus inuoluntarium, & sic est minus peccatum, quam contumelia. Non obstante quod finis susurrationis materialis deterius sit, quã finis contumeliæ.

Conclusio. Hoc tamen non obstante, dico, quod susurratio est longè grauius peccatum, quam contumelia, propter rationem à D. Tho. in hoc articulo assignatã. Et præterea, quia susurratio est destructiua perfectissimæ cuiusdam virtutis; qualis est amicitia, cum ad hoc ordinetur, tanquam ad proprium finem, cũ tamen contumelia solum ordinetur ad destructionem honoris; qui nec virtus est, nec semper sequitur ex virtute. Et si quis obijciat. Contingere etiam potest, vt contumeliosus amicitias dissoluat: ergo tunc contumelia & susurratio non erunt differentes ex fine; respondeo, quod etiam si per contumeliam amicitiæ nonnunquam euerti possint; non tamen est ille contumeliosi scopus; sed tantum honorem deturpare, qui ad amicitias viam sternit; finis autem proximus susurronis est inimicitias cõflare, & sic est turpior.

Ad argu. Et ad argumentum in contrarium factum, respondetur, quod quamuis verum sit, quod contumelia est grauius peccatum, quam detractio, propter maiorem contemptum in contumelia inclusum, qui efficit magis inuoluntarium, non obstante, quod finis detractoris est denigrare famam, & A finis contumeliosi tollere honorem, vt dicitur in argumento: adhuc tamen ex hoc nõ sequitur, quod contumelia est peior susurratione. Adeo enim bonum, quod per susurrationem tollitur, nempe amicitia, excedit bonum, quod tollitur per contumeliam, nempè, honorem; vt etiam si in contumelia videatur esse aliqualis maior ratio inuoluntarij, quã in susurratione, vt dicitur in argumento, adhuc tamen susurratio est maius peccatum, quam cõtumelia. Id enim quod diximus de maiori inuoluntario augente culpam in contumelia respectu detractionis, idcircò habet verum, quia fama, quam detractio denigrat, non tantum excedit honorem in perfectione, vt ex hac parte maior grauitas malitię absolutè B sit desumenda: cuius contrarium inuenitur in susurratione respectu contumeliæ. Eò, vel maxime: quod susurratio aduersatur virtuti præstantissimæ & excellentissimæ, quod nec detractioni, nec contumeliæ contingit. Et quod ita necessariò sit dicendum, probatur: Nam, sicut, quamuis verũ sit, quod rapina est grauius peccatum, quam furtũ, propterea, quod rapina ex sua natura includit inuoluntarium per vim, quod grauius est inuoluntario per ignorantiam in furto incluso, vt diximus in materia de furto: si tamen ex hypothesi daremus nunquam posse esse furtum, quin eius materia notabiliter excederet materiam rapinæ, absolutè diceremus furtũ esse grauius peccatũ, quã rapina; nõ obstante, quod plus inuoluntarij includeretur in ra- C pina, quã in furto. Ita etiam dicimus in proposito, quod, quia susurratio sẽper versatur circa dissolutionẽ amicitiæ, quæ est materia notabiliter excedẽs læsionẽ honoris, quã contumelia prætendit; absolutè dicimus susurrationẽ esse grauius peccatũ, quam contumelia: non obstante, quod in contumelia aliqualis maior ratio inuoluntarij inueniatur. Itaque illud de maiori inuoluntario in peccatis contra proximum factis iouento, quod augere rationem culpæ diximus, intelligendum est, dummodo cætera sint paria, vel non multum excedentia. Certum est autem, quod in susurratione, & contumelia, nunquam cætera sunt paria, sed semper finis susurratio- D nis est longè deterior, quam finis contumeliæ; & sic semper est grauius peccatum. Id autem quod alicui actui semper conuenit ex sua ratione, atque per se conuenire illi est dicendum.

Susurratio ex suo genere è peccatu mortale. Ex dictis infertur susurrationem ex genere suo esse peccatum mortale. Nam cum sit grauius contumelia, & detractione: & hæc, vt ex dictis constat, ex sua natura sint peccata mortalia, manifestè sequitur, quod etiam susurratio erit peccatum mortale. Sed est hoc intelligendum de susurratione formali, quæ est quando quis intendit separationem amicitiæ. Nam materialis ex genere suo solùm est pecca- E tum veniale, vt diximus de detractione. Et poterit esse mortale, si culpabiliter homo ad vtramque partem sic loquatur, vt amicitiæ diuortium inferat, etiam si de hoc non curet, quia id multo peius est, quam notabiliter lædere honorem, aut famam proximi præter intentionem. Quod satis esse diximus ad hoc, vt tam detractio, quam contumelia materialis peccatum mortale sit.

Dubium. Sed dubitabit aliquis hoc loco. Verùm aliquando sit licitum aliquorum amicitias dissoluere. Ad cuius explicationem dico primò, quòd susurrare ad dirimendam perniciosam amicitiam modò verè, & citra infamationem id fiat, virtus est, & non peccatum. Etiam si ad id faciendum opus sit nonnulla naturalia hominis vitia commemorare. Vt si ad separandum hominem ab amica dixeris, eam esse

deformem

deformem, aut infulsam, &cæt.

a dictum. Dico secundo, quod dissociare amicos, quorum amicitia in bono honesto & virtute fundatur, semper est peccatum, vel mortale, vel veniale. Erit quidem peccatum mortale, quotiescunque aliquis ex amicis inimicos facere contendit. Nam si tantum assiduâ familiaritatem amouere procurat, poterit esse veniale, etiam si ex intentione id faciat.

Aliud dubium. Est aliud dubium: Vtrum sit licitum alicui habere intentionem dirimendi aliquorum amicitiam causa propriæ vtilitatis. Verbi gratia: Est aliquis intimus amicus Regis, Ego autem cupio eadem apud regem obtinere amicitiam nec possum, nisi dissoluta ea, quam alter habet cum illo. Dubium est, vtrum

1 dictum. id intendere possim. Ad cuius explicationem dico primò per detractionem male dicendo, id nunquam licere. Non enim sunt facienda mala, vt inde eueniant bona.

2 dictum. Dico secundò, quod afferendo veras causas, licitum est talis amicitię diremptionem intendere, vel saltē non est peccatum mortale: ita affirmat Soto lib. 5. de Iustitia, quæst. 11. art. 1. Et ratio illius est: Quia vnusquisque sine vi, & fraude potest sibi commodum, cuius dignus est, procurare, vtitur que tunc iure suo, in quo nulli facit iniuriam. Caietanus aduertit, quod quando alter amicorum est infidelis, nullum est peccatum talem amicitiam per susurrationem dirimere; quia vnusquisque potest innocentis saluti consulere, etiam cum detrimento nocentis; quod ego uerum existimo.

QVAESTIO. LXXV.

De Derisione, in duos Articulos diuisa.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm derisio sit speciale peccatum, ab alijs præmissis distinctum.

AD Primū sic proceditur. Videtur quòd derisio nō sit speciale peccatum, ab alijs præmissis distinctū. Subsannatio enim videtur idem esse quod derisio. Sed subsannatio ad cōtumeliam videtur pertinere: ergo derisio non uidetur distingui à contumelia.

Et habet de pœn. d. 3. c. Irrisor est. *2. Præterea, Nullus irridetur nisi de aliquo turpi, ex quo homo erubescit. Huiusmodi autem sunt peccata, quæ si manifestè de aliquo dicun, pertinēt ad contumeliam: si autem occultè, pertinent ad detractionem, siue susurrationem: ergo derisio non est vitium à præmissis distinctum.*

3. Præterea, Huiusmodi peccata distinguuntur secundum nocumenta quæ proximo inferuntur. Sed per derisionem non infertur aliud nocumentum proximo, quàm in honore, vel fama, vel detrimento amicitię, ergo derisio non est peccatum distinctū à præmissis.

Sed Contra est quod derisio fit ludo. Vnde & illusio nominatur. Nullum autem præmissorum ludo agitur, sed serio: ergo derisio ob omnibus prædictis differt.

q. 72. ar. 2. *Respondeo dicendum, quòd sicut suprà dictum est, peccata verborum præcipuè pensanda sunt secundum intentionem proferentis. Et ideo secundū diuersa, quæ quis intendit, contra alium loquens, huiusmodi peccata distinguuntur. Sicut autem ali-*

A *quis conuiciando intendit conuiciati honorem deprimere, & detrahendo diminuere famam, & susurrando tollere amicitiam: ita etiam irridendo aliquis intendit, quòd ille qui irridetur, erubescat. Et quia hic finis est distinctus ab alijs, adeo etiam peccatum derisionis distinguitur à præmissis peccatis.*

Ad Primum ergo dicendum, quod subsannatio & irrisio conueniunt in fine: sed differunt in modo quia irrisio fit ore, id est, verbo & cachinnis: subsannatio autem naso rugato, vt dicit glossa super illud Psalmi. 2. Qui habitat in cœlis, irridebit eos. Talis autem differentia non diuersificat speciem. Gl. interlinearis, & Aug. hoc loco.

B *Vtrunque tamen differt à contumelia, sicut erubescentia à dehonoratione. Est enim erubescentia timor dehonorationis sicut Damas. dicit.*

Ad secundum dicendum, quòd de opere virtuoso aliquis apud alios & reuerentiam meretur & famam, & apud seipsum bona conscientiæ gloriam, secundum illud. 2. ad Corint. 1. Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Vnde econuerso de actu turpi, id est, vitioso, apud alios quidem tollitur hominis honor & fama: & ad hoc contumeliosus & detractor turpia de alio dicunt. Apud seipsum autem per turpia, quæ dicuntur, aliquis perdit conscientiæ gloriam per quandam confusionem & Li. 2. Orth. fidei, c. 15.

C *erubescentiam: & ad hoc turpia dicit derisor, & sic patet quòd derisor communicat cū prædictis vitijs in materia: differt autem in fine.*

Ad tertium dicendum, quòd securitas conscientiæ & quies illius magnum bonum est, secundum illud Prouerbiorum decimoquinto. Secura mens quasi iuge conuiuium: & ideo qui conscientiam alicuius inquietat, confundendo ipsum, aliquod speciale nocumentum ei infert. Vnde derisio est peccatum speciale.

SVMMA TEXTVS.

D CONclusio est affirmatiua. Et probatur: Peccata, quæ uerbis committuntur, ex intentione, ut supra dictum est, existimantur: sed intentio derisoris est diuersa ab ea, quam habet, uel detractor, uel contumeliosus, uel susurro; sicut enim contumeliator honori intendit derogare, & detractor famam diminuere, & susurro amicitiam extinguere, ità etiam irrisor erubescentiam & pudorem alteri offundere: ergo hoc uitium est distinctum ab illis.

ARTICVLVS. II.

E Vtrùm derisio possit esse peccatum mortale.

AD Secundum sic proceditur. Videtur quod derisio non possit esse peccatum mortale. Omne enim peccatum mortale contrariatur charitati. Sed derisio non videtur contrariari charitati: agitur enim ludo quandoque inter amicos, vnde & delusio nominatur: ergo derisio non potest esse peccatum mortale.

2. Præterea, Derisio illa videtur esse maxima, quæ fit in iniuriam Dei. Sed non omnis derisio quæ vergit in iniuriam Dei, est peccatum mortale: alioquin quicunque recidiuaret in aliquod peccatum

ueniale,

veniale, de quo pænituit, peccaret mortaliter. Dicit A *enim Isidor. quòd irrisor est, & non pænitens, qui adhuc agit quod pænitet. Similiter & sequeretur, quòd omnis simulatio esset peccatum mortale. quia sicut Greg. dicit* in Moral. Perstrutionem significatur simulator, qui deridet equum, i. hominem iustum, & ascensorem, id est, Deum: ergo derisio non est peccatum mortale.*

(Lib. 1. de summo bono, ca. 16. in princ. Li. 31. c. 6. & 12. simul.)

3. Præterea, Contumelia & detractio videntur esse grauiora peccata, quam derisio: quia maius est facere aliquid serio, quàm ioco. Sed non omnis detractio, vel contumelia est peccatum mortale: ergo multo minus derisio.

B

Sed Contra est, quòd dicitur Prouer. 3. Ipse deridet illusores. Sed deridere Dei est æternaliter punire pro peccato mortali, vt patet per id quod dicitur in Psalm. 2. Qui habitat in cælis, irridebit eos: ergo derisio est peccatum mortale.

Respondeo dicendum, quòd irrisio non fit nisi de aliquo malo, vel defectu. Malum autem, si sit magnum, nō pro ludo accipitur, sed pro serio. Vnde si in ludum, vel risum vertatur, ex quo irrisionis, vel illusionis nomen sumitur: hoc est, quia accipitur, vt paruum. Potest autem aliquod malum accipi, vt paruum dupliciter, Vno modo secundum se: alio modo C *ratione personæ. Cum autem aliquis alterius personæ malum, vel defectum in ludum, vel risum ponit: quia secundum se paruum malum est, est veniale & leue peccatum, secundum suum genus. Cum autem accipitur quasi paruum ratione personæ, sicut defectus puerorum & stultorum, parum ponderare solemus: sic aliquem illudere, vel irridere, est eum omnino paruipendere, & eum tam vilem æstimare, vt de eius malo non sit curandum, sed sit quasi pro ludo habendum. Et sic derisio est peccatum mortale, & grauius quàm contumelia, quæ similiter est in manifesto. Quia contumeliosus videtur accipere* D *malum alterius serio, illusor autem in ludum, & ita videtur esse maior contemptus, & dehonoratio. Et secundum hoc illusio est graue peccatum, & tanto grauius, quanto maior reuerentia debetur personæ, quæ illuditur. Vnde grauissimum est irridere Deum, & ea, quæ Dei sunt: secundum illud Isaiæ. 37. Cui exprobrasti? & quem blasphemasti? & super quem exaltasti vocem tuam? Et postea subditur. Ad sanctum Israel. Deinde secundum locum tenet irrisio parentum. Vnde dicitur Prouerb. 30. Oculum, qui subsannat patrem, & despicit partum matris suæ, effodiant eum corui de torrentibus, &* E *comedant eum filij aquilæ. Deinde iustorum derisio grauis est, quia honor est virtutis præmium. Et contra hoc dicitur Iob. 12. Deridetur iusti simplicitas. Quæ quidem derisio valde nociua est, quia per hoc homines à bene agendo impediuntur, secundum illud Greg. Qui in aliorū actibus exoriri bona respiciunt, mox ea manu pestiferæ exprobationis euellūt.*

Ad primum ergo dicendum, quod ludus non importat aliquid contrarium charitati respectu eius, cum quo luditur. Potest tamen importare aliquid contrarium charitati respectu eius, de quo luditur, propter contemptum, vt dictum est.*

(In corp. art.)

Ad secundum dicendum, quòd ille qui recidi- A *uat in peccatum de quo pænituit, & ille qui simulat, non expresse Deum irridet, sed quasi interpretatiuè, inquantum scilicet ad modum deridentis se habet. Nec tamen venialiter peccando aliquis simpliciter recidiuat, vel simulat, sed dispositiuè, vel interpretatiuè.*

Ad tertium dicendum, quòd derisio secundum suam rationem leuius aliquid est, quàm detractio, vel contumelia: quia non importat contemptum, sed ludum. Quandoque tamen habet maiorem contemptum quàm contumelia, vt supra dictum est, & tunc est graue peccatum.* (In corp. art.)

B

SVMMA TEXTVS.

ANtequam D. Thom. ad propositam difficultatem respondeat, præmittit, quod cū derisio non fit nisi de aliquo vitio, aut naturali, aut morali; considerandum erit, an vitium illud, sit per se ingens, & graue, an verò per se paruum. Et quidem, si sit per se magnum, non poterit secundum suam naturam esse materia derisionis, sed potius eius commemoratio, vt seria improperatio ex natura sua reputabitur. Et si in risum & iocum proferatur, quod requiritur ad derisionem id erit, quia narratur, vt paruum. Dupliciter autem potest contingere quòd C uitium aliquod tanquam exile & pusillum risu & lusu proferatur. Scilicet, uel tanquam paruum. Et rursus secūdum se, aut respectu personæ, quæ paruipenditur. Hoc supposito respondet D. Tho. ad difficultatem per duas propositiones. Prima conclusio: Exponere peccatum alienum, aut naturalem defectum irrisioni tanquam paruum secundum se, non est peccatum mortale, ex genere suo, sed tantum veniale; si alter inde aliquo modo pudefiat. Nam tam exigui momenti poterit esse res, vt nullum sit peccatum. Hæc conclusio non probatur in littera, sed eius ratio est manifesta; cum omne peccatum ratione leuitatis materiæ possit esse ueniale. Secunda cō- D clusio: Exponere peccatum alienum irrisioni tanquam paruum, noo quidem per se, quia magnum absolutè æstimatur, sed respectu personæ, cui obijcitur, quæ pro vili habetur, atque adeo pro nihilo ducitur, eam tali uitio notare, est peccatum mortale, idque grauius quam cootumelia; tantòque enormius, quantò personæ, quæ illuditur maiori erit habenda reuerentia. Probatur: Magnum vitium alteri in faciem obijcere, peccatum est contumeliæ ex genere suo mortale, vt diximus in superioribus: sed quod per ironiam, vel sub risus schemate proferatur, re vera non minuit culpam: quin potius eò magis auget illam, quo tali irrisione ea persona adeò notatur vilis, vt non magni fiat, tale vitium ei impingere; sicut nihili æstimatur pueros, & stultos homi- E nes, aliosque abiectæ sortis, similium vitiorum nominibus denotare: ergo huiusmodi expositio magni peccati per risum, tanquam si esset paruum, ex genere suo est peccatum mortale, & grauius atque deterius, quam contumelia. Quoniam autem dixit D. Tho. huiusmodi peccatum esse tantò grauius, quātò maior reuerentia debetur personæ, quæ illuditur; infert ex hoc, grauissimam omnium derisionum, esse illā, qua Deus deridetur, vel aliquid quod ad Deū pertineat: iuxta illud Isa. 37. Cui exprobrasti? & quē blasphemasti? & super quem exaltasti vocem tuā? Et postea subdit: Ad sanctum Israel, vt peccati grauitas magis declararetur. Post istam, secundum locum tenet derisio parentum. Tertium, derisio iustorum, quia honor est præmium virtutis.

EXPLI-

EXPLICATIO DVORVM Articulorum.

Quid sit derisio.

PRo intelligentia totius materiæ de irrisione, seu derisione, aduertendum est primò, quòd derisio, vt ex Diu. Thom. articulo primo, huius quæst. colligere licet, est, cùm quis malū, vel defectum alicuius in ludum, vel risum ponit, vt erubescat. Estq; speciale peccatum; vtpote quod specialem habet finem. Sicut enim in contumelia intenditur honoris detrimentum, & in detractione, famæ, & in susurratione, amicitiæ: sic etiam in derisione erubescentia. Dicitur autem propriè derisio, si fiat verbis, vel cachinno: & subsannatio si fiat rugato naso, & illusio si fiat factis. In quibus vnus, atq; idem est finis atque adeo ad vnam & eandem speciem specialissimam vitij pertinent.

Quando derisio sit peccatum mortale.

Secundo est aduertendum, quod, vt constat ex eodem D. Thom. articulo secundo, tunc derisio est peccatum mortale, quando malum, quod ex se est graue, seu notabile existimatur ità leue, ratione personæ, quam parui facimus, ut de eo non sit curandum, sed quasi habendum pro ludibrio. Si autem hoc fiat, quia malum est paruum ex se, solum erit peccatum veniale. Quod Alexāder Alensis limitatq; & bene dummodo proximus ex tali paruo criminis obiectione non perturbetur notabiliter. Nam qui vitiū non adeò per se magnū alteri illudendo obijcit, sciens talem irrisionem eum grauissime laturum, proculdubiò peccaret mortaliter, contra charitatem. Est autem huiusmodi peccatum derisionis grauius detractione, & contumelia. Nam licet contumeliosus deprimat honorem, & detractor famam; neuter tamen ad tantum personæ contemptum peruenit, ad quantum venit derisor, pro fatuo, aut nihilo habens, & haberi volens eum, quem irridet, vt erubescat comparere inter homines. Et si quis obijciat; Contumelia est contra honorem, derisio verò contra verecundiam; sed præstantius bonum est honor, quam verecundia: ergo contumelia grauius peccatum erit dicendum, quam derisio;

Obiectio.

Responsio.

Respondeo, quod, vitiorum grauitas non inde semper desumenda est, vnde specie distinguuntur, quāuis hæc sit potissima, sed etiam ex multis alijs, nempe, vel ex dignitate eius, qui peccat, vel personæ in quam peccatur, vel ex intentione voluntatis, & affectu peccati: vel ex nocumento illato proximo, quando est intentum, aut præuisum, aut etiam sequitur per se ex peccato; vel denique ex iniuria, quā ipsum peccatum inuoluit, vt docet D. Thom. in materia de peccatis per multos articulos. Et sic dico, quod licet finis contumeliæ qui est læsio honoris, à qua ipsa speciem sumit, sit deterius, quàm finis derisionis, qui est erubescentia, & pudor, adhuc tamē derisio est grauius peccatum, propter maiorem contemptum in illa inuentum. Sicut in superioribus diximus de contumelia respectu detractionis: Non obstante, quod finis detractionis est peior quā finis cōtumeliæ. Adde, quod derisio habet semper adiunctam cōtumeliā, qua in præsentia irrisi eius vitiū improperatur; quamuis singulari modo. Quando autem dicimus peccatum derisionis esse grauissimum loquimur de illo formaliter; hoc est, quando fit ex intentione irridendi. Qualis fuit in Thobia Ammonite, dum Iudæos ædificātes irrideret ac diceret: Si ascenderit vulpes transiliet murum eorum lapideum. Cōtra quem Nehemias lib. 2. Esdræ cap. 4. in hunc modum loquebatur: Audi, Deus noster, quia facti sumus despectui, conuerte opprobrium super caput eorum. Et paulò post subditur: Ne operias iniquitatem eorum coram facie tua, & peccata eorum non deleantur; quia irriserunt ædificantes. Est autem hoc peccatum tanto grauius, quantò de virtute maiori, & persona maiori irridetur, vt cum deridetur iusti simplicitas, aut persona posita in exemplum Ecclesiæ, vt D. Tho. in fine 2. articuli declarat. Si vero in Deum & sanctos fuerit facta derisio, grauius erit peccatum. Sed nō est tunc simplex derisio, sed blasphemia, vt docet Caietanus in summa, verbo, blasphemia, colligiturque ex Isai. cap. 37. Vbi derisores Dei Israel, blasphemi appellantur. Et Lucas cap. 22. loquens de illis, qui Christo deridentes dicebant. Prophetiza nobis: quis est qui te percussit? Subdit statim. Hæc & alia multa blasphemantes dicebant in eum.

QVAESTIO. LXXVI.

De Maledictione, in quatuor Articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

Vtrùm liceat maledicere aliquem.

AD Primum sic proceditur. Videtur quòd non liceat maledicere aliquē. Non est enim licitum præterire mādatum Apostoli in quo Christus loquebatur, vt dicitur. 2. ad Corint. 13. Sed ipse præcipit Rom. 12. Benedicite, & nolite maledicere: ergo non licet aliquem maledicere.

4. d. 18. q. 2. a. 1 q. 4. a. 1. & vic. q. 2. art. 1. ad 10 & 15. & psa. 1. cal 7 & Rom. 12. & c. 12. e. lect. 3.

2. Præterea, Omnes tenentur Deum benedicere, secundum illud Dan. 3. Benedicite filij hominum domino. Sed non potest ex ore eodem procedere benedictio Dei, & maledictio hominis, vt probatur Iacob. 3. ergo nulli licet aliquem maledicere.

3. Præterea, ille qui aliquem maledicit, uidetur optare eius malum culpæ, vel pœnæ: quia maledictio videtur esse imprecatio quædam. Sed non licet desiderare malum alterius: quinimò orare oportet pro omnibus, vt liberentur à malo: ergo nulli licet maledicere.

4. Præterea, Diabolus per obstinationem maximè subiectus est malitiæ. Sed non licet alicui maledicere diabolum, sicut nec seipsum. Dicit enim Eccle. 2. Cum maledicit impius diabolum, maledicit ipse animam suam: ergo multò minus licet maledicere hominem.

*5. Præterea. Numer. 23. super illud. Quomodo maledicam, cui nō maledixit Dominus, dicit * glos. Non potest esse iusta maledicendi causa, vbi peccantis ignoratur affectus. Sed homo non potest scire affectum alterius hominis, nec etiam vtrum sit maledictus à Deo: ergo nulli licet aliquem hominem maledicere.*

Et Origenis Homil. 15. in Numer. parū à medio.

Sed contra est, quòd Deu. 27. dicitur, Maledictus qui non permanet in sermonibus legis huius. Elisęus etiam pueris sibi illudentibus maledixit, vt habetur. 4. Reg. 2.

Respondeo dicendum, quòd maledicere idem est, quod malum dicere. Dicere autem tripliciter se habet ad id quod dicitur. Vno modo per modum enūtiationis, sicut aliquid exprimitur modo indicatiuo

no. Et sic maledicere nihil aliud est quam malum alterius referre, quod pertinet ad detractionem, vnde quandoque maledici detractores dicuntur. Alio modo dicere se habet ad id quod dicitur per modũ causæ. Et hoc quidem primo & principaliter competit Deo, qui omnia suo verbo fecit, secundum illud Psa. 32. Dixit, & facta sunt. Cõsequenter autẽ competit hominibus, qui verbo suo alios mouent per imperium ad aliquid faciendum. Et ad hoc instituta sunt verba imperatiui modi. Tertio modo ipsum dicere se habet ad id quod dicitur, quasi expressio quædam affectus desiderantis id quod uerbo exprimitur. Et ad hoc instituta sunt verba optatiui modi. Prætermisso ergo primo modo maledictionis, qui est per simplicem enuntiationem mali, considerandum est de alijs duobus, vbi scire oportet, quod

1. 2. q. 20. art. 3. facere aliquid, & velle illud, se consequuntur in bonitate & malitia, ut ex supradictis * patet. Vnde in istis duobus modis, quibus malum dicitur per modum imperantis, uel per modum optantis, eadẽ ratione est aliquid licitum & illicitum. Si enim aliquis imperet, vel optet malum alterius, inquantum est malum, quasi ipsum malum intendens, sic maledicere vtroque modo erit illicitum, & hoc est maledicere, per se loquendo. Si autem aliquis imperet uel optet malum alterius sub ratione boni, sic est licitum, nec erit maledictio per se loquendo, sed per accidens, quia principalis intẽtio dicentis non fertur ad malum, sed ad bonum. Contingit autem malum aliquod dici imperando, uel optando sub ratione duplicis boni. Quandoque quidem sub ratione iusti. Et sic iudex licite maledicit illum, qui præcipit iustam pœnam inferri. Et sic etiam Ecclesia maledicit anathematizando, sicut & prophetę in scripturis quandoque imprecantur mala peccatoribus, quasi conformantes uoluntatem suam diuinę iustitię, licet hę imprecationes possint etiam per modum prænuntiationis intelligi. Quandoque uero dicitur aliquod malum sub ratione vtilis, puta, cum aliquis optat aliquem peccatorem pati aliquam ęgritudinem, aut aliquod impedimẽtum, vel ut ipse melior efficiatur, uel ut saltem ab aliorum nocumento cesset.

Ad primum ergo dicendum, quòd Apostolus prohibet maledicere per se loquendo, cum intentione mali. Et similiter dicendum ad secundum.

Ad tertium dicendum, quòd optare alicui malum sub ratione boni, non contrariatur affectui, quo quis simpliciter alicui optat bonum, sed magis habet conformitatem ad ipsum.

91 q. 4. c. Duo ista nomina. Ad quartum dicendum, quòd in diabolo est cõsiderare naturam & culpam. Natura quidem eius bona est & à Deo, nec eam maledicere licet. Culpa autem eius est maledicenda, secundum illud Iob. 3. Maledicant ei qui maledicunt Deũ. Cum autem peccator maledicit diabolum propter culpam, seipsum similiter ratione iudicat maledictione dignum, & secundum hoc dicitur maledicere animam suam.

Ad quintum dicendum, quod affectus peccãtis, etsi in se non uideatur, potest tamen percipi ex aliquo manifesto peccato, pro quo pœna est infligen-

A da. Similiter etiam quamuis sciri non possit quem Deus maledicat secundum finalem reprobationẽ, potest tamen sciri quis sit maledictus à Deo secundum reatum præsentis culpę.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quod maledicere est idem, quod malum dicere, quod contingere tripliciter potest; vno modo enunciatiuè, aliorum vitia referendo, quod propriè pertinet, vel ad detractionem, vel ad contumeliam. 2. causaliter, seu imperatiuè, iubendo, vt alicui fiat malum, vt quando furi dicimus quod suspendatur. Tertiò optatiuè, seu imprecatiuè, ma-B lum alicui optando, & hoc dupliciter, scilicet, vel per accidens, quod contingit, quando alicui malum imprecatur, sub ratione boni, siue quia hoc est iustum, siue, quia est vtile, vt melior fiat, aut, vt alijs non noceat iniuste; vel per se, quod contingit, qñ alicui malum imprecatur, sub ratione mali, respondet D. Tho. ad propositam difficultatem, per tres propositiones. Prima conclusio: Imperare, vt alicui malũ fiat optareq; aut imprecari ei malũ quatenus malum est, peccatum est ex genere suo mortale. Probatur: Facere aliquid, & uelle illud, consequuntur se in bonitate, & malitia: sed facere alicui malum, quatenus malum, est peccatum ex genere suo mortale: C ergo & velle illud, siue per modum imperij, siue per modum imprecationis. Vtrunque enim aduersatur charitati. Secunda conclusio: Imperare, optare, aut imprecari alicui malum, quatenus induit rationem boni, nullum est peccatum, sed quandoque officium necessarium. Probatur: Malum alicuius personæ aliquando concipitur, vt medium ad consequendum bonum: nam licet malum per se non sit necessarium medium boni finis, malitia tamen hominum accidere potest, vt sit conducens: ergo in hoc casu sicut voluntas finis est bona; ita etiam & imperatio, seu imprecatio talis medij. Tertia conclusio: Huiusmodi imprecatio mali sub ratione boni vno è duobus modis fieri põt, scilicet, uel quia habet D rationem iustitiæ, quomodo Deus atque etiam iudices humani licite malefactores maledicũt, supplicio eos adiudicando, sicque Ecclesia rebelles anathemate percutit, & prophetæ accõmodantes se diuinę voluntati, malum peccatoribus imprecabantur: Iuxta illud. Confundantur superbi, quia iniustè iniquitatem fecerunt in me. Et illud: Constitue super eum peccatorem, & diabolus stet à dextris eius. Vel quia qui habet rationem vtilis. Quomodo, ei qui moribus est corruptus, licitum est imprecari aut ægritudinem, aut aliam calamitatem, qua salubriter castigatus citius resurgat.

EXPLICATIO ARTICVLI.

E MAledictio, vt ex D. Thom. in isto articulo colligitur propriè est imprecatio, seu exoptatio mali alicui facta, sub ratione mali, id est, intendendo ipsum malum, quod contingere potest, per modum imperatiui, & per modum optatiui. Sed quoquo modo fiat distinguenda erit in formalem, & materialem, sicut de detractione, & alijs vitijs linguæ diximus. Et quidem si sit formalis, peccatum mortale erit ex genere suo. Quamuis possit fieri veniale, tam ex parte operantis, propter imperfectionem actus, vt si ex ira, aut alia passione maledicat, quamuis affectu tendat in malum, quia non ex consensu rationis in malum tendit: quam ex parte obiecti; si malum, quod quis optat, & imprecatur sit

paruum

pariium, ut in alijs peccatis genere suo mortalibus contingere solet. Maledictio autem materialis si fiat per modum optatiui, nõ erit peccatum mortale nisi scandalum adsit. Sed si fiat per modum imperatiui, poterit esse mortalis. Et ratio discriminis est. Nam qui imprecationis tenore alteri maledicit, si malam intentionem non habet, nulla ratione nocet, cum nec inteotione, nec opere lędat. Qui autem vt malum fiat imperat etiam si malam intentionẽ non habeat, sed fictè id faciat, potest incautus causam damni dare, & sic peccare mortaliter. Vt si quis fictè famulis præciperet, vt nudis gladijs quempiã ioterficerent; & ex hoc aiiquid læsionis, aut incommodi sequeretur. Dixi, maledictionem materialem, per modum imprecationis factam, non esse peccatum mortale, nisi scandalum adsit. Nam ex isto contrarium contingere poterit, quod ex ratione personæ maledicentis erit maximè considerandum. Vnde prælatus aut quæuis grauis persona, vix sine scandalo potest malum subditis precari. Et filij parentibus, & subditi superioribus maledicentes similiter peccant grauiter, etiam si per iocum id faciant, quia est id opus non solum scandalosum, sed etiam genus contumeliæ continet. Tanta est reuerentia, quæ illis debetur. Parentes filijs maledicentes, quia regulariter non habent in corde malum desideratũ non peccant mortaliter. Sed consuetudo id faciendi, vt pote quæ ad correctionem nequaquam confert, & iram in odium concitare atque mouere potest: sicque quidquid malorum imprecantur serio illis optare, pessima est, & solis hominib' infimę classis peculiaris. Et scito, quod ex hoc quod maledicẽs post transactam passionem doleret, si euenisset malum, quod optauit, non desumitur sufficiens signum ad cognoscendum, quod maledictio fuit peccatum veniale, aut quod non ex intentione maledixit, vt multi falso opinantur. Nam si tempore iræ, aut alterius passionis tantum inualuit passio, vt portionem superiorem in consensum maledictionis flexerit, mortale peccatum erit. Sicut cum passio concupiscentiæ tantum exardescit, quod trahit ad consensum in actum Venereum. Quare oportebit ad ipsum passionis tempus inspicere, considerareque, an tunc maledicens consenserit, hoc est, voluerit, pro tunc, quod sic esset, vt dicebat, an non. Nam id tẽpus infallibiliter ostẽdit an peccatũ mortale fuerit, vel veniale. Et tempus quietis post passionem solum ostendit, quod non fuit persistens animus erga malum, & quod nõ per modum habitus, sed per modum passionis transeuntis peccauit.

Quando maledictio sit peccati mortalis.

Circa secundam conclusionem huius articuli est difficultas, vtrùm sit licitum alicui priuatę personę malum alteri optare, vel imprecari, tanquam medium ad assequutionem boni. Et pro parte negatiua argumentor in hunc modum; Quod facere non licet nullus alteri optare posse videtur: sed nulli personæ priuatæ est licitum, illi qui corruptis est moribus, damnum dare, vt emendetur: ergo nec illud ei optare. Hoc tamen non obstante dico, conclusionem D. Tho. esse verissimam; siue bonum ad cuius assequutionem malum ordinatur, sit corporale, siue spirituale. Itaque licitum est vnicuique mala hęreticis optare, propter bonum spirituale, quod ex eorum peremptione sequit'. Et illi, qui ludo omnia bona sua dissipat est licitum imprecari, vt ęgrotus in lecto, iaceat, ne res suas perdat, quia id non est velle malum, sed potius velle bonum iuxta verbum Christi: Melius est debilem, vel claudum intrare in regnum cælorum, quam duos oculos, aut pedes habentem mitti in ignem æternum. Eo,

Dubium. *Argum.* *Cõclusio.*

A vel maximè, quod optare minus malum, vt euitetur maius, manifestam habet rationem boni, atque honesti. Imo & mortem alicui optare possumus, quamuis constet eum viam perditionis ingressurum, vt nostræ reipublicæ contingat pax, malaque ab ea caueantur: quia semper hæc habent rationem boni. Et ad argumentum in contrarium factum respondetur, negando maiorem. Priuatæ enim personæ non est licitum aliquem suis bonis priuare. Et tamen licitum est vnicuique optare vt Dei permissu, penes quem est summa potestas, aut publica authoritate malum ei cõtingat, quo tanquam flagello resipiscat.

Ad argu.

B

ARTICVLVS II.

Vtrùm liceat creaturam irrationalem maledicere.

D Secundum sic proceditur. Videtur quòd non liceat creaturę irrationale maledicere. Maledictio enim præcipuè videtur esse licita, inquantum respicit pœnam. Sed creatura irrationalis non est susceptiua, nec culpę, nec pœnæ: ergo ei maledicere non licet.

Infra ar. 4. ad 3.

C *2. Præterea, In creatura irrationali, nihil inuenitur nisi natura, quam Deus fecit. Hanc autem maledicere non licet, etiam in diabolo, vt dictum * est: ergo creaturę irrationali nullo modo licet maledicere.*

Ar. præce. ad 4.

*3. Præterea, Creatura irrationalis, aut est permanens, sicut corpora: aut est transiens, sicut tempora. Sed sicut Gregorius dicit * in quarto Moral. Otiosum est maledicere non existenti: vitiosum vero, si existeret: ergo nullo modo licet maledicere creaturæ irrationali.*

Lib. 4. c. 3. paulo à prin. 14. q. 1. ca. Cum ergo cap. Cum sanctis.

Sed contra est, quòd Dominus maledixit ficulneæ, vt habetur Matth. 21. Et Iob maledixit diei
D *suo, vt habetur Iob. 3.*

Respondeo dicendum, quòd benedictio, vel maledictio propriè ad illam rem pertinet, cui potest aliquid benè, vel malè contingere, scilicet, rationali creaturæ. Creaturis autem irrationalibus bonum, vel malum dicitur contingere in ordine ad creaturam rationalem, propter quam sunt. Ordinantur autem ad eam multipliciter. Vno quidem modo per modũ subuentionis: inquantum, scilicet, ex creaturis irrationalibus subuenitur humanę necessitati. Et hoc modo Dominus homini dicit Genes. 3. Maledicta terra in opere tuo: vt, scilicet,
E *per eius sterilitatem homo puniretur. Et ita etiam intelligitur quod habetur Deuteronomij. 28. Benedicta horrea tua. Et infrà, Maledictum horreum tuum. Sic etiam Dauid maledixit montibus Gelboe: secundum * Gregor. expositionem. Alio modo creatura irrationalis ordinatur ad rationalem per modum significationis. Et sic Dominus maledixit ficulneę in significationem Iudææ. Tertio modo ordinatur creatura irrationalis ad rationalem per modum continentis, scilicet temporis, vel loci. Et sic maledixit Iob diei natiuitatis suę propter culpam originalem, quam na-*

Lib. 4. Moral. c. 3. in fine.

frendo contraxit, & propter sequentes pœnalitates. Et propter hoc etiam potest intelligi Dauid maledixisse montibus Gelboem: vt legitur. 2. Reg. 1. scilicet, propter cædem populi, quæ in eis contigerat. Maledicere autem rebus irrationalibus, inquantum sunt creaturæ Dei, est peccatum blasphemię: maledicere autem eis secundum se consideratis, est otiosum & vanum, & per consequens illicitum.

Et per hoc patet responsio ad obiecta.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quod creatura irrationalis tripliciter potest maledici, vno modo ad ipsius creatorem referendo maledictionem: quod contingit, quando creaturę irrationales maledicuntur, inquantum sunt effectus Dei; alio modo respiciendo ad ipsam creaturam irrationalem, secundum se consideratam; quod contingit, quando quis ex ira, ob id quod animal aliquod non mouetur, vt vult, vel nocet sibi, malum ei imprecatur, tertio, referendo maledictionem ad hominem, ad quem bruta ordinantur: omnia enim fecit Deus propter hominem, ad ipsumque omnia irrationalia pertinent, vel per modum subuentionis, inquantum creaturis irra- C tionalibus subuenitur necessitati humanæ: & sic Deus maledixit terræ, vel per modum significationis, inquantum ea, quæ circa rationalia contingere possunt per irrationalia significantur, & sic Christus maledixit ficulneæ, non habenti ficus, sed tantum folia, vel per modum continentis, scilicet, temporis, aut loci; & hac ratione potest intelligi, quod Dauid maledixit montibus Gelboe; & Iob diei, in qua conceptus est; respondet Diuus Thom. ad propositam difficultatem per tres propositiones. Prima conclusio: Optare, seu imprecari malum creaturis irrationalibus, secundum se consideratis, otiosum, & vanum est, atque ex consequenti illicitum. Probatur: Benedictio, aut ma- D ledictio propriè ad illam rem pertinet, cui potest aliquid bene, vel male contingere in ordine ad fęlicitatem, uel infęlicitatem: sed creaturis irrationalibus secundum se consideratis, nec bonum nec malum accidere potest; sed tantum in ordine ad rationalia, ad quæ sunt relata: ergo maledicere reb. irrationalib. illisque secundum se consideratis, malum precari, aut optare est otiosum, atque ex consequenti illicitum. Secunda conclusio: Maledicere creaturis irrationalibus, quatenus sunt effectus Dei, hoc est, refundendo maledictionem in Deum, à quo sunt productę est grauissimum peccatum blasphemiæ. Probatur: Nam hoc est maledicere ipsi Deo, quod blasphemia est. Tertia conclusio: Maledicere creaturis irrationalibus, quatenus ad homines ordinantur, hoc est, referendo maledictionem in hominem, propter quem sunt productæ, idē est ac hominibus maledicere. Atque adeò si talis maledictio contineat imprecationem mali, quatenus malum est, erit illicita, atque peccatum. Si autem cōtineat imprecationem mali quatenus induit rationem boni, nullum erit peccatum, ut ex præcędenti articulo colligere licet.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Bruta animalia nec benedicantur, nec maledicūtur propriè.

CIrca primam conclusionem huius articuli est aduertendum, quod quamuis creaturis irra- A tionalibus mala quædā naturalia cōtingere possint, qualia sunt famescere, infirmari, mori; adhuc tamē maledici, aut benedici propriè secundum se non possunt: quia bona aut mala, quæ per benedictionem, aut maledictionem imprecamur, non sunt illius generis, quę merè sunt naturalia, generalique Dei concursu lignis, ac saxis contingunt, sed quæ sub speciali Dei prouidentia ad humanam fœlicitatem referuntur, quæ rebus irrationalibus conuenire non potest. Consistit enim fęlicitas in assequutione vltimi finis, quem creatura per actiones intendit. Atque adeò cum irrationales, & inanimæ creaturæ nec finem cognoscere, nec quidquam illuc eeferre B valeant, ius propriè ad rem aliquam habere nō possunt: sed quidquid sunt, hominis sunt. Ex hoc colligere licebit, quousque tempestates, æruginem, & locustam, aliaque id genus portenta maledicere liceat. Nam quod locusta, & bruchus, patrono illis, ac procuratore consignatis, in iudicium euocentur, contestataque lite causa vtrinque agatur, ac demū anathematis censura extermimentur, vt mos esse dicitur apud aliquos rusticos, & in quibusdam oppidis, res est indigna viris catholicis, & quæ non minimam sacrorum irrisionem præsefert. Quod in huiusmodi calamitatibus licet, id tantum est, diuinum auxilium legitimis exorcismis aduersus dæmones, qui in ultionem delictorum nostrorum diuini- C tus sæpe eiusmodi incursionibus, ac turbinibus nos infestare permittuntur, implorare: sub hacque ratione terminos benedicere. Nam æruginem, aut tempestates excommunicare, illisque malum imprecari uanum est, & odiosum, & ex consequenti culpabile. Campanis benedicere, quatenus ad diuinum cultum ordinantur religionis habet prætextum, sicut & benedictio ornamentorum, & calicum, quamuis etiam in his non negauerim nonnihil superstitionis aliquando posse commisceri.

Grandis stultitia de maledictione.

Circa secundam conclusionem; in qua de maledictione creaturarum, quatenus sunt effectus Dei, agitur, aduertendum est, idem esse maledicere crea- D turis, hac ratione, ac maledicere ipsi Deo; cum maledictio tunc non in creaturas, sed in authorem refundatur. Et quia imprecatur ei malum, ac si esset creatura, quod Deo conuenire non potest, continet ea maledictio apertam blasphemiam, estque semper peccatum mortale grauissimum, à quo non excusatur, qui ex subita ira, vel ex more id facit. Sicut nec excusaretur ab homicidio. Si quis autem voluerit huius peccati grauitatem cognoscere eam ex pluribus colligere poterit. Primum ex eo, quod vitium maledictionis Dei, adeò horrori habebatur antiquitus, vt viri religiosi illud proprio nomine significare non auderent: sed à contrario sensu maledictionem benedictionem nuncupabant. Vt patet E ex libro Iob capit. primo. Vbi dicitur, quod cum filij Iob singulis hebdomadis conuiuijs intenderent, ipse mittebat ad eos, & sanctificabat illos. Consurgensque diluculo offerebat holocausta pro singulis. Dicebat enim: Ne forte peccauerint filij mei, & benedixerint Deo in cordibus suis: Hoc est maledixerint, Sic etiam quando testes falsò accusauerunt Naboth de blasphemia dixerunt: Benedixit Naboth Deo, & Regi, hoc est maledixit. 3. Reg. capitulo 21. Imo & Iudæi audientes Deum blasphemare in signum horroris, & detestationis peccati, etiam illi, qui mali erant, vestimenta sua dilacerabant. Sicut de Caipha legitur apud Matth. cap. 26. quod scidit vestimenta sua, cum dixit de Christo. Blasphemauit. Nec mirum, cum videa-

Maledicere creaturas quatenus sūt effectus Dei est aperta blasphemia.

Maledictio Dei in scriptura appellabatur benedictio.

videatur hoc ex odio Dei procedere, quod est maximum peccatorum. Secundum, ex quo grauitas maledictionis Dei colligi potest, est, ex pœna, qua omnes leges, huiusmodi maledicentes puniunt. Lex enim diuina eos morte mulctare præcipiebat. Et sic populo Dei per desertum ambulate ad terram promissionis, cum inuentus esset vnus, qui Deo maledicerer, cum mandauit Dominus à populo lapidari. Propereaque dixit Propheta Psal. 36. Maledicentes ei, id est, Deo, disperibunt, hoc est, diuersis modis peribunt: morte quidem Gehennæ in alia vita, & in præsenti corporali, iuxta illud Leuitici vigesimoquarto, Qui maledixerit Deo suo morte moriatur. Lex etiam Canonica iniungit grauissimam pœnitentiam huiusmodi maledicentibus, vt constat ex cap. fecundo, extra de maledict. Nullaque est respublica benè gubernata, quę contra tales suis ciuilibus legibus conuenientes pœnas non statuat. Imò, & Saraceni maledicentes Deo faciūt terribiliter verberare. Tertiò, potest colligi grauitas peccati maledictionis Dei, ex eo, quod existentes in inferno nihil aliud faciunt, quam blasphemare, Deoque maledicere, iuxta illud Apocalypsi. cap. 16. Quintus Angelus effudit phialam suam super sedem bestiæ. Et factum est regnum eius tenebrosum, & manducauerunt linguas suas præ dolore: & blasphemauerunt Deum cœli præ doloribus, & vlneribus suis. Quare qui huic peccato deditus fuerit, re ipsa ostendit se ad statum damnatorum pertinere, ex quo exercet officium eorum. Terribile est valde, atque formidandum, plurimūque ualens ad huius rei confirmationem exemplū, quod adducit Diuus Gregorius libro quarto Dialogo. De quodam puero quinque annorum à parentibus suis Romæ in delicijs male nutrito qui cū Deo pro qualibet re, etiam minima maledicere consueuisset, superueniente peste in vrbe, qua ille infectus fuit proximus morti parenti eum in brachijs tenenti; cœpit clamare hoc modo: Obsta pater: nam Mauri homines me capere volunt. Faciemque suam in sinu patris abscondere curabat, ne dæmones, qui in forma Æthiopiorum apparuerant, ipso patre nihil vidente, conspiceret. Sicque perterrefactus puer Deum blasphemare, illique maledicere cœpit, inter quæ verba spiritum emisit, & à dæmonibus fuit ductus, in infernum damnatorum, quorum artem & officium ita cito didicerat. Et quamuis in tam tenera ætate nullus vsum rationis habere consueuerit credendum est, vt dicit Diuus Thomas in tertio, in eo fuisse acceleratum, vt sic propter peccatum maledictionis Dei æternaliter puniri meruisset. Qui maledicit alicui sanctorum, vel angelorum similiter peccat mortaliter, & est blasphemus. Sicut enim honor, qui fit sanctis, redundat in honorem Dei, ipsos sanctificantis. Propter quod dicebat Psaltes: Gloriosus Deus in sanctis suis. Sic etiam & iniuria, quæ fit eisdem, illis maledicendo, dehonoratur, & quasi blasphematur Deus. Ex quo fit, vt maledictores sanctorum tanquam blasphemi puniri præcipiantur in capit. primo, extra de maledictio. Dæmones, quantum ad culpam sine aliquo peccato maledici possunt, quia id nihil aliud est, quam culpam detestari; atque maledicere, quod sine illa cuicunque facere est licitum. Cæterum quantum ad naturam, & inquantum sunt effectus Dei, sine aperta blasphemia maledici non possunt: & sic neq; aliæ creaturæ irrationales. Propter quod dicebat Sapiens Ecclesiast. capit. vigesimoprimo. Dum maledicit impius diabolum, maledicit ipse animam

Pœna qua maledictores puniūtur.

Existentes in inferno Deum maledicunt.

Exemplū pueri quinque annorum à dæmone rapti propter maledictionem.

Maledictores sanctorum peccant mortaliter.

A suam. Cuius loci duplex potest esse sensus. Primus, quod cum impius maledicit diabolo, hoc est, dicit eum maledictum, & condemnatum; ipse etiam maledicit animæ suæ, hoc est, eam futuram maledictam, & damnatam ostendit: si quidem maledictum imitatur. Ad quem modum loquebatur Diuus Paulus, ad Romanos secundo, dum dixit: Inexcusabilis es, ô homo, omnis qui iudicas. In quo enim iudicas alium teipsum condemnas. Alter sensus est, quod cum impius maledicit diabolo, hoc est, malum ei imprecatur, & optat, ipse etiam maledicit animæ suæ, hoc est, maledicto culpæ, & pœnę subiacet. Ex quo enim diabolus creatura est Dei, peccatum est malum ei imprecari.

B Propter quod in canonica Iudæ, ubi legitur, quod cum Michael Archangelus cum diabolo disputans altercaretur de corpore Moysi, non est ausus in eum iudicium proferre blasphemiæ, sed dixit: Imperet tibi Dominus; dicit Glossa Diabolus in substantia est bonus, sed in voluntate malus. Et ideo ab Angelo non blasphematur, quia aliquid proferre aduersus bonam creaturam blasphemari reputauit Archangelus. Et Diuus Hieronymus; Si Michael non fuit ausus diabolo, & certè maledictionis dignissimo, iudicium inferre blasphemię, quanto magis nos ab omni maledicto puri esse debemus? Merebatur quidem diabolus maledictum, sed per os Archangeli blasphemia exire non debuit.

C vigesimaquarta, quæstione tertia, capit. si igitur. Simile etiam habetur apud Zachariam capit. tertio. Vbi sic legitur: Ostendit mihi Dominus Iesum sacerdotem magnum, stantem coram Angelo Domini. Et Sathan stabat à dextris eius, vt aduersaretur ei. Et dixit Dominus ad Sathan: increpet in te Dominus Sathan; & increpet in te Dominus, qui elegit Hierusalem. Scio locum istum diuersimodè à Doctoribus interpretari. Sed quoniam non est præsentis disputationis id persequi, consultò omitto.

Circa tertiam conclusionem Diui Thomę, est aduertendum, quod maledicere creaturę irrationali, in quantum habet ordinem ad rationalem,

D perinde est, ac maledicere ipsi rationali creaturę, ad quam ordinatur. Sicut maledicere creaturis inquantum sunt Dei, perinde est, ac maledicere Deo. Atque adeo cognoscendum, quando maledicere creaturis irrationalibus, inquantum ordinantur ad rationales, est peccatum, ad ipsam maledictionem creaturarum rationalium, iuxta modum in primo articulo explicatum, respicere oportebit. Quando ergo quis maledicit diei, in qua natus est, aut quid simile facit; si non solo ore, sed corde maledicit tempori, inquantum continet natiuitatem suam, maledicere est intelligendus, quod est optare malum suę natiuitati, atque adeo sibi ipsi, qui per natiuitatem in mundum est ingressus. Et quia

E non optat hoc, uel illud modicum malum, sed absolute maledicit natiuitati, quę magni mali rationalis creaturę est capax, ut constat, consequens fit, ut peccet mortaliter. Nec obstat, quod natiuitas vniuscuiusque, quia præterijt, non est amplius capax mali. Sufficit enim ad peccatum peruersitas intentionis, etiam si impossibile sit, quod intendit, ut patet in maledictione Dei, cui nihil mali potest accidere. Nec est cur agitetur scrupulo, si die festo natus est, qui diei natiuitatis suæ maledicit. Nā nisi festi maledictio intenta fuerit peccatum non aggrauat. Est enim hoc per accidens respectu actus illius maledictionis, sicut & esse creaturam Dei dię illum per accidens se habet, ad actum maledicen-

Maledicere creaturis irrationalibus quale sit peccatum.

di, qui non nisi inquantum natiuitatem, suam continuit fertur in illum. Secus autem esset, si ex sola ira malediceret, nec sibi, nec alteri optans malum; sed, ut soli dicacitati satisfaceret. Nam tunc tantum esset veniale. Et qui malediceret natiuitati suæ inquantum causam malorum, optans, scilicet, illam non fuisse non simpliciter, sed non fuisse causam tanti mali, nec etiam veniale peccatum committeret. Vt fecit Iob quando diei, in quo natus est maledixit. Supra quem locum dicit Beatus Thom. Intelligendum est Iob diei suæ maledixisse, quia eũ esse malum denunciauit. Non secundum suam naturam, qua a Deo factus est; sed secũdum illam scripturæ consuetudinem, qua dicitur tempus bonum, vel malum, secundum ea, quæ in tempore aguntur,

Explicatur locus Iob, diei natiuitatis suæ maledicentis.

B iuxta illud ad Ephesios 5. Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Maledixit ergo diei suæ, inquantum malum in illa recidisse commemorat. Et modum maledictionis his uerbis declarat: Pereat dies, in qua natus sum, & nox in qua dictum est: verè, conceptus est homo. Ad quorum intelligentiã sciendum est, quod quamuis esse, & viuere sint secundum se appetibilia, esse tamen & viuere in miseria, quatenus tale, malum est, atque fugiendum. Licet interdum propter ordinem, quem ad aliquem bonum finem habet libẽter sustineatur. Ex quo fit, vt illa miseria; quæ ad aliquem bonum finem non est referibilis, nullo modo sit eligenda. Bonum au-

C tem, quod ex aliqua miseria expectatur, sola ratio apprehendit, nec vis sensitiua illud percipere potest. Sicut & amaritudinem potionis percipit gustus, & sola ratio in fine sanitatis delectatur. Quare sicut qui secundum passionem sui gustus vellet exprimere medicinam, diceret eam esse malam, non obstante, quòd ratio illam bonam iudicaret propter finẽ: sic etiam & miseria, quam sustinebat Iob, quamuis ratione videri poterat, quantum ad aliquid vtilis: & sic appetibilis: inferior tamen pars animæ, quę tristitia afficiebatur illam totaliter, vt aduersam repudiabat; atque adeo ipsum viuere quatenus sub tali aduersitate onerosum erat. Quia autem, quando aliquid nobis odiosum est, omnia abominamur, per quæ in illud deuenimus. Idcirco Iob, secundum

D partem inferiorem animæ, cuius passionem exprimere intendebat, & natiuitatem, & conceptionem suam, ex quibus in hanc miseriam venerat, odio prosequebatur; ac subinde diem natiuitatis, & conceptionis secundum illum modum loquendi, quo ex ijs, quę in tempore aguntur, aliquid boni, aut mali tempori adscribere solemus. Conuenienter autẽ natiuitatem adscribit diei, & conceptionem nocti, dicens: Pereat dies, in qua natus sum, & nox, in qua dictum est vere, conceptus est homo. Quia secundum Astrologos, natiuitas diurna laudabilior est, principali sydere, hoc est, sole, supra terram existente; & conceptio de nocte frequentior est. Similis

E modus loquendi habetur Hieremiæ 20. qui dicit: Maledicta dies, in qua natus sum. Prosequitur autem Iob suam diei, atque noctis maledictionem elegantissimis verbis dicens: Dies ille vertatur in tenebras: Non requirat eum Deus desuper: & non illustretur lumine. Obscurent eum tenebrę, & vmbra mortis: Occupet eum caligo; & inuoluatur amaritudine. Noctem illam tenebrosus turbo possideat. Non computetur in diebus anni, nec numeretur in mensibus. Sit nox illa solitaria; nec laude digna. Maledicant ei, qui maledicunt diei, qui parati sunt suscitare Leuiatam. Obtenebrentur stellæ caligine eius. Spectet lucem, & non videat, nec ortum surgentis auroræ, quia non conclusit ostia ventris, qui

A portauit me, &c. Secundum sententiam D. Hieronymi in prologo super Iob, liber iste à principio capitis tertij, vbi hæc verba continentur, vsque ad illud; idcirco me ipsum reprehendo, quod habetur in cap. vlt. hexametris versibus fuit compositus, & per modum poematis scriptus. Quare eis figuris & coloribus per totum librum est vsus, quibus poetæ vti consueuerunt. Et quia fuit mos poetarum, vt vehementius mouerent, eandem sententiam per diuersa verba inducere, id facit Iob, diei suæ natiuitatis maledicens; illaque enumerat, quæ diem atq; noctem nobis solent reddere odiosa. Prima dignitas diei est, quod sit clara, cum per lucem à nocte discernatur. Et hanc à die suæ natiuitatis excludit cũ

Liber Iob hexametris versibus fuit compositus.

B dicit: Dies illa vertatur in tenebras. Quantum ad superficiem literæ forsan videbitur hæc precatio friuola, & vana, cum sit circa diem, quæ præterijt, atque adeo impossibilem, quæ vertatur in tenebras. Sed quæ per modum optantis dicuntur, nonnunquam valent magis ad explicandum iudicium, qđ de re aliqua habetur, quam ad significandum desiderium. Et sic idem est dicere; Dies illa conuertatur in tenebras, ac si dixisset; Dies meę natiuitatis debuisset esse tenebrosus; vt sic tenebris miserię, quam patior per omnia cõgrueret. Quia enim aspectus luminis delectabilis est, hinc consueuit in scripturis tristitiam per tenebras significari, multipliciter dies aliquis clarus dici potest: Primo ex Dei san-

C ctificatione, qui illum celebrem instituit, vt sabbathum. Et hanc claritatem remouet à prædicto die, dum dicit: Non requirat eum Deus desuper. Quasi diceret: Non exigat ab hominibus Deus, vt hunc diem celebrem faciant: sicut olim multi fuerunt exacti ad celebrandam memoriam beneficiorum. Et est sensus, quòd natiuitas sua non debet computari inter insignia Dei beneficia, cum magis ad miseriam, quam ad lætitiam sit natus. Secundò potest aliquis dies dici clarus, ex bonorum recordatione. Solent enim homines aliquos dies, in quibus aliqua magna, & iucunda acciderunt, celebres agere; sicut Pharao, qui diem suæ natiuitatis celebrauit. Et hãc claritatem excludit Iob à die suę natiuitatis, dicens:

D Et non sit in recordatione hominum. Tertio: dies clarus redditur, ex corporali lumine, quod, vel ex subtractione radiorum, solis illuminantium terras, vt quãdo sol eclipsatur, vel ex oppositione nubium occultantium radios solis: aufertur. Et quantum ad vtrumque dicit: Obscurent eum tenebræ; & nõ illustretur lumine. Et tandem, quia ex defectu visiuæ virtutis potest contingere, vt dies qui clarus est, obscurus alicui videatur, vt ex hac parte etiam dies natiuitatis tristis suæ videatur, dicit: Obscuret eum vmbra mortis, & inuoluatur amaritudine. Quæ significant totum, quòd de obtenebratione dictum est, ad tristitiam esse referendum. Totum, quod diximus de maledictione diei natiuitatis, de-

E bet etiam intelligi de maledictione omnium aliarũ rerum, ad creaturam rationalem ordinem habentium. Quantum attinet ad modum, quo sine culpa maledici possunt.

ARTICVLVS III.

Vtrùm maledicere, sit peccatum mortale.

AD Tertium sic proceditur. Videtur quòd maledicere non sit peccatum mortale, Augustinus enim in homilia, de igne purgatorio, numerat maledictionem inter leuia peccata,*

Et habet dist. 25. canonum ora num.

Hæc

Hæc autem sunt venialia: ergo maledictio non est peccatum mortale, sed veniale.

2. Præterea, Ea quæ ex leui motu mentis procedunt, non uidentur esse paccata mortalia. Sed interdum maledictio ex leui motu procedit: ergo maledictio non est peccatum mortale.

3. Præterea, Grauius est malefacere, quàm maledicere. Sed malefacere non semper est peccatum mortale: ergo multo minus maledicere.

Sed contra, Nihil excludit à regno Dei, nisi peccatum mortale. Sed maledictio excludit à regno Dei: secundum illud 1. ad Corinth. 6. Neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt: ergo maledictio est peccatum mortale.

*Respondeo dicendum, quòd maledictio, de qua nunc loquimur, est per quam pronuntiatur malum contra aliquem vel imperando, vel optando. Velle autem vel imperio mouere ad malum alterius, secundum se repugnat charitati, qua diligimus proximum, volentes bonum ipsius, & ita secundum suum genus est peccatum mortale, & tanto grauius, quanto personam, cui maledicimus, magis amare & reuereri tenemur. Vnde dicitur Leuit. 20. Qui maledixerit patri suo & matri, morte moriatur. Contingit tamen verbum maledictionis prolatum, esse peccatum veniale, vel propter paruitatem mali, quod quis alteri maledicendo imprecatur: vel etiam propter affectum eius, qui profert maledictionis verba, dum ex leui motu, vel ex ludo, aut ex surreptione aliqua, talia verba profert, quia peccata verborum maximè ex affectu pensantur, vt supra * dictum est.*

Quæst. 72. art. 2.

Et per hoc patet responsio ad obiecta.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quòd in præsenti tantum est sermo de illa maledictione, qua sub intentione mali per modum optatiui, aut imperatiui alicui malum imprecamur, respondet D. Thom. ad propositam difficultatem per duas propositiones. Prima conclusio: Maledictio ex genere suo est peccatum mortale. Probatur: Imperare malum alteri infligendum, sicut & illud cuipiam imprecari aduersatur charitati; cuius ingenium est fratres diligere, volentes eis bonum: sed hoc pertinet ad maledictionem, vt ex supradictis patet: ergo maledictio ex genere suo est peccatum mortale, tantò grauius quantò personam, quam maledicimus, magis amare & reuereri tenemur. Secunda conclusio: Maledictio potest reddi venialis, vel propter exilitatem mali, quod imprecamur, vel propter defectũ deliberationis: qui contingit uel quando ex leui motu, aut lusu, vel quando ex surreptione verbo tenus maledicimus. Verborum enim significatio, atq; adeo culpa ex affectu potissimè pensanda est, vt sæpè dixit D. Tho. in præcedentibus.

EXPLICATIO ARTICVLI.

DOctrina huius articuli satis ex præcedentibus declarata manet. Sed quoniam dicit Diuus Thom. tantò peccatum maledictionis esse grauius, quantò personam, cui maledicimus, magis ex charitate amare, & uenerari tenemur; attendere oportebemus, ut ex ipso grauitatem unius peccati maledictionis supra alterum colligamus. Et quia ordo est, ut primò Deus, secundò nos ipsi, tertiò parentes, quartò prælati, ex charitate diligantur, ut in 1. tomo quæst. 26. per totam explicuimus, id peccatum erit grauissimum, quo Deus maledicetur, deinde alia suo ordine. Sed est difficultas, vtrùm maledictio sit vna species specialissima peccati, vel potius in tot sit distinguenda, quot sunt species malorum, quæ quis alteri imperat, uel imprecatur. Et quòd sit una species specialissima, probatur. Detractio est una species specialissima vitij, non obstante quòd crimina, quorum manifestatione alterius fama læditur sint diuersa; ad eandem enim speciẽ detractionis pertinet, lędere famam manifestando homicidium, & manifestando adulterium, ut in superioribus diximus: ergo pari ratione maledictio erit vnius speciei specialissimæ; non obstante, quòd mala, quæ quis alteri potest imperare, aut optare, differant specie.

A

Dubium, an maledictio sit una species specialissima. Argum.

B

Conclusio

Hoc tamen non obstante, dico cum Caietano in præsenti, maledictionem in tot species esse distinguendam, quot sunt species malorum, quæ quis alteri imperat, vel imprecatur; quæ est sententia D. Thom. articulo sequenti, ad secundum. Vbi dicit, quòd si ille qui maledicit, vult alteri malum occisionis, non differt desiderio ab homicida. Et simile est de alijs malis, putà, contumeliæ, infamię, rapinę, percussionis, carceris, mutilationis, &c. Vniuersaliter namque uerum est, quod optare, uel imperare aliquid ad illam speciem spectat, ad quam spectaret facere illud. Quare dico, quòd sicut odium tendit ad malum absolutè; & alia uitia, puta, homicidium, contumelia, furtum, tendunt ad tales species malorum: ita etiam maledictio in genere vnius tantum est speciei; nec differt ab odij vitio, cum ad malum vtrumque terminetur. Et si ad species malorum imprecando descendatur, puta, sit mortuus, pauper, captiuus, æger, ad diuersas species homicidij, furti, incarcerationis, declinabit. Atque adeo sicut odium non est vna species specialissima vitij, sed continet sub se plures alias, ita etiam, & maledictio. Ex quò fit, ut si quis omnia, aut multa simul mala alteri imprecabitur multarum specierum deformitates incurret, quas in confessione necessario explicare tenebitur, vno peccato aliud circunstante, vt sæpè sæpius contingit.

C

D

Et ad argumentum in contrarium factum respõdetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Non enim est eadem ratio detractionis, & maledictionis. In detractione namque; quia finis detrahentis solum est lędere in fama, omnia illa, quæ dicit propter istum finem habent se uelut materialia, atque adeo sub eadem specie detractionis, plures alias species distinguere non possunt: cum peccata non per materialia, sed solum per formalia, & quæ habent rationem finis in specie constituantur & distinguantur. In maledictione autem, quia ille, qui optat, aut imperat alteri mortem, sub intentione mali, non solum vult ei malum absolutè, sed etiam illud particulare quod imprecatur; fit, ut malitia, quæ est in morte tanquam per se intenta ingrediatur rationem obiecti talis maledictionis, & ex consequenti distinguit specie illam à quacunque alia, qua, vel paupertas, uel carcer desideratur.

Ad argu.

E

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm maledicere sit grauius peccatum quàm detractio?

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quòd maledictio sit grauius peccatum, quàm detractio, Maledictio enim videtur esse blasphemia quædam, vt patet per id quod dicitur in Canonica Iudæ, quod cum Michael Archangelus cum diabolo disputans, altercaretur de Moysi corpore, nō est ausus iudicium inferre blasphemiæ. Et accipitur ibi blasphemia pro maledictione, secundum gloss. Blasphemia autem est grauius peccatum, quàm detractio: ergo maledictio est grauior detractione.*

Glo interlin. ibi.

2. Præterea, Homicidium est detractione grauius, vt suprà dictum est. Sed maledictio est par peccato homicidij. Dicit enim* Chrysost. super Matth. Cum dixeris: Maledic ei, & domum euerte, & omnia fac nihil ab homicida differs: ergo maledictio, est grauior, quam detractio.*

Quæst 73. art 3. Homil 19 in Matth inter med. & fi. tom. 2.

3. Præterea, Causa præeminet signo. Sed ille qui maledicit, causat malum suo imperio. Ille autem qui detrahit, solum significat malum iam existens. Grauius ergo peccat maledicus, quam detractor.

Sed contra est, quòd detractio non potest benè fieri. Maledictio autem fit benè & malè, vt ex dictis patet: ergo grauior est detractio, quam maledictio.*

Art. 1 huius quæst.

Respondeo dicendum, quòd sicut in primo habitum est, duplex est malum scilicet culpæ & pœnæ. Malum autem culpæ peius est, vt ibidem ostensum* est: vnde dicere malum culpæ, peius est, quam dicere malum pœnæ, dummodo sit idem modus dicendi. Ad contumeliosum ergo & susurronem & detractorem & etiam derisorem pertinet dicere malum culpæ. Sed ad maledicentem, prout nunc loquimur, pertinet dicere malum pœnæ, non autem malum culpæ, nisi forte sub ratione pœnæ. Non tamen est idem modus dicendi. Nam ad prædicta quatuor vitia pertinet dicere malum culpæ, solum enuntiando. Per maledictionem verò dicitur malum pœnæ: vel causando per modum imperij, vel optando. Ipsa autem enuntiatio culpæ peccatum est, in quantum aliquod nocumentum ex hoc proximo infertur. Grauius autem est nocumentum inferre, quam nocumentum desiderare, cæteris paribus. Vnde detractio secundum communem rationem grauius peccatum est, quam maledictio, simplex desiderium exprimens. Maledictio verò quæ fit per modum imperij, cum habeat rationem causæ, potest esse detractione grauior, si maius nocumentum inferat, quam sit denigratio famæ: vel leuior, si minus. Et hæc quidem accipienda sunt secundum ea, quæ per se pertinent ad rationem horum vitiorum. Possunt autem & alia per accidens considerari, quæ prædicta vitia, vel augent: vel minuunt.*

1. p. q. 48. art. 5. 1. p. q. 41. art. 6.

Ad primum ergo dicendum, quòd maledictio creaturæ, in quantum creatura est, redundat in Deum: & sic per accidens habet rationem blasphemiæ: non autem si maledicatur creaturæ propter culpam: & eadem ratio est de detractione.

A *Ad secundum dicendum, quòd sicut dictum* est maledictio vno modo includit desiderium mali. Vnde si ille qui maledicit, velit malum occisionis alterius, desiderio non differt ab homicida. Differt tamen in quantum actus exterior aliquid adijcit voluntati.*

Art. præc.

Ad tertium dicendum, quòd ratio illa procedit de maledictione, secundum quod importat imperium.

SVMMA TEXTVS.

B SVpposito, quòd malum est duplex, vnum culpæ alterum pœnæ, & quod malum culpæ est grauius, ex quo fit, vt dicere malum culpæ sit peius, quam dicere malum pœnæ, dummodo sit idem modus dicendi, respondet D. Tho. ad propositam difficultatem per duas propositiones. Prima conclusio. Maledictio, quæ importat simplex desiderium ex genere suo, est minus peccatum, quam detractio. Probatur: Ad maledictionem, prout importat simplex desiderium, pertinet dicere malum pœnæ, & non malum culpæ, nisi fortè sub ratione pœnæ: ad detractionem autem sicut & ad contumeliam, & ad derisionem, & ad susurrationem pertinet dicere malum culpæ: ergo ex hac parte maledictio est minus peccatum, quam detractio, vel contumelia; C si maledictio solum importet simplex desiderium. Et confirmatur. Grauius est nocumentum inferre, quam illud desiderare, cæteris paribus; sed detractio, contumelia, susurratio, & irrisio inferunt nocumentum proximo, vel in honore, vel in fama, vel in amicitia, vel in verecundia: maledictio autem, vt dicit simplex desiderium, nullum infert nocumentum: ergo maledictio, in quantum dicit simplex desiderium, cæteris paribus, est minus peccatum alijs. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur. Detractio, contumelia, atque susurratio important assertionem, & enuntiationē mali; maledictio verò, vt in præsenti loquimur, de illa, importat simplex desiderium: sed qui desiderat non statim suo desiderio est causa mali, D sicut qui enuntiat est causa infamiæ, vel dehonorationis aut inimicitiæ: ergo detractio, contumelia, & susurratio ex se inferunt nocumentum; Maledictio autem minime. Secunda conclusio: Maledictio, quæ fit per modum imperij, cum relationem causæ habeat, poterit esse grauior detractione, si modo ingentius nocumentum inferant, quam sit famæ denigratio; erit verò tunc leuior, quando leuius nocumentum per ipsa detur. Hanc conclusionem non probat Diuus Thom. sed illam, vt notam relinquit ex superioribus. Addit tamen, quod hæc intelligenda sunt secundum id, quod per se pertinet ad rationem horum vitiorum. Nam si alia accidentia considerentur, poterunt inueniri E plura, ex quibus prædicta vitia, vel incrementum, vel decrementum accipiant.

Arg. cōtra rationem D. Thom.

EXPLICATIO ARTICVLI.

COntra rationem, qua D. Tho. probat primam conclusionem, potest esse argumentum: Maledictiones parentum in filios sæpe solent esse efficaces: hac enim ratione sunt extimescendæ, & Deus eorum imprecationibus nonnunquam annuit; præsertim sanctorum, vt de Helia legimus. 4. Reg. c. 1. quòd per suam maledictionē ignē de cœlo descēdere fecit, qui deuorauit quinquagenarios,

& de

& de Eliséo capit. 2. quòd male dicente ipso pueros nomine Dei, egressi sunt duo ursi de saltu, qui deuorauerunt quadraginta duos: ergo falsum est dicere, quod maledictio, ut importat simplex desiderium, nullius nocumenti est effectiua. Respondet tamen, quod D. Thom. solum loquitur de maledictionibus, quæ ex intentione sunt malæ, atque peccata. Has enim Deus non exaudit; sicut exaudire solet iustas imprecationes parentum, atque sanctorum. iuxta illud Ioannis: Scimus, quod Deus peccatores non exaudit. Et sensus literæ est, quòd verba exteriora imprecationum, in quantum explicant simplex desiderium, nó sunt perinde causa nocumenti, sicut verba detractoris, quę dum declarát secretum peccatum proximi per se lædunt in fama. Atque adeò detractio ex natura sua est illatiua nocumenti, quod maledictioni non conuenit.

Respõsio.

QVAESTIO LXXVII.

De fraudulentia, quę committitur in emptionibus, & venditionibus, in quatuor articulos diuisa.

Ordo quæstionum D. Thom. explicatur.

Institerat D. Tho. à q. 64. agere de uitijs oppositis commutatiuæ iustitiæ: quæ tam circa commutationes inuoluntarias, quam circa uoluntarias inueniri possunt. Et quoniam ea, quæ in commutationibus inuoluntarijs reperiuntur, qualia sunt illa, quibus nocumentum proximo infertur contra eius uoluntatem, tam facto, quam uerbo cómitti poterant; egit prius usque ad quæstionem sexagesimam sextam inclusiuè de iniustitijs in facto consistentibus; quales sunt, homicidium, mutilatio, furtum. Et à quæstione sexagesimá septima usque nunc de iniustitijs in uerbo repertis. Quæ quoniá tam in iudicio, quam extra fieri poterant; & illæ, quæ fiunt in iudicio, grauiores sunt illis, quę fiunt extra iudicium; disputauit primo de peccatis linguę, quæ in iudicio siue ex parte iudicis, siue ex parte accusatoris, siue ex parte rei, siue ex parte testis, siue ex parte aduocati inueniuntur; & secundo de alijs, quæ extra iudicium cómittuntur: quales sunt, contumelia, detractio, susurratio, derisio, & maledictio. A quæstione autem præsenti incipit disputare de iniustitijs, quę commutationibus voluntarijs inesse possunt. Et affirmat, quòd, quoniam circa alias uoluntarias commutationes ab emptione, & uenditione, & à mutuatione non inuenitur aliqua species peccati, quę distinguatur à rapina, & furto; idcircò solùm de duobus uitijs in commutationibus uoluntarijs inuentis, nempe, de fraudulentia in emptione, & uenditione reperta; & de usura, quæ potest inesse mutuationi, dicturus pollicetur. Sed circa hoc potest esse difficultas; à quo fraudulentia, quę in emptione, & uenditione inuenitur, accipiat specificam distinctionem à furto, uel rapina? Et quidem, quòd ab illis non distinguatur probatur hoc modo: Iniusta acceptio, quæ inuenitur in emptione, & uenditione aut fit sciente domino inuito, aut non. Si primum, non est fraudulentia, sed rapina. Si secundum, est furtum; quod occultam rei acceptionem importat; ergo fraudulentia, quæ est in emptione, & uenditione non distinguitur specie à furto & rapina. Et confirmatur: Sicut committitur fraus in emptione & uenditione, ita & in alijs commutationibus voluntarijs, nempe, in conductione, locatione, & pignoratione: contingit enim aliquando locare equum uitiosum, & dare pignus falsum, &c. ergo non est maior distinctio specifica inter fraudulentiam, quæ est in emptione aut uenditione ex una parte, & furtum, atque rapinam ex alia, quam inter fraudulentiam, quæ est in alijs uoluntarijs commutationibus, & idem furtum.

Dubium.

Argum.

His tamen non obstantibus, dico, distinctionem specificam, quæ est inter fraudulentiam in emptione, aut uenditione inuentam ex una parte, & furtú, aut rapinam ex altera, ex multis manifestè colligi posse. Colligitur enim primò ex eo, quòd iniustitia emptionis, & uenditionis communiter fit dolosè, & fraudulenter: & propterea fraudulentia appellatur: cum tamen id de ratione furti, aut rapinæ non sit. Colligitur secundò, quia acceptio iniusta in emptione, & uenditione inuenta fit domino quodammodo inuito, & quodammodo uolente. Vtraque enim pars uoluntariè dat alteri, quod suum est; & sic est ibi aliquo modo uoluntarium. Et quia pars decepta non daret, si sciret se deceptam; idcircò etiá est ibi inuoluntarium. At uero in furto, & rapina fit domino simpliciter inuito. Colligitur tertio: Nam iniustitia emptionis, & uenditionis abstrahit ab ignorantia, & scientia patientis: hoc est, communiter se habet ad utramque; cum tamen iniustitia furti sit determinata ad ignorantiam patientis; & rapina ad scientiam eiusdem. Si ergo inuoluntarium in moralibus diuiditur in inuoluntarium ex ignorantia, & in inuoluntariũ ex sciétia; & quia furtum in sua ratione includit inuoluntarium ex ignorantia, distinguitur specie à rapina, quæ includit inuoluntarium cum scientia, manifestè sequitur, quòd iniustitia emptionis, & uenditionis, quę ex sua ratione abstrahit ab vtraque specie, distinguetur ab illis.

Cõclusio.

Et ad argumentum in contrarium factum respõdetur, quòd acceptio iniusta in emptione, aut uenditione inuenta, quia fit domino patiente per ignorantiam, non est rapina; & quia fit domino sciente, non est furtum, sed speciale uitium, quod à D. Tho. in præsenti fraudulentia appellatur.

Ad argu.

Quoniam autem fraudulentia, ut constat ex eodem D. Tho. supra q. 55. art. 5. est uitium speciale cõtrarium prudentiæ, quo quis id, quod astutè cogitauit in ordine ad aliquem finem simulatis actibus exequitur (in hoc enim fraudulentia differt à dolo, quòd dolus etiam fit uerbis simulatis, iuxta illud: Linguis suis dolosè agebant; & tamen fraudulentia solum inuenitur in factis) poterit quis meritò dubitare; quare author in præsenti tractaturus de iniustitia, quę in emptionibus, & uenditionibus committitur, apposuit titulum de fraudulentia in illis inuenta: cum tamen in alijs iniustitiæ uitijs pertractandis, similem titulum non apposuerit. Sed absolutè dixerit de furto, de rapina, & non de fraudulentia furti, aut rapinæ? Ad quod breuiter dico, id factum fuisse duplici ex causa. Prima: quia iniustitiá emptionis, & venditionis communiter committatur fraudulentia, ut supra dicebam. Secunda; quia alia uitia, quæ contra iustitiam committuntur, habent propria nomina, quibus eorum species significentur, ut furtum, rapina, homicidium, &c. At uerò iniustitia, quæ committitur in emptione, & uenditione non habet proprium nomen suæ speciei; & sic nominatur, & quasi circumscribitur fraudulentia in tali iniusto contractu communiter reperta. Ad confirmationem, respõdetur, uerum esse, quòd

ficut committitur fraus in emptione, & venditione: ita etiam poteſt committi in alijs commutationibus uoluntarijs, quales ſunt locatio, conductio, pignoratio, quæ non minus diſtinguitur à furto, & rapina, quã illa, quæ eſt in emptione. Nec contrarium huius affirmat D. Thom. Et quando ex hoc infertur: ergo falsò dicit in alijs commutationibus voluntarijs ab emptione, & uenditione non inueniri aliquam ſpeciem peccati, quæ diſtinguatur à rapina, & furto: dico ſenſum D. Thom. non eſſe, quòd fraudulentia, quæ in alijs contractibus uoluntarijs ab emptione, & venditione inuenitur, eſt eiuſdem ſpeciei cum furto, & rapina. Id enim eſſet apertè falſum. Sed quod vult ſignificare eſt, non eſſe neceſſarium agere de alijs. Sicut enim, quia tractatum eſt de furto, non oportet per alias commutationes ſpecialiter deſcendere, tractando de furto interueniente in illis, ut de furto pignoris, aut depoſiti: ſic etiam, quia tractatum eſt de fraudulentia in præcipua ſua materia; ſcilicet, in emptione, & venditione, non eſt neceſſe tractare de illa, quæ interuenit in pignoribus, aut depoſitis. Itaque non intelligit author, quòd in alijs commutationibus voluntarijs fraudulentia eſt furtum, aut rapina, in emptionibus verò & uenditionibus eſt ſpeciale vitiũ. Sed quod intelligit eſt, per alias commutationes voluntarias non eſſe tractandum de aliquo ſpeciali vitio, quia his duobus, ſcilicet, fraudulentia, & vſura adiunctis ſuperius tractatis, nempe, furto, & rapina, non reſtat alia ſpecies vitij tractanda.

De iniuſtitia, quæ inueniri põt in emptione, & venditione, diſputant Doctores in 4. d. 15. Med. C. de reſtit. à q. 30. vſque ad 38. Soto libro 6. de iuſtitia. q. 3. Extant etiam in utroque iure tituli de hac re. Sed quoniam hęc materia ſatis à nobis explicari nõ poteſt, niſi declarata prius quidditate, & eſſentia contractus, & enumeratis ſingulis eius ſpeciebus, vt ſic id in quo emptio atque venditio ab alijs differat intelligatur, antequam ad explicationem literæ D. Thom. deſcendamus, illud maiori, qua potuerimus, breuitate, pertractabimus. Et quidem, quantum attinet ad diffinitionem contractus, Vlpia. in l. Labeo. 2. ff. de verbo. ac rer. ſignif. dicit, quòd eſt vltrò citroque obligatio. Quæ diffinitio non formaliter, ſed cauſaliter eſt intelligenda: quaſi dicat, q eſt actio humana inter duos, ex qua vtrique obligatio naſcitur. Quod contingit quando quippiam ego cauſa tui, tu verò cauſa mei, accepta, dataque vtrinq; fide, conficimus, ac ratũ habemus. Modũ aũt, atque figuram conficiendi contractum, quatuor uerbis explicare poſſumus, relatis in lege. naturalis. ff. de præſcriptis verbis. Quæ ſunt, do, vt des: facio, vt facias: do, vt facias; facio, vt des. Omnis namque contractus, ſi nominis proprietas ſeruanda eſt, eſt actus iuſtitiæ commutatiuæ, utramq; partem colligantis. Ex quo infertur, illas actiones, ex quibus in vna tantum parte oritur uinculum, uelut eſt donatio, & ſimplex promiſſio, non eſſe propriè contractus. Baldus citatus à Syluestro, uerbo, contractus, & Conradus quæſtio. 16. dicunt, quòd hoc nomen, contractus, tripliciter accipi poteſt. Vno modo propriè. Et ſic ſignificat actum illum, ex quo in vtraque parte obligatio oritur. Alio modo impropriè, vt ſignificet actionem, ex qua in vna tantum parte oritur obligatio. Tertiò impropriiſſimè, ut dicit actionem, ex qua neutra pars obligata manet. Sed proculdubio hęc diuiſio eſt impertinens, & indigna tanto viro. Importat enim nomen contractus, ex proprietate ſermonis, actum iuſtitiæ. Et certum eſt, quòd actiones illæ, ex quibus, uel

Diffinitio contractus.

A vna tantum pars, uel neutra obligatur, ad iuſtitiam non pertinent.

In enumeratione ſpecierum contractus non vno modo loquuntur Doctores. Scotus in 4. d. 15. q. 2. octo ſpecies conſtituit, & totidem Gerſon in ſuo tractatu de contractibus, quamuis nonnihil differentes. Antoninus 3. part. titul. 8. capit. 2. enumerat duodecim, & Conrad. diuiſionem illam protrahit, vſque ad triginta. Sed rerum potius, in quibus contractus confici poſſunt, quam illorum ſpecierum diuiſionem facit, atque enumerationem. Probabilior ſententia eſt, quòd contractuum, qui fiunt circa res, (de his enim tantum eſt ſermo in præſenti, & non de contractibus, qui fiunt circa perſonas,

Enumerantur ſpecies contractuum.

B quales ſunt matrimonium, votum ſolemne, &c.) ſeptem tantum ſunt ſpecies, nempe, emptio, cambium, mutuatio, emphyteuſis, commodatio, permutata commodatio, & locatio. Quarum ſpecierum ſufficientia hac ratione colligi poteſt. Nam per cõtractum eundem, uel transfertur dominium rei, vel vſusfructus illius, uel tantum vſus. Et quidem, ſi transfertur dominium rei, aut id fit gratis ſine vlla redditionis obligatione, aut non gratis. Si fit gratis, eſt nuda donatio. Quæ idcirco a ratione contractus excluditur; quia ex illa in utraq; parte obligatio nõ oritur. Quod ad rationem contractus diximus eſſe neceſſarium: Cui & adiungitur liberum legatum, vbi nullum eſt iuſtitiæ debitum. Si autem fiat non

Septẽ ſunt ſpecies cõtractuum.

C gratis, hinc oriuntur tres contractuum ſpecies, quę ſunt emptio, cambium, & mutuatio. Emptio eſt, quando dominium rei pro æſtimato pretio transfertur. Cambium, quando vna res pro altera, commutatur, ut panis pro vino, corium pro panno. Mutuatio verò, quando transfertur dominium rei, ut idem, uel tantundem reddatur. Quod in rebus vſu conſumptibilibus, & præcipuè in nummis vſu uenit. Quibuſdam viſum eſt, quod mutuatio non eſt propriè contractus: quia nulla ex illa ponitur obligatio in mutuatore: ſed ſolum in mutuatario. Falluntur tamen: Ipſe enim mutuator eo ipſo, quòd mutuat manet obligatus non ſtatim repetere, donec mutuatarius aliquod commodum

D acceperit, vel accipere potuerit, moraliter loquendo, ex ipſa re mutuata. Et eadem ratio eſt de commodatore. Eo vel maximè, quòd aliquando ſtatuitur certum tempus, citra quod commodator, vel mutuator repetere non poteſt. Quando autem ſaluo dominio rei, eius vſusfructus transfertur pro pretio, uel penſione temporali, aut perpetua, quarta contractus ſpecies conſurgit, quæ dicitur, Emphyteuſis. Eſtque hoc nomen Græcum, Latinè idem ſonans, quòd meliotatio. Et quamuis per iſtum contractum antiquitus, ſolum viles quædam terræ ſteriles concederentur, ut accipiens eas melioraret, & fertiles redderet: poſtea tamen permiſſum fuit vt etiam res fertiles, & fertiliſſimæ emphyteuticari poſſent, ut ex l. prima, C. de iure emphyteutico

Emphyteuſis quid.

E conſtare poteſt. Quare nunc emphyteuta ille erit dicendus, qui rem immobilem hæreditario iure meliorandam, uel colendam ſub certo pretio, pactis & conditionibus acceperit, perpetuò, uel ad tempus, putà, in ſecundam vel tertiam generationem, vt in Authen. de non ali. §. emphyteuſim. habetur. Poteſt etiam contrahi emphyteuſis ad decem, vel viginti annos. Sed tunc vſque ad illud tempus in ea hæredes ſuccedunt. Diximus in emphyteuſi non transferri dominium, ſed tantum vſumfructum. Nam quamuis detur pro pretio, aut penſione perpetua, ſemper dominium directũ manet apud priorem dominum, & emphyteuta

ta solum habet dominium vtile. Et sic, esto emphyteuta in commissum incidat, res vero domino deuoluitur. Quando solum merus usus transfertur, consurgunt aliæ tres species contractus. Nam si vsum rei gratis indulgeas, vt tibi sola rei substantia restituatur, est commodatio, quæ non solum nomine, sed etiam re à mutuatione differt. In mutuatione enim transfertur dominiũ. Quare satis erit sit à mutuatario æquiualens restituatur. Mutuanti enim aurum satisfit, si argumentum reddatur. At verò in commodatione non transfertur dominium. Et sic accommodanti equum, aut vestem non satisfit, nisi eadem numero restituatur. Si autem vsum concedas, non gratis, sed pro usu alterius rei, vt vsum equi pro vsu pallij, tunc est permutata commutatio. Et si concedas, vsum non pro usu alterius rei, sed pro pretio tunc est locatio, cui tanquam correlatiuum correspondet conductio; Sicut emptioni correspondet venditio, siue domum, siue equum, siue proprias operas loces. Ad has septem species contractuum reduci possunt omnes alij, siue nominati sint, siue innominati. Nam contractus assecurationis, & societatis; quibus nec dominium rei, nec vsusfructus transfertur, ad locationem reducuntur. Et bene; quia est in illis veluti quædam locatio operarum. Impignoratio autem, aut fideiussio, non pertinent ad aliquam speciem distinctam; sed sunt tantum, veluti confirmationes aliorum cõtractuũ; Et sic ad illum erunt reducendæ, cuius sunt confirmationes.

Sententia Sot. de spe ciebus contractuum.

Magister Soto lib. 6. de iustitia q. 2. art. 1. affirmat, quinque tantum species contractuum esse enumerandas. Nam cambium, in qua vna res pro altera commutatur, dominio vtriusque translato, ad emptionem dicit esse reducendam, & permutatam commodationẽ, in qua vsus vnius rei, pro vsu alterius conceditur ad locationem.

Impugnatur Soto.

Sed proculdubio fallitur in vtroque. Et quidem, quòd cambium non sit reducendam ad emptionem, probatur hac ratione. Cambium est quid antiquius, & naturalius emptione; in primordijs enim humani generis tantum erat rerum cambium; & quia consuetudo, & vsus monstrauit illa ratione esse pene impossibile vitam transigere (si enim sutor domo indigeret, ingentissimo opus haberet calceorum aceruo, quem pro illa cambiret, quibus vtique calceis dominus ædium forte non indigeret, sed rebus alijs, quibus carebat sutor) adinuenta est emptio, & in eius vsum signatum est numisma. Tum, vt norma esset exæquandi res. Tum etiam vas, & fideiussor reipublicæ nomine, vt quoties illud porrexeris reddantur tibi res, quarum indigueris. Propterea enim dicebat Sapiens Eccles. 10. Pecuniæ obediunt omnia: quia, qui pecuniam possidet, venalia cuncta habet. Ergo si aliqua istarum specierum ad alteram esset reducẽda potius dicere deberemus, quòd emptio reducitur ad cambium, quam quod cambium reducitur ad emptionem. Eo vel maximè, quòd cũ cambium ex sua natura nõ requirat æqualitatem inter res, quæ cambiuntur, in emptione autem, & venditione necessaria sit æqualitas pretij ad rem, quæ emitur; fieri non potest, vt non pertineant ad diuersas species contractuum. Et eadem est ratio, propter quam permutata commodatio reduci non potest ad locationem. Sunt ergo septem species cõtractuum, vt diximus. Ad quarum distinctionem cognoscendam non erit opus inuestigare, an differant metaphysicali, & essentiali differentia: sed satis erit aduertere differentes modos tractandi in ipsis inuentos. Qui desumentur, vel ex diuerso modo tractandi rem ipsam, scilicet, aut transferendo cum illa dominiũ, aut vsum fructum, aut vsum; vel ex diuersa obligatione, ex ipsis contractibus orta, quæ sit uel ad reddendã rem ipsam, aut non reddendam vel ad dandum aliquid pro illa, aut aliquid aliud faciendum.

Diffinitio emptionis & venditionis.

Ex dictis colligere poterimus definitiones emptionis atque uenditionis. In quibus assignandis nõ parum Doctores laborauerunt, dicentes, quòd uenditio est, rei pro pretio distractio, & emptio, rei pro pretio contractio. Sunt enim hæc uerba, distractio, atque contractio, voces iuris, quibus generaliter trãslatio dominij illius rei, quæ non est reddibilis, significatur. Et nomine pretij intelligimus pecuniã, per quam valor omnium rerũ venalium æstimari consueuit, apud quascunque nationes rectè institutas. Quare Arist. lib. 1. Polit. c. 6. barbaras eas appellat, penes quas cambia tantum rerum, absque numismatis vsu, tunc durabant. Sed de hoc latius in sequentibus.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm licitè aliquis possit vendere rem pluris, quàm ualeat.

*AD primum sic proceditur. Videtur, quòd aliquis licitè possit vendere rẽ plus quàm valeat. Iustum enim in commutationibus humanæ vitæ secundum leges * ciuiles determinatur. Sed secundum eas licitum est emptori & venditori, vt se inuicem decipiant. Quod quidem fit, in quantum venditor pluris vendit rem, quàm valeat, emptor autem minoris quam ualeat, ergo licitũ est quòd aliquis vendat rem pluris quàm valeat.*

4. di. 15. q. 3. art. 1 q. 1. cor. Et quo. 2 art. 3. cor. & 10. C. de resci. vend. L. Rem. L. si uoluntate.

2. Præterea, Illud quod est omnibus commune, videtur esse naturale, & non esse peccatum. Sed sicut Aug. refert. 13. de Tri. dictum cuiusdam Mimi fuit ab omnibus acceptatum, Vili vultis emere, & care uendere. Cui etiam cõsonat quod dicitur. Prou. 20. Malum est, malum est dicit omnis emptor: & cum recesserit, gloriatur: ergo licitum est aliquid carius vendere, & uilius emere, quàm valeat.

Lib. 13. ca. 3. paulo à prin. to. 3.

3. Præterea, Non videtur esse illicitum, si ex cõuentione agatur id quod fieri debet ex debito honestatis. Sed secundum Philosophum in 8. Eth. in amicitia vtilis recompensatio fieri debet secundum vtilitatem, quam consecutus est ille, qui beneficium suscepit, quæ quidem quandoque excedit valorem rei datæ: sicut contingit cum aliquis multum re aliqua indiget, uel ad periculum euitãdum, vel ad aliquod commodum consequendum: ergo licet in contractu emptionis & uenditionis aliquid dare pro maiori pretio, quàm valeat.

Li. 8. Ethi. ca. 13 non longè à fi. tom. 5.

Sed Contra est, quòd dicitur Matth. 7. Omnia quæcunque vultis, vt faciãt vobis homines, & vos facite illis. Sed nullus vult sibi rem vendi carius quàm valeat: ergo nullus debet alteri vendere rem carius, quàm valeat.

*Respondeo dicendũ, quòd fraudem adhibere ad hoc, quòd aliquid plurіs iusto pretio vendatur, omnino peccatum est, in quantum aliquis decipit proximum in damnum ipsius. Vnde & Tull. dicit * in lib. de Offic. Tollendum est igitur in rebus contrahẽdis omne mendacium: nõ licitatorem venditor, nec*

Lib. 3. cir. medium.

qui

*qui contra se licitetur, emptor apponet. Si autem fraus deficit, tunc de emptione & venditione dupliciter loqui possumus. Vno modo secundum se, & secundum hoc emptio & venditio uidetur esse introducta pro communi vtilitate utriusque, dum scilicet unus indiget re alterius, & è conuerso, sicut patet * per Philos. in 1. Polit. Quod autem pro communi vtilitate inductum est, non debet esse magis in grauamen unius, quàm alterius. Et ideo debet secundum æqualitatem rei inter eos contractus instituti. Quantitas autem rei, quę in usum hominis uenit, mensuratur secundum pretium datum, ad quod est inuentum numisma, ut dicitur * in 5. Ethic. Et ideo si pretium uel excedat quantitatem ualoris rei, uel è cõuerso res excedat pretiũ, tolletur iustitiæ æqualitas. Et ideo carius vendere vel uilius emere rem, quam ualeat, est secundum se iniustum & illicitum.*

Lib. 1. c. 5. & 6. 10. 5.

Lib. 5. c. 5. tom. 5.

Alio modo possumus loqui de emptione & venditione, secundum quod per accidens cedit in utilitatem vnius, & detrimentum alterius, putà chm aliquis multum indiget habere rem aliquam, & alius læditur, si ea careat. Et in tali casu iustum pretium erit, ut non solum respiciatur ad rem, quę venditur, sed ad damnum, quod uenditor ex venditione incurrit. Et sic licitè poterit aliquid vẽdi pluris quã ualeat secundum se, quãuis nõ uendatur pluris quã valeat habenti. Si uerò aliquis multum iuuetur ex re alterius, quam accepit, ille uero, qui vendit non damnificatur carendo re illa: non debet eam superuendere, quia vtilitas, quæ alteri accrescit, non est ex venditione, sed ex conditione ementis. Nullus autem debet uendere alteri quod non est suum, licet possit ei vendere damnum quod patitur, ille tamen qui ex re alterius accepta multum iuuatur, potest propria sponte aliquid uendenti supererogare: quod pertinet ad eius honestatem.

1. 2. q. 63. artic.

*Ad primum ergo dicendum, quod sicut supra dictum * est, lex humana populo datur, in quo sunt multi à uirtute deficientes non autem datur solum uirtuosis. Et ideò lex humana non potuit prohibere quicquid est contra uirtutem, sed ei sufficit, ut prohibeat ea quæ destruunt hominum conuictum, alia uerò habeat quasi licita: non quia ea approbet: sed quia ea non punit. Sic ergo habet quasi licitum, pœnam non inducens, si absque fraude uenditor rem suam superuendat, aut emptor uilius emat, nisi sit nimius excessus, quia tunc etiam lex humana * cogit ad restituendum: putà si aliquis sit deceptus ultra dimidiam iusti pretij quantitatem. Sed lex diuina nihil impunitum relinquit quod sit uirtuti contrarium: unde secundum diuinam legem illicitum reputatur, si in emptione & uenditione non sit æqualitas iustitiæ obseruata. Et tenetur ille qui plus habet recompensare ei, qui damnificatus est, si sit notabile damnum. Quod ideo dico: quia iustum pretiũ rerum non est punctualiter determinatum, sed magis in quadam æstimatione consistit: ita quod modica additio uel minutio non uidetur tollere æqualitatem iustitiæ.*

Extra de emptio & vend. cap. cũ dilecti & c. cũ cã.

*Ad secundum dicendum, quòd sicut August. ibidem * dicit: Mimus ille uel seipsum intuendo, uel alios experiendo, uilitèr uelle emere, & carè uendere, omnibus id credidit esse commune. Sed quoniam reuera uitium est, potest quisque adipisci huiusmodi iustitiam qua huic resistat & uincat. Et ponit exemplum de quodam qui modicum pretium de quodam libro propter ignorantiam postulanti, iustum pretium dedit. Vnde patet, quòd illud commune desiderium non est naturæ, sed vitij. Et ideo commune est multis qui per latam uiam vitiorum incedunt.*

Dom. et habe. In resp.

Ad tertium dicendum, quòd in iustitia commutatiua consideratur principaliter æqualitas rei. Sed in amicitia utilis consideratur æqualitas utilitatis. Et ideò recompensatio fieri debet secundum utilitatem perceptam. In emptione uero secundũ æqualitatem rei.

SVMMA TEXTVS.

AD propositam difficultatem respondet Diuus Thom. per quatuor propositiones. Prima cõclusio, vti fraude, & dolo, vt vel pluris res vendatur, uel minoris ematur, quam iustum est, est peccatum in quantum quis decipit proximum in dãnum ipsius. Hanc probat D. Th. testimonio Ciceronis Qui lib. 3. de Offi. circa medium dicit: Tollendum est in rebus contrahendis omne mendacium: non licitatorem venditor, nec qui contra se licitetur emptor apponet. Secunda conclusio: Etiam deficiente fraude, vendere carius, aut vendere vilius, quam res valet, est secundum se iniustum. Probatur: Emptio atque venditio in commune bonum atque æquale commodum fuerunt introducta, ut docet Arist. lib. 1. Politic. cap. 5. & 6. ergo neutram partium debent grauare, sed ad iustitię æqualitatẽ sunt conficienda: grauarent autem alteram partiũ, si venderetur carius uel emeretur vilius, quã res valet; nec in his contractibus seruaretur æqualitas: ergo id facere est iniustum, atque peccatum. Tertia conclusio: Per accidens aliquando est licitum vendere rem carius quam valeat: Tunc, scilicet, quando venditor damnificatur ex priuatione rei quam vendit. Probatur. Vnusquisque potest vendere totũ, quod suum est; sed in casu conclusionis non solum res, quæ venditur, sed etiam emolumentum ex illa consurgens, est ipsius vendentis: ergo poterit vtrumque vendere, atque ex consequenti accipere ratione damni subsequuti plus, quam res secundum se valet. Quarta conclusio: Non est licitum vendere rem carius, quam valeat, propter commodum, quod ex illa ementi accrescit, si nullum inde detrimentum vendens accipiat. Probatur ratione contraria præcedenti: Nullus potest nisi quod suum est vendere; sed commodum ementis non est res venditoris, sed tantum proprium ipsius detrimentum: ergo non erit licitum vendere rem carius, quam valet, propter commodum, quod ex illa ementi accrescit, si uendens nullum detrimentum inde reportet.

EXPLICATIO ARTICVLI.

IN isto articulo, & in omnibus alijs huius quæstionis hoc tanquam fundamentum supponitur à D. Thom. quod in contractu emptionis & venditionis, vt iustus sit, seruari debet æqualitas inter pretium, & mercem: quæ est veluti sedes, & principium commutatiuæ iustitiæ in illo seruandæ. Cum enim emptio atq; venditio, vt dicit Aristo. libro primo Polit. pro communi vtriusque contrahentis vtilitate

In emptione & vẽd. seruari debet æqualitas inter pretiũ & mercem.

litate introducta videatur, vt scilicet, dum vnus indiget re alterius, aut è conuerso, vterque habeat modum, quo sibi inuicem iustè illam possit communicare; ratio postulat, ut quod pro cõmuni vtilitate est introductũ, in vnius grauamen, magis quam alterius, esse non debeat. Esset autem si pretium excederet valorem mercis, aut è contra. Est ergo necessarium ad iustitiam istius cõtractus, vt præfata æqualitas seruetur: & ea prætermissa contractus remanebit iniustus: cunque alter eorum plus debito recipiat, alter vero minus, inde sequitur, quod iniustitiam facit, & inæqualitatem. Sed quoniam hoc fundamentum, & si certissimum sit, non sufficit, ad de singulis contractibus in particulari iudicandum, iusti sint nec ne, nisi rerum, quæ venduntur, quod nam sit iustum pretium, cognoscamus; idcirco ante omnia examinandum à nobis est, vnde colligere poterimus, quod sit iustum pretium rerum venalium? Quam difficultatem tractat Caietanus in isto articulo, Soto libro sexto. de iustitia. quæstione 2. articulo 3. Medina Cod. de restitu. quæstione 31. & 36. Gabriel. in 4. dist. 15. quæstione 10. articulo primo. not. 3. Syluest. verbo, negotium. quæstione 2. casu. 6. & verbo, emptio. q. 6. Angelus, verbo. emptio. nu. 7. Mercado, de contractibus, c. 6. & 8. Nauarro in Manuali cap. 23. numero 78. Scotus in quarto distinct. 15. quæstione secunda. Castro de lege pœnali libro primo, capitulo 12. Couarru. libro secundo. Variarum. capitulo 3. Antoninus 2. par. titulo primo. capitulo. 16. §. 3. Gerson, de contrac. qua ternario. 5. consideratione 7. lit. O. & Conradus de contra. 3. pa. quæstione 56. conclusione quinta. Ex quorum omnium sententia quædam tanquam certa & extra controuersiam posita colligere placet.

Dubium unde sit cognoscẽdu iustum pretium rerum.

Primum est, quod pretia rerum non secundum ipsarum naturalem perfectionem sunt æstimanda; sed quatenus in vsus humanos veniunt. Et ratio huius est: Quia cùm mundus, & omnia, quæ in ipso continentur, propter homines facta sint; tanti, ciuili æstimatione, res valent, quantum hominibus inseruiunt. Viuentia ex genere suo præstantiora sunt vitæ expertibus. Tamen, vt dicit D. Augustinus libro 11. de Ciuitate. capitulo 16. mallet homo frumẽtum domi habere, quam mures; & solet domus plus venire, quam equus, & nonnunquam equus quam seruus, etiam si cum natura hominis nihil in corporalibus conferri ad æqualitatem valeat.

1. dictum certum.

Dico secundo etiam certum esse apud omnes, quod si autoritate publica principis, vel cõitatis, seu alterius vicem eius tenentis, rebus venalibus pretium est taxatum, illud iustum pretium illarum erit reputandum. Et ratio huius est: Quia cum pretium iustum sit, quod æquale est ualori rei, attentis omnibus circunstantijs ad ipsum pertinentibus, sicut ad gubernatores, & principes pertinet cætera reipublicæ disponere, & moderari: ita etiam sua prudentia, & æquitate pretia rerum taxare, & statuere. Alias daretur occasio diuitibus in tempore sterilitatis pretium rebus augendi exhauriendique pauperum bona; quod est maximum inconueniens.

2. dictum certum.

Et si quis contra hoc argumentetur, Qui publica autoritate, uel principis, vel reipublicæ pretia rebus imponunt, aut odio, aut fauore aut pretio aut precibus permoti; possunt sæpè sæpiùs à iusta illorum taxatione, vel deficere, uel excedere: ergo non semper quod à publica potestate est taxatum, habendum est pro iusto pretio. Et confirmatur. Esto, hæc, quæ dicta sunt, cessent; poterunt præfati rectores ex ignorantia, aut ex prudentiç defectu, aut ex imperitia, aut ẽt ex negligentia perpendẽdi ea, quæ ne-

Arg. cõtra secundum dictum.

A cessaria sunt, ut rei ualor cognoscatur à iusto pretio, uel deficere, uel excedere: ergo tunc non erit iustum pretium, quod ab ipsis fuerit assignatum. Tandem: Esto, tempore taxationis optimè, & iustissimè pretium taxauerint, successu temporis potest contingere, ut ob uariarum rerum euentum sit augendum, aut diminuendum pretium: quia possunt expensæ, labores, pericula crescere, aut etiam minui: possunt similiter uariari, & alterari merces in bonitate, & malitia: potest prætereà accidere, ut indigentia crescat, aut minuatur; & quod multò plures sint emptores, quam prius, aut pauciores; quæ omnia, ut communiter dicunt Doctores, plurimum ualent ad uariandum ualorem mercium, & iustum pretium ea B rum: ergo tunc, quod à publica potestate fuerit taxatum, non est habendum pro iusto pretio. Respondeo tamen, quod præfatum nostrum secundum dictum est uerum, si rectè intelligatur. Est autem sensus illius, quod quando lege, uel publica potestate rerum pretium est determinatum, illud est præsumendum iustum, interim, quod non constat taxatores fuisse, uel corruptos, uel deceptos in pretii assignatione. Iustum est enim pro illis præsumere, qui rempublicam gubernant, quandiu de opposito non constiterit. Est etiam præsumendum de illis, quod debitam diligentiam apposuerint ad prependenda omnia, ex quibus pretium, aut augendum, aut minuendum uenit. Et quemadmodum ad illos spectabat primò, quando res uenditioni expositæ fuerũt, C pretia determinare: ita etiam ad eosdem spectabit successu temporis rerum uarietatem, quo ad copiã seu penuriam, quo ad meliorationem, seu deteriorationem attendere, & similiter emptorum, aut uenditorum pluralitatem, uel paucitatem considerare, ut taxatio per eos facta cõtinuetur aut minuatur. Et si continuatur, semper est pro illis prçsumendum, & eorum taxationi standum, nisi notabilis causa taxationem mutandi appareat, quia tũc cessat præsumptio dicta. Nec ex tunc erit iusta præfata taxatio, aut illi necessario standum, ex quo incipit irrationabilis esse. Quare nisi præfati rectores tunc taxationem per eos factam mutent, tuti erunt in conscientia mercatores aliud pretium exigẽtes. D Dixi in conscientia: Nam in foro exteriori forte à pena immunes non erunt. Et per hæc patet solutio ad obiecta. Nomine reipublicæ, aut potestatis intelligimus in præsenti omnes illos, qui ab ipsa republica habent authoritatem, inter quos primum locum tenet princeps, secundum, prætores, aliique iudices, tertium, ædiles, uulgo appellantur, regidores; qui etiam habent potestatem à republica taxandi pretia in rebus minoris momenti, ualidaque est eorum taxatio. Et est aduertendum, quod huiusmodi taxatio, potest fieri uno è tribus modis: Scilicet, E uel penes terminum magnitudinis in fauorem emptoris, uel penes terminum paruitatis in fauorem uendentis, uel penes utrumque terminum, in fauorem utriusque. Exemplum primi est pragmatica frumentaria. Vbi penes terminum magnitudinis ità pretium taxatur, ut maius illo iustum esse non posit, bene tamen minus; cum communis æstimatio tritici ex abundantia etiam dependeat. Exemplum secundi habetur in censibus temporalib. uitalibus. In quibus ita taxatur pretium penes terminum paruitatis, ut minori pretio emi non posint, bene tamen pro maiori. Exemplum tertij est in omnibus alijs communibus taxationibus, uini, aut carnis: quibus determinatum pretium statuitur.

Responsio.

Qui habeant potestatẽ taxandi pretia.

Dico tertio, etiam esse certũ apud omnes, quod in mercibus, quç non habẽt publicam taxationem

3. dictum certum.

à lege,

tur. Pretia rerum non ex affectu, aut utilitate singulorum, sed communiter fungi, hoc est, non secundum priuatorum existimationem; sed secundum communem prudentiam, constitui.

Tertio est aduertendum, quod si merces, seu res aliquæ, ad vocem præconis publicè vendâtur quod vulgo dicitur, almoneda, non erit illic iniusta venditio, aut emptio, si non detur pretium iuxta communem consuetudinem, quam mercatores in vendendo seruant. Id enim foro illo publico, reputatur valere res, quod pro illa fuerit repertum, siue maius sit, siue minus illo, pro quo mercatores similẽ rem vendunt. Nec obstar, quod in vna almoneda res similes pluris vendantur, quam in alia: quia facile pro loco & tempore rerum valor variatur, ex multitudine emptorum, & communi rerum indigentia, aut copia, vt modo dicebam. Et idem est iudicium, de rebus, quæ percursores, vulgo, corredores, appellatos, per vicos & plateas cum mercibus discurrentes, venduntur. In illis enim sicut & alijs, quæ publicè venduntur, non oportet iuxta consuetudinem præfatam mercatorum pretium taxare: sed illud erit iustum, quod pro illis datur, esto, minoris vendantur. Dummodò fraus, & negligentia cursorum cesset, fideliterque, & diligenter discurrant, quærentes emptores: nec cum aliquo eorum fraudulenter conueniant. Et inde similiter fit eos, qui redditus ecclesiasticos, aut seculares pro minori pretio, quam valent, scienter emunt, quando publicè venales exponuntur, non esse damnandos, nec ad restitutionem compellẽdos, si fraus, & dolus cesset. Vti fit inter eos, qui vulgo appellant, arrendadores. Habet enim illud forũ, suas leges, sicut & ille publicus, qui dicit almoneda, suas: quibus stando nulla iniustitia committitur. Et quemadmodum in casu posito, ille, qui scienter emit redditus annuos, pro minori pretio, quam valent, excusatur à culpa ratione fori: ita etiam, & vendentes scienter pro maiori, propter idem forum, maximè si emptores sciant pro maiori emere. Nam, qui emunt, sunt ignari, & imprudentes, & qui vendunt sciunt optimè rei venditæ quantitatem, alia ratio erit habenda. Quam vt explicem, dico, quod si emptor scit fructuum, qui venduntur quantitatem, & similiter venditor, excusari poterit emptio, & venditio à culpa, siue magno, siue paruo pretio res ematur. Et similiter si ambo fructuum, qui venduntur quantitatem ignorent, poterit præfata emptio, & venditio excusari. Cæterum si (quod vt plurimum contingit) venditor scit fructuum quantitatem, vel quasi, ex quo per scripturam, quæ vulgo dicitur, tazmia, id cognoscit: emptor autem id penitus ignorat, nec facta diligentia id attingere potest; ex erroreque, aut ignorantia pro maiori quantitate, aut pretio præfatos fructus emit, non erit licita venditio, sed tenebitur in conscientia venditor excessum restituere, si emptor sit notabiliter læsus; quamuis in foro exteriori cogetur emptor stare cõtractui. Et ratio est: Quia non est ibi æqua vtriusque conditio, cum venditor rem sciens videatur esse in tuto, & emptor nescius in manifesto periculo.

Ad arg. His constitutis ad primum argumentum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam cum pretium, quod desumitur ex communi hominum æstimatione habeat latitudinem, vt diximus in primo notabili, estò, vnus pluris, alius minoris vendat, intra latitudinem tamen iusti pretij, iuxta communem æstimationem rem vendere sunt dicendi.

Ad confirmationé. Ad confirmationem respondetur nomine communis æstimationis, nos intelligere in præsenti rei appretiationem, & communem cursum rerum venalium, ac consuetudinem, quæ existit quando merces communiter in aliqua republica vendi solent, & apud prudentes & imprudentes, diuites, & pauperes idem illarum pretium seruatur, supposita ipsarum rerum æqualitate, in bonitate intrinseca. Id enim semper pro iusto pretio est habẽdũ, ex quo nũquã desunt in republica personæ prudẽtes, tã mercatores, quã nõ mercatores, qui sciant omnia perpendere, quæ ad pretij iustitiam conducunt. Itaq; nec æstimatio, quam faciunt mercatores, præcise, nec illa quã faciũt non mercatores, est quæ iustificat pretiũ; sed mos tales merces in republica vẽdẽdi B pro tali pretio cõmuniter seruatus, qui ex prudentũ hominũ iudicio ortũ habuit, & ab eodẽ cõseruat, variaturq; quãdo rationabiles causæ pretiũ mutãdi cõcurrunt. Et huiusmodi communi æstimatione existente, impertinens est venditores multas fecisse expensas; multa subijsse pericula, viliusque aut cariùs merces emisse. Quare si iustè illas vendere volunt, aliquando lucrari, & aliquando perdere ipsos oportebit. Talis enim est mercatorum conditio, vt sicut lucro, ita & damno sint expositi. Et semper & in omnibus velle se seruare indemnes fieri non poterit, sine aperta iniustitia, vt diximus in secundo notabili.

Ad 2. arg Ad secundum argumentum respondetur uerum C esse, quod pretia rerum secundum illa omnia, quæ in argumento numerantur, variantur quotidie. Sed illa etiam sunt, quæ considerare oportet, vt res secundum communem æstimationem vendi dicantur. Variatur enim communis æstimatio, (etiã in eodem loco, & tempore) ex modo vendendi, ut vnanimiter dicunt Doctores. Et loquor de uariatione notabili. Nam exigua variato, & quæ intra latitudinem iusti pretij contineatur, eodem etiam modo vendendi existente, licitè fieri potest. Sed vt hoc melius intelligatur aduertendum est, quod modus uendendi, penes quem dicimus, ex communi æstimatione rerum pretia variari, potest esse quadruplex. Primus, quando ipsa merx quærit empto-D res. Secundus, quando emptores quærunt res, aut merces. Tertius quando aliquis vendit simul, & non minutatim magnam copiam mercium. Quartus, & ultimus, quando vendit diuisim, & per mensuras minutiores. Et quidem primus modus vendendi ex communi æstimatione facit vilescere pretium. Et ex hoc ortum habuit commune prouerbium: quod merces vltroneæ vilescunt. Ratioque illius est quia in eo modo uendendi est raritas emptorum, quæ est vna ex multis causis minuẽdi pretium. Secundus modus vendendi auget iustũ pretium: quia est in illo copia emptorum, quæ est vna ex iustis causis pretium augendi. Tertius mo-E dus uendendi similiter facit vilescere pretium: quia est in illo raritas emptorum. Quartus autem auget pretium; & merito, tum quia in illo modo vendendi est copia emptorum, tum etiam, quia augetur labor maiorique industria est opus, tam ad diuidendas, quam ad conseruandas merces.

Huc usque diximus de emptione, & venditione rerum, quarum iusta pretia, vel lege, vel communi hominum consuetudine sunt taxata. Sed quoniam sunt plures merces, quarum iustum pretiũ nec ex legis, aut iudicis decreto, nec ex communi hominum æstimatione, quia sunt parum in vsu desumi potest; quales sunt gemmæ, & alia nouiter ex India venientia, multaque alia de nouo artificiata, meritò dubitamus: vnde, quod nam sit iustum pretium

Quod sit iustum pretium rei vendite ad vocé præconis.

Dubiũ de iusto pretio rerum exquisitarum.

tium istarũ rerũ colligere poterimus? Nõnulli affirmant, iustum pretium in his de sumendum esse ex sola uoluntate uendentis. In his enim habet uerũ, quod dicit Iurisconsultus, in lege in re mandat. C. mandati. Vnusquisque in re sua est moderator & arbiter. Et commune prouerbium: Tantum valet res quanti vendi potest. Sed proculdubio hæc sententia non est vndequaque vera.

Sententia autoris.

Quocirca dicendum existimo, quod vbi nec lex iusti pretij determinatiua, nec communis consuetudo inuenitur, quia forte merces in eo loco non sunt assuetæ vendi, ad cognoscendum iustum pretium illarum, multa considerare oportebit, quorum quædam tenent se ex parte vendentis, quędã ex parte emẽtis; alia uero ex parte ipsarũ rerũ. Et quidẽ ex parte vendẽtis, B sunt consideranda, expensæ labores, cura, industria, & pericula, quib. se & merces exposuit, tã illas de uno loco ad alterũ asportando quã illas cõseruãdo. Ex parte ementiũ sunt considerãda indigentia, qua rebus illis indiget, paucitas, aut multitudo emẽtium, complacibilitas, seu appretiatio ipsarum rerũ, & tandem vtilitas, quæ ex eis ementibus est euentura. Ex parte mercium sunt etiam consideranda, raritas, seu abundantia ipsarum, fertilitas, seu sterilitas earumdem, commoditas quam possidentibus tradere possunt, & denique earumdem melioratio, seu deterioratio. Quibus omnibus rectè pensatis, poterit prudens mercator merces suas vendere petendo id, quod sibi constituerunt, &ettereà lucrum, ex C quo competens stipendum pro laboribus, expensis, & periculis, cæterisque, quæ dicta sunt, recipere possit. Sed, quoniam omnium istarũ rerum consideratio longissima, est & in qua multum põt esse incertudinis, breuem regulã assignãt Doctores dicẽtes,

Regula cõmunis.

in his, & alijs rebus reipublicæ minimè necessariis (nã quæ necessaria sunt iam ex cõi æstimatione habẽt taxationem) id habẽdũ est pro iusto pretio, in quo emptor atque venditor, scientes conuenerint. Itaque tanti poterit quisque rem vendere, quantum emptor sciens, & prudens dare voluerit. Et in hoc sensu verum est quod dicitur. Tanti valet res, quanti vendi potest. Et lex illa, quæ dicit. Vnumquẽque in re sua esse moderatorem, & arbitrum, est in- D telligenda dummodo illa res ad alterum non pertineat. Nam si pertinet ad alterum, secundum regulas iustitiæ erit necessario iudicanda.

Corollariũ triplex regula cognoscendi iusti pretij.

Ex omnibus dictis infertur, quod ad cognoscendum iustum pretium rerum venalium quęcumque sint illæ, triplici regula vti possumus. Prima est, autoritas publica ex suo bene placito certis rebus pretia decernẽs. Secũda, cõis æstimatio fori. Tertia, cõuentio inter emptorem, & venditorem. Inter quas hoc est discriminis; quod pretium coustitutum per primam regulam, consistit in indiuisibili; vt supra dicebam. Medium autem constitutum per alias re- E gulas latitudinem habet, & variari potest in eodem loco, & tempore, ut dicit D. Thom. hic in solutione ad primum. Differunt secundo quod pretium taxatum per primam regulam ordinatur immediatè ad bonum communitatis, per iustitiam legalem, quæ principaliter in principe, & ministris reipublicæ residet. Pretium vero taxatum per alias regulas ordinatur immediatè ad bonum ipsorum contrahentium. Differunt tertio in eo, quod materia primæ & secundæ regulæ, sunt res necessariæ ad victum, & vestitum hominum, & sic exercetur circa frumentum, vinum pãnum, &c. Cùm tamen materia propria tertiæ regulæ sint res magis ad fastũ, & pulchritudinem reipublice, quam ad necessitatẽ pertinentes. Quales sunt gẽmę, canes venatici, acci-

A pitres, equi elegãtes &c. Est ẽt differentia inter secũdã, & tertiã regulam, quantum ad hoc, quod stante taxatione pretij per secundam regulam, tertia locũ non habet. Si enim pretium cõmuni æstimatione fori, est constitutum; non licet illud ex conuentiõne inter emptorem, & uenditorem variare, sed standũ erit cõi æstimationi fori. Quod est intelligendũ, manente contractu in ratione emptionis, & uenditionis. Nã si ex beneplacito suo venditor vult rem uilius vendere, erit donatio: sicut, & si emptor velit rem carius emere. Itaque tertia regula tantum habet locum, quando pretium rei nullo modo est taxatum, vt contingit in mercibus nouiter ex India adductis, & in artificibus industriis nouũ aliquod B artificium facientibus vtile reipublicę. Quamuis etiam in his, vt rectè conuentio fiat, considerare oportebit expensas, labores, & industriam artificis, ad modum iam explicatum.

Dubium.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, Vtrùm quando communis æstimatio minoris facit alicuius rei pretium, quam lege est taxatum, licitum sit totum pretium legis accipere. Verbi gratia: Tempore abundantiæ cõmuniter æstimatur faneca tritici octo argenteis; pretium autem lege taxatum quatuordecim. Dubium est. Vtrum in eodem tempore abundantiæ sit licitum pro una faneca tritici quatuordecim argenetos accipere?

Sententia Bartholomæi à Medina.

Bar. Medina in summa. c. 14. §. 25. vt ad hanc difficultatem respondeat, distinguit. Et dicit: quod si lex pretium decernens in fauo- C rem emptoris facta sit, vt in dicta pragmatica tritici contingit, non est licitum totum legis pretium exigere, sed illud tantum, quod in communi populi æstimatione currit. Et si secus fiat, tenebitur vendens totum excessum restituere. Cæterũ in illis, in quibus in fauorem vendentis pretij taxatio facta est vt in venditione iuris ac census contingit; etiam si uilius sit pretium in communi æstimatione: puta vnum pro uiginti, poterit venditor sic uendere, vt lex dicit, scilicet, ad rõnẽ vnius pro quatuordecim. Hęc tamen sententia, quam etiam sequitur Mercado de contractibus, cap. 7. quantum ad modum explicandi mihi non placet.

Impugnatur à Medina.

Distinctio enim de lege decernente pretium, aut in fautorem ementis, D aut in fauorem vendentis, prorsus est inepta. Quod ista ratione conuinco. Nam, uel pretium lege taxatum, est iniustum aut iustum. Non iniustum: quia cum, ut supra ostendimus, semper sit pro principibus iudicandum rectè omnia perpendisse, ut iustitiam, & æquitatem seruent, tamdiu pretium lege statutum habendum erit pro iusto, quandiu non constiterit contrarium. Et si dicatur, communem illam æstimationem pretij pro minori, facere, vt illud qđ lege statuitur non sit iustũ: cõtra hoc sic argumentor. Communis æstimatio, vt omnes fatẽ- E tur in assignando pretio locum non habet, quando lege, & publica principis æstimatione taxatio facta est, cum constet iudicium principis, aut senatorum in valore iudicando, longe anteferendum esse communi hominũ iudicio, & ęstimationi: alias sequeretur, quod etiam tempore sterilitatis liceret pluris vendere rem, quam taxata est: siquidem cõmuniter tunc merx pluris æstimatur, quod nullus concedet: ergo id pretium habẽdum erit pro iusto, quod lege statuitur siue in fauorem emptoris, siue in fauorem vendentis taxatum sit. Atque ex consequẽti semper est licitum illud sequi, cum nulli siue emptori, siue venditori sit licitum iniuriam facere.

Dupliciter potest lex pretiũ taxare.

Et vt ad propositam difficultatem respondeamus, aduertendum est, dupliciter posse contingere, vt lex aliqua alicuius rei pretium taxet: Vno modo ab

solutè

solutè determinando iusti pretij quantitatem. Alio modo, non taxádo iustú rei pretium; sed statuendo, & præcipiendo, ne vltra certá quátitatem res vendat nihil curans an illa sit iusta, & æqua taxatio; nec ne,

1. dictum.

Quo supposito dico primò, quod si taxatio fiat primo modo, proculdubio est licitum accipere totum pretium legis etiam si ex communi æstimatione res minoris habeatur. Ná cum illud pretium sit iustú, & legitimum vnicuique licet illud accipere, non obstante quacumque cómuni hominum æstimatione, quæ contra iustum legale prævalere non potest. Et hæc ratio, vt opinor, obseruanda est in taxatione librorum, & aliarum rerum communiter ad vsum hominum deseruientiú, vt panis, vini, carnis. Nec refert, an lex in fauorem emptoris vel venditoris sit edita, cum illa semper æqualitatem cum omnibus obseruare debeat: alias erit iniusta: nec in fauorem emptoris aliquando taxatio iusta esse possit, quin etiam sit iusta in fauorem vendentis. &c. Dico

2. dictum.

secundo, quod si taxatio fiat secundo modo, vt siue dubio fit in pragmatica tritici, & censuum, non potest venditor plus accipere pro re, quam communiter æstimatur: Itaque si triticum in anno abundanti communiter æstimatur octo argenteis, non poterit venditor pro illo quatuordecim accipere, esto legis taxatio, quatordecim sit. Et ratio est: quia lex pretij tunc relinquens quantitatem in naturali iure de communi æstimatione, solum præcipit ad vitanda damna reipublicæ ne certus terminus excedatur.

Aliud dubium.

Est aliud dubium, vtrùm si Salmanticæ, Verbi gratia, valet res octo ex lege, Toleti verò, eadem res, ob maiorem penuriam illius, etiam ex lege valet duodecim, existens Salmanticæ possit rem illam pro duodecim vendere, cum obligatione suis expensis illam deferendi Toletum? Et quidem si contractus non celebretur Salmanticæ, sed fiat conuentio de celebrando illo Toleti, quando res ibi sit portata, certum est, contractum esse licitum, quia ille non vendit Salmanticæ, sed Toleti vbi res tanti valent, ipseque suis expensis est illas portaturus & sibi pereunt, si casu perierint quia non est translatum dominium: Sed quando contractus celebratur Salmanticæ, tunc est difficultas, vtrùm sit licitum?

Sententia Mercadi.

Mercado cap. 10. absolutè dicit, non esse licitum pluris vendere res, quam valent in loco, vbi fit contractus. Et ratio illius est; quia cum lex in eo loco prohibeat rem pluris vendere, si ibi celebratur contractus, & secus fiat, iam venditur res vltra pretium legis, atque ex consequenti contra legem, & illicitè.

Sententia autoris.

Sed ego ad propositam difficultatem sub distinctione respondendum existimo. Nam vel venditor res illas erat portaturus Toletum, uel non. Si primum, licitus est contractus: nec quod super accipit est ratione venditionis, aut rei venditæ, sed ratione lucri, quod amittit, vendendo Salmanticæ: quod ipse potest superaccipere deductis tamen expensis, & periculo transportationis, quæ emptor accipit supra se, & deberent esse supra ipsum vendentem, si merces Toletum diferret, vel mitteret, quæ sunt pretio æstimabilia. Si autem uenditor non erat res portaturus Toletum, non potest illas pro pretio Toleti currente vendere, sed pro illo quod Salmanticæ vbi res venditur currit. Cuius rei rationem assignat Barth. Med, quia contrarium esset in fraudem legis. Sed profecto mihi hoc non solum videtur esse in fraudem legis, sed etiam contra legem. Nam cum excessum pretii ille non accipiat, nec ob lucrum cessans, nec ob aliam causam rationabilem, relinquitur quod accipit illud ratione mercis, cuius valor in hoc loco non est tantus ex lege; atque ex consequenti

A facit contra legem. Et hoc, quod dicimus de diuersitate pretii in diuersis locis, ex lege prouenięte: est etiam intelligendum, quando diuersitas pretij prouenit ex communi æstimatione, modò excessus intra latitudinem iusti pretii non contineatur. Quod enim attinet ad æqualitatem iustitiæ, parum refert, an diuersitas pretii, in diuersis locis proueniat ex lege, uel ex communi æstimatione. Et hęc dicta sufficiant, pro cognitione iusti pretii rerum venalium. Quibus suppositis superest, vt ad explicationem eorum, quæ D. Tho. in isto articulo, & sequentibus dicit, deueniamus.

Dubium circa primam conclusionem D. Thom. Argum.

Et primò circa primam conclusionem, in qua habetur, quod uti fraude, & dolo, ut uel pluris res uen

B datur, uel minoris ematur, quam iustum est, est peccatum, est difficultas, utrum uera sit. Et pro parte negatiua est argumentum, ex leg. rem. C. de rescin. uend. & leg. in causa. 2. ff. de minorib. §. idē. Vbi cótrahentibus conceditur, ut inuicem se decipere possint. Et confirmatur: Contractus ille, in quo unus decipit alterum ultra dimidium pretij, non solum ciuili, sed & canonica lege firmatur, ut constat ex c. cum dilecti, & ex capitulo cum causa. de emptione & uend. ergo est licitus.

Sententia authoris.

Hoc tamen non obstante, dico conclusionem. D. Tho. esse certissimam. Quæ & sufficienter probatur ex Paulo primo ad Thess. cap. 4. admonente, ne quis fratrem suum in nego

C tio circumueniat. Quoniam vindex est Dominus, inquit, de his omnibus. Et ratio est manifesta: Ná ubi adest fraus, ac dolus volútarium subinde abest; & ex consequenti fit iniustitia charitati aduersa.

Ad arg.

Et ad argumentum in contrarium dico, nomine deceptionis in illis legibus, non significari fraudē, aut dolum, quæ semper sunt peccatum; sed solum acceptionem maioris vel minoris pretij, citra dimidium, quæ tam iure ciuili, quam canonico permittitur: etiam si intra latitudinem iusti pretij nó contineatur; vt constat ex legibus, & capitub. in argumento adductis. Vendere autem accipiendo maius, uel minus pretium, vltra dimidium, non est vēdere vltra duplum, vt nonnulli arbitrantur apud

D Conrad. de contract. q. 57. Sed est vendere vltra sesquialterum. Itaque res, quæ valet decem habet latitudinem iusti pretij intra nouem, & vndecim; & vendere eam pro sedecim, est uendere vltra dimidium veri, sicut emere citra dimidiú est emere pro quatuor, quia quinque sunt media pars decem. Ita habet lex. rem. C. de resc. vend. Vbi dr. Minus pretiú esse videtur, si nec dimidia pars veri pretij soluta est.

Grauis difficultas de védiione circa dimidium.

Sed est grauis difficultas, vtrùm iura permittentia emptionem, aut venditionem rei citra dimidiú, permittant illam tanquam iustam, & licitam, uel potius taliter ementes, aut vendentes peccent mortaliter, & teneantur ad restitutionem, quamuis leges taliter læsis non dent in iudicio actioné, ut uel

E contractum rescindere, vel damni sibi illati restitutionem petere possint. De qua re sunt variæ Doctorum sententiæ.

Prima sententia.

Prima est quorundam iurisprudentium. Qui dicunt ex legum dispositione licitum esse cuique rem vltra iustum pretium vendere cariùs, aut emere uilius, modo in tali uenditione non excedatur dimidia iusti pretij quantitas. Hanc etiá sententiam tenet Durandus quidam ex ordine Minorum, quem citat Conrad. q. 57. & reprehendit Antoninus 2. p. tit. 1. c. 16. Quia dicebat licere venditori in foro Dei exigere pretium iusto maius, etiá si immodicus sit excessus, dummodò non sit vltra dimidium. Et probari potest hæc sententia pluribus argumentis.

1. Argum.

Primo, Naturaliter permissum est, & concessum contrahentibus, se inuicem circumuenire,

nire,& circunſcribere,ut notant iuriſtæ in leg.item ſi pretio.§.fi.ff.locati.& in leg.in cauſæ,§.fi.ff.de minoribus.proptereaque præcipiunt leges, vt ſi deceptio non fiat vltra dimidium, contractus teneat, & ſit validus: ergo taliter contrahentes non peccant; nec tenentur ad reſtitutionem.Et confirmatur: Defraudare proximum citra dimidium iuſti pretij, videtur fieri iuris tam canonici, quam ciuilis autoritate,vt conſtat ex legibus, & capitibus ſupra citatis:quod autem iuris authoritate fit, iuſte fit: ergo licitè,atque ex conſequenti taliter facientes ad nullam tenentur reſtitutionem.

2. argum. Secundo:Quia ex diſpoſitione iuris habetur, vt qui rem alienam per tempus à lege definitum poſſedit,poſtea rem illam reſtituere non teneatur; etiã B ſi ſuperueniat ſcientia,quod res illa fuerit aliena,taliter poſſidens eſt tutus in conſcientia, nec obligatur ad reſtitutionem:ergo pari ratione, quia ex diſpoſitione iuris habetur,vt qui uendit rem, plus iuſto citra dimidium, non teneatur ſuper acceptum reſtituere, taliter vendens erit tutus in conſcientia, nec ad aliquam obligabitur reſtitutionem. Antecedens ſupponitur à nobis tanquam certum ex dictis in materia de dominio, cum de præſcriptione eſſet ſermo.Et conſequentia probatur ex paritate rationis.Vtrobique enim eadem cauſa inuenitur, ſcilicet,ne detur occaſio litibus,& contentionib. quæ innumeræ alioqui oriri poſſent, ſi ſuper omni de- C fraudatione eſſet defraudatus audiendus.

3. argu. Tertio argumentor à ſimili: Officialis, qui operas ſuas locauit,aliquidque ab eis, quibus ſeruiuit vltra debitum extorſit,non tenetur illud reſtituere, iuxta D.Aug.ſententiam, qui de his loquens dicit. magis reprehendendus eſt,qui talia repetit: quam ipſe officialis,qui accipit.cap.non ſane.14.q.5. ergo nec qui rem ſuperuendit tenebitur exceſſum reſtituere:cum ſimile ſit rem ſuperuendere, & pro opere ultra debitum aliquid extorquere, quia etiam hic eſt operis venditio,

4. argu. Quarto. Vnicuique eſt licitum tanti rem ſuam vendere, quanti valet: ſed res valet tanti quanti vendi poteſt, vt habet vulgatum, & commune D proloquium:ergo licite res pro quocumque pretio datur,atque ex conſequenti illam uendens ad nullam tenetur reſtitutionem. Et ſi dicatur, illius prouerbij ſenſum eſſe, non quod res ualet tanti, quanti poteſt uendi de facto, ſed de iure; id enim poſſumus,quod iure poſſumus;ad minus ſequitur, licitè, & iuſtè poſſe, quemquam rem ſuam vendere pro pretio,quod non ſit ultra dimidium iuſti, cum illud ex iure ità ſit diſpoſitum.

Vltimum argumentum. Vltimò: Si vendens rem vltra dimidium iuſti pretij,peccatum committeret, & teneretur ad reſtitutionem,ex eo eſſet,quod uenditor ab emptore illud pretium iniuſtè acciperet,ſicq; eſſet velut furtum,aut rapina ſaltem large:ſed in eo caſu,nec fur- E tum,nec rapina nec aliqua iniuſtitia locum habere poteſt,cum mutuæ voluntates ementis & uendentis ad talem contractum concurrant,nec aliqua ibi interueniat fraus,vel dolus, vel ignorantia:ergo licitè fit,nec ex eo oritur obligatio reſtitutionis.

Altera ſententia. Gerſon in tractatu de contractibus.& in ſuis floribus.vt refert Soto lib.6.de iuſtitia.q.3.ar.1.dicebat eos,qui uendunt,vel emunt merces, vltra dimidium, peccare mortaliter:non tamen teneri ad reſtitutionem.Sed hæc ſententia non minus falſa eſt, quam præcedens.

Cõcluſio. Quocirca,vt difficultati ſatisfaciã, talẽ conſtituo cõcluſionẽ:Quicunque exceſſus iuſti pretij,in venditione,& defectus in emptione, ſciẽter acceptus,

A etiam ſi dimidij quantitatem non excedat peccatũ mortale conſtituit, & cadit ſub obligatione reſtitutionis. Itaq; nec leges canonicæ, nec ciuiles volunt permittere deceptionem circa dimidium iuſti pretij, tanquam iuſtam & ratam in foro Dei. Hanc ſententiam tenet Medina.C.de reſt.q. 32. Soto lib. 3.de iuſtitia.q.3.ar.1. Couarru.lib.2. Variarũ.ca.4 num.4.D.Thom.in 4.d.15.q.3. Contra.de contractibus.q.57.concluſione 1. Adrian. quodli.6.ar.3. Caiet.in præſenti, & opuſ.16.quæſtionum cap.12. Nauarro in cap. qualitas.de pœnit.d.5.num.45. & latius in cap. nouit. de iudi.not.6.corrol.9. Eſtque iſta communis opinio omnium Doctorũ tã Theologorum,quam iuriſprudentium. Imo Diuus Anto B ninus 2.p.titu.1.cap.16.dicit contrariam ſententiã eſſe erroneam animarumque ſaluti periculoſam: quod ego item verum exiſtimo. Et probatur noſtra concluſio. Primò in ca.hoc ius.10.q.2.dicit, quod ſi in venditione rei Eccleſiaſticæ plus offeratur,quã res ualeat, illud Eccleſiã non debet recipere, ſed tantum iuſtum pretium: ergo ſimiliter in uenditione aliarum rerum ſecularium, tantum iuſtum pretium debet interuenire. Probo conſequentiam: Nã iuſtitia commutatiua non minus in rerum ſecularium, quam Eccleſiaſticorum uenditione ſeruanda eſt. Et confirmatur ex D. Auguſtino lib. 13.de Trinit.cap.3.dicente: Vili velle emere, & care vel- C le vendere, re vera uitium eſt: nec ob aliam rationem,niſi quod æqualitas inter pretium,& rei valorem non ſeruatur. Quare idem D.Auguſtinus ibidem quendam hominem,tanquam iuſtum commẽdat,qui cùm vẽditor exiguum pretium pro re, quã vẽdebat inſcius poſceret, ipſe ſciens rei ualorẽ, amplius quã alter poſtulauerat tradidit. Scio, inquit, hoiem,cũ uenalis codex ſibi fuiſſet oblatus,pretijq; eius ignarũ: & iõ quiddã exiguũ poſcentẽ,cerneret uẽditorẽ,iuſtũ pretiũ,quod multo amplius eius nec opinanti dediſſe. Et ratione ſic argumentor.Præceptis naturalibus nulla humana lex derogare poteſt: ſunt enim indiſpenſabilia:ut ſupra diximus, de præceptis Decalogi: vel ſaltem nullus dubitat,quod per D humanum ius nec diſpenſari,nec abrogari poſſunt: ſed ſeruare iuſtitiã cõmutatiuam in contractibus humanis,eſt præceptum naturale,atque adeò diuinũ, cum omnis præceptio naturalis ab æterna lege deriuetur, ut docet D. Tho.1.2.q.artic. ergo per legẽ humanam id abrogari non poteſt. Atque ex conſequenti non obſtante quacunque legis humanæ diſpoſitione,quicunque emit, aut vendit rem carius, quam ualeat,ſiue in multo, ſiue in paruo,dummodo pretium intra latitudinem iuſti non contineatur,peccabit contra iuſtitiam & tenebitur ad reſtitutionem. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur: Obiectum iuſtitiæ, quæ virtus eſt naturalis,eſt facere æqualitatẽ in rebus,ideò enim E Ariſt.5.Ethic.dicebat,totam virtutem iuſtitiæ commutatiuæ in hoc uerſari, vt æqualitas inter perſonas conſtituat, nempe faciendo vt quantum à te accepi, tantum tibi reddam:ergo hoc,quod eſt ſeruare iuſtitiam in commutationib.humanis,eſt præceptum naturale.Et confirmatur: Si liceret decipere citra dimidiũ iuſti: ſimiliter etiam liceret defraudare in menſura: & ſi decem modios grani uendidiſti accepto omnium integro pretio ſex tantum ſubdole tradere:hoc autem eſt abſurdum, & contra illud Deuteron.25. Non habebis in ſacculo diuerſa pondera, maius, & minus:nec erit in domo tua modius maior & minor:ergo & illud,ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Nã idem prorſus ſunt,uel decipere in pretio, uel decipere in mercibus. Item

Qui

Qui defraudat proximum, non libere consentientem, non solum agit cõtra charitatem, & legem naturæ, qua hoc facit alteri, quod sibi nollet fieri, sed etiam contra iustitiam, ipsum iniustè damnificando: sed hoc facit ille, qui rem carius vendit, quam valet, etiam si sit citra dimidium: suppono enim ipsum nullatenus intendere donare: ergo non solum peccat, sed etiam tenetur ad restitutionem, iuxta illud: si culpa tua damnum illatum est, iure super hoc satisfacere te oportet. Vltimò, supposito, quod deceptio medietatem iusti pretij superans, inducit obligationem restituendi, vt omnes fatentur, argumentor in hunc modum: Nam, vel tunc restituẽdus est totus excessus vltra iustum pretium, vel non: sed ille tantum qui est vltra dimidium. Secundum dici non potest: nam cum leges ciuiles, rescindat contractum, in quo fit deceptio vltra dimidium, nisi integre excessus emptori restituatur, vt habetur expresse in lege 2. C. de rescind. vend. fieri non poterit, vt in tali deceptione solum restituenda sit illa pars, quę medietatem excedit. Præterquam quod est mirabile dictu, quod si rem valentem decẽ à Petro mercatus sum pro sedecim teneatur mihi Petrus sex restituere: & si eam mercatus sum pro quatuordecim, nihil mihi debeat: ergo totus excessus erit restituendus. Atque ex consequenti, etiam si medietatem nó attingat, erit etiam ille reddendus, vt sic inter pretium, & mercem iustitiæ æqualitas obseruetur. Et confirmatur: Obligatio restituendi nascitur ex iniusta rei acceptione, seu retẽtione: ergo si in casu, quo venditor rem valentem decem, vendit pro quindecim, nihil alienum accipit iniustè: si eam vendit pro sedecim, nó grauabit iniuste emptorem, nisi in vno. Atque adeò vendendo, pro sedecim non tenebitur restituere, nisi vnum: Hoc autem est contra Doctores contrariæ sententię: & contra omnes, qui vnanimiter dicunt totum excessum esse restituendum, quando est vltra dimidium iusti pretij: ergo similiter erit dicendum, quod quando res venditur pro quindecim illa quinque sunt iniustè accepta, & ex consequenti restituenda in conscientia.

Ad 1. arg. Ad primum argumentum in contrarium respondetur primo, quod si illud aliquid valeret, pari ratione conuinceret, non solum licere hominibus, se inuicem decipere citra dimidium, sed vltra. Quod est contra omnes, & contra veritatem, cùm absolutè dicatur in legibus citatis, naturaliter esse permissum contrahentibus, se inuicem decipere, nec apponatur aliqua limitatio ex parte quantitatis, in qua sit licita deceptio. Præter quàm, quod vt paulò ante dicebam, tam naturali quam diuino iure est hominibus prohibitum, ne se inuicem, decipiant, aut circũueniant, nec in multo, nec in paruo. Ac proinde quando dicitur, naturale esse contrahentibus se inuicem circumuenire, non est sensus, quod sit de iure naturæ, sed dicitur esse naturale, quia secundum naturam corruptam ità natum est euenire, sępèque contingit, vt homines, ob rerum cupiditatem, quę est illis quodammodo naturalis, se inuicẽ decipiant. Et si alicubi dicitur id esse licitum, intelligendum est, hoc est, permissum, quia, scilicet, iure saltem humano, non puniuntur tales circumuentores, quãuis diuino, & naturali prohibeantur. Vel secundo respondetur, nomine, deceptionis, aut circumuentionis in illis legibus, solum significari acceptionem maioris, vel minoris pretij intra latitudinem iusti, quę licita est, modo fraus, & dolus nó interueniant, quæ semper sunt peccatum, vt diximus in superioribus. Ad confirmationem respondetur, falsum esse, quod ius, siue ciuile, siue canonicum, eos contra-

A ctus approbet, tanquam licitos, & iustos, in quibus maius pretium accipitur, quam, res valet, modo excessus nó sit vltra dimidium. Et similiter est falsum quod idem ius authoritatem præstet, vt huiusmodi defraudationes fiant. Quod veritatẽ habet, est quod vtrumque ius approbat eiusmodi contractus, solum quantum ad eorum validitatem. Quod est dicere, quòd non sunt necessario rescindendi, vt habetur in leg. si uoluntate. C. de rescin. uend. Vbi Imperator dicit: Nec bona fides, nec aliqua ratio patitur, vt contractus, in quo fit defraudatio citra dimidiũ, omni dolo secluso, rescindat. Præterquã, quod etiam si leges authoritatem præstarẽt ad similes cõtractus efficiendos, non inde liceret inferre, eos esse

B licitos, & iustos. Multa enim videmus secundum leges humanas permissã, & disposita, quę tamen secundum naturalem legem, & diuinam sunt damnanda. Vt patet de usura citra centesimum, quæ iure ciuili toleratur. Et de præscriptione cum mala fide, quæ etiam aliquando eodem ciuili iure defenditur. Et de alijs pluribus, in quibus constat ciuiles leges à naturali & diuina differre. Quare nó sine causa D. Augustinus, & refertur in cap. qui peccat. 23. q. 4. dicebat: Illud, quod legis autoritate fit, iustè fit, non de lege humana, sed de diuina, & naturali esse intelligendum. Et si quis nobis obijciat Innocentium super cap. quia plerique. de immunitate Ecclesiarum, generaliter dicentem, quod quando contra-

C ctus iure tenet, pars, quæ lædit ad restitutionem nó tenetur, quoadusque pars læsa repetat. Dico nulla ratione contra nos pugnare. Solum enim loquitur de contractibus, in quibus ius dominij translationem non vetat. Et sic lucrum ex ludo non tenetur lucrator restituere, nisi petatur. In pręsentiarum aũt certũ est, iure naturali & diuino inhiberi translationem dominij. Quare idem Innocentius super ca. in ciuitate. de vsuris. de hoc particulari casu docet, leges permittentes deceptionem citra dimidium iusti pretij, intelligendas esse, iure fori, & non iure poli. Idemque affirmat Panorm. super dictum capit. quia plerique. & Baldus super cap. cum causa. de testibus. vbi allegans Glossam legis. semper. ff. de reg.

D iur. ait, tales fraudulentos contractus non esse licitos in foro conscientiæ: Et ideò mercatorum animas in periculo versari.

Ad 2. arg. Ad secundum argumentum respondetur concesso antecedenti, negando consequentiam. Et ad probationem dico, non esse eandem rationem de præscriptione, & de superuenditione. In præscriptione enim post completum tempus à lege diffinitum, si cętera adsint, quæ ad legitimè præscribendum sunt necessaria, ius ipsum seu legislator concedit, & transfert dominium rei in præscribentem; in superuenditione autem non ita. Sed in hoc solum ratificat pręfatum contractum, quod in foro exteriori non concedit defraudato actionem contra defraudantem, quamuis in foro conscientię, à quo forum ex-

E terius sępe discrepat defraudans, ad restitutionem teneatur

Quæstio. Si quis autem quærat, quæ nam sit ratio propter quàm legislator in præscriptione uoluit, ut dominij rei translatio fieret: & non in superuenditione, quando excessus est citra dimidium: si quidem utrũque permittit: dicó huius rei duas potissimum esse

Respõsio. causas. Prima: Quia in præscriptione ratio quietis obuiandique litibus, postulat ut princeps, qui custos est pacis, eos homines rerum suarum dominio priuet, qui eas diu tãquam negligentes deserunt, ut sic obuietur fallacijs, quæ post longi temporis lapsum suboriri poterant. At uero in contractu emptionis:

Casus, in quibus licet vēdere rem carius quā valet.

Et contingit, quando uenditor inuincibiliter credit, rem, quam uendit, id ualere, quod pro illa exigit, verbi gratia, quindecim, cum re uera nō valeat, nisi duodecim. Secundus est interesse. Et contingit, quando uenditor ex rei uenditione, uel patitur aliquod damnum, uel ab assequutione alicuius lucri sibi certi, aut probabiliter euenturi impeditur. Tūc enim licitum erit ei ascendere in pretio iuxta quantitatem interesse, quod ex venditione perdit, vt se seruet indemnem. Est autem hoc intelligendum dummodo uenditor rem illam vendat, ad instantiam emptoris. Nam si rogans vendit, non uendenti, sed emptori veniet imputandum damnum, vt statim dicemus. Tertius casus est, donatio admixta. Et contingit quando emens dat pretium excessiuū, quia excessum libere donare intendit. Sed tunc nō est emptio, aut uenditio pura, sed admixta donationi, ratione cuius est licitum uenditori talem excessum accipere. Extra hos casus, quicunque aliquid, vltra iustum pretium acceperit, peccabit mortaliter, & tenebitur ad restitutionem. Nisi forte ex paruitate materiæ excusetur quod commune est huic peccato, cum omnibus alijs.

Discrimen inter primum casum & alios duos.

Est autem aduertendum, esse latissimum discrimen inter primum casum ex vna parte, & secundū, & tertium ex alia, quantum ad debitum restituendi. Nam in secundo, & tertio casu, quando excessus accipitur ratione interesse cessantis, aut ratione donationis admixtæ: non tenetur aliquando venditor excessum illum restituere. At verò in primo casu, quo ex ignorantia res fuit superuēdita, quamuis durante illa, uenditor sicut excusatur à culpa, eūcuseitur etiam ab obligatione restitutionis, superueniente tamen cognitione veritatis, scilicet, quod rē plus iusto uendidit, tenebitur excessum restituere. Et ratio huius discriminis est: Nam ignorantia nō tollit, quin emptor fuerit defraudatus: quamuis à culpa defraudationis excuset. At verò interesse cessans, atque etiam donatio admixta, totaliter tollunt defraudationem emptoris. Et certum est, ex reali defraudatione oriri semper obligationem restituendi. Est autem hoc intelligendum, dummodo tanto tempore excessum illum venditor, cum ea ignorantia seu bona fide non retinuerit, quod sufficiat ad præscribendum, aut vsucapiendum. Nam tunc, etiam si cōpleto tali tempore agnoscat se emptorem defraudasse, (siue in multo, siue in paruo facta fuerit defraudatio) nihil tenebitur restituere, iuxta doctrinam traditam à nobis in materia de dominio. De præscriptione.

Nota circa secundum casum.

Circa secundum casum est aduertendum nomine interesse intelligere nos in præsenti, etiam grauamen quodcunque ex venditione ipsi uendenti, aut ex emptione, ipsi ementi proueniens. Quare si venditori molestum fuerit atque graue, seipsum ad emptoris instantiam, re sua priuare, quia forte multum ei res illa placet, licite poterit in pretio ascendere ratione grauaminis, quod ex venditione patitur. Sicut è contra, si emptori molestum fuerit, & graue rem aliquam emere, quia illa forte non indiget, eamque ad instantiam venditoris emit, etiam licebit in pretio descendere, iuxta quantitatem grauaminis, ut author est Conradus de contract. q. 57. & 58. Et est hoc intelligendum, non solum de pretio, quod ex communi hominum æstimatione habetur pro iusto: sed etiam de pretio legali, quod similiter in hoc casu excedere licet. Ratioq; horum est, quia tunc non ex vi venditionis, nec ratione rei venditæ super accipitur pretium, sed ratione damni, quod incurritur, uel interesse, quod amittitur,

A vel complacentiæ, qua priuatur, quæ sunt pretio æstimabilia. Et lex, aut communis æstimatio tantum determinat pretium rei, & non damnorum. Atque adeo talia accipiens nec facit contra legem, nec contra communem æstimationem. Nonnulli affirmant, tunc etiam esse licitum vendenti, carius vendere rem, quando ipse illam magis æstimat, quā re vera valet. Sed hęc sententia proculdubio est falsa. Nam vt supra diximus, priuata æstimatio locū non habet, quando, vel lege, vel communi æstimatione res est appretiata: nisi in illis rebus, quæ consuetæ non sunt, nec necessariæ. Ex hoc infert Med. C. de restit. q. 32. §. inde infertur, posse mutuantem aliquid vltra sortem recipere, sine vitio vsuræ, aut

Corollariū Medinæ.

B iniustitiæ, solum ratione grauaminis quod ex carentia pecuniæ mutuatę patitur, etiam si nullum aliud lucrum cesset, quia illud grauamen est pretio æstimabile. Sed quamuis hoc corollarium, metaphysicè loquendo, forsan sit verum: moraliter tamen, & ut philosophum moralē loqui decet, falsum est, multisque vsuris viam parans. Cum in receptione vsuræ quisq; dicere posset, se lucrum recipere, non ratione mutui, sed ratione molestiæ, quam ex mutuatione patitur: atque adeo id licite facere, quod esset maximum inconueniens. Eo uel maximè, quod illa molestia, est adeò intrinseca mutuationi, ut si pro mutuo aliquid ultra sortem accipere non est licitum, nec etiam pro molestia ei adiuncta. Sicut de

Impugnat Medina.

C labore sacramentorum ministerio annexo dicere solent Theologi. Quod ego verum existimo. Inferturq. ex supradictis, posse venditorē petere, & accipere aliquid ultra iustum pretium currens, si rem, quam in vno loco, & tempore vendit, in alio loco, aut tempore erat venditurus, ex quo maius aliquod iustum pretium sperabat. Et hoc ratione interesse, cuius iacturam ex uenditione in tali loco, & tempore ad instantiam emptoris facta, patitur. Hincque iustificatur casus capituli in ciuitate. de vsuris. Vbi dicitur, licitum esse venditori, rem carius uendere, quam tunc valeat, si eam erat ad aliud tempus seruaturus, quo uerisimiliter credebat, illam plus ualituram. Et quod dicimus de venditore, de emptore

Explicat capitulum in ciuitate de vsuris.

D pariter est dicendum. Nempe, quod si emptor in hoc loco, & tempore non erat merces aliquas empturus, sed in alio loco, aut tempore, ubi & quando verosimiliter sperabat, illas pro minori pretio quā nunc ualent habiturus, & eas hic, & nunc ad instantiam uenditoris emit, poterit descendere in pretio, dareq; pro illis minus, quam sit pretium hic & nūc currens. Idque ratione interesse, quod ad instantiam uenditoris perdit, nec tenetur illud gratis facere. Sed debent in utroque deduci labores & expensæ, quas erat in alio loco, & tempore subiturus. Vt diximus supra de eo, qui Salmanticę uendit merces pro pretio currenti Toleti, cum obligatione illas deferendi Toletum. Et in his, & alijs huius-

E modi casibus, quibus licitum est ratione lucri cessantis, aut damni emergentis ascendere, aut descendere in pretio ultra, aut citra illud, quod iustum habetur; impertinens est, quod excessus, aut defectus sit ultra dimidium, cum illud vtrobique accipiatur, nō pro merce, sed pro interesse.

Nota circa tertium casum.

Circa tertium casum est aduertendum: quod sicut est certissimum admixtam donationem tollere obligationem restituendi excessum iusti pretij in venditione acceptū, propterea quod scienti, & uolenti non fit iniuria: ita ei est difficillimum, explicare, qn̄ aut quomodo cognoscetur emptorē dantem pretium excessiuum intendere donare excessum, vt venditor sit à restōne immunis Conrad. de cōtract.

Sententia Conradi.

q.57. affirmat, quod quando hæc quatuor concurrunt: primum, quod emptor est persona sagax, sciésque valorem rei: secundum, quod non ex mentis leuitate vera, vel præsumpta dat tantum pretium, per quod excluditur prodigalitas, & inordinata affectio ementis ad mercem: tertium, quod non ex necessitate, vel arctatione, qua re illa multú indiget, dat illud: quartum, quod prędicta tria constant venditori de emptore, potest venditor præsumere, emptorem excessum iusti pretij liberaliter donare intendere, atque adeò ad illius restitutionem non tenebitur. Hucusq; suæ sententiæ rationem assignat: Quia, si deficit prima códitio, ex errore dat emptor excessiuum pretium, & sic non libere donat. Si deficit secunda, vel quia emptor ex prodigalitate, vel ex inordinata affectione, quam habet ad mercem, dat tantum pretium, peccat venditor emptoris culpæ, atque peccato cooperans: & sic tenetur ad restitutionem. Si deficit tertia conditio, similiter peccat uendens, dum accipit excessiuum pretium, afflictum amplius, quam iustum est affligendo; & sic non est ibi donatio. Si autem deficit quarta conditio, peccat venditor scienter superuendens rem, vel se periculo superuendendi, & proximum iniuste defraudandi exponens: cum nesciat, nec verisimiliter præsumat, quod emptor uelit excessum sibi donare.

Impugnatur Conradus.

Hęc tamen sententia mihi non placet. Primo: Nã id, quod affirmat in secunda conditione, nempe, qđ si emptor ex prodigalitate, seu inordinata affectione dat excessiuum pretium, peccat uenditor illud recipiens, proptereaque impeditur donatio, est apertè falsum. Sæpe enim contingere potest, vt donatio sit peccaminosa, & non receptio, & è contra. Nã vitiosa est donatio, qua homo dat bona sua meretrici, aut concubinę, maximè si ex inordinata affectione procedit: tamen nec meretrix, nec concubina illud sic donatum accipiẽdo peccant, seclusa omni extorsione, & dolo, nec acceptum restituere tenentur. Item peccat diues in publico ex inordinata affectione glorię humanæ eleemosynam faciens, & tamen nec peccat pauper eleemosynam recipiẽs, nec acceptam restituere tenetur. Similiter etiam è contra peccat vsurarius vsuras recipiens: tamen is, qui vsuras soluit peccatum non committit. Ac proinde, quamuis emptor prodigaliter, aut ex inordinata affectione, quam ad mercem habet, velit pretiũ excessiuum sponte donare, poterit venditor illud recipere, nec restituere tenebitur. Secundo non placet mihi sententia Conradi, quia tam in secunda cõditione, quam in duabus sequentibus assignat pro ratione, ob quam venditor tenetur pretium excessiuum restituere, nec habere illud tanquam donatũ, quia in eius receptione peccat. Et tamen certum est non quodcunque peccatum à venditore cõmissum obligare ad restitutionem, sed illud tantum, quod est contra iustitiam, vt sæpe à nobis in superioribus est demonstratum.

Sententia Authoris.

Quocirca hac sententia omissa, vt quid in hac re mihi dicendũ videatur explicem, aduertendum est, tripliciter posse cótingere, vt quis alterũ in emptione & uenditione circa pretium iustum rei decipiat. Primo, ipso lęso iustum rei ualoré ignorante. Secundo, valorem sciente, sed necessitate uendendi oppresso. Tertio, valoré sciente, & nulla necessitate cópulso. Et quidẽ, si primo modo contingat, omnes fatentur, & Couarr. latè probat li. 2. Variar. c. 3. nu. 11. qđ si defraudans est in mala fide, peccat accipiẽdo excessiuum pretium, & ad restitutionem tenetur, etiá si citra dimidiũ pretij, fuerit facta deceptio. Si verò est ignarus, sicut & defraudatus, non peccat, sed quã **A** primum sciuerit fraudem factã, tenetur illam ad æqualitatem reducere, quod nos etiá diximus supra, in isto art. Si autem contingat secundo modo deceptio: et existimo uerum, atque certum, nullam tunc posse præsumi donationem: atq; adeo teneri semper ad restitutionem pretij excessiui, qui táliter illud acceperit. Quidquid dicat Medina. C. de restit. q. 3 x. circa finem. & multi alij, qui contrarium opinantur. Sed probatur nostra sententia. Primò: Qui necessitate compulsus vendit rem pro pretio minori iusto, aut emit eandem pro pretio maiori iusto, dat excessum, non daturus, si aliter suæ necessitati consulere posset: ergo non libere donat, atque ex cõsequenti illud accipiens, ad restitutionem tenetur.

B Consequentia est nota, & antecedẽs probatur: Ideo in oblatione usurarum non dicitur interuenire donatio, quamuis qui illas soluit, dicat se uelle libere donare, quia re uera necessitate coactus donat, & nõ donaturus, si aliter posset suam uexationem redimere: ergo pari ratione in proposito. Secũdo: Qui necessitate compulsus emit rem carius, quã valet, patitur metum magni damni uitandi, qui in uirum constantem cadere posset: ergo non plene voluntariè id facit, nec ea libertate, quæ necessaria est in cõtractibus humanis. Ita sentit Nauarro in Manuali cap. 23. nu. 88. Vbi dicit, quod cùm quis necessitate compulsus pluris emit, verbi gratia, triticum, non est ibi præsumenda donatio. Et idem affirmat Co-

C uarru. 2. Vari. c. 4. nu. 8. 9. & 11. Quando uerò tertio modo contingit deceptio in emptione & venditione, scilicet, ipso læso sciente, & nullam necessitatem patiente, quamuis Caietanus, & Couarruuias absolutè doceant nullam ibi esse donationem, & alij affirment contrarium, mihi tamen distinguendum videtur. Nam vel defraudans est amicus, aut consanguineus, maximè si sit vxor, aut aliquid simile, vel est omnino extraneus. Si primum, præsumetur donatio, vt dicit secunda opinio. Colligiturque manifestè ex l. si quis dona. ff. de contrahen. vend. & l. si sponsus. §. circa ff. de donat. inter virum, & vxorem. Et l. si vir vxori. in princ. C. ad Velleianum. & l. 2. §. si quis. ff. si quis in fraudem. Quibus omnibus legi-

Quãdo donatio est dicẽda intercedere in emptione.

D bus emptio, viliori pretio ab altero coniuge facta, approbatur. Et ratio est manifesta. Ex quo enim quis sciens, & uolens absq; necessitate, rem pro minori pretio vendit amico, aut consanguineo, quibus consueuit aliqua gratis donare, rationabiliter præsumitur, ex intentione donandi, id fecisse. Atque adeo defraudans tunc erit tutus in conscientia, pretij excessum retinẽdo: etiam si donans leuitate animi id faciat, ut dixi cõtra Conradum. Cæterum, si defraudans sit omnino extraneus nisi manifesta signa donationis intercedant, mihi videtur, non esse tutum in conscientia excessum iusti pretij recipiendo, si alio titulo non se excuset, quam donationis. Et quantum ad hoc vera est prima opinio. Quæ

E probatur hoc modo. Inter contrahentes maxime extraneos, vbi certa nó apparent signa donationis, credendum est probabiliter, pręcipuam, imò totam intentionem esse emendi, & vendendi iuxta leges talis cótractus, quę sunt, seruata ęqualitate iustitię, nihilq; minus, quam gratuitam donationem intendere, aut concipere, quę est etiam doctrina in d. l. si sponsus. & l. si quis manifeste tradita: ergo nulla ratio dictat, ut animum donandi præsumamus habere eum, qui nec de donatione cogitat, nec donationis titulo aliquid emptori daret. Et confirmatur: Vsurarum acceptio ab eo, qui scienter sine necessitate eas offert, est illicita, vt oẽs Doctores fatent: ergo & acceptio pretij excessiui ab eo, qui scienter, &

sine necessitate illud dat. Probo consequentiam: Quia non est maior ratio, propter quam præsumatur donatio in vno, quam in altero. Ità tenet Medina q. 32. §. secundo esto, vbi dicit, quod, esto, concurrant istæ tres conditiones, scilicet, quod emptor rectè sciat iustum valorem rei, & quod non det excessiuum pretium ex necessitate, nec ex inordinata cupiditate, vel leuitate, adhuc non potest præsumi donatio nisi alia causa ad id præsumendum concurrat puta, quia venditor est amicus emptoris, aut cognatus, cui benefacere solet, aut saltem desiderat. Hæc Medina. Quare immerito Couarru. loco citato nu. 11. ad finem, citat illum pro ea sententia absolute dicente, quod quando nulla necessitate coactus quis emit rem pro maiori pretio, commode præsumitur donare. Tenet enim contrariam, vt ex verbis ipsius colligere licet.

Et si quis quærat, cur is, qui nulla necessitate premitur, & scit iustum pretium, vilius vendit, nisi quia vult donare? respondeo, aliam etiam posse esse causam vilius vendendi, nempe quia venditoris interest rem à se, vel à suo patrimonio alienare, ad idque mouetur non animo donandi, sed vendendi: Si constaret certo venditorem valorem rei scientem, non ex necessitate, nec ex aliqua alia causa moueri, vt illam vilius vendat, quam valet, proculdubio præsumeretur donatio. Sed hoc, regulariter loquendo, cognosci non potest. Est ergo huius casus resolutio, quod etiam si quis sciens rei valorem, & sine leuitate animi, & necessitate rem carius emat, quam valet, non propterea in tali emptione existimanda est interuenire donatio, nisi alia rationabilior gratuitæ donationis causa appareat, scilicet, vel quia contractus celebratur cum cōiuge, amico, aut consanguineo. Vel si celebratur cum extraneo, ipse emptor, manifestissimis signis suum declarat animum, ad modum iam explicatum.

Resolutio huius casus.

Quartus casus ab aliquibus assignatus.

Nonnulli solēt assignare quartum casum, in quo est licitum uendere rem, pro maiori pretio quam ex lege, vel ex communi æstimatione valet, scilicet, ratione officij mercatorum. Medina q. 31. §. & procedit, affirmat merces non habere eundem valorem apud mercatores, qui id habent ex officio, & apud alios. Quia mercatores, inquit, iustam habent causam aliquid ratione officij amplius pro mercibus recipiendi, quam non habent alij. Sicut & capsori permittit pro pmutatione aliquid rōne officij lucrari, quod alij non capsori non permittitur. Ac proinde non est damnandum, si quis merces à non mercatore vilius emat, quam in domibus mercatorum venduntur. Hæc Medina: Ex quibus aliqui colligunt, licitum esse ratione officij accipere aliquid vltra pretium quod vel ex lege, vel ex communi æstimatione iustum habetur. Soto lib. 6. de iustitia q. 2. art. 3. licet tacito authoris nomine, dicit hoc sibi nō placere. Et ratio illius est, quia iustitia, inquit, non habet aspectum ad personas, sed solum ad valorem mercium in se. Cæterum meo iudicio, nec Soto merito discedit à Medina, nec alij ex eius sententia rectè colligunt, dari alium casum vltra tres positos, in quo sit licitum vendere rem pro minori pretio, quam uel ex lege, vel ex communi æstimatione ualet. Quod ut ostendam, aduertendum est, quod Medina non docuit, licitum esse uenditori ex officio plus accipere, pro re; quam uel ex lege, uel communi æstimatione est taxatum. Id enim falsissimum esset. Non propter rationem Soti, cui facile esset respondere: si dicamus, parum referre, an iustum pretium ex re in se, uel ex persona sumatur, quando ipse iuste potest plus accipere, sicut diximus supra de

Sententia Authoris.

A eo, qui ratione damni emergentis, aut lucri cessantis; etiam ex sententia Soti, potest carius uendere rem, quam in se ualet, nec valor ille tunc sumitur ex re in se, sed ex conditione vendentis. Sed ratio est: Quia respublica, & communis æstimatio, in assignādo pretio iusto rerum, habuerunt respectum ad officium mercatoris, sicut & ad alias circunstantias. Atque adeò omnibus pensatis ille erit reputandus iustus valor, vltra quem non licebit posteà ratione officij plus exigere. Quod Medina dicit est, posse rem emi vilius ab eo, qui non habet officium vendendi, quam ab eo, qui id habet ex officio. Quia iustum pretiū rei in manu huius non est tantum, quātum in habente officium. Et ratio est: Nam lex, seu

Sententia Medinæ explicatur.

B communis æstimatio determinans pretium, verbi gratia, unius ulnæ panni viginti quinq; argenteos, inter alia habuit respectum ad officium mercatorum, regulariter res uendentium, ratione que illius officij aliquid plus determinauit dandum pro mercibus, quam aliæ circunstantiæ, scilicet, industria, labor, expensæ, copia mercantium &c. exigebant. Et sic cum specialiter iusti pretij determinatio ex lege, uel communi hominum æstimatione facta sit, pro mercatoribus, qui id ex officio habent, non poterunt alij, qui non sunt mercatores eam regulam sibi assumere, uendereque sicut mercatores uendunt, cum careant hac circunstantia. Atque adeo nō sunt damnandi, qui minoris eandem mercem emunt à

C non habente officium. Sed damnandus erit, qui nō habens officium mercatoris uendiderit illam communi pretio, quia lędit proximum, iustum excedens pretium; cum debeat defalcari arbitrio prudentum, quod illi circunstantiæ officij pretium augenti, correspondet. Et hæc sententia Medinæ, quę meo iudicio, improbabilis non est. Sed ex ea non rectè colligitur, assignandum esse quartum casum, ultra tres positos, ignorantiæ interesse, & donationis admixtæ, in quo sit licitum uendere rem pro maiori pretio, quam ex lege, uel ex communi æstimatione ualet, scilicet, ratione officij mercatoris. Nam augmentum correspondens officio ab eo, quod ex lege, vel communi ęstimatione iustū pretium existimatur,

D non distinguitur: sicut nec illud, quod respondet industriæ, aut expēsis. Nos autem in præsenti tantum inquirimus casus, in quibus per accidēs est iustum, accipere maius pretium pro re, quam secundum se, hoc est, ex lege, uel communi ęstimatione ualeat. De quo D. Thomas in sua 3. conclusione.

Nota circa quartā cōclusionem D. Thom.

Circa quartam conclusionem D. Tho. qua dicit, non esse licitum uendere rem carius, quam secundum se ualeat, propter commodū, quod ex ea ementi accrescit, si nullum inde uendens detrimentum recipit, aduertendum est eam esse certissimam, & extra controuersiam positam. Nullus enim, nisi quod suum est, uendere potest. Certum est autem, quod commoditas emptoris, non est aliqua res uenditoris, bene tamen sua ipsius necessitas, uel detri-

E mentum. Ex quo infertur, quod si quis uendit equū qui non uenditori, sed ementi ad bellum est maximè necessarius, uel uendit aliam rē, quia per usum suæ artis cumulatius emptor lucrum facere potest, quam fecisset venditor, non potest talis ratione illius commodi, quod emptori accrescit, pretium augere, nec aliquid plus accipere, quam ipsa res secundum se, vel ex lege, vel ex communi hominum æstimatione valeat, iuxta regulas à nobis superiùs positas. Et si contrarium fecerit, peccabit mortaliter, & tenebitur ad restitutionē. Alioqui, si utilitas emētis pretiū augeret, liceret pharmacopolis tanti medicamenta uendere, quanti ualet sanitas infirmorum,

quod est alienum ab omni ratione. Vrbanum quidem est, & rationi consonum, ut qui huiusmodi res sibi ualde utiles emit, debitas uenditori grates repẽdat. Maximè, si non fuerit talis conditionis uenditor, cui ex officio incumbat, illas uendere. Et propterea dicebat Aristo. lib. 8. Ethic. cap. 13. In amicitia rei utilis recompensatio fieri debet, secundum vtilitatem, quam consequutus est ille, qui beneficiũ suscepit. Quasi significans in amicitia utili vtilitatem, quæ per donum gratuitum recipitur, esse considerandam, vt iuxta illius quantitatem gratiæ habeantur. Cùm tamen in iustitia commutatiua, secundum quam emptio, atque uenditio regulari debent, tantum æqualitas rerum sit pensanda. Ex quo infertur posse aliquando contingere, ut aliqua secundum naturalem æquitatem sint debita, quæ tamen secundum iustitiam non debeantur. Et hæc in pactum deducere propter mutuum erit manifesta vsura, ut quæstione sequenti uidebimus.

ARTICVLVS II.

Vtrum venditio reddatur illicita propter defectum rei venditæ.

Leuit. 19. Prou. 11. & 20. Amos 8. Mich. 6.

D Secundum sic preceditur. Videtur quod venditio non reddatur iniusta & illicita propter defectum rei venditæ. Minus enim cętera sunt pensanda in re quàm rei speciei substantialis. Sed propter defectum speciei substantialis non videtur reddi venditio rei illicita, puta si aliquis uendat argentum uel aurum alchimicum pro uero, quod est utile ad omnes humanos usus, ad quos necessarium est argentum & aurum, putà ad uasa & ad alia huiusmodi: ergo multo minus erit illicita uenditio, si sit defectus in alijs.

2. Prӕterea, Defectus ex parte rei qui est secundum quantitatem, maximè uidetur iustitię contrariari, quæ in æqualitate consistit. Quantitas autem per mensuram cognoscitur. Mensura autem rerum, quæ in vsum hominum ueniunt: non sunt determinatę, sed alicubi maiores alicubi minores: ut patet per Philosophum in quinto* Ethic. ergo non potest euitari defectus ex parte rei uendita: & ita uidetur quòd ex hoc uenditio non reddatur illicita.

Lib. 5. c. 7. tomo 5.

3. Prӕtereà, Ad defectum rei uenditę pertinet, si ei conueniens qualitas deest. Sed ad qualitatem rei cognoscendam requiritur magna scientia, quæ plerisque uenditoribus deest: ergo non redditur uenditio illicita propter rei defectum.

Li. 3. c. 11. a med. illius to. 1.

Sed contra est, quòd* Ambros. dicit in libro de Offic. Regula iustitię manifesta est, quòd a uero non declinare uirum deceat bonum, nec damno iniusto afficere quẽquã, nec aliquid dolo annectere rei sua.

Respondeo dicendum, quòd circa rem, quę uenditur, triplex defectus considerari potest. Vnus quidem secundum speciem rei. Et hunc quidem defectum si uenditor cognoscat in re, quam uendit, fraudem committit in uenditione. Vnde uenditio illicita redditur. Et hoc est quod dicitur contra quosdam Isai. 1. Argentum tuum uersum est in scoriam, vinum tuum mistum est aqua, Quod enim permistum est, patitur defectum, quantum ad speciem. Alius autem defectus est secundum quantitatem, quæ per mensuram cognoscitur. Et ideo si quis scienter utatur deficienti mensura in uendendo, fraudem committit, & est illicita uenditio. Vnde dicitur Deutero. 25. Non habebis in sacculo diuersa pondera, maius & minus, nec erit in domo tua modius maior & minor. Et postea subditur: Abominatur enim Dominus eum qui facit hęc, & auersatur omnem iniustitiam. Tertius defectus est ex parte qualitatis, puta si aliquod animal infirmum vendat quasi sanum. Quòd si quis scienter fecerit, fraudem committit in venditione: vnde est illicita venditio. Et in omnibus talibus non solum aliquis peccat, iniustam uenditionem faciendo, sed etiam ad restitutionem tenetur. Si uerò eo ignorante aliquis prӕdictorum defectuum in re uendita fuerit, uenditor quidem non peccat, quia facit iniustum materialiter: nec eius operatio est iniusta, ut ex supradictis* patet: tenetur tamen cum ad eius notitiam peruenerit, damnum recompensare emptori. Et quod dictum est de venditore, etiam intelligendum est ex parte emptoris. Contingit enim quandoque uenditorem credere rem suam esse minus pretiosam, quantum ad speciem, sicut si aliquis uendat aurum loco aurichalci, emptor si id cognoscat, iniuste emit, & ad restitutionem tenetur, & eadem ratio est de defectu qualitatis, & quantitatis. Q. 59. ar. 2.

Ad primum ergo dicendum, quòd aurum & argentum non solum cara sunt propter utilitatem uasorum, quæ ex eis fabricantur, aut aliorum huiusmodi: sed etiam propter dignitatem & puritatem substantię ipsorum. Et ideo si aurum uel argentum ab alchimicis factum, ueram speciem non habeat auri & argenti, est fraudulenta & iniusta venditio: prӕsertim cum sint aliquę utilitates auri & argenti veri secundum naturalem operationem ipsorum, quę non conueniunt auro per alchimiam sophisticato. Sicut quòd habet proprietatem lętificandi, & contra quasdam infirmitates medicinaliter iuuat. Frequentius etiam potest poni in operatione, & diutius in sua puritate permanet aurum uerum, quàm aurum sophisticatum. Si autẽ per alchimiam fieret aurum uerum, non esset illicitum ipsum pro uero uendere, quia nihil prohibet artem uti aliquibus naturalibus causis ad producendũ naturales & ueros effectus: sicut Aug. dicit* in 3. de Trinit. de his quę arte dӕmonum fiunt.

Ad secundum dicendum, quòd mensuras rerum venalium necesse est in diuersis locis esse diuersas, propter diuersitatem copiӕ & inopiӕ rerum: quia ubi res magis abundat, consueuerunt esse maiores mensurӕ. In vnoquoque tamen loco ad rectores ciuitatis pertinet determinare quӕ sint iustӕ mensurӕ rerum venalium, pensatis conditionibus locorum & rerum. Et ideo has mensuras publica authoritate uel consuetudine institutas prӕterire non licet.

Ad tertium dicendum, quòd sicut August. dicit* in 11. de Ciuit. Dei. Pretium rerum uenalium non consideratur secundum gradum naturӕ, cum quandoq; pluris uendatur unus equus, quàm vnus seruus, sed consideratur secundum quòd res in usum hominis ueniunt. Et ideo non oportet, quòd venditor;

ditor, vel emptor cognoscat occultas rei venditæ qualitates, sed illas solum, per quas redditur humanis vsibus apta, puta quòd equus sit fortis, & bene currat: & similiter in cæteris. Has autem qualitates de facili venditor et emptor cognoscere possunt.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, tria esse, in quibus contingit mercem deficere, scilicet, substantiam, quantitatem, & qualitatem, respondet D. Thom. ad propositam difficultatem per tres propositiones. Prima conclusio: Defectus mercis, siue in substantia, siue in quantitate, siue in qualitate reddit contractum illicitum, si pro pretio rei integræ, & solidæ vendatur. Probatur: Quoniam violatur tunc iustitia. Quare de defectu mercis in substantia dicitur apud Esai. cap. 1. Argentum tuum versum est in scoriam, vinum tuum mixtum est aqua. Et de defectu in quantitate dicitur in Deuteron. cap. 25. non habebis in sacculo diuersa pondera, maius, & minus. Nec erit in domo tua modius maior, & minor. Abominatur enim Deus eum, qui fecit hæc, & auersatur omnem iniustitiam. Et eadem est ratio de defectu in qualitate. Secunda conclusio: Venditor, qui rei defectum cognoscens, eundem fraudulenter emptori celauerit, contra iustitiam delinquit, & ad restitutionem tenetur: sed qui rei nescius contractum fecerit, licet à culpa sit immunis, tenetur tamen, vbi primum defectus fuerit deprehensus, damnum recompensare emptori. Tertia conclusio: Similis sententia comprehendit emptorem. Contingit enim aliquando, venditorem credere rem suam esse minus pretiosam, vel in substantia, vel in quantitate, vel in qualitate: & quod emptor hoc cognoscat, qui tunc peccabit, & restitutionis nexu astringetur, si minoris emat rem quam valet.

ARTICVLVS III.

Vtrum venditor teneatur, dicere vitium rei venditæ.

Quolibet. 8. art. 10.

D Tertium sic proceditur. Videtur quòd venditor non teneatur dicere vitium rei venditæ. Cum enim venditor emptorem ad emendum non cogat, videtur eius iudicio rem, quam vendit, supponere. Sed ad eundem pertinet iudicium & cognitio rei. Non ergo videtur imputandum venditori, si emptor in suo iudicio decipitur, præcipitanter emendo absque diligenti inquisitione de conditionibus rei.

Li. 3. parũ ante med. lib. in c cu lus tit. est In contractibus cõmunibus, quę forma honestissima illius.

2. Præterea, Stultum videtur, quòd aliquis id faciat, vnde eius operatio impediatur. Sed si aliquis vitia rei vendendæ indicet, impedit suam venditionem. Vnde Tullius in libro de Offic. inducit quendam dicentem. Quid tam absurdum, quàm si domini iussu ita præco prædiceret, Domum pestilentem vendo: ergo venditor non tenetur dicere vitia rei venditæ.

3. Præterea, Magis necessarium est homini, vt cognoscat viam virtutis, quàm vt cognoscat vitia rerum, quæ venduntur. Sed homo non tenetur cuilibet consilium dare & veritatem dicere de his, quę pertinent ad virtutem, quamuis nulli debeat dicere

A *re falsitatem: ergo multo minus tenetur venditor vitia rei venditæ dicere, quasi consilium dando emptori.*

4. Præterea, Si aliquis teneatur dicere defectũ rei venditæ, hoc non est nisi vt minuatur de pretio. Sed quandoque diminueretur de pretio etiam absq; vitio rei venditæ propter aliquid aliud: puta si venditor deferens triticum ad locum vbi est caristia frumenti, sciat multos posse venire, qui deferant: quod si sciretur ab ementibus, minus pretium darent. Huiusmodi autem non oportet dicere venditorem, vt videtur: ergo pari ratione nec vitia rei venditæ.

B *Sed contra est, quòd Ambrosius* dicit in libro de Offic. In contractibus vitia eorum, quæ veneunt prodi iubentur, ac nisi intimauerit venditor, quamuis in ius emptoris trãsierint, doli actione vacuant.* Lib. 3 cap. 10 parũ à prin to. 1.

Respondeo dicendum, quòd dare alicui occasionem periculi vel damni, semper est illicitum, quãuis non sit necessarium, quòd homo alteri semper det auxilium vel consilium pertinens ad eius qualemcunque promotionem. Sed hoc solum est necessarium in aliquo casu determinato: puta cum alius eius curæ subditur, vel cum non potest ei per alium subueniri. Venditor autem, qui rem vendendam Extra de iniuriis & damno dato, cap. Si causa.

C *proponit, ex hoc ipso dat emptori damni vel periculi occasionem, quod rem vitiosam ei offert, si ex eius vitio damnum, uel periculũ incurrere possit. Damnum quidem, si propter huiusmodi vitium res, quæ uendenda proponitur, minoris sit pretij: ipse verò propter huiusmodi vitium nihil de pretio subtrahat. Periculum autem, si propter huiusmodi vitium vsus rei reddatur impeditus vel noxius: puta si aliquis alicui uendat equum claudicantem pro veloci, uel ruinosam domum pro firma, uel cibum corruptum siue uenenosum pro bono. Vnde si huiusmodi uitia sint occulta, & ipse non detegat, erit illicita & dolosa uenditio, & tenetur uenditor ad*

D *damni recompensationem. Si uerò uitium sit manifestum, puta si equus sit monoculus, uel cum usus rei, etsi non competat uenditori, potest tamen esse conueniens alijs, & ipse propter huiusmodi uitium, subtrahat quantum oportet de pretio, non tenetur ad manifestandum uitium rei, quia forte propter huiusmodi uitium emptor uellet plus subtrahi de pretio, quàm esset subtrahendum. Vnde potest licite uenditor indemnitati suæ consulere, uitium rei reticendo.*

Ad primum ergo dicendum, quòd iudicium non potest fieri nisi de re manifesta. Vnusquisque enim

E *iudicat secundum quod cognoscit, ut dicitur* in 1. Ethic. Vnde si uitia rei, quæ uendenda proponitur, sint occulta, nisi per uenditorem manifestentur, non sufficienter committitur emptori iudicium. Secus autem esset, si essent uitia manifesta.* Lib 1. c. 3. tom. 5.

Ad secundum dicendum, quòd nõ oportet quod aliquis per præconem uitium rei uenditæ prænuntiet: quia si prædiceret uitium, exterrerentur emptores ab emendo, dum ignorarent alias cõditiones rei, secundum quas est bona & utilis. Sed singulariter est dicendum uitium rei ei, qui ad emendum accedit, qui potest simul omnes conditiones adinuicem

comparare bonas & malas. Nihil enim prohibet rem in aliquo uitioſam, in multis alijs utilem eſſe.

Ad tertium dicendum, quòd quamuis homo non teneatur ſimpliciter omni dicere ueritatem de his, quæ pertinent ad uirtutes: tenetur tamen in caſu illo de his dicere ueritatem, quando ex eius facto alteri periculum immineret in detrimentum uirtutis, niſi diceret ueritatem: & ſic eſt in propoſito.

Ad quartum dicendum, quòd uitium rei facit rem in præſenti eſſe minoris ualoris, quàm uideatur. Sed in caſu præmiſſo in futurum res expectatur eſſe minoris ualoris per ſuperuentum negotiatorum, qui ab ementibus ignorantur. Vnde uenditor, qui uendit rem ſecundum pretium quod inuenit, non uidetur contra iuſtitiam facere, ſi quod futurum eſt, non exponat: ſi tamen exponeret, uel de pretio ſubtraheret, abundantioris eſſet uirtutis, quã uis ad hoc non uideatur teneri ex iuſtitiæ debito.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito, quod uitium rei poteſt eſſe uel occultum, vel manifeſtum, & quod quando occultũ eſt, aut in damnum uergit, periculumve emptoris, aut ſecus, reſpondet Diuus Thomas ad propoſitam difficultatem per tres propoſitiones. Prima concluſio: Quando vitium mercis occultum eſt, & per quod emptori, vel damnum datur, uel creatur periculum, peccabit uenditor illud celans, & ad reſtitutionem tenetur. Probatur: Quamuis non quiſq; lege iuſtitiæ cogatur conſiliũ auxiliumve alteri præbere, quo à periculis damniſque eripiatur, niſi quando, uel ipſi ex munere proprio, & officio incumbit, vel alter extremè laborat: tamen occaſionem periculi aut damni alteri dare, nemini licet: ſed venditor eo ipſo, quod rem vitio aliquo infectam venum expoſuit, occaſionem damni dat, atq; periculi, quod neſcius emens incurrere poterit. Damnum quidẽ ſi res propter vitium minoris ſit pretij, quam uenditur: periculum autẽ, ſi propter idem vitium vſus rei, vel inanis ſit, vel forte nociuus: vt ſi quis militi D pro ſano equum mancum venderet: quo poſtea in acie vti non poſſet, uel domum ruinam minantem, aut peſtiferum cibum: ergo talis occultatio contra iuſtitiam erit, & ex genere ſuo peccatum mortale, obligans ad reſtitutionem. Secunda concluſio: Si venditor caueat damnum emptori dare, puta, quod non pluris uendit rem, quam cum vitio ualet, nec alicui ipſum periculo obijcit, & res præterea pro pretij ratione vſui eſt emptori, nulla lege compellitur vitium manifeſtare. Hanc concluſionem in terminis non conſtituit D. Thomas, ſed colligitur ex præcedenti. Et ratio illius. Quia uenditor eatenus tenetur emptorem admonere, quatenus nullius ſit ei occaſio, vel damni, vel periculi, ſed in caſu con E cluſionis nullius damni, aut periculi eſt cauſa: ergo poterit ſuæ rei conſulere, tacendo vitium. Tertia concluſio: Quando vitium eſt manifeſtum, puta, equus monoculus, vel apertè claudus, vel perforata domus, nulla eſt neceſſitas illud euidentius euulgandi. Quia niſi cæcus emptor ſit ipſe poterit id videre. Quare ſi emit præſumitur ſciens emere.

EXPLICATIO DVORVM Articulorum.

EXplicata iam ſubſtantia venditionis quæ in iuſto conſiſtit pretio, declarat D. Tho. in his duo-A bus articulis conditiones, quę tam ex parte rei venditæ, quam ex parte venditoris, illam comitari debent, ut iuſta ſit. Eſtque materia iſta non minus difficilis, quam neceſſaria. Quam ut nos recto ordine explicemus, dubitamus primo, utrùm mercis uitiũ ita reddat uenditionem, uel nullam, uel illicitam, vt neceſſarium ſit illud ſemper detegere? Et pro parte negatiua argumentor primò: Quando uenditur vinum, verbi gratia, Metymnenſe pro vino ſancti Martini, (ſit autem uinum Metymnẽſe ita pretioſum, ſicut vinum ſancti Martini?) valida eſt uenditio: & tamen eſt defectus in ſubſtantia, qui omniũ eſt maximus: ergo non ſemper defectus rei, quamuis ſit in ſubſtantia, irritat venditionem. Conſe-B quentia cum minori eſt nota, & maior probatur, ſuppoſito quod qui emit vinum Metymnenſe, non ſoluit pretium in pecunia, ſed vel in pecoribus, uel in alia re fructifera. Tunc, ſi ille contractus non eſſet ualidus, ſequeretur, uenditorem teneri reſtituere rem, quam accepit, cum omnibus ſuis fructibus: omnis enim res ſuo vero domino fructificat: conſequens autem videtur nimis durum: ergo.

Dubiũ an vitium rei ſit detegẽdum in venditione. 1. argum.

Secundo argumentor à ſimili: Qui baptizat Petrum exiſtimans baptizare Paulum, conficit verum ſacramentum: & baptiſmus eſt ualidus: ergo à fortiori non ſemper error in ſubſtantia vitiabit contractum emptionis. Et confirmatur: Si Epiſcopus conferat beneficium homini hypocritæ exiſtimãs, Ç illum eſſe digniſſimum, reuera collatio beneficij eſt valida: & ſi vir contrahat matrimonium cum muliere, putans illam eſſe virginem, vel diuitem, uel generoſam: cuius contrarium in re exiſtit: adhuc illud eſt validum, non obſtante errore quantitatis, & qualitatis perſonę: ergo à fortiori contractus emptionis, & uenditionis erit validus, quamuis exiſtat error in qualitate, & quantitate mercis.

2. argum.

Tertio principaliter argumentor: Poſito caſu, quod iudex vel per iniquitatem, uel per ignorantiã, pretium rei venalis multo minus taxet, quam oporteat. Tunc venditor licitè poterit rei venalis menſuram minuere, quantum neceſſe fuerit, ad ſupplendum defectum pretij, venditioque erit ualida, & licita: ergo non ſemper defectus in quantitate irritat contractum.

3. argum.

Vltimo: Quando quis emit rem pretioſam, quã uenditor minoris æſtimat, contractus eſt ualidus: etiam ſi fiat pro pretio, quod venditor exiſtimat iuſtum: ſi enim eſſet peritiſſimus emptor lapidarius, qui alicuius margaritæ cognoſceret valorem, atque virtutem ſingularem, quam alij homines etiam lapidarij cognoſcere non poſſent, licitè emeret illam pro minori pretio, quam ſecundum ſe valet, iuxta verbum Chriſti apud Matth. cap. 13. Simile eſt regnum cœlorum homini negotiatori, quærenti bonas margaritas, & inuenta una pretioſa, &c. ergo pari ratione erit validus cõtractus, quo vẽditur res E vitioſa pro integra, & ſana. Probo conſequentiam: Nam ut dicit D. Tho. in art. 2. concluſione 3. ſimilis ſententia comprehendit emptores, & uenditores, quantum ad hoc.

Vltimum argum.

Pro explicatione huius difficultatis aduertẽdum eſt, quod defectus in genere põt eſſe triplex. Vnus in ſubſtantia mercis: vt ſi aurum falſum pro vero vendatur, uel vitrum pro gemma. Alius in quantitate, ut ſi menſura ſit diminuta, vendaturque pro integra. Tertius in qualitate, vt ſi herba aut lapis pro re virtutem aliquam ad curandũ uel ad alium effectum habente, uendatur, & non ſit talis. Rurſus eſt quidã defectus manifeſtus. Vt ſi equus, qui venditur ſit monoculus, & alius occultus: qui non ita

Defectus mercis in genere poteſt eſſe triplex.

facile

A facile patet. Item ex defectibus occultis, quidam ſunt, qui vergere poſſunt in periculum ſeu damnũ ementis, ſi ei occultentur: quidam vero non. Præterea, ſtat defectum talem eſſe, quod ſi emptor illum ſciret, rem pro nullo pretio emeret: & talem, quod etiam ſi eum ſciret adhuc rem eſſet empturus: quãuis non pro tanto pretio. Item, qui defectum occultat: uel deſcendit in pretio iuxta exigentiam defectus, uel non. Et tandem, aliud eſt venditorem aſſerere mercem ſuam non habere defectum, & aliud tacendo illum occultare. Valent enim omnes iſtæ diſtinctiones, ad iudicandum de validitate, aut nullitate contractus. Et ad cognoſcendum an venditor rei defectum occultans peccet; & teneatur ad reſtitutionem.

B Quibus poſitis, vt certa ab incertis ſeparemus,

1. Dictum certum.

dico primo, certum eſſe, quod ſi venditor rei defectuoſæ, dicit eam non eſſe defectuoſam (vltra peccatum mendacij, quod ſi in damnum, vel periculum notabilem emptoris cedit, erit mortale) contractus eſt nullus: ſi vitium eſt tale quod veritate cognita, res non emeretur. Taliterque vendens tenetur reſarcire quodcunque damnum ex tali venditione ſubſequutum: ſiue defectus ſit occultus, ſiue ità manifeſtus, vt facile ab emente deprehendi poſſit. Et quidem, quod talis contractus ſit nullus, patet: nam eſt doloſus, dolo dante occaſionem contractui. Quod ſufficiens eſt, vt ſit inuoluntarius, & ex

C conſequenti irritus, cùm de ratione cuiuſcunque contractus humani ſit, vt ſit voluntarius. Quod verò taliter contrahens teneatur reſarcire damnum ex tali contractu ſubſequutum, probatur ex cap. ſi culpa de iniurijs, & damno dato. Vbi cuiuſcunque damni culpabiliter ab aliquo dati, dicitur faciendam eſſe neceſſario recompenſationem. Et quod hoc habeat verum tam in defectu occulto, quam in eo, qui facile poſſet cognoſci, colligitur ex eo, quod quamuis ignorantia craſſa non excuſet à culpa, iniecta tamen à contrahente non firmat contractum, vt communiter dicũt Doctores. Et ratio eſt: Nam meritò emptor audiens rem, quam emit, nullum habere defectum, non apponit eam diligẽtiam,

D quæ ſufficiens eſſet vincere ignorantiam. Et eſt hoc intelligendum de quocunque defectu, ſiue in ſubſtantia, ſiue in quantitate ſiue in qualitate.

2. Dictum certum.

Dico ſecundo etiam eſſe certum, quod vitia manifeſta, quæ facile cognoſci poſſunt, non tenetur venditor explicare, niſi videat emptorem laborare imperitia, & ignorantia inuincibili. Vnuſquiſque enim poteſt propriæ rei conſulere, quando alterius damni non eſt cauſa. Quod contingit, quando quis ea damna non manifeſtat, quæ facile cognoſci poſſunt ab emptore. Et ſi illa non cognoſcit, ſibi imputetur qui non aduertit. Tenetur tamen, quodcunque exceſſiuum pretium acceperit, pro rei qualitate reſtituere, vt ex ſupradictis conſtat. Dixi, niſi videat emptorem laborare ignorantia inuincibili. Quia

E tunc tacens peccat mortaliter, & ad reſtitutionem tenetur, tanquam ille, qui iniuſte damnificat proximum. quidquid dicat Magiſter Soto contra omnes lib. 6. de iuſtitia q. 3. arti. 2.

3. Dictum certum.

Dico tertiò, etiam eſſe certum, quod qui vitia occulta non dicit, ſi alias rem pro iuſto pretio vendit, non peccat contra iuſtitiam, nec ad reſtitutionem tenetur. Non enim lædit proximum in pretio: quod neceſſarium eſt vt iniuriam ei atque adeò iniuſtitiã inferre dicatur. Et quidem, ſi emptor cognita veritate rem non erat empturus abſolutè contractus eſt nullus, vt paulò anteà dicebam. Si verò adhuc erat empturus, quambis nõ eodem pretio, nihil ad rem.

A Ex quo enim quis vult rem emere, non eſt rationabiliter inuitus, ſi iuſto ei pretio vendatur. Soto affirmat et in primo caſu contractum eſſe validum. Sed proculdubio fallitur, & à communi ſententia immerito recedit. Multum enim refert an dolus det cauſam contractui, vt in primo caſu, vel tantum incidat, vt in ſecundo, ad hoc, vt ipſum nullum, vel validum eſſe dicamus, vt infra etiam latius probabimus.

4. Dictum certum.

Dico quarto etiam eſſe certum, quod peccat contra iuſtitiam, & ad reſtitutionem tenetur venditor mercis defectu ex occultans, quo vel damnum aliquod temporale, vel periculum emptori ſequitur, vt rectè docet D. Thom. art. 3. concluſione pri-

B ma. Ratioque ipſius eſt ſatis efficax. Quamuis enim quiſque lege iuſtitiæ non cogatur conſilium auxilium ve alteri præbere, quo à periculis, & damnis eripiatur, niſi quando vel ipſi ex munere proprio, & officio incumbit, vel alter extremè laborat: occaſionem tamen periculi, aut damni alteri dare nulli eſt licitum. Certum eſt autem, quod eo ipſo, quod venditor rem aliquam vitio affectam venum exponit, occaſionem damni dat, atque periculi, quod emens neſcius incurrere poterit.

5. Dictum certum.

Dico quinto etiam eſſe certum, quod ſi venditor ignorans rei defectum, eam cum bona fide vendit pro pretio, quod res, ſi talem defectum non haberet, eſſet valitura, à culpa excuſatur. Cùm tamen rei

C defectum primum cognouerit, tenetur ad inſtantiã emptoris, vel contractum reſcindere, vel eum ad æqualitatem reducere. Perinde enim eſt ac ſi defraudatio in re ipſa eueniret ſine dolo vendentis. Atque adeo actio competit emptori defraudato: optio vero venditori, vt diximus articulo primo. Excepto, ſi defectus eſt talis, quod emptor illum ſciens nullo modo rem eſſet empturus. Nam tunc non ſolum emens non conſenſit in pretio exceſſiuo, ſed nec in contractu ipſo, ac proinde cõtractus in tali caſu eſt nullus in conſcientia, nec debet defraudatus venditorem ad ſtandum illi compellere ſi nolit. Itaque hæc certa ſunt apud omnes.

Punctus difficultatis.

D Sed quod habet difficultatem eſt, vtrùm tacens vitium occultum ei, qui illo non obſtante, adhuc rem erat empturus, ſed non pro tanto pretio dummodo in pretio deſcendat iuxta exigentiam defectus, peccet? Verbi gratia. Vendit Petrus Ioanni equum habentem defectum, quem Ioannes cognoſcere non poteſt. Petrus autem illum cognoſcit propterea que deſcendit in pretio, iuxta exigentiam defectus. Sed ſi Ioannes illum cognoſceret, adhuc emeret equum, non tamen tanti, quanti valet. Dubium eſt, vtrùm in hoc caſu peccet Petrus talem defectũ occultans, vel potius non tenetur illum Ioanni manifeſtare? Et quidem certum eſt, Petrum in hoc caſu non peccare contra iuſtitiam, vt ex poſitis in tertio certo dicto manifeſtè colligitur. Sed quod quærimus eſt, vtrùm peccet contra charitatem? Medina

Sententia Medinæ.

E C. de reſtitut. quæſt. 34. dicto. 3. multis nititur probare, Petrum in eo caſu peccare contra charitatem, niſi talem defectum emptori manifeſtet, cui etiam conſentit ſumma Armilla, verbo, emptio. §. 16.

1. argum

Primo: Quia decipit proximum ſaltem negatiuè, vitiũ ſuæ mercis non manifeſtando: ad quod ex officio venditoris tenetur: ſicut teſtis ex officio tenetur veritatem detegere. Quod niſi fecerit, vel tacendo, vel occultando illam, contra charitatem peccat.

2. argum.

Secundo: Quia tunc contractus eſſe extortus, & inuoluntarius, quo ad pretij quantitatem, ſi quidem vt ſupponimus, ſecluſo errore emptor in pretij quãtitate non conſentiret. Eſt autem contra charitatem,

tèm, vt quis ab altero consensum inuoluntarium in aliquo extorqueat.

3. arg. Tertio: Hoc ipsum probat Medina argumento ab exemplo desumpto: Si quis à suo debitore parato debitum reddere, occultè illud acciperet, procul dubio peccaret, vt omnes Doctores fatentur: ergo similiter venditor occultè accipiens pretij quantitatem à suo emptore, peccabit: licet alias ratione mercis sibi sit debitum. Et confirmatur testimonio Ambrosij in libr. de officijs, sic dicente: Regula iustitiæ manifesta est, quòd à vero non declinare, virum deceat bonum, nec damno iniusto afficere quẽquam, nec aliud dolo annectere rei suæ. Et rursus ibidem: In cõtractibus vitia eorum, quæ veneunt prodi iubentur, ac nisi intimauerit venditor, quamuis in ius emptoris transeant, doli actione euacuantur.

Cõclusio. His tamen non obstantibus, dico, in casu posito non teneri venditorem rei defectum reuelare, maxime si non sperat iustum pretiũ aliũde habere. Hęc est snĩa D. Tho. in præsenti, quẽ cõiter sequũtur oẽs Theologi. Et ratio illius est: Quia hæc non est deceptio, nec tenetur mercator ex officio suæ mercis defectus patefacere, sed magis suæ indemnitati consulere, modo alijs iniuriam non faciat. Et confirmatur: Qui emit rem non habentem vitium, pro re defectuosa modo iustum pretium soluat, non tenetur uenditori eius præstantiam manifestare, ut omnes Doctores concedunt: ergo nec qui uendit rem defectuosam tenetur emptori eius vitium detegere modo iustum pretium pro rei qualitate nõ excedat. Probo consequentiam: Nam sicut læsio hic se tenet ex parte ementis: ità etiam ibi ex parte venditoris: & non minus læditur æqualitas, atque iustitia in contractu emptionis, & venditionis, ex parte vnius quam ex parte alterius cum æqua debeat esse vtriusque conditio. Nec contrarium probat Medina,

Ad argumenta Medina. Ambrosius enim satis explicatur, si dicamus debere intelligi quando imminet damnum, uel periculum proximo, vel, quando dolus dat causam contractui, vel denique, quando venditor defectum mercis occultat, nec descendit in pretio: quod manifestam cõtinet iniustitiam, ut ex dictis patet. Nec tunc dicetur proximus rationabiliter inuitus. Nam cum, vt supponimus, ipse alias, rẽ eẽt empturus, non poterit iustè conqueri, quod pro iusto pretio ei detur. Nec etiam est eadem ratio de accipiente occultè pretiũ. Ille enim ideo peccat quia iustitiæ officium vsurpat, & non quia proximum decipiat, vel occultè ab ipso rem accipiat, vt diximus in quæstione de iudicis iniustitia. Nauarro in Manuali cap. 23. num. 89. & Soto lib. 6. de iustitia q. 3. art. 2. & Caietanus in isto articulo, dicunt in casu, de quo loquimur, facta uenditione teneri uenditorem admonere emptorem de vitio rei; ne si alteri eam uendat pro pretio, quod ualeret tali defectu non existente, sit causa damni tertij. Quod ego uerum existimo, quando uenditor probabiliter credit, emptorem eam mercem emisse, ut iterum illam uendat. Nã ubi nulla est probabilis coniectura de hoc, uel quia non est officium emptoris negotiari, vel quia merces vẽdirę breui finiẽtur in potestate eiusdem, non est cur venditorem ad similem manifestationem teneri dicamus. Et qđ dictum est in præcedentibus de uenditore, rem defectuosam scienter emptori ignoranti uendẽre, è contra est intelligendum de emptore valorem mercis cognoscente, quam venditor ignorat. Tunc.n. tenetur emptor ascendere in pretio iuxta valorem mercis, cùm animus vendentis huiusmodi valorem ignorantis non sit aliquem emptori facere donationem. Quòd si tam venditor, quam emptor mercis valorem ignorent, quia fortè putant esse uitium, quod est gemma, aut lapis pretiosus; tunc ignorantia excusabit a culpa emptorem, qui rem vili pretio emit, non tamen à restitutione, qua debet supplere pretij defectum, quam primum sciuerit mercis valorem. Vel saltem tenebitur contractũ rescindere, si pretij defectum supplere nolit. Maximè, si defraudatio fuerit vltra dimidium.

1 Corollarium. Ex dictis infero primò perperam Mercatum dicere, peccare eum, & teneri ad restitutionem, qui occultum rei vitium reticet, etiam si descendat in pretio. Absoluté enim id non est uerum. Nisi tantum quando vitium tale fuerit quod eo cognito, venditio simpliciter non celebraretur. Tunc enim contractus redderetur inuoluntarius, & ex consequenti nullus, & rescindendus.

2 Corollarium. Infero secundo licitum esse viliùs emere rem, ratione defectus, quam ex legis taxatione, aut communi consuetudine ualet. Lex enim, & communis æstimatio determinantes pretia rebus, loquuntur de illis, quatenus sunt in sana dispositione, nec respiciunt id, quod est per accidens.

3. Corollarium. Infero tertio, quod qui uendit uinum, seu triticũ aut rem aliam, quam scit ad corruptionem esse dispositam, nec diu in sua bonitate permansuram: & scit similiter, aut probabiliter putat, uel saltem dubitat, quod emptor rem illam emit, ad eam conseruandam, tenetur emptorem certiorem facere, quod ea res non tanto tempore cõseruabitur. Alias illius defectus occultatio in damnum vergeret emptoris: quod venditor ex iustitia vitare tenetur, vt ex quarto dicto certo colligere licet. Dixi notanter, si venditor probabiliter putat, vel saltem dubitat emptorem rem illam emere ad eã conseruandã. Nam si cognoscit, quod vult eam statim cõsumere totum valorem poterit recipere nulla talis defectus facta declaratione. Nam cum res habeant valorem per ordinem ad usus humanos: & ad vsum præsentem ex communi æstimatione, tantum valeat illa res, ac si haberet diuturnas dispositiones conseruantes, fit, ut toto pretio curenti iustè vendi possit.

Ad 1. arg. in principio dubitationis factam. Sed restat tunc respondere ad argumẽta in principio facta, quatenus militant contra doctrinam à nobis positam. Et ad primum, vt respondeamus, aduertendum est, quod quamuis per se loquendo, & regulariter quodlibet rei vitium, siue in substantia, siue in quantitate, siue in qualitate, irritet contractum, si res pro integra, & absque defectu vendatur, potest tamen contingere, vt læsio in quolibet istorum sit adeò minima, ut contractus validus sit. Tum, quia in moralibus quod parum est pro nihilo reputatur. Tum etiam, quia ut supra diximus, in venditione cuiuscunque rei, æstimatio est desumẽda non ex substantia illius, sed ex utilitate, quam in ordine ad vsus humanos importat. Et certum est, quod quando differentia, vel in substantia, vel in quantitate, vel in qualitate, est minima, res illæ æqualiter, vel quasi æqualiter se habere dicuntur in ordine ad humanam vtilitatem. Et ità contingit in casu, quo vinum Metymnense pro vino sancti Martini venderetur. Verum est tamen, quod si vinum sãcti Martini medicinalem aliquam qualitatem haberet, quæ in alio vino Metymnensi, licet ita bono, non inueniretur, iniquum esset vnum pro alio substituere, quando ratione medicinæ quæreretur propter rationes à nobis sæpius repetitas. Et hinc colligere licet, qualiter est etiam iudicandum de illis, qui vendunt vinum lymphatum, aut medicinas non puras, vel quid simile faciunt, ipsis emptoribus ignorãtibus. Aliquando enim peccant, & ad restitutio-

stitutionem tenentur; aliquando verò non peccāt. Peccant quidem, & ad restitutionem tenentur, quotiescunque tali mistio nociua est, periculumque aut damnum proximo affert. Et hoc siue venditor descendat in pretio, siue secus. Similiter etiam peccāt, & tenentur ad restitutionem, etiam si mistio nec damnum, nec periculum sit allatura, quādo res quę pura non est, non valet tantū, quantū valet pura, & pro pura venditur, & perfecta. Maximè, si diminutio valoris ex mistione proueniens notabilis sit. Sed nec peccant nec tenentur ad restitutionem, quando mistio, nec minoris valoris, nec minoris vtilitatis facit rem ad eum vsum, ad quem emitur, quā si illa facta non fuisset. Et præterea quando ualoris, & bonitatis adeò parua est facta diminutio, ut homines de illa nihil curent, uel saltem secundum rationem nihil curare debeant. Vsus etiam pharmacopolarum, qui vocatur, quid pro quo, cū, scilicet, petenti tale oleum, vel unguentum dant aliud, uel quia illud non habent, uel quia eiusdem effectus atque virtutis fore iudicatur ex æqualitate ualoris & pretij erit iustificandus, sicut omnes alij, in quibus defectus inuenitur.

Ad 2. arg. Ad secundum argumentum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Et ratio discriminis est: Nam ad hoc, ut sacramentum baptismi sit validum, solum requiritur materia & forma, cum debita intentione ministri, quæ est faciendi, quod facit Ecclesia in subiecto capaci. Quę omnia inueniuntur in illo, qui baptizat Paulum, putans baptizari Petrum. Ad religiosam enim intentionem ministri impertinens est quod uelit baptizare hunc, uel illum hominem. Sed tantum debet uelle baptizare illum, circa quem actum ablutionis exercet, quicunque sit ille. Quòd autem minister putet esse Petrum, & sit Paulus, est quædā ignorantia concomitans, quæ debitam intentionē non destruit. Verum est, quod si minister intenderet baptizare Petrum præcise, & non alium, baptismus esset nullus. Sed tunc peccaret mortaliter, tanquam ille, qui debitam intentionem non haberet. At uerò ad hoc, ut contractus emptionis, & uenditionis sit ualidus, necessarium est, ut eadem illa res, de qua facta fuit conuentio, in eadem substantia, quantitate, & qualitate tradatur, sicut petitur ab ipso emptore. Et si secus fiat, contractus erit inuoluntarius, & ex consequenti nullus. Ad confirmationem similiter respondetur, concesso antecedenti, negando cónsequentiam. Et ratio discriminis est: Nam, quia ad bonum commune Ecclesiæ expedit vt eius ministri sint certi & determinati, idcirco eadem Ecclesia, quæ domina est beneficiorum, voluit, vt collatio beneficij in casu argumenti sit valida, quamuis alias ille, cui confertur, illius sit indignus. At verò in contractu emptionis, & venditionis nihil retulerit ad bonum communitatis, quod quando non traditur eadem res, vel in substantia, vel in quantitate, vel in qualitate, nullus reddatur. Et ideò nec ab Ecclesia, nec à potestate ciuili approbatur. Ad aliud, quod de matrimonio adducitur in eadem confirmatione dico, quod ille, qui cum ea existimatione ducit vxorem, tripliciter se potest habere. Primo: quod illa concomitetur actionem, & non sit conditio obiecti intentionis. Vt si, verbi gratia, diceret in mente: Volo Mariam accipere in vxorem, quam virginem, vel nobilem vel diuitem existimo. Secundo, quòd ea existimatio sit conditio obiecti intentionis verbis prolata. Vt si, verbi gratia, diceret: Volo Mariam accipere in vxorem, si virgo, vel nobilis, vel diues fuerit. Tertio, quod eadem existimatio sit conditio obiecti intentionis, verbis tamen non exprimatur, sed absolute proferatur consensus. Et quidem, si ducens vxorem cum illa existimatione virginitatis, habet se primo modo, matrimonium est validum, atque ratum. Et ratio est: Quia substantia illius contractus tunc non est, quod mulier sit virgo, aut nobilis, sed tantum consistit in hoc, quod vult illam absolutè accipere in vxorem, existimatioque virginitatis tunc solum concomitanter se habet ad talem consensum. Si vero secundo modo se habet, nec in foro conscientiæ, nec in foro exteriori, erit uerum matrimonium conditione non existente, quia deficit illi obiectum contractus. Si autē se habeat tertio modo, in foro conscientiæ non erit verum matrimonium propter eandem rationem. In foro tamen ecclesiæ validum iudicabitur. Et ipse virtute adhuc in foro conscientiæ tenebitur verum matrimonium contrahere. Ex quo enim absolutè protulit consensum, nulla conditione apposita, grauiter deciperet mulierem, quæ se vinculo matrimonij astrictam iudicauit, si secus faceret, quæ iniuria aliter quam verum contrahendo matrimonium resarciri non poterit.

Ad 3. arg. Ad tertium argumentum respondetur, quod, vt diximus articulo primo huius quæstionis, non facile sunt admittendæ excusationes venditorum, qui dicunt, minus iusto à iudicibus taxatas sibi fuisse merces, sed semper in re dubia, pro ministris reipublicæ est iudicandum, habendumque pro iusto pretio, quod ab ipsis fuerit decretum. Cęterum si quando certo constiterit, iudicis taxationem fuisse iniquam; licitum erit venditori vti cautela, minuendo mensuram. Nec per hoc fit iniuria emptoribus, qui tantum accipiunt, quantum sibi debetur ex iustitia.

Ad ult. ar. Ad vltimum argumentum, vt respondeamus, aduertendum est, quod quamuis in celebrandis contractibus emptionis, & venditionis, æqualis vtriusque contrahentis debeat esse conditio, quantum ad hoc, quod vterque tenetur leges commutatiuæ iustitiæ seruare, atque adeò, sicut venditor peccat contra iustitiam, vendens rem vitiosam pro integra, ita etiam emptor emens rem integram pro vitiosa, & sicut venditor non interrogatus tenetur dicere vitium rei, vel minuere pretium, vt iam diximus, sic etiam emptor tenetur augere pretium mercis cognoscens eius valorem, vel illum indicare venditori (est enim venditio actus commutatiuæ iustitiæ, vtramque partem æqualiter respiciens,) tamen quando in re venali aliqua specialis virtus l. ex, quę communiter ab hominibus etiam peritis illius artis, ignoratur, peritissimus emptor illam cognoscēs, nec tenebitur eam venditori manifestare, nec augere pretium; sed poterit emere illam pro eo, quod secundum communem æstimationem determinatur. Cuius rei ratio est: Tum; Quia illud iudicatur iustum pretium rerum, quod ab hominibus secundum circunstantiam loci, & temporis cōmuniter æstimatur. Et certum est, illam singularem virtutē ab hominibus communiter non æstimari; siquidē non cognoscitur. Tum etiā; Quia illa occultissima uirtus mercis, aut gemmæ respectu perfectissimi lapidarij habet se sicut thesaurus abscōditus in agro. De quo diximus in materia de restitutione, licitū esse cuique emere agrum, in quo continetur, nulla facta ipsius uenditori manifestatione. Quare ad propositum argumentum concessa maiori, si intelligatur de virtute lapidis, quam communiter homines non cognoscunt, respondetur, negando consequentiam. Et ratio est: Nam in emptione cuiuscunque rei pretiosæ nulla fit iniuria uenditori, si tantū pretium ei conferatur pro illa, quantum secundum

com-

communem æstimationem valet. At verò in uenditione rei defectuosæ, pro integra, semper est necessarium, quod pretium pro illa acceptum sit maius, quam secundum se ualet, cum res defectuosa ex communi æstimatione, non tantum valeat, quantũ integra. Et est aduertendum, quod quando dicimus lapidarium peritissimum posse emere minori pretio, quam valet, gemmam, aut aliquem alium lapidem pretiosum; est intelligendum dummodo admoneat uenditorem de cõmuni ualore ipsius, Nã, si secus fecerit, erit uenditor rationabiliter inuitus atque ex consequenti contractus nullus. Quando Hispani à principio venerunt ad Indos, potuerunt ab illis emere margaritas, & aurũ pro pretio, quod secundum communem æstimationem illius reipublicæ iustum iudicabatur: nec tenebantur eis manifestare quanti illa in alijs regionibus haberẽtur; ut omnes Doctores concedunt. Et ad eundem modum, peritissimus artifex, qui alicuius lapidis occultissimam virtutem cognoscit, satisfecisse est iudicandus, si tantum pretium pro illo dederit quanti cõmuniter æstimatur, cum æqua sit omnium ratio.

Aliud dubium. Est aliud dubium; utrum uenditor sciens breui tempore magnam copiam mercium uenturam, ex quo fiet, ut quæ apud ipsum habẽtur minori uendẽtur pretio, teneatur illud emptoribus manifestare minuereque pretium, vel potius adhuc possit, illa, pro pretio integro hic & nunc in ciuitate currente uendere? Hanc difficultatem in terminis disputãt, Medina. q. 35. Syluest. uerbo, emptio. q. 15. Soto lib. 6. de iustitia. q. 3. art. 2. in solutione ad vltimum. Conrad. q. 36. exemplo. 3. & q. 66. de Contract. Couarr. in reg peccatum. 2. p. §. 4. num. 5. & 6. Cord. lib. 1. quæstionarij. q. 14. Ex quorum omnium sententia

1. dictum certum. dico primò, certum esse, quod si res est statim consumenda, integro pretio currenti uendi potest. Ad illum enim usum tanti communiter æstimatur.

2. dictum certum. Dico secundo, etiam esse certum, quod si ignota est utrique contrahentium futura pretij variatio, licita erit uenditio pro pretio currenti, nec taliter uendens ab aliquam tenebitur restitutionem. Quia cũ neuter tunc alterum decipiat, æqua debet esse utriusque conditio.

3. dictum certum. Dico tertio etiam esse certũ, quod si vtrique fuit nota futura mercium copia, licitè pro illa accipitur pretium præsens. Volenti enim, & scienti nõ fit iniuria.

Punctus difficultatis. Sed quod habet difficultatem est, an quando emptore ignorante, uenditor scit futuram pretij uariationem, possit totum, quod in præsenti currit pro mercibus accipere ab eo, qui similes merces ad eas seruandum, uel posteà alijs uendendum emit, ex quo emptor notabile damnum, & detrimentum patietur.

Sententia Cõradi & aliorum. Conradus de contract. q. 66. partem tenet negatiuam, quam etiam sequitur Medina. C. de resti. q. 35. & Gabriel in 4. d. 15. q. 11. ar. 3. dub. 6. Qui omnes dicunt prædictum venditorem mortaliter peccare, & ad restitutionem teneri. Non quidem tanti quantus futurus esset defectus pretij, sed quanti minoris æstimarentur merces si omnes prædictam mercium abundantiam cognoscerent. Eandem etiam sententiam sequitur Barto. in leg. quæro. ff. de actio. emptio. & glo. in leg. cõtra leg. ff. de legibus. Et probatur à Medina quatuor rationibus.

1. argu. Primò sic: Merces in casu posito ob similium mercium abundantiam proximè futuram, decrescunt in pretio secundum communem æstimationem: sicut enim penuria mercium non solum præsens, sed etiam de propinquo sperata auget, ita & abundantia non solum præsens, sed etiam proximè futura minuit ualorem earum: Estque hoc uerũ etiam si non sint actu in isto loco, sed in propinquis; A quia quod parum distat, nihil distare uidetur, ergo qui sciens futuram magnam mercium copiam, illas uenderet pro pretio tunc currenti, plus pro eis acciperet, quam secundum communem æstimationem ualeret, atque ex consequenti peccaret mortaliter, & teneretur ad restitutionem.

2. argu. Secundo sic argumẽtor. Quando solus venditor scit bonitatem rei intrinsecam, uel etiam extrinsecam, esse diminutam, uel breui minuendam, siue tollendam, maxime si sit ad corruptionem disposita, tenetur hoc ipsum ignoranti emptori manifestare; vel saltem in pretio descẽdere, ut diximus dubio præcedenti: ergo ad idem similiter tenebatur quando uendit rem in ualore, & pretio usuali breui minuendam.
B Probo consequentiam: Quia non minus læditur emptor, quando res in ualore vsuali; vel pretio in breui minuenda, pro integro pretio illi uenditor, quam si in bonitate uel ualore naturali diminuta, uel in breui minuenda pro integra, & perfecta sibi uenderetur. Itaque dicetur hæc merx esse in uia, & dispositione ad corruptionẽ, uel diminutionem pretij usualis, in casu præsenti sicut quando est in uia uel dispositione ad corruptionem, seu diminutionem ualoris, & bonitatis suæ naturalis.

3. argu. Tertio. Rerum iustus ualor non ex quacunque cõmuni estimatione desumitur, sed ex prudenti, & discreta; qualis non est illa, quę ex ignorantia, & errore
C ciuium procedit, cum si scirent proximam rerum abundantiam, non tanti æstimassent: ergo nõ ille, qui modo currit, est uerus ac iustus valor; sed putatiuus: atque adeò, qui secundum illum sciens vendit, peccat, & ad restitutionem tenetur.

4. argu. Quarto argumentatur Medina ad probandam suam sententiam pluribus in medium adductis inconuenientibus, quæ ex opposita sequerentur. Primum est: Nam alias sequeretur, quod mercator sciens, crastina die hanc ciuitatem obsidendam, posset hodie omnia bona sua pro pretio curenti vendere, quod uidetur iniquum, & contra bonum, non solum ciuium, sed etiam ipsius reipublicæ. Secundo sequeretur, quod sciens crastina die frumenti taxa-
D tionem futuram, multò minorem quam modò, posset hodie ingentem copiam tritici vendere pro pretio pragmaticæ currentis: ex quo non leue damnum reipublicæ consurgeret. Tertio, sequeretur quod sciens aliquam monetã crastina die in regno à suo ualore deponendam, posset hodie omne, quã haberet, permutare; ex quo similiter grauis iniuria inferretur ciuibus. Hæc Medina. Cicer. li. 3. de Officijs, de mercatore quodam Alexandrino, qui Rhodum annonæ caritate laborantem frumenti numerum aduexit, sciens se alios mercatores secuturos, dubitationem proponit, utrum teneretur tunc ille ciues copiæ futuræ præmonere, vel potius tacitus posset pretio currenti merces diuẽdere. In me-
E diumque adducta Antipatris sententia, quæ est eadem cum opinione Medinæ, illam hac ratione probat: Nam inter homines lege naturæ quædam societas est naturalis, contra quã facit qui celat socios quod illis est commoditati. Et sic dicit, quod licet non omne, quod tacemus, celemus aliquem, tamen quod emolumenti nostri causa alios volumus ignorare, celare dicimus. Ac per cõsequẽs fraudulentus est contractus, & hominis, ut ipse inquit, versuti, astuti, fallacis, malitiosi, callidi, ueteratoris, vafri.

Sententia Corduba. Corduba lib. 1. quęstionarij quęstione 14. in fine, propositis duabus opinionibus cum suis rationibus, una Medinæ modo à nobis explicatã, altera Diu. Thomæ & aliorũ, omnino ei contraria, subiungit tertiam, quã ipse sequitur, & mediam appellat; di-

cens

A cés, ad propositã difficultatem, sub distinctione esse rñdendũ. Nam si pretiũ merciũ, quarũ copia futura speratur, iam est à republica seu eius rectore taxatũ, uel tale, quod secundum communem æstimationem, & consuetudinem tanquam iustum currit in illo loco, licitum est mercatori pro illo suas merces uendere, quantumcunque sciuerit illarum copiam in proximo futuram &, ex quo earum ualor minuetur. Tamen si pretium est uagum, & denuo taxandum à communitate, seu eius rectore vel ab ipso uenditore statuendum; habet locum, & ueritatem opinio Medinæ. Et ratio huius differentiæ est: Nam cum primo casu illarum mercium pretium usque tunc taxatum, vel communiter currens, iustum sit, sicut iustè decretum & introductum, ut supponimus, tandiu tale debet manere, quandiu rationabiliter nõ mutatur, uel mutari debeat, aut denuò aliud iustum pretium introducatur. Et certum est, quod quandiu futurã mercium copia communiter non scitur, nec mutatur eorum iustum pretium, nec est rationabilis causa illud mutandi. At uerò, quando pretium non est taxatum, sed est uel de nouo taxandum, uel ab ipso venditore statuendum, consideranda sunt omnes circunstantiæ, quæ rei ualorem, uel augere, uel minuere possunt, ut sic iustum eius pretium statuatur; quarum una est futura copia ab ipso uenditore præcognita.

Impugnatur Corduba. Hæc sententia Cordubæ subtilis est, & quæ forsan metaphysicè loquendo veritatem haberet. Sed quoniam moraliter non contingit, esse aliquas res communibus vsibus necessarias, quarum pretium, vel ex lege, vel ex communi hominum consuetudine, & æstimatione taxatæ non sint, non erit opus ea distinctione. Eo vel maximè, quod cum res, quæ publicam taxationem non habent, quales sunt illæ, quæ non ad necessitatem, sed ad ornatum spectant, ex contrahentium conuentione, suum iustum pretium sortiantur, vt diximus arti. primo huius quæstionis; non est cur dicamus, quod si contrahentes conueniunt in pretio, illud non sit iustum, esto talis mercis maior copia sit futura.

1. Conclu. Quocirca, vt quid in hac re mihi videtur dicendum explicem; sit prima conclusio: Venditor, qui sciens futuram magnam copiam mercium, vendit ea quas apud se habet pro pretio currenti; non est iniustus, nec ad aliquam restitutionem tenetur. Hanc ponit D. Tho. art. 3. huius quæ. in solutione ad 4. Soto li. 6. de iustitia q. 3. ar. 2. in solutione ad 3. argumentum principale. Alexand. in tract. dierum genialium lib. 6. ca. 1. Couarru. in reg. peccatũ. p. 2. § 4. & multi alij ab ipso relati. Dixi autem, quod talia faciens nõ est iniustus. Nam contra charitatem poterit aliquando peccare, vt dicemus in quarta conclusione. Et probatur: Iustus, & verus ualor rerum non ex priuata vnius, vel duorum pendet æstimatione, sed uel ex principis, vel communi hominum decreto, vt diximus in superioribus: sed in casu conclusionis per publicam, & cõem hominum æstimationẽ est taxatum pretiũ rerum: ergo illud est habendum pro iusto, & uero, non obstante quacunque alia particulari cognitione. Et confirmatur: Vbi est publica taxatio mercis, communis hominum æstimatio locum habere non potest: & ubi est communis æstimatio, non habet locum priuatum unius hominis decretum, vt supra diximus: sed in nostro casu solus est unus, scilicet, uenditor, qui ob scientiam futurarum uilius æstimat merces: ergo non propter id variari debet pretium, uel decrescere ex iustitia. Secundo: Particularis cognitio, vel ignorantia iusti pretij, aut aliarum conditionum mercis per accidens facientium ad iustitiam ipsius, impertinens est, & non uariat iustum pretium rei, iam uere existens uel constitutum; ità, vt propter illam tantum particularem alicuius cognitionem, uel ignorantiam reddatur iniustum, quod sine illa erat iustum, vel è cõuerso reddatur iustũ, quod sine illa erat iniustũ: sed in casu cõclusionis solum est cognitio particularis vẽditoris, de illa conditione extrinseca mercis: scilicet, de abundantia proximè futura, vt suppono; ergo illa nõ sufficiet uariare iustum pretium rei iam taxatum, & constitutum. Atque adeò iustè poterit mercator pro pretio currente vendere, non obstante quæcunque particulari sua cognitione, quæ non est potens reddere iniustum pretium, quod sine illa erat

B iustum. Consequentia cum minori est nota, & maior probatur: Quod vni est iustum, omnibus scientibus, & nescientibus iustum est: est enim iustitia, vel iniustitia pretij à parte rei, sicut & ipsa iustitia in medio consistit, vt ex sententia Ari. li. 5. Ethi. docuimus supra q. 58. ar. 10. nec ex cognitione, aut ignorantia huius vel illius dependet: ergo ipsa particularis cognitio vel ignorantia impertinens est, nec variat iustum pretium rei. Vltimo. Si venditor qui sciens magnam futuram copiam mercium, uendit eas, quas apud se habet pro pretio currenti, esset iniustus, & ad restitutionem teneretur, sequeretur, quod etiam ille, qui ignorans illam copiam futuram, easdem uendere pro eodem pretio, similiter teneretur ad restitutionem: consequens autem est fal-

C sum, & contra omnes: ergo & illud ex quo sequitur. Probo sequelam: Obligatio ad restitutionem, non solum oritur ex iniusta acceptione, sed etiam ex re accepta: ergo quemadmodum dicitur mercatorem scientem futuram copiã teneri ad restitutionem, ratione iniustæ acceptionis, erit etiam dicendum, quod ignorans eandem copiam futuram, tenebitur ad similẽ restitutionem, rõne rei acceptæ. 2. Conclu.

Secunda conclusio: Etiam si iste uenditor interrogatus, an futura esset magna copia illarum mercium, quas uendit, diceret se nescire, & etiam si diceret non esse futuram, non peccaret contra iustitiam, nec ad restitutionem teneretur. Probatur: Non obstante tali mendacio adhuc talis contra-

D ctus haberet omnia, quæ necessaria sunt, vt iustus dicatur; traderentur enim merces absque aliquo vitio, pro pretio iusto currenti: ergo esset iustus. Et si quis contra hoc argumentetur; Si alius assistens ibi mentiretur, faceret iniustum, & ad restitutionẽ teneret, vt oẽs Doctores cõcedũt: ergo multò magis si ipse mercator mẽtiatur. Et cõfirmatur: Qui mentiendo impedit eleemosynam pauperi, peccat contra iustitiam; & ad restitutionem tenetur: ergo pari ratione, qui mentiendo est causa, ut alteri damnum inferatur. Ad primum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiã. Vẽditor enim tacendo, uel mentiendo non facit iniustum. Tum, quia solum inducit emptorem ad contractum iu-

E stum. Tum etiam, quia si diceret veritatem, simile damnum in proprij facultatibus incurreret, quod ipse pati non tenetur. Atque adeò illud mendacium non est perniciosum formaliter, sed solum officiosum, vtpote quod per se ordinatur ad fugiendum damnum, quod venditor subire non obligatur. Estque per accidens, quod emptor ex illo damnificetur. At verò alius mentiens perniciose mentiretur, & non officiose tantum, postquam ex tali mendacio nec bonum comparat, nec malum euitat. Et sic facit contra iustitiam, & ad restitutionem tenetur. Ad confirmationem respõdetur, quod ille, qui mentiendo impedit eleemosynam pauperi, dupliciter se

potest

potest habere. Nam uel ipse est pauper, & ut sibi du pla eleemosyna detur, alterū decipit aūt dicendo, do minum non adesse, aut eleemosynam iam esse elargitam: & tunc iste mentiens nec peccat contra iustitiam nec ad restitutionem tenetur. Vterque enim pauper habet idem ius. Et sic solum mentitur officiose. Vel est diues, qui mentitur pauperi, & tunc mendacium est perniciosum contra iustitiam, & ad restitutionem obligans.

3. conclu. Tertia conclusio: Quod dictum est de venditore, est etiam dicendū proportionabiliter de emptore, scilicet, quod si emptor scit futuram magnam copiam mercium, aut earundem inopiam, ex quo pretia augent, poterit tacere emereq; illas pro pretio currenti. Et si mētiatur, non erit eius mendaciū perniciosum, sed officiosum tantum; atque ex consequenti non obligans ad restitutionem. Hæc conclusio probatur eisdem rationibus, quibus præcedentes fuerunt probatæ, cum in contractu emptionis & venditionis vtriusque contrahentis, vt sæpe diximus, debeat esse æqua conditio. Et prætereà cōfirmatur ex historia Taletis Milesij, quam Arist. li. 1. Polit. c. 7. refert, dicens, quod cum huic philosopho tanquā in opprobriū obijceretur, quod philosophia suos alumnos pauperes efficeret, ipse per Astrologiam oliuarum vbertatem eo anno futuram prospiciens, collecta exigua pecunia creditò, emit in hyeme, sub confuso, quantum quisque oléi esset collecturus, & arras dedit. Postea vero, tum, quia ingentissima copia peruenit, tum etiam, quia ipse solus fuit venditor, amplissimos confecit thesauros. Ostendens nimirum facilè esse philosophis ditari, nisi sapientis esset diuitias despectui habere. Simile legitur de Ioseph. Genes. 41. Qui futuræ vbertatis annorū septē quos aliorum nō minor subsequutura erat sterilitas diuinitus edoctus, vili prius emendo, & carè postea vendendo Pharaonem ditauit.

4. conclu. Quarta conclusio: Aliquando poterit cōtingere, vt in casib. prædictis, tam venditor, quam emptor peccent contra charitatem, quod, ex communibus legibus charitatis, quibus tenemur bono proximi consulere, quando sine magno detrimento proprio fieri potest, iudicandum erit. Et sic dico, quod si Ioānes, verbi gratia, sciret, ingentem summam tritici futuram, & Petrus modo vellet ab eo emere magnā quantitatem pro pretio currenti, propter quod Petrus crastina die in paupertatem incideret, contra charitatem peccaret Ioannes, si non diceret illi, vt in crastinum expectaret. Maximè si Ioannes suū triticum vendere posset pluribus ciuibus diuisim. Secus autem esset, si Ioannes ex eo quod non vendat triticum Petro, in similem paupertatem incideret. Nam tūc nihil tenetur indicare; nec contra iustitiā, nec cōtra charitatē peccaret triticū vēdēs; cū charitas bene ordinata à seipso incipiat, & nullus teneatur cōsulere bono proximi, cū tāto detrimēto proprio.

Ad 1. arg. Ad primum argumentum in principio factum respondetur, illud antecedens solum habere verum de penuria, & abundantia cōmuniter cognita, quæ est presens, vel proximè futura: nō autem de ea, quæ ab aliquo particulari venditore, vel emptore tantū cognita est, vt ex supradictis patet.

Ad 2. arg. Ad secundum respondetur concesso antecedenti, negando consequentiam. Et ad probationem dico esse latissimum discrimen inter valorem rei defectuosæ, qui est ab intrinseco conditionis illius rei: & valorē ex abūdātia vel penuria proximè futura qui sumit ab extrinseca cōditione mercis. Nā valor, qui est ab intriseco conditionis rei; qui est quo ad substātiā, quantitatē, vel qualitatem rei defectuosæ, per se facit ad iustum pretium constituendum, nec particularis cognitio, aut ignorantia talis valoris est sufficiens variare illud. Quare quamuis particularis ignorantia venditoris rei defectuosæ, eam cum bona fide pro pretio currenti vendentis tanquam sanam, excuset illum à peccato & dolo; non tamen vari at iustum pretium illius; nec de iniusto est potens reddere iustum, quia aliud pretium rei de fectuosæ, & aliud rei integræ atque perfectæ iustū est ex sua natura. Ex quo fit vt qui ex tali ignorantia rem defectuosam pro sana uendidit, cognito defectu, teneatur ad petitionem emptoris defraudati, uel rescindere contractum, vel ipsum ad æqualitatem reducere, restituendo quod vltra iustum pretium rei accepit. Ceterùm ualor ex abundantia, uel penuria proximè futura, quia sumitur ab extrinseca conditione mercis, per quam nec res ipsa in sua bonitate, uel valore naturali, nec in quantitate uel qualitate mūtatur, per accidens facit ad iustum pretium constituendum, nec per particularem solius venditoris, vel emptoris; sed per solam communem cognitionem, uel ignorantiam, & æstimationem inde pendentem, quis sit rei valor, uel iustū pretium currens, determinari debet.

Ad 3. arg. Ad tertium respondetur negando, quod communis æstimatio tempore, quo mercator vēdit res pro pretio currenti, sciens plures alias breui futuras, nō sit prudens, & discreta. Non enim est imprudentia, sed prudentia maxima res illas tanti ęstimare, quanti hic, & nunc supposito, quod nesciat futuras merces, prudentissimus quisque faceret æstimationem. Et aliud est hominem falli, & aliud imprudenter agere. Nec illa æstimatio procedit ex errore. Error enim est priuatio scientiæ debitæ in esse. Er certum est, illud, quod fortuito quodam casu accidit, præter omnium intentionem, sciri non esse debitū. Quare non ex errore, sed ex vera & sufficienti scientia dicta appretiatio procedere erit dicenda.

Ad 4. arg. Ad quartum respondetur; non esse habenda pro inconuenientibus, quæ Medina ex nostra sententia infert; sed potius sunt vera. Quamuis aliquando talia faciens poterit peccare contra charitatem, ut in quarta conclusione diximus. Ex dictis infero primo; quamuis nullus ex Doctoribus nostræ sententiæ id asserat; quod etiam si merces essent iam actu, sed secreto, in ciuitate; si id nullus alius sciat nisi vēditor, vel fortè pauci alij, adhuc poterit suas pro pretio currenti vendere, ob rationes factas. Illud enim semper est habendum iustum quousque ex lege, uel communi hominum æstimatione, & scientia aliud determinetur.

1. corollarium.

2. corollarium. Infero secundo idem esse seruandū in contractu mutui, vel cambij. Si enim tempore, quo mutuam dedi pecuniam, siue in cambio deposui, valebat tantum ex communi cursu, & taxatione; etiam si ego scierim breui minuendam ex Regis decreto; potero totum valorem repetere, quod habuit tempore mutui. Imo etiam, si decretum sit iam factum, & ego solus id sciam, potero quoadusque promulgetur antiquum valorem exigere; quidquid dicat Syluester verbo. usura. 1. quæstione. 15. Qui minus consequenter loquens, affirmat non licere mutuare pecuniam quam scio breuiter minuēdam in ualore, vt alia eiusdem pretij soluatur, nisi quando mutuatarius illam esset consumpturus statim. Et ponit exemplum de merce breui corrumpenda. Sed melius Corduba, & alij Doctores nostræ sententiæ dicunt, quod etiam si illam esset seruaturus licitum esset mihi ei cum illo pacto mutuare: si quidem in præsenti, ex communi æstimatione, vel lege tantum assequitur valorem.

ARTI-

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum liceat negotiando, aliquid carius vendere, quam emere.

Opus. 13. c. 1. Hom. 38. in opere imperfecto in Matth. to. 2.

Et habetur dist. 88. ca. Eiciens. Et habet. di. 88 cap. Quid est aliud. Eodem loco.

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quod nō liceat negotiando aliquid carius uendere quā emere. Dicit enim * Chrysosto. supra Matth. 21. Quicunque rem comparat, vt integram & immutatam uendendo lucretur: ille est mercator, qui de templo Dei eijcitur. Et idem dicit Cassiodorus * super illud Psal. 70. Quoniam non cognoui literaturam, vel negotiationem, secundum aliam * literam: Quid inquit, est aliud negotiatio, nisi vilius comparare, & carius velle distrahere? Et subdit, negotiatores tales Dominus eiecit de templo. Sed nullus eijcitur de templo, nisi propter aliquod peccatum: ergo talis negotiatio est peccatum.

2. Praeterea, Contra iustitiam est, quod aliquis rem carius vendat, quàm ualeat, uel vilius emat, vt ex dictis * apparet. Sed ille qui negotiando rem carius vendit, quàm emerit, necesse est quòd uel uilius emerit, quàm valeat, vel carius uendat: ergo hoc sine peccato fieri non potest.

In epist. ad Nepotianū inter princ. & me. to. 1. Et habetur dist. 88. ca. Negotiatorem clericum.

3. Praeterea, Hiero.* dicit, Negotiatorem clericum ex inope diuitem, ex ignobili gloriosum, quasi quandam pestem fuge. Non autem negotiatio clericis interdicta esse videtur, nisi propter peccatum: ergo negotiando aliquid vilius emere, & carius vendere est peccatum.

Psal. 70. in concione primę partis uers. 1. a me. to. 8. Et habetur dist. 88. cap. Quoniā.

Sed Contra est, quòd Aug.* dicit super illud Ps. Quoniam non cognoui literaturam. Negotiator auidus acquirendi, pro damno blasphemat, pro pretijs rerum mentitur & peierat. Sed haec uitia hominis non sunt artis, quae sine his uitijs agi potest: ergo negotiari secundum se non est licitum.

Li. 1. Polit. c. 1. 3. & 6. to. 5.

Respondeo dicendū, quòd ad negotiatores pertinet commutationib. rerum insistere. Vt autē Philosoph.* dicit in primo Politic. duplex est rerum commutatio. Vna quidem quasi naturalis & necessaria, per quam scilicet fit commutatio rei ad rem, uel rerum & denariorum propter necessitatē uitę. Et talis commutatio non proprie pertinet ad negotiatores, sed magis ad oeconomicos, uel politicos, qui habēt prouidere vel domui uel ciuitati de reb. necessarijs ad uitam. Alia uerò communitatis species est uel denariorum ad denarios, uel quarumcunque rerum ad denarios, non propter res necessarias uitae, sed propter lucrum quaerendum. Et haec quidem commutatio proprio videtur ad negotiatores pertinere, secundum * Philos. Prima autem cōmutatio laudabilis est, quia deseruit naturali necessitati. Secunda autem iuste vituperatur: quia quantum est de se, deseruit cupiditati lucri, quae terminū nescit, sed in infinitum tendit. Et ideo negotiatio secundum se considerata quandam turpitudinē habet, inquantum non importat de sui ratione finem honestū, nec necessarium. Lucrū tamen, quod est negotiationis finis, etsi in sui ratione non importet aliquid honestum uel necessariū, nihil importat de sui ratione uitiosum vel uirtuti contrariū. Vnde nihil probibet lucrū ordinari ad aliquē finē necessariū vel etiam honestum, & sic negotiatio licita reddetur. Sicut cum aliquis lucrum moderatum, quod negotiando quaerit, ordinat ad domus suae sustentationem, vel etiam ad subueniendum indigentibus. Vel etiam cum aliquis negotiationi intendit propter publicam vtilitatē, ne scilicet res necessariae ad vitā patriae desint, & lucrum expetit non quasi finem, sed quasi stipendium laboris.

Li. 1. Polit. c. 6. to. 5.

Ad Primum ergo dicendum, quod verbum Chry. est intelligendum de negotiatione, secundum quòd vltimum finem in lucro constituit: quod praecipue videtur, quando aliquis rem non immutatam carius vendit. Si enim rem in melius mutatam carius vendat, videtur praemium sui laboris accipere: quamuis & ipsum lucrum possit licite intendi, non sicut vltimus finis sed propter alium finem necessarium & honestum, vt dictum * est.

In corpore.

Ad secundum dicendum quòd non quicunque carius vendit aliquid, quam emerit, negotiatur, sed solum qui ad hoc emit, vt carius vendat. Si autem emit rem non vt vendat, sed vt teneat, & postmodū propter aliquam causam eam vendere velit, non est negotiatio: quamuis carius vendat. Potest enim hoc licite facere, vel quia in aliquo rem meliorauit: vel quia pretium rei est mutatū secundū diuersitatem loci vel temporis: vel propter periculum, cui se exponit, transferendo rem de loco ad locum, vel eam * fieri faciendo. Et secundum hoc nec emptio nec venditio est iniusta.

Alias, ferri. Extra. Ne clerici uel monachi, c. multa.

Ad tertium dicendum, quòd clerici non solum debent àbstinere ab his quae sunt secundum se mala, sed etiam ab his quae habent speciem mali, Quod quidem in negotiatione cōtingit, tum propter hoc, quòd est ordinata ad lucrum terrenum, cuius clerici debent esse contemptores: tum etiam propter frequentia negotiatorum vitia, quia difficulter exuitur negotiator à peccatis labiorum, vt dicitur Ecclesiast. 26. Est & alia causa: quia negotiatio nimis implicat animum secularibus curis, & per consequens à spiritualibus retrahit. Vnde Apostolus dicit secundae ad Tim. 2. nemo militans Deo implicat se negotijs secularibus. Licet tamen clericis vti prima commutationis specie quae ordinatur ad necessitatem vitae, emendo vel vendendo.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, ad negotiatoces pertinere commutationibus rerum insistere; & quod duplex potest esse rerum commutatio, vna naturalis ad necessitatem vitae ordinata; altera non naturalis, ordinata non ad vitae necessitatem, sed ad lucrum quaerendum; respondet D. Thom. ad propositam difficultatem per tres propositiones. Prima cōclusio. Commutatio rerum pro rebus, vel pro pecunia, ad necessitatem vitae ordinata, est laudabilis. Hanc conclusionem non probat D. Thom. sed illam, vt notam relinquit. Dicit tamen, quod huiusmodi rerum commutatio non pertinet propriè ad negotiatores, sed magis ad oeconomicos, vel politicos, quorum est vel domui, vel ciuitati de rebus necessarijs ad vitā prouidere. Secunda conclusio: Commutatio rerum pro rebus, vel pro pecunia, ordinata ad lucrum, quę

propriè

propriè pertinet ad negotiationem, fert præ ſe quãdam turpitudinem, & ſic laudabilis non eſt. Probatur: Huiuſmodi commutatio, quantum eſt de ſe, deſeruit cupiditati lucri, quæ terminum neſcit, ſed in infinitum creſcit: ergo habet ſpeciem mali. Tertia concluſio: Negotiatio poteſt honeſtari ex hoc, quod eius lucrum in bonum finem ordinetur. Probatur: Lucrum, quod eſt negotiationis finis, quamuis in ſua ratione non importet aliquid honeſtum, vel neceſſarium, nihil tamẽ importat de ſui ratione vitioſum, vel virtuti contrarium: ergo poterit ordinari in aliquem finem neceſſariũ, vel honeſtum; qualis eſt vel ſuſtentare domum, uel ſubuenire indigentibus, vel publicæ neceſſitati ſuccurrere: atque adeò erit tunc negotiatio honeſta, & laudabilis.

EXPLICATIO ARTICVLI.

IN iſto articulo multa dicturi ſumus de negotiatione. Et, vt recto ordine procedamus, aduertẽdum eſt primò; Quod negotium otio eſt contrariũ. Idem enim eſt negotium, quod abſque otio. Quare id nomen pro labore, & occupatione ſæpè accipi cõ-

Negotium vnde dictum.

ſueuit. In qua ſignificatione dicimus negotium forenſe, & negotium familiare. Sed peculiariter negotiari idem eſt, quod mercaturam exercere. Ea forſan ratione, quod hæc ars ſolicitudinibus implicata ab otio eſt ſemper aliena. Dicuntur autem negotiatores mercatores, quia mercari communi vſu non tam eſt ſimpliciter emere, quam lucri cauſa emere ad reuendendum. Et negotiari eſt emere, ut reuendas. Dicuntur etiam inſtitores, quia, ut, Vlpianus ait, negotiis inſiſtunt. Propterea que Prouerb. 31. de muliere forti dicebat Sapiens: Facta eſt velut nauis inſtitoris, de longè portans panem ſuum.

Negotiationis duplex eſt ſpecies.

Secundo, eſt aduertendum, quod negotiationis duplex poteſt ſpecies diſtingui. Vna, qua res emitur, vt per induſtriam mutata reuendatur. Et hæc vt in capitulo. eijciens. 88. diſtinct. dicitur, non eſt nuda negotiatio; ſed inter alias artes mechanicas numeranda. Sicunt enim mechanicus ex lana texit pannum, & ex ferro faber facit gladium: ſic etiam & induſtrius curandi, aues, vel equos emens, vt cultiores reddat, & vendat, non tam negotium, quam artem exercere eſt dicendus. Altera, qua quis aliquid mercatur, vt nullatenus mutatum vendens lucrum reportet. Et hæc eſt pura negotiatio, de qua in præſenti eſt ſermo. Circa quam eſt prima difficultas, vtrum ſit licita. Et pro parte negatiua argu-

1. dubium an negotiatio ſit licita.

1. argu.

tor primo. Ex facto Chriſti Matthæ. 21. Vbi dicitur eiecisse ipſum à templo ementes, & vendentes. Super quo dicit D. Chryſoſt. Chriſtus eiiciens ementes & vendentes, docuit nos, mercatores Chriſto placere non poſſe. Et ideò Chriſtiani non debent eſſe mercatores. Pſal. etiam 70. habetur. Quoniam non cognoui literaturam, introibo in potentias Domini. Et ubi editio noſtra vulgata habet, literaturã, alia lectio habet negotiationes, vt ſic intelligeremus negotiationem ingreſſum regni cælorum impedire. Dicuntur autem negotiatores, vt Caſſiodorus ſuper iſtum locum exponit, qui vili emunt, vt carius vendant.

2. argu.

Secundo principaliter ſic argumentor: Quicunque exponit ſe periculo peccandi mortaliter, mortaliter peccat, iuxta illud Sapientis; Qui amat periculum peribit in illo: ſed negotiatores eo ſolum, quod negotia exercẽt, exponunt ſe periculo peccãdi mortaliter: ergo ipſa negotiatio eſt illicita, Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur, ex Leo-

A ne Papa dicente in capitu. qualitas. 5. diſt. Difficile eſt inter ementes, & uendentes non interuenire peccatum. Et beatus Gregorius in cap. falſas. eadem diſtinctione dicit: Ad veram pœnitentiam peruenire non poteſt, qui negotia non relinquit. Et in cõcilio Aureliano damnantur qui ad ſecularia negotia poſt actam pœnitentiam redeunt.

Tertio argumentor: Emptio atque venditio ob id oſtenſa ſunt neceſſaria, vt omnes abundent, vendi- 3. argu.

tiſque illis, quibus quiſque affluit emat illa, quæ ſibi deficiunt; & ſic emptio uenditionis eſt finis: ſed negotiatio eſt contra huius emptionis naturam: negotiator enim non uendidit, ut emat quod ſibi deficit; ſed peruerſe emit, vt reuendat propterea q; Ariſt.

B libro 1. Polit. cap. 6. dicebat, emptionem rerum, quæ neceſſariæ ſunt ad vitã, uenditionemq; contractus eſſe naturales: emptiones aũt negotiatorias appellat contra naturam, vtpote cuius finis non eſt vitæ ſufficientia, ſed lucrum: ergo negotiatio ex ſe contra naturam hominis eſt, & illicita. Et cõfirmatur: Ars illa, quæ non habet præfinitum, taxatumque finem, non eſt licita, ut dicit idem Ariſtoteles loco citato: ſed ars nummularia, & quæſtuaria, qualis eſt negotiatorum, nullum ſibi finis modum præſcribit; ſed lucrum lucro ſemper aceruare intendit: ergo eſt illicita.

Vltimum argu.

Vltimò: Actiones humanæ ex ijs, quæ ut plurimum

C contingunt iudicandæ ſunt: ſed negotiationes, ut plurimum fraudibus technis, & dolis plenæ ſunt, ergo ex genere ſuo prauæ iudicandæ ſunt, atque tollendæ.

De negotiatione poſſumus loqui dupliciter.

Pro explicatione huius difficultatis aduertendũ eſt quod de negotiatione propter lucrum poſſumus loqui dupliciter. Vno modo communiter ſecundũ generalem rationem negotiationis. Aliò modo in particulari, de hoc vel illo genere negotiandi, cum omnib. ſuis circunſtantijs. Et quidem, ſi loquamur iſto ſecundo modo, certum eſt nullam negotiationem poſſe dari indifferentem; ſed omnis neceſſario determinata eſſe debet, uel in bono, uel in malo: ſicut & omnes actus humani in ſingulari boni vel

D mali ſunt, ut docet D. Tho. 1. 2. quæſtio. 18. arti. 9. Loquentes autẽ de negotiatione primo modo; talem ſtatuo concluſionem, quæ ſit prima in ordine:

1. concluſ.

Negotiatio ſecundum ſuam intrinſecam rationem nec eſt bona, ut charitas, nec mala, vt mendacium; ſed indifferens, ut comedere, ambulare, quæ ſecundum finis aliarumque circunſtantiarum qualitatẽ poſſunt bene, & male fieri. Hæc concluſio eſt D. Auguſtini in libro Quæſtionum veteris & noui teſtamenti; & refertur in capitulo. fornicari. 88. diſtinct. dicentis. Fornicari, ſemper non licet, negotiari aliquãdo licet, & aliquando non. Antequã fiat clericus licet; facto clerico non licet. Quare ibidẽ excuſat mercatores & negotiatores & lucrum ex nego-

E tio quærentes, quia laboris ſui mercedẽ, qua digni ſunt, quęrunt iuxta illud Chriſti: Dignus eſt mercenarius mercede ſua. Cui & conſonat beatus Clemẽs in quadam ſua epiſtola dicens: Negótia mundana & ſecularia opera, ſibi inuicem exhibeant vacantes laici, qui eccleſiaſticis non deſeruiunt.

2. concluſ.

Secunda concluſio: Si negotiationis finem per ſe conſideres, qui non eſt, niſi lucrari: quandam ſpeciẽ turpitudinis præ ſe fert. Hæc concluſio eſt D. Tho. in iſto articulo quam etiam ſequuntur communiter omnes Doctores. Et ratio illius eſt: Nam lucrari, ut ſic, nihil neceſſarium, honeſtumve nominat. Idem etiam conuincit tertium argumentum noſtrum cum ſua confirmatione, ex Ariſtotele deſumpta. Ex hoc infertur, quod ſi quis nulla alio ſibi propoſito

posito fine, quam lucrari, negotiationẽ exerceat procuIdubio peccabit. Sed est aduertendum, qood negotiatio dupliciter potest referri ad lucrum, tanquã ad vltimum finem. Vno modo tanquam ad finem ipsius negotiationis; & non tanquam ad finem vltimum ipsius negotiantis. Et qui hoc modo negotiatur non peccat mortaliter, sed tantum venialiter peccato auaritiæ, vt author est D. Thomas infra quæst. 118. articulo 4. Alio modo tanquam ad finem vltimum ipsius negotiantis ità, scilicet, vt negotiator actualiter, vel virtualiter suom vltimum finem in lucro constituat. Quod continget, & manifestabitur esse, quando negotiator propter lucrũ, præceptum aliquod fuerit transgressus. Et hoc modo negotiari propter locrum est peccatum mortale. Et si quis contra prædictam distinctionem obijciat D. Thomam 1. 2. quæstione 1. articulo 6. dicentem, omnes actus humanos referri ab operante in vltimum finem ipsius agentis, atque adeo fieri noo posse, vt negotiatio referatur in lucrum, tanquam in finem vltimum ipsius negotiationis, & non tanquam in finem ipsius oegotiantis; respondeo D. Thomam in illo loco sufficienter explicari de relatione, saltem habitoali in vltimũ finẽ ipsius agentis. Non enim est necessarium, vt omnes actiones humanę referãtur in vltimum finem agentis actualiter, vel virtualiter, sed satis est quod referantur habitualiter. Estque hoc adeo verum, ut etiam peccata uenialia existentis in gratia referantur habitualiter in ipsum Deum, tanquam in finem ultimum agentis, ut docet idem D. Thom. 1. 2. quæstione 88. articulo primo. ad tertium argumentum. Et est dicere, quod quia ipse operans per gratiam est habitualiter relatus in Deum, à qua relatione habituali per gratiam non auertunt peccata venialia; idcircò etiam ipsa peccata venialia habitualiter referri dicuntur in Deum, tanquam in finem vltimum agentis. Sicut vice versa, quia existens in peccato mortali est auersus à Deo, & conuersus ad seipsum, tanquam ad vltimum finem, quando facit aliqua opera bona moralia, ut dare eleemosynam, nulla mala circunstantia finis actualis apposita, opus istud referri dicitur solũ habitualiter ad creaturam, tanquam ad vltimum finem, & noo virtualiter, aut actualiter. Sed est maximè obseruandum, quòd hęc habitualis relatio operum in finem, nec est sufficiens facere de bono opere malum, nec de malo bonum. Nam peccata venialia hominis iusti non sunt bona, quantumuis habitualiter referatur in Deum. Nec etiam eleemosyna rectè facta ab existenti in peccato mortali est mala, quantumuis habitualiter referatur in creaturam. Sed requiritur ad hoc actualis, uel uirtualis relatio; hoc est, relatio facta in se formaliter, uel in uirtute alicuius actus præcedentis, ut diximus latè in 1. tomo q. 10. arti. 4. Quando ergo dicimus in præsenti aliquam negotiationem fieri propter lucrum, tanquã propter vltimum finem ipsius actionis, & oon operantis; solum loquimur de ultimo fine operantis, in quem, vel actualiter, uel uirtualiter, ipsa negotiatio referatur. Nam habitualiter nulla dari potest, quę in finem operantis non referatur. Dicitur autem lucrum vltimus finis actionis, quoniam in ipso negotiatio secundum se sistit, sicut gula dicitur habere pro vltimo fine actionis delectationem cibi, in qua sistit; quamuis non sit iste ultimus finis comedẽtis.

Obiectio.

Responsio.

3. Conclu. Tertia conclusio: Negotiatio, qua merces carius venduntur, quam sunt emptæ, ex se licita est, & reipublicæ necessaria. Et quidem quod sit licita pro- A batur hac ratione: Si negotiatio esset illicita; hoc esset, uel ratione sui, vel ratione lucri, quod in illa negotiatores intenduntur, vel ratione mendaciorum, periuriorum, fraudum, & aliorum peccatorũ, quæ illic solent commisceri. Non primum: quia vt ex dictis cõstat, illa potest iustè exerceri, si inter pretium, & mercem debita æqualitas seruetur. Nec secundum, quia licitè potest quisque lucrum intendere pro eo quod suis laboribus, & expensis, ac periculis ad comunitatis seu aliorum utilitatem agit. Nec tertiũ, quia vitia illa, vt August. dicit, vitia sunt negotiantis non negotij. Negotium, inquit Augustinus, non facit me malum, sed mea iniquitas. Alioqui similiter essent damnandæ omnes artes B mechanicæ, cùm in earum exercitio soleant similia peccata commisceri. cap. quooiam. 88. distinctio. ergo negotiatio ex se licita est. Et coofirmatur: Ex quo mercatores reipublicæ deseruiunt, si respublica vellet eos conducere, obligareque, vt suis laboribus, expensis, & periculis merces aliunde afferrent, & pro ciuibus indigentibos easdem conseruarent, non dubium quin deberet illis suum iustum stipendiom conferre; quod & ipsi similiter iustè recipere possent: ergo cum respublica tale eis stipendium de rebus publicis non assignauerit, fit, vt iustè ipsi illud, quod pro suis ministerijs merentur, ab illis, quibus ministrant, & seruiunt, recipiant, iustum suis mercibus & rationabile pretium assignan C tes: ex quo lucrum reportent. Quod autem negotiatio sit reipublicæ necessaria, probatur. Nulla prouincia rebus omnibus, quibus indiget, abundat; nec vnusquisque facultates habet, quibus aliunde de omnibus necessarijs sibi & suis prouidere possit: ergo est necessarium, quod sint aliqui his rebus operam impendentes, ex suisque laboribus lucrum reportãtes, quo viuere possint; quod est negotiari: atque ex consequenti negotiatio est reipublicæ necessaria. Tolle humana commercia; & tunc necesse erit homines aliena rapere, ut sustentari possint; aut certè fame, nuditate, aut aliàs miserabiliter quam plures perire Diuus Augustinus affirmat. Et si quis quęrat, Nunquid prudentius esset, rempublicam suos mi- D nistros conducere, qui his ministerijs intenderent, negotiatoribus omnino è medio sublatis? dicò reuera esse impossibile, quòd respublica tam multis mercimonijs sufficeret, ista via. Et sic consultius fecit, hanc artem inter alias permittendo, eamq; fouẽdo.

Quarta cõclusio: Negotiatio, quam ex se licitam esse diximus, ex multis circunstantijs, illicita reddi potest. Primò, ex parte rei, quæ uenditur. Secundo ex parte vendentis, seu negotiantis. Tertio ex parte eius, cui res venditur. Quarto ex parte loci. Quinto ex parte temporis. Sexto ex parte modi. Septimo ex parte finis. Et tandem ex pluribus alijs causis, & circunstantijs: de quibus suo ordine erit inquirendum: & particularia dubia proponenda. Nec loqui- E mur in præsenti de illis circunstantijs, quæ non peculiariter negotiationes vitiant, sed in omoes communiter artes inserpunt. Quales sunt mendacia, fraudes, periuria. Sed tantum de illis, quæ sunt veluti propriæ mercatorum, ex quibusque frequentissimè negotiationem vitiari contingit. Nam, quamuis, quia mercatura nescio, quo suo ingenio, quæ cunctis artibus, & officijs inextinguibilem lucri sitim generat, agricolæ enim, atque opifices suis officijs victum quærentes contenti sunt; cum tamen mercatores, tum, quia pecuniam præ manibus semper habent; tum etiam; quia hæc ars plurimum fortunæ euentibus est subiecta, audissi- 4. Conclu.

mè ſemper lucrum quæritent, in hoc nimirum aleatoribus ſimillimi; ex quo fit, ut mendacia nutriat, & dolos nectat plurimos: non tamen de his circunſtantijs negotiationem violantibus, ſed de illis tantum pro prioribus agere eſt in animo.

Negotiatio vitiari poteſt ex parte rei venditæ.

Primò ergo vitiatur negotiatio ex parte rei, quæ venditur, quando talis eſt, quæ uendi ſine peccato non poteſt. Quod fit dupliciter. Scilicet, vel, quia res ipſa venalis non eſt, ut ordo, ſacramentum, beneficium eccleſiaſticum, & quoduis aliud ſpirituale: quorum venditionem conſtat eſſe ſimoniam. Vel, quia eius venditio per leges humanas prohibita eſt. Sunt enim quam plurima, quæ legibus vendi prohibentur, vt ex toto titulo; quæ res vendi non poſſunt. Et quæ emere, vel vendere vetantur, in Codice, eſt videre. Sed eſt non leuis difficultas, B vtrùm negotiatio in venditione illarum rerum, quibus emptores malè, & ad malum finem uti conſueuerunt, quales ſunt ornamenta, quibus homines ad laſciuiam prouocantur, taxilli, chartæ, & alia inſtrumenta luſoria, ſit licita.

Sententia Nauarri, de vendentibus res quibus alij male vtico ſueuerunt.

Nauarro in Manual. cap. 23. numero 90. partem tenet negatiuam, dicés eſſe peccatum mortale vendere has res illis, de quibus probabiliter creditur, quòd abutentur eis. Imò, qui indifferenter vendit illas, inquit, quibuſcunque uolentibus peccatum mortale committit. Quod etiam affirmat Medina. C. de reſtitut. quæſt. 31. §. primo, igitur. Et ratio illorum eſt; Quia qui talia uendunt, ad ementium peccata cooperantur, inſtrumenta C iniquitatis illis miniſtrádo; quod ſine peccato mortali fieri non poteſt. Si ementes, inquit Medina, ſint perſonæ honeſtæ, de quibus venditor iuſtè præſumere non poteſt, quod res illas uelint ad eis abutendum; tunc etiam ſi poſtmodum accidat eos rebus illis abuti, non peccat venditor illas uendens. Propter hoc enim dicebat Diuus Auguſtinus ad Publicolam: Abſit, vt quæ propter bonum, ac licitum facimus, aut habemus, ſi aliquod per hoc præter noſtram voluntatem cuipiam malum acciderit, nobis imputetur. Cæterùm, qui præfatas res indiſtinctè uendunt, nihil, ſcilicet, inter ementes diſtinguendo, peccant. Nec tales ſunt abſoluendi, niſi uel officia deponant, vel debita ſolicitudine qualitatem D ementis conſiderent. Hæc Medina: Contra quē, & contra Nauarrum talem ſtatuo concluſionem:

Sententia Authoris.

Quando merces ex ſe ſunt indifferétes ad bonum, & ad malum, licitè poteſt uenditor illas vendere; etiam ſi uerosimiliter credat, emptorem illis abutendum. Imò etiam ſi certò ſciat, quod emptor abutetur illis, poterit nihilominus ſæpe numero eas vendere abſque peccato. Prima pars huius concluſionis probatur: Inquirere mores alienos, & diſcernere inter ementes, ad bonum vſum, & ementes ad malum, non eſt officium venditoris, ſed magis curioſitas pernicioſa in republica: ergo id facere non tenetur venditor. Et confirmatur: Nam alias ſequeretur pari ratione eſſe condemnandos E ſartores ueſtes curioſas facientes; quibus probabiliter credunt eis malè vſuros; & ſimiliter illos, qui indiſcriminatim vendunt cibos communes, quibus probabiliter creditur, & experientia conſtat, quòd multi vtuntur malè, uel ad gulam, uel ad luxuriam. Conſequens autem eſt abſurdum, ergo. Secunda pars, quę maiorem habet difficultaté, ſcilicet; quòd etiam ſi certo ſciat venditor, emptorem male vſurum mercibus, poteſt nihilominus ſæpe numero eas vendere, abſque peccato, probatur ſimiliter hac ratione: Venditor non tenetur impedire peccatum alienum, per hoc, quod non vendat illi rem uenalem, quam paratus eſt uendere: ergo, ſi ſecus faciat nullum peccatum committit. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur. Vendens rem, quam paratus eſt uendere, ei, qui ea eſt abuſurus, nec directè, nec indirectè conſentit peccato illius; Et quidem, quòd directè non conſentiat eſt res manifeſta; quia talis directè non intendit niſi vendere ſuas merces, vel utilitatem acquirere. Quod autem nec etiam conſentiat indirectè, probatur: Quia tunc aliquis conſentit indirectè in aliquam malam operationem, quando tenetur illam impedire; & non impedit, ſed uenditor tunc non tenetur impedire malam operationem emptoris, niſi ex præcepto correctionis fraternæ per media ordinata ad correctionem, & cum ſpe emendationis illius: non vendere autem proprias merces alicui, non eſt medium per ſe ordinatum ad correctionem fraterná: ergo ad illud non tenetur. Et confirmatur: Nullus tenetur ad correctionem proximi ſuum commodum temporale omittere, quando frater peccat ex malitia: ergo nec uenditor tenebitur ſuum lucrum omittere, ut proximum ab executione peccati impediat. Prætereà: Licitum eſt locare domum meretricibus, etiam ſi locans ſit certus, quòd illa malè utentur: & ſimiliter eſt licitum uendere Iudęis agnum, etiam ſi uenditor ſciat, ipſos velle illum ad impia ſacrificia, ut diximus in primo tomo, quæſtione decima, articulo quarto: ergo pari ratione erit licitum unicuique uendere ſuas merC ces, non obſtante, quòd ſciat emptores illis male vſuros. Vltimò: Contractus emptionis, & uenditionis, quantum ad bonitatem, & malitiam extrinſecam, quæ non conſideratur ex parte pretij, aut rei uenalis, iudicandus eſt per ordinem & comparationem ad commodum, vel incommodum reipublicæ: ergo ſaltem quando malus uſus rei uenalis non fuerit contra commodum reipublicæ, ſed magis ab illa permiſſus, non erit iniqua uenditio rei indifferentis.

Argum.

Et ſi quis contra hoc argumentetur; Nam eſt licitum uendere arma tempore iniuſti belli militibus paratis ad bellandum; nec etiam eſt licitum vendere gladium homini parato occidere proxiD mum; nec denique eſt licitum deponere pecunias apud uſurariú, de quo probabiliter creditur, quòd dabit illas ad uſuras, ut communiter dicunt Doctores: ergo pari ratione nec etiam erit licitum vendere alias res, quando certò conſtat emptores illis male uſuros:

Solutio.

reſpondeo, nos in concluſione non dixiſſe uniuerſaliter, ſemper eſſe licitum venditori vendere res emptori parato illis male vti. Sed quod diximus eſt, ſæpe numero contingere, ut id licitè fiat. Et autem prima exceptio; quando malus vſus rei venditæ cedit in aliquam violentiam tertiæ perſonæ factam. Quod inuenitur in primo & ſecundo caſu ex poſitis in argumento. In quibus quidem uenditor, tum ex charitate, non E offendere rempublicam, tum etiam ex iuſtitia, non operari ad iniuriam faciendam alteri, tenetur. Atque adeò ſi vendiderit tunc arma offenſiua, ad reſtitutionem damni inde ſubſequuti, obligabitur. Ad aliud, de depoſitione pecuniæ apud vſurarium nonnulli dicunt, eſſe eandem rationem ac de vendente gladium ad occidendum, cum etiam ſit quaſi quædam collatio inſtrumenti ad inferendam iniuriam tertiæ perſonæ, illi ſcilicet, à quo vſurarius iniuſtè vſuras eſt accepturus. Cæterùm mihi videtur non eſſe eandem rationem vtriuſque caſus. Nam, quoniam vſurarius

nullam

nullam mutuatario infert violentiam, vt pecunias ad vsuras accipiat, sed ipse mutuatarius propter suum commodum vult illud damnum soluendi vsuras, voluntariè pati; idcirco depositor non tenetur illum defendere; suas pecunias, apud depositarium paratum ex mutuo usuras accipere, non deponendo. Supponimus enim in præsenti, depositorem, nec persuadere alteri, ut sit usurarius: nec etiam illum scandalizare occasione depositi, ut moueatur ad peccatum usuræ. Et dico, licitum esse cuique deponere pecunias apud talem usurarium, paratum lucrum ex mutuo accipere. Nec obstat, quòd ille iniuriam inferat proximo, usuram ab illo accipiendo; cùm in tali iniuria proximus non patiatur uiolentiam. Quin potiùs qui usurarium impediret, ne tunc sub lucro mutuaret, iniuriam faceret mutuatario, quasi impediens maius ipsius commodum. Et si quis adhuc instet: Non est licitum vendere gladium, imò nec depositum reddere volenti seipsum occidere, quamuis nulla ei violentia inferatur: ergo etiam si proximus non patiatur violentiam in damno, quod ei infertur: adhuc teneor illud impedire: respondeo concessa antecedenti, negando consequentiam. Et ratio discriminis est; Nam qui se ipsum occidit, cum non sit dominus suæ vitæ, sed Deus sit specialis illius dominus, & respublica specialis custos; nō solum Deo, sed etiam reipublicæ iniuriam infert, vt diximus supra quæstione sexagesima quarta, articulo quinto. Atque adeò quisque tenetur illud, quoquomodo potuerit impedire. Præterquam, quòd seipsum occidens nullum aliud maius commodum potest ex illa sua occisione reportare; sicut ille, qui pecunias mutuò accipit sub vsura. Possumus facere aliam exceptionem illius secundæ partis nostræ conclusionis. Videlicet, quando abusus emptoris probabiliter creditur, quòd cedet in scandalum alicuius innocentis, atque pusilli: quia tunc venditor rei peccabit contra charitatem illam vendens. Et sic dico, quòd si meretrix peteret à venditore aliquem ornatum aptum ad scandalizandum iuuenem innocentem, peccabit venditor talem ornatum vendens. Non, quia cooperatur peccato meretricis, sed quia non impedit peccatum proximi innocentis, ad quod ex charitate tenetur. Et per hæc patet solutio ad fundamentum Nauarri, atque Medinæ.

Secundo vitiari potest negotiatio ex parte ipsius negotiatoris. Vt si, verbi gratia, sit clericus, cui negotiari prohibitum est, vt constat ex capit. fornicari. 88. distinct. Vbi D. Augustinus, inquit: negotiari aliquando licet, aliquando non. Antequam clericus fias, licet, facto autem clerico non licet. Et Diuus Hieronymus ibidem: Clericum negotiatorem ex paupere diuitem, ex ignobili nobilem factum, tanquam pestem fuge. Vnde Gelasius Papa in cap. consequens. eadem distinctione. sub pœna suspensionis iubet clericis, vt à negotiationibus abstineant. Sed, vt hoc perfectè intelligatur, aduertendum est, negotiationem esse triplicem. Vnam œconomicam, ad substentandum se, & familiam suam, prout necessitas postulauerit, factam. Et talis negotiatio non est clericis interdicta, dicente Paulo primo ad Timoth. quarto. Oportet episcopum suæ domui esse bene præpositum. Et. 1. ad Timoth. 5. Qui suorum curam non habet maximè domesticorum crudelis est, & infideli deterior. Ex quo fit, vt clericis ea emere, quæ domui suæ sunt necessaria, concedatur, & similiter, quæ de redditi-

2 Potest vitiari negotiatio ex parte ipsius negotiatoris.

A bus, aut alijs bonis, eisdem supersunt, vendere, vt necessaria emant. Altera negotiatio est politica, cuius finis est, publicis populi necessitatibus succurrere. Et hæc gubernatoribus ciuitatum conuenit, non clericis, qui à secularibus negotijs debent esse valde remoti, iuxta illud Pauli. 2. ad Timot. cap. 2. Nemo militans Deo implicat se negotijs secularibus. Quare in Decreto distinctione octogesima octaua. tam episcopus, quam sacerdos, vel diaconus, vel subdiaconus, seculares curas assumens decernitur deijciendus. Tertia negotiatio est lucratiua, qua quis aliquid emit, vt illud posteà cariùs vendat. Quæ adhuc potest fieri dupliciter. Vno modo, rem, quam quis emit, aliquo artificio suæ industriæ mutando, & meliorando; vt sic posteà

B mutata, & meliorata carius vendatur. Et hæc non tam negotiatio, quam artificium dicitur. Quod clericis non interdicitur, sed permittitur. Quare licitè illud exercent, vt constat ex capit. clerici. de vita, & honestate clericorum. & ex capit. clericus. 91. distinctione, & ex capit. nunquam. de consecratio. distinctione quinta. Quibus, & multis alijs capitibus clericis conceditur, vt de suo artificio honesto, sibi, & suis pauperibus victum, & cætera necessaria quærere possint. Ad exemplum Pauli, qui cum Christi Apostolus esset, & Episcopus, artem scenofactoriam cum Prisca, & Aquila exercuisse legitur Actor. capit. 18. Alio modo potest fieri ne-

Quæ negotiationes clericis nō interdicātur.

C gotiatio lucratoria, absque aliquo artificio apposito, & rei melioratione seclusa. Et hæc est, quæ propriè dicitur negotiatio. Estque clericis interdicta, vt constat ex D. Chrysostomo super Matthæum capit. 21. dicente: Qui rem comparat, non vt integram & immutatam vendat, sed, vt materia sit sibi aliquid comparandi, ille non est negotiator. Qui verò rem comparat, vt integram & immutatam vendendo lucretur, ille est mercator; qui de templo Dei eijcitur. De hac re videndus est Syluester, verbo, clericus. 3. quæstione 2.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm negotiationes, quas clerici per se ipsos facere non possunt, possint illas exercere per alios, supposito, quòd alioqui in se sint licitæ. Verbi gratia: Habet clericus pe-

An clerici per alios possint negotiationes exercere.

D cunias naturæ, & statui superfluas, aut etiam necessarias, quæro an possit illas factori consanguineo, aut famulo tradere, vt eis negotietur, ipsique clerico aliquid lucretur? Ad quod breuiter respondeo, conclusione affirmatiua. Quæ probatur primò: Quia in iure non est clericis negotiatio interdicta, nisi personalis, quam, scilicet, ipsi per se ipsos exercent vt constat ex Clement. 1. de vita & honestate clericorum: Vbi prohibentur, ne officium tabernarij, aut macellerij personaliter faciant. Nec absque causa dicitur; personaliter, nempe, vt intelligamus id clericis per alios facere non prohiberi. Et ratione sic argumentor. Nulla ex causis, propter quas clerici ne-

E gotiari interdicuntur obstat, quominus id per alios exercere valeant: ergo licitè id facere possunt. Consequentia est nota, & antecedens probatur, discurrendo per tria, propter quæ præcipuè clericis negotiatio prohibetur. Primū est; Quia negotiationis finis est lucrū temporale, quod clerici cōtemnere debent, habentesq; alimenta, & quibus tegantur contēti esse, iuxta consiliū Pauli. 1. ad Timot. 6 Propter hocq; Dominus cū terram promissionis inter filios Israel diuideret, sacerdotibus, & Leuitis nullā terrā, nec possessionē assignauit; sed de decimis, & primitijs per laicos offerendis eos viuere voluit. Secundū est: Quia rarò huiusmodi negotiationes siue pec-

cato fiunt; & sic sunt valde periculosæ: iuxta illud Ecclesiast. 27. Duæ species difficiles, & periculosæ mihi apparuerunt. Difficile exuitur negotiãs a negligentia, & non iustificabitur caupo à peccatis labiorum. Dicitque hoc sapiens: quia negotiatores, vt plurimum spiritualis suę salutis sunt negligentes, mendaciaque, & periuria sępè sæpius suis negotiationibus intermiscent. Et Leo Papa ait: Difficile est inter ementes, & uendentes non interuenire peccatum. Tertium est: Quia huiusmodi negotia retrahunt homines à rebus spiritualibus, quibus incumbere est proprium munus, & officium clericorum, iuxta illud Pauli: Nemo militans Deo implicat se secularibus negotijs. Indeque clerici nominati sunt, quod uocabulum sortem significat: quasi sint in sortem Domini electi. capit. duo sunt. duodecima quæstione prima. Quod autem nihil horum obstet: quominus clerici per alios exercere negotia valeant, probatur. Et primò, quòd id quod dicitur de lucro non impediat, est res manifesta. Nam quamuis non omne lucrum possint clerici appetere, si turpe illud sit, & illicitum; multa tamen lucra licita, & honesta possunt prætendere, illa in bonum finem ordinando. Et si ratio illa aliquid valeret nullum lucrum, quantumuis honestum per se, aut per alios possent procurare, quod in præsenti supponitur falsum. Nec etiam obstat secundum, quod de peccatis, quæ negotiationes comitari solent, dicitur: Nam quamuis peccata per negotiatores ipsis negotijs commisceantur, non ideò clericis illa debent imputari, si non ipsi, sed alij loco eorum negotiationes exercent. Tandem non obstat tertium. Siquidem, ex quo clericus per se negotia non facit, liber omnino manet, ut officium ecclesiasticum sibi iniunctum completè possit adimplere. Relinquitur ergo ex supradictis, posse clericos licitè eas negotiationes, quas per seipsos facere non possunt, per alios exercere, modo ipsæ in se licitæ sint. De pœna autem, qua clerici propriè per se ipsos negotiantes puniantur, vide Syluestrum, uerbo, clericus. 3. quæstio. 3.

3. Redditur negotiatio illicita ex parte ementis.

Tertio potest reddi illicita negotiatio ex parte ementis. Vt si quis vendat res alioqui venales, illis personis, quibus eas vendere sine peccato non potest. Quod contingit Christianis Saracenis vendentibus arma, ferrum, galeas, naues, ligna pro nauibus, vel galeis ædificandis, equos, victualia, aut etiam quæcunque mercimonia, ut patet, extra de Iudæis, & Saracenis. & ex Extrauaganti Nicolai Quarti, quæ incipit: Olim tam in generali, & ex alia Clementina, quæ incipit: Multa. & ex Bulla Cœnæ Domini. Similiter uendere vasa sacra in propria forma laicis, est illicitum. Quamuis fracta, aut forma mutata ea uendere illis, nullum sit peccatum. Item res pupilli tutori uendi non possunt. Et tandem redditur negotiatio illicita, si res excommunicatis, cum quibus communicare non est licitum, uendantur, exceptis casibus, quæ communiter excipiuntur. Et referuntur à D. Thom. in additio. ad tertia parte quæstione 23. articulo primo.

4. Vitiatur negotiatio ex parte loci.

Quarto potest vitiari negotiatio, seu uenditio, ex parte loci. Vt si in loco sacro, puta in ecclesia, seu cœmiterio profanę negotiationes fiãt. Hac eñ de causa Matthæi vigesimoprimo, eiecit Christus è templo ementes, & vendentes. Et quòd non ideò illos eiecerit, quia cum mendacijs, & periurijs ea in templo exercerent, ut aliqui dicunt, colligitur manifestè, ex verbis, quæ Christus statim tanquam

A causam subiunxit. Scriptum est; Domus mea, domus orationis vocabitur; vos autem fecistis illam speluncam latronum. Quasi diceret: Ideò vos è templo eijcio; quia cum scriptum sit in Esaia Propheta, loquente per eum Domino; Domus mea uocabitur, & erit domus orationis, in qua adorationi, deprecationi, & gratiarum actioni vacare debent homines, non autem mechanicis, aut lucratiuis negotijs intendere; vos, quantum est ex vobis, lucris in ea temporalibus intendentes, miscentesque tumultus tranquillitati, & silentio, orationi necessarijs, prorsus contrarios, & haud dissimiles illis, quos latrones lucris temporalibus, & diuisioni prędarum intenti, in suis speluncis facere solent; fecistis illam speluncam latronum. Sicque videtur Christus in hac ratione solum habuisse respectum ad locum, qui Deo erat sacratus, & ex quo ipsa negotiatio tunc illicita reddebatur. Idẽ etiam habetur in capitulo. decet domum. de immunitate ecclesiarum. libro sexto. Vbi cessare negotiationes in ecclesijs, & earum cœmeterijs, & præcipuè nundinarum, ac fori cuiuscunque tumultus præcipiuntur. Sed cum dupliciter possit fieri negotiatio in loco sacro; uno modo ipsas res, quæ venduntur, & emuntur in eodem loco tenendo: alio modo solum uerbis, aut scriptis contrahendo, & conueniendo; & ipsas res alibi tenendo; meritò poterit quis dubitare, quæ ex his negotiatio sit illa, quæ fieri in ecclesia interdicitur? Conradus de cõtractibus, quæstione 57. affirmat, solùm esse intelligendum, de prima negotiatione. Pro quo etiam facere videtur, quòd illi, quos Christus de templo eiecit, in eo habebant, quæ vendebant. Mihi tamen dicendum videtur, quòd etiam si in ecclesia res, quæ venduntur, non teneantur, adhuc negotiationes ibidem factæ, culpa non vacant. Tum, quia negotiatio non rei detentionem, sed rei conuentionem, & contractum significat. Et certum est, simpliciter in iure prohiberi negotiationes. Tũ ẽt; quia sacer locus non per rem illic positam, sed per negotiationes, quibus mendacia, & peccata admisceri consueuerunt prophanatur. Ex quo infero solam circunstantiam loci, esse sufficientem in negotiatione inducere culpam; cum bonum consurgat ex integra causa, & malum ex singularium defectu. Sed ista circunstantia loci sicut & circunstantia temporis, de qua statim dicemus, nisi ratione scandali, uel, quia in Ecclesia impeditur diuinum officium, nunquam constituunt peccatum mortale, ut docet Soto libro 6. de iustitia, quæstione 2. artic. 2.

Dupliciter potest fieri negotiatio in loco sacro.

5. Redditur negotiatio illicita ex parte temporis.

Quintò redditur negotiatio illicita ex parte temporis. Vt si mercatores negotientur in diebus festiuis. De quibus Exod. 20. dicitur: Omne opus seruile nõ facietis in eo. Et extra de ferijs: Idem iubetur obseruandum, non solum in diebus Dominicis, qui Sabbathis successerunt; sed etiam in quibusuis alijs diebus festiuis ab ecclesia institutis. Quod est intelligendum, dummodo lex de festiuitate aliqua obseruanda, uel per contrariam legem, uel per consuetudinem non sit abrogata. Siue abrogatio facta fuerit quantum ad hoc solum, quòd est opera seruilia in tali festiuitate non facere; siue etiam, quantũ ad hoc, quod est in illa rem diuinam audire: quorum alterum ab altero constat esse diuersum. Et hinc, ut inquit Paludanus in 4. licitum est in nundinis auditis diuinis, negotiari; siue dominica sit dies, siue alia festiuitas. Et quòd hęc consuetudo sufficiat huiusmodi festiuitatibus derogare, seu eas tollere,

lere, constat; quia non sunt nisi humano iure introducta; & ius humanum per consuetudinem oppositam abrogari potest, ut habetur in Decreto distinctio quarta. In eo enim, quòd est consuetudo tolerata, rationabiliter præsumitur, pontifices eam scire, & in eadem consentire. Habet etiam hoc, quod dicimus de non negotiando in diebus festiuis, aliam limitationem, vltra consuetudinem, scilicet, nisi necessitas publica, vel priuata oppositum postulauerit. Ex quo fit, vt qui victualia in festiuis diebus, etiam ante diuinorum auditionem uendunt, excusentur. Et similiter pharmacopolæ medicinas vendentes, aliaque multa opera seruilia in festis facientes ob necessitatem. Et eadem est ratio de illis, qui vel ob pietatem, vel ob notabilem suā, vel aliorum vtilitatem secus faciunt, maximè si con temptus absit, nec id principaliter propter lucrum fiat.

6. Reddit negotiatio illicita ex modo. Sextò redditur illicita negotiatio ex modo. Idque multis modis, etiam prætermissis mendacijs, periurijs, alijsque peccatis, quæ communiter à negotiatoribus commisceri solent; & sunt, ut Diuus Augustinus affirmat potius mira negotiantis, quam negotij. Quare in hac re explicanda multæ, & graues à nobis erunt proponendæ dubitationes. In quibus absoluendis, si plus solito immorati fuerimus, hoc uno immunes à culpa iudicabimur, si minus iusto, pro rei grauitate dixisse intellexeritis. Quod certè ita esse facile percipietis, considerata materiæ utilitate, & difficultate. Nullam ad sanctissimæ Trinitatis mysterium, aut ad diuinæ prædestinationis arcanum pertinentem doctrinam hęc nostra disputatio continebit; sed eam, quæ ad iustitiam seruandam, & ius suum; in venditionibus vnicuique reddendum plurimum valeat. Estque hæc tantò illa difficilior, quanto facilius Trinitas per fidem ab homine Christiano, & pio, & quantò difficilius mercatorum fraudes, & negotiationes, non solum à religiosis, verum etiam à viris doctissimis cognoscuntur. Faxit Deus Optimus Maximus, cuius opem humilis, & supplex imploro, vt suæ lucis radio illustratus, in tanta materiæ grauitate, & Doctorum diuersa sentientium uarietate, ea breuiter dicere, & explicare ualeam, quæ rationi consona, & iustitiæ seruandæ apta videbuntur.

1. Difficultas, circa modum in negotiationibus seruandum. Circa modum ergo in negotiationibus, ut licitè fiant, seruandum, est prima difficultas; Vtrùm mercatorum conspirationes, quę vulgo monopolia appellantur, & sunt, quando ipsi inter sese de non vendendis mercibus, nisi uel in certo tempore, vel pro certo pretio, conueniunt, sint licitæ? Ad cuius explicationem aduertendum est, quòd monopolia multipliciter fieri possunt. Primò quidem authoritate publica. Quod contingit, quando princeps præcipit, ne quis uendat aliquod genus mercium, præter Petrum, aut Ioannem.

Monopolia multipliciter fieri possunt. Et hunc modum uendendi, si fiat de rebus non multum necessarijs reipublicæ, quales sunt chartæ lusoriæ, uel si fiat de rebus necessarijs, cogente tamen necessitate, vel utilitate reipublicæ, cui aliter, quam merces ad vnum, uel duos venditores reducendo, commodè prouideri non potest, licitum, atque iustum esse fatentur omnes Doctores, modò à principe, vel à republica talium mercium iustum pretium taxetur, ne illa fortè occasione uenditores ciues expoliandi habeant potestatem. Et hac ratione iustificantur priuilegia de chartis lusorijs, & de libris ab eorum tantum authoribus vendendis.

A Secundo modo fit monopolium, quando negotiatores inter se conueniunt de non uendendis mercibus, nisi pro certo pretio suo arbitrio taxato: ex quo emptores ob rei necessitatem tale pretium pro illis dare compelluntur. Et hunc modum uendendi, quando ex illa pretium augeri, & carestiam induci contigerit, esse iniquum & contra iustitiam, fatentur omnes. Et ratio huius est: Quia quando sunt plures venditores, non conspirati, facile rerum pretia minuuntur, cum quilibet affectet proprias merces uendere, quod in bonum communitatis redundare est manifestum. Dixi notanter, quando ex illo pretium augeri, & carestiam induci contigerit. Nam meo iudicio, nullum monopolium (2. Modus monopolij.)

B mercatorum, vt non nisi pro certo pretio uendant, est iniquum, si reuera tale iustum est pretium, & ne de suarum rerum valore aliquid amittant, conueniunt inter sese, ut non nisi pro illo pretio vendant. Et idem est dicendum de eo, qui in publica licitatione amicum, uel amicos rogant, ne plus certa quantitate dent; vt ipse rem pro iusto pretio, infimo tamen, uel medio in illo foro, habere possit. Et de illo, qui uolens officium emere, alios emptores rogat, ne plus dare velint, quod in vectigalium, & aliorum prouentuum emptione contingere solet. Cum hi carestiam inducere non dicantur, sed solum uti industria & diligentia, ut res sibi iusto pretio dantur, vel ipsi iusto pretio uendant, timentes,

C ne vel in uendendo utilitatem, uel in emendo augmentum magnum in pretio subire cogantur. Et eadem est ratio de illis, qui non nisi, vt pro pretio currenti, rigido tamen, merces uendant, inter se conueniunt. Itaque illi tantum in hoc secundo genere iniustum monopolium contrahere erunt dicendi, qui fraude quadam, atque versutia inter se conuenerint, ne res uendant, vel emant iusto pretio, etiam infimo uel supremo, sed ut uendant ultra pretium iustum rigidum, & emant citra pretium iustum infimum. Hæc enim est aperta iniquitas, violentiaque reipublicæ facta, cum sit inductiua carestiæ, & nouorum pretiorum, quæ non, nisi ipsi sic inter se conuenirent, introducerentur. Quod

D sanè turpissimum, & pernitiosissimum genus expilandi ciues, eo erit iniquius, & scelaratius, quo merces in republica fuerint magis necessariæ, vt panis, vinum, carnes, oleum, &c. Tenentur autem talia facientes ex communi omnium Doctorum sententia excessum iusti pretij restituere. Quia, quamuis uoluntariè ab ementibus dari videatur, illum tamen ideo dant, quia non aliter rem, quam pretio, quod ipsi inter se statuunt, habere possunt; sicut de soluente vsuras dicere solemus. Et hinc fit, quòd huiusmodi monopolia tanquam perniciosa per leges fuerunt prohibita, ut patet. C. de monopolijs. ubi graues & diuersæ pœnæ contra monopolos institutæ inueniuntur, & ex l. secunda, titul.

E 7. part. 5.

3. Modus monopolij. Tertius modus faciendi monopolium est, quando quis, ne merces ad ciuitatem cōfluant, impedit, ut uel ipse carius uendat suas, vel illas sibi emat ad vendendum, vel alio fine. Et de hoc dicit Syluester, uerbo, restitutio, tertia quæstione vltima, dict. 8. & uerbo, emptio, quæstione tertia, quòd peccat mortaliter, & ad restitutionem tenetur, de illo, qui plurijs, quis carius emerunt, & de damno illis, qui erant allaturi, quia iniustè impediuit, vtilitati publicæ atque communi priuatam & propriam anteponens. Hæc sententia, nisi sanè intelligatur, de illo, scilicet, qui, & fraude impedit, falsa proculdubio videtur, tam in eo, quòd

dicit faciendam esse restitutionem de damno illis, qui erant allaturi; quam in eo, quod affirmat esse faciendam restitutionem, de illo pluris ijs, qui carius emerunt. Nam, cùm ille, qui absque vi, & fraude solis precibus, vel persuasionibus, facit eos, qui merces deferebant, abire, nullam illis faciat iniuriam, nec ipsi aliquod inuoluntarium patiantur, fieri non potest, vt qui tales preces fudit, aliquam eis teneatur facere restitutionem. Sicut nec ille, qui precibus, & persuasionibus auertit animum testatoris à legato, vel donatione facienda; & sicut nec ille, qui in publico foro admonet vicinum, vel amicum volentem ascendere in pretio, ne ascendat. Nec etiam tenetur aliquid restituere ijs, qui cariùs emerũt. Quia cum ipsi, non haberent ius ad rem, nulla illis potuit fieri iniuria.

4. Modus monopolij. Quartus modus monopolij est, quando quis retinet proprias merces, vsque ad tempus, quo cariùs vendantur. Vel, si non expectat futurum tempus, illas tamen seruat, vt fit raritas; & dum pauciores apparent, pretium crescat. Quod facere solent qui multas merces deferentes earum dimidiam partem, vel domi, vel alibi abscondunt. Et de his ego distinguendum iudico. Aut enim in ciuitatem eas merces induxerunt, animo statim illas uendendi, aut eas apud se, vsque ad tempus magis conueniens, retinendi. Et quidem in hoc secundo casu, non puto tales mercatores peccare, licet pretium, quod non augeretur, si ipsi res suas, scilicet, vinum uel triticum exposuissent, augeatur. Caritas enim illa ipsis non imputatur, cum ipsi non fuerint proxima illius causa: sed sua prudentia utentes tales merces conseruauerint. Quamuis si fames, & necessitas adeò cresceret, vt enormiter pretium augeretur, scilicet, in duplum, uel amplius non excusarem eos, ab iniustitia, & obligatione restituendi tantum excessum, cum arbitrio prudentum illud iniustum & excessiuum iudicetur. Eo uel maximè, quòd ex quo merces illæ sunt in ciuitate, uel regno, esto non fuerint expositæ venditioni, habet respublica ius illis utendi pro iusto pretio. Vocabitur autem iustum arbitrio prudentis uiri, si non illud, quod anteà erat ratione defectus, ad minus illud, quod non ità ualde fuerit excessiuum, & incongruens. Si uerò mercatores merces detulerant animo illas statim uendendi, sicque uenditioni fuerunt expositę, uel ad mercatum deductæ: quicunque illas posteà absconderit, vt cariùs uendat, peccat mortaliter, & ad restitutionem tenetur. Iam enim acquisiuit respublica ius ad illas res emendas pro pretio, quod iustum habebatur, habita ratione copiæ earum, & non pro maiori.

Non nego, quòd ille, qui rem detulit animo uendendi; imò iam uenalem exposuit, possit posteà nõ uendere. Sed quod affirmo, est, quòd si uendiderit non potest maius pretium exigere, quam si non abscondisset; quia caritatem ipse iniuste induxit, remque iam præsentem, & animo uendendi expositam magis ualere fecit ob necessitatem. Et sic meritò cēsetur uiolentiam reipublicæ inferre. Vltimus modus monopolij est, quando vnus, vel plures mercatores, omnes, vel plures vnius generis merces emunt, vt sic rogati pretium augeant. Et hic planiorem habet rationem iniustitiæ; quia pretium ille solus efficit, qui merces coegessit. Vendit quidem ille rem pro suo arbitratu: & cum miseri ciues illam aliunde habere non possint, tantum ei dant, quantum petere vult. Quod non fieret, si alij essent venditores.

Pius V. damnat monopolia. Quocircà Pius Quintus hunc modum tanquam manifestam continentem iniustitiam, in sua Decretali de cambijs sub his verbis condemnat:

A Eos verò, qui conspirationem fecerunt, vel congestam vndique pecuniam ad se redegerunt, vel quasi monopolium pecuniæ facere videantur, &c. Cæterùm, si ille qui totam mercium quantitatem emit, nec cum aliquo fraudulenter conuenit, nec animo pretium vltra iustum augendi, fecit, sed suo periculo illas accipiens, nullam iniquitatem committet. Quare publicè in republica hæc negotiatio permittitur. Nisi tantum in emptione tritici, qua cautum est, vt nullus emat triticum, vt iterum vendat; Et vbi non est aliqua lex humana, quæ prohibeat emptionem rei ad reuendendum, siue in parua, siue in magna quantitate fiat, cuilibet mercatori erit licita. Et si quis quærat, quod nam sit futurum iustum pretium mercium in hoc

B casu, quando ille iterum eas vendat, respondeo, quòd si taxatio publicè non est facta, illud iustum pretium erit iudicandum, in quo emptores cum venditore conuenerint. Nec, moraliter loquendo, in tali casu est periculum, quòd pretium propter vnitatem venditoris plus nimio crescet. Nam, quamuis sit vnitas venditoris, est tamen multitudo mercium apud ipsum; ex quo fiet, ut properabit uendere, vel populo, vel alijs negotiatoribus. Si autem ex tali modo congerendi merces ad vnicum venditorem, communitati aliquod damnum sequeretur; tunc Princeps vel reipublicæ minister teneretur negotiatorem cogere, vt venderet, & si oportet pretium illi taxare; ut docet Mercado

C tractat. primo, de contract. capitulo decimoquarto. Syluester, verbo, emptio, quæstione quinta, Corduba in summa, quæstione 119. §. y la razon. Quod dictum est de monopolijs mercatorum, est etiam vice versa intelligendum de monopolijs emptorum: si quando contigerint, ad extenuandum pretium. Vt, si in portu, cui nauis pretiosissima applicuit, illi qui emere possent, sibi mutuò promitterent: non emere, nisi tanti. Aut, si in subhastatione aliquis alios ne licitaretur, auerteret, ut minoris ipse emeret. Tunc enim peccatum profectò esset; quod ante restitutionem non remitteretur. Et hinc est, quòd ait Cicero libro de Officijs. Non licitatorem uẽditor, nec qui contra scienter se emptor apponet. Verum est, quod si uenditores mo- Monopolia emptorũ illicita.

D nopolium facerent, possent tunc iustè emptores, quasi vim vi repellentes, contraria pariter prudentia uti, & conuenire inter se, ut nullus; nisi certo pretio emeret. Sed hæc rarò, aut ferè nunquam contingunt.

2. Difficultas, circa modũ negociãdi de uendentibus rem carius credito pecunia. Circa eundem modum in negotiationibus seruandum, ut licitè fiant, est secũda difficultas, Vtrũ liceat merces carius uẽdere credita pecunia, quam numerata, & vtrum ex talis negotiationis modo restitutionis obligatio contrahatur. Hæc quæstio affinis est materiæ de vsuris: & de qua disputant iurisprudentes in capit. in ciuitate, & in cap. nauiganti. de vsuris. Summistæ, uerbo, uenditio, Medi-

E na. C. de restitut. quæstio. 38. Soto libro 6. de Iustitia, quæstio. 4. articulo 1. Corduba in summa, quæstione 84. Qui duas in hac re opiniones refert. Vnam cuiusdam Raphaelis de Parnasio relati à Syluestro in summa, verb. usura. 2. §. primo. Qui dicit, solis mercatoribus esse licitum ratione lucri cessantis, merces uendere carius credita pecunia, quam numerata. Et probatur primo: Mercatores ex huiusmodi dilatione damnum patiuntur: ergo licitum erit eis illud in pactum deducere. 1. Argum. Consequentia est nota, & antecedens probatur. Si Petrus deberet mihi centum, vel ratione mutui, vel ratione cuiuscunque alterius contractus liciti, mihique

hique illa petenti diceret, vt denuò per annum illū expectarem, licitè ego possem ab eo accipere totum lucrum, quod verisimiliter illis centum eram lucraturus per id tempus, vt ex communi Doctorum sententia, docet Nauarro in commentario de vsuris. num. 51. & 52 sed sic est, quod quando mercator verè, & realiter merces suas vendit pro iusto pretio, pro illo, scilicet, quod numerata pecunia soluitur, iā habet ius, vt sibi tale pretium detur, estque sibi iam verè debitum: ergo si expectat per annum pro illo ad instantiam emptoris, ratione talis expectationis, poterit recipere totum, quod illis pecunijs esset lucraturus, non secus ac ille, qui pro solutione expectat. Eò vel maximè, quod, ut ex mente D. Thomæ docuimus artic. 1. huius quæstionis licitum est B semper venditori se indemnem seruare, etiam iusto pretio damnum adhibendo, quod patitur.

2 Argum. Secundò; In tali uenditione virtualiter continentur duo contractus liciti reales, & non ficti: vnus est, quod venditor verè & realiter merces suas vendit, pro iusto pretio, tunc currenti: verbi gratia, centum, etiam si pecunia statim numeraretur, quam ipse mallet de præsenti accipere, quam pro illa expectare: alter, quod quia emptor, vel non potest, vel non vult pretium statim soluere, petit à uenditore, vt solutionis dilationem patiatur per annum; & venditor dicit, se id libenter facturum, modo interesse, quod verosimiliter illis centum statim acceptis erat lucraturus, per id tempus, sibi soluatur, quod C est, uerbi gratia, decem, & emptor dicit sibi hoc placere, appellaturque iste secundus contractus, Facio, vt des, vel, ut melius dicam, patior, ut des; & ille primus, Do vt des: ergo poterit uenditor pro re ualente centum numerata pecunia exigere centum & decem, expectata solutione, absque eo, quod iniustitiam faciat. Eritque hoc idem, ac pretium statim accipere, & pro mutuo deducere in pactum lucrū cessans, quod omnes dicunt esse licitum. Probo cōsequentiam: Nam de æquiualentibus idem est iudicium. Et si semel, & cum vno hoc est licitum, cū omnibus, & sæpe idem licebit propter eandem rationem.

3 Argum. Tertiò: Vnicuique est licitum, merces suas vendere pro pretio, quod secundum communem æstimationem iustum iudicatur, ut ex supra dictis D patet: sed cōis ęstimatio oīum negotiatorū est, quod merces, q̄ expectata solutione uendunt', plus ualeāt, quā q̄ uēdunt' numerata pecunia: ergo qui ita cōtraxerit nullā iniustitiā cōmittet. Et confirmatur: Vna ex iustis causis, propter quas secundum communē æstimationem mercis pretium crescit, est abundantia emptorum, sed emptores quærentes merces expectata solutione sunt plures quā illi, qui eas emunt numerata pecunia: ergo etiam ex hac parte poterit licitè res pluris uendi, expectata solutione, quam pecunia numerata.

4. Argum. Quartò: Pecunia præsens pluris ab omnibus ęstimatur, quam absens: Et est ratio: Quia quando abE sens est, toto illo tempore est inutilis, præsens verò est quasi in actu vtilis, vel certe in proxima potentia: ergo, ut contractus ex hac parte iustificetur, & sit æqualis, poterit venditor maius pretium exigere ab eo, qui rem emit soluendam in futuro, quam ab eo, qui eam numerata pecunia accipit. Vltimò argumentor à simili: Vnicuique licet debita aliorum in futurum soluenda, pro minori pretio, numerata pecunia emere, quam ipsa in se, uel constant, vel sonant; vt si, verbi gratia, debet Petrus Ioanni centum soluenda post annum, licitum erit Paulo id debitū

A à Ioanne emere pro nonaginta numeratis de præsenti: ergo pari ratione etiam licebit rem, quæ modo valet nonaginta dare pro centum soluendis in futuro, quod est rem carius vendere expectata solutione. His similiter argumentis proportionabiliter poterit quis contendere probare, licitum esse vilius emere rem anticipata pecunia, quam secundum se valeat, tempore, quo illius est facienda traditio, cum æqua sit vtriusq; ratio.

Hæc quęstio earum est, quę prima facie considerata facilem videtur habere determinationem, intus autem aspecta penè inuincibiles continent difficultates. Quod ideò dico; Quia si loquamur absolutè de eo, quod est uendere rem carius expectata solutione, quam secundum se valeat, nullus est, qui dubitet huiusmodi contractum esse illicitum. Est enim dilatio solutionis propriè loquendo, ut apud omnes Doctores est in confesso, nihil aliud, quam quoddam virtuale mutuum, quo, scilicet, venditor pecuniam pro re sua de manu emptoris acceptam, iterum illi mutuò dat, vsque ad tempus solutionis. Et eadem est ratio de anticipante solutionem, qui eodem modo se habet, ac si pecuniam vēditori mutuò daret, vsque ad tempus, quo merx est tradenda. Ex quo manifestè infertur, vel ratione dilationis, vel anticipationis solutionis, præcise, iniustum esse & omninò vsurarium, rem vendere pluris, quam secundum se valet, quia esset perinde ac si lucrum exigeretur ratione mutui, quod quæstione sequenti iniquum esse, & contra rationem pluribus ostendemus. Cæterum, si respiciamus ad causas, ob quas pretij augmentum fieri dicitur, in venditione ad tempus, quas Medina. C. de restitut. q. 38. reducit ad sex; Quorum prima est exiguitas pretij in promptu currentis, pro quo, si venditor res suas venderet, nihil lucraretur, sed sæpè pateretur damnum, attentis laboribus, & expensis factis; Secunda, lucrum, quod cessat venditori ex eo, quod non statim mercium suarum pretium accipit; Tertia periculum, cui capitale exponit; Quarta expensæ, quas faciet in recuperatione capitalis; Quinta dubietas valoris, quem res vendita tempore solutionis habebit; Sexta & vltima, quod merx ad terminum vendita secundum communem æstimationem plus valere videtur, quam si vendatur pecunia numerata, non erit facile iudicare, vtrùm ex his, vel aliquo illorum licitum sit in venditione ad tempus pretiū augere ab eo, quod merces secundum communem æstimationem valent de pręsenti.

Quæstio uidetur facilis & cōtinet ingētem difficultatem

1 Dictum certum. Et quidem, vt in hac re certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quod prima causa, nempe quia pretium communiter currēs in promptu solutum, sæpissimè est tenue, & pro quo si venditor res suas venderet, nihil lucraretur, sed sæpe damnum pateretur, attentis laboribus, & expensis factis, non est sufficiens ad excusandum venditorem ab iniustitia, quæ existit in eo, quod res carius vendat, ad tempus, quam valent de præsenti. Si enim ea ratio aliquid valeret ad excusandam vēditionem ad tempus pro pretio excessiuo, similiter etiam esset sufficiens excusare uenditionem ad statim pro eodem pretio excessiuo, maiori, scilicet, quam sit illud, quod communiter in tali loco, & tempore currit, cùm sæpè contingat, quod etiam, si mercator, vendat res pro pretio iusto currenti statim soluto, non lucretur, sed damnum patiatur attentis laboribus, & expensis factis, quia sæpe accidit, vt merces minus valeant quando, & vbi venduntur, quam à principio constiterunt. Atq; adeò,

augendum pretium mercis in credita pecunia, determinatur, magis quam ad dandum aliquid vltra sortem mutuanti, quod lege naturali atque diuina est prohibitum.

Sententia authoris. His tamen non obstantibus, dico contrariam sententiam, quæ affirmat in venditione ad tempus ratione periculi, cui expectatum pretium exponitur, licitum esse aliquid plus vltra iustum ascendere, probabiliorem esse, atque tenendam, sicut illam tenent Medina. Cod. de restit. quæst. 38. §. ad 3. causam. Maior in 4. dist. 15. quæst. 4. artic. 7. Corduba in summa. quæst. 84. versicul. tam poco. Imo Nauarro in summa Hispana. c. 17. num. 239. & 240. sui oblitus tenuit eandem & pro eadem citantur à Magistro Soto, Ricardus, & Caietanus. B Ratioque præcipua huius nostræ sententiæ est: *1. Ratio.* Nam quamuis hoc, quod est mutuare, aut solutionem expectare, venale non sit, nec pretio comparabile, cum ex præcepto Dei, & naturæ sit gratis agendum, hoc tamen, quod est hominem rem suam pro altero iactare, aut eam periculo perdendi exponere, venale est, pretioque æstimabile, nec de ijs, quæ gratis fieri debent: ergo poterit venditor pro illo pretium accipere. Atque adeò si quis rogat alterum, vt certam sibi pecuniæ quantitatem mutuò det, vel vendat mercem expectata solutione per annum, de cuius redditione probabiliter timetur, poterit ratione illius periculi aliquid vltra sortem accipere, de illoque pacisci. C Fatetur quidem Soto libenter, illam periculi susceptionem esse pretio æstimabilem. Sed dicit id esse verum, quando venditor inuitus cum timorem, atque molestiam patitur; non autem quando voluntariè se in timore, & periculo constituit: quod contingit vendenti merces expectata solutione, & potenti non vendere. Sed certè ista responsio est friuola. Nam si illud periculum re vera est venale, pretioq; æstimabile, vt Soto fatetur, quid refert voluntariè, vel coactè illud subire; cum semper res suũ habeat valorem? *2. Ratio.* Præterea: Si Petrus à me petat, vt equum commodem, aut locem Ioanni, apud quem est verosimile ipsum periturum, vel ob negligentiam in custodiendo, aut præbendo cibum, vel ob suam temeritatem, aut fugacitatem, licitè possum cum Petro D conuenire, vt aliquid vltra pretium locationis mihi assignet pro periculo, quod ad eius instantiam subeo: ergo idem facere potero cum Ioanne locatore, cum non sit maior ratio vnius, quam alterius. Atque ex consequenti erit licitum ratione periculi aliquid vltra pretium iustum rei accipere. Soto respõdet ad hoc argumentum, concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam; quia in locatione, aut commodato non transfertur dominium, licitè potest verus dominus de periculo rei suæ pacisci. At verò in venditione, aut mutuo, quia transfertur dominium; atque adeò mutuatarius, vel locator tenetur totum soluere: non est cur alio pretio grauetur ob metum creditoris. E Cæterum, quamuis differentia posita; inter venditum, & mutuo datum ex vna parte; & locatum, & commodatum ex alia, quantum ad hoc, quod in his non trãsfertur rei dominium sed vsus duntaxat; in illis autem transfertur, vera sit quid autem valeat ad nostram rationẽ infringendam, non video. Nã si periculum meæ rei commodato, aut locato traditæ, ideò in pactum deducere possum, quia illius potest fieri iactura, cum similiter pecunia credita, aut pretium rei venditæ, ad quod habẽdum semper habeo ius, eidem discrimini subsit: cur non itidem pro illo periculo aliquid vltra sortem accipere potero? Tenetur, inquit Soto, mutuatarius, vel emptor totum pretium soluere: A & ideò non est iustum, vt amplius ob metum creditoris grauetur. Quasi verò locator, & commodatarius non similiter teneantur totam rem locatam, vel commodatam reddere, & cum hoc stet, vt aliquid vltra totalem rei solutionem iustè ab eis ratione metus, & periculi locantis, & commodantis exigatur. Omnium ergo est vna, & similis ratio. Atque ex consequenti quemadmodum in commodato, & locato est licitum aliquid accipere ratione periculi: ità etiam in venditione, & mutuo. *3 Ratio.* Item probatur, nostra sententia, similitudine ducta à contractibus fideiussionis, & assecurationis, in quibus, quia si merx assecurata perditur, vel principalis deficit, expositus est assecurator, & fideiussor, de rebus pro-B prijs soluere, illas amittendo, licitè potest ratione periculi suscepti aliquid exigere ab eo, quem securũ reddit, vt omnes Doctores concedunt: ergo pari ratione erit dicendum, quod cum vendens ad terminum non minus exponatur rerum amittendarum discrimini, licitum erit ei ratione illius aliquid petere, & recipere. Dicunt Doctores contrariæ sententiæ, non valere hanc consequentiam. Nam assecurator, & fideiussor non ratione periculi, sed obligationis in se iniectæ, accipit illud pretium. Sed procul dubio falluntur. Nam quamuis verum sit, quod ratione obligationis præcisè potest fideiussor aliquid accipere, vt infra dicemus ex quo fit, vt etiam si nullum periculum existat, licitè possit pacisci de C pretio: tamen re uera principalius propter periculum, quam propter obligationem illud suscipit. Quod ex eo sufficienter colligitur, quod si quis futurus esset fideiussor pro Petro bonæ conscientiæ viro atque diuite, debente centum ad annum, & pro Paulo perditæ vitæ homine atque paupere totidem debente nullus sanæ mentis dubitabit, talem fideiussorem plus accipere posse pro fideiussione Pauli, quam Petri: & tamen constat obligationem in vtroque esse æqualem, & periculum diuersum: multo ergo magis considerabile est periculum, quam obligatio ad augendum pretium, vt dictum est. *Vlt. Ratio.* Postremo: Conradus, atque Soto, qui hanc nostram sententiam negant, concedunt, quod si venditori est graue, & molestum merce sua priuari, D & ad instantiam emptoris illam vendit, iustè potest in pretio ascendere iuxta exigentiam præfati grauaminis. Sicut è contra, emptori est graue, & molestum mercem aliquam emere, & ad instantiam venditoris illam emit, iustè potest in pretio descendere: quod nos etiam agentes de rerum pretio verum esse diximus. Item idem concedunt, quod si venditor ad terminum timet in recuperatione expectati capitalis futuras expensas, ratione huius timoris licitè potest in pretio ascendere. Et quamuis postcà timor ad effectum nõ perducatur: hoc est, esto sine expensis capitale sibi soluatur, non ideò tenebitur pretij augmentum subtrahere; quia non pro expensis, sed pro timore illas agendi, incre-E mentum accipitur: ergo pari ratione, quando venditor ad instantiam emptoris ad terminum vendit timens vero similiter de solutione capitalis, poterit iustè, saltem pro huiusmodi timore, in pretio ascendere. Et si timor postcà ad effectum non deducatur, non tenebitur præfatum incrementum subtrahere.

Ad 1 arg. Conradi. Restat nunc respõdere ad argumenta facta pro opinione contraria. Et quamuis illa, quæ à Conrado posita sunt, inefficacia à Soto dicantur, illaque soluat, quo tamen veritas clarior reddatur, ad illa in forma satisfacere placet. Vnde ad primum respondeo, negando sequelam. Non enim indistinctè, & generaliter in quacunque venditione ad terminum

facta

facta, accipiendum eſt exceſſiuum pretium: ſed ibi tantum, vbi uerum, diſcretum, & probabile adſuerit periculum amiſſionis rei, vel, quia emptor eſt pauper, uel fugax, uel quid ſimile habet. Nam ſi fuerit ſactum periculum, vſuram palliatam talis contractus continebit. Tunc autem erit periculum fictum, quando non ratione illius: ſed magis ratione lucri exceſſus exigitur. Ad cognoſcendum verò, quando venditor non gratia lucri, nec in fraudem uſuræ; ſed ob præſatam cauſam in pretio aſcendit; talem Medina regulam conſtituit: Dicens, quod ſi

Regula notanda.

teſte conſcientia venditor ipſius mallet mercem pro pretio currente poſteà ſecure, & certè ſoluẽdo, ſeu ſufficiente cautione de ſolutione habita, vendere; quam pro pretio aucto cum periculo perdendi ſuum capitale, aut ſi non mallet, eſt tamen ſibi indifferens, hoc, aut illud eligere: tunc non lucrum, ſed periculum amiſſionis rei eſt, quod pretium facit augere. Cæterùm, ſi indiſtinctè cum ad terminũ vendit, aſcendit in pretio, nec inter hos, & illos emptores diſtinguit, aut ſi magis afficitur ad vendendum ad terminum pro pretio aucto, exiſtente aliquali periculo, quam pro pretio currente, nullo exiſtente periculo: tunc non timor amiſſionis rei pro alterius uoto ſuſceptus: ſed magis lucrum in fraudem uſuræ, eſt, quod facit pretium augere. Atque ex conſequenti, tunc periculum non erit uerum, ſed fictum; nec ab iniuſtitia, imo nec ab uſura palliata talis contractus erit excuſandus. Sed nec excuſabitur à culpa venditor, etiam in caſu, quo contractus iuſtus eſſet ſi illum cum ſui infamia, aut aliorum ſcandalo init. Vt ſi forte ex facto ipſius cæteri mercatores occaſionem ſumerent ad indiſtinctè, ſeu indiſcretè ad terminum pro pretio exceſſiuo vendendum. Et aduertat prudens lector, quod non pro ratione cuiuſcunque metus, ſed probabilis, & diſcreti, arbitrio prudentis viri, ſuperaccipi poſſe. Sunt enim nonnulli mercatores, ità, uel auari, uel melancholici, ut timeant, ubi non eſt timendũ; & qui nec comedere, nec dormire ſine anxietate poſſunt, etiam ſi ſecuritatem habeant debitorum. Et in his cũ illius anxietatis, ac ſolicitudinis, non debitor, ſed ipſi ſibi cauſa exiſtant, non eſt fas, quod debitor pecuniam illam compenſet.

Ad 2. arg.

Ad ſecundum argumentum Conradi reſpondetur, illo exceſſu, qui ſupra iuſtum pretium accipitur, compenſari quemcunque metum, & quodcunque periculum in venditore exiſtens. Et ſic non eſt opus procedere in infinitum.

Ad argumẽta Soti.

Ad primum argumentum Soti ex dictis patet ſolutio. Nam cum res, quæ ex ſe uenales ſunt, ex eo, quod uoluntariè offeruntur, non amittant ualorẽ, fit, ut quamuis mercatores uoluntarie ſubeant periculum rerum ſuarum, poſſint pro illo aliquid accipere. Verum eſt, quod merces ultroneæ uileſcunt. Et ita fatemur poſſe eum, qui inuitus patitur periculum, uel lucrum ceſſans, plus exigere, quam ille, qui uoluntariè facit. Sed de hoc latius quæſtio. ſeq.

Ad ſecundum eiuſdem Soti reſpondetur, quod etiam ſi illi, de quibus venditor male confidebat, fideliter ſoluant, adhuc poteſt licitè totum pretium accipere. Impertinens enim eſt, quod periculum, quod tempore contractus timebatur, ſuum ſortiatur effectum, vel non. Hoc eſt: eſt impertinẽs, quod emptor in termino complete ſoluat, vel non ſoluat, ad hoc, vt venditor pretium cum augmento recipere poſſit. Incrementum enim illud, vt diximus, non pro amiſſione ipſius capitalis, ſed pro ſolo periculo, cui uenditor res ſuas exponit, exigitur. Et quamuis res illæ poſteà per debitoris ſolutionem periculum

A euaſerint, non propterea tempore contractus in periculo eſſe deſierunt, iuxta probabilem ipſius venditoris, & aliorum coniecturam. Et quando inſtat Soto; ſi initio non fuiſſet facta timoris mentio, venditor tamen fuiſſet ob periculum vehementer metu vexatus; poſteà dum emptor ſoluit nihil poſſet vltra ſortem venditor recipere, ratione præteriti metus, ac periculi: ergo nec in initio potuit illud in pactum deduci; reſpondeo, quod ſicut de intereſſe lucri ceſſantis fatentur omnes, quod debet præcedere admonitio, deductioque in pactum, alias non iuſtè exigeretur, vt infra videbimus: ita etiam de iſto periculo eſt dicendum, ne emptor, qui forte cum eo onere emere nollet, contra ſuam voluntatem grauetur.

B Nauarri rationes ſimiliter ſunt parui momenti. Nam primò in eo, quod dicit, opinionem noſtram eſſe contra omnium iuriſperitorum, ac Thelogorũ ſententiam, proculdubio fallitur, vt ex inſignibus Doctoribus à me citatis colligere licet. Preterquam quòd oportebat eum Doctorum cateruam referre, quod non facit, vt ipſi, non modo dicenti, ſed etiã probanti, fidem adhiberemus. Quod autem affirmat ab Eccleſia eſſe declaratum, non licere ratione

Ad argumẽta Nauarri.

periculi aliquid vltra iuſtum pretium pro mercib. accipere, maiorem continet falſitatem. Nam ſic cõtrarium eſſet de fide, noſtraque ſententia eſſet erronea; quæ à propoſito & à vero longe abſunt. Nec

Explicatur c. in ci. uitar. de uſuris.

C capitulum ab ipſo adductum quidquam conuincit. Nam in eo Alexander tertius peccatum eſſe declarat, vendere piper, cinnamomum, uel alias merces valentes tempore venditionis quinque libras, cum pacto, vt emptor ſtatuto termino ſex libras perſoluat. Niſi dubium eſſe, ait Romanus pontifex, plus minusve, merces illas ſolutionis tempore valituras. Et certè hæc deciſio Nauarri. & aliorum ſentẽtiæ nihil fauet, ſed potius ei reſiſtit: Cum, ut ex dictis uerbis Pontificis conſtat, non damnetur ibi vẽditor ratione periculi, & dubij in capitali amittendo, aliquod incrementum paciſcens, nec de hoc quidquam loquatur. Quare aſſerere Eccleſiam in illo capitulo, ea pericula declaraſſe non eſſe conſi-

D derabilia ad augendum pretium; ſanè nihil aliud eſt, quam citare quod ipſe papam declaraſſe uoluiſſet, & non quod ille declarauit. Præterquam, quod ſi de illo dubio, ac periculo ageret ſummus Põtifex, quo verosimiliter dubitatur, an ſors ad ſtatutũ terminum ſit peritura, proculdubio in noſtram ſententiam decretum eſſet aſſerendum, & non in contrariam. Ait enim, vendentem rem, quæ in promptu valet quinque, pro ſex in termino ſolutionis, peccatum committere, niſi dubium ſit, merces illas plus minusve ſolutionis tempore valituras. Ex quibus verbis apertè colligitur, ratione dubij poſſe iuſtifi-

E ri contractum, qui alias eſſet illicitus, & peccaminoſus. Indeque ego non contemnendum argumentũ pro mea ſententia colligo in hunc modum: In dicto capitulo eximitur ab illicito, vendere rem ad terminum, pluſquam valet in promptu, propter dubium uerisimile, quod ſicut minus ità plus valere poteſt: ſicque venditor eſt expoſitus vtrique ſorti: ſed in noſtro caſu veroſimile eſt, non dico plus minusve rem valituram, ſed etiam prorſus nihil; ſi ut uerosimile eſt emptor in ſolutione deficiat: ergo à fortiori ſummus Pontifex, ſi de hoc ageret in illo capitulo, multo promptius iudicaret ratione huius dubii diſcreti, atque probabilis rem ualentem quinque libras, poſſe pro ſex uendi. Atque ex conſequenti capitulum illud plus facit pro noſtra ſententia, quam fauet contrariæ.

Non-

Obiectio ex c. nauiganti. de uſuris.

Nonnulli ſolent cuill obijcere reſolutionem Romani Pontificis in capi. nauiganti. de uſuris, ubi noſtra ſententia damnari uidetur. Scribit enim Gregorius. ix. Nauiganti, uel eunti ad nundinas, certam mutuans pecuniam, pro eo, quod ſuſcipit in ſe periculum, recepturus aliquid vltra ſortem, uſurarius eſt cenſendus. Ex loco tale colligo argumentum. Mutuans non poteſt incrementum accipere, eo quod ſuſcipit in ſe periculum, ut in illo capitulo dicitur, abſque eo, quòd ſit uſurarius: ergo nec uẽdens credita pecunia, qui in effectu mutuat, excuſabitur ab uſura aliquid plus accipiẽs, quia ſuſcipit in ſe periculum. Sed reſpondeo, textum illum, ut bene notauit Medina, q. 38. circa tertiam cauſam in ſolutione ad 4. & Syluester uerbo, uſura. 2. q. 35. non bene intelligi à multis. Habet enim longe diuerſum ſensũ ab eo, qui in argumento prætenditur. Mutuabat quidam negotiatori nauigaturo, uel ad nundinas ituro certam ſummam pecuniæ, ea conditione, ut ipſe mutuans ſuſcepto in ſe periculo merciũ, quas portabat mutuatarius, uel etiam ipſius pecuniæ, qua erat negotiaturus, aliquid ſibi ultra ſortem ſolueretur, quod eſt mutuatarium obligare ratione mutui, ut ſe aſſecuratorem recipiat. Et hoc dicit ſummus Pontifex in illo loco eſſe illicitum, & uſurarium, eſtò mutuans iuſtum pretium ſuæ aſſecurationis acciperet, quod eſt uerum. Nam quicunque mutuare non vult, niſi ea lege, ut mutuatarius alium ſecum contractum ineat, ad quem non tenetur, ut, uerbi gratia, emendi aliquid à mutuante, quamuis pro iuſto pretio, uel aliquid aliud faciendi ex obligatione, peccatum committit, & eſt uſurarius, ut quæſtione ſequenti latius uidebimus. Et hoc eſt, quod in d. cap. nauiganti, decernitur, nihilque aduerſatur noſtræ ſententiæ.

Reſpõſio.

1. Corolla.

Ex dictis pro maiori declaratione, & limitatione huius quæſtionis de pecunia credita, placet nonnulla colligere corollaria. Primum eſt; quod non ſẽper nec in omni venditione ad terminum, eſt licitũ incrementum ſuſcipere, aut de illo paciſci, ratione periculi, eſto non detur pignus, nec fideiuſſor, nec alia cautio. Sed tunc tantum, quando diſcretè, & rationabiliter timetur amiſſio capitalis: quia debitor, vel pauper, vel fugitiuus, uel periculoſus eſt. Infero ſecundo, quod poſtquam de incremento ſuſcipiendo, ratione periculi; rationabiliter eſt factum pactum, licitè poteſt accipi, vel retineri, ſi à principio fuit datum: eſtò ſecurum euaſerit capitale, nec aliquod fuerit periculum ſubſequutum. Vt enim paulò antea dicebam, non pro certa amiſſione, ſed pro dubietate, & periculo fuit promiſſum, quod re vera paſſus eſt creditor: etiam ſi, tam principalis perdendi, quam expenſarum faciendarum periculum euaſerit. Cæterùm, quia ratione periculi faciendarum expenſarum, fuit pretium, vltra iuſtum auctum: quamuis poſteà venditor maiores faciat, non poterit omnium illarum quantitatem exigere; ſed illam tantum, de qua à principio fuit factum conuẽtum. Sicut, etiam ſi nullæ extent expenſæ idem poterit retinere: alioqui contractus non eſſet æqualis ex utraque parte. Infero tertio, etiam eſſe licitum è cõtrario, rem vilius emere anticipata ſolutione, quam ſecundum ſe valet, ratione veriſimilis periculi, quod de ipſius traditione habetur: ſiue tale dubium ſit ob malitiam debitoris: ſiue ob infortunia, circa rem anticipate emptam contingibilia. Imo, & futura debita, quando huiuſmodi periculo ſunt ſubiecta, licitè minori anticipata pecunia emuntur, vt infra videbimus. Quod magno argumento eſſe debet, ut noſtram ſententiam iure conſtare exiſtimemus. Infero

2. Corolla.

3. Corolla.

Videmus Corolla.

A vltimo, quod quando dicimus ratione periculi poſſe mercium pretium augeri, loquimur, vel de pretio legali, qđ in indiuiſibili conſiſtit, uel de eo, quod ex communi curſu fori, hominumque æſtimatione deſumitur, quantum ad ſupremam partem ipſius. Nã de eo, qui pluris uẽdit res ad terminum, quam uenderentur in promptu, ob latitudinem iuſti pretij in illis inuenti, certum eſt, & extra controuerſiam poſitum, nullum committere peccatum. Verbi gratia. Valet menſura panni iuxta infimum pretium, uiginti argenteis, & iuxta medium vigintiuno: in ſupremo autem ualet uiginti duob. Non eſt dubium, quod liceat mercatori ad terminum uendenti ſem-

B per exigere ſupremum pretium; eſtò nullum eſſet periculum ſolutionis; quamuis in promptu uendat pro uiginti. Et ratio eſt manifeſta: Nam cum illud ſit iuſtum pretium, quod ſi exigeret numerata pecunia, non peccaret contra iuſtitiam, fit, ut multo minus peccet ſi pecuniam credens idem illud iuſtum pretium licet rigidum expoſcat. Et hæc dicta ſint de tertia cauſa.

An ratione expẽſarum quas quis faceſe timet poſſit augere pretium quãdo uendit credita pecunia.

Circa quartam cauſam, ob quam poteſt dici fieri argumentum in uenditione ad tempus, quæ eſt expenſæ, quas uenditor faciet in recuperatione capitalis. Forſan emptor talis eſt conditionis, ut ſine lite non ſoleat ſoluere quod debet; timetque uenditor rationabiliter in recuperatione capitalis facere expenſas, dubium eſt, utrum ratione iſtarum expẽſarum, quas facere timet, poſſit in uenditione ad tẽ-

C pus pretium augere. Florentinus loco citato, hanc cauſam non admittit. Tum; quia forte debitor ſine lite ſoluet in termino præfixo. Tum etiam, quia eſtò uenditor in recuperatione ſibi debiti expenſas ſuo tempore faciat, forſan non erunt tantæ quantum eſt incrementum ob præfatam cauſam exactum. Et denique; quia poteſt uenditor alia iuſtiori via ſe indemnem ab expenſis ſeruare, paciſcendo, ſcilicet, cum emptore, ut ex tunc ſe obliget ad illarum, ſimul cum capitali ſolutionem, ſi uenditor eas fecerit. Cõtraria tñ ſententia eſt uerior, & probabilior, quam tenet Medina quæſtione trigeſima octaua, & Soto libro ſexto de iuſtitia, quæſtione quarta, articulo primo, in ſolutione ad. 2. Et ſic dico poſſe vendi-

D torem tuta conſcientia aſcendere in pretio, ratione dubij probabilis, quo veriſimiliter dubitat, ſe expenſis facturum, quas fortè recuperare non ſperat. Quãuis multo tutius, vt dicit Soto, erit dum emptoris vaſricies, & infidelitas timetur, nihil ei mutuare, nec credito vendere: & ſi uendas, vel mutues ſolutionis terminum expectare, an forte ſine vllo diſpẽdio fiat. Nam expenſarum anticipatæ conuentiones vix vſuræ ſuſpicione vacant. Nihilo ſecius tamen, vbi omni procul fraude bonis coniecturis timentur expenſæ, nulla eſt iniquitas de expenſis, & laboribus pactum cum emptore inire, conſtitutumque pretium recipere, etiam ſi nullas venditor ſit poſteà facturus. Videturque tunc venditioni alter cõ-

Sententia authoris.

E tractus annexus, quo venditor, ſcilicet, cum emptore implicitè conuenit, de certa quantitate loco expenſarum, de quarum quantitate ſoluenda dubitatur, ſiue magnæ fuerint expenſæ, ſiue paruæ, ſiue nullæ. Et ratione huius bene poteſt venditor cum emptore ſuper hoc paciſci, in pretioque aſcendere ſuppoſito, quod tempore contractus ſit veriſimile, quod maiores expenſæ fient, quam eſt incrementũ pretij, vel ſaltem ſit æquilibre dubium, quod fient maiores, aut minores. Et facta conuentione ſiue fiant maiores, ſiue minores, ſiue nullæ poterit venditor præfatũ incrementũ ſimul cum capitali recipere. Quia non pro expẽſis actu faciendis, ſed pro du-

bietate

bietate expensarum faciendarum, fuit facta conuētio: in qua non magis in tuo, quam in periculo se ipse venditor exposuit. Et loquor in præsenti de expēsis absque culpa, & mora debitoris faciendis. Nam de his, quæ, ex culpa ipsius fient, non arbitror emptorem ex præfata conuentione liberum esse soluendo. Alioqui dolus & culpa illi suffragarentur, quod omnino videtur iniquum. Excepto, nisi intentio venditoris tempore conuentionis fuerit, remittere emptori omnes expensas, qualitercunque ob defectum solutionis faciēdas, volens cum eo, super quo conuenerunt, esse contentus, quod nullum venditorem intendere puto. Et ad primam rationem Florentini respondeo, in casu nostræ dubitationis impertinens esse, quod emptor soluat cum expensis, B aut sine illis. Quia non pro expensis actu faciendis, fuit in pretio ascensum, sed pro periculo actu suscepto, ut modo dicebam. Ad secundam similiter respondeo, parum referre, quod expensæ fiant maiores, aut minores ad iustificandum, uel condemnandum dictum incrementum: siquidem non pro expensis actu faciendis, sed pro dubio probabili fuit super incremento conuentum. Ad vltimam dico, quod quamuis illa via, inter alias, videatur tutior, atque simplicior, qua uenditor cum emptore paciscitur de soluendis eidem expensis, quas ipsius causa fecerit; & tunc non sit opus ad alia remedia recurrere; cum hoc tamen stat, ut si contrahentes conuenerint, quod emptor aliquid certum uenditori, C loco expensarum incertarum aliunde, quam ex culpa emptoris faciendarum, soluat: etiam sit licitum, & honestum. Nam illa uia, etsi iusta non facit hanc esse iniustam de se. Poterit autem esse iniusta ex circunstantia, ut si inde fortè infamatur venditor, aut causa præbetur scandali; vt de tertia causa diximus.

An ex dubietate ualoris possit augeri pretium rei venditæ ad tēpus.

Circa quintam causam augendi pretium in venditione ad terminum, quæ est dubietas valoris, quē res vendita tempore solutionis est habitura, similiter est non leue dubium. Vtrum sit sufficiens ad excusandum venditorem ab iniustitia, quæ existit in eo, quod res carius uendat ad tempus, quam valent de præsenti. Verbi gratia: Vendit quis in Ianuario D tritici mensuram valentem de præsenti quinque argenteis, recepturus pretium in mense Maij, in quo uerosimiliter creditur plus valituram. Dubium est, utrum ratione huius probabilitatis, liceat venditori ascendere in pretio. Et quidem de eo, qui suas merces non erat venditurus, vsque ad tempus, quo pretium auctum iri existimatur, certum est, quod potest illas carius vendere, quam tempore venditionis ualent. Id enim expressè habetur in c. nauiganti. de usuris. Vbi casus ad literam ponitur de mercatore carius, quam in promptu merces valeant, uendente, quia erat eas ad tempus solutionis, quo probabiliter credebatur plus ualituras, seruaturus. Et ratio huius est: Quia tunc non debet æstimari pre- E tium secundum præsens, sed secūdum tempus, quo venditor suas erat merces distracturus. Alias pateretur emergens damnum, à quo, ut supra dictum est, potest se iure uenditor seruare indemnem, quādo rogatus uendit. Similiter etiam è contrario est licitum, merces anticipata solutione vilius mercari, quam præsenti foro veneunt: si tamen est coniectura, tempore, quo sunt tradendæ, plus minusve valituras. Vt, verbi gratia, emere in hyeme triticū, quod vsque ad messem non est recipiendum, non pro pretio, quod in hyeme valet sed pro minori; si creditur in æstate plus minus ve valiturum. Et hic casus etiam ponitur in d. c. nauiganti. Estque il- A lius ratio. Nam cum res propter vsum emantur, quod nunc in emptoris usum non uenit, non est cur præsenti pretio, sed illo, quo dum ei traditur, est ualiturum, æstimetur. Cæterum de mercatore, qui non erat merces vsq; ad tempus solutionis seruaturus, est dubium, vtrùm possit similiter rem carius uendere, quam in promptu ualet, propter dubium de ualore, quem in tempore solutionis habebit. Caietanus, quæstione sequenti, articulo primo, partem tenet affirmatiuam. Quam probat primò, ex capit. in ciuitate. de usuris. Vbi ad literam hic casus ponitur, nulla facta mentione quod uenditor sit merces usque ad tempus solutionis seruaturus, uel non, sed tantum dubietatis de pretio augendo: B & vbi ius non distinguit, nec nos distinguere debemus. Secundò: Quia rei ad terminum uenditæ, pretium taxandum est, prout uerisimile est, ualebit tēpore solutionis, vt habetur expressè in capit. nauiganti. iam citato. Cuius verba sunt, quæ sequuntur: Qui dat decem solidos, vt alio tempore totidem sibi grani, uini, uel olei mensuræ reddantur, quæ licet tunc plus valeant, vtrùm plus, vel minus solutionis tempore fuerint valituræ, uero similiter dubitatur; non debet ex hoc usurarius reputari. Tertiò: Quia uenditio ad terminum, licet tempore contractus inchoetur, tempore tamen solutionis perficitur, & consummatur, atque adeò licitum erit pretium pro tempore solutionis, quando perficitur, taxare; siue res sint à venditore usq; ad id tempus C seruandæ, siue secus; cum solutio per quam emptio consummatur, uideatur ad se uenditionem trahere.

1. argum. 2. argum. 3. argum. Cōclusio.

His tamen non obstantibus, dico, contrariam sententiam esse ueriorem, & probabiliorem, magisque securam. Quam tenent Medina, atque Soto locis citatis. Et probatur: Mercis ualor non est diuersus per hoc, quod uenditur, uel in promptu, uel ad terminum, non enim ad terminum uendita plus ualet res, quam si ad statim uenderetur: ergo propter hoc, quod ad terminum uenditur, non est licitum in pretio ascendere magis, quam si ad statim uenderetur. Et confirmatur: Venditio ad terminum nihil addit supra uenditionem ad statim, nisi solam expe- D ctationē soluendi pretium in futurum: sed hoc nihil aliud est, quam quædam mutuatio, ut ex supra dictis patet: ergo non est licitum ratione illius aliquid ultra iustum pretium accipere. Et si dicatur, non iustificari contractū, in casu, de quo loquimur, qui res ad terminùm uenditur; sed ob dubium, quo uerisimiliter dubitatur rē tempore solutionis plus minus ue ualituram, contra hoc sic argumentor: Vēditor in nostro casu nō seruaturus merces in futurum: ergo nihil sua refert, quantum in futuro sint ualituræ: nec ex hoc ei, aut damnū emergit, aut lucrum cessat. Atque ex consequenti ratione huius, nihil nisi pretiū, quod in præsenti currit, potest percipere. En confirmatur ex cap. nauiganti. iam cita- E to. Vbi cum fecisset summus, Pontifex mentionem de dubio verisimili, si plus minusve res tempore solutionis esset valitura, subiungit: Ratione huius dubij etiam excusatur, qui pannos, granum, vinum, oleum, & alias merces uēdit, ut amplius quam tunc ualeant, in certo termino recipiat pro eisdem; si tamen ea tempore contractus non fuerat venditurus. Quibus verbis apertè significatur, solam rationem præfati dubij non esse sufficientem contractum iustificare, nisi conditio, si vēditor esset mercem seruaturus, simul currat. Vltimò: Esto uenditor sit certus rem in futuro plus valituram, quam ualet de præsenti: si tamen non vult eam in futurum seruare; non potest amplius pro ea recipere, quam ualet de præ-

de præſenti? ergo multo minus, quando eſt dubius an plus minusve ſit ualitura. Et cõfirmatur: Dubiũ de futuro valore rei ideò uenditionem ad terminũ, pro maiori precio excuſat; quia ratione talis dubij, ſe æqualiter venditor exponit lucro, & damno: ſed hoc, de eo, qui mercem ſeruaturus non erat, nullo modo verificatur, vt patet: ergo qui ob ſolam præfatam dubitationẽ vendit cariùs ad terminũ, quá ſit pretium currens, ſi alias mercem non erat ſeruaturus, à culpa non excuſatur.

Ad primum argumentum Caietani reſpõdetur, Ad 1. arg. quod quamuis in cap. in ciuitate. nulla fiat mentio de hoc, quod eſt uenditorem mercem alioqui ſeruaturum, ſed de ſola dubitatione pretij futuri; textus tamen ille iuxta doctrinam à nobis poſitam eſt intelligendus. Et quod ille non explicuit, ſuppletur per textum in cap. nauiganti. Nam quamuis primum ſcripſerit Alexander. III. & ſecundum Gregorius. IX. explicat tamen hic mentem Alexandri. Nec eſt diuerſus caſus capituli in ciuitate, ob eo, qui vltimo loco ponitur in cap. nauiganti. vt communiter Doctores tradunt.

Ad ſecundum argumentum vbi dicitur, pretium Ad 2. arg. rei venditæ, uel emptæ debere taxari, prout valebit tempore ſolutionis, ut reſpõdeamus aduertendum eſt, in diuerſis venditionibus diuerſimodè pretiũ taxari. Nam in emptione, & venditione ſimplici, quæ eſt ad ſtatim, & in qua nec mercis nec pretij expectatio interuenit, pretium abſolutè taxatur, prout valet res tempore contractus, quo rei venditæ dominium ſeu ius in emptorem transfertur. In venditione autem ad terminum, in qua merx ſtatim traditur, & pretium ad tempus expectatur, ſimiliter eſt iuſtum pretium qđ tunc cõmuniter currit, vt ex ſupradictis patet. Cæterum licet aliquando in pretio aſcendere, non quia res ad terminũ vendita plus ualeat, ſed ob aliquod intereſſe ipſius venditoris, qualecunque ſit illud, ſiue damni, ſiue lucri, ſiue periculi, ſiue alterius grauaminis, pro quibus omnibus ſatisfacere incumbit emptori, ad cuius inſtantiam vẽditor tale patitur detrimentum. Ex quo ſit, ut ſi uendens ad terminum erat merces ſeruaturus, poſſit illas cariùs vẽdere, quam ad ſtatim ratione intereſſe: ſi eſt veroſimile plus valituras. Sicut & qui merçẽ emit anticipata ſolutione, poteſt vilius emerę quam tunc ualet ratione intereſſe; ſi eſt ueroſimile tempore ſolutionis uilius ualituram. Et ſic procedit cap. nauiganti. quando dicit: Qui dat decem ſolidos, vt alio tempore, &c. Cæterum qui uendit res, quas in futurum tempus non eſt ſeruaturus, nullam causá habet, ob quam iuſtè in pretio poſſit aſcendere. Et ſic peccat, eſto res in futuro plus ſint valituræ.

Ad 3. arg. Ad tertium reſpondetur, quod ſi quando dicitur uenditionem ad terminum inchoari tempore contractus, & perfici tempore ſolutionis, nec eſſe venditionem completam, niſi merx ſit tradita, & pretiũ ſolutum, ſit ſenſus, quod hæc ſunt de eſſentia, & integritate uenditionis, antecedens eſt falſum. Nam, vt ſupra dictum eſt, tunc integrè celebratur contractus, quando ſit conuentio, qua contrahentes inuicem ſe obligant, iuxta diffinitionem contractus, qua dicitur, quod eſt vltrò citroque obligatio. Et certũ eſt, quod facta conuentione utrinque eſt poſita obligatio ex ea proficiſcens, etiam ſi mercis traditio, & pretij ſolutio differantur. Si autem ſit ſenſus, qđ iam contractus, & ipſius obligatio ſuum completè effectum eſt ſortitus; uerum eſt antecedens. Sed ex hoc non ſequitur, quòd tempore contractus poſſit is, qui ad terminũ uendit in pretio aſcendere, ob nõ conſũmatam uenditionem ſecundum ualorem rei,

A quem tempore ſolutionis veriſimiliter habebit, ſuppoſito, quod uendens rem non eſt ſeruaturus, ſed ibco, diſtracturus, propter rationes à nobis poſitas.

Et dictis omnibus infertur, totius quæſtionis de augendo pretio in uenditione ad terminum, reſolutionem eſſe, quod eſt licitum vendenti ad terminum paciſci de maiori pretio, quam ſit illud, quod in promptu currit, ratione intereſſe damni emergentis, & lucri ceſſantis, & ratione periculi, cui uenditor, ad emptoris inſtantiam res ſuas exponit, & ratione dubij, ſeu timoris probabilis de litigando, & expenſas faciendo pro capitalis recuperatione, cum ſupra poſitis limitationibus. Et ratio eſt. Quia cum venditor ad inſtantiam emptoris rem ſuam B uendens non teneatur gratis ob illius cauſam damnum aliquod pati, nec merces iactare, aut eas periculo perditionis exponere, nec timorem aut anxietatem aliudve grauamen ſuſtinere, ab his omnibus iuſtum erit emptorem uenditorem liberare pro illiſque ſatisfacere, & de ſatisfactione cum illo componere. Huiuſmodi autem compoſitione cum uenditore facta, manebit emptor obligatus incrementum cum capitali in termino præfixo ſoluere, etiãſi ſucceſſu temporis appareat, uenditorem nullum actu detrimentum fuiſſe paſſum, nullum periculũ ſuo capitali eueniſse, nullas expenſas in capitalis recuperatione feciſſe. Nam hanc obligationem emptor ſubiuit, non ob damnum venditori actu uenturum; C ſed quia venditor ad inſtantiam emptoris præfatis damnis atque periculis probabiliter ſe expoſuit, ad modum iam explicatum. Et hæc dicta ſint de tota iſta difficultate, de venditione mercium ad terminum pro maiori pretio, quam in præſenti valent, Nam ad argumenta, quæ in principio propoſuimus facile ex dictis patet ſolutio.

Reſolutio totius quæſtionis de augendo pretio.

Adhuc circa modum, quo emptiones, & venditiones fieri debent, vt ſint licitæ, eſt alia principalis difficultas, utrum, qui minoris emit debitum futurum, peccet contra iuſtitiam, & ad aliquam teneatur reſtitutionem. Et procedit quæſt. quando nullũ eſt periculum, aut dubium in vindicando debito, ſiue totius pretii debiti, ſiue expenſarum, ſiue moleD ſtiarum in recuperando. Nam his exiſtentibus, certum eſt, quòd licet ratione talis probabilis dubij, aliquid de pretio diminuere ementi; ſicut vendenti in pretio aſcendere; ut ex dictis in præcedenti difficultate ſufficienter colligitur. Et quidem Caietanus in ſumma. uerbo. vſura. in fine, & ante illum Innocentius in c. in ciuitate. de vſuris. abſolutè dicunt, iuſtè minoris poſſe emi debita, quæ non ſunt ſoluenda vſque ad annum ſecundum, vel tertium, uel decennium, quam ſi præſenti die ſoluenda forent, etiã omni intereſſe ceſſante, & nullo periculo in debiti recuperatione exiſtẽte, nullaque alia cauſa ab ęquitate recedendi exiſtente: præterquam, quòd dantur in promptu, uerbi gratia, nonaginta pro centũ. E Hanc eandem ſententiam ſequitur Nauarro in Manuali cap. 17. nume. 232. Quam probat primo: Quia minus eſt habere actionem, quam rem. leg. minus, ff. de reg. iur. & alia, quæ congerit Decius in regul. qui actionem. ff. eod. Secundò: Quia ius, quod uno anno eſt inutile, minoris ualet, quam ſi eſſet ſtatim utile. Sed Caietanus ſuam ſentẽtiam probat hoc argumento: Si in contractu, de quo loquimur, aliqua eſſet iniuſtitia, maximè uſura: ſed hæc non eſt: ergo nulla. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur. Vbi non eſt mutuum, vſura locum habere non poteſt; cum uſura ſit lucrum ex mutuo, ſed in caſu, de quo loquimur nulla eſt ratio mutui, nec implicita, nec explicita: de ratione enim

3 difficultas circa modum, quo emptio & uẽditio, fieri debent.

Sententia Caietani & aliorũ.

1. argum.

2. argum.

mutui,

mutui,est datio rei ab ipso dãte reuocabilis;& quod qui dat,habeat contra accipientem actionem ad sortem,& quod periculum sortis sit apud accipientẽ, quæ in casu posito non reperiuntur,sed potius eorũ contraria. Nam Ioannes, verbi gratia,qui debitum centum aureorum à Petro emit pro nonaginta, non dat ea reuocabiliter, nec habet amplius actionem contra Petrum ad præfata nonaginta ab eo repetendum, sed solum ad centum, quæ Paulus debeti & si casus accidat,vt Paulus pereat,aut impotens omnino efficiatur ad præfatum debitum soluẽdum,periculum debiti manet apud Ioannem, & non apud Petrum, ut supponimus: ergo datio,qua Ioannes dedit Petro nonaginta, nullo modo fuit mutuatio:atque ex consequenti nec potuit ibi vsura reperiri. Et confirmatur: Petrus de præsenti dat totum ius, quod habet ad illa centum ipsi Ioanni emptori;& Ioannes de præsenti dat nonaginta pro tali iure suscipiens in seipso curam,& periculum illa recupetandi: ergo vniuersus contractus perficitur ibi de præsenti ex vtraque parte;atque ex consequenti nulla ibi est vsura.

Cõclusio. His tamen non obstantibus, dico, contrariam sententiam veriorem esse,atque securiorem. Quam tenet Medina in tractat.de cambijs.quæstione.7.& de restitutione,quæst.38. Antoninus.2.parte,titulo.1.cap.8.§.3.& 4.Gabriel in.4.distinction.15.quæst.11.dub.4.Syluester verbo.vsura.1.quæst.14. & Angelus,uerbo.vsura.1.§.63. Et sic dico præfatum contractum iniustum esse,multarumque usurarum ansam præbens,ne dicam re uera implicitè usurarium. Et probatur:Pecunia futura,si certa est,non minoris est pretij, quam præsens: alias omnis vendirio excedens expectata solutione excusaretur;& omnia cambia,& recambia, quæ sic ea appellantur: ergo erit iniquum,illam quæ in futuro est centum emere pro nonaginta de præsenti;cum nõ seruetur æqualitas dati,& accepti. Et si dicatur terminos huius contractus,non esse nonaginta, & centum, sed nonaginta, & actio ad centum posteà soluenda, quæ aliud quid est ab ipsis centum, nec in rei veritate valens in promptu centum, sed tantum nonaginta;contra hoc sic argumentor: Actio ad rem tantũ valet,quantum ipsa res,ad quam est actio, deductis laboribus & expensis,ut dicit Bartol. in leg. per diuersas.C.mand.& Bald.in leg.2. C.ne lite pendente: Vnde si res.ad quam est actio,nihil ualet; similiter ipsa actio nullius est ualoris: Et si res est magni, vel parui valoris, similiter etiam actio erit magni, uel parui; sed in nostro casu res ad quam est actio, ualet centum,nec aliquæ expensæ, aut labores sunt subeundi in illius recuperatione,ut supponimus: ergo erit inæqualitas dare pro illa solum nonaginta. Probo consequentiam: Nam alias sola temporis expectatio daret valorem rei, quod in præcedentibus falsum esse diximus, multisque vsuris ianuam apetiens. Secundo sic argumentor: Si ius, quod Petrus habet ad centum Pauli,est uendibile pro nonaginta de præsenti datis;sequeretur, quod etiam ipse Paulus debitor posset pro eodem pretio de præsenti daro idem illud ius emere,cũ nõ sit maior ratio vnius, quam alterius: consequens autem est absurdum: nã sic Paulus pro nonaginta eriperet se ab obligatione soluendi centum,quod est iniustitia,quia idem prorsus esset ac si Paulus mutuaret Petro nonaginta de præsenti recepturus in termino centũ quod est vsura:ergo & illud,ex quo sequitur. Et si quis neget sequelam,vt negatur à multis;quia alia est ratio de debitore, qui nullam actionem emit;sed solum debiti solutionem anticipat:aliud autem de tertia persona pro nonaginta prædictam actionẽ acquirente;contra hoc sic obijcio: Ad iustitiam,& æqualitatem cõtractus nihil refert,an hæc, vel illa persona sit, quæ emat,aut, uendat:ergo si iustè fit, vt Petrus actionẽ,quam ad centum habet pro nonaginta cedat in fauorẽ Ioannis,iustè ẽt fiet,vt eãdem cedat in fauo rem Pauli debitoris. Hanc eandẽ sñiam multis alijs probat Medina q.38.prope fin. §.sequitur amplius.

Ad arg. Et ad rationes Nauarri respondetur,qd quamuis contractus ille secundum formam sit emptio, & merx sit prædicta actio ad centũ,ea tamen actio nõ minus valet, quam centum, nec intentio ementis tendit principaliter in actionem, ratione sui, sed in centum soluenda; cum actio per se, & ratione sui nihil valeat. Et ità quidquid sit de nominibus talis cõtractus, secundum tamen rẽ,& affectum contrahentium, nihil aliud fit,quam quod Ioannes dat in promptu nonaginta, vt post annum sibi reddantur centum,quòd & iniustitia est,& usura. Nec lex adducta aliquid obstat. Nam loquitur solum de eo, qui actionem habet ad rem, quam non sine detrimento;aut periculo consequetur. Ad argumentum ex Caietano dico, quod quamuis in contractu de quo loquimur, formaliter non sit mutuum, est tamen virtualiter,& interpretatiue. Et licet in Ioanne,qui dedit nonaginta, non maneat actio contra Petrum,cui ea tradidit; manet tamen contra Paulum;qui in ratione debitoris respectu illorum centum,quæ in casu debentur,non est alius à Petro, cũ Paulus debitor Petri loco illius substituatur. Et sic omnia, quæ sunt de ratione mutui ibi saluantur. Nam Ioannes dat Petro nonaginta reuocabiliter: quia potest ea ab eo, qui loco Petri substituitur, & quem Petrus loco sui debitorem facit, repetere. Et si illud debitum pereat,perit substituto non Ioanni mutuanti. Et hæc dicta sint de tota ista difficultate, & de tota materia de uenditione. Nam plura alia, quæ desiderari possunt,explicabuntur q. seq.

QVAESTIO. LXXVIII.

De peccato vsuræ,quod committitur in mutuis,in quatuor Articulos diuisa.

VT in emptionibus, & uenditionibus, de quibus pauca præfati sumus,fraudes, & iniustitię innumeræ interuenire solent, sic in mutui contractu infinitæ propemodum vsuræ, quibus cum non minori malo reipublicæ proximos iniustè lædi,contingit, inueniuntur. Atque adeo explicatis quibusdam breuibus, & communioribus de emptione,& uenditione quæstionibus, operæpretium erit,nonnulla de vsuris in mutuo contingere solitis, edocere. Singula enim persequi, vt rei dignitas ac horum temporum necessitas exigit, à nostro instituto, qui D. Tho. comentatoris munus subire decreui,alienum prorsus iudico. Dicam ergo solum ea,quæ ad D.Thom.rectam intelligentiam fuerint opportuna. Adiunctis etiam nonnullis, quæ ad huius materiæ aliqualem explicationem, atque perfectionem fuerint aptiora. Imitatus Caietanum. Qui cum in reliquis huius partis quæstionibus breuitatem affectasse videatur, in hac vna suæ disputationi finem inuenire nescit. Nec immerito quidem. Ea enim est illius grauitas,ac difficultas, ut terminum ei imponere pene sit impossibile.

ARTICVLVS I.

Vtrùm accipere vsuram pro pecunia mutuata, sit peccatum.

3. d. 37. a. 4. & in ma. q. 13. a. 4. & quol. 3. ac. 19. & op. 73. c. 4. & 21.

AD primum sic proceditur. Videtur, quòd accipere vsurā pro pecunia mutuata non sit peccatum. Nullus enim peccat ex hoc, quòd sequitur exemplū Christi. Sed Dominus de seipso dicit. Lucæ decimonono: ego veniens cum vsuris exegissem illam, scilicet, pecuniam mutuatam: ergo non est peccatum accipere vsuram pro mutuo pecuniæ.

2. Præterea. Sicut dicitur in Psalmo. 18. Lex Domini immaculata: quia scilicet peccatum prohibet. Sed in lege diuina conceditur aliqua vsura, secundum illud Deuteronomij 23. Non fœnerabis fratri tuo ad vsuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem, sed alieno. Et quod plus est, etiam in præmium repromittitur pro lege seruata, secundum illud Deuteronomij 38. Fœnerabis gentibus multis, & ipse à nullo fœnus accipies: ergo accipere usuram non est peccatum.

3. Præterea. In rebus humanis determinatur iustitia per leges ciuiles. Sed secundum eas conceditur usuras accipere, ergo non videtur esse illicitum.

4. Præterea, Prætermittere consilia non obligat ad peccatum. Sed Lucæ sexto, inter alia consilia ponitur, Date mutuum, nihil inde sperantes: ergo accipere vsuram non est peccatum.

5. Præterea. Pretium accipere pro eo, quod quis facere non tenetur, non videtur esse secundum se peccatum. Sed non in quolibet casu tenetur pecuniam habens eam proximo mutuare: ergo licet ei aliquando pro mutuo accipere pretium.

6. Præterea, Argentum monetatum, & in vasa formatum, non differt specie. Sed licet accipere pretium pro vasis argenteis accommodatis: ergo etiam licet accipere pretium pro mutuo argenti monetati, usura ergo non est secundum se peccatum.

7. Præterea, Quilibet potest licite accipere rem quam ei dominus rei voluntariè tradit; sed ille, qui accipit mutuum, voluntarie tradit vsuram, ergo ille qui mutuat, licite potest accipere.

Sed contra est, quod dicitur Exodi. 22. Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non urgebis eum quasi exactor: nec usuris opprimes.

Respondeo dicendum, quòd accipere usuram pro pecunia mutuata, est secundum se iniustum: quia venditur id quod non est, per quod manifestè inæqualitas constituitur, quæ iustitiæ contrariatur. E *Ad cuius euidentiam sciendum est, quod quædam res sunt quarum vsus est ipsarum rerum consumptio, sicut vinum consumimus, eo vtendo ad potum, & triticum consumimus eo vtendo ad cibum. Vnde in talibus non debet seorsum computari vsus rei à re ipsa, sed cuicunque conceditur vsus, ex hoc ipso conceditur res, & propter hoc in talibus per mutuum transfertur dominium. Si quis ergo seorsum vellet vendere vinum & vellet seorsum vendere vsum vini, venderet eandem rem bis, vel vēderet* A *id quod non est. Vnde manifeste per iniustitiam peccaret. Et simili ratione iniustitiam committit qui mutuat vinum aut triticum, petens sibi duas recompensationes, vnam quidem restitutionem æqualis rei, aliam vero pretium vsus, quod vsura dicitur. Quædam vero sunt quorum vsus non est ipsa rei consumptio, sicut vsus domus est inhabitatio, non autē dissipatio. Et ideo in talibus seorsum potest vtrūque concedi, puta, cum aliquis tradit alteri dominium domus, reseruato sibi vsu ad aliquod tempus: vel econuerso, cum quis concedit alicui vsum domus reseruato sibi eius dominio. Et propter hoc licite potest homo accipere pretium pro vsu domus, &* B *præter hoc petere domum accomodatam, sicut patet in conductione & locatione domus. Pecunia autem secundum Philoso: in. 5. Eth. & in primo Poli. principaliter est inuēta ad commutationes faciendas. Et ita proprius & principalis pecuniæ vsus est ipsius consumptio sive distractio, secundum quod in commutationes expenditur. Et propter hoc secundum se est illicitum pro vsu pecuniæ mutuatæ accipere pretium, quod dicitur vsura. Et sicut alia iniuste acquisita tenetur homo restituere, ita pecuniam, quam per vsuram accipit.* Li. 5. Eth. ca. 5. & 1. & 7. 10 5. Poli. 16. c.

Ad Primum ergo dicendum, quod vsura ibi metaphoricè accipitur pro superexcrescentia bonorum C *spiritualium, quam exigit Deus, volens, vt in bonis acceptis ab eo semper proficiamus: quod est ad vtilitatem nostram, non eius.*

Ad secundum dicendum, quòd Iudæis prohibitum fuit accipere vsuram à fratribus suis, scilicet, Iudæis, per quod datur intelligi, quòd accipere vsuram à quocunque homine est simpliciter malum. Debemus enim omnem hominem habere quasi proximum & fratrem, præcipue in statu Euangelij, ad quod omnes vocantur. Vnde in Psalm. decimoquarto, absolute dicitur: Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram. Et Ezechiel. decimo octauo. Qui D *vsuram non acceperit. Quod autem ab extraneis vsuram acciperent, non fuit eis concessum quasi licitum, sed permissum ad maius malum vitandum, ne scilicet à Iudæis Deum colentibus vsuras acciperent propter auaritiam cui dediti erant, vt habetur Isa. 26. Quod autem in præmium promittitur, fœnerabis gentibus multis, &c. fœnus ibi largè accipitur pro mutuo, & sicut Ecclesia. 29. dicitur, Multi non causa nequitiæ non fœnerati sunt, idest, non mutuauerunt. Promittitur ergo in præmium Iudæis abundantia diuitiarum: ex qua contingit quod alijs mutuare possint.*

Ad tertium dicendum, quòd leges humanæ di- E *mittunt aliqua peccata impunita, propter conditiones hominum imperfectorum, in quibus multæ utilitates impedirentur, si omnia peccata districtè prohiberentur pœnis adhibitis. Et ideo usuras lex humana concessit, non quasi existimans eas esse secundum iustitiam, sed ne impedirentur vtilitates multorum: Vnde in ipso iure ciuili dicitur, quod res quę vsu consumuntur, neque ratione naturali, neque ciuili recipiunt vsumfructum, & quod Senatus non fecit earum rerum vsumfructum, nec enim poterat, sed quasi vsumfructum constituit,*

concedens

concedens scilicet vsuras. Et Philosophus naturali ratione ductus dicit in 1. Poli. quod vsuraria acquisitio pecuniarum est maxime præter naturam.*

Ad quartum dicendum, quod dare mutuum, nõ semper tenetur homo. Et ideo quantum ad hoc ponitur inter consilia: sed quod homo lucrum de mutuo non quærat, hoc cadit sub ratione præcepti. Potest tamen dici consilium per comparationem ad dicta Pharisæorum, qui putabant vsuram aliquam esse licitam, sicut & dilectio inimicorum est consilium. Vel loquitur ibi non de spe vsurarij lucri, sed de spe quæ ponitur in homine. Non enim debemus mutuum dare, vel quodcunque bonum facere propter spem hominis, sed propter spem Dei.

Lib. 1. c. 7. parti ante med.

Ad quintum dicendum, quòd ille qui mutuare non tenetur, recompensationem potest accipere eius quod fecit, sed non amplius debet exigere. Recompensatur autem sibi, secundum æqualitatem iustitiæ, si tantum ei reddatur, quantum mutuauit. Vnde si amplius exigat pro vsufructu rei, quæ aliũ vsum non habet, nisi consumptionem substantiæ, exigit pretium eius quod non est, & ita est iniusta exactio.

Ad sextum dicendum, quod usus principalis vasorum argenteorum, non est ipsa eorum cõsumptio. Et ideo vsus eorum potest uendi licite, seruato dominio rei. Vsus autem principalis pecuniæ argenteæ est distractio pecuniæ in commutationes. Vnde non licet eius vsum vendere, cum hoc, quod aliquis uelit eius restitutionem, quod mutuo dedit. Sciendum tamen quòd secundarius usus argenteorum uasorum posset esse commutatio: & talem usum eorum non liceret uendere. Et similiter potest esse aliquis secundarius vsus pecuniæ argenteæ: ut puta, si quis concederet pecuniam signatam ad ostentationem, uel ad ponendum loco pignoris, & talẽ usum pecuniæ licitè homo uendere potest.

Ad septimum dicendum, quod ille qui dat usuram, non simpliciter uoluntariè dat, sed cum quadam necessitate, inquantum indiget accipere pecuniam mutuo, quam ille qui habet, non vult sine vsura mutuare.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet Diuus Thom. per duas propositiones. Prima conclusio. Accipere vsuram, pro pecunia mutuata, est secundum se iniustum. Probatur in argumento: sed contra, testimonio Exodi cap. 22. Vbi dicitur: Non urgebis, vt actor, nec vsuris opprimes: Et in corpore articuli, hac ratione in acceptione vsuræ, pro pecunia mutuata venditur id quod non est, ergo est iniquum, & contra iustitiam. Consequentia est nota, & antecedẽs probatur, ex differentia, quæ est inter res usus consumptibiles, & res, quæ non consumuntur usu. Nam in primis usus non distinguitur ab ipsis reb. atque adeò qui uẽderet seorsum usum illarum, aut nihil uenderet, aut idem uenderet bis: In alijs autẽ rebus, quæ usu non consumuntur, vsus distinguitur ab eis, & sic quodlibet illorum seorsum potest pretio æstimari: sed sic est, quod pecunia est ex illis reb. quæ vsu consumuntur; ergo qui pro usu illius ali-

A quid acciperet, aut idem uenderet bis, aut uenderet quod non est, quod est iniquum, & contra iustitiam. Secunda conclusio. Id quod per vsuram acquiritur, est necessario restituendum. Probatur. Omne peccatum contra iustitiam affert secum obligationem restitutionis. tale est quod inuenitur in acceptione vsuræ: ergo.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia huius materiæ, ut à nomine ipso exordiamur, aduertẽdum est primò, quod nomen, vsura apud Latinos idem est, quod vsus, ut constat ex Plauto in Amphitrione dicẽte; Vsuramque eius corporis accepit sibi, hoc est, usum eius corporis. Et Cicero in Verrem: Cur piratis lucis usurã tam diuturnam dedisti: id est, lucis usum. Deinde autem tractum est nomen ad significandũ id, quod ex vsu rei tanquam eius fructus accrescit. Qua significatione dicit Cicero in lib. de Senectute, quod terra nunquam sine usura reddit, quod accipit. Nec aliqua ex his acceptionibus hoc nomen, usura, genus uitij uel peccati importat, sed potius in bonam partem accipitur. Posteà verò à Theologis tractum est hoc nomen ad peculiariter significandum id, quod ex usu pecuniæ, aut alterius rei usu consumptibilis alicui accrescit: Et in hac significatione accipitur in præsenti. Sicque semper est nomen vitij, aut peccati; quod contra iustitiam committit ille, qui pro vsu rei consumptibilis accipit aliquod pretium. Inuenit urque semper hoc peccatum in contractu mutuationis, quo tantum propter mutuum alicuius rei pretium aliquod datur. Quare ad cognoscendum, an aliquis contractus sit vsurarius, nec ne, perpendendum erit, an aliqua ratio mutui in ipso inueniatur, pro quo pretium detur. Nam tũc talis contractus in vniuersum erit vsurarius; alioquin minime. Ex quo infero, quod si ego alicui vendam domum, aut pallium decem aureis, posteà autem, vt pro eis expectem, aliquid amplius exposco: quia talis contractus virtualiter idem est, ac si decẽ aureos iam solutos pro alio pretio in aliquod tempus sibi mutuassem; proculdubiò erit vsurarius. Et idem iudicium est habendum de omnibus alijs cõtractib. in quibus ratio mutui aliquo modo inuenit.

De nomine vsura.

Secundu est aduertendum, quod quamuis hoc nomen vsura, in iure aliquando recipiatur pro actione ipsa scilicet, pro mutuatione facta cum pacto aliquid ultra sortem recipiendi, ut constat ex c. vsura. 14. quæstione tertia. Vbi dicitur; quod vsura est ubi amplius requiritur, quam quod datur, & aliquando pro pretio ipso, quod ex mutuatione alicuius rei vsu consumptibilis alicui accrescit, ut patet ex capit. plerique. eadem causa & quæstione. ubi dicitur, quodcunque accedit sorti esse vsuram; tamen propriè loquendo, solum ipsum pretium, quod pro rei mutuatione datur dicitur vere, & propriè usura. Et sic in hac tantum significatione accipit D. Tho. id nomen in hoc articulo, quo quærit, vtrum accipere vsuram, hoc est, pretium aliquod pro pecunia mutuata sit peccatũ. Actio autem ipsa non usura, sed potius contractus vsurarius erit appellandus. Quare si usuram propriè dictam diffinire voluerimus, dicemus; quod est pretium vsus rei mutuatæ. In qua diffinitione ponitur primo, illa particula, pretium, ad denotandum quod id, quod accipitur pro vsu rei mutuatæ, debet dari ex pacto tacito, vel expresso præcedente. Nam vbi non est pactum, nec pretium esse potest, & sic nec vsura propriè dicta. Ex quo infero, quod si quis nullo pacto interue-

Deffinitio vsuræ.

interueniente gratia amoris, aut beneuolentiæ det aliquid vltra sortem illi, à quo pecuniam mutuo acceperat, nullam committit vsuram, cum id nulla ratione dici possit pretium vsus rei mutuatæ. Dicitur præterea in eadem diffinitione, quod vsura est pretium vsus, ad differentiam contractus emptionis, in quo non pro vsu tantum, sed etiam pro re ipsa pretium datur. Et tandem dicitur, quod est rei mutuatæ, ut per istam particulam excludantur à ratione vsuræ contractus emphyteusis, & locationis, quib. res non mutuantur, vt constat. Est autem emphyteusis nomen Græcum, insitionem, seu plantationem significans. Vnde fundum in emphyteusim dare apud iurisconsultos idem est, quod ea conditione dare fundum alicui, vt accipiens eum reddat meliorem, & ex sterili fertilem faciat.

Duplex vsura, interior & exterior. Tertiò est aduertendum, quod vsura est duplex, vna exterior, altera interior, quæ mentalis appellatur. Exterior est, quando quis dat aliquid mutuò alicui, cum pacto tacito, vel expresso accipiendi aliquid vltra sortem, siue pactum illud fiat uerbis, siue signis, siue aliquo alio modo. Et hæc rursus diuiditur in vsuram apertam, & palliatam. Aperta est, quæ verbis expressis, & manifestis exercetur; palliata verò, quæ exercetur verbis fucatis, & fallacibus. Vt si quis diceret; Do tibi mutuò centum; scis tamen qualis sit vsus; & quod non habeo vnde viuere possim. Vsura autem mentalis est, dum quis dat aliquid mutuò alicui, absque aliquo pacto tacito, vel expresso accipiendi aliquid ultra sortem: sperat tamen se inde aliquod lucrum reportaturum. Et est aduertendum, quod non quæcunque spes lucri mentalem facit vsuram; sed illa tantum, quæ est causa principalis ipsius mutuationis; ita, vt ea non existente, non mutuaret, vt docet Syluester verbo. vsura. 1. q. 1. & Nauarro super cap. si fœneraberis. 14. q. 3. num. 13. Nam si mutuans ita sperat lucrum, vt etiã si illud non speraret nihilominus mutuaret ex debito, vel amicitiæ, uel conscientiæ, non committit vsuram, vt communiter tenent Doctores, quos citat Syluester loco allegato.

Dubiũ circa primã conclus. D. Thom. His suppositis, circa primam conclusionem D. Thomæ est difficultas, quonam iure usura sit prohibita. De qua re fuit error Græcorum. Qui, vt author est Guido Carmelita in summa de hæresibus, dicebant, vsuram nullo iure esse prohibitam. In eadem etiam sententia fuerunt Albanenses, vt refert Gabriel Prateolus in lib. de vitis, & vitijs hæreticorum. cap. 22. & Carolus Molinensis iurista, vt refert Couar. lib. 3. Variarum. cap. Et Nauarro super c. 1. 14. q. 3. Dicebat autem hic hæreticus, esse licitas vsuras si cum moderamine, quod habetur in l. eos. C. de vsuris exerceantur. Abulensis tomo 7. super Matth. c. 25. q. 171. & 172. fatetur usuras esse prohibitas, esseq; peccatum illas exercere. Cæterum dicit eas tantum iure positiuo, non autem naturali esse interdictas. In qua etiam sententia, dicũtur esse multi iuris professores, vt author est Soto lib. 6. de iustitia. q. 1. artic. 1. Et quidem, quòd vsura non sit contra ius naturæ, probatur hac ratione: *1. argum.* Si iure naturali esset prohibita, sequeretur quod esset de se iniqua, & mala, & de numero eorum, quæ habent inuolutam intrinsecam malitiam, suntque prohibita, quia mala, & non mala, quia prohibita; consequens autem est falsum: ergo & illud, ex quo sequitur. Probo minorem: Si vsura esset de se illicita, vel haberet malitiam ex parte obiecti, uel ex parte alicuius circunstantiæ necessario ei coniunctæ: Non primum; nam in obiecto mutuationis vsurariæ duo tantum est considerare: vnum est ipsa mu-

A tuatio; & hæc non est mala, sed bona, ut constat; alterum est receptio seu spes lucri, & nec etiã hæc est iniqua; alioqui nunquam liceret homini ex negotiatione lucrum sperare, aut recipere, quod in præsenti falsum suppono: Nec etiam secundum; nam quæro quę circunstantia est illa, quæ mutuationem necessariò reddit illicitam? nam, vel est primò, lucrum ex mutuatione quærere, uel secundò, quærere lucrum ex aliena industria: uel tertiò, pactum mutuationi apponere, quod sit contra eius naturam: vel quartò minus dare, & plus exigere, & sperare: uel quintò uendere tempus, quo mutui redditio speratur; vel denique mutuatarium damnificare, eum commodo aliquo temporali priuando;

B hæc enim sunt, quæ afferri possunt ad probandum vsuram ex se esse illicitam, omni tam diuina, quam humana prohibitione seclusa: sed nihil horum obstat, ut probabo discurrendo per omnia: ergo. Et quidem, quod prima circunstantia, nempe, lucrum ex mutuo quærere, non faciat illicitam mutuationem, probatur: quia illa ex se non est sufficiens culpam inducere. Si enim non est illicitum lucrum quærere, seu recipere ob causam fornicationis, seu meretricij, ut diximus in materia de restitutione, quamuis meretrix turpiter agat meretricãdo, quanto minus erit illicitum lucrum quærere, aut recipere ob causam honestam; qualis est mutuatio? Secunda etiam circunstantia, quæ est quærere lucrũ

C ex aliena industria, non reddit ex se illicitam mutuationem. Alioqui eadem circunstantia necessario vitiaret societatem, in qua vnus pecuniam, alter verò operam & industriam ponit, cum is, qui ponit pecuniam ex alterius industria lucrum speret, quod est falsum. Nec etiam tertia circunstantia quæ est appositio pacti naturę mutuationis, quę gratis debet esse, omnino repugnans reddit ipsam illicitam ex se. Nam apponere pactum contra naturam contractus, non semper vitiat ipsum contractum; quamuis illum trahat in aliud genus. Si quis enim dicat, mutuo tibi pecunias hoc pacto, vt non possim eas à te repetere; modo interim, quod non reddis, soluas mihi singulis annis decem, certum

D est talem contractum non vitiari ob pactum illud appositum, estò sit contra naturam mutui; de cuius ratione est quod sit datio reuocabilis. Sed trahit contractum in aliud genus, putà, in emptionem annui census, vt patet intuenti. Quarta etiam circunstantia, quæ est minus dare, & plus exigere; & sperare, non vitiat necessario mutuationem. Tum, quia in contractu emptionis ad terminum sæpe contingit, vt venditor minus det, & postmodum plus recipiat, ut supra diximus. Tum etiam, quia in contractu censuali minus datur, & longè plus speratur, cùm singulis annis certum quid ueniat soluendum. Atque ex consequenti hæc circunstantia de se non uidetur sufficiens ad vitiandam

E mutuationem; sicut nec alios contractus. Nec quinta circunstantia, nempe, vendere tempus, quo mutui redditio speratur uidetur similiter vitiare mutuationem. Nam primò falsum est, quod mutuans sub usura uendat tempus. Cum non uendat tempus præteritum, quod nec est, nec mutuatario tradi potest. Nec pręsens, quod commune est tam mutuatario, quã mutuanti. Nec futurum, quod nõ est ipsius mutuantis, nec est in eius potestate illud tradere mutuatario, vt constat, alioqui posset mutuatario vitã prorogare, qđ est absurdum. Secundò: quia, esto, ille modus loquendi ad bonũ sensum trahatur, s. quod dr̃ mutuans sub vsura, vendere tempus, quia vendit expectationẽ redditionis sortis, ad-

huc hęc circunstantia non videtur ex se vitiare contractum. Maximè, si talis expectatio cedat in damnum expectantis, quo casu licitum est secundum omnes aliquid vltra sortem sperare, atque recipere. Denique, nec sexta circunstantia, quæ est damnificare mutuatarium in aliquo commodo temporali, semper vitiat mutuationem. Tum, quia sæpe accidit, vt contractus sit vsurarius; & tamen mutuatarius nihil de bonis suis amittat, vt patet de vsura mẽtali, & de contractu, in quo mutuans obligat mutuatarium, vt de sua officina pro iusto pretio curren ti merces emat, qui quidem est vsurarius: & tamen mutuatario nullum damnum temporale euenit, vt suppono. Tum etiam; quia stat contractum non esse vsurarium, & quod mutuatarius inde damnificetur, aliquid ultra sortem de suis bonis reddendo: vel ratione lucri cessantis, aut damni emergentis, vt diximus. Atque ex consequenti, hæc circunstantia non est sufficiens necessario vitiare mutuationem. Relinquitur ergo, quòd vsura ex se non est intrinsecè mala, atque adeo nec iure naturali prohibita.

Ad 2. arg. Secundò principaliter sic argumentor: Iure naturæ vnicuique est licitum, exigere pretium pro actione, quam facere non tenetur, sed nullus obligatur mutuum dare alteri: ergo pro ista actione poterit pretium exigere ex iure naturæ. Consequentia cum minori est nota, & maior probatur, exemplo illius, qui pro saltatione licitè pretium accipit, quoniam istam actionem facere non tenetur.

Ad 3. arg. Tertiò: Qui mutuat centum aureos Petro, soluendos post annum, plus dat quam quod sibi redditur, quãdo mutuatarius centum soluit: ergo ratione illius excessus poterit iure naturæ aliquid vltra sortem accipere. Consequentia est nota, & antecedens probatur. Vltra centum aureos, quos mutuat, dat etiã obligationem non petendi illos ante tempus prædefinitum, quæ est pretio æstimabilis, sicut, & obligatio ad mutuandum, uel vendendum: ergo plus dat. Et confirmatur. Si Petrus mutuet Paulo centum aureos reddendos quotiescunque petierit, & Ioannes mutuet eidem totidem reddendos post annum, proculdubio Ioannes dicetur amplius Paulo dedisse, quam Petrus, nam dedit obligationem ad nõ repetendum: ergo ratione illius poterit amplius exigere. Confirmatur secundò: Si Ioannes se obligaret per integrum annum ad mutuandum Paulo pecunias, quotiescunq; uoluerit, vsq; ad centum aureos, certè Ioannes tunc iustè posset exigere pretiũ pro tali obligatione: sed æqualis, imò maior, videtur esse illa non repetendi centum, quos mutuat, cum hæc videatur esse continuata: ergo stando in iure naturæ bene poterit aliquid pro ea accipere. Confirmatur tertiò: Si obligatio non repetendi mutuatũ intra annum non esset pretio æstimabilis, sequeretur, quòd nec etiam obligatio non repetendi intra duos, vel quatuor, vel quatuordecim, vel viginti annos, cum tales obligationes non differant inter sese, nisi secundum magis, & minus. Consequens autem est falsum, & contra rationem: ergo & illud, ex quo sequitur.

1. Concl. His tamen nõ obstantibus ad explicationem difficultatis sit prima conclusio: Secundum fidem catholicam, asserendum est, vsuras esse illicitas. Ita habetur expresse in Concilio Vienensi, sub Clem. V. & refertur in Clem. vnica. de vsur. §. vlt. Nec ista est recens ecclesiæ determinatio, sed communis consensus illius, à tempore Concilij Niceni. In cuius cano. 18. qui refertur in c. quoniam. 14. q. 4. sic habetur: Quoniam multi clerici auaritiæ causa turpia lucra sectantes, obliti sunt diuini præcepti, quo dictum est; Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram, &c. Quibus verbis apertè significat cõcilium, esse præceptum diuinum de non dandis pecunijs ad vsuras. Sunt etiam innumera alia testimonia conciliorum, & summorum Pontificum hoc idem probantium, vt est videre in Decretalibus, & in 6. in titulis de vsuris, & in Decreto. 14. q. 3. cap. 4. & seq.

2. Concl. Secunda conclusio: Vsura est prohibita iure naturali. Et probatur primò ex Arist. lib. 1. Polit. ca. 7. dicente, Pecuniarum vsurariam acquisitionem esse contra naturam. Nam contra naturam est, vt pecunia, quæ est sterilis prolem sibi similem pariat. Cicero etiam libro 2. de Offic. prope finem, lumine tantum naturali ductus affirmat, quòd fœnerari, est hominem occidere. Quasi significans, ita esse contra legem naturæ lucrum ex mutuo repetere, sicut hominem occidere. Et ratione sic argumentor: Si Ioannes à Petro decem furaretur, & totidem ei restitueret, stando in iure naturæ; Petrus nihil amplius posset expostulare: ergo multò magis, si Petrus det decem mutuo Ioanni, non poterit petere quidquam vltra id, quod mutuatum est. Probo consequentiam: Nam ex mutuo non oritur maior ratio debiti, quam ex furto, sed minor. Atque ex consequenti, si stando in iure naturali, non potest quidquam expostulari, vltra id, quod furatum est, multò minus poterit expostulari aliquid ultra id, quod mutuatum est. Tandem probatur conclusio ratione D. Tho. in isto artic. quæ talis est: In rebus vsu consumptibilibus, vt in vino, & in pane, vsus non debet seorsum computari à substantia rei, vnde cuicunq; conceditur vsus, eo ipso conceditur res: nec licet vnum pretium accipere pro substantia rei, & aliud pro vsu illius: Nam cum vsus in his non distinguatur ab ipsa re, qui acciperet vnum pretium pro vsu, & aliud pro re, idem venderet bis, quod est contra iustitiam, & contra rationem naturalem: sed sic est, quod pecunia est illarum rerum; quarum vsus est ipsarum consumptio, vt constat ex Arist. 5. Eth. & lib. 1. Polit. docente, quòd quoniam pecunia principaliter est inuenta ad faciendas commutationes, proprius, & principalis vsus illius est, eius consumptio: ergo stando in iure naturali, non erit licitum accipere aliquod pretium pro vsu pecuniæ; atq; ex consequenti vsura iure naturali est prohibita. Est tamen aduertendum, quòd quando D. Thom. in ista ratione dicit, in rebus vsu consumptibilibus, vsum non distingui à substantia rei, non loquitur de vsu, & de ipsa re secundum esse naturæ. Nam sic certum est, quòd vsus, & substantia rei distinguuntur; sicut & natura & eius operatio, quę sunt diuersorum prædicamentorum. Sed loquitur de vsu, & substantia rei in ordine ad commutationes, quę secundum iustitiam fiunt. Et hac ratione etiam est certum, quòd pro eodẽ accipiuntur; nec potest seorsum vendi vnum sine alio. Vt patet in vino, & vsu illius, quæ separari nequeunt; sed cuicunque conceditur vsus, conceditur etiam eius substantia. Similisque iudicium est de pecunia, & de omnibus alijs rebus vsu consumptibilibus.

3. Concl. Tertia conclusio: Vsura erat prohibita in lege Mosaica. Probatur: Exod. cap. 22. dicitur: Si pecuniam mutuò dederis populo meo pauperi; non vrgebis eum quasi exactor, nec vsuris opprimes. Et Leui. 25. Si attenuatus fuerit frater tuus, non accipies ab eo vsuras. Et tandem Psal. 14. docens Propheta, quis nã sit futurus ille, qui habitaturus est in tabernaculo Dei, dicit: Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram. Et si quis contra hoc argumentetur; Deuteronomij ca. 23. dicit Deus: Non fœ-

nerabis

nerabis fratri tuo ad vsuram pecuniam, vel quamlibet aliam rem: sed alieno; ergo in lege veteri tantum erat prohibita vsura inter homines eiusdem populi, & non absolutè quoad omnes; & confirmatur; nam Deut. cap. 28. etiam dicitur: Benedicet Dominus cunctis operibus manuum tuarum, & fœnerabis gentibus multis, & ipse à nullo fœnus accipies; ad primum respondeo, negando consequentiam. Nam id, quod dixit, sed alieno, permissionem continet Iudæis factam ob eorum nimiam auaritiam, ad euitandum maius malum. Sicut & etiam permittebatur illis libellus repudij, & modò apud nos permittuntur meretrices. Constat autem ea, quæ permittuntur, mala esse, secundum suam naturam. Alij aliter respondent ad hoc argumentum, vt est videre apud Soto libro 6. de iustit. quæst. 1. artic. 1. ad 2. argumen. principale. Cæterùm verior solutio est ea, quam posuimus. Ad confirmationem respondeo, fœnerari in illo loco non significare, mutuare ad vsuram, sed tantum mutuare. In qua etiam significatione accipitur Prou. 22. Vbi dicitur: Qui mutuum accipit, seruus est fœnerantis. Imò & apud Deuternom. in loco modò explicato in eadem significatione accipitur verbum. Nam si fœnerari idem esset, quod dare ad vsuram, frustra in textu dictum esset: Non fœnerabis fratri tuo ad vsuram. Sed sufficeret; Non fœnerabis fratri tuo. Est autem intentum testimonij secundo loco adducti tale, scilicet, quòd si populus Iudæorum legem Dei seruauerit, tanta erit illis à Deo benedictio præstanda, & rerum abundantia, vt sufficeret de ijs, quæ superessent gentibus mutuare absque hoc, quòd indigerent ipsi à gentibus mutuum petere.

4. Conclu. Quarta conclusio: Vsura est prohibita in lege euangelica. Probatur: Vsura est contra legem naturalem, vt diximus in prima conclusione: ergo & contra legem euangelicam. Probo consequentiam: Quia lex euangelica perficit legem naturalem, nec eam destruit. Item in lege euangelica prohibetur furtum, rapina, & omnis vsurpatio rei alienæ, cum dicitur; Non furaberis: sed vsura est vsurpatio rei alienæ, inuito domino, vt constat: ergo est contra legem euangelicam. Tandem hæc veritas constat ex determinatione Alexan. III. & habetur in cap. super eo. de vsuris. Vbi dicitur, quòd cum vsurarum crimen vtriusque testamenti pagina detestetur, super eo dispensatio fieri non potest. Ad hanc eandem conclusionem probandam adducitur communiter à Doctoribus locus Euangelij apud Luc. 6. Mutuum dantes, nihil inde sperantes. Sed meo iudicio in illis verbis non continetur vsuræ prohibitio; sed consilium de mutuando, absque spe humanæ compensationis. Quod ita esse probatur: Nam docet Christus in eo loco dilectionem, non solum ad amicos, sed etiam ad inimicos haberi debere, dicens; Si diligitis eos, qui vos diligunt, quæ uobis est gratia? Ita etiam admonet, ne fauorem, & gratiã, quam homines rependere solent, sed potius diuinã mercedem respicientes, charitatis opera exerceamus. Et ideò ait: Si benefeceritis ijs, qui vobis bene faciunt, quæ vobis est gratia? Nam & peccatores hoc faciunt. Et si mutuum dederitis ijs, à quibus speratis recipere, quæ vobis est gratia? Nam & peccatores peccatoribus fœnerantur, vt recipiant æqualia: Quibus verbis certum est, nullum esse sermonem de vsura. Nam si de ea loqueretur, non diceret, quod peccatores fœnerantur, vt recipiant æqualia: cum in usura non accipiatur æquale, sed ma-

A ius, ut constat. Sed dixit, æqualia, id est, paria bona gratis sibi collata, quæ fideles in suis operationibus sperare non debent, sed tantum diuinam mercedē. Et ideò subdit. Diligite inimicos vestros: benefacite; & mutuum date: nihil inde sperantes, id est, nullam ab hominibus, sed à Deo gratiam sperantes. Et sic erit merces vestra multa; eritisq; filij altissimi, &c. Et sic constat, quòd ex isto loco, non sufficienter colligitur, usuram in euangelio esse prohibitam. Et si quis contra istam expositionem obijciat Vrbanum Papam III. in cap. consuluit. de vsuris. adducentem illa uerba; Mutuum date, nihil inde sperantes, ad probandam usurarum prohibitionem, dico id esse uerum. Ex hoc tamen non infertur, nostram expositionem non esse conuenientem. Quia
B non semper quod Papa citat testimonium ex scriptura, in aliquo sensu intendit illum definire, tanquam de fide, sed aliquando affert illum secundum Doctorum opinionem, quod & in proposito facere potuit. Præterquam quod etiam ex illis uerbis potest desumi argumentum per locum à maiori, ad probandum, vsuram non esse licitum hoc modo: Christus consuluit non esse sperandum ab hominibus donum gratuitum, quòd licitè rependere possunt: ergo à fortiori sequitur, non esse sperandum, pretium usus, quod iustitia uetat. Sicque conuenienter adducitur id testimonium ad conuincendã usuræ prohibitionem: quamuis in illis uerbis tantum
C habeatur consilium de mutuando gratis, absque spe humanæ mercedis, &c.

Vltima conclusio: Vsura est prohibita iure positiuo. Probatur ex multis capitibus iuris, quibus ea interdicitur; imponunturque graues pœnæ contra vsurarios: vt est uidere apud Syluestrum uerbo vsura. 9. quæst. 4. Et si quis obijciat, quòd leges humanæ usuram permittunt, ut est uidere in pluribus, quæ habentur, ff. de vsuris. & C. eodē titulo, respondeo, quod, quamuis ius canonicum diuinum, & naturale usuras prohibeant, tãquam ex se malas omninoque iniustas, leges tamen ciuiles quæ à principibus instituuntur, illas permittunt, & impunitas relinquunt, sicut & plura alia peccata ad euitanda maiora mala, quæ, eis non permissis, necessariò suboriD rentur, vt docet D. Thom. in solut. ad 3. Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm principes seculares vsuram in republica permittentes peccent? Ad quod breuiter respondeo, negatiuè. Sed potius dico, quod stãdo intra terminos iuris naturalis, atq; diuini licitũ est condere legem vsurarum permissiuã. Non quidem propter lucrum principis, quod ab vsuris perciperet. Hoc enim esset participare in vsura, quod est intrinsecè malum. Sed propter vitandum maius malum, putà furta. Quemadmodum licitum est condere leges meretricum permissiuas, propter vitanda adulteria. Nec huiusmodi leges sunt iniustæ, vt ab omnibus conceditur.

Vlt. concl.

E Restat modo respondere ad argumenta in principio quæstionis facta. Et sic ad primũ, in quo quærebatur, vnde vsura malitiam habeat, an, scilicet, ex obiecto, uel ex aliqua circunstantia, dico, quòd habet illam ex obiecto, non partiali, sed totali, quod est accipere incrementum propter mutuum, vbi nulla alia legitima causa ad incrementum suscipiendum interuenit, estque hoc intrinsecè malum propter inæqualitatem, qua iustitiæ aduersatur, ut ex dictis patet. Habet etiam vsura intrinsecam malitiam ex circunstantijs in argumento relatis. Quare ad primum, in quo arguitur, posse lucrum ex mutuo sperari, sicut ex meretricio, respondeo, negando Ad 1. arg.

consequentiam. Et ratio discriminis est. Nam in eo, quod meretrix pretiū pro meretricio accipiat, nulla reperitur iniustitia, cum vendat id quod ex se est venale, vt diximus supra. At verò in eo, quòd quis accipiat lucrum pro mutuo, iniustitia interuenit, vt ex dictis patet.

Ad secundum, in quo probatur posse lucrum ex alterius industria quæri, & sperari, sicut in societate, similiter dico, non esse eandem rationem de hoc & de lucro sperato pro mutuo. Nam in societate nulla interuenit iniustitia, aut inæqualitas ex se, secus autem est in mutuante propter lucrum.

Ad tertium de pacto apposito contractui, quod repugnat ipsius naturæ, dico verum esse, quòd hæc ratio generaliter non sufficit vitiare contractum, (B) vt rectè probat argumentum. Sed secus est in particulari contractu mutuationis. Et ratio est. Quia pactum incrementi mutuationi appositum, nō trahit illam in aliud genus contractus: sed manente mutuatione, ac si tale pactum non fuisset appositum, quod in alijs contractibus non contingit, iustitiæ æqualitas tollitur ad modum iam explicatum.

Ad quartum; quod est minus dare, & plus exigere, dico, hanc circunstantiā nō vitiare contractum nisi quando nulla apparet, iusta causa plus accipiendi Quod cōtingit in mutuo, vbi nec damnum emergit, nec lucrum cessat. Et idem inuenitur in emptione, & venditione, siue sit ad terminum, siue ad statim. (C) Ad quintum de venditione temporis, fateor verum esse, quòd mutuans propriè loquendo nullum tempus vendit, sed dicitur hoc facere, quando lucrum reportat ex mutuo. Ad hunc sensum quod quia expectatio solutionis rei mutuatæ vltra mutuatum nihil aliud videtur, quam tempus dilationis importare, idcircò qui accipit lucrum propter expectationem, solum tēpus vendere dicitur. Quod quanta sit iniquitas, patet ex superius positis. Ad sextum, de damno ipsi mutuatario veniente, dico, ità esse, quòd vsuraria mutuatio inde vitiatur: quia fit in damnum mutuatarij, vel in re, vel in spe. In re quidem, vt quando reddit aliquid vltra sortem debitam. Et in spe, vt quando vsurarius, etiam si mentalis sit, (D) sperat vel intendit aliquid à mutuatario vltra sortem debitum. Et quando dico aliquid, intelligo siue pecuniam, siue quoduis aliud pecunia æstimabile. Ex quo infertur, quòd quando mutuans pactū apponit, vt mutuatarius veniat ad officinā mutuantis, iam exigit ab illo obligationem, quæ est pretio æstimabilis. Et sic nihil obstat obiectio.

Ad 2. arg. Ad secundum argumentum principale respondetur cum D. Thom. hic in solutio. ad 5. quod ille, qui mutuare non tenetur, recompensationem potest accipere eius, quod fecit, sed non debet amplius exigere. Recompensatur autem sibi secundum æqualitatem iustitiæ, si tantum ei reddatur, quantum mutuauit. Quare si amplius exigat pro vsufructu rei (E) quæ alium vsum, quam consumptionem substantiæ non habet, pretium eius exigit, quod non est, atque ex consequenti est iniusta exactio.

Ad 3. arg. Ad tertium argumentum respondetur, negando antecedens, & ad probationem dico obligationem non petendi mutuum ante certum tempus, non esse pretio æstimabilem, per se loquendo, quantum est ex vi mutui. Quamuis possit aliquando alius titulus accidere, ratione cuius pretio æstimetur, sicut & obligatio ad mutuandum, vel vendendum, pretio æstimatur aliquando. Quod ut meliùs intelligatur simulq; satisfaciamus, tribus con- (A) firmationibus in argumento positis aduertendum est, quod quia moralia moraliter sunt iudicanda, considerare oportebit, ne fingamus res aliquas esse pretio dignas in aliquo casu, in quo re vera pretio dignæ non sunt. Alioqui in huiusmodi obligationibus faciendis multæ poterunt fraudes contingere propter hominum auaritiam. Quod isto exemplo declaratur: Communiter dicitur obligationem ad mutuandum esse pretio æstimabilem. Tamen si contingeret casus, vt is, à quo petitur mutuum, respondeat, se nolle mutuare hodie, velle tamen se hodie obligare ad mutuandum mane, vel post mensem; rationeque huius obligationis petat aliquod pretium æquiualens vsuris, quas peteret, si hodie (B) mutuasset; proculdubio nullus erit, qui neget, tale factum esse vsurarium; eoque fucato titulo vsuram palliasse. Intendebat enim homo ille lucrum ex illa mutuatione exigere; proptereaque finxit pretiū petere pro obligatione mutuandi, & non pro mutuo. Vnde ad modum, quo responderemus ad prędictam fraudem, si in fauorem illius, qui eam fecit diceretur, quòd mutuator prius exegit pretium pro obligatione mutuandi, quod erat licitum, & postea gratis omnino mutuauit, respondendum erit, etiam ad probationem illius antecedentis, & ad tres confirmationes adductas. Nempe, quòd quando obligatio ad mutuandum, vel etiam ad vendendum, nullo prorsus periculo exponit mutuaturum, vel (C) venditurum; quia re vera nullam ei incommoditatem affert; non est pretio æstimabilis. Et sic si ille qui paratus est omnibus vendere, vellet alicui facere obligationem illud ipsum vendendi cras, vel post octo dies, aut post mensem; non posset pro tali obligatione aliquid distinctum exigere à iusto pretio mercis. Secus autem esset, si ex huiusmodi obligationibus mutuaturus, vel venditurus aliquod incommodum pateretur; nam tunc licitum esset pro illa obligatione pretium exigere pro quantitate incommoditatis. Et hinc iustificatur pretium, quod obligati reipublicæ postulant pro obligatione, quā faciunt de prouidenda carne, vel piscatura, aut vino. Ad hunc ergo modum dicere oportet: quòd (D) sicut obligatio mutuandi aliquando est pretio æstimabilis, & aliquando non: ita etiam obligatio ad non petendum debitum interdum potest pretio æstimari, & interdum non. Exemplum primi est, quando quis se obligat ad mutuandum in omni euentu, vel etiam in aliquo casu speciali, in quo aliquid periculi; damni emergentis, vel lucri cessantis, vel cuiusquam alterius incommoditatis ipsi mutuatori euenire potest, Nam tunc profectò erit licitum pro illa obligatione aliquod pretium exigere. Exemplum secundi est, quando mutuaturus nullo periculo se exponit. Nam tunc nihil potest accipere pro illa obligatione. Et eadem est ratio de obligatione ad non petendum mutuatum. (E) Ex quo aperitur via ad satisfaciendum tribus confirmationibus propositis. Vnde ad primam dico, quòd si Petrus & Ioannes æqualiter se habeant quantum ad hoc, quòd neuter ex tali commodatione pro longiori, vel breuiori tempore patitur detrimentum, nullus potest pretium exigere, nec pro mutuo, nec pro obligatione ad non petendum intra annum. Vt si, verbi gratia, Ioannes erat vir pecuniosus, & qui toto integro anno pecunijs non indigeret, hoc enim ipsum est mutuare per annum. Quin potius dico, quòd si Petrus pro breuiori tempore mutuans in casu posito, opus haberet suas pecunias expendere, aliquod

pretium

Moralia moraliter sint intelligenda.

Ad 1. confirmatio.

pretium exigere posset pro ratione incommoditatis, & non Ioannes, qui per integrum annum mutuauit. Et est aduertendum, quòd quando dicimus, mutuatorem posse aliquid accipere ratione incommoditatis, quam ex mutuatione patitur nomine incommoditatis, non intelligimur solum damnum emergens, aut lucrum cessans in ipsa pecunia, sed etiam quemcunque actum; vel liberalitatis, vel magnificentiæ, quem decebat ipsum exercere, & quamcunque aliam operationem, uel necessariam, vel conuenientem, à qua mutuans impeditur: Nam pro his omnibus poterit habita matura deliberatione prudentique æstimatione pretium accipere, de illoque pacisci, modo incommoditas non sit ficta, sed vera. Omnia enim ista pretio æstimari possunt.

Ad 2. confirmat. Ad secundam confirmationem respondeo, quòd illa obligatio Ioannis ad mutuandum Paulo per integrum annum pecunias, quotiescunque petierit, vsque ad centum aureos, meo iudicio est æquiualẽs illi, qua se obligaret ad non petendum eosdem centum aureos per annum, quos statim mutuasset. Atque adeò si non magis incommodatur mutuans in vno casu, quam in alio, in neutro erit licitum pretium exigere pro tali obligatione. Nec argumentum factum contrarium conuincit. Sed potius ex opposita sententia aperiretur via ad palliandas vsuras. Nam dicere possent mutuantes, se accipere pretium non pro mutuo, sed pro obligatione, quam faciunt, vel mutuandi, vel non petendi mutuatum intra certum tempus; quod est maximum inconueniens. Eandem rationem exigendi pretium vtrobique esse existimo moraliter loquendo. Nec maior causa est in vno quam in altero casu. Et idem iudicium est de pœnis, quas mutuatores contra mutuatarios, si præfinito tempore mutuatum non soluerint, constitui solent. Nam si reuera mutuator ex retardatione solutionis in aliquo incommodatur, licitè potest talem pœnam in pactum deducere. Si autem nullum patitur incommodum, vsura erit palliata talis pœna constitutio. Eritque signum, quòd mutuans ex vsura palliata pœnam apponit, si gaudet, quòd mutuatarius præfinito tempore, vt pœnam incurrat non soluat? Ad tertiam confirmationem respondetur, verum esse, quod per se loquendo, nunquam est licitum ratione maioris temporis pretium accipere pro obligatione non petendi. Cæterùm, quia multiplicato tempore ipse mutuans, moraliter loquendo, se exponit alicui periculo, vel damni emergentis, vel lucri cessantis, vel alicuius alterius incommoditatis, cum moraliter contingere non possit, vt magno temporis spatio non occurrant hominibus necessitates, & occasiones dispensandi pecunias. Idcircò absolutè est neganda sequela tertiæ confirmationis. Non ratione proportionis temporis ad tempus, quia sic bene valet consequentia; sed ratione incommoditatis, quæ regulariter in tam magno temporis spatio sequitur mutuatori. Et hæc dicta sint de tota ista difficultate.

Ad 3. confirmatio.

Nota circa 2. conclu. D. Thom. Circa secundam conclusionem D. Tho. qua dicitur, id, quod per vsuram acquiritur esse necessario restituendum, aduertendum est, quòd si intelligatur de sola vsura reali, est certa, & extra controuersiam posita. Quoniam etiam est certum, importare illam peccatum contra iustitiam, ex quo intrinsecè obligatio restitutionis oritur, vt ex dictis patet. Cæterùm, si extendatur ad vsuram mentalem, qua quis aliquid mutuò dat alicui, sine pacto tacito, vel expresso, quidquam accipiendi vltra sortem, sperans

A tamen se inde aliquod lucrum reportaturam, non leuem continet difficultatem, vtrùm vera sit. Quam vt explicemus operæpretium erit, vt alterius dubij solutionem, ex quo istius determinatio dependet, prætermittamus. Illud autem est, vtrùm sit licitum lucrum ex mutuo sperare. De qua re sunt variæ Doctorum sententiæ. Prima est quorundã, qui dicunt, nunquam esse licitum lucrum ex mutuo sperare, siue principaliter, siue minus principaliter, & siue ex mutuo, siue ex amicitia lucrum intendatur. Maximè quando aliàs non esset mutuaturus. Quam suam sententiam probant primò ex illo Luc. cap. sexto. Mutuum date; nihil inde sperantes. Vbi Christus omnem spem, & intentionem lucri, etiam ex amicitia prouenientem expresse damnauit.

Dubium, an sit licitum lucrũ ex mutuo sperare. 1. Sententia

B Secundo ex Vrbano Tertio, in cap. consuluit. de vsuris. sic dicente. Qui mutuat, aliàs non mutuò daturus, eo proposito, vt licet omni conuentione cessante, plus tamen sorte recipiat, pro huiusmodi lucri intentione, quam habet iudicandus est malè agere. Tertiò ratione sic argumentantur: Qui spe lucri mutuat, aliàs non mutuaturus; planè ratione mutui incrementum quærit: ergo peccat. Probo consequentiam: Nam cum mutuum nullius sit valoris, sed gratis agendum; iniusto, imò nullo titulo lucrum desiderat, quod est mentis vsurariæ.

2. Argum.

3. Argum.

Secunda sententia est Caietani in isto articulo, C dicentis; nõ semper lucrum speratum, quod est causa, sine qua non, mutuationis; esse vsurarium, nec reddere ipsam mutuationem vsurariam. Sed tunc tantum, quando mutuans sperat lucrum ex mutuo: Nam, si illud sperat ex gratitudine, siue ex liberalitate mutuatarij, esto si illud non speraret non esset mutuaturus, nec est vsurarius, nec peccatum committit. Quam suam sententiam probat primò, ex communi hominum iudicio vniuersaliter excusantium à culpa, cum qui sciens aliquem gratum esse de beneficio accepto, illi mutuat, & non ei, quem ingratum esse cognoscit. Secundò: Quia, cùm sit licitum spe beneuolentiæ, & amicitiæ alicui mutuare, fit consequens, ut etiam sit licitum recompensationem, & gratuitam remunerationem ex tali amicitia prouenturam sperare. Cui enim licitum est, radicem desiderare, eidem etiam est licitum fructum inde euenturum sperare. Tertiò: Licitum est vnicuique id ab homine sperare, quod iure naturali sibi debitum est: sed talis est gratuita remuneratio mutuatarij respectu mutuantis, omni exteriori pacto secluso: ergo, si mutuans illam speret nullum peccatum committit. Tandem hoc ipsum probat Caietanus exemplo illius, qui it ad ecclesiã, officium diuinum ibi completurus; principaliter quidem propter Deum, secundario verò & minus principaliter propter stipendium, seu propter distributiones, quas si non speraret ad ecclesiam nõ iret. E In quo casu certum est ex communi omnium Doctorum sententia, talem nec simoniam, nec quoduis aliud peccatum committere. Et similiter videtur dicendum, nec vsuram esse, nec peccatum mutuare propter lucrum, non ex mutuo, sed ex beneuolentia mutuatarij euenturum: etiam si id sit causa, sine qua non, talis mutuationis.

2. Sententia Caiet.

1. Argum.

2. Argum.

3. Argum.

(D at "pensationem, & gratuitam remunerationem")

Tertia sententia est aliorum, qui dicunt, quòd minus principaliter, & impulsiuè potest quis mutui occasione lucrum sperare; non tamen ita, vt lucrũ sit causa principalis, seu finalis. Hanc tenet Couar. libro 1. Variar. capit. vlt. num. 4. & in regula peccatum, parte 2. numero 8. & Syluest. verbo, vsura. 1.

3 Senten.

& Medina de vsuri. quæst. 1. Quamuis in explicanda natura causæ principalis, seu finalis, & impulsiuæ, seu minus principalis, varient multum. Syluester, verbo; vsura. 1. quæstio. 1. dicit. tunc lucrum respectu mutuantis esse causam principalem, quando eo non existente, non mutuaret. Nam si adhuc ipso non existente mutuò daret, quamuis non ità placidè, non causa principalis, sed tantum impulsiua erit dicendum lucrum. Cæterùm hæc explicatio est apertè falsa. Nam causa sine qua non, est minus principalis, & tamen sine illa effectus esse non potest. Constat enim, quòd clericus nō diceret horas, nec missam sine spe lucri, & distributionis; & tamen ex hoc non sequitur causam principalem orationis; & missæ esse pecuniam. Illa ergo meo iudicio erit dicēda causa principalis alicuius actus, quæ per se appetitur, & propter quam aliud appetitur. Est enim de ratione finis, vt per se desideretur ex illiusque affectu alia sint volita, vt media ad illum. Nam quæ sunt ad finem, non tam propter se, vt potio, quam ex amore & cupiditate finis, sunt volita. Et sic causa principalis, & finalis pro eodem reputantur in præsenti. Causa autem minus principalis, seu impulsiua est, quæ non per se, sed alterius affectu est volita & concupita, etiam si sit causa, sine qua non. Non enim ista repugnant. Ex quo sequitur, magis esse de ratione causæ principalis, dignitas, & cuius gratia cætera concupiscimus, quam quod sit id, sine quo actus non existeret. Et hoc dico non modo, vt in quæstione horum Doctorum sententia intelligatur; verum etiam, quia sępè in moralibus disputationibus de causa finali, & impulsiua, de minus principali, ac principali, mentionem faciunt Doctores. Medina in tract. de vsuris. quęst. 1. §. superest igitur. supposita distinctione superius posita, de causa principali, seu finali, & minus principali, seu impulsiua; atque etiam supposito, quod intentio differt a spe; quia intentio, vt ipse ait, est de eo, quod principaliter volumus, respicitque causam finalem; vnde D. Thom. 1. 2. q. 12. & communiter Theologi morales dicunt, intentionem semper esse de fine; at vero spes est etiam de rebus minus principaliter, & impulsiuè concupitis; quare multa speramus euentura, quæ tamen non intendimus, nec ex eorum affectu operamur, vt illa eueniant, etiam si sciamus, illa ex nostro opere esse euētura: ad explicationem sentētię propositę dicit multa. Primum est, non esse licitum ex mutuo immediatè lucrum intendere; nō modo pręcisè lucrum; sed nec etiam simul cum amicitia: ita, vt hæc duo motiua immediatè, & ex æquo terminent voluntatem. Quod tanquam clarum relinquit. Quia iam lucrum esset principaliter, & finaliter propter mutuum volitū, quod est animi vsurarij. Dicit secūdò, quòd etiam si non immediatè, & ex æquo, sit lucrum, siue per se pręcisè, siue simul cum amicitia intentum sed ordine quodam, ita; scilicet, vt mutuans immediatè intendat amicitiam non propter se, (nam hoc omnium sententia est licitum) sed propter lucrum, quod ex illa potest euenire, id sufficiens est vitiare mentem, reddereque illam vsurariam. Et ratio illius est, quia tunc lucrum esset principaliter intentum in mutuo, & magis principaliter, quam amicitia. Propter quod enim vnumquodque tale, & illud magis, teste Aristotele. Quare qui vult amicitiam propter lucrum, quod magis velit lucrum, est necesse. Et sicut ille, qui furatur propter mœchiam, est magis mœchus, quam fur, vt idē philosophus dicit. Ita qui causa mutui vult amicitiam propter lucrum, magis erit fœnerator, quam amicus dicendus. Tertiò dicit Medina, quòd ax amicitia mutuo conciliata, quamuis non sit licitum intendere lucrum, est tamen licitum illud sperare. Quia tunc lucrum, non est causa finalis; sed impulsiua ipsius mutuationis: atque adeò ex gratitudine, & beneuolentia speratur. Esto, ita ex illo moueatur, ad mutuò dandum, vt non moueretur, si sciret mutuatarium fore ingratum. Et ratio huius est; Quia id fieri potest absq; eo, quòd affectus mutuantis tendat in lucrum, sed in detestationem ingratitudinis. Et quoniam gratitudine mouetur, dicitur tunc lucrum causa impulsiua. Ex quo infert, posse esse lucrum causam, sine qua non, & impulsiuam, non tamen finalem, & principalem. Hæc Medina. Cuius sententia acuta certè est, & docta satis: cæterùm mihi, vt ingenuè fatear, non placet omnino. Quocirca, vt quid ad propositam difficultatem respondendum sit, explicem, supponendum est primò tanquam certum, quòd intendere lucrum ex se malum non est: sed vitiatur ex modo, quo intenditur. Sicut & quòd minister episcopi beneficium intendat absolutè, non est malum; sed vitiatur, si illud intendat ex vi obsequij, aut alicuius rei temporalis. Secundò suppono, quod in mutuo duo sunt. Vnum est ipsa substantia mutui, quæ in mutuatarij commodum ordinatur. Alterū, quòd mutuatio sit opus officiosum ex beneuolentia procedens, similemque in animo mutuatarij generans. Tertiò, suppono, quòd amicitiam, & beneuolentiam temporalem, siue principaliter, siue minus principaliter, tanquam finem, siue tanquam causam, sine qua non, licitum est in mutuo intendere, seu sperare, vt communiter docent Doctores, sequuti Diuum Thomam in ista quæstione. Et ratio illius est: Tum, quia amicitia non est pretio æstimabilis. Tum etiam, quia nihil tunc temporale ex obligatione intenditur, sed tantum mere liberè speratur, quod mutuo non repugnat. Quartò suppono, aliud esse dicere, quòd quis quærit lucrum in mutuo, & aliud, quòd intendit lucrum ex mutuo, aut ratione mutui. Nam in prima propositione nō denotatur dependentia lucri à mutuo in ordine ad intentionem mutuantis: in secunda verò sic.

His suppositis, sit prima conclusio. Sperare lucrū ex vi mutui, siue primaria, siue secundaria intentione, modò id intendatur ex vi obligationis ciuilis, aut iustitiæ, est illicitum & vsurarium. Hæc conclusio est Caietani, opusculo de vsura, q. 2. & Magistri Soto lib. 6. de iustitia, q. 1. quamuis art. 1. & 2. varius esse videatur. Estque communis omnium recentiorum Theologorum. Et sensus illius est, quòd semper, quod lucrum speratur, siue primaria, siue secundaria intentione, tanquam debitum ex mutuo, (esto non pręcisè, sed etiam simul cum amicitia intendatur, sitq; ista duo motiua terminantia voluntatem mutuandi, quamuis non ex æquo nec immediatè,) est peccatum & vsurarium. Itaque affirmo in hac conclusione, quod Medina in suo primo dicto, & aliquid amplius. Nempe; quòd si lucrum speratur tanquam debitum ex mutuo, siue immediatè, siue mediatè, & esto intendatur simul cum illo amicitia, est illicitum & peccatum. Cum tamen Medina solum affirmet, esse illicitum, immediatè lucrum intendere ex mutuo, adhuc simul cum amicitia, quando hæc duo immediatè, & ex æquo terminant voluntatem. Probatur tamen nostra conclusio primò: Vsura est lucrum ex mutuo, vt habet illius diffinitio: ergo quicunque intendit lucrum ex vi mutui,

Marginal notes: Modus di cēdi Sylu. — Modus di cēdi Med. — Impugnatur Medi. n. 4 — 1. Concl.

Letters in the margin between columns: A, B, C, D, E.

mui, siue primariò, siue secundariò, est vsurarius. Patet consequentia à definitione, ad definitum. Et cõfirmatur: Qui ex re temporali intendit acquirere beneficium, siue mediatè, siue immediatè, est simoniacus, vt videbimus, quæstione. 100. ergo & qui ex mutuo intendit acquirere lucrum, siue mediatè, siue immediatè est vsurarius. Consequentia tenet ex paritate rationis. Secundò: Qui furatur, vt mœchetur, licet principaliter intendat mœchiam adhuc tamen habet in intentione malitiam furti; & similiter, qui dat eleemosynam, vt satisfaciat pro peccatis quamuis ex primaria intẽtione sit iustus: quia illud est opus iustitiæ, adhuc tamen est misericors, quia illud opus est verè eleemosyna: ergo pari ratione, B qui intendit lucrum ex mutuo, quamuis principaliter intendat amicitiam, erit vsurarius, saltem mentalis. Tertiò: Qui intendit lucrum ex mutuo, siue mediatè, siue immediatè non mutuat gratis: ergo est vsurarius mentalis. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Qui intendit lucrum ex vi mutui, aliquid vltra sortem intendit: ergo non mutuat gratis, nec ex beneuolentia. Dixi in conclusione nõ esse licitum sperare lucrum ex vi mutui, siue primaria, siue secundaria intentione, modo id intendatur ex vi obligationis ciuilis, aut iustitiæ, nam si alio titulo intendatur, iudicandum erit de illo secundum naturam talis tituli. Nauarrus in Manua. c. 17. argumentatur multipliciter contra nostram conclusionem, intenditque probare aliquando esse licitum C secundarie intentione appetere quod primariò intẽdere esset illicitum. Nam primò; Licet seruire episcopo intentione secũdaria obtinendi beneficium, quamuis id intendere primariò, & per se esset simoniacum, vt dicitur in cap. si officia. 59. dist. & in cap. quid proderit. dist. 61. Item: Quamuis non sit licitum dicere missas, aut ministrare sacris principaliter propter lucrum; id tamen licet secundaria intentione, vt habet glossa recepta super ca. 1. de cler. non residentibus, in 6. Tandem: Quamuis non liceat seruire Deo principaliter, & ex primaria intentione propter retributionem, id tamen licet secundario, vt diffinitur in Concilio Trid. sess. 6. can. 13. D ergo pari ratione, quamuis nõ sit licitum primaria intentione, mutuare propter lucrum, id licebit facere secundaria intentione. Respondetur tamen, hæc omnia argumenta sufficienter probare, multa esse licitum appetere propter aliud, & ex alio, quę tamẽ propter se, & ex primaria intentione appetere esset iniquum, quod nos non negamus. Idemque contingit in mutuo. Cæterũ in conclusione loquimur formaliter. Et quod dicimus, est ex vi mutui, non esse licitum aliquid vltra sortem intendere, siue primario, siue secundario, considerando illud intra latitudinem actus iustitiæ præcisè. Nam si ex vi mutui hac consideratione lucrum intenderetur, siue primariò siue secundariò iam intenderetur ex vi iustitiæ tanquam debitum, quod est iniquum. Cum hoc E tamen stat, vt possit aliquis in re quodam alio titulo secundario quidquam in mutuo vltra sortem intendere.

2. Concl. Et propter hoc sit secũda conclusio: Licitum est mutuanti, tam primariò quam secundariò, intendere lucrum in mutuo, non ex debito, sed ex gratitudine, & beneuolentia. Hæc conclusio similiter est contra secundum dictum Medinæ; in quantum affirmat, quòd quando mutuãs intendit amicitiam, non propter se, sed propter lucrum, quod ex illa potest euenire, illa intentio est mala, & reddit ipsum vsurarium. Nam contrarium existimo uerum. Et sic sensus nostræ conclusionis est, quòd quotiescun-

A que lucrum intenditur media amicitia: tanquam causa, siue ipsa amicitia sit principaliter propter lucrum intenta, siue è contra; taliter mutuans, nec est vsurarius, nec peccatum committit. Probatur: Vsura essentialiter est iniustitia, & furtum, vt omnes fatentur, ipso etiam Medina concedente: sed est impossibile, quod iniustitia fiat alicui in eo, quod ipse liberaliter & omnino sponte dat: ergo etiam est impossibile, quod vbi lucrum ex sola beneuolentia, amicitia, & liberalitate speratur, & intenditur sit vsura, siue ipsum lucrum primariò, siue secundario intendatur. Secundò: Qui cupit aliquid uoluntariè datum ab amico, non dicitur fur: sed qui proponit quidquã inuito domino accipere: ergo nec qui B cupit lucrum non coactè, nec ex necessitate mutui, aut, vt pretium illius datum, sed ex alterius gratia & voluntate, potest dici iniustus, aut vsurarius. Probo consequentiam: Quia non potest proximus esse magis rationabiliter inuitus de isto animo accipiendi lucrum, siue principaliter siue minus principaliter habeatur, quam de illo, quod alter habebat accipiendi voluntariè datum. Et confirmatur: Qui ex gratia & beneuolentia lucrum in mutuo sperat; ex honestate, amicitia, uel gratitudine illud intendit: ergo nulli facit iniuriam, atque ex consequenti nec peccatum committit. Probo consequentiam: Nam, vt diximus in primo præsupposito, intendere lucrum ex se non est malum, nisi violetur ex modo, C quo intenditur. Tertiò: Talis formaliter non sperat lucrum ex mutuo; sed ex amicitia; ut constat: ergo eius intentio non est vsuraria, siue primariò, siue secundariò habeatur; cum vsura formaliter sit lucrum ex mutuo. Item: In amicitia est licitum intendere amicabilem compensationem, vt docet D. Thom. infra q. 106. art. 5. ergo & in mutuo, quod est opus amicitiæ, etiam erit licitum eandem compensationem primariò intendere; non ex debito iustitiæ, sed ex beneuolentia. Et confirmatur: Talis in mutuando exercet officium beneuolentiæ: ergo nullum erit inconueniens, quòd simile in mutuatario intendat. Tandem: Qui accipit mutuum tenetur gratitudinem mutuanti exhibere, ut dicit Di-D nus Thomas in isto articulo in corpore, & in solutione ad 3. & quæstio. 106. articulo primo: ergo qui mutuat poterit eandem gratitudinem etiam primariò intendere. Probo consequentiam: Nam quod alter tenetur facere, ego possum intendere. Hanc nostram sententiam apertè tenet Nauarrus capite decimoseptimo, numero 209. Nec te moueat quod dicit ibi, intentionem principalem accipiendi lucrum ex mutuo constituere vsuram; nam loquitur de mutuo præcisè. Vt si exigas mente tua, velisque accipere, tanquam debitum, & veluti coactè à proximo, & non ex beneuolentia lucrum ipsum, iuxta dicta in prima conclusione. Nam si detur ex amicitia, apertè fatetur esse lici-E tum. Sub his verbis, cum cõmuni asserimus, quod tam principaliter, quam secundario possumus sperare lucrum amicitiæ, & lucrum ex amicitia, & gratitudine. Ex dictis infero primò, quod etiam si mutuans explicet suam mentem verbis; imò etiam si exigat gratitudinem à mutuatario; nullum peccatum committet. Nam si intentio est licita per hoc, quod verbis explicetur, secluso scandalo, nequaquam erit illicita. Adeoque reputo hoc verum, vt etiam si mutuans, lucrum istud à mutuatario extorqueat, non sit vsurarius, modò inter ipsos constet, non ratione mutui ex debito id requirere. Infero secundo, quod quamuis mutuator non mutuaret, nisi lucrum speret; adhuc

non eo ipſo condemnãdus eſt, tanquam vſurarius; ſicut multi hoc ſigno utentes, talem mutuatorem damnant. Vt enim ex præcedentibus conſtat, bene poteſt mutuator ſolum mutuare ijs, qui grati futuri ſunt; ſicut & ego ſolum illis poſſum amicari, quos mutuis officijs reſponſuros intelligo. Imo, ut plurimum, ita fit, quod donatio, mutuatio, & accommodatio, non, niſi ad eos, ex quibus gratitudo ſperatur, exercentur. Doctrina eſt communis, & colligitur ex D. Thom. quodlibet. 8. art. 11. Vbi dicit licitè clericos poſſe ſecundaria intentione dicere miſſam pro argento. Imò & in illis bonis, quę ex iuſtitia diſtributiua diſpẽſantur, licitum eſt diſtributori, vni ex duobus ęquè dignis dare beneficium; quia ſcit eum futurũ gratũ: eſtò alias non eſſet daturus.

3. Concl. Tertia concluſio: Quamuis ea quę diximus, in rigore Theologico vera ſint; qui tamen explicaret mentem ſuam mutuatario, & etiam qui fateretur ſe nullatenus mutuare, niſi ſpe lucri obtinendi, tanquam ſuſpectus de vſura erit habendus. Probatur: Sic mutuantes non ex amicitia, nec ex beneuolentia operari videntur, ſed potius tanquam exactores ſe gerunt: ergo vel non intendunt, uel ſaltem non ſunt exiſtimandi intendere lucrum ex amicitia. Eò vel maximè, quod ſolum negotiatores, qui cupiditate, & non beneuolentia ducuntur, iſtam mutuandi formam habent. Quare diſcretus confeſſarius, aut Doctor de hac re conſultus regulariter debet eos damnare, uel ſaltem non approbare. Nec illis facit iniuriam, cum prudenter atque moraliter, & non metaphyſicè hæc ſint dijudicanda. Ex quo ſequitur, tales regulariter non eſſe abſoluendos; niſi certò conſtet, ipſos ex gratitudine, & non ex mutuo lucrum intendere. Eritq; ſalubre conſilium, quod mutuans ita dubius, à mutuatario, à quo aliquid vltra ſortem accepit, quærat, an tale pretium tanquam debitum ex mutuo præcedenti dederit. Nam ſi ità eſt mutuans tenebitur illud reſtituere, & ſi non reſtituat, non erit abſoluendus. Alioquin minimè.

Ad 1. arg. pro prima opinione. Reſtat modo reſpondere ad argumenta, pro prima, & tertia opinione facta. Nam quę ſunt Caietani probant noſtram ſecundam concluſionem, vt ex dictis patet. Hoc vno excepto, quod exemplum ab ipſo adductum in vltimo loco de clerico celebrante, uel eunte ad eccleſiam primariò propter Deum, & minus principaliter propter diſtributionem: non habet ſimilitudinem cũ mutuante, quantum ad hoc, quod eſt, commodum temporale inde ſperare. Nam clerico licitum eſt ex ſuo miniſterio ſtipendium quęrere, & illud tanquam debitum, etiã ciuiliter, exigere; cum dignus ſit operarius cibo ſuo: nec debeat quiſq; ſuis ſtipendijs militare. At verò mutuanti non ita licet ſtipendium, uel retributionem, vel commodum aliquod temporale exigere, nec ſperare. Ad 1. arg. pro prima opinione deſumptum ex illo Lucæ 6. Mutuum date nihil inde ſperantes; ubi Chriſtus omnem ſpem, & intentionem lucri etiam ex amicitia prouenientem, damnaſſe videtur; reſpondeo, quod, ut conſtat ex ſuperioribus, locus ille non continet prohibitionem vſuræ, ſed tantum conſilium mutuandi, abſque ſpe humanæ compenſationis. Cum quò ſtat, ut contrarium ſine peccato fieri poſſit.

Ad 2. arg. Ad ſecundum ex cap. conſuluit. reſpondetur, loqui ibi ſummum Pontificem ſolum de eo, qui corrupta mente lucrum, ut pretiũ, & ut debitum ex mutuo intendit, quod, vt diximus in prima concluſione animi eſt vſurarij. Et quod hęc fuerit mens pontificis ex litera eiuſdem textus ſufficienter colligit'. Dicitur enim in fine illius, quod accipiẽtes tali intẽ-

A tione ad reſtitutionem efficaciter ſunt inducendi. At verò, ſi loqueretur de acceptis ex vera voluntate, & gratitudine dantis, id non ſubiungeret, cum reſtituendum id eſſe nullus dixerit, quia nullus eſt læſus, vt dubio ſequenti videbimus. Ad tertium reſpõdetur, quod qui ſpe lucri mutuat, ſi id ſperat tanquã debitum ex mutuo, proculdubio peccat, vt diximus in prima concluſione. Non tamen ſi illud ſperat, tanquam ex amicitia & beneuolentia conferendum: eſtò alias mutuaturus non eſſet, vt diximus in ſecunda concluſione.

Ad 3. arg. Ad rationem, qua Medina probauit ſuum ſecundum dictum, reſpondeo illo, argumento rectè concludi, intendentem amicitiam propter lucrum, magis velle lucrum: B atque adeò optimè colligeret eſſe magis auarum, quam amicum, cum magis velit pecuniam, quam amicitiam. Non tamen ex hoc infertur, quod ſit vſurarius, quia non immediate ex mutuo, ſed media beneuolentia lucrum intẽdit. Et hæc cogitatio habendi, ſcilicet, augmentum ex liberali voluntate alterius iniuſta non eſt, ut patet. Eſt autẽ de ratione vſuræ etiam mentalis, quod iniuſtam ſaltem cogitationem, & animum includat, ſine quo vſuram interuenire eſt impoſſibile. Sed obijcit Medina contra hoc: Quod quis lucrum ex gratitudine effectiuè ſperet, & non ex mutuo non valet excuſare à labe vſuræ; quia etiam vſurarius verus ſperat lucrum ex voluntate mutuatarij effectiue, & non C effectiue ex mutuo: ergo, quod quis quærat lucrum media beneuolentia, nõ impedit, quominus ſit vſurarius, ſi ipſum lucrum principaliter intenditur. Sed miror virum alioqui doctiſſimum, hac argumentatione conuinci. Conſtat enim, quod quamuis verus vſurarius ſperat lucrum ex voluntate mutuatarij, & non ex mutuo; illa tamen voluntas eſt coacta, rationabiliterq; mutta nec valens dominium transferre. At verò cum ex amicitia, & gratitudine ſperatur, omnino ſponte intenditur. Et ſic obiectio eſt à propoſito aliena. Eo vel maximè, quod vis noſtræ diſputationis non in eo, quod ex gratitudine ſperetur lucrum effectiuè, & nõ ex mutuo, ſita eſt: (nam hoc ad mores parum refert) ſed in eo, quod ex gratitu- D dine, & beneuolentia mere ſponte, & gratis. Atque adeò licitè, & iuſtè ſperatur, ſiue id ſit efficiẽter, ſiue ut uoles: quod gratitudine & amicitia non interuenIente, non reperitur. Eſt etiam inutilis, ne dicam falſa, diſtinctio, quam Medina præmiſit de ſpe, & intentione lucri, dicens, quod eſt licitum ſperare lucrum ex mutuo, non tamen intendere. Multa enim ſperamus, quæ non intendimus. Quod ut oſtendam (Multa ſperamus quæ non intendimus.) aduertendum eſt, quod res, quæ futura ſperatur, vel reſpicit uoluntatem noſtram, ut bonum eius: vel, vt malum: vel eſt impertinens ad illam, quia de ea, ſcilicet, nihil curamus. Et quidem, ſi ad nos nihil attinet, ſub ſpem noſtram cadere, dici non poterit. Eſt enim ſpes de bono proprio. Adeò, vt Theologi af- E firment, & vere, eo differre ſpem à charitate, quod charitas, ſeu amor vult bonum futurum, prout eſt in ſe; vnde charitate volumus Deum eſſe, viuere, & eſſe beatum, &c. etiam ſi eo non frueremur. At verò ſpes eſſentialiter eſt amor concupiſcentiæ, vultque bonum futurum prout ſuum, & à ſe fruendum. Et quod dicimus de charitate, & ſpe virtutibus Theologicis, eſt etiam dicendum de ſpe acquiſita, & amore naturali. Vide ergo quantum repugnet ſpei, quod ſit de re non bona, uel ſi bona ad ſe tamẽ non pertinente. Et ſi quando contingit, quod impertinentia quædam, quæ nec cupimus, nec intendimus ſperare videamur, non ego illam ſpem, ſed expectationem, vel, vt melius dicam, ſpe-

ctationem

ĉtationem nominauerim. Si verò res futura est mala, certè spes de illa non est, sed magis timor, & fuga. Itaque de re futura nec bona nobis, nec mala expectatio vel potius, vt dicam, spectatio quædam est: de re vero mala timor, de re autem bona nobis est spes seu amor concupiscentiæ. Et sic constat, quod nunquam mutuans potest habere spem lucri, quin illud intendat. Nam sperans intendit, & cupit, & ècontra. Nec certe vllus doctorum differentiam inter hæc inuenit aliquando.

Supposito iam, esse illicitum aliquando, lucrum ex mutuo sperare, tunc, scilicet, quando illud ex vi mutui intenditur tanquam debitum ex iustitia, vt diximus in prima conclusione, quod peccatum Doctores vsuram mentalem appellant, dubium consequens est, vtrum hæc vsura mentalis obligationẽ inducat restitutionis? In qua re, vt certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quod quantumuis aliquis prauum habeat animum, aliquid accipiendi, pro mutuo, si tamen nihil exterius accipit, ad nullam tenetur restitutionem: quia nihil habet alienum, nec ea mala intentio, quæ est actus immanens sufficiens est damnum inferre. Quare sola pœnitentia id peccatum erit expiandum. Dico secundo, etiã esse certum, quod quantumuis aliquis quid quam exterius accipiat, si tamen illud accipit gratis à mutuatario oblatum titulo amicitiæ, uel donationis ad nullam tenetur restitutionem. Nullum enim tunc interuenit peccatum vsuræ, vt rectè docet D. Thom. art. sequenti. Nec debet esse mutuans peioris conditionis post mutuum, quam antea, sed melioris. Itaque hęc certa sunt. Sed quod habet difficultatem est, vtrùm, qui habens intẽtionem aliquid accipiendi vltra mutuum, illud accipit: nec est certus mutuatarium id gratis, & ex beneuolentia conferre, ad aliquam teneatur restitutionem? Et ratio dubitandi est: Nam simoniacus mentalis, etiam si beneficium suscipiat, non tenetur illud resignare, vt habetur in cap. finali. de simonia: ergo nec vsurarius mentalis, tenetur restituere id, quod vltra sortem accipit. Probo consequentiam: Nam eadem est vtriusq; ratio. In contrarium tamen est c. consuluit. de vsuris. Vbi habetur, quod si aliquis eo proposito mutuam pecuniam credit, vt licet omni conuentione cessante, plus tamẽ sorte recipiat, taliter accepta sunt restituenda. Pro explicatione huius difficultatis, aduertendum est cum Caietano in præsenti, & in summa verbo. vsura mentalis, quadrupliciter posse contingere, quod quis vltra sortem aliquid accipiat, absque pacto tacito, vel expresso illud accipiendi. Vno modo ità, ut ex parte tantum mutuantis sit corrupta intentio, quia, scilicet, credit, se aliquid accepturum, & ob id dat. Secũdo modo, ità, ut ex parte tantum mutuatarij sit corrupta intentio; quia scilicet, credit mutuantis intentionem fuisse aliquid vltra sortem accipere; cum tamen reuera eius intẽtio talis non fuerit. Tertio modo, ità, vt ex parte vtriusque sit corrupta intentio: nam: & mutuans sperat aliquid accepturum vltra sortem, & præterea ipse mutuatarius existimat, talem esse eius intentionẽ. Quarto, & vltimo, ità, ut ex parte neutrius sit corrupta intentio; quia, scilicet, nec mutuans habet malam intentionem accipiendi aliquid vltra sortem; nec prætereà mutuatarius credit talem esse eius intentionem.

Dubiũ de vsura mentali an obliget ad restitutionem.

Argu.

Nota ex Caietano in præsenti.

1. Conclu. Quo supposito, sit prima conclusio: Quando neutrius intentio est corrupta, quia, scilicet, nec mutuans speret se aliquid accepturũ vltra sortem, nec prætereà mutuatarius credit talem esse eius intentionem, & adhuc ille, qui mutuum accipit in signũ

A amoris, & gratitudinis libere ipsi mutuanti dat aliquid vltra sortem, nullum est ibi peccatum vsuræ, nec obligatio restitutionis. Probatur: Quia nulla in ea acceptione inuenitur iniustitia, vt constat.

2. Conclu. Secunda conclusio, Quando ex parte vtriusque est corrupta intentio, mutuans tenetur restituere id, quod vltra sortem accepit: quãuis nullum interueniat pactum, nec verbis declarauerit suam intentionem. Probatur: Quicunque habet rem alienam inuito domino rationabiliter, tenetur illam restituere; sed in casu posito is, qui mutuum dedit, habet rẽ alienam inuito domino rationabiliter: ergo tenetur ad restitutionem. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Is, qui mutuum accepit, nec
B liberè, nec volũtariè dat qd vltra sortem accipitur: ergo per talem actionem non transfertur dominiũ. Et confirmatur: Nam ista est expressa determinatio capituli. consuluit. iam citati. Vbi habetur, quod qui pecuniam credit animo recipiendi aliquid vltra sortem, tenetur illud restituere.

3. Conclu. Tertia conclusio: Quando tantum ex parte mutuatarii est corrupta intentio, & mutuator sana mẽte accipit quod sibi vltra sortem datur, nõ tenetur illud restituere. Probatur: Dum quis habet alienum bona fide, illud restituere, non tenetur: sed in casu posito mutuans habet bona fide quod vltra sortem accipit: ergo illud restituere non tenetur. Sed est aduertendum, quod quam primum mutuans resciue-
C rit mutuatarium id sibi ratione mutui dedisse, tenetur illud restituere; quia iam sibi satis constat, non fuisse voluntarium, & liberam talem donationem, atque adeo per eam non fuisse dominium translatum. Et sic tanquam rem alienam tenetur illud suo domino reddere. Dico tamen, quod si durante bona fide, id, quod vltra sortem mutuans accepit, ità consumpsit, ut nihil ipsius apud se retineat; id restituere non tenebitur; quamuis postea sciat prauam intentione fuisse donatum. Quod intellige, dummodo ex illius acceptione nõ fuerit factus locupletior. Et est ratio: Quia tunc mutuans nec obligatur ad restitutionem, ratione iniustæ acceptionis, nec ratione rei alienæ, quam apud se non existere, suppono.
D Quarta conclusio: Quando ex parte mutuantis tantum est corrupta intentio; quia scilicet, ipse non accipit bona fide, quod sibi vltra sortem datur, quãuis mutuatarius id ex mera liberalitate, & gratia donet, ad illius restitutionẽ tenebitur, ratione conscientiæ errantis. Probatur: Qui habet rem, quam existimat alienam, illam restituere tenetur: sed iste ratione errantis conscientiæ, habet rem quam existimat alienam: ergo illam tenetur restituere. Sed est aduertẽdum, quod cum iste eam rem ex aliquo debito simpliciter restituere non teneatur: sed solum ratione conscientiæ errantis, quam primum sciuerit mutuatarium illam sibi non ratione mutui, sed ex liberalitate, & gratia dedisse, cessat obligatio restitutionis.
E Et ratio huius est: Quia omnis obligatio restituendi ex damno illato oritur, quando autem mutuatarius dat mutuanti aliquid vltra sortem liberè, & gratis nullum accipit damnum, atque adeo sublato mutuãtis errore nihil restitutioni obnoxium relinquitur. Iuxta hanc explicationem sunt intelligendi Hostiensis, & Panormitanus in capitulo. consuluit. de vsuris. quando dicunt, ex praua intentione mutuantis oriri obligationem ad restitutionem.

Ad Argu. Et ad argumentum ex cap. finali. de simonia, respondetur, quidquid sit de antecedenti, negando cõsequentiam. Nam ecclesia est domina beneficiorũ ecclesiasticorum. Et sic potest simoniaco mentali concedere, vt resignet beneficium: sicut & potest de

nouo

nouo illud ſibi tribuere. At verò in noſtro propoſito, qui ſoluit vſuram, nec transfert, nec transferre vult illius rei dominium, quam non libere & gratis dat: quare ſemper manebit obligatio ad reſtitutionem. Vtrum autem ſit uerum, quod ſimoniacus mẽtalis ad reſtitutionem non obligatur explicabitur infra.q. 100.in materia de ſimonia. Circa ſolutionẽ ad primum argumentum D.Tho.in quo explicatur teſtimonium illud Lucæ c.19. Ego veniens cũ vſuris exegiſſem illam, aduertendum eſt, quod Chriſtus in illo loco vſuræ nomen à ſecularibus ad ſpiritualia tranſtulit, non propriè, ſed metaphorice. Et ſic illa vſurpatio eſt translatitia, in quo ſimilitudinis aliquid, & diſſimilitudinis multum inuenitur. Mutuat quidem nobis Deus ſpiritualia chariſmata, quã do gratis illa, ac ſine vllo pretio noſtro donat. Et quia vult, vt noſtro vſu officijſque virtutum illa, veluti ſemina, in nobis iacta per eius fauorem cæleſtẽque totem colamus, & multiplicatos fructus, terræ more, feramus, qui in gloriam eius cedant quamuis vtilitas præmiorumque cumulus nobis accreſcat, & nos quaſi noſtra fœnota faciamus, eam fructificationem vſuras ſuas appellat. Sed eſt hoc diſcriminis, inter iſtam, & propriam vſuram. Quod in vſura propria, pecunia, pro cuius mutuatione fructus exigitur, ipſo vſu conſumitur; & inde redditur vitioſa. Cùm tamen dona ſpiritualia vſu creſcant; atque ideò eorum vſura commendatur apud Deum.

Nota circa ſolutionẽ ad.1 argu. D. Thom.

In ſolutione ad ſecundum argumentum agit D. Tho. de modo, quo Deus Iudæis vſuram permiſit. Circa quod poteſt eſſe difficultas, vtrum ità Iudęis Deus vſuram permiſerit, ut illam ſine peccato exercere potuerint. In qua re eſt opiniò plurimorũ Doctorum, partim affirmatiuam tenentium, quamuis illius ſuæ ſententiæ non omnes vnam, ſed diuerſas rationes aſſignent. Abulenſis enim, qui, vt diximus ſupra, affirmabat, vſuram non eſſe intrinſece malã, ſed tantum malam, quia prohibitam; conſequenter dicebat licitam fuiſſe iudæis, reſpectu illorum, qui non erant de ſuo populo, quia reſpectu talium illis non interdicebatur. Cæterum huius rationis falſitas, ex ſuperioribus ſufficienter oſtenditur. Quibus probauimus vſuram tam lege diuina, quam naturali eſſe prohibitam; atque adeò eſſe ex illis rebus, quæ intrinſecam malitiam includunt. Conradus de contractibus q. 24. quamuis exiſtimet probabilem ſententiam, quæ aſſerit, Iudæos, nec etiam Gentilibus, potuiſſe ſine peccato pecuniam dare ad vſurã; contrariam tamen dicit eſſe probabiliorem. Eiuſq; rationem aſſignat. Quia Deus diſpenſauit cum Iudæis in pręcepto de non mutuando ſub uſuris: quãuis ſit naturale, reſpectu illorum, qui non erant de ſuo populo. Sicut & diſpenſauit cum eiſdem in pręcepto, de non furando, quando præcepit illis, vt ſinguli in Aegypto à ſuis vicinis vaſa aurea, & argẽtea cõmodato peterent, vt ſic eos expoliarent. Cæterũ nec hæc ratio verum habere poteſt. Nam ſi uſura eſt contra præceptum naturale, quod vetat pretium de re illa ſuſcipere, quæ per ſe nullius eſt valoris, qualis eſt pecuniæ vſus ſeorſum à pecunia conſideratus, cum præcepta naturalia nec ab ipſo Deo ſint diſpenſabilia, vt latè oſtendimus in materia de furto, fit, vt ex diuina diſpenſatione non potuerit eſſe licitum Iudæis dare ad uſuram alicui, quantumuis extraneo. Contrariumque dicere eſt ignorare, aut quid ſit præceptum naturale, aut quid ſit diſpenſatio. Medina in tract. de vſuris. q.2. in ſolutione ad 3. arg. principale. quamuis exiſtimet, vſuram iure naturali eſſe prohibitam, & quod præcepta naturalia diſpenſabilia non ſunt; adhuc tamen affirmat, Iudæos accipientes uſuras ab extraneis, non peccaſſe. Quam ſuam ſententiam, ut explicet, aduertit quod quemadmodum furtum accipitur dupliciter apud Theologos, vno modo formaliter, & propriè, pro eo, quod eſt fraudulenter accipere alienum domino rationabiliter inuito, quod eſt intrinſece malum, & contra præceptum Decalogi, nec aliquando poteſt licite fieri, alio modo materialiter, pro eo, quod eſt alienum accipere, ſiue inuito, ſiue volente domino; quod honeſtari poteſt aliquando, & multoties licitè fieri; ita enã uſura poteſt accipi dupliciter. Vno modo formaliter, & in rigore, pro eo, quod eſt accipere lucrum ratione mutui præciſe. Et hæc eſt intrinſece mala; nec alicui vnquam conceſſa. Alio modo materialiter, pro eo, quod eſt accipere aliquid vltra ſortem in mutuo, quod pluribus ex cauſis poteſt honeſtari, liciteque; fieri. Diciturque iſta vſura impropriè, & ſimilitudinarie. Quo ſuppoſito dicit, quod, quemadmodum Exodi. 12. egredienti Iſraeli de Egypto fuit conceſſum, ut acciperet ſibi ueſtimenta, & vaſa aurea, & argentea ab AEgyptijs Dei populum violenter detinentibus, nec illud fuit furtum formaliter, ſed tantum materialiter & Deo cõcedente illarum rerum acquiſierunt dominium, vt colligitur ex c.11. Sapientiæ. Ita etiam in propoſito fuit Iudæis conceſſum tantum materialiter cũ extraneis uſuras exercere; hoc eſt, accipere ailquid ultra ſortem. Idque explicatur in illis uerbis Deutero. 23. Non fœnerabis fratri tuo ad vſuram ſed alieno. Hanc etiam ſententiam ſequuntur multi ex iunioribus. Et ne videantur in illa uoluntariè loqui, adhibent duas cauſas huius conceſſionis à Deo factę. Prima eſt, Quod Gentiles habitabant terram promiſſam Iudæis, actuque ab illi poſſeſſam; ac ſubinde iuſtè Deo concedente potuerunt propter eam uim eorum bona ſibi accipere; etiam ſub ſimilitudine vſuræ. Secunda: Quia cum Deus conceſſerit Iudæis vt poſſent interficere gentes, & illas è ſuis terris eiicere, videtur vero ſimile, quòd etiam conceſſerit, vt poſſent illorum bona accipere, quia uita præſtat bonis.

Dubiũ de modo quo Iudęis fuit permiſſa vſura.

1. Sentẽtia

2. Sentẽtia

3. Sentẽtia

His tamen non obſtantibus, dico, longè uerius, atque probabilius eſſe, quod nec materialiter, nec formaliter fuit Iudæis uſura conceſſa, ſed tantum permiſſa erga alienos. Quod eſt dicere, fuiſſe Iudæis permiſſum, vt poſſent inter Gentiles vſuras exercere, ſine pœna, non tamen ſine culpa. Sed ſi vſuras intra ſeipſos exercebant & culpa, & pœna mulctabantur. Hanc ſententiam tenet D. Tho. hic ad 2. Alexander Alenſ.3.p.q.36. memb.4. Euſebius Cæſarien. li. 8. de præparatione Euang. ca. 2. Ioſephus lib.4. Antiquitatum, & Magiſter Soto. li.6. de iuſtitia. q.1. ar.1. in ſolutione ad 2. argu. Quare locus ille Deuteronomij explicandus erit ſicut explicatur à D.Tho. in præſenti. Nempe, vt idem valeat: Fœnerabis alieno, ac impunis eris, ſi cũ gentilib. vſuras exerceas. Quæ interpretatio Decretis pontificum, & conciliorum, atque etiam doctrinæ ſanctorum; eſt multum conformis. Nec huius noſtræ ſententiæ aliam rationem aſſignare eſt opus, niſi, quod oppoſita opinio eſt voluntaria, nullam pro ſe, aut reuelationem ſcripturæ, aut ſancti autoritatem habeos; quæ doceat Deum Iudæis vitam, & bona gentilium tradidiſſe. Eo vel maximè, quod ſi ea ratio aliquid valeret, ex illa ſequeretur ſolum poſſe Iudæos vſuras exercere materialiter cum illis gentibus, quę ſecum habitabant, quoniam iſtæ ſolæ erant, quæ inferebant vim terram Promiſſionis poſſidendo. Et tamen nullus eſt qui neget impunè illos vſuras ſuſcipere potuiſſe à quibuſcunque gentilium, qui è

Sententia autoris.

remo-

remotissimis prouinciis ad illos aduentantes cum eis commercia inirent. Præter quam quod eodem ipso capite 23. Deuteronomij, præcipiebat Deus Israelitis ne Idumæum, vel AEgyptium abominarentur. Et sic fieri non potest, vt in ratione hostili talis illa permissio fundetur. Est ergo illa eadem prorsus ratione facta Iudæis intelligenda, quæ ius ciuile modo vsuram Christianis permittit: nempe, vt impune fieret, ad euitanda maiora mala, scilicet, latrocinia, quia erant auaritiæ valde dediti. Qua etiam ratione meretrices nunc permittuntur ad euitanda adulteria, iuxta vulgatum illud D. August. verbum: Tolle meretrices, & omnia implebis libidinibus. Simili quoque figura prædixerat Deus in eodem capitulo: Non erit meretrix de filiabus Israel, nec scortator. Quasi significans de gentibus illam impune permittere. Et tamen nullus est, qui dicat, sic fuisse permissum illi populo, meretrices alienigenas habere, vt accedentes ad illas non peccarent, cum quicunque accessus ad nõ suã, sit cõtra ius naturæ & intrinsece malum. Quapropter D. Tho. in ista solutione ad secundum, affirmat, quod in illo primo verbo; Non fœnerabis fratri tuo, ius naturæ denotatur. Et quia omnes mortales naturæ glutino sunt fratres, significatur à nullo ex obligatione naturali accipiendam esse vsuram. At verò in altera parte, sed alieno, solũ continetur permissio ad maius malum vitandum. Nonnulli calumniant D. Th. quod in illo loco, noĩe fratris, oẽs homines intellexit, cum textus distinctionem fratris ab alieno faciat. Immerito tamen. Nam quamuis prædictum discrimen prespexerit, cognouerit que nomine fratris eos speciatim, qui erant de populo, significari, adhuc tamen intellexit, amplissima vocis significatione, omnes homines fratres esse, & proximos, vt li. 1. de doctrina Christiana autor est D. Aug. Sicque non inconuenienter illic insinuari, naturalem vsuræ prohibitionem ad omnes homines esse protendendam. Contra istam nostrã explicationem argumentatur Conradus multipliciter. Duo tamen solum ex illius argumentis in medium adducam, quæ maiorem uidentur habere difficultatem. Primum est. Si legislator prohibens absolutè fornicationẽ, statim in ipsa lege, permissiuè adderet: Fornicabis cum meretrice, stultum fecisse videtur: ergo non est dicendum, quod si Deus in illo loco Deuteronomij prohibuit usuras, tãquam intrinsece malas, statim secundum permissionem addidit. Fenerabis alieno, quia stultè faceret. Secundo; Ibi Deus loquebatur populo rudi, & ignoranti: ergo non esset conueniens, quod eisdem verbis, quibus prohibetur vsura, quæ est peccatum erga fratres, concederetur exercenda erga alienigenas, nisi vsura quæ cũ alienigenis fit, hoc haberet, quod nullũ esset peccatum. Probo consequentiam: Nam ex forma precepti possent existimare, usuras cum gentib. esse sibi licitas, sicque errare.

1. argu cõtra nostrã senẽtiã. *2. argu.*

Ad 1. arg. Respondetur tamen ad primum ex principio in secundo argumento assumpto. Nam, quia populus ille erat rudis, mirumque in modum cupidus oportuit, vt posito præcepto de non fœnerando, statim adijceretur permissio fœnerandi alienis, ne auaritia ducti seipsos expoliarent. Ad quem etiam modum olim Moyses docente Christo apud Matthæ. capit 5. permisit Iudæis libellum repudij propter duritiã cordis illorum. Nec hoc fuit stultitia, sed summa sapientia ad vitanda maiora mala. Medina loco citato, existimat libellum repudij in lege nõ esse per simplicem tolerantiam permissum, sed etiam pro tempore illo concessum, vt fieret sine culpa. Sed fallitur proculdubio: Quia vinculum matrimonij ex iure naturæ est indissolubile, vt cõmuniter dicũt Doct. in 4. in materia, de matrimonio.

Ad 2. arg. Ad secundum respondetur, quod, quamuis forma illius præcepti, intentioque legislatoris aliquantulum sit obscura; habuerũt tamẽ Moysen, & alios, qui de spiritu eius acceperunt, vt sufficiẽter populo legis dubia interpretarentur. Quare nullũ fuit incõueniens, sed potius multa conuenientia, quæ assignari solent obscuritatis, & inuolutæ intelligentiæ sacrarum literarum.

Vsus rei duplex, primarius & secundarius. In solutione ad 6. argumentum agit D. Tho. de multiplici vsu tam rei permanentis, quam vsu cõsumptibilis. Ad cuius explicationẽ est aduertẽdum, quod vsus est duplex. Vnus primarius, & principalis. Alter secundarius & minus principalis: primarius est ille, ad quem res ex natura sua primo est instituta. Et talis in domo erit eius habitatio, in vino autem, vel in pecunia eius consumptio. Secũdarius autem vsus est ille, ad quem res ex volũtate alicuius ordinatur præter naturam & usum eius principalem. Et talis in domo erit eius consumptio, in vino autem uel in pecunia earundem reseruatio, vel ad ponendum loco pignoris, vel ad faciendam aliquã ostentationem salua rei substantia. Itaque in rebus, quæ usu non consumuntur, vsus primarius & principalis semper est sine consumptione eiusdem rei: secundarius verò cum destructione illius. In rebus autem quæ, vsu cõsumuntur è contrario primarius, & principalis vsus est cum consumptione rei; secundarius uero, & minus principalis cum conseruatione illius. Hoc supposito, dico primò, certum esse, quod in rebus quæ non consumuntur vsu, vsus primarius, & principalis licitè potest vendi seruato earundem rerum dominio; quia in his rebus usus distinguitur à substantia: & sic quodlibet illorum est pretio æstimabile. Dico secundo, etiam esse certum, quod in rebus, quæ vsu consumuntur, vt in uino & pecunia usus primarius, & principalis non potest licitè uendi: quia cum iste non distinguatur à substantia, ut supra dictum est, non potest accipi vnum pretium pro usu, & aliud pro substantia. Sed est dubium, vtrum pro usu minus principali, tam rei permanentis, quam usu consumptibilis, possit aliquod pretium licitè accipi? Verbi gratia. Petit aliquis domũ ad illam destruendam, uel pecuniam, aut uinum ad ponendum loco pignoris, vel aliquid simile. Dubiũ est, vtrum pro isto usu minus principali possit accipi aliquod pretium ultra illud, quod datur pro substantia rei? Ad quam difficultatem, omissis uarijs opinionibus, respondetur breuiter cum D. Thõ. hic ad 6. quod in rebus quæ non consumuntur usu, usus secundarius non potest uendi: bene tamen in rebus, quæ consumuntur usu. Et ratio est manifesta: Nam in reb. quæ nõ consumuntur usu, usus minus principalis non distinguitur ab ipsa substantia rei, atq; adeò nec põt accipi unũ pretiũ pro usu & aliud pro ipsa substãtia rei, quia sic, vel idẽ uẽderet bis vel uẽderet, id, quod non est: quod est cõtra iustitiã. Cæterũ in rebus quæ sunt usu consumptibiles, usus secundarius, & minus principalis distinguitur ab eius substãtia: estque pretio æstimabilis. Et sic poterit accipi unum pretium pro illo usu, & aliud pro ipsa re. Ex quo infero, quod si aliquis det alicui aliquam pecuniam, vt eam ponat loco pignoris, in casu necessitatis, poterit pro isto usu, qui distinguitur ab ipsa rei substantia, estque pretio æstimabilis, aliquod pretiũ accipere ultra sortem. Nec in hoc aliqua apparet rãtio usuræ. Quin potius, ut dicit Caietanus in præsenti, in hoc fundatur tota ratio cambiorum.

Dubium. *Responsio*

ARTI-

ARTICVLVS II.

Vtrum liceat pro pecunia mutuata aliquam aliam commoditatem expetere.

Mal. 9. 11. ar. 4. ad 10. Et opusc. 73. c. 8. & 9.

D secundum sic proceditur. Videtur quòd aliquis possit pro pecunia mutuata aliquam aliam commoditatem expetere. Vnusquisque enim licitè potest suæ indemnitati consulere. Sed quandoque damnū aliquis patitur ex hoc, quod pecuniam mutuat, ergo licitum est ei supra pecuniam mutuatā aliquid aliud pro damno expetere, uel etiam exigere.

2. Præterea, Vnusquisque tenetur ex quodam debito honestatis aliquid recompensare ei qui sibi gratiam fecit, vt dicitur* in 5. Ethi. Sed ille qui alicui in necessitate constituto pecuniam mutuat, gratiā facit, vnde & gratiarum actio ei debetur, ergo ille qui recipit, tenetur naturali debito aliquid recompensare. Sed non uidetur esse illicitum obligare se ad aliquid, ad quod ex naturali iure tenetur: ergo non videtur esse illicitum, si aliquis pecuniam alteri mutuans, in obligationem deducat aliquam recompensationem.

3. Præterea. Sicut est quoddam munus à manu, ita est quoddam munus à lingua, & ab obsequio. Vt dicit glo. Isaiæ 33. Beatus qui excutit manus suas ab omni munere. Sed licet accipere seruitium uel ēt laudē ab eo, cui quis pecuniā mutuauit: ergo pari ratione licet quodcunq; aliud munus accipere.

4. Præterea, Eadem videtur esse comparatio dati ad datum, & mutuati ad mutuatum. Sed licet pecuniam accipere pro alia pecunia data, ergo licet accipere recompensationem alterius mutui pro pecunia mutuata.

5. Præterea, Magis à se pecuniam alienat, qui eam mutuando dominium transfert, quam qui eam mercatori vel artifici committit. Sed licet lucrum accipere de pecunia commissa mercatori vel artifici: ergo licet etiam lucrum accipere de pecunia mutuata.

6. Præterea, Pro pecunia mutuata potest homo pignus accipere, cuius vsus posset pretio aliquo uendi: sicut cum pignoratur ager vel domus, quæ inhabitatur: ergo licet aliquod lucrum habere de pecunia mutuata.

7. Præterea, Contingit quandoque quòd aliquis carius uendit res suas ratione mutui, aut vilius emit quod est alterius, vel etiam pro dilatione pretium auget, vel pro acceleratione diminuit, in quib. omnibus videtur aliqua recompensatio fieri quasi pro mutuo pecuniæ. Hoc autem non manifestè apparet illicitum: ergo licitum est aliquod commodū de pecunia mutuata expetere, vel etiam exigere.

Sed contra est, quòd Eze.* 18. dicitur, inter alia quæ ad virum iustum requiruntur. Si vsuram & superabundantiam non acceperit.

Respondeo dicendum: quòd secundum Philo.* in 4. Ethic. Omne illud pro pecunia habetur, cuius pretium potest pecunia mensurari: & ideo sicut si aliquis pro pecunia mutuata, vel quacunque alia re, quæ ex ipso vsu consumitur, pecuniam accipit

A ex pacto tacito vel expresso, peccat contra iustitiā, si vt dictum* est: ita etiam quicunque ex pacto tacito, uel expresso quodcunque aliud acceperit, cuius pretium pecunia mensurari potest, simile peccatum incurrit. Si uero accipiat aliquid huiusmodi, nō quasi exigens, nec quasi ex aliqua obligatione tacita vel expressa, sed sicut gratuitum donū, non peccat, quia etiam antequam pecuniam mutuasset, licitè poterat aliquod donum gratis accipere: nec peioris conditionis efficitur per hoc quod mutuauit. Recompensationem vero eorum, quæ pecunia non mensurantur, licet pro mutuo exigere, puta beneuolentiam, B & amorem eius, qui mutuauit, vel aliquid huiusmodi.

Ad primum ergo dicendum, quòd ille qui mutuum dat, potest absque peccato in pactum deducere cum eo, qui mutuum accipit recompensationem damni, per quod subtrahitur sibi aliquid quod debet habere. Hoc enim non est vendere vsum pecuniæ, sed damnum vitare. Et potest esse, quòd accipiens mutuum, maius damnum euitet, quàm dans incurrat. Vnde accipiens mutuum cum sua vtilitate, damnum alterius recompensat. Recompensationem vero damni, quod consideratur in hoc, quòd de pecunia non lucratur, non potest in pactum deducere: quia non debet uendere id quod nondum habet, & potest impediri multipliciter ab habendo. C

Ad secundum dicendum, quòd recompensatio alicuius beneficij dupliciter fieri potest. Vno quidem modo ex debito iustitiæ: ad quod aliquis ex certo pacto obligari potest: & hoc debitum attenditur secundum quantitatem beneficij, quod quis accepit. Et ideò ille qui accepit mutuum pecuniæ uel cuiuscunque similis rei, cuius usus est eius consumptio: non tenetur ad plus recompensandum, quàm mutuo accepérit. Vnde contra iustitiam est, si ad plus reddendum obligetur. Alio modo tenetur aliquis ad recompensandū beneficium ex debito amicitiæ: in quo magis consideratur affectus, ex quo aliquis beneficium contulit, quam etiam quantitas eius quod fecit. Et tali debito non competit ciuilis obligatio, per quam inducitur quædam necessitas, ut non spontanea recompensatio fiat. D

Ad tertium dicendum, quod si aliquis ex pecunia mutuata expectet, vel exigat, quasi per obligationem pacti taciti, vel expressi recompensationem muneris ab obsequio, vel à lingua: perinde est ac si expectaret, vel exigeret munus à manu, quia utrunque pecunia æstimari potest, vt patet in his, qui locant operas suas, quas manu vel lingua exercent. Si vero munus ab obsequio vel lingua non quasi ex obligatione rei exhibetur, sed ex beneuolentia, quæ sub æstimatione pecuniæ non cadit, licet hoc accipere, & exigere & expetere. E

Ad quartum dicendum, quòd pecunia non potest uendi pro pecunia ampliori quàm sit quantitas pecuniæ mutuatæ quæ restituenda est: nec ibi aliquid est exigendum, aut expetendum, nisi beneuolentiæ affectus, qui sub æstimationem pecuniæ non cadit: ex quo potest procedere spontanea mutuatio. Repugnat autem ei obligatio ad mutuum faciendū in posterum: quia etiam talis obligatio pecunia æsti-

Marginal notes: Eth. 5. c. 1. paulo à princ. to. 5 — Ar. 1. in corp. — Ezec. 18. — Ethic. lib. 4. c. 1. paulo à princ. to. 5

mari poſſet. Et ideo licet ſimul mutuanti vnum ali quod aliud mutuum recipere, non autem licet eum obligare ad mutuum in poſteram faciendum.

Ad quintam dicendum, quòd ille qui mutuat pecuniam, transfert dominium pecuniæ in eum, cui mutuat. Vnde ille, cui pecunia mutuatur, ſub ſuo periculo tenet eam, & tenetur eam reſtituere integre. Vnde non debet amplius exigere ille, qui mutuauit. Sed ille qui committit pecuniam ſuam vel mercatori uel artifici per modum ſocietatis cuiuſdam, non transfert dominium pecuniæ ſuæ in illū, ſed remanet eius: ita quod cum periculo ipſius mercator de ea negotiatur, vel artifex operatur. Et ideo B *ſic licite poteſt partem lucri inde prouenientis expetere, tanquam de re ſua.*

Ad ſextum dicendum, quodſi quis pro pecunia ſibi mutuata obliget rem aliquam, cuius vſus pretio æſtimari poteſt, debet vſus illius rei ille, qui mutuauit, computare in reſtitutionem eius quod mutuauit, alioquin ſi uſum illius rei quaſi gratis ſuperaddi uelit, idem eſt ac ſi pecuniā acciperet pro mutuo: quòd eſt vſurarium: niſi forte eſſet talis res, cuius vſus ſine pretio ſoleat concedi inter amicos, ſicut patet de libro accommodato.

Ad ſeptimum dicendum, quòd ſi aliquis carius velit vendere res ſuas, quàm ſit iuſtum pretium, ut C *de pecunia ſoluenda emptorem expectet, manifeſte vſura committitur: quia huiuſmodi expectatio pretij ſoluendi habet rationem mutui. Vnde quicquid vltra iuſtum pretium pro huiuſmodi expectatione exigitur, eſt quaſi pretium mutui, quòd pertinet ad rationem vſuræ. Similiter etiamſi quis emptor velit rem emere vilius, quàm ſit iuſtum pretium, eo quòd pecuniam ante ſoluit, quàm poſſit ei res tradi, eſt peccatum vſuræ, quia etiam iſta anticipatio ſolutionis pecuniæ habet mutui rationem, cuius quoddam pretium eſt, quod diminuitur de* D *iuſto pretio rei emptæ. Si vero aliquis de iuſto pretio velit diminuere, vt pecuniam prius habeat, non peccat peccato vſuræ.*

SVMMA TEXTVS.

AD propoſitam difficultatem reſpondet D. Th. per tres propoſitiones. Prima concluſio: Quicunque ex pacto tacito, vel expreſſo, pro pecunia mutuata acceperit aliquid, cuius pretium poſſit pecunia æſtimari, eſt vſurarius: & peccat contra iuſtitiam. Probatur: Secundum Ariſt. li. 4. Ethi. ca. 5. Om- E ne illud pro pecunia habetur, cuius pretium poteſt pecunia menſurari: ſed ſic eſt, quod ſi aliquis pro pecunia, vel quacunque alia re uſu conſumptibili mutuata ex pacto tacito vel expreſſo pecuniam acciperet; eſſet uſurarius, & peccaret contra iuſtitiam: ergo pari ratione, qui acceperit pro pecunia mutuata aliquid pretio æſtimabile erit vſurarius. Secunda concluſio: Si mutuans accipiat aliquid pretio æſtimabile; non quaſi ex pacto tacito, vel expreſſo debitum; ſed quaſi donum gratuitum, non peccat, nec eſt uſurarius. Probatur: Quia ante mutuum poterat illud accipere, & poſt mutuum non eſt peioris conditionis. Tertia concluſio: Recompenſationem illarum rerum, quæ pecunia æſtimari non poſſunt, ut beneuolentiam, & amorem illius, cui mutuum A datur, licitè poteſt pro mutuo accipi. Hanc concluſionem non probat D. Thom. ſed eius ratio eſt manifeſta: quia tunc nulla fit iniuſtitia.

EXPLICATIO ARTICVLI.

CIrca iſtum articulum, eſt aduertendum, quod ut ex litera D. Thom. colligitur, tria requiruntur ad hoc, ut aliqua mutuatio ſit vſuraria. Primum eſt, quod pro vſu pecuniæ, vel alterius rei uſu conſumptibilis petatur aliquid pretio æſtimabile. Secundum, quod id detur ratione mutui: & non quia alias erat debitum. Tertium, quod ducatur in pactum tacitum, vel expreſſum. Quod intelligi tantum debet de uſura exteriori. Nam ad vſuram mentalem ſufficiens eſt, quod accipiatur aliquid pretio æſtimabile, animo recipiendi illud pro mutuo: etiā ſi nullum aliud pactum interueniat, vt articulo præcedenti declaratum eſt. Ex quibus Caietanus initio huius commenti duas notabiles regulas colligit. Prima eſt: Quod expetere propter mutuum aliquid pecunia æſtimabile, ut debitum ex obligatione, ſeu pacto, tacitè vel expreſſe eſt vſura. Secunda: Quod expetere propter mutuum, & exigere beneuolentiam & quodcunque aliud, ut ex beneuolentia debitum non eſt peccatum, ſed licitum. Sed quoniam multū refert noſſe iſta in uniuerſali, & ſcire, ſeu neſcire applicare ea, ad caſus particulares, quoniam hinc multæ falſæ ſolutiones emanare poterunt: idcirco, vt multorum debilioribus ingenijs conſulamus, circa concluſiones à D. Tho. poſitas particularia erunt dubia afferenda: ex quibus facile credimus, reliquis poſſe ſatisfieri.

Circa primam ergo, atque ſecundam concluſionem ſuppoſito, quod illæ ſunt certiſſimæ ſufficienterque rationibus à D. Tho. poſitis probatæ, quo earum veritas magis elucеſcat, operæ pretium erit vt aliqua particularia dubia explicemus. Primum eſt, vtrum mutuans agricolæ decem aureos, ea lege, vt mutuantis agrum excolat pro iuſto pretio, ſicut & aliorum agros excolere ſolet, ſit uſurarius. Et eadem difficultas eſt de eo, qui dat alteri mutuo decem, ea lege, vt veniat ad molendinum pſius mutuantis. In qua re Adrianus q. 4. de vſuris, partem tenet negatiuā. Dicens; quod ſi ex eo, quod mutuatarius veniat ad molendinum mutuātis, vel operās ſuas pro iuſto pretio locet, nullū ſibi accreſcit nocumentū: quia, & nec plus, nec minus ſoluit, quam in alio molendino ſoluere debebat, nec præterea operas ſuas locans minus accipit, quam ab alio eſſet accepturus, nullum eſt peccatum vſuræ, nec taliter mutuans ad aliquam tenetur reſtitutionem. Et ratio Adriani eſt: Nam contractus vſurarius eſſe non poteſt ſine damno illius, qui mutuum accipit: in caſibus autem poſitis certum eſt, quod nullum eſt nocumentum: ſi quidem, ut ſupponimus, agricolæ datur iuſtum pretium pro ſuo labore: & veniens ad molendinum mutuantis tantundem in quocunque alio ſoluere debebat. Hanc eandem ſententiam tenet Maior in 4. di. 15. q. 25. Anton. 2. p. tit. 1. cap. 7. §. 10. Gregorius Arimi. vt refert Gabriel in 4. diſt. 15. q. 1. dub. 1. Angelus verbo. vſura. §. 5.

Contrarium tamen, ſcilicet, quod talis mutuatio ſit vſuraria, communiter tenent Doctores. Soto lib. 6. de iuſtitia q. 1. ar. 2. Nauarro in Manuali cap. 17. numer. 220. Caietanus, in ſumma. verbo, vſura exterior. caſu. 8. Ioannes de Medina de vſuris q. 1. & cap. de vſura reſtituenda. §. ad rationes autem. D. Tho. hic ad 4. & Bartholomæus de Medina lib. 1. ſummæ cap. 14. §. 24. folio 132. Et ratio horum eſt: Quia

Tria requiruntur vt aliqua mutuatio ſit vſuraria.

1. Dubiũ.

Sententia Adriani.

Vera ſententia.

Quia licet nihil boni lucretur mutuans præter id, quod ſibi iuſto pretio debetur ex emptione, aut locatione, imponit tamen mutuatario ciuilem obligationem, priuationemque libertatis eundi ad alterius molendinum, vel vendendi alteri: quam obligationem conſtat eſſe pretio æſtimabilem: & ità aliquid vltra ſortem exigit. Mihi tamen in hac re vtendum eſſe videtur diſtinctione, quam ponit Gabriel, in 4. d. 15. queſt. 11. artic. 3. dubio. 1. Et eſt: Quod ſi prædicta conditio, vel colendi agros, vel veniendi ad molendinum non ponatur ſub obligatione, ſed, mutuatario manente in ſua libertate, id ab, eo petatur tanquam ab amico nullũ eſt peccatum, nec talis contractus eſt uſurarius; quia nulla iniuria fit mutuatario, vt conſtat. Cæterum, ſi talis conditio ponatur ſub obligatione: ità, vt mutuatarius teneatur illam adimplere: talis contractus erit vſurarius: quia mutuans accipit ultra ſortem aliquid pretio æſtimabile, nempe, illam obligationem. Et ſic quaſi concordantur prædictæ contrariæ ſententiæ.

Explicantur multi caſus ex præcedẽti doctrina. Primus caſus.

Ex hoc poſſumus inferre multorũ caſuũ ſolutiones. Quorum primus eſt, quod ſi quis dat alicui mutuam pecuniam, ſub ea conditione, ut alter ſibi certo tempore, uel cum indiguerit, remutuet, eſt uſurarius. Quod etiam affirmat Diuus Thom. hic ad 4. ſub his uerbis: Mutuo autem dato repugnat obligatio ad mutuum faciendum in poſterum: quia etiá talis obligatio pecunia æſtimari poteſt. Et ideò licet mutuanti vnum; aliud aliquod mutuum recipere, non tamen obligare ad mutuum in poſterum faciendum. Et hinc etiam appatet damnabilem ac uſurarium eſſe eum contractum, quem frequentem uideo eſſe in praxi. Debet quis alteri mille ad ſecundum annum: & agit cum illo, ut ad primum annum ſoluat quingenta ea lege, & pacto, ut pro reliquis quingentis ad tertium annum expectet. Eſt illicitũ: quia hoc nihil aliud eſt, quam mutuare creditori quingenta, anticipando ſolutionem per annum, ut ipſe debitori remutuet expectando, & pecuniam pro alio anno relinquendo: quod eſt uſurarium. Quidam modus mihi uenit in mentem, quo prædictus contractus licite fieri poſſit, reuocando, ſcilicet priorem contractum, ex quo debitum reſultauit, & nouos alios terminos aſſignando. Verbi gratia: Debebat Petrus Ioanni mille, ad duos annos ſoluendos, ratione cuiuſdam emptionis, ex qua debitum reſultauit. Poterunt reſcindere priorem venditionem & denuo illã facere aſſignato termino unius anni ad ſoluendũ quingenta, & trium, uel quatuor ad ſoluenda reliqua. Et ratio, propter quam hoc licite poteſt fieri, eſt, quia ibi non gratia anticipatæ ſolutionis creditor expectat: ſed quia emptio talis terminis celebratur: quod eſt licitum. Secundus caſus, cuius ſolutio ſequitur ex dictis, eſt: quod fideiuſſor poteſt aliquid exigere ratione fideiuſſionis, ut omnes fatentur. Nonnulli opinantur id ſolum eſſe uerum, quando eſt periculum, uel alius labor in fideiuſſione, ut tenent Syluester uerbo fideiuſſor. q. ult. & verbo uſura. 7. q. 6. Couar. lib. 3. Variar. c. 1. & Conrad. de contract. q. 40. Sed nos dicimus, quod nullo etiam periculo exiſtente, & nullo labore poteſt fideiuſſor aliquid accipere pro fideiuſſione, ut docent Caietanus in iſto articulo. in ſolutione ad 4. Soto libr. 6. de Iuſtitia q. 1. artic. 2. & Nauarro. cap. 17. nu. 283. Et ratio eſt manifeſta: Quia illa obligatio cum ſit ad poſterum, omninoque tollens libertatem à fideiuſſore, eſt pretio æſtimabilis. Quod ex eo amplius demonſtratur: quia alias ſequeretur, quod ſi ego mutuo darem pecuniam alicui, ut pro me fideiubeat, quando nullum eſt periculum, eſſet licitũ.

2. Caſus.

A Quod ſanè nullus dixit: cum lucretur ultra ſortem illam obligationem fideiuſſoris. Adde, quod fideiubere, nihil aliud eſt, quam ſe obligare ad mutuandam pecuniam principali, ut docent Caietanus in eadem ſolutione ad 4. & Medina tract. de uſuris. cap. in quibus caſibus, uerſ. oppoſitum tamen. Mutuare autem alicui ſub obligatione, ut ipſe remutuet, eſt vſura, ut iã diximus. Tertius caſus, cuius ſolutio ſequit ex dictis eſt, quod qui mutuat alicui ſub obligatione, ut ipſe faciat contractus, qui neceſſarij fuerint ad indemnitatem mutuantis, vt ſi ea lege mutuet, ut iuramento, uel ſpeciali obligatione ſe aſtringat ad reddendam ſortem mutuo acceptam, uel ſi obligetur ad aliquid aliud domino impignorandum, non gratia lucri, ſed pro ſortis aſſecuratione, nullum pec-
B catum committit, nec eſt uſurarius. Ità tenet Medina loco citato. verſiculo. contra hoc iterum. Et ratio eſt: Quia mutuatarius ad id tenetur. Nec hoc eſt lucrari ex mutuo, ſed damnum vitare, vt conſtat, ſeu ſe indemnem ſeruare, quod vnicuique eſt licitum. Aliqui Doctores affirmant, etiam eſſe licitum mutuo dare pecunias adiecto pacto, ut alter alium contractum ſtatim celebret. Verbi gratia: Mutuo, ut ſtatim vendas, uel aliud efficias iuſto pretio aut mutuo, ut mihi aliud remutues, quo ego indigeo. Cuius ſuæ ſententiæ rationem aſſignant: quia tunc mutuans, nec pretium, nec obligationem extorquet à mutuatario ratione mutui, quod enim ille uendat iuſto pretio, uel mutuet, ſtatim non eſt ob-
C ligatio pretio æſtimabilis, cũ ille in poſterũ non maneat ad aliquid obligatus. Quod & ſignificare voluiſſe videtur D. Tho. hic ad quartum, quando dixit: Licet ſimul mutuanti unum, aliud aliquod recipere, Non autem licet eum obligare ad mutuandum in poſterum. Cæterum hæc ſententia mihi non ſatis placet. Imò nec palcet Medinæ in tractat. de vſuris. c. de uſura reſtituenda. uer. ſuppoſito ergo: nec Soto lib. 2. de iuſtitia q. 1. ar. 2. ad 2. Et ratio eſt: Nã ſi mutuare alicui ſub obligatione, ut aliquid in poſterum faciat, eſt uſura: quia tunc mutuans ultra ſortem accipit illam obligationem, quæ eſt pretio æſtimabilis, quanto magis pretio æſtimabitur, obligare mutuatarium ad aliquid ſtatim faciẽdũ, cũ hoc nõ minus
D tollat libertatem vendendi, aut mutuandi alteri, quã illud. Nec D. Tho. dicit contrarium. Nam loquitur ſolum de eo, qui ſtatim gratis, & non ex conuentione alterum mutuum recipit: quod eſt licitum.

2. Dubium.

Eſt aliud dubium, vtrũ, ſi quis mutuet Regi centum ea lege, ut ſibi conferat aliquod officium, pro iuſto pretio, uel gratis, ſi hoc modo eſſet alteri concedendum, ſit uſurarius? In qua re Adrianus, loco citato, partem tenet negatiuam. Quia dicit, quod ex tali contractu nullum damnum accreſcat mutuatario. Ego tamen exiſtimo idẽ iudiciũ eſſe faciẽdũ in hoc caſu, quod & in ſuperiorib. cũ ſit omniũ eadẽ ratio. Vnde dico, quod ſi prædicta cõditio nõ ponatᵉ ſub obligatione, ſed Regẽ manẽte in ſua

Sententia autoris.

E libertate, id ab eo petatur tanquam ab amico, nullũ eſt peccatum. Cęterum, ſi conditio ponatur ſub obligatione, contractus erit vſurarius. Nam mutuans accipit vltra ſortem aliquid pretio æſtimabile, ſcilicet, illam obligationem: & ſic facit cõtra iuſtitiam, ut modo dicebam. Et hoc eſt quando officium pro mutuo tradendum eſt temporale. Nã ſi fuerit Eccleſiaſticum, maioris erit difficultatis explicare, an ille contractus ſit vſurarius. Nauarro cap. 17. nume. 207. exiſtimat eam mutuationem non eſſe uſurariã, ſed ſimoniacam: quia nihil pecunia æſtimabile per mutuũ adquiritur, ſed ſpirituale. Tamẽ Medina loco modo citato. verſi. inde ſequitur, putat eſ-

ſe

ſe uere, & proprie vſuram. Nam cum illud beneficium alias non ſit debitum, iam lucrum ex pacto mutui reportaretur: quod proprie pertinet ad vſuram. Idem dicit Mercado tract. de uſuris, ca. 7. & Bartholo. à Medina lib. 1. ſummę capi. 14. §. 24. Quorum ſententiam ego veriorem exiſtimo. Et ratio eſt: Nam illa obligatio, & priuatio libertatis præſentantis, uel collatoris eſt pretio æſtimabilis, vt patet: & ita ex mutuo temporale adquiritur.

Quæſtio.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, utrum illa mutuatio ſit etiam ſimoniaca? Et pro parte nagatiua ſit argumentum: Ibi nec datur pecunia, nec aliquid pecunia æſtimabile pro beneficio: mutuum enim nullius eſt pretij, ſed gratis agendum, ſicut & ipſa beneficij colatio: ergo nõ eſt ſimonia.

Reſpõſio.

Verius tamen mihi dicendum uidetur, quod illa mutuatio etiam eſt ſimoniaca. Et quantum ad hoc verum dixit Nauarro. Nam licet mutuum non ſit æſtimabile pretio, eſt tamen contractus temporalis temporalia afferens emolumenta. Et non ſolum eſt ſimonia, ſpirituale dare, uel accipere pro pecunia: ſed etiam pro quacunque temporali re, aut emolumento: cum fiat iniuria rebus ſpiritualibus, ſemper quod temporalibus, aut rebus, aut commodis comparantur, uel exequantur. Et ſi ex hoc inferatur, non licere ob amicitiam ſperare beneficium, quia amicitia eſt temporalis: reſpondeo negando ſequelam. Et ratio diſcriminis eſt: Nam quod ex amicitia fit, non ex pacto, ſed gratis fit, id enim importat ratio amicitiæ. At verò nos loquimur in præſenti de beneficio, quod ex pacto, & obligatione datur pro mutuo. Ex hoc infertur, quod qui mutuaret cum pacto accipiendi beneficium Eccleſiaſticũ pro mutuo, vſurarius ſimul, & ſimoniacus eſſet: duplicisque malitiæ peccatum cõmitteret, ad modum iam explicatum.

Aliud dubium. Argu.

Sed dubitabit aliquis rurſus: utrùm qui per vſuram ex mutuo conſequitur aliquod officium temporale à Rege, teneatur ad illius reſtitutionem, ſeu reſignationem? Et pro parte affirmatiua eſt argumẽtum. Quæ per uſuram habẽtur, ſunt reſtituenda: ſed ille contractus eſt uſurarius, ut diximus: ergo. Et cõfirmatur: Bona acquiſita per ſimoniam ſunt reſtituenda, ergo & quæ habentur per uſuram. Antecedẽs ſupponitur tanquã certum ex materia de ſimonia: & conſequentia tenet ex paritate rationis.

Sententia autoris.

Ad explicationem tamen huius difficultatis dico, quod in caſu poſito, is, qui accipit officium non tenetur illud reſignare. Tenetur tamen reſtituere aliquid ad arbitrium boni viri pro grauamine obligationis, quod vltra ſortem accipit. Probatur: Vbi eſt rerum æqualitas, non habet locum obligatio reſtitutionis: ſed in caſu poſito ſiue officium detur pro iuſto pretio ſiue gratis, vt alteri erat donandum, eſt rerum æqualitas, quantum attinet ad ipſum officium: ergo qui illud accepit nõ obligatur ad illius reſtitutionẽ. Et cõfirmatur: Vſurarius tñ obligatur ad reſtitutionem eius rei, quam vltra ſortem accepit: ſed in caſu poſito is, qui mutuauerat, tantum accipit vltra ſortẽ obligationẽ, qua mutuatarius ſe obligat ad conferẽdum ſibi officium: ergo id ſolum tenebitur reſtituere, facta ad arbitriũ boni viri eius iuſta compenſatione.

Ad Argu.

Et per hoc patet ſolutio ad argumentum in contrarium factum. Ad confirmationem vero reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Nam de ſimonia eſt lex conſtituta, quæ obligat ad reſtitutionem cuiuſcunque beneficij per ſimoniam habiti. Eccleſia enim, quę eſt domina beneficiorum non vult, quod ſimoniacus acquirat ius ad illa. Cæterum de uſura tantum eſt lex, quæ obligat ad reſtitutionem eius rei, quam vltra ſortem accipit: quare non tenebitur ille, de quo eſt ſermo, officium reſignare: ſed ſolum reſtituere id quod vltra ſortem accepit ad modum iam explicatum.

Dubiũ circa 3. cõcluſionem D. Thom.

Circa tertiam concluſionem D. Thom. qua dicit, licitum eſſe accipere pro mutuo amorem & beneuolentiam, & quæcunque alia quę pecunia menſurari non poſſunt, eſt dubium, vtrùm liceat per mutuum illius amicitiam intendere, qui poteſt mutuãti, uel ſacerdotium, vel magiſtratum preſtare? Quod eſt quęrere, utrùm liceat dare mutuũ Epiſcopo, vel Regi, à quibus mutuans poteſt dignitatem, uel magiſtratum ſperare, ea intentione, vt horum aliquid ſibi conferatur?

Sententia gloſſæ.

In qua re eſt opinio Gloſſæ ſuper capitulum conſuluit. de vſuris aſſerentis, quod ſi animus mutuantis principaliter tendit ad dignitatem, uel magiſtratum pro mutuo ſperandum, tunc ille erit uſurarius, ſecus autem minime. Et ratio illius eſt: Quia tunc tantũ intenderet accipere per mutuum aliquid, quod eſſet pretio æſtimabile. Cæterũ ut quid in hac difficultate mihi dicẽdũ videat, explicẽ, aduertendum eſt primò, quod vſura mẽtalis ſicut & realis ex obiecto metienda eſt, & non ex intentione principali, vel acceſſoria, quã mutuans habet accipiendi aliquid vltra ſortem, quod ſit pretio æſtimabile. Obiectum enim, ſcilicet, id quod accipitur vltra ſortem ratione mutui eſt, quod facit uſuram, & nõ intentio principalis, uel acceſſoria illud accipiendi. Ex quo infertur, quod quotieſcunque aliquis intendit pro mutuo accipere aliquid quod ſit pretio æſtimabile, ſiue id principaliter, ſiue ſecundario intendat, erit uſurarius: quia iam tunc eſt obiectum uſuræ, à quo ratio ipſius eſt accipienda. Secundo eſt aduertendum, quod cum utriuſque vſuræ ſit idem obiectum ad cognoſcendum, vtrum aliqua ſit uſura mentalis, reſpicindum eſt ad lucrum, quod ratione mutui accipitur. Et ſi illud in re accipere eſt vſura exterior, illud etiam intendere erit uſura mentalis. Alioqui ſi in re acceptum non eſt vſura, nec in intentione ſperatum pro mutuo efficiet vſuram mentalem.

1. Concl.

His ſuppoſitis ſit prima concluſio: Si quis mutuans Epiſcopo vel Regi ſolum intendit eos ſibi facere amicos, ut poſteà non ratione mutui, ſed ratione amicitiæ aliquod ſibi conferant officium, vel dignitatem, nõ peccat peccato vſuræ, & ſi eius principalis intentio ſit, ut ex amicitia ſibi poſteà liberaliter officium tribuatur. Probatur: Quando aliquis intendit per mutuum amicitiam, & beneuolentiam, non ſperat accipere ultra ſortem ratione mutui aliquid, quod ſit pretio æſtimabile: atque ex conſequenti, nec eſt vſurarius: ſed in caſu poſito ille tantum ſperat accipere ratione mutui amicitiam, & beneuolentiam, quæ non eſt pretio æſtimabilis: ergo non eſt uſurarius. Et confirmatur: Accipere in re officium, uel dignitatem ex affectu amicabili, non eſt uſura: ergo nec ſperare aliquid illorum ex eodem affectu erit uſura. Probo conſequentiam: Nam quod in re acceptum non eſt vſura exterior, nec in intentione ſperatum efficiet uſuram mentalem.

2. Concl.

Secunda concluſio: Si mutuans Epiſcopo vel Regi intendat per mutuum accipere aliquod officium, vel beneficium, ſiue id principaliter, ſiue ſecundario intendat, erit vſurarius. Hæc concluſio eſt contra Gloſſam, loco citato. Probatur tñ: In tali caſu intenderet accipere vltra ſortẽ aliquid pretio æſtimabile quod eſt obiectum vſuræ: ergo ſiue id principaliter, ſiue ſecundario intendat, erit vſurarius. Et confirmatur: Accipere in re tale officium, ratione mutui etiam ſecundario, eſt uſura exterior: ergo & illud ſperare, quamuis ſecundario erit, vſura mentalis.

Conſe-

Consequentia tenet, ex secundo notabili, & antecedens probatur: Quia acciperet aliquid ultra sortem, quod esset precio æstimabile. Sed est aduertendum, quod cum res istæ, quæ ex animi intentione dependent, sint valde absconditę, perdifficile erit cognoscere, quando aliquis recipiat aliquid tantum ratione amicitiæ, & quando ratione mutui. Quare semper suspectæ haberi debebunt. Cæterùm, si is, qui dat mutuo, prudens fuerit in distinguendis intẽtionibus; quotiescunque ratione mutui tantum, accipit beneuolentiam, nullum est peccatum, ut diximus. Et si quis contra hoc argumentetur; Vir prudens, & sapiẽs pluris faci amicitam proborum hominum, quam maximam summam pecuniæ: ergo si non licet accipere pecuniam pro mutuo, nec etiam amicitiam. Respondeo, concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam quamuis amicitia ex se pretiosior sit quam pecunia, inter homines tñ non solet pretio æstimari, nec vendi, quia tantum consistit in voluntate, quæ cogi non potest, sed beneficio emoliri. Et sic iustè potest absque peccato vsuræ pro mutuo sperari. Et idẽ est iudicium de signis exterioribus amicitiæ. Vt quod mutuatarius creditori non noceat, & affabile se sibi ostendat. Hęc .n. oĩa gratis ex amore & beneuolentia dari consueuerunt, vnde ea pro mutuo sperare non est peccatum.

3. Concl. Tertia cõclusio: Qui mutuat Regi vel episcopo, sperans se ab eis ratione amicitiæ aliquod officium impetraturum, cuius non est dignus, peccat peccato C præsumptionis. Probatur: Præsumptio est, cum quis nititur ad agendum id, quod suam facultatem excedit, vt docet D. Thom. infra q. 136. ar. 1. sed ille talis est huiusmodi: ergo.

Aliud dubium. Est aliud dubium circa eandem conclusionem, vtrùm liceat mutuare ei, qui mihi aliquam litem mouit, ea lege, vt liti cedat? Et idem dubium est de eo, qui mutuat alicui ea lege, vt sibi dimittat aliquod debitum. In qua re certum est, quod si alter iniustè me in iudicium vocat, uel pro debito iniustè vexat, licitum erit mutuum ei dare ea lege, vt liti cedat, & à debito petendo desistat. Et ratio est: Quia tunc mutuans nihil pretio ęstimabile accipit pro mutuo, D sed tantum redimit suam vexationem, quod facere vnicuique est licitum. Item etiam est certum quod si ego re uera aliquod alteri debeo, vel ille iuste me in litem vocat, non licet illi mutuum dare, ea conditione, vt debitum dimittat, uel cedat lio, quia tũc iam peterem aliquid ratione mutui, quod esset pretio æstimabile, quod est usura. Sed quod habet difficultatem est, vtrum, qui aliquem iniuria affecit, eius famam, & honorem lędendo, pro quo iustè posset in iudicium vocari, pecuniæque satisfactione mulctari, licite possit aliquid ei mutuò dare, ea lege, ut

Sententia Nauarri. liti cedat, & iniuriam remittat? In qua re Nauarro cap. 17. num. 237. & Soto lib. 6. de iustioa q. 1. ar. 2. partem tenent affirmatiuam. Tum vt dicit Nauar- E ro, quia cum pœna in cõscientia non debeatur ante iudicis condemnationem, nullum mutuans ex tali mutuo lucrum reportat. Tum etiam ut dicit Soto quia licet honor, & fama pecunia possint æstimari, sunt tamen eius conditionis, vt ex amicitia remitti consueuerint. Quare erit licitum illa ex mutuo intẽdere, sicut & intendere amicitiam.

Sententia authoris. Cæterũ hæc sententia mihi non placet sicut nec placet multis alijs Doctorib. cum Syluestro, verbo vsura. 1. q. 8. & 11. Et ratio est: Nam cum iniuria læsus iustè possit in iudicio agere, ad satisfactionem tẽporalem, qui mutuationi addit pactum de condonanda iniuria, ex consequenti rationem mutui priuat illum libertate, & iure petendi, quod habebat

A maneteque obligatus ad non petendum, quod est pretio æstimabile. Eo uel maximè, quod si imponere proximo obligaoonem rei, illi alias non incommodę, ut quod ad tuum molendinum veniat, vel suas operas locet iusto pretio, usuræ labe est infectũ vt diximus, quo modo non magis fœnori erit subiectus, qui occasione mutui obligationem omnino incommodam, qualis est illa, non petendi iniuriæ satisfactionem, mutuatario imponit, perdereque facit actionem iustam, quæ maiori pretio iure æstimatur. Fateor quidem cum Nauarro, pœnam ante sententiam non deberi: ac proinde puto, sic mutuantẽ non teneri ad restitutionem valoris pœnę, cuius cõdonationem mutuo exigit. Sed tenebitur proculdu- B bio valorem illius cessionis, & obligationis, qua ad non petendum mutuatarius ex pacto subiectus existit, ad arbitrium prudentis viri soluere, vt diximus de alijs obligationibus ex mutuo extortis. Quod verò ait Soto hoc nihil aliud esse quam amicitiæ fœdus in pactum deducere, etiam est falsum. Nam quamuis amicitiam in communi rectè liceat mutuo quærere, vt diximus in superioribus, idque explicare, tamen in particulari aliquod officium seu seruitium, vel obsequiũ in pactum deducere, omnino est illicitum: quia illud est pretio æstimabile. Eò vel maximè, quod est contra rationem amicitiæ tale pactum. Nam quod ex amicitia speratur non est cur ex legali, & ciuili obligatione exigatur. Atque C adeò eo ipso, quod quis aliquid speciale facere obligatur, non ex amicabili uoluntate, sed coactus & ex obligatione ciuili, illud facere est dicendus. Nec certè Soto loquitur consequenter ad eam opinionem, quam ipse tenet, vt supra vidimus quæst. 62. art. 2. quod honor, & fama possunt pecunia æstimari. Nã ex ea sequitur euidenter, prædictam condonationẽ esse pretio dignam, atque ex consequẽti pro mutuo exigendam non esse. Est ergo resolutio huius quæst.

Resolutio dubitationis. qd qui mutuaret offenso ea lege, ut iniurię à se latæ remissionem faceret, ex debito mutui, & non ex amicitia, aut vrbanitate grati animi liberè donantis, esset vsurarius, sicut & quicunque alius extorquens à mutuario vltra sortem quemcunque alium D contractum pretio æstimabilem. Et eadem est ratio de eo, qui mutuat mulieri sub conditione, vt sui copiam faciat. Cæterum qui mutuaret offenso eo fine vt cum illo amicitiam iniret, ex qua postea ipse iniuriæ faceret remissionem, nec esset vsurarius, nec peccatum committeret: quia tunc tantum speraret ratione mutui amicitiam, quæ non est pretio æstimabilis. Ex dictis omnibus colligitur tunc tantum

1. Coroll. posse esse vsuram, cùm quis propter mutuum accipit, vel accipere sperat quidquam, quod sit pretio æstimabile. Ex quo infero primò, quod si quis mutuaret Regi centum, sperans ratione mutui liberandum esse à solutione tributorum, quæ eidem Regi soluuntur, talis esset vsurarius: quia tunc speraret E vltra sortem accipere aliquid, quod est pretio æstimabile. Est autem hoc intelligendum, dummodo tributa sint iure debita. Nã si per tyrãnidem & iniustè exiguntur ab eis per mutuum licitè liberari posset. Nec tunc aliquid acciperet vltra sortem, sed tantum redimeret suam vexationem. Infero secundo,

2. Coroll. quod non licet mutuare alicui centum ea conditione, ut ipse mutuatarius teneatur aliqua ex illis exigere à debitore mutuantis, à quo difficulter extorquebuntur. Nec item licebit, mutuare al. centum, quod ab hoc loco longe distat, ea lege ut illud mihi in hac ciuitate reddat: quia omnes istæ conditiones sunt onerosę & pretio æstimabiles. Et eadẽ est ratio de eo, qui mutuat ea conditione, vel intentione,

tione, ut ratione mutui detur sibi aliquod obsequiũ, vel linguæ, uel manus. Vt, verbi gratia, quod mutuatarius sit meus aduocatus, uel oret pro me principem, uel coram me cantet. Hæc enim omnes obligationes sunt pretio æstimabiles. Et idem dicendum erit in alijs casibus, in quibus pro mutuo accipitur aliquid pretio æstimabile.

In solutione ad primum argumentum dicit duo D. Thomas. Primum est, quod ille, qui mutuum dat, potest absque peccato in pactum deducere recompensationem emergentis damni. Secundo dicit, quod lucrum cessans non potest in pactum deduci. *Dubium graue de lucro cessante & dãno emergenti in mutuo.* Circa quæ duo est graue dubium, utrùm ei, qui mutuum dat, sit licitum accipere aliquid ultra sortem, ratione damni emergentis, uel lucri cessantis. Ad cuius intelligentiam aduertendum est primum, damnum emergens dici illud nocumentum, quod ratione tantum mutuationis mutuator patitur. Vt si, verbi gratia, quis parabat, vel ædes ruinosas reficere, uel in æstate annonam pro toto anno recipere, & alius petat ab eo mutuo pecunias, quibus hæc efficere debebat. Si postea domus ipsa corruit, uel frumentum carius uenditur, id dicitur damnum emergens. Et similiter est damnum emergens, si mutuatarius non soluat mutuum statuto tempore: propter quod is, qui mutuauerat, cogitur pecunias ad vsuram recipere. Lucrum verò cessans est, cùm quis moraliter loquendo, suis pecunijs erat lucraturus centum, & alius mutuò petit illas. Secundo est aduertendum, dupliciter posse contingere, vt quis inducatur ad mutuandas pecunias, ex quarum mutuatione, vel damnum emergit, vel lucrum cessat. Vno modo inuitus: quia, scilicet, ei aliqua vis infertur vel tenditur fraus. Vt si quis à mercatore minis, aut fraudibus mutuo extorqueat pecunias, quibus ipse erat negotiaturus. Alio modo voluntariè, & rogatus.

1. Dictum certum. His suppositis, ut certa ab incertis separemus, dico primo, certum esse, quod quotiescunque mutuatori inuito, vel damnum emergit, uel lucrum cessat, iustè & sine vsura potest illud exigere. Probatur: Quilibet potest iustè eius damni, quod ab alio iniustè patitur, exigere recompensationem: sed ille, cui inuito, vel damnum emergit, uel lucrum cessat, iniustè patitur damnum: ergo iustè illius poterit exigere recompensationem. Hæc est communis sententia omnium Doctorum, quæ & colligitur ex l. cum quidam. ff. de vsuris. & ex l. vsuras. C. eodem titulo. Vbi emptor, qui in solutionis mora fuerit, cogitur usuras soluere venditori, & non ob aliam rationem, nisi quia inuitus patitur damnum. *2. Dictum certum.* Secundo etiam est certum, & ab omnibus cõcessum, quod ille, qui rogatus mutuat, damnum emergens præuisum, & formidatum potest in pactum deducere. Verbi gratia: Si timet ratione mutui, se domus ruinam passurum, vel annonæ caritatem, uel usurã soluturum, licitè potest in pactum deducere quod mutuatarius hæc omnia soluat. Ita tenet D. Thom. hic ad primum. Et probatur: Nullus tenetur gratis damnum subire vt alteri mutuet: ergo poterit mutuans suæ indemnitati consulere, illam deducendo in pactum. Et confirmatur: Qui alteri rem uendit, si per eius carentiam damnum incurrit, ut suæ indemnitati consulat, põt illam carius vendere, quam absolutè ualet, dummõ de eo emptorem certiorem faciat, vt ex mente D. Tho. & omnium Doctorum docuimus quæst. præcedenti: ergo similiter ille, qui alteri rem mutuat, ex cuius carentia damnũ incurrit: poterit suæ indemnitati consulere, aliquid accipiendo pro damno emergenti. Dixi aũt mutuãtem id facere rogatum posse. Nam si vltroneus faciat, nec mutuatarium admoneat, nihil ultra sortem recipere poterit. Et est ratio: Quia forte si mutuatarius id sciret, nollet sub ea conditione mutuũ accipere. Atq; adeò fit ei iniuria, si absq; sua uoluntate expressa aliquid ultra sortem mutuans accipiat. Ex hoc infertur, quod si damnũ nõ fuit præuisum, nec timebatur, sed post mutuationem forte superuenit, non tenetur mutuatarius illud soluere: quia non se obligauit, nisi tantum ad simplex mutuum. Itaque quando diximus, quod ille, qui rogatus mutuat, põt damnum emergens in pactum deducere rogatum: intelligimus, quãdo mutuatarius sciens, & prudẽs, tanquam rem sibi commodam, voluit sibi mutuum dari, cum illo onere. Sed est aduertendum, quod, vt docet Caietanus in præsenti, ad hoc, vt liceat damnum in pactum deducere, necessariũ est, quod mutuans uerè illud incurrat, rõne mutui: alias erit vsura palliata sub specie euitandi damni. Et item ẽt requiritur, quod alias mutuans non teneat illud damnum subire. Vnde si quis mutuaret Regi, ut nõ solueret tributa, esset vsurarius: sicut & ille, qui mutuaret creditori, ut nõ solueret debitũ. Quia ea dãna, q̃ euitat aliunde, tenet pati: & sic acciperet vltra sortẽ aliquid, qđ esset p̃tio ęstimabile. Itaq; hęc certa sunt.

Sed quod habet difficultatem est, vtrùm ille, qui rogatus mutuat, possit pro mutuo lucrum cessans ultra sortem accipere. Ad cuius dubij intelligentiam notãdum est cum Caietano in pręsenti, quod potentia, ad lucrandum ex pecunia proueniens est duplex. *Potẽtia ad lucrandũ duplex.* Vna, quæ naturaliter consequitur ipsam pecuniam absolutè consideratam, scilicet, inquantum potest esse instrumentum ad lucrandum, siue per negotiationem, siue per emptionem alicuius rei. Alia potentia est, quę consequitur ipsam pecuniam, non secundum se, & absolutè sumptam, sed pro vt subest industriæ negotiatoris. Et hæc vocatur potentia pecuniæ, vt substat industriæ, nec semper est eadem sed maior aut minor, pro vt industria negotiantis maior, vel minor fuerit.

3. Dictum certum. Hoc supposito dico, etiam esse certum apud omnes, quod nullus ratione illius prioris potentiæ, quam pecunia habet ad lucrandum potest accipere aliquid vltra sortem. Quia cum illa potentia sit communis cuicunque pecuniæ à quocunque habeatur, idem iudicium est de illa quod de ipsa pecunia. Vnde sicut non licet accipere aliquid vltra sortem, ratione ipsius pecunię mutuatę: ita nec ratione illius potentiæ, quam habet ad lucrandum. Cęterum de secunda potentia, quam pecunia habet ad lucrandum, prout subest industrię mercatoris, qui eam negotiationi expositam habet, est maxima difficultas, vtrùm ratione illius possit aliquid accipi vltra sortem. *Pũctus difficultatis.* Quod est quęrere, vtrùm mercator, qui suis pecunijs, quas negotiationi expositas habet, moraliter loquendo erat lucraturus centum, si alius eas à se mutuò petat, possit vltra sortem recipere illa centum, quæ erat lucraturus, nisi pecunia per mutuum à sua industria remoueretur, illaque in pactum deducere. *1. Sentẽtia.* De qua re sunt qui censeant, non esse licitum pro interesse lucri cessantis aliquid exigere, nisi quando mutatarius est in mora soluendi, ita, vt mutans damnum lucri cessantis pati cogatur inuitus. Ita tenent communiter iurisprudentes, Ioan. And. in ca. nauiganti. de usuris. Antonius. in cap. salubriter. eodem titulo, & Innocentius in dicto cap. nauiganti. Videturque esse sententia iurisconsulti in lege. cum quidem. ff. de vsuris. Vbi hæc uerba ponit. Vsurę non propter lucrum petentiũ, sed propter morã non soluentiũ, infliguntur.

Huiusque rei rationem esse dicunt: Quia antequam A sit mutuatarius in mora gratiam ei mutuator facit, ipsoque volente & consentiente retinet mutuatarius pecuniam mutuatam. Post moram autem non ita. Atque adeò, si ex tunc ratione non solutionis patitur mutuator aliquod interesse, debitori moroso imputandum venit. Debitor enim morosus furi æquiparatur, & fur, certum est, quod non solum tenetur rem furtiuam restituere: sed etiam pro interesse lucri cessantis satisfacere.

2. Sententia. Alij Doctores absoluté, dicunt, non esse habendam rationem lucri cessantis, nec ante moram, nec post moram, ad hoc, vt pro illo possit mutuans aliquid vltra sortem accipere. Ità tenet D. Thom. hic ad primum: Nam distinguit inter damnum B emergens, & lucrum cessans. Et dicit, quod illud licet accipere & in pactum deducere, hoc vero minime. Quam etiam sententiam sequitur Scotus in 4. dist. quæst. 2. & Duran. in 3. d. 17. quæst. 2. & ex antiquis Doctoribus fere omnes. Et probari potest pluribus argumentis. Primo sic: Nullus potest vendere, id quod non habet & potest multipliciter impediri. Sed mutuans nondum habet pecuniæ lucrum, & potest multipliciter impediri: ergo non poterit illud vendere. Hæc est ratio D. Thom. in solutione ad primum. (1. argum.)

2. argum. Secundo sic argumentor: Nullæ sunt leges, aut iuris ciuilis, aut canonici, quæ hoc permittant: ergo id facere non licet. Probo consequentiam: Nã C cum frequentes extent leges, quæ vsuras ratione dãni emergentis impēdi iubeant, nulla est, quæ de lucro cessante loquatur: quod est signum illud esse peccatum.

3. argum. Tertio: Hoc ipsum probatur ratione, & verbis Scoti, id non licere dicentis: quia si mutuans non vult damnificari, pecuniam sibi necessariam reseruet, cum nullus eum necessitet ad faciendam misericordiam proximo. Mutuũ enim gratis est agẽdum.

3. Sententia. Contrariam sententiam tenent Caietanus in isto articulo. Syluester verbo vsura. 1. §. 19. Adrianus in quæstio. de vsura. quamuis fateatur esse opinionem Modernorum Ioannes Medina in tractatu de vsuris. ca. 3. Conrad. de contract. quæst. 30. An- D to. 2. p. titu. 1. cap. 7. §. 9. Couarru. 3. Variar. cap. 4. Angelus verbo vsura. 1. §. 16. Nauarro cap. 17. num. 214. Mercado tract. de vsuris. cap. 10. §. estos titulos. Turrecremata in cap. si res. 14. q. 6. summa Armilla. verbo. vsura. quæst. 3. Corduba in summa quæst. 105. Felinus in cap. 1. §. eũdem filium. de officio deleg. & in cap. cum venerabilis. de exceptio. Iason Inst. de actionib. §. fuerat. Palacios Rubios. in rep. cap. per vestras. de donat. int. virum & vxorem. Qui omnes vnanimiter dicunt nullam esse vsurę labem, quod mutuans etiam si non inuitus seu coactus, vi & fraude mutuet de lucro cessante, cum mutuatario paciscatur, etiam ante moram mutuatarij, & siue rogatus, siue sponte mutuans id offerat, seruatis E tamen nõnullis conditionibus infra ponendis. Imo D. Tho. supra quęst. 62. ar. 4. ad 1. & in 4. d. 15. quęst. 1. art. 5. quæst. 2. ad 4. videtur esse eiusdẽ sententiæ.

1. argum. Quæ similiter potest probari pluribus argumentis. Primo sic: Nullus tenetur cum suo damno alteri mutuum dare, vnde poterit se indemnem seruare: sed si mercator, qui suis pecunijs erat negotiaturus, ea mutuo daret damnum subiret: ergo poterit illud vitare, lucrum, cessans in pactum deducendo.

2. argum. Secundo: Id, quod in potentia habetur, si res sit vendibilis, licitè vendi potest, pro maiori, aut minori pretio, secundum quod potentia fuerit actui propinquior: vnusquisque enim potest vendere triticum, dum herbescit, quia habet illud in potentia: sed mercator, qui habet pecunias negotiationi expositas, habet lucrum in potentia, maius aut minus pro ratione suæ industriæ, ergo poterit illud vendere, atque ex cõsequenti si pecunias mutuo dat poterit id lucrum in pactum deducere.

3. argum. Tertio: Licitum est vendere rem carius, quam absolutè valeat, si per eius carentiam venditor damnum incurrit, vt suæ indemnitati consulat: ergo similiter qui mutuat pecunias, quas negotiationi expositas habet, & quibus erat lucraturus centum poterit illa accipere vltra sortem, & in pactum deducere, vt suę indemnitati consulat. Probo consequentiam: Quia non minus damnum incurrit ille, qui mutuat pecunias: quibus erat lucraturus, quam ille, qui vendit rem ex cuius carentia damnum incurrit.

Vlt. argu. Vltimo: Vnicuique artifici est licitum instrumenta suę artis locare: sed pecuniæ sunt instrumenta negotiationis ad lucrum, ergo poterit mercator illa locare, atque ex consequenti accipere vltra sortem id, quod erat lucraturus.

1. Conclu. Ad explicationem huius difficultatis, vt à certioribus incipiamus, sit prima conclusio certa, quod si negotiator vult remouere pecunias à negotiatione, non potest lucrum exigere ratione mutui. Probatur: Pecunia non potest pluris æstimari, quam absolutè valet, nisi quia est exposita negotiationi: ergo quando negotiator vult illam à negotiatione subtrahere, non poterit accipere pro ea, nisi quod re ipsa valet. Et cõfirmatur: Nam si hoc liceret facere, quilibet subtraheret pecunias à negotiatione ad vitandos labores, & pericula, easq; mutuo daret.

2. Conclu. Secunda conclusio certa: Non potest negotiator ratione mutui accipere à mutuatario totum lucrũ, quod per negotiationem erat lucraturus. Probatur. Illud lucrum est in potentia, potestque pluribus modis impediri: ergo non valet tantum, quantum quando est in actu: atque ex consequenti non potest accipi ratione lucri, tantum quantum est futurum. Et confirmatur: Si quis furaretur illas pecunias, dum erant negotiationi expositæ, non teneretur restituere quantum mercator erat lucraturus quia id non erat in actu, sed in potentia: vt omnes Doctores cõcedunt: ergo nec, si quis mutuò illas accipiat, tenebitur dare quantum ipse mercator erat lucraturus. Probo consequentiam: Nam vterque idem damnum affert negotiatori. Ex hoc infertur, falso aliquos Doctores affirmare, posse quem quam tanti vendere merces in hoc loco, si rogatus id faciat, quanti eas vendidisset, si ad alium locum eas deferret deductis expensis, & laboribus. Est enim id falsum. Nam cum res, quæ est in potentia, non valeat tantum, quantum valet, quando est in actu: non poterit accipere totum quod in potentia erat accepturus.

3. Concl. Tertia conclusio: Probabile est, quod si negotiator rogatus, vel spontaneus mutuet pecunias negotiationi expositas, non potest exigere lucrum cessans ratione mutui. Hanc conclusionem probant rationes adductæ pro sententia D. Tho. Ad quam etiam reduci potest illa, quę erat iurisprudentium, affirmantium, nihil accipi posse vltra sortẽ ratione mutui, nisi quando debitor est in mora solutionis. Et præterea probatur: Quia lucrum alicui cessare non dicitur, nisi quãdo ipse ab eo inuoluntariè cohibetur: si enim voluntarius cessat à negotiatione, non dicetur quod lucrum illud cessat, sed quod ipse cessat à negotiatione: sed quando aliquis rogatus mutuat, non inuoluntariè à lucro cohibetur:

hibetur:

hibetur: sed potius uoluntariè id facit: ergo non dicetur ratione mutui illi lucrum cessare: atque adeo nec poterit aliquid accipere ratione lucri cessantis. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Quia nullus patitur inuoluntariũ, nisi quando vi, aut metu, aut ignorātia aliquid facit, ut docet Arist. 3. Ethic. Et confirmatur: Si negotiator ultrò offerat pecunias mutuo, nihil potest accipere ultra sortem ratione illius, quamuis eas negotiationi expositas habeat, ut omnes Doctores concedũt: ergo nec si rogatus mutuet. Probo consequentiam: Quia vtrobiq; eodem modo cessat à lucro. Hæc ratio est Magistri Soto lib. 6. de iustitia. q. 1. artic. 2. Propter eamque dicit contrariam sententiam esse periculosam, multisque vsuris viam parentem. Cæterum ergo iudico, illam longe probabiliorem, si rectè intelligatur.

4. Conclu. Vnde sit quarta conclusio: Vnicuiq; est licitum, ēt si non inuitus, nec coactus mutuet, sed vel rogatus, vel ultroneus, de lucro cessāte cũ mutuatario pacisci: illudq; accipere vltra sortē: ēt si mutuatarius nō sit in mora solutionis: dummodo id fiat seruatis debitis condōnibus. Hanc cōclusionē probāt argumenta facta pro tertia opinione. Illamq; amplius psuadeo. *5. Ratio.* Nam, vt Soto, atq; D. Tho. & oēs fatentur, is cuius causa alicui, ipso inuito, lucrum cessat tenetur ad illius restitutionem quamuis nō in solidum: hinc enim, qui efficacem causam dat, ne aliquis aliquod bonum, quod esset habiturus, assequatur, tenetur ad restitutionem: & hinc, qui detinet agricolam, aut artificem, tenetur ad interesse amissum: & hinc fur, qui rem abstulit alienam, tenetur de omni interesse, præter rei ablatæ restitutionem. Et quia debitor ex contractu licito, si in mora est, æquiparatur furi, similiter tenetur ad interesse, quod dominus acquireret, & ad fructus, quos ex re ablata esset percepturus: & hinc denique qui apponit impedimentum ne semina fructificent, aut arbores pullulent, tenetur ad verisimile damnum, quod dominus patitur, ut ex mente D. Tho. diximus supra quæst. 62. art. 2. ad 4. ergo idēm etiam erit dicendum in nostro proposito cùm is, qui mutuum accipit efficaciter impediat mutuatori lucrum quod sibi accrescere debebat. *Responsio Soti.* Ad hanc rationem Soto, & cæteri contrariæ sententiæ, dicunt, non esse similem rationē. Nam in casibus antecedentis, qui læsus est, patitur iniustum inuolũtariè, ac proinde pro illata iniuria, & damno recepto, est ei necessario restituendum aliquid. At verò mutuans, licet lædatur, voluntariè tamen id patitur, omninoq; libere consensum præbet, & sic nulla ei fit iniuria, quæ per restitutionem sit resarcienda. *Impugnatio Soti.* Sed hæc responsio nihil valet. Nam aliud est in damnum consentire, & aliud damnum remittere. Et licet mutuans in patiendo cessationem lucri consentiat, non tamen tenetur gratis consentire, sed refusione debita secundum exigentiam iustitiæ prius facta. Quare si talis cessationis lucri passio, est pretio æstimabilis, vt re vera est (aliàs inuitus patiendo nihil posset exigere) nec interest an vltroneus, vel inuitus concedat, imò est laudabilius, vt perdere quis velit, illud lucrum, etiam si sibi sit recompensandum, vt proximo officium præbeat, fit, vt si quando inuitus quis patitur damnum, potest lucrum recipere, etiam possit illud habere quando voluntariè patitur. Non enim ex eo, quod quis voluntariè, vel inuoluntariè interesse patitur, iustificatur acceptio lucri, sed ex eo, quod vendit rem pretio æstimabilem vel nihil valentem vt ex exemplis positis euidentius constat. Nam quamuis rusticus vel officialis, rogatus velit lucri iacturam al-

A terius causa facere, adhuc potest ratione interesse, ab eo cuius causa & contemplatione illud amittit, aliquid accipere, vt omnes concedunt. Et idem est de eo, à quo petuntur instrumēta artis, quibus erat lucraturus. Qui quidem non solum quando ab eo vi, aut fraude surripiuntur, sed etiam quando alterius precibus illa concedit, vel dono dat, potest in pactum commoditatem lucri cessantis deducere. Et sic apparet, quam sit impertinens, quod quis voluntariè, vel inuoluntariè faciat, si res alias est pretio æstimabilis. Et certè mihi adcò vera hæc sententia apparet, vt eam indubitanter tenendam putem, tantum ab est, vt Soto, periculosam illam reperienti acquiescam. *2. Ratio.* Secundo probatur nostra conclusio, per B textum in ca. peruenit. de fideiussoribus. Vbi Summus Pontifex dicit, de omni damno, & interesse satisfaciendum esse fideiussori, si ex fideiussione illud incurrit, ut ibi explicat glossa. Certum est autem, quod fideiussor in effectu mutuat, cum fideiubet vt diximus in superioribus. Et sic colligi videtur voluntariè mutuanti pro interesse satisfieri debere. Et addit textus rationem, ut fideiussor seruetur indemnis: Quia non est iustum, vt dispendium patiatur vnde meruisset præmium. Ad hanc eandem sententiam probandam adducit Medina cap. religio. Clemen. de priuilegijs. Vbi religiosi retrahentes aliquem à legatis faciendis, coguntur satisfacere læsis, & non nisi, quia causam præstiterunt, vt perso C næ, quæ alioqui, per viam legati, erant aliquod lucrum assequuturæ, illud amittunt. Sed talis est noster casus, ut constat. Imò ex illo textu desumi potest argumeutum à minori ad maius. Nam si in casu textus, religiosi impedientes personas à lucro, non in eorum rebus causaliter contento, sed ex alterius uoluntate pendente, tenentur illis satisfacere, à fortiori in nostro casu, qui mutuantem à lucro in rebus eiusdem contento, impedit, facere satisfactionem tenebitur. Pro hoc etiam facit cap. nauiganti. ubi decernit Pontifex, quod vendens res ad terminum, potest plus exigere, si est probabile, vel verosimiliter dubitatur, plns valituras. Ex quibus verbis apertè colligitur, posse non coactum interesse D deducere. Eo vel maximè, quod ut diximus in superioribus, in omnibus conditionibus ad terminũ, vel anticipata pecunia, virtualiter continetur mutuatio.

Ad fundamentum primę opinionis. Restat nunc respondere ad argumenta pro contraria sententia facta. Et primo de opinione iurisprudentium, qui asserebant, nō esse licitum aliquid pro interesse lucri cessantis exigere, nisi quando mutuatarius est in mora solutionis, dico illam esse præter rationem. Nam pecunia non est maioris vtilitatis post moram, quam ante moram, cæteris paribus. Nec minus cessat lucrum iustum ipsi mutuanti ex hoc, quod mutuatarius est ante moram, quam postquam incipit esse in mora, vt suppono. Et sic E nō solum poterit haberi ratio interesse lucri cessantis post moram, sed ēt ante morā. Eo uel maximè, quod debitor morosus hoc solũ addit supra debitorē non morosum, scilicet, quod est in culpa nō reddēs quod reddere tenetur: & sic æquiparatur furi. Hæc autem culpa non est per se causa obligandi ipsum morosum ad reddendum aliquid ultra capitale, sed verum interesse, quod creditor ob causam illius patitur. Atque adeo si idem interesse patitur antequam debitor sit in mora, & culpa, cur non tenebitur pro illo satisfacere, sicut quando est in mora? Nec valet, si dicatur, hoc ideo esse, quia ante moram ex uoluntate, & consensu creditoris mutuata pecunia retinetur, & ita videtur mu-

A tuans gratiam mutuatario facere, volens gratis sustinere interesse, quod interim patitur. Nam contra hoc est ratio superius facta de interesse damni emergentis, pro quo tenetur mutuatarius mutuanti satisfacere, sicut si post moram illud pateretur. Et præterea: quia, vt modo dicebam, quamuis tẽpore mutuationis teneatur quis gratis mutuare, non tamen tenetur gratis lucrum alioqui euenturum pro mutuatario amittere, siue lucrum cesset ante moram, siue post. Et si obijcias: Qui gratis consentit in antecedenti, gratis etiam consentit in eo, quod inde sequitur: sed mutuans tempore mutuationis sponte, & gratis consentit in hoc, quod mutuatarius per certum tempus suam pecuniam mutuatã retineat: B ergo etiam cõsentit in perditione alicuius boni, seu lucri ipsam pecuniæ retentionem consequente. Atque adeò mutuatarius non tenetur quidquam reddere ratione interesse ante moram euenientis.

Obiectio.

Responsio

Respondeo, istam rationem nihil conuincere. Primo: Nam supponit vnum falsum, scilicet, quod qui vult antecedens bonæ consequentiæ, vult etiam & consequens, aut, quod, qui vult causam, vult etiam eius effectum. Huius enim oppositum constat esse verum in eo, qui vult in amore suæ concubinę perseuerare, quam supra modum amat. Et tamen cum sciat per fidem inde sequi eius æternam damnationem, hoc tamen non solum nõ vult, sed etiam odit. Item: Qui scit cibum aliquem gustui delectabilem C esse sanitati contrarium, vult quidem, quia est gulosus, cibũ comedere, ut gustui satisfaciat: non tamen inde vult in morbum incidere. Et ita in multis alijs posset exemplificari. Imò, sicut stat dolere de antecedenti, & de consequenti gaudere, vt accidit ijs, qui de peccato ueram agunt pœnitentiam, qui quidem de peccato dolent, & de dolore gaudent: ita etiam ècõtra stat, aliquem gaudere de antecedenti, & tristari de eius effectu, & consequente. Vt videmus in puella non nupta, quę de concubitu gaudet, quo grauida fit, de grauidatione autem tristatur. Secundo: non conuincit argumentum factum. Quia estò mutuator velit illud antecedens, scilicet, mutuatarium retinere apud se mutuatam ad tem- D pus pecuniam, ac subinde velit cessationem lucri inde consequentem: non tamen est opus, vt sicut gratis mutuare vult, ita etiam gratis velit illud interesse pati releuando mutuatarium à satisfactione, vt ex supradictis patet. Et probari potest à simili. Stat enim, quod Petrus habens vineam fructiferã sponte consentiat, & gratis velit eam donare Ioanni, & tamen non consentiat, nec velit, fructus eiusdem vineæ eidem dare: sed potest vineam donando fructus ad tempus sibi reseruare, ipsum donatarium ad illorum redditionem obligando: ergo pari ratione poterit Petrus velle gratis certam pecunię quantitatem ad tempus alteri mutuare, non consentiendo, nec donando lucrum, quod ex pecunia erat ei alioqui saltem instrumentaliter euenturum. E Et si dicatur, non esse simile de vinea donata, & pecunia mutuata, quia cum vinea sit fructifera, & non pecunia ex sua natura; potest vnus donare vineam fructus eius sibi reseruãdo, & non potest mutuare, seu dare pecuniam, eius fructu apud se retento: sed contra hoc est argumentum: Nam si hæc ratio aliquid valeret, pari ratione sequeretur, quòd sicut non est habenda ratio lucri cessantis ante morã mutuatarij, ita etiam nec haberi deberet post morã eiusdem, cum pecunia nec ante moram, nec post moram pariat. Et præterea: Quia quamuis pecunia de se lucrum non pariat, parit tamen saltem instrumentaliter, inquantum subest industriæ negotiatoris, quomodo nos loquimur de pecunia in præsenti. Et per hęc patet solutio ad argumenta facta pro prima opinione.

Ad primum argumentum pro secunda opinione respondeo, negando maiorem. Bene enim potest quis vendere quod habet in potentia. Non quidem pro tanto pretio, quantum in actu ualet, sed pro maiori vel minori, prout fuerit actui propinquius, vt diximus quæstione præcedenti. Supponimus enim in præsenti, quod quamuis mutuans non actu habeat lucrum, à quo ratione mutuationis impeditur, habet tamen illud quasi in actu, quia absq; dubio, aut saltem probabiliter existimat, illud alioqui sibi euenturum. Et tali probabilitate non existente, nulla ratione posset aliquid accipere. Nec obstat, quòd mutuans aliquid certum pro lucro cessante exigẽs, ponit se in tuto, quo ad id, quod exigit, & alter ponit se in periculo incrementi exacti, imò in certo de illo ultra capitale soluendo. Nã in tali casu mutui, non habetur ratio æquiualentis inter datum, & acceptum, sicut haberi debet in venditione. Sed tantum habetur ratio interesse, quod mutuans ob mutuatarij causam patitur. Et quia illud gratis subire non tenetur, debet is, qui mutuum accipit, aliquid in recompensam præfati lucri ipsi mutuanti ultra capitale reddere, quamuis mutuatarius, nihil vltra capitale à mutuante accipiat. Et quoniam est incertum quantum adæquatè lucrum, quod speratur, est futurum, idcircò iustè pro aliquo certo conuenitur quod apud hominum æstimationem tantum valeat, quantum illud incertum, etiam si plus sit speratum. Et sic constat, quod mutuans aliquid ratione lucri cessantis exigens propriè non vendit lucrum speratum, sed facit contractum innominatum, qui est: Da certum quid, & lucrum incertum perdam; quod probabiliter creditur maius futurum. Et sic propriè non dicetur vendere quod non habet.

Ad 1. arg. pro secunda sententia.

Ad secundum respondetur, quod leges ciuiles, & canonicæ non loquuntur de lucro cessante. Quia cum idem iudicium sit de eo, & de damno emergenti, determinantes hoc accipi posse pro mutuo; consequenter determinant de illo.

Ad 2. arg.

Ad tertium respondetur, concedendo mutuum esse opus charitatis. Cæterum, cum nullus teneatur damnum subire, vt alteri ex charitate prosit, poterit quisque lucrum cessans in pactum deducere, ut suæ indemnitati consulat. Ad aliud argumentum, quod in probatione tertiæ conclusionis fuit positum, respondetur negando, quod tantum dicatur alicui lucrum cessare, quando ipse vi aut metu, aut ignorantia à lucro cohibetur, sed etiam quando uolens, aut precibus ad instantiam alterius cessat à lucri acquisitione. Præsertim, quòd mutuans non vult cessare, nisi mutuatarius ea lege accipiat pecunias, vt soluat lucrum, quod eius intuitu perdit. Ad confirmationem dico, falsum esse, quod mutuator non potest mutuo offerre pecunias illi, qui patitur necessitatem lucro petito, admonito, scilicet, mutuario prius, quod ipse posset sibi subuenire, nisi pecunias haberet negotiationi expositas: quas tamen si lucrum soluit libens mutuabit: aliàs illas non extrahet à negotiatione. Nec hoc negant Doctores. Sed quod negant est, posse mutuantem inuitare mutuatarium, extrahendo pecunias à negotiatione, vt mutuet. Quia iam tunc ille vult pecunias à negotiatione remouere. Et sic nihil potest accipere, vt diximus in prima conclusione.

Ad 3. arg.

De conditione necessaria ad recipiendum aliquid pro lucro cessante in mutuo.

Sed quoniam nostra sententia fuit, non simpliciter, & absolutè esse licitum ratione lucri cessantis

aliquid vltra ſortem exigere in mutuo, ſed conditionaliter, certis, ſcilicet, conditionibus concurrentibus operæpretium erit explicare, quænam ſint futuræ huiuſmodi cõditiones? De quo non oĩno conueniat inter noſtræ ſententiæ authores quibuſdam plures, & alijs pauciores conſtituẽtibus. Conradus loco citato octo aſſignat conditiones neceſſarias ad iuſtificandam acceptionem lucri ceſſantis in mutuo: ſed plures illarum ſunt ſuperfluæ, & impertinentes. Nam primò, dicit requiri, quod mutuãs nõ ſit aſſuetus vſuris. Sed proculdubio hæc conditio non eſt neceſſaria, niſi forte ratione ſcandali, aut in foro exteriori, vt bene docet Nauarro. Secundo dicit requiri, quòd ità mutuator ſit diſpoſitus, vt ipſe mallet ſuã pecuniam ad dictum intereſſe habere, quam illam ſub certo lucro mutuari. Nam dato oppoſito, eſt ſignum, quod mutuat ex affectu lucri, & ſic eſt vſura. Et procedit hæc ratio, vbi mutuans commodũ temporale reſpicit. Nam ſi ex charitate principaliter mouetur ad ſubueniendum proximo per mutuum, ſed abſque damno proprio; tunc poterit male mutuare: ſe indemnem ſeruando, quam pecuniam retinere, lucrum inde ſperando, vt dicit Caietanus in præſenti. Medina non admittit hanc conditionem. Sed ſatis eſſe putat, ſi ſit indifferens, ità, vt data ſibi optione non hoc magis velit, quam illud. Et idem ſentit Syluester loco citato. Cæterum mihi quantum ad hoc, placet opinio Nauarri. Nempe, quod ſiue precibus alterius, ſiue ſua ſponte, ſiue affectu charitatis ſe offerat, ſiue lucri, non peccat contra iuſtitiam, vel peccato vſuræ, etiam ſi magis inclinatus ſit ad certum lucrum, ex mutuo, quam ad intereſſe ex negotiatione. Dummodo mutuans firmiter decreuerit negotiari: & ſolum cauſa alterius extrahat à negotiatione pecunias. Et ratio huius eſt manifeſta. Nam, cũ, ut ex ſupradictis conſtat intereſſe illud amiſſum ſit pretio æſtimabile, non obſtat, an hoc, vel illo aio faciat. Iuſtitia enim commutatiua non ex hac, vel illa intentione, ſed ex æqualitate rei datæ, & acceptæ, eſt attendenda. Siue ergo rogatus, ſiue quęſitus, ſiue ſponte, ſiue principaliter ex charitate, vel ex neceſſitate proximi, ſiue ex amore lucri aliquis mutuet, idem eſt quantum ad iuſtitiam, iudicium. Tertiò dicit Conradus, requiri ad iuſtificationem acceptionis lucri ceſſantis in mutuo, quod mutuatio ſit conſilij, & non præcepti. Quia tanta poteſt eſſe neceſſitas mutuatarij, mutuum petentis, vt teneatur mutuans ex præcepto mutuare. Et ſi quod lucrum inde ceſſat, tenetur gratis illud ſuſtinere, contentuſque eſſe cum hoc, vt ſors mutuata ſibi reddatur. Cęterũ in hac conditione, vt ſolet arbitror decipi Conradum, ſicut & in præcedentibus. Imò decipiuntur plures alij, qui eam neceſſariam eſſe dicunt. Et ratio eſt: Nam vel ille, qui mutuum petit, eſt in extrema, aut quaſi extrema neceſſitate, ratione cuius teneatur mutuans ei eleemoſynam facere. Vel eſt citra talem neceſſitatem. Si primum, ſequitur, quod non ſolum debet gratis præfatam lucri ceſſationem ſuſtinere, ſed etiam ipſam ſortem, qua extremè mutuatarius indiget, tenetur ei gratis donare: cum ſecundũ Conradum, & veritatem non ſatiſfaciat diues mutuando ei, qui extremam patitur neceſſitatem, ſed teneatur ipſi donare. Atque ex conſequenti nec obligabitur tunc mutuatarius pro lucro ceſſante ſatiſfacere, nec ſortem mutuatam reddere. Si autem mutuatarius eſt citra extremam, vel quaſi extremam neceſſitatem: ita, vt diues nihil ei dare teneatur, ſicut obligatur ſortem mutuatam reddere, ita & pro lucro ceſſante ſatiſfacere. Si dicatur, quod mutuatarius eſt in extrema, vel quaſi extrema neceſſitate,

Sententia Conradi.

A & tamen ipſe volens ſe obligat ad ſortem mutuatam reddendam: & ideò mutuator quamuis gratis donare teneretur, excuſatur ſortem datam exigẽdo, & recipiendo: contra hoc eſt argumentum, ſicut poteſt ille indigens ſe ad ſortis ſolutionem obligare cedens donationi eidem alioqui faciendæ, ita etiam poteſt ad ſatiſfaciendum pro damno lucri ceſſantis, quod ſui gratia mutuator patitur, volens obligari: ergo tunc poterit ab illo mutuator vltra ſortem ratione lucri aliquid exigere. Et ſi charitas obligat mutuantem ad liberandum mutuatarium à ſatiſfactione lucri ceſſantis: æquè: imò plus obligabit illum eadem charitas ad liberandum indigentẽ à ſolutione ſortis acceptę, ex quo pauper ille forte B ipſa directius indiget, quàm ſuſtinentia præfati intereſſe, quod mutuator ſuſtinet.

His ergo, & alijs conditionibus reiectis, quæ mihi placent, & neceſſariæ videntur, ſunt quatuor. Prima, quod lucrum ceſſans ſit verum & non fictum. Alias erit plana vſura. Poteſt autem eſſe fictum, & non verum lucrum, meo iudicio dupliciter. Scilicet, vel, quia mutuans non decreuit negotiari, vel ſi decreuit, eſt tamẽ negotiatio talis, ex qua vero ſimiliter lucrum alicuius mõmenti ſperari non poteſt. Nõ verò eſt neceſſarium, vt ita ſit à parte rei, quod ex mutuatione mutuans aliquod intereſſe patiatur. Nam ſtat tempore mutuationis eſſe valde veriſimile, & quaſi indubitatum, quod mutuans, ſi non mutuaret, eſſe aliquid poſtea lucraturus, C ratione cuius veriſimilitudinis poterit cum mutuatario, vt dictum eſt, ſuper refuſione paciſci, & tamen poſtea oppoſitum accidat, quia talis mutuatio euenit, vel in mutuante, vel in rebus, quas alioqui erat empturus, vt nullum lucrum fuiſſet aſſequuturus. Et procedit hoc tam de damno emergente, quam de lucro ceſſante. Itaque ad hoc, vt exactio, vel damni emergentis, vel lucri ceſſantis iuſte tempore mutuationis fiat, ſatis eſt, quod intereſſe ſit veroſimile, aut probabile. Nam hoc ſufficit, vt non ſit fictum, quidquid poſtea à parte rei ſuccedat. Secunda conditio neceſſaria eſt, quod mutuum ſit cauſa amiſſionis lucri, vt docent Conradus, Caietanus atque Nauarro D locis citatis. Quod non contingit, quando mutuans habet aliam pecuniam in arca, quam mutuo dare, vel negotio exponere poſſet, & ipſe non vult, niſi extrahere eam, quam habet negotiationi expoſitam, vt ſic lucri ceſſantis commodum reportet. Sed eſt hoc intelligendum, vt bene notat Nauarro, quando pecunia, quam reſeruat nõ eſt ſibi neceſſaria ad alias occurrẽtes neceſſitates vitęque ſuffragia: quibus, vt habeat vnde ſubueniat, decreuit, non dare illam negotiationi, quod eſt prudentiæ. Tertia conditio eſt, quod lucrum non excedat intereſſe: alioqui erit vſura ratione illius exceſſus, ad cuius exactionẽ is, qui mutuat nullam cauſam pręter mutuum habet. Eſtque hæc conditio intelligenda, ſicut & prima, non E de intereſſe vere, & realiter euenientẽ, ſed de intereſſe veroſimili, & probabili. Imo quod exigitur, non ſolum non debet excedere veroſimile, & probabile intereſſe futurum, ſed ad ſummum debet eſſe tantum, ut ſit dubium probabile, an lucrũ ceſſans plus minusve ſit ualiturum, iuxta determinationem cap. in ciuitate. Et tunc quidquid in re accidat, hoc eſt, ſiue plus ſiue minus mutuans realiter fuiſſet lucraturus, licitè id, quod eſt exactum poteſt à mutuatario recipere: ex quo ueroſimile lucrum ceſſans tempore contractus tantum ualuit, quantum ratione eius fuit à mutuatario exactũ. Quarta & vltima cõditio eſt, quod mutuator nõ exigat tantum, quantũ futurum creditur lucrum ceſſans, ſed deductis labo-

1. Cõditio

2. Cõditio

3. Cõditio

4. Cõditio

tibus, & expensis, attentoque etiam quod lucrum est in futuro, & in periculo, & quod valet minus nõdum habitum, licet speratum, ob eius incertitudinem, quam valet actu existens. Et hoc est, vt existimo, quod voluit significare D. Tho. hic ad primum, quando dixit recompensationem damni, quod consideratur in hoc, quod de pecunia non lucratur, nõ posse in pactum deduci, quia non debet quis vendere id, quod non habet, & potest multipliciter impediri ab habendo. Non enim hæc verba accipienda sic sunt, vt omnino neget posse aliquid pacisci ad arbitrium boni viri pro interesse dandum. Quia aliàs nec pro lucro agricolæ vel segetum posset aliquid exigi, cum id etiam non habeatur, & possit multipliciter impediri, quod est falsum & contra eundẽ D. Thom. Sed quod negat, est, posse totum lucrum speratum, aut verisimiliter cognitum à mutuatario exigi, quia id esset iniquum, cum non habeatur, & possit multipliciter impediri. Et quod hic sit verus sensus, colligitur manifestè ex eodem D. Tho. supra q. 62. art. 4. & in 4. d. 15. q. 1. ar. 5. q. 2. ad 4. Vbi fatetur impedientem ab assequutione lucri, vel alterius boni habendi, teneri ad restitutionem non in solidum, sed arbitrio prudentis viri. Quia, inquit, non est habitum, & impediri potest multipliciter. Aliàs ex vna, & eadẽ ratione contrarias colligeret conclusiones, quod est absurdum. Hic ergo, & ibi vnum atque idem docet, nempe, totum lucrum exigi non posse, bene tamen partem. Atq; adeò D. Tho. non aduersatur nostræ quartæ conclusioni, quamuis à Doctoribus contrariæ sententiæ pro ipsis adducatur.

Dubium.

Explicatis iam conditionibus necessarijs ad iustificationem illius, quod ratione lucri cessantis in mutuo accipitur, dubium consequens est, vtrùm prædictis conditionibus existentibus possit mutuans illico in ipsa mutuatione lucrum exigere. Conradus loco citato partem tenet negatiuam. Imò ex conditionibus necessarijs ab ipso positis, vna est, quod exactio tempore mutuationis facta, non sit ad hoc, vt mutuatarius teneatur refundere interesse statim in ipsa mutuatione. Quia cum mutuator tunc non sit interesse passus, nec etiã tenebitur mutuatarius tunc pro illo satisfacere. Sed contra istam sententiam argumentatur Medina in tract. de vsuris. ca. 3. § septima conditio, multipliciter. Primo: Si Petrus mense sequenti est aliquid verosimiliter lucraturus, & Ioannes vult eum in re alia occupare, vnde lucrum illud amittat, potest cum Ioanne hoc modo conuenire. Ego cedam illi lucro, si aliquid mihi in promptu das: ergo pari ratione poterit mutuator recompensam lucri, cui cedit, iuste in promptu exigere & recipere. Et confirmatur: Potest quis fructus vineæ nondum existentes, sed speratos & incertos anteà vendere, pro illisq; in promptu aliquid certum recipere, vt patet ex communi Doctorum consensu, vsuq; fidelium: ergo etiam poterit mutuator in casu, quo non solum mutuat, sed etiam lucro verosimiliter sperato, ob causam mutuatarij, cedit, qđ gratis facere non tenetur, pro huiusmodi cessione aliquid à mutuatario in promptu exigere, & recipere.

Sententia Conradi.

Argumenta Medinæ contra Conradum.

1. argum.

Secundo: Si mutuatio, quæ fit cum pacto, quod mutuatarius aliquid certum pro interesse, quod mutuans patitur, statim soluat, esset vitiosa: aut esset ideò, quia tempore mutuationis nondum cum effectu patitur tale interesse, sed posteà patietur illud, aut quia mutuans cogit mutuatarium ad aliquid agendum seu soluendum ratione mutui, ad quod non est obligatus, nempe satisfacere pro interesse, cessione, quã satisfactione non existente non mutuaret. Sed nihil horum sufficit vitiare prædictam mutuationem. Non primum. Tum quia qui vendit ad statim carius, quam pretium commune valet, adiuncta ratione interesse, quod ex carentia sui mercis verosimiliter est passurus, licitè ad statim recipit recompensam pro interesse futuro, esto tempore venditionis tale interesse non sit in effectu, vt cõmuniter dicunt Doctores. Tum etiam, quia quamuis tempore mutuationis mutuans in effectu nõ patiatur præfatum interesse, tunc tamen in effectu, & realiter cedit lucro verosimiliter euenturo, & sperato, quod est pretio æstimabile, vt constat, atque adeò poterit tunc pro illa cessione aliquid statim soluendum exigere. Nec secundum. Quia si ea ratio aliquid valeret, similiter conuinceret, quod mutuatio facta cum pacto de soluẽdo postea simul cum capitali aliquid certum, ratione lucri sperati, esset vitiosa. Consequens autem est falsum, & contra communem Doctorum sententiam. Probo sequelam: Nam similiter taliter mutuans obligat mutuatarium ratione mutui, ad aliquid plus, quam aliàs teneretur. Aliàs enim non tenebatur, nisi ad satisfaciendum pro interesse prout conuenerit. Conuenire aũt de aliquo certo soluendo, loco præfati lucri incerti, est alia noua obligatio, ad quam mutuatarius nec ratione mutui, nec ratione cessantis lucri obligabatur, sed sola contrahentium conuentione, per quã mutuans illud à mutuatario tempore mutuationis exigit.

2. argum.

Tertio principaliter sic argumentor: Quando quis exigit in mutuo aliquid vltra sortem, ratione lucri cessantis, in tali actione duplex contractus implicite continetur, vt communiter dicunt Doctores. Vnus est mutui. Et ratione huius immediatè nihil omnino exigitur, aut recipitur, quia esset aperta vsura. Alter est pacto recipiendi aliquid ob interesse amissum, quod est pretio æstimabile. Estque veluti quædam venditio futuri boni: ergo sicut venduntur fructus sperati, & lucrum alicuius ex arte, aut labore manuũ pro pretio in promptu accepto, poterit etiam vendi, eodem modo lucrum ex mutuo amissum. Si enim alicuius est pretij ista spes, & cessio à lucro futuro, cur illius pretium statim exigere non licebit.

3. argum.

Certè hæc argumenta efficacissima sunt, & quæ prima facie intentum sufficienter probare cuique videbuntur. Cæterum re oculatius inspecta sententiam Conradi incunctanter tenendam esse existimo: nimirum esse illicitum, quod quis in mutuo ratione lucri cessantis aliquid statim soluendum exigat. Quam etiam sententiam tenet Medina loco citato: illamque probat solum reducendo ad inconueniens. Nam dicit, quod ex opposita sententia si teneatur, duo quam maxima sequuntur inconuenientia. Primum est, quod rebus eodem modo se habentibus, cogeretur quis ratione minoris mutui tantum interesse soluere quãtum ratione maioris, quod apertam continet inæqualitatem, cum non sit verosimile, quod quis tantum sit lucraturus minori pecunia, quantum maiori. Probo sequelam. Posito casu, quod indigens petat mutuo quindecim ad certum terminũ soluendos, cum quibus est verisimile mutuantẽ toto illo tpe quinq; fuisse lucraturũ, parum plus minusve deductis expensis, & laboribus, &c. & mutuans dicat: Faciã quod petis, modo illico mihi soluas quinque pro cessione lucri probabiliter sperati, qua tui causa facio: & alter consentiens accipiat à mutuante quindecim, ex quibus iuxta cõuentionẽ statim soluat eidẽ quinq;, tunc apud mutuatariũ solũ remanent decẽ. Estq; perinde, ac si tantum

Sententia Conradi vera & tenenda.

decem ei mutuo data fuissent: & tamen in termino est quindecim soluturus, decem pro principali, & quinque pro interesse lucri cessantis, nec si quindecim à principio mutuò accepisset, plus soluere teneretur: ergo ratione minoris mutui tantum cogitur soluere, quantum ratione maioris. Secundum incōueniens est: Nam sequeretur quod mutuatario nihil accipiendo totam sortem ipse reddere teneret: quod est aperta iniustitia. Et quod sequatur patet, posito casu, quod negotia ità essent ampla (vt fieri solet) quod quis cum viginti alia viginti esset lucraturus, deductis laboribus, & expensis, & quod tunc mutuans diceret mutuatario petenti, se velle ei mutuo dare viginti, dummodo sibi lucrum cessans statim soluat: nam tunc nihil accipiens totum soluere teneretur, quod est ridiculum. Cæterùm, quamuis Medina his duobus deductis inconuenientibus ex opposita sententia, nostram veram esse ostēdat, nullam illius ostensiuam rationem reddit. Quam ego vt explicem, suppono eos, qui mutuas pecunias, maximè cum interesse lucri cessantis, conquirunt esse pro illo saltem tempore indigentes. Si enim pecunia non egerent, quid opus esset illam, nō solum rogando, verum etiam interesse soluendo, quærere, cum sit summę dementiæ, laborando & recompensando quęrere, quod vel ipse habet, vel si non habet, illo tamen nō indiget? Est ergo ille, qui pecunias sub interesse lucri cessantis accipit, pro eo tempore indigens. Atque adeò, si mutuo accipiens quindecim statim soluere cogitur, quinque: non solùm pecunię suæ, sed etiam eius emolumenti, ob quod illam mutuo accepit, cogetur iacturam sustinere. Quare sicut mutuans, quia pecunia indigebat ad negotiandum, & lucrandum: potuit licite interesse in pactum deducere: ità etiam, quia mutuatarius indiget pecunia accepta, quæ iam est sua, ad damna vitanda, remutuans, hoc est, anticipate soluens (est enim anticipata solutio quædam mutuatio, vt diximus supra) licite poterit damnum emergens ex mutuo, seu anticipata solutione, illorum quinque exigere, illudque in pactum deducere. Non minus, quam ille, qui à principio quindecim mutuauit. Atque, ex consequenti erit manifesta iniuria, petere, aut exigere mutuum, sine interesse ab eo, qui vt suę necessitati subueniret coactus fuit illud cum interesse accipere. Quod facit ille, qui mutuās quindecim in casu posito cogit mutuatarium statim ex illis quinque soluere ratione lucri cessantis. Nō ergo cogi debet, aut potest sine magna iniuria, ut à principio soluat lucrum cessans, qui pecunias necessitate compulsus mutuo accepit. Et hæc est ratio, ut existimo, propter quam Pius Quintus in quodam suo proprio motu, solutiones, quas vulgò anticipatas appellant, omnino fieri prohibuit in censibus, vt infra dicemus.

Ad 1. arg. b Ad primum argumentum in contrarium factum cum sua confirmatione, respondet Medina concesso antecedenti negando consequentiam. Nō enim est similis ratio de eo, qui lucrum suarum operarū futurarum, aut fructus nascituros vendit pro pretio statim soluendo; & de eo, qui mutuat sub pacto, vt lucrum cessans sibi statim soluatur. Nam in casibus antecedentis, uendens transfert dominium, seu ius in alterum eius, quod uendit: & sic uera uēditio. At uerò in nostro proposito, mutuans nihil iuris in alterum transfert, nisi solum id quod mutuat. Et quāuis cedat lucro uerosimili alioqui euenturo, eo ipso tamē quod statim pro tali cessione aliquid à mutuatario accipit, interuenit prædicta iniustitia; scilicet, quod tantum soluit mutuatarius pro minori lucro cessante quantum esset soluturus pro maiori ut di-

A ctum est. Cæterum hæc responsio meo iudicio non plenè satisfacit. Nam, quamuis mutuans in casu, de quo loquimur nihil transferat positiuum in mutuatarium, nisi tantum rem mutuatam, cedit tamen lucro futuro, quæ cessio est pecunia æstimabilis: & sic poterit dici hanc cessionem vendere, & transferre. Quocirca aliter ad primum argumentum, & simul ad secundum respondeo, esse diuersam rationem de venditione, & mutuo. Nam, quia in venditione fieri potest, vt emptor non damnificetur ex anticipata solutione, sed potius aliquando iuuetur, vt communiter dicunt Doctores de venditione lanarum, & aliarum rerum, fit, vt prędicta anticipata solutio nō repugnet venditioni: & sic ex cōuentione partium Ad 2. arg.

B accipi potest. At verò in mutuo impossibile est, qd non damnificetur mutuatarius. Nam cum mutuū detur, & accipiatur ad succurrendum necessitatem patienti, maximè quando sub interesse accipitur, est omnino contra naturam illius, vt eadem ipsa pecunia, quę datur, statim ab ipso mutuatario auferatur: quia est dare pecuniam, & non dare, vt constat, & pactum de illa accipienda est prorsus violentum, damnificatiuumq; proximè ex natura mutui, atq; adeo illicitum. Occurrit etiam hic alia non despicienda ratio propter quam tale pactum sit iniustū. Et est, quia cum exactio eius, quod mutuans accipit vltra sortem in casu, de quo loquimur, siue statim, siue post sit soluendum, iustificetur ratione lucri cessantis, certè si mutuans manet, verbi gratia, cum

C quinq; quæ est tertia pars sortis, non poterit ex hac parte aliquid vltra sortem accipere, cum ipse illa in arca reseruet, vel si cum illis vult negotiari, possit.

Ad 3. arg. Ad tertium argumentum respondetur concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam quamuis spes & cessio lucri futuri in mutuo, sit pretio æstimabilis, & propterea aliquid pro illa accipi possit, vt diximus in superioribus: quia tamē repugnat naturæ mutui, vt eadem pecunia, quæ mutuatur statim ab ipso mutuatario exigatur: idcircò non est licitum talem spem pro pretio statim soluendo vendere, sed pro futuro, vt sic prædicti duo contractus in tali mutuatione inclusi integrè & perfectè exer-

D ceantur. Est ergo resolutio huius, & præcedentis difficultatis, quod ad iustificādam exactionem, qua mutuans aliquid à mutuatario ratione lucri cessantis tempore mutuationis exigit, tales interuenire debent conditiones. Primum, quod lucrum cessans sit verum, & non fictum: hoc est, quod tempore mutuationis verosimiliter, & probabiliter appareat. Secūdum quod mutuum sit causa amissionis lucri. Tertium, quod lucrum non excedat interesse. Quartum, quod mutuans non exigat tantum, quantum futurum creditur lucrum cessans, sed deductis expensis & laboribus, &c. Et tandem vltimum, qd exactio non fiat eo modo, vt mutuatarius teneatur statim pro interesse satisfacere, aut exactum solue- Resolutio difficultatis.

E re, ad modum iam explicatum. Alij addunt aliam conditionem, scilicet, quod in tali exactione caueatur ab infamia, & scandalo. Hæc tamen non est propria huius contractus, sed communis omniū actionum humanarum. Et ideò à nobis prætermittitur. His omnibus concurrentibus licita erit mutuatio, cum præfata exactione, & siue post appareat, quod mutuans plus longe fuisset lucraturus, vel nihil, iuxta conuentionem factam, tenebitur mutuatarius quod promisit soluere: Quia non veritati lucri euenturi, sed verisimilitudini tempore mutuationis habitæ ex rigore contractus talis excessus innititur. Sed quoniam in his, qui mutuant, aut ad terminum vendunt, aut emunt rarò prędictæ cōditiones

nes concurrunt: ideò tales contractus, in quibus ratione lucri cessaotis aliquid ultra sortem exigitur, dissuadendi sunt antequam fiant, & postquam facti sunt diligenter attendendum, an omnia interuenerint requisita, ne temere, scilicet, vel iustificentur, vel cōdemnentur. Et hæc est ratio, ut existimo, propter quam Summus Pontifex in cap. in ciuitate. de vsuris. hos contractus dissuadere videtur, dicens: Ideò ciues saluti suæ bene consulerent, si à tali contractu cessarent, cum cogitationes hominum omnipotenti Deo nequeāt occultari. Et hæc dicta sint de tota ista difficultate.

In solutione ad quintum argumentum agit D. Thom. de contractu societatis. Qui est quando aliquis alteri committit pecuniam, vt ex illa negotiationi exposita lucrum reportet. Verbi gratia: Habeo mille aureos, & do illos mercatori, ut postquā eis negotiatus fuerit, lucri partē mihi conferat. Sed est difficultas, vtrùm iste contractus sit vsurarius? Ad cuius explicationem aduertendum est, quod societatis duplex potest esse genus. Vnum quādo plures mercatores in vnum cumulū suas pecunias congerunt, ministrosq; habent communes: ita, vt & pecuniæ, & operæ, & expensæ omnibus sint æquales. Quod societatis genus apud illustres mercatores, tā Hispaniæ, quam Italiæ, & ubique terrarum, est usu frequentissimom. Aliud genus societatis est, in quo vnus ponit pecunias, alter operas, alter industriam. De quo fit mentio in l. societatem. ff. pro socio. Hoc constituto dico, utrunque genus societatis esse licitum, dummodo in illo tres inueniantur cōditiones. Prima est, quod omnia, quæ in societate ponuntur, siue sint pecuniæ, siue operæ, vel industria, à principio numerentur, & ex illis fiat quasi vna summa pecuniæ omnibus communis. Verbi gratia: Sunt tres socij, quorum vnus ponit mille ducatos, alter operas requisitas, quę æstimantur alijs mille, tertius verò ponit industriam, quæ æstimatur quingentis: tunc stabilienda est societas, ac si tres posuissent duo millia quingentos ducatos. Secunda conditio est, quod singulorum portiones æqualiter subsint periculo, sicut & lucro: Ita, vt si pecunia pereat, suo domino pereat, nec alter teneatur illam soluere, alias esset vsuraria mutuatio. Tertia conditio requisita est, quod partes sint proportionabiliter æquales, quantum ad lucrum, & quantum ad damnum: hoc est, quod tam lucrum, quam damnum proportionaliter respondeat cuique socio ponenti, vel pecunias, vel operas uel industriam. Et quod vtrumque genus societatis tribus his cōditionibus seruatis sit licitum, probatur primò, ex cap. per vestras. de donat. inter vir. & vxor. Vbi Innocentius III. contractum societatis approbat, & ex Instit. pro societate. per totum titulum. & ff. & C. pro socio. per totum. Vbi idem habetur. Et præterea, quia in neutro genere aliqua alicui fit iniustitia, sed omnibus redditur æquale. Et si quis objiciat Instituta de societate. §. de illa. dicens: Quorundam opera ita pretiosa est, ut iustum sit cōditione meliori in societate admitti: quibus verbis significari videtur, in contractu societatis non semper esse necessarium, quod partes quantum ad lucrum sint proportionabiliter æquales. Respondeo, quod loquitur textus ille de eo, qui apposita aliqua pecuniæ portione apponit etiam industriam. Vt si, verbi gratia, apponente Petro bis centum ducatos, Paulus apponat centum & labores atq; industriam ualentes trecentos. Tunc cumulus societatis ualet sexcenta, quorum quatuor ponit Paulus, & Petrus duo. Ex quo sequitur, ut lucri debeat Paulus recipere duas tertias, & Petrus

Duplex genus societatis.

A vnam. At verò in damno quantum ad rem Paulus non subit nisi periculum vnius, & Petrus duorum. Et propterea dicitur in textu, iustum esse, vt cuius opera est pretiosa, meliori conditione in societate admittatur. Ad quod etiam alludit casus legis societas. C. de societ.

Dubium.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm cōtractus societatis, sub conditione, ut capitale sit saluum, sit usurarius? Verbi gratia, est aliqua vidua, quę habet mille ducatos. Et tribuit illos alicui mercatori sub hac lege, ut si illis aliquid lucratus fuerit partem lucri sibi conferat: si verò pecunia pereat, non sibi, sed mercatori pereat. Est difficultas, utrum iste contractus sit licitus? Maior. in 4. dist. 15. q. 48. partem tenet B affirmatiuam. Et probatur primo argumento desumpto ex cap. per uestras. de donat. inter vir. & vxor. ubi permittitur, quod maritus pecuniam dotalem collocet apud mercatorem, ut eius lucro uiuat. Hoc autem fieri non potest, nisi saluo capitali: quia semper dos mulieris salua consistere debet: ergo contractus societatis, qui fit saluo capitali, est licitus.

1. argum.

Secundo: Ille, qui pecuniam ponit in societate potest pacisci cum socijs, ut non subeat totius pecunię periculum, sed tantum partis, vt omnes Doctores concedunt: ergo etiam poterit pacisci, ut nullum periculum subeat. Patet consequentia: Quia eadem est ratio totius & partis.

2. argum.

C Tertiò argumentatur Maior. argumento, quod ipse appellat demonstrationem, hoc modo: Potest, verbi gratia, Petrus ponere mille aureos apud Paulum negotiatorem, postea autem adire Frācifcum, & celebrare cum ipso contractum assecurationis pro pretio quinquaginta ducatorum. Quo facto potest tertiò adire Ioannē, & dicere ei, se habere apud Paulum mercatorem mille aureos negotiationi expositos, quibus singulis annis lucrari solet ducentos, vendereque ei lucrum pro pretio centum aureorum. Tunc in hoc casu habet Petrus lucrum quinquaginta aureorum, saluo capitali per contractus licitos: nam omnes illi contractus, quos diximus, liciti sunt: ergo eadem ratione poterit hoc ipsum D efficere per vnum cōtractum, cum eadem persona: siquidem est idem effectus: atque ex consequenti licebit dare pecuniam in societatem, saluo capitali.

3. argum.

His tamen non obstantibus, dico, nullo modo esse licitum contractum, in quo vnus ponit pecunias in societate saluo capitali: ita scilicet, vt ipse nulli se periculo exponat, sed alius teneatur quidquid acciderit, soluere. Probatur primo ex lege. societatem. C. pro socio. Vbi reprobatur societas, in qua vnus nec periculum pecuniarum, nec operarum subit. Et ratione sic argumentor: Illa est legitima negotiatio, qua pecunia exponitur negotiationis periculo: sed in casu posito, qui ponit pecunias in societate, salE uo capitali, non se exponit negotiationis periculo: ergo non est legitima negotiatio. Et confirmatur: Hoc est discriminis inter societatem, & mutuationem, quod in societate dominium pecuniæ remanet penes singulos, qui in societate conueniunt, per mutuum autem transfertur dominium in mutuatarium, sed in casu posito ille, qui ponit pecunias in societate, saluo capitali, non reseruat penes se illarum dominium, sed illud transfert in negotiatorem, ille enim est dominus rei cui perit, si perdatur: ergo talis non est contractus societatis, sed mutui: atque ex consequenti illicitus, si quidem speratur lucrum ex mutuo.

Conclus.

Ad primum argumentum nonnulli respondent,

Ad 1. arg.

quod

quod in illo capite, specialiter conceditur marito, ut possit dotem deponere apud mercatorem, ex eaque suscipere lucrum sub conditione, vt semper sit salua dos: idque fieri in fauoré matrimonij, vt hac ratione sustentet onera illius. Sicut & conceditur genero, vt si pignus fructiferũ acceperit pro dote, possit fructibus illius frui, non computatis in sortem, vt patet ex capitulo. salubriter. de vsuris. Redditque textus rationem: Nam dotis fructus sunt pro oneribus matrimonij supportandis. Cæterum hæc solutio proculdubio est falsa. Quia cum recipere usuras, vt diximus, sit contra ius diuinum, & naturale nulla ratione potest dispéſari, ut licita fiat. Nec est eadem ratio de pignore, vt statim dicemus. Quare hac solutione omissa ad argumentum respondeo, in illo capitulo tantum explicari, qualiter maritus ex fructibus dotis viuere possit, etiam deponendo dotem apud tutum mercatorem in societatem; sub communi tamen iure societatis, scilicet, cum periculo sortis.

Ad 2. arg. Ad secundum argumentum respondetur, concedendo, posse fieri, quod aliquis decem millia ducatorum in societate ponat, & nolit, nisi medietatis periculum subire. Cæterum nec etiam tunc poterit recipere lucrum ex negotiatione, nisi ratione illius medietatis, cuius periculum subit. Reliqua verò censebitur socijs mutuare. Quare si pro illis pretium exigat erit usura. Et idem iudicium erit, si nullius partis periculum subire velit. Tunc enim non erit contractus societatis, sed mutui.

Ad 3. arg. Ad tertium argumentum respondetur, concedẽdo, quod si illi tres contractus cum diuersis celebrẽtur, omnes sunt liciti. Cæterum, si celebrentur cum eadem persona, dicit Caietanus in opusc. 16. respons. responsione. 11. quod si simul fiant, sunt illiciti: quia tunc est vsuram ex mutuo accipere, licet occulte. Si tamen fiant cum eadem persona, non simul, sed successiue, ita, scilicet, ut hodie ponantur mille aurei sub cõmuni lege societatis, & ab hic duo dies ueniat idem ad mercatorem, & faciat contractum assecurationis, & post alios duos dies vendat eidem lucrũ, omnes illi contractus erunt liciti. Quia tunc eadem ratio est de illis, ac si cum diuersis personis fierent. Cæterùm hæc sententia Caietani amplectenda non est. Et sic dico, quod siue fiant simul, siue successiuè, semper erunt illiciti illi contractus cum eadem persona celebrati. Et ratio est; Quia sunt inter se repugnãtes, alterque alterum corrumpit necessario. Quare si cum eadem persona celebrentur, contractus societatis conuertitur in contractum mutui, ex quo lucrum speratur. Et sic semper est illicitus, vt constat ex ratione conclusionis, qua diximus contractum societatis tantum esse, quando dominium pecuniæ remanet penes singulos. Quod non contingit quando contractus assecurationis celebratur cum eodem, cum quo societas habebatur.

In solutione ad sextum argumentum dicit Diu. Thomas, quod si aliquis ratione mutui habeat aliquod pignus fructiferum, vt est vinea, vel agrum; tenetur numerare fructus in partem solutionis. Ità enim habetur expresse in capitulo primo. de vsuris. Et ratio est manifesta: Nam acciperet aliquid ultra sortem ratione mutui, quod est intrinsece malũ, ut diximus. Sed cõtra hoc sunt duo argumenta, quę uidentur habere difficultatem. Primum est desumptum ex cap. conquestus. de vsuris. Vbi postquam dixerat Papa, quod fructus pignoris debent in solutionem principalis computari, subdit statim, nisi fortè terra ipsa de feudo sit monasterij. Tunc enim fructus pignoris non sunt in solutionem sortis computandi.

Duo argumenta cõtra ea quę dicit D. Tho in solutione ad sextum.

Vt si, Verbi gratia, ecclesia fundum aliquẽ alicui in feudum tradidit, & postmodũ feudatarius illum in pignus dat pro mutuo eidem ecclesiæ, dicit Papa, quod tunc fructus suscepti non sunt computãdi in solutionem principalis. Quod & habetur expresse in cap. 1. de feudis. ergo non semper recipere fructus pignoris ratione mutui, est vsura. Secũdum argumentum desumitur ex cap. salubriter. de vsuris. Vbi habetur; quod si socer tradat genero agrum fructiferum in pignus pro dote, gener facit fructus suos, nec sunt computandi in solutionem principalis: ergo falsum est dicere, quod fructus debent numerari in partem solutionis.

Resposio aliquorũ. Ad hæc duo argumenta nonnulli respondent dicentes, in his duobus casibus particulariter permissum esse, quod fructus pignoris non computentur in solutionem sortis, vel propter vtilitatem ecclesię, vel in fauorem matrimonij. Cæterum hæc solutiõ nullo modo est sustinenda. Nam cum accipere vsuram pro mutuo, sit intrinsece malum, nulla ratione fieri potest, vt aliqua ex causa licitè permittatur.

Ad 1. arg. Quare illa omissa ad primum argumentum, supposito, quòd feudum appellatur, quando aliquis habet vsumfructum rei, pro aliquo opere faciendo, non tamen dominium, & proprietatem. Respondeo concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam in illo casu nõ accipiuntur fructus pignoris pro mutuo. Sed quia hæc est natura feudorum, vt quotiescunque redierint ad uerum dominium, redeant cũ fructibus suis, absoluitur tamen feudatarius a solutione feudi, vt in cap. 1. de feudis. habetur. Et est aduertẽdum, quod si feudatarius fundum reddat melioratum, ità, vt plures ex illo fructus colligantur, quam antea; æquum erit, quod ille excessus sibi veniat tempore pignorationis; quãuis ex iustitia etiã priuetur illo excessu, propterea quod exoneratur cura, & onere locandi agrum.

Ad 2. arg. Ad secundum argumentum, in quo maior est difficultas, vt respondeamus, dico primo certum esse, quod si socer velit soluere, dotem, & gener noluerit solutionem recipere, sed petat, vt detur sibi in pignus ager fructifer, ex quo quotannis fructus recipiat, saluo capitali, erit vsurarius: quia tunc vellet lucrum ex mutuo, quod est illicitum. Item etiam est certum, quod si gener semel accipiat dotem, & iterum illã mutuet socero, petito fructu alicuius agri, vltra sortem, erit vsurarius. Nisi forte id faciat ratione lucri cessantis, iuxta dicta in superioribus. Quia quotiescunque ex mutuo speratur lucrum, est vsura. Sed dubium est, vtrum quando socer non soluit dotem genero, sed dat illi in pignus agrum fructiferũ, possit gener fructus illius recipere, non numerando eos in solutionem principalis? De qua etiam re pars affirmatiua est certa; vt pote quæ habetur deffinita in cap. salubriter. de vsuris. ubi id expresse dicitur: recipiturque communiter ab omnibus. Doctorib.

Dubium Sed difficultas consistit in explicanda ratione: propter quam illi fructus non debent computari in solutionem principalis. Adrianus in 4. q. de vsuris. ver. sed dubium. Medina C. de vsuris. q. 2. §. ad capitulũ salubriter. Almainus in 4. dist. 15 q. 2. Couarru. li. 3. Varia. cap. 1. nu. 3. & Syluester, uerbo. vsura. 3. §. 2. dicunt, quod illos fructus potest accipere gener nõ ratione mutui, sed ratione lucri cessantis; impeditur enim à negotiatione, quandiu illi dos non traditur. Sicq; ratione huius facit sibi fructus proprios. quos ex pignore recipit. Hæc tamen sententia meo iudicio est falsa. Tum; quia commune est in omnibus contractibus aliquid posse recipere extra principale ratione lucri cessantis, ut diximus in superioribus.

Sententia Adriani & aliorum.

Impu[g]nat Adrianus.

Et

Et si non esset alia peculiaris ratio in matrimonio frustra de eo fieret peculiaris determinatio. Tum etiam; quia si solum ratione lucri cessantis gener faceret suos fructus, quos ex pigniore recipit, sequeretur, quod illos tantum posset recipere, quando esset expositurus negotiationi pecunias, quia, vt supra diximus, ille tantum potest pro mutuo exigere lucrũ cessans, qui habet pecunias negotiationi expositas, consequens autem est falsum, quia omnibus generis id communiter conceditur, vt omnes fatentur Doctores: ergo. Nauarro in Manuali c.17. nu. 213. putat eam esse rationem percipiendi dictos fructus, non computando illos in principalis solutionẽ: quia præsumuntur donari à socero, interim dum dos nõ soluitur. Quam donationem, dicit colligi ex cõcurrentibus in contractu rei dotalis. Idem tradit Mercado opusc. de vsuris. cap.8. Cæterum meo iudicio, hæc sententia multo minus probabilis est, quam prima. Nam Papa in illo loco non de donatione, sed de iustitia fuit interrogatus. Sicque determinat id, quod iure fieri potest, dicens, generum facere illos fructus suos. Quod verum habebit etiam socero renuente, nullamque donationem faciente.

Sententia Nauarri.

Impugnatur Nauarro.

Quare his sententijs omissis; quod mihi in hac re verum esse videtur, est, quod tantum propter onera matrimonij, etiam si nullum lucrum sit cessans, potest gener fructus pignoris recipere, nõ computatis illis ad solutionem principalis. Itaque ratio, propter quam facit illos fructus suos, est, vt illis sustentet onera matrimonii. Ita asserit Caietanus in præsenti. Soto lib.6. de iustitia q.1. art.2. versus finẽ. Gabriel. in 4. dist.15. q.11. post quartam conclusionem, & Panormitanus. & alii super dictum capitulum. salubriter. de vsuris. Idem etiam tenuerat Nauarro in commentario de vsuris. nu.71. vt ipse testatur, loco superius citato. Et certè est expressa determinatio illius capituli. Vbi dicitur; quod gener tales fructus recipiat pro sustentandis oneribus matrimonii. Nec sustentare onera matrimonij tantum est alere vxorem, & familiam, vt falsò Syluester, & Adrianus existimant. Sed potius est alere vxorem, & familiam, reseruata semper dote vxoris integra. Maritus enim semper tenetur vxori de dote soluenda. Ideoque potest, etiam si non sit negotiator, recipere pignoris fructus, quibus alat familiam, quoadvsque habeat dotem. Præsumitur enim, quod si dotem haberet, ex illa aliquid emeret, quo saluo capitali vxoris, & familię onera ferret. Cæterum, si pater aleret filiam, eo tempore, quo gener non recipit dotem fructus pignoris accipere non posset: Quia tunc rectè sustentaret onera matrimonij salua dote, vt habetur expresse in lege pater. ff. de doli mali, & metus exceptione. Ex hoc infero primo, quod non solum potest gener, quamdiu non soluitur illi dos, fructus pignoris recipere; sed etiam certam pensionem quotannis expostulare, nec illud recipiet pro expectatione solutionis; sed quia dote salua tenetur familiæ prouidere, vt asserit Panormitanus supra dictum capitulum. Nec argumentum quorumdam contrarium tenentium, vllius est momenti, scilicet, quod Papa non loquitur ibi nisi de fructibus pignoris. Nam ex eodem responso colligitur posse etiam generum alia via recipere, vnde vxorios sumptus faciat. Syluester dicit, sic esse moderandam istam sententiam, vt non possit gener plures fructus suscipere, quam quibus matrimonij onera sufficiat supportare. Et arbitror hanc moderationem non longe à veritate aberrare. Nonnulli dicunt, tantum posse generum ex fructibus pignoris recipere, quãtum lucri cessat. Sed hæc

Sententia autoris.

1. Coroll.

A sententia inde refellitur, quod, vt probatum est, ratio tales fructus recipiendi non lucrum cessans assignatur, sed alia. Infero secundo, quod etiam si gener liberè concedat socero, ne per aliquod tempus doté soluat, suscepto tamen pignore fructi fero, adhuc poterit recipere fructus illius, nec erunt computandi in solutionem principalis. Quia eo ipso, quòd gener pignus recipit pro dote, censetur differre terminum solutionis; iuxta consuetudinem iuris, ita scilicet, ut fructus recipiat vltra sortem. Hoc tamen intelligitur, dummodo gener non dixerit explicitè, se velle, quod fructus illi computentur in solutionem principalis: quia tunc essent computãdi. Nam sicut potest uir indotatam fœminam sibi desponsare: ità B etiam potest remittere furctus pignoris, quos ad sustentanda onera matrimonij erat accepturus; validaque erit talis remissio. Infero tertio, quod mortuo marito quandiu, vel pater ipsius mulieris, si nondum soluerat dotem, vel hæredes mariti, si iam soluta fuerat, non reddunt viduæ integram dotem, licitè potest illa fructus pignoris suscipere, non computando illos in solutionem principalis. Nam, quãuis id nõ licere inde appareat, quod dissoluto matrimonio, vidua non sic persert matrimonij sumptus, ut debeat dotem seruare, & sic videtur posse suscipere mutuum ex illa postea soluendum: quia tamen vir tenetur vxorem iuxta suum statum & conditionem alere; quoadusque integram recipiat dotem, fit, vt sicut maritus poterat fructus pignoris re- C cipere vltra sortem, quamdiu dos illi non dabatur; ita etiam viro mortuo, potest vxor idem efficere: quidquid Caietanus dicat in isto commento. Si quis autem dubitet, vtrùm liceat patri, filiam dotare, non aliter, quam genero mutuando pecuniam; quod est quærere, vtrum liceat alicui pecuniam mutuò dare sub obligatione, vt ducat filiam in vxoré, breuiter respondeo negatiue. Quia cum illa obligatio sit pretio æstimabilis, nullo modo est licitum illam accipere pro mutuo. Est tamen hoc intelligendum nisi mutuatarius id expostulauerit, apposita illa conditione. Quia tunc censebitur, indotatam velle ducere vxorem: quod iustè facere potest.

2. Coroll.

3. Coroll.

Est aliud dubium, utrum sit licitum, accipere in D pignus pro mutuo aliquam rem sub ea conditione, vt si mutuatarius certa die debitum non soluerit, pignoris possessionem amittat? Ad cuius explicationem dico primo quod si mutuans eam conditionem ponit malo animo, scilicet, vel, quia scit mutuatarium nõ posse soluere tépore statuto: vel quia determinat tempus intra quod soluere non potest; contractus est vsurarius. Probatur: Mutuantis intentio tunc est recipere aliquid vltra sortem ratione mutui: ergo est vsura mentalis. Dico secundo, quod etiam si absit malus animus, pœna tamen imposita est immoderata; adhuc contractus est illicitus, & iniustus, vt pote in quo non seruatur æqualitas, & iustitia debita in esse. Dico tertio, quod, si E mutuator bona fide pœnam imponit moderatam, ut ex illa mutuatarius fidem seruare cogatur, nec est iniustitia, nec contractus erit vsurarius. Probatur: Quia vnicuique est licitum pœnam adhibere ad coercendam hominis neglegentiam, & vt mutuans melius recipiat suam pecuniam. Ita docet Syluester, verbo. vsura. 3. §. 1. Verum est, quod non tenebitur mutuatarius talem pœnam soluere, ante iudicis condẽnationẽ, sicut in aliis pęnis contingit.

Aliud dubium.

1. dictum.

2. dictum.

3. dictum.

In solutione ad septimum argumentum agit D. Tho. de emptione, & uenditione rei, expectata, vel anticipata solutione, factis. Circa quod poterat esse, non leuis difficultas, vtrùm vendere rem cariùs, ex-

peccata pecunia, quam numerata, sit vsura; Sed quoniam de hoc iam satis superque dictum est quæstione præcedenti art. 4. idcirco ab illo supersedendum duxi.

ARTICVLVS. III.

Vtrum quicquid de pecunia vsuraria quis lucratus fuerit, reddere teneatur.

Q. 32. art. 7. & q. 67.

AD Tertium sic proceditur. Videtur quòd quicquid de pecunia vsuraria aliquis lucratus fuerit, reddere teneatur. Dicit enim Apostolus ad Roma. 11. Si radix sancta, & rami: ergo eadem ratione si radix infecta, & rami. Sed radix fuit vsuraria: ergo quicquid ex ea acquisitum est, est vsurarium: ergo tenetur ad restitutionem illius.

2. Præterea, Sicut dicitur extra de vsuris, in illa decretali. cum, tu, sicut asseris. Possessiones, quæ de vsuris sunt comparatæ, debent vendi, & ipsarum pretia his à quibus sunt extorta, restitui: ergo eadē ratione quicquid aliud ex pecunia vsuraria acquiritur, debet restitui.

Habetur in Decre. lib. 5. titul. 19. Cu tu.

3. Præterea, Illud quod aliquis emit de pecunia vsuraria, debetur sibi ratione pecuniæ, quam dedit. Non ergo habet maius ius in re, quam acquisiuit, quàm in pecunia, quam dedit. Sed pecuniam vsurariam tenebatur restituere: ergo & illud quod ex ea acquirit, tenetur restituere.

Sed Contra, Quilibet potest licitè tenere id quod legitimè acquisiuit. Sed id, quod acquiritur per pecuniam vsurariam, interdum legitimè acquiritur: ergo licitè potest teneri.

Art. 1. huius quæst.

Respondeo dicendum, quòd sicut supra dictum est, res quædam sunt, quarum vsus est ipsarum rerum consumptio, quæ non habent vsumfructum secundum iura. Et ideo si talia fuerint per vsuram extorta, puta denarij, triticum, vinum, aut aliquid huiusmodi, non tenetur homo ad restituendum, nisi id quod accepit: quia id, quod de tali re est acquisitum, nō est fructus huiusmodi rei, sed humanæ industriæ, nisi fortè per detentionem talis rei alter sit damnificatus amittendo aliquid de bonis suis. Tunc enim tenetur ad recompensationem nocumenti. Quædam verò res sunt, quarum vsus non est earum consumptio, & talia habent vsumfructum, sicut domus & ager, & alia huiusmodi. Et ideo si quis domum alterius, vel agrum per vsuram extorsisset, non solum teneretur restituere domum vel agrum, sed etiam fructus inde perceptos, quia sunt fructus rerum, quarum alius est dominus: & ideo ei debentur.

Ad Primum ergo dicendum, quod radix non solum habet rationem materiæ sicut pecunia vsuraria, sed habet etiam aliqualiter rationem causæ actiuæ, inquantum administrat nutrimentum. Et ideo non est simile.

Ad secundum dicendum, quòd possessiones, quæ de vsuris sunt comparatæ non sunt eorum, quorum sunt vsuræ, sed illorum qui eas emerunt, sunt tamen obligata illis à quibus fuerunt vsuræ acceptæ, sicut & alia bona vsurarij. Et ideo non præcipitur, quòd assignentur illæ possessiones his, à quibus fuerunt acceptæ vsuræ, quia forte plus valent, quàm vsuræ, quas dederunt: sed præcipitur quòd vendantur possessiones, & earū pretia restituantur, scilicet secundum quantitatem vsuræ acceptæ.

Ad tertium dicendum, quòd illud quòd acquiritur de pecunia vsuraria, debetur quidem acquirenti non propter pecuniam vsurariam datam, sicut propter causam instrumentalem, sed propter suam industriam, sicut propter causam principalem. Et ideo plus iuris habet in re acquisita de pecunia vsuraria, quàm ipsa pecunia vsuraria.

SVMMA TEXTVS.

B Vpposita prius distinctione, qua res vsu consumptibiles distinguuntur ab illis, quæ vsu non consumuntur, respondet D. Thomas ad propositā difficultatem per tres propositiones. Prima conclusio; Si res per vsuram extorta est vsu consumptibilis; ut pecunia, vinum, &c. ipsa tantùm est restituenda; & non fructus ex illa acquisiti. Et quidem, quod ipsa sit restituenda, patet. Nam est aliena. Quod autem fructus non sint restituendi; Probatur; Quia tribuuntur illi non rei, sed humanæ industriæ; cum res vsu consumptibiles ex natura sua sint steriles. Secunda conclusio; Quando ex detentione illarum rerum, quæ per vsurarium contractum acquiruntur; aliquod sequitur nocumentum, tenetur vsurarius illud restituere, simul cum re vltra sortem accepta.

C Vnumquodque enim damnum alteri illatum est resarciendum, ut iustitiæ æqualitas seruetur. Tertia conclusio; Si res per vsuram extorta, non est vsu cōsumptibilis, vt domus, vel ager, ipsa cum fructibus eius, est restituenda. Probatur; Quia sunt fructus rei, cuius alter est dominus.

EXPLICATIO ARTICVLI.

D CIrca istum articulum est aduertendum, quod in eo non quæritur, utrùm res per vsuram habita sūt, sint obnoxia restitui omni. Pars enim affirmatiua huius difficultatis in art. 1. huius quæstionis iam satis explicata manet. Sed quod quæritur est, vtrum, si illis bonis, quæ per vsuram habita sunt, quidquam aliquis fuerit lucratus, id etiam sit obnoxium restitutioni? Ad quam dubitationem D. Tho. sub distinctione respondet, dicens; quod si res per vsuram extorta, est vsu consumptibilis, ex tantùm & non fructus eius, est restituenda; Tamen si res, quæ per vsuram habetur, non est vsu consumptibilis, ipsa cum fructibus est reddenda. Estque ratio huius discriminis: Nam res, quæ vsu consumuntur, ut supra diximus, sunt per se steriles, neo fructum pariunt. Atque adeò licet sint alienæ totus earum fructus industriæ negotiantis respondet. At verò res, quæ non consumuntur vsu, vt ager, aut domus sunt fructiferæ; ideoque illarum fructus vero domino sunt reddendi. Sed quo ea, quæ D. Tho. in hoc artic. dicit perfectius intelligantur, operæpretium erit disputare quæstionem difficilem, verùm vsurarij earū rerum, quas per vsuram extorquent, verum habeant dominiū? Quod est quærere, vtrum per vsurariam donationem transferatur dominium eius rei, quæ vltra sortem accipitur? De quare sunt variæ Doctorum sententiæ. Prima est quorundam dicentium, per vsurariam donationem tantum, transferri dn̄ium illarū rerū, quæ vsu consumuntur, non autem illarum, quæ non consumuntur vsu. Sed quoniam hæc opinio nullum habet rationabile

E Graue dubium de dominio quod vsurarius habeat.

1 Sententia

bile fundamentum, propter quod hanc faciat distinctionem, eadem facilitate, qua asseritur, eadem & reiicitur.

2. Sententia Secunda opinio est absolutè dicentium, per vsurariam donationem vniuersaliter transferri dominium cuiuscunque rei, siue vsu sit consumptibilis, siue secus, Ex quo fit, vt usurarii uerè illarum rerum dominium penes se habeant, quas per usuram acquirunt. Ita tenet Glossa super capitulum, si quis usuram. 14. quæstione 4. Scotus in 5. distin. 15. quæstione secunda. articulo 3. Paludanus ibidem, & Adrianus in materia de usuris. Qui & dicit, hãc esse communem opinionem Canonistarũ, super ca. abbas. de iis, quæ ui metus ue causa fiunt. Citatque in eandem Henrichum de Gandauo, in quodlib. 4. q. 27. Imò & D. Tho. in 4. distinct. art. 4. Quamuis D. Tho. illic non dicat nisi quosdam hoc affirmare. Probarique potest hęc sententia pluribus argumentis.

1. argu. Primo sic; Nihil est tam conueniens naturali æquitati, quam voluntatem domini volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi; vt dicitur Institu. de rerum diuisione. sed mutuatarius sua libera voluntate vult lucrum pro mutuo datum in alium tranferre: ergo re vera illud transfert. Atque ex consequenti vsurarij habẽt penes se illarum rerum dominiũ quas per usuram extorquent. Nec obstat, si dicatur, quod non simplici & absoluta, sed quodammodo coacta voluntate mutuatarius lucrũ illud persoluit. Tum; quia suppono mutuatarium non aliqua necessitate compulsũ mutuum petijsse, seque ad vsuræ solutionem obligasse: sed quia negotiator erat, pecunijsq; mutuatis amplius lucrari prætendebat. Itaque non inopia pressus, nec timore cõpulsus, sed lucri amplioris cupidus mutuũ cum pacto de lucro soluendo accepit. Hæc autem cupiditas, voluntarium non impedit, sicut impediret metus, & ignorantia, seu coactio. Quod inde apparet; quod si homo ex nimia carnalis voluptatis cupidine motus aliquid meretrici donat, donatio tenet, nec uoluntarium ob id impeditur, quod ex illa excessiua cupidine fiat: meretrixque rei taliter donatę dominium acquirit, ut diximus in superioribus. Tũ etiam; quia, si ex hoc, quod mutuatarius lucrum soluens, habet aliquid inuoluntarij admixtum, ipsius lucri dominij translatio impediretur; sequeretur, quod quotiescunque aliquis inopia pressus, & necessitate compulsus rem suam pro iusto pretio uendit, talis rei uenditæ in ementem dominij translatio impediretur, quia multò plus est de inuoluntario in eo, qui rem suam, ut dictum est, uendit, quam in mutuatario, lucrum ultra sortem usurario soluẽte: consequens autem est absurdum, & contra communem Doctorum sententiã; supposito, quod nullus tali venditori uim inferat, aut metum ingerat, quo eum ad præfatam uenditionem compellat: ergo & illud, ex quo sequitur.

2. argum. Secundo principaliter sic argumentor: Metus magis tollit uoluntarium, quam necessitas, quæ est in vsura, ut de se constat: sed non obstante metu transfertur dominium, ut patet ex capitulo. abbas. de ijs, quæ ui metus ue causa fiunt. & ex lege metum. ff. eodem titulo. vbi licet detur repetitio illi, qui ex metu soluit latroni pecunias, uel fecit alium contractum; non tamen dicitur, quod talis contractus sit irritus, sed irritandus: ergo multò minùs necessitas, quæ est in vsura, irritabat donationis contractum.

3. Sententia uera & tenenda. Alia opinio est omnino huic opposita, quæ dicit nec rei vsu consumptibilis, nec etiam rei permanẽtis per vsurariam donationem dominium transferri. Ita asserit D. Thom. in hoc articulo. Nam dicit expresse, fructus rei per vsuram extorte esse restituendos: quia is, qui eam dedit est eius dominus. Eandem sententiam tenet Alex. Alens. 3. p. quæstio. 66. memb. 4. Caietanus hic & in opuscul. de vsuris. q. 1. Castro de lege pœnal. fol. 112. Medina tract. de usuris. q. de vsura restituenda. §. in tertio argumento. Richardus in 4. distin. 15. q. 4. art. 5. Sot. lib. 6. de Iustitia. q. 1. art. 4. Couarru. lib. 3. Varia. cap. 5. nu. 6. Syluester, verbo, vsura. 6. q. 1. Altissiodorens. lib. 4. tract. 21. cap. 1. Mercado tract. de vsuris, cap. 11. & Angel. in summa. verbo. vsura. q. 18. Quæ sententia proculdubio est uera, & tenenda. Ad cuius explicationem supponendum est ex Caietano loco citato, quod ista duo: scilicet, translatio rei, & eiusdem dominium, ità inter se distinguũtur, ut unum possit esse sine alio.

Translatio rei & dominiũ distinguuntur. Potest enim aliquis rem suam alteri in possessionem tradere reseruato penes se dominio: vt contingit in pignoribus, & in depositis. Et etiã è conuerso, potest, prius transferri dominium rei, quam eius translatio fiat; ut cum donatur res ab altero possessa. Sicque constat, quod translatio rei, & eius dominium distinguuntur. Ex quo infertur, posse contingere, vt translatio rei sit voluntaria; & tamen collatio dominii eiusdem sit inuoluntaria.

1. Ratio. Hoc supposito; probatur nostra sententia hac ratione. Si per donationem usuram transferretur rei dominium, id esset vel ex rigore legis illud præcipientis, vel ex voluntate ipsius donantis: his enim tantũ duobus modis potest fieri dominiorum tranlatio; ut diximus in materia de dominio: sed neutro modo id fit: ergo. Probo minorem. Et primo, quod ex vi legis non fiat, est res manifesta. Nam omnes leges tam canonicæ, quam ciuiles vetant huiusmodi contractus vsurarios. Quod autem nec etiam ex uoluntate soluentis probatur; Nam ex eo, quod soluat rem non sequitur, quod tradit illius dominiũ; cum non habeat talem uoluntatem. Et si quæras, Ad quid ergo dat, si nõ vult transferre dominium? respondeo, quod dat, quia aliter mutuum extorquere non potest. Quare respectu collationis dominij nunquam habet uoluntatem, sed tantum penes trãslationem possessionis. Sicut & ille, qui proijcit merces in mare ad saluandam vitam, quamuis vult illas proijcere, non tamen vult illarum dominium amittere. Vnde si extrahãtur, illius erũt, qui eas proiecit. Et si instes: ergo decipit mutuatarius mutuantem, qui existimat rei sibi vltra sortem collatæ in se transferri dominium, respondeo, negando consequentiam. Imò fœnerator seipsum seducit. Ex quo enim accipit quod non debet, ipse respicere tenetur quomodo recipit. Eo uel maximè, cum illa traditio aliud nomen non habeat, nisi usurariæ donationis, quod iniquitatem & iniustitiã præsefert.

2. Ratio. Secundò argumentor, pro eadem sententia: Vsura, ut ex supradictis patet, est furtum quoddam, genusque iniustitiæ: sed de ratione furti, & cuiuscunque iniustitiæ est, vt alienum domino rationabiliter inuito retineatur: ergo est implicatio contradictionis, quòd usurarius rem per usuram acquisitam faciat suam, uel vllum ius, aut dominium in illam acquirat. Alioqui fur, atque raptor rerum, quas iniustè accipiunt, dominium sibi compararẽt; quod nullus dixit.

3. Ratio. Tertiò de ratione donationis, & omnino cuiuscunque promissionis, in qua nihil recipitur in recõpensationem, est, ut omnino spontanea, & ex liberali grataque voluntate procedat, id natura donationis exigente, quæ est actus liberalitatis, vt communiter dicunt Doctores: ergo donatio usuraria; quæ omnium sententia coactionem habet admixtam, nec ualida esse potest, nec sufficiens transferre domi-

nium. Et certè neſcio quæ donatio eſſe poſſit, quæ A vexationis ſeu neceſſitatis redemptio magis, quam amicabilis donatio eſt dicenda. Nullus autem alius titulus eſſe poteſt, quo vſurarius rerum, quas vltra ſortem accipit ius, aut dominium acquirat, niſi donationis. Nam venditionis, aut locationis omnino nullus eſt, cum mutuum non ſit pretio æſtimabile; nec aliquis alius, ut rectè probat Angelus loco citato. 4. Ratio. Quartò ſecundum omnes Doctores etiã oppoſitæ ſententiæ, ſi aliquis per uſurã extorſit prædium, tenetur illud cum fructibus reſtituere: ergo eſt ſignum, quod non habet illius dominium. Hæc eſt ratio D. Thom. in iſto articulo, dum dicit, fructus rei vſura acquiſitæ eſſe reſtituendos, quia ſunt ex re nõ ſua. Si enim res uſurarij eſſet, ſibi fructificaret, quãtis ipſe aliàs eius valurem deberet: quia ſemper res B uero domino fructificat, illique ſtat, & perit. Et cõfirmatur: Nam uel hæc obligatio reſtitutionis, quã habet uſurarius, oritur ex contractu, uel ex delicto: Non ex contractu: Tum, quia iam uſura eſſet licita quod eſt hereticum, tum etiam, quia non reſtitutio, ſed redditio eſſet dicenda, ſicut redditur mutuò acceptum, uel pretium ex licito contractu debitum: ergo ex delicto. Et cum non ſit aliud, quam furti, & iniuſtitiæ, fit, vt non magis, quam fur, dominium ac 5. Ratio. quirere poſſit uſurarius. Facit etiam quam maximè, meo iudicio, ad huius ſententiæ confirmationem, quod poſſeſſiones uſura acquiſitæ, quæ in ſpecie extant, primum omnium ſunt reſtituendæ ei, à quo ex C tortæ ſunt cum fructibus in ſpecie ſtantibus; etiam ſi alij ſint creditores priuilegiati, idem ſimiliter in foro exteriori fieri præcipitur: Et is, qui eas dedit vndecunque illas euincere & uindicare poteſt, ut communiter dicunt Doctores: ergo ſignum eſt certum quod ſemper ſunt in dominio mutuatarij. Si enim illarum dominium eſſet apud vſurarium, aut vnquam fuiſſet, tantum eſſet obligatio perſonalis non realis ad eum qui dedit, atque adeo talis eſſet poſtponẽdus habentibus reales actiones, quod nullus dixit. Quare, quamuis poſſeſſiones uſurarij, quas ex pecunia fœnebri emit, uel acquiſiuit, vendi debeant, ut dicitur in capitulo. cum tu. de uſuris. ut ex illis creditoribus ſatisfiat; illæ tamen eædem, quas D à mutuatario accepit, nullo modo uendi poſſunt, ſed ei, à quo acceptæ fuerunt, reſtituendæ, nec alteri creditorum ex illis ſatisfacere licebit. Et ſi dicas, hoc fieri debere, non quia mutuatarius habet dominium illarum poſſeſſionum: ſed quia eas ſibi hypothecat as habet, ex quo ſequitur, ut ſit præferendus alijs, reſpondeo, huiuſmodi fugam nihil ualere. Tũ, quia nulla efficaci ratione probari poteſt, rem illam (ſi in bonis & dominio uſurarij eſt,) eſſe hypotecatã danti; cùm nec ſit expreſſa hypotheca, quia ſub 7. Concluſ. ea ſpecie, & conditione non fuit tradita; nec tacita, quia talis per ſolam legem inducitur, & nulla lege E probari poteſt, bona uſurarij eſſe realiter hypothecata dantibus. Tum etiam; quia, eſtò ità eſſet, falleret de illa poſſeſſione ſoluenda eſſet dos mulieris, quæ realibus hypothecis præfertur: quod uerum non eſt, ut omnes fatentur, probatur tandem noſtra ſententia ea ratione, quam Medina, Altiſſiodorenſis, & Angelus, præcipuam exiſtimant. Scilicet; quia re uera iure non ſolum humano, ſed diuino, & natura li uſurarius eſt incapax translationis dominij: cum lex naturæ, & diuina prohibeat non ſolum acceptionem, ſed etiam retentionem quæſtus uſurarij. Nam quamuis accipiens mutuum poſſit aliquid ultra ſortem gratis donare, nec huic donationi Deus aut natura reſiſtat, donationi tamen coactæ, & quaſi ex debito ratione mutui omnino contradicit, ipſumque ſic accipientem præcipit illud non retinere, ſed omnino reſtituere. Nullo igitur pacto uerum eſſe poteſt, quod fœnerator uſurarum dominium acqui 1. Coroll. rit. Ex dictis infero primò, prædicta uera, tam in rebus vſu conſumptibilib. quàm non conſumptibilibus. Excepto, meo iudicio, quod inter iſtas res, duæ inueniuntur differentiæ. Prima eſt, quod res uſu cõſumptibilis non eſt reſtituenda cum fructibus; quia illi ſolum induſtriæ uſurarij correſpondet, ut dicit D. Thomas in hoc articulo. At verò, res, quæ non conſumuntur uſu, ſunt reſtituendæ cum fructibus mutuatarijs, Secunda, quod ſi res uſu conſumptibiles conſumantur, uel expendantur, mutuatarius perdit dominium illarum, & tranſeunt in res, & dominium fœneratoris. At verò ceteræ res ſemper habẽt ſecum realem oblationem relationemque dominij paſſiui vbicunque ſunt ad illum, qui eas dedit pro mutuo, ut rectè adnotauit Angelus. Ex quo fit, vt pecunia, uel alia res uſu conſumptibilis tunc tantũ ſit eadem numero reſtituenda, quãdo manet apud vſurarium, & ſi conſumitur, manet ſolũ obligatio perſonalis in fœneratore. Cum tamen res, quæ uſu non conſumuntur ſemper obligatæ maneant, nec illarum in alterum poſſit vſurarius dominium tranſ ferre. Infero ſecundo, quod res per uſuram acceptæ 2. corolla. ſiue conſumptibiles ſint, ſiue non conſumptibiles, reſtituendæ ſunt nõ pauperib. nec eccleſiæ, ſed uero domino. Eo enim ipſo, quod uſura eſt illicita, & iniuſta furtoque & rapinæ à ſanctis patribus comparata, abſque peccato, & iniuſtitia retineri non poteſt, non modo, quando res extat, ſed etiam quando non extat: quia ratione iniuſtæ acceptionis manet ſemper obligata perſona uſurarij, ut infra dicemus. Quare in Clemen. ex graui. de uſuris excommunicantur ij, qui ſtatuta facere, ſcribere, vel dictare audent, continentia, quod uſuræ ſoluantur, uel ſolutæ, cum repetuntur, non reſtituantur. Et in cap. cum tu. de uſuris, iubentur uſurarii poſſeſſiones uendi, ut creditoribus ſatisfiat. Infero tertio quod non 3. coroll. ſolum fructus rei uſu non conſumptibilis, deductis tamen laboribus, & expenſis, ſunt ab uſurario reſtituendi, ſed etiam intereſſe, quod patitur uſurã perſoluens: ſicut & fur, & iniuſtus poſſeſſor ad hæc Vlt. coroll. omnia obligatur; quia eadem eſt omnium ratio. Infero ultimò, dicta à nobis eſſe adhuc uera, etiam ſi ſoluens uſuras habeat uoluntatem transferendi dominium; quia ea coacta eſt, & non ſufficiens ad ualiditatem donationis, ut dictum eſt. Ex quo fit, ut multo magis ſit uerum, quod ait Caietanus, nẽpe, quod non transfertur dominium, quando ſoluens uſuras, ſolum uult dare illas, quia ad uoluntatem dandi, non neceſſario ſequitur uoluntas dominium transferendi, ut paulò ante dicebam.

Ad primum argumentum in contrarium facti Ad 1. arg. pro 1. ſententia. reſpondeo, conceſſa maiori, negando minorem. Nã cùm mutuatarius non habeat uoluntatem transferendi dominium per illam donationem uſurariam; ſed tantum rei poſſeſſionem, ut ab illo mutuum extorqueat, non cenſetur liberè donare, & ſic non abdicat à ſe dominium rei. Nihilque ad hoc refert, an neceſſitate compulſus, uel, ut ſuo animo obſequatur, petat mutuum; quia ſemper quantum ad translationem dominii habet ſe mere inuoluntariè: quod in dante aliquid ex paſſione meretrici non contingit. Sed quæret aliquis hoc loco, utrum, ſi uſurarius petat, quòd mutuatarius iuret, ſe per illam donationem uelle transferre dominium eius rei, quam ultra ſortem dat, uere illius dominium acquirat? Et ratio dubitandi eſt: Nam turans eſt dominus, & habet uoluntatem transferendi dominium, ut conſtat

ftat ex iuramento : ergo illud transfert. Dico tamẽ, A
adhuc per illam donationem iuramento firmatam
dominium non transferri: quia ille contractus nul-
lus est, legibusque tam ciuilibus, quam canonicis ir-
ritus; & sic per eum dominium non transfertur. Et
ad rationem dubitandi respondeo, quod, uel mutua
tarius adhuc non vult transferre dominium, vel si
vult illud nõ transfert, quia vsurarius est incapax il-
lius dominij, cum secundum leges contractus sit
nullus.

Ad 2. arg.

Ad secundum argumentum respondetur negã-
do, quod metus non impediat dominij translatio-
nem. Nam si quis metu mortis alteri aliquid dat,
eius dominium non transfert; quia illud transferre
non vult; sed tantum eripere se à periculo. Et ad iu-
ra in argumento adducta, dico, ea non dicere tales B
contractus esse irritandos, sed irritos declarandos,
quia re vera à principio irriti fuerunt, cum per eos
dominium translatum non fuerit.

Dubium de bonis vsurarij an sint obnoxia restitutioni.

Est aliud dubium consequens, vtrùm omnia bo-
na vsurarii sint obnoxia restitutioni? De qua re Pa-
normitanus, & Ioannes Andreas super cap. cum
tu. de usuris. partem tenent negatiuam, dicentes, qđ
non omnia bona, sed illa tantum, quæ per usuram
sunt extorta, sunt obnoxia restitutioni. Et ratio eo-
rum est; Quia nullum ius præcipit bona iustè acqui
sita esse obnoxia restitutioni. Cæterùm D. Thom.
hic in solutione ad 2. oppositam tenet sententiam,
dicens, omnia vsurarij bona esse obnoxia restitutio-
ni; quem etiam plures alii sequuntur. Tamen ad ex- C
plicationem huius difficultatis, est aduertendum
primò, quod bona vsurarij sunt in triplici differen-
tia. Quædam enim sunt, quæ per usuram fuerunt
acquisita; alia uerò, quæ per pecuniam vsurariam
fuerunt empta, alia autem, quæ iure hæreditatis,
uel quauis alia legitima via possidet. Secundo est
aduertendum, quod obligatio ad restitutionem est
duplex. Vna personalis. Et est ea, quæ ex persona de-
scendit in possessiones. Vt quando aliquis accipit ab
alio pecunias, easque consumit, personaliter obli-
gatur ad earum restitutionem: & ex illa obligatio-
ne personali descendit eadem obligatio ad suas pos
sessiones. Altera est obligatio realis. Et est ea, quæ
ratione rei ligat personam. Vt quando quis habet D
rem alterius, ex ipsa re obligatur ad restitutionem.

1. Conclu.

His positis, sit prima conclusio: Res, quæ vsu nõ
consumuntur per vsuram extortæ obnoxiæ sunt re
stitutioni, obligatione reali migrante cum ipsa re,
quocunque deueniat. Probatur: Istæ res debent re-
stitui eædem numero, cum earum dominium rema
neat penes primum possessorem. ergo obligatione
reali sunt obnoxiæ restitutioni. Ex quo infertur,
quod siue donentur, siue vendantur, siue iure hære-
ditario possideantur, qui eas accipit tenetur illas re-
stituere vero domino.

2. Conclu.

Secunda cõcl. Res aliæ quæ sunt legitimo iure ha
bitæ, vel pecunia vsuraria emptæ, sunt obnoxiæ re-
stitutioni, non quidẽ obligatione reali: sed persona- E
li. Probatur: Ille, qui per vsuram contrahit debitum
est obnoxius restitutioni; & rõne illius cuncta, quæ
possidet: ergo talia bona iustè habitam non obliga-
tione reali, sed personali sunt obnoxia restitutio-
ni. Et est aduertendum, quod est latissimum di-
scrimen inter obligationem realem, & persona-
lem. Nam obligatio personalis non transit cum re-
bus, nisi in illos, qui loco personæ succedunt: quales
sunt hæredes. Cæterum obligatio realis semper ean
dem rem comitatur. Ex quo infero primò, quod si
vsurarius vendat bona sua eo tempore, quo habet
vnde usuras restituere possit, emptores non tenẽtur

A aliquid restituere. Et idem iudicium erit, si pecunias
per usuram extortas in eleemosynas distribuat. In-
fero secũdo, quod oĩa bona u surarij sunt obnoxia
restitutioni, saltem obligatione personali; & ratione
ipsius personæ deriuatur eadẽ obligatio in oẽs suas
possessiones. Ex quo fit, ut res præfatas p vsuram ac
quisitas usurarius nec distrahere, nec cõsumere, nec
alienare possit; nec titulo oneroso, puta, vẽdẽdo, aut
permutãdo: nec titulo gratioso, puta donãdo siue cõ
sẽsu vero, uel rõnabiliter præsumpto ipsius mutua-
tarij, de cuius dñio sunt. Quia aliàs rẽ alienã inuito
domino contractaret; quod est illicitum. Dixi no-
tanter, sine consensu vero, vel rationabiliter præ-
sumpto. &c. Nam in duobus casibus potest vsura-
rius rebus illis vti non expectato actuali creditoris
B consensu. Primus est, in extrema necessitate sui, vel
aliorum, cui non sit, qui possit, aut velit succurrere,
præter ipsum vsurarium. Quia tunc potest res ad
præfatum finem necessarias consumere, aut distra-
here, pro vt necessitas postulauerit: & creditor cen-
setur consentire actu saltem debito. Idque, siue res
præfatæ sint vsu consumptibiles, siue non. Secundo,
potest vsurarius res vsu consumptibiles per vsu-
ram acquisitas distrahere, tam titulo oneroso, quam
gratioso, modò ipse maneat potens ad integrè super
accepta restituendum, quia, scilicet, habet aliunde
bona legitimè acquisita ad satisfaciendum sufficien
tia. Nam ex quo sunt istæ res, quæ functionem reci-
piunt, & nihil interest creditoribus res eædem nu-
C mero, aut aliæ omnino similes, & æquales illis red-
dantur, meritò præsumitur, ipsos non esse inuitos
in talium rerum distractione. Quare poterit vsura-
rius in hoc casu, sine peccato eas res, quæ functio-
nem admittunt; vendere, & cum pecunia fœnebri
similiter emere, illamque consumere & donare pro
sua voluntate, manente, vt dico, in eodem potentia
ad sufficienter restituendum. Quod in rebus, quæ
functionem non admittunt, sine præuio credito-
rum consensu facere non posset. Si tamen ex talium
rerum distractione efficeretur impotens ad integrè
restituendum, tunc nec has, nec illas res posset sine
necessitate distrahere. Itaque, si vsurarius nihil ha-
beat, quod restitutioni obnoxium non sit, nec pote-
D rit aliquid donare; nec pro diminuto pretio vende-
re; nec pro alia re minoris valoris rem plus valen-
tem permutare. Quæ omnia clara sunt, & cõmuni-
ter concessa etiam ab ijs, qui tenent vsurarium ac-
quirere dominium vsuræ. Vnde Alexander Alens.
4. p. q. 90. dicebat, quod de pecunia habita per vsurã,
vel furtum potest fieri eleemosyna, si raptor vel vsu
rarius proponat restituere æquipollentem, & ha-
bet vnde restituat, nec dando reddat se impoten-
tem ad restituendum. Quod etiam nos late probaui
mus in primo tomo. q. 32. ar. 7.

3. Conclu.

Sed est dubium de hæredibus vsurarij: vtrùm de
bita illius soluere teneantur? In quo sit tertia con-
clu. Hæredes vsurarij tenentur debita illius resti-
E tuere, siue bona, quæ relinquit, sint per vsuram ha-
bita; siue quacunque alia legitima via. Probatur:
Succedunt loco defuncti: ergo obligatione persona
li tenentur debita illius soluere. Ità habetur expresse
in cap. tua nos. de vsuris. Hoc tamen intelligitur,
dummodo defunctus ad hoc bona reliquerit. Nam,
si non tanta relinquit, quanta sunt debita, hæres in
conscientia non tenetur amplius reddere credi-
toribus quam accepit. Quamuis in foro exteriori
qui acceptat hæreditatem, cogetur ad omnia debita
soluenda etiam ex bonis proprijs. Nisi forte prote-
stetur se velle esse hæredem talium, & tantorum
bonorum.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm quilibet ex hæredibus teneatur soluere omnia debita vsurarij. In quo sit vltima conclusio: Non quilibet ex hæredibus tenetur soluere omnia debita defuncti, sed iuxta portionem hæreditatis habitę. Ita, ut hæres ex medietate bonorum teneatur ad solutionem medietatis debitorum: Hæres autem tertiæ partis ad tertiam partem, & sic de alijs. Ità asserit Caietanus in quodlib. de vsura. quæstio. 5. & Syluest. vsura. 6. q. 10. Et ratio est: Nam cùm obligatio restituendi non transeat ad hæredes, nisi ratione hæreditatis, fit, vt si hæreditas diuiditur, ipsa etiam obligatio ad diuisionem hæreditatis sit diuidenda. Atq; adeò maior, vel minor obligatio transiet ad illum, qui in maiori, vel minore parte bonorum successit.

Vlt. conc.

Ex dictis in hac difficultate colligere possumus, quid dicendum sit ad alterius determinationem, qua quæri solet; an alij possint aliquid recipere de manu vsurarij aut per uiam donationis, aut uenditionis, aut emptionis. Nam distinguendum est ad modum supra dictum de rebus, quæ non consumuntur usu & quæ usu consumuntur. Et quidem res, quæ non consumuntur usu, & per usuram sunt acquisitæ, sicut vsurarius, sine creditorum consensu alteri tradere non potest: ità nec alter illas scienter recipere, nec titulo gratioso, nec oneroso; quia esset rem alienam inuito domino contractare. Cæterùm res, quæ usu consumuntur poterit alter de manu usurarij recipere; tam per viam donationis, quam cuiuscunque alterius honesti contractus. Modò per hoc non maneat vsurarius impotens ad integrè satisfaciendum. Ex quo fit, ut si nihil habet præter ea, quæ per usuram acquisiuit; aut si habet, omnia tamen sunt necessaria ad restituendum, sicut ipse donare non potest: ità nec alij per viam donationis aliquid ab eo recipere possunt. Alioqui peccato donantis se sociabunt, & causam efficacē præstabunt, quo minus debita restitutio creditoribus fiat, iuxta illud D. Augustini. Id fidelissimè dixerim; Qui pro homine ad hoc interuenit, ne malè ablata restituat, & qui ad se confugientem, quantum honestè potest, ad reddendum non compellit, socium esse fraudis, & criminis. Ex quo à fortiori, sequitur socium futuru esse fraudis, & criminis, qui non solum ad reddendum non compellit, sed etiam rem malè ablatam, putà, furtiuam, aut vsurariam dono suscipit; cum id sine creditorum præiudicio, & iniuria fieri non possit. Poterunt tamen alij per viam venditionis, aut emptionis tales res, quæ vsu consumuntur recipere; tantum ipsis vsurarijs trandendo, quantum de eorum manu susceperunt, quia tunc æquè potentes remanent ad restituendum, ac anteà erant. Si autem bona usurarij tanta sint, vt facta integra restitutione adhuc aliqua sibi supersint, tunc licitè poterunt alij eius res accipere, tam titulo gratioso, quam oneroso, usurario, scilicet, manente semper potente ad integrè satisfaciendum; Caueant tamen huiusmodi ne easdem res vsurarias, quæ vsu non consumuntur, scienter accipiant, quia de his semper est facienda restitutio; sicut & de rebus furtiuis.

Explicatio alterius quæstionis.

De vxore, de filijs, & de famulis vsurarij solet similiter dubitari, vtrùm licitè possint de bonis illius uiuere. Sed meo iudicio, eadem est ratio de istis, & de alijs: scilicet, quòd si propter hæc nō fit impotēs usurarius ad soluendum vsuras, licitè illa recipiunt. Cæterùm si nulla alia habet bona, præter vsuraria, nec ista accipere possunt, vt rectè docet Syluester, uerbo, vsura. 8. per totum. Vt videatis, quantum sit periculum cum vsurarijs, aut alijs, qui nulla alia bona, quam illicitè acquisita, possidere creduntur, contractus, aut commercia inire: An autem vsurariorum seruitores, vt barbitonsores, calcearij, sutores, filiorum præceptores, & alij huiusmodi possint licitè ab eis mercedem obsequio dignam recipere, quando ex illius collatione impotentes redduntur ad restitutionem faciendam, eandem prorsus habet difficultatem, ac de alijs creditoribus, de quibus quæri solet an possint sua debita ab vsurario exigere, & recipere; si ex hoc impotens ad soluendum vsuras fiat. Ad cuius explicationem, omissis uarijs modis dicendi Doctorum, mihi distinguendum videtur. Nam vel debita aliorum creditorum præcedunt debitum vsurarium, aut sequuntur illud. Si præcedunt, poterunt quidem creditores non solum sua debita ab vsurario recipere, sed etiam exigere, non obstante, quòd inde maneat usurarius impotens ad vsuras restituendas. Tum, quia magis tenentur sibi, quam alijs creditoribus. Tum etiam, quia iure sunt præferendi, ex quo eorum debitum est tempore prius. Si autem creditorum debita sint posteriora vsuris, poterunt quidem illa per vsurarium oblata, & soluta recipere, non tamen ea exigere, si ex tali solutione maneat impotens vsurarius ad soluendas vsuras. Et ratio huius est; Quia in ea solutione, qua usurarius posterioribus creditorib. soluit, postpositis prioribus videtur peccare, debitum restituendi ordinem non seruando, atque adeo exigens, vsurariumque ad huiusmodi solutionem incitans, peccato illius ordinem iustitiæ prætermittentis, cooperari videtur. Quod non contingit in eo, qui merè passiuè se habet, sua debita per vsurarium oblata recipiendo, Dummodò caueant, ne huiusmodi ipsis, solutio fiat de bonis eisdē numero per usuram acquisitis; quia hoc iam est conclusum in superiorib. ad dominium mutuatorum pertinere.

De vxore filijs & famulis vsurarij.

Vltimum dubium principale circa istum articulum, utrum cooperatores vsurariorum, teneātur ad restitutionem vsurę ratione iniustæ acceptionis, et si penes ipsos nihil vsurarum remaneat. Ad cuius dubij explicationem, dico primò, quod quicunque verè est causa, ut alterum quispiam lędat per vsurā, in integrum tenetur ad restitutionem rei vltra sortem acceptę vsurario non restituente. Probatur ex regula iuris, dicente; Qui causam damni dat, ipsum damnum dedisse videtur: sed qui dat damnum tenetur illud restituere: ergo & qui est causa damni. Et confirmatur: Cooperatores furum, qui vere sunt causa furti, in integrum tenentur ad restitutionem, vt diximus supra agentes de furto, ergo & cooperatores vsurariorum. Patet consequentia ex paritate rationis: quia vtrobique est iniusta acceptio. Item D. Paulus ad Roma. 1. dicit, Non solum sunt digni morte, qui faciunt, sed & qui consentiunt facientibus: ergo multo magis cooperatores. Et est aduertendum, quòd causa cooperans vsurario ad extorquendas vsuras dicuntur in primis illi, qui mutuatarium ad illas soluendas compellunt, ut princeps, si id faciat, uel iudex & aduocati partis contrariæ, proxenetæ etiam, intercursores inter mutuantem, & mutuatarium pacta componentes, illosque disquirentes. Item consulentes alicui, vt det ad vsuram, perinde enim est hoc facere, ac si furi præbeas consilium furandi. Itaque hi omnes verè dicentur causa cooperans usurarum; atque ex consequenti: singuli tenebuntur usuras restituere, ipso vsurario nō restituente vt dicitur in conclusione. Dico secundò, quod ministri vsurariorum agentes, & factores appellati, quales sunt illi, quibus vsurarij sua negotia committunt, etiā tenentur in integrum ad vsurarū restitutionem, ra-

Dubium, de cooperatoribus usurariorum.

1 Dictum

2 Dictum

tione

tione iniustæ acceptionis, ipsis vsurarijs non restituentibus. Probatur: Quoniam isti verè cooperantur vsuræ. Nota tamen, quod si isti ministri in his contractibus vsurarijs ità laborent ignorantia, ut omnino excusentur à culpa, nisi posteà aliquid vsurarum apud se retineant, ad nullã obligabunt restitutionẽ. Raro tamen hæc ignorãtia penes vsurarios, uel eorum ministros inueniri poterit; quia crimen est apertissimum. Dico tertiò, quòd ministri vsurariorum pecunias portantes, uel seruantes, & etiam illi, qui rationem dati, & accepti in commentarios referunt ad nullam tenẽtur restitutionem. Quoniam seruans pecunias, vel nomine fœneratoris illas colligens, & item rationes in librũ referens, nec est propriè causa mutui, nec lucri; quod soluitur; sed tantum materialiter se habet ad illud: atque adeò nec cooperatur vsuræ quidquid dicant Caietanus in summa, & 2.2.q.62.art.7. & Nauar. in sum. Latina cap. 17.n.267. nostram tamen sententiam tenent Syluester loco citato, & Soto lib.6. de iustit. q.1. art.4. De tabellione vsurariorũ scripturas cõficiẽte, maior est controuersia inter Doctores, vtrùm teneatur ad restitutionem. Sed quod mihi in hac parte dicendum videtur est, quòd, si tabellio nihil aliud facit, quam factum, prout fit, scribere, nec peccat, nec ad restitutionem tenetur; sed sui operis mercedem iustam recipere potest. Et ratio est: Nam scriptura illa ex se non dat causam exactioni, aut acceptioni, aut non restitutioni vsurarum, sed tantum est velut testimonium ueritatis. Et si quis obijciat, quòd tabellio talẽ scripturam usurario exhibens tradit ei arma iniquitatis, cum virtute illius instrumenti cogit mutuatarium ad usuræ solutionem, & sic uidetur se habere, sicut qui arma furioso ministrat, aut tradit chartas, taxillos, aliaue instrumenta lusoria eis, quos scit illis malè vsuros, respõdeo, non esse simile. Nã instrumentum tabellionis per se non ualet, nisi ad cognitionem veritatis; nec vsurarius potest eo cõtra mutuatarium vti, nisi uirtute illius coram iudice illum conueniendo. Et iudex iustè iudicando nõ compellet usuram soluere; supposito (ut procedo) quod instrumentum illud est uerum & purum, nec contractum vsurarium uerborum mutuatione, aut arte aliqua pallians. Et estò, iure ciuili aliquæ vsuræ permittuntur, vt diximus articulo 1. huius quæstionis, ex quo tamen leges illæ sunt per ius canonicum abrogatæ, non poterit iudex iustè iudicando, mutuatarium ad usuræ solutionem compellere. Imò adhuc secluso iure canonico; si aliquando expediret secundum leges ciuiles iudicare, ubi, scilicet compertum esset vsuras aliquas esse tollendas ad necessitatibus reipublicæ subueniendum, adhuc tunc instrumentum tabellionis vsurario exhibitum non esset instrumentum iniquitatis, sed iustitię. Quia in tali casu virtute illius simul & legis, veniret mutuatarius in foro exteriori iustè ad usurarum solutionem compellendus. Nec ob id esset tabellio ad restitutionem cogendus; sicut nec quando instrumentum venditionis, in qua alter est citra dimidium defraudatus exhibet, uirtute cuius defraudatus per iudicem compellitur stare contractui. Adde quod præfatum instrumentum ueritatis, æquè valet mutuatario, sicut, & mutuanti. Siquidem cognita per illum scripturam conditione cõtractus, scilicet, quòd fuit vsurarius, virtute eius in omni foro poterit agere contra vsurarium, ut uel vsuras solutas restituat, vel non solutas non exigat. Et iudex iustè iudicando, tenebitur usurarium condemnare. Alioqui erit reus restitutionis, sicut & ipse vsurarius. In Clementina enim unica de usuris, sub excommunicatione præcipitur iudicibus, & cæteris officialibus, ne secundum statuta in fauorem vsurariorum alicubi facta, iudicent. Et hæc dicta sint de toto isto articulo.

Dictum

De tabellione cõficiente scripturas usurarias.

A B C D E

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm liceat pecuniam accipere mutuo sub vsura?

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quod non liceat pecuniam accipere mutuo sub vsura. Dicit enim Apostolus Roma. primo, quòd digni sunt morte non solum qui faciunt peccata, sed etiam qui cõsentiunt facientibus. Sed ille qui accipit pecuniam mutuo sub vsuris, consentit vsurario in suo peccato, & præbet ei occasionem peccandi: ergo etiam ipse peccat.

2. Præterea, Pro nullo commodo temporali debet aliquis alteri quamcunque occasionem præbere peccandi. Hoc enim pertinet ad rationem scandali actiui, quod semper est peccatum, vt supradictum est. Sed ille qui petit mutuum ab vsurario, expressè dat ei occasionem peccandi: ergo pro nullo commodo temporali excusatur.*

3. Præterea, Non minor videtur esse necessitas quandoque deponendi pecuniam suam apud vsurarium, quàm mutuum accipiendi ab ipso. Sed deponere pecuniam apud vsurarium, omnino videtur esse illicitum, sicut illicitum esset deponere gladium apud furiosum, vel virginem committere luxurioso, seu cibum guloso: ergo neque licitum est accipere mutuum ab vsurario.

Sed contra ille, qui iniuriam patitur, non peccat, secundum Philosophum in 5. Ethi. Vnde iustitia non est media inter duo vitia, vt ibidem* dicitur. Sed vsurarius peccat, inquantum facit iniustitiam accipienti mutuum sub vsuris: ergo ille qui accipit mutuum sub vsuris, non peccat.*

Respondeo dicendum, quòd inducere hominem ad peccandum nullo modo licet: uti tamen peccato alterius ad bonum licitum est, quia & Deus vtitur omnibus peccatis ad aliquod bonum. Ex quolibet enim malo elicit aliquod bonum, vt dicitur in Enchiridio. Et ideo August.* Publicolæ quærenti, vtrùm liceret vti iuramento eius qui per falsos deos iurat, in quo manifestè peccat, eis diuinam reuerentiam adhibens, respondit, quòd qui vtitur fide illius qui per falsos deos iurat, non ad malum, sed ad bonum, non peccato illius se sociat, quo per dæmonia iurauit, sed pacto eius bono, quo fidem seruauit: si tamen induceret eum ad iurandum per falsos deos, peccaret. Ita etiam in proposito dicendum est, quod nullo modo licet inducere aliquem ad mutuandum sub vsuris: licet tamen ab eo, qui hoc paratus est facere, & vsuras exercet, mutuum accipere sub vsuris, propter aliquod bonum, quod est subuentio suæ necessitatis, vel alterius. Sicut etiã licet ei, qui incidit in latrones, manifestare bona quæ habet, quæ latrones peccant diripiendo, ad hoc quod non occidatur, exemplum decem virorum, qui dixerunt ad Ismael. Noli occidere nos quia thesauros habemus in agro, vt dicitur Hier. 41.*

1 d. 47 ar. 6 ad 6 & mal. q. 13. artic. 4. ad 17. & 19. & op. 28. q. 1. & op. 57 q. 6. & 17. c. 27

Q. 43 art. 2.

Lib. 5. c. 11. a me. 10. Lib. 5 c 5. declinãdo ad fi. 10. 5.

Aug. Enc. c. 11 to 3. Epist. 154. nõ longè à prin. to. 2 Et habetur 22. q. 1 c. Mouet.

Ad

Ad primum ergo dicendum, quòd ille qui accipit pecuniam mutuo sub vsuris, non consentit in peccatum vsurarij, sed vtitur eo: nec placet ei vsurarum acceptio, sed mutuatio, quæ est bona.

Ad secundum dicendum, quòd ille, qui accipit pecuniam mutuo sub vsuris, non dat occasionem vsurario vsuras accipiendi, sed mutuandi. Ipse autem vsurarius sumit occasionem peccandi ex malitia cordis sui: vnde scandalum passiuum ex parte sua est, non autem actiuum ex parte petentis mutuum. Nec tamen propter huiusmodi scandalum passiuum debet alius à mutuo petendo desistere, si indigeat: quia huiusmodi passiuum scandalum non prouenit ex infirmitate vel ignorantia, sed ex malitia.

Ad tertium dicendum, quod si quis committeret pecuniam suam vsurario non habenti aliàs vnde vsuras exerceret, vel hac intentione committeret, vt inde copiosius per vsuram lucraretur, daret materiam peccandi: vnde & ipse esset particeps culpæ. Si autem aliquis vsurario aliàs habenti vnde vsuras exerceat pecuniam suam committat, vt tutius seruetur, non peccat, sed vtitur homine peccatore ad bonum.

SVMMA TEXTVS.

C CVm dare mutuum sub vsura peccatum sit, & mutuatarius ei causam dare videatur, conuenienter D. Thom. pro complemento huius materiæ vltimo loco quærit, an mutuatarij pecuniam sub vsura accipientes aliquod peccatum committant. Ad cuius difficultatis explicationem duas subijcit propositiones. Prima conclusio: Nullo modò est licitum aliquem ad mutuandum sub vsura inducere. Probatur: Nullo modo licet aliquem ad peccandum inducere: sed mutuare sub vsuris est peccatum: ergo. Secunda conclusio: Ab eo, qui paratus est mutuare sub vsuris, nullum peccatum est mutuum petere, & accipere. Probatur: Vnicuique est licitum peccato alterius vti ad aliquod bonum; sed accipiens mutuum sub vsura ab eo, qui paratus est illud dare, nihil aliud facit, quam vti peccato alterius ad bonum: scilicet, ad subuentionem suæ necessitatis, vel alterius, quæ est quoddam bonum: ergo illud licitè facit. Consequentia cum minori est nota, & maior probatur. Tum; quia Deus vtitur peccatis hominum ad bonum. Tum etiam testimonio Augustin. dicentis; quòd qui vtitur fide illius, qui per falsos deos iurat non ad malum, sed ad bonum, non peccato illius se sociat, quo per dæmonia iurauit; sed facto eius bono, quo fidem seruauit. Eandem conclusionem confirmat D. Tho. exemplo illius, qui incidit in latrones, qui quidē licitè potest eis bona, quæ habet manifestare, ne ab eis occidatur, quamuis ipsi illa licitè surripere non possint. Quod & fecerunt decem viri, qui, vt vitam ad Ismaele eos occidere volente, redimerent, thesauros suos ei obtulerunt, vt dicitur Hier. c. 41.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Dubium, de inducente ad vsuras. CIrca primam conclusionem huius articuli est difficultas, vtrùm inducere aliquē ad mutuandum sub vsuris, vel aliud malum faciendum semper sit peccatum. Et pro parte negatiua ex illo Genes. cap. 25. vbi Iacob dixit Esau; Vende mihi primogenita tua, &c. tale potest desumi argumentum. Id fuit inducere ad malum, quia primogenita habebant sacerdotium annexum, quod vendere nullo modo licebat; & tamen Iacob in eo facto non peccauit, vt communiter dicunt Doctores: ergo. Et confirmatur: In eodem lib. cap. 19. dicitur, quòd Loth nefandum Sodomorum peccatum impedire volens dixit eis; Habeo duas filias, adducam eas ad vos, abutimini illis. Quod nihil aliud fuit, quam inducere ad malum. Et 4. Reg. cap. 18. dicitur de Helia, quod cōstituit pactum cum principibus Baal dicens: Inuocate nomina Deorum vestrorum, &c. quod similiter inducere ad malum fuit. Tandem, si princeps Christianus vellet cum principe pagano pactū inire, liceret sibi ab eo petere iuramentum, etiam si sciret per falsum deum iuraturum, quod est peccatum; ergo aliquando est licitum inducere ad malum. Argum. Confirm.

Pro explicatione huius difficultatis aduertēdum est, aliud esse inducere ad peccatum, aliud verò uti peccato alterius. Nam inducere ad peccatum, est cooperari peccato, quod est intrinsecè malum. Vti verò peccato alterius est ordinare peccatum, quod alius decreuit facere, ad aliquod bonum. Et hoc quidem non est malum, sed licitum, cum ille, qui vtitur peccato alterius, non cooperetur illi, sed præsupponat potius ipsum peccatum esse, sicut & vsus vniuscuiusque rei præsupponit ipsam existere. Aliud est inducere ad peccan. aliud vti pecc. alterius

C Hoc constituto, sit prima conclusio, inducere ad mutuandum sub vsura, vel ad faciendum aliud malum, est intrinsece peccatum, nec vnquam licitum. Probatur: Quilibet, si potest, tenetur ex charitate à proximo peccatum repellere: ergo, si ad illud inducit, peccat. Et confirmatur: Cooperari ad peccatū est malum, sed qui inducit alium ad peccādum, eius peccato cooperatur: ergo. 1. Conclu.

Secunda conclusio: Vti peccato alterius non est intrinsecè malum. Probatur. Vtens peccato alterius, non cooperatur ei, sed præsupponit ipsum esse: ergo non est necessarium, quod in tali vsu peccet. Ex hoc infero primò, quod si homo vtatur alieno peccato ad bonum aliquod, vel honestum, uel vtile, D nullum peccatum committet, quin potius Deus hac ratione peccatis utitur hominum, ut ex D. Augustin. probat D. Thom. in hoc articulo. Si autem vtatur illo ad peccatum veniale, tantum erit veniale peccatum. Ex quo infero secundo rursus, quòd qui nulla necessitate compulsus accipit mutuum à fœneratore parato dare ad vsuras, tantum peccat peccato prodigalitatis, quod ex genere suo non est mortale. Excusabitur tamen omnino à peccato, si aliquam habuerit necessitatem, etiam si non sit multum grauis, vt decentia status, ornatus, vel personę. Quare si magnates ad faciendum conuiuium, vel ad torneamenta exercenda mutuum accipiant sub vsura, non peccabunt. Si autem illud accipiant pro E pter voluptatem tantum peccabunt venialiter. Si verò accipiatur ad licitas exercēdas negotiationes, nullum erit peccatum. 2. Conclu.

Tertia conclusio: Quotiescunque id, quod petitur, iustè fieri potest, & bona intentione petitur, licet petens sciat alium id male facturum, nullum peccatum committit, sed licite illud petere potest. Itaque qui ob aliquam necessitatem bono animo petit ab alio pecuniam mutuò, quam mutuans potest gratis dare, etiam si sciat alium fœneraturum, licitè illā petere & accipere valet. Probatur: Quod petitur est bonum, & malum, quod sequitur tantum est ex malitia mutuantis: ergo illud petens nullo modo peccat. Et confirmatur: Petens nulla ratione 3. Concl.

tione ad malum cooperatur cum illud non sui, sed ex mutuantis malitia sequatur: ergo nullum peccatum committit.

4. Conclu. Quarta conclusio: Quando id, quod petitur, non potest iuste ab alio præstari, ipsa petitio est mala, & illicita. Probatur. Nam est cooperari ad peccatum alterius. Vt si ab amico petas, quòd furetur, &c. Quare semper considerare oportebit, an actus petitus iustè ab alio possit prestari. Nam hæc est radix iustæ, aut iniustæ petitionis.

Ad 1. arg. Ad primum argumentum nonnulli respondent, Iacob excusari à peccato in emptione primogenituræ ex prouocatione fratris ad vendendum, qui illum incitauit. Et sic non fuit Iacob cooperatus ad malum, sed tantum vsus peccato alterius. Hanc expositionem simul cum alia assignat Caietanus super istum locum. Sed meo iudicio est merè voluntaria, videturque textu magis repugnans, quam consentiens. Habetur enim in litera, quòd coxit Iacob pulmentum; ad quem cum venisset Esau, de agro lassus, ait; Da mihi de coctione hac rufa, quia oppido lassus sum: Cui dixit Iacob; Vende mihi primogenita tua. Ille respondit: En morior, quid mihi proderunt primogenita? Ait Iacob: Iura ergo mihi. Iurauit Esau. Et sic accepto pane, & lentis edulio comedit, & bibit, & abijt paruipendens, quod primogenita vendidisset. Quibus verbis non video, qua ratione suprapositа expositio quadrare possit; cum Iacob dicatur à fratre suo petijsse non solum, vt primogenita venderet pro edulio, sed etiam, quod venditionem iuramento firmaret. Alij respondent, quòd primogenituræ habebant aliquid temporale, cui annexum erat spirituale: & quod Iacob non emit eam ratione spiritualis, sed tantum ratione temporalis, quod licitum erat. Cæterùm nec hæc solutio mihi placet. Nam quamuis sit sufficiens ad ostendendum Iacob in illo facto non peccasse, peccato simoniæ; non tamen declarat illum aliud peccatum non commisisse, scilicet, aut iniustitiæ, quod ex inæqualitate pretij ad rem emptam desumitur, aut contra charitatem, quia in casu necessitatis, in quo Esau seipsum significauit existere, dum dixit; En morior: quid mihi proderunt primogenita? gratis pulmentum, & non pro tanto pretio dare, teneri videbatur. Quod mihi in hac parte verius dicendum videtur, est, quòd ius primogenituræ erat ipsius Iacob de iure. Ex diuina enim determinatione prædictum fuit; Quia maior seruiet minori. Propter quod Malachiæ primo, dixit Dominus: Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Et Apostolus ad Roman. nono. Antequam nati fuissent, aut quidquam boni, aut mali egissent, vt secundum electionem propositum Dei maneret; non ex operibus, sed ex vocante dictum est; Quia maior seruiet minori. Sicut scriptum est: Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Hoc autem reuelatum fuit matri; quæ Iacob diligebat. Cum enim paruuli in vtero eius colliderentur, & ipsa consuleret Dominum, responsum fuit ei: Duæ gentes ex vtero tuo diuidentur, populus quoque populum superabit, & maior seruiet minori. Genes. vigesimoquinto. Quod & ipsa filio non occultasse est verosimile. Esau vero de facto ius primogenituræ possidebat. Atque adeò fuit licitum, Iacob, prædictum ius ad se retrahere per cautelam. Idque fecit dum vidit Esau ita lassum de agro venientem, ut timeret mori, concupiscentemque, & petentem pulmentum, quod ipse coxerat. Nec in hoc peccauit Iacob, peccato simoniæ: quia non intendebat emere rem sacram: sed tantum redimere suam vexationem per medium licitum, qualis est emptionis. Nec contra iustitiam: quia ex quo id, quod suum erat, de iure accipere quærebat, etiã pro nihilo illud habere potuit. Esau autem peccauit non solum peccato gulæ cibum inordinatè appetendo, quod & scriptura significauit, dum dixit, propter id appellatum fuisse nomen eius, Edon: Sed etiam simoniæ, rem sacram vendere intendendo. Quia non est uerosimile, quòd vir prudens rem tanti valoris, quanti erat primogenitura (de cuius ratione erat, quod haberet duplicem partem in bonis paternis respectu aliorum fratrum propter quod & Ioseph, cui Iacob dedit primogenituram, duas partes habuit inter fratres, duasque tribus in Israel, scilicet, tribum Ephraim, & tribum Manasse) pro tam modico pretio vendi petijsset. Idcircò dicunt hoc loco Hebræi cibum istum non fuisse pretium emptionis primogenituræ; sed vltra pretium fuisse datum à Iacob, per modum curialis consuetudinis. Qua in translatione rei notabilis recipiens, vltra pretium, soluit vinum, vt vulgo dicitur, quod intelligitur totum prandium. Qui etiam mos, nunc Hispaniæ in aliquibus locis obseruatur. Sententia Hebræorũ Proptereaque dicitur in textu: iurauit ergo Esau, & uendidit primogenita. Et sic accepto pane & lentis edulio comedit, & bibit, & abijt. Sed quidquid sit de hoc, interpretatio tamen à nobis data, ex sacrisque literis collecta sufficienter satisfacit difficultati.

Ad aliud de Loth, qui, ut nefandum Sodomorum peccatum impediret filias obtulit, quibus abuterentur, respondet Caietanus in præsenti dicens; illum in eo facto non peccasse, quia non obtulit filias animo recompensandi malum malo, sed placandi populum furentem, credens quod populus non acceptaret oblationem. Sed ea submissione placatus desisteret ab incepto. Probatque suam sententiam testimonio Diui Petri in secunda sua Cano. capit. secundo, dicente, quòd Deus iustum Loth oppressum à nefandorum iniuria, ac luxuriosa conuersatione eripuit; aspectu enim & auditu iustus erat, habitas apud eos, qui de die in diem animam iustam iniquis operibus cruciabant. Quæ verba de Loth vere dici non possent, si illa sua oblatione filiarum, peccati alicuius esset particeps. Et in cap. offerebat. 32. quæstione 7. etiam dicitur, quòd Loth in illo facto non peccauit. Contrariam tamen sententiam tenent multi alij; Inter quos unus est Liranus supra decimum nonum capitulum Genesis. & Soto libro 6. de iustitia, quæstio. prima, articulo quinto. Qui dicunt Loth illo suo facto peccasse; nisi fortè ex ignorantia excusetur. Et ratio est: Nam, ut pater tenebatur filiarum pudorem seruare, nec decebat ipsum illo medio uti ad placandum populum. Eiusdem etiam sententiæ uidetur esse Diu. Augustinus, relatus in capit. quod ait. 14. distinctio. Vbi dicit, non esse tribuendũ consilio, qd fecit Loth, sed perturbationi mentis, quę eius culpam extenuauit. Quę sententia mihi multo magis probatur. Nulli enim est licitum minimum malum facere, pro vitando maximo, ut D. August. in libro contra mendacium latè probat. Et certum est, quòd inducere ad fornicationem aut illi consentire est malum; quod fecit Loth, quando dixit. Habeo duas filias, adducam eas ad uos Abutimini eis. Hęc enim oblatio fieri non potuit, quin consentiret in re, quæ ex genere suo erat peccatum, & non solum ueniale, quale est mendacium officiosum: sed etiam mortale; quale est luxuria. Exoneratus tamen fuit à tanto, licet non à toto. Tum

ratione

Marginal notes: Quid sit dicendum de Iacob emẽte primogenituram. — Ad obiect. De Loth offerente filias.

ratione perturbationis mentis, in qua erat. Tum etiam; quia nefando vitio in suis conciuibus, & iniuriæ in suis hospitibus, occurrere volens, id dixit. Et ad testimonium adductum ex canonica Petri, dico, Loth verè iustum appellari posse; etiam si in illo suo facto peccauerit. Tum, quia ante illud iustus fuit, aspectuque, & auditu, & modis omnibus castus ac purus, vt ibidem dicitur. Tum etiam; quia eius peccati creditur egisse pœnitentiam. Quod satis est, vt iustus dicatur.

De Helia constituente pactum cum sacerdotibus Baal.

Ad aliud de Helia, constituente pactum cum sacerdotibus Baal, vt ipsi inuocarent nomina Deorum suorum, respondeo primò, verba illa Heliæ non fuisse verba prouocantis ad peccatum, sed dirigentis illud in confusionem sacerdotum: & ignominiam Baal. Vel secundò respondetur, quòd verba illa tantum fuerunt permissiua, & non consultiua. Sed melior est prima solutio Adrianus dicit, quòd quando aliquis paratus est ad malum, licitum est ab eo illud petere. Et quia illi sacerdotes parati erãt inuocare nomina falsorum Deorum: idcircò potuit Helias id iustè ab eis petere. Et hoc quidem verum est. Præsertim, si talis paratus sit secundum actualem volitionem. Nam si tãtum est paratus habitualiter, non carebit scrupulo illa mali petitio, quia quodam modo erit causa illius prauæ nouę volitionis. Ex quo infero, non esse satis tutum mutuum petere offerendo lucrum, etiam à parato; ne fortè inducamus ad malam actionem. Quamuis petere mutuum, etiam si sciamus alium non mutuaturum, nisi sub vsura, sit licitum, vt diximus in tertia conclusione. Et per hoc patet, solutio ad vltimum argumnetum.

Dubiũ an liceat consulere minus malũ.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, supposito, quòd non est licitum inducere ad minus malum, pro maiori vitando, vtrùm saltem liceat consulere minus malum, ne maius fiat. Verbi gratia, est quis paratus occidere Petrum. Dubium est, vtrùm sit licitum consulere illi mutilationem? Et pro parte negatiua argumentum desumptum ex Paulo ad Rom. 3. dicente; Non sunt facienda mala, vt inde eueniant bona: sed consulere minus malum est peccatum: ergo non est faciendum etiam ad vitandum maius malum. Et confirmatur: Consulere minus malum est inducere ad illud, cooperarique peccato: ergo nulla ratione potest contingere, vt licitè fiat.

1. Argum.

2. Argum.

Secundò: Non est licitum petere, quod alius non potest licitè præstare; ut diximus dubio precedenti: sed alius non potest licitè facere minus malum: ergo nec alicui licet illud petere. Caietanus in pręsenti, vt ad hanc difficultatem respondeat, pręmittit, aliud esse offerre alicui materiam, in qua exerceat minus malum, & aliud inducere ad illud. Nam primum est licitum, & secundum est malum. Et sic dicit non esse licitum consulere, & inducere ad minus malum, pro maiori vitando.

Cõclusio.

Hoc tamen non obstante, dico, verissimum esse, quod licet consulere minus malum pro vitando maiori, supposito, quòd ille, cui consilium datur cõstitutũ habeat, apud se maius malũ perpetrare. Et probatur: Illud consilium habet bonum obiectum, & finem: ergo est bonum. Et quidem, quod finis sit bonus est manifestum. Quod verò obiectum etiam sit bonum probatur: Nam obiectum illius consilij non est absolutè: Fac hoc malum, sed hoc conditionale, scilicet; SI illud maius malum certus es facere potius fac hoc minus; quod est consonum rationi. Idem etiam, docet D. August. in lib. quæstionum super Exodum, & refertur in cap. si

· Arrag. de Iustitia & Iure.

A quod. 33. quæst. 2. & D. Chrysost. Hom. 27. ad populum Antiochenum.

Ad 1. arg.

Ad primum argumentum respondeo negando, quòd consulere minus malum supposito, quod is, cui consilium datur decreuerat maius facere, sit malum; sed potius est bonum. Vnde quamuis consulens sit causa minoris mali, non ideò dicitur causa mali, sed causa bonæ illius electionis. Et ad confirmationem respondetur, quòd qui consulit minus malum, non inducit ad illud, sed tantum remouet à maiori malo, quod est bonum.

Ad 2. arg.

Ad secundum respondeo, quòd qui consulit minus malum non petit, id, quod alius licitè præstare non potest. Nam absolute tantum petit, quòd grauius malum non faciat. B Si autem acquiescere non vult, nisi minori malo perpetrato, facienti tribuendum est non consulenti.

Dubium circa solu. ad 3.

In solutione ad tertium argumentum agit D Thom. de deponente pecunias apud vsurarium. Circa quod potest esse difficultas, vtrùm qui deponit apud aliquem pecunias, quibus scit ipsum fœneraturum, aliquod peccatum committat. Et pro parte negatiua argumentor primò: si talis peccaret ex eo esset, quòd præberet vsurario materiam peccandi: sed hæc ratio non est sufficiens: ergo. Probo minorem: Petere mutuum ab eo quem scio sub vsuris mutuaturum, non est peccatum, vt diximus in principio huius articuli, quando ipse est paratus mutuò dare: C sed hoc etiam est præbere materiam peccandi: ergo id non est sufficiens culpam inducere. Et confirmatur: Secundum sententiã D. Th. in isto articulo, non peccat ille, qui incidẽs in latrones pecunias, quas diripiendas esse scit, manifestat. Idque probat exemplo decem virorum, qui ad Ismahel dixerunt: Noli occidere nos, quia thesaurum habemus in argro, vt habetur Ieremiæ 41. sed hoc etiam est præbere materiam peccati: ergo.

Confirm.

1. Dictum

Ad explicationem huius difficultatis dico primò, quòd regulariter loquendo, quicunque committit rem aliquam custodiendam custodi infideli, vt si committat virginem luxurioso, & cibum guloso, D peccat, quia cooperatur peccato, quod rationabiliter metuere tenetur.

2. Dictum

Dico secundò, quod vsurarius pecuniam, quam in deposito habet, mutuans ad vsuram, duplex peccatum committit, unum distractionis, & alterum vsuræ. Quæ ita inter se distinguuntur, vt vnum sine alio possit inueniri. Qui enim distrahit eas pecunias in licitas negotiationes tantum peccat peccato distractionis, & non vsuræ. Ex quo infertur in deponente pecuniam apud vsurarium, duo etiam posse considarari. Primum est, quod illam deponit apud distractorem. Secundum, quod deponit eam apud vsurarium, E aliàs non habentem, vnde vsuras exerceat. Et quidem, quod ratione primi sit particeps culpæ distractionis, nulla est difficultas. Sicut nec quod committens cibum guloso est particeps gulæ & committens virginem luxurioso est particeps luxuriæ. Non enim potest esse sine peccato committentis, vt actum custodiæ exigat quis ab eo, quem scit probabiliter illum non facturum. Et quantum ad hoc est discrimen inter petentem mutuum ab vsurario, & deponentem pecuniam apud eundem. Nam in primo, actus petitus est bonus, scilicet, mutuare, qui scitur exercendus ab eo quamuis male, propter suam malitiam. Et in secundo actus bonus est debitus, scilicet, custodia, qui vt committitur illi, à quo scio non

esse exercendum sine peccato esse non potest. Et si quis obijciat; Quilibet est dominus rei suæ: ergo si illam deponat apud distractorem nullum peccatum committet; Probo consequentiam: Nam eo ipso videtur deponens, implicitè dare licentiam depositario pecunias distrahendi; respondetur negando consequentiam. Et ad probationem dico, falsum esse, quod deponens pecunias apud distractorem, aut implicitè, aut explicitè det facultatem depositario pecunias distrahendi. Imo eo ipso, quod quis aliquid dat alicui in deposito, vult sibi illud secundum iura depositi seruari, quæ distractionem omnino prohibent. Quare sic deponens participabit cum depositario in mala custodia, si pecuniam apud eum deponat. Cæterùm, quia peccatum distractionis depositi nō semper est mortale, idcirco committens pecunias non semper peccat mortaliter. Itaque hæc certa sunt. Sed quod habet difficultatem est, vtrùm deponens pecuniam apud vsurarium, non solum peccet peccato distractionis, sed etiam peccato vsuræ, participando cum illo? Ad quod breuiter respondeo, quod sicut petere mutuum ab vsurario, non est peccatum vsuræ; ita nec deponere pecuniam apud eundem propter rationem in primo argumento adductam. Præbere enim materiam peccandi, non est peccatum, nisi simul qui talem materiam præbet peccato cooperetur. Vt est videre in eo, qui incidit in latrones, & in eo, qui ab vsurario parato petit pecunias mutuo. Si quis autem obijciat contra hoc D. Thom. in solutione ad tertium dicentem, quòd deponere pecuniam apud vsurariū est peccatum, respondetur quod hoc ideò dicit quia peccat talis peccato distractionis, vt diximus, & nō peccato vsuræ. Ex quo infertur, quod si vsurarius, apud quē pecunia deponitur, habet aliàs, vnde vsuras exerceat, reddereque possit depositum tempore requisito, ille, qui deponit apud ipsum pecunias, nec etiam peccat peccato distractionis: Tunc enim talis vsurarius non infidelis, sed fidelis depositarius est censendus. Atque adeo talem pecuniam deponens apud eum, actum debitum requisisset ab illo, quem credit probabiliter illum facturum. Et per hæc patet solutio ad omnia obiecta.

Obiectio. Respōsio.

Dubium de monte pietatis.

Circa istum articulum solet vltimò dubitari, vtrū Mons pietatis sit vsurarius? Ad cuius explicationem aduertendum est, primò, quod Mons pietatis dicitur cumulus pecuniæ à populo congregatus, ad subleuandas per mutuum pauperum necessitates, ea tamen lege, ut mutuatarij singulis mensibus exiguam pecuniam conferant vltra sortem: non quidem ratione mutui, sed velut stipendium ministrorum. Cuius Montis pietatis frequens est vsus in Italia. Secundo est aduertendum, Montem pietatis multis modis posse congregari. Primò, ut, si reipublicæ ab aliquo detur auri pondus in harum cōmutationum usus conuertendum, reseruato tamen penes se dominio. Secundo, ut, si respublica ex publico ærario id faciat. Tertiò, vt, si ciues singuli cōtributionem faciant ad Montis institutionem. Et quidem, quantum attinet ad præsens institutum, nihil refert, an Mons constet ex auro, vel ex frumento, vel ex rebus alijs vsu consumptibilibus. Eadem enim est de omnibus his ratio. Capitula autem Montis pietatis sunt. Primum, quod pecunia, aut frumentum non detur, nisi in certum tempus, puta, in annum. Nam si per indiffinitum tempus daretur cumulus deficere posset. Secundum est, quod mutuatarius det pignus à ministris Montis

Mons pietatis quid significet.

Multiplex mons pietatis.

A custodiendum, hac lege, quod si intra statutum tempus debitum soluerit, sibi reddatur sanum, saluum, & integrum. Si verò non soluerit vendatur pignus, & reddatur Monti, quod debetur, reliquum autem detur ipsi pauperi mutuatario. Tertium tandem capitulum est, quod mutuatarij singulis mensibus reddant aliquid vltra sortem pro alendis ministris huius Montis. Quorum primus est necessarius pro numerandis pecunijs. Secundus, pro scribendis rationibus dati, & accepti. Tertius, pro seruandis pecunijs. Quartus, pro conseruandis pignoribus, curandoque, vt non perdantur, nec vilescant &c. Quibus positis est dubium, vtrùm iste Mons pietatis sit vsurarius. Et pro parte negatiua

B argumentor primò. Si ibi aliqua esset vsura ex eo esset, quod mutuatarius aliquid reddit vltra sortem: sed id non fit ratione mutui; sed ad alendos ministros: ergo nulla ibi est vsura. Et si quis dicat, pauperes, quales sunt illi, qui mutuò accipiunt, non teneri ad alendos ministros, & sic esse vsuram, aliquid accipere vltra sortem, contra hoc est argumentum: Mons ille ab illis debet seruari incolumis, quorum interest mutuatio: sed tantum interest pauperum; & non diuitum, aut reipublicæ: ergo ad pauperes solum spectat ministros sustentare. Secundo sic argumentor; Pius Secundus approbauit talem Montem pietatis: & in Concilio Lateranensi sub Leone Decimo, similiter fuit approbatus, extatque

C bulla approbationis, in qua sententia excommunicationis fertur in eos, qui contra, vel disputauerint, vel prædicauerint: ergo talis Mons non est vsurarius.

[illegible] difficultatis. 1. argum.

2. argum.

Pro explicatione huius difficultatis aduertendū est, quod radix illius consistit in explicando, an pauperes teneantur alere ministros Montis, vel potius illi, qui mutuant pecunias? Et quia de hoc variè sentiunt Doctores, quibusdam dicentibus pauperum interesse ministrorum sustentationem, alijs verò negantibus, sed ipsius mutuantis, similiter etiam sunt variæ sententiæ de eo, vtrùm Mons pietatis sit licitus nec ne. Nam illi, qui dicunt ministrorum sustentationem, pertinere ad ipsos mutuatarios (quorum vnus est Medina in tract. de cam-

D bijs) consequenter affirmant, illum Montem non esse vsurarium. Cæterum illi, qui docent, quod ministrorum sustentatio pertinet ad ipsum mutuantem, (quorum vnus est Caietanus) consequenter dicunt, illum montem esse illicitum, & vsurarium. Quorum sententia mihi magis placet veriorque videtur. Et probatur: Si homo diues mutuaret pauperibus centum ad tempus accepto pignore, & postea acciperet aliquid vltra sortem, esset vsurarius; sed idem contingit in Monte pietatis: ergo est vsurarius. Patet consequentia: Nam eadem est vtriusque ratio. Et confirmatur: Si particularis homo mutuaret eisdem legibus, quibus & Mons

E pietatis, esset vsurarius: quia aliquid acciperet vltra sortem: ergo idem erit dicendum de republica. Secundò: Pauperes non sunt domini illius pecuniæ: ergo non magis pertinet ad ipsos ministrorum sustentatio, quam illius, qui mutuum confert: atque ex consequenti erit vsura stipendium ab illis exigere: quia daretur ratione mutui. Et ad primum argumentum respondetur, concessa maiori, negando minorem. Nam cum mutuatarij non teneantur alere ministros, si aliquid dant vltra sortem, erit vsura. Et quando dicitur in argumento. Ad illos pertinet ministrorum & Montis sustentatio, quorum interest mutuatio: sed pauperum interest, & non ipsius

Mons pietatis illicitus.

Ad 1. arg.

Vu mutuan-

mutuantis: ergo. Respondeo, negando consequentiam. Quia eadem ratione probaretur ad pauperes pertinere, suis expensis diuitias hominis qui solitus est mutuare, conseruare, quod tamen nullus affirmat. Præterquam quòd, vt diximus in superioribus, beneficium mutui est eius generis, vt gratis debeat exhiberi: Atque ideò, qui mutuat debet supra se recipere onera, quæ sunt mutuationi annexa, aliàs non mutuat. Quare cum ministrorum sustentatio in Monte pietatis sit mutuationi annexa: sicut & sustentatio mutuantis, non pertinebit ad mutuatarij, sed potius ad illum, qui mutuat. Ex hoc infertur, quod quicunque ex sua substantia Montem pietatis erigere cogitauerit, debet ante omnia stipendia statuere, quibus ministri sustententur; vel rempublicam obligare, vt Montem sustentet. Alioqui non erit perpetuus, cum ab ipsis mutuatarijs proprijs expensis sustentari non possit. Caietanus dicit, quòd in pluribus ciuitatibus Italiæ ministri sustentantur stipendio publico ciuitatis. Et tunc Mons pietatis non solum est licitus, verum etiam vtilissimus reipublicæ.

Ad 2. arg. Ad secundum argumentum dico, primò cum magistro Soto lib. 6. de Iustitia, quæst. 1. articulo 6. quod non omnia acta illius concilij Lateranensis more, & vsu sunt recepta, vt constat. Nam in sess. 9. præcipitur, quod sacerdotes, qui per sex menses non recitauerint horas Canonicas, priuentur sacerdotijs, & beneficijs. Quod tamen vsu receptum non est. Et idem dicere possumus de eodem concilio quantum ad Montem pietatis. Vel secùdò, respondetur, quod excommunicatio in bulla contenta nòn absolutè infertur contra omnes, qui prędicauerint, vel disputauerint contra Montem pietatis, sed tantum contra illos, qui non receperint capitula illius, quæ nec iuri canonico, nec naturali fuerint repugnantia. Vnde cùm capitulum illud, quo præcipitur aliquid dare vltra sortem singulis mensibus, tam iuri canonico, quam naturali repugnet, non erit peccatum illud impugnare, & reprehendere; sicut & illud impugnauit Caietanus, qui fuit tempore illius concilij, nec tamen propterea damnatur ab aliquo. Præterquam, quod etiam pensio, quæ approbatur à bulla concilij, solum est ea, quæ soluitur ratione obligationis factæ, sub qua mutuum datur. Quæ quidem ab ipsis mutuatarijs solui debet. Nec hoc est dare aliquid pro mutuo: sed tantum firmare fidem, quam mutuatarius suis expensis exhibere tenetur, vt mutuum accipiat. Et est hæc nostra sententia intelligenda, quando institutores Montium pietatis in pecunia, vel in tritico, pro mutuandis indigentibus populi, non renuntiant dominium pecuniæ, aut tritici in communitatem pauperum Indigentium. Nam si illud renunciant licitum erit pro sustentatione ministrorum, aliquid à mutuatarijs exigi vltra sortem, vt dicebat Medina. Quam etiam sententiam tenet Nauarro super cap. si fœnerabe-ris. 14. quæstio. 3. à nu. 64. Et ratio huius est. Nam cum dominium illius Montis tunc sit penes pauperum communitatem, si ipsi aliquid vltra sortem contribuunt, pro eius, & ministrorum, & sumptuū sustentatione, non rem alienam, sed suam agere censentur dicendi. Et in hoc casu arbitror summos Pontifices citatos hanc Montis institutionem approbasse; quia, ut sic, nec iuri naturali, nec canonico repugnat.

De censuū venditione. Huic materiæ de vsuris annexa est alia de censuum emptione, atque vendione. Cæterum, quoniam D. Thom. cuius interpretis munus subimus, nihil de hac re agit in præsenti, ab eius longa di-

Arrag. de Iustitia & Iure.

A sputatione abstinere æquum iudicaui, tantum ea dicens, quæ pro complemento vsurarum necessaria videbuntur. Et sic solum est difficultas, vtrùm censuum venditio sit vsuraria? Ad cuius explicationem aduertendum est primò, quod, quamuis nomen census plura significet, in præsenti tamen tantum accipitur prout significat ius percipiendi pensionem aliquam, siue in fructibus, siue in pecunia ex re, supra quam census constituitur. Ex quo fit, vt census non debeat constitui supra rem omnino infructiferam, sed supra rem, quæ ferat fructus, vel abundantiores, vel saltem æquales pensioni cuius percipiendæ ius alteri venditur. Secundo est aduertendum, quod census est duplex. Vnus, qui dici-

B tur reseruatiuus; alter consignatiuus. Reseruatiuus est, quando quis rem suam alteri vendit, reseruato sibi iure recipiendi quotannis partem aliquam. De quo in præsenti non dicemus: quia non est in vsu: eius tamen mentionem facit Glossa supra cap. constitutus. de relig. domib. Census autem consignatiuus est, quando quis retentis suis bonis, eorumque vsu, consignat alteri certam pensionem, singulis, vel annis, vel mensibus soluendam. Et hic adhuc est multiplex. Nam primò diuiditur in censum perpetuum, & redimibilem, & de por vida. Rursus alter est realis, & est ille, qui supra rem constituitur: alter personalis, qui constituitur supra personam. Plures alias diuisiones adducit Conradus, quæst. 72. de con-

Census duplex.

C tractibus. & Syluester verbo. vsura. 2. §. 1. & sequē. Quas, quia impertinentes sunt ad præsens institutū, consultò prætermitto.

His positis sit prima conclusio: Vnusquisque potest realem censum supra bona sua constituere, modo sint libera. Hæc conclusio ab omnibus recipitur. Et probatur: Vnusquisque potest bona sua libera donare, & vendere: ergo & super ea censum constituere. Patet consequentia: Eadem est vtriusque ratio. Dixi notanter in conclusione: Modo sint libera, propter bona maioricatus, supra quæ absque regia facultate, non potest census constitui. 1. Conclu.

Secunda conclusio: Emptio, & venditio talium censuum realium est licita. Hæc conclusio est cō- 2. Conclu.

D munis omnium Doctorum tam Theologorum, quam Canonistarū, vno excepto, Henrico de Gandauo. Qui quodlib. 1. quæst. 39. ait esse vsuram emere censum, qui de nouo supra aliqua bona cōstituuntur. Probatur tamen nostra conclusio: Vnusquisq; potest vendere rem suam, & eius fructus; ita, vt maneat obligatus singulis annis quandam partem bonorum soluere: ergo & poterit vendere ius exigendi tales fructus; atque ex consequenti censuum venditio est licita. Et confirmatur: Lege superioris compelluntur homines singulis annis partem bonorum soluere, ut patet in decimis: ergo & pro iusto pretio poterit quisque simile ius emere. Denique hęc veritas diffinita est à Martino Quinto, &

E Calixto III. in Extrauagantibus, quæ incipiunt. Regimini vniuersalis Ecclesiæ. Estque conclusio intelligenda tam de censu fructuario, quam pecuniario. Nam cum iura allegata non distinguant inter census fructuarios, & pecuniarios; & item fructus sint pretio æstimabiles, eadem est omnium ratio.

Sed contra hanc conclusionem est argumentum: Qui mutuat pecunias, vt vltra sortem aliquid accipiat est vsurarius: ergo & qui emit censum. Antecedens est manifestum, & consequentia probatur: quia vtrobique idem sequitur effectus: cum tantum lucretur vnus, quantum & alter, & vterque saluo capitali. Respondetur tamen, negan-

Argumen tum contra secundam conclusionem.

Respōsio.

do consequentiam. Non enim est eadem vtriusque ratio. Nam in mutuante est facultas exigendi pecuniam quam mutuauit: mutuatariusque tenetur eam reddere. Cæterum in censuum venditione nō est talis facultas, vt infra dicemus, sed suis pecunijs emit ius petendi tantum certam quantitatem singulis annis. Præterquam quod, si argumentum factum aliquid valeret, eodem probaretur concubitum coniugalem esse illicitum; quia habet eundem effectum, quem vagus concubitus, nempe prolis susceptionem: quod tamen nullus dixit. Et sic nulla est illa consequentia propter rationem iam dictam.

3. Conclu. Tertia conclusio: Vnusquisque potest licitè emere census personales. Probatur: Vnusquisque potest seipsum obligare ad reddendam alicui certam pecuniæ quantitatem, iusque illam petendi gratis donare: ergo & poterit illud ius vendere, cum sit pretio æstimabile. Et confirmatur: Stando in lege naturæ, & in lege veteri, vt patet Leuitic. 25. vnaquæque persona potest seipsam vendere, & in seruitutem tradere: ergo & aliquam pensionem supra seipsam constituere. Tandem probatur conclusio: operę mercenarij, sunt dignę pretio: ergo poterit mercenarius illas vendere, & ex consequenti supra seipsum censum constituere. Quod & confirmatur ex vsu. Nam sæpèsæpiùs census constitui videmus supra aliquem populum, ità, vt singuli maneant obligati, qui sunt census personales.

4. Conclu. Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm liceat emere census obligando venditorem, vt eosdem post certum tempus, vel pro eodem, vel pro minori pretio redimat. In quo sit quarta conclusio: Non licet obligare venditiorem, vt censum redimat. Probatur: In tali contractu interuenit mutuum cum lucro: ergo est vsurarius. Et quidem quod lucrum sit certum, patet: Nam recipiet vnum pro quatuordecim. Quod verò sit mutuum, probatur: Tunc dicitur aliquid alteri mutuum dare cum dat ei rem repetendam tempore, quo voluerit: sed in casu posito id inuenitur: ergo est mutuum. Denique hæc conclusio est diffinita in extrauagantibus allegatis; & habet verum; siue pactum redimendi censum sit explicitum, vel implicitum.

5. Conclu. Quinta cóclusio: Licitum est census emere cum pacto retrouendendi: ità tamen, quod potestas redimendi non resideat apud emptorem; sed apud venditorem. Hæc conclusio habetur expresse in eisdem extrauagantibus. Et probatur: Nam licet tale pactum interueniat, adhuc ille contractus est vera emptio, & non mutuatio: ergo est licita. Consequentia est nota, & antecedés probatur: Emptor non reseruat penes se ius cogendi venditorem, vt redimat: ergo nulla fit illi iniuria. Et confirmatur. Hoc est emere census redimibiles: sed isti sunt liciti, vt supra diximus communiter de omnibus censibus: ergo. Sexta conclusio: Licitum est emere censum cum pacto, vt ante certum tempus redimi non possit; & etiam cum pacto, vt post certum tempus redimi non possit: sed, quod maneat census perpetuus. Probatur: Vnicuique licet censum perpetuum emere, in quo facultas redimendi perpetuo aufertur: ergo eadem ratione licebit emere sub ea lege, vt non nisi post certum tempus redimatur. Et confirmatur: Illa facultas redimendi censum, est pretio æstimabilis: ergo, si iustum pretium detur pro illa poterit magis, aut minus, auferri ab ipso venditóre. Nonnulli existimant nostram conclusionem esse falsam, contrariam Extrauagantibus citatis. Sed proculdubio est vera eo modo, quo à nobis est explicata. Quam & tenet Soto libro 6. de iustitia quæst. 5. artic. 3. Vltima conclusio: Licitum est emere census, ea conditione, vt non per partes, sed totum simul redimatur. Probatur: Apposita tali conditione, adhuc illa est uera emptio, & uenditio: ergo est licita, si iustum pretium tribuatur. Et confirmatur: Nam ex opposita sententia sequeretur, quod uenditor posset singulis annis singulos ducatos redimere, quod redundaret in maximum damnum emptoris. Sed contra istam conclusionem est argumentum: Nam in extrauagantibus citatis dicitur, quod uenditor possit per partes census redimere. Respondetur tamen, quod quamuis id dicatur, non tamen excluditur facultas contrarium faciendi. Imò nec esset excludenda, quia ex ea sequeretur maximum nocumentum emptori, si singulis annis cogeretur singulos ducatos recipere in redemptionem census, vt diximus. De pœnis, quibus vsurarij puniuntur in iure, agit latè Couar. lib. 3. Varia. cap. 3. nu. 1. 2. & 5. Nauarro cap. 17. num. 179. & Syluest. uerbo. usura. 9. Vide te ibi.

QVAESTIO LXXIX.

De partibus integralibus iustitiæ, in quatuor articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

Vtrùm declinare à malo, & facere bonum sint partes iustitiæ.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quòd declinare à malo, & facere bonum, non sint partes iustitiæ. Ad quamlibet enim virtutem pertinet facere bonum opus, & malum vitare. Sed partes non excedunt totum: ergo declinare à malo & facere bonum, non debent poni partes iustitiæ, quæ est quædam virtus specialis. Psal. 36. Et Psa. 36. Eccl. 1. Amos 5. 1. Pet. 3.

*2. Præterea, Super illud * Psal. 33. Diuerte à malo & fac bonum, dicit gloss. illud vitat culpam, scilicet, diuertere à malo, hoc meretur vitam & palmam, scilicet, facere bonum. Sed qualibet pars virtutis meretur palmam & vitam: ergo declinare à malo non est pars iustitiæ.* Est Cassio. super illū locum. Psal. 33.

3. Præterea, Quæcunque ita se habent, quòd vnum includitur in alio, non distinguuntur ab inuicem, sicut partes alicuius totius. Sed declinare à malo includitur in hoc quod est facere bonum. Nullus enim simul facit bonum, & malum: ergo declinare à malo & facere bonum non sunt partes iustitiæ.

*Sed contra est, quod August. * in lib. de correctione & gratia ponit ad iustitiam legis pertinere, declinare à malo & facere bonum.* Cap. 1. circa med. tom. 7.

Respondeo dicendum, quòd si loquamur de bono & malo in communi, facere bonum & vitare malum pertinet ad omnem virtutem, & secundum hoc non possunt poni partes iustitiæ, nisi forte iustitia accipiatur prout est omnis virtus. Quamuis etiam iustitia hoc modo accepta respiciat quandam rationem boni specialem, prout, scilicet, est debitum in ordine ad legem diuinam, uel humanã.

Sed

Sed iustitia secundum quòd est specialis virtus, respicit bonum sub ratione debiti ad proximum. Et secundum hoc ad iustitiam specialem pertinet facere bonum sub ratione debiti in comparatione ad proximum, & vitare malum oppositum, scilicet, quod est nociuum proximo. Ad iustitiam vero generalem pertinet facere bonum debitum in ordine ad communitatem, vel ad Deum, vel vitare malum oppositum. Dicuntur autem hæc duo partes iustitia generalis, vel specialis quasi integrales: quia vtrumque eorum requiritur ad perfectum actum iustitiæ.

Ad iustitiam enim pertinet æqualitatem constituere in his quæ sunt ad alterum, vt ex supra dictis patet. Eiusdem autem est constituere aliquid, et constitutum conseruare in his, quæ sunt ad alterum. Constituit autem quis æqualitatem iustitiæ faciendo bonum, id est, reddendo alteri quod ei debetur. Conseruat autem æqualitatem iustitia iam constitutæ declinando à malo, id est nullum nocumentum proximo inferendo.

Quæstio, ad art. 1.

Ad primum ergo dicendum, quòd bonum & malum hic accipiuntur sub quadam speciali ratione, per quam appropriantur iustitiæ. Ideo tamen hæc duo ponuntur partes iustitiæ, secundum aliquam propriam rationem boni & mali: non autem alicuius alterius virtutis moralis: quia aliæ virtutes morales consistunt circa passiones: in quibus bonum facere, est venire ad medium: quod est declinare ab extremis quasi à malis. Et sic in idem redit quantum ad alias virtutes facere bonum & declinare à malo. Sed iustitia consistit circa operationes & res exteriores in quibus aliud est facere æqualitatem; & aliud est factam non corrumpere.

Ad secundum dicendum, quòd declinare à malo, secundum quod ponitur pars iustitiæ, non importat negationem puram, quod est non facere malũ. Hoc enim non meretur palmam sed solum vitat pœnam. Importat autem motum voluntatis repudiantis malum: vt ipsum nomen declinationis ostendit. Et hoc est meritorium: præcipue quando aliquis impugnatur vt malum faciat, & resistit.

Ad tertium dicendum, quòd facere bonum est actus completiuus iustitiæ, & quasi pars principalis eius. Declinare autem a malo est actus imperfectior & secundaria pars eius. Et ideo est quasi pars materialis, sine qua non potest esse pars formalis completiua.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quod facere bonum, & declinare à malo possunt accipi dupliciter, vno modo generaliter, secundum communem rationem boni & mali; alio modo particulariter, secundum peculiarem rationem debiti, respondet D. Tho. ad propositam difficultatem per duas propositiones. Prima conclusio: Si declinare à malo, & facere bonũ accipiantur secundum generalem rationem; sic nõ sunt partes integrales iustitiæ: sed in omni virtute reperiuntur, nisi forte iustitia accipiatur prout dicit omnem virtutem. Probatur: Nam ad omnem virtutem spectat declinare à malo, & facere bonum in sua propria materia. Secunda conclusio: Si declinare à malo, & facere bonum accipiantur secundum peculiarem rationem debiti: sic sunt partes integrales iustitiæ. Sed quoniam iustitia, vt diximus supra, est duplex; vna particularis, quę respicit bonum in ordine ad proximum: altera legalis, quæ respicit bonum in ordine ad communitatem: si declinare à malo, & facere bonum secundum rationem debiti fiant in ordine ad proximum, pertinent ad iustitiam particularem. Si autem fiant in ordine ad communitatem pertinent ad iustitiam legalem, & dicuntur partes integrales iustitiæ, quia vtraque illarum requiritur ad perfectum actum iustitiæ, quæ constituit æqualitatem ad alterum, faciendo bonum, & conseruat nullum nocumentum inferendo.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Iustitia accipitur large & proprie.

PRo intelligentia huius articuli meminisse oportebit, ex dictis supra quæst. 57. art. 1. quod iustitia aliquando accipitur large pro quacunque virtute: In qua significatione viri boni in sacris literis iusti appellantur. Aliquando autem accipitur propriè, pro speciali virtute, quæ est ad alterum. Nam si loquamur de iustitia primo modo, sic declinare à malo, & facere bonum, etiam secundum generalem rationem, poterunt dici partes iustitiæ, quatenus ad omnem virtutem spectat, declinare à malo, & facere bonum in sua propria materia. Et hoc affirmat D. Thom. in prima conclusione. Cæterum, quoniam hæc acceptio iustitiæ est impropria, idcircò absolutè dicit hoc modo declinare à malo, & facere bonum, non esse partes integrales iustitiæ. De iustitia autem propriè dicta, quæ est ad alterum siue legalis sit, quæ respicit bonum commune, siue particularis, quæ respicit proximum (vtraque enim est propriè iustitia, vt latè ostendimus supra quæst. 58. art. 5.) affirmat in secunda conclusione, quod declinare à malo, & facere bonum, non, vtcunque, sed secundum rationem debiti, sunt partes integrales iustitiæ siue legalis, siue particularis, pro ratione boni, ad quod illa ordinantur. Nam ad iustitiam particularem pertinet facere bonum sub ratione debiti in comparatione ad proximum, & vitare malum oppositum, scilicet, quòd est nociuum proximo. Et ad iustitiam generalem spectat facere bonum debitum in ordine, ad communitatem, vel ad Deum, & vitare malum oppositum. Dicuntur autem hæc duo partes integrales iustitiæ: quia vtrumque eorũ, scilicet, & constituere æqualitatem ad alterũ, quod est facere bonum, & conseruare eandem, nullum nocumentum inferendo, quod est declinare à malo, requiritur ad perfectum actũ iustitiæ. Et si quis quærat, vtrùm declinare à malo, & facere bonum, secundum aliquam propriam rationem boni, & mali ponantur partes iustitiæ, & tamen non ponantur partes aliarum virtutum, puta, fortitudinis, aut temperantiæ secundum alias speciales rationes boni; Respondent D. Thom. in solutione ad primum affirmatiuè. Et rationalius est. Nam aliæ virtutes morales versantur circa passiones, in quibus bonum facere est venire ad medium, quod est declinare ab extremis, quasi à malis. Atque adeò in idem redit, quantum ad alias virtutes facere bonũ, & declinare à malo. Quare non possunt poni partes integrales illarum. At verò iustitia versatur circa operationes, & res exteriores, in quibus aliud est, facere æqualitatem, quod est facere bonum; & factã non corrumpere, quod est declinare à malo.

Quæstio,

Respõsio.

A

Sed contra hoc est argumentum: In ipsa iustitia etiam redit in idem vtrumque: nam idem est, æqualitatem facere, & ab inæquali declinare: non minus quam ab extremis ad medium venire: ergo quantũ ad hoc nullum est discrimen inter iustitiam, & alias virtutes. Et confirmatur: Sicut aliud est æqualitatem facere, & aliud factam non corrumpere; ita etiam aliud est inter passiones medium constituere; & aliud constitutum medium non corrumpere; ergo vtrobique est eadem ratio.

Argum.

Respõsio.

Pro huius argumẽti solutione, aduertendum est ex Caietano in præsenti, inter æqualitatem, circa quam versatur iustitia; & medium, circa quod versantur aliæ virtutes morales, hoc esse discriminis, scilicet, quod æqualitas est in rebus ipsis, medium autem est intus in animis nostris.

B

Propter quod diximus supra agentes de iustitia, quod medium iustitiæ est medium rei; & medium aliarum virtutum est medium rationis. Ex quo fit, vt constituto à me medio per alias virtutes, nullus alius possit illud corrumpere. Nullus enim potest me inuitum, ex temperato facere intemperatum. At verò constituta à me æqualitate per iustitiam, potest alius, me inuito, illam corrumpere. Quando enim iussi agrum suum reddendum Ioanni, & alter iubet eundem agrum ab eo auferri, corrumpit ille æqualitatem, quam ego feci. Et ex hoc discrimine intenta ad propositum differentia clara habetur, scilicet, quod in alijs virtutibus facere medium, & non corrumpere illud, est idem sicut illuminatio continua.

C

At verò in iustitia facere æqualitatem, & non corrumpere illam, sunt diuersa, quia æqualitas facta in rebus non conseruatur ex meo facere: sicut nec dependet à me; sed potest a multis alijs corrumpi. Quia ergo aliud est facere æqualitatem, & aliud corrumpere æqualitatem factam, à se vel ab alio, & hoc non habet locum in alijs virtutibus, ideò facere bonum & declinare à malo, quæ hęc importanc, assignantur specialiter partes integrales iustitiæ, & non aliarum virtutum. Et per hęc patet solutio ad argumenta. Aliam explicationem satis obscuram subijcit Caietanus in isto commento. Sed quæ à nobis posita est, sufficit, vt ad grauiora properemus.

D

Nota circa solutione ad 2. Diui Thom.

In solutione ad secundum argumentum dicit D. Thom. quod declinare à malo secundum quod ponitur pars iustitiæ, non importat puram negationẽ, quæ est non facere malum; sed importat motum voluntatis repudiantis malum. Nam declinare à malo, de quo in præsenti est sermo, est meritorium, contingitque præcipuè, quando aliquis impugnatur, vt malum faciat, & resistit. At verò declinare à malo, secundum quod dicit puram negationem, nõ est meritorium, sed solum vitat poenam. Nonnulli affirmant, puram omissionem peccati sine aliquo actu interiori, vt non furari, esse meritoriam. Sed proculdubio contraria sententia est vera, quam tenet D. Thom. hic, & in 1. 2. quæst. 71. artic. 5. ad primum.

E

Vbi est proprius locus huius disputationis. Et ratio est manifesta: Nam si actus positiuus non est meritorius, nisi vel formaliter, vel virtualiter referatur in Deum, vt communiter dicũt Doctores, qua ratione fieri poterit, vt pura omissio, quæ non est ens, nec aliqua ratione in Deum refertur, sit meritoria; Eo vel maximè; quod aliàs sequeretur acquirere hominem infinita merita, sine intentione, & sine aliquo actu bono; quod nullo modo est dicendum. De hac re videndus est D. Tho. 1. 2. q. 114. art. 4. vbi de requisitis ad meritum copiose disputat. Videnda sunt etiam dicta à nobis in 1. tomo. q. 2. artic. 9.

A

ARTICVLVS II.

Vtrum transgressio sit speciale peccatum.

D Secundum sic proceditur. Videtur, quòd transgressio non sit speciale peccatum. Nulla enim species ponitur in diffinitione generis. Sed transgressio ponitur in communi diffinitione peccati. Dicit enim Ambros. quod peccatum est transgressio legis diuinæ: ergo transgressio non est species peccati.

Infr. art. 3. ad tertiũ & artic. 4. ad 3.

Lib de Paradiso c. 8. parũ ante med. to. 4.

B

2. Præterea, Nulla species excedit suum genus. Sed transgressio excedit peccatum, quia peccatum est dictum, vel factum, vel concupitum contra legem Dei, vt patet per Augustinum, 22. contra Faustum: transgressio autem est etiam contra naturam, vel consuetudinem: ergo transgressio non est species peccati.

Lib 22. c. 27 in principio. to. 6.

3. Præterea, Nulla species continet sub se omnes partes, in quas diuiditur genus. Sed peccatum transgressionis se extendit ad omnia vitia capitalia, & etiam ad peccata cordis, oris & operis: ergo transgressio non est speciale peccatum.

C

Sed contra est, quia opponitur speciali virtuti scilicet iustitiæ.

Respondeo dicendum, quòd nomen transgressionis à corporalibus motibus ad morales actus deriuatum est. Dicitur autem aliquis secundum corporalem motum transgredi, ex eo quòd graditur trans terminum sibi præfixum. Terminus autem præfigitur homini, vt vltra non transeat in moralibus per præceptum negatiuum. Et ideo transgressio proprie dicitur ex eo quòd aliquis agit aliquid contra præceptum negatiuum. Quod quidem materialiter potest esse commune in omnibus speciebus peccatorum, quia per quamlibet speciem

D

peccati mortalis homo transgreditur aliquod præceptum diuinum. Secus accipitur formaliter, scilicet, secundum hanc specialem rationem, quod est facere contra præceptum negatiuum, sic est speciale peccatum dupliciter. Vno quidem modo secundum quòd opponitur ad genera peccatorum opposita alijs virtutibus. Sicut enim ad propriam rationem iustitiæ legalis pertinet attendere debitum præcepti: ita ad propriam rationem transgressionis pertinet attendere contemptum præcepti. Alio modo secundum quòd distinguitur ab omissione quæ contrariatur præcepto affirmatiuo.

E

Ad primum ergo dicendum, quod sicut iustitia legalis est omnis virtus subiecte & quasi materialiter: ita etiam iniustitia legalis est materialiter omne peccatum. Et hoc modo peccatum diffinit Ambros. secundum scilicet rationem iniustitiæ legalis.

Loco citato in arg.

Ad secundum dicendum, quòd inclinatio naturæ pertinet ad præcepta legis naturalis: consuetudo etiam honesta habet vim præcepti, quia vt August. dicit in epistola de ieiunio Sabbathi. Mos populi Dei pro lege habendus est. Et ideo tam peccatũ quam transgressio potest esse contra consuetudinem honestam & contra inclinationem naturalem.

Epist. 86. ad Casula. non longe à prin. to. 2. Et habetur 11. dist. ca. In his reb.

*Ad tertium dicendum, quòd omnes enumeratæ specie peccatorum possunt habere transgressionem non secundum proprias rationes, sed secundum quandam specialem rationem, vt dictum * est. Peccatum autem omissionis omnino à transgressione distinguitur.*

In cor. ar.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito quod nomen transgressionis à motibus corporalibus, ad morales actus deriuatum est, ex quo fit, vt, quemadmodum dr̃ aliquis transgressor secundum corporalem motum, inquantum graditur trans terminum sibi præfixum; ità etiam dicitur transgressor in actibus moralibus, qui præfixum sibi terminum transit, terminus autem homini præfixus in præceptis negatiuis continetur; atque etiam supposito, quod de trãsgressione possumus loqui dupliciter, scilicet materialiter, atque formaliter respondet Diu. Thom. ad propositam difficultatem per duas propositiones. Prima conclusio: Loquendo de transgressione materialiter sic non est speciale peccatum; sed in omnibus inuenitur, inquantum per quamlibet speciem peccati mortalis, homo trãsgreditur aliquod præceptum diuinum. Secunda cõclusio: Loquendo de transgressione formaliter, sic est speciale peccatum oppositum iustitiæ legali, cuius est attendere debitum præcepti.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Explicat litera D. Thom.

LItera huius articuli satis obscurè ponitur à Diuo Thoma. Vt tamen eius mens intelligatur, aduertendum est, quod transgressio formaliter nihil aliud est, quam actus positiuus, quo quis vult non seruare legem, estque directè contrarius actui voluntatis, quo quis vult seruare legem. Et quia hic actus est iustitiæ legalis extendens se ad opera omnium virtutum, inquantum vult quis non solum facere illa opera virtutum absolutè, sed etiã vult ea facere, quia præcepta à lege diuina, uel naturali vel humana; idcircò actus contrarius, s. uelle non seruare legem, est actus iniustitiæ generalis seu legalis. Et extendere se quoque potest ad omnia opera uitiorum; pro quanto potest quis non solum peccata cõmittere absolutè, sed etiam committere illa in odiũ legis. Sicque transgressio est una species peccati distincta ab alijs: sicut & iniustitia legalis distinguitur ab intemperantia. Et hoc est, quod voluit significare D. Thom. in corpore articuli quando dicit, trãsgressionem formaliter, secundum quod opponitur ad genera peccatorum opposita alijs virtutibus, esse speciale peccatum. Et quia uelle contrariatur præcepto, quo præcipitur, ut non velimus; idcircò etiã transgressio, quæ consistit in uelle, dicitur propriè esse contra præceptum negatiuum. Ex dictis infertur, quod transgressio ex sua ratione formali seu morali, quia in specie iniustitiæ legalis constituitur comparatur ad cætera uitia, ut forma ad materiam. Nõ enim potest illa existere, nisi supra alijs vitijs fundata. Cum non possit quis velle transgredi legem, nisi faciendo aliquid, quod sit contra illam. Et ideo dicit D. Thom. in conclusionibus, quod transgressio materialiter non est speciale peccatum, bene tamẽ formaliter, ad modum iam explicatũ. Et quia transgressio in sua rõne formali includit actum propositiuum, qui est velle facere contra legem, rursus fit, ut omnino sit opposita omissioni, quæ solum dicit negationem actus, tanquam positiuum negatiuo.

Corolla.

Et propterea affirmat idem D. Thom. in fine articuli, quod trãsgressio in quantum opponitur omissioni, quæ est contra præceptum affirmatiuum est specialiter peccatum. Non obstante, quod si loquamur materialiter de transgressione possit etiam omissio dici transgressio, inquantum per omissionem transgreditur quis præcepta, quæ adimplere tenetur. Sicque omissio erit materia transgressionis formaliter dictæ: sicut & quodcunque aliud peccatum. Sed est aduertendum, quod peccatum omissionis potest accipi dupliciter. Vno modo secundum se. Et sic cum nullum includat actum, vt optimè docet D. Thom. 1.2.q.71.art.5. fieri nõn poterit, vt sit transgressionis materia. Implicat enim, vt id, quod sine omni actu est, sit materia transgressionis quæ est actus. Alio modo secundum suam causam. Et sic potest omissio esse materia transgressionis, sicut & quodcunque aliud peccatum. Vt si velit quis non seruare præcepta affirmatiua in odium legis.

Peccatum omissionis accipitur dupliciter.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm omissio sit speciale peccatum?

AD Tertium sic proceditur. *Videtur quod omissio non sit speciale peccatũ. Omne enim peccatum, aut est originale aut actuale. Sed omissio non est originale peccatum quia non contrahitur per originem, nec est actuale, quia potest esse absque omni actu, vt supra * habitum est, cum de peccatis in communi ageretur: ergo omissio non est speciale peccatum.*

1.2.q.71. ar.5. Et 2. d.35 a.3. Et mal.q. 2 ar. 1.

1.2.q.71. art.5.

2. Præterea, Omne peccatum est uoluntarium. Sed omissio quandoque non est uoluntaria, sed necessaria: puta cum mulier corrupta est quæ uirginitatem vouit, vel cum aliquis amisit rem quam restituere tenetur, vel cum sacerdos tenetur celebrare, & habet aliquod impedimentum: ergo omissio non semper est peccatum.

3. Præterea, Cuilibet speciali peccato est determinare aliquod tempus, quando incipit esse. Sed hoc non est determinare in omissione, quia quandocunque non facit, similiter se habet, nec tamen semper peccat: ergo omissio non est speciale peccatum.

*4. Præterea, Omne peccatum speciale speciali virtuti opponitur. Sed non est dare aliquam specialem virtutem, cui omissio opponatur, tum quia bonum cuiuslibet uirtutis omitti potest: tum quia iustitia, cui specialius videtur opponi, semper requirit aliquem actum, etiam in declinatione à malo, vt dictum * est, omissio autem potest esse absque omni actu: ergo omissio non est speciale peccatum.*

ar.1 ad 2.

Sed Contra est, quòd dicitur Iac. 4. Scienti bonum, & non facienti peccatum est illi.

Respondeo dicendum, quòd omissio importat prætermissionem boni. Non autem cuiuscunque, sed boni debiti. Bonum autem sub ratione debiti pertinet propriè ad iustitiam. Ad legalem quidem, si debitũ accipiatur in ordine ad legem diuinam, vel humanam. Ad specialem autem iustitiam secundum quòd debitum consideratur in ordine ad proximum. Vnde eo modo, quo iustitia est specialis virtus, ut supra habitum

q. 58. a. 6. 7. & 8.

A *habitum est, & omissio est speciale peccatum distinctum à peccatis quæ opponuntur alijs virtutibus: Eo vero modo quo facere bonum, cui opponitur omissio, est quædam specialis pars iustitiæ distincta à declinatione mali cui opponitur transgressio, etiam omissio à transgressione distinguitur.*

Ad Primum ergo dicendum, quod omissio non est peccatum originale, sed actuale, non quia habet aliquem actum sibi essentialem, sed secundum quòd negatio actus reducitur ad genus actus. Et secundum hoc non agere accipitur, vt agere quoddam, sicut supra dictum est.*

a. 2. q. 71. ar. 6 ad 2.

In cor. ar.

Ad secundum dicendum, quòd omissio, sicut dictum est, non est nisi boni debiti ad quod aliquis tenetur:* B *Nullus autem tenetur ad impossibile: Vnde nullus si non facit id quod facere non potest, peccat per omissionem. Mulier ergo corrupta quæ virginitatem vouit, non omittit virginitatem non habendo, sed non pœnitendo de peccato præterito, vel non faciendo quod potest ad votum adimplendum per continentiæ obseruantiam. Sacerdos etiam non tenetur dicere missam, nisi supposita debita opportunitate, quæ si desit, non omittit. Et similiter aliquis tenetur ad restitutionem supposita facultate, quam si non habet, nec habere potest, nõ omittit dummodo faciat quod potest. Et idem dicendum est in alijs.*

*Ad tertium dicendum, quòd sicut peccatũ transgressionis opponitur præceptis negatiuis, quæ pertinent ad declinandum à malo, ita peccatum omissionis opponitur præceptis affirmatiuis, quæ pertinẽt ad faciendum bonum. Præcepta autem affirmatiua non obligant ad semper, sed ad tempus determinatum, & pro illo tempore peccatum omissionis incipit esse. Potest tamen contingere, quòd aliquis tunc sit impotens ad faciendum quod oportet. Quod quidem si sit præter eius culpam, non omittit quod debet, vt dictum * est. Si vero sit propter eius culpam præcedentem, puta, si aliquis de sero se inebriauerit* D *& non potest surgere ad matutinas, vt debet, dicunt quidam quòd tunc incepit peccatum omissionis, quando aliquis se applicat ad actum illicitum & incompossibilem cum illo actu ad quem tenetur. Sed hoc non videtur verum, quia dato quòd excitaretur per violentiam, & iret ad matutinas, non omitteret. Vnde patet quod præcedens inebriatio non fuit omissio, sed omissionis causa. Vnde dicendum est, quòd omissio incipit ei imputari ad culpam, quando fuit tempus operandi, tamen propter causam præcedentem, ex qua omissio sequens redditur voluntaria.*

In solu ad arg. præc. Et 1.2. q. 71. ar. 5.

In cor. ar.

Ad quartum dicendum, quòd omissio directe opponitur iustitiæ, vt dictum est. Nõ enim est omissio boni alicuius virtutis, nisi sub ratione debiti quod pertinet ad iustitiam. Plus autem requiritur ad actum virtutis meritorium, quàm ad demeritum culpæ, quia bonum est ex integra causa, malum autem ex singularibus defectibus. Et ideo ad iustitiæ meritum requiritur actus, non autem ad omissionem.*

SVMMA TEXTVS.

CONclusio: Omissio est speciale peccatum distinctum à peccatis, opponuntur alijs virtutibus. Probatur. Omissio importat prætermissionem boni, non cuiuscumque, sed debiti: sed bonum sub ratione debiti, pertinet ad iustitiam, vel legalem, si debitum accipiatur in ordine ad legem diuinam, aut humanam, vel particularem, si debitum consideretur in ordine ad proximum: ergo sicut iustitia est specialis virtus, dictum est supra q. 58. ar. 6. 7. & 8. ità etiam omissio erit speciale peccatũ distinctum ab illis, quæ opponuntur alijs virtutibus. Ex quo fit, vt sicut facere bonum cui opponitur omissio, est specialis pars iustitiæ, distincta à declinatione mali, cui opponitur transgressio, ità etiam omissio distinguitur à transgressione.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo explicatione huius articuli, & sequẽtis lõga opus esset disputatione de omissione, & eius natura. Sed, quia hæc propriè pertinet ad primam secundæ; consulto à me prætermittitur. Et pro nunc solum dico quod, sicut transgressio accipitur dupliciter, scilicet, materialiter, & formaliter; & solum C formaliter accepta constituit speciale peccatum iniustitiæ distinctum ab alijs, quæ reliquis uirtutibus opponuntur: ità etiam omissio potest accipi, & materialiter, & formaliter. Omissio formaliter accepta importat non agere debitum, ita, ut ipsa ratio debiti formaliter cadat in ratione formali omissionis. Quod contingit quando quis uult aliquid omittere, quia debitum. Et sub hac ratione, est speciale peccatum iniustitiæ; uel legalis, si debitum accipiatur in ordine ad legem, uel particularis; si debitum consideretur in ordine ad proximum. Ratio enim debiti ad solam iustitiam spectat inter alias uirtutes, ut 1. 2. q. 99. ar. 5. ad primum docet D. Tho. Omissio autem materialiter accepta solum importàt non D agere id quod est debitum, ipsa ratione debiti non intrante rationem formalem omissionis. Et ut sic, omissio non est speciale peccatum, sed inuenitur in qualibet specie uirtutis, pro quanto quodlibet bonum uirtutis omitti potest. Itaque omittens, uerbi gratia, comedere quantum oportet, quatenus actũ temperantiæ, qui est debitus, non facit, omittit materialiter, & quatenus eundem, ut debitum secundum naturæ, uel Dei legem non facit, omittit formaliter. Estque iste actus tunc formaliter oppositus iustitiæ; & distinctus à transgressione, de qua dictũ fuit articulo præcedenti. Sicut & facere bonum debitum, cui opponitur omissio, distinguitur à declinare à malo, cui opponitur transgressio. Ex di- E ctis infertur, quod omissio formaliter accepta dupliciter potest dici speciale peccatum. Vno modo, ut peccata iniustitiæ dicuntur specialia peccata ab illis, quæ fiunt contra temperantiam, aut fortitudinem. Alio modo intra latitudinem iniustitiæ. Sicut enim facere bonum, & declinare à malo, sunt diuersi actus iustitiæ: ita etiam omittere quod opponitur ad facere, & transgredi, quod opponitur ad declinare inter se, sunt diuersa peccata specialia sub iniustitia contenta. Et hoc est, quod D. Tho. in isto articulo intendit docere.

Omissio accipitur formaliter & materialiter.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm peccatum omissionis sit grauius, quàm peccatum transgressionis.

Mal. q. 2. artic. 1. ad quartum & arg. 9. Cõt.

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quòd peccatum omissionis sit grauius, quàm peccatum transgressionis. Delictum enim videtur idem esse quod derelictum, & sic per consequens videtur idem esse omissioni. Sed delictum est grauius quam peccatum trãsgressionis, quia maiori expiatione indigebat, ut patet Leuit. 5. ergo peccatum omissionis est grauius quam peccatum transgressionis.

2. Præterea. Maiori bono maius malum opponitur, vt patet per Philosoph. in 8. Ethi. * Sed facere bonum, cui opponitur omissio, est nobilior pars iustitiæ quàm declinare à malo cui opponitur transgressio, vt ex supra dictis * patet: ergo omissio est grauius peccatum quàm transgressio.

Li. 8. c. 10. in princ. 20. 5. ar. 1. ad 3.

3. Præterea, Peccatum transgressionis potest esse & veniale & mortale. Sed peccatum omissionis videtur esse semper mortale, quia opponitur præcepto affirmatiuo: ergo omissio videtur esse grauius peccatum quàm sit transgressio.

4. Præterea, Maior pœna est pœna damni, scilicet carentia visionis diuinæ, quæ debetur peccato omissionis, quàm pœna sensus, quæ debetur peccato transgressionis, vt patet per * Chryso. super Matth. Sed pœna proportionatur culpæ: ergo grauius est peccatum omissionis quam transgressionis.

Homi. 24. in 1 Homi 47. ad popu. Antioch. to. 5.

Sed Contra est, quod facilius est abstinere à malo faciendo, quàm implere bonum: ergo grauius peccat, qui non abstinet à malo faciendo, quod est transgredi, quàm qui non implet bonum, quod est omittere.

Respondeo dicendum, quòd peccatum intantum est graue, inquantum à uirtute distat. Contrarietas autem est maxima distantia, ut dicitur in 10. * Metaphy. Vnde contrarium magis distat à suo contrario, quàm simplex eius negatio, sicut nigrum plus distat ab albo, quam simpliciter non album. Omne. n. nigrum est non album, sed non conuertitur. Manifestum est autem quod transgressio contrariatur actui uirtutis, omissio autem importat negationem ipsius. Puta, peccatum omissionis est, si quis debitã reuerentiam parentibus non exhibeat. Peccatum autem transgressionis, si contumeliam, vel quamcunque iniuriam eis inferat. Vnde manifestum est, quòd simpliciter & absolutè loquendo, transgressio est grauius peccatum quam omissio, licet aliqua omissio possit esse grauior aliqua transgressione.

Lib. 10. te. 13. & 14. to. 3.

Ad Primum ergo dicendum quòd delictũ communiter sumptum significat quamcunque omissionem. Quandoque tamen strictè accipitur pro eo quod omittitur aliquid de his quæ pertinent ad Deum, vel quando scienter & quasi cum quodam contemptu derelinquit homo id quod facere debet. Et sic habet quandam grauitatem, ratione cuius maiori expiatione indiget.

Ad secundum dicendum, quòd ei quod est bonum facere opponitur, & non facere bonum, quod est omittere, & facere malum, quod est transgredi. Sed primum contradictoriè, secundum contrariè, quod importat maiorem distantiam. Et ideo transgressio est grauius peccatum.

Ad tertium dicendum, quod sicut omissio opponitur præceptis affirmatiuis, ita transgressio opponitur præceptis negatiuis. Et ideo utrumque si propriè accipiatur, importat rationem peccati mortalis. Potest autem largè dici trãsgressio uel omissio, ex eo quòd aliquid fit præter præcepta affirmatiua, uel negatiua, disponens ad oppositum ipsorum. Et sic vtrumque largè accipiendo potest esse peccatum ueniale.

Ad quartum dicendum, quòd peccato transgressionis respondet & pœna damni propter auersionem à Deo, & pœna sensus propter inordinatam conuersionem ad bonum commutabile. Similiter etiam omissioni non solum debetur pœna damni, sed etiam pœna sensus, secundum illud Matth. 7. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur. Et hoc propter radicem, ex qua procedit, licet non habeat ex necessitate actualem conuersionem ad aliquod bonum commutabile.

SVMMA TEXTVS.

COnclusio: Transgressio, simpliciter & absolutè loquendo, est grauius peccatum quã omissio, licet aliqua omissio possit eẽ grauior aliqua trãsgressione. Probatur: Peccatum in tantũ est grauius, inquantum magis à uirtute distat, sed contrarium magis distat à suo contrario, quam simplex eius negatio; nigrum enim magis distat ab albo, quam simpliciter non album, cum omne nigrum sit non albũ & non è contra; ergo transgressio, quæ contrariatur actui uirtutis, magis distat ab illa, quam omissio, quę solum importat negationem ipsius: Et sic non exhibere parentibus debitam reuerentiam, quod est omissio, non est tam graue peccatum, sicut contumeliam, uel quamcunque aliam iniuriam eis inferre, quod est transgressio.

EXPLICATIO ARTICVLI.

COnclusio posita à D. Tho in isto articulo in eo fundatur, quod cum distantia contraria sit maior, quam contradictoria, & transgressio opponatur virtuti contrariè, omissio autem solum contradictoriè, fit, vt transgressio magis distet à uirtute, atque adeò sit grauius peccatum, quam omissio, cæteris paribus. Cæterum, quoniam illud fundamentũ maximam continet difficultatem, idcircò ad illius explicationem argumentor in hunc modum. Maior est distantia inter ens, & non ens; quam inter duo entia: sed contrariorum vtrunque est ens: contradictorum autem vnum est ens, & alterum non ens: ergo maior distantia est contradictoria, quam contraria; atque ex consequenti omissio, quæ contradictoriè opponitur virtuti, magis distabit ab illa, quã trangressio, quę opponitur contrariè. Secundò: Cõtrarietas est differentia in eodem genere, ut docet Arist. 10. Metaph. tex. 13. sed maxima distantia non est in eodem genere, quoniam magis distant, quæ sunt diuersorum generum: ergo. His tamen non obstantibus dico fundamentum D. Tho. desumptum esse ex Aristot. loco statim citato. Ad cuius intelligẽtiam aduertendum est, primò, quod de distantia possumus loqui dupliciter. Vno modo propriè pro differentia, seu distantia positiua, quę est inter aliqua.

1 argumẽtum cõtra fundamẽtum D. Tho.

2 arg.

Nota pro solutione.

Alio

A Alio modo cõmuniter, secundum quod se extendit ad quácunque non conuenientiam, qualis etiam est inter ens, & non ens. Secundo est aduertendum, qđ excessus distantiæ considerari potest, vel absolute, vel proportionabiliter. Absolute quidem dicitur esse maxima distantia inter ea, quæ secundum suam essentiam maximè distant, ut Deus & creatura, substantia & accidens, actus purus, & pura potentia. Proportionabiliter autem tantum dicitur esse maxima distantia inter illa, quæ sunt ad inuicem comparabilia. Cuiusmodi sunt, quæ sunt eiusdem generis, ut cõtraria. Nam quæ sunt diuersorum generũ, ad inuicem comparari non possunt, ut docet Aristo. lib. 7. Phi. Ideo autem contraria sunt eiusdem generis, quoniam ad inuicem transmutantur. Inter ea B enim, quæ sunt diuersorum generum, non est transmutatio per se. Nam non transmutatur calidum in coloratũ, sed in frigidum. Propterea que dicit Arist. 1. Phys. tex. 43. accipiendum esse primum, quod omnium, quæ sunt nihil neque facere aptum natum est, nec pati, contingens, & contingenti; neque fit quodlibet ex quolibet, nisi aliquis accipiat secundũ accidens. Qualiter enim fiet album ex musico, nisi accidens sit albo. &c.

1. dictum. His suppositis dico primò, quod quando Aristot. affirmat inter contraria esse maximam distantiam, loquitur de excessu distantię, non absolutè, sed proportionabiliter. Absolutè enim magis distant quantitas, & qualitas, quæ in nullo genere conueniunt, C quam duæ qualitates contrariæ, quæ non solum in genere generalissimo, sed & subalterno conueniũt vt dulce, & amarum sub sapore: Et quidem, quod contraria sub eodem genere maximè distent, probatur ex mente Aristotel. loco citato, hoc modo: Transmutatio est inter contraria vltima: nam dato, quod sit inter media, vt inter croceum, & rubeum, vel inter medium & extremũ, quod dicitur vltimũ, vt inter croceum, & nigrum: adhuc tamen est progressus ad ultimum; & quãdo fuerit inter extrema non põt vlterius procedere: ergo contraria extrema quæ sunt vnius generis, inter quæ est vltima transmutatio maximè distant. Probo consequentiam: D Quoniam magis distant extrema contraria ad inuicem, quam media ad inuicem, & quam medium, & extremum. Nec potest imaginari maior sub eodem genere, quam distantia duorum extremorum.

2. dictum. Dico secundò, quod si loquamur de distantia cõmuniter, maior distantia est inter contradictoria, quam inter contraria, quia minus conueniunt, vt rectè probat argumentum primum. Cæterùm si loquamur de distantia proprie (vt in præsenti est loquendum) maior distantia est inter contraria; quá inter contradictoria. Et ratio est: Quia contrariorũ distantia vtrinque quantificatur. Vtrumque, enim extremum est positiuum. & sic ponit aliquam sui distantiam. Cum tamen in contradictorijs ex uno tãtum membro quantitas distantiæ fit. Tantum enim E distat album à non albo, quantam entitatem ponit album, & non plus. Ex quo fit, vt distantia contrariorum contineat in se distantiam contradictoriorum: & addat aliquid supra. Quod & significauit D. Thom. quando dixit. Omne nigrum est non album, & non econtra Ac si diceret: Nigrum includit distantiam albi à non albo: quia omne nigrum est non album. Et vltra hoc includit distantiam, quá ponit ipsum nigrum ab albo. Et si quis obijciat, qđ non album extendit se ad omnia extra album; quorum multa magis distant ab albo, quam nigrum; respondeo, ad nihil obstare: quia hoc est per accidens, seu materialiter: cum tamen formaliter loquẽdo nõ

A album, neque nigrum, neque aliud genus inferat, sed possit esse cum minori distantia positiua, puta, cum pallido, & alijs medijs coloribus. Ex dictis infertur, quod loquendo de distantia propriè, secundum quod significat differentiam positiuam inter aliqua magis distant contraria, quam contradictoria. Et quia trãsgressio positiuè distat à virtute, omissio autem solum distat negatiuè, seu contradictorie: idcircò transgressio est grauius peccatum, quam omissio ex natura sua. Quod est intelligendum de transgressione, & omissione respectu eiusdem. Nã respectu diuersorum benè poterit contingere, quod omissio sit grauius peccatum, quam aliqua trãsgressio, ut D. Tho. in isto articulo dicit.

B

QVAESTIO. LXXX.

De partibus potentialibus iniustitiæ, in duos Articulos diuisa.

ATRICVLVS I.

Vtrùm conuenienter assignentur virtutes iustitiæ annexæ.

C AD Primum sic proceditur. Videtur, quòd inconuenienter assignentur virtutes iustitiæ annexæ. Tullius enim enumerat* sex, scilicet religionem, pietatem, gratiam, vindicationem, obseruantiam, veritatem. Vindicatio autem videtur species esse commutatiuæ iustitiæ, secundum quam illatis iniurijs vindicta rependitur, vt ex supradictis* patet. Non ergo debet poni inter virtutes iustitiæ annexas. Sup q. 58. a. 11. ad 2. & secundâ Et infr. q. 122. ar. 10 Cor Et 2. d. 33. q. 3.

2. Præterea, Macrob.* super somnium Scipio. ponit septem, scilicet, innocentiam, amicitiam, concordiam, pietatem, religionem, affectum, humanitatem, quarum plures à Tullio prętermittuntur: ergo videtur insufficienter enumeratas esse virtutes D iustitiæ adiunctas. ar. 2. de inuen. in fi. & ante fi. lib. Q. 61. art. 3 4. Lib. 1. In somnium Scipio in fol. 3. ante med. lib.

3. Præterea, A quibusdam alijs ponuntur quinque partes iustitiæ, scilicet obedientia respectu superioris, disciplina respectu inferioris, ęquitas respectu æqualium, fides & veritas respectu omnium, de quibus à Tullio* non ponitur nisi veritas: ergo videtur insufficienter enumerasse virtutes iustitiæ annexas. Loco citato in ar. 1.

4. Præterea, Andronicus Peripateticus ponit nouem partes iustitiæ annexas, scilicet liberalitatem, benignitatem, vindicatiuã, eugnomosinam, eusebiam, eucharestiam, sanctitatem, bonam commu E tationem legispositiuam. Ex quibus etiam* Tullius manifestè non ponit nisi vindicatiuam: ergo videtur insufficienter enumerasse. Loco citato in arg. 1.

5. Præterea, Arist. in 5. Eth.* ponit epicheiam iustitiæ adiunctam, de qua in nulla præmissarum assignationum videtur mentio esse facta: ergo insufficienter sunt enumeratæ virtutes iustitiæ annexę. Li. 5. c. 10. to. 1.

Respondeo dicendum, quòd in virtutibus quæ adiunguntur alicui principali virtuti duo sunt considerãda. Primo quidem quòd virtutes illæ in aliquo cum principali virtute conueniant, secundo quòd in aliquo deficiant à perfecta ratione ipsius. Quia uero iustitia ad alterum est, vt ex supradictis* patet, q. 58. ar. 2.

omnes

omnes virtutes quæ ad alterum sunt, possunt ratione conuenientiæ iustitiæ annecti. Ratio vero iustitiæ consistit in hoc, quòd alteri reddat quod ei debetur secundum æqualitatem, vt ex supradictis* patet. Dupliciter ergo aliqua virtus ad alterum existens, à ratione iustitiæ deficit. Vno quidem modo inquantum deficit à ratione æqualis. Alio modo inquantum deficit à ratione debiti. Sunt enim quædam virtutes, quæ debitum quidem reddunt, sed non possunt reddere æquale. Et primo quidem quicquid ab homine Deo redditur, debitum est, non tamen potest esse æquale, ut scilicet tantum homo ei reddat quantum debet, secundum illud Psalm. 115. Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ tribuit mihi? Et secundum hoc adiungitur iustitiæ religio, quæ vt dicit* Tullius, superioris cuiusdam est naturæ, quam diuinam vocant, curam cæremoniamque affert. Secundo parentibus non potest secundum æqualitatem recompensari quod eis debetur, vt patet per Philosoph. in 8. Ethic.* Et sic adiungitur iustitiæ pietas, per quam, ut Tullius* dicit, sanguine iunctis patriæque beneuolis officium & diligens tribuitur cultus. Tertiò non potest secundum æquale præmium recompensari ab homine virtus, ut patet per Philosoph. in 4. Eth. Et sic adiungitur iustitiæ obseruantia, per quam, vt Tullius* dicit, homines aliqua dignitate antecedentes quodam cultu, & honore dignantur.

q. 58 a. 10. & 11.
In lib. 2 de inuentione.
Li. 8 c. vlt. nō procul à fine. to. 5.
Li. 2 de inuēt. in fol. 4 ante fi.
Lib. 4 c. 3. prope med. to. 4.
Li. 2 de inuēt. in fo. 4 ante fine v. lib.
Li. 8 c. 10. tom. 5.

A ratione vero debiti iustitiæ, defectus potest attendi secundum quod est duplex debitum, scilicet morale & legale. Vnde & Philo.* in 8. Ethic. secundum hoc duplex iustum assignat. Debitum quidem legale est, ad quod reddendum aliquis lege astringitur. Et tale debitum propriè attendit iustitia, quæ est principalis virtus. Debitum autem morale est quod aliquis debet ex honestate virtutis. Et quia debitum necessitatem importat, ideo tale debitum habet duplicem gradum. Quoddam enim est sic necessarium, vt sine eo honestas morum conseruari non possit. Et hoc habet plus de ratione debiti. Et potest hoc debitum attendi ex parte ipsius debentis. Et sic ad hoc debitum pertinet, quòd homo talem se exhibeat alteri in verbis etiam factis, qualis est. Et ita adiungitur iustitiæ veritas, per quam, vt Tullius* dicit, immutata sunt ea, quæ aut fuerunt, aut futura sunt. Potest etiam attendi ex parte eius cui debetur, prout scilicet, aliquis recompensat alicui secundum ea quæ fecit. Quandoque quidem in bonis, & sic adiungitur iustitiæ gratia, in qua, vt Tullius* dicit, amicitiarum & officiorum alterius memoria, remunerandi voluntas continetur alterius. Quandoque autem in malis, & sic adiungitur iustitiæ vindicatio, per quam, vt Tullius* dicit, vis aut iniuria, & omnino quicquid obscurum est defendendo, aut vlciscendo propulsatur. Aliud vero debitum est necessarium, sicut conferens ad maiorem honestatem, sine quo tamen honestas conseruari potest. Quod quidem debitum attendit liberalitas, affabilitas, siue amicitia, aut alia huiusmodi, quæ* Tullius prætermittit in prædicta* enumeratione, quia parum habent de ratione debiti.

Eodē loco dicto.
Eodem li. 2 de inuē tione fol. 4 ante fi. lib. Eodē loco dicto.
Loco citato in arg. 1.
In arg. 1.

Ad Primum ergo dicendum, quod vindicta quæ fit auctoritate publicæ potestatis, secundum sententiam

A Iudicis pertinet ad iustitiam commutatiuam. Sed vindicta, quam quis facit proprio motu, non tamen contra legem, vel quam quis à Iudice requirit, pertinet ad virtutem iustitiæ adiunctam.

Ad secundū dicendum, quòd Macrob.* videtur attendisse ad duas partes integrales iustitiæ, scilicet declinare à malo, ad quod pertinet innocentia: & facere bonū, ad quod pertineat sex alia. Quorum duo videntur pertinere ad æquales, scilicet amicitia in exteriori conuictu, & concordia interius. Duo verò ad superiores, scilicet pietas ad parentes, & religio ad Deum. Duo vero ad inferiores, scilicet affectus, B inquantum placent bona eorum, & humanitas per quam subuenitur eorum defectibus. Dicit enim* Isido. in lib. Etymol. quòd humanus dicitur aliquis, quia habeat circa hominem amorem & miserationis affectum: vnde humanitas dicta est, quia nos inuicem tuemur. Et secūdum hoc amicitia sumitur, prout ordinat exteriorem conuictum, sicut de ea Philosoph.* tractat in 4. Ethic. Potest etiam amicitia sumi secundum quòd propriè respicit affectum, prout determinatur à Philosopho in 8. & 9. Ethi.* Et sic ad amicitiam pertinēt tria, scilicet beneuolētia, quæ hic dicitur affectus & concordia, & beneficentia, quæ hic vocatur humanitas, Hæc aūt Tull. prætermisit, C quia parum habent de ratione debiti, vt dictum est.

Loco citato in arg.
Li. 10. c. 1 incipit Humilis, circa princ.
Li. 4 ca. 6. to. 5.
Li. 8 & 9. Ethic per totū, to. 5.

Ad tertium dicendum, quòd obedientia includitur in obseruātia, quam Tullius* ponit. Nam præcellentibus personis debetur & reuerentia honoris, & obedientia. Fides autem per quam fiunt dicta, includitur in veritate quantum ad obseruantiam promissorum. Veritas autem in plus se habet, vt infra* patebit. Disciplina autem non debetur ex debito necessitatis, quia inferiori non est aliquis obligatus inquantum est inferior. Potest tamen aliquis superiori obligari, ut inferioribus prouideat, secundum illud Mat. 24 Fidelis seruus & prudens quem constituit Dominus super familiam suam. Et ideo à Tullio D prætermittitur. Potest autem contineri sub humanitate quam Macrob. ponit. Aequitas verò sub epicheia, vel amicitia.

In corp. ar.
Loco citato in arg. 1.
q. 109 a. 3.
Locis in argu 1. & 2. citatis.
Lib. 4 de recta sapiētia, c. 21.

Ad quartū dicendum, quòd in illa enumeratione ponuntur quædam pertinentia ad particularem iustitiam, quædam autem, ad legalem. Ad particularem quidem, bona commutatio, de qua dicit, quòd est habitus in commutationibus æqualitatem custodiens. Ad legalem autem iustitiam, quantum ad ea, quæ communiter sunt obseruanda, ponitur legispositiua, quæ, vt ipse dicit, est scientia commutationum E politicarum ad communitatem relatarum. Quantū vero ad ea quæ quandoque particulariter agenda occurrunt præter communes leges, ponitur eugnomosina, quasi bona gnome, quæ est in talibus directiua, vt supra* habitum est in tractatu de prudentia. Et ideo dicit de ea quòd est voluntaria iustificatio, quia scilicet ex proprio arbitrio, id quod iustum est, homo secundū eam seruat non secundum legem scriptam. Attribuuntur autem hæc duo prudentiæ secundum directionem iustitiæ, non secundum executionem. Eusebia vero dicitur, quasi bonus cultus: vnde est idem quod religio. Ideo de ea dicit quod

q. 51 ar. 4.

est

est scientia Dei famulatus. Et loquitur secundum modum quo Socrates dicebat omnes virtutes esse scientias, Et ad idem reducitur sanctitas vt postea dicetur, Eucharistia autem est idem quod bona gratia, quam Tullius* ponit, sicut & vindicatiuam. Benignitas autem videtur esse idem cum affectu quem ponit Macrob. Vnde & Isido.* dicit in libro Etym. quòd benignus est vir sponte ad benè faciendum paratus & dulcis ad eloquium. Et ipse Andronicus dicit, quod benignitas est habitus voluntariè benefactiuus. Liberalitas autem videtur ad humanitatem pertinere.*

q. seq. art. 3. Loco ante dicto

Li. 10 Etymol. ca. 2 parum à princ.

Ad quintum dicendum, quòd epicheia non adiungitur iustitiæ particulari, sed legali, & videtur esse idem cum ea, quæ dicta est eugnomosina.

SVMMA TEXTVS

CONclusio: Virtutes iustitiæ annexæ sunt religio, pietas, obseruantia, veritas, gratia, vindicatio, amicitia, & liberalitas, quarum sufficientiam atque necessitatem longa oratione prosequitur D. Thom. in litera. Eius tamen ratio consistit in hoc, quod in virtutibus alteri adiunctis duo est considerare. Primum est, quod illæ uirtutes conueniant in aliquo cum principali, cui annectuntur. Secundum, quod in aliquo à perfecta ipsius ratione deficiant. Et quia iustitia est ad alterum, omnes uirtutes C quæ sunt ad alterum, ratione conuenienti illi possunt annecti. Quia autem iustitia consistit in hoc, ut reddat alteri quod ei debetur, secundum æqualitatem, dupliciter potest contingere, ut aliqua virtus ad alterum existens à ratione iustitiæ deficiat. Vno modo, quia deficit à ratione æqualis. Et sic religio erga Deum, & pietas erga parentes, & obseruantia erga uiros virtute excellentes deficiunt à ratione iustitiæ. Alio modo, quia deficit à ratione debiti. Et sic adiunguntur iustitiæ, uel ex parte debentis, vel ex parte eius, cui debetur, honestas, veritas, vindicatio, amicitia. liberalitas & similes, per Macrobium, Tullium, & Andronicum, secundum diuersos casus assignatæ. D

EXPLICATIO ARTICVLI.

INtentio D. Thom. in isto articulo solum est explicare modum, vnde cognoscere possimus, an aliqua uirtus potentialiter cótineatur sub iustitia, necne. Et is est videre, an existens ad alterum deficiat, vel à ratione reddendi æquale, vel à rationem reddendi debitum. Quod vtrumque necessarium est ad veram, & perfectam rationẽ iustitiæ. Ex defectu enim cuiuscunque horum efficietur pars subiectiua illius. Quamuis diuersimodè, ut diximus supra. quæst. 58. artic. 5 Quando enim virtus, quæ est ad alterum, deficit à ratione debiti, constituitur pars E potentialis, iustitiæ: sed quæ non est vera, & propria iustitia, secundum essentiam qualis est liberalitas, amicitia, &c. Quando autem deficit à ratione æqualis, constituitur pars potentialis iustitiæ; quæ quamuis non sit perfecta, est tamen vera & propria secundum essentiam, qualis est religio, atque pietas. Ex hoc infertur, quod ex partibus potentialibus iustitiæ quædam habent veram, quamuis non perfectam rationem iustitiæ, aliæ autem nec veram neque perfectam. Et ad hoc vt aliqua virtus sit pars potentialis iustitiæ, habens veram rationem illius, quamuis non perfectam, requiruntur duo, scilicet,

A quod sit ad alterum, & quod habeat rationem debiti. Ad hoc autem, vt aliqua virtus dicatur pars potentialis iustitiæ, nõ habens veram rationem illius, sufficit quod sit ad alterum, & quod faciat aliquo modo æqualitatem, quamuis non secundum rationem debiti.

QVAESTIO. LXXXI.

De Religione, in octo Articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

B Vtrùm religio ordinet hominem solum ad Deum. Inf. q. 94. ar. 1. ad 1.

D Primũ sic proceditur. Vr quòd religio non ordinet hominẽ solũ ad Deũ. Dr. n. Iacobi. 1. Religio mũda & immaculata apud Deum & Patrẽ hæc est: visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum se custodire ab hoc seculo. Sed visitare viduas & pupillos, dicitur secundum ordinem ad proximum. Quod autem dicit, immaculatum se custodire ab hoc seculo, pertinet ad ordinem quo ordinatur homo in seipso: ergo religio non solum dicitur in ordine ad Deum.

C *2. Præterea, Augu.* dicit in. 10. De Ciuit. Dei, quòd quia Latina loquendi consuetudine, non imperitorum tantùm, verum etiam doctissimorum cognationibus humanis, atque affinitatibus, & quibuscunque necessitudinibus dicitur exhibenda religio, non eo vocabulo vitatur ambiguum, cum de cultu diuinitatis vertitur quæstio, vt fidenter dicere valeamus, religionem non esse, nisi cultum Dei: ergo religio dicitur non solum in ordine ad Deum, sed etiam in ordine ad propinquos.* Li. 10. c. 1. à med. t. 5

3. Præterea, Ad religionem videtur latria pertinere. Latria enim interpretatur seruitus, vt Aug. dicit in. 10. De Ciuit. Dei. Seruire autem non solum debemus Deo, sed etiam proximis, secundum illud Gal. 5. Per charitatem spiritus seruite inuicem: ergo religio importat ordinem etiam ad proximum.* Li. 10. c. 1. tom. 5. D

4. Præterea, Ad religionem pertinet cultus. Sed homo dicitur non solum colere Deum, sed etiam proximum, secundum illud Catonis, Cole parentes: ergo etiam religio non ordinat ad proximum, & non solum ad Deum.

5. Præterea, Omnes in statu salutis existentes Deo sunt subiecti. Non autem dicuntur religiosi omnes, qui sunt in statu salutis, sed solum illi, qui sunt quibusdam votis & obseruantijs & ad obediendum aliquibus hominibus se astringunt, ergo religio non videtur importare ordinem subiectionis hominis ad Deum. E

Sed Contra est, quòd Tullius dicit. 2. Rheto. quod religio est quadam initio naturæ, quam diuinam vocant, quæ cultum vel cæremoniam affert. Li. 2. de inuen. in 10. 4. ante fi. lib.

Respondeo dicendum, quòd sicut Isido. dicit in lib. Ety. Religiosus, vt ait Cicero, à religione appellatus est, qui retractat & tanquam relegit ea quæ ad cultum diuinum pertinent. Et sic religio videtur dicta à relegendo ea quæ sunt diuini cultus, quia hu-* Li. 10 ca. 17. incipit. religiosus.

huiusmodi sunt frequenter in corde reuoluenda, secundum illud Prouerb. 3. In omnibus vijs tuis cogita illum, quãuis & possit intelligi religio ex hoc dicta, quod Deũ reeligere debemus, quẽ amiseramus negligentes, sicut Aug. dicit* in. 10. De ciu. Dei. Vel pot intelligi religio à religando dicta. Vnde Aug.* dicit in li. de vera Relig. Religet nos religio vni omnipotenti Deo. Siue autẽ religio dicatur à frequenti relectione, siue ex iterata electione eius quod negligenter amissum est, siue dicatur à religatione, religio propriè importat ordinẽ ad Deũ. Ipse enim est cui principaliter alligari debemus, tanquam in deficienti principio, ad quem etiam nostra electio assiduè dirigi debet, sicut in vltimum finem, quem etiam negligenter peccando amittimus, & credendo, & fidem protestando recuperare debemus.

Li. 10. c. 4. parum an te med. to.
Nonnemo ad sinem li bri, to. 1.

Ad Primum ergo dicendum, quòd religio habet duplices actus, quosdam quidem proprios & immediatos, quos elicit, per quos homo ordinatur ad solum Deum, sicut sacrificare, adorare, & omnia huiusmodi. Alios autem actus habet, quos producit mediantibus virtutibus quibus imperat, ordinans eos ad diuinam reuerentiam: quia scilicet, virtus, ad quam pertinet finis, imperat virtutibus ad quas pertinent ea quæ sunt ad finem. Et secundum hoc actus religionis per modum imperij ponitur esse, visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum, quod est actus elicitus à misericordia. Immaculatum autem se custodire ab hoc sæculo, imperatiuè quidem est religionis, elicitiuè autem temperantiæ, vel alicuius huiusmodi virtutis.

Ad secundum dicendum, quòd religio refertur ad ea, quæ exhibentur cognationibus humanis extenso nomine religionis, non autem secundum quod religio propriè dicitur, vnde Aug.* parum ante verba inducta præmittit, Religio districtius non quemlibet, sed Dei cultum significare videtur.

Lib. 10. de Ciui. Dei. Ca. 1. ante. tom. 5.

Ad tertium dicendum, quòd cum seruus dicatur ad dominum, necesse est, quòd vbi est propria, & specialis ratio dominij, ibi sit specialis & propria ratio seruitutis. Manifestum est autem quod dominium conuenit Deo secundum propriam, & singularem quandam rationem, quia scilicet ipse omnia fecit, & quia summum in omnibus rebus obtinet principatum. Et ideò specialis ratio seruitutis ei debetur. Et talis seruitus nomine latriæ designatur apud Græcos. Et ideo ad religionẽ propriè pertinet.

Ad quartum dicendum, quòd colere dicimur homines, quos honorificatione, vel recordatione, vel præsentia frequentamus. Et etiam aliqua, quæ nobis subiecta sunt coli à nobis dicuntur. Sicut agricolæ dicuntur ex eo, quod colunt agros, & incolæ dicuntur ex eo, quod colunt loca, quæ inhabitãt. Quia tamen specialis honor debetur Deo, tanquam primo omnium principio, etiam specialis ratio cultus ei debetur, quæ Græco nomine vocatur eusebia, vel theosebia, vt patet per Aug.* 10. De Ciuit. Dei.

Ad quintum dicendum, quòd religiosi, quamuis dici possint communiter omnes qui Deum colunt, specialiter tamen religiosi dicuntur, qui totam vitam suam diuino cultui dedicant, à mundanis negotijs se abstrahentes. Sicut etiam contemplantium dicuntur, non qui contemplantur, sed qui contemplationi totam vitam suam deputant. Huiusmodi autẽ non se subijciunt homini propter hominem, sed propter Deum, secundum illud Apost. Galat. 4. Sicut angelum Dei excepistis me, sicut Iesum Christum.

L. 10. c. 1. com.

SVMMA TEXTVS.

Supposito, quòd nomen, religio, deduci potest, vel à relegendo, ut placet Isidoro, & Ciceroni, vel à reeligẽdo, ut placet D. August. vel à religãdo, vt idem August. dicit: respondet D. Thom. ad propositam difficultatem per hanc propositionem. Cõclusio: Si religio dicatur à frequenti relectione, siue ab iterata electione illius, quod negligenter amissũ est, siue à religatione, semper importat ordinem ad Deum. Probatur: Deus est, cui principaliter alligari debemus tanquam indeficienti principio; & ad quem etiam nostra electio assiduè dirigi debet, tanquam in vltimum finem, & quem negligenter peccando amittimus, & credendo, & fidem protestando recuperare debemus: ergo secundum quamcunque expositis significationibus religio semper importat ordinem ad Deum.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Pro intelligentia huius virtutis, quæ præcipuã est inter partes potentiales iustitiæ, ut à nomine ipso exordiamur, aduertendum est primò, quòd huius nominis religio varius est vsus apud sanctos, & Latinos. Nam primò significat eam sectam, & doctrinam de rebus diuinis, in quam plures homines conueniunt. In qua significatione dicimus Christianam religionem, Mosaicam religionem, &c. Et D. Augustinus in scripsit librum de vera religione, hoc est, de vera diuinarum rerum doctrina. Et Cicero In Oratione pro Pompeio, dicit: Gentes pro sua religione bella suscipiunt. Secundo accipitur à Latinis religio pro anxia cura. In qua significatione id dicitur religiose fieri, quod solicitudinem affert: Plinius lib. 4. Epist. in Epistola ad Cornelium Tacitum. Si parentibus solis ius præceptoris conducendi relinquatur, ijsdemque religio rectè iudicandi necessitate collationis addatur, hoc est, solicita cura, & anxia probos præcepto res, idoneosque diligendi liberis suis, &c. In eadem etiam significatione accipitur à Cicerone nomen, religio, quando in libro de Claris Oratoribus dicit: Quorundam hominum orationem esse attenuatam nimia religione, hoc est, solicitudine. Tertiò accipitur religio, pro timore quem vulgò appellamus conscientiæ scrupulum. In qua significatione dicit Cicero de Aruspic. respons. 9. Quæ tanta religio est qua in nostris dubitationib. atque in maximis superstitionibus vnius Publij Seruilij, atque Marci Beuelli responso, ac verbo non liberemur? Id est, vt nunc loquimur, Qui tantus conscientiæ scrupulus? Et apud Terentium in Andria Dauo dicenti. At mihi vnus scrupulus etiam restat, qui me male habet, Pamphilus respondit: Dignus es odio cũ tua religione. Quarto accipitur in sacris literis, religio, non infrequenter, pro cæremonia, & ritu aliquo extremo. In qua significatione dicit Nume. 19. Hæc est religio victimæ, hoc est, cæremoniæ in vaccæ rufæ oblatione obseruanda. Et Exod. 12. Hæc est religio phase. Verbum enim Hebræum, cui ridet religio in illis locis, inter alia significat cæremoniam legis præcepto indictam. Cuius præcepti nul la ratio necessaria reddi potest; possunt tamen reddi multæ probabiles, vt dicit Abulensis super. 19. cap. Nume.

Nomen religio varia significat.

Nume. In eadem etiam significatione accepit id nomen Cicero in Oratione pro Cornelio Balbo, dum dixit: Sacra consecit summa religione, atque cæremonia. Vltimò accipitur religio pro functione iusti, & debiti officij. Idque dupliciter, ut dicit Diuus Thom. hic in solutione ad secundum. Vno modo largè, ut se extēdit ad omnem debiti officij functionem. In qua significatione dixit, Cicero. 7. in Verrē: Ego quos adhuc mihi magistratus populus Romanus mandauit, sic eos accepi, ut me omnium officiorum astringi religione arbitrarer. Et rursus; Qui sibi hoc assumpsit, ut corrigat mores aliorum, ac peccata reprehendat, quis huic ignoscat; si qua in re ipse à religione officij declinauerit? Alio modo propriè, vt significat non in vniuersum omnem officij functionem; sed peculiariter id, quod est Deo debitum cultum exhibere. Et in hac acceptione sola loquimur de religione in præsenti.

Secundò est aduertendum, quòd vt constat ex D. Tho. in isto articulo, huius vocis, religio, viri doctissimi multiplicem afferunt Etymologiam. Nam Cicero dictam putat religionem à relegendo. Propterea quod ea, quæ ad diuinum cultum pertinent, frequenter sunt in corde reuoluenda, & tanquam relegenda. Religiosi, inquit, à relegendo appellantur qui tractant, & quasi relegunt ea, quæ ad cultum diuinum pertinent. Et dicuntur religiosi ex relegendo, sicut eligentes ex eligendo; & diligētes ex diligēdo; & intelligentes ex intelligendo. Eandē originem sequitur Diuus Isidorus lib. 10 Etymologiarum, litera. R. Alij putant religionem dictam fuisse à religando. Propterea, quòd animos nostros ligat & obligat Deo. Quam Etymologiam præter Lactantium Firmianum, quem citat Caietanus in isto cōmento, affert Diuus Augustinus in lib. de Vera religione, &. Diuus Hieronymus in commentarijs Amos Prophetæ, capit. 9. desumptaque etiam videtur ex Cicerone. Qui in oratione pro Domo sua dicit: Nunquid tribunus populi bona Lentuli religionibus religauit. Alij affirmant religionis nomen à reeligendo Deum, quem negligentes dimisimus, deduci. Quorum vnus est Diuus Augustinus lib. 10. de Ciuitate. capit. 4. Et tandem aliqui dicunt, ꝙ nomen deducitur à relinquendo. Propterea, quòd quæ Deo dicantur ab omnibus debent esse separata. Et sic Sabinus apud Aulum Gelliū lib. 4. c. 9. dicebat, religiosum eē eū, qui propter uitæ sanctitatē ab hominū consortio est sepositus. Sed ex his deriuationib. duæ priores sunt aptiores. Quamuis Caietano, Lactantiana, quæ est secunda, & linguæ Latinæ, & nominis significato magis consona videatur. Propterea enim, inquit, religiosa Deo addicta vocamus, & religiosos Deo deditos, ac per hoc religatos frequenti vsu appellamus.

Etymologia huius nominis religio.

His suppositis circa conclusionem D. Thom. nulla est difficultas. Omnes enim illam recipiūt. Et probari potest ex diffinitione religionis, quam D. Augustin. lib. 83. quæstionum, quæst. 21. affert ex Cicerone in lib. de Inuentione dicente; Religionem esse virtutem, quæ superioris cuiusdam naturæ, quam diuinā uocamus, cultum, cæremoniamque affert. Et in lib. de Partitionibus dicit idē; Religio est iustitia erga Deum. Cui virtuti in medio positæ duo extrema opponūtur vitia, s. infidelitas, & superstitio. Infidelitas, quæ Deum non colit; superstitio, quæ vel falsum Deum, vel verum ineptè colit. Nam & cultus Deorum falsorum est superstitio, vt docet D. Augustin. in lib. de Vera & falsa religione. Atque etiam cultus qui vero Deo tribuitur, si res, & cæremoniæ parui momenti, tanquam si essent magnæ obseruentur. Quare rectè dicebat Quintilianus lib. 8. cap. 3 vt à diligente curiosus; ità à religione superstitiosus distat. Et D. August. li. 6. de Ciui. ex sententia Varron. dicebat, à superstitioso timeri deos, à religioso autem tantum vereri, ut parentes, & nō vt hostes timeri. Et Cicer. in lib. de natura deorum. Sicut in superstitioso inanis inest timor deorum: ita in religioso pius inuenitur cultus illorum.

Conclusio D. Th. certa.

In solutione ad primū argumentū dicit D. Tho. quòd sacrificare & orare sunt actus proprij, & immediati religionis. Contra quod sic argumentor: Sacrificare est actus externus; ergo non potest esse immediatè elicitus à religione, quæ est in uoluntate. Secundò orare est opus intellectus, ergo non potest elici immediatè à religione, existente in voluntate. Tertiò: quando petimus orādo, vt Deus suum amorē nobis infundat, illa oratio fit imperio charitatis; cuius proprium munus est velle Deo coniungi idq; optare: ergo oratio non est actus religionis, siquidē est cōmunis illi cū alijs virtutibus. Ad primū argumentū respōdeo, cōcesso antecedenti, negando cōsequentiam. Ad hoc. n. ut aliquis actus dicatur pertinere ad aliquē virtutē nō requiritur ꝙ procedat ab eadē potentia, in qua illa virtus est subiectiuè. Velle enim ieiunare, proculdubio est actus temperantiæ. Et tamen ille est in uoluntate; & temperantia in appetitu sensitiuo. Sed quod requiritur est, quòd actus secundum suam speciem ad finem talis virtutis ordinetur. Vnde cum sacrificare ordinetur ad finem religionis, siue ad religionem, tāquam ad finem, fit, vt sit proprius & immediatus actus illius, vt dicit D. Thòm. in isto articulo. Et eodem modo respondetur ad secundum argumentum.

1. Argum. contra solutio. ad 1.

2. Arg.

3. Arg.

A 1. arg.

Et siquis obijciat; Sacrificare, & orare nec sunt actus illiciti, nec imperati à religione: ergo male dicit D. Thom. quòd sunt proprij, & immediati actus illius. Consequentia est nota, & antecedens probatur. Et primo, quod nō sint actus illiciti. Nam actus vnius potentiæ non potest elici à virtute, quæ est in alia potentia. Quod autem nec etiam sint imperati, patet. Quia actus, qui imperatiuè procedit ab aliqua virtute, debet elicitiue ab alia procedere. Sacrificare autem & orare non eliciuntur ab alia virtute, quā à religione. Ad hoc argumentum, vt respondeamus, aduertendum est, dupliciter posse contingere, quod aliquis actus procedat ab aliqua potentia. Vno modo elicitiuè: alio modo imperatiuè. Elicitiuè tunc procedit, quando secundum suam substantiam, & in esse naturæ producitur ab illa potentia. Quod intelligitur tunc esse, quando actus circa formale obiectum talis potentiæ versatur. Vt, verbi gratia, assensus veritatis secundum substantiam, & in esse naturæ in quacunque materia sit, dicetur produci ab intellectu; quia semper versatur circa verū, quod est formale obiectum ipsius intellectus. Et sic ab ista potentia semper elicitiuè procedit. Imperatiuè autem dicetur actus procedere ab aliqua potentia, quando secundum substantiam producitur ab una potentia, & ab alia dirigitur ad suum finem. Vt verbi gratia, ira inferioris appetitus elicitur ab irascibili, & imperatur à voluntate, quando dirigitur & ordinatur ad aliquem finem intentum à voluntate. Et hoc quantum attinet ad potentias. Nam in habitibus longè diuersa est ratio. Nam cum habitus non sint principium actus in esse naturæ; sed solum in esse moris, hoc est, secundum rationem boni, aut mali, fit ut tunc tantum dicatur actus elici ab aliquo habitu, quando ab eo bonitatem habet, aut malitiā secundum speciem moralem. Vt, verbi gratia, elargitio eleemosynæ dicetur produci elicitiuè à miseri

Ad 2. arg. Obiectio.

Dupliciter actus potest procedere a potentia.

cordia

cordia: quia ab ea habet bonitatem in esse moris: quamuis in esse naturæ non producatur ab ea potentia, in qua misericordia est subiectiuè. Tunc autẽ dicetur actus produci ab aliqua virtute imperatiuè, quando præsupposita bonitate, quam habet secundum propriam speciem dirigitur, & ordinatur ab alia virtute ad suum finẽ. Vt, verbi gratia, siquis elargiatur eleemosynam pauperi clerico, vt seruiat ecclesiæ; talis actus dicetur elicitus à misericordia; & imperatus à religione; quia supposita bonitate, quã ille actus habet intra speciem misericordiæ, ordinatur ad finem honestum religionis. Et eadem ratio est de omnibus alijs vitijs, & virtutibus. Hoc supposito ad argumentum respondetur verum esse, quòd illi actus non possunt esse imperati à religione, vt rectè probat argumentum, sed sunt eliciti ab illa, in quantum immediatè habẽt ab ea suam bonitatẽ in esse moris; quod satis est ad hoc, ut aliquis actu dicatur elicitiuè produci ab aliquo habitu; non obstante, quòd sit actus alterius potentiæ ab ea, in qua est habitus, ut paulò antea dicebam. Ex dictis infertur, quòd quando D. Thom. affirmat in solutione ad primum sacrificare, & orare esse actus proprios, & immediatos religionis, non intelligit, religionem ad istos actus exercendos non egere medio alterius potentiæ ab ea, in qua ipsa religio existit. Nam hoc est falsum. Sed quod intelligit, est, quòd religio ipsa per se sufficit, sine adminiculo alterius uirtutis ad illos actus exercendos. Quod satis est, ut sint proprij & immediati actus illius, ab ipsaq; eliciti, iuxta doctrinam traditam. Et quòd hæc fuerit mens D. Thom. liquet primò ex eo, quòd istos actus scilicet, sacrificare, & orare opposuit uisitationi pupillorum, & uiduarum, quos dicis esse actus communes, & mediatos religionis. Ob eam tantum rationem, quòd à religione, nisi mediante alia virtute, fieri non possunt. Media enim misericodia, religio uisitat pupillos, & uiduas; & mediante temperantia seruat medium in delectabilibus. Et sic isti actus dicuntur mediati & imperati illius. Secundò, id ipsum constat. Nam intentum D. Thom in præsenti erat probare, atque docere, quòd religio nec ordinat hominem ad proximum, nec ad seipsum; sed ad Deum solum, ad idque assumit, quòd per opera, quæ efficit ipsa religio suis tantum viribus, sine adminiculo alterius uirtutis solum ordinatur homo ad Deum, ut est sacrificare, & orare. Et sic patet, quòd sacrificium, & orationem appellat D. Thom. immediatos actus religionis. Non, quia non fiant media alia potentia; sed quia non fiunt media aliá virtute ad modum iam explicatum. Ad tertium argumentũ respondetur, uerum esse, quòd oratio potest fieri ex imperio charitatis, sicut & actus cuiuscunque alterius uirtutis. Ex hoc tamen non infertur, quòd non sit proprius actus religionis: quoniam ab ea procedit, nulla alia media virtute, ab illaque regulatur & dirigitur in finem religionis.

Ad obiec.

Corollar.

ARTICVLVS II.

Vtrùm religio sit virtus?

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quòd religio non sit virtus. Ad religionem enim pertinere videtur Deo reuerentiam exhibere. Sed reuereri est actus timoris, qui est donum, vt ex supradictis * patet: ergo religio non est virtus, sed donum.

2 q. 80 ar. 3 col. & 3. d. 12 q. 1. art. 4 q. 2. cor. & op. 19. c. 4. Quodl. 19. ar. 6.

2. Præterea, Omnis virtus in libera voluntate consistit, vnde dicitur habitus electiuus, vel voluntarius. Sed sicut dictum * est. Ad religionem pertinet latria, quæ seruitutem quandam importat: ergo religio non est virtus. Art. præcẽ ad 1.

3. Præterea, Sicut dicitur * in 2. Ethicorum. Aptitudo virtutis inest nobis à natura, vnde ea quæ pertinent ad virtutes sunt de dictamine rationis naturalis. Sed ad religionem pertinet cæremoniam diuinæ naturæ afferre: cæremonialia autem, vt dictum * est supra, non sunt de dictamine rationis naturalis: ergo religio non est virtus. Lib. 2. in prin. to. 5. 1. 2. q. 99. ar. 3. ad 2. & q. 101.

Sed contra est, quia connumeratur alijs virtutibus, vt ex præmissis * patet. Quæst. 80.

Respondeo dicendum, quòd sicut supra * dictum est, virtus est quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit. Et ideò necesse est dicere omnem actum bonum ad virtutem pertinere. Manifestum est autem, quòd reddere debitum alicui habet rationem boni, quia per hoc quod aliquis alteri debitum reddit, constituitur in proportione conuenienti respectu ipsius, quasi conuenienter ordinatus ad ipsum. Ordo autem ad rationem boni pertinet, sicut & modus & species; vt per August. * patet in libro de natura boni. Cum ergo ad religionem pertineat reddere honorem debitum alicui, scilicet Deo, manifestum est, quod religio virtus est. 1. 2. q. 55. art. 3 & 4 & supra q. 58. ar. 3. Cap. 3 & ca. 3. to. 4.

Ad primum ergo dicendum, quòd reuereri Deum est actus doni timoris. Ad religionem autem pertinet facere aliqua propter diuinam reuerentiam: vnde non sequitur, quod religio sit idem quod donum timoris, sed quòd ordinetur ad ipsum sicut ad aliquid principalius. Sunt enim dona principaliora virtutibus moralibus, vt supra habitum * est. q. 9. art. 1. ad 1 & 1. 2. q. 68 ar. 1 2. 3. & 4.

Ad secundum dicendum, quòd etiam seruus potest voluntariè exhibere domino suo quod debet, & sic facit de necessitate virtutem, debitum voluntariè reddens. Et similiter exhibere Deo debitam seruitutem potest esse actus uirtutis, secundum quod homo voluntariè facit.

Ad tertium dicendum, quòd de dictamine rationis naturalis est, quòd homo aliqua faciat ad reuerentiam diuinam. Sed quod hæc determinate faciat vel illa, istud non est de dictamine rationis naturalis, sed de institutione iuris diuini, vel humani.

SVMMA TEXTVS.

COnclusio est affirmatiua, quam supposita diffinitione virtutis, quę dicit quod est, quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit, ex quo fit, ut omnis actus bonus ad virtutem pertineat, probat D. Thom. hac ratione: Reddere debitum alicui habet rationem boni: per hoc enim quod aliquis alteri debitum reddit, constituitur in proportione conuenienti respectu illius: sed ad religionem spectat reddere honorem debitum alicui, scilicet, Deo: ergo religio est virtus.

EXPLICATIO ARTICVLI.

RAtio, propter quam D. Thom. in præsenti quærit, an religio sit virtus, non est, quia de hoc sit aliqua dubitatio; omnes enim vno ore fatentur religionem esse virtutem. Sed, vt seruet consuetum ordinem, quem in alijs tractatibus sequi solet. Quoniam autem à nobis hoc ipsum iam sæpè quæsitum est, de fide, de spe, de charitate, de iustitia, hisque locis satis explicatum, quid ad rationem virtutis est necessarium, idcircò ab illo in præsenti supersedendum duxi. Et tantum circa fundamentum, quo D. Thom. dicit, omnem actum bonum esse à virtute, ex quo suam colligit conclusionem; est difficultas, vtrùm verum sit? Et pro parte negatiua arguméntor primo. Appetitus fœlicitatis in communi in nobis existens, est actus bonus; & tamen non est à virtute: ergo falsum, est dicere, quòd omnis actus bonus est à virtute. Cõsequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Appetitus fœlicitatis in communi cõtinetur in amore, quo quis seipsum diligit: sed ad diligendum seipsum nullus indiget virtute; cum ad iustum actum omnes sint satis propè si à natura: ergo talis actus non est à virtute. Secundo sic argumentor: Actus, quibus acquiritur virtus, non sunt à virtute, quoniam ipsam præcedunt, & tamen sunt boni, quoniam efficiunt hominem bonum, vt constat: ergo non omnis actus bonus est à virtute. Et confirmatur ex Arist. 5. Ethic. cap. 5. & 8. dicente, contingere posse, vt quis interdum iusta faciat, non iustè. Quod ideò affirmat, quia sæpè fed dit quis alteri debitum, quod iustum est, ac bonum; & tamen id non facit ex habitu iustitiæ; sed magna cum difficultate. His tamen non obstantibus, dico, propositionem D. Thom. esse verissimam, si rectè intelligatur, vtpote quæ sequitur ex definitione virtutis, qua dicitur, quòd virtus est quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit. Quam ponit Aristo. lib. 2. Ethic. cap. 6. Et competit tantum virtutibus moralibus. Nam intellectuales non faciunt habentem bonum simpliciter, sed solùm secundum quid: vt latè ostendimus in primo tertio, quæst. 4. art. 5. De qua re videndus est D. Thom. 1. 2. quæst. 55. art. 2. & 4. Vnde ad primum argumentum respondeo, quòd D. Thom. hic tantum loquitur de illis actibus bonis, qui sunt perfectè liberi, perfecteque pertinent ad genus moris. Nam isti solum sunt, qui ad virtutem spectat necessario. At verò appetitus felicitatis in cõi, nõ est perfectè liber, nec perfectè humanus, aut moralis, cũ nõ sit liber quoad specificationem, sed tantum quoad exercitium, & ex cõsequenti quadam ratione naturalis. Ad secundum vt respondeat Caietanus in isto commento, aduertit dupliciter posse contingere, quòd aliquis actus bonus dicatur. Vno modo, quia est bonus, tũ ex obiecto, & circũstãtijs; tum etiam ex parte modi, quo fit, quia, scilicet, fit benè, hoc est, promptè, & delectabiliter. Alio modo, quia habet quidquid ex suo genere, atque ratione ad honestatem ipsius requiritur: quamuis propter impedimenta passionum existentium in eo, qui operatur, nõ fiat promptè, & delectabiliter. Quo supposito dicit, quòd actus, qui primo modo est bonus, hoc est, qui est bonus in se, & bene fit, semper est à virtute, vt docet Aristot. lib. 2. Ethicorum. At verò actus bonus secundo modo, hoc est, qui bonus in se existens, non bene fit, non est à virtute. Et in hoc quidem verum dicit Caietanus. Sed cum postea affirmat D. Thomas in præsenti, solum loqui de actu primo modo bono, mihi non placet. Nam enim D. Thom. simpliciter, & absolutè loquatur de actu bono, nulla adhibita distinctione, nõ est cur præfatã faciamus limitationem. Quocirca hac interpretatione omissa verius, & facilius mihi respondendum uidetur, quòd D. Thom. non dicit omnem actum bonum effici à virtute; sed quòd omnis talis pertinet ad virtutem: quòd longè diuersum est à primo. Nam ad hoc, vt aliquis actus dicatur pertinere ad virtutem, non est necessarium, quod ab illa effectiuè procedat; sed satis est, quod uel efficiatur à virtute, uel ipse virtutem efficiat; denique sit utriusque obiectũ. Et hoc secundum inuenitur in actibus generantibus habitum virtutis. Et quod hæc fuerit mens D. Thom. ex ipsa litera sufficienter colligitur. Nam dicit, quòd omnis actus bonus ad uirtutem pertinet. Ex hocque rectè colligitur, quod reddere debitum honorem Deo, quia est actus bonus, pertinet ad virtutem: quia uel efficitur ab habitu uirtutis; uel ipse efficit uirtutem. Et ex consequenti religio, ad quam pertinet iste actus, est uerè, & propriè uirtus.

Circa solutionem ad tertium argumentum D. Thom. est aduertendum, quòd quemadmodum de dictamine rationis naturalis est, in uirtute temperantiæ, ut homo medium teneat in cibo, & potu, & non quòd hunc, aut illum cibum, aut potum assumat; ita etiã est de dictamine rationis naturalis in uirtute religionis, ut medium teneat in ordinatione sui ipsius ad Deum; Quòd autem has, uel illas ceremonias assumat, ad ordinandum seipsum in Deũ, non est ex dictamine rationis, sed solum ex diuino, uel positiuo iure. Quare, sicut intemperantia non impedit indeterminatio materiæ, ut ipsa virtus dicatur; ita etiam nec in religione incertitudo materiæ, quæ est in actibus, quibus Deus colitur, erit impedimento, ut religio uera uirtus dicatur. Ex ratione enim formali uirtus suam speciem sortitur, & non ex materiali.

ARTICVLVS III.

Vtrùm religio sit una uirtus?

AD Tertium sic proceditur. Videtur quòd religio non sit vna virtus. Per religionem enim ordinamur ad Deum, vt dictum est. Sed in Deo autem est accipere, tres personas, & iterum multa attributa, quæ saltem ratione differunt. Diuersa autem ratio obiecti sufficit ad diuersificandum virtutes, vt ex supradictis patet: ergo religio non est vna virtus.

2. Præterea, Vnius virtutis vnus est actus. Habitus enim distinguuntur secundum actus. Religionis autem multi sunt actus, sicut colere, & seruire, vouere, orare, sacrificare, & multa huiusmodi: ergo religio non est vna virtus.

3. Præterea, Adoratio ad religionem pertinet. Sed adoratio alia ratione adhibetur imaginibus, & alia ipsi Deo. Cum ergo diuersa ratio distinguat virtutes, videtur, quòd religio non sit vna virtus.

Sed cõtra est, quòd dicitur Ephes. 4. Vnus Deus, vna fides. Sed vera religio protestatur fidem vnius Dei: ergo religio est vna virtus.

In locis cit. supra arg. 3.

*Respondeo dicendum, quòd sicut supra *habitum est, habitus distinguuntur secundum diuersam rationem obiecti. Ad religionem autem pertinet exhibere reuerentiam vni Deo secundum vnam rationem, inquantum scilicet primum est principium creationis, & gubernationis rerum: vnde ipse dicit Malach. primo. Si ego pater, vbi honor meus? Patris enim est, & producere, & gubernare. Et ideo manifestum est, quod religio est vna virtus.*

Ad primum ergo dicendum, quòd tres personæ diuinæ sunt vnum principium creationis & gubernationis rerum, & ideo eis vna religione seruitur. Diuersæ autem rationes attributorum concurrunt ad rationem primi principij, quia Deus producit omnia, & gubernat sapientia, voluntate, & potentia bonitatis suæ. Et ideo religio est vna virtus.

Ad secundum dicendum, quòd eodem actu homo seruit Deo & colit ipsum. Nam cultus respicit Dei excellentiam, cui reuerentia debetur. Seruitus autem respicit subiectionem hominis, qui ex sua conditione obligatur ad exhibendum reuerentiam Deo. Et ad hæc duo pertinent omnes actus, qui religioni attribuuntur, quia per omnes homo protestatur diuinam excellentiam, & subiectionem sui ad Deum, vel exhibendo aliquid ei, vel iterum assumendo aliquid diuinum.

Ad tertium dicendum, quòd imaginibus non exhibetur religionis cultus, secundum quod in seipsis considerantur, quasi res quædam, sed secundum quod sunt imagines ducentes in Deum incarnatum. Motus autem qui est in imagine, prout est imago, non consistit in ipsa, sed tendit in id cuius est imago. Et ideo ex hoc quod imaginibus Christi exhibetur religionis cultus, non diuersificatur ratio latriæ, nec virtus religionis.

SVMMA TEXTVS.

Conclusio D. Thom. est affirmatiua. Et probatur. Habitus distinguuntur secundum diuersam rationem formalem obiecti. Sed ad religionem spectat exhibere reuerentiam Deo secundum vnam rationem formalem, scilicet, inquantū est principium creationis, & gubernationis rerum, iuxta illud Malach. 1. Si ego pater, ubi honor meus? Patris enim est producere & gubernare: ergo religio est una uirtus.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Tripliciter aliquid potest dici unum.

PRo intelligentia huius articuli est aduertēdum, quòd quamuis, ut constat ex Aristo. 5. Metaph. cap. de uno. multipliciter aliquid possit dici unum, scilicet, unum specie, unum genere, & unum numero, tamen in præsenti cum quærimus, utrùm religio sit una uirtus, tantum loquimur de unitate specifica, quæ est per se, & simpliciter unitas, & non de unitate generica, quę est unitas secundum quid, aut de unitate numerica, quę est vnitas per accidens. Et sic sensus quæstionis est, vtrùm religio sit una tantū virtus secundum speciem? Quę quæstio sicut & quæcunque alia de vnitate scientiæ, uel habitus loquens, adhuc potest habere duplicem sensum. Primus est, vtrùm religio, quæ pluribus modis, atque cæremonijs specie distinctis, nempe, sacrificijs, sa-

Arrag. de Iustitia & Iure.

A cramentorum administratione, & orationibus potest Deo debitum cultum, & reuerentiam exhibere, sit dicenda vna virtus specie, vel plures. Secundus, vtrùm habitus inclinans ad huiusmodi actus specie distinctos, sit tantum una simplex qualitas, vel potius singulorum actuum sint singuli habitus constituendi, ita quòd religio sit collectio plurium habituum. Et in vtroque sensu habet quæstio difficultatem, estque à nobis discutienda in præsenti. Breuiter tamen, quoniam hæ res, quæ generales sunt, propriè pertinent ad primam secundæ. Et quidem de quæstione in primo sensu fuit opinio Nominalium, asserentium, tot esse religiones, quod sūt obiecta materialia, quibus Deo debitum cultum

1. Sensus quæstionis.

B exhibemus. Itaque est vna religio inclinans ad debitam administrationem sacramentorum: alia inclinans ad debite orandum, alia ad sacrificandum, &c. Et idem dicunt de alijs virtutibus moralibus, nempe, quòd tot sunt temperantiæ, quot sunt res, quibus est abstinendum. Cuius sententiæ præcipuum fundamentum est: nam cùm istæ res specie differant, fieri non potest, vt de omnibus sit vnica tantum virtus. Hæc tamen opinio est mera insania. Et sic contra illam est conclusio: Religio est dicenda vnica tantum virtus secundum speciē, quantumcunque admittamus illam esse plures habitus, vel plures qualitates. Et idem dicendum est de quibuscunque alijs virtutibus, siue intellectualibus, siue moralibus. Probatur: Secundum Aristot. 5. Me-

C taph. text. 7. vnū dicitur multipliciter, ex quo fit, vt res, quę in vno genere est una simpliciter, possit esse plures in alio, ut exercitus, qui plura est in genere substantiæ: & vnus in genere quātitatis; & domus, quę est una in genere artificiati, & plures in esse naturę: quia lapides & ligna, ex quibus constituitur sunt plura; ergo pari ratione, quamuis religio esset plures habitus, vel plures qualitates, adhuc diceretur vna virtus propter unam rationem obiecti. Et confirmatur: Sicut domus ex se, nō habet quod constet ex pluribus rebus: sed potest ex una tantum constare: ita etiam, quòd religio uersetur circa plura non habet ex se, sed posset circa unum tan

D tum uersari, si illud solum esset à Deo institutum, vt sibi debitus honor exhiberetur: ergo sicut domus dicitur simpliciter una: ita etiam religio dicetur vna virtus simpliciter secundum speciem. Et ad argumentum Nominalium respondetur, quòd quamuis religio versetur circa plures res, de illis tamen omnibus agit, secundum quod conueniunt in vna ratione formali obiecti, quod satis est ad vnitatem virtutis: & ideò est dicenda una tantum virtus.

De secundo autem sensu quęstionis, utrum, scilicet, religio sit unica tantum simplex qualitas, ma-

2. Sensus quæst.

E ior est difficultas. Nam Scotus, & Nominales, & Gregorius, quęstione tertia, prologi, sicut existimant, quod in scientia, singularum conclusionum sunt singuli habitus, & collectio omnium, quę conueniunt in una ratione scibilis, est una scientia; & sicut in fide singulorum articulorum sunt singuli habitus, & collectio omnium habituum, est una fides; nec est una simplex qualitas inclinans immediatè ad assensum omnium conclusionum, seu articulorum; ita etiam in religione, & in omnibus alijs virtutibus moralibus dicunt, tot esse habitus ponendos, quot sunt res, quę per talem uirtutem disponuntur, & ordinantur. Quam suam sententiam ex eo præcipuè probant. Nam potest contingere, quod aliquis promptè, & delectabiliter operetur circa vnam materiam, & non circa aliam.

Quod non contingeret, ſi vnus atq; idem habitus immediatè inclinaret ad omnia.

Sententia Authoris. Hoc tamen non obſtante dico, eſſe valde abſurdum dicere, quod religio & quæcunq; alia virtus, ſiue intellectualis, ſiue moralis non eſt vna ſimplex qualitas. Et probatur primò ex communi modo loquendi omnium dicentium, quod religio eſt vna virtus, ergo & vna qualitas, & vnus habitus. Probo conſequentiam, ab ſpecie ad genus. Secundo ſic argumentor: Potentia viſiua dicitur vna, licet ad plura ſe extendat: quia ad omnia, ad quę ſe extendit, eſt ſub vna ratione formali obiecti; ſcilicet, colorati; ſed religio ad omnia, ad quæ ſe extendit, eſt ſub vna ratione formali obiecti, ſcilicet, exhibendi Deo debitum cultum, atq; honorem: ergo eſt vna qualitas, & vnus habitus. Vltimò: Siquis, vt ſubleuet alienam miſeriam, vni dat aurum, alteri veſtem, alteri alimentum, omnes illi actus pertinent ad eãdem virtutem miſericordiæ, quia ad omnes inclinatur ſub eadem ratione formali obiecti, ſcilicet, ſubleuandi alienam miſeriam: ergo pari ratione, qui, vt exhibeat Deo debitum cultum, interdum offert ſacrificium, & interdum orat, & interdum ſeruit eccleſiæ: omnes illi actus ad eandem virtutem religionis pertinebunt propter vnam rationem formalem obiecti.

Ad arg. Et ad argumentum in contrarium factum, ut reſpondeamus aduertendum eſt primo ex D. Tho. 1. 2. q. 66. art. 1. quod vna virtus dupliciter poteſt dici perfectior altera intra eandem ſpeciem. Vno modo ex parte obiecti, circa quod verſatur. Qua ratione ſcientia, quæ ſe extendit ad decem concluſiones eſt perfectior quam quę ſe extendit ad quinque. Alio modo ex parte ſubiecti: quatenus eadem ſcientia, quæ ad decem concluſiones extenditur, magis radicata eſt in vno, quam in alio. Secundo eſt aduertendum, quod perfectio ex parte obiecti, nõ poteſt reperiri maior & minor in vna, & eadem uirtute morali: ſed omnes ſunt æquales quantum ad hoc, quia ſe extendunt ad totam latitudinem ſui obiecti. Itaq; quicunque habet temperantiam habet ipſam, quantum ad omnia, ad quæ ſe extendit. Et idem dicendum eſt de alijs virtutibus moralibus. Et ratio eſt, vt dicit D. Thom. quoniam iſtæ virtutes ſunt in appetitu, qui eſt inclinatio ad obiectum ſuũ bonũ. Propter quod ſupra quæſt. 24. art. 5. affirmauit, charitatem ex parte obiecti minime augeri, quia eſt virtus in appetitu. Obiectio. Et ſi quis obijciat; Sicut ſe extendit ſcientia in dies ad nouas concluſiones, ita etiam virtus moralis, & charitas ad noua obiecta; ergo ſicut perficitur ſcientia ex parte obiecti; ita etiam uirtus moralis, Reſpõſio. reſpondeo, negando conſequentiam. Nam ratio formalis virtutis moralis, quæ modò ſe extendit ad plures materias, eadem ſimul & ſemel fuit acquiſita, ſeu infuſa. At verò ratio formalis ſcientiæ partibiliter acquiritur. Et eſt ratio; Quia ad hoc, ut ſcientia ſe extendat ad plures concluſiones, præter lumen principiorum, requiritur etiam nouum lumen, quo ad cognitionem talis, & talis concluſionis determinetur, quod in virtutibus moralibus non inuenitur. Ex quo infert Caietanus, hoc differre intellectuales virtutes à moralibus, quod illæ poſſunt eſſe virtutes ſecundum ſtatum imperfectum, iſtæ uero non, niſi ſecundum ſtatum perfectum. Quod etiam affirmat D. Tho. 1. 2. q. 65. artic. 1. Verũ tamen eſt, quòd, quia ad attingendum medium virtutis moralis, quod eſt ſecũdum rectam rationem, vnus eſt melius diſpoſitus alio, uel propter maiorẽ aſſuetudinem, aut meliorem naturę diſpoſitionem, vel propter perſpicacius iudicium rationis, aut verò propter maius gratiæ donum, vt dicit D. Thom.

A 1. 2. q. 66. artic. 1. idcircò virtutes morales eiuſdem ſpeciei ex parte ſubiectorum poſſunt eſſe inæquales. Atque etiam eadem numero virtus poteſt ſe ipſa eſſe perfectior, pro diuerſis temporibus. His ſuppoſitis ad argumentum reſpondeo; quòd ſi quãdo contigerit, aliquem prompte, & delectabiliter operari circa vnam materiam, & non circa aliam intra latitudinem eiuſdem formalis obiecti virtutis moralis, id non prouenit, quia unus, atque idem habitus immediatè non inclinet ad omnia, ſed ex indiſpoſitione ſubiecti. Atque adeò non erit neceſſarium multiplicare habitus in eadem uirtute, ſed mutare ſubiecti diſpoſitionem.

In commento huius articuli mouet Caietanus B difficultatẽ, qualiter ſtare poſſit cum articulo quinto huius quæſtionis, quo expreſſe negatur, Deum eſſe obiectum religionis, propter quod excludit illam à ratione virtutis Theologicæ. Et tamen in præſenti dicit, religionem eſſe vnam virtutem: quia habet vnum Deum ſecundum vnam rationem pro obiecto. Sed ſuppoſita diſtinctione de duplici obiecto virtutis, vno, cui, altero quod; ſummariè dicitur, quod Deus eſt ſubiectum religionis, cui, & non quod. Et ſic vterque articulus verum habet, ſed hoc magis explicabitur art. 5.

In ſolutione ad tertium argumentum multa dicit D. Thom. de imaginibus, & earum adoratione, quæ ingentem continent difficultatem. Sed quoniam C illa proprium obtinent locum, in 3. par. q. 25. ab illis ſuperſedeo. Qui plura de illis videre deſiderat, legat Cord. lib. 1. quæſt. q. 5.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm religio ſit ſpecialis virtus ab alijs diſtincta?

AD Quartum ſic proceditur. Videtur quòd religio non ſit ſpecialis virtus ab alijs diſtincta. Dicit enim Aug. 10. de Ciuitate Dei. Verum ſacrificium eſt omne opus quod geritur, vt* Li. 10 c. 6. in princ. tom. 5. D *ſancta ſocietate Deo inhæreamus. Sed ſacrificium pertinet ad religionem: ergo omne opus virtutis ad religionem pertinet, & ſic non eſt ſpecialis virtus.*

2. Præterea, Apoſtolus dicit 1. ad Corinth. 10. Omnia in gloriam Dei facite. Sed ad religionem pertinet aliqua facere ad Dei reuerentiam, vt ſupra dictum eſt: ergo religio non eſt ſpecialis virtus.* Artic. 1. ad 1.

3. Præterea, Charitas qua diligitur Deus, non eſt virtus diſtincta à charitate, qua diligitur proximus. Sed ſicut dicitur in octauo Ethic. Honorari* Lib. 8. c. 8. tom. 5. *propinquum eſt ei, quod eſt amari: ergo religio qua honoratur Deus, non eſt virtus ſpecialiter diſtincta* E *ab obſeruantia, vel dulia vel pietate, quibus honoratur proximus: ergo non eſt virtus ſpecialis.*

Sed contra eſt, quod ponitur aliqua pars iuſtitiæ ab alijs eius partibus diſtincta.

Reſpondeo dicendum, quod cum virtus ordinetur ad bonum, vbi eſt ſpecialis ratio boni, ibi oportet eſſe ſpecialem virtutem. Bonum autem ad quod ordinatur religio, eſt exhibere Deo debitum honorem: honor autem debetur alicui ratione excellentiæ. Deo autem competit ſingularis excellentia, inquantum omnia in infinitum tranſcendit ſecundum omnimodum exceſſum. Vnde ei debetur ſpecia-

ſpecialis honor. Sicut in rebus humanis, videmus quòd diuerſis excellentijs perſonarum diuerſus honor debetur: alius quidem patri, alius regi, & ſic de alijs. Vnde manifeſtum eſt, quod religio eſt ſpecialis virtus.

*Ad Primum ergo dicendum, quod omne opus virtutis dicitur eſſe ſacrificium, inquantum ordinatur ad Dei reuerentiam. Vnde ex hoc non habetur, quod religio ſit generalis virtus, ſed quod imperet omnibus alijs virtutibus, vt ſupra * dictum eſt.*

Art. 1. huius ad 1.

Ad ſecundum dicendum, quòd omnia ſecundum quod in gloriam Dei fiunt, pertinent ad religionem, non quaſi ad elicientem, ſed quaſi ad imperantem. Illa autem pertinent ad religionem elicientem, quę ſecundum rationem ſuæ ſpeciei pertinent ad reuerentiam Dei.

Ad tertium dicendum, quòd obiectum amoris eſt bonum, obiectum autem honoris, vel reuerentię, eſt aliquid excellens. Bonitas autem Dei communicatur creaturæ, non autem excellentia bonitatis eius. Et ideo charitas qua diligitur Deus non eſt virtus diſtincta à charitate, qua diligitur proximus. Religio autem qua honoratur Deus diſtinguitur à virtutibus, quibus honoratur proximus.

SVMMA TEXTVS.

Conclusio D.Tho. eſt affirmatiua. Probatur: Virtus ordinatur ad bonum: ergo ibi eſt ſpecialis virtus, vbi eſt ſpecialis ratio boni: ſed bonum ad quod ordinatur religio, quod eſt exhibere Deo debitum honorem, eſt ſpeciale; ſicut & excellentia, ratione cuius, ei honor debetur, ſpecialis eſt: ergo religio eſt ſpecialis virtus. Eandem concluſionem probat D.Th. in argumento, ſed contra, ex eo, quod religio, vt ex dictis patet, ponitur pars iuſtitiæ ab alijs diſtincta.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Quid velit intelligere D. Thom. quando in iſto articulo quærit, an religio ſit virtus ſpecialis ab alijs diſtincta, ex his, quæ diximus ſupra, q. 58. ar. 6. agentes de iuſtitia legali, vbi ſimilis quæſtio fuit propoſita, colligere licet. Nam, cum dupliciter aliquid poſſit dici generale; vno modo per prædicationem; & quod hoc modo eſt generale ad eſſentiã eorum pertinet, quibus eſt generale: alio modo ſecundum virtutem, quia, ſcilicet, eſt cauſa in ferioribus influens, vt ſol reſpectu inferiorũ; & quod hoc modo eſt generale, non eſt particularibus eſſentialiter idem, nec de illis prædicatur, quando D.Tho. quęrit, in pręſenti, an religio ſit virtus ſpecialis, non eſt mens illius inueſtigare, vtrùm ita ſit virtus ſpecialis, vt ei repugnet eſſe generalem ſecundum virtutem. Nam huius difficultatis pars negatiua eſt vera, & extra controuerſiã poſita, cum certum ſit religionẽ inquantum actus omnium aliarum virtutum, ad ſuum finẽ, qui eſt debitũ cultum Deo exhibere, (vt D.Tho. dicit hic in ſolutione ad primum) dici poſſe virturẽ generalem. Sicut & iuſtitia atque charitas hac ratione generales virtutes dicuntur. Sed quod intendit quęrere eſt, an religio ſecundum ſuã eſſentiã ſit particularis virtus ab alijs diſtincta. Et in hoc ſenſu rñdet concluſione affirmatiua, quę ita eſt uera & extra controuerſiam poſita, ut non ſit cur in illius probatione ſit immorandum.

Dupliciter aliqd põt dici generale.

A In Solutione ad ſecundum arg. dicit D.Th. quod omnia ſecundum qđ in gloriam Dei fiunt, pertinẽt ad religionẽ, nõ quaſi ad elicientẽ, ſed quaſi ad imperantem. Illa aũt pertinent ad religionẽ elicientẽ, quæ ſecundum rõnem ſuæ ſpeciei pertinent ad reuerentiã Dei. Quod vt perfectè intelligatur, aduertendũ eſt primo, quod quia religio ſiue inclinet ad orandũ; ſiue ad ſacrificia facienda, ſiue ad honeſtè viuendũ in oĩbus intendit, & quęrit, vt Deo debitus cultus exhibeat. Hinc fit, ut proprius & adęquatus effectus religionis ſit, exhibere Deo debitũ cultum & honorẽ, quod & D. Tho. hic & vbiq; ſignificat.

Quis ſit proprius & adæquatus effectus religionis.

Secundo eſt aduertendum, q̃ iſte cultus Deo debitus, quem religio intendit, in eo ſolùm conſiſtit, B vt quis uel opere, uel verbo, profiteatur Dei eminentiã & noſtram exigentiam, hoc eſt, Deum eſſe primũ principiũ, à quo omnia primò proceſſerunt, & poſtea gubernantur. Et hęc de Dei excellentia expreſſa à nobis confeſſio, eſt vnicus atq; ſummus cultus, quẽ Deo religio exhibet: De qua loquebať Propheta Pſal. 117. quando dicebat: Vox exultationis, & ſalutis in tabernaculis iuſtorũ, Dextera Dñi fecit virtutem, dextera Domini exaltauit me; dextera Domini fecit virtutẽ. Quaſi diceret, pro cõi & vniuerſali generis humani conditione & liberatione reſonet, audiaturq; vox gaudij, vox cantici & tripudij, de ſalute per Dei filium cõiter omnibus perfecta, & oblata, in domibus & eccleſijs fideliũ; vt C quibus vnus eſt ſalus eademque ſalutis vtilitas, cõis ſit etiam exultationis lætitia. Gaudij verò noſtri iuſta hæc eſt ratio, q̃m diuina potentia, per Chriſtum brachium ſuum potẽter admodum, & ualidè egit, magnæq; potentiæ & uirtutis opera exhibuit, pro noſtra operanda ſalute. Quibus uerbis ſignificat, oẽm cultum, quem Deo exhibent iuſti hac una cõfeſſione & profeſſione diuinæ excellẽtiæ cõtineri.

Debitus cultus Dei in quo potiſſimũ cõtineatur.

Tertio eſt aduertendum, eſſe quaſdam res, atque actiones, quibus ex ſua, & propria ratione cõpetit, vt ſint proteſtationes diuinæ excellentiæ, ut ſunt ſacrificia, & orationes ad Deum fuſæ. Eo enim ipſo, quod ſacrificãdo offerimus Deo bona noſtra, orandoq; petimus, vt ipſe bona ſua nobis elargiatur, pro D fitemur eum factorem, & authorem omniũ bonorum, noſq; ab illo omnino pendere. Quod maximè apparet in ſacrificijs veteris legis quæ cęſis, & immolatis animalibus fieri præcipiebantur. Quaſi hoc facto ſignificans, Deum eſſe vitæ authorem. Et ob hanc eandem cauſam, inter alias, arbitror interdixiſſe Deum Iudæis, ne ſanguine animalium veſcerentur, ſed uni ſibi illum reſeruarent. Nam quia ſanguis eſt ſedes animæ, ut tradunt Medici, & conſtat ex Deut. c. 12. vbi dicitur: Animalium ſanguis eſt anima; volebat Deus illum ſibi offerri, ſicq; manifeſtare ipſum eſſe animę, & uitę authorem. Quod & ſignificauit Leuit. 17. quando dixit: Si comederit ſanguinem, obfirmabo faciem meam contra il-E lum, & diſperdam eum de populo meo, quia anima carnis eſt in ſanguine, & ego illum vobis dedi ut ſuper altare expietis pro animabus ueſtris. Aliæ res ſunt, quibus ex ſua ratione atq; natura non ineſt iſta ſignificatio, & profeſſio, quamuis ex particulari intentione offerentis aſſumi poſſint ad id teſtificandum, & ſignificandum, vt facere eleemoſynam, & pudicè viuere. Quæ quidem opera ex ſua natura, non ſunt profeſſiones nec teſtimonia diuinæ excellentię. Sed ſi quis illa, ea intentione & animo faciat, vt eis proteſtetur, ſe Deo, à quo rectè viuendi normã accepit, eſſe ſubiectum, iam erunt teſtimonia diuinæ excellentiæ: pertinebuntque ad religionem, poteruntque dici ſacrificia, vt dicit D.

Quædam res ex ſua ratione ſunt proteſtationes diuinæ excellentiæ.

Anima animalis eſt in ſanguine.

Eleemoſynæ & vita pudica poſſunt imperari à religione & procedere.

Tho. hic ad primum. Sed est maximum discrimen inter istas res, nam priores eliciuntur à religione, suntque proprij actus illius: cum tamen posteriores solum imperatiuè procedant à religione. Quid autem sit necessarium ad hoc, vt aliquis actus dicatur procedere elicitiuè ab aliqua virtute, & quid, vt imperatiuè, in qua re explicanda Caietanus valde vexatur in præsenti, iam à nobis est explicatum articulo primo huius quæstionis.

In solutione ad tertium argumentum dicit D. Tho. Primo, quod obiectum charitatis est bonitas Dei; obiectum autem religionis est excellentia bonitatis Dei. Dicit secundo, quod bonitas Dei communicatur creaturis, cum tamen excellentia Dei illis non communicetur. Ex quibus colligit, quod quia in Deo, & proximo est eadem ratio bonitatis diuinæ, quę est obiectum charitatis, idcircò vna & eadem virtus charitatis est, quæ inclinat ad diligendum Deum & proximum. Tamen quia excellentia diuina, in quam fertur religio, non est eadem in hominibus, sed diuersa, idcircò non est vna virtus religionis inclinans ad exhibendum cultum Deo, & hominibus, sed diuersæ. Contra quæ argumentor primo in hunc modum. Quando D. Thomas dicit; quòd excellentia bonitatis diuinæ non communicatur creaturis communicatur autem ipsa bonitas diuina; vel loquitur de communicatione per essentiam; vel solum de communicatione per similitudinem aliquam participatum. Non primum; quia nulli creaturæ ipsa bonitas diuina, secundum suam essentiam communicari potest: ergo loquitur de secundo, hoc est de communicatione per similitudinem. Tunc vltra: Sed hoc modo non solum bonitas diuina, sed etiam eius excellentia communicatur creaturis; cum vnaquæque res, quantum participat de bonitate Dei, tantum etiam participet, de eius excellētia: ergo quantum ad hoc, nullum est discrimen inter charitatem, & religionem.

1. arg. contra illa quæ dicit D. Tho. in solu. ad 1.

2. argum.

Secundo sic argumentor: Si charitatis virtus, quę diligit Deum; eadem diligeret proximos; quia bonitas diuina, quæ est obiectum charitatis illis communicatur, sequeretur, quod ratio amādi & obiectum formale dilectionis proximi esset bonitas diuina participata; hoc autem est falsum, & absurdum; nā ista bonitas participata, est quid creatum, obiectum autem charitatis, est quid increatum, scilicet, ipse Deus, alias charitas nō esse virtus theologica: ergo male dicit D. Th. quod eadē charitas diligit Deum, & pximos, quia eadē bonitas diuina cōicatur illis.

Diuina bonitas tripliciter potest communicari creaturis rationalibus.

Sed, vt mentem D. Tho. explicemus, ac simul etiam satisfaciamus argumentis propositis; aduertendum est primo; quod cum vnum alteri communicari, nihil aliud sit, quàm quod vnum sit in alio, & bonitas diuina tripliciter possit esse in creatura rationali, Vno modo secundum suā essentiam, qua ratione est in beatis; quorum mentibus essentia diuina vnitur in ratione speciei intelligibilis; alio modo per effectum & similitudinē, inquātum, scilicet, producit in illa aliquid sibi simile, qua ratione est etiam in omnibus alijs rebus; tertiò per habitudinem, & relationem, est affirmare quod sicut sanitas dicitur esse in medicamento, & in vrina, ob id tantum, quia dicunt ordinem ad sanitatem; sic etiam diuinā essentia dicitur esse in creatura rationali propter habitudinem, & relationem, quam habet ad illam, quòd scilicet, est capax illius consequendæ, sit, vt diuina bonitas his tribus modis possit creaturis rationalibus communicari. Sed est aduertēdū, quod quamuis excellens Dei bonitas secundum se, & suā essentiam sit in creaturis rationalibus, vel actus, vt in beatis vel per effectum, vt in omnibus alijs rebus, vel per habitudinem, vt in viatoribus, nunquam tamen est in illis secundum eum modum proprium, quod est in Deo, scilicet, essentialiter.

Discrimē inter honorem, & amorem.

Secūdo est aduertendum, quod vt docuit D. Th. supra q. 25. art. 1. in solutione ad 2. hoc interest inter amorem, & honorem; quod amor respicit bonū in communi, honor autem respicit proprium bonum honorati. Defertur enim semper alicui in testimoniū propriæ virtutis. Ex quo fit, vt amor non diuersificetur specie propter diuersam quantitatem bonitatis diuersorum, dummodo referantur ad aliquod vnum bonum commune, at verò honor diuersificetur secundum propria bona singulorum. Et sic eodem amore charitatis diligimus omnes proximos; inquantum referunt ad vnum bonum commune, quod est Deus; cum tamen diuersos honores diuersis deferamus secundum propriam virtutē singulorum. Et etiam Deo singularem honorem latriæ exhibemus propter eius singularem virtutem.

Ad 1. arg.

His suppositis, ad 1. argu. respondetur, quod D. Tho. loquit, de communicatione diuinæ bonitatis non secundum suam essentiam, sed secundum aliquam similitudinem participatā. Et quando rursus dicitur, diuinā excellentiam eodem modo communicari creaturis, quo communicatur bonitas ipsius atque adeò eandem esse rationem charitatis, & religionis, respondetur negando consequentiam. Nam obiectum charitatis est bonitas diuina, nō solum vt propriè est in Deo, sed etiam vt refertur ad alios, est que in illis vel habitudine vel actu. Nam vt modo dicebam, ex D. Thoma, obiectum amoris est bonū commune ex quo fit, vt vna, & eadē charitas se extendat ad omnia illa; in quibus ipsa essentia bonitatis inest, vel essentialiter vt in Deo; vel secundum habitudinem, vt in creaturis rationalibus, dummodo illa omnia referantur ad idem bonum commune. Et hoc est, quod voluit D. Thomas significare quando dixit in præsenti obiectum charitatis esse bonitatem diuinā, quę cōicatur. Et supra, q. 25. art. 4. qū affirmauit, charitatis obiectū esse bonū diuinū, ut est obiectū beatitudinis, hoc ē, quatenus est bonū alijs, seq; cōicat. Nam ex illius communicatione efficiuntur beati, quicunque tales sunt. At verò obiectum religionis est bonitas diuina quatenus est bonum proprium Dei, hoc est, quatenus Deo competit ratione quadam peculiari, & propria. Colit enim religio Deum nō solum, quia bonus, sed etiam, quia eo modo bonus, quo nullus alius bonus esse potest. Semper enim honor profertur in testimonium propriæ virtutis, ut modo dicebam. Et sic uirtus religionis ad creaturas colendas se extendere non potest. Quod uoluit significare D. Thomas quādo dixit, excellentem bonitatem esse obiectum religionis, hoc est, bonitatem sub ea ratione, qua Deo competit peculiariter. Nam bonis proprijs excedimus, & non cōibus. Et rursus, excellētia bonitatis diuinæ non cōicatur. Et est dicere, quod modus ille eximius, & singularis, quo competit Deo bonitas non cōmunicatur. Non obstante, quod ipsa res, quæ est excellens, puta, bonitas diuina communicetur, non solum secundum similitudinem, sed etiā secundum essentiam, uel actu, ut in beatis, uel habitudine, ut in uiatoribus.

Modus, quo bonitas diuina est obiectum charitatis.

Modus, quo religio colit Deum.

Ad 2. arg.

Ad secundū respondetur, quod quamuis uerum sit, quod charitas diligit proximos: quia bonitas diuina illis communicatur, ex hoc tamen non infertur, quod ratio amandi, & obiectum formale dilectionis proximi sit bonitas diuina participata; sed tātum sequitur, quod ratio amandi est ipsa bonitas diuina, quę cōmunicatur & participat. Et uerè sic

est. Nam

est. Nam quia charitas diligit bonitatem, quæ est in Deo, idcirco etiam diligit illos homines, qui habēt aliquem respectum, & ordinem ad ipsam bonitatē. Sicut & etiam res amicorum nostrorum diligere dicimur, nō propter ipsarum rerum bonitatem, sed propter eam, quam habent ex relatione ad amicos, quorum res sunt.

ARTICVLVS V.

Vtrum religio sit virtus theologica.

Ench. c. 3. tom. 3.

AD Quintum sic proceditur. Videtur quòd religio sit virtus theologica. Dicit enim Augustinus in Enchiridio, quòd Deus colitur fide, spe, & charitate, quæ sunt virtutes theologicæ. Sed cultum Deo afferre pertinet ad religionem: ergo religio est virtus theologica.

2. Præterea, Virtus theologica dicitur quæ habet Deum pro obiecto, religio autem habet Deum pro obiecto: quia ad solum Deum ordinat, vt dictū * *est: ergo religio est virtus theologica.*

Art. 1.

3. Præterea, Omnis virtus, vel est theologica, vel intellectualis, vel moralis, vt ex * *supradictis patet. Manifestum est autem, quòd religio non est virtus intellectualis: quia eius perfectio non attenditur secundum considerationem veri. Similiter etiam non est virtus moralis: cuius proprium est tenere medium inter superfluum, & diminutum: Non enim aliquis potest superfluè Deum colere, secundum illud Eccles. 43. Benedicentes Dominum exaltate illum quantum potestis. Maior enim est omni laude: ergo, relinquitur quòd sit virtus theologica.*

1. 2. q. 57. ar. 4. & q. 58 per totum.

Sed contra est, quod ponitur pars iustitiæ quæ est virtus moralis.

Art. 1. 2. & 3. huius quæst.

Respondeo dicendum, quod sicut supra * *dictum est, religio est quæ Deo debitum cultum affert. Duo ergo in religione cōsiderantur. Vnum quidem quod religio Deo affert, scilicet cultus, & hoc se habet per modū materiæ, & obiecti ad religionem. Aliud autem est ad cui affertur, scilicet Deus, cui cultus exhibetur, non quasi actus quibus Deus colitur, ipsum Deum attingant, sicut cum credimus Deo, credendo Deum attingimus. Propter quod suprà* * *dictum est, quod Deus est fidei obiectum, non solum in quantum credimus Deum, sed inquantum credimus Deo. Affertur autem Deo debitus cultus, inquantum actus quidam quibus Deus colitur, in Dei reuerentiam fiunt, puta sacrificiorum oblationes, & alia huiusmodi. Vnde manifestum est, quòd Deus non comparatur ad virtutem religionis, sicut materia vel obiectum, sed sicut finis. Et ideo religio non est virtus theologica, cuius obiectum est vltimus finis, sed est virtus moralis, cuius esse est circa ea quæ sunt ad finem.*

Q. 2. art. 2.

Ad primum ergo dicendum, quod semper potentia, vel virtus quæ operatur circa finem, per imperium mouet potentiam, vel virtutem operantem ea quæ ordinantur in finem illum. Virtutes autem theologicæ, scilicet fides, spes, & charitas, habent actum circa Deum, sicut circa proprium obie-

A *ctum. Et ideo suo imperio causant actum religionis, quæ operatur quidem in ordine ad Deum. Et ideo Augustinus* * *dicit, quòd Deus colitur fide, spe, & charitate.*

Loco citato in arg.

Ad secundum dicendum, quòd religio ordinat hominem in Deum, non sicut in obiectum, sed sicut in finem.

Ad tertium dicendum, quòd religio non est virtus theologica, neque intellectualis, sed moralis: cum sit pars iustitiæ, & medium in ipsa accipitur: non quidem inter passiones, sed secundum quandam æqualitatem inter operationes quæ sunt ad Deum. B *Dico autem æqualitatem non absolutè: quia Deo non potest tantum exhiberi, quantum ei debetur, sed secundum quandam considerationem humanæ facultatis, & diuinæ acceptationis. Superfluum autem in his quæ ad diuinum cultum pertinent esse potest: non secundum circunstantiam quanti, sed secundum alias circunstantias, puta, quia cultus diuinus exhibetur cui nō debet exhiberi, vel quando non debet, vel secundum alias circunstantias, prout non debet.*

SVMMA TEXTVS.

C Conclusio D. Thom. est negatiua. Et probatur. Illa dicitur virtus Theologica, cuius obiectū est vltimus finis, puta, Deus, sed obiectum religionis est Deus: ergo religio non est virtus theologica. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: In religione duo est considerare. Vnum est cultus, quem religio affert Deo: Et hic se habet per modum materiæ & obiecti ad religionem; Alterum est Deus, cui talis cultus exhibetur: qui quidem non attingitur per ipsos actus, quibus colitur, sicut attingitur per fidem, quando credimus Deo: propter quod vt dictum est supra quæst. 2. artic. 2. Deus ponitur obiectum fidei, non solum in quantum credimus Deū, sed etiam in quan- D tum credimus Deo: Affertur autem debitus cultus Deo, inquantum actus, quibus Deus colitur in Dei reuerentiam fiunt: ergo Deus non est obiectum religionis, sed illius finis. Atque ex consequenti religio non est virtus theologica.

EXPLICATIO ARTICVLI.

SVpposito in præsenti, tanquam certo, quòd virtutes morales, & intellectuales differunt à Theologicis, in eo, quod virtutes morales, & intellectuales habent pro obiecto id, quod humana ratione cōprehendi potest, Theologicæ verò habent pro obie- E cto Deum, vt humanam facultatem excedit, vt docet D. Thom. 1. 2. q. 62. art. 2. & 3. Dubium est circa istum articulum, vtrùm Deus sit obiectum religionis? Et pro parte affirmatiua argumentor primo ex D. Thom. art. 3. huius quæstionis, id expresse affirmante. Probat enim religionem esse vnam virtutē, quia habet unum Deum secundum vnam rationē pro obiecto. Quæ ratio nihil valeret, nisi verum esset, quod Deus est obiectum religionis. Secundo. Ob id dicit D. Tho. in isto art. religionem non habere Deum pro obiecto; quoniam actibus a se elicitis non attingit ipsum Deum, sed hoc est falsum: nam orando, & petendo, vt ipse Deus honorificetur, atque etiam petendo Deum nobis, tanquam præmium & beatitudinem nostram, constat, quod à Deo Deum petimus, & quod cultū Deo offeren-

Dubium.

1. argum.

2. argum.

res, ipsum orationis actu attingimus, non minus, quam actu fidei credendo Deum, & Deo, illum attingimus: ergo religio est virtus theologica.

1. Dictum In hac difficultate vt certa ab incertis separemus, dico primo certum esse, quòd religio non est virtus theologica: Nam cùm ex communi sensu ecclesiæ tres tantum virtutes theologicæ ponantur, nempe, fides, spes, charitas; de quibus loquebatur Paulus 1. ad Corinth. 13. quando dicebat; Nunc autem manent tria hæc, fides, spes, charitas, fieri non potest, vt alia theologica virtus constituatur.

2. Dictum Dico secundo etiam esse certum, quod virtutes theologicæ distinguuntur à non theologicis in eo, quod theologicæ habent Deum pro obiecto, aliæ verò non, vt D. Tho. hic, & vbique affirmat.

3. Dictum Tertio etiam est certum, quod theologia, atque religio aliqua ratione respiciunt Deum, habentque ipsum pro obiecto quæ aliæ virtutes, siue morales, siue intellectuales illu non respiciunt, vt ex D. Th. p. p. q. 1. art. & ex quæstione præsenti colligere licet. Sed quod habet difficultatem est, quis sit ille modus, quo necessarium est, vt Deus sit obiectum virtutis alicuius, vt ipsa Theologica dicatur. Duran. in 3. d. 26. q. 2. dicit non esse necessarium, vt Deus sit obiectum immediatum virtutis, ad hoc, vt ipsa Theologica dicatur, sed satis esse, quod sit obiectum principale, quamuis mediatum. Quam suam sententiam probat primo. Spes est virtus theologica, & tamen habet Deum pro obiecto mediato: ergo id sufficit. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur. Spes pertinet ad amorem concupiscentiæ: sed Deus non est obiectum immediatum huius amoris; res enim, quæ amantur amore concupiscentiæ, non amantur propter se: & est impium, Deum non propter se amare, vt D. August. docet, in lib. de Doctrina Christiana, c. 3. & 4. ergo Deus non est immediatum obiectum spei.

Scotus dif ficultatis. Durandus

1. arg. pro sententia Durandi.

2. Argum. Secundo: Idem est obiectum gaudij in patria, & spei in via, differuntque tantum in eo, quòd gaudiũ est de obiecto præsenti, spes verò de obiecto futuro: Id enim nunc consequi speramus, quo consequuto gaudio afficimur, & voluptate: sed obiectum gaudij non est aliquod bonum extra nos positum; sed ipsa beatitudo formalis in nobis existens, quæ est quid creatum: ergo obiectum spei similiter est aliquid in nobis existens, quod sit creatum. Atque ex consequenti Deus non est immediatum obiectũ spei, quæ est virtus Theologica.

Confirmatio. Et confirmatur: obiectum timoris non est Deus, sed malum, quo potest nos Deus afficere: ergo obiectum spei non est Deus, sed bonum, quod potest in nobis efficere. Antecedens est manifestum; & consequentia probatur: Nam oppositorum eadem est ratio: & timor opponitur spei.

Conclusio. His tamen non obstantibus dico ad rationem virtutis Theologicæ necessarium esse, quod habeat Deum pro obiecto non tantum principali, sed etiã immediato. Defectu cuius nec Theologia, nec religio, nec timor, sunt virtutes Theologicæ. Et quidem quod id sit necessarium patet: quia aliàs plures essent virtutes Theologicæ, quam tres, cuius tamen contrarium communi sensu ecclesiæ recipitur, vt paulò antea dicebam. Ex hoc infero primò, quod spes habet Deum pro obiecto immediato. Nam est virtus theologica, vt omnes Doctores concedunt; quod esse non posset, nisi Deum pro obiecto immediato haberet. Infero secundo, quod nec Thologia, nec religio, nec timor habent Deum pro obiecto immediato alias augerent numerum virtutũ Theologicarũ, quod dici non potest. Sed vt ostendamus

A qualiter spes habeat Deum pro obiecto, non solum principali, sed etiam immediato, aduertendum est primo ex D. Tho. supra q. 17. ar. 5. quod spes dupliciter potest comparari ad Deum. Vno modo tanquam ad primam causam efficientem, cuius auxilio nititur consequi quod sperat. Alio modo tanquam ad causam finalem, quæ est summum bonũ, quod consequi speramus. Et quidem quod spes tendat immediatè in Deum tanquam in primam causam efficientem, certum est & ab omnibus concessum, nec hoc negat Durãdus. Vtrum autem etiam feratur immediatè in Deum tanquam in vltimum finem & bonum, quod speratur, varietate opinionum disputatur à Doctoribus. Inter quas ea est probabilior, quæ asserit, spem immediatè tendere in Deum, non solum tanquam in primam causam efficientem; sed etiam tanquam in vltimum finem. Quod, vt probemus, supponendum est secundo, quòd quamuis finis & consequutio finis, scilicet, Deus & visio Dei, sint duæ res distinctæ, tamen pro prie loquendo, nõ sunt duo fines, nec duo obiecta, sed vnum tantum. Qui enim desiderat videre Deum nihil aliud desiderat, quam Deum visum. Et qui desiderat pecunias, nihil aliud desiderat, quã pecunias possessas. Nec hęc sunt duo, sed vnus finis. Hoc supposito, probatur, quod spes habeat Deum pro obiecto immediato: spes fertur immediatè in finis vltimi consequutionem, scilicet, in futuram fœlicitatem: sed finis vltimus, puta, Deus, & eius consequutio sunt vnus finis: ergo spes immediatè tendit in Deũ. Ex dictis infertur, quod quando dicimus, spem immediatè respicere beatitudinẽ nomine beatitudinis, non solum intelligimus beatitudinem obiectiuam, qualis est Deus; sed etiam formalem, qualis est visio: cum idem sint finis, & possessio finis, vt iam explicuimus.

Spes cõparatur ad Deum dupliciter.

B

Deus & visio Dei sunt vnus tantum finis.

C

Quod autem nec Theologia, nec religio, nec timor habeant Deum pro obiecto immediato, sed tantum pro mediato, id nunc restat explicandum. Et quidem de Theologia, est res manifesta. Nam immediatè tendit in opera Dei, quæ sunt quędam vestigia ipsius, illisque mediantibus tendit in Deũ, vt docet D. Thom. p. p. q. 1. art. 7. in solutione ad 1. arg. Et si quis obijciat; Principia, ex quibus Theologia procedit, sunt articuli fidei, quorum cognitio immediatè terminatur ad ipsum Deum: ergo Theologia nostra etiam habet Deum pro obiecto immediato; Respondetur concesso antecedenti, negando consequentiam. Quod vt intelligatur aduertendum est, quod fides, & Theologia nostra differunt penes hoc, quod fides immediatè nititur authoritate Dei: Theologia verò non nititur immediatè authoritate Dei, sed ratione & discursu quo vtitur ad eliciendas conclusiones. Itaq; quemadmodum habitus principiorum, qui dicitur intellectus, & scientia, quæ est habitus cõclusionum differunt penes hoc, quod habitus principiorum nititur lumine naturali intellectus sine discursu cognoscentis principia, & habitus scientificus innititur ratiocinatione, quæ per euidentem consequentiam deducit ex principijs conclusiones; ita etiam fides, & Theologia differunt penes hoc, quod fides innititur immediatè diuinæ reuelationi; Theologia verò non immediatè, sed mediante lumine naturali, quo ex principijs deducit conclusiones; & sic lumen diuinæ reuelationis est immediatum obiectum formale fidei, Theologiæ verò non nisi mediatum. Atque adeò Theologia non immediatè, sed mediatè tendit in Deum. Ex quo fit, vt non sit virtus Theologica.

Theologia tendit mediatè in Deum.

D

Obiectio.

Solutio.

E

Differentia inter Theologiam & fidem.

Timor nõ tendit immediatè in Deum.

Obiectio.

Solutio.

Nota.

A De timore etiam est certum, quod nõ habet Deũ pro obiecto immediato, vt docet D. Thomas supra quæstione 19. articulo 1. sed mala quæ nobis possũt prouenire. Quod ista ratione probat: Timor potest habere duplex obiectum: vnum est malum, quod homõ refugit, & aliud illud, à quo malum potest prouenire: sed Deus non potest esse obiectum timoris primo modo; quia est ipsa essentia bonitatis: ergo nec timeri immediatè, & secundum se. Et si quis obijciat; Deus immediatè & secundum seipsũ potest odio haberi; ergò & timeri. Cõsequẽtia patet, quia vtrũq; est de malo. Antecedẽs verò, pbat: Dãnati in inferno odio prosequuntur Deũ pp seipsum; sicut beati diligunt Deum propter se ipsum: ergo B Deus immediatè & secundum se potest timeri; & confirmatur; Deus dicitur bonum nostrum; quia confert nobis bona: ergo pari ratione dicetur malũ nostrum, quia infert nobis mala pœnæ, atque ex cõsequenti poterit secundum se, & immediatè timeri. Ad obiectionem respondetur negando antecedens: Non enim potest Deus secundum seipsum odio haberi, vt docet D. Thom. supra q. 34. Et ad probationem dico, quod dãnati odio prosequuntur Deum, quia per errorem intellectus apprehendunt illum, vt summum malum suum: cum tamen secundũ seipsum sit summe diligibilis. Ad confirmationem respondeo, negando, quod Deus sit summum bonum nostrum quia confert nobis bona. Quin potius quia C est bonũ nostrũ, largitur nobis bona. Et propter eandẽ rationẽ infert mala pœnæ in bonũ nostrũ. Malũ enim pœnæ non auertit nos ab vltimo fine, sed potiùs ducit nos ad Deum. Quare in psal. 72. quod incipit: Quam bonum Israel Deus his, qui recto sunt corde, cum recẽset propheta mala pœnę, quib. Deus affligit suos, non appellat eum malum, sed bonum. Non ergo potest Deus esse immediatum obiectum timoris: atque adeò nec timor erit virtus Theologica. Quod videtur facere difficultatem in hac re est quod D. Thom. dicit, quod sicut spes habet duplex obiectum, Ita & timor, quod aduersari videtur doctrinæ à nobis paulò anteà traditæ. Vbi diximus, quod, quia apud philosophũ moralem, vnicum tantum obiectum spei est res & consequutio rei, idcir- D cò Deus est immediatum obiectum huius virtutis. Sed certè hæc duo non contrariantur. Nam quando D. Tho. supra q. 19. ar. 1. dixit, duplex esse obiectũ spei, mens illius erat, quod obiectum, cui spes innititur, ut primæ causæ efficienti, & obiectum, quod spes quærit, tanquam vltimum finem apud philosophum moralem reputantur, vt duo obiecta, quorum vnum appellatur obiectum, cui, hoc est obiectum cui spes innititur, alterum autem obiectum, quod, hoc est obiectum quod spes quærit. Quod verum est. At verò nos diximus, quod in ipso obiecto, quod, erant duæ res, quæ quamuis apud metaphisycum sunt distinctæ, scilicet, Deus & uisio ipsius: apud philosophum tamen moralem ex vtraque cõ- E ficitur vnum obiectum immediatum gaudij in patria, & spei in uia, Et sic hæc non opponuntur.

Prçterquã, quod, quãuis in spe sint duo. s. bonũ, qđ speratur, & is. à quo speratur & similiter in timore sint alia duo, s. malum, quod timetur, & ijs, à quo id malũ potest prouenire; ista tñ aliter sunt in spe, & aliter in timore. Nam in spe idem est bonum, quod percipi speratur, & Deus, à quo illud bonum speratur. At uerò in timore malum, quod timetur, re distinguitur à Deo, inflictore. Et hoc satis est ad hoc, vt timor non dicatur habere Deum pro obiecto immediato.

Religio quæ liter non tendat in Deum immediate.

Religio habet Deũ pro obiecto cui, nõ autem pro obiecto quod.

Ad 1 arg. in principio dubitationis factum.

Ad 2 ar.

De religione, vtrùm habeat Deũ pro obiecto im- A mediato, maior est difficultas. Quam vt expiicet Caietanus in præsenti, aduertit, quod quemadmodum in vniuerso rerum naturæ sic sunt connexæ, atque ordinatæ, vt inferior in sui sopremo, superioris naturæ attingat conditionem; cuius rei signum est, qđ natura elementaris in sui supremo mouetur motu cœlesti, & anima rationalis in sui supremo intelligit sine discursu, ut angelus: ità etiam in virtutibus moralibus suprema earum, quæ est religio, quadam ratione participat naturam virtutum Theologicarũ: Ex quo fit, vt quamuis ipsa, quia moralis est, suis actibus non attingat Deum, tanquam obiectum, seu materiam, circa quam operetur, sed attingat mentẽ nostram, & opera humana, resque exteriores, quas B orãdo, adorãdo, sacrificando offert Deo: pp coniunctionem tamen, quam habet ad uirtutes Theologicas, habet Deum pro obiecto, non simpliciter, sed, cui. Et quidẽ quod religio habeat Deum pro obiecto, cui debitum cultum exhibet, est res manifesta. Et similiter quod ex tali obiecto sumatur vnitas, vel diuersitas habitus, patet ex eo, quod alia est uirtus qua cultum Deo, & alia qua cultũ patri, & alia, qua cultum maioribus exhibemus. Nec ob aliam causam; nisi, quia alia ratione Deus, alia pater, alia alij honorandi sunt; vt distinctio inter pietatem, obseruantiam, & religionem testatur. Propterea que in articulo 3. huius quæstionis ex unitate rationis formalis Dei assignata fuit à D. Thoma. vnitas religio- C nis. Sed, quod Deus non attingatur actibus, quibus colitur, non ita liquet. Erit tamen manifestum, si proprios religionis actus formaliter & nudos inspexerimus. Nam si aliquibus actibus attingendus esset Deus, illi certè essent interioris intellectus, & voluntatis cum exteriores ad Deũ terminari nequeãt. At verò actus interioris quatenus sunt religionis, debitũ cultũ Deo reddũt. Hoc est offerunt Deo, vel mentem ipsam, vt fit in deuotione, & oratione, uel alias res exteriores. Atq; adeò colendo Deum, non Deum secundum rem attingimus illis actibus eum colere dicimur: sed attingimus vel nos ipsos, vel res ad extra. Et quamuis colere Deum grammaticaliter, Deum attingere significẽt, pro quanto, ly, cole- D re, significat terminari ad deum, secundum tamen rei veritatem actus colendi aut nos, aut nostra attingit offerendo illa Deo. Non sic autem in fide, vt D. Tho. in litera affirmat, sed credendo Deo; quod est habere Deum pro obiecto, ut cui, actu etiam credendi attingit ipsum Deum, ut obiectum, quod, immediatum: quod necessorium est, ut virtus Theologica dicatur. Resolutio ergo huius difficultatis est, quod, quia actus religionis, inquantum religionis pure sunt, nos nostraque attingunt; ut materiam quam Deo offerunt. Et sicut, quãdo genuflectimus, tali actu offerimus Deo membra nostra eorumdẽ officio: ità etiam actibus intellectus, & voluntatis offerimus ipsas uires earundem officio, nec Deum attingimus immediatè, quod necessarium est ad vir- E tutem Theologicam. Idcircò religio non est uirtus Theologica, quamuis sit præstantissima inter uirtutes morales. Et per hæc patet solutio ad argumenta in principio dubitationis facta. Iam enim constat, qualiter sit intelligendus D. Thom. in tertio articulo huius quæstionis. Vbi vnitatem religionis ex vnitate Dei, cui cultum exhibet, colligit. In quo dictis per ipsum in isto articulo aduersari videtur, ut in primo argumento dicitur. Loquebatur, enim ibi de subiecto, cui; & in pręsenti de subiecto, quod ad modum iam explicatum. Et sic nulla est repugnantia Atque etiam constat, qualiter religio actibus à se elicitis Deum non attingat, cuius contrarium secundum

dum argumentum probare nitebatur.

Nota 1. ad solutione ad argumenta Durandi.

Sed restat nunc respondere ad argumenta facta pro sententia Durandi. Quod vt facere possimus, aduertêdum est primo ex Caietano supra q. 17. art. 5. quod res, quæ subiecto est ab altera distincta secũdum bonitatem, quam habet in seipsa, potest esse bonum proprium alterius. Vt, v.g. uinum, quod est ab homine distinctum subiecto, secundum bonitatẽ, quam habet in seipso, potest esse proprium bonum hominis. Et ratio est: Nã cum bonum & finis sint idem, & res quæ subiecto est ab homine distincta secundum bonitatem, quã habet in se, sit proprius finis hominis, fit, vt etiã sit bonum proprium illius.

2. Nota.

Secundo est aduertendum, quod bonum ab homine distinctum potest esse in illo obiectum amoris concupiscentiæ. Nam cum vnusquisque sibi concupiscat id, quod bonum proprium esse iudicat: & bonum subiecto ab homine distinctum, accidat, quod sit bonum proprium illius, ut modo dicebã, fit, vt possit homo illud sibi concupiscere. Atq; ex consequenti tunc bonum ab homine subiecto distinctum, erit obiectum amoris concupiscentiæ.

3. Nota.

Tertio est aduertendum, quod de ratione amoris concupiscentiæ non est, quod id, quod concupiscitur ordinetur tanquam in finem, in illum, cui cõcupiscitur. Sed satis est, vt sit volitum altera, vt docet D. Tho. 1.2. q. 26. art. 4. & 1. par. q. 60. art. 3. Quod & isto exemplo fit manifestum. Nam certum est, quod cum volumus proximo beatitudinem amamus illum amore concupiscentiæ (concupiscimus enim eam proximo) & tamen non ordinamus beatitudinem in proximum, tanquam medium in finẽ, sed potius id volumus, scilicet, quod proximus ordinetur in suum finem, qui est beatitudo. Item pater æternus voluit nobis filium suum, idest, concupiuit illum nobis: & tamen certum est, quod nõ ordinauit filium suum in nos, tanquam in finem. Et sic constat, non esse necessarium, quod id, quod amatur amore concupiscentiæ, ordinetur tanquam in finem, in illum, cui concupiscitur, quamuis id aliquando contingit. Vt cum vulo cibum amico. Sed satis est, quod sit volitum alteri. Ex quo possumus colligere regulam bimembrem, quod quando id quod amatur amore concupiscentiæ, est ordinabile, tanquam in finem, in illum, cui concupiscitur: tunc non solum amatur illi, sed amatur propter eũ. Vt contingit in cibo respectu amici. Quando verò id, quod amatur amore concupiscentiæ, non est ordinabile in eum, cui concupiscitur, tanquam in finem: tunc non amatur propter eum, sed solum amatur illi. Vt contingit in beatitudine respectu proximi.

Vlt. nota.

Vltimò est aduertendum, quod sicut in causa efficienti, verbi gratia, in igne, possumus tria considerare, primum est forma, quæ est illi ratio agendi, scilicet, calor, secundum est ipsa actio, scilicet, calefactio, tertium est effectus, scilicet, calor productus per actionem: ita etiam in causa finali possunt totidem considerari: verbi gratia: in vino primum est forma, qua finalizat, idest, trahit ad se voluntatem. Et hæc est contẽperatio qualitatũ apta ad extinguẽdam sitim. Secundum est ipsa finalizatio. Tertium uerò effectus consecutus, qui est sitis extinctio. Et sicut ignis dicitur verè causa immediata caloris, quem producit in ligno; quamuis mediet & forma per quam agit, & actio ipsa: quia istæ sunt conditiones necessario requisitæ ad producendum calorem, nec est aliud agens medium; ita etiam bonum, quod est ab homine subiecto distinctum erit immediatus finis illius: quamuis mediet, & ratio, qua finalizat, idest, allicit voluntatem, & actio finalizandi, idest, ipsum allicere actuale. Quia istæ sunt conditiones necessario requisitæ, nec mediat alius finis.

Ad 1. arg. Durandi.

His positis ad primum argumentum Durandi respondetur, concessa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico, quod spes est quidem purissimus actus concupiscentiæ, quo Deum amamus. Non propter nos: quia Deus secundum se non est ordinabilis ad nos, tanquam ad finem. Sed amamus illum nobis, quod est ordinare nos ipsos ad eum, vt ad vltimum finem & summum bonum, cuius visione ac fruitione tandem sumus futuri beati. Nec hoc dicit D. Augustinus esse impium, sed tantum, amare Deum propter aliud, tanquam propter finem.

Ad 2. arg.

Ad secundum respondetur, concessa maiori negando minorem. Falsum est enim, quod obiectum gaudij non possit esse bonum extra nos positum: quale est Deus, ut docet Caietanus supra q. 17. art. 5. Quia cum obiectum gaudij sit bonum proprium, quod interdum potest esse subiecto distinctum ab eo, cuius est bonum, ut patet in vino, quod secundum bonitatem, quam habet in se est bonum proprium ebrij, manifestè sequitur, quod obiectum gaudij etiam potest esse bonum externum.

Ad 3. arg.

Ad tertium, respondetur, quod timor vtrumque habet pro obiecto, scilicet, Deum, & malum, quod Deus infert peccati: Tamen hæc duo pro eodem obiecto computantur. Nam qui Deum timet, nihil aliud timet, quam Deum mali effectorem, uel malum quatenus à Deo proficiscitur, quod idem est. Et idem contingit in ipso. Ex hoc tamen non sequitur, quod timor habeat Deum pro obiecto immediato, ut diximus agentes de timore.

ARTICVLVS VI.

Vtrum religio sit præferenda alijs virtutibus moralibus.

*AD Sextum sic proceditur. Videtur quod religio non sit præferenda alijs virtutibus moralibus. Perfectio enim virtutis moralis consistit in hoc, quod attingit medium, ut patet in secundo * Ethicorum. Sed religio deficit in attingendo medium iustitiæ, quia non reddit Deo omnino æquale: ergo religio non est potior alijs virtutibus moralibus.*

Inf. q. 82, ar. 6 con. Et q. 101. et 3 co. & 3 cont. c. 18, coc. 2, & Et q. 2. art. 12. cor. Lib. 2. c. 6. to. 1.

2. Præterea, In his quæ hominibus exhibentur, tanto videtur aliquid esse laudabilius, quanto magis indigenti exhibetur. Vnde dicitur Isaiæ 57. Frange esurienti panem tuum. Sed Deus non indiget aliquo quod ei à nobis exhibeatur; secundum illud Psal. 15. Dixi Domino, Deus meus es tu: quoniam bonorum meorum non eges, ergo religio videtur minus laudabilis alijs virtutibus, per quas hominibus subuenitur.

3. Præterea, Quanto aliquid fit ex maiori necessitate, tanto minus est laudabile, secundum illud primæ ad Corinthi. 9. Si Euangelizauero, non est mihi gloria, necessitas enim mihi incumbit. Vbi autem est necessitas. Cum ergo Deo maxime sit debitum, quod maius debitum, ibi est maior et ab homine exhibetur, videtur quòd religio sit minus laudabilis inter virtutes humanas.

Sed Contra est, quòd Exodi vigesimo, ponuntur primò præcepta ad religionem pertinentia, tanquã præcipua. Ordo autem præceptorum proportionatur ordini virtutum, quia præcepta legis dantur de actibus virtutum, ergo religio est præcipua inter virtutes morales.

Respondeo dicẽdum, quòd ea quæ sunt ad finem, sortiuntur bonitatem ex ordine in finem. Et ideo quanto sunt fini propinquiora, tanto sunt meliora. Virtutes autem morales, ut supra* habitum est, sunt circa ea, quæ ordinantur in Deum, sicut in finẽ. Religio autem magis de propinquo accedit ad Deũ, quàm aliæ virtutes morales, inquantum operatur ea quæ directè, & immediate ordinantur in honorem diuinum. Et ideo religio præeminet inter alias virtutes morales.

At præce. in cor. Et ad 1. arg. Et sup q. 9. ar. 5.

Ad Primum ergo dicendum, quòd laus virtutis in voluntate consistit, non autem in potestate deficere. Et ideo ab æqualitate, quæ est medium iustitię, propter defectum potestatis non diminuit laudem virtutis: si non fuerit defectus ex parte voluntatis.

Ad secundum dicendum, quod his quæ exhibentur alteri propter eorum vtilitatem, est exhibitio laudabilior, quæ fit magis indigenti, quia est vtilior. Deo autem non exhibetur aliquid propter eius vtilitatem, sed propter eius gloriam, nostram autem vtilitatem.

Ad tertium dicendum, quòd vbi est necessitas, tollitur gloria supererogationis. Non autem excluditur meritum virtutis, si adsit voluntas. Et propter hoc ratio non sequitur.

SVMMA TEXTVS.

Conclusio: Religio est præstantissima inter omnes virtutes morales. Probatur primò in argumento, sed contra: Ex eo, quod Exod. 20. primò ponuntur præcepta pertinentia ad religionem, & postea illa, quæ pertinent ad alias virtutes. Ordo aũt præceptorum proportionatur ordini virtutum. Et in corpore articuli hac ratione: Ea quæ sunt ad finem sortiuntur bonitatem ex ordine ad finem. Atque adeò, quanto sunt fini propinquiora, tãtò sunt meliora: Sed virtutes morales sũt circa ea, quæ ordinantur in Deũ, sicut in finẽ, & religio magis de propinquo accedit ad Deum, quam aliæ virtutes morales, inquantum operatur ea, quæ directè, & immediate ordinantur in honorem diuinum: ergo religio inter omnes virtutes morales est præstantissima.

De materia huius articuli nihil aliud est dicendum, quam quæ diximus supra quæst. 58. artic. 12. Vbi, facta comparatione iustitiæ, ad omnes alias virtutes, ostendimus, illam esse præstantissimam, excepta religione, quidquid dicat Caiet. in isto cõmẽto.

ARTICVLVS VII.

Vtrum religio habeat aliquem exteriorem actum.

Infra q. 84. ar. 2. & q. 85. arti. 2. cor. & 1. q. 6. a. 159.

AD Septimum sic proceditur. Videtur, quòd religio non habeat aliquem exteriorem actum: Dicitur enim Ioan. 4. Deus spiritus est, & eos qui adorant eũ in spiritu & veritate adorare oportet. Sed exteriores actus non pertinent ad spiritum, sed magis ad corpus: ergo religio ad quam pertinet adoratio, non habet actus exteriores, sed interiores.

2. Præterea, Religionis finis est Deo reuerentiam & honorem exhibere. Sed videtur ad irreuerentiam alicuius excellentis pertinere, si ea sibi exhibeantur quæ propriè ad inferiores pertinent. Cum ergo ea quæ exhibet homo corporalibus actibus propriè videantur ad indigentias hominum ordinari, vel ad reuerentiam inferiorum creaturarum, ideo videtur, quòd non congrue possunt assumi in diuinam reuerentiam.

3. Præterea, Augustinus* in sexto, de Ciuitate Dei commendat Senecam de hoc, quòd vituperat quosdam, qui idolis ea exhibeant quæ solent hominibus exhiberi, quia scilicet immortalibus non conueniunt ea quæ sunt mortalium. Sed hæc multo minus conueniunt Deo vero, qui est excelsus super omnes Deos: ergo videtur reprehensibile esse quòd aliquis corporalibus actibus Deum colat. Non ergo habet religio corporales actus.

Lib 6. ca. 10. to. 5.

Sed Contra est, quòd in Psal. 83. dicitur, Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Sed sicut interiores actus pertinẽt ad cor, ita exteriores actus pertinent ad membra carnis, ergo videtur, quòd Deus sit colendus, non solum interioribus actibus, sed etiam exterioribus.

Respondeo dicendum, quòd Deo reuerentiam & honorem exhibemus, non propter seipsum: quia seipso est gloria plenus, cui nihil à creatura adijci potest, sed propter nos: quia videlicet per hoc quod Deum reueremur, & honoramus, mens nostra ei subijcitur, & in hoc eius perfectio consistit. Quælibet enim res perficitur per hoc, quod subditur suo superiori, sicut corpus per hoc quod viuificatur ab anima & aer per hoc quod illuminatur à sole. Mens autem humana indiget ad hoc quod coniungatur Deo sensibilium manuductione, quia inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, vt Apostolus dicit ad Roma. 1. Et ideo in diuino cultu necesse est aliquibus corporalibus vti, ut eis quasi signis quibusdam mens hominis excitetur ad spirituales actus quibus Deo coniungitur. Et ideo religio habet quidem interiores actus quasi principales, & per se ad religionem pertinentes, exteriores verò actus quasi secundarios, & ad interiores actus ordinatos.

Ad Primum ergo dicendum, quod dominus loquitur quantum ad id quod est principale & per se intentum in cultu diuino.

Ad secundum dicendum, quòd huiusmodi exteriora non exhibentur Deo quasi his indigeat, secundum illud Psalm. 49. Nunquid manducabo carnes taurorum: aut sanguinem hircorum potabo? Sed exhibentur Deo tanquam signa interiorum, & spiritualium operum: quæ per se Deus acceptat. Vnde Augustinus* dicit in 10. de Ciuit. Dei, Sacrificium visibile, inuisibilis sacrificij sacramentum, idest, sacrum signum est.

Li. 10 c. 5. inter prin. & mediũ to. 5.

Ad tertium dicendum, quòd idolatræ deridentur ex hoc, quòd ea quæ ad homines pertinent, idolis exhibebant, non tanquam signa excitantia eos ad aliqua spiritualia, sed tanquam per se eis accepta. Et præcipue quia erant vana, & turpia.

SVM-

SVMMA TEXTVS.

COnclusio: Religio habet actus interiores, quasi principales, & per se ad religionem pertinẽtes: exteriores verò, quasi secundarios, & ad interiores actus ordinatos. Hanc conclusionem probat D. Tho. in argumento, sed contra. ex Psa. 83. Vbi habetur: Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Nam sicut interiores actus pertinẽt ad cor, ità exteriores pertinent ad membra carnis. Sicque illis verbis significatur Deum colendum esse, non solum interioribus actibus, sed etiam exterioribus. Et in corpore articuli, hac ratione. Deo reuerentiam, & honorem exhibemus, non propter seipsum, cum in se sit gloria plenus, cui à creatura nihil addi potest: sed propter nos, quorum mens ex eo, quod Deum reueremur, & honoramus ei subijcitur: in quo nostra perfectio consistit: vnaquæque enim res perficitur ex eo, quod suo superiori subijcitur, sicut corpus perficitur per hoc, quod viuificatur ab anima, & aer per hoc quod illuminatur à sole: ergo illo modo commodius erit reuerendus & honorandus Deus quo magis fuerit conueniens ad nostram vtilitatem. Sed mens humana ad hoc, vt coniungatur Deo, sensibilium indiget manuductione: inuisibilia enim Dei, per ea, quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, vt dicit Apostolus ad Roma. 1. ergo in diuino cultu necessarium erit aliquib. corporalibus cæremoniis vti, vt eis quasi signis quibusdam mens hominis ad spirituales actus, quibus Deo coniungitur, excitetur. Atque adeò religio nõ solum respicit actus interiores, sed etiã exteriores: quamuis diuersimode. Nam interiores respicit, tanquam principales, & per se ad religionem pertinẽtes: exteriores vero quasi secundarios, & ad interiores actus ordinatos.

EXPLICATIO ARTICVLI.

SI omnes sanæ acquiescerent doctrinæ, nec essent qui veritati perspicuæ obsisterent, minimè nobis opus esset in propositi articuli explicatione diutius immorari. Quoniam omnibus constaret, Deũ nostrum non solum internis, verum etiam externis actibus esse colendum: sicque religionem vtrosque actus respicere, tanquam proprios, quamuis diuersimode, vt dicit D. Tho. in sua conclusione. Cęterũ, quoniam impij Lutherani omnes exteriores cultus, atque cæremonias damnant, ad quod faciendũ moueri dicuntur ex sacris literis: opus erit & eorũ argumenta refellere, veritatem non solum ex eisdem sacris literis, sed etiam ex naturali ratione petitis argumentis, luce clarius demonstrare. Quod vt facere possim, præmittere oportet, quod, vt constat ex D. Thom. in isto articulo, & latius in 1. 2. q. 101. per totam, vbi de præceptis cæremonialibus legis antiquæ disputat: cultus Dei est duplex. Vnus interior, consistens in hoc, quod anima coniungatur Deo per intellectum, & affectum, alius exterior ad interiorem ordinatus, consistensque in exterioribus actibus in cæremonijs corporalibus. Et quidẽ, quod internus cultus Deo sit exhibendus, ab omnibus fere vno ore recipitur. Vno dumtaxat excepto Caluino: Contra quem disputat latè Demochares de sacrificio missæ. cap. 3. qui omnem in vniuersum Dei cultum Christianis negabat. Hac in re ab ipsis Ethnicis cognitione victus, qui cum illo concinũt, qui scripsit. Pronaque cùm spectent animalia cætera terram, Os homini sublime dedit, cœlumque videre Iussit, & erectos ad sidera tollere vultus. Nec

Cult. Dei duplex.

A agnoscit non ob aliud hominem anthropos appellari, quam quod sursum spectet. Propter quod dicebat Lactantius Firmianus lib. 2. de origine erroris cap. 1. sibi renunciare, seque hominum nomen abdicare, qui non sursum aspiciunt, sed deorsum: nisi fortè idipsum, quod recti sumus sine causa homini tributum putent. Spectare nos, inquit Lactantius, cælum Deus voluit, utique non frustra. Nam & aues, & ex multis penè omnia cælum vident. Sed nobis propriè datum est cælum rigidis ac stantibus intueri, vt religionem ibi quæramus, ut Deum, cuius illa sedes est, quem oculis non possumus, animo contemplemur. Grauem igitur suæ naturæ, quæ vt Deum colat, & suspiciat, creata est, vim inferunt, B quicunque Deum nec suspiciunt, nec admirantur, nec eius opera considerant.

Quare his, vt omnino insipientibus, prætermissis, ad Luheranos deueniamus, qui internum cultũ admittentes, illumque maximi facientes omnes exteriores ritus, atque cæremonias damnant, illasque à Christianis prorsus abdicandas dicunt. Quam suam sententiam probant primo ex Ioann. capit. 4. Vbi Samaritanæ quærenti, quo in loco Deus esset adorandus, Christus respondit: Veniet hora, quando nec in monte hoc, nec Hierosolymis adorabitis patrem. Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus, quia salus ex Iudæis est. Sed venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt C patrem in spiritu & veritate. Nam & pater tales quærit, qui adorent eum. Spiritus est Deus, & eos, qui adorant eum in spiritu, & ueritate, oportet adorare. Quibus verbis Dominus non semel tantum, sed iterum, atq; iterum repetit, verum cultum Deo exhibendum futurum internum, & nõ externum.

Error Lutheranorũ

1. argum.

Secundo argumentantur Lutherni ex Psalm. 64. Nam vbi nos legimus: Te decet hymnus, Deus in Sion, in Hebræo habetur: Tibi silet laus, vel tibi silentium laus. Quibus verbis significatur. Deum cordis silentio, & non operis externi tumultu esse colendum. Pro quo etiam facit illud Psalm. 8. Ex ore infantium, & lactantium perfecisti laudem. Vbi propheta innuit, perfectam Dei laudem in ore D eorum esse, qui loqui nesciunt. Quasi significans, omnem exteriorem cultum à vera Dei laude esse reijciendum. Et D. Iacobus in sua canonica cap. 1. dicit: Hæc est munda & vera religio apud Deum, uisitare pupillos, & viduas in necessitate earum, & mundum se continere ab hoc seculo: ergo illa religio, quæ in solo exteriori cultu cõstiterit, nec munda, nec vera erit, atque ex consequenti, nec Deo grata. Et confirmatur: Ex Esai. cap. 1. vbi omnem exteriorem cultum abominatur Dominus dicens: Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum? Plenus sum. Holocausta arietum, & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum nolui. Cum veneritis ante conspectum E meum, quis quæsiuit hæc de manibus vestris, ut ambularetis in atrijs meis. Ne offeratis vltra sacrificium frustra. Incensum abominatio est mihi. Neomeniam & sabbathum, & festiuitates alias non feram. Iniqui sunt cœtus uestri. Calendas vestras, & solennitates vestras odiuit anima mea. Facta sunt mihi molesta. Laboraui sustinens, &c. Et cum his verbis Euangelicę legis status significetur, manifestè sequitur omnem exteriorem cultum à Christianis hominibus esse reijciendum.

2. argum.

Tertio, ratione sic argumentantur: Si rebus externis esset vtendum ad colendum Deum, ea potissimum de causa, vt illis homines incitarentur ad cultum internum: sed res exteriores potius retardant

3. argum.

dant hominē cultu à interno, quàm incitant ad illum: ergo eis non est vtendum. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Res exteriores applicant animum ad sensibilia, ex quorum assuetudine ineptior redditur ad contemplandas res inuisibiles, tum propter repugnantiam quam sensibilia habent cum in sensibilibus, tum etiam, quia res exteriores semper fiunt cum magno labore: corpore autem satigato, & defesso, quod animus, qui nihil sine ministerio corporis operatur, ad res diuinas nō se extollat, est necesse: ergo res exteriorea potius impediunt, quàm adiuuant ad cultum internum.

4. argumē.

Quarto: Deus ea ratione est colendus, qua ipse præscripsit: sed in noua lege nullæ aut paucissimæ sunt cæremoniæ positæ: quibus Deus colatur: ergo illis non est vtendum. Consequentia cum minori est nota, & maior probatur ex illo Deuter. cap. 4. Non addetis ad verbum, quod vobis loquor: nec diminuetis ex eo. Et Prouer. cap. vlt. Amplius his fili mi, ne desideres. Et D. Paulus ad Galat. 1. anathematizat eum, qui euangelizauerit præter id, quod euangelizatum est.

Vltimū argumētum.

Vltimò: Iugum Christi est suaue, & leue, vt dicitur Matt. 11. esset autem grauis, molestus, & importunus, si exterioribus cæremonijs obrueretur: quod & significauit D. Petrus Actor. cap. 15. dum loquēs ad quosdam de Iudaismo, qui docebant, quòd nisi circuncidamini secundum morem Moysi, non poteritis saluari, dixit: Quid tentatis Deum, imponete iugum super ceruices discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus? Per gratiam Domini Iesu Christi credimus saluari quemadmodum & illi. Quibus verbis significare videtur exteriores cæremonias nihil conducere posse ad spiritualem animæ salutem. Sed tantum gratiam Iesu Christi: non ergo opus erit uti exterioribus cæremonijs.

Contrariam tamen sententiā tenent omnes sancti. & communis vsus Ecclesiæ. Ad cuius explicationem aduertendum est primo, quod D. Thom. 1. 2. q. 101. art. 1. varias huius nominis, cæremonia, interpretationes, & etymologias colligit in solutionibus argumentorum. Quas consulto prætermitto, quia non oportet in nominum explicatione immorari, quæ res est facilis, sed ad res transire. Est autem ceremonia, quantum attinet ad presens institutum, nihil aliud, quam ritus exterior causa colendi numinis aduentus, uel, vt Cicero dicit sæpissime in suis operibus, Religio sacrorum ad Dei cultum pertinentium.

Ceremonia quid sit.

Secundo est aduertendum, quod quoniam animus noster corpori est coniunctus, naturaliter, tantaque inter corpus & animā ē semper consensio, vt permoto corpore animus afficiatur, & vice versa, animo affecto corpus moueatur. Itaque quoniam & affectus animę elucent in corpore, & motus corporis immutant animum, fit, vt cæremoniæ sint in duplici differentia. Nam quædam sunt, quę sequuntur animæ affectionem, suntque effectus, & tanquā signa animi aliqua passione commoti. Aliæ autem sunt, quę torpentem excitant animum, ut afficiatur. Suntque istæ non effectus animi commoti, sed potius causa. Prioris generis cæremoniæ sunt maximè naturales, & simplices, & in quibus nihil falsum inest, aut fucatum. Quales sunt genuflexiones, pectorum contusiones, eleuatio, aut depressio oculorū, suspiria, &c. quib. conceptus aīo, uel dolor, uel metus amor erumpit, nobis etiam interdum inuitis. De quibus cæremonijs loquebatur propheta Psal. 83. quando dicebat: Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Quasi diceret: non solum anima mea mansionum cœlestium æstuat desiderio: sed & omne, quod intra me est, cor meum, corpus meum, & cunctæ corporis uires cum exultatione oblectantur in domino, diffundente ac spargente sese superabundanti animæ desiderio. Tantus est. n. affectus animæ, ut in corporis quoque membra redundans, in te ea faciat, velut exultantia præ lætitia. Et de huiusmodi cæremonijs nulla potest esse dubitatio, quod sint honestæ atque licitæ, cum constet Christum Dominum eis fuisse vsum. Nam Marci 14. genibus flexis, & humi fusus dicitur Deum orasse. Et Ioannis 11. suscitaturus Lazarum eleuatis oculis voce magna clamauit: Lazare, veni foras.

Cæremoniæ sunt in duplici differentia.

1. Conclu. Cæremoniarū vsus in cōmuni est de iure naturali.

Quocirca in hac re sit prima conclusio: Loquendo generaliter, & in communi de cæremonijs, earum externus cultus licitus est, & vtilis, de iureque naturæ Deo necessario exhibendus. Hanc conclusionem posuit D. Thom. in hac quæstione artic. 2. in solutione ad 3. & 1. 2. q. 99. art. 3. ad 2. Et probatur primo: Illud censetur naturale, quod apud omnes viget, semperque viguit: sed apud omnes nationes, etiam barbaras, semper fuit receptum, ut cultibus exterioribus sua numina colerent: ergo id est de iure naturæ. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur tum ex historijs, tum etiam ex Arist. li. 6. Ethi. cap. vltimo, & 7. Ethic. cap. 8. Vbi inter magistratus reipublicæ bene institutæ sacerdotes enumerat, illisque dicit primos deferēdos honores. Certum est autem, quod sacerdotibus non est opus, nisi tm̄ pp externum Dei cultum. Secundo: Homines constant anima, & corpore: quod vtrumq; à Deo accepere: ergo ad declarandum illum esse vtrinsque principium, opus erit illi vtrumque offerre, corpus scilicet actu externo, & animam actu interno, atq; ex consequenti religionis erit tam actus internos, quam externos dirigere. Et confirmatur: Animus noster, quandiu est in corpore, nequit aliud amare, nisi ex rebus sensibilius, pro ista enim statu, nihil potest esse in intellectu, quin prius fuerit in sensu, & nihil volitum quin præcognitum: ergo ad hoc, vt Deum cognoscat, atque amet, opus est, ut vtatur rebus sensibilibus, quibus aliqua insit significatio, uel futuræ fœlicitatis, vel alicuius operis Christi pro nobis facti, & has uocamus cæremonias exteriores. Vltimò: Sublato cultu externo, qđ interior religio periclitetur erit necesse: ergo cultus externus est necessarius. Consequentia est nota, & antecedēs probatur: Si nulla esset obligatio ad cultum externum, rectores reipublicæ cognoscere non possent qui ciues essent pij, & qui impij, ut illos præmio, & hos pœna afficere possent, nulla autem virtus consistere valet præmio, & pœna sublatis: ergo sublato cultu exteriori aufertur etiam & interior religio. Et confirmatur: Rudes homines nullo in pretio haberent res diuinas, nisi illis cultus externi maiestas & cæremonia adhiberetur: sicut enim Reges propter cultum externum magni & venerabiles habentur: ita etiam & res diuinæ: ergo fuit necessarius vsus cæremoniarum. Ex dictis infertur, tres esse præcipuas causas necessitatis cæremoniarum, & cultus externi. Prima est, ut illis corpus significetur subiectum Deo. Secunda, vt moueant animum in amorem diuinum. Tertia, vt augeant venerationem rerum diuinarum. Dixi autem notanter in conclusione cæremonias esse de iure naturali, loquendo in communi & vniuersali. Nam in particulari istæ, uel illæ solum sunt de iure positiuo, vel diuino, uel humano: cuius est determinare, & ad singularia deducere quod ius naturæ in communi proponit.

Secunda

2.Conclu.

Secunda conclusio: Christus Dominus in noua lege nonnullas cæremonias in particulari instituit: & Apostoli multò plures, tum scripto, tum traditione. De Christo manifestum est instituisse septem sacramenta, præcipuè baptismi, & Eucharistiæ in cæremoniis consistentia. De Apostolis autem probatur: Nam primum Apostolorum institutum fuit, vt fideles quando conueniunt in Ecclesia, psalmos, & hymnos cantent. Vnde D. Paulus 1. ad Corint. cap. 14. dicebat: Cum estis in Ecclesia vnusquisque vestrum psalmum habet, doctrinam habet. Quem locum D. Ambrosius exponés ait, psalmum habet, idest, laudem Dei per canticum. Imo, vt ista cæremonia in Ecclesia canendi celebrior fieret, ea Christus Dominus cum discipulis suis vti dignatus est. Nam instante morte sua post vltimam cœnã, hymno dicto, cum discipulis suis exijt in montem Oliueti, vt habetur apud Matth. c. 26. Et apud Marcũ cap. 14. Vt autem cognoscatur his verbis significari cantationem a Christo morti proximo factam, aduertendum est, quod hymnus, vox est Græca, Latinè tantum valens, ac canticum, siue laus, quæ Deo tribuitur. Vnde D. Augustinus super Psalmum 72. in expositione tituli sic ait: Hymni laudes sunt Dei cum cantico. Hymni cantus concinentes laudem Dei. Si sit laus, & non est Dei, non est hymnus. Oportet ergo, vt sit hymnus, vt habeat hęc tria, & laudem, & Dei, & canticum. Hæc Augustinus. Eidem sententiæ subscribit D. Isidorus lib. 6. Etymologi. c. 34. sic dicens: Hymnus est canticum laudantium Deũ propriè. Aut hymni sunt concinentes laudẽ Dei. Quod si sit laus, & non est Dei, non est hymnus. Si sit & Dei, & laus, & non cãtetur, nõ est hymnus. Hæc Isid. Cum ergo iuxta Mathæum, & Marcum Christus Dominus dixerit: hymnum cum discipulis suis, manifestè sequitur, quod cantauerit. Item etiam fuit institutum ab Apostolis, vt oratio fieret versis vultibus ad Orientem, ut dicit D. Basilius in li. de Spiritusancto cap. 27. Et Ioannes Damascenus li. 4. fidei orthodoxæ c. 13. Et quod templa, & loca sacra rebus diuinis dicarentur, vt tradit Nicephorus lib. 2. Ecclesiasticæ historiæ, cap. 39. & 40. & 41. Et quod sacerdos salutaret populum dicens. Dominus vobiscum, eique responderetur, Et cum spiritu tuo, ut docet concilium primum Braccarense c. 21. Cuius verba sunt: Placuit, vt non aliter Episcopi, aliter sacerdotes populum salutent, sed eodem modo omnes dicẽtes: Dominus vobiscum, sicut in libro Ruth legitur, & vt respondeatur à populo: Et cum spiritu tuo, sicut & ab ipsis Apostolis traditum omnis retinet oriens. Et non sicut Priscilliana hæresis permutauit. Denique omnes illæ cæremoniæ, quæ vniuersalis tenet Ecclesia sunt institutæ ab Apostolis vel à conciliis generalibus, ut docet D. Augustinus epistola 118. cuius uerba sunt, Cæremoniæ, quas vniuersalis tenet Ecclesia, illæ, vel ab Apostolis traditæ, vel à plenarijs concilijs, quorum est plenissima autoritas saluberrimè institutæ creduntur.

D. Ambr. — Christus proximus morti cantauit. — D. August. — D. Isido. — D. Basil. — D. Ioann. Damascenus. — D. Aug.

3.Conclu. Cæremoniæ sunt gratę Deo quatenus ordinantur ad pietatem internam.

Tertia conclusio: Cæremoniæ per se non sunt gratæ Deo, sed quatenus ordinantur ad pietatẽ internam. Probatur: Opera eatenus sunt grata Deo, quatenus efficiunt homines bonos, sed homines nõ sunt boni per cæremonias exteriores, sed per fidem, spem, & charitatem: ergo eatenus cæremoniæ sunt bonæ, quatenus ordinantur ad pietatem internam, qua homo per intellectum, & voluntatem Deo cõiungitur. Et quoniam hæc interior coniunctio ad Deum pro diuersis statibus uariatur, hinc etiam fit, vt cæremoniæ pro diuersis temporibus fuerint distinctæ. Nam in statu futuræ beatitudinis, quia intellectus humanus diuinam veritatem in seipso intuetur, & illam necessario amat, nullus exterior cultus est necessarius, qui moueat ad hoc: sed vniuersus consistit in laude Dei. At verò in statu præsentis vitæ, quo diuinam veritatem in seipsa intueri non possumus, opus est, ut radius diuinæ veritatis nobis illucescat, sub aliquibus sensibilibus figuris, diuersis tamen adhuc, secundum diuersum humanæ cognitionis statum, quem in hoc mundo hómines habẽt. Nam in veteri lege, quia nec ipsa diuina veritas erat manifestata, nec propalata uia ad hoc perueniendi, necesse fuit ut, exterior cultus veteris, legis non solum esset figuratiuus futuræ ueritatis in patria manifestandæ, sed etiam Christi, qui est uia ad talem ueritatem ducens. Et sic omnes cæremoniæ atque sacrificia veteris legis hoc significabant, vt author est D. Tho. 1. 2. q. 101. per totam. At uero in statu nouæ legis, quia hæc uia iam est reuelata, non est necessarium, vt significetur per modum futuri, sed solum, quod per modum præteriti, uel præsentis cõmemoretur. Oportet autem, quòd præfiguretur solum futura ueritas gloriæ nondum reuelatę. Et sic dicebat Paulus ad Hebræos 10. Vmbram habens lex futurorum bonorum non ipsam imaginem rerum. Nam quia umbra minus est, quam imago dixit imaginem pertinere ad legem nouam, vmbram uerò ad ueterem.

Cæremonię fuerũt variatæ p diuersis statib.

4.Conclu.

Quarta conclusio: Cæremoniæ vitiari possunt triplici ex causa. Scilicet, uel multitudine, quia nimiæ sunt, & superfluæ: uel genere, quia sunt inutiles: vel tandem viuo eorum, qui cæremonijs vtuntur: quorum animus longe abest ab ea pietate, quã per exteriores actus profitentur. Probatur: Cęremoniæ, vel nimiæ, uel ineptæ, vel discrepantes ab affectu animi interioris nihil ad pietatem internam cõducunt: ergo ex omnibus his capitibus vitiari possunt. Consequentia est nota ex superioribus, antecedens autem probatur, quo ad singulas partes. Et primo de cęremonijs nimijs, quòd sint uitiosæ quia nec percipi, aut intelligi sine magna animi cura, nec sine magno corporis labore exequi possunt. Ex quo tria mala sequuntur. Primum est, quod animi nostri vis tanta solecitudine posita erga res sensibiles potius obruitur, quam excitatur ad diuina. Secundum, ꝙ facit tpis iacturam, quod in rebus maiorib. consumendum erat. Tertium, quòd ipsa talium cæremoniarũ frequentia, & assidua vsurpatione tacitè in eam persuasionem inducuntur homines, vt putent, vel totam, uel præcipuam partem pietatis in ijs rebus positam esse. Potest enim probari, cæremonias nimias esse vitiosas, quoniam cæremoniæ sunt tanquam medicamenta interna. Medicamenta autem si nimia sunt potius officiunt quam iuuant. Quod, & significare voluisse uidetur Christus Dominus Matth. 23. quando cæremoniarum multitudinẽ appellauit onera grauia, & importabilia. Quod autem cæremoniæ inutiles similiter sint improbandæ, adeo est manifestum, vt non indigeat probatione. Et sic solum est uidendum, quæ nam sint illæ? Ad quod breuiter dico tales esse, quib. se coli Deus non vult. Vt, quòd tauri agitentur in alicuius sancti honorem. Et quòd saltationes impudicæ & moles in processionibus fiant. Et quòd imagines profanè vestiantur. Item sunt inutiles illæ cæremoniæ, quæ licet non obstant, nihil tamen conducunt, uel certè parum ad pietatem internam. Vt, quod monachi duabus manibus bibant. Tadem, quod cęremoniæ, quę fiunt per simulationem, id est, quibus intus in animo nihil pietatis respõdet, sint vitiosę, & ingratæ,

Cęremoniæ vitiari possunt triplici ex causa.

te Deo, sufficienter probat dictum Esaiæ cap. 1. adductum in secundo argumento: & testimonium Augustini supra Psal. 63. dicentis: Simulata æqualitas duplex iniquitas est. Quibus etiam ratio suffragatur. Nam si Deus probat cerimonias, quatenus efficiunt pietatem internam, si illis nihil proficitur, sed tantum profici simulatur, quod Deus illas spernat erit necesse. Et sic de toto isto genere cæremoniarum tenenda est regula, quam docet D. Augustinus epistola 118. ad Ianuarium. De tota iste materia cæremoniarum videndi sunt Osius confessionis Polonicæ tomo. 2. ca. 27. & 28. Democrates in lib. de sacrificio propitiatorio c. 3. & 4. Demotius de instauranda religione lib. 9. Conradus Brunus in libr. de cæremonijs, Albertus Carpensis contra Erasmum lib. 6. Albertus Pigius controversia 12. & 13. Castro de hæres. verbo, cantus. & Didacus à Stunica Augustinianus de vera religione, li. 11. c. 16. & sequentibus.

Restat nunc respondere ad argumenta facta pro errore Lutheranorum, vnde ad primum desumptum ex Ioanne cap. 4. dico quod Christus ibi non damnat omnino cæremonias, quibus ipse sæpe sæpius fuit vsus. Nam sanaturus surdum, & mutum, ut habetur Marc. 7. apprehendens eum de turba seorsum misit digitos suos in auriculas eius: & expuens tetigit linguam eius: & suspiciens in cælum ingemuit: & ait illi Ephetha, quod est adaperire. Quæ omnia nihil aliud sunt, quam quædam cæremoniæ. Et quando curavit cæcum à nativitate dicit Ioannes cap. 9. quod expuens in terram fecit lutum ex sputo, & liniuit lutum super oculos eius, & dixit: Vade, lava te in natatoria Siloe. Quando similiter Apostolis potestatem remittendi peccata tribuisse, narratur, insufflauit, inquit Ioannes ca. 20. & dixit eis: Accipite Spiritum sanctum, &c. Quæ etiam cæremoniæ sunt magni momenti per se ferunt, quibus aliquid significatur, vt omnes Doctores testantur. Non ergo quando dixit Samaritanæ, ueros adoratores adoraturos Deum in spiritu, damnat quascunque exteriores cæremonias, vt falso hæretici intelligunt. Sed tantum declarat id, quod debet esse principale, & per se intentum in cultu diuino, ut D. Thomas affirmat hic in solutione ad primum. Et eodem modo respondetur ad alia prima testimonia posita in secundo argumento. Nam vltimum, quod est desumptum ex Esaia, est intelligendum de cæremonijs, quatenus sunt signa falsa internæ pietatis, iuxta id, quod diximus in quarta conclusione. Et sic propheta ibi non tam damnat cæremonias, quam homines illius temporis, qui tum essent vitijs cooperti, satisfecisse tamen Deo videri volebant cæremonijs externis.

Ad tertium respondetur, concessa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico, falsum esse, quod cæremoniæ ... animam ... sensibilibus ... signa rerum spiritualium, per illa admonemur rerum significatarum, & excitant animum in amorem diuinum, vt diximus in probatione primæ conclusionis.

Ad quartum, ut respondeamus aduertendum est, quod unum ex præcipuis fundamentis, quibus hæretici suos nituntur probare errores est quoddam principium, quod ipsi tanquam certum supponunt, nempe, uerbo Dei nihil esse addendum, ex quo nec alijs cæremonijs, quam à Christo institutis esse utendum, nec determinationibus conciliorum esse fidem adhibendam, nisi quatenus ad illas res, quæ expresse in sacris literis continentur, referuntur. Cum tamen non solum illa, quæ constant ex scriptura, sed etiam ea, quæ habentur per traditionem, qualia sunt multa pertinentia ad cæremonias obseruare præcipiat

Paulus 2. ad Thessa. 2. dicens: State & tenete traditiones, quas didicistis; siue per epistolam, siue per sermonem. Imò & in lege ueteri constat, Iudæos aliquas cæremonias obseruasse ex traditione præter contentas in lege, ut authores sunt Philo Iudeus, & Eusebius multis in locis. Præterquam quod, eisdem fere argumentis, quibus Doctores Ecclesiam legum ferendarum facultatem habere, probant quod in præsenti supponitur, tanquam certum, ex primo tomo, in materia de potestate Ecclesiæ, probare etiam possumus, munus eius esse cæremonias aliquas constituere, quibus foris religionem nostram profiteamur. Atque etiam quia cum homines anima, & corpore constantes, non solum mente, sed etiam corpore debeant Deo obsequium præstare, & corporis obsequium, non, nisi cæremonijs significari possit, ratio postulabat, quod, ut unanimes, & uno ore (vt Paulus vult) honorificaremus Deum, & patrem Domini nostri Iesu Christi, aliquas Ecclesia communes cæremonias institueret, quibus modum traderet religionis profitendæ. Et ad testimonia adducta in eodem argumento ex Deuteronomio, Prouerbiis, & ex D. Paulo dico, illis tantum præcipi, ut uerbo Dei nihil addamus, quod ei, uel sit contrarium, uel obsit. Nam quæ pertinent ad meliorem uerbi Dei obseruationem, illa addere non prohibemur: Et tales sunt cæremoniæ Ecclesiæ.

Ad ultimum argumentum respondetur, negando, iugum Christi fieri graue, & molestum ex earum cæremoniarum obseruatione, quæ ab Ecclesia ordinatæ sunt, & præceptæ, nec illis obruitur, sed potius adiuuatur animus hominis, cum eleuetur ad diligendum Deum. Cuius dilectionis proprium munus est efficere, ut omnia facilia uideantur, iuxta illud Pauli. 1. ad Corint. 13. Charitas patiens est, benigna est, omnia suffert, omnia credit, omnia sustinet, &c. Quando autem D. Petrus Acto. 15. Iudæis uolentibus, ut cum lege Euangelica, simul Mosayca obseruaretur, dixit: Quid tentatis Deum imponere iugum super ceruices discipulorum, quod nec nos, nec patres nostri portare potuerunt? Per gratiam Domini Iesu credimus saluari sicut & illi: non omnino excludit à lege Euangelica ritum cæremoniarum, sed illas tantum quæ erant ueteris legis, quas non modo non, solum non approbamus, sed etiam vehementer improbamus. Quod significabant illæ Christum venturum, qui nos suo sanguine omnium criminum macula mundaret. Quæ significatio modo nefaria est & impia. Si quas autem nunc Ecclesia tenet, quæ cum illis conueniant, ut lucernæ accensæ, oblatio incensi, & aliæ, non eas seruandas ducimus, quod ueteri fuerint lege traditæ, sed quod earum vsus ad nos, per Apostolorum, & aliorum præstantissimorum uirorum manus sint traditæ. Ob eam etiam rem D. Petrus in illo loco authores uetrum cæremoniarum exagitat, quod valde gratiam ac gestis Christi detraherent: iactantes inire gratiam, & amicitiam Dei neminem posse, nisi una cum fide Christi ueterem legem obseruaret, cum in eo potius ex sententia Pauli immensæ Deo gratiæ agendæ sint, quod grauissimo nos legis iugo liberauit. Illud autem Pauli, quod etiam Lutherus citat in sui erroris confirmationem, nempe: uidete ne quis vos decipiat per philosophiam, & inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, & secundum elementa huius mundi, & non secundum Christum, ad Coloss. 2. In aliam sententiam à Paulo dictum fuit, nec cæremoniarum aliquid ei in mentem uenisse puto, cum illud scribebat. Sed tantum admonet Colossenses, ne quispiam eos argumentis artificiose

ciose ad persuadendum compositis, ex naturæque principijs petitis à fide in Christum, & eius religione auocet: Et sic stultè in sacras cæremonias, verba Pauli Lutherus conuenire opinatur.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum religio sit idem sanctitati.

*AD octauum sic proceditur. Videtur quod religio non sit idem sanctitati. Religio enim est quædam specialis virtus, vt habitum *est. Sanctitas autem dicitur esse generalis virtus. Est enim faciens fideles, & seruantes ea, quæ ad Deum sunt iusta, vt Andronicus dicit: ergo sanctitas non est idem religioni.*

2. Præterea, Sanctitas munditiam importare videtur. Dicit enim Dionysius 14. ca. de Diuin. no. quòd sanctitas est ab omni immunditia libera, & perfecta, & omnino immaculata munditia. Munditia autem maximè videtur pertinere ad temperantiã; quæ turpitudines corporales excludit. Cum ergo religio ad iustitiam pertineat, videtur quòd sanctitas non sit idem religioni.

*3. Præterea, Ea quæ diuiduntur ex opposito, nõ sunt idem. Sed in quadam enumeratione partium iustitiæ sanctitas condiuiditur religioni, vt supra habitum * est: ergo sanctitas nõ est idem quod religio. Sed Contra est, quod dicitur Luc. 1. Seruiamus illi in sanctitate, & iustitia. Sed seruire Deo pertinet ad religionem, vt supra * habitum est: ergo religio est idem sanctitati.*

*Respondeo dicendum, quòd nomen sanctitatis duo videtur importare. Vno quidem modo munditiam. Et huic significationi competit nomen Græcũ. Dicitur enim agios, id est, sine terra. Alio modo importat firmitatem. Vnde apud antiquos sancta dicebantur, quæ legibus erant munita, vt violari non deberent. Vnde & dicitur aliquid esse sancitum: quia est lege firmatum. Potest etiam secundũ Latinos hoc nomen sanctus ad munditiam pertinere, vt intelligatur sanctus, quasi sanguine unctus, eo quòd antiquitus illi, qui purificari volebant, sanguine hostiæ tingebantur, vt Isido. * dicit in lib. Etymo. Et vtraque significatio competit, vt sanctitas attribuatur his quæ diuino cultui applicantur: ita quòd non solum homines, sed etiam templum, & vasa, & alia huiusmodi sanctificari dicãtur ex hoc, quòd cultui diuino applicantur. Munditia enim necessaria est ad hoc, quòd mens Deo applicetur, quia mens humana inquinatur ex hoc, quòd inferioribus rebus coniungitur, sicut quælibet res ex immistione peioris sordescit, vt argentum ex immistione plumbi. Oportet autem, quòd mens ab inferioribus rebus abstrahatur ad hoc quòd supremæ rei possit coniungi. Et ideo mens sine munditia Deo applicari non potest. Vnde ad Heb. 12. dicitur, Pacem sequimini cũ omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deũ. Firmitas etiam exigitur ad hoc quòd mens Deo applicetur. Applicatur enim ei sicut vltimo fini, & primo principio. Huiusmodi autem oportet maximè immobilia esse. Vnde dicebat Apostolus Roma. 8. Certus sum, quòd neque mors, neque vita separabit me à charitate Dei. Sic ergo sanctitas dicitur per quam mens hominis seipsam & suos actus applicat Deo. Vnde non differt à religione secundum essentiam, sed solum ratione. Nam religio dicitur secundum quòd exhibet Deo debitum famulatum, in his quæ pertinent specialiter ad cultum diuinum, sicut in sacrificijs oblationibus, & alijs huiusmodi. Sanctitas autem dicitur secundum quod homo non solum hæc, sed aliarum virtutum opera refert in Deum, secundum quod homo se disponit per bona quædam opera ad cultum diuinum pertinentia.*

Ad Primum ergo dicendum, quòd sanctitas est quædam specialis virtus secundum essentiam. Et secundum hoc est quodammodo eadem religioni. Habet autem quandam generalitatem, secundum quòd omnes virtutum actus per imperium ordinat in bonum diuinum, sicut & iustitia legalis dicitur generalis virtus inquantum ordinat omnium virtutum actus in bonum commune.

*Ad secundum dicendum, quòd temperantia munditiam quidem operatur: nõ tamen ita, quòd habeat rationem sanctitatis: nisi referatur in Deum. Vnde ipsa virginitate dicit * Augustinus in libro de virginitate, quòd non: quia virginitas est sed quia Deo dicata est, honoratur.*

*Ad tertium dicendum, quòd sanctitas distincta est à religione propter differentiam prædictam, nõ quia differunt re, sed ratione, vt * dictum est.*

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quod sanctitas accipi potest, & secundum quod importat munditiam, & secundum quod importat firmitatem, qua ratione apud antiquos sancta dicebantur, quæ ita erant legibus munita, vt violari non deberent, respondet D. Tho. ad propositam difficultatem per hanc conclusionem: Sanctitas secundum essentiam non differt à religione, bene tamen secundum rationem. Probatur: Illa eadem religionis virtus, quæ exhibet debitum famulatum Deo in ijs, quæ specialiter pertinent ad cultũ diuinum, sicut in sacrificijs, oblationibus, & similibus, in quantum non solum hæc, verum etiam opera aliarum virtutum refert in Deum, appellatur sãctitas: ergo sanctitas, & religio secundum essentiã non differunt, sed solum secundum rationem.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia huius articuli, aduertendum est, quod vt constat ex superioribus, religio habet duplices actus. Vnos proprios particulares, & immediatos, quales sunt, sacrificare, orare. Alios communes, & mediatos, vt visitare pupillos, caste viuere, &c. Primos elicit religio, & secundos imperat, ut diximus ex mente D. Tho. art. 4. huius quæstionis. Vult ergo author in præsenti, quod idem numero habitus quatenus colit Deum per actus à se elicitos, dicatur religio: & idem quatenus actus aliarum virtutũ assignat & imperat ad cultũ Dei dicatur sanctitas. Et sic identitas inter religionem & sanctitatem consistit in hoc, quod vtraque reddit Deo debitum cultum. Differunt autem, quia religio directè respicit ea, quæ specialiter ad diuinum cultum ordinantur, vt sunt cæremoniæ, sacrificia, oblationes. Cum tamen sanctitas directè respiciat mentem, quã mundat, & firmat, ut Deo applicetur.

Differentia inter religionem & sanctitatẽ declarat.

Mediante que

Mediante que tali mente sic mundata, & firmata, tam religionis quam aliarum virtutum opera respicit, vt per illa mentem applicet Deo. Ex quo fit contingere posse, vt aliquis religiosus sit, qui tamen sanctus non dicatur. Nam qui sacrificijs, & cæremonijs alijsque rebus huiusmodi vacat religiosus est. Cum tamen ad hoc, vt sanctus dicatur necessarium sit, quod vltra hoc seipsum intrinsece per opera omnium virtutum Deo applicet, à quo non nisi maxima cum difficultate remoueri possit.

Dubium. Sed dubitabit aliquis hoc loco qua ratione fieri possit, vt religio cæteris omnibus virtutibus imperet, vt sic sanctitatis nomen sortiatur? Et ratio dubitandi est: Nam imperare, videtur esse virtutis superioris. (Ratio dubitandi.) Nunc autem religio cum sit virtus moralis, non est superior virtutibus Theologicis, vt illis imperet.

Sententia Caietani. Caietanus q. 32 ar. 1. supra, vt ad hanc difficultatem respondeat, præmittit, actum alicuius virtutis dupliciter considerari posse, scilicet, materialiter, & formaliter, hoc est, vel nude, secundum operis substantiam, vel cum ipsis circunstantijs, & fine ad quem per habitum virtutis, à qua elicitur, dirigitur & ordinatur. Verbi gratia, in eleemosyna potest cõsiderari, vel ipsa sola largitio eleemosynæ, vel potest etiam considerari subleuatio miseriæ indigentis, & compassio cordis propter Deum, in quo proprie, & formaliter consistit ratio misericordiæ Et similiter in fide potest considerari, vel ipse actus credulitatis præcise, vel ipse simul cum ratione formali assentiendi, quæ est diuina reuelatio: in quo propriè & formaliter consistit actus fidei. Quo supposito dicit, quod si actus virtutis superioris consideretur isto secundo modo, non potest imperari ab inferiori: quia tunc virtus inferior imperaret superiori, quod ipse habet pro inconuenienti. Cæterum, si sumatur secundo modo, hoc est, materialiter secundum solam substantiam actus, poterit actus superioris virtutis imperari ab inferiori. Et ratio est, quia cum ille, qui imperat respiciat ulteriorem finem, quam ille cui imperat, ut est uidere in architecto præcipiente artificibus inferioribus, qui respicit superiorem finem, quam inferiores opifices, & uirtus inferior possit intendere superiorem finem, quam est actus materialis superioris uirtutis, fit, ut uirtus inferior secũdum istam rationem possit imperare superiori. Tamen, si actus uirtutis superioris accipiatur formaliter, non poterit imperari ab inferiori, quia finis illius actus formaliter accepti, est superior, quam finis uirtutis inferioris.

Sententia Authoris. Hæc tamen sententia, & modus dicendi Caietani, qui & ab ipso, & ab alijs multum commendatur mihi placere non potest. Sed existimo, quod nõ solum materialiter, sed etiam formaliter acceptus actus superioris uirtutis, potest imperari à uirtute inferiori. Non enim est inconueniens, quod actus superioris uirtutis ordinetur ad finem inferioris. Nam si quis, uerbi gratia, propter iustitiam, hoc est, ut satisfaciat pro peccatis, intenderet elargiri eleemosynam propter Deum indigenti, tunc eleemosyna, quæ est actus misericordię, & charitatis præciperetur à iustitia, cum ad finem illius ordinaretur. Et si quis ad exhibẽdum debitum cultum Deo eliceret actum fidei ex diuina reuelatione, ille actus fidei, quæ superior est uirtus, imperaretur à religione. Nec hoc mirum esse debet. Nam etiam uoluntas, quæ præstantior est potentia, quam appetitus sensitiuus aliquãdo mouetur, & trahitur ab illo in consensum ipsius. Et similiter in uitijs aliquando uidemus, quod uitium superius ordinatur ad finem uitij inferioris, præcipiturque ab illo, ut patet in eo, qui fornicatur, ut furetur. Et hac etiã ratione actus superioris uirtutis poterit aliquando imperari ab inferiori, & ad finem illius ordinari.

Ad rationem dubitandi. Et ad rationem dubitandi, ut respondeamus aduertendum est, dupliciter posse contingere, quod aliquid sit superius alio. Vno modo ex se, & ex sua natura. Qua ratione dominus est superior seruo: & obiectum imperatorię facultatis, quod est uictoria, est superius ad obiectum artis frenefactiuæ equestris, & militaris, quę ad illã ex se & ex sua natura ordinantur. Alio modo ex accidenti. Qua ratione aliquãdo euenit, ut dominus seruo ministret. Quo supposito dico, primo modo fieri non posset, ut una uirtus imperet alteri, nisi sit superior. Et hac ratione charitas imperat cæteris virtutibus. Quoniam Deus, qui est eius obiectum, ex se, & ex sua natura est superior ad obiecta aliarum: tamen ex accidenti bene potest fieri, quod illa virtus, quæ est inferior imperet superiori, Et sic iustitia imperat charitati, facere eleemosynam, & religio fidei, elicere suum actum, vt debitus cultus Deo exhibeatur.

QVAESTIO LXXXII.

De Deuotione, in quatuor articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

Vtrum Deuotio sit specialis actus.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quòd deuotio non sit specialis actus. Illud enim quod pertinet ad modum aliorum actuum, non videtur esse specialis actus. Sed deuotio videtur pertinere ad modum aliorum actuum. Dicitur enim secundi Paralipo. 29. Obtulit vniuersa multitudo hostias, & laudes, & holocausta mente deuota: ergo deuotio non est specialis actus. (Infr. ar. 2. co. & q. 18 ar. 1. ad 1.)

2. Præterea, Nullus specialis actus inuenitur in diuersis generibus actuum. Sed deuotio inuenitur in diuersis generibus actuum: scilicet in actibus corporalibus: & etiam spiritualibus. Dicitur enim aliquis & deuote meditari, & deuotę genuflectere: ergo deuotio non est specialis actus.

3. Præterea, Omnis actus specialis, aut est appetitiuæ, aut cognoscitiuæ virtutis. Sed deuotio neutri earum appropriatur, ut patet discurrenti per singulas species actuum vtriusque partis, quæ suprà enumeratę sunt: ergo deuotio non est specialis actus

Sed contra est, quòd actibus meremur, vt suprà habitum est. Sed deuotio habet specialem rationem merendi: ergo deuotio est actus specialis.* (1. 2. q. 71. art. 1.)

Respondeo dicendum, quòd deuotio dicitur à deuouendo. Vnde deuoti dicuntur, qui seipsos quodammodo Deo deuouent, vt ei se totaliter subdant. Propter quod & olim apud Gentiles deuoti dicebantur, qui seipsos idolis deuouebant in mortem pro sui salute exercitus: sicut de duobus Decijs Titus Liuius narrat. Vnde deuotio nihil aliud esse videtur, quam voluntas quadam prompte tradendi se ad ea quæ pertinent ad Dei famulatũ. Vnde Exodi 35. dicitur, qđ multitudo filiorum Israel obtulit mente* (Libro 10. Decad. 1. inter prin. & med.)

promptissima atq; deuota primitias domino. Manifestum est aût, quòd voluntas promptè faciedi, quod ad Dei seruitiû pertinet, est quidam specialis actus. Vnde deuotio est specialis actus voluntatis.

Ad primum ergo dicendum, quòd mouens imponit modum motui mobilis. Voluntas autem mouet alias vires animæ ad suos actus, & voluntas secundum quòd est finis, mouet seipsam ad ea, quæ sunt ad finem, ut supra habitum est. Et ideo cum deuotio sit actus voluntatis hominis offerentis seipsum Deo ad ei seruiendum, qui est vltimus finis, consequens est, quòd deuotio imponat modum humanis actibus: siue sint ipsius voluntatis circa ea quæ sunt ad finem: siue etiam sint aliarum potentiarum: quæ à voluntate mouentur.*

Ad secundum dicêdum, quòd deuotio inuenitur in diuersis generibus actuum: non sicut species illorû generum, sed sicut motio mouentis inuenitur virtute in motibus mobilium.

*Ad tertium dicendum, quòd deuotio est actus appetitiuæ partis animæ, & est quidam motus voluntatis, vt dictum * est.*

1. 2. q. 9. art. 2.

In corpo. art.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito, quod deuotio dicitur à deuouendo, vnde deuoti dicuntur, qui ſeipſos Deo quodam modo deuouerunt, reſpondet D.Tho. ad propoſitam difficultatem per hanc concluſionem: Deuotio eſt ſpecialis actus voluntatis. Probatur: Deuotio nihil aliud eſt, quam quædam voluntas tradendi ſe ad ea, quæ pertinent ad Dei famulatum, vt conſtat ex Exod. cap. 35. vbi dicitur: Multitudinem filiorum Iſrael obtuliſſe mente promptiſſima, atque deuota primitias Deo: ſed voluntas promptè faciendi quæ ad Dei ſeruitium pertinent, eſt quidam ſpecialis actus voluntatis: ergo & deuotio.

EXPLICATIO ARTICVLI.

DIſputauit D.Tho. quæſtione præcedenti de religione, cuius, vt ipſe dixit, actus vel interni ſunt, vel externi: Et quia interni ſunt præſtantiores, vtpote primarij, & immediati, illi autem ſunt duo, ſcilicet, deuotio, & oratio, incipit ab hac quæſtione agere de actibus internis, dicturus poſtea de externis, vſque ad quæſtionem. 91. incluſiue. Primus autem actus inter internos religionis eſt deuotio: de qua diſputat in præſenti quæſtione. Et cum hoc nomen à deuouendo manifeſtè dicatur, & deuoueo, quod à voueo componitur, ſponte promittere Deo ſignificet, in quo principium, quod maximè penſandum eſt, eſt voluntas, non quomodolibet, ſed ſic affecta, vt prompta ſit, fit, vt deuotio nihil aliud eſſe videatur, quam voluntas quædam prompta tradendi ſe ad ea, quæ pertinent ad Dei famulatû. Deuoti apud Latinos dicuntur illi, qui alicui ſuperiori voluntate ſic affecta dediti ſunt, vt prompti ſint pro illo quidquam pati. Propterq; hoc nomen, & Deum & eos, qui quaſi locum Dei tenent, principes, ſcilicet, & patriam, noſtri principia, reſpicere videtur. Indeque in Eccleſiæ vſu idem nomen appropriatû eſt iis, qui ſic Deo affecti ſunt, vt promptos ſeipſos ad Deum & ad ea, quæ Dei ſunt exhibeant. Et deuotio ſignificat actuum voluntatis, quo homo diuino cultui, cui dicatus eſt, promptû ſe exhibet. Eſtque ſpecialis actus virtutis religionis, vt de ſe patet.

Deuotio vnde dicatur.

A Et ſi quis contra hoc argumentetur. Actus virtutum ſunt in noſtra poteſtate, dicente Ariſt. operari poſſumus cum volumus, ſed habere deuotionem non eſt in noſtra poteſtate: quare Paul. ad Rom. 7. dicebat: Non quod volo bonum, id facio, ſed quod odi malum, illud ago: ergo deuotio non eſt actus virtutis. Pro ſolutione notandum, quod deuotio dupliciter accipitur à Doctoribus. Vno modo propriè pro ſola animi promptitudine ad faciêdum ea, quæ ad Deum ſpectant. Quo modo nos in præſenti loquimur de deuotione. Et hæc deuotio in noſtra poteſtate eſt poſita, ſicut & eſt poſitum efficere opera virtutum, quantum ad ſubſtantiam actus, quod ſufficit ad prædictam rationem deuotionis. Alio modo

B deſtrictiſſimè, non ſolum pro prædicta animi promptitudine, ſed etiam pro quodam fructu, quê Deus ſuis impartitur amicis, ad quemque habendum neceſſarium eſt, quod homo maxima animi promptitudine illa efficiat, quæ ad diuinum cultum ſpectâc, non tantum quantum ad ſubſtantiam actus, ſed etiam quantum ad modum charitatis, qui viribus naturæ haberi non poteſt. Et hæc deuotio in noſtra poteſtate non eſt poſita.

Argumentum.

Solutio.

Circa totam iſtam quæſtionem nihil aliud dicere oportet, quam quæ dicta ſunt à D.Tho. & Caietano in præſenti, conſultoque à me nunc prætermittuntur, vt ad alia difficiliora, & magis neceſſaria properandi ſit locus.

C

ARTICVLVS II.

Vtrum deuotio ſit actus religionis.

AD Secundum ſic proceditur. *Videtur quòd deuotio non ſit actus religionis. Deuotio enim, vt dictum * eſt, ad hoc pertinet, quòd aliquis ſe Deo tradat. Sed hoc maximè fit per charitatem: quia vt Dionyſ. dicit * quarto cap. de diuinis nomin. Diuinus amor extaſim facit, non ſinens amantes ſui ipſorum eſſe: ſed eorum quæ amant: ergo deuotio magis eſt actus charitatis quàm religionis.*

Infra q. 84. art. 3. ad 1. & Rom. 15. cot. 8. & q. 104. art. 1. ad 1.

Art. præc.

Col. 4. par. 1. non mul tum remo à à princ.

D

2. Præterea, Charitas præcedit religionem: deuotio autem videtur præcedere charitatem: quia charitas in ſcripturis ſignificatur per ignem, deuotio verò per pinguedinem, quæ eſt ignis materia: ergo deuotio non eſt actus religionis.

*3. Præterea, Per religionem homo ordinatur ſolum ad Deum, vt dictum * eſt. Sed deuotio etiam habetur ad homines. Dicuntur enim aliqui eſſe deuoti aliquibus ſanctis viris. Et etiam ſubditi dicuntur eſſe deuoti dominis ſuis, ſicut Leo Papa * dicit, quòd Iudæi quaſi deuoti Romanis legibus dixerunt: Non habemus Regem niſi Cæſarem: ergo deuotio non eſt actus religionis.*

Artic 1. q. præced.

In ſer. 8. de Paſſione Domini circa pun.

E

*Sed contra eſt, quia deuotio à deuouendo dicitur, vt dictum * eſt. Sed votum eſt actus religionis, ergo & deuotio.*

Art. præc.

*Reſpondeo dicendum, quòd ad eandem virtutem pertinet velle facere aliquid, & promptam voluntatem habere ad illud faciendum: quia vtriuſque actus eſt idem obiectum, propter quod, vt Philoſophus * dicit in 5. Ethic. iuſtitia eſt, qua volunt homines, & operantur iuſta. Manifeſtû eſt autem quòd operari ea quæ pertinent ad diuinum cultû, ſeu famulatum, pertinet propriè ad religionê: vt ex præ-*

Lib. 5. c. 1. in princ. tom. 5.

dictis

Q. præce. art. 4. & 7. *dictis * patet. Vnde etiam ad eam pertinet habere promptam voluntatem ad huiusmodi exequenda, quod est esse deuotum: & sic patet, quòd deuotio est actus religionis.*

Ad Primum ergo dicendum, quòd ad charitatem pertinet immediatè, quòd homo tradat seipsum Deo, adhærendo ei per quandam spiritus vnionem. Sed quod homo tradat seipsum Deo ad aliqua opera diuini cultus, hoc immediate pertinet ad religioné: mediate autem ad charitatem, quę est religionis principium.

Ad secundum dicendum, quòd pinguedo corporalis, & generatur per calorem naturalem digerentem, & ipse naturalis calor habet pinguedinem quasi eius nutrimentum. Et similiter charitas, & deuotionem causat inquantum ex amore aliquis redditur promptus ad seruiendum amico: & etiam per deuotionem charitatis nutritur: sicut & qualibet amicitia conseruatur, & augetur per amicabilium operum exercitium & meditationem.

Ad tertium dicendum, quòd deuotio quę habetur ad sanctos Dei mortuos, vel viuos, non terminatur ad ipsos, sed transit in Deum, inquantum scilicet in ministris Dei Deum veneramur. Deuotio autem quam subditi dicuntur habere ad dominos temporales, alterius est rationis: sicut & temporalibus dominis famulari differt à famulatu diuino.

ARTICVLVS III.

Vtrum contemplatio, seu meditatio, sit deuotionis causa.

Inf. art. 4. eor. & 4. di. 15. q. 4. art. 2. q. 2. cor. & mal. q. 11. ar. 1. ad 7. *AD Tertium sic proceditur. Videtur quòd contemplatio, seu meditatio sit deuotionis causa. Nulla enim causa impedit suum effectum. Sed subtiles meditationes intelligibilium multoties deuotionem impediunt: ergo contemplatio, seu meditatio non est deuotionis causa.*

2. Præterea, Si contemplatio esset propria, & per se deuotionis causa, oporteret, quòd ea quæ sunt altioris contemplationis magis deuotionem excitarent. Huius autem contrarium apparet. Frequenter enim maior deuotio excitatur ex consideratione passionis Christi, & alijs mysterijs humanitatis ipsius: quàm ex consideratione diuinæ magnitudinis: ergo contemplatio non est propria deuotionis causa.

3. Præterea, Si contemplatio esset propria causa deuotionis, oporteret, quod illi qui sunt magis apti ad contemplationem, essent etiam magis apti ad deuotionem: cuius contrarium videmus, quia deuotio frequenter magis inuenitur in quibusdam simplicibus viris: & in fœmineo sexu: in quibus inuenitur contemplationis defectus: ergo contemplatio non est propria causa deuotionis.

Sed contra est, quod in Psal. 38. dicitur. In meditatione mea exardescet ignis. Sed ignis spiritualis causat deuotionem: ergo meditatio est deuotionis causa.

A *Respondeo dicendum, quòd causa deuotionis extrinseca & principalis, Deus est, de quo dicit * Ambros. super Lucam: quod Deus quos dignatur vocat, & quem vult religiosum facit, & si voluisset, Samaritanos ex indeuotis deuotos fecisset. Causa autem intrinseca ex parte nostra oportet, quòd sit meditatio, seu contemplatio. Dictum est * enim quod deuotio est quidam voluntatis actus ad hoc quod homo prompte se tradat ad diuinum obsequium. Omnis autem actus voluntatis ex aliqua consideratione procedit: eo quòd bonum intellectum est obiectum voluntatis. Vnde & August. * dicit in libro de Trinit. quòd voluntas oritur ex* B *intelligentia. Et ideò necesse est quòd meditatio sit deuotionis causa, inquantum, scilicet, homo per meditationem concipit quòd se tradat diuino obsequio. Ad quod quidem inducit duplex consideratio. Vna quidem, quæ ex parte diuinæ bonitatis, & beneficiorum ipsius, secundum illud Psalm. 72. Mihi adhærere Deo bonum est, & ponere in Domino Deo spem meam. Et hæc consideratio excitat dilectionem, quæ est proxima deuotionis causa. Alia vero est ex parte hominis considerantis suos defectus, ex quibus indiget vt Deo innitatur, secundum illud Psal. 120. Leuaui oculos meos in mon-* C *tes, vnde veniet auxilium mihi. Auxilium meum à Domino, qui fecit cælum & terram. Et hęc consideratio excludit præsumptionem: per quam aliquis impeditur ne Deo se subijciat, dum suæ virtuti innititur.*

Cap. 9.

Art. 1. huius quæst.

Lib. 14. c. 6. & 10. 8.

Ad primum ergo dicendum, quòd consideratio eorum quæ nata sunt dilectionem Dei excitare, deuotionem causant. Consideratio vero quorumcunque ad hoc non pertinentium, sed ab eis mentem distrahentium, impedit deuotionem.

Ad secundum dicendum, quòd ea quæ sunt diuinitatis, sunt secundum se maxime excitantia dilectionem: & per consequens deuotionem: quia Deus D *est super omnia diligendus. Sed ex debilitate mentis humanæ est, quòd sicut indiget manuductione ad cognitionem diuinorum: ita ad dilectionem per aliqua sensibilia nobis nota: inter quæ præcipuum est humanitas Christi secundum quod in præfatione * dicitur. Vt dum visibiliter Deum cognoscimus: per hunc inuisibilium amorem rapiamur. Et ideo ea quę pertinent ad Christi humanitatem per modum cuiusdam manuductionis maxime deuotionem excitant, cum tamen deuotio principaliter circa* E *ea, quæ sunt diuinitatis consistat.*

Natiuitatis Christi

Ad tertium dicendum, quòd scientia & quicquid aliud ad magnitudinem pertinet, occasio est quòd homo consideret de seipso: & ideo non totaliter se Deo tradit. Et inde est, quòd huiusmodi quandoque occasionaliter deuotionem impediunt. Et in simplicibus & mulieribus deuotio abundat elationem comprimendo. Si tamen scientiam, & quamcunq; aliam perfectionem homo perfectè Deo subdat, ex hoc ipso deuotio augetur.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm lætitia sit deuotionis effectus.

Art. præc. D Quartum sic proceditur. Videtur, quòd lætitia non sit deuotionis effectus. Quia vt dictum* est, passio Christi præcipuè ad deuotionem excitat. Sed ex eius consideratione consequitur in anima quædam afflictio, secundum illud Threno. 3. Recordare paupertatis meæ, absinthij & fellis, quod pertinet ad passionem. Et postea subditur. Memoria memor ero, & tabescet in me anima mea: ergo delectatio siue gaudium non est deuotionis effectus.

2. Præterea, Deuotio præcipuè consistit in interiori sacrificio spiritus. Sed in Psal. 50. dicitur: sacrificium Deo spiritus contribulatus: ergo afflictio magis est deuotionis effectus, quàm iucunditas siue gaudium.

In lib. de creat. hominis ca. 12. à med. 3. Præterea, * Gregor. Nyssenus dicit in lib. De Homine: quod sicut risus procedit ex gaudio: ita lachryma & gemitus sunt signa tristitiæ. Sed ex deuotione contingit, quod aliqui prorumpant in lachrymas: ergo lætitia vel gaudium non est deuotionis effectus.

Feria 5. post Iætare. Sed contra est, quod in collecta* dicitur: Quos ieiunia votiua castigant: ipsa quoque deuotio sancta lætificet.

Respondeo dicendum, quòd deuotio per se quidem & principaliter spiritualem lætitiam mentis causat: ex consequenti autem & per accidens causat tristitiam. Dictum * est enim quod deuotio ex Art præc. duplici consideratione procedit. Principaliter quidem ex consideratione diuinæ bonitatis: quia ista consideratio pertinet quasi ad terminum motus voluntatis tradentis se Deo. Et ex ista consideratione per se quidem sequitur delectatio, secundum illud Psal. 76. Memor fui Dei, & delectatus sum. Sed per accidens hæc consideratio tristitiam quandam causat in his qui nondum plenè Deo fruuntur, secundum illud Psal. 41. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, & postea sequitur: Fuerunt mihi lachrymæ meæ, &c. Secundario verò causatur deuotio, vt dictum* est, ex consideratione propriorum Art. præc. defectuum. Nam hæc consideratio pertinet ad terminum à quo homo per motum voluntatis deuotæ recedit: vt scilicet nō in se existat: sed Deo se subdat. Hæc autem consideratio econuerso se habet ad primam. Nam per se quidem nata est tristitiam causare: recogitando proprios defectus. Per accidens autem lætitiam, scilicet propter spem diuinæ subuentionis. Et sic patet quòd ad deuotionem primo & per se consequitur delectatio: secundario autem & per accidens tristitia quæ est secundū Deum.

Ad Primum ergo dicendum, quod in consideratione passionis Christi est aliquid quod contristet, scilicet, defectus humanus: propter quem tollendū Christum pati oportuit: & est aliquid quod lætificet, scilicet Dei erga nos benignitas, quæ nobis de tali liberatione prouidit.

Ad secundum dicendum, quòd spiritus qui ex vna parte contribulatur propter præsentis vitæ de-

A fectus, ex alia parte condelectatur ex cōsideratione diuinæ bonitatis, & ex spe diuini auxilij.

Ad tertium dicendum, quòd lachrymæ prorumpunt non solum ex tristitia: sed etiam ex quadam affectus teneritudine, præcipuè cum consideratur aliquid delectabile cum permistione alicuius tristabilis: sicut solent homines lachrymari ex pietatis affectu, cum recuperant filios, vel charos amicos, quos existimauerant se perdidisse. Et per hunc modum lachrymæ ex deuotione procedunt.

QVAESTIO LXXXIII.

B De Oratione, in decem & septem articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

Vtrum oratio sit actus appetitiuæ virtutis.

D Primum sic proceditur. Videtur quòd oratio sit actus appetitiuæ virtutis. Orationis enim est exaudiri. Sed desiderium est quod exauditur à Deo secundum illud Psal. 9. Quæst. 1. 21. arti. Et 4. dist. 15. q. 4. ar. 1 q 1. & q 2. & ad 2.

C Desiderium pauperum exaudiuit Dominus: ergo oratio est desiderium, sed desiderium est actus appetitiuæ virtutis: ergo & oratio.

1. Præterea, Dionys.* Dicit in 3. cap. de diuin. nomin. Ante omnia ab oratione incipere est vtile, sicut Deo nosipsos tradentes & vnientes. Sed vnio ad Deum per amorem fit, qui pertinet ad vim appetitiuam: ergo oratio ad vim appetitiuam pertinet. C. 3 par. lo a prin. illius.

3. Præterea, Philosophus * in tertio De Anima, ponit duas operationes intellectiuæ partis: quarum prima est indiuisibilium intelligentia: per quā, scilicet apprehendimus de vnoquoque quid est. Secunda verò est compositio, & diuisio: per quam scilicet apprehenditur aliquid esse, vel non esse: quibus tertio additur ratiocinari, procedendo, scilicet de notis ad ignota. Sed oratio ad nullam istarum operationum reducitur: ergo non est actus intellectiuæ virtutis, sed appetitiuæ. Lib. 3. text. 21. tom. 2.

D

Sed contra est, quòd Isid. dicit in lib. * Ethymol. quòd orare idem est quod dicere. Sed dictio pertinet ad intellectum: ergo oratio non est actus appetitiuæ virtutis, sed intellectiuæ. Lib. 10. c. 4 & c 14. circa prin cipiū cit Orthodoxus, in princ.

Respondeo dicendum, quòd secundum Cassiodor. * Oratio dicitur, quasi oris ratio. Ratio autem speculatiua, & practica in hoc differunt, quod ratio speculatiua est apprehensiua solum rerum: ratio vero practica est, non solum apprehensiua, sed etiam causatiua. Est autem aliquid alterius causa dupliciter. Vno quidem modo perfectè necessitatē inducendo, & hoc contingit, quando effectus totaliter subditur potestati causæ. Alio vero modo imperfectè solum disponendo: quando, scilicet effectus non subditur potestati causæ totaliter. Sic ergo & ratio dupliciter est causa aliquorum. Vno quidem modo sicut necessitatem imponens. Et hoc modo ad rationem pertinet non solum E Psalm 1 in non mul- tū remotū à fine.

impo-

imperare inferioribus potentijs, & membris corporis, sed etiam hominibus, & subiectis, quod quidem fit imperando. Alio modo sicut inducens, & quodammodo disponens. Et hoc modo ratio petit aliquid fieri ab his qui ei non subijciuntur, siue sint æquales, siue sint superiores. Vtrumque autem horum scilicet imperare & petere, siue deprecari, ordinationem quandam importat: prout scilicet homo disponit aliquid per aliud esse faciendum. Vnde pertinent ad rationem, cuius est ordinare. Propter quod Philosoph. dicit in 1. Ethic. quod ad optima deprecatur ratio. Sic autem nunc loquimur de oratione, prout significat quandam deprecationem, vel petitionem, secundum quod Aug. dicit in libro. De verbis Domini, quod oratio petitio quædam est. Et Damasc.* dicit in tertio libro, quod oratio est petitio decentium à Deo. Sic ergo patet quod oratio de qua nunc loquimur est rationis actus.*

Lib. 1. ca. pis. 10 1.

Aug ser. 5

Lib 3 de Orth. fid. cap 24 in princ.

Ad primum ergo dicendum, quòd desiderium pauperum dicitur Dominus exaudire, vel quia desiderium est causa petendi: cum petitio quodam modo sit desiderij interpres, vel hoc dicitur ad ostendendum exauditionis velocitatem: quia, scilicet dũ adhuc aliquid in desiderio pauperum est, Deus exaudit antequam orationem proponant, secundum illud Esa. 65. Eritq; antequam clament, ego exandiã eos.

*Ad secundum dicendum, quòd sicut supra dictũ * est, voluntas mouet rationem ad suum finem. Vnde nihil prohibet mouēte voluntate, actum rationis tendere in finem charitatis, qui est Deo vniri. Tendit autem oratio in Deum quasi à voluntate charitatis mota dupliciter. Vno quidem modo ex parte eius quod petitur: quia hoc præcipuè est in oratione petendum, vt Deo vniamur, secundum illud Psal. 26. Vnam petij à Domino, hanc requiram ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ. Alio modo ex parte petentis: quem oportet accedere ad eum à quo petit; vel loco sicut ad hominem: vel mente sicut ad Deum. Vnde dicit * ibidem, quod quãdo orationibus inuocamus Deum reuelata mente adsumus ipsi. Et secundum hoc etiam Damasc. dicit* quod oratio est ascensus mentis in Deũ.*

1a. 2. q. 82. ar. 1. & 1. 2. q. 9. ar. 1 ad 3 & q. ... art. 1.

Cap. 1 de diuin. no. paulò à princ.

Lib. 3 orth. fide c. 24 in princ.

Ad tertium dicendum, quòd illi tres actus pertinent ad rationem speculatiuam. Sed vlterius ad rationem practicam pertinet causare aliquid per modum imperij, vel per modum petitionis, vt dictum est.

In corpo. art.

SVMMA TEXTVS.

Supposito, quod oratio dicitur, quasi oris ratio, respondet D. Tho. ad propositam difficultatem per hanc conclusionem: Oratio, de qua nunc loquimur, est actus intellectus practici. Probatur: Oratio de qua nunc loquimur importat quandam deprecationem, seu petitionem, iuxta illud D. August. in li. de verbis Domini: Oratio quædam petitio est. Et D. Damascen. lib. 3. fid. Ortho. cap. 24. dicit, quod oratio est petitio decentium à Deo: sed tam deprecatio, quam petitio sunt actus intellectus: ergo oratio est actus intellectus. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur. Quod, vt efficiat D. Tho. supponit duo. Primum est, hoc esse discrimis nis inter rationem speculatiuam, & practicã, quod speculatiua solum est apprehensiua rerum, practica

Arrag. de Iustitia & Iure.

A autem non solum est apprehensiua, sed etiam causatiua. Secundum, quod supponit est, quod dupliciter aliquid potest esse alicuius causa. Vno modo perfectè necessitatem inducendo. Quod contingit, quando effectus totaliter subditur potestati causæ. Alio modo imperfectè, solum disponendo. Quod contingit, quando effectus non totaliter subditur potestati causæ. Ex quo fit, ut ratio practica dupliciter possit intelligi causa aliquorum. Vno modo, sicut necessitatem imponens. Quæ ratione pertinet ad ipsum imperare, non solum inferioribus potentijs, & membris corporis; sed etiam hominibus sub iectis. Alio modo, sicut inducens, & quodammodo disponens. Qua ratione, petit aliquid fieri ab B ijs, qui ei non subijciuntur, siue æquales sint, siue superiores. Primum pertinet ad imperium, secundum ad orationem, & vtrumque ad intellectum, cuius est ordinare, ut dicit Aristot. libro 1 Ethic. capit. vlt. Cum tam imperium, quam oratio ordinationẽ quandam importet, qua quis aliquid per alium faciendum esse disponit: ergo oratio, quæ deprecationem, & petitionem quãdam importat, est actus intellectus practici.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Pro intelligentia huius materiæ, quæ præcipua est, valdeq; necessaria, ut à nomine ipso exordiamur, aduertendum est primo, quod hoc nomẽ, oratio, multas ac uarias habet significationes. Nam, C primo largè acceptum significat quemcunque exterius prolatum sermonem. In qua significatione loquutus fuisse videtur D. Thom. in principio huius articuli, quando dixit, quod oratio dicitur quasi oris ratio. Et D. Isidorus libro decimo, Ethymol. cap. 4. & 14. affirmans orare, idem esse, quod dicere. Alio modo potest accipi oratio magis strictè, secundum quod significat exterius prolatum sermonem, non quemcunque sed arte adhibita compositum, & in quo inest uel accusatio, uel defensio aliqua. Quales sunt orationes Ciceronis. Vnde dicti sunt oratores, qui huiusmodi causas accuratius apud iudi- D ces agunt. Tertio accipitur oratio, secundum quod significat, uel animo, uel ore prolatum sermonem cum petitione, & obsecratione coniunctum. Et hoc tertio modo loquimur nos in præsenti de oratione.

Nomẽ oratio multas habet significationes.

Secundo est aduertendum, quod oratio hoc tertio modo sumpta multipliciter definitur à sacris Doctoribus. Nam D. Damasc. libro 3. fidei ortho. cap. 24. dicit, orationem esse ascensum intellectus ad Deum. Et rursus ibidem: Oratio est petitio decentium à Deo. Diuus Augustinus in sermone de Oratione, & Ieiunio, inquit, quod oratio est rerum inuisibilium inquisitio. Et rursus ibidem; Oratio est pius affectus mentis in Deum directus. Diuus Am- E brosius dicit, quod oratio est cibus mentis, præclaraque alimonia suauitatis, quæ membra non onerat, sed in ornamenta conuertit. Diuus Gregorius super 41. capitulum Iob, in illa verba: Non parcam ei, & verbis potentibus, & ad deprecandum compositis: dicit; Veraciter orare esse, amaros in compunctione gemitus, & non composita verba resonare. Quasi diceret: Oratio est amarorum gemituum in compunctione resonantia. D. Bernardus in quadam sua epistola definit orationem dicens, quod est hominis Deo adhærentis affectio, & familiaris quædam, & pia alloquutio, & statio illuminatæ mentis ad fruendum Deo, quamdiu licet. Hugo de Virtute orandi: Oratio est deuotio ex com-

Variæ definitiones orationis.

D. Aug.

D. Ambr.

D. Greg.

D. Bernard.

Hugo.

A punctione procedens. Et rursus ibidem: Oratio est conuersio in Deum per pium, & humilem affectum, fide, & spe, & charitate subnixa. Glossa super vltimum caput primæ epistolę ad Thessa. in illa verba: Sine intermissione orat, dicit, orationem esse bonum desiderium. Et tandem alij: Oratio est expressio desiderij propter bonum adipiscendum, vel malum remouendum, informata per verbum exterius, vel interius. Quæ omnes potius descriptiones quarundam proprietatum, seu conditionum ipsius orationis, quam veræ diffinitiones sunt dicendę. Nam quia oportet orantem contemplari Deū, & ipsius bonitatem, ac potentiam, & etiam oportet ipsum ad Deum, tanquam ad bonorum desideriorum largitorem affectum suum dirigere. B Interdumque orans petit à Deo formaliter quod desiderat, interdum autem non, nisi interpretatiue vt quando desiderium suum pandit, etiam si nec ore, nec mente dicat; Domine da mihi hoc vel illud, & præterea quia aliquando orat quis ex compunctione cordis, vt, si pro remouendis malis deprecetur, aliquando verò ex amore, & dulcedine, quam sentit Deo adhærens, & ipsum contemplans, quasi cupiens ad perfectionem peruenire: inde est, quod in describenda oratione quidam attendunt ad hoc, quidam ad illud, & alij ad aliud. Sed ex omnibus positis descriptionibus, quas Alexander Alensis 4. p. questione 26. memb. 1. articulo 1. latissimè explicat, ea, quę est Damasceni, ponitur que à D. Tho. in isto C articulo nempe; Oratio est petitio decentiū à Deo: est optima; vt potę quæ magis explicat quidditatem, & essentiam orationis. Complectiturque hęc definitio, non in vniuersum omnes orationes, sed illam tantum, de qua nos in præsenti loquimur, quæ est actus religionis. Petitio ponitur loco generis, & additur, decentium à Deo, vt duplex differentia, qua hæc oratio ab alijs distinguitur, significetur. Vna est, quod est à Deo, per quam particularium orationes, quibus homines orant ius excluduntur, altera, quod est decentium, per quod iniustas & ineptas orationes, quę non sunt actus religionis, à ratione orationis reijcimus: Est autem aduertendum, quod quando dicitur à Deo, intelligendum D est mediatè, vel immediatè. Nam, vt infra dicemus, aliquando oratio nostra dirigitur ad sanctos immediate, & mediatè ad Deum, tanquam ad bonorum, quæ desideramus, largitorem.

Glossa. Optima diffinitio orationis.

1 arg. contra diffinitionem orationis. Sed contra prædictam diffinitionem, argumentor in hunc modum; Christi petitio à patre non potuit non esse vera, & perfecta oratio: & tamen non fuit petitio decentium à Deo: ergo illa definitio non est conueniens. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur; Christus pro reparatione generis humani calicem passionis decentissimè bibit, vt dicit D. Anselmus in lib. Cur deus homo, atque adeò indecentissimum esse videretur, illum non bibere; sed Matthęi. 26. ter petijt à Patre, E vt si possibibile esset, calix ille à se trāsiret: ergo oratio non semper est petitio decentium.

2. arg. Secundo: Oratio Apostolorū non semper fuit decentium; ex quo prouenit, vt non semper fuerit exaudita à Deo, vt constat ex Paulo secundæ ad Corin. ca. 12. dicente, Ne magnitudo reuelationem extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ angelus Satanæ, qui me colaphicet. Propter quod ter Dominū rogaui, vt discederet à me, & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur: ergo non est de ratione orationis, quod sit decentium. Et confirmatur ex Glossa super dicta verba Pauli, dicente: Nota, quod exauditur Diabolus petens tentandum Iob, & non exauditur Apostolus, petens stimulum mouendum: sed petitio diaboli fuit omnino indecens, scilicet, quod iustus sine merito puniretur: ergo ad rationem orationis non est necessarium, quod sit decentium.

Ad 1. ar. Ad primum argumentum respondeo negando minorem, Fuit enim Christi oratio decentium, vt planè docet Damascenus libro 3. ca. 24. Et sic postquam dixit: oratio est petitio decentium à Deo, infert statim: Qualiter Lazaro mortuo & tempore passionis orauit Christus. Si quis autem quærat, quare ergo nō fuit exauditus? dico, quod quoniam oratio est petitio procedens ex voluntate, & desiderio sicut possumus cōsiderare in Christo triplicem voluntatem: ità etiam & triplicem orationem. Vnà fuit procedens à voluntate rationis. Et hæc, quia in omnibus fuit conformis voluntati diuinæ; semper fuit exaudita, iuxta illud Pauli ad Hebr. 5. Exauditus est pro sua reuerentia. Alia fuit procedens à voluntate pietatis, & tertia à voluntate carnis. Et istæ non semper fuerunt exauditæ. Tum; quia non semper fuerunt conformes voluntati diuinæ in volito materiali; vt patet ex eo, quod pendens in cruce orauit pro suis crucifixoribus, qui tamen non omnes salui sunt. Et positus in agonia petijt, vt calix passionis à se transiret, quod Dominus noluit. Tum etiā, quia illæ petitiones plus erant ad nostram eruditionem, quam ad diuinam exauditionem. Magis enim petebat Christus, vt nos erudiret quam vt Deū ad suam petitionem inclinaret. Et sic propriè illæ non fuerunt orationes, sed magis explicatione inclinationis & desiderij carnis aut pietatis in ipso existentium.

Ad 2. arg. Ad 2. argu. respondeo, orationem Pauli fuisse decentiū, quod à posteriori manifestè colligitur, quoniam fuit exaudita à Deo, si non ad votum, tamen ad meritum, vt dicit Glossa supra dictum locum. Multa petit ęger à medico, quę medicus non dat, nec exaudit ad voluntatem, ut exaudiat ad sanitatē. Et ad hunc modum non exaudiuit Dominus Paulum ad voluntatem. Fuit ergo oratio Pauli decentium, tamen eam Dominus non acceptauit, vt uolebat; sed secundum quod ei plus expediebat. Ad illud, quod adducitur in eodem argumento de exauditione Satanę, dico, quod illa non fuit ratione operantis, quod malum erat, & inordinatum, sed ratione operis operati. Tentatio enim, cuius faciendæ Dæmon à Deo facultatem petebat, considerari potest, & in ordine ad tentantem, cuius intentio erat praua, & iniqua, & in ordine ad tentatum Iob, cuius sustinentia erat bona, cedensque illi ad meritū, & posteris ad exemplū. Fuit ergo acceptata à Deo tentatio non quantum ad primum, sed tantū, quantum ad hoc secundum: Itaque sola præcisa ratione dicitur Satan à Deo exauditus. Vnde D. Damasc. lib. 2. c. 29. dicit: Concedit Dominus iustum incidere in calamitates, vt eam, quæ in eo latet, uirtutem, alijs manifestam faciat, vt in Iob, estque hoc non orationis, sed diuinæ prouidentiæ effectus, vt ibidem dicitur.

D. Damasc.

Dubium circa conclusionem D. Tho. 1. argum. His constitutis, circa cōclusionem positam à D. Tho. in isto articulo est difficultas, utrum oratio sit actus intellectus, an verò uoluntatis. Et quod sit voluntatis, & nō intellectus, probatur primo, testimonio Hugonis in lib. de virtute orādi dicentis, quod oratio deuotione perficitur; sed deuotio, ut docuit D. Tho. quæstione præcedenti est actus voluntatis; est enim prompta voluntas faciendi ea, quę ad Deū pertinent: ergo oratio similiter pertinet ad uoluntatem & non ad intellectum.

Secundo.

2. argum. Secundo, D. August. in sermone de oratione, & ieiunio diffiniens orationem dicit, quod est pius afectus animi in Deum: sed voluntatis est piè affici, & non intellectus: ergo oratio est actus voluntatis.

3. argum. Tertio: Si oratio esset actus intellectus, sequeretur, ipsam esse cognitionem. Consequens autem est falsum, quia nec est cognitio apprehensiua, nec iudicatiua, vt patet ergo & illud, ex quo sequitur. Atque ex consequenti oratio potius ad uoluntatem, quam ad intellectum spectat.

Vlt. arg. Vltimo. Ille est actus orationis, quem hæc verba explicant. Fac hoc, vel, Da mihi hoc: sed ista pertinent ad voluntatem, & non ad intellectum; continent enim imperium, atque motionem quandam, quæ non ad intellectum, sed ad voluntatem spectat: quæ est veluti regina aliarum potentiarum, ipsasq; omnes mouens ad suas operationes: ergo oratio est actus uoluntatis, & non intellectus. Et confirmatur: Ista verba explicant animi desiderium, ipsisque declaramus ea, quę volumus obtinere: ergo non ad intellectum, sed ad voluntatem spectant.

Propter hæc argumenta Medina in tractatu de oratione. C. de pœnitentia cap. 2. tenet contra Diu. Tho. quòd oratio est actus voluntatis, & non intellectus. Alexander Alensis. 4. p. q. 26. memb. 4. multis in medium adductis distinctionibus, concludit orationem interdum ad intellectum, interdum ad voluntatem, & interdum ad trascibilem pertinere.

Conclus. Sed vera, atque tenenda sententia est, quod oratio propriè est actus partis intellectiuæ. Quam tenet D. Tho. in præsenti. Ricardus in 4 d. 15. q. 4. articulo 1. Gabr. super cano. lect. 61. Duran. in 4. eadem dist. questione de oratione. Et probatur hac vna & efficaci ratione: Orare nihil aliud est; quam exprimere cordis desiderium, illudque Deo dicere, atque manifestare: sed hæc pertinent ad intellectum, & non ad voluntatem: ergo oratio formaliter est actus intellectus, & non voluntatis. Fateor in oratione duo posse considerari. Primum est desideriũ, quod orans habet obtinendi aliquid à Deo. Aliud est propositio, & explicatio huiusmodi desiderij, quę fit loquendo Deo per modum supplicatiuum. Primum sine dubio pertinet ad voluntatem, estque actus illius, tanquam elicientis. Et secundum pertinet ad intellectum, cuius est dicere: suntque ambo necessaria ad orationem. Nam nihil petitur obtineri, nisi quod, & affectu desideratur, & intellectu ei à quo obtineri speratur exprimitur. Quare qui quod desiderat suo ingenio, & labore, acquirit, non dicetur orare, sed qui quod desiderat, illud sibi ab alio dari petit, orat. Et sic oratio proprie atque formaliter est actus intellectus, & non voluntatis; quamuis pręsupponat desiderium, quod est actus voluntatis, tanquam principium, & fundamentum orandi.

Ratio circa agenda tres habet actus. Et, vt ad argumenta in contrarium facta respondeamus, aduertendum est, quod vt docet D. Thom. supra quęst. 47. art. 8. ratio circa ea, quę sunt agenda tres habet actus. Primus dicitur consiliatio, pertinetq; ad inuentionem, & est quo, proposito sibi fine, inquirit homo & consultat de medijs, quibus ad illum consequendum possit peruenire. Secundus est, quo inter media inuenta iudicat, vtrum illorum sit pręstabilius. Pertinetq; iste actus ad speculatiuam rationem. Tertius est pręcipere, vt fiat, & exequutioni mandetur, quod vtilius iudicatur. Consistit autem iste actus in applicatione consiliatorum, & iudicatorum, ad operandum. Et quoniã propinquior est fini rationis practicæ, fit, vt sit principalis actus illius, atq; etiam prudentiæ. Sed his tribus actibus

A intellectus sunt coniungendi alij duo uoluntatis, qui sunt uoluntas finis, & electio mediorum. Ex uoluntate quidem finis inducitur ratio ad primum actum, qui est inquisitio mediorum, atque etiam ad secundum, qui est iudicare de medijs, vtrum sit alio præstabilius. Et statim sequitur actus uoluntatis, qui est electio; & quod voluntas eligit, id statim ratio & intellectus præcipit fieri. Itaque actus, quantum attinet ad agenda in moralibus, sunt quinque. Primus est uolitio finis. Secundus inquisitio mediorũ. Tertius iudicium rationis. Quartus electio voluntatis. Quintus, & vltimus imperium eiusdem rationis. Oratio secundum D. Tho. pertinet ad istum vltimum actum, quamuis habeat ortum à pręcedentibus. Et propterea, supposito, quod ratio practica, quę est principium operationis, dupliciter potest esse causa aliquorum. Vno modo perfectæ per imperium necessitatẽ inducendo. Quod contingit, quando effectus totaliter subditur potestati causæ. Alio modo imperfectè, solum disponendo. Quod contingit, quando effectus non totaliter subditur potestati causæ. Affirmat quod oratio est actus intellectus practici: isto secundo modo, & non primo, vt diximus in explicatione literę. Hoc supposito ad primum argumentum respondeo, Hugonem affirmare, quod oratio deuotione perficitur. Non quia oratio est uoluntas, sed quia nascitur ex voluntate. Et quo maior est uoluntas, eò etiam maior atque efficacior est oratio, & imperium.

Ad 1. arg.

Ad 2. arg. Ad secundum respondetur, quod quando D. August. definit orationem dicens, quod est pia affectio in Deum; non assignat orationis definitionem formalem, sed causalem; quia est proprium verę orationis, ut à pia affectione, tanquam à causa proficiscatur.

Ad 3. arg. Ad tertium argumentum respondetur cum D. Thom. hic ad tertium, negando sequelam. Nam vltra apprehensionem, & iudicium, qui sunt actus intellectus speculatiui, est etiam alius intellectus practici, qui est imperare. Et ad istum pertinet oratio.

Ad vlt. arg. Ad vltimum respondetur, concessa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico cum D. Th. supra quęst. 47. art. 8. ad 3. aliud esse mouere absolutè, & aliud imperare. Nam imperare est mouere ordinando hoc ad illud. Ex quo fit, vt quamuis proprium voluntatis sit mouere, imperare tamen tantũ pertinet ad intellectum propter ordinationem, quã importat. Et ad confirmationem, concedo, quod illa uerba siue mentalia sint, siue vocalia explicant desiderium, negatur tamen inde inferri, quod oratio sit actus voluntatis, & non intellectus: Nam explicatio desiderij, quam oratio importat, non est actus voluntatis, sed intellectus.

Quis requiratur vt quis orare dicatur. Sed, vt hęc melius intelligantur, aduertendum est primò, quod quemadmodum ad hoc, ut lex uel princeps dicatur legem ferre, non satis est, quod iudicet aliquid fieri oportere, & uelit id fieri, sed vltra hoc requiritur, quod statuat illud esse faciendum; non quidem consulendo, aut adhortando, sed efficaciter pręcipiendo. Itaq; tunc tantum existit lex quando illa, quæ iudicio probantur, & placent uoluntati fieri præcipiuntur. Et sic lex nihil aliud est, quã quoddam imperium rei probatæ per iudicium, & uoluntatem. Vel alio modo, lex est quędam uis imperans id, quod principis iudicio, & voluntate probatur. Ita etiam ad hoc, ut aliquis dicatur efficaciter & vere orare, nõ satis est, quod iudicet aliquid fieri oportere; & velit id fieri. Sed ultra hoc requiritur, quod per rationem practicam illud petat, atque causet. Non quidem quasi necessitatem imponens.

Quomodo pertinet ad ipsam imperare non solùm inferioribus potentijs, & membris corporis; sed etiam hominibus subiectis. Sed quasi inducens, & quodammodo disponens petendo, scilicet, aliquid fieri ab ijs, qui ei non subijciuntur, siue æquales sint, siue superiores. Nam primum pertinet ad imperium, & secundum ad orationem, & vtrumque ad intellectum, cuius est ordinare, vt dicit D. Thom. in corpore articuli. Ex quo fit, vt ad orationem idem prorsus actus tam intellectus, quam voluntatis sint necessarij, qui requiruntur ad imperium: Et quod ad eandem potentiam pertineat orare, cuius est imperare. Et tantum differunt imperium, & oratio in hoc, quod imperium perfectè causat necessitatem imponendo, quia fertur in subiecta, at verò oratio causat imperfectè solum disponendo, quia petit aliquid fieri ab ijs, qui ei omnino non subijciuntur. Vnde eodem modo loquendum erit de oratione, quo loquuntur Theologi de imperio, quantum attinet ad explicandum cuius potentiæ actus sit oratio.

Imperiũ est actus intellectus

Secundo est aduertendum, quod licet imperium habeat quodammodo ortum à voluntate, tamen secundum substantiam est actus intellectus, vt docet Aristo. libro 5. Ethi. capitulo 10. & D. Tho. 1. 2. quæstione 17. articulo 1. Et ratio est, quia, vt notat Caietanus super illum articulum, ad rationem imperij tria requiruntur. Primum est, ordinatio ad id, quod faciendum est. Secundum, intimatio, & denunciatio eius, quod est faciendum. Tertium est motio, qua imperans mouet illum, cui imperat, vt imperium exequatur. Duo priora pertinent ad intellectum, & tertium ad voluntatem; quia voluntas est, quæ primò mouet per modum agentis seipsam, & reliquas potentias ad exercitium actus. Et quia, vt docet D. Tho. 1. 2. quæstione 13. artic. 1. actus compositus ex duobus, quę spectant ad diuersas potentias illi præcipue est tribuendus, à qua procedit elicitiuè, & quantum ad substantiam actus: & substantia imperij est illa intimatiua ordinatio, qua ille, cui imperium datur ordinatur ad id, quod est faciendum cum quadam intimatione, & denunciatione illius, quod fieri debet: motio verò voluntatis præsupponitur ad istam ordinationem, fit consequens, vt imperium propriè dicatur pertinere ad intellectum, præsupposito tamen actu voluntatis, virtute cuius ratio mouet illum, cui imperat. Mouere enim primò conuenit voluntati, & virtute illius conuenit rationi. Si quis autem quærat, qui nam actus voluntatis sit iste, qui præsupponitur ad imperium, & virtute cuius ratio mouet, respondetur cum D. Thoma loco citato, quod est electio. Quando enim aliquis per imperium quod exprimitur per hæc verba. Fac hoc, mouet illum cui imperium datur, ad id faciendum, vis illa, & efficacia mouendi conuenit huic imperio, ex electione, qua prius voluntas elegit hoc esse faciendum. Et idem prorsus est intelligendum de oratione, quæ eandem rationem habet cum imperio, quantum ad hoc. Ex dictis infertur, quod oratio respectu eorum, pro quibus oramus, constituenda est in genere causæ efficientis, dispositiuæ tamen. Atque adeo quando Deum oramus pro re aliqua, non solum mentes nostras ipsi offerimus, & appropinquamus eidem: sed etiam apponimus causas efficiendis petitis. Quapropter meritò non orans vt debet, priuatur optatis: sicut & negligens cultor priuatur fructu horti, vel agri: Sed de hoc infra latiùs videbimus.

ARTICVLVS II.

Vtrùm sit conueniens orare.

AD Secundum sic proceditur. Videtur quòd non sit conueniens orare. Oratio enim videtur esse necessaria ad hoc, quòd intimemus ei à quo petimus id quo indigemus. Sed sicut dicitur Mat. 6. Scit pater vester, quia his omnibus indigetis: ergo non est conueniens Deum orare. 4. di. 15. q. 4. ar. 4. q. 1. ad 1. & 2. & 3. & ver. q. 5. art. 2. co. & opu. 3. ca. 255.

2. Præterea, Per orationem flectitur animus eius qui oratur, vt faciat quod ab eo petitur. Sed animus Dei est immutabilis, & inflexibilis, secundum illud 1. Reg. 15. Porrò triumphator in Israel non parcet, nec pœnitudine flectetur: ergo non est conueniens, quòd Deum oremus.

3. Præterea, Liberalius est dare aliquid non petenti quàm dare petenti: quia sicut Seneca dicit. Nulla res carius emitur, quàm quæ precibus empta est. Sed Deus est liberalissimus: ergo non videtur esse conueniens, quòd Deum oremus. Li. 2. de beneficijs, c. 1. circa fi-nem.

Sed contra est, quod dicitur Lucæ 18. Oportet semper orare, & non deficere.

*Respondeo dicendum, quòd triplex fuit circa orationem antiquorum error. Quidam enim posuerunt, quòd res humanæ non reguntur diuina prouidentia, ex quo sequitur, quod vanum sit orare, & omnino Deum colere. Et de his dicitur Malach. 3. Dixistis, vanus est qui seruit Deo. Secunda fuit opinio ponentium omnium etiam in rebus humanis ex necessitate contingere, siue ex immutabilitate diuinæ prouidentiæ, siue ex necessitate stellarum, siue ex connexione causarum. Et secundum hos etiam excluditur orationis vtilitas. Tertia fuit opinio ponentium quidem res humanas diuina prouidentia regi, & quod res humanæ non proueniunt ex necessitate: sed dicebant similiter dispositionem diuinæ prouidentiæ variabilem esse, & quòd orationibus, & alijs quæ ad diuinum cultum pertinent dispositio diuinæ prouidentiæ immutatur. Hæc autem omnia in primo * libro improbata sunt. Et ideo oportet sic inducere orationis vtilitatem, vt neque rebus humanis diuina prouidentia subiectis necessitatem imponamus, neque etiam diuinam dispositionem mutabilem æstimemus. Ad huius ergo euidentiam considerandum est, quod ex diuina prouidentia non solum disponitur qui effectus fiant, sed etiam ex quibus causis, & quo ordine proueniant. Inter alias autem causas sunt etiam quorundam causæ actus humani: vnde oportet homines agere aliqua non vt per suos actus diuinam dispositionem immutent, sed vt per actus suos impleant quosdam effectus secundum ordinem à Deo dispositum. Et idem etiam est in naturalibus causis. Et simile est etiam de oratione. Non enim propter hoc oramus, vt diuinam dispositionem immutemus, sed vt id impetremus, quod Deus disposuit per orationes Sanctorum esse implendum, vt scilicet homines postulando mereantur accipere, quod eis Deus omnipotens ante secula disposuit donare, vt Gregor. * dicit in libro Dialogorum.* 1. 1. q. 22. art. 2. & 4. & q. 115. ar. 6. & q. 116. & q. 19. art. 7. & 8. Li. 1. c. 8. med. & habetur 2. q. 4. c. Obtinere.

Ad

Ad Primum ergo dicendum, quod non est necessarium nos Deo preces porrigere vt ei nostras indigentias, vel desideria manifestemus, sed vt nosipsi consideremus in his ad diuinum auxilium esse recurrendum.

Ad secundum dicendum, quòd sicut dictum est, oratio nostra non ordinatur ad immutationem diuinæ dispositionis, sed vt obtineatur nostris precibus quod Deus disposuit.*

In cor. ar. ... (margin)

Ad tertium dicendum, quòd Deus nobis multa præstat ex sua liberalitate, etiã non petita: sed quòd aliqua vult præstare nobis petentibus, hoc est propter nostram vtilitatem, vt, scilicet fiduciam quandam accipiamus recurrendi ad Deum, & vt recognoscamus eum esse bonorum nostrorum authorẽ: Vnde Chrysost. dicit, Considera quanta est tibi cõcessa fœlicitas, quanta gloria attributa, orationibus fabulari cum Deo, cum Christo miscere colloquia, optare quod velis, quod desideras postulare.*

In sententiarum hõ. in lib. 2. de orãdo Deũ. non procul à prin. incipit, Dupli ci nomine par est. (margin)

SVMMA TEXTVS.

ANtequam D. Tho. ad propositam difficultatẽ respondeat, præmittit triplicem fuisse apud antiquos errorem de oratione. Primus fuit eorum, qui dicebant, res humanas diuinæ prouidentiæ nõ esse subiectas. Ex quo inferebant, vanum esse orare, & omnino Deum colere. Secundus eorum, qui affirmabant, omnia in rebus humanis ex necessitate contingere, siue ex immutabilitate diuinæ prouidentiæ, siue ex necessitate stellarum, siue ex connexione causarum. Ex quo similiter sequebatur, orationem esse inutilem. Tertius eorum, qui dicebant, res humanas diuina prouidentia regi, nec esse necessarias, atque adeò necessariam esse orationem, ut illa, atque aliis ad diuinum cultum pertinentib. dispositio diuinæ prouidentiæ, quæ variabilis est, immutetur. Quæ omnia manifestam continent falsitatem, ut p.p. variis in locis ab ipso D. Tho. fuit explicatũ. Ex quo sequitur, sic oportere inducere orationis vtilitatem, vt nec rebus humanis diuinæ prouidentiæ subiectis necessitatem imponamus, nec etiam diuinam dispositionem mutabilem æstimemus. Et sic est conclusio. Conueniens, & necessaria est oratio ad multas res obtinendas. Probatur: Ex diuina prouidentia non solum est dispositum, qui effectus fiant, sed etiam ex quibus causis; & quo ordine proueniant: Sed inter causas dispositas à Deo ad producendos multos effectus, est constituta oratio; multa enim disposuit Deus facere media oratione, sicut etiam medijs alijs causis naturalibus: ergo ad tales effectus consequendos necessaria, & conueniens erit oratio. Non quidem, ut per illam diuinã dispositionem immutemus, sed vt id impetremus, quod Deus per orationes sanctorum implendum esse disposuit. Vt, scilicet, homines postulando mereantur accipere quod eis Deus omnipotens antè secula disposuit donare, vt dicit D. Grego. libro 1. Dialogo. ca. 8. referturque à Gratiano in Decretis. 23. q. 4. c. obtinuit.

EXPLICATIO ARTICVLI.

SI errorum, qui à D. Tho. in hoc articulo recensentur, exactè esset disputatio tradenda, longior necessario esset, quam quæ intentæ a nobis, multisque in locis promissę breuitati conueniret. Cum opus esset multa de prouidentia diuina, de rerũ contingentia, de scientia, & voluntate Dei, atque etiam de eius immutabilitate in mediũ afferre. Quę adeo difficilia sunt, & à nostro instituto aliena, vt non solum diutius immorari, sed etiam extra chorum saltare esset necesse. Eo vel maximè, quod huius nostri operis intentio ea præcipuè est, ut pertinentia ad mores, & non pertinentia ad speculationem doceam. Sed; ne omnino ea, quæ sunt interpretis prętermittam, operæpretium erit aliqua de illis, maiori, qua potero breuitate, perstringere, vt & eorum errorum authores, & modi, quibus sunt impugnandi, breuiter cognoscantur. Primus ergo error fuit illorum, qui orationem eiusque vsum ideo à rebus humanis excludebant, quia Deum harum rerũ inferiorum prouidentiam habere negabant. Et sic nec orationes exaudiri, nec res per ipsas postulatas, ab eo conferri posse dicebant. Huius erroris fuisse videntur Democritus, & Epicurei. Qui, vt author est D. Tho. p.p. q. 22. art. 2. affirmantes mundum factũ fuisse casu, diuinam prouidentiam omnino à rebus tollebant. Auerroes. 12. Meta. comm. 52. & 54. quẽ multi alii sequuntur, dicebat, res tantum incorruptibiles, atque perpetuas diuinæ prouidentiæ esse subiectas, non autem res corruptibiles. Et cum hæc inferiora secundum speciem sint incorruptibilia, secundum autem indiuiduum corruptibilia; subinde affirmabat, illa secundum speciem, & non secundũ indiuidua ac singularia diuinæ prouidentiæ esse subiecta. In quorum persona dixisse videtur Iob. cap. 22. loquens de Deo: Nubes latibulum eius, & circa cardines cœli perambulat, nec nostra considerat. Rabbi Moyses, vt author est idem D. Tho. loco citato, dicebat, non solum incorruptibilia, sed etiam indiuidua naturæ humanæ propter splendorem intellectus, quo participant diuinæ prouidentiæ, esse subiecta. De aliis autem indiuiduis corruptibilibus sequutus est opinionem aliorum. Sed contra hos omnes sit conclusio de fide tenenda. Necesse est omnia non tantum in vniuersali; sed etiam in particulari, diuinæ prouidentiæ esse subiecta. Atque adeò ex hac parte necessitas orationis negari non potest. Probatur primo ex illo Sapien. 14. Tu autem pater prouidentia cuncta gubernas. Et Sapien. 8. Attingit à fine, usque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Hoc est attingit à summis creaturis, usque ad infima earum. Eandem conclusionem probat D. Aug. li. 5. de Gen. ad literam. ca. 20. & 21. aliis tribus testimoniis. Primum est ex Ps. 148. Ignis, grando, nix, glacies, quæ faciunt verbum eius secundum Matth. 10. Nõne duo passeres esse ueneunt? & tamen vnus ex illis non cadit in terra sine patre vestro. Tertium eiusdem Matth. ca. 6. Vbi postquam dixit Christus; Considerate campi, &c. subiunxit statim: si enim fęnum, quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, sic Deus uestit, quanto magis vos modicæ fidei. Idem testimonium adducit Diu. Augu. lib. 10. de Ciuit. cap. 14. vbi affirmat Plotinũ Platonicum, hanc sententiam tenuisse. In qua etiã est Plato in Epimenide, & lib. 10. de Legibus. vt supra illud caput de Ciuitate, autor est Ludouicus Vines. Licet D. Tho. p.p. q. 22. art. 3. aliter de Platonẽ sentiat. De hac re legẽdus est D. Aug. li. 5. de Ciuit. cap. 9. & 10. Quo etiam loco eleganter reprobat sententiam Ciceronis futurorum præsentiam à Deo subtrahentis. Et lib. 7. de Ciuit. c. 29. & 30. Videndus est etiam D. Hierony. super 32. caput. Hieremię illa verba: Ego Dominus vniuersæ carnis. Vbi affirmat vniuersas res, quamuis minutissimas diuinæ subiacere prouidentiæ. Ex quo infero, quod quando idẽ

Primus error negantium prouidentiã. (margin)

Conclu. (margin)

D. Augu. (margin)

D. Hiero. (margin)

D. Hiero-

D. Hieronymus in ca. I. Abacuch videtur res infimas à diuina prouidentia subtrahere, non sic est intelligendus, ut negauerit illa subiacere diuinæ prouidentiæ. Sed id dixit, vel quia non tam particularē curam gerit de illis, sicut de hominibus iuxta illud Pauli 1. ad Cor. 9. Nunquid Deo cura est de bobus; vel, quia loquebatur secūdum aliorum sententiam, propria, scilicet, sub missa, quod sæpenumero facere consueuit, ut ipse fatetur, in Apologia ad Rufinum c. I. Sed, ut ratione probemus nostram conclusionē supponendum est, primò, tanquam certum quod omne agens agit propter finem. Ex quo sequitur, tantum se extendere ordinationem effectuum in finem, quantum se extendit causalitas primi agentis. Quod ità esse constat. Nam si non tantum se extenderet ordinatio effectuum in finem quantum causalitas agentis, nō semper agens ageret propter finem. Quare quotiescunque aliquis effectus non est ad finem agentis ordinatus, dicimus illum prouenire ab alia causa præter intentionem agentis. Hoc supposito probatur conclusio hac ratione: Causalitas Dei, qui est primum agens extendit se ad omnia entia, tam corruptibilia, quam incorruptibilia, tam singularia, quam secundum rationē speciei: & ordinatio effectuum in finem extēdit se tantum quantum causalitas agentis: ergo ordinatio diuina, qua, ordinat res in finem extendit se ad omnia entia. Sed prouidentia nihil aliud est, quam ratio ordinis aliquorum in finem: ergo omnia sunt subiecta diuinæ prouidentiæ. Secundo probatur conclusio à D. Tho. hac ratione: Deus cognoscit omnia tam vniuersalia, quam particularia, eiusque scientia comparatur ad res, sicut ars ad artificiata: ergo est necessarium, quod omnia supponantur diuino ordini, sicut artificiata subduntur ordini artis, atque ex consequenti quod omnia sint subiecta diuinæ prouidentiæ. Sed quoniam nō omnes recipiunt illud antecedens, scilicet, Deus cognoscit omnia tam singularia, quam vniuersalia, negantes ipsum cognoscere futura contingentia, quorum vnus est Cicero, libro 2. de Diuinatione, qui dicebat Deum futurorum contingentium nullo modo posse habere certam & infallibilem cognitionem. Et ratio illius erat; Quia futura, ut futura cognosci non possunt, nisi in suis causis. Causæ autem ex quibus futura contingentia oriuntur, non sunt ad vnum determinatæ, sed indifferentes ad vtrumlibet. Et sic videtur implicatio contradictionis, quod visis illis causis, certò & infallibiliter cognoscatur, in quam partem se sint inclinaturæ. Operæpretium erit illud probare, quod facile est ex sacris literis, Nā Ecclesiasti. capitulo 33. dicit Salomon loquens de Deo. Nota sunt tibi omnia, antequam crearentur. Et capit. 39. Opera vniuersæ carnis coram ipso sunt. Et Sapientiæ 8. Signa & monstra scit antequam fiant; & euentus temporum & seculorum. Ecclesiast. 23. Oculi Domini lucidores super solem circunspicientes vias hominum: Et ad Rom. 4. Vocat ea, quæ non sunt, tanquam ea, quæ sunt. De qua re disputat latè D. Augu. super illud Psalmi: Plenitudo agri mecum est. Et ser. 11. de verbis Apostoli, super illud ad Ephe. I. Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem.

Sententia Ciceronis de cognitione futurorum cōtingentiū.

D. Augu.

Sed, quamuis sit certum de fide, quod Deus cognoscit omnia, etiam futura contingentia; est tamē non leuis difficultas in explicanda ratione, & modo, quo Deus futura contingentia cognoscit? Ad cuius explicationem aduertendum est, quod ea tantum futura possunt in suis causis cognosci & præuideri, quæ habēt causam determinatā, & necessariā. Illa verò futura, quorum causæ contingentes sunt,

Difficultas.

A & indifferentes ad vtrumque, implicat contradictionem, quod ex suis causis possit certò, & infallibiliter cognosci; & præuideri. Et in hoc rectè dixit Cicero, ut manifestè probatur ex ratione illius. Quare si Deus aliunde non haberet, quod futura cognosceret, nisi quod illa videt in causis, nullo modo certò, & infallibiliter cognosceret contingentia. Dicimus ergo, quod, ut rectè D. Thom. docet, de Veri. quæst. 2. ar. 12. & p. p. q. 14. ar. 13. Deus futura contingentia non præcognoscit in suis causis. Nam est impossibile. Sed præcognoscit illa, idque certò & infallibiliter quoniam habet omnes res futuras in sua æternitate præsentes, non solum in esse cognito & obiectiuo (vt nonnulli dicunt,) sed etiam secundum esse reale, quod extra suas causas habebunt. **B** Et sic intuetur singulas illas res ipsas in sese, eo modo, quo ego intueor res mihi modo præsentes, Et causa huius euidens est, quoniam tota æternitas est præsens Deo cùm successionem non habeat. Et ea æternitas complectitur, & ambit, & coexistit omni tempori. Ex quo fit, quod sunt illi præsentes simul omnium temporum differentiæ. Atque ex cōsequenti coexistunt Deo in æternitate omnes res, quæ pro qualibet temporis differentia, erunt, fuerūt, & sunt. Et sic illas omnes præsentes intuetur, atque cognoscit. Itaque, vt exemplo fiat lucidius, dico, quod ab æterno, simul est Deo præsens tempus, in quo Antichristus nondum est; & etiam tempus, in quo Antichristus **C** iam est; & item tempus, in quo iam præterijt esse. Et ab æterno Deus simul, & præsentaliter intuetur Antichristum nondum esse; & Antichristum esse; & præterijsse, vnumquodque pro suo tēpore. Quoniam æternitas simul coexistit illis tribus temporibus; & est tota simul præsens Deo. Et sic cognoscit vniuersas illas res, quæ pro qualibet temporis differentia erunt certò & infallibiliter. Quoniam illas habet præsentes in æternitate, & illi coexistunt. Et hæc de primo errore dixisse sufficiat.

Desponsio ad difficultatem.

Secūdus error fuit illorum, qui ideo orationem, & eius vtilitatem à reb. humanis reijciebant; quia omnia ex necessitate euenire iudicabant. Et quamuis plures conuenerint in hac sententia, non tamen **D** omnes ad id dicendum ex vno & eodem capite mouebantur. Nam Stoici Philosophi, qui, vt author est D. August. lib. 5. de Ciui. cap. 8. & 9. libertatem, & contingentia à rebus tollebant, ad id mouebantur, quia existimabant omnia euenire fatali quadam necessitate. Cui etiam ipsum Deum ita subijciebant, ut dicerent, non potuisse res alio modo facere, quam fecit. Ex quo etiam principio permoti videntur Petrus Abaylardus, & Vvicleph ad negādum liberum arbitrium, ut dicit Castro libro 9 de Hæresi. uerbo. libertas. Priscillianistæ id ipsum negabant. Quia credebant cælum, & astra ità influere in hominum animos, & alias quascunq; res, ut eas non solum inclinarent, sed etiam necessario raperent in actiones. **E** Manichæi alia ratione sunt inducti. Nam dicebant, quod quemadmodū erant duo rerum principia, vnum à quo bona, alterum, à quo mala: ita etiam in homine erant duæ animæ, vna orta à bono principio, & ordinata ad studium boni, atque honesti, altera profecta à malo principio, & determinata ad studium turpitudinis. Quæ duæ animæ ità inter sese pugnabant, ut cum aliquid boni, aut honesti ageremus, uinceret bona anima; quādo autem prauè operaremur, vinceret mala anima. Sed, siue studiose, siue prauè operaremur affirmabant, nunquam nos libere, sed necessariò operari. Et sic tollebant rerum contingentiam, & libertatē. Alij id ipsum faciebant permoti ex infallibilitate, &

Secundus error dicētium omnia euenire necessariò.

certi-

certitudine scientiæ diuinæ, atq. et ex efficacia diuinæ (A) voluntatis, & prouidentiæ; cum quibus rerum contingentiam, & libertatem arbitrij stare non posse iudicabāt. Et, ut cognoscatis, quantum in hac re explicanda insit difficultatis, argumentor in hunc modum: Deus ab æterno præuidit, quidquid quisque

1. arg. facturus est, & scientia Dei est infallibilis, & immutabilis: ergo non potest aliter euenire, quam à Deo est præuisum; atque ex consequenti necessario omnia, & non libere eueniunt.

2. arg. Secundo: Deus non solum præuidit, sed etiam prouidit, hoc est, prouidētia sua decreuit, & ordinauit singulorum hominum singulas actiones, & euentus, & omnium rerum summa & prima causa est diuina voluntas, & prouidentia: ergo omnia necessario eueniunt, & non liberè. Probo consequentiam, Quia posita causa ad vnum determinata, & quæ nullo modo possit impediri; necessario sequitur effectus, sed diuina voluntas est causa omnium rerum, & est ab æterno posita & determinata ad unam partem contradictionis: & impediri non potest: ergo effectus sequuntur necessario.

Confirmatio. Et confirmatur ex Paulo ad Roman. 9. Vbi cum dixisset Deum non ex operibus, sed sua mera voluntate Iacob dilexisse, & Esau odio habuisse, atque etiam cum probasset testimonio Moysi, & exemplo Pharaonis, quod Deus condidit homines ut misericordiæ suæ, atque iustitiæ exempla alia in alios manifestaret, & tandem, cum intulisset; ergo (C) cuius vult miseretur, & quē vult indurat; obijcit sibi Paulus ex aliorū persona dicens: Itaq; mihi quid aliud quæritur? Voluntati eius quis resistet? Quasi diceret; Si Deus sua sola voluntate alios eligit, & alios reprobat, ut modo dicebas ò Paule, & non erit in potestate hominis suas vias, uel bonas, uel malas facere: sed omnia euenient necessario, iuxta decretum diuinæ voluntatis, cui resisti non potest: Ad quam quidem obiectionem D. Paulus respondet, non quidem negando rem ità se habere, ut illata est; sed reprehendendo audaciam illorum, qui talibus verbis exigunt à Deo rationem suæ uoluntatis, atque iudicij. Et dicit: O homo, tu quis es, qui sic respondeas Deo? Nunquid decet figmentum ei, (D) qui se finxit; Quid me fecisti sic? Nonne habet potestatem figulus ex eadem massa luti facere aliud vas in honorem, & aliud in contumeliam? In quib. verbis uidetur concedere Paulus, quod sibi obiectū fuerat, scilicet, Voluntati eius quis resistet? Et illud tantum respondet, quod quāuis hoc ità sit, ut obijcitur, non tamen idcircò possumus iustè accusarè Deum, aut illum in iudicium vocare, magis quam potest lutum queri de eo, qui se finxit.

3. argum. Tertio sic argumentor: Actus humani & quæcunque aliæ causæ in omnibus sequuntur influxū, & inclinationem corporum cælestium: sed corpora cælestia tanquam causæ naturales sunt ad unum determinatæ: ergo & humani actus erunt determinati: (E) ad vnum: atque ex consequenti nullus effectus erit contingens & liber. Consequentia cum minori est nota, & maior probatur, ex illo Genes. cap. 1. Vbi dixit Deus: fiant luminaria, & stellæ in firmamento, ut sint signa, & tempora: sed stellæ non possunt esse signa rerum in hoc mundo agendarum, nisi quia earum sunt causæ effectiuæ. Vnde Aristot. lib. 1. Meteoro. dicit, mundum hunc inferiorem necessariò continuum esse superioribus lationibus, ut inde omnis illius virtus gubernetur: ergo actus humani ex influentia corporum cælestium, tanquam

Confirma. à causa producuntur. Et confirmatur: Nam experientia docet, Astrologos ex aspectu astrorum prædi-

(A) cere ea, quæ quisque acturus, vel passurus est; signū est ergo, quòd cælum influit in animos nostros, & quod sua influentia nos determinat ad unum. Plura alia poterant fieri argumenta ad idem probandum. Sed quoniam hæc nobis ansam præbent explicandi ea, quæ ad scientiam Dei & voluntatem spectant, atque etiam illa, quæ pertinēt ad astrorum influentiam, ex quibus autores secundi erroris positi à D. Tho. mouebantur præcipuè ad dicendum, omnia euenire necessario, & si orationem esse inutilem & superfluam, non oportet alia multiplicare. Et cum diuina prouidentia, atque prædestinatio includant præscientiam, & voluntatem Dei explicatis his, quæ ad scientiam, & voluntatem spectant, (B) explicatum etiam erit de prædestinatione, & prouidentia, quantum attinet ad hoc, quod est intelligere, qualiter cum horum infallibilitate, & certitudine stare possit libertas arbitrij, & rerum contingētia. Quoniam autem est certum de fide homines esse liberi arbitrij, pluresque inueniri effectus in rerum natura, natura sua liberos, & contingentes, vtpotè qui à causis omnino liberis, & ad neutram partem contradictionis determinatis procedunt, non est cur in huius rei probatione immoremur; sed tantum ad argumenta respondere erit opus.

Ad 1. arg. de scientia Dei. Ad primū in quo de scientia Dei est sermo Cic. li. 2. de Diuinatio. respōdet negando antecedens .s. q Deus ab æterno præuiderit quidquid quisq; facturus sit. (C) Nam dicit, quòd cum futura, ut futura cognosci non possint, nisi in suis causis, & causæ, ex quibus oriuntur futura contingentia, sint indifferētes ad utrumque, est impossibile visis illis certò, & infallibiliter cognoscere, quam in partem se sint inclinaturæ. Et sic Deus futura contingentia cognoscere non potest. Et quidem, si futuri euentus præuideri non possunt, nisi in suis causis, planè conuinceret argumentum, vt paulò anteà dicebam. Cæterum hæc sententia est contra fidem. Vnde Laurentius Valla in li. de libero arbitrio aliter respondet ad argumentum, concedendo omnes euentus à Deo præuideri, & diuinam præscientiam falli non posse. Ex hoc tamen non sequitur, quòd ipsæ res ne(D)cessario eueniant. Nam præscientia nullam necessitatem rebus præscitis imponit. Quoniam scientia, aut præsentia non est causa rerum futurarum; sicut neque præsentium. Vnde quemadmodum vos non estis in hoc loco, quia ego video uos hic esse: sed è contra video uos, quia hic estis: ità ad eundem modum res futuræ non sunt, quia Deus præuidit illas futuras: sed cum futuræ essent Deus illas præuidit. Et cum quæritur à Laurentio: Si res contingenter sunt futuræ, quomodo possunt à Deo infallibiliter præuideri? respondet, quòd ipse tantum dicit futuros euentus, non habere necessitatē ex præscientia Dei. Sed utrum illam aliunde habeant, s. à voluntate, dicit, se de hoc nihil affirmare. Et denique aper(E)tè significat omnia necessario euenire, sed huius necessitatis causam non esse diuinam præscientiā, sed diuinam voluntatem, quod est hæreticum. Quocircà ad illud argumentum aliter solet communiter responderi, cum illa distinctione de sensu cōposito, & de sensu diuiso. Hoc modo: Deus. v. g. scit infallibiliter me loquuturum: ergo ego non possum non loqui. Distinguo consequens. In sensu composito verum est. Quoniam ista copulatiua est impossibilis: Deus scit, me loquuturum, & ego non loquor. Cæterum in sensu diuiso falsum est. Quod est dicerè, quod similiter, & absolutè ego possum non loqui, qd satis est ad libertatem arbitrij. Cæterum hæc

Impugnatur solutio cōmunis. solutio in hac re nunquid satis placuit. Quia quam-

uis

nis diſtinctio de ſenſu compoſito & diuiſo commode poſſit adhiberi in multis rebus; tamen huic argumento adhibita, verbis tantum eludit argumẽtum, & non ſatisfacit difficultati. Quod iſto modo probo: Nam cum quæritur, verbi gratia, utrum albus poſſit eſſe niger, rectè dr̃, qđ in ſenſu cõpoſito non põt, quia impoſſibile eſt, ꝙ aliquis ſimul ſit, & albus, & niger. Sed in ſenſu diuiſo põt; quia ille qui eſt niger amiſſa nigredine, & loco eius ſuccedẽte albedine põt eſſe alb. Tñ, ſi eſſet aliqđ corpus eiuſmodi, quod ei nigredo ita ineſſet, ut per nullã potentiã poſſet amittere, tunc, ſi quæſtio fieret de illo corpore, vtrùm poſſet eſſe album, ineptè diceremus, quòd in ſenſu diuiſo poteſt eſſe album. Quia perinde eſt, ac ſi diceremus, quod tale corpus nigrum amiſſa nigredine poteſt accipere albedinem, & fieri album, quod ex hypotheſi eſt falſum, & impoſſibile. Quemadmodum cum quæritur, vtrum coruus poſſit eſſe albus, nemo diſtinguit de ſenſu compoſito, & diuiſo; ſed ſimpliciter negatur eſſe poſſe, ut coruus ſit albus, quia nigredo illi inhæret inſeparabiliter. Sed ſic eſt, quòd preſcientia Dei poſtquam ſemel poſita eſt, in diuerſum mutari non poteſt: ſed manet perpetuò eadem, & eſt poſita ab æterno, & non indifferenter ad vtrumque, ſed unum determinate uidẽs, ſcilicet, me loquuturum: ergo ſi ſimul eſſe non poteſt, quòd & Deus præuideat me loquuturum, & ego non loquar, cum illud ſit præuiſum ab æterno, & præuiſio maneat, & mutari non poſſit: ſequitur, quod non poſſumus vti diſtinctione de ſenſu compoſito, & diuiſo magis, quàm cum quęritur, utrum coruus poſſit eſſe albus.

Sententia Autoris.

Quocirca, aliis aliorum ſolutionibus omiſſis, dicam quod mihi ſemper, & verius, & probabilius eſt viſum. Ad cuius explicationem aduertendum eſt primo, quòd ſcientia, aut præſcientia, ut ſic, alicuius rei, nunquam ponit neceſſitatem in ipſa re, ut ſic, tanquam efficiens ipſam neceſſitatem. Sed ſi ſcientiam eſt infallibilis quamquàm ipſam non efficiat neceſſitatem, in re tamen interdum illa infallibilitas ſcientię eſt argumentum efficax, ex quo colligitur, res ipſas eſſe neceſſarias in ſeſe.

Secundò eſt aduertendum, quòd ea tantum futura poſſunt in ſuis cauſis cognoſci; & præuideri, quæ habent cauſas determinatas; ut agentes de primo errore diximus. Vbi etiam explicauimus ex ſententia D. Thom. quod Deus cognoſcit infallibiliter futura contingentia, nõ quidem in ſuis cauſis, quoniam hoc eſt impoſſibile: ſed quoniam habet illa præſentia in æternitate, quæ omne tempus ambit.

Tertio eſt aduertendum, quod ſcientia, & cognitio infallibilis rei futuræ, ut futura eſt, & cognitio infallibilis rei præſentis, partim conueniunt, & partim differunt. Conueniunt quidem, in hoc, quod neutra cognitio eſt cauſa efficiens, ut res cognita, uel futura, uel præſens neceſſario exiſtat. Sed differunt in hoc, quod ex ſcientia infallibili rei futuræ colligitur, rem ipſam ſic cognitam in ſeſe eſſe neceſſariam, & contingentem; quoniam res futura, ut futura, cognoſci non poteſt, niſi in ſuis cauſis; & non poteſt certò in cauſis cognoſci; niſi illę ſint certę & determinatæ. At uerò infallibilis ſcientia, & intuitiua cognitio rei pręſentis, nec eſt cauſa, quod ipſa res neceſſario ſit; nec ex tali cognitione colligitur aliquo idoneo argumento, quòd res cognita in ſe, & in ſua natura eſt neceſſaria. Sed res merè contingentes, ſi preſentes ſunt, poſſunt infallibiliter, & ſine errore, & deceptione videri, & cognoſci. Sicut ego infallibiliter video vos hic eſſe, nec tamen mea viſio imponit uobis aliquam neceſſitatem, ut hic

A ſitis: nec ex mea uiſione, quamuis infallibili poteſt colligi aliqua idonea ratione, uos hic neceſſario, & non potius liberè, & contingenter eſſe. Et cauſa huius eſt in promptu; Quia ad hoc, ut is, qui videt, & cognoſcit aliquam rem pręſentem in ipſa cognitione non decipiatur, nec decipi poſſit, ſatis eſt, ut illa res, quam uidet uerè ſit, quamuis non neceſſario ſit: & non requiritur, ut neceſſario ſit. His conſtitutis facile reſpondetur ad argumentum, concedendo antecedens, ſcilicet, quòd Deus habet ſcientiam infallibilem omnium rerum futurarum, & negando conſequentiam: ergo neceſſario eueniunt, quia illa ſcientia Dei rerum futurarum, non eſt rerum futurarum in ſuis cauſis cognitarum, ſed ſcientia

B rerum nobis quidem futurarum, cęterum reſpectu Dei pręſentium. Et quoniam Deum præuidere futura, non eſt illa in ſuis cauſis cognoſcere, ſed ipſas pręſentes intueri, quę intellectio, ut diximus, nec cauſat neceſſitatem in rebus uiſis, neque illam arguit, eſſe poteſt ſimul cum rerum contingentia. Hęc ratio dicendi, & ſimul defendendi præſcientiam Dei cum contingentia, & libertate futurorum euentuum eſt D. Aug. lib. 11. de Ciuit. c. 21. & Gratiani in Decr. 23. q. 4. cap. Nabuchodonoſor. & D. Tho. p. p. q. 14. art. 13. & Boetii in lib. de Conſolatio. & Abulen. ſuper ultimum caput Gen. & Catherini in lib. de preſcientia, prouidentia, & prædeſtinatione. Et ſine dubio hæc ratio eſt optima, & ve

D Aug.

C riſſima. Niſi, quod noſter intellectus immiſcet ſe tẽpori, id eſt, nihil cogitat, niſi temporale, aut in tempore; quoniam aſſuetus intelligendis rebus ſenſibilibus, & ex illis eliciens omnem ſuam cognitionẽ, non poteſt quidquam cognoſcere, & imaginari, ſine ſucceſſione & tempore; quod neceſſe eſt ad hoc, ut poſſimus commodè intelligere res præteritas & futuras, tanquam præſentes. Et hæc de 1. arg.

Ad 2. arg. de volũtate Dei.

Sed in ſecundo argumento, in quo ex eo, quòd diuina uoluntas eſt cauſa rerum contingentium, colligitur, nullam rem eſſe contingentem; eſt maior difficultas. Nam ſcientia ſpeculatiua Dei quamuis ſit certa, & infallibilis, tamen non eſt cauſa rerum cognitarum; nec ad hoc, ut illa ſcientia ſit in-

D fallibilis, eſt neceſſe, ut res cognitæ neceſſarię ſint; ſed ſatis eſt, ut uere ſint tales, quales eſſe videntur. At uerò voluntas Dei ęſt cauſa rerum, & ita efficax, ut impediri nullo modo poſſit, & eſt ab ęterno determinata ad unam partem contradictionis: ergo inuitabiliter, & infallibiliter, & neceſſariò omnia euenient. In hoc argumento nonnulli dicunt, quòd effectus contingentes, & liberi comparati ad cauſas proximas, & cauſas ſecundas à quib. proficiſcunt ſunt & dñr liberi, & contingentes: quia procedunt à cauſis indifferentibus ad vtrumque, & quæ impediri poſſunt: ſed iidem effectus comparati ad diuinam uoluntatem proueniunt ineuitabiliter & neceſſariò. Sed ut bene docet Caiet. in hac 2.

E 2. q. 4. hoc dicere, eſt nihil dicere: & dicere, quòd huiuſmodi effectus contingentes ſimpliciter, id eſt, cõſideratis omnibus ſuis cauſis ſunt infallibiles, & ineuitabiles. At verò ſecundum quid, id eſt, per ordinem ad cauſas ſecundas ſunt liberi, & contingentes, quod quidem eſt inconueniens. Vnde Sco. in 1. d. 2. q. 2. & d. 8. q. 2. alia ratione diſſoluit hoc argumẽtum, dicens, quòd quamuis diuina voluntas ſit cauſa omnium rerum futurarũ: & ea ſit efficaciſſima; tñ effectus ſunt contingentes; quia liberè & non neceſſariò vult illos. Et dicit, quòd illa libertas diuinæ voluntatis, eſt fons, & tota radix contingentiu. Hanc etiam rationem aſſignat D. Tho. inter alias. 1. Contra Gen. c. 85. Sed mihi multo minus probatur, quã

Sententia Scot.

ſuperior.

superior. Primò: Quia non solum ea, quæ in rebus contingenter eueniunt, sed etiam illa, quæ necessariò eueniunt, vult Deus, & voluit libera. Nam potuit non voluisse. Atque ex consequenti, si inde sumitur contingentia rerum, sequeretur, quòd nulli effectus essent in rerum natura necessarij: sed omnes contingentes, quod est falsum. Secundò: Quia quamuis isti effectus sint voliti à Deo liberè, non tamē inde sequitur, quòd fiant liberè à causis secundis, id quod præcipuè quæritur in hac quæstione. Nam ego, verbi gratia, liberè moueo baculum, & tamen baculus à me motus non liberè mouet aerē. Vnde quamuis causa cum mouetur à Deo possit dici, quod operatur contingenter, quia potuit non moueri, & sic non operari tamen nisi alia melior ratio assignetur, non potest dici, quod operatur liberè; quoniam sequitur motum causæ superioris, cuius vim declinare non potest. Quocirca D. Th. p. p. q. 19. ar. 8. & q. 22. ar. 4. & 1. Contra Gent. c. 85. aliam assignat rationem, dicens, quod quamuis diuina voluntas sit causæ efficax rerū futurarum; tamen quædam res eueniunt contingenter & liberè, non quia liberè vult illas Deus; sed quia vult vt liberè, vt contingenter eueniāt. Et hæc est, inquit, summa efficacia diuinæ volūtatis, quod nō solum efficit id quod vult, sed etiam efficit ut eueniat eo modo, quo vult, Vult autem Deus, vt quæ fiunt ipso concurrente cū causis liberis, fiant liberè. Et ita attemperat, & accōmodat vim atque efficaciam suæ diuinæ voluntatis ad huiusmodi causas liberas, ut infallibiliter sequatur effectus volitus à Deo, & tamen sequatur ipsis causis secundis liberè, & non necessario concurrentibus cum Deo. Quod vtrumque explicat Sapiens Sapient. 8. quando dicit: Attingit à fine, usque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter: fortiter, inquit, propter efficaciam, & infallibilitatem diuinæ voluntatis, & suauiter, propterea quòd nulla vi illata, sed accommodando suam efficaciam, & virtutem ad naturam cuiusque causæ, id quod fieri vult, perducit ad exitum. Quod isto exemplo fiet apertum. Nam quemadmodum homines prudentes, hoc potissimum excellentiam suæ prudentię declarant, quòd cum accidit illis, ut cupiant aliquid, atque velint quidquam ab alijs impetrari, aut effici, sic moderantur consilia sua, & ea dexteritate se gerunt, ut & consequantur qđ volunt, sine repulsa, & obtineant non ab inuitis, & repugnantibus, sed à volentibus, & ultro offerentibus: ad eundem modum Deus infinitam efficaciam, & virtutem suæ voluntatis eo potissimum ostendit, quod efficit infallibiliter quod vult, & efficit nobis liberè, & nō necessariò concurrentibus. Atq; hæc est D. Th. sententia, quæ certè aut vera est, aut ad veritatem proximè accedit. Quāuis nec ista snīa afferat quietē animis nostris. Nam primò est valde difficile ad intelligendum, cum diuina voluntas, nec impediri possit, neque frustrari, nec mutari ab eo, quod semel uoluit, quo pacto ista duo coniungi possint, ut & Deus aliquid fieri velit, verbi gratia, me loqui, & velit ut fiat liberè. Nam si semel voluit me loqui, sine dubio inimpedibiliter fiet. Quomodo ergo potest uelle, ut fiat libere à me, quod videt inimpedibiliter à me esse faciendum? Nam qui operatur liberè, is potest impedire opus ne fiat. Quod isto exemplo magis declaratur. Ego, verbi gratia, cum conor adducere aliquem in meam sentētiam, quoniam meus conatus potest ab alio frustrari, & impediri, possum velle simul ista, duo, scilicet, quòd & ille sequatur meam sententiam, & quod liberè sequatur. Cæterùm si ea esset natura meæ voluntatis, & conatus, ut à nullis

Sententia D. Tho.

A ritus reddi possit, sed eo ipso, quod aliquid volo, id fieri esset necesse, postquam semel volui, ut Petrus sequeretur meam sententiam, frustra vellem, ut libere sequeretur; quippe quam sequuturus esset vellet nollet: quandoquidem nec ego possum mutare meam sententiam & volūtatem ab eo, quod semel volui, nec mea voluntas potest carere suo successo. Et ad eundem modum contingit in Deo. Secundò: Eo ipso, quòd Deus ab æterno volui aliquid fieri à me, uerbi gratia, me loqui, posuit causam sufficientem ad huiusmodi effectum, & determinatam ad illum, & causam immutabilem, & inimpedibilem, scilicet, voluntatem suam; ergo implicat contradictionem, vt Deus velit id fieri libere à me. Nam effectus, cuius causa ab æterno posita est, & ad eum
B effectum determinata, & inimpedibilis videtur necessario sequi, & non liberè. Quocirca Caiet. p. p. q. 22. art. 4. huius difficultatis magnitudine oppressus dicit, quod ex eo, quod aliqua res sit volita à Deo nec sequitur ipsam rem esse uitabilem, uel ineuitabilem: sed sequitur aliquid altius, & commune ad vtrumque, quod quale sit, ipse fatetur se nescire. Sicut ex eo, quod Deus causat aliquid, nec sequitur, quod illud necessario ueniat, nec quod contingenter: sed aliquid aliud; quia Deus est causa eminenter continens causas necessarias, & liberas, & contingentes. Quod quale sit fatetur se nescire. Et in hac ne, scientia, & ignoratione quiescit. Et idem Caieta. in Epist. ad Rom. cap. 9. dicit, quod in hac re de qua loquimur, duo certa sunt ex parte Dei. Primum, q
C Deus voluit, & vidit ab æterno res in tempore futuras. Secundum, quòd volita & præuisa à Deo euenient infallibiliter. Item dicit, quòd ex parte nostra sunt alia duo certa. Primum, quod sumus liberæ voluntatis, & arbitrij ad bonum, & ad malum. Idque esse conuincitur teste experientia. Alterum ex parte nostra certum est, quod conuertenti se ex animo in Deum, & præparanti se in diuinam gratiā Deus non denegabit gratiam suam. Et quoniam verum non contradicit vero; sequitur etiam quod ista quatuor, non repugnant inter sese, sed cohærēt potius. Quomodo autem cohæreant dicit Caietanus, se ignorare, neque posse certò sciri, sed esse de fide tenendum. Quemadmodum, & quod tres personæ di
D stinctæ realiter sint idem numero; quod nulla ratio demonstrat, sed fides docet. Et hæc ignorantia, inquit, quietat nostrum intellectum. Quod ego itē verum puto. Et hæc de 2. arg.

Notab. illa sententia Caieta.

Ad confirmationē ex testimonio Pauli ad Rom. 9. vbi cum posuisset querelas eorum, qui dicunt Deum quosdam indurare, & aliorum misereri, nec esse possibile, ut resistamus diuinæ uoluntati, quod nec ipse Paulus negauit esse ità: sed adducto exemplo de luto, & figulo ostendit, esse iniustum nos propter istam causam Deum accusare; est vna solutio D. Hieronymi in Epist. ad Edibiam, scilicet, quod Paulus per illa verba non concedit id, quod murmurator inferebat, scilicet, à uoluntate diuina nos
E necessariò ad bonum, & ad malum impelli: sed potius ex ipsa querela murmurantis colligit argumentum ad probandam arbitrii libertatem, isto modo: Tu dicis Deum sua voluntate inferre necessitatem hominibus, & tollere arbitrij libertatem, & ob istā causam accusas Deum, & insimulas iniquitatis. At, inquit Paulus, ex his tuis uerbis conuinco te habere arbitrij libertatem. Nam si nō magis liber esses, quā est uas luteum, quod à figulo fingitur, & aliud ad honestos usus, & aliud ad turpes destinat, non posses queri de tuo figulo, neque ipsum accusare: vasa enim huiusmodi nunquam de suo figulo conqueruntur:

Ad cōfir.

Responsio D. Hiero.

queruntur: sed accusas Deum, & contra ipsum impia uerba dicis: ergo eo ipso probas te habere arbitrij libertatem. Nam voces huiusmodi tam audaces, & liberæ aduersus Deum non possent profici sci; nisi à magna libertate voluntatis. Eandem expositionem sequitur D. Hierony. in Epist. ad Rom. c. 9. & D. Chrysostomus Hom. 42. ad populum Antioch. & Diuus Ambrosius in eandem Epistolam Pauli.

D. Ambr.
D. Chrys.

Secundò potest dici, quod cum Diuus Paulus dicit: O homo, tu quis es; non concedit murmuranti id, quod obiecerat: sed quoniam siue ita esset, siue secus, erat impium queri de Deo, & ab eo causam sui consilij petere curiosius, ad deprimendam huiusmodi audaciam mentis superbæ, & ad inducendas magis honestas, & sobrias cogitationes, usus est Diuus Paulus ea uoce, O homo, tu quis es. Atque etiam est vsus illa similitudine de figulo. Quasi diceret, quamuis ità esset, ut obiicis homo impie: tamen non ob eam causam liceret tibi Deum in iudicium uocare, magis, quã licet uasi testaceo, accusare figulum, quandoquidem multo maius dominium habet Deus in te, quam habet figulus in luto: & tu es Deo per omnia multo magis subiectus, quam sit lutum figulo. Itaque ex illo luto disce modestiam. Cui præcepto Pauli nos etiam consentimus.

Ad 3. arg.

Ad tertium argumentum respondetur negando maiorem, & ad probationem ex Genesi dico, quod stellæ dicuntur tantum signa earum rerum, quarũ sunt causæ, scilicet, tempestatum, fulgurum, morborum, &c. Actionum verò contingentium, quæ pendent ex libero arbitrio, sicut non sunt causæ; ità nec signa. Vnde D. Augu. lib. 2. de Gen. ad literam exponens illum locum dicit, quod non appellat signa ea quæ obseruare vanitatis est, sed ea, quę sũt utilia, huiusq; vsib. vitæ necessaria, & quę uel nautæ obseruant in nauigando, uel agricolæ in serendo, aut alii hoĩes in præuidendis aeris qualitatib. Idem & affirmat D. Basilius Homil. 2. de Opere sex dierum, & Theodoret. in quæstio. selectis in Genesim. Ad confirmationem respondetur, quòd Astrologi maxima ex parte decipiuntur in suis iudicijs. Et si quando vera prædicunt, id est, uel casu, uel dæmonis tacito instinctu, ut autor est D. August. in lib. confes. & lib. 2. super Genesim ad literam. Et hæc dicta sufficiãt de secundo errore à D. Thom. relato in isto articulo. Cuius falsitatem ità latè placuit explicare. Quoniam res est difficillima, & de qua iterum agendi nobis locus, aut occasio non quam occurret.

D. Aug.
D. Basil.
D. Theo.

3. Error dicentium orationes vtiles ad mutandũ Deum ab eo quod decreuerat.

De tertio errore eorum, qui dicunt, orationes esse vtiles, & necessarias, ut propter illas Deus mutetur ab eo, quod semel voluit, conferatque nobis ea, què alioqui non dare decreuerat; non est quid dicamus, nisi, quòd, cùm certum sit de fide Deum omnino esse immutabilem, quod etiam rationibus naturalibus demõstrat D. Thom. p. p. q. 9. ar. 1. fieri nõ poterit, vt ad Deum mutandum orationes sint utiles, conuenientes. Sed cùm in sacris literis plura sint testimonia, quæ orationem valde commendãt, quale est illud Luc. 21. Vigilate omni tempore orãres, vt digni habeamini fugere ista omnia, quæ futura sunt: & Matth. 13. Videte, vigilate, & orate; quia nescitis, qua hora tempus sit. Ecclesiast. 8. non impediaris orare semper. Paulus etiam in suis epistolis sępè idem non solum consulit, uerum etiam præcipit, non erit ab re inuestigare in præsenti, quod nam sit commodum, & vtilitas, quod potest fidelibus ex oratione accrescere; atque etiam quis sit modus, quo valet oratio ea utentes iuuare. Nam

Oratio valde cõmẽdatur.

A vtrumque horum propriè pertinet ad materiam huius articuli.

Et quidem ad primum deuenientes, dico, utilitatem & commodum orationis esse adeò manifestũ, ut nullus illius naturã, atq; officium attento animo considerare valeat, qui non statim ipsam non solum vno, verum etiam pluribus, & innumerabilibus modis, hominibus prodesse posse, non intelligat: mirum, scilicet, in modum adiuuans ipsos tam ad uirtutum, quam cuiuscunque perfectionis consequutionem, & incrementum. Propter quod dicebat Diuus Iacobus in sua Canoni. cap. vlt. Tristatur aliquis vestrum? oret equo animo, & psallat. Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum vngentes eum óleo in nomine Domini. B Et oratio fidei saluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus; & si in peccatis sit, remittentur ei. Confitemini ergo alterutrum peccata vestra: & orate pro inuicem, ut saluemini. Multum enim valet deprecatio iusti assidua. Quibus verbis, vt videtis, omnium bonorum cumulum tribuit Apostolus orationi. Sed, vt hæc clariora fiant, magisque moueantur homines ad usum & exercitũ orationis, aliqua illius cõmoda, & beneficia in particulari referre placet. Quorum omnium primum, & veluti aliorum fundamentum est quod per ipsam disponuntur homines ad gratiæ consequtionem. Et meritò quidem. Nam cum munus orationis sit pręsentẽ hominem C Deo facere, omniaque illius vulnera tanquam vero medico manifestare; & petere remediũ, ad illud que consequendum omnia iura, & titulos, quibus ad id astringi videtur, allegare, quæ sunt, inter alia, merita Christi Domini, & misericordia ipsius Dei; nulla ratione fieri potest, vt non sit conuenientissima inter dispositiones, quæ ex parte nostra ad impetrandam gratiam nostri creatoris reperiri valent. Quare soli ipsi inter alias virtutes tribuit Diu. August. hanc dignitatem gratiæ consequendæ, dicens: Nullus ad veram salutem venit, nisi vocatus à Deo, & nullus vocatus, sicut oportet operatur, nisi ab eodem adiutus, & nullus adiutorium recipit, nisi qui oratione illud impetrat à Deo. Est ergo oratio dispositio ad ueram salutem consequendam. Nõ D latebat D. August. omnia opera uirtutum in charitate facta ad gratiæ consequtione & deseruire, sicut & orationem. Cæterùm, ut ostenderet illi, cuius proprium munus est gratiam petere, tanquam proprium & adęquatum præmium correspondere ipsius cõsequtionem, dixit, quod nullum adiutorium recipit, nisi qui oratione illud impetrat à Deo. Quod & etiam significare voluisse videtur Christus apud Luc. cap. 11. quando dixit: Si vos, cum sitis mali, scitis bona data dare filijs vestris, quanto magis pater vester cœlestis dabit de cœlo spiritum bonum petentibus se? Peculiariter autem dixit, Patrem cœlestem daturum spiritum bonum petentibus se: vt intelligeremus necessarium esse, ut oratio tanquam E dispositio ex parte nostra præcederet ad boni spiritus receptionem. Est enim ratio medium, quo Deus hoĩbus beneficia in uniuersum conferre decreuit; siue spiritualia illa sint siue naturalia. Quare semper quod promittit bonum aliquod hominib. dare sub intelligenda est conditio, modo ipsi illud petant. Qua non subsequuta, nec quod beneficium conferatur, erit necesse. Estque hoc adeò verum, ut notat Origenes super cap. 4. Ioan. qd promittit Deus filio suo homini daturum se ei gentes, modo eius oratio præcedat. Et sic dicit in Psal. 2. Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terrę. Si ergo, vt Deus filio suo

Vtilitas orationis declarat.

Oratio est dispositio ad gratiã.

D. Aug.

Omnia bona conferuntur media oratione.
Origenes

ea,

ea, quæ iure hęreditatis sibi conuenire videbantur, conferat, orationis medium prærequirit, quantò magis eo opus erit nobis ad recipiendam gratiam, & cętera dona spiritualia, quæ ex sola Dei beneuolentia, & liberalitate proficiscuntur. Et sic Christus apud Ioan. c. 4. docens mulierem Samaritanam necessaria ad salutem, inter alia dixit ei: Si scires donũ Dei, & quis est, qui loquitur tecum, tu forsitan petijsses ab eo, & dedisset tibi aquam viuam, &c.

Oratio valet ad cognoscēdā nostrā miseriā & diuinam bonitatem.

Aliud commodum & vtilitas orationis est, quòd valet plurimum ad recogitandam nostram miseriã, cognoscendam diuinam bonitatem. Quando enim oramus pro bonis adipiscendis, vel malis remouendis, quod frequentissime fieri est necessarium; cognoscimus quidem quod nullum bonum à nobis habere possumus, ipsumque omnis boni autorem Deum confitemur. Quare dicebat Hugo in lib. de Virtute orandi, in prin. Quo studio quo affectu à nobis orandus sit Deus, ex nostra miseria simul, & eius misericordia, cõsiderare possumus, nam, quia, vt dicit D. Aug. pro eo, quod à nobis habere nõ possumus, orare debemus & nulla opera, per quæ homo tendat & disponatur ad gratiam consequendã, siue mediate siue immediatè põt suis virib. efficere, sine auxilio spāli Dei, iuxta illud, quod dixit Christus apud Ioan. c. 6. Nemo põt venire ad me, nisi pater meus traxerit eum. Et alio in loco: Nisi ei datum fuerit à patre meo. (Venire autem in illis locis significat omnem viam, atque progressum quem ad uitam consequendã facimus) manifestè sequitur, quòd ad hæc omnia bona obtinenda est valde vtilis & necessaria oratio. Si homo in eo statu, in quo à Deo primo conditus fuit persisteret, quo iustitia originalis sufficiens erat eleuare humanam mentem in Deum, conseruareque ipsum in statu bonis pleno, & malis ac miserijs carente; forsan non adeo oratione opus esset: Cæterum postquam per peccatum non solum bona illa amisit, sed & in immensum pelagus malorum incidit, comprehenditque eum maledictio antiquæ serpentis, cui dictum fuit. Super pectus tuum gradieris, & terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ, multo indiget auxilio, atque fauore, quem suis viribus consequi non valet. Sicque nullũ aliud remedium ei relinquitur, nisi pulsare ianuas diuinæ misericodiæ, humilisque ac suæ mendicitatis conscius, petere à Deo eleemosynam media oratione, sicut & alij mēdici facere solent. Nam sicut passer recenter natus, alis, & plumis carens, omnique ingenio, & arte destitutus, ad sumendum cibum, nihil aliud facere potest, quam voces emittere, aereq; clamoribus implere, quibus parentum viscera commoueat, ut sibi necessaria suppeditent: itá etiam & homo, qui per peccatum omni pullo hirundinis, & quocunque alio passere pauperior existit, nihil aliud facere potest, quam die & nocte ad Deum clamare, ipsumque orare, ut sibi fauorem præbeat. Iuxta illud, quod dicit Rex Ezechia in suo cãtico: Sicut pullus hirundinis sic clamabo, meditabor ut columba. Plura alia commoda, & vtilitates orationis refert Alex. Alen. 4. p. q. 26. memb. 1. art. 1. Et D. Chrys. in duabus homil. de orat. vide ibi.

D. Aug.

Gen. c. 3.

Modus q̃ oratio iuuat eo viētibus.

Restat modo agere de secundo quod declarandum proposuimus, nempe, quis nam sit modus, quo valet oratio ea vtentes iuuare. D. Thom. in isto artic. affirmat, quòd oratio prodest hominibus, non quidem immutando diuinam dispositionem: nam hoc est impossibile, sed impetrando à Deo; quod ipse per orationes sanctorum adimplendum esse disposuit. Multa enim disposuit Deus facere media oratione, sicut etiam medijs alijs causis secundis,

A Et si quis contra hoc argumentetur: Illa, quæ ex diuina dispositione sunt media ad aliquos effectus producendos, attingunt ipsos, vel mediatè, vel immediatè: sed oratio nullo ex his modis potest attingere aliquem effectum: ergo non est disposita à Deo tanquam medium ad aliquid efficiendum. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur. Et primò, quòd oratio non attingat effectus naturales, est res manifesta: Nam illa proueniunt ex aptatione causarum naturalium. Quod autem nec etiam attingat effectus supernatnrales, patet: Nam illi producuntur à solo Deo & nulli alii effectus sunt, qui media oratione effici possint.

Argum.

Hoc tamen non obstante, dico, de fide tenen-
B dum esse, quòd plures res Deus efficere decreuit media oratione ad se fusa. Itaque oratio ex diuina dispositione est medium necessarium ad aliquos effectus producendos, vt Diuus Thom. dicit in isto articulo. Et probatur: Deus in sacris literis plura fecisse dicitur oratione prouocatus, quæ alioqui non erat facturus: ergo ea fuit medium talium effectũ producendi. Consequentia est nota, & antecedens probatur ex 3. Reg. cap. 3. Vbi dixit Dominus Salomoni: Quia postulasti tibi Sapientiam, ad discernēdũ iudicium, Ecce dedi tibi cor sapiens, & intelligens: in tantum, ut nullus ante te similis tibi fuerit, nec post te surrecturus sit. Et Daniel cap. 9. post longam orationem, quam eo in loco ad Deũ
C fudit, subdit statim: Ad huc me loquente in oratione mea, ecce vir Gabriel, quem videram in uisione à principio, citò volans tetigit me in tempore sacrificij Vespertini, & docuit me, & loquutus est mihi, dixitque: Daniel nunc egressus sum, ut docerem te, & intelligeres, ab exordio precum tuarum egressus est sermo, &c. Esaiæ etiam cap. 38. dicitur Deus Ezechiæ propter suam orationem vitæ tempus produxisse, & Ionæ. 3. Niniuitis propter eãdem causã impunitatem concessisse. Item multa in diuinis literis pollicetur Deus se facturum orationis gratia; ergo oratio ex diuina institutione est medium necessarium ad multarum rerum consequutionem. Consequentia est nota, & antecedens probatur
D Math. 6 dicit Christus. Petite, & accipietis, pulsate, & aperiet vobis. Et rursus omnis, qui petit accipit, & qui quærit inuenit. Et cap. 17. hoc genus dæmoniorum non ejicitur, nisi in oratione, & ieiunio. Iacobus in sua Cano. cap. 5. dicit: Tristatur quis in vobis, oret æquo animo. Et rursus: Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros, & oratio fidei saluabit infirmum. Et rursus: Orate pro inuicem, vt saluemini, ergo oratio est medium ad morbos pellendos, & vitam consequendam. Propter quod dicebat D. August. lib. 15. de Trinit. cap. 14. & lib. 5. de Ciuit, cap. 10. Preces valent ad ea impetranda, quæ se precantibus concessurum esse præsciuit Deus.

De fide ē q̃d Deus media oratione multa facit.

Ad arg.

Et, ad argumentum in contrarium factum respõ-
E detur, notando. quod orationis duplex potest esse effectus. Vnus, qui naturaliter ex ipsa oratione, & ex assiduo usu illius sequitur. Qualis est eleuatio mẽtis in Deum, submissio animi, & decens compositio ipsius orantis. Et isti effectus verè attinguntur ab oratione tanquam à causa physica. Alij effectus sunt; qui procedũt ab oratione, quatenus est petitio. Quales sunt bona temporalia, & auxilium gratiæ, quæ petendo obtinet à Deo. Et respectu horum oratio non est causa physica, sed tantum moralis, scilicet, meritoria, uel impetratoria. Quare ad formam argumenti respondeo, negando minorem. Et ad probationem dico, orationem quosdam effectus attingere physicè, & quosdam moraliter, ad modum iam explicatum.

Et si quis adhuc instet; Si respectu bonorum temporalium, vel serenitatis, vel pluuiæ, oratio esset causa moralis; sequeretur, quod semper ista euenirent miraculose: consequens autem est absurdum: nam non est uero simile quod Ecclesia, uel qui talia bonam postulant, semper petant miracula fieri: ergo & illud, ex quo sequitur. Probo sequelam: Si oratio non est physica causa istorum; sed tantum impetratoria: ergo illa secundum cursum naturę non erant fienda; atque ex consequenti sunt miraculosa: vel si secundum ordinem naturæ debebant euenire, nihil oratio impetrauit à Deo. Respondetur, quod quamuis huiusmodi res ut pluuia, serenitas &c. vt plurimum proueniant naturaliter, fiunt tamen propter orationem. Nec ista duo inter sese pugnăt. Nam, quia Deus ab ęterno decreuit inducere hodie, uerbi gratia, serenitatem, propter orationem Ecclesię, idcircò etiam ab æterno voluit adaptari hodie causas naturales, ex quibus naturali lege futura esset serenitas. Et sic vtrunque est uerum, & quod serenitas prouenit naturaliter, & quod prouenit propter orationem nostram; siquidem illa oratio præuisa à Deo fecit, vt naturalis illa causa adaptaretur. Vel secundo respondetur, quòd sæpè dæmones Deo permittente impediunt cursum naturalem causarum. Cumque hodie ex stellarum constitutione futura esse serenitas, illi sua ui applicando actiua passiuis, excitant ventos, nubilaque inducunt, & oratio tali tempore fusa impetrat à Deo, vt nullus dęmonum naturalium causarum cursum impediat, Quo facto, effectus, qui posteà sequuntur, & proueniunt naturaliter, & ex oratione. Ex dictis infertur, quanta stultitia Christiani agantur, qui in cæteris effectibus media natura, aut arte speratis conantur, vt medię adhibeantur causę, alioqui cēsent vanam esse expectationem: in orationum autem fructibus procurandis dormiunt, tanquam orationes inter causas non sint, aut inter valde remotas sint. Ex quo fit ut somniantes in causis, nihil recipiant in fructibus. Nam quemadmodum secundum ordinem diuinæ sapientiæ, & prouidentię fuit dispositum, vt multiplicarentur homines medio actu generationis, & triticum mediante semine, ac cultura, & domus mediante artifice; ità etiā fuit dispositum, vt multorum salus, & multi alij effectus mediante oratione efficerentur, reliquoque diuino cultu. Et hæc est prima, & essentialis ratio orationis; quamuis etiam sint & multæ alię accessoriæ, & secundarię.

Instantia.

Solutio.

Stultitia christianorum.

ARTICVLVS VIII.

Vtrùm oratio sit actus religionis?

*AD tertium sic proceditur. Videtur, quòd oratio non sit actus religionis. Religio enim cum sit pars iustitiæ est in voluntate sicut in subiecto. Sed oratio pertinet ad partem intellectiuam, vt ex supradictis * patet: ergo oratio non videtur esse actus religionis, sed doni intellectus, per quod mens ascendit in Deum.*

Inf. ar. 1. eo. & 4. d. 15. q. 4. ar. 1. q. 2. & ar. 5. q. 1 ad 2. Art. 1. huius quæst.

2. Præterea, Actus latriæ cadit sub necessitate præcepti. Sed oratio non videtur cadere sub necessitate præcepti, sed ex mera voluntate procedere: cum nihil aliud sit quàm volitorum petitio: ergo oratio non videtur esse religionis actus.

3. Præterea, Ad religionem pertinere videtur, vt quis diuinæ naturæ cultum cæremoniamque afferant. Sed oratio non videtur aliquid Deo afferre: sed magis aliquid obtinendum ab eo petere: ergo oratio non est religionis actus.

Sed Contra est, quod dicitur in Psalm. 140. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Vbi dicit gloss. quod in huius figuram in veteri lege incensum dicebatur offerri in odorem suauem domino. Sed hoc pertinet ad religionem: ergo oratio est religionis actus.

*Respondeo dicendum, quòd sicut suprà * dictum est, ad religionē propriè pertinet reuerentiam, & honorem Deo exhibere: & ideo omnia illa per quæ Deo reuerentia exibetur, pertinēs ad religionem. Per orationem autem homo Deo reuerentiam exhibet, inquantum, scilicet, ei se subijcit & profitetur orando se eo indigere sicut authore suorum bonorum. Vnde manifestum est quòd oratio est propriè religionis actus.*

Quæst. 81. ar. 2. & 4.

*Ad Primū ergo dicendum, quod voluntas mouet alias potentias animæ in suum finem, sicut supra dictum * est. Et ideo religio quæ est in voluntate, ordinat actus aliorum potentiarum ad Dei reuerentiam. Inter alias autem potentias animæ intellectus altior est, & volūtati propinquior. Et ideo post deuotionem quæ pertinet ad ipsam voluntatem, oratio quæ pertinet ad partem intellectiuam est præcipua inter actus religionis per quam religio intellectum hominis mouet in Deum.*

Art. 1. huius quæst. ad 2.

Ad secundum dicendum, quòd non solum petere quæ desideramus, sed etiam rectè aliquid desiderare sub præcepto cadit. Sed desiderare quidem cadit, sub præcepto charitatis, petere autem sub præcepto religionis. Quod quidem præceptū ponitur Matt. 7. vbi dicitur: Petite & accipietis.

*Ad tertium dicendum, quòd orando tradit homo mentem suam Deo, quam ei per reuerentiam subijcit, & quodammodo præsentat, vt patet ex authoritate * Dionysij prius inducta. Et ideo sicut mens humana præeminet exterioribus, & corporalibus membris, vel exterioribus rebus, quæ ad Dei seruitium applicantur, ita etiam oratio præeminet alijs actibus religionis.*

Art. 1. huius quæst. arg. 1.

SVMMA TEXTVS.

COnclusio est affirmatiua, & probatúr in argumento, sed contra testimonio glossæ super Ps. 140. in illa uerba. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo; dicentis, quod in ueteri lege in figuram orationis incensus dicebatur offerri in odorem suauitatis: sed oblatio incensus pertinebat ad religionem: ergo & oratio est religionis actus. Et in corpore articuli, hac ratione. Ad religionem propriè pertinent, reuerentiam, & honorem Deo exhibere. ergo omnia illa ad religionem spectant, per quæ Deo honor, & reuerentia exhibetur: Talis autem est oratio, qua homo subijcit se Deo, profiteturque orando se eo indigere, sicut autore suorum bonorum: ergo oratio est actus religionis.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia huius articuli notandum est cū Caietano in præsenti; quòd in oratione, seu pe

tuione,

Tria esse consideranda in oratione.

titione, tria possumus considerare, scilicet, rem petitam, petitionem, & ipsum petentem. Si consideremus rē petitam, sic oratione nihil damus Deo, sed magis ab ipso nobis aliquid dari postulamus. Si autem consideremus petitionem, sic orando impendimus Deo maximum honorem; cùm ipse actus petendi sit actus subiectionis & professionis virtutis. Qui enim petit aliquid ab aliquo, eo ipso profitetur, se illo indigere, subijcitque se in petendo. Ex quo fit, vt superbi potius velint indigentiam tolerare, quam petendo aliquid ab aliqua persona, humiliare se illi. Qui petit etiam profitetur petendo, in illo, à quo petit, esse potentiam ad se iuuandum: & misericordiam similiter seu iustitiam, aut prouidentiam, vnde speret exaudiri. Et propterea oratio, B quantum ad petitionem ponitur actus religionis, cuius est Deo honorem exhibere. Honoramus ergo Deum petendo, & tanto magis, quanto vel ex modo petēdi, vel ex re petita profitemur ipsum esse super omnia, Creatorem, Redemptorem, Prouisorem, &c. Propterea que D. Thom. dicit in isto articulo, orationem esse actum religionis. Tertium quod potest considerari in oratione, est ipse petens. Et quia homo petit, per mentem (est enim petitio actus intellectus, quæ est nobilissimum eorum, quę sunt in homine) fit, vt in oratione petendo subijciamus Deo nobilissimam partem nostri, offeramusque illi, & sacrificemus mentem orando. Sicut & genuflectendo offerimus, & sacrificamus genua, quibus vtimur ad honorem Deo exhibendum. Et C ex hac etiam parte, oratio est præstantissimus inter cæteros actus religionis, ut docet D. Thom. in solutione ad tertium. Cuius verba sunt quæ sequuntur. Quia orando tradit homo mentem suam Deo, quam ei per reuerentiam subijcit, & quodammodo præsentat, ut dicit Diuus Dionysius in libro de Diuinis nominibus, cap. tertio. Sicut mens humana præeminet exterioribus, & corporalibus membris, vel exterioribus rebus, quæ ad Dei seruitium applicantur: ita etiam oratio præeminet alijs actibus religionis.

Oratio sanctissimus actus religionis.

Nonnulli solent dubitare in præsenti, vtrum ea oratio, quę ex aliquo timore proficiscitur, sit actus D religionis. Verbi gratia, Nautæ timentes naufragium, orant Deum, magnaque ipsi munera promittunt. Dubium est, vtrum talis oratio sit dicenda actus religionis. Et pro parte negatiua argumentor in hunc modum: Ea oratio non proficiscitur ex pietate, qua orans vult honorem Deo exhibere: ergo non pertinet ad religionem.

Dubium.

Argum.

Confirmatio.

Et confirmatur: si ego coactus necessitate petentem decem aureos mutuò, non, vt mutuanti honorem impendam, sed, vt meæ consulerem necessitati, talis actus diceretur cedere in honorem mutuantis: ergo nec ille, quo quis petit aliquid à Deo, non, vt ipsi honorem præstet, sed, vt suæ consulat saluti, in honorem Dei cedere dicetur, atque ex consequenti nec pertinere ad religionem. Propter hæc E argumenta hæc sententia aliqualem habet probabilitatem. Cæterum, meo iudicio, opposita est longe verior & probabilior, scilicet, quod orationes ad Deum fusæ sunt actus religionis, etiam si ex metu proficiscantur. Probatur: Tales actus ex genere suo pertinent ad religionem, cum sint protestatiui ex sua natura excellentiæ, & virtutis existentis in eo, cui fit oratio; nec timor adiunctus mutat conditionem ipsorum. Est enim hæresis Lutheri dicere quòd timor mutat naturam operum, & ex bonis malas facit. Quia reprehendebat Lutherus concionatores, qui propter timorem inferni homines

Sententia Authoris.

A ad pœnitentiam inducere nitebantur, dicens, quod hac ratione efficiebant illos peiores. Vt latè ostendimus in primo tomo, quæstione 19. articulo quarto, ergo si oratio secluso timore erat actus religionis, similiter etiam erit existente timore. Et loquimur in præsenti de timore seruili. Nam de filiali, qui consistit potissimè in honore & reuerentia Maiestatis diuinæ, oriturque ex cognitione excellentiæ Dei, & ex ipsius dilectione, vt docet D. Thom. supra, quæstione 19. articulo 2. certum est, quod non minuit, sed potius auget religionem, illamque perficit.

Sed, vt cognoscatis, qua ratione timor seruilis, qui est timor pœnę, qualis frequenter est in illis: qui in periculis constituti, ex timore orant Deum non mutat naturam orationis, nec illam extrahit à ratione religionis, aduertendum est, quod timor dupliciter potest dici seruilis. Vno modo ex parte subiecti; alio modo ex parte obiecti. Seruilis ex parte subiecti dicitur ille, quo homo extra charitatem existens timet pœnam, ut mala est, sed non in ratione summi mali: Timor autem seruilis ex parte obiecti est ille, quo homo timet pœnam, vt summum malum. Et dicitur seruilis ex parte obiecti tunc; quia in isto casu seruilitas ingreditur ipsam rationem obiecti. Estque semper iste timor malus, & peccatum mortale. Nam cum obiectum formale huius timoris sit pœna in ratione summi mali, sit, vt semper aduersetur charitati, quæ solam culpam fugit, vt summum malum. At verò timor, qui tantum est seruilis ex parte subiecti simpliciter, & absolutè est bonus, vtpote cuius obiectum, scilicet, malum pœnę, est bonum simpliciter: Quare sicut eleemosyna, quam facit peccator, nullam malam circunstantiam ei apponens, dicitur bona simpliciter, quamuis ipse operans sit malus, sic etiam est dicendum de timore seruili ex parte subiecti, quod est bonus, quamuis ipse operans sit in peccato. Et de isto timore seruili ex parte subiecti, loquuntur Sancti atque Concilia, quādo diffiniunt illum esse bonum. Quod est de fide tenendum; vt constat ex determinatione facta à Leone Decimo, contra quosdam articulos Lutheri, & ex Concil. Trident. Sess. 6 canon 8. Vbi dicitur: Si quis dixerit, Gehennę metum, per quem ad misericordiam Dei de peccatis dolendo, confugimus, uel à peccando abstinemus, peccatum esse, aut peccatores peiores facere, anathema sit. Et in cap. 6. eiusdem sessio. etiam habetur, quod hoc timore homines vtiliter concutiuntur. Quod ipsum probatur testimonijs sacræ Scripturæ. Nam Psal. 118. dicit propheta: Confige timore tuo carnes meas. Et Psalm. 110. Initium Sapientię timor Domini. Quę verba dicunt Doctores intelligenda esse de timore initiali, ex filiali, & seruili composito. Et Psalm. secundo. Seruite Domino in timore. Ex quo factum fuit, ut Ioannes Baptista apud Matth. capit. 3. & Christus Dominus apud eundem cap. 10. & 13. nisi sciuerint homines adducere ad pęnitentiam ex timore pœnę. Quod non facerent, nisi talis timor fuisset bonus. Cum ergo timor pœnę ex se bonus sit, ut constat, fit, vt oratio, quę ex tali timore procedit, à vera ratione religionis, propter istam pręcisam causam extrahi non possit. Atque adeò, qui ex timore orat, non minus dicetur quantum ad substantiam, actum religionis elicere, quam qui orat sine illo.

Timor dicitur seruilis dupliciter.

Et ad argumentum in cōtrarium factum respondetur, negando antecedens. Nam, quia oratio ex natura sua est actus subiectionis, & professionis virtutis in eo, cui fit (qui enim petit aliquid ab aliquo, eo ipso

Ad argu.

ipso profitetur, se illo indigere, subijcitque se illi, vt paulò antea dicebam) non potest fieri, ut non proficiscatur ex pietate, qua orans velit honorem Deo exhibere, esto, ad faciendam, orationem ex metu, & timore pœnę, qui malus non est, moueatur. Et sic, adhuc metu existẽte, oratio erit actus religionis.

Ad confirmationẽ.

Ad confirmationem similiter respondeo, negando antecedens. Quando enim quis necessitate coactus pecunias petit mutuò, non vt mutuanti honorem impendat, sed, vt suæ necessitati cõsulat, adhuc ille actus ex natura sua est inductiuus honoris, cum sit protestatiuus potentiæ ad se iuuandum, & virtutis, vnde speret exaudiri. Nec finis ille appositus, propriæ necessitati subueniendi, mutat naturam ipsius, cum non sit malus, sed bonus. Et idem contingit in oratione ex metu facta. Eo vel maximè, quod vt constat ex D. Thom. 1. 2. quæst. 1. art. 3. in operationibus humanis duplex potest esse finis: vnus operis; alter operantis. Ille dicitur finis operis, ad quem opus ipsum ex natura sua ordinatur. Ille autem dicitur finis operantis, in quem ab ipso operante dirigitur. Vt verbi gratia: In eleemosynæ largitione finis operis est, subleuare pauperis misetiã, ad quod ex natura sua eleemosyna ordinatur, estque obiectũ istud, à quo id opus primam suam speciem sortitur. Finis autem operantis, potest esse, vel chatitas, vel libido, vel vana gloria, prout ab ipso operante fuerit intentus. Cum ergo finis orationis sit honorẽ Deo impendere, petendo, vt in principio huius articuli dictum est; estò ex metu operantis ordinetur ad subueniendum propriæ necessitati, eam bonitatem, quam ex proprio fine habet, non amittet. Et sic adhuc erit actus religionis.

Dubiũ circa solutionem ad 2. argumen. D. Thom. Vtrum sit præceptũ de oratione.

Circa solutionem ad secundum argumentum, vbi dicit D. Thom. quod sicut desiderare cadit sub præcepto charitatis; ita etiam petere sub præcepto religionis, est difficultas, vtrùm oratio cadat sub pręcepto? Quod est quęrere, vtrùm sit præceptum de facienda oratione, an tantum consilium. Nonnulli affirmant, orationem non cadere sub præcepto, nisi tantum ex suppositione. Tunc, scilicet, quando res, quæ desideratur cadit sub præcepto: nec aliter, quam media oratione potest obtineri. Sed, vt breuiter quid in hac re dicendum sit, explicem, aduertendum est, quòd de oratione possumus loqui dupliciter. Vno modo in genere interrogando, an sit necessarium ad salutem Deum colere, media oratione. Alio modo in particulari, & in specie, quærendo de oratione priuata, vel publica, vocali, vel mentali, vtrum illa cadat sub præcepto.

1. Conclu.

Quo supposito sit prima conclusio: Oratio in genere, & in communi cadit sub præcepto naturali, & diuino. Et est dicere; quod ratio naturalis dictat Deo esse exhibendum cultum orationis. Probatur: Ratio naturalis dictat Deum esse colẽdum: ob id enim virtus religionis naturalis est, atque necessaria: sed præstantissimus cultus, qui Deo potest exhiberi est cultus orationis: ergo hic cadit sub pręcepto naturali, & diuino. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: In ratione re ipsa profitemur Deum esse principium, & fontem omnium bonorum, nosque ab ipso totaliter pendere; ex quo maximus honor Deo resultat: ergo hæc est præstantissimus cultus, maximeque gratus, qui Deo potest exhiberi. Quod & significare voluisse videtur Christus, apud Ioannem capit. 16. quando dixit; Vsque modo non petistis quidquam in nomine meo, petite, & accipietis, &c. Quasi diceret, vsque modo mihi hanc gloriam, quæ Deo maximè grata est, non dedistis, &c.

2. Conclu.

Secunda conclusio; Oratio publica, quæ certis locis, & temporibus, & à certis personis fit, inducta est iure humano, sanctissimè tamen, & decentissimè. Hæc conclusio statuitur contra aliquos hæreticos, qui ideò orationes ab Ecclesia institutas irridebant, quia de illis nullum extat testimonium in sacris literis. Sed probatur manifeste: Lex naturæ dictat orationem in communi esse faciendam, vt diximus in prima conclusione; nec docet modum quo ipsa oratio fieri debeat: ergo ad Ecclesiam pertinet huius rei facere determinationem. Atque ex consequenti orationes publicæ, quæ certis locis & temporibus fiunt, sanctissimè, & decentissimæ sunt ab Ecclesia instiutę. Probo consequentiam: Quando lex naturæ aliquid indeterminatè præcipit, ad humanam potestatem, seu ad Ecclesiam spectat, illud determinare; & hæc est vna ex præstantissimis rationibus, quæ demonstrant, vtile & necessarium esse vltra legem naturalem condere leges humanas, vt est videre apud D. Thom. 1. 2. quęstio. 95. artic. 1. sed lex naturæ indeterminatè præcipit, vt Deum eo honore afficiamus, qui consistit in orationibus: ergo ad Ecclesiam spectat determinare loca & tempora, quibus communes orationes fiant, atque ex consequenti, id decentissimè, & conuenientissime est determinatum. Quòd autem similiter fuerit conueniens, quòd certi homines sint determinati ad orationes faciendas sic ostendo: Ob id in republica est cõueniens, & necessarium, quòd certi homines certis, & determinatis officijs adhibeantur, vt quòd alij sint agricolæ, alij sutores, alij exerceant rem militarem; quia ipsa officia sunt vtilia, & conducentia reipublicæ: sed multo magis vtile, & conducens est, quod Deus precibus, & orationibus colatur; ergo etiam est magis vtile, & conducens, quod munus laudandi, & deprecandi Deum certis hominibus, & personis delegetur; qui id statuto tempore faciant. Hæc ratio est euidens, & quæ nullam patitur calumniam.

3. Concl.

Tertia conclusio: Oratio priuata, hoc est quod vnusquisque priuatim oret, etiam cadit sub pręcepto diuino. Hanc conclusionem tenent communiter omnes Theologi cum D. Thom. hic ad secundum. Alexander Alens. 4. par. quæst. 26. memb. 3. Palud. in 4. distinct. 15. quæst. 5. D. Bonauen. atque Durandus, eadem distinctione, & Syluester verbo. oratio. §. 8. Et probatur primo, ex illo Matth. 7. Petite & accipietis. Lucæ. 18. Oportet orare semper, & non deficere. Quod verbum necessitatis est, vt dicit D. Chrysostomus. Matthæi etiã. 18. dicit Christus. Vigilate, & orate, vt non intretis in tentationem. Quo in loco dicit D. Hieronymus; In tentationem intrat, qui orare negligit. Et Matth. cap. 5. Orate pro persequentibus, & calumniantibus vos. Ex quo loco sic colligo argumentum: Si pro inimicis tenemur orare: ergo & pro nobis. Atque ex cõsequenti oratio priuata est in præcepto, D. Augustinus in lib. de Ecclesiasticis dogmatibus, dicit: Nullum credimus ad salutẽ peruenire, nisi Deo auxiliante, & nullum, nisi orantem auxilium sibi promereri. Et D. Chrysostomus super. 5. cap. Matthæi, dicit: Pro se orare necessitatis est, pro altero autem charitatis. Tandem ratione sic argumentor: Vnusquisque tenetur efficaciter desiderare bona spiritualia: ergo & illa petere ab eo, qui solus potest ea dare, promittitque se illa daturum petentibus, iuxta illud Ioannis capit. 16. Vsque modo non petistis quidquam in nomine meo. Petite, & accipietis; vt gaudium vestrum sit plenum. Et confirmatur: Homo ægrotus ex charitate tenetur corporis

D. Hiero. D. Aug. D. Chrys.

ris medicinam à medico petere: ergo & à fortiori tenebitur auxilia gratiæ petere à Deo, quibus animæ vitijs medeatur. Probo consequentiam: Nam multò magis tenetur quisque animæ incolumitati consulere, quam corporis. Et auxilium gratiæ non minus necessarium est ad curanda vitia, quam medicina ad curandum corpus.

Dubiū de tempore pro quo etiamo obliga.

Sed quoniam hoc præceptum de oratione facienda est affirmatiuum, atque ex consequenti obligat semper, sed non pro semper; potest esse dubium, de tempore, pro quo illius obligatio vrgeat. Ad quod ex sententia D.Thom.in 4.distin.15.q.4.art.1.quæstium.3. dico plures esse casus, in quibus homines ex charitate tenentur pro se & pro alijs orare. Primus est, quando homo in graui aliquo periculo corporis, vel animæ est constitutus. Vt quando, v.g. graui aliqua tentatione vexatur. Et ratio est: Quia huiusmodi graues tentationes, vix, aut nunquam vitari possunt sine auxilio Dei, ad quod impetrandum oratio est necessaria, tanquam medium ad id ordinatum. Et propterea dicebat Christus Matt.26. Vigilate & orate, vt nō intretis in tentationem. Et subdit statim rationem: Spiritus enim promptus est, caro autem infirma. Quasi diceret. Ob id excusso somno vigilare vnà mecum in oratione opus est, vt imminens tentatio vos nos apprehendat, neque ab sorbeat. Quia quamuis animus vester sit bonus, & promptus spiritus, parataque voluntas ad præstandam fidem dictis, agēdumque & perferendum pro meo amore omnia, quę promiseratis; aduertere tamen debetis, hunc animum esse carni ad bonum omne tardę & inualidæ coniunctum: atque adeò ipsius carnis infirmitatem merito debetet vos vobis reddere suspectos, salutaremque timorem incutere, vt tanta iam imminente tentatione per orationem ad Deum confugiatis, sine cuius speciali auxilio tā validam pugnam haud dubie nequibitis superare. Est ergo ex sententia Christi Domini in grauibus tentationibus ad Deum confugiendum, vt earum vincendarum spem habere possimus. Quod & sancti suo exemplo fideles docuerunt. Nam Thobiæ capitulo tertio. Sara illa, quæ postea Thobię filio nupsit, cum sui causa sex viros à dæmone nomine Asmodeo, occisos videret, perrexit in superius cubiculum domus suæ, & tribus diebus, & tribus noctibus non manducauit, neque bibit, sed in oratione persistēs cum lachrymis deprecabatur Deum, vt ab isto improperio liberaret eam. De Regina quoque Esther dicitur, quod in periculo illo, quod genti Iudæorum à Naaman imminere videbat, ad preces confugit, Esther.c.14. Et Nehemias audita afflictione filiorum Israel statim Deum orauit. Iudith quoque videns periculum gentis suæ, ingressa oratorium suum & induens se cilicio, posuit cinerem super caput suum, & prosternens se Domino, clamabat dicens. Domine Deus patris mei, &c.

Primus casus in quo obligat præceptū de orando.

Secundus casus in quo obligat oratio.

Secundus casus, in quo præcepti de orando obligatio instat, est ille, in quo homo tenetur se ad Deū conuertere, qui ex sententia D.Tho est primum instans rationis, & extremum vitæ tempus: atque etiam quando instat necessitas communicandi. Et ratio est: Quoniam ista conuersio propter suam difficultatem fieri non potest, sine speciali Dei auxilio, ad quod impetrandum est necessaria oratio. Aliqui dicunt huius præcepti obligationem instare in diebus festis; in quibus ex particulari Ecclesiæ præcepto tenentur homines rebus diuinis vacare, vt est videre apud Abulensem super 6.cap.Matth.q.93. & apud Syluestrum loco citato, qui huius sunt opinionis. Sed eorum sententia est prudenter intelligenda,

A scilicet, quod homo in his diebus non tenetur ex præcepto priuatas ipse orationes facere, sed solum publicis, scilicet, missæ interesse, suam intentionem, & attentionem ministris Ecclesię adiungēdo. Quod cum fecerit, orare dicitur, & vere orat.

Tertius casus in quo obligat orario.

Tertius casus est, quando proximus in graui aliquo periculo, uel corporis, uel animæ versatur. Sed tunc est distinguendum. Nam si periculum illud est publicum, pertinensque ad rempublicam, nō solum priuatim, sed etiam publicè erit orandum. Si autem periculum est priuatum, & grauissimum; nec alia ratione commodè vitari potest; & est spes meam orationem profuturam, in particulari erit obligatio orandi pro illo ex charitate. Si verò periculum non B est graue, vel priuato consilio potest vitari, nulla obligatio erit orationem ad Deum pro illo fundendi. Prælati maiori vinculo obligantur in grauibus necessitatibus pro subditis orare, cum sint velut parentes ipsorum. Quod & significauit Paulus ad Ephes. cap.3. quando dixit; Peto, ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis. Huiusce rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Iesu Christi, vt det vobis secundum diuitias gratiæ suę &c. Et Christus apud Ioan.cap.15. Non vos me elegistis, sed ego elegi vos; & posui vos, vt eatis. & fructum afferatis; & fructus vester maneat: vt quodcunque petieritis patrem in nomine meo, det vobis. De hac re videndus est & D.Cyprianus lib.1.epistolarum, epistol.1.

Prælati tenentur pro subditis orare.

C Similiter quando Ecclesia est in graui aliqua necessitate, tenentur Christiani orare pro ea. Nam si quilibet pro quolibet, vt dictum est, tenetur, quantò magis pro tota Christiana republica obligatus erit. Vnde Actorum duodecimo, dicitur, quod vincto Petro in carcere, oratio fiebat ab Ecclesia pro eo; periculum enim capitis totius Ecclesiæ periculum erat cēsendum. Et D.Paulus ad Ephes.6. Sumite galeam salutis, & gladium spiritus, quod est verbum Dei, per omnem orationem, & obsecrationem orantes omni tempore in spiritu, & in ipso vigilantes in omni instantia, & obsecratione, pro omnibus sanctis, & pro me, vt detur mihi sermo in operatione oris mei.

Dubium.

D Si quis autem quęrat vtrum semper quod aliquis non orat pro proximo in graui aliquo periculo constituto, peccet mortaliter, dico, quod, ut plurimum tantum est peccatum veniale. Et ratio est: Nam in necessitatibus spiritualibus ipse potest sibi esse præsidio: in corporalibus autem non satis liquet quem fructum mea oratio sit habitura; & sic rarò defectus orationis pro proximo est peccatū mortale. Vtrùm autem semper, cum præceptum de orando violatur, eius transgressio inducat nouam culpam? maiorem continet difficultatem. Et pro parte affirmatiua est argumentum: Præceptum de oratione facienda, est speciale, vt diximus: ergo si violetur eius transgressio nouam culpam inducet. In contrarium tamen est: Nam si transgressio huius præcepti in- E duceret nouam culpam, cum teneatur homo orare vrgente necessitate, sequeretur, quod semper cum homo esset in magna aliqua tētatione, cui succumberet, peccaret duplex peccatum; unum contra præceptum prohibens tentationi consentire, alterum contra præceptum de orando: hoc autem esse videtur absurdum: ergo.

1. dictum

Pro explicatione huius difficultatis, dico primo. Qui vitam, qualis est hominis, tot periculis obnoxiam, totam, vel bonam partem illius sine oratione traducit, quamuis per impossibile fingamus ipsum reliqua omnia præcepta diuina adimplere: eo tamē ipso, quod non orat, peccat nouo, & mortali peccato. Hæc est sententia D.Tho.in 4.distinct.15.q.4.art.1.

art. 1. & 3. par. q. 39. art. 5. Vbi dicit, poſt baptiſmũ neceſſariam eſſe iugem orationem, ad hoc, vt in cœlum intremus. Et ratio eſt: Quia cum in baptizatis remaneat fomes peccari, quo interius ad peccandum proocantur, neceſſaria eſt oratio aſſidua, ut ab ipſo poſſint liberari. Ita etiam videtur tenere D. Chryſoſtomus lib. 1. de orando Deum. tomo 5. Vbi dicit, quod quiſquis non orat, aut aſſiduo colloquio habet orationem cum Deo, ille mortuus eſt, &c. Dixi autem notanter, licet per impoſſibile ille cætera mandata adimpleat; quia, moraliter loquendo, eſt planè impoſſibile, huiuſmodi hominem orationem negligentem in multa alia peccata nõ ruere; cùm ſit planè impoſſibile, quod per multum tempus viuat, quin graues tentationes occurrant, quas ſine oratione vincere non ſit potens.

2. dictum. Dico ſecundo, quod ſi alicui ſit notum ſe per diẽ in graue aliquod, vel corporis, vel animę periculum caſurum, ſicut fuit notum Apoſtolis, quando dixit illis Chriſtus, Vigilate, & orate, ut non intretis in tentationem, & is negligat ſe orationis ſcuto contra tale periculum munire, quamuis tale periculum poſteà non ſequatur, eo ipſo quod neglexit orare, peccauit mortaliter. Et ratio eſt: Nam, vt ex dictis conſtat, eo tempore obligabat ſpeciale præceptum de oratione facienda, cuius violatio in re tam graui, ſine ſpeciali peccato mortali eſſe non potuit.

3 dictum. Dico tertio, quod qui inſtante tentatione non orant, ſed ei ſuccumbunt, probabile eſt, quod nõ peccant duplex peccatum, ſed vnum tantum. Et ratio eſt: Quia quod tali tempore teneantur orare, id nõ eſt ex vi ſpecialis præcepti, ſed ex vi eius, circa quod exurgit tentatio. Vt ſi, verbi gratia, inducor in adulterium ex tentatione, eodem præcepto, quo teneor vitare adulterium, teneor etiam adhibere omnia media ad id neceſſaria; inter quę pręcipuum eſt oratio. Quare in tali caſu tantum erit violatio vnius præcepti, atque ex conſequenti & vnicum peccatum. Et per hęc patet ſolutio ad argumentum factum.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum ſolus Deus debeat orari?

4. d. 15. q. 4. art. 5. b. 2. Sed d. 38. q. 1. art. 1. q. 1. ad 2. Art. præc.

AD Quartum ſic proceditur. Videtur, quòd ſolus Deus debeat orari. Oratio enim eſt actus religionis, vt dictum * eſt. Sed ſolus Deus eſt religione colendus: ergo ſolus Deus eſt orandus.

2. Præterea, Fruſtra porrigitur oratio ad eum, qui orationem non cognoſcit. Sed ſolius Dei eſt orationem cognoſcere. Tum quia plerumq; oratio magis agitur interiori actu, quem ſolus Deus cognoſcit, quàm voce, ſecundum illud quod Apoſtolus dicit. 1. ad Corint. 14. Orabo ſpiritu, orabo & mente. Tũ etiam, quia ut Aug. dicit * in lib. de Cura pro mortuis agenda, Neſciunt mortui etiã ſancti quid agãt viui etiam eorum filij: ergo oratio non eſt niſi Deo porrigenda. (Ca. 13. 15. & 16. L. 4.)

3. Præterea, Si aliquibus ſanctis orationem porrigimus, non eſt niſi inquantum ſunt Deo coniuncti. Sed quidam in hoc mundo viuentes, uel in purgatorio etiam exiſtentes ſunt multum Deo coniuncti per gratiam. Ad eos autem non porrigitur oratio: ergo

A nec ad ſanctos qui ſunt in Paradiſo debemus orationem porrigere.

Sed contra eſt, quod dicitur Iob. 5. Voca ſi eſt qui, tibi reſpondeat, & ad aliquẽ ſanctorum conuertere.

Reſpondeo dicendum, quòd oratio porrigitur alicui dupliciter. Vno modo quaſi per ipſum implenda. Alio modo, ſicut per ipſum impetranda. Primo quidem modo, ſoli Deo orationem porrigimus: quia omnes orationes noſtræ ordinari debẽt ad gratiam, & gloriam cõſequendam, quæ ſolus Deus dat ſecundum illud Pſal. 83. Gratiam & gloriam dabit Dominus. Sed ſecundo modo orationem porrigimus

B ſanctis Angelis, & hominibus, non vt per eos Deus noſtras petitiones cognoſcat, ſed vt eorum precibus & meritis orationes noſtræ ſortiantur effectum. Et ideo dicitur Apocal. 8. quòd aſcendit fumus incenſorum de orationibus ſanctorum de manu Angeli coram Deo. Et hoc etiam patet ex ipſo modo quo eccleſia vtitur in orando. Nam à ſancta Trinitate petimus, vt noſtri miſereatur: ab alijs autem ſanctis quibuſcunque petimus, vt orent pro nobis.

Ad primum ergo dicendum, quòd illi ſoli impendimus orando religionis cultum, à quo quærimus obtinere quod oramus, quia in hoc proteſtamur eum bonorum noſtrorum authorem: non autem eis quos

C requirimus quaſi interpellatores noſtros apud Deũ.

Ad ſecundum dicendum; quòd mortui ea quæ in hoc mundo aguntur conſiderata eorum naturali cõditione, non cognoſcunt, & præcipuè interiores motus cordis. Sed beatis, vt Greg. * dicit in 12. Moral. in verbo manifeſtatur illud: quod decet eos cognoſcere de eis, quæ circa nos aguntur, etiam quantum ad interiores motus cordis. Maximè autem excellentiam eorum decet, vt cognoſcant petitiones ad eos factas, vel voce, vel corde. Et ideo petitiones quas ad eos dirigimus, Deo manifeſtante cognoſcunt. (Lib. 12. c. 13. circa princ.)

D Ad tertium dicendum, quòd illi qui ſunt in hoc mundo, aut in purgatorio, nondum fruuntur viſione verbi, vt poſſint cognoſcere ea quæ nos cogitamus, vel dicimus. Et ideo eorum ſuffragia non imploramus orando, ſed à viuis petimus colloquendo.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito, quod oratio põt alicui dupliciter porrigi, vno modo, quaſi per ipſum implenda; alio modo, quaſi per ipſum impetranda; reſpondet Diu. Tho. ad propoſitam difficultatem per duas propoſitiones. Prima concluſio: Soli Deo eſt porrigenda

E oratio, quaſi per ipſum implenda. Probatur: Omnes noſtræ orationes ordinantur ad gratiam, & gloriam conſequendam: ſed hãc ſolus Deus tribuit, iuxta illud Pſal. 83. Gratiam & gloriã dabit Dominus: ergo, ſoli Deo eſt porrigẽda oratio, quaſi per ipſum implenda. Secunda concluſio: Angelis, & ſanctis hominibus poteſt porrigi oratio, quaſi per ipſos impetrãda. Probatur: Tum ex modo, quo Eccleſia vtitur in orando quæ quidem à ſancta Trinitate petit, ut noſtri miſereatur, & ab alijs ſanctis, vt orent pro nobis. Tum etiam ex illo Apocaly. cap. 8. Aſcendit fumus incenſorum de orationibus ſanctorum de manu Angeli coram Deo, &c.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRima cõclusio huius articuli inquantum dicit, Deum à nobis esse orandum, certa est, & extra controuersiam posita. Nam & Prophetæ orauerunt Deum, & Christus Dominus non solum orauit, verum etiam nos orare docuit, & Ecclesia Christi sponsa quotidie, & frequentissime Deum orat, huiusmodique orationes sanctas, & salutares esse determinat. Imo, vt ex supra dictis patet, naturalis ratio, quemcunque superiorem, in cuius potestate est nostris subuenire miserijs, orandum esse, dictat. Et talis est Deus. Cæterum, quod ipse solus sit orandus, tanquam is, qui potest nostram orationem implere, quod etiam in eadem conclusione affirmatur, aliqualem habet difficultatem: quam vt explicem argumentor in hunc modum: Bona temporalia rectè petuntur in oratione: sed hæc possunt nobis ab Angelis, & sanctis hominibus dari: ergo ipsi etiam poterunt orari, tanquam illi, per quos impleda est oratio. Consequentia cum maiori est nota: & minor probatur: Bona temporalia pendent ex causis naturalibus: ergo poterunt illa ab angelis, & sanctis hominibus fieri applicando actiua passiuis.

Argumentum côtra primã cõclusionẽ D.Thom.

Pro solutione huius argumenti aduertẽdum est primò, quòd oratio potest esse duplex: vna ordinata, altera carens ordine. Illa dicitur ordinata, in qua id, quod petitur, uel est finis ultimus, scilicet, felicitas æterna, vel medium conducens ad talem finem consequendum. Quæ oratio ideò fidelis dicitur, quia procedit à fide, & religione, cæterisque virtutibus Christianis. Illa dicitur oratio inordinata, in qua, quæ postulantur absolutè petunt, & sine ordine ad gloriam. Qualia multa petunt homines peccatores, & infideles. Et hæc oratio non est actus religionis, atque adeò nec agimus de illa in præsenti. Secundo est aduertendum, quod sicut solus Deus est effector gratiæ & gloriæ: ita etiã solus Deus est, qui nouit, quæ bona temporalia sint opportuna singulis hominibus ad gloriam consequendam, & quæ impediant. Ex quo fit, vt ad solum Deum spectet ea bona temporalia hominibus dare, quæ ad finem vltimum sint conducentia. Quibus positis ad argumentum respondeo, distinguendo maiorem. Nam, si in illa sit sermo de bonis temporalibus, quatenus sunt media ad finem consequendum, verum est, qd rectè petuntur in oratione: Secus autem minimè. Et tunc ad minorem dico, quod loquendo de bonis temporalibus, quatenus cadunt sub oratione, hoc est, quatenus sunt media ad felicitatem obtinendã, nec ab angelis, nec à sanctis hominibus dari possũt. Quia solus Deus est, qui nouit quæ bona temporalia conducant ad consequutionem gloriæ, & quæ impediant. Atque adeò solus Deus est, qui orari potest, tanquam is, per quem impléda est oratio, etiam quantum ad bona temporalia.

Oratio duplex.

Ad argu.

Sed supposito, quod solus Deus est orandus ad modum iam explicatum, dubium consequens est, vtrùm oratio conuenienter ad singulas personas Trinitatis dirigi possit? Quod quæritur specialiter propter Spiritum sanctum, Nam de Patre & Filio nulla est dubitatio, quin sint orandi. Et ratio dubitandi est: Nam, vt luquit Erasmus, antiqui, & sancti Doctores orationes suas non solebant ad Spiritum sanctum dirigere, sed ad Patrem & ad Filium. Quod & confirmari potest ex Diuo Hilario libro 12. de Triuit. in hunc modum dicente. Conserua hanc, oro, fidei meæ religionem, vt quod, in rege-

Dubium.

Ratio dubitandi.

A nerationis meæ symbolo professus sum, semper obtineam, te patrem, & filium tuum vnà tecum adorem, & Spiritum sanctum, qui ex te per vnigenitum tuum est, promerear. Quibus uerbis, ut uidetis, nonnullam inter Patrem & Filium ex vna parte, & Spiritum sanctum ex alia videtur ponere differentiam, quantum ad adorationem; si quidem Patrem & Filium postulat adorare, & Spiritum sanctum promereri.

His tamen non obstantibus dico, quod Spiritus sanctus non minus, quam Pater & Filius orandus venit. Quod probatur primo ex ritu Ecclesiæ, quę Spiritum sanctum in litanijs immediatè orare consueuit, sicut & Patrem, & Filium, dicens: Spiritus B sancte Deus, miserere nobis. Idem etiam ex multis alijs orationibus in missis, quæ ab Ecclesia celebrantur, ad Spiritum sanctum immediatè directis, constare potest. Et ratione sic argumentor. Ideò oramus Patrem & Filium: quia omnia nobis bona largiuntur, ab ipsisque immediatè dependent: sed hoc etiam conuenit Spiritui sancto, qui cum Patre & filio vnius est essentiæ, potentiæ, bonitatis, & misericordiæ: ergo Spiritus sanctus non minus est orandus, quam Pater & Filius. Eo vel maximè, qd, vt dicunt Theologi opera Trinitatis ad extra sunt indiuisa.

Cõclusio.

Ad rõnem dubitãdi.

Et ad rationem dubitandi dico, quod si veteres orationes suas solebant immediate dirigere ad Pa- C trem, & Filium, & non ad Spiritum sanctum, non ideò id faciebant, quia Spiritus sanctus orandus nõ esset, sicut aliæ personę diuinæ: sed vt proprietatem Spiritus sancti attendentes, cõgruentiam quandam in orando seruandam, significarent. Nam, quia Spiritus sanctus ex ui suæ processionis donum est Patris, & Filij, & congruit magis donum ab eius largitore petere, quam ab ipsomet dono, idcircò hanc conuenientiam seruantes à Patre & Filio donum sibi elargiri petebant; & ipsum donum quod est Spiritus sanctus promereri postulabant. Idque sonant uerba Hilarij. Cæterum uos scientes, quod non solum Pater, & Filius dant nobis Spiritum sanctum, sed etiam ipsemet Spiritus sanctus dat se- D ipsum nobis, tam in se, quam in suis donis, (si quidem hoc, quod est; Spiritum sanctum dari nobis, est opus ad extra, quod necesse est esse commune omnibus tribus personis) idcircò ueritatem sequentes, præfata congruentia dimissa, dicimus, quod sicut Spiritus sanctus est adorandus cum Patre & Filio, ita etiam cum eisdem est orandus.

Circa secundam conclusionem, in qua de modo quo angelis & sanctis hominibus porrigi possit oratio, est sermo, est difficultas, utrùm sanctos orare aliqua ratione sit conueniens? Et quoniam sancti in triplici sunt differentia, quidam enim sunt beati, alij viatores, & alij in purgatorio existentes, de omnibus illis in particulari agere oportebit. Et E quidem, quantum attinet ad sanctos in cœlo existentes, regnantesque cum Christo, hæretici dicunt, eos nec orandos, nec honorandos esse. Huius hæresis primus author dicitur esse Eustachius quidam, qui damnatus fuit in concilio Gangrensi, post hunc successit in eodem errore Vigilantius Gallus Ecclesiæ Barchinonensis presbyter. Contra quem scripsit Diuus Hieronymus. Et eundem post multos annos sequuti sunt Vualdensis, Ioannes Vuitcleph, Ioannes Hus, & nostra hac tempestate Oecolampadius super Esaiam, atque Lutherus. Quam suam sententiam probat primo: Nam cum Diuus Paulus, primo ad Timotheum cap. secundo, dicat; Vnus est mediator noster Christus Iesus,

Dubium.

De sanctis in cœlo existẽtibus dubium.

non potest fieri, ut sancti utiliter pro nobis intercedere possint. Alioqui nostri mediatores plures erunt apud Deum, quod est contra Paulum.

2. argum. Item: Diuus Ioannes in prima sua canoni. cap. 2. dicit. Aduocatum habemus apud Patrem Christum Iesum, qui propitiatur pro nobis. Si ergo ipse pro nobis propitiatur, superfluæ erunt aliorum sanctorum preces, quas pro nobis ad Deum fundi postulamus.

3. argum. Tertiò: Sancti in cœlo existentes, ac pro se ipsis orantes non exaudiuntur à Deo: ergo nec si pro nobis orauerint exaudiendi erunt; atq; ex consequenti non est cur preces ad illos fundamus. Consequentia est nota, & antecedens probatur ex Apocalypsi. cap. 6. Vbi introducuntur Martyres clamantes ad Deum, atque dicentes: Vsquequo Domine non iudicas, & vindicas sanguinem nostrum de ijs, qui habitant in terra. Constat autem eos non exaudiri, alioqui non conquererentur de Deo.

4. argum. Quartò: Beati sunt extra statum merendi, & demerendi: ergo nihil poterunt impetrare à Deo pro nobis, atque ex consequenti non est cur ipsos oremus. Et confirmatur ex illo Ioannis capit. 16. Confirmatio. Iterum veniam ad vos, & gaudebit cor vestrum; & gaudium vestrum nemo tollet à uobis. Et in illo die nihil rogabitis me. Quibus verbis significare videtur Christus Apostolos, post adeptionem gloriæ, nihil petituros.

Vlt. argu. Vltimò, soli Deo est exhibendus cultus latriæ, iuxta illud Pauli: Soli Deo honor, & gloria. Sed oratio est species latriæ, vt communiter dicunt Doctores: ergo solus Deus orandus est, non homo, etiam si sit beatus.

Conclusio. His tamen non obstantibus sit conclusio de fide tenenda; quod sancti in cœlo existentes, siue homines, siue angeli sint, honorandi sunt, atque etiam orandi, non tanquam illi, per quos implenda est oratio, sed tanquam illi per quos est impetrāda à Deo. Et quidem, quod sancti sint honorandi, patet manifestè ex Psalmo centesimo trigesimo octauo. Vbi dicit Propheta. Nimis honorati sunt amici tui Deus. Vocat autem eos amicos, qui Deum syncero quodam amore diligunt, quales sunt existentes in patria, quos eximijs honoribus afficiendos esse declarat. Christus etiam apud Ioannem cap. duodecimo, dicit: si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum Pater meus, qui est in cœlis. Iustum ergo est, ut quos Deus Pater honorat in cœlis, eos honore afficiamus in terra. Eo vel maximè, quod honor sanctis exhibitus quodammodo etiam exhibetur Deo, qui glorificatur in honore sanctorum, iuxta illud Psal. 67. Gloriosus Deus in sanctis suis. Salomon quoque Ecclesiast. 44. hortatur nos ad honorandos beatos, in hunc modum dicens: Laudemus viros gloriosos, & parentes nostros in generatione sua. Et postquam aliquas laudes Patrum veteris testamenti protulit, subdit statim; Omnes isti in generationibus gentis suæ gloriam adepti sunt, & in diebus suis habentur in laudibus. Qui de illis nati sunt reliquerunt nomen narrandi laudes eorum. Si ergo licet in cœlo existentes laudibus prosequi, licebit etiam illis honorem impendere, cùm laus honoris cuiusdam species sit, & per verba laudatoria eam, quam de illo, quem laudamus, habemus existimationem, testemur: & quemadmodum & per genuflexiones, & capitis denudationes, quā ad alium habemus, venerationem. Accedit ad hæc vniuersalis Ecclesiæ authoritas, quæ dies festos in venerationem sanctorum quotannis celebrat, à totoque populo Christiano celebrari præcipit, & ipsis templa dedicat. De templis extat canon Melchiadis Papæ relatus à Gratiano in Decretis. a. quæst. t. cap. futura. Vbi Constantini Imperatoris laudes prosequitur, propterea, quòd sanctis Apostolis Petro & Paulo, templum erexit. Et subdit rationem: Ab illo etenim tempore, & deinceps viri religiosi, non solum possessiones, & prædia sua, sed etiam seipsos Domino consecrarunt, ædificantes basilicas in suis fundis, in honorem sanctorum. Quod etiam super martyrum memorias missa diceretur statuit Felix Papa, qui fuit à Diuo Petro vigesimusquintus, in quadam sua epistola in hunc modum dicēs. Propterea in præfata constituimus synodo, vt super memorias martyrum missæ celebrarentur, ne illorum memoria, aut ueneratio periret. Dies etiam festos agi in memoriā sanctorū statuit Vigilius Papa in epistola ad Eutherum, capit. quinto, dicens: Quoties sanctorum Dei fuerit agenda festiuitas, singula capitula diebus apta subiungimus, quibus commemorationem eorum faciamus; quorum natalitia celebramus. Hæc omnia diffinita habentur in concilio Gangrensi, canone decimo tertio. Vbi dicitur: Si quis superbiæ vsus affectu abominetur conuentus, qui per loca & basilicas sanctorum martyrum fiunt, & mysteria, quæ in eis celebrantur, & memorias sanctorum martyrum condemnet, anathema sit. Potest etiam id ipsum probari ratione naturali. Nam, si honor, ut dicit Aristot. in Ethic. est præmium uirtutis, nec potest deferri, nisi uiris studiosis; stultum erit dicere, eos non esse honore afficiendos, quos diuina uirtus in cœlum tulit. Præterquam quod nulla extitit gens tam barbara, quæ summum honorem illis viris, quos propter sua egregia facta apud Deos uiuere existimabant, deferendum esse non discerent. Et communis, & publicus consensus omnium gentium semper à sapientibus est habitus pro natura.

Templa erigenda in ueneratione sanctorum.

Sancti sunt orandi. Ostenso iam, qualiter sacris literis, atque rationi sanctorum sit consona ueneratio, superest modo ostendere, licitum esse, ne dicam meritorium, eosdem orare, ac illos pro nobis apud Deum intercessores adhibere, quod fuit secundo loco dictum in cōclusione. Et quidem cum nobis catholicis, sacrorum conciliorum decretis summam, & indubitatam fidem adhibemus, facile erit huiusmodi ueritatem ex Ecclesiæ determinatione conuincere, cum ferè nullum sit concilium, in quo illa determinata non habeatur. Cæterum, quoniam disputatio solum instituitur contra hæreticos, qui concilia inuerecundè rejiciunt, ex sacris literis tantum, & ex manifestis rationibus propositam ueritatem probare contendā. Ad quod adduco primò, quod in scriptura de angelis legitur, quod orant Deum, & intercedunt pro nobis, vt vota nostra à Deo compleantur. Vt est videre apud Thobiam ca. 12. Vbi angelus dixit. Quādo orabas cū lachrymis, & sepeliebas mortuos, & eleemosynam dabas, ego orationem tuam obtuli Domino. Nihil autem aliud est angelum orationem nostram Deo offerre, quam supplicari illi, vt eam adimplere dignetur. Zachariæ etiam cap. 1. dicitur, angelum afflictioni populi Dei misertum, sic Dominum rogasse. Domine exercituū vsquequo tu non misereberis Hierusalem, & vrbium Iuda, quibus tu iratus es? Et respondit, inquit textus, Dominus angelo, qui loquebatur verba bona, uerba consolatoria. Intercedunt ergo sancti angeli pro nobis in cœlo, sæpeque, uel in toto, uel in parte exaudiuntur. Onias similiter summus Sacerdos Iudæorum, post mortem suam apparuit Iudæ Machabæo manus suas extendens, & orans pro omni populo Iudæorum. In qua visione alius

ne allus etiam apparuisset dicitur Oniæ socius, de quo ad Iudam Machabæum Onias dixit: Hic est fratrum amator, & populi Israel, qui multum orat pro populo, & sancta ciuitate. 2. Machab. capit. 15. Si ergo sancti in limbo existentes, nec Deo adhuc fruentes pro suis orabant, quanto libentius, cum iam Deo fruuntur, id facient. Eo vel maximè, quòd Deum pro alio orare est opus charitatis, quę ex sententia Pauli non excidit, sed magis in patria perficitur. Et si quis dicat, ex his tantum colligi, quod sancti pro nobis intercedunt, nó autem quod nos ad ipsos orationes nostras dirigere debeamus, si quidem illud facere poterunt ex charitate: nobis etiam non orannbus, dico verum esse, quod apertè ex dictis non ostēditur, sanctos à nobis esse orandos; sed ipsos ad Deū pro nobis intercedere. Ex hoc tamen manifestè colligitur, ipsos per nos esse orandos. Nam cum omnis ille possit conuenienter per nos orari, qui sua ope aut precibus potest nostra honesta vota cōplere; & sancti in cœlu existentes sint huiusmodi, fit, vt possint etiam illi per nos orari. Pro hoc etiam facit illud Iob capit. quinto. Voca ergo aliquem, qui pro te respondeat, & ad aliquem sanctorum te conuerte. Et Hieremiæ capit. decimo quinto. Si steterit Moyses, & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum. Et Ezechielis decimo quarto. Si Noe, Iacob, & Daniel orassent pro eis non eos saluarent. Constat autem tunc sanctos istos prophetas fuisse mortuos: atque adeò solitos esse sanctos Deum pro nobis orare. Id ipsum similiter probari potest ex Geneseos capitulo 48. Vbi Iacob propinquus morti cum filio suo Ioseph benediceret, in hunc modum dixit: Deus in cuius cōspectu ambulauerūt patres mei Abraham, & Isaac; Deus, qui pascit me ab adolescentia mea, vsque in præsentem diem. Angelus, qui eripuit me de cunctis malis, benedicat pueris istis, & inuocetur super eos nomen meum. Nomina quoque patrum meorum Abraham, & Isaac, & crescant in multitudine super terram. In quibus verbis illud est aduertendum, quod præcipit Iacob super filios Ioseph inuocari nomina patrum iam defunctorum. Quoniam & si mortui erant corpore, viuentes tamen coram Domino illos poterant iuuare. Non enim est Deus mortuorum, sed viuorum, vt dixit Christus apud Matthæ. capit. vigesimo secundo. Moyses etiam Exod. 32. pro peccato populi, Deum orans sic dixit: Quiescat ira tua, & esto placabilis super nequitia populi tui. Recordare Abraham, Isaac, & Israel seruorum tuorum, &c. Et sequitur infra: Placatusque est Dominus, ne faceret malum, quod loquutus fuerat aduersus populum suum. Eodem modo etiam orabat Azarias positus in fornace accensa igne apud Daniel. cap. 3. dicens: Ne quæso tradas nos in perpetuum propter nomen tuum, & ne despicias testamentum tuum, neque auferas, misericordiam tuam à nobis, propter Abraham dilectum tuum, & Isaac seruum tuum, & Israel sanctum tuum: quibus loquutus es, pollicens, quod multiplicares semen eorum sicut stellas cæli, & sicut arenam, quæ est in litore maris. Si ergo Moysi, atque Azariæ, & alijs patribus veteris testamenti licitum fuit orare Dominum per merita sanctorum iam defunctorum, sicque orantes fuerunt exauditi, vt ex sacris literis cōstat; nobis etiam erit licitum, atque adeò vtile idem facere. Atque ex consequenti sancti in cœlo existentes non solum honorandi, uerum etiam, vt pro nobis intercedant orandi erunt, vt diximus ex mente Diu. Thom. in proposita conclusione. De hac re videndi sunt Castro libro decimotertio, aduersus

Obiectio.

Responsio.

A hæreses, verbo. sancti. & Alexander Alens. quarta parte, quæstione vigesimasexta, membro. 3. articulo quinto. Qui propositæ veritatis hanc etiam congruentiam assignat: Quia sicut diuinorum charismatum descensus fit per sanctos ad nos: sic etiam est congruum, vt ascensus noster, quo ad Deum mouemur, siue reducimur, fiat ipsis sanctis quasi mediatoribus, & aduocatis nostris, dicente Diuo Dionysio, quod postrema redeunt ad principiū per media.

D. Dionys.

Restat nunc respondere ad argumenta facta in principio dubitationis. Ad primum ex Paulo primæ ad Timoth. secundo, dico, quod Christus potest dici vnicus mediator noster, vno è duobus modis. Primus est: vt vnus, vel vnicus idem sit, quod præcipuus. Et hac ratione, licet sancti pro nobis intercedant, adhuc Christus dicitur vnus mediator noster; quia eius intercessio longè præstat aliorum sanctorum intercessioni. Alio modo, vt vnus idem sit, quod solus, & secundum istam rationem solus Christus dicitur mediator noster, non quia sancti non intercedant, ad modum iam explicatum; sed, quia ipse solus ex natura diuina, & humana compositus, vere mediat inter Deum, & hominem, integram atque perfectam faciens reconciliationem, iuxta illud Pauli ad Colos. secundo. Cum mortui essetis in delictis, & præputio carnis vestræ, conuiuificauit vos cum illo cōdonās vobis omnia delicta, & delens quod aduersum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum de medio tulit. &c.

Ad 1. arg.

B

C

Ad secundum similiter respondetur, quod quamuis Christus pro nobis intercedat, vt dicit Ioannes, non ideò alij intercessores sunt excludendi. Imò potiùs ex hoc sequitur, alios sanctos similiter pro nobis intercedere volentes, in hoc se Christo capiti conformare. Nec orationes illorum sunt superfluæ, sicut nec superfluæ sunt orationes, quas Ecclesia pro nobis, aut pro defunctis fundit, quia disposuit Deus medijs illis plures effectus facere, vt diximus articulo præcedenti.

Ad 2. arg.

Ad tertium respondetur, negando antecedens. Et ad probationem ex Apocalypsi dico, falsū esse, quod Martyres in suis votis non fuerint à Deo exauditi. Quin potius contrarium constat ex illo loco. Siquidem accipientibus illis singulis stolis albis, quæ coronam triumphi significabant, quantum ad vindictam fusi sanguinis, quam postulabant, dictum est ad illos: Vt requiescerent adhuc tempus modicum, donec complerentur conserui eorum, & fratres eorum qui interficiendi erant, sicut & illi. Quibus verbis tantum abest, vt petitio denegetur, quod continent apertam promissionem petita consequendi. Et sic vere fuerunt à Deo exauditi.

Ad 3. arg.

D

Ad quartum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam quando nos dicimus, quod sancti orantes exaudiuntur à Deo, nolumus significare, quod exaudiātur ad cumulum suorum meritorum: quia hoc est impossibile, cum sint extra statum merendi. Sed quod volumus significare, est, quod exaudiuntur: quia in via meruerunt, vt orantes pro nobis in patria exaudirentur. Et sic, quod exaudiantur potius cedit illis in præmium prę cedentium meritorum, quam in nouum meritum. Et si eos esse extra statū merendi, esset sufficiens causa, vt pro nobis orantes, nobis prodesse nō possent; pari etiam, ratione esset sufficiens: vt illorum merita, vtilitatem nobis non afferrent. Et tamen videmus, qd Moyses, & Azarias ac multi alij Deū orantes sanctorū merita illi offerebāt, ut ex dictis cōstat,

Ad 4. arg.

E

Ad confirmationem ex Ioanne. cap. 16. vt respon

Ad confirmationem.

deamus, aduertendum est, quod de illius interpretatione est varietas opinionum, tam circa tempus, de quo loquitur Christus, quando dicit: Et in illo die nihil rogabitis me, quam circa verbum, rogabitis. Nam D.Chrysost. dicit, id testimonium esse intelligendum de tempore, quo missus est Spiritus sanctus. Quasi voluerit Christus significare, quod accepto Spiritu sancto Apostoli nihil essent ipsum rogaturi. D. Augustinus interpretatur eundem locum de tempore gloriæ. Et quamuis vtrumque commode dici possit, adhuc tamen vrget, quod dicitur, Apostolos in illo die nihil Christum rogaturos. Et sic dico, quod rogare latine, & est orare, & est interrogare. Et in testimonio adducto, rogabitis, idem est, quod interrogabitis. Quod & ex pluribus vulgatis codicibus, in quibus non rogabitis, sed interrogabitis legitur, confirmari potest. Et secundum interpretationem Diui Augustini est sensus, quod in æterna beatitudine, quæ est vna dies continua, vbi beati in diuina essentia clarè vident, quæ expedit eos videre, non erit opus, vt aliquis quidquam interroget. Secundum autem D.Chrisostomum est sensus, quod ex præsentia Spiritus sancti à Patre missi, sic erunt Apostoli illuminati, quod non indigebunt, quidquam Christum interrogare, aut quærere, sicut interrogabant, quando Christus eis illa verba dixit. Quod vtrumque est verum. Quamuis interpretatio Chrysostomi videatur magis consona literæ, ut notat Lyranus supra istum locum.

Ad vlt. Ad vltimum respondetur, concessa maiori, distinguendo minorem. Nam oratio dupliciter considerari potest. Vno modo quatenus dirigitur in Deum, mediatè, vel immediatè, in recognitionem omnipotentiæ Dei, à quo omnia pendent. Et oratio secundum istam rationem pertinet ad latriam, nec alteri, quam Deo tribui potest: cùm aliquem tanquam supremum omnium largitorem orare nefas sit, nisi is, quem oramus sit Deus. Et qui hoc modo aliquem sanctum oraret, proculdubio idololatraret. Alio modo potest considerari oratio, inquantum dirigitur ad sanctos, non tanquam bonorum largitores, sed tanquam intercessores, & aduocatos. Et oratio secundum istam rationem nō est actus latriæ; sed cuiusdam honoris, atq; reuerentiæ sanctis conueniens, & exhibendus.

De sanctis existentibus in hac vita. Explicato iam, quod sancti in patria existentes licitè atque vtiliter possunt à nobis orari, consequens est, vt dicamus de sanctis viatoribus, verum etiam conuenienter per nos orari valeant. Et loquor semper de oratione largo modo sumpta, prout se extendit ad deprecationem. Nam de oratione propriè dicta, quæ est actus latriæ, certum est, quod soli Deo est exhibenda, vt paulò antea dicebam.

Cōclusio. Ad cuius explicationem dico breuiter, esse certum, nec aliqua ratione dubitandum, quod sancti viatores possunt nos suis intercessionibus valde iuuare. Ex quo fit, vt conuenienter à nobis orari queant. Probatur, Ioannis duodecimo, ad preces Philippi & Andreę Gentiles, qui cupiebant Christum videre, ad ipsum introducti dicuntur. Et Ioannis secundo, ad preces virginis Christus aquam in vinum conuerot. Chananea etiam ad preces Apostolorum, obtinuit, vt à Christo audiretur, & veniam consequeretur. Rogauerunt enim ipsum dicentes: Dimitte illam, quia clamat post nos. Moyses quoque sexcentis millibus armatorum veniam impetrauit, vt dicitur Exod.cap.32. Et Abimelech, qui vxorem Abrahę acceperat dixit Dominus, Gene.capit.20. Nunc redde vxorem viro suo, & orabit pro te & viues, & Iob. ca.vlt. dixit Dominus ad eos, qui Iob

A increpauerant: Iratus est furor meus in vos, quoniam non estis loquuti coram me rectum. Et paulò inferius, Iob seruus meus orabit pro vobis: faciem eius suscipiam, vt non vobis imputetur stultitia: Et rursus: Conuersus est Dominus ad pœnitentiam Iob, cum oraret ille pro amicis suis. Ergo sancti viuentes, id Domino attestante, possunt nobis suis intercessionibus prodesse; atque ex consequenti conueniens & vtile est, ipsos orare, vt pro nobis intercedant. Quod si viui ad id valent, à fortiori id poterunt sancti cum Christo regnantes, vt contra Vigilantium colligit D.Hieronymus.

De animabus in purgatorio existentibus, quod fuit tertium à nobis explicandum propositum, maior est difficultas, vtrum orari à fidelibus possint, & debeant. D.Thom. in hoc articulo, in solutione ad tertium, partem tenet negatiuam, & in 4. distinct. 15. quæst. 4. artic. 5. Quam etiam sequitur Alexand. Alen. 4. par. quęst. 16. memb. 3. art. 5. Abulensis super Matth. tomo 3. quæst. 93. & super cap. 6 quæstio. 87. Syluester, verbo, oratio. §. 3. Nauarro in relectione super cap. quando. de consecra. distin. 1. præludio. 7. D. Anton. 4. par. tit. 5. §. 2. Et ratio huius sententiæ est, primò, quia oratio ad aliquem prudenter dirigi non potest, nisi is, quem oramus intelligat, seu audiat, quod ab eo petimus: alioquin ineptæ & ridicula videretur oratio: sed animæ in purgatorio existentes nostras orationes maximè mentales, nec audire, nec intelligere possunt; cum nec illas cognoscant in proprio genere, vt suppono, ob distantiam inter nos, & illas existentem, nec in uerbo, quandoquidē non nisi beati vident in verbo, quæ hic aguntur: ergo animæ purgatorij à nobis orandæ non sunt. Secundo: Non est consentaneum rationi, vt quo tempore quis subijcitur tormentis, eo pro alijs intercedat; eo, vel maxime, quod qui graui pœna torquetur, vix est sui compos, vt alios possit audire: sed animæ purgatorij sunt huiusmodi: ergo ipsæ non sunt orandæ. Propter istas rationes hæc sententia est valde probabilis; quamuis cōtraria quam tenet Gabriel super Canonem. lect. 58. & Medina in tractatu de Oratione. sua probabilitate non careat. Et ratio est primò; quia si sancti in hac vita existentes possunt à nobis conuenienter orari, vt paulò anteà dicebam, cur non etiam animæ in purgatorio existentes; quandoquidem non minus charę sunt Deo, quam qui in hoc sęculo viuunt? Secundo: Nihil obstat, quominus animæ in purgatorio existentes possint suis intercessionibus nobis prodesse: ergo conuenienter illæ à nobis orari valent. Consequentia est nota, & antecedens probatur: si aliquid obstaret, id esset, vel quia sunt extra statum merendi, vel, quia sunt in pœnis, uel quia orationes nostras cognoscere nequeunt: sed nihil horum impedit: Non primum: Nam sancti in patria existentes sunt extra statum merendi, & tamen ipsæ sępe nobis succurrunt, oramusque ipsos vtiliter, vt ex dictis patet. Nec secundum: Nam sancti viatores sunt etiam aliquando in pœnis actu, & reatu, imò & in peccatis saltem venialibus, & ad ipsos cōuenienter orationes nostras dirigimus, vt paulò anteà dicebam: Nec tertium: Tum, quia licet in particulari animæ purgatorij nesciant, quis, & quomodo eas oret, possunt tamen intelligere, aut verosimiliter, saltem in genere coniectari, quod miseri viatores sanctarum animarum precibus cupiūt in suis necessitatibus adiuuari: sicut è contra ipsę similiter per viatores adiuuari desiderant. Et hęc generalis cognitio sufficiens erit, mouere eas, ut orent pro illis, qui se eis cōmendant. Tum etiam: Quia quamuis

De animab. purgatorij. Sententia D.Thom.

B

C

Probabile est quod animę purgatorij intercedunt pro nobis.

D

E

nis in particulari cognoscere non ualeant, nec in proprio genere, nec in verbo; quis se illis commendet, ut rectè dicit D. Tho. hic ad 3. est tamen possibile, quod id sciant, ex angelorum, qui nos custodiunt, reuelatione, quod satis erit, vt pro nobis orare possint. Facit etiam pro hac sententiā, quod multi affirmant, nonnullas animas inter nos purgari; specialiter in illis locis, in quibus notanda aliqua scelera commiserunt. Et quod aliquando ad nos peruenire permittuntur, nobiscumque ex diuina dispositione loqui. Cuiusmodi extant nonnulla exempla apud D. Gregorium in libris Dialogorum. Et tunc nihil impedit, quominus in proprio genere orationes nostras audiant. Et si illæ pro nobis orant & à Deo exaudiri solent, nō dubito, quin possimus nos illis commendare, & ex consequenti eas, ut pro nobis intercedant deprecari. Est præterea vnum in hac sententia, quod ipsam magis commendabilem reddit. Et est, quod ea admissa vehementius accendentur homines ad orandum pro animabus purgatorij, cum ea sit hominis conditio, atque natura, vt eos libentius bonis operibus afficiamus, quos scimus nobis bène facere posse. Quo circa illa mihi magis placet, estque ad concionandum magis pia; atq; vtilior.

Nota circa solutionē ad secundū argumentum D. Tho.

In solutione ad secundum argumentum dicit Diuus Thomas, quod beati in Verbo cognoscunt orationes, quæ ad ipsos fundimus. Circa quod est aduertēdum ex Caietano in præsenti, duos esse modos, quibus intelligere possumus, quod beati in Verbo vident singularia. Vnus formalis, quia, scilicet, ipsa visio verbi, est etiam realis visio singularium. Et hic est coæuus ipsis sanctis à principio suæ beatitudinis, ad hunc sensum, quod quæ vident in Verbo hoc modo, semper viderunt à principio suæ beatitudinis. Alter modus est causalis, quia, scilicet, ipsa Verbi visio est causa, vt sequatur visio singularium. Et hæc de nouo aduenit sanctis, iuxta diuinæ gratiæ extensionem. Et quod vterque modus sit cōstituendus in beatis, patet ex eo, quod quædam singularia cognoscere spectat ad beatitudinem ipsorū. Et hæc vident in Verbo primo modo. Aliorum autem cognitio habetur ex diuina reuelatione de nouo eis facta. Et hæc cognoscunt in Verbo tantum causaliter, vt communiter docent Doctores in materia de uisione Dei: Sed cum orationes, quas homines ad sanctos fundunt, sint res singulares, potest esse non leue dubium, quo prædictorum modorum sint dicendi beati, quod vident illas in Verbo? D. Thom. in præsenti videtur significare quod uident orationes primo modo. Nam dicit, maximè ad excellentiam beatorum pertinere, quod cognoscant orationes ad eos factas. Et cum beati in essentia diuina formaliter uideant ea quorū cognitio facit ad ipsorū excellentiā, qm̄ beatitudo ipsa summa excellētia est, fit, vt orationes nostras in Verbo formaliter videant. Quod ēt vr attestari Ecclesia in modo interpellandi sanctos, quem obseruat, dū dicit. Beate Petre, ora pro nobis. Nisi enim præsupponeret omnes sanctos ex eo, quod Deo fruuntur orationes nostras cognoscere, nō omnes statim adiret, rogans, ut orarent pro nobis. Sed prius adiret Deū supplicans illum, ut eis nostras orationes reuelaret, vt sic ipsi pro nobis orent. Et quia hæc Ecclesiæ autoritas, maior est quam autoritas cuiuscunque alterius Doctoris; ità dicendum videtur. Cum quo etiā stat, quod nouis reuelationibus illuminentur, vt cognoscant, quid circa suos clientulos sit agendum, aut quid simpliciter orandum pro eis sit. Nam quāuis ipsas orationes videant in ipsa Verbi essentia, an autem hoc expediat, quod petitur, aut quo modo impelendum sit, & an Deo hoc placeat, & alia huiusmodi, ex diuina tātum reuelatione sancti addiscunt. Proptereaque Ecclesia Deum rogat, ut sanctos pro nobis orare faciat dicens: Tribue quæsumus Domine omnes sanctos iugiter pro nobis orare. Et hæc dicta sint de toto isto articulo.

ARTICVLVS V.

Vtrùm in oratione debeamus aliquid determinate à Deo petere.

AD Quintum sic proceditur. Videtur quòd in oratione nihil determinatè à Deo petere debeamus: quia ut Damascen. dicit Oratio est petitio decentium à Deo. Vnde inefficax est oratio per quam petitur id quod non expedit: secundum illud Iacob. 4. Petitis & non accipitis: eo quod malè petatis. Sed sicut dicitur Rom. octauo. Quid oremus sicut oportet nescimus: ergo non debemus aliquod orādo determinatè petere.*

4. di. 15 q. 4. a. 4. q. 1. & opusc. 2 c. 140 Lib. 3 fid. orth. c. 24.

2. Præterea, Quicunque aliquid determinatè ab alio petit, nititur voluntatem ipsius inclinare ad faciendum id quod ipse vult. Non autem ad hoc tendere debemus, ut Deus velit quod nos volumus, sed magis vt nos velimus quod ipse vult: ut dicit glos. super illud Psal. 32. Exultate iusti in Domino: ergo non debemus aliquid determinatè à Deo in oratione petere.

3. Præterea. Mala à Deo petenda non sunt: ad bona autem Deus nos inuitat: Frustrà autem ab aliquo petitur ad quod accipiendum inuitatur: ergo non est determinate aliquid à Deo in oratione petendum.

Sed contra est, quod Dominus Matth. 6. & Luc. 11. docuit discipulos determinatè petere ea quæ cōtinentur in petitionibus orationis Dominicæ.

Respondeo dicendum, quòd sicut M. Valerius refert Socrates nihil vltra petendum à dijs immortalibus arbitrabatur quàm ut bona tribuerent: quia hi demum scirent quid vnicuique esset vtile. Nos autem plerumque id votis expetimus, quod non impetrasse melius foret. Quæ quidem sententia aliqualiter vera est, quantum ad illa quæ possunt malum euentum habere: quibus etiam homo potest malè & benè uti. Sic diuitiæ: quæ, vt ibidem dicitur, multis exitio fuere. Honores etiam quam plures pessundederunt regna, quorum exitus sæpè miserabiles cernuntur. Splendida coniugia, quæ nonnunquam funditus domos euertunt. Sunt tamen quædam bona, quibus homo malè vti non potest, quæ scilicet malum euentum habere non possunt. Hæc autem sunt quibus beatificamur, & quibus beatitudinem meremur: quæ quidem sancti orando absolute petunt: secundum illud. 79. Ostende faciem tuam, & salui erimus. Et iterum. 118. Deduc me in semitam mandatorum tuorum.*

Lib. 7. c. 2. in tit. Externa de Socrate Philosop.

Ad Primum ergo dicendum, quòd licet homo ex se scire non possit quid orare debeat: Spiritus tamen, vt ibidem dicitur, in hoc adiuuat infirmitatem nostram, quod inspirando nobis sancta desideria re-

Ctà

ttè postulare nos facit. Vnde Dominus dicit Ioan. 4. quod veros adoratores adorare oportet in spiritu & veritate.

Ad secundum dicendum, quòd cum orando petimus aliqua quæ pertinēt ad nostram salutem, conformamus voluntatem nostram voluntati Dei, de qua dicitur. 1. ad Timot. 2. quòd vult omnes homines saluos fieri.

Ad tertium dicendum, quòd sic ad bona Deus nos inuitat, quod ad eu non passibus corporis; sed pijs desiderijs, & deuotis orationibus accedamus.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quod bona, quæ possunt à Deo postulari, sunt in duplici differentia: Quædam enim sunt, quibus homo male vti non potest, qualia sunt illa, quibus beatificamur; & quibus beatitudinem meremur; alia autem sunt, quibus homo potest bene, & malè vti: qualia sunt diuitiæ, regna, splendida coniugia: & reliqua bona temporalia; respondet D. Tho. ad propositam difficultatem per duas propositiones. Prima conclusio: Prioris generis bona possunt determinate peti à Deo. Probatur: Sancti illa absolutè petierunt, ut constat ex illo Psal. 79. Ostende faciem tuam; & salui erimus. Et ex illo Psal. 118. Deduc me in semitam mandatorum tuorum: ergo. Secunda conclusio: Bona secundi generis, qualia sunt omnia temporalia, nō sunt determinatè à Deo petenda. Probatur: Nam quantum ad hæc plerunque id votis petimus, quod non impetrare melius foret. Diuitiæ enim multis exitio fuere, & honores quam plures pessundederunt. In regnis quoque sæpe exitus miserabiles cernuntur.

ARTICVLVS VI.

Vtrùm homo debeat temporalia petere à Deo orando.

a d 11. q. 4. a 1. q 2.

AD Sextum sic proceditur. Videtur quòd homo non debeat temporalia petere à Deo orando. Quæ enim orando petimus, quærimus. Sed temporalia non debemus quærere. Dicitur enim Matth. 6. Primum quærite regnum Dei, & iustitiam eius & hæc omnia adÿcientur vobis, scilicet, temporalia. quæ non quærenda dicit, sed adijcienda quæsitis: ergo temporalia non sunt in oratione à Deo petenda.

2. Præterea, Nullus petit nisi ea de quibus est solicitus. Sed de temporalibus solecitudinem habere non possumus: secundum quod dicitur Matth. 6. Nolite soliciti esse animæ vestræ quid manducetis: ergo temporalia petere non debemus orando.

3. Præterea, Per orationem nostram mens debet eleuari in Deum. Sed petendo temporalia descendit ad ea quæ infra se sunt: contra id quod Apostolus dicebat, 2. ad Corinth. 4. Non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non uidentur: Quæ.n. videntur, temporalia sunt: quæ autem nō videntur, æterna: ergo non debet homo temporalia in oratione à Deo petere.

3. Præterea, Homo non debet petere à Deo, nisi bona, & vtilia: sed quandoque temporalia habita sunt nociua, nō solum spiritualiter, sed etiam temporali- A ter ergo non sunt in oratione à Deo petenda.

Sed contra est, quod dicitur Prouerb. 30. Tribue tantum victui meo necessaria.

Respondeo dicendum, quòd sicut August. dicit ad Probam, de adorando Deum. Hoc licet orare quod licet desiderare: Temporalia autem licet desiderare: non quidem principaliter, ut in eis finem constituamus, sed sicut quædam adminicula, quibus adiuuamur ad tendendum in beatitudinem: inquantum, scilicet, per ea vita corporalis sustentatur: & inquantum nobis organicè deseruiunt ad actus virtutum. Vt etiam* Philosoph. dicit in 1. Ethic. Et ideo pro temporalibus licet orare. Et hoc B est quod August. dicit* ad Probam, quòd sufficientiam vitæ non indecenter vult quisquis eam vult, & non amplius: quæ quidem non appetitur propter seipsam, sed propter salutem corporis, & congruentem habitum personæ hominis, ut nō sit incōueniens eis cum quibus viuēdum est. Ista ergo cum habentur, ut teneantur cum non habentur, ut habeantur orandum est.*

Epist. 121 c. 12. & c. 6. & 5. c. 2.

Li. 1. Ethi. c. 8. ad fi. tom. 5.

* Episto. 121. ca. 6. circ. med. tom. 2.

Ad Primum ergo dicendum, quod temporalia non sunt quærenda principaliter, sed secundario. Vnde Aug. dicit in lib. De sermone Domini in monte. Cum dixit illud, primo quærendum est, scilicet re- C gnum Dei, significauit, quia hoc, scilicet, temporale bonum posterius quærendum est, non tempore, sed dignitate: illud tanquam bonum nostrum, hoc tanquam necessarium nostrum.*

Li. 2. c. 16. paulo à princ. to. 4.

Ad secundum dicendum, quòd non qualibet solicitudo rerum temporalium est prohibita, sed superflua & inordinata: ut supra habitum est.*

Ad tertium dicendum, quòd quando mens nostra intendit temporalibus rebus vt in eis quiescat, remanet in eis depressa. Sed quando intendit eis in ordine ad beatitudinem consequendam, nō ab eis deprimitur, sed magis eleuatur sursum.

Q. 55. ar. 6

D *Ad quartum dicendum, quòd ex quo non petimus temporalia tanquam principaliter quæsita, sed in ordine ad aliud eo tenore à Deo petimus ipsa, vt nobis concendantur secundum quòd expediunt ad salutem.*

SVMMA TEXTVS.

COnclusio: Licitum est in oratione petere à Deo bona temporalia, non principaliter, ut in eis finem constituamus, sed sicut quædam adminicula, quibus ad obtinendam beatitudinem adiuuemur. Probatur: Id licet orando petere, quod licet desiderare, ut dicit Diuus Augustinus in epistola ad E Probam, de orando Deum, cap. 12. sed bona temporalia licet desiderare, non principaliter, ut in eis finem constituamus; sed sicut quædam adminicula, quibus adiuuemur ad tenendam beatitudinem, inquantum, scilicet, per ea vita corporalis sustētatur, & inquantum nobis organicè deseruiunt ad actus virtutum: ergo bona temporalia licet in oratione petere sub ista ratione.

EXPLICATIO DVORVM Articulorum.

EXplicatis iam in superiorib. quidditate, & conuenientia orationis, atque etiam quis sit ille, qui

qui à nobis est orandus, agit D. Thom. in his duobus articulis, de eo, quod est à Deo oratione petendum. Et quoniam tantum conuenientia possunt esse materia orationis, ut ex illius diffinitione colligitur, qua dicitur, quod oratio est petitio conuenientium à Deo; & tam remotio mali quam collatio boni possit esse conueniens, fit, ut vtrumque veniat à Deo postulãdum, Sed sicut bonum est duplex, vnũ quod per se, & secundum se est appetibile, ut uita beata, & uirtutes ad eam conducentes; aliud quod potest prodesse, & obesse aliquando; id, scilicet, quo potest homo bene & male uti, quale est bonum corporis; ità etiam & conuenies potest esse duplici differentia. Vnum quod per se, & semper est conueniẽs. Quale est primi generis bonum. Aliud, quod aliquando conuenit, & aliquando non cõuenit. Qualia sunt bona corporalia. De primi generis conuenientibus dicit D. Thom. quod illa licet petere determinate. Quod etiam probari potest ex oratione Dominica, quã dicimus; Adueniat regnum tuum, & ex scriptura. Psal. 79. Ostende nobis faciem tuam & salui erimus. Et iterum. Dirige me in semitam mandatorum tuorum. Et ex Ecclesia, quæ orat: Da nobis fidei, spei, & charitatis augmentum, &c. De conuenientibus autem secundi generis affirmat, quod, quamuis possint licitè peti à Deo, quatenus ad uitam sunt necessaria, quod & faciebat Salomon quando dicebat; Victui meo tribue necessaria; & facimus nos in oratione Dominica, quando oramus: Panem nostrum quotidianũ da nobis hodie (quod non tantũ de spirituali pane, sed etiã de corporali est intelligendum, ut dicit glossa super illum locũ) & facit Ecclesia, dum in suis litanijs orat Deum pro pluuia congruente, & ut fructus terræ dare, & conseruare dignetur; huiusmodi tamẽ bona, siue corporis illa sint, siue fortunæ, non sunt absolute, & determinate à Deo petenda, sed cum remissione ad ipsius beneplacitum, si ipsa profutura cognouerit ad æternæ beatitudinis consequutionem. Et ratio huius est; Nam cum beatitudo sit primum, & principale obiectum, circa quod oratio nostra versatur, nihil quod ipsius consequutioni aduersetur, erit licitum postulare. Sæpe autem poterit contingere, ut bona temporalia, quæ petuntur, si dentur, potius noceãt, quam prosint, atque adeò illa absolute petere non licebit. Propter hocque dicebat D. Paulus ad Roman. 8. Spiritus adiuuat infirmitatem nostram, nã quid oremus sicut oportet, nescimus. Sed ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Quasi diceret, ob id spiritus sanctus imperfectum nostrum, benigno suo auxilio adiuuat, in nostris orationibus, quia nos cæci, & miserabiles, neque quid, neque quomodo orare debeamus, cognoscimus. D. Thom. supra istum locum in hunc modum dicit: In generali quidem possumus scire quid conueniẽter oremus; sed in speciali hoc non possumus. Primò. Quia si desideramus facere aliquod opus virtutis, contingere poterit, ut illud non huic, aut illi sit congruum: sicut & alicui, qui vtiliter posset in actione proficere contemplationis, quies non expediret, aut è conuerso. Propter hocque dicebat Salomon Prouerbio decimo quarto. Est uia, quæ videtur homini iusta: nouissima autem illius ducunt ad mortem. Secundò: Quia aliquis desiderat aliquod temporale bonum ad sustentationem vitæ, quod sibi vertetur in periculum mortis, iuxta illud Ecclesiasti. quinto. Diuitiæ conseruatæ in malum domini sunt. Tertiò Quia aliquis desiderat liberari ab aliqua molestia tentationis, quæ tamen est sibi ad custodiam humilitatis. Vt patet in Paulo, qui petebat amoueri à se stimulum carnis: qui tamen datus ei erat, ne magnitudo reuelationum ipsum extolleret: ut dicitur. 2. ad Corinth. capit. 2. Hæc D. Thom. Quibus verbis significat apertè, contingere posse, ut quæ petimus à Deo nobis conducibilia non sint, atque adeò necessarium esse, quòd Spiritus sanctus mentem nostram illuminans, & affectus voluntatis bonis desiderijs succendens, quę salutaria sunt gemitibus & suspirijs inenarrabilibus postulare nos faciat. Hoc idem exẽplo docuit nos Christus Redemptor noster. Qui cũ Patrem oraret, ut calicem eius transferret, suam tandem voluntatem Patris voluntati subiecit dicens: Veruntamen nõ mea, sed tua fiat voluntas. Et in oratione Dominica dicimus; Fiat volũtas tua sicut in cælo, & in terra. Cui petitioni contraire videtur, qui absolutè & determinate aliquid huiusmodi à Deo petit, cum talis potius suam petat fieri voluntatem, quã Dei. Et hinc est, quòd filijs Zebedæi ab solutè petentibus, mediante matre, ut vni dexteram & alteri sinistram in regno suo daret, quod ipsi temporale futurum existimabant, Christus dixerit: Nescitis quid petatis.

Temporalia non absolute petenda.

Et si quis contra hoc argumentetur: Ecclesia publicè, & vnusquisque secretè sua priuata oratione quotidie orat Deum, nõ solum ut sibi in communi benefaciat, sed etiam in specie, & determinate, ut pluuiam nobis tribuat congruentem, & fructus terræ dare, & conseruare dignetur, & similia: ergo falsò dicit Diuus Thomas, non esse licitum bona temporalia determinatè petere. Respondeo, ly determinatè posse accipi dupliciter. Vno modo, ut idem sit quod in specie, & in particulari & non in genere, & in confuso. Et secundum istam rationem Diu. Thom. non negat bona temporalia esse determinatè petenda à Deo. Quin potius ipsemet in. 4. distinctione decima quinta, quæstione quarta, articulo quarto probat, talia bona esse determatè à Deo petenda. Ad hunc sensum, quod in particulari, & in specie sũt postulanda. Alio modo accipitur determinatè pro eo, quod est absolutè, & sine ordine ad aliã rẽ. Et in hoc sensu non sunt petenda bona temporalia determinatè, hoc est, absolutè, & sine aliqua conditione; sed si expedierint nobis. Et hoc est, quod affirmat D. Thom. in præsenti. Ratioque eius est efficacissima: Quia, scilicet, possunt esse nobis noxia; & ratio postulat, vt nullus ab aliquo supplex, nisi conuenientia, petat.

Argumẽtum cõtra D. Tho.

Solutio.

Et si quis quærat, vtrum semper sit necessarium, quod talis cõditio in oratione exprimatur; an uerò satis sit, quòd virtute in petitione subintelligatur; dico breuiter satis esse illam virtute subintelligi: nec est opus, ut verbis explicetur. In oratione enim Dominica, sine aliqua conditione bona temporalia à Domino petimus, dicentes: Panem nostrum quotidianũ, da nobis hodie. Et Ecclesia in litanijs absolutè postulat, ut Deus fructus terræ dare, & conseruare dignetur.

Dubium.

Solutio.

Et est aduertendum, quod non solum est licitum petere bona temporalia, quatenus ad vitam sunt necessaria, sed etiam bona superflua, hoc est, diuitias modò ad bonum finem ordinentur. Nam cum sit licitum habere diuitias, & meritorium, eas in pias causas, & gloriam Dei expẽdere, licitum etiam erit, illas ad huiusmodi finem desiderare, & ex consequẽti eas petere, cum omne illud sit licitũ orare, quod licet desiderare: vt dicit D. Augu. in epistola ad Probam de orando Deum. cap. 12. Est tamen huiusmodi petitio semper valdè periculosa. Proptereaque Sapient. 30. dicebat Salomon Deo: Diuitias, & paupertatem ne dederis mihi; ne fortè satiatus alliciar

Nota.

ad

ad negandum, & dicam: Quis est dominus. Et Psal. 36. Melius est modicum iusto, super diuitias peccatorum multas Christus etiam comparat, propter eandem rationem, diuitias spinis, quę animam pungunt sępeque impediunt, nequis regnum Dei ingrediatur, iuxta illud: Difficilius est diuitem ingredi in regnum Dei, quam camelum per foramen acus transire.

Dubium. Sed dubitabit aliquis hoc loco, utrùm orare pro bonis temporalibus, sit opus hominis imperfecti. Et pro parte affirmatiua est argumentum. Ad perfectionem Christiani hominis spectat, bona temporalia contemnere, iuxta illud; Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia, quæ habes: & veni, sequere me: & Matth. 6. Nolite solliciti esse animæ vestræ quid manducetis, nec corpori vestro, quid induamini: & subdit statim: Hæc enim gentes quærunt: Scit autē pater vester, quòd his omnibus indigetis: ergo hominis imperfecti est hæc omnia postulare. Propter hoc argumentum Alexander Alensis affirmat, esse opus imperfectionis petere à Deo huiusmodi temporalia bona. Sed, ut quid in hac re verum putem, explicem, aduertendum est: quòd bona temporalia prima sua diuisione diuidi possunt in bona corporis, qualia sunt pulchritudo, salus, &c. & in bona externa, qualia sunt diuitiæ, opes, amici. Et rursus hæc diuiduntur. Nam quædam sunt valde necessaria. Qualia sunt illa, sine quibus, aut nullo modo, aut uix vita transigi potest: Alia autem sunt bona superflua.

1. Concl. Quo supposito sit prima conclusio: Non est opus imperfectionis ea bona temporalia petere à Deo, quæ necessaria sunt ad vitam degendam. Probatur: Vnusquisque ex charitate tenetur seipsum diligere: in quo continetur præceptum, vt ea bona quærat quis, quæ necessaria sunt ad suam conseruationem: ergo si illa petat à Deo non erit imperfectus. Probo consequentiam: Nam dato opposito, non quærere esset consilium, atque adeò consilium esset contra præceptum, quod est omnino impossibile. Secundò: Christus in oratione Dominica tradens nobis formam orandi, ea docuit, quæ à Deo essent petenda, sed inter alia vnum est, ut det nobis panem nostrū quotidianum, quo nomine, secundum August. in Epist. ad Probam iam citata, intelliguntur bona quę ad victum sunt necessaria: ergo non est imperfectio illa in oratione petere. Et confirmatur ex Paulo 1. ad Tim. cap. 2. dicente: Obsecro primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarū actiones, pro omnib. hominib. pro Regib. & omnibus, qui in sublimitate constituti sunt: vt quietā & tranquillam vitam agamus. Hæc autem omnia pertinent ad bona temporalia. Ad quorum petitionē non adeò nos hortaretur Apostolus, nisi orare pro illis esset opus perfectionis.

2. Concl. Secunda conclusio: Opus imperfectionis est ea bona petere à Deo, quæ superflua sunt, etiam si ad bonum finem dirigantur. Probatur; Horum bonorum petitio quamuis licita sit si ad bonum finem dirigantur, semper tamen est ualde periculosa, ut paulò antea dicebam, sed fieri non potest, ut sit opus perfectionis, ea bona petere à Deo, quorū possessio sine periculo animæ non inuenitur: ergo illa petere erit opus imperfectionis.

Ad argu. Ad argumentum in contrariū factum dico primò, falsum esse, quòd est opus perfectionis, aut consilij ea bona temporalia contemnere, quæ ad vitam degendam sunt necessaria. Nec cōtrarium colligitur ex illo testimonio, si vis perfectus esse, vade & vēde omnia, quæ habes, & veni sequere me. Nam Christus in illis uerbis solum consulit, ut abijciamus curam rerum domesticarum, nullam rem familiarem habentes. Non autem consulit, ut nulla tibi ratione victum pares. Cuius rei signum est, quòd etiam illi monachi, qui illud Domini consilium sequuti sunt, omnia derelinquentes adhuc tenentur victum quærere, vel rogando eleemosynas, uel suis manibus operando. Vel dico secundò, quòd etiam si verum esset, quòd est consilium spernere bona temporalia necessaria ad victum: non tñ inde sequitur esse opus imperfectionis, Deū pro illis orare. Nā licet sit imperfectio, illa bona desiderare; supposito tamen iam isto imperfecto desiderio velle illa per Deum obtinere non est hominis imperfecti, sed potius religiosi, atque testantis, se nolle aliquid sperare, nisi à Deo, etiam quantum ad minima. Ad aliud testimonium ex Matth. cap. 6. respondetur, quòd tantum prohibetur solicitudo, hoc est, anxietas, & cura nimia rerum temporalium. Qui autem illa petit à Deo, non est solicitus.

Corollarium. Ex dictis infertur licitum esse in oratione petere mortem, uel propriam, uel alienam, non absolutè, sed conditionaliter, si homo finaliter non sit corrigēdus. Nam hæc etiam inter bona temporalia connumerantur. Et sic Anastasia orabat Deū, ut suum maritum Publicum de medio tolleret, vt daret locum sanctis, si non erat finaliter corrigendus. Et Cyrillus in quadam epistola ad Augustinum orat Deum, vt hæreticum quendam resipiscere nolentem occidat. Idem similiter poterit iusto optari, si timetur, quòd diu viuens in peccatum cadet. Id enim est licitum viris iustis desiderare, quod inter Dei beneficia computatur. Tale autē est eos de hoc seculo nequam tollere, ne mali fiant iuxta illud; Raptus est, ne malitia mutaret intellectum illius, aut fictio deciperet animam eius. Hoc etiam petebat pro seipso. D. Paulus quādo dicebat; Cupio dissolui, & esse cum Christo. Iob quoque propriam mortem desiderabat. Nec in hoc uidetur, vir tam iustus peccasse, melior est enim mors, quam vita amara. De duobus autem, quorum alterum est eligendum, illud videtur præeligendum quod est melius.

Dubium. De bonis per se appetibilibus, qualia sunt vita beata, & virtutes ad eam conducentes, de quibus dixit D. Thom. art. 5. quòd illa est licitum petere determinatè; potest esse aliquale dubium, verum id sit vniuersaliter verum. Et pro parte negatiua argumētor in hunc modum: Liberalitas, magnificentia, & fortitudo bellica, sunt uirtutes, & tamen nō sunt absolutè, & determinatè petendæ à Deo: ergo falsò dicit D. Thom. quòd illa, quæ sunt per se bona, qualia sūt vita beata, & virtutes ad illam conducentes determinatè possunt peti à Deo. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Huiusmodi virtutes haberi non possunt sine bonis temporalibus, scilicet, diuitijs aut viribus corporis; sed hæc non petūtur licitè à Deo determinatè, vt constat ex dictis: ergo neque illa. Propter hoc argumentum Medina C. de oratione. §. quid in oratione petendum, affirmat, prædictas, virtutes, & quæ sunt aliæ similes non esse petendas determinatè à Deo, sed sub conditione, sicut alia bona temporalia. Hæc tamen sententia est apertè falsa. Et sic dico, nullam virtutem excipiendam esse, ab illa regula generali. Et ratio est. Quia omnis vritus ex se, est bonum honestum, bonum autem honestum, nulla ratione fieri potest, ut sit perniciosum: & sic non est cur sub conditione petatur. Et ad argumētum in contrarium factum, respondeo quòd, aliud est uirtus, & aliud exequutio uirtutis. Nam, quia virtus est habitus electiuus in mediocritate consistens, fit, ut formaliter in recta, & honesta uoluntate consistat: & res externæ, quę exequu-

Sententia Medinæ. Sententia Autoris. Ad arg.

exequutioni mandantur, pertinent ad ipsã uirtutẽ materialiter. Ad hoc ergo, vt aliquis ſit magnificus, aut liberalis ſufficit volũtas efficax magnificè, & liberaliter operãdi: qđ aũt in ipſa plus, aut minus poſſit, eſt per accidẽs. Vel ſecundò reſpondetur, quòd quã-uis concedamus, prædictas virtutes non poſſe conſiſtere ſine bonis temporalibus, quod eſt falſum; adhuc tamen ex hoc non ſequitur, quòd qui eas abſolutè petit, peteret etiam abſolutè diuitias, & bona tẽporalia. Sed ſolum ſequitur, quòd peteret illa bona temporalia, quatenus ſunt materia, & ſubſeruiunt talibus virtutibus. Quæ ratio non eſt abſoluta, ſed legitima conditione moderata. Itaque qui peteret ſibi à Deo liberalitatem, vna, & eadem oratione formaliter, & abſolutè peteret virtutem, & interpretatiuè, atque conditionaliter peteret bona temporalia, quatenus ſubſunt uſui illius, quod nulla ratione poteſt eſſe illicitum. Dixi notanter, eſſe falſum, quòd virtus magnificentiæ, & liberalitatis, non poteſt eſſe ſine bonis temporalibus, nam vt docet Magiſter in 3. diſtinctione. 31. & D. Thom. ibidem, quæſtione. 2. artic. 4. & 1. 2. quæſtione. 67. arti. primo. ad. ſecundũ, virtutes morales manent in patria. Et tamen certum eſt, ibi nulla futura bona temporalia, quæ per liberalitatem, & magnificentiam conferantur. Imò nec paſſiones, quæ per temperantiam, aut fortitudinem moderentur. Quam ſuam ſententiam, ut explicet, aduertit, quòd in virtutibus moralibus aliquid eſt formale, & aliquid quaſi materiale. Materiale eſt in eis inclinatio quædam partis appetitiuæ ad paſſiones, uel operationes, ſecundum modum aliquem. Et quia iſte modus determinatur à ratione: idcircò formale in omnibus uirtutibus eſt ipſe ordo rationis. Hoc ſuppoſito dicit, quòd virtutes morales in futura vita non manent quantum ad id, quod eſt materiale in eis. Non enim habebunt in futura vita locũ concupiſcentiæ, & delectationes ciborum, & venereorum, nec etiam timores, aut audaciæ circa pericula mortis. Sed quantum ad id, quod eſt formale remanebunt in beatis perfectiſſimè poſt hanc vitam. In quantum, ſcilicet, ratio vniuſcuiuſque perfectiſſima erit circa ea, quæ ad ipſum pertinet ſecundum illum ſtatum. Et uis appetitiua omnino mouebitur ſecundum ordinem rationis. Propter quod Diuus Auguſtinus lib. 14. de Trinitate, cap. 9. dicebat, quod prudentia ibi erit ſine vllo periculo erroris; fortitudo ſine moleſtia tolerandorum malorum; temperãtia ſine repugnãtia libidinum. Et ad eundem modũ dicendum erit in noſtro propoſito.

Virtutes morales manent in patria.

Mala pœnalia non licet petere in oratione; niſi in ordine ad bonum, ut, ſcilicet, per flagella quis cõuertatur ad Deum. Et ſic ſunt intelligendæ innumeræ imprecationes, quæ ponuntur in ſcriptura cõtra inimicos. Quale eſt illud. Erubeſcant, & conturbentur vehementer omnes inimici mei. Pſalm. 6. & illud. Conſtitue ſuper eum peccatorem, & diabolus ſtet à dextris eius. Cum iudicatur exeat cõdemnatus, & oratio eius fiat in peccatum Pſal. 108. Quibus in locis conturbationem inimicorum per tribulationes petit propheta, ut per eas corrigantur, & conuertantur ad Dominum. Poſſunt etiam & vltra dictam expoſitionem loca illa tripliciter intelligi. Primò, ut ſi ſenſus, quod ſancti poſtulant non ut ipſi peccatores deſtruantur, ſed tãtum, quòd in eis deſtruatur regnum peccati, deſtructis, ſcilicet, in eis peccatis ipſorũ. Secundò, quòd verba illa fuerint dicta non per modum imprecationis, ſed per modum prophetiæ, quid illis eueniet enuntiantis: tunc præſens optatiui, uel imperatiui ponitur pro futuro modi indicatiui, quale eſt illud: Duplici contritione, contere eos Domine, id eſt, conteres. Tertiò, quòd Prophetæ verba illa dixerint conformando voluntatem ſuam cum voluntate diuina circa damnationem perſeuerantium in peccato. Mala temporalia orare & petere alijs ex odio, eſt peccatum mortale. Et ſimiliter poſtulare poſſe facere mala culpæ, vt furtum, aut adulterium.

Oratio de malis pœnæ.

ARTICVLVS VII.

Vtrum debeamus pro alijs orare?

AD Septimum ſic proceditur. Videtur, quòd non debeamus pro alijs orare. In orando enim ſequi debemus formã, quã Dominus tradidit. Sed in oratione Dominica petitiones pro nobis facimus, non pro alijs; dicentes. Panem noſtrum quotidianum dà nobis hodie, &c. ergo non debemus pro alijs orare.

3 q. 21. ar. 1. ad 3. Et 4 d 15. q. 4 art. 4. q. 3.

*2. Præterea, Ad hoc oratio fit vt exaudiatur. Sed vna de conditionibus, quæ requiruntur ad hoc quod oratio ſit exaudibilis, eſt vt aliquis oret pro ſeipſo, vnde ſuper illud Ioann. 16. Si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Auguſtin. * dicit, Exaudiuntur omnes pro ſeipſis: non autem pro omnibus. vnde non ſimpliciter dictum eſt, dabit: ſed dabit vobis: ergo videtur quod non debeamus pro alijs orare: ſed ſolum pro nobis.*

Tract 102. nó remotè à princ. 10. 9.

3. Præterea, Pro alijs ſi ſint mali prohibemur orare, ſecundum illud Hierem. ſeptimo. Tu ergo noli orare pro populo hoc, & non obſiſtas mihi: quia non exaudiam te. Pro bonis autem non oportet orare: quia ipſi pro ſeipſis orantes exaudiuntur: ergo videtur, quòd non debeamus pro alijs orare.

Sed Contra eſt, quod dicitur Iac. 5. Orate pro inuicem, vt ſalucmini.

*Reſpondeo dicendum, quòd ſicut * dictum eſt, illud debemus orando petere, quod debemus deſiderare. Deſiderare autem debemus bona non ſolum nobis, ſed etiam alijs. Hoc enim pertinet ad rationem dilectionis quam proximis debemus impendere: vt ex ſupra dictis * patet. Et ideo charitas hoc requirit. vt pro alijs oremus. Vnde Chryſoſtom. * dicit ſuper Matth. Pro ſe orare neceſſitas cogit: pro altero autem charitas fraternitatis hortatur. Dulcior autem ante Deum eſt oratio: non quam neceſſitas tranſmittit: ſed quàm charitas fraternitatis cõmendat.*

Art. præc.

Quæſt 31. & 25. Homi 14. in imperfecto circa princ. 10. a.

Ad primum ergo dicendum, quòd ſicut Cyprian. dicit in lib. de oratione Dominica: ideo non dicimus pater meus, ſed noſter: nec da mihi, ſed da nobis, quia vnitatis magiſter noluit priuatim precem fieri: vt, ſcilicet, quis pro ſe tantum precetur. Vnum enim orare pro omnibus voluit, quoniam in vno omnes ipſe portauit.

Ad ſecundum dicendum, quòd pro ſe orare ponitur conditio orationis, non quidem neceſſaria ad effectum merendi, ſed ſicut neceſſaria ad indeficientiam impetrandi. Contingit enim quandoque quòd oratio pro alio facta non impetrat, etiam ſi fiat piè & perſeueranter & de pertinentibus ad ſalutem, propter impedimentum quod eſt ex parte eius pro quo oratur, ſecundum illud Hierem. 15. Si ſteterint Moyſes & Samuel coram me, non eſt anima mea ad populum

ſiue priuatæ. Itaque non eſt homo viuus, pro quo non conueniat orare. Probatur: Pro omni illo orandum eſt, cui ſalutem optare poſſumus, cum id orare debeamus, quod debemus deſiderare, ut ex mente Auguſtini dicit Diuus Thomas in iſto articulo; ſed nullus homo eſt in genere, cui non debeamus optare ſalutem, cum nullus ſit, quem ex præcepto charitatis ſicut nos ipſos diligere nó teneamur: ergo pro omnibus ex natura rei orare tenemur. Et confirmatur: Si pro aliquo orandum non eſſet maximè pro homine obſtinato; de quo nulla habetur ſpes pœnitentiæ; ſed vt Diuus Auguſtinus affirmat de nullo homine, quantumlibet obſtinato, eſt deſperãdum, quin poſſit in momento, Deo aſpirante, conuerti: ergo pro omnibus viatoribus ex natura rei eſt orandum. Idem etiam probari poteſt ex Diuo Iacobo. Qui in capit. 5. ſuæ Canonicæ dicit; Orate pro inuicem, vt ſaluemini; quod ad omnes vniuerſaliter ſine exceptione dictum eſſe conſtat; cum omnibus optare debeamus, vt ſaluentur, ut conformes ſimus voluntati Dei. De quo dicit Paulus, quòd vult omnes homines ſaluos fieri. Vltimò: Chriſtus pro omnibus quantumuis peccatoribus venit, & paſſus eſt, vt ipſe teſtatur dicens; Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam; quare pro omnium ſalute, quantũ in ſe fuit, fecit: ergo nos ſimiliter Chriſtum imitati, omnibus ſalutem optare, & pro omnibus orare debemus.

2. Concl. Secunda concluſio: Suppoſita Eccleſiæ determinatione, quæ priuat excómunicatos communibus orationibus Eccleſiæ, nullus pro illis publicè orare poteſt. Voco autem orationem publicam, eam, quã miniſter facit nomine Eccleſiæ. In hac concluſione omnes Doctores conueniunt, & habetur expreſſe in cap. nuper. de ſententia excommunicationis. Dixit autem publicè: Nã oratione priuata, nullus prohibẽtur pro quibuſcunque voluerit, etiam excommunicatis orationes fundere ad Deum, cum maior excommunicatio, ut communiter dicunt Doctores ſequuti Diuum Thomam in additio. ad 3. part. q. 21. art. 1. ſolum priuet cõmunione Eccleſiæ, quo ad fructum, & ſuffragia generalia. Nomine fructus intelligimus quamcunque externam communionem, tã ciuilem, quam eccleſiaſticum, & perceptionem ſacramẽtorum, ex quib. maximum fructum capiũt fideles. Et nomine ſuffragiorum generalium intelligimus, tam exteriores orationes, nomine Eccleſiæ factas, quam internam communionem ex illis prouenientem, quibus omnibus maior excommunicatio priuat. Si quis autem quærat, vtrùm ſacerdos in memento, uel alijs miſſæ collectis poſſit pro excommunicatis orare, Syluester, uerbo, excómunicatio. primo. §. 8. reſpondet, quòd tanquam publica perſona & miniſter Eccleſiæ non poteſt. Quare ſi Rex, uel Epiſcopus fuerit excommunicatus, in canone nominandus non erit. Tamen, quia ſacerdos inter ſacra poteſt pro conſanguineis, & amicis orare, fit, vt ſi aliquis illorum ſit excommunicatus, tanquam priuata perſona pro illo orare non impediatur. Eandem ſententiam tenet Nauarro in capit. quando. de conſecratione, diſtinctione 1. nota. 19. numero. 71. & Couarruuias ſuper cap. alma mater. §. 6. nu. 4. Cęterum hæc opinio, quamuis clemens ſit; & forſan vera, periculo tamen non caret. Tum, quia potuit Eccleſia priuare excommunicatum non ſolum orationibus cõmunibus, ſed etiam præcipere miniſtris ne inter ſacra pro eo orarent: & ſi hoc factũ eſt, pro eis orare non licet. Tum etiam; quia in ſacrificio miſſæ ſemper ſacerdos orare videtur nomine Eccleſię: ſiquidem tanquam illius miniſter illud offert. Certũ

A eſt autem, quòd hac ratione nullo modo poteſt pro excommunicatis orare, vt D. Thom. docet loco citato in ſolutione ad. 2. Nec obſtat quòd Eccleſia in die Paraſceues ſpecialiter orat pro hæreticis, & ſchiſmaticis. Quia hoc facit in exemplum Chriſti, qui ea die ꝓ omnibus orauit; ſicut & pro omnibus paſſus eſt: Non tamen orat pro aliquibus ſub nomine excommunicatorum, Nam quamuis hæretici, & ſchiſmatici iure ſint excommunicati, illo tamen tempore, quo Eccleſia orat pro illis, quantum ad id, cenſentur abſoluti ab excommunicatione. Ex dictis omnibus infertur, quòd oratione priuata pro illis omnibus orare poteſt homo, pro quibus ſiue publicè, ſiue priuatè orare poſſet, ex natura rei, niſi eſſet Eccleſię

B prohibitio contrarium determinans iuxta modum à nobis explicatum in ſupra poſitis concluſionibus.

Ad 1 arg. Ad primum argumentum ex Ioanne. 1. ſua Canonica, cap. 5. vt reſpondeamus, aduertendum eſt, quid ſit peccatum ad mortem, varie ſolere à Doctoribus explicari. Nonnulli affirmant, peccatum ad mortem vocari ſolum finalem impœnitentiam, hoc eſt, peccatum, quod vſque ad mortem durat. Vt ſit ſenſits, quod quando quis cognouerit fratrem ſuum peccato aliquo teneri, uel leuiori, & ueniali, uel tali (etiam ſi grande ſit) quod uidentur non uſque ad mortem per finalem impœnitentiam duraturum, ſed probabiliter exiſtimatur, quia ex infirmitate, ignorantia, aut fragilitate illud commiſit, de eo pœnitentiam

Finalis impœnitentia dicitur peccatum ad mortem ab aliquibus.

C acturus, atque ita remiſſionem conſequuturus; tali, inquam, peccato, de cuius emendatione, & remiſſione ſperatur, ſi quis uiderit fratrem peccaſſe, adiuuet illum ſuarum precum ſuffragio apud Dominum: ut qui ſic non ad mortem deliquit, per pęnitentiam redeat ad perfectam animæ uitam, quam tollit peccatum. Eſt autem quorundam peccatum ad mortẽ, ſcilicet, finalis impœnitentia. Et pro illo non dico ut roget quis; quia non eſt rogandum pro damnatis, ut poſtea dicemus. Hanc expoſitionem ſequitur Glo. ſuper iſtum locum.

Alij dicunt, uocari à D. Ioanne peccatum ad mortem illud, quod à Chriſto alio nomine appellatur peccatum in Spiritum ſanctum. De quo apud Matthe. c. 12 affirmat: Qui dixerit uerbum contra filiũ

Peccatum in Spiritũ ſanctũ dicitur peccatum ad mortẽ ab alijs.

D hominis remittetur ei. Qui autem dixerit uerbum in Spiritum ſanctum non remittetur ei, nec in hoc ſeculo, nec in futuro. Nam cum oratio pro peccatoribus facta ad id ordinetur, ut eis peccata remittantur, & illud, quod eſt in Spiritum ſanctum irremiſſibile à Chriſto dicatur in hoc ſeculo, & in futuro, ſuperfluum uidebitur pro illo orationem fundere ad Deum. Sed quia non omnes eodem modo explicant, quid à Chriſto appelletur peccatum in Spiritum ſanctum, idcircò horum ſententia in plures diuidi poteſt. D. Thom. ſupra q. 14. art. 1. tres ſanctorum patrum explicationes refert de peccato in Spiritum ſanctum. Prima eſt D. Ambroſij lib. 2. de

Diuerſa ſententia de peccato in Spiritum ſanctum.

E pęnit. c. 4. & lib. de Spiritu ſancto. cap. 3. D. Hieroh. & D. Chryſoſt. ſuper Matth. cap. 12. & aliorum, qui dicunt, quòd uerbum in filium hominis eſt blaſphemia in Chriſti humanitatem iactata. Quales fuerũt illæ, quibus dixerunt, Chriſtum eſſe voracem, potatorem vini, amicum publicanorum, &cæt. Verbum autem in Spiritum ſanctum eſt blaſphemia in Chriſti diuinitatem prolata. Qualis fuit illa, In Beelzebub principe dęmoniorũ eijcit dęmonia, qua opus diuina virtute apertè factum virtuti dæmonis tribuebant. Secunda expoſitio eſt D. Auguſt. Qui in Enchiridio c. 83. & Epiſt. 50. dicit, blaſphemiam in Spiritumſanctum eſſe finalem impœnitentiam, hoc eſt, peccatum mortale ad finem vſque vitæ perſeuerans:

rans:blaſphemia verò in filiū eſt quodcunque aliud peccatum. Ideò autem affirmat quòd finalis impœnitentia dicitur peccatum in Spiritum ſanctum: quoniam excludit remiſſionem quæ peculiariter Spiritui ſancto tribuitur. At verò alia peccata, quæ non ſiunt contra remiſſionem, ſiquidem aliquando remittuntur dicuntur peccata in filium. Tertia expoſitio eſt D. Thom. loco citato, quam recentiores Doctores admittunt. Scilicet, quòd peccata, quę committuntur per fragilitatem ſunt in patrem, cui tribuitur potentia. Quæ verò per ignorantiam ſunt in filium; cui tribuitur ſapientia. Quæ autem procedunt ex certa malitia, illa ſunt in Spiritum ſanctum, cui tribuitur bonitas. Et intelligit D. Thom. per operari ex certa malitia, operari ex ipſa electione mali, vt ipſe ſe exponit, citans ea, quæ dixerat. 1. 2. q. 78. art. 1. & 3. Et ſuppoſito, quòd poteſt hoc dupliciter contingere; vno modo ex inclinatione habitus vitioſi, qui malitia dicitur: alio modo ex eo, q per cōtemptum abijcitur, & remouetur id, quod electionem peccati poterat impedire, ponit iſtam concluſionem bimembrem: Peccatum in Spiritum ſanctum eſt, peccatum ex certa malitia; non quæ procedit ex inclinatione habitus vitioſi; ſed ex malitia, qua per contemptum abijcitur & remouetur id, quod electionem peccati poterat impedire. Primam partem probat ex eo, quòd peccare ex inclinatione habitus vitioſi, non dicit ſpeciale genus peccati, ſed conditionem ſeu circunſtantiam, quæ poteſt omnibus peccatis competere. Peccare verò in Spiritum ſanctum dicit ſpeciale genus peccati, quod poſteà ab ipſo in ſex ſpecies diuiditur. Secunda verò pars probatur. Nam per operari ex certa malitia, vel debet intelligi prauus habitus, vel praua electio: Non prauus habitus, ut ſtatim dicebamus: ergo praua electio. Et eſt aduertendum, quod omne peccatum procedens ex malitia ad modum explicatum, appellatur à D. Th. blaſphemia. Non quia propriè ſit ſpecies blaſphemiæ: ſed quia quodammodo poteſt appellari blaſphemia: ſicut omne opus bonū poteſt etiam appellari fidei confeſſio. Et quidem, ſi nomine peccati in Spiritum ſanctum intelligatur cum Diu. Auguſtino, finalis impœnitētia, ſententia illorum, quia affirmant per peccatum ad mortem, pro quo non eſt orandum, intelligendum eſſe peccatum in Spiritum ſanctum, prorſus coincipit cum prima reſponſione. Sed quoniam, quamuis hęc Doctrina Diui Auguſtini de peccato in Spiritum ſanctum, propter tanti viri authoritatem ab omnibus veneretur, à nullo tamen admittitur, tanquam germana expoſitio textus. Loquitur enim ibi Chriſtus de aliquo peculiari peccato blaſphemiæ, vt ex ipſo textu conſtat. Et finalis impœnitentia nec eſt peculiare peccatum, ſed conditio, quæ poteſt omnibus peccatis conuenire. Nec ſemper eſt blaſphemia; ſed plerumq; eſt culpa alterius generis. Niſi velimus dicere cum D. Tho. ibidem in ſolutione ad primum, quòd ſicut omnis pia cogitatio, & pium opus externum dicitur quodammodo confeſſio fidei; ſic etiam omne peccatum, ſiue cordis, ſiue oris, ſiue operis poteſt dici quodammodo blaſphemia; quæ eſt impropria loquutio. Idcircò hac expoſitione omiſſa, una ex duabus reliquis erit ſequenda. Inter quas, quantum ad loci expoſitionē attinet longè probabilior mihi videtur ea, quæ eſt Diui Hieronymi, atque Chryſoſt. Et probatur primo ex eo, quòd certum eſt Dominum ibi loqui, nō de quouis peccato, quod dici poſſit ſingulari aliqua ratione commiſſum in Spiritum ſanctum, ſed de peccato, quod in verbis conſiſtit. Blaſphemia enim

Sententia authoris.

A propriè eſt contumelia alicui verbis illata. Nec dicit: Omnis, qui peccauerit in Spiritum ſanctum, ſed qui dixerit uerbum in Spiritum ſanctum, aut, vt habet D. Marcus, qui blaſphemauerit in Spiritum ſanctum, quod nec de finali impœnitentia, nec de peccato ex malitia commiſſo, poteſt commodè intelligi. Eſt ergo blaſphemia in Spiritum ſanctū ea, qua quis malitia aliqua permotus, quæ manifeſtè ſunt Dei, tribuit dæmonibus, vt erat electio dæmoniorum. Nec nomen, Spiritus ſanctus, neceſſariò hic accipi debet, vt ſignificet ſingulariter tertiam perſonam in diuinitate, ſed ponitur pro tota diuinitate, Ita, ut blaſphemare in Spiritum ſanctum ſit pene idem quod blaſphemare in Deum. Ideò autem

B poſitum fuit hoc nomen Spiritus ſanctus, quia directè opponitur ſpiritui immundo, cuius virtute dicebant Iudæi Dominum eijcere dæmonia. Et quia etiam Spiritui ſancto propriè tribuitur in ſcripturis operatio virtutum, & miraculorum, blaſphemia uerò in filium Dei fuit, qua aliqui calumniabātur Chriſtum, tanquam vini potatorem, & voracem, &c. Quod autem dicitur verbum in Spiritum ſanctum, nec remitti in hoc ſeculo, nec in futuro, non ſic debet intelligi, quaſi voluerit Chriſtus ſignificare huiuſmodi peccatum eſſe omnino irremiſſibile. Sed ità appellatur, vel quia regulariter non remittitur, vel, quia difficulter eius venia obtinetur. Vnde non dixit Chriſtus: Blaſphemia in Spiritum

C ſanctum eſt irremiſſibilis, ſed non remittitur, negans non remiſſionis poſſibilitatem, ſed euentum. Vt plurimum enim non ſequitur tale peccatum, remiſſio. Nam ob criminis ipſius enormitatem, qui ſic peccant tradūtur fere in reprobum ſenſum, aut ex reprobo ſenſu, in quem traditi ſunt, procedit. Ex quo fit, vt dignam non agant pœnitentiam, ac proinde nec remiſſionem conſequuntur. De hac re videndus eſt Diuus Ambroſius, lib. 2. de pœnitentia, cap. 4. & D. Hieronym. ſuper 12. caput Matthæi, & Ianſenius in concordia Euang. concord. 49. & Vega ſupra concil. lib. 13. c. 9. Sed ſi intelligamus per peccatum ad mortem peccatum in Spiritum ſanctum, hoc eſt, blaſphemiam in Chriſti diui-

D nitatem prolatam, quæ omnino irremiſſibilis non eſt, vt modo dicebam, poterit quis meritò dubitare quare Diuus Ioannes in teſtimonio in argumento adducto dicat, pro huiuſmodi peccato non eſſe orādum. Ad quod breuiter reſpondeo, ipſum non negare, pro hoc peccato eſſe orandum, ſed tantum inſinuat, propter peccati magnitudinē opus eſſe in illo maiori remedio. Vt enim docet Alexander Alenſis, quarta parte, quæſtione. 26. membro. 3. articulo ſexto, in huiuſmodi peccatis propter ſceleris magnitudinem, & hominis, cui benefacere cupimus indignitatem, orandum non eſt, hoc eſt, non eſt vtendum aperta petitione, ſed potius ingemiſcēdum, hoc eſt, gemitu quodam latens & occultum ſcelus demonſtrandum.

E Eraſmus in annotationibus in nouum teſtamentum, aliter interpretatur dictum locum Ioannis, in hunc modum dicens: Locus hic in ſpeciem adimere uidetur ſpem ueniæ relapſis in culpam grauem. Nec me clam eſt, quibus rationibus ſeſe hinc explicent Theologi. Sed mihi uidetur alius exitus aperiri poſſe. Venialia delicta, ſine quibus non uiuitur, quotidiana petitione deleantur; Remitte nobis debita noſtra, quemadmodū interpretatur & Auguſtinus. Cæterùm atrocia flagitia non ſanantur eodem modo. Sed olim eijcebantur è contubernio Eccleſiæ, tradebanturque Satanæ, nec recipiebantur, niſi ieiunio, lacrymis, multiſq; remedijs duris delcta culpa.

Notanda interpretatio Eraſmi.

Hæc

Hæc Erasmus: Quibus verbis significat, quòd quando Diuus Ioannes affirmat, Qui scit fratrem suum peccare non ad mortem, petat, loquitur de peccatis venialibus, quæ per orationem Dominicam deleri posse dicit, est enim oratio Dominica in remissionem venialium peccatorum à Christo instituta, vt Diuus Augustinus docet. Quando autem dicit, Et peccatum ad mortem, non pro illo dico, vt roget quis, loquitur de peccatis mortalibus, ad quorum remissionem orationem Dominicam non sufficere affirmat; quia necesse est, vt pro illis ieiunio, & lachrymis satisfaciamus. Hęc interpretatio Erasmi mihi magnopere placet. Quia est valde consona literę. Nec ex hoc habetur esse aliquos peccatores, pro quibus orandum non sit, vt argumentum probare nitebatur; sed tantum quòd oratio Dominica, de qua solum in eo loco est sermo, non est efficax remedium: ad remissionē peccatorum mortalium, quod verum est. Beda putat omnino peccatum aliquod esse, cui non sit petenda venia, eo quod frustra peteretur. Videlicet sequutus Augustinum; qui hoc in libris de sermone Domini in monte sensit. Quæ fuit Origenis, Theognosti, & Athanasij opinio. Verum huius sententiæ canit palinodiam, D. August. lib. j. retractationum. Addens hoc esse uerum solum in illo, qui in peruerso affectu perseuerauerit vsq; ad mortem.

Ad 2. arg.

Ad secundum argumentum respondetur concessa maiori, atque minori, negando consequentiam. Quamuis enim nemo possit corrigere quem Deus despexerit, vt habetur Ecclesiastes, capit. 7. ad hunc sensum, quòd quia correctio fraterna ordinatur ad particularem emendationem fratris: idcircò ab illa cessandum est, quando probabiliter timetur, illum, qui corripitur, futurum deteriorem. De tali enim correctione loquitur Sapiens in illo loco, vt communiter interpretantur Doctores cum Glossa. Et quamuis etiam sit verum, quòd multi dicuntur derelicti, atque despecti à Deo in sacris literis, nō quia ipsis deneget Deus illa auxilia, quæ necessaria sunt, & ordinaria, & quibus conuerti possent: sed illa vberiora, & extraordinaria, quæ si conferret sine dubio conuerterentur. Quamuis enim Deus interdum aliquibus peccatoribus, dum sunt in peccato, immittat copiosa auxilia, & illos momento temporis conuertat ad se, vt Paulo contigit, atque Magdalenæ: tamen, vt plurimum, & maiori ex parte in conuersione procedit sensim, atque paulatim. Prius, scilicet, reuocando ipsum peccatorem ad sobriam mentem, & deinde illum paulatim disponendo, & idoneum efficicendo ad suscipienda illa auxilia, quibus vltimatè ad gratiam disponatur. Itaque Deus in conuersione peccatoris regulariter hoc modo procedit, quòd primò incipit à generalibus, & minoribus auxilijs, aptis tamen ad producendos suos effectus, si homo permittat se ab illis duci, atque regi. Cuiusmodi sunt morbi, & felices, siue aduersi rerū euentus. Quibus auxilijs si homo acquiescit, & incipit se arcere à voluntate peccandi, quam antea habebat, fauet Deus illis conatibus, & suppeditat illi maiora auxilia, quibus magis arceat voluntatē eius ab studio peccandi: idque efficit per prædicatorum voces, per lectiones, per timores, &c. Quibus auxilijs si homo rectè vtitur, & magis ac magis continet se à peccato, & sibi totus displicet, incipit Deus tunc acrius instare, & abundantiori auxilio efficit, vt perfectè detestetur peccata, & ad Deum se toto corde, & anima conuertat. Cæterum, si è conuerso peccator contempserit illa priora auxilia gratiæ, & magis generalia, Deus etiam quasi subsistit, & se quodammodo continet à conferendis vlterioribus auxilijs. Sed illa eadem priora, iterum, atque sæpius repetit, atque multiplicat: semper paratus, si prioribus auxilijs homo rectè vtatur maiora conferendi. Nam qui infidelis est in minimo: idest, qui contemnit priora auxilia, & in maximo infidelis erit. Dicitur ergo Deus peccatores derelinquere, atque despicere, cum propter sua peccata denegat illis, non illa auxilia, quæ necessaria sunt, & ordinaria, & quibus conuerti possint, sed illa uberiora, & extraordinaria, quę si conferret, sine dubio conuerterentur. Nam si cum Deus aliquem reprobum iacentem in peccato vocat, & excitat ad pœnitentiam per illa priora auxilia, quæ diximus paratus cōferre posteriora, si prioribus rectè utatur, uehementioribus, & extraordinarijs auxilijs pulsaret, ut fecit in Paulo, sine dubio conuerteretur. Sed tamen non dat hæc auxilia; sed potius illa priora sæpius repetit; & continet se à conferendis ultimis auxilijs, & maioribus quoadusque prioribus rectè utatur. Idque facit, quia propter illa priora peccata habet illum exosum & reprobatum. Et in hoc consistit ea derelictio, à qua peccatores dicuntur derelicti, estque effectus reprobationis. Quod ita esse facile intelligitur ex illo Matthæ. 11. Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethsaida; quia si in Tyro & Sydone factæ essent virtutes, quæ in te factæ sunt, olim in cilicio, & cinere pœnitentiam egissent. Ex quo constat, quod quamuis Deus sciebat Tyros, & Sydonios esse conuertendos, si vidissent ea miracula, quæ viderunt ciues Corozaim; tamen nec denegauit illis auxilia necessaria & sufficientia, quibus possent conuerti, nec dedit illis hoc auxilium miraculorum, quo sine dubio conuerterentur: quia erant reprobati à Deo propter sua peccata; & ideò iuste hoc modo derelicti. Quamuis ergo nemo possit corrigere, quem Deus despexerit; & multi dicantur derelicti; & despecti à Deo; ad modum iam explicatum; non tamen ex hoc infertur non esse orandum pro illis; cum oratio non ad id ordinari debeat, ut aliquid contra diuinam voluntatem fieri uelimus; sed tantum, ut Deus ea auxilia conferre dignetur, quæ efficacia fuerint, ut homo exeat à peccato; nisi contrarium eius diuinæ conforme fuerit voluntati. Cui si nec expresse, nec tacite homo votum suum, aut desiderium submiserit, superba & deprauata erit oratio. Quia perinde erit ac si peteret: Domine fiat quod ego uolo, non quod tu uis, quod est diuinæ uoluntati reniti; ac proinde illicitum; & contra illud Matthæi sexto: Fiat uoluntas tua, sicut in cœlo & in terra. Propter quod Diuus Augustinus super Psalm. 100. in illa verba; Non adhæsit mihi cor prauum, dicebat, cor prauum habet, qui non vult, quod Deus vult. Et ad idem est Glossa ibidem.

Auxilia Dei multiplicia.

Cur Deus dicat peccatores derelinquere.

Ad aliud autem quod dicitur in eodem argumento de peccantibus in Spiritum sanctum, iam ex dictis patet solutio.

Ad 3. arg.

Ad tertium argumentum, in quo de infidelibus, & hæreticis est sermo, quantum attinet ad hæreticos, iam diximus in secunda conclusione, quod quoniam iure sunt excommunicati; nulli est licitum publica oratione pro illis orare; bene tamen priuata. De infidelibus autem affirmo, quod siue priuata, siue publica oratione licitum est unicuiq; pro illis orare, propter rationes à nobis superius positas, quę non minus militant in infidelibus, quam in alijs peccatoribus. Quod & insinuare uidetur Paulus 1. ad Timoth. capitulo secundo, dum dicit: Obsecro primum fieri obsecrationes, orationes, postulationes,

Pro infidelibus orare licitum est.

lationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro Regibus, & omnibus, qui in sublimitate cõstituti sunt. Certum est autem tempore Pauli omnes Reges, pro quibus orationes fundendas esse dicit, esse infideles. Diuus etiam Augustinus in epistola ad Marcellinum in hunc modum dicit. Legimus fratribus nostris, & uestris librum beatissimi Cypriani de oratione Dominica: vbi demonstrauimus, quemadmodum docuerit omnia, quę ad mores pertinent, à patre nostro, qui in cœlis est, esse poscenda. Et etiam quomodo admonuerit pro inimicis nostris, qui nondum in Christum crediderunt, nos, vt credant, debere orare. Quod vtique inaniter fieret, nisi Ecclesia crederet malas, atque infideles hominum uoluntates posse per Dei gratiam ad Deum conuerti. Et reprobans idem Augustinus hęresim Pelagianorum in libro de hæresibus, & nominibus hæreticorum dicit, Destruunt etiam orationes quas facit Ecclesia, siue pro infidelibus, & doctrinæ Dei resistentibus, vt conuertantur ad Deũ, siue pro fidelibus, ut augeatur in eis fides. Nec obstat illud, quod obijcitur ex Ioanne capitulo tertio. Qui non credit iam iudicatus est. Nam loquitur ibi Christus de iudicio damnationis æternæ, quam in Christũ credere nolentes, proculdubio subibunt. Qui enim non peccant in lege, sine lege iudicandi sunt. In præsenti tamen non debemus eos iudicare: quia qui hodie infideles sunt, cras fideles esse possunt. Et ideò pro eis est orandum.

Ad confirmationem de excommunicatis iam ex dictis patet solutio.

Ad vlt. arg. Dubium.

In vltimo argumento tangitur difficultas de præscitis, & reprobis, vtrùm pro illis sit orandum. Ad quam D. Thomas hic ad tertium respondet, quod quemadmodum nemini debemus subtrahere correctionis beneficium, quia nescimus, quis sit quem Deus proiecerit: ita etiam pro præscitis orandum est, quamdiu sunt in hac vita, quia non possumus eos à prædestinatis discernere. Quibus uerbis significare videtur, quod si sciremus, qui sunt reprobi, nec eos corrigere, nec pro eis orare deberemus. Et quoniam, quamuis in particulari de nullo viuente sciamus, quod sit præscitus, in genere tamen constat, aliquos esse prædestinatos, & aliquos præscitos. Ex hoc sequi videtur, quod nec possimus orare pro pręscitis in communi, quicunque sint illi. Quod & confirmari potest exemplo Christi, qui nunquam legitur pro reprobis orasse, sed tantum pro electis, & pro illis, qui in eum erant credituri. Et sic Ioannis 17. de Apostolis loquens, in hunc modum dicit:

Arg. ex testimonio.

Ego pro eis rogo, non pro mundo rogo, sed pro his, quos dedisti mihi, quia tui sunt; & mea omnia tua sunt; & tua mea sunt; & clarificatus sum in eis. Et iam non sum in mundo; & hi in mundo sunt; & ego ad te venio. Pater sancte serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, vt sint unũ, sicut & nos. &c.

Arg. ex ratione.

Et ratione sic argumentor: Oratio pro reprobis fusa est omnino superflua; cum repugnet præscitos à Deo saluari: ergo pro illis orandum non est. Et cõfirmatur: Qui orat, debet semper suam voluntatẽ, & petitionem Dei uoluntati subijcere: sed qui pro præscitis orat, ut saluentur, cum sciat voluntatem Dei oppositam esse, non solum non subijcit uoluntatem suam Deo, sed etiam illi uidetur reniti, & aduersari; ergo eius oratio nõ solum superflua, uerum etiam culpabilis, & temeraria erit dicenda.

Confirmatio.

Reprobi non sunt excludendi à nostris orationib.

His tamen non obstantibus dico, quod quamuis quisque bene possit nominatim orationem fundere ad Deum, pro prædestinatis, nulla facta mentione de reprobis, tum quia non semper, quod aliquis

A orat, tenetur orare pro omnibus, atque adeò poterit orare pro solis prædestinatis; & non pro reprobis; tum etiam; quia est vsus Ecclesiæ aliquando pro solis prædestinatis orare; ut constat ex quadam oratione, quæ incipit: Deus, cui soli cognitus est numerus electorum in superna fœlicitate locandus. &c. nõ tamen tenemur reprobos nominatim nec in communi, nec in particulari à nostris orationibus excipere. Quod & probari potest primò, exemplo Christi, qui pendens in ligno generaliter pro crucifixoribus Patrem orauit, quorum plures certum est fuisse reprobos. Secundo ex vsu Ecclesiæ, quę communiter pro viuis ac defunctis fidelibus sacrificium offerre solita est: & tamen dubitari non potest, inter viuos, alios esse reprobos, & alios prædestinatos.

B Et tandem tertio, nam licèt nostra oratio pro reprobis fusa ad gloriæ consequutionem prodesse non possit, ut minus tamen peccent, atque ex consequenti, ut minus puniantur, poterit prodesse; & sic erit utile etiam pro reprobis orare.

Ad arg. ex testimonio.

Et ad argumentum ex testimonio dico, quod in illo loco Ioannis, solum orat Christus pro prędestinatis, & non pro reprobis, ut ex uerbis ipsius sufficienter colligere licet. Ex hoc tamen non infertur, quod non est licitum orare pro reprobis: cum non semper quis teneatur orare pro omnibus, pro quibus orare non prohibetur.

Ad arg. ex ratione.

Ad rationem respondeo, negando antecedens. C Potest enim oratio pro reprobis fusa, ad hoc, vt conuertantur, deseruire, uel saltem, ut rarius peccent, & mitius finaliter torqueantur, ut modo dicebam. Pręterquam, quod quia, quamuis in sensu composito stare nõ possit, ut quis sit pręscitus, & saluetur: quia tamen absolutè loquendo quisque viator potest saluari, hinc fit, ut pro quolibet absolutè possimus orationem fundere ad Deum.

Ad confir. mationem.

Ad confirmationem vt respondeamus, supposito tanquam certo, quod qui in suis orationibus nec tacitè nec expresse suum uotum, atque desiderium diuinę subijcit uoluntati, eius oratio superba est & deprauata, ut paulo antea dicebam, operæpretium est, ut explicemus, quę sit illa Dei uoluntas, cui orando, & quodcunque aliud faciendo, nos conformare est necesse. D Ad cuius intelligentiam est aduertendum primo, quod quemadmodum homo duobus modis potest aliquid uelle: uno modo formaliter, hoc est, actu elicito voluntatis; alio modo arguitiuè, hoc est, efficiendo aliquid ex quo manifestatur, & arguitur eius uoluntas; ueluti cum homo prohibet, uel pręcipit aliquid, ipsa prohibitio indicat, & demonstrat se nolle id, quod prohibet: Ex quo fit ut in homine distinguamus duplicem uoluntatem, vnam, quę appellatur uoluntas beneplaciti, & est ipsa formalis uoluntas, qua homo actu elicito aliquid vult: Alteram, quę dicitur uoluntas signi, & nihil aliud est, quam illud omne, ex quo ipsa uoluntas arguitur & manifestatur, ut pręceptum, prohi-E bitio, consilium: ita etiam in Deo possumus distinguere duplicem uoluntatem, unam beneplaciti, alteram signi. Voluntas beneplaciti est, qua vult omne illud, cuius est in eo voluntas formalis, & in quo sibi bene complacet. Voluntas autem signi, est id, ex quo eius voluntas manifestatur, & arguitur. Quod est quintuplex, scilicet, pręceptum, prohibitio, consilium, permissio & operatio, ut author est D. Tho. prima parte quęstio. 19. artic. 11. & 12. Signum autem uoluntatis diuinę appellatur Dei voluntas; ad modum, quo interdum ipsum signum appellatur, nomine signati, sicut & imago Cęsaris appellatur Cæsar.

In Deo est duplex voluntas, signi & beneplaciti.

Secun-

Secundo est aduertendum, quod quemadmodum vna & eadem res potest diuersimode considerari: ità etiam & Deus, circa eandem rem diuersimode consideratam, potest habere diuersas volitiones. Vnde Theologi adhuc ex parte obiectorum distinguunt in Deo duplicem voluntatem, vnam, quam appellant antecedentem, alteram consequentem. Inter quas hoc est discriminis; quod voluntas antecedens fertur in res secundum se, & absolutè consideratas: voluntas verò consequens fertur in res consideratis omnibus suis circunstantijs. Potest autem contingere, quod aliqua res sit bona secundum se & absolutè considerata, quæ si consideretur cum omnibus circunstantijs, mala sit: sicut viuere hominem, absolutè consideratum est bonum. Sed si addatur, quod sit homicida, & in malum multitudinis est malum. Et, quia vnumquodque, secundum quod est bonum, sic est volitum à Deo; potest fieri, quòd aliqua res secundum se sit uolita à Deo; quæ tamen consideratis circunstantijs non sit volita. Vt absolutè Deus vult omnes homines saluos fieri; quia hoc absolutè consideratum est bonum quoddam. Nihilominus tamen, quia contingit, vt plures sint peccatores, & mali, quos saluari bonum non est; idcircò illos saluari nō vult, vt latè ostendit Diu. Thomas prima parte quæstione 19. articulo 6. ad primum argumentum. Voluntas ergo antecedens, quæ secundum D. Thomam, & omnes sanctos non semper impletur, non est voluntas simpliciter, sed potius appellatur velleitas, quam voluntas. Ex quo infertur aliquid esse volitum voluntate antecedenti, cuius contrariū est uolitum uoluntate consequenti, & è conuerso.

In Deo est voluntas antecedēs & uoluntas consequens.

Tertio est aduertendum, tripliciter posse contingere, quod homines conformentur uoluntati diuinæ: scilicet, in uolito, in actu uolendi, & in modo uolendi. In uolito nos conformamus, quando idem obiectum, uel eandem rem, quam Deus vult, & nos uolumus. In actu uolendi, quando habemus illum actum, quem Deus vult nos habere. Vt contigit Abrahamo. Gen. 22. quando voluit filium suum Isaac sacrificare, sicut illi Deus præcepit; quāuis posteà opus non fuerit subsequutum, quia Deus illud fieri noluit. In modo volendi nos conformamus, quando ex eadem radice, uidelicet, ex simili charitate, & propter eundem finem, ex qua, & propter quem Deus vult, aliquid volumus, putà principaliter ex charitate, & propter Deum, & ad nostram beatitudinem meritoriè.

Tripliciter se homo cōformet uoluntati diuinæ.

His constitutis quantum attinet ad uoluntatem signi, certum est, quod diuinæ voluntati signi præceptiuæ, & prohibitiuæ tenentur se homines conformare, ad hunc sensum, quod tenentur præceptis Dei obedire illa adimplendo, & prohibita cauendo, quando & quomodo ipsa uel præcepta, uel prohibita fuerint, juxta illud Matt. 19. Si uis ad uitam ingredi, serua mandata. Imò hoc solum intendit Deus in eis, ut homo sit obligatus ea uelle, quomodo ipse præcipit; quamuis non semper uelit voluntate consequenti, & de facto ea adimpleri. Nec tale præceptum est signum, quod Deus vult efficaciter impleri id, quod ipse præcepit, sed quod homo sit obligatus ad id volendum, siue faciendum, vt dictum est. Voluntati signi consultiuæ nōn tenentur se homines conformare, vt constat, quia non tenentur sequi consilia. Nisi fortè quis specialiter ea vouisset; quia tunc illa sequi teneretur. Tenentur tamen omnes ea non contemnere, paruipendendo, aut inutilia iudicando. Voluntati signi permissiuæ non tenentur similiter nos conformare; ità, ut aut A illa faciamus, aut in alijs similia permittamus, saltē vniuersaliter, quando ea commodè possumus impedire, ne committantur. Imò huic uolūtati tenemur esse difformes, non peccando, nec peccare uolendo. Quia hęc uoluntas permissiua propriè non est, nisi malorum culpę, quæ Deus positiuè nec vult, nec nō vult, sed merè priuatiuè se habet. Et quia ea mala si vellet, posset impedire, & non impedit ex iustissima causa; idcircò illa permittere dicitur. Tenentur tamen homines contra hanc signi uoluntatem permissiuam non murmurare, eam reprehendendo; quia iustissima, & sapientissima est, iuxta illud Psal. 118. Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum. Et Psal. 35. Iudicia Dei abyssus multa. De B voluntate signi operatiua eadem est ratio, ac de voluntate beneplaciti, cum illa semper adimpleatur, sicut & ista. Et sic eodem modo est loquendum de utraque quantum ad obligationem nos conformandi illis.

Qualiter tenentur homines cōformare se uolū tati signi.

De uoluntate beneplaciti, siue antecedens illa sit, siue consequens, atq; etiam de uoluntate signi operatiua, quantum ad conformitatem, & difformitatem ad illam, maior est difficultas. Quam ut explicemus supposito, quod conformitas, seu difformitas potest esse uel in uolito, uel in actu, uel in modo uolēdi, ut certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quod diuinæ uolūtati beneplaciti, & signi operatiuæ tenentur homines se conformare in actu uolendi, uel actualiter, uel habitualiter pro suo tem C pore. Ad hunc sensum, quod tenentur, uel habitualiter, uel actualiter; dū sibi innotuerit, uelle id, quod Deus vult eos teneri uelle; non autem tenentur uelle id, quod Deus vult illos velle. Opera enim consilij vult Deus homines uelle, maximè quando ea operantur: & tamen ea uelle non tenentur, ut rectè docet Gabriel. lect. 69. in canon. Dico secundo, etiā esse certum, quod in modo volendi, hoc est, in eo, quod ex charitate, & propter Deum meritoriè operentur, non tenentur se homines ita diuinæ uoluntati conformare, vt, nisi id faciant, peccatum committant. Ad vitandum enim peccatum satis est regulariter ut extra charitatem præcepta adimpleamus. Nam si infidelis baptizatur, & per peccatum D mortale, in quo est, ponit obicem gratię, & non sacramento, certum est, quod non tenetur rebaptizari; atq; adeò extra charitatem existens adimplet præceptum de recipiendo baptismum. Itaque hęc certa sunt. Sed quod habet difficultatem est, utrùm prædictæ Dei uoluntati beneplaciti, aut signi operatiuæ, teneantur semper homines se in volito cōformare, ita, ut res, quæ est uolita à Deo, eadem etiam sit uolita à nobis? De qua re sunt uariæ Doctorum sententiæ. Prima est Gregorij Ariminen. in secun. distinct. vlt. & Gabriel. lectio. 68. in canonem. & aliorum, qui dicunt, semper esse obligatos homines conformare se diuinæ uoluntati beneplaciti, aut signi operatiuæ, quando constat nobis, quod talis res, uel E obiectum est uolitum à Deo. Cognoscitur autem prędicta diuina uoluntas beneplaciti ex reuelatione rei futurę, vel ex ipsius operis, aut facti impletione. Eo enim ipso, quo aliquid fit, cognoscitur id Deo volente fieri, aut factum esse; sine cuius uoluntate nihil fit. Pręcipuum huius opinionis fundamentum desumitur ex aliquibus testimonijs D. August. super Psal. 100. & Glossę ibidē superius à nobis adductis, quæ nihil probant, de conformitateque in actu uolendi commodius intelligi possunt. Secunda opinio; quam communiter tenent Doctores, tangiturque breuiter à Gabriele ubi supra, & præcipuè in primo distinct. 48. est, quod voluntati Dei beneplaciti, aut signi operatiuę tenentur homines se conformare in

1. Dictum certum.

2. Dictum certum.

Pūctus difficultatis.

Sententia Gregorij.

Sententia cōmunis.

volito habitualiter. Ad hunc sensum, quod tenentur non remurmurare contra illam, nec ei repugnare. Non tamen tenentur se positiuè ei conformare, ponendo aliquem actum sibi conformem. Itaque, si Deus vult aliquem, siue propter demerita ex lege, siue sine demeritis præter legem gloria priuare, sicut pueros sine baptismo descendentes ad limbum, ex lege destinat, tenetur non remurmurare, nec resistere; non tamen tenetur id positiuè velle. Cuius contrarium dicebat Gregorius in prima opinione præcedente.

1. Conclu.

Cæterum, ut quid in hac re sit tenendum, clare & ordinatè dicamus, ad propositam difficultatem respondebimus per aliquot propositiones. Prima conclusio: Vbi non constat de diuina voluntate beneplaciti, in aliquo negotio particulari, nullum est peccatum agere contrarium eius, quod Deus vult. Et probatur primo. Nam secundo Regum capit. septimo dicitur, quod Dauid voluit ædificare domũ Domino, eiusque uoluntas maximè laudatur tertio Regum capitulo 8. At voluntas diuina beneplaciti erat in contrarium, vt asseritur locis allegatis, quod Dauid penitus ignorabat. Item Danielis 10. scribitur, quod angelus regni Persarum volebat detinere captiuum populum Dei, & alius angelus nitebatur in contrarium, voluntasque utriusque studiosa erat, quamuis ex necessitate altera illarum debebat esse contraria voluntati Dei beneplaciti, quam vterque angelus ignorabat. Omnes etiam tenemur velle & orare, vt omnes fideles salutem consequantur æternam, quoniam ignoramus, quinam sint prędestinati, & qui reprobi, vt paulo antea dicebam: Et tamen certissimum est de fide, quod Deus aliquibus vult denegare vitam æternam: ergo nostra conclusio est uera.

2. Conclu.

Secunda conclusio: Quamuis nobis constet de diuina uoluntate beneplaciti in particulari, non tenemur illi conformari; secundum appetitum sensitiuum, nec secũdum voluntatem, ut natura est, hoc est, secundum quod naturaliter operatur. Probatur: Quando quis infirmatur, euidenter cognoscit esse uoluntatem diuinam beneplaciti, quod infirmetur; & tamen non tenetur secundum appetitum sensitiuum complacere sibi in illa infirmitate, eamque appetere; quoniam appetitus sensitiuus naturaliter refugit nociuum, & destructiuum suppositi estq; ista inclinatio bona & à Deo: ergo. Eadem etiam ratio fieri potest de uoluntate, ut natura est: cum uoluntas, vt natura naturaliter feratur in bonum suppositi, & detestetur eius nociuum, & destructiuum. Et hoc modo Christus Dominus, cuius rectissimæ sunt operationes, fugiebat mortem, quamuis certò sciebat esse diuinam voluntatem beneplaciti, ut moreretur.

3. Conclu.

Tertia conclusio: Quamuis nobis constet de diuina voluntate beneplaciti in particulari, aut de voluntate signi operatiua, quæ semper est coniuncta uoluntati beneplaciti, non semper tenentur homines se illi in uolito conformare: hoc est, non semper tenentur uelle quidquid Deus vult: Sed uoluntate deliberata possunt contrarium uelle. Tenentur tamen homines contra hanc uoluntatem beneplaciti non remurmurare, illam reprehendendo, aut iniustam iudicando. Prima pars huius conclusionis, quoniam difficillima est, & directè opposita primæ opinioni magnis, & euidentissimis argumentis cõfirmanda erit. Probaturque in primis testimonio Augustini, qui hanc nostram sententiam tenet in Enchiridio capitulo 101. ubi dicit, quod homo aliquãdo bona uoluntate potest uelle oppositum eius, quod fieri vult Deus: ut cum bonus filius dolet de morte patris. Idem etiam docet super Psal. 100. in illa uerba: Nõ adhæsit mihi cor prauum, quæ similiter est sententia Magistri in primo. distinct. 48. statim in principio distinctionis. Secundo probatur conclusio exemplis sanctorum Patrum. Dauid enim optimè sciebat esse voluntatem diuinam, vt viueret, & tamen ipse orabat dicens. Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est. Et D. Paul. ad Philip. ca. 1. aiebat: Cupio dissolui, & esse cum Christo. Et tamen certò sciebat esse diuinam uoluntatem, ut in carne maneret. Subiungit enim statim: Permanere autem in carne necessarium propter vos. D. etiam August. cum diem vltimum ageret, certò sciebat esse diuinam uoluntatem, ut ciuitas Hyponensis à Barbaris obsideretur: at verò hoc ipse ægerrimè ferebat. Et quod amplius mouet, Christus Dominus sciebat esse voluntatem diuinã quod ciuitas Hierusalem penitus destrueretur, & ipse videns eam, fleuit super illam. Tertio sic argumentor ex opposita sententia, sequitur primò quod existens in peccato mortali tenetur uelle carere gratia, si quidem Deus vult, quod peccator careat gratia. Rursus sequitur, quod si Deus reuelaret alicui suam damnationem, teneretur eam uelle, quod est contra propriam charitatem. Præterea sequitur, quod si viderem patrem meum mori, & perire in sempiternum, quod teneor illud uelle, & de eo gaudere. Et si uideo ciuitatem incendio ardere, teneor illud velle. Et si cognosco quod pestis omnia deuastat, teneor id uelle. Quia uniuersa hęc mala certum est, ex diuina uoluntate prouenire; cum nullum sit malũ in ciuitate (loquendo de malo pœnæ) quod Deus nõ fecerit, ut scriptura testatur. Item sequitur, quod nullum est opus consilij. Nam si ingredior religionem, iam est uoluntas diuina, quod ingrediar, atque ex consequenti teneor ingredi. Item sequitur, quod tenemur velle omnia, quę sunt in mundo, quæ ferè sunt infinita, pisces natare, aues volare &c. Præterea sequitur, quod quilibet mihi potest imponere præceptum diuinum. Nam si Petrus sedet, teneor velle quod sedeat. Et si surgit, teneor uelle quod surgat. Est autem positum in potestate Petri sedere & surgere. Tandem sequitur, quod idem homo tenetur uelle, & nolle idem pro eodem tempore. Nam si me nolente quod pluat, antequam pluat, deinde ueniat pluuia, adhuc perseuerante me in eadem nolitione, tunc teneor nolle, quod pluat, nam Deus vult me nolle. Et teneor uelle, quod pluat, quia Deus vult, quod pluat. Hæc autem omnia sũt absurda: ergo & illud ex quo sequitur. Ad eandem etiam veritatem comprobandam valent duo argumenta, quę habet Durandus in primo distin. vlt. q. 2. Quorum primum est: Nullum extat pręceptum de conformitate ad diuinam voluntatem in volito, nec Christus iuueni interroganti: Quid faciendo vitam ęternam possidebo? respondit; Conforma te diuinę voluntati: sed, Serua mandata, &; Mandata nosti; Non adulterabis. &c. ergo non tenentur homines se hoc modo diuinę uoluntati conformare. Si quę autem sunt authoritates Diui Augustini, aut alię similes dicentes, quod diuinę uoluntati nos conformare tenemur, loquuntur, & sunt intelligendę de voluntate Dei pręceptiua, & de conformitate in actu volendi ad modum iam explicatum. Secundum argumentum Durandi est: Deo eodem pacto tenemur obedire, quo tenemur obedire prelatis, per quos nos regit & gubernat. Sed licèt ego intelligam esse voluntatem prælati, vt legam, aut prædicem, nõ teneor obedire, donec accedat præceptum:

A ergo eodem pacto dicendum est, quòd quamuis ego intelligam voluntatem diuinam, non teneor obedire, donec ipse præcipiat.

1. Argum. contra tertiam conclusioné.

Et si quis contra hoc argumentetur: Qui agit aliquid, aut vult contra voluntatem diuinam, facit cótra legem æternam, dicente Diuo Augustino libro 22. contra Faustum. capitulo 27. quod lex æterna est ratio, vel Dei voluntas: ergo peccat, atque ex consequenti nulli licet discordare à voluntate Dei beneplaciti. Probo consequentiam: Nam peccatum nihil aliud est, quam dictum, vel factum, vel concupitum contra legem æternam, vt idem D. Augustinus affirmat.

2. Argum.

Secundo: Nolle id, quod iustum, & bonum est, B est peccatum; sed quidquid Deus vult, bonum & iustum est; ergo illud nolle est peccatum. Et confirmatur ex Paul. 1. ad Timoth. capitulo 2. Vbi postquam præcepit fieri obsecrationes, & orationes pro Regibus, rationem huius sui præcepti volens subiungere, ait; Hoc enim bonum est, & acceptum coram Deo, ergo quod acceptum, & beneplacitum fuerit coram Deo, amplecti tenemur.

3. Argum.

Tertio. Vniuersi tenemur velle in communi, quòd diuina voluntas in omnibus, & super omnia adimpleatur; id enim sonant voces illæ: Fiat voluntas tua: ergo & quando nobis constiterit, quòd aliqua est diuina voluntas in particulari; tenemur velle, vt illa adimpleatur: Probo consequentiam: Nã frustra tenerentur homines velle in cõmuni, quod C diuina voluntas in omnibus, & super omnia adimpleretur, nisi posteà quando in particulari constat aliquam esse diuinam voluntatem, teneantur in particulari velle, quod illa adimpleatur.

Vlt. argu.

Vltimo: Impium est omnibus modis contra niti, & resistere diuinæ voluntati, sed si pater meus moritur, euidenter cognosco, quod hæc est diuina uoluntas: ergo non licet contra niti, & resistere.

Ad 1. arg.

Ad primum argumentum respondeo negando antecedens. Et ad probationem dico, quod lex æterna est diuina voluntas, non vtcumque, sed vt præcipiens. Et de hac voluntate fatendum est, quod qui agit contra eam, agit contra legem æternam. Hæc est explicatio D. Augustini loco citato dicen- D tis; Lex æterna est voluntas diuina, ordinem naturalem seruari iubens, perturbari vetans.

Ad 2. arg.

Ad secundum respondetur negando maiorem. Imo aliquando licet nolle id quod sanctum est, vt patet in consilijs diuinis. Licet namque nolle esse virginem, & nolle esse religiosum: & tamen certum est, quod esse virginem, aut religiosum optimum est, & iustum. Ad confirmationem ex Paulo respondeo, quod ille locus potest dupliciter intelligi. Vno modo, vt sit sermo de obsecrationibus, quæ sunt in præcepto. Et tunc supposito tali præcepto, ratio D. Pauli est, quod est orandum, & obsecrandum pro E regibus: quia hoc est bonum, & acceptum de præcepto. Alio modo, ut sit sermo de obsecrationibus, & petitionibus, quæ sunt in consilio. Et tunc ratio D. Pauli non ducit ad obligationem: præcepti, sed ad perfectionem virtutis.

Ad vlt. ar.

Ad tertium argumẽtum dico primò, nõ esse mihi satis certum, quòd tenẽtur homines uelle in vniuersali: quod voluntas diuina in omnibus adimpleatur. Quamuis hoc Corduba lib. 1. quæstionarij quæstio. 51. propositione prima. pro indubitato, & comperto habeat. Sed satis erit velle, quod voluntas diuina præceptiua adimpleatur, sicut in superioribus dictum est, de voluntate diuina in particulari. Vel respondeo secundo, quidquid sit de antecedenti, negando consequentiam. Nam potest contingere, qđ

A id, quod Deus vult in ordine ad voluntatem diuinam, & in ordine ad bonum commune, sit bonum, & si referatur ad voluntatem particularem, & ad finem particularem sit malum. Vt est videre in exẽplo, quod D. Thó. adducit 1. 2. q. 19. art. 10. ad ostendendum fieri posse, quod duæ voluntates uelint opposita, & utraque sit bona. Vt cum iudex vult suspẽdere latronem, & vxor illius latronis nõ vult. Vtraque voluntas est bona, & diuersis rationibus, quod est bonum respectu vnius, est malum respectu alterius. Iudex enim vult occidere latronem propter bonum commune, cuius curam gerit. Vxor autem vult illum viuere propter bonum suæ familiæ. Et idem poterit contingere inter Deum, & hominem B quantum ad uolita materialia in particulari considerata.

Ad vltimum respondetur negando, quod filius, qui dolet de morte patris, sit impius, aut stultus, quãuis cognoscat diuinam uoluntatem fuisse, quòd moriatur. Tum quia Deus vult illum de morte patris dolere. Tum etiam, quia licet cognoscat voluntatem Dei fuisse, quod moreretur propter rationes vniuersales, proter rationes tamen particulares, & propter pietatem est rationabile, ut doleat, ut modo dicebam de vxore latronis, quæ propter rationes particulares potest rectè dolere de morte mariti; nõ obstante quod propter rationes communes fuerit conueniens illum suspendere, præter quam quod bo- C nus filius non habet uoluntatem efficacem, & absolutam, quod pater non moriatur. Sed tantum habet istam uolitionem; Vellem si possibile esset. Cuiusmodi habuit Christus Dominus quando dixit: Pater, si possibile est, transeat à me calix iste.

Ex dictis omnibus infertur, quod quantum attinet ad uoluntatem signi, tantum tenentur homines volendo, aut orando, aut aliquid aliud faciendo, se conformare diuinæ uoluntati præceptiuæ, aut prohibitiuæ. Quantum autem attinet ad voluntatem beneplaciti tenentur se cõformare in actu volendi, non autem in modo uolendi, aut in volito, nisi forte sit præceptum, quod Deo in volito conformemur. Tenemur tamen non repugnare diuinæ uoluntati, D nec contra illam murmurare. Quæ fuit secunda pars tertiæ conclusionis. Nam qui murmurat contra Deum impatienter agit, & quodammodo in illum culpam reijcit, quod est impium. Et sic de tali intelligitur illud Iob cap. 9. Quis resistit ei, & pacem habuit? Et D. Paulus ad Roma. 9. O homo, tu quis es, qui sic respondeas Deo? In quo etiam sensu uerissime dicunt Theologi, teneri homines in nullo difformari diuinæ voluntati. Et per hæc patet solutio ad confirmationem; cuius occasione omnia, quæ ad conformitatem orationis & uoluntatis nostræ ad diuinam, pertinent, dicta sunt.

Corolla.

E Est aliud dubium, vtrùm si, Deo reuelante, mihi certo constet, Petrum esse reprobum, possim & debeam orare pro illo. Et pro parte affirmatiua est argumentum: Ille homo absolutè potest saluari: ergo & ego possum sperare illi beatitudinem, atque ex consequenti orare pro illo. Et confirmatur: Si eidẽ Petro fuisset facta reuelatio de sua damnatione, adhuc teneretur sperare, quamuis esset certus, quod beatitudinem non consequetur: alioqui desperans peccaret nouo peccato: ergo ego similiter teneor sperare illi beatitudinem, in casu posito, atq; ex consequenti possum orare pro illo. In contrarium tamẽ est: Nam talis oratio esset superflua, cum certum sit Petrum beatitudinem non consequuturum.

Dubium.

Ad hanc difficultatem Ioannes de Medina C. de oratione. capitulo de ijs, pro quibus orandum est,

Sententia Ioanis de Medina.

vt respondeat, supponit, dupliciter posse contingere, quod Deus aliquem reprobet, vno modo absolutè, sponte sua, nulla interueniente culpa ex parte reprobi; alio modo ex culpa, & flagitio præuiso. Quo supposito dicit, quod pro eo, quod cõstat esse reprobum primo modo, non est orandum: quia tunc, inquit, voluntas Dei est absoluta, cui contraire & inutile, & temerarium est. At verò pro eo, de quo constat esse reprobum secundo modo est orandum. Quia tunc reprobatio partim pendet ex voluntate hominis reprobi; quam flecti, & in melius mutari posse, nemo est, qui ambigat. Hæc dicit Medina, quem etiam sequitur Corduba libro 1. quæstionarij quæstione 51. Cæterum hic modus dicendi mihi non placet. Præsupponit enim, non esse in Deo vnã & eandem rationem reprobandi homines; sed illum quosdam reprobasse nulla præuisa culpa; alios autem culpa præuisa; quod plane falsum est. Nam cum Deus non habuerit actum voluntatis, quo voluerit absolutè & sine ordine ad peccatum, quosdam homines excludere à gloria vt ex sententia D. Thomæ colligunt Doctores prima p. quęstione 23. articulo tertio. fieri non potest, vt aliquos reprobauerit, nulla culpa prçuisa. Quod & ista ratione probatur, Quę Deus decreuit, & statuit facere ab æterno, nullo modo possunt melius à nobis peruestigari, quam ex ijs rebus, quas videmus in tempore fecisse: nam proculdubio Deus id ab ęterno statuit facere, quod in tempore fecit: sed Deus, in principio omnibus creaturis rationalibus, quas condidit, dedit gratiam gratum facientem, quæ forma supernaturalis est, ex natura sua ordinans illum, in quo est ad vitam ęternam: & sic omnes angelos creauit in gratia, & omnes homines similiter, cum primo homini, in quo reliqui erant, & ex quo alij erant propagandi, gratiã & iustitiam contulerit ea lege, quod si perseuerasset vsque ad finem, omnes ex illo nati, essent in gratia nascituri: ergo circa omnes creaturas rationales in communi habuit Deus actum voluntatis, quo quantum ex se erat, voluit illos esse beatos supernaturaliter, atque ex consequenti non fuit in illo actus voluntatis, quo voluit absolutè, & sine ordine ad peccatum quosdam homines reprobare illos à gloria excludendo. Et confirmatur: si in Deo esset talis actus, nec esset actus misericordiæ, neque iustitiæ: quia nullam culpam pręsupponit: Nec etiam prouidentię: Quia, quamuis prouidentia quę versatur circa res defectibiles, permittat aliquando aliquos deficere à fine proposito; tum, quia ad bonum vniuersi, quod Deus principaliter intendit, pertinet, quod rerum naturę, quę sunt partes illius non perturbentur; sed vnaquæque in suo naturali esse integra, & perfecta maneat; tum etiam quia quando Deus prouidet creaturis habentibus libertatem arbitrij, qua possint se inquamcunque partem maluerint vertere; non ità prouidet illis, vt necessariò suum finem consequantur. Nam hoc esset perturbare rerum naturas, & ex liberis, & ex consequenti defectibilibus, necessarias & infallibiles efficere. Sed ad diuinam prouidentiam pertinet ità illis prouidere, & media disponere, & ordinare, vt his creaturis nec desit, facultas ad consequendos suos fines, nec inferatur necessitas, sed possint si velint ab errare à fine. Ex quo etiã sequitur, vt de facto nonnullæ aberrauerint, ut docet D. Tho. p. p. quæst. 22. ar. 4. Non tamen pertinet ad prouidentiam positiue & absolute uelle quod aliquis non perueniat ad finem. Imò huiusmodi uoluntas aduersatur prouidentiæ, quæ quantum est ex parte sua intendit, ut omnia finem propositum assequantur. Et hac de causa omnibus prouidet de medijs ad talis finis consequutionem necessarijs: Ergo cum ille actus, quo Deus voluit absolutè, & sine ordine ad peccatum, quosdam homines excludere à gloria, nec sit misericordiæ, neque iustitiæ, neque prouidentiæ, nullo modo est ponendus in Deo.

Impugnatur Medina.

Quo circa hac Medinę sententia omissa aliter mihi ad propositam, difficultatem respondendum; vt. Notando primo, qđ diuina uoluntas circa res, quas vult, dupliciter se potest habere. Aliquando enim ità est iam omnino determinata, vt nunquam retractetur, nec reuocetur. Quod regulariter contingit in punitione damnatorum in inferno; ubi nulla est redemptio. Et idem inuenitur nonnunquam in aliquibus punitionibus temporalibus propter crimina quędam, quas sine vlla reuocatione Deus facere decreuit, etiam si pro misericordia oretur, iuxta illud, quod respondit Samuel Sauli petenti, vt pro se Deum oraret. 1. Reg. capitu. 15. Scidit Dominus regnum Israel à te hodie: & tradidit illud proximo tuo meliori te. Porro triumphator Israel non parcet & pœnitudine non flectetur: nec enim homo est; vt agat pœnitentiam. Et Ieremiæ septimo. Tu ergo noli orare pro populo hoc; quia nõ exaudiam. Vnde Gregorius 23. quæstione quarta capitulo. Nabuchodonosor. dicebat: cum superna indignatio sese, vt ità dixerim, medullitus mouet; hanc oppositio humana non remouet, nec se cuiuslibet deprecatio vtiliter obijcit, cum semel Deus aliquid, quasi ab intimis irascendo disponit. Aliquando autem non est omnino irreuocabiliter determinata diuina voluntas; sed adhuc pendet ex nostra dispositione; ita, vt si nos conuertimur, aut oramus, aut tale aliquid facimus, ipse etiam Deus ad nos conuertetur, dando gratiam, aut alia bona tam spiritualia, quam corporalia; & punitionem amouendo, vel temperando, vt oportet. Si verò nos non conuertimur, aut nos non disponimus nec ipse Deus in sua misericordia ad nos conuertetur, quia sic ipse ab æterno sine vlla sui mutatione & voluit & facere decreuit. Et sic propositum diuinæ dispositionis non mutatur nec fallitur, quamuis sententia aut eius exequutio mutetur, vt communiter dicunt Doctores in materia de pœnitentia.

Voluntas diuina circa eas quas vult se potest habere dupliciter.

Secundo est aduertendum, quod diuina reuelatio de malo, quod sibi aut alteri est euenturum, adhuc est duplex. Vna absoluta. Qualis est illa, quæ fertur in res, respectu quarum diuina voluntas ità est determinata, vt ab ipsis nunquam flectatur. Alia conditionata. Qoalis est illa, quæ fertur in res pendentes ex nostra dispositione. Alioque nomine appellatur reuelatio comminatoria. Et est illa, in qua, uel tacite vel expresse subintelligitur aliqua conditio. Cuiusmodi inueniuntur quamplurimæ reuelationes in sacra scriptura. Vt est videre apud Esa. capitu. 38. Vbi dicitur Ezechiæ. Morieris, & non uiues. Et Ionæ. 3. dicitur Niniuitis: Adhuc quadraginta dies; & Niniue subuertetur. Et tamen has reuelatione conditionatas esse rei comprobauit euentus.

Reuelatio duplex.

Tertio est aduertendum, quòd cum Deus de potentia ordinaria possit reuelare uiatoribus, reuelatione conditionata siue comminatoria suam, uel aliorum damnationem; quia hæc reuelatio non repugnat legi & ordinationi diuinæ: Et sic forsan est intelligenda illa reuelatio facta à Christo Pharisæis Ioan. capitulo 8. Et in peccato uestro moriemini; absoluta autem reuelatione non possit Deus de potentia ordinaria reuelare alicui suam condemnationẽ; tum, quia hęc reuelatio repugnat legi diuinæ,

Reuelatio de damnatione facta alicui est intelligenda conditionaliter.

qua

qua Deus statuit, ut omnes sperent beatitudinem; tum etiam, quia ex illa sequerentur quam plurima inconuenientia contra legem à Deo positam: nam primò ille homo induceretur in desperationem: secundo fieret negligens in obseruatione mandatorum & cultus iustitiæ: tertio incitaretur ad peccandum, quæ omnia diuinæ ordinationi sunt contraria, semper cum alicui fit reuelatio de sua, uel aliorum condemnatione, etiam si nulla apponatur conditio, tenetur credere talem reuelationem esse conditionalem, & comminatoriam, vt docet D. Thom. in 3. dist. 38. quæst. vnica. art. 4. & de veritate quæst. 23. artic. 8. Altissiodorensis 3. par. tract. 5. cap. 6. dicit fieri nō posse etiam de potentia Dei absoluta, quod alicui uiatori, manente uiatore, fiat absoluta reuelatio à Deo de sua condemnatione. Quam etiam sententiam tenet D. Bonauen. in 1. dist. 38. quæstio. 1. Et ratio horum authorum est, quia talis homo nec posset sperare, nec consequi beatitudinem, quod rationi uiatoris repugnat. Sed proculdubio hæc sententia est falsa. Primò: Quia nullam implicat contradictionem, quod Deus alicui de sua potentia absoluta talem faciat reuelationem. Secundò: Quia quod Ioannes, verbi gratia, damnetur, est quædam ueritas à Deo certo cognita, ergo illam poterit cuicunque uoluerit reuelare, de potentia sua absoluta, sicut & reuelauit alias ueritates supernaturales. Tertio: Quia non magis repugnat statui uiatorum certa & absoluta reuelatio de sua damnatione, quam de æterna salute: Sed Deus alicui de facto reuelauit suam prædestinationem, scilicet, beatissimæ virgini Mariæ & sanctissimis Apostolis: ergo etiam poterit reuelare æternam damnationem.

1. dictum. His suppositis dico primò, facta reuelatione à Deo de propria, uel alterius damnatione regulariter loqoendo, tenemur pro nobis uel pro alijs orare. Probatur: Talis reuelatio regulariter loquendo, est intelligenda fieri conditionaliter, etiam si conditio non exprimatur: sed reuelatio conditionalis, non tollit quo minus speremus propriam, uel aliorum salutem: ergo nec quod pro illius consequutione oremus. Mala temporalia aliquando prædicit Deus euentura absolutè. Et in tali casu non est orandum, vt Deus illa depellat: ut ex testimonijs adductis in primo notabili sufficienter colligitur. Atque etiam ex illo quod dixit Dominus Samueli 1. Reg. cap. 16. Vsquequo tu lugebis Saulem, cum ego eiecerim eū à facie mea? Loquitur autem ibi Deus de eiectione quantum ad regnum temporale, & sic uetuit Samuelem ne se oraret pro illo.

2. dictum. Dico secundo, quod si fingamus Deum absoluta reuelatione Petri damnationem alicui manifestasse, non tenetur nec debet orare pro illo. Quia illa oratio tunc non minus frustra susciperetur, quam si Deus absolutè reuelasset, quoduis aliud malum temporale euenturum, cùm non minus determinata ponatur diuina voluntas respectu vnius quam respectu alterius. Possemus tamen orare ne maiori poena puniretur.

Argumentum cōtra 2. dictum. Et si quis contra hoc argumentetur: Petrus in eo casu teneretur pro se orare, & de se bene sperare: ergo & nos similiter possumus bene sperare de illo, & pro eo orare.

Aliquorū solutio. Nonnulli respondent ad hoc argumentum cum illa distinctione de sensu composito, & de sensu diuiso, dicentes, quod ille, cui facta fuerit absoluta reuelatio de sua damnatione, in sensu diuiso, potest, & tenetur sperare non tamen in sensu composito, hoc est, stante reuelatione. Sed quoniam nos supponimus iam factam fuisse reuelationem certam, & in- A fallibilem, quæ mutari non possit, manifestè sequitur, quod huiusmodi loquuio semper facit sensum compositum. Atque ex consequenti ea distinctio huic rei applicata non satisfacit.

Sententia Victoriæ. Magister Victoria ad hoc argumentum aliter respondebat, dicens, quod homo ille in tali casu simpliciter & absolutè potest & tenetur sperare. Quam suam sententiam probat aliquibus argumentis. Primò sic: Ille homo potest efficere, vt nunquam sibi facta fuerit reuelatio de sua damnatione: ergo potest & tenetur sperare. Consequentia est nota: & antecedens probatur. Bene valet hæc consequentia: Petrus non condemnabitur: ergo non fuit illi absoluta reuelatio facta à Deo de sua condemnatione: sed Petrus potest facere, vt antecedēs sit verum: B potest enim saluari, nec diuina reuelatio tollit ab eo liberum arbitrium, quo possit adimplere diuina mādata: ergo & consequens. Atque ex consequenti poterit efficere, vt sibi non fuerit facta reuelatio de sua damnatione. — 1. argum.

Secundo: Si Petrus in casu posito non teneretur sperare, sequeretur, quod nec etiam teneretur seruare alia præcepta, atque ex consequenti quod ea violans non peccaret. Consequens autem est absurdū: ergo. Probo sequelam: Nam si non posset sperare vitam æternam, nec etiam posset velle efficaciter illam consequi, atq; ex consequenō, nec ponere media necessaria ad illius consequutionem, quorum C præcipuum est obseruantia mandatorum. — 2. argum.

Sententia Authoris. His tamen non obstantibus dico, contrariam sententiam esse longe probabiliorem, scilicet, quod in casu posito, ille homo nec posset, nec teneretur sperare. Probatur: Deest illi obiectum spei: ergo sperare non potest. Probo antecedens, obiectum spei est bonum arduum possibile: sed ille non apprehendit beatitudinem vt possibilem sibi: certò enim iudicat se fore damnandum: ergo non habet obiectū spei. Et confirmatur ex D. Thom. supra quęst. 18. artic. 3. dicente, damnatos non posse habere spem, quia non apprehendunt beatitudinem, ut bonum sibi possibile: sed eadem est ratio de eo, cui facta fuerit reuelatio certa de sua damnatione: ergo. Secun- D do: Spes est certa expectatio futuræ beatitudinis: sed ille homo non potest habere certitudinem de sua beatitudine, sed potius de opposito: ergo nec potest illam sperare, atque ex cōsequenō nec tenetur, cum nemo obligetur ad impossibile.

1. Coroll. Ex hoc infero primò, quod homo ille, cui facta fuerit reuelatio de sua dānatione, secloso odio Dei, & contemptu diuinæ misericordiæ, posset licite habere hunc actum uoluntatis, scilicet, nolo beatitudinem, quia Deus non vult mihi dare eam. Plures ex Thomistis negant hoc corollarium. Sed possumus illud probare. Primò: Quia omnis actus uoluntatis conformis iodicio vero rationis, est bonus: sed illa nolitio esset actus volūtatis conformis, huic E iudicio uero rationis, scilicet, ego damnabor: quia Deus id vult: ergo est bonus. Secundo. Quamuis ego teneor velle proximis meis beatitudinem, tamen si mihi reueletur in particulari, quod Petrus, verbi gratia, condemnabitur, licet mihi nolle beatitudinem illi, ut faciunt beati respectu illorum, quos sciunt esse præscitos: ergo pari ratione dicendum erit in pposito. Et confirmatur ex D. Augustino li. 21. de Ciuit. capit. 24. dicente, quod si Ecclesia certò cognosceret, quinam ex viuenobus sunt præsciti, non magis oraret pro illis, quam pro diabolo: ergo nec uellet illis beatitudinem magis, quam diabolo, atque ex consequenti idem esset licitum facere cuicumque, supposita reuelatione de sua damna-

tione. Et si quis obijciat, desperatio est intrinsece mala: sed illa nolitio beatitudinis est desperatio: ergo est intrinsece mala, atque ex consequenti nulli est licitum illam habere: respondeo dupliciter posse contingere, quod aliquis nolit sibi beatitudinem. Vno modo: quia contemnit Dei misericordiam, qua hominibus rectè viuentibus beatitudinem, & promisit & paratus est dare. Et hoc modo nolle sibi beatitudinem est intrinsece malum, & oppositum virtuti supernaturali spei. Alio modo, non quia contemnit diuinam misericordiam, sed quia credit Deum esse veracissimum, & scit illum sibi reuelasse, quod est damnandus, & hoc modo nolle beatitudinem sibi, nec opponitur spei virtuti Theologicę, nec est intrinsece malum: sed potest licite fieri.

2. Coroll. Infero secundo, quod ille, cui facta fuerit absoluta reuelatio de sua damnatione, nec tenetur, nec debet orare pro seipso, cum hęc oratio tunc non minus frustra facta fuisset, quam si Deus absolutè reuelasset quoduis aliud malum temporale euenturum, vt diximus in superioribus.

Ad 1. arg. Victoriæ. Et ad primum argumentum factum pro opinione Victoriæ, respondetur primò, quidquid sit de antecedenti negando consequentiam. Et ratio est: Quia licet possit facere Petrus quod nunquam facta fuerit sibi illa reuelatio: tamen certo & euidenter scit, se nunquam id facturum, quia cognoscit euidenter illud esse à Deo sibi reuelatum absolutè. Et cum habeat hoc iudicium, licet cognoscat se oppositum posse facere, tamen de se bene sperare non poterit. Sicut nec ægrotus posset sperare suam sanitatem, etiam si sciret esse positum in sua potestate, ut conualesceret, si tamen certò & euidenter sciret se nunquam vsurum illa potestate. Vel secundo respondetur, negando antecedens. Et ad probationem dico, quod supposita diuina reuelatione qua reuelauit Petro, se fore damnandum, Petrus non potest facere ut non damnetur, sed infallibiliter damnabitur. Nec ex hoc licet inferre, quod non habeat liberum arbitrium: quia necessitas suppositionis nō tollit libertatem arbitrij; sed tantum necessitas simpliciter, ut latè ostendunt Doctores in materia de libero arbitrio.

Ad 2. arg. Ad secundum respondetur concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam licet sit verū quod Petrus in tali casu non tenetur ad obseruantiā mandatorum, inquantum sunt media ordinata ad salutem, tenetur tamen illa seruare ad vitādam nouam culpam, & maiorem pœnam.

Vlt. dubiū. Vltimum dubium circa istum articulum est, vtrū pro illis, qui sunt extra mundum sit nobis licitum orare.

1. dictum. In qua re ut certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quod pro illis qui sunt in purgatorio est à nobis orandum, vt fides catholica docet. Et probatur manifestè ex illo libri 2. Machab. cap. 12. Sancta ergo & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis soluatur, & ex Thobia cap. 4. dicente: Panem & vinum tuum pone super sepulturam iusti. Quod etiam habetur diffinitum in Concilio Cabilonensi & refertur de consecra. d. 1. ca. uisum. & confirmatur ex usu Ecclesiæ.

2. dictum. Dico secundo etiam esse certum de fide, quod fœlicitas beatorum in cœlis, & tormenta damnatorū in inferno sunt futura perpetua, ut ex sacris literis manifestè colligitur. Dicitur enim apud Matthæ. cap. 25. Ite maledicti in ignem æternum. Et Prouer. cap. 11. Mortuo homine nulla erit ultra spes. Et Luc. 1. Regni eius non erit finis. Nihil autem aliud est regnum Christi, quam beati, ut constat ex illo Apocalyp. ca. 5. Qui fecit nos Deo nostro regnum. A De hac re uidendus est D. August. libro 12. de Ciuit. ca. 20.

3. dictum. Dico tertio etiam esse certum quod absolutè, nec pro beatis, nec pro damnatis est à nobis orandum. Nam cum priorum fœlicitas, & posteriorum miseria sit futura perpetua, ut diximus, non est cur pro illis absolutè oremus, quia frustra susciperetur oratio. Itaque hæc certa sunt. Sed quod habet difficultatem est, vtrum sit licitum petere à Deo, vt beatorum fęlicitas consummetur. Atque etiam vtrum liceat orare Deum pro aliquo, de quo constat esse dānatum in inferno, vt restituatur ad uitam, & pœnitentiam agens saluetur. Primum probari potest ex eo, quod fęlicitas beatorum non est consummata ante resurrectionem, & sic videtur licitum esse orare Deum, vt illos faciat consummatè beatos. Et confirmatur: Quod licet desiderare, licet petere: sed licet desiderare, ut beati sint consummatè beati: ergo id etiam licet petere à Deo. Secundum autem probatur. Tum exemplo D. Gregorij, de quo legitur, quod sic orauit pro Traiano. Tum etiam quia beata Agnes, & multi Sancti atq; Apostoli sic similiter orauerunt, multosq; infideles ad vitam ab inferis resuscitauerunt vt Ecclesiastica refert historia.

His tamen non obstantibus sit prima conclusio: Quamuis sit licitum desiderare, vt sancti sint consummatè beati, non tamen est licitum regulariter loquendo, id nostris orationibus à Deo postulare. Tū, C quia talis oratio esset præsumptuosa, cum beati sint in statu, quo potius ipsi possint nobis suis orationibus auxilium præstare. Tum etiam, quia beati vt sic, nulla re indigent, & si qua opus habent, ipsi per se conuenientius illam suis orationibus poterunt à Deo impetrare. Et per hoc patet solutio ad primū argumentum cum sua confirmatione. Sed est aduertendum, quòd quamuis nō sit licitum orare pro sanctis, missæ tamen in illorum nomine celebratæ, atq; etiam orationes, & preces, quas ad eos fundimus, prosunt illis ad gloriam accidentalem augendam. Dignum est enim, vt gaudeant sancti, quod sui memoria fiat in sacris, atque etiam, quod ista ratione ab hominibus venerentur. Quod & significare vo- D luit Ecclesia, quando in quadam oratione dicit, vt illis proficiat ad honorem, nobis aūt ad salutē, &c.

Secunda conclusio: Non licet orare Deum pro illo, de quo constat esse damnatum in inferno, ut restituatur ad vitam, & pœnitentiam agens saluetur, nisi ex speciali reuelatione, vel motione diuina id fiat. Probatur: Regulariter loquendo non licet petere à Deo, nisi quod non est contra legem positam, vel quod secundum illam ab ipso possumus impetrare, vt ex communi sententia omnium Doctorum probat Soto in 4. dist. 45. q. 2. art. 2. sed non est tale quod damnatus in inferno existens restituatur ad uitam, ut pœnitentiam agens saluetur: ergo id à Deo postulare non est licitum, nisi ex speciali reue- E latione, uel motione id fiat. Et ad argumentum ex historia Traiani respondet Abulensis 4. Reg. 4. quæstio. 57. quod Beatus Gregorius peccauit mortaliter petendo Traiani restitutionem ad vitam. Sed melius dicendum videtur: Vel, quod illa historia non est omnino certa, quod ego vehementer suspicor. Non enim est verosimile, quod D. Gregorius illam, si vera esset, literis non mandasset in Dialogis, qui multa alia minora scripsit. Vel si admittamus historiam, dicendum erit beatum Gregorium & omnes alios sanctos, qui infideles ad vitam resuscitauerunt, id ex speciali reuelatione, uel motione diuina fecerunt, vt Soto loco citato & Medina. C. de oratione. cap. de his pro quibus orandum est, fatentur.

Nec

Nec tunc erant finaliter & irreuocabiliter damnati, ſicut ſunt alij de lege communi, vbicunque eorũ animæ detinerẽtur. Vltra hæc argumenta poſſet fieri aliud deſumptum ex verbis, quibus Eccleſia vtitur in orationibus, quas pro defunctis ad Deum fundit, quibus etiam pro illis qui in inferno ſunt, orare videtur, dicens: Abſolue Domine animas omnium fidelium defunctorum, & gratia tua illis ſuccurrente mereantur euadere iudicium vltionis. Et alibi: Domine Ieſu Chriſte libera animas omnium fidelium defunctorum de pœnis inferni, & de profundo lacu, & de ore leonis, ne abſorbeat eas Tartarus, ne cadant in obſcurum: quæ de ijs quę ſunt in purgatorio commode intelligi non poſſunt, cum certa ſit Eccleſia de illis, quod non abſorbebuntur à leone, B nec caſuræ ſunt in obſcurum lacum, & ſic de alijs fidelibus, qui ſine gratia deceſſerunt videntur intelligenda. Sed de explicatione iſtarum & ſimilium orationum latè diſputat Ioannes de Medina. Cod. de oratione cap. de ijs pro quibus orandum eſt.

ARTICVLVS VIIII

Vtrum debeamus pro inimicis orare.

D Octauum ſic proceditur. Videtur quòd non debeamus pro inimicis orare: quia vt dicitur Roman. 15. Quæcunque ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt, Sed in ſacra ſcriptura inducuntur multæ imprecationes contra inimicos. Dicitur enim in Pſalm. 6. Erubeſcant & conturbentur omnes inimici mei, conuertantur & erubeſcant valde velociter: ergo & nos debemus orare contra inimicos noſtros magis quàm pro eis.

9 diſt. 30. et 2. co & vit q 2 ar 8. cor. fin.

2. Præterea, Vindicare de inimicis, in malum inimicorum cedit: ſed ſancti vindictam de inimicis petunt, ſecundum illud Apoc. 6. vſquequo non vindicas ſanguinem noſtrum de his qui habitant in terra? Vnde & de vindicta impiorum lætantur, ſecundum illud Pſalm. 57. Lætabitur iuſtus cum viderit vindictam: ergo non eſt orandum pro inimicis, ſed D magis contra eos.

3. Præterea, Operatio hominis & eius oratio non debent eſſe contraria. Sed homines quandoque licite impugnant inimicos: alioquin omnia bella eſſent illicita: quod eſt contra ſupra* dicta: ergo nos non debemus orare pro inimicis.

Sed Contra eſt, quod dicitur Matthæi 5. Orate pro perſequentibus & calumniantibus vos.

Q. 40. ar. 1.

Reſpondeo dicendum, quòd orare pro alio, charitatis eſt, ſicut dictum* eſt: vnde eodem modo quo tenemur diligere inimicos, tenemur pro inimicis orare. Qualiter autem teneamur inimicos diligere, E ſupra* habitũ eſt in tractatu de charitate, vt ſcilicet in eis diligamus naturam, non culpam. Et quòd diligere inimicos in generali eſt in præcepto, in ſpeciali autem non eſt in præcepto, niſi ſecundum præparationem animi: vt ſcilicet homo eſſet paratus etiã ſpecialiter inimicum diligere, & eum iuuare in neceſſitatis articulo, vel ſi veniã peteret. Sed in ſpeciali abſolute inimicos diligere, & eos iuuare, perfectionis eſt. Et ſimiliter neceſſitatis eſt, vt in communibus noſtris orationibus, quas pro alijs facimus, inimicos non excludamus. Quòd autem pro eis ſpeciA aliter oremus, perfectionis eſt, non neceſſitatis, niſi in aliquo caſu ſpeciali.

Ar. præce.

Q. 25. art. 8. & 9.

Ad Primum ergo dicendum, quod imprecationes quæ in ſacra Scriptura ponuntur, quadrupliciter poſſunt intelligi.

Vno modo ſecundum quod Prophetæ ſolent in figura imprecantis futura prædicere, vt Auguſt.* dicit in lib. De ſermone Domini in monte. Secundo, prout quædam temporalia mala peccatoribus quandoque à Deo in correctionem mittuntur. Tertio, quia intelliguntur petere non contra ipſos homines, ſed contra regnum peccati, vt ſcilicet correctione hominum peccata deſtruantur. Quarto conformando voluntatem ſuam diuinæ iuſtitiæ circa damnationem perſeuerantium in peccato.

Li. 1. c. 41. à med. to. 4.

Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut in eodem libro* Auguſtin. dicit, Vindicta martyrum eſt vt euertatur regnum peccati, quo regnante tanta perpeſſi ſunt. Vel ſicut dicitur in libro* de quæſtionibus veteris & noui teſtamenti, poſtulant ſe vindicari, non voce, ſed ratione, ſicut ſanguis Abel clamauit de terra: lætantur autem de vindicta non propter eam, ſed propter diuinam iuſtitiam.

Eod. li. 1. c. 41. circ. med to 4. Et lib 2. de quęſt. Euan. ca. 41. to 4. Cap. vel q 68 incipit hic lib. Deos certè profectus eſt, tom. 4.

Ad tertium dicendum, quòd licitum eſt impugnare inimicos, vt compeſcantur à peccatis: quod cedit in bonum eorum & aliorum. Et ſic etiam licet orando C petere aliqua temporalia mala inimicorum, vt corrigantur, & ſic oratio & operatio non erunt contraria.

SVMMA TEXTVS.

AD propoſitam difficultatem reſpondet Diuus Tho. per duas propoſitiones. Prima concluſio: In generali tenentur homines pro inimicis orare, hoc eſt, non excludere illos ab orationibus communibus. Secunda concluſio: In particulari non tenentur homines pro inimicis orare, niſi in extrema neceſſitate. Extra illam autem ſolum eſt conſilium id faciendi. Vtramque cõcluſionem probat D. Tho. ſimul hac ratione: Eo modo tenentur homines pro inimicis orare, quo tenentur illos ex charitate diligere, cum oratio pro aliis facta opus ſit charitatis: ſed vt conſtat ex ſuperioribus, ſolum tenentur homines inimicos diligere in generali, in ſpeciali autem non tenentur illos diligere, niſi in extrema neceſſitate, quamuis ſit conſilium illud faciendi: ergo nec etiam tenentur extra extremam neceſſitatem in ſpeciali pro illis orare.

EXPLICATIO ARTICVLI.

MAteria huius articuli eſt valde affinis illi, quã tractat D. Thom. in hac. 2. 2. quæſt. 25. artic. 8. & 9. vbi de neceſſitate inimicos diligendi, atque etiam de ſignis & effectibus dilectionis illis neceſſario exhibẽdis inſtituit ſermonem. Quare ex his quæ eo loco diximus ea, quæ in præſenti dicenda ſunt, colligere oportebit. Quod ut commode efficiamus aduertendum eſt, quod quemadmodum dilectio inimicorum poteſt tripliciter conſiderari, vno modo, vt inimici diligantur inquantum ſunt inimici, alio modo, vt diligantur ſecundũ naturam: & hoc adhuc dupliciter, ſcilicet, uel in vniuerſali, uel in particulari, & de primo modo dicit D. Thom. quod inimici, ut ſic non ſunt diligendi, quia hoc repugnat chari-

Sicut de dilectione ita de oratione loquendum eſt, reſpectu inimicorum.

charitati, & esset diligere malũ alterius, de secundo autem modo dicit, quod inimici quatenus homines sunt diligendi ex charitate generali dilectione, quæ consistit in hoc, ut quis diligens Deum & proximũ ab illa dilectione non excludat inimicos: non verò tenemur præcepto charitatis inimicos diligere speciali motu dilectionis, cum nec etiam hoc sit necessarium respectu aliorum hominum, qui non sunt inimici, quamuis de necessitate charitatis sit, secundum præparationem animi, ita diligere inimicum in particulari, ut habeamus animum paratum ad hoc, ut illi in singulari benefaciamus, si necessitas occurrerit: ita etiam de oratione; quæ est quidam effectus dilectionis loquendum est. Ex quo fit, vt pro inimicis quatenus sunt inimici à nobis orandum nõ sit, quia non minus hoc repugnat charitati, quam illos diligere. Et hoc voluit significare D. Augustinus lib. 21. de Ciuit. cap. 24. quando dixit: Ecclesia non orat pro malis, maximè quos nouit inimicos. Pro inimicis verò secundum naturam ex præcepto orandum est generalis, oratione, quæ consistit in eo, quod quis orans pro omnibus non excludat inimicos. Particulari autem oratione non tenemur orare pro inimicis extra casum necessitatis: sicut nec etiam tenemur orare pro amicis. Quamuis de necessitate charitatis sit, secundum animi præparationem, ita orare pro inimicis in particulari, vt habeamus animum paratum pro illis in singulari orandi, si necessitas occurrerit. Actu vero orare in particulari pro inimicis absque huiusmodi necessitate est de perfectione charitatis solum, sicut & inimicos actu diligere. Et hæc est intentio Diui Thomæ in toto isto articulo.

Sed cum dicat in præsenti, in speciali non esse in præcepto diligere inimicos, nisi secundum animi præparationem, ut scilicet, homo sit paratus, etiam specialiter inimicum diligere, & eum iuuare in necessitatis articulo, vel si veniam petierit. Dubium esse potest circa illam particulam, uel si ueniam petierit, & ad hominẽ, & simpliciter. Ad hominem quidem, quia supra quæst. 25. art. 8. & 9. vbi de dilectione inimicorum ex professo disputat, solus necessitatis articulus fuit exceptus, quo in particulari tenentur homines inimicos diligere. Hic autem vltra necessitatem excipit ẽt casus, quo inimicus petit veniã. Et sic videtur D. Tho. sibi ipsi aduersari. Simpliciter autem: Quia regula vniuersalis est, quod præcepta affirmatiua, licèt obligent semper, non tamen obligant ad semper, sed solum in necessitatis articulo. Male ergo nunc contra tempus necessitatis condistinguit D. Thom. tempus petitionis veniæ, in quo sit necessarium inimicum in speciali diligere, siquidem dilectio inimicorum præcepto tantum affirmatiuo præcipitur. Et augetur dubium. Nam non apparet, ad quem actum dilectionis in particulari teneatur quis, propter hoc quod ab eo inimicus veniam petat. Nam, si ego diligo inimicum dilectione generali, nec in speciali eum hodio habeo: cum petit veniam non teneor illi remittere pœnam, quam de iure debet, vt communiter dicunt Doctores, ad quẽ nouum actum obligabor ex illius veniæ petitione? Si datur, ut vulgò dicitur, quod debeo parcere quo ad offensam, hoc nihil aliud est, quam quod debeo eum non odio habere, nec velle illi malum, quod à principio facere tenebar, & nunc solum disputamus de nouo actu positiuo, ad quẽ tenetur homo, tpe quo inimicus ab illo veniam petit. Si aũt dicatur, quod teneor ei loqui, mirum est, quod videantur esse melioris conditionis inimicus petens veniam, quã is qui nunquam me offendit, si quidem inimico veniam petenti teneor respondere: illi autem, qui me nunquam offendit quodcunque aliud à me petenti respondere non teneor extra casum necessitatis.

Caietanus in præsenti, ut ad hanc difficultatem respondeat, dicit, quod cùm offensi homines communiter præsumantur habere malam voluntatem contra suos inimicos, si huic communi præsumptioni in speciali adiungatur, quod inimico veniam petenti offensus nõ annuat, ex hoc probabilis aut uiolenta opinio orietur, quod adhuc habet malam voluntatem cõtra inimicum. Ex quo fiet, ut petenti ueniam dabitur occasio recidiuæ inimicitiæ, si quidẽ locum veniæ non inuenit, & alij scandalizabuntur. quod vtrumque est inconueniens. Quare ipsa petitio veniæ tempus determinant, quo charitas debet necessario exire in actum manifestationis cordis sui erga inimicum, & ex consequenti tunc tempus petitionis ueniæ est articulus necessitatis, quo præceptum dilectionis in particulari obligat. Et sic simpliciter nulla est repugnantia inter doctrinam, quam D. Thomas tradit in isto articulo, & illam, quam cõmuniter recipiunt Doctores de obligatione præceptorum affirmatiuorum. Siquidem tempus, quo inimicus veniam petit, ponitur articulus necessitatis, quo dilectio inimicorum in particulari obligat, vt diximus. Vt autem etiam ostendamus quod doctrina à D. Thoma tradita in isto articulo non aduersatur illi, quam supra posuerat de dilectione inimicorum, aduertẽdum est, quod necessitas in qua præceptum de dilectione inimicorum potest intelligi, quòd obligat, est muluplex. Vna quæ se tenet ex parte indigentiæ personæ, ut pascere fame morientem, & reliqua huiusmodi. Alia, quæ se tenet ex parte occurrentium circunstantiarum, seu conditionum, vt corrigere fratrem, quando habetur probabilis cõiectura, quod inde liberabitur à peccato. Et licet omnes huiusmodi necessitates comprahendantur sub articulo necessitatis, quando dicitur, quod præcepta affirmatiua non obligant, nisi tempore necessitatis: vna tamen condistinguitur aliquando contra aliã. Et hoc facit D. Thom. in præsenti articulo, quando dicit, quod non est præceptum particulariter inimicos diligendi, nisi, uel in articulo necessitatis, vel quã do inimicus veniam petit, condistinguens, scilicet, necessitatem ex parte indigentiæ personæ, contra, necessitatem ex parte conditionum occurrentium. Cùm tamen supra quæst. 25. arti. 8. & 9. sub articulo necessitatis omnem necessitatis modum comprehenderit. Et per hæc patet solutio ad obiecta. Colligitur ergo ex hoc, quod quando inimicus veniam petit, offensus præcepto charitatis obligatur peculiarem actum dilectionis circa illum habere, qui sit alloqui ipsum, placatumque animum circa eum ostendere, cum ipsa petitio veniæ tunc necessitatis articulum determinet. Tum, ne petenti veniam detur occasio recidiuæ inimicitiæ. Tum etiam, ne alij scandalizentur, ut paulò antea dicebam. Et quando obijcitur, quod melioris conditionis tunc esset inimicus petens veniam, quam is, qui nunquam me offendit, siquidem inimico petenti veniam teneor respondere, ei autem, qui me nunquam offendit, quodcunque aliud à me petenti, respondere non teneor, extra casum necessitatis, respondeo, id nõ prouenire ex meliori conditione inimici ueniam petẽtis, sed quia quando inimicus ueniam petit, ratione conditionum occurrentium, consurgit articulus necessitatis, quo præceptum particularis dilectionis obligat. Quod in petitione illius, qui me nunquam offendit, non inuenitur, ad modum iam explicatũ.

In solutione ad tertium argumentum dicit D. Tho. licitum esse impugnare inimicos, ut compescantur

ficantur à peccatis, quod cedit in bonum eorum, & aliorum, Et sic etiam licet orando petere aliqua temporalia mala inimicorum, vt corrigantur. Circa quod est difficultas, quæ nam sint ista mala, quæ licitum est inimicis imprecari, vt corrigantur, & verum tantum ob istam causam, scilicet, ut corrigantur, sit licitum petere à Deo, vt illis prædicta mala conferat.

Dubiū circa solutionem ad 3. D. Tho.

1. Dictum. Ad cuius explicationem dico primo: Quod mala spiritualia, qualia sunt quòd gratiæ aut gloriæ aliquam iacturam patiantur, nullo modo est licitum aliquibus hominibus quantumcunque inimicis, imprecari, aut illa petere à Deo, vt conferantur. Probatur: Nam hóc est contra charitatem, quæ semper huiusmodi bona proximis desiderat, & optat.

2. Dictum. Dico 2. quod mala temporalia, vt mortem, exilium, paupertatem, &c. licitum est inimicis optare, illaque petere à Deo: non solum, vt conuertantur: sed etiam in omnibus illis casibus, in quibus licitū est illis bellum inferre. Probatur: Quando inimici nos oppugnant, aut res nostras iniuste detinent, licitè possumus illa mala eis inferre: habemus enim tunc bellum iustum, ut supponimus, in quo omnia illa mala inferre licitum est, vt communiter dicūt Doctores: ergo etiam est licitum tunc illa mala eis optare, petereque à Deo, ut ipse ea inferat, nulla habita rationem conuersionis eorum. Probo consequentiam ex regula generali, quæ in hac materia est tenenda, tanquam uera, scilicet, quod possumus licitè petere à Deo, omnia illa, quæ possumus uel facere, vel desiderare. Ex quo infertur, per vnicam illam causam mala temporalia inimicis optandi, quā D. Thom. assignat, scilicet, vt conuertantur, omnes etiam alias licitas causas impugnandi inimicos intelligere debemus. Non enim solum, ut conuertantur à peccatis, sed etiam propter alias causas est licitum inimicis mala inferre, ut constat ex materia de bello.

3. Dictum. Dico tertiò: Sub conditione, scilicet, si homo finaliter non est corrigendus, bene possumus petere à Deo mortem peccatoris, siue is sit amicus, siue inimicus. Probatur primò exemplo D. Cyrilli: qui in quadam epistola ad Augustinum, orat Deum ut quendam hæreticum resipiscere nolentem à mundo tollat. Et ratio est manifesta: Ei, qui perseueraturus est in peccato vsque ad diem vltimum vitæ, utile, & bonum est, vt quā citissimè moriatur, cùm quantò citius obierit; tantò minus peccabit, & tantò minus in inferno torquetur: sed omnia illa, quæ habent rationem boni respectu aliorum, possunt licitè peti à Deo: ergo & quod ille moriatur.

4. Dictum. Dico quartò. Homini iusto atque etiam nobis est licitum mortem optare, illamque petere à Deo, si fuerit probabilis timor, quod vita longior allatura est occasionem peccandi. Probatur: Maximum Dei beneficium est, quod iusti eripiantur ab hoc seculo nequam, iuxta illud Sapientiæ 7. Raptus est, ne malitia mutaret intellectum: sed quodcunque Dei beneficium est semper licitum petere ab illo: ergo & quod iustis hominibus, atque etiam nobis mortem inferat, quando est timor, quod longior vita allatura est occasionem peccandi. Et cōfirmatur ex Paulo ad Phili. 1. dicente: Cupio dissolui & esse cum Christo. Et ad Roman. 7. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?

Vlt. dictū. Dico vltimò: Non solum propter culpam vitandam, sed etiam vt vitemus alias huius vitæ miserias, quæ nobis inferunt molestiam, vt infirmitatē, aut grauem aliquam necessitatem, licitum est nobis mortem optare, illamque petere à Deo. Probatur: Melior est mors, quam uita amara, ut dicit Sapiens Ecclesiast. 30. sed è duobus malis minus licitè eligitur: ergo. Et confirmatur: Nam Iob graui illa sua calamitate oppressus dicitur mortem optasse, pro illaque Deum orasse, nec in eo peccauit, vt textus affirmat Iob. cap. 3. Et Helias 3. Reg. cap. 19. huius vitæ atque laborum, quos vt fugeret Iezabelem, impiam Reginam perferebat, tædio affectus, petiuit animæ suæ, ut moreretur.

ARTICVLVS IX.

Vtrum conuenienter septem petitiones orationis dominicę assignentur.

D Nonū sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter septem petitiones orationis dominicæ assignentur. Vanū. n. est petere sāctificari illud quod semper est sanctū. Sed nomen Dei semper est Sanctū: secūdū illud Luc. 1. Sanctū nomen eius. Regnum et eius est sempiternum, secundum illud Psalm. 144. Regnū tuum Domine, regnum omnium sæculorum. Voluntas etiam Dei semper impletur, secundum illud Isa. 46. Omnis voluntas mea fiet. Vanum ergo est petere quòd nomen Dei sanctificetur, quòd regnum eius adueniat, & quòd voluntas eius fiat. 1. di. 24. q. 1. art. 6. Et opusc. 3. ca. 214 usque in fin. & opusc. 7.

2. Præterea, Prius est recedere à malo, quàm consequi bonum. Inconuenienter ergo videntur præordinari petitiones, quæ pertinent ad consequendum bonum, petitionibus quæ pertinent ad amotionem mali.

3. Præterea, Ad hoc aliquid petitur vt donetur: sed præcipuum donum Dei est Spiritus sanctus, & ea quæ nobis per ipsum dantur, ergo videntur inconuenienter poni petitiones: cum non respondeant donis Spiritus sancti.

4. Præterea, Secundum Lucam in oratione dominica ponuntur solum quinque petitiones, vt patet Luc. 11. Superfluum ergo fuit secundum Matt. quòd septem petitiones ponuntur.

5. Præterea, In vanū videtur captare beneuolentiam eius qui beneuolentia sua nos præuenit. Sed Deus sua beneuolentia nos præuenit, quia ipse prior dilexit nos, vt dicitur 1. Ioan. 4. Superflue ergo præmittitur petitionibus. Pater noster qui es in cælis, quod videtur ad beneuolentiā captandā pertinere.

Sed in contrarium sufficit authoritas Christi orationem instituentis.

Respondeo dicendum, quòd oratio dominica perfectissima est: quia sicut Augusti. dicit ad Probam: Si rectè & congruenter oramus, nihil aliud dicere possumus, quàm quòd in ista oratione dominica positum est. Quia enim oratio est quodammodo desiderij nostri interpres apud Deum, illa rectè solum orando petimus, quæ rectè desiderare valemus. In oratione autem dominica non solum petuntur omnia quæ rectè desiderare possumus, sed etiam eo ordine, quo desideranda sunt: vt sic hæc oratio non solum instruat postulare, sed etiam sit informatiua totius nostri affectus. Manifestum est autem, quòd primo cadit in desiderio nostro finis: deinde ea, quæ sunt ad finem. Finis aūt noster Deus est,* Epist. 121. cap. 12. in prin. to. 2.

in

in quem noster affectus tendit dupliciter: vno quidem modo prout volumus gloriam Dei: alio modo secundum quod volumus frui gloria eius. Quorum primum pertinet ad dilectionem Dei: qua Deum in seipso diligimus. Secundum vero pertinet ad dilectionem, qua diligimus nos in Deo. Et ideo prima petitio ponitur, Sanctificetur nomen tuum, per quã petimus gloriam Dei. Secunda vero ponitur, Adueniat regnum tuum: per quam petimus ad gloriam Dei & regni eius peruenire. Ad finem autem prædictum nos ordinat aliquid dupliciter: uno modo per se, alio modo per accidens. Per se quidem bonum, quod est vtile in finem. Est autem aliquid vtile in finem beatitudinis dupliciter: vno modo directè & principaliter secundum meritum quo beatitudinem meremur Deo obediendo. Et quantum ad hoc ponitur, Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra. Alio modo instrumentaliter & quasi coadiuuans nos ad merendum. Et ad hoc pertinet quod dicitur, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. siue hoc intelligatur de pane sacramentali, cuius quotidianus proficit homini, in quo etiam intelligantur omnia alia sacramenta, siue etiam intelligatur de pane corporali: vt per panem intelligatur omnis sufficientia victus, sicut dicit August. ad Probam: Quia & eucharistia est præcipuum sacramentum, & panis est præcipuus cibus. Vnde & in Euangelio Matthæi scriptum est supersubstantialem, id est præcipuum, vt Hieronymus * exponit. Per accidẽs autem ordinamur in beatitudinem per remotionem prohibentis. Tria autem sunt quæ nos à beatitudine prohibent.*

Epist. 121. cap. 11. in me. 10. 2. Matt. 6. Et ad Titum 3. 2. to. 9.

Primo quidem peccatum, quod directè excludit à regno, secundum illud primæ ad Corinth. 6. Neque fornicarij, neque idolis seruientes, &c. regnum Dei possidebũt. Et ad hoc pertinet quod dicitur, Dimitte nobis debita nostra. Secundo tentatio, quæ nos impedit ab obseruantia diuinæ voluntatis. Et ad hoc pertinet quod dicitur, Et ne nos inducas in tentationẽ: per quod nos petimus vt non tentemur, sed vt à tẽtatione non vincamur: quod est in tentationem induci. Tertio pœnalitas præsens, ut quæ impedit sufficientiam vitæ, Et quantum ad hoc dicitur, Libera nos à malo.

*Ad Primum ergo dicendum, quod sicut * Augustin. dicit in lib. de Sermone Domini in monte, cum dicimus. Sanctificetur nomen tuum: non hoc petitur quasi non sit sanctum nomen Dei, sed vt sanctum ab omnibus habeatur: quod pertinet ad Dei gloriam in hominibus propagandam. Quod autem dicitur, Adueniat regnum tuum non ita dictum est quasi Deus nunc non regnet, sed sicut Augustin. * dicit ad Probam: Desiderium nostrum ad illud regnum excitamus, vt illud nobis ueniat, atque in eo regnemus. Quod autem dicitur, Fiat voluntas tua: rectè intelligitur. Vt obediatur præceptis tuis. Sicut in cælo & in terra, id est, sicut ab Angelis, ita ab hominibus, Vnde hæ tres petitiones perfectè complebuntur in vita futura. Aliæ vero quatuor pertinent ad necessitatem vitæ præsentis: sicut August. * dicit in Enchiridio.*

Li. 2. c. 10. circa prin. & c. 5. to. 4.

Epist. 121. c. 11 ante med. to. 2.

Enchirid. c. 115. to. 3.

Ad secundum dicendum, quòd cum oratio sit in-

A *terpres desiderij ordo petitionum non respondet ordini executionis, sed ordini desiderij siue intentionis in quo prius est finis quàm ea quæ sunt ad finem, & consequutio boni quàm remotio mali.*

*Ad tertium dicendum, quòd Augustin. * in lib. de Sermone Domini in monte, adaptat septem petitiones donis & beatitudinib. dicens: Si timor Dei est quo beati sũt pauperes spiritu, petamus vt sanctificetur nomẽ Dei in hominib. timore casto. Si pietas est qua beati sũt mites, petamus ut veniat regnũ eius, ut mitescamus, nec ei resistamus. Si scientia est qua beati sunt qui lugent, oremus vt fiat volũtas eius, & sic nõ lugebimus. Si fortitudo est qua beati sunt qui* B *esuriũt, oremus vt panis noster quotidianus detur nobis. Si consiliũ est quo beati sunt misericordes, debita dimittamus, vt nobis nostra dimittantur. Si intellectus est quo beati sunt mundo corde, oremus ne habeamus duplex cor, temporalia sectando, de quibus tentationes fiunt in nobis. Si sapientia est qua beati sunt pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur, oremus vt liberemur à malo. Ipsa enim liberatio liberos nos faciet filios Dei.*

Li. 2. c. 11. tom. 4.

*Ad quartum dicendum, quòd sicut Augustin. * dicit in Enchiridio: Lucas in oratione Dominica petitiones non septem, sed quinque complexus est.* C *Ostendens enim tertiam petitionem duarum præmissarum esse quodammodo repetitionem, prætermittendo eam magis facit intelligi: quia scilicet ad hoc præcipuè voluntas Dei tendit vt eius sanctitatem cognoscamus & cum ipso regnemus. Quod etiam Matthæ. in vltim. posuit, Libera nos à malo. Lucas non posuit, vt sciat vnusquisque in eo se liberari à malo, quod non infertur in tentationem.*

Ca. 115 in prin. to. 3.

Ad quintum dicendum, quòd oratio non porrigitur Deo, vt ipsum flectamus, sed vt in nobisipsis fiduciam excitemus postulandi. Quæ quidem præcipuè excitatur in nobis, considerando eius charitatem ad nos, qua bonum nostrum vult. Et ideo dicimus, Pater noster. Et eius excellentiam, qua potest. D *Et ideo dicimus, Qui es in cælis.*

SVMMA TEXTVS.

Supposito, quod oratio Dominica est omnium præstantissima, ut Augustinus affirmat, in epistola ad Probam, quæ est. 121. capit. 12. vbi dicit, si rectè & congruenter oramus, nihil aliud dicere possumus, quam quod in ista oratione Dominica positum est, respondet D. Tho. ad propositam difficultatem vnica conclusione, quæ talis est:. Septem petitiones orationis Dominicæ conuenientissimè fuerunt E assignatæ. Probatur. Quia oratio est quodammodo desiderij nostri interpres ad Deum, illa solum rectè orando petimus, quę rectè desiderare ualemus; sed in oratione Dominica septem petitiones continente, non solum ponuntur omnia, quæ rectè desiderare possumus, sed etiam eo ordine, quo desideranda sunt, vt sic hæc oratio non solum instruat postulare, sed etiam sit informatiua totius nostri affectus: ergo conuenientissimè in ea septem illæ petitiones assignantur. Consequentia cum maiori est nota, & minorem probat D. Tho. longo facto discursu, per omnes petitiones, vt clare patet in litera.

EX-

EXPLICATIO ARTICVLI.

A Totus iste articulus à D. Thom. consumitur, in ordinandis, & explicandis petitionibus in Dominica oratione contentis. Quod & nos faciemus maiori, qua poterimus, breuitate: ne in re tam graui, tractatus iste de oratione mancus, & diminutus esse videatur. Quæ autem nos breuitatis gratia præterierimus, videri poterunt in Gabriele super Can. Nec prætereundus est noster Ægidius Rom. qui, non minus in pietate & deuotione excellens, quam in Metaphysicis & Philosophicis mirabilis extitit. Edidit autem tractatum pietate & eruditione refertissimum super orationem Dominicam. In cuius explicatione ab eo exordium sumemus, à quo D. Tho. illud accepit, nempe, à commendatione Dominicæ orationis, quam omnium aliarum præstantissimam esse dicit, & meritò multis, & rationabilibus de causis, ut est videre apud Abulensem tomo. 3. in Matth. q. 121. & sequentibus. Vbi viginti sex rationes colligit, quibus probat hanc orationem cæteris omnibus præstare. Sed illas omnes cum Hugone in Postilla super Matthæum ad tres reducere poterimus, nempe, ad dignitatem autoris, ad breuitatem, & ad fœcunditatem.

Oratio Dominica præstat alijs ex parte authoris.

Est ergo oratio Dominica dignior alijs. Primò; Ratione autoris, quia ab ipso Christo Deo, qui oratur, edita & edocta fuit: atque ex consequenti omnibus alijs exaudibilior erit. Qui enim fieri potest, ut C eius quem constituit pater mediatorem inter se, & nos peccatores, & in quo sibi bene complacuit, quẽque à mortalibus audiri præcepit, dicens, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite, orationem non audiat, qui eum tanquã filium vnigenitum diligit, & quem nihil petiturum esse scit, quod eius aduersetur uoluntati? Si ergo Christus dicat, sic orabitis: Pater noster, qui es in cælis &c. quomodo quis poterit dubitare orationem illam, quacunque alia esse Patri acceptiorem? Propter quod dicebat Diuus Cyprianus: Quæ potest esse spiritualior oratio, quam quæ à Christo nobis data est, a quo, & Spiritus sanctus nobis missus est? Et quæ apud patrem præcatio exauditior, quam quæ ab ore filij, qui veritas est, prolata creditur? Et rursus idem: Qui fecit viuere, docuit & orare, ut dum D prece & oratione quam Filius docuit, apud Patrem loquimur, facillimum vtique exaudiri credamus. Hanc exaudibilitatẽ significauit Christus, dũ dixit: Si quid petieritis patrem in nomine meo dabit vobis: cùm nihil magis in noĩe Christi petere possimus quam quod per orationem, quam ipse nobis orandam edidit, & personaliter instituit postulamus.

Oratio dominica præstat alijs in breuitate.

Secundo præstat oratio Dominica cæteris omnibus in breuitate. Quare Christus illam instituens præmisit, orantes nolite multum loqui, sicut Ethnici faciunt. Putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur. Quasi diceret, Vobis orare volentibus, illud quam maximè obseruandum est, vt non fidatis E in multiloquio, in inani verborum multiplicatione vim orationis sitam esse putantes, quo modo Gentiles faciunt, qui sic optimè se orare existimant, cùm uerba quam maximè multiplicãt. Quasi Deus verba requirat, & vocis sonitu, aut labiorum fatigatione oblectetur. Aut; quasi ad audiendum eum putent esse tardiorem, nec audire, quæ postulantur, nisi multis vocibus inclamata fuerint eius aurib. Aut, quasi ad exaudiendum sit difficilis, nec ab eo possit quidquam obtineri, nisi importunis clamoribus, & multa verborum replicatione, atque inculcatione extorqueatur. Damnat quidem Christus multiloquium infidelium: sed non multas lachrymas nõ multas obsecrationes in cordis puritate, quas sancti emittunt, & quas Christus Dominus legitur fecisse dum in oratione pernoctauit. Nam verbo tenus sine affectione vacuas aures Dei implere, malum est, quasi in hoc exaudiamur. De hac breuitate in lib. de oratione Dominica dicebat D. Cyprianus: Ipsa est oratio, quam ipsemet Deus incarnatus mortales orare docuit, suoque magisterio omnem precem nostram in vno sermone breuiauit: Tanquam sit sermo, de quo dixit Esaias: Sermonem breuiatum faciet Dominus in toto orbe terræ. Huius autem breuitatis multæ assignantur causæ à Doctoribus. Prima, vt sic Christus præberet fidelibus fiduciam cito impe- B trandi, quod breuibus verbis postulandum esse demonstrauit. Quare Glossa super Matthæum in hũc modum dicebat: Christus Dominus inter cætera salutaria monita, quibus consuluit credentibus, formam orandi proponens, orationem composuit breuibus uerbis, ut esset fiducia citò annuendi, qui breuibus vult rogari. Secunda ratio est: vt eò facilius posset memoriæ commendari. Tertia vt prudentia etiam ingeniorum miraretur de profunditate mysteriorum, & multiplicitate sententiarum in tanta verborum paucitate comprehensorum. De secunda ratione dicebat D. Augustinus: Oratio illa paucis uerbis res multiplices cõprehendit, vt sic simplices fidei suę salutis sufficientiam citò addiscerent. De tertia vero ratione subdit: Et prudentia ingeniorum mysteriorũ profunditate obstupesceret. Quarta ratio est, vt quantò breuior, & quanto facilior est oratio: tantò frequentius, & maiori cum attentione ac deuotione repetatur. Animus noster volubilis est; multitudineque uerborum nonnunquam ita distrahitur, ut ante orationis finem, sola lingua loquente totus effluat. Et ideò, nisi ex speciali causa orationem conueniat extendi, breuibus verbis, & compendiosis Christus in institutione huius breuissimæ orationis, orandum esse monstrauit. Quinto, contexuit Christus breuissimam orationem, vt sic Ethnicorum errorem, qui in persuasibilibus humanæ sapientiæ uerbis Deum orandum esse putabant, quasi vel vocibus absens vocandus esset, vel uerborum multiplicatione docendus, quod antea ignorabat, destrueret, & expugnaret. Propter quod dicebat D. Augustinus in epistola ad Probam: Absit in oratione multa loquutio: sed non desit multa precatio, si feruens perseuerat intentio: Nam multum loqui in orando, est rem necessariam in superfluis agere uerbis. Multum autem precari, est Deũ, quem precamur diuturna cordis excitatione pulsare. Et plerunque hoc negotium plus gemitibus, quam sermonibus agitur, plus fletu quam affatu. Non enim est Deus, vt homo, vt uerborum possit flecti multitudine, aut persuasibilibus inclinari, vel ad exaudiendum moueri, sicut Gentiles de suis dijs existimabant. Et Diuus Chrysostomus: Quasi dormientem Dominum accusat, qui orationem suam longa contentione prosequitur, vel qui orat, vt Deo, quasi ignoranti suam necessitatem exponat, qualiter Ethnici faciunt. Non docendus est Deus, sed placandus. Non afficiendus, idest, affectus in eo excitandus, quasi sit affectione mutabilis: sed omnium bonorum largitor cognoscendus. Sexto breuem instituit Christus orationem, vt de ignorantia excusationem nullus adultus prætendere posset: Et quia quod tam breue est, & tam faciliter scitur non nisi culpabiliter ignoretur.

Breuitatis dominicę orationis assignãtur causæ.

Oratio Dominica præstat alijs fœcunditate.

Tertium, in quo diximus superare orationem Dominicam cæteras orationes, est fœcunditas, sen-

tentia-

tentiarumque ponderoſitas. Quare in libro de oratione Dominica, dicebat D. Cyprianus: Magna sũt orationis Dominicæ ſacramenta, quia multa, & magna breuiter ſunt in ſermone collecta, ita ut nihil prætermiſſum ſit, quod non in precibus & orationibus noſtræ cœleſtis doctrinæ compendio comprehendatur. Et D. Auguſtinus in epiſtola ad Probam: Si rectè, & congruenter oramus, nihil aliud petere poſſumus, quam quod in oratione Dominica poſitũ eſt. Et paulò inferius: Si omnia ſanctarum precum verba diſcurras, quantum exiſtimo, non inuenies quod iſta oratio Dominica non contineat, & includat. Qui enim dicit: Clarificare in omnibus gentib. ſicut clarificatus es in nobis, ut prophetæ tui fideles inueniantur: quid aliud dicit, quam, Sanctificetur B nomen tuum? Qui dicit: Oſtende nobis faciem tuã, & ſalui erimus: quid aliud dicit: quam, Adueniat regnum tuum? Qui dicit, Dirige greſſus meos in ſemitis tuis, ſecundum eloquium tuum, ut non moueantur veſtigia mea: quid aliud dicit, quam, Fiat voluntas tua? Qui dicit: Diuitias & paupertatem ne dederis mihi, quid dicit, quam, Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie? Qui dicit: Memento Domine Dauid, &c. & iterum: Si reddidit retribuentibus mihi mala quid aliud dicit, quam: Dimite nobis debita noſtra? Qui Dicit: Aufer à me concupiſcentiam ventris, quid aliud dicit, quam, Et ne nos inducas in tentationem? Qui dicit: Erue me de inimicis meis, quid aliud dicit, quam, Sed libera nos à malo? C Et ſic ſi per omnia ſanctarum precum verba diſcurras, nihil inuenies, quod iſta oratione Dominica non contineatur. Hæc Auguſtinus: Ex quibus omnibus colligitur; orationem Dominicã, omnium aliarum multis de cauſis eſſe præſtantiſſimam, vt Diu. Thom. affirmat in initio huius articuli. Quo ſuppoſito, ad illius explicationem accedamus, oportet.

Diuiditur ergo hæc oratio in tres principales partes, ſcilicet, exordium, tractatum, & concluſionem. In quarum prima eius, qui petitur captatur beneuolentia. In ſecunda petitionum, quas fundimus, ſubiungitur ſeries. Ibi: Sanctificetur nomen tuum. Et tandem in tertia earundem petitionum optatur confirmatio, cùm concluditur, Amen. Circa primum D eſt aduertendum, ſemper apud homines poſitum fuiſſe in more, eos, qui aliquid impetrare cupiunt, à laudibus ipſius, quem rogaturi ſunt, ſuam exordiri orationem, quatenus eum beneuolum & attentum reddant. Et ſic dicebat D. Ambroſius in lib. de ſacramentis verſus finem, Vide orationem tuam, unde incipere debeas, Dic mihi, ſi velis hominem rogare, & ſic incipias: Da mihi quod peto, nonne arrogans videretur oratio? Propter hoc Sapientes oratores hãc ſibi obſeruant diſciplinam, ut à iudicis laudibus orationem incipiant. Quæ, & ſacræ ſcripturæ eſt conſuetudo. Nam amicus Dei Moyſes rogaturus Deũ, vt populum Iſraeliticum non desereret, eius laudes E ſuæ petitioni præmiſit dicens: Dominator Domine Deus, miſericors, & clemens, patiens, multæ miſericordiæ, & verax. Et ſubdit ſtatim: Si inueni gratiã in conſpectu tuo Domine, obſecro, ut gradiaris nobiſcum. Iudith quoque pro contritione hoſtiũ Deũ orare volens, ab eius laudibus incipiens, dixit: Deus cœlorum, Creator aquarum, & Dominus totius creaturæ, exaudi me miſeram deprecantem, & de tua miſericordia præſumentem. Similem etiam orãdi formam plurimi prophetarum & patrum obſeruauerunt. Et eandem magiſter ac Redemptor noſter Chriſtus pro ſua infinita miſericordia nos habituros eſſe docuit, dum orationem inſtituens laudis exordium præmiſit, dicens. Sic autem orabitis: Pa-

In oratione vtendũ exordio.

D. Ambr.

Exo. 34.

Iudit. 9.

A ter noſter, qui es in cœlis. Captamus autem hoc exordio Dei beneuolentiam: non, vt ipſum flectamus, cũ eius voluntas ſit immutabilis: nec, ut eius beneuolentiam preueniamus; quoniam ipſe prior dilexit nos: Sed vt in nobis ipſis de ſua beneuolentia certã fiduciam excitemus. In illiſque verbis Deus, qui petitur, ex quatuor præcipue commendatur. Primò à dilectionis magnitudine, cùm dicitur, Pater: Secundo à liberali bonitatis ſuæ diffuſione; cùm additur noſter. Tertio ab immutabili perpetuitate ſignificata, cùm ſubiungitur; Qui es. Quarto à ſublimitate potentiæ declarata per illam particulam, In cęlis. Per primam dictionem huius orationis exordium differt ab exordijs orationum virtutis legis. In illis B enim communiter exordium accipiebatur à Dei dominatione, & maieſtate, ut eſt videre in exemplis poſitis. At verò in hac oratione initium ſumitur à Dei beneuolentia, & pietate, cum dicitur: Pater noſter. Et eſt ratio: Quia habitudo hominum veteris teſtamenti ad Deum erat ſeruorum ad Dominum. Illius enim temporis homines magis ſeruiebant Deo timore, quam amore: quod eſt proprium ſeruorum. Vnde lex illa ab Apoſtolo lex timoris fuit appellata. Cum tamen in nouo teſtamento habitudo fidelium ad Deum ſit filiorum ad Patrem. Per Chriſti enim incarnationem tantum Deus humano generi condeſcendere dignatus eſt, ut eos per adoptionis gratiam filios ſuos cõſtitueret. Quare dum dici- C mus, Pater noſter, non tam quod pater ſit ratione creationis, ſecundum id quod dictum eſt: Nunquid non ipſe eſt Pater tuus, qui poſſedit te, & fecit, & creauit te? Sed magis ratione adoptionis, qua nos miſericorditer in filio ſuo renatos, in tanti nominis honorem adoptauit, & poteſtatem dedit, vt quotquot eum receperunt filij Dei fierent, credentes in nomine eius, & ex Deo per gratiam geniti, ſignificare volumus. Serui peccati eramus infeliciſſimè geniti ex Adam. Sathanæ filij eramus, cuius inſtinctu ad omne malum ſolicitabamur. Sed ille, cùm adhuc inimici eſſemus, noſtri miſertus, per vnigenitum filiũ ſuum Ieſum nos exemit à ſeruitute peccati à patre diabolo emancipauit, liberauit à morte perpetua, ab D hæreditate ignis æterni in æternam gloriam vindicauit, ac per fidem & baptiſmum & gratiam ſuam in conſortium nominis, & hęreditatis filij ſui adoptare dignatus eſt, & facere hæredes quidem Dei, fratres autem & cohæredes Chriſti. Et ne quid diffideremus de eius erga nos pietate, pignus quoddam ſuę in nos charitatis cœlitus immiſit, ſpiritum, ſcilicet, filij ſui clamantem. Abba pater. Dicẽdo ergo, Pater in primis gratias agimus Deo, quod gratuita adoptione facti ſumus filij Dei: profitemurque, nos renunciaſſe patri diabolo, & omnibus operibus eius, & ſolum eum, qui in cœlis eſt patrem habere cœpiſſe. Admonemur maximè honorare Deũ. Ipſe enim ait: Si ego pater, vbi eſt honor meus? Accedimr, & E inardeſcit in nobis charitas. Quid enim charius debet eſſe filijs, quam pater? Quædam etiam impetrandi sãcta præſumptio, & humilis, ac iuſta confidentia innaſcitur cordi. Quid enim non dabit Deus pater filijs petentibus, quib. ipſe antea dedit, ut filij eſſent & quibus ipſe dicebat: Si vos cum ſitis mali, noſtis bona data dare filijs veſtris, quantò magis pater ueſter cœleſtis dabit ſpiritum bonum petentibus ſe? Et qui proprio filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum, quo modo non etiam cum illo omnia nobis donabit? Pater ergò nomen amoris eſt, & pietatis, quod natura ipſa in patre naturali; & in patre ſpirituali fides aſtruit. Quia enim naturalis pater non de aliena, ſed de propria ſua ſub-

ſtantia

Diſcrimẽ inter exordia orationum veteris & noui teſtamẽti.

Deut. 32.

Ioan. 1.

Ephe. 2.

Ad Rom. 8.

Malac. 1.

Luc. 11.

stantia filium generat (propter quod filius aliquid patris esse dicitur) idcircò illum naturali quodam instinctu diligit, nec potest pater propriam naturā, quam filio communicauit, non amare. Quod sciens sapientissimus Salomon, cū ex nulla exteriori probatione discernere posset, cuius mulieris filius esset infantulus ille, de quo coram ipso litigabatur, ad philosophiam naturalem, quæ rerum naturales instinctus, & conditiones explicat, se conuertens, quasi naturam ipsam subtiliter interrogans, illam veram viui infantis matrem esse cognouit, quæ eius occisionem naturali amore tolerare non posset, ut patet 3. cap. 3. Super quem locum dicit Glossa. Salamō tentauit naturam parentis, quæ non potuit seipsam, vt in filio est, dilectione naturali nō amare. De quo & Aristot. lib. 7. Ethicor. De spirituali autem parēte idipsum fides affirmat, docens, gratiam potiorem esse natura. Ex quo factum fuit, ut cum filij Dei spirituales essemus secundum spiritualem regenerationem per Christi mortem, in æternam hæreditatem nos vocauerit, ibique nobis bona, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, præparauerit. Et quis est, qui nesciat hæc maximæ dilectionis, & pietatis esse indicia, quæ in nomine parentis designantur. Relucet igitur in prima Dominicæ orationis particula, quæ est, Pater, dilectionis & charitatis diuinæ magnitudo.

Explicatur particula, noster, in dominica posita.

Secunda particula exordij orationis dominicæ est, noster: qua similiter Dei beneuolentiam captamus, per commendationem amplitudinis liberalitatis ipsius, dicendo enim. Noster, quod generalitatē, siue vniuersalitatem importat, suæ bonitatis liberalem quandam diffusionem significamus. Magna quippe Dei dignatio fuit, quod ipse creaturas aliquas rationales ad beatitudinem ordinauerit, illarumque pater non tam creatione, quam adoptione extiterit. Sed proculdubio auget non modicum huiusmodi dignationem, quod non solum angelicarū uirtutum naturæ perspicuitate fulgentium, neque dumtaxat hominum excellentissimorum, & in vera religiositate eminentium, sed omnium generaliter mortalium, quos imaginis suæ similitudine insigniuit, patrem se constituit, omnes paterno respiciens aspectu, ut non sit homo viuens, qui se abscondat à calore eius, hocque per particulam, noster, significatur. Qua etiam Christus suorum discordias, & inimicitias interimit: superbiā retundit: & humanarū rerum inæqualitatem ad concordiam, & æqualitatem reducit, ut dicit Diuus Chrysostomus. Non enim conuenit, vt fratres ambitione, odio, liuore, contentione inter se dissideant. Quando ergo dicimus, Noster, fraternæ pietatis, charitatis, & humilitatis admonemur, iuxta illud Malachiæ. 2. Nūquid non pater est vnus omnium nostrum? Nunquid non Deus vnus creauit nos? Quare ergo despicit vnusquisq; fratrem suum? Nemo igitur alium spernat. Sed quando in proximo considerat, quæ ad cōmunem naturam attinent, dicat cum Iob. capit. 31. Nunquid non in vtero fecit me, qui & illum operatus est, & formauit me in vulua vnus? Si ad gratiā respexerit, meminerit, quod ex Deo omnes nati sumus, edoctique dicere: Pater noster.

Explicat particula. qui es.

Qui es, Hic tertio captatur beneuolentia ex commendatione immutabilitatis, & perpetuitatis diuinæ subsistentiæ. Hoc enim complexum, qui es, proprie acceptum, soli Deo est proprium, ipsiusque inuariabilem & immutabilem substātiam, in qua nec præteritio, nec futuritio, sed nunc æternitatis semper stans, sine fluxu in præteritum, & sine transitu in futurum, inuenitur, proprie significat. Quare

Ioan. 8.

A Christus illam de se tanquam de Deo ostendere volens, Iudæis dicentibus: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti, respondit: Amen, amen dico vobis, antequam Abraham, fieret, ego sum. Secundum, scilicet, diuinitatem, quæ nec tempori subiacet, nec illo mensuratur. Non dixit, antequā Abrahā fieret, ego fui, sed, antequam fieret, ego sum. Nā quāuis ab Abrahā vsq; tunc tps fluxerit: diuinitas tñ, quæ immutabilis est, nec fluxit, nec fluet, sed semper inuariata mansit, quod est propriū Dei. Quare Diuus Augustinus super Ioannem tractans illud: Nisi credideritis, quia ego sum: moriemini in peccatis vestris cap. 8. in hunc modum dicit. Res quælibet qualicunque excellentia fulgens, D Aug.

B si mutabilis est, vere non est. Non est enim verum esse, vbi esse & non esse est possibile. Quidquid enim mutari potest, mutatum, non est quod erat. Et si non est quod erat, mors quædam ibi facta est, quia peremptum est ibi aliquid, quod erat, & non est. Et ponit exempla: Nigredo enim mortua est in capite albescentis senis, & pulchritudo mortua est in corpore fessi, & curui senis: & mortuæ sunt vires in corpore languentis: mortuaque est statio in corpore ambulantis. Denique de mortuo cum dicitur, Vbi est ille homo? respondetur, fuit. In omnibus igitur actibus, & motibus nostris, & in vniuersa prorsus agitatione creaturæ, duo tempora inuenio, præteritum & futurum. In veritate autem quę

C manet, præteritum & futurum non inuenio, sed solum præsens: & hoc incorruptibiliter, quod in creatura non est. Hæc Augustinus: Ex quibus omnibus colligitur, creaturas, quaslibet esse mutabiles, & per consequens non uere esse: solam autem veritatem, quæ Deus est, immutabiliter est, immutabiliter esse. Et hoc est esse sibi proprium. Hincque soluit D. Augustinus quæstionem, quam eo loco præmiserat, quærens: Quid est quod aisti, O Domine Deus noster: Nisi credideritis, quia ego sum? Quid enim nō est eorum, quæ fecisti? Nunquid non est cœlum? Nunquid terra non est? Nunquid ea non sunt, quę sunt in cœlo, & quæ in terra sunt? Nunquid homo ipse cui loqueris non est? Si omnia sunt, quæ per te

D facta sunt, quid est quod tibi quoddam proprium tenuisti, esse quod aliis non dedisti, vt solus esses? Aut quomodo audio: Ego sum qui sum, quasi alia non sint? Hanc enim quæstionem soluit per ea, quę præmissa sunt. Nam quia vere esse, est semper & immutabiliter esse, quod soli Deo cōuenit, vnde Moysi ad liberandum populum Israel misso, ac quærenti: Si dixerit mihi populus, quod est nomen eius, qui misit te, quid dicam eis? respondit Dominus: Ego sum qui sum. Et statim sic dices filijs Israel, Qui est, misit me ad vos. Solus Deus uere dicere potest. Nisi credideritis, quia ego sum, moriemini in peccatis uestris.

Sententia quorundā de nomine Dei qui est 1. argum.

E Nonnulli affirmant, Qui est, non esse proprium nomen Dei. Quam suam sententiam probant primò: Nullibi in Sacris literis Deus eo nomine appellatur: ergo non est proprium illius. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Si Deus aliquo loco appellaretur, Qui est, maxime illo Exod. 3. Vbi rogatus Deus à Moyse, quo nomine appellaretur dixit, Ego sum, qui sum: & paulo inferius, Dices filijs Israel, Qui est, misit me ad vos: sed in eo loco, vt docent Burgensis, atque Lira, in codice Hebræo non est verbum præsentis temporis, sed futuri, Ero, & sic Sanctes Pagninus uertit, Ero, qui ero: & postea, Dices filijs Israel, Ero misit me ad uos, cui omnes Hebræi consentiunt: ergo.

Secundo, aptius, & conuenientius est, vt Deus nominet

nominet se per verbum futuri temporis, Ero, quam A præsentis sum: ergo nõ soli Hebraica scriptura, sed etiam ratio docet Deum non debere appellari, Qui est. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Qui dicit se futurum esse, eo ipso docet, & fuisse, & esse: sicque omnes differentias temporis cõprehendit, & ex consequenti significat perpetuam quandã durationem & perpetuitatem, quam verbum præsentis temporis non importat, ergo illud est magis conueniens. Et confirmatur: Frequens usus est sacrarum literarum, hac ratione verum Deum à falsis distinguere, quod falsi Dij tandẽ interibunt, iuxta illud Hieremi. ca. 10. Stultus factus est omnis homo à scientia sua, confusus est artifex omnis in sculptili, quoniam falsum est, quod conflauit: & nõ est spiritus in eis. Vana sunt, & opus irrisione dignum, in tempore visitationis interibunt, &c. Verus autẽ Deus nunquã interibit, iuxta illud Esaiæ. c. 48. Ego primus, & nouissimus: sed hoc discrimẽ & differentia veri Dei à falsis Dijs non declaratur per hoc nomen. Qui est: declaratur autem hoc nominẽ. Qui erit, quod perinde est ac si diceretur, qui solus rebus omnibus deficientibus persistet, iuxta illud Psalm. Ipsi peribunt, tu autem idem ipse es, &c. ergo nomen: Qui est, non est proprium Dei.

1. argum. *Confirmatio.*

Vlt. arg. Vltimo: Ea de causa interrogauit Moyses Deũ Exod. 3. quo nomine appellaretur, ut ipse, & cunctus populus Israeliticus se non illudi à dæmone in illa visione cognosceret: sed accepisse mandatum à C à Deo: ergo conueniens fuit illud dicere de se, quo maximè distingueretur à falsis Dijs: hoc autem fit per uerbum, Ero, & non per verbum, Sum, ergo.

Nomẽ qui est, est propriũ Dei. His tamen non obstantibus dico, hoc nomen: Qui est, esse vnum è proprijssimis Dei. Et probatur primo: Nam vulgata nostra editio, cuius est magna authoritas apud Catholicos, habet: Ego sum, qui sum, cui concordant Septuaginta interpretes. Et D. Hieronymus in epistola ad Marcellam de diuinis nominibus, inter alia ponit hoc nomen, Qui est, sexto loco Eodemque modo vertit illud Exod. 3. Quare omnes sancti tam Greci quam Latini semper ex illo collegerunt Deum vocari, Qui est. Ita D. August. quæstionibus super Exodum, D. Dama- D scenus lib. 1. c. 12. de fide orthodoxa. Secundo principaliter sic argumentor. Sapientiæ. ca. 13. appellatur Deus hoc nomine, Qui est. Nam dicitur de impijs: Non poterunt cognoscere eum, qui est. Et Io. 8. appellat se Christus eodem nomine: Nisi credideritis, inquit, quia ego sum: ergo est proprijssimum nomen Dei. Quod & confirmari potest ex communi consensu omnium philosophorum. Plato enim in Timæo sic Deũ appellat, Qui est, uel quod est. Mercurius etiam in hymnis, & multi alij.

Ad 1. arg. Et ad primum argumentum respondeo, negando antecedens: Et ad probationem dico verum esse, quod illo loco Exodi habetur verbum futuri tẽporis, Ero, & non præsentis, Sum. Futurum tamen E ponitur pro præsenti, quod familiare esse sacris literis, nemo est, qui ambigat. Et sic futurum illud habet significationem præsentis. Ad quod probandũ satis est authoritas Septuaginta interpretum, & D. Hieron. qui in illa lingua doctissimi fuerunt. Pręterquam quod ratio eidem rei suffragatur: Nam significatio præsentis temporis multo magis quadrat in illo loco, quam futuri. Primo, quia dicendo, Sum qui sum, significatur Deum esse, cui primò & per se conuenit, quod sit; & ex consequenti quod est summum in entibus. Secunda: Quia, ut Abulensis docet in quæst. super Exodum, uerbo præsentis tẽporis, significatur perpetuitas & æternitas in eo, A de quo dicitur, quam uerbum futuri temporis non importat, cum ille, qui à seipso est, nunquam possit desinere esse. Tertio: Quia in verbo, Qui erit, quædam videtur significari successio, atq; mutabilitas, quam uerbum præsentis temporis excludit. Significat enim, quod Deo totum suum esse est semper præsens, sibique idem, iuxta illud Psal. Tu autem idem ipse es. Et subdit causam, Et, id est, quia anni tui non deficient, hoc est, non fluunt nec festinant à præsenti in futurum. Creaturæ non propriè sunt quod sunt, quia semper sunt in fluxu, singulisque momentis id, quod sunt esse desinunt, iuxta illud 2. Reg. 2. Omnes sicut aqua dilabimur. Vltimo, Nam appellando Deum, Qui est, ostendimus ipsum B esse summè & infinitè perfectum. Significamus enim ipsum habere totum esse in sua latitudine, quod est habere omnem perfectionẽ. Esse enim est forma omniũ perfectionũ: imo & omnis perfectio nihil aliud est, quam esse quoddam. Et per hęc patet solutio ad alia argumenta. Ex dictis omnib. infertur, per illam particulam. Qui es, positam in exordio orationis Dominicæ commendari Deum ex immutabilitate, & perpetuitate suæ substantiæ, quæ illo nomine tanquam proprio ipsius significatur.

Ad alia argumenta.

Explicat particulam in cælis. Quarta particula est: In cælis, qua vltimo captatur beneuolentia ex manifestatione sublimitatis mansionis diuinæ: vt sic Dei potentiam profiteamur. C Dicitur autem, Qui es in cælis, non quod non sit in terris, & vbique. Cùm scriptum sit Ioann. 1. Cælum & terram ego impleo. Sed quod eius diuinitas, maiestas, & gloria magis resplendeat in cælestibus. Qui fatetur se patrem habere in cælis, cuius inexpugnabile regnum iustè vniuersa moderatur, is se totum Dei protectioni committit. Certus sibi nullam posse nocere creaturã, quẽ tuetur, atq; defendit omnipotẽtia creatoris. His etiã verbis docemur discernere patrẽ cęlestẽ à terreno, quẽ in mũdo habemus. Terrenus. n. peculiarisq; pater multis rationibus egẽs est, & imbecillis, qui si quid aduersi accidat, nec nobis nec sibi succurrere põt. Nec præterea certum habemus, quandiu maneat is pater, utpote qui D mortis subditur imperio: vnde nec in eũ spẽ nostrã collocare possumus aut debemus. Quare dicebant illi per Esaiam cap. 63. Abraham nesciuit nos: & Israel ignorauit nos. Tu pater noster, & Deus noster. In eãdem etiam sententiam dixit Christus: Nolite vobis vocare patrem super terram. At cum Patrem cœlestem appellamus, patrem agnoscimus longe meliorem & præstantiorem omnipotentem, beneficentissimum, immortalem, omnia prouidentẽ, atque eo ipso fatemur iustum & æquum esse ipsi fidere, & pro eo cætera contemnere. Insuper his verbis incitamur ad recolendum, unde simus delapsi, nempe, è cœlo, & gratia Dei, quã in paradiso accepe ramus, & quo rursus tanquam ad destinatum locũ E autore tanto parente redituri sumus. Quare cũ quidam à terris mente & spiritu euolasset, insuetum miratus lumen Olimpi, & per cœlorum pulchritudinem oculos extendens. Hæc, inquit, memini patria est mihi: hinc ortus sum: hic sistam gradum. Multa alia de hac eadem particula dicit Gabriel super canon. lect. 65. quæ à me breuitatis causa prætermittuntur.

Boetius.

Explicatis iam singulis particulis primæ partis orationis Dominicæ, quæ illius exordium continebat, operæpretium erit, ut ad secundam petitionum, quas ad Deũ fundimus, seriem, & ordinem continentem, accedamus. Quam ut similiter explicemus aduertendum est primò ex D. Thom. in isto articu-

lo,

lo, quod cum hæc oratio perfectissima sit non solũ
petenda comprehendit, sed etiam ordinem petendo
rum instruit. Quem vt declaremus, supponendum
est, quod quia oratio desideriorum nostrorum est
interpres, fit, vt talis debeat esse ordo petitionũ, qua
lis est ordo desideriorum. Ordo autem desiderij at-
que intentionis is est, ut in illo primo cadat finis: de-
inde ea, quæ sunt ad finem: inter quę illa debent esse
priora, quę sunt fini propinquiora. Finis autem no-
ster est Deus, in quem affectus noster dupliciter ten
dere potest. Vno modo propter seipsum, & vt est
summum bonum in se. Quod fit quando per actum
charitatis Deum in seipso diligimus, eiusque gloriã
atque perfectionem super omnia volumus. Alio mo
do propter nos, & inquãtum est summum bonum
nostrum. Quod contingit, quando ipso frui cupi-
mus per actum spei. Primum pertinet ad affectio-
nem iusti, & secundum ad affectionem commodi.
Et vtraque dilectio est bona: quia vtraque est actus
virtutis Theologicæ. Sed prima est perfectior, vtpo
te quæ pertinet ad charitatem, quæ est præstantior
virtus quàm spes. Ad primum igitur pertinet, peti-
tio prima, qua dicitur, Sanctificetur nomen tuum,
per quam gloriam Dei petimus. Et ad secundum
pertinet secunda petitio, Adueniat regnum tuum,
qua ad gloriam in clara Dei visione & beata fruitio
ne consistentem peruenire petimus. Et sic istæ duę
petitiones ordinantur ad finem, scilicet, ad beatitu-
dinem. Prima ad beatitudinem obiectiuam. Secun-
da ad formalem. Ad finem autem hunc ordinar
nos aliquid dupliciter. Vno modo per se. Alio mo-
do per accidens. Per se ordinat nos id bonum, quod
est vtile ad finem. Quod adhuc est duplex. Vnum,
quod ordinat, & dirigit nos ad finem directè &
principaliter. Quale est meritum, quo beatitudinem
Deo obediendo meremur. Et quantum ad hoc dici-
tur, Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra. Aliud
quod instrumentaliter, & quasi coadiuuando ad me
ritum, dirigit nos ad finem. Et ad hoc pertinet quod
dicimus, Panẽ nostrũ quotidianũ da nobis hodie, si-
ue intelligatur de pane verbi Dei, siue de pane sacra
mẽtali, siue de pane corporali. Per accidens ordina-
mur ad beatitudinẽ per remotionẽ prohibẽtis. Sunt
aũt tria, q̃ nos ꝓhibent à beatitudinis cõsequutione.
Primum est peccatum, quod directè prohibet à re-
gno Dei, iuxta illud 1. ad Corinth. 6. Nec fornicarij,
nec idolis seruientes regnum Dei possidebunt. Et
quantum ad hoc dicitur, Dimitte nobis debita no-
stra, hoc est, peccata, Sicut & nos dimittimus debi-
toribus nostris. Secundum, quod impedit à conse-
quutione finis, est tentatio retrahens ab obedientia
diuinę voluntatis, & inclinans atque inducens ad
peccatum. Ideoque petitur: Et ne nos inducas in
tentationem. Tertio nos impedit pœnalitas pręsens
propter quod subditur: Sed libera nos à malo. Hęc
est sufficientia, & ordinatio, quam D. Tho. consti-
tuit in hoc articulo, petitionũ, quę in oratione Do-
minica continentur. Sed poterit planius explica-
ri hoc modo: Omne appetibile, aut est collatio bo-
ni, aut remotio mali. Bonum, cuius collatio peti-
tur, est triplex: Bonum cęleste, bonum spirituale,
& bonum temporale. Primum est gloria, secundum
gratia, tertium natura. Bonum cęleste adhuc est
duplex, scilicet, obiectiuale, & formale, vt dictum
est. Malum, quod petitur auferri, similiter est tri-
plex, scilicet, preteritum, pręsens, & futurum.
De preterito petitur, vt remittatur, de pręsen-
ti vt tollatur, de futuro vt caueatur. Quatuor ergo
bonis conferendis correspondent quatuor primę
petitiones suo ordine. Et tribus malis remouendis

Oratio dominica cõprehendit petenda & ordinẽ petendorũ.

Declaratur ordinatio & sufficientia petitionum.

Alia ordinatio petitionum.

A correspondent tres vltimę, nec potest esse aliud bo-
num, cuius collationem desiderare, aut aliud malũ,
cuius remotionem petere possimus. Et sic constat
petitiones in oratione Dominica cõtentas, esse suf-
ficienter positas, vtpote quæ ad omne appetibile se
extendere valent. D. Augustinus in libro de verbis
Domini, profundius Dominicæ orationis sacra-
menta discutiens, septenarium numerum petitio-
num septem donis, & beatitudinibus, connectit.
Sed hoc alterius est negotij.

Explicato iam ordine, atque sufficientia petitio-
num in oratione Dominica contentarum, conse-
quens est, vt de singulis seorsim nonnihil dicamus.
Est autem prima petitio, Sanctificetur nomen tuũ.
B Quæ dupliciter potest intelligi. Vno modo, vt san-
ctificatio referatur ad Deum, seu ad diuini nomi-
nis sanctificationem, ea ratione, qua sanctificari po
test in se. Secundo, vt referatur ad nostram sancti-
ficationem, qua nomen Dei in nobis sanctificari in
telligitur. Si referatur ad Deum, quoniam ipse nul-
lam in se nouam potest recipere sanctitatem, idem
erit dicere: Sanctificetur nomen tuum, ac postula-
re, vt eius sanctitatis extensio, & manifestatio fiat,
ipsum, scilicet, sanctum esse prædicando & decla-
rando. Tunc enim Deus à creatura sanctificari di-
citur in se, quando eius sanctitas creditur, laudatur
extollitur, prædicatur. Si autem referatur, ad nostrã
sanctificationem, idem erit petere, Sanctificetur no
C men tuum, ac orare vt ea nobis sanctitas tribuatur,
quæ conueniens sit Dei sanctitatem atque bonita-
tem manifestare, eiusque testimonium reddere. De
prima sanctificatione dicebat D. Cyrillus: Penes
eos, apud quos nondum peruenit fides, nomen Dei
contemnebatur. Sed vbi iubar veritatis super eos il-
luxit, ipsum fatentur sanctum sicut & sanctum san-
ctorum. Et Glossa super Math capit. 6. Sanctifice-
tur, inquit, hoc est, ità ab hominibus sanctus habea-
tur, innotescatque illis Deus, vt aliquid eo sanctius
nõ reputent. Et D. Hieron. super Esaiam explicans
illam particulam, Sanctificetur nomen tuum, eidẽ
expositioni adhærens, in hunc modum dicit: Iube-
mur à Deo petere, vt det vocem virtutis Euangeli-
D zantibus, vt per eorum prædicationem, & doctri-
nam apud omnes gentes sanctitas Dei innotescat,
& vnus verus & æternus Deus eis manifestetur, vt
sic toto orbe cõuerso, fiat vnus pastor, & vnum oui
le. Cui expositioni similis est ea, quam D. Augusti-
nus assignat super illud Ioannis cap. 18. Pater clari-
fica filium tuum, vt filius tuus clarificet te. Meritò,
inquit, quæri posset, quo modo patrem clarificaue-
rit filius, cum sempiterna claritas patris, nec dimi-
nuta fuerit in forma humana, nec augeri potuerit
in sua perfectione diuina. Et respondet: In seipsa cla
ritas patris nec augeri, nec minui potest. Sed apud
homines proculdubio minor erat, quando in Iudęa
tantummodo notus erat, nec à solis ortu vsque ad
E occasum laudabant nomen Domini. Hoc autem,
quia per Euangelium Christi factum est, vt per fi-
lium pater innotesceret gẽtibus, profectò Patrẽ cla-
rificauit, & Filius. Itaque petere diuini nominis san
ctificationem secundum primã expositionem, nihil
aliud est, quã orare, vt Dei sanctitas credatur, laude
tur, prædicetur, reuereatur, honoretur, & diligatur.
De secũda sanctificatione dicebat Glossa super Mar
th. cap. 6. Hic spiritum sapientię oramus ne a sancti-
ficatione nominis in aliquo discrepemus: sed patris
nomen in filijs, vita & moribus ostendatur. Et rur-
sus: Nomen patris in nobis est, qui filij dicimur, ꝙ
petimus sanctificari, nõ vt ipse sanctior fiat, sed ut in
nobis operet augmentum suę sanctificationis. Nam

Prima petitio orationis dominicę declaratur.

Sanctificatus Deus in se.

D. Cyrill.

D. Hieron.

D. Aug.

Sanctificatur Deus in nobis.

sanctificatio filiorum nomini eius tribuitur. Tunc autem in nobis sanctificatur, vt dicit D. Chrysostomus, quando scientes ipsum sanctum, timemus, sollicitéque vigilamus, ne fortè in nobis ipsum violemus. Violemus, inquit, non in sua natura, sed in nobis, ipsum contemnentes, eique non obedientes per mala opera. Tunc ergo sanctificatur nomen Dei in nobis, quando uoluntatem nostram suę rectissimæ & inobliquabili voluntati conformem reddimus, suis parendo preceptis, tanquam summi, & supremi Domini, cumque exterioribus signis reuerentialibus, vt genuflexionibus, prostrationibus, pectoris tunsionibus, & similibus, ipsum reueremur, tanquã vniuersalem & supremum Dominum. Cui sanctificationi opponitur inhonoratio. De qua loquebatur Paulus ad Romanos 2. quando dicebat: Qui alium doces, te ipsum non doces: Qui dicis non mœchandum, mœcharis: Qui abominaris idola, sacrilegium facis: Qui in lege gloriaris, per præuaricationem legis Deum inhonoras. Nomen enim Dei per uos blasphematur inter gentes. Et Ezech. capitulo 36. Ingressi sunt ad gentes, ad quas introierunt, & polluerunt nomen sanctum meum, cum diceretur de eis: Populus Domini iste est, & de terra eius egressi sunt. Idcirco dices domui Israel: Hæc dicit Dominus Deus: Non propter vos ego faciam domus Israel, sed propter nomen sanctum meum, quod polluistis in gentibus ad quas intrastis, & sanctificabo nomen meum magnum, quod pollutum est inter gentes, in medio earum, ut sciant gentes, quia ego Dominus, ait Dominus exercituũ. Cùm sanctificatus fuero in uobis coram eis, &c. Itaque petere diuini nominis sanctificationem secundum hanc expositionem, nihil aliud est, quam orare vt sanctificetur Deus in nobis, hoc est, vt nos sancti efficiamur, & in ea sanctitate perseuerantes Deum glorificemus, quæ est uera gloria nostra.

Secunda petitio orationis dominicę declarat. Adueniat regnum tuum. Hæc est secunda petitio orationis dominicæ, à qua, postquam in prima petitione, id, quod ad Dei honorem, & reuerentiam pertinebat, petitum est, ea, quę ad nostram salutem, & indigentiam spectant, postulare incipimus. Illa autem sunt numero tria. Scilicet, bonum cœleste gloriæ, quo in patria beatificamur. Bonum spirituale gratiæ, quo in via ad beatitudinem promerẽdam prouocamur. Et bonum temporale, ac fortunæ, quo in naturali vita sustentamur. Primum petitur, quando dicimus; Adueniat regnum tuum. Secundum, quando dicimus, Fiat uolũtas tua. Et tertium, quãdo oramus: Panem nostrum quotidianum &c. In hac ergo secunda petitione summum bonum nostrum, quod est beatitudo, & regnum cœlorum nobis postulamus. Et meritò quidem. Ratio enim ipsa exigere videtur, ut filij adoptionis, post petitionem eorum, quę ad patris pertinent honorem, tanquam ad hæreditatem Dei asciti, regnum ipsius petant tanquam filij. Scio huiusmodi locum diuersis, quamuis nõ aduersis, modis, exponi à Doctoribus, iuxta multiplex Dei regnum, de quo fit mentio in sacris literis. Aliquando enim appellatur regnum Dei, vniuersale ipsius dominium. De quo in Psal. 102. Regnum ipsius omnibus dominabitur. Et primo ad Timoth. 6. Solus potens Rex regum, & Dominus dominantium. Et aliquando dicitur regnũ Dei sacra scriptura, iuxta illud Matthæ. 21. Auferetur à uobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Quem locũ sancti expositores in hunc modum interpretantur; Auferatur à vobis carnalibus induratisque Iudæis spiritualis intelligentia sacræ scripturæ, pro eo quod Christum, qui uerum scripturæ sensum reserat, reprobastis. Et hinc est quod usque in hunc diem excæcati manent innitentes literæ, quæ occidit, & spiritum, hoc est, uerum scripturę intellectum abijcientes. Tertiò appellatur regnum Dei Ecclesia militans. De quo quam plurimæ habentur euangelicæ parabolæ. Qualis est illa; Simile est regnum cœlorum sagenę missę in mare. Et illud: Colligent de regno suo omnia scandala, hoc est, de Ecclesia ista militanti, secundum expositionem D. Gregorij. Quartò appellatur regnum Dei, gratia ipsa. De quo apud Lucam capitulo 17. Regnum Dei intra vos est, hoc est, gratia, quę est Regni Dei origo est, atque principium. Quintò appellatur regnum Dei gloria. De quo Lucæ 14. Beatus qui manducabit panem in regno Dei, hoc est, in beatitudine, ut Glossa interpretatur. Sextò appellatur regnum Dei locus beatitudinis. De quo Matthę. 13. Fulgebunt iusti in regno patris eorum, id est, in cœlo. Vltimò appellatur regnum Dei ipsa persona Christi, iuxta illud Lucæ 11. Si in digito Dei eijcio dęmonia, profectò peruenit in uos regnum Dei, id est, Christus. Et quamuis de omnibus his regnis petitio intelligi possit, precipuè tamen de regno gloriæ, quod est beatitudo nostra formalis, venit intelligenda. Quare idem erit dicere, Adueniat regnum tuum, ac orare, vt æterna Dei beatitudo, quę est clara Dei visio, post huius uitę finem intra nos ueniat. Ex quo redundabit gloria corporis post resurrectionem: Et sic omnis humanus appetitus satiatus erit. Rationalis quidem in perfectissima possessione obiecti beatifici, sensitiuus autem, & naturalis in dotibus corporis. Quam satietatem omnes aliæ creaturę sine Deo præstare non possunt, iuxta illud D. August. lib. 1. confessionum, Fecisti nos Domine ad te, & inquietum est cor nostrum donec perueniat ad te. Et Propheta in Psalm. Satiabor cum apparuerit gloria tua. Huic expositioni quadrat illud D. Cypriani. Regnum petimus aduenire nobis à Deo repromissum, & Christi sanguine acquisitum, vt qui in hoc sęculo ei seruimus, postmodum cum ipso regnante regnemus. Vel certe illud regnum petimus aduenire, quod præstituto tempore omnibus perfectis, ac Dei filijs, generaliter est repromissum; & ad quod recipiendũ à Christo inuitamur, cum dicit: Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod uobis paratum est ab origine mundi. Matthæ. 25. Petimus autem, Adueniat regnum tuum. Nam quia pondere peccati, & mole corporis pręgrauati ad ascendere non valemus, quod ad nos ueniat, vt hinc nos assumat, quo à præsenti, & futura miseria liberemur, erit necesse. Si quando autem præcipimur, ut ad illud perueniamus, intelligendum est, quod quia beatitudo, per Dei regnum significata, est noster finis vltimus, quamuis non sit noster finis naturalis, vtpote, qui nec naturali uirtute, aut perfectione cõsequi potest, sed est noster finis supernaturalis, quem non nisi ex Dei beneficio, & gratia speciali obtinere valemus; idcircò, quamuis in quantum est finis supernaturalis, sit opus ut ad nos perueniat ex Dei misericordia; tamen, in quantum est noster finis vltimus, quẽ in hac uita per præceptorum Dei obseruantiam, & per bona, virtuosaque opera consequi debemus, ad ipsum uenire dicimur, & iubemur. Petimus igitur, vt nobis adueniat ex Dei misericordia regnum, ad quod uenire ex nostra natura non possumus; & imus ad ipsum in quantum in hac uita per mandatorum obseruantiam ad ipsum tendimus, quamuis ad illum non perueniamus, nisi in patria. Et hoc ex ipsa tantum diuina bonitate & misericordia,

Regnum Dei multa significat in sacris literis.

D. Aug.

D. Cypr.

dia, iuxta illud; Non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam, saluos nos fecit. Et in Psalm. Gratiam & gloriam dabit Dominus. Petimus etiam, vt adueniat regnum Dei, id est, ut ueniat tempus, quo fit terra cœlum, ubi Deus, tempus æternitas, patria requies, diuitiæ sanctitas, salus immortalitas, pax pulchritudo, honor æqualitas angelorum, Deus omnia in omnibus in illa regione viuorum. Sed væ nobis dicit D. Cyprianus, si cum regnum Dei venire quotidie petierimus, quando euocat nos Deus & accersit de mundo, non modo non libentissimè amplectimur, sed obnitimur, & reluctamur, & peruicacium more seruorum ad conspectum Domini cum tristitia, & mœrore perducimur, exeuntes hinc necessitatis vinculo, non obsequio ac desiderio uoluntatis, & uolumus ab eo præmijs honorari cęlestibus, ad quem venimus inuiti. Quid precibus frequenter iteratis rogamus, & poscimus, ut acceleret dies regni, si maiora desideria, & uota potiora sunt seruire mundo, & premi multitudine malorum in hac lachrymarum valle, quam regnare cum Christo.

D. Cypr.

Tertia petitio orationis Dominicę declaratur.

Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, & in terra. Post petitum bonum cœlestis gloriæ, quo in patria beatificamur, consequenter tertio loco ponitur petitio boni spiritualis gratiæ, quo in hac vita ad promerendam cœlestem beatitudinem præparamur, & consistit in conformitate nostræ uolūtatis ad diuinam. Continet autem hæc petitio duas partes principales: in quarum prima, ipsa petitio simpliciter ponitur dicendo: Fiat uoluntas tua. In secunda uerò subijcitur modus, quo diuinæ voluntatis adimpletionem desiderare, & petere debemus, nempe, Sicut in cœlo & in terra. Ad explicationem primæ partis plura adducere oportet de significatione huius vocis, uoluntas diuina, quæ diuersimodè accipitur in scriptura, ut est uidere apud Magistrum in primo, distinctione 45. Sed de hoc nos diximus latè supra, articulo septimo huius quæstionis, cùm de conformitate, quam homines, tam in orādo, quàm volendo uel desiderando, habere debent, ad uoluntatem diuinam, instituimus sermonem. Qui nunc in memoriam necessariò reducendus esset, ut cognosceretur, qualis uoluntans Dei actus sit ille, cuius executionem petimus, quando dicimus, Fiat voluntas tua; & cuius uoluntatis actui tenentur se homines conformare in suis petitionibus, & obsecrationibus; nisi eo loco id à nobis satis clarè positum esset, abundeque declaratum, quis sit legitimus sensus istorum uerborum; Fiat uoluntas tua. Quare pro nunc satis sit dicere, quod hęc est uoluntas Dei, sanctificatio uestra, stabilitas in fide, confidentia in spe, ardor, alacritas, & dulcedo in charitate, humilitas in conuersatione, misericordia in operibus, in moribus disciplina; cum omnibus pacem tenere, iniuriam facere non nosse, & illam vlcisci putare scelus, atque flagitium; benefacere ijs à quibus per nefas oppugnamur, seruire Deo corde magno & animo uolenti, & quando de eius nomine ac honore certatum fuerit, exhibere in sermone veritatem, in persequutione constantiam, in cruciatu fiduciā, in morte patientiam ac fortitudinem. Et hoc denique est uoluntatem Dei adimplere, quam qui facit manet in ęternum.

Modus autem diuinæ voluntatis adimplendæ est; Sicut in cœlo & in terra. Quę particula pluribus rationibus potest exponi secundum diuersas cœli & terrę acceptiones. Accipitur enim aliquando, cœlum, pro cœlestis patrię incolis; & aliquando pro superiori portione rationis; & aliquando pro

A sanctis, & iustis hominibus; & denique pro superioribus mundi sphæris.

Cœlum accipitur multipliciter.

Si primo modo accipiatur, sensus illorum uerborum est; Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, & in terra, hoc est, fiat, quod fint homines similes angelis, vt sicut ab illis uoluntas Dei impletur in cœlo, ita etiam hi, qui sunt in terra, ipsius Dei faciant voluntatem. Huic expositioni consonat Diu. Augustinus super istum locum dicens; Petitur, vt sicut Dei uoluntas fit in angelis, qui cœli sunt, qui ipso perfruuntur; nullo errore obnubilante ipsorum sapientiam; nulla miseria impediente eorum beatitudinem; ita etiā fiat in terra, hoc est, in hominibus, qui sunt in terra, & de terra quanmm ad corpus facti. Et D. Tho

Cœlum pro angelis ter ra pro hominibus.

B mas. Petimus, ut sicut cœli ciues conformant suam voluntatem diuinę; ita & homines faciant in habitatione terrestri. Et ly, sicut, nunc non dicit omnimodam similitudinem, sed proportionabilem æqualitatem, quæ conuenit viatoribus, & peregrinis.

Secundo modo accipiendo cœlum & terram pro spiritu, & carne, siue pro superiori, & inferiori portione, sensus illorum verborum est, quod petimus obedientiam carnis ad spiritum, hoc est, quod caro spiritui non rebellet, sed perfectè obediat. Quia enī secundum spiritum cœlum sumus, & secundum carnem terra; ideò oramus, ut sicut in cœlo, hoc est, in spiritu, sic & in terra, hoc est, in carne, uoluntas Dei adimpleatur, ex carneque & spiritu vnus spiritualis

Cœlum & terra pro spiritu & carne.

C homo tunc resultet, qui simul feratur in Deum. Quo modo & propheta se totum in Deo significat iubilasse, quando affirmat: Cor meum, & caro mea, exultauerunt in Deum verū. Ita exponit hunc locū D. Cypr. in hunc modū dicens: Cū corpus è terra, & spiritū possideamus è cœlo, ipsi terra & cęlū sumus. Fitq; & impletur Dei uoluntas in cœlo, quādo illud in nobis experimur: Condelector legi Dei secundum interiorem hominem. Et oramus ut ea voluntas fiat in terra, de qua scriptum est: Sentio aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ; & captiuum me ducentem in legem peccati. Exultet ergo in te, seruiatque tibi cor, ac mens, & caro nostra, fiatque benignissime Domine, voluntas

D. Cypr.

Ad Ro. 7.

D tua, sicut in cœlo, & in terra. Seruiunt tibi angeli in cœlo, nos seruiamus tibi in terra. Non te illi offendunt in cœlo; non te nos offendamus in terra. Denique faciant illi tuam uolūtatem; faciamus & nos.

Tertio modo, accipiendo cœlum pro sanctis & iustis hominibus, & terram pro peccatoribus, sensus illorum verborum est, quod diuina uoluntas executioni mandetur tam in Ecclesia iustorum seu fidelium, secundum legem cœli viuentium, quam in cōgregatione peccatorum terrena quærentium; pro quorum conuersione & iustificatione ex charitate orare debemus, ut ad Dei fidem, cultum, & agnitionem uenientes cœli fiant. Hanc expositionem innuit D. Augustinus in sermone de oratione Dominica, dicens. Huius petitionis est alius sensus pius

Cœlū pro iustis & terra pro peccatoribus.

D. Aug.

E ualde; Monemur orare pro inimicis nostris, qui terra sunt, quasi dicamus: Credant inimici nostri, sicut & nos in te credimus. Terra sūt, ideò nobis aduersantur. Cœli fiant & nobiscum erunt. Hunc etiam intellectum tangit D. Aug. in libro de dono perseuerantię. ubi sic inquit; Vidit, & alium in his verbis sensum B. Martyr Cyprianus, vt, scilicet, pro infidelibus, qui sunt adhuc in terra, terrenum tantū hominem portantes, orare intelligantur fideles, qui cœlesti homine induti, non immeritò cœli nomine intelliguntur. Eundem etiam sensum sequitur D. Chrysostomus super Matthæum.

D. Cypr.

Quarto modo accipiendo cœlum pro superiori bus

Cœlum pro superioribus mundi sphæris.

bus mundi ſphæris, & terram pro hominibus in terra cõſtitutis, eſt ſenſus illorum verborum, quod, ſicut illa, quæ ſunt in cœlo materiali diuinæ parent uoluntati; ita etiam, & homines idipſum oſtẽdant. Illa, quę in cęleſtibus ſphæris ſunt, Dei ordinationem nequaquam tranſgrediuntur. Sed ſol iuxta diuinam diſpoſitionem continuè mouetur de oriente in occidens, & aliquando ad Dei nutum, contra ſuum curſum naturalem, diuino beneplacito obediens facit, ſtando, ſcilicet, tempore Ioſue, & retrocedendo tempore Ezechiæ. Cæterę quoque ſtellæ, ſphęrę, & planetę nunquam à diuino pręcepto recedunt. Et ad eundem modum in uobis nihil, quod diuinis mandatis ſit contrarium reperiri debet. Sed nunc currendo de uirtute in uirtutem; nunc ſtando perſeueranter ac fortiter in bono contra omnes Chriſti inimicos, nunc retrocedendo per conuerſionem à vita peruerſa, & perditis moribus, fiat voluntas DEI, ſicut in cœlo & in terra.

D. Chryſ.

Diuus Chryſoſtomus putat iſtam particulam, Sicut in cœlo, & in terra, tertię petitioni adiunctam, ſubintelligendam etiam eſſe in duabus pręcedentibus petitionibus ita ut orationis Dominicę contextus hoc modo ordinetur: Pater noſter, qui es in cœlis: Sanctificetur nomen tuum: ſicut in cœlo & in terra. Adueniat regnum tuum, ſicut in cęlo & in terra. Fiat uoluntas tua; ſicut in cœlo & in terra. Sed ſiue hoc ita ſit, ſiue ſecus: particulæ hucuſque poſitę intelligendę ſunt eo modo, quo à nobis ſunt explicatæ. Et ſic non eſt cur diutius in hac re declaranda immoremur.

Quarta petitio orationis Dominicę declaratur.

Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. Scio huiuſmodi uerba diuerſimodè à Doctoribus explicari iuxta multiplicem ſignificationem, quam illud nomen, panis, poteſt habere; Nunc de pane materiali; Nunc de Euchariſtia, quam quotidie ſpiritu ſaltem, mandocare debemus. Nunc de verbo Dei, quo mẽtes nutriuntur, & ſaturantur; Nunc de alijs myſticis ſignificationibus, illud intelligentes. Sed ijs omnibus omiſſis de pane tantum materiali corpus ſuſtentante, cuius nomine ea omnia, quibus humani corporis fragilitas ad ſui ſanitatem & conſeruationem indiget, comprehendimus, ut cibum, potum, ueſtitum, habitationem, & reliqua huiuſmodi, ad literam dicemus. Pro quo eſt aduertendum, quod quia homo ex duabus ſubſtantijs eſt compoſitus, corpore ſcilicet, & anima, quarum quęlibet iuxta naturę ſuę conditionem refectione, defenſione, conſeruatione, varijſque alijs adiutorijs & ſuſtentamentis indiget, pro quibus Deum iugiter implorare debet, ratio poſtulat, ut poſt petitionem eorum, quę pertinent ad ſalutem animę, & continentur orationibus primis iam explicatis, ad petitionem illorum, quibus corpus eſt reficiendum accedamus. Vtraque enim bona à Deo tanquam à vero patre ſpecialem ſingulorum curam gerente, ſunt ſperanda. Nec decet virum catholicum, qui Deum patrem appellare didicit, rerum quibus indiget, ſiue ſpirituales illę ſint, ſiue corporales, ab alio quam ab ipſo, copiam expetere. Sicut nec decet filium Regis, aut cuiuſuis alterius hominis principis, atque diuitis, panem & reliqua ad vitę ſuſtentationem neceſſaria ab alijs, quam proprijs parentibus mendicare.

Quare ſola panis petenda.

Modus autem, quo dicit Chriſtus bona temporalia ſiue corporis illa ſint, ſiue fortunæ, eſſe poſtulanda, his verbis continetur: Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. Solũſque panis mentionem facit, nec docet nos expreſſe carnem, piſces, aut

A vinum, quamuis his etiam homines pro cõpetenti, ac ſalubri ſua ſuſtentatione indigeant, poſtulare; vt ex modo loquendi nobis inſinuaret, vt quantum commode poſſumus paucis ſimus contenti, communibus, ſcilicet, & ad victum neceſſarijs, iuxta illud D. Chryſoſtomi: Chriſtus ſolum panem petendum docuit, ut habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſimus. Eſtque hoc valde conforme orationi, quam fundebat ad Deum Sapiens Prouer. 30. dicens; Mendicitatem, & diuitias ne dederis mihi; ſed tantum tribue victui meo neceſſaria; ne fortè ſatiatus alliciar ad negandum, & dicam. Quis eſt Dominus? Aut egeſtate compulſus furer, & periurem nomen Dei mei. Quæ uerò ſint neceſſa-

D. Chryſ.

B ria vitæ declarat idem Eccleſiaſt. 39. in hunc modum: initium vitæ hominis aqua, & panis & ueſtimentum, & domus protegens turpitudinem. Dicit autem, ut petamus panem noſtrum, & non meum. Primò, vt nemo ſibi temporalia pro ſua tãtum vtilitate appropriet, ſed ea quæ à Deo percipit alijs; prout indigentia, & neceſſitas expoſtulat, impertiatur. Quare dicebat Diuus Chryſoſtomus: Omnia, quæ nobis orantibus Dominus dat, ſiue militantibus: non nobis ſolùm dat, ſed & alijs per nos, vt de eo, quod percipimus à Deo, partem impotentibus faciamus: Sicut enim natura cibum per ſtomachũ aſſumptum communicat omnibus membris; ſic & nos, qui multa membra ſumus vnius corporis my-

Quare panis noſter dicitur.

D. Chryſ.

C ſtici, debemus petere hunc panem, non ſolum pro nobis petentibus, ſed etiam pro omnibus nobiſcum participantibus, Secundo, dicis noſtrum, vt nemo pro ſe ſolùm, ſed etiam pro alijs orare debere intelligat; ſoliciτuſque ſit, non tantum pro ſe, ſed etiam pro fratribus, & proximis petere neceſſaria. Quare dicebat Diuus Cyprianus in libro de oratione Dominica non longe poſt principium, Ante omnia pacis Doctor vnitatiſque magiſter ſigillatim noluit, & priuatim precem fieri, ne quis cùm precatur, pro ſe tantum & non pro populo mittat orationem; quia totus populus unum ſumus: *Deuſque pacis, & concordiæ magiſter, qui docuit unitatem, ſic orare* vnum pro omnibus uoluit, quo modo ipſe in uno

D. Cypr.

D omnes portauit.

Explicatur particula quotidianum.

Addidit præterea, Quotidianum quæ particula ponitur à Diu. Luca capitulo 11. cum tamen Matthæus dixerit, ſuperſubſtantialem. Et eſt ponderandum, quod cum Eccleſia in oratione Dominica in omnibus ſequatur uerba Matthæi, in hoc mutauit nomen ſuperſubſtantialem in quotidianum. Cuius rei hæc aſſignatur ratio à Doctoribus: Quia, quid ſit ſuperſubſtantiale pauci intelligunt, quid autem ſit quotidianum, ab omnibus capitur. Et præterea, quia generalius exprimuntur petenda per nomen quotidianum, quam, per nomen ſuperſubſtantiale, cum nomen ſuperſubſtantiale propriſſimè acceptum ſolum panem ſacramentalem ſignificet,

E ſcilicet, Chriſtum, qui vere & propriè ſuper omnes ſubſtantias exiſtens, panis noſter eſſe dignatus eſt, & nomen quotidianum, quemcunque panem quotidie ſumendum importet ſiue corporalis ille ſit, ſiue ſpiritualis, ſiue doctrinalis, ſiue ſacramentalis; idcircò Eccleſia in oratione Dominica, quam addiſcendam omnibus & dicendam propoſuit, non ſuperſubſtantialem, ſed quotidianum, legendũ indicauit. Poteſt autem ly, ſuperſubſtantialem, dupliciter explicari. Vno modo, vt ſint duæ dictiones. Et hac ratione proprie de Chriſto intelligitur, qui eſt ſuper omnes ſubſtantias, ut ſtatim dicebam. Alio modo, vt eſt vna dictio. Et ſic tam de Chriſto, quam de pane materiali explicatur: Vt ſit ſenſus, quod petimus

mus dari nobis à Deo super panem nostræ sustentationi necessarium, panem sacramẽtalem, hoc est, quod det nobis Deus utrumque panem mentis & corporis. Et secundum istam acceptionem idem est petere panem nostrum quotidianum, & panem supersubstantialem, ut author est D. Damascenus, qui pro eodem accipit panem supersubstantialem, & panem quotidianum, & Glossa super Matthæũ capitulo 6.

Explicat 5. petitio orationis dominicę

Et dimitte nobis debita nostra. Ab hac particula incipiunt petitiones, quibus post collationem bonorum, malorum remotionem postulamus. Sunt autem mala, à quibus liberari petimus triplicia, scilicet, maxima, media, & minima.

Mala triplicia.

Maxima mala sunt, mala culpæ: quia separant nos à summo bono, iuxta illud Esaiæ. 59. Iniquitates vestræ diuiserunt inter vos & Deum vestrum; & peccata uestra absconderunt faciem eius à vobis. Mala media sunt peccatorum occasiones, quæ inducunt ac præcipitant in mala culpæ; quales sunt tentationes dæmonis, mundi, vel carnis. Mala minima sunt mala pœnæ, corporis, uel animæ, ut dolor, tristitia, & cætera afflictiua. Et secundum hanc diuisionem ponuntur tres petitiones vltimæ. Quarum prima petimus peccati deletionem, dicentes, Dimitte nobis debita nostra. Secunda occasionis ad culpam inducentis, scilicet, tentationis exclusionem, dum dicimus, & ne nos inducas in tentationem. Tertia à malis pœnæ liberationem, his verbis: Sed libera nos à malo. Circa primum ergo primò ponitur petitionis forma, cum dicitur: Dimitte nobis debita nostra. Et posteà subditur modificationis clausula, cùm adiungitur: Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Debita autem, quæ hac oratione nobis dimitti postulamus, non sunt census, aut pecuniæ, ut Diuus Augustinus dicit, sed peccata, quæ in Deum commisimus, quę debita appellari in sacris literis manifestum est, iuxta illud Matthæi quinto. Amen dico tibi, non exies inde donec reddas nouissimum quadrantem, hoc est, usque ad minima peccata, quia nihil impunitum relinquetur. Et Lucæ decimotertio. Putatis, quia ipsi debitores fuerint, præter omnes homines habitantes in Hierusalem? hoc est peccatores. Loquitur enim ibi Christus de illis decem & octo hominibus, quos turris cadens in Siloe oppresserat, quos non solos peccatores, sed in terrorem reliquorum punitos esse dicit. Horum autem debitorum instruimur quotidie à Deo petere remissionem, vt nos non quasi mundos coram diuina maiestate existimemus; & sic de munditia gloriantes plus peccemus, iuxta illud D. Cypriani.

D. Aug.

D. Cypria.

Quam necesse, quam prouidè, & salubriter admonemur, quod peccatores sumus, qui pro peccatis rogare compellimur; vt dum indulgentia à Deo petitur, conscientiæ suæ animus recordetur. Et ne quis sibi quasi innocens placeat, & se extollendo plus pereat, instruitur, & docetur peccare quotidie, dum quotidie pro peccatis iubetur orare, Nramus uerò, vt omnia nostra peccata generaliter dimittantur, quia omnia, & singula ad introitum regni Dei, quod nobis superaduenire petiuimus, prestant impedimentum, iuxta illud Pauli primæ ad Corinth. 6. Nolite errare. Neque fures, neque auari, neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles: neque masculorum concubitores, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt. Is autem, à quo venia petitur, pater est cœlestis, qui solus habet potestatem peccata dimittendi. Ad illum enim propriè pertinet peccati remissio, qui illo offenditur. Et hic

A est solus Deus. Quod & Iudæi agnoscentes, cum Christus paralytico dixisset, Dimittuntur tibi peccata tua, dixerunt, Quis est hic, qui peccata dimittit: scientes, id solius Dei esse opus. Dimitte ergo pater benignissime, ad nostram petitionem, & gemitum nostra delicta; & quando te petentibus ueniam peccatorum concessurum promisisti per prophetam, dicens. Iniquitas impij non nocebit ei, in quacunque die conuersus fuerit. Et Beatus Bernardus tractans illud; Hodie mecum eris in paradiso dicit; Non arctatur; non clauditur fine; nullas habet metas diuina clementia. Sit qui inuocet, erit qui exaudiat. Sit qui pœniteat, non deerit qui indulgeat. Nobis supplicibus ac ueniam postu-

Ezech. 33.

D. Bernar.

B lantibus integram ac plenam peccatorum remissionem concede, quo ab illis absoluti te potentissimum Deum, ac summum bonum nostrum amare & super omnia diligere valeamus. Donabuntur autem nobis nostra peccata, si unusquisque fratri suo ex corde remiserit. Fecit enim Deus nobiscũ pactum firmum, & stabile, ut qui vult dicere efficaciter, Dimitte nobis debita nostra, dicat & ipse veraciter, Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Quod si hoc posterius, aut non dicit, aut dicit fallaciter, illud certè, quod prius est dixit inaniter. Veniæ igitur fons emanat à pectore supplicantis. Et quidquid, ò homo, effuderis in alterum ad te refluet, & quantum alteri condonaueris tan-

D. Aug.

D. Chrys.

C tum tibi indulsisse putato. Sed parum omnino est, quod dixi. Et idcircò ego me reprehendo. Nam, ò Deus meus, & totius misericordiæ fons. O fęlicissimè acta mecum commutatio. Remitto fratri parua mala, quæ commisit in me; & tu remittis mihi magna & innumera mala, quæ commisi in te. At nihil magis dignum tua magnificentia, & gloria, quam si me liberes, & educas ab abysso malorum, atque conferas ingentia bona, eo quod ego puluis & cinis, dante te, feci quoddam bonum. Non ergo, ò Christi fideles, & cultores vindictam quęramus. Nam si quærit illam Deus à nobis, vbi remanebimus. Noluit cœlestis magister nos peccatorum nostrorum remissionem simpliciter petere, sicut cætera in oratione contenta. Sed quod ei

D. Aug.

D petitioni adiungeremus; Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Nam, quia intentio illius fuit, & diuina prouidentia, eam tradere orãdi formam, quæ sufficientissima in se, efficacissima apud Deum, & fructuosissima nobis esset; non solum quid orandum, sed etiam quid coagendum à petente, ne eius oratio inefficax fieret apud Deum, & ex consequenti infructuosa nobis, docere voluit. Quid autem coagendum sit explicatur conditione apposita, scilicet, Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, Itaque nostra dimissio est conditio, quæ nostram orationem exaudibilem Deo facit, quod, & Salomon significauit Ecclesiast. 28. quando dixit: Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti ti-

E bi peccata soluentur. Et D. Augustinus in Enchiridio. c. 73. Qui roganti peccati sui ueniam & petenti ex corde nõ dimittit, nullo modo existimet à Domino sua peccata dimittenda. Quoniam mentiri veritas non potest, quę dicit; Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & uobis pater vester cœlestis delicta uestra. Si autem non dimiseritis hominibus, nec pater uester dimittet uobis peccata uestra. Ad tam magnum tonitruum, qui non expergiscitur, non dormit, sed mortuus est: & tamen mortuos suscitare potens est ille. Hęc Aug.

D. Aug.

Explicat 6. petitio orationis dominicę.

Et ne nos inducas in tentationem. Quoniam vita nostra adeò fragilitati, & mutabilitati subiecta

est, ut nunquam in eodem statu permaneat, sed fluctuet semper diuersarũ tentationũ impulsibus, huc & illuc agitata (sunt enim in hoc mari magno & spacioso reptilia, quorum non est numerus, & animalia pusilla cum magnis, hoc est, varia & multiplicia tentationum genera, quibus quasi quibusdam funiculis & retibus, misera anima quæritur quotidie irretiri) post petitam debitorum remissionem, recto ordine ad patrem potentissimum recurrimus, instanter petentes, vt tentationes diaboli, mundi, vel carnis, quæ ad culpam inducere possunt, à nobis misericordissimè auertat. Ne, scilicet, purgata domo nostra à peccatorum sordibus, rursus teotatione victi, in eadem, aut maiora recidiuantes, fiant nouissima nostra peiora prioribus. Vndique nobis parantur insidiæ, vndique tela iaciuntur. Insurgit contra nos caro, trahit mundus, insidiatur diabolus. Suggerit caro voluptatem, mundus vanitatem, diabolus iniquitatem. Caro mollia, mundus inania, diabolus morti fera. Caro infestat per lasciua desideria, mundus per prospera & aduersa, diabolus per turpitudines & vitia. Quocunque nos uertimus, tentationum laqueos ad captandas animas inuenimus. Insidiantur nobis nostri inimici, & vndique nos deijcere festinant. In esu, in potu, in opere, in verbo, in vigilia, in somno, in cogitatu, in delectatione, in diuitijs, in paupertate, in patientia, in rigore, & in omni denique materia nobis occurrente. Quare de miseria hominis dicebat Diu. Bernardus: Inimici animam meam circundederunt, corpus, mundus, & diabolus. Corpus fugere non possum, nec fugare. Circunferri id necesse est, quoniam alligatum est mihi. Perimere non licet, sustētare cogor; cum illud impinguo, hostem ad uersum me nutrio. Si enim satis comedo, & illud robustum fuerit, sanitas eius mihi aduersatur. Mundus circuncingit me vndique, ac per quinque sensus corporis mei, quasi per portas, sagittis suis vulnerat me, & mors intrat per fenestras meas. Respicit oculus, & mentis sensum auertit. Audit auris, & intentionem cordis inflectit. Odoratus cogitationem bonam impedit. Os loquitur & fallit. Ardor libidinis parua occasione excitatur, & nisi subito restinguat, statim totum corpus occupat; æstuat, vrit, incendit. Diabolus (quem videre non valeo, & ideò minus cauere possum) ipse tetendit arcum suum, & in eo parauit sagittas suas, vt sagittet me in auro, & argento, & in omnibus ijs, quibus abutimur, cum illis male delectamur. Nec solum laqueum posuit, sed & viscum. Viscus est amor possessionis, affectus cognitionis, cupiditas honoris, & voluptas carnis; quibus anima inuiscatur, & irretitur, ne pennis contemplationis per plateas supernæ Sion discurrere valeat. Hęc Diu. Bernardus. Cum ergo non sit pax in vita ista, quæ plena est tentationibus, & adeo plena, vt tentatio meritò possit appellari, sicut illam Iob vocauit militiam; ratio postulat, vt defectum nostrum, vtriumque nostrarum paruitatem cognoscentes, ad cœlestem Patrem confugiamus; sicut & Christus Redemptor noster nos confugere docuit, dicentes; Et ne nos inducas in tentationem. Hoc est: Ne permittas nos succumbere tentationi; sed da, vt semper peccatum caueamus. Non oramus hac petitione, vt nō tentemur, nec hoc affectādum est viatori. Vita enim ista, vt Augustinus affirmat, sine tentatione duci nō potest. Nec nobis vtile foret non tentari. Nam si oramus, vt non tentemur, vnde nobis erit virtus constantiæ? Si tentationes, & tribulationes nō sint, fortitudo, patientia, & cæteræ virtutes, quæ circa difficile versantur, quomodo in nobis generarentur, conseruarentur, & augerētur? Virtutes morales moderatrices sunt passionum, tristitiæ, & delectationis, secundum rectam rationem. Quare illis sublatis, aut per tentationem non excitatis, quod etiam materia exercitij virtuti auferatur, erit necesse. Et hinc dicebat Diu. Augustinus. Dum huius vitæ infirmitatem gerimus, si tentationes, & passiones omnino nullas habemus, non rectè viuimus. Et Apostolus ad Roman. quinto. Gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur. Et Iacobi capitulo primo. Omne gaudium existimate fratres mei, cum in tentationes varias incideritis, scientes, quod probatio nostræ fidei patientiam operatur. Et Diu. Augustinus super Psalm. 60. per tentationem profectus noster vtique fit. Non enim quisque sibi innotescit, nisi tentatus. Nec potest quisque coronari, nisi vicerit; nec vincere, nisi certauerit: nec potest certare, nisi inimicos & tentatores habuerit. Fructuosum est, (dico) si victoria subsequitur. Diu. Gregorius libro 23. Moralium, capitulo 27. singulares quasdam vtilitates ex tentationibus prouenientes tangit. Videte ibi.

D. Bernar. — Miseria hominis declarat. — Non petimus vt nō tentemur quia tētatio vtilis. — D. Aug. — D. Greg.

Sed libera nos à malo. Hæc est vltima petitio orationis Dominicæ, qua liberationem à mimimis malis, hoc est malis pœnæ, secundum superius positam diuisionem, postulamus. Nonnulli affirmant istam clausulam, vnam petitionem continere cum præcedenti, vt sit sensus: Ne nos inducas in tentationem, malo, ad quod tentatio inducere nititur, consentiendo, sed magis ab ipso liberando. Cuius suę opinionis eam assignant rationem, quod hæc verba nō ponuntur à D. Luca. Quod non fieret, si petitionem distinctam à præcedentibus continerent. Cæterùm, meo iudicio, probabilior est sententia, quæ asserit, his verbis contineri petitionem ab alijs distinctam, nempe, illam, qua liberationem à malis pœnę, siue præsentibus, siue futuris, quatenus ad bonum non promouent, postulamus. Et hæc est mens D. Thomę in isto articulo. Nam quia nos à primæua nostra origine, vltra hoc, quod in peccatis geniti, & concepti sumus, nostram naturam in sui exordio, in naturalibus vulneratam, in gratuitis, quibus ornata fuerat, spoliatam, vitiosisque inclinationibus fomitis ad malum proonam, accepimus. Ex quo factum fuit, vt ad æternæ etiam damnationis pœnas fuerimus addicti. Quæ omnia inter mala pœnæ continentur. Nec propter naturę vulnerationem, fomitisque inclinationem, sit in nobis potestas à prędictis malis resurgendi, nec industria, aut ars, quibus perdita dona recuperare valeamus, nec denique studium, aut diligentia, quibus vulnera nostra, prauasque inclinationes, aut curare, aut tollere possimus, ne ex peccatorum onere damnaremur, & ex exspoliatione gratuitorum donorum succumberemus, & ne suffocaremur ex inflicto vulnere, deprimeremurque ex mala inclinatione, cęlestis Magister noster Christus, ad medicinam spiritualem, patrem scilicet misericordiarum, & Deum omnipotentem, nos cōfugere docuit, deuotè dicētes; Sed libera nos à malo. Hoc orare docuit, quia non ille, vt cęteri medici, placatur pecunia, sed oratione deuota, vt docet D. Chrysostomus super illud Matthę. Ostende te sacerdoti, & offer munus tuum. Oramus igitur Deum Christi instituti documento, ut liberet nos à malo, tā præsenti, quam futuro. Tot enim & tāta sunt mala miserię in vtroque sęculo, vt nō immeritò incessanter clamare cogamur; Sed libera nos à malo. Propter quod dicebat Diuus Ambrosius in quodam sermone. Tantis malis hæc vita repleta est, vt comparatione eius mors remedium esse putetur, nun pœna. Et D. August. tractans illud Iacobi capit. 4. Quæ est vita vestra?

Explicatur vltima petitio orationis dominicę. — D. Chrys. — D. Ambr. — D. Aug.

vestra à in hunc modum dicit; Dubia quidem est, ærumnosa est; quam humores tumidant, dolores extenuant, ardores exiccant, aera morbidant, escæ inflant, ieiunia macerant, ioci soluunt, tristitiæ consumunt, solicitudo coarctat, securitas hebetat, diuitiæ iactant, paupertas deijcit, iuuentus extollit, senectus incuruat, infirmitas frangit, mæror deprimit, & post hæc omnia mors interimit, & vniuersis gaudijs finem imponit: ita, vt cum esse desierit, nec fuisse putetur. Iob capitulo 14. de præsentis etiam uitæ miserijs loquens sic dicit: Homo natus de muliere breui viuens tempore, repletur multis miserijs. Qui quasi flos egreditur, & conteritur, & fugit velut vmbra, & nunquam in eodem statu permanet. Super quem locum multa dicit D. Gregorius ad idem propositum pertinentia. D. August. sermo 17. de verbis Euangelij. Non tamen sic orandum est, nos liberari à malo, ut Dominus noster omnes istas tribulationes, & pœnales miserias penitus à nobis auferat. Quia nec id naturæ nostræ conditio patitur; nec status huius seculi exigit: nec nobis proficuum esset & salutare. Sed quod petere debemus est, vt illarum moderationem, & mitigationem faciat, ne, scilicet, ipsis pressi, & nimium fatigati, in maius malum culpæ declinemus. Hoc enim solum malum habent pœnales miseriæ huius seculi, quod in deterius quandoque præcipitant suos possessores; à quo si ob nostram orationem à patre cœlesti fuerimus præseruati, satis à malo, quod pœnæ istæ inferunt, liberabimur, etiam si incessanter nos crucient, & infestent. Poterit igitur mens deuota circa hanc petitionem sic meditando orare: Tu Pater cœlestis benignissime, qui scis nos malis & periculis præsentibus subsistere non posse, sed nec futura ex nobis cauere, libera nos à malis omnibus, quæ contra nos in hoc mundo molitur inimicus. Sic enim erit nobis fiducia, & summa tutela; si tu nos liberaueris, ac implorantibus, & deprecantibus tuam opem præstiteris. Libera nos, inquam, Pater potentissime, ab omni malo intus ex nobis orto, ab ignorantia sciendorum, ab infirmitate agendorum, à pusillanimitate obseruantiæ tuorum mandatorum, à tarditate bonorum, à pronitate malorum, à rebellione virium inferiorum, à vana solicitudine temporalium, à radicibus pessimis vitiorum. Da Domine Pater omnipotens, & misericors spiritum timoris tui, vt eius magisterio confirmati mortiferum superbiæ tumorem salutifera humilitatis cura prementes, pauperes spiritu efficiamur; quatenus in humilitate cordis & omnimodo terrenorum contemptu perseuerantes, regnum cœlorum nostrum esse sine fine gaudeamus. &c.

Qualiter orandum est quod liberemur à malis.

Amen. In ista particula, vt diximus, continetur tertia pars principalis orationis Dominicæ, qua petitionum in ea contentarum confirmationem petimus, & optamus, dicentes. Amen. Est autem ea dictio secundum D. August. nec Græca, nec Latina, sed Hebraica, sicut & aliæ, quæ in sacris libris interpretatæ non sunt. Vt, alleluia, Osanna, Racha. &c. Non quidem, vt ipse D. August. affirmat in libro secundo, de doctrina Christiana, quia id fieri non potuerit. Sed vt propter sanctiorem authoritatem antiquitas veneranda obseruaretur. Et hoc quantum ad illas duas dictiones, Amen, & Alleluia. Nam quantum ad alias duas, scilicet, Racha, & Osanna, dicit translationem fieri non potuisse: Sunt enim quædam verba certarum linguarum, quæ in vsum alterius per interpretationem transire non possunt. Quod præcipue interiectionibus accidit, quæ magis animi motum, quam sententiæ cõceptæ aliquam particulam significant. Et talia dicuntur esse Racha, & Osanna. Est enim Racha interiectio indignatis, & Osanna lætantis. Tres autem sunt voces quibus fœlicitatem, & bonum successum Iudæi suis rebus precari solebant, scilicet, Selah, id est, semper, schalon, id est pax, & amen, id est, fiat. Quæ & in sacris literis frequentissimè inueniuntur; præsertim in Psalmis, in quorum fine aliquãdo ponitur, amen amen, & aliquando selah, id est, semper, quibus omnium quæ dicuntur successus, ac perfectio optatur. Simili etiam ratione cum imprecatio esset lecta in mulierem adulterij infamatam, lex cogebat ipsam respondere, Amen. Num. 5. Et cum recitabantur deuotiones contra transgressores legis Dei, populus respondebat, Amen. Deuteron. 17. Sed est aduertendum, quod hæc dictio, Amen, tripliciter accipitur in scriptura. Vno modo nominaliter. Et sic tantum ualet, sicut verax, vel veritas. Qua ratione accipitur in Apocal. cap. 2. cum dicitur: Hæc dicit, Amen, testis fidelis, & verus. Amen, idest, verax. Quod est vnum è proprijs nominibus Christi. Alio modo accipitur verbaliter, & ualet tunc tantum, sicut, fiat. Qua ratione sumitur communiter in fine orationum, quibus erantis desiderium exprimitur. Est enim verbum optatiuum, ex quo fit, vt solum dicatur respectu rerum subsequentium. Tertio modo accipitur aduerbialiter. Cuius acceptionis vsus est frequens in Euangelio, ut constat ex illo, Amen amen, dico uobis, quod multoties Christus repetit in suis concionibus. Nonnulli affirmant, quod quando ea dictio in Euangelio ponitur geminata, in primo loco accipitur nominaliter, & in secundo aduerbialiter. Vt sit sensus; Ego ueritas dico hoc, uel illud, sub affirmatione. Quando enim aduerbialiter sumitur est aduerbium affirmandi, ut docet D. Ambrosius, & refertur de consecr. dist. 2. cap. reuera in fine. Sed quamuis hæc expositio mihi non displiceat, placet tamen magis affirmare, quod vtrobiq; accipitur aduerbialiter, & geminatur dictio solum vt augeat asseuerationem, sicut & omnes aliæ dictiones geminatæ solent augere significationem. Et hæc dicta sufficiant de explicatione orationis Dominicæ, cuius interpretationem eo libentius assumpsimus, quo à D. Tho. in hoc articulo, magis ex professo declaratur.

Explicatur particula, amẽ.

Tres voces quibus bonus successus potest precari.

Dictio amen tripliciter accipitur.

ARTICVLVS X.

Vtrùm orare sit proprium rationalis creaturæ?

D Decimum sic proceditur. Videtur, quòd orare non sit proprium rationalis creaturæ. Eiusdem enim videtur esse petere & accipere: sed accipere conuenit etiam personis increatis, scilicet, Filio & Spiritui sancto: ergo etiam eis conuenit orare. Nam & Filius dicit Ioan. 14. Ego rogabo patrem meum. Et de Spiritu sancto dicit Apostolus. Spiritus postulat pro nobis.

4 d. 15. q. 4. art 6. q. 1. & 3.

2. Præterea, Angeli sunt supra rationales creaturas, cum sint intellectuales substantiæ. Sed ad Angelos pertinet orare: vnde in Psal. 96. dicitur, Adorate eum omnes Angeli eius: ergo orare non est proprium rationalis creaturæ.

3. Præterea, Eiusdem est orare cuius est inuocare Deum, quod præcipuè fit orando. Sed brutis animalibus conuenit inuocare Deum, secundum il-

lud Psal. 146. Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum: ergo orare non est proprium rationalis creaturæ.

Art. 1. huius quæst. *Sed contra, Orare est actus rationis, vt supra* habitum est. Sed rationalis creatura à ratione dicitur: ergo orare est proprium rationalis creaturæ.*

Art. 1 huius quæst. *Respondeo dicendum, quòd sicut ex supra* dictis patet, oratio est actus rationis, per quem aliquis superiorem deprecatur: sicut imperium est actus rationis quo inferior ad aliquid ordinatur. Illi enim propriè competit orare, cui conuenit rationem habere, & superiorem quem deprecari possit. Diuinis autem personis nihil est superius. Bruta autem animalia non habent rationem. Vnde neque diuinis personis neque brutis animalibus conuenit orare, sed proprium est rationalis creaturæ.*

Ad primum ergo dicendum, quod diuinis personis conuenit accipere per naturam. Orare autem est accipientis per gratiam. Dicitur autem filius rogare, vel orare secundum naturam assumptam, scilicet humanam, non secundum diuinam. Spiritus autem sanctus dicitur postulare, quia postulantes nos facit.

1 p. q. 79. art. 8. *Ad secundum dicendum, quòd intellectus & ratio non sunt in nobis diuersæ potentiæ, vt in primo* habitum est. Differunt autem secundum perfectum & imperfectum. Et ideo quandoque intellectuales creaturæ, quæ sunt Angeli, distinguuntur à rationalibus: quandoque autem sub rationalibus comprehenduntur. Et hoc modo dicitur oratio esse proprium rationalis creaturæ.*

Ad tertium dicendum, quòd pulli coruorum dicuntur inuocare Deum propter naturale desideriũ, quo omnia suo modo desiderant cõsequi bonitatem diuinam. Sic etiam bruta animalia dicuntur Deo obedire, propter naturalem instinctum quo à Deo mouentur.

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est affirmatiua. Probatur: Oratio est actus rationis, quo aliquis superiorem deprecatur, sicut imperium est actus rationis, quo inferior ad aliquid ordinatur: ergo illi soli conuenit propriè orare, cui competit rationem, & superiorem habere. Sed personæ diuinæ non habent superiorem, quem possint deprecari, nec bruta rationem: ergo soli creaturæ rationali conuenit orare. Et sub creatura rationali comprehenduntur etiam Angeli, ut constat ex solutione ad secundum.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Qvoniam quærit D. Tho. in isto artic. an sit proprium rationalis creaturæ orare, & proprium secundam Porphirium in c. de proprio, vere est illud, quod conuenit omni, soli, & semper, quamuis sit certum, soli creaturæ rationali posse conuenire orationem, ut ratio posita clarè conuincit, non tamen est satis certum, vtrum, id omni rationali creaturæ conueniat. Quod dico propter peccatores & damnatos; quibus oratio magis repugnare, quam conuenire videtur. Et quidem, quòd peccatoribus non conueniat orare, probatur primò ex illo Eccle.

A cap. 15. Non est speciosa laus in ore peccatoris. Et Psal. 49. Peccatori autem dixit Deus, Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Et Ioan. cap. 9. Scimus, quia Deus peccatores non exaudit. Et Esai. cap. 1. Cum multiplicaueritis orationem, non exaudiam. Et datur pro causa; Manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. Et D. Ambros. in Psalm. 118. dicit, peccato ingrauescit oratio, & longè fit à Deo. Tantò autem plus grauatur, quantò improbior est uita postulantis. Quod autem nec etiam conueniat orare damnatis conuincitur. Tum ex diffinitione orationis assignata à D. Damasceno, qua dicitur orationem esse ascensum mentis in Deum. Constat enim, quòd damnati hu-
B iusmodi ascensum facere non possunt, cum habeant voluntatem omnino auersam à Deo. Tum etiam quia proprium orationis est animum orantis subijcere Deo, & damnati, quorũ superbia ascendit semper, mentem Deo subiectam, nec habent, nec possunt habere.

Sententia Ioãnis de Medina. Ad hanc difficultatem Ioannes de Medina. C. de oratione. cap. de his, quibus conuenit orare, ut respõdeat distinguit duo peccatorum genera. Vnum eorum, qui sunt obstinati, & cum proposito persistendi in peccato. Et de his dicit, quòd non competit illis oratio, nec sunt digni, qui à Deo exaudiantur. Imò tales non solum non exaudiuntur, sed de nouo Deum offendunt. quem orantes deludunt. Alij pec-
C catores sunt, qui sua peccata recognoscentes pœnitent, & ad Deum humiliter confugiunt, ueniam postulantes. Et tales sine dubio à Deo audiuntur, & in eius gratiam admittuntur, illisque conuenit orare. Hæc Medina. Cæterùm in hac sua sententia Impugnatur Medi. duplici dicto contenta, errat in tribus. Primò in eo, quòd non rectè distinguit genera peccatorum. Nam præter illa duo, est tertium genus eorum, qui nec obstinati sunt, nec resipiscunt, sed habent in animo resipiscere in posterum. Aut licet non uerè resipiscant: putant tamen se verè resipuisse, quorum est maxima pars in mundo. Secundò errat in eo, quòd dicit, obstinatos peccare cum orant; quod est apertè falsum. Nam talium oratio non est mala ex
D fine, ut supponimus, nec ex aliqua circunstantia. Et hoc, quod est orantem esse in peccato, non est sufficiens causa, ut oratio reddatur mala. Quod probatur ex eo, quòd si oratio alioquin bona redderetur mala, solum ex eo quòd orans est in peccato; pari ratione sequeretur, quòd omnia opera moraliter bona cum efficiuntur à peccatore sunt peccata. Cuius contrarium est diffinitum contra Lutherum in Concilio Tridentino. Tandem errat Medina in eo, quòd dicit obstinatorum orationes nõ esse illis vtiles; cùm certum sit peccatores ex operibus moraliter bonis in peccato factis, licet non proficiant ad gratiam nec ad gloriam, proficere tamen ad hoc, vt uitent maiora peccata, & bona aliqua temporalia
E consequantur.

1. Conclu. Quocirca hac Medinæ sententia omissa, vt propositæ difficultati satisfaciamus, sit prima conclusio: Oratio quæ sit actus religionis: illa, scilicet, in qua animus subijcitur Deo, nullo modo competit damnatis, aut obstinatis. Hanc conclusionem probant sufficienter argumenta in principio facta.

2. Conclu. Secunda conclusio: Orare, hoc est, rogando aliquid petere, tam obstinatis, quam damnatis potest competere. Probatur: Matth. 8. Dæmones rogabant Christum; Si eijcis nos hinc, mitte nos in porcos, quod & à Christo obtinuerunt. Et Satan petiuit à Deo, ut permitteretur tentare Iob, quod & obtinuit; ergo.

Tertia

3. Concl. Tertia conclusio: Cum Deus concedit aliquid damnatis, vel obstinatis, id maiori ex parte facit, non propter illorum vtilitatem, sed vel in malum ipsorum, vt contigit Iudæis obstinatè Regem petentibus. 1. Reg. cap. 8. quibus & Dominus in ipsorum malum Regem concessit, à quo durè, & seruiliter erant tractandi, aut propter aliquem alium bonum finem à Deo intentum: vt scilicet, Christi potestas ostenderetur, sicut accidit quando dæmonibus concessit, vt in porcos intrarent: aut, vt aliorum bonitas, & perfecti innotescere, sicut innotuit patientia, & virtus Iob ob tentationem dæmoni à Deo permissam: In bonum autem ipsius obstinat Deum rogantis, seu aliquid ab eo petentis, nunquam legitur obstinatum à Deo fuisse exauditum.

4. Concl. Quarta conclusio: Reliquis peccatoribus non obstinatis, non solum petere, verùm etiam orationem, quæ sit verus actus religionis emittere conuenit. Hæc conclusio sequitur ex præcedentibus. Et probatur præterea: Quia illi peccatores, qui sua peccata recognoscentes, pœnitens, & humiliter ad Deum confugiunt, veniam postulantes, sine dubio à Deo exaudiuntur, & in eius gratiam admittuntur, prout in sua lege sæpissimè promisit, exemploque monstrauit. Imo non solum tales à Deo audiuntur, sed ex lege & iustitia legis audiri debent, vt docet Diuus Augustinus ad Roman. 5. dicens; Si Deus confugientes ad se non reciperet, esset in eo iniquitas, aut iniustitia. Alij autem peccatores, qui nec obstinati sunt, nec resipiscunt, sed vel habent in animo resipiscere in posterum, vel licet non verè resipiscant, putant tamen, se uere resipuisse, possunt efficere omnia, quæ necessaria sunt ad hoc, vt eorum oratio sit verus actus religionis. Ex dictis omnibus infertur, quòd si oratio accipiatur, solùm vt importat petitionem vtcunque, sic orare, aut orare posse, conuenit omni soli, & semper creaturæ rationali, cum tam homines, quam Angeli, siue beati sint, siue damnati, hoc modo possint orare, ut diximus in secunda conclusione. Si autem oratio accipiatur, prout dicit actum religionis, sic nec damnati, nec homines obstinati, quandiu tales fuerint, possunt verè orare. Et per hæc patet responsio ad difficultatem propositam.

ARTICVLVS XI.

Vtrùm sancti qui in patria, orent pro nobis?

4 d. 15. q. 4. art. 6. q. 3. & 4. 45. q. 3. ar. 3.

AD Vndecimum sic proceditur. Videtur, quòd sancti qui sunt in patria non orent pro nobis. Actus enim alicuius magis est meritorius sibi quàm alijs. Sed sancti qui sunt in patria nō merentur sibi, nec pro se orant: quia iam sunt interno constituti: ergo etiam neque pro nobis orant.

2. Præterea, Sancti perfectè sua voluntatem Deo conformant, ut non velint nisi quod Deus vult. Sed illud quod vult, semper impletur: ergo frustra sancti pro nobis orarent.

3. Præterea, Sicut sancti qui sunt in patria, sūt superiores nobis, ita & illi qui sunt in purgatorio, quia iam peccare non possunt. Sed illi qui sunt in purgatorio non orant pro nobis, sed magis nos pro eis: ergo nec sancti qui sunt in patria pro nobis orāt.

4. Præterea, Si sancti qui sunt in patria, pro nobis orarent, superiorum sanctorum esset efficacior oratio. Non ergo deberet implorari suffragium orationum sanctorum inferiorum, sed solum superiorum.

5. Præterea, Anima Petri non est Petrus. Si ergo animæ sanctorum pro nobis orarent quandiu sunt à corpore separatæ, non deberemus interpellare sanctum Petrum ad orandum pro nobis, sed animā eius: cuius contrarium Ecclesia facit. Non ergo sancti ad minus ante resurrectionē, pro nobis orāt.

Sed Contra est, quod dicitur. 2. Machab. vltimo. Hic est qui multum orat pro populo, & vniuersa sancta ciuitate, Hieremias propheta Dei.

Respondeo dicendum, quòd sicut Hieronymus dicit: Vigilātij error fuit, quòd dum viuimus, mutuo pro nobis orare possumus. Postquam autem mortui fuerimus, nullius pro alio sit exaudienda oratio: præsertim cum Martyres vltionem sui sanguinis obsecrantes impetrare nequeant. Sed hoc est omnino falsum: quia cum oratio pro alijs facta ex charitate proueniat, vt dictum* est, quanto sancti qui sunt in patria, sunt perfectioris charitatis, tanto magis orant pro viatoribus, qui orationibus iuuari possunt: & quanto sunt Deo coniunctiores, tanto eorum orationes sunt magis efficaces. Habet enim hoc diuinus ordo, vt ex superiorū excellentia in inferiora refundantur, sicut ex claritate solis in aerem. Vnde & de Christo dicitur Heb. 7. Accedens per semetipsum ad Deum ad interpellandum pro nobis. Et propter hoc Hierony.* contra Vigilantium dicit: Si Apostoli & Martyres adhuc in corpore constituti, quando pro se adhuc debent esse soliciti, pro alijs orant, quanto magis post coronas, victorias, & triumphos.*

Hier. cont. Vig. Circa finē primi folij à principio quæ incipit: Multa in orbe tom. 2. Ar. 7 & 8.

Loco citato in princ. huius art.

Ad Primum ergo dicendum, quòd sanctis qui sunt in patria, cum sunt beati, nihil deest, nisi gloria corporis pro qua orant. Orant autem pro nobis quibus deest beatitudinis vltima perfectio. Et eorum orationes habent efficaciam impetrandi ex præcedētibus eorum meritis, & ex diuina acceptione.

Ad secundum dicendum, quod sancti impetrāt illud quod Deus vult fieri per orationes eorum. Et hoc petunt quod æstimant eorum orationibus implendum secundum Dei voluntatem.

Ad tertium dicendum, quòd illi qui sunt in purgatorio, etsi sint superiores nobis propter impeccabilitatem, sunt tamen inferiores quantum ad pœnas quas patiuntur. Et secundum hoc non sunt in statu orandi, sed magis vt oretur pro eis.

Ad quartum dicendum, quòd Deus vult inferiora per omnia superiora iuuari: & ideò oportet non solum superiores sed etiam inferiores sanctos implorare. Alioquin esset solius Dei misericordia imploranda. Contingit tamen quandoque quòd imploratio inferioris sancti efficacior est: vel quia deuotius imploratur, vel quia Deus vult eius sanctitatem declarare.

Ad quintum dicendum, quòd quia sancti viuentes meruerunt, vt pro nobis orarent: ideò inuocamus eos nominibus hic vocabantur, quibus etiam nobis magis innotescunt. Et iterum propter fidem resurrectionis insinnandam, sicut legitur Exod. 3. Ego sum Deus Abraham.

SVM-

SVMMA TEXTVS.

Supposito, ex D. Hieronymo, errore Vigilantij asserētis, quòd mutuo pro nobis dum viuimus, orare possumus, postquã autem mortui fuerimus, nullus pro altero exaudiatur oratio; respondet D. Tho. ad propositam difficultatem hac conclusione: Sancti in patria existentes orant pro nobis. Probatur primò, testimonio Pauli ad Heb. 7. dicentis de Christo: Accedēs per semetipsum ad Deum ad interpellandum pro nobis. Et D. Hieronymus contra Vigilantium dicit, Si Apostoli, & Martyres adhuc in corpore constituti, quando pro se adhuc debent esse soliciti, pro alijs orant, quantò magis post coronas, victorias, & triumphos? Et ratione sic argumentor. Oratio pro alijs facta, ex charitate illius, qui orat, prouenit, vt dictum est supra art. 7. & 8. ergo quantò aliquis magis fuerit in charitate, tantò magis illi conuenit orare. Sed sancti, qui sunt in patria, sunt perfectioris charitatis: ergo magis orant pro viatoribus, qui possunt orationibus iuuari, & quia sunt Deo coniunctiores eorũ orationes erunt efficaciores. Hic enim ex ordo diuinæ prouidentiæ, vt ex superioribus excellentia in inferiora refundatur.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Materia huius articuli iam satis à nobis supra declarata fuit articulo. 4. huius quæstionis, vbi ostendimus nō solum beatos, sed etiam sanctos in purgatorio existentes posse à nobis orari, tanquã illi, qui suis orationibus non possunt mutuò iuuare. Quocirca hac re omissa, solum dicemus de Christo, cuius exemplo D. Tho. in præsenti probat beatos in patria pro nobis orare. Præmissisque quibusdam, quæ circa sunt ad eius rei explicatione deueniemus, quæ maiorem habet difficultatem propriè que pertinet ad istum articulum. Primum autem, quod tanquam certum supponitur, est, Christo, in quantum Deus est, non competere orationem. Tũ, quoniam oratio est ad superiorem. Tum etiã, quia eiusdem ad seipsum secũdum eandem naturam nō est oratio, quod vtrumque accidit Christo, vt Deo. Et denique, quia quid obsecro orabit, vt fiat, qui omnipotens est. Secundum, quod supponitur tanquam certum est, Christo in quantum homo, in diebus carnis suæ maximè conueniens fuisse orare. Primò; Propter meritum, sua enim oratione meruit nobis, qui muneribus, & beneficijs Dei digni non eramus. Secundo: Propter exemplum, vt, scilicet, discipulos suos, & in eis fideles omnes hortaretur ad orationis studium, in cuius exercitio maximè superatur aduersarius. Propter quod dicebat D. Ambros. lib. 5. in Lucam in quodam cap. de oratione Iesu. Noli insidiatrices apetire aures, vt putes filium Dei, quasi infirmum rogare, vt impetret quod implere non possit. Potestatis enim est author, obedienttæ magister, ad præcepta virtutis suo nos informat exemplo. Et D. August. tract. 104. in Ioannem, Poterat, inquit, Dominus in forma serui, si hoc opus esset, orare silentio: sed ità se patri exhibere voluit precatorem, vt meminisset nostrū se esse doctorem. Tertio propter veritatis argumentum, ut ostenderet se verum hominem, & verè à Deo missum, iuxta illud Ioan. 11. Gratias ago tibi Domine, quoniã audisti me. Ego aũt sciebam qm̃ semper me audis: sed propter populum istum, qui circunstat dixi, vt credant, quia tu me misisti. Quarto propter officium, Christus enim inter alia erat sacerdos, & pontifex; & sic ad eum pertinebat & offerre sacrificium pro peccatis, & pro delinquentibus orare, iuxta illud ad Hebræos. 5. Omnis pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his, quæ sunt ad Deum. Et cap. 7. Talis decebat ut nobis esse pontifex; sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cælis factus; qui non haberet necesse prius pro suis delictis orare, deinde pro populo. Itaque hæc certa sunt.

Christo in quantum Deus est nō conuenit orare.

Christo, vt homo fuit cōueniēte orare in dieb. carnis.

Sed quod habet difficultatem est, vtrum Christo sedenti iam ad dexteram patris in excelsis conueniat preces fundere, & orare? Et pro parte affirmatiua est primum argumentum desumptum ex pluribus testimonijs sacræ scripturæ Ioann. enim 14. ipse Dominus loquens ad discipulos de ijs, quæ post mortem suam erant euentura, ego inquit, rogabo patrem, & alium Paracletum dabit vobis. Et Ioannes. 1. sua Canon. 2. dicit: Aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustũ; Et Paul. ad Rom. 8. Qui est ad dexteram Dei, qui & interpellat pro nobis. Imò Origenes in Leuit. Ho. 7. Christum facit non modo patrem orantem, sed & anxium, & solicitum in modum aduocati. Secundò ratione sic argumentor: Christus sedens ad dexteram patris, non solum est Deus, sed & homo: ergo vt sic minor patre ab illoque dependens, Atq; ex consequenti nihil obstat, quominus vt sic patrem possit orare.

Dubium.

1. Arg.

2. Arg.

Pro explicatione huius difficultatis, quæ grauissima est, & scitu digna, vt certa ab incertis separemus dico primò, certum esse, quòd Christus Dominus etiam postquam ascendit in cælum, & sedet ad dexteram patris in excelsis, est eiusdem naturæ nobiscum, quamuis alterius gloriæ. Itaque non solum est verus Deus, sed etiam verus homo, vt fides docet. Ex quo fit, ut etiam in cælis existentes, sit minor patre; à Deoque in omni sua operatione dependens: cùm omne illud, quod factum est, quòd à Deo in omni sua operatione dependeat, sit necesse, aliter enteque ipso manum suam ad nihilum redigeretur.

1. Dictum certum.

Dico secundò, etiam esse certum, quòd Christi hominis in cęlo humilitas nō est minor, quam fuerat in terra; & sic summe perfecta est. Nam cum cælum sit proprium regnum, & sedes virtutis, atq; sanctitatis, quòd ibi omnes illæ maximè fulgeant, & splendeant mirabiliter, erit dicendum. Nullum autem astrum splendidius est humilitate: siquidem tam magnum est esse paruum, tam altum & excellens esse humilem, vt Sapientia æterna patris Sapientiæ thesauros aperire volens dixerit, Venite ad me, & discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Nec hæc virtus pugnat cum illo statu beato.

2. Dictum certum.

Matth. 18.

Dico tertiò, etiam esse certum, quòd si quæ in Christo esset oratio in cælis dum astat patri, illa esset sine aliqua anxietate & solicitudine. Christus enim Dominus passione cōsummata liber fuit quacunque anxietate & solicitudine. Imò verò liber etiam est eo modo quicunque beatus, qua libertate Christus eos liberauit. Itaque hæc certa sunt. Sed punctus difficultatis in eo consistit, vt explicemus, utrum propriè sit dicendum, quod nunc Christus in cælis orat pro nobis? Dionysius in cap. 2. primæ Epistolæ Ioannes patrem tenet affirmatiuam. Quã etiam dicit tenuisse quosdam alios in cap. 16. Euangelij Ioannis in illa uerba. Et non dico vobis, quia ego rogabo patrem. D. Thom. similiter videtur esse huius opinionis in cap. 7. Epistolæ ad Hebræos. ibi; Ad interpellandum pro nobis. Et in hoc articulo: Siquidem ex oratione, quam Christus facit in cælis,

3. Dictum certum.

lis, sumit argumentum ad probandum, quòd cæteri beati similiter orant pro nobis. In hoc tamen sit conclusio: Quãuis ea, quæ diximus, verissimè Christo conueniat, ille tñ in cælo iá nó orat, nec preces fundit ad Deum pro nobis. Hanc conclusionem nõ ideò constituo, quòd plenè eam ex scripturis, aut quouis alio argumento efficaci probari posse intelligam: sed quoniá in re tam sublimi, & purè Theologa, nihil me arbitror scire, præter id, quod sancti patres docuerunt, à quibus in præsenti, nec tantillũ discedere fas esse puto. Illi autem dum legunt: Filioli, hęc scribo vobis, vt non peccetis; sed & si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem, Iesum iustum. Et illud. Qui mortuus est, qui & resurrexit, qui sedet ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis: & similia, sic ea interpretantur, vt illa interpellatio non sit postulatio submissa, sed eius passionis, quæ pro nobis semel suscepta, & oblata est, æterna commemoratio in conspectu sanctę Trinitatis admissa, pręsentatioque vulnerum ac sanguinis eius, melius loquentis quam sanguis Abel.

Concl. — Christus in cęlo existens non orat, nec preces fundit pro nobis ad Deum.

Est etiam ea interpellatio Christi, illius fauor, dilectio, & miseratio nostri. Ita hanc rem exponunt ex antiquis D. Hieronymus in ca. 8. Epist. ad Roman. D. Theodoretus D. Ambrosius Oecumenius, & Glossa interlinealis ibidem. Quæ dicit: Interpellat Christus, non voce, sed miseratione. Idem etiam docent D. Chrysostomus, D. Anselmus, & Nicolaus de Lira in eodem loco. Rupertus Abbas lib. 9. de diuinis officijs. cap. 3. multa doctè & eruditè ad hoc propositum dicit, pręter quam quod plus iusto premit oppositam sententiam. Videtur enim illam facere contra fidem, quod ego dicere non auderé. Et ratio est: Nam si sancti illi patres, quos Rupertus uidit, aut ij, quos ego citaui, non solum dicetét, quòd interpellat Christus vulneribus, & miseratione, sed etiam adderent, quòd omninò non rogat patrem, nec illum precatur oratione omni solicitudine libera, securaque repulsæ, Proculdubio putarem illam esse traditionem ecclesiasticam, & sic esse de fide. Cæterum, quoniam hoc non dicunt, nec ego habeo, unde possim diffinite esse contra fidem, asserere, quòd Christus, ut homo, ut minor patre, & dependens ab ipso, conuertat se ad illum, aliquid rogans, non illud affirmo, sed tantum dico, nostram conclusionem esse valde conformem modo loquendi sanctorum. Quam etiam tenent ex Neotericis, Adamus, Claudus Guilliaudus, Trexus, & alii. Possumusque huius sententiæ nonnullas adducere congruentias. Quarum prima est; Quia fortè hic honor fuit eius passioni debitus, vt iam deinceps diademate coronatus, nihil amplius à patre peteret, aut precaretur. Secunda: Quia non sine causa post resurrectionem suam dixit: Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra. Sed vt doceret, munus suum iam non esse orare, sed potestate excellenti hos corrigere, illos subleuare, remittere noxam quibusdam, & illos iustificare. Tertia: Quia videmus, quòd Ecclesia modo non inuocat Christum, vt roget patrem, sed semper precatur: Miserere nobis. Et si dicatur, quod loquitur Ecclesia sine determinatione, & ideò dicit de Christo id, quod maius, & dignius est; adhuc est instantia, quòd Ecclesiam nunquam, nec sine determinatione, nec cum illa, illud verbum vsurpasse, Ora pro nobis, loquẽs de Christo, est satis efficax argumentum: quòd de illo nulla ratione est dicendum. Quarta congruentia, quę me vehementer mouet est, quòd quamuis verum sit, quòd qui tacet, nec negat, nec fatetur, tamen eo ipso, quòd illæ sacræ scripturæ voces, Qui interpellat

D. Hieron. D. Theo. D. Ambr. D. Chrys. D. Ansel.

Rationes propter quas Christus in cęlo non dicitur orare.

A pro nobis, & aliæ similes, vocabant interpretes ad hoc, vt Christum facerent deprecantem, & orantem, & illi ad alia diuertunt sermonem, tacitè negasse videntur, eius loci sensum posse esse illum, quem prima specie textus obijcit; atque adeo non posse teneri, quòd Christus modo à Deum fundit preces pro nobis.

Et ad testimonia sacræ scripturæ in primo argumento adducta, respondetur, illa interpretanda esse iuxta veteres authores. Vt sit sensus, quòd Christus dicitur aduocatus noster, & interpellare, pro nobis, non quia orationes fundat ad Deum pro nobis, sed quia præsentatio vulnerum, & sanguinis ipsius veniam & misericordiam nobis imprecatur. Ad 1. arg.

B Si quis autem obijciat, quòd ipse Christus Ioann. 14. dicit de seipso sedente ad dexteram patris: Ego rogabo patrem, &c. dico, quod qua ratione & phrasi Paulus facit eum interpellantem, eadem ipse se facit rogantem.

Ad secundum respondetur, negando ultimã consequentiam. Nam Christum, vt hominem, esse minorem patre, & dependentem ab eo, positum est in rei natura. Illum autem adhuc preces effundere, aut non effundere, positum est in decreto, & ordinatione Dei. Quare ex vno non potest aliud legitimè inferri. Decretum autem Dei fuit, vt Christus preces effunderet, & orationem, solum in diebus carnis suæ. Ad 2. arg.

C

ARTICVLVS XII.

Vtrùm oratio debeat esse vocalis?

*AD Duodecimum sic proceditur. Videtur, quòd oratio non debeat esse vocalis. Oratio enim, sicut ex dictis * patet, principaliter Deo porrigitur. Deus autem locutionem cordis cognoscit. Frustra ergo vocalis oratio adhibetur.* 3. d. 9. q. 2. art. 3. q. 1. ad 3. Et 4. d. 15. q. 4. ar. 2. q. 1. * Art. 4. huius quæst.

*2. Præterea, Per orationem mens hominis debet in Deum ascendere, ut dictum * est. Sed voces retra-* * Ar. 1. ad 2.

D *hunt homines ab ascensu contemplationis in Deum, sicut & alia sensibilia: ergo in orationibus non est vocibus vtendum.*

3. Præterea, Oratio debet offerri Deo in occulto, secundum illud Matth. 6. Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrẽ tuum in abscondito. Sed per uocem oratio publicatur: ergo non omnino debet esse vocalis.

Sed Contra est, quod dicitur in Psalm. 3. Voce mea ad Dominum clamaui, voce mea ad Dominũ deprecatus sum.

Respondeo dicendum, quòd duplex est oratio, cõ-

E *munis, & singularis. Communis quidem oratio est, quæ per ministros Ecclesiæ in persona totius fidelis populi Deo offertur. Et ideo oportet quòd talis oratio innotescat toti populo pro quo profertur: quod non posset fieri nisi esset vocalis. Et ideò rationabiliter institutum est, vt ministri Ecclesiæ huiusmodi orationes etiam alta voce pronuncient, vt ad notitiam omnium possint peruenire. Oratio vero singularis est, quæ offertur à singulari persona cuiuscunque, siuè pro se, siue pro alijs orantis. Et de huiusmodi orationis necessitate non est, quòd sit vocalis. Adiungitur tamen vox tali orationi triplici ratione.*

Primo quidem, ad excitandum interiorem deuo-

tionem

tionem qua mens orantis eleuetur in Deum: quia per exteriora signa, siue vocum, siue etiam aliquorum factorum, mouetur mens hominis secundum apprehensionem. Vnde Augustin. dicit ad Probā, quòd verbis & alijs signis ad augendum desiderium sanctum, nosipsos acrius excitamus. Et ideo in singulari oratione tantum est vocibus & huiusmodi signis utendum, quantum proficit ad excitandum interius mentem. Si verò mens per hoc distrahatur, vel qualitercunque impediatur, est à talibus cessandum. Quod præcipuè contingit in his quorum mens sine huiusmodi signis est sufficienter ad deuotionem parata. Vnde Psalm. 29. dicebat: Tibi dixit cor meū, exquisiuit te facies mea. Et de Anna legitur. 1. Regum 1. quòd loquebatur in corde suo.*

Epist. 121. ca. 9 circa prin. to. 2.

Secundum, adiungitur vocalis oratio quasi ad redditionem debiti, ut scilicet, homo Deo seruiat secundum illud totum quod ex Deo habet, id est non solum mente, sed etiam corpore. Quod præcipuè cōpetit orationi secundum quod est satisfactoria. Vnde dicitur Osea vlti. Omnem aufer iniquitatem, & accipe bonum, & reddemus vitulos labiorum nostrorum.

Tertiò, adiungitur vocalis oratio, ex quadam redundantia ab anima in corpus ex vehementi affectione, secundum illud Psalm. 15. Lætatum est cor meum, & exultauit lingua mea.

Ad Primum ergo dicendum, quod vocalis oratio non profertur ad hoc quòd aliquid ignotum Deo manifestetur, sed ad hoc quòd mens orantis vel aliorum excitetur in Deum.

Ad secundum dicendum, quòd verba ad aliud pertinentia distrahunt mentem, & impediunt deuotionem orantis. Sed verba significantia aliquid ad deuotionem pertinens, excitant mentes, præcipuè minus deuotas.

Ad tertium dicendum, quòd sicut Chrysost. dicit super Matthaū. Eo proposito Dominus vetat in conuentu orare, vt à conuentu videatur. Vnde horans nihil nouum facere debet quod aspiciant homines, vel clamando, vel pectus percutiendo, vel manus expandendo. Nec tamen, vt Aug. dicit * in lib. de Serm. Domini in monte: videri ab hominib. nefas est, sed ideo hoc agere vt ab hominibus uidearis.*

Hom 13. in opere imperfecto post princ. ca. 6. to. 3. Et ho. 19. Lib. 2. c. 6. in princ. to. 4.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quòd oratio potest esse duplex, vna cōmunis, qualis est illa, quæ per ministros Ecclesię in persona totius populi Deo offertur; altera singularis à singulari persona cuiuscunque, siue pro se, siue pro alijs oblata respondet D. Thom. ad propositam difficultatē per duas propositiones. Prima conclusio: Rationabiliter institutum est, ut ministri Ecclesiæ orationes communes alta voce pronuncient, vt ad notitiam omnium possint peruenire. Probatur: Tales orationes in persona totius populi fiunt: ergo oportet, ut toti populo innotescant, quod fieri non posset nisi essent vocales. Secunda conclusio: Quamuis non sit de necessitate singularis orationis vt sit vocalis, adiungitur tamen ei vox triplici ex causa: Primùm, ad excitandam interiorem deuotionem, qua mens orantis in Deū eleuetur. Per exteriora.n. signa siue vocū, siue factorū mens hominis secundū apprehensionem moueri consueuit & per consequens secundum affectionē; iuxta illud August. in Epist. ad Probam: Verbis & alijs signis ad augendū desiderium sanctum nos ipsos acrius excitamus. Secundò, quasi ad redditionē debiti, vt scilicet, homo Deo seruiat, secundum illud totū, quod ex Deo habet, hoc est non solum mente sed etiam corpore. Tertiò ex quadam redundantia ab anima in corpus ex vehementi affectione, iuxta illud Psal. 15. Lætatum est cor meum, & exultauit lingua mea.

EXPLICATIO ARTICVLI.

EXplicatis iam eis, quæ pertinent ad orationem in genere, siue vocalis illa sit, siue mentalis, hic consequenter dicendum erit de oratione uocali in particulari. Et cum duplex illa esse possit, vt cōstat ex D. Tho. in isto art. vna communis, qualis est illa, quæ per ministros Ecclesiæ in persona totius populi Deo offertur, alia particularis à singulari cuiusq; persona, siue pro se, siue pro alijs oblata: omissa oratione vocali particulari, tanquam illa, quæ quamuis utilis sit, non est tamen sub præcepto, nec diuino, nec humano, ut dicit D. Tho. in 2. conclus. de sola oratione vocali communi, ad quam ministri Ecclesiæ, ex præcepto ecclesiastico tenentur erit à nobis agendum. Quam quidem Vvitcleph, ut authtor est Thomas Vualdensis in initio quinti tomi, de sacramentalibus ea ratione repudiabat, quod ceu sanctissimum, & firmissimum fundamentum ducebat, nihil esse prorsus inter ecclesiasticas cæremonias permittendum, quod in sacra pagina non esset expressum. Quod etiam ante ipsum fuit fundamentum Lollardorum, & multò anteà Arrianorum, & nunc est Lutheranorum. Reliqua autem omnia appellabant Pharisæorum traditiones. Quare præcisa uerba consecrationis totam missam esse dicebant; & cætera adiectitia, nempe, vestes, lectiones, atque orationes, inuenta esse hominum affirmabant. Atque ideo horas canonicas penitus è suis Ecclesijs eradicarunt.

Cæterùm, ut quid in hac re dicendum sit innotescat, sit prima conclusio: Valde fuit consonum rationi, ad salutemque Christiani populi, quam maximè necessarium, Clerum instituere, cui præter sacramentorum administrationem, id etiam proprio munere incumberet, vt quotidie Deo, totius populi nomine, psalmos, & alias orationes communes offerret. Probatur: Inter omnia reipublicæ munia, atque functiones, religio, cultusque diuinus est, qui apicem tenere debet, cuius præcipua pars est Deū laudib. extollere, illumque nobis precibus placare, vt ex supradictis constat: ergo ratio naturalis dictat, quòd sicut militiæ milites mancipantur, & iudicatibus iudices, aliisque ministeriis, & functionib. sui magistratus, atq; ministri: sic etiam clerici apud Christianos deputentur, qui non solum sacramētis populum sanctificēt, doctrinaque & exemplo promoueant, verum etiam qui publico populi nomine, (quia id aliis artibus opificiisque & muneribus, ac negotijs occupati iugiter facere nequeunt) incessanter Deo laudes dicant, precesque fundant tanquā inter Deum & populum mediatores. Qui videlicet, sicut ministerium gerunt deriuandi ad populum gratiam per sacramenta, sic etiam & populi nomine gratias Deo vicissim rependant, & ab illo, quæ sibi necessaria sunt, subsidia poscant, ac potissimum peccatorum remissionem. Hac enim de causa sacerdotes peccata populi comedunt, hoc est, eleemosynas, quas populus in peccatorum remissionem offert,

1. Concl.

Particulares personæ assignari debent, quæ orationib. insistant.

fert, ut testatur Oseas cap.4. Accedit hæc etiam, & alia ratio: Nempe, quod cum huiusmodi laudum precumque celebratio, ea debeat lingua & arte, ac rerum peritia celebrari, qua tota plebs pollere non potest, quòd certæ ad id personæ constituantur, quæ sicut in cæteris artibus fit, doctæ sint faciendi, erit necesse.

2. Conclu.

Secunda conclusio: Nõ solũ decuit, particulares personas præfato muneri esse destinatas, verũ & statuta tẽpora, atque horas, quibus eiusmodi orationes, & laudes celebrarentur, & certa loca, quib. fierent. Et quidem de horis, atque temporibus determinatis plures possunt dari rationes. Prima: Quia quando temporis articuli cuique negotio fixi non fiunt, nec ordo esse potest, neque perpetuitas; quod vtrumque communibus orationibus faciendis est valde necessarium. Propter quod dicebat D. Paul. 1. ad Tessalon. ca.2. Ideò & nos gratias agimus Deo, sine intermissione. Et expressius c.5. Sine intermissione orate. Cuius certè intermissionis prohibitio adeo absolutè intelligi nequit, ut nullum refectioni aut somno tempus tribuamus. Sed est intelligendũ sine intermissione, hoc est, nulla temporis hora ad id constituta prætermissa. Est enim hoc ingenium nostrum, ut vbi tempore, quod nos rei faciendæ admoneat, non astringimur, statim negotia differamus. Quare qui in opere aliquo faciendo perpetuo durare constituit, quod ad id determinata tempore figat, erit necesse. Secunda ratio est; Quia cum populus ad prædictas laudes celebrandas concurrere debeat, quod certa tempora, quibus ad illas accedere possit, statuantur erit opus. Alioqui nec omnes simul concurrere esset possibile, nec etiam scire qua ratione familiaria negotia sint disponẽda, ne orationum religioni sint impedimento. Potest tertiò id ipsum probari: Nam si omnia tempus habent, & suis spacijs transeunt vniuersa sub cælo, vt dicit Sapiens Eccles. c.3. quod id orationi, quam maximè cõgruat oportebit, quæ inter vniuersa negotia altissimum silentium exigit; nec omnia tempora æqualem habẽt ad orandum aptitudinem. Noctis enim tranquillitas maximè ad orationem inuitat. Propter quod dicebat propheta: Media nocte surgebam ad confitendum tibi. Et ex alijs horis, antemeridianæ, quo sunt auroræ viciniores, & postmeridianæ, quo nocti magis accedunt, eo sunt orationi congruentiores, quia magis participant de noctis silentio. Quod verò etiam loca certa esse debeant, quibus laudum, atq. precum oblatio fiat, probat latè Vualdensis, in lib. de sacrament. tit. 17. c. 143. & sequent. contra Vviclephum templa abominantem, atque dicentem, Christum apud Ioan. c.4. nõ curasse de talibus, atq; adeò non plus ibi orandum esse, quam in stabulo porcorum. Quod etiam dixerunt Sagarelli hæretici, ut autor est Guido Carmelita in libr. de hæresibus hæresi. 8. sed quando nostram conclusionem historiæ tã sacræ, quam profanæ non conuincerent, inde satis probari deberet, quod cum reliquis publicis actibus sua sint loca distincta, ut forum ad iudicandum, Senatus ad consilia ferenda, scholæ ad docendum, & theatra ad ludos spectandos, nulla relinquitur ratio templorum religionem abnegandi, quibus cunctus populus in vnum congregatus Deum suum adoret: Eo vel maximè, quod cum cultus diuinus precibus, atque laudibus constans, res sit quædam sacratissima, ratio postulat, ut talis ei locus consecrari debeat: atque adeò vasa, vestimentaque, & alia ornamenta, quibus condecens maiestatis, quæ adoratur, repræsentatio fiat. Nec contrarium significauit Christus apud Ioannem cap.4. Nam quamuis mulieri interroganti, an Hierosolymis, vel in monte illo esset Deus adorandus, Christus responderit, Mulier crede mihi: quia venit hora, quando nec in mõte hoc, nec in Hierosolymis adorabitis Patrem. Venit enim hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu, & veritate. Nam, & Pater tales quærit, qui adorent eum. Spiritus est Deus, & eos, qui adorant eum in spiritu, & veritate oportet adorare: nulla ratione templa reprehendisse erit dicendus; sed tantum declarasse modum, quo fideles in Ecclesia Deum adorare debẽt, nempe, in spiritu & ueritate. Et si dicatur, nõ idcò Deum adorandum esse in Ecclesia, quia in spiritu & veritate oportet illum adorare, vt Christus testatur, pari ratione esset dicendum, quod nec in terra, nec in aere, nec in nemore, nec in domo, nec in loco quouis corporeo, sit adorandus, quod est apertè falsum. Si ergo in materiali loco oportet Deum adorare, quamuis Christus dicat, in spiritu & veritate, quomodo hoc ipsum repugnabit Ecclesiæ, quod nõ repugnat nemori.

Rationes propter quas particulares horæ sunt assignandæ orationibus faciendis

Consonũ est rationi vt particularia loca statuantur orationib. faciẽdis.

3. Concl.

Tertia conclusio: Quemadmodum personas, tẽpora, loca, & reliqua ornamenta diffinita atq; præscripta esse condecuit ad cultum diuinum, sic etiam & Psalmos, orationes, ac preces ad eundem cultum esse cõstitutas, est valde necessarium. Probatur. Tũ; Quia huiusmodi laudum cultum maxima prudentia, atque doctrina præfinitum esse oportet, quæ in singulis hominibus reperiri est impossibile, atque adeò opus est, ut ab Ecclesiæ primoribus, imo & à toto cœtu fidelium, cui Spiritus sanctus præest, sit inuentus, legeque firmatus, sicut & reliquas leges necesse est, non à singulis ciuibus, sed à tota republica, institui. Tum præterea: Quia sicut in reliquo cultu, sic etiam præcipuè in gratiarum laudũque actione, & in orationibus ac precibus est necessarium, ut totus Christianus populus vnitatem repræsentet, sitque vnus modus laudandi ac precandi Deũ sicut & unã fidem, & vnum baptisma, atq; vnum Deum profitendum esse docet Apostolus. Hæc autem concordia & vnitas seruari non poterit, nisi Psalmorũ, & orationum corpus atque substantia lege statuatur, quæ vniuersis Christianis sit communis. Dixi notanter, corpus & substantia. Nam nihil incongruit, imò est valde rationi consentaneum, vt variæ prouinciæ in horarum solutione nonnihil varient, vt Ecclesia, sicut à Salomone depingitur Reginam referat à dextris sponsi assistentem circumamictam varietate.

In Ecclesia oportet esse determinatos Psalmos & orationes.

4. Conclu.

Quarta conclusio: Ratio publicè Deum orandi per septem horas Canonicas diuisa, vt antiquissima est Ecclesiæ institutio: ità etiã & congruentissima, & decentissima, nempe, vt post matutinarum nocturnum officium, aliæ sex diurnæ horæ sequantur, videlicet, prima, tertia, sexta, nona, vesperæ, & completorium. Et quidẽ quod huiusmodi modus Deũ orandi antiquitus sit ab Ecclesia institutus constare poterit discurrendo per omnes horas. Nam de nocturno officio testatur D. Hieronymus super illud Matth.25. Media nocte clamor factus est, quod cũ traditio Iudæorum esset, Messiam media nocte uenturum, in similitudinem Aegyptij temporis, quanpo Phase celebratum est, & exterminator uenit, traditio apostolica (vt refertur) permansit, ut in die vigiliarum Paschæ, ante noctis dimidium populos dimittere non liceret, expectantes aduentum Christi. Et D. Isidorus lib.1. de Officiis, c.19. dicit in primitiua Ecclesia noctem in quatuor vigilias fuisse diuisam, modo, & ordine militari, & clerum similiter partitum fuisse in tres partes. In prima vigilia

Septẽ horæ Canonicæ antiquitus fuere ab Ecclesia institutæ.

D. Isidor.

prima

prima pars cleri canebat tres Psalmos. In secunda vigilia, secunda pars cleri canebat tondem, & in tertia vigilia idem fiebat ab alia tertia parte cleri, in quarta autem vigilia appropinquante aurora, conueniebant omnes ad recitandas laudes, qua ratione fiebat, ut nulla pars noctis vacua esset diuinis laudibus, ut sic Christus adueniens semper inueniret seruos suos vigilantes, juxta illud Marci cap. 13. Vigilate; nescitis enim quando Dominus veniat, sero, an media nocte, an galli cantu, an mane, ne cum venerit repente inueniat vos dormientes. Sed quoniā hoc pondus laboris iugiter & continue infirma caro ferre non poterat, omnes nocturni cum laudibus redacti sunt ad unā noctis vigiliā, quibusdam deuotis prima noctis vigilia totum officium decantāntib. ut maiori ex parte contingit in Ecclesijs cathedralibus, alijs autem, ut monachis nigris, in secūda noctis vigilia, & alijs, ut monachis albis, in tertia noctis vigilia, & tandem alijs, ut clericis cum reliquo populo, in quarta vigilia. Vt sic regula Euangelica, quæ de vniuersis non obseruatur ab omnibus, saltem integro officio teneri possit à singulis, sicque à summo diluculo Christi seruus Christum canat semper, & ante omne opus habeat horam orandi Canonicè, quæ opus humanum omne præcedat. Multa etiam sunt loca sacræ scripturæ, quibus nocturnarum laudum officium commendatur. Nam Psal. 118. dicit propheta: Media nocte surgebam ad confitendum tibi super iudicia iustificationis tuæ. Et alibi: Bonum est confiteri Domino, & psallere nomini tuo altissime, ad annunciandum mane misericordiam tuam, & veritatem tuam per noctem. Et rursus. Memor fui nocte nominis tui Domine. Et tandem in Psalm. 133. In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite Domino. Actuū etiam cap. 16. dicitur de Paulo, & Syla in carcere detentis, quod media nocte orantes laudabant Deum, & audiebant eos, qui in custodia erant. Et de Christo Domino affirmat Lucas cap. 6. quod erat pernoctans in oratione. Et Matthæ. cap. 26. quod media nocte in montem Oliueti ad orandum exiuit. Vbi discipulos increpans, quod vna hora non potuissent vigilare secū, & à Iuda traditus, & à Iudæis captus fuit. Quæ testimonia sufficientia proculdubio sunt, ut Christianum populum in nocturnis orationibus jugiter cōtineant, Vvitcleffistæ, ut author est Thomas Vvaldensis in lib. de Sacramentalibus, tit. 3. c. 25. sequuti Vigilantium quendam hæreticum peculiarem patronum ordinis Lollardini, qui primus cōtra sacras, vigilias audacter disputauit, propter quod D. Hieronymus eum confutans, peruerso nomine Vigilantij, Dormitātium illum appellauit in epistola ad Riparium presbyterum, matutinarum vigiliarum celebritatem, quam singulis noctib. frequentandam esse diximus, indignissimè contrectarunt, increpantes religiosos nostros, quòd illa utantur, atque dicentes, quòd cum Deus noctem hominibus ad quietem indulserit, nos eam vigiliis insumētes religionem Christianam grauem reddimus. Huius erroris mentionem facit D. Isidorus lib. 1. de officijs. cap. 22. in hunc modum, dicens. Est autē quoddam genus hæreticorum, superfluas existimātium sacras vigilias, & spiritali operi infructuosas, dicentes iura temerari diuina, qui noctem fecit ad requiem, sicut diem ad laborem. Qui heretici Græco sermone Letargici, hoc est, somniculosi vocantur. Sed proculdubio huius heresis falsitas ex testimonijs superius positis sufficienter conuincitur, atque etiam ex eo, quod, vt supra diximus, nocturna quies ad contemplationem, atque adeò ad orationem naturaliter inuitat, sensibusque à suo vsu cessantibus, pacatior mens introrsum redditur D. Hilarius super Psalm. 118. in illa uerba: Memor fui nocte nominis tui Domine, in hunc modum dicit. Scit præcipue nocturno tempore diuini esse à nobis nominis recordandum. Scit tunc maximè custodiam Dei legis à nobis esse retinendam, cum subrepunt animo impuræ cupiditates, cum stimuli vitiorum per recens assumptum cibum corpus exagitant. Tunc Dei nomen recordandum, tunc custodienda eius lex est, pudicitiam, continentiam, timorem Dei statuens. Nouit hoc præcipue tempore Dominum esse orandum, deprecandum, promerendum. Dicens in alio loco: Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo. Non est periculoso nocturnarum vigiliarum otio animus relaxandus: sed in omnibus deprecationibus, in confessionibus peccatorum occupandus est: ut cum maximè corporis uitiis datur opportunitas, tunc præcipuè eadem uitia, diuinæ legis recordatione frangantur. Hæc Hilarius. Quibus uerbis apertè declarat, ob eam etiam rationem nocturnis uigilijs, & orationibus instandum, quia tunc præcipue uitia subrepunt, quibus diuinæ legis recordatione obsistere est necessarium.

Heresis Vuicleff, &c. Vigilantij.

D. Hilar.

De horis similiter diurnis nonnulla extant sacræ scripturæ testimonia, quib. illarum mentio fit. Nam tertia, sexta, & nona, adhuc ipsis Apostolis viuentibus, erant ad orandum celeberrimæ. Actorū enim cap. 1. dicitur, quòd post Asensionem Domini, manserunt Apostoli Hierosolymis unanimiter in oratione perseuerantes. Nec dubium est, eo loco fieri sermonem de oratione communi, atque solemni, qualis est ea, quæ modo à clericis in choro frequentatur. Vnanimiter namque ex proprietate sermonis, non tantùm cordium unitatem, uerum & vocum concordiam significat. Postea aūt dr̄ ca. 2. quod hora tertia Spiritus sanctus illis apparuit linguarum, atque cordium inflammator. Nec potest negari, Apostolos tunc destinatos Psalmos dicere. Qua de causa Ecclesia modo ad tertiam vtitur Hymno: Nunc sancte nobis spiritus. De sexta fit mentio Actorum 10. Vbi dicitur, Diuum Petrum circa horam sextam in superiora domus ascendisse, ut oraret. Et de nona legitur Actorum 3. quod Petrus & Ioannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam. Quin potius D. Cyprianus in lib. de oratione Dominica affirmat Hebræis etiam fuisse in more, ut orarēt tertia, sexta, & nona. Quod & probat ex Daniel. cap. 6. Vbi habetur, quod ipse cōtra Hierusalem ter in die flectebat genua, adorabatque, & confitebatur corā Domino Deo suo; sicut antea facere consueuerat. Erat enim tunc Prophetis solemnis stans, fixisq; horis, concinendi vsus. Quare 1. Reg. ca. 10. dixit Samuel ad Saulē: Cū ingressus fueris vrbem obuiā habebis gregē Prophetarum descendētiū de excelso, & ante eos Psalterium, tympanum, & tibiam, & citharam, ipsoque prophetantes, hoc est, spiritu prophetico psallentes. Et insiliet in te spiritus Domini, & prophetabis cum eis. Vnde in Prouerbium exijt. Nunquid Saul inter Prophetas. Erant autem isti Prophetæ homines quidam deuoti, & religiosi, quos Samuel, ad statis horis Deum laudandum, cōgregauerat, qui etiam habebant spiritum propheticū, vt declarat Lyranus super istum locum. Et addit Cyprianus, loco citato, in illis tribus horis ab Hebræis in vsu habitis, præsignatum fuisse mysterium Trinitatis, quod nouissimis temporibus manifestandum erat. Eundem prorsus horarum numerum, scilicet

De horis diurnis.

Hebræi orabāt hora tertia, sexta & nona.

licet, tertiæ, sextæ, & nonæ, fundat Isidorus lib. 1. Offici. cap. 19. in eisdem verbis Danielis.

D. Isidor.

Horæ primæ, hoc est, orationis, quæ fit in prima hora diei, non est tam frequens mentio in sacris literis; nec eius institutio videtur esse adeo antiqua, sicut institutio aliarum horarum. Eius tamen mentionem facit D. Cyprianus loco superius citato. Vbi dicit Nobis, fratres charissimi, præter horas antiquitus obseruatas, orandi spatia, & sacramenta creuerunt. Nam & mane orandum est, ut resurrectio Domini in matutina celebretur. Vocatque matutinā, quam nos primam appellamus. Et Cassianus lib. 3. de institutis monachorum. capit 4. dicit. Sciendum hanc matutinam, quæ obseruatur maxime in occidentalibus regionibus, canonica sanctione fuisse prius institutam. Fundaturque hæc oratio in illo Psalm. 5. Quoniam ad te orabo Domine: mane exaudies vocem meam. Et Psal. 54. Vespere, & mane, & meridie narrabo & annunciabo: & exaudiet vocem meam.

De vesperis & completorio.

De vesperis meminit D. Basilius, & D. Cyprianus locis citatis. Earundemque fit mento in concilijs Laodicensi Canon 18. & Tarraconensis Cano. 10. Huiusque horæ conuenientia colligitur ex illo Psalmi nuper citati Vespere, & mane, & meridie, &c. De completorio quod duodecima hora à patribus appellabatur, vt est videre in concilio 2. Turonensi Canone 19. præter duos sanctos citatos, facit mentionem D. Ambrosius supra Psalm. 118. Qui dicit dum de completorio agitur, venire sibi in mentē, auium recordationem, quę dum eunt cubitum, quasi peracto lętè munere, æthera cantu mulcere consueuerunt. Quod velut à surgente, & occidente die, semper instaurare consueuerunt, ut vel decurso, vel adorto nocturno, diurnoque tempore, iustas laudes suo referant creatori. Ex dictis omnibus colligitur, hanc rationem Deum orandi per septem horas Canonicas diuisam, antiquissimam fuisse Ecclesiæ constitutionem, quod fuit primum in quarta cōclusione à nobis propositū. Sed quod eadem fuerit conuenientissima, atque congruentissima, probatur. Tum: quia sic, iuxta Christi præceptum & Pauli monitum, iugis, nec intermissa in nobis persistit Dei memoria, laus, gratiarum actio, deprecatio, & fauoris petitio. Tum etiam; quia hoc numero septenarij plura mysteria in sacris literis, (quæ colligit glossa super cap. presbyter, de celebratione missarum.) significari consueuerunt: Ad quæ attendisse videtur Regius Vates quando Psalm. 118. dicit: Septies in die laudem dixit ubi. Septem etiam sunt dies, quibus mundus fuit perfectus. Tot sunt dona Spiritus sancti. Tot mundi ætates: & tot petitiones, quæ in oratione Dominica continentur. Gabriel super Canon. Lect. 13. hunc septenarium numerum horarum accomodat Christo, & eius passioni. Ità ut matutinali hora captus intelligatur, & per reliquas diei passus. Vnde versus consurgit. Hęc sunt septenis propter quæ psallimus horis. Matutina ligat Christum, qui crimina purgat. Prima replet sputis. Causam dat tertia mortis. Sexta cruci nectit. Latus eius nona bipertit. Vespera deponit. Tumulo Completa reponit. De his etiam septem horis Canonicis, & de ratione, & numero Psalmorum, qui in illis canũtur, fit mentio in Cōcilijs superius positis, & in Agatensi Cano. 21. & in concilio Gerundensi. Can. 10. & in Turonensi 2. Can. 19. in Tolet. 4. per multa capita. Quorum etiam multa congerit, Gregorius septimus, in c. in die resurrectionis, de consec. d. 5.

4. Dubiũ

Sed est iam aliud dubium, vtrùm cantus Ecclesiastici, atque musica, quæ horis Canonicis, & alijs

A sacris officij adhiberi consueuit, sit conueniens. In qua re fuit hæresis cuiusdam Hilarij, de quo meminit D. Augustinus lib. 1, Retractationum capit. 11. Qui omnes cantus, qui in Ecclesia dicuntur, irridet quam maxime. Hunc errorem posteà suscitarunt Vvaldenses dicentes, frustra tempus teri in canticis, Ecclesiasticis. Quos deinde sequutus est Ioannes Vvitcleff Anglicus. Qui adeò canticis Ecclesiasticis detraxit, ut cantantes in Ecclesia vocauerit sacerdotes Baal. Quibus cũ clamore orantibus Helias Propheta dixit: clamate voce maiori, Deus enim vester forsan cum alio loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere, aut certe dormit, vt excitetur. Præcipua argumenta; quibus hæc hæresis probari potest, de B sumuntur primum ex cap. 1. lib. 1. Regum, vbi de Anna matre Samuelis dicitur, quod pressis labijs adeò silenter orabat, ut temulenta appareret. Quod exemplum quasi orantium figura inter sanctos est celebratissimum.

1. argum.

Secundo ex verbis Christi, apud Matth. cap. 6. dicentis: Tu autem cum oraueris intra cubiculum tuum, & clauso ostio tuo ora patrem tuũ in abscōdito, & pater tuus qui uidet in abscōdito, reddet tibi.

2 argum.

Tertiò, sic argumentor: Deus noster non est surdus, nec dormiens, ut clamoribus nostris, quibus excitetur, indigeat: ergo frustra illi orationes adhibentur.

3. argum.

Quartò: Qui cum Cæsare cantando colloqueretur, aut aliquid ab eo altissimis vocibus, & musico C artificio deposceret, proculdubio ridiculus haberetur: quid ergo sic coram Deo fari non verebimur, qualiter coram Cæsare non auderemus? Hoc argumento vtebantur Lutherani, ut autor est magister Soto lib. 10. de iustitia, quæstione 5. articulo 2. qui illud ab eis se audiuisse testatur.

4. arg.

Vltimò: Autor operis imperfecti apud Chrysostomum Homilia 13. affirmat, quod ex clamorosa oratione, multa nascuntur mala, maximè hæc tria. Primum, quod clamorosa voce orans non credit Deum vbique esse, & secreta audire. Secundum, qđ mysteria secretarum suarum petitionum, quæ fortè non oportebat alterum, præter Deum scire, auribus bonorum, & malorum audienda committit. Ter D tium, quod clamorosè orans, alterum iuxta ipsum astantem orare non sinit, ut experientia constat: ergo ratio postulat, vt ab Ecclesiasticis orationibus cātus & alijs strepitus arceantur.

Vlt. arg.

His tamen non obstantib. sit prima conclusio. Vti cantibus, atque musica in sacris orationibus, res est satis antiqua, legeque tum veteri, tum noua, tum etiam naturali comprobata. Et quidem de lege veteri res est manifesta. Nam Psal. 68. dicit Regius Vates: Laudabo nomen Dei cum cantico. Et Psal. 64. Te decet hymnus Deus in Syon. Psalm. 99. Introite portas eius in confessione; atria eius in hymnis: confitemini illi. Iudith cap. 16. Hymnum nouum cantemus Domino Deo nostro. Est autē hymnus vox E Græca, Latinè tantum valens, ac cāticum, siue laus, quæ Deo tribuitur. Vnde D. August. super Psal. 72. in expositione tituli sic ait. Hymni, laudes sunt Dei cum cantico. Hymni, cantus cōcinentes laudē Dei, si sit laus, & non est Dei, non est hymnus. Oportet ergo, ut sit hymnus, ut habeat hæc tria, & laudē, & Dei, & canticum. Hæc Augustinus. Cui sententię subscribit D. Isidorius lib. 6. Etymologiarum capit. 34. in hunc modum dicens. Hymnus est canticum laudātium Deum proprie. Aut hymni sunt concinētes laudē Dei. Si sit laus, & non est Dei, non est hymnus. Si sit, & Dei, & laus, & non cantetur, non est hymnus. Hæc Isidorus. Cum ergo in veteri testamento

1. Conclu.

Vsus cātādi in sacris officijs fuit in veteri lege comprobatus.

mento multoties dicatur Deum in hymnis esse laudandum manifestè conuincitur vsum illius fuisse, diuinis laudibus,& orationibus cantus,& alia musicorũ genera commisceri. Idem etiam probatur ex illo Psalmi 32. Cantate ei canticum nouum, bene psallite ei in vociferatione. Et lib.2.Reg.cap.6.dicitur, quod cum Dauid, & vniuersus populus, qui erat cum eo adducerent arcam Dei de domo Aminadab,ludebant coram Domino in omnibus lignis fabrefactis, & citharis, & lyris, & tympanis,& sistris,& cymbalis.Et paulò inferius, cum arca duceretur de domo Obededon dicitur,quod Dauid percussit in organis, & saltauit totis viribus. Iosephus quoque lib. 6. antiquit. Explicat instrumenta, quibus Dauid in diuinis laudibus celebrandis vtebatur. Quorum etiam fit mentio lib.2.Paralyp.cap.5.

Cantus sacris officijs admixtus receptus est in lege noua.

In lege noua similiter extat huius rei exemplum in Christo Domino.Qui,vt habetur apud Matthęũ ca.26.instante morte sua,post cœnam vltimã hymno dicto cum discipulis suis exiuit in montem Oliueti.Et D.Paulus ad Ephes.5.fideles adhortat,ut intelligentes,quæ sit voluntas Dei, nolint inebriari vino,in quo est luxuria,sed impleantur Spiritu sancto, loquentes sibimetipsis in Psalmis, hymnis,& canticis spiritualibus,cantantes,& psallentes in cordib. suis Domino,&c.Pro hoc etiam facit quod Actorũ 16.legitur de Paulo & Syla,nempe,quod media nocte adorantes laudabant Dominum, & audiebant eos, qui in custodia erant. Subitò autẽ terræmotus factus est magnus, ità, ut mouerentur fundamenta carceris,& statim aperta sunt omnia ostia, & vniuersorum vincula soluta sunt. Si autem non liceret altè,& cum clamore,& cum cantu orare,quomodo ad clamorosam orationẽ Pauli & Sylæ, tot miracula facta fuissent? Denique hic fuit totius Ecclesiæ vsus. Non nouus, sed ab ipsius nascentis exordio, vsque ad nostra tempora conseruatus. Et vt cætera de hac re testimonia omittam, vnum citabo, eò cæteris efficacius, quò ab homine extraneo, & nostræ religionis inimico prolatum est.Plinius.Secundus in quadam epistola ad Traianum de Christianis, tunc (vt sic dicam) nascentibus loquens ait: Affirmabant autem hanc fuisse summam,vel culpæ suæ,vel erroris, quod essent solini stato die ante locẽ conuenire, carmenque Christo quasi Deo dicere secum inuicem. Et Eusebius Cæsariensis lib.2.Ecclesiasticæ historiæ cap.17.enarrans qualiter Philo Iudæus omnia Ecclesiasticæ institutionis initia,& originẽ Apostolicæ traditionis descripserit dicit, illum hoc etiam de Christianis narrasse,quod vnus ex omnibus consurgens in medio,Psalmum honestis modulis concinebat,& præcinenti ei vnum versiculũ, omnis multitudo respondebat. Et paulò inferius habitationes eorum, quales illę fuerint,describens,sic ait:In singulis regionibus sacrum domicilium est; quod semnion,& monasterion vocatur.In quo manentes honestæ ac sanctæ vitæ ministeria celebrãt; nihil illo inferentes, nec potum, nec cibũ nec aliud quidquam eorum,quæ ad corporis sunt sustentationem necessaria; sed leges & oracula prophetarum, & hymnos, ac reliqua huiusmodi; quibus scientia, & pietas augescunt, & consumantur. Imo & de eo, quod de nouo Psalmos componebant ad hunc modum scribit. Itaquè non modò diuina contemplantur;sed cantica,& hymnos ad Deum,sacrationibus omnis generis metrorum, & carminum rhythmis grauiter construunt. &c. Socrates quoque Constantinopolitanus libro 6. historiæ Ecclesiasticæ capitulo 9. referens vnde initium sumpserit, vt antiphonæ, & responsoria in Ecclesia cantarentur

A sic dicit,Ignatius Antiochiæ Syriæ tertius ab Apostolo Petro Episcopus, vnà cum Apostolis aliquando conuersatus visiones angelorum,responsorios hymnos,sanctam Triadem laudantium vidit: & modũ visionis Antiochiæ Ecclesiæ tradidit. Vnde & ad omnes Ecclesias ista traditio promanauit. Et hæc est ratio responsoriorum,& hymnorum. Hæc Socrates. Ex dictis omnibus colligitur fuisse primum Apostolorum institutum, ut fideles quando conueniunt in Ecclesia psalmos, & hymnos cantent.

Cãtus sacris officijs admixtus naturali rationi est cõformis.

Probauimus iam vsum canendi, tam ueteri, quã noua lege fuisse comprobatum, restat modo probare illum sacris officijs,& orationibus admixtum, naturali etiam legi, atque rationi esse conformem. B Quod ut faciamus supponendum est, quod horæ canonicæ,& quæcunque alię preces, quibus religio Deum colẽdi consistit,triplicem possunt inter nos, & Deum habitudinem continere.Prima est laudationis diuinæ, quam ei propter seipsum tanquam summo bono debemus. Hac enim de causa Deo à nobis debetur confessio,quod est summè infiniteq; bonus,iustus,misericos, omnipotens, & quidquid boni in rebus existit immensa sua continet essentia. Ex quo fit,vt ei hymnos,Psalmorumque laudes cõcinamus. Secunda habitudo est petitionis, qua quidquid nobis ad vitam,salutemque tam temporalem,quam spiritualem necessarium est, ab ipso petimus,confitentes,nos suas ipsius esse creaturas,atque C adeò nihil nobis boni nisi ab ipso posse contingere.Tertia habitudo est gratiarum actionis, quando enim oramus,non solum Deum laudamus, aut ab eo aliquid petimus, verum etiam gratias agimus pro receptis ab ipso beneficijs. Hoc supposito, probatur nostra conclusio: Siue in orationibus & sacris officiis habitudinem laudationis diuinæ, siue habitudinem petitionis,aut gratiarum actionis consideremus, cantus aut musica illis non repugnat,sed cõgruit quam maximè:ergo legi naturali, atque rationi est conforme,vt ipsis cantum, & musicam admisceamus. Consequentia est nota, & antecedens probatur quo ad singulas eius partes. Et primò, quòd cantus,& musica laudum conditioni non repugnet, D sed potius ei maximè congruat patet manifeste. Tum: quia si naturale hominum ingenium consulamus, inde heroica carmina ortum habuisse intelligemus, vt ipsis sonoro metro decurrentibus, Heroum laudes,& gesta canerentur. Quod & poeta Latinus Aeneidos principio significauit dicens: Armam virumque cano.Quare Arist.8. Polit.ca.5. & Boetius in prologo Musicæ, permultum Musicam, ceu rem ad morum affectus ualde conferentem,commendarunt. Tum etiam; quia symphonia in eiusmodi canendis laudibus adeò est naturalis,ut ipsi authori naturæ in cælis hoc modo concini referant sacræ literæ. Apocalypsis enim cap. 4. de sanctis animalibus testatur Ioannes,quod requiem E die ac nocte non habentibus,dicunt: Sanctus, sanctus,&c. Vnde Ecclesia in præfatione Missæ Deũ deprecatur, ut quemadmodum cœli cœlorumque Virtutes,Cherubim quoque ac,Saraphim, socia exultatione clamare nõ cessant: sic etiam,& nostras voces cum ipsis admitti iubeat, socia exultatione dicentes: Sanctus sanctus Dominus Deus Sabaoth. Propter quod non immeritò sunt plures Doctores, qui veris vocibus licet supernaturalibus Deum in cœlestibus laudari fateantur. In cuius rè testimoniũ adducunt,quod angeli,nato Domino,pastoribus apparentes, nõ solum diuinæ gloriæ splendore fulserunt,verum & vocibus intonuerunt, Gloria in excelsis Deo. Vnde quod passim in Apocalypsi legimus,

Cãtus nõ repugnat laudationi sed potius congruit.

mus, sanctos homines personaturos alleluia, & laudes, & cantica, non translatiuè, & metaphoricè, sed vera voce, ac sonora intelligendum esse habet D. Thomas ex Augustino, & Glossa in 2. distinctio. 2. quæstione 2. artic. 2. ad 5. & in 4. distin. 44. quæstione 2. articulo 1. quæstiuncula 1. in corpor. & ad 4. Qua autem ratione voces illæ & loquelæ formentur in cœlo Empireo, cum ibi non sit aer, in quo solo nata est vox formari, & deferri ad aures audientium, quę difficultas difficillima visa est Henrico quodlibe. 7. q. 7. alterius est negotij. Vos de hoc videre poteritis, apud Abulen. in Matthæum cap. 25. quæst. 160. & apud Diuum Thomam locis modo citatis, & latissimè apud Magistrum Soto in 4. distinctione. 49. quæst. 4. artic. 5. Quòd verò nec etiam solenni orandi religioni, quatenus gratiarum actionem continet, cantus aut musica repugnet, sed congruat quàm maxime, hinc inde satis conuincitur, quod Christo Domino in more, & vsu id fuisse testatur D. Matth. cap. 26. Postremam enim cœnam enarrans ait: Et hymno dicto, exierunt in montem Oliueti. Quibus verbis significatur Christum cum discipulis suis gratiarum actiones cantando fecisse. Est enim hymnus laus cum cantico, ut ex Diuo Augustino & Diuo Isidoro paulo antè docuimus. Quare idem Augustinus in libello, quem de laude spiritualium canticorum inscripsit, ex eo, quòd Zacharias hymni voce prophetauit, & Angeli, Gloria in excelsis Deo intonuerunt, & pueri Hierosolymitæ, Osanna inclamauerunt, & Christus hymnum cum discipulis concinit, in hunc modum colligit. Quis iam habito tali documento de psalmorum, & hymnorum religione dubitauerit, quando ille, qui à cœlestibus adoratur, & psallitur, ipsum cum discipulis hymnum in gratiarum actionem cantasse perhibetur? Tandem, quod nec sacris officijs, & orationibus quatenus preces continent cantus, & musica repugnet, probari potest ex eo, quod legitur Actorum 16. de Paulo & Syla; qui in carcere detenti media nocte adorantes laudabant Deum, nimirum suam causam illi proponentes, & subito terræ motus factus est, &c. Vbi secundum Bedam alia litera habet, & hymnū dicebant. Adnotatque iste author eo in loco hymnorum psalmorumque uim, admonens, vt quicunque fidelium in tentationes varias inciderit cum Paulo & Syla inter carceris tenebras hymnizet, & cum Psalmista Domino canat: Tu es perfugium meum à pressura, quę circundedit me. Sed, ne dum nostram conclusionem ratione naturali probare contendimus, ad sacras literas recurrere videamur, ex secularibus literatura aliquot exempla, & testimonia mutuabimus, quæ in nostros vsus conuertemus, iuxta præscriptum canonem Diui Augustini libro 2. de Doctrina Christiana cap. 40. Nam quod carmina auribus Dei sint gratissima, Flaccus ad Augustum in epistola 1. libri secundi, in hunc modum dixit: Carmine Dij superi placantur, carmine Manes. Et Ouidius libro 1. Tristium: Exorant magnos carmina sæpè deos. Quinimò oec preces olim ad diuos fundebantur soluta oratione apud Ethnicos Theologos: sed metrica, vt patet ex hymnis Pindari. Et Macrobius libro secundo, in Somn. Scipionis. capit. tertio, in sacrificijs, & Deorum laudibus carmina olim adhiberi solita. Quod & ex Neotericis tradit Bartholomæus Cassanæus Catalogi gloriæ mundi, part. 10. consideraт. 51. Et Aristotel. lib. primo, Cœli, Deum hymnis honorari solitum à Pythagoricis tradit. De quo Iacobus de Valentia super, Te Deum laudamus. Ex dictis omnibus infertur, quod cum cantus, atque musica diuinis officijs & orationibus

Cantus cō gruit gratiarum actioni.

Cantus cō gruit petitionibus.

Arrag. de Iustitia & Iure.

A admixtus, tum ad laudandum Deum, tum ad gratias agendum, tum etiam ad ea, quibus indigemus, impetrandum valde conducat, ratio naturalis dictat, vt eis in Ecclesia utamur; sicut de facto utuntur fideles.

Potest præterea id ipsum alia ratione probari, quæ talis est: omnis religionis cultus in nostram vtilitatem est institutus, sed inest cantui atque musicę, ad animi nostri affectus sedandos inflammandamque mentem nostram in Deum, maxima vis: ergo ratio naturalis dictat illis in diuinis officijs esse vtendum. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur ex Aristot. octauo Polytic. capit. 5. sic dicente: habet musica naturalem voluptatem, per
B quam illius vsus cunctis ætatibus, cunctisque moribus est acceptus. Et infra: Harmoniarum distincta est natura, ita, vt qui audiunt aliter disponantur, nec vno modo se habeant ad vnamquamque ipsarum, sed ad quasdam flebiliter, & contractè magis, puta, ad eam, quæ appellatur Lydia mixta; ad quasdam verò mollius secundum mentem, ad aliam mediocriter. Phrygia verò distrahit, ac rapit animum, &c. Ex quibus tandem colligit Musicam, posse animi mores in melius permutare, quam ob causam pueri in ea sunt instruendi. Quod, & docet Philo libro de agricultura, pagina 166. Docet præterea ibidem Aristoteles, cognationem quandam esse nobis cum harmonijs & rhythmis,
C & multos iam olim sapientes dixisse, animum hominis aut esse, aut habere harmoniam. Isti verò sapientes fuere ante Aristotelem Pythagorici, & Platonici, & post ipsum Iamblicus, Alexander Aphrodiseus libro primo, problema. problemate 119. Quintilianus libro primo, capitulo decimo sexto, Boetius libro primo, de Musica, capitulo primo, Plutarchus in Symposiacis, & ex modernis Cœlius Rhodiginus libro quinto, lectio. antiquar. à capitulo vigesimo, sed præ reliquis Diuus Augustinus libro nono, Confess. capitulo sexto, & septimo, vbi ait: Quantum fleui in hymnis & canticis tuis suaue sonantis Ecclesiæ tuæ vocibus commotus acriter. Voces illæ influebant auribus meis, & eliquebatur
D veritas tua in cor meum, & ex ea æstuabat inde affectus pietatis, & currebant lachrymæ, & bene mihi erat cum illis. Non longè cœperat Mediolanensis Ecclesia genus hoc consolationis, & exhortationis celebrare, magno studio fratrum canentium vocibus, & cordibus. Nimirum annus erat, aut non multò amplius, cum Iustina Valentiniani Regis pueri mater, hominem tuum Ambrosium persequeretur hæresis suæ causa, qua fuerat seducta ab Arrianis. Excubabat pia plebs in Ecclesia mori parata cum Episcopo suo, seruo tuo. Ibi mater mea ancilla tua, sollicitudinis, & vigilarum primas partes tenens, orationibus viuebat. Nos adhuc frigidi à calore
E spiritus tui, excitabamur tamen ciuitate attonita, atque turbata. Tunc hymni, & psalmi, vt canerentur secundum morem orientalium partium, ne populus mæroris tædio contabescerer, institutum est; & ex illo in hodiernum retentum, multis iam ac pene omnibus gregibus tuis, & per cætera orbis imitantibus. Et libro decimo, capitulo trigesimotertio, iterum ait. Nunc in sonis, quos animant eloquia tua, cum suaui & artificiosa voce cantantur, fateor aliquantulum acquiesco, non quidem vt hæream, sed vt surgam, cum volo. Omnes enim affectus nostri habent proprios modos in voce & cantu; quorum nescio, qua occulta familiaritate excitentur. Et paulò inferiùs;

Alia ratio conclusionis.

Mens nostra habet cognationem cum musica.

D. Aug.

Cum reminiſcor lachrymas meas, quas fudi ad cantus Eccleſiæ tuæ in primordijs recuperatæ fidei meæ, & nunc ipſo commoueor. Hactenus Auguſtinus. Ex cuius verbis apertè conſtat, quantum cantus Eccleſiæ mentibus audientium prodeſſe poſſint; ſi ſuaui modulatione cantentur. Huc etiam ſpectare dicit D. Tho. 2.2.q.91. illud Iſaiæ cap. quadrageſimo octauo. Laude mea infrænabo te, ne intereas. Nam diuinis canticis infrænatur homo, & coercetur, ne per vitiorum præcipitium rapiatur. Scio hunc locum Iſaiæ ſic ab alijs verti. Frænum inijciam mihi tui cauſa, vt ſint uerba Dei, qui propter nos aliquando humanitatis frænum, ſibi iniecturus erat, quo à furore, & ira, qua olim in homines ſolebat excandeſcere, ſeipſum repararet, & cohiberet. Sed de hoc alibi.

Nota.

2. Concl. Secunda concluſio: Hac noſtra ętate in cantu, & muſica ſacris officiis adhibita, non rectus ſeruatur modus, ſed ſunt multa inordinata, & reprehenſione digna. Probatur. Omnis exterior pſallendi, & cantandi ratio in Eccleſia, ad interiorem animi deuotionem excitandam, & alendam, eſt inſtituta, ergo tantum illud, quod ad id conducit eſt probandum, & cætera ſunt reprehendenda. Admiſcentur autem hac noſtra ætate, multa in canticis, quæ potius obſtant, quam proſunt deuotioni: ergo illa non conuenientia, ſed magis inordinata, atque peccatum erunt dicenda. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur, aliquibus in medium adductis, quibus hac noſtra tempeſtate in canticis delinquitur. Primum eſt ſummum ſtudium, quod ponitur in eo, quod officium canonicum magna vocum, & inſtrumentorum varietate decantetur inductis ad id, ſummo pretio, magnis, & peritiſſimis hominibus. Cum tamen in Eccleſia multa alia ſint maioris momenti, quæ neglecta iacent. Ex quo fit, vt canonici, qui habent munus cantandi, diuitiis, & honoribus abundent. Parochi verò, qui altius in Eccleſia munus exercent, docendi, ſcilicet, & erudiendi populum Chriſtianum, nulla ratione cum his, nec in honore, nec in diuitiis ueniant comparandi: quod bene deplorarunt patres concilii Tridentini. Alterum vitium, hac noſtra tempeſtate in muſica inuentum eſt, quod multa taliter canuntur, vt nullo modo quid dicatur, percipi poſſit. Quo fit, vt fructus in uerbo diuino, in pſalmis & hymnis exiſtens, pereat.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, an inter ſacras preces licitum ſit quidquam decantare, quod in ſacris literis non contineatur. Vt, verbi gratia, carmina humano ingenio compoſita. Concilium enim Laodicenſe canone ultimo, id omnino interdicere videtur. Sed in hoc ſit tertia cōcluſio: Hymni, & orationes humano ingenio compoſitæ, prudenter tamen, atque piè, licitè poſſunt in diuinis officijs vſurpari. Hanc concluſionem diffinit concilium Toletanum 4. ca. duodecimo. Vbi ex ijs hymnis, quos Hilarius, & Ambroſius compoſuerunt, eos approbat, quibus nunc vtimur. Poteſt etiam idem probari, ex illo verſiculo: Gloria Patri, & Filio, & Spirituiſancto. Et ex adiunctis cantico Angelorum, nempe, Laudamus te, &c. & ex vniuerſis orationibus, quas nunc cantat Eccleſia, quæ ingenio humano fuerunt compoſitę, nec in ſacris literis continentur.

3. Concl.

4. Concl. Quarta concluſio. Orationes & carmina humano ingenio compoſita, quæ aut uerbis, aut ſententia ſunt inepta, cuiuſmodi erant plurima in breuiariis antiquis, nulla ratione poſſunt licitè diuinis officijs admiſceri. Hoc dicit expreſſè concilium Laodicenſe citatum. Et ratio eſt manifeſta. Nam illa verba, & carmina ſua ineptitudine aures audientium offendunt, eorumque animos diuertunt, quod eſt contra finem orationis.

5. & ult. Conclu. Quinta concluſio, & ultima: Miſcere ſacris precibus carmina, uel obſcœna, vel profana, vel iocularia, aut illorum numeris vti in pſallendo; res eſt perabſurda, peccatumque mortale ex genere ſuo. Dico ex genere ſuo. Nam aliquando ex leuitate materiæ, uel ex pio affectu dicentium (ut quando quis animo aliquorum dierum celebritatem omnibus modis reddendi lætiſſimam, id facit, quamuis non ſecundum ſcientiam) tantum erit peccatum veniale. Probatur noſtra concluſio. Tum, quia huiuſmodi carmina non ſolum faciunt perire fructum deuotionis, cuius cauſa oratio eſt inſtituta; ſed etiam quod peius eſt, animos hominum riſu diſſoluunt, & ad laſciuiam conuertunt, illaque re, qua meliores efficiendi erant, peiores redduntur. Tum etiam, quia & locis, & rebus ſacris, & ipſi Deo magna fit irreuerentia. Eſtque ſummopere dolendum, quòd id, quod honeſtus homo coram ſe dici nunquam eſſet paſſus, etiam in conuiuijs, illud publice alta voce inter ſacras preces, vbi ad modeſtiam, & temperantiam addiſcendam conuenimus, cantetur.

Ad 1. arg. Reſtat nunc reſpondere ad argumenta in principio facta. Ad primum, ut reſpondeamus aduertendum eſt, duplicem eſſe orationem quæ coram Deo fit: vnam priuatam à ſingulari perſona factam; aliam publicam, quæ ab hominum conuentu in vnum congregato fit. Primam orationem expedit magis eſſe cum ſilentio, quam cum clamore. Tum; quia ſic cum clamore orans impediret alium, ne ità quiete apud ſe orare poſſet, cum ſuis vocibus alterius ſenſum ad ſuos ſermones raperet. Tum etiam; quia ſic publicè orans, ſuas ſecretas petitiones, quas fortè non expedit alium ſcire, auribus bonorum, & malorum audiendas committeret; & ita contingeret, ut ab hominibus, quibus ſua ſecreta reuelat, derideretur. Ex propter hoc laudatur Anna Samuelis mater, de qua orante Dominum pro impetrando filio, dicitur in libro primo Regum: Porro Anna loquebatur in corde ſuo, tantumque labia illius mouebantur, & vox penitus non audiebatur. Itaque primum argumentum ab hæreticis factum procedit de oratione particulari, nos autem in præſenti loquimur de orationibus communibus, quibus muſicam adiungi, honeſtum, & congruum iudicamus.

Ad 2. arg. Ad ſecundum argumentum reſpondetur, Chriſtum illis uerbis non prohibuiſſe publicè orare, ſed tantum prohibuit, ne hac intentione, aut animo quis oret in publico, vt ab alijs uideatur. Itaque nō prohibet opus, ſed intentionem. Quod ita eſſe colligitur ex præcedentibus eiuſdem Chriſti uerbis. Præcedentia enim, & ſubſequentia ſunt, quæ uerum literæ ſenſum manifeſtant. Præcedentia autem Chriſti uerba hæc ſunt. Cum oraueritis, non eritis ſicut hypocritæ, qui amant in ſynagogis, & in angulis platearū ſtantes orare, ut videantur ab hominibus. Amen dico vobis receperunt mercedem ſuam. Et ſtatim ſubiungit: Tu autem cùm oraueris, &c. Præcedentibus verbis prohibuit intentionē malam, ut conſtat, quæ eſt, cum quis orat, ut videatur ab hominibus. Et ſequentibus præcipit bonam intentionem, videlicet, ut hac ſola intentione oret quiſque, ut videatur à Deo. Vnde, ſi quis hac intentione etiā publicam orationē faciat, intentio ſua eſt ſecreta, id eſt, ut ſecretè fiat, quia ad ſolum Deum

cam

eam dirigit, quamuis opus fuerit publicum. Et in hoc bene agit. Imò sępe necesse est, ut sic fiat; Quoniam ut ait D. Augustinus, Si non habuerimus inspectores, nullos etiam habebimus imitatores. Si verò orans optat ab aliquo uideri, quantumlibet clandat ostium cubiculi, in quo orat, iuxta tamen Christi intentionem, in publico orat, quoniã Christus magis animum attendit, quam opus. Et opus ipsum nunquam bonum, aut malum censetur, nisi, quia à bono, aut à malo animo procedit.

Ad tertium argumentum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Non enim ideò cantus & Musica orationibus adhibentur, vt à Deo intelligi, aut videri possint, sed vt mentes nostræ deuotione accendantur, vt ex supra dictis B patet. Nec est cur propter id cantantes in Ecclesia sacerdotes Baal appellentur, sicut illos vocauit Vvicleff. Nam, quamuis verum fuerit, quod Helias sacerdotes Baal reprehẽderit, seu potius deriserit sub his verbis: Clamate voce maiori, Deus enim vester forsitan cum alio loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere, aut certè dormit, vt excitetur: non reprehendit clamorem, sed tãtum illorum errorem, quo credebant, Deum egere altioribus vocibus, vt audire posset. Qui autem orat cum clamore, & cantu credẽs Deum ęquè audire voces submissas vt altas, imò, quod maius est, audire clamores, cordis, iste sic credens, licet orans clamet, non errat.

Ad 4. arg.

Ad quartum argumentum respondetur, non esse C simile, quod in eo ab humana maiestate, ad diuinam transfertur quantum attinet ad præsens institutum. Ideò enim non decet coram humanis principibus preces cantando fundere; quia non sunt tanquam Dij colendi, tametsi, & heroum laudes, vt supra diximus in ipsorum præsentia cani soleant.

Ad vltimũ argumen.

Ad vltimum argumentum respõdetur, quod autor operis imperfecti, eo in loco, solum loquitur de oratione particulari, in qua, quia clamor necessarius nõ est, quicunque clamat, credere videtur Deũ non esse vbique, aut secreta nõ audire, quod impiũ est. De alijs autem malis iam diximus in solutione ad primum.

3. Dubiũ.

Tertium dubium principale huius articuli est, D quinam sint illi, qui horas Canonicas dicere ex pręcepto teneantur. Et quoniam omnis ista obligatio ortum habere debet ex iure positiuo, quod de meris ſęcularibus nihil dicit, de clericis solum in præsenti erit sermo. Tres autem sunt causæ, secundum communem omnium Doctorum sententiã, ex quibus tantum intelligi potest, obligationem ad recitãdas horas Canonicas ortum habuisse. Nempe, vel propter ordinem sacrum quẽ quis suscepit, vel propter stipendium Ecclesiasticũ, quod accipit, vel propter votũ religionis, quod emisit. De quibus suo ordine erit dicendum. Et quidem, quantum attinet ad primã causam talis statuitur conclusio:

1. conclu. Clerici in maioribus ordinibus constituti tenentur dicere horas canonicas.

E Quicunque initiati sacris ordinibus, quos maiores vocant, nempe, subdiaconatu, diaconatu, aut presbyterio tenentur, ex præcepto Ecclesiastico, singulis diebus, horas Canonicas recitare. Hanc tenent communiter Canonistæ super capitulo presbyter. de celeb. miss. Et est sententia Diui Thomæ quodlibet. 6. artic. octauo, quem communiter sequuntur omnes Theologi. Nam, quamuis in d. cap. presbyter, quod ex Concilio Agathensi est desumptum, de solo presbytero fiat mentio, Innocentius tamen in cap. dolentes, minores etiam clericos exprimit, scilicet, diaconum, & subdiaconum. Et clarius id fit in cap. fin. 92. dist. & in Concilio Basileensi sess. 21. Ra-

A tio autem, quæ iuris Pontificij auctores mouere potuit ad huiusmodi præcepti impositionem, ea est: quoniam illi, qui sacris initiantur singulari Dei cultui sint mancipati, in illoque constituti statu, qui ad diuinas laudes institutus est, iuxta illud Isaiæ capit. 43. Omnem illum, qui inuocat nomen meum, in laudem meam creaui illum: ratio postulare videbatur, vt qui in clericorum ordinem suscipitur, vinculo laudandi Deum modo atq; ratione ab Ecclesia sancito, sit astrictus.

Clerici in minoribus constituti, nec ad horas canonicas nec ad aliquid aliud, tenentur.

De clericis autem, qui in minoribus ordinibus sunt constituti, nec aliqua potiuntur Ecclesiastica prębenda, quamuis Panormitanus in capit. presbyter. iam citato, dicat eos teneri ad Canonicas horas, tanquam illi, qui ut nomen clerici præsefert, in sortem Domini sunt assumpti, & Paludanus in quarto, distinctione 15. quæstione quinta, affirmet, quod ad aliquid plus tenentur, quam laici, proculdubio dicendum est, eos nec ad horas Canonicas obligari, nec ad canticum graduum, nec ad aliquid aliud. Nec est aliqua lex, aut consuetudo, quæ talem inijciat scrupulum, nec Episcopus ad id potest obligare, ut rectè docet Nauarro in Enchiridio, de oratione, cap. 7. & Syluester in Summ. verbo, hora quæstione secunda, & Soto lib. 10. de Iustitia, quęstione 5. articulo tertio. Et ratio est. Nam, quamuis clerici minoribus ordinibus initiati in sortem Domini assumpti dicantur; non tamen ita assumuntur, ut firmiter statum mutent. Quamdiu enim integrum est illis vxorem ducere, si uelint, statum firmiter mutare non sunt censendi: præterquam quòd functio illorũ ordinum in solo præparamento templi, vasorumque finitur, nec habent proximum ordinem ad Eucharistię sacramentum, sicut officium diaconi & subdiaconi. Quo fit, ut nec Ecclesia eis obligationem aliquid recitãdi imposuerit. Et in ijs, quę sunt de iure positiuo, ubi lex non obligat, nec nos obligare debemus.

2 Conclu. Beneficiarij tenent horas canonicas dicere.

Secunda conclusio: Quicunque habet Ecclesiasticum beneficium, aut præbendam, sub clericali titulo, sub reatu peccati mortalis tenetur, singulis diebus, integrum canonicarum horarum officium persoluere. Et est intelligenda conclusio cum præcisione, sicut, & præcedens. Vt sit sensus, quod sicut ordo sine beneficio obligat: ita & beneficium absquè ordine sacro. In hac conclusione similiter conueniunt omnes Doctores. Et quamuis expressè non sit in iure posita, colligunt illam ex capit. presbyter, iam citato, cuius uerba sunt quæ sequuntur: Presbyter, aut diaconus, uel quilibet clericus Ecclesiæ deputatus ad quotidianum officium teneatur. Vbi verbo, deputatus, intelligunt eum, qui licet non sit presbyter, aut diaconus, Ecclesiasticis tamen ministerijs ratione alicuius beneficij est addictus. Pro eodem etiam facit textus in capit. finali, de rescript. libro sexto. Vbi dicitur, beneficium non datur, nisi propter officium. Est enim proprium ac peculiare clerici officium, canonicarum horarum pensum persoluere. Quare quidquid negotij ei incubuerit, siue sit literarum studium, siue gubernandi, aut legendi munus, aut etiam prædicandi, postponendum erit sacrarum horarum recitationi. Eo uel maximè, quod, vt vulgò dicitur, tempus statis orationibus dicatum, ex quocunque alio negotio succidatur; non impedit, Deo sic disponente. Quod & se expertum fuisse testatur Nauarro in Manuali, capitulo 25. numero 101. Vbi agens de impedimentis, quæ possunt excusare à debito canonicarum horarum persoluendo, inter alia dicit: Quando occurrit necessitas habendi pręlectionem in concur-

Egregia loca Doctoris Martini Nauarri.

A su publico, vel conclusionum defensionem, quæ rectè facere plurimum reipublicæ, vel priuatæ personæ interesset: & eorum studium, & precum recitatio se non compaterentur, quanquam ipse vsque ad illum diem nunquam horarum recitationem ante, vel post eiusmodi actus omisisse dicit, quamuis frequenter ei occurrerint, nec ob geminas in die lectiones, quas multis annis Tholosæ, & Cathurci primum, deinde Salmanticæ, & Conimbricæ habuit, nec ob quaternas toto vno anno in Gallia singulis diebus, etiam festis. Attento quod sine ope diuina nihil, & cum ea omnia fieri possunt: iuxta illud Pauli ad Philip. 4. Omnia possum in eo, qui me confortat Christus. Huius sanctissimi, viri exemplum in medium adducere placuit, vt firmissimum B habeant clerici, nulla ex causa, horarum recitationem prætermittere. In eiusdem secundæ nostræ conclusionis confirmationem adduci solet à Canonistis cap. cum secundum, de præbendis. Vbi dicitur, clericos omnes ad onus eligi, atque adeò à mercede depellendos non esse. Et subinde iubetur, vt nemo sine titulo, aut beneficij, aut patrimonij ordinetur. Et si secus fiat, Episcopus ei victum præbeat. Ex quo loco sic colligunt argumentum. Merces propter onus debetur, vt textus affirmat: sed proprium munus clerici est dicere officium: ergo ex quacunque præbenda hæc nascitur obligatio. Dixi notanter in conclusione, sub clericali titulo. Nam qui titulo sęculari decimas percipiunt, ut reges, & equi- C tes, & concionator, & lector, & cantor, ad huiusmodi canonicarum horarum pensum non obligantur, vt communiter fatentur Doctores. Verum autem illi, qui beneficia habent præstimonialia ad earundem horarũ recitationem teneantur, varietate opinionum disputatur à Doctoribus: Soto lib. 10. de Iustitia. q. 5. ar. 3. partem tenet affirmatiuam. Et ratio illius est: Nam titulus, quem similes beneficiati habent, est clericalis, & non sęcularis, atque adeo obligantur ad omnia ea, ad quæ alij beneficiati tenentur. Et confirmatur ex ca. quoniam. de concessione præbẽdæ li. 6. vbi talia pręstimonia inter cæteros Ecclesiasticos titulos connumerantur. Alij tenent cõtrarium, dicentes, quod huiusmodi beneficia pręsti- D monialia non obligant suos possessores, ad officium diuinum persoluendum. Et ratio illorum est; quoniam putant eos non sumere hæc beneficia ab Ecclesia, vt ei ministrent, sed vt illorum opibus adiuti studio literarum, ad quod propriè sunt instituta, vacare possint. Et quidẽ si hæc ratio aliqua certa iuris autoritate constaret, opinio esset satis probabilis: sed quonim non constat, nec eius rei determinationem in iure inuenire potui, primam sententiam, sicut securiorem ita etiam & veriorem, atque tenen- E dam puto. De pensionarijs, quoniam nullum habent Ecclesiasticum titulum, sed merum ius petendi ab eo, qui titulum habet, certum est, eos non teneri ad diuinum officium dicendum; obligantur tamen recitare officium paruum Beatę Virginis propter proprium motum Pij Quinti, quem refert Nauarro in Manuali cap. 25. nu. 122. quod & nos latius probauimus supra q. 63. art. 2.

De habentibus beneficia pręstimonialia.

Pensionarius tenet recitare officium paruum Beatæ Virginis.

Sed quoniam sæpe sępius contingit clericum aliquem alicuius beneficij titulum habere, nullum autem ex eo commodum, aut fructum recipere: atque etiam contingit beneficium, quod habetur esse perexiguum, operępretiũ erit, ut explicemus, an in his duobus casibus officium diuinum recitare teneatur. Et quidem quantum attinet ad primum casum Medina C. de oratione. ca. de necessitate uocaliter orandi oratione publica, partem tenet affirmatiuam; di-

De eo qui habet titulum beneficij, nec percipit fructus.

A cens, quod quicunque habet titulum beneficij, esto alius omnes fructus illius recipiat, etiam ex authoritate, & iussu summi Pontificis, ad officium diuinum dicendum obligatur. Solus enim titulus beneficij sufficiens est talem inducere obligationem. Et ratio illius est: Nam cum beneficium cum illo onere acceptauerit, esto, fructus non percipiat tenebitur horas Canonicas dicere. Alioqui nec etiam teneretur ad officium in Ecclesia complendum, quod ipsum exigit beneficium. Cuius oppositum aperte colligitur ex cap. clericus victum. 90. dist. Vbi habetur quod clericus, quem sui beneficij fructus alere non possunt, quærat suo artificio uictum sine detrimento officij sui. Et si id sibi difficile fiat, imputet B sibi, qui beneficium acceptauit, aut beneficium dimittat. Quod etiam videtur habere locum (cum eadem sit vtriusque ratio) in beneficiatis fructus nõ recipientibus, quando habent ius eos percipiendi, & per eos stat quominus percipiant. Hoc tamen non obstante, dico in pręfato casu, utendum esse distinctione. Nam vel ille, qui habens titulum beneficij, non percipit fructus, id facit sua sola uoluntate, quia, scilicet, gratis alteri fructum concedit, aut, quia absens est, aut excommunicatus. Vel certè id facit ex dispensatione summi Pontificis, qui titulo beneficij penes vno reseruato, voluit alteri fructus concedere. Si fiat primo modo, certum est, quod habens titulum tenetur diuinum officium persolue- C re, esto, fructus non recipiat: quia habet ius, illos percipiendi, quando uoluerit. Si autem fiat secundo modo, non tenetur. Ita asserit Caietanus in summa. uerbo. hora. quem sequitur Soto lib. 10. de Iustitia. q. 5. art. 3. & Nauarro locis citatis. Et ratio horum Doctorum est: Quia obligatio officij diuini persoluendi in clericis non religiosis tantum oriri potest, vel ex sacro ordine, vel ex fructibus ab Ecclesia receptis, quorum neutrum existit in isto casu. Nec valet obiectio superius posita, nempe, sibi imputet, qui tale beneficium acceptauit. Nam quod authoritate Pontificis fit alteri imputari non debet. Eo vel maximè, quod eo ipso, quod Papa sacerdotium suis fructibus priuat, videtur possessorem ab obligatione D dicendi horas absoluere. Secus esset, si per illum, qui præbendam possidet staret, vt fructus non perciperet. Vt si absens esset, & nihil lucraretur; aut si parentes, vel consanguinei ex eius uoluntate fructibus gauderent. Tunc enim à soluendo debito canonicarum horarum non esset absolutus.

Sententia Authoris.

In secundo casu, quando beneficium est perexiguum, similiter sentit Medina loco citato, quod illud possidens tenetur diuinum officium persoluere. Quam etiam sententiam sequitur Nauarro atque Syluest. verb. hora. §. 3. illamque probat ex cap. clericus victum, modo citato. Vbi habetur, quod clericus, quem sui beneficij fructus alere nõ possunt, quę- E rat suo artificio uictum sine detrimento officij sui, Et si id sibi difficile fiat imputet sibi, &c. Hoc tamẽ non obstante, dico, longè esse probabilius, quòd qui valde tenue habet beneficium ad recitandum diuinum officium non obligatur. Ita tenet Soto loco citato. quem cõmuniter sequuntur recentiores Theologi. Et ratio illius est: Tum, quia beneficium perexiguum in iure, vix habetur pro beneficio, cuius rei signum est, quod possint plura illorum ab eodem simul obtineri. Tum etiam quia quod parum distat nihil distare videtur, ut habet regula iuris. Et tandẽ Quia obligatio recitandi diuinũ officiũ in beneficiatis, ortũ habet ex accepta mercede, & qui tenue habet beneficium, absolute loquendo, mercedem recipere non est dicendus. Quod autem tenue dicatur

De eo qui habet beneficium perexiguum. Sententia Authoris.

eatur beneficium, arbitrio prudentis viri relinquitur iudicandum, qui sententiam proferet habita ratione temporis, loci, personæ, & aliarum circunstantiarum, quæ clerici sustentationem poterunt facere difficiliorem, hoc presupposito tanquam certo, qđ quamuis tale beneficium congruæ clerici sustentationi non sit sufficiens, si tamen adiuuet bonæ illius parti, à debito recitandi horas Canonicas non excusabitur. Nam in hoc casu loquitur capitulum superius positum, & nostra sententia procedit, tantũ in beneficijs adeò tenuibus, ut beneficij nomen vix mereri possint.

Habēs beneficiū in cōmenda tenetur horas Canonicas dicere.

Ex dictis omnibus infero primo, quòd ille, cui collatum fuerit beneficium in commendam, sicut interim, quòd beneficium habet tenetur per se, uel per alium Ecclesię sibi commissæ officium complere, ac si sibi datum esset in titulum (cum enim Ecclesia pastore carere non debeat, qui eidem ministret, is qui eam in commendam, interim quod alter intitulatur, accipit, illud idem onus, in illo interim, suscipit, quod esset intitulatus accepturus. Est enim velut substitutus alicuius cathedratici, aut alterius officialis, cuius vicem & obligationem in se suscipit tempore substitutionis) ita etiam & ad recitandas horas Canonicas obligatur pro illo interim, quo beneficium habuerit in commenda. Eo vel maximè, quod ius habet fructus beneficij percipiendi, si uoluerit, ad quod obligationem, diuinum officium persoluendi sequi, diximus.

Capellani tenētur dicere officium diuinum.

Infero secundo, quòd cui capellania collatiua data fuerit ad Canonicas horas dicendas obligatus erit. Cum enim capellaniæ huiusmodi, etiam si de iure patronatus sint, beneficia sint Ecclesiastica, nō releuabuntur ea possidentes, ab onere recitandi diuinum officium, quamuis munus capellaniæ per alios suppleant. Sicut nec cæteri beneficiari à debito recitandi horas Canonicas releuātur, per hoc, quod capellanos habeant, qui sibi collatis Ecclesijs ministrent. Est enim obligatio dicendi horas Canonicas personalis, hoc est, personis ipsis, quæ ad ordinem sacrum, aut beneficium promoti sunt, iniuncta. Ideoque, nisi per se ipsos eas persoluant non satisfaciunt. Excepto, nisi ob aliquam iustam causam excusentur: de quo postea dicemus.

4. Dubiū De monachis in sacris ordinibus non constitutis.

Explicatis iam duobus titulis, ex quibus obligatio recitandi horas Canonicas suboriri potest, nempe, ordine sacro, & Ecclesiastico beneficio, superest, ut dicamus de tertio, scilicet, uoto solenni. Dubitatioque est, vtrùm monachi, ex eo solum quod monachi sunt, secluso sacro ordine, ex Ecclesiæ præcepto teneantur diuinum officium persoluere. Dico ex pręcepto Ecclesiæ. Nam ex vi suarum constitutionum, certum est, quosdam posse obligari ad culpam, & alios ad pœnam, pro diuersitate legum, sibi impositarum. De nostris religiosis non est dubitatio, quod, nisi in sacris ordinibus sint constituti, ex vi nostrarum legum, quæ suos transgressores non ad culpam, sed ad pœnam obligare velle dicũt, non tenentur sub mortali horas Canonicas dicere. Et idem fatetur Dominicus de Soto, de religiosis Dominicanis. Cæterum, utrum ad id teneantur ex Ecclesię præcepto, omnibus votum solenne emittentibus imposito, quale est illud, quod diaconos & subdiaconos obligat, maiori varietate opinionũ disputatur à Doctorib.

Sententia Caietani & Medinæ

Caietanus in Summa, uerbo horæ Canonicæ. fatetur se nullo modo videre, qua ratione huiusmodi religiosi teneantur, nisi ex consuetudine. De qua utrum obliget, nec ne, multum dubitare dicit, Medina C. de oratione. cap. de necessi-

A tate vocaliter orandi oratione publica, absolutè dicit, quod non tenentur. Potestque probari hæc sententia pluribus argumentis.

1. argum.

Primo sic: Monachi, de quibus loquimur, non obligantur officium diuinum persoluere ex ordine sacro, nec ex beneficio, nec ex uoto solenni: ergo nullo modo obligantur. Consequentia est nota, & antecedens probatur. Et primò, quod non obligentur ex ordine sacro, nec ex beneficio, est res manifesta: Nam ita ex hypothesi supponimus. Quod autem, nec etiam obligentur ex uoto solenni, probatur. Quia, ipsi tantum uouēt tria uota essentialia, in quorum nullo, nec virtualiter, nec formaliter obligatio dicendi horas Canonicas continetur.

2. argum.

B Secundo sic argumentor. Authore D Thom. 2. 2. questione vltima, articulo 8. in solutione, ad secundum hoc differt status monachorum ab statu regularium canonicorum, quod istis, scilicet, canonicis regularibus per se competit, ut sint clerici, addictique sint Ecclesiasticis ministerijs: ordo autem monachorum per se institutus est contemplationis gratia, & per accidens competit illis, ut sint clerici: ergo quadiu clerici non fuerint, ex eo, quod monachi sunt, non tenebuntur diuinũ officiũ persoluere.

3. argum.

Tertiò: Authores contrariæ opinionis ex eo obligant monachos horas Canonicas dicere, quia viuunt ex eleemosynis, sed hęc ratio nihil ualet: Tum; quia eleemosynę perceptæ nullam inducunt obligationem orandi, ut de se patet: Tum etiam; quia C monachis, eo ipso, quod Deo sunt addicti, debetur victus atque vestitus à Republica, quamuis nullum aliud Ecclesiasticum officium exerceant. Conducit enim quam maximè ad bene institutam Rempublicam, ut sint aliqui, qui rerum diuinarum contēplationi insistant: ergo. Nec obstat esse aliqua monasteria, quæ decimas Ecclesiasticas percipiant. Nam, ut supra diximus, decimæ Ecclesiasticę non semper inducunt obligationem recitandi diuinum officium.

4. argum.

Quartò: Si monachus ex vi voti solennis teneretur horas Canonicas dicere; sequeretur, non posse eum ab eo uinculo eximi, nisi ex dispensatione summi Pontificis: consequens autem est falsum: nam, si D frater aliquis ex chorista fieret laicus, ad quod sola prelati uoluntas est sufficiens, non teneretur diuinum officium persoluere ad modum aliorum fratrum, qui choro inseruiunt, ut omnes Doctores fatentur: ergo nec anteà tenebatur.

Sententia cōmunis.

Contrariam tamen sententiam tenent communiter omnes Doctores tam Theologi, quam Canonistę, Syluester uerbo. hora, q. 2. Antoninus, 3. parte tit. 13. cap. 4. Soto lib. 10. de Iustitia, q. 5. artic. 3. Nauarro in Enchir. de oratione, cap. 7. num. 2. & 5. Paludanus in 4. d. 15. q. 5. Panorm. & alij, in capit. licet, extra, de voto. Et rationes, quæ pro hac sententia adduci possunt potissimæ sunt duę. Prima desumitur E ex consuetudine, quę vim habet legis. Secunda ex eo, quod monachi in singulis conuentibus tenentur in communi horas Canonicas recitare. Ex quo colligi videtur, quòd qui fuerint choro mancipati, quando absunt, obligantur illud priuatim dicere. Quod enim aiunt multi, teneri eos ratione uoti, ex cap. licet. de uoto. est ridiculum. Cum ibi solum habeatur, quòd, si quis quid vouit, illud soluere teneatur: religiosi autem tantum suscipiunt tria essentialia vota; & in reliquo pollicentur se victuros, iuxta prescriptum ordinem suarum constitutionum.

Nota 7. Officiū di-

Pro explicatione huius difficultatis aduertendũ est primo, quod, ut constat ex D. Thom. loco à no-

minũ per se nõ pertinet statui monachorum.

A bis nuper citato, ad monachorum statum propriè loquendo, nec pertinet, nec ex illo sequitur obligatio recitandi horas Canonicas publicè, aut priuatim, nec etiam obligatio exercendi alia munera Ecclesiastica, sed hoc pertinet clericis: & monachorũ purum institutum est, vt renunciantes seculo, sibi viuant, Deoque vacent, vt patet ex Diuo Hieronymo, & habetur in decretis. 16. quæstione prima, capit. alia. & cap. sic viue. & cap. sic clericatus. Ex quo fit, vt eisdem monachis de per accidens conueniat, vt sint clerici. Quare olim maiori ex parte erant laici.

Nota 2. Officiũ diuinum in qua ratione ptineat statui monachorũ.

Secundo est aduertendum, quod quamuis officium diuinum propriè, & per se non pertineat statui monachorum, posteà tamen fuit illis iniunctum B & vt colligi potest, propter duas causas, vnam congruentem, alteram necessariam. Causa congruens fuit: Quia cum monachi institutum esset Deo vacare, visum fuit conueniens prælatis monachorum certam quãdam rationem laudandi Deum illis præscribere, vt ita in illo clericos imitarentur, sicut faciunt in concionando, & audiendis sacris confessionibus. Causa necessaria fuit. Quia monachi qui olim maiori ex parte erant laici; posteà maiori ex parte fuerunt sacris initiati. Est autem sancitum in iure, vt clerici sacris initiati intersint in Ecclesia publicis vigilijs, & precationibus, magnaque est pœna imposita ijs, qui id neglexerint, vt patet ex capit. clericus. & duobus sequentibus. 91. distinctione. C Quia ergo clerici monachi non poterant commodè adire Ecclesias secularium, necessariò factũ fuit, vt ipsi monachi in sua domo publicè diuinum officium persoluerent. Et ob eandem causam adiuncta fuit singulis monasterijs sua Ecclesia, diuisique fuerunt monachi in duas partes. Vna illorum; qui sacris erant initiandi, & appellantur clerici. Altera illorum qui non erant sacris initiandi, & appellantur laici, siue conuersi. Taliter tamen, vt solo iussu prælati è laicis clerici, & ex clericis laici fieri possent sine vlla dispensatione.

Nota. 3. Qualiter cõsuetudo obliget.

Tertiò, est aduertendum, quod consuetudo, vt consuetudo est, ipsa per se nullam inducit obligationem legalem, sed eatenus obligat, quatenus est indi D cium, & argumentum legis, vel formaliter, vel virtualiter latę. Vnde quando extat lex, vnde nata est consuetudo, tũc consuetudo nihil amplius obligat, quam ipsa lex. Quando uerò non extat lex, tunc consuetudo indicat legem esse, in duobus casibus. Primus est quando ita se res habet, ut qui violant cõsuetudinem puniuntur. Tunc enim Respublica, eo ipso, quod punit violatores consuetudinis, satis declarat se uelle, ut ea seruentur; quæ posita sunt in consuetudine. Alter casus est, quando omnes probi & docti viri vnanimi consensu indicant peccare illos, qui violant consuetudinem. Nam talium hominium sensus, tunc est idoneum, & sufficiens indicium publici iudicij, & uoluntatis. E

1. conclu.

His constitutis sit prima conclusio: Monachi tenentur diuinum officium dicere publicè, & in communi, in singulis monasterijs, si adsit opportunitas. Probatur ex secundo notabili. Monachi magna ex parte sunt sacris initiati; sed non est licitum secundum iura, vt clericorum cõuentus sit expers diuini officij: ergo tenentur in communi, in singulis monasterijs diuinum officium recitare. Ex quo infero, prælatos monasteriorum mortaliter peccare, si oblata opportunitate non curauerint, vt officium publicè & in communi dicatur.

2. conclu.

Secunda conclusio; Monachi, vel laici, vel nouitij A non tenentur dicere officium diuinum, nec aliquam partem illius. Hæc conclusio partim est contra Paludanum in 4. dist. 15. quęst. 5. dicentem, nouitios sicut cæteros professos teneri recitare horas Canonicas. Et ratio illius erat, quia ita viuunt de eleemosynis, sicut cæteri, partim est contra D. Antoninum 3. par. tit. 13. c. 4. ad id obligantem laicos, seu cõuersos. Et quidem, quantum ad nouitios, est res manifesta, quia nondum sunt religiosi: nec eleemosynę perceptæ aliquam inducunt obligationem orandi; vt dicitur in tertio argumento. Quantum autem ad laicos seu conuersos, probatur. Nam illorum munus non est vacare rebus Ecclesiasticis, sed ministrare. Quare quod præfecti religionis laicorum ordi- B ni orandum iniunxerint, non aliá vim habebit præcepti, quam quę in tali religione exprimitur. Et quia in ordine nostro illud vinculum non obligat ad culpam, nisi, ubi contemptus adfuerit, sed ad pœnam pro arbitrio prælati, laici officium sibi præscriptum relinquentes non peccabunt mortaliter, imò nec venialiter, nisi aliunde ratio culpæ ortum habuerit. De hac conclusione quantum ad utramque partem uidendus est Syluester, verbo, hora. quæstione secunda.

Monachi laici, vel nouitij nõ tenentur dicere diuinũ officiũ.

3. conclu. Monacus semel, aut iterum nõ dicens officiũ diuinũ nõ peccat mortaliter.

Tertia conclusio: Monachus chorista, qui sacris non est initiatus, semel, aut iterum non dicens officium diuinum, meo iudicio, non peccat mortaliter. Hanc conclusionem mihi faciunt probabi- C lem argumenta facta pro opinione Medinæ. Et certè videtur valde durum, & à pietate Christiana alienum, mittere aliquem in infernum, aut dicere, quod peccat mortaliter: sine euidenti, aut certa ratione. Et ad argumentũ de consuetudine factum pro opinione communi, respondeo, quod cum in singulis ordinibus sit præceptum quod tam in communi, quam in particulari officium diuinum dicatur, est probabile talem consuetudinem ortum habuisse ex illo præcepto, atque adeo non obligare magis quam ipsum pręceptum, quod nec ad mortale, nec forte ad ueniale obligat, ut diximus, iuxta doctrinam à nobis traditam in tertio notabili. Ad aliud, in quo ex obligatione, quam monachi in com- D muni habent recitandi horas canonicas colligitur eadem obligatio in particulari, respondetur, concesso antecedenti, negando cõsequentiam. Nam, quod teneantur in communi, causa est, quod monachi magna ex parte sunt clerici; & iure sancitum est, ut clerici sacris initiati, in Ecclesia publicis uigilijs & precationibus inter sint, ut diximus in secundo notabili. Ex hoc autem non infertur, quod qui absunt à choro, si non sunt sacris initiati, in particulari diuinum officium dicere teneantur.

Vltima cõclusio. Monach⁹ crebro relinquens officium diuinum, peccat mortaliter.

Vltima conclusio: Monachus chorista, qui per magnum temporis spacium horas canonicas non recitaret, aut per negligentiam crebrò illas relinqueret, hunc ego non auderem excusare à pecca- E to mortali. Hanc conclusionem non alia ratione probo, quàm communi consensu, atque iudicio bonorum, & sapientum virorum, quæ in re morali plurimum valere debent. Dixi autem, per negligentiam. Nam ex iusta & rationabili causa, sicut à clerico seu beneficiato officium diuinum iuste, & sine peccato prætermitti potest: ita etiam à monacho. Quæ verò sint causæ iustæ, atque legitimę officij diuini prętermittendi ab illis, qui illud ex iure dicere tenentur, declarat Nauarro in Manuali capitulo vigesimoquinto, numero 100. & sequentibus. Qui illas reducit ad quinque. Prima est infirmitas eiusmodi, ob quam directè, vel indi-

1. causa prętermittendi diuinũ officiũ.

Indirectè precum recitatio infirmo noceret, iuxta Innocentium, & Hostiensem in capit. primo, de celebra. miss. quod videtur intelligendum de nocumento notabili, quod sequeretur non solum recitando horis debitis, sed etiam ante vel post illas, vsque ad mediam noctem, & recitando etiam cum socio, si eum haberet, aliàs non, vt latè ostendit idem Nauarro in Enchiri. de oratione capit. vndecimo. Ex quo infert febrim, quæ statis horis recurrit, non excusare illum, qui ante, vel post illas commode dicere valet, & consequenter, nec febrim quartanam, aut aliam leuem, quæ grauium negotiorum, aut rerum colloquia, uel dispositionem non impedit: quo fit, vt multos arbitretur nimis facile se excusare. Cęterū sicut non est opus post ægritudinē repetere horas in illa omissas, vt dicunt Innocentius & Hostiēsis communiter recepti in dicto capit. primo, ità etiam non est opus eas ab alio recitante audire tempore ægritudinis, vt docet Paludanus in 4. distinctione 11. quæstione 3. articulo 2. conclusione 1. Nec contrarium sentiunt Innocentius & Hostiensis, quidquid dicat Gerardus de assiduitate orandi, colum. 4. Nec etiam est necesse loco, horarum mente Deum precari, quamuis contrarium dicat Maioris in 4. d. 12. q. 6. post decimum argumentum, sine textu, aut ratione concludente.

2. causa excusandi diuinum officium.

Secunda causa, à recitando excusans est occupatio repentina, quæ, aut sine scandalo, aut sine peccato omitti non posset, vt si necesse foret horas omittere ad sedandos populi tumultus, qui excitarentur, aut ad concionem quæ sine scandalo, aut magno damno omitti non posset, necessaria pararentur: & idem est dicendum, quando occurrit necessitas habendi prælectionem in concursu publico, vel conclusionum defensionem, quæ rectè facere plurimū reipublicæ, vel priuatæ personæ interesset, & eorum studium, & precum recitatio se nō compaterentur. De hac causa videndi sunt Henricus de Gandauo, quodl. 15. q. 12. & Syluester verbo hora. q. vltima.

3. causa, non dicendi horas.

Tertia causa, est defectus breuiarij, siue id sua culpa, siue absque ea contingat, quia quamuis peccet breuiarium, sibi non comparando, aut illud proijciendo, non tamen peccat, non recitando, cum id præstare nequeat, modo iuste pœniteat illud non cōparasse, argumento leg. impossibilium. ff. de regul. iur. & ca. nemo ad impossibile, eodem titulo lib. 6.

4. causa.

Quarta causa est dispensatio summi Pōtificis, iuxta Cardinalem Turrecremata in ca. Eleutherius. 91. d. Scio Panormitanum in d. ca. 1. de celeb. miss. affirmare, quod Papa non potest facere, vt clerici nō teneantur ad horas, quamuis possit dispensare in modo dicendi, hoc, vel illud officium. Quod etiam affirmant Sum. Ange. & Host. Quorum fundamentum est, quoniam existimant hoc esse de iure diuino iuxta illud Psalmi; Septies in die laudem dixi tibi. Sed si hęc ratio aliquid valeret, pari rōne sequeretur, nec etiam posse dispensare Papam in vigilijs matutini. Quoniam idē propheta dicit: Media nocte surgebam ad confitendum tibi. Quare dico, nōn esse de iure diuino omnia; quę leguntur facta in scriptura. Alioquin teneremur pugnare cum Golia & bestijs, vt Dauid fecit. Sed ea tantum, quæ ibi fieri præcipiuntur præcepto morali, & non iudiciali, aut cæremoniali. De quo videndus est Diu. Thom. 1. 2. quæstione centesima tertia. Et cum in sacris literis non præcipiatur septem canonicarum horarum recitatio, quamuis sit illis conformis, manifestè sequitur earum dicendarum obligationem esse solum A de iure positiuo: atque adeo posse summum Pontificem in illa dispensare; licet rarissimè soleat.

5. causa excusans à debito recitandi horas.

Quinta causa est, quando quis non tenetur diuinum officium recitare, nisi ratione alicuius beneficij, & nullos eius fructus per se, aut per alium capit, imò nec capere potest, nec in posterum est capturus. Dico, per se, aut per alium, propter eos, quorum patres heri, vel amici fructus beneficij percipiunt. Nam isti non minus quam si ipsi caperent recitare tenentur, iuxta reg. qui per alium. libro sexto. Dixi, nullos fructus. Nam qui partem recipit ad officium obligatur. Dixi, nec capere potest propter eos, per quos stat, quo minus fructus percipiāt, uel quia non accipiunt possessionem, uel non resi- B dent, qui etiam tenentur horas recitare ac si fructus perciperent. Dixi, nec in posterum est capturus. Nam si litigaret, & habita sententia fructus sequestratos, aut ab aduersario perceptos obtinere deberet, teneretur quamuis possessionem non accepisset, imò nec accipere posset, diuinum officium recitare. Fructus enim percepti, saltem post litem contestatam debentur vero beneficiato, si vicerit, quamuis contra possessorem de proprietate litiget, tam in rebus spiritualibus, quam prosanis. Decis. Rot. vigesimaquarta, per notata in cap. grauis, & per Innocentium in cap. in literis. de restitutione spoliatorum. l. certum. C. de rei vend. & leg. & ex diuerso. ff. eodem. Propterea autem quod studeat, C vel inseruiat, uel peregrinetur, nullus à recitando excusatur, ut latè docet Nauarro in Enchir. de oratione, capit. septimō, numero 18. contra Gerardum de assiduitate orandi, quæstione 6. Nec etiam excusat excommunicatio etiam denunciata, quamuis semper excommunicatus teneatur seorsum recitare, nec alijs se commiscere, cap. presbyterum, 28. distinctione, & capit. secundo, & cap. illud. de clerico excommunicato.

5. Dubium principale

Quintum dubium principale huius articuli in explicando ordine & modo, quo quis debeat diuinum officium persoluere, uersatur, quod ante breuiarium Romanum Pij Quinti Pontificis maximi iussu editum maiorem continebat difficultatem. D Nam cum tunc essent pene innumera breuiaria, vnaquæque enim Ecclesia suum peculiarem modum habebat recitandi, imò & sub nomine breuiarij Romani, duo circunferebantur, vnum quod dicebatur Romanum uetus, eratque pene idem cū breuiario quod nunc est in vsu, alterum quod dicebatur Romanum nouum à Francisco Quignonio, tituli sanctæ Crucis in Hierusalem presbytero Cardinali compositum, maxime controuersia erat inter Doctores, an singuli clerici, uel monachi debitū diuinum officium dicendi satisfacerent, sequendo breuiarium, quod maluissent. Et quamuis vnusquisque in officio diuino persoluendo teneretur ritum suæ metropolis sequi, vt constat ex capit. de ijs. E & ex c. placuit. 12. dist. ubi id singulis clericis præcipitur. Communiter tamen dicebant Doctores, non peccare mortaliter, qui secus facerent, sicut nec peccabant mortaliter qui, die, quo orandum erat de feria, orabant de aliquo sancto. Quod erat intelligendum, quantum attinet ad præceptum commune Ecclesiæ. Nam poterat fieri, quod in aliqua speciali Ecclesia esset præceptum, uel excommunicatio imposita contra eos, qui aliò, quam suæ metropolis breuiario, uterentur, & tunc peccarent mortaliter qui secus facerent. Ratio autem illorum Doctorum erat, quia canones superius citati cum præcipiebāt, vt vnusquisque ritum suæ Ecclesiæ sequeretur,

non utebantur uerbis, quæ sufficientia essent obligationem peccati mortalis inducere. Cæterum, quoniam iam pene omnia illa breuiaria sunt abolita per Pium Quintum, ut constat ex bulla principio breuiarij ab ipso edito, apposita, & singulis clericis & monachis preceptum, ut nullum aliud, quàm suum in diuinis officijs persoluendis sequantur, exceptis eis, quæ ab ipsa prima institutione à sede Apostolicà approbata, vel consuetudine, quæ uel ipsa institutio ducentos annos antecedat, alijs certis breuiarijs usa fuisse constiterit: qui contrariũ fecerit proculdubio peccabit mortaliter. Ordo etiam breuiarij adeò strictè precipitur tam à Pio Quinto, loco citato, quàm à Gregorio XIII. in proprio motu proprijs officijs Hispaniæ præposito, ut quamuis non existimem esse peccatum mortale, vno, aut altero die officium diuinum peruertere recitando, scilicet, horas de vno sancto, in die, quo breuiarium præcipit, ut officium fiat de feria, qui crebrò & frequenter id faceret proculdubio mortaliter peccaret, tanquam ille, qui vnitati & conformitati diuini officij psallendi, ab Ecclesia, & ab his duobus summis Pontificibus precipuè ualde intentæ contrarius existeret. Eadem etiã vnitas, atque conformitas fuit precepta in Concil. Tolet. quarto, cap. 2. sub his verbis. Vnus ordo orandi & psallendi per omnem Hispaniam, & Galliam conseruetur, vnus modus in missarum solennijs, vnus in vespertinis officijs; quia vna fide, & vno regno continemur, scilicet, Christo. Et idem dicitur in cõcilio Tolet. 11. cano. tertiò. Ratio autem huius vnitatis, & conformitatis procurandę fuit, quia uarietas precandi in Ecclesia vnitatem animorum quodammodo scindere uidebatur, præbebatque fragilibus causam schismatis, ut constat.

Breuiariũ Pii Quinti & eius ordo seruandus.

De officio B. Virginis, mortuorum & litaniis.

De officio paruo Beatæ Virginis, de officio mortuorum, & litanijs, quæ in profestis diebus nocturno officio adhiberi præcipiebantur, etiam erat antiquitus concertatio inter Doctores, an caderent sub precepto, nec ne? Sed hæc lis iam est dirupta per Pium Quintum in bulla breuiarij præfata dicẽtem: Quod verò in rubricis nostri huius officij prescribitur, quibus diebus officium Beatę Virginis, & defunctorum, item septem Psalmos pœnitentiales, & graduales dici ac psalli oporteat. Nos propter varia huius vitæ negotia multorum occupationibus indulgentes, peccati quidem periculum ab ea præscriptione remouendum duximus. Verum debito prouidentiæ pastoralis admoniti, omnes uehementer in Domino cohortamur, ut remissionem nostram, quantum fieri poterit, sua deuotione ac diligentia precurrentes, illis etiam precibus suffragijs & laudibus suę & aliorum saluti consulere studeat. Hoc autem concedimus sine præiudicio sanctę consuetudinis illarum Ecclesiarum, in quibus officium paruũ Beatę Marię semper Virginis, in choro dici consueuerat, ita ut in predictis Ecclesijs seruetur ipsa laudabilis, & sancta consuetudo celebrandi more solito prædictum officium. Hęc Pius Quintus. Ex quibus verbis colligo primo, in illis Ecclesijs, in quibus erat consuetudo dicendi officium paruum Beatæ Virginis, eandem nunc manere obligationem dicendi illud in choro, in illis diebus tantum, in quibus Breuiarium precipit, ut dicatur. Infero secundo, extra chorum nullum obligari tale officium dicere. Infero tertio, quod relinquentes officium defunctorum, uel septem Psalmos, vel graduales in choro, uel extra chorum, nullum peccatum committunt. Hæc enim dicendi nulla obligatio imponitur, nec in communi, nec in parti-

A culari; sed tñ conceduntur indulgentię recitantib.

De tempore & ordine horarum.

De tempore etiam & ordine horarum multa, atque diuersa dicunt Doctores. Ceterum, ut ea, quę vera sunt, breuiter & dilucide explicemus, aduertendum est, quod tempus legitimum diuino officio soluendo prescriptum spatio viginti quatuor horarum continetur, nempe, à duodecima hora medię noctis unius diei, usque ad duodecimam mediæ noctis alterius, quamuis & matutinę preces diei crastinę dici possint hodie occidente sole, ut constat ex consuetudine, & ex Diuo Thoma in quodlibet. affirmante, Matutinas serò dicere propter honestarum occupationum necessitatem, non esse malum, quia melius est laudes debitas Deo præueniendo
B reddere, & alia honesta officia postea facere, quàm si per unum aliud impediatur. Prima autem & reliquę preces, non nisi postquam sonuerit duodecima hora noctis dici possunt. Habent & ultra hoc singulę horę sua peculiaria tempora, ex quibus nomina traxerunt, scilicet, Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vesperę & Completorium. Hoc constituto dico primò, quod cum officium in communi dicitur, adeò est necessarium, ut statis per Ecclesiam horis persoluatur, seruata locorum consuetudine, ut contrarium facere sit peccatum mortale. Nolo dicere, quod uno aut altero die tempus mutare sit peccatum mortale; sed quod si ita mutetur, ut magna fiat peruersitas in horis dicendis, id sine peccato mor-

1. Dictum. Diuinũ officium in communi debet dici statutis horis sub reatu peccati mortalis.

C tali esse non possit. In hoc dicto vnanimiter conueniunt omnes Doctores. Et ratio illius est: Quia Ecclesia iustis, & rationabilibus de causis publicis dicendis laudibus determinata tempora statuit, ut in principio huius articuli dictum est. Et presertim, vt sciret populus quo tempore in Ecclesiam confluere deberet: ergo si ille ordo intermitteretur per grauem offensam Ecclesia pateretur: ex grauitate autem obiecti culpę magnitudo æstimatur, & sic esset peccatum mortale. Et confirmatur ex Clement. 1. de celebratio. missarum. Vbi Concilium Viennẽse in hunc modum inquit; Graui turbatione mouemur, quod ex nonnullorum rectorum negligentia, &c. Ne igitur transgressiones inualescant
D huiusmodi, alijsque veniant in exemplum, sacri Cõcilij approbatione hoc fieri prohibentes sancimus, ut illi, ad quos id pertinet (omni negligentia, uel incuria penitus relegata) circa reformanda præmissa, & eorum singula corrigenda, nec non, vt cathedralibus, regularibus, & collegiatis Ecclesijs horis debitis deuotè psallatur, solicitam curent diligentiam adhibere. Quibus uerbis significatur, ad illos, quibus publica cura incumbit, quam maximè spectare, ut faciant, quod officium diuinum in communi debitis horis, & deuotè cantetur. Dico secundò, quod qui dicit priuatim officium diuinum tempora singulis horis propria mutans, aut inuertens ordinem, dicendo, scilicet, Primam post Ter-

2. Dictum

E tiam, si id in conspectu populi non faciat, nec scandalum inde oriatur, non peccat mortaliter. Imò si rationabilis aliqua causa id faciendi, ad fuerit, nec etiam peccabit venialiter. Ita tenent communiter omnes Summistæ. Et si aliqua mutatio est facienda melius est anteuertere, quàm postponere officiũ, vt dicitur in cap. clericus. 91. dist.

De ordine que debet habere missa inter alias horas.

De ordine quem missa debet habere inter alias horas, est dubitatio, vtrùm, ea dici possit, antequam sacerdos matutinale officium persoluat. Vercensis, quem Sylvester refert, uerbo, missa. 1. §. 6. dicebat eos, qui ante nocturnum officium, matutinales, scilicet, Psalmos, & Laudes, Missam celebrant

mor-

mortale peccatum committunt. In qua etiam sentẽtia dicit esse omnes Summistas. Imò D. Antoni. 3. p. tit. 13. cap. 4. citat in eandem Hostiensem, & alios, quibus ipse non contradicit. Hæc tamen sententia proculdubiò est falsa, & absque ratione asserta. Et probatur: Missæ officium est distinctum ab officio orandi, nec aliquam inter sese coordinationem ista officia habent: ergo quamuis missa dicatur ante matutinum, non erit peccatum mortale. Consequentia est nota, & antecedens probatur. De tempore dicendæ missæ priuatæ nihil aliud in iure cautum est, nisi quod non dicatur, vel ante lucem, vel post meridiem: Cõstat autem nullum esse peccatum mortale, quòd matutinales horæ dicantur post meridiẽ: ergo missa & officium matutinale nullam connexionem habent inter sese. Et confirmatur: maior cõnexio, & ordo est inter ipsas horas canonicas inter sese, quam inter missam & matutinale officium; sed prætermittere ordinem horarum non est peccatum mortale, ut paulò anteà probauimus: ergo nec dicere missam ante officium matutinale erit peccatum mortale. Forsan ob consuetudinem venialis esset culpa, ubi id commodè fieri posset, nocturnum officium non prius soluere, quam missa dicatur. Cæterum, si causa aliqua legitima adsit, nullum erit peccatum. Causæ autem legitimæ, meo iudicio, erunt, ut si illi, qui nondum matutinas dixit, necessitas incumbat celebrandi. Vel, quia prælatus præcipit, vel quia alter eleemosynam offert, ut statim dicat, & similia. Si quis autem propter aliquem morbum legitimam haberet excusationem dicendi officium diuinum, bene posset sacrificium missæ facere, etsi nec dixisset, nec dicturus esse horas canonicas, quidquid dicant Summistæ. Magister Melchior Cano solitus erat respõdere ad propositam difficultatem sub distinctione, dicens, quòd si missa diceretur nomine conuentus, qui illam celebraret ante persolutum matutinale officium, peccaret mortaliter, tamen si missa esset priuata, uel nullum esset peccatum, si legitima causa id faciendi adesset, uel tantum esset peccatum veniale. Et ratio illius erat: quoniam conuentualis, quę Maior appellatur, in diebus festis post tertiam in profestis post sextam, in dieb. ieiunij post nonam, celebrari præcipitur. de consecrat. dist. 1. can. nocte. & can. solent. Cæterum melius dicendum existimo, quòd siue missa sit priuata, siue conuentualis, intrepide quisque potest illam celebrare non recitato matutinali officio, absque conscientia peccati mortalis, imò & absq. veniali culpa, si causa aliqua id faciendi adsit. Canones enim citati nullum præceptum imponũt, particulariter ab aliquo obseruandum, sed tantum præscribunt ordinẽ, qui à tota communitate teneri debet, vt supra diximus de ordine in officio seruando.

Dicere missã ante matutinum non est peccatum mortale.

Sententia Melchioris Cani impugnatur.

De loco, in quo horæ canonicæ sunt dicendæ, nec etiam satis conuenit inter Doctores. Nam Hostiensis, Innocentius, & alij, quos refert Sylvester, verbo, hora. §. 3. absolutè dicit beneficiatos clericos E ità teneri singulis dieb. horas canonicas dicere, vel audire in Ecclesia, vt, nisi iusto impedimẽto excusentur, illas ibi, etiam priuatim, recitare obligentur, sub mortali. Hæc tamen sententia tanquam nimis rigida, & sine fundamento asserta, communiter reijcitur à Doctoribus. Quocircà, vt quid in hac re verum sit paucis explicem, dico, quòd cum horæ in cõmuni, & solenniter dicuntur, in Ecclesia celebrari debent sub mortali. In hoc enim templa extructa, & destinata sunt, ut ibi horæ canonicæ, sicut & missarum solennia celebrentur. Prærterquam, quòd in Clem. grauis. de celebratione missarum. in Ecclesijs

De loco ubi horæ canonicæ dici debeant.

Sententia authoris.

A horæ psalli præcipiuntur. Cum quo stat, vt in aulis principum, uel alibi eadem officia ex priuilegio dicantur. Priuatim autem in quocunque loco decenti, etiam à beneficiatis dici possunt, cum nec extet lex aliqua, aut consuetudo quæ contrarium præcipiat. Verum est, quòd si alicui ecclesiasticum stipendium detur, ut officio diuino intersit, is non poterit sine peccato mortali causas absentiæ excogitare, aut fingere, quia Ecclesiam, cuius alimentis viuit, defraudaret seruitio debito. Cæterùm hoc non prouenire ex obligatione, quam habet dicendi horas canonicas, sed ex debito efficiendi id, ad quod ex iustitia obligatur. Et tam apertè in hac parte posset esse iniustus, ut ad restitutionem teneretur.

B De habentibus priuilegium, vt extra Ecclesiam, in priuatis locis, missas celebrare faciant, solet esse concertatio inter Doctores, vtrum huiusmodi priuilegia licitè concedantur. Ad cuius explicationem dico primo: Nullo priuilegio fieri posse, ut officium diuinum, maximè Missa, in loco indecenti licitè dicatur. Voco autem locum indecentem eum, quo aleis luditur, qui comeditur, vel dormitur. Et locus decens erit sacellum, aut pars aliqua domus orationi dicata. Probatur: Nam hoc ratio naturalis dictat. Et confirmatur ex Deut. c. 12. Vbi dicitur: Vide ne offeras holocausta tua in omni loco, quem videris, sed in eo, quem elegerit Dominus. Et Fœlix Papa. IIII. in quadam sua Epist. ad Episcopos per diuersas prouincias constitutos. c. 1. multa dicit ad hoc C propositum. Videte illa. Dico secundo, quod qui habent priuilegium, & aptum locum in domo sua ad celebrandum, si ea facultate crebrò, & sine magna necessitate vtantur, non bene faciunt. Quin potius addo, quòd casu, quo habens priuilegium non valet Ecclesiam adire, vel, quia ægrotat, vel, quia est alio negotio occupatus, melius faceret non audiendo missam, etiam si dies festus esset, quam faciendo illã celebrare in sua domo. Quod est intelligendum, modo magna aliqua necessitas non vrgeat, vel multi dies non præcesserint, ex quibus missam non audiuit. Hoc totum expressè habetur in Epist. Fœlicis Papæ modo citata. Ex quibus colligere licet, quam tardi debent esse prælati in concedendis facultatibus, ut missæ in priuatis domibus celebrentur, & D similiter, quam male faciant, qui prædictis facultatibus concessis crebrò, & sine vrgenti necessitate vtantur.

De habentib. priuilegium ut missã in loco priuato dicat.

Est aliud dubiũ principale de voce, qua officium diuinum dici debet, & quam integrè, & quàm non interrupto sermone. Ad cuius explicationem supponendùm est tanquam certum, esse necessariũ, quòd officium diuinum ore, & uoce exprimatur. Nam cù omnes clerici tantum ex præcepto Ecclesiæ horas canonicas dicere teneãtur, & Ecclesia non præcipiat nudos actus interiores, de quibus non potest esse certa, utrùm fiant, necne, sed actus exteriores, quos potest in iudicium vocare, fit, ut actu externo diuinum officium persoluere obligemur. Cæterum de voce, qua dici debet tam in communi, quam in particulari, Doctores diuersimodè loquuntur. Medina. C. de oratio. loquens de eo, qui particulariter diuinũ officium recitat, affirmat, quòd nisi ità illud priuatim recitet, vt à circunstantibus audiri possit non satisfacit obligationi. Caiet. in Sum. quærens, utrùm qui in choro, cæteris canentibus, ipse suam partem submissè dicit, satisfaciat debito diuinum officium persoluendi, respondet negatiuè. Cui etiam sententiæ subscribit Nauar. in Enchir. de oratio. c. 10. Et ratio Caietani est: Quia, qui ita recitat, nec publicè, nec priuatim orat, & sic non potest Ecclesiæ præceptum

6 Dubiũ principale.

Officium diuinum ore & voce exprimi debet.

Sententia Medinæ.

Sententia Caietani.

ptum adimplere. Et quidem, quod non oret priuata oratione, est res manifesta: Nam audit socium officij medietatem dicentem. Quod autem nec etiam oret publica oratione, probat: Nam qui ità submisse loquitur in choro, ut ab omnibus percipi non possit, non dicetur illis communicare, quod necessariũ est, ut quis dicatur publicè orare.

1. Concl.

Vt tamen in ista quæstione, quid verum sit, paucis explicemus, sit prima conclusio: Qui submissa voce priuatim officium diuinum recitat, bene facit, nec est necessariũ ità illud dicere, vt à circunstantibus possit audiri. Probatur: Quando diuinum officium priuatim recitatur non ob eam causam dicitur, ut à circunstantibus audiatur: ergo non est, cur illud alta voce dicamus. Nec potest esse aliqua apparens ratio quæ opinionem Medinæ probabilem faciat.

2. Concl.

Secunda conclusio: Existens in choro, suamque partem submisse dicens, quamuis male faciat, si sine causa id facit, quia languidum, & remissum se præbet in laudando Deum, adimplet tamen præceptum diuinum officium recitandi, nec iterum illud dicere tenetur. Probatur: Nam ad hoc, ut quis cum alijs orare dicatur, satis est, ut choro psallentium corpore, & animo immixtus partim audiat dicentes, & partim ipse dicat, taliter, ut ab eis, qui circunstant audiri possit. Et per hoc patet solutio ad rationem Caietani. Nonnulli dixerunt, eos, qui choro intersunt, non satisfacere debito diuinum officium recitandi nisi ipsi totum officium dicant; nec sufficere vnum uersum proferre, & alterum audire. Cæterùm horum sententia est apertè falsa, & ad quam impugnãdam sola antiquissima Ecclesiæ consuetudo quæ pro nobis stat, est sufficiens. Ex quo infero, ineptè facere eos, qui ea, quæ vel cantor, vel hebdomadarius dicit tacitè secũ mussitãt, cũ melius multò foret attẽtè audire quæ dicũtur, quã illa per se ipsos proferre. Et eadẽ est ratio de respõsorijs, quæ dicũt à cantorib. quib. melius est attẽdere quã ea in atrisi recitare. Dè illis qui pulsãt organa, aut ponũt libros, vel è choro mittũtur ad thurificandũ altare, ex quo fit, vt partem aliquam diuini officij, neè proferant, nec audiant, similiter puto, quòd satisfaciunt, ẽt si partem illã per se ipsos nõ dicant; quia dum illi in re illã ad celebritatem officij occupantur totus chorus pro illis supplet. Et satis dicere sunt existimandi, qui ministrant dicentibus. Extra huiusmodi occupationes, quicunque, siue in choro, siue extra chorum, ex ijs, quæ in breuiario ponuntur dicenda, magnam aliquam partem ex negligentia prætermittit, peccat mortaliter. Dixi, magnam partem. Nam si sit parua, solum erit veniale peccatum, ex paruitatè materiæ, vt in alijs præceptis contingit. Quicunque enim præcipit, ut diuinum officium integrè dicatur, eo ipso mandat, ne magna aliqua pars prætermittatur; & si secus fiat, erit peccatum mortale. Quæ autem censeatur magna pars officij, arbitrio prudentis viri relinquitur determinanda.

Existens in choro qualiter diuino officio satis faciat.

Pulsans organa & thurificãs satisfacit, quando suo ministerio inseruit.

De interruptione, quæ in officio diuino, fit, vnũ est certum, & alterum dubium. Certum est, quòd qui sine causa idonea non dum absoluta oratione ab illa desistit, peccat saltem venialiter. Ità habetur exprèsse in Concil. Tolet. 4. Et ratio est manifesta; Nam si est irreuerentia, instituto cum aliquo sermone, illum interrumpere sine causa; cur non idem dicendum erit de oratione? Dubiũ autem est, vtrùm qui ad istum modum orationem interrumpit, teneatur de nouo diuinum officium dicere, vel potius sit satis supplere quod deficit. Medina loco citato affirmat, quòd si magnum fuerit spatium interruptionis, & interruptio sine causa legitima fiat, inter-

De interruptione officij.

A ruptoe tenebitur iterum diuinum officium dicere. Quæ sententia videtur satis pia. Sed verius & probabilius proculdubiò est, in quocunque casu satis esse, supplere quod deficit, nec teneri nos in integrum de nouo diuinum officium recitare, esto, causa fuerit indecens, & tempus interruptionis fuerit magnum. Nulla enim assignari potest efficax ratio, quæ contrarium conuincat. Eo vel maximè, quòd cum præceptum de singulis diebus diuinum officium persoluendo, sit odiosum, illud restringere, & non ampliare oportebit, iuxta regulam, Odia restringi, & fauores conuenit ampliari, de regulis iuris. in 6.

ARTICVLVS XIII.

B Vtrùm de necessitate orationis sit, quod sit attenta.

AD Tertium decimum sic proceditur. Videtur, quòd de necessitate orationis sit, quod sit attenta. Dicitur enim Ioan. 4. Spiritus est Deus: & eos qui adorant eum in spiritu & veritate oportet adorare. Sed oratio non est in spiritu, si non sit attenta: ergo de necessitate orationis est, quòd sit attenta.

2. Præterea, Oratio est ascensus intellectus in Deum. Sed quando oratio non est attenta, intellectus non ascendit in Deum: ergo de necessitate orationis C *est, quod sit attenta.*

*3. Præterea, De necessitate orationis est, quòd careat omni peccato, sed non est absque peccato, quòd aliquis orando euagationem mentis patiatur. Videtur enim deridere Deum, sicut & si alicui homini loqueretur, & non attenderet ad ea, quæ ipse proferret. Vnde Basilius * dicit, quòd diuinum auxiliũ est implorandum non remisse, nec mente huc vel illuc euagante, eo quod talis non solum non impetrabit quod petit, sed etiam magis Deum irritabit: ergo de necessitate orationis videtur, quòd sit attenta.*

In sermone cuius titulus è. Institutio ad vitam perfectã & de orando Deo, post medium illius. Etiam cons. fit exerc. c. 1.

Sed Contra est, quòd etiam sancti viri orando D *quandoque euagationem mentis patiuntur, secundum illud Psalm. 39. Cor meum dereliquit me.*

*Respondeo dicendum, quòd quæstio hæc præcipuè habet locũ in oratione vocali. Circa quam sciendum est, quòd necessarium dicitur aliquid dupliciter. Vno modo, per quod melius peruenitur ad finem. Et sic attentio absolutè orationi necessaria est. Alio modò aliquid dicitur necessarium sine quo res non potest consequi suum effectum. Est autem triplex effectus orationis. Primus quidem communis omnibus actibus charitate informatis, quod est mereri. Et ad hunc effectum non ex necessitate requiritur, quòd attentio adsit orationi per totum, sed vis primæ intentionis, qua aliquis ad orandum accedit, reddit totam orationem meritoriam, sicut in alijs meritorijs actibus accidit. * Secundus autem effectus orationis est ei proprius, quod est impetrare. Et ad hunc etiam effectum sufficit prima intentio quam Deus principaliter attendit. Si autẽ prima intentio desit, oratio nec meritoria est, nec impetratiua. Illam enim orationem Deus non audit, cui qui orat non intendit, vt Gregor. dicit. Tertius autem effectus orationis est, quem præsentialiter efficit, scilicet, quædam spiritualis refectio mentis. Et ad hoc de necessitate requiritur in oratione*

E

Vt supra dictũ est.

attentio

*attentio: unde dicitur 1. Corin. 14. Si orem lingua, mens mea sine fructu est. Sciendum tamen, quòd triplex est attentio quæ orationi vocali potest adhiberi: vna quidem, quæ attenditur ad verba ne aliquis in eis erret: secunda, qua attenditur ad sensum uerborum: tertia, qua attenditur ad finem orationis, scilicet ad Deum, & ad rem pro qua oratur, quæ quidem est maximè necessaria. Et hanc etiam possunt habere idiotæ. Et quandoque intantum abundat hæc intentio, qua mens fertur in Deum, vt etiã omnium aliorum mens obliuiscatur: sicut dicit Hugo * de sancto Victore.*

Ad Primum ergo dicendum, quòd in spiritu & veritate orat qui ex instinctu spiritus ad orandũ accedit, etiamsi ex aliqua infirmitate mens postmodum euagetur.

In lib. de modo orãdi cap. 2 à medio. to. 2.

Ad secundum dicendum, quod mens humana propter infirmitatem naturæ diu stare in alto non potest. Pondere enim infirmitatis humanæ deprimitur anima ad inferiora. Et ideo contingit, quòd quando mens orantis ascendit in Deum per contemplationem, subito euagetur ex quadam infirmitate.

*Ad tertium dicendum, quòd si quis ex proposito in oratione mente euagatur, hoc peccatum est, & impedit orationis fructum. Et contra hoc Augustinus * dicit in regula, Psalmis & Hymnis cum oratis Deum, hoc versetur in corde quod profertur in ore. Euagatio verò mentis quæ fit præter propositũ, orationis fructum non tollit. Vnde Basilius * dicit: Si uero debilitatus à peccato fixè nequis orare, quãtumcunque potes te ipsum cohibeas, & Deus ignoscit, eo quòd non ex negligentia, sed ex fragilitate non potes, vt oportet, assistere coram eo.*

In 1. regu. tom. 1.

In ser. de orãdo Deũ à medio illius.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quòd hæc quæstio principaliter habet locum in oratione vocali, ante quam D. Tho. ad illam respondeat, præmittit multa. Primum est, quòd dupliciter aliquid potest dici necessarium, iuxta doctrinam traditam ab Arist. 5. Metaphysicæ. Vno modo dicitur necessarium, ut commodius, id, per quod meliùs & decentiùs peruenitur ad finem. Qua ratione equus dicitur necessarius ad iter agendum. Alio modo dicitur aliquid necessarium simpliciter. Et est illud, sine quo finis consequi non potest. Qua ratione cibus dicitur necessarius ad vitam. Secundò præmittit, quod finis seu effectus orationis potest esse triplex. Primus est mereri: qui communis est illi cum omnib. alijs actibus charitate informatis. Secundus finis seu effectus orationis. & illi proprius est, impetrare postulata à Deo. Tertius & quem præsentialiter oratio efficit, est quædam spiritualis refectio mentis. Tertiò præmittit, quòd attentio vocali adhibita orationi potest esse triplex. Prima, qua quis ad verba dumtaxat attendat, ne in prolatione erret. Secunda, qua attendat ad verborũ sensum. Tertia, qua attendat ad finem orationis, scilicet, ad Deum, & ad rem, pro qua orat. Rursus attentio adesse potest, vel toti orationi, vel solum principio illius. Quibus suppositis respondet D. Thom. ad propositam difficultatem per plures propositiones.

Prima conclusio: Attentio, quæ toti orationi sit coniuncta, est necessaria primo modo, hoc est, ut

A commodius ad omnem effectus orationis consequendum. Hanc conclusionem non probat D. Th. sed illam ut notam relinquit.

Secunda conclusio: Ad meritum & impetratione orationis non est simpliciter necessarium ut toto tempore, quo oratio fit, duret attentio; sed satis erit, quòd in principio adsit. Probatur: In alijs actibus meritorijs non est necessarium, quòd semper attentio adsit: sed vis primæ intentionis reddit totũ opus meritorium: ergo idem etiam erit dicendum de oratione.

Tertia conclusio: Illa oratio vocalis cui nulla adest intentio, nec meritoria, nec impetratoria est apud Deum, probatur ex D. Gregorio dicẽte, quòd

B illam orationem Deus non audit, cui qui orat non intendit.

Quarta conclusio: Ad tertium effectum orationis, qui est suauitas & mentis dulcedo, opus est, ut attentio totam orationem comitetur. Probatur ex Paulo, 1. ad Corinth. ca. 14. dicente: Si orem lingua, mens mea sine fructu est.

Quinta conclusio: Cum sit triplex genus attentionis, ut diximus, quodlibet illorum erit sufficiens ad oẽs orationis fructus percipiendos. Sed vltimũ est præstantissimum; quod et possumus habere idiotæ.

EXPLICATIO ARTICVLI.

C QVæstio ista de necessitate attentionis solum in oratione vocali locum habere potest. Nã in mentali, cum ipsa eadem attẽtio sit ipsissima oratio, vanum erit quærere, vtrum illic requiratur attentio. Est enim repugnantia, mente orare, & non attendere; siquidem cum primum mens diuagari incipit, orare desinit. Imò ob id mentalis oratio sæpènumero optatior est, quòd cum mens ad verba non effunditur, diuinis hauriendis mysterijs liberiùs vacat. Sola ergo vocalis oratio est, quæ attentione carere potest, nimirũ dum aliorum cogitatione diffluente, lingua dat sine mente sonum. Est autem, vt constat ex D. Thom. articulo præcedenti, oratio vocalis duplex. Vna communis, qualis est illa, quæ

Quæstio de necessitate attentionis solũ habet locũ in oratione vocali.

D per ministros Ecclesiæ in persona totius populi Deo offertur. Altera particularis à singulari cuiusque persona, siue pro se, siue pro alijs oblata. Et de attẽtione in vtraq; oratione necessaria, erit à nobis dicendũ. Quod ut efficere possimus, opus erit, sicut nonnulla prius de attẽtione in communi dicamus, aduertentes primò, quòd attendere nihil aliud sonat, quam mentem habere præsentem ad id, quod dicitur, nempe, ut quod lingua foris personat, mens simul intus concipiendo loquatur. Et ut August. dixit in regula: Hoc versetur in corde, quod profertur in ore. Differtque plurimum à deuotione, siue deuotio accipiatur impropriè, sicut illam vulgus accipere consueuit, pro spirituali quadam dulcedine,

Quid sit attentio.

E qua anima reficitur & recreatur, siue accipiatur propriè, sicut illam accepit D Tho. quæst. præcedenti, pro animi in alterius obsequium propensione, & applicatione. Qua ratione dicitur beatissimæ Virgini deuotus ille, qui sic ei affectus est, ut promptum seipsum ad illam, & ad ea, quæ eius sunt, exhibeat. Imò quicunque morti se pro re aliqua destinauit, animum se illi deuouisse dicitur. Stat enim aliquẽ destinatum habere animum ad Dei seruitium, qui tamen mente, dum orat, non sit attentus. Et vice versa: Et spiritualis illa dulcedo, quam vulgus appellat deuotionem, potiùs est ipsius deuotionis propriè dictæ, atque etiam attentionis fructus, & effectus, quam ipsa attentio.

Secun-

Attentio triplex.

Secundò est aduertendum, quòd attentio, quæ vocali orationi adhiberi potest, ut constat ex Diuo Thom. in præsenti, est triplex. Prima; qua quis ad verba duntaxat attendit, ne prolatione erret. Secunda, qua attendit ad verborum sensa. Tertia, qua attẽdit ad finem orationis, scilicet, ad Deum, & ad rem pro qua oratur. Ex quibus hæc postrema est fructuosissima, & præstantissima. Prima, nempe, attentio ad verborum prolationem infirmum gradum tenet inter attentionum genera nec illam habere potest, nisi qui linguam nouit. Quare clerici omnes saltem Latini esse debent, aliàs rectè, & congruè verba proferre nequibũt. Secundo attentio, quę est ad verborum sensa, non omnibus Latinis congruit, sed tantum Theologiæ peritis, Tertia verò omnibus spiritualibus hominibus est familiaris, etiam si sint idiotæ. Isti namque, quia alia mysteria non callent, dum orant, attendunt, tum ad diuinam maiestatem, cum qua loquuntur, tum etiam ad suam ipsorum exiguitatem, & prætereà ad necessitatem illorum, quæ postulantur, & sic tertium ac præstantissimum attentionis genus habere solent. Imò & homines doctissimi ita aliquando per hanc attentionem Deo affiguntur, vt ominum aliarum rerum obliuiscantur.

Quis sit supremus orationis scopus.

Tertio est aduertendum, quod cum oratio à sanctis Doctoribus describatur, quòd sit ascensus mentis, non in diuos, nec in alias supremas substantias, sed in Deum ipsum supremus orationis scopus ille esse debebit, nempe, cor atque mentem, quam maximè fieri potuerit, deificare, & in diuinitatem ipsam semper intendere. Ex quo fit, ut si in alios sanctos, vel in Virginem sacram aliquando attendamus, quod non sic ibi mens gradum figat oportebit, ac si illic esset vltimus orationis scopus, in quo indocta plebs errare solet; sed id solum tanquam medium, per quod ad diuinitatem, quantũ Deus dederit, ascẽdatur, accipiendnm erit. Imò etiam si sit consilium quãdo oratur, passionis Christi, cæterorumque eiusdem humanitatis mysteriorũ contemplationem habere, haud tamen illic sistenda erit mens, tanquam in fine, sed tanquam in medio; quod adducendum in diuinum amorem est supremũ; iuxta illud, quod Ecclesia in præfatione Natiuitatis canit, nempe; per incarnati uerbi mysteriũ noua mentis oculis lux tuę claritatis infulsit, ut dum visibiliter Deum cognoscimus, per hunc in in uisibilium amorem rapiamur.

Dubium circa secũdã cõclus. D. Tho.

His constitutis, prima conclusione D. Thom. vt nota relicta, circa secundam atque tertiam est difficultas, vtrum semper quòd homo sine animo attento orat, amittat meritum, & fructum orationis. Ad cuius intelligentiam est aduertendum, primò, quòd attentio adhuc potest esse duplex, vna actualis, altera virtualis. Attentio actualis est, cum animus actu attendit ijs, quæ dicit. Virtualis autem quando quis aliquod opus aggreditur, animo attento illud perficiendi: & dum in opere versatur, animum alio conuertit, non tamen dedita opera, nec ex proposito. Tunc autem dicitur quis alio animum conuertere ab orando ex proposito, cùm, dum orat, cogitat, aut agit aliquid, quod ex natura sua orationis attentioni aduersatur, idque aduertenter facit. Dixi notanter, quod ex natura sua aduersatur orationis attentioni, qualia sunt legere, scribere, depingere, & reliqua huiusmodi, quæ totum animum ad se vocãt. Nam de alijs rebus, qualia sunt, lauare manus, vestiri, & reliqua huiusmodi, quæ minus animum ad se vocant, secus est dicendnm. Dixi prætereà: Idque aduertẽter facit. Nã qui inaduertenter se distrahit, licet voluntariè in eo versetur, non erit dicendus ex proposito se distrahere. Ex quo infertur in duobus

Attentionum una actualis altera virtualis.

tantum casibus posse contingere, quòd quis non habeat uirtualem attentionem. Primus est, quando accedit ad orandũ animo non attendendi. Secundus, quando in progressu orationis consultò & aduertenter animum ad alia traducit.

Attentio virtualis sufficit.

Hoc supposito, dico primò, quòd qui dum orat attendit orationi, saltem virtualiter, nec peccat, nec fructum orationis amittit. Itaque meretur & orationis obtinet impetrationem. Ità affirmat D. Thom. in hoc articulo, quem communiter sequuntur omnes Theologi. Et probatur: Illi orationi nulla circũstantia deest ex illis, quæ necessariæ sunt ad operis honestatem: ergo ipsa est honesta, atque meritoria. Consequentia est nota, & antecedens probatur. Si aliqua circunstantia deesset, maximè attentio: sed illa non deest, quia prima, à qua voluntariè non recessit adhuc durat: ergo. Et confirmatur: In alijs operibus meritorijs non est necessarium, quòd semper attentio adsit: sed vis prima intentionis est sufficiẽs efficere illud dignum præmio: ergo idem etiam erit dicendum de oratione.

Orans ex præcepto nec attentus peccat mortaliter & fructũ orationis amittit.

Dico secundò, quòd qui orat ex pręcepto, & eo tpe, quo orat, nec habet attentionem actualẽ, nec virtualem, peccat mortaliter, & fructum orationis amittit. Ita tenet D. Thom. hic in solut. ad 3. estque communis sentẽtia omnium Doctorum. Et probatur: Qui taliter orat, orat sine mente: ergo non orat, atque ex consequenti non adimplet pręceptum, peccatque mortaliter. Antecedens est manifestum, & cõsequentia probatur: Oratio ad minus est actus humanus, qualis non est illa, quæ sine mente funditur: ergo non est oratio. Et confirmatur: Oratio, ut constat ex diffinitione Damasceni superius posita, est ascensus mentis in Deũ: sed, ille qui solo verbo absq; attentione orat, non eleuat mentẽ suã in Deum: ergo non orat. Tandem hoc ipsum probatur ex c. dolentes. de celebrat. miss. Vbi Innoc. in Concil. generali in hunc modum dicit, loquens de horis canonicis: Districtè præcipimus uirtute obẽdientiæ, ut diuinum officium nocturnũ pariter & diurnum, quantum eis (nempe clericis) Deus dederit studiosè celebrent, & deuotè. Verba namque illa, Districtè in uirtute obedientiæ planissimè ostendunt, uim præcepti obligantis sub reatu mortali. Nec ualet, si dicatur præceptum illic non ferri super modum attentè deuotèque orandi, sed super substantiam. s. ut diuinum officium integrè persoluatur, ut nonnulli dicunt. Nam cum præceptum illud iampridem in Ecclesia extitisset, nec aliqua de illo in concilio suborta esset quęstio, non erat, cur de nouo imponeretur. Quia tamen modus dicendi sensim ibat in præceps, idcircò curatum fuit eum præcepto imposito instaurare. Adiecit autem Conciliũ illa verba; Quantum eis Deus dederit. Non, quia attentionis modus relictus fuerit orantis arbitrio, ut prima fronte significari videtur: sed, vt ostenderet neminem obligari summã adhibere attentionẽ ac deuotionẽ, sed sufficere eã, quam in primo dicto explicuimus, modo orans præparet se, ut per ipsum non stet, quo minus Deus deuotionem influat. Aliqui nituntur probare uerbis illis Concilij, non contineri præceptũ obligans ad offi[c]iũ deuotè & attẽte dicẽdum, ex eo q; deuotio, & attentio sunt actus interiores, supra quos. Ecclesia potestatem non habet, cum de illis iudicare non possit. Cęterùm hæc euasio nullius est momenti. Nam quamuis sententia, quæ

Ecclesia non habet potestatẽ in actus interiores.

asserit Ecclesiam non habere iurisdictionem in actus purè interiores, sit probabilior, quam sua opposita, illamque teneant Caiet. & D. Tho. 1.2. q. 91. ar. 4. & cõmuniter omnes Theologi, probarique pos-

sit

fit ex c. Christiana. 32. q. 5. vbi dicitur, quòd Ecclesia non iudicat de occultis, & ex c. consuluisti. 2. q. 5. vbi idem habetur, & ex c. si omnia. 6. q. 1. & ex c. erubescant. 32. d. ubi dicitur, quòd secretorum Deus & cognitor, & iudex est. Et ratio fit manifesta: Nam cum de illis solum possit homo, vel Ecclesia legem ferre, de quib. potest iudicare, & de actib. interioribus, & per se occultis, non possit Ecclesia iudicare: manifestè sequitur, quòd nec etiam poterit de eisdē legem ferre. Ex quo colligit D. Tho. loco citato, vltra legem humanam, & Ecclesiasticam esse necessariam aliam legem diuinam, quæ ad actus interiores se extendat eos ordinans, & præcipiens quæ ad interiores actus spectant. Alioqui non rectè esset homini prouisum, cum ad perfectionem virtutis requiratur, quòd in vtriusque actibus homo perfectus existat. Non, inquam, etiā si posita alicuius est momenti. Nam quamuis verum sit, quòd Ecclesia directè, & per se solum respicit actus exteriores; mediatè tamen etiam respicit actus interiores, quatenus sunt conditio requisita ad actus exteriores. Vnde qui præcipit missam audire, ex consequenti & mediatè præcipit voluntatem audiendi. Et similiter contingit in attentione & recitatione diuini officij. Qui n. præcipit recitationē, quæ est actus exterior, ex consequenti præcipit attentionē, quæ est conditio necessario requisita ad debitā recitationē. Et sic præceptū nō est de actu purè interiori; sed potius de exteriori simpliciter, qui debet fieri cū omnib. circunstantijs requisitis ad bonitatem illius. Similis modus præcipiendi inuenitur etiam, quantum ad multa alia; in iure. Nam in Clement. 1. de statu monachorū inter dicitur monacho sub pœna excommunicationis accessus ad curiam animo nocendi. Et in Clement. multorum, de hæreticis excommunicantur inquisitores odio vel amore contra aliquem procedentes. Et in cap. fundamenta. de electione. & electi. pot. in 6. excommunicantur cōsentientes electioni in eo textu reprobatæ. Et in c. ad abolendam. de hæreticis. excommunicantur quicunque aliter senserint de septē sacramentis, quàm sentit Ecclesia Romana. Et ratio est: Quia quamuis animus nocendi in monacho tendente ad curiam: & odium, vel amor in inquisitore procedente contra aliquem: & consensus, qui potest fieri electioni: & dissensus doctrinæ traditæ à Romana Ecclesia de septem sacramentis, sint actus interiores; non tamen absolutè ponitur excommunicatio pro illis; sed pro actibus exteriorib. quatenus habent ordinem ad interiores. Ex quo sequitur, quòd in illo c. ad abolendam, sentire, non significat solum actum interiorem, sed consensum exteriori signo declaratum. Quare si tantum fuerit iudicium interius, quo quis dissenserit à sacramentis Ecclesiæ, non incurret excommunicationem talis hæreticus, sicut nec quicunque alius mentalis. Et sic quilibet idoneus cōfessor posset illum absoluere ab huiusmodi peccato. Quod est intelligendum dummodo non habeat aliam reseruationem vltra illam, quæ prouenit ex bulla Cœnæ Domini. Nam si aliàs quodcunque peccatum hæresis esset Papæ, vel Episcopo reseruatum, non posset talis hæreticus ab inferiori absolui, cum reseruatio non sit pœna, sed ademptio iurisdictionis, qua superior potest vti in quantumcunque occultis, vt docet Caiet. 2. 2. quæst. 11. artic. 3.

Declarantur multa capitis iuris.

Quilibet idoneus confessor potest absoluere ab hæresi mentali.

Dubium. Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrum orans non ex præcepto, si orat sine attentione, aliquod peccatum committat? Gabriel in cano. lect. 62. tenet partem negatiuam dicens, quòd quamuis necessaria sit attētio in oratione communi, seu in ea, quæ ex præcepto fit, in illa tamen, quæ non ex præcepto, sed ex voluntate dicitur, attentio non est ità necessaria, vt peccet orans, attentionem non habens. Et ratio illius est: Quia cum oratio in illo casu non sit necessitatis, sed voluntatis, sicut potest sine peccato dimitti, ità etiam potest sine peccato ab ea attentio abesse.

Sententia Gabrielis.

In hoc tamen dico tertiò, quòd siue oratio fiat ex præcepto, siue ex voluntate, semper tenetur orans attentionem apponere, non solum ad assequendum fructum orationis, sed etiam ad vitandam culpam. Itaque quicunque orat, estò, liberè id faciat, nisi attendat, peccatum committit. Hæc est communis sententia Doctorum. Et probatur primo ex Matth. c. 15. Vbi Christus tales orationes reprehēdens adducit illud dictum Prophetæ: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. Et D. Cypria. de oratione tractans dicit: Quæ segnitia est, alienari & capi ineptis & profanis cogitationib. dū Dominum deprecaris: quasi sit aliud quod debeas magis cogitare, quam quod cum Deo loquaris. Quomodo te audiri à Deo postulas, cum te ipsum non audias? Et addit: Hoc est ab hoste in totum nō cauere. Hoc est, cum oras Dominum, maiestatem Dei offendere. Et Hugo de sancto Victore ad hoc idem propositum dicit: Si cum orationem fundimus, quodlibet aliud in corde versamus, etiam si illud bonum sit, à culpa liberi non sumus. Et ratio est manifesta: Nam naturalis ratio dictat, esse contra reuerentiam Deo debitam, quòd absentes mente, labijs tantùm illum laudemus. Sed est aduertendū, esse latissimum discrimen inter illos, qui orantes ex præcepto non attendunt, & illos, qui dum orant liberè, attentionem non apponunt. Nam primi peccant mortaliter, vt diximus, secundi autem tantum peccant venialiter, vt dicit Magister Sotò lib. 10. de iustitia & iure. q. 5. art. 5. Et ratio est: Nam defectus illius circunstantiæ, scilicet, attētionis in opere alioqui non debito, tantum inducit quandam indecentiam, quæ planè contra charitatem non militat.

Qui orat sine attentione, esto oratio sit libera, peccat.

Discrimen inter orantes ex præcepto, & orantes liberè.

Dubium. Est aliud dubium, vtrum orantes ex præcepto, nec habentes attentionem, vt sæpè sæpius contingit in clericis recitantibus horas canonicas, teneantur de nouo diuinum officium dicere. D. Antoninus 3. part. titul. 13. cap. 4. & Medina in tractat. de oratione. partem tenent negatiuam. Dicentes, quòd quamuis clerici recitantes diuinum officium sine attentione peccent mortaliter, vt paulò anteà dicebā, non tamen iterum diuinum officium persoluere sūt obligandi. Et probari potest hæc sententia hác ratione: Qui Ecclesiam ad audiendam rem sacram die festo intrat, cum animo tamen mortaliter corrupto, si sacrum audiat præceptum adimplet: ergo pari ratione dicendum erit, quòd qui psalmorum substantiam profert, estò, sciens & prudens vaga mente id faciat, satisfaciet debito orandi.

Sententia D. Anton. atque Medinæ.

In hoc tamen dico quartò, quòd qui officium diuinum, ad quod tenetur, sine actuali, vel virtuali attentione dicit, ad illud in integrum persoluendum sub mortali obligatur. Ita tenent: Palud. in 4. d. 15. quæst. 5. Gabriel super Canonem lect. 62. Gerson in libello de oratione, & Soto lib. 10. de iustitia, q. 5. artic. 5. Pro quo nota, dupliciter posse contingere, quòd quis dum orat ex præcepto, consultò, & de dita opera vagetur. Vno modo, cum proposito iterum idem officium dicendi, quoniam, scilicet, intelligit illud à se non rectè dici. Et talis sine dubio tenetur totum officium iterum persoluere, quamuis in eo, quòd sine attētione orauerit non peccat mortaliter, sed tantum venialiter. Et ratio est: Quia cum nolit

Qui sine actuali, vel virtuali attentione tenetur iterum diuinū officium dicere.

nolit illa sua oratione satisfacere præcepto, idem iudicium habendum erit de illa, ac de alijs orationibus voluntarijs. Alio modo potest se quis voluntariè distrahere in oratione cum animo satisfaciendi præcepto Ecclesiæ per illam orationem, nec iterum eã recitandi. Et talis peccat mortaliter: & prætereà tenetur iterum idem officium in integrum dicere. Et quidem, quòd sic orans peccet mortaliter, est res manifesta: Quia non orat sicut præcepit Ecclesia, nec habet animum iterũ legitimo modo orandi. Quod autem etiam teneatur iterum diuinum officiũ persoluere, probatur: Nam habet adhuc tempus, & facultatem id faciendi, cum nondum sit dies elapsa, ut supponimus: ergo adhuc tenetur præcepto de dicendo diuino officio. Et ad hunc modum est intelligendum nostrum quartum dictum.

Dubium. Sed dubitabit aliquis hoc loco, an ille, qui dixit diuinum officium cum debita attentione, animo tamen non satisfaciendi præcepto Ecclesiæ, teneatur iterum idem officium recitare. In hac re Medina loco citato partem tenet affirmatiuam. *Sententia Medinæ.* Quam probat hac ratione; Si ego debeo alicui decem, & do ei totidem, animo tamen non soluendi sed gratis donandi, non liberor à debito, ut constat. Item; Si sacerdos accipiat à Petro stipendium, ut pro eo illa die missam celebret, ipse autem non pro stipendio, sed ex beneuolentia celebret pro eodem, nolens satisfacere obligationi, adhuc tenebitur pro Petro ratione stipendij missam dicere: ergo idem etiam erit dicendum in nostro proposito. *Sententia authoris.* Cæterùm quamuis hæc sententia Medinæ sit valde probabilis, atque secura, non tamen minus probabile puto, quòd qui diuinum officium cum debita attentione dixit, cum animo non satisfaciendi præcepto ecclesiæ, tenetur iterum eadem die de nouo officium recitare, vel intra eandem mutare animum, atque habere voluntatem satisfaciendi. Tota enim illa die vrget præceptum ecclesiæ, cui tenetur uelle obedire. Et ad id sufficiens uidetur animi mutatio, supposito, quòd iam debite officium dixerit. *Ad arg. Medinæ.* Nec argumentum in contrarium factum aliud conuincit. Sed concesso antecedenti, neganda est consequentia. Et ratio discriminis est, quòd in casibus positis in antecedenti interuenit ratio iustitiæ, cui adhuc satisfaciendum restat, postquam aliquid gratis est donatum. At uerò in casu consequentis non interuenit ratio iustitiæ. Clericus enim, cui recitandi diuinum officium præceptum est impositum, non ex iustitia tenetur illud dicere, sed tantum ex obedientia: Quare ex quacunque intentione illud recitet, modo intra tempus, quo præceptum obligat habuerit propositum satisfaciendi ecclesiæ, illi satisfacit, nec ad aliquid aliud tenetur. Qui autem persoluit diuinum officium non animo orandi, sed aut legendi, aut psalmos addiscendi, tenetur illud iterare, siquidem talis orare obligatur, & non orat, vt cõstat.

Dubiũ de eo qui simul audit missam, & recitat diuinum officium. Sententia vera. Est aliud dubium, an qui simul audit missam, & recitat diuinum officium, quando ad vtrumque ex præcepto tenetur, satisfaciat vtrique obligationi. Syluest. in Sum. verb. missa. 2. §. vlt. partem tenet negatiuam. Et ratio illius est, quia vtrique actioni sua, & propria debetur attentio. Et implicat contradictionem, vt duab. rebus diuersis simul quis attendere possit. Cõtrariam tamen sententiam tenet Caietanus in Opusculo de valore orationis, quẽ sequitur Soto in. 4. dist. 13. q. 1. art. 1. quam ego veram existimo. Et ratio est: Nã ex præcepto audiendi missã nullus obligatur attendere ijs, quæ in missa dicuntur; cuius rei signum est, quòd sicut communiter dicunt Doctores; qui præsentes sunt, dum missa dr̃,

ttis.

licet non audiant, quæ à sacerdote dicuntur, satisfaciunt obligationi, quæ tantum est vacandi Deo dum missa celebratur, & qui id tempus consumit in recitandis cum attentione horis canonicis, optime dicitur Deo vacare. Facit & pro eadem re: Nam is, de quo loquimur, aut facit satis vtriq; præcepto, aut neutri, aut alteri. Neutri nullus est qui dicat: nec etiam alteri, cum non sit maior ratio vnius, quam alterius: ergo satisfacit vtrique. Et per hoc patet solutio ad fundamentum Syluestri.

Dubium graue. Alterum dubium in hoc articulo examinandum est, utrùm clerici horas canonicas non dicentes aliquam teneãtur facere restitutionẽ? In qua re, ut certa ab incertis separemus, dico primo, certum esse, *Clericus non beneficiatus nullam tenetur facere restitutionem.* quod clericus nõ beneficiatus non tenetur ex omissione horarum aliquam facere restitutionem, seu spiritualem, seu temporalem. Non enim peccat contra institiam, nec vlli aliquam facit iniuriam, ex qua restitutionis obligatio oriatur, quamuis mortaliter peccet in dimittenda quacumque ex septem horis, ut ex supra dictis patet; nec id modo probare est opus.

Beneficiatus non tenetur horas omissas iterum dicere. Dico secundo, etiam esse certum de clerico beneficiato, quod non tenetur ad spiritualem restitutionem, hoc est, ad iterum dicẽdas horas omissas. Id, n. nullo iure cautum videmus. Et si dicatur, peccare illum contra iustitiam, facereque iniuriam Ecclesiæ, quam communibus suffragijs, & orationibus priuat, & sic damnificare illam in spiritualibus, respõdeo primò, quod ille nullum in particulari damnificat, sicut si missam, aut ipsas horas alteri promisisset, etiam sine stipendio. Respondeo secũdò, quod horarum recitatio solum obligat ex præcepto Ecclesiæ. Quare qui stipendiũ, quod ab illa accipit, restituit, nullo mõ peccat contra iustitiã, nec ad aliquã aliam spiritualem restitutionem tenetur. Itaque hæc certa sunt. *Punctus difficultatis.* Sed quod habet difficultatem est, vtrùm beneficiatus non recitans horas canonicas stipendium ab Ecclesia receptum restituere teneatur. Soto libro decimo de iustitia, quæstione quinta, articulo sexto, conclusione quarta, hanc quæstionẽ in terminis versans, dicit tria. *Sententia Soti tribus dictis contenta.* Primum est, quod non quicunque defectus in persoluendo diuino officio, imò nec omnis, qui culpam inducit mortalẽ, ad restitutionem obligat. Nam, si quis incongrue officium diuinum proferat, aut versus aliquos, etiam ex supina negligentia, & oscitantia interpollet, peccatum mortale committet, ad restitutionem tamẽ fructuũ nõ obligabitur. Et ratio Soti est: Quia hoc esse nimium irretire hominum conscientias, cum vix caduca & labilis uita nostra sine huiusmodi negligentijs transigi queat. *2. Dictum Soti.* Dicit secundo, quod quamuis quis matutinale officium, aut aliam horam seu ex culpabili obliuione, seu dedita opera prætermiserit, quod forte semper est mortale, uel et si totum diẽ orare prętermittat, quod proculdubio est lethale; non ideò ad restitutionem fructuum ex rigore iuris obligatur. Et ratio illius est: Nam quamuis beneficiato propter officium beneficium concedatur, non tamen adeo minutatim respondere debent stipendij portiunculæ singulis canonicis horis, ut cuiuscunque prætermissio ad restitutionem illius portiunculæ obliget. Quoniam nec in ciuilibus famulis, tam exactè requiritur seruitium, nec Spiritus sanctus, cuius nutu Ecclesia regitur, tales voluit suis ministris scrupulos inijcere. Et hoc quantum attinet ad eos, qui uno, aut altero die diuinum officium prętermittunt. *3. Dictum Soti.* De illis autem, qui longiori tempore orare canonice reliquerint, dicit tertiò, quod statim ac qui obtinet beneficium, tenetur restituere

tuere

tuere, si post duos aut tres menses officium non dicat. Nam quamuis Concilium Lateranése sessione 9. in hunc modum habeat, præcipimus, statuimus, & ordinamus, quod quilibet habens beneficium cum cura, uel sine cura, si post sex menses ab obtento beneficio diuinum officium nó dixerit, legitimo impedimento cessante, beneficiorú suorum fructus pro rata omissionis, & officij & temporis suos non faciat, sed eos tanquam iniustè perceptos in fabricas Ecclesiarum huiusmodi beneficiorum, uel pauperum elemosynas erogare teneatur. Si verò vltra dictum tempus in simili negligentia contumaciter permanserit, legitima monitione præcedente, beneficio ipso priuetur, cum propter officiú detur beneficium. &c.

Explicatio Concilij Lateran. facta à Soto.

B Quibus verbis significatur, ante sex menses elapsos à consequutione beneficij neminem obligari ad restitutionem fructuú, etiam si diuinum officium non dicat. Quamuis, inquam, videatur obstare hæc Concilij determinatio tertio dicto à Magistro Soto posito, ipse tamen respondet, quod uerba Concilij non sunt intelligenda, ut iacent. Habetur enim prius, quod qui post sex menses ab obtento beneficio non orauerit, pro rata restituat. Posteà verò subdit, si verò vltra dictum tempus in simili negligentia contumaciter permanserit. &c. Quæ verba prioribus non grate cohærent. Nam hæc postrema, in simili negligentia, apertè denotant negligentiam priorum sex mensium ad restituendum pro rata obligasse: quandoquidem post illos rigor cogendi per commonitionem priuationis officii, adhibetur. Et sic credit Magister Soto; quod verbum concilij non est, post, sed per. Vt sit sensus, quod qui per sex menses ab obtento beneficio officium diuinum, vel quamlibet eius partem non dixerit, solum teneatur ad restitutionem pro rata. Elapso verò semestri, si post admonitionem in quindecim diebus nó bis orauerit, beneficio priuetur. Itaque primum semestre non datur tanquam induciæ, vt clericus nó orans nulli subiaciat pœnæ: quia hoc esset omni rationi dissonum, sed vt non priuetur. Et hac ratione dicit esse intelligenda verba concilij, & non alio modo.

Impugnatur Sotus.

D Cæterum hæc sententia Soti, quamuis quantum ad primum dictum vera proculdubiò sit: quantum ad secundum, & tertium est omnino improbabilis. Nam priùs affirmare, quod qui matutinale officiú aut aliam horam, vel totum diuinum officium vno, aut altero die prætermiserit, fructus perceptos restituere non obligatur, est apertè contra decisionem Pij Quinti, quam refert Nauarro in Manuali capitulo 25. num. 122. Vbi sic habetur: Statuimus, vt qui horas omnes canonicas vno, uel pluribus diebus intermiserit omnes fructus; qui illi, vel illis diebus correspondèrent, si quotidie diuiderentur; qui verò matutinas dimidiam, qui cęteras omnes horas aliam dimidiam; qui harum singulas sextam parté fructuum eius diei amittat. Quod etiam decretum habetur in Concilio Lateranensi iàm citato. Cuius verba refert, & declarat Pius Quintus in extrauaganti ab ipso edita. In cuius principio dicitur: Ad perpetuam rei memoriam. Ex primo Lateranensi Concilio pia & salubris sanctio emanauit, ut quicunque habens beneficium cum cura. &c. Et paulò inferius: Nos igitur huic rei euidentius, atque expressius prouidere volentes, statuimus. &c. Ex quo apertè colligitur, immeritò Sotum à prædicta concilij determinatione discessisse, nimium ius, illam affirmás. Secúdo etiam dicere, quod statim ac quis obtinet beneficium, tenetur fructus restituere ante sex menses elapsos, nisi diuinum officium persoluat

E

A est similiter contra determinationem concilij Lateranensis, quam Pius Quintus in soa illa Extrauaganti non reuocat, sed eam declarat, & in suo vigore relinquit. Et quod Sotus affirmat, esse errorem in uerbis; & vbi nos legimus (post) legendum esse, (per) nullo alio nititur fundamentum, quam suæ diuinationis, ut suæ sententiæ conforme habeat cócilium. Cum tamen solutionem de errore impressionis, nisi ubi apparent erroris manifesta indicia, admittere, sit planè, omnem scripturam & doctrinam inuertere. Fuit ergo intentio Concilij clericis beneficiatis induciarum sex menses concedere, quibus, quamuis peccent mortaliter, canonicas horas non dicentes fructus tamen præceptos restituere non obligantur. Quod & confirmari potest ex verbis Pij Quinti, qui licet in dicto proprio motu id ipsum ad expressum non declaret; refert tamen verba concilij, quæ salubria & pia esse dicit, adijciens verbum, post, & non per; quo etiam modo habetur in originali Concilij Lateranensis. Imò Nauarro loco citato referens determinationé Concilij, vtiť phrasi æquipollenti verbo, post, & non, per. Dicens in Concilio Lateranensi sub Leone decimo sessione sexta in hunc modú fuisse sancitum: Statuimus, vt nemo beneficium curatum, aut simplex habens qui elapsis sex mensibus ab eius consequutione. &c.

Argumenta quæ fieri possunt pro sententia Soti. 1. arg.

C Sed placet modo in gratiam Soti in confirmationem suæ lectionis aliquot proponere argumenta, quæ sint velut indicia manifestan tia, quod textus Concilij habetur mendosè, & quod non post, sed, per, est legendum. Primo. Nam sensus verború uidetur mancus, & imperfectus, nisi legamus, vt Sotus legit. Postquam enim dixit Concilium, quod quicunque habens beneficium cum cura & sine cura, si per sex menses, quam illud obtinuerit diuinum officium non dixerit, beneficiorum suorum, pro rata omissionis, & officij, & temporis, fructus suos nó faciat: Subdit statim: Qui autem vltra id tempus intra quindecim dies non recitauerit bis, priuetur beneficio. Vt sit sensus, quod qui per sex menses nú recitauerit, pro rata restituat: qui autem vltra id tempus non recitauerit bis intra quindicim, dies priuetur beneficio: Sed si particula esset, post, non deberet priuari beneficio, sed tñ pro rata soluere, qui officium non recitaret bis intra quindecim dies: cú dicatur, quod post sex méses pro rata soluat: ergo nó post, sed per, est legendum, vt perfectus sit sensus Cócilij. nec iidé quindecim dies restitutionis fructuú, & priuationis beneficij constituantur.

Confirmatio.

Et confirmatur: Illa particula vltra, aduersatiuè ponitur ad illam, quæ in præcedenti clausula posita fuerat, ut de se patet; sed particula vltra, non est aduersatiua de ly, post, quin potius vtraque proposito idem significat, idem enim est dicere, post sex menses, & vltra sex menses: est autem aduersatiua de ly, per, cum aliud sit dicere, qui per sex méses & aliud qui vltra sex menses: non ergo præcessit particula, post, sed, per, ne inepta patrum videatur oratio. Atque ex consequenti perfectus sensus concilij est, qđ qui per sex menses non recitauerit soluat ratam; qui autem post dictum tempus siue vltra id tempus quod idem est, non recitauerit bis, intra quindecim dies, priuetur beneficio. Adde etiam, quod ad præparandum se ad recitandas horas non oportebat sex menses induciarum dare.

Cæterú quamuis ob hanc rationé, Soti sensum nonnulli defendere conentur, quia tamen in prædictis omnibus editionibus habetur, post, & non, per, Pius Quintus in eo sensu refert, & approbat salubrem illam constitutionem, idcircò supra dictis

stando

Reſpondetur ad argu. factũ pro ſententia Soti.

ſtando ad argumentum factum pro ſententia Soti reſpondeo, quod illud verbum, poſt, denotat omnes dies ſequentes totum numerum ſex menſium, in quibus pro rata reſtituere tenebitur qui diuinũ officium non recitauerit. Itaque qui per octo dies, vel decem non recitat ſingulis illis diebus ratam reſtituet. Qui verò vltra procedẽs vſque ad quindecim dies, ſaltem bis non recitauerit, priuabitur beneficio. Vel accipe clarius: Qui per quindecim dies ſequentes numerum ſex menſium nullũ diẽ, uel vnum tantum recitauerit, priuabitur beneficio: qui aũt bis, ter, aut quater tãtum recitauerit, ſoluet pro rata, ſed non priuabitur beneficio. Nec id ego ſolum intelligo de primis quindecim diebus. Sed quandocunque poſt illos menſes reperitur quis intra duas hebdomadas non bis recitans, priuabitur beneficio: id enim ſignificãt verba illa; Vltra id autem tempus, ſi bis non recitauerit, priuetur. Si bis autem, aut pluries recitauerit, non priuabitur: ſed ſolum reſtituet pro rata omiſſionis officii iuxta modum explicatum. Et hæc eſt meo iudicio germana illius loci expoſitio.

Optima expoſitio Conc. Lateranen.

Quod autem de beneficij priuatione dicitur, non putauerim eſſe intelligendum de priuatione ipſo facto incurrenda, ſed de ea, quam poſt iudicis condemnationem facere oportebit, vt communiter dicunt Doctores: Eſt enim lex illa, quantum ad id pœnalis. Vtrum autem idem ſit dicendum de reſtitutione fructuum, varietate opinionum diſputatur à Doctoribus. Syluester verbo clericus. 4. q. 24. & 25. indubitanter tenet, clericum, & beneficiatum non ſolum non reſidentem, aut non canentem in Eccleſia, ſed omnino non recitantem horas canonicas non teneri ad reſtitutionem fructuum, ante iudicis condemnationem, citans ad id Panormi. in ca. 1. de celebra. miſſ. & Cardinalem, & alios. Quam ſuam ſententiam probat primò: Quia oppoſita eſt nimis rigida, nec iure probata. Secundò: Quia ille, qui per annum non reſidet occaſione tituli, quem habet, donec priuetur, licitè percipit fructus. Et idem videtur iudicium de eo, qui non recitat. Quia licet non ſeruierit dicendo officium, ſeruiuit tamen Eccleſiæ in ordine clericatus. Tertio. Quia, cum fideles teneantur exhibere decimas malo beneficiato, qualis eſt ille, qui diuinum officium non dicit, ut dicit D. Tho. in quodlibetis, & habetur in cap. tua nobis, de decimis. non eſt cur illas ſoluere teneatur ante iudicis condemnationem, Tandem: Quia beneficiũ datur, non ſolum propter officium dicendi horas, uel pſallendi: ſed etiam propter officium adminiſtrandi ſacramenta, conſiliorum, uerbi Dei, & decantandi diuina. Et ratio poſtulare videtur, quod quando ſtipendium datur propter plura, vno eorũ deficiente, ipſum ſtipendium non denegetur.

Sententia Sylueſtri de reſtitutione fructuũ ante iudicis cõdemnationem.

Cæterum hæc ſententia mihi omnino falſa videtur. Nam cum d. §. ſtatuimus. Concilii Lateranẽſis, licèt de priuatione beneficii dixerimus, non eſſe ipſo iure priuatum poſt ſex menſes eum, qui bis non recitauerit intra quindecim dies, tamen quod ratã fructuum in conſcientia debeat ante condemnationem reuera decernitur & expreſſim habetur. Nam dicit quod talis fructus nõ faciat ſuos, ſed eos impendere tanquam rem iniuſtè captam in fabricam beneficii, aut eleemoſynas pauperum teneatur. Et ità Pius Quintus non quaſi nouum ius condẽs, ſed ius prædicti concilii (vt ipſe dicit) declarando euidentius, ſtatuit, non facere fructus ſuos, qui horas dimiſerit recitare, & ſic manifeſtè ſequit, quod non ſolum de iure Pij Quinti, ſed eam prædicti cõcilii non poteſt in conſcientia retinere fructus, etiã

Impugnatur Sylueſter & ſtatuitur vera ſententia.

A ante iudicis condemnationem, ſiue vnius diei, contra Sotum, ſiue vnius anni, vel plurium, contra Sylueſtrum, & alios, qui diuinum officium recitare prætermiſerit.

Si quis autem quærat, vtrum id etiam ſit uerum, ſtando in iure naturali? Ego ad hanc difficultatem ſub diſtinctione reſpondendum cenſerem: Nã uel eſt ſermo de beneficio curato, aut de non curato, qualia ſunt beneficia ſimplicia, præſtimonia, canonicatus &c. De his quidem putarem omnino iure naturali teneri ad reſtitutionem fructuum eũ, qui diuinum officium non diceret, Nam cum beneficium detur propter officium, & in beneficijs non curatis, nõ ſint alia munia præter recitationem horarum canonicarum, qui illas non diceret iure naturali teneretur fructus præceptos reſtituere. Et ſic conſtat rationes Sylueſtri eſſe infirmas. Si verò de beneficiis curatis loquamur, exiſtimo nõ teneri iure naturali ad reſtitutionem fructuum, qui diuinũ officium non dixerit, quia alia ſunt munia & officia ob quæ principaliter dantur decimæ, & fructus, vt optimè probat Sylueſter. Cæterum quamuis curam animarum habens de iure naturali reſtituere non obligetur ob horarum dimiſſionem, in effectu tamen tenetur ob dictam Pij Quinti Extrauagantem, imò ob dictum concilium, quod miror Sylueſtrum non vidiſſe, cum dicat; Statuimus, ut nemo beneficium curatum, aut ſimplex habens. &c. C Quo loco plane decernitur tam curam animarum non habentem, quam habentem teneri ad reſtitutionem fructuum niſi diuinum officium perſoluerint. Quæ conſtitutio, etſi rigore non careat, ut recta tamen & ſalutaris ſeruanda eſt, præſertim in curam animarum non habentibus, vt ſunt canonicatus, & alia ſimplicia beneficia. Nonnullis prima facie fortaſſe uidebitur maiorem obligationem reſtituendi exiſtere in habentibus curam animarum, quam in non habentibus. Et non eſt ita. Nam is, qui curam animarum habet, plura alia exercet munia, ob quæ eis decimæ debentur: cum tamen in nõ curatis, niſi fundendis precibus, uix inueniri poſſit aliquid, in quo deſeruiant Eccleſiæ.

Quæſtio.

Solutio.

Ad alias.

D Ex dictis poſſumus colligere breuem reſolutionem principalis dubij à nobis propoſiti. Quæ quidem eſt, quod omnes beneficiati tam curam animarum habentes, quam non habentes, niſi diuinũ officium dicant, ſex menſibus elapſis à conſequutione beneficij, de facto tenentur in conſcentia, etiã ante iudicis condemnationem fructus reſtituere pro rata, iuxta ordinem præſcriptum à Pio Quinto Pontifice Maximo in Extrauaganti iã citata. Quod eſt intelligendum, ſiue uno die, ſiue pluribus officiũ ſit prætermiſſum. Imò etiam ſi in uno die pars tantum officii ſit derelicta. Quidquid dicat Soto loco citato. Dixi notanter, ſex menſibus elapſis à conſequutione beneficij. Nam intra ſex primos menſes E exiſtimo, quod quamuis beneficiatus canonicas horas non recitans, peccet mortaliter, non tamen tenetur fructus perceptos reſtituere, iuxta decretum Concilij Lateranenſis ſub Leone. X. quod Pius Quintus in ſua Extrauaganti non reuocat, ſed eo in ſuo uigore relicto, eius euidentiorem, & manifeſtiorem adhibet declarationem, ut ipſe fatetur. Scio communiter dici à Doctoribus, beneficiatos, etiam intra ſex primos menſes, diuinum officium non recitantes ad fructuum ſuorum beneficiorum teneri reſtitutionem. Cæterum cum hoc ſit de iure poſitiuo ſaltem in illis beneficiatis, qui curam animarum exercent, quibus propter multa alia munera, à recitatione horarum canonicarum, decimæ debentur,

Notanda reſolutio dubij principalis.

Impugnatur ſententia communis.

debentur, non eſt cur illis maiorem imponamus obligationem, quam quæ ex iure poſitiuo colligitur. Certum autem eſt, quod in iure hoc non habetur, ſed potiùs contrarium, vt conſtat ex Concilio Lateranenſi iam citato. De habẽtibus ea beneficia ſimplica, in quibus, niſi quod funduntur preces ad Deũ vix inueniri poteſt aliquid, in quo inſeruiatur Eccleſiæ, veriſſimum puto. Quod ſi intra ſex primos menſes diuinum officium non recitauerint, ad fructuum perceptorum tenentur reſtitutionem, non quidem propter diſpoſitionem iuris poſitiui, cuius nulla eſt quantum ad hoc, ſed propter ius naturæ, quod vt diximus, eos obligat vel ad diuinum officium dicendum, vel ad non percipiendos fructus, qui propter talis officij recitationem conceduntur cum beneficium non detur niſi propter officium.

Cui faciẽda ſit reſtitutio fructuũ à nõ recitantibus.

Solet à quibuſdam dubitari cuinam ſint conferendi illi fructus, qui à non recitantibus reſtitui precipiuntur, immeritò tamẽ. Nam cùm ſummus Pontifex dicat, vel quod tribuantur in ſabricam ipſorum beneficiorum, vel quod in pauperum eleemoſynas erogentur, non eſt cur hoc in dubium reuocetur, ſed pro certo habendum, quod ſiue fructus tribuantur pro ſaciendis ſabricis earum Eccleſiarum, vbi ſunt beneficia, ſiue dentur pauperibus, reſtitutio erit legitima, vt latè docet Nauarro in Enchiri. de oratione. capitulo ſeptimo, numero 32. Ex quo colligit id, quo dicit ſe non ſemel conſolatum fuiſſe aliquos ſcholaſticos pauperes, qui propterea quod diuinum officium non recitauerant, ſuorum beneficiorum fructus amiſerant, nempe, quod ſatisfaciunt prædictæ obligationi, capiendo, ſaltem de conſilio confeſſarij eos fructus ſibi tanquam vni de pauperibus. Qui enim ad dandum aliquid pauperibus obligatur, poteſt illud ſibi accipere, tanquam vnus ex eis, ſi vere talis eſt, ſaltem de conſilio confeſſarij, per tradita à Baldo in lege id quod pauperibus. quæſtio. 22. C. de epiſcop. & clericis. & à Calderi. conſilio 19. de teſtamentis. & ab Ancha. in conſid. 84. de quo etiam nos aliquid diximus in materia de reſtitutione. Quando antem dicit ſummus Pontiſex prædictam reſtitutionem faciendam eſſe, vel Eccleſiæ, vel pauperibus, loqnitur de beneficijs. Nam in diſtributionibus quotidianis, & alijs, quibus eſt ius accreſcendi, debenturque illis, qui horis canonicis interfuerint, illis diebus, quibus alij non recitant non ſufficiet prædictam reſtitutionem facere, vel ſabricæ, vel pauperibus, ſed neceſſariò facienda erit illis, quibus accreſcunt, per capitulum primum. de clerico non reſid. lib. 6. Et ratio eſt. Quia non ſufficit dare pauperibus, quod debetur alteri, niſi quando dominus ignoratur, iuxta tradita à nobis ſupra, quæſt. 62. artic. 5.

Difficultas.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm beneficiati diuinum officium non recitantes teneantur reſtituere pro rata vniuerſos fructus, quos percipiunt, vel potius ſit ſatis aliquam tantum partem tribuere? Ad cuius explicationem omiſſis varijs modis dicendi, ſub diſtinctione reſpondeo, quod ſi beneficium ſit eiuſmodi, ut nullam aliam obligationem inducat, quam recitandi officium diuinum, qualia ſunt beneficia ſimplicia, & præſtimonialia, qui officium diuinum non diceret, vniuerſos fructus, quos percipit, reſtituere pro rata teneretur. Non enim haberet legitimum titulum, propter quem partem illorum retinere poſſet, cum beneficium detur propter officium, vt iam ſæpe diximus. Cæterum, ſi nõ recitans habet beneficium obligans illum, non ſolum ad dicendum diuinum officium, ſed etiam ad plura alia munera exercenda, propter quæ ſimiliter

Reſpõſio.

Quanta reſtitutio ſit faciẽda à non recitantibus.

A reddims annales cõferuntur, vt ſi eſt parochus, cui ex officio incumbit regimen Eccleſiæ, & adminiſtratio ſacramentorum, vel eſt capellanus, qui ultra horas canonicas tenetur etiam aliquas miſſas celebrare; non erit cõpellendus vniuerſos fructus, quos ex tali beneficio percepit, reſtituere pro rata, ſed partem tantum, habita ratione miniſterij exhibiti Eccleſiæ. Itaque qui ratione beneficij curam animarum gerit, & ſacramẽta adminiſtrat; ſi talis per menſem diuinum officium non recitat, nõ tenetur vniuerſos fructus illi menſi correſpõdentes reſtituere; ſed qualis proportio fuerit inter diuinum officium, & alia miniſteria, quibus fungitur, talis etiam habenda erit in diuiſione fructuum, ut reſtitutio fiat. B Hoc enim ratio ipſa poſtulare videtur. Nec obſtat decretum Pij Quinti iam citatũ, quo dicitur, quod qui omnes horas canonicas vno, uel pluribus diebus intermiſerit, omnes beneficij, ſeu beneficiorum ſuorum fructus, qui illi, vel illis diebus reſponderẽt, ſi quotidie diuiderentur, amittat. Nam vel loquitur tantum de illis beneficijs, ad quæ nulla alia obligatio ſequitur, quam recitandi. Vel eſt intelligendum ſolum de illa parte fructuum, quæ in beneficio reſpondet debito ſoluendi diuinum officium, vt optimè declarat Bartholomæus à Medina in ſumma ſermone Hiſpano conſcripta. §. 11. fol. 106.

Grauis difficultas de canonicis.

Sed ſuppoſito eſſe neceſſarium in foro animę ad faciendos fructus ſuos, quod beneficiatus horas canonicas perſoluat, C conſurgit hic non leuis difficultas de canonicis, vtrum in illis ad id ſit ſatis, quod diuinum officium priuatim recitent, uel potius ſub reſtitutionis onere teneãtur illud in Eccleſia canendo perſoluere? In qua re, ut certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quòd etiamſi canonici priuatim horas dicant, ſi tamen ſui pręſentiam corporalem in choro non exhibent, nec lucrantur fructus, nec diſtributiones in ſoro animę. Et quidẽ de diſtributionibus eſt aperta determinatio Conc. Trid. ſeſſ. 24. cap. 12. Quod etiam diffinitur in cap. vnic. de clerico non reſid. lib. 6. & in cap. licet, de prę ben. & dign. Imò Couarr. lib. 3. Varia. reſol. cap. 13. nu. 2. exiſtimat contraria conſuetudine aliud intro- D duci non poſſe, quia eſt cõtra naturam diſtributionum, ut non reſidentibùs dentur, vt conſtat ex illo cap. vnico iam citato. Quamuis poſteà num. 8. illatio. 8. ſateatur, quod qui pręſens adeſt in loco, vbi Eccleſia eſt conſtituta, non modo ob infirmitatem, ſed etiam ob alia legitima impedimenta ex conſuetudine lucrari poſſet diſtributiones. De corpore autem beneficij quod veſtuarium, vel groſſa appellatur, ſimilis determinatio habetur in iure in multis locis. Et ſic propoſita quæſtio ſolum procedit de canonicis corporaliter choro intereſſentibus, & diuinum officium in camera perſoluentibus, vtrùm ſcilicet, id ſufficiat, vt in conſcientia fructus, & diſtributiones retineant, vel potiùs vltra hoc requiratur, E quod horas canonicas in Eccleſia canendo perſoluant. In quo ſecundo etiam eſt certum, quod ſi canonici capellanos non habent, vel ſi habent non adſunt, tenentur ipſi ſaltem in communi, horas canonicas pſallere ſub onere reſtitutionis. Nã cum tunc nec per ſe, nec per alios officium adimpleant, & defraudent Eccleſiam debito ſeruitio horarũ, ob quod ſicut ob cauſam totalem, vel ſaltem principalem datur illis ſtipẽdium, fit, vt ad illius reſtitutionem ſine dubio obligentur. Dixi, ſaltem in communi, ad ſignificandum debere ſaltem eſſe aliquos ex illis deputatos ad officium decantandum. Nam vtrùm ſinguli in particulari non pſallentes reſtituere obligentur, poſteà explicabitur.

1. certum.

2. certum.

3. certum. Tertio etiam est certum, non teneri canonicos canere, cum officium dicitur cantu figurato, qui Hispane appellatur, canto de organo, sed satis esse habere capellanos qui id muneris exequant. Nō enim decet eorum grauitatem illo cantus genere vti. Quare licet tunc taceant, nec peccabunt, nec ad restitutionem erunt obligandi.

4. certum. Quarto etiam est certũ, quod si adest iusta aliqua causa, vera, & non ficta, non cantandi in choro, quã do præsens est, vt infirmitas, vel aliquid huiusmodi, canonicus tunc non cantans nec amittet fructus, nec distributiones, imo nec amitteret etiam si omnino non conueniret, vt notant Syluester verbo. beneficium, 5. quæstione 3. Angelus, & alij, habeturq; expressè in dicto capit. vnico. de cleric. non resi. lib. 6. Quod est intelligendum de iure communi. Nam si esset specialis aliqua constitutio, vel consuetudo, vt non lucraretur nisi qui adesset, etiam si legitimè abesset, illa uideretur seruãda. Quamuis minime rationabilem talem constitutionem seu consuetudinẽ existimarem Itaque hæc certa sunt.

Pūctus difficultatis. Sed quod habet difficultatem, est, utrum teneant canonici psallere in choro simul cum alijs sub onere restitutionis, uel potius sufficiat, quod intersint horis, supposito quod eas postea priuatim recitent? Soto libro 10. de Iustitia quæst. 5. art. 4. dicit stipendium dari illis, non ut assistant, nec duntaxat ut sit numerus, sed re uera, ut psallant. *Sententia Soti.* Quibus uerbis significare uidetur, quod nisi cecinerint, ad restitutionem fructuum erunt obligandi: Et probari potest hæc sententia. *1 argum.* Primo: Beneficium datur propter officium, sicut ob causam principalem, ut habetur in capit. fina. de rescriptis, libro 6. sed canonicorum officium est diuina facere in choro, & non ueluti mutos sedere: ergo nisi id fecerint, obligandi erunt ad restitutionem. patet consequentia: Nam quod ob causam datur, iure retineri non potest, causa nō subsequuta, ut constat ex toto titulo, ff. de condictionibus ob turpem causam.

2. argum. Secundo: id ipsum probatur ex natura institutionis canonicorum; quæ quidem est, non ut adsint tãtum, sed plane, ut psallendo assistant, ut patet ex Cōcilio Trident. sess. 24. capit. 12. Vbi in hunc modum habetur: omnes canonici per se, & non per substitutos diuina compellantur obire officia, atque in choro ad psallendũ instituto, hymnis, & canticis nomẽ Domini reuerenter distincteque laudare. Si ergo hæc est natura, & ratio instituti ipsorum, fit, vt debito sui officij satisfacere non sint dicendi, qui solam naturalem, & corpulentam præsentiam exhibent.

Confirmatur. Et confirmatur ex Concilio Basiliensi, sess. 21. vbi dicitur: Canonici cum psallendi gratia conueniant: iuncta aut clausa labia tenere non debent; sed omnes, præsertim, qui maiori funguntur honore, in psalmis, hymnis, & canticis Deo alacriter modulentur.

Vlt. arg. Tandem probatur hæc sententia, ex Extrauaganti Pij Quinti iam citata, vbi postquam dixerat, nō recitantes non facere fructus suos, nec distributiones, subdit, Tametsi aliquis choro addictus non recitans omnibus horis canonicis cum alijs præsens adsit, fructusque & distributiones fortè aliter assignatas sola præsentia iuxta statuta, consuetudinem, fundationem, aliàs sibi lucrifecisse prætendat, &c. Quibus verbis apertè significat, eum, qui est choro addictus, si tamen non recitat cum alijs in choro, licet sit præsens, non posse lucrifacere fructus, & distributiones.

Sententia Authoris. His tamen non obstantibus ego, saluo meliori iudicio, nullam esse restituendi obligationem existimarem, dummodo canonici capellanos habeant; qui officium in Ecclesia cantent, & ipsi illud domi recitent, præsentesque sint choro attendẽtes saltem ad verba, vel attentione quadam saltem externa corporis, sint assistentes. Nam quod docet Corduba libro quarto, questio. quest. 13. dub. vltimo in fine, scilicet, quod etiam si nullam omnino attentionem habeant, etiam exteriorem, nullam tenentur facere restitutionem, citans ad id Medinam. C. de restitut, quest. 20. Florentinum 3. par. tit. 13. cap. 4. §. 7. Syluestrum, Castrum, & alios, nunquam mihi placere potuit, *Impugnat Cordubam.* sed verius multò existimaui, quod dicit Nauarro in Enchiridio de oratione. capitulo 13. numero 17. & 19. scilicet, quod requiritur aliqualis attentio, saltem ad verba, vel externa corporis. Ad lucrandos enim fructus, atq; distributiones, necessarium est, vt canonici Ecclesiæ præceptum adimpleant. Et certum est, quod licet demus Ecclesiam interiorem attentionem non præcipere, quod tamen præcipiat æternam, nullus est qui dubitet, hoc est, quod præcipiat in canonicis, & alijs, qui choro intersunt quandam compositionem, & recollectionem externam, qua, scilicet, non scribant vel confabulentur, &c. licet interius nihil attendant. Et si Ecclesia hãc præcipit, & ob id stipendia assignat, ob orationem, inquam, si non veram & meritoriam coram Deo, at certè apparentem exterius, quis dixerit esse, non dico veram, & meritoriam, sed apparentem orationem illam, qua quis nec corpore intentus est ijs, quæ in choro cantantur, sed murmurationibus aut fabulationibus, aut alijs externis actibus occupatus est. Immeritò ergo putauit Corduba hunc esse à restitutione immunem, cum non faciat id, ob quod stipendium datur, non solum verè, verùm neque etiam fictè. Verum est, quod si non notabiliter tẽpore horæ sed modice in his se occupauerit, vt si consignet chirographum, aut vnum verbum, aut alterum loquatur, non ob id tenebitur ratam illius diei, imò nec illius horæ restituere: quia quod parum est, pro nihilo reputatur. Sed restat modò probare, quod non teneantur canonici aliquam facere restitutionem, licèt non cantent, sed domi officium dicant, dummodo præsentes sint choro, illique attentione aliqua, saltem corporali, assistant, quod verius esse diximus contra Sotum & alios. *Canonici non teneantur canere in choro.* Et quidem præcipua ratio, qua ad id dicendum moueor, est; Quoniam etsi secundum rigorem iuris, & veterem Ecclesiarum institutionem & fundationem, canonici per se psallere, & cętera diuina officia obire teneantur, tamen de consuetudine iam à multis annis recepta, tolerata, & approbata, oppositum cernimus obseruatum, Papa, cæterisq; prelatis videntibus, & tacentibus. Præterquam, quod nec omni ea parte, prisca, & antiqua consuetudo cessasse videtur. Nã & Missas per hebdomadas psallẽdo dicũt, & in horis canonicis capitula, & orationẽ canunt. Episcopoque celebrãti assistunt, & plura alia. Et sic solũ quo ad horas introductũ vr̃, vt per capellanos, ipsis assistentib. dicantur. Cum igitur talis cōsuetudo vigeat, & prælati consentiant, fit, vt nec nō canentes peccent, nec ad aliquam teneantur restitutionem. Idem ẽt pōt probari ex dispositione iuris, quod huic parti fauet quamplurimum. Nam in capitulo 1. de clerico non residente, lib. 6. sic habetur: Distributiones ijs, qui in choro ad fuerint dentur. Et in Conc. Triden. vbi supra, eadem prorsus verba scripta sunt, citato prędicto cap. ex Bonifacio VIII. quod idem in capitulo licet, de præben. & dignit. prorsus dicitur. Si ergo prædicta iura statuunt, quotidianas

tidianas distributiones esse cõferendas ijs,qui inter sunt,& nihil amplius, vt illis dentur exigunt, fit, eos,qui adsunt licitè eas percipere, iureque facere suas,& multò meliùs fructus ipsius beneficij, cum eorum loco distributiones fuerint subrogare,& per consequens sint eiusdem naturæ,& eisdem legibus subiectæ,quo ad causam eos percipiendi. Imò longè plura requiruntur ad distributiones lucrandas, quam ad fructus,vt omnes fatẽtur. Vnde vnius diei residentia videmus fructus lucrari,& tamen distributione non,nisi eius diei;quo residet.

Obiectio ex Conc. Triden. Et si quis contra hoc obijciat,quod licet ante Cõcilium Tridentinum consuetudo non psallendi à peccato,& restitutionis onere excusauerit,talis tamen consuetudo nunc improbata, & sublata videtur per idem consilium, quod dicit compellantur canonici per se diuina obire officia, & non per substitutos,atque in choro ad psallẽdum instituto hymnis,& canticis Dei nomen reuerenter dignè,& distinctè laudare.

Solutio. Respondeo,non dicere Concilium,quod canonici teneantur obire officia per se, & non per substitutos, nec quod ipsi nomen Dei laudent in hymnis.&c. sed quod compellantur id facere. Et sic præceptum non dirigitur ad ipsos,sed ad prælatos: qui si in eo negligentes fuerint peccabunt, non autem canonici sua vtentes consuetudine. Fuit quidem intentio concilij,vt prælati conuenientibus iuris remedijs canonicos compellendo, eos ad pristinum psallendi morem,& primæuam institutionem reuocarent,qua salutari,& antiqua consuetudine renouata officium psallendo per seipsos exercere sub mortali & sub restitutionis onere tenerentur. Cæterum,quoadusque id factum fuerit licitè poterunt sua vti consuetudine.

Ad 1. arg. Vnde ad primũ argumentum factum pro sententia Soti, respondeo, quo licet officium canonicorum sit horas canonicas psallere in choro si primam eius institutionem attendamus, tamen de cõsuetudine, solum est, ut missam ordinatim psallant in Ecclesia,& horarum officium suo ordine faciãt, hebdomadarijque munus exequantur, incipientes horam,cantantes Capitulum,& orationem, & denique assistere choro, ut sua assistentia Dei gloriam compleatur. Præterquam,quod est sanè multò pulchrius,ad proximorumque consolationem,& ædificationem,& ad Dei laudem accõmodatius, quod coadiutores, (quos portionarios vocant) & capellanos,(quos cantores dicunt) habentes, diuina officia mira suauitate,& vocum varietate, instrumentorumque cantibus exequentes, ipsi ueluti maiores sacerdotes omnia conspiciant, & gubernent, quæ ab inferioribus decantantur. Et ob hæc officia,quę & consuetudo habet,& in se non sunt minima dantur eis redditus & distributiones. Fateor quidem, quod in diebus non festiuis, quibus cantu figurato vti non solent, sed cantu communi, vulgo, canto llano appellato,deberent prælati,ut supra dicebam, & Conc. Trid. præcipit; eos ad psallendum compellere, quia tunc tacere non est tam rationabilis consuetudo,sicut in diebus festis.

Ad 2. arg. Et per hæc patet solutio ad secundum.

Ad confirmationẽ. Ad confirmationem ex Concilio Basiliensi respõdeo,ibi consilium magis dari, quam pręceptum. Vtuntur enim patres verbo, debent, quod consiliũ denotare videtur. Et si esset præceptum consuetudine iam esset derogatum, sicut ipsa prima institutio Maximè cum prædictum Concilium habitum fuerit tempore,quo nondum erant cantores in Ecclesijs creati,& ad adiuuandum introducti. Quo

A casu certum esse diximus teneri canonicos per se ipsos psallere,nulla consuetudine excusante,quæ magis esset corruptela quam prouida,honesta, & rationabilis consuetudo.

Ad vltimum ex Extrauaganti Pij Quinti respõdetur, sensum illorum verborum, si rectè expendantur,nõ esse eum,quẽm arguendo afferebamus. Ad vl. arg. Sed is est planus sensus,quod ille,qui non recitauerit horas,scilicet, nec in choro,nec extra, quamuis choro adsit,prætendens,sola præsentia lucrari,non lucrifaciet fructus, nec distributiones. Itaque illa particula,cum alijs, non est iungenda verbo, recitans,quasi voluerit Papa significare,quod non recitans cum alijs in choro; non lucrifaciat. Sed est
B iungenda illi uerbo,pręsens adsit; quasi dicat quòd tenetur restituere non recitans, tametsi sit præsens cum alijs in choro omnibus horis,prætendens sola præsentia lucrari. Et quòd iste sit sensus potest colligi pirmò ex eo, quod intentio Pontificis in tota illa Extrauaganti erat condemnare non recitantes vllo modo: vti factum fuerat in Concilio Lateranensi ibi citato. Secundo: Nam illa particula, solà præsentia, declarat ipsum loqui non de dicente horas in camera,sed de eo,qui solum, quia præsens est choro,vult lucra,fructus,& distributiones. Nos autem non solam præsentiam sufficere putamus, sed etiam oportere recitare horas saltem in priuato dicimus,& sic nihil obstat dicta constitutio. Et hęc
C dicta sint de toto isto articulo.

ARTICVLVS XIIII.

Vtrum oratio debeat esse diuturna.

D Quartumdecimum sic proceditur. Videtur quòd oratio non debeat esse diuturna. Dicitur enim Matthæi 6. Orantes nolite multum loqui. Sed oportet multum loqui diu orantem: præsertim si oratio sit vocalis: ergo nõ debet esse oratio diuturna. 4. d. 15. q. 4. art. 2 q. 2 & 3 & Rom. 1 lec. 1. Et Colos. 1 & Co. 4. pen. Et 1. Thes. 5. lec. 2.

2. Præterea, Oratio est explicatiua desiderij.
D *Sed desiderium tanto est sanctius, quanto magis ad vnum restringitur, secundum illud Psal. 26. Vnam petij à Domino,hanc requiram: ergo & oratio tanto est Deo acceptior, quanto est breuior.*

3. Præterea, Illicitum videtur esse quod homo transgrediatur terminos à Deo præfixos, præcipuè in his quæ pertinent ad cultum diuinum,secundum illud Exod. 19. Contestare populum ne fortè velit transcendere terminos ad videndum Dominum, et pereat ex eis plurima multitudo. Sed à Deo fixus est nobis terminus orandi per institutionem orationis Dominicæ, vt patet Matth. 6. ergo non licet vltra orationem protendere.

E *Sed contra, Videtur quod continuè sit orandũ, quia Dominus dicit Lucæ 18. Oportet semper orare & non deficere. Et primæ ad Thessal. 5. Sine intermissione orate.*

Respondeo dicendum, quòd de oratione dupliciter loqui possumus. Vno modo secundum seipsum: alio modo secundum causam suam. Causa autem orationis est desiderium charitatis, ex quo procedere debet oratio: quod quidem in nobis debet esse continuũ vel actu vel virtute: manet enim virtus huius desiderij in omnibus quæ ex charitate facimus. Omnia autẽ debemus in gloriam Dei facere,

vt dicitur prima ad Corinth. 10. Et secundum hoc A *oratio debet esse continua. Vnde Augustinus* dicit ad Probam: in ipsa fide & charitate continuato desiderio semper oramus. Sed ipsa oratio secundum se considerata, non potest esse assidua, quia oportet alijs operibus occupari. Sed sicut Augustinus* dicit ibidem, ideo per certa interualla horarum & temporum etiam verbis rogamus Deum, vt illis rerum signis nosipsos admoneamus, quantumcunque in hoc desiderio profecerimus nobisipsis innotescamus: & ad hoc agendum nosipsos acrius excitemus. Vniuscuiusque autem rei quantitas debet esse proportionata* B *fini, sicut quantitas potionis sanitati: vnde & conueniens est vt oratio tantum duret, quantum est vtile ad excitandum interioris desiderij feruorem. Cum verò hanc mensuram excedit, ita quòd sine tædio durare non possit, non est vlterius protendenda. Vnde August.* dicit ad Probam, Dicuntur fratres in Aegypto crebras quidem habere orationes, sed eas tamen breuissimas, & raptim quodammodo iaculatas: ne illa vigilanter erecta, quæ oranti plurimum necessaria est, per productiores moras euanescat atque hebetetur intentio: ac per hoc etiã ipsi satis ostendunt, hanc intentionem sicut non esse obruendam, si perdurare non potest, ita si perdurauerit,* C *non cito esse rumpendam. Et sicut hoc est attendendum in oratione singulari per comparationem ad intentionem orantis, ita etiam in communi oratione per comparationem ad populi deuotionem.*

Epist. 121. capit. 9 in prin. to. 2.

Eodẽ loco nunc proximè dicto.

Epist. 121. c. 10 circa med. to. 2.

Ad primum ergo dicendum, quòd sicut Augustinus dicit ad Probam, non est hoc orare in multiloquio, si diutius oretur. Aliud est sermo multus, aliud diuturnus affectus. Nam & de ipso Domino scriptum est, quod pernoctauerit in orando, & quòd prolixius orauerit, vt nobis præberet exemplum. Et postea subdit: Absit ab oratione multa* D *locutio, sed non desit multa precatio, si feruens perseuerat intentio. Nam multum loqui est in orando rem necessariam superfluis agere verbis. Plerumque autem hoc negotium plus gemitibus quàm sermonibus agitur.*

Epist. 121. c. 10. to. 2.

Ad secundum dicendum, quòd prolixitas orationis non consistit in hoc, quòd multa petantur, sed in hoc, quòd affectus continuetur ad vnum desiderandum.

Ad tertium dicendum, quòd Dominus non instituit hanc orationem, vt his solis verbis vti debeamus in orando: sed quia ad hæc sola impetranda debet tendere nostra orationis intentio, qualitercunque E *ea proferamus, vel cogitemus.*

Ad quartum dicendum, quòd aliquis continuè orat, vel propter continuitatem desiderij, vt dictum est, vel quia non intermittit quin temporibus statutis oret, vel propter effectum siue in ipso orante, qui etiam post orationem remanet magis deuotus, siue etiam in alio: puta cum aliquis suis beneficijs prouocat alium vt pro se oret, etiam quando ipse ab orando cessat & quiescit.*

In corpo. art.

A SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quod de oratione possumus loqui dupliciter, vno modo secundum seipsam, alio modo secundum suam causam, quæ est desiderium charitatis ex quo oratio procedere debet, respondet D Thom. ad propositam difficultatem per tres propositiones. Prima conclusio: Oratio quantum ad suã causam, debet perpetuò in nobis durare. Probatur: Desiderium charitatis, ex quo tanquam à causa oratio procedere debet, oportet sit in nobis cõtinuum, vel actu, vel virtute: omnia enim debemus in gloriam Dei facere, ut dicit Paulus 1. ad Corinth. 10. ergo & ipsa oratio quantum ad suam causam debet in nobis esse perpetua. Et propterea D. Augustinus in B epistola ad Probam dicebat, quod in fide, & charitate continuato desiderio semper oramus. Secunda conclusio: Oratio in seipsa non potest esse perpetua. Tamdiu tamen durare debebit, quamdiu fuerit conueniens ad excitãdam interiorem deuotionem, & feruorem. Et quidem, quod oratio in se non possit esse perpetua, est res manifesta: quia oportet alijs operibus occupari. Quod autem tamdiu durare debeat, quamdiu fuerit conueniens ad excitandam interiorem deuotionem, probatur: Vniuscuiusque rei quantitas debet esse proportionata fini, vt quantitas potionis sanitati: sed oratio ordinatur tanquam ad finem ad excitandam interiorem deuotionem, & feruorem, propter quod dicebat D. August. loco C citato: Ideò per certa interualla horarum & temporum, etiam verbis rogamus Deum, ut illis rerum signis nos ipsos admoneamus, quantumque in hoc desiderio profecerimus, nobis ipsis innotescamus. Et ad hoc agendum nos ipsos acrius excitemus: ergo tãdiu orare debemus, quamdiu oratio necessaria fuerit ad excitandam interiorem deuotionem. Ex hoc colligit D. Tho. tertiam conclusionem, quæ talis est: Sicut quantitas in particulari oratione consideranda est per comparationem ad intentionẽ orantis: ita etiam in communi oratione colligenda erit per comparationem ad populi deuotionem.

EXPLICATIO ARTICVLI.

D PRima conclusione huius articuli, ut nota, relicta, circa secundam est aduertendũ, fuisse olim errorem Messalianorum, siue Psallianorum, quorum meminit D. Augustinus in lib. de Hæresibus cap. 57. asserentium, perpetuo esse persistendum in oratione. Quam suam sententiam probabant 1. ex Paulo 2. ad Thessal. cap. 3. dicente: Sine intermissione orate, & ex Luc. cap. 18. vbi Christus dixit: Oportet semper orare, & nunquam deficere. Sed vt hanc hæresim conuincamus, non est opus multũ sudare. Apertissimum enim est non esse possibile, vt homo semper oret. Nam necessarium est, dormire, quo tpe nullus orare põt, cum nullus tunc sit mẽtis E usus, qui maximè in oratione exigit. Et nemo est, nisi Christus saluator noster, qui verè dicere possit id, quod in Canticis hr: Ego dormio, & cor meum vigilat. Oportet etiam comedere, & bibere, & pro his acquirendis moderatum aliquem laborem, quãuis non solicitudinem adhibere. Opus est etiam curam rei familiaris habere. Nam 1. ad Timoth. 5. de viduis loquens Paulus, inquit: Si qua vidua filios, aut nepotes habet, discat primum domum suam regere, & mutuam vicem reddere parentibus, hoc enim acceptũ est coram Deo. Et paucis interiectis: Si quis autẽ suorum & maximè domesticorum curam non hẽt, fidem negauit, & est infideli deterior. Inter alia eoã quæ idem Apostolus enumerauit, tanquam necessaria,

Hæresis Messalianorum.

faria,

A faria, vt qui debitè munere Episcopatus fungi possit, hoc quoque addit: Sit domui suæ bene præpositus. Si quis enim domui suæ bene præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit? Certum est autem quam valde impedire ab oratione, hanc rei familiaris curam. Taceo, de cibo, & potu, quoniam cum hi percipiuntur certum est nullum patere orationi locũ, præsertim vocali, de qua Messaliani loqui videntur.

Multiplex interpretatio aliquorum locorum sacræ scripturæ.

Et ad testimonia in contrarium adducta sunt variæ sanctorum expositiones. Prima est, quod oratio ibi sumatur pro sua causa, scilicet, pro bono animi desiderio, & voluntate Deo per omnia placendi, quod in nobis iuge & perpetuum esse debet, actu, B vel habitu, vt D. Thomas dicit in prima conclusione. Iuxta illud Pauli 1. ad Corinth. 10. siue manducatis, siue bibitis omnia in laudem Dei facite. Et ad Coloss. 3. Omnia quæcunque facitis in verbo, vel in opere in nomine Domini nostri Iesu Christi facite. Ita exponit hunc locum Beda super Lucam loco citato. Secunda expositio est D. Augustini in lib. de Hæresibus ad Quoduultdeum capi. 57. qui dicit, illa verba sic esse intelligẽda, vt nulla sit dies, in qua oratio intermittatur. Itaque apud D. Augustinum idem est, semper orare, & sine intermissione orare, & qualibet die orare. Ad eundem modum interpretatur eadem testimonia D. Anselmus in commentarijs super epistolam Pauli. Sed quamuis horum clarissimorum Doctorum expositiones sint cõuenien- C tes, aliter tamen & fortè melius verba illa possunt intelligi, scilicet, quod Christus & eius Apostolus in illis locis quadam hyperbole ad rem exaggerandã, est vsus, sicut & aliàs sæpe in Sacris literis figura illa reperitur. Sacra enim scriptura, vt ait D. August. in lib. de Doctrina Christiana, quæ instar communis loquutionis scripta est, eisdem vtitur tropis, & figuris, quibus communis modus loquendi vtitur. Et, vt res sit apertior, vnum aut alterum exemplum proferam ex sacris literis, in quibus hæc hyperbole reperitur. In Actis enim Apostolorum describens

Actor. 2.

D. Lucas aduentum Spiritus sancti, & volens innuere multitudinem gentium, & nationum, quæ tunc erat Hierosolymæ, ait: Erant autem in Hierusalem D habitantes Iudei, viri religiosi ex omni natione, quę sub cœlo est. Quod nisi hic admittatur hyperbole erit necessarium fateri, tunc fuisse Hierosolymę Hispanos, Gallos, Anglos, Scotos, Æthiopes, Siculos, aliasque innumeras nationes, quas vix Niniue quæ ciuitas erat magna itinere trium dierum, capere potuisset, necdũ Hierosolyma. Similiter Christus vo-

Matth. 6.

lens nobis suadere, vt quam secretè, & absque omni iactantia fieri posset, eleemosyna daretur, dixit: Te autem faciente eleemosynã, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. At cum eadem in vtraque manu sit anima, fieri non poterit, sinistra nesciat, quod dextera facit. Sed est id intelligendum secundum quandam hyperbolem ad rem magis com- E mendandam. Ad eundem etiam modum in præsenti, vt Christus nobis frequentiam orationis commendaret, dixit, hyperbole quadam vsus: Oportet semper orare. Et eadem hyperbole vtitur Paulus cũ dicit: Sine intermissione orate. Vltima expositio istorum locorum est, quod Christus & Paulus hic vsi fuerunt modo loquendi Hebræorum, qui his dictionibus semper, omnis, totus, vti consueuerunt, non vt comprehendunt omnia, vel tempora, vel negotia, sed ea tantum, quæ pro ratione rei, de qua agitur, sunt necessaria. Itaque cum dicit Christus: Oportet semper orare, est intelligendum, quod est orandum cum vacat ab alijs negotijs necessarijs, & A quoties habita ratione personæ, & temporis, id fuerit necessarium. Ad quem etiam modum multi interpretantur illud Matthæi 22. Diliges Dominum Deum tuũ ex tota mente tua, & ex toto corde, &c. His enim verbis non præcipimur omnes nostras cogitationes, & curas in Deo consumere, quod est impossibile, cum, quamdiu hic viuimus, diuidendæ necessario sint cogitationes nostræ. Sed quod quantum curæ & cogitationis superfuerit, postquam ab vnoquoque nostrum officio huius vitæ necessario fuerit satisfactum, id totum Deo tribuamus.

ARTICVLVS XV.

B Vtrum oratio sit meritoria.

Supra ar. 7 ad 2. Et 4. di. 15. q 4. 7. art. q. 2. per to. & q. 3. ca. & ad 1.

AD Decimumquintum sic proceditur. Videtur quòd oratio non sit meritoria. Omne enim meritum procedit à gratia: sed oratio præcedit gratiam: quia etiam ipsa gratia per orationem impetratur secundum illud Lucæ 11. Pater vester de cœlo dabit spiritum bonum petentibus se: ergo oratio non est actus meritorius.

2. Præterea, Si oratio aliquid meretur, maximè videtur mereri illud, quod orando petitur. Sed hoc non semper meretur: quia multotiens etiam sancto- C *rum orationes non exaudiuntur: sicut Paulus non est exauditus petens à se remoueri stimulum carnis: ergo oratio non est actus meritorius.*

3. Præterea, Oratio præcipuè fidei innititur, secundum illud Iacobi 1. Postulet autem in fide nihil hæsitans. Fides autem non sufficit ad merendum, vt patet in his qui habent fidem informem: ergo oratio non est actus meritorius.

Sed contra est, quod super illud Psal. 34. Oratio mea in sinu meo conuertetur, dicit gloss. Et si eis non profuit, ego tamen nõ sum mea mercede frustratus. Merces autem non debetur nisi merito: ergo oratio habet rationem meriti.

Ar. 13 huius quæst.

D *Respondeo dicendum, quòd sicut dictum * est, oratio præter effectum spiritualis consolationis quã præsentialiter affert, duplicem habet virtutem respectu futuri effectus, scilicet virtutem merendi, & virtutem impetrandi. Oratio autem sicut & quilibet alius actus virtutis, habet efficaciam merendi, inquantum procedit ex radice charitatis, cuius proprium obiectum est bonum æternum, cuius fruitionem meremur. Procedit tamen oratio à charitate, mediante religione, cuius est actus oratio, vt dictum * est: concomitantibus etiam quibusdam alijs virtutibus quæ ad bonitatem orationis re-* E *quiruntur, scilicet humilitate, & fide. Ad religionem enim pertinet ipsam orationem Deo offerre. Ad charitatem vero pertinet desiderium rei cuius complementum oratio petit. Fides autem est necessaria ex parte Dei quem oramus: vt scilicet credamus ab eo nos posse obtinere quod petimus. Humilitas autem est necessaria ex parte ipsius petentis qui suam indigentiam recognoscit. Est etiam & deuotio necessaria. Sed hoc ad religionem pertinet, cuius est primus actus necessarius ad omnes consequentes, vt supra dictum * est. Efficaciam autem impetrandi habet ex gratia Dei quem*

Art 3 huius quæst.

Art. 2. q. præced.

Serm. 5. Et 29 non remotè à prin. to. 10

*oramus: qui etiam nos ad orandum inducit. Vnde Augustinus dicit * in libro de verbis Domini, Non nos hortaretur vt peteremus, nisi dare vellet. Et Chrysosto. dicit, Nunquam oranti beneficia denegat, qui vt orantes non deficiant, sua pietate instigat.* A

Cap. 23 citat hoc ex Ambr. in 1. co. 12.

*Ad primum ergo dicendum, quòd oratio sine gratia gratum faciente meritoria non est: sicut nec aliquis alius actus virtuosus. Et tamen etiam oratio quæ impetrat gratiam gratum facientem, procedit ex aliqua gratia, quasi ex gratuito dono: quia ipsum orare est quoddam donum Dei, vt August. * dicit in lib. de Perseuerantia.* B

Ar. 6 & 7.

*Ad secundum dicendum, quòd ad aliud principaliter respicit meritum orationis quãdoque, quam ad id quod petitur. Meritum enim præcipuè ordinatur ad beatitudinem, sed petitio orationis directè se extendit quandoque ad aliqua alia, vt ex dictis * patet. Si ergo illud aliud quod petit aliquis pro seipso non sit ei ad beatitudinem vtile, non meretur illud. Sed quandoque hoc petendo & desiderando, meritum amittit, puta si petat à Deo complementum alicuius peccati, quod non est non piè orare. Quandoque vero non est necessarium ad salutem, nec manifestè saluti contrarium: & tunc, licet orans possit orando mereri vitam æternam, non tamen meretur illud obtinere quod petit.* C *Vnde August. * dicit in libro sententiarum Prosperi, Fideliter supplicans Deo pro necessitatibus huius vitæ, misericorditer auditur, & misericorditer non auditur. Quid enim infirmo sit vtile, magis nouit Medicus quam ægrotus. Et propter hoc etiam Paulus non fuit exauditus, petens amoueri stimulum carnis, quia non expediebat. Si vero id quod petitur sit vtile ad beatitudinem hominis, quasi pertinens ad eius salutem, meretur illud non solum orando, sed etiam alia bona opera faciendo. Et ideo indubitanter accipit quod petit. Sed quando debet accipere? Quædam enim non negantur, sed ut congruo dentur tempore differuntur, vt August. * dicit. super Ioan. quod tamen potest impediri, si in petendo non perseueret. Et propter hoc dicit * Basilius, Ideo quandoque petis, & non accipis: quia perperam postulasti uel infideliter, vel leuiter, vel non conferentia tibi, vel destitisti. Quia vero homo non potest alij mereri vitam æternam ex condigno, vt suprà dictum * est, ideo per consequens nec ea quæ ad vitam æternam pertinent potest aliquando aliquis ex condigno alteri mereri. Et propter hoc non semper ille auditur qui pro alio orat, vt supra habitum * est. Et ideo ponuntur quatuor conditiones, quibus concurrentibus semper aliquis impetrat quod petit, vt scilicet pro se petat, necessaria ad salutem, piè & perseueranter.*

In lib. qui inscribit Sententiæ ex Augu. decerptę. ca. 212. 10. 3 inter opera Aug.

Tract. 102 paulo à prin. to. 9.

In sermo. de orãdo Deũ à medi. Et in cõst. Exercic. 112.

q. 114. ar. 6

Art. 7. ad 2. & 3. D E

Ad tertium dicendum, quòd oratio innititur principaliter fidei, non quantum ad efficaciam merendi, quia sic innititur principaliter charitati: sed quantum ad efficaciam impetrandi: quia per fidem habet homo notitiam omnipotentiæ diuinæ & misericordiæ, ex quibus oratio impetrat quod petit,

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quod oratio respectu futuri effectus habet duplicem virtutem, scilicet, merendi, & impetrandi, respondet D. Tho. ad propositam difficultatem per tres propositiones. Prima conclusio: Oratio, sicut & quilibet alius actus virtutis habet efficaciam merendi, inquantum procedit ex radice charitatis. Secunda conclusio: Oratio procedit à charitate mediante religione, cuius est actus, & concomitantibus aliquibus alijs virtutibus, quæ ad bonitatem orationis sunt necessariæ, nempe, fide, & humilitate. Tertia conclusio: Oratio habet virtutem impetrandi ex gratia Dei, quem oramus, B & qui etiam nos ad orandum inducit. Probationes, seu potius explicationes harum conclusionum clarè ponuntur à D. Thom. in litera.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Oratio habet triplicem effectum.

PRo explicatione huius articuli est aduertendum, primò, quod oratio sicut potest tripliciter considerari; ita etiam habet triplicem effectum. Potest quidem oratio primò considerari, inquantum est opus pœnale, scilicet, cum labore coniunctum. Tertio inquantum est alicuius rei petitio. Inquantum est opus honestum habet facultatem merendi gratiam, & gloriam, sicut & alia opera honesta modo fiant ab homine existente in gratia, & procedant C ex radice charitatis, quæ est primum principiũ merendi. Inquantum est opus pœnale habet virtutem satisfaciendi, pro peccatis, vt ieiunium, eleemosyna, &c. Et inquantum est petitio, habet virtutem impetrandi illa, quæ petit, quibusdam conditionibus appositis, de quibus posteà dicemus.

Secundo est aduertendum, quod istæ tres facultates, quas dicimus orationi inesse, sunt inter se diuersæ, nec semper omnes in omni oratione inueniuntur: sed interdum inuenitur vna, interdum omnes. Et quidem, quod illæ facultates differant inter sese, patet primò, quia procedunt ex diuersis principijs, vt diximus. Meritum enim est in oratione, quatenus est opus honestum. Satisfactio, qua D tenus est opus pœnale. Et impetratio quatenus est petitio. Secũdo, quia ordinantur ad diuersos terminos. Meritũ enim est respectu gratiæ & glorię: satisfactio respectu pœnæ, & impetratio respectu aliorum bonorum, quæ per orationem consequi possumus. Quod autem istę tres facultates non semper in omni oratione inueniantur, probatur: Nam cum oratio possit esse in triplici differentia. Vna quæ dicitur viua, qualis est illa, quæ procedit à charitate. Altera mortua, quæ fit à peccatore. Tertia mortifera, vt cum quis petit aliquid repugnans charitati. Oratio mortifera, nec est meritoria, nec satisfactoria, nec impetratoria: quia offendit animum diuinum. Oratio mortua, licet non sit meritoria, nec satisfa- E ctoria, habet tamen aliquando facultatem impetrãdi, inquantum scilicet, peccatores aliquando impetrant à Deo illa, quæ honestè petunt, vt dicit D. Augustin. super Ioannem capit. 9. At verò oratio viua semper in viatore est meritoria, & satisfactoria: sed non semper est impetratoria, & in beatis talis oratio viua nunquam est meritoria, aut satisfactoria, & aliquando est impetratoria.

Dubium.

Sed difficultas, vtrùm possit inueniri aliqua oratio, cui infallibiliter conueniat impetrare à Deo quę postulat? Et pro parte negatiua est argumentum: Si aliqua esset huiusmodi oratio maximè oratio viua: sed hæc non semper impetrat infallibiter quę petit, vt modo dicebam: ergo.

In

1. Concl.

In hoc tamen sit prima conclusio: Certum est de fide, esse aliquam orationem infallibiliter efficacem ad impetrandum postulata. Probatur: Ex illa promissione facta à Christo Ioan. 16. Amen dico vobis si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit uobis, & iterum: Quodcunque volueritis, petetis, & fiet uobis. Ioannes etiam prima sua Canonica cap. vltimo, dicit: Hæc est fiducia, quam habemus ad Deum, quia quæcunq; petierimus in nomine eius, dabit nobis.

2. Concl.

Quatuor cōditiones sunt necessariæ ut oratio sit infallibiliter efficax.

Secunda conclusio: Vt oratio sit infallibiliter efficax, multas debet habere conditiones, quas ad quatuor reducere licet, Prima est, quod sit pia, hoc est ex fide, spe, & charitate procedens. Secunda, quod sit de necessarijs ad salutem. Tertia, quod fiat perseueranter. Quarta, quod qui orat, pro se oret & nō pro alio. Has conditiones ponit D. Thom. hic in solutione ad 2. Alex. Alen. 4. p. q. 26. artic. 3. memb. 5. & Gabriel super Canonem lect. 63. & omnes Theologi, qui illas desumpserunt ex Glossa super Lucam cap. 11. Itaque his conditionibus appositis nulli debet esse dubium quin eius oratio a Deo exaudiatur, sitque impetratoria, modò impedimentum peccati, quo indignus fiat, ut audiatur, non superueniat. Non dico, hæc omnia necessaria esse, vt impetret quis, quod petit, quia multis ex his deficientibus solet Dominus postulata concedere non ex promissionis debito, sed ex sua gratia, & liberalitate. Tamen si omnia adfuerint, ex debito promissionis, ad votum condescendet orantis. Quod autem hæc omnia necessaria sint, ut certa sit orationis impetratio, facile apparebit si auctoritates scripturæ de hoc tractantes in unum collegerimus. Et quidem, quāuis de necessitate charitatis expresse mentio nō fiat, fit tamen æquiualenter, idque in multis locis. Nam illos exaudiendos à Deo dicit, qui mandata eius faciunt, & verba eius audiunt. Qui timent Deum, & conscientiam puram à peccato mundatam habent: quos certum est in charitate Dei futuros. Diuus etiā Ioannes in 1. Canon. capit. 3. dicit: Carissimi, si cor nostrum non reprehendit nos, fiduciam habeamus ad Deum, & quidquid petierimus accipiemus ab eo. Quoniam mandata eius custodimus, & ea, quę sunt placita coram eo facimus. Cui consonat Psalmista dicens: Si iniquitatem aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus. Et alibi: Voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet, & saluos faciet eos. Loquitur autem de timore filiali permanente in sæculum sęculi, quo timet quis peccare ne Deum offendat, quem certum est sine charitate esse non posse. De fide & spe dicitur apud Matth. cap. 12. Amen dico uobis, si habueritis fidē, & non hæsitaueritis, non solum de ficulnea facietis, sed & si monti huic dixeritis: Tolle & iacta te in mare, fiet. Et sequitur: Omnia quæcunque petieritis in oratione credentes, accipietis. Et Ioan. 14. Amen dico vobis, qui credit in me, opera, quæ ego facio, & ipse faciet. Et cap. 16. Si quid petieritis patrem in nomine meo dabit vobis. Is autem in nomine Christi dicitur aliquid à Deo petere, qui fidem habet in Christum, omne bonum nobis ob merita illius de cœlo euenire credens. Ex quo factum fuit, vt Ecclesia in omnibus suis orationibus adiunxerit: Per Christum Dominum nostrū. Opus ergo est, vt oratio nostra exaudiatur, quod affectus noster in Deum finaliter tendat, quod est charitatis: & credere, quod potens est, si velit, quod petitur elargiri: in suaque bonitate confidere, quę pertinent ad primam conditionem ex quatuor superius positis.

Prima cōditio quod oratio procedat ex fide, spe, & charitate.

Secunda conditio quod oratio sit de necessarijs ad salute.

De secūda conditione, quę est, vt oratio sit de necessarijs ad salutem, dixit Christus Matth. 6. Quærite primùm regnum Dei, & hæc omnia adijcientur vobis. Quasi diceret: Non regnum vestrum, quo regnetis, sed regnum Dei, quo Deus regnet in vobis, postulare debetis. Et in oratione Dominica: Sanctificetur nomen tuum: Adueniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, &c. Quæ omnia certum est, ad gloriam Dei, & ad orantis salutem pertinere. Vt latè explicuimus art. 9. huius quęstionis. Et quoniam sæpe ignoramus, an quod petimus ad gloriam Dei conferat, sitque nobis vtile ad salutem, scit autem id Deus, idcircò opus erit omnia vota nostra Deo cōmittere. Nam quid oremus, sicut oportet, nescimus, vt dicit Paulus. Et quia iustus in sua oratione non semper principaliter gloriam Dei prætendit, vel quod petit, pro tunc, ipsi oranti non expedit, sicut non expediebat Paulo, nec Ecclesię quod Deus exaudiret illum, quando vt auferret ab eo stimulū carnis à Domino postulabat: idcircò non semper exauditur à Deo quamuis instanter petat.

3. Cōditio quod oratio sit perseuerans.

De tertia conditione, quæ est perseuerantia, post traditam orandi formam apud Lucam cap. 11. dicit Christus: Quis vestrum habet amicum, & ibit ad illum media nocte, & dicit ei: Amice commoda mihi tres panes, &c. Et ille de intus respondens dicat: Noli mihi molestus esse, iā ostium clausum est, &c. Et si ille perseuerauerit pulsans, dico vobis: & si nō dabit surgens eo quod amicus est: propter improbitatem tamen eius surgit, & dabit illi quotquot habet necessarios. Quibus verbis apertè docemur, nō satis esse, Deum orare, etiam si amici eius simus, vt certa sit nostræ petitionis impetratio sed vltra hoc requiri, quod in oratione perseueremus. Et apud Lucam ca. 18. dicit Dominus: Oportet semper orare, & non deficere, scilicet, quoadusque fiat, quod in oratione petitur. Et subdit statim parabolam de iudice, qui uiduæ iustitiam postulanti, eam non nisi post importunas & frequentes preces ipsius uiduę, facere uoluit. Propter quod D. Gregorius in moralibus dicebat, uirtutis pondus oratio non habet, quam nequaquam perseuerantia continui amoris tenet. Et D. Chryso. in de compunctione cordis. Ab oratione nō recedas, donec accipas finem postulati.

4 Cōditio quod qui orat pro se & n. pro alio oret.

De quarta conditione, quę est, quod qui orat pro se & non pro alio oret, nullum habetur apertum testimonium. Cæterùm illam colligunt Doctores ex multis verbis Christi quibus alijs, ab orantibus, nō uidetur promittere, quod petierint. Dicit enim: Si quid petieritis patrem in nomine meo: fiet vobis. iterum: Quæcunque petieritis in nomine meo, accipietis. His igitur quę diximus concurrentibus, certi simus, sicut esse debemus, quod oratio nostra erit impetratoria, imò ex debito, & ex iustitia legali cōplenda, siquidem ad id Christus sua se promissione obligauit. Et quamuis non statim, Deus uota orantis compleat, non propterea diffidēdum est. Differt enim aliquando uota complere, prout ipse scit ad gloriam suam, & nostram salutem magis expedire. Et hæc dicta sint de ista difficultate.

Dubium graue.

Sed quoniam diximus unam è condirionibus necessariò requisitis ad infallibilem impetrationē orationis esse, quod qui orat, pro se, & nō pro alio oret, ratio postulare uidetur, ut explicemus quis sit ualor orationis pro alio fusæ? Quod est quærere, vtrùm oratio unius pro alio fusa prosit illi, & ad quid? Ad cuius intelligentiam aduertendum est, quod oratio unius pro alio fusa, potest esse, uel pro beatis, uel pro damnatis, pro existētibus in purgatorio, uel pro uiatoribus. Quo supposito, ut certa ab incertis separemus,

1. Dictum certum.

remus,dico primo, certum esse, quod qui scienter orat pro ijs,qui sunt in beatitudine, eius oratio ad nihil valet beatis, cum sit deprauata oratio,& sanctis iniuriosa. Iniuriam nãque facit beato,qui orat pro illo vt supra diximus. Cæterùm si oratio fiat pro beato ne sciẽter,quia,scilicet,nescitur an sit beatus ille, pro quo oratio funditur, valet eidem ad gaudium accidentale. Accidentaliter nãque gaudẽt sancti in cœlo videntes,quod sui amici in terris viuentes,ex pio & charitatiuo affectu,qui Deo gratus est,bona opera pro illis faciunt.

2 Dictum certum. Secundo etiam est certum, quod oratio fusa pro his,qui sunt in purgatorio valet illis, vel vt inde totaliter liberentur,vel citiùs,vel saltem,vt mitius torqueantur,iuxta illud.2.Macha.cap.12.Sancta,& salubris est cogitatio,pro defunctis exorare, vt à peccatis soluantur. Vnde Diuus Gregorius,& refertur in cap.animæ.13.q.2.in hunc modum dicebat: Animæ defunctorum quatuor modis soluuntur,aut oblationibus sacerdotum,aut precibus sanctorum,aut charorum eleemosynis,aut ieiunio cognatorum. Et D. Augustinus in Enchiridio loquens de orationibus,& suffragijs pro defunctis in purgatorio existẽtibus factis,dicit: Quibus prosunt,ad hoc prosunt vt illis plena fiat remissio,aut certè,ut tolerabilior fiat ipsa damnatio.

3 Dictum certum. Tertio etiam est certum,quod oratio scienter & ex proposito fusa pro damnatis deprauata est, & voluntati diuinæ contrauenìens, atque adeò ad nihil illis prodesse potest. Estque prohibita,vt constat,ex cap.pro obeuntibus.13.q.2. Vbi dicitur: Pro impijs etiam si Christiani fuerint sacrificia facere, aut alia suffragia non licebit. Et in ca. placuit.13.q.5. pro ijs, qui in peccatis impœnitentes discesserunt, nulla prorsus fiat commemoratio. Nonnulli affirmant, quod quamuis oratio pro damnatis fusa non valeat eis,vt ab æternis pœnis liberentur,valet tamen,vt à temporali pœna cui obnoxij sunt, ob peccata, de quibus hic doluerunt,& non satisfecerunt, liberari possint: Quia hæc pœna in inferno temporalis est. Nec patrum decreta superius posita loquuntur de oratione priuata sed de publica, quam clerici tanquam Ecclesiæ ministri faciunt. Et sic non videtur probatum,orationem saltem priuatam pro damnatis fusam ad remissionem præfatę illius pœnæ temporalis non valere. Cæterùm verius procul dubio est,nullam orationem nec priuatam, nec publicam damnatis prodesse, etiam ad temporalis pœnæ remissionem. Quod inde sufficienter colligitur,quod ille diues Epulo, cum in inferno esset, & ab Abrahãm nonnihil suffragij,quo mitius torqueretur,exigeret, nullum misericordiæ uerbum audiuit. Imo potius significatum ei fuit,ob Chaos magnũ, quod erat inter damnatos, & alios, non posse illis auxilij quidquam communicari. Et D.August.dicebat: Si scirem patrem meũ esse in inferno, non magis orarem pro illo, quam pro diabolo. Quod certe inhumanum dictum videretur, si posset sua oratione patri in inferno existenti aliqualiter subuenire. Itaque hæc certa sunt.

Positio difficultatis. Sed dubium est de oratione pro altero viatore fusa, quam certum est ex superioribus, plurimum ei prodesse posse,ad quid valeat illi? Et mouetur specialiter dubium de gratia gratum faciente, an, scilicet,valeat,vt ei prima gratia detur, vel augmentum illius. Et pro parte affirmatiua potest desumi argumentum ex Matth.cap.9. vbi dicitur: quod videns Iesus fidem illorum dixit paralytico, Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. Quibus uerbis apertè significatur aliorum preces ualuisse paralytico, ut

1. argum.

2 argum.

A remissionem peccatorũ, & ex consequenti primam gratiam obtineret. Et D.Iacob.in sua Canon.c.5.inquit: Infirmatur quis in vobis,inducat presbyteros, &c. Et addit: Et oratio fidei saluabit infirmum: & si in peccatis fuerit,dimittentur ei. Valet ergo oratio aliorum,vt ille, pro quo funditur remissionem peccatorum,& primam gratiam consequatur.

Qualiter possit intelligi q oratio unius pro altero ad primam gratiam ualeat. Sed, ut quid in hac re dicendum sit, explicemus aduertendũ est,dupliciter posse intelligi, quod oratio unius ualet, ut primam gratiam alter consequatur,uno modo, vt oratio unius ualeat alteri ad primam gratiam, seclusõ omni bono motu illius,ita,scilicet, vt ex parte eius, pro quo oratur nihil aliud sit necessarium,quam, quod non ponat obicem. Et in

B hoc sensu,certum est secundum fidem, quod oratio vnius non prodest alteri, ut primam gratiam obtineat. Certum est enim,quod peccatori in mortale peccatum lapso,est necessaria cordis pœnitentia, vt viuat. Quod sæpissimè scriptura dicit,& D.Tho.declarat.1.2.q.113.art.5. Alio modo potest intelligi, quod oratio unius profit alteri, ut primã gratiam habeat. Ita,scilicet,quod ex parte eius,pro quo oratur sit ne cessaria pœnitentia cordis: nõ tamen tanta,quæ per se sufficiat ad gratiam obtinendam, ob sui remissionem. Et tali dispositione existente in illo prodest ei alterius oratio. Sed nec hic modus potest habere verum. Nam, vt in materia de pœnitentia dicitur, in contritione seu pœnitentia cordis non est necessaria

C intensio gradualis, sed quælibet, etiam remissa, est efficax,ut sit sufficiens dispositio ad gratiam. Quare, si ita est,quod sine pœnitentia cordis formali, aut virtuali non potest peccator primam gratiam habere,& quæcũq; talis,etiam si remissa sit sufficit,vt illam obtineat,consequens est,orationem alterius ad primam gratiam directè non ualere, quãdoquidem ea correspondet pœnitentię,seu propriæ dispositioni ipsius pœnitentis, & secundum eius exigentiam, sibi præstatur. Vtrùm autem oratio unius taliter alteri ad gratiam prosit, quod ultra illam gratiam propriæ dispositioni correspondentem impetret illi aliũ gradum,non est ita certum. Non enim est secundũ legem,nec contra legem,sed præter,ut constat. Cæ-

D terum quamuis in libera Dei potestate sit, salua lege,hoc modo,orationem unius ad gratiam alteri cõferendã acceptare,probabilius tamen est, quod non facit, sed semper prima gratia correspondet proprię dispositioni, ut communiter docẽt Doctores in materia de gratia. Ex dictis infertur orationem unius propriè loquendo nunquam ualere, ut alteri, pro quo orat,prima gratia conferatur, valere tamen vt ei à Deo dispositiones ad quas gratia sequitur,tribuantur: non ex lege, nec ex iustitia,sed tantum de congruo. Quo solummodo unus alteri mereri potest,ut docet D.Tho.1.2.q.114.art.6. Corollariũ

Ad 1. argu. Et ad primum argumentum de paralytico respõdeo,ex illo loco non colligi, solam fidem astantium

E fuisse satis,ut illi peccata remitterentur. Tum: quia paralyticus,qui in morbum ob peccatum inciderat, sine fide propria,uitam gratię habere nõ potuit. Tũ etiam, quia Christus dixit ei: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. Quibus verbis significatur ipsum paralyticum fiduciam habuisse in Christo, & ob id remissionem obtinuisse. Et ita nonnulli expositores dicunt, quod quando dicitur: Videns Iesus fidem illorum, ly illorum, non solum refert, fidem astantium: sed etiam ipsius paralytici.

Ad 2. argu. Ad secundum ex Canonica Iacobi cap.5. respondetur,quod locus ille communiter intelligitur de sacramento extremæ Vnctionis, quod valet ex opere opera-

operato ad salutem vncti. Et oratio illa fidei, de qua textus loquitur, & dicit, quod saluabit infirmum, potest accipi, pro oratione, quam vngens dicit, quæ est forma efficax ipsius sacramenti. Nempe: Per hanc sanctam vnctionem, & Dei piissimam misericordiam indulgeat tibi Deus quidquid peccasti per gustum, &c. Quod si de oratione multorum presbyterorum illic pro salute infirmi orantium, id velis accipere, dicendum est, quod talis oratio saluabit mediatè infirmum. Nempe mediante pœnitentia illi per orationem impetrata. Nam, quod oratio illa valeat infirmo in peccato mortali existenti ad salutem animæ immediatè, seclusa, scilicet, eius immediata dispositione est valde absurdum, ut ex supradictis patet.

ARTICVLVS XVI.

Vtrum peccatores orando aliquid impetrent à Deo.

AD decimumsextum sic proceditur. *Videtur quòd peccatores orando non impetrent aliquid à Deo. Dicitur enim Ioan. 9. Scimus quia peccatores Deus non audit. Quod consonat ei quod dicitur Prouer. 28. Qui declinat aures suas ne audiat legem: oratio eius erit execrabilis. Oratio autem execrabilis non impetrat aliquid à Deo: ergo peccatores non impetrant aliquid à Deo.*

Infr q. 178. art. 2 ad 1. & 2. 2. q. 6. art. 9. ad 5. Et Ioã. 9. lec. 3.

2. Præterea, Iusti impetrant à Deo illud quod merentur, vt supra habitum est. *Sed peccatores nihil possunt mereri, quia gratia carent, & etiam charitate, quæ est virtus pietatis, vt dicit glo. 2. ad Timotheum 3. super illud, Habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem eius abnegantes. Et ita non piè orant: quod requiritur ad hoc, quod oratio impetret, vt supra dictum* est: *ergo peccatores nihil impetrant orando.*

Ar. præce.

Ar. præce. ad 2.

3. Præterea, Chrysost. dicit super Matthæum, *Pater non libenter exaudit orationem quam filius non dictauit. Sed in oratione quam Christus dictauit dicitur, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: quod peccatores nõ faciunt: ergo vel mentiuntur hoc dicentes, & sic non sunt exauditione digni: vel si non dicant non exaudiuntur: quia formam orandi à Christo institutam non seruant.*

In opere imperfe. Ho. 14.

Sed contra est, quod August. dicit super Ioannem. *Si peccatores non exaudiret Deus, frustra publicanus dixisset, Domine propitius esto mihi peccatori. Et Chryso.* dicit super Matthæum, *Omnis qui petit accipit: id est, siue iustus sit, siue peccator.*

Tract. 44. in Ioan. a med. to. 9.

Hom. 18. in opere imperfecto, parũ ante medium, to. 2.

Respondeo dicendũ, quòd in peccatore duo sunt consideranda, scilicet, natura, quam diligit Deus: & culpa, quam odit. Si ergo peccator orando aliquid petit, in quantum peccator, id est, secundum desiderium peccati, in hoc à Deo non auditur ex misericordia, sed quandoque auditur ad vindictam, dum Deus permittit peccatorem adhuc amplius ruere in peccata. Deus enim quædam negat propitius quæ concedit iratus, vt August. dicit. *Orationem vero peccatoris ex bono naturæ desiderio procedentem Deus audit, non quasi ex iustitia, quia peccator hoc non meretur, sed ex pura misericordia: obseruatis tamen quatuor* præmissis conditionibus: vt scilicet pro se petat necessaria ad salutem, piè & perseueranter.*

Tra. 73. in Io. paulo a prin. to. 9. Et de verb. Do. Ser. 19.

Ar. præ ad 2.

Ad primum ergo dicendum, quòd sicut Augu. dicit super Ioannem. *Illud verbum est cæci adhuc inuncti, id est, nondum perfectè illuminati, & ideo non est ratum: quamuis possit verificari, si intelligatur de peccatore, in quantum est peccator, per quẽ etiam modum oratio eius dicitur execrabilis.*

Tract. 44. in Ioan. à med. to. 9.

Ad secundum dicendum, quòd peccator non potest piè orare: quasi eius oratio ex habitu virtutis informetur. Potest tamen eius oratio esse pia quantum ad hoc quòd petit aliquid ad pietatem pertinens, sicut ille qui non habet habitum iustitiæ, potest aliquid iustum velle, vt ex supradictis patet. *Et quamuis eius oratio non sit meritoria, potest tamen esse impetratiua: quia meritum innititur iustitiæ, sed impetratio innititur gratiæ.*

In cor. ac. & q. 10. ar. 4. & q. 11. ar. 2. ad ...

Ad tertium dicendum, quòd sicut dictum est, *oratio Dominica profertur ex persona communi totius Ecclesiæ. Et ideo si aliquis nolens dimittere debita proximo, dicat orationem Dominicam, non mentitur: quamuis hoc quod dicit non sit verum quantum ad suam personam, est enim verum, quantum ad personam Ecclesiæ ex qua est meritum: & ideo fructu orationis caret. Quandoque tamen aliqui peccatores parati sunt debitoribus suis dimittere: & ideo ipsi orantes exaudiuntur, secundum illud Eccles. 28. Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata soluentur.*

Ar. 7. ad 1.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quod in peccatore duo sunt consideranda, scilicet, natura, & culpa, ad propositam difficultatem respondet D. Thom. per duas propositiones. Prima conclusio: Peccator, vt peccator, nõ auditur à Deo ex misericordia quandoque tamen auditur ad vindictam. Probatur ex D. Augustino dicente, quod Deus quædã negat propitius, quæ concedit iratus, ut cum permittit peccatorem amplius ruere in peccata, quæ postulat. Tunc enim dicitur peccator, in quantum peccator, orare, quando petit aliquid secundum desideriũ peccati. Secunda cõclusio: Cum peccator ex bono desiderio naturę aliquid petit, exauditur à Deo, non quasi ex iustitia, quia peccator hoc non meretur, sed ex pura misericordia.

EXPLICATIO ARTICVLI.

REsolutio D. Thom. in isto articulo videtur esse, quod quando peccator orat, in quantum peccator, hoc est, secundum desiderium peccati, nõ exauditur à Deo. Tamen quando orat ex bono desiderio naturæ auditur ab illo. Sed potest esse difficultas, vtrùm absolutè loquendo sit concedendum, qđ peccator à Deo exaudiatur? Et pro parte negatiua est argumentum desumptum ex illo Ioan. cap. 9. Scimus, quod Deus peccatores non exaudit. Et si dicatur, uerba illa esse hominis cæci nondum satis in veritate illuminati, poterimus adducere in eiusdẽ rei confirmationem plura alia loca sacræ scripturæ. Ps. enim 65. dicit propheta. Iniquitatem si aspexi in corde meo non exaudiet Dominus. Et Esai. cap. 1. Si multiplicaueritis orationem non exaudiam vos, manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. & cap. 59. Ecce

Dubium.

1. arg.

ce no est abbreuiata manus Dñi, ut saluare nequeat, nec aggrauata est auris eius, vt non exaudiat: sed iniquitates vestrę diuiserunt inter vos, & Deum uestrum, & peccata vestra absćoderunt faciem eius à vobis, ne exaudiret.

2. arg. Secundo sic argumentor: Ex amicitia humana sæpe ducimus argumenta ad conuincendum ea, quæ in amicitia diuina contingunt, quod & faciunt D. Thomas, & alij sancti in multis locis: sed inter homines ille qui est inimicus, & aliquid petit, non exauditur: ergo nec apud Deum.

Nota. Pro explicatione huius difficultatis, supposito quod loquimur de peccatore in mortali peccato existente, aduertendũ est primo ex D. Tho. hic ad secũdum, quod in oratione hæc duo, s. mereri, & impetrare non se consequuntur mutuo, sed potius sunt disparata, potestq; vnũ sine alio inueniri. Nã oratio Pauli de qua fit mentio 2. Cor. 12. fuit meritoria & non impetratoria. Et oratio Iudæorũ Regẽ petentiũ. 1. Reg. c. 8. fuit impetratoria, & non meritoria.

Nota 2. Aduertendum est secundo, quod ea, quæ peccator petere potest sunt in triplici differẽtia: aut enim petit illa, quæ necessaria sunt ad salutem, ut gratiã, charitatem, aut petit illa quæ sunt mala, aut petit bõna, quæ appellantur media, vt sunt opes, diuitiæ, fama. Quæ bona media adhuc tripliciter petere potest. Aut enim petit illa, vt sint ei adminiculo ad virtutem, aut ut illis male vtatur; Aut absolutè, quatenus sunt necessaria ad uitam corporalem. Si petit primo modo, iam reducuntur ad illa, quæ necessaria sunt ad salutem. Si petit secundo modo, iam petit quæ sunt mala, & sic tantum loquimur in prę senti de bonis medijs quatenus sunt necessaria ad vitam.

1. Conclu. His constitutis sit 1. conclusio: vtrumque falsum est, scilicet, & quod peccator nunquam exauditur à Deo, & quod semper exauditur. Hæc conclusio est Diui Augustini lib. 2. contra epistolam Parmeniani cap. 8. In cuius probatione non est opus immorari: cum sint innumera exempla in sacris literis, quibus videmus homines peccarores in suis orationib. interdum fuisse exauditos, & interdum minimè.

2. Concl. Secunda conclusio: Licet Deus libentius audiat iustos, quam peccatores, tamen si peccator petat bona necessaria ad salutẽ, semper exaudit à Deo, dum modo aliqua ex conditionibus necessarijs ad efficaciam orationis, quæ sunt numero quatuor, hic à D. Tho. relatæ, non deficiat. Hæc conclusio similiter est D. Aug. loco citato, & super Ioan. tract. 44. & D. Tho. de potentia. q. 6. art. 9. & super Ioan. cap. 9. Et probatur primo ex Luca cap. 18. Vbi de publicano peccatore in templo orante dicitur, quod descendit iustificatus in domum suam. Et cap. 15. dicitur de filio Prodigo, quod fuit à patre exauditus, & indutus stola prima, hoc est, gratia. Et ratione sic argumentor: Nunquam Deus hortaretur peccatores ad petenda huiusmodi bona, nisi illa esset petentib. concessurus, Deus enim & natura nihil faciunt frustra: sed hortatur: ergo. Probo minorem: Nã apud Mattheum ca. 6. docens nos Christus orare præcipit, ut dicamus: Dimitte nobis debita nostra. Quæ uerba principaliter sunt intelligenda de peccatis mortalibus, iuxta communem expositionem sanctorum. Tum: quia aliàs sequeretur, quod qui in peccato mortali existens diceret illa verba, faceret contra dictum Christi: quòd est absurdum. Tum etiam: quia quãdo absolutè in scriptura inuenimus nomen peccati, aut est intelligendum de mortali & veniali simul, aut si de vna tantum est intelligendũ, est de mortali, quod verius atque perfectius habet rationem peccati. Et idem prorsus est dicendum de nomine debiti. Conditiones autem quas D. Tho. dicit debere comitari orationem peccatoris, vt infallibiliter à Deo exaudiatur sunt, quod sit pia, perseuerans, de rebus necessarijs ad salutem, & pro ipso orante, & non pro alio fusa. Et si quis obijciat fieri non posse, ut oratio peccatoris sit pia, cum nõ habeat charitatem, à qua proficiscatur: respondeo cũ D. Tho. hic ad secundum, quod quamuis peccator non possit pie orare, quasi eius oratio ex habitu virtutis informetur, potest tamen eius oratio esse pia, quantum ad hoc, quod petit aliquid ad pietatem pertinens, sicut & ille, qui non habet habitum iustitiæ, potest aliquid iustum velle.

3. Concl. Tertia conclusio: Quando peccator petit à Deo mala, vel illa, quæ facultatem afferant peccãdi, quãuis bona sint, non exauditur à Deo, nisi forte cum iratus est, & vult peccatorem punire. Probatur ex D. Iacobo in sua Canonica cap. 4. dicente: Petitis, & non accipitis, eo quod male petatis, ut in concupiscentijs vestris insumatis. Et D. Augustinus tract. 63. in Ioannem. Malè vsurus eo, quod petit, Deo miserante non accipit. Proinde si aliquid ab eo pẽtitur, unde homo lædatur, magis metuendum est, ne quod non posset dare propitius, det iratus. Ad hunc modum in malum Iudæorum regẽ petentiũ datus fuit illis rex, postquam Dominus mala quæ sub Rege passuri erant, prædixerat 1. Reg. 8. Et in malum eorundem datæ fuerunt illis coturnices, quando carnes petierunt. Siquidem in earum comestione multi petierunt. Qua etiam ratione credendum est Deum multorum impœnitentium, & obstinatorum orationes audire, in quibus solum bona corporis aut fortunæ petunt, sciens hoc illis in maiorem ipsorum condemnationem cessurum. Quare nec ij, quorum orationes semper exaudiuntur superbire, nec illi, quos Deus nõ audit diffidere, aut desperare debebunt. Sæpe enim Deus iratus cõtra orantem concedit illi, quod si iratus non esset denegaret, ut modo diximus ex d. Augustino, atque etiam sæpe suis electis denegat, quod petunt: sciens forte si concederet non illis in bonum esse cessurũ.

4. Concl. Quarta conclusio: in petitione bonorum temporalium sæpe peccator exauditur à Deo ex misericordia sua, quamuis quantum attinet ad liberationem à malis contrarijs horum bonorum, vt est paupertas, infirmitas, &c. sæpè non exaudiatur. Prima pars huius conclusionis est manifesta. Experientia enim sæpe videmus, homines peccatores petere à Deo bona temporalia, & accipere. Secunda autem pars probatur ex illo 2. Machab. cap. 8. Orabat Dominum hic scelestus, à quo non esset misericordiam consequuturus. Et Threno. cap. 3. Nos inique egimus, & ad iracundiam prouocauimus, idcircò tu inexorabilis es. Hoc est: Ideo tu nullis precibus flecteris, vt à puniendo abstineas. Ex dictis infertur peccatores orantes interdum exaudiri à Deo, & interdum non ad modum in conclusionibus explicatum.

Ad 1. arg. Et ad primum argumentum in contrarium factum respõdeo, quod illa testimonia scripturæ sunt intelligenda iuxta tertiam conclusionem, quando scilicet, homines petunt aliquid à Deo ex desiderio peccandi: vel quando Deus iratus vult de peccatoribus supplicium sumere. Tũc enim eos non exaudit. Ita exponit D. Hieronymus super Esai. c. 59.

Ad 2. arg. Ad secundũ de amicitia humana rñdetur, misericordiã diuinam maiorem esse, quam misericordiã humanã, ex quo fit, ut Deus non dedignetur peccatorum misereri, illosque orantes exaudire, quamuis

homines

hominesid non faciant. Ad illud ex Ioanne cap.9. Scimus, quod Deus peccatores non exaudit, respondet D. Augustinus, uerba illa esse hominis cæci, nõdum in ueritate satis illuminati. Sed quamuis hæc responsio non sit aspernenda, possumus etiam dicere, sensum illorum uerborum esse, quod Deus peccatores non audit, vt miracula edat ad approbationem vitæ illorũ. Ita interpretantur Chrysostomus, Theophylactus, Diuus Tho. & alij, super illum locum Ioannis. Et quod hæc expositio quadret textui, ex eo conuinci pot quod prius Pharisæi dixerunt, quomodo potest homo peccator hæc signa facere? Et sic tam pharisæi, quam cæcus loquebantur de illo miraculo. Voluitq; cæcus ostendere Christum non esse peccatorem hoc syllogismo: Vos dicitis hominem peccatorem non posse facere hæc signa, quia miracula non fiunt, nisi virtute diuina, sed Christus illud fecit: ergo non est peccator, quoniam Deus peccatores non exaudit.

ARTICVLVS XVII.

Vtrùm conuenienter dicantur esse orationis partes, Obsecrationes, Orationes, Postulationes, & Gratiarum actiones.

4 di. 15 q. 4 art. 3 & Philip. 4. Et 1. Tim. 2. *AD Decimumseptimum sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter dicãtur esse orationis partes, obsecrationes, orationes, postulationes, & gratiarũ actiones. Obsecratio enim videtur esse quædã adiuratio. Sed sicut Origenes* dicit super Matthæum, Non oportet, quod vir qui vult secundum Euangelium viuere, adiuret alium. Si enim iurare non licet, nec adiurare: ergo inconuenienter ponitur obsecratio orationis pars.*

Origenes hamil. vlt. in Matth. tract. non multũ remotè ante med. to. 3.

2. Præterea, Oratio secundum Damascenum, est petitio decentium à Deo. Inconuenienter ergo orationes contra postulationes diuiduntur.*

Li. 3 de fi de. c. 24.

3. Præterea, Gratiarum actiones pertinent ad præterita, alia verò ad futura: sed præterita sunt priora futuris. Inconuenienter ergo gratiarum actiones post alia ponuntur.

In Contrarium est authoritas Apostoli 1. ad Timotheum 2.

Respondeo dicendum, quòd ad orationem tria requiruntur, quorum primum est, vt orans accedat ad Deum quem orat, quod significatur nomine orationis, quia oratio est ascensus intellectus in Deum. Secundo requiritur petitio, quæ significatur nomine postulationis siue petitio proponatur determinatè, quod quidam nominant propriè postulationem: siue indeterminatè, vt cum quis petit iuuari à Deo, quòd nominant supplicationem: siue solum factum narretur, secundum illud Ioan. 11. Ecce quem amas infirmatur: quod vocant insinuationẽ. Tertio requiritur ratio impetrandi quod petitur: & hoc vel ex parte Dei, vel ex parte petentis. Ratio quidem impetrãdi ex parte Dei est eius sanctitas, propter quã petimus exaudiri, secundum illud Dan. 9. Propter temet ipsum inclina Deus meus aurem tuam, & ad hoc pertinet obsecratio, quæ est per sacra contestatio: sicut cum dicimus, per natiuitatem tuam libera nos Domine. Ratio vero impetrandi ex parte petentis est gratiarum actio: quia de acceptis beneficijs gratias agẽtes, meremur accipere potiora, vt in collecta dicitur, & ideò dicit glo. 1. ad Timoth. 2. quòd in missa obsecrationes sunt quæ præcedunt consecrationem, in quibus quædam sacra commemorantur. Orationes sunt in ipsa consecratione, in qua mens maximè debet eleuari in Deum. Postulationes autẽ sunt in sequentibus petitionibus. Gratiarum actiones in fine. In pluribus etiam Ecclesiæ collectis hæc quatuor possunt attendi, sicut in collecta Trinitatis. Quod dicitur, Omnipotens sempiterne Deus, pertinet ad orationis ascensum in Deum. Quod dicitur, Qui dedisti famulis tuis, &c. pertinet ad gratiarũ actionem. Quod dicitur, præsta quæsumus, &c. pertinet ad postulationem. Quod in fine ponitur, per Dominum nostrum, &c. pertinet ad obsecrationem. In Collationibus autem patrum* dicitur, quod obsecratio est imploratio pro peccatis: oratio cum aliquid Deo vouemus: postulatio cum pro alijs petimus. Sed primum melius est.*

Gl. ordinaria in prin. commẽtarij ad c. 2. 1 ad Tim.

In collatio ne 9. c. 11. 12. & 13. simul.

Ad primum ergo dicendum, quod obsecratio non est adiuratio ad compellẽdum, quod prohibetur: sed ad misericordiam implorandum.

Ad secundum dicendum, quòd oratio communiter sumpta, includit omnia quæ hic dicuntur. Sed secundum quod contra alia diuiditur, importat propriè ascensum in Deum.

Ad tertium dicendum, quòd in diuersis præterita præcedunt futura. Sed aliquid vnum & idem prius est futurum quam sit præteritum. Et ideo gratiarum actio de alijs beneficijs præcedit postulationem aliorum beneficiorum. Sed idem beneficium prius postulatur, & ultimò eum acceptum fuerit de eo gratiæ aguntur. Postulationem autem præcedit oratio per quam acceditur ad Deum à quo petimus. Orationem autem præcedit obsecratio: quia ex consideratione diuinæ bonitatis, ad eum audemus accedere.

SVMMA TEXTVS.

COnclusio huius articuli est affirmatiua, quam probat D. Thom. hac ratione: Ad orationem generaliter tria requiruntur. Quorum primum est, vt orans ascendat ad Deum, quem orat, quod nomine orationis significatur. Secundo requiritur petitio determinata, quę postulatio dicitur, vel indeterminata, quæ nominatur supplicatio. Tertio requiritur ratio impetrandi quod petitur vel ex parte Dei propter eius sanctitatem, & ad hoc pertinet obsecratio, quæ est per sacra contestatio. Vel ex parte petentis, & dicitur actio gratiarum. Et sic hæ partes orationis vocantur obsecrationes, orationes, postulationes, & gratiarum actiones. Totus iste articulus consumitur in explicatione cuiusdam loci Diui Pauli 1. ad Timoth. 2. Et quamuis possit aliter intelligi: expositio tamen D. Thom. est optima. De qua re vide D. Augustinum epistola. 59. ad Paulinũ. & cum illo conueniunt Chrysostomus, & Theophylactus.

QVAE-

QVAESTIO. LXXXIIII.

De Exterioribus actibus latriæ, in tres articulos diuisa.

Vtrum adoratio sit actus latriæ, siue religionis.

ARTICVLVS I.

3.di 10.q. 1.ar.2 q 7. & 3. con. c.119.

D primum sic proceditur. Videtur quòd adoratio non sit actus latriæ siue religionis. Cultus enim religionis soli Deo debetur. Sed adoratio non debetur soli Deo. Legitur enim Gene.18.quod Abraham adorauit Angelos. Et 3. Reg. 1. dicitur quòd Nathan Propheta ingressus ad regem Dauid, adorauit eum pronus in terrã: ergo adoratio non est actus religionis.

2. Præterea, Religionis cultus debetur Deo prout in ipso beatificamur, vt patet per Augu. * *in 10. de Ciui. Dei. Sed adoratio debetur ei ratione maiestatis: quia super illud Psal. 28. Adorate Dominũ in atrio sancto eius: dicit gl. De his atrijs venitur in atrium vbi maiestas adoratur: ergo adoratio non est actus latriæ.*

Li 10.c.1. med.10.5.

C *3. Præterea, Vnius religionis cultus tribus personis debetur. Non autem vna adoratione adoramus tres personas. Sed ad inuocationem trium personarum singulariter genuflectimus: ergo adoratio non est actus latriæ.*

Sed contra est, quod Matth.4. inducitur, Dominum Deum tuum adorabis; & illi soli seruies.

Respondeo dicendum, quòd adoratio ordinatur in reuerentiam eius, qui adoratur. Manifestum est autem ex * *dictis, quod religionis proprium est, reuerentiam Deo exhibere. Vnde adoratio qua Deus adoratur, est religionis actus.*

Q. 81 art. 2. ad 2.

D *Ad primum ergo dicendum, quod Deo debetur reuerentia propter eius excellentiam, quæ aliquibus creaturis communicatur: non secundum æqualitatem, sed secundum quandam participationem. Et ideo alia veneratione veneramur Deum, quod pertinet ad latriam, & alia veneratione quasdam excellentes creaturas, quod pertinet ad duliam, de qua post* * *dicetur. Et quia ea quæ exterius agũtur, signa sunt interioris reuerentiæ, quædam exteriora ad reuerentiam pertinentia exhibentur excellentibus creaturis inter quæ maximum est adoratio. Sed aliquid est quod soli Deo exhibetur, scilicet sacrificium: Vnde August. dicit in 10. de Ciuit.* * *Dei. Multa de cultu diuino vsurpata sunt, quæ honoribus deferuntur humanis, siue humilitate nimia, siue adulatione pestifera: ita tamen quòd quib. ea deferuntur homines haberentur, qui dicuntur colendi & venerandi. (Si autem multum eis additur) & adorandi. Quia vero sanctificandum censuit nisi eum quem Deum aut sciuit, aut putauit, aut finxit? Secundum reuerentiam ergo quæ creaturæ excellenti debetur, Nathan adorauit Dauid, Secundum autem reuerentiam quæ debetur Deo Mardochæus noluit adorare Aman, timens ne honorem Dei transferret ad hominem, ut dicitur Hester 3. Et similiter secundum reuerentiam debitam crea-*

Q. 110 & seq & q. 103. ar. 3. & 4.

Li.10 c.5' circ. fi.10. 2.

A *turæ excellenti Abraham adorauit Angelos & etiam Iosue, vt legitur Iosue 5. quamuis possit intelligi quòd adorauerint adoratione latriæ Deum, qui in persona Angeli apparebat, & loquebatur. Secundum autem reuerentiam quæ debetur Deo, prohibitus est Ioannes Angelum adorare. Apoc. vlt. Tum ad ostendendum dignitatẽ hominis quam adeptus est per Christum, ut Angelis æquetur: unde ibi subditur. Conseruus tuus sum, & fratrum tuorum. Tũ etiam ad excludẽdum idololatriæ occasionem: unde subditur: Deum adora.*

B *Ad secundum dicendum, quod sub maiestate diuina intelligitur omnis Dei excellentia, ad quam pertinet quòd in ipso sicut in summo bono beatificamur.*

Ad tertium dicendum, quod quia una est excellentia trium personarum, vnus honor & reuerẽtia eis debetur, & per consequens una adoratio. In cuius figuram cum legitur de Abraham Gen. 18. quòd tres viri apparuerunt, adorans vnum, alloquitur dicens, Domine, si inueni gratiam, & cæt. Terna autem genuflexio signum est ternarij personarum, non autem diuersitatis adorationum.

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est affirmatiua. Probatur in argumẽto sed contra hac ratione: Adoratio ordinatur in reuerentiam eius, quia adoratur: sed religionis proprium est reuerentiam Deo exhibere: ergo adoratio, qua Deus adoratur, est actus religionis. Et in corpore articuli hoc modo: Proprium religionis est reuerentiam exhibere Deo, cuius excellentia creaturis communicatur, non secundum æqualitatem, sed secundum quandam participationem: vnde alia veneratione adoratur Deus. quod pertinet ad latriã: & alia veneratione excellentes quædam creaturæ, quod pertinet ad duliam: ergo adoratio, qua Deus adoratur, est actus latriæ, atque ex consequenti re-
D ligionis.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Pro explicatione huius quæstionis, ut à nomine ipso exordiamur aduertendum est quod hoc vocabulum, adoratio, est æquiuocum, variasque habet significationes in sacris literis. Interdum enim denotat eam adorationem, quæ soli Deo debetur, vt apud Matthæum cap.4. cum dicitur: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Et apud Ioan. cap.4. in illis verbis Deus tales quærit adoraratores, qui adorent illum in spiritu, & veritate. Interdum autem denotat cultum, & venerationem,
E quæ exhibetur creaturis. In qua significatione nihil aliud est adoratio, quam exhibitio honoris alicui personæ facta, propter eius excellentiam: Sic accipitur Gene.18. quando de Abrahamo dicitur, quod pronus in terra angelos adorauit. Et Gene.19. quando dicitur de Loth, quod ponus in terra adorauit angelos venientes, vt perderent Sodomam. In eadẽ etiam significatione Genes.23. dicitur Abraham adorasse filios Heth, & Gene.33. quod adorauit Iacob fratrem suum Esau venientem in apparatu, dicens sic: Vidi faciem tuã, quasi viderim vultũ Dei. Fecit quoq; vxores, & proles adorare fratrẽ suum Esau. Exodi 18. Moyses adorauit Iethro socerum suum. Et Miphiboseth filius Ionathæ & Ornam adorauerunt

Nomen adoratio uarias hẽt significationes.

runt Dauidem. Innumeraque alia ſunt teſtimonia, quibus conuincere poterimus, quod adoratio non ſolum ad Deum, ſed etiam ad ſanctos Dei angelos, & ad hoĩes in eminenti maieſtate conſtitutos, fiat.

Quæſtio.

Et ſi quis quærat, cur ergo Apoc. c. 22. prohibuit Angelus ne Apoſtolus Ioannes ipſum adoraret; dicens: Vide ne feceris: cõſeruus enim tuus ſum: Deũ adora. Et D. Petrus Actor. 10. recuſauit adorationẽ, quam Cornelius ad ipſum facere volebat, dicens: Surge: Nam & ego ipſe homo ſum, ſi adoratio, vt modò dicebam non ſolum ſignificat in ſacris literis eam reuerentiam, quæ ſoli Deo debetur, ſed etiam exhibitionem honoris, cuicunque perſonæ factam, propter ipſius eminentem excellentiam?

Reſpõſio.

Reſpõdeo, dubium quidem non eſſe, quod ſecundum reuerentiam, quæ creaturæ excellenti debetur, Patriarchę, & Prophetæ adorauerũt non ſolum Angelos, verũ etiam homines, & ſecundum illam reuerentiam, quæ ſoli Deo debetur noluiſſe Mardocheum adorare Amam, ne ſcilicet, honorem Dei transferret ad hominem, ut dicitur Eſther cap. 13. Quo etiam modo D. Paulus, & Barnabas reprehendebant, & deteſtabantur, ſciſſis veſtibus, paratum ſibi cultum adorationis in Lyſtris. Volebãt enim habitatores illius ciuitatis, velut dijs quibuſdam, idque culto latriæ, eis ſacrificare, dicentes: Dij ſimiles facti hominibus deſcenderunt ad nos. Actor. cap. 14. Et hæc etiam adoratio eſt, quam angelus prohibuit Ioanni. & D. Petrus Cornelio: Præterquam quod dicere poſſumus, quod angelus prohibuit Ioanni, etiam illam reuerentiam, quæ creaturis poteſt impedi. Tum, ut oſtenderet dignitatem, quam homo per Chriſtum adeptus erat, qua meruit Angelis æquari, & ideò dixit: Conſeruus tuus ſum. & fratrum tuorum. Tum etiam, vt occaſionem idolatriæ excluderet. Et ſic dixit: Deum adora. Sunt ergo diuerſi cultus hoc vno nomine adorationis in ſacris literis ſignificati, quos vt Eccleſia Catholica, atque ſancti diſtinguerent, diuerſis vocabulis nominarunt. Et eam adorationem, quæ ſoli Deo debetur, propter ſuam diuinitatem, appellauerunt latriam. Eam autem, quam Theologi tribuũt ſanctis inſignioribus, ut beatiſſimæ Mariæ virgini præcipuè, & ſanctis Apoſtolis, appellauerũt hyperduliam. Et tandem tertiam, quæ refertur ad ſanctos minores, dixerunt duliam.

Diuerſa nomina quib. diuerſi cultus ſignificantur.

Laurentius Valla & Caluinus Grammatici.

Laurentius Valla, atque Caluinus Theologos taxãt, quod ex ignoratione linguæ Grecę diſtinxerint, inter latriam & duliam, quaſi latria ſignificet cultũ, qui Deo debetur, & dulia illum, qui ſanctis accommodatur. Cum tamẽ inter latreuo, & duleuo, à quibus talia nomina deducuntur nullum prorſus ſit diſcrimen, quantum ad hoc, ſed vtrumque ſignificat idem, quod ſeruio. Quam ſuam ſententiam probant ex illo Leuit. cap. 23. Opus ſeruile non facientis in eo. Vbi ſeptuaginta legunt, latreuton. Et ex illo eiuſdem Leuit. cap. 18. De ſemine tuo non dabis ſeruire principi. Vbi Græci habent, latreuin. Cæterùm dico, quod quãuis latreuo ſignificatione natiua æque amplum ſit, ac duleuo, vt colligere licet ex Suida & ex Phauorino, iam tamen communiter accipitur magis reſtrictè, & ut ſolum ſignificat cultum Deo debitum. Nec mirũ: Nã nõ eſt nouum, aut inuſitatum principes alicuius facultatis vti aliqua uoce paululum à primæua ſua ſignificatione deflexa. Sic Porphirius, qui fatetur, primò appellatum fuiſſe genus vniuſcuiuſque generationis principium, & deinde multitudinem eorum, qui ſunt ab vno principio, ut Græcorum genus, aut Troianorum, tertio accipit, pro eo cui ſupponitur ſpecies, aut quod de pluribus differentibus ſpecie, in eo quod quid eſt, prędica-

Principes cuiuſq; facultatis, ſæpe vtuntur nominib. paululũ à primęua ſignificatione deflexis.

A tur. Qua ratione ſemper accipitur à logicis: prioribus illis ſignificationibus longe ablegatis. Item Ariſtotel. 5. Metaph. fatetur, naturam, primò, ortum & natiuitatem, ſignificaſſe, & tamen communiter iam accipiunt hoc nomen philoſophi pro ſpecie, & natura rei. Sic etiam ſacramentum, quod ſignificatione primęua ſignificat iuſiurandum, teſte Marco Varrone, accipitur à Theologis pro viſibili ſigno inuiſibilis gratiæ.

Dubium.

Sed poterit quis dubitare, vtrum fuerit aliqua cauſa, & ratio ſufficiens, quam ſcholaſtici ſequantur in vſurpando nomine latria, pro cultu, qui ſoli Deo exhibetur, ac in referendo proinde duliam ad reliquos ſanctos? Ad quod breuiter affirmatiuè reſpondeo.

Solutio.

B Scriptura enim quæ Græcè ſcripta eſt, quãdo agit de colendo Deo, plurimum vtitur verbo latreuo. Et quod magis põderandum eſt, qñ ſermonẽ facit de ſeruiendo eis, qui nec ſunt nec æſtimantur Dij, non vtitur verbo latreuo, ſed duleuo. Quorum primũ probo. Nã Exod. 4. cum dr̃: Dimitte populũ meum vt ſeruiat mihi: & 23. Seruietis Dño. & Deuter. 6. Illi ſoli ſerues. & Deuter. 10. Vt diligas eum ac ſeruias. & Deuteronom. 28. eo quod non ſeruieris Domino Deo tuo. & Ioſue 22. Seruiatis in omni corde. & in eodẽ loco: Vt ſeruiatis ſeruitutem Dño. Et c. 24. ſeruite ei perfecto corde cũ ſimilib. ſex aut ſeptem eius capitis teſtimonijs. Et iudicium 9. Idola proiecerunt, & ſeruierunt Domino: in his, inquã, omnibus locis habetur latreuo. Quòd autem ſimiliter quãdo ſermo eſt de ſeruiẽdo alijs, nõ vtatur C ſcriptura verbo, latreuo, ſed cõmuni verbo duleuo, vel dulia, cõſtat ex Gen. c. 14. cũ dr̃: Seruierãt Chordorlahomor, & Gen. 15. ibi: Gẽtẽ, cui ſeruituri ſũt, & c. 25. & 27. Fratri ſerues. & ca. 29. Seruiam tibi pro Rachel. & per totũ caput. 30. & 31. Et Exod. 21. Sex annis ſeruiet tibi. & Deuteronom. 15. Quatuor habentur huius acceptionis teſtimonia: quæ etiam eſt eadem apud prophetas, ut conſtat ex Eſai. capi. 14. Semper ergo ſcriptura cauet, ne quando eſt ſermo de ſeruitute homini exhibita vtatur voce latria, aut latreuo. Propter quod dicebat Diuus Auguſtinus libro decimo de Ciuitat. capit. 1. Hic eſt Diuinitati, vel ſi expreſſius dicendum eſt, Deitati debitus cul- D tus, propter quem vnico verbo ſignificandum, quoniam ſatis mihi idoneum non occurrit Latinum, Græco, vbi neceſſe eſt, inſinuo, quid velim dicere. Latriam quippe, vbicunque ſacratum literarum ſcriptum eſt, noſtri interpretati ſunt ſeruitutem. Sed ea ſeruitus, quæ debetur hominibus, ſecundum quam præcepit Apoſtolus ſeruos dominis ſuis ſubditos eſſe debere, alio nomine Græcè nuncupari ſolet. Latria vero ſecundum conſuetudinem, qua loquuti ſunt, qui nobis eloquia diuina condiderunt, aut ſemper, aut tam frequenter, ut pene ſemper, ea dicitur ſeruitus, quæ pertinet ad colendum Deum. Hæc Auguſtinus: Et poſt alia tandem concludit, quod latria interpretatur ſeruitus, ſed ea ſeruitus, qua colimus Deum. Patres etiam Concilij Nicæni, qui maiori ex E parte Græci erant, & Græce loquebantur, in id conuenerunt, quod cultus latriæ in ſpiritu, & veritate beatæ tribuitur Trinitati ab Orthodoxis. De qua re vidẽda eſt epiſtola Taraſij, & totius Synodi ad Imperatores, quæ habetur in fine Concilij illius. Et D. Damaſcen. lib. 3. dicit, quod ſolum rerum omnium procreatorem, & opificem adoramus; & latriæ cultu veneramur. Verum eſt, quod aliquando ponitur verbum, latreuo, vbi mentio fit de ſeruitute homini debita, quale eſt illud iam citatum. Opus ſeruile non facietis, & illud: Non dabis de ſemine tuo ſeruire principi, ſed hoc non obſtat. Nam ut autor eſt D.

Augu-

Augustinus in testimonio iam citato, latria apud eos, qui nobis eloquia diuina tradiderunt, aut semper, aut pene semper, accipitur pro seruitute, quæ pertinet ad colēdum Deum. Cum quo stare potest, quod rarissimè ea vox in alia significatione inuenia tur. Quemadmodum quamuis genus philosophis sit, teste Porphirio, quod prædicatur de pluribus dif ferentibus specie in eo, quod quid est: aliqñ contingit, quod idem philosophi accipiāt illam vocem in alia atque primæua significatione, secundum quam ipse Aristoteles dicere solet, hominum genus.

Obiectio. Et si quis obijciat, quod scriptura dum sermonē facit de seruiendo Deo, sæpè vtitur uerbo, duleuo, & sic videtur falsum, quod latria peculiariter significet cultum Dei, respondeo,

Respōsio. Theologos non negare, quod duleuo, uel dulia sit vox communis, quæ ad Deum, & ad homines referatur: sed illam vocem, quæ communis est, peculiari quadam ratione acceptam tribuunt speciei inferiori dignitate, siue ado rationi diuorum. Nec ex hoc sequitur, quod latria non sit specialis cultus Dei. Sicut nec ex eo, quod dispositio est vox communis habitui, & dispositioni, sequitur, quod habitus non sit peculiaris dispositio, nec, quod male habitus contra dispositionem peculiariter acceptam, distinguatur, aut quod dispositio non sit nomen speciei condistinctæ contra habitu, ut dicunt Dialectici in Prædicamentis, in c. de Qualitate.

Nomē dulia accipitur dupliciter. Ex dictis infertur, quod, quamuis nomen, dulia, accipi possit latissimè pro quocunq; obseruantiæ genere, quo quis alterum reueretur, ex quacunque cā ea reuerentia oriatur. Est enim dulia propriè seruitus, quam seruus exhibet domino, & sic continet in se latriam, quæ est seruitus exhibita Deo, & etiam eam virtutem, qua serui inter homines dominos venerantur: tamen, quia ea virtus, per quam serui dominos suos temporales venerantur, non habet proprium nomen, sicut seruitus quæ Deo impenditur, iccircò secundario nomen duliæ, appropriatum fuit ad significandam eam seruitutem, qua serui inter homines dominos venerantur. Et sic accipiendo duliam primo modo, constat, quod nec di uidetur contra latriam, nec est omnino idem cum ipsa: sicut nec superius diuiditur contra inferius, nec est conuertibiliter idem cum ipso, vt apparet in ani mali respectu hominis. Cæterum: Si dulia accipiatur, secundo modo, sic est virtus specie distincta à latria. Nam vbi est alia ratio debiti, quod ibi alia sit virtus, quæ debitum reddat est necesse. Certum est autem quod alia ratione debetur seruitus Deo, & alia homini, sicut & alia ratione dominium competit Deo, & homini. Deus enim plenariū, & principale dominium habet respectu totius, & cuiuslibet creaturæ, quæ totaliter eius subijcit̄ potestati. At verò homo participat quandam similitudinem diuini dominij, inquantum habet peculiarem potestatem super aliquem hominem, vel super aliquam creaturam. Ex quo fit, vt dulia quæ debitam seruitutem exhibet homini dominanti, alia virtus sit à latria, quæ exhibet seruitutem diuino dominio. De hyperdulia solum dico, quod quia hyper, apud Græcos auget in cōpositione sicut per, aut quàm, apud Latinos: idcirco hyperdulia exhibetur quibusdam diuis inter sanctos ipsos præclaris & heroicis, habentibusque peculiarem affinitatem ad Deum vt beatę Virgini.

Latria soli Deo debetur. Diximus latriam soli Deo, ineffabilique Trinitati deberi, quod est verissimum. Et hoc est quod docuit Dominus Matt. 4. dum dixit, Dominum Deū tuum adorabis, & illi soli seruies, & Paulus 2. ad Ti-

A moth. 1. dicens: Soli Deo honor & gloria. Quo loco, nisi de isto latriæ peculiari honore loqueretur, nunquam dixisset ad Roman. 2. Gloria & honor omni homini operanti bonum. Et hæc eadem est illa gloria, quam vellet Apostolus Roma. 1. vt dedissent Deo illi, qui cum Deum cognouissent non sicut Deū glorificauerunt, vt gratias egerunt: sed mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium. De hac re videndus est Diuus August. libro 3. contra Maximinum Arrianorum Episcopum. c. 23. & lib. 12. de Trinit. cap. 14. & in Enchiridio, & multis alijs locis citatis à Magistro in 3. d. 9. vbi Scolasti-

B ci de hac re disputant.

Obiectio. Et si quis obijciat cōtra hoc Glossam super illud Psalm. 67. Deo Domino de fontibus Israel, dicētē: Deo, cui debetur latria, Domino, cui debetur dulia. Et Glossa interlinealis in illud Ps. 7. Domine Deus meus, in te speraui: inquit, Domine propter potentiam cui debetur dulia. Deus propter creationē, cui debetur latria. Et D. Augu. lib. 2. quæstionum super Exod. q. 94. etiam dicit, quod dulia debetur Deo tanquam Domino, latria vero non nisi Deo tanquam Deo, quibus locis significari videtur, Deo non magis deberi latriam, quam duliam: omissis pluribus, quæ de hac re dici solent à controuertentibus, & disputantib. hanc D. Augustini & Glossæ

C sententiam: videre poteritis, si placuerit, Diuum Thomam in 3. dist. 9. q. 1. art. 3. quæstiuncula 1. & 2. 2. q. 81. ar. 3. & Alex. de Ales. 3. p. q. 30. mem. 1. art. 3. & Gabrielem super Canonem lect. 49. dico breuiter, quod quemadmodum, si propria proprijs ac- Respōsio ad obiectionem. commodare, & formaliter loqui velimus, dicemus, quod animal in eo, quod animal, est sensitiuum, homo vero in eo, quod homo, est rationalis: sic etiam dicemus, quod dulia in eo, quod dulia, refertur ad Dominum, ac proinde Deo tanquam Domino tribuitur, quoniam propria ratio huius nominis, dulia, postulat illud correllatiuum, nempe, Dominum. At verò latria, vt latria, debetur Dei Maiestati, quā intelligo, quando nomino deitatem. Et dulia in illis

D locis accipitur generaliter, & vt ratione solum distinguitur à latria: non autem accipitur pro ea specie adorationis, quę tribuitur alijs sanctis.

Et si quis logicè instet: Dulia, quę superior est, refertur ad Dominum: ergo eius etiam species latria Instantia logica. debet referri ad Dominum, nam quod conuenit superiori, debet etiam conuenire inferiori, respondeo primò, quod quia logicè agimus de rebus vt 1. Solutio. subijciuntur nominibus, idcircò logicè neganda est illa consequentia. Et ad probationem dico, quod propositio in illa assumpta sępe fallit. Nam scientia est scibilis scientia. At vero metaphysica non est metaphysicabilis metaphysica, nec scibilis metaphysica: quia hæc nomina non bene se habent adinui-

E cem. Vel secundo respondeo, quod metaphysice, & 2. Solutio. ex natura rei loquēdo, quemadmodum dulia se habet ad Dominum generali ratione: ita etiam latria se habet ad Dei maiestatem, qua malus excogitari non potest, & in qua inuenitur eminens ratio dominij. Non tamen refertur ad eum in eo quod Dominus, sed secundum aliquid particulare & excellens, quod continet etiam rationem dominij. Itaque quemadmodum Metaphysica refertur quidem ad suum obiectum re ipsa, non tamen in eo quod scibile, sed in eo quod metaphysicabile, si sic loqui licet: ita etiam & latria re ipsa refertur ad Dominum, non tamen in eo, quod Dominus, sed in eo quod Deus, quę est altior ratio continens sub se, rationem

tionem Dominij. Alij dicunt, quod perfectiones **A** Dei sunt in duplici differentia. (Responsio.) Quædam enim non possunt communicari creaturæ nec secundum eandem rationẽ, nec secundum idem nomen, vt Deus, Omnipotens, Creator. (Corollar.) Nihil enim aliud à Deo potest esse Deus, aut omnipotens, aut creans. Aliæ autem Dei perfectiones sunt communicabiles creaturis: non quidem secundum eundem gradum, nec secundum eandem rationem: sed secundum idem nomen, vt, bonitas, sapientia, Dominus, &c. Dicitur enim creatura bona, & dicitur nonnunquam sapiens, & domina. Et affirmant, quod quia primę perfectiones ità sunt proprię Deo, vt nec secundum nomen possint creaturis communicari, ideò adoratio, quę debetur Deo ratione illarum perfectionũ, **B** significatur nomine peculiari denotante adorationem soli Deo debitam quod est latria. At uerò quia aliæ perfectiones Dei sunt communes creaturis secundum nomen, idcirco adoratio, quæ debetur Deo ratione illarum, significatur nomine importante adorationem cõmunem Deo, & creaturis, quale est nomeo dulia. Ità respondet Alexander, & Gabriel, locis citatis. Quorum sententia mihi nõ displicet, nec aduersatur eis quæ à nobis sunt dicta. Ex dictis omnibus infertur, eam adorationem quæ soli Deo debetur, esse actum latriæ, illam autem, quæ debetur sanctis non esse actum latriæ, sed aut dulię, aut hyperduliæ. Omnis tamen adoratio, siue Dei **C** illa sit, siue alicuius sancti, est actus religionis, eo modo, quo & oratio, quæ ad Deum funditur, & illa quæ funditur ad sanctos, inquantum habent ordinem ad Deum, pertinet ad religionem, ut ex mẽte D. Thom. docuimus, quæstione præcedenti. Vtrũ autem Christi humanitas, aut eius imago sint adorandæ adoratione latriæ, non est præseotis loci disputare. Sed pertinet hoc ad 3. p. quæstione 25. vbi latè Doctores disputant de hoc.

ARTICVLVS II.

Vtrum adoratio importet actum corporalem.

(Super q. 81. ar. 7 & 3 di. 9. q. 1. ar. 3 qu. 3. & 1. con. c. 113.) *AD Secundum sic proceditur. Videtur, quòd adoratio non importet actum corporalem. Dicitur enim Io. 4. Veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate. Sed id quod fit spiritu, non pertinet ad corporalem actum: ergo adoratio non importat corporalem actum.*

2. Præterea, Nomen adorationis ab oratione sumitur. Sed oratio principaliter consistit in interiori actu, secundum illud primæ ad Corinth. 14. Orabo spiritu, orabo & mente: ergo adoratio maximè importat spiritualem actum.

E *3. Præterea, Corporales actus ad sensibilem cognitionem pertinent. Deum autem non attingimus sensu corporis, sed mentis: ergo oratio non importat corporalem actum.*

Sed Contra est, quod super illud Exod. 20. Non adorabis ea neque coles: dicit glo. Non affectu colas, nec specie adores.* (Glo. ord. ibid.)

*Respondeo dicendum, quòd sicut Damascen. dicit * in 4. lib. Quia ex duplici natura compositi sumus, intellectuali scilicet, & sensibili, duplicem adorationem Deo offerimus, scilicet, spiritualem, qua cõsistit in interiori mentis deuotione: & corporalem, qua* (Lib. 4. Orth. fid. in princ. c. 13.) **A** *cõsistit in exteriori corporis humiliatione. Et quia, in omnibus actibus latriæ, id quod est exterius refertur ad id, quod est interius, sicut ad principalius: ideo ipsa exterior adoratio fit propter interiorem, vt videlicet per signa humilitatis quæ corporaliter exhibemus, excitetur noster affectus ad subijciendum se Deo: quia connaturale est nobis, ut per sensibilia ad intelligibilia procedamus.*

Ad Primum ergo dicendum, quòd etiam adoratio corporalis in spiritu fit, quantum ex spirituali deuotione procedit, & ad eam ordinatur.

B *Ad secundum dicendum, quòd sicut oratio primordialiter est quidem in mente, secundario autem verbis exprimitur, vt suprà dictum * est: ita etiam adoratio principaliter quidẽ in interiori Dei reuerẽtia consistit: secundario autem in quibusdam corporalibus humilitatis signis: sicut genuflectimus, nostrã infirmitatem designãtes in comparatione ad Deum. Prosternimus autem nos quasi profitentes nos nihil esse ex nobis.* (Q. 83. art. 12.)

Ad tertium dicendum, quòd etsi per sensum Deum attingere non possimus, per sensibilia tamen signa mens nostra prouocatur vt tendat in Deum.

C

SVMMA TEXTVS.

AD propositam difficultatem respondet Diuus Thom. per duas propositiones. Prima conclusio: Adoratio importat duplicem actum, spiritualem scilicet, & corporalem. Probatur in argumento, sed contra, testimonio Glossæ super illud Exod. 20. Non adorabis ea, neque coles, dicentis: Nec affectu colas, nec specie adores. Et in corpore articuli testimonio Damasceni libro 4. fidei ortho. capitulo 13. qui dicit, quod quia ex duplici natura conditi sumus, intellectuali scilicet, & sensibili, duplicem adorationem Deo offerimus, scilicet, spiritualem, quæ in interiori mentis deuotione consi- **D** stit, & corporalem, quæ consistit in exteriori corporis humiliatione. Secunda conclusio: Adoratio corporalis ordinatur ad spiritualem. Probatur: in omnibus actibus latrie, id quod est exterius, refertur ad id, quod est interius, sicut ad principalius, vt scilicet, per signa humilitatis, quæ corporaliter exhibebemus, affectus noster ad subijciendum se Deo excitetur, connaturale enim est nobis, ut per sensibilia ad intelligibilia procedamus: ergo adoratio corporalis ordinatur ad spiritualem.

EXPLICATIO ARTICVLI.

E QVoniam, ut docet D. Damascenus lib. 4. fidei orth. c. 13. adoratio est duplex: una interior, altera exterior. (Adoratio duplex.) Adoratio interior cõsistit, & in intelligẽtia, seu cognitione, qua aliquis cognoscit eum, quem adorat, esse dignum honore ob aliquam excellentiam, & in voluntate, atque affectu, quo se illi submittit. Qui affectus adeò est necessarius ad adorationem, ut sine illo cognitio excellentię quantacunque illa sit, non sufficiat. Quod constat. Nam in Dæmonibus est cognitio excellentię diuinę, si quidem credunt, & contremiscunt, vt dicit D. Iacobus in sua cano. cap. 2. & tameo, quoniam eis deest hic affectus nõ adorant, sed blasphemant Deum. Adoratio verò corporalis consistit in exteriori corporis humiliatione. Sicut adoratio generaliter dicta diuiditur

A ditur in interiorem & exteriorem: ita etiam & latria, siue cultus proprius Dei, in interiorem & exteriorem erit distinguendus: & vterque Deo tribuendus. Nam quoniam ex duplici natura cōditi sumus, intellectuali, scilicet, & sensibili, duplicem etiam adorationem Deo offerre debemus, spiritualem, & corporalem. Et quod peculiaris iste cultus, honor, & veneratio Deo debeatur probari potest, pluribus & manifestis rationibus. Prima est: Nam quia adoratio externa, internæ adorationis & reuerentiæ, qua mens se humiliat, & offert, est repræsentatiua, & humiliat se mens nostra Deo, atque offert, quasi suę creationis principio, quasi suæ beatitudinis fini, quasi bonorum omnium fonti, & authori vniuersali, quæ omnia soli Deo conueniunt, fit, vt peculiari

Rationes quib. probatur peculiarem cultum Deo esse tribuendū.

B ille ratione à nobis sit colendus, & adorandus. Secunda ratio est: Nam cum cultum externum exhibeamus Deo, non quod ipse eo indigeat, bonorum enim nostrorum non eget, sed, ut per sensibilia in nobis gignatur vera opinio de Deo. Opinio autem siue sententia vera de eo, quod Deus est vnus, & super omnia exaltatus, in nobis gigni & stabiliri nō possit per sensibilia, nisi per hoc, quod ei aliquid separatum, honoresque ac titulos peculiares & excellentes exhibeamus, qui alijs tribui non possint, nisi aut ratione diuersa, aut adulatione peruersa, fit, vt, peculiari ratione Deus à nobis & colendus, & adorandus sit. Tertia ratio: Hęc habet humana consuetudo, quæ ad opiniones gignendas valet quam plu-

C rimum, quod honor, qui exhibetur ei, qui summū locum in Republica tenet, nempe, Regi aut Imperatori, nulli alteri exhibeatur: ergo animus hominis adhoc erit excitādus, vt eam æstimationem habeat de summo Deo, quam habere tenetur, per hoc, scilicet, vt peculiarem aliquem cultum & honorem ei exhibeat. Et certè cum honor sit virtutis, & beneficentiæ pręmium, & sola Dei virtus bonitas, atque largitas immensa sit & incomprehēsibilis, non est dubium, quin ei peculiaris adoratio honor, & cultus debeatur, quod, & omnes homines tam philosophi quam non philosophi cognouerunt. Debemus ergo Deo duplicem cultum, corporalem, & spiritualem. Corporalis consistit in exterioribus hu-

D militatis & submissionis signis, in flexione genuum, in humiliatione, in prostratione, in eleuatione manuum, & similibus. Spiritualis autem latria consistit in interno affectu, in puritate, & deuotione, iuxta doctrinam D. Augustini in Enchridio capit. 3. vbi dicit, quod fide, & spe, & charitate colitur Deus. Et capitulo 5. cultus Dei initiatur fide, tenetur spe, perficitur charitate. Et lib. 12. de Trinit. cap. 14. Et quis est, inquit, cultus Dei, nisi amor eius, quo nunc desideramus eum videre, & fides, qua credimus, & spes, qua speramus nos eum assequuturos. Sunt verò quædam genera seruitutum, quæ veluti species latriæ soli Deo exhibere debemus desumpta ex D.

E Augustino, lib. 10. de Trinit. cap 4. quorum meminit Thomas Vualdensis de sacramentalibus, cap. 117. Primum est sacrificium altaris siue cordis. Secundum, effusio sanguinis, & uitę in martirio. Tertium, quando incendio amoris flagrantis nos Deo vouemus, & nostra. Quartum, quando dies solennes, & festos celebramus Deo, ne memoriam beneficiorum eius in gratia tollat obliuio. Quintum est spiritus humiliatus. Vltimum, quando per fruitionem Deo ipsi inhæremus. Hæc Vualdensis. De qua re videndus est Corduba libro 1. quæstionarij, quæst. 5. dub. 6.

A

ARTICVLVS III.

Vtrum adoratio requirat determinatum locum.

AD Tertium sic proceditur. Videtur quod oratio non requirat determinatum locum. Dicitur enim Io. 4. Venit hora quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis patrem. Eadem autem ratio videtur esse & de alijs locis: ergo determinatus locus non requiritur ad adorandum. 1. Tim. 2.

2. Præterea, Adoratio exterior ordinatur ad interiorem. Sed interior adoratio fit ad Deum, vt vbi-

B *que existentem: ergo exterior adoratio non requirit determinatum locum.*

3. Præterea, idem Deus est qui in nouo & veteri testamento adoratur: sed in veteri testamento fiebat adoratio ad occidentem: nam ostium tabernaculi respiciebat ad orientem, vt habetur Exo. 26. Ergo eadem ratione etiam nunc debemus adorare ad occidentem, si aliquis locus determinatus requiritur ad adorandum.

Sed Contra est, quod dicitur Isai. 56. Et inducitur Luc. 19. Domus mea domus orationis vocabitur.

*Respondeo dicendum, quòd sicut dictum * est, in* Art. prec.

C *adoratione principalior est interior deuotio mentis: secundarium autem est quod pertinet exterius ad corporalia signa: Mens autem interius apprehendit Deum quasi non comprehensum aliquo loco. Sed corporalia signa necesse est, quod in determinato loco, & situ sint. Et ideo determinatio loci nō requiritur ad adorationem principaliter, quasi sit de necessitate ipsius, sed secundum quandam decentiam, sicut & alia corporalia signa.*

Ad Primum ergo dicēdum, quòd Dominus per illa verba prænunciat cessationem adorationis, tam secundum ritum Iudæorum adorantium in Hierusalem, quam etiam secundum ritum Samaritana-

D *rum adorantium in monte Garizim. Vterque enim ritus cessauit, veniente spiritualis Euangelij veritate: secundum quam in omni loco Deo sacrificatur, vt dicitur Malac. 1.*

Ad secundum dicendum, quòd determinatus locus eligitur ad adorandum: non propter Deum qui adoratur, quasi loco concludatur, sed propter ipsos adorantes. Et hoc triplici ratione. Primò quidem propter loci consecrationem, ex qua spiritualem deuotionem concipiunt orantes, vt magis exaudiantur, sicut patet ex adoratione Salo. 3. Reg. 8. Secundo propter sacra mysteria & alia sanctitatis signa

E *quæ ibi continentur. Tertiò propter concursum multorum adorantium, ex quo fit oratio magis exaudibilis: secundum illud Matt. 18. Vbi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum ego in medio eorum.* Dist. 1 c. Ecclesiasticarum.

Ad tertium dicendum, quòd secundum quandā decentiam adoramus versus orientem. Primò quidem propter diuinæ maiestatis indicium, quod nobis manifestatur in motu cæli, qui est ab oriente. Secundò propter paradisum in oriente constitutum, vt legitur Gen. 2. secundum literam septuaginta interpretum: quasi quæramus ad paradisum redire. Ter-

tiò

tiō propter Christum, qui est lux mundi, & oriens nominatur Zach.6. Et qui ascendit super cœlum cœli ad orientē. Et ab oriente ēt expectatur venturus, secundum illud Matthæi 24. Sicut fulgur exit ab oriente, & paret vsque ad occidentem, ita erit & aduentus filij hominis.

SVMMA TEXTVS.

Suppositio, quod in oratione primariū est, quod pertinet ad interiorem mentis deuotionem, & secundarium, quod pertinet exterius ad corporalia signa, respondet Diu. Tho. ad propositam difficultatem vnica conclusione, quæ talis est: Ad adorationem principaliter non requiritur determinatio loci, quasi sit de necessitate ipsius, sed requiritur secundario secundum quandam decentiam; sicut & requiruntur alia corporalia signa. Probatur: Mens interius apprehendit Deum, quasi non comprehensum aliquo loco, quod pertinet ad adorationem principaliter; & corporalia signa, necesse est, quod in determinato loco & situ fiant, quod pertinet ad adorationem secundario: ergo ad adorationem non requiritur principaliter determinatio loci; bene tamen secundariò. B

EXPLICATIO ARTICVLI.

C Irca istum articulum solùm occurrit disputandum, vtrùm sit aliquis certus & determinatus locus, in quo homines vel in particulari, uel in gene rali cum alijs adorationem exercere debeant? Ad 1. Dictum cuius explicationem dico primò, de iure diuino aut naturali nullum talem esse determinatum locum, vt constat ex illo Ioann.4. Venit hora, quando nec in monte hoc. &c. Et ad Timoth.2. Volo viros orare in omni loco leuantes manus. Et Malachiæ cap. 1. In omni loco offertur oblatio munda. In veteri lege erat determinatus locus ad orandum, & sacrificium offerendum, & in quibusdam temporibus. Ex quo factum fuit, vt Daniel capitulo sexto, verte rit se ad adorandum versus templum. Sed de hoc D nūc nullum extat diuinum, aut naturale præceptū.

2. Dictum Dico secundo, conuenientissimè Ecclesiam determinasse certa quædam loca vbi fideles conuenirent ad orandum, ad celebrandum ad diuina audiendum, & ad sacramenta suscipiendum, prudentissimeque instituisse, vt talia loca consecrarentur, & magnis priuilegijs ornarentur. Sicut & quōdam Deus cum religionem veteris legis condidit, voluit tabernaculum sibi ditissimum erigi, vbi Iudæi ad prædicta conuenirent. Ratio enim postulabat, ut propter honorem sanctissimi sacramenti magis nūc templa, & loca sacra dedicarentur.

Dico tertio etiam nunc esse cōuenientissimum, vt adoratio Dei fiat versus orientem. Hæc est sententia D. Tho. hic ad tertium. Cuius rei plures assignat rationes. Prima, propter diuinæ maiestatis indicium, quod nobis in motu cœli, qui est ab orien te manifestatur. Secūda, propter paradisum in orien te constitutum, ut legitur Genes.2. iuxta lectionem Septuaginta interpretum: quasi quæramus ad paradisum redire. Tertia, propter Christum, qui lux est mundi, oriensque nominatur, vt constat ex Zacharia cap.6. Et ascendit super cœlum cœli ad orientem. Ex qua etiam parte venturus expectatur, iuxta illud Matth.24. Sicut fulgur exit ab oriente, & paret usque ad occidentem, ita erit & aduentus filij hominis. Sed vltra has, possumus etiam aliam assignare E

A rationem, nempe, quia in lege gratiæ, est iam totum oppositum ad illas causas, propter quas Iudæi versus occidentem adorabant. Illi enim erant in tenebris & in figura, quia nondum illis ortus erat sol iustitiæ Christus Deus noster, nobis autem sic. Propter qđ dicebat D. Paulus ad Roma.cap.13. Nox præcessit, dies autem appropinquauit. &c. Item lex illa tandem finienda erat, atque casura, ad occasumque cū suo statu tendebat, & sic tandem occidit in morte Christi. At uerò nostra est testamentum æternum, quod ab oriente Christo nostro sole iustitiæ perpetuo conseruatur. De hac re videndus est Thomas Vualdensis de sacramentalibus tit.17. cap.144. & Orantius de locis Catholicis lib.5. cap.5.

QVAESTIO LXXXV.

De his quæ à Deo fidelibus dantur, in quatuor articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

Vtrum offerre sacrificium Deo, sit de lege naturæ.

D Primum sic proceditur. Videtur quòd offerre sacrificium Deo non sit de lege naturæ. Ea enim quæ sunt iuris naturalis, communia sunt apud omnes homines. Non autem hoc contingit circa sacrificia. Nam quidam leguntur obtulisse in sacrificium panem & vinum, sicut de Melchisedech dicitur Gen.14. Et quidam hæc, quidam vero alia, ut animalia: ergo oblatio sacrificiorum non est de iure naturali.

2. Præterea, Ea quæ sunt iuris naturalis omnes iusti seruauerunt. Sed non legitur de Isaac quòd sacrificium obtulerit. Neque etiam de Adam: de quo tamen dr Sap.10. quod sapientia eduxit eum à delicto suo: ergo oblatio sacrificij nō est de iure naturali.

3. Præterea, Aug. dicit 10. de Ciuit. Dei, quòd sacrificia in quadam significantia offeruntur. Voces autem quæ sunt præcipua inter signa, sicut idem dicit* in lib. de doctr. Christ. non significant naturaliter, sed ad placitum, secundum * Philosophum: ergo sacrificia non sunt de lege naturali.* Li.10. c.5. & 6 & 19. tom. 5. Lib.2. c.3. circa medi. to.3. Arist. li.1. Perihermen. à. to. 1.

Sed contra est, quòd in qualibet ætate & apud quaslibet hominum nationes semper fuit aliqua sacrificiorum oblatio. Quod autem est apud omnes, videtur naturale esse: ergo & oblatio sacrificiorum est de iure naturali.

Respondeo dicendum, quòd naturalis ratio dictat homini quòd alicui superiori subdatur propter defectus quos in seipso sentit: in quibus ab aliquo superiori eget adiuuari & dirigi. Et quicquid illud sit, hoc est, quòd apud omnes dicitur Deus. Sicut autem in rebus naturalibus naturaliter inferiora superioribus subduntur, ita etiam naturalis ratio dictat homini secūdum naturalem inclinationem, ut ei quod est supra hominem, subiectionem, & honorem exhibeat secundum suum modum. Est autem modus conueniens homini, vt sensibilibus signis vtatur ad aliqua exprimenda. quia ex sensibilibus cognitionem accipit. Et ideo ex naturali ratione proce-

dit, quòd homo quibusdam sensibilibus rebus utatur, offerens eas Deo in signum debitæ subiectionis & honoris secundum similitudinem eorum qui dominis suis aliqua offerunt in recognitionem dominij. Hoc autem pertinet ad rationem sacrificij: & ideo oblatio sacrificij pertinet ad ius naturale.

*Ad primum ergo dicendum, quòd sicut suprà dictum * est, aliqua in communi sunt de iure naturali: quorum determinationes sunt de iure positiuo, sicut quòd malefactores puniantur, habet lex naturalis. Sed quòd tali pœna, vel tali puniantur, est ex constitutione diuina, vel humana. Similiter etiã oblatio sacrificij in communi est de lege naturali, & ideo in hoc omnes conueniunt. Sed determinatio sacrificiorum est ex institutione humana uel diuina: & ideo in hoc differunt.*

1. 2. q. 95. art. 2.

*Ad secundum dicendum, quòd Adam & Isaac sicut & alij iusti Deo sacrificium obtulerunt, secundum sui temporis congruentiam, vt patet * per Gregor. qui dicit, quòd apud antiquos per sacrificiorum oblationes remittebatur pueris peccatum originale. Non tamen de omnibus iustorum sacrificijs fit mentio in scriptura, sed solum de illis circa quæ aliquid speciale accidit. Potest tamen esse ratio quare Adam non legitur sacrificium tulisse: ne quia in ipso notatur origo peccati, simul etiam in eo sanctificationis origo signaretur. Isaac verò significauit Christum, inquantum ipse oblatus est in sacrificium: vnde non oportebat vt significaretur quasi sacrificium offerens.*

Li. 4 Moral c. 2 paruum ante medium.

Ad tertium dicendum, quòd significare conceptus suos est homini naturale. Sed determinatio signorum est secundum humanum placitum.

SVMMA TEXTVS.

Conclusio Dini Thomæ est affirmatiua. Quam probat in argumento, sed contra, ex eo quod in qualibet ætate, & apud quaslibet hominum nationes semper fuit aliqua sacrificiorum oblatio. Et quòd apud omnes est, videtur esse de lege naturæ. Et in corpore articuli, hac ratione. Ex naturali ratione procedit, quod homo, qui ex sensibilibus cognitionem accipit, quibusdam sensibilibus rebus vtatur, offerens eas Deo in signum debitę subiectionis, & honoris, secundum similitudinem eorum, qui dominis suis aliqua offerunt in recognitionem dominij. Naturalis enim ratio dictat, ut propter defectus, quos in seipso sentit homo, subdatur alicui à quo possit dirigi, & adiuuari, in quibus eger, & sic honorem, & subiectionem exhibeat, sed hoc pertinet ad rationem sacrificij: ergo talis oblatio pertinet ad ius naturæ.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia huius materię, ut à nomine ipso exordiamur, aduertendum est primo, quod hęc vox sacrificium: sicut & res significata per illam, frequẽs est, atque receptissima apud Latinos auctores; & est idem quod factio sacri, sicut & sacrificare significat sacra facere. Differtque ab oblatione, vt auctor est D. Thom. articulo tertio huius quæstionis, in eo quod quidquid in Ecclesia offertur, etiam si nihil circa ipsam rem fiat, dicitur oblatio, ut dum offeruntur nummi, aut panis, aut res aliæ. At verò

A sacrificium non inuenitur, nisi quando circa ipsas res, quæ Deo offeruntur aliquid exercetur: vt contingebat priscis in animalium immolationibus, & contingit nobis modo, dum sacrosanctum panem benedicimus, consecramus, frangimus, & consumimus. Hoc enim est propriè sacrificare. Quare apud gentiles pręter sacerdotes sacrificia offerentes erant etiam sacrifici, qui talia opera exercebant.

Secundo est aduertendum quod sacrificium interdum dicitur id, quod in honorem Dei ipsi offertur. Interdum autem dicitur ipsa oblatio. Inter quę duo nihil fere differt. Sed, sicut finis noster modò dicitur Deus, modò apprehensio, & fruitio Dei, & est idem finis: sic in proposito. Quare eodem sacriB ficij nomine significabimus modò rem ipsam oblatam, & modò ipsam oblationem, sine discrimine. Est autem duplex sacrificium. Vnum visibile; qualia erant sacrificia & pecudes immolatæ in lege veteri; Alterum inuisibile: cuius signum est ipsum visibile; quod est multo perfectius & per se gratum Deo. De vtroque sacrificio loquebatur propheta Psal. 50. quando dicebat. Quoniam si voluisses sacrificium dedissem vtique, holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus; cor cõtritum & humiliatum Deus non despicies. Quo loco, id est ponderandum, quod ubi dixit uates, Deum nolle sacrificium, ibi etiam ostendit illum velle sacrificium, vt differentiam uisibilium illorum, & inuisibilis saC crificij significaret. Non enim vult Deus sacrificiũ trucidati pecoris: sed per se vult sacrificium contriti cordis. Et alibi in persona Dei: si esuriero, non dicã tibi: meus est enim orbis terrę, & plenitudo eius. Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Immola Deo sacrificium laudis, & redde altissimo uota tua. Et inuoca me in die tribulationis, & eruam te, & honorificabis me.

Sacrificiũ duplex visibile & inuisibile.

Psal. 49.

Et apud Michæam cap. 6. dubitanti atque hæsitanti homini, & dicenti. Quid dignum offeram Domino? Curuabo genu Deo excelso? Nunquid offerã ei holocaustomata, & vitulos anniculos? Nunquid placari potest Dominus in millibus arietum pinguium? Nunquid dabo primogenitum meum pro D scelere meo, fructum uentris mei pro peccato animæ meæ? Respondit Dominus. Indicabo tibi, ò homo, quid sit bonum, & quid Dominus requirat à te. Vtique facere iudicium, & diligere misericordiam; & solicitum ambulare cum Deo tuo. Et ad Hebræos 13. Beneficentiæ & communionis nolite obliuisci: talibus enim hostijs promeretur Deus. Ex quo infertur, quod quando Christus apud Matthęũ capitulo nono, dixit, Misericordiam volo & non sacrificium, nihil aliud quam sacrificium sacrificio prętulit, scilicet, sacrificium inuisibile sacrificio visibili: illud enim quod ab hominibus appellatur sacrificium, signum est veri sacrificij, quod est misericordia. Et certè qui virtutum actus negaret esse sacriE ficia, non videretur intelligere, quod viuat in lege spiritus. Vnde Philo in libro de profugis dicebat; perfectæ & inculpatæ victimæ virtutes sunt & operationes his congruentes, quas Ægyptium corpus affectibus obnoxium abnominatur. Vnde scriptum est: Abominationes Ægypti sacrificemus Domino? Et quidem esset plurimum à ratione alienum affirmare, quod fœnum, & aliæ herbæ, quas teste Theophrasto, offerebant antiqui, & pecudes etiam ac earum cruor immolata essent sacrificia; laus verò Dei, misericordia, patientia, effusio sanguinis pro Christo non sint sacrificia cum & per se grata sint, oblata Deo. De martyribus nõ est dubium, quod gratissimum Deo obtulerũt sacrificium, mor

Exod. 8.

tem

tem fortissime perferentes in eius honorem. Et sic vere, & propriè Eleazarus pro patrijs legibus moriés gratuissimum suiipsius obtulit sacrificium. Imò & ipse homo Dei nomine consecratus, & Deo deuotus, inquantum mundo moritur, vt Deo viuat, sacrificium est; & cum corpus nostrum per temperantiam eo fine castigamus; vt non exhibeamus membra nostra arma iniquitatis, sed arma iustitiæ Deo sacrificium offerimus. Ad quod nos adhortás Apostolus ad Romanos 12. inquit. Obsecro itaque vos fratres per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum. Si ergo corpus, quo táquam famulo inferiori, vel instrumento vtitur anima, sacrificium est, cum eius bonus & rectus vsus refertur ad Deum, quantò magis anima ipsa cum se refert ad Deum, vt igne amoris eius accésa ei in commutabili formæ subdita reformetur, sacrificium erit? Atque ex his efficitur, vt tota ipsa redempta ciuitas, hoc est, congregatio societasque sanctorum vniuersale sacrificium appelletur, quod offertur Deo per sacerdotem magnum, qui penetrauit cælos, Iesum, qui etiam seipsum obtulit in passione pro nobis, secundum formam serui, vt tanti capitis nos efficeret corpus. Colligimus ergo ex dictis, quod, quia sacrificium est id, quod offertur Deo ad reuerentiam ipsius, & ad placandum ipsum, verè, & catholicè dicendum est, loquendo de lege spiritus, quod eius altare est cor nostrum, cum illud sursum habemus ad Dominum. Cruentas autem victimas ei cædimus, quando vsque ad sanguinem pro eius fide, & honore certamus. Et tunc suauissimum adolemus incensum, quando in eius conspectu pio sanctoque amore flagramus. Et tunc ei dona eius, & nos ipsos vouemus, & reddimus quando in ara cordis hostias sacrificamus, obedientiæ, humilitatis, & laudis. Verum est tamen, quod quia homines assueti visibilibus visibilia primò nominant. Et quia in rebus visibilibus nulla inuenitur alia ratio boni honesti, nisi qua sacrificia sunt, & in honorem Dei referuntur, idcirco ista corporea, & visibilia obtinuerunt nomen sacrificij: Sed si illa dicuntur sacrificia, quæ aliam rationem boni, & accepti Deo non habent, nisi, quia ad eius honorem assumuntur quantò magis sancta, & honesta vita, laus Dei, & strenuæ virtutis actus, ad eum finem relata sacrificia erunt? Et hæc dicta sint, vt fidelibus veram, atque prefectam rationem sacrificij declaremus. De quo videndus, est Diuus Augustinus libro 10. de Ciuita. Est autem summa huius doctrinę, quod quia sacrificium exterius dicitur tale in ordine ad interius, & vt ità dicam, denominatiuè, & extrinsecè, multò magis interius ipsum opus erit dicendum sacrificium: & sic de vtroq; est intelligendus loqui D. Thom. in hoc articulo.

Ad Heb. 4

Dubiũ circa concl. D. Tho.

Sed circa conclusionem, quia dicit esse de lege naturæ, offerre Deo sacrificia, est difficultas, vtrùm vera sit? Ad cuius explicationem aduertendum est primò ex Diu. Thoma 1. 2. quæstione 91. per totam quod quamuis tota rerum vniuersitas regatur ordine diuinæ prouidentiæ, tamen, quia homo liber est, & rationis compos, peculiari quadam ratione accepit à Deo quandam facultatem gubernandi & dirigendi se in finem: qui duplex est, vnus naturalis, alter supernaturalis.

Leges sũt in multiplici differentia.

Secundo est aduertendum, quòd cum lex sit quædam ordinatio rationis, & hæc considerari possit multipliciter, scilicet, vel prout est in eo, qui regit, vel prout est in ijs, quæ reguntur: & item, vel vt

A côtinet aliqua táquam principia, vel prout ex principijs colliguntur conclusiones; & tandem prout est ad finem naturalem, vel prout est ad finem supernaturalem; ex parte horum omnium legum diuersitas potest desumi, vt latè docet Diuus Thomas loco citato. Ex quo fit, vt leges sint multiplices. Prima est ipsa ratio diuinæ prouidentiæ in Deo existens, qua, res vniuersæ gubernanť, quę quia in Deo est ab æterno, dicitur lex æterna. Altera est illa eadem ratio diuina quatenus est in homine, quæ quia est quædam participatio, & impressio diuinæ gubernationis indita mentibus eorum, qui gubernantur, appellatur lex naturalis. & dirigit ad bonum naturale. Tertia lex est quædam ordinatio rationis ex B naturali lege per discursum, & syllogismos probabiles collecta, appellaturq; lex humana, & ciuilis quia humano ingenio comparatur, & ordinatur ad bonum ciuile. Leges enim ciuiles sunt velut conclusiones ex principijs naturalibus collectæ. Quarta lex est, quædam diuinæ mentis ordinatio, dirigens hominem ad finem supernaturalem. Et hæc appellatur diuina lex, diuiditurque in nouam, & veterem. Et quia ex hac lege diuina homines eliciunt probabiles conclusiones practicas, pertinentes & dirigentes ad eundem finem, inde existit alià lex humana, quę dicitur Ecclesiastica. Et sic in summa sunt sex legum differentię. Prima est lex æterna, & ratio gubernationis, existens in Deo. C Secunda est naturalis; & est ratio gubernationis impressa mentibus hominum. Tertia est diuina; & est ratio gubernationis excogitata à Deo, dirigensque hominem in finem supernaturalem. Et hęc est duplex, scilicet, noua & vetus. Vltima lex est humana, & est ratio gubernationis deducta ex principijs, vel naturalibus, uel à Deo reuelatis. Si ex naturalibus, est, lex humana ciuilis, si ex principijs reuelatis est lex humana Ecclesiastica. Nonnulli addunt ad has aliam, quam appellant legem fomitis; & est inclinatio potentiæ sensitiuæ in suum obiectum. Cæterum hæc reduci potest ad legem naturalem, estque à Deo, vel directè, vel indirectè: Directè quidem, si consideretur inquantum D est inclinatio in suum obiectum. Indirectè verò, si consideretur, inquâtum anteuertit rationem, illique repugnat. Hac enim ratione procedit à Deo indirectè, tanquam à remouente prohibens, scilicet, iustitiam originalem, quod hominis culpa factum est.

Lex fomitis reducitř ad naturalem.

Tertio est aduertendum, quod vt docet Diuus Thomas prima secundę quęstione 94. articulo primo. Lex naturalis nihil aliud est, quam quoddam iudicium practicum ac dictamen per se notũ, quod ratio de agendis constituit, ut non furandum, non mœchandum, dicuntur autem hæc dictamina per se nota, non quia intellectus noster practicus non indigeat aliqua vi & facultate sibi superaddita ad il E la cognoscenda, sed, quia non eget aliorum cognitione vt hæc cognoscere possit: Nam quemadmodum in intellectu speculatiuo ad cognoscenda prima principia speculatiua, ponimus quendam habitum inditum à natura, qui dicitur intellectus, ità ad cognoscēda prima principia practica ponitur alius habitus in intellectu practico, qui appellatur synderesis; cuius proprium munus est inclinare intellectum ad assentiendum primis principijs practicis. Nec iste habitus est lex naturalis, sed potius ipsæ propositiones practicæ, ad quarum iudicium inclinat, dicuntur lex naturalis. Si quando autem legatur synderesim esse legem intellectus nostri, vt dicit Diuus Basilius, non est intelligen-

Lex naturalis quid sit.

A dum, quod sit lex per essentiam, sed quod dicitur lex, quia est habitus continens prima principia practica, quæ dicuntur, lex naturalis, vt docet Diuus Thomas prima secundæ, quæstione 94. articulo primo, ad secundum. Ex dictis infertur, legem naturalem non esse essentialiter habitum; Nam est essentialiter iudicium rationis & propositio practica; iudicium autem non est essentialiter habitus, sed actus. Cæterùm dicetur habitus impropriè, inquantum continetur in habitu synderesis. Nam, quia cessante actu iudicandi, adhuc remanet in natura facultas ad habendum summa facilitate eadem iudicia practica, quotiescunque opus fuerit, & sic dicuntur illa iudicia habitualiter manere in nobis, quasi contenta in virtute synderesis, fit, vt lex naturalis, B quamuis essentialiter sit actus, dicatur tamen habitualiter in hominibus manere quocunque actu cessante.

Lex naturalis non est habitus, sed actus.

Quæstio. Si quis autem quærat, vtrùm hæc lex naturalis plura præcepta contineat, vel vnum tantum, respondeo, quod quemadmodum in motibus est necessarium ponere vnum principium mouens, non motum, cuius virtute cætera moueantur, ita etiam in discursu intellectus, qui quidam motus est, necessarium est ponere vnum primum principium per se notum, cuius virtute reliqua cognoscantur. *Responsio.* Et hoc in intellectu speculatiuo, est: Quodlibet est, vel non est, vel impossibile est idem simul esse, & non esse, C vt docet Aristoteles quarto Metaphysic. textu nono. & in intellectu practico bonum est sequendum, & malum fugiendum, vt docet Aristoteles primo Ethicorum capitulo primo. Sed vltra istud principium vniuersale, quod est primum præceptum legis naturæ, inueniuntur plura alia magis particularia, quæ circa determinatas materias versantur, quæ vt certo ordine explicentur aduertendum est, in homine esse tres gradus vitæ iuxta quorum quodlibet habet à natura propria & particularia præcepta.

In homine tres gradus vitæ inueniuntur. Præcepta naturalia quæ sequuntur gradū vegetabilē.

Primus gradus communis est homini, & alijs viuentibus, & dicitur vegetabilis, ad quem naturaliter sequitur inclinatio se conseruandi. Vnde in homine existit præceptum naturale huic inclinationi conforme de conseruanda vita, & fugienda morte. D Cæterum, quia in homine sunt alia genera viuendi, præstantiora vegetabili, ex vi huius præcepti non tenebitur seruare vitam vt summum bonum, sed vt fundamentum vitæ honestæ, ac bonæ operationis. Ex quo fit, vt homo interdum teneatur oppetere mortem, si ad vitam honestam conseruandam opportunum esse videatur. Ex vi etiam dicti præcepti, tenetur homo sumere cibum, & vti indumentis, & medicamentis quatenus hæc omnia ad conseruandam vitam sunt necessaria. Secundus gradus vitæ est communis homini cum brutis: & dicitur animalis; ad quem naturaliter sequitur inclinatio conseruandi propriam speciem. Vnde in homine ob E istam causam est præceptum naturale de propaganda specie ea ratione, qua hominem decet. Et quia per concubitum vagum, nec proles suscipi, nec species propagari potest, fit, vt à natura dimanat naturale præceptum de matrimonio. Ex quo sequitur simplicem fornicationem esse contra legem naturæ. Et quia quemadmodum natura inclinat animalia ad suscipiendam prolem: ita etiam ad alendam susceptam, fit, vt existat aliud præceptum naturale de educandis filijs, & rectè instruendis. Ex quo præcepto rursus infertur primò, matrimonia iure naturæ esse indissolubilia. Nam si pro arbitratu dissoluerentur, nec commode educari, nec rectè institui posset proles suscepta. Infertur secundò, parentes

Præcepta naturalia quæ sequunt gradū sensitiuum.

A debere prouidere filijs suis, & illis thesaurizare, iuxta illud Pauli secundo ad Corinth. 12. Non debent filij parentibus thesaurizare, sed parentes filijs. Est tamen aduertendum, quod hoc præceptum de propaganda specie, quantum ad aliquid, est affirmatiuum; & quantum ad aliquid, negatiuum. Est affirmatiuum inquantum præcipit speciei propagationem fieri. Et hac ratione solum obligat pro tempore necessitatis, quòd est quando esset periculum, quod species humana periret, vel quando erant rari homines. Est autem negatiuum, inquantum prohibet ne aliquis faciat contra generationem. Et hac ratione obligat semper, & pro semper. Tertius gradus vitæ, quem homo viuit, est rationalis, & est omB nium præstantissimus, constatque operibus intellectus, & voluntatis, & societate cum alijs. Et secundum hunc gradum vitæ sunt in homine plura præcepta naturalia. Nam primò ea parte intellectus præcipit natura, quod homo discat ea, quæ necessaria sunt ad rationabiliter viuendum. Et ex parte voluntatis quod diligat Deum super omnia, & omnia alia propter Deum, & denique, quòd in omnibus operibus ratio sensibus imperet. Ex parte verò societatis præcipit, quòd nullus, quod sibi non vult fieri, alteri faciat. Hoc. n. est fundamentum iustitiæ, qua societates conseruantur. His suppositis, manifestè patet, qualiter præcepta legis naturalis numero sunt plura, quamuis omnia contineantur sub C illo præcepto vniuersali: Bonum est amandum, & malum fugiendum. Dico tamen, quòd quamuis lex naturalis contineat plura præcepta, dicetur vna lex, duplici de causa. Primò: Quia illa omnia procedunt ab vno principio, scilicet, ratione. Secundò: Quia ordinantur ad vnum finem; & sic propter vnitatem principij & finis lex dicitur vna.

Præcepta naturalia quæ sequuntur gradū rationalē.

1. Coroll. Ex dictis infero primò, quòd non solum sunt de lege naturæ ea, quæ sunt prima, & immediata principia; sed etiam illa, quæ ex primis educuntur per euidentem consequentiam.

2. Coroll. Infero secundò, quòd quemadmodum in conclusionibus scientiarum sunt plures gradus, & illæ habentur potiores, quæ propius accedunt ad sua principia: ita etiam in præ D ceptis naturalibus, quæ propius accedunt ad primum principium, dicentur magis pertinere ad naturam.

3. Coroll. Infero tertiò, quòd omnes actus virtutum, generali ratione, in quantum sunt conformes rationi, sunt de lege naturæ. Nam sunt secundum inclinationem naturalem hominis, qua homo est, cum sint conformes animæ rationali, quæ est propria forma hominis, & vnumquodque naturaliter inclinatur ad operationem conuenientem sibi, secundum propriam formam, vt ignis ad calefaciendum, &c. Hæc est ratio Diui Thomæ prima secundæ, quæstione nonagesimaquarta, articulo tertio, qua probat, omnes actus virtutum esse de lege naturæ. Dixi notanter, generali ratione, inE quantum sunt conformes rationi. Nam, si considerentur actus virtutum inquantum respiciunt particularia obiecta, & continentur in proprijs speciebus; non est necesse, vt omnes sint de lege naturæ, cum plures hac ratione pertineant ad virtutem ex sola dispositione legis humanæ, quæ præcipit eos fieri, tanquam conuenientes ad benè viuendum, vt docet idem Diuus Thomas loco citato.

4. Coroll. Infero quartò, quòd sacrificare, qui est actus religionis virtutis præstantissimæ, etiam est de lege naturæ; vt dicit Diuus Thomas in præsenti articulo. Et sic eius conclusio cum sit ratione adeo est lumine naturali nota, vt nulla vnquam fuerit natio, quæ Deum non coluerit, sacer-

dotesque habuerit, & sacrificia. Hæc enim omnia patria semper fuerũt reputata. Et sunt illa, in quibus omnis rectè instituta Respublica cõsistit. Cum quilibet reipublicæ institutor, primum illico scopum, quem oculis ciuium præfigere consueuerit, fuerit Deus, quem populus veneraretur, & à quo subsidia posceret, ac mox sacrificia instituere, quibus coleretur; deinde condere leges eidem religioni congruas; ac denique magistratus penes quos sita esset legum custodia. Sic enim Liuius tradit Numam illum secundum Romanorum Regem, Rempublicã instituisse. Vnde Aristot. sexto Ethicorum, capite vltimo, inter magistratus, sine quibus Respublica constare nequit, sacerdotes connumerat, qui publicis sacrificijs addici debeant, & quorum præsidentes interdum Reges sacrorum, & interdum Pontifices maximi, dicuntur. Et idem repetit libro 7. capit. 8 Vbi in primo magistratuum gradu eosdem collocat sacerdotes. Et lib. 8. capit. 9. ad rationem nostræ conclusionis alludens, dicit, sacrificia vetusta post perceptionem frugum fuisse fieri solita. Et si historias tam nostras, quam profanas perlustres, statim ab orbe condito inuenies, Abel, Noe, ac Melchisech in lege naturæ oblationes, & sacrificia obtulisse, & ante legem datam Abraham, & Iacob. Et in sacra denique historia Genes. 47. sacerdotum Ægyptiorum extat memoria, qui erant regalibus priuilegijs insignes. Et si quis contra hoc argumentetur; Quæ sunt iuris naturæ, cunctis sunt mortalibus communia; sed sacrificia Deo offerre, non fuit semper vniuersis mortalibus commune, & vnum; Abel namque legitur obtulisse de grege suo; Cain verò de terræ fructibus; & Melchisedech, vt Genes. 14. dicitur, panem & vinum obtulit; alij autem alia animalia: ergo sacrificiorum oblatio non est de iure naturæ. Respondetur sacrificiorum oblationem, si eam in genere mediteris, cunctis fuisse semper gentibus communem. Cęterùm, quòd his, aut illis vterentur, constitutiones fuerunt humanæ, pro diuersitate cognitionis, quam vnaquæque gens attingebat de Deo, adiuuente. Hac enim ratione dicunt Doctores, sequuti Diuum Thomam 1. 2. quæstione 93. artic. 2. humanas leges à naturali deriuari per modum determinationis generis ad species. Quia est lex naturæ, verbi gratia, quòd malefactores supplicio plectantur; cæterum, quòd hoc, aut illo, lex sanxit humana, secundum cuiusque nationis ingenium. Et idem est dicendum de cultu, & sacrificijs.

Argum.

Respõsio.

ARTICVLVS II.

Vtrùm soli Deo sit sacrificium offerendum.

1. 2. q. 102. art. 3. cor. & 3. q. 48. art. 3. cor. & 2. cõtra g. 120. fin. & Psal. 81. cor. 2. & Roma. 1. lect. 7. fin.

A*D Secundum sic proceditur. Videtur quòd non soli summo Deo sit sacrificium offerendum. Cùm enim sacrificium Deo offerri debeat, videtur quòd omnibus illis sit sacrificium offerendum, qui diuinitatis consortes sunt. Sed etiam sancti homines efficiuntur diuinæ naturæ consortes, vt dicitur 2. Petr. 1. Vnde & de eis in Psal. 81. dicitur. Ego dixi, Dij estis. Angeli etiam filij Dei nominantur, vt patet Iob 1. ergo omnibus his debet sacrificium offerri.*

2. Præterea, Quanto aliquis maior est, tanto ei maior honor debet exhiberi. Sed Angeli & sancti sunt multo maiores quibuscunque terrenis Principibus, quibus tamen eorum subditi multo maiorem honorem impendunt, se coram eis prosternentes, & munera offerentes quàm sit oblatio alicuius animalis, vel rei alterius in sacrificium: ergo multo magis Angelis & Sanctis potest sacrificium offerri.

3. Præterea, Templa & altaria instituuntur ad sacrificia offerenda. Sed templa & altaria instituuntur Angelis & sanctis: ergo etiam sacrificia possunt eis offerri.

Sed contra est, quod dicitur Exod. 22. Qui immolat Dijs, occidetur præter Domino soli.

*Respondeo dicendum, quòd sicut dictum * est, oblatio sacrificij fit ad aliquid significandum. Significat autem sacrificium quod offertur exterius: interius spirituale sacrificium, quo anima seipsam offert Deo, secundum illud Psalmistæ. Sacrificium Deo spiritus contribulatus. Quia sicut supra * dictum est, exteriores actus religionis ad interiores ordinantur. Anima autem se offert Deo in sacrificium, sicut principio suæ creationis, & sicut fini suæ beatificationis. Secundum autem veram fidem solus Deus est creator animarum nostrarum, ut in primo habitum * est. In solo etiam eo animæ nostræ beatitudo consistit, vt supra dictum * est; & ideò sicut soli Deo summo debemus sacrificium spirituale offerre, ita etiam soli ei debemus offerre exteriora sacrificia. Sicut etiam orantes atque laudantes ad eum dirigimus significantes voces, cui res ipsas in corde quas significamus offerimus, vt August. dicit * 19. de Ciuitate Dei. Hoc etiam videmus in omni republica obseruari, quòd summum rectorem aliquo signo singulari honorant: quod quicunque alteri deferretur, esset crimen læsæ maiestatis. Et ideo in lege diuina statuitur pœna mortis his qui diuinum honorem alijs exhibent.*

Art. præced.

Quæst. 84. art. 2. & q. 81. art. 7.

Qu. 118. art. 2. 1. 2. q. 2. & 3. art. 8.

Li. 10 c. 19 paulo a princ. to. 5.

Ad primum ergo dicendum, quòd nomen diuinitatis communicatur aliquibus non per æqualitatem, sed per participationem, & ideo nec æqualis honor eis debetur.

*Ad secundum dicendum, quòd in oblatione sacrificij non pensatur pretium occisi pecoris, sed significatio, quia hoc fit in honorē summi rectoris totius vniuersi. vnde sicut * Aug. dicit 10. de Ciuit. * Dei. Dæmones non cadauerinis nidoribus, sed diuinis honoribus gaudent.*

*Ad tertium dicendum, quòd sicut Aug. * dicit 8. de Ciuit. Dei. Non constituimus Martyribus tēpla sacerdotalia: quoniam non ipsi, sed Deus eorū nobis est Deus. Vnde sacerdos non dicit, Offero tibi sacrificium Petre, vel Paule, sed Deo de illorum victorijs gratias agimus, & nos ad imitationem eorum exhortamur.*

Li. 20 contra Faust. c. 21. to. 6. Lib. 10 de ciu Dei c. 19 nõ procul à fin. tom. 5 Lib. 8. cap. vlt. in princ. tom. 5.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quòd oblatio sacrificij fit ad aliquid significandum, & quod sacrificium, quod offertur exterius significat sacrificium spirituale interius, quo anima seipsam offert Deo, actus enim exteriores religionis ordinantur ad interiores, vt ex supradictis patet; respondet D. Thom. ad propositam difficultatem vnica conclusione: qua dicit,

soli Deo esse offerendum sacrificium. Et probatur in argumento sed contra, ex illo Exod. capit. vigesimo secundo. Qui immolat dijs occidetur, præter Domino soli. In corpore autem articuli, hac ratione. Anima offert se Deo in sacrificijs interioribus tanquam principio suę creationis, fini suæ beatitudinis; cùm ipse solus sit creator animarum nostrarum, & in eo solum beatitudo nostra consistat: ergo sicut ipsi soli sacrificium spirituale offerimus: ità etiam eidem soli sacrificia exteriora ordinentur ad interiora, & illa significent. Et confirmatur exemplo, quod inter homines cernimus. Regi enim summo Reipublicę capiti semper dicati sunt honores, quos alteri inferiori deferre crimen est lęsę maiestatis. Debet enim prę ciuibus in ea esse excellentia, vt ei quempiam exęquare nefarium sit.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligẽtia huius articuli operępretiū erit, vt explicemus quidnam sit illud, quod verè & propriè appellatur sacrificium. Nonnulli Theologi rem exactè non expendentes, dicunt, Sacrificium esse oblationem sacratam Deo, tanquam vniuersali omnium Domino. Vel aliter: Sacrificium est peculiariter Deo dicatum oblatum, & nuncupatum. Sed prædicti auctores pro eodem accipiunt oblationem Deo spontè factam, & sacrificiū; cum tamen non omnis oblatio sacrificium sit, vt cōstat ex Paulo ad Hebr. 5. dicente; Omnis pontifex constituitur, ut offerat dona & sacrificia. Quibus verbis apertè innuit discrimen inter oblationes factas Deo, quas appellat dona: & sacrificia. Et ad Hebr. 8. Omnis pontifex ad offerendum munera, & hostias constituitur. Quare D. Chrysost. in Homilia quadam super Epistolam ad Hebræos exponens illud; Sacrificium & oblationem noluisti, expresse dicit: non omnem oblationem esse sacrificium. Quod vel ex eo solum efficaciter probatur, quòd cùm animalis viui, iuxta legis præscriptum, fiebat oblatio, nunquam hoc, aut hostia, aut sacrificium fuit appellata. Alioqui dicendum esset, quòd filij à Iudæis in sacrificium immolabantur, quando, post purificationis cæremonias, illos Domino offerebāt, quod est absurdissimum. Quocirca, his sacrificij diffinitionibus omissis, dico integram, atque perfectam sacrificij diffinitionem esse, quòd est oblatio sacra soli Deo facta, circa quam aliquid exercetur. In qua diffinitione primò omnium asseritur, esse necessarium ad rationem sacrificij, vt sit oblatio, & non quæcunque, sed sacra. Sacrificium enim, vt nomen præ se fert, & ut docet Gregorius in capit. multi. 1. quæstione 1. dicitur quasi sacrum factum in reuerentiam, & cultum Dei. Dicitur præterea, soli Deo facta. Nam multæ sunt cęremonię sacrę, & religiosę in cultum Dei, & hominum adhibitæ. Colimus enim Deum, & sanctos. Cęterum solum dicitur sacrificium illud, quod uni Deo offertur, quod expressè docet D. August. libro 10. de Ciuitate capit. 4. & contra aduersarium legis, & Prophetarum libro 1. capit. 18. & Concilium Tridentinum, sessione 22. in doctrina de sacrificio Missæ. capit. 3. Sed quid opus est hanc veritatem tot testimonijs probare; cum habeatur expressè Actor. 14. Vltimò, quod requiritur ad veram rationem sacrificij, est, quòd aliquid circa res oblatas exerceatur, ipsas, scilicet, conficiendo, consumendo, conterendo, frangendo. Tunc enim solum habet oblatio rationem sacrificij, propter quod & immolatio dicitur, quando aliquid istorum exercetur, ut docet Diu. Thom. artic. sequenti ad quintum, & quæstio. 86. artic. 1. & Theophylactus ad Hebr. 8. & D. Chrysost. Homil. 18. in Epistolam ad Hebr. Estque hæc doctrina satis consona diuinis literis: in quibus tunc sacerdos vere sacrificium facere dicebatur, quando circa rē, quam offerebat, aliquid sacri faciebat. Vt si animalis fundebat sanguinem, si thus ardere faciebat; si conterebat frumentum; si oleo similam conspersam frigebat in sartagine; vt patet ex Leuit. capitulo secundo, & 6. & lib. Num. cap. 5. & ex libro secundo Paralip. capitulo 28. Rectè ergo tunc dicitur esse sacrificium, quando circa rem, quæ Deo offertur, aliquid fit, quo res ipsa quodammodo sacra conficitur; quæ est doctrina D. Thom. 3. parte quæstiō. 48. articulo tertio. Sed est aduertendum ex eodem Diuo Thoma ibidem, in solutione ad tertium, & ex Domino Caietano explicante eandem solutionem, quòd iuxta diuersam sacrificij naturam, diuersimodè etiam inuenitur facere sacrum. Nam in sacrificijs, quæ consistunt in actione inuenitur facere sacrum ad extra, ut patet in sacrificijs animalium. At verò in sacrificijs, quæ consistunt in passione, inuenitur facere sacrum secundum actionem interiorem, quæ sponte quisque offert Deo suum pati. Et sic Christus fecit sacrum in sua passione, quę sacrificium quoddam fuit, actione interiori. Occisores autem eius fecerunt actione exteriori, non sacrum, sed maximum sacrilegium. Ex dictis infertur sacrificium propriè dictum soli Deo esse offerendum; quod & docet Paulus ad Romanos primo: Vbi impudentissimam Gentium idololatriam reprehendit; arasque eorum & lucos, ac nefaria sacrificia abominatur: quia cum illi honores essent soli Deo debiti, infimis creaturis impendebantur. Idem etiam docet Diuus Augustinus libro decimo, de Ciuitate, capite quarto, & sequentibus. Estque hæc sententia adeò vera, vt nec Ethnici quidem censuerint vlli alij, quam ei, quem Deum, aut scierint, aut putauerint, esse sacrificandum. Vnde non ob hoc culpantur, quòd sacrificia fecerint; sed quia hæc, non secundum inspirationem, atque doctrinam veri Dei; sed secundum adinuentiones proprias, non vero Deo, sed idolis exhibuerunt. Nec dæmonia sibi sacrificium fieri expeterent, nisi id soli vero Deo deberi scirent. Falsus enim Deus sic vult ab ijs, quos decipit, honorari, sicut uerus Deus ab ijs; quibus consulit, honoratur. Et si quis quærat, quænam sit causa, propter quam Deus ab homine sacrificium tanquam sibi propriè debitum requirat; respondeo ex naturali ratione procedere, ut homo, qui ex sensibilibus cognitionem accipit, quibusdam rebus sensibilibus utatur, offerens eas Deo in signum debitę subiectionis, & honoris, secundum similitudinem illorum, qui Dominis suis aliqua offerunt in recognitionem dominij. Naturalis enim ratio dictat, ut propter defectus, quos in seipso sentit homo, subdatur alicui, à quo possit dirigi, in quibus eget, & sic ei honorem, & subiectionem exhibeat, quod pertinet ad rationem sacrificij, ut dixit Diuus Thomas articulo præcedenti. Itaque sacrificium est cultus latrię, hoc est, seruitutis, & subiectionis, quæ soli Deo debetur. Illumque à nobis non ideò Deus exposcit, quia sacrificijs nostris indigeat; Deus enim bonorum nostrorum non eget, ut testatur Propheta Psal. decimoquinto, sed gratia significationis, ut, scilicet, exterioribus rebus uera cordis sacrificia expromeremus. Est enim sacrificium visibile, inuisibilis sacrificij sacramentum, hoc

Nō omnis oblatio est sacrificiū.

Cur Deus ab homine [illegible]

hoc est, sacrum signum, vt dicit Diuus Augustinus loco citato. Interna autem sacrificia protestationes esse debent, quibus profiteamur Deum, esse vnum à quo salus nostra, totaq; rerum summa, ac demum suprema nostra fœlicitas pendet. Quare cum peccamus, confitentes cum propheta ei soli peccasse, corda nostra conterimus, & contribulamus, atque orationes ei, veluti suauissimum incensum adolemus. Cuius interioris sacrificij signa erant illa, quæ sub antiqua lege in victimis, atque incenso offerebantur. Et siquis obijciat; Deiparæ Virgini, cæterisque diuis, in more nobis est, munera offerre, locaque habere designata, in quorum deuotionem diuersis sanctis nos ipsos nostraque offerimus, atque etiam id sub forma sacrificij; nã & sanctis thura adolemus, & cereos incendimus, reliquaque facimus, quæ sacrificij imaginem præ se ferunt; ergo vel falsum est dicere, quod soli Deo sacrificia sunt offerenda, vel ritus atque mos, qui inter Christianos seruatur, est malus, atque culpabilis; Respondetur illa non esse sacrificia, sed meras oblationes. Verum sacrificium altaris soli Deo offerre fas est. Propter quod Diuus Augustinus libro octauo de Ciuitate dicebat: Non constituimus martyribus templa sacerdotalia, quoniam non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus. Vnde sacerdos non dicit; Offero tibi sacrificium, Petre, vel Paule. Sed Deo dicimus; Accipe oblationem, quam tibi offerimus. Sanctorum autem memoria fit in missa, tum, quia de eorum victorijs Deo gratias referimus, tum etiam, quia eos oratores, atque intercessores nostros apud eũdem Deum nostrum constituimus. Simplicia etiam munuscula, quæ sanctis offerimus in Dei laudem, & honoré referimus: qui in sanctis suis laudari amat, quatenus eius sunt filij ad æternam iam hæreditatem recepti; quemadmodum, & quo regis famulos honore dignaris, eegem ipsum colis. In summa, sicuti sanctos sola duliæ adoratione colimus, non latriæ: & oratione pulsamus non vt nostri misereantur, sed vt pro nobis orent, sic etiam oblationes eis facimus, non sacrificia.

Obiectio.

Solutio.

Qualiter sanctis oblationes offerantur & non sacrificia.

ARTICVLVS III.

Vtrùm sacrificiorum oblatio sit specialis virtutis actus.

Li.10. c.5. in princ.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quòd oblatio sacrificij non sit specialis actus virtutis. Dicit enim Augustin. 10. de Ciuitate Dei. Verum sacrificium est, omne opus quod agitur, vt sancta societate inhæreamus Deo. Sed omne opus bonum non est specialis actus alicuius determinatæ virtutis: ergo oblatio sacrificij non est specialis actus determinatæ virtutis.*

2. Præterea, Maceratio corporis quæ fit per ieiunium, pertinet ad abstinentiam: quæ autem fit per continentiam, pertinet ad castitatem: quæ autem est in martyrio, pertinet ad fortitudinem: quæ omnia videntur comprehendi sub sacrificij oblatione, secundum illud Roman. 12. Exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem. Dicit etiam Apostol. ad Hebræos vltim. Beneficentiæ & communionis nolite obliuisci: talibus enim hostijs promeretur Deus. Beneficentia autem & communio pertinent ad cha- A *ritatem, misericordiam, & liberalitatem: ergo sacrificij oblatio non est specialis actus determinatæ virtutis.*

3. Præterea, Sacrificium videtur, quod Deo exhibetur. Sed multa sunt quæ Deo exhibentur, sicut deuotio, oratio, decimæ, primitiæ, oblationes, & holocausta: ergo sacrificium non videtur esse aliquis specialis actus determinatæ virtutis.

Sed contra, est, quòd in lege specialia præcepta de sacrificijs dantur, vt patet in principio Leuit.

Respondeo dicendum, quòd sicut suprà habitum est, quando actus vnius virtutis ordinatur ad finem* 1.2. q.18. art.6. B *alterius virtutis, participat quodammodo speciem eius: sicut cum quis furatur vt fornicetur, ipsum furtum accipit quodammodo fornicationis deformitatem, ità quòd si etiam alias non esset peccatum, ex hoc iam peccatum esset, quòd ad fornicationem ordinatur. Sic ergo sacrificium est quidam specialis actus laudem habens ex hoc, quòd in diuinã reuerentiam fit: propter quod ad determinatam virtutem pertinet, scilicet, ad religionem. Contingit autem & ea quæ secundum alias virtutes fiunt, in diuinam reuerentiam ordinari: putà cum aliquis eleemosynam facit de rebus proprijs propter Deũ, vel cum aliquis proprium corpus alicui afflictio-* C *ni subijcit propter diuinam reuerentiam. Et secundum hoc etiam actus aliarum virtutum sacrificia dici possunt. Sunt tamen quidam actus, qui non habent ex alio laudem, nisi, quia fiunt propter reuerentiam diuinam. Et isti actus propriè sacrificia dicuntur, & pertinent ad virtutem religionis.*

Ad primum ergo dicendum, quòd hoc ipsum quod Deo quadam spirituali societate volumus inhærere, ad diuinam reuerentiam pertinet. Et ideo cuiuscunque virtutis actus rationem sacrificij accipit ex hoc quòd agitur, vt sancta societate Deo in- D *hæreamus.*

Ad secundum dicendum, quòd triplex est hominis bonum. Primum quidem est bonum animæ quod Deo offertur interiori quodam sacrificio per deuotionem, & orationem, & alios huiusmodi interiores actus. Et hoc est principale sacrificium. Secundum, est bonum corporis quod Deo quodammodo offertur per martyrium, & abstinentiam seu continentiam. Tertium, est bonum exteriorum rerũ de quo sacrificium offertur Deo: directè quidem; quando immediatè res nostras Deo offerimus: mediate autem, quandò eas communicamus proximis propter Deum.

E *Ad tertium dicendum, quòd sacrificia propriè dicuntur, quando circa res Deo oblatas aliquid fit: sicut quòd animalia occidebantur, & comburebantur: quòd panis frangitur, & comeditur, & benedicitur: & hoc ipsum nomen sonat. Nam sacrificium dicitur ex hoc quòd homo facit aliquid sacrum. Oblatio autem directè dicitur, cum Deo aliquid offertur, etiam si nihil circa ipsum fiat: sicut dicuntur offerre denarij, vel panes in altari: circa quos nihil fit. Vnde omne sacrificium est oblatio, sed non conuertitur. Primitiæ autem, oblationes sunt, quia Deo offerebantur, vt legi-*

& Ozias Rex Iuda fuit à Domino lepra percussus in fronte, eo quòd sacerdotalis ordinis munus vsurpare præsumpserit, offerendo incensum super altare thymiamatis. Balthasar Rex temulentus bibens ex vasis aureis, & argenteis, quæ Nabuchodonosor pater eius abstulerat de templo Dei, quod erat Hierosolymis, vidit manum scribentem in pariete, Mane, Thecel, Phares, & eadem nocte illo interfecto Darius Medus successit in regno. Si ergo Dominus tantũ zelatus est pro figura, quanto magis zelabit pro veritate? Vmbram non permisit tangi, nisi à solo sacerdote, & corpus permittet contrectari indiscretè à quolibet? Caueant igitur laici Luterani, & ad Dominum conuertantur, ne fortè sicut Dathan, Chore, & Abiron viuos illos Dominus in infernum cõijciat. Potest secundò conuinci falsitas Lutheranæ sententiæ superius positæ, ex institutione sacerdotalis ordinis, & tempore, quo sacerdotes fuerunt creati. Nam fuerunt initiati in sacerdotio in cœna vltima, quando Saluator noster cum discipulis suis cœnans dixit illis; Hoc facite in meam commemorationem: & consummati post resurrectionem, quãdo dixit eisdem 3. Quorum remiseritis peccata, remissa erunt, & quorum retinueritis retenta sunt. Sed multo ante illa tempora discipuli erant Christiani, cum essent iam Christum induti per baptismum, nec tamẽ ante illa tempora erant sacerdotes: ergo in baptismo non efficitur quisque sacerdos, (ut Lutherus dicebat) nec est opus, ut eo ipso quòd aliquis est Christianus potestatem habeat supra corpus Christi verum, & mysticum, hoc est, potestatẽ consecrandi, & absoluendi, quæ pertinet ad sacerdotium. Et confirmatur ex Paulo primæ ad Timotheum, cap. quarto, dicente; Noli negligere gratiã, quæ est in te, quæ data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyterij, Vel, (vt Erasmus apertius transtulit) autoritate sacerdotij. Et iterum ad eundem; Vt resuscites, inquit, gratiam, quæ est in te per impositionem manuum mearum. Ex quibus locis duo aduersus Lutherum colligere possumus. Vnum est, quòd Timotheus fuit sacerdos ordinatus à Paulo. Alterum, quòd talis ordinatio fuerit facta per autoritatem sacerdotum, & non (ut Lutherus ait) per consensum plebis. Item ad Titum capite primo, inquit: Huius rei gratia reliqui te Cretæ, vt ea, quæ desunt corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi. Sed si omnes Christiani essent sacerdotes, non esset cur Titus Cretæ relinqueretur ad constituendos presbyteros per ciuitates: ergo. Et est ponderandum, quòd ex solo iussu Pauli, & non ex consensu, aut concessione populi dicitur Titus Cretę relictus. Sicut ego, inquit Paulus, disposui tibi. Vt etiam ex hoc Lutheranæ sẽtentiæ falsitas cognoscatur. Prætereà ad Hebręos quinto, dicit Apostolus; Nec quisquam sumit sibi honorem; sed qui vocatur à Deo tanquam Aaron, sed certum est, quòd Aaron non à plebe fuit vocatus, aut institutus sacerdos, sed à Deo: ergo nec sacerdotium Euangelicum, quod præstantius est illo à plebe, sed à solo Deo erit deriuandum. Pro hac etiam re faciunt verba, quæ post resurrectionẽ Christus dixit omnibus discipulis in vnum congregatis, scilicet; Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata remittuntur eis, & quorum retinueritis, erunt retenta. In quibus verbis aliqua consideratione digna adnotare oportebit. Primum est, quòd dixit; Accipite Spiritum sanctum. Et non dedit tunc Spiritum sanctum ad operationem miraculorum. Nam huiusmodi donum iam prius illis collatum fuerat tempore, quo ad prædicandum

Ose. 26.

Dan. 5.

Explicatur locus Io. 20.

A fuerunt missi, iuxta illud Lucæ. 9. Tunc dedit illis virtutẽ, & potestatem super omnia dæmonia, & ut langores curarent. Nec etiam dedit Spiritum sanctum ad sanctificationem illorum, aut ad Ecclesiæ illuminationem: quia hoc modo fuit datus Apostolis in die Pentecostes: ergo dicendus erit datus in die resurrectionis, quia tunc dedit potestatem remittendi peccata. Nam, quamuis remissio peccatorum à tota Trinitate detur hominibus, peculiari tamen quadam ratione tribuitur Spiritui sancto, sicut & peculiariter attribuitur illi bonitas, quæ communis est tribus personis. Potestas autem remittendi peccata est iudiciaria quædam potestas, ad cuius executionem necessarium est, saltem duas esse personas; alteram, quæ sit reus peccatis obnoxius: alteram, quæ sit iudex illum à peccatis absoluens. Et sic inde colligitur, non omnes esse sacerdotes, sed alterum esse sacerdotem, & alterum esse reum. Fortè dicet Lutherus, vtrumque alteri peccata remittere. Sed si res ita se haberet, dicere debuisset Christus, Remittite inuicem, prout Iacobus in sua Canonica. cap. 5. orationem commendans, dixit. Orate pro inuicem. Secundum, quod est considerandum in illis verbis est, quòd quando Christus illa dixit, nulla aderat mulier, immò nec alij viri, quam Apostoli. Vt sic conuinceretur, illam potestatem remittendi peccata non omnibus hominibus, sed solis Apostolis, & illis, ad quos postea per Apostolos fuit deriuanda fuisse concessam. Nam quoties per aliquod signum sensibile diuinitus conceditur aliquod munus illis tantum credendum est fuisse concessum, in quos signum illud ceciderit, & non cæteris absentibus, ut gratia baptismi non conceditur, nisi illis tantum, qui loti sunt aqua, & sacramentum Eucharistiæ ex eo tantum pane, & vino conficitur, super quæ consecrationis uerba fuerint prolata. Certum est autem quòd signum sensibile, per quod potestas illa remittendi peccata fuit tradita, quod fuit flatus Christi, solum cecidit in Apostolos. Dicit enim textus, quòd insufflauit eis dicens: Accipite Spiritum sanctum, &c. Et sic soli Apostoli tunc illã potestatẽ accepisse sunt dicendi, & inde alij, quibus ipsi, aut Episcopi ipsorum successores eam cõcesserunt. Et, si quis obijciat, quòd si hoc argumentum aliquid valeret, eo conuinceretur, Thomam unum de duodecim Apostolis non habuisse potestatem remittendi peccata, atque adeò nec habuisse plenam sacerdotis potestatem, nec fuisse perfectum sacerdotem, quia, ut D. Ioannes testatur, nõ fuit cum alijs Apostolis, quando Christus illis apparuit, & dixit; Accipite Spiritũ sanctum, &c. quibus verbis potestatem remittendi peccata concessit; Hanc difficultatem mouit olim Cyrillus, illique respondet, dicẽs, omnes duodecim Apostolos fuisse à Deo electos, vt principes essent super omnem terram potestatemque haberent, tanquam illius ministri, remittendi, & retinendi peccata. Et Christus, cuius potentia non præscribitur loco, non indiguit præsentia Thomæ, vt hanc illi potestatem simul cum alijs concederet, & sic illud quod omnibus dare decreuerat, Thomæ etiam quamuis absenti dedit, quando illud alijs omnibus donauit. Nec hoc alicui videri debet difficile, cum certò cõstet aliud simile in tempore veteris legis præcessisse. Legitur enim Num, 11. quòd præcepit Dominus Moysi, congregare septuaginta viros ex senioribus Israel, vt illis daret Deus de spiritu eiusdem Moysi, ad sustentandum simul cum eo onus populi, quod solus Moyses ferre non poterat. Venit ergo Moyses, & narrauit populo verba Domini congregans septuaginta de senioribus Israel, quos stare fecit cir-

B

C

D

E

Obiectio.

Solutio.

Thomas in absentia accepit potestatẽ remittendi peccata.

ca

ea tabernaculum. Descenditque Dominus per nubé, & loquutus est ad eum auferens de spiritu, qui erat in Moyse, & dans septuaginta viris. Cumque requieuisset in eis spiritus, prophetauerunt, nec vltra requieuerunt. Remanserunt autem in castris duo viri, quorũ vnus uocabatur Eldad, & alter Medad, super quos requieuit Spiritus sanctus. Nam & ipsi descripti fuerant & non exierant ad tabernaculum. Cumque prophetarent in castris, cucurrit puer, & nunciauit Moysi, dicens, Eldad, & Medad prophetant in castris. Et statim Iosue filius, Nun, minister Moysi, & electus è pluribus ait; Domine mi Moyses prohibe eos. At ille, Quid, inquit, æmularis pro me? Quis tribuit, vt omomnis populus prophetet, & det ei Dominus spiritum suum? Si hæc omnia olim contigisse sacra narrat historia, non erit iusta causa dubitandi Christũ Saluatorem nostrum dedisse Thomæ absenti, sed ab eo electo spiritum suum, sicut, & Eldad & Medad absentibus, quia ad hoc electi erant, datus fuit. Nam quos Deus ad muneris alicuius functionem eligit, et si absentes corpore sint à comitatu & cõgregatione illorum, quib. munus suum donat, recipiũt tñ illud perinde ac alij. Quia etsi alijs socijs absẽtes sint, Deo tñ, qui vocat ea, quæ non sunt, tanquam ea, quæ sunt, & cui nulla est inuisibilis creatura absentes esse non possunt: Denique poterit conuinci falsitas sententiæ Lutheri ex diffinitionibus conciliorum. Nam concilium Carthaginense quartum præscribit modum, quo aliquis in presbyterum est ordinandus, & si omnes Christiani (vt Lutherus ait) essent sacerdotes, superflua esset talis ordinatio. Et conciliũ Lateranense, sub Innocentio III. de Sacramento Eucharistiæ loquens, ita diffinit: Et hoc vtique Sacramentum nemo potest conficere, nisi sacerdos, qui ritè fuerit ordinatus, secundum claues Ecclesiæ, quas ipse concessit Apostolis, & eorum successoribus Iesus Christus. Habetur hoc decretum in lib. Epistolarum Decretalium sub titulo de summa Trinitate & fid. catho. cap. 1. Concilium etiam Rhemense ca. 2. in hunc modum dicit: Peruenit ad notitiam nostram, quod quidam presbyteri in tãtum parui pendãt diuina mysteria, vt laico, aut fœminæ sacrum corpus Domini tradant ad deferendum infirmis, & quibus prohibetur ne sacrariũ ingrediantur, nec ad altare appropinquent, illis sancta sanctorum committunt, quod quam sit horribile, quamque detestabile, omnium religiosorum animaduertit præcellentia. Quibus verbis manifeste significatur, non solum esse interdictam fœminis & laicis corporis Domini consecrationem, sed & eiusdem corporis contactum. Et si dicit esse horribile & detestabile, vt fœminæ, & laici sacrum Domini corpus contrectent, quid dicturum esset concilium, si audiret laicos tentantes idem Domini corpus consecrando conficere? Non est dubium, quin atrociorem punitionem in eos exercuisset. Habetur hoc decretum de cons. d. 2. ca. peruenit. Quod ideò præmoneo, quia illius concilij acta non habentur in eo volumine, in quo sunt aliorum conciliorum decreta congesta per Isidorum.

Ad fundamentum Lutheri.

Restat nunc respondere ad fundamentum Lutheri, quod erat desumptum ex prima canonica Petri vniuersaliter de omnibus fidelibus dicentis: Vos estis genus electum: regale sacerdotium. Et dico primo, quòd si ex illo loco colligeretur, omnes fideles esse sacerdotes, pari ratione etiã colligi posset, quod omnes sunt reges, cum non qualecunque sacerdotiũ, sed regale eos appellet: & vigintiquatuor seniores qui figuram tenent iustorum, in Apocalypsi cap. 5. clament dicentes; Fecisti nos Deo nostro regnũ, & sacerdotes, & regnabimus super terram. Si ergo nihil magis est sacerdos ritè ordinatus, quam quilibet Christianus, quia omnes dicuntur sacerdotes, oportebit similiter eadem ratione, quod nihil magis habeat Rex, quam quilibet Christianus, quia omnes etiam dicuntur Reges. Atque adeo nemo esset Rex Luthero, sicut nemo est illi sacerdos. Imò si propter illa verba Petri, oporteret fateri omnes Christianos esse veros sacerdotes; pari ratione conuinceretur omnes Iudæos fuisse sacerdotes, cum in Exo. cap. 19. dictum sit à Domino. Si audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis. Mea est enim omnis terra, & vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta. Constat autem apertissimè ex eadem sacra scriptura, non omnes Iudæos fuisse sacerdotes, quamuis fuerint à Deo vocati regale sacerdotium. Dico secundo, verum sensum illius loci esse, quod ideò omnes Christiani appellantur à Petro sacerdotes, quia sunt vniti Christo, qui est Rex & sacerdos. Vel aliter, quod dicuntur genus electum, & regale sacerdotium: quia eorum pater videlicet Christus est Rex & sacerdos. Ità exponit hunc locum Didymus Alexandrinus in expositione, quæ eius nomine super septem Epistolas Canonicas circunfertur. Vbi postquam ostendit Christum esse Regem, & sacerdotem in hæc verba subiungit. His itaque dispensatis necessarium erat dispersos ab eo, qui simul Rex & sacerdos est, electum esse genus, & regale simul, ac sacerdotale, patre si quidem eorum vtrumque habente principatum, necesse est eos tanquam ex Rege regale, & tanquam ex sacerdote, sacerdotale esse genus.

Sacrosanctum Eucharistiæ sacramentum est & sacrificium.

Explicato iam in Ecclesia constituendum esse singularem sacerdotum ordinem, qui non ad omnes, sed ad eos tantum, qui ritè fuerint consecrati, pertineat, explicatum etiam manet, quòd est in illa singulare ac particulare sacrificium ad certam & determinatam virtutẽ, & cultum pertinens. Nam sacerdotium ex natura sua ordinatur ad sacrificiũ, & sic vbi est particulare sacerdotium, quod ibi etiã sit singulare sacrificium, est necesse: & huiusmodi est sacrosanctum altaris Sacramentum. Scio Vuicleffum Anglum, Sathanica furia correptum, cum omnes ritus ac sacramenta Ecclesię à medio tollere conaretur, hoc etiam diuina Maiestate plenum demoliri fuisse conatum, & quatenus est Sacramentum, & quatenus est sacrificium. De quo articulo Vualdensis contra ipsum egregiè disputauit lib. 2. de Sacramentis. Ac de hoc particulari puncto, an sit sacrificium, cap. 31. & 32. Lutherus etiam negat idem Sacramentum esse sacrificium, & ad id ostendendum edidit librum, cui titulum fecit, de abroganda missa priuata. Vbi postquam inanibus rationibus visus sibi est, rem demonstrasse, amarulentis uerbis in nos inuehitur dicens, quod qui Sacramentum altaris sacrificium vocamus idololatrię impietate commaculamur. Imò ipso facto, inquit, nos negare Christum semel tantum fuisse mortuum, cũ suam mortem vnicum tantum voluerit esse sacrificium. Ac subinde infert, nullum esse peculiare sacrificium in Ecclesia Christi, sed cuncta bona opera, nempe, eleemosynas, orationes, oblationes, &c. esse nostra sacrificia, vt diximus in principio huius articuli. Cæterum contra hos omnes talem statuo conclusionem, de fide tenendam: Sacrosanctum altaris mysterium non solum sicuti cætera, est Sacramentum, verum etiam victima, & sacrificium, illudque fidelibus vnicum. Probatur primò ex diffinitione

Error Vuicleffi atque Lutheri.

Cõclusio de fide tenenda. 1. Ratio.

finitione sacrificij, quam articulo precedenti assignauimus dicentes. Sacrificium esse oblationem sacram soli Deo factam, circa quam aliquid exercetur. Quæ omnia perfectissime inueniuntur in sacrificio missæ: nec est aliud in Ecclesia Christi, cui ea diffinitio conueniat: ergo solum Eucharistię Sacramentum potest dici in Ecclesia vere & proprie sacrificium. Et confirmatur: In missa nos sacratum panem, & vinum, hoc est, corpus & sanguinem Domini offerimus Deo, quibusdam circa illa religiose & ritè peractis, atque offerimus, ut ab ipso, per eam sacratissimam hostiam, impetremus bona, & liberemur à malis, quę omnia ueram, & perfectam rationem sacrificij constituunt: ergo verè tunc sacrificamus. Sed est aduertendum, quod quia hoc nomen, sacrificium, aliquando solet accipi pro re ipsa oblata, dicitur enim quis offerre sacrificium: & aliquando accipitur pro ipsa rei oblatione, qua ratione qui bona & pura mente Deo aliquid offert, sacrificare dicitur; nec sunt ista duo sacrificia, sed vnum tantum, vt diximus articulo primo huius quæstionis, fit, vt & corpus Christi, atque eius sanguis dici possint sacrificium, & similiter oblatio, qua ista in missa offeruntur. Quare promiscue vtrumque, nomine sacrificij, significabitur. Secundo probatur cō-

2. Ratio. clusio: Preter sacrificia laudis, gratiarum actionis, iustitiæ, & bonæ ac studiosæ vitæ, quæ ab initio mūdi in omni natione & ætate iustis communia fuere, præter hęc, inquam, nulla Respublica fuit tā male fundata, nulla gens tam barbara, & inculta, quę peculiare aliquod sacrificium, & rationem venerandi atque placandi Deum, vel Deos suos non haberet, in quod conueniret: & quo suam religionem manifestaret, ac tueretur. Vnde Aristot. cap. 2. Rhetoricę ad Alexandrum, exemplum ponens argumētandi à iusto & honesto, illud petit à sacrificijs, docens, iustum esse apud omnes, vt sacrificia fiant, & quod patrio more fiant, idque dicit, & omnia vaticinia iussisse hominibus, & primos vrbium conditores eis tradidisse: Sed in nouo testamento & Ecclesia Christi, si corpus, & sanguis Domini, quæ offerimus in missa, nō est sacrificium, nullum omnino restat, quod sit huius Reipublicæ ac populi peculiare sacrificium: ergo dicendum est proculdubio, quod id quod in missa offertur, est vnicum & peculiare Ecclesię sacrificium.

3. Ratio. Tertiò, iuxta doctrinam Apostoli, hęc tria se consequuntur, necessarioque quodam vinculo cōtinentur, lex, sacerdotium, & sacrificium; dicit enim ad Hebręos. 7. Translato sacerdotio, necesse est, ut & legis translatio fiat. & cap. 5. & 8. munus sacerdotis esse dicitur, hostias offerre: sed Ecclesia Christi habet peculiarem legem, & peculiare sacerdotium, vt diximus: ergo etiam habet peculiare sacrificium. Nullum autem aliud esse potest, nisi illud, quod in missa offertur: ergo hoc est verum & proprium sacrificium. Respondent aduersarij fideles omnes esse sacerdotes, ac proinde Ecclesiam Dei præter cōmunia sacrificia laudis, misericordię, & iustitię, nō habere aliquod peculiare sacrificium. Sed hęc responsio ex dictis in isto articulo iam improbata manet.

4. Ratio. Potest preterea ex lege veteri efficax desumi argumentum ad probandam nostram conclusionem. Iubebat enim lex illa numerosissimam sacrificiorum, hostiarumque oblationem, quibus tum suam erga Deum subiectionem commendabat, tum etiam nostram pręfigurabat legem. Adde, quod & lex vetus Euangelij umbra, distinctis ordinibus sacerdotum ac Leuitarum, quibus summus pręsidebat Pontifex, diuinitus fuit instituta:

A ergo, nisi legem illam nostræ velis præferre, necesse erit Euangelium professis peculiare aliquod esse sacrificium, quod preter illud altaris nullum aliud est proprie. Ad istam rationem respondet Lutherus, illam quidem conuincere aliquod esse peculiare sacrificium Euangelicum, Hoc tamen inquit, nō fuit, nisi illud, quod Christus in ara crucis semel obtulit. Hæc tamen responsio minime satisfacit. Nā sacrificium illud quod religioni est peculiare, tamdiu durare debet, quamdiu religio perstat. Et illud quod Christus obstulit in propria specie, non iteratur, dicente Apostolo; Christus semel mortuos est; si quidem resurgens ex mortuis, iam non moritur: mors illi vltrà non dominabitur. Fuit ergo necessarium, ut tale sacrificium institueretur, quod religio

Responsio Lutheri.

Impugnatio eiusdē.

B Christiana quotidie Deo suo offerret; quale est sacrificium altaris. Præterquam, quod Christus Dominus, ut constat ex Psal. 109. adiuncta interpretatione Pauli ad Hebręos cap. 5. fuit sacerdos secundum ordinem Melchisedech, qui vinum & panem obtulit. Certum est autem, quod in cruce non has corporum species, sed suum proprium corpus moriens immolauit. Documentum est ergo maximum, hoc, quod nos, qui sua membra sumus, sub eisdem speciebus quotidie offerimus, esse legitimum nostrum sacrificium, ob idque seipsum panem de cœlo descendentem nuncupauit. Et in huius rei præsagium præter agnum paschalem, quem secundum legis mandatū

C Exodi 12. antiqui patres semel quotannis in figurā Christi passionis immolabāt, iubebantur, & Num. 28. offerri quotidie in templo duo agniculi immaculati in holocaustum. Nempe, ut doceremur non modò quod Christus obtulit, sed & quod nos quotidie offerimus legitimum esse sacrificium. His præterea rationibus accedunt testimonia sanctorum Patrum. D. enim Augustinus lib. 16. de Ciuit. capit. 22. loquens de Melchisedech, inquit: Ibi primum apparuit sacrificium, quod nunc à Christianis offertur toto orbe terrarum. Et libr. 10. de Ciui. ca. 20. loquēdo de illo sacrificio, quod Christus Dominus in forma serui obtulit Deo patri in cruce, addidit. Cuius rei sacramentum quotidianum esse voluit Ecclesiæ

Testimonia sanctorum.

D sacrificium, cum ipsius corporis ipse sit caput, & ipsius capitis ipsa sit corpus, tam ipsam per ipsum, quā ipse per ipsam suetus offerri. D. Chrysost. in ritu missæ sic habet: Propter inenarrabilē, & infinitam tuā benignitatem citra conuersionem, & commutationem homo factus es, & noster sacerdos appellatus, & huius ministerij & incruenti sacrificij consecrationem nobis tradidisti, tanquam Dominus omnium. D. Ambrosius in præfatione missæ cœnæ Domini, inquit: Aut quid sperare de tua misericordia possumus, qui tantum munus accepimus, ut talem tibi hostiam offerre mereamur, corpus, scilicet, & sāguinem Domini nostri Iesu Christi, qui formam sacrificij perennis instituens, hostiam se primus obtulit, & primus docuit offerri? D. Cyprianus ad Ce-

E cilianum ait: Quia passionis mentionem in sacrificijs omnibus facimus; passio est enim Domini sacrificium, quod offerimus, nihil aliud, quam quod ille fecit, facere debemus. Et quia longum esset sanctorum testimonia recensere idem inuenietis apud D. Dionysium lib. de Ecclesi. Hier. cap. 3. apud D. Ignatium in epistola ad Smyrnenses, apud Athanasium in lib. quæstionum ad Antiochum, apud Gregoriū lib. 4. Dialog. cap. 58. apud Damascenum lib. 4. fidei ort. cap. 14. apud. D. Hiero. ad Edibiam. q. 2. Sed dicunt heretici, Eucharistiam ideò vocari à patribus sacrificium, quia est exemplar, & imago sacrificij. Ceterum hæc imago, & exemplar sacrificij in cru-

ce pro

ce pro nobis oblati, sacrificium est. Et sic quando in missa passionem Domini referimus, & repræsentamus offerimusque Deo corpus, & sanguinem filij sui, verè & propriè sacrificamus, quia nihil ibi deest quod ad perfectam rõnem sacrificij spectet. Deniq; hæc veritas diffinita est in multis cõcilijs. Nam antiquum illud, & grauissimum Nicenum can. 14. prohibens ne diaconi corpus Christi tradant presbyteris, hæc dicit: Nec regula, nec consuetudo tradit, vt ij, qui offerendi sacrificij non habent potestaté, ijs, qui offerunt, corpus Christi porrigant. Et Innocentius Tertius in Concilio Lateranensi, & refertur de Sum. Trinit. & fid. cath. c. firmiter. Vna, inquit, est fidelium vniuersalis Ecclesia, extra quam nullus omnino saluabitur. In quo idem ipse sacerdos est, & sacrificium Christus Iesus. Et ne quis putaret ad mortem eius tantum fieri allusionem, subditur; cuius corpus, & sanguis in sacramento altaris sub speciebus panis, & vini veraciter continetur. Quasi diceret, quod ipse semel sub carnis forma immolauit sacrificium nos quotidie sub speciebus panis & vini offerimus. Concilium Toletanum primum, ca. 5. præcipit, vt omnes clerici veniant ad sacrificium, & eodem nomine illud appellant concilium Trullanum, & Braccarense tertium, cap. 1. Concilium Florentinum in decreto vnionis Armenorum, Altissiodorense, & Constantiense multaq; alia. Et tandem concilium Tridentinum in hunc modum diffinit: Siquis dixerit, in missa nõ offerri Deo verum, & proprium sacrificium, aut quod offerri nõ sit aliud, quam Christum nobis ad manducandum dare, anathema sit. De hoc sacrificio loquebatur Malachias cap. 1. quando dicebat: Non est mihi voluntas in vobis dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis vsque ad occasum magnum est nomen meum. In gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. Et Daniel cap. 12. appellat illud iuge sacrificiũ. Manet ergo fixum ex dictis, in Ecclesia esse peculiare aliquod sacrificium ad particularem virtutem religionis pertinens, quod in diuinam laudem, & reuerentiam ex sua natura tẽdit. Et hoc est sacrificium altaris. Nam reliqua virtutum officia, quamuis participatiuè, & ab extrinseco, hoc est, quatenus per religionis virtutem in diuinum honorem & cultum referuntur, dici possint sacrificia, propriè tamen, & verè, hoc est, quatenus ex suis obiectis propriam sortiuntur speciem, hoc nomine gaudere non possunt, sed dicentur, vel actus iustitiæ, vel fortitudinis, vel temperantiæ, vnusquisque secundum suam naturam. Et hoc est, quod D. Thom. docet in hoc articulo.

Determinationes conciliorum.

Conclusio.

Sed quoniam plures moueri possunt difficultates de sacrificio missæ ad materiam iustitiæ pertinentes, nec alius conuenientior erit locus illas disputandi, operæpretium duxi, cuncta ad hanc rem pertinẽtia in vnum congerere. Quod & faciam maiori qua potuero breuitate. Nam timeo ne noster hic labor iustum libri volumen excedat, & dum cunctis placere cupio, nihil intactum relinquens nimia hac nostra prolixitate omnibus sim molestus. Erit autem primum dubium, quod & fundamentum est aliorum, vtrùm missæ sacrificium pro multis oblatum tantum valeat singulis, ac si pro vno tantum offerretur? Quæ quæstio celebris est inter Theologos, nec tam facilis explicatu, quam scitu vtilis. Ad cuius intelligentiam aduertendum est primò, quod, vt constat ex D. Tho. 3. p. q. 79. art. 7. & in 4. d. 12. q. 2. art. 2. quæstiuncula 4 in missa sunt tria, scilicet, Sacramentum, sacrificium, vel oblatio, & oratio Ecclesiæ, vel sacerdotis. Sacramentum est, quatenus continetur ibi Christus sub speciebus sacramentalibus. Cuius consecratio consistit in illis solis verbis: Hoc est corpus meum; & Hic est calix sanguinis mei, &c. Vsus autem consistit in sumptione. Sacrificium est quatenus ibi offertur Christus hostia pro peccatis, tam ipsius sacerdoti, quam aliorum, oratio verò, quatenus ibi adiunguntur precationes Deo fusæ siue nomine Ecclesiæ, siue ipsius offerentis. Et quidé quando quærimus, vtrùm missa oblata pro pluribus, tantum prosit singulis, ac si pro vno tantum offerretur, non est sermo de missa quatenus est Sacramentum; cum certum sit, hac ratione, tãtum prodesse sumentibus quibus, ceu alimoniam spiritualis vitæ, gratiã confert, & dulcedinem deuotionemq; excitat. Sed loquimur de missa, secundum alias duas rationes, nempe, quatenus est sacrificium, & quatenus continet orationes. Secundum quas etiam est certum, quod non solis sumentibus, verum & offerentibus, & illis, pro quibus offertur confert. Dixi offerentibus. Nam in sacrificio missæ non solum sacerdos offerens censetur, verũ & astantes & eleemosynam largientes, vt infrà patebit. Prodest autem ad satisfactionem pro peccatis, scilicet, ad remissionem pœnarum eorum criminum, quorum culpa per pœnitentiam est deleta.

Dubiũ de valore missæ.

In missa inueniuntur tria.

Secundo est aduertendum, in vnoquoque bono opere ex charitate facto, tres valores, aut fructus posse considerari. Primus est valor meriti de condigno, qui in eo consistit, quod pro illo danda est gloria in cœlo ex iustitia & lege Dei, iuxta illud: Qui dederit potum aquæ frigidæ in nomine meo, &c. Secundus est impetratio, quia per actus bonos in charitate factos impetramus à Deo nostras petitiones. Et hæc etiam potest dici meritum, non de cõdigno; sed de cõgruo. Nulla enim lege tenetur Deus omnes nostras petitiones concedere in particulari, quamuis sit congruum, vt illis annuat, quando pertinent ad salutem. Imò quatuor conditionibus comitantibus precationem, quas refert D. Tho. in materia de oratione supra q. 83. art. 16. infallibiliter obtinebimus petita. Tertius valor in opere ex charitate facto inuentus est, quod valet ad satisfactionem pœnæ debitæ pro peccatis. Idque ex iustitia, vt communiter dicunt Doctores in materia de satisfactione. Quod à nobis in præsenti, vt notum, supponitur, ne in singulis probandis diutius immoremur. Sed est inter hos valores, aut fructus talis differentia, quod primus, scilicet, meriti de condigno, non potest alteri valere, quàm facienti opus, vt communiter docent Doctores in materia de gratia. At verò valor secundus, qui est impetratio, & tertius qui est satisfactio potest alteri applicari. Imò summus Pontifex per indulgentiarum concessiones applicat quotidie fidelibus satisfactiones sanctorũ, valentq; illis non solum ex congruo, sed etiam de condigno. Cum ergo missæ celebratio inter bona opera computetur, quod omnes isti tres valores, aut fructus illi correspõdeant, erit necesse, nempe, meritum de condigno, quod solius erit sacerdotis celebrantis, impetratio, & satisfactio, quæ etiam poterunt prodesse alijs.

In vnoquoq; bono opere tria consideranda.

Tertio est aduertendum, quod in missæ sacrificio adhuc possumus distinguere duplicem valorem. Vnum; qui dicitur ex opere operantis, in illos tres, præcedenti notabili explicatos, diuisus. Alterum, qui dicitur ex opere operato. Et est ille, qui ex bonis operibus Christi, ibi ueluti in vase quodam reseruatis nobisque applicatis, prouenit. In quo similiter triplex

In sacrificio missæ duplex valor, scilicet, ex opere operantis, & ex opere operato.

plex illud valoris genus est distinguere. Itaque in missæ sacrificio ultra nostrum actum cum suo triplici ualore, possumus etiam cōsiderare opera Christi, in quib. similiter triplex ille valor distinguitur, scilicet, meritum Christi, impetratio eiusdem, & satisfactio. Quæ opera tanquam illa, quæ sunt infinita in ratione meriti, & satisfactionis, & à quibus omnis nostra operatio valorem, uim, & efficaciā habet, actus nostros longe superant. Et sic est differentia, quod quamuis meritum nostrum nulli ualeat ex iustitia ad consequutionem gloriæ, vel ad augmentum gratiæ, ut diximus, nec similiter nostra impetratio prosit nobis, aut alijs de condigno, sed tantum de congruo: tamen meritum Christi, satisfactio, & impetratio, valent nobis de condigno, & ex iustitia, tam ad gloriæ consequutionem quam ad alia. Et ratio est: Nam cū Christus sit caput nostrū, quando eius merita nobis applicantur, ita valent ex iustitia, ac si essent merita nostra. Si enim Adæ peccatum, quia peccatum erat capitis, ex iustitia omnes eius posteros infecit, quantò magis gratia Christi (qui secundus est Adam) meritum, & satisfactio, omnes quotquot attingit, saluare, & reficere ex iustitia poterit, vt sit uerum, quod ubi abundauit delictum, superabundauit & gratia? Quare missæ sacrificium quatenus continet meritum Christi, tam primam gratiam & deletionem peccati, quam ipsam remissionem pœnæ operatur in nobis ex iustitia, & ex opere operato, sicut & reliqua sacramenta. Est etiam alia differentia meo iudicio, q qñ aliquis accipit eleemosynā pro missa, vel ipsa sua spōte promittit alicui eā dicere, uel pro se, vel pro suo defuncto, nō promittit valorē, qui est ex opere operantis, sed illum, qui est ex opere operato: vt bene docet Caietanus in quodl. de celebratione missę. q. 2. vers. ex his ergo. Meritum autem, & satisfactionem, quæ est ex deuotione offerentis, bene poterit liberè applicare sacerdos, vel sibi, vel alteri, cui placuerit. Cuius rei est manifestū signum, quod si quis in peccato mortali celebrat satisfacit dandi eleemosinam, ut omnes Doctores concedūt. Et tamen certum est, quod non applicat meritum & satisfactionē suo actui respondentem, quæ nulla est, sed solum meritum, & satisfactionem Christi. Ex quo obiter licet inferre, quod si quis petat missam de Spiritu sancto, uel de defunctis, vel de alio sancto, aut, quod apponatur collecta de beata Virgine, vel de salute, non tenebitur sacerdos ei acquiescere, nisi ob specialem illum laborem non debitum, eleemosynam augeat. Quod probo non solum ex eo, quod Sylnester verbo, missa. q. 8. & multi alij sentiunt, nullam missam esse defuncto, aut cuipiam alteri salubriorem, quā diei, quod infra examinabitur: Sed etiā ex eo, quod cum taxatur labor missæ, non cū his circunstantijs, sed simpliciter taxatur. Quare importunas has conditiones sacerdos non tenebitur admittere: Nisi sorte ipse eas promittat. Quia tunc ex vi promissionis, & vera citatis tenebitur sub veniali illas adimplere, sicut & quamcunque aliam promissionem, quæ nō adimpleta non damnificat proximum notabiliter. Sylnester loco citato videtur significare talem peccare mortaliter. Nam dicit, quod infideliter agit, & quòd non satisfacit. Sed hoc duntaxat verum esse puto, quando ob has conditiones, & similes, ut, quòd missa dicatur in hoc loco, vel in illo eleemosyna notabiliter augetur.

Celebrans pro stipendio quem ualorem promittat in missa.

Tertio est aduertendum, quod præter illum triplicem valorem ex opere offerentis ministri, & aliū triplicem ex opere oblati. Christi in sacrificio missæ existentem, est etiam alius triplex valor, ex fide & deuotione Ecclesiæ proueniens. Est enim Ecclesia, vt ex Canones constat, quæ etiam medio ministro sacrificium illud offert, & sic missa continet orationes & cæremonias quasdam publicas ex Ecclesiæ institutione ordinatas. Idemque est dicendum de horis canonicis, & de alijs orationibus ab Ecclesia compositis. Et quamuis Scotus quodl. 20. ar. 2. & Gabriel in 4. d. 1. & 4. & 45. vt refert Corduba lib. 1. quæstionarij, q. 3. statim in principio, appellent hūc valorem ex opere operato, quia inuenitur in hoc sacrificio vltra meritum operantis ministri, melius tamen erit dicere cum eodem Corduba, & cū Couarruuias in cap. alma mater. de sententia excommunicationis. p. 1. §. 5. nu. 6. quod illud meritū pertinet ad opus operantis, cum habeat efficaciam ex Ecclesiæ deuotione, vel fide. Alioquin horæ etiam canonicæ, & aliæ orationes publicę ab Ecclesia institutæ dicendæ essent habere effectum ex opere operato, cum vltra sacerdotis meritum, etiam habeant alium valorem ex Ecclesiæ merito, quod nul la ratione est dicendum. Eo vel maximè, quod cū, ut docet Corduba loco citato, omne illud dicatur meritum ex opere operantis, quod ratione boni motus, seu operis ipsius agentis, modo sit ipse ministrans, modo sit suscipiens, & modo propter meritum eius congrui, vel propter meritum condigni ipsi, vel alteri proueniat; & illud tantum dicatur meritum ex opere operato, quod virtute, aut ratione alicuius Sacramenti, vel sacrificij, tanquam instrumenti applicatiui passionis Christi, & applicati secundum Dei, & Ecclesiæ institutionem, prouenit, propter merita scilicet, Christi tantùm ibi applicata sic, vt meritum quod in missa ex deuotione, & fide Ecclesiæ offerentis inuenitur, non ad meritum ex opere operato, sed ad meritum ex operè operantis sit referendum.

In missę sacrificio possumus considerare aliū triplicē valorē ex parte Ecclesiæ.

Si quis autem quærat an missæ valor prout est ab Ecclesia sit maior semper quam prout est à ministro? Et vtrum ex in deuotione ministri minuatur ille valor, qui ex Ecclesiæ opere consurgit? Et tandem an possit sacerdos eum valorem, qui est ex Ecclesiæ, vel applicare, satisfaciatque debito dicendi missam offerendo solum meritum, quod est ex opere operato Christi?

1. difficultas. 2. difficultas. 3. difficultas.

Ad primam difficultatem respondeo, mea quidem sententia, quantumuis crescat ministri etiam sanctissimi deuotio, nunquam perueniet, aut æquabit Ecclesiæ valori. Nullus enim in particulari etiā sanctissimus dilectior, aut acceptabilior esse potest Deo in terra, quam sit tota eius Ecclesia sancta, immaculata, nec habens maculam, neque rugam, & contra cuius firmissimam fidem & charitatem inferorum portæ non prævalebunt. Præterquā, quod totum corpus multò maioris virtutis esset debet quam singulare membrum. Quare dicō, quod sicut Christi meritum est in infinitum maius quam Ecclesiæ, & ex hac parte prouenit, quod valor huius sacrificij non possit habere æqualem: ita etiam valor eiusdem prout est ab Ecclesia superat longè valorem ex deuotione optimi cuiusque sacerdotis prouenientem. Quod magno solatio esse debet ijs, qui missas dicere iubent, cum participes sint vltra Christi meritum, & satisfactionem, etiam tot sanctorū in Ecclesia existentium meriti & deuotionis, quod, vt statim dicemus, non impeditur ob malum ministrum.

Ad 1 difficultatem.

Ad secundā difficultatem Sylnester. verbo, missa. in principio, respondet, valorem, qui ex Ecclesiæ opere consurgit in sacrificio missæ, minui, vel augeri ex deuotione, & bonitate ministri maiori, uel minori.

Ad 2. difficultatem.

minori. Et ratio illius est: Nam minister est instru- A mentum Ecclesiæ. Certum est autem, quod instrumentum, quo aptius est, melius operatur. Et sic videtur dicendum, quod si minister est in gratia, vel habet maiorem deuotionem, missa ab ipsos dicta fructuosior erit, etiam quo ad orationes, & preces Ecclesiæ, quam quæ dicta fuerit à malo ministro. Sed si hæc ratio aliquid valeret pari modo sequeretur missam mali sacerdotis nullius penitus esse valoris, non solum quo ad valorem ab Ecclesia receptum, sed etiam quo ad sacrificium, & meritum Christi oblati; quod, tam Syluester, quam omnes alij Doctores tanquam erroneum, & valde periculosum condemnant. Quod sequatur probatur: Nā minister in sacrificio missæ etiam est instrumentū B Christi, sicut in alijs sacramentis. Quocirca melius dicendum existimo cum Angelo in Summa quod missa quo ad orationes & alia accidentalia ei annexa, melior est melioris, prout orationes illæ pendēt ab eo, vt à priuata persona, non autem quatenus dicuntur ab illo, vt à persona publica gerente vicē Ecclesiæ, quia, vt sic, à quocunque dicantur sunt æquè fructuosæ, & sicut & ipsum sacrificium. Et si quis curiosius interroget, quid si non, vt minister Ecclesiæ, sed, verbi gratia laicus horas Canonicas recitet, vel orationem Dominicam, nunquid, si in peccato mortali eas fundat, proderunt saltem illis, pro quibus oratio fit? Soto in 4.d.15.q.2.art. 1. putat, non prodesse, quia ex quo talis recitans non est C minister Ecclesiæ, non habent preces illæ aliā vim, quam si ab eo essent factæ. Sed longe melius Nauarro in Manu.cap.25.nu.111.& Couar.in c. Alma mater, p.1. existimant oppositum. Ex quo enim Ecclesia, eas orationes instituit, & à quolibet suo mēbro Deo offerri voluit, quicunque illas dicit orat nomine Ecclesiæ. Et ad rationē Syluestri respondeo, quod cum malus sacerdos tam respectu Christi, quam Ecclesiæ exerceat nudum ministerium, nō debebit eius malitia totaliter impedire, aut eius infirmitas, & indeuotio eneruare, siue Christi, siue Ecclesiæ meritum, aut valorem, imò neque quidquā omnino efficere: sicut nec malus famulus dans eleemosynam, ut instrumentum sui domini illius D merito obest, aut præiudicat.

Ad tertiam difficultatem respondeo, quod quoniam Ecclesia offert suum valorem pro communibus necessitatibus, scilicet, pro Papa, pro Rege, & pro omnibus fidelibus tam viuis, quam defunctis, non erit positum in potestate sacerdotis illum, cuicunque voluerit applicare, sicut nec meritum, aut satisfactionem audientium. Sed suæ facultatis solum erit, valorem Christi ex opere operato, & suū ex opere operantis, pro quacunque priuata persona ipse voluerit, offerre. Imò ad satisfaciendum debito dicendi missam pro aliquo, sat erit in solum meritū Christi illi applicet, ut diximus in tertio notabili.

Miss. & quolibet aliud opus bonum tripliciter potest alicui applicari.

Quarto est aduertendum, quod sacrificium mis- E sæ, & quolibet aliud opus bonum tripliciter potest alicui applicari, scilicet, generalissimè, specialissimè, & modo medio, seu specialiter, generalissimè applicatur illud, quod omnibus conuenit, & contingit vno è duobus modis, scilicet, vel ratione tantum vnionis gratiæ & charitatis, vel ratione generalis, seu habitualis intentionis applicantis. Primo modo valet omnibus in gratia & charitate existentibus, etiam si eis per intentionem nullo modo applicetur, quia ex natura rei bonum vnius membri naturaliter participatur à cęteris. Et hoc est quod credimus, quando dicimus sanctorum communionem, & quod voluit significare Propheta Psal.118. dicēs

Generalissimus modus applicandi.

Particeps ego sum omnium timentium te. Nec ab hac participatione pôt excludi, qui est in gratia, vel charitate: quia charitas facit societatem in Christo, & amicorum spiritualium bona omnia spiritualia communicabilia, eis esse communia: sicut & in beatitudine omnes, sibi inuicem communicant, atque participant gaudium. Secundo modo, scilicet, ratione generalis intentionis, saltem habitualis Ecclesiæ, aut viri iusti bonum opus facientis, valet, & prodest hoc sacrificium, sicut & oratio, toti Ecclesiæ, & omnibus fidelibus eius, non præcisis, etiam si sint peccatores in peccato mortali existentes. Quia, ut communiter dicūt Doctores cum Scoto quodl.20. art.2. ex charitate, qua iusti tenentur omnes diligere, & facto diligunt, intenduntque saltem virtualiter, ut bona sua prosint generaliter omnibus alijs membris, seu filiis Ecclesiæ, quib. & quo modo, sine alterius præiudicio illis prodesse possūt, fit, ut quando pro se, vel pro alio specialiter orant, etiam tunc generaliter pro omnibus orent & offerant sacrificium. Et ad hunc etiam sensum intelligitur articulus ille; Credo sanctorum communionem, ut optimè explicat nobilis quidam author Soto appellatus.li.3.de institutione Christiana.c.16. Si quis autem quærat, quæ bona seu fructus, hoc, vel illo modo generalissimo, communicentur fidelibus ex bonis operibus factis? respondeo ex mente Cordubæ, lib.1. quæstionarij. q.3. §. si quæratur, quòd sunt gaudium spirituale, dæmonum debilitatio, reseruatio à malis temporalibus, pluraque alia bona tam temporalia, quam spiritualia, quæ Deus hominibus cōfert ob bona opera ab amicis facta. Et ideò quanto sunt plures sancti, & plura bona opera in Ecclesia, tanto plura etiam beneficia nobis Deus largitur: ut cognoscatis, quantum utilitatis fidelibus resultet ex eo, quòd multi iusti in Ecclesia inueniantur. Quòd & significare voluisse videtur Deus Gen.18. quando Abraham postulanti, ne Sodomam subuerteret, promisit, quòd propter quinquaginta iustos, qui fuerint in ciuitate, vel propter quadraginta, vel propter decem, illam non deleret.

Specialissimè dicitur applicari missę sacrificium, vel quodlibet aliud opus bonum, inquantum solum prodest ipsi operanti disposito. Fructusque qui ex tali applicatione resultat est, quòd ipse offerens mereatur de condigno gloriam, & augmentum gratię adimplere, atque præceptum, & alia huiusmodi consequantur, quæ non nisi operanti ex natura operis, & ex lege diuina cōuenire, aut prodesse possunt.

Specialissimus modus applicādi.

Medio modo, seu specialiter, applicatur missæ sacrificium, vel opus bonum alteri ex intentione ipsius offerentis, vt communiter fieri solet. Potestque fieri ista specialis applicatio distinctè pro vno, aut pro multis in particulari, & etiam confuse pro illis multis, aut pro omnibus. Idque, vel ex æquo cuilibet eorum applicando, aut vni, vel aliquibus plus quam alij, vel alijs, prout placuerit applicanti. Quæ diuersa intentio applicantis, nisi actualis, vel virtualis fuerit, non plus valebit uni, quam alteri eorum, quibus sic specialiter ex æquo applicatur. Et quòd iste tertius modus applicationis distinguatur ab alijs duobus supra dictis, tam quo ad vim meritoriam; quam quo ad satisfactionem, probatur ex ritu Ecclesiæ, quæ missam, aut aliud suffragium specialiter instituit pro hoc, aut illo homine, pro salute, pro pace, aut pro alio bono obtinendo, &cæt. Quæ applicatio non est specialissima pro ipso solo operante, vt constat, neque generalissima, ex quo valet etiam peccatoribus, quibus non valeret, nisi eis specialiter applicaretur. Et sic est media seu specialis

Specialis modus applicandi.

cialis

cialis illis tantum proficiens, quibus applicatur. Alioqui frustra fierent speciales missarum, & orationum applicationes per Ecclesiam institutæ. Si quis autem quærat ad quos fructus valeat iste tertius specialis applicationis modus? respódeo, quòd ad omnes illos, quos ex meritò congrui homo sibi, & alijs promereri potest. Insuper, & ad satisfactionem pœnarum pro peccatis, si applicans intendat saltem virtualiter ad hunc fructum satisfactorium suum opus, vel sacrificium applicare. Nam iste modus non extenditur vltra intentionem specialiter applicantis. Et de isto solo tertio modo loquimur in præsenti, quando agimus de applicatione sacrificiorum, uel pro vno, vel pro multis. Nam duo priores sunt impertinentes ad hoc institutum, cum ille primus generalissimus naturaliter sequatur ex ipso sacrificio, & ex quocunque bono opere, nec pendeat ex applicatione offerentis. Et secundus, scilicet, specialissimus non possit alteri applicari, aut prodesse, nisi soli offerenti: alioqui plures dato argento pro missa, obtinerent, quòd sacerdos, vel alius pro ipsis præceptum impleret, gratiamque & gloriam etiam alijs negotijs implicati de condigno mererentur, quod est absurdissimum.

Opus vnius applicatũ alteri, valet ei, vel per viã satisfactionis, vel per viam meriti de cõgruo.

Vltimo est aduertendum, quòd per istum tertiũ modum applicationis proximè dictum potest bonum opus vnius alteri, cui applicatur valere dupliciter. Scilicet, per viam satisfactionis, hoc est, ad fructum satisfactionis pœnarum, si ipsum opus satisfactorium fuerit, & ad talem effectum specialiter applicetur. Et per viam meriti de congruo, de ea omnia, quæ vnus alteri de congruo mereri potest. Dico per uiam meriti de congruo. Nam regulariter nullus alteris de condigno aliquid meretur, nisi solus Christus, qui nobis de condigno meruit gratiã, & gloriam. Deus enim regulariter non statuit se infallibiliter acceptaturum bonum opus unius pro altero ad effectum omnem intentum ab ipso applicante; quod est necessarium ad meritum ad condigno: sed id reseruauit suo beneplacito liberali. Quare vna de conditionibus necessarijs ad infallibiliter aliquid impetrãdum à Deo est, quod oratio fiat pro ipso orante, vt ex mente D. Tho. docuimus in materia de oratione. De congruo autem amicorũ preces, & bona opera pro alijs facta audit & acceptat Deus. Non tamen ità, quod si non exaudiat, nec sua liberalitate vtatur, ex hoc dici possit; quòd facit iniustè, aut contra aliquam suam legem, uel promissionem: quia nulla reperitur generaliter lata quo ad hoc. Quamuis in aliquibus casibus specialib. lata inueniatur. Iob enim ca. 42. dixit Deus: Iob seruus meus orabit pro vobis. Faciem eius suscipiã, &c. & Gene. 22. Et in his oratio pro alijs facta erat meritoria, siue impetratoria de condigno, aut potius rõne promissionis, vt docet Adrianus quodl. 8.

His constitutis, operæpretium est, ut ad principalem difficultatem deuenientes, explicemus, utrum missæ sacrificium pro multis oblatum tãtum valeat unicuique, ac si pro eo solum offerretur? De qua re Corduba loco citato maxima verborum & argumentorum copia, quinque refert opiniones diuersas, quas nos breuitatis causa ad duas è regione contrarias reducemus.

Sententia Scoti & aliorum.

Prima est Scoti quodl. 20. partẽ tenentis negatiuam, quam etiam sequuntur D. Bonau. in 4. d. 45. art. 2. q. 3. Ricard. ar. 5. q. 2. Durand. q. 3. Paludanus. q. vlt. Adrianus quodl. 8. art. 2. quãuis omnes alij ab Scoto tantum loquantur de satisfactione, & non de merito. Gabriel super canonem lec. 27. litera S. dicit hanc esse communem opinionem, & penè omnium sententiam, quo ad pœnæ solutionem. Et vltra hoc ipse affirmat, quòd quo ad bonorum collationem etiam diminuitur meritum multorum participatione. Nam sacrificium missæ duos præcipuè habet effectus. Primus est pœnæ solutio, seu satisfactio. Secundus est malorum ablatio, & bonorum gratuitorum collatio, tam gratię gratum facientis, quam gratis datæ. Et respectu vtriusque opinatur Gabriel non tantum ualere missam pro pluribus oblatam, ac si pro vno tantũm diceretur. Eandem sententiam sequitur Nauarro in summa cap. 2. nu. 92. & 111. & in c. quando, de conse. d. 1. notabili. 1. nu. 77. & Soto de iustitia, & iure. lib. 9. q. 2. art. 2. conclusione. 2. & 3. Et loquuntur isti Doctores de valore, qui est in missa ex opere operato.

Valor missę ex opere operantis est minor pro multis, quam pro vno.

B Nam de illo, qui est ex opere operantis, siue ille sit ex motu boni ministri, uel Ecclesiæ, uel offerentiũ, certum est, quod minuitur ex consortio participantium, saltem quantum ad satisfactionem de condigno, & meritum de congruo. Nam cum quantitas illius satisfactionis, atque meriti, quæ obuenit ex opere operantis sit finita, sequitur, quod quo in plures fuerit diuisa, eo minor erit singulis. Dixit notanter, quantum ad satisfactionem & meritum. Nam quantum ad impetrationem non puto minui ualorem missæ, qui est ex opere operantis, sed potius augeri magis, sicut & augetur laus actus, cùm pro multis offertur quam cum offertur pro paucis. Et ratio huius discriminis est; Nam cum satisfactio de

Valor impetrationis nõ minuitur cũ pro multis offertur.

C iustitia habeat perfectam rationem debiti, & meritum congrui etiam habeat rationem debiti, quamuis imperfectam, & secundum quid (respicit enim omne meritum præmium ipsum, sicut sibi aliquo pacto debitũ) fit, vt cum offertur pro multis, talis satisfactio, & meritum minus debeatur vnicuiq; siue debitum sit ex iustitia, vt in satisfactione alteri applicata, siue secundum quid, & ex quadam congruẽtia, ut contingit in eo, quod unus alteri meretur. At uerò impetratio non respicit præmium, aut meritũ aliquo modo, sed meram eius, quem oramus liberalitaté. Et hinc fit, quod ex eo, quod plures in oratione ad Deũ fusa, apponamus, nihil illius minuatur, sicut nec eius liberalitas, quæ illimitata est, impeditur, aut minuitur. Vt contingit in creaturis: quæ

D quia dum pro multis orantur, minus habent quod dent, nolũt, sæpius, & pro multis rogari ob limitatã eatum uirtutem. Cæterum Deus cuius uirtus, & liberalitas non minuitur dando, nec recusat, quod multa, nec pro multis à se petantur, sed placet sibi, & sic cum oramus pro multis magis ẽ accepta oratio, & maiori efficacię quam cum oramus pro vno. Eo uel maximè, quòd cum non sit aliquid diuidendum inter eos, pro quibus rogatur, ut in satisfactione & merito, idem prorsus erit orare pro multis, ac si iterum atque iterum oraretur pro vnoquoque per se. Quid enim quo ad Deum attinet, an pro viginti roges una oratione, aut pro vno vna, & deinde

E pro duobus cum uirtualiter oratio pro multis fusa sit multæ orationes? Gabriel super canonem lect. 27. sub litera L. etiam dicit, quod minuitur ualor operis, quo ad impetrationem ex eo, quod pro multis fit. Sed proculdubio hæc sententia est falsa propter rationem iam dictam.

1. arg. pro sententia Scoti.

Argumenta autem, quibus Scotus atque alij suã sententiam probãt, sunt tria pręcipua. Primum est; Virtus finita tam satisfactoria, quam meritoria diuisa per applicationem ex æquo in plures est minor in singulis, quã si vni tm̃, aut paucioribus tota applicaretur: sed virtus satisfactoria & meritoria missę, & cuiuslibet boni operis, ẽt ex opere operato, est finita, quoad suum fructum, vel effectum: ergo est minor

nor in singulis. Consequentia cum maiori est nota A & minor probatur dupliciter. Primò: Quia uirtus sacrificij prædicti non attenditur solum ex quantitate rei oblatę, id est, Christi & meritorum eius, quę ibi offeruntur, sed etiam & potius ex quantitate, & virtute offerentis immediati, iuxta illud Diui Gregorij homil. super Lucam vigesimaprima. Non quā tum, sed ex quanto in eius sacrificio offeratur pensat Deus. Secundò: Quia sacrificium missæ, uel oblatio duo ex sua natura important, scilicet, rem oblatā, & actionem offerentis. Sacrificium enim missæ est oblatio rei sacræ, id est Christi sub sacramento, & meritorum eius. Vnde corpus Christi in pyxide reseruatum non dicetur sacrificium, quamuis sit sacramentum. Constat autem actionem offerentis esse finitam. B Quando Christus in cruce se obtulit, tūc erat sacrificium infinitum, quia offerens erat infinitè gratus, & acceptus Deo; & cōsequenter eius oblatio erat infiniti valoris, At verò, modo non dicitur Christus immediatè offerre nisi improprie, inquantum scilicet, ipse iussit nobis offerre. Propter quod dicebat D. Paulus: Christus semel seipsum obtulit. Et ad Hebræos 9. Introiuit semel in sancta æterna redemptione inuenta. Et D. Petrus 1. sua can. c. 3. Christus semel pro peccatis nostris mortuus ē. Si ergo sacrificium à sacerdote oblatum, est finitū in valore, quantò pluribus fuerit applicatum, tantò minus continget vnicuique. Hanc rationem prosequuntur late Corduba, q. 3. in probatione secundæ opinionis circa dubium principale, & Gabriel C super cano. lec. 27. sub litera K.

2. arg. Secundo principaliter sic argumentor: Nisi virtus prædicta missæ finita esset, & nisi diuisa in plures minueretur in singulis, sequeretur, quòd per vnicam missam posset quis mereri primam gratiā, & alia bona, & satisfacere pro quotcunque peccatoribus, & peccatis, etiam animarum purgatorij, pro quibus voluerit illam applicare, ac si pro vno tantum illam offerret. Consequens autem est falsum, tum, quia contra communem sensum, & ritū Ecclesiæ instituentis multas missas, & multa suffragia etiam pro vno defuncto, & pro boni alicuius impetratione: tum etiam quia sicut in amicitia humana videmus, quòd amicus per suam supplicationem, vel obsequium meretur maius bonū vni, vel D paucis, quam multis, idque secundum legem amicitiæ: ita videtur dicendum apud Deum, quia iustitia humana exemplificatur à diuina: ergo & illud ex quo sequitur. Probo sequelam: Nam cum omnis pœna viuorum, & mortuorum sit finita, si virtus missæ esset infinita, pro omnibus satisfaceret & mereretur.

3. arg. Tertiò, argumentatur Soto in hunc modum: infinitus valor satisfactionis Christi solum æstimatur quantum ad sufficientiam, nam quantum ad efficaciam non operatur, nisi finitè per sacramenta, ideòque singulis, etsi instrumenta eiusdem passionis existant, non nisi sub gradu finito, & ad certam mensuram tribuit esse causas gratiæ; ex opere E operato, vt est videre in baptismo, & in cæteris: idēque contingit in sacramento Eucharistiæ, quod quamuis corpus & sanguinem veraciter continet, non nisi limitatum gratiæ modum ex sua institutione confert: ergo sicut Eucharistia, quatenus sacramentum, non confert gratiam ex opere operato, nisi limitatè, sicut & cætera sacramenta: ita etiā quatenus sacrificium ex ipso opere operato, hoc est, ex ipsa ratione institutionis Christi, qui non disposuit per instrumenta suæ passionis operari nisi finitè, non erit ad satisfaciendum infiniti valoris

A sed finiti: atque adeo oblatum pro pluribus non tm̄ proderit singulis ac si pro vno tm̄ offerretur.

Sententia Caietani & aliorum. Contrariam tamen sententiam tenet Caietanus tomo tertio opusculorum, quæstione secunda, de celebratione missarum. Syluester verbo, missa. 1. q. nona, Angelus eodem verbo. q. 52. Canus de locis Theologicis lib. 12. c. 13. ad 10. argumentum. Diuus Thom. 3. part. q. 79. art. 5. cum Caietano ibidem. & in 4. dist. 45. art. 4. ad vltimum. Corduba, quæstione citata in quinta opinione, conclusione 3. & pro eadem citat Sotum in. 4. d. 13. q. 2. art. 10. Sed profectò vix Soti mens percipitur in locis citatis, vbi modo hanc, modo illam sententiā videtur amplecti, quāuis semper magis in primam declinet. Qui omnes B Doctores vnanimiter dicunt, fructum meritorium & satisfactorium sacramenti, & sacrificij missæ valere tantum ex condigno singulis (cū p̄ multis offertur) ac si vni tantum applicaretur. Quæ sententia mihi semper visa est verior atque probabilior.

Sententia authoris. Et probatur: virtus missæ ex opere operato in se & absolute sumpta est indeterminata, & infinita syncategorematicè, vel extensiuè, quāuis categorematicè sit finita, ita quod non applicatur, nec applicari potest tot hominibus & in tanto gradu, quin pluribus, & in maiori gradu applicari, & valere possit: ergo nihil prædicti fructus detrahitur vni ex consortio aliorum. Consequētia est nota: Quia alioqui 1. Ratio. nullo modo esset infinita, & indeterminata prædicta virtus, vt constat. Antecedens autem proba- C tur: Res oblata in hoc sacrificio est Christus passus ibi repræsentatus, & eius merita infinita ibi applicata: ergo illius oblationis, & sacrificij virtus est prædicto modo infinita. Et si negetur hæc consequentia, sicut & negatur à Scoto loco superius citato dicendo, quod virtus sacrificij non ex quantitate rei oblatæ, sed offerentis immediati, puta, sacerdotis, vel Ecclesiæ attendenda est; & sic cum hæc sit finita, totius sacrificij virtus dicetur finita. Contra hoc sic argumentor, & probo, quod licet id sit verum quoad virtutem sacrificij ex opere operantis, non tamen quo ad eius virtutem ex opere operato, de qua nostra sentētia procedit. Primo: Quia, si ita esset, quod hæc virtus mensuraretur secundū D deuotionem offerētis immediati, sequeretur, quod missa sacerdotis in mortali peccato celebrantis, aut quando pauciores iusti essent in Ecclesia non æque prodesset ex opere operato Petro, pro quo celebratur, sicut missa in statu gratiæ, aut quando plures iusti essent in Ecclesia, celebrantes: hoc autem est contra communem sensum Ecclesiæ, & contra Diuum Augustinum, de cons. distinctione secunda, in capit. vtrum. dicentem: Nihil à bono maius, nihil à malo minus offertur. Secundò: Virtus sacramentorum ex opere operato non pendet ex deuotione, virtute, seu dignitate ministri, vel Ecclesiæ, sed ex meritis Christi ibi applicatis ex illius institutione: ergo idem etiam est dicendum de virtute sacrificij missæ, quatenus tale est. Probo consequentiam: Nā E utrobique est uirtus ex opere operato ex eadē causa prouenienes, & vtrobique est instrumentum passionis Christi, & meritorum eius applicatiuum, ex ipsius Christi institutione, ut docet D. Thom. in 4. dist. 45. q. 2. art. primo & secundo, & tertia parte, quęstione septuagesima nona. Quare licet requiratur intentio secundum ritum Ecclesiæ applicatiua huius sacrificij, non tamen ex ea, uel ipsius offerentis, vel Ecclesiæ deuotione, uel dignitate prouenięt uirtus ex opere operato ipsius, vt est sacrificium. Sicut nec prouenit virtus ipsius, vt est sacramentum nisi ex meritis tantum Christi ibi secundum ritum

Ecclesiæ legitimè applicatis ex Christi institutione. Eo vel maximè, quod si rem attentius considerare velimus, non excludimus actum offerentis à virtute infinita huius sacrificij. Sed, sicut damus rem oblatã infinitam: ita & oblationẽ, quę essentialiter, & directè fit sacrificium. Demus de ratione sacrificij esse non solum rem oblatam cum intentione offerentis, sed etiam deuotionem, seu actionem ipsius offerentis, vt Doctores contrariæ sententiæ volunt: & adhuc ex hoc nihil sequitur contra nos. Christus enim (vt constat) seipsum obtulit Patri factus pro nobis hostia, & offerens. Et sic qui illum ipsum Christum mortuum in cruce offert, sanè non modò rem oblatam à Christo, hoc est, vitam Dei infiniti valoris, sed etiam oblationem & deuotionem, eiusdem Christi offert. Quare licet sacrificium sacerdotis, vel Ecclesiæ, id est, oblatio facta, vt emanans à sacerdote, & Ecclesia infinita non sit; tamen sacrificium, hoc est, oblatio seu deuotio Christi, quę à sacerdote offertur (licet oblatione finita à se elicita) infinita est. Et sic non solum damus sacrificium infinitum pro re oblata; sed etiam pro actu offerendi, vt cum omni proprietate dici possit, sacrificium

Obiectio à sacerdote oblatum esse infinitum. Et si quis obijciat ex hoc sequi nullum esse discrimen inter sacrificium, quod nos quotidie offerimus incruentum, & illud, quod Christus semel in cruce obtulit, vt ob-

Respõsio. latio est; respondeo negando sequelam. Nam actus, quo nos offerimus, est finitus, licet res à nobis oblata sit infinita, siue rem oblatam appelles ipsam Christi substantiam, siue ipsam oblationem, & actum infinitum, quo se patri obtulit. At verò actus quo se Christus obtulit, erat simpliciter infinitus, & infinitè acceptus Deo. Et ratio discriminis est: Nam nos offerimus ipsum Christum agnum immaculatum, atque etiam offerimus ipsam eius oblationem, seu sacrificium, cum tamen Christus nullius alterius sacrificium obtulerit, imò neque suam oblationem actu distincto obtulit, sed seipsum offerens oblationem fecit, non in actu signato, vt dicitur, sed in actu exercito. Non actu veluti reflexo, vt nos, qui eiusdem actu habemus pro obiecto cum offerimus, sed actu directo, eodẽ, scilicet, quo seipsum obtulit, & non distincto. Itaq; immediatum obiectum suæ oblatione fuit non oblatio alterius, vel sua, sed ipsemet agnus Dei. Cum tamen nostræ oblationis finitæ immediatus terminus sit non solum ipse Christus, sed etiam oblatio & actio qua seipsum obtulit. Et sic oblatio personalis Christi erat simpliciter infinita quo ad acceptationem, quia erat oblatio Dei. At verò nostra, quæ est ex nobis, est quidem finita, quamuis eadem nostra, hoc est terminus nostræ, quæ est oblatio Christi, infinita sit. Cum ergo non solum rem oblatam, verùm etiam oblationem infinitam offerat sacerdos: dici non poterit, valorem missæ, & eius effectum esse finitum, sed esse maiorem, & maiorem syncategorematicè, iuxta maius & maius vas deuotionis, quo ille valor infinitus exhauritur. Nam quemadmodum uis, & potentia causæ uniuersalis est generalis, & indeterminata, determinatur autem per causas particulares, & inferiores, siue ministrantes, non aliter, ac virtus solis per ignem generat ignem, & per hominem, hominem; & Imperatoris auctoritas, ac potestas alia facit per prætores, alia per consules, alia per duces; ita etiam virtus passionis Christi illimitata cum sit secundum se, & infinita, alia facit per unum sacramentum, alia per aliud, alia per huius orationis deuotionem, & fidem, alia per illius. De-

Arrag. de Iustitia & Iure.

A terminatur verò effectus huius sacrificij in hoc, aut illo homine per deuotionem eius, pro quo offertur, & cui à sacerdote applicatur. Itaque ad determinatum hunc effectum immensæ virtutis illius hostiæ concurrit intentio sacerdotis huic applicantis, & eius, cui applicatur deuotio. Intentio quidem ministri applicando virtutem sacrificij, vel sacramenti. Deuotio autem, uel dispositio suscipientis, quantificando eius uirtutem, uel effectum. Quod vtrumque in canone missæ significatur. Nã intentio ministri applicãtis exprimitur in eo, quod dicitur: Quæ tibi offerimus pro Ecclesia sancta tua, &c. Et infra: Memento Domine famulorum famularumque tuarum. Actus verò deuotionis

B quantificantis fructum sacramenti, quando subiungitur: Quorum fides tibi cognita est, & nota deuotio, pro quibus tibi offerimus, uel qui tibi offerunt, &c. Sicut ergo vnius deuotio alteri non præiudicat illam minuendo: ita nec fructus ex infinito sacrificio oblato minui poterit ex multorum participatione; atque adeò oblatum pro pluribus tantum proderit singulis, ac si pro unoquoque illorum offerretur. Et hæc est præcipua ratio huius sententiæ. Quæ & secundo principaliter probatur 2. Ratio. hoc modo: In alijs sacramentis est uirtus ex opere operato infinita syncategorematicè, uel extensiuè in se absolutè considerata ante applicationem, huic, uel illi factam, & est dicere, quod est uirtus in-

C finita, quo ad sufficientiam: ita, scilicet, quod, quãuis eorum virtus non sit infinita categorematicè, uel intensiuè, sed finita, non tamen sic est determinata, siue taxata à Deo ad tot homines, siue gradus gratiæ, uel fructus, quod non ad alios, nec ad plures homines, & gradus extendi possit. Potest enim extendi in infinitum, & non tot, quin pluribus, & in maiori gradu secũdum cuiusque suscipientis maiorem dispositionem, valere & prodesse, quamuis non, nisi in quantitate finita, & determinata à quo cumque suscipiatur: ergo idem etiam erit dicendum de sacramento Eucharistiæ, & de sacrificio missæ, scilicet, quod est ueluti quędam causa uniuersalis de se indeterminata ad tantum, vel tantum effectum,

D & determinatur à causa particulari, puta, a deuotione, uel dispositione suscipientis ad hunc, uel illum maiorem, sine alterius detrimento: & sic, quod pro pluribus oblatum non minus proderit singulis, quam si pro vno tantum offerretur. Scio multos Doctores communiter dicere, hoc sacrificium, & reliqua sacramenta ex institutione diuina ex opere operato habere certum, atque taxatum gradum virtutis suæ, qui applicatur huic, uel illi & ultra quem non potest ipsi, uel alteri amplius applicari. Sed hęc sententia est apertè falsa, ut docet Caietanus in quodlibeto iam citato. Vbi non tollit virtutem huius sacrificij, vt illi Soto falsò adscribit; sed ponit eam nõ taxatam in se, sed secundum dispositionem susci-

E pientis. Quod est dicere, quod est infinitum syncategorematicè, hoc est, ita sufficiens ex se, ut non tot quin pluribus, & in maiori gradu secundum cuiusque dispositionem applicari, & participari possit, vt dictum est. Si autem consideretur hoc sacrificium, ut iã applicatũ huic, uel illi: sic eius effectus ex opere operato, est finitus, & determinatus secundum quantitatẽ & dispositionẽ participantiũ. Et si quis Obiectio contra istã rationem obijciat, quod si ea aliquid valeret, ex illa sequeretur, missam dictam pro paruulo habere ualorẽ infinitũ, cum non sit deuotio, ex qua terminetur, & similis difficultas uidetur esse de missa celebrata pro defuncto, quãdo ipse de hoc nihil ordinauit,

dinauit, sed alius sua sponte illam pro eo dicit. Et vt magis vrgeat ratio, ponamus sacerdotem, qui talem missam celebrat, esse in peccato mortali, vt nulla sit deuotio, ex qua terminum possit suscipere.

Respõsio. Respondeo primò, esse omnino per accidens, quod nulla sit dispositio ex parte eius, qui missam dicit, & illius, pro quo dicitur, & eius ad cuius instantiam celebratur: atque adeò tunc dicendum erit, vel, quod missa nullum habet effectum, quia passum est omnino indispositum, vel, si habet in eo casu metaphysico, & raro solus Deus taxat fructum, quem si haberet motum liberi arbitrij, quo magis, vel minus moueretur in Deum suscipiens, nullo modo taxaret, quin potius quantum est ex parte sacrificij, quod est veluti causa, & instrumentum vniuersale, illimitata virtus ex illo exiret. Vel dico secundo, quod ex deuotione Ecclesiæ limitatur effectus in eo casu, quod qualiter fiat soli Deo est notum; quia est rarum, & præter legem. Estque huius rei accommodatissimum exemplum in baptismo. In quo videmus, quod limitatur eius effectus in paruulo, & in dormiente nullam omnino dispositionem habente, ex intentione Ecclesiæ, quæ deficere nunquam potest: vel ex Dei voluntate, quæ prędeterminauit talem effectum taxare. Ità respondet Syluester soluens hoc idem argumentum verbo missa. 1. quæst. 9. versiculo, sed circa prędicta.

3 Ratio. Tertio principaliter probatur nostra sententia ex canone missæ. Vbi non solum generaliter pro Ecclesia, pro principibus Christianis, sed etiam specialiter pro ijs, qui in memento cogitantur, & pro omnibus circumstantibus docemur sacrificium illud offerre, & applicare. Idque ex opere operato, non solum quantum ad vim impetratoriã, seu orationem Ecclesiæ; sed etiam quantum ad vim meritoriam & satisfactoriam. Dicitur enim: Pro quibus tibi offerimus vel qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis: pro redemptione animarum suarum, hoc est, pro satisfactione animarum suarum. Accipitur enim ibi, rędemptio, pro satisfactione. Qua ratione Christus dicitur nos redemisse, hoc est, satis fecisse pro nostris peccatis: sed constat non esse determinatum numerum cogitãdorum in memento, nec circunstantium: ergo sentit Ecclesia ex opere operato nihil detrahi vni ex consortio aliorum de fructibus prędictis. Probo consequentiam: Alioqui quilibet, & maximè faciens missam per se celebrari, iustè posset quemlibet alium circunstantem, aut superuenientem ab ea repellere, & prohibere, ne alij in memento cum ipso memorarentur, ne ex eorum consortio missę prædictus fructus sibi minueretur. Hæc ratio est efficacissima, quam & soluere nititur magister Soto. Sed actum agit.

Restat nunc respondere ad argumenta facta pro prima opinione. *Ad 1. arg. pro sententia Scoti.* Vnde ad primum concessa maiori, nego minorem. Et ad primam probationem dico, falsum esse, quòd virtus sacrificij missæ, non solum attenditur, ex quantitate rei oblatæ, hoc est, Christi, & meritorum eius, quæ ibi offeruntur, sed etiam & potius ex quantitate, & virtute immediati offerentis. Iam enim supra ostendimus, quòd quamuis ad determinatum hunc effectum immensæ virtutis sacrificij altaris simul concurrant intentio sacerdotis, huic applicantis, & deuotio eius cui applicatur, tamen intentio sacerdotis solum concurrit applicando virtutem sacrificij, vel sacramenti, & intentio illius, cui applicatur est, quæ quantificat effectum talis virtutis. Nec obstat illud quod adducitur ex Diuo Gregorio: Non quantum, sed ex quanto in eius sacrificio offeratur Deus pensat. Loquitur enim ibi de virtute proueniente ex opere operantis; ad quam quidem non solum quantitas rei oblatæ, sed etiam bonitas operantis cum omnibus suis circunstantijs consideratur à Deo, vt docet Diuus Thom. tertia parte, quæstione 79. articulo quinto. Imò ad prædictam virtutem, & bonitatem ex opere operantis, magis offerentis deuotionem, quam quãtitatem rei oblatæ respicit Deus, vt ex verbis ipsius Diuui Gregor. colligere licet. Ad secundam probationem eiusdem minoris ex dictis in prima ratione pro nostra sententia patet solutio. Ibi enim ostendimus, qualiter dici possit, quod res oblata, & oblatio, sit infinita in sacrificio missę: quãuis ipsa actio sacerdotis finita sit.

Ad 2. arg. Ad secundum argumentum respondetur, concedendo sequelã ad hunc sensum, q̃ vna missa ex opere operato põt prodesse multis, & innumeris hominibus, & animabus purgatorij, quo ad utramque uim, scilicet, meritoriam, & satisfactoriam secundum cuiusque dispositionem duntaxat: si omnibus eis specialiter applicetur per sacerdotem. nec vni detrahitur ex consortio aliorum, quia quilibet recipit secundum suam dispositionem, ac si pro eo solum celebraretur, quod non habet locum in uirtute ex opere operantis tantum, quia est finita, ut ex supra dictis constat. Et de hac procedit secunda probatio minoris desumpta ex similitudine amicitiæ humanæ. Ad alteram, quæ desumitur ex ritu Ecclesiæ, cui nostra sententia aduersari dicitur, respondeo, id esse falsum: Nam ideo Ecclesia, & quidem rectè, multas missas specialiter pro vno viuo, vel defuncto ad prædictos effectus celebrari instituit; vt qui nõ est dispositus, nisi ad participandum vnum, vel duos gradus prædictorum fructuum vnius missæ, iam ex alterius missæ celebratione alios duos participans maiorem fructum ex pluribus, quam ex una missa recipiat. Eo uel maximè, quod sæpè sępius offeruntur missę ad Deum, vt per modum impetrationis aliqua bona, siue temporalia, siue spiritualia ab eo obtineamus. Et cùm hæc non nitatur in aliqua iustitia, aut debito, sed in sola liberalitate, & misericordia donantis, poterit contingere, vt non ad primã orationem, nec ad secundã, sed ad quartã, vel ad quintã nostris Deus annuat uotis. Et sic non frustra multiplicãtur sacrificia, sicut nec frustra, sed maxima cũ vtilitate, in orõne psistimus.

Ad 3. arg. Ad tertium argumentum ex secunda ratione patet solutio. Ibi enim diximus, quod quamuis virtus sacramentorum ex opere operato in se & absolutè considerata ante applicationem huic, uel illi factam, sit infinita syncategorematicè, hoc est, infinita, quo ad sufficientiam, categorematice. tamen, & quo ad efficaciam, est finita, quia non nisi in quantitate finita, & determinata, iuxta propriam dispositionem ab vnoquoque suscipitur. Et idem habet Eucharistia tam, inquantum sacrificiũ, quam inquantum sacramentum. Et si hoc voluit dicere Soto in suo argumento, verum dixit. Nihil tamen ex eo sequitur contra nostram conclusionem. Si autem quando dixit, quod infinitus valor satisfactionis Christi non operatur, nisi finitè per sacramenta, & ideò singulis, non nisi sub gradu finito, & ad certam mensuram, tribuit esse causas gratię, vult significare (vt significare videtur) quod hoc sacrificium, & reliqua sacramenta ex institutione diuina ex opere operato habent certum, atque taxatum gradum virtutis suæ, qui applicatur huic uel alteri, & ultra quem ipsi, aut alteri am-

phus

plius applicari non potest, assumptum ab ipso in argumento est falsum, ut ex mente Caietani diximus in eadem ratione. Sed potius est dicendum, quod quemadmodum passio Christi omni generi humano profuit quantum ad sufficientiam, quantum ad efficaciam autem non nisi solis credentibus, & iuxta quantitatem fidei vniuscuiusque: ita etiam vna & eadem hostia, sufficeret pro omnium hominum satisfactione: sed efficaciter solum prodest ijs, quibus applicatur iuxta fidei, & deuotionis mensuram. Quod & egregiè significauit D.Thom.3.par. quæst. 79.articulo quinto. Vbi in hunc modum dicit: Eucharistia inquantum est sacrificium, habet vim satisfactiuam, sed in satisfactione magis attenditur affectus offerentis, quam quantitas oblationis. Vnde, & Dominus dicit Lucæ 21. de vidua, quæ obtulit duo æra, quòd plus omnibus misit. Quamuis ergo hæc oblatio ex sui quantitate sufficiat ad satisfaciendum pro omni pœna, tamen fit satisfactoria illis, pro quibus offertur, uel etiam offerentibus, secundum quantitatem suæ deuotionis, & non pro tota pœna. Hæc Diuus Thomas. Et in solutione ad tertium quod per hoc sacrificium, inquit, tollatur pars pœnæ, & non tota pœna, non contingit ex defectu virtutis sacrificij, sed ex defectu deuotionis humanæ. Et articulo 7. ad secundum. Illis, ait, pro quibus offertur, prodest plus, aut minus, secundum rationem deuotionis eorum. Gabriel super canon. lect. 17. citat pro sua sententia Diuum Thomam in 4. distinctione 45 quæstione vnica, quæstiuncula 2. dicentem, quod magis valet suffragium alicui, quod pro eo singulariter fit, quam quod fit pro eo communiter, & pro multis alijs. Sic enim effectus suffragij diuiditur ex diuina iustitia inter eos, pro quibus fit. Immeritò tamen: Nam hæc uerba Diu. Tho. quæ habentur quæst. 2. illius distinctionis, art. 4. quæstiuncula 2. in corpore, non sunt ad propositum cum ibi D.Tho. loquatur de suffragijs, & orationibus in communi, non autem specialiter de hoc suffragio, de quo in locis citatis apertè sensit ex sese non esse limitatum. Vel, si loquebatur etiam de sacrificio missæ, posteà factus doctior mutauit sententiam in 3. par.

Quæstio.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, an hæc deuotio, secundum quam virtus huius sacrificij quantificatur, sit tantum eius, pro quo sacrificium fit; vel potius etiam sit sacerdotis applicantis, & exequentis sacrificium, & illorum, ad quorum instantiam missa celebratur: & denique omnium astantium, & offerentium?

Responsio.

Ad cuius explicationem dico breuiter primò, quod valor missæ præcipue quantificatur ex deuotione illius, pro quo specialiter offertur. Id enim est, ad quod directè ordinatur sacrificium, vt sacrificiũ est, scilicet, vt is, pro quo offertur, expietur à pœna: sicut & sacramentum, vt sacramentum respicit directè suscipientem, ad expiandum illum à culpa, & ad conferendum ei gratiam. Quod & significare voluisse videtur Christus, quando dixit: Hic est calix sanguinis mei, qui pro vobis effundetur. Quare in veteri lege omnia ferè sacrificia ordinabantur, nõ tam ad offerentes, quam ad illos, pro quibus offerebantur. Dico secundò, quòd etiam quantificatur ex deuotione offerentis, non solum quando pro se offert missam; quia tunc habet rationem eius, pro quo offertur, sed etiam, vt offerens est. Quod est intelligendum, dummodo habeat deuotionem. Nam, si solum habet intentionem, vt si sit malus sacerdos, in peccato mortali existens, nulla portio sibi respondebit. Itaque si sacerdos immediatè offerens aliquã habet deuotionem, credi debet fructum etiam sibi

A correspondere ex sacrificio, iuxta quantitatem talis deuotionis, quem applicare poterit, cui uoluerit. Ita docet D.Thom. 3. par. quęst. 79. artic. 5. Vbi dicit de Eucharistia, ut est sacrificium, quod fit satisfactoria illis, pro quibus offertur, vel etiam offerentibus secundum quantitatem suæ deuotionis. Et colligitur ex uerbis Christi apud Matth. cap. 26. & apud Luc. cap. 22. dicentis: Qui pro uobis, scilicet, sumentibus, & pro multis, scilicet alijs, effundetur in remissionẽ peccatorum. Et Ecclesia in canone dicit: Pro quibus tibi offerimus, uel qui tibi offerunt pro se suisq; omnibus, &c. Imò cum non solum sacerdos, qui celebrat, sed etiam omnes astantes, atque etiam illi, ad quorum instantiam dicitur missa, sint aliquo modo

Fructus missę & sacramentorum augetur ex deuotione ministri.

B offerentes, quamuis mediatè, iuxta quantitatem similiter deuotionis illorum, quãtificabitur ualor huius sacrificij: Omnes enim isti sunt, qui ex opere operato, aliquem fructum quamuis inæqualem ex eo percipiunt, secundum deuotionem vniuscuiusque, vt communiter dicunt Doctores. Ex quo colligitur, qua ratione verum sit quod dicunt Gabriel, & alij relati à Corduba quæstione supra citata, nempe, qd uirtus seu ualor ex opere operato huius sacrificij, & aliorum sacramentorum crescit, vel minuitur ex deuotione ministri, uel Ecclesiæ. Quod etiam docet Soto libro 9. de Iustitia q. 2. art. 2. de hoc sacrificio, licèt non de alijs sacramentis. Quia, scilicet, ut dictũ est, quantificatur virtus sacrificij & sacramenti

C ex quantitate fidei, & affectus, tam suscipientis, quam offerentis, ut D.Tho. sæpe dicit. Nolo significare, quod quando pro aliquo celebratur missa, vel quando alicui confertur sacramentum, ex deuotione offerentis, uel ministri, accrescit ei, pro quo missa dicitur, vel illi, qui suscipit sacramentum, aliquis valor ex opere operato, ultra illum, qui respondet propriæ dispositioni, uel deuotioni. Nã hoc est falsum, & contra rationem, cùm nulla forma recipiatur, nisi in subiecto disposito, & secundum quantitatem propriæ dispositionis. Sed quod uolo dicere est, quod ex ipso sacrificio missæ, atque etiam ex sacramento, quod confertur ex opere operato consurgit aliquis fructus, uel ualor pro ipso offerente, uel mi-

D nistrante proportionatus propriæ deuotioni, & sic fructus huius sacrificij, & aliorum sacramentorum, dicitur crescere, uel minui ex deuotione ministri, vel Ecclesiæ.

Sed quoniam diximus fructum sacrificij missæ, ex opere operato correspõdere tam deuotioni eius, pro quo missa dicitur, quam ipsius offerẽtis, & aliorum, qui intersunt, vel instant, ut missa celebretur, inæqualiter tamen, operæpretium erit, ut explicemus modum, atque ordinem, quo est intelligenda ista diuersitas, & inæqualitas participationis. Nauarrus in Manual. cap. 25. numero 111. versic. arbitror autem. in quinque portiones diuidit valorem cuiusque missę. Primam portionem dicit deputari

Dubium. Sententia Nauarri.

E cuicunque ex eo solum, quod est orthodoxus. Secundam, ex eo, quod est circunstans. Tertiam, toti Ecclesiæ, & specialiter nominatis in canone, nempe, Papæ, Regi, &c. Et has tres dicit esse stabiles, nec minui ex maiori copia participantium, nec crescere ob minorem: quamuis non dicit ipse esse æquales. Quartam portionem confert sacrificanti. Quintam ijs, pro quibus sacrificium fit, uel qui pitantiam porrigunt. Et has dicit crescere, uel decrescere iuxta maiorem, vel minorem numerum participantium, esseq; maiores, quã sunt tres priores. Et huius diuersitatis totiusq; doctrinę à se traditæ nullam aliam rationẽ assignat, nisi quod tribus prioribus dicit dari fructum, vt singulis, duobus autem posterioribus, vt

diuersis. Huius autem suæ rationis rationem desumendam esse affirmat, ex quadam vnitate, quam habēt missans, & voluntariè nominati ab eo, & ex quadam vnitate, quam habent facientes eam fieri, cum ijs, pro quibus faciunt fieri. Hæc Nauarrus.

Impugnatur Nauarrus.

Sed eius sententia præterquam quod est omnino inintelligibilis, continet etiam multa falsa. Nam primò falsum est dicere, quod quilibet ex eo solum, quod est orthodoxus habet certam portionem satisfactionis ex opere operato ex quacunq; missa pro ueniente m. Cùm possit contingere quod sit in peccato mortali; & tunc nihil ex opere operato habebit ex iustitia conducens satisfactionem. Sicut nec indulgentiæ valent existenti in peccato mortali. Et si dicamus ipsum loqui de congruo, & non de condigno, præterquam quod dicere poterimus, quod eadem ratione valet ad primam gratiam obtinendam, adhuc sententia est falsa. Nam sic sequeretur, quòd nullus esset in Ecclesia in peccato mortali, etiam si vna tantum missa in illa celebraretur. Si quidem eo ipso, quod quisque est fidelis mereretur de cógruo per illam primā gratiā, & partem satisfactionis. Et quod de congruo quis meretur dari solet à Deo, licet non ex lege, aut iustitia. Prætereà est etiam falsum quod dicit de tertia portione respondenti toti Ecclesiæ. Nam cum tota Ecclesia ex fide solum tali dicatur, similiter cuicunque fideli, adhuc in peccato mortali existenti, sua portio obueniret ex condigno, quod est æque falsum ac primum. Præterquam, quod prima & tertia portio coincidunt inter sese, nec aliqua ratione distinguuntur. Quid enim est Ecclesia, nisi omnes orthodoxi? Aut quid omnes orthodoxi, nisi Ecclesia? Item quod dicit, tres priores partes esse stabiles, quia dātur omnibus, vt singulis, nulla ratione probatur: sed est mere voluntarium. Cur enim non dicemus, quod etiam ea portio, quæ confertur ijs pro quibus missa dicitur datur omnibus, ut singulis, & ita stabilis erit? Aut quid refert dari, ut singulis, ut verum sit, quod non minuitur ex numero participantium? Eo vel maximè, quod ex ista ratione potius colligitur contrarium. Si enim illis omnibus datur fructus sacrificij missæ, ac si essent vna persona & non prout multi; sequitur quòd si illud totum per accidens est maius, aut minus, magis etiam, aut minus participabitur, secundum quod plures, uel pauciores fuerint in societate. Hac ratione utitur Syluester loco citato ad probandum, quod quando sacerdos à seipso motus offert missam pro multis, per modum unius, ualor eius est minor pro singulis. Quod quidem est uerum; nec contra nostram sententiam. Nam quando diximus, quod missa pro pluribus oblata, ita prodest singulis, ac si pro uno tantum offerretur; solum est sermo, quando illi omnes causaliter aliquo modo concurrunt, cum aliqua deuotione, ut optimè docet Caietanus quodlibeto supra citato. Ex quo infert & bene, quod sacerdos, qui rogatus ab uno pro multis missam dicit, non satisfacit. Tunc enim, quià non sunt plures deuotiones, sed vna tantùm, vnica etiam solum illi correspondet proportio ex opere operato. Quæ si inter multos diuidatur minor erit in singulis. Denique est falsum in sententia Nauarri, affirmare, quod illæ tres portiones priores sunt stabiles. Nam cùm fructus huius sacrificij, ex mente Diui Thomæ, iam sępe citati, quem communiter sequuntur Doctores, sit maior, aut minor, secundum quantitatem deuotionis, fit, quod si est maior deuotio, & multitudo iustorum in Ecclesia, maior etiam ac maior fructus communicabitur à Deo, ex dicto sacrificio.

A Et idem est dicendum de secunda parte, hoc est, de circunstantibus, quod quo plures circunstant, & maiori cum deuotione, maior etiam erit fructus sacrificij.

Sententia Authoris.

Quocirca hac sententia omissa, vt quid in hac re mihi videatur probabilius, explicem, dico primò, non esse parem fructum huius sacrificij in omnibus, sed esse quosdam, quibus plus, & quosdam quibus minus obuenit. Itaque sunt plures portiones, & omnino inæquales huic sacrificio respondentes. Ita tenet Caietanus quodlibeto citato, & Soto in quarto distinctione decimaquinta, quæstione secunda, articulo primo, & Nauarro obi supra: estque cō- B munis sententia omnium Theologorum. Dico secundo, quod illis semper in missa datur maior pars fructus ex opere operato, qui illius fuerint causę propinquiores. Quod est intelligendum, cæteris paribus in deuotione. Quare existimo, quod primus est is, pro quo fit sacrificium specialiter. Secundus ipse celebrans. Tertius, procurans, ut missa fiat, siue eleemosyna, siue prece. Et si talis pro se missam dici iubeat, habebit etiam primam, & omnium maiorem portionem. Si autem vltra hoc sit sacerdos, qui celebrat, & pro se, habebit omnes tres priores portiones, quia est, pro quo, & qui celebrat, & qui procurat. Quartus est minister, & quouis modo adiuuans. Inter quos similiter inuenietur or- C do, ut plus recipiat, qui propinquius accedit. Vnde Diaconus plus accipiet, quam subdiaconus, & is plus, quam acolythi, & sic de reliquis, iuxta ordinem, & gradum vniuscuiusque. In quinto gradu erunt circunstantes. Nam pro illis specialiter offertur sacrificium, ipsique illi sua auctoritate, & præsentia deseruiunt: imò etiam sunt offerentes, iuxta illud canonis: Et omnium circunstantium, quorum fides tibi cognita est, & nota deuotio, pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt. &c. Caietanus opusculo supra citato, cum dicat solum astantes, aliquoque modo causaliter concurrentes ad hoc sacrificium, percipere fructum illius, ut omnes audientes, imò remotos & ignorantes, eius participes fa- D ciat, inquit, quod omnes illi causaliter aliquo modo concurrunt, inquantum sunt membra Ecclesię. Sacerdos enim in persona Ecclesię offert illud, atque adeò quilibet de Ecclesia potest dici celebrare & offerre per sacerdotem. Cæterùm, quamuis hoc sit verum, & ex hac parte omnis fidelis, etiam remotus, ex omni missa fructum aliquem percipiat, adhuc tamen dicendum existimo, quod qui adest, speciali quadam ratione, esto, nullo modo cooperetur, vt sacrificium fiat, percipit aliquem fructum specialem vltra illum generalem, quem Caietanus ponit: tum, quia est is, pro quo sacrificium offertur specialiter, tum etiam, quia ipse illud specialiter offert suo ordine, vt modo colligebam ex canone. E Et denique, quia aliquo modo causat sacrificium, cui assistit, qui sua præsentia illud approbat, & authorizat. Ex quo colligitur, quatuor esse modos, quibus is, qui audit sacrum, participat fructum illius, ut hinc cognoscas, quam sit vtile missam singulis diebus audire, assistereque diuinis mysterijs, quam sæpissime fieri potuerit. In sexto gradu sunt absentes; de quibus in missa fit mentio, nempe, Papa, Rex, Antistes, atque etiam illi, quos sacerdos in canone nominatim commendat, uel in oratione, dicens. Collectam de infirmis, uel defunctis. In septimo denique sunt omnes fideles de Ecclesia in charitate existentes, non modo ob generalem rationem communionis sanctorum, quia hoc commune est cuicunque bono operi, sed etiam quoniam

Quam vtile sit missam audire.

in

In orationibus præcipue Dominicarum, & in canone missæ mentio fit de illis, dum sacrificium offertur pro uiuis, & defunctis. Imò & inquantum ipsi generali quadam ratione, quamuis sint peccatores, modò sint fideles, dicuntur celebrare, & offerre singulas missas per manus sacerdotum, iuxta illud Exod. 5. Dimitte populum meum, vt sacrificet mihi. Et Leuit. 23. & Num. 28. præcipiebatur populus sacrificia offerre: quod fieri debebat per manus sacerdotum, possunt etiam dici participare de fructu tertij ordinis. Ex dictis omnibus colligo duo. Primum est: quod ex quacunque missa in vniuersali Ecclesia celebrata, participat quilibet fidelis, etiã absens, & non cogitans, triplicem fructum ex opere operato, & ex iustitia, modò sit in gratia, & ex congruo, si non est in ea. Vnus est ratione communionis sanctorum, uel quia est membrum Ecclesiæ. Secundus; quia pro eis offert generaliter Ecclesia sacrificium. Tertius; quia ipsi etiam sunt quodammodo offerentes, vt est explicatum, licèt quantitas horum graduum, vt dicit Nauarrus, & alij, soli Deo sit nota. Infero secundo, nulla ratione potuisse esse veram opinionem refutatam definito fructu huius sacrificij. Nam, si esset certus gradus ex opere operato, cuicunque missæ assignatus, iam ubi essent plura personarum genera, ex octo assignatis, & in quolibet genere plures, ut si essent plures procurantes missam, plures audientes, plures iusti in Ecclesia, &c. minor etiam esset fructus in singulis, quod certè concessu indignum videtur. Et hæc dicta sufficiant de ista quæstione non minus vtili, quam difficili.

Duo corollaria valde notanda.

Supposito iam valorem missę esse infinitum, & quod applicatus pluribus tantum prodest singulis, ac si uni tantum applicaretur, consurgunt alia non minora dubia ad materiam iustitiæ pertinentia, quę velut propriora nostri instituti, explicare oportebit. Imo, vt ad hæc viam pararemus, longam illam disputationem de valore missæ suscepimus, non ignorantes eam proprie ad materiam Eucharistiæ pertinere. Sit ergo primum dubium iustitiæ: vtrùm sacerdos, qui ad sacrificium, quod facere tenetur, siue, quia eleemosynam accepit, siue, quia ipse illud promisit, plures admittit, aliquam teneatur facere restitutionem? Et procedit quæstio supposita tanquam vera opinione, quæ affirmat, quod sacrificium oblatum pro pluribus non minus prodest singulis, quam si pro vno tantum offerretur. Nam si contraria sententia, quæ à nobis tanquam falsa fuit reiecta, teneatur; proculdubio erit dicendum, quod sacerdos taliter celebrans, & peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem, siue spiritualium damnorum, siue temporalium eleemosynarum: quia planè lædit commutatiuam iustitiam, proximumque iniustè damnificat in bonis spiritualibus, qui minus de fructu missę, ob aliorum participationem, accipit, quam habere debebat. Et quidem de difficultate in sensu à nobis intento, sunt variæ Doctorum sententiæ. Corduba enim in quæstione illa tertia iam citata, conclusione quinta, conatur probare, quod quamuis ex aliorum consortio nihil fructus missæ ea opere operato prouenientis detrahatur illis, quibus specialiter applicatur, non tamen satisfacit sacerdos suo debito, nisi tot missas pro eis celebret, quot & quomodo singulis celebrare promisit. Primò: Quia licèt fructus ex opere operato non minuatur, minuitur tamen fructus ex opere operantis, quem finitum esse diximus, & sic defraudantur missas petentes. Vnusquisque enim, qui missam petit, intendit utique petere, ut applicetur sibi totus illius fructus, qui, & quomodo illi applicari, & prodesse

Dubium de eo qui ad idem sacrificium uni debitum plures admittit.

Sententia Cordubę.

1. argum.

A potest, tam ex opere operato, quam ex communibus orationibus Ecclesiæ. Et certum est, quod ex vna, vel ex paucis missis, non prouenit illi, uel illis, qui eas commendauerunt, tantus fructus ex opere operato, & ex orationibus Ecclesiæ, quantus ex pluribus proueniret. Secundò: Quia qui multas missas promisit, & unam tantum dicit, defraudat Ecclesiam debita diuini cultus ampliatione, atque adeò non satisfacit. Tertiò: Quia nullus potest vnico actu pluribus promissionibus, & obligationibus satisfacere, qui autem plura, vel duo stipendia accepit, vnicuique illud conferenti promisit distinctum laborem & ministerium soluere.

2. argum.

3. argum.

B His tamen non obstantibus dico, quod qui tribus, verbi gratia, vel pluribus, missam dicere promisit, satisfacit obligationi vnam tantum celebrando pro omnibus. Ita tenet Caietanus quodlibet. supra citato, quem sequuntur communiter Theologi. Sylueſter in Summa, verbo, missa. prima. quæstione decima, quamuis teneat eandem sententiam cum multis conditionibus, & limitationibus, quæstione tamen vndecima, apertè fatetur, quod secundum tertiam opinionem quam ipse veram existimat, ita est dicendum. Imò, quod maius est, etiam si ab eo petatur sine participatione aliorum, quia inquit non est bonum. Et sic tutus erit, qui pro multis vnam missam dicit. Et

Sententia Authoris.

C probari potest hæc sententia hac vnica ratione efficaci. Nulli detrahitur ex consortio aliorum de fructu operis operati, qui præcipuè intẽditur in missa, & quem solum sacerdos applicare tenetur, vt diximus in superioribus: ergo nulli faciet iniuriã alios admittendo; atque ex consequenti erit licitum. Sicut, & qui obligatus esset aliquem baptizare, vel absoluere, ob stipendium acceptum, nullam illi faceret iniuriam ex eo, quòd alterum, vel plures simul cum illo baptizaret, vel absolueret, dicens: Ego vos baptizo, vel absoluo, quia nihil vni detrahitur ex consortio aliorum. Et ex hoc potest conuinci, quam sit friuolum tertium argumentum Cordubæ; siquidẽ videmus fieri posse, quòd quis vnico actu pluri-

Ad argu. Cordubæ.

D bus satisfaciat obligationibus, & promissionibus, etiam in specie, absque eo, quòd promissionis reus habeatur. Primum autem, & secundum argumentum non conuincunt, contrarium facientes peccare mortaliter; sed solum venialiter. Nam defraudare aliquem fructu ex opere operantis prouenient e ex orationibus communibus Ecclesiæ, aut defraudare eandem Ecclesiam eo modo ampliatione cultus diuini, non est tam grauis materia, vt obliget ad mortale. Imò nec esset veniale, si ipse sua deuotione suppleret, vel illi spirituali, & non graui læsioni satisfaceret in alijs orationibus, vel expleta missa repeteret orationes & preces Ecclesiæ. Vt enim diximus supra ex mente Nauarri, & aliorum, oratio-

E nes ab Ecclesia institutæ, etiam si priuatim dicantur habent valorem ex Ecclesiæ deuotione nascentem. Vel denique horas canonicas, aut psalmos pro defraudatis recitando.

Sed obijciet aliquis contra nostram sententiam, ex illa sequi, quod si quis à pluribus acceperit plures eleemosynas pro missis celebrandi, vna tantum pro illis oblata, poterit omnibus satisfacere, absque eo, quod ad aliquam sit obligãdus restitutionem, siquidem nullam facit iniuriam illis, qui eleemosynas dederunt, nec in hoc aliquod ipsi detrimentum patiuntur. Respondetur tamen, negãdo sequelam, sicut & illam negant vniuersi Doctores. Quamuis in assignanda ratione propter quam, illud consequens

Obiectio.

Solutio.

1. Dictum. est falsum, non omnes eodem modo loquũtur. Sed, vt quid in hac re verum sit paucis explicemus, dico primò, certum esse ex superioribus, quòd cum sacerdos, qui sua sponte pro duobus offert minimè requisitus, vno sacro non possit æquè omnibus pro desse, sed minor sit fructus sacrificij in singulis, (& idem est, quando requisitus ab vno tantum, pro alijs offert) tenetur tunc ad acceptæ eleemosynæ restitutionem. Et ratio huius est: Quia cum sideat in hoc casu fructus finitus, proportionatus deuotioni, vel suę, vel eius, qui rogauit, quidquid pro alijs offertur detrahitur priori. Fateor, ex iustitia non teneri sacerdotem suam deuotionem in missa apponere, sicque fructum illi respondentẽ posse pro alio offerre. Cæterùm si fructum respondentem ex opere operato deuotioni illius, qui missam petit, qui finitus est atque taxatus, in alios diuidat, plures ad eius sacrificij participationem, sua voluntate, admittendo, iniuriam faciet ei, qui eleemosynam dedit, & sic erit obnoxius restitutioni. Ex quo infertur, quòd quando vna eademque persona iubet plures missas sibi dici, vt in testamentis vsu receptum est, tenetur sacerdos sub mortali, & sub onere restitutionis omnes dicere, nec vna poterit satisfacere. Quia cum sit tunc tantum vna deuotio, si tantum dicat vnam missam, tantum erit vnus fructus, & si plures missæ, plures fructus. Dixi, quòd quando sacerdos sua sponte dicit missam pro pluribus, non satisfacit: non quia peccet, vel aliquid restituere teneatur, sed quia fructus est minor in singulis. Ex quo fit, vt si simul etiam tunc missam offerat pro illis, pro quibus offerre obligatur, vel ratione stipendij, vel ratione promissionis, ad restitutionem obligetur.

2. Dictum Dico secundò, quòd quamuis qui plures accipit eleemosynas, in casu quo sunt multi petentes, non videatur aliquem defraudare, iuxta sententiam à nobis superius positam, nõ tamen potest vna missa satisfacere, sed ad restitutionem tenebitur eius, quod vltra iustum stipendium acceperit. Hæc est communis sententia omnium Doctorum. Et probatur: Stipendium missæ, non datur ob fructum sacrificij applicandum: quia cum id sit spirituale, simonia committi videretur, sed datur in stipendium temporale, quo indiget celebrans, vt ab administrando viuere possit, iuxta illud Pauli 1. ad Corint. 9. Qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt, & qui altario deseruiunt, cum altario participant. Huiusmodi autem stipendium, siue consuetudinem, siue legem positiuam attendas, est determinatum, vel ad vnum, vel ad duos argenteos. Et si attendas legem naturalem, cui omnis consuetudo, & lex positiua cedere debet, ad id, quod ad strictam ministri sustentationem sufficit, vt infra videbimus. Ergo qui viginti, aut centum argenteos pro illo stipendio recipit, etiamsi ab vno petẽte vnum, & ab alio alterum accipiat, & esto nullum in particulari damnificet, quantum ad fructum sacrificij in iustitiam committet: quia plus longè corradit pro labore, quam prædictus labor mereretur. Sicque sunt omnes, & ipsa Respublica rationabiliter inuiti, quòd ille pro paruo labore tam magnam summã accipiat: Quod est iniustum, & inæqualitas magna, siue habita ratione laboris ad mercedem, siue stipendij ad sustentationem. Estque huius rei accommodatissimum exemplum: Furatur quis modica à diuersis, ita ut ex illis paruitatibus magnam sibi quantitatem pariat: certum est tunc, quòd, quamuis nullum in particulari notabiliter damnificat, tenetur ad restitutionem, ut latè ostendimus

A in materia de furto. Et id non ob aliam rationem, nisi quia omnes simul sunt rationabiliter inuiti, quòd ille diues factus fuerit ex furto: quod est omnino contra ius naturæ, esto nullum notabiliter læserit. Cum ergo omnes illi, qui eleemosynam siue stipendium pro sacrificio dederunt, sint rationabiliter inuiti, quòd quis pro modico labore, qui iustè taxatur, vno, vel duobus regalibus, ingentem sibi summam conquirat, atque retineat, fit, ut ex lege naturæ, & ex debita æqualitate seruanda inter datum & acceptum, teneatur ad restitutionem eius, quod vltra iustum stipendium accepit.

Dubium. Sed dubitabit aliquis hoc loco, quod nam sit iustum stipendium missarum, vltra quod si sacerdos

B aliquid accipiat, ad restitutionem teneatur? Corduba libro 1. quæstion. q. 4. dubio 2. ex mente Me- Sententia Nauarri & aliorum. dinæ atque Nauarri affirmat sacerdotem etsi pauperem, & mercenarium, non posse, etiam pro sua decente sustentatione accipere aliquid, ultra, id, qđ pro una missa, uel lege, uel consuetudine, dari consueuit, esto sit modicum. Quam suam sententiam probat quatuor argumentis. Primò sic: Pitantia 1. Argum. non datur, nec accipitur, ut pretium pro re spirituali: quia sic esset simonia, nec ut pura eleemosyna; nam sic sacerdos diues non posset illam accipere, nec esset aliquo modo debita ex iustitia; sed datur, uel ut merces laboris, uel ut stipẽdium sustentationis, iuxta diuersas opiniones, quæ de hac re loquun-

C tur. Sed siue detur, ut merces laboris, siue ut stipendium sustentationis, non tenetur missam commendans plus dare, quam meretur sacerdos pro illo celebrando: quod quidem est illud, quod lege, uel cõsuetudine est taxatum, esto sit modicum: ergo nec ipse sacerdos potest amplius accipere. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Nam quamuis Matthæ. 10. & Luc. etiam 10. dicat Christus; Dignus est mercenarius, vel operarius cibo, aut mercede sua, & D. Paul. 1. ad Corinth. 9. Qui altario seruit, &c. Cùm loquantur indeterminate, intelligendi erunt proportionabiliter, ita scilicet, ut secundum ministerium, uel laborem, quem quilibet in spiritualibus ministrans impendit, præ-

D mietur, aut sustentetur, plus, uel minus recipiendo, secundum quòd plus, uel minus seruit, aut laborat. Alioqui diaconus, uel alius, qui solum deseruit altario, legendo Euangelium, vel Epistolam, uel officiando missam, æqualem deberet mercedem, uel sustentationem uitæ accipere, sicut qui celebrat, & simplex sacerdos, sicut curatus, uel Episcopus. Constat autem, quòd in præparatione, & celebratione missæ sacerdos vnam, uel duas circiter horas duntaxat consumit: ergo non tenetur propter hoc totum victum diei tribuere is, pro quo illam celebrat, ac si totum pene diem ad eius vtilitatem expenderet.

E Secundò: Si eadem die sacerdos sæpè celebraret, certè deberet esse contentus paruo illo stipendio, sibi pro qualibet celebratione dato, vel ex legis taxatione, uel ex consuetudine: quia ex multis illis stipendijs illarum missarum, unum integrum constitueretur, sufficiens, & abundans pro illius diei sustentatione: ergo etiam si semel tantum in die celebret, non amplius merebitur stipendium pro illa missa, quam pro eadem mereretur, & sibi deberetur, si sæpius celebraret. Probo consequentiam: Nam ex eo quod aliquis sæpius celebret, vel non, non variatur valor, aut præmium vnius celebrationis, cùm id fit per accidens. Et confirmatur: Diaconus, qui plura caneret Euangelia, posset quidem plura, licet parua stipendia acci- 2. Argum. 3 Confirm.

pere,

pere, quæ conflarent decentem sustentationem: sed non licere pro vno decantato euangelio integram sustentationem accipere, eò quòd illa quæ datur sit insufficiens: ergo idem etiam erit dicendum de sacerdote celebrante.

Tertiò: Si licitum esset sacerdoti totam decentem sustentationem accipere pro missa illius diei, sequeretur, quòd sacerdos honorabilior, & in dignitate constitutus, plus posset accipere, quam pauper: consequens autem est falsum; nam paupertas, vel abundantia sacerdotis nec tollit, nec ponit iustitiam, aut debitum in illis, qui tantum stipendium, & non amplius pro vna missa dare voluerunt: ergo & illud, ex quo sequitur. Probo sequelam: Nam sacerdos honorabilior pluribus indiget ad suam decentem sustentationem, quam pauper, vt constat.

B Quartò, habens tenue beneficium, nec sufficiens ad decentem sustentationem, tenetur ei deseruire, nec amplius potest exigere, prætextu decentis sustentationis, vt habetur in c. clericus 91. d. ergo idem etiam est dicendum de sacerdote habente tenue stipendium pro celebratione missæ; si ipse illud acceptauit. Probo consequentiam: Nam utrobique videtur esse eadem ratio.

Conclus. His tamen non obstantibus dico, longè verius & probabilius esse, sacerdotem, qui quotidie ferè celebrat, tot stipendia posse accipere à diuersis, quot ad decentem sustentationem pauperis mercenarij pro sua vita, sunt necessaria, & non amplius. Ità tenet Honcala de valore missæ, art. 1 t. & 16. Cano de locis. Theolog. lib. 12. cap. 13. Vbi hunc modum loquitur. Omnis autem opinio in hoc conueniat necesse est; sacerdotem siue pro paucis, siue pro multis offerat vitæ necessaria suscipere iure suo posse. Quem cibum si vnus non dederit, nulli facit iniuriam, si expetat à pluribus. Imo tu illi iniurius es, si cogis sacerdotem, vt solùm pro te hostiam præbeat, nisi tu illi præbeas cibum, qui qualis, quantusque sit homini necessarius, prudentia magis, quam Theologia dijudicat. Vno enim tempore, & loco non satis erit nummus argenteus, &c. Soto lib. 9. de iustitia. q. 3. art. 1. & in 4. d. 13. quest. 2. ar. 1. sub. 2. conclus. quamuis dicat sacerdotem celebrantem posse quotidie recipere duas eleemosynas si est pauper, imò etiam si sit diues, quia vtitur iure suo de altari viuendo, dummodo illa duo stipendia vnum argenteum non excedant. (Loquitur enim Soto de tempore, quo pro vna missa dimidium tantum erat taxatum in Hispania) tamen eius ratio conuincit mentem illius fuisse quòd tot stipendia potest accipere quot fuerint necessaria ad congruentem sustentationem, nisi quòd ipse habita ratione temporis duas eleemosynas dimidij argentei ad id iudicauit sufficientes. Dicunt autem omnes isti Doctores, quòd non nisi decens sustentatio pauperis mercenarij accipi potest, quia talibus sacerdotibus non est licitum de prædictis missarum stipendijs apparatum status sustentare, nec tam abundanter viuere, ut curati, uel præbendati, sed pauperem vitam degere, & ideo cautû est, ne absq; aliqua bonorum possessione ad ordines admittantur. Et præcipua ratio huius sententiæ est, quia sic conceditur iure diuino Matth. 10. Luc. 10. & 1. ad Corinth. cap. 9. per totum. Sed dubitabit aliquis hoc loco quid in præsenti intelligamus nomine congruæ sustentationis, nam ut refert Cord. ubi supra ex nostræ opinionis sectatoribus alij aliter iudicant: quidam enim dicunt, quòd nomine conuenientis sustentationis veniunt etiam intelligenda alimenta pauperum parentum si illos habet, & filiorum, olim ex matrimonio habitorum, quibus iure natu-

A rali succurrere tenetur. Cæterum ego solam strictam suæ personæ sustentationem, & eorum quæ simpliciter ad vitam sunt necessaria, acquisitionem intelligendam puto scilicet, victus, vestitus, domus, & ei inseruientes, &c. non enim postulat ius naturæ, aut diuinum, nisi quòd sibi ex altario succurrat, qui altario participat, nec fideles, alios alere tenentur, quam ministros, si autem habuerit sacerdos, vel parentes, vel filios pauperes, aliundè quærere debebit ad ista supplenda. Ex quo sequitur, quòd nec honorabilior plus, nec minus honorabilis minus, nec etiam è contra pauper plus, & diues minus accipere poterit, sed omnes æqualiter quæ necessaria fuerint ad congruam sustentationem. Paupertas enim,

B uel diuitiæ sacerdotis nihil conferunt ad æqualitatem iustitiæ, & ad debitum; ut rectè docet Nauar. in Man. c. 25. num. 92. & 111. quare diues sacerdos, si non quia diues, at quia sacerdos ius habebit de altari viuendi, sicut & pauper, modo officia debita præstet. Et si quis contra nostram sententiam obijciat cap. clericus victum. 91. distin. ubi non dicitur, quòd clericus pauper, ex spiritualibus, sed manibus laborando, victum quærere debeat, respondeo in dicto capitulo & ceteris eiusdem distinctionis solum prohiberi, ne clericus negotijs uacet, ut sic victum quærat, sed si Ecclesia ei non sufficiat, potius ex honesto artificio (exemplo Pauli, qui de labore manuum viuebat) victum quærat, quam ex negotiatione. Præ-

C terquam, quòd Gratianus in principio illius distinctionis sic dicit: Qui autem turpi lucro; uel inhonesto negotio victum sibi quærere prohibetur, de oblationibus Ecclesiæ stipendia consequatur. Quibus uerbis potius significat, quam sit alienum à uoluntate Ecclesiæ prohibere, ne sui ministri ex ea, vel ex suo officio viuant, quam eius contrarium. Sed quod vult est, quòd si alicui sua Ecclesia non sufficit, potius suo artificio, uel agricultura victum, & vestitum quærat, quam negotiatione, quod nostræ sententiæ non aduersatur.

Et ad primum argumentum Cord. respondetur, non modo ob laborem, uerumetiam ob sustentationem ministrorum pitantiam dari. Et quamuis con- Ad 1. arg. Cordubæ.

D cedamus (quod modo non disputamus) ob mercedem dumtaxat laboris dari, unde tenet hæc consequentia: Labor, pro quo datur, est unius horæ: ergo non meretur victum totius diei? Non enim corporalis sudor attendendus est in sacerdotibus Domini, ut congruam eis ac iustam sustentationê præbeamus, sicut attenditur in colono, aut agricultore, qui fodit & arat, uel in alio aliquo mechanico officio seruienti. Sed quòd præcipuè attendere oportet est, quòd sicut sacerdos in spiritualibus præbendis, maximè in pane cœlesti ministrando, occupatur: sic etiam fideles panem illi materialem præstêt, ut egregiè adnotauit Magister Cano loco citato. Quod enim labor ille grauis sit, aut leuis, longior,

E aut breuis, impertinens est; maximè cum ille non permittatur plus laborare, hoc est, plus quam vnam missam celebrare. Certè indignum esset sacerdotali dignitate, uel laborem totius diei, uel tantum ab eo exigere quantum à colono, ut ei debita sustentatio præbeatur.

Ad secundum respondetur, concesso antecedêti, negando côsequentiâ. Non enim dicimus ius habere sacerdotem ex quocunq; sacro eadê die facto, integram eiusdê diei sustentationem excipere. Sed qd dicimus est, ex officio ab eo secundum iura præstando, in eodem die posse victum quærere. Vnde cû ex pluribus illis missis eodê die celebratis, quamuis pro singulis acciperet tenue stipendiû, resultaret vnum Ad 2. arg.

quod esset sufficiens & conueniens, non posset tunc pro illis plus accipere, quam esset taxatum. Cæterum nunc, quia vnicum tantum sacrum celebrat, & ex iure diuino, qui altario seruit, debet de eodem altario participare, poterit accipere pro eius stipendio totum illud, quod ad cōgruam sustentationem (estò ex consuetudine minus detur) fuerit necessarium. Qui autem in die Natiuitatis Dominicæ tria sacra peragit, non potest pro vnoquoque, duos (v.g.) argenteos accipere; si duo sunt congrua sustentatio, propter rationem iam dictam. Potest tamen accipere tria pro illis tribus sacris; etiam si excedant congruam sustentationem prædicti ministri. Quia tūc non iure victus necessarij illa accipit, sed iure taxationis, & consuetudinis, quæ est; vnum argenteum pro vnoquoque sacro accipiēdi. Quo fit, vt si decies eodem die celebraret, decem etiam argenteos posset accipere.

Ad confir. Ad confirmationem respondetur, concessa maiori, atq; minori negando consequentiam. Nō enim est eadem ratio de diacono cantante Euangelium, & de sacerdote pro pluribus celebrante. Nam diaconus, si pro duobus offerat, siue verba Euangelica, siue orationes, siue alia eiusmodi ministrando munia, cum habeant hæc finitum valorem, tam ex deuotione ipsius diaconi; quam ex intentione Ecclesiæ, minus vnicuique dabit. Atq; ex consequenti dicens pro duobus Euangelium, quod pro vno dicere tenebatur, alterum, vel vtrumq; defraudabit. Nullus autem potest cum iniuria alterius accipere etiā illa, quę necessaria sunt ad congruam sustentationē. At verò sacerdos pro pluribus dicens eandem missam, nihil minus dat vnicuique, quam si pro ipso solo missam offerret. Atq; adeò accipiens pro eadem celebratione, quæ sibi necessaria sunt ad congruam sustentationem, nullam alicui facit iniuriam. Nec ipsi, pro quibus missa celebratur, nec Respublica, possunt esse rationabiliter inuiti, ex eo, quòd minister Ecclesiæ, sine alterius iniuria, pro suo ministerio, cōgruam habeat sustētationem.

Corollariū valde notādum pro sacerdotibus. Ex quo infertur, quòd si talis sacerdos non haberet missas à pluribus commendatas, quæ sufficientes essent efficere congruā sustentationem, haberet tamen illas commendatas ab vno, non posset pro vna ex illis accipere maius stipendium, quam ex consuetudine, vel taxatione dari consueuit, numerum prędictarum missarum ad minorem reducendo. Et ratio est: Nam cùm tunc valor vniuscuiusque missæ ex illis, sit finitus, vtpotè qui solum respondet deuotioni eius, qui tales missas dicere præcepit, non potest fieri sine eius iniuria atque fraude quòd illarum numerus ad minorem reducatur. Et nullus potest cum iniuria alterius accipere, etiam illa, quæ necessaria sunt ad congruam sustentationem, vt modo dicebam de diacono. Proptereaq; in conclusione, quam contra Cord. statuimus, apposuimus illam particulam, à diuersis dicentes verius & probabilius esse, quòd sacerdos, qui ferè quotidiè celebrat, tot stipendia potest accipere à diuersis, quot ad decentem sustentationem pauperis mercenarij sunt necessaria, quasi significantes non posse illam ab eodem accipere.

Ad 3. arg. Ad tertium argumentum respondetur, negando sequelam. Iam enim diximus, congruam sustentationem sacerdotis esse illam, quæ ad vitam pauperis mercenarij est necessaria: & hæc æqualis est in omnibus.

4. arg. Ad quartum argumentum respondetur concesso antecedenti, negando consequentiam: Qui enim habet tenue beneficium, quia non potest sine damno & iniuria tertij ex illo victum quærere, suo stipendio debet esse contentus, sibique imputare, quòd ita tenue beneficium acceptauerit. At verò sacerdos pro pluribus celebrans, nulli facit iniuriam, cum singulis reddat, quod sibi est debitum. Et ratio naturalis dictat, quòd quisque ex suo ministerio congruam accipiat sustentationem, sine alterius detrimento.

Dubium. Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrum ex Papę dispensatione, vel concessione possit sacerdos pro vna missa plura stipendia accipere, quando singulū illorum est sufficiens ad congruam sustentationem.

1 Dictum. Ad cuius explicationem breuiter dico primò, sine iusta, & rationabili causa, nulla ratione id fieri posse: Papa enim in præiudicium tertij non potest alteri temporalia bona concedere; nec ab obligationibus naturalibus sine rationabili causa absoluere, vel liberare: Non enim est dominus legis diuinæ, vel naturalis, sed dispensator: Nec habet potestatem in destructionem, sed in ædificationem Ecclesiæ: Nec habet dominium omnium rerum temporalium, nec omnium hominum, & eorum contractuum, sed iurisdictionem & potestatem ad debitā illorum gubernationem, quatenus ad finem supernaturalem aliquo modo expediunt, vt est videre in Syluest. verbo. Papa. q. 12. & 13.

2 Dictum. Dico secundò, quòd si causa rationabilis adfuerit, bene poterit Papa id aliquibus concedere, sicut & ex causa potest relaxare obligationem votorum, iuramentorum, pactorum, & promissionum inter homines initorum, quamuis iure diuino, & naturali, Deo & hominibus hęc reddere teneamur. Tunc autem causam rationabilem adesse (nisi cōtrarium certo constat) est intelligendum, quando Papa id concedit, atque dispensat. Potest etiam Papa rationabilia, & sufficientia taxare stipendia missarum, & aliorum exercitiorum, & ministeriorum spiritualium, vltra quæ nihil amplius, nisi mere liberaliter datum, accipi poterit. Imo & Episcopus in sua diœcesi, maximè in synodo prouinciali id efficere valebit: Quod & ad serenitatem conscientiarum fieri pro omnibus esset valde conueniens. Si enim consuetudo ad id est sufficiens, pariter, uel à fortiori lex & statutum id poterunt.

Dubium. Vtrùm autem ita lege, vel statuto possit stipendium missæ statui, atque taxari, ut etiam sub excommunicatione præcipiatur, ne minus detur à laicis, & ne minus à sacerdotibus accipiatur, maiorem continet difficultatem.

Sententia Soti & Nauarri. Soto libro 9. de Iustitia quæstio. 6. artic. 1. in responsi ad secundum argumentum, & Nauar. in Sum. cap. 23. num. 109. quo ad laicos, & facientes missas dicere, tenent tale statutum esse illicitum, nec aliqua ratione obligare. Quam suam sententiam probant

1. Argum. primò. Quia quod datur ratione missæ, non, nisi per viam eleemosynæ datur; de cuius ratione est, quòd liberè & non coactè donetur. Id autem quod per talem legem, aut præceptum excommunicatione aggrauatum fieret, non libere, sed coactè daretur.

2. Argum. Secundò: Quia licet post spiritualium administrationem licitum sit, per sententiam iudicis cogere, etiam sub excommunicatione, laicos ad stipendia consueta soluendum, secundum laudabilem consuetudinem, ut habetur in cap. ad Apostolicam de simonia: non tamen ante spiritualium administrationem; quia speciem mali, aut simoniæ præsefert, vt dicit D. Thom. infra q. 100. art. 3. ad 2. Tale autem esset huiusmodi statutum.

3. Argum. Tertiò: Quia tale statutum est in pręiudicium laicorum, atq; adeò sine ipsorum consensu fieri nōn potest, iuxta capitulum super eo. de offic. deleg. & l. 3. si quis à principe, ne quid in loc. publ.

His tamen non obstantibus, dico contrariam sententiam esse veram, atque tenēdam, quam sequitur

Cord.

Cord.lib.1.quæst.q.4.dubio.4. Et probatur: Lex & statutum superioris possunt oẽ id, quod eius sñia, & consuetudo effi cere possunt. Tũ, quia lex põt agere specialiter, & derogare consuetudinẽ, æquè, aut magis, quã consuetudo potest contra legẽ præualere. Tum etiam, quia ex lege est potestas iudicis supra eadem re secundum legem iudicantis, sententiamque ferentis: sed superior in spiritualibus, videlicet Episcopus, per suã sententiam potest decernere iustum stipendium deberi sacerdoti celebrãti, sicut & iure naturali & diuino debitum est, ipsumque taxare, ut paulò anteà dicebam, sicut & consuetudo eam taxationem efficere potest: & eadem ratione idem superior potest decernere minus stipendium non esse sufficiens nec iustum, sicut nec verè est, ut suppono. Ergo poterit per legem sic taxare & statuere; siue præcipere, etiam sub excommunicatione, ut minus debito stipendio taxato laici nõ dent, sed iustũ, uti ex quocunque iure, & consuetudine reddere tenentur.

Sententiæ Auctis.

Ad.1.arg. Et ad primum argumentum Soti respondetur, negando, quòd id, quod datur pro missa, solùm detur sacerdoti per uiam eleemosynę; sed datur potius per viam debiti stipendij, ad iustitiam quodammodo pertinentis, & non ad puram misericordiam. Quod ità esse constat: Nam alioqui eadem ratione nec possent laici, etiam post missæ celebrationem, per iudicem compelli ad illud soluendum, sicut nec ad alias eleemosynas, etiam consuetas, compelluntur, nisi in extrema, vel quasi extrema necessitate. Imò nec ipse sacerdos, si thues esset, posset per solam viam eleemosynæ stipendium missæ non necessarium, etiam post eius celebrationem, exigere. Imò nec accipere libenter oblatum, cum eleemosyna non nisi indigenti debeatur, nec nisi ab eo licite recipiatur, vt omnes Doctores concedunt.

Ad.2.arg. Ad secundum argumentum respondetur negando, semper esse illicitam exactionem iusti stipendij ante spiritualium ad ministrationem; sed tunc tantum quando fit per spiritualium subtractionem, nisi stipendia soluantur ante ministerium eorum, aut quando ante ministerium exiguntur stipendia cum scandalo, vel quando habent speciem simoniæ, vel alterius mali. Nec contrarium huius dicit D.Tho. in illo loco. Per prædictam autem legem, vel statutum nullum istorum malorum fit, quia nec subtrahuntur spiritualia, quæ debentur, nec aliqua intentio, aut species simoniæ ibi inuenitur. Eo vel maximè, quòd per talem legem, nec fit exactio, nec exequutio stipendij, sed solum prouidetur prudenter contra iustitiam, & innumera alia inconuenientia, quæ ex eo, quòd laici minus dant, & clerici minus accipiunt, suboriri possunt. Et in hac ratione fundãt D.Thom. vbi supra art.4. ad 3. & Soto.q.7.ar.1.in fin. iustitiam, & æquitatem illius legis, qua annatæ beneficiorum ecclesiasticorum, exiguntur, ac solui præcipiuntur, antequam administrentur, vel conferantur.

Ad.3.arg. Ad tertium argumentum respondetur, negando id esse ipsorum laicorum præiudicium: cùm non ad ipsos, sed ad prælatos Ecclesiæ pertineat, iusta stipendia prædicto modo taxare. Et hoc, quantum attinet ad laicos.

Dubiũ de clericis. Conclu. Quãtum autem attinet ad clericos, vtrum etiam illis per statutum possit præcipi sub excommunicatione, ne de prædicto stipendio per legem taxato aliquid remittant, non tanta est difficultas. Et sic breuiter dico, tale statutum regulariter, & simpliciter esse illicitum, nec aliquam obligationem inducere, etiam si excommunicatione sit firmatum. Tum,

A quia si clericus potest minori pretio alia bona sua vendere, ministeriaque sua tam corporalia, quam spiritualia, & seipsum, & suas operas locare, & obligare, imò ea omnia omnino gratis & liberaliter facere, atque donare, quæ ex sua natura, nec gratis fieri, neque donari debent: vt psallere, cantare, scientiã que aliquam docere; à fortiori missam pro minori stipendio, & omnino gratis poterit celebrare: non obstante prædicto statuto, cum missa & ministratio sacramentorum ex sua natura magis debeant fieri gratis; sicut & potestas hæc faciendi omnino gratis à Deo fuit accepta: iuxta illud Matth.10. Gratis accepistis, gratis date. Tum etiam, quia taxatio omnium rerum, & ministeriorum in temporalibus, & B spiritualibus non fit, vt gratia & liberalitas volentis impediatur, sed vt iniustitia vndique vitetur. Atque adeò fieri non poterit, nisi ità, ut nec plus nec minus illo iusto taxato pretio detur, aut exigatur, altera parte inuita. Non obstante tamen prædicto statuto remissio in toto, vel in parte, sicut & amplior donatio vtrinq; fieri poterit. Et denique, quia opus virtutis, aut consilij, quale est prædicta remissio liberalis, siue ex amicitia, siue ex liberalitate, siue ex misericordia fiat, prohiberi humana lege vniuersaliter non potest, absque errore intolerabili, qui ipsã legem & excommunicationem nullam reddit ipso facto, vt communiter dicunt Doctores in materia de excommunicatione. Ex hoc infertur propter easdem causas, in uniuersitatibus statuti non posse, vt C graduati de suis iuribus taxatis aliquã remissionem facere non possint; nec id statutum obligaret, etiam si esset iuratum, utpotè quod prohibet opus misericordiæ, aut alterius virtutis simpliciter, & vt sonat. Fateor tamen, q̃ si alicubi lites, fraudes, uel tyrannides, siue alia incõueniẽtia, ex tali liberalitate clericorũ, aut graduatorũ sequerentur, vel ipsi clerici, aut graduati variis modis, et palliatis, per laicos, vel graduãdos de sibi debito stipendio taxato, aut nõ taxato, in toto, vel in parte remissionẽ facere cogerẽtur: tunc certè crederem licitum esse tale statutum, etiã sub excommunicatione prohibens, ne de illo quidquam remittatur: quia tunc ex iusta causa ad illa incõuenientia præcauendum, quæ vel remissionem D coactam faciunt, vel uitiant, vel ex illa quouis modo, vel occasione sequuntur, procedit. Et sic vim habebit in conscientia.

Corollariũ.

Dubium. Est aliud dubium, vtrùm sacerdos anticipans, vel postponens notabiliter missæ sacrificium, ad aliquã teneantur restitutionem ijs fiendam, à quibus stipẽdium acceperunt. Verbi gratia: Sunt sacerdotes, qui multã missarum multitudinem sub sua fide accipiunt anticipato stipendio, quas per longum tempus non perficiunt; & sunt alij è diuerso, qui cùm non habeant eleemosynas, dicunt missas anticipatas, vt cum posteà aliquis venerit cum eleemosyna, ea accepta, missæ iam à se dictæ ei faciant applicationem. Dubium est, vtrùm isti suo debito satisfaE ciant vel potius ad aliquam teneantur restitutionẽ. Et quidem quantũ attinet ad postponẽtes, plana est quõnis determinatio, cùm certum sit eos peccare, si notabiliter sint in mora & ad restitutionem teneri. Nam, si missa dici iubetur ratione impetrationis, vt pro aliqua necessitate salutis, vel pacis, vel pro iter agente, vel pro quouis alio simili bono, poterit contingere, quod si missa cito diceretur, proximus consequeretur finem intentum, ob moram autem facerdotis, vel nunquam, si iam tẽpus necessitatis est elapsum, vel tarde illum consequatur, quorum vtrumque in damnũ spirituale, vel temporale illius cedit, idque iniuste illatum. Si autem missa dici iubetur

Quid sit dicendũ de postponentibus missas.

ratione

ratione satisfactionis precipuè animarum purgatorij: plana etiam est iniquitas in eo, quòd acerbissimis doloribus detentæ, debito suffragio non liberãtur, quod sine manifesta iniustitia fieri non potest. Et in eodẽ ẽt damno sunt testamentorum exequutores, quorũ negligentia similia mala patiuntur defuncti. Peccant ergo mortaliter quicunque sacerdotes hanc notabilem missarum postpositionem facientes, tenenturque ad restitutionem mõ sibi possibili, atq. etiam ad missas, quam primum fieri potuerit, dicendum. Non dico teneri sacerdotem, præcipuè mercenarium, omnes missas statim dicere. Cùm, si ita se gereret, ut nullam eleemosynam acciperet, nisi quando nullam aliam priorem obligationem haberet, viuere certè non posset & dum aliam quæreret, oporteret sæpè in vacuum missas dicere. Sed quod affirmo est, non posse cum multas & longinquò tempore anticipatas eleemosynas habere, quod arbitrio boni viri, & suæ conscientiæ, & honestæ commoditati relinquendum censemus. Syluester, verbo, missa, q. 10. in fi. de hac re loquens in hunc modum dicit: Si sacerdos dicere tardat, peccat mortaliter, quia facere t iniustitiam expectantibus. Soluere ergo tenetur quam citius possit.

Dubiũ de illis qui dicũt missas anticipatas.

De anticipantibus missas maior est difficultas. Et quidem, quòd id licitè fieri nõ possit, probatur hoc argumento: Missæ sacrificium consistit in vsu: tamdiu enim est sacrificium, quãdiu durat consecratio, oblatio, & sumptio: ergo his finitis iam non est sacrificium: atque ex consequenti nec effectus, aut fructus illius. Sed offerre pro aliquo missam sine fructu, est defraudere eum, qui illam petijt: & hoc facit, qui missam iam dictam applicat alicui: ergo nõ potest pro illa stipendium accipere.

1. Argum.

2. Argum.

Secundò: Missa & quodcunque opus bonum, nisi pro certa intentione offeratur pertinet ad thesaurum ecclesiæ, cuius dispensatio ad solum summũ pontificem spectat, ut communiter dicunt Doctores in materia de indulgentijs: sed missæ anticipatæ non offeruntur pro certo fine, ut cõstat: ergo statim ac fuerint dictæ pertinebunt ad thesaurum ecclesię. Atque ex consequenti non erit iam positum in potestate sacerdotis, qui illas dixit, eas cui voluerit applicare, sed in potestate summi põtificis. Et sic non poterit sacerdos pro illis stipendia accipere.

Propter hæc argumenta hæc sententia aliqualẽ habet probabilitatem: quam & tenet Cord. q. illa 4. iam citata, dub. 6. Sed vt quid in hac re mihi uerum videatur explicem dico primò, certum esse, quòd sacerdoti alias missas non habenti est licitum, dicere anticipatas ex illis quas in posterum dicere debet pro certa intentione. Verbi gratia: Habet quis capellaniam, qua singulis hebdomadis ter pro fundatore, & alijs defunctis sacrificare tenetur, & facit tria sacra, quibus satisfacit hebdomadæ, dico quòd poterit alias tres missas, quas sequenti hebdomada est celebraturus, in illa facere, & in sequenti hebdomada omnes pro alia intentione offerre: & sic deinceps. Nec in hac re Cordu. dissentit. Probatur: Ille dicit missas pro certa intentione, & ex alia parte persoluit anticipatè, quod est boni debitoris: ergo nulli facit iniuriam: sed potius laudem meretur. Maximè, quòd citius proderunt illa suffragia defunctis, quam si ad terminum expectaret. Dico secundò, etiam esse certum, quòd si quis dicat missam pro intentione eius, qui solitus est missas commendare, adhuc ipso ignorante, poterit pro missa taliter dicta stipendium accipere. Verbi gratia: Non habet sacerdos missas, & celebrat pro intentio

1. Dictum certum.

2. Dictum certum.

A ne cuiusdam alterius vel sacerdotis, vel amici, quem scit plores missas ad dicendum habere, poterit postea illum commonere, quòd tot sacra peregerit pro eius intentione, & totidem pro illis stipendia accipere. Probatur: Nam ille pro certa intentione dicit: & quod alter non fuerit præmonitus ab ipso, nullo modo eneruat sacrificij effectum. Itaque hęc certa sunt: nec de eis aliquem dubitare posse arbitror. Sed quod habet difficultatem est, de eo, qui anticipatas missas dicit absque aliqua determinata intentione, applicaturus posteà illas, ijs, qui eleemosynas dederint. Ad cuius explicationem aduertendum est, dupliciter adhuc posse aliquem dicta sacra peragere. Vno modo, nihil cogitando de eorum reseruatione in posterum.

Punctum difficultatis.

Sententia Autoris.

B Alio modo cũ expressa virtuali intentione in posterũ reseruandi illa applicanda pro certa intentione, vel applicando ea statim pro illis, quos Deus scit primò eleemosynam daturos? Et quidem, si missæ primo modo celebrantur ad thesaurum ecclesiæ deuenire existimo. Et sic pro illis nec eleemosynas accipere, nec promissionem, aut applicationem amplius facere poterit sacerdos: sed distribuendæ relinquentur summo pontifici, sicut & alia bona ad thesaurum ecclesiæ pertinentia, vt rectè probat argumentum secundo loco factum. Si autem missæ dicantur secundo modo, probabiliter affirmo, fieri posse, quòd quis pro illis posteà recipiat eleemosynam, satisfaciatque promissioni, & applicationi quã

C pro certa persona facere debet, quamuis Cord. contradicat. Et ratio est: Quia illud opus, quamuis sit præteritum respectu nostri, tamen in Dei acceptatione & æternitate manet præsens, ac si eo momento offerretur, atque adeò habet eundem valorem, quem antea habebat, & erat velut in deposito, vsq; ad tempus applicationis. Sicut & si artifex vas aliquod pretiosum fingeret, illudque Regi offerret, apud se retinendum usque dum idoneum tempus veniret quo ipse artifex debitam satisfactionem postularet: nec refert hoc esse permanens, sacrificium autem missæ successiuum & præteritum. Nam respectu Dei nec præterita prætereunt, nec futura expectantur, vt veniant, sed omnia tempora supergredi-

D tur, suaque æternitate illa omnia recentia & pręsentia tenet. Alioqui nec etiam summus pontifex posset missas, & orationes, aliaque bona opera, quæ contẽta sunt in Ecclesiæ thesauro, applicare, quoniã iam præterierunt, nec passio Christi modo placeret patri, cum iam non extet. Quæ tamen Corduba cõcedere non auderet. Satis est ergo, quòd missæ sacrificium extet in æternitate, & diuina acceptatione, vt suum posteà effectum sortiri valeat. Merita mortificata reuiuiscũt, & valet, vt verior & probabilior tenet sententia, & hoc sacrificium, quod nec tempore senescit, nec Dei acceptionem, & æternitatem fugit, reseruatum non valebit? Et per hoc patet solutio ad 1. argum.

E Vltimum dubium in hoc articulo explicandum est, vtrum sacerdos, qui recipit abundantiora stipendia pro missis celebrandis. v. g. duo regalia pro qualibet missa, & ipse alijs sacerdotibus eas commendat pro minori stipendio, consueto tamen, puta pro uno regali, sit tutus in conscientia, vel potius ad aliquam teneatur restitutionem. Soto lib. 9. de iustitia. q. 3. ar. 1. affirmat huiusmodi sacerdotem licitè id facere, nec ad aliquam restitutionem teneri, dummodo ipse sit curatus, aut eius populi curam habens. Et ratio illius est: Nam cum talis sacerdos iustum stipendium, vt supponitur alijs concedat, nulli facit iniuriam; si ipse pro cura & onere, quod ex officio pastorali subit, cui creditum est, ut quo potuerit hone-

Vlt. dubiũ de facientibus dicere missas pro minori stipendio, quã ipsi acceperunt.

Sententia Soti.

sto

sto stipendo illas missas pro suis subditis faciat celebrari, reliquum accipiat. Si autem sacerdos dans illas missas, non sit curatus, aut eius populi curam gerens, affirmat, quòd nec erit tutus in conscientia, nec liber à restitutione, nisi totum stipēdium, quod accepit, alijs tribuat. Nauar. in Manua. c. 28. n. 91. dicit, quòd nec habens curam, nec non habens, erit tutus, nisi ex lege, vel consuetudine, vel ex voluntate saltem tacita commendantium, dantiumque maiora solito stipēdia, sit ordinatum, atque receptum, ut aliqua pars illorum determinata, vel indeterminata, sit pro ipso curato, cui pro debito stipendio, eas missas facere celebrari, incumbit. Quæ sententia proculdubiò est vera, atque tenenda. Et probatur: Curatus ille pro sua diligentia, atque cura, in hoc & in alijs ad salutem subditorum pertinentibus præstanda, habet iam aliàs sufficiens stipendium in decimis, & in primitijs, & in alijs particularibus oblationibus pro his, vel illis actibus taxatis: & pro ea cura particulari seu onere, quod ipse libenter subit, nihil est datum neque promissum ab eo, qui ei missas commendauit, qui, & solum pro stipendio sustentationis id dedit celebranti: ergo nullo iusto titulo potest de illo stipendio quidquam sibi accipere, nisi altero omnino liberaliter remittente, quod de nullo est præsumendum, etiam si dicat se libere donare. Dat enim non daturus, si aliter stipendium habere posset, ut contingit in soluente vsuras; atque ex consequenti dat non plenè voluntariè, quod satis est, ut ipse curatus peccet accipiens, & ad restitutionem teneatur. Et si hoc est verum de curatis, quid erit dicendum de alijs sacerdotibus, nisi, quod peccant grauissimè, & ad restitutionem tenentur. Si enim is contractus honestus esset, liceret quidem vnicuique ditari innumeras missas vndique congregando, pro quibus abundantia stipēdia sunt assignata, & faciendo ea celebrari pro diminutis stipēdijs, residuumque sibi reseruando. Quod quam turpe sit lucrum, & scādalosum, manifestamque iniustitiam continens, nullus est qui ambigat.

Sententia Nauarri vera & tenenda.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, an sacerdos, qui in vna, vel duabus missis aliquem defraudat, peccet mortaliter, & ad restitutionem teneatur. Et videtur pars negatiua vera: nam vnum vel duo argentei non sunt materia peccati mortalis; atque ex consequenti nec necessario restituendi, ut diximus in materia de restitutione. In contrarium tamen est: Nā qui defraudat proximum in vna, vel in duabus missis, in spiritualibus damnificat plurimum, scilicet, in gratia, in satisfactione, in impetratione, alijsque inæstimabilibus huius sacramenti effectibus. Imò poterit aliquando contingere, quòd maxima vtilitas rei impetrādæ, vel satisfactionis maximè defuncti, impediatur ex eo, quòd quis sacrificium offerre desijt; ad quod ex lege iustitiæ tenebatur.

Quæstio de defraudante in vna uel in duab. missis.

Ad hanc difficultatem breuiter respondendum censeo sub distinctione. Nam vel ille, qui missam commendauit, cognouit eam esse omissam; quia ex ore sacerdotis id audiuit, vel alia via: aut id omnino ignorat. Si sciuit, dico nullam restitutionem ei esse faciendam sub mortali, nec ratione damni temporalis, nec spiritualis. Non ratione temporalis, quod inuoluntariè patitur: nam vnius, vel duorum argenteorum quātitas non est materia sufficiens peccati mortalis. Nec ratione damni spiritualis, quia postquam res est cognita, poterit ipse aliā missam commendare ad leues expensas, si voluerit; & si non commendat, iam videtur remittere iniuriam, vel saltem non reputare illam grauem: quod est satis, ut venialis culpa habeatur. Si autem ille, qui missam dici iussit, ignorat, quòd non fuerit dicta, tunc tenebitur sacerdos sub mortali illam per se, aut per alium dicere. Alioqui erit efficiens causa magni damni spiritualis. Vel certè tenebitur, ut à mortali liberetur, significare alteri, quòd missam non dixerit, à peccato omnino non liberabitur. Nam ratione eleemosynæ fraudulenter acceptæ peccabit peccato furti, quamuis ex leuitate materiæ erit solum venialiter. Et hæc dicta sint de toto isto articulo.

Responsio.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm omnes teneantur ad sacrificia offerenda.

AD Quartum sic proceditur. Videtur quòd non omnes teneantur ad sacrificia offerēda. Dicit enim Apostol. Rom. 3. Quæcunque lex loquitur, his qui sunt in lege loquitur. Sed lex de sacrificijs non fuit omnibus data, sed soli populo Hebræorum: ergo non omnes ad sacrificia tenebantur.

2. Præterea, Sacrificia Deo offeruntur ad aliquid significandum. Sed non est omnium huiusmodi significationes intelligere: ergo non omnes tenentur ad sacrificia offerenda.

3. Præterea, Ex hoc sacerdotes dicuntur, quod sacrificium Deo offerunt. Sed non omnes sunt sacerdotes: ergo non omnes tenētur ad sacrificia offerenda.

*Sed Contra est, quòd sacrificium offerre est de lege naturæ, vt supra * habitum est. Ad ea autē quæ sunt legis naturæ omnes tenentur: ergo omnes tenentur ad sacrificium Deo offerendum.*

Ar. 1. huius q.

*Respondeo dicendum, quòd duplex est sacrificiū, sicut * dictum est, quorum primū & principale est sacrificium interius, ad quod omnes tenentur: omnes enim tenentur Deo deuotam mentem offerre. Aliud autem est sacrificium exterius quod in duo diuiditur. Nam quoddam est quod ex hoc solum laudem habet quòd Deo aliquid exterius, offertur in protestationem diuinæ subiectionis: & ad hoc aliter tenentur illi qui sunt sub lege noua, vel veteri, aliter illi qui non sunt sub lege. Nā illi qui sunt sub lege, tenentur ad determinata sacrificia offerenda secundum legis præcepta. Illi vero qui non erat sub lege, tenebantur ad aliqua exterius facienda in honorem diuinum, secundum condecentiam ad eos inter quos habitabant, non autem determinate ad hæc vel ad illa. Aliud vero est exterius sacrificium, quando actus exteriores aliarum virtutum in diuinam reuerentiam assumuntur. Quorum quidam cadunt sub præcepto, ad quos omnes tenentur. Quidam vero sunt supererogationis ad quos non omnes tenentur.*

Ar. 2. huius q.

*Ad Primum ergo dicendum, quòd ad illa determinata sacrificia, quæ in lege erant præcepta, nō omnes tenebantur. Tenebantur tamen ad aliqua sacrificia interiora vel exteriora, vt dictum * est.*

In corp. ar.

*Ad secundum dicendum, quòd quamuis nō omnes sciant explicitè virtutem sacrificiorum, sciunt tamen implicite, sicut & habent fidem implicitam, vt supra * habitum est.*

Q. 2. ar. 7.

Ad tertium dicendum, quòd sacerdotes offerunt sacrificia quæ sunt specialiter ordinata ad cultum

diuinum

diuinum, non solum pro se, sed etiam pro alijs. Quædam verò sunt alia sacrificia, quæ quilibet potest pro se Deo offerre, vt ex supra dictis patet.*

In corp. ar. & ar. 2. & 3

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quod sacrificiũ potest eẽ duplex: vnũ internum, mente immolatum, alterũ externũ, te foris exhibitum; quod adhuc est duplex, vnum, quod sic est sacrificium, ut nullá habeat aliunde laudem; aliud quod per se quidem officium est virtutis & relatum in reuerentiam Dei, fit aliquo modo sacrificium; respondet D. Tho. ad propositam difficultatem per quatuor propositiones. Prima conclusio: Ad sacrificium mentis internum non solum antiqui in lege scripta, & Christiani sub lege gratiæ: sed & mortalium vniuersitas lege naturæ tenetur. Probatur: Nam nullus viuentium existit, qui quatenus est Dei creatura, & ad ipsum, tanquam ad suum finem tendit, ei illam reuerentiam intus exhibere non teneatur, quæ primo rerum principio summoque fini debetur. Secunda conclusio: Ad illa sacrificia, quæ sola significatione religionis virtutem induunt, tm̃ tenentur qui sub scripta Dei lege viuunt, quales erant patres veteris testamenti, qui ad suorũ sacrificiorũ numerum tenebãtur, & sunt Christiani, qui ad vnicum nostrum Eucharistiæ sacrificiũ, tenentur. Probatur ex Paulo ad Romanos tertio dicente; Quæcunque lex loquitur his, qui sunt in lege loquitur. Certum est enim, quod lex vetus solum obligabat suos subditos sicut & nos nostra. Tertia conclusio: Adhuc solo naturali iure viuentes quocunq; seculo fuerũt, vel futuri sunt, eodẽ iure fuerũt astricti ad exhibendum Deo aliquod exterius sacrificium; quo secundum legitimam cognitionem quã de vna prima cã habere tenentur, illi profiteãtur se esse subiectos, honoresq; diuinos debere. Probatur: Nam eo ipso, quod quis nouerit vnum primum rerum principium, debet etiam intelligere illi se esse subiectum, atque adeo non solum mente, verum & corpore obligari illum colere. Quarta conclusio: Sacrificia, quæ ab extrinseco sic dicuntur, hoc est, cuncta virtutum opera vniuersi tenentur Deo offerre, vel actuali, uel virtuali relatione. Probatur: Nam vnusquisque tenetur proponere vni primæ causæ seruire, declinando à malo & sequendo bonum, offer reque illi cuncta officia, & obsequia sua.

QVAESTIO LXXXVI.

De Oblationibus & Primicijs, in quatuor articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

Vtrum homines teneantur ad oblationes ex necessitate præcepti.

AD primum sic proceditur. Videtur quod homines non teneantur ad oblationes ex necessitate præcepti. Non enim homines tempore Euangelij tenentur ad obseruanda cæremonialia præcepta veteris legis, vt supra habitum est. Sed oblationes offerre ponitur inter cæremonialia præcepta veteris legis. Dicitur enim Exod. 23. Tribus vicibus per singulos annos mihi festa celebrabitis.*

12 q 103 art. 3 & 4.

A *Et postea subditur. Non apparebis in cõspectu meo vacuus: ergo ad oblationes non tenentur nunc homines ex necessitate præcepti.*

2. Præterea, Oblationes antequam fiant, in voluntate hominis consistunt: vt videtur per hoc quòd Dominus dicit Matth. 5. Si offers munus tuũ ad altare: quasi hoc arbitrio offerentium relinquatur. Postquam autem oblationes sunt facta, non restat locus iterato offerẽdi eas: ergo nullo modo aliquis ex necessitate præcepti ad oblationes tenetur.

3. Præterea, Quicunque aliquid tenetur reddere Ecclesiæ, si non reddat, potest ad id compelli per subtractionem Ecclesiasticorum sacramentorum.
B *Sed illicitum videtur his qui offerre noluerint, ecclesiastica sacramenta denegare, secundum illud Decretum sextæ synodi, quod habetur. 1. q. 1. Nullus qui sacram communionem dispensat, à percipiente gratiam aliquid exigat: si vero exegerit, deponatur: ergo non tenentur homines ex necessitate salutis ad oblationes.*

Sed contra est, quòd Gregor. dicit, Omnis Christianus procuret ad missarum solẽnia aliquid Deo offerre.*

Greg. 7 & habet de Conse. di. 1 cap. omnis Christian.

Respondeo dicendum, quòd sicut dictum est, nomen oblationis commune est ad omnes res quæ in cultum Dei exhibentur: ita quòd si aliquid exhi-*
C *beatur in cultum diuinum, quasi in aliquod sacrũ quod inde fieri debeat consumendum est, & oblatio est, & sacrificium. Vnde Exo. 25. dicitur Offeres totum arietem in incensum super altare. Oblatio est Domino odor suauissimus victimæ Dei. Et Leu. 2. dicitur: Anima cùm obtulerit oblationem sacrificij Deo, simul erit eius oblatio. Si vero sic exhibeatur, vt integrum maneat diuino cultui deputandum vel in vsus ministrorum expendendum, erit oblatio & non sacrificium. Huiusmodi ergo oblationes de sui ratione habent quod voluntarie offerantur, secundum illud Exo. 25. Ab homine qui of-*
D *fert vltroneus accipietis eas. Potest tamen contingere quod aliquis ad oblationes teneatur quadruplici ratione.*

Q. præce. art. 1

Primò quidem ex præcedenti conuentione: sicut cum alicui conceditur aliquis fundus Ecclesiæ, vt certis temporibus certas oblationes faciat, quod tamen habet rationem census.

Secundò, propter præcedentem deputationem siue promissionem: sicut cum aliquis offert donatione inter viuos, vel cum relinquit in testamento Ecclesiæ aliquam rem mobilem vel immobilem in posterum soluendam.

Tertio modo, propter Ecclesiæ necessitatem, puta,
E *si ministri Ecclesiæ nõ haberent unde sustentarẽtur.*

Quarto, propter consuetudinem. Tenentur enim fideles in aliquibus solennitatibus ad aliquas oblationes consuetas. Tamen in his duobus vltimis casibus remanet oblatio quodammodo voluntaria, scilicet quantum ad quãtitatẽ, vel speciem rei oblatæ.

Ad primum ergo dicendum, quòd in noua lege homines non tenentur ad oblationes, causa solemnitatum legalium, vt in Exodo dicitur: sed ex quibusdam alijs causis, vt est.*

Ad secundum dicendum, quòd ad oblationes fa-

ciendas

ciendas tenentur aliqui, & antequam fiant: sicut in primo, & tertio, & quarto modo, & etiam postquã eas fecerint per deputationem siue promissionem. Tenentur enim realiter exhibere quod est Ecclesiæ per modum deputationis oblatum.

Ad tertium dicendum, quòd illi qui oblationes debitas non reddunt, possunt puniri per subtractionem sacramentorum, non per ipsum sacerdotem cui sunt oblationes faciendæ, ne videatur per sacramentorum exhibitionem aliquid exigere, sed per superiorem aliquem.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito discrimine, quod est inter oblationẽ, & sacrificium; nam oblatio dicitur omne illud, quod Deo offertur, & sacrificium solùm est oblatio rei, quæ immolatur; ex quo fit, quod oblatio latius pateat, quam sacrificium: atque etiam supposito, quod oblatio naturali sua significatione importat vltroneam exhibitionem, iuxta illud Exod. Ab homine, qui offert vltroneus accipietis eas; respondet D. Tho. ad propositam difficultatem per vnicã conclusionem, quæ talis est: Oblationes quadruplici ex causa possunt cadere sub præcepto. Primo quidem, ex præcedenti conuentione, ut quando Ecclesia fundum aliquem ciui confert retenta pensione, statis temporibus referenda: quæ pactio census rationem induit. Secundo, propter præcedentem deputationem, vt quando res donatione, vel pollicitatione, aut testamenti legatione debetur. Tertiò propter Ecclesiæ necessitatem, ut si aliunde ministri ali, sustentarique non possunt. Quarto & vltimò, propter consuetudinem, quæ in ius transit, ut consuetum est certis solemnitatibus hoc, vel illud offerri. Quamuis in his duobus vltimis casibus oblationis quantitas relinquatur vouentis libertati.

EXPLICATIO ARTICVLI.

INstitutum D. Thomæ à quæstione octuagesima quarta inclusiuè, usque ad octuagesimam octauam exclusiuè fuit agere de exterioribus actibus religionis, nẽpe, adoratione, sacrificijs, oblationibus, atque decimis. Explicatisque iam duobus prioribus, incipit in præsenti agere de tertio. Ad cuius intelligentiam præsupponit, quod oblationis verbum omnes actiones, quibus res quæcunque ad diuinum cultum exhibentur, ambit. Ex quo fit, vt oblatio latior, atque patentior vox sit, quam, sacrificium: quidquid enim est sacrificium censetur oblatio, nõ tamen è contra: Cùm enim aliquid offertur, quod integrum est per mansurum, hoc est, quod sacrificio ipso nõ insumitur, nec circa illud aliqua fit cæremonia, sed Ecclesiæ offertur, siue in fabricam, siue in ministros cedat, oblatio dicitur, sacrificium autem non est, nisi oblatio rei, quæ immolatur, quales erãt oblationes animalium in veteri testamento, & in lege Euangelica sacrificium altaris. Differt autem oblatio à decimis: tum, quia decima solum est omniũ bonorum mobilium licitè acquisitorum pars decima Deo data, diuinaque constitutione debita, vt constat ex cap. 1. de decimis, & cap. parrochia. & capitu. non est, & c. tua nobis. & cap. cum nõ sit in homine, eodem tit. Oblatio verò non solum de decima parte rerum mobilium, sed etiam de quibuscunque alijs etiam immobilibus fieri potest. Tum præterea, quia secundum Hostiensem in summa de decimis §. primo. oblatio offertur Deo immediatè, hoc

Discrimen inter oblationem & sacrificiũ.

Discrimẽ inter oblationem & decimam.

A est ad cultum Dei. Cum tamen decimæ non offerantur immediatè Deo, sed eius ministris, scilicet, alendis; aut dispensaturis. Differt etiam oblatio à primitijs in eo, quod primitia, solum est prima pars frugum, siue fructuum Domino offerenda. Et intellige prima, hoc est, digitate præcipua, & Domino, id est, diuino cultui. Offerebantur, enim primitiæ per modum oblationis, ut docet Diu. Thomas articulo quarto huius quæstionis. At verò oblatio non solũ ad primas partes frugum aut fructuum; sed etiam ad omnia se extendere potest: qua ratione nummi, & cerei, & in exequijs panis & vinum oblationes dicuntur. Ex quo fit, vt primitiæ species quædam oblationis sint. Propterea que D. Thom. in hac quæ-

B stione sub uno & eodem titulo simul agit de oblationibus, & primicijs. Secundum autem Panormitanum in cap. fina. de verbo. sig. ad oblationem tria requiruntur. Primum quod offerẽs sit Christianus. Ab infidelibus enim oblationem Ecclesia non recipit: sed æstimationem oblationis pro interesse vt cõstat ex cap. quarto. de vsu. Secundum quod is, cui offertur sit Ecclesia. Nam id quod fit priuatæ personæ etiam Ecclesiasticæ, non oblaoo sed donatio est dicendum. Tertium, vt res data sit licitè acquisita, alia enim pro oblatione non accipiontur. cap. quia in omnibus, de vsu. &c. ex transmissa, de decimis. Intelligitur autẽ aliquid illicite acquiri dupliciter, scilicet, vel contra iustitiam ut in furto, vel mediante peccato, ut in meretricio.

C Quantum attinet ad ius offerendi, dicit D. Tho. in hoc articulo quadrupliciter posse contingere, qđ oblatio cadat sub præcepto. Primo ex præcedenti conuentione. Secundo ex præcedenti donatione, vel pollicitatione, aut testamenti legatione. Tertio propter Ecclesiæ necessitatem. Quarto propter consuetudinem, quę in ius transit. Sed omisso priori modo tanquam alieno ab hoc instituto (quæ.n. ex pręcedenti conuentione donantur, vt cum Ecclesia fundum aliquem alicui confert retenta pensione statis temporibus reddenda, potiùs habent ratione census, quam oblationis) circa alios tres aliqua breuiter adnotare oportebit. Vnde circa secundum di-

D co illius extare textus in cap. qui oblationes, & duobus sequentibus. Quibus sub anathematis censura præcipitur, vt defunctorum oblationes seu donatas, seu legatas, illi, quibus incumbit, facile & absq; mora persoluant. Sunt enim plane debitæ. Et de omnibus oblationibus generaliter extat ca. pręter hoc. 32. d. & c. statuimus, 16. q. 1. quibus eandem animaduersionem oblationes debitas retinentibus, Ecclesia comminatur: quare sub peccato mortali illas reddere tenebuntur. De tertio modo, qui est propter necessitatem Ecclesiæ, est aduertendum, quod ille est valde legitimus. Nam cum Christianorum religio in sacramentorum administratione, & susceptione, in sacrificijque oblatione posita sit, fit, vt quisque populus sub reatu criminalis impietatis, tũ

E templum pro sua facultate exstruere, tum etiam & ministros alere, cultuique necessaria contribuere iure naturali teneatur. Et sic vbi decimæ non soluuntur, nec aliunde ad huiusmodi sumptus prouisum est, tenebitur illos populus de sua substantia suppeditare. Quod si renuerit, per censuras Ecclesiasticas, atque adeò si opus fuerit, iudicis sæcularis animaduersione poterit compelli. Vt significare videtur Paulus 1. ad Corinthios 9. Vbi plus iuris ministris altaris suppetere docet ad subsidia temporalia recipienda, quam habet miles ad suum stipendium, & ad vineæ fructum, qui illam plantauit, & qui gregẽ pascit ad fruendum lacte. Dicit enim in hunc modum:

Discrimẽ inter oblationem & primitias.

Ad oblationem tria necessaria.

De modis quib. oblationes possunt esse in præcepto.

De oblatione ex donatione.

De oblatione propter Ecclesiæ necessitatem.

Egregium testimonium Pauli.

dum: Quis militat ſuis ſtipendijs vnquam? Quis plātauit vineam, & de fructu eius non edit? Quis paſcit gregem, & de lacte gregis non manducat? Nunquid ſecundum hominem hæc dico? An & lex hæc non dicit? Scriptum eſt enim in lege Moyſi: Non alligabis os boui triturāti. Nunquid de bobus cura eſt Deo? Nam propter nos vtique ſcripta ſunt. Qm̄ dēt in ſpe qui arat arare, & qui triturat in ſpe fructus præcipiendi: ſi nos vobis ſpiritualia ſeminanimus, magnum eſt ſi nos carnalia veſtra metamus. &c. Erant, ut arbitror, Corinthi præceptores nonnulli opulenti, qui gloriæ ducebant alios gratis inſtituere, non moliebanturque vt Apoſtolo quæſitus ex doctrina cibus ad ignominiam cederet. Qua re cognita, dicit in illo capitulo ſe nolle à diſcipulis victum ſumere, ne quod offendiculum det Euangelio Chriſti: tametſi id ei iure naturæ ſit permiſſum. Omnis enim, qui militat, iuſtum accipit militiæ ſtipendium ab eo cui militat. Et omnis, qui in vineæ cultura laborem & operam impēdit, condignum accipit ſui laboris, atque operis præmium, ab eo, cui laborat: & qui gregem paſcit, pro labore & cura ac diligentia, quam in paſcendo impendit, debet inde ſuſtentari & quæ ſunt neceſſaria ſumere. Et ne humanis rationibus ſolis ipſum agere exiſtimarent: ecce diuinæ ſcripturæ inquit habemus teſtimonium. In lege enim Moyſi præceptum eſt boui laboranti in tritura ad vſum humanum, non denegari victus neceſſaria: ſed illa in laboris præmium reddi. An uerò hoc in præcepto putamus de bobus animalibus brutis, principalē curam, & primariam Deū habuiſſe? Ego verò multo magis puto de prædicatoribus præceptū iſtud debere intelligi. Sunt enim hæc propter nos ſcripta, & ſub boum nomine de nobis pro Chriſto laborantibus præceptum eſt datum, vt intelligatur, vnumquemque operarium mercede ſuſtentationis dignum eſſe, quoniam qui arat ex labore fructum ſperare mercedis optimo iure poteſt. Et qui in tritura laborat, mercedē debitā iuſtè expectat. Nos igitur qui nobis ſeminauimus, multa prædicationis diligēna, ſpiritualia, ſi veſtris tpalibus bonis vtamur ad neceſſitatem, non magnum vobis videri debebit. &c. Cum ergo ex ſententia Pauli non minus debeatur miniſtris euangelij congrua ſuſtentatio, quam militi ſuum ſtipendium, & mercenario merces, pro qua ſeruit, ſequitur, quod vbi iſta non ſuppetit, tenebitur populus illam tribuere, & ſi renuerit, ad id per cēſuras Eccleſiaſticas, & ſi opus fuerit, iudicijs ſecularis poteſtate compelli, ſicut & iure compelleretur ille, pro quo aliquis militat, aut in vineæ cultura laborat ad ſoluendum debitum ſtipendium, atque mercendem vtrique.

De quarto modo, quod oblatio poteſt cadere ſub præcepto, ſcilicet, propter conſuetudinē, quæ in ius tranſit, aduertendum eſt, quod Angelus de Clauaſio in ſumma exiſtimat, oblationes non poſſe eſſe in præcepto ex conſuetudine, quia ſunt liberæ facultatis. Et idem videtur tenere ſumma Roſſella. Contrarium tamen affirmant communiter omnes Doctores, tam Theologi, quam Iuriſprudētes. Imò & ipſe Angelus videtur ſibi ipſi aduerſari, cùm dicat primicias eſſe in præcepto ratione conſuetudinis; & non eſt maior ratio de illis, quam de alijs oblationibus. Prætèrquā, quod ſi huiuſmodi conſuetudo non eſt obligatoria, vix inueniri poterit alia, quæ obligationem inducat. Eſt enim valde rationabilis, & à tpe, cuius non extat memoria præſcripta. Nec rō Angeli aliquid valet. Falſum eſt enim dicere, quod oblationes ſunt ſemper liberæ facultatis. Imò aliquando ſunt neceſſitatis, & iuris naturę: atque adeo conſue-

De oblationibus ex conſuetudine.

A tudo poteſt eas determinare ad certos dies. Quamuis etiam tunc retineant aliquid voluntarij quantum ad quantitatem, ut dicit D. Thom. in fine articuli. Eſt tamē aduertendum cum Syluestro, in Summa, verbo, decima q. 2. in fine, quod oblationes ſunt in præcepto ratione conſuetudinis, eo modo, quo eſt conſuetudo, ſcilicet, quod offerat maior pars populi, & non ſemper ſinguli de populo, nec in omnibus feſtiuitatibus. Quare non erit imputandū, mortale peccatum alicui, ex eo, quod rarò & ex aliqua cauſa, nempe, quia non habet ad manum quid det, oblationem intermitti. Poſtquam autem ciuitas eſt ſolita oblationem, vel certum quid Eccleſiæ dare, illud per ſtatutum mutare non poterit, ſecundū Pa-

B normitanum in capit. abolendæ. de ſepulturis, de mente Bartol. in leg. priuilegia. C. de ſacroſanct. Eccleſiis, per textum illum, qui dicit; Solita ab antiquo Eccleſiis, & miniſtris tribui; aliquo modo nō debēt immutari. Sed eſt hoc intelligendum dummodo aliter de intentione inducentium conſuetudinem, ex quo conſuetudo habet vim obligandi, non conſtaret, ut docet Sylueſter, in Summa verbo, cōſuetudo. §. 13. Quare ſi conſtat oblationem fuiſſe introductā pro fabrica alicuius Eccleſiæ, ea completa licitè mutabitur, non obſtante quacunque temporis præſcriptione.

ARTICVLVS II.

C

Vtrùm ſolum ſacerdotibus debeantur oblationes.

D Secūdum ſic proceditur. Videtur, quòd oblationes non ſolum ſacerdotibus debeātur. Inter oblationes enim præcipue videmus eſſe quæ hoſtiarum ſacrificijs deputantur. Sed ea quæ pauperibus dantur, in ſcripturis hoſtia dicuntur, ſecundum illud Hebræo. vlti. Beneficentiæ, & communionis nolite obliuiſci. Talibus enim hoſtijs promeretur Deus: ergo multo magis oblationes pauperibus debentur.

D *2. Præterea, In multis parochijs monachi de oblationibus partem habent. Alia autem eſt cura clericorum, alia monachorum, vt Hieron.* dicit: ergo non ſolum ſacerdotibus oblationes debentur.*

Ad Heliodorum de laude vitę ſolitariæ à med. to. 1.

3. Præterea, Laici de voluntate Eccleſiæ emunt oblationes, vt panes, & huiuſmodi. Sed non niſi vt hæc in ſuos vſus conuertant: ergo oblationes poſſunt etiam ad laicos pertinere.

Sed Contra eſt, quod dicit Canon Damaſi Papæ. & habetur 10. quæſtione 1. Oblationes quæ intra ſanctam Eccleſiam offeruntur tantum modo ſacerdotibus qui quotidie Domino ſeruire vidētur, licet comedere & bibere: quia in veteri teſtamento prohi-*

E *buit Dominus panes ſanctos comedere filijs Iſrael niſi tantummodo Aaron & filijs eius.*

Habetur 10. q. 1. ca. hanc conſuetud.

Reſpondeo dicendum, quòd ſacerdos quodammodo conſtituitur ſequeſter, & medius inter populum & Deum, ſicut de Moyſe legitur Deuteron. 5. Et ideo ad eum pertinet diuina dogmata & ſacramenta exhibere populo. Et iterum ea, quæ ſunt populi, puta preces, & ſacrificia, & oblationes per eum Domino debent exhiberi, ſecundum illud Apoſt. ad Hebr. 5. Omnis Pontifex ex hominibus aſſumptus pro hominibus cōſtituitur in his quæ ſunt ad Deū, vt offerat dona & ſacrificia pro peccatis. Et ideo

obla-

oblationes,quæ à populo Deo exhibentur, ad ſacerdotes pertinent non ſolum vt eas in ſuos vſus conuertãt,verum etiam vt fideliter eas diſpenſent. Partim quidem expendendo eas in his quæ pertinent ad cultum diuinum Partim verò in his, quæ pertinent ad proprium victum: quia qui altari deſeruiunt, cũ altari participant, vt dicitur primæ ad Corinth. 9. Partim etiam in vſus pauperum, qui ſunt, quantum fieri poteſt, de rebus Eccleſiæ ſuſtentandi: quia & Dominus in vſum pauperum loculos habebat, vt Hierony. dicit ſuper Matth.

Refertur ſi, ileiz q 1 ca habebat Ex Hieron Matt. 17. in ſi 10. 9.

Ad Primum ergo dicendum, quod ea quæ pauperibus dantur, ſicut non propriè ſunt ſacrificia, dicuntur tamen ſacrificia inquantum eis dantur propter Deum: ita etiam ſecundum eandem rationem oblationes dici poßunt: tamen nõ propriè dictæ, quia non immediatè Deo offeruntur. Oblationes verò propriè dictæ in vſum pauperum cedunt, non per diſpenſationem offerentium: ſed per diſpenſationem ſacerdotum.

Ad ſecundũ dicendum, quòd monachi ſiue alij religioſi poſſunt oblationes recipere tripliciter. Vno modo ſicut pauperes per diſpenſationẽ ſacerdotũ, vel ordinationẽ Eccleſiæ, alio modo ſi ſint miniſtri altaris, tunc poßunt accipere oblationes ſponte oblatas. Tertio modo ſi parochiæ ſint eorum: tunc ex debito poſſunt accipere oblationes tanquam Eccleſiæ rectores.

Ad tertium dicendum, quòd oblationes poſtquã fuerint conſecratæ, nõ poßunt cedere in vſum laicorũ: ſicut vaſa, & veſtimẽta ſacra. Et hoc mõ intelligitur dictum Damaſi Pap. Illa verò quæ non ſunt conſecrata, poſſunt in vſum laicorum cedere ex diſpenſatione ſacerdotum, ſiue per modum donationis, ſiue per modum venditionis.*

Citatum in arg. Sed cõtra 10 q. 1. Hæc conſ.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem reſpondet D. Thomas per duas propoſitiones Prima concluſio: Vniuerſarum oblationum, quæ à plebe Deo exhibentur diſpenſatio pertinet ad ſacerdotes. Probatur: Oblatio genere ſuo non eſt, niſi rei, quæ Deo ad cultum religionis dicatur (eſt enim in præſenti ſermo de ſacris, & non de ſęcularibus oblationibus) ſed inter homines & Deum ſacerdos eſt ſequeſter conſtitutus, & quodammodo medium (ſicut de Moyſe legitur Deutero. 5. quia illi incumbit, tum diuina dogmata per Deum reuelata populum docere, tum etiam & ſacramenta per ipſum inſtituta eidem populo, ipſius nomine adminiſtrare. Et vice verſa eius munus ẽt eſt, ex parte populi coram Deo ſtare, & eius preces ad ipſum fundere, ſacrificiaque ei offerre, ac dona, & oblationes, & munera præſentare, iuxta illud Pauli ad Heb. 5. Omnis pontifex ex hominibus aſſumptus pro hominibus conſtituitur in ijs, quæ ſunt ad Deum, ut offerat dona, & ſacrificia pro peccatis: ergo omnium munerum, quæ populus Deo dicare conſtituit, vſus, adminiſtratio, & diſpenſatio pertinet ad ſacerdotes. Secunda concluſio: ſacerdotes trifariam poſſunt ijs quæ ad diuinum cultum offeruntur vti. Primo in fabricam & reparationem Eccleſiarum, in apparatumque eorum, quæ ad diuinum cultum pertinent. Secundo, in ſuum ipſorum proprium victum; quia vt ait Paulus, qui altario ſeruit, de altario viuere debet. Tertio, in ſubſidiũ pauperum, quos bonis Eccleſiaſticis paſci, & ſuſtentari condecet.

EXPLICATIO ARTICVLI.

MAteria huius articuli longiſſimam requirebat diſputationem de bonis Eccleſiaſticis, & de illis, ad quos eorum dominium pertinebat, cum D. Thom. in ſecunda concluſione dicat, illa in tres uſus eſſe diuidenda, ſcilicet, in fabricam Eccleſiarum, in victum miniſtrorum & in ſubſidium pauperum. Et in prima concluſione affirmat vniuerſarum oblationũ, quæ à plebe exhibentur diſpenſationem pertinere ad ſacerdotes. Sed quoniam eſt iam mihi in animo cætera, quæ dicenda manent, maiori qua potero breuitate pręſtringere, ne volumen iſtud ſuum iuſtum terminum excedat, omiſſis pluribus, quæ de hac re dici poterant, paucis, & breuibus ſermonibus, quæ ad tantæ rei explicationem fuerint neceſſaria, comprehendere curabo. Quod ut faciam, aduertendum eſt primò, quod bona Eccleſiaſticorũ ſunt in duplici differentia. Quædam enim ſunt patrimonialia, quæ per ſucceſſionem hæreditariam, aut per donationem, aut per alios cõtractus ſibi acquiſierũt, ſicut & laici. Et de his non loquimur in præſenti, cũ certum ſit apud omnes horum bonorum verum, & legitimum dominium eſſe penes ipſos Eccleſiaſticos. Vnde, quamuis ea ſuperfluè & prodigè conſumant, nec in fabricas Eccleſiarum, aut in pauperum ſuſtentationem illa diſtribuant, ad nullam tenebuntur reſtitutionem. Imò adhuc dicunt Doctores, quod ſi vltra bona patrimonialia hẽt clericus Eccleſiaſticum beneficium, poteſt illa patrimonialia bona ſibi reſeruare, & redditus beneficij in proprios vſus conuertere. Ità tenet D. Thom. infra, q. 185. ar. 7. ad 5. & Caietanus ibidem. & Sylueſt. verbo. Clericus. 4. §. 12. & Soto libro, 10. de Iuſtitia q. 4. artic. 3. ad 2. Et Innocentius in c. Epiſcopus, de præbendis. Hoſtienſis, & Panormitanus, ibidẽ. Et probatur ex c. cùm ſecundum Apoſtolum, de præb. Vbi dicitur, quod cum ſecundum Apoſtolum, qui altario ſeruit, de altario viuere debeat, poterunt clerici de patrimonio Ieſu Chriſti viuere, cuius obſequio ſunt deputati, vt ipſa nominis ſignificatio perſuadet. Idem definit in concilio Agathenſi, & refertur 1. q. 2. cap. clerici. Vbi habetur, quod clerici omnes, qui Eccleſiæ fideliter, vigilãterque deſeruiunt, ſtipendia ſanctis laboribus debita ſecundum ſeruitij ſui meritum per ordinationem canonum à ſacerdotibus conſequantur.

Bona eccleſiaſticorũ quędã ſunt Patrimonialia & alia Eccleſiaſtica.

Et ſi quis obijciat, quod in c. clericos. 1. q. 2. dicit D. Hierony. Clericos illos conuenit ſtipendijs Eccleſiæ ſuſtentari, quibus parentum, & propinquorum nulla ſuffragantur bona: Qui autem bonis parentum, & opibus ſuis ſuſtẽtari poſſunt, ſi quod pauperum eſt, accipiunt, ſacrilegium profectò committunt, & per abuſionem talium iudicium ſibi manducant & bibunt; reſpondetur primò cum D. Tho. loco citato, textum illum eſſe intelligendum in caſu extremæ neceſſitatis. Tunc enim grauiſſimè peccaret Epiſcopus, aut ſacerdos qui cum poſſet ex bonis patrimonialibus viuere, bona Eccleſiæ pauperibus non erogaret, ſed in ſuos vſus illa conuerteret. Adhuc tamen nec tunc teneretur ad reſtitutionem, ut aduertit Caietanus; quia illa bona eccleſiaſtica ſunt debita miniſtris pro ipſorum ſeruitio. Vel ſecundo reſpondetur cum magiſtro Soto, quod D. Hiero. loquitur pro illo tempore, quo clerici in communi viuebãt. Tũc. n. dabat̃ eis optio, vt vel bona, quæ habebãt parẽtibus ſuiſq; neceſſarijs relinquerẽt, & de

Obiectio

Reſponſio

Eccle-

Ecclesiæ fructib. cũ reliquis pauperib. vitã ducerẽt; aut si malleñt sua retinerẽt,quæ sibi sufficerẽt:sed tũc sumptui parcerẽt eorum, quæ in cõi possidebãtur. Vel tertio respondetur cum Conrado; quod verba illa D. Hieronymi non sunt intelligenda de illius bonis Ecclesiæ, quę pro ministerio tanquam stipendia clericis deputantur:sed de illis, quæ facta diuisione bonorum Ecclesiæ, de qua statim dicemus, pauperibus erant specialiter assignata. De his enim viuere non licebat clericis, cum aliundè habebant vnde sustentarentur. Et istæ duæ solutiones vltimæ magis videntur accedere ad verba ipsius textus. Et quod diximus, de bonis patrimonialibus clericorum, est etiam intelligendum de quibuscumque alijs bonis sibi aliundè, quam ex redditibus ecclesiasticis prouenientibus, vt habet expressè Panormitanus in cap. de Episcopis.& Nauarrus, Soto & alij. Estque diffinitum in cap. fixum. 12.q.5. Alia bona sunt ecclesiastica. Et hæc adhuc sunt in multiplici differentia. Quædam enim fuerunt collata Ecclesię à fidelibus, vt ex illis viuerent clerici, & pauperes, sicut Act. 4. legitur, quod omnes, qui habebant possessiones, domos, & agros, vendebant illa, & offerebant pretia ad pedes Apostolorum, ut inde subueniretur vnicuique, sicut cuique opus erat. Posteà autem visum fuit conuenientius, non vendere tales possessiones, sed tradere illas Ecclesijs, vt ex illis ministri, & pauperes, tam præsentes, quam futuri alerentur, vt dicit Melchiades Papa in c. futuram. 12.q.1. & Vrbanus in c. videntes. eadem cã, & quæstione. Alia bona ecclesiastica sunt, quæ postmodum fuerunt Ecclesijs oblata, tanquam stipendia conuenientia pro clericis, & ministris capellanias, & memorias perpetuas celebrantibus, quæ cõiter appellantur anniuersalia. Nec hmõi bona habentib. alicuius pauperis sustentandi, aut famis subueniẽdi, sed solius memoriæ celebrãdæ munus sunt iniunctũ. Alia bona ecclesiastica sunt, quæ quotidie clericis tribuuntur pro missis, & officijs defunctorum celebrandis, quę uocabulo vulgari appellantur, pie de altar. Alia aũt, & præcipua bona, sunt bona beneficiorum, quæ ex decimis constãt; de quibus fit mentio 16. quæstione prima, capitulo, decimæ, & extra de decimis, per totum.

Varij fuerunt Ecclesiæ status. Secundo est aduertendum, varios fuisse ecclesiæ status. Nam in principio fideles in communi, & ex bonis communibus viuebant, qui status, & modus viuendi decentissimus erat præcipue clericis, si commodè seruari potuisset, vt dicit Clemens Papa, in cap. dilectissimi, & Vrbanus, in cap. videntes, & in capitulo scimus. 12. quæstio. 1. Et quando clerici sic viuebant in cõmuni, bona illa communia comissa erant fidei, & dispensationi Episcopi, ut ex illis vnicuique distribueret quidquid cuique opus erat, vt habetur expressè in cap. Episcopus, & in cap. præcipimus, 12. qu. 1. Posteà autem crescente numero clericorum, cum non possent in cõmuni uiuere, & Episcopi bona illa infideliter distribuerent, præceperũt summi Pontifices ut ex illis bonis communibus, quatuor portiones fierent, vna Episcopo, altera clero, tertia fabricæ, quarta pauperibus distribuenda. Nec est necesse intelligere, quod omnes illæ portiones equales essent. Istam diuisionem bonorum Ecclesiæ fecit Simplicius Papa circa annum Domini 470. in quodam concilio tempore Aug. atque Hieronymi celebrato; eiusq; mentio fit in c. redditibus, 12. q. 2. Eandem diuisionem posteà confirmauit Gelasius Papa ut constat ex c. vobis enim, & ex c. quatuor, eadem causa, & quæstione. & ex beato Grean cap. mos. & in cap. cognoscimus, ibidem. His constitutis, dico primò, quod clerici sunt veri Domini *1. Dictum*

A fructuum prouenientium ex possessionibus ecclesiasticis, sibi rõne alicuius ministerij clericalis concessis, atque etiam illorum bonorum, quę pro anniuersarijs, & alijs ecclesiasticis officijs conferuntur. Ex quo fit, vt quamuis peccent mortaliter non conferendo pauperibus ea, quę ex his bonis superfuerint, non tamen tenentur ad restitutionẽ. Ità tenet Soto lib. 10. de iustitia & iure q. 4. art. 3. & videtur esse sententia D. Tho. infra 185. ar. 7. & est expressa sententia Panormitani, in c. cum esset, de testamẽtis nu. 26. & Nauarri tract. de redit. q. 1. nu. 7. Et probatur. Pauperes sunt veri domini illorum bonorum, quæ sibi in eleemosynam conferuntur: ergo & clerici illorum, quæ sibi tribuuntur pro ministerijs ecclesiasticis. Nec refert, an huiusmodi bona sint tempo-

C ralia, & quotidiana, an verò perpetua: Antecedens est manifestum, & consequentia probatur. Nam lõgè maior ratio est, propter quam clerici acquirant dominium, quam pauperes. Secundo: Nullo alio titulo meliùs transfertur dominium, quam libera voluntate conferentis; ut enim habent Institut. de rerum diuisione, §. per traditionem, & de acquirendis rerum dominijs leg. ea ratione. §. literæ. nihil est tã conueniens æquitati naturali, quam voluntatem domini liberè transferentis ratam haberi: sed qui tribuunt clericis bona pro ipsorum ministerijs volunt illorum dominium in clericos transferre, ergo uerè transfertur, atq. ex consequenti clerici habent verũ dominium illorũ bonorum. Vltimo, Ea,

C quæ magistratibus ciuilibus, & iudicib. tribuuntur pro ministerio, quo reipublicæ seruiunt, transeunt in illorum dominium: ergo & ea, quę conceduntur clericis pro Ecclesiæ ministerio. Probo consequentiam: Nam multo melius seruiunt isti Ecclesię quam illi reipublicę.

Dico secundo, bonorum, quæ à fidelibus fuerint data pauperibus, si Episcopi, & alij clerici ea vsurpa- *2. Dictum* uerint, aut pauperibus nõ erogauerint, tenentur ad restitutionem. Et idem est dicendum de bonis hospitalium. Ità habetur expressè in Clementin. 1, quia cõtingit, de religiosis domibus, & in Concilio Trid. sess. 25. c. 8. de reformatione. Et probatur manifestè: Quia, ut docet D. Thom supra q. 62. ar. 1. ad 3. &

D Soto li. 4. de iustitia quæ. 6. art. 1. ad vltimum, quando aliquis omittit distribuere bona, quę distribuere tenetur, ex vi iustitiæ commutatiuę obligatur illa distribuere: sed sic est quod Episcopus, & quicunque alij clerici, quibus ex officio incumbit illa bona distribuere, ad id tenentur ex vi iustitię commutatiuę: ergo si non distribuant tenebuntur ad restitutionem, de alijs autem bonis Ecclesiasticis maior est difficultas. Quare in illis oportebit tempora distinguere. Nam si loquamur de illo tempore, in quo bona Ecclesiæ habebantur in communi pro indiuiso, dico tertio, quod Episcopus non habebat plenum *3 Dictum* dominium illorum bonorum, sed sicut tenebatur tribuere clero, & fabricę suas portiones, ità etiam

E & dare pauperibus suam: & si non daret, teneretur ad restitutionem. Ita dicunt communiter omnes. Doctores: Et probatur ex capitibus superius citatis. Et præterea ratione. Quia qui pluribus collata sibi reseruat, non solum peccat, sed etiam tenetur ad restitutionem: sed Episcopus non destribuens partem illorum bonorum pauperib. retinet sibi cõmunia: ergo peccat, & tenetur ad restitutionem. Et confirmatur: Si non daret clero, & fabricis, de huiusmodi bonis portiones debitas, peccaret, & ad restitutionẽ teneretur: ergo etsi non dat pauperibus. Probo consequentiam: Nam domini ità dederunt partem illorum bonorũ pauperibus, sicut fabricæ, & clero.

Vtrùm autem tunc temporis dominium omnium illorum bonorum esset apud solum Episcopum, & clerum, cum onere tamen erogandi aliquam partem pauperibus. An verò etiam dominium alicuius partis esset penes pauperes, varietate opinionum disputatur à Doctoribus Canonistis, communiter affirmantibus, pauperes esse veros dominos illius partis, quæ illis erat tribuenda. In hoc tamen dico quartò multò verius & probabilius esse quod solum penes Episcopum & clerum totale illorum bonorum dominium residebat, cum onere & obligatione tribuendi pauperibus illam partem. Ità tenet Soto loco citato. Et probatur: ius percipiendi decimas est spirituale, conuenitque Ecclesiasticis ratione ministerij, quo Ecclesiæ seruiunt ergo non potest laicis conuenire: atque ex consequenti nec pauperibus: & sic non habent dominium illorum bonorum. Ita tenet D. Thom. quodl. 2. ar. 8. & infra quæstione 87. art. 3. Et Caietanus ibidem. Dico vltimò, quod facta iam diuisione bonorum singulę partes erunt in potestate, & dominio illius, cui in ipsa diuisione fuerint applicatæ. Et qui vltra partem sibi debitam aliquid acceperit peccabit mortaliter, & ad restitutionem tenebitur, tanquam ille, qui rem alienam accipit inuito domino rationabiliter. Ex dictis infertur, quod quando D. Thomas affirmat in hoc articulo, sacerdotes trifariam posse vti ijs, quæ ad diuinum cultum offeruntur, scilicet: in fabricam Ecclesiarum, in suum ipsorum proprium victum, & in subsidium pauperum, non sic est intelligendus, quasi voluerit significare, quod pro sua volũtate possunt tales oblationes in quemliber istorum vsuum conuertere, sed in singulos iuxta ordinem distributionis, qui vel ex lege, aut consuetudine, vel ex voluntate offerẽtium fuerit determinatus. Nam qui rem debitam Ecclesiæ, aut pauperibus in propriam vtilitatem conuerterit, peccabit mortaliter, & ad restitutionem obligabitur. Eorum autem quæ ad Ecclesiæ sumptus dedicantur, Episcopus est administrator, ac dispensator, vel canonicorum collegium secundum morem, qui legitimus sit. Et sic est verum quod affirmat D. Th. in prima conclusione, scilicet, quod omnium oblationum quæ à plebe Deo exibentur, dispensatio pertinet ad sacerdotes, quamuis non omnia transeant in ipsorum dominium.

* Dictum

Vltimum dictum.

ARTICVLVS III.

Vtrum homo possit oblationes facere de omnibus rebus licite possessis.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quòd non possit homo oblationes facere de omnibus rebus licite possessis: quia secundum iura humana turpiter facit meretrix in hoc quòd est meretrix: non tamen turpiter accipit, & ita licite possidet. Sed non licet de ea facere oblationem, secundum illud Deutero. 23. Non offeres mercedem prostibuli in domo domini Dei tui: ergo non licet facere oblationem de omnibus licite possessis.

2. Præterea, Ibidem prohibetur quòd pretium canis non offeratur in domo Dei. Sed manifestum est, quòd pretium canis iuste venditi iuste possidetur: ergo non licet de omnibus iuste possessis oblationem facere.

3. Præterea, Malach. 1. dicitur: Si offeratis claudum & languidum nonne malum est? Sed claudum & languidum est animal iuste possessum: ergo videtur quod non de omni iuste possesso possit oblatio fieri.

Sed contra est, quod dicitur Prouerb. 3. Honora Dominum Deum tuum de tua substantia. Ad substantiam autem hominis pertinet quicquid iuste possidet: ergo de omnibus iuste possessis potest fieri oblatio.

Respondeo dicendum, quòd sicut August. * *dicit in libro de verbis Domini, si deprædaueris aliquẽ inualidum, & de spolijs eius dares alicui iudici, si pro te iudicaret, tanta vis est iustitiæ, vt & tibi displiceret. Non est talis Deus tuus, qualis non debes esse nec tu. Et ideo dicitur Eccles. 34. Immolantis ex iniquo oblatio est maculata. Vnde patet quòd de iniuste acquisitis & possessis non potest oblatio fieri. In veteri autem lege in qua figuræ seruiebatur, quædam propter significationem reputabantur immunda, quæ offerre non licebat. Sed in lege noua omnis creatura Dei reputatur munda, vt dicitur ad Timoth. 1. Et ideo quantum est de se, de quolibet licite possesso potest oblatio fieri. Per accidens autem contingit quòd de aliquo licite possesso, oblatio fieri non potest: puta, si vergat in detrimentum alterius, vt si filius aliquis offerat Deo id vnde debet patrem nutrire. Quod Dominus improbat Matth. quinto. Vel propter scandalum, vel propter contemptum, vel aliquid aliud huiusmodi.*

* Ser. 41. inte med. tom. 10.

Ad primum ergo dicendum, quòd in veteri lege prohibebatur oblatio de mercede prostibuli propter immunditiam. In noua autem lege propter scandalum: ne videatur Ecclesia fauere peccato, si de lucro peccati oblationem recipiat.

Ad secundum dicendum, quòd canis secundum legem reputabatur animal immundum. Alia tamen animalia immunda redimebantur: & eorum pretium poterat offerri, secundum illud Leuit. vlt. Si immundum animal est, redimet qui obtulerit. Sed canis nec offerebatur, nec redimebatur, Tum quia idolatræ canibus vtebantur in sacrificijs idolorum. Tum etiam quia significant rapacitatem, de qua non potest fieri oblatio. Sed hæc prohibitio cessat in noua lege.

Ad tertium dicendum, quòd oblatio animalis cæci vel claudi reddebatur illicita tripliciter. Vno modo, ratione eius ad quod offerebatur. Vnde dicitur Malach. 1. Si offeratis cæcum ad immolandum, nonne malum est? Sacrificia autẽ oportebat esse immaculata. Secundo, ex contemptu. Vnde ibidem subditur: Vos polluistis nomen meum in eo quod dicitis: mensa Domini contaminata est & quod supponitur, contemptibile est. Tertio modo, ex voto præcedenti, ex quo obligatur homo, vt integrum reddat quod vouit. Vnde ibidem subditur. Maledictus dolosus qui habet in grege suo masculum, & votum faciens immolat debile Domino. Et hæ causæ manent in lege noua: quibus tamen cessantibus, non est illicitum.

SVMMA TEXTVS.

AD propositam difficultatem, respondet Diu. Thom. tribus propositionibus. Prima conclusio: De rebus iniustè acquisitis, atque possessis nulla Deo licitè potest fieri oblatio. Hanc probat in argumento sed contrà, ex illo Prouer. 3. Honora Dominum Deum tuum de tua substantia. Certum est enim, quod ad substantiam hominis non pertinet quidquid iniustè possidetur. Et in corpore articuli hac ratione. Oblatio cum sit religionis actus, non debet esse iustitiæ violatio; sicut enim vero omnia vera: sic etiam & vnius virtutis actu, omnes aliæ virtutes debent consonare: sed cuncta iniustè parta ex lege iustitiæ sunt restituenda: ergo nequeunt Deo per religionem dicari. Et confirmatur ex D. Augustino, qui sermone 35. de verbis Domini, ad id declarandum pulcherrimum affert exemplum, dicens: Si deprædares aliquem inualidum, & de spolijs eius dares alicui iudici, qui pro te iudicaret, tanta vis est iustitiæ, ut tibi displiceret: Non est talis Deus tuus, qualis non debes neque tu. Secunda conclusio: Quantum per se attinet ad rei naturam, de quacunque iniustè possessa potest licitè fieri oblatio. Probatur: Nam, quamuis in veteri lege, in qua figuræ seruiebatur, quædam res propter significationem ità reputabantur immundæ, vt de illis oblationes Deo facere non liceret: iam tamen in lege noua omnis creatura reputatur munda, iuxta illud Pauli ad Titum 3. Omnia munda mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil est mundum. Tertia conclusio. Potest aliquando contingere, quod oblatio, quæ per se erat, ex accidēti commaculetur, & reddatur illicita. Vt si v. g. filius Deo offerat, id, quo debet patrem sustentare. Nam cum ad operis honestatem nō satis sit quod ex suo genere sit bonum, sed vltra hoc requiritur, quod quæ circumstant sint honesta, fieri poterit vt ex defectu alicuius circūnstantiæ, oblatio, quę ex se esset licita, reddatur illicita, atque peccatum.

EXPLICATIO ARTICVLI.

COnclusiones huius articuli sunt certæ, & extra controuersiam positæ. Certum est enim, quod omnis actus humanus, quāuis ex obiecto sit bonus, ex circumstantijs potest reddi malus. Et sic contingit in oblationibus, quod redduntur interdum illicitæ ex eis, quæ circumstant. D. Thom. in solutione ad 3. triplicem assignat rationem illicitæ oblationis animalis cæci, aut claudi. Prima desumitur ex improportione oblatæ rei ad sacrificium. Secūda ex eo, quòd ipsa res contemptibilis contemptibilē reddit diuinū cultum. Tertia ex voti vinculo. Et ex omnibus his causis possunt & reddi illicitæ oblationes in lege noua. Propter primam namque non licet vinū acetosum, aut farinam fere corruptam offerre pro sacrificio Eucharistię, quia immaculato sacrificio sola immaculata materia est proportionata. Et propter hoc dicebat Deus Malachię 1. Si offeratis cæcum ad immolandum, nonne malum est? Sacrificia enim oportet esse immaculata. Propter secundam rationem vestes concubinarum non debent vbi sunt cognitę, in sacras transferri vestes. Iuxta illud, quod in eodem capitulo subditur: Vos polluistis nomen meum in eo, quod dicitis: Mensa Domini contaminata est: & quod supponitur contemptibile est. Propter tertiam autem rationem, qui vouit vitulum non satisfaciet si infirmum illum offerat: quia votum intelligitur de vitulo in bono statu. Et sic dicebat Deus

Ex triplici ratione potest oblatio reddi illicita.

A in eodem primo capitulo Malachiæ; Maledictus dolosus, qui habet in grege suo masculum & votum faciens immolat debile Domino. Vbi autem qui qualem habet rem Deo offert, & nihil horum inconuenientium sequitur, benè facit. Potest etiam oblatio reddi illicita ex eo, quod quamuis id, quod offertur, licitè possideatur, ex misericordia tamen debetur potius alteri, quam quod in templo debeat offerri. Et ex hac causa, dicit Diu. Thom. Qui haberet patrem, in necessitate constitutum, & ex illis, quibus deberet ei subuenire, oblationes faceret, peccatum committeret, iuxta doctrinam Christi Domini traditam apud Matth. capit. 15.

Sed dubitabit aliquis hoc loco: quidnam sit in B vniuersum conducentius, & ad diuinum cultum accommodatius, bona nostra ad conficienda celebrandaque sacrificia elargiri vel potius in egenorum subsidia illa diuidere? Et quidem, quod sit melius illa pro oblationibus, & sacrificijs tribuere, probatur ex eo, quod per sacrificium Deo propius re ipsa accedimus. In contrarium tamen ipsa miserorum egestas reclamare videtur.

Dubium.

Pro explicatione huius difficultatis aduertēdum est, quod vniuscuiusque virtutis opus è duobus præcipue inter alia æstimari potest, quantum ad suam perfectionem, scilicet, ex obiecto à quo suam speciem sortitur, & ex necessitate, cui charitas semper succurrere satagit. Si ad primam duntaxat ratio- C nem respiciamus, certum est sacras oblationes, atque sacrificia reliquis eleemosynis longe præstare. Est enim religio, quæ Dei reuerentiam pro obiecto habet, non modo misericordia, verum & vniuersis alijs moralibus, vtpote quæ non nisi erga proximos uersantur, excellentior virtus; vt docuit Diuus Thom. supra, quæstione 81. articulo sexto. Et secundum istam rationem Christus apud Matth. cap. 26. officium, & causam Magdalenæ, quæ ipsum dispendio pretiosissimi vnguenti vnxerat, aduersus indignantes discipulos, qui opus misericordiæ pluris faciebant, defendit, dicens: Quid molesti estis huic mulieri? Opus enim bonum operata est in me. Nam semper pauperes habebitis vobiscum, me au- D tem non semper habebitis. Mittens enim hæc vnguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit. Quasi diceret: Quare mulieri huic iniustè exhibetis negotium? Quare aduersus illam sine causa vestrum quidam indignantur, & obmurmurant? Opus enim istud in reuerentiam ipsius Dei exhibitum, religione sua anteferendum est misericordiæ, de qua uos loquimini. Non condemnat misericordiam in pauperes, quin potius illam maximè commendat, dicens, pauperes semper habebitis vobiscum. Sed quod facit, est ostendere, quod actus ille religionis, quo non solum diuinitatis maiestatem, atque immortalitatem pretioso illo incorruptibilique vnguento confessa est: sed etiam incorruptionē E humanitatis præsignauit, longe præstantius esse quacunque eleemosyna. Si autem consideremus operis perfectionem ex necessitate, sic etiam est certissimū, quod necessitatis pondus, unde virtus, & præcipue misericordia incrementa suscipit, aliquando potest efficere, vt ad diuinū cultum sit multò conferentius, atque optatius opem ferre miseris, quam oblationes & sacrificia facere. Et ratio est: Nam sacrificia non in Dei vtilitatem, qui bonorum nostrorum non eget, sed in eius duntaxat honorem & gloriam, & ad nostram deuotionem excitandam celebrantur & offeruntur. Tanta autem est Deo hominum cura, ut eorum vtilitatem sæpe sæpius pluris ad sui charitatem, ac subinde gloriam æstimet;

Perfectio operis considerari potest uel ex obiecto uel ex necessitate.

quam reliqua sacrificia. Et præcipuè postquam ipse Deus, cum diues esset, vt ait Paulus, pp nos egenus factus est: & nostras miserias ac ærumnas vsque adeò suas fecit, vt in die iudicij coram angelorum, hominumque vniuersitate confiteri non sit veriturus, ipsum apud nos esuriuisse, nudumq; fuisse, & mēdicum, quia homines hæc mala patiuntur. Imo quod magis est mirandum, cum penè infinita peccata commiserint homines in Deum immediata, qualia sunt illa, quæ in sacramenta fiunt, & peccata hæreticorum, eorum dumtaxat, dicit in die iudicij rationem exacturum, & pro illis supplicia petiturum, quę contra homines fuerint inuenta. Non quia priora impunita relinquentur, sed quia tanti facit homines, vt pene videatur suorum obliuisci, cum de iniurijs eis illatis vindictam sumit. Discedite à me, inquit maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis eius. Esuriui enim, & nō dedistis mihi manducare, &c. Hæc ideo tam late dixi; quia sunt multi, qui falso existimant, maius se obsequium Deo præstare, maximè cum ab hac luce recedunt, si omnia bona sua in amplissimum missarum numerum, & in capellanias expendant, quam si illa pauperibus distribuerint: Cùm tamen verum sit, quod quamuis in Ecclesiæ ortu illa essent valde necessaria, & vbi modo desunt sint etiam consulendaa tamen vbi diuinus cultus satis est celebris, multo erit consultius, egenorum calamitates leuare. Ideo Christus in Euangelio crebrius nos huius misericordię admonitos esse voluit, quam vt eleemosynas in sacrificia conuerteremus. Imo apud Matth. 9. obiurgans pharisæos, quia hoc ita non intellexerint dixit illis: Euntes discite, qui est: Misericordiam volo, non sacrificium. Oratio, quidē; & satisfactio sacrificij acceptissima est: sed eleemosyna, quę præcipuum est charitatis officium, & pauperum orationes, etiam sunt, teste Christo, valde efficaces, vt nos in ęterna recipiant tabernacula.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm ad primicias soluendas homines teneantur.

AD Quartum sic proceditur. *Videtur quòd ad primitias soluendas homines nō teneantur: quia Exod. 13. data lege primogenitorum subditur: Erit quasi signum in manu tua, & ita videtur esse præceptum ceremoniale. Sed præcepta ceremonialia non sunt seruanda in lege noua: ergo nec primitiæ sunt soluendæ.*

2. Præterea, Primitiæ offerebantur Domino pro speciali beneficio illi populo exhibito. Vnde dicitur Deutero. 26. Tolles de cunctis frugibus tuis primitias, accedesque ad sacerdotem qui fuerit in diebus illis, & dices ad eum: Profiteor hodie coram Domino Deo tuo, quod ingressus sum terram pro qua iurauit patribus nostris, vt daret eam nobis: ergo aliæ nationes non tenentur ad primitias soluendas.

3. Præterea, Illud ad quod aliquis tenetur debet esse determinatum. Sed non inuenitur, nec in noua lege, nec in veteri determinata quantitas primitiarum: ergo ad eas soluendas non tenentur homines ex necessitate.

Sed contra est, quod dicitur 16. q. 7. oportet decimas & primitias, quas iure sacerdotum esse sancimus ab omni populo accipere.

16. q. 7. ca. Decimas.

A *Respondeo dicendum, quòd primitiæ ad quoddam genus oblationum pertinent: quia Deo exhibentur cum quadam professione vt habetur Deuteronom. 25. Vnde & ibidem subditur: Suscipiens sacerdos cartallum, scilicet primitiarum de manu eius qui defert primitias, ponat ante altare Domini Dei tui. Et postea mandatur ei quod dicat. Idcirco nunc offero primitias frugum terræ quas Dominus dedit mihi. Offerebantur autem primitiæ ex speciali causa scilicet in recognitionem diuini beneficij, quasi aliquis profiteatur se à Deo fructus terræ percipere: & ideo se teneri ad aliquid de huiusmodi* B *Deo exhibendum: secundum illud 1. Paral. vltim. Quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. Et quia Deo debemus exhibere id quod præcipuum est, ideo primitiæ quasi præcipuum aliquid de fructibus terræ præceptum fuit Deo offerre. Et quia sacerdos constituitur pro populo in his, quæ sunt ad Deum, ideo primitiæ oblatæ à populo in vsum sacerdotum cedebant. Vnde dicitur Num. 18. Locutus est Dominus ad Aaron: Ecce dedi tibi custodiam primitiarum mearum. Pertinet autem ad ius naturale, vt homo ex rebus sibi datis à Deo, aliquid exhibeat ad eius honorem. Sed quòd talibus personis exhi-* C *beatur, aut de primis fructibus, aut in tali quantitate, hoc quidem fuit in veteri lege iure diuino determinatum, in noua autem lege definitur per determinationem Ecclesiæ, ex qua homines obligantur, vt primitias soluant secundum consuetudinem patriæ, & indigentiam ministrorum Ecclesiæ.*

Ad primum ergo dicendum, quòd cæremonialia propriè erant in signum futuri, & ideo ad præsentiam veritatis significatæ cessauerunt. Oblatio autem primitiarum fuit in signum præteriti beneficij, ex quo etiam debitum recognitionis causatur secundum dictamen rationis naturalis: & ideo in D *generali huiusmodi oblatio manet.*

Ad secundum dicendum, quòd primitiæ offerebantur in veteri lege non solum propter beneficium fructuum terræ promissionis datæ à Deo, sed etiam propter beneficium fructuum terræ à Deo datorum. Vnde dicitur Deuter. 26. Offero tibi primitias frugum terræ, quas Dominus Deus dedit mihi. Et hæc secunda causa apud omnes est communis. Potest etiam dici quod sicut Iudæis speciali quodam beneficio terram promissionis cōtulit Deus, ita generali beneficio toti humano generi contulit terrę dominium secundum illud Psal. 113. Terram autem dedit filijs hominum.

E *Ad tertium dicendum, quòd sicut Hier.* * *dicit ex maiorum traditione introductum est, quòd qui plurimum, quadragesimam partem dabant sacerdotibus loco primitiarum: qui minimum, sexagesimā. Vnde videtur quod inter hos terminos sint primitię offerendæ secundum consuetudinem patriæ. Rationabiliter tamen primitiarum quantitas non fuit determinata in lege, quia sicut dictum* * *est, primitiæ dantur per modum oblationis, de cuius ratione est, quòd sint voluntaria.*

Refertur in decret. li. 3. tit. 30. c. 1. à med. illius.

In cor. art.

SVMMA TEXTVS.

IN hoc articulo, vnicam duntaxat constituit D. Thom. conclusionem, quæ talis est: Homines tenentur ad primicias Deo soluendas, quasi præcipuum aliquid de fructibus terræ in recognitionem diuini beneficij. Probatur in argumento, sed contra ex capit. decimas, 16. quæst. septima. Vbi in hunc modum dicitur: Oportet decimas, & primitias, quas iure sacerdotum esse sancimus ab omni populo accipere. Et in corpore articuli hac ratione: Nã ad ius naturæ pertinet, ut homo ex rebus sibi datis Deo, aliquid exhibeat ad eius honorem: Quod autem id talibus personis exhibeatur, aut de primis fructibus, aut in tali quantitate in veteri lege fuit à Deo determinatum. In noua autem lege diffinitur per determinationem Ecclesiæ: ex qua homines obligantur secundum consuetudinem patriæ & indigentiam ministrorum decimas & primitias soluere: ergo.

EXPLICATIO ARTICVLI.

QVamuis vniuersalis ritus offerendi primitias in Ecclesia sit de iure positiuo: eius tamen nomẽ atque principium ex ueteri testamento habuisse ortum videtur. Ibi enim sæpe fit mentio de illis: & ordo qui in eis offerendis haberi deberet, explicatur. Erant autem species quædam oblationis: nam exhibebantur cum quadam protestatione, ut Diu. Tho. dicit in hoc articulo, & colligere licet ex Deutero. cap. 26. Vbi hæc verba ponuntur: Cum intraueris terram, quam Dominus Deus tuus tibi daturus est possidendam, & obtinueris eam atque habitaueris in ea, tolles de cunctis frugibus tuis primitias, & pones in cartallo, pergesque ad locum, quem Dominus tuus elegerit, ut ibi inuocetur nomen eius. Accedesque ad sacerdotem, qui fuerit in diebus illis: & dices ad eum: Profiteor hodie côram Domino Deo tuo, quo ingressus sum in terram, pro qua iurauit patribus nostris, ut daret eam nobis. Suscipiensque sacerdos cartallum de manu eius ponet ante altare Domini Dei tui, &c. Itaque primitię singularis species oblationis existentes à cęteris omnibus quatuor modis, quos hic tangit D. Thom. differebant. Primus est in materia. Nam primitię non offerebantur, nisi de primitiois, & optimis fructuum, & frugum initijs, cum tamen oblationes in genere de alijs rebus fieri possent. Nonnulli affirmant nomine primitiarum non prima, sed optima esse intelligenda. Ad quem modum dicunt, quod Abel obtulit de pinguedine gregis. Sed textus Numerorum 18. vtrumque significat, dicit enim ibi Dominus ad Aaron: Omnem medullam olei, & vini, ac frumenti, quidquid offerunt primitiarum tibi dedi. Quibus verbis optima quæque in primitias dari declaratur. Et subdit statim: vniuersa frugum initia, quæ gignit humus, & Domino deputantur cedet in vsus tuos: ea forsan ratione, quod primum semper censetur optimum. Secundò differebant primitiæ ab alijs oblationibus in causa. Reddebantur enim primitiæ Deo ex causa speciali, nempe, in recognitionem beneficij collati in ingressu terræ promissionis, & in protestationem, quod quidquid ex terræ fructibus percipiebant, Deo auctore illis proueniret, vt constat ex loco citato Deuteronomij. Et tamen oblationes in genere quacunque ex causa of- A ferebantur. Tertio differebant in modo. Offerebantur enim primitiæ particularibus cæremonijs: Suscipiebat enim sacerdos cartallum, hoc est, canistrum primitiarum de manu eius, qui eas deferebat & ponebat ante altare Domini: commemoratisque Dei beneficijs in hunc modum: Syrus persequebatur patrem meum, qui descendit in Ægyptũ, & ibi peregrinatus est in paucissimo numero, creuitque in gentem magnam, & robustam. Afflixeruntque nos Aegyptij, &c. Hæc verba dicebat: Idcircò nunc offero primitias frugum terræ, quam Dominus dedit mihi, &c. At verò in alijs oblationibus nihil horum fiebat. Quartò differebant ex parte eorum, in quorum vsum exhibebantur. Nam B cum Deo pro beneficio rependerentur, inter quem, & populum sacerdos est sequester, vt dixit Diuus Thomas articulo secundo, huius quæstionis, in eius singularem vsum cedebant ad differentiam decimarum, quæ totam Leui tribum contingebant. Et sic Numer. decimooctauo, dixit Dominus ad Aaron: Omnes primitias sanctuarij, quas offerunt filij Israel Domino, tibi dedi, & filijs ac filiabus tuis iure perpetuo. Filijs autem Leui dedi omnes decimas Israelis in possessionem pro ministerio, quo seruiũt mihi in tabernaculo fœderis. Hoc quantum attinet ad primitias veteris testamenti. Nam de illis, quæ conferuntur in lege noua, certum est, quod nec quantum ad modum, nec quantum ad causam conueniunt C cum illis, sed solum dantur ex pręcepto Ecclesiæ, uel in debitam ministrorum sustentationem, vel in Ecclesiæ ædificationem, ad quam populus ex lege naturæ tenetur, ut iam sæpe diximus. Dantur autem per modum oblationis, in gratitudinem beneficiorum à Deo acceptorum. Idem enim ius naturæ docet, vt grati simus eis, à quibus beneficia accipimus, & cum Deus sit primus naturalium omnium beneficiorum auctor, ratio postulare videbatur, vt ei primas, omnium quæ nobis natura confert, pensiones daremus. Si parentibus, à quibus vitam habemus, vt quarto nos loco Decalogus admonet, in quo nulla alia, nisi naturalia præcepta continentur, honorem præstare, & de eis, quæ ad victum D nostrum possidemus, dum egent, succurrere strictè obligamur, quanto strictiori iure Deum, in quo viuimus, mouemur, & sumus, nostrorum omnium bonorum auctorem profiteri, & eandem ei recognitionem, non quidem propter eius indigentiam, quæ nulla est, sed propter nostrum commodum, & eius gloriam exhibere debebimus.

Primitiæ in veteri lege quadrupliciter differebãt ab alijs oblationibus.

De primitijs quę soluuntur in lege Euangelica.

Et si quis obijciat, hanc rationem nõ esse propriã ad debitum primitiarum concludendum: sed tantũ conuincere, quod tenentur homines iure naturæ, Deo sacrificia offerre, quibus illum conditorem nostrum profiteamur, ut diximus in superioribus, primitiæ autem longè distant à sacrificijs, cum sint simplices oblationes.

Obiectio.

E Respondeo, quod aliter nobis naturalis ratio sacrificia persuadet, & aliter reliquas oblationes, præsertim primitias: Nam quia Deus est supremum ens, & per se bonũ, à quo esse, & vitam accepimus, diuinos ei honores, & obedientiam pręstamus: & hac ratione illi, rem diuinam facimus, & sacrificamus. Quia autẽ pręterea fructus terræ nobis quotidie suppeditat, colligimus, ad eius honorem accedere de ijs, quæ nobis donat, partem ei libare, & pręcipuè rerum primitias, quibus profiteamur illum esse primum atque supremum principium, cuius nutu sol, terra, atque aer hæc nobis affatim progignũt. Fuitque hęc ratio adeò omnibus hominibus nota, vt Romani, auctore Plinio in sua historia l. 18. c. 2.

Solutio.

nihil

nihil anteà de terræ nascentibus degustarent, quam sacerdotes nouarum frugum ac vini primicias liberarent.

De quantitate primiciarum.

De quantitate primiciarum nihil vel in veteri, vel in nouo testamento scriptum legimus, præterquam illud Ezechi. 45. Hæc sunt primiciæ, quas tolletis sextam partẽ Ephi de coro frumenti & hordei, mensura quoque olei. Batus olei decima pars cori est, &c. In libro Leuitici capitulo 12. & in libro Numer. capit. 8. præceptum erat à Deo literis mandatum, vt filij primogeniti, expletis diebus purgationis, deferrentur ad templum, vbi Domino pro illis offerretur agnus anniculus, & pullus columbę, seu turtur, aut saltem par turturum, aut pullorum columbarum, ab ijs qui ob inopiam agnum offerre non poterant. Quam ob causam sacratissima virgo Dei genitrix, ob paupertatem suam, non agnum obtulit, sed par turturum, aut duos pullos columbarum. Imo dicere poterimus, quod obtulit agnum illum immaculatum, de quo sanctificatus Baptista dicebat: Ecce agnus Dei: ecce qui tollit peccata mundi. De alijs autem rebus nulla alia legitur facta determinatio in lege, quantum ad quantitatem primiciarum, sed determinatur à propheta in hoc loco, dum, pro primicijs frumenti, & hordei, sexta pars Ephi: & pro primicijs olei batus, & pro primicijs arietum, ex grege ducentorum, vnus offerre præcipitur. Diuus Hieronymus super istum locum dicit hæc verba: Ad decimas pertinere. Est enim Ephus decima pars cori, sicut batus in liquidis: qui corus triginta continebat modios. Et subdit statim: At vero primiciæ, quas de frugibus offerebant, non erant speciali nomine diffinitæ: sed offerentium arbitrio derelictæ: Sed quidquid fuerit de hoc in veteri lege: quantum attinet ad nouam, certum est, nullum esse determinatam quotam pro primicijs: sed in Hispania sicut prouentus vltra decem modios obuenerint, vnum soluitur, nec plus etiam si vsque mille, aut decem millia ascenderint. Et in alijs locis tenuior est solutio, plurimumque in hoc consuetudini defertur. Imò vbi decimæ ad totum Ecclesiarum cultum abundarent, non esset cur primiciç legis obligatione exigerentur. Et quod diximus, naturale ius primicias solui iubere, non sic est intelligendum, quasi determinatè id præcipiat, sed quo est valde consonum rationi, vt ab Ecclesia pręcipiatur. Eò vel maximè, cum nullus effectus ex primicijs proueniat, qui idem ex decimis resultare non possit. Olim primiciæ singulariter sacerdotibus obueniebant, & decimæ Leuitis, vt ex loco Numerorum supra citato sufficienter colligitur. Sed nunc vice versa decimæ sunt sacerdotum, & primiciæ maiori ex parte sacristis, sacrorumque ædificijs deputantur, vel in fabricæ sumptus designantur: nec exactè deposcitur, vt de primis soluatur fructibus, nec de oleribus, aut leguminibus: sed de frugibus tantum. Hæc enim omnia in veteri testamento legalia erant, & quibus nos minime obligamur modò. Vnum dubium principale poterat hic disputari, qua ratione nunc Ecclesia præcipiat, vt vetus ritus primiciarum seruetur à fidelibus, cum illa omnia, quæ legalia erant, atque cæremonialia omnino cessauerint? Sed quoniam eadem prorsus difficultas est de decimis, relinquitur vsque in quæstionem sequentem, articulo primo, examinanda.

Referuntur hæc verba Hieronymi extra de decimis cap. 8.

QVAESTIO LXXXVII.

De Decimis in quatuor articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

Vtrum homines teneantur dare decimas ex necessitate præcepti.

*AD Primum sic proceditur. Videtur, quod homines non teneantur dare decimas ex necessitate præcepti. Pręceptum enim de solutione decimarum in lege veteri datur, vt patet Leuit. 27. Omnes decimę terrę, siue de frugibus, siue de pomis arborum, Domini sunt. Et infra: Omnium decimarum ouis, & bouis, & capręe, quę sub pastoris virga transeunt, quicquid decimum venerit sanctificabitur Domino: Non autem potest computari hoc inter pręcepta moralia: quia ratio naturalis non magis dictat quòd decima pars debeat magis dari, quàm nona, vel vndecima: ergo vel est præceptum iudiciale vel cęremoniale. Sed, sicut supra habitum *est, tempore gratię non obligantur homines neque ad pręcepta cęremonialia, neque ad iudicialia veteris legis: ergo homines nunc non obligantur ad decimarum solutionem.*

Quolib. 2. artic. 8. Et quol. 6 ar. 10 cor. & Heb. 7.

1. 2. q. 104. art. 3. & q. 104. art. 3.

*2. Pręterea, illa sola homines seruare tenentur tempore gratię, quę à Christo per Apostolos sunt mandata secundum illud Matth. vlt. Docentes eos seruare omnia quęcunque mandaui vobis. Et Paulus dicit, Actuum 20. Non enim subterfugi quo minus annunciarem vobis omne consilium Dei. Sed neque in doctrina Christi, neque in doctrina Apostolorum, aliquid continetur de solutione decimarum. Nam quòd Dominus de decimis, dicit, Matt. 23. Vę vobis qui decimatis mentam & rutam, etc. hęc oportuit facere. Ad tempus pręteritum legalis obseruantię referendum videtur. Dicit enim * Hilarius super Matth. Decimatio illa olerum quę in prafigurationem futurorum erat vtilis, non debebat omitti. ergo homines tempore gratię non tenentur ad decimarum solutionem.*

Canone 14. circa med.

3. Pręterea, Homines tempore gratię non magis tenentur ab obseruantiam legalium, quàm ante legem. Sed ante legem non dabantur, decimę ex pręcepto, sed solum ex voto. Legitur enim Genes. 28. quòd Iacob vouit votum dicens: Si fuerit Deus mecum, & custodierit me in via qua ambulo, &c. cunctorum quę dederis mihi, decimas offeram tibi: ergo etiam neque tempore gratię tenentur homines ad decimarum solutionem.

4. Pręterea, In veteri lege tenebantur homines ad triplices decimas soluendas, quarum quasdam soluebant Leuitis. Dicitur enim Nume. 18. Leuitę decimarũ oblatione contenti erunt: quas in vsus eorum & necessaria separaui. Erant quoq; alię decima, de quibus legit Deutero. 14. Decimam partem separabis de cunctis frugibus tuis quæ nascũtur in terra per annos singulos, & comedes in conspectu Domini Dei tui in loco quem elegeris Deus.

Erant quoque & aliæ decimæ de quibus ibidem subditur: Anno tertio separabis aliam decimam ex omnibus quæ nascuntur tibi eo tempore, & repones intra ianuas tuas, venietque Leuita qui aliam non habet partem, neque possessionem tecum: & peregrinus ac pupillus, & vidua qui intra portas tuas sunt, & comedent, & saturabuntur. Sed ad secundas et tertias decimas homines non tenentur tempore gratiæ: ergo neque ad primas.

5. Præterea, Quod sine determinatione temporis debetur, nisi statim soluatur, obligat ad peccatum. Si ergo homines tempore gratiæ obligarentur ex necessitate præcepti ad decimas soluendas in terris in quibus decimæ non soluuntur, omnes essent in peccato mortali. Et per consequens etiam ministri Ecclesiæ, dissimulando: quod videtur inconueniens. Non ergo homines tempore gratiæ ex necessitate tenentur ad solutionem decimarum.

August. in ser. 1. Dominicę 12. post Trin. Et in ser. de Temp. 219 to 10. Et habetur 16. q. 1 ca. Decimæ, à medio.

Sed contra est, quod Aug. dicit, & habetur 16. q. 1. Decimæ ex debito requiruntur, & qui eas dare noluerint, res alienas inuadunt.*

Respondeo dicendum, quòd decimæ in veteri lege dabantur ad sustentationem ministrorum Dei. Vnde dicitur Malach. 3. Inferte omnem decimationem in horreum meum: vt sit cibus in domo mea. Vnde præceptum de solutione decimarum, partim quidem erat morale inditum naturali ratione: partim autem erat iudiciale, ex diuina institutione robur habens. Quod enim eis qui diuino cultui ministrabant ad salutem populi totius, populus necessaria victus ministraret, ratio naturalis dictat, sicut & his, qui cõmuni vtilitati inuigilant, scilicet Principibus, & militibus, & alijs huiusmodi, stipendia victus debentur à populo. Vnde & Apostolus hoc probat prima ad Corinth. 9. Per humanas consuetudines dicẽs. Quis militat suis stipendijs vnquam, aut quis plantat vineam, & de fructibus eius non edit? Sed determinatio certæ partis exhibendæ ministris diuini cultus, non est de iure naturali, sed est introducta institutione diuina secundum conditionẽ illius populi cui lex dabatur, qui cum in duodecim tribus esset diuisus, duodecima tribus, scilicet Leuitica, quæ tota erat ministerijs diuinis mancipata, possessiones non habebat. Vnde conuenienter institutum est, vt reliquæ vndecim tribus decimam partem suorum prouentuum Leuitis darent, vt honorabilius viuerent: & quia etiam aliqui per negligentiam erant transgressores futuri. Vnde quantum ad determinationem decimæ partis, erat iudiciale, sicut & alia multa specialiter in illo populo instituta erant ad æqualitatem inter homines adinuicem conseruandam, secundum populi illius conditionẽ, quæ iudicialia præcepta dicuntur, licet ex consequenti aliquid significarent in futurum, sicut & omnia eorum facta: secundum illud prima ad Corint. decimo. Omnia in figuram contingebant illis. In quo conueniebant cum cæremonialibus præceptis; quæ principaliter instituta erant ad significandum aliquid futurum. Vnde & præceptum de decimis soluendis significat aliquid in futurum. Qui enim decimam dat, quæ est perfectionis signum (eo quod denarius est quodammodo numerus perfectus, quasi primus limes numerorum: Vltra quem numeri non procedunt, sed reiterantur ab vno) nouem sibi partibus reseruatis, protestatur quasi in quodam signo ad se pertinere imperfectionem, perfectionem vero quæ erat futura per Christum esse expectandam à Deo. Nec tamen propter hoc est cæremoniale præceptum, sed iudiciale, vt dictum est.* (In isto art.) *Est autem hæc differentia inter cæremonialia & iudicialia legis præcepta, vt supra* diximus, quòd cæremonialia illicitum est obseruare tempore legis nouæ.* (1.2.q.104 art.1.) *Iudicialia vero, etsi non obligent tempore gratiæ: tamen possunt obseruari absque peccato, & ad eorum obseruantiam aliqui obligantur, si statuantur authoritate eorum quorum est condere legem; Sicut præceptum iudiciale veteris legis est, quòd qui furatus fuerit ouem, reddat quattuor oues, vt legitur Exodi 22. Quod si ab aliquo Rege statuatur, tenentur eius subditi obseruare. Ita etiam determinatio decimæ partis soluendæ, est authoritate Ecclesiæ, tempore nouæ legis instituta, secundum quandam humanitatem: vt scilicet non minus populus nouæ legis ministris noui testamenti exhiberet, quàm populus veteris testamenti exhibebat: cum tamen populus nouæ legis ad maiora obligetur, secundum illud Matth. 5. Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum, & cum ministri noui testamenti sint maioris dignitatis, quàm ministri veteris testamenti, vt probat Apostol. secunda ad Corinth. 3. Sic ergo patet quòd ad solutionem decimarum homines tenentur, partim quidem ex iure naturali, partim etiam ex institutione Ecclesiæ. Quæ tamen pensatis opportunitatibus temporum, & personarum, posset aliam partem determinare soluendam. Et per hoc patet responsio ad primum.*

Ad secundum dicendum, quòd præceptum de solutione decimarum, quantum ad id quod erat morale, datum est in Euangelio à Domino, vbi dicit Matth. 10. Dignus est operarius mercede sua. Et etiam ab Apostolo, vt patet prima ad Corinth. 9. Sed determinatio certæ partis est reseruata ordinationi Ecclesię.

Ad tertium dicendum, quòd ante tempus veteris legis, non erant determinati ministri diuini cultus: sed dicitur quòd primogeniti erant sacerdotes qui duplicem portionem accipiebant. Et ideo etiam non erat determinata aliqua pars exhibenda ministris diuini cultus, sed vbi aliquis occurrebat, vnusquisque dabat ei propria sponte quod sibi videbatur. Sicut Abraham quodam prophetico instinctu dedit decimas Melchisedech, sacerdoti Dei summi, vt dicitur Gen. 14. Et similiter Iacob decimas vouit se daturum, quamuis non videatur decimas vouisse quasi aliquibus ministris exhibendas, sed in diuinum cultum, puta ad sacrificiorum consummationem. Vnde signanter dicit, offeram tibi decimas.

Ad quartum dicendum, quod secundæ decimæ, quę reseruabantur ad sacrificia offerenda, locum in noua lege non habent, cessantibus legalibus victimis. Tertia verò decimæ, quas cum pauperibus comedere debebant, in noua lege augentur, per hoc

quòd

quòd Dominus non solum decimam partem, sed omnia superflua pauperibus iubet exhiberi, secundum illud Lucæ 11. Quod superest date eleemosynam. Ipsæ etiam decimæ quæ ministris Ecclesiæ dantur, per eos debent in vsus pauperum dispensari.

Ad quintum dicendum, quòd ministris Ecclesiæ maiorem curam debent habere spiritualium bonorum in populo promouendorum, quàm temporalium colligendorum. Et ideo Apostolus noluit vti potestate sibi à Domino tradita, vt scilicet acciperet stipendia victus ab his quibus Euangelium prædicabat, ne daretur aliquod impedimentum Euangelio Christi. Nec tamen peccabant illi qui ei non subueniebant. Alioquin Apostolus eos corrigere non omisisset. Et similiter laudabiliter ministri Ecclesiæ decimas Ecclesiæ non requirunt, ubi sine scandalo requiri non possent, propter dissuetudinem vel propter aliquam aliam causam. Nec tamen sunt in statu dãnationis qui non soluunt in locis illis in quibus Ecclesia non petit: nisi fortè propter obstinationem animi, habentes voluntatem non soluendi, etiam si ab eis peterentur.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quod in veteri lege dabantur decimæ ad sustentationem ministrorum Dei, iuxta illud Malach. 3. Inferte omnem decimationẽ in horreum meum, vt sit cibus in domo mea, responder Diuus Thomas ad propositam difficultatem per quatuor propositiones. Prima conclusio: Præceptum de soluendis decimis in veteri lege, partim erat morale, & partim iudiciale, ex diuina institutione robur habens. Nam quod in genere, Ecclesiæ ministri populi sumptibus sustententur naturale præceptum est, atque adeo in lege veteri moralium numero comprehensum. Quod autem pars decima eisdem sumptibus manciparetur, iudiciale præceptum fuit, ex diuina institutione robur habens. Vtraque pars huius conclusionis est certissima. Sed, vt probationes illius positæ à D. Thoma in litera intelligantur, præsupponere oportebit discrimen, quod est, inter præcepta moralia, & iudicialia: Est enim morale præceptum, quodcunque ex naturæ principijs, ceu syllogismi conclusio, elicitur. Quo modo illud: Non occides colligitur ex illo vniuersali principio: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Iudiciale aũt præceptum est, ad quod speciatim arbitratu quodam ab vniuersali descenditur, vt si vniuersale illud: Aliquid Deo offerendum, sic arbitreris, vt bima vitula offeratur, aut aliud quoduis animal. Hoc constituto prima pars conclusionis, scilicet, quod præceptũ de soluendis, decimis in genere, quãtum ad hoc, quod est, vt ministri Ecclesiæ populi sumptibus sustententur, sit naturale: probatur hac ratione: Quicunque Reipublicæ in re necessaria ministrant, & seruiunt, ex lege naturæ habent, ius stipendium ab eadem Republica suscipiendi, imo & exigendi, iuxta illud Pauli, 1. ad Cor. 9. Quis militat suis stipendijs vnquam? quod naturalis rationis dictamen continet; sed administratio diuini cultus est reipublicæ necessaria, imò magis necessaria, quam sæcularium magistratuum: ergo illis ministris respublica stipendium debet ex iure naturæ, idque multò æquius, quam quæ principibus & militibus conferuntur. Quod verò pars decima huiusmodi sumptibus manciparetur in veteri lege, ad iudicialia præcepta pertinuerit, quo secundo loco dicebatur in cõclusione, etiam probatur: Nam ius naturæ, non nisi ministrorum pro eorum numero & dignitate sustentationem iubet, & qualis, ad id esse debeat populi pensio, arbitrio, prudentiæque reipublicæ relinquitur statuendum. Deus autem, qui populum illum priscum peculiari cura gubernabat, quoniam è duodecim tribubus vnam diuino cultui administrãdo mancipauit, quæ agriculturæ vacare non poterat, atque adeò nec propriam sortem, in terra promissa erat habitura, tum ne minus reliquis, imò aliquantulum plus tanquam honoratior de terræ fructibus perciperet: tum etiam quia, cùm forsan solutio non tam exactè fieret paulo plus obueniret illi tribui, quam cæteris, decimam partem singulis reliquarum tribuum in Leuitarum subsidium impartiri præcepit Et sic præceptum illud de quota fuit iudiciale, sicut & multa alia, quæ in lege continebantur ad seruandam populi æquitatem & decorem. Non obstante quod aliquid etiam in futurum significabat; sicut & omnia illius populi gesta. De quibus dicit Paulus 1. ad Corinth. 10. quod omnia in figura contingebant illis. Secunda cõclusio: Inter cæremonialia, & iudicialia legis præcepta, hoc est discriminis, quod cæremonialia non licet post Euangelium integrare: iudicialia verò, quamuis quãtum ad vim illius legis fuerint prorsus antiquata, possunt nihilominus nõnulla Christianis instaurari. Quemadmodum lex talionis, & quod qui ouẽ deprædatur quatuor reddat, potest modo à principibus lege statui. Hanc conclusionem non probat D. Tho. sed illam ut notam relinquit, ex materia de legibus. Tertia conclusio: Determinatio decimarum ad istiusmodi quotam nunc est de iure Ecclesiastico, & Põtificio, prudentibusq; considerationibus est instituta. Et quidem, quod talis determinatio sit de iure Ecclesiastico, potueritq; fieri ab Ecclesia, constat ex præcedentibus. Sed quod illa rationabiliter fuerit instituta, probatur tam ex parte populi, quàm ex parte sacerdotum. Ex parte populi: quia Euangelicus dignitate longe præstat antiquo: estq; abundantiori iustitia præditus, iuxta illud Matth. 5. Nisi abundauerit iustitia vestra, plus quam Scribarum, & Pharisæorũ, non intrabitis in regnum cœlorum. Ex parte autem sacerdotum quoniam nostri longe sunt excellẽtioris dignitatis, quam antiqui, excelsiusque tractant sacramentum, vt demonstrat Paulus 2. ad Corin. 3.

Quarta conclusio: Hæc decimarum quota pro temporum, locorum, & personarum qualitate & opportunitate maior minorve secundum Ecclesiæ iudicium poterit institui. Hæc conclusio sequitur ex supradictis.

EXPLICATIO ARTICVLI.

VT explicaret D. Tho. ius, quo fideles decimas soluere tenentur, multa inuoluit in litera ad præcepta ueteris legis pertinentia, quæ si exactè essent examinanda, plus temporis esset consumendũ, quam toti operi finiendo relinquitur. Præterqoam quod proprie pertinent ad materiam de legibus, de qua disputat ipse D. Thomas 1. 2. quæstio. 94. & sequent. Cæterum, ne omnino eorum difficultatem fugisse videamur, breuiter atq; succinctè, ut ea omnia intelligantur aduertendum est primo, præceptorum veteris testamenti, quædam esse iudicialia, quædam moralia, & quædam cæremonialia. Iudicialia erant, quæ ad iustitiam hominibus exhibendam pertinebant quarumque obseruatio iudicibus ipsis incumbebat, ut proximo redderetur quod

Præcepta veteris legis, quædam iudicialia, alia moralia, & alia cæremonialia.

suum esse constaret, & pax atque concordia absque A alicuius iniuria tutissimè custodiretur. Moralia erant, quæ ad dictamen legis naturalis spectabant; & quæ quilibet, vt virtutes ipsas exerceret, nihilque faceret ab ipso iure naturali alienum, adimplere tenebatur. Qualia erant omnia præcepta Decalogi. Cæremonialia verò erant quæ de ijs, quę ad cultum diuinum, ad reuerentiam, honorem, & obsequium Deo exhibendum, statuebantur. De quibus omnibus præceptis loquebatur Paulus ad Rom. 7. quando dixit: Itaque lex sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum. Nam mandatum sanctum, ad cæremonialia, iustum, ad iudicialia, & bonum, ad moralia retulit, vt auctor est D. Tho. 1. 2. q. 99. art. 4. Quo in loco hęc præcepta commemorat, B communiterq; recipitur à cæteris Theologis. Tametsi glossa in cap. 1. de decimis. in 6. & in capit. vlt. 6. dist. cuius meminere Felinus in cap. transacto. de constitutionibus. & Iason in l. 1. nu. 35. ff. si certum petatur, alia vtatur distinctione, imperfecta tamen, vt constat ex D. Tho. loco citato, & ex Iurisprudentibus communiter in dicto cap. 1. & in dicto cap. vlt. vbi Cardinalis à Turrecremata in principio idem tradit, & D. Antoni. 1. par. tit. 14. c. 5. Horum autem præceptorum iudicialia & cæremonialia, Euangelica lege lata, omnino cessauerunt, vimque præceptorum amisere, iuxta illud Pauli ad Gala. 3. Priusquam veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi C in eam fidem, quæ erat reuelanda. Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo, vt ex fide iustificemur. At ubi venit fides, iam non sumus sub pædagogo. Et iterum cap. 4. Sed quid dicit scriptura? Eijce ancillam & filium eius: non enim erit hæres filius ancillæ cum filio liberæ. Itaque fratres non sumus ancillę filij sed liberæ, qua libertate Christus nos liberauit. Quibus verbis significat Paulus eijciendam esse legem veterem, quæ velut ancilla fuit legis Euangelicę. Et ad Hebræos 7. Translato sacerdotio, necesse est, ut legis quoq; translatio fiat. Estq; hoc adeo verum, vt plane sit hæreticum existimare, legem veterem esse seruandam simul cum noua, vt docet D. August. in lib. de hæresibus, & Alphonsus à Castro, de heresi. uerbo. lex. Et conuincitur ex Actis D Apostol. cap. 15. vbi id expressè diffinitur. Imò & præcepta moralia veteris legis, quamuis adhuc habeant vim, & illam sint perpetuo habitura: non tamen illam habent ex auctoritate ueteris legis: sed ex eo quòd à natura sunt instituta, & à Christu Domino in lege Euangelica quatenus naturalia relicta, vt optimè docet Soto lib. 2. de Iustitia, q. 5. ar. 4. concl. 2.

Præcepta iudicialia & cæremonialia cessauerunt.

Secundo est aduertendum, quod, vt constat ex D. Tho. in hoc articulo conclus. 2. hoc adhuc est discriminis inter pręcepta iudicialia, & cęremonialia veteris legis, quod quamuis vtraque cessauerint in aduentu Christi, tamen iudicialia non ita cessauerunt, E vt post Euangelicæ legis promulgationem non possint iterum ab homine statui, imò de facto sunt statuta multa, vt constat ex titulo de iniurijs, & ex c. 1. de homicidio, & seruantur modo, non tanquam ex veteri lege, sed, quia nouiter ex lege humana constituta sunt. At uero præcepta cæremonialia veteris legis, ita cessauerunt, ut nequaquam lege lata à principibus Christianis iterum institui possint. Ex quo factum fuit, vt idem D. Thom. 1. 2. q. 104. ar. 3. dixerit, cæremonialia, & iudicialia pręcepta adhuc differre, quia cæremonialia non solum sunt mortua, post Euangelicę legis edictum, verum & mortifera ea seruantibus. Cùm tamen iudicialia mortua quidem sint, quia uim obligationis non habent: non tamen sunt mortifera. Quia si aliquis princeps eadem iudicialia pręcepta, iterum ad sui principatus regimen statueret, non peccaret. Et ratio est: Nam cęremonialia principaliter fuerunt statuta, & ordinata ad significanda prefigurandaque Christi mysteria, vti futura. Atque ideo eorum obseruatio præiudicat fidei veritati, qua confitemur illa prefigurata mysteria iam contigisse & completa esse. Quod in iudicialibus pręceptis non contingit. Nam quamuis etiam ipsa aliquam contineant significationem, sicut & omnia alia, quę in eo populo gerebantur, iuxta illud Pauli 1. ad Corinth. 10. Omnia in figura contingebant eis: quia tamen principaliter non fuerunt instituta ad significandum, sed ad continendos homines in officio, & si significabant, eorum significatio non ordinabatur ad prefigurandum Christi & Euangelicę legis aduentum, sed potius deuotionem, quam homines deberent habere, non est inconueniens, quod in noua lege iterum instituantur. Cuiusmodi erant uestes sacerdotum, altaria, thurificatio, decimarum & primiciarum solutio, oblationes, hisque similia: Quę etiam in lege Euangelica à Christianę Reipublicę rectoribus statuta, & ordinata sunt, vt constat ex cap. 1. de consecrat. distin. 1. & ex capit. nolens. de purificatione post partum. Sic etiam plura vitia, quę ex veteris legis instituto sacerdotium impediebant, in lege Euangelica, ex pontificum decretis, eadem dignitate quemquam insigniri omnino vetant. Ex dictis infertur, legem de decimis soluendis ex ea parte qua iudicialis erat ueteris testamenti, post legis Euangelicę promulgationem vim, & obligandi ius amisisse. Sed vtrùm nunc iure naturali, vel diuino Euangelico, uel potius tantum positiuo Ecclesiastico obliget? varietate opinionum disputatur à Doctoribus. Quibusdam dicentibus, decimas etiam hodie iure diuino, & naturali esse debitas. Ita tenent Glo. Archid. Anch. & alij, in cap. 3. de decimis in 6. Innoc. in capit. vlt. de paroch. Ioannes Andr. in rubrica de decimis. Ant. in capit. parochianos. col. 2. Abbas in capit. in aliquibus. col. vlt. de decimis. imò Innocent. in dicto capit. vlt. quasi hæreticos eos esse asserit, qui dicunt, etiam sub lege gratię non esse decimas debitas iure diuino, sed tantum positiuo. Et probari potest hæc sententia pluribus argumentis. Primo ex ca. parochianos, de decimis. Vbi summus Pontifex dicit, decimas non ab homine, sed à Deo fuisse institutas. Et ad idem est textus in cap. cum non sit. & in c. tua. eodem tit. & in cap. omnes decimæ. 16. quæst. 6. & in cap. in aliquibus. §. vltimo, de decimis.

Discrimen inter præcepta iudicialia & cæremonialia.

Dubium de iure quo decimæ nunc debentur.

Sententia Canonistarum.

1. argum.

Secundo idipsum probatur auctoritate multorũ virorum sanctitate illustrium, qui decimas debitas esse clericis diuini iuris testimonijs probare nituntur, ut refert Gratianus 16. q. 7. & 16. q. 1. cap. reuertimini. Quod etiam faciunt Romani Pontifices sæpissimè in rubrica de decimis.

2. argum.

Tertio ratione sic argumentor: Iuris naturalis ratio dictat, decimas Ecclesiarum ministris esse soluẽdas, cum hi laborent circa spiritualium administrationem, & animarum fidelium curam exerceant, ac pro ipsa Chistiana plebe sacrificia offerant, summoque Deo preces fundant, & digni sint mercede sua tanquam legitimè operantes, ut docet Christus Matthæ. 10. & Lucæ 10. Et D. Paulus 1. ad Timot. 5. & 1. ad Corint. cap. 9. ergo non tantum iure positiuo, sed naturali, aut diuino sunt præceptæ. Et confirmatur: Nam nulla tam effera, barbaraue gens fuit quæ sacerdotibus in cõem totius Reipublicæ vtilitatem Deum colentibus mercedẽ laboris, bonaq; ex quibus alimenta sibi præciperent non constitueret. Imò quęlibet Respublica, etiam solo legis naturalis

3. argum.

lumine

lumine prædita, maximâ curam habebat, vt sacerdotes aliqui egeni, victum, sibique necessaria ex publico institutio consequerentur. Nam apud Ægyptios sacerdotibus ex publicis cibaria ministrabantur. Genes. c. 47 de primicijs frugum. Et quod hæc non tantum ab Israelitis, sed & ab Ethnicis Deo offerri solerent, tradit diligenter Tiraquel. de primo ge. in præfacione, n. 65. ergo iure tantum naturali inspecto Ecclesiasticis ministris decimæ debitæ videntur. Atque ex consequenti præceptum de decimis Leuitis soluendis in veteri lege non omnino ceremoniale aut iudiciale fuit, sed & morale, quod sub lege etiam Euangelica viget, nec omnino antiquatum est.

B

1 Sententia. Nonnulli Doctores affirmant præfatam sententiam esse veram in decimis prædialibus, non autem in personalibus, quas iure tantum humano, non diuino, aut naturali debitas esse dicunt. Huius sententiæ sunt Hostiensis in Summa. tit. de præscrip. col. 1. & in communi vsu esse receptum adnotauit Cardinalis, in c. primo, de decimis. Cum tamen autores prioris sententiæ non tantum prædiales, sed & personales iure diuino, & naturali deberi absque vlla distinctione dixerint, probauerint.

2 Sententia D. Tho. & Theologorum. Tertia sententia est eorum, qui dicunt decimas etiam prædiales iure tantum humano, & pontificio statutas esse, non diuino Euangelico, nec naturali. Hanc tenet D. Tho. in hoc art. cum Caietano. & in quodl. 2. ar. 8. Card. Turrecremata in c. reuertimini 16. q. 1. ar. 3. Florentinus 2. p. tit. 4. c. 3. §. 5. Syluester verbo decima. q. 3. & 4. Ioan. Maioris in 3. d. 37. q. 36. Alexan. Alen. 3. p. q. 51. memb. 6. ar. 1. Adrianus quodl. 5. ar. 1. Dominicus à Soto lib. 9. de iust. q. 4. ar. 1. Et hanc sententiam communiter receptam à Theologis contra Canonistas asserit Alphonsus à Castro, in li. de hæresi. verbo decima. Et probatur efficacissimis rationibus. Primo sic: Ratio naturalis non magis dictat ministrantibus spiritualia dandam esse decimam partem, quam nonam, vel octauam: ergo quod decimæ soluantur, non est de iure natura li. Quod autem nec etiam sit de iure diuino Euangelico sic ostendo: Sub lege Euangelica ea solum tenemur seruare de iure diuino, quæ à Christo, vel eius apostolis nobis fuerint præcepta, iuxta illud Marci vlt. Docentes eos seruare quæcunque mandaui uobis: sed de soluendis decimis nec in Euangelijs à Christo, nec alibi ab apostolis aliquod præceptum legitur traditum: ergo quod decimæ soluantur, non est de iure diuino. Et confirmatur: In lege Euangelica nullum præceptum continetur, quod non sit iuris naturalis, nisi illa, quæ de sacramenti, & de fide dantur, vt docet D. Thom. 1. 2. q. 108. ar. 1. & 2. & quodl. 4. ar. 13. Propterea que dixit Christus: Iugum meum suaue est, & onus meum leue: sed præceptum de solutione decimarum, nec est naturale, vt probat 1. argumentum, nec ad sacramenta, nec ad fidei articulos spectat: ergo non est de iure diuino Euangelico. Tertio: Decimę cõsuetudine possunt diminui, vt probat textus singularis in c. a in aliquibus. §. vlt. de decimis: ergo nec sunt de iure naturali, nec de diuino Euangelico. Probo consequentiam: Nam quæ pertinent ad ius naturæ, vel ad ius diuinum, ab alio, quam à Deo minui non possunt.

Sententia authoris. Mihi ex his sententijs hæc vltima videtur vera, & necessario tenenda. Quæ ut melius intelligatur, duarum conclusionum propositione explicabitur.

1. Conclu. Prima conclusio: Iure naturali, & diuino Euangelico debetur clericis à laicis ea pars fructuũ, quæ ad eorum alimenta, & congruam sustentationem, dum spiritualia ministrant, necessaria sunt, in laboris impensi iustam mercedem. Hæc conclusio communiter recipitur ab omnibus Doctoribus: estque de fide, vt constat ex concilio Constantiensi. A quo damnata est hæresis quorundam, qui isthæc alimẽta clericis negari posse cõstãter adseuerarũt. Quod traditur erudite simul, ac diligenter ab Alphonso à Castro in lib. de hæresibus. verbo decima. Ex quo colligere licet cum Couarr. lib. 1. Variar. ca. 17. n. 3. paræcianos, qui vulgo parochiani dicuntur, ex præcepto naturali & diuino, teneri ad oblationes presbyteris ministrantibus spiritualia exhibendas, vbi presbiteri indigent, nec habent vnde possint sibi necessaria ministrare. Et hanc dicit esse sententiam Abbatis, & multorum aliorum, quos ipse eo lo co refert. Et subdit, quod si clerici ministrantes spiritualia inopia minimè grauantur, laici eis oblationes exhibere non erunt cogendi: nisi legiuma consuetudine oblationes altari factæ fuerint. Nam tũc ratione huius consuetudinis cogi poterunt: Sed de hoc iam nos diximus supra, quæstione præcedenti.

2 Conclu. Secunda conclusio: Decimæ quantum ad quotã, quę verè decima pars est, in lege Euangelica, ex iure tantum humano pontificio institutę sunt ad imitationem veteris legis diuinæ: & ex eo solum iure obligatio eas soluendi oritur. Ita tamen, ut nulli dubiũ esse possit quin hodie Christiani sub peccati mortalis pœna ratione illius præcepti humani, & apostolicæ sedis, cui omnes fideles subesse tenentur, illas soluere obligantur. Imò impium, & hæreticum esset asserere posse laicos decimarum solutionem iustissima lege debitam sacerdotibus denegare. Nec refert, quod sacerdotes diuites sint, nec quod habeant prędia, agros, aliasque res, vnde viuere absque inopia possint. Nam, si eis, vt dictum est, decimæ debentur, parum oberit eos diuites esse, cum debitor, ex eo quod creditor diues est, à solutione debiti immunis non reddatur. Nec lege pontificia statutum est, vt sacerdotibus decimæ dentur, ea tantum principali causa, quod pauperes sunt, ut docet D. Th. quodli. 6. artic. 10. sed soluũtur tanquam merces, perinde atque principibus tributa. Ex hac conclusione infertur decimarum quotam ex dispensatione summi Pontificis variari, minui, & tolli posse. Dum tamen id, quod iuris naturalis est superstes semper sit, atque saluum: nempe, quod aliunde Ecclesiarum ministris pro sua dignitate & munere alimenta suppeditentur, reliquaque vitæ subsidia. Nam hoc nulla diuturnitudo, vel dispensatio violare potest. Hanc etiam cõclusionem probant argumenta facta pro tertia sententia. Sed restat respondere ad illa, quæ fecimus pro prima, quatenus huic nostrę secundę conclusio ni aduersantur. Vnde ad primum, quod pluribus cõstabat textibus expressè dicentibus, quod decimæ fuerunt à Deo institutæ, respondeo, verba illa sic esse intelligenda, quasi significent lege lata à Deo ante Christi aduentum in veteri testamento id fuisse sancitum. Itaque quando dicitur, lege diuina decimas fuisse indictas, de lege diuina veteris testamẽti, ad cuius exemplar, & imitationem Ecclesia Catholica sub lege gratiæ eandem decimam fructuum partem, in Ecclesiasticorum ministrorum alimenta soluendam esse censuit, est sermo, & non de lege diuina Euangelica. Et eodem modo sunt explicandi, quod loquantur D. Augustinus, Hieronymus, Ambrosius, & reliqui viri doctrina, & sanctitate illustres, de quibus fit mentio in secundo argumẽto. Et si vtuntur testimonijs veteris testamenti ad probandum debitam decimarum solutionem, solum id faciunt, vt ostendant Ecclesiam, eiusque principes legem à Deo Israelitis datam imitatos fuisse in

Ad 1. arg. pro prima sententia.

Ad 2. arg.

imponendo

imponendo præcepto de decimis soluendis.

Ad 3. arg. Ad tertium argumentum respondetur illud quidem, probare quod iure negari non potest, scilicet à laicis congruam sustentationem clericis esse exhibendam, ne mendicare in opprobrium tanti ordinis tantæque dignitatis cogantur, & vt mercedem laboris pro plebe impensi ab ipsa plebe accipiant. Non tamen ex hoc sequitur ad ista hæc alimenta, & congruam sustentationem decimam fructuum portionem necessariam esse. Et ideo naturali iure ea clericis non debetur.

Dubium. D. Thom. in tertia conclusione affirmat decimarum determinationem prudentibus considerationibus fuisse à summis Pontificibus factam. Circa quod est difficultas, verum verum sit. Et pro parte

Argum. negatiua argumentor in hunc modū: Ecclesia Romana in determinatione decimarum pro suis ministris, nec seruauit æquitatem antiquæ legis, nec humanitatem, quam lex noua debuisset inducere: ergo non prudenter id fecit. Consequentia est nota, & antecedens probatur. Et primo, quod non seruauerit æquitatem antiquę legis. Nam si in illo Hebraico populo, decima pars fructuum templi ministris fuit addicta, ratio id postulare videbatur. Erant enim Leuitæ duodecima pars populi. Et si vndecim decimas percipiebat, non erat enormis excessus cum reliquarum singulæ retinerent nomen. Eo vel maximè, quòd vxores habebant, familiamque alendam. At verò, clerus Euangelicus curatorum, quib. solis (si Caietano creditur) decimæ pro suo ministerio debentur fortè, non est centesima pars populi, nec vxores habent, nec filios habere debent: ergo, quòd à reliquis totidem decimas recipiant, & quod singulis cæterarum partium non fiant, nisi nouem reliquę nulla videt' esse æquitas. Et præterea: quia Christianis decimę personales imponuntur, quæ antiquitus non erāt in vsu. Et ex hoc videtur colligi rationes, quibus D. Tho. suam tertiam conclusionem probauit, quarum vna fuit desumpta ex parte populi, & altera ex parte sacerdotū, non fuisse conuenientes. Quod autem, nec etiam seruauerit Ecclesia in illa determinatione decimarum humanitatem, quam lex noua seruare debuisset. Probatur: Nam cum lex Euangelica sit suauior, quam vetus, leuiora etiam onera imponere debuisset. Eo vel maximè, cum Christus dicat: Beati pauperes, quod sacerdotibus maximè conuenire oporteret. Hoc ar-

Sententia Caietani. gumentum tātum valuit apud aliquos, & apud Caietanum in hoc commentario, vt eo conuicti nullam aliam iustitiam, & conuenientiam in decimarum quota, quę in lege Euangelica soluitur, repererint, quam quod clericis non pro ipsis solis, sed pro pauperibus, quibus Ecclesiæ fructus dispensare tenentur, persoluitur. Et quidem, si ob id duntaxat isti authores hoc dicerent, quia Ecclesiastici strictiori sanctiorique vinculo, quam laici, tenentur in pauperes esse benefici, sententia esset certissima, atque vera, quam & nos multis probauimus in 1. tomo q. 32. agentes de eleemosyna. Cæterum, quoniam contendunt decimas illis non omnino tanquam dominis solui, sed tanquam dispensatoribus concredi, quarum partem ex rigore iustitiæ immò totum illud, quod post decentem personæ & status sustentationem supererit, egenis refundere tenentur, tanta obligatione, inquit Caietanus, quanta ipsis eædē

Decimæ non excedunt iustū ministrorum stipēdium. decimæ debentur, ex quo fit, secundum istos Doctores, quod secus facientes sint restitutioni obnoxij, quod nos falsum putamus, & probauimus loco citato, aliter ad argumentum respōdere oportebit. Supposito prius, tanquam certo, decimas, quæ nunc

A soluuntur ministris Ecclesiæ, non excedere quantum ad quotam iustum illorum stipendium, etiam si tota eis, tanquā veris dominis, adiudicetur. Quod probatur primo ratione contraria illi de numero ministrorum, qui sunt in lege Euangelica, qua aduersarij vtebantur, Nam iustus numerus cleritorū, qui ad cultum diuinū in lege gratiæ necessarij sunt, non tāta proportione est minor reliquo populo, vt iniustè decimam suscipiant. Quod sic ostendo: In lege veteri vnicum duntaxat erat templum, quo omnes duodecim tribus ad sacra confluebant, quater in anno: quia tot solum erant præcipuę solennitates: at in nostra Ecclesia vix sunt centū domus, quæ non habebant vnum templum, cui quotidie ab

B omnibus sacerdotibus seruitur, cum tamen sacerdotes veteris testamenti tantum per vices hebdomadatim seruirent: ergo si in seruitium vnius præcise templi, duodecima pars fructuum, & populi erat conscripta, quid miraculi nunc erit, si æqualis pars tantæ templorum multitudini administrandæ mancipetur? Pręsertim, cum ratio mediorum ex fine sit sumenda. Sed dicit Caietanus: Solis clericis curam animarum habentibus decimas deberi, & hi nullam proportionem cum reliquo populo habent. Sed profectò hoc dictum nullum habet fundamentum. Nam, si templo illi, quo non nisi arca testamenti custodiebatur, tam numerosa cantorum aliorumque ministrantium copia, ut libris Paralipo

C menon legitur deputata fuit, cur non in templis nostris, quibus corpus Christi adoratur & colitur, præter paræcios amplior sacerdotum numerus dedicabitur? Potest etiam alia ratio desumi ad idem probādum ex dignitate, quam nostri sacerdotes habent supra illos veteris testamenti: in quibus quidem amplissimus esse debet antistitum numerus, & canonicorum corona, quibus Ecclesia præfulgeat, & qui subinde ministros & familias habeant. Et si quis obijciat conuenientius esse quod omnes in paupertate viuant, dico neminem profectò esse, qui huic sententiæ refragaretur, si possibile esset ut tantus clericorum numerus quantus necessarius est, decenti sanctitate polleret: quia tunc citra alium ornatum

D populo haberetur in pretio. Cæterùm, quia hoc fieri non potest, necesse est, vt humanæ conditioni indulgeatur: sicque sacerdotes familia & authoritate honestentur, ut populus eos non despiciat, sed tanquam præcipuos populi colat. Experientia constat, quod in illis prouincijs, vbi sacerdotes nimia egestate premuntur, vilescunt in conspectu populi, & sic sacramenta, & res sacræ eo deueniunt, vt in prouerbio habeantur. Quare nullum erit indecorum, si episcopi, vt alij magnates: & canonici, sicut alij nobiles: & sacerdotes veluti alij ciues vixerint. Eo vel maximè, quod non condecet nostros sacerdotes propter sacramentorum dignitatem opifices esse, manualesque operas exercere, quod in veteri lege Leuitis licebat. Item nostri sacerdotes

E debent uacare literarum studio, & in hoc negotio sua patrimonia insumere. Reperiri autem non possent qui absque aliquo proposito præmio tantos facerent sumptus, tantumque ætatis & laborum dispenderent (cum qui id religionis solum amore facerent, quam rarissimi essent) & sic consulere Ecclesia debuit humano ingenio, instituere que sacerdotia, & dignitates quarum consequendarum desiderio fideles ad ea faciendum mouerentur. Accedit huc, quod decimæ non ità exactè vbique soluuntur, sed in multis locis exiliores, & quod sunt multa cœnobia, & hospitalia de illarum fructibus fundata: & tandem quod ingruente aliqua Ecclesiæ cala-

nitate

mitate necessarii sunt ampliores sumptus. Ex quo factum est, ut iam Regibus bonus decimarum cumulus fuerit adiudicatus. Et sic iustis & rationabilibus de causis decimarum solutio fuit ab Ecclesia ad quotā, quæ nunc soluit, determinata, prout D. Th. dicit in 3. conc. Nec obstat arg. in contrarium factū. Ad quod ex dictis patet solutio.

Dubium de consuetudine an eximat à solutione decimarū. In solutione ad quintum argumentum dicit D. Thom. laudabiliter ministros Ecclesiæ non petere decimas, ubi sine scandalo requiri non possunt, propter dissuetudinem, vel propter aliam causam. Circa quod est difficultas, utrum consuetudo in solutione decimarum vim habeat ad eximendos laicos ab eo iure quo decimas soluere tenentur. De qua re

1. Sententia sunt variæ Doctorum & diuersę sententiæ. Prima est quorundam iurisprudentū affirmantium, quod quamuis consuetudo possit eximere sæculares à solutione decimarum personalium, non tamen potest eximere ab obligatione soluendi decimas prædiales. Ita tenet Hostiensis in cap. in aliquibus, de decimis. Quem sequuntur multi alij: & præsertim illi, qui existimarunt decimas prædiales iure naturali

2. Sententia & diuino, personales autem tantum iure humano fuisse institutas. Secunda sententia est illorum, qui affirmant, quod quamuis decimæ ad vigesimam, vel trigesimam partem dissuetudine possent reduci, non tamen possent omnino tolli, quia ius naturale & diuinum diminui quidem potest, non tamen omnino tolli. Hanc sententiam tenuit Panormitanus in cap. in aliquibus de decimis. nu. 7. & Fulgosius cons. 166. col. 2. & multi alij, quos refert Couarruuias lib. 1. Variar. c. 17. nu. 8. D. Tho. etiam in hoc artic. quol. 2. ar. 8. videtur in hanc eandem sententiam declinare. Nam dicit Ecclesiam, Romanum que Pontificem, & alios Ecclesiasticos prælatos potuisse statuere, vt ratione decimæ partis alia minor à populo solueretur; ea ratione, quod huius rei certa quantitas, aut portio nō iure naturali, nec diuino habetur determinata. Ex quo colligi vide-

Sententia authoris. tur, circa hanc solum portionem constituendam; posse consuetudinem habere locum. Cæterum his sententijs omissis, quod mihi in hac quæstione dicendum videtur est, quod decimæ ex ea parte, qua à iuris naturalis, & diuini institutione procedunt, nempe, inquantum significant ac important ministrantium spiritualia congruam sustentationem, & necessariam, nulla consuetudine tolli, nec diminui possunt, sicut nec ipsum ius naturale aut diuinum consuetudine villa tollitur, aut minuitur. Quod satis manifestum est ex his, quę notantur in c. vlt. de consuetudine. Et præterea ex communi hominum sententia, qua receptum est ius naturale immutabile omnino esse, atque perpetuum: & idem diuinum, quod à nullo homine variari potest. Nam licet possit princeps ipsaue consuetudo ius naturale ac diuinum interpretari, atque docere ipsum ita esse intelligendum, vt in certis casibus, nihil cōtra illud committatur: tamen nullo iure, nullaque principum licentia, & nulla immemoriali, vt aiunt, consuetudine, poterit obtineri, vt quod iure naturali, aut diuino Euangelico fuerit inductum, licitè, aut violetur, aut tollatur. Eas verò decimas, quę iure tantum humano Christianę plebi fuerunt inductæ, similiter censemus tolli posse cōsuetudine, quæ rationabilis sit, ac legitime præscripta, & qua cæteta, quę iure etiam pontificio statuta sunt, sæpissime

6. Coroll. & regulariter tolluntur, vt constat ex c. vlt. de consuetudine. & ex lege. de quib. ff. de legibus. Ex dictis infero primo, quod licet magis communiter sit receptum ex prædijs Ecclesiarum intra alterius pa-

A rochiæ fines sitis, decimas eidē parochiæ soluendas esse, prout notant Panormitanus, & alij in c. nouū genus, de decimis. & in c. 1. de censibus, consuetudine tamen, aut præscriptione poterit obtineri libertas ab harum decimarum solutione Et ita plerisque in regionibus obtētū est, ut author est Couar. lib. 1.

Variar. c. 17. nu. 8. Infero secūdo, consuetudinem velut iustissimum interpretem obseruandam esse, quo 2. Coroll. ties de iure dubium fuerit, cū Ecclesiæ decimæ de certis rebus sint soluendæ, vt Glossa, & communiter Doctores tradunt, per textum ibi, in c. cum contingat, de decimis. Imò in hac re sufficiet decem annorum consuetudo, cum ex non sit contra ius canonicum, sed potius eiusdem iuris æqua interpreta-

B tio, vt ex mente Abbatis & aliorum docet Couarruuias loco citato. Infero tertio, optimo iure procedere consuetudinem, ex qua decimæ vni Ecclesiæ 3. Coroll. debitæ iure communi, alteri Ecclesiæ soluuntur. c. ad Apostolicæ, ca. cum contingat, cap. quoniam, de decimis. Et idem probatur ex eo, quod alibi sæpè dicitur, consuetudinem in decimis soluendis seruandam esse. Infero quarto eodem iure optimè defendi consuetudinem, quæ passim in orbe Christiano 4. Coroll. viget, ut ex certis fructibus nulla soluatur decima, nec eius aliqua portio, vtpote de fœno, de herbis, de oleo, si tamen ex alijs redditibus superfit iusta sacerdotum sustentatio, ut præter alios scribit Paul. Cast. consi. 17. lib. 2. Infero quinto, hinc etiam posse per- 5. Coroll.

C pendi veram, & iustissimam rationem, quæ Catholicos Hispaniarum reges, & præsertim Carolum primum Cæsarem inuictissimum induxit, ut publicis edictis interdixerint, ne in his regnis decimę à laicis exigerentur, quæ per consuetudinem contrariam non consueuerunt solui. Quemadmodum, & cautum fuit ab eodem Cæsare Toleti anno 1525. leg. 14. & 76. & rursus anno 28. Madriti. l. 9. & deinde Segouię anno. 32. leg. 56. Idemque apud Gallos statutum fuit à Philippo Quarto, anno 1354. Et ex consuetudinibus Auerniæ idem constat titu. 17. artic. 18. & ex consuetudinibus Bituricensibus. titu. de consuet. prædialibus. §. 12. ubi pluries idem iudicatum fuisse Parisijs, asserit Boerius. Infero vltimo VI. Corol.

D dissuetudinem decimarum in totum nullatenus ab Ecclesia permitti. Nam cum existat ius naturale, & præceptum morale strictissimū, diuinumque præcipiens, ut sint Ecclesię, vbi celebrentur res sacrę, sacramentaque administrentur: atque adeò sacerdotes, & ministri, qui populi sumptibus alantur, & sustententur: super hoc totum Ecclesia non habebit potestatem dispēsandi nec ab Spiritusancto id vnquam facere permittetur. Id quod & vsus ipse palam ostendit. Siquidem nec in aliquo Italiæ angulo, neque alibi vsp iam gentium reperitur Christianorum locus, ubi decimę non soluantur, aut annui pro uentus stati non sint vel populi stipendia, quibus sacerdotes alantur. Quinimo dicit Couarruuias lo-

E co citato, irrationabilem, & omnino iniquam censendam esse eam consuetudinem, quæ laicos omnino ab omnium decimarum personalium, & prædialium solutione & obligatione eximeret in aliqua regione, prouinciaue, etiam si sacerdotes ibidem spiritualia administrantes aliundè quam à decimis congruè possent alimenta percipere. Nimia enim hæc esset exemptio, & ex qua tolleretur ea recognitio, quam iustissimum, & æquissimum est, sacerdotibus spiritualia ministrantibus exhiberi, aliquo sibi pręstito stipendio. Quare irrationabilis hęc consuetudo ab episcopis admittenda non erit, sed penitus rescindenda. Quod mihi etiam verum videtur.

ARTICVLVS II.

Vtrùm de omnibus teneantur homines decimas dare.

AD Secundum sic proceditur. Videtur quòd non de omnibus teneantur homines decimas dare. Solutio enim decimarum videtur esse ex veteri lege introducta: Sed in veteri lege nullum præceptum datur de personalibus decimis, quę scilicet soluuntur de his quæ aliquis acquirit ex proprio actu, puta de mercationibus vel de militia: ergo de talibus decimas nullus soluere tenetur.

*2. Præterea, De malè acquisitis non debet fieri oblatio, vt suprà * dictum est. Sed oblationes quæ immediatè Deo exhibentur magis videntur pertinere ad diuinum cultum, quàm decimæ quæ exhibentur ministris: ergo etiam nec decimæ de malè acquisitis sunt soluendæ.*

Q. præce.

3. Præterea, Leuit. vlt. Non mandatur solui decima nisi de frugibus & pomis arborum, & animalibus quæ transeunt sub virga pastoris. Sed præter hæc sunt quædam alia minuta, quæ homini proueniunt: sicut herbę quæ nascuntur in horto, & alia huiusmodi: ergo nec de illis homo decimas dare tenetur.

4. Præterea, Homo nō potest soluere nisi id quod est in eius potestate. Sed non omnia quę proueniunt homini de fructibus agrorum aut animalium, remanent in eius potestate. Quia quędā aliquando subtrahuntur per furtum vel rapinam. Quędam vero quandoque in alium transferuntur per venditionē. Quędam etiam alijs debentur, sicut Principibus debentur tributa: & operarijs debentur mercedes: ergo de his non tenetur aliquis decimas dare.

Sed Contra est, quod dicitur Genes. 28. Cunctorum quę dederis mihi, decimas offeram tibi. Sed omnia quę homo habet, sunt ei data diuinitus: ergo de omnibus debet decimas dare.

Respondeo dicendum, quòd de vnaquaq; re præcipue est iudicandum secundum eius radicem. Radix autem solutionis decimarum est debitum, quo seminantibus spiritualia debentur carnalia, secundum illud Apostol. 1. ad Corinth. 9. Si nos vobis spiritualia seminauimus, non magnum est si carnalia vestra metamus. Super hoc enim debitum fundauit Ecclesia determinationem solutionis decimarum. Omnia autem quæcunque homo possidet sub carnalibus continentur, & ideo de omnibus possessis decimæ sunt soluendæ.

*Ad Primum ergo dicendum, quòd specialis ratio fuit quare veteri lege non fuit datum præceptū de personalibus decimis secundum conditionem populi illius: quia scilicet, omnes aliæ tribus certas possessiones habebant, de quibus poterant sufficienter prouidere Leuitis, qui carebant possessionibus. Non autem interdicebatur eis quin de alijs operibus honestis lucrarentur, sicut & alij Iudæi: sed populus nouæ legis est vbique per mundum diffusus: quorū plurimi possessiones non habent: sed de aliquibus negotijs viuunt: qui nihil conferrent ad subsidium ministrorum Dei: si de eorum negotijs decimas non soluerent. Ministris etiam nouæ legis arctius interdicitur ne se ingerant negotijs lucratiuis, secundum illud secundæ ad Timoth. 2. Nemo militans Deo implicat se secularibus negotijs. Et ideo in noua lege tenentur homines ad decimas personales, secundum consuetudinē patriæ & indigentiam ministrorum. Vnde Augustinus * dicit, & habetur 16. quæstione prima capitulo 10. De militia, de negotio, & artificio, redde decimas.*

Sermo de temp. 219. In feria 6. Dominicę 14. post Trin. to. Et habetur 16 q 1. c. decimę.

Ad secundum dicendum, quòd aliqua malè acquiruntur dupliciter. Vno modo quia ipsa acquisitio est iniusta: puta quæ acquiruntur per rapinam, aut furtum, aut vsuram: quæ homo tenetur restituere, non autem de eis decimas dare, tamen si aliquis ager sit emptus de vsura, de fructu eius tenetur vsurarius decimas dare: quia fructus illi non sunt ex vsura, sed ex Dei munere. Quædam verò dicuntur male acquisita, quia acquiruntur ex turpi cā, sicut de meretricio, & histrionatu, & alijs huiusmodi: quæ non tenētur restituere. Vnde de talib. tenentur decimas dare secundum modum aliarum personalium decimarum. Tamen Ecclesia nō debet eas recipere quādiu sunt in peccato, ne videatur eorum peccatis communicare: sed postquam pœnituerint possunt ab eis de his recipi decimæ.

*Ad tertium dicendum, quòd ad ea quæ ordinantur in finem sunt iudicanda secundum quòd competunt fini. Decimarum autem solutio est debita, non propter se sed propter ministros: quorum honestati non conuenit vt etiam minima exacta diligentia requirant. Hoc enim in vitium computatur, vt patet per Philo. * in 4. Ethicorum. & ideo lex vetus non determinauit vt de huiusmodi minutis rebus decimæ dentur, sed relinquit hoc arbitrio dare volentium: quia minima quasi nihil computantur. Vnde pharisæi quasi perfectam legis iustitiam sibi ascribentes, etiam de his minutis decimas soluebāt. Nec tamen de hoc reprehenduntur à Domino, sed solum de hoc, quòd maiora, scilicet spiritualia præcepta contemnebant. Magis autem de hoc eos secundum se commendabiles esse ostendit, dicens: hæc oportuit facere, scilicet, tempore legis vt Chrysost. * exponit. Quod etiam videtur magis in quandam decentiam sonare, quàm in obligationem. Vnde & nunc de huiusmodi minutis rebus non tenentur homines decimas dare, nisi fortè propter consuetudinem patriæ.*

Lib. 4. c. 2. aliquantulū à med. to. 5.

Hom. 44. in Matt. in opere imperfecto à med. illius tom. 2.

Ad quartum dicendum, quòd de his quę furto vel rapina tolluntur, ille à quo auferuntur, decimas soluere non tenetur antequam recuperet, nisi fortè propter culpam vel negligentiam suam damnum incurrerit: quia ex hoc Ecclesia non debet damnificari. Si verò vendat triticum nō decimatum, potest Ecclesia decimas exigere, & ab emptore: quia habet rem Ecclesię debitam: & à venditore: quia quātum est de se Ecclesiam defraudauit. Vno tamen soluente, alius non tenetur. Debentur autem decimæ de fructibus terræ in quantum proueniunt ex diuino munere. Et ideo decimæ non cadunt sub tributo, nec etiam sunt obnoxię mercedi operariorum. Et ideo non debent prius deduci tributa, & pretium operariorum quàm soluantur decimæ: sed ante omnia debent decimæ solui ex integris fructibus.

SVM-

SVMMA TEXTVS.

Conclusio eſt affirmatiua, quam probat D. Th. in argumento, ſed cõtra Exemplo Iacob, qui Geneſ. capitu. 28. dicebat: Cunctorum, quæ dederis mihi decimas offeram. Cuncta autem, quæ homo habet diuinitus ei donantur: Et ſic videtur, quod de omnibus debet decimas ſoluere. Et in corpore articuli hac ratione: Iudicium vniuſcuiuſque rei ex eius proprijs cauſis, & radicibus eſt ſumendum. Natiua autem & propria radix decimarum eſt, ſecundum Apoſtolum 1. ad Corint. 9. quod ſpiritualia ſeminantes ius habent metendi carnalia. Si enim, inquit, nos ſpiritualia ſeminauimus, non mirum eſt, ſi carnalia veſtra metamus: Sed vniuerſa, quæ homo poſſidet carnalium nomine comprehenduntur: ergo de vniuerſis tenebitur decimas ſoluere.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Conclusio D. Thom. habetur determinata in iure.

Conclusio huius articuli in multis capitibus iuris determinata habetur in capitulo tua nobis de decimis. in capitulo reuertimini. 16 q. 1. & expreſſius in capitulo decimæ, quod eſt D. Auguſtini, vbi dicitur de negotio, de militia, de opificio, ac deniq; de rebus omnibus ſoluendas eſſe decimas. Idem etiam definit Cæleſtinus Papa in capitulo non eſt, extra, de decimis. Vbi inquit, quod etiam de venatione decimæ debentur. Et in capitulo peruenit, dicitur, quod de piſcaturis, & de molendinis. &c. Et in capitulo nuncios, additur etiam de apibus. Ex quibus locis iuriſprudentes colligere ſolent celebrem illam decimarum diſtinctionem, in reales, ſeu prædiales, ac perſonales. Reales ſunt, quæ de rebus habentur, puta, de prædiorum fructibus, quos terra per ſolis, aeriſque clementiam natura ſua progignit. Perſonales verò, quæ ex perſonarũ operis ac negotijs, ſine terræ ope exercitis, ſoluũtur. Sed de his omnibus intelligendæ ſunt huiuſmodi conſtitutiones quod loquantur, dummodo contraria non obſtet conſuetudo, iuxta dicta à nobis articulo præcedenti. Solet autem quæri ab aliquibus, vtrum agricola ex aceruo ante decimationem operas ſuas, & ſumptus, vel ſaltem ſemina excipere poſſit. Sed ego huius dubitationis cauſam non video, cum certum ſit, id non licere, vt conſtat ex capitulo non eſt. & ex capitulo tua nobis & ex capit. paſtoralis, de decimis, Quare exiſtimandum erit in præſentia genus quoddam ſocietatis inter hominem, & Deum eſſe, in quo homo ſua ſemina, labores, & ſumptus, Deo confiſus, periculo exponat; Deus autem quæ ſua eſt benignitas, cumulatam frugem confert. Et non videtur irrationabile, quod homo pro ſuo periculo nouem retentis partibus, decimam Deo reddat. Soto libro 9. de iuſtitia, quæſtione 4. articulo ſecundo in fine, dicit hoc eſſe adeò verum, vt ratio contrariam conſuetudinem valere non permitteret. Sed procul dubio eſt falſum. Nam ſi conſuetudo eſt potens inducere obligationem ſoluendi tantum vigeſimam, vel trigeſimam partem, atque etiam ad omnino liberandum aliquos à decimarum ſolutione, vt diximus articulo præcedenti, cur non ſimiliter valebit eadem cõſuetudo inducere, quod agricola ex aceruo ante decimationem ſua ſemina, atque labores excipiat, cum æqua ſit vtriuſque ratio.

De donatis & legatis an ſint ſoluendæ decimæ.

De legatis donatis, & ſucceſſione acquiſitis ſolet eſſe controuerſia inter Doctores, vtrùm ſint ſoluendæ decimæ de iure communi. Quibuſdam tenentibus partem negatiuam, quoniam ſolum de illis, quę quis naturaliter, vel ſuis operibus acquirit, illas ſoluendas eſſe exiſtimant. Alij dicunt contrarium, vt notat Hugo 16. q. 1. cap. decimæ, nempe quo legatarius, & donatarius tenetur decimare donatum, vel legatum, eſto anteà à legatore, vel donatore fuerit decimatum, à qua lege excipiunt filios parentibus ſuccedentes in re à patre iam decimata. Quia cum omnia patris quodammodo ſint filij, decimationẽ etiam pro filio feciſſe dicendus erit pater. Cæterum quoniam Innocentius vt dicit Syluester, verbo decima q. 6. neutram opinionem alteri præfert, ſtandum erit conſuetudini optimæ legum interpreti quantum ad hoc.

Decimę de illicitè acquiſitis an ſint ſoluendæ.

De illicitè acquiſitis dicit Hoſtienſis, quod ſi decimæ fuerint prædiales, ſoluẽdæ erunt à quocunq;, ſiue iuſto, ſiue peccatore, ſiue Iudæo, ſiue fideli. Et ab Eccleſia poterunt recipi: quia hæc non intuitu perſonæ, ſed quaſi ex cẽſu debito prædiorum donantur. Tamen ſi decimæ fuerint perſonales, opus erit diſtinctione. Nam non poterunt dari de ijs, quę sũt reſtitutioni obnoxia. De alijs, autem, quæ non ſunt reſtitutioni obnoxia, vt de meretricio, hiſtrionatu, & ſimilibus, ſi ex notorio peccato quæſtus prouenerit, Eccleſia tales decimas recipere non debebit; ne peccatum approbare videatur, ipſi tamen illas dare tenebuntur. Vnde conſulit Eccleſia, quod meretrix, & hiſtrio, inde faciant eleemoſynam. Si verò peccatum fuerit occultum, ſecus erit, quamuis prælatus hoc ſciuerit. Argumento ex capitulo Chriſtiana 32. q. 5. & c. ſi omnia. 6. q. 5. Iudæi, & alii infideles perſonales decimas ſoluere non tenentur, cũ nec recipiant ſacramenta, nec audiant diuina. argumento ex cap. de terris. de decimis.

Dubiũ circa rationẽ D. Thom.

Circa rationem, qua D. Tho. in hoc articulo ſuã probat concluſionem, mouet Caietanus in præſenti difficultatem: Nam videtur inefficax. Sic enim procedit. Seminantibus ſpiritualia, debentur carnalia, ſub quibus continentur quæcunque poſſidentur: ergo de omnibus poſſeſſis, debentur decimæ. Videtur enim hæc ratio in illatione deficere. Quia ex indefinita propoſitione, qualis eſt iſta; Seminantibus ſpiritualia debentur carnalia, colligit propoſitionem vniuerſalem, ſcilicet, ergo de omnibus poſſeſſis debentur decimæ; quod in bona conſequentia fieri non poteſt. Dico tamen hanc rationẽ, potius adductam fuiſſe à D. Tho. ad defendendum ius Eccleſiaſticum, quam ad eius neceſſitatem demonſtrandam. Et procedit eius diſcurſus ſubintellecta hac propoſitione, & non eſt maior ratio de vno carnali quam de alio. Qua adiuncta certum eſt, nullum vitium in illatione inueniri. Sic enim procedit; Seminantibus ſpiritualia, debentur carnalia; & non eſt maior ratio de vno quam de alio: ergo de omnibus carnalibus decimæ debentur.

Solutio.

ARTICVLVS III.

Vtrùm decimæ ſolis clericis debeantur.

AD Tertium ſic proceditur. Videtur, quod decimæ non ſint clericis dandæ. Leuitis enim in veteri teſtamento decimæ dabantur, quia non habebant aliquam partem in poſſeſſionibus populi, vt habetur Num. 18. Sed clerici in nouo teſtamento habent poſſeſſiones, & patrimoniales interdum, & eccleſiaſticas: recipiunt inſuper primitias & oblationes pro viuis & mortuis. Super-

fluuo

fluum ergo est quòd eis decimæ deutur.

2. Præterea, Contingit quandoque quòd aliquis habet domicilium in vna parochia, & colit agros in alia. Vel aliquis pastor ducit gregem per vnam partem anni in terminis vnius parochiæ: & alia parte anni in terminis alterius: vel habet ouile in vna parochia, & pascit oues in alia: in quibus, & consimilibus casibus, non videtur posse distingui quibus clericis sint decimæ soluendę: ergo non videtur quòd aliquibus clericis determinatè sint soluendæ decimæ.

3. Præterea. Generalis consuetudo habet in quibusdam terris, quòd milites decimas ab Ecclesia in feudum tenēt: religiosi etiam quidam decimas accipiūt. Non ergo videtur, quod solum clericis curam animarum habentibus decimæ debeantur.

Sed Contra est, quòd dicitur Nu. 18. Filijs Leui dedi omnes decimas Israel in possessionem pro ministerio, quo seruiunt mihi in tabernaculo. Sed filijs Leui succedunt clerici in nouo testamento: ergo solis clericis decimæ debentur.

Respondeo dicendum, quòd circa decimas duo sunt consideranda, scilicet ipsum ius accipiendi decimas, & ipsa res quæ nomine decimæ dantur. Ius aūt accipiendi decimas spirituale est. Consequitur. n. illud debitū quo ministris altaris debentur sumptus de ministerio, & quo seminantibus spiritualia debētur temporalia: quod ad solos clericos pertinet habētes curā animarum, & ideo eis solum competit hoc ius habere. Res autem quæ nomine decimarum dantur, corporales sunt. Vnde possunt in vsum quorumlibet cedere, & sic possunt etiā ad laicos peruenire.

Ad Primum ergo dicendum, quòd in veteri lege sicut dictum est, speciales quædam decimę deputabantur subuentioni pauperum. Sed in noua lege decimę dantur clericis, non solum propter sui sustentationem, sed etiam vt ex eis subueniant pauperibus: & ideo non superfluunt, sed ad hoc necessariæ sunt possessiones ecclesiasticæ & oblationes & primitię simul cum decimis.*

Art. 1. huius q. ad 3. præcipuè.

Ad secundum dicendum, quòd decimę personales debentur Ecclesię in cuius parochia homo habitat: decimę verò prædiales rationabiliter magis videntur pertinere ad Ecclesiam in cuius terminis prędia sunt. Tamen iura determinant quòd in hoc seruetur consuetudo diu obtenta. Pastor autem qui diuersis temporibus in duabus parochijs gregem pascit, debet proportionaliter vtrique Ecclesię decimas soluere. Et quia ex pascuis fructus gregis proueniunt, magis debetur decima gregis Ecclesię, in cuius territorio grex pascitur, quàm illi, in cuius territorio ouile locatur.

Ad tertium dicendum, quòd sicut res nomine decimę acceptas potest Ecclesia alicui laico tradere: ita etiam potest ei concedere vt dandas decimas ipsi accipiant, iure accipiendi ministris Ecclesię reseruato, siuē pro necessitate Ecclesię, sicut quibusdam militibus decimę debentur in feudum per Ecclesiā concessę: siue etiam ad subuentionem pauperum, sicut quibusdam religiosis laicis vel nō habentibus curam animarum, aliquę decimę sunt cōcessę per modum eleemosynę. Quibusdam tamen religiosis com- A *petit accipere decimas ex eo quòd habent curam animarum.*

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quod in decimis duo possunt considerari, nempe ius petendi illas, & ipsæ res, quæ petuntur, respondet D. Tho. ad propositam difficultatem per duas propositiones. Prima conclusio: Ius petendi decimas duntaxat clericis potest conuenire. Probatur: Ius petendi decimas est spirituale, vtpote quod consequitur ad illud debitum, quo ministris altaris pro suo ministerio sumptus debentur, iuxta illud Pauli: Si spiritualia seminauimus, quid B mirum est si carnalia vestra metamus? sed solis clericis potest conuenire quòd sint spiritualium administratores: ergo solis clericis poterit conuenire ius percipiendi decimas. Secunda conclusio: Res ipsæ quæ hoc iure clericis obueniunt, nihil vetat quominus ex eorum concessione in laicorum ius demigrent. Probatur: Nam res hmōi sunt corporales.

EXPLICATIO ARTICVLI.

REsolutio D. Thomæ in isto articulo est, quod cum ius petendi decimas consequātur sacerdotes ex ministerio altaris, & spiritualium, seminantibus enim spiritualia, corporalia debentur, quorū C solutio tanquam proprium stipendium pro spirituali officio, quod ab alijs, quam à clericis exhiberi nequit, impenditur, fit, vt ius petendi decimas sit spirituale, nec laicis competere aptum. Quæ etiam est communis aduotatio Doctorum in cap. causam, de pręscrip. & c. 2. de indi. & in c. quamuis, de decimis. Vbi addit Glossa, quod quamuis possit Episcopus alicui laico ex iusta causa, eo scilicet, quod Ecclesiā, eiusve patrimonium à Tyranni oppressione exemerit, concedere ad vitam, vel ad aliud tempus decimarum fructus; tamen ipsum ius percipiendi decimas, ei conferre non poterit, sed solum vt eas nomine, & titulo Ecclesiæ consequatur. Quæ etiam est communis sententia Doctorum, vt author est D Couaruuias lib. 1. Varia. c. 17. nu. 5. Et eodem modo laici sacerdotum nomine conductionis iure decimas, & oblationes percipere poterunt, & quotidie exigunt, & percipiunt. Sed est aduertendum, quod quamuis laici possint constitui oblationum collectores, cauendum omnino est, ne hoc munus viris fallacibus, malis moribus præditis, aut mendacibus, impostoribusve delegetur. Hos enim omnes execratur textus in c. fi. de reliquijs, & veneratione sanctorum. Clem. 2. de pœnitentia. c. tuarum, de priuileg. Marian. Socin. in tract. de oblationibus, libello 20.

Olim ante Concilium Lateranense, quod celebratum fuit sub Alexādro III. anno Domini 1179. quod tradidere Platina libro de vitis Pontificum, Sabellicus Eneidis 9. lib. quinto. Raphael Volaterranus Anthropologię libro 22. & præter historicos Ioan. Andre. Collecta. Antoni. & Card. in cap. cum Apostolica, de his quæ fiunt à prælatis. Olim inquā ante dictum concilium Lateranense obtentū erat, vt laicis de Ecclesia benemeritis decimæ à prælatis perpetuum in feudum concederentur. Quod prædictum concilium in posterum fieri magno conatu prohibuit. Ita tamen, vt laici iuste possent detinere decimas antiquitus sibi à prælatis in perpetuum feudum concessas, & non eas, quæ post dictum cōcilium, etiam iure feudorum fuissent eisdem perpetuo datæ, vt constat ex dicto capitulo cum Apostolica.

Prohibitio Concilij Lateranensis.

E

lica, & ex c. quamuis, & ex c. prohibemus, de decimis. Quare temporis huius concilij erit habenda ratio in examinandis causis pertinentibus ad decimarum concessionem laicis ante dictum Conciliũ Lateranense factam. Et licet Innocentius III. Concilium generale Romæ apud Lateranum congregauerit, anno Domini 1215. vt ex Platina & alijs, & ex secundo tomo Conciliorum colligere licet: non tamen ad hoc concilium referenda est prohibitio, qua vetitum fuit laicis decimas dari in feudũ; sed ad præcedens, vt constat ex dicto capitulo cum apostolica. Vbi Innocentius III. alterius Concilij Lateranensis ab eo, quod ipse celebrauit, mentionẽ facit. Quod & multis alijs confirmat Couaruuias loco citato. Et sic constat, vtcumque res ista examinetur, laicos posse retinere decimas ipsis in feudum concessas ante dictum Concilium Lateranense, in quo omnes Doctores conueniunt. Et si quis obijciat capitulum, prohibemus, quod ex dicto Concilio Lateranensi sub Alexandro III. est desumptum, vbi dicitur laicos cum animarum periculo possidere decimas, quas etiam ante illud Concilium obtinuerunt, respõdeo, quod textus ille solum loquitur de decimis à laicis ante Concilium illud obtentis, absque legitimo infeudationis iure. Aut fortassis textus ille hunc sensum habet, quod laici obtinẽtes decimas in feudum, in periculo animarum sunt cõstituti, quia minime impendunt Ecclesijs, à quibus eas accepere, seruitia, obsequia & ministeria, quę secundum feudalis conuentionis leges exhibere tenentur.

Nota pro habentib. feudũ decimarum. Præter hęc etiam est aduertendum, quod laici decimas in feudum ante Concilium Lateranensę obtinentes, bene possunt eas ex consensu episcopi in aliquam Ecclesiam transferre, vt eas ipsa Ecclesia eodem titulo obtineat. Textus in d. cap. prohibemus, iuncta Glosa & Doctorum communi expositione, & in capitulo, cum & plantare. §. 1. de priuileg. Non tamen possunt eas in alios laicos trãsmittere, etiam ex consensu episcopi. Sicuti probatur in d. cap. cum Apostolica, & tenent Hostiensis, Ioan. And. & Abbas, in d. c. prohibemus. Si autem dubitetur an decimæ in titulo feudi à laicis possessę, ante Concilium Lateranense vel post fuerint concessę, considerare oportebit antiquitatem possessionis. Et si immemorialis temporis fuerit, maximam præsumptionem inducet, & sufficientem probationem tituli ante concilium acquisiti. Quod in specie expressim tradidere Ioan. And. Ant. Cardin. & Immola, in dict. capitulo, cum apostolica. Nec est necessaria probatio famæ, ex qua deducatur has decimas ante cõcilium Lateranense in feudum fuisse concessas: quia satis est possessionem probari eius temporis, cuius initium memoriam hominum excedit, vt frequentius à prædictis autoribus receptum est.

Sententia Caietani. Caietanus in præsenti persistens in eadem sententia, quam articulo primo huius quæstionis tenuerat, nempe, quod solis clericis curam animarum habentibus debentur decimæ, ait, quod hoc ius petendi decimas duo simul prærequirit, scilicet, altaris ministerium, hoc est, sacramentorum administrationem, & spiritualium seminationem, hoc est, Euangelij prædicationem: quorum vtrumque per se personæ incumbat. Quare dicit, quod alij clerici altari seruientes, & monachi, quibus accidentariè, & nõ ex proprio munere prædicare incumbit, hoc iure ceu proprio non funguntur. Cæterum, quia iã suprà diximus, decimas non solum ob sacramentorum administrationem deberi, sed etiam ob omnia alia altaris obsequia, qualia sunt cantare, officio diuino interesse, quæ sunt munera canonicorum, & ipsi sacrosãcto altaris sacrificio administrare, quod diaconorum & subdiaconorum est ministerium, idemque spirituale, sit, vt pro his omnibus decimæ debeantur; atque adeo omnes isti habent vel habere possunt ius illas percipiendi. Fateor curatorum munus functionum spiritualium apicem tenere, cuius subinde causa decimæ illis potissimè debentur. Sed non est negandum, quod canonici, archidiaconi, & id genus alij, etiam suo gradu & ordine illud ius participent. Sacerdotes mercenarij, qui nulli sunt addicti particulari Ecclesiæ, sicuti neque monachi, iure percipiendi decimas fungi non possunt, nisi ex priuilegio. Reges autem & seculares principes ex concessione Ecclesiæ decimarum fructus percipientes, ius ad illas petendum habere non sunt dicendi, cum nullum spirituale officium exerceant, cui tanquam stipendium correspondere possint. Ex hoc documento, atque discrimine, quod est inter ius petendi, & ius possidendi res eodem iure acquisitas, elicienda est regula ad cognoscendum quę nã sacerdotia, & Ecclesiasticæ præbendæ sint spiritualęs, & quæ temporales, quod est fundamentum, & basis disputationis de simonia, quam Deo dante, in q. 100. sumus prosequuturi. Nam illa præbenda quę spirituali muneri fuerit annexa, spiritualis censebitur; alioqui minimè. Est autem munus spirituale non solum sacramentorum administratio, animarumque cura, sed etiam multa alia Ecclesiæ munia. Nec contrarium dici potest. Alias canonicatus, & cætera sacerdotia ad Ecclesiarum seruitium instituta, non essent spiritualia, ac proinde nec simoniæ materia, quod sine errore dici non potest.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm etiam clericis teneantur decimas dare.

AD Quartum sic proceditur. Videtur quòd etiam clerici teneantur decimas dare: quia de iure communi Ecclesia parochialis debet recipere decimas prędiorum quæ in territorio eius sunt. Contingit autem quandoque quod clerici habent in territorio alicuius parochialis Ecclesiæ aliqua prædia propria, vel etiam aliqua alia Ecclesia habet ibi possessiones ecclesiasticas: ergo videtur quòd clerici teneantur dare prædiales decimas.

2. Praeterea, Aliqui religiosi sunt clerici, qui tamen tenentur dare decimas Ecclesijs ratione prędiorum, quæ etiam manibus proprijs excolunt: ergo videtur quòd clerici non sint immunes à solutione decimarum.

3. Praeterea, Sicut Nume. 18. præcipitur, quòd Leuitæ à populo decimas accipiant, ita etiam præcipitur quòd ipsi dent decimas summo sacerdoti: ergo qua ratione laici debent dare decimas clericis, eadem ratione clerici debent dare decimas summo Pontifici.

4. Praeterea, Sicut decimæ debent cedere in sustentationem clericorum, ita etiam debent cedere in subuentionem pauperum. Si ergo clerici excusantur à solutione decimarum, pari ratione excusantur & pauperes. Hoc autem est falsum: ergo & primum.

Sed

Sed Contra est, quòd dicit Decretalis Pascalis Papæ. Nouum genus exactionis est, ut clerici à clericis decimas exigant.*

In Decre. li. 3. ti. 30. cap. 2.

Respondeo dicendum, quòd idem non potest esse causa dandi & recipiendi, sicut nec causa agendi & patiendi. Contingit autem ex diuersis causis, & respectu diuersorum eundem esse dantem & recipientem, sicut agentem & patientem. Clericis autem, inquantum sunt ministri altaris, spiritualia populo seminantes, decimæ à fidelibus debentur. Vnde tales clerici, inquantum clerici sunt, id est, inquantum habent Ecclesiasticas possessiones, decimas soluere non tenentur. Ex alia vero causa, scilicet propter hoc quòd possident proprio iure, vel ex successione parentum, vel ex emptione, vel quocunque huiusmodi modo, sunt ad decimas soluẽdas obligati.

Vnde patet responsio ad primum, quia clerici de proprijs prædijs tenentur soluere decimas parochiali Ecclesiæ, sicut & alij, etiam si ipsi sint eiusdem Ecclesiæ clerici quia aliud est habere aliquid vt proprium, aliud vt commune. Prædia vero Ecclesiæ non sunt ad decimas soluendas obligata, etiam si sint infra terminos alterius parochiæ.

Ad Secundum dicendum, quòd religiosis qui sunt clerici, si habeant curam animarum, spiritualia populo dispensantes, non tenentur decimas dare, sed possunt eas recipere. De alijs vero religiosis etiam si sint clerici, qui non dispensant populo spiritualia, est alia ratio. Ipsi enim tenentur de iure communi decimas dare, habent tamen aliquam immunitatem secundum diuersas concessiones eis à sede Apostolica factas.

Ad tertium dicendum, quod in veteri lege primitiæ debebantur sacerdotibus, decimæ autem Leuitis. Et quia sub sacerdotibus Leuitæ erant, Dominus mandauit, vt ipsi loco primitiarum soluerent summo sacerdoti decimam decimæ. Vnde nunc eadem ratione tenentur clerici summo Pontifici decimam dare, si exigeret. Naturalis enim ratio dictat, quod illis qui habent curam animarum, de communi multitudinis statu prouideatur, vnde possint exequi ea quæ pertinent ad communem salutem.

Ad quartum dicendum, quòd decimæ debent cedere in subuentionem pauperum per dispensationem clericorum. Et ideo pauperes non habent causam accipiendi decimas, sed tenentur eas dare.

SVMMA TEXTVS.

Litera huius articuli duabus propositionib. continetur. Prima conclusio. Clerici inquantum clerici, hoc est, inquantum de decimis, quas pro suo spirituali ministerio recipiunt, de Ecclesiæ fundis, quorum fructibus, clericali iure viuunt, nullatenus tenentur decimas soluere. Secunda conclusio: Clerici non quatenus clerici, sed quatenus sæculari iure, vel hæreditario, vel emptionis, vel quouis alio, terras possident sæculares, decimarum sunt debitores, scilicet, ex fructibus, qui inde sibi proueniunt. Probatur vtraque conclusio simul: Idem, inquantũ idem, non potest esse ratio & fundamentum quidquam dandi & recipiendi: est enim contra naturã, vt idem sit agendi patiendique principium: sed clerici propter spiritualem functionem habent ius recipiendi decimas, ac proinde fructus prædiorum, quæ Ecclesia possidet: ergo eadem ratione nihil debent decimarũ refundere. Nihil autem obstat, quominus in eadem persona diuersa sint principia, vnũ agendi, alterum patiendi respectu diuersorum: ergo in clerico etiam non obstante spirituali principio recipiendi decimas inueniri simul poterit temporalis possessio, ex qua easdem debeat.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Conclusiones huius articuli certissimæ sunt, & de quibus nulla extat controuersia apud Doctores. Et sic solum circa secundam est aduertendũ, quod contra tenorem illius, quam plurimis extant concessa priuilegia à summis pontificibus ne de possessionibus, quas habent decimas soluant. Cisterciensibus namque, & Hospitalarijs cõcessit Alexander tertius, vt de prædijs, quę quomodocunq; possiderent, si proprijs manuũ laboribus illa colerent decimas non soluerent: idem concessit Adrianus, vt constat ex ca. ex parte, de decimis. Et intelligitur etiam si prędicti priuilegiati per suos famulos propria prædia colant: Cæterorum autem nulli siue clerici, siue monachi exempti erunt, quin illas debeãt, esto ipsi sua arua colant, nisi simili fuerint muniti priuilegio. Quando verò Ecclesiastici proprias terras agricolis locant multò minor relinquitur ratio dubitandi, quin huiusmodi decimarum sint debitores, vt habetur in ca. licet. & in c. ad audientiam, de decimis. Quamuis etiam super his habenda erit ratio consuetudinis, vt diximus in superioribus.

In solutione ad primum dicit duo D. Tho. Primum est, quòd clerici de proprijs prædijs tenentur soluere decimas parochiali Ecclesiæ, sicut & alij, etiam si ipsi sint eiusdem Ecclesiæ clerici. Secundum est, quod prædia vnius Ecclesiæ non sunt ad decimas soluendas obligata, enim si sint infra terminos alterius parochiæ. Sed contra primum est argumentum desumptum ex c. nouum de decimis. Vbi dicitur, quod illi clericis debent soluere decimas, qui à clericis spiritualium ministeriorum labores accipiunt: Sed clerici eiusdem Ecclesiæ non accipiunt ministeria spiritualia à clericis, sed simul ipsi populo ea ministrent: ergo non videntur quod ad decimas soluendas de proprijs prędijs sint obligãdi.

Duo dicit D. Tho. in solu. ad 1.

1 ar. cõtra primũ dictũ D. Th.

Secundo contra secundum dictum D. Tho. etiã argumentor in hunc modum: Nam, si illud esset verum sequeretur posse contingere, quod una Ecclesia omnibus suis decimis fraudaretur: si ponamus quod omnia prædia infra terminos alicuius parochiæ existentia, à diuersis donarentur diuersis alijs Ecclesiis. Tunc enim alijs Ecclesijs cuncta possidentibus, spoliata remaneret ea Ecclesia, in cuius territorio sunt omnia illa prædia. Consequens autem est absurdum, & contra rationem: ergo.

2 arg. contra 2. dict.

Ad primum argumentum respondeo cum Caietano in pręsenti, quod licet ex illo capitulo, nouum, nonnulli, vt Glossa accipiant occasionem dicendi contra D. Tho. quod clerici eiusdem Ecclesię non tenentur de proprijs prędijs alij alijs decimas soluere: contrarium tamen est verum, vt probat ratio à D. Thom. adducta in eadem solutione, scilicet, quia aliud est habere aliquid vt propriũ, ratione cuius debentur decimæ; Et aliud habere commune Ecclesiasticum ratione cuius non debentur. Nec ex illa Decretali contrarium colligitur. Nam non dicit, quod illi soli tenentur soluere decimas, qui à clericis spiritalium ministeriorum labores accipiunt, sed,

Respondetur ad primum.

quod

quod illi tenentur. Cum quo stat, quod etiam alii te neantur. Eo vel maximè, cum sit per accidens, quod vnus clericus suæ Ecclesiæ teneatur. Accidit enim quod iste homo dominus agri sit clericus illius Ecclesiæ. Et ex his, quæ per accidens veniũt rei natura non mutatur. Vel secundo respondetur, falsum esse, quod clerici à clericis eiusdem parœciæ non accipiant aliquando sacramenta. Accipiunt enim illa in casu necessitatis præter curatum, qui illa non nisi à suo vicario suscipit. Et sic de suis temporalibus fundis decimas debent.

M. arg. Ad secundum argumentum, supposito, quod doctrina à Diu. Thom. tradita est vera (eo enim ipso, quod fundus est alicuius Ecclesiæ, efficitur Ecclesiasticus, hoc est, spirituali muneri mancipatus, & sic ad soluendas decimas non tenetur) respondeo hoc esse intelligendum cum grano salis, ut dicit Caietanus in isto commentario. Scilicet, quando sine notabili damno Ecclesiarum fieri potest, ut colligitur ex ca. suggestum. extra, de decimis. Vbi cum cuidam ordini indultum priuilegium esset, ne decimas solueret, & tanta illis deinceps fieret prædiorum accessio, vt aliæ parœciæ magnum damnum acciperent, iussum est, ut fieret supra hac re compensatio, ne cõtingeret quod unus esuriret, & alius ebrius esset. Æquitas namque non patitur, ut statuta Ecclesiæ talem deordinationem inducant. Quare in similibus casibus, debebunt prædia extraneis Ecclesijs curatis donata, cum suo onere transire, nempe, vt solitas parochiali Ecclesiæ decimas soluant. Et tunc clerici per accidens à clericis decimas exigerent, scilicet, ratione prædiorum sibi annexorum, nec obstaret capitulum, nouum genus, quod de eo quod per se & regulariter contingit, loqui, est intelligendum.

QVAESTIO LXXXVIII.

De Voto, per quod aliquid Deo promittitur, in duodecim articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

Vtrum votum consistat in solo proposito voluntatis.

4. dist. 38. q. 1. art. 1. q. 4. *D Primum sic proceditur. Videtur quòd votum consistat in solo proposito voluntatis. Quia secundũ quosdam, votum est conceptio boni propositi cum animi deliberatione firmata, qua quis ad aliquid faciendum uel non faciendum se Deo obligat: sed conceptio boni propositi cum omnibus quæ adduntur: potest in solo motu voluntatis consistere: ergo votum in solo proposito voluntatis consistit.*

2. *Præterea, Ipsum nomen voti videtur à voluntate assumptum. Dicitur enim aliquis proprio voto facere, quæ voluntariè facit. Sed propositum est actus voluntatis, promissio autem rationis: ergo votum in solo actu voluntatis consistit.*

3. *Præterea, Dominus dicit Lucæ nono. Nemo mittens manum ad aratrum, & aspiciens retro, aptus est regno Dei. Sed aliquis ex hoc ipso quòd*

A *habet propositum benefaciendi, mittit manum ad aratrum: ergo si aspiciat retro, desistens à bono proposito, non est aptus regno Dei. Ex solo ergo bono proposito aliquis obligatur apud Deum, etiam nulla promissione facta. Et ita videtur quod in solo proposito voluntatis votum consistat.*

Sed contra est, quod dicitur Ecclesiastici quinto. Quod vouisti Deo, ne moreris reddere. Displicet enim et infidelis & stulta promissio: ergo vouere est promittere, & votum est promissio.

Respondeo dicendum, quòd votum quandam obligationem importat ad aliquid faciendum vel
B *dimittendum. Obligat autem homo se homini ad aliquid per modum promissionis: qui est rationis actus, ad quem pertinet ordinare. Sicut enim homo imperando, vel deprecando ordinat quodammodo quid sibi ab alijs fiat, ita promittendo ordinat quid ipse pro alio facere debeat. Sed promissio, quæ ab homine fit, homini non potest fieri, nisi per verba, vel quæcunque exteriora signa. Deo autem potest fieri promissio per solam interiorem cogitationem: quia vt dicitur primo Regum decimosexto. Homines vident ea quæ parent, sed Deus intuetur cor. Exprimuntur tamen quandoque uerba exteriora, vel ad suipsius excitationem, sicut*
C *circa orationem dictum* est, vel etiam ad alios contestandum: vt non solum desistat à fractione voti* Quæst. 83. art. 14. *propter timorem Dei, sed etiam propter reuerentiam hominum. Promissio autem procedit ex proposito faciendi. Propositum autem aliquam deliberationem præexigit, cum sit actus voluntatis deliberatæ. Sic ergo ad uotum tria ex necessitate requiruntur. Primò quidem, deliberatio. Secundò, propositum voluntatis. Tertiò, promissio, in qua perficitur ratio voti. Superadduntur verò quandoque & alia duo ad quandam voti confirmationem, scilicet pronunciatio oris, secundum il-*
D *lud Psal. 65. Reddam tibi vota mea quæ distinxerunt labia mea. Et iterum testimonium aliorum. Vnde Magister dicit trigesimaoctaua distinctione quarti libri Sententiarum, quod votum est testificatio quædam promissionis spontaneæ, quæ Deo & de his quæ sunt Dei, fieri debet. Quamuis testificatio possit ad interiorem testificationem propriè referri.*

Ad primum ergo dicendum, quòd conceptio boni propositi non firmatur ex animi deliberatione, nisi promissione deliberationem consequente.

Ad secundum dicendum, quòd voluntas mo-
E *uet rationem ad promittendum aliquid circa ea, quæ eius voluntati subduntur. Et pro tanto votum à voluntate accipit nomen quasi à primo mouente.*

Ad tertium dicendum, quòd ille qui mittit manum ad aratrum, iam facit aliquid. Sed ille qui solum proponit, nondum aliquid facit. Sed quando promittit, iam incipit se exhibere ad faciendum: licet nondum impleat quod promittit: sicut ille qui ponit manum ad arandum, nondum arat: iam tamen ponit manum ad arandum.

SVMMA TEXTVS.

Litera huius articuli tribus propositionibus continetur. Prima conclusio: Ad votum necessario requirũtur tria, scilicet, deliberatio rationis; propositum voluntatis; & promissio, in qua voti ratio perficitur. Probatur: Votũ est promissio facta Deo, aut homini ex proposito aliquid faciẽdi procedens: sed ante propositum aliquid faciendi & promittendi præcedit deliberatio rationis; cùm propositum sit actus deliberatæ voluntatis, qui semper præsupponit deliberationem: ergo in voto illa tria necessario includuntur. Consequentia cum minori est nota, & maior probatur. Votum importat obligationem faciendi, aut dimittendi aliquid; sed homo obligat se homini per modum promissionis ordinando se ad aliquid faciendum, aut dimittendum, quæ promissio semper præsupponit propositum id faciendi: Sicut enim homo imperando, aut deprecando ordinat, vt per alios fiat, quod ipse vult; ita etiam promittendo ordinat se, vt faciat, vel euitet aliquid propter alios: quæ promissio quando est vera, procedit ex proposito id faciendi: ergo votum est promissio facta Deo, aut homini ex proposito aliquid faciendi. Secunda conclusio: Promissio, quę fit homini, non potest esse nisi per verba, aut per signa exteriora. Cæterùm promissio quæ fit Deo, potest esse per solam cogitationem. Probatur ex illo 1. Reg. c. 16. Homines vident ea, quæ apparent, Deus autem intuetur cor. Tertia conclusio: Licet votum, quod Deo fit, sola mentis loquela possit fieri: adhibentur tamen à vouentibus alia duo ad voti confirmationem, nempe oris pronunciatio, & aliorum testimonium. Hanc conclusionem probat D. Tho. testimonio Magistri in 4. dist. 38. dicentis, quòd uotũ est testificatio quędam promissionis spontaneę, quę Deo, & de iis, quę sunt Dei, fieri debet.

EXPLICATIO ARTICVLI.

De hac materia, quæ celebris est, cognituque necessariissima, disputant Doctores in 4. d. 38. Soto lib. 7. de iustitia, per totum, Nauar. in Manua. c. 12. à nu. 24. Canonistæ in titulo de voto, & voti redemptio. & Summistæ verbo, votum. Ad cuius intelligentiam vt à nomine ipso exordiamur aduertendum est, quod hoc nomen, votum, quòd à vouere dicitur, si Latinis autoribus fides adhibetur propriè promissionem significat, non quamcunque, sed illam, quæ Deo, aut sanctis fit. Vnde Cicero lib. 2. de legib. Voti sponsio quo obligamur Deo, & 3. de Natura Deorum. Nonne animaduertis ex tot tabellis pictis, quam multi votis vim tempestatis effugerint, in portumque salui peruenerint? Et quoniam quæ magnoperè desideramus adhibitis votis à diis petere solemus, tractum fuit etiam nomen ad significandum nostrum desiderium. In qua significatione dicere solemus, voti compotem eum, qui desiderium suum assequutus est. Sed in præsenti tantum loquimur de voto primo modo. Et sic constat, illud esse actum religionis, quæ est virtus, qua Deo & sanctis seruimus.

Voti quid significare

Secundò est aduertendum, quòd inter hæc quatuor nomina pactum, stipulatio, pollicitatio, & votum, hæc est differentia, quòd pactum necessariò requirit consensum duorum, vel plurium. Tunc enim dicitur fieri pactum inter aliquos, quando de re aliqua supra qua lis vel controuersia esse posset, conueniunt. Iuxta illud Vlpiani in lege pactum, de pollicitacionibus. Pactum est duorum consensus, atque cõuentio. Et in l. 1. de pactis. Pactũ à pactione dicitur; Vnde etiam pacis nomen deductum est. Stipulatio est nomen verbale ab stipulor, quod postulare, sibi promitti aliquid solemnibus verbis, significat. Iuxta illud Colum. in præfatione lib. 10. Fœneris tui Syluane, quod stipulãti spopõderam tibi, reliquam pensiunculam percipe. Et Cicero lib. 2. de legibus: Si is, cui legatum est, stipulatus est id ipsum, quod legatum est, ut ea pecunia ex stipulatione debeatur. Et pro Roscio Amerino, inquit; Stipulatus es? vbi? quo die? quo tempore? quo pręsente? Quis spopondisse me dicit? nemo, &c. Et hac ratione stipulatio nihil aliud est, quam uerborum conceptio, quibus is, qui interrogatur, daturum, facturumve se quod interrogatur, respondet. Quare stipulatio duos necessario, scilicet interrogantem & respondentem requiret. Pollicitatio est solius offerentis promissio, vt autor est Vlpianus vbi supra, de pollicitationibus, dicens: Pollicitatio solius offerentis promissum est. Atq; ideo solet appellari communiter simplex promissio. Votum autem solum importat promissionẽ Deo factam, vt paulò anteà dicebam.

Differentia inter pactũ stipulationem, pollicitationem, & votum.

Sed antequam ad ipsius voti quidditatem & diffinitionem explicandam, accedamus, operępretium erit agere de eius possibilitate; Vtrũ, scilicet, sit possibile votum emitti de re aliqua, ad quam ex vi pręcepti diuini, minimè teneamur? Quod quærimus propter Lutherum in suo libro de votis monasticis dicentem, morem Ecclesiasticum emittẽdi vota esse perniciosum hominum inuentum, nullo sacræ scripturæ exemplo, aut autoritate nitens. Eandem sententiam tenuerunt Lamperiani hæretici, vt autor est Castro de hæresibus, verbo, votum. Et posteà Pseudoapostoli, ac tandem Ioannes Vvicleph. Et probari potest aliquibus argumentis. Primò sic: Nihil operis Deo præstare possumus, quod ei non sit debitum ex vi præcepti dilectionis, super omnia tenemur enim isto præcepto illum diligere ex toto corde, & ex tota mente, & ex totis viribus, &c. ergo nullum relinqui potest supererogationis opus, quod possit esse peculiaris materia voti; atque ex consequenti vanum erit Deo quidpiam vouere.

Dubiũ de possibilitate voti.

1. Argum.

Secundò, Deus creauit nos de nihilo, suaque misericordia nos pascit, atque sustentat: ergo ratione istius beneficii debebimus ei quidquid sumus, & quidquid possumus operari: atque ex consequenti nihil relinquitur non debitum, quod ei vouere possimus.

2. Argum.

Tertiò: Iustorum opera debent fieri liberrimè: sed votum infert necessitatem adimplendi, quod est promissum: ergo repugnat perfectioni Christianæ. Atque ex consequenti illud facere non solum vanum, verum & perniciosum erit.

3. Argum.

His tamen non obstantibus sit conclusio de fide tenenda, quòd præter opera præceptorum, sunt etiam alio non debita, de quibus votum emittere iustum est, & celebre religionis officium. Hæc conclusio duas continet partes, prima est, quod vltra opera præceptorum sunt etiã alia non debita, secunda quod de his votum emittere iustum est, & celebre religionis officium, quod vtrumque inuerecundè negabat Lutherus. Prima pars probatur ex illo Matth. 16. Sunt Eunuchi, qui seipsos castrauerunt propter regnum cęlorum. Qui potest capere capiat. Quibus verbis, iuxta commune omnium interpretationem, loquitur Christus de illis, qui voto virginitatis se astringunt, aliàs ex vi præcepti alicinus non obligati. Quod & D. Paulus exponit 1. ad Corinth. 7. dicens; Dico non nuptis & viduis, bonum

Conclus. de fide.

est illis, si sic permanserint, sicut & ego. Et subdit statim; de uirginibus autem præceptum Domini nó habeo, &c. Quibus uerbis apertè significat opus uirginitatis seruandæ non debitum ex precepto, sed liberum esse unicuique. Item Matt. 19. adolescenti interroganti: Quid faceret, ut uitam possideret æternam, respondet Christus, Serua mandata. Et mox dicente iuuene, se iam omnia seruasse à iuuentute sua, adiecit Dominus; Si uis perfectus esse vade & uéde omnia quę habes, & da pauperibus, & ueni sequere me. Quo in loco manifeste discernitur inter opera preceptorū & consiliorum: Nam ad possidendam uitam æternam prius assignauit mandata, tanquam ad id maximè necessaria. Deinde auté ad perfectam uitam degendam adiecit cōsilium de renunciandis opibus, & pauperibus distribuendis. Sunt ergo ex mente Christi aliqua opera indebita ex ui pręcepti; qualis est renunciatio omnium bonorum. Ex ratione sic argumentor. Quia finis præcepti (teste Apost. 1. ad Tim. 1.) est charitas, ex operibus, quę spectant ad proximum, nó erat cur nobis Deus pręciperet, nisi tantum ea quæ pertinent ad charitatis custodiam, & in alijs, quę ad cultum suum pertinét, non uoluit Deus obligationem nostram metiri ex magnitudine beneficiorum quę nobis contulerat, scilicet, creationis, redemptionis, & aliorum: sed omnia iuxta nostram naturam suauiter disponere; illaque tantum præcipere, quæ suam amicitiam seruarent, & quæ possibilia essent non solum quibusdam hominum conditionibus, pro loco, & tempore; sed quæ omnibus, & quocunque tempore essent possibilia. Nam sic leges debent disponi. Cætera autem difficiliora in manu cuiusque posuit, vt ea implerent uel non. Ergo non omnia opera nostra sunt debita Deo ex vi præcepti. Et confirmatur: Multa sunt opera ad quæ nullum nos cogit præceptum, & multa alia, quæ lex minimè prohibet, vt seruare uirginitatem, renunciare diuitijs, &c. ergo non omnia sunt debita Deo ex vi præcepti. Secunda pars conclusionis, scilicet, quòd de his operibus non debitis Deo ex vi præcepti, sit iustum & religionis officium vota emittere, probatur primò: Multis sacræ scripturæ testimonijs, quibus hominibus suadetur, ut uota faciant, & ea quam citissime adimpleant. Psal. 75. Vouete & reddite Domino Deo vestro, qui in circuitu eius offertis munera. Et Psal. 49. Immola Deo sacrificiū laudis; & redde Altissimo vota tua. Et Psal. 55. Reddam tibi vota mea, quæ distinxerūt labia mea. Et Numer. 29. Si quis virorum uotum Domino uouerit, aut se constrinxerit iuramento, non faciet irritum uotum suum, sed omne quod promisit implebit. Et Deut. 23. Cum votum uoueris Domino Deo tuo nó tardabis reddere, quia requiret illud Dominus Deus tuus. Et si moratus fueris reputabitur tibi in peccatum. Si nolueris polliceri absque peccato. Quod autem semel egressum est de labijs tuis obseruabis, & facies, sicut promisisti Domino Deo tuo, & propria uoluntate & ore tuo loquutus es. Posset secundò id ipsum probari multis sacræ scripturæ exemplis, & sanctorum ac Conciliorum in medium adductis testimonijs. Sed quoniam illa longum esset recensere, consulto prętermitto. Qui ea videre uoluerit legat Alphonsum à Castro, loco nuper citato.

Ad 1. arg. Et ad primum argumentum respondeo, negando, maximo illo dilectionis pręcepto, omnia opera, quæ quis exhibere pót, contineri. Cum satis sit ad illius impletionem: sic tota mente, & anima, & viribus Deum diligere; vt nihil eidem dilectioni cótrarium admittamus: quod in hac vita per Dei fauo-

A rem adimplere possumus. Nam, vt ait D. Tho. sup. q. 44. art. 6. dupliciter potest intelligi, quòd illud mādatum adimpleatur. Vno modo perfectè, quod contingit, quando per illius obseruantiam ad eum finē peruenimus, quem Deus intendit, scilicet, ad hoc, vt homo se Deo coniungat perfectissimo amore, qui non patitur secum peccatum vllum, quamuis leuissimum, nec alium quemcunque amorem qui non sit Dei. Et isto modo in patria implebitur hoc mandatum. Alio modo adimpletur imperfectè. Tunc, scilicet, quando, & si non perueniat homo ad prædictum finem: non tamen recedit à via, quæ illuc ducit. Et isto modo impletur in via. Appellaturque huiusmodi adimpletio imperfecta, non, quia

B non sufficiat ad uitandamque culpam: sed quia per illam non assequimur finem illo perfectissimo modo. Propter quod dicebat D. Augustinus lib. de spiritu, & litera. cap. 26. id esse discriminis inter triumphantem, & militantem uitam, quòd ad iustitiam huius vitæ, quę illo dilectionis mandato præscribitur, satis est, non peccare, nec id deputandum est culpæ, quòd nondum potest hic esse tanta Dei dilectio, quanta illius erit dum à nobis conspicietur. Itaque, ut explicatius loquamur, aliud est perfectè adimplere præceptum, & aliud non uiolare. Possumus quidem in hac uita non uiolare pręceptum dilectionis Dei, licèt non possimus illud perfectè adimplere. Et sic cauenda est æquiuocatio adimplen- *Aliud est adimplere pręceptum, & aliud non uiolare.*

C di. Accipitur enim uno modo, ut opponitur transgressioni, seu omissioni. Et isto modo impletur in hac vita. Alio modo, ut tantum ualet, quantum plenè ad mensuram, cacumen, & finem pertingere, & isto modo impletur in patria. Sed est aduertendum, quod quando dicimus præceptum dilectionis Dei posse adimpleri in hac uita, loquendo de adimpletione, ut opponitur transgressioni, tantum est sermo de dilectione Dei, vt est speciale præceptum. Possumus enim loqui de dilectione Dei dupliciter. Vno modo, ut est speciale præceptum internos actus dilectionis præcipiens. Alio modo, ut est pręceptum generale omnium aliorum præceptorum adimpletionem in se continens. Et quidem si lo-

D quamur primo modo, potest homo ex auxilio speciali illud præceptum in hac uita adimplere. Nam potest quo tempore occurrit obligatio elicere maxima intensione istum actum. Volo Deum super omnia diligere; nullam tunc culpam mortalem, aut venialem admittendo. Cæterùm, si loquamur de dilectione, ut est præceptum generale, nulla ratione potest in hac uita adimpleri, nisi à confirmatis in gratia. Quia est impossibile, quòd homo non peccet, saltem uenialiter, ut docet Diuus Hieronymus in Dialogo quinto contra Luciferianos, & Concil. Trident. Sessio. sexta, Can. 22. nullum posse omnia peccata uenialia vitare sine speciali Dei priuilegio. Sicut de Beata Virgine tenet Ecclesia.

E Ad secundum respondetur, quòd quamuis Deus immensa nobis creationis, & redemptionis bona contulerit; noluit tamen obligationem nostram ex magnitudine beneficiorum metiri: sed suauiter cuncta disponens, quæ ad amicitam seruandam essent necessaria, & quæ omnibus essent possibilia, præcipere. Et sic multa opera fuerunt relicta non præcepta, quæ facere, vel non facere liberum est homini. *Ad 2. arg.*

Ad tertium respondetur, negando, quòd libertati Christianæ repugnet votum. Seruire enim Deo regnare est, & ab hac seruitute Christus non liberauit nos morte sua, sed à seruitute peccati qua libertate nullus melius potitur, quā qui seruit Deo. *Ad 3. arg.*

Iuxta illud Apostoli ad Roma.6. Liberati peccato, serui facti estis iustitiæ.

Delibera-tio impor-tat duo.

Supposito esse possibile, votum emitti de re aliqua, ad quam ex vi præcepti diuini minimè teneamur; opus erit explicare ea, quæ D.Thom. dicit esse necessaria ad votum. Vnde circa deliberationem, quæ est primum eorum quæ ad uoti rationem requiruntur, aduertendum est primò, quòd deliberatio duo importat. Primum est discursus, seu collatio inter multa. Aliud autem est determinatio ad vnū. Et constat ita esse experientia. Nam nunquam deliberatio requiritur, nisi quando datur optio inter multa. Vt, verbi gratia, concipit aliquis bonum esse ingredi religionem; tūc ad hoc, vt deliberatio fiat necessarium est, vt per discursum & collationē consideret, vtrùm ille status sibi expediat; & quæ religio sit conuenientior, conferendo singula; quę in religionibus inueniuntur cum fine, quem intendit. Et postquam per discursum reperterit, talem religionē esse conuenientem, tunc determinat eam suscipere; & sic fit deliberatio. Est tamen aduertendum, quòd determinatio est duplex. Vna intellectus: & est sententia; quæ sequitur post factam collationem inter multa: quia unum illorum approbatur. Altera est determinatio uoluntatis; qua potius eligitur hoc medium, quàm illud. Et quidem ad hoc, vt sit plena deliberatio, non satis est prior determinatio intellectus, nisi secunda, quæ est voluntatis sequatur. Nam quamuis multi sint, qui determinatè iudicēt, melius illis esse agere pœnitentiam, & ingredi religionem, quam manere in sæculo, quia tamen nō habent determinatam voluntatem id faciendi, non dicuntur id deliberasse, quo ad vsque per uoluntatem determinentur. Ex quo sequitur primò, quòd deliberatio, quæ ad votum requiritur, est determinatio voluntatis supposito discursu, & supposita determinatione intellectus. Appellatur tamen à D.Thom. & ab alijs Doctoribus deliberatio rationis, quia præsupponit discursum, & deliberationem intellectus. Sequitur secundò, quòd actus voluntatis, qui procedunt non ex collatione, & discurso, sed ex simplici apprehensione obiecti, ut uelle beatitudinem, nolle miseriam, &c. non sunt deliberati, quia non procedunt à voluntate, ut deliberatiua, sed à voluntate, vt natura ad unum determinata.

Actus uoluntatis pōt dupliciter procedere ex discursu intellectus.

Secundò est aduertendum, quòd actus voluntatis dupliciter potest procedere ex discursu, & collatione intellectus. Vno modo ex discursu, & collatione actuali. Alio modo ex discursu, & collatione virtuali. Tunc dicitur procedere ex discursu actuali, quando actu fit collatio, vtrum sit conueniens, ꝙ talis actus fiat, necne. Quæ actualis collatio aliquando fit tempore perceptibili. Vt cum quis considerat, & cōfert, vtrùm sit ducenda vxor, & post talem considerationem determinat illam ducere. Aliquando tempore imperceptibili. Vt cum quis ex uehementi passione subitò mota determinat occidere inimicum: ita tamen, quòd statim in ipsa occisione offeratur ei consideratio rei, quam facit. Nam si talis consideratio ei non offeratur, ille actus non erit humanus; nec imputabitur ei, sed erit actus naturalis, & primò primus. Tunc aūt dicitur actus uoluntatis procedere ex collatione, & discursu virtuali, quando de ipso actu non est facta collatio in se; sed in suo principio. Quomodo artifices operari dicuntur ex collatione virtuali. Quia quamuis actu non faciant collationem de opere, quod efficiunt; eam tamen iam fecerunt cum artē didicerunt. Aliquando etiam dicitur actus esse ex collatione virtuali, quia ita consonat operanti, vt nolit de eo actualem

A collationem efficere. Vt cum quis ex habitu operatur, uel ex consuetudine, uel ex neghgentia. Tunc enim ita se habet homo, ut habeat determinatam voluntatem ad operandum, ac si fecisset collationem de re agenda.

Dubiū de delibera-tione ne-cessaria ad uotum.

His positis est difficultas, utrum ad hoc, ut votū sit obligatorium, necessarium sit, quòd uouēs prius deliberet de omnibus, quorum cognitio ipsum cohiberet à vouendo? Quod est quærere, vtrum uota facta ex cordis facilitate; aut ex repentino timore, aut ex nimio dolore, uel ex magna turbatione, sint obligatoria? De qua re est sententia quorundā Doctorum, qui, ut refert Syluester, verbo, votum, 2. parte, tenent negatiuam. Eandem videtur sequi Ri-

B chardus de Mediauilla in 4. dist.38. art.1. quæst.2. Nam dicit, quòd sicut in nobis est duplex velle, scilicet, plenum, & semiplenum: illud est uelle deliberatiuum, & hoc est uelle surreptione; ita etiam est duplex votum, plenum, & semiplenum. Primum habet plenam rationem uoti; quia factum est ex deliberatione. Secundum verò non habet plenam rationem voti, quia fit ex surreptione. Et ideò non obligat ex necessitate, sed ex quadam congruitate. Vnde frangere tale uotum, etiam propria authoritate non est peccatum mortale. Hactenus Richardus. Quibus uerbis uidetur significare, uota, quæ ex plena deliberatione non fiunt, non esse obligatoria. Et probari potest hæc sententia aliquibus ar-

C gumentis. Primò sic: Votum cum à voluntate dicatur, debet esse spontaneum, & voluntarium: sed ignorantia tollit uoluntarium: ergo ubi non omnia plene deliberantur non est plena libertas: atque ex consequenti nec uotum.

Ad 1. arg.

Secundò: Deliberatio importat maturum consilium, atque discursum: sed quando homo non considerat omnia, uel propter passionem, uel propter timorem, non est ibi maturum consilium: ergo nec potest esse uotum factum ex deliberatione, atque ex consequenti tale uotum nullum erit. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Nam agere ex passione solemus distinguere contra agere ex deliberatione, & ex consilio.

Ad 2. arg.

D Tertiò: Votum est grauissima obligatio, quia homo se obligat Deo in perpetuum, sub pœna mortis æternæ: ergo requirit omnium circunstantiarum plenam deliberationem. Antecedens est manifestum, & consequentia probatur: Nam in omnibus alijs contractibus ciuilibus, ut in matrimonio opus est tali deliberatione propter grauissimam obligationem, quam secum adducit. Et confirmatur: Si aliquis me deciperet ad hoc, ut profiterer aliquam religionem, dicens in ea non seruari delectum ciborum, nec ibi esse aliqua ieiunia extraordinaria, cuius contrarium posteà uerum inueniretur, licèt ego ita deceptus illam vouerem, non tenerer seruare votum; quia mihi non fuit commoditas deliberandi:

Ad 3. arg.

E ergo similiter non teneor seruare votum, in quo plena deliberatio non inuenitur propter timorem, uel propter aliam passionem.

Delibera-tio accipi-tur dupli-citer.

Contrariam tamen sententiam tenent communiter omnes Doctores sequuti Paludanum in 4. distin.38. quæst.1. & Caietanum in præsenti commentario. Quæ proculdubio est uera, atque tenenda. Vnde ad illius explicationem aduertendum est, ꝙ deliberatio potest accipi dupliciter. Vno modo, ut opponitur motui subitaneo, & ex surreptione, siue sit ille motus primò primus, in quo nulla est deliberatio, nec ratio culpæ, aut meriti; siue secundo primus, in quo sola esse potest culpa venialis. Itaq; secundum hanc acceptionem omnes illi dicunt operari

rari ex deliberatione plena, & perfecta, qui cognoscunt quid sit id, quod faciunt, quamuis non considerent omnia, quæ possunt euenire ex tali operatione. Alio modo potest accipi deliberatio pro plena consideratione, qua nihil eorum, quæ deliberari poterant omittitur. Secundum quam significationem solum illi dicuntur operari ex deliberatione, qui plenè considerant omnia, quę circunstant operationē.

1. Concl. Hoc supposito sit prima conclusio: Ad votum semper est necessaria deliberatio, primo modo accepta. Quod est dicere, necessarium esse ad hoc, vt votum sit validum, quòd non fiat subitò, nec ex motu primo, nec ex motu primo secundo, in quo tantum inuenitur culpa venialis. Sed semper debet pręcedere deliberatio his motibus opposita. Probatur: Votum non solum debet esse spontaneum: sed etiā ità deliberatum, vt obliget, ad sui obseruantiam sub reatu culpæ mortalis; sed motus primo primus nulla ratione est voluntarius, sed naturalis: & motus secundò primus, in quo tantum est culpa venialis, nō potest esse inductiuus talis obligationis, ergo nec actu voluntatis primus, nec secundus, in quo tātum est culpa venialis, erit sufficiens ad votum. Atque ex consequenti erit necessaria deliberatio his actibus contraria. Consequentia cum minori est nota, & maior patebit ex ijs, quæ infra dicemus. Et confirmatur: Per motum voluntatis, in quo solum culpa venialis inuenitur, non frangitur votum, vt omnes Doctores concedunt: ergo nec talis motus sufficiens erit ad inducendam voti obligationem. Patet consequentia ex paritate rationis.

2. Concl. Secunda conclusio: Ad voti obligationem non est opus plena deliberatione, qua homo cuncta consideret, quæ illum deterrerent à vouendo, sed sufficit illa deliberatio, qua iudicat quid sit, id qd facit, & quę satis est ad peccandum mortaliter. Hęc conclusio videtur esse D. Tho. in hoc art. & clarius in opusc. 17. c. 10. ad 2. Quam etiā tenet Caiet. hic, & in Sum. verb. votū. in c. de quatuor conditionibus, quę se tenent ex parte vouentis. Syluest. verbo, votū. 2. §. 13. Panormitanus in cap. venienter. de voto, & voti redempt. Io. And. in ca. duellum. de conuers. coniu. Soto lib. 7. de iusti. q. 1. art. 2. & Nauar. in Man. c. 12. n. 24. Et probatur: Ad voti obligationem satis est, q sit opus spontaneum, & voluntarium; sed illa deliberatio, qua homo iudicat quid sit id, quod facit, sufficiens est ad efficiēdum opus voluntarium, ergo & ad votum. Consequentia est nota, & antecedens ab omnibus conceditur. Et cōfirmatur: Illa deliberatio satis est ad suscipiendum baptismum, ad iurandum; ad contrahēdum matrimonium; & ad quemcūque alium contractum ciuilem, & ad merēdum coram Deo, & ad peccandum mortaliter: ergo ad votum. Antecedens est manifestum, & consequentia probatur. Quia æqualis libertas requiritur ad hæc omnia. Item: Tale votū fit liberè libertate contradictionis; tpe enim quo fit potest homo nō facere: ergo libere vouet, atque ex consequenti tenetur votum adimplere. Et confirmatur: Per talem promissionem obligaretur homo homini, vt omnes concedunt: ergo & Deo, cum æqua sit vtriusque ratio. Præterea: Iurans ex consuetudine, vel ex facilitate, est reus periurij, si non iurat uerum, ut habet communis cōsensus Doctorum, ergo & qui uouet ex facilitate tenebitur uotum adimplere. Imò, ut dicit Caietanus in hoc commentario, frangens uotum ex facilitate factum, habebit duplex peccatum. Vnum quod cōmisit vouens irreuerenter, & sine exacta diligentia. Alterum frangens uotum. Tandem probatur conclusio ex cap. uenientes. de uoto & uoti, red. ubi uotum emissum magis ex facilitate animi, quam ex arbitrio, judicatur ualidum, & commutatur. Et in c. sicut nobis. de regularibus, lib. 6 clericus, qui nimia ægritudine laborans religionem uouit, ad assumendum habitum cogitur. Et in cap. funt qui, 17. q. 4. illi, qui tumultuario mentis impulsu, & non iudicio opes suas Ecclesiæ perpetuo contulerunt, & postea reuocandas putauerunt, tāquam sacrilegi condemnantur, & de uoti leuitate taxantur. Ex dictis infero primò falsam esse regulam, quam adducit Angelus in Summa ad cognoscendum, utrùm uotum fuerit ualidum nec ne. Dicit enim, quòd quotiescunq; transacta angustia, & periculo, pœnitet facti eum, qui uouit, uel ut ipse dicit, est male contentus, signū est quòd uotum non fuit ualidum. Hæc tamen regula est falsissima. Nam ex ea sequeretur, quòd etiā si homo diu deliberasset antequam uouisset, & postea eum facti pœniteret, tale uotum non esset ualidum: quod aperiè est falsum. Vnde dicendum erit, quòd tunc uotum est ualidum, quando procedit ex deliberatione sufficienti. Quæ quidem tunc est quādo uouens aduertit, quid sit id, quod facit, ad modū iam explicatum. Infero secundò, quòd deliberatio, quæ tantum efficit peccatum ueniale, qualis est ea, quæ inuenitur in actu primo secundo, non est sufficiens ad uotum, cum illa nō sit inductiua obligationis sub peccato mortali, ut diximus in prima cōclusione. Nec ex hoc licet inferre, quod si quis prudēs; & sciens uoueat quotidie recitare unū Aue Maria, tale non sit uotum: quia non obligat ad mortale. Est enim uere uotum, cum similis deliberatio in alia materia sit inductiua obligationis mortalis. Et quòd in illo casu non obliget non est ex defectu deliberationis: sed ex paruitate materiæ. Infero tertiò, quòd siquis fraude, uel ignorantia inducatur ad uouendum, tale uotum non erit ualidum, cum fraus & ignorantia tollant uoluntarium requisitum ad uotum. Vnde si quis induxit rusticum ad hoc, ut uoueret peregrinationem Hierosolymitanam, dicens, quòd prope est, tale uotum nullum erit.

Arg. cōtra 2. conclus. Sed contra istam cōclusionem est argumentum. Nam ex ea sequeretur, quòd qui sciens & uolens, se inebriaret, cognoscens quòd ebrius solet vouere, si postea uoueat, uotum esset validum. Consequens autem est falsum, & contra communem Doctorum sententiam: ergo. Probo sequelam: si alia peccata fecisset, imputarentur ei, quia essent volita in sua causa: ergo similiter uotum esset uolitum in causa, atque ex consequenti voluntarium & obligatorium. Eo uel maximè, quòd ut paulò anteà dicebam, libertas, quæ sufficit ad peccandum mortaliter, sufficit etiam ad uotum.

Respōsio. Respondetur tamen, negando sequelam. Et ad probationem dico, quòd libertas, quæ sufficit ad peccandum mortaliter sufficit ad uotum, dummodo uotum sit liberum in seipso, & non in sua causa. Nam cum ex eo magna obligatio oriatur, requiritur, quòd in se habeat libertatem. Et si quis obijciat: Libertas in causa sufficit ad peccatum: ergo & ad votū, nego consequentiam. Nam plus requiritur ad bonum, quam ad malum. Bonum enim consurgit ex integra causa, & malum ex quocunque defectu. Ex quo infertur, q tunc tantum erit uotum obligatorium, quando fuerit uolitum in se formaliter, uel virtualiter.

3. Concl. Tertia conclusio: Vota facta ex repentina deliberatione, sufficienti tamen ad votum, secum afferunt causam, ut dispensentur; ex eo quod ita facta sunt. Hæc conclusio est Caietani in præsenti, & Panor. in c. venientes, jam citato. Et ratio est: Nam huiusmodi vota facta ex passione, vel timore, quodā-

modo sunt inuoluntaria, atque ex consequenti afferunt causam, vt dispensentur.

Ad 1. arg.

Et ad primum argumentum respondetur concessa maiori, distinguendo minorem. Nam ignorãtia est duplex. Vna, qua ingnoratur id quod fit. Et hæc quidem tollit voluntarium. Altera, qua ignorantur ea quę ex facto cognito sequi possunt. Et hęc non tollit uoluntarium, ut supra diximus. Vnde cùm quis uouet aduertẽs quis facit, nulla ratione factum ignoret, sequitur opus illud esse uoluntarium, & ex consequenti uotum est validum.

Ad 2. arg.

Ad secundum respondetur concedendo uerum esse quòd deliberatio plena, atque perfecta importat maturum consilium, & omnium rerum cognitionem. Cæterùm deliberatio sufficiens ad uotum tãtum importat iudicium, quo homo iudicat quid sit id, quod facit, & hæc non distinguitur contra agere ex passione: sed sæpè sepiùs ille, qui ex passione operatur habet hoc modo deliberationem sufficientem ad uoluntarium, dummodo opus non sit primo primum, aut primo secundum, ut diximus in conclusionibus.

Ad 3. arg.

Ad tertium respondetur, quòd hæc deliberatio quo homo iudicat, quid sit id, quod facit, sufficiens est ad hoc, ut homo obliget se Deo per uotum, & homini per contractum ciuilem: siquidem efficit simpliciter uoluntarium. Ad confirmationẽ respondetur distinguendo antecedens. Nam, si deceptio esset circa res graues, uerum est, quòd uotum est nullum, quia esset per iniuriam extortum. Cæterùm si esset tantum circa res leues, votum validum esset. Vnde dico, quòd si quis deciperet rusticum, ut uoueret peregrinationem in Hierosolymam, dicens locum esse proximum, & quòd non est nauigandũ, tale votum esset nullum. Cæterùm, si deciperet illum dicens, iter esse amœnum, magis quam est, uotum ualidum esset. Et idem iudicium est de ingressu in religionem.

Dubium.

Sed supposito, non esse necessariam maturam, & diuturnam deliberationem ad uotum, dubium est, vtrùm saltem sit sanum consilium, non vouere religionem, nisi præuia matura & longa deliberatione, & præcedente multorum saltem amicorum consultatione? Quam disputationem versat D. Thom. opusc. 17. cap. 8. 9. & 10. Reprehensaque sententia eorum, qui asserunt talem deliberationem & consultationem esse ualde necessariam, & conuenientem, ipse statuit conclusionem dicens, non esse sanum consilium ad uouendam religionem vti ista longa, & matura deliberatione. Et probatur ex illo Matthæi 4. Vbi dicitur, quòd Petrus & Andręas vocati à Christo; statim sequuti sunt eum. Vnde in eorum cõmendationem dicit D. Chrysost. In medijs operibus existentes, audientes iubentem, nõn dixerunt: Reuertamur in domum: Loquamur amicis, Sed statim sequuti sunt Christum. Talem enim obedientiam à nobis requirit Deus. Et subdit statim de Iacobo, & Ioanne, quòd relictis retibus, & patre, sequuti sunt Dominum. Item Luc. cap. 9. iuueni petenti à Christo, vt permitteret ire ad sepeliendum patrem, Christus respondit: Sinite mortuos sepelire mortuos. Sed ad hæc testimonia, & alia similia respondent aduersarij, ex illis tantum colligi, tunc non debere præcedere longam deliberationẽ, quando Christus sua propria voce vocat ad religionem, Secus autem erit, quando quis interius vocatur. Tunc enim opus erit deliberatione, & aliorum consilio, ut hac ratione possit discernere, vtrùm motus sit ex Deo. Sed hæc solutio est erronea, vt docet D. Thom. loco citato. Nam verba Christi in scriptura

Sententia D. Tho. vera & tenenda.

A contenta sic accipienda sunt, ac si singulis peculiariter dicerentur. Vnde Matthæ. 18. dixit Christus: Quod vobis dico, omnibus dico. Et ad Roman. 15. Quæcunq; scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Et notat Chrysost. dicta fuisse propter audientes, quibus Christus loquebatur, scripta verò propter nos. Et confirmatur: Loquutio interior, qua Deus hominem vocat, & de qua est sermo in Psal. 84. cùm dicit Propheta: Audiã quid loquatur in me dicit Dominus Deus, longè præstantior est quam loquutio exterior, vt docet D. Greg. in Homilia Pentecostes, dicens, quòd conditor noster, quando loquitur exterius, non loquitur ad eruditionem, nisi interiori loquutione loquatur: ergo, si exteriori
B loquutioni statim est assentiendum, nullo requisito aliorum consilio, vt aduersarij dicunt, similiter erit assentiendum interiori.

Argum.

Sed contra istam sententiam est argumentum. In arduis rebus, & ad statum vitæ pertinentibus multorum consilium requirere laudabile iudicatur, iuxta illud: Vbi multa consilia, ibi salus; sed in rebus humanis nihil est tam arduum, & difficile, quam seipsum abnegare, & ingredi religionem: ergo id faciendum non est, nisi præuia matura deliberatione, & multorum consultatione. Et confirmatur: Ea, quæ possunt habere malum exitum, diu sunt excogitanda: sed religionem uouere, & eam ingredi potest habere malum exitum, cum ab ea multi apostatent, &
C retrocedant: ergo.

Responsio.

Ad hoc argumentum respondetur, ꝙ in rebus arduis, quarum ueritas manifestè nõ constat, opus est matura deliberatione, & consultatione. Secus autẽ est in ijs, quæ manifestè, & de fide constat esse altiora, & meliora, quale est ingredi religionem. Ad cõfirmationem respondetur, quòd quando malus exitus potest prouenire ex parte rei assumendæ, opus est longa deliberatione: cæterùm, quando malus exitus tantum potest prouenire ex parte assumentis, non est opus consultatione, sed vigilantia ad seruandum propositum. Vnde cum mali euentus, qui sunt in religione tantum proueniant ex parte assumentis, nihil cõcludit argumentum. Imò si aliquid
D valeret, eò similiter probaretur, quòd uenientibus ad fidem opus esset lõga deliberatione, cum possint fieri hæretici, & retrocedere à ueritate. Et melius est viam veritatis non agnouisse, quam post cognitam retrocedere.

Propositũ & deliberatio differunt.

Circa secundum, quod D. Tho. dicit esse necessarium ad votum, scilicet, propositum uoluntatis, est aduertendum, ꝙ propositum est cõsensus uoluntatis, quo quis iuxta deliberationem rationis proponit operari; distinguiturq; à deliberatione, quę etiã, vt diximus, importat actum uoluntatis eligentis potius vnum medium, quam aliud. Primò in eo, quòd deliberatio importat determinationem uoluntatis indifferenter, siue rei futuræ, siue præsentis. Delibe-
E ramus enim pulsare, & nos pulsaturos. Cæterùm propositum tantum refertur ad futura: non enim proponimus agere, nisi id, quod futurum est. Secundo differunt in eo, ꝙ determinatio voluntatis semper necessario præsupponit discursum, & collationem rationis. At verò propositum non eam semper necessario præsupponit; sed tantum dicit simplicem actum voluntatis rei agendæ, uel cauendæ.

Dubium.

Sed est dubium, vtrùm propositum voluntatis sit necessarium ad uotum. Et pro parte negatiua sic argumentor. Sola promissio sufficit ad votum, quãuis non adsit propositum id faciendi: ergo frustra ponitur ista conditio. Consequentia est nota, & antecedens probatur. Promittens, vel iurans, se aliquid

Argum.

quid

quid facturum, quamnis non habeat propositum id faciendi, manet obligatus promissione, cum promissio ex natura sua astringat fidem promittentis: ergo non requiritur necessariò propositum voluntatis. Et confirmatur: Vouens religionem absq; proposito seruandi ea, quæ in religione continentur, adhuc manet obligatus voto: ergo non requiritur propositum voluntatis.

Tripliciter potest homo habere in promissione.

Pro explicatione huius difficultatis aduertendũ est, quod homo dum promittit Deo aliquid facere tripliciter se potest habere in tali promissione. Vno modo, ita, vt habeat propositum, & animum promittendi, & seruandi promissum. Alio modo, ita, vt nec habeat animum promittendi, nec seruandi promissum. Tertio modo potest homo aliquid promittere, habens quidem animum promittendi, sed non seruandi promissum. Quod fortassè accidit in religionibus militaribus, & in alijs, in quibus intuitu potius alicuius boni temporalis, quam religionis studio vota emittuntur.

1. Concl.

Hoc posito, fit prima conclusio: Quotiescunque aliquis promittit Deo se aliquid facturum, cum animo promittendi, & seruandi promissum, est verum votum, & obligatorium. Probatur: Nam sunt ibi omnes conditiones requisitæ ad votum.

2. Concl.

Secunda conclusio: Quotiescunque aliquis promittit, se aliquid facturum, non habens propositum promittendi, nec seruandi promissum, tale votum non est validum nec obligatorium apud Deum. C Probatur: Talis non est promissio, sed fictio promissionis: ergo nullam obligationem inducit apud Deum. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Exterior promissio est signum interioris promissionis: ergo quando homo interius promittere non intendit, exterior promissio tantum est fictio promissionis: & sic non obligat. Tamen qui sic vouet, ex natura sua peccat mortaliter: quia mentitur in re graui. Est tamen aduertendum, quòd quamuis huiusmodi promissiones nullam obligationem inducant apud Deum; apud Ecclesiam tamen, qui sic vouerint manent astricti voto, & cogendi erũt ad illud obseruandum; nisi certis euidẽtibus signis, aut testibus ostenderint, non habuisse animum pro D. mittendi. Et probatur: Si aliquis alteri homini coram testibus quidquam promittat, cogi poterit ad soluendum promissum, quamuis dicat se non habuisse animum promittendi, sed decipiendi, quia fraus & dolus nulli debent patrocinari: ergo multo magis qui promittit Deo. Et confirmatur: Nam aliàs magna sequeretur perturbatio in Republica, & monachi, atque moniales statim ac aliquid triste illis accideret, dicerent, se non habuisse animum vouendi. Item: coniugati possent dissoluere matrimonia. Et denique nulla fides adhiberetur pactis, cum nullus cogi posset ad seruandum promissum: hoc autem est absurdum: ergo dicẽdum erit, quòd Ecclesia potest tales cogere, & quod ipsi tenentur E parere mandato Ecclesiæ, non quidem ex vi voti, sed ex præcepto Ecclesiæ propter vitandum scandalum. Et est hoc intelligendum, dummodo ipsi possint seruare promissum sine peccato. Nam aliàs potius debent mori, quam Ecclesiæ parere. Ex quo sequitur, quod si aliquis post clandestinas nuptias cũ altera publicè contraheret, & ab Ecclesia compelleretur ad habitandum cum secunda, potius debet mori, quam Ecclesiæ parere: quia illa cohabitatio semper est peccatum, cum ex illa sequatur fornicatio. Sequitur secundo, quod qui potest fugere, & abire in prouinciam, in qua viuat sine scandalo, non tenetur tale votum seruare, cum ex se sit nullum, &

A tantum obliget ratione scandali.

3. Concl.

Tertia conclusio: Quotiescunque aliquis aliquid promittit, cum proposito quidem promittendi; sed non seruandi promissum: tale votum est verum, & obligatorium coram Deo: quamuis sic vouens peccet mortaliter. Et probatur: Votum, & iuramentum ex natura sua habent obligare quando liberè fiunt: sed in casu posito ille liberè vult uouere: ergo eius uotum est validum, & obligatorium; quamuis habeat intentionem non seruandi promissum. Imò ex eo sic vouens peccat mortaliter; quia habet animum non seruandi votum, ad quod tenetur. Et sic quamdiu illum non deposuerit, erit in peccato mortali. Et ad argumentum in principio dubitatio B nis factum ex dictis patet solutio.

Dubium.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm, si quis voueat animo quidem vouendi, non tamen animo se obligandi per votum, quin potius animo nõ se obligandi; tale votum sit validum & obligatorium? Syluester in Sum. verbo, metus. §. 8. circa finem, partem tenet negatiuam, & eandem sequitur verbo, pactum. §. quarto. Quam etiam tenet Scotus in 4. distinct. 38. circa finem, & Glossa super cap. literarum, de voto, & voti redempt. estque communis Canonistarum. Et probatur primò ex cap. humanæ aures, 22. q. 5. Vbi dicitur, quod quia Deus intuetur cor, non debet homo ad verba, sed ad intentionem iurantis aduertere: ergo quando iurans habet inten C tionem non se obligandi per votum, aut iuramentum, illud non erit obligatorium.

Sententia Canonistarum.

1. argum.

2. argum.

Et ratione sic argumentor: Obligatio voti consistit in intẽtione & arbitrio vouentis: ergo quamuis habeat propositum vouendi, si tamen habet propositum non se obligandi per votum, votum illud erit nullum. Consequentia est nota, & antecedens probatur. In voluntate vouentis, stat se obligare ad pœnam, nisi seruauerit promissum: ergo etiam in voluntate eius stabit se obligare ad culpam. Et confirmatur: Leges obligant ex intentione legislatoris, vel ad culpam, uel ad pœnam: sed votum est quædam lex, quam vouens sibi præscribit: ergo in voluntate uouentis stabit, quod obliget, uel ad cul- D. pam, vel ad pœnam.

1. dictum.

Contrariam tamen sententiam tenet Caietanus quæstione sequenti, articulo septimo, & Soto libro septimo, de Iustitia, quæstione prima, artic. secundo, estque communis omnium Theologorum nostri temporis. Ad cuius explicationem dico primò: Votum, quod vere votum est, & similiter iuramentum ex natura sua habet obligare ad sui obseruantiam. Probatur: Votum seruare, vel iuramentum, est de iure naturali, & diuino, iuxta illud Psal. 75. Vouete, & reddite Domino Deo vestro, & Ecclesiast. 5. Si quid vouisti, non moreris reddere: ergo ex sua natura habent inducere obligationem. Et confirmatur: Sicut est præceptum de redden- E do alienum, & seruanda fide; ita etiam de reddendo voto: sed iure naturali, & diuino tenetur homo reddere alienum, & seruare fidem: ergo & reddere votum.

2 dictum

Dico secundo: Ad hoc, vt votum sit verum votum, non est opus, quòd vouens habeat formalem intentionem se obligandi. Probatur: Votum ex sua natura est obligatorium: ergo qui vult vouere virtualiter, vult se obligare. Atque ex consequenti nõ est necessarium, quod vouens formaliter habeat intentionem se obligandi. Et confirmatur: Nam aliàs vota, quæ communiter fiunt, non essent vera vota, cum nullus fere sit, qui habeat intentionem se obligandi, sed tantũ uouendi & promittẽdi: hoc autem

non est dicendum: ergo. Item: Alij contractus obligant, licet in illis non explicetur formalis intentio se obligandi, sed tantum contrahendi, ergo idem etiam erit dicendum in voto, cum æqua sit omniũ ratio.

3 dictum. Dico tertio. Quotiescunque aliquis habet propositum vouendi, quamuis habeat propositum non se obligandi, adhuc manet voto obligatus. Probatur: Illud propositum vouendi, est sufficiens ad votum, vt diximus: & votum ex natura sua habet obligare, & non ex voluntate vouentis: ergo qui habet propositum vouendi, quamuis habeat propositum nõ se obligandi adhuc manebit voto obligatus. Consequẽtia cum maiori est nota, & minor probatur: Votum in sua ratione formali includit obligationem, quę quidem oritur ex lege naturali, & diuina, & nõ ex voluntate vouentis. Nam, quamuis sit positum in nostra potestate votum emittere, non tamen efficere, quod non obliget, postquam fuerit emissum. Quin potius, quemadmodum accipere mutuum, & vxorem ducere pendet ex nostra voluntate, & tamen ea supposita ex natura rei oritur necessitas reddendi mutuum creditori, & debitum vxori; ità etiã in voto: ergo qui habet propositum vouendi, quamuis habeat propositum non se obligandi, adhuc manet voto astrictus. Et confirmatur: Si in potestate vouentis esset vouere, & non se obligare ad votum, sequeretur, quod etiam in eius potestate esset vouere, & non se obligare ad culpam consequens autem est falsum, ergo & illud, ex quo sequitur. Sequela est manifesta: Nam qua ratione non manet quis obligatus voto, non peccat non seruando illud. Falsitas verò consequentis probatur. Frangere votum est cõtra ius diuinum, & naturale: ergo non potest fieri, vt sit voti violatio sine aliqua culpa. Ex dictis infertur ad votum esse necessarium propositum uoluntatis, non quidem quod cadat supra materiam uoti, nec supra eius obligationem: sed tantum supra promissionem. Nam quamuis non habeat quis propositum seruandi promissum, nec se obligandi per promissionem; si tamen habet propositum uouendi, & promittendi: hoc sufficiens erit ad uotum, ut diximus. Et ratio est: Nã cum obligatio sit effectus intrinsecus uoti, qui vult vouere ex consequenti & virtualiter vult se obligare, & sic manet obligatus. Dico tamen, quod si aliquis ex ignorantia inuincibili, vel quia credit obligationem non esse inseparabiliter annexam voto, vel, quia existimat opinionem Syluestri esse veram, emitteret uotum, habens quidem propositum uouendi, & non se obligandi per uotum, ille talis non maneret obligatus uoto. Nam cum ignorantia inuincibilis tollat uoluntarium, fit, ut obligatio tunc nec formaliter, nec uirtualiter fuerit uolita, & sic uotum erit nullum. Ex quo infertur, quod si aliquis ignorans inuincibiliter uotum castitatis esse coniunctum sacro ordini, illum susciperet, ille talis nõ maneret obligatus uoto castitatis; quia nec formaliter, nec uirtualiter fuit uolitum. Quare, si puer ante usum rationis sacris ordinibus initiaretur posteà quando adolesceret uotum castitatis seruare non teneretur, sed posset uxorem ducere, si uellet. Ita docet Soto in 4. d. 25. quæst. 1. articulo 2.

Ad 1. arg. Et ad primum argumentum desumptum ex cap. humanæ aures, respondetur, sensum illius textus esse, quod iuramentum habet uim obligandi ex intentione iurantis. Nam si iurans non habeat animũ, & propositum iurandi, iuramentum nullum erit. Et idem dicendum est de uoto. Cæterum postquam iurans, uel uouens habuit animum iurandi, & uouen-A di; quamuis habeat propositum non se obligandi adhuc manet uoto astrictus, quia uotum, uel iuramentum ex natura sua habent obligare, non ex uoluntate uouentis, ut diximus. Et sic nihil obstat textus ille.

Ad rationẽ respondetur, falsum esse, quòd ex uoluntate uouentis pendet uoti obligatio. Non enim habet uotum, q̃ obliget ex uoluntate uouentis quãuis ab ea habeat, quod sit uotum, sed ex natura sua. Et idem iudicium est de lege, ut diximus supra quęstione sexagesima secunda, articulo tertio. Ad 2. arg.

Circa tertium, quod D. Thom. dicit esse necessarium ad uotum, scilicet, promissionem est dubium, utrùm sit uerũ? De qua re Syluester uerbo, religio. Dubiũ de promissione necessaria ad uotum.
B 5. §. 8. affirmat, communem sententiam iurisprudentum, super cap. consulti, de regularibus in 6. fuisse, quod ad uotum sufficit solum propositum uoluntatis, absque promissione; maximè quando opus iam est inceptũ. Vnde dicunt, quod si aliquis habeat propositum uouendi religionem, illud erit sufficiens, ut maneat uoto astrictus, maximè si ipsum habitum suscipiat. Suntque isti iurisprudentes in duas partes diuisi. Sententia Canonistarum. Quidam enim affirmant propositum uoluntatis cum habitus susceptione habere uim uoti solennis. Vnde talis non poterit posteà matrimonium cõtrahere. Ità tenent Innocentius supra cap. consulti, iam citatum Hostiensis, Vincentius & alij. Quam suam sententiam probant ex cap. beneficium de re-
C gularibus. lib. 6. Vbi diffinitur, quod beneficium clerici, qui religionem est ingressus, intra annum probationis alteri non est conferendum, nisi constet, quod absolutè uoluit uitam mutare. Ergo propositum mutandi uitam cum habitus susceptione censetur à summo Pontifice uotum solenne. Aliàs non exspoliaretur ille clericus beneficio. Alij autem affirmant, quod propositum uoluntatis est uotum simplex, & non solenne. Vnde qui religionem fuerit ingressus cum illo proposito tenebitur in illa; uel in altera professionem efficere. Quam suam sententiam probant ex dicto ca. cõsulti. de regularibus in 6. Vbi Innocentius Pontifex affirmat, quod ille, qui accipiens habitum religionis habuit firmum proposi-
D tum deserendi sęculum, non potest rursus in sęculum redire. Idem etiam diffinitur in cap. statuimus; & in cap. super eo eodem titulo. Item in cap. neque uiduas. 17. q. 1. dicit Pelagius Papa; Neque uiduas ad nuptias trãsire patimur, quæ in religionis proposito diuturna obseruatione permanserunt. Et in ca. qui bona. eadem causa, & quæstione dicit D. Hieronymus: Qui bona agunt, si meliora proposuerunt, in conspectum Dei ceciderunt. Ergo solum propositum sufficit ad uoti obligationem. Et confirmatur ex cap. Beata Maria, 17. q. 1. Vbi D. Augustinus dicit de Beata Virgine, quod propositũ, quod habuit fuit uotum. Paludanus in 4. d. 38. alia ratione proce-
E dit. Dicit enim, quod illi, qui habuerunt propositũ vouendi religionem, & habitum susceperunt tenentur illud adimplere. Non quidem quia propositum sit uotum, sed ex præcepto Ecclesiæ, ita præcipientis, vt constat ex capitibus iam citatis.

1. Concl. Cæterum ad explicationẽ difficultatis sit prima conclusio: Propositum voluntatis, etiam si sequatur habitus susceptio, non est uotum solenne. Hæc conclusio est Syluestri loco citato. Et probatur: Votum solenne fieri non potest sine consensu profitentis, & monasterij: Sed prior, uel monastriũ tribuens alicui habitum religionis, nõ consentit in illius professionem: sed tantum vult experiri nouitij mores: ergo quamuis habeat propositũ vouendi, & habitũ suscipiat, nõ erit uoto solenni astrictus. Consequen-

tia cum minori est nota, & minor habetur expressè in cap. ad apostolicam de regularibus. Et confirmatur: Votum solenne est veluti contractus quidam, quo vtraque pars obligata manet: ergo requiritur ad illud vtriusque partis consensus. Atque ex consequenti, quantumuis aliquis habeat propositum vouendi, & habitum suscipiat, non erit astrictus voto solenni.

2. Conclu. Secunda conclusio: Propositum voluntatis, etiã si sequatur operis inceptio, non est votum simplex, nec eius vim habet, sed vltra hoc requiritur promissio. Hæc conclusio est Syluestri loco citato, & verbo votum. 1. §. 2. Et D. Thom. in hoc articulo. Vbi dicit, quod ratio uoti perficitur in promissione, quẽ B communiter sequuntur Theologi in 4. d. 38. Et probatur primo ex scriptura, in qua votum appellatur promissio, vt constat ex Deuteron. cap. 23. Vbi dicitur: Si quid vouisti Domino, redde; quia promisisti. Et Ecclesiast. cap. 5. Si quid vouisti, non moreris reddere, displicet enim Deo infidelis, & stulta promissio: ergo ad rationem uoti vltra propositum voluntatis requiritur promissio. Quare à Magistro in 4. d. 38. diffinitur votum, quod sit, testificatio spontaneę promissionis. Item ratione idem probatur: Votum est obligatio, qua homo se Deo, aut alteri obligat: sed homo non se potest ordinare ad alterum per solum propositum voluntatis, absque promissione: ergo ad uotum vltra propositum volũ- C tatis requiritur promissio. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur. Ordinatio pertinet ad intellectum, cuius est ordinare: sed propositum tantum est actus voluntatis: ergo homo non se potest ordinare ad alterum per solum propositum. Atque ex consequenti vltrà illud, opus erit promissione; quæ est actus intellectus. Item manifestè probatur conclusio ex cap. literarum de voto, & voti redemp. Vbi dicit Pontifex, quod non tenetur sumere habitum religionis ille, qui in ægritudine constitutus dicit: Non morabor proponens in animo religionis habitum accipere. Et expressius in cap. si bona. 17. q. 1. absoluit Diuus Gregorius ab obligatio- D ne eum, qui propositum absq; promissione habuit. Dicens, quòd aliud est propositum corde concipere, & etiam ore nunciare: aliud autem subsequenti obligatione se voti reum facere: ergo ad votum vltra propositum voluntatis requiritur promissio. Quare in leg. pactum. ff. de pollicit. seruo. dicitur; quod ex pollicitatione nascitur obligatio.

3. Conclu. Tertia conclusio: Qui habuerit propositum vouendi religionem, etiam si habitum susceperit, non tenẽtur illud adimplere ex præcepto Ecclesiæ. Hæc conclusio est contra Paludanum. Illam tamen ponit Syluester loco citato. Et probatur: Tale præceptum nullibi in toto iure reperitur: ergo gratis asseritur. Consequentia est nota, & antecedens proba- E tur: Nam prædicta iura tantum ponuntur ad explicationem voluntatis, quam quisque habet intrandi religionem; nec aliquod præceptum Ecclesiæ in se continent. Ex dictis infertur, quod solum propositũ voluntatis, licet firmissimum sit nullam obligationem peccati inducit, sed poterit quisque libere facere, contra propositum, absque eo quod peccet, vel contra votum, uel contra præceptum Ecclesiæ. Vnde, si nouitius intra annum probationis habitum dimittat dummodò votum non fecerit, non peccat mortaliter; imò nec venialiter; nisi id faciat ex animi facilitate. Et idem iudicium erit, quando homo desistit à bonis operib. inceptis, quæ facere proposuerat. De hac re videndus est D. Thom. infra. q. artic. 4. Sed contra hoc est argumentum. Firmum

A propositum voluntatis, nihil aliud est, quam affirmatio de futuro aliquid faciendi; quæ quidem explicatur hoc verbo: Faciam, vel, non faciam: ergo qui habuerit tale propositum tenebitur facere quod proposuit. Probo consequentiam: Nam aliàs mentiretur in re graui, suam affirmationem falsam faciẽdo; quod sine peccato fieri non potest. Hoc argumẽtum ideò proposui, vt quid sit propositum clariùs aperiamus. Vnde ad illius solutionem aduertendũ erit, hoc esse discrimimis inter propositum, & promissionem, quod propositum cum sit actus voluntatis eligentis aliquid facere in futurum, non est affirmatio, nec negatio; sed tantum est cõsensus volũ- B tatis, qui exprimi potest per hoc verbũ de futuro, Faciam, dummodo in illo non intelligamus sensum promissorium, scilicet, promitto facere, sed tantum simplicem assertionem eius, quod tunc in animo gero. Cæterum promissio cum sit actus intellectus, importat affirmationem, aut negationem. Ex quo sequitur, quod si ille, qui habuit propositum aliquid faciẽdi, posteà mutato proposito oppositum faciat, non mentitur; quia potuit mutare propositum. Et sic licet falsum dixerit, nec mentitus est, quando protulit, quia tunc tantum dixit quod putabat facere, nec postea quando contrarium facit, quia non tenebatur non mutare propositum. Cæterum qui promissione firmat propositum, si postea contra- C rium faciat, mentitur; cùm faciat contra veritatem illius propositionis, faciam hoc, quam promisit semper facere veram. Et per hoc patet solutio ad argumentum. Ad aliud desumptum ex cap. beneficium, quo Innocentius, & alij probabant propositum habere vim voti solennis, respondetur cũ Panormitano super cap. literatum. de voto, & voti redemp. quod nomine propositi mutandi vitam in eo loco intelligit summus Pontifex ipsum propositum voto simplici firmatum. Tale enim est quod vere ostendit clericum voluisse vitam mutare. Et sic habitum suscipiens videtur renũciare anno probationis. Quare merito expoliatur beneficio habito; & alteri confertur. Ità etiam responder Sylue- D ster verbo religio. 5. §. 8. Ad alia iura similiter respondetur, quod loquuntur de proposito voto simplici firmato vt constat ex cap. viduas. & ex cap. statuimus. & ex cap. consulri. in quibus ponuntur tres modi, quibus aliqui religioni obligantur. Primus est per publicam professionem. Secundus per professionem tacitam, & implicitam. Quid autem sit implicitè profiteri, videbimus infra. Tertius est, per propositum firmum mutandi vitam. Quod intelligitur, quando per votum simplex fuerit firmatum.

Discrimen inter propositum, & promissionem.

ARTICVLVS II.

Vtrùm votum semper debeat fieri de meliori bono.

E *AD Secundum sic proceditur. Videtur, quòd votum non semper debeat fieri de meliori bono. Dicitur enim melius bonum quod ad supererogationem pertinet. Sed uotum non solum fit de his quæ sunt supererogationis, sed etiam de his quæ pertinent ad salutem. Nam & in baptismo vouent homines abrenunciare diabolo, & pompis eius, & fidem seruare, vt dicit * Glo. super illud Psalm. 75. Vouete & reddite Domino Deo vestro. Iacob etiam vouit quòd esset ei Dominus in Deum, vt habetur Gen. 28. Hoc autem est maximè de necessitate salutis: ergo votum non solum fit de meliori bono.*

Sumitur ex Cassio. & Aug in hoc loco.

2. Præterea, Iephte in catalogo Sanctorum ponitur

nitur: vt patet Hebraor. 11. Sed ipse filiam innocentem occidit propter votum, vt habetur Iudic. 11. Cùm ergo occisio innocentis non sit melius bonum, sed sit secundum se illicitum, videtur quòd votum fieri possit non solum de meliori bono, sed etiam de illicitis.

3. Præterea, Ea quæ redundant in detrimentum personæ, vel quæ ad nihil sunt vtilia, non habent rationem melioris boni. Sed quandoque fiunt aliqua vota de immoderatis vigilijs & ieiunijs: quę vergunt in periculum personæ. Quandoque etiam fiunt aliqua vota de aliquibus indifferentibus & ad nihil valentibus: ergo non semper votum est melioris boni.

Sed contra est, quòd dicitur Deuter. 23. Si nolueris polliceri, absque peccato eris.

*Respondeo dicendum, quòd sicut dictum * est,* Ad præce. *votum est promissio Deo facta. Promissio autem est alicuius quod quis pro aliquo voluntariè facit. Nõ enim esset promissio, sed comminatio, si quis diceret se contra aliquem facturum. Similiter vana esset promissio si aliquis alicui promitteret id quod ei nõ esset acceptum. Et ideo cum omne peccatum sit contra Deum, nec aliquod opus sit Deo acceptum, nisi sit virtuosum, consequens est quòd de nullo illicito, nec de aliquo indifferenti debeat fieri votum, sed solum de aliquo actu virtutis. Sed quia votũ promissionem voluntariam importat, necessitas autem voluntatem excludit, id quod est absolutè necessarium esse, vel non esse, nullo modo sub voto cadit. Stultum enim esset, si quis voueret se esse moriturum, vel se non esse volaturũ. Illud verò quod non habet absolutam necessitatem, sed necessitatem finis, puta, quia sine eo non potest esse salus, cadit quidem sub voto, inquantum voluntariè fit, non autem inquantum est necessitatis. Illud autem quod neque cadit sub necessitate absoluta, neque sub necessitate finis, omnino est voluntarium: & ideo hoc propriissimè cadit sub voto. Hoc autem dicitur esse maius bonum in comparatione ad bonum, quòd communiter est de necessitate salutis: ideo propriè loquendo, votum dicitur esse de meliori bono.*

Ad Primum ergo dicendum quod hoc modo sub voto baptizatorum cadit abrenunciare pompis diaboli, & fidem Christi seruare: quia voluntariè fit, licet sit de necessitate salutis. Et similiter potest dici de voto Iacob. Quamuis etiam possit intelligi quòd Iacob vouit se habere Dominum in Deum per specialem cultum: ad quem non tenebatur, sicut per decimarum oblationem, & alia huiusmodi quæ ibi subduntur.

Ad secundum dicendum, quòd quædam sunt quę in omnem euentum sunt bona: sicut opera virtutis, & alia bona quæ possunt absolutè cadere sub voto. Quædam verò in omnem euentum sunt mala, sicut ea quæ secundum se sunt peccata. Et hæc nullo modo possunt sub voto cadere. Quædam vero sunt quidẽ in se considerata bona (& secundum hoc possunt cadere sub voto) possunt tamen habere malũ euentum, in quo non sunt obseruanda. Et sic accidit in voto Iephte, qui vt dicitur Iudicum 11. votum vouit Domino, dicens: Si tradideris filios Amom in
A *manus meas, quicunque primus egressus fuerit de foribus domus meę, mihique occurrerit reuertenti in pace, eum offeram holocaustum Domino. Hoc autem poterat malum euentum habere, si occurreret ei aliquod animal non immolandum, sicut asinus vel homo: quod etiam accidit. Vnde, & Hier. dicit: In vouendo fuit stultus, quia discretionem non habuit. Et in reddendo, impius. Præmittitur tamen ibidem, quòd factus est super eum spiritus Domini, quia fides & deuotio ipsius, ex qua motus est ad vouendũ, fuit à Spiritu sancto. Propter quod ponitur in catalogo Sãctorum: & propter victoriam quã obtinuit:*
B *& quia probabile est eum pœnituisse de facto iniquo, quod tamen aliquod bonum figurabat.*

Ad tertium dicendum, quo maceratio proprij corporis, puta, per vigilias, & ieiunia, non est Deo accepta, nisi inquantum est opus virtutis: quod quidem est, inquantum cum debita discretione fit: vt scilicet, concupiscentia refrænetur, & natura non nimis grauetur. Et sub tali tenore possunt huiusmodi sub voto cadere. Propter quod & Apostolus Romano. 12. postquam dixerat, exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem: addidit, rationabile obsequium vestrum. Sed quia in his quæ ad seipsum pertinent, de facili fallitur homo
C *in iudicando talia vota, congruentius, secundum arbitrium superioris, sunt vel seruanda, vel prętermittenda: ita tamen quod si ex obseruatione talis voti magnum & manifestum grauamen sentiret, & nõ esset facultas ad superiorem recurrendi, non debet homo tale votum seruare. Vota vero quæ sunt de rebus vanis, & inutilibus, sunt magis deridenda, quàm seruanda.*

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quod votum est promissio facta Deo, respondet D. Thom. ad propositam difficultatẽ
D per plures propositiones. Prima conclusio: De nulla re illicita potest esse votum. Probatur: Promissio sẽper est de re, quam quis pro alio facere disponit in gratiam illius. Sed omne peccatum est contra Deum: ergo de nullo peccato potest fieri votum. Consequentia cum minori est nota, & maior probatur ex differentia, quæ est inter promissionem, & comminationem. Nam in comminatione disponit homo facere aliquid aduersus alterum: in promissione verò in illius gratiam: ergo qui voueret aliquod malum potius cõminaretur Deo, quã uotũ emitteret. Secunda conclusio: De nullo opere indifferenti potest fieri votum. Probatur: Promissio, quæ fit in gratiam alicuius, debet esse de re grata illi, & accepta: aliàs vanum esset & stultum tale votũ: sed
E opus indifferens, nec placet, nec est gratum Deo: ergo. Tertia conclusio: De re absolutè necessaria, vel impossibili, vt quod homo sit moriturus, vel volaturus, non potest fieri votum. Probatur: Votum est promissio voluntaria: sed necessitas, uel impossibilitas tollit voluntarium: ergo. Quarta conclusio: De re non absolutè necessaria, sed ex fine, qualia sunt illa, quæ cadunt sub præcepto, potest fieri votum, non inquantum est necessaria, sed inquantum libere fit. Hanc conclusionem non probat Diuus Tho. Potest tamen eius probatio ex litera colligi in hunc modum: Tunc opus, quod placet Deo cadit sub voto, quando subest humanæ voluntati: sed opus necessarium

cessarium ad salutem placet Deo, subest humanæ A voluntati: ergo de eo potest fieri votum. Consequẽtia cum maiori est nota, & minor probatur: Nam necessitas finis, vel legis, non tollit voluntarium; sed tantum necessitas absolutè. Quinta conclusio: De opere virtutis non necessario ad salutem, qualia sũt opera consiliorum, propriè potest fieri votum. Probatur: Talia opera placent Deo; & sunt vndequaque libera, tã ex parte finis, quam ex parte vouentis: ergo de illis propriè potest fieri votum. Vltima conclusio, quæ sequitur ex superioribus est: Quod votũ semper debet fieri de meliori bono. Probatur: Opera consiliorum dicuntur meliora in comparatione ad ea, quæ sunt necessaria ad salutem; quia sunt perfectiora. Et de his propriè potest fieri votum: ergo votum semper est de meliori bono.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Explicatis iam eis, quæ pertinebant ad formam voti, consequenter D. Thom. in hoc articulo agit de illius materia. Et quia eã multiplex est, multiplices etiam suboriuntur dubitationes, quæ à nobis sequentibus ordinem conclusionum Diui Thomæ maiori, qua poterimus breuitate explicabuntur.

De promissione rei illicitę.

Vnde circa primam conclusionem, in qua de promissione rei illicitę est sermo, vt certa ad incertis separemus, dico primo, certum esse, quod votum de re illicita factum nullam inducit obligationem, cũ C tale potius habeat rationem comminationis, quàm promissionis, vt docet D. Tho. in litera. Dico secundo, etiam esse certum, quod emittere votum de re illicita est peccatum; & similiter illud adimplere; vt constat ex D. Isidoto lib. 2. de synonimis, & refertur In decretis 22. q. 4. in c. in malis dicentes: In malis promissis rescinde fidem. In turpi voto muta decretum. Quod incautè vouisti, ne faciás. Impia est promissio, quæ scelere adimpletur. Dico tertio, etiã esse certum, quod emittere votum de committendo peccato mortali, vt de occidendo inimicum, vel de vindicanda iniuria, est peccatum mortale. Nam cum actiones sumant speciem ab obiecto, & obiectum illius voti sit mortale, sit, vt etiam ipsum votũ D sit peccatum mortale, duplicem malitiam in se continens. Prima est, malæ voluntatis occidendi inimicum. Altera est sacrilegij, quod fit dum consecratur Deo res, quæ illi maximè displicet: in quo maxima iniura Deo irrogatur. Vnde vtraque ista malitia erit in confessione necessario explicanda. Habetque verum hoc tertium dictum non solum, quando vouens habet intentionem promittendi, & seruandi promissum: sed etiam, quando habet propositum promittendi, quamuis habebat propositum non seruandi promissum. Nam cum illud propositum vouendi sufficiens sit ad votum in illo includitur voluntas se obligandi, & seruandi promissum, vt supra diximus. Itaque hæc certa sunt. E

Dubium.

Sed dubium est, vtrum emittere votum de committendo peccato veniali, tantum sit peccatum veniale, vel potiùs mortale. In qua re Caietanus in summa, verbo votum, dicit, quod emittere talia vota, est peccatum mortale. Et probari potest hæc sententia primò: Quicũque aliquis promittit Deo id, quod vouens non facere tenetur, grauem illi irrogat iniuriam: sed qui promittit se venialiter peccaturũ, vouet id quod non facere tenetur: ergo grauem iniuriam Deo irrogat: atque ex consequenti peccat mortaliter. Consequentia cum minori est nota, & maior probatur: Nam illud est deludere Deum.

Sententia Caietani. 2. arg.

Secundò: Iuramentum factum de committendo aliquo peccato veniali, est peccatum mortale: ergo & votum. Consequentia tenet: Nam votum magis obligatorium est quam iuramentum. Et antecedẽs probatur. Quicunque iurat se venialiter peccaturũ tenetur suum iuramentum falsum reddere, non peccando: sed quodcunque iuramentum falsum, etiam in re leui, est peccatum mortale, cum in illo adducatur Deus in testem mendacij: ergo quodcunque iuramẽtum factum de peccando venialiter est peccatum mortale.

2. arg.

Conclu.

His tamen non obstantibus dico, quòd emittere votum de peccato veniali, tantum est veniale, & non mortale. Ità tenet Syluester verbo, iuramen- B tum, quarto, & Aoton. secunda parte, titulo trigesimo, cap. 4. §. 1. Nauarro. in Manuali, cap. 12. nu. 28. & Soto lib. 7. de Iustitia, q. 1. art. 3. Et probatur. Bonitas, vel malitia alicuius actus sumitur ex obiecto: sed obiectum illius uoti tantum est peccatum veniale: ergo & ipsum votum. Et confirmatur: Adimplere illud votum, & peccare venialiter, tantum est peccatum veniale: ergo & illud vouere.

Ad 1. arg.

Et ad primam argumentum respondetur distinguendo maiorem: Nam si homo tenetur non facere id, quod vouet, tantum sub peccato veniali, falsum est dicere, quod irrogat grauem iniuriam Deo, illud promittendo, cum tantum Deum deludat in re leui; quod quidem est peccatum veniale. Cæterũ si homo tenetur non facere id, quod vouet sub peccato mortali, verum est, quod irrogat Deo grauem iniuriam, illud promittendo, quia Deum deludit in re graui. Et sic nihil valet argumentum.

Ad 2. arg.

Ad secundum respondetur primò, quidquid sit de antecedenti, negando consequentiam; Nam licet vinculum voti sit maius, quam vinculum iuramenti, potest tamen voti transgressio esse peccatum veniale ex leuitate materiæ, cum tamen iuramenti transgressio semper, & in quocunque indiuiduo sit peccatum mortale, cum in illo adducatur Deus in testem falsi. Et sic; quia iurans se venialiter peccaturum, iurat id, quod non facere tenetur, & ex consequẽti iurat falsum, sit, vt semper peccet mortaliter, quod non inuenitur in voto. Vel secundo respondetur, & melius, negando antecedens, ut communiter negatur ab omnibus Doctoribus, qui dicunt, quod sicut votum peccati venialis tantum est peccatum veniale: ita & iuramentum. Et ad probationem dico, esse duplex iuramentum; vnum assertorium, alterum promissorium: inter quæ hoc est discriminis, quod iuramentum assertorium etiam de re leui, si falsum sit, est peccatum mortale: quia est perfectè periurium; & adducitur Deus in testem mendacij: quod fieri non potest sine graui iniuria: Cæterum in iuramento promissorio, ut quãdo quis iurat, se aliquid facturum, quamuis sit de re illicita, & quam non facere tenetur, si materia sit leuis, nõ est peccatum mortale, sed tantum veniale. Quia tunc non adducitur Deus in testem mendacij; sed in testem criminis faciendi, quod, cum sit leue, leuis tantum, & parua iniuria Deo irrogatur. Et sic talé iuramentum tantum est peccatum ueniale. De hac re est videndus D. Thom. quæstione sequenti, art. 3.

De promissione rei indifferentis.

Circa tertiam conclusionem D. Tho. in qua de uoto rei indifferentis emisso, est sermo, aduertendũ est, quod res indifferens dicitur illa, quæ nihil mali, uel boni præsefert, ut fricare barbam, rescindere ungues in tali die; & alia huiusmodi. Ex quibus si fiant, uel non fiant, nihil honori diuino accrescit, nec utilitati proximi, aut propriæ; nec per contrarium resultat aliqua offensa contra Deum, vel contra

tra proximum. Sed est difficultas; vtrùm votum A de huiusmodi rebus emissum sit validũ & obligatorium.

Dubium.

1. argum.

Et pro parte affirmatiua est argumentum: Iuramentum de re indifferenti factum, est validum, & obligatorium: ergo & votum. Consequentia est nota; Nam maius est vinculum voti, quam iuramẽti. Et antecedens probatur: Vnusquisque tenetur suum iuramentum verum reddere: aliàs erit periurus. ergo qui iurat se facturum aliquam rem indifferentem, tenetur illam facere, ne sit periurus.

2. argum.

Secundò: Opus religionis cadit sub voto, cum sit opus virtutis: sed res indifferens, postquam de ea est votum emissum, est opus religionis: ergo de eo potest votum emitti, quod sit obligatorium. Consequẽtia cum maiori est nota, & minor probatur: Nam B opus factum ex voto, est opus religionis.

Dupliciter possumus loqui de opere indifferenti.

In contrarium tamen est Diu. Thoman hoc articulo, & communis sententia omnium Doctorum. Ad cuius explicationem aduertendum est, quod de opere indifferenti dupliciter loqui possumus. Vno modo, in quantum est indifferens, nullam ex se bonitatem, aut malitiam habens. Alio modo in quantum per rationem ordinatur ad aliquem finem bonum. Quo supposito, dico primo, quod votum emissum de re indifferenti, quatenus indifferens est, non est validum, nec obligatorium. Et prætereà id emittere est peccatum veniale.

1. Dictum

Probo singulas partes, Et primò, quod tale votum non sit obligatorium; Nam votum, cùm sit promissio in gratiam alicuius facta, C debet esse de re grata illi, aliàs erit vana. Res aũt indifferẽtes quatenus tales sunt, non sunt gratæ Deo; Atque ex consequenti, nec votum de illis emissum poterit dici promissio, nec erit obligatorium. Quod verò talis voti emissio sit peccatum veniale, probatur; Nam illicitum est velle per res vanas, & nullius momenti Deo, aut sanctis reuerentiam exhibere, & res indifferentes, quatenus tales, sunt vanæ & nullius momenti.

2. Dictũ.

Dico secundò, quod votum emissum de re indifferenti, quatenus per rationem ordinatur ad aliquẽ bonum finem, ut si quis voueat, non transire per aliquem uicum, ne in eo ei offeratur occasio peccandi, est ualidum, & obligatorium. Probatur: Huiusmodi D opera indifferentia, quando fiunt propter aliquem bonum finem, sunt actus uirtutum: ergo de illis potest fieri uerum uotum. Hoc autem est intelligendum dummodo ipsa opera indifferentia ex ordinatione ad bonum finem bona efficiantur. Nam si adhuc post illum ordinem manent indifferentia, uota, quæ de illis fuerint emissa non erunt ualida, nec obligatoria propter rationem iam dictam. Ex quo infero primo, quod uota, quæ à mulierib. cõmuniter fiunt non nendi, uel nõ coquendi in die sabbathi propter honorem Beatæ Virginis, non sunt ualida, nec obligatoria. Quia opera illa, adhuc relata in illum bonum finẽ, manent indifferentia, cum nihil conducat ad honorem Beatæ Virginis non nere, si tamen mulier, quę illud uotum emisit in alijs operi E bus seruilibus se exerceat. Secus autem esset, si uotũ fieret de cessando ab omni opere seruili, ut hac rõne uouens liberiùs uacaret diuinæ contemplationi, tunc enim esset ualidum, cum tale opus in illũ finẽ relatum, bonum efficiatur, & actus religionis. Infero secundo, quod uota non loquendi, uel non ludendi cum aliquo, uel ad aliquem certum ludum, quando solum fiunt, quia colloquium uel ludus uouenti sunt grauia, non sunt ualida, nec indigent dispensatione, ut non seruentur; cum in illum finem relata non cedant in cultum diuinum. Secus autem esset, si fierent propterea quòd ex talib. actionibus datur A occasio peccandi, uel dilapidandi substantiam uouẽtis. Tunc enim essent valida propter rationem iam dictam. Infero tertio, quod si aliquis emiteret votũ rei, quę ex se erat indifferens; & ex circunstantia, vel fine apposito facta fuit materia voti, & actus virtutis, ut si quis voueret, non ingredi talem domum; quia ibi datur ei occasio peccandi, cessante tali fine, & circunstantia cessaret uotũ; nec teneretur illud amplius seruare. Et ratio est: Nam cessante illo fine, opus reddit' indifferẽs; & de quo votũ fieri non põt.

3. Dictũ.

Dico tertio, quod quando est dubium, vtrum res, de qua fit votum, sit indifferens, nec ne, seruandum erit votum, quo ad vsque illius fiat dispensatio, vel constet rem esse indifferentem. Probatur: Nam in B dubijs tutior pars semper dicitur eligenda.

Ad 1. arg.

Et ad primum argumentum, respondetur, negando antecedens. Sicut enim votum rei indifferentis non obligat: ità etiam nec iuramẽtum. Et ad probationem dico falsum esse, quod in iuramentis promissorijs teneatur homo suum iuramentum verum reddere. Nam cum illud non cadat supra veritatem propositionis, sed supra promissionem, fit, vt si promissio non est obligatoria, nec ipsum iuramentum. Quare absque aliqua dispensatione poterit homo facere contra illud.

Ad 2. arg.

Ad secundum argumentum respondetur, concessa maiori, distinguendo minorem. Nam vel illud opus indifferens ordinatur ad aliquem bonum finẽ, C vel non. Si ordinatur, verum est, quòd est actus religionis, postquam de eo est votum emissum. Si autẽ non ordinatur, falsum est, quod sit actus religionis, cum tam indifferens maneat, postquam de eo est votum factum, sicut antea. Quare ad hoc, vt de aliquo opere possit votum emitti, necessarium erit, quod antea sit opus virtutis, & quod postea per votum fiat actus religionis.

De tertia conclusione Diu. Thom. in qua dicit de rebus absolutè necessarijs, vel impossibilibus, vt de moriendo, vel de volando, non posse fieri uotum, nihil est dicendum, quoniam certa est, & extra controuersiam posita: ratioque illius eam sufficienter conuincit. Quare ea prætermissa, circa quartam, in D qua de rebus necessarijs ex fine, qualia sunt opera præceptorum, ut non fornicari, non furari, est sermo, est difficultas, utrùm uotum emissum de rebus, quas homo ex præcepto diuino, uel naturali facere, tenetur sit ualidum, & obligatorium.

Dubiũ de promissione re præcepta. Sententia Gersonis.

De qua re est sententia Gersonis Parisiensis Cancellarij in secunda parte, numero uigesimoquinto, dicẽtis de rebus, quæ sunt sub præcepto, non posse fieri uotum. Vnde dicebat, quod si quis uouerit rem debitam ex præcepto, & contrarium fecerit, non peccat grauius, quasi uotum non emisisset. Et probari potest hæc sententia primò ex Diuo Thoma in quarto, distinctione trigesima octaua, quæstione prima, articulo secundo, quæstiun. prima. Vbi postquam diuisit uotum in singulare, & commune, & dixit, quod uotũ E singulare, quod est de operibus consiliorum, habet completè rationem voti; de voto communi, quod est de operib. præceptorum, affirmat, quòd non habet completè rationem voti. Et sic appellat illud votum commune, quasi largo modo, & abusiuè, non propriè votum. Et in solutione ad tertiũ dicit, quod fractio talis voti, non inducit nouum peccatum: ergo ex mente D. Tho. non verum votum.

1. argum.

2. argum.

Secundò: In omnibus rebus materia, & forma sibi debent proportionari: sed votum est opus consilij; ergo & materia illius debet esse in cõsilio; atque ex consequenti ea, quę cadunt sub præcepto non possunt esse materia voti.

Tertiò:

Tertiò: Quicunque vouet opus, quod ex præcepto diuino, aut naturali facere tenetur, facit iniuriam Deo: ergo tale votum non est ualidum, nec obligatorium. Consequentia est nota, & antecedẽs probatur: Nam ille talis videtur maiorem vim suæ voluntati tribuere, quam legi diuinæ, in quo gratis iniuria Deo irrogatur.

Vltimũ argumentum

Vltimò: Si posset fieri uotum de re, quæ est sub præcepto, sequeretur, quod etiam de eadem re posset homo pluries, vel millies idem votum emittere: Consequens autem est absurdum: nam sic frangendo primũ votum, mille peccata committeret, quod non est dicendum: ergo & illud, ex quo sequitur. Probo sequelam. Non magis tenetur homo votum adimplere, quam facere ea quæ sunt sub præcepto: ergo si non valet secundum votum de eadem re emissum, propterea quod ex primo uoto tenetur homo illum adimplere; similiter etiam non erit validum uotum quod fit de re, quæ est in præcepto: quia iam ante votum erat debita. Et confirmatur: Si esset aliqua lex humana, quæ statueret, ne quis fornicaretur, illa nullam obligationem induceret supra diuinam, & naturalem, quæ idem præcipit: sed votum nihil aliud est quã quædam lex particularis, quam homo sibi præscribit: ergo illud nullam obligationem inducit supra legem naturalem.

1. conclu.

Contrariam tamen sententiam tenet Caietanus in hoc articulo, & Sylvester, verbo uotum. Estque communi omnium Doctorum. Vnde ad illius explicationem sit prima conclusio: de rebus, quæ sunt sub præcepto diuino, aut naturali potest fieri votũ. Probatur primò ex communi vsu Ecclesię, in qua illi, qui uouent religionem, uel suscipiũt sacros ordines, nouo vinculo voti obligantur abstinere à fornicatione, & adulterio, à quibus tamen iam lege diuina, & naturali erant prohibiti. Et confirmatur ex cap. nec aliqua. & ex cap. si quis Episcopus. 27. q. 1. Vbi sacrilegæ appellantur mulieres, quæ post votũ emissum fornicationem committunt. Ex quo sequitur eas duplex peccatum commisisse. Vnum intemperantiæ contra præceptum naturale. Alterum sacrilegij faciendo contra votum. Item ratione sic argumentor: Res quæ sunt sub præcepto, sunt gratæ Deo, & præterea pendent ex nostra voluntate inquantum à nobis liberè fiunt: ergo de illis potest fieri votum. Hæc est ratio D. Thom. in isto articulo. Cuius uis in eo nititur, quod cum res præceptę non sint simpliciter necessariæ, sed ex nostra pendeant voluntate, quantum ad exequutionem, ex ea parte possumus nos ad illas arctiori vinculo astringere. Nec aliqua inter has obligationes existit repugnantia. Itaque, quemadmodum quamuis lege naturali teneamur non occidere, aut furari, nihilominus leges humanæ malefactorib. supplicia decernunt, ut quos virtutis honestas non mouet, pœnæ metus cohibeat, nec inter has obligationes aliqua existit repugnantia: ita etiam ad eas res faciendas, quæ eodẽ iure naturali, aut diuino sunt præceptæ poterimus nos arctiori uoti vinculo ex voluntate nostra astringere. Nec in hoc plus tribuimus nostræ uoluntati quam Dei: sed relegamus eandem diuinæ religioni, ut firmius id, quod nobis præcipit persoluamus. Verba sunt D. Augustini in c. sunt quædam. 17. q. 1. Ex quo infertur falsam, & erroneam esse sententiã Gersonis asserentis, quod si quis voueat rem, quæ est in præcepto, & postea contrarium faciat, non magis peccat, quam si votum non emisisset.

Sed supposito, quod tale votum est ualidum, poterit quis dubitare, vtrum sit uerum, & proprium votum? Nonnulli tenẽt partem negatiuam, dicẽtes, etiam D. Thom. in hoc articulo, esse einsdem sententiæ, propterea quod asserit, id esse uerè & propriè votum, quod cadit supra materiam consiliorum. Et cum votum de rebus præceptis non cadat supra talem materia, videtur, quod non sit uerè & proprie uotum. In hoc tamen sit secunda cõclusio. 2. conclu. Votum emissum de opere præcepto, est verum & proprium uotum. Probatur: Est vera, & propria promissio distinctam habens obligationem ab ea, quæ nascitur ex pręcepto: ergo est uerum votum. Consequentia est nota, & antecedens probatur ex prima conclusione. Et confirmatur: Si aliquis emittat votum de opere præcepto, vt de non fornicãdo, & contrarium faciat, peccat peccato sacrilegij, ut constat ex cap. nec aliqua. & ex cap. si quis Episcopus, iam citatis. Sed hoc non esset, nisi illud esset verum. & proprium votum: ergo. Probo minorem: Nam illud opus non pertineret ad religionem, nisi esset uerum & proprium uotum.

Ad 1. arg.

Et ad D. Thom. respondeo, quòd dicit, circa materiam consiliorum esse propriè uotum, quia tale non solum ex parte formæ sed etiam ex parte materiæ est propriè votum, cum materia illius sit propria voti, & nulla ratione cadat sub præcepto. At verò uotum, quod cadit supra materiam præceptã, quamuis sit verè, & proprie votum, ut diximus, materia tamen illius non est propria voti, sed communis illi & præcepto. Et propter hoc etiam dixit in 4. distinctione trigesima octaua, uotum de re præcepta esse commune votum. Ad aliud, quod adducitur in eodem argumento ex eodem D. Thoma dicente fractionem uoti de re præcepta non inducere nouũ peccatum, dico, id esse uerum; quia ibi non est, nisi vnicus actus duplicem malitiam habens.

Ad 2. arg.

Ad secundum argumentum respondetur, concesso antecedenti, negando vltimam consequentiam. Nam sicut uouere est opus consilii; ità etiam materia uoti, quamuis sit præcepta, inquantum pẽdet ex nostra uoluntate, & ad illam obligari possumus maiori uinculo religionis, cadit sub consilio. Et sic omnia proportionantur.

Ad 3 arg.

Ad tertium argumentum respondetur, negando antecedens. Et ad probationem dico, quod vouens rem præceptam id non facit, quia plus tribuat suæ voluntati, quam legi diuinæ; sed quia vult eam maiori vinculo religare, ut sic firmius, quod Deus pręcipit persoluat, quasi duplici obligatione astrictus. Propter quod dicebat Diuus Augustinus, & refertur in capit. sunt quædam, 17. quæstione prima. Sunt quædam, quæ etiam non vouentes debemus, quædam etiam nisi uouerimus, non debemus. Nec in hoc plus tribuimus nostrę uoluntati, quam Deo sed relegamus eandem diuinæ religioni, ut firmius, id quod nobis præcipit, persoluamus. Et quamuis in hoc profiteamur nostram imbecillitatem, illam tamen consolidamus, atque vt dæmones inde ferociores in nos insultant, ità & diuina subsidia locupletiora nobis mittuntur.

Ad vlt. ar.

Ad quartum argumentum respondetur, negando sequelam. Et ad probationem dico, quod ratio, propter quam uotum secundum de eadem re emissum nihil valet, est, quia cum obligatio sequentis uoti sit eiusdem rationis cum priori, nihil aliud facit, quam primum firmare. Cæterùm obligatio voti cũ sit distincta ab obligatione præcepti, & alterius rationis, fit, ut eidem rei possint ambæ conuenire. Et sic ad rem, quam ex pręcepto facere teneor, possum me adhuc per votum obligare. Ad confirmationẽ, vt respondeamus est aduertendum, quod leges humanæ de nouo positę ad pręcipiendum id, quod le-

ge

Leges humanæ in duplici differentia.

ge naturali, aut diuina erat præceptum, sunt in duplici differentia. Quædam enim sunt, quæ actum præceptum non transferunt in aliam speciem, sed in eadem relinquunt. Et huiusmodi leges nullam aliã obligationem inducunt vltra naturalem, aut diuinam. Vt, verbi gratia, est lex naturalis, quæ præcipit non occidere. Et præterea lex humana idem præcipit grauissimis impositis pœnis contra occisores. Et quia huiusmodi lex posterior non transfert priorem actum in aliam speciem, nullam aliam obligationẽ inducit vltra naturalem. Et sic peccans contra has leges tantum peccat vno peccato. Aliæ autẽ leges humanę sunt, quæ adiunctæ legibus naturalibus actus illarum transferunt in aliam speciem. Et B hæ nouam obligationem inducunt supra legem naturalem. Vt, verbi gratia, est lex naturalis præcipiẽs alienum restituere, si posteà prælatus in uirtute obedientię præcipiat, ut ablatę rei fiat restitutio; quia huiusmodi præceptum, & lex mutat speciem prioris actus, fit, ut nouam inducat obligationem supra legem naturalem. Quare nõ restituens peccabit duplici peccato, vnum iniustitiæ; alterum inobedientiæ: quorum quodlibet debet necessario in confessione explicari. Vnde, quia uotum accedens ad id, quod hoies ex lege naturali facere tenentur, mutat actus speciem, & facit quod id, quod anteà erat in virtute temperantię sit in virtute religionis, fit, ut inducat nouam obligationem. Et per hoc patet solutio ad argumentum.

Dubium.

Circa eandem quartã conlusionem Diu. Tho. est alia difficultas, vtrùm, si quis voueat nunquam peccare, tale votum sit ualidum? Ad cuius explicationẽ

1. Dictum

breuiter dico primò, quod si quis voueat absolutè nunquam peccare, tale votum non erit validum, nec obligatorium. Esset enim de re moraliter impossibili, cum Diu. Ioan. prima sua canoni. capit. primo, dicat: Si dixerimus, qđ peccatum nõ habemus, ipsi nos seducimus. Idem etiam est diffinitum in concil. Meleuitano can. 6. 7. & 8. & in concil. Trid. sess. 6. can. 23.

2. Dictum

Dico secundo, quod si quis voueat nũquam peccare venialiter, circa aliquam certam materiam, ut, verbi gratia, nunquam mentiri iocosè, D tale votum esset ualidum, cum esset de bono obiecto, & possibili moraliter, cum gratia diuina.

3. Dictum

Dico tertio, quod si quis voueat, nunquam peccare mortaliter, tale uotum ex natura rei erit validum. Hoc dictum est contra Nauarrum in Manuali. capit. 12. numer. 65. dicentem, tale uotum non esse validum, quia est rei valde difficilis. Sed probatur nostra sententia ex eo, quod illud votum est de bono, & obiecto, & possibili moraliter per gratiam Dei, quam omnibus conferre est paratissimus. Consulendum tamen erit, ne huiusmodi uotum fiat. Præsertim quantum ad peccata cordis, quæ maxima cum difficultate possunt cognosci. Quia sic semper esset scrupulus, an uouens consenserit, nec ne, & votũ debet E fieri de re comperta & cuius transgressio sit ualde manifesta.

Si quis autem quærat, vtrùm qui vouerit nunquam peccare venialiter, saltem teneatur ex voto maiori qua poterit vigilantia peccata venialia vitare? Nã videtur pars affirmatiua vera. Si quis enim voueat confiteri omnia peccata venialia, ex voto tenebitur saltem confiteri ea, quæ moraliter memoriæ occurrunt. Et eadem videtur esse ratio de eo, qui vouit nunquam peccare venialiter, quantum ad ea, quæ moraliter potest uitare. Et confirmatur: Si quis uoueat ieiunare totam quadragesimam in pane, & aqua, uel dare Ecclesiæ centum aureos; si nõ pôt implere totum uotum, tenetur saltẽ imple- A re partẽ possibilem, ut docet D. Thom. art. sequenti ad tertiũ: ergo idem est dicẽdum in nostro proposito; cum sit vtriusque una & eadem ratio. In hoc tamen dico quarto, quod qui uouerit nunquam uenialiter peccare, ad nihil tenentur ratione uoti. Atque adeò talis venialiter peccans, non magis peccat, quã si uotum non emisisset. Probatur: Illud uotum est nullum ut diximus: ergo nulla ex illo nascitur obligatio. Et ad argumentum in contrarium factum respõdetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam qui uouit ieiunare totam quadragesimã, vel confiteri omnia uenialia, aut dare centum aureos, sẽsus illius uoti est, quòd obligatur ad id, quod ipse facere poterit. Quare cum obiectum illius uoti sit bonum, & possibile, validum erit. Cæterum, quã do quis expressè uouet, omnia peccata uenialia uitare, uotum cadit supra totam materiam simul sumptam, quæ cum impossibilis sit, ipsum uotum reddit nullum, nec obligatorium.

Dubii circa quintã conclusiõ. D. Tho.

Circa quintam conclusionem, in qua D. Thom. agit de operibus consiliorum, quæ sunt propria materia uoti, aduertendum est, quod quamuis ea certa sit, & ab omnibus concessa ex illa tamen suboriuntur plures, & graues difficultates. Quarum prima est, utrùm uotum emissum de opere consilij, propter malum finem sit ualidum, & obligatorium. Vt si, uerbi gratia, uoueat quis dare eleemosynam propter C uanam gloriam, uel ire ad Ecclesiam propter solicitandam puellam. Et pro parte negatiua est argumentum: Votum de re illicita non est ualidum, nec obligatorium, ut diximus in principio huius articuli, sed uotum emissum de opere consilij propter malum finem est uotum de re illicita: ergo. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur. Nam appositio praui finis uitiat ipsam rem, de qua fit uotum. In contrarium tamen est: Nam ille, qui ex malo fine inclinatur ad suscipiendos sacros ordines, uel ad uouendam religionem, manet uoto casti tatis astrictus, ut omnes Doctores fatentur.

Tripliciter potest homo uouere opus consilij propter malum finem.

Pro explicatione huius difficultatis aduertendũ est ex Caietano in præsenti, tripliciter posse contingere, quod homo uoueat opus consilij propter malum finem Vno modo itá, ut malus finis, sit finis eius boni, quod dicitur uouere. Vt cum quis uouet dare eleemosynam propter inanem gloriam. Alio modo, itá, ut malus finis, sit finis, non ipsius boni, quod dicitur uouere; sed applicationis uoluntatis ad uouendum. Vt cum quis profitetur religionem Hierosolymitanam, uel quãcũque aliam, ut habeat diuitias, unde uiuat luxuriosè. Tunc enim uita luxuriosa non est finis rei, quæ uouetur, sed applicationis uoluntatis ad uouendum. Tertio modo, itá, ut malus finis sit finis, non rei, quæ uouetur, nec applicationis uoluntatis ad uouendum; sed ipsius uoti. Vt cùm quis uouet, se daturum mille aureos Ecclesiæ, uel Deo, si consequatur uictoriam belli iniusti. Tunc enim ipsum uotum est, quod ordinatur ad malum finem, scilicet, uictoriam iniustam.

1. Concl.

Hoc posito sit prima conclusio: Votum emissum propter malum finem, itá, ut malus finis sit finis rei, quæ vouetur, non est validum, nec obligatorium. Probatur: Materia illius voti est mala formaliter: ergo votũ de ea emissum nõ est validum. Consequentia est nota, & antecedens probatur. Nam materia illius voti non est eleemosyna absolutè, sed cũ ordine ad malũ finem; quæ quidẽ est mala eleemosyna. Hanc etiam conclusionem probat argumentum factum in principio dubitationis pro parte negatiua. Ex quo infertur esse peccatum talia vota emittere, uel mortale, vel veniale, pro grauitate finis appositi,

vt

vt diximus in explicatione 1. conclusionis D.Tho.

2. Conclu.

Secunda conclusio: Votum emissum de opere cõsilij pp malũ finem, ità vt malus finis sit finis, nõ rei, quæ vouetur, sed applicationis voluntatis ad vouendum, est ualidum, & obligatorium, quamuis sic vouens peccet mortaliter. Probo singulas partes. Et primò, quod tale uotum sit ualidum: Obiectum illius est bonum formaliter: ergo uotum est ualidum. Consequentia est nota, & antecedens probatur: obiectum illius uoti tantùm est uiuere religiosè, nec uita luxuriosa est finis religionis, sed motiuum uouentis, quod uotum relinquit in sua natura: ergo est bonum formaliter. Et confirmatur, promissiones, quæ fiunt inter homines, sunt ualidæ, quamuis promittens ad eas efficiendas moueatur ex malo fine: ergo idem etiam est dicendum in uoto. Quod uerò sic uouere sit peccatum mortale: patet: Nam ad id efficiendum mouetur homo, ex malo fine mortaliter.

Argumentũ contra istã 2. cõclusionẽ.

Sed contra hoc est argumentum: Emittere uotum hac ratione est peccatum mortale: ergo tale uotum non est ualidum. Probo consequentiam: Nam propterea diximus, quod uotum emissum primo modo, non erat ualidum; quia erat peccatum.

Solutio.

Respondetur tamen concesso antecedenti, negando consequentiam. Et ad probationem dico, esse diuersam rationem de uoto emisso primo modo, & secundo. Nam uotum emissum propter malum finem, qui sit finis rei, quę uouetur, quia est malum intrinsecè, & ex obiecto, in quo ille malus finis includitur, non potest seruari, & adimpleri sine peccato, atque adeò non est ualidum. Cæterùm secundum uotum, quia tantum est malum ex circunstantia, quæ nulla ratione uitiat rem promissam, sed tantum actum promittentis vt constat, nam res, quæ promittitur, est bona, adimpleri potest sine peccato. Atque ex consequenti semper est ualidum, & obligatorium; quamuis uouens ad id efficiendum ex malo fine moueatur.

Instantia.

Et si quis obijciat; Circunstantia, quæ mutat operationem de bona in malam, transit in rationem obiecti, ut uidetur docere D. Thom. 1. 2. quæstione decima octaua, & decimanona: operatio enim mala differt à bona in eo, quod illa est de malo obiecto, & hæc de bono; ergo votum, de quo fit mentio in secunda conclusione, etiam est de malo obiecto: atq; ex consequenti nõ est validum.

Respõsio.

Respondetur, negando antecedens. Et ad probationem, dico, falsum esse, quòd operatio mala semper differat à bona in eo, quod illa est de malo obiecto, & hæc de bono. Fieri enim potest, quod operatio mala sit de bono obiecto, & quod solum vitietur ex circunstãtia; cùm bonum consurgat ex integra causa, & malum ex cuiuscunque defectu. Nec contrarium docet D. Tho. loco citato. Quare cùm ad hoc, vt votum sit validum tantum requiratur, quod sit de bono obiecto fit, ut illud sit verum votum, in quo obiectum est bonum, quamuis vouens moueatur ad id efficiendum ex malo fine.

3. Cõclus.

Tertia conclusio: Votum emissum propter malum finem, qui sit finis ipsius voti, ut siquis voueat, se daturum centum aureos Ecclesiæ, si iniustam victoriam consequatur, non est validum, nec obligatorium Probatur: In tali voto facimus Deum autorem mali; quod est intrinsece malum & ingens blasphemia: ergo illud non est validum. Et confirmatur: Exequutio ipsius voti, scilicet, dare mille aureos pro consequenda victoria iniusta, est mala: ergo & ipsum uotum: atque ex consequenti non est validũ. Et quoniam idem est vouere Deo aliquid propter malum finem consequendum, & post consequutũ in gratiarum actionem, quia vtrobique facimus, Deum mali autorem, quod est ingens peccatum, & grauius, quam vouere Deo rem malam, vtrumque votum erit inualidum, nec obligatorium.

Argumentum contra illam 3. cõclusionem

Et siquis contra hoc argumentetur: Promissio facta homini pro fine turpi consequendo; ut siquis promittat scorto decem aureos pro turpi actu, est valida, ut omnes fatentur: ergo idem etiam erit dicendum de promissione facta Deo:

Solutio.

Respondeo, concesso antecedenti, negando consequentiam. Et ratio discriminis est, Nam cum ab homine expectari possit obsequium turpe, quod sit pretio æstimabile, promissio pro tali obsequio facta ex iustitia est ualida. Cæterum, cùm à Deo tale obsequium expectare sit blasphemum, fit, ut uotum pro eo consequendo factũ

B nulla ratione sit ualidum.

Instantia.

Et si adhuc fiat instantia; Victoria iniusta, & similiter quicunque alius actus peccati, quantum ad id, quod in eo est positiui est à Deo: ergo uotum emissum pro tali victoria consequenda, uel post cõsequutam in gratiarum actionẽ, erit ualidum; si quidem erit uotum factum pro beneficio à Deo accepto:

Respons.

Respondeo, concesso antecedenti, negando consequentiam. Et ratio est: Nam uotum communiter non fit pro victoria absolute, nec pro entitate illius, sed pro victoria belli iniusti, quæ formaliter est mala in genere moris, quamuis in genere entis sit bona, & à Deo. Et sic uotum est nullum. Dico tamen, quod si aliquis Theologus, vel Metaphysicus distingueret in malo actu, id quod

C est entitatis ab eo, quod habet deformitatis, ratione cuius est peccatum & solum pro eo, quod est entitatis emittat uotum, illud erit ualidum, propter rationem adductam in argumento. Ex quo infero, quod si quis voueat opus consilij pro consequutione alicuius boni temporalis, quod causis turpibus est annexum, ut si quis uoueat, se daturum calicem Ecclesiæ, si ex concubina filium suscipiat, tale uotũ erit ualidum. Similiter, si Rex dans operam bello iniusto, uotum emittat pro conseruanda ualetudine sui exercitus; uel usurarius, aut ludens ludo illicito pro reportando lucro; talia uota erunt ualida. Nam, quamuis adulterium sit malum, & similiter victoria iniusta, proles tamen bonum quoddam est; &

D similiter incolumitas exercitus. Et sic vota pro his rebus emissa sunt valida. Et idem iudicium est de ludente, & vsurario. Quando autem dixi, quod vouere propter malum finem, qui sit finis ipsius voti est blasphemia, non debet intelligi, quod sit blasphemia formaliter, cum hæc tantum sit in intellectu; sed materialiter, & ex natura operis; quia Deo attribuitur id, quod illi non competit.

Aliud dubium, circa quintã conclusionem D. Thomæ.

Circa tandem quintam conclusionem est aliud dubium, utrum votum de rebus oppositis, uel impedientibus bona consiliorum, ut si quis uoueat nõ ingredi religionem, uel non ieiunare, nisi in diebus ab Ecclesia præceptis, vel non mutare, uel etiam ducere uxorem sit ualidum? Et pro parte affirmatiua

E argumentor primo. Quod licet facere, licet vouere: sed licet non ingredi religionem, uel non mutare quæ sunt opposita consilij, atque etiam licet ducere vxorem, quod est impediens opus consilij: ergo licitum etiam erit id uouere.

1. arg.

2. argum.

Secundo: Contrahere matrimonium est opus virtutis: ergo licitum est illud uouere. Patet consequentia: Nam opus uirtutis est propria materia uoti: Tunc ultra: Sed matrimonium est impedimentum boni consilij, scilicet, status religionis: ergo licitum erit uouere ea, quę impediunt bona consiliorum. Et confirmatur ex cap. commissum, de spõsalibus. Vbi dicitur, quod qui iurat matrimonium, uel sponsalia contrahere, tenetur iuramentum adimplere: ergo

idem

idem est dicendum de voto, cuius uinculum est maius, quam iuramenti.

3. argum. Tertiò: Votum emissum de perpetuò seruiendo hospitali, est ualidum, ut omnes Doctores fatentur: & tamen illud est impeditiuum boni consilii, scilicet, ingressus religionis: ergo uota de impedientib. bona consiliorum sunt valida.

1. Cóclusio. In hac difficultate sit prima conclusio: Votum emissum de rebus oppositis materiæ consiliorum, ut si quis uoueat non ingredi religionem, uel non mutare non est ualidum. Probatur: uotum cum sit promissio facta Deo necessario debet esse de re grata illi: ea autem, quæ sunt opposita consilijs, non sũt grata Deo: ergo uotum de illis emissum non est ualidum. Nota tamen, quod licèt mutuare absolutè sit B consilium, & similiter fideiubere; tamen omnibus petentibus mutuare, & etiam pro omnibus fidei iubere, non est consilium, cùm aliquando expediat hęc non facere. Quare qui uouerit se non mutuaturum illi, à quo mutuum accepturus non est, uel non fideiussurum indiscriminatim pro omnibus, tale uotum erit ualidum, cùm hoc ad prudentiam pertineat; & consilium tantum sit de mutando, uel fide iubendo pro loco, & tpe, & cũ alijs circunstantijs virtutum. Ex quo sequitur, quod ille tñ, qui voueret absolutè, nó mutuare, faceret contra consiliũ, alias aũt non. Et sic uotũ esset validũ. Et idem iudicium est de eo, qui vouerit non emissurum aliquod votum nisi cósultò aliquo viro docto, vel cum alijs C circunstantijs. Tale enim uotum erit ualidum. Ná quamuis sit consilium de vouendo absolutè, bonũ tamen est, quod homo non præcipitanter voueat, sed cum maturo consilio ad quod spectat illud uotum. Et sic validum erit. Nec est contra consilium. Imò diuinum consilium est, quod homo non præcipitanter voueat. Ita docet Syluester. uerbo votum 2. 9. septimo, & Richardus in 4. distinctione trigesima octaua, articulo secundo, quæstione tertia, & Soto libro septimo de Iustitia, quæstione prima, articulo 3. Si quis autem quærat an ille, qui uouit nunquam emissurum votum, nisi adhibito consilio alicuius viri docti, uel cum alijs circunstantijs, si postea sine illis votum emittat, tale votum sit ualidũ? D Dico breuiter, quod quamuis sic vouens peccet grauiter, faciendo contra primum uotum tamen sine illa circunstantia factum adhuc erit ualidum, & obligatorium. Et ratio est: Nam cum uotum de re licita ex iure diuino, & naturali habeat obligare, nullus per appositas circonstantias potens est illud abrogare.

2. concl. Secunda conclusio: Votum emissum de rebus impedientibus bona consiliorum, ut si quis voueat ducere vxorem ex genere suo, non est validum. Probatur: Votum cum sit promissio facta Deo, debet esse de rebus gratis illi, alioqui validum non erit; sed non est gratum Deo quod homo voueat, se nunquam sequuturum consilia virginitatis, aut religio- E nis: ergo nec quod uoueat ducere vxorem, cum hoc ex natura sua impediat virginitatem, aut religioné. Et confirmatur: Ille, qui per uotum se oligat ad cótrahendum matrimonium ponit obicem Spiritui sancto, & occludit ei uiam, qua possit eum perducere ad perfectiorem statum: sed hoc fieri non potest sine peccato: ergo votum de hac re emissum nó est ualidum. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Nam, quamuis homo possit ducere uxorem, & non vouere religionem: non tamen potest occludere viam Spiritui sancto, qua ipsum ad perfectiorem statum perducere potest. Sed tenetur antequam statum mutet, liberè permanere, ut si

A Spiritus sanctus dignetur aliquando illi, prospere afflare, illum audire posset. Et si contra hoc fiat argumentum; Matrimonium ratum, & non consummatum, non impedit ingressum religionis: ergo saltem erit licitum votum emittere de contrahendo matrimonium, sine consummatione copulæ. Respondeo concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam qui simpliciter uouet contrahere matrimonium, ex natura rei obligat se illud consummare, aliàs vanum, & deceptorium esset tale votum: Quare dum absolutè emittitur, est illicitũ quia impeditiuum ex natura sua maioris boni. Et si adhuc fiat instantia: Matrimonio iungere virginé, est bonum opus, dicẽte Paulo primę ad Corinthios B septimo. Qui matrimonio iungit uirginem suam, bene facit: ergo votum de hac re emissum erit licitum & obligatorium. Probo consequentiam: Ná de bonis operib. licitè fiunt uota & promissiones Deo. Hoc argumentum petit, vt explicemus, quænã sit propriè, & exacta ratio, propter quam uotum de contrahendo matrimonium non est licitum. Et ea est quod matrimonium contrahere est quoddam bonum continens in sese status mutationem. Ista autem status mutatio potest esse descẽsiua & ascensiua. Illa est mutatio de perfectiori statu ad minus perfectum, hæc verò è cótra, de minus perfecto ad perfectiorem. Et quia status cótinẽtium perfectior est, quam coniugatorum; idcircò mutatio quę fit C per matrimonium, appellanda est descensiua, & nó ascensiua. Cum ergo Deus non suadeat hominibus descensiones; sed ascensiones: non habet acceptũ, quod illi polliceamur quod sibi est minus gratum. Atque adeò, non licet emittere votum de contrahẽdo matrimonium; quia est descendere, & votum debet esse de meliori bono, ut dicit Diuus Thomas in hoc articulo. Sed contra hoc est argumentũ: Quamuis nubere absolutè loquendo, sit descendere ab statu cótinentiũ, & sic minus bonum, tamen respectu alicuius personæ in particulari non potentis se continere, maius bonum erit nubere, quam in statu cótinentiæ permanere, iuxta illud Pauli loco citato: Quod si nó se continent, nubant: Melius est enim D nubere, quam uri: ergo saltem huiusmodi hominibus erit licitum nuptias vouere. Ad hoc argumentum Caietanus in pręsenti respondet, concedendo consequentiã. Existimat enim, quod si quis uoueat nubere propter fornicationem uitandam; quia, scilicet, cognoscit se labilẽ, & nisi nubat cadet in multa crimina, uotum erit validum, & obligatorium. Et ratio illius est; Nam si uotum de re indifferenti absolutè, propter cautelam à malo, est obligatorium, vt diximus, quãtò magis obligabit uotum de re bona, & in remedium tanti periculi. Eo uel maximè, quod respectu illius melius est nubere, quam vri, & sic illud uotum est de meliori bono. Hanc eãdem sententiam tenet Nauarro in Manuali cap. duodecimo, numero quadragesimo tertio. Sed So- E to libro septimo de Iustitia, quæstione prima, articulo tertio, oppositum affirmat. Et eius fundamentũ est: Quia semper tale votum manet impeditiuum maioris boni absolutè. Quare affirmat, quod licet matrimonium contrahere sit licitum, & aliquádo consilium, quatenus est melius, ut ait Paulus, nubere quam vri, adhuc tamen uotum de hac re emisũ non est licitum. Quia sic vouens eo ipso impeditur, ne ascendat ad perfectiorem vitam, si fortè Deus ad illam eum adiuuare dignetur. Vtraque sententia est probabilis. Sed probabilior, meo iudicio, est hæc secunda. Vnde ad rationem Caietani respondeo, negando consequentiam. Et ratio discriminis est: Ná

si

Argumentum cótra istam secúdam conclusioné. & respósio.

Instantia.

Respósio.

Ratio propter quá votú de nubendo nó est validú.

Sententia Caietani.

Sententia Scoti.

si votum de re indifferenti ad cautelam, ut diximus, est validum, est quia iam est de re bona, nec impeditiuum maioris boni. At verò uotum de contrahendo, quamuis sit de re bona, est tamen impeditiuum maioris boni, & sic non ualet.

Ad 1. arg. Sed restat nunc respõdere ad argumenta in principio dubitationis facta. Et sic ad primum respondeo, negando maiorẽ. Nõ enim quidquid licet facere licet uouere, si illud sit impeditiuũ maioris boni.

Ad 2. arg. Ad secundum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam quamuis contrahere matrimonium sit opus uirtutis, quia tamen impedit maius bonum, uotum de eo emissum non est ualidum. Et sic potest homo etiam post tale votum habitum religionis accipere, & similiter seruare virginitatem. Ad confirmationem respondetur cum Caietano in præsenti; concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam quamuis sit maius vinculum voti, quam iuramenti: quia tamen iuramentum de contrahendis nuptijs fit homini, cui magis grata est promissio matrimonij, quàm perseuerantia in statu continentiæ, fit, vt qui talem promissionem iuramento firmauit, teneatur illam adimplere, ne faciat iniuriam illi, cui facta est promissio. At verò votum, quia est promissio soli Deo facta, cui magis placet status continentiæ quam matrimonij, fit, ut qui nouet matrimonium non maneat voto astrictus; sed poterit semper, aut religionem vouere, aut permanere in statu continentiæ, cum hæc ex natura sua sint magis grata Deo.

Ad 3. arg. Ad tertium respondetur concessa maiori, negando minorem. Adhuc enim, post illud votum emissum poterit ingredi religionem, & per professionẽ absoluetur ab obligatione prioris voti. Et sic ex natura sua non est impeditiuum maioris boni.

Dubium. Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrum emittere votum de rebus oppositis, vel impedientibus bona consiliorum, sit peccatum mortale? Ad cuius explicationem dico primò, quod si quis ita pertinaciter voueat non dare eleemosynam; uel nõ mutuare, vt habeat animum in nullo casu hæc efficiendi, peccabit mortaliter. Nam dare eleemosynam, uel mutuare sæpe sæpius est in præcepto, scilicet, in casu necessitatis. Et qui illo animo voueret, haberet propositum non seruandi præceptum, atque ex consequenti peccaret mortaliter. Dico secundo, quòd si aliquis sciens, & prudens, quod opposita consilijs non placent Deo, ea voueat, ea intentione, ut displiceat, peccat mortaliter. Nam illa esset maxima iniuria. Dico tertio, quòd regulariter loquendo qui vouent opposita consilijs, tantum peccant venialiter. Nam id non faciunt in contemptum Dei. Quin potius existimant, se obsequium præstare Deo, talia vouentes; atque ex consequenti tantum peccant venialiter. Imò tanta posset esse ignorantia, vt nullum peccatum committerent.

Dubiũ circa solutionem ad 1. D. Tho. Circa solutionem ad primum argumentum Diui Thomæ, mouet Caietanus difficultatem, vtrum in baptismo fiat verum votum? Et pro parte affirmatiua est argumentum. Nam sancti atque Doctores, sæpe sæpius dicunt, quod fideles in baptismo, vouent legem Euangelicam. Contrariam tamen

Sententia Caietani vera. sententiam tenet Caietanus in isto articulo, dicens, quod in baptismo non est propriè votum. Ex quo fit, ut Christianus quando fornicatur, nõ peccet duplex peccatum, scilicet, contra præceptum, & contra votum. Sed tantum committit vnum; quamuis sit grauius, quàm infidelis, propter notitiam veritatis ex fide, quam habet, & propter sacramenta, quibus est imbutus, quibus peccando contumeliam fa- **A** cit, ut dixit Diuus Thomas supra quæstione decima, articulo tertio, ad ternum. Probat autem Caietanus istam suam sententiam, quæ proculdubio est vera, primò: Quia in verbis, quæ dicit baptizandos, nec implicitè, nec explicitè continetur votum. Verba enim baptizandi sunt. Abrenuncio, volo, & credo, in quorum nullo promissio continetur. Nam neque qui abrenunciat Diabolo, neque ille, qui vult fieri Christianus, neque qui credit, promittit explicitè aliquid, nec implicite. Item, si in baptismo contineretur uotum, id esset, vel ratione statui Ecclesiastici; vt in susceptione ordinis continetur votum continentiæ, uel ratione ipsius rei, scilicet, assumptionis status, & professionis fidei, quasi hoc habeat vim vo- **B** ti. Sed neutrum horum potest dici. Non primum: nullibi enim inuenitur tale præceptum Ecclesiæ, vt voueat aliquid, qui baptizatur. Quin potius id videtur esse contra eius intentionem, quæ laqueos in sacramentis necessitatis multiplicare non vult. Vnde in sacramento pœnitentiæ, in quo pœnitens renunciat operibus Diaboli per contritionem, & confessionem, non vult, ut promittat se emendaturum. Imò confessarijs inhibet ne huiusmodi vota exposcant à pœnitentibus, hac sola ratione, ne illis multiplicentur laquei, quibus irretiantur. Et similiter accedentes ad sacramentum baptismi non inducit ad aliquid vouendum, ne posteà transgredientes Dei legem duplici peccato maculentur, **C** nempe, transgressionis præcepti, & voti. Quòd autem nec etiam ratione assumptionis status, & professionis fidei contineatur votum in baptismo, probatur: Nam, ad professionem fidei satis est illam corde, & ore profiteri cum proposito mutandi vitam sine vllo voto. Eo vel maximè quod cum vouere sit opus consilij, & baptizari opus præcepti, nõ potest fieri, quod vnum in altero contineatur ex natura rei. Et si quis contra istam sententiam obijciat Diuum Thomam hic ad primum, dicentem, quòd sub voto baptizatorum cadit abrenunciare, &c. quibus verbis insinuare videtur in baptismo cõtineri votum; Respondeo, quod Diuus Thomas non affirmat in baptismo contineri votum: sed sup- **D** posito esse votum ex Magistro sententiarũ in quarto, distinctione trigesima octaua, declarat modum, quo abrenunciare pompis Diaboli, & fidem Christi seruare comprehendantur sub voto baptizatorum. Si quando autem inuenitur aliquis sanctorũ asserens, in baptismo esse votum, intelligendus erit loqui de uoto impropriè dicto, id est, de proposito mutandi vitam, quod largo quodam modo votum appellari potest, vel quod voluit explicare ritũ, quo fortasse suo tempore baptismus conferebatur. Et per hoc patet solutio ad argumentum in principio dubitationis factum.

Obiectio. (beside: Et si quis contra istam sententiam obijciat)

Respõsio. (beside: Respondeo, quod Diuus Thomas)

In baptismo nullũ fit uotum. (beside: Probat autem Caietanus)

In secundo argumento, quo ex eo, quod Iephte in Catalogo Sanctorum ponitur à Diuo Paulo ad **E** Hebræos 11. cum tamen innocentem filiam occiderit propter votum, ut dicitur Iudi. 11. colligit D. Thomas votum non solum de meliori bono, sed etiam de rebus illicitis emissum, esse ualidum, & obligatorium, occasio se offerebat disputandi, an verum fuerit, quod Iephte filiam occiderit, ut vouit? Nam illud, quod dicitur in sacris literis de filia deplorante virginitatem suam, priusquam à patre mactaretur, à diuersis diuersimodè explicatur.

An Iephte occiderit filiam suam, ut vouit. Cæterum quoniam nostrum munus est vim & materiam uoti explicare; non autem difficilia loca sacræ scripturæ interpretari, breuiter nos ab his expediemus. Fuere qui dicerent, vt fusissime habetur apud Abulensẽ super caput vndecimum

Iudicum, quæstio. nonagesima sexta, Iephte nõ occidisse filiam suam; sed potius reclusisse eam, quasi in monasterium sanctimonialium, ut ibi quoad viueret, cœlibem vitam ageret Deo dicata, cum reliquis sanctis fœminis. Hanc sententiam tenet Lyranus in hunc modum dicens: Hebręi dicunt, quod ipsam non immolauit: sed votum eius fuit relaxatum per ipsum Phinees. Et aliqui dicunt, quod fuit interpretatum per sapientes, quod non deberet votum adimpleri per mortem filiæ innocentis. Vnde quędam Glossa Hebraica super illud verbum: Dimitte me, vt circumeam montes, sic dicit, id est, sapientes in lege, quia forsitan inuenient modum relaxationis, seu interpretationis voti tui. Et mox: Sine præiudicio dici potest, quòd filia Iephte non fuit sacrificata Domino, per mortem corporalem: sed potius per ciuilem seu spiritualem, eo modo, quod religiosi dicuntur mũdo mortui. Hæc Nicolaus de Lyra, quem sequitur Vatablus. Qui tamẽ Patres communiter tenent, quod Iephte verè & propriè filiam occidit eis assentiendum erit, & dissentiendum à Lyrano, atque Vatablo. Ita habet Diuus Augustinus libro primo de Ciuitat. capit. vigesimo primo, & quæstione quadragesima nona, super Iudicum, latissime. & Diuus Ambrosius libro primo de Officijs, capit. quinquagesimo, Gregorius Nazianzenus oratione de Machabæis. Athanasius in Synopsi libro septimo. Diuus Hieronymus & alij. Idem etiam habetur in Concilio Toletano octauo, capit. secundo, inter probandum, quod iuramenta illicita non sunt seruanda. Sed quamuis sancti, atque concilia tacerent, ipse textus Biblicus loqueretur, qui habet; quod Iephte vouit occisurum se suã filiam, & deinde dicit, quod fecit ei sicut vouerat. Quare Caietanus super illum locum nõ solum credit, quod Iephte filiam occiderit, sed & quod obtulerit eam in holocaustum, id est, totam absumpserit, quod Abulensis quæstione quinquagesima secunda, explicans dicit, quod eã prius occidit, & postea cremauit, vsquequo redacta est in cineres, & sic eam dicauit Domino. Quod autem quidam dicunt fleuisse eam suam virginitatem, hoc est, quod non fuisset experta libidinem ac venerem, turpe est atque nefarium, vt docet Abulensis super illum locũ quæstione quinquagesima. Et sic affirmat, quod flere illam suam virginitatem, nihil aliud fuit quam flere se tam teneram, & paruam, tamque præcociter, & immaturè mori, aut flere quod sine liberis moreretur. Vt enim habet elegans testimonium Oseæ capit. nono, Omnis gloria illorum erat à conceptu ab vtero, & à partu.

Supposito iam verum esse, quod Iephte filiam occidit, quantum attinet ad vim voti, nihil aliud dicere oportebit, quam quod Diu. Thom. in hoc argumẽto, adducit ex Diuo Hieronymo. Nempe, quod fuit in vouendo stultus, & in reddendo impius. Nã quoniam immolationis materia non fuit ab ipso præfinita, sed dixit: Quicunque primus fuerit egressus de foribus domus meæ eum holocaustum offeram Domino, votum prudenti caruit discretione, & fuit stultum. Quoniam autem vota in illis euentibus quæ iure naturæ licita non sunt, neutiquam obligant, talium adimpletio sine impietate non existit. Et sic Iephte stultus in vouendo, & impius in reddendo iure dicitur. Nec videtur vlla posse ignorantia excusari. Quia non modo hominem contra ius naturę, verum, & natã truculentissimè morti adegit. Quare quod in eius historia præmittitur, scilicet, Spiritum sanctum factum fuisse super Iephte, nec ad voti emissionem, nec ad eius solutionem est referendum, sed ad id quod diuino zelo animatus Ammonitas Dei hostes adortus est. Nec ex eo, quod inter iustos antiquæ legis à Paulo commemoratur, fit consequens, nullum illum delictum admisisse. Nam etiam recenset Sampsonem, atque Dauidem, quos constat nonnunquam fuisse peccatores, quia est probabile illum pœnituisse de facto iniquo, sicut & multi alij pœnitentiam egerunt.

ARTICVLVS III.

Vtrum omne votum obliget ad sui obseruantiam.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quòd non omne votum obliget ad sui obseruationem. Homo enim magis indiget his quæ per alium hominem fiunt, quam Deus, qui bonorum nostrorum non eget. Sed promissio simplex homini facta, non obligat ad obseruandum secundum institutionem legis humanæ, quod esse videtur institutum propter mutabilitatem humanæ voluntatis: ergo multo minus simplex promissio Deo facta, quæ dicitur votum, obligat ad obseruandum.

4. dist. 38. q. 1. art. 1. q. 1. & art. 4. q. 1. corp. & ad 3.

2. Præterea, Nullus obligatur ad impossibile. Sed quandoque id quod quis vouit, fit ei impossibile: vel quia dependet ex alieno arbitrio: sicut cum quis vouet aliquod monasterium intrare, cuius monachi eum nolunt recipere, vel propter emergentem defectum: sicut mulier quæ vouit virginitatem seruare, & postea corrumpitur. Vel vir qui vouet pecuniam dare, & postea amittit pecuniam: ergo non semper votum est obligatorium.

3. Præterea, Illud ad cuius solutionem est aliquis obligatus, statim soluere tenetur. Sed aliquis non statim soluere tenetur illud quod vouit, præcipuè cum sub conditione futura vouet: ergo votum non semper est obligatorium.

Sed contra est, quod dicitur Ecclesiast. 5. Quodcunque voueris, redde. Multoque melius est non vouere, quàm post votum promissa non reddere.

*Respondeo dicendum, quòd ad fidelitatem hominis pertinet vt soluat id quod promisit. Vnde secundum * August. fides dicitur ex hoc quòd fiunt dicta. Maximè autem debet homo Deo fidelitatem: tum ratione dominij, tum etiam ratione beneficij suscepti. Et ideò maximè obligatur homo ad hoc quòd impleat vota Deo facta. Hoc enim pertinet ad fidelitatem quam homo debet Deo. Fractio autem voti est quædam infidelitatis species. Vnde Salomon rationem assignat, quare sint vota reddenda: quia displicet Deo infidelis promissio.*

Li. de mēdac. c. 20. tom. 4. Et epist. 19. post med. tom. 2.

Ad primum ergo dicendum, quòd secundum honestatem ex qualibet promissione homo homini obligatur: & hæc est obligatio iuris naturalis. Sed ad hoc quòd aliquis obligetur ex aliqua promissione obligatione ciuili, quædam alia requiruntur. Deus autem etsi bonis nostris non egeat: ei tamen maximè obligamur. Et ita votum ei factum est maximè obligatorium.

Ad secundum dicendum, quòd si illud quod quis vouit, ex quacunque alia causa impossibile redditur, debet hoc facere quod in se est, vt saltem habeat

beat

beat promptam voluntatem faciendi quod potest. A *Vnde ille qui vouit monasterium aliquod intrare, debet dare operam quantum potest, vt ibi recipiatur. Et si quidem intentio sua fuit se obligare ad religionis ingressum principaliter, et ex consequenti elegit hanc religionem, vel hunc locum, quasi magis sibi congruentem, tenetur, si non potest ibi recipi, aliam religionem intrare. Si autem principaliter intendit se obligare ad hanc religionem, vel ad hunc locum propter specialem complacentiam huius religionis, vel loci, non tenetur aliam religionem intrare, si eum illi recipere nolunt. Si vero incidit in impossibilitatem implendi votum ex propria culpa,* B *tenetur insuper de propria culpa præterita pœnitentiam agere, sicut mulier, quæ vouit virginitatem, si postea corrumpatur, non solum debet seruare quod potest, scilicet perpetuam continentiam, sed etiam de eo quod admisit peccando, pœnitere.*

Ad tertium dicendum, quòd obligatio voti ex propria voluntate & intentione causatur. Vnde dicitur Deuter. 23. Quod semel egressum est de labijs tuis, obseruabis: & facies sicut promisisti Domino Deo tuo, & propria voluntate & ore tuo locutus es. Et ideo si in intentione & voluntate vouentis est obligare se ad statim soluendum, tenetur statim soluere. Si autem ad certum tempus, vel sub certa C *conditione, non statim tenetur soluere. Sed nec debet tardare vltra quàm intendit se obligare. Dicitur enim ibidem: Cùm votum voueris Domino Deo tuo, non tardabis reddere: quia requiret illud Dominus Deus tuus. Et si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum.*

SVMMA TEXTVS.

Conclusio huius articuli est affirmatiua. Quam probat D. Thom. in argumento, sed contra, ex illo Ecclesiast. 5. Quodcunque voueris redde. Et D rursus: Multo melius est non vouere, quam post votum promissa non reddere. Et in corpore articuli hac ratione: Homo tenetur Deo maximè fidelitatem seruare, tum ratione dominij, tum ratione beneficij suscepti: sed seruare promissum pertinet ad fidelitatem, quam homo Deo debet, iuxta illud Salomonis: Displicet Deo infidelis promissio: ergo omne uotum, quod ex sua ratione est promissio facta Deo, obligabit ad sui obseruantiam.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Conclusio huius articuli est de fide tenenda. Quam latè probat Soto libro 7. de Iustitia, quæ E stione prima, artic. primo, & Castro de hæresibus, verbo, votum. Habetur que expressè Deuter. cap. 23. Ecclesiast. cap. 5. & Prouerb. 20. Sed est difficultas, utrùm omne uotum obliget ad sui obseruantiam sub reatu peccati mortalis? Ad cuius explicationem Caieta. quæst. sequenti, artic. 7. dicit duo. Primum est, quòd omne votum cuiuscunque rei, etiam minimę (si tamen illa res est tota materia uoti) obligat ad sui obseruantiã sub peccato mortali. Vnde affirmat, quòd si aliquis uoueat dicere quotidie unum Aue Maria, & illud relinquat; erit peccatum mortale. Eandem etiam sententiam tenet Nauarr. in Sum. cap. 12. num. 10. & 40. & cap. 18. Arrag. de Iustitia & Iure.

Dubium. Sententia Caietani.

nu. 4. Et probatur: Quęcunque perfecta transgressio præcepti diuini, aut naturalis, est peccatum mortale; sed ille, qui totam rem promissam non reddit perfectè, transgreditur præceptum diuinum, & naturale de reddendo voto: ergo peccat mortaliter. Et si quis obijciat contra Caietanum, quòd cuiuscunque alterius præcepti transgressio in re leui, tantum est peccatum veniale, ut patet in furto, & in falso testimonio, & sic idem uidetur dicendum in voto; atque ex cõsequenti illud, quod est de re leui, non obligabit ad sui obseruantiam sub mortali, quãuis ipsa res leuis sit tota materia voti; Respondet Caietanus notando, quòd præceptum de reddendo voto, aut iuramento partim conuenit cum alijs præ B ceptis diuinis, & naturalibus, & partim differt ab illis. Conuenit quidem in hoc, quòd sicut faciens contra materiam perfectam aliorum præceptorum frangit ea, & peccat mortaliter; ita etiam uiolans præceptum iuramenti, aut uoti quantum ad perfectam illius materiam, peccat mortaliter. Differunt autem in hoc, quòd alia præcepta diuina, aut naturalia ex se determinata sunt ad res in genere. Vt patet in præcepto furti, aut falsi testimonij; quæ absolutè dantur de non furando, aut dicendo falsum testimonium: & non in particulari de hac, aut illa re leui. Ex quo fit, ut quando aliquis facit contra præceptum, si res est leuis, tãtum fit peccatum veniale; quia non facit cõtra totam materiam præcepti, nec C contra præcipuam eius partem: sed contra minimã; & parum pro nihilo reputatur. Cæterum præceptum voti, & iuramenti cum ex se nec in genere, nec in particulari habeat determinatam materiam, sed relictum sit nostræ uoluntati illam determinare; fit, vt quando votum determinamus ad rem leuem, scilicet, ad eleemosynam, uel breuem orationem, sub peccato mortali teneamur illam adimplere; cùm illa sit tota materia illius præcepti: ac si à Deo esset taxata. Et sic non est eadem ratio de præcepto voti, aut iuramenti, & de alijs præceptis diuinis, & naturalibus, quantum ad hoc, quod est non obligate ad mortale propter leuitatem materiæ. Secundò, dicit Caietanus, quòd si quis voueret ali- D quid totum, dimitteretque tantum minimã illius partem, vt si quis uoueat dicere unum psalterium, & dimittat ex negligentia unum, aut alterum psalmum, talis non peccabit mortaliter: quia tunc parum pro nihilo reputatur.

Hæc sententia Caietani licet sit ualdè ingeniosa; mihi tamen quantum ad primum illius dictum nõ placet. Vnde ad explicationem difficultatis sit prima conclusio: Votum ex genere suo obligat ad sui 1. Concl. obseruantiam sub peccato mortali. Probatur: Redditio voti pertinet ad fidelitatem, quam homo tenetur Deo seruare; sed hæc ex genere suo obligat ad mortale: ergo. Consequentia cum minori est nota, & maior probatur. Primò: Quia ad fidelitatem hominis pertinet, vt soluat id quod promisit. Vnde dicit Diuus Augustinus, quòd fides dicitur, quia fiunt dicta. Secundò: Nam fractio voti infidelitas appellatur, vt constat ex illo Ecclesi. cap. 5. Si quid vouisti non moreris reddere; displicet enim Deo infidelis & stulta promissio. Et sunt ponderanda, ly displicet, & ly, stulta, & ly, infidelis, quæ grauem quandã Dei offensam significant. Et in cap. licet, de voto, & voti redemptione, inquit Innoc. III. Licet vniuersis liberum sit arbitrium in uouendo, vsque adeò tamen solutio necessaria est post uotum, ut sine propriæ salutis dispendio, alicui non liceat resilire. Et Diuus Thomas quarto, dist. 38. quæst. 1. artic. tertio, quæstiuncula prima, ait, quòd qui uotum ritè factum

prætermittit, peccat mortaliter, quia fidem, quam cum Deo iniit frangit. Et confirmatur: Quamuis vouere sit opus consilij: tamen redditio voti pertinet ad iustitiam: cum religio, cuius actus est votum, pars sit iustitiæ, qua Deo reddimus debitum cultum: sed iustitia ex genere suo obligat ad mortale: ergo & votum. Imò dico, quòd multò maior est obligatio voti, quam iustitiæ: quia in voto obligatio oritur, non solum ex iustitia, sed ex religione. Ex quo sequitur grauius peccatum esse non seruare promissionem factam Deo, quam promissionem factam homini. Et ratio est: Nam cum in violatione promissionis homini factæ tantum fiat peccatum contra iustitiam: in violatione verò promissionis factæ Deo, fiat peccatum contra iustitiam, & cõtra religionem, fit, vt ex violatione vtriusque virtutis maius peccatum oriatur.

2. Concl.

Secunda conclusio: Quando aliquis prætermittit minimam partem eius, quod vouerat, non peccat mortaliter: sed tantum venialiter. Hæc conclusio communiter recipitur ab omnibus Doctoribus; estque Caietani in secundo dicto illius. Et probatur: In omnibus alijs præceptis diuinis, & naturalibus transgressio in re leui tantum est peccatum veniale: ergo idem etiam est dicendum in voto.

3. Conclu.

Tertia conclusio: Votum emissum de re leui, etiam si illa res leuis sit tota materia voti, non obligat ad sui obseruantiam sub reatu peccati mortalis. Hæc conclusio est contra Caietanum. Et probatur: Promissio rei leuis facta homini non obligat ad sui obseruationem sub peccato mortali, quamuis ipsa res leuis sit tota materia promissionis: ergo nec facta Deo. Antecedens est manifestum, & consequentia probatur: Nam Deus non est rigidior exactor suarum promissionum, quam homo. Item: Materia illius voti, quomodocunque sumatur, est res leuis: ergo votum de ea emissum tantum obligat ad veniale. Et confirmatur: Grauitas peccati non est sumenda ex quantitate, & necessitate obiecti, vt constat in omnibus præceptis, si loquamur de grauitate, quam habet actus ex natura sua. Verbi gratia, in furto grauitas peccati non sumitur ex voluntate furantis, sed ex re ipsa, de qua est furtum. Nam si res furata est grauis, quamuis latro nolit, erit peccatum mortale, & si est res leuis, erit peccatum veniale. Sed quando votum fit de re leui, ipsa ex se est parua materia fidelitatis, & religionis: ergo tale votum violare ex se non erit peccatum mortale. Vltimò: Votum est quædam lex hominis, quam quisque sibi ponit ex propria voluntate: ergo non aliter debet obligare, quam si esse lex Ecclesiastica, vel diuina. Sed lex diuina & Ecclesiastica, etiam si ex genere suo obligent ad sui obseruantiam sub reatu mortalis culpæ, nihilominus frangere illas in re leui est tantum peccatum veniale; ergo similiter & votum. Ex hoc infertur, quòd si aliquis promittat singulis diebus dicere vnum, aut duo Aue Maria, & illud quotidie prætermittat, nunquam peccabit mortaliter; quia semper frangit fidelitatem in re leui; & ex pluribus venialibus nõ potest fieri vnum mortale. Secus autem esset, si promitteret dare quotidie vnum assem pauperibus. Tunc enim quamuis quotidie non dando tantum peccaret venialiter; tamen quando peruenisset ad materiam peccati mortalis, peccaret mortaliter: sicut ille qui quotidie furatur vnum assem. Et ratio est: Nam licet priora peccata tm̃ sint venialia; tamen vltimũ est mortale, vel ratione nocumenti, vel rõne grauitatis materiæ, quæ aufertur. Sed contra hoc est argumentum: Ille, qui vouit quotidie dare vnum assem pauperibus, si per annum dimittat, nihil tenetur restituere ergo nunquam potest fieri, vt materia voti tantum crescat, vt sit sufficiens ad peccatum mortale. Atque ex consequenti, quamuis non adimpleat per multum tempus illud votum, nunquam peccabit mortaliter. Cõsequentia est nota, & antecedens probatur. Ille, qui vouet quotidie dicere vnum Aue Maria, si hodie omittit, nõ tenetur crastina die illud recitare, vt omnes Doctores fatentur, alioqui posset etiam tantum augeri materia voti, vt esset peccatum mortale illud non adimplere: ergo idem erit dicendum de eo, qui vouit quotidie dare vnum assem. Probo consequentiam ex paritate rationis.

Argum.

Respõsio.

Ad hoc argumentum respondetur, negando antecedens. Et ad probationem dico, non esse eandem rationem de eo, qui vouit quotidie dicere vnum Aue Maria; & de eo, qui vouit quotidie dare vnum assem pauperibus, vt dicit Caietanus infra, articulo duodecimo. In primo enim voto ipsa temporis determinatio per se cadit sub voto: & sic mutari non potest. Cæterùm in secundo voto tantum res promissa per se cadit sub uoto, & tempus secundario. Quare semper manet obligatio ad reddendum id, quod fuit promissum, quamuis tempus mutetur. Infero secundò, falsum esse discrimen positum à Caietano inter præceptum uoti, aut iuramenti, & alia præcepta diuina, & naturalia, quantum ad hoc, quod est non obligare ad mortale propter leuitatem materiæ. In omnibus enim transgressio in re leui tantum est peccatum ueniale. Et ratio est: Nam cum grauitas peccati non sumatur ex arbitrio, & uoluntate peccantis; sed ex natura ipsius rei, fit, ut quando res est leuis, peccatum tantum sit ueniale, etiam si illa res sit tota materia præcepti. Dummodo ex conscientia erronea peccans non existimet peccare mortaliter. Tunc enim erit peccatum mortale. Et ad argumentum, quo Caietanus probauit suum primum dictum, respondetur, falsum esse, quòd quando materia uoti est leuis, perfectè transgrediatur homo præceptum diuinum, & naturale de reddendo uoto, si illud non adimplet. Sicut nec perfectè transgreditur præceptum de non furando ille, qui rem leuem furatur, cum æqua sit utriusque ratio.

Dubiũ de voto ex metu facto.

Circa eandem conclusionem Diui Thomæ est aliud dubium, utrùm uotum ex metu factum sit obligatorium? Et ratio dubitandi est; Nam cum uotum, ut diximus, debeat esse uoluntarium; & ignorantia, uis, atque metus tollant uoluntarium, ut docet Aristotel. tertio Ethicorum, uidetur cõsequens, quòd uotum ex metu factum non sit obligatorium. In oppositum tamen est: Nam nullo metu uidetur posse homo excusari ab obseruantia legis diuinæ & naturalis; implere autem promissum votum, est de lege naturali & diuina.

Ratio dubitandi.

Multiplex metus.

Pro explicatione huius difficultatis aduertendũ est primò, quòd metus est duplex, vnus incussus ab extrinseco, & alter ab intrinseco. Quæ distinctio communiter recipitur ab omnibus Doctoribus tam Theologis, quam iuris prudentibus. Vt est videre apud Panormitanum super capit. sicut, el secundo, de regularibus. Et rursus: Metus est duplex, vnus, qui dicitur cadens in virum constantem, & alter, qui dicitur nõ cadens in virum constantẽ. Metus cadens in virum constantem dicitur ille, quem ex se vir constans timere debet. Dignosciq; poterit iste metus primò ex obiecto. Vt si malum, quod minatur est graue. Qualia sunt mors; grauis

cruciatus

cruciatus, diuturnus carcer, seruitus, grauissima infirmitas, amissio status, uel magnæ partis suorum bonorum, metus stupri, metus infamiæ, quæ facile resarciri non potest, ut constat ex capite dilectus. de ijs, quæ vi metusve causa fiunt. Vbi hæc omnia recensentur. Secundo potest dignosci metus cadens in virum constantem ex parte modi. Vt si metum incutit unus, uel plures homines; armati, vel inermes, si mulier, si senex, &c. Tertiò ex parte subiecti. Fieri enim potest, ut metus, qui respectu vnius est cadens in virum constantem, respectu alterius non sit. Vt metus, qui respectu alicuius puellæ, uel alterius fœminæ dicitur cadens in virum cōstantem; respectu viri non dicetur.

1. Concl. Hoc constituto, sit prima conclusio: Votum factum ex metu ab extrinseco illato, qui sit cadens in virum constantem non est ualidum, nec obligatorium, quamuis nouens habeat propositum uouendi. Hæc conclusio communiter recipitur ab omnibus Doctoribus, habeturque expresse in capite perlatum. de ijs, quæ vi metusve causa fiunt. Et probatur à simili: Matrimonium contractum ex tali metu est nullum: ergo & votum. Consequentia tenet ex paritate rationis, & antecedens habetur expresse, trigesimatertia quæstione quinta, capite notificasti. & de conuers. coniugat. per multa capita. Tandem hanc eandem conclusionem probat argumentum primo loco factum in principio dubitationis. Ex quo infertur, falsam esse sententiam Syluestri, verbo, metus, §. octauo, asserentis prædictum votum esse obligatorium, si ille, qui vouit, habuit animum uouendi. Idem etiam affirmat, uerbo, uotum, secundo, §. duodecimo. Et ad capitula iuris, quæ dicunt uotum, uel matrimonium ex tali metu contractum esse nullum, respondet ex mente Panormitani, quòd ea dicuntur esse nulla; quia ius præsumit eum, qui sic vouit, aut con traxit, non habuisse animum vouendi, aut contrahendi. Cæterùm hæc sententia est falsa, ut dicebam, & contra communem sensum Ecclesiæ, quæ semper habuit irritum votum, uel matrimonium, ob metum celebratum, etiam si homo fateatur se habuisse animum contrahendi, vel uouendi, ut con stat ex capit. cum locum, de sponsalibus, & trigesima tertia quæstione quinta, capit. notificasti. Quare, quamuis sic vouens dicat se habuisse animum vouendi, uel contrahendi, si tamen legitimè probat ex metu contraxisse, à voto, uel matrimonio iure absoluetur, uel potius declarabitur absolutus, cum anteà re ipsa obligatus non fuerit.

2. Concl. Secunda conclusio: Votum factum ex metu non cadente in virum constantem, vel ab intrinseco illatum, est validum, & obligatorium. Hæc conclusio communiter recipitur ab omnibus Doctoribus, tam Theologis, quàm iurisprudentibus, Et probatur primò de metu non cadente in virum cōstantem: Nam ille non tollit uoluntarium: ergo nec impedit votum, aut matrimonium. Consequentia est nota, & antecedens ab omnibus conceditur. Quòd verò votum factum ex metu ab intrinseco incusso similiter sit validum, probatur ex capite, sicut, el secundo, de regularibus. Vbi clericus, qui nimia ægritudine monachatum vouit, cogitur esse monachus. Et ratio est manifesta: Nam metus ab intrinseco incussus non tollit voluntarium, sicut ille, qui incutitur ab extrinseco. Quod ita esse constat ex eo, quòd ille qui ex metu ab extrinseco incusso votum emittit, nulla ratione habet gratum, id quod vouet, nec sua sponte illud acceptat, sed tantum, ut se ab hoste liberet. Tamen ille, qui uouet ex metu incusso ab intrinseco gratum habet illud vouere, ut mereatur patrocinium diuinum, quo à periculo liberetur. Et sic alia ratione est uoluntarium, quam prius. Et est aduertendum, quòd in præsenti non dicitur metus ab extrinseco incussus omnis ille, qui ex re extrinseca prouenit; sed tantum ille, quem alter homo per iniuriam infert, vt uotum extorqueat. Vt si quis diceret; Occidam te, nisi tale uotum emiseris. Ex quo infertur, quòd si aliquis ad vitandum mortis periculum in mari, uel in bello, uel etiam ad hoc, vt liberetur à carcere, in quo iniustè detinetur uotum emittat, illud erit validum, & obligatorium. Nam cum hæc mala non inferantur ad votum extorquendum; si illud fiat, validum erit, nec dicetur ex metu ab extrinseco incusso, emitti. Et idem iudicium est de omnibus alijs periculis, ad quæ vitanda votum emittitur. Quis dicatur metus incussus ab extrinseco.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, quo iure votum emissum ex metu cadente in constantem virum, sit nullum? Vtrùm, scilicet sit nullum iure naturali, an tantum iure positiuo. In qua re Scotus in quarto distinctione vigesima nona, quæstione unica, articulo secundo, dicit, quòd tale uotum est nullum iure naturali & diuino. Et ratio est: Nam cum ad uotum ex iure naturali, & diuino libertas requiratur, & ille metus tollat uoluntarium, fit, ut iure etiā naturali uotum annullet. Sententia Scoti cum sua ratione.

3. Concl. Hoc tamen non obstante, sit tertia conclusio: Votum emissum ex metu cadente in virum constantem iure tantum positiuo est nullum. Vnde stando in iure naturali; & diuino validum esset. Probatur: Ille metus non ita tollit voluntarium, ut excuset omnino à peccato; nam si aliquis ex metu cadente in virum constantem fornicaretur proculdubiò peccaret, ut docet Diuus Thomas prima secundæ, quæstione sexta, ergo stando in iure naturæ, si ex illo metu fiat votum illud validum erit. Antecedens est manifestum, & consequentia probatur: Nam, vt diximus articulo primo huius quæstionis, ea libertas, & deliberatio sufficiens est ad votum, quæ satis est ad peccandum mortaliter. Et confirmatur: Si metus cadens in virum constantem iure naturæ uotum annullaret; sequeretur, quòd etiā metus leuis in viro meticuloso irritaret votum, atque matrimonium. Consequens autem est falsum, & contra communem Doctorum sententiam: ergo. Probo sequelam: Nam non minus libertatis tollit in viro meticuloso metus leuis, quam in viro constanti metus grauis. Tandem probatur conclusio ex eo, quòd iuramentum factum ex metu cadente in constantem virum iure naturę est ualidum: ergo & uotum. Consequentia patet: Nam maius est vinculum uoti, quam iuramenti, ut docet Diuus Thomas, quæstione sequenti, articulo octauo. Et ratio est: Quia obligatio voti nascitur ex fidelitate, quam Deo in promissis ei factis debemus, ut ea persoluamus. Obligatio autem iuramenti nascitur ex reuerentia, quam eidem debemus, ut reddamus quod per eius nomen alicui pollicemur. Et cùm infidelitas sit peior quam irreuerentia; Omnis enim infidelitas est irreuerentia, & non è contra, imò infidelitas hominis ad Deum est maxima irreuerentia, fit, ut uotum ex se magis sit obligatorium, quam iuramentum, quatenus eius violatio propter infidelitatem est magis sacrilega. Et antecedens probatur ex communi sententia omnium Doctorum, & ex toto iure, ubi sæpè sæpiùs dicitur, tale iuramentum esse ualidum, non solum iure naturali, sed etiam positiuo, quia nullibi irritatur

ſicut votum. Signum ergo eſt, quòd uotum iure tantum poſitiuo eſt nullum. Et ſi quis quærat, quænam ſit ratio, propter quam votum factum ex metu cadente in virum conſtantem iure poſitiuo nullum reddatur, & non iuramentum; dico id eſſe, propter reuerentiam diuini nominis, quod in iuramento aſſumitur. Cum tamen iure naturæ vtrũque eſſet validum, ut diximus. Et ſi quis argumentetur: Ius poſitiuum non poteſt tollere ius naturæ: ergo, ſi uotum factum ex metu cadente in virum conſtantem iure naturæ eſt validum, ius poſitiuum non poterit illud annullare; atque ex conſequenti ſemper erit ualidum; Reſpondeo, notando, quòd ea, quæ pertinent ad ius naturæ, ſunt in duplici differentia. Quædam enim ſunt poſitiuè præcepta, B vt præcepta Decalogi. Et hæc nulla ratione poſſunt per ius poſitiuum derogari. Alia autem ſunt, quæ poſitiuè non præcipiuntur, ſed permittuntur fieri & ualida eſſe, quo ad vſque per Rempublicam aliter fuerit determinatum. Et in his poteſt ius poſitiuum apponere conditiones, ſine quibus non ſint ualida. Et talia ſunt votum, matrimonium, & quicunque alij contractus humani, &c. Non enim ius naturæ pręcipit, ut uotum, uel matrimonium factum ex metu ſit validum, ſed tantum permittit ualidum eſſe, quo ad vſque Reſpublica aliud ordinauerit. Et idem iudicium eſt de matrimonio clandeſtino, & de matrimonio inter conſanguineos intra quartum gradum. De hac re eſt videndus Soto C libro quarto, de Iuſtitia, quæſtione tertia, articulo primo.

Ad rõnẽ Scoti.

Ad fundamentum Scoti reſpondetur, falſum eſſe, quòd metus omnino tollat uoluntarium, quamuis illud minuat admiſcendo aliquid inuoluntarij, ut docet Ariſtot. 3. Ethicorum. Ex quo factum fuit, ut Eccleſia irritet uota ex tali metu facta, quaſi non plene uoluntaria: cum tamen iure naturæ eſſent valida.

Ad arg. factũ pro ratione dubitandi.

Ad primum argumentum pro ratione dubitandi reſpondetur, quòd probat noſtram primam concluſionem, dummodo Ariſtoteles intelligatur modo à nobis explicato. Ad rationem in oppoſitum dico, falſum eſſe, quòd nullo metu poteſt homo ex- D cuſari ab obſeruãtia legis diuinæ, & naturalis, quando res præcepta nõ eſt intrinſecè mala. Tunc enim poterit facere contra præceptum ex æquitate ipſius legiſlatoris, ut diximus latè ſupra quæſtio. 62. artic. 3.

De obligatione ſimplicis promiſſionis. 1 Dictum certum.

In ſolutione ad primum, agit Diuus Thomas, de promiſſione homini facta, & de eius obligatione. In qua re quædam ſunt dubia, & quædam extra cõtrouerſiam poſita. Vnde, ut certa ab incertis ſeparemus dico primò, certum eſſe, quòd omnis promiſſio, etiam ſimplex, obligat ad ſui obſeruantiam ſub reatu alicuius culpæ, ſaltem uenialis. (Appello autem ſimplicem promiſſionem illam, quæ nec ratione alicuius debiti præcedentis ſit, nec aliquo iura- E mento firmatur. Vt cum quis ſpontaneè, & ſimplicibus uerbis quidpiã amico promittit, dicens, Promitto tibi equum, &c.) Probatur: Omnis homo tenetur ſuam promiſſionem ueram facere ne mentiatur: ergo qui illam tranſgreſſus fuerit peccabit, ſaltem venialiter. Et confirmatur ex D. Thom. hic ad primum dicente, quòd ex qualibet promiſſione homo homini obligatur naturaliter. Et infra quęſt. 110. articu. 3. ad quintum, dicit, quòd qui non facit quod promiſit, videtur infideliter agere per hoc, quod animum mutat. Rurſus, quæcunq; promiſſio etiam ſimplex ad minus continet affirmationem, quæ niſi adimpleatur erit mendacium: ergo & peccatum. Et

A confirmatur: Promittere eſt dare fidem: ſed frangere fidem eſt peccatum contra ius naturæ: ergo & qui non adimplet promiſſum peccat contra ius naturæ.

2 Dictum certum.

Dico ſecũdò, etiam eſſe certum, quòd promiſſio facta homini ratione alicuius debiti præcedentis, ut ſi quis promittat puellæ eam ducere, uel ratione ſponſaliorum, uel alterius debiti, ex genere ſuo obligat ad ſui obſeruantiam ſub reatu peccati mortalis. Et idem iudicium eſt de promiſſione iuramento firmata, & de alijs, quę habuerint circunſtantias requiſitas ad ita obligandum in foro exteriori, ut promittens compelli poſſit ad ſui obſeruantiam. Et ratio eſt: Nam ſi iſtæ promiſſiones ex ſuo genere non B obligarent ſub reatu peccati mortalis; omnis ſocietas inter homines, & amicitia, atque iuſtitia violaretur. Itaque hæc certa ſunt.

Pũctus difficultatis.

Sed dubium eſt, vtrùm ſimplex promiſſio, qua homo ſua ſponte, & ſimplici verbo aliquid amico pollicetur, ex ſuo genere obliget ſub mortali? De qua re Caietanus infra quæſt. 113. art. 1. dubio quarto, partem tenet negatiuam. Et idem affirmat in Summa, verbo, perfidia. Et ratio illius eſt: Nam obſeruantia promiſſionis pertinet ad fidelitatem; quæ nihil aliud eſt quam virtus veritatis, ad quam ſpectet verum dicere: ſed veritas ex ſuo genere, & ex obiecto tantum obligat ſub veniali, cùm mendaciũ ex obiecto tantum ſit peccatum veniale: ergo & C promiſſio ſimplex ſolum obligabit ſub veniali. Conſequentia cum minori eſt nota, & maior probatur: Ad fidelitatem pertinet reddere verum, quod dictũ eſt; ſed eiuſdem virtutis eſt veritatem dicere, & dictum verum facere: ergo obſeruantia promiſſionis pertinet ad veritatem.

Sententia Caiet. cũ ſuo fundamento.

Concluſ.

Hoc tamen non obſtante dico, quòd ſimplex promiſſio facta homini ex ſuo genere obligat ſub mortali, niſi ex leuitate materiæ fiat veniale. Ita tenet Soto lib. 7. de Iuſtitia, quæſt. 2. articulo primo. Et probatur: Obſeruantia promiſſionis pertinet ad iuſtitiam commutatiuam: ſed iuſtitia ex ſuo genere obligat ſub mortali: ergo & ſimplex promiſſio. Conſequentia cum minori eſt nota, & maior proba- D tur. In promiſſione non ſolum aliquid dicitur: ſed etiam aſtringitur fides, quæ, vt dicit Cicero libro primo Officiorum, non ſolum pertinet ad iuſtitiam, verum etiam eſt ipſiſſimum iuſtitiæ fundamentum, cui omnia hominum pacta, atque conuenta nituntur. Et confirmatur: Promiſſio facta Deo obligat ſub mortali, non ſolum inquantum eſt cultus religionis; ſed etiam inquantum eſt officium iuſtitiæ: ergo & illa, quæ facta fuerit homini. Conſequentia tenet ex paritate rationis, cum quantum ad hoc vtraque promiſſio ſit eiuſdem generis. Antecedens verò probatur tum ex communi conſenſu omnium Doctorum: tum etiam ex illo Eccleſiaſt. capitulo quinto. Diſplicet Deo infi- E delis, & ſtulta promiſſio: quibus verbis mortale peccatum ſignificari diximus. Item: Non reddere promiſſum eſt contra iuſtitiam: ergo peccatum mortale ex genere ſuo. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Poſtquam aliquid eſt promiſſum iam eſt debitum: ergo ad iuſtitiam ſpectat illius ſolutionem facere. Et confirmatur: Facere iniuriam proximo ex genere ſuo eſt peccatum mortale; ſed non reddere promiſſa, eſt facere iniuriam proximo, vt de ſe patet: ergo eſt peccatum mortale ex genere ſuo. Vltimò; Infidelitas conuictum humanæ ſocietatis tollit; niſi enim ſibi homines inuicem ſeruarent fidem, conuiuere nulla ratione poſſent: ergo contrariatur charitati, qua homo

mo tanquam animal ſociabile cum alijs ſimul viuere debet, alterque alterius onera portare, vt dicit Apoſtolus ad Galat. ſexto. Atque ex conſequenti, qui facit contra huiuſmodi fidelitatem ex genere ſuo peccat mortaliter.

Ad fundamentum Caiet.

Et ad fundamentum Caietani reſpondeo, falſum eſſe, quòd obſeruantia promiſſionis tantum pertineat ad veritatem moralem; nam etiam pertinet ad fidelitatem, quæ eſt pars iuſtitiæ commutatiuæ. Quare non adimplere promiſſum non ſolum erit dicere mendacium, vt Caietanus affirmabat; ſed etiam erit violare iuſtitiam, nõ reddendo debitum ei, cui fuit promiſſum. Sed eſt aduertendum, ꝙ nõ adimplens promiſſum ex duobus poterit excuſari à peccato, & mortali, & veniali. Primò, ſi promiſit quod de ſe erat illicitũ. Nam is promittendo peccauit: & mutando propoſitum bene facit. Secundò, ſi ſunt mutatæ condõnes perſonarum, & negotiorũ, vt ſi qđ tibi promiſi, poſtea fit inutile, vel nociuũ. Aut ſi promittẽti ſit impoſſibile, vel pniciosum, vt ſi promiſit pecuniã, quã poſteà ob inſortuniũ reddere non poteſt. Aut, ſi mihi ingratitudinis ſigna dediſti. Aut denique, ſi promiſi aliquo ire, & poſteà maiora vrgent. Vnde Seneca in libro de beneficijs dicebat: Ad hoc, vt homo teneatur facere quod promiſit, requiritur, quòd omnia immutata permaneant. Alioqui nec fuit mendax in promittẽdo, quia promiſit quod habebat in mente, ſub intellectis debitis conditionibus. Nec fuit infidelis non adimplendo quod promiſit, quia eædem conditiones non extant. Ita tenet Diuus Thomas infra quæſt. centeſima decima, articulo tertio, ad quintum, Caietanus hic addit aliam rationem excuſandi, ſaltem à peccato mortali, non adimplentes promiſſa, deſumptam ex loquentiũ abuſu. Solent enim homines vti communiter ſimplici promiſſione, quando nõ intendunt ſe obligare ad mortale. Cuius ſignum eſt, quòd ſuam promiſſionem iuramento firmare nolunt. Idque non ob reuerentiam iuramẽti, ſed ne peccent mortaliter, ſi non ſeruent, arbitrãtes, ex ſua ſimplici promiſſione non teneri, niſi ex quadam beneuola honeſtate. Et qui tali animo promittunt, certum eſt nõ promittere in rebus arduis, atque adeò nec peccare mortaliter promiſſa non adimplentes. Et hinc videtur eſſe, quòd ſimplices promiſſiones parum inter homines æſtimentur.

Dubium.

De eadem ſimplici promiſſione eſt aliud dubium, vtrùm facta interius in mente, aut etiam exteriùs, dummodo promittens ſit ſolus, aliquam inducat obligationem? De qua re eſt communis ſententia iuris prudentium partem tenentium negatiuam.

Sententia iuriſprudentium.

Quam probant ex lege 1. ff. de verborum obliga. Vbi dicitur, quod animus in mente retentus non inducit obligationem, ſed oportet, quod explicetur per verba exteriora. Et in leg. abſenti. ff. de donation. habetur, quod abſenti non poteſt fieri donatio, quia requiritur acceptatio alterius partis D. Thom. in articulo primo huius quæſtionis etiam videtur idem aſſerere. Nam dicit, promiſſionem quæ ab homine fit homini, non poſſe fieri, niſi per verba, vel quæcunque exteriora ſigna. Et idem dicit in quarto, diſtinctione trigeſima octaua, quæſtione prima, articulo primo. Almaynus in quarto, diſt. decima quinta, quæſtione ſecunda, etiam tenet idem. Quod probat duplici argumento. Primum: Homo non poteſt per ſolum actum interiorem corpus ſuum tradere in matrimonio: ergo nec per eundem actum poterit tradere quamcunque aliam rem. Antecedens eſt manifeſtum, & conſequentia probatur: Quia ſupra nullam aliam rem habet homo tantum dominium, quantum habet

A ſupra proprium corpus. Secundum: Ad firmitatem promiſſionis neceſſaria eſt acceptatio illius partis, cui fit promiſſio, vt habetur in iure; ſed talis acceptatio eſſe non poteſt, niſi ei, qui debet acceptare conſtet de promiſſione, quod ſolo actu interiori fieri non poteſt: ergo promiſſio per ſolum actum interiorem facta nullam inducit obligationem.

Sententia Soti.

Contrariam tamen ſententiam tenet Soto lib. 4. de iuſtitia, quæſtione 5. articulo 1. ad 1. Et quamuis lib. 7. quæſt. 2. artic. 1. ad 1. magis inclinet in oppoſitum, dicit tamen hanc partem eſſe valde probabilem. Quam & probat multis rationibus.

1. Argum. Soti.

Primò ſic: Voces ſunt ſigna conceptuum, & ſi vox obligat eſt ratione conceptus: ergo magis obligat ipſe conceptus; atque ex conſequenti promiſſio mente

B facta erit obligatoria.

2. Argum.

Secundo: Si talem promiſſionem mentalem firmaret quis iuramento adhibito, nulli eſt dubium, quin ad eius adimpletionem maneret aſtrictus; idque non niſi ratione præcedentis promiſſionis; quia iuramentum promiſſorium non obligat niſi in virtute promiſſionis præcedentis: ergo ipſa promiſſio mentalis iam erat obligatoria.

3. Argum. Soti.

Tertiò: Si ſurdo nihil audienti aliqui verbo promittas; & ſimiliter, ſi in præſentia vnius dicas; Ego tali abſenti amico hoc promitto promiſſio in conſcientia videretur tenere: ergo etiam ſi fiat in mente, quæ eſt promiſſio in abſentia.

1. Dictum

C Cæterùm, vt quid mihi in hac re verum eſſe videatur explicem, dico primò, quòd in contractibus, ad quorum eſſentiam requiritur vtriuſque partis conſenſus, nullam obligationem inducit mentalis promiſſio; vt eſt videre in matrimonio, & in alijs contractibus emptionis, & venditionis. Cuius ratio eſt; Quia talis promiſſio non eſt ſimplex; ſed hypothetica, & mutua, ſcilicet, do, vt des; facio vt facias; promitto vt promittas. Et ſic non ſufficit mentalis, ſed requiritur ea quæ vtrique parti, per exteriora ſigna conſtet. Ex quod infertur, quam male inferat Almaynus non obligare promiſſionem mentalem ſimplicem, ex eo, quòd mentalis de contrahendo matrimonio, & alijs huiuſmodi contractibus non eſt obligatoria. Fit enim argumen-

D tatio à promiſſione hypothetica ad ſimplicem. Et ſic nulla eſt conſequentia. Et per hoc patet ſolutio ad eius primum argumentum.

2 Dictum

Dico ſecundo, quòd loquendo de alijs ſimplicibus promiſſionibus, quæ ſuper nullo contractu fundantur, vtraque opinio eſt probabilis, propter rationes aſſignatas. Et ſic qui voluerit defendere partem affirmatiuam difficultatis propoſitæ, poterit reſpondere ad argumenta in contrarium, quòd leges allegatæ ſolum dicunt, quòd homo propter huiuſmodi donationem mentalem in iudicio conueniri non poteſt: quia ſecundum illas vſq; ad acceptationem alterius partis põt promittens licitè reuocare donationem factam. Cum quo tamen ſtat,

E vt in conſcientia aſtrictus maneat. Et ſimiliter reſpondetur ad ſecundum argumentum Almayni. Acceptatio enim alterius partis tantum eſt neceſſaria reſpectu tribunalis ciuilis, & non vt in conſcientia obliget promiſſio. At verò cui magis arriſerit pars negatiua, ſicut & mihi magis arridet (propterea, quòd quamdiu non eſt aliquis qui acceptet promiſſionem, nulli fit iniuria ex eo, quod à promittente reuocetur, & promiſſio, quæ obligationem inducit, ſine iniuria violari non poteſt; cùm pertineat ad iuſtitiam commutatiuam eius adimpletio, vt diximus.) Reſpondebit primum argumentum Soti, verum eſſe, quod

Ad 1. arg. Scoti. vox obligat ratione conceptus. Promissio enim in voce facta non obligaret nisi fieret cum animo promittendi. Cum hoc tamen stat, quod ad talem obligationem sola mentalis promissio non sufficiat, nisi etiam explicetur per verba, propter necessitaté acceptationis alterius partis. Itaque & vox & conceptus æquè concurrunt ad obligatoriam promissionem. Conceptus quidem, vt insit promissio. Vox autem, vt sit obligatoria. Quia ea mediante intercedit acceptatio alterius partis, sine qua obligatio inueniri non potest. Et si quis obijciat; Quando aliquis faciat promissionem præsentibus testibus, quibus in iudicio legitimè probari possit, talis promissio tenet in conscientia etiam in absentia illius cui fit promissio, dummodo promittens voluerit se obligare, ut constat ex ordinationibus regalibus lib. 3. tit. 8. l. 3. & tamen non est ibi, qui talem promissionem acceptet: ergo ad obligationem promissionis non est necessaria acceptatio partis, respondetur concessa maiori negando minorem. Quia quando adsunt testes, vel tabellio lex ipsa acceptat promissionem. Et qui sic promittit creditur cordatè & ex consulto promittere, velleque se obligare. Quod nõ inuenitur, quando solum in méte, vel solus profert promissionem.

Ad 2. arg. Ad secundum argumentum respondetur, quod talis homo tenebitur adimplere promissum, non ratione promissionis, sed ratione iuramenti. Et ad probationem dico, quod ex iuramento nascitur obligatio adimplendi quod fuit promissum.

Ad tertium respondetur, negando, quod promissio facta absenti, uel surdo valeat, nisi adsint testes, iuxta disposita in legibus allegatis, de acceptione alterius partis, cui fit promissio. Et hæc dicta sufficiãt de simplici promissione.

Circa solutionem ad secundum argumentum. Vbi Diuus Thomas dicit, quod si illud, quod quis vouit ex quacunque causa impossibile reddatur, debet facere quod in se est, vt saltem habeat promptam voluntatem faciendi quod potest; agendum est nobis de illis, quibus fit impossibile uotum emissum implere. Et cum sint in duplici differentia: nam quidam absque sua culpa constituuntur in tali impossibilitate, quales sunt illi qui religionem vouerunt, quam sibi refragantibus monachis profiteri non est possibile; & alij qui culpabiliter talem impossibilitatem incurrunt, differendum erit prius de primis, & deinde de secundis. Vnde ad primum Dubiũ de eo qui uouit religionẽ ad quã non admittitur deuenientes, est primum dubium de eo, qui vouit ingredi religionem, & monachi eum admittere nolunt, ad quid teneatur? In qua re, ut certa ab incertis separemur dico primò certum esse, quod qui de- 1. certum. terminatè vouit vnam religionem, si in ea non recipiatur non tenetur aliam adire; quia ad id non se 2. certum. obligauit per uotum. Dico secundo, etiam esse certum, quod, si quis in particulari vouit vnam religionem, & postea in se cognoscit aliquod impedimentum, propter quod in ea non recipietur, ut si Verbi gratia, uouit intrare religionem, in qua homines ex ignobili genere nõ recipiuntur, & postea in se cognoscit talem ignobilitatem, amplius ad votum non obligatur. Et similiter, si postea incurrerit aliquod perpetuum morbum, vel contagiosum, propter quod à monasterio expelleretur. Et ratio est: Quia nullus obligatur ad impossibile: & uota 3. certum illa iam sunt sibi facta impossibilia. Dico tertio etiam esse certum, quod qui uouit religionem in cõmuni, ita, ut intentio præcipua ipsius tantum fuerit se obligare ad religionem: quamuis habuerit attentationem ad hunc, vel ad illum ordinem, & ad

A hunc, uel ad illum locum tanquam sibi conuenientem, si in illo non recipitur tenebitur alios adire, vt votum adimpleat. Et ratio est: Nam cum determinatio loci aut religionis in illo non se teneat ex parte obiecti, sed accidentaliter se habeat, adhuc deficiente tenebitur vouens votum implere. Dico tamen, quod si in monasterijs, quæ sunt in proprio regno non recipiatur nõ tenebitur transire ad alia, quæ sunt extra regnum. Nec similiter tenebitur adire singula monasteria. Sed sat erit adire ea, ex quibus cognoscere poterit, quod in nullo recipietur. Et ratio est; Nam cum votum sit actus moralis, moraliter etiam eius obligatio erit intelligenda. Itaque hec certa sunt.

B Sed dubium est, vtrùm ille qui passus fuerit repulsam à religione, uel monasterio, cui se per votum astrinxit, teneatur castitatem, & regulam, & alia illius ordinis præcepta seruare, quantum est in se? In quo similiter est certum, quod si ille qui vouet religionem per tale votum voluit se obligare ad castitatem. Et ad alia religionis officia, etiam si in illa non reciperetur, postquam passus fuerit repulsam tenebitur illa seruare. Et item si ille, qui vouit religionem habuit animum ad nihil se obligandi, nisi in ea reciperetur, certum est, quod postquam passus est repulsam, ad nihil obligatur. Et sic de nullo istorum est sermo in proposita disputatione; sed tantũ de illo, qui absoluè vouit religionem. Et quidem, Pŏctus difficultatis.

C quod talis postquam passus fuerit repulsam teneatur seruare castitatem, & alia religionis officia quãtum est in se, probatur hoc argumento: In voto religionis includitur castitas, & obseruantia regulæ; 1. Argum. sicut in voto virginitatis includitur continentia: sed mulier, quæ vouit virginitatem, si postea corrumpatur, tenetur seruare continentiam: ergo & qui vouit religionem si posteà expellatur; tenebitur seruare castitatem, & alia religionis præcepta. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur ex communi consensu omnium Doctorum, qui id affirmant cum Diuo Thoma in solutione ad secundum. Imò est regula vniuersalis, quod quando id, quod aliquis vouit, est factum ei impossibile, tene-

D tur dare operam, vt adimpleat, saltem id, quod est in eius potestate. Et confirmatur: Si quis uoueat dare pauperibus centum, vel ieiunare totum aduentum: si non potest omnia implere tenebitur saltem Confirmatur. ad id, quod est sibi possibile: ergo similiter erit dicendum de eo, qui vouit religionem, quod tenebitur seruare castitatem si in monasterio nõ admittatur.

Secundo: Votum solenne religionis obligat ad singula, quæ seruantur in religione, vt de se patet; 2. argum. sed obiectum, voti simplicis est ipsum uotum solenne: ergo etiam obligabit ad obseruandum continentiam, & alia, ad quæ obligamur per uotum solenne. Et confirmatur ex capitulo quidam, de conuers. cõiug. Vbi habetur, quod quidam inuita vxore intra-

E uit monasterium, & posteà ipsa repéte fuit coactus ad eam redire. Dicit tamen summus Pontifex, quod quamuis talis ad monasterium ratione voti, quod nullum fuit, redire non teneatur, non tamen poterit, mortua priori vxore, ad secundas nuptias transire, nec debitũ petere, quod in eius potestate erat, & ideò quo ad hoc, votum tenuit. Idem etiam dicitur in capitulo placet, eod. tit. de quadam muliere, quæ credens suum maritum esse mortuum, habitum religionis assumpsit, & eo reuerso de monasterio fuit extracta.

His tamen non obstantibus sit conclusio; quod Conclus. si aliquis vouit religionem, ad quam non admittitur, non tenetur amplius in sæculo manens castitatem,

tem, aut alia religionis officia præstare. Hæc conclusio est Caietani in hoc articulo, quam etiam tenent communiter omnes Doctores. Et probatur: Si ille talis teneretur ad castitatem, & ad alia religionis officia, in esset, vel ex vi voti, quod emisit, vel ratione repulsæ: sed ex nullo horum obligatur: ergo. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur. Et primò, quod non teneatur ratione repulsæ: Nam cum illa non fuerit in eius potestate, nullam de nouo obligationem poterit inducere. Quòd verò nec etiam obligetur ex vi voti probatur: Nam aliàs sequeretur, quod à die emissi voti teneretur ad castitatem, ad alia religionis officia. Consequens autem est falsum, & contra communem Doctorum sententiam; nullus enim dicit, quod si aliquis voueat ingredi religionem Carthusiensium à die emissi voti teneatur ad recitandos Psalmos, & abstinendum à carnibus: Sequela probatur. Vnusquisque tenetur statim à voto emisso ad omnia ea, quæ cadunt sub voto: ergo si obseruantia castitatis, & aliorum officiorum, quæ sunt in religione cadit sub voto illius, statim post uotum emissum tenebitur quisque illa seruare. Et confirmatur: Nullus ex vi uoti obligatur, nisi ad id, quod cadit sub eius obiecto: sed ille talis tantum vouit religionem, non autem castitatem, aut alia religionis officia: ergo si non recipiatur non tenebitur illam seruare. Item: Si quis voueat statum aliquem accipere non tenebitur ad leges illius quoadusque ipsum statum suscipiat, nisi fortè in voto, quo statum promisit, leges aliquas illius specialiter vouerit; ut qui uouit suscipere sacros ordines non tenetur officium diuinum persoluere, & castitatem seruare, quoadusque fuerit ordinatus: sed religio est quidam status: ergo qui illam vouit non tenetur seruare castitatem; aut alia religionis officia, quoadusque talem statum per professionem suscipiat.

1. Coroll. Ex dictis infero primo, quod si ille, qui vouit religionem antequam professionem emittat, cum muliere congrediatur, tantum peccabit peccato fornicationis, aut adulterij, & non erit sacrilegus, cum non vouerit continentiam, aut castitatem, sed tantum religionem.

2. Coroll. Infero secũdo, quod si ille, qui vouit religionem, vxorem ducat matrimonium erit validum: & poterit petere & reddere debitum, absque aliquo peccato, quamuis verum sit quod peccabit mortaliter, tã matrimonium contrahendo, quam ipsum primo consummando, ut docet D. Thom. in 4. distinctio. 38. quæstione secunda articulo primo. Ratio autem propter quam mortaliter peccat, dum primum consummat matrimonium est; quia illo actu se impossibilem reddit ad votum implendum; cùm matrimonium ratum, & consummatum per ingressum religionis non dissoluatur. Cæterum, si ille, qui vouit castitatem vxorem ducat, quamuis possit, & teneatur debitum reddere, non tamen potest illud petere sine peccato mortali, vt docet Diu. Thomas in quarto distinctione 38. qu. prima, articulo tertio, quæst. secunda ad quartum, Et ratio est: Nam, cùm ille, qui vouit castitatem, expresse promiserit, nunquam mulierem cognoscere, tenetur, quantum est in se, votum implere. Et sic debitum petere non poterit.

3. Coroll. Infero tertio quod ille, qui vouit religionem, & matrimonium contraxit, si posteà vxor moriatur, rursus tenebitur religionem intrare. Quia cũ obligatio uoti non tollatur per matrimonium, sed tantum impediatur, sublato impedimento, votum in sua vi, atque obligatione manebit.

4. Corol. Infero quarto, quod ille, qui ducit eam personam, quã scit, vel religionem vel castitatem vouisse, peccat mortaliter; quia est socius, & particeps peccati alterius.

Ad 1. arg. Et ad primum argumentum in contrarium factum, vt respondeamus, aduertendum est cum Caietano in præsenti, dupliciter posse contingere, quod mulier aliqua virginitatem voueat. Vno modo ità, vt eius intentio solum feratur in virginitatem, quam intendit seruare à prima Venere abstinendo. Et quæ ità voueret virginitatem, si posteà illam semel amitteret, non teneretur amplius ex uoto ad castitatem seruandam, quia illam non promisit. Alio modo simpliciter & absque vllo moderamine; sed, ut votum ex natura sua habet obligare. Et quæ ità voueret virginitatẽ, si illã amitteret, adhuc teneretur castitatem seruare. Nã cũ hoc votum ex sua natura sit negatiuum, omnis voluptatis carnalis, quotiescunque mulier contrarium faceret, peccaret mortaliter. Quo supposito, ad argumentum respondeo, negando maiorem. Falsum est enim, quod votum castitatis contineatur in uoto religionis sicut continentia continetur in virginitate. Nam virginitas includit castitatem promissam expresse, vel quã tum ad primum actum, vel quantum ad omnes. At verò religionis votũ nulla rõne castitatẽ includit.

Ad confirmationẽ. Ad confirmationem respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Et ratio discriminis est: Nam qui vouit aliquod totum: ex consequẽti uouit singulas illius partes. Et sic si non potest totum præstare, tenebitur saltem præstare partes, quãtum est in se. Cæterum qui vouit religionem, nulla ratione vouet castitatem, aut alia religionis officia quoadusque solenniter profiteatur.

Ad 2. arg. Ad secundum argumentum similiter respondetur concesso antecedenti, negando consequentiam. Et ratio discriminis est: Nam per uotum solenne explicitè vouetur castitas, obedientia, paupertas, & alia secundum regulam religionis seruanda, quod in voto simplici religionis non fit. Quare quoadusque votum solenne fuerit emissum, ad ista in particulari seruandum nullus erit obligandus.

Ad cõfirmationẽ. Ad confirmationem ex capitulo quidam, & ex capitulo placet, respondeo, casus in illis capitibus expressos nihil facere contra nostram conclusionem. Nam illi, de quibus ibi fit mentio, per solennem professionem in monasterio factam expresse vouerunt se fore castos perpetuo: qđ seruare tenebant, quia illud promittere fuit in sua ptãte. At verò ille, qui vouit religionẽ in cõi, nõ vouit expresse castitatẽ. Atq; adeò non tenebitur ad illam, quoadusq; per solenne votũ in religione emissum, ad ipsam obligetur.

Quæstio. Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm saltem in uoto non nubẽdi includatur votum castitatis. Quod est quærere, vtrùm mulier, quæ vouit non nubere, ità teneatur seruare castitatem, ut si fornicetur peccet duplici peccato, vno fornicationis, altero sacrilegij? Ad quam quæstionem breuiter respondeo, negatiuè cum Magistro Soto in 4. d. 38. q. 2. artic. 1. & cũ Nauarro in Man. ca. 12. nu. 43. & cum Syluestro. verb. votũ. 4. §. 4. Et ratio est: Quia hoc votũ tãtũ habet pro obiecto nõ ducere virũ, nec opponere obstaculũ religioni, si eã sumere velit; & sic nõ obligat ad castitatẽ seruãdã. Ex quo infero posse Episcopũ in hoc uoto dispẽsare, cũ nõ sit castitatis, nec reseruatũ summo Põtifici. Et in uoto non reseruato Episcop. ex rationabili causa potest dispẽsare, ut docent Soto, atq; Syluester locis citatis, & Antoninus 2. p. tit. 11. c. 2. §. 1. & Angelus, verbo, votũ. q. 4. Imo dico, quod quilibet idoneus confessor per bullam cruciatę poterit in eo dispensare: Cum nec sit reseruatum Pontifici, nec in bulla excipiatur. Si quis

etiam quærat, vtrum mulier, quæ vouit non nubere, ut licentius luxurietur, teneatur votum adimplere, dico huiuſmodi difficultatem diffiniendam eſſe iuxta ea, quæ diximus articulo ſecundo huius quæſtionis agentes de uotis emiſſis propter malum finem. Nam ſi licentius luxuriari, quod eſt malus finis, in illo uoto intentus; eſt finis eius boni quod dicitur voneri, aut etiam ipſius voti, tale votũ erit nullum, nec obligatorium, utpote quod de re illicita eſt emiſſum. Si autem licentiùs luxuriari ſolum fuerit finis applicationis voluntatis ad vouendum, uotum erit validum & obligatorium, cum verè ſit de meliori bono, nempe, non nubere, nec ille malus finis inficit obiectum ipſius voti, ut eo loco diximus.

Dubium. Eſt aliud dubiũ, utrùm qui uouit ingredi religionem, & in ea non admittitur, quia neſcit Grammaticã, aut aliud officium, pp quod inter profeſſos laicos recipiatur, teneatur Grammaticã, uel aliud officium addiſcere, ut ſic uotum adimpleat? Et uidetur pars affirmatiua uera. Nam ut dicit Diuus Thomas hic ad ſecundum, ſi illud, quod quis uouit, ex quacũque cauſa impoſſibile reddatur, debet facere quod ineſt, ut ſaltem habeat promptam uoluntatem faciendi quod poteſt. Certum eſt autem, quod ille, qui ob defectum Grammaticæ, aut alicuius officij in monaſterio non admittitur, potens eſt dare operã, ut illa addiſcat, ut ſic recipiatur. Ego tamen ad hoc

C *Sententia autoris.* ſub diſtinctione reſpondendum cenſeo. Quod ſi ille qui uotum religionis emiſit, propoſuit illius eſſe ordinis, qui ſacris initiantur, bona fide credens non requiri ſcire Grammaticam: ſi id poſteà ab ipſo requiratur, nec tenetur addiſcere Grammaticam, ſi aliàs non admittitur; nec etiam tenetur habitum laicorum ſuſcipere, ſed omnino manet à voto abſolutus. Et ratio eſt: quia ignorantia ipſum excuſat, quæ facit, ut uotum fuerit inuoluntarium. Et ſimiliter qui uouit intrare ordinem laicorum credens non eſſe neceſſarium ſcire aliquod officium, non tenetur addiſcere illud, ut admittatur; præſertim ſi fuerit ſcitu difficile propter eandem rationem. Cæterùm qui abſolutè uouit religionem, non ignorans eſſe neceſſariam Grammaticam ad habitus ſuſceptionem, *D* proculdubio tenebitur, uel Grammaticam addiſcere, uel habitum laicorum ſuſcipere, ut uoto ſatisfaciat, propter rationẽ hic à Diuo Thoma adductã. Verùm autem ille, qui determinatè uouit unum monaſterium intrare, poſtquam ſemel paſſus eſt repulſam, teneatur aliud tempus expectare, & in eo iterum tentare an ad habitum recipiatur, maiorem in ſe continet difficultatem. Et uidetur pars affirmatiua uera.

De eo qui ſemel expellitur à religione quam vouit. Nam duodecim horæ ſunt in die, ut dicit Chriſtus Ioan. 11. & quod modo monachi non fecerunt, re poſteà melius perſpecta facere poterunt. Eo uel maximè, quod fortè ſunt alij monachi à præcedentibus in monaſterio, qui meliori ſpiritu ducti *E* uelint eum in eorum ſocietatem admittere. Hoc tñ non obſtante, dico cum Caietano in præſenti, quod ſi talis vouens repellitur uſque ad aliquod tempus expectare tenetur, quia non ſimpliciter eſt repulſus. Cæterum ſi ſimpliciter fuerit refutatus non tenebitur ampliùs expectare; ſed omnino liber manebit à uoto. Quare, quamuis poſteà monachi uelint eum recipere ad ingreſſum religionis, non tenebitur. Et ratio eſt: Quia quãdò duorũ uoluntas requiritur ad aliquẽ contractum, uno eorum renuente, aliter liber manet ab obligatione contrahendi.

De eo qui nõ ſolũ vouit religionem ingredi ſed in ea profiteri. Eſt aliud dubium, utrùm ille, qui uouit non ſolũ ingredi religionem, ſed etiam in ea præſeuerare, & profiteri, poſſit ab illa exire in anno probationis,

A antequam profeſſionem emittat? Ad quod breuiter reſpondeo, quod ſi ille bona fide religionem ingrediatur; in ea permanens experimento diſcat, eã ſibi non conuenire, poterit ab ea exire, abſolutuſque manebit à voti obligatione. Ita tenet Soto libro ſeptimo, de Iuſtitia, quæſtione ſecunda, articulo primo. Et ratio eſt: Nam idem eſt vouere religionem abſolutè, & vouere profiteri: cùm votum religionis ſit intelligendum ſecundum ius diuinum, quod præcipit, ut qui vouit religionem eam ingrediatur, & profiteatur. Cæterùm, quia hoc ius diuinum per humanum eſt interpretatum, ità, vt intelligatur dummodo per annum experiri poſſit, vtrùm ille ſtatus ſibi conueniat, nec ne (ad hoc enim datur annus *B* probationis,) fit, vt hæc conditio ſẽper ſit intelligẽda in voto religionis. Et ſic, quamuis quis voueat perpetuò perſeuerare, poterit à monaſterio exire, ſi intra annum probationis inuenerit bona fide, illum ſtatum ſibi non expedire. Et ſi quis quærat, vtrùm ſaltem iſte manens in ſæculo teneatur caſtitatem ſeruare? *Quæſtio.* Magiſter Soto vbi ſupra non diſtinguit iſtum caſum à præcedentibus; ſed reputat eundem. Quia niſi quis voueat ingredi religionem cum animo ſtatim exeundi à monaſterio, quod votum vanum eſſe, quicunque religionis votum emittit, intelligit perſeuerare. Et ſic qui perſeuerantiam addit, nihil noui illi obligationis accumulat. Caietanus tamen aliter ſentit, exiſtimans, non eſſe idem vouere *C* religionem abſolute, & vouere illam vſque ad profeſſionem. Sed ſiue diſtinguantur hi caſus, ſiue non eadem eſt ratio de vtroque, ſecundum vtrumque doctorem. *Reſponſ.* Et ſic dico ex mẽte illorum, talem hominem non teneri ad caſtitatem ſeruandam. Et ratio Caietani eſt: Quia materia immediata, & proxima iſtius voti, eſt profiteri religionẽ. Materia aũt mediata, & remota eſt obedire, pauperem eſſe, & caſtitatẽ ſeruare. Si ergo ſic uouens excuſatur ab impletione voti, propter impedimentum ſuperueniens, quo ad materiam proximam, & immediatam; multo magis excuſabitur quo ad remotam, & mediatam. Cũ mediatum & immediatum, primarium, & ſecundarium ſemper ſic ſe habeant, quod ſecundarium ſe*D*quitur naturam primarij, & mediatum naturã immediati. Quod autem profeſſio ſit immediata materia illius uoti, & obedire atque caſtè viuere ſint materia remota, patet ex eo, quod directè & ſine aliquo medio attingit religionem. In obedientiã verò, & caſtitatem non fertur, niſi media profeſſione, cuius ſunt materia. Quare, ſi uotũ nõ obligat quo ad immediatũ obiectũ, nec ẽt obligabit quo ad mediatũ. Vide Caietanum; quãuis nimis prolixè loquatur.

Dubiũ de eo qui propter incorrigibilitatẽ expellitur à monaſterio. Hucuſque diximus de eo, qui citra ſuam culpam impoſſibilitatẽ incurrit votũ adimplendi. Supereſt vt dicamus de illo qui ſua culpa uotum ſibi fecit impoſſibile. Et primũ de eo, qui poſt emiſſum uotũ ſolẽne à religione expellit pp ſuam incorrigibilitatẽ, *E* utrũ ſit tutus in cõſciẽtia, & ad quid teneat? Ad cuius explicationem dico primo, qđ qui ità expellit à monaſterio abſolutus manet à uoto obediẽtię, & *1. dictum.* paupertatis, & ab obligatione dicẽdi officium diuinum, niſi fuerit in ſacris conſtitutus, & à ieiunijs, & alijs religioni annexis. Nõ tamẽ manet abſolutus à uoto caſtitatis. Probo ſingulas partes. Et primò, qđ maneat abſolutus ab obediẽtia; nã prælati, quib. illã debebat, eã reiecerũt. Quod verò maneat abſolutus à uoto paupertatis, patet; quia ille iã amplius nõ alitur à monaſterio; & ſic poterit bona habere, quib. alatur, & ſuſtentetur. Quod autem non teneatur dicere officium diuinum, nec alia religionis officia ſeruare, probatur; Quia hæc non promiſit expreſ-

ſe,

ſe, neque ad illa tenebatur, niſi ratione religio- A nis, à qua eſt excluſus. Quod tandem teneatur caſtitatem ſeruare, probo: Nam illam expreſſe vouit; nec eſt aliquod inconueniens; ſed valde conueniens, quod eam in ſeculo ſeruet.

2. dictum. Dico ſecundo, qđ qui ita fuerit à monaſterio expulſus, tenetur ſuam vitam emendare, & ad monaſterium redire. Quâdiuque per illum ſteterit, quominus rurſus admittatur, non manet tutus in conſcientia. Probatur: Ille ſua malitia, atque culpa eſt cauſa, ne uotum religionis, quod emiſit adimplere: ergo quamdju in illa perſeuerauerit, non erit tutus in conſcientia. Probo conſequentiam: Nam malitia, & culpa nulli debent patrocinari.

3 dictum. Dico tertio, quod ſi ille, qui à B monaſterio fuit expulſus, poſteà correcta uita redeat, vt admittatur, & monachi nolint illum admittere, deinceps manet tutus in cõſcientia. Probatur: Nam adimpletio voti iam eſt illi facta impoſſibilis ſine ſua culpa.

4. dictum. Dico quarto, quod ſi ille, qui ſic expellitur à religione, antequã profeſſionem feciſſet, vouerat votũ ſimplici religionem in genere, probabile eſt, quod teneatur aliam religionem intrare, ſi non admittatur in illa, à qua fuit expulſus. Probatur: Nã ille, qui vouit religionẽ in genere, ſi in vna non admittitur, tenetur aliam inquirere, ut ſupra diximus; & talis eſt ille, qui poſt votum ſolenne in vna religione emiſſum ab ea expellitur. Dixi tamẽ, hoc eſſe probabile; quia oppoſita ſententiam etiam C poteſt ſuſtineri. Et ratio eſt: Quia cum per votum ſolenne ceſſent uota ſimplicia prius facta, vt infra videbimus, etiam videtur probabile, quod ceſſet illius voti ſimplicis obligatio. Probabilior tamen eſt prima ſententia.

De tempore quo debent vota adimpleri. In ſolutione ad tertium argumentum agit Diuus Thomas de tempore, quo quis tenetur votum adimplere. Pro cuius intelligentia aduertendũ eſt primò, tripliciter poſſe contingere, quod aliquis votũ emittat. Vno modo determinando tempus adimpletionis. Secundo modo ſub conditione, ut cum quis promittit aliquid facere, ſi hoc, vel illud acciderit. Tertio modo abſolutè nullum determinando D tempus.

dupliciter poteſt determinati tempus in voto. Secundo eſt aduertendum, dupliciter poſſe contingere, quod aliquid voueat, tempus determioando. Vno modo ità, vt tempus ipſum ſe habeat tanquam pars obiecti ipſius voti. Vt cum quis voueat ieiunare vigiliã alicuius ſancti ex ipſius deuotione. Alio modo ità, vt tempus non ſit pars obiecti, ſed tantum ſe habeat tanquam determinatiuum executionis ipſius voti. Vt ſi quis voueat ingredi religionem poſt annum elapſum. Tunc enim temporis determinatio non cadit ſub von obiecto, ſed tantum religio, & tempus ſe habet vt determinatiuum executionis ipſius voti.

Votum cõditionale poteſt fieri dupliciter. Tertio eſt aduertendum, quod votum conditionale etiam poteſt fieri dupliciter. Vno modo abſo- E lutè. Et eſt quando conditio tantum ſe habet, ut cõditio. Vt cũ quis uouet religionem, vel ieiunium ſi ſalutem à Deo conſequatur. Alio modo vt conditio non tantum ſit conditio, ſed etiam pœna, quam ſibi vouens præſcribit, vt rem, quam exoſam habet, effugiat. Vt ſi quis voueat non murmurare, & ſi contrarium fecerit ieiunare in pane, & aqua in illa die: Diciturque hoc votum pęnale.

1. Dictum. His poſitis dico primò, certum eſſe, quod quicunque vouerit aliquid facere tempus determinando, tale uotum ſit abſolutũ ſiue conditionale, tenetur intra illud tẽpus votũ adimplere. Et ſi contrarium fecerit reus erit fracti voti. Probatur: Obligatio voti eſt ex intentione vouentis: ergo ſi vouẽs intendit votũ adimplere intra cer- A tũ tempus, & id non facit pecabit mortaliter.

2 Dictum. Dico ſecundo, quod ſi determinatio temporis ſe tenet ex parte obiecti, quamuis vouens peccet mortaliter, non adimplendo uotum tempore ſtatuto; eo tamẽ elapſo non tenetur amplius ad voti ſolutionem. Probatur: Non exiſtente voti obiecto ceſſat ipſius voti obligatio: ſed poſt elapſum tempus, quod cadit in materia uoti non exiſtit voti obiectum: ergo ceſſat ipſius obligatio. Vnde ſi quis voueat ex deuotione alicuius ſancti, eius vigiliam ieiunare; ſi id nõ faciat peccabit mortaliter non tamen tenebitur alio die ieiunare.

3. Dictum. Dico tertio, quod ſi temporis determinatio tantum ſe habet tanquam determinatiuum executionis uoti, & vouens tempore ſtatuto non adim- B plet votum; non ſolum peccat mortaliter; verum etiam poſt illud tempus elapſum adhuc tenebitur votum adimplere. Et ratio eſt: Nam obiectũ, & materia voti ſemper manet eadẽ. Quarè, ſi quis voueat ingredi religionem intra certum tempus; & id non faciat, nõ ſolũ peccat mortaliter, uerumetiã manet voto aſtrictus.

4. Dictum Dico quarto, quod quicunque emittens votũ conditionatum, ſiue illud ſit pœnale, ſiue non, poſita conditione tenetur ad voti ſolutionem. Et ratio eſt: Nam tũc intentio uouentis fuit ſe obligare ad votum. Eſt tñ aduertendũ, eſſe latiſſimũ diſcrimen inter votum abſolutè conditionale, & uotũ pœnale. Nam votum abſolutè cõditionale, ſi eſt de C religione, vel de caſtitate, vel de peregrinatione in Hieruſalem, aut in Romam aut in Diuum Iacobũ, etiam ante adimpletam conditionem, non poteſt diſpenſari, niſi à ſummo Pontifice, qui horum quinque votorum dipenſationem ſibi reſeruat, vt cõſtat ex extrauaganti. Et ſi Dominici gregis ſecunda, de pœnitent. & remiſſi. Cæterùm, ſi votum eſt pœnale, ante adimpletam conditionem, poterit diſpenſari per epiſcopum. Et ratio eſt; quia tunc talis directè non uouet caſtitatem, nec religionem; ſed tantũ non facere id, quod exoſum habet, ſcilicet, non ludere, uel nõ murmurare, qđ ut adimpleat pœnã ſibi imponit. Vtrũ autẽ tale votũ pœnale poſt adimpletã cõditionẽ poſſit ab Epiſ. diſpẽſari varietate opinionũ D diſputatur à Theologis. Soto tenet partẽ negatiuã Cæterum contraria, eſt probabilior, ut videbimus articulo vltimo huius quæſtionis.

Vlt. dictũ Vltimò dicò, qđ quotieſcũq; aliquis quidquã uouit abſolutè, nullũ determinãdo tempus, tenetur ſtatim votum adimplere, iuxta illud Deuteronomij 23. Cum votum voueris Dominio Deo tuo, non moreris reddere. &c. Cũ hoc tamen eſt verum, quod ſi bona fide differat ſolutionem credens in hoc non peccare, nullum peccatum committet. Et ſi dubius eſt, vtrum peccat nec ne? ſtandum erit arbitrio confeſſarij docti atq; prudentis. Qui penſatis omnibus circunſtantijs tam temporis, quam perſonæ, quid faciendum ſit iudicabit, cùm alia conuenientior ratio aſſignari non poſ- E ſit Caietanus in præſenti dat regulam ad cognoſcendum tempus executionis horum votorum ex conſcientia ipſius vouentis deſumptam. Et dicit, quod ſi cõſcientia ſibi dictat, quod expectare annum, vel duos annos, non eſt contra votum, non tardat illud reddere. Poterit autem ipſe vouens hoc examinare, & cognoſcere tripliciter.

Sententia Caietani. Nam primò, ſi recordatus ſui voti non illi remordet conſcientia, quod non adimpleuit illud, uel non adimplet, ſignum eſt, quod non intendit ſe obligare intra illud tempus. Secundo, ſi in ſingulis promiſſis non conſueuit ſe obligare, niſi ad longum tempus, ſignum etiam eſt, quod per huiuſmodi uotũ non ſe uoluit obligare ad ſtatim illud ſoluendum, ſed pro tempore, quo cætera promiſſa adimplere ſulet. Tertiò; Quia multa tẽpora,

ra, ſunt tempora commoda ſecundum veritatē, quę tamen ſecundum morem uouentis non reputantur commoda, & ipſe intendebat de tempore cōmodo in idiomate ſuo, commoditas conſideranda erit ſecundum morem, & conſuetudinē ipſius uouentis. Quod & explicat Syluester uerbo. uotū ſecundo. §.3 Dicens, quod tunc tenetur uouens implere uotum ſuū qn̄ cōmodè facere poteſt, aſſignato ei tēpore, in quo ad id diſponat, ſecundū arbitriū uiri prudētis. Nā quādo procraſtinat ex negligētia notabili, & in mora adimplendi votum. Si verò procraſtinat ſpe maioris cōmoditatis; uel q a ſine magna negligētia eſt oblitus occupationis cauſa, uel ratione paruitatis materiæ, non erit cenſendus eſſe in mora adimplēdi uoti, ſaltem culpabiliter. Hæc omnia vera ſunt, B ſed modus, quo à nobis hæc difficultas fuit explicata longe facilior eſt, & in quo minus ineſt dubitationis. Relinquēdo, ſcilicet ea, quę dubia ſunt arbitrio, atque iudicio prudentis confeſſarij.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm expediat aliquid vouere.

AD Quartum ſic proceditur. Videtur quòd nō expediat aliquid uouere. Nō enim alicui expedit vt priuet ſe bono quod ei Deus donauit. Sed libertas eſt C vnum de maximis bonis quæ homini Deus dedit, qua videtur priuari per neceſſitatem quam votum imponit: ergo non videtur expediens homini quòd aliquid voueat.

2.2. q. contra G. 138.

*2. Præterea, Nullus debet ſe periculis inijcere. Sed quicunque vouet ſe periculo inijcit: quia quod ante uotum ſine periculo poterat prȩteriri ſi non ſeruatur poſt votum, periculoſum eſt. Vnde Auguſt. * dicit in epiſtola ad Armentarium & Paulinam: Quia iam vouiſti, iam te obſtrinxiſti, aliud facere tibi non licet. Non talis eris, ſi non feceris quod vouiſti: qualis manſiſſes ſi nihil tale vouiſſes: minor. n. tunc eſſes, non peior. Modo autem tanto (quod ab- D ſit) miſerior, ſi fidem Deo fregeris, quanto beatior, ſi perſolueris; ergo non expedit aliquid uouere.*

Epi 45 nō multū remotè à fin. to. 2.

3. Præterea, Apoſtolus dicit 1. ad Corin. 4. Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti. Sed non legitur neque Chriſtum aliud vouiſſe, nec Apoſtolos: ergo uidetur quòd non expediat aliquid vouere.

Sed Contra eſt, quod dicitur iu Pſal. 75. Vouete, & reddite Domino Deo veſtro.

Art. 1. & 2.

*Reſpondeo dicendum, quòd ſicut ſuprà * dictum eſt, votum eſt promiſſio Deo facta alia autem ratione promittitur aliquid homini, & alia ratione Deo. Homini quidem promittimus aliquid propter E eius vtilitatem, cui utile eſt & quod ei aliquid exhibeamus, & quòd eum de futura exhibitione prius certificemus. Sed promiſſionem Deo facimus, nō propter eius vtilitatem, ſed propter noſtram. Vnde Auguſt. * dicit in prædicta epiſtola, Benignus exactor eſt, & non egenus, & qui nō creſcat ex redditis, ſed in ſe creſcere faciat redditores. Et ſicut id quod damus Deo non eſt ei vtile, ſed nobis, quia quod ei redditur, reddenti additur, ut Auguſtinus ibidem * dicit, ita etiam promiſſio qua Deo aliquid vouemus non cedit in eius utilitatem, qui à nobis certificari non indiget: ſed ad vtilitatem noſtram in quantum A vouendo voluntatem noſtram, immobiliter firmamus ad id quod expedit facere. Et ideo expediens eſt vouere.*

Epi 45. poſt med. illius to. 2.

Eadē epi. 45 à med. to. 2.

*Ad Primum ergo dicendum, quòd ſicut non poſſe peccare non diminuit libertatem, ita etiam neceſſitas firmatæ uoluntatis in bonum, non diminuit libertatem, ut patet in Deo & in beatis. Et talis eſt neceſſitas voti ſimilitudinem quandam habens cum confirmatione beatorum. Vnde Auguſtinus * dicit in eadem epiſtola, quòd fælix neceſſitas eſt quæ in meliora compellit.*

Eadē epi. 45 non remotè à fine to. 2.

*Ad ſecundum dicendum, quod quando periculū naſcitur ex ipſo facto, tunc factum illud non eſt ex- B pediens, puta, quòd aliquis per pontem ruinoſum tranſeat fluuium. Sed ſi periculum immineat ex hoc quòd homo deficit ab illo facto, non deſinit propter hoc eſſe expediens. Sicut expediens eſt aſcendere equū quamuis periculū immineat cadenti de equo, alioquin oportet ab omnibus bonis ceſſare, quæ et pꝛ accidēs ex aliquo euētu poſſunt eſſe periculoſa. Vnde dicitur Eccleſiaſticæ vndecimo. Qui obſeruat uē tum, non ſeminat, & qui conſiderat nubes, nunquā metet. Periculum autem uouenti non imminet ex ipſo voto, ſed ex culpa hominis qui voluntatem mu C tat transgrediens votum. Vnde Auguſtinus * dicit in eadem epiſtola, Non te uouiſſe pæniteat, imò gaude iam ubi ſic non licet quod cum tuo detrimento licuiſſet.*

Epi. 45 nō remotè à fin. to. 2.

*Ad tertium dicendum, quòd Chriſto, ſecundū ſe non competebat vouere, tum quia Deus erat, tū etiam quia inquantum homo habebat firmatam uoluntatem in bono, quaſi comprehenſor exiſtens, quāuis per quandam ſimilitudinem ex perſona eius dicatur in Pſal. * 65. ſecundum gloſſam. Vota mea reddam in conſpectu timentium eum. Loquitur autem de corpore ſuo quod eſt Eccleſia. Apoſtoli autē intelliguntur vouiſſe pertinentia ad perfectionis D ſtatum, quando Chriſtum relictis omnib. ſunt ſecuti.*

Pſal. 21. eſt Aug. ibidē

SVMMA TEXTVS.

COnclusio huius articuli eſt affirmatiua. Quā probat D. Thom. in argumento, ſed contra ex illo Pſalmi; Vouete, & reddite Domino Deo ueſtro &c. Et in corpore articuli hac ratione: Votum eſt promiſſio facta Deo: ſed promiſſio facta Deo cedit in utilitatem eius, qui vouet, ergo expediens eſt aliquid vouere. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur ex differentia, quæ eſt inter promiſſionē factam homini, & illā, quæ fit Deo. Prior enim cedit in vtilitatem eius, cui fit promiſſio; E & poſterior in vtilitatem eius, qui vouit, ut docet D. Auguſtinus.

EXPLICATIO ARTICVLI.

ARticulus præſens de vtilitate voti inquirit, vt deciſio quæſtionis & articuli titulus teſtātur. Et ſic expedire in propoſito idem eſt ac vtile eſſe. In qua ſignificatione dicitur in euangelio: Expedit vobis, ut vnus homo moriatur. &c. Quare ſenſus concluſionis à D. Thoma poſitæ erit, quod expedit, hoc eſt, eſt valde vtile hominib. quod uota Deo emittāt de rebus, quas facere non eſt in præcepto. Et ad hūc modum intellecta concluſio eſt certa, & de fide te-

nenda

nenda. Quã latè probat Guido Carmelita de erro A rib. Pseudo apostolorū c.7. Roffensis contra Lutherum ar.16.& 17. Clictoueus lib.1.& 3. Antelutheri. Eckius in Enchiridio ca.8. & 18. Valdensis de doctrina antiquæ fidei libro 3.ca.20.ar.2. D. Thom. opusc.17.c.11.&12. Et opusculo 18.c.12. Castro de hæresibus.verbo.Soto lib.7.de iustitia quæst.5.ar.1. De qua etiam re nos aliqua diximus ar.1.huius quæstionis statim in principio.

ARTICVLVS V.

Vtrum votum sit actus latriæ siue religionis.

Infq 180. ar.3 co Et 3 cō 10 c. 318 Et op 17 ca. 32 & opuscu.18 c 3. Li 4 de in- ucn in fol. 4 ante fin. libri.

AD quintum sic proceditur. Videtur B quòd votum non sit actus latriæ siue religionis. Omne enim opus virtutis cadit sub voto. Sed ad eandem uirtutem pertinere videtur promittere aliquid, & facere illud, ergo uotum pertinet ad quamlibet uirtutem, & non specialiter ad religionem.

2. Prȩterea, Secundum* Tullium ad religionem pertinet cultum, & cæremoniam Deo offerre. Sed ille qui uouet nondum aliquid Deo offert, sed solū promittit, ergo uotum non est actus religionis.

3. Præterea, Cultus religionis non debet exhiberi nisi Deo. Sed uotum non solum fit Deo, sed etiam sanctis & prælatis, quibus religiosi profitentes obedientiam vouēt, ergo uotū non est religionis actus.

Sed contra est, quòd dicitur Isaiæ decimonono. Colent eum in hostijs & muneribus, & uota uouebunt Domino, & soluent. Sed colere Deum est proprie religionis siue latriæ, ergo votū est actus latriæ siue religionis.

Q. 81. ar 7 & ar. 3 ad 1.

Respondeo dicendum, quòd sicut supra* dictum C est, opus uirtutis ad religionem seu latriam, pertinet per modum imperij, secundum quòd ad diuinā reuerentiam ordinatur, quod est proprius finis latriæ. Ordinare autem alio actus in suum finem, pertinet ad uirtutem imperantem, non ad uirtutes imperatas. Et ideo ipsa ordinatio actuum cuiuscunque uirtutis in seruitium Dei, est proprius actus latriæ

Ar.1. & 2

Manifestum est autem ex* prædictis, quod votum est quędam promissio Deo facta, & quòd promissio nihil est aliud, quam ordinatio quædam eius, quod promittitur in eum cui promittitur. Vnde uotum est ordinatio quędam eorum quæ quis uouet in diuinum cultum seu obsequium. Et sic patet quòd uouere propriè est actus latriæ seu religionis.

Ad primum ergo dicendum, illud quod cadit sub uoto, quandoque est actus alterius uirtutis, sicut ieiunare, & continentiam seruare, quandoque vero est actus religionis, sicut sacrificium offerre, uel orare. Vtrorumque tamen promissio Deo facta ad religionem pertinet, ratione iam* dictam. Vnde patet quòd votorum quoddam pertinet ad religionem, ratione solius promissionis Deo factæ, quæ est essentia voti, quandoque etiam ratione rei promissæ, quæ est voti materia.

In corpo.

Ad secundum dicendum, quòd ille qui promittit, inquantum se obligat ad dandum, iam quodāmodo dat, sicut dicitur fieri aliquid cū fit causa eius, quia effectus virtute cōtinetur in causa. Et inde est quod nō solū dāti, sed etiā promittēti gratiæ agūtur.

Ad tertium dicendum, quòd uotum soli Deo fit, sed promissio etiam potest fieri homini. Et ipsa promissio boni quæ fit homini, potest cadere sub uoto, inquantum est quoddam opus uirtuosum. Et per hunc modum intelligendum est uotum, quo qui uouet aliquid sanctis uel prælatis, ut ipsa promissio facta sanctis uel prælatis, cadat sub uoto materialiter, inquātum scilicet homo uouet Deo, se impleturum quod sanctis uel prælatis promittit.

SVMMA TEXTVS.

COnclusio est affirmatiua. Quam probat Diu. Tho. in argumēto, sed cōtra, ex illo Esai. 19. Colent eum in hostijs, & muneribus, & vota vouebunt Domino, & soluent: sed colere est actus religionis: ergo & vouere. Et in corpore art. hac ratione: Votum est ordinatio eorum, quæ quis vouet in diuinum cultum, atq; obsequium: sed ordinare aliquid in cultum diuinum pertinet ad religionem: ergo & votum. Cōsequentia cum minori est nota, & maior probatur: Votū est promissio facta Deo: sed promissio nihil aliud est, quam ordinare id quod promittitur in illum, cui fit promissio: ergo.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia huius articuli aduertēdum est, dupliciter posse contingere, quod aliquis actus studiosus fit ab aliqua virtute. Vno modo elicitiue, alio modo imperatiue. Ille actus dicitur esse elicitus ab aliqua virtute, qui sub formali obiecto illius continetur. Quomodo etiam dicimus nos, illos actus esse elicitiuè ab aliqua potentia, qui sub ratione formali obiecti illius continentur. Vt visio dicitur esse elicitiuè à potentia visiua: quia color, ad quem visio tendit, sub ratione formali obiecti potentiæ visiuæ continetur. Et similiter credere est actus fidei, &c. Ille autem actus dicitur esse imperatiuè ab aliqua virtute, qui elicitur per imperiū vnius virtutis mouentis, & ordinantis aliam in suum finem. Vt ieiu- D nium, quod fit propter amorem Dei, dicitur esse imperatiuè à charitate: quia ea mouet temperantiam ad ieiunandum, propter finem charitatis. Quando ergo quærimus, vtrùm uotum sit actus religionis, non quærimus, utrùm sit imperatiuè ab illa: sed utrum sit elicitiuè. Quod item seruādum erit, quotiescunque D. Thom. & Aristot. absolutè quærunt de actibus alicuius uirtutis, utrùm sint ab illa, necne? Et sic sensus conclusionis est, quod uotum est actus elicitus à uirtute religionis. Sed cōtra eam est argumentum: Votum est actus intellectus, cum sit essentialiter promissio: religio autem est habitus pertinens ad uoluntatem: ergo uotum non potest esse elicitiuè à religione. Ad hoc argumentum Caietanus supra q.81.ar.5.& 4. respondet, concesso antecedenti, negando consequentiam. Dicit enim, quod E quamuis uerum sit, quod inter potētias, una non potest elicere actum alterius, bene tamen potest fieri, quod habitus existens in una potentia, alterius potentiæ actum eliciat. Et ratio est: Nam cum potentia ad substantiam actus concurrat in genere naturæ; necessario debet esse intrinseca ipsi actui: & sic non potest elicere, nisi proprium actum, cui tantum est intrinseca. Cæterum habitus non concurrit ad producendam substantiam actus: sed tantum modum & qualitatem illius: qualitas autē est quid extrinsecū. Et sic fieri poterit, qd ab habitu in alia potētia existente producat. Quo mō votū ab habitu religio-

Argumentū contra conclusio ne D. Th. Solutio Caietani.

religionis in voluntate existente elicitur. Sed quoniam multis non placet dicere, quod habitus in potentijs existentes solum quantum ad modũ, & non quantum ad substantiam actus producunt, quod in præsenti disputare non vacat: aliter respondeo ad argumentum; quod vouere, & orare, quæ pertinẽt ad intellectum, dicuntur esse elicitiuè à virtute religionis, quæ est in intellectu. Quia religio nulla alia media virtute indiget ad illos actus eliciendos: sed ipsa per se sufficit: quamuis egeat diuersa potentia ab illa, in qua est subiectiuè. Præterquam, quod cũ vouere, atque orare contineantur in ratione formali obiecti religionis; (ordinantur enim immediatè huiusmodi actus in cultum diuinum, qui est obiectum religionis) necessario debemus dicere, quod elicitiuè sunt à virtute religionis, quãuis per distinctam potentiam producantur. Sicut & restituere, qui est actus extrinsecus, & iudicare, qui est actus intellectus, dicuntur esse elicitiuè à iustitia, quæ est in voluntate, quia vtroque actu intrinsece, clauditur in ratione formali obiecti iustitiæ: quod est facere æquale.

Alia solutio.

Argumentum cõtra processum litteræ.

Processus D.Thom. in isto articulo est, Ex eo, quod votum est promissio facta Deo, & promittere nihil aliud est, quam ordinare id, quod promittitur, in illum, cui fit promissio, colligit, quod votũ est actus religionis, cuius est ordinare res in diuinũ cultum. Sed contra hoc est argumentum: Ordinare, & referre aliquid in Deum, non solum virtuti religionis, sed etiam charitati, & huic præcipuè competit, cuius finis & obiectum est Deus: ergo ex eo, quod uotum est promissio, cuius est ordinare id, quod promittitur illi, cui fit promissio, non magis colligitur, quod vouere est actus religionis, quã quod est actus charitatis.

Responsio Caietani.

Respondetur tamen cum Caietano in præsenti, quod quia sermo rei, & non res sermoni subijci debet, & in vnaquaque re, sermones sunt intelligendi secundum subiectam materiam, non est facienda vis in verbis, quãdo constat de rebus. Constat autem, quod quidquid Deo promittimus, promittimus sub ratione reuerentiæ, quoniam promittimus, ut offerendum Deo. Diuina autem reuerentia certum est, quod pretinet ad Dei cultum, atq; adeo ad religionem, cuius est diuinum cultum respicere. Et sic de primo ad vltimum, votum pertinet ad religionem. Itaque non infertur, quod votum pertinet ad religionem ex eo, quod vouere est ordinare, & referre aliquid in Deum sed ex eo, quod est offerre aliquid Deo, ad eius cultum & reuerentiam, quod propriè pertinet ad religionem. Hoc enim est discriminis inter charitatem, & religionem, quod charitas refert opera in Deum tanquam in finem. Ieiunamus enim, & oramus propter Deum, tanquam propter finem. At verò religio non refert opera in Deum, tanquam in finem, nec sub forma finis, sed sub forma illius, cui aliquid offertur, in eius cultum, & reuerentiam. Oriturque huiusmodi discrimen ex eo, quod charitas habet Deum pro obiecto, tanquam rem amatam, hoc est, rem, cui bonum in commnni volumus, & nolumus malum. At uero religio tanquam id, cui reueremur, & obsequimur nos nostraque illi cultu offerentes. Quia ergo votum non solum ordinatur in Deum, sed etiam in eius cultum, & reuerentiam, non ad charitatem, sed ad religionem dicitur pertinere.

Discrimen inter charitatem & religionẽ.

Doctrina D.Tho. in solutione ad 1. arg. est valde notanda. Consistit autem in hoc, quod quamuis verum sit, quod materia voti interdum pertineat ad religionem: vt cum quis vouet orare aut sacrificare, & interdum ad alias virtutes: vt cum quis vouet ieiunare, aut continentiam seruare: ipsa tamen promissio Deo facta semper pertinet ad religionem, ab illaque elicitur. Itaque votum interdum est actus religionis, solum ratione formæ: quia ipsa promissio elicitur à religione. Interdum autem ratione formę, & ratione materiæ; vt quando actus promissi ab eadem etiam virtute elicitur. Sed consurgit ex hoc non leue dubium: vtrũ semper, quod homo frangit aliquod votum, peccet duplex peccatum. Vnum contra specialem virtutem: à qua talis actus elicitur. Et alterum contra religionem: per quam Deo fuit oblatus. Verbi gratia, vouet quis ieiunare in die sabbathi, & non ieiunat, dubium est, vtrùm illius uoti transgressio duas culpas includat; vnam contra continentiam: & alteram contra religionem? Et pro parte affirmatiua est argumentũ: Frangens ieiunium ab Ecclesia præceptum, peccat duplex peccatum. Vnum cõtra sobrietatem seu abstinentiam, in qua actus ille per Ecclesiæ præceptũ fuit constitutus: & alterum contra obedientiam, vt communiter dicunt Doctores: ergo & qui frangit ieiunium, quod ipse vouit, peccat etiam duplici peccato; vno contra temperantiam, in qua actus ille per proprium uotum fuit constitutus: & altero contra religionem. Nam cum votum sit veluti quædã lex particularis, quam vouens sibi præscribit, quemadmodum lex humana præcipiens ieiunare est sufficiens constituere actum illum in materia temperantiæ, sic etiam & proprium votum.

Dubium

Argumentum.

Votum & præceptũ partim differunt & partim cõueniunt.

Pro explicatione huius difficultatis aduertendum est primò cum Caietano in præsenti, quod præceptum legis, atque proprium uotum, partim cõueniunt, & partim differunt. Conueniunt quidem in hoc, quod tam materia præcepti, quã materia voti est actus alicuius virtutis. Præcipit enim lex, quæ sunt iustitiæ, mansuetudinis, & temperãtiæ, &c. sicut & votum eandem promittit. Differunt aũt in hoc, quod materia præcepti est actus necessarius ad virtutem, & sine quo virtus saluari non potest: siue ista necessitas sit ex natura actus absolutè, vt cõtingit in honoratione parentum, sine qua pietas stare non potest, & in furto & homicidio, &c. cum quibus virtus non inuenitur. Siue ex positione legis, ut contingit in carnali coniunctione cum consanguineis, vel affinibus in secundo, & alijs gradibus. Est enim huiusmodi abstinentia necessaria ad castitatem, nõ ex natura actus, & virtutis, ut patet ex sanctis antiquorum matrimonijs in talibus gradibus: sed ex legis determinatione. Et simile est de ieiunio respectu abstinentiæ, & de extractione homicidæ ab Ecclesia, respectu sacrilegij, & alijs huiusmodi. Cæterum materia voti, scilicet, ieiunare in sabbatho, est actus superogationis, nec ex voto fit necessarius ad uirtutem temperantiæ. Non enim respicit votum uirtutem illam, vt finem, sicut lex cuius est facere homines uirtuosos, sed fit ex voto talis actus necessarius ad uirtutem religionis, quia eo ipso, quod assumitur, vt materia voti fit necessaria respectu operantis, & respectu religionis, cuius est uouere & reddere vota, & non est factus necessarius respectu illius virtutis, cuius est ieiunare, puta, abstinentiæ.

Promissio facta homini est actus fidei.

Secundo est aduertendum, quod sicut promissio facta Deo est actus religionis: ita etiam promissio facta homini est actus fidei, quæ est virtus moralis. Eiusdem enim virtutis est promittere, & reddere promissum. Et fides, ut dicunt Tullius, & D. Augustin. est; quia dicta fiunt. Actus ergo fidei est promittere homini, sicut est actus religionis pmittere Deo.

Explicatur difficultatis.

His constitutis ad propositam difficultatem respondetur

spondetur

A ſpondetur ſub diſtinctione, ſcilicet, quod quando actus ille, qui voto, ut materia ſubſternitur, eſt conſtitutus in genere virtutis per aliquam legem, ſiue diuinam ſiue naturalem, ſiue humanam, congeminatur peccatum in eius tranſgreſſione. Quando autem ſolum conſtituitur in genere virtutis per uotū, non eſt duplex peccatum, ſed unum. Verbi gratia, vouiſti honorare parentes, aut confiteri, aut ieiunare quadrageſimam, quia iam ſecluſo voto, illa opera erant ſingularium virtutum, ſi tranſgrediaris votū duplex peccatum committis: vnum contra illam virtutem, cuius actum vouiſti: & alterum contra religionem, ad quam pertinet violata promiſſio. Si autem uouiſti ieiunare vigiliam Corporis Chriſti: B quamuis per tuum uotum opus illud fuerit conſtitutum in genere abſtinentiæ: quia tamen antea nō erat obligatorium, in fractione illius voti non committitur duplex peccatum, ſed vnum tantum. Et ſi puellæ dotem promiſiſti: & cum iam ſis ad id aſtrictus humana fide, eandem pollicitationem religionis uoto confirmes, tunc effracta fides duplex erit peccatum: vnum contra humanam promiſſionem pertinens ad iniuſtitiam: alterum contra religionē.

Ad argumentum.

Et ad argumentum in principio factum reſpondeo primo, quidquid ſit de antecedenti, negando conſequentiam. Nam, quia ieiunium ab Eccleſia præceptum per ſe, ſecluſo uoto, pertinet ad materiam temperantiæ, ſi poſteà de illo votum emitatur, & tranſ- C grediatur, duplex erit peccatum: vnum contra illā virtutem: & alterum contra religionem. Tamen, quia ieiunium uotiuum non eſt materia neceſſaria temperantiæ, qui illud frangit, ſolum peccat contra religionem, ad modum iam explicatum. Vel ſecundo reſpondetur, negando antecedens. Falſum eſt.n. quod qui frangit ieiunium ab Eccleſia præceptum, peccat duplex peccatum: unum cōtra ſobrietatem, ſeu abſtinentiam, in qua actus ille per Eccleſiæ præceptum fuit conſtitutus: & alterum contra obediētiam. Nam, quia præceptum illud poſitiuum ſubſternit actum ieiunij uirtuti abſtinentiæ tanquam neceſſarium ad illam: qui frangit illud, peccat contra abſtinentiā: & nō cōtra obedientiā formaliter: niſi D adſit contemptus. Et eadem ratione, quia uotum ſubſternit actum ieiunij uirtuti religionis, neceſſarium ad illam: qui frangit ieiunium votiuū, peccat contra religionem, & non contra temperantiam formaliter: niſi fortè adſit gulæ ſuperfluitas temperantiæ oppoſita.

Qualiter fiant vota ſanctis.

In ſolutione ad tertium argumentū agit D. Tho. de votis factis ſanctis. Et dicit quod ea ratione poſſunt dici uota emitti ſanctis, qua promiſſio facta illis, & prælatis cadit ſub voto materialiter, quatenus ſcilicet, homo uouet Deo ſe impleturum quod ſanctis, & prælatis promittit. Itaque ſanctis atque prælatis ſolum intelliguntur factæ promiſſiones, quarū obſeruantia pertinet ad fidelitatem, & uotum perti- E nens ad religionem ſolum fit Deo. Quamuis materia huius uoti, poſſit eſſe promiſſio homini facta, in quantum eſt quoddam opus uirtuoſum. Sed contra hoc eſt argumentum deſumptum ex modo profitēdi religioſis, & omnibus alijs hominibus cōmuni, qui expreſsè dicunt ſe promittere Deo, & Beatæ Virgini, & Beato Auguſtino, vel Franciſco & prælato obedientiam, &c. & Diuo Iacobo peregrinationem, & alia huiuſmodi. Quibus verbis ſignificatur formaliter fieri uota prælatis, ac ſanctis, & non ſolum Deo contra doctrinam à D. Tho. traditam. Sed, ut huic difficultati ſatisfaciamus, aduertendum eſt, quod quia ſancti ſunt medij inter Deum & homines, & medium vtriuſque extremi naturā ſapit: A idcirco diuerſa de ſanctis ſanciuntur in propoſito. Nam ſi conſiderentur ſancti, ut homines, ſeu creaturæ rationales, capaces ſecundum ſe honoris & obedientiæ: ſic promiſſiones, quę eis fiunt non ſunt vota: ſed poſſunt eſſe materia voti. Et in hoc conueniunt ſancti cum hominibus viatoribus. Et ſic conſiderat eos D. Thom. in hac ſolutione. Loquiturque de illis ex ea parte, qua diſtinguuntur à Deo. Et verū dicit. Cæterùm, ſi conſiderentur ſancti, ut ſunt Dij participatiuè: imò, ut in eis eſt, & honoratur Deus, ſic promiſſiones eius factæ, ſunt vota, quoniā Deo ipſis fiunt. Et quoniam votum ſonat promiſſionem factam Deo: ideò cū abſolutè quis vouet ſancto ali- B cui intelligendus eſt vouere Deo in illo ſancto. Sicut, & qui blaſphemat aliquem ſanctum intelligitur blaſpemare Deum in illo sācto, eſt enim blaſpemia ſolius Dei: ſicut & ſoli Deo vota emittimus. Nec obſtat, quod uouere eſt actus latriæ, ſeu religionis. Quoniam eiuſdem virtutis actus eſt vouere, & orare. Et tamen conſtat ex dictis, quod oramus ſanctos in ordine ad Deum: & eodem modo poſſumus illis vota emittere: & eadem ratio eſt de prælatis, ſi conſiderentur quatenus in eis eſt Deus ſecundum dignitatis participationem & poteſtatem, quā habent, ſecundum quam gerunt vicem illius. Huic quę conſiderationi conſonat modus profitendi à religioſis obſeruatus, quando dicunt: Promitto Deo, C & Beatæ Mariæ, & Beato Auguſtino, &c. Et per hæc patet ſolutio ad argumentum.

ARTICVLVS VI.

Vtrùm magis ſit laudabile & meritorium facere aliquid ex voto, quàm ſine voto.

*D Sextum ſic proceditur videtur. Videtur quòd magis ſit laudabile & meritorium facere aliquid ſine voto quàm cum voto. Dicit enim Proſper * in ſecundo de uita contemplatiua, Sic abſtinere vel ieiunare debemus, ut non nos neceſſitati ieiunandi ſubdamus, ne iam non deuoti, ſed* D *inuiti rem voluntariam faciamus. Sed ille qui vouet ieiunium, ſubdit ſe neceſſitati ieiunandi, ergo melius eſſet ſi ieiunare ſine uoto.*

Inf. e 189. ar. 2 co. Et 1 q. 11 ar. 4 co & 3. contra c. 138 & op. 17. ca 12. & opuſc. 18. c. 15. Li. 2. c 24. In prin & eſt c. vlt. lib.

*2. Præterea, Apoſtol. dicit 2. Corinth. 9. Vnuſquiſque prout deſtinauit in corde ſuo non ex triſtitia, aut ex neceſſitate. Hilarem enim datorem diligit Deus. Sed quidā ea quæ vouēt ex triſtitia faciūt. Et hoc videtur procedere ex neceſſitate quam uotum imponit, quia neceſſitas contriſtans eſt vt dicitur * quinto Metaph. ergo melius eſt aliquid facere ſine voto, quàm cum uoto.*

Lib. 5. tex. 6. tom. 3.

3. Præterea, Votū neceſſarium eſt ad hoc quòd E *firmetur voluntas hominis ad rem quam uouet, vt ſupra * habitum eſt. Sed non poteſt firmari melius voluntas ad aliquid faciendum, quam cum actu facit illud: ergo non melius eſt facere aliquid cum uoto, quam ſine uoto.*

Art. 4 huius quæſt.

Sed Contra eſt quod ſuper illud Pſalm. 75. Vouete & reddite, dicit gloſ. Vouere voluntati conſulitur. Sed conſilium non eſt niſi de meliori bono, ergo melius eſt facere aliquod melius opus ex voto, quā ſine uoto, quia qui facit ſine voto, implet tantum vnum conſilium, ſcilicet de faciendo, qui autem facit cum uoto, implet duo conſilia, ſcilicet & vouendo & faciendo.

Reſpon-

*Respondeo dicendum quòd triplici ratione facere idē opus cū uoto est melius, & magis meritorium, quam facere sine voto Primò quidem, quia vouere sicut * dictum est, est actus latriæ qua est præcipua inter virtutes morales. Nobilioris aūt virtutis est opus melius et magis meritoriū, unde actus inferioris virtutis ē melior, & magis meritorius ex hoc quòd imperat à superiori uirtute, cuius actus fit per imperiū, sicut actus fidei uel spei melior est si imperetur à charitate. Et ideo actus aliarū uirtutū moraliū, puta ieiunare, quod est actus abstinētiæ, & cōtinere, qđ ē actus castitatis, sūt meliora & magis meritoria si fiunt ex uoto, quia sic iam pertinēt ad diuinum cultum, quasi quædam Dei sacrificia. Vnde * Augustinus dicit in libro de Virginitate, quòd neque ipsa virginitas, quia uirginitas est, sed quia Deo dedicata est, honoratur, quam fouet & conseruat continentia pietatis. Secundò, quia ille qui uouet aliquid & facit, plus se Deo subijcit, quàm ille qui solum facit. Subijcit enim se Deo non solum quātum ad actum, sed etiam quantum ad potestatem, quia de cætero non potest aliud facere, sicut plus daret homini qui daret ei arborem cum fructibus, quàm qui daret ei fructus tantum, ut dicit * Anselmus in libro de Similitudinibus. Et idem est quod etiam promittentibus gratiæ aguntur, vt dictum * est. Tertio, quia per uotum immobiliter voluntas firmatur in bonū. Facere autem aliquid ex voluntate firmata in bonum, pertinet ad perfectionem virtutis, ut patet * per Philosophum in secundo Ethicor. Sicut etiam peccare mente obstinata, aggrauat peccatum, & dicitur peccatum in Spiritum sanctum, vt supra * dictum est.*

Ar. præce. — Ca. 8 circ. princ. 10 6. — Cap. 84. — Ar. præce. ad 2. — Lib. 2 c. 4. tom. 5. — Q. 14. ar. 2.

Ad Primum ergo dicendum, quòd autoritas illa est intelligenda de necessitate coactionis, quæ inuoluntarium causat & deuotionem excludit. Vnde signanter dicit. Ne iam non deuoti, sed inuiti rem voluntariam faciamus. Necessitas autem voti per immobilitatē fit voluntatis, vnde & uoluntatē cōfirmat, & deuotionē auget: & ideo ratio nō sequit.

*Ad secundum dicendum, quod necessitas coactionis, inquantum est contraria voluntati, tristitiā causat secundum * Philosophum. Necessitas autem voti in his qui sunt bene dispositi, inquantum volūtatem confirmat, non causat tristitiam, sed gaudiū. Vnde Augustinus * dicit in Epistola ad Armentarium & Paulinam, Non te vouisse pœniteat, imò gaude iam tibi sic non licere, quod cum tuo detrimēto licuisset. Si tamen ipsum opus secūdum se consideratum, triste & inuoluntariū redderetur post uotū, dū tamen remaneat uoluntas uotū implendi, adhuc est magis meritorium, quam si fieret sine uoto, quia impletio voti est actus religionis, quæ est potior virtus quam abstinentia, cuius actus est ieiunare.*

Loco citato in a. g. — Epi. 45 non lōge à fine, tom. 2.

Ad tertium dicēdum, quòd ille qui facit aliquid sine voto habet immobilem voluntatem respectu illius operis singularis quod facit, & tunc quando facit, nō autem manet voluntas eius omninò firmata in futurum, sicut vouentis qui suam voluntatem obligauit ad aliquid faciendum, & antequam faceret illud singulare opus, & fortasse ad pluries faciendum.

SVMMA TEXTVS.

AD propositam difficultatem respondet D. Th. vnica conclusione affirmatiua. Quam probat in argumento, sed contra, testimonio Glossæ dicentis super Psalm. 75. quod vouere voluntati consulitur. Et in corpore articuli triplici ratione. Prima est: Ille actus est nobilior, & magis meritorius, qui proficiscitur à nobiliori virtute: sed religio à qua votum procedit est nobilior virtus, quam aliæ: ergo magis meritorium, atq; laudabile erit facere aliquid ex voto, quā ex alia virtute. Secunda ratio: Ille actus est nobilior, & magis meritorius, quo homo Deo se magis subijcit: sed quando homo aliquid facit ex voto, Deo se magis subijcit, quam si sine voto faciat: ergo magis laudabiliter, & meritoriè operatur. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur. Nam qui facit aliquid ex voto, subijcit se Deo: non solum quantū ad actum: sed etiam quantum ad potestatem, cum de cætero non possit nō facere, quod promisit. Tertia ratio: Ille, qui operatur ex voto operatur ex maiori animi firmitate: ergo magis meritoriè. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Nam per votum voluntas in bono confirmatur.

EXPLICATIO ARTICVLI.

COnclusio huius articuli est de fide tenēda. Quā latè probant Doctores adducti in art. 4. præsertim D. Thom. opusculo 17. cap. 11. & 12. & opusculo 18. cap. 12. Et confirmatur ex communi consensu Ecclesiæ, quæ suos fideles ad vouendum hortatur. Quod nulla ratione faceret, nisi opera ex voto facta laudabiliora, & magis meritoria essent, quam quæ fiunt sine voto. Quare D. Hieronymus pertractans illud Threnorum capit. 3. Bonum est viro, cū portauerit iugum ab adolescentia sua: in hunc modum dicebat: Militum ergo Christi perfectio est, extutàm mentem habere à cunctis terrenis negotijs, & tumultu seculi, iuxta illud Apostoli: Nemo militans Deo implicat se negotijs secularibus, & certe rat eamque quantum humana imbecillitas sinit, festinat vnire cum Christo. Quam quidem speciem conuersationis boni eremitæ & monachi, qui voto monasticæ disciplinæ obligati sunt, imitari contendunt. Sed rara est & paucissimis dono Dei hæc perfectio concessa. Is enim verè & non ex parte perfectus est, qui & in eremo squalorem solitudinis, & in cœnobio infirmitates fratrum æquali magnanimitate sustentat. Et ideò in vtraque professione per omnia consummationē inuenire difficile est: Quia nec anachorita contemptum, ac priuationē materialium rerum, nec cœnobita theoricam ad integrum potest assequi puritatem. Sed tamen quantum super excellat serenitas tranquillæ vitæ turbulentiam secularis conuersationis nouit, qui hanc expertus est. Et dominicum iudicium in Euāgelio, Dominus inter duas mulieres cernit, ad Martham dicens Martha, Martha, solicita es, & turbaris erga plurima. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. Hæc Hieronymus. In quibus verbis multa sunt notatu digna. Primum, quod tempore D. Hieronymi monachi se voto astringebant. Quod tamē Erasmus pertinacissime negat in plerisque suis operibus, præsertim in vita Hieronymi, quam ipse scripsit. Secundum, quod talis monachorum uita voto obligata, est bona, & ad imitationem perfectionis Christianæ. Tertium, quod hæc monachorum vita præferenda est vitæ aliorum, qui secularibus miscētur negotijs. Et hoc est quod nostro proposito deseruit, &

D. Hiero.

uit, & quod etiam Erasmus negare non erubescit. Sed, ut apertius Erasmum, & alios monasticæ professionis hostes, de impudentissimo mendacio conuincam, alium testem multo Hieronymo vetustiorem proferam: Diuum, scilicet, Dionysium Pauli discipulum, qui in libro Ecclesiasticæ Hierarchiæ capit. 6. ritum consecrationis, professionisque monasticæ, qualis ab Apostolis institutus tunc seruabatur in Ecclesia, describens, sic ait. Porro purgandorum omnium excelsior & sublimior est ordo monachorum sacra dispositio, aut sancta distinctio. Expiatione omni, tota uirtute atq; exactissima suarum operationum castitate mundata. Inde diuini duces nostri appellationibus eos sacris dignati sunt, partim Therapeutas, id est cultores, à sincero Dei famulatu, & cultu, partim monachos, ab indiuidua, & singulari vita vni Deo intenta, appellantes, tanquam quæ sanctis complicationibus, aut conuolutionibus inseparabilium, illos ipsos in diuinam, & Deo gratam vnitatem promoueant. Quapropter & perficientem eis donauit gratiam diuina sanctio, & quadam eos consecratiuâ inuocatione dignata est. Deinde formam illius consecratiuæ inuocationis, & monasticæ professionis describens, ait: Stat quidem sacerdos ante sacrum altare monasticam imprecationem psallens. Ille autem post sacerdotem astat: non vtrumque ponens genu, non alterum, non habens imposita sacra eloquia capiti. Verum sacerdoti tantum astans, mysticam super illum inuocationem persequenti, qua finita, sacerdos ad eum accedens interrogat primum, an renunciet diuisibilibus omnibus, non solum conuersatione, sed etiã phantasijs eorundem. Deinde perfectissimam ei vitam exponit, illud apertè contestans, oportere illum medio longe antecedere. Vbi verò ille hæc omnia intentè promiserit, consignans eum signo crucis sacerdos, tondet, trinas diuinæ beatitudinis personas inclamans, exutumque omni veste aliam induit. Et cum sanctis illis, qui ipsum astant, viris, ipsum salutans, diuinorum mysteriorum participem facit. Hactenus Diu. Dionysius. In quibus verbis duo præcipuè notare licet. Primũ est, quod monachi tũc professionem per voti promissionem faciebant. Quod manifestè ostendit cum dicit: Vbi verò ille hæc omnia intentè promiserit, &c. Et sic non solum tempore D. Hieronymi: sed multò ante, scilicet, in ipsis Ecclesiæ primordijs monachi se voto Domino obligabant, promittentes, rerum diuisibilium hoc est, rerum terrenarum, quæ à nobis per mortem diuiduntur, & separantur, renunciationem. Secundum, quod vita monastica, in qua soli Deo vacatur, & curis sęcularibus renunciatur, est omnibus alijs excellentior, & sublimior. Idem etiam probatur ex D. Gregor. homil. 20. super Ezechielem, in hunc modum dicente: Hoc inter sacrificium, & holocaustum distat, quod omne holocaustum sacrificium est, sed non omne sacrificium holocaustum. In sacrificio enim pars pecudis, in holocausto verò totum pecus offerri consueuit. Vnde & holocaustum Latina lingua totum incensum dicitur. Pensemus ergo, quid est sacrificium, quid holocaustum. Cum enim quis suum aliquid Deo vouit, & aliquid non vouit sacrificium est. Cum verò omne quod habet, omne quod vouit, omne quod sapit, omnipotenti Deo vouerit, holocaustum est. Nam sunt quidam, qui adhuc mente in mundo retinentur: sed tamen ex possessis rebus subsidia egentibus ministrant: oppressos defendere festinant. Isti in bonis, quæ faciunt, sacrificium offerunt: quia aliquid de actione sua Deo immolant: & aliquid sibi-

Elegans testimoniũ D. Dionysij.

D. Greg.

A metipsis reseruant. Et sunt quidam hic, qui nihil sibimetipsis reseruant, sed sensum, linguam, vitã, atq; substantiam, quam acceperunt, omnipotenti Deo immolant. Quid isti, nisi holocaustum Domino offerunt? Imò magis holocaustum fiunt. Israeliticus enim populus primum sacrificium in Ægypto obtulit: secũdum verò in heremo. Qui ita adhuc mentem habet in sęculo, sed boni iam aliquid operatur, Deo sacrificium obtulit in Aegypto. Qui verò præsens sæculum deserit, & agit bona, quæ valet, quasi iam Ægypto derelicta, sacrificiũ prębet in heremo: quia repulso strepitu desideriorum carnaliũ, in mẽtis suæ quiete, atque solitudine Deo immolat quidquid operatur. Quamuis ergo sicut dictum est sa- B crificium sit etiam holocaustum, maius tamen est holocaustum sacrificio: quia mente, quę huius mundi delectatione non premitur, totum in omnipotentis Dei sacrificio incenditur, quod habetur. Hucusque D. Gregorius. In cuius verbis est etiam ponderãdum, quod ait maius esse holocaustum sacrificio: maiusq; fuisse sacrificium heremi, quam sacrificiũ Aegypti. Quasi significans monachos, qui ex toto negauerunt voluntatem suam, se totos in professione Deo per votum obedientiæ immolantes, fecisse holocaustum. Atque adeò conuincitur eadem lege eorum uotum esse sacrificium heremi, & ex cõsequenti melius, quam opus à sæcularibus liberè factum, quod est sacrificium Aegypti. Poterit etiam C valere ad efficacissimam probationem huius veritatis, videre, quod beatissima Virgo Maria, quam laudabiliora & magis meritoria opera fecisse, nullus est qui ambigat, cum virginitatem & castitatẽ liberè seruare potuisset, ad illam tamen voto se voluit astringere. Quod manifestè testantur verba illa, quæ ipsam Angelo nuncianti conceptionem filij Dei, respondisse dicit D. Lucas capit. 1. Quomodo fiet istud, quoniã virum non cognosco? Illa .n. negatio uerbo præsentis temporis adiuncta, non sic accipienda est, vt solum neget actum præsentis tẽporis: sed vindicat votum de negatione actus in posterum. Alioqui nulla subesset dubitationis causa, & sine occasione quæsiuisse videretur. Vt enim mu- D lier, quæ nunquam antea virum cognouit, in posterum cõcipiat, non est quid difficile, nec illa duo, vel in specie pugnant inter sese. At vero votum de perpetua virginitate, & concipere, velut ex diametro repugnare videntur, nisi miraculũ intercedat. Ideoque merito quærit. Quomodo fiet istud, qm̃ virum non cognosco? Hoc est nunquam me virũ cognituram spopondi. Et quod hic sit verus, & germanus illius literæ sensus, testantur D. Bernardus, homil. 4. super Missus est. Beda in homilia eiusdem Euangelij. Et D. Augustinus in libro de sancta virginitate, cap. 4. vbi de Virgine Deipara loquens, sic ait: Ipsa quoque virginitas eius gratior & acceptior: quia non eam conceptus Christus viro violaturo, quam conseruauerat, ipse præripuit, sed priusquam conci- E peretur iam Deo dicatam, de qua nasceretur, elegit. Hoc indicant uerba, quæ sibi fœtum annuncianti Angelo Maria reddidit: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Quod profectò non diceret, nisi Deo virginitatem anteà vouisset. Sed quia hoc Israelitarum mores adhuc recusabant, desponsata est viro iusto, non violenter ablaturo: sed potius contra violentos, custodituro, quod illa iam vouerat. Hæc Augustinus: Simile etiam votum creduntur emisisse Apostoli, de paupertate seruanda, quando derelictis omnibus sequuti sunt Christum, vt affirmat D Augustinus, lib. 17. de ciuitate. cap. 4. in hunc modum dicens: Dixerant enim po-

Beatissima virgo vouit virginitatem

Apostoli emiserunt votum de paupertate seruanda.

tentes illi: Ecce nos dimisimus omnia, & sequuti sumus te. Hoc votum potentissimi vouerant. Sed unde hoc illis, nisi ab illo, de quo dictum est: Dans votum uouenti? Demum ne amplius de hac re contendamus audiamus Ecclesiæ diffinitionem. Cõcilium enim Toletanum 4. capi. 49. fuorum decretorum, sic inquit: Clerici, qui monachorum propositum appetunt: quia meliorẽ vitam sequi cupiunt liberos eis ab Episcopo in monasterijs largiri oportet ingressus, nec interdici propositum illorum, qui ad contemplationis desiderium transire nituntur. Hæc concilium. Ex cuius determinatione hoc colligimus, quod monachorum vita est perfectior, quã aliorum secularium. Nec hoc aliunde prouenit, quã ex voto, quod emiserunt, quod maiorẽ perfectionem maiusque meritum illorum operibus tribuit.

Contra istam veritatem obijciunt heretici quam plurima argumenta. Sed quoniam illa inania sunt, nec multum habent difficultatis, consulto à me prætermittuntur. Et solum respondebo vni, quod facit Lutherus, desumpto ex libertate Christiana, cui ipse consuetudinem vouendi repugnare affirmat, sub his verbis: Monasticæ professionis vota repugnant ueritati Euangelicæ, seu Christianæ, quæ non solum est ea libertas in spiritu regnãs, qua solui tur conscientia ab operibus, sed etiam qua sublata sunt uniuersa hominum mandata, & quidquid in externis cæremonijs seruari potest, vt sunt omnes cibi, omnes uestes, omnes personæ, omnes gustus, omnia loca, omnia vasa, omnes dies, ut ea liceat obseruare, & non obseruare: quamdiu, ubi, & quomodo, quando & quoties placuerit, aut res ipsa obtulerit, & omnino quidquid non est mandati diuini, abrogatum, & libertate donatum est. At nouendi institutum, nonne miserrimẽ humanum est? Nonne situm est in rasura, ueste, cibo, potu, diebus, locis, gestibus, & alijs cæremonijs? Et paucis interpositis colligit: Sunt itaque uota monastica contra libertatem Euangelicam, & diuinis mandatis omnino prohibita. Estque votorum institutum seruilis hominum doctrina, nequaquam toleranda. Hæc impius Lutherus. Cuius uerba ita copiosè referre, nolui, quia in eis totius suæ falsæ doctrinæ basin & fundamentum aperit. Sub fuco enim & nomine libertatis Christianæ, effrænatam omnium vitiorum licentiam hominibus prædicans, & indulgens illis quidquid facere liberet, dummodo crederent se per misericordiam Dei fore saluos; tantam hominum multitudinem ad se traxit, quantam apud Germaniam, Angliam, & alias nobilissimas prouincias, ab Ecclesiæ ueritate discessisse compertum est. Cum tamen vitiosorum licentia, quam Lutherus libertatem Christianam vocat pessima, & omnium maxima seruitus sit, dicente Christo apud Ioannem cap. 8. Qui facit peccatum seruus est peccati. Est etiam falsum quod ait, libertatem Christianam in hoc sitam esse, vt nullis hominum mandatis obedire teneamur. Nam hac ratione oporteret fateri, nullum esse in Christiana religione Magistratum, nullum Regem, nullum Principem; nullum Ducem; periretq; sic omne Regnum, omnisq; Respublica: quod non solùm sacris literis & Ecclesiæ determinationibus, verumetiam rationi naturali aduersat, ut in materia de Ecclesia, primo tomo, q. 1. art. 10. late ostendimus. Est etiam falsum, quod ait Lutherus, uotorum obligationem esse ex instituto humano. Fateor quidem uotum ipsum ex humana uoluntate pendere, & non ex præcepto diuino, Deus enim non præcipit, sed tantum consulit nobis, vt aliquid illi voueamus. Cæterum postquam

Argumentum Lutheri.

Respõsio.

A aliquid quispiam sponte sua vouit Deo: tunc iam ex præcepto diuino, & naturali obligatur ad reddendum id, quod vouit, ut diximus in præcedentibus, & in subsequentibus dicturi sumus amplius, cum de voti dispensatione fuerit sermo. Non est ergo uotorum institutum, ut Lutherus ait, seruilis hominis doctrina, sed doctrina Dei, dicentis: Vouete, & reddite Domino Deo vestro. Denique falsum est, quod Lutherus ait, uota monastica esse diuinis mandatis prohibita. Omnia enim illa sunt quædam Christi consilia: Quæ monachi non solum facere, sed ad illa per uoti emissionem obligare se voluerunt. Quare omnia quæ in hac obiectione Lutherus coniungit, & falsa sunt, & plena mendacijs, & à patre mendacij procedentia.

B Circa solutionem ad secundum argumentum, D. Thom. occasione illius, quod inquit ex D. Augustino ad Armentarium, & Paulinam: Non te uouisse pœniteat: Imo gaude, iam tibi sic non licere, quod cum tuo detrimento licuisset: est dubium ex Caietano in præsenti, utrùm pœnitere de uoto emisso sit peccatum mortale? Ad cuius explicationem supponendo, quod pœnitentia referri potest, uel ad propositum seruandi promissum, quod est mutatum, & retractum, uel ad applicationem animi ad vouẽdum, ita, ut qui vouit, pœniteat se uouisse, quamuis habeat firmum propositum adimplendi promissum; uel denique ad opera ipsa, quæ fecit ex voto, ut cum

Dubium circa solutionem ad 2. D. Tho.

C quis pœnitet, se multos annos in religione uixisse, multaq; bona opera in ea perpetrasse. Dico primo, quod qui ita pœnitet de uoto, ut intendat illud non adimplere, regulariter loquendo peccat mortaliter: Probatur: quia habet intentionem peccandi mortaliter. Dixi, regulariter loquendo. Nam si votum sit de re leui, cuius transgressio non sit peccatum mortale, sed tantum ueniale, quod contingere posse diximus supra, contra Caietanum, quamuis quis ita pœniteat de uoto, ut habeat propositum nõ adimplendi illud, non peccabit mortaliter. Nam si ipsa transgressio uoti non est peccatum mortale, nec habere propositum illud transgrediendi, mortale peccatum erit. Dico secundo, quod qui ita pœ-

1. Dictum

D nitet de uoto facto, ut tamen habeat propositum illud adimplendi, non peccat mortaliter. Probatur: Vouere non est de necessitate salutis: ergo nec pœnitere uouisse, erit peccatum mortale, cum contra nullum præceptum sit talis actus. Imò poterit fieri, ut tot circunstantijs illa pœnitentia honestetur, ut nullum sit peccatum. Maximè si ratione uoti cognoscit se homo impeditum ad aliquod maius bonum. Dico tertio, quod quamuis dicta pœnitentia uoti ex genere suo nullum sit peccatum, pœnitere tamen de uotis religionis, uel castitatis, uel alijs ita magnis, semper est peccatum veniale graue. Et ratio est: Quia, regulariter loquendo, nunquam potest dari causa sufficiens, propter quam melius esset ista uota non emisisse. De alijs autem uotis non

2. Dictum

3. Dictum

E ita magnis, pœnitere, regulariter loquendo, uel non est peccatum, si sufficiens causa pœnitendi adsit, vel tantum est peccatum veniale leue, si talis causa non adsit. Dico quarto, quod opus factum ex uoto, cum illa tristitia & pœnitudine, dummodo adsit propositum adimplendi, adhuc est magis meritorium, quam si non fieret ex uoto. Ita tenet D. Thom. expresse in solutione 2. & infra quæst. 180. arti. 5. & in Summa, uerbo, cogitatio. Ex quo sequit quod quantitas meriti non semper est pensanda ex quantitate charitatis. Fieri enim poterit, ut opus ex æquali charitate factum, sit magis meritoriũ, quã aliud sit, modo illud fiat ex uoto. Vt ieiuniũ factũ ex uoto, est magis meritorium,

4. Dictum

meritorium, quàm illud, quod non fit ex voto, quà- uis ab æquali charitate vtrumq; procedat. Dico vltimò, quod pœnitere de voto, quantum ad opera, quæ quis fecit, aliquando est peccatum mortale, & aliquando veniale: & aliquando nullum est peccatum. Quod vt intelligatur, aduertendum est, istam pœnitentiam dupliciter posse contingere. Vno modo ita, vt quis doleat de bonis factis ex voto, adhuc voto præsupposito: hoc est, pœnitet se fecisse illa opera, ad quæ ratione uoti tenebatur. Et ista pœnitentia non est dubium, quin sit peccatum mortale. Nam est pœnitentia rei necessariæ ad salutem: qualis est iam emissi uoti adimpletio. Et est proprie dolere de præterita impletione voti, quod ex genere suo est mortale. Secundo modo, ita vt quis doleat de bonis operibus factis ex voto: non tamen præsupposito voto. Vt cùm quis dolet, se professum esse, & tot annos in religione vixisse, continentiamq; seruasse. Qui dolor propriè nō est de uoti obseruatione, sed de applicatione animi ad votum. Et sic potest esse, uel peccatum veniale, uel nullum peccatum, iuxta doctrinam traditam in secundo & tertio dicto.

Vltimum dictum.

Nota pro religiosis.

Solet præterea circa istum articulum moueri disputatio, vtrùm inter monachos sit laudabile, in omnibus, quæ facere debent, semper expectare superioris preceptum, atque mandatum? Quam difficultatem paucis absoluit Sot. lib. 7. de Iustitia, quæst. 2. art. 4. dicens, quod si res fuerit ardua, atque dubia, ut ad Indos nauigare, uel regiminis onus suscipere, consilium est, quod monachus absq; superioris particulari præcepto tales prouincias non subeat. Cæterum si res fuerit certa, vanum erit, atque etiam peccatum præceptum expectare, quod cogat: cum ex virtute voti obedientiæ in his rebus promptitudo sit magis meritoria, & præceptum imponere nō sit necesse, nisi aut rebellibus, aut in dubio hærentibus. Quę sententia proculdubio est uera, atque tenenda.

ARTICVLVS VII.

Vtrum votum solennizetur per susceptionem sacri ordinis, & per professionem ad certam regulam.

Inf. art. 9. co. Et 4. d. 38 q. 1. ar. 2. q. 3. Et quol. 9 ar. 38. cor. Et quol. 3. ar. 10. cor. Ar. 1. huius quæst.

AD Septimum sic proceditur. *Videtur quòd votum non solennizetur per susceptionem sacri ordinis, & per professionem ad certam regulam. Votum enim, vt dictum * est, est promissio Deo facta. Ea vero quæ exterius aguntur ad solennitatem pertinentia, non videntur ordinari ad Deum, sed ad homines: ergo per accidens se habent ad votum. Non ergo solennitas talis est propria conditio voti.*

2. Præterea, Illud quod pertinet ad conditionem alicuius rei, videtur posse competere omnibus illis in quibus res illa inuenitur, sed multa possunt sub voto cadere, quæ non pertinent neque ad sacrum ordinem, neque pertinent ad aliquam certam regulam, sicut cum quis vouet peregrinationem, aut aliquid huiusmodi, ergo solennitas quæ fit in susceptione sacri ordinis, vel in professione certæ regulæ, non pertinet ad conditionem voti.

3. Præterea, Votum solenne idem videtur esse quod votum publicum. Sed multa alia vota possunt fieri in publico, quàm votum quod emittitur in susceptione sacri ordinis, vel professione certæ regulæ, & huiusmodi etiam vota possunt fieri in occulto: ergo non solum huiusmodi vota sunt solennia.

A

*Sed contra est, quod solum huiusmodi vota impediunt matrimonium contrahendum, & dirimunt iam contractum. Quod est effectus voti solennis, vt infra * dicetur in tertia huius operis parte.*

Nō cōpleuit mortē præuētus.

Respondeo dicendum, quòd vnicuique rei solennitas adhibetur secundum illius rei conditionem: sicut alia est solennitas nouæ militiæ, scilicet in quodam apparatu equorum & armorum, & concursu militum, & alia solennitas nuptiarum, quæ consistit in apparatu sponsi & sponsæ, & conuentu propinquorum, votum autem est promissio Deo facta. Vnde solennitas voti attenditur secundum aliquid spirituale quod ad Deum pertineat, id est, secundum aliquem spiritualem benedictionem vel consecrationem, quæ ex institutione Apostolorum adhibetur in professione certæ regulæ, secundo gradu post sacri ordinis susceptionem, vt dicit Dionysius secundo capite Ecclesiasticæ Hierar. Et huius ratio est: quia solennitates nō consueuerunt adhiberi, nisi quando aliquis totaliter mancipatur alicui rei. Non enim solennitas nuptialis adhibetur, nisi in celebratione matrimonii, quando uterque coniugum sui corporis potestatem alteri tradit. Et similiter voti solennitas adhibetur, quando aliquis per susceptionem sacri ordinis, diuino ministerio applicatur. Et in professione certæ regulæ, quando per abrenunciationem sæculi & propriæ voluntatis, aliquis statum perfectionis assumit.

B

C

Ad primum ergo dicendum, quòd huiusmodi solennitas pertinet non solum ad homines, sed ad Deum, inquantum habet aliquam spiritualem consecrationem seu benedictionem, cuius Deus est author, etsi homo sit minister, secundum illud Numeri sexto: Inuocabunt nomen meum super filios Israel, & ego benedicam eis. Et ideo votum solenne habet fortiorem obligationem apud Deum quàm votum simplex, & grauius peccat qui illud transgreditur. Quod autem dicitur, quod votum simplex non minus obligat apud Deum quàm solenne, intelligendum est quantum ad hoc, quod vtrusq; transgressor peccat mortaliter.

D

*Ad secundum dicendum, quòd in particularib. actib. non cōsueuit solennitas adhiberi, sed in assumptione noui status, vt * dictum est. Et ideo cum quis vouet aliqua particularia opera, sicut aliquam peregrinationem, vel aliquod speciale ieiunium, tali voto non congruit solennitas, sed solum voto quò aliquis totaliter se subiicit diuino ministerio seu famulatui, in quo tamen voto quasi vniuersali, multa particularia opera comprehenduntur.*

In cor. art.

E

Ad tertium dicendum, quòd vota ex hoc quòd fiunt in publico, possunt habere quandam solennitatem humanam, non autem solennitatem spiritualem & diuinam, sicut habent vota præmissa, etiam si coram paucis fiant. Vnde aliud est votum esse publicum, & aliud esse solenne.

SVMMA TEXTVS.

AD propoſitam difficultatẽ reſpondet D.Thõ. per duas propoſitiones. Prima concluſio: Solennitas voti attenditur ſecundum aliquid ſpirituale, quod ad Deum pertinet, ſcilicet, ſecundum aliquam ſpiritualem benedictionem, vel conſecrationem. Probatur: Solennitas vniuſcuiuſque rei adhibetur ſecundum illus rei conditionem: ſed votum eſt promiſſio facta Deo: ergo eius ſolennitas debet attendi ſecundum aliquid, quod ad Deum pertineat. Conſequentia cum minori eſt nota, & maior probatur. Nam alia eſt ſolennitas militiæ, quæ conſiſtit in apparatu armorum: & alia ſolennitas nuptialis, quæ conſiſtit in apparatu ſponſi: & ſic etiam alia debet eſſe ſolennitas voti, & illi proportionata. Secunda concluſio: Hæc ſolennitas adhibetur in profeſſione certæ regulæ, & in ſuſceptione ſacri ordinis. Probatur primo ex D.Dionyſio in libro de Eccleſiaſtica Hierarchia ca.2. Et præterea ratione: Solennitas adhiberi nõ conſueuit, niſi quando aliquis totaliter mancipatur alicui rei: ſed per profeſſionem homo renunciat ſeculo totaliter, & per ſuſceptionem ſacri ordinis mancipatur cultui diuino: ergo per hæc debet ſolennitas voti adhiberi.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Votum duplex, unũ ſolenne alterum ſimplex.

CIrca iſtum articulum, omiſſis pluribus voti diuiſionibus, quas ponit Magiſter in 4.d.38.& Paludanus eadem diſtinctione, q.2.& Syluester verbo, votum.1.§.5. aduertẽdum eſt, quod votum, quãtum attinet ad præſens inſtitutum, eſt duplex, vnum ſimplex, alterum ſolenne. Solenne eſt illud, quod in profeſſione certæ regulæ, vel in ſuſceptione ſacri ordinis emittitur. Simplex autẽ quod citra hos duos caſus homo Deo facit: etiam ſi illud, corã pluribus fiat: vt cõſtat ex c.vnico, de voto, & uoti redempt. lib.6. Inter quæ duo voti genera, hoc præcipuum eſt diſcrimen, quod votum ſimplex caſtitatis, aut religionis, impedit matrimonium contrahendum. Et ſic peccat mortaliter, qui poſt votum ſimplex caſtitatis, aut religionis, contrahit: Nõ tamen dirimit contractum. Quare ſi homo poſt tale uotum ſemel contrahat, matriomonium erit validum. At verò votum ſolenne non ſolum impedit contrahendum, ſed etiam dirimit contractum: cùm efficiat perſonas omnino inhabiles ad contrahendum, vt conſtat ex Bonifacio Octauo, in capitulo illo vnico, tã citato, & ex capit. meminimus, & ex cap. veniens, & ex cap. rurſus, qui clerici, vel vouentes matrimonium contrahere poſſunt. Sed exiſtit hoc loco graue dubium, quidnam ſit illud, in quo præcipue conſiſtat ſolennitas voti? Et vtrùm illud ſit de iure diuino, an verò de iure poſitiuo? De qua re ſunt variæ Doctorum ſententiæ. Prima eſt quorundam, qui dicunt voti ſolennitatem præcipuè conſiſtere ſiue in benedictione, quæ ſit in religione, ſiue in conſecratione cuius vſus eſt in ſuſceptione ſacri ordinis. Hanc ſententiam tenent communiter Canoniſtæ ſuper cap. rurſus, modo citatum. Et vr̃ eſſe D.Tho. in hoc artic. qui dicit uoti ſolennitatẽ attendi ſecundum benedictionẽ, aut cõſecrationẽ. Et cũ hæc benedictio, & conſecratio tantum ſit de iure poſitiuo; conſequenter dicunt voti ſolennitatem eſſe de iure poſitiuo. Cæterum hæc ſententia communiter reijcitur ab omnibus, & meritò. Primo: Quia profeſſio tacita, (vt conſtat ex Concilio Tridẽtino) eſt votum ſolenne: tamen in eo nulla interuenit benedictio. Secundo: Nam in profeſſionibus noſtri ordinis non benedicuntur illi, qui profitentur: ſed tantum genus indumenti, quod portant. Nec illa benedictio eſt de eſſentia, nec requiritur ad profeſſionem. Quare etiam ſi prætermitteretur, adhuc eſſet voti ſolennitas. Tertio: Nam ſacerdotes Græcorum conſecrantur ſine illo voto ſolenni caſtitatis. Et idem Eccleſia de noſtris poſſet decernere, ſi vellet, imo poſſet ſtatuere, vt qui ſacris initiantur, ſolum emittant votum ſimplex caſtitatis: & tunc dabitur conſecratio ſine voto ſolenni: ergo votum ſolenne propriè non conſiſtit in benedictione, aut conſecratione. Nec D.Tho. contrarium affirmat in hoc articulo. Non enim aſſerit voti ſolennitatem in benedictione, aut conſecratione conſiſtere, ſed tantum dicit, quod voti ſolennitas attenditur ſecundum benedictionem, aut conſecrationem. Quibus verbis ſolum vult ſignificare, illam ſolennitatem benedictionis, aut conſecrationis, adhiberi in ſignum voti ſolennis: non autẽ ꝙ ſit de illius eſſentia: ſicut nec ſolennitas nuptiarũ eſt de eſſentia matrimonij, quãuis adhibeatur in illius teſtimoniũ. Et, qđ hæc fuerit mens D.Tho. colligit ex eo, quod ipſe in 4.diſt.38.q.1.ar.3.q̃ſtiun.3. expreſſe affirmat, votũ ſolenne cõſiſtere in ꝑpetua traditione ꝑſonæ. Ait enim, votũ ſolenne habere ex natura ſua, quod dirimat matrimonium contractum, inquantum homo per ipſum amiſit ſui corporis poteſtatem, illud tradens ad perpetuam continentiam. Vnde non poteſt illud tradere in poteſtatem vxoris ad matrimonium contrahendum. Et vt oſtenderet ſuam ſententiam in hoc loco non eſſe diſtinctam ab ea, quam tenuerat in 4. dicit in præſenti, quod ſolẽnitates non conſueuerunt adhiberi, niſi quando aliquis totaliter mancipatur alicui rei: ſicut ſolennitas nuptialis non adhibetur, niſi in celebratione matrimonij: quando vterque coniugum ſui corporis poteſtatem alteri tradit. Et ſimiliter voti ſolennitas adhibetur, quando aliquis per ſuſceptionem ſacri ordinis diuino miniſterio applicatur. Quibus verbis manifeſtè ſignificat, quod illa benedictionis, aut cõſecrationis ſolennitas, adhibetur in ſignum voti ſolennis, abſque eo, quod ſit de eius eſſentia. Sicut & ſolennitas nuptiarum non eſt de eſſentia matrimonij, ſed illius dumtaxat teſtimoniũ: & quidquid dicat Michale à Medina, Franciſcanus de ſacrorum hominum continentia, lib.4. controuerſ.7. cap.36.

2. Sententia

Altera ſententia eſt Caietani in iſto articulo, aſſerentis, voti ſolennitatem præcipuè conſiſtere, in ſtatuto Eccleſię præcipientis, vt ſuſcipientes ſacros ordines, vel profitentes religionem approbatam inhabiles ſint ad matrimonium contrahendum. Et quoniam huiuſmodi Eccleſiæ ſtatutum eſt de iure poſitiuo, conſequenter dicit voti ſolennitatem ſolum eſſe de iure poſitiuo. Ex quo infra artic.11. colligit, Papam poſſe diſpenſare in voto ſolenni caſtitatis, & religionis. Quod etiam affirmat in opuſ. 27. quæſt.q.25. Hanc etiam Caietani ſententiam tenet Antoni.3.p.titulo 21.§.3.& gloſſa in cap. unico, de voto, & voti redempt. libro 6.& Scotus in 4. diſt.38.& Paludanus eadem diſt. quæſt.4. artic.4. cõcluſione 11. Et probatur primo: Papa modò poteſt ſtatuere, vt qui coram tribus teſtibus religionem voueret, maneret aſtrictus voto & ſolenni, & inhabilis omnino ad matrimonium contrahendum: ergo voti ſolennitas tantum conſiſtit in ſtatuto Eccleſiæ. Secundo: Qui emittit votum caſtitatis, paupertatis, & obedientiæ, in religione non approbata, non eſt ligatus voto ſolenni, ſed ſolum voto ſimplici; & non alia ratione, niſi, quia deeſt autoritas Eccleſiæ: ergo ex ea ſola voti ſolennitas dependet. Et confirmatur ex capit. vnico, iam citato,

1. argum.

2. argum.

Dubium de eo in quo conſiſtit ſolennitas voti. 1. Sententia

Vbi

Vbi diffinit Pontifex voti solennitatem ex institutione Ecclesiæ esse inuentam. Et idem habetur in cap. vt lex, & in ca. nuptiarum, 27. quæst. 1.

3. Sententia. Tertia sententia est D. Tho. in 4. d. 38. q. 1. art. 5. qui dicit, voti solennitatem consistere præcipuè in exhibitione personæ. Itaq; votum solenne hoc pręcipuè differt à simplici, quod simplex est tantū promissio rei tradendæ: solenne autem includit ipsam traditionem personæ. Et hoc idem affirmat in hoc articulo: in quo uotum solenne nuptijs comparat. Constat autem substantiam matrimonij præcipuè & perfectè consistere in coniugum traditione. Et cùm hæc traditio non sit de iure positiuo, sed potius de iure naturali, atque diuino, consequenter est dicendum voti solennitatem esse de iure diuino, & naturali. Ex quo sequitur primo ad votum simplex non requiri ministrum Ecclesiæ: sed sat esse illum, qui promittit. Cæterum ad votum solenne, cum sit traditio actualis, necessario requiritur persona aliqua acceptás: cum actualis traditio fieri nequeat sine persona acceptante, & gerente vicem Ecclesiæ. Sequitur secundo, quod summus Pontifex in voto solenni dispensare non potest. De quo late videbimus, art. 11. huius quæstionis. Et si quis contra istā sententiam obijciat dicens, votum habet vim obligandi ex intentione vouentis: ergo in illius potestate, erit per votum simplex se totum Deo tradere, sicut alius se tradit per votum solenne, atq; ex consequenti vtrumque uotum erit actualis traditio, & sic falsum est discrimen positum inter votum solenne, & simplex: Respondeo ex mente D. Thomæ, concesso antecedenti, negando consequentiam. Nā cum traditio alicuius in perpetuum Dei cultū, maximè renunciando omnibus, sit res magni momenti, noluit Deus, vt fieret sine præuio examine, atque iudicio. Quod non commisit illi, qui vouit, sed potius Ecclesię, vt per suos ministros iudicaret, an ille, qui vouet, sit aptus statui, quem promittit, necne? Ex quo fit, ut quoadusque Ecclesia per suos ministros votum acceptet, illud non sit actualis traditio, quantumuis vouens se tradere intendat.

2. & 3. sententia partim conueniunt, & partim differunt. Pro explicatione huius difficultatis, quæ vtilissima est, & ex præcipuis huius materiæ (ex illius enī determinatione pendent plures alię graues quęstiones inferius examinandæ) aduertendum est, quod istæ duæ vltimę opiniones, in quibus rei veritas cōsistit, partim conueniunt, & partim differunt inter sese. Conueniunt quidem in hoc, quod vtraque opinio dicit in uoto solenni concurrere simul, & traditionem propriæ personæ, & statutum, atq; ordinationem Ecclesię. Caietanus enim hic, hoc concedit, dicens, oportere, quod ambo concurrant, scilicet, Ecclesiæ auctoritas, & ex parte vouentis impotētia tradendi seipsum alteri, quæ impotentia fundatur super affirmatione exhibitionis sui ipsius. Scotus ēt, vt refert Michael à Medina vbi supra, c. 38. inquit, quod solennitas voti consideranda est penes traditionem sub certa forma ab Ecclesia constituta. Et similiter D. Tho. in 4. d. 38. q. 1. ar. 2. quæstiun. 3. affirmat, tunc votum solennizari, quando aliquis pręsentialiter se dat Deo, diuinisque seruitijs se mancipat, quod fit per ordinis sacri susceptionem, & per professionē certæ regulę debito modo factā, scilicet, in manu eius, qui debet recipere, alijsq; circunstantijs seruatis, quę secundū iura determinantur: aliàs non esset votum solenne quantumcunq; quis profiteretur. Soto li. 7. de Iustitia, q. 2. ar. 5. ēt docet, ad votum solenne esse necessariā traditionem personę sub forma ab Ecclesia determinata, aliàs nullum erit votum solenne. Itaq; secundū omnes utriusq; partis

A Doctores, vtrumq; simul requiritur ad solennitatē voti, scilicet, traditio, & Ecclesię statutum. Secundo, conueniunt in hoc, quod solennitas illa, seu cęremonia, vel modus, quo vouens se tradit Deo in manu eius, qui pōt eum recipere, est Ecclesiæ constitutio, & de mero iure positiuo, iuxta sententiā Bonifacij supra citatam. Differunt aūt isti Doctores in hoc, quod Scotus (vt Medina eius discipulus testatur) tenet, quod uotum esse solenne prouenit ab Ecclesiæ auctoritate, uel statuto. Ait enim, quod in uoto solenni traditio se habet, tanquam materia & genus, & Ecclesię determinatio, tanquam forma, & differentia. Cum igitur omnis res non habeat, quod sit talis à genere, sed à differentia: non à materia, sed à

B forma, fit, ut votum non dicatur esse solenne a traditione, quæ ut materia, uel genus se habet: sed à cōstitutione Ecclesiæ, quę habet rationem formæ & differentię. Ex quo colligit, quod votum solenne non habet dirimere matrimonium contractum à traditione, sed ab Ecclesię voluntate, & arbitrio determinantis uotum solenne talem sortiri effectum. Eodem modo Caietanus, postquam dixit traditionem esse necessariam ad votum solenne ex parte vouentis, subiungit, ex parte Ecclesię esse necessarium, quod votū sit inhabilitans hominem ad matrimonium. Hancq; vim inhabilitantem ad matrimoniū conatur probare, quod non sit in ipsomet voto, ex natura sua, sed solum ex Ecclesiæ statuto. At verò

C D. Tho. & eius discipuli (vt est uidere apud Magist. Soto loco citato,) dīt substātiam, & essentiam voti solennis consistere in traditione. Ex quo consequenter colligunt, uotum solenne non ab Ecclesię auctoritate, sed à iure diuino, & ex natura sua, eo solum, qd est traditio, habere quod dirimat matrimonium cōtractum. Verum est, inquiunt, quod hęc traditio debet fieri in manu alicuius, qui noīe Ecclesiæ recipiat solēniter ipsum uouentē. Traditio enim in hoc differt à promissione, quod promissio soli Deo fieri pōt, sine aliquo eius ministro, traditio vero necessario requirit acceptantē, & recipiētem, qui assignari debet ab Ecclesia, ut præuio conueniente examine, atq; iudicio fiat. Tamen solennitas voti, non in ista

D Ecclesiæ determinatione, sed in ipsa actuali traditione essentialiter consistit. Itaq; Ecclesia solum determinat qualitates vouentis, id est, tradētis se Deo, & recipientis eum nomine Dei, qñ decernit, neminem recipi debere ad religionē ante tempus probationis, & ante debitam ętatem, & nisi in manu prę-lati, qui noīe eius recipiat vouentem, nec ad sacros ordines, nisi cum debito examine de ætate, & moribus & scientia, ut patet ex titulo de ętate, & qualitate, & ordine pręficiendorū. Et iste modus suscipiēdi est solennitas illa, quā paulò anteà dicebam esse necessariam ex statuto Ecclesię, secundum oēs Doctores. Cæterum substantia & essentia voti solennis non consistit in hoc, sed in eo, quod vouens tradat

E se Deo, & illi: à quo nomine Dei recipitur. Ex qua traditione resultat, quod votū solenne ex natura sua habeat dirimere matrimonium cōtractū, quatenus per illā abrenunciauit iuri & potestati matrimoniū contrahendi. Nec hoc est de iure positiuo, sed de iure naturali, & diuino. Quare secundum istos Doctores non est dicendum, quod determinatio, & auctoritas Ecclesię habet in voto solenni rōnem formæ, dans illi cōpletiuè esse solenne, & vim, atq; ptātem dirimendi matrimonium, vt alterius opinionis fautores dicebant. Sed potius se habet sicut cōditio, sine qua non. Itaq; quemadmodum in materia fidei, Ecclesia proponens credenda, non est ratio formalis credendi, nec in eam fit vltima fidei resolutio:

quia hoc solùm conuenit primæ veritati: sed est conditio, sine qua non, quia, nisi Ecclesia proponat tanquam reuelatum à Deo, & à prima veritate, nõ erit credendum, ipsa enim, vt columna veritatis est constituta, quasi regula, & norma eorum, quæ sunt credenda à fidelibus: ita etiam Ecclesiæ auctoritas in proposito non est ratio formalis voti solennis constitutiua illius in esse tali: sed solum modificat traditionem ipsam, in qua consistit. Quatenus non traditio quæcunque, sed ea, quæ est ab Ecclesia approbata & recepta facit uotum solenne. Et sic effectus ille faciendi inhabiles ad matrimonium, potius traditioni sic factę, quam auctoritati Ecclesiæ est tribuendus.

Sententia auctoris. Mihi ex his duabus opinionibus, ea quæ est Diui Thomæ videtur longè verior, atque probabilior, oppositamque omnino falsam existimo. Præcipuè quantum ad illud, quod dicit votum solenne, ex statuto Ecclesiæ, & non ex natura sua, nec ex iure naturali, & diuino habere vim dirimendi matrimonium contractum. Et probatur hac ratione. Qui alteri se tradit, suam voluntatem illi mancipando, naturali iure, & diuino est inhabilis ad suscipiendũ alium statum priori contrarium. Sed qui vouet solenniter, tradit se, & voluntatem suam diuino cultui, & ministerio, abrenunciando iuri ducendi vxorem, & possidendi proprium, &c. ergo uotum solenne ex natura sua, & ratione traditionis; idque ex iure naturali & diuino, reddit hominem inhabilem ad matrimonium contrahendum. Consequentia est nota, & antecedens, quantum ad utramque propositionem, probatur. Et primo, quantum ad maiorem. Nam, si iure naturali, & diuino, qui rei suæ dominium alteri tradit, non potest illam iterum sine furto surripere, nec etiam ille, qui seipsum alteri tradidit, eodem iure poterit seipsum sine furto surripere. Minor autem probatur: Nam religio ex iure diuino, est status sequendi Christum, iuxta illud Matth. 19. Si vis perfectus esse, vade, & uende omnia quæ habes, & da pauperibus, & ueni sequere me. Si ergo utraque propositio posita in pręmissis, est de iure naturali, & diuino, eiusdem etiam iuris erit conclusio, quæ est sententia D. Thomę. Secundo: Si sententia Scoti, atque Caietani esset uera, sequeretur, posse Papam dispensare in matrimonio rato, non consummato: consequens autem est falsum, & contra communem sensum Ecclesiæ: ergo & illud, ex quo sequitur. Probo sequelam: Votum solenne emissum post huiusmodi matrimonium, dissoluit illud, & Papa potest, secundum Scotum & Caietanum, dispensare in uoto solenni: ergo de primo ad vltimum, etiam poterit dispensare in matrimonio rato non cõsummato. De hac re latius erit agendum infra, cum de dispensatione uoti fuerit sermo. Vbi, quidquid huius difficultatis residuum fuerit absoluetur.

Ad 1. arg. Et ad primum argumentum factum pro sententia Caietani, respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam quamuis solennitas uoti de iure naturali, & diuino consistat in actuali traditione: potest tamen summus Pontifex efficere, ut quotiescunque uotum fit coram tribus testibus in eo fit actualis traditio. Nec ex hoc sequitur uoti solennitatem esse de iure positiuo, sed tantum, quod ad ius positiuum spectat, apponere conditiones, sine quibus in uoto non erit actualis traditio. Quod quidem uerum est. Nam quemadmodum, quamuis matrimonium iure naturali, & diuino sit ualidum, & similiter testamentum à quocunque homine factum, & tamen ad ius positiuum spectat apponere cõditiones, sine quibus nec matrimoniũ nec testam̃ ualidum erit, ita etiam, licet uotũ solenne religionis ex natura sua, & ex iure diuino, & naturali sit actualis traditio: & ex consequenti non solum impediat matrimonium, sed etiam dirimat contractum, ad Ecclesiam tamẽ spectat apponere cõditiones, sine quibus in voto, actualis traditio non inuenietur. Et sic dico substantiam voti solennis religionis esse de iure diuino, & naturalis. Tamen quod solenne fiat hoc, vel illo modo, ista, vel illa cęremonia pendet ex iure humano, & Ecclesiastico, & hoc est quod voluit significare summus Põtifex illo c. vnico, de voto, & vot. redempt. lib. 6. quando dixit, voti solennitatem ex institutione Ecclesiæ esse inuentam.

Ad 2. arg. Ad secundum argumẽtum respondetur, quod in religione non approbata non fit solenne votum ex defectu recipientis ex parte Ecclesiæ. Nam quia nõ approbat Ecclesia religionem illam, nec etiam recipit votum in ea factum. Et si quis contra hoc argumentetur ex Beato Dionysio Areopagita c. 6. de Ecclesiastica Hierarchia, vbi dicit, tẽpore Apostolorũ, & suo, fuisse multos ordines monachorum, & in voto solẽni, vt creditur; & tamen tunc non fiebat professio eo modo, quo nunc fit, per actualem traditionẽm in religione approbata: postea enim D. Antonius, & D. Augustin. & D. Benedictus hanc formã religionum, modumq; profitẽdi in illis Ecclesię autoritate instituerunt: ergo votum solenne fieri potest sine autoritate Ecclesiæ, sine ea solennitate, & receptionẽ, quæ nunc fit. Respondeo, quod si illi monachi emittebant vota solennia, de quo valde dubito, ea faciebant in manibus Episcoporum, qui nomine Ecclesiæ ea acceptabant, ex Apostolorum, & Ecclesiæ ordinatione. Ad confirmationem ex dictis patet solutio. Iam enim diximus, quod Bonifacius in illo capitulo solum loquitur, de illa cæremonia, seu modo suscipiẽdi vota, qui ab Ecclesia est inuentus vt omnes concedunt.

Dubium. Est aliud dubium, quod mouet Caietanus in præsenti, vtrùm votum simplex, & solenne differãt specie? Ad quod ipse sub distinctione respondet, dicẽs, *Sententia Caietani.* quod si cõsiderentur ex parte subiecti, differunt specie. Ille enim, qui simpliciter vouit, non est inhabilis ad matrimonium, sicut qui votum solenne emisit. Tamen, si considerentur ex parte obiecti sunt eiusdem speciei, cum sint de eadem materia, & eandẽ vim obligandi habeant. Itaque dicit, quod quemadmodum oculus leonis; & oculus hominis ex parte subiecti differũt specie: quia homo, & leo specie differunt, vt ait Auerroes in primo de anima, & ex parte obiecti sunt eiusdem speciei, quia vterque oculus habet idem obiectum formale: ità etiam votũ simplex, & solenne ex parte obiecti sunt eiusdem speciei, & similiter transgressiones illorum, & differũt solum secundum magis, & minus intra eandem speciem. Loquiturque Caietanus in hoc consequenter ad suam opinionem. Nam cum secũdum ipsum votum simplex, & solenne tantum differant ex instituto Ecclesiæ, & non ex natura rei, eorum obligationes non erunt distinctæ specie, sed solũ penes maiorem, vel minorem obligationem. *Sententia auctoris.* Cæterum nos stãdo in superius dictis, affirmamus, votum solenne & simplex differre specie ex parte obiecti, quatenus hoc est tantum promissio, illud vero traditio, quæ actiones inter sese sunt specie differentes. Hæc est sententia D. Thom. in 4. dist. 38. vbi dicit, quod votũ solenne & simplex differunt sicut vegetatiuum, & sensitiuum. Et probatur: Effectus specie distincti à causis specie differentibus debent necessario esse:

sicut

sicut calefacere, & frigefacere: quia sunt differentes specie à causis etiam specie differentibus procedũt, nempe, ab igne, & ab aqua: sed dirimere matrimonium conteactum, & non dirimere, sunt effectus specie differentes: ergo & causæ, quæ sunt votum simplex, & solenne debent inter se specie differre. Ex quo infertur, quod si quis post votum solenne castitatis fornicetur, non sat erit in confessione dicere se peccasse contra votum castitatis, sed tenebitur dicere, se peccasse contra castitatem solenniter professam, quia circunstantiæ mutantes speciẽ, sunt necessariò confitendę, ut omnes Doctores cõcedunt in 4. dist. 18.

Ad 1. arg. De hoc latius dicemus articulo 11. huius quæstionis cum de voti solennis dispensatione erit sermo. Vbi etiam erit disputatio de matrimonio rato, & non consummato, & de uoto, quod fit in susceptione sacri ordinis. Pro nunc hęc dicta sufficiãt.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum illi, qui sunt alterius potestati subiecti, impediantur à vouendo.

Inf. q. 189. art. 5. Et 4. d. 32. art. 4. & dist. 38. q. 1. art. 1. q. 4. & op. 17. ca. 12.

AD Octauum sic proceditur. Videtur quòd illi qui sunt alterius potestati subiecti non impediantur à vouendo. Minus enim vinculum superatur à maiori. Sed obligatio qua quis subycitur homini est minus vinculum, quàm votum per quòd aliquis obligatur Deo: ergo illi qui sunt alienæ potestati subiecti non impediuntur à vouendo.

2. Præterea, Filij sunt in potestate patris, sed filij possunt profiteri in aliqua religione, etiam sine voluntate parentum: ergo non impeditur aliquis à vouẽdo per hoc, quod est subiectus potestati alterius.

3. Præterea, Maius est facere quã promittere. Sed religiosi qui sunt sub potestate prælatorum, possunt aliqua facere sine licentia suorum prælatorum, puta dicere aliquos Psalmos, vel facere aliquas abstinentias, ergo videtur quòd multo magis possint huiusmodi Deo vouendo promittere.

4. Præterea, Quicunque facit quod de iure facere non potest, peccat. Sed subditi non peccant vouendo, quia hoc nũquam inuenitur prohibitum: ergo videtur quod de iure possit vouere.

Sed contra est, quòd Numeri trigesimo mandatur, quòd si mulier in domo patris sui & adhuc in puellari ætate aliquid vouerit, nõ tenetur rea voti, nisi pater eius consenserit. Et idem dicit de muliere habente virum: ergo pari ratione nec aliæ personæ alterius potestati subiectæ possunt se voto obligare.

Artic. 1. q. præced. *Respondeo dicendum, quòd sicut supra* dictum est, votum est promissio quædam Deo facta. Nullus* E *autem potest per promissionem se firmiter obligare ad id quod est in potestate alterius, sed solum ad id, quod est omnino in sua potestate. Quicunque autem est subiectus alteri quantum ad id in quo est subiectus, non est suæ potestatis facere quod vult, sed dependet ex voluntate alterius. Et ideo non potest se per votum firmiter obligare in his in quibus alteri subijcitur, sine consensu sui superioris.*

Ad primum ergo dicendum, quod sub promissione Deo facta non cadit nisi quod est virtuosum, Art. 2. huius quæst. *vt supra dictum* est. Est autem contra virtutem,* A *vt id, quod est alterius, homo offerat Deo, vt supra dictum* est. Et ideò non potest omnino seruari ratio voti, cum quis in potestate alterius constitutus, vouet id quod est in potestate alterius, nisi sub conditione, si ille ad cuius potestatem pertinet non contradicat.* Q. 32. art. 7. & q. 86. art. 3.

Ad secundum dicendum, quòd ex quo homo venit ad annos pubertatis si sit liberæ conditionis, est suæ potestatis, quantum ad ea quæ pertinent ad suã personam, puta quod obliget se religioni per uotum, vel quod matrimonium contrahat. Non autem est suæ potestatis quantum ad dispensationem domesticam. Vnde circa hoc non potest aliquid vouere B *quod sit ratum sine consensu patris. Seruus autem quia est in potestate Domini, etiam quantum ad personales operationes non potest se voto obligare ad religionem, per quam ab obsequio Domini sui abstraheretur.*

Ad tertium dicendum, quòd religiosus subditus est prælato, quantum ad suas operationes secundum professionem regulæ. Et ideo (etiam si aliquis ad horam aliquid facere possit, quando ad alia non occupatur à prælato, quia tamen nullum tempus est exceptum, in quo prælatus non possit eum circa aliud occupare) nullum votum religiosi est firmum, nisi C *sit de consensu prælati, sicut nec votum puellæ existentis in domo, nisi sit de consensu patris, nec vxoris, nisi sit de consensu viri.*

Ad quartum dicendum, quòd licet votum eorũ qui sunt alterius potestati subditi, non sit firmum sine consensu eorum quibus subijciuntur, non tamẽ peccant vouendo, quia in eorum voto intelligitur debita cõditio, scilicet si suis superioribus placuerit vel non renitantur.

SVMMA TEXTVS.

LItera huius articuli vnica tantum conclusione continetur. Quæ talis est: Nullus in ijs, in quibus alteri est subiectus, potest per uotum se fir- D miter obligare, sinę consensu superioris. Probatur: Votum est promissio facta Dèo, qua ad faciendum id, quod uouit, homo se obligat: Sed nullus per promissionem potest se firmiter obligare ad id, quod est in alterius potestate, sine ipsius facultate: ergo nullus in ijs, in quibus alteri est subiectus, poterit per uotum firmiter se obligare sine consensu superioris. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur. Nam in ijs, in quibus aliquis alteri est subiectus, non est sui iuris nec potestatis.

EXPLICATIO ARTICVLI.

E

AB hoc articulo incipit D. Thom. agere de illis, qui sunt potentes uota emittere. Quod ut explicemus, aduertendum est primò, quod duo sunt genera hominum, quibus ex defectu libertatis, facultas ad uouendum deesse poterit. In primo continentur illi, qui alterius potestati sunt subiecti. Et sunt in triplici differentia. Nam quidam sunt serui sub potestate suorum dominorum cõstituti. Alij subditi suis prælatis, ut religiosi. Aliæ uxoratæ fœminæ, quę ex precepto Domini, suis uiris sunt subditę. Et in secundo genere constituuntur pueri, ante legitimum rationis usum. In hoc art. agit D. Th. de illis, qui in primo genere continentur, dicturus ar- Qui impediantur à uouendo ex defectu libertatis.

ticulo sequenti de pueris, quantum ad hoc, quod est uoto se obligare ad religionis ingressum.

Subiectio multiplex

Secundo est aduertendum, quod subiectio, qua aliqui impediuntur à vouendo, diuersimodè se potest ad illos habere. Non enim æqualiter omnium opera superioribus subijciuntur, sed diuersimode iuxta diuersitatem subiectionis, quam vnusquisque habet. Nam serui solum sub potestate domini sunt, quantum ad operationes personales, vt ait D. Tho. hic ad 2. non autem quantum ad ea quę non vergunt in præiudicium Domini: Cum tamen monachi prælato suo, quasi Dei vicario omnem suam voluntatem consecrauerint. Et sic non est par ratio de vtrisque. Nec etiam de vxore respectu viri quã alterius rationis subiectionem ad illum habere est manifestum. Quare de singulis seorsum erit dicendum.

Dubium an monachus possit vouere. 1. Arg.

Est ergo prima difficultas, vtrũ monachus possit aliquid firmiter vouere sine facultate sui superioris. Et pro parte negatiua est primum argumentũ: Votum à monacho emissum sine consensu superioris derogat autoritati, & obedientiæ, quam prælato debet, cum monachus in nulla re sit sui iuris: ergo non erit firmum nec validum ante consensum superioris.

2. Arg.

Secundo: Monachus per professionem obtulit Deo, & prælato eius vicem gerenti omnem suam voluntatem: ergo nihil sibi reliquit, de quo possit valide votum emittere sine consensu superioris. Et confirmatur: Promissio de re aliena, ipso iure est nulla: sed subditus vouens sine licentia, facit promissionem de re aliena: ergo ipso iure est nulla. Propter hæc argumenta Ricardus in 4. dist. 38. quæst. 4. tenet nullum votum à monacho emissum ante consensum sui superioris esse validum. Quod etiã affirmant Summa Angelica, & Rosella verbo, votum. Et adducunt etiam pro se D. Thomam in hoc articulo, dicentem in solutione ad 3. & 4. votum monachi non esse firmum, sine consensu prælati. Et rursus, quod in voto monachi semper intelligitur conditio, si prælato placuerit: ergo ex sententia D. Thomæ ante consensum superioris nõ est validum. Et confirmatur ex cap. monacho. 20. q. 4. Vbi dicitur, monacho non licere vota emittere sine consensu Abbatis, quod si fecerit frangenda erunt.

Opera de quibus potest uotũ emitti est multiplex

Pro explicatione huius difficultatis aduertendũ est, quod opera, de quibus monachi votum emittere possunt, sunt in multiplici differentia. Quædam enim sunt prohibita, & alia non prohibita. Rursus ex operibus prohibitis, quædam sunt prohibita in genere, vt peregrinatio, & exitus à monasterio, & alia sunt prohibita in particulari, vt quod non faciat hoc vel illud, scilicet, quod non ieiunet. Tandem opera non prohibita sunt in quadruplici differentia. Quædam enim sunt necessaria ad salutem, vt præcepta Decalogi, quorum materia non est subiecta prælatis. Alia sunt, ad quæ monachus ex professione tenetur, vt cæremoniæ, ieiunia, silentium, & alia religionis statuta, in quibus à prælato potest fieri dispensatio. In tertia differentia collocantur opera quædam libera, quæ prælatus subditis prohibere non potest, vt transitus ad strictiorem regulam. In quarto autem genere collocantur opera voluntaria, quę superioris voluntati subiecta esse videntur, vt orare, abstinere, disciplinam sumere, &c.

1. Concl.

Hoc posito sit prima conclusio: Votum à monacho emissum de materia à prælato prohibita, siue in generali, siue in particulari, non est validum, nec obligatorium, quoadusque accedat prælati consensus. Probatur: Ad hoc, vt votum sit obligatorium debet cadere supra materiam virtutis, sed res à prælato prohibita, non est monacho materia virtutis, antequam accedat ipsius consensus: ergo votũ de ea emissum non est ualidum. Et confirmatur: In illo voto semper est subintellecta conditio affirmatiua. Si prælatus consenserit: ergo ipso consensu nõ existente, votũ non erit validum. Dico tamen, quod subditus, qui tale votum emiserit ex vi illius tenebitur petere à prælato facultatem faciendi quod vouit, aliàs promissio esset vana, & ridicula. Vtrum autem dum talem facultatem petit: teneatur dicere prælato se tale votum emisisse, vel potius sufficiat tantum petere facultatem, verbi gratia, ieiunandi, vel peregrinandi, quod fuerat promissum, & etiam prohibitum, varietate opinionum controuertitur à Doctoribus. Securius tamen est votum prælato explicare. Multa enim negant absolutè superiores, quæ concederent, si scirent esse Deo promissa. Si quis autem quærat, vtrùm vouens materiam prohibitam ultra hoc, quod uotum non est ualidum ante consensum prælati peccet? Dico breuiter sub distinctione, quod si res, quæ promittitur est prohibita quia mala, uotum emissum non solum non est ualidum, sed etiam illud emittere erit peccatum, quia est de re absolutè illicita, & sine aliqua conditione. Si autem res, quæ promittitur est mala; quia prohibita, & aliàs posset esse materia uoti, illam uouens sub conditione facultatis superioris nõ peccat, cum nihil illicitum faciat, sed potius mereatur.

2. Concl.

Secunda conclusio: Votum à monacho emissum de re non prohibita, erit ualidum, & obligatorium, etiam ante consensum prælati, quoadusque prælatus contradicat. Probatur: Materia illius uoti est legitima, & in eo intelligitur conditio negatiua, scilicet, nisi prælatus contradicat: ergo quoadusque interueniat prælati contradictio, erit ualidum & obligatorium, De hac re est uidendus Caietanus in pręsenti. Si quis autem quærat, utrùm monacho liceat tale uotum manifestare, ut irritetur, uel potius teneatur illud celare? respondetur, quod utrumque potest facere: quia in hoc subditus utitur iure suo. Imo dico quod si uotum emissum est graue, poterit prælato suam molestiam aperire, & petere uoti irritationem. Quam etiam poterit prælatus facere; dummodo sit de re, quæ nulla lege sit, aut pręcepta, aut prohibita, vt de orando, uel ieiunando tali die. In his enim monachus uerè est prælato subiectus. Nec fit iniuria uoto, cum munus maiorum sit subditorum temeritates corrigere, & coercere. ut statim sequenti dubitatione dicemus.

3. Concl.

Tertia conclusio: Si monachus emittat uotum de re à prælato, uel religione prohibita, quam ignorabat esse prohibitam, & postea certo cognoscit illius rei prohibitionem, non est ualidum, nec obligatorium, nec tenetur illud pręlato manifestare; aut petere licentiam, ut uotum adimpleat. Probatur: Ignorantia illa tollit uoluntarium, & si sciret talem prohibitionem, non uouisset: ergo uotum illud non est ualidum, nec inducit aliquam obligationem. Et idẽ dicendum existimo, si uoto iam à monacho emisso, prohibeat prælatus rem promissam. Vt si uerbi gratia, promittat aliquis ieiunare singulis diebus unius hebdomadæ; & posteà prælatus tale ieiuniũ prohibeat, uotum illud non erit ualidum, nec tenebitur subditus aperire prælato suum uotum, aut petere licentiam ad illius adimpletionem. Quia tunc interpretandus est monachus non uoluisse uoto se obligare, stante tali prohibitione. Dico tamen, quod si posteà talis prohibitio auferatur, quæ quidem

extinguitur

extinguitur extincto prælato, ſicut & quæcũq; alia cẽſura, aut prohibitio ab homine facta, denuo reſurget voti obligatio. Quia cũ illud nõ fuerit factum irritũ p̃ prohibitionẽ, ſed ſuſpẽſũ (ad irritationẽ. n. cũ ſit actus iuriſdictionis requirit̃ cãæ cognitio) ea prohibitione de medio ſublata, votũ adhuc erit obligatoriũ. Quare, ſi talis monachus domicilium mutet, & ad aliud monaſteriũ, in quo ſimilis prohibitio non inuenitur, trãſeat; tenebit̃ illud votum ſeruare, quo adusque per prælatum fuerit factum irritum.

Sed quoniam de irritatione nobis ſermo incidit, dubium eſt, vtrùm prælatus poſſit quodcunque uotum ſubditi irritare? Ad cuius explicationem aduertendum eſt primò, eſſe latiſſimum diſcrimen inter irritationem, & diſpenſationem, quantum attinet ad præſens inſtitutum. Irritare enim eſt uotum caſ-

Diſcrimen inter irritare & diſpẽſare.

ſare, & impedire ne robur obtineat: quomodo princeps poteſt irritare legem à ciuitate inſtitutam; & maritus poteſt irritare vota vxoris, & pater uota filiorum, ſuper quibus quidem, ſi ſolida eſſent, diſpenſare non poſſet. Diſpenſare vero eſt autoritate ſuperioris relaxare voti obligationem: quæ quidem differunt, & quantum ad cauſam, & quantum ad poteſtatem: quantum ad cauſam; quia diſpẽſatio ſine legitima cauſa facta, eſt nulla, vt videbimus articulo 10. huius quæſtionis. At uerò irritatio etiam ſine legitima cauſa facta, erit valida, quamuis ſic irritans peccet ad minus venialiter, faciendo opus otioſum. Differunt etiam quantum ad poteſtatem: quia ad diſpenſationẽ requirit̃ poteſtas ſpiritualis iuriſdictionis: & ſic fieri non poteſt niſi à prælatis habentibus ſpiritualem iuriſdictionem. Ad irritationem verò tm̃ requitur poteſtas dominatiua qualis eſt in patre erga filios, in marito erga vxorem, & in domino erga ſeruos. Ex quo infertur, quod illi, qui habuerint vtramque poteſtatem; ſpiritualẽ ſcilicet & dominatiuam erga ſubditos, poterunt illorum vota irritare, & diſpenſare. Illi autem qui tantum habuerint poteſtatem ſpiritualem, poterunt quidem vota diſpenſare, ſed non irritare. Illi verò, qui ſolũ habuerint poteſtatem dominatiuam, tantum poterunt vota irritare, & non diſpenſare.

Prælati religionum poſſunt irritare & diſpẽſare vota ſubditorũ.

Secundo eſt aduertendum, quod prælati Religionum, vt Prouincialis & Generalis erga ſubditos non ſolum habent ſpiritualem iuriſdictionem, ſed etiam poteſtatem dominatiuam: quia ſunt ſubditorum patres. Et ſic illorum vota non ſolum poterũt diſpenſare ſed etiam irritare. Et ſimiliter ſummus Pontifex reſpectu monachorum habet utramque poteſtatem, quia eſt omniũ Religionum generaliſſimus pater. Cæterùm reſpectu aliorum, ſiue laicorum, ſiue clericorum; tantum habet poteſtatem ſpiritualis iuriſdictionis. Et ſic poterit eorum vota diſpenſare, & non irritare. Et ſimiliter Epiſcopus erga ſuos ſubditos, ſiue laicos, ſiue clericos, tantum habet poteſtatem ſpiritualis iuriſdictionis. Et ſic non poterit eorum vota irritare, ſed diſpenſare. At verò mariti, patres, tutores, domini, quia erga vxores, filios, pupillos, & ſeruos, tantum habent poteſtatem dominatiuam, poterunt quidem eorum uota irritare, & non diſpenſare. Dico tamen, quod mater marito viuente non poteſt filij uotum irritare, ſed pater, quia vterque eſt ipſi patri ſubiectus. Bene tamẽ mortuo marito, maximè ſi ſit filiorum nutrix. Tutores autem vtriuſque ſexus poterunt irritare vota pupillorum, quia habent uicem patris.

Poteſtas irritandi in prælatis eſt de iure naturali & diuino.

Tertio, eſt aduertendum, quod poteſtas, quam ſuperiores monachorum habent ad irritandum ſuorum ſubditorum vota, non ſolum iure humano, ſed etiam naturali, & diuino illis conuenit. Nam cum

A eo ipſo, quod quis religionẽ profitetur, ſubiiciatur per obedientiam arbitrio prælati, fit, ut facta profeſſione, iure naturali, & diuino nõ poſſit ab illo ſuã voluntatem dimouere, ſine ſuperioris iniuria. Et ſic ſuperior iure naturali, & diuino poteſt ſuorum ſubditorum vota irritare, ut rectè docet Caietanus in hoc articulo, quamuis Syluester verbo uotum. 3. §. 3. ſequutus Ricardum, & alios dicat, quod prælatus tantum habet hoc ex iure humano. Ex dictis infertur, quod prælatus non poteſt irritare uota nouitiorum, cum nondum ſint eius ſubditi, nec ipſe ſit propriè pater illorum. Quod autem pater reſpectu filij, & maritus reſpectu vxoris, & dominus reſpectu ſerui, iure naturali, & diuino habeat poteſtatem

B vota irritandi, patet ex libro Numero capitulo 30. & refertur capitulo, noluit, & capitulo, manifeſtum. 33. q. 5.

His poſitis, ſit quarta concluſio: Votum à monacho emiſſum de rebus neceſſarijs ad ſalutem, ut de non mentiendo, & non furando, poteſt à prælato diſpenſari. Hæc concluſio communiter recipitur ab omnibus Doctoribus. Et probatur: Nam, quamuis illa materia non ſubſit abſolutè poteſtati prelati, ſubeſt tamen quatenus cadit ſub libera obligatione. Et ſic ex hac parte poteſt prelatus in iſto uoto diſpenſare. Vtrùm autem tale votum poſſit à prælato irritari, uarietate opinionum diſputatur à Doctoribus. Quidam tenet partem negatiuam. Quia cum pote-

4. Concl.

C ſtas irritandi, ſecundum illos fundetur ſupra dominium materiæ, & materia præceptorum non cadat ſub dominio prælati, ſit, vt votum ſupra illam cadẽs à prælato irritari non poſſit. Contraria tamen ſententia eſt probabilior; quam tenet Soto, libro 7. de iuſtitia, quæſt. 3. art. 1. Et probatur: Quamuis prælatus non ſit dominus abſolutè illius materiæ, eſt tamen dominus quatenus cadit ſub libera obligatione, ergo hoc ſatis erit ad hoc, ut poſſit illud votum irritare. Et confirmatur: Prælatus eſt dominus voluntatis ſubditorum, quantum ad ea, quę non ſunt de neceſſitate ſalutis; & debent ſub eius voluntate adimpleri: ſed illa noua obligatio, quę ex voto oritur, eſt huiuſmodi: ergo illius eſt dominus præla-

D tus, atque ex cõſequenti poterit tale uotum irritare.

5. Concl.

Quinta concluſio: Votum à monacho emiſſum de tranſeundo ad ſtrictiorem regulam, poteſt à prelato diſpenſari, non tamen irritari. Hæc concluſio communiter ponitur ab omnibus Doctoribus. Et probatur primo, quod illud votum irritari non poſſit, eſt de re, quam ſubditus facere debet, poſtquam fuerit extra prelati obedientiam: ergo prelatus non habet ſupra illam plenam poteſtatem; atque ex conſequenti non poteſt illud votum irritare. Quod verò illud diſpenſare valeat, probo: Tempore, quo monachus tale votum emittit, ità eſt ſub prelati poteſtate, ut teneatur in omnibus ſequi eius voluntatem: ergo poterit eius grauamen tollere per diſpenſationem.

6 Concl.

E Sexta cõcluſio: Omnia alia vota à monacho emiſſa poterunt à prelato irritari, & diſpenſari, ſiue ſint de rebus, ad quæ ex profeſſione tenetur, ſiue de alijs operibus voluntarijs, ut de ieiunando, orando. &c. Probatur: reſpectu horum habet prælatus vtramq; poteſtatem, ſpiritualem ſcilicet, & dominatiuam: ergo poterit illa vota irritare, & diſpenſare.

Ad 1. arg.

Ad primum argumentum in principio factum, reſpondetur, negando antecedens: Nam cum in voto à monacho emiſſo, ſi ſit de re non prohibita, intelligatur ſemper conditio negatiua, niſi prelatus contradicat, & in voto de re prohibita intelligatur conditio affirmatiua; ſi prælatus conſenſerit, ut iam diximus;

diximus; nulla prelato fit iniuria; nec tale votum derogat eius autoritati; si quidem semper pendet à voluntate prelati.

Ad 2. arg.

Ad secundum respõdetur, quod licet monachus obtulerit Deo, & prælato eius vicem gerenti omnem suam voluntatem, manet tamen liber ad hoc, vt de rebus necessarijs ad salutem, & de alijs non prohibitis possit valide votum emittere, ut iam explicuimus. Ex quo sequitur, ut quando de his rebus votum emittat, non offerat rem alienam, sed propriam, supra quam habet potestatem, licet prælato subiectam. Et per hoc patet solutio ad confirmationem. Ad illud, quod adducitur à Ricardo ex D. Th. respondeo, quod quando D. Thom. affirmat, votũ monachi non esse firmum sine consensu prælati, nõ vult significare, quod illud non sit ualidum, si de re non prohibita fiat; sed tantum, quod non est omnino firmum: quia prælatus potest illud irritare & dispensare. Ad aliud ex capitu. monacho, respondetur, illud potius facere pro nostra opinione. Nam si vota à monachis facta, sine consensu Abbatis, sunt frãgenda, signum est quod erant obligatoria, aliàs nõ esset opus, ut frangerentur, uel irritarentur. Eo vel maximè, quod illud capitulum non est alicuius concilij, aut Pontificis; sed tantum D. Basilij, & sic tantum habet autoritatem vnius Doctoris.

Dubium.

Est aliud dubium, vtrùm votũ à monacho emissum ex licẽtia prælati possit postea à prælato irritari? In qua re Ricardus in 4. d. 38. artic. 4. partem tenet negatiuam, imò dubitat, vtrùm possit iam amplius in illud votum dispensare. Vnde dicit recurrendum esse ad summum Pontificem pro irritatione, uel dispensatione. Et ratio illius est: Nam ad firmitatem voti à religioso emissi, nihil amplius requiritur, quam prælati consensus: ergo postquam ille accesserit, iam erit ita firmum, ut amplius irritari non possit. Hoc tamen non obstante, dico, quod cõtraria sententia est verior, atque probabilior. Et probatur ex D. Augustino. Qui, vt refertur in ca. noluit. & in cap. manifestum. 33. quæst. 5. dicit, quod si maritus cõsentiat voto vxoris, & postmodũ consensũ reuocet, non tenebitur amplius vxor uoto: ergo idẽ etiam est dicendum de prælato respectu subditi: atque ex cõsequenti poterit illud irritare. Et confirmatur: Monachus, cũ ex facultate prælati vouet, adhuc manet illi subiectus, sicut anteà erat; ergo adhuc manet in ipso prælato autoritas illud uotum irritãdi. Dico tamen, quod si prælatus huiusmodi uoti irritationẽ faciat, sine rationabili causa, peccabit mortaliter; quia est infidelis Deo in re graui. Ipsa tñ irritatio erit valida, ut expresse docet D. Augustinus loco citato. Et confirmatur ex libro Nume. capitu. 30. vbi dicitur, quod si uir postquam consenserat uoto vxoris, illi denuo contradicat vxor non erit voti rea; ipse tamen portabit iniquitatem eius: ergo id non potest facere sine culpa. Cæterum, si ex rationabili causa motus prelatus reuocet licentiam datam, & irritet uotum, quod sua licentia fuerat emissum, nullum peccatum committit, vt docet D. Augustinus loco citato. Et rõ est: Nã prælatus adhuc post datam licentiam manet dominus materiæ, quoadusque eius fiat traditio per uoti adimpletionem, & sic ex rationabili causa poterit illud votum irritare absque aliquo peccato, & multo melius dispensare, cum semper maneat prelatus, & iudex, habeatque potestatem spiritualis iurisdictionis, quæ requiritur ad dispensationem. Et ad rationem Ricardi respondetur, quod illud votum est firmum ad hunc sensũ, quod est obligatorium, & irritari licitè non potest, sine rationabili causa. Cæterùm cum prelatus post

Sententia Ricardi.

Sententia autoris.

datam facultatem adhuc maneat rei possessæ dominus, si voti irritationem faciat, erit valida. Et si quis adhuc instet pro sententia Ricardi: Promissio facta homini à monacho, vel ab vxore, uel à seruo ex licentia superioris, vel mariti, vel domini, ità est obligatoria, vt à superiori, vel marito, uel domino nõ possit irritari: ergo idem est dicendum de voto, quod est promissio facta Deo: Et confirmatur: Prælatus peccat irritando illud votum, ut diximus: ergo talis irritatio est nulla: Patet consequentia: Nam subditus non debet obedire prælato in re illicita; & sic tenebitur votum adimplere. Respondetur ad hoc argumentum primò, concesso antecedenti, negando cõsequentiam: Nam quando prælatus uel maritus dát facultatem subdito, vel, vxori, ut promissionẽ homini faciant, videntur etiam dare facultatem, ut in alterum transferat dominium rei promissæ, & sic illam denuo reuocare nõn possunt. Cæterum in voto facto Deo, hoc non inuenitur, & sic non est eadẽ vtriusque ratio. Vel secundo respõdetur, & melius, negando antecedens. Nam quamuis subditus, vel vxor aliquid promittant ex licentia superioris, vel mariti; si tamen ipsi posteà antequam promissionẽ adimpleant muteut sententiam, non tenebitur subditus, uel vxor promissionem adimplere; sed ex tũc erunt ab ea liberi, siue superior peccet prohibendo, siue non. Ità docet Caiet. hic, & Sotò li. 7. de iustitia. q. 3. art. 1. & colligi videtur ex cap. nec illud 33. q. 5. Et idem est dicendum de voto. Ad confirmationem respondetur, quidquid sit de antecedenti, negando consequentiam. Nam licet prælatus peccet reuocando licentiam, reuocatio tamen est valida; quia utitur iure suo. Nec subditus peccat dum sequitur voluntatem prælati, cum munus illius sit prælato parere, & non examinare iussa maiorum in ijs, quæ non sunt per se mala. Sicut nec peccat ille, qui pecunias apud se depositas reddit domino illas petenti ad prodigendum, quia alius vtitur iure suo, quamuis in eius vsu peccet.

De dominis est aliud dubium, utrum quodcunque votum serui irritare possint? Ad cuius explicationem dico primò, quod omne illud votum, quod ad sui adimpletionem aliquod tempus requirit, ut votum peregrinationis, vel de recitandis horis, potest à domino irritari. Ità affirmat D. Thom. in 4. d. 38. q. 1. art. 1. q. 3. art. 3. Et ratio est; quia cum seruus nullo tẽpore sit exemptus à seruitio sui domini, nõ poterit tale votum emittere, sine iniuria domini sui. Atque adeo dominus poterit illud irritare. Dico secundo, quod si seruus voueat castitatem, tale votum non poterit à domino irritari. Et ratio est: Nã in ijs, quæ nõ præiudicãt seruitio sui domini, seruus non subiectus, sed sui iuris est: tale est votum castitatis: & sic si emittatur non poterit à domino irritari. Et cõfirmatur: Seruus domino inconsulto, imò renitente, potest matrimonium contrahere: ergo & castitatem vouere. Patet consequentia: Nam hoc uotum minus præiudicat seruitio domini sui, quam matrimonium; cum ad sui adimpletionem nullum tempus requirat. Antecedens verò probatur, ex c. 1. de coniugio seruorum, & ex cap. omnibus. & ex ca. dictum 27. q. 2. Non tamen poterit seruus religionẽ intrare domino initio, quia hoc præiudicat seruitio illius.

Dubiũ de dominis irritantibus vota seruorum.

Simile dubium mouetur de marito, vtrùm omnia vota vxoris possit irritare? Ad cuius explicationẽ dico primò, qđ omnia vota vxoris, quæ præiudicãt uiro, quantũ ad actũ matrimonialẽ, possunt à viro irritari. Hoc dictum est certum, & ab omnibus receptum, habeturque expresse, in capitu. innotuit. 33. q. 5.

De marito an possit irritare vota vxoris. 1. Dictum.

53.q.5. Imò dico, quod si mulier ante matrimonium votum emisit, etiam ex licentia patris, ieiunij, vel magnæ abstinentiæ, vel etiam recitandi horas B. Virginis, poterit illud postea maritus irritare, vt docet expresse D. Aug. in illo loco. Vtrum autem vxor possit similia viri vota irritare varietate opinionum disputatur à Doctoribus. Verior tamen, & probabilior sententia est, quod vxor potest omnia vota mariti, quæ præiudicant actui matrimoniali irritare. Ita tenet Syluest. verbo, votum. 5. §. 3. & Nauarro in Man. c. 12. n. 60. Et ratio est: Quia quantum ad debitum matrimoniale, æqualis sunt potestatis vir, atque vxor, ut cōstat ex Paulo 1. ad Cor. c. 7. Vbi sicut dicit, quod vxor non habet potestatem sui corporis, sed vir, ita etiam dicit quod vir non habet potestatē sui corporis, sed vxor. Ex quo infero primo, quod neuter illorum potest vouere castitatē simpliciter: sed illo voto non obstante adhuc tenebitur debitum reddere, ac si illam non vouisset. Quantum autem attinet ad petitionem debiti, non poterit alter cōiugum castitatis votum ab altero factum irritare, quia quantum ad illud, non præiudicat actui matrimoniali, nec fit iniuria alicui. Infero secundo, quod si vir voueat ieiunium, vel magnam abstinentiam, vel longam peregrinationē, poterit tale votū ab vxore irritari, quia vergit in præiudicium actus matrimonialis. Excipitur tamen votum peregrinationis in subsidium terræ sanctæ, quod vir sine licentia vxoris emittere poterit nec ab ea irritari, ut docet D. Tho. in 4 d. 32. ar. 4. ad 2. Colligiturque hoc ex cap. multa. de uoto, & uoti redemptione.

2. dictum. Dico secundo, quod maritus potest irritare omnia uota uxoris, quæ fiūt de eleemosynis, de ieiunijs de orationib. & de alijs rebus, quæ ad domesticam pertinent gubernationem. Et probatur. Nā uir quātum ad hęc omnia habet plenam potestatem supra uxorem. Ità docet D. Aug. relatus in c. nouit. iam citato. & constat expresse ex scriptura. Numerorum enim c. 30. dicitur, quod si mulier uoueat, & iuramēto se constringat, ut per ieiunium, uel per aliarum rerum abstinentiam affligat animam suam, in arbitrio uiri erit, ut faciat, siue non faciat. Similiter enā poterit uir irritare uota uxoris de non mentiendo, uel de non furando. Quia licet materia horum uotorum absolutè non cadat sub uiri potestate, cadit tamen quantum ad liberam obligationem, quæ ex uoto oritur, ut supra diximus de religiosis. Et hoc satis est ad uoti irritationem. Vtrum autem uotum ab uxore emissum, sine uiri licentia, de non petendo debitum possit à marito irritari? maiorem in se continet difficultatem. Caietanus in hoc articulo affirmat tale uotum non posse à uiro irritari, & eandem sententiam tenent Paludanus, atq; Ricardus in 4. dist. 38. Et ratio illorum est: quia hoc non uergit in præiudicium uiri, cum uxor sufficienter satisfaciat debito matrimoniali reddendo debitum. Contraria tamen sententia est uerior, & probabilior, quam tenent Diuus Thom. Albertus Magnus, & Nauarro cap. 12. nume. 60. Et probatur: Nam Numerorum ca. 30. datur marito absolutè potestas irritandi quæcunque uota uxoris: ergo hoc etiam poterit irritare. Et confirmatur: Nam, quamuis materia huius uoti non sit plenè subiecta uiro, est tamen quatenus cadit sub libera obligatione. Maximè, quod ut docet Nauarro loco citato hoc uotum uergit in præiudicium uiri, cui onus imponitur semper debitum petendi. Et certè, si hæc ratio aliquid ualet, uxor similiter poterit irritare tale uotum à uiro emissum; quia cedit in præiudiciū actus matrimonialis, præsertim, quod mulieres naturali pudore magis arcentur a petitione debiti, quam uiri: & sic maius onus illis imponitur per tale uotum. Quod quidem est probabilissimum.

3. dictum. Dico tertio, quod quamuis uotum fuerit ab uxore emissum, ex licentia mariti, adhuc potest à uiro irritari: Probatur. Maritus non minorem potestatem habet supra uxorem, quam pater supra filios, & prælatus erga monachos: sed isti post concessam licentiam possunt subditorum uota irritare, ut diximus: ergo & maritus. Eo uel maximè, quod hoc habetur expresse Numero. ca. 30. pertinetque ad præcepta moralia, & non ad cæremonialia, uel iudicialia.

Si quis autem quærat, utrùm uotum, quod emisit uxor, implendum post mortem mariti; & uotum filij implendum postquam fiert emancipatus, & uotum serui factum sub conditione, si fuerit libertus, possint à marito, patre, & domino irritari? quamuis multi teneant partem affirmatiuam; propterea, quod eo tempore uoluntas uxoris, uel filij non subijcitur uoluntati patris, uel mariti, quod necessarium esse dicunt ad uoti irritationē. Dico quarto, uerius & probabilius esse, quod nec maritus, nec pater, nec dominus possunt tale uotum irritare. Ità tenet Caietanus in præsenti. Et ratio est: Nam ad hoc, ut superior possit irritare uota inferioris, necessarium est, ut habeat potestatem supra materiam ipsius uoti, ut diximus supra, cum de religiosis ageremus: sed maritus, uel pater nō hēt potestatem supra materiā uoti, quod ab uxore, uel filio post mortē eius debet adimpleri: ergo nec potest illud uotum irritare. Et confirmatur: Potestas irritandi non conuenit personæ superioris; quia superior est; sed, quia est dominus materiæ ipsius uoti: sed maritus uel pater, non est dominus materiæ uoti quod debet ab uxore, uel filio impleri post mortē ipsius; ergo. Et ad argumentum in contrarium factum respondeo, ad potestatē irritandi non satis esse; quod quis habeat potestatem supra voluntatem uouentus: sed ultra hoc requiritur dominium materię ipsius uoti, ut diximus. 4. dictum.

Vltimum dubium in hoc articulo est, vtrùm, si vterque coniugum ex mutuo consensu castitatem voueat, maritus possit illud irritare? In qua re est opinio quorundam, qui dicunt, non obstante tali consensu, adhuc virum posse votū vxoris irritare, Quo facto ipsa posteà poterit votum mariti irritare, & sic petere mutuò, & reddere debitum. Et ratio huius sententiæ est; quia vir absolutè habet potestatem irritandi quodcunque votum ab vxore factum; atque ex consequenti etiam poterit irritare hoc. Et cōfirmatur: Si sola vxor tale votum emisisset, posset vir illud irritare: ergo etiā si à viro fuerit emissum. Probo consequentiam, Nam maritus idem ius habet in vxorem, quod antea. Hoc tamen non obstante, dico quinto, quod vir eo tempore non potest vxoris votum irritare. Ita tenet Soto libro 7. de Iustitia, quæst. 3. ar. 1. in 4. dist. 27. quæst. 1. art. 4. & Nauarro cap. 12. nu. 59. Et ratio est: Nam ex mutuo consensu, vterque coniugum renunciauit iuri, quod habebat, tam debitum petendi, quam uotum irritandi. Ex quo infero primò, quod si vir petat debitum ante dispensationem, vxor non poterit illud reddere sine peccato. Infero secundo, quod hoc votum non poterit ab episcopo dispēsari. Nam cum sit absolutū votum castitatis, recurrendum erit ad summum Pontificem. Nisi fortè sit periculum incontinentiæ, & non possit de facili patere accessus ad summum Pontificem. Vel, nisi ipsi coniuges sint ità pauperes, ut non habeant quo dispensationem acquirant. Tunc enim poterit Episcopus in tali voto dispēsare. Ità tenent Sylucster, verbo, dispensatio. §. 9. & Nauarro 5. dictum.

in

in Manuali ca.12.nume.59. Quando autem alter tã tum coniugum vouit castitatem; quia non est absolutum votum castitatis, sed tantum non petendi debitum, dispensari poterit ab Episcopo, & à quocunque idoneo confessore per bullam Cruciatæ, vt docet Syluester verbo, matrimonium 7.§.7.

Vlt. dictũ.

Dico vltimò, quod votum semel à superiori irritatum, siue sit puberum, siue impuberum, nõ potest amplius reuiuiscere, adhuc cessante autoritate eius, qui illud irritauit. Hoc dictum est contra Innocentium. Qui in capitulo, scripturæ, de voto. ponit discrimen inter uotum puberum, & impuberum. Et dicit, quod uota impuberũ non reuiuiscunt, bene tamen uota puberum. Nostram tamen sententiam tenent Panormitanus in dicto capitulo, Syluester uerbo, uotum.4 §.2.& Nauarro cap.12.num.67. Et probatur. Illud uotum uerè fuit factum nullum per irritationem: ergo non poterit amplius obligare, nisi de nouo fuerit emissum.

ARTICVLVS IX.

Vtrùm pueri possint uoto se obligare ad religionis ingressum.

Inf. q. 189. artic. 5. co. Et 4. dis. 27. quæst. 2. arti. 3. co. Et dist. 38. q. 1. ar. 1. quæst. 1. & opuscu. 17. ca. 12. & cap. 13. ad 10.

AD nonum sic proceditur. Videtur quòd pueri non possint voto se obligare ad religionis ingressum. Cum enim ad votum requiratur animi deliberatio, nõ competit uouere nisi illis qui habent usum rationis. Sed hoc deficit in pueris, sicut & in amentibus, uel furiosis. Sicut ergo amentes & furiosi, non possunt se ad aliquid uoto astringere, ita etiam nec pueri (ut uidetur) possunt se uoto obligare religioni.

2. Præterea, Illud quod rite potest ab aliquo fieri, non potest ab aliquo irritari. Sed uotum religionis à puero uel puella factum ante annos pubertatis, potest à parentibus reuocari uel à tutore, ut habetur uigesima q.2. capite, puella: ergo uidetur, quòd puer uel puella ante quatuordecim annos non possit rite uouere.

17. q. 2. ca. Gõsaldus ex Alexan.

*3. Præterea, Religionem intrantibus, annus probationis conceditur, secundum regulam beati Benedicti, & secundum statutum * Innocentij quarti, ad hoc quòd probatio obligationem uoti præcedat: ergo illicitum uidetur esse quòd pueri uoto obligentur ad religionem ante probationis annum.*

20. q. 2. c. puella.

*Sed contra, id quod non est rite factum, non est ualidum, etiamsi à nullo reuocetur. Sed uotum puellæ ante annos pubertatis emissum, ualidum est, si infra annum à parentibus non reuocetur, ut * habetur uigesima q.2. ca. puella, ergo licite & rite possunt pueri obligari ad religionem, etiam ante annos pubertatis.*

Arti. 7 huius quæst.

Art. 7 huius qu.

*Respondeo dicendum, quòd sicut ex supra * dictis patet, duplex est uotum, scilicet simplex, & solenne. Et quia solennitas uoti in quadam spirituali benedictione, & consecratione consistit (ut dictum * est) quæ fit per ministerium Ecclesiæ, ideo solennizatio voti sub dispensatione Ecclesiæ cadit. Votum autem simplex efficaciam habet ex deliberatione animi, qua quis se obligare intendit. Quod autem talis obligatio robur non habeat, dupliciter potest contingere. Vno quidem modo propter defectum rationis, sicut patet in furiosis, & in amentibus, qui se uoto non possunt obligare ad aliquid, dum sunt in furore, uel amentia. Alio modo, quia ille qui uouet, est alterius potestati subiectus, ut supra dictum * est.*

Art. præced.

Et ista duo concurrunt in pueris ante annos pubertatis, quia & patiuntur rationis defectum, ut in pluribus, & sunt naturaliter sub cura parentum, uel tutorum, qui sunt eis loco parentum. Et ideo eorum vota ex duplici causa robur non habent. Contingit tamen propter naturæ dispositionem, quæ legibus humanis non subditur, in aliquibus, licet paucis, accelerari rationis vsum, qui ob hoc dicuntur doli capaces. Nec tamen propter hoc in aliquo eximuntur à cura parentũ, quæ subiacet legi humanæ respicienti ad id quod frequentius accidit. Est ergo dicendũ, quòd si puer vel puella ante pubertatis annos nondum habeat vsum rationis, nullo modo potest ad aliquid se voto obligare. Si verò ante pubertatis annos attingit vsum rationis, potest quidem, quantum in ipso est, se obligare, sed votum eius potest irritari per parẽtes, quorum curæ remanet adhuc subiectus. Quantumcunque tamen sit doli capax, ante annos pubertatis, non potest obligari voto solenni religionis, propter Ecclesiæ statutũ, quod respicit id quod in pluribus accidit. Post annos autem pubertatis possunt iã se voto religionis obligare, vel simplici, vel solenni, absque voluntate parentum.

*Ad Primum ergo dicendum, quòd ratio illa procedit de pueris qui nondum attigerunt usum rationis, quorum uota sunt inualida, ut dictum * est.*

In corp. ar.

*Ad secundum dicendum, quòd uota eorum qui sunt in potestate aliorum habent conditionem implicitam, scilicet, si non reuocentur à superiori, ex qua licita redduntur, & ualida si conditio extat, ut dictum * est.*

Ar. 8. & 8.

Ad tertium dicendum, quòd ratio illa procedit de uoto solenni quod fit per professionem.

SVMMA TEXTVS.

ANtequam D. Thom. ad propositam difficultatem respondeat, supponit duo. Primum est, quod uotum est duplex, unum simplex alterum solenne. Inter quæ hoc est discriminis, quod obligatio uoti solennis pendet ex statuto Ecclesiæ, ad hũc sensum, quod nisi fiat conditionibus ab Ecclesia statutis, non erit uotum solenne, ut diximus art.7. At verò obligatio uoti simplicis pendet ex deliberatione uouentis. Secundum, quod supponit D. Thom. est, quod obligatio uoti dupliciter potest impediri, ne robur obtineat. Vno modo ex defectu uouentis; quia non est mentis satis compos, ut contingit in amentibus, uel furiosis. Alio modo; quia ille, qui uouet, est subiectus alterius potestati, in eo quod uouet, ut diximus articulo præcedẽti. His suppositis, est prima conclusio: Pueri ante usum rationis nullo uoto simplici, aut solenni se possint obligare. Probatur: Omne uotum requirit ad sui obligationem deliberationem rationis, ut constat ex articulo 1. huius quæstionis. Sed hæc deficit in pueris ante usum rationis: ergo. Secunda conclusio: Si ante annum pubertatis, qui in pueris est decimus quartus; & in fœminis duodecimus, quis habeat usum rationis, & uotum simplex emittat, illud erit ualidum, & obligatorium, poterit tamen à patre, uel tutoribus irritari. Tertia conclusio: Votum solenne à puero emissum ante annos pubertatis, non est ualidum, nec

obli-

obligatorium; quamuis ipse puer habeat vsum rationis. Probatur: Nam huiusmodi uotum irritatur ab Ecclesia. Quarta conclusio: Post annos pubertatis quisque se poterit religionis voto tam simplici, quam solenni obligare, quantumuis parentes reclament.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Pro intelligentia huius articuli aduertendum est primò, quod in pueris considerari possunt tres ætatum differentiæ. Prima, quæ appellatur infantia: & durat vsque ad septimum annum; quo tempore infantes nullo rationis vsu fungi censentur. Et de hoc tempore est intelligenda prima conclusio Diui Thom. Secunda ætas appellatur pueritia: & durat in viris usque ad 14. annum, & in fœminis, vsque ad duodecimũ, ut constat ex capitulis qui, de regularibus, libro 6. & capitulo puella, 20. quæst. 2. Et de hac ætate loquuntur secunda & tertia conclusiones. In qua quidem, quia pueri sunt doli capaces, & habent vsum rationis poterunt, quantum est in se, voto se obligare. Cæterùm, quia adhuc manent sub potestate patris, poterit pater quæcunque illorum vota etiam personalia irritare, vt habetur expresse in cap. non solum, de regularibus lib. 6. Tertia ætas appellatur pubertas, & durat vsque ad 25. annum, in qua adolescentes sunt sub cura parentum, in ijs quæ pertinẽt ad dispensationem suorum bonorum, ita, ut sine eorum licentia nihil valeant dispensare, vt habetur ff. de minoribus vigintiquinque annorum, per totum titulum. Et in hac ætate pater potest irritare quæcunque vota realia filiorum, non autẽ personalia; qualia sunt vota religionis, ieiunii, orationis, &c. Et ideò dicitur in quarta conclusione, quod puer post annos pubertatis potest se uoto religionis obligare, tam simplici, quam solenni.

Secundo est aduertendum, quod quãdo dicimus infantiam durare vsque ad septimum annum, & pueritiam incipere ab eo, & durare usque ad decimum quartum, est intelligendum secundum præsumptionem iuris, quod pueritiæ & infantiæ eas ætates assignat, iudicans de reb. secundum quod regulariter contingit. Poterit tamen aliquando accidere, ut puer in decimo anno non habeat vsum rationis. Et tunc votum ab illo emissum nullũ erit, sicut illud, quod fit ante septennium. Similiter è contra poterit accidere, vt puer ante septennium vigeat integro rationis vsu: & tunc ille, quantum erit de se, poterit voto simplici se obligare, iuxta tenorem secundæ conclusionis, sicut ille qui habet tredecim annos. Ius autem statuit hos ætatis limites, vt si quãdo res fuerit dubia, maximè in foro Ecclesiæ, per hoc diffiniatur.

Circa quartã conclusionem D. Thom. est difficultas, vtrum parentes possint aliquod votum personale filiorum post decimum quartum annum irritare? Pro cuius intelligentia est aduertendum, quod votum quantum attinet ad præsens institutum, est duplex; unum reale, alterum personale. Reale est, qd ad res pertinet, quale est illud ad cuius impletionẽ sumptus requirũtur. Personale verò, quod pertinet ad personã, ut votũ religionis, ieiunij, orationis, &c. Hoc suppositio, ut certa ab incertis separemus, dico primò, certũ esse, quod vtrumq. votũ ante annos pubertatis emisũ, pôt à parentib. irritari, vel à tutorib. qui gerunt vicẽ patris, quo facto nulla amplius ob ligatio cõsurget, iuxta ea quæ diximus articulo præcedenti. Secundo etiam est certum, quod votum reale potest à patre vsque ad vigesimum quintum annum filij irritari. Nam cum vsque ad illud tẽpus iuuenes sint sub cura parentum, quantum ad rerũ gubernationem, nullum votum firmũ emittere poterunt, quod ad rẽ pertineat. Tertio etiam est certũ, quod uotum religionis, vel castitatis à puero emisũ post annos pubertatis, non potest à parentibus irritari. Ità habetur expresse in pluribus canonibus iuris, & in quarta conclusione D. Tho. Imo si puer habuerit decimum sextum annum, poterit religionẽ profiteri, etiã inuitis parentibus. Ista enim est ætas, quæ post concilium Tridentium sess. 25. cap. 15. requiritur ad professionem faciendam. Itaq; hæc certa sont. Sed quod habet difficultatem est, utrum alia vota personalia, ut votum ieiunij, uel orationis post annos pubertatis à pueris emissa possint à parentib. irritari? De qua re sunt variæ Doctorum sententiæ. Prima est Syluestri, verbo, votum 4. §. 2. tenẽtis partem affirmatiuam. Et ratio illius est: Nam sacri canones tantum in fauorem religionis prohibent, ne pater tale uotum possit irritare; cui etiam æquatur votum castitatis: ergo omnia alia potest. Et cõfirmatur ex D. Tho. in 4. conclu. Vbi solum dicit uotum religionis post annos pubertatis emissum non posse irritari. Quasi significans, quod alia omnia potest irrita facere. Hoc tamen non obstante, dico verius, & probabilius esse, quod parentes nullum uotum personale post annos pubertatis emissum possunt irritare. Ità tenet Sot. li. 7. de iustitia q. 3. art. 2. Et probatur: Puer post annos pubertatis quantum ad personam habet plenum ius, cum etiam habeat plenum vsum rationis: ergo votũ personale ab eo emissum, ità erit ualidum, ut à patre irritari non possit. Et cõfirmatur: Maius est uotum religionis, aut castitatis, & maiorem deliberationem requirit, quam quodcunque aliud personale: sed illud à patre irritari nõ potest post annos pubertatis: ergo nec hoc. Quin potius dico, quod si pueri habeant bona aliqua castrẽsia, vel quasi castrensia, & de ijs votum eleemosynę, vel alterius pij vsus emittãt post annos pubertatis non poterit illud pater irritare. Quia quantum ad hæc bona iuuenes habent plenam potestatem, & non filij, sed patres familias censentur. De hac re est videndus Syluester, verbo, peculium, §. 1. & 2. & Nauarro c. 17. ou. 141. & 142.

Ad rationem Syluestri respondetur, quod sacri canones tãtum loquũtur de voto religionis, & castitatis. Quia si hoc, quod maius est post aonos pubertatis irritare nõ possunt parentes, multò minus alia personalia poterunt irritare. Et eodem mõ rñdetur ad D. Tho. De uotis aũt mixtis, qualia sunt illa quæ sũt personalia, admiscetur tñ in eis aliquid reale, ut votum peregrinationis, cui vel expensæ, vel distractio à re familiari coniungitur, probabile est, quod pater possit illa irritare, uel saltem suspendere, quo ad exequutionẽ, usque ad tempus, quo filius fuerit emancipatus. Quia, cum filius tunc sit subiectus patri, quantum ad curam bonorum, ratione illius rei ad mixtæ pater uidetur habere potestatem supra illud votum. Tutius tamen erit eius petere dispensationem à superiori, vt sic omnis scrupuli ratio auferatur.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrum votum à filio emissum, dum erat in potestate patris, possit postea à patre irritari dum est extra illius curam. Verbi gratia: Emisit filius ante decimum quartũ annũ votũ aliquod personale vel ante vigesimũquintũ uotũ aliquod reale, qđ à patre his tẽporib. nõ fuit irritatũ. Dubiũ, est, utrũ possit posteà ab eo irritari? Caietanus infra quæst. vlt. art. 5. partem tenet. Et ratio illius est: Quia cũ in illis votis semper intelligatur

tuc negatiua conditio, nisi pater cõtradicat, semper, quod eius interuenit contradictio, erunt nulla. Hoc

Sententia authoris.

tamen non obstante, dico oppositam sententiam esse ueriorem, & probabiliorem. Et probatur: Potestas, quam habet pater irritandi ea vota, tantum durat vsque ad præfinitum tempus: ergo eo elapso, nõ poterit amplius illa irritare. Et confirmatur: Si seruus emisisset votũ dum erat sub alterius dominio, quod à domino non fuit irritatum, non poterit postcà seruo libero existente, à domino irritari: ergo idẽ & est dicendum de filio respectu patris. Consequentia tenet ex paritate rationis, & antecedẽs ab omnibus conceditur. Item, illa vota iã non subsunt potestati patris, vt constat: ergo pater non potest illa irritare. Et ad argumentum Caietani respondeo, quod intelligitur conditio, nisi pater contradicat intra tempus illi à iure concessum. Nam eo elapso; sicut non habet potestatem irritandi: ita nec contradicendi.

ARTICVLVS X

Vtrùm possit in voto dispensari.

Inf. 4. d. 38. q. 1. art. 4. q. 1. cor & ad 2. & q. 3.

D Decimum sic proceditur. Videtur, quòd in voto dispensari non possit. Minus est commutari votum quàm in eo dispensari. Sed votum non potest commutari. Dicitur enim Leuit. vigesimoseptimo: Animal quod immolari potest Domino, si quis vouerit, sanctum erit, & mutari non poterit, nec melius malo, nec peius bono: ergo multo minus potest dispensari in voto.

2. Præterea, In his quæ sunt de lege naturæ, & in præceptis diuinis, non potest per hominem dispensari, & præcipuè in præceptis primæ tabulæ quæ ordinantur directè ad dilectionem Dei, quæ est vltimus præceptorum finis. Sed implere votum est de lege naturæ, & est etiam præceptum legis diuinæ, vt ex suprà* dictis patet. Et pertinet ad præcepta primæ tabulæ, cùm sit actus latriæ: ergo in voto dispensari non potest.

Art. 3 huius quæst.

3. Præterea, Obligatio voti fundatur super fidelitatem quam homo debet Deo, vt dictum* est. Sed in hac nullus potest dispensare: ergo nec in voto.

Art. 3 huius quæst.

Sed Contra, Maioris firmitatis esse videtur quod procedit ex communi voluntate, quàm quod procedit ex singulari volũtate alicuius personæ. Sed in lege quæ habet robur ex communi voluntate, potest per hominem dispensari: ergo videtur, quòd etiam in voto per hominem dispensari possit.

Respondeo dicendum, quòd dispensatio voti intelligenda est ad modum dispensationis quæ fit in obseruãtia alicuius legis, quia vt suprà dictum est*

1. 2. q. 97. art. 4.

lex ponitur respiciendo ad id quod est in pluribus bonum. Sed quia contingit huiusmodi in aliquo casu non esse bonum, oportuit per aliquẽ determinari in illo particulari casu legem non esse seruandam. Et hoc propriè est dispensare in lege. Nam dispensatio videtur importare quandam commensuratam distributionem, vel applicationem communis alicuius ad ea quę sub ipso continentur, per quem modum dicitur aliquis dispensare cibum familiæ. Similiter autem ille, qui vouet, quodammodo sibi statuit legem, obligans se ad aliquid quod est secundum se,

A & vt in pluribus bonum. Potest tamen contingere, quod in aliquo casu sit vel simpliciter malum, vel inutile, uel maioris boni impeditiuum, quod est contra rationem eius quod cadit sub uoto, ut ex prædictis* patet. Et ideò necesse est non quod determinetur in tali casu uotum non esse seruandum. Et si quidem absolutè determinetur aliquod uotum non esse seruandum, dicitur esse dispensatio uoti. Si autẽ pro hoc quod seruandum erat, aliquid aliquid impónatur, dicitur commutatio uoti. Vnde minus est uotum commutare, quàm in uoto dispensare. Vtrumque tamen in potestate Ecclesiæ consistit.

Art. 2. huius quæst.

B Ad Primum ergo dicendum, quod animal quod immolari poterat, ex hoc ipso quod uouebatur, sanctum reputabatur, quasi diuino cultui mancipatum. Et hæc erat ratio quare non poterat commutari, sicut nec modo posset aliquis rem, quam uouit, tam consecratam (puta calicem uel domũ) cõmutare, in melius vel in peius. Animal aũt quod non poterat sanctificari, quia non erat immolatitium, redimi poterat & debebat, sicut ibidem lex dicit. Et ita etiam nunc commutari possunt vota, si consecratio non interueniat.

C Ad secundum dicendum, quòd sicut ex iure naturali & præcepto diuino tenetur homo implere votum, ita etiam tenetur ex eisdem obedire superiorũ legi, vel mandato. Et tamen cum dispensatur in aliqua lege humana, non fit, vt legi humanæ non obediatur, quod est contra legem naturæ, & mandatum diuinum, sed fit, vt hoc quod erat lex, non sit in hoc casu. Ita etiam autoritate superioris dispensantis fit, vt hoc quod continebatur sub voto, non cõtineat inquantum determinatur in hoc casu, hoc non esse congruam materiam voti. Et ideo cum prælatus Ecclesiæ dispensat in voto, non dispensat in præcepto iuris naturalis, vel diuini, sed determinat id, quod cadebat sub obligatione deliberationis humanę, quę non potuit omnia circumspicere.

D Ad tertium dicendum, quòd ad fidelitatem Deo debitam non pertinet, quòd homo faciat id quod ad uouendum est malum, uel inutile,* uel maioris boni impeditiuum, ad quod tendit uoti dispensatio. Et ideo dispensatio uoti non est contra fidelitatem Deo debitam.

Alias quod ad uitandum malum est in utile.

SVMMA TEXTVS.

Litera huius articuli tribus propositionibus continetur. Prima cõclusio est affirmatiua. Et probatur: In lege potest fieri dispensatio, ergo & in voto. Consequentia est nota. Nam votum est quædam

E lex particularis. Et antecedens probatur: Lex ponitur in ordine ad bonum commune: sed aliquando potest contingere, vt non sit bonum seruare illam: ergo tunc poterit dispensari. Secunda cõclusio: Tũc intelligimus voti fieri dispensationem, quando absolutè determinatur illud non esse seruandum. Nã, si pro eo, quod seruandum erat aliud imponatur, nõ dispensationem, sed commutationem voti fieri dicetur. Hanc conclusionem non probat D. Tho. sed illam tanquam ex terminis nõtam relinquit. Tertia conclusio: Minus est votum commutare, quam dispensare; sed vtrumq; cõsistit in potestate Ecclesię.

EX-

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia huius articuli meminisse oportebit discriminis, quod posuimus inter irritationem, & dispensationem, artic. 8. Irritare enim est votum cassare, & impedire ne robur obtineat. Dispẽsare uerò est autoritate superioris voti obligationẽ relaxare. Differtque dispensatio à commutatione in eo, quod per dispensationem omninò tollitur vinculum voti. Cæterùm per commutationem non tollitur, sed mutatur, ut cadat supra aliam materiam. Ex quo infertur, quòd si quis vouit peregrinationẽ, & votum illud commutetur in ieiunium, vel orationem, quòd hæc tenebitur facere vouens ex vi voti, & non solum ex præcepto commutantis. Quare si non ieiunauerit, vel orauerit, peccabit peccato sacrilegij contra votũ. Redimere idẽ est, quod cõmuttare, nisi quod redemptio cõmutationẽ sonat, uel in pecuniã vel in aliud pecunia æstimabile. Vt dũ votũ peregrinationis, quod ad sacrum D. Iacobi fuit editũ, in aurum mutatur, quod eidem templo offeras. Dispensatio tam in legem, quam in votum cadit. Sed differunt quantum ad hoc, quòd quia lex multos obligat, uotum autem tantum respicit singularem personam; dispensatio in lege nihil aliud erit, quam exceptio ab vniuersali obligatione. Vt cum quis priuilegio excipitur, ne quadragesimam ieiunet. At uerò dispẽsatio in voto est sublatio illius; ob id, quòd causa qua factum est, minimè iam tunc decere videtur. Interpretatio atque epicheia similiter habet locum in lege, & in voto, & est, quando declaratur, legẽ aut votum in aliquo particulari casu non tenere, ut diximus supra quæst. 66. art. 5. Si quis autem quærat quodnam sit discrimen inter dispensationẽ, & epicheiam, seu interpretationem, quantum attinet ad votum, (nam cum dispensare nihil aliud esse videatur, quam interpretari, & declarare, quòd votum in illo casu non obliget, videntur hæc duo coincidere, & in idem redire,) respondeo, discrimen consistere in hoc, quòd ad interpretationem, siue in lege, siue in voto est necessarium, quòd eius impletio in tali casu sit rationi naturali cõtraria. At verò ad dispensationem satis est, quòd legis, & voti ratio in tali persona deficiat. Ex quo sequitur, quod ad interpretationem voti non est necessaria prælati autoritas pro illo articulo. Est tamen semper necessaria ad dispensationem, ut videbimus latius artic. 12. huius quæstionis. Verbi gratia: Vouit quis carnes non edere, & in eum locum deuenit, vbi nisi eas comedat peribit. In hoc casu, quoniam res accidit iuri naturali contraria, ipse vouens, sua priuata autoritate, non obstante voto, poterit carnes comedere, quoniã per epicheiam debet interpretari in illo casu non obligare. Haud tamen ideo à voti uinculo manet absolutus; sed illa necessitate præterita manebit eo astrictus, sicut antea. Tamen, si vouit nõ comedere carnes & esus aliarum rerum est sibi impedimento, ne tam attentè literarum studio incumbere possit, non ideò poterit per epicheiam contra votũ facere, quia eius impletio tunc non est rationi naturali contraria. Habebit tamen causam, quare prælatus cum illo dispenset, votique obligationem, uel ad tempus, vel in perpetuum tollat. Et dispensatio tunc nõ est interpretatio, quòd uotum in illo casu non tenet, sed est efficere, quòd etiam si teneat, tollatur. Est & vltra hæc omnia voti cessatio, de qua diximus articulo secundo huius quæstionis, ad quam nullã requiritur dispensatio. Et contingit, quando quis emittit votum de re indifferenti ex aliqua particulari circunstantia, aut fine bona effecta. Vt si quis vouit certam domum nunquam intrare propter vitandũ aliquod periculum, quod ibi sibi imminebat. Tunc cessante causa, cessat & uotum; quia iã talis domus ingressus relinquitur, res uana, & indigna, vt sit materia voti.

His constitutis, prima conclusio huius articuli est de fide tenenda. De fide enim est, quòd Ecclesia potest in votis simplicibus dispensare, vt constat ex eius usu, & ex veteri traditione à tempore Apostolorum, vsque ad præsens. Et nõ est dicendum, quòd Ecclesia in re tam graui erret. Præterquam quòd erat necessarium ad bonam illius gubernationem, vt haberet hanc potestatem, ut optimè declarat Innocentius in cap. dispensationes, 1. quæst. 7. in hunc modum dicens: Dispensationes cogunt aliquid de debito remittere, ut maius aliquid lucri fiat; more nauigantium, qui tempestate ingruente quædam exonerant, ut cætera salua permaneant. Idem etiam dicitur in cap. regula, 19. distinctione. Est autem hæc potestas non solum in concilio generali, ad quod non potest toties haberi recursus, quoties opus est, sed etiam in ipso Papa omnium prælatorum capite, atque pastore. Nam cum Papa sit generalis cõmissarius Christi, eiusque vicarius assumptus in plenitudinem potestatis, ut habetur in capit. qui se scit. 2. q. 6. & in capit. quodcũque. 24. quæst. 1. iuxta illud Ioann. 21. Pasce oues meas, & Matth. 16. Quodcunque solueris, & quodcũque ligaueris super terram, &c. fit, ut ex suo officio pastorali, & vt vicarius Christi, possit quascunque leges positiuas declarare, dispensare, tollere, & abrogare. Est autem votum quædam lex particularis, quam vouens sibi præscribit, vt ex supradictis patet. Ad hoc etiam habent singuli prælati Ecclesiastici suam limitatam authoritatẽ, vt infra videbimus, vbi similiter explicabimus, quæ nam causæ sint necessariæ ad uoti dispensationem. Sed contra hoc est argumentum: Adimpletio voti etiam simplicis, est de iure diuino, & naturali: ergo in eo non potest Papa dispensare. Antecedens est manifestum, & consequentia probatur; Nam in ijs, quæ sunt de iure diuino, & naturali, nec Papa, nec Ecclesia potest dispensare, ut latè docet Diuus Thom. quodlib. 4. artic. 13. & in 3. distinctione 37. artic. 4. Ad hoc argumentum variè respondetur à Doctorib. quidam enim dicunt, quòd ideò Papa potest in voto dispensare, quia in quolibet subintelligitur conditionaliter voluntas Papæ, ad cuius dispensationem pertinent actus subditorum. Itaque dicunt, quòd ideo summus Pontifex, cum voluerit, potest uoti obligationem relaxare, quia deest illa cõditionalis subintellecta, scilicet, si Papæ placuerit. Eo enim ipso, quòd dispensat, non placet illi: & exinde cessat obligatio voti. Hæc tamen responsio impugnatur à D. Thom. & meritò, in 4. distinctione 38. quęst. 1. art. 4. quęst. 1. Quia certè sicut sine volũtate Papæ potest quis alia multa facere, ità & vouere. Alij dicunt, quòd Papa dispensat in votis, non quidem tollendo illorum obligationem, sed solum declarando, quòd ea in tali, & tali casu non obligant, propter aliquod bonum quod impeditur, aut malum, quod oritur ex adimpletione voti. Sed nec hæc responsio aliquid valet, ut rectè docet Diuus Thom. loco citato. Quia aliud est declarare ius, quod pertinet ad epicheiam; & aliud dispensare, quod pertinet ad potestatem, quã habet Papa. Est enim latissimum discrimen inter declarare ius, & dispensare in illo, ut latè docet Couarru. de testamentis, 2. p. ca. 6. §. 9. nu. 2. & nos in præsenti tantum loquimur de dispẽsatione, quam ex communi

omnium

omnium Doctorum sententia dicimus fieri posse à summis Pontificibus in votis simplicibus. *2. Solutio.* Alij respondent ad argumentum concesso antecedenti, negando consequentiam. Et ad probationē dicunt, quòd quamuis Papa regulariter loquendo, nō possit dispensare in iure naturali, & diuino, potest tamen in votis simplicibus, quorum redditio est de iure naturali, & diuino ex particulari potestate, & authoritate sibi ad id à Christo tradita, ibi; Quodcumque solueris super terram, &c. Quod constat ex vsu, & traditione Ecclesiæ. Itaque affirmant, quòd Papa tanquam Christi vicarius dispensat in votis, & relaxat ea, vultque illa non valere in tali, aut tali euentu. Quia si Christus adesset, etiam dispensaret. Et sic ex interpretatiua commissione Christi dispēsat Papa, interpretando scilicet, esse Christi voluntatem, quòd in tali euentu rescindatur contractus voti. Vnde quamuis, cum dispensatur in voto, dispēsetur in iure diuino, & naturali, hæc tamen dispensatio non fit ab hominibus, sed à Christo ipso. Ità respondet Cano. in relectione de pœnitentia in fine. Et si quis obijciat, ex hoc sequi, quòd etiam potest summus Pontifex ex magna, & iusta causa dispensare in matrimonijs, & in votis solennibus, cū non videatur esse maior ratio de his, quam de votis simplicibus, siquidem omnia habent æqualem obligationem ex iure naturali & diuino, respondent negando sequelam. Nam ad hæc non habet Papa, nec Ecclesia interpretatiuam commissionem Christi, sicut ad illa, quod ex perpetuo vsu & traditione Ecclesiæ colligitur. Cæterum hæc solutio meo iudicio sustineri non potest: tum, quia volontariè asseritur illud de interpretatiua commissione Christi ad dispensandum in votis simplicibus, & non in votis solennibus, aut in matrimonijs: tum etiam, quia cum ius naturale in suis præceptis intrinsecam, & essentialem contineat rectitudinem, aut malitiam; nulla ratione fieri potest, vt super illo cadat dispensatio. De quo etiam nos diximus supra agentes de præceptis Decalogi. Quocircà his solutionib. omissis, quod mihi ad propositum argumentum respondendum videtur, est, uerum quidem esse, quòd super his, quæ sunt iuris naturæ, ac diuini, dispensari per hominem non potest: tamen quamuis adimplere votum sit de lege naturali, & diuina, quando superior dispensat, nihil contra ipsum votum fit; sed tollitur eius vis, dum iudicatur non debere in tali casu ligare. *Vera respōsio ad arg.* Quare quemadmodùm quādo princeps in lege humana dispensat, non facit, vt subditus legi non obtemperet, quod est contra ius diuinum, & naturale, sed solum vt quod erat lex, in hoc casu cesset: sic etiam in voto, quando prælatus dispensat, non facit, vt vouens non adimpleat votum, quod esset contra ius naturale, & diuinum: sed solum facit, ut quod antea erat votum, in tali casu non sit. Et sic prælatus dispensans in uoto, non dispensat supra ius diuinum, aut naturale, quod faceret, si manente voto, licitum censeret opus contrarium. Sicut nec dispensans in lege dispensat in iure naturali, quòd præcipit illi parere. Sed solum tollit obligationē uoti, qua non existente, nulla lex naturalis præcipit, illud esse adimplendum. *Instantia.* Et si quis adhuc instet, Lex diuina, & naturalis non potest per hominem tolli, sed reddere uotum est lex diuina, & naturalis: ergo non potest tolli per hominem, atque ex consequēti nec uoti obligatio. *Respōsio.* Respondeo, quòd dispensans nō tollit legem diuinam, quæ est ut dum uotum firmū manet, seruetur, sed tollit obligationem, quæ ex mera uoluntate uouentis ortum duxit. Sicut nec dispēsans in lege humana tollit legem diuinam, quæ est, ut legi, quādiu firma manet, obtēperetur; sed tollit obligationem, quę ex lege debebat oriri, si in sua ui firma maneret. Itaque quod homo reus sit uoti, ex duabus præmissis colligitur, nempe, quia vouit, & quia est lex, vt uotum reddatur. Et dispensans non tollit hoc secundum; sed prius, scilicet, obligationē, quatenus ex propria voluntate vouentis emersit, quæ, vt supra diximus, est quædam lex humana.

ARTICVLVS XI.

Vtrùm in voto solenni continentiæ possit fieri dispensatio.

AD vndecimum sic proceditur. Videtur, quòd in voto solenni continentia possit fieri dispensatio. Vna enim ratio dispensandi in voto est, si sit impeditiuum melioris boni, sicut dictum est. Sed votum continentiæ etiam si sit solēne, potest esse impeditiuum melioris boni. Nam bonum commune est diuinius quàm bonum vnius. Potest autem per continentiam alicuius impediri bonum totius multitudinis, puta quando per contractum matrimonium aliquarum personarum quæ continentiam vouerunt, posset pax patriæ procurari: ergo uidetur, quòd etiam in solenni uoto continentię possit dispensari.* *Inf q. 186. ar. 2. ad 3.* *Art. præc.*

2. Pręterea, Latria est nobilior uirtus quam castitas. Sed si quis uouerit aliquem actum latriæ, puta offerre Deo sacrificium, potest in illo uoto dispēsari: ergo multo magis potest dispensari in uoto cōtinentię, quod est de actu castitatis.

3. Pręterea, Sicut uotum abstinentię obseruatū potest uergere in periculum personę: ita etiam obseruatio uoti continentię. Sed in uoto abstinentiæ, si uergat in corporale periculum uouentis, potest fieri dispensatio: ergo pari ratione in uoto continentię potest dispensari.

4. Pręterea, Sicut sub professione religionis, ex qua uotum solennizatur, continetur votum continentię, ita etiam uotum paupertatis & obedientię. Sed in uoto paupertatis & obedientię potest dispēsari, sicut patet in illis qui post professionem ad episcopatum assumuntur: ergo uidetur, quòd in solenni uoto continentię possit dispensari.

Sed Contra est, quòd dicitur Ecclesi. 26. Omnis ponderatio non est digna animæ continentis.

Præterea, Extra, de statu Monach. in fine illius Decretalis. Cum ad Monasterium, dicitur, Abdicatio proprietatis, sicut custodia castitatis adeo annexa est regulæ monachali, vt contra eam nec summus Pontifex possit indulgere.* *In Decretal. lib. 3. tit. 36 c. 6. in fine.*

Respondeo dicendum, quòd in solenni voto continentiæ tria possunt considerari. Primò quidem materia voti, scilicet, ipsa continentia. Secundò, perpetuitas voti, scilicet, cum aliquis voto se astringit ad perpetuam obseruantiam continentiæ. Tertiò, ipsa solennitas voti. Dicunt ergo quidam, quod uotum solenne est indispensabile ratione ipsius continentię, quę non recipit condignam recompensationem, vt patet ex authoritate inducta. Cuius rationem quidam assignant, quia per continentiam homo triumphat de domestico inimico, uel quia per continentiam* *In 1. argu. sed contra.*

tinentiam homo perfectè conformatur Christo secundum puritatem animæ & corporis. Sed hoc non videtur efficaciter dici, quia bona animæ, vtpote contemplatio & oratio, sunt multo meliora bonis corporis, & magis nos Deo conformant. Et tamen potest dispensari in voto orationis, vel contemplationis. Vnde non videtur esse ratio, quare non possit dispensari in voto continentiæ, si respiciatur absolutè ad ipsam continentiæ dignitatem: præsertim cum Apost. 1. ad Corinth. 7. ad continentiam inducat propter contemplationem, dicens, quòd mulier innupta cogitat quæ Dei sunt. Finis autem potior est his quæ sunt ad finem. Et ideo alij rationem huius assignāt ex perpetuitate, & vniuersalitate huius voti. Dicunt enim, quòd votum continentiæ nō potest præteriri, nisi per id quod est omnino contrarium: quod nunquam licet in aliquo voto. Sed hoc est manifestè falsum, quia sicut vti carnali copula est continentiæ contrarium, ita comedere carnes, vel bibere vinum, est cōtrarium abstinentiæ à talibus: & tamen in huiusmodi uotis pōt dispensari. Et ideò alijs videtur, quòd in voto solenni continentiæ possit dispensari, propter aliquam communem vtilitatem, seu necessitatē, ut patet in exemplo* præmisso de pacificatione terrarū ex aliquo matrimonio contrahendo. Sed quia Decretalis inducta expressè dicit, quòd nec summus Pontifex pōt contra custodiā castitatis monacho licentiā dare: ideò aliter uidetur dicendū, quòd sicut supra* dictum est, et habetur Leui. vlt. Illud quod semel sanctificatum est Domino, non pōt in alios vsus commutari. Non aūt potest facere aliquis Ecclesiæ prælatus, vt id, quod est sanctificatum, sanctificationem amittat, etiā in rebus inanimatis: puta quòd calix consecratus desinat esse consecratus, si maneat integer. Vnde multo minus pōt hoc facere aliquis prælatus, vt homo Deo consecratus, quamdiu viuit, consecratus esse desistat. Solennitas aūt voti consistit in quadā consecratione seu benedictione vouentis, ut dictum* est. Et ideo non potest fieri per aliquem prælatū Ecclesiæ, quòd ille qui votum solenne emisit, desistat ab eo ad quod est consecratus: puta, quòd ille qui est sacerdos, non sit sacerdos: licet possit prælatus ob aliquā causam executionē ordinis inhibere. Et simili ratione Papa nō pōt facere, quòd ille qui est professus religionem, nō sit religiosus. Licet quidam iuristæ ignoranter contrariū dicant. Est ergo considerandum, vtrum continentia sit essentialiter annexa ei, ad quod votū solennizatur: quia si non est ei essentialiter annexa, potest manere solennitas consecrationis sine debito cōtinentiæ: quod non potest contingere, si sit essentialiter annexū ei, ad quod votū solennizatur. Non est autem essentialiter annexū debitum continentiæ ordini sacro: sed ex statuto Ecclesiæ. Vnde videtur, quòd per Ecclesiam possit dispensari in voto continentiæ solennizato per susceptionem sacri ordinis. Est autem debitum continentiæ essentiale statui religionis, per quem homo abrenunciat sæculo, totaliter Dei seruitio mancipatus. Quod non potest simul stare cum matrimonio, in quo incumbit necessitas procurandæ vxoris, & prolis, & familiæ, & rerū, quæ ad hoc requiruntur. Vnde Apostolus dicit, A 2. ad Corint. 7. quòd qui est cum vxore, solicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori, et diuisus est. Vnde nomen monachi ab vnitate sumitur per oppositum, ad diuisionem prædictam. Et ideò in voto solennizato per professionem religionis, non potest per Ecclesiam dispensari: & rationem assignat Decretalis, quia castitas est annexa regulæ monachali.

In art. 1. — Art. prec. arg. 1. — Art. 7 huius quæst.

Ad primum ergo dicendum, quòd periculis rerū humanarum est obuiandum per res humanas, non autem per hoc, quod res diuinæ conuertantur in vsum humanum. Professi autem religionem mortui B sunt mundo, & viuunt Deo: vnde non sunt reuocandi ad vitam humanam occasione cuiuscunque euentus.

Ad secundum dicendum, quòd in voto temporalis continentiæ dispensari potest, sicut & in uoto temporalis orationis, uel temporalis abstinentiæ. Sed quod in voto continentiæ per professionem solennizato non possit dispensari, hoc non est inquantum actus castitatis, sed inquantum incipit ad latriam pertinere per professionem religionis.

Ad tertium dicendum, quòd cibus directè ordinatur ad directionem personæ, & ideo abstinentia cibi directè potest vergere in periculum personæ: C vnde ex hac ratione recipit votum abstinentiæ dispensationem. Sed coitus non ordinatur directè ad conseruationem personæ, sed ad conseruationem speciei: vnde nec directè abstinentia coitus per cōtinentiam vergit in periculum personæ. Sed si per accidens ex ea aliquod periculum personale accidat, potest aliter subueniri, scilicet per abstinentiā, vel alia corporalia remedia.

Ad quartum dicendum, quòd religiosus qui fit episcopus, sicut non absoluitur à voto continentiæ, ita nec à voto paupertatis: quia nihil debet habere tanquam proprium, sed sicut dispensator commu- D nium bonorum ecclesiæ. Similiter etiam non absoluitur à voto obedientiæ, sed per accidens obedire non tenetur, si superiorem non habeat: sicut nec Abbas monasterij, qui tamen non est ab obedientiæ voto absolutus.

Authoritas vero Ecclesiastica, quæ in contrariū obijcitur, intelligenda est quantum ad hoc, quòd nec fæcunditas carnis, nec aliquod corporale bonum, est comparandum bono continentiæ: quæ inter bona animæ computatur, ut* August. dicit in libro de sancta virginitate. Vnde signanter dicitur, animæ continentis, non carnis continentis. In lib. de bono coniugali. ca. 21 in princ. & lib. de virginitate c. 7. & 8.

E

SVMMA TEXTVS.

Omissis varijs opinionibus, quas D. Thom. in hoc articulo recenset, & reijcit, ad explicationem difficultatis propositæ, duas constituit propositiones. Prima conclusio: In voto solenni continentiæ à clericis emisso, potest Ecclesia dispensare. Probatur: Hoc votum non est essentialiter annexum ordini sacro, sed tantum ex statuto Ecclesiæ: ergo in illo Ecclesia dispensare pōt. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Nam sacerdotes Græcorum coniugati ab Ecclesia Latina admini-

ſtrare permittuntur. Secunda concluſio: In voto ſolenni continentiæ à monacho emiſſo non poteſt Eccleſia diſpenſare. Probatur: Caſtitas huic ſtatui eſt eſſentialiter annexa: ergo in ea non poteſt fieri diſpenſatio. Antecedens eſt manifeſtum, & conſequentia probatur: Eccleſia non poteſt tollere ſtatũ, nec efficere, vt id, quod Deo eſt conſecratum, ipſo manente, non ſit conſecratum: ergo nec poterit efficere vt non teneatur aliquis ad id, quod eſt eſſentiale ſuæ conſecrationi. Et confirmatur ex cap. cum ad monaſterium. de ſtatu monachorum, in fine, vbi Innoc. III. dicit. Nec æſtimet Abbas, quòd ſuper habenda proprietate poſſit cum aliquo monacho diſpenſare: quia abdicatio proprietatis, ſicut & cuſtodia caſtitatis, adeò eſt annexa regulæ monachali; B vt contra eam, nec ſummus Pontifex poſſit licentiam indulgere.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Votum ſolenne pōt fieri tacite & expreſſe

PRo intelligentia huius artic. aduertendum eſt primò, quòd uotum ſolenne religionis dupliciter poteſt emitti. Vno modo explicitè profitendo aliquam ex religionibus approbatis. Alio modo implicitè. Et hoc adhuc dupliciter. Vno modo, vt ſi nouitius, animo profitendi tacitè, faciat actum ſolis profeſſis annexum, qualis eſt ferre ſuffragium in capitulo. Ità habetur expreſſe de regularibus, & tranſeuntibus ad religionem. cap. uidua. Vbi definitur, quòd ſi uidua ſponte uelum conuerſionis, quamuis non ſacrum ſibi impoſuerit, & in Eccleſia inter uelatas oblationem Deo obtulerit, uelit, nolit, ſanctimoniæ habitum ulterius habere debebit. Secundò modo poteſt fieri profeſſio tacita, per hoc, quod nouitius geſtet habitum proprium profeſſorum per annum, ubi habitus ſunt indiſtincti; & vbi ſunt diſtincti habitus, per hoc quod elapſo anno probationis habitum profeſſorum recipiat. Sufficietque ad hoc quæcunque habituum diſtinctio, & diuerſitas, quamuis ſolum conſiſtat in benedictione, ut habetur in cap. is qui, de regularibus, in 6. Eſt tamen aduertendum, quòd ſi aliquis deferat habitum per annum, animo non profitendi, coram Deo non erit profeſſus, quamuis ab Eccleſia compelli poterit ad religionem, quoniam exterius tacitam feciſſe profeſſionem comprobabitur.

In ordinibus non mendicantibus pōt fieri profeſſio ante annū probationis.

Secundò eſt aduertendum, quòd in ordinibus mendicantium nullus expreſſe profiteri poteſt ante elapſum annum probationis. Et ſi contrarium fecerint tam prælatus quam monachi erunt excōmunicati, ut habetur expreſſe in cap. non ſolum. & in cap. conſtitutionem. de regulari. in 6. In non mendicantibus autem ante annum probationis poterūt nouitij profiteri ex rationabili cauſa. Et quia moniales noſtri ordinis, & etiam ſanctæ Claræ nō ſunt mendicantes, ſed recluſæ, benè poterunt ante annū profiteri, vt docent Paludanus in 4. diſt. 38. & Syluest. verbo, religio, 3. §. 3.

Hoc eſt intelligēdū ante Concilū Tridentinū, non poſt illud, contrariū eſt verū, tam quoad uiros, quam quo ad mulieres, ut conſtat ex Seſ. 25. cap. 15.

Tertiò eſt aduertendum, quòd milites commendatarij, qui multis annis deferunt habitum profeſſorum, licet ſecundum ius commune eſſent cenſendi taciti profeſſi, modo tamen non cenſentur quo ad vſq; expreſsè eam religionem promittant, cuius habitum deferunt. Ita enim habet communis conſuetudo, quæ forſan in hac parte abrogauit ius cōmune. Niſi dicamus, quòd iſtæ religiones peculiare ad hoc habent priuilegium, quo in iure communi diſpenſatur. De hac re uidenda eſt glo. in Clem. de regul. & ſtatu monachorum, & Syluest. verbo, religio. 3. qui optimè loquitur.

A His conſtitutis circa primam concluſionem D. Tho. in qua de uoto à clericis emiſſo eſt ſermo, aduertendum eſt, quod votum ſolenne caſtitatis, quod à clericis in ſuſceptione ſacri ordinis emittitur, non ſolum opponitur rei vxoriæ; aliàs fornicantes non eſſent ſacrilegi; ſed etiam opponitur cuicunq; carnali commiſtioni, ſicut votum religioſorum. Quare clerici hac ratione peccantes, ſemper committunt ſacrilegium. Sed dubium eſt de iure, quo illis huiuſmodi continentia eſt præcepta, an ſcilicet iure diuino, vel potiùs tantum iure poſitiuo? Maioris in 4. diſtinct. 24. quæſt. 2. & Clithoueus in lib. de continentia ſacerdotali. cap. 13. arbitrantur iure diuino eſſe prohibitum ſacerdotibus matrimonia contrahere. B Et ſic dicunt, quòd Papa ſuper hoc diſpenſare non poteſt. Hanc eandem ſententiam tenet Vvaldenſis in lib. de ſacramen. c. 128. & 129. & de ſacramentalibus. cap. 66. Et probatur: Non eſt magis de intrinſeca ratione religionis caſtitas, quam de ratione ordinis: ergo ſicut iure diuino, & naturali religioſus tenetur ad caſtitatem: ità etiam & ſacerdos: atq; ex conſequenti, ſicut non poteſt diſpenſari cum religioſo, ut matrimonium contrahat: ita etiam nec cū ſacerdote. Cōſequentia eſt nota, & antecedens probatur ex c. vnico, de voto. lib. 6. vbi ambo vota æquiparantur, quantum ad hoc, quòd eſt dirimere matrimonium.

Dubiū de cōtinentia clericorū

Hoc tamen non obſtante, dico iure tantum humano, C & non diuino, aut naturali eſſe ſacerdotibus caſtitatem præceptam. Non enim repugnat, quo minùs abſque caſtitatis voto homo verè ſit ſacerdos, vt Græcorum mos nobis teſtatur. Vnde fit conſequens, quòd & ſi ordo ſuapte natura quandam ſecū adferat congruentiam decentiamque caſtitatis matrimonio repugnantem, non tamen ex ſe parit virtutem præcepti, vt eo ipſo diuino iure, quo ordinis ſacramentum inſtitutum eſt, ſint ordinati à matrimonio prohibiti. Sed hoc præceptum & prohibitio iure tantum pontificio poſita eſt, illamque Eccleſia ex decentia functionis ſacrorum ordinum deduxit. Quare ſuper hoc præcepto poterit diſpenſare; quāuis diſpenſatio cum ſacerdotibus indecentiſſima eſſet, D Eccleſiæque peſtifera. Sunt enim quamplurimæ rationes, quæ efficaciſſimè oſtendunt, perfectioni Euangelicæ eſſe ualde conforme, vt ſacri Eccleſiæ miniſtri à re vxoria ſint alieniſſimi. Prima eſt; Nam Chriſtus de intacta Virgine natus, virginitatiſq; ipſe decus, Eccleſiam, ceu columbam candore virgineo nitentem ſibi connubio copulauit, eo exemplo docens, vt ſacerdotes quibus Eccleſiam eandem deſponſauit, virgini, ſi non virgines, ſaltem cælibes ſeruent fidem. Secunda ratio deſumitur ex cordis nitore, corporiſque munditia, quàm tractatio corporis, & ſanguinis Chriſti expoſtulat. Tertia ex altiſſima meditatione, aſſiduaque oratione, & ſacrorum impenſiſſima lectione, quibus ſacerdotes dediti eſſe E debent, quæ omnia coniugali conſortio ex diametro aduerſantur. Quarta ratio eſt: Nam ſolertiſſima cura, quam erga pauperes, viduas, & orphanos gerere tenentur, ſolicitudinem familiæ, uxoris, & liberis occupatæ non permittit. Quinta: Quia auctoritas & dignitatis ſplendor, quibus ſacerdotes reliquo populo antecellere debent, non ſinit, ut cum vxoribus ſicuti reliquum vulgus miſceantur. Ac tandem: Quia ſi liberos fas illis eſſet procreare, omnes illuc neruos intenderent, vt quaſi hæreditario iure ſacerdotia eis relinquerentur. Sicque non recte fieret beneficiorum diſtributio: quod in ingentem Eccleſiæ perniciem cederet. Ex quo infertur, quàm grauiſſimè errauerint hæretici, qui ſacerdotum

Concluſ.

Rationes oſtendentes congruentiam caſtitatis ſacerdotū

dotum

dotum cælibatum labefactare contenderunt. Quod primus fecit Iouinianus quidam. Et eandem hæresim posteà Vigilantius; vt author est Diuus Hieronymus ad Riparium, Epistola 2. impudentissimè auxit; non solum permittens, sed etiam compellēs, vt nullus Diaconus ordinaretur, antequam matrimonium iniret. Eandem hæresim posteà ebibit Vvitcleph, vt refert Thomas Vvaldensis, tomo 2. de sacramentis, cap. 128. Et tandem Lutherus in illo suo sæpè damnato libello. de abroganda missa priuata. Vbi dicit nequaquam posse Papam clericis matrimonium interdicere. De hac te videndus est Castro, de hæresib. verbo, sacerdotium, hæresi 4. Et Didacus à Stunica Augustinianus, magisterque doctissimus de vera religione. libro 2. capit. 26. Est tamen aduertendum discrimen, quod D. Thom. inter Græcos & Latinos dignoscit, dicens, quòd apud Græcos ordo sacer solum ex vi ordinis matrimonium impedit. Ideoque post susceptos ordines neminem vxorem ducere permittunt. Nō tamen habent ordinibus annexum votum, vt Innocentius in cap. cum olim. de clerico coniug. testatur. Et ideò non solum coniugatos sacris initiant, verum & initiatos in vsu coniugali viuere sinunt, exceptis hebdomadibus, quibus altaris ministerio inseruiunt. Vnde in sexta Græcorum synodo, vt refertur in cap. si quis, 32. dist. in hunc modum dicitur: Si quis eorum, qui ad clericatum accedunt voluerit mulieri nuptiali iure copulari, hoc ante ordinationem diaconatus faciat. At verò Latini nō modo propter ordinum dignitatem; verum & propter votum, quod habent annexum à matrimonio ineundo cohibentur. Nam quamuis qui ordinatur votum illic non exprimat, ex statuto tamen Ecclesiæ ibidem includitur. Quapropter ordinati nō solum matrimoniū contrahere prohibentur, & si id attentauerint est nullū; uerū etiā post contractū ab ordinibus suscipiendis excludunt. Votum enim in illis inclusum non modo matrimonio cōtrahendo, verū & eius usui est impedimēto. Ex dictis infertur nunquā à temporibus Apostolorum vsq; ad præsens, usu fuisse receptum, ut sacris ordinibus initiati, saltem sacerdotio, matrimonium contrahere permitterentur. Sed semper in hoc sacro ordinis sacramento ea fuit cognita, atque confessa dignitas, quæ matrimonium respuere deberet, quidquid dicat Caietanus, quæstione duodecima, primi quodlib. Vbi olim in more Græcis contrarium fuisse affirmat, propter verbum Stephani Papæ, in capit. aliter 32. distinct. dicentis, quòd Græcorum Sacerdotes, Diaconi, & Subdiaconi, matrimonio copulantur, ineptam existimans Glossam, quæ uerbum, copulantur, per hoc quod est, copulato uti, interpretatur. Nam copulantur, inquit, non sonat, nisi quòd post ordines matrimonia contrahant. Sed certè uerbum illud passiuum non actionem tunc præsentem, sed permanentiam in præterito designat, vt ait Gloss. Verum est aliquamdiu durasse apud Græcos, vt Subdiaconi ad matrimonium permitterentur, quin etiam, & Diaconi si in ipsa ordinatione protestati fuissent, quòd uellent habere vxores, vt Gregorius in cap. ante triennium, 31. distinct. insinuat. Imò durum illic reputat eos more Romanæ Ecclesiæ ab vsu vxorio arcere. Cæterùm, quòd clerici in sacro presbyteratus ordine constituti vxorem ducere permitterentur, nec apud Latinos, nec apud Græcos fuit unquam receptum. Gregorius posteà inhibuit, vt nullus in Subdiaconum ordinaretur, nisi qui prius castè se victurum promisisset, capit. nullum. 28. dist. & cap. multorum.

Discrimē inter Græcos & Latinos.

Sacerdotes nunquam fuerunt permissi ducere vxorem.

A dist. 32. Ac demum clerici in sacris cōstituti de facto cōtrahentes, anathematis censura feriuntur, in Clemen. unica. de consang. & affinit. officioque & beneficio priuantur, in cap. decernimus, & in cap. de his. 28. distinct. Et cap. presbyt. eadem distin. iubentur deponi, & cap. eos, qui. distinct. 32. Quod si plures mihi obieceris, cum quibus post Subdiaconatum, imò & post Diaconatum ad matrimonium migrare summus Pontifex dispensauit, Maioris atque Clithoueus dispensationem non tenere responderunt. Id tamen absque ulla probabilitate. Nam cum votum, ut diximus, non sit de intrinseca ratione ordinis, sed de iure Pontificio, quamuis accidere potuerit, ut tam qui petit, quam qui conce-
B dit grauiter peccent, facta tamen dispensatione, matrimonium erit firmum, atque legitimum. Et post factam pœnitentiam prioris peccati, si aliquod cōmisit, tuta conscientia poterit sic dispensatus petere & reddere debitum, & in matrimonio perseuerare. Quare ad argumentum in principio dubitationis factum, respondetur, negando antecedens. Et ad probationem dico, quod quamuis textus ille eodem modo loquatur de voto à clerico emisso, & de illo, quod fit à monacho, quantum attinet ad solennitatem, atque etiam quantum ad id, quod est impedire matrimonium; non tamen æquiparantur huiusmodi vota quantum ad dispensationem, sicut nec æquiparantur quantum ad ius, quo illorum red-
C ditio est præcepta, ut latius patebit sequenti dubitatione.

Obiectio.

Responsio.

Circa secundam conclusionem D. Tho. est grauis difficultas, utrùm possit Ecclesia dispensare in voto solenni cōtinentiæ à monacho emisso. In qua re sunt multi qui à D. Thom. dissentiant, dicentes summum Pontificem perinde in voto solenni religiosorum ex magna aliqua causa dispensare posse, ac in uoto sacerdotum. Ita tenet Henricus de Gandauo, quodl. 5. q. 25. & 26. Richardus in 4. dist. 38. art. 9. Durandus eadem d. q. 2. Paludanus, q. 4. Caietanus hic, & in opusculo 27. quæstionum, q. 24. Angelus verbo, votum. 4 §. 5. Corduba lib. 1. Quæstionarij, q. 24. Michael à Medina libro 1. de conti-
D nentia cap. 7. & cap. 25 & cap. 42. Nauarro in Manuali, cap. 12. num. 75. in fi. Couarru. de testamentis. cap. 2. num. 10. cum Ioanne Andrea, Felyno, Tiraquello, Alexandro, Bonauentura, Altissiodorensi. Et D. Antonin. 3. p. tit. 22. ca. 3. dicit hanc esse probabilem. Imo D. Thom. in 4. d. 38. q. 1. art. 4. quæstiuncula 1. ad 3. tenet idē. Et probatur primo: Summus Pontifex potest dispensare in voto solenni cōtinentiæ clericorum, ut D. Tho. fatetur: ergo etiam poterit dispensare in voto solenni religiosorum. Probo consequentiam: Nam cum vtrumque sit solenne, æqua debebit esse utriusque ratio.

Dubium graue.

1. argum.

Secundo argumentor. In omni voto intelligitur conditio, nisi Papa dispensauerit: ergo in omni vo-
E to etiam solenni potest Papa dispensare. Cōsequentia est nota, & antecedens probatur: votum est quædam lex particularis, quam sibi homo particulariter præscribit; sed in omni lege particulari subintelligitur conditio, nisi obstet bono communi: ergo in omni uoto intelligitur conditio, nisi Papa dispenset, ad quem pertinet cura de bono communi.

2. argum.

Tertiò: Sub voto solenni religionis, non solum castitas, verum etiam paupertas & obedientia continentur: sed in paupertate, & obedientia potest Papa dispensare, imò de facto dispensat, quando quis ex monachatu in Episcopum assumitur, qui & à professionis obedientia eximitur, & in diuitijs viuere permittitur: ergo etiam poterit di-

3. argum.

ſpenſare in voto ſolenni continentiæ.

4. argum. Quartò: Nullus ſe poteſt eximere ab obligatione iuris naturalis: ſed iure naturali tenetur homo pro bono communi totius regni matrimonium cõtrahere: ergo hac ratione & cauſa exiſtente poterit cum eo Papa diſpenſare. Et confirmatur: Id quod ſi adeſſet obſtaret voto, ne fieret, eſt cauſa legitima, vt poſt votum emiſſum in eo diſpenſetur: ſed ſi aliquis imminenti grandi periculo regni vellet emittere votum continẽtiæ, potius deberet contrahere, quam illam vouere: ergo eodem periculo exiſtente etiam poſt votum emiſſum poterit in eo fieri diſpenſatio: Conſequentia cum minori eſt nota, & maior recipitur ab omnibus Doctoribus.

Vlt. argumentum. Quintò: Ex ſententia D. Thom. articulo præcedenti, tunc eſt cauſa legitima ad diſpenſandum in voto, quando illud eſt maioris boni impedimentum: ſed hoc poteſt in voto ſolenni continentiæ reperiri: ergo in voto ſolenni continentiæ poterit fieri diſpenſatio. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur: Bonum commune teſte Ariſtotele, quid diuinius, & melius eſt, quam bonum particulare alicuius: ſed poterit fieri, vt ex voto ſolenni continentiæ alicuius periclitetur bonum commune, niſi matrimonium contrahat: ergo tunc erit legitima cauſa, vt in voto ſolenni continentiæ fiat diſpẽſatio. Et confirmatur. Latria nobilior virtus eſt, quã caſtitas: ſed ſupra votum latriç, ſcilicet, ſupra votum offerendi ſacrificium iuſta de cauſa poteſt fieri diſpenſatio: ergo & ſupra votum caſtitatis.

Vltimò. Summus Pontifex de facto diſpenſauit cum multis, vt refert Ancharanus conſil. 339. num. 2. Felinus, in cap. ſi quando, de reſcriptis, num. 5. Molineus de conſuetudinibus Pariſ. in rubrica num. 40. Marineus Siculus lib. 8. de memorabilibus Hiſpaniæ, ca. finali, & Caietanus in hoc commentario. Et ità legimus Cæleſtinum Romanum Pontificem diſpenſaſſe cum Ramiro rege Aragoniç, cũ eſſet monachus ordinis ſancti Benedicti. Et idem diſpenſauit cum Cõſtantia Moniali, vt nuberet Henrico ſexto, erat enim Cõſtantia filia Rogerij Regis Siciliç, & Neapolis, qui cum in expeditione Hieroſolymitana, & eius expugnatione diẽ obijſſet anno 1391. Tancredus eius regna tyrannicè occupauit, & inſuper Romano Pontifici obedientiã denegauit. Quare à Cæleſtino fuit regno priuatus. Henricuſque ſextus Romanorum Imperator iuſſus ducere Conſtantiam, vt eo matrimonio facto, ad illa regna integrũ ius haberet. Ità Belugantius, & Beluefius in ſuis centiloquijs a num. 129. vſque ad 150. & Illeſcas in vita iſtorum Pontificum. Ioannes Zanora, & Niceta antiquiſſimi ſcriptores in vita Imperatorum, aliqua dixerunt, cum non parua illius temporis ſcriptorum caterua. Vnde immeritò Soto lib. 7. de Iuſtitia, q. 4. art. 2. dicit huiuſmodi hiſtorias non eſſe vndequaque ueras. Eodem etiã modo diſpenſatum fuit cum ordinibus de Alcantara, & Calatraua, & tandem cũ Magiſtro de Monteſa. Qui omnes fuit uerè monachi, ut docet Soto lib. 7. de Iuſtitia, q. 5. art. 3. ad 3. Qui etiam dicit prudenter cum illis fuiſſe diſpenſatum: quia abſque dubio non poterant caſtitatem ſeruare propter rationes quas ibi enumerat. De militibus uerò & ſancti Ioannis equitibus non ſic. Nunquam enim cum illis fuit diſpẽſatum. De eorum obſeruantia, & religione tractat etiam Soto in 4. d. 27. q. 1. art. 4. Vnde Alexãder III. uiros matrimonij uinculo ligatos ab hoc ordine reijci præcipit, niſi de licentia uxoris caſtitatem uoueant, & ipſamet uxor hoc idem faciat, iuxta textum capit. uxoratus, de conuerſione coniugatorum.

Sententia D. Tho. & aliorum. Contrariam tamen ſententiam tenet Diu. Tho. in hoc articulo. Albertus Magnus in 4. d. 38. art. 15. Altiſſiodorenſis lib. 3. ſuç Summç, cap. 22. Almaynus Tractatu de poteſtate Papæ, cap. 3. D. Bonauent. in 4. diſt. 38. quæſt. 3. Capreolus diſt. 33. quæſt. 2. Turrecrem. in cap. ſicut bonum. 27. quæſt. 1. Syluester, uerbo, uotum. 4. §. 5. Catherinus libro 6. contra Caietanum cap. 2. Soto libro 7. de Iuſtitia, quæſtio. 4. articulo 2. & in 4. diſt. 38. quæſtione 2. art. 2. Qui omnes unanimiter dicunt, in nullo caſu etiam propter ſalutem alicuius regni, uel ad conſeruandum humanum genus, ne pereat, poſſe ſummum Pontificem diſpenſare in uoto ſolenni continentiæ; quia monachus iure naturali, & diuino eſt inhabilis ad matrimonium contrahendum. Vnde dicunt, quod quemadmodum ſi in mundo non eſſet, niſi vnicus vir coniugatus, & vxor illius eſſet ſterilis, non poſſet Papa diſpenſare, ut cum alia contraheret, ne uniuerſum periret: ità etiam nulla de cauſa poteſt cum monacho diſpenſare. Et probari poteſt hæc ſententia pluribus argumentis. Primo ex facto Mathæi Apoſtoli. Qui (ut hiſtoriæ tradunt) noluit diſpenſare cum Iphigenia moniali, ut Regi nuberet, quamuis Rex promitteret ſe ſuoſque ad fidem conuerti. Dicens nefas eſſe Regis ſponſam uiolare: Quam quidem hiſtoriam ſcribit Abdias quidam coæuus Apoſtolorum, qui & ab ipſis fuit ordinatus Epiſcopus; eamque recepit uniuerſalis Eccleſia: quamuis Caietanus in hoc articulo illam reijciat. Secundo probatur ſententia D. Tho. ex cap. cum ad monaſterium. de ſtatu monachõrũ, vbi dicitur, quod abdicatio paupertatis, & cuſtodia caſtitatis adeò ſunt annexa regulæ monachali, ut ſuper eis ſummus Pontifex diſpenſare nõ poſſit. Tertio ſic argumentor: Sicut ille, qui ſemel eſt ſacerdos, non poteſt fieri non ſacerdos: ità etiam ille, qui ſemel eſt monachus non poteſt fieri nõ monachus; quia de iure naturali & diuino eſt iam Deo traditus per ſolemnem profeſſionem, ut D. Thom. dicit in hoc articulo. Sed ſtante monachatu implicat, quòd aliquis contrahat matrimonium, quia cõtinentia eſt eſſentialis, & de intrinſeca ratione monachatus; & ſine qua non maneret: ergo ſicut ſummus Pontifex non poteſt efficere, ut monachus nõ ſit monachus: ità etiam nec poterit efficere, ut monachus caſtitatem non ſeruet. Ad hoc argumentum reſpondent Caietanus & alij, dicentes, quod licet nõ poſſit fieri, ut qui ſemel eſt Deo conſecratus per profeſſionem non ſit conſecratus; poterit tamẽ fieri pro cauſa legitima, & neceſſaria, ut ille, qui Deo eſt conſecratus matrimonium cõtrahat. Sicut & calix, qui Deo eſt conſecratus, ex legitima cauſa applicari poteſt ad alios uſus communes. Idque probat exemplo Dauid, qui in caſu neceſſitatis comedit panes propoſitionis, quibus ueſci non licebat, niſi ſolis ſacerdotibus. Cæterum hæc ſolutio non ſatisfacit: Nam id quod eſt alterius ab eo auferri non poteſt per humanam poteſtatem; ſicut unus coniugum, quia alterius eſt, ab eo auferri non poteſt per humanam poteſtatem; ſed homo per profeſſionem non ſolum fuit conſecratus Deo, ſed etiam totus ei traditus, & religioni, ità ut iam non ſuus, ſed Dei & religionis dicatur: ergo per humanam potentiam ab eo ſtatu auferri non poteſt. Quarto probatur hæc eadem ſententia: Nam ſi Papa poſſet diſpenſare in uoto ſolenni continentiæ, ſequeretur quod etiam poſſet diſpenſare in matrimonio rato, & nõ conſummato, conſequens autem eſt falſum, & abſurdum: nam ſic vir uiuente priori uxore aliam ducere poſſet: ergo & illud, ex quo ſequitur.

1. argum. 2. argum. 3. argum. 4. argum.

Probo

Probo sequelam: Matrimonium ratum, & non consummatum iure diuino dissoluitur per professionem, ut supra diximus: ergo maius vinculum est professionis quam matrimonij; atque ex consequenti si Papa potest in maius vinculum, poterit in minus. Et confirmatur: Posito casu, quòd ille, qui matrimonium cótraxerat ingrediatur religionem, & profiteatur, tunc iam dissoluitur illud matrimonium, & si posteà faciamus, quod Papa dispenset in illo voto solenni, tunc etiam ille iam erit liber à professione, atque ex consequenti poterit matrimonium contrahere cum alia viuente priori, quod est absurdum. Ad hoc argumentum Canonistæ in c. ex pu. l. co, de conuersatione coniugatorum, respondent, concedendo sequelam, quam etiam concedit Caietanus in hoc articulo, & Duran. in 4. distinct. 38. q. 2. Qui dicit, quod sicut, si vir moriatur post contractum matrimonium, & postmodum resurgat, potest ducere aliam vxorem; quia prius matrimonium fuit terminatum in morte: ita etiam poterit ille dispensatus ducere aliam vxoré, quia prius matrimonium fuit terminatum in morte, qua mortuus fuit ille sæculo solenniter profitendo. Et quidem, si teneamus opinionem Canonistarum, nulla alia ratione responderi poterit ad hoc argumentú. Cæterum falsum est dicere, quod Papa potest dispésare in matrimonio rato, & non consummato, vt communiter tenent Theologi in 4. d. 26. & Soto in 4. distin. 27. q. 1. art. 4. Idque colligi videtur ex sacra scriptura. Matthæi 19. & Marci 10. Vbi referens Christus verba Adam, dicit: Quod Deus coniunxit homo non separet. Et certum est, quod loquebatur de matrimonio rato, & non cósummato; nondum enim Adam vxorem cognouerat.

Sententia Authoris.

Propter hæc argumenta dico, longè esse probabiliorem sententiam D. Thom. quæ asserit Papam non posse dispensare in voto solenni, quamuis nec etiam contraria opinio sua careat probabilitate. Ex quo fit, ut si Papa dispenset in uoto solenni continentiæ, vel in matrimonio rato, & non consummato, quamuis factum non teneat à parte rei; quia id facere non potest; non tamen peccabit Pontifex dispensando. Quia in hoc facto sequitur opinionem grauissimorum Doctorum. Et sic etiam dispensati manebunt tuti in conscientia.

Nota primo pro solutione ad argumenta primæ opinionis.

Et vt ad argumenta alterius opinionis respondeamus, aduertendum est primò, quod vt supra diximus, solennitas voti non in aliqua benedictione, aut consecratione consistit, ut Caietanus existimat, & videtur D. Thomas innuere; sed potius in actuali quadam traditione, qua ille, qui solenniter vouit se totum Deo tradidit, vt mancipium. Cæterum, quia illa actualis traditio sub forma fit benedictionis, uel consecrationis; idcircò vtitur D. Thom. in hoc articulo benedictionis, vel consecrationis nomine ad significandam voti solennitatem. Cùm tamen in 4. dist. 38. quæst. 1. artic. 2. expresse dicat votum solenne tunc fieri, quando quis personaliter se Deo tradit. Et in articulo 3. ad tertium argumentum, dicit, quòd ideò votum solenne dirimit matrimonium, non autem votum simplex; quia votum solenne continet actualem exhibitionem proprij corporis.

2. Nota.

Secundò est aduertédum, quod quamuis votum solenne contineat actualem traditionem, ipsum tamen essentialiter est promissio, qua Deo aliquid promittimus. Tradendo tamen ipsam personam, vel in diuinum cultum, ut fit, dum sacros ordines suscipimus, uel in diuinam contemplationem, ut fit, dum religionem aliquam profitemur. Itaque in

A quocunque uoto solenni est & traditio personæ, & promissio aliarum rerum, quarum uotum emittimus. Vt, verbi gratia, quando quis suscipit sacros ordines, tradit personam in perpetuum Dei cultú, & prętereà promittit castitatem, & alia quæ decent ad statum clericalem. Et similiter, quando aliquis profitetur, tradit personam religioni in perpetuam Dei contemplationem. Et prætereà promittit castitatem obedientiam, & paupertatem, quæ necessaria sunt ad statum monachalem.

3. Nota.

Tertiò est aduertendum, esse latissimum discrimé inter traditionem, quæ fit in susceptione sacrorum ordinum, & traditionem, quæ fit, dum religionem aliquam profitemur. Nam in priori traditione B non intrinsecè includitur votum castitatis, sed tantum extrinsecè ex statuto Ecclesiæ ita præcipientis. Cum tamen possit fieri, ut quis tradiderit personam in perpetuum Dei cultum; & tamen non seruet omnimodam castitatem. Cæterum in traditione, quæ fit, dum quis religionem aliquam profitetur intrinsecè, & essentialiter includitur votum castitatis, paupertatis, & obedientiæ. Ita, ut fieri non possit, quod quis hac ratione personam Deo tradat in perpetuam contemplationem, quin & sit astrictus voto castitatis, paupertatis, & obedientiæ. Ex quo infertur, quod ad hoc, ut quis possit dispensare in voto castitatis à clerico emisso, non est necessarium, quòd possit tollere traditionem, quæ fit C in susceptione sacri ordinis, ea enim permanente potest fieri, ut clericus castitatem non seruet: sed tantum requiritur, quod habeat potestatem supra ius, quod præcipit clericis, ut castitatem seruent. Vnde cum Papa supra illud ius habeat plenam potestaté, in eo voto optimè poterit dispensare. Cæterùm, cú in traditione, quæ fit in professione, essentialiter includatur uotum castitatis, nullus poterit in hoc uoto dispensare, nisi ille, qui potest tollere talem traditionem. Vnde cum Papa eam tollere non possit (non enim potest efficere, ut ille, qui semel Deo traditus est, non sit traditus, sit) vt nec etiam possit in illo uoto dispensare. Et per hæc patet solutio ad primum argumentum. (Ad 1. arg.) Ad quod respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam, D propter rationem iam dictam. Ad secundum respondetur, negando antecedens. (Ad 2. arg.) Et ad probationem dico, quod quemadmodum homo potest contrahere matrimonium, ex quo damnum aliquod Reipublicæ sequatur; non tamen in eo includitur conditio, nisi Papa dispensauerit: ita etiam poterit solenniter vouere, absque ea conditione, si quidem vtrobique est personæ traditio. Ad tertium argumentum, respondetur cum D. Thom. hic ad 4. concessa maiori, negando minorem. (Ad 3. arg.) Et ad probationem dico, quod quando monachus in Episcopum assumitur, non magis dispensatur cum illo in voto paupertatis, quam in voto castitatis. Nihil enim E tanquam proprium debet habere, quamuis ei concedatur maior vsus, & plena dispensatio bonorum Ecclesiæ, sed dominium remanet penes summum Pontificem & Ecclesiam Romanam. Ex quo infero, quod si Papa tollat à monacho Episcopo proprios redditus, & ea, quæ illi sunt necessaria; non peccabit contra iustitiam; sed tantum contra charitatem, & suauem Ecclesiæ gubernationem. Vnde nihil tenebitur restituere. Cæterum si ab alio Episcopo redditus tolleret, sine rationabili causa, peccaret contra iustitiam, & teneretur ad restitutionem, quia alij Episcopi habent dominium suorum redditum. Si autem monachus fiat Papa, pleniorem habebit rerú vsum, & do-

A & dominium erit penes Christum & Ecclesiam. Similiter etiam dico de monacho facto Episcopo, quod nō dispensatur cum illo in obedientia, sed manet semper Papæ subiectus, si autem fit Papa, nulli erit subiectus. Sed hoc est per accidens; quia in terris non habet superiorem. Cæterum si Papatum dimittat, denuo erit prælaris religionis subiectus sine nouo voto obedientiæ. Ex quo colligitur eum ab eo non fuisse absolutum. De hac re videndus est D. Thom. infra, q. 186. art. 8. ad 3.

Ad 4. arg. Ad quartum argumentum respondetur, quod illud potius facit pro nobis, quam contra nos. Nam ex eo, quod nullus se potest eximere ab obligatione iuris naturalis, & ille qui emisit votum solenne, iure naturali & diuino est exemptus ab obligatione ducendi vxorem, B optimè sequitur quod nullus potest in tali voto dispensare. Si quidem nullus potest facere contra ius naturæ. Ad confirmationem respondetur, quod illa maior propositio solum habet verum in votis simplicibus, quæ tantum sunt promissiones, nō autem in voto solenni, quod continet traditionem: multa enim sufficiunt ad rescindendam promissionem, quæ donationem rescindere non possunt, vt patet in sponsalibus, & matrimonio. Vnde dico, quod sicut non posset contrahere matrimonium ille, qui cognosceret ex eo periclitaturum bonum commune; & tamen si illud contraheret, factum teneret, & dissolui non posset, ità etiam non posset vouere castitatem ille, qui cognosceret ex ea periclitaturum C bonum commune; tamen si eam solenniter vouisset, factum teneret, & dispensari non posset, vt dicimus de matrimonio.

Ad 5. arg. Ad quintum argumentum respondetur, quod illa causa dispensandi in voto quando maioris boni est impeditiuum, de voto tantum simplici est intelligenda. Nam solenne cum sit, traditio perinde ac matrimonium est omnino indissolubile. Ad confirmationem respondetur eam conuincere, quod sicut Papa potest in voto orationis, aut sacrificij dispensare, quæ sunt de excellentiori obiecto: ità etiam potest in voto simplici continentiæ. Cęterum si sit solenne, erit indispensabile, non propter dignitatē obiecti, sed propter traditionem personę, vt iam diximus.

Ad vlt. argumenta. Ad ultimum argumentum respon- D detur, quod pontifices in illis dispēsationibus sequuti sunt opinionem probabilem. Vnde ipsi non peccauerūt, & dispensati manserunt tuti in cōscientia, quamuis dispensatio non esset valida. Nec ex hoc licet inferre, quod Papa potest dispensare. Si quidem Papa in ijs, quæ sunt facti, errare potest, sicut & de facto sæpe sæpius errat, ut diximus in primo tomo, q. 1. art. 10. in tractatu de Summo Pōtifice.

1. coroll. Ex dictis infero primo, illas religiones, in quibus omnimoda castitas non seruatur; sed possunt religiosi matrimonio copulari, quales sunt ordines D. Iacobi, Alcantaræ, & Calatrauæ, non esse uerè, & proprie religiones, saltem quantum ad illas personas, quę uxores ducere sunt compotes. Nam cum perfecta castitas E sit intrinseca statui religionis, implicat contradictionem, quod quis sit uerè, & propriè religiosus, qui tamen uxorem ducere possit. Dixi notanter, saltem quantū ad illas personas, quę uxores ducere sunt cōpotes. Nā in ordinibus militaribus illi, qui sunt omnino Ecclesiastici, id est clerici, seu ad chorū deputati, gestantque habitum clericalem, & crucis insigne in pectore, nō est dubium quin sint uerè & proprie religiosi, ut docet Soto lib. 7. de Iustitia, q. 5. art. 3. ad 2. Et idem dico de militibus D. Ioannis, non solum clericis & Ecclesiasticis, sed & de militibus sęcularibus; quoniam tam isti, quam illi, tria vota, sicut alij emittunt, suntque omnino inhabiles ad matrimo- A nium. Et ut D. Thom. docet infra q. 188. art. 3. bene potest religio institui, pro militia ad defensionem Christianorum, & defensionem terræ sanctæ. Quare per professionem in ordine D. Ioannis sęcularium militum, bene poterit dissolui matrimonium ratū, & non consummatum. Quod etiam docet Corduba de casibus q. 178. & Nauarro de redditibus ad finem. Imo anno 1552. Don Gaston dux Medinæ Cœli, facta professione in ordine, obtinuit solui matrimonium ratum. Ad quod etiam facit Alexander III. cap. 8. de conuersione coniugatorum.

2. coroll. Infero secundo, quod qui uouit absolutè ingressum religionis, optimè satisfaciet uoto, si ordinem D. Ioannis suscipiat, quæ est uera religio, ut docet Corduba de B casibus, quæstio. 148. Nec eam profitentes habent dominium, sed vsumfructum rerum temporalium, quibus res bellicas, quibus destinatur, administrēt. Syluest. uerbo, religio. 3. §. 8. & singulis annis reddunt magistro ordinis omnium bonorum, quæ possident rationem, seruantque obedientiam. Nihilominus, quamuis isti milites sęculares ordinis Diui Ioannis, sint uerè religiosi, habent tamen ex Pontificum priuilegio, ut non comprehendantur sub iure aliorum religiosorum, quantum ad odia & rigores. Sic excipiuntur, ne teneantur contribuere pro seminario in Concilio Trident. sess. 23. cap. 28. Nec tenentur abstinere ab ouis, & lacticinijs, in Quadragesima. Possuntque interesse agitationi tauro- C rum, ex proprio motu Greg. XIII. anno 1575. Et ob hanc rationem aliqui Doctores dicunt, eos non esse tam strictè & proprie religiosos, sicut alios. Sylvester religio. 2. §. 1. & Armilla. §. 4.

Qui voluerit tenere primam sententiam, quam communiter sequuntur Canonistę, eo præcipue niti debet fundamento, quod quamuis verum sit, qđ tria vota castitatis, paupertatis, & obedientiæ sint essentialia religioni, nec ab eo possint separari, potest tamen efficere summus Pontifex, ex rationabili causa, vt qui antea erat religiosus, posteà religiosus non sit, nec hoc iuri naturali, aut diuino repugnat, ut ex solutione ad argumenta, pro sententia Diu. Thomæ facta constabit.

Ad 1. arg. pro secunda sententia D. Th. Vnde ad primum re- D spondeo Diu. Matthæum noluisse dispensare cum Iphigenia, vt nuberet Hirraco infidelium Regi promittenti se suosque ad fidem conuersurum, uel quia fortè timuit promissa Regem non adimpleturum, nec executioni mandaturum, uel, quia in initio primitiuæ Ecclesiæ non expediebat dispensare ad robur professionis ostendendum. Vel dico cum Caietano in præsenti, quod ea historia non est authentica.

Ad 2. arg. Ad secundum ex cap. cum ad monasterium; respondetur, sensum illius textus esse, minimè Pontifici dispensare licere, ut eodemmet tempore, quo quis monachus est, proprium habeat, uel uotum castitatis non adimpleat, cum de essentia monacha- E tus sit proprietatis abdicatio, & renunciatio, & castitatis obseruantia. Sunt enim hęc duo ex tribus uotis, quæ solenniter promittuntur. Ac proinde esset repugnantia. Bene tamen potest Papa ex plenitudine potestatis, quam habet, aliquem omnino ab statu monachali eximere, atque liberare, & de monacho non monachum facere, ut conuincunt quam plurimi textus ad id probandum adducti, ab illustrissimo, & præstantissimo viro Domino Domino Didaco Lopez à Stunica, & Sotomayor, excellentissimi Principis ac Ducis Vejarensis Frācisci à Stunica, & Sotomayor, fratre germano meritissimo, & in iure canonico in Salmaticensi Academia licentiato, eiusdemq; vniuersitatis textium rectore,

de

de totaque Augustiniana nostra familia benemeri- A to, & patrono obseruandissimo, in aureo suo libro de Voto, q. 6. num. 104. & sequentibus. Idem etiam probat Beroius in rubrica de appellationi. num. 27. & Decius in eadem rubrica nu. 9. allegans ad idem Innocentium in cap. finali, in fine, de sacramen. non reiter. & Ioannem Andream in reg. semel. de regulis iuris in 6. Itaque secundum Decium sensus illius capituli, cum ad monasterium, est, quod dum quis monachus est, non ad continentiam & castitatem teneatur, minimè potest Papa efficere; quia est repugnantia in adiecto, ut diximus. Sed de monacho non monachum facere hoc rectè ualet. Eodem modo interpretatur illum textum Corduba libro j. Quæstionarij, q. 24. in solutione ad tertium. Vide- B turque hæc interpretatio satis consona literæ. Nam cum vellet Abbas dispensare, ut liceret monacho proprium habere, eo manente monacho, dicit textus: Nec existimet Abbas, quod super habenda proprietate possit cum aliquo monacho dispẽsare; quia abdicatio proprietatis, sicut & custodia castitatis adeò est annexa regulæ monachali, ut contra eam, nec summus Pontifex possit licentiam indulgere, hoc est, quod monachus sit & proprium habeat, vel ad castitatem non teneatur.

Ad 3 arg. Ad tertium argumentum respondetur, negando maiorem. Non est enim eadem ratio de eo, qui semel fuit factus sacerdos, & de eo, qui professionem emisit, quantum ad id, quod est dimoueri ab statu C semel suscepto. Nam in sacerdotis consecratione imprimitur character indelebilis, qui ipsum Domino sanctum constituit: qua de causa etiam post depositionem, & derogationem inijciens in eum violentas manus in excommunicationem cadit, ut tenet Glossa, in cap. accedens. 50. distinct. quod in professione non contingit. Sed consistit eius solennitas, uel in benedictione, uel in traditione, quod vtrũque per summum Pontificem ex rationabili causa potest auferri. Et quando dicitur in eodem argumento; Quod est alterius, ab eo auferri non potest per humanam potestatem: sed homo per professionem traditur Deo, & religioni: ergo. Respondeo negando maiorem. Potest enim superior qualis est Papa D vicem Dei gerẽs, auctoritate ipsius ex legitima causa id ius acquisitum tollere, quod Deus supra aliquẽ habet ratione professionis à se emissæ, eo ipso, quo potestatem dispensatiuam ad pascendum gregem Christianum illimitatam accepit. Nec tunc facit aliquid contra ius naturale, aut diuinum, nec accipitur alienum inuito domino; sed de eius uoluntate, quod erat alienum, & iuris Dei, ex legitima causa per dispẽsationem desinit iam esse illius, ad vsusque prosanos transfertur.

Ad 4. arg. In quarto argumento tangitur difficultas an Papa possit dispensate in matrimonio rato non consummato. De qua re sunt variæ & contrariæ sententiæ. Caietanus enim in opusc. 27. quæstionum, E q. 25. partem tenet affirmatiuam. Quam etiam sequitur Nauarro in Manuali cap. 22. num. 21. & dicit hanc esse opinionem communem Canonistarum. De quo latè Couarruuias, 2. p. de sponsalibus. cap. 7. §. 4. nu. 13. Alia sententia est negatiua, quam tenet Syluest. verbo, diuortium. §. 1. & 4. Corduba lib. 1. Quęstionarij, q. 25. Cano. li. 6. de locis, ca. 8. Soto in 4. d. 27. q. 1. art. 4. & Victoria in Summa, dubio 281. estq; verior, atq; communior. Sed quoniam huius rei disputatio propriè pertinet ad materiam de matrimonio consulto à me prætermittitur. Et quidquid sit de hoc, ad argumẽtum respondeo, negando sequelam. Et ad probationem dico, quod quamuis sit maius vinculũ professionis, quam matrimonij; non ex hoc infertur, quod qui potest dispensare in professione, potest etiam in matrimonio, quia hoc est sacramentum & totum de iure naturali, & diuino, estq; contractus naturalis, & ciuilis, in quo Papa nihil fere potest efficere. Cum tamen professio sit vinculum pendens ex acceptatione Ecclesiæ, & in quo sine præiudicio tertij cadere potest dispensatio. Ad confirmationem respondetur, non esse inconueniens, quod post matrimonium ratum nõ consummatum, coniuges in illo casu rarissimo ad secundas nuptias transire queant propter rationem in argumento adductam.

ARTICVLVS XII.

Vtrum ad commutationem, vel dispensationem voti requiratur prælati authoritas.

AD Duodecimum sic proceditur. Videtur, quòd ad commutationem, vel dispensationem voti non requiratur prælati authoritas. Aliquis enim potest intrare religionem absque authoritate alicuius superioris prælati. Sed per introitum religionis absoluitur homo à votis in sæculo factis, etiam à voto terræ sanctæ: ergo voti commutatio vel dispensatio potest esse absque authoritate superioris prælati. (Sup art. 2. ad 3. Et 4. d. 38. q. 1. art. 1. q. 2. ad 4. & ar. 4. q. 1. cor. & ad 2. & q. 4. per toto tum.)

2. Præterea, Dispensatio voti in hoc consistere videtur, quòd determinatur in quo casu votum non sit obseruandum. Sed si prælatus malè determinet, non videtur esse vouens absolutus à voto, quia nullus prælatus potest dispensare contra præceptum diuinum de implendo voto, ut dictum* est. Similiter (Art. 10 huius quæst.) etiam si aliquis propria authoritate rectè determinet in quo casu votum non sit implendum, non uidetur voto teneri: quia votum non obligat in casu in quo habet peiorem euentum, ut* dictum est: ergo dispensatio voti non requirit authoritatem alicuius prælati. (Art. 10. & 2.)

3. Præterea, Si dispensare in voto pertinet ad omnes. Sed non pertinet ad omnes dispensare in quolibet voto: ergo non pertinet ad potestatem prælatorum dispensatio voti.

Sed contra, sicut lex obligat ad aliquid faciendũ, ita & votum. Sed ad dispensandũ in præcepto legis requiritur superioris authoritas, vt* supra dictum est: ergo pari ratione etiam in dispensatione voti. (Art. 10 & 1. 2. q 97. art 4.)

Respondeo dicendum, quòd sicut supra* dictum est, votum est promissio Deo facta de aliquo quod sit Deo acceptum. Quid sit autem in aliqua promissione acceptum ei cui promittitur, ex eius pendet arbitrio. Prælatus autem in ecclesia gerit vicem Dei: & ideo in cõmutatione vel dispensatione uotorum, requiritur prælati authoritas, quæ in persona Dei determinat quid sit Deo acceptum, secundum illud 2. ad Cor. 2. Nam & ego quod donaui, si quid donaui propter vos, in persona Christi. Et signanter dicit propter vos, quia omnis dispẽsatio petita à prælato, debet fieri ad honorẽ Christi, in cuius persona dispensat: vel ad vtilitatem Ecclesiæ, quę est eius corpus. (Ar. 1 & 2. huius q.)

Ad primum ergo dicendum, quòd omnia alia uota sunt quorundã particulariũ operum: Sed per reli-

gionem homo totã vitam suã Dei obsequio deputat. A *Particulare autem in vuinersali includitur, & ideo decretalis dicit, quòd reus voti fracti non habetur, qui temporale obsequium in perpetuam religionis obseruantiam commutat. Nec tamen religionem ingrediens tenetur implere vota vel ieiuniorum, vel orationum, vel aliorum huiusmodi quę existens in sęculo fecit: quia religionem ingrediens moritur priori vitæ. Et etiam singulares obseruantiæ religioni non competunt, & religionis onus satis hominem onerat, vt alia superaddere non oporteat.*

Ad secundum dicendum, quòd quidam dixerunt, quòd ideo prælati possunt in votis pro libito B *dispensare: quia in quolibet voto includitur cōditionaliter voluntas prælati superioris, sicut supra* dictum est, quòd in votis subditorũ, puta, serui, vel filij, intelligitur conditio: si placuerit patri, vel domino, vel si non renitantur: & sic subditus absque omni remorsu conscientię posset votum prętermittere quandocunque sibi à pręlato diceretur. Sed prędicta positio falso innititur: quia cum potestas prælati spiritualis, qui non est dominus, sed dispensator, in ædificationem sit data, & non in destructionem, vt patet 2. ad Corint. 10. sicut prælatus non potest imperare ea, quæ secundum se Deo displicent, scilicet,* C *peccata: ita non potest prohibere ea quæ secundum se Deo placent, scilicet, virtutis opera. Et ideo absolutè potest homo vouere ea. Ad prælatum tamen pertinet diudicare quid sit magis virtuosum, & Deo magis acceptum. Et ideo in manifestis dispensatio prælati non excusaret à culpa: puta, si prælatus dispensaret cum aliquo super voto de ingressu religionis nulla apparenti causa obstante. Si autem esset causa apparens, per quam saltem in dubium verteretur, posset stare iudicio prælati dispensantis vel commutantis: non tamen iudicio proprio, quia ipse non gerit vicem Dei, nisi forte in casu in* D *quo id quod vouit esset manifeste illicitum, & non posset opportune ad superiorem recurrere.*

Art 8 huius quęst.

Ad tertium dicendum, quòd quia summus Pontifex gerit plenariè vicem Christi in tota Ecclesia, ipse habet plenitudinem potestatis dispensandi in omnibus dispensabilibus votis. Alijs autem inferioribus prælatis committitur dispensatio in votis quæ communiter fiunt & indigent frequenti dispēsatione, vt habeant de facili homines ad quem recurrant, sicut sunt vota peregrinationum & ieiuniorum, & aliorum huiusmodi. Vota vero maiora, puta, continentiæ & peregrinationis terræ sanctæ reseruantur summo Pontifici. E

SVMMA TEXTVS.

AD propositam difficultatē respondet D. Tho. per duas propositiones. Prima conclusio est affirmatiua. Et probatur: Votum est promissio facta Deo de eo, quod sibi est acceptum: sed quid sit gratum, & acceptum alicui ex eius pendet voluntate: ergo ad prælatum, qui in Ecclesia gerit vicem Dei pertinet declarare, quę nam sint grata Deo, quod est dispensare, seu commutare in voto. Secunda conclusio: Ad dispēsationem, & voti commutationem semper requiritur legitima causa. Probatur ex Paulo 2. ad Cor. c. 2. dicente: Ego si quid donaui propter A vos in persona Christi donaui. Et dicit, propter vos, & in persona Christi, vt intelligamus, quod omnis dispensatio debet cedere in honorem Christi, vel in vtilitatem Ecclesiæ, quæ est eius corpus.

EXPLICATIO ARTICVLI.

CIrca primam conclusionem est primum dubium, vtrùm ad commutationem voti requiratur sēper prælati autoritas? De qua re Syluester, verbo, votum. 4. §. 7. partem tenet affirmatiuam, dicens, quod etiam si commutatio fiat in maius bonum, semper ad commutationem requiritur prælati autoritas: nisi quando ipsum votum fuerit maioris boni impeditiuum. Itaque ad hoc, vt ieiunium commutetur in eleemosynam, vel sacrificium sem- B per est necessaria autoritas prælati: tamen, si vouisset quis peregrinationem, qua religionis ingressus impediretur, non esset opus prælati authoritate ad illud uotum in religionem commutandum. Et probat hanc suam sententiam primò ex ca. primo, de voto, & voti red. Vbi habetur: Ex arbitrio eius, qui præsidet pendet animaduertere causam commutationis, & qualitatem personæ. Et leg. 2. ff. si certum petatur, dicitur, quod non absoluitur ab obligatione, qui reddit rem meliorem: sed oportet reddere rem promissam & debitam: ergo sine prælati autoritate nunquam erit licitum votum commutare. Contrariam tamen sententiam tenet Caietanus in præsenti. Ad cuius explicationem aduertendum C est, voti triplicis commutationem fieri posse, vel in id, quod est manifestè maius bonum, vel in id quod est minus, vel in id, quod est æquale. Quo supposito dico primò, ad voti commutationem in id, quo est euidenter maius bonum non esse necessariam prælati autoritatem. Probatur ex cap. peruenit, el secundo, de iureiorando. Vbi dicitur, quòd propositum, aut promissum non infringit, qui in melius illud cōmutat. Et in cap. scripturæ, de voto habetur, omnia vota facta ante religionem extingui: qui mutantur in melius. Idem etiam dicitur in cap. licet, de regularibus. Et ratio est manifesta: Nam votum ideo obligat; quia est promissio de re grata Deo: sed qui commutat votum in rem meliorem, reddit gratio- D rem: ergo satisfacit voto. Atque ex consequenti ad commutationem in melius non requiritur prælati autoritas. Dico secundo, quod ad commutationem voti in id, quod est minus bonum, semper requiritur prælati autoritas. Probatur: In tali commutatione admiscetur dispensatio, cum non exigatur totum votum, sed pars, ad dispensationem autē semper requiritur prælati autoritas, vt diximus art. 8. ergo & ad commutationem in minus bonum. Quare admonet Caietanus, quòd quando petitur commutatio; simul etiam petatur dispensatio, ut commutatio sit securior. Dico tertio, ad commutationem voti in id, quod est æquale bonum probabile esse, quòd non requiritur prælati autoritas. Hęc cō- E clusio probatur eisdem rationibus, quibus probata fuit prima conclusio. Cæterum si res fuerit dubia, vtrùm id, in quod votum commutatur, sit æquale bonum, nec ne, necessaria erit prælati autoritas, vt expresse habetur in c. 1. de voto, & uoti redemptione. Ex dictis infertur, quod in voto castitatis, & religionis, nunquam potest fieri commutatio sine autoritate pręlati. Nihil enim his voti, pōt esse melius, vt constat ex illo Proue. 16. Omnis ponderatio non est digna animæ continentis. De voto autem peregrinationis in Hierusalem, etiam dicit Soto libro 7. de Iustitia, quæst. 4. ar. 3. quod in nullam aliā rem poterit commutari, sine autoritate Papæ. Quia summus Pōtifex in c. ex multa, de voto, & voti red.

Sententia Syluestri.

1. Dictum

2. Dictum

3. Dictum

Corollar.

eius

eius commutationem ſibi reſeruat. Cęterum verius erit dicere, quod ſi conſtat rem, in quam fit commutatio, eſſe meliorem, non eſſe neceſſariam prælati autoritatem. Quia Papa quando ſibi reſeruat alicuius voti commutationem, intelligendus eſt, dummodo res ſit dubia. Nam ſi certum eſt eſſe meliorẽ, bene poterit fieri cõmutatio priuata autoritate. Sicut & quando Epiſcopus reſeruat ſibi reſtitutionem incertorum debitorum, poteſt ille, qui ea poſſidet propria autoritate ea expendere in pios vſus, ut docet Nauarro in Manu. c. 27. n. 258.

Ad argu. Syluestri. Et ad argumentum in contrarium factum reſpõdetur, qđ illud capitulum tãtum diffinit id, qđ regulariter debet fieri. Quia commutationes non fiunt maiori ex parte in maius bonum: ſed vel in minus, uel in bonum, de quo eſt dubium, vtrùm ſit ęquale. Ad aliud autem ex lege 2. ff. ſi certum petatur, reſpõdetur, quod illud eſt intelligendum, quando ille, cui eſt facta promiſſio, eam ſatisfactionem nõ acceptat. Cæterum Deus ſemper acceptat ſatisfactionẽ, quá conſtat eſſe æqualem, uel maiorem. Infero ſecundo, quòd quando virtutẽ bullę, uel priuilegij commutãtur vota, poſſunt commutari in aliquid mitius, & minus bonum; alioqui priuilegium nihil cõcederet, *Doctrina seruanda in cõmutatione votorum.* vt docet Corduba in Summa, de caſibus, q. 189. & 150. In cõmutationib. aũt votorũ opus eſt maximo indicio, & diſcretione, ut conſideretur tenor priuilegij, & nõ extendatur. Vnde autoritate bullæ Cruciatæ ſolum in pecunia in ſubſidium Regis poſſunt vota cõmutari: quia priuilegia iuxta eorum tenorẽ ſunt interpretanda. Item ad commutanda vota peregrinationis, verbi gratia, in Hieruſalem, eſt habẽda ratio expenſarum. Non quidem earum, quas homo diues debebat per accidens facere iuxta ſuum ſtatum, ſcilicet, equorum, & famulorum; ſed earum quas ſolus, aut ipſe cum vno, aut altero famulo facturus erat. Item ad commutanda vota religionis ſemper debet imponi aliquod uinculum perpetuũ, vt quod confiteatur ſingulis menſibus per totam vitam, & orandi, aut ieiunandi, &c.

Nota circa 2 conclusionẽ D. Tho. Circa ſecundam cõcluſionem eſt aduertendum, eam eſſe certam, & ab omnibus conceſſam. Nam certum eſt, quod Papa non eſt dominus, ſed diſpenſator bonorum Eccleſiæ in ædificationẽ, & non in deſtructionem illius, docet Paulus, 2. ad Corin. c. 10. Eſſet autem manifeſtiſſima deſtructio, ſi prelati pro ſua voluntate abſque aliqua cauſa uotorum vincula tollerent. Quare dico, quòd ſicut Papa ſi concedat indulgentias ſine rationabili cauſa, vel ſacerdos abſoluat ſine legitima diſpoſitione factum non teneret: ità etiam, ſi diſpenſet ſine cauſa. Ad irritationẽ voti nulla prorſus eſt cauſa neceſsaria, ut iam diximus art. 8. *Dubium.* Sed dubium eſt, vtrum ad uoti diſpenſationem requiratur ſemper cauſa, quæ eius executioni obſtet & impediat? Ad cuius explicationem *1. Dictum* dico primò, certum eſſe ad commutationẽ voti nõ requiri cauſam quæ obſtet voti exequutioni; ſed ſat eſſe, quòd commutetur in melius bonũ, vel in æquale. Probatur ex cap. quod ſuper his, de voto. Vbi vota peregrinationis in Hieruſalem à mulieribus, uel ab alijs homnib. impeditis emiſſa, in elemoſynas cõmutari permittuntur, quia in ſubſidiũ terræ ſanctæ, plus eorũ pecuniæ, quã perſonæ proficiũt. Et rõ eſt manifeſta: Nã in cõmutatione voti nõ tolitur eius obligatio, ſed transfertur in aliã materiã. Atq; adeò, ut hoc fieri poſſit, ſatis eſt, qđ ſit in rẽ meliorẽ. *2. Dictum* Dico ſecũdo ad voti dipẽſationẽ ſemper eſſe neceſſariam cauſam obſtantẽ uoti executioni. Ità tenet Caietanus in hoc artic. Et videtur colligi ex D. Tho. in ſolutione ad 2. Vbi dicit, quod ſi prælatus diſpenſaret cum aliquo voto de ingreſſu religionis ſine cauſa aliqua obſtante, diſpenſatio eſſet nulla. Ad cuius intelligentiam eſt aduertendum, tripliciter poſſe contingere, ut cauſa aliqua obſtet voti executioni. Vno modo ex parte materiæ ipſius uoti. Alio modo ex parte vouentis. Tertio modo ex parte communis boni. Ex parte quidem materiæ uoti obſtat cauſa quando vel eſt illicita, uel inutilis. Opus enim, aut illicitum, aut inutile, non eſt gratum Deo. Et ſic uotum de eo emiſſum diſpenſari debet, aut prorſus toli. Ex parte vero uouentis poteſt euenire cauſa obſtans, qualis eſt, uel infirmitas, vel imbecillitas, propter quam cõmodè non poteſt votum adimplere. Et hæc quidem cauſa tam in commutatione, quam diſpenſatione conſiderari debet, ut vel facilius, vel remiſſius fiat voti commutatio, & diſpenſatio. Imò tanta poteſt eſſe neceſſitas, ut tota obligatio ſimpliciter ſit diſſoluenda. Tandẽ ex parte communis boni poteſt prouenire cauſa obſtans. Vt ſi quis voueat ieiunium, qđ ſibi ad ſtudendum, vel prædicandum impedimentum præſtat. Hæc enim omnia bona in bonum cõmune cedunt. Et ſic cã eſſe poſſunt, vt in votis fiat diſpenſatio. Quod eſt intelligendum, dummodò illud bonum, cui votum obſtat, & propter quod fit diſpenſatio, pretioſius æſtimetur, quam erat voti materia, & eius obligatio, aliàs non fideliter fieret diſpenſatio, nec cederet in honorem Chriſti, aut utilitatem Eccleſiæ, quod eſt neceſſarium ad uoti diſpenſationem, ut D. Thom. dicit in hoc art. Et ſic colligitur ſemper ad voti diſpenſationẽ eſſe neceſſariã cauſam obſtantem. Similiter etiã eſt neceſſaria ad commutationem illius in minus bonum. Nã cũ in tali commutatione admiſceatur diſpenſatio, ut diximus; idem iudicium habendum erit de ea, & de diſpenſatione. De hac re videndus eſt Caietanus in hoc articulo. Soto lib. 7. de Iuſtitia, q. 4. art. 3. Syluester verbo votum, 4. & dominus Didacus Lopez à Stunica, in tractatu de voto, q. 5. Ex dictis infertur, quod ſi quis vouet votum caſtitatis aut ieiunij, ſi non habet cauſam impedientem exequtionẽ voti, etiam ſi conferat mille aureos in eleemoſynã, non poterit in hoc voto diſpenſari: quia nulla cauſa obſtans: & ſi diſpenſetur, factum non tenebit, nec erit tutus in conſcientia. *Nota pro cõfeſſariis* Cõfeſſor virtute bullæ, vel iubilei electus tenetur commutare, vel diſpenſare vota, quę vouẽs (præceptis iubilei ad unguem adimpletis) rationabiliter commutari, uel diſpenſari poſtulauerit. Nam cum talis confeſſor in cõmutando, ſeu diſpenſando, ſit iudex delegatus in fauorem pœnitentis, & ad gratias, & indulgentias Romani Pontificis ei adminiſtrandas, & exequutioni mandandas aſſignatus; tenebitur pœnitenti ius ſuum tribuere, gratiaſque ei indulgere meliori forma, qua poteſt, & de iure locum habuerit. Pro quo eſt optimus textus in capit. quantò, 2. quæſt. 4. Per bullam autem Cruciatæ poterit fieri commutatio uotorũ, non ſolum eorum, quę ante acceptam bullam fuerunt emiſſam; ſed etiam eorum, quę poſt, ut tenet communis ſententia Doctorum qui de hac re interrogantur. Quia fauores non ſunt reſtrigendi, ſed ampliandi. Quare falluntur Soto lib. 7. de Iuſtitia, q. 4. art. 3. & Corduba, quæſt. 149. iam citata, cõtrarium dicentes.

Dubium. Si quis autem quærat, an omnis, qui per bullam, vel alio modo poteſt diſpenſare, aut commutare vota, poſſit etiam ſimiliter iuramenta ſimilis formæ? Nauarro cap. 27. nu. 272. & in apologia de redditibus, partem tenet negatiuam in ijs, qui hanc poteſtatem habẽt ex priuilegio, aut ex bulla. Itaque affirmat, quod prælati poſſunt, ſed nõ confeſſarij, uirtu-

te bullæ. Ad huius tamen rei explicationem dico *1. Dictum* primò, quod Papa reseruans sibi aliqua vota etiam censetur reseruare iuramenta de eisdem rebus. Ita tenet Soto lib. 8. de Iustitia, quæstione 1. articulo 9. & pari ratione est dicendum, quod omnis, qui per bullam, uel priuilegium potest commutare, aut dispensare vota, potest etiam & similia iuraméta absque præiudicio tertij facta. Ità docet Didacus Lopez à Stunica in tract. de uoto, quæst. 5. numero 42. Quia votorum, & iuramentorum quantum ad hoc est par ratio. Dixi notanter absque præiudicio tertijs facta. Nam cum summus Pontifex nunquam in præiudicium tertij iuramenta relaxet, ut concludit Gregorius Lopez, & ab eo citati in lege 5. tit. 5. parte, 1. gloss. 1. nu. 14. nunquam etiam est credendus id alteri concedere. Ita etiam tenent Palud. in 4. distinctione. 48. quæst. 4. art. 3. Syluester verbo, iuramentum 3. §. 7. & iuramentum. 5. §. 3. 6. & 7. Couarruu. in cap. quamuis pactum. 1. par. §. 3. & Antoninus. 2. p. tit. 11. c. 2. §. 2. *2. Dictum* Dico secundo, quod quicunque potest dispensare in voto, potest illud commutare. Nõ tamen ècontra. Nam magis requiritur ad dispensationem, quam ad commutationem.

Quicunque autem potest irritare votum potest similiter irritare iuramentum, vt quæst. sequenti patebit. *Dubium de iis qui possint dispensare* Præcipua difficultas huius articuli est, qui nã sint illi, qui possunt in uotis facere dispensationem? Ad quam respondetur per sequentes propositiones. Prima conclusio: Omnis prælatus ordinarius *1. Conclu.* potest iure communi quæcunque vota subditorum dispensare, nisi sint reseruata summo Pontifici. Ita tenet Diu. Thom. in hoc articulo in solutione ad 3. quem communiter sequuntur omnes Doctores. Et ratio est: Nam Episcopus circa suos subditos eandẽ habet potestatem, quam habet Papa circa totã Ecclesiam; sed Papa potest quæcunque vota dispensare: ergo & Episcopus, nisi eorum fuerit facta reseruatio à summo Pontifice.

2. Concl. Secunda cõclusio: Casus Papæ iure cõi reseruati, tm̃ sunt quinque, s. uotum perpetuæ castitatis, uotũ peregrinationis, votum religionis, in Hierusalé, uotum visitandi limina Apostolorũ Petri & Pauli; votum peregrinationis ad D. Iacobum. Ità habetur expressè in Extrauaganti. Et si dominici gregis. 2. de pœnitentijs & remissionibus. Ex quo colligitur, omnia alia uota etiam si sint de temporali castitate posse ab Episcopo dispensari: Imo à quocunque idoneo confessore per bullam Cruciatæ, Quare quando D. Thom. dicit, omnia vota perpetua esse Papæ reseruata, est intelligendus, de votis, quæ natura sua perpetuitatem dicunt qualia sunt uotum religionis, & castitatis. Non autem de votis, quæ tantum habent perpetuitatem, ex intentione vouentis. Vt si quis voueret perpetuam orationem, vel ieiunium. In his enim Episcopus dispensare potest, ut diximus.

3. Concl. Tertia conclusio; Archiepiscopi in diœcesib. suorum suffraganeorum non possunt dispensare sicut nec absoluere. Probatur: Nam respectu talium tantum sunt iudices appellationum pro foro contentioso, nec habent spiritualem potestatem ordinariam, nisi tantum respectu illorum, qui existunt in propria diœcesi, vt constat ex ipso iure.

4. Concl. Quarta conclusio: Abbates exempti, qualis est abbas Vallisoletanus, & Metymnensis Campi, & commendatarij D. Ioannis, dantes reuerendas ad ordines, omnesque alij, qui habent iurisdictionem quasi Episcopalem, dispensare possunt in voto, tanquam Episcopi. Ita tenet Nauarro cap. 12. num. 72. Non tamen est extendenda hæc potestas ad alia, quæ ex iure speciali conceduntur Episcopis in concilio Tridentino sess. 24. cap. 6.

5. Concl. Quinta cõclusio: Capitulum sede uacante potest dispensare, non solum in uotis; sed etiam in irregularitate ex delicto occulto proueniente: quia Capitulum succedit in iurisdictionem Episcopi, ut docet Syluester in verbo Capitulum. §. 2.

6. Concl. Sexta conclusio: Omnes prelati religionũ exempti ab ordinario, possunt circa suos subditos ea omnia, quæ diximus ar. 8. Item scholasticus Salmantinus ex priuilegio Papæ potest dispensare in uotis & irregularitatibus suorum subditorum, vt habetur in constitutione 33. Et Episcopus Salmantinus etiam potest in eisdem dispensare cum scholaribus, magna parte anni domicilium Salmanticę habentib. Imò omnes confessores ordinum mendicantium possunt ex priuilegio Pontificis dispensare in uotis, in quibus possunt Episcopi, ut docet Corduba, in Summa de casibus, q. 149. Et cum Episcopus in omnibus dispensare permittatur, in quibus expressè non prohibetur, ut tenet glossa, in c. requisitis. 1. q. 7. per textum in c. 1. de clericis pugnantibus in duelo, & in cap. nuper. de sententia excommunicationis. & est dictum Innocentij in ca. dilectus. de temporibus ordinandorum, quod refert, & sequitur Abbas, in c. qui diligentia. de electione. fit, ut etiam cõfessores ordinum mendicantium in omnibus uotis, exceptis quinque, quæ diximus esse Papæ reseruata, dispensare possint, & multo magis commutare, quod minus est, quam dispensare.

Quæstio. Si quis autem quærat, vtrùm in votis Papæ reseruatis possit aliquando Episcopus dispensare, breuiter respondeo affirmatiuè. Tunc, scilicet, quando *Responsio.* est vrgens necessitas, nec est facilis aditus ad Papam, nec ad suum nuncium, vt docet Syluester, verbo, dispensatio. §. 3. & verbo, votum. 4. §. 4. & Soto lib. 1. de Iustitia, quæst. vltima, articulo vltimo, & Nauarro, c. 12. nu. 76. Et Corduba lib. 1. Quæstionarij, q. 11. Sed est aduertendum circa votum peregrinationis Hierosolymitanæ, *Nota pro voto peregrinationis.* quod in iure est maximè fauorabile, vt constat ex cap. licet, & ex ca. finali. de voto. maximeque meritorium atque laudabile, vt vltra Castrum de hæresi. verbo, votum, declarat optimè contra nouos hęreticos Ioannes de Gadato in Compendio concertationum huius sæculi, titulo 3. illud posse fieri duobus modis. Primum, ad liberandum sanctissimum Domini sepulchrum, infidelesque debellandum: Nam quamuis in custodia, & potestate fratrum ordinis beati Francisci contineatur, non est dubium, quin, si iter esset expeditum in ditioneque Christianorum terra illa sancta haberetur, plures fideles illuc migraturos, quod in Dei laudem, & nostram vtilitatem cessurum nullus est qui ambigat. Secundo modo ad uisitanda loca sancta magna cum reuerentia, & deuotione. Plurimũ autem interest, an primo, vel secundo modo votũ fiat. Nam quando pro succursu vouetur peregrinatio, omnes concedunt ad summum pontificem solũ pertinere dispensationem. Quando autem fit secundo modo, multi dicũt, quod Episcopus potest super tali uoto dispensare. Vt est videre apud Abbatem in cap. ex multa, de uoto & uoti red. & Antonium in cap. super his. de fide instrumentorum. Cæterùm hodie seruato stylo Romanæ Curiæ, tam in primo, quam in secundo casu à summo Pontefice est petenda dispensatio, & etiam in voto visitationis Compostellæ, & liminum S. Petri, cũ hoc de consuetudine & per literas Apostolicas sibi Papa reseruet, vt tenet Gregorius Lopez. in l. 5. tit. 8. p. 1. in gl. verbo, Romerias. & Syluest. verb. uotũ, 4. & Nauarr. ca. 12. num. 75. sed dubium est, vtrùm, quando huiusmodi

uota

vota sunt pœnalia alius quam Papa possit super eis dispensare. Verbi gratia: Vouet quis non lusurum, vel non peccaturum tali, aut tali peccato, & si secus fecerit, aut iturum in Hierusalem, aut religionem ingressurum, dubium est, vtrum in huiusmodi votis possit alius, quàm Papa dispensare? Et loquor post adimpletam conditionem. Nam anteà certū é, qđ Episcopus est potens dispensare: cum huiusmodi vota tunc, non sint peregrinationis in Hierusalem, nec religionis, sed tantum non ludendi, aut non peccandi, super quibus Episcopus ex rationabili causa dispensare potest. Soto lib. 7. de Iustitia, q. 4. articulo. 3. dicit, quod in his votis post adimpletam conditionem, solus Papa potest dispensare: quia tunc iā sunt absoluta religionis, vel peregrinationis. Sed iam communis opinio est, quod Episcopus potest dispensare, & quilibet confessor per bullā Cruciatæ commutare prædicta vota, etiam post adimpletam conditionem. Quia certè talia vota non sunt propriè religionis, nec peregrinationis in terram sanctā: sed non ludendi, aut non peccandi. Item non proficiscūtur ex deuotione, & amore religionis, aut terræ sanctæ: sed potius imponuntur tanquam odia, & tanquam pœnæ pro ludo uitando. Et sic non habent vim de sint Papæ reseruata. Quando hæc vota non sunt pœnalia, sed purè conditionalia, ut quando quis vouet esse religiosum, vel ire in Hierusalem, si Deus illum ab hac infirmitate liberet, si cras plueret; si pater eius, obierit, si factus fuerit diues, &c. Hæc omnia vota tanquam absoluta erunt habenda. Et sic in eis solus Papa poterit dispensare: maximè post adimpletam conditionem. Ita tenet Nauarro ca. 12. nu. 45. & Cordub. q. 152. Additque optimè Corduba, in his votis habendam esse maximè rationem de intentione eius qui vouet, an, scilicet id fecerit ex deuotione, an verò in pœnam, vt discernatur, an sint pœnalia, an verò conditionalia.

Quando votum castitatis non est perpetuum, nec est absolutum votum castitatis, bene potest Episcopus super illo dispensare, ut ex supradictis patet. Ex quo infero primo, quòd si quis uouerit fore castum per annum, poterit Episcopus in tali voto dispensare, ut docent Soto in 4. d. 27. q. 1. ar. 3. Syluester uerb. uotum. 4. §. 3. & Nauarro c. 12. nu. 76. Infero secundo, quòd si quis vouerit non petere debitum, etiam poterit Episcopus in eo uoto dispensare; quia non est perpetuæ castitatis. Ita Soto in 4 distinct. 37. Similiter poterit dipensare in uoto, quod quis emisit, de nunquam contrahendo matrimonium, propter eandem rationem, ut docent Nauarro loco citato, Soto in. 4. d. 38. q. 2. ar. 5. & Syluester uerbo. uotum 4. §. 4. quidquid dicat Caietanus in opusc. de uoto non nubendi, q. 1. & in opusc. 27. q. q. 1. 5. Infero tertio, quòd si aliqua mulier vouerit fore beatam, bene poterit Episcopus in tali uoto dispensare; quia hoc non est esse religiosam. Item, si quis emiserit uotum ingrediendi strictiorem religionem poterit Episcopus cū illo dispensare, ut ad laxiorem transeat quia hoc non est dispensare in religione, ut constat, sed in modo, & qualitate illius, ut docet Syluester uerbo, uotum. 4. §. 3. Item si Papa commutauerit uotum religionis in alia pœnitentiæ opera, poterit posteà Episcopus eadem opera commutare, ut docet idem Syluester uerbo, uotum. 4. §. 7. In uoto tandem assumēdi statum clericalem, uidetur similiter Episcopus dispensare posse. Quia certè non est uotum continentiæ, quamuis sit ipsi statui annexum; sicut nec uotum religionis est uotum castitatis, ut diximus in superioribus.

In solutione ad primum argumentum, reddit D. Thom. rationem, propter quam ipso iure omnia uota in sæculo emissa spirāt in professione, scilicet, quia homo moritur priori vitæ, ad cuius directionem priora vota facta fuerant. Quod quidem certum est, & extra controuersiam positum, quantum ad vota personalia & mixta, qualis est peregrinatio, quæ omnia extinguuntur, & absoluuntur per professionem religionis approbatæ, vt docet D. Thom. hic & infra q. 186. ar. 1. Etiam si sit votum peregrinationis in terram sanctam, quidquid dicat Syluester votum. 4. §. 7. Sed dubium est de votis realibus, vtrùm similiter absoluantur per professionem. Syluester loco citato partem tenet negatiuam. Quam & sequuntur Paludanus & Antoninus, dicentes, quod si quis fecit votum reale, verbi gratia, dandi centum aureos alicui Hospitali, aut Ecclesiæ, tale nō extinguitur per professionem. Quare tenebitur monasteriū illa soluere, si bona aliqua à professo acceperit. Hoc tamen non obstante, dico, omnia huiusmodi vota realia etiam iurata cōmutari, & absolui per professionem, vt latè probat Couarruu. in cap. quamuis pactum, de pactis. §. 3. Verum est tamen, quod si quis promisit, & iurauit dare Petro centum aureos, & ipse promissionē acceptauit, tenebitur eos dare, quia iam Petrus aliquod ius acquisiuit ad illos, & omnia certa debita, quæ quis in sæculo existēs habebat; tenetur soluere, nec p professionē extinguuntur; vt docet D. Tho. infra q. 189. ar. 6. ad. 1. Si autē fuerint debita incerta, quæ non cedunt in præiudicium alicuius tertij cogniti; aut si non habet vnde soluat, nō tenebitur manere in sæculo, & laborare, ut soluat; sed poterit ingredi religionem, vt diximus in materia de restitutione. Estque sententia D. Tho. infra. q. 101. art. 4. & quodl. 6. ar. 3. & 16. & Syluestri religio. 2. q. 5. & 7. Si quis vero ingrederetur religionem ea fraude, ut debita non solueret, non solum non liberaretur à debitis, sed etiam peccaret mortaliter; & post professionem omnibus vijs sibi possibilibus teneretur dare operam, vt solueret. Imo post extrauagantem Sixti V. quæ de hac re loquitur, putò, quod talis professio esset irrita, & nulla.

In solutione ad secundum argumentum confutat primò D. Tho. opinionem quorundam, qui dicebant, posse omnes prælatos, pro suo libito super vota subditorum dispensare, ad modum, quo parentes omnia vota, quæ filij illegitimæ ætatis emiserint, irritare possunt, nulla cā interueniente. Et ratio illorū erat, quia dicunt; quod in omni voto intelligitur exceptio autoritatis prælati. Hanc tamen sententiā reijcit. Quia cum prælatus, etiam maximus, non sit absolutus dominus legum, aut uoluntatum subditorium, sed solum dispensator; idemque non in destructionem, sed in ædificationem corporis Christi, ut dicit Paulus, 1. ad Corin. 10. sic ut sicut nō ualet præcipere, quę Deo displicent, nempe, peccata, ità nec obstare illis, ne fiant, quæ Deo sunt accepta. Nam absolutam habebit, unusquisque potestatem ad uouendum, à prælatis minimè dependentem, quamuis ad prælatum postea spectet prudenti maturoque indicio perpendere, an causa aliqua legitima dispensandi interueniat. Et sic dicit D. Tho. quòd ubi manifestus est error prælati, ut quando dispensat cum aliquo super uoto de ingressu religionis, nulla apparente causa obstante, tunc dispensatio non excusat à culpa. Si autem est causa apparens, per quam saltem res in dubium uertatur; tunc standum erit iudicio prælati dispensantis, uel commutantis; & non iudicio proprio uouentis: quia ipse non gerit uicem Dei: Nisi fortè in casu quod uoti materia esset illicita, nec facilis pateret ad superiorem cursus. Hæc D. Tho.

A D. Tho. Circa quę Caietan. in pręsenti aliquot mo- Dubium. uet difficultates. Quarum pręcipua est, utrum sit uerum, quòd prelati non possunt sine causa obstante dispensare in uotis. Et pro parte negatiua argumen- 1. argum. tatur in hunç modum: In omni obligatione intelligitur semper excepta authoritas Papę, quia nihil potest promitti in pręiudicium potestatis suę: ergo in omni uoto, quo se uoluerit subditus obligare, poterit Papa pro sua uoluntate dispensare; etiam nulla causa existente. Probo consequentiam. Non minus est subditus quilibet Christianus Papę quo ad ea, quæ sunt Christianitatis; quæ sunt bona supererogationis cadentia sub Christi consilio, quam religiosus sub prelato, & filius sub patre; sed in omni uoto religiosi, aut filij, intelligitur semper excepta B pręlati, seu patris potestas; & ideò quæcumque illorum uota possunt irritare, etiam nulla causa existente: ergo idem etiam est dicendum de pręlatis respectu suorū subditorū. Secundò: Lex singularis nō pręiudicat 2. argum. potestati principis, quæ est vniuersalis: sed votum est velut lex singularis, vt diximus: ergo.

Pro explicatione huius difficultatis, aduertendū est, esse latissimum discrimen inter superiores habētes dominium voluntatis subditorum; quales sunt maritus respectu vxoris; pater respectu filij; dominus respectu serui, prælatus religionis respectu suorum monachorum, & alios prælatos populi, qui huiusmodi dominium non habent; sed tantum spiritualem iurisdictionem. Nam priores possunt uota C inferiorum irritare: secundi autem non nisi tantū dispensare. Et in præsenti non loquitur D. Thom. de primis, de quibus iam mentionem fecerat art. 8. & 9. Sed loquitur de prælatis, quatenus sunt prælati, & spirituales iudices, quibus nō irritandi, sed dispēsandi inest facultas. Et de istis docere pergit, quod cum non sint domini uoluntatum subditorum, nō sunt eorundem vota ab ipsorum voluntate pendentia. Atque ex consequenti nec huiusmodi votis emittendis subintelligitur excepta prælati autoritas, ut sint conditionalia, si Episcopo, aut Papæ placuerint, sicut votum filij, aut vxoris, aut monachi. Quin potius quemadmodum matrimonium, & alij ciuium contractus ad hoc, ut firmi, D & solidi sint non est opus, ut Episcopis consultis fiant: sic etiam & vota. Atque adeo in illis se habere debebunt, tanquam dispensatores. Vnde quemadmodum non potest Episcopus prohibere virtutū opera, puta, ieiunare, orare, religionem ingredi; quia non est dominus voluntatis subditorum: ita etiam nec potest prohibere, quin eadem opera promittāt. Et per hoc patet solutio ad primum argumentum. Quare dico, quod illa propositio, In omni obligatio- Ad 1. arg. ne, & promissione intelligitur excepta autoritas Papæ, & ista: nihil potest promitti in præiudicium potestatis Papæ, quibus primum argumentum innititur, possunt habere duplicem sensum. Primus est, quod nulla obligatio, aut promissio potest præiudi- E care potestati Papæ. Et hic sensus est uerus. Secundus, quod nulla obligatio, aut promissio fit, quæ nō subsit potestati Papę. Et hic sensus est falsus. Propter veritatem primi sensus religiosus non tenetur obedire suo superiori totaliter, uel in aliquibus, si Papa exemit eum totaliter, vel in aliquo. Obligatio enim voti obedientię fit superiori; & non ligat manus Papæ ad disponēdum de illius superioritate. Et ex hac veritate primi sensus nihil habetur contra determinata. Quod autem secundus sensus sit falsus, probatione non eget, cùm constet innumeras esse obligationes, quæ non subsunt Papæ ad nutum. Vt est videre in contractibus inter hominem, & hominem;

A & multo minus inter hominem & Deum. Quia quilibet homo est subditus Papę: Deus autem nulli est subiectus. Et si inter vtrumque hominem subditum obligatio non subest Papæ ad libitum; quomodo fieri poterit, vt omnis obligatio inter vnum subditum & alterum superiorem Papa, Papæ subsit ad nutum? Quin potiùs ex eo, quòd omnis obligatio inter omnes Christianos, quos constat subijci Papæ, non subditur illi ad libitum clarè patet, quod Christiani non sunt Papæ subditi absolute, tanquam domino voluntatis eorum; sed limitatè, scilicet, quo ad spiritualia in ædificationem corporis Christi, & ea quæ ordinantur ad hæc. Et non potest omnia vota irritare, sed tantum dispensare in illis, ad quorum dispensationem fuerit sufficiens causa. Ad secundum B argumentum, ut respondeamus, aduertendum est, Ad 2. arg. quod in uoto sunt aliqua, in quibus assimilatur legi: atque etiam est aliud, in quo differt à lege. Nam primò in uoto est ipsa essentia voti, habens vim obligandi. Et quantum ad hoc assimilatur legi. Est secundò materia voti, quæ est actus virtutis. Et in hoc etiam assimilatur legi, cuius materia semper est actus virtutis: quoniā legis est bonos facere. Est tertio obseruatio voti, quæ in debita exequutione consistit. Et quantum ad hoc etiam assimilatur legi, cuius obseruatio in debita executione cōsistit. Est quartò in voto ratio, seu modus promissionis, quia per modum promissionis tenetur Deo, qui votum emisit. Et in C hoc votum nō assimilatur legi, sed alijs promissionibus hominibus factis: Quocircà dico, quod quamuis quantū ad tria priora uotū subditi plenè subijceretur potestati prælati, quod est falsum, vt rectè docet Caietanus in hoc commentario, adhuc ratione quarti nō posset Papa pro sua voluntate supra votū dispensare. Nam cum essentia voti sit promissio facta Deo, qui est superior quam Papa, non potest fieri, quod plene subdatur eius voluntati. Sicut nec tractatus alicuius cum principe subditur procōsuli. Ex eo, quod uotum est promissio facta Deo sequitur, quod sicut, quilibet homo potest quamlibet promissionem sibi propter se factam liberè relaxare: sic etiā Deus potest quodlibet votum relaxare, quoniam est D promissio propter se facta. Et si Dei vicarius plenè potestate Dei fungeretur in terra, sine dubio etiam posset omnia vota Dei vice relaxare. Sed quoniam non plenè fungitur Dei potestate; sed limitatè, scilicet, ad pascendum oues, & ad clauibus regni cælorū vtendum in ædificationem, ideò non potest ad libitum vota relaxare; sed quantum ad ędificationem consonat, vel commutare, vel dispensare ad modum iam explicatum. Relaxare quidem ad libitum vota pertinet ad claues excellētiæ ipsius Christi, qui claudit, & nemo aperit; aperit, & nemo claudit. Et sic nulla relinquitur via, qua possit Papa ad libitum uota irritare nisi impediendo viam vitæ æternæ.

E

QVAESTIO LXXXIX.

De Iuramento, in decem Articulos diuisa.

HVc vsque egit D. Thom. de actibus interioribus latriæ: & ab hac quæstione incipit agere de actibus exterioribus illius, quibus aliquid diuinum ad hominibus assumitur; quod est, vel sacramētum, vel ipsum nomen diuinum. Tractatus de assumptione sacramenti relinquitur vsque ad tertiam partem. Et sic in præsenti tantum agit de assumptione nominis diuini.

diuini. Quæ potest fieri tripliciter. Scilicet, vel per modum iuramenti ad propria verba confirmanda: vel per modum adiurationis ad alios inducendum. vel denique per modum inuocationis ad orandũ, & laudandum Deum. In hac quæstione agit de assumptione diuini nominis per modum iuramenti. Dicturus in quæstionibus sequentibus de alijs modis assumendi.

ARTICVLVS I.

Vtrùm iurare sit testem Deum inuocare.

Infra ar. 4. cor. & q. 98. art 2 cor & 1. d. 19. art. 2.

AD primum sic proceditur. Videtur quòd iurare non sit testem Deum inuocare. Quicunque enim inducit authoritatem sacræ scripturæ, inducit Deum in testimonium, cuius verba proponuntur in sacra scriptura. Si ergo iurare est testem Deum inuocare, quicunque inducit authoritatem sacræ scripturæ, iuraret: hoc autem est falsum: ergo & primum.

2. Præterea, Ex hoc quod aliquis inducit aliquẽ in testem, nihil ei reddit. Sed ille qui per Deum iurat, aliquid Deo reddit. Dicitur enim Matth. 5. Reddes Domino iuramenta tua. Et August. dicit quòd iurare, est ius veritatis Deo reddere: ergo iurare non est Deum testem inuocare.*

In ser. 28. de verbis. Apost. parum ante med. to. 10.

*3. Præterea, Aliud est officium iudicis, & aliud testis, vt ex supradictis * patet, Sed quandoque iurando implorat homo diuinum iudicium, secundũ illud Psal. 7. Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam meritò ab inimicis meis inanis: ergo iurare non est testem Deum inuocare.*

Q. 67. per totum, & q. 70. per totum.

Sed contra, est quòd August. dicit in quodam sermone de periurio: Quid est iurare per Deum, nisi testis est Deus?*

Ser. 28 de ver. Apostoli. parũ ante me. to. 10.

Respondeo dicendum, quòd sicut Apostolus dicit ad Hebr. 6. Iuramentum ad confirmationem ordinatur. Confirmatio autem in scibilibus per rationem fit, quæ procedit ex aliquibus naturaliter notis, quæ sunt infallibiliter vera. Sed particularia facta contingentia hominum, non possunt per rationem necessariam confirmari. Et ideo ea quæ de his dicuntur solent confirmari per testes. Sed humanum testimonium non est sufficiens ad huiusmodi confirmandum, propter duo. Primò quidem propter defectum veritatis humanæ, quia plurimi in mendacium labuntur, secundum illud Psal. 16. Os eorum locutum est mendacium. Secundò, propter defectũ cognitionis, quia homines non possunt cognoscere, neque futura, neque cordium occulta, vel etiam absentia: de quibus tamen homines loquuntur: & expedit rebus humanis, vt certitudo aliqua de his habeatur. Et ideo necessarium fuit recurrere ad diuinum testimonium, quia Deus, neque mentiri potest, neque enim aliquid latet. Assumere autem Deum in testem, dicitur iurare: quia quasi pro iure introductum est, vt quod sub inuocatione diuini testimonij dicitur, pro vero habeatur. Diuinum autem testimonium quandoque inducitur ad asserendum præsentia, vel præterita: & hoc dicitur iuramentum assertorium. Quandoque autem inducitur diuinum testimonium ad confirmandum aliquid futurum: & hoc dicitur iuramentum promissorium. Ad ea vero quæ sunt necessaria, & per rationem inuestiganda, non inducitur iuramentum. Derisibile enim videretur, si quis in disputatione alicuius scientiæ, vellet propositum per iuramentum probare.

Ad primum ergo dicendum, quòd aliud est testimonio Dei vti iam dato, quod fit, cum aliquis authoritatem sacræ scripturæ inducit: & aliud est testimonium Dei implorare, vt exhibendum: quod fit in iuramento.

Ad secundum dicendum, quòd dicitur aliquis reddere iuramenta Deo ex hoc, quòd implet illud quod iurat: vel quia in hoc ipso quòd inuocat Deum in testem, recognoscit eum habere omnium cognitionem & infallibilem veritatem.

Ad tertium dicendum, quòd alicuius testimonium inuocatur ad hoc, quod testis inuocatus veritatem manifestet circa ea, quæ dicuntur. Deus autem manifestat, an verum sit quod dicitur, dupliciter. Vno modo, simpliciter reuelando veritatem, uel per internam inspirationem, vel etiam per facti denudationem, dum scilicet producit in publicum ea, quæ erant occulta. Alio modo, per pœnam mentientis, & tunc simul est iudex, & testis: dum puniendo mendacem, manifestat mendacium. Et ideo duplex est modus iurandi. Vnus quidem per simplicem Dei contestationem: sicut cum aliquis dicit: Est mihi Deus testis, vel coram Deo loquor, vel per Deum, quod idem est, ut dicit August. Alius modus iurandi est per execrationem, dum scilicet, aliquis se, uel aliquid ad se pertinens ad pœnam obligat, nisi sit uerum quod dicit.*

Lib. 1. de ser. Do. in monte c. 10. to. 4.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet D. Tho. per tres propositiones. Prima conclusio: Iurare est Deum in testem assumere. Probatur: Iuratio est veritatis confirmatio in rebus moralibus, quæ in particulari cõtingunt, iuxta illud Apostoli ad Hebræos. 6. Omnis cõtrouersiæ finis ad confirmationem est iuramentum: sed huiusmodi confirmatio certa esse nequit, nisi Deus in testem aduocetur: ergo iurare est Deum in testem assumere. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: In scibilibus, quæ in ratione posita sunt, confirmatio veritatis procedit ex ijs, quæ sunt naturaliter nota. Atque adeò illic neque testibus, neque iuramento opus est. In moralibus uerò; quoniam contingentia sunt, atque adeò nimium uaria, non potest res ratione constabiliri: sed opus est testibus. Testimonium autem humanum duplici ex causa est fallax. Scilicet, & ex vitio voluntatis hominis, qui contra id, quod mente sentit ob malitiam pronunciare potest. Et ex defectu intellectus: quia ob ignorantiam sæpe in occultis, & absentibus fallitur. Cum ergo in his causis omnis homo sit mendax, dictorum ueritas solius Dei testimonio satis confirmabitur. Secunda conclusio: Diuinum testimoniũ quandoque per iuramẽtum ad asserẽdum præsentia, vel præterita inducit, qñque vero ad confirmandũ id, quod in futurũ promittitur. Quorum prius dr̃ iuramentũ assertorium: posterius vero promissorium. Hanc conclusionem

non

non probat D.Thom.sed illam,vt notam relinquit ex terminis. Tertia conclusio: Ad ea quæ sunt necessaria & per rationem inuestiganda, non inducitur iuramentum. Derisibile enim esset, & ut infra patebit vitium, si quis in disputatione scientię vbi ratio non occurreret, iureiurando confirmaret.

EXPLICATIO ARTICVLI.

De nomine iuramentum.

PRo intelligentia huius articuli,&totius materię de iuramento, vt à nomine ipso exordiamur, aduertendum est, quod hæc vox, iuramentum, est Latina,à Seneca,& à Iurisconsultis sæpe sępius usurpata:nata tamen post tempora Ciceronis. Nã neq; Cicero,nec qui illum præcesserunt ea vsi sunt ; sed loco illius ponebant iusiurandum. Seneca quidem in lib.2.de clementia,dicit: O vocem in concionem omnium mortalium mittẽdam: in cuius verba principes regesque iuramentum faciant, id est in cuius verba principes iurent. Eadem etiam dictione vsus est Vlpianus,in lege iusiurandũ.§. si de qualitate iuramenti.Et sic in Florẽtinis libris legitur,inquit Budæus. Dicitur autem iuramentũ,à iure; vel quia,ut inquit D.Thom.iure introductũ est,vt dicta sua,& facta homines testimonio diuino confirment, vel, ut inquit D. August. in sermone quodam de periurio,qui est inter sermones de verbis Apostoli, 28. quia qui vtitur iuramẽto,ius ueritatis Deo reddit, cui propriè competit patrocinium ferre veritati: Vel deniq;,ut Grammatici affirmant,iuramentum dicitur à iure, quia qui iurat,perinde facit firmũ id, qđ iurat,ac si esset ipsum ius.Id enim quod iuratur pro lege habendum est, & veluti ius ipsum sanctè seruandum.Quod verbũ Paulus denotare videtur,quã do dixit ad Hebræ.6. iuramentũ esse finem omnis controuersiæ,ac si lege esset sancitum. Quare iura post præstitum iuramentum nullam aliam inquisitionem permittunt,quia iniuria alioqui irrogaretur Deo.

Diffinitiones iuramenti.

Secundo est aduertendũ, quod iuramentum variè diffinitur à Doctoribus. Gofred.enim, & Hostiensis,& Archid.ut refert,& sequitur Angelus in Sũma,dicunt iuramẽtum esse assertionem,& negationem de aliquo licito possibili, sacræ rei attestatione firmatum. Et sacræ rei attestatione intelligunt,uel ipsum Deum,qui est sanctus sanctorum,vel creaturam,in qua relucet Dei perfectio:Sed hęc diffinitio non est conueniens,ex ea enim sequeretur, nullum posse malè iurare:cuius tamen contrariũ frequẽtissimè videmus. Raymundus,vt refert Gabriel diffinit iuramẽtum,dicẽs,quod est affirmatio de aliquo, sacrę rei attestatione firmata. Sed nec hęc diffinitio est conueniens, cum non solum asserens,sed etiam negans, aliquando iuret.Conueniens ergo iuramẽti diffinitio, quæ ex mente D. Tho. in hoc articulo colligi potest,est,affirmatio,vel negatio de aliquo facto,uel fiendo sacræ rei attestatione firmata. Nomine autem affirmationis, & negationis intelligimus non solum illam,quæ verbis fit formaliter,sed etiã illam,quæ virtualiter fit. Nam si quis dicat alicui.Iura per sancta quatuor Euangelia,ità esse, & ipse tangat librum nihil dicens, ille tactus habebitur pro iuramento, & loquutione iuratoria, ut docet Syluester verbo, iuramento,statim in principio. Res verò sacra,per quam iuratur,est Deus,vel aliquid Dei, inquantum est ipsius, cum iurare,sit Deum in testẽ vocare. Et sic iuramus per creaturas non secundum se sumptas,sed inquantum in eis diuina ueritas manifestatur. Et quando iuramus per fidem,per Euangelia,per sanctos,intelligendum est esse iuramentũ, per Deum,cuius veritas in fide & Euangelio continetur,per sanctosq; est prædicata. Imò qui per creaturas iurat numẽ aliquod in illis esse profitetur,siue falsum,ut idolatrę:siue verũ,ut orthodoxi, qui Deũ in creaturis existere profitemur. Vnde Cicero in li. de Officijs, dicit,iusiurandum esse affirmationem religiosam.Et Aristoteles in Rhetorica ad Alexandrum;iusiurandum est,cum diuina veneratione dictio,probationis expers. Vbi nomine dictionis,affirmationem,& negationem comprehendit.Et addit, probationis expers, vt iurisiurandi naturam omnino patefaceret,quæ est,ut citrà necessitatem,vbi res aliter probari potest,non licitè adhibeatur.

Antiquissimum & omnibus hominib. fuit innatũ iurare.

Tertio est aduertendum, hanc rationem iurandi, & Deum in testem adducendi,ferè omnibus hominibus fuisse innatam, & ab uniuersis etiam barbaris frequẽtatam. Cuius mentio fit in sacris literis. Et antiquissimum omnium iuramentum, quod literis traditur,est illud,quod Dominus iurauerit Noe, statim ab arca egresso, quod nunquam vltrà interficietur omnis caro aquis diluuij, nec erit deinceps diluuiũ dissipans omnem terram. Genes.9. Et post istud est valde insigne illud, de quo fit mentio Genes.ca.15.Vbi dicitur quod diuisa vitula pepigit Dominus fœdus cum Abraham, se daturum illi terrã Promissionis. &c. Vsi autem fuerũt prisci homines multis ac varijs ritibus iurandi. Et omissis illis,qui à Gentilibus obseruabãtur,dicam solum de illis,qui in sacris literis inueniuntur.

Diuersi ritus in iuratione obseruati.

Quorum vnus est,quod is,qui iuramento se aliquid facturũ polliceretur,apponeret manum fœmori eius,cui pollicebatur. Vt est videre apud Genesim capit.24.Vbi dicitur,quod cum Abraham esset senex multorumque dierum, dixit ad seruum seniorem domus suæ, qui præerat omnibus, quæ habebat:Pone manum tuam subter fœmur meum,ut adiurem te per Deum cœli,& terræ, &c. Cuius ritus varias afferunt rationes sacri scriptores.Abulensis, & Lyranus in illum locum dicunt id fieri solitum, propterea, quod fœmori erat proxima illa pars,in qua erat circuncisio;sicque admouere manum fœmori,perinde esse,ac admouere illam circuncisioni, quæ erat res sacra, & diuinitus instituta, tanquam signum,quo Israelitici à cæteris gentibus distinguerentur. Itaque quemadmodum nunc iurantes interdum manum applicant ad arã, interdum ad crucem; interdum ad sancta quattuor Euangelia;ità etiam illi applicabant manum circuncisioni,tãquam signo sacro,affirmantes, se facturos quod pollicebantur.Alij Hebræi,quorum principes sunt Rabbi Abraham, & Abel Ezre,quibus & suffragatur Vatablus,dicunt,id fuisse in more seruis,ut cũ iuramento dominis promittebant, se aliquid facturos,fœmori dñorum suorũ manus supponerent; quo suæ seruitutis admonerentur, & intelligerent, quod sicut manus fœmori erat subiecta, ità etiam se dominis deberent subijcere,fierentq. ea re vigilãtiores,ad fidem datam seruandam.Qui mos,ut dicunt Hebręi, maximè modo viget apud multas gentes. Estque hæc ratio dicendi valde consona literæ.Alij, vt D.Augustinus,Chrysostomus,Glossa interlinealis, & Gregorius,dicunt, id factum fuisse ab Abrahamo, vt sic seruus per Christũ iuraret, qui in eius fœmore continebatur. Fœmoris enim appellatione in sacris literis posteritatẽ significari,est res manifesta. Colligiturque ex cap.1.Exodi,vbi dicitur. Omnes animæ eorum, qui egressi sunt de fœmore Iacob, &c. Et hæc fuit prima ratio iurandi à veteribus obseruata.Secunda est illa,qua vsus est Dominus apud Genesim capit.15. Vbi quò fidem faceret Abrahæ,se daturum illi terram Promissionis præcepit,

cepit, ut certa quædam animalia occideret illorũque cadauera in duas partes diuideret. Quod cum faceret Abrahã, & partes illas in terra collocasset, apparuit Dominus in specie clibani succesi, & lãpadis igneæ ac pertransiit per illas diuisiones. Quæ autem fuerit huius præcepti ratio, variè explicatur à Doctoribus. Theodoretus in quęstionibus selectis in Genesim, dicit, id factum fuisse ad significãdum populum Israeliticum seruiturum apud Ægyptios per tot sęcula, quot erant illa animalia. Sed fore, vt ultimo seculo illum populum Dñs in libertatem vindicaret, adueniens in specie ignis. Sic enim apparuit Moysi in rubo. Hæc Theodoretus: Quæ spernẽda non sunt. Sed vera illius rei ratio est: quòd eo tẽpore receptum fuit consuetudine, ut qui paciscerẽtur, & iurarent, fœdus firmarent cæso vitulo; eoque in duas partes diuiso: quem hominum morem Dominus tunc fuit imitatus ad sua promissa confirmãda. Ità testantur D. Chrysostomus, & ex Hebræis nonnulli: Illud tamen non probant. Sed probari potest claro testimonio Hieremiæ capit. 34. Vbi obiurgans Dominus principes Israelis, q̃ fœdus, vel iusiurandum violassent, dicit: Ecce ego dabo in commotionem viros, qui non obseruauerunt uerba fœderis, cæso in duas partes uitulo, & transitu inter partes eius facto, &c. Significabant autem qui hac ratione iurabant, se optare mori, & in frusta diuidi; sicut uitulus ille erat cæsus, si fidem frãgerent. Et hinc, vt opinior, mos dimanauit ad reliquas gentes, vt in feriendo fœdere porcum occiderent, ut constat ex Tito Liuio primæ Decadis lib. 1.

Multiplex forma iurandi.

Vltimò est aduertendum, quòd iuramentorum multæ possunt esse formæ. Nam præter iuramentũ assertorium, & promissorium, simplex, & imprecatorium, de quibus D. Thom. facit mentionem in hoc articulo, in corpore, & in solutione ad 3. Differunt etiam iuramẽta ex eo, per quem iuratur. Interdum enim citatur in testem Deus, & interdum creatura. Et hoc dupliciter, scilicet: Aut per simplicem attestationem, ut facit is, qui iurat per Diuum Petrum. Aut per execrationem, subdẽdo, nempe, creaturam alicui malo; nisi ità se habent res, ut à iurante profertur. Quod contingit, quando quis iurat per suam, aut filij salutem, vitam, vel fortunam, quomodo iurandi vsus fuit Ioseph Genes. 42. quando iurauit per salutem Pharaonis. Variantur præterea iuramenta ex forma, & ratione verborum, quibus proferuntur. Et propterea dicebat D. Hieronymus in Ezechielem capit. 16. aliter Deum iurasse in veteri testamento, & aliter in nouo. Nam in veteri dicebat: Viuo ego, dicit Dominus. Et in nouo: Amen, amen dico vobis. Sit ergo prima forma iurandi; Viuit Deus. Qua vtebantur Iudæi Domino id præcipiente, vt patet Nume. 21. & Hieremie. 24. Secunda forma est, Corã Deo; Deus scit. Qua utitur Paulus ad Galat. 1. & multis alijs in locis. Et idem si hęc verba proferantur enunciatiue, nullum est iuramẽtum; sed solum significant, ea, quæ quis dicit, coram Deo dici, ab ipsoque sciri; quod est verum, nec formam iuramenti continens. Tunc autem erunt iuramentum quando his verbis intenderit quis Deũ in testem aduocare eius quod dicit. Tertia forma iurandi est, testor Deum, aut testis est mihi Deus, qua vsus est Paulus ad Roman. 9. Quarta; quando exprimitur verbum iurandi, ut cum dico: Iuro per Deum. Quinta quando tacito verbo iurandi, Dei nomen exprimitur, vt cum dico; Per Deum. Sexta, quando tacito verbo iurandi & nomine Dei tangitur res sacra. Vt cũ rogatus quis, ut iuret annuit,

A se iurare, & tangit crucem aut sancta Dei Euangelia. Vltima forma, & quæ maximè ad blaspemiam accedit, est; Voueo, discredo, &c.

Dubiũ circa 1. conclu. D. Th. 1 arg.

His suppositis, circa primam conclusionem Diui Thom. qua affirmat, iurare esse Deum in testem assumere, est difficultas, utrùm vera sit? Et pro parte negatiua argumentor primò: Infideles iurant, & tamen ignorant Deum: ergo iurare non semper est Deum in testem adducere. Secundò; Multa sunt iuramenta, in quibus creaturæ tam rationales, quàm irrationales adducuntur in testes, vt cum quis iurat per cęlum, per angelos, &c. ergo. Tertio: Dicere; Per meam fidem; Per meam conscientiam, communiter habentur iuramenta, & tamen in illis nihil

2. arg.

3. arg.

Conclu.

B diuinum in testem adducitur: ergo non semper iurare, est Deum in testem adducere. His tamen non obstantibus, dico conclusionem D. Thom. adeò esse veram, ut nulla ratione iuramentum esse possit, vbi Deus in testem non inuocetur. Propter quod Cicero lib. 3. de officijs dicebat, iusiurandum esse affirmationem religiosam. Et Aristoteles in Rethorica ad Alexandrum; iusiurandum est, cum diuina veneratione dictio probationis expers. Nomine dictionis tam affirmationem, quam negationem est amplexus. Et addidit, probationis expers, ut naturã iurisiurandi penitus patefacere, quæ est, vt vbi res aliter probari potest, licitè non adhibeatur. Et proptereà dicit D. Tho. in 3. conclusione, quòd ad ea,

C quæ necessaria sunt, & per rationem inuestigantur iuramentum non licitè adhibetur, nec accipit necessaria, pro ijs solis, quæ euidentia sunt. Nam in speculabilibus altera pars contradictionis semper est necessaria, vt astra sunt paria, vel non. Et neutra est nobis euidens. Et tamen qui vtramuis iurraret, peccatum committeret. Et similiter qui iuraret, quantitatem distingui à substantia, vel quamlibet aliam opinionem. Sed intelligit per necessaria illa quæ quoquo modo possunt per rationẽ naturalem probari, siue ratio sit demostratiua, siue probabilis. Iuratio enim est ueritatis confimatio in rebus moralibus, quæ in particulari contingunt, ut dicit D. Thom. probans 1. conclus. Ad quę conuin-

D cenda, nulla alia ratio præter externum testimoniũ potest adduci. Et quoniam testimonium humanum duplici ex causa fallax esse potest: nempe, ex vitio voluntatis, ex quo prouenit, ut homo cõtra id quod mente sentit ob malitiam aliquando pronunciet, & ex defectu intellectus, qui ob ignorantiam sæpè de occultis, & absentibus fallitur: idcirco dictorum veritas solo Dei testimonio satis confirmatur. Quod significare voluit D. Paulus ad Hebr. 6. quando dixit: Omnis controuersiæ finis ad confirmationem est iuramentum. Homines autem per maiorem se iurant, &c.

Dupliciter Deus in testem uocatur.

Et, vt ad argumenta in contrarium facta respondeamus, aduertendum est, quòd Deus dupliciter potest in testem vocari. Vno modo expresse, & imme-

E diatè. Quod contingit, quando ipse Deus vocibus Deum significantibus appellatur. Alio modo tacitè & mediatè. Et fit quando res aliqua, cui diuinum aliquid, atq. sacrum inest, quatenus talis inuocatur. Tunc enim expresse ipsa res, & tacitè Deus in testẽ adducitur. Et quoquo modo ex his Deus, ad rẽ aliquam confirmandam, inuocetur, erit verè ac propriè iuramentum. Ex quo infero primò, quòd adducere in testem eas creaturas, in quibus semper diuinum aliquid, & sacrum inuenitur, non potest fieri sine iuramento. Vt quando quis dicit, Per istã crucem, per sancta quatuor Euangelia, per baptis-

tpum

mum, quod accepi, &c. Semper enim in his tacitè & mediatè inuocatur Deus. Et idem contingit, quando creaturæ non facræ in testimonium adducuntur, vt ignis, aqua, lux, Dei nomine apposito in obliquo. Vt si dicas; Per istam lucem Dei. Nam illud nomen Dei in obliquo positum, facit, vt Deus illarum rerum conditor saltem mediatè in testem adducatur, vt docet Syluest. verbo, iuramentum, 1. §. 4. Imò etiamsi non addatur nomen Dei, si tamen ipsa creatura, per quam iuratur, est eiusmodi, ut peculiari quadam ratione excitet in nobis Dei memoriam, adhuc illam in testem adducere erit iuramentum: quia ea citata, ex communi modo concipiendi, intelligitur Deus citari. Et hoc significare voluisse videtur Christus apud Matth. cap. 5. quando dixit: Non iurabis, neque per cælũ, quia thronus Dei est, &c. Quasi diceret, quòd citato cælo, necesse esset Deum citari. Infero secundò, quòd adducere in testem creaturas nulla habita ratione Dei, à quo processerunt, nullum est iuramentum. Tunc enim nec tacitè, nec expressè inuocatur. Et est aduertendum, quòd non quicunque testimonium Dei adducit, iurat. Concionatores namque & prælectores, sacra testimonia citantes, non iurant, cum Deus sua sponte ea testimonia dederit ad suas veritates asserendas. Et qui illa citat, nihil aliud facit, quam Dei asserta referre. Est autem iurare, Deum in testem nostrarum assertionum implorare.

His suppositis ad primũ argumentum respondeo, (*Ad 1. arg.*) infideles verè iurare. Nam quamuis materialiter adducant in testem meras creaturas, quia tamen illas habent pro vero Deo, formaliter, & ex intentione citant in testem Deum, quod sine iuramẽto esse nõ potest. (*Ad 2. arg.*) Ad secundum respondetur, quòd quãdo quis iurat per creaturas, adhuc iurat per Deum. Quia illas creaturas citat in testem, quatenus sunt sacræ; Deoque dicatę. Et si secus faciat, non verè iurat, ut diximus. Ad tertium argumentum Soto lib. 8. di iustitia, q. 1. ar. 1. dicit, q͂d dicere: (*Ad 3. arg.*) In mea fide in mea cõscientia, non est iuramentum. Bene tñ; Per meam fidem, & Per meam conscientiam. Et ratio illius est: Nam cum apponitur præpositio, in, sensus est, quod secundum fidem & secundum conscientiam loquor. Hoc est, juxta id, quod sentio, nec fidem aut conscientiam meam adduco in testem. At uero, quãdo apponitur præpositio per, & conscientia in testẽ adducitur, illæque res subijciuntur diuino iudicio: Sicut quando dico, per meam vitam, aut per meam salutem. Syluester, uerbo, iuramentũ. 1. §. 5. affirmat nihil interesse inter has formas iurandi. Quare si dicere: Per meam fidem, aut, per meam conscientiam, est iuramẽtũ, similiter etiã dicere: In mea fide, & in mea cõsciẽtia. Quæ sentẽtia mihi magis placet. Videtur .n. hic modus iurãdi per, ly, in, ex proprietate sermonis Hebraici deductus. Hebræi nãque soliti erãt in iurando vti hac præpositione, in, loco de, ly, per; ut constat ex Matth. cap. 5. Vbi enim Latinè dicitur; Non iurabis, neque per cælum, neque per terram; Græca translatio habet, In cælo, neque in terra. Et sic dico primò, quòd si res, quæ citatur iuramento est sacra, siue utaris præpositione, in, siue per, est uerum iuramentum. Idem enim ex proprietate sermonis est dicere; Iuro in Deo, &; Iuro per Deũ. Dico secundò, quòd si res, quæ adducitur in iurando, vel affirmando, non est sacra; tunc si præpositio, per, ei adiuncta, efficit verum iuramentum, idem etiam efficiet præpositio in. At verò, si præpositio, in, non efficit iuramentum, nec illud efficiet præpositio per. Probatur: Dicere; Per meam vitam, est iu-

A ramentum, quia horum verborum sensus est, Deus vitæ meæ noceat, si res ita se non habet: sed dicere; In mea vita, idem prorsus significat: ergo est iuramẽtum, sicut & aliud. Et idem est dicendum de his loquutionibus, In mea conscientia, &, Per meam conscientiam. Nomine enim conscientiæ, vulgò intelligimus bona animæ. Et sic dicere: In mea conscientia, vel, Per meam conscientiam, idem est, ac dicere: Ità Deus bona meę animę, vel augeat, vel diminuat, sicut se habet res à me prolata. Quia autẽ dicere, In mea fide, non est iuramentum: ità nec per meam fidem. Idem est enim vtriusque propositionis sensus: nempe, Ità res est, nec fidem in prolatione fallo.

B Et idem est iudicium de his loquutionibus; In veritate, & per veritatem; quę non sunt iuramenta. Licet oppositum teneat Abbas in cap. si Christo de iureiurando. Sed illis verbis affirmamus rem ita se certissimè habere, ac si diceremus; Verè ita est; Certè ità est. Nulla enim dicti simplex, siue affirmatio sit, siue negatio, quæ testimonij, aut execrationis imaginem non præsefert, potest esse iuramentum. Et certum est, quòd illa loquutio cui aduerbium aliquod, aut nomen, nihil assertionis, aut negationis mutans, adiungitur, vt quando dico verè, in veritate, profectò, sanè, certè, & id genus reliqua, nec testimonij, nec execrationis imaginem præsefert. Atque adeo, nec est iuramentum.

C In solutione ad tertium argumentum distinguit Diuus Thomas iuramentum, in simplex, & execratorium. (*Iuramentũ duplex simplex, & imprecatorium.*) Simplex est illud, quo Deus, seu creatura, quatenus est aliquid Dei, simpliciter in testem adsciscitur. Vt quando dico, testis mihi est Deus, aut, per Deum, &c. Execratorium autem seu imprecatorium est illud, quo Deus pariter in testem, & in vindicem inuocatur; vt tanquam iudex vindictam falsitatis sumat. Vt, Dispeream: vel, Hoc mihi eueniat, si non ità est. Quæ forma iurandi antiqua est, & sacris literis satis vsitata. Dicitur enim 2. Reg. ca. 3. Hoc faciat mihi Dominus, & hęc addat, &c. Et Psalm. 7. Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis. Et quòd vtrũ-

D que sit iuramentum, inde conuincitur, quòd iurare est Deum in testem adducere, vt reuelatorẽ veritatis. Et hanc potest Deus reuelare, vel simpliciter interius hominem illuminando, quod petitur in iuramento simplici, vel exterius puniendo illum qui mentitur, quod petitur in iuramento execratorio. (*Dubium.*) Et sic vtrumque est iuramentum. Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrum hæc iuramẽta differant specie, vel potiùs ad vnam, & eandem pertineant? Et quidem, quòd differant specie, probatur hac ratione: (*Argum.*) Deus in iuramento execratorio non solum habet rationem testis, sed etiam iudicis; in iuramento verò simplici, solum habet rationem testis; sed hæc differunt specie: ergo & ipsa iuramenta. Et eadem ra-

E tione potest probari, quòd iuramentum assertoriũ, & promissorium sunt distinctæ speciei; quia assertio, & promissio differunt specie. (*Cõclusio.*) Hoc tamen non obstante dico, quòd iuramentum simplex, & execratorium, assertorium, & promissorium sunt vnius speciei specialissimæ, & solum differunt accidentaliter. Quod vt intelligatur aduertendum est, quòd differentiæ alicuius dicuntur, propriè loquendo, solæ illæ, quæ sunt differentiæ per se. Nam differentiæ per accidens, accidentia sunt respectu illius, cui sunt per accidens, quamuis sint per se differẽtiæ alterius: Vt si distinguamus animal per album, & nigrum, sunt differentiæ per accidens animalis, quæ tamen sunt differentiæ per se coloris. In proposito ergo,

quia

quia iurare est Deum in testem producere, & omnes allegatæ differentiæ, materialiter, & per accidens se habent ad Dei testificationem. Quòd enim Deus testetur supra præterito, præsenti, vel futuro, ex quo sumitur differentia iuramenti assertorij, & promissorij, ad materiam testimonij spectat. Et similiter, quòd Deus testetur simplici manifestatione, vel manifestatione punitiua, vnde sumitur differentia inter iuramentum simplex, & execratorium, non ad naturam testimonij spectat, sed ad effectum. Et sic pertinent ad vnam & eandem speciem. Cæterùm, quamuis iuramentum vnius sit tantum speciei, nihil tamen prohibet, quòd vtendo alijs speciebus moralium vitiorum ad multas diffundatur species, eo modo, quo vna species imperat alteri ordinando illam in suum finem. Sicut cum quis adulteratur, ut occidat, homicidium imperat adulterio. Et hoc modo iuramentum imperat maledictioni, dum fit per execrationem. Quando enim iurat, Deus me occidat, si non est sic, vel, Si non fecero hoc, se iurans maledictionem sui, quo ad vitam, assumit ad finem iuramenti, qui est testificatio diuina. Et iuxta specificam multitudinem maledictionum assumuntur etiam multæ species ad eundem finem. Ex quo fit, vt iuramentum per execrationem, quo quis ad pœnam se obligat iurando, etsi non distinguatur specie secundum naturam iuramenti, distinguitur tamē per accidens per multas species, secundum naturam mali, quod in pœnam assumitur. Iuramentum etiam, quod fit assumendo benedictionem pro manifestatione testimonij, vt quando quis dicit, Faciam hoc, vel, Sic est, ita me Deus adiuuet, vel, Ità mihi gratiam, vel gloriam conferat Deus, quamuis ex vi verborum non fit per execrationem, sed magis per contestationem Dei; in effectu boni; reducitur tamen ad execrationem, propterea, quòd à contrario sensu videtur illam includere. Et perinde est dicere: Sic est, ita me Deus adiuuet, & si non est ità, Deus non me adiuuet, quod est proprie execratio. Et ad argumentum respondeo, quòd quamuis Deus in execratione, sit etiam iudex, qui specie differt à teste; quia tamen officium iudicis in iurando imploratur sub ratione testis, imploratur enim ad hoc, vt punitio testetur, idcircò iudex non nisi materialiter concurrit, ad modum iam explicatum. Ad arg.

ARTICVLVS II.

Vtrùm iurare sit licitum?

AD Secundum sic proceditur. *Videtur, quòd non sit licitum iurare. Nihil enim quod prohibetur in lege diuina est licitum. Sed iuramentum prohibetur in lege diuina Matthæi quinto: ego dico vobis non iurare omninò, &c. Et Iacob quinto, dicitur: Ante omnia fratres mei nolite iurare: ergo iuramentum est illicitum.* Infra art. 3. cor. & 3. dist. 39. art. 2. q. 2. & Ro. 1 lect. 5. & Heb. 6. lect. 4. par. 1.

2. Præterea, Id quod est à malo videtur esse illicitum, quia vt dicitur Matthæi. 7. Non potest arbor mala fructus bonos facere. Sed iuramentum est à malo. Dicitur enim Matthæi quinto. Sit autem sermo vester est, est, non, non. Quod autem his abundantius est, à malo est: ergo iuramentum videtur, esse illicitum.

3. Præterea, Exquirere signum diuinæ prouidentiæ est tentare Deum, quod est omnino illicitum: secundum illud Deuteronom. 6. Non tentabis Dominum Deum tuum. Sed ille qui iurat, videtur exquirere signum diuinæ prouidentiæ, dum petit diuinum testimonium, quod est per aliquem euidentem effectum: ergo videtur quod iuramentum sit omnino illicitum.

Sed contra est, quòd dicitur Deuteronomij sexto, Dominum Deum tuum timebis, & per nomen eius iurabis.

Respondeo dicendum, quòd nihil prohibet aliquid esse secundum se bonum: quod tamen cedit in malum eius qui non vtitur eo conuenienter. Sicut B *sumere Eucharistiam est bonum. Et tamen qui indigne sumit, iudicium sibi manducat, & bibit, vt dicitur prima ad Corinth. 11. Sic ergo in proposito dicendum est, quod iuramentum secundum se, est licitum & honestum. Quod patet ex origine & ex fine. Ex origine quidem, quia iuramentum est introductum ex fide qua homines credunt Deum habere infallibilem veritatem, & vniuersalem omnium cognitionem & prouisionem. Ex fine autem, quia iuramentum inducitur ad iustificandum homines, & ad finiendum controuersias, vt dicitur ad Hebr. 6. Sed iuramentum cedit in malum alicui ex eo quod male vtitur eo, id est sine necessi-* C *tate, & cautela debita. Videtur enim paruam reuerentiam habere ad Deum, qui eum ex leui causa testem inducit: quod non præsumeret etiam de aliquo viro honesto. Imminet etiam periculum periurij, quia de facili homo in verbo delinquit, secundum illud Iacobi. 3. Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir. Vnde & Eccles. 23. dicitur. Iurationi non assuescat os tuum: multi enim casus in illa.*

Ad primum ergo dicendum, quod Hieronym. * *super Matth. dicit: Considera quòd saluator non per Deum iurare prohibuerit, sed per cælum, & ter-* D *ram. Hanc enim per elementa iurandi pessimam consuetudinem habere Iudæi noscuntur. Sed ista responsio non sufficit: quia Iacob addidit: neque per aliud quodcunque iuramentum. Et ideo dicendum, est quòd (sicut Augustin.* * *dicit in libr. de mendacio) quòd Apostolus in Epistolis suis iurans, ostendit quo modo accipiendum esset quòd dictum est: Dico vobis non iurare omninò: ne scilicet iurando ad facilitatem iurandi perueniatur, & ex facilitate iurandi ad consuetudinem: & à consuetudine in periurium decidatur. Et ideo non inuenitur iurasse nisi scribens, vbi consideratio cautior non habet linguā* E *præcipitem.* Super illud Mat 5 ego dico vobis, non iurare, tomo 9. In lib de mēdacio, c 15 circa med. to. 4.

*Ad secundum dicendum, quòd sicut * Aug. dicit in lib. de sermone Domini in monte: Si iurare cogeris, scias de necessitate venire infirmitatis, eorum quibus aliquid suades: quæ vtique infirmitas malum est, Itaque non dixit, quod amplius est, malum est. Tu enim non malum facis, qui bene vteris iuratione, vt alteri persuadeas quod vtiliter persuadeas. Sed à malo est illius cuius infirmitate iurare cogeris.* Li 1 c 30. à me. to. 4.

Ad tertium dicendum, quòd ille qui iurat non tentat Deum: quia non implorat diuinum auxilium absque vtilitate, & necessitate.

Præterea, Nō exponit se alieni periculo, si Deus testimonium adhibere noluerit in præsenti. Adhibebit autem pro certo testimonium in futuro, quando illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, vt dicitur 1. ad Corint. 4. Et illud testimonium nulli iuranti deficiet, vel pro eo, vel contra eum.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito contingere posse, quòd aliquid secundum se sit bonum, quod tamen cedat in malum eius, qui non vtitur eo conuenienter, sicut sumere Eucharistiam est bonum, & tamen qui indigne sumit iudicium sibi manducat, & bibit; respondet D. Thom. ad propositam difficultatem per duas propositiones. Prima conclusio: Iuramentum secundum se est licitum, & honestum. Probatur primò ex origine vnde ortum habet, quæ est catholica fides. Oritur enim iuramentum ex fide Catholica, qua homines credunt, & profitentur Deum omniū habere infallibilem veritatem, & prouisionem. Secundò ex fine: quia fuit iusiurandum inductum, vt fine litibus imposito, in pace homines & tranquillitate viuant: vt dicit Paulus ad Hebr. 6. Quod est valde licitum, atque honestum. Secunda conclusio: Iuramentum ob malum vsum, ob id, scilicet, quòd sine necessitate, & cautela fit, sæpè sæpius in malum cedit. Probatur: Tum, quia irreuerentia fit Deo, eum ex leui causa in testem adducendo. Tum etiā, quia consuetudine iurandi periculum peierandi creatur; cum facile sit homini verbo delinquere. Propter quod dicebat D. Iacob. cap. 3. Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est. Ecclesi. cap. 23. Iurationi non assuescat os tuum; multi enim casus in illa.

EXPLICATIO ARTICVLI.

CIrca istum articulum, quod facit difficultatem, est illud Matth. 5. Ego autem dico vobis; non iurare omninò, neque per cœlum, neque per terrā. D Vbi Christus Dominus omnem facultatem iurandi fidelibus ademisse videtur. Cui & accedit Diu. Hiero. super illum locum dicens: Iurare per Deum veteri populo concessum fuit, non quod esset rectū hoc facere; sed quod minus malum est iurare per Deum, quam per idola, quod in noua lege est interdictum. Propter hoc testimonium Vualdenses hæretici, vt author est Guido Carmelita, & Castro de hæres. lib. 8. verbo, iuramentum, dixerunt ita esse Christianis iuramentum interdictum, ut nunquam eos iurare liceat. Eundem etiam errorem docuerūt Manichæi, & Pseudoapostoli. Ad quos omnes falsitatis & erroris conuincendos satis esse deberet illud Deut. c. 6. Dominum Deum tuum adorabis, E & illi soli seruies, ac per nomen illius iurabis. Et rursus, c. 10. Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruies, ipsiq; adhærebis, iurabisque in nomine illius. Sed respondent qui contrariam sententiam tuentur, id permissum fuisse Iudæis in veteri lege, vt, videlicet, per Deum iurarent, cum tamen Christianis qui perfectiorem habent legem, sit interdictum. Sed hoc reijcitur ex eo q̄ Deus sæpè iurasse dicitur. Quod non faceret, si iurare esset malum ex se, & ex sola permissione Iudæis concessum. Cæterum quoniam ēt respondent huic obiectioni, soli Deo esse licitum iuramentum: quoniam ille solus verax est, & mentiri nequit; omnis autem homo

Licitū est iurare.

A mendax, alijs sacræ scripturæ testimonijs, quæ de Christianis loquuntur, operæpretium erit nostram conclusionem probare. Et primum est, q̄ D. Paul. pluries in suis Epistolis iurauit. Ad Rom. enim 1. inquit, testis est mihi Deus, quòd memoriam vestri facio semper in orationibus meis. Et 2. ad Corin. 1. Ego autem testem Deum inuoco in animam meā, q̄ parcens vobis non veni ultra Corinthum. Et ad Philip. 1. Testis est mihi Deus, quomodo cupiā omnes vos in visceribus Iesu Christi. Quibus omnibus locis Apostolus Deum in testem eorum, quæ dicit, inuocat. Quod nihil aliud est quam iurare. Non est ergo Christiano viro omnino prohibitum iuramentum. Aliàs Paulus iurans peccasset. Quod B non est dicendum. Item Apocal. cap. 10. inducitur Angelus iurans manifestè per nomen Dei. Quod nulla ratione fieret, si iuramentum esset ex se malum. Et ratione sic argumentor: Iuramentum ex sua natura, si adsint omnia, quæ requiruntur ad illius honestatem, est bonum, atque laudabile: per iuramentum enim exhibemus reuerentiam Deo, & ostendimus, qualem existimationem de illo habeamus credentes illum videre omnia, quia qui rem non plane cognoscit, non potest esse bonus testis. Propter quod sapienter poeta Comicus dixit; Pluris est oculatus testis unus, quam auriti decem: atque etiam confitemur ipsum esse veracem, qui mentiri non potest: ergo iuramentum ex se est liciC tum Christiano. Deniq; hæc ueritas diffinita est in Concilio Constantien. sess. 8. Inter quadraginta enim quinque assertiones Ioannis Vuicleph, quæ ibi damnantur, quadragesimo tertio loco ponitur ista de iuramento: Nempe, q̄ iuramenta, quæ fiunt ad roborandum humanos contractus, & commercia ciuilia, sunt illicita. Quæ sententia simul cum alijs eiusdem, vna super omnes dicta censura, damnata est. Et in Concilio Ephesino, scribens Concilium Nestorio, & petentes ab eo, ut recantet suas hæreses, quia nō fidebant patres verbis ipsius, exegerunt ab eo iuramentum, per hæc verba; Sed consequens est etiam iureiurando fateri te, quòd anathematizes tua polluta & damnata dogmata: Sentias autem & doceas, quæ nos vniuersi per orientē, seu per occidentem episcopi, & magistri, præsulesq; populorum credimus, & docemus. Quibus uerbis apertè ostendit concilium mentem illius esse, quòd iuramentum est licitum, si quidem illud à Nestorio fieri præcipit.

Plautus.

Et ad argumentum desumptum ex verbis Christi Matth. 5. variè respondetur à Doctoribus D. Bonauent. in 3. d. 39. q. 2. art. 1. dicit Christum non dixisse: Omnino nolite iurare. Nam sic omnem rationem iuramenti interdixisset. Sed potius dixit: Nolite iurare omnino. Cuius orationis sensus est, ne iuremus in omni casu. Et sic illis verbis nōn ademit omnem facultatem iurandi; sed partim concedit, & partim negat. Ista tamen responsio planè est sophistica. D. Hieron. aliter interpretatur illum locum, dicens, Christum non prohibuisse iurare per Deum, sed per cœlum, uel per terram. Et ratio illius fuit, ne sensim ex vsu iurandi per has creaturas induceremur in idololatriam, illas tanquam quædam numina venerantes. Nam illud, per quod quis iurat, aut nimium diligit, aut veneratur. Huic etiam interpretationi assentiri videtur Rupertus Abb. libro 5. de Gloria Christi. Sed contra illam sunt duo validissima argumenta. Primum, quòd Christus statim subiecit, sit sermo ue ster, est, est, non, non. Quod autem abundantius his est, à malo est. Quibus verbis omne iuramentum inter-

Explicat difficilis locus scripturæ.

Interdicitur. Secundum, quòd ipse Christus explicat causam, propter quam interdicit inducere in testem cœlum, & terram, dicens: Ego autem dico vobis, nō iurare omninò, neque per cœlum, quia thronus Dei est, neque per terram, quia scabellum est pedum eius, neque per Hierosolymam; quia ciuitas est Regis magni. Neque per caput tuū iurabis, quia nō potes vnum capillum album facere, aut nigrū: quasi significans, ideò prohibere attestationem per cœlum, aut per terram; quoniam ea verè est iuramētum, & saltem mediate adducitur Deus in testem. Si ergo prohibet Christus ea iuramenta, quia iuramenta sunt, & quia continent implicitè attestationem, & inuocationem Dei, à fortiori erit cēsendus prohibere illa iuramenta; quæ explicitè continuerint Dei inuocationem. Quocirca Doctores scholastici magna ex parte aliam rationem sequuntur, dicentes, illis verbis Christi contineri consilium vt nunquam iuremus, non autem præceptum de non iurando, quorum sentētiæ accedit D. Bernar. Hom. 85. super Cantic. Et potest fieri verosimilis, ex eo, quòd in eodem cap. multa dicuntur. Quale est illud: Ego autem dico vobis non resistere malo, &c. quæ non ad præceptum, sed ad consilium spectant. Cæterum nec hæc solutio satisfacit: Nam cum iurare non solum sit licitum, sed etiam aliquando necessarium, & in præcepto, quod probari potest primo ex vsu Ecclesiæ: habet enim ius quæcunque publica potestas, tam ciuilis, quam spiritualis, iure & more exigendi à ciue, & à quocunque sibi subdito iuramentum, ad detegēda, coercendaque mala; quæ sibi in reipublicæ perniciem, siue in proximi iniuriam obuenerit. Et qui tunc non iuraret, contra præceptum ageret, nō solum obedientiæ, verum etiam religionis. Cuius generis, vt artic. 4. dicemus, est iuramentum. Imò aliquando non requisitus tenetur homo iusiurandū offerre. Tunc, scilicet, quādo, vel ad liberandum innocentem à morte, vel pro alio magno bono publico fuerit necessarium. Et tunc vsque adeò est bonum iurare, vt sit delictum non iurare. In quo casu præcipuè habet verum illud psalmi: Laudabuntur omnes qui iurant in eo. Cum, inquam, non solum sit licitum iurare, sed etiam aliquando, cadat sub præcepto, tam diuino, quam naturali, id facere non erit imperfectum, sed potius esset imperfectum non iurare quando oportet. Atque ex consequenti non est consilium Christi de nunquam iurando.

Vera & germana expositio

Vera ergo, & germana expositio illius loci est, quòd primò Christus docet in illis verbis. Per cœlum, per terram, per templum, contineri verum iuramentum, cuius contrarium existimabāt verum Pharisæi, & Scribe. Et quòd hoc ità sit dicendum, colligitur ex ipso textu. Secundò præcipit, vt neq; his, neq. vllis alijs iuramētis vtamur. Nō quidem simpliciter, sed eo modo, quo vulgò vtebantur Iudæi, scilicet, passim, & pro leui, aut nulla causa: erat enim illo tempore de hac re apud Iudæos magnus abusus, qui dummodo sese abstinerent à periurio, cætera pro nihilo habebant, malè intelligentes testimonium illud Deuteron. cap. 5. Non periurabis, reddes autem Domino iuramenta tua. Quod à Christo eo loco citatur, cum dicit: Audistis, quia dictum est antiquis, &c. Itaque Christus in illis verbis nō prohibet omnino iurare, sed modum, & excessum, quem Iudæi habebant in suis iuramentis faciendis. Qua etiam ratione explicanda sunt multa alia, quæ illo capitulo dicūtur. Vt est illud: Neminem per viam salutaueritis. Non vocetis vobis patrem super terram. Eo, scilicet modo, quo tunc isthæc omnia fiebant. Huic exposi-

D. August. Chromatius Papa.

A tioni suffragratur D. August. in libro de mendacio, capit. 20. & Beatus Chromatius Papa in quodam libello, quem edidit super quintum & sextum caput Matthæi. Cuius verba sunt quæ sequuntur. Primum enim voluit à nobis, & vsum iurationis, & consuetudinem humani erroris auferre. Ne vnusquisque nostrum per hæc elementa iurando, aut creaturam in honore diuinæ venerationis haberet, aut idcircò impunitatem periurij habere se crederet, si per mundi elementa iuraret. Et parum infra exponens reliqua, dicit per illa verba: Quod autem abundantius his est; debere intelligi mendacium, quod dicit esse abundantius, quam, est, est, non, non, id est, quam veritas: & à malo, id est, à dæmo-

B ne, qui mendax est, & pater mendacij. Ex quibus verbis patet iuxta Chromatium, Christum ibi solum prohibuisse periurium, & vsum iurandi pro leui, aut nulla causa. Beda exponens illud Iacobi 5. Ante omnia fratres mei, nolite iurare, dicit, ibidem prohiberi consuetudinem iurandi, ne ex ea deueniatur in periurium. Sic enim ait: Ideò, inquit Iacobus, Vos à iurationis culpa compesco, ne frequenter vera iurando, aliquando etiam in periurium decidaris. Sed eo longiùs à peierandi vitio stetis, quò nec verum deierare, nisi proxima necessitate velitis. Et ferè eadem sunt verba, quæ dicit D. Iacobus, cum illis quæ dixerat Christus. Quare non immeritò eandem habebunt interpretationem. Ad

D. Hiero. repellitur.

C D. Hieronymum dicentem, iurare per Deum veteri populo concessum fuisse, non quòd esset rectum hoc facere, sed quod minus malum est iurare per Deum, quam per idola, quod in noua lege est interdictum, quę verba referuntur in cap. considera. 22. quæst. 1. quibus & Theophylactus astipulatur, nulla alia ratione respondet Castro de hæresibus, verbo, iuramentum, hæresi 1. in fine, nisi dicendo: Verum si hi obijcient nobis Hieronymum, & Theophylactum, qui sentire videntur, non licere Christiano viro iurare; nos obijcimus cōtra Augustinū, Chromatium Druthmarum, Bernardum, Bedam, Rupertum. Parum dixi, imò totius Ecclesiæ diffinitionem, cuius autoritas tanta est, vt mille præ-

D stet Hieronymus, & Theophylactis, etiam si hi clarissimi viri fuerint, sanctitate perinde, ac doctrina illustres. Quibus verbis significat errasse Hieronymum in illa sententia, nec aliam conuenientiorem posse habere explicationem. Quod ego item verum puto. Soto lib. 8. de iustitia, quæstione 1. articulo 2. postquam dixit, certum esse, quòd licet fidelibus iurare, ad quod probandum, adducit illud Deuteronomij sexto, Dominum Deum tuum timebis, & per nomen eius iurabis, dicit, quòd licet hæc verba imaginem potius permissionis præseferant, quam præceptionis, est nihilominus vera permissio tanquam rei licitæ. Ac si dixisset: Non tibi simpliciter iurare iubeo, sed vbi eam necessita-

E tem ratio attulerit, non per falsos Deos, sed per me iurabis. Tametsi Hieronymus & Theophylactus permissionem istam non intelligant, vt fieret sine culpa, sed vt usura permittitur, & meretricium. Et subdit statim; sed forsan sentit Hieronymus uana iuramenta per Deum permissa fuisse Iudæis, hoc est, leuioris illis fuisse pœnæ, quàm nobis, ut auerterentur ab idololatrarum iuramentis per creaturas. Et in hoc sensu subdit quòd Euangelica ueritas non recipit iuramentum, cùm omnis sermo fidelis pro iureiurando sit. Non autem, quòd neget iuramentum quando legitimè fit, esse licitum. Sed proculdubio nec hæc expositio satisfacit: quia absolutè dicit Hieronymus, per-

missum fuisse iuramentum Iudæis, non quia esset rectum, sed quia esset minus malum, quod de malis culpæ, & non solum de malis pœnæ potest commodè interpretari. Ex dictis infertur, non solum esse licitum iurare in casu necessitatis, verum etiam præceptum naturale & diuinum omnibus hominibus commune, quando ratio ad id induxerit. Si quis autem quærat, quare Christus, quando dixit; Non iurare omninò, non adiecit, nisi in necessitate, aut cum vtilitate, ut sic omnis ambigendi ratio tolleretur: respondetur, id non fuisse necessarium. Nam præcepta naturalia sub quantumcunque vniuersalibus uerbis proponantur, nullatenus includunt casus, quos natura ipsa non comprehendit. Vnde; quia quod iudex malefactores, & suum quisque aggressorem occidat, non comprehenduntur sub illo præcepto: Non occides; idcircò nec opus est, quòd ab illo excipiantur, vt diximus sopra, agentes de homicidio. Est autem præceptum de iurando, quantum ad vtramque partem, scilicet, iurare, quando ratio postulat, & non iurare, quando nec necessitas, nec utilitas adest, naturale, atque adeo, nec est opus casus necessitatis, qui illis verbis; non iurare omninò, non includuntur, excipere.

Corollar.

Quæstio.

Respōsio.

In solutione ad secundum argumentum ponit Diuus Thomas aliam Interpretationem ex D. Augustino illius loci: Sit sermo vester, est, est, non, nō. Quod autem his abundantius est, à malo est, vltra illam, quam supra posuimus ex Chromatio. Qui dicebat per abundantius his, intelligi mendacium, qđ est abundantius, quam simplex veritas, his verbis, est, est, non, non, significata, atque adeò à malo, hoc est à dæmone qui mendax est, & pater mendacij. Interpretatio autem est, quòd iuramentum non dicitur esse malum, sed à malo, nempe à mala causa, scilicet, ex infirmitate, & plaga humani generis, quā de peccato originali accepit. Si enim iurare cogeris, scias de necessitate venire infirmitatis eorum, quibus aliquid suades, quæ utique infirmitas malum est. Itaque non dixit, quod amplius est, malum est. Tu enim non malum facis, qui bene vteris iuratione, ut alteri persuadeas, quod vtiliter persuadeas; sed a malo est illius, cuius infirmitate iurare cogeris. Hæc Augustinus. Quam interpretationem sequitur Lyranus super illum locū, qui dicit, quod autem his abundantius est, à malo est, quia semper est ibi, vel malum culpæ ex parte iurantis, quando iurat sine necessitate. Vel si iurat in necessitate requisitus, tunc semper est ibi malum pœnæ, à parte requirentis. Ex infirmitate enim humana, quæ est quædam pœna generi humano inflicta, procedit, quòd homines non credant sibi mutuò simplici verbo absque iuramento. Similiter ex parte requirentis aliquando est ibi malum culpæ, quando, scilicet, requirit iuramentum sine necessitate. Hæc Lyranus. Ex quibus possumus colligere, qualiter sit intelligendus idem Diuus Augustinus super Epistolam ad Galatas, & refertur in cap. non est. 22. quæstione 1. quando dicit: Iuramentum est à malo, nō quidem iurantis, sed increduli iuramentum petentis. Non enim docere putandus est, quòd petere iuramentum est semper malum culpæ, sed dicit à malo petentis, scilicet, à malo pœnæ, quod per originalem culpam contraximus. Est enim iam nobis inde naturale malum incredulitatis in rebus grauibus. Esset autem etiam peccatum de leuissimis quibusque iuramentum postulare.

Nota circa solutionē ad 2. arg. D. Tho.

ARTICVLVS III.

Vtrum conuenienter ponantur tres comites iuramenti, videlicet iustitia, iudicium & veritas.

*AD Tertium sic proceditur. Videtur, quòd inconuenienter ponantur tres comites iuramenti, videlicet iustitia, iudicium, & veritas. Ea enim quorum vnum includitur in altero, non sunt connumeranda tanquam diuersa. Sed horum trium vnum includitur in altero, quia veritas est pars iustitiæ secundum * Tullium. Iudicium autem est actus iustitiæ, vt supra * habitum est: ergo inconuenienter ponuntur tres comites iuramenti.*

In l. art 7. cor. & q. 99. ar 1 ad 1. & 3 dis. 39 ar. 2. q. 3 & quod li. 3 ar 17.

Li 2 de inuētione in fol 4 ante fi. lib.

Q 60 ar 1.

2. Præterea, Multa alia requiruntur ad iuramentum, scilicet, deuotio & fides, per quam credamus Deum omnia scire, & mentiri non posse: ergo videtur, quòd insufficienter tres comites iuramenti enumerantur.

3. Præterea, Hæc tria in quolibet opere humano requirenda sunt. Nihil enim debet fieri contra iustitiam, aut veritatem, aut sine iudicio, secundum illud prima ad Timoth. 5. Nihil facias sine præiudicio, idest, sine præcedenti iudicio: ergo hæc tria non magis debent associari iuramento, quàm alijs humanis actibus.

*Sed contra est, quod dicitur Hierem. 4. Iurabis, viuit Dominus, in veritate, in iudicio, & in iustitia. Quod exponens Hieron. * dicit: Animaduertendum est, quòd iusiurandum hos habet comites, scilicet veritatem, iudicium, & iustitiam.*

Et habet 22. q. 2. c. Animaduertendū.

*Respondeo dicendum, quòd sicut supra * dictum est, iuramentum non est bonum, nisi ei qui bene vtitur iuramento. Ad bonum autem vsum iuramenti duo requiruntur. Primò quidem, quod aliquis non leuiter, sed ex necessaria causa, & discretè iuret. Et quantum ad hoc, requiritur iudicium, scilicet discretionis, ex parte iurantis. Secundò, quantum ad id, quod per iuramentum confirmatur, vel scilicet, neque sit falsum, neque sit aliquid illicitum. Et quantum ad hoc, requiritur veritas, per quam aliquis iuramento confirmat quod verum est, & iustitia per quam confirmat quod licitum est. Iudicio autem caret iuramentum incautum: veritate autem iuramentum mendax: iustitia autem iuramentum iniquum sine illicitum.*

Art. præc.

*Ad primum ergo dicendum, quòd iudicium non sumitur hic pro executione iustitiæ, sed pro iudicio discretionis, vt dictum * est. Neque etiam veritas hic accipitur secundum quòd est pars iustitiæ, sed secundum quòd est quædam conditio locutionis.*

In cor. ar.

*Ad secundum dicendum, quòd deuotio, & fides, & omnia huiusmodi, quæ exiguntur ad debitū modum iurandi intelliguntur in iudicio. Alia enim duo pertinent ad rem, de qua iuratur: vt * dictum est. Quamuis posset dici quod iustitia pertinet ad causam per quam iuratur.*

In cor. ar.

Ad tertium dicendum, quòd in iuramento est periculum magnū: tum propter Dei magnitudinē, cuius testimonium inuocatur: tum etiam propter

labili-

labilitatem linguę humanæ,cuius uerba iuramento confirmantur. Et ideo huiusmodi magis requiruntur ad iuramentum, quam ad alios humanos actus.

SVMMA TEXTVS.

Quoniam iuramentum non est illarum virtutū quæ per se honestatem habent, agit D. Tho. in hoc articulo, de conditionibus, quæ debent iuramentum comitari, vt honestum reddatur. Côonetur autem eius litera duabus propositionibus. Prima conclusio: Tres sunt necessarij comites, ut iuramentum honestetur, nempe, veritas, iustitia, & iudicium. Quam probat in argumento, sed contra, testimonio Hieremiæ cap. 4. dicentis: iurabis: Viuit B Dominus, In veritate. In iudicio, & iustitia. Super quæ uerba dicit D. Hieronymus: Aduertendum est: quod iusiurandum hos habet comites, scilicet, veritatem, iudicium, & iustitiam. Et in corpore articuli hac ratione: per iuramentum Deus, qui summa veritas est, & summa iustitia, adducitur in testem: ergo necessarium est ad eius reuerentiam, qd id, quod iuratur, primum sit verum, mox iustum, & æquum, & tandem circunspectio iurandi requiritur, ut non leuiter, sed maturo iudicio, & discretione fiat. Et sic necessaria sunt ad iuramentum, veritas, iustitia, & iudicium. Secunda conclusio: Iuramentum, cui deest veritas, dicitur falsum; cui deest iustitia, dicitur iniquum: cui deest iudicium, dicitur C temerarium.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Pro intelligentia huius articuli operepretium erit explicare, quid per veritatem, iustitiam, & iudicium, quantum attinet ad præsens institutum intelligatur. Nam per veritatem non adæquationem rei ad intellectum, quam Metaphysici propriè veritatem appellant, sed conditionem quandam orationis, atque sermonis exterius prolati, intelligimus, ut scilicet, oratio cum animo concordet. Itaq; ad hoc, ut ueritas, quæ comes iuramenti dicitur illi adesse intelligatur, non est necessariū, vt id q affirmo, D ita se habeat à parte rei sicut à me significatur. Sed solum requiritur, atque sufficit, ut ita esse pro certo existimem, quemadmodum à me esse iuratur, ut docet D. Aug. in lib. contra mendacium, & in quodam sermone de verbis Iacobi.

Veritas quid.

Iustitia.

Iustitia secundus comes similiter est quædam cōditio quæ illi rei quæ iuramento affirmatur, inesse debet, scilicet, ut res illa iusta sit atq; honesta. Et deesse intelligitur qn iuramēto pollicemur, vel facere res turpes, vel omittere honestas. Siquis aūt quærat, vtrū hæc iustitia adesse debeat omni iuro, tam promissorio, quā assertorio? Caietanus in præsenti rñdet negatiuè, dicens, quod iustitia tm comitatur iuramentū promissorium, non assertoriū. Et ratio il- E lius est: Nam in iuro assertorio, sæpe affirmamus se esse nos res turpes, idq; honesteatq; licitè. Vt cum rogatus aliquis à iudice de furto, vel adulterio, iurat se id fecisse. Verius tñ atq; rectius dicendum existimo, quod iustitia vtriusq; iuramenti debet esse comes, quãuis diuersimodè. Nam in iuro promissorio iustitia attendi dēt ex parte illius rei, quæ iuro firmatur, ut scilicet, id iurm iustum dicatur, quo res iusta promittitur, & iniustū, quo promittitur res iniusta. At verò in iuramēto assertorio iustitia est attendenda non ex parte rei assertæ, quia iuro iusto possum asserere res iniustas, sed ex parte causæ, quæ cō pellit ad iurandū. Et quod hoc ita sit dicendū, pro-

A batur. Nā, si quis iurando detegit crimina alterius occultissima, id iurm non est falsum, ut patet, nec temerariū; quia suppono id adhibito cōsilio fecisse, sed est iniustum tm: ergo deest illi iustitia, quę est comes iuramenti: Atq; ex consequenti iustitia nō solū iuramento promissorio, sed ēt assertorio adesse dēt.

Iudicium.

Tertius comes iuramenti est iudicium, quo discreo, atq; prudentia in iurando significatur. Non enim satis est, ut quis uera, atq; iusta iuret, nisi etiā prudenter, hoc est, adhibita debita cautione, atque consilio id faciat. Quod consistit in tribus. Primum est, ut quæ alia rōne quā iuramento confirmari possunt, iuro non firmemus. Vnde confirmare iuramento res, quæ claræ & perspicuæ sunt, aut quæ ad aliquas pertinent disciplinas, & alia rōne quam iuramento probari possunt, nempe, syllogismo, temerarium erit. Secundū vt non iuremus ex quacunq; causa, sed solum propter graue, & piam. Tertium, vt iurm præcedat cōsultatio. Scilicet, ut reputet secum, qui iuraturus est, quemadmodum se habeat res illa, de qua iuramentum ferre dēt, ne forte ex deposito ne falsum pro uero iuret. Et quocunq; ex his tribus deficiente, iuramentum sine iudicio factum dicetur, atque ex consequenti temerarium.

Iuramentū cui deest veritas vel iustitia vel iudicium est peccatum

Supra posita ergo tria, nempe, ueritas iustitia, atq; iudiciū necessaria sunt, ut iurm honestetur, & quocunq; ex his comitibus deficiente, qd ipsum illicitū sit, atq; peccatū, erit necesse, ut D. Tho. in prima cōclusione affirmat. Et probat. Quidquid istorū desit, afficit iniuria diuinū numen, dum in testē adducit per iurm: ergo est peccatū. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Nā si deest veritas, adducit Deus testis mendacij. Si deest iustitia, adducitur, vt approbator iniquitatis. Et si deest iudiciū adducit sine causa. Quæ sine manifesta iniuria & irreuerentia esse non possunt. Præterea, Quidquid horū desit in iuro, assumitur nomen Dei in vanū: quod est contra fm præceptum Decalogi: ergo est peccatū. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Vanum est quod frustra fit, & caret fine: finis aūt iuramenti est confirmare veritatē cognitu necessariā ad iustitiam inter hoies cōseruandam, iuxta illud Pauli ad Hebr. 6. omnis cōtrouersiæ finis ad confirmationē, est iurm; Sed ad istum finē cōsequendum nihil ualet iurm, cui ueritas, uel iustitia, vel iudicium deest: nā si est falsum nō cōfirmat veritatē, & si est iniustū nō seruit ad conseruandā iustitiā, sed potius destruit illā; & si est sine iudicio, est temerarium: ergo vanū, atq; peccatū. Sed dubitabit aliquis hoc loco, utrum omne illud iurm, cui aliquis supra dictorū comitū deest, sit dicendū periurium? Et pro parte affirmatiua est D. Hierony. supra Hieremiā c. 4. Vbi cum dixisset iuramēta habere tres comites, adiecit statim: Qui si defuerint, nequaquā erit iurm; sed periuriū. In cōtrarium tñ est: Nā periurium definitur; Mendacium iuro affirmatum. Et sic solum iurm, cui defuerit ueritas, vr dicendum periurium, & nō illud, cui deest iustitia, aut iudicium, cum uerum esse posfit. Et confirmatur ex D. Tho. infra q. 98. art. 1. Vbi dicit falsitatem esse de intrinseca ratione periurij.

Dubium.

Ratio dubitandi.

In hoc tñ sit prima conclusio: Iuramentū, cui deest veritas, est simpliciter, & absolutè periurium. Probatur ex diffinitione periurij superius posita. Secunda conclusio: Iuramenta, quibus solum deest, aut iustitia, aut iudiciū, ut sunt iura temeraria, & iniusta, dicuntur periurium non simpliciter, sed fm quid. Et quidem, quod simpliciter non dicantur periuria, est res manifesta: quia simpliciter non sunt mendacia. Quod autem secundum qui sint periuria, probatur: quia inest illis quædam imago, & vmbra falsitatis.

1. Concl.

2. Cōclus.

tatis. Vt enim dicit D. Tho. infra q. 98. art. 1. ad 1. qui iurat se aliquid illicitum facturum, quodammodo incidit in falsitatem. Nam licet verè habeat animum faciendi quod iurat, tamen est obligatus non facere. Et sic in veritate dicit falsitatem. Qui autem iurat sine iudicio, quamuis verum iuret: eatenus tamen inest falsitas illi iuramento, quatenus inconsulto, & temerè iurando exposuit se periculo falsum dicendi. Itaque falso iuramento inest falsitas in actu, iniusto in virtute; temerario in causa. Et sic omnia iuramenta, saltem secundum quid, possunt dici periuria.

Dubium graue. Sed est dubium graue, vtrum omne iuramentum, cui aliquis prædictorum comitum deest, sit peccatum mortale? Et vt recto ordine procedamus, dicemus primus de iuramento, cui deest veritas, deinde de illo, cui deest iustitia: & tandem de iuramento, cui deest iudicium. Ad explicandum ergo, vtrum omne iuramentum, cui deest veritas, sit peccatum mortale, aduertendum est, quod in iuramento promissorio dupliciter potest deesse veritas. Vno modo, quia is, qui promittit, non habet animum seruandi promissum. Alio modo; quia res non perficitur, non præstatur, nō respondet promissioni, quamuis à principio bona fide & bono animo fuerit promissa. Et ratio huius est: Ná qui aliquid promittit, duo facit. Vnum pollicetur in futurum. Alterum asserit de præsenti. Pollicetur quidem, se daturum, verbi gratia, centum, quæ res futura est. Et asserit; & affirmat de præsenti, se habere animum huiusmodi rem adimplendi suo tempore. Et ità cum adiungit iuramentum promissioni, confirmat testimonio diuino esse verum, quod in præsenti de suo animo asserit, atq; etiam futurum verum, quod se facturum pollicetur. Et sic inest illi iuramēto promissorio duplex veritas. Vna statim cùm fit iuramentum, de animo adimplendi. Altera in futurum de adimpletione promissi. Hoc supposito, vt certa [redacted] ab incertis separemus dico primo, certum esse, quod omne iuramentum assertoriū, cui deest veritas, quacúque ratione desit, siue cum causa, siue sine illa, & in quacunque materia, siue magna, siue parua, est peccatum mortale. Huic conclusioni repugnarūt olim, vt refert Syluester, verbo, periuriū, §. primo, Gofredus, & Angelus, qui dixerunt iuramentum, quo affirmamus rem iocosam, nō esse peccatum mortale. Sed nostrum dictum est cōis sententia omnium Doctorum. Et probatur: Qui iurat falsum ob eá causam peccat, quia inducit Deū in testem mendacij, in quo grauis Deo irrogatur iniuria, eo enim ipso profitetur vel Deum nescire quod verum est, vel si sciat, posse induci, ut mendacio patrocinium ferat: sed tam falsum est mendacium iocosum, quam perniciosum. Verbi gratia dicere te esse Romę, cum sis Salmanticæ, ac dicere D. Petrum fuisse dánatum: ergo si iuramento confirmes vtrūque quantum attinet ad rationem periurij, æqualiter in vtroq; peccabis: quia in vtroque æqualiter Deus in testem mēdacij adducitur. Dico secundo, etiam esse certum, quod omne iuramentum promissoriū, cui deest prima veritas; hoc est, in quo qui iuramento promittit se aliquid facturum, non habet animum promissum adimplendi, est peccatum mortale. Hoc dictū similiter recipitur ab omnibus Doctoribus. Et est ratio: Quia iuramentum promissorium secundum hanc primam veritatem est assertorium. Qui enim, vt diximus, iureiurādo promittit, verbi gratia, se hominem occisurum, aut daturum centum aureos, eo ipso asserit, se iam tunc habere voluntaté, & animū ad faciendi. Et ità respectu huius animi, & volunta-

De defectu veritatis in iuramento.

1. dictum certum.

2. dictum certum.

A tis est assertio rei pręsentis. Atque adeò iuramētum assertorium. Ex quo fit, vt quantum ad hanc veritatem idem iudicium sit de hoc iuramēto, ac de assertorio. Itaque hæc certa sunt. Sed dubium est vtrùm iuramentum promissorium, cui solum deest secunda veritas, quod cōtingit, quādo is, qui aliquid iuramento promisit, nō adimplet promissum, sit semper peccatū mortale? Quod est quærere, vtrùm frangere iuramentum de re leui sit peccatum mortale? Et pro parte affirmatiua argumento primò. Quemadmodum qui vtitur iuramento assertorio citat Deū in testem, ità esse, quod dicit, sic etiam qui iuramēto aliquid promittit, citat Deum in testem, ità futurū, sicut promittit. Et rursus: Sicut adducitur Deus te-
B stis falsi, cum res, quæ iuramento asseritur, secus se habet: ità etiam adducitur testis falsi, cū res, quę futura promittitur posteà non fit. Sed adducere Deū testem mendacij pręsentis, siue id mendacium sit leue, siue graue, est peccatum mortale: ergo pari ratione adducere Deum in testem mendacij futuri, vel potius efficere, vt sit falsum id cuius testificandi causa Deum adduximus, est peccatum mortale in quacunque materia. Probo consequentiam: Nam sicut est æque falsum mendaciū leue, & mendacium graue: ità etiam est ęque falsum cum res, quæ in futurum promittit nō seruatur, siue leuis sit, siue grauis.

Pūctus difficultatis.

1. arg. pro parte affirmatiua.

2. argum.

Secundo. Qui iurat se hominem occisurum, non solum, quia habet voluntatem hominem occidēdi,
C sed etiam nouo peccato periurij; quia citat Deum in testem eius rei, quæ oportet, vt sit falsa: peccat: ergo efficere vt in futurū sit falsa, illa res, cuius Deus citatur testis, est peccatum mortale. Id verò eodem modo efficitur, & æqualiter, siue leuis siue magna sit illa res, quæ iuramento promissa, non præstatur: ergo semper est peccatū mortale, non adimplere promissum iuřo firmatū: & cōfirmat: Qui iureiurando promittit aliquid alteri, tenetur id promissum verū efficere, non solum ad uitādam iniuriam, sed etiam ne efficiat falsum id, cuius Deus citatus est testis. Et sic, qui fidem datam violat dupliciter peccat. Est enim iniurius in proximum, & periurus in Deum: ergo semper, qui frangit iuřm promissoriū peccat
D mortaliter. Probo consequentiá: Quia nō minùs in re leui, quam in re graui adducit Deū in testé falsi.

In cōtrarium tamen est, primò: Qui iureiurādo promisit, se aliquam rem indifferētem facturū, quāuis ipsum iurare sit malum, quia deest illi iudicium; tamen secundum omnes si non adimplet promissum, non peccat, quamuis possit licitè adimplere: ergo non quoties deest secunda ueritas iuramēto promissorio, est peccatum. Secūdo: Nam uideretur profecto res durissima cōdemnare peccati mortalis eū, qui iureiurādo promisit se dicturum orationem dominicam, & non dicit: quod manifestè sequitur ex opposita sententia. Et quod hoc sit durū, probo: Nō est censenda magis rigida lex iuramenti, quam lex
E Decalogi, scilicet, non furtum facies: sed ista lex Decalogi mitigatur ex materia leui: ergo à fortiori & lex iuramenti, quæ minus rigida esse debet. Atque ex consequenti nō adimplere iuramentum promissorium in re leui, non erit peccatum mortale. Tertio: Si frangere iuramentum in re leui esset peccatum mortale, idcircò esset, quia efficitur falsum id, cuius testificandi causa Deus testis est adductus, & sic quodammodo Deus falsi testis constituitur: sed hoc non est sufficiens ad inducendam culpam mortalem: Nam qui iurauit se peccare uenialiter, Verbi gratia dicere mendacium iocosum, quia mentiri non licet, oportet vt falsum efficiat id, quod promisit, & cuius testificandi causa Deum testem adduxit:

1. arg. pro parte negatiua.

2. argum.

3. argum.

xit:

aliter. Et tamen secundum communem sententiam Doctorum, tantum peccat venialiter: quamuis vere Deum adduxit in testem rei, quæ omnino falsa est: ergo.

Sententia Caietani. In hac re explicanda sunt variæ Doctorum sententiæ. Caietanus enim artic. 7. huius quæstionis ut suam mentem explicet, supponit, quod materia leuis, eadem sub præcepto, potest considerari dupliciter. Vno modo, vt est pars alterius rei. Et secundum istam rationem materia leuis pro nihilo reputatur, & tantum inducit culpam venialem. Alio modo, vt habet rationem totius. Et tunc non est censenda parua. Vt verbi gratia, quia materia integra furti sunt facultates alienæ; idcirco nummus argenteus in eo, qui magnas habet opes, est leuis materia, quia cōparata ad totas facultates, quarum est pars, est leuis quædam res. At verò idem nummus argenteus in eo, qui hunc solum habet, non est leuis materia furti, sed grauis, quia est totalis. Hoc supposito dicit primo Caietanus, quod si res leuis, quæ promittitur, est pars eius materiæ, quæ iuramento est promissa, id prætermittere non est peccatū mortale, sed tantum veniale. Vt, verbi gratia, si promisi per iuramentum, me recitaturum psalterium, & dū illud recito prætermitto versiculum, illa omissio nō inducit culpam mortalem, sed tantum venialem. Et ratio est: quia ego promisi me dicturum psalterium, & cum exoluo promissum ferè omni ex parte, illa omissio leuis vnius versiculi pro nihilo reputatur. Et sic non potest inducere culpam mortalem. Dicit secundo Caietanus, quod si res leuis quæ prætermittitur est totalis materia iuramenti, id prætermittere est peccatum mortale. Vt si verbi gratia, iuramento promisi dicere vnum, Aue Maria, & illud omitto pecco mortaliter, quia totaliter nō exoluo promissum. Sed hæc ratio Caietani non videtur sufficiens. Nam si Deus peculiari aliquo præcepto præcepisset, vt ne mentiremur iocosè, id facere esset solum peccatum veniale, perinde ac nunc est. Et tamen si mentiretur quis iocosè, tunc violaret præceptum secundum totam suam materiam. Item: Nunc est peculiare præceptum de non dilapidandis proprijs facultatibus, cuius totalis materia sunt vniuscuiusque opes: Et tamen, si quis omnes suas opes per se loquēdo, sine causa profundat, violat ad præceptum non in aliqua re parua; sed secundum totam materiam illius, & solum peccat venialiter, vt omnes Doctores concedunt: quia cum sit dominus illarum rerum, totum illud bonorum dispendium habetur pro re leui: ergo si res, in qua peccatur est leuis, semper erit peccatum veniale, siue illa res sit totalis materia, vel partialis præcepti. Atque ex consequenti distinctio quam Caietanus asserebat, est nulla.

Syluester, verbo, iuramentum, 4. §. 1. ex mente Archidiaconi, tenet oppositam sententiam, scilicet, quod frangere iuramentum de re leui susceptum non est peccatum mortale. Et eandem tenet Soto libro 8. de Iustitia, quæstione 2. articulo 3. Quę procul dubio est vera, & tenenda. Vnde ad illius explicationem aduertendum est primò, quod in iuramento promissorio vnum assero, scilicet, me cum promitto, ex animo & non fictè promittere, & alterum spondeo, scilicet, re præstaturum quod polliceor. Addicitur autem Deus ad vtriusque rei confirmationem, nempe, ad assertionem firmandam & ad sponsionem confirmandam. Sed diuersimodè: Nam respectu eius, quod assero de meo animo in præsenti, adducitur Deus, propriè loquendo in testem. At verò respectu eius, quod in futurum factum promitto, adducitur Deus non tanquam testis; sed tanquam vas, & tanquam pignus; quo pignore dato, is, cui fit, promissio certam de mea fide spem concipit. Et ratio huius differentiæ sumpta est ex ipsa rei natura: Nam de re præsenti aut præterita, sit ne, aut fuerit, commodè potest aliquis esse testis. At vero de re futura, vtrum futura sit, nec ne, nullus affirmare ut testis potest, sed uel diuinare, ut coniector, uel confirmare ut sponsor. Cuius etiam rei illud est apertum indicium, quod si in iuramento promissorio respectu rei promissæ in futurum, Deus adduceretur testis, sequeretur, quòd quoties aliquis non adimplet iuramentum promissorium, cum possit illud implere, toties efficeret Deum testem falsi, & sic toties peccaret mortaliter. Quod tamen consequens est manifestè falsum, ut patet in iuramento de re leui, aut de ijs rebus, quæ sunt sub consilio.

In iuramento promissorio unū asseritur, alterū promittitur.

Qualiter irrogetur iniuria Deo in nō ad implendo iuramento.

Secundo est aduertendum, quod qui Deum adducit testem falsi, & etiam qui non persoluit, quod Deo sponsore promisit, uterque irrogat iniuriam Deo, diuersæ tamen rationis. Nam primus fingit Deum mendacem. Et secundus Dei nomen, quod pro pignore dedit, contemnit, atque despicit. Prior illa iniuria, quæ est fingere Deum mendacem, non recipit magis, nec minus: quia omnia mendacia in ratione falsitatis, formaliter loquendo, sunt æqualia. At verò posterior iniuria recipit gradus, potestque esse maior, vel minor secundum proportionem rei promissæ. Non enim omnia promissa æquè obligant, sed magis, vel minus pro ratione materię. Et grauius est frangere fidem in re graui, quam in re leui.

1. Concl. His constitutis, sit conclusio: Iuramentum promissorium, cui deest secunda veritas, nempe non adimplere quod iureiurando, quis facere est pollicitus, non semper est peccatum mortale: sed solum quando res promissa est maioris momenti. Probatur: In iuramēti leuis violatione fit iniuria Deo, non quia fingitur mendax, sed quia nomen illius, quod pro pignore fuit adductum, parum reueretur: sed huiusmodi neglectus, atque irreuerentia, quando versatur in re leui, est leuis: ergo non est peccatum mortale, sed tantum veniale. Præterea: Frangere votum de re leui, secundum communem opinionem (quod, & à nobis in materia de uoto fuit probatum) est tantum peccatum veniale: ergo similiter frangere iuramentum de re leui. Probo consequentiam: Nam maius est vinculum uoti, quam iuramenti, ut dicemus articulo 8. huius quæstionis. Item: Si quis promisit, se recitaturum Psalterium, & omittit versiculum tātum, peccat uenialiter: ergo & qui promisit dicturum versiculum, & illum omittit, tantum peccat venialiter. Probo cōsequentiam: Nam illud discrimen Caietani est nullum, ut diximus. Quod etiā hac ratione pōt confirmari. Qui nominatim promisit dare Petro rem aliquā parui momenti, ea pollicitatione imposuit sibi legem obligantem ad illud quod promisit præstandum, sub pœna peccati, & eius legis integra materia est res illa promissa; & tamen, si nihil det, nec fidem seruet, tantū peccat uenialiter ex leuitate materię, ut omnes Doctores cōcedunt: ergo pari ratione, quamuis totum, quod promisisti Deo, sit unus versiculus, si illū omittas, non erit peccatum mortale. Vltimò: Ex opposita sententia sequeretur, omnes matres, & nutrices, infinita committere peccata mortalia; sæpe enim iratę filijs suis minantur, iuramentoque promittunt, se illos flagellaturas, aut aliquid aliud facturas; quod tamen postea

re non

re non adimplentr: consequens autem est absurdum & contra communem Doctorum sententiam: ergo & illud, ex quo sequitur.

Ad 1. arg. pro parte affirmatiua.

Ad primum argu. pro parte affirmatiua ex dictis patet solutio. Iam enim ostendimus qualiter respectu rei futuræ Deus non adducitur testis, sed tantum vt sponsor. Quod in re leui fieri potest, sine graui iniuria.

Ad 2. arg.

Ad secundum argumentum respondetur negando, qui iurat, se hominem occisurum peccet peccato periurij propriè, sed solum est periurus secundum quid, quo nomine censemus, & appellamus omnem irreuerentiam quæ Deo fit in iuramento. Fit autem Deo irreuerentia in iuramento iniusto, non quia citatur testis rei futuræ falsæ; sed, quia datur tanquam sponsor, & pignus rei non adimplendæ. Ad confirmationem respondetur, concedendo, quod qui iuramento promisit aliquid, tenetur illud adimplere. Et si id non faciat non solum est iniurius in proximum; sed etiam in Deum. Nego tamen, quod teneatur id adimplere, ne efficiat Deum testem falsi. Nam vt diximus, respectu rei futuræ non citatur Deus, tanquam testis. Sed est iniurius in Deum & tenetur ad impletionem, quia dedit Deum, vt sponsorem, & vadem rei non adimplendæ; quod in re leui fieri potest, sine graui iniuria.

De defectu iustitiæ in iuramento.

Diximus de veritate, sequitur, vt dicamus de iustitia. Circa quam est difficultas, vtrum sine peccato mortali possit aliquando deesse iuramento?

1. dictum.

Ad cuius explicationem dico primo, quod qui iurat se facere aliquid, quod est peccatum mortale, proculdubio peccat mortaliter. Ità tenet Syluester, verbo, iuramentum 2. §. 7. & Soto lib. 8. de iustitia, quæst. 2. arti. 3. Et probatur: Quia adducere Deum in vadem, & sponsorem rei, quæ est peccatum mortale, fieri non potest sine graui ipsius Dei iniuria. Eo vel maximè, quod vt diximus in materia de voto, cum promissio de re fieri debeat, quæ sit grata illi cui fit promissio, qui rem iniquam iurando promittit, potius est dicendus malum comminari, quam bonum promittere. Comminari autem facere iniuriam Deo, ità est iniquum, vt nihil, vel impudentius, vel audacius dici possit.

2. dictum.

Dico secundo, quod qui iurat se facturum aliquid, quod est peccatum veniale, tantum peccat venialiter. Ità tenent communiter Doctores. Et ratio est: Quia iniuria, quæ fit Deo in huiusmodi iuramentis, quãuis sit nonnulla, est tamen leuis, atque adeò tantum inducit culpam venialem.

3. dictum.

Dico tertio, quod qui iurat se facturum aliquid eorum, quæ obstant operibus consilij, tantum peccat venialiter. Et quidem, quod peccet, est res manifesta, propter irreuerentiam, quam irrogat Deo, abutens eius autoritate, ad confirmandum id, cuius oppositum ipse consuluit. Quod autem huiusmodi peccatum tantum sit veniale, probatur: Abstinere se ab ijs, quæ sunt in consilio, est licitum: ergo irreuerentia, quæ fit Deo in iuranda huiusmodi abstinentia, est leuis, atque ex consequenti solum inducit culpam venialem. Syluester vbi supra, ex mente Archidiaconi dicit, quod qui talia iuramenta emittunt, peccant mortaliter. Et ratio est: quia tales in huiusmodi iuramentis ponunt obicem Spiritui sancto. Sed re uera fallitur: Nam cum huiusmodi vota, vel iuramenta non sint obligatoria (vt statim dicemu) nullum obicem possunt Spiritui sancto apponere. Sed qui iurauit vxorem ducere; ità potest religionem ingredi, ac si tale iuramentum non fecisset.

4. dictum.

Dico quarto, quod qui iurat se facturum aliquam rem indifferentem, vel impossibilem tantum peccat venialiter. Quod peccet, patet: quia vtitur nomine diuino ad confirmandam rem, quæ vel fieri non potest, quia impossibilis, vel nihil refert, vt fiat, quia indifferens. Quod sine aliquali irreuerentia fieri non potest. Quod autem huiusmodi peccatum sit tantum veniale, probatur; quia irreuerentia est leuis. Si quis autem quærat, verum huiusmodi iuramenta promissoria aliquam inducant obligationem præstandi promissum? vt ad hanc difficultatem respondeamus, aduertendum est, quod sicut materia iuramenti assertorij est veritas; ità etiam promissorij est res honesta & vtilis. Ex quo fit, vt sicut quando deest veritas in assertione, assertio redditur mendacium; ità etiam quando id, quod promittitur, est res, vel inutilis, vel inhonesta ipsa promissio redditur irrita & inefficax, & non est promissio, nec aliquam adimplendi obligationem inducit. Et ratio est: Nam promissio semper fit pro commodo alterius. Nullus autem rationabiliter debet habere gratum, aut commodum id, quod vel inhonestum est vel inutile.

5. dictum.

Vnde dico quinto, quod qui iurat se facturum aliquam rem, vel inutilem, uel indifferentem, vel contra consilium, non tenetur adimplere promissum. Probatur: Iuramentum obligat seruare promissum vbi, vere existit; sed in casibus positis nulla existit promissio ex defectu materiæ: ergo iuramentum adiunctum nullam obligationem inducit.

6. dictum.

Dico sexto, quod qui iurat se facturum aliquam rem indifferentem, vel contra consilium, licet non teneatur id facere, licitè tamen potest iuramẽtum adimplere. Probatur: Ante factum iuramentum poterat illud facere; ergo & post factum iuramentum, cum iuramentum non tollat obligationem illud faciendi, sed potius eam augeat.

De defectu iudicij in iuramento.

De iudicio similiter est dubium, vtrum eius defectus in iuramento semper sit peccatum mortale.

Conclus.

In quo sit prima conclusio: Qui iuramento confirmat res veras, sine causa tamen, & necessitate, tantum peccat venialiter. Probatur. Nam huiusmodi iuramenta, quia vana sunt, culpa non uacant, & quia uera existunt atque certa, mortalem labem non impingunt, sed tantum uenialem, tanquam illa, quæ leuem iniuriam Deo irrogant. Et est aduertendum, quod ad iudicandum, verum ne sit, an falsum iuramentum, nõ tam ad rem iuratam, quam ad mentem iurantis est attendendum. Si enim quis id iurat, quod post legitimum examen certo putat esse uerum, licet fortè sit falsum, nullatenus delinquit. Et uice uersa quia putat esse falsum, quod pro uero iurat, quamuis fortè sit uerum, nihilominus est periurus: & peccat mortaliter ex conscientia erronea. Requirit autem Iuramenti reuerentia non solum, ut uerum iuretur; sed ut homo nihil iuret, ante quam pro rei qualitate sit certus, uerum esse quod iurat. Dixi, pro rei qualitate, quia non æqua in omni materia, quæ iuramento est confirmanda ad ueritatem perscrutandam requiritur diligentia: sed in rebus egregijs atque arduis multo maior, quam in ijs, quæ sunt minoris momenti. Imò quandoque res potest esse tam parua, ut sine aliqua discussione iurari possit. Culpa ergo iurandi rem incertam pro certa, æstimanda est penes negligentiam, hoc est penes omissionem diligentiæ, quæ pro materiæ dignitate est adhibenda. Quæ poterit esse tanta, ut faciat peccatum mortale, & tam parua, ut non constituat, nisi ueniale. Id quod iudico prudentis uiri relinquitur determinandum. Et ratio est. Nam qui est ualde negligens in inquirenda ueritate eius rei, quam iurat, sciens & uolens exponit se manifesto periculo peierandi, quod sine culpa mortali fieri non põt.

Sed

Sed contra istam conclusionem, & simul contra determinationem præcedentis dubij, quo diximus sæpè sæpius posse contingere, ut illud iuramentum,
Arg. cui deest iustitia, sit tm̃ peccatũ veniale, argumẽtor in hunc modum D. Thom. infra. q. 98. art. 2 determinat, omne illicitum iuramentum quodãmodo esse periurium, etiam illud, cui deest tertius comes: & in articulo tertio constituit, omne periurium esse peccatum mortale; ergo falsũ dicitur, & contra D. Thom. quod illa iuramenta, quibus deest iudicium, aut iustitia, tantum possunt esse peccata venialia. Ad hoc argumentum, vt respondeamus, aduertendũ est, quod aliquod iuramentum dupliciter potest dici periurium. Scilicet, simpliciter; aut secundum
Periurii duplex. quid. Quæ distinctio est D. Bonauen. in 3. d. 39. art. 1. q. 2. Periurium simpliciter dicitur illud, quod potissimo & præcipuo fini iuramenti, qui est veritatis confirmatio, & attestatio, aduersatur. Et est omne illud iuramentum assertorium, cui ueritas deficit. Et contingit, vel quando quis iurat id, quod putat esse falsum, aut iuramento promittit, quod tunc facere non intendit. Huic etiam annectitur iuramentũ promissorium eius rei, quæ sine peccato mortali impleri non põt. Quippe quod in uirtute etiã est iuramentum falsum. Siquidem qui illud emisit, tenetur sub reatu peccati mortalis falsum reddere. Reliqua illicita iuramenta, licèt suo gradu dicantur periuria, sortiuntur tamen hoc nomẽ secundum quid; quia fini iuramenti, qui est attestari veritatem, non aduersantur. In promissoriis namque, de quibus diximus dubio præcedenti, quod erant peccata venialia, saluatur veritas, quæ est finis iuramenti in intentione iurantis. Et quoniam ratione materię obligationes inde resultantes non ligant sub reatu mortali, fit, ut nec periuria ipsa sint mortalia. In assertorijs verò iuramentis, quibus deest iudicium, quoniam similiter saluatur veritas in intentione iurantis, & aliundè contrahunt rationem culpæ, nõ est necessarium, quod semper sint mortalia. Itaque cùm in iuramentis sit duplex vis, ut dicemus articulo septimo huius quæstionis, una veritatis assertoria, confirmatoria, & testificatoria, altera obligatoria, resultans ex iuramento promissorio, prima semper obligat sub reatu mortali, quoniam veritas consistit in indiuisibili, & æqualis iniuria fit Deo, adducendo eum in testem vnius mendacij, sicut alterius. At verò secunda ex grauitate obiecti pensanda venit. Et quoniam potest contingere, ut res promissa sit leuis, fieri etiam potest, ut transgressio iuramenti ex hac parte tantum sit peccatum veniale. Hoc
Ad arg. supposito, ad argumentum respondeo, quod qñ D. Thom. dicit, omne periurium esse peccatum mortale, si distributio fiat pro uniuersis indiuiduis tunc restringẽda erit propositio tantum, ad periuria simpliciter, quæ semper sunt peccatum mortale. Si autẽ sit sensus, quod periurium ex genere suo est peccatũ mortale, sicut dicere solemus, quod furtum ex sui ratione peccatum mortale est, tunc propositio habet verum vniuersaliter de omni periurio. Et illa, de quibus diximus in hoc dubio, & in præcedenti, ratione materiæ, excipiuntur vt non sint, nisi venialia, sicut suffurari obolum.

2. Conclu. Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrum qui habẽt consuetudinem iurandi, quoties iurant, siue verũ, siue falsum dicant, aliquod peccatum committant. De qua re nonnulli, ut autor est Scotus in 3. d. 39. quæst. 1. partem tenuerunt affirmatiuam, dicentes, semper eos, qui ex consuetudine iurant in iurando peccare. Et ratio est; Nam qui iurat hoc modo, iurat sine iudicio tertio comite iuramenti cuius defectus esse non potest, sine aliquali culpa, vel mortali, uel veniali. in hoc tamen sit secunda conclusio: De iuramento facto ab eo qui habet cõsuetudinem iurandi, eodem modo iudicandũ est, ac de illo, quod fit ab eo, qui talem iurandi consuetudinem non habet. Ità tenet Soto lib. 8. de iustitia, quæstione 2. articulo 3. conclusio. 7. Nolo negare in hac conclusione, quod habitus, & consuetudo iurandi ex actuum frequentatione genitus sit causa, iterum, atque iterum iurandi; cùm certum sit, quemcunque habitum generare similes actus illis, ex quib. genitus est. Nec etiam volo negare, quod illa iurandi facilitas secum afferat periculum deiurandi, cum anteuertat vsum rationis, & faciat sæpè sæpius, ut homo iuret antequam adhibeat veritatis iudiciũ. Sed quod volo dicere est, quod consuetudo iurandi speciem iuramenti non mutat, nec aggrauat, nisi quatenus comitem aliquem tollit. Itaque qui decies vanè iurat ex consuetudine, decem etiam præcise peccata committit, vel mortalia, vel venialia iuxta defectum comitis, qui defuerit iuramento. Hoc est, si fuerint falsa, aut iniqua de re, quæ sine mortali impleri non potest, erunt mortalia, & si fuerint vana ex defectu iudicij & discretionis, erunt venialia. Nec aliquod discrimen est, quantum ad hoc, inter iurantem ex consuetudine, & iurantem sine illa. Ex quo fit, vt qui habet consuetudinem iurandi, si ex legitima causa iurat veritatem; nihil peccabit. Si autem iurat sine causa, peccabit tantum venialiter. Et ratio est: Nam illa consuetudo, cum sit habitus, nec est peccatum, nec aggrauat peccatũ ex illa procedens. Et ad argumentum in contrarium factum respondeo, falsum esse, quod semper is, qui iurat ex consuetudine, iurat sine iudicio. Vt est videre in eo, qui ex legitima causa iurat ex consuetudine; atque etiam in eo, qui ex habitu iurat in re perspicua.

Tertia conclusio: Qui habet consuetudinem quacunq; in re, & quacunq; oblata occasione sine delectu iurandi, est in statu peccati mortalis, nec absolui debet, nisi habeat animum resistendi illi consuetudini, eamque extirpandi. Probatur manifestè; consuetudo, quidquid in buccam venerit iuramẽto cõfirmandi sine delectu, est ingens occasio, & magnum per cliuum, falsum pro vero confirmandi: sed qui quantum potest pro sua virili parte non conatur à se remouere causam, & omnes occasiones peccati, est in statu mortalis culpæ, vt omnes Theologi concedunt: ergo & qui ex consuetudine iurat, nisi habeat animum pro suis virib. talẽ consuetudinẽ depellendi, & extirpandi: Hinc est, ut sancti patres aduersus istã teterrimam, & mortiferam iurandi cõsuetudinem, quamplurima dicãt. D. enim Augustinus in quodam sermone de verbis Apostoli, explicans illa verba Iacobi; Ante omnia nolite iurare, in hunc modum dicit. Ante omnia, inquit, ut attendatis præ cæteris, uigiletisque, ne surrepat vobis cõsuetudo iurandi. Et infra: Nolles, vt diceret tibi, ante omnia, vt omnia tua inspiceres: omnes motus linguæ tuæ diligentissimè custodires: essesque custos malæ consuetudinis tuæ. Ad eam constringendum audi; ante omnia. Quid est omnia? ante omnia vigila: ante omnia intentus esto; &c. Quibus verbis significat vigilantissimam curam, quam homines ad extirpandam malam iurandi consuetudinem adhibere solent. Sed quid est sanctorum dicta referre, cum Spiritus sanctus Ecclesiast. 23. dicat. Iurationi non assuescat os tuum, multi enim casus in illa? Nominatio Dei non sit assidua in ore tuo. Et nominibus sanctorum non admiscearis. Quoniam nõ eris immunis ab eis. Vir multum iurans implebitur iniquitate.

guitate; & non discedet à domo illius plaga. Et si A frustrauerit, delictum illius super ipsum erit. Et si dissimulauerit, delinquit dupliciter. Et si in vacuum iurauerit non iustificabitur. Replebitur enim retributione domus illius. &c. Pro hoc etiam facit egregium, illud testimonium Zachariæ capitulo quinto, quod à nobis latè fuit explicatum supra q. 66. art. 6. Hæc est maledictio, quę egreditur super faciem omnis terræ: quia omnis fur iudicabitur, & omnis iurans similiter iudicabitur. &c. De hac re videndū est concilium Toletanum 8. can. 2. vbi multa dicuntur de incautis iuramentis.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum iurare sit actus religionis siue latriæ.

AD quartum sic proceditur. Videtur quòd iuramentum non sit actus religionis siue latriæ. Actus enim latriæ sunt circa aliqua sacra, & diuina. Sed iuramenta adhibentur circa controuersias humanas, vt Apostolus dicit ad Hebr. 6. ergo iurare non est actus religionis, seu latriæ.

Lib. 2. de Inuētione in fol. 4. 28 fine lib. *2. Præterea, Ad religionem pertinet cultū Deo offerre, vt* Tullius dicit. Sed ille qui iurat, nihil Deo offert, sed Deum inducit in testem: ergo iurare non est actus religionis seu latriæ.*

3. Præterea, Finis religionis seu latriæ est reuerentiam Deo exhibere: hoc autem non est finis iuramenti, sed potius aliquod verbum confirmare: ergo iurare, non est actus religionis.

Sed Contra est, quod dicitur Deuteron. 6. Dominum Deum tuum timebis, & ipsi soli seruies, ac per nomen illius iurabis. Loquitur autem ibi de seruitute latriæ: ergo iurare est actus latriæ.

Ar. 1 huius quæst. *Respondeo dicendum, quòd sicut ex dictis* patet, ille qui iurat, inuocat diuinum testimonium ad confirmandum ea quæ dicit. Nihil autem confirmatur nisi per aliquid quod certius est, & potius. Et ideo in hoc ipso quòd homo per Deum iurat, profitetur Deum potiorem, vtpote cuius veritas est indefectibilis, & cognitio vniuersalis. Et sic Deo aliquo modo reuerētiā exhibet. Vnde & Apostolus dicit, ad Hebræos sexto, quòd homines per maiores se iurant. Et Hieronym.* dicit super Matth. quòd qui iurat, aut veneratur, aut diligit Deū, per quē iurat. Philosophus et * dicit in primo Metaphy. quòd iuramentū est honorabilissimum. Exhibere autem reuerentiam Deo pertinet ad religionem siue latriam: vnde manifestum est quòd iuramentum est actus religionis siue latrię.*

Matt. 5. super illud: ego aūt dico, nō iurare omnino. to. 9. Lib. 1. ca. 3 de refert opinione Thaletis, circa fin.

Ad primum ergo dicendum, quòd in iuramen- E to duo considerantur, scilicet testimonium quod inducitur: & hoc est diuinum. Et id super quo inducitur testimonium, vel quod facit necessitatem testimonium inducendi: & hoc est humanum. Pertinet ergo iuramentum ad religionem ratione primi, non autem ratione secundi.

Ad secundum dicendum, quòd in hoc ipso quòd aliquis assumit Deum in testem per modum iuramenti, profitetur eum maiorē: quod pertinet ad Dei reuerentiam. Et sic aliquid offert Deo, scilicet reuerentiam, & honorem.

Ad tertium dicēdum, quòd omnia quæ facimus, debemus in Dei reuerentiam facere. Et ideo nihil prohibet, si in hoc ipso quod intendimus hominem certificare, Deo reuerentiam exhibeamus. Sic enim debemus aliquid in Dei reuerentiam facere: vt ex hoc vtilitas proximis prouentat: quia etiam Deus operātur ad suam gloriam, & nostram vtilitatem.

SVMMA TEXTVS.

CONclusio huius articuli est affirmatiua. Quam probat D. Thom. in argumento sed cōtra, ex illo Deutero. 6. Dominum Deum tuum time- B bis, & ipsi soli seruies, ac per nomen illius iurabis. Vbi tria verba ponuntur, in quibus diuinus cultus ad latriam pertinens, consistit. Quorum vnum est, ac per nomen illius iurabis. Et in corpore articuli hac ratione: Qui iurat, diuinum testimoniū ad sua dicta confirmanda inuocat: sed nihil confirmatur, nisi per id, quod certius, & potius est: ergo eo ipso, quod quis iurat per Deum, profitetur ipsum esse potiorem, vtpotè, cuius veritas est indefectibilis, & cognitio vniuersalis. Atque ex consequenti iurator per Deum est quædam fidei professio, & actus re- D ligionis, quo Deum reueremur. Propter quod dicebat D. Paulus ad Hebræos 6. Homines per maiorem se iurant. Et D. Hieronymus supra c. 5. Matth. Qui iurat, aut veneratur, aut diligit Deum, per quē iurat. Et Aristot. lib. 1. Metaph. Iuramentum est honorabilissimum.

EXPLICATIO ARTICVLI.

COnclusio huius articuli est certa, & extra controuersiam posita. Quemadmodum enim contemplatio, quæ consistit in mente, & oratio vocalis, & sacrificium, quod fit opere, sunt cultus religionis: sic et & iuratio: Et sicut per precationes inuocatur Deus, ut auxiliator: sic etiam per iusiurandum inuocatur, ut testis. Atque adeò vtrobiq; est eadem, religio & eiusdem fidei professio. Nem- D pe, quod omnia scit, & omnia potest. Sed distinguendum est de iuramento, quod legitima iuratio est cultus religionis, vana vero est religionis contaminatio. Et vtrumque præceptū scilicet: Ne iures vana per eum, &, in necessitate, est iurandum, pertinet ad idem Decalogi: secundumque reducitur ad primū. Si quis autem quærat, cur non fuerit vtrumque expressum, sed tantum illud negatiuum, Ne iures vana per eum? Respondeo, quod quia iusiurandum per se non est virtus, sicut cultus Dei, & festorum sanctificatio: sed solū ob necessitatē concessum, natura ipsa rerum exigebat, vt præcepta cultus, & sanctificationis festorum, qualia sunt duo priora, essent affirmatiua, tanquam de rebus, quæ per se sunt optādæ: Aliud verò negatiuum, scilicet, ne vanas essent nostra iuramenta, præterquam quod hæc negatio est simpliciter necessaria: affirmatio verò non item, nisi in casu necessitatis. Imo si omnes homines essent innocentes, nihil aliud oporteret, quam dicere, est, est, non, non, vt Christus admonuit. Itaque in illo præcepto: Ne iures vana per eum, includitur, etiam, quod vbi fuerit necessarium, solidè, & legitimè per Deum iuremus. Nec opus fuit hoc exprimere, sed iuri naturæ relinquere: qui sint dicendi casus necessitatis. Et ideo omni iure tam naturali, quam ciuili, & diuino, fuit semper iusiurandum tanquam cultus religionis habitum, quem antiqui nunquam, nisi illis, quos pro Dijs colebant, tribuerunt. Imò Hieremiæ.

Quæstio. Respons.

miæ.c.5.conqueritur Deus de filijs Israel, quod eũ dereliquerint, iurauerintque in ijs, qui non erant Dij. Sed contra hoc est argumentum: Finis religionis est, reuerentiam Deo exhibere: finis autem iuramenti non est hoc: sed cõfirmare dicta humana, quæ per se infirma erant: ergo iuramentum non est actus religionis. Ad hoc argumentum vt respõdeat Caietanus aduertit, quod in iuramento possumus duo considerare. Vnum, quod pertinet ad essentiã iuramenti, & est inuocatio diuini testimonij, quod inuocare formaliter est reuereri ipsum Deum, vt superiorem, & omnia scientem. Et hic honos, & cultus, inquit Caietanus, non ordinatur ad aliquid humanum: sed exhibetur Deo propter seipsum, & non alterius rei gratia. Et secundum hoc iuramentum dicitur actus religionis. Alterum, quod possumus considerare in iuramento, est manifestatio atque confirmatio veritatis. Quę manifestatio non est iuramentum ipsum: sed potius est effectus, & quid cõsequens iuramẽtum. Et ista manifestatio habet pro fine res humanas. Et sic nihil obstat argumentum. Hæc tamen solutio Caietani mihi non placet. Nã manifestatio, & confirmatio veritatis, est quidem effectus iuramenti: sed est effectus præuisus, & intentus, & cuius efficiendi gratia iuramẽtum ipsum assumitur. Si ergo vtimur iuramento ad consequendum hunc effectum, scilicet, manifestandam veritatem: & iste effectus, qui est manifestatio ueritatis, ordinatur ad res humanas de primo ad vltimum, ipsum etiam iuramentum ordinabitur ad res humanas. Quod est contra sententiam Caietani. Quocirca aliter respondetur, & melius, quod iuramentum potest comparari, & ad animum iurantis, & ad habitum religionis existentem in voluntate eius, qui iurat: à quo habitu proficiscitur illud iuramentum. Et quidem iuramentum per ordinem ad animum iurantis habet pro fine præcipuo, confirmare veritatem, & efficere auditorem certum earum rerum, quas audit. At uero iuramentum, idest, ipsa inuocatio diuini testimonij per ordinem ad habitum religionis, à quo oritur, quamuis fiat pro ueritate confirmanda, præcipue tamen fit propter Deũ colendum. Et ratio est, Nam religio, quoniam inclinat animum hominis ad cultum Deo exhibẽdum, quacunque in materia positum: & adducere Deum in testem, quando est necesse, est ipsum Deum honorare, atque cultu afficere: idcirco religio ipsa, & habitus ille inclinat, non vt dicta nostra confirmare velimus: (nã id ad aliam pertinet virtutem,) sed supposito, quod confirmare nostra dicta uolumus, inclinat nos, ut illa diuino testimonio inuocato confirmemus. In quo ipse habitus religionis intendit duo. Primum, quod est minus principale, & confirmare ueritatem diuino testimonio. Secundum, atque præcipuum est, exhibere Deo hunc cultum, atque honorem, quo Deus afficiatur ex veritatis confirmatione. Et per hoc facile respondetur ad argumentum propositum.

Argum.

Solutio Caietani.

Vera solutio argumenti.

ARTICVLVS V.

Vtrum iuramentum sit appetendum & frequentandum tanquam vtile & bonum.

Sup.q 89. ar 3 co Et 2 2 q 107 ar. 2. & 3. dist. 39. ar 2 q 1. & Ps. 14. fin.

*AD quintum sic proceditur. Videtur, quod iuramentum sit appetendum & frequentandum tanquam vtile & bonum. Sicut enim votum est actus latriæ, ita & iuramentum: sed facere aliquid ex voto est laudabilius, & magis meritorium: quia votum est actus latriæ, vt supra dictum * est: ergo pari ratione facere vel dicere aliquid cum iuramento, est laudabilius: & sic iuramentum est appetendum tanquam per se bonum.*

Et Rom. 1.lec.5. Q 88. art. 5 & 6. Matt 5. super illud, ego autẽ dico vobis, non iurare to. 9.

A

*2. Prćterea, Hieronymus dicit * super Matth. quòd qui iurat, aut veneratur aut diligit Deũ per quem iurat. Sed venerari, aut diligere Deum est appetendum tanquam per se bonum: ergo & iuramentum.*

3. Prćterea, Iuramentum ordinatur ad confirmationem seu certificationem: sed quòd homo confirmet suum dictum, bonum est: ergo iuramentum est appetendum tanquam bonum.

B

Sed contra est, quod dicitur Eccle.23. Vir multũ iurans, replebitur iniquitate. Et August. dicit in libro de mendacio: quòd præceptum Domini de prohibitione iuramenti ad hoc positum est, vt quantum in te est, non affectes, vt quasi pro bono cum aliqua delectatione appetas iusiurandum.*

In lib de mẽdacio, ca. 1 circa med. to. 4.

*Respondeo dicendum, quòd id quod non quæritur nisi ad subueniendum alicui defectui, non numeratur inter ea quæ sunt per se appetenda, sed inter ea quæ sunt necessaria: sicut patet de medicina quæ quæritur ad subueniendum infirmitati. Iuramentũ autem quæritur ad subueniendum alieni defectui, quo scilicet vnus homo alteri discredit. Et ideo iuramentum non est habendum inter ea quæ sunt per se appetenda, sed inter ea quę sunt huic vitæ necessaria: quibus indebitè vtitur quicunque eis vtitur vltra terminos necessitatis. Vnde Augustinus * dicit in libro de sermone Domini in monte, Qui intelligit non in bonis, id est per se appetendis: sed in necessarijs iurationem habendam, refrænet se quantum potest, vt non ea vtatur nisi necessitas cogat.*

C

Li 1 c 30. à me. to. 4.

Ad Primum ergo dicendum, quod alia ratio est de voto, & iuramento. Nam per votum aliquid in Dei reuerentiam ordinamus: vnde ex hoc ipso fit religionis actus. Sed in iuramento econuerso reuerentia diuini nominis assumitur ad promissi confirmationem. Et ideo illud iuramento confirmatur, non propter hoc fit religionis actus: quia secundum finem morales actus species sortiuntur.

D

Ad secundum dicendum, quod ille qui iurat, vtitur quidem veneratione aut dilectione eius per quem iurat, non autem ordinat iuramentum ad venerandum aut diligendum eum per quem iurat, sed aliquid aliud, quod est necessarium præsenti vitæ.

Ad tertium dicendum, quòd sicut medicina est vtilis ad sanandum, & tamen quanto magis est virtuosior, tanto maius nocumentum inducit, si nõ debitè sumatur: ita etiam iuramentum utile quidem est ad confirmationem: tamen quanto est magis uenerandum, tanto est magis periculosum, nisi debitè inducatur: quia vt dicitur Ecclesiast. 23. Si frustrauerit, idest, deceperit fratrem, delictum ipsius supra ipsum erit. Et si dissimulauerit, quasi per simulationem iurandum falsum, delinquit dupliciter, quia scilicet simulata æquitas est duplex iniquitas. Et si in uanum iurauerit, idest, sine debita causa, & necessitate, non iustificabitur.

E

SVM-

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est negatiua. Quam probat in argumento, sed contra, ex illo Ecclesiastici. 23. Vir multum iurãs replebitur iniquitate. Et ex D. Augu. in li. de mendacio. capit. 15. dicente. Præceptum Domini de prohibitione iuraméti, ad hoc positum est, vt quantum in te est nõ effectes ut quasi pro bono, cum aliqua delectatione, appetas iuramentum. Et in corpore articuli hac ratione: Id, quod non per se, sed ad subueniendum alicui necessitati quæritur, nõ enumeratur inter illa, quę sunt per se bona, & per se appetenda: vt est videre in medicina, quæ tantũ salutis consequendæ gratia appetitur: sed iuramentum, ut supra diximus, non quæritur propter se, vt charitas, sed quatenus necessitas asserendæ veritatis cogit: ergo ipsum per se non est bonum, nec appetendum. Imò qui eo extra terminos necessitatis vtitur, est violator religionis, vt D. Augustin. docet in lib. de sermone Domini in monte cap. 30.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia huius articuli notare oportet, quòd ex virtutibus, quædam sunt simpliciter bonæ, & honestę & simpliciter appetendæ, ut fides, spes, charitas, iustitia, &c. quæ sunt quasi ipsa salus & incolumitas animæ. Aliæ autem sunt, quæ tantũ sunt appetendæ, vt media ad finem. Itaque quemadmodum medicamenta nõ ipsa per se sunt bona, nec appetenda: sed quatenus conducunt ad morbos depellendos: ità etiam sunt aliquæ uirtutes, quæ ipsæ per se non sunt expetendæ, sed appetũtur quatenus media vtilia. Cuiusmodi generis est uirtus pœnitentiæ, quæ necessaria est supposito peccato, & eatenus est virtus, quatenus cõducit ad illud remittendum, & sic in statu innocentiæ opus non esse virtute pœnitentiæ. Et ad hanc rationem pertinet iuramentum, quod supposita humani generis pronitate ad fallendum, approbatur, tãquam res vtilis ad nostrã fidem in rebus dubijs & grauibus confirmandam. Et idcirco non est per se appetendum nec frequentandum, nisi quatenus fuerit opportunum, & necessarium ad dictorum nostrorum confirmationẽ.

Argum. Et si quis contra hoc argumentetur: Quod quisque suam veritatem confirmet, est per se bonũ, & appetendum: sed hoc fit per iuramentum: ergo est per

Respons. se appetendum: respondeo, quod quamuis facere certam & firmam veritatem, sit per se bonum, illud tamen facere per iuramentum absque necessitate bonum non est. Cuius rei appositissimum dari potest exemplum in medicina. Procurare namque salutem, bonum per se est. Tamen illud per efficacissimum, & violentum pharmacum intentare, nisi ubi grauissima fuerit necessitas, periculosum est. Est quidem iuramentum sanctissimum, & validissimũ medium ad veritates probandas. Atque idcò quanto venerabilius tantò periculosius, nisi vrgente necessitate exhibeatur. Quod & significare voluisse videt Sapiens Eccle. ca. 23. Vbi de viro multo iurante loquens in hunc modum dicit: Si frustrauerit fratrem delictum illius super ipsum erit. Et si dissimulauerit delinquet dupliciter. Et si in vacuum iurauerit non iustificabitur. Replebitur enim retributione pessima domus illius. Cuius loci varie dantur expositiones. Sed prestantior est illa, quam sequitur Lyranus super istum locum. Et est, quod tres comites iuramẽti illic uitiati dessignantur. Qui fratrem frustratur est ille, qui falsum iurans fratrem suo fine priuat, ex poliando nempe illum, vel pecunia sua, vel honore,

A vel fama. Et de hoc subdit, quod delictum illius super ipsum erit, hoc est, manebit culpa infectus, & ob ligatione restituẽdi onustus. Qui dissimulauerit, est ille, qui bonum fratris fingens, aut veritatem quam reuelare iuramento tenetur, celat, aut illam, quam occultare deberet iuramento prodit. Et de hoc dicit, quod delinquit dupliciter: Non quia duplo plus quam prior, delinquat: peius est enim falsum imponere, quam verum celare, aut occultum detegere. Sed quia illa simulat æquitas est duplex iniquitas. Est enim iniustitia, etiã si verum prodat, atque etiã palliata iniquitas, quod est nouum crimen. Qui in vacuum iurauerit est ille, qui sine necessitate, & iudicio, quamuis verum, & iustum iurat. Et hic non

B iustificabitur: quia saltem venialiter delinquet. Itaque ex defectu cuiuscunque comitis in iuramento culpa incurritur atque pœna, maior vel minor iuxta grauitatem culpæ, quæ ex tali defectu resultat. Defectus veritatis est maior: deinde defectus iustitiæ, & tandem minimus defectus iudicij.

ARTICVLVS VI.

Vtrùm liceat per creaturas iurare.

AD Sextum sic proceditur. *Videtur quòd non liceat per creaturas iurare. Dicitur enim Matth. 5. Ego dico vobis non iurare omnino: neque per cælum, neque per terram, neque per Hierosolymam, neque per caput tuum: Quod exponens *Hieronym. dicit, Considera quod hic Saluator non per Deum iurare prohibuit, sed per cælum & terram, &c.* (3 dist. 39. ar. 1. & in expo li. Et Heb 6 lect. 4. ca. 2.) (Super illud Mat. 5. Ego dico uobis non iurare, to. 6.)

C

*2. Præterea, Pœna non debetur nisi culpa. Sed iuranti per creaturas adhibetur pœna. Dicitur enim *22. q. prima: clericum per creaturam iurantem acerrimè obiurgãdum, si perstiterit in vitio, excommunicãdum placuit: ergo illicitum est per creaturas iurare.* (22 q. 1. c. Clericũ.)

D

*3. Præterea, Iuramentum est actus latrię, sicut dictum * est. Sed cultus latriæ non debetur alicui creaturæ, vt patet Rom. 1. ergo non licet iurare per aliquam creaturam.* (Ar. 4 huius quæst.)

Sed contra est, quod Ioseph iurãuit per salutem Pharaonis, vt legitur Genes. 42. Ex consuetudine etiam iuratur per Euangelium, & per reliquias, & per sanctos.

*Respondeo dicendum, quòd sicut supra * dictum est, duplex est iuramentum. Vnum quidem, quod fit per simplicem contestationem, inquantum, scilicet, testimonium Dei innocatur. Et hoc iuramentum innititur diuinæ veritati, sicut & fides. Fides autem* (Ar. 1 ad 3. argu.)

E

est per se quidem, & principaliter de Deo, qui est ipsa veritas, secundariò, autem de creaturis, in quibus veritas Dei relucet, ut suprà habitum est. Et similiter iuramentum principaliter refertur ad ipsũ Deũ cuius testimonium innocatur: secundariò autẽ assumuntur ad iuramẽtum aliquæ creaturæ, non secundum se, sed in quantum in eis diuina veritas manifestatur. Sicut iuramus per Euangelium, id est, per Deum, cuius veritas in Euangelio manifestatur: & per sanctos, qui hanc veritatem crediderũt, & obseruauerunt. Alius autem modus iurandi est per execrationem. Et in hoc iuramento inducitur

creatura

creatura aliqua, ut in qua diuinum iudicium exerceatur. Et sic solet homo iurare per caput suum, aut per filium suum, aut per aliquam aliam rem quam diligit. Sicut & Apostolus iurauit 2. ad Corint. 1. dicens. Ego testem Deum inuoco in animam meam. Quod autem Ioseph per salutem Pharaonis iurauit, vtroque modo intelligi potest: vel per modum execrationis, quasi salutem Pharaonis obligauerit Deo: vel per modum contestationis, quasi contestan do veritatem diuinæ iustitiæ, ad cuius executionem Principes terræ constituuntur.

*Ad primum ergo dicendum, quòd Dominus prohibuit iurare per creaturas: ita quòd eis adhibeatur reuerentia diuina. Vnde Hieronymus * ibidem subdit, quòd Iudæi per angelos, &c. huiusmodi iurantes, creaturas venerabantur Dei honore. Et eadem ratione punitur, secundum Canones, clericus per creaturam iurans: quod ad blasphemiam infidelitatis pertinet. Vnde in sequenti * capit. dicitur: Si quis per capillum Dei, uel per caput iurauerit, vel alio modo blasphemia contra Deum vsus fuerit: si in ecclesiastico ordine est, deponatur.*

Loco citato sup. — 22. q. 1. c. Si quis p capillum.

Et per hoc patet responsio ad secundum.

Ad tertium dicendum, quòd cultus latriæ adhibetur ei cuius testimonium iurando inuocatur. Et ideo præcipitur Exodi 23. Per nomen externorum deorum non iurabitis. Non autem exhibetur cultus latriæ creaturis quæ in iuramento assumuntur, secundum modos prædictos.

SVMMA TEXTVS.

Supposito ex præcedentibus, quod iuramentum est duplex: vnum quod fit per simplicem contestationem, & est illud, in quo diuinum inuocatur testimonium: aliud per execrationem: & est illud, in quo creatura aliqua inducitur, vt in qua diuinum iudicium exerceatur: respondet D. Tho. ad propositã difficultatem per duas propositiones. Prima conclusio: Licitum est, atq; honestũ iurare per creaturas in Deũ relatas: hoc est, quatenus in eis diuina veritas respondet. Siue hoc fiat per modũ simplicis attestationis, vt contingit quando quis iurat per Euangelia, vel per sanctos. Siue per modum execrationis, oppignorando creaturam Deo, eamque eius iudicio subdendo, si aliter se habeat res, quam iuratur, vt contingit quando quis iurat per vitam propriam, aut filiorum. Cuius iuramenti sensus est, quod nobis Deus vitam adimat, nisi quod iuramus verum est. Et quidem quod sit licitum iurare per creaturas quatenus referuntur ad Deum per modum attestationis, est res manifesta: Nam hoc nihil aliud est, quam iurare per Deum, quod in superioribus diximus esse licitum in casibus necessitatis. Quod autem similiter liceat iurare per easdem creaturas per modum execrationis, probat D. Thom. ex Genes. cap. 42. vbi Ioseph iurauit per vitam Pharaonis. Et ex Paulo 2. ad Cor. 1. Qui dixit: Ego testem Deum inuoco in animam meam, hoc est, in vitam meam. Secunda conclusio: Iurare per creaturas exhibendo illis eam reuerentiam, & latriam, quæ soli Deo debetur, non est licitum: sed blasphemum, & idololatriæ impietas. Probatur: nam hoc est gloriam Dei in creaturas transcribere.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Pro intelligentia primæ conclusionis D. Thom. meminisse oportebit eorum, quæ diximus articulo primo huius quæstionis, vbi satis ostendimus qualiter per creaturam, tam per modum cõtestationis, quam per modum execrationis iurari possit, quatenus scilicet referuntur ad Deum. Et sic mediatè & virtualiter est iurare per Deum. Sed est difficultas, vtrùm iurare per membra Dei, sit illicitum? Syluester, & Angelus in hac re vehementer discordant, vt est videre apud Syluestrum uerbo iuramentum, 2. §. 1. Sed, vt quid verum sit paucis explicemus, dico primo: Iurare per membra Dei, siue honesta illa sint, siue inhonesta, quasi Deus his membris sit prẽditus, est graue peccatum: pertinetque ad blasphemiam. Probatur ex cap. si quis per capillum. 22. q. 1. vbi talia uerba ponuntur: Si quis per capillũ Dei, vel caput iurauerit, vel alio modo blasphemia contra Deum vsus fuerit, si in Ecclesiastico ordine est, deponatur, si laicus, anathematizetur, &c. Et ratio est: Nam in huiusmodi iuramentis tribuimus Deo quæ in ipso non sunt, & quæ illum vehementer dedecent, quod sine manifesta blasphemia fieri non potest. Est enim blasphemia, vt ex D. Tho. hac 2. 2. q. 13. artic. 1. colligere licet, falsa loqutio aduersus Deum prolata ab eo, qui non ita iudicat, sed Deo male vult. Vel, vt dicit Hugo de Sancto Victore, in lib. de fructu carnis & spiritus, c. 6. Blasphemia est cum quadam probrosa religiositate cõuitiorum iaculata in alterum maledictio. Aut est diuini, vel humani nominis diminutio, iurando, vel exprobrãdo facta. Dico secundo, quod iurare per membra Christi, & sanctorum inhonesta, est graue peccatum blasphemiæ: Nam licet Christus, atque sancti ea membra habeant, non tamen est ignominiosum illis ea habere. Et qui ea nominant objiciunt sibi illa tanquam turpia, & ignominiosa. Ex quo fit, vt mendaciter objiciant, atque ex consequenti sunt blasphemi. Et idem dicendum est de quibuscunque alijs loqutionibus, quæ vel conuitium, vel vituperium, uel iniuriam, vel irrisionem, vel derogationem seu diminutionem honoris, vel excellentiæ diuinæ, vel alicuius ad Deum quomodolibet pertinentis continent in se, vel in modo dicendi. Quæ omnia sunt apertæ blasphemiæ, ut optimè explicat Caietanus loco citato, & in Summa, verbo, blasphemia: & Antonius à Corduba lib. 1. Quæstionarij, q. 17. §. 15. Dico tertio, quod iurare per membra honesta Christi & sanctorum, vt per caput, per manus, per oculos, regulariter loquendo, est peccatum interdum mortale, & fere semper veniale. Ita tenet Angelus uerbo, iuramentum. Et ratio est: Nam hæc Christi, & sanctorum membrorum distributio, & appellatio, regulariter loquendo, præ se fert quandam speciem contemptus, atque irreuerentiæ, quæ quanta sit illa irreuerentia, vt mortale, vel ueniale peccatum constituat, ex animo illius, qui iurat, pẽsanda erit. Dixi, regulariter loquendo: Nam si adsit debita animi reuerentia, & alij comites iuramenti, interdum tale iuramentum nullum erit peccatum: sed poterit licite fieri, ut rectè docet Syluester loco citato. Vt si, uerbi gratia, præsente sacramento Eucharistiæ, aut aliquibus reliquiis sanctorum, iuraret quis per corpus Christi, vel per illa sancta ossa. Tunc enim sic iurans, nec Christum, nec sanctos afficeret iniuria, nec aliquam illis irrogaret irreuerentiã, atque ex consequenti nec peccatum committeret. Et est aduertendum, quod ut bene notat D. Thom. loco superius citato, in solutione ad tertium, siue in Deũ, siue in sanctos blasphemia iactetur, quoniam modò semper habet vnam, & eandem rationem, scilicet, diuinæ bonitati derogare. Nam quemadmodum creaturæ pertinent ad fidem quatenus pertinent

Dubium. — 1. dictum — 2. dictum — 3. dictum — Blasphemia iacta in Deũ & sanctos eiusdẽ speciei.

ad Deum, ita etiam blaspemia, quæ opponitur con- A fessioni fidei est de illis, quatenus in Deum referuntur. Et sic omnis blaspemia pertinet ad vnam, & eãdem speciem. Cum hoc tamen stat, quod sit necessarium blaspemiæ, circunstantias explicare in confessione, vt peccati grauitas intelligatur. Grauius enim est blasphemare in Deum, quam in beatam virginem: & in sacram virginem, quam in alios diuos. Et rursus est blasphemare ex peruersa voluntate & intestino odio contra Deum, quam uel ex passione, vel animi perturbatione.

9. dubiũ circa 2. cõclusionẽ D. Tho. Secunda conclusio D. Thom. similiter est certa, & extra controuersiam posita. Quamuis possint circa illam multæ & graues difficultates moueri. Quarum prima est: Quod nam sit grauius peccatũ, iurare falsum per verum Deum, an iurare verum B per Deum falsum? Et quidem, quod grauius sit iurare falsum per verum Deum, probari potest ex D. Augustino, qui in libello de periurio, ad Publiolã, & refertur 22. q. 1. cap monet, inquit: Sine vlla dubitatione, minus malum est per Deum falsum iurare veraciter: quam per verum Deum iurare fallaciter: quantò enim est sanctius, per quod iuratur, tanto periurium est magis pœnale.

Conclu. Hoc tamen non obstante, dico, procuidubio esse tenendum, quod iurare per falsos Deos veraciter, est grauius peccatum, quam iurare per verum Deũ fallaciter. Et probatur: Iurare per falsos Deos, quãuis verũ, est blasphemia, & idololatria, quę multo C grauiora peccata sunt, quam periurium: ergo longè deterius est iurare uerum per falsos deos, quam falsum per verum Deum. Consequentia est nota, & antecedeos probatur ex D. Chrysostomo, homi. 16. operis imperfecti dicente, Idololatram se facere omnẽ, qui per falsum Deum iurat. Et ratione sic argumentor: Qui huiusmodi iuramẽta facit, tribuit creaturæ honorẽ, qui soli Deo debetur, profitetur enim illam, nec fallere nec falli posse: ergo est blasphemus, & idololatra. Quod autem blasphemia, & idulatria sint grauius peccatum, quam periurium ex eo conuincitur, quod illa opponuntur cõfessionis fidei, quæ est totius Christianitatis fundamentum, & ex consequenti sunt contra primũ præceptum Decalo D gi: cum tamen periurium solum sit contra secundũ. Item: Qui iurat falsum per verum Deum, solum detrahit veritati dictorum diuinorum, qui autem iurat per falsos deos, ipsi diuinæ essẽtiæ iniuriã infert: quia illã, quantum est in se, communicat creaturis, quas pro Deo colit: sed hoc facere est multò peius, & grauius: ergo. Et cõfirmatur ex D. Aug. qui in lib. contra mẽdacium dicit, blasphemare ideo peius est, quam peierare, quia peierando falsæ rei adhibetur testis Deus, blasphemando verò de ipso Deo falsa dicuntur.

Ad arg. Et ad testimonium ex libello de periurio, respondeo, D. Augustinum in illo loco, solum comparare iuramentum de re vera factum per falsos deos, & E de re falsa factum per verum Deum, quantum ad rationem mendacij. Et secundũ istam considerationem dicit esse grauius iuramentũ falsum per verũ Deum, quam verum per falsos deos. Quod verum est: Nam primum est mẽdacium, atque periurium: & secundum est verum. Cum quo stat, vt in ratione blasphemiæ, atque simpliciter hoc peccatum, sit deterius illo.

2. dubiũ circa eandem conclusion. Secundum dubium circa eandem conclusionem est, vtrùm sit licitum homini Christiano petere, & recipere iuramentum ab homine idololatria, quẽ scit per falsos deos iuraturum? Et pro parte negatiua argumentor primo:

arg. 1. Qui tribuit alteri occasionẽ A peccandi, peccat: sed qui exigit ab hoĩe infideli huiusmodi iuramentũ, tribuit illi occcasionẽ peccandi, iurare enim per falsos deos, est exercere actũ idololatriæ, qui sine peccato fieri non põt: ergo peccat.

2. arg. Secundo: Ex sententia D. Tho. infra q 98. art. 4. non est licitum priuatæ personę exigere iuramentũ ab eo, quem certo scit peieraturum: ergo multo minus est licitum exigere iuramentum ab homine infideli, quem certò scit per falsos deos iuraturũ. Probo consequentiam: Nam leuius est peierare, quam falsos deos inuocare.

3. arg. Tertio: Si mihi sit exploratum, atque compertũ, quod si exigam à Petro decẽ nummos aureos quos mihi debet, dabo illi cãm, ut Paulum amicũ meum graui iniuria afficiat: tunc in illo casu ex lege amici- B tiæ teneor, vel negligere illos nummos, vel illius debiti exactionẽ in aliud tempus differre: ergo à simili, cum mihi exigenti iuramẽtum ab idololatra propter meum commodum, constet certò, quòd ille infidelis ob hanc causam afficiet Deũ iniuria, teneor totum meum commodum negligere, nec ab illo iuramentum accipere.

4. arg. Quarto: Non licet fideli vendere idolum homini idololatræ, quia certum est illum male eo idolo vsurum: ergo nec exigere iuramentum ab homine infideli, propter eandem rationem, scilicet, quia certò scit illum actum idololatriæ exerciturum.

Nota 1. Pro explicatione huius difficultatis supponendũ C est primò: nullum posse peccare ex eo, quod alteri dat occasionem peccandi, nisi peccatum illius sit ei voluntarium, uel formaliter, & explicitè, quia scilicet in eo quod alter peccat, & agit prauè, consentit ipse formaliter, vel virtualiter, & interpretatiuè, quia scilicet, exhibet occasionem aliquam, & causam, vel materiam peccandi. Et ratio huius sumitur ex illo communi axiomate Theologorũ: Peccatũ in tantum est peccatum, inquantum voluntariũ.

Nota 2. Secundo est aduertendum, quod exhibere alteri occasionem, & materiam peccandi, contingit dupliciter: Vno modo, exercendo aliquid positiuè, quo alter vtatur ad peccandum. Vt cum volenti alterũ occidere ensem præbeo. Altero mõ negatiuè, nẽpe D non subtrahendo alteri occcasionẽ peccandi, cũ id facere possim. Et siue positiuè siue negatiuè exhibeã alteri occasionem peccandi tñ solum in eo casu dicendus sum consensisse alterius peccato, quo sciẽs & volens facio, teneorque secus facere, ut docet D. Thom. 1. 2. multis in locis. Nam si ego prudens, & volens facio aut omitto aliquid ex quo alter peccat, quod tamẽ licite poteram vel facere, uel omittere, tunc in tali casu secundum hominum prudentum iudicium, tantum dicor velle quod feci, vel id, quod omisi: peccatum autem quod inde sequutum est, voce & iudicio prudentum velle non dicor.

Nota 3. Tertio est aduertendum, quod dupliciter potest accidere, vt ego tenear non efficere aliquid, quod al- E teri sit causa, vel materia peccandi. Nempe, vel quia ipsa res ex se est illicita, vel ob id solum, quia est causa peccati alterius: Nam facta mea aut omissiones, quæ alteri sunt occasio peccandi, interdũ ipsę per se sunt malæ. Et huiusmodi facta, vel omissiones teneor vitare duplici nomine: & quia malę sunt ex se, & propter alicuius peccatum, quod inde sequitur: Nam, quia ex facto meo, quod vitare tenebar, peccatum illud nascitur, iure censetur mihi voluntarium. Etiã in his rebus dupliciter pecco, scilicet, contra charitatem, in eo quod in alterius ruinã consentio, & contra eam virtutem cui repugnat res, quã exerceo. Verbi g. cùm meis verbis impudicis sum alteri causa religionem contemnendi, pecco

co

eo contra charitatem fraternam, in eo quod alteri sum causa ruinæ, & contra temperantiam in eo qđ impudicè sum loquutus. Interdum autem accidit, vt facta, & omissiones meæ, quæ alteri sunt occasio peccati, sint per se licitæ, & honestæ, & inficiuntur ex eo solum, quod alteri sunt cā peccandi. Quod nō accidit semper: sed solum in ijs casibus, quibus quis in particulari tenetur alterius peccatū vitare. Tunc enim ex cōsequenti etiam tenetur vitare quidquid est causa illius peccati, quamuis alioqui sit licitum, & bonum.

Nota 4. Quarto est aduertendum, quod quia Deus vnicuique mandauit de proximo suo, quisque tenetur aliorum hominum peccata vitare, quantum in se est. Cæterum ad id tenetur non ex lege iustitiæ (loquor de priuatis hominibus) sed ex lege charitatis. Lex autem charitatis non obligat me ad id efficiendum, cum dispendio, aut detrimēto vel iactura mearum rerum, sed cum commodo. Tum quia hoc est charitatis ingenium, atque conditio, ut sit melior, quàm iustitia, cui rigor, & austeritas conuenit. Tū etiam, quia peccati malum, quamuis sit maximum malum, est tamen voluntarium; & cui sufficienter potest occurrere ipse ille, qui peccat.

1. Concl. His constitutis, sit prima conclusio: Exigere ab aliquo, ut iuret per falsos deos, ita, vt intentio feratur præcipue, & directe, non tam in iuramentū præcisse, quam in iuramentum per falsos deos, est peccatum mortale. Probatur manifeste: Nam huius voluntatis obiectum est per se malum.

2. Conclus. Secunda conclusio: Ab homine infideli, qui quoties iurat, paratus est iurare per falsos deos, quos colit, exigere iuramētum, cum id necesse est, & opportunum, ad illa firmanda, quæ cum huiusmodi homine infideli panguntur, nullum est peccatum. Ita tenet D. Augustinus in libello de periurio ad Publiolam. Et probatur exemplo Iacob. Qui, ut legitur Genes. 29. petijt à Laban socero suo homine idololatra, vt fœdus, quod cum illo pepigerat iuramento firmaret. Quod ipse fecit falsos deos quos colebat, inuocando. Et ratione sic argumentor: Qui exigit iuramentum ab homine infideli, non consentit in illius peccato, nec formaliter, nec uirtualiter: ergo nō peccat. Consequētia est nota, & antecedens quo ad primam partem similiter est manifestum. Quod autem ille talis, nec etiam virtualiter consentiat peccato, probatur: Si consentiret virtualiter, ex eo esset, quod dum exigit ab illo iuramentum, dat ei causam peccandi: sed hac ratione non consentit: ergo nulla. Probo minorem: Illam occasionem, quam dedit licet poterat, non tamen tenebatur vitare: ergo peccatum inde subsequutum non est illi voluntarium. Atque ex consequenti nec formaliter, nec virtualiter consentit in illo. Sed quod ille non teneatur vitare talem occasionem probatur hac ratione: Illa petitio iuramenti secundum se non est mala, nec illicita: nā manifestum est esse licitum, pacta atque conuenta iuramento firmare, & eius rei petendæ habent ius, qui contrahunt: nec ēt est mala ex eo, quod est causa alterius peccati; quia peccatum alterius in hoc casu particulari inde subsequuntum, ille vitare non tenetur: ergo. Et confirmatur: Quod ego in illo casu ab homine infideli peto, nempe, ut iuret, res est quæ licitè & honestè fieri potest, quod autē ille male hoc faciat, id ortum habet à falsa illius religione: ergo id peccatum sibi soli, & non mihi est inputandum. Vlt. probatur conclusio à simili: Qui ab homine parato ad vsuras petit mutuū, dat illi occasionē vsurā exercendi: & tamen nihil peccat: quia quod ipse petit iustum, & licitū est; quod autem alter male tribuat, scilicet, cum vsura, id ortum habet ex sua malitia, & non ex alterius petitione: ergo pari ratione, in petitione iuramenti ab infideli, quod ego peto licitum est, quod verò ille in iurando per falsos deos peccet, id ex sua malitia prouenit.

3 Concl. Tertia cōclusio: Si ex eo, quod infidelis iuret per falsos deos, nullum aut exiguum mihi commodum resultat, peccatum graue est illum inducere ad iurādum. Hæc conclusio tenet ex ijs, quæ diximus in quarto notabili. Nam si peccatum alterius vitare teneor, quando id possum sine meo incommodo: & in casu posito iuramentum infidelis nullum, aut exiguum mihi affert emolumentum, manifestè sequitur, quod teneor illud non exigere. Ex hoc infertur, quod qui nulla necessitate coactus petit mutuū ab eo, qui est paratus ad vsuras, certò sciens illud non daturum, nisi fœnore accepto, peccat mortaliter: quia affert alteri occasionem peccandi, quam potest vitare, & offerre non tenetur: siquidem id facere potest sine suo detrimento.

Ad 1. arg. Et ad primum argumentum in contrarium factum, respondetur, concessa maiori, distinguendo minorem. Nam quando dicitur, quod qui ab homine infideli exigit iuramentum, tribuit illi occasionē peccandi, vel intelligitur formaliter. Et sic nego: Nō enim qui petit huiusmodi iuramentum id intendit, aut agit, vt infidelis iuret per falsos deos, sed tantū intendit, ut pacta iuramento confirmet. Vel intelligitur materialiter. Et sic concedo. Nego tamē, quod dare huiusmodi occasionē materialem peccandi, sēper sit malum, sed tunc tantum, cum aut ipsum factum, in quo consistit occasio, est malum per se, aut cum id facio, sine vllo meo commodo, vt iam diximus.

Ad 2. arg. Ad secundum respondetur, cōcesso antecedenti, negādo cōsequentiam. Et ratio discriminis est, quā D. Augu. & D. Tho. afferunt locis citatis. Nā quia in falso iuramēto nihil boni est, quo vti possimus, hoc est ex eo, quod quis falsum iuret, nulla potest ad nos peruenire vtilitas: nec aliqua ratione ex hoc res nostra iuuatur. At verò in iuramento facto per falsos Deos, est aliquid boni, quo vtamur, cum ex huiusmodi iuramento efficiantur firma pacta, & conuenta, quę cum infideli pepigimus qua firmitate carere nobis esset incommodum, fit, ut nō teneamur cum nostro incommodo alterius peccatum vitare in iuramento per falsos deos: bene tamen in periurio.

Ad 3. arg. Ad tertium argumentum, dico non satis esse cōpertum, vtrùm exigere debitum à Petro in casu antecedentis, sit contra legē amicitiæ necne? Sed quid quid sit de illo, neganda est consequentia. Et ratio discriminis est: Nam in iniurijs, quæ fiunt hominibus, vt cum, v. g. quis alapa, vel fuste percutitur, non solum quātum est ex parte eius, qui iniuriam infert, vtrum etiam in re ipsa, & in effectu is, qui percutitur accipit detrimētū. At verò in iniurijs, quæ fiunt Deo, Deus ipse in re, & secūdum effectum, nihil lęditur. Sed tantum extat pessima illum lædendi voluntas in eo, qui iniuriā infert. Et sic nulla est consequentia.

Ad 4. arg. Ad quartum similiter respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Et ratio discriminis est: Nam cum idolum, quatenus idolum, sit res, qua nullus potest vti, nisi ad prauos vsus, sit cōsequens, vt & conficere idolum & illud alteri tradere sit per se malum & illicitū. Atque ex consequenti peccata aliorū, quæ ex hac mea traditione sequūtur iure optimo mihi ipsi cēsentur voluntaria: quia poteram & tenebar idolum nō tradere, propter cau-

ſam iam dictam. At verò in petitione iuramenti ſecus ſe habet res, ut diximus ſupra. A

3. Dubiũ. Tertium dubium circa eandem ſecundã concluſionem D. Thom. eſt, vtrùm qui promittit aliquã rem, eamque iuramento facto per falſos deos confirmat, teneatur illam magis adimplere, quam ſi ſimpliciter promiſiſſet? D. Auguſt. in libello de periurio ad Publiolam, ſolum dicit, quod qui per Deum falſum, iurat verum, ſemel peccat, quia iurat per quem non debet. Qui autem per eundem iurat falſum, bis peccat, quia prӕterea iurat falſum. Et idem eſt ſi nõ adimpleat iuratum promiſſum. Quibus uerbis videtur ſignificare, teneri eum, qui promittit aliquam rem cum iuramento per ſalſos deos facto, adimplere illam magis quam ſi promiſiſſet eam ſimpliciter, & ſine iuramento. B Sed in hac re dico primo, huiuſmodi iuramentum per ſe loquendo nullam aliam obligationem inducere, prӕter eam, quӕ ineſt ſimplici promiſſioni. (1. Dictum) Probatur: Huiuſmodi loquutio, quamuis habeat ſpeciem iuramenti, ſecundùm tamen veritatem non eſt iuramentum, ut patet ex diffinitione ipſius: ergo per ſe loquendo nullam obligationem inducit. (2. dictum) Dico ſecundo, quod qui iurat per falſos deos ex conſcientia erronea, ſcilicet, quia putat eſſe ueros deos, peccat peccato periurij ſi ſalsũ dicat, & peccato ſacrilegij, niſi adimpleat promiſſionem, quam tali iuramento firmauit. Probatur: Nã conſcientia erronea, ex communi Theologorum ſententia habet vim obligandi, vt latè docet Corduba lib. 3. Quӕſtionarij, q. 4. C Et ratio pręcipua eſt: Quia qui agit contra legem ſuperioris creditam ſeu æſtimatam, licet non vere obligantem, contemnit ipſum ſuperiorem, & eius autoritatem: ſed qui agit contra conſcientiam erroneam, agit contra legem creditam ſuperioris: ergo contemnit ipſum: atque ex conſequenti peccat eiuſdem generis peccatum cum illo, quod committeret, ſi talis lex eſſet. Ex hoc infertur, quod tam idololatra, quam gentilis iuſiurandum ſuum adimplere tenetur: non quidem ex vi religionis, quӕ ſalſa eſt, ſed ob fidelitatem humanam, quam ſecundum ſuam conſcientiam iureiurando confirmauit. Atque hic eſt legitimus ſenſus D. Auguſtini relati in c. Ecce dico. 22. q. 5. Vbi dicit, quod qui ſuper lapidem ſalſum iurat, periurus eſt. D Loquitur enim ibi de iuramentis Gentilium, quib. in alia ſolenniſſimum erat per Iouem lapidem iurare. Erat namque cæremonia ineundi fœdus, vt Pater patratus, hoc eſt, ille, qui ad patrãdum, id eſt, peragendum iuramentum, vbi de fœderibus conuenerat, mittebatur, manu tenens lapidem, conceptis verbis iuraret, hoc eſt, dictatis à deferente iuramentum & ex arbitrio adiurantis, ſeu adigentis ad iurandum pernotatis, & tunc ſuem lapide feriret. Ex quo ſermo ille deriuatus eſt, ferire fœdus, ſeu percutere fœdus. Ob id nimirum: quia dum antiqui fœdus & pacem ſolenni pompa cum hoſtibus inirent, porcam dijs immolarent, cuius caput Pater patratus lapide feriebat. E Et iſtũ lapidem appellabãt Iouem, quatenus teſtis fœderum erat. Vt eſt videre apud Eraſmum in Chiliad. in adagio, Ferire fœdus & in adagio. Ad Iouem lapidem iurare. Ait ergo D. Auguſt. quod qui ſuper lapidem hoc eſt ad Iouem lapidem iurat, quamuis re vera non iuret per rem ſanctam, iurat tamẽ per eum, quem putat eſſe ſanctum, & ſic tenetur fidẽ illam ſeruare. De hac re eſt videndus Couarr. ſuper capit. quamuis pactum, de pactis, p. 1. §. 1. num. 8.

ARTICVLVS VII.

Vtrum iuramentum habeat vim obligandi.

AD Septimum ſic proceditur. Videtur, quòd iuramentum non habeat vim obligandi, inducitur enim iuramentum ad confirmandum veritatem eius quod dicitur. Sed quando aliquis dicit aliquid de ſuturo, verum dicit, etiam ſi non eueniat quod dicit: ſicut Paulus, quamuis non iuerit Corinthum, ſicut dixerat: nõ tamen eſt mentitus, vt patet ſecunda ad Corinth. primo: B ergo videtur quòd iuramentũ nõ ſi obligatoriũ. (3. diſt. 39. art. 1 q. 1. & 2. & 4. di. 39. art. 1 ad quar tum. Et quol 3 ar. 14. Et quol. 5. ar. 27. quol. 12. art. 22.)

2. Prӕterea, Virtus non eſt virtuti contraria, ut dicitur * in Prӕdicamentis: Sed iuramentũ eſt actus virtutis, vt dictum * eſt. Quandoque autem eſſet contra virtutem, aut in aliquod eius impedimentũ, ſi quis ſeruaret id quod iurauit: ſicut cum aliquis iurat ſe facere aliquod peccatũ: vel cum iurat deſiſtere ab aliquo opere virtutis: ergo iuramentum non eſt ſemper obligatorium. (Li. 2. Top. ca 3 & in c de oppo ſitis 10 1. Art. 4. hu ius quӕſt.)

3. Prӕterea Quandoque aliquis inuitus compellitur ad hoc quòd ſub iuramento aliquid promittat. Sed tales à iuramenti nexibus ſunt per Romanos C pontifices abſoluti, vt habetur * extra, de iureiuran. c. Verum in ca. quӕſt. &c. ergo iuramentum non ſemper eſt obligatorium. (In Decre. li. 2. ti. 24. c. 15.)

4. Prӕterea, Nullus poteſt obligari ad duo oppoſita: ſed quandoque oppoſitum eſt quod intendit iurans, & quod intendit ille cui iuramentum prӕſtatur: ergo iuramentum non poteſt eſſe ſemper obligatorium.

Sed Contra eſt, quòd dicitur Matt. 5. Reddas Domino iuramenta tua.

Reſpondeo dicendum, quòd obligatio refertur ad aliquid quod eſt faciendum vel dimittendum. Vnde non videtur reſpicere iuramentum aſſertorium D quod eſt de pręſenti vel de pręterito. Neque etiam iuramentum de his quӕ ſunt per alias cauſas fienda: ſicut ſi quis iuramento aſſereret, quòd cras pluuia eſſet futura: ſed ſolum in his quӕ ſunt fienda per illum qui iurat. Sicut autem iuramentum aſſertorium, quod eſt de prӕterito vel de prӕſenti, debet habere veritatem, ita etiam & iuramentum de his quӕ ſunt fienda à nobis in futurum. Et ideo vtrumque iuramentum habet quandam obligationem, diuerſimode tamen: quia in iuramento quod eſt de prӕterito vel prӕſenti, obligatio eſt non reſpectu rei quӕ iam fuit, vel, eſt, ſed reſpectu ipſius actus iurandi, ut ſcilicet iuret id quod iam uerum eſt, vel fuit. E Sed in iuramento quod prӕſtatur de his quӕ ſunt fienda à nobis, obligatio cadit econtra ſuper rem quam aliquis iuramento firmauit. Tenetur enim aliquis, vt faciat verum eſſe id quod iurauit: alioquin deeſt veritas iuramento. Si autem eſt talis res quӕ in eius poteſtate non fuit: deeſt iuramento diſcretionis iudicium: niſi forte quod erat ei poſſibile, quando iurauit, reddatur ei impoſſibile per aliquem euentum: puta, cum aliquis iurat ſe pecuniam ſoluturum, quӕ ei poſt modum vi, vel furto ſubtrahitur. Tunc enim videtur excuſatus eſſe à faciendo

quòd

quòd iurauit, licet teneatur facere quod in se est: sicut* etiam suprà, circa obligationem voti diximus. Si verò sit quidẽ possibile fieri, sed non debeat, vel quia est per se malum, vel quia est boni impeditiuum, tunc iuramento deest iustitia. Et ideo iuramentum non est seruandum in eo casu quo est peccatum, vel boni impeditiuum. Secundum enim August.* vtrumque eorum vergit in deteriorem exitum. Sic ergo dicendum est, quòd quicunque iurat aliquid se facturum, obligatur ad id faciendum, ad hoc quod veritas impleatur: si tamen alij duo comites adsint: scilicet iudicium, & iustitia.

Q. penult. ... ad 2. — *Habetur 22. q. 4. ca. Si aliquid, & c. Inter cætera.*

B Ad primum ergo dicendum, quod aliud est de simplici verbo, aliud de iuramento in quo diuinum testimonium imploratur. Sufficit enim ad veritatẽ verbi, quod aliquis dicat id quod proponit se facturum, quia hoc iam verum est in sua causa, scilicet in proposito facientis. Sed iuramentum adhiberi non debet nisi in re, de qua aliquis firmiter certus est. Et ideo si iuramentum adhibeatur propter reuerẽtiam diuini testimonij quod inuocatur, obligatur homo vt faciat esse verum, id quod iurauit, secundum suã possibilitatem: nisi in deteriorem exitum vergat, vt dictum* est.

In corp. ar.

C Ad secundum dicendum, quòd iuramentum potest vergere in deteriorem exitum dupliciter. Vno modo, quia ab ipso principio habet peiorem exitum, vel quia est secundum se malum: sicut cum aliquis iurat se perpetraturũ adulteriũ: siue quia est maioris boni impeditiuũ: puta, cũ aliquis iurat se nõ intraturum religionem, vel quòd non fiet clericus, aut quòd non accipiet prælationem in casu in quo expedit eũ accipere, vel si quid aliud est huiusmodi. Huiusmodi enim iuramentum à principio est illicitum: differenter tamen: quia si quis iuret se facturum aliquod peccatum, & peccat iurando, & peccat iuramentum seruando. Si quis autem iurat se non facturum aliquod melius bonum, quod tamen facere nõ tenetur; peccat quidem iurando, inquantum ponit obicem Spiritui sancto, qui est boni propositi inspirator: non tamen peccat iuramentum seruando, sed multo melius faciẽs si non seruet. Alio modo vergit in deteriorem exitum propter aliquid quod de nouo emerserat, quod fuit impræmeditatum: sicut patet in iuramento Herodis, qui iurauit puellæ saltanti se daturum quod petisset. Hoc enim iuramentum poterat esse à Principe licitum, intellecta debita cõditione, scilicet si peteret quod dare deceret. Sed impletio iuramenti fuit illicita. Vnde Ambrosius* dicit in 1. de Officijs: Est contra officium nonnunquam promissum soluere sacramentum: sicut Herodes qui necem Ioannis præstauit, ne promissum negaret.

Li. 1. de Off. ca. 50. Et habetur 22. q. 4. ca. est etiam contra.

Ad tertium dicendum, quòd in iuramento quod quis coactus facit, duplex est obligatio. Vna quidem qua obligatur homini cui aliquid promittit: & talis obligatio tollitur per coactionẽ, quia ille qui vim intulit, hoc meretur vt ei promissũ nõ seruetur. Alia autem est obligatio qua quis Deo obligatur, ut impleat, quod per nomen eius promisit. Et talis obligatio non tollitur in foro cõscientiæ: quia magis debet damnũ temporale sustinere, quàm iuramentum violare. Potest tamen repetere in iudicio quod soluit, A vel prælato denunciare, non obstante quòd contrarium iurauit: quia tale iuramentum vergeret in deteriorem exitum: esset enim contra iustitiam publicam. Romani autem pontifices ab huiusmodi iuramentis homines absoluerunt, non quasi decernentes huiusmodi iuramenta non esse obligatoria, sed quasi huiusmodi obligationes ex iusta causa relaxantes.

Ad quartum dicendum, quòd quando non est eadem iurantis intentio, & eius cui iurat, si hoc prouenit ex dolo iurantis, debet iuramentum seruari, secundum sanum intellectum eius, cui iuramentum præstatur. Vnde Isido.* dicit: Quacunq; arte verborum B quis iuret, Deus tamen qui conscientiæ testis est, ita accipit sicut cui iuratur intelligit. Et quòd hoc intelligatur de doloso iuramento patet per id, quòd subditur, dupliciter reus fit: qui & nomen Dei in vanum assumit: & proximum dolo capit. Si autẽ iurans dolum non adhibeat, obligatur secundum intentionem iurantis. Vnde Greg.* dicit 27. Moralium: Humanæ aures talia verba nostra iudicant, qualia foris sonant. Diuina vero iudicia talia foris audiunt, qualia ex intimis proferuntur.

Lib. 2. de summo bono. ca. 31 à med. — *Li. 27 c. 7. ante med.*

SVMMA TEXTVS.

C Supposito, quod obligatio refertur ad aliquid, quod est faciendum, vel dimittendum, & quod sicut iuramentum assertorium, quod est de præterito, uel de præsenti, debet habere veritatem, ita etiã & iuramentum de ijs, quæ sunt fienda, respõdet D. Thomas ad propositam difficultatem per aliquot propositiones. Prima conclusio: In iuramento tam assertorio, quam promissorio sua inest obligatio: quamuis diuersimodè. Nam in iuramento assertorio obligatio est, ut res præsentes, vel præteritæ respondeant dictis. At vero in promissorio, ut res futuræ dictis correspondeant. Secunda conclusio: Si quis id iurat, quod non est in sua potestate, ut si pauper sub iureiurando talentum polliceretur: deest iu- D ramento tertius comes, nempe discretionis iudiciũ. Et tunc per impossibilitatem excusatur iurãs à voti adimpletione. Dummodo, quantũ est in sua ptãte faciat. Tertia conclusio: Si quis iuret possibilia, illicita tñ, aut maioris boni impeditiua: deest iuramento secundus comes, nempe, iustitia & ipsum iuramentũ nullam obligationem inducit. Quarta conclusio: Quicunq; iurat se aliquid facturum modo iuret comite iudicio, atq; iustitia tenetur id, quod promisit verum efficere. Has omnes conclusiones velut notas ex terminis relinquit D. Thom.

EXPLICATIO ARTICVLI.

E Explicata iam per omnes suos numeros iuramenti natura, incipit D. Tho. ab hoc articulo, agere de eius obligatione. Circa quam primum & principale dubium examinandum erat, vtrum omnis iuramẽti promissorij obligatio sub reatu peccati mortalis præstringeret? Sed id iam à nobis explicatum est artic. 3. huius quæstionis. Vbi etiam diximus de alijs de obligationibus in iuramento repertis, ex defectu comitum ipsius. Quod circa istum articulum aduertere oportet, est, quod in secunda, & tertia cõclusione, quæ declaratoriæ sunt prioris, explicantur à D. Thom. tres modi, quibus iuramentum incautum reddi potest. Primus est, cùm quis impossibile iurat. Circa quem est notandum, nõ satis esse, quod

Tres modi quibus iuramentum redditur incautum

id, quod iuratur ſit difficillimum, vt in foro conſciẽtiæ excuſatio admittatur: ſed requiritur, eſſe impoſſibile. Vnde quantumcunque quis grauiſſimum pecuniæ pondus perſoluere iuret, licet id ei per quam difficile fiat tenetur tamẽ iuramentũ ſeruare. Quod eſt intelligendum, dummodo res iurata aliũdè non deſinat eſſe actus virtutis. Nam ſi eſſet manifeſtum prodigalitatis vitium, iuramentum non obligaret. Quando autem nullum eſt vitium, & res eſt grauiſſima, tunc cauſam affert idoneam iuramẽtum, eius petendi relaxationem, vel cõmutationem. Vt ſi mulier pedeſtrem eandemque longam iuraſſet peregrinationem, aut quiſque difficile aliud, vnde periculum timeretur. Secundus modus incauti iuramenti eſt, cùm quis iurat rem illicitã. Et tertius cum id iurat, quod eſt obſtaculum rei melioris. De quibus in ſuperioribus diximus, quod reddũt nullum iuramẽtum. Reliqua, quæ hic dubitari poſſunt, eodem modo ſunt determinanda, ac diffinita ſunt ſimilia dubia quæſtione præcedenti, in materia de voto. Itaque, quemadmodum quæſtione præcedenti dicebamus, quod qui ob malum finem rem aliàs licitam vouet, tenet votum: vt ſi quis ob inanem gloriam eleemoſynam facere uoueat: ita tamen, ut finis ille ob uanam gloriam in opus eleemoſynæ non cadat: nam ſi ſenſus eſt, quod opus dãdi fiat ob vanam gloriam, tunc opus eſt illicitum, & uotum de eo emiſſum nullum: ſic etiam per omnia ſentiendum eſt de iuramento, ob ſimilem finem facto. Videte ibi.

Dubium de iuramẽtis coactis. In ſolutione ad tertium argumentũ agit. D. Tho. de iuramento coacto. In quo dicit poſſe conſiderari duplicem obligationem. Vnam, quia iurans obligatur homini, cui quidpiam promittit. Et hanc dicit, tolli per coactionem. Aliam, quę fit Deo propter iuramenti reuerentiam. Et talis, inquit, obligatio non tollitur in foro conſcientiæ: quia optabilius eſt damnum temporale ſuſtinere quam iuramentum uiolare. Sed circa hoc eſt difficultas, vtrùm uerum ſit, quod iuramentum ui extortum, obliget in foro conſcientiæ. Et pro parte negatiua argumentor primò: Iuramenta facta de rebus illicitis, uel indifferentibus, non obligant in conſcientia: ſed ſoluere pecunias promiſſas latroni, qui mihi intulit uim, ut eas illi iuramento promitterem, non eſt opus uirtutis: non enim eſt opus iuſtitiæ, quoniam latroni nihil debetur: nec liberalitatis: quoniam illa ſolutio pecuniarum non eſt donatio: quandoquidem, qui eas ſoluit, poteſt illas repetere: nec etiam eſt actus fidelitatis, quia inferenti uim, nulla fides eſt ſeruanda: nec etiam eſt opus ſupererogationis: quia beneficium præſtare homini indigno, qualis eſt ille, qui iuramẽtum per uim extorſit, potius habet ſpeciem mali, quam boni: ergo nulla ratione eſt obligatorium.

1. argum.

2. arg. Secundo, Iuramentum promiſſorium inducitur ad firmandam promiſſionem: ergo ubi nulla fuerit promiſſio, iuramentum nihil obligabit. Sed in caſu poſito ea promiſſio nullam habet uim, ut conſtat ex cap. debitores. de iureiurando: ergo. Et confirmatur: Quando iuraui me facturum aliquod peccatũ mortale, id iuramentum non obligat: quia ipſa promiſſio non obligabat: ergo pari ratione, cum promiſſio per uim facta non obliget, nec etiam iuramentũ, quo ipſa promiſſio firmatur, erit obligatorium.

3. arg. Tertio huiuſmodi iuramenta coacta uel obligãt ex iure diuino, uel humano. Non humano: quia nõ eſt ueroſimile, quod Eccleſia uoluerit dare occaſionem prædonibus cogendi alios, & uim inferendi: nec etiam iure diuino: alìàs ſummus Pontifex non poſſet decernere, huiuſmodi iuramenta coacta nulla eſſe: quod tamen eſt factum, in cap. verum, de iureiurando: ergo nullo modo obligant.

Vlti. argu. Vltimò: Finge me promiſiſſe tibi daturum aliquid, quod tibi noceret, nõ obligor hac promiſſione, etiam ſi ſit iuramento firmata: ergo nec ſi aliquid vi coactus promiſi, atq; iuraui. Probo conſequentiam: Nam in tali caſu noxium eſt ipſi latroni accipere promiſſum, cum peccet accipiendo, & ad reſtitutionem teneatur.

Qui coactè promittit uoluntariè promittit. Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt primo, quod qui vi, vel metu coactus facit, vel promittit aliquid, ſimpliciter loquendo voluntariè fecit. Secundum quid autem facit inuoluntariè, quia, ſcilicet, nollet facere. Et quia non poteſt periculum aliter vitare, id ſimpliciter voluntariè facit. Vt eſt videre in eo, qui proijcit merces in mare, vt autor eſt Ariſtot. li. 3. Ethic. cap. 1. Eſt tamen huiuſmodi voluntarium mixtum ex ſimpliciter, & ſecundum quid voluntario, ſufficiens ad conſtituendum actum moralem, ſiue bonum, ſiue malum, pro ratione ſuæ materiæ. Nam qui metu mortis coactus, vel mendacium diceret, vel adulterium committeret, proculdubio peccaret.

Secundo eſt aduertendum, quod materia eorum iuramentorum, quæ metu extorquentur, eſt aliqua operatio, quam quis vel facere, vel omittere promittit. Itaque quando promitto, me daturum centum latroni, materia huius iuramenti eſt actio illa dandi. Quæ poteſt conſiderari dupliciter: vel in ordine ad agentem: vel in ordine ad patientem. Et quidem in ordine ad patientem illa actio cenſenda eſt noxia, & inutilis: quia affert illi occaſionem peccandi, cùm tamen in ordine ad agentem ſit bona & honeſta, & actus virtutis, quo ſuam redimit vexationem. Propulſare enim iniuriam, bonum eſt, atque honeſtum, pertinenſque ad charitatem, qua vnuſquiſque ſeipſum diligit.

Materia iuramenti vi extorti quæ ſit. Tertio eſt aduertendum, quod in iuramento promiſſorio, & eſt promiſſio, & eſt iuramentum: & vtriuſque, ſcilicet, promiſſionis, atque iuramenti eſt vna, & eadem materia, nempe actio dandi pecunias. Alia tamen & alia ratione. Nam, quia promiſſio fit alteri, & ad illius rationem pertinet efficere gratum, & vtile, idcircò habet pro materia illam traditionem pecuniæ, quatenus recipitur in paſſo, id eſt, quatenus eſt alteri vtilis, & bona. At verò iuramentum, quia eſt adhibitio diuini teſtimonij, habet pro materia eandem traditionem pecuniæ conſideratam per ſe, & abſolutè, ſine ordine ad patientem. Quare ſi materia promiſſa eſt actus virtutis, conſiderata per ſe & ex obiecto, quamuis ex accidenti conferat nocumentum, id iuramentum ligabit, ſin minus non ligat.

1. Concl. His conſtitutis, ſit prima concluſio: Simplex promiſſio per vim facta, nullam inducit obligationem. Hæc concluſio habetur expreſſè in cap. debitores. de iureiurando. Et ratio eſt: Nam huiuſmodi promiſſiones per metum extortæ, nullam habent idoneam materiam: ergo nullam poſſunt inducere obligationem. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur. Promiſſionis materia debet eſſe aliquid gratũ, & vtile ei, cui fit promiſſio: ſed ea, quę vi, atq; metu cogente dantur, non ſunt grata, aut vtilia alteri, cum per talem collationem non transferatur dominium: ergo tales promiſſiones per metum extortæ nullam habent idoneam materiam. Et ſi quis cõtra hoc argumẽtetur. Argumentum. Dare promiſsã pecuniã latroni ad declinãdum eius iniuriam, atq; vim, eſt actus virtutis: quia eſt redemptio vexationis: ſed omnis actus virtutis eſt materia idonea promiſſionis: ergo illa pmiſſio habet idoneã materiã: atq. ex cõſequẽti,

etiam

etiam sine iuramento facta erit obligatoria: respondetur, quod vt diximus in vltimo notabili, dare pecuniam latroni, quatenus proficiscitur ab agente, non est materia promissionis: sed est materia promissionis, quatenus illa actio, scilicet, solutio pecuniȩ est vtilis, vel inutilis illi, cui fit promissio. Et isto mo do considerando dationem pecuniæ, scilicet, per respectum ad latronem, non est bona, nec vtilis, sed po tius est noxia latroni. Atque ex consensu illa promis sio non habet idoneam materiam.

Solutio.

2. Concl.

Secunda conclusio: Iuramentum metu extortum obligat in foro conscientiæ. In hac conclusione cõueniunt cum D. Thoma omnes ferè Doctores. Syluester, verbo, iuramentum. 4. §. 7. Gabriel in 3. d. 39. q. 1. art. 2. conclusione 8. Durandus eadẽ d. q. 2. Caie tanus in præsenti. Soto lib. 8. de Iustitia, q. 1. art. 7. Et videtur diffinita in cap. si verò. & in cap. verum. & in cap. debitores. de iureiurando. & in cap. si quandoque. 15. quæstio. 6. Et probatur: Quando iuramen to promitto me daturum centum, materia huius iu ramenti est actus virtutis, vt diximus: ergo obligat in conscientia. Et si quis contra hoc argumentetur:

Argumentum.

Qui promisit se daturum centum, vt redimeret suã vexationem, si facta promissione liberat se, manusque latronis volentis eum occidere, fugit, iam nullam patitur vexationem, nec aliquam vim repellit cum sit in tuto: ergo non tenetur amplius promissionem adimplere, respondeo negando consequentiam. Ad hoc enim, vt quis teneatur seruare iuramẽ

Responsio.

C tum, postquam declinauit periculum, satis est, vt ipsum iuramentum fuerit firmum tempore, quo fuit emissum. Præterquam quod ipsa actualis exhibitio pecuniæ, virtute prioris volitionis, quã quis habuit tempore quo iurauit, adhuc verè dicitur redemptio vexationis.

3. Concl.

Tertia conclusio: Iuramenta coacta, & per vim extorta obligant ad sui obseruantiam sub reatu peccati mortalis. Hæc conclusio est contra Panormitanum: qui dicebat huiusmodi iuramenta solum ob ligare ad veniale. Quam suam sententiam probat ex cap. verum, de iureiurãdo. Vbi summus Pontifex di cit, homines; qui eiusmodi iuramenta fregerint nõ **D** esse sic puniendos à iudice, ac si mortaliter deliquissent. Sed probatur nostra sententia: Ista iuramenta obligant in foro conscientiæ, vt dicitur in secunda conclusione; & sunt de re graui: ergo obligant sub mortali. Et ad fundamẽtũ Panormitani dico, quod summus Pontifex ibi nihil decernit de culpa, vtrùm mortalis, vel venialis sit? Sed tantum agit de pœna, quia homines, qui talia iuramenta fregerint, sunt puniendi. Dicit autem eam pœnam leuiorem esse debere, quam quæ pro peccatis mortalibus imponi consueuit. Non quia id peccatum non sit mortale: sed quia propter iniuriam, quam qui huiusmodi iuramenta fecerunt, passi sunt, Ecclesia decernit eos leuius esse puniendos.

4. Concl.

E Quarta conclusio: Quando vis, & metus illatus ita viciat rem promissam, vt cum alioqui esset bona, ex metu tamen, quo fit, redditur mala: tunc iuramẽ tum superinductum nullam habet obligationem. Probat. Nã in tali casu deest debita materia. s. actus virtutis, sine quo verum iuramẽtum esse nõ potest. Exemplum huius cõclusionis est in eo, qui metu cõpulsus iurat aliquam ducturum in vxorem, aut etiã duxit. Tunc enim iuramentum non ligat. Quia ducere vxorem metu compellente est malum, & contra naturam atque rationem matrimonij, quod ex se debet esse perpetuum, & si violentũ esset, perpetuum esse non posset. D. Bonauen. in 3. d. 39. q. 2. dicit, tale iuramentum obligare, esse tamen dignum

A relaxatione, sed multo probabilior est nostra senten tia propter rationem assignatam.

5. Concl.

Quinta conclusio: Iuramenta promissoria per in iuriam extorta, Ecclesia non cogit in foro contentioso adimpleri. Hæc conclusio non est intelligenda in vniuersum, sed tantum de illis iuramentis, in qui bus iniuria nascitur ex metu extrinsecus illato. Ex quo fit, vt qui iuratus promisit vsurario, se soluturũ vsuras: quamuis patiatur iniuriam. Quia tamen non patitur illam per vim illatã, idcirco talis cogetur in foro cõtentioso stare promissis, vt diffinitum est ab Alexandro tertio in cap. debitores. de iureiurando. Cæterum ad alia iuramenta vi extorta cum iniuria, non cõpellitur iurans in foro contentioso, ut con**B** stat ex cap. uerum. & ex cap. si uero. & ex ca. Abbas, de ijs quę ui metusve causa fiunt. Et ex 15. q. 6. per totam.

Vltima conclusio.

Vltima conclusio: Quicunque aliquid iurauit, in quo patitur iniuriam, siue inssit uis talis iuramento, siue secus, huiusmodi habet legitimam causam petendi relaxationem iuramenti in foro conscientiæ. Probatur: Huiusmodi iuramenta plurimum inuoluntarij habent admixtum: & vt dicitur in c. quandoque, 15. q. 6. non fiunt plene ex corde, quod Deus potissimum inspicit: ergo habent iustã causam, quod relaxentur. Cautio tamen, quam in hac re adhibet Caietanus, prudentissima est, & diligenter obseruã da, ne, scilicet, ex relaxatione horum iuramento**C** rum detur infidelibus occasio nomen Dei blasphemandi. Nam si alicui capto à Turcis, vel à Sarracenis fieret potestas in patriam redeundi, fide eius accepta sub iuramẽto, se aliquid nummorum soluturum, in qua re captus vim & iniuriam patitur, non esset tunc facile iuramentum relaxandum, ne daretur infidelibus ansa, ut nomẽ Dei blasphemarent.

Ad 1. arg.

Sed restat nunc respondere ad argumenta. Vnde ad primum dico falsum esse, quod dare pecuniam promissam latroni non sit actus uirtutis. Est enim redemptio uexationis, ut diximus. Et sic uotum de ea emissum est ualidum, & obligatorium

Ad 2. arg.

Ad 2. respondetur, concesso antecedenti, negãdo consequentiam. Falsum est enim, quod quoties pro**D** missio est nulla, toties iuramentum uim obligandi non habeat. Potest namque accidere, ut eadem res promissa non sit idonea materia promissionis, & ta men sit idonea materia iuramẽti, quia alia & alia ra tione subijcitur promissioni, & iuramẽto, ut diximus.

Ad 3. arg.

Ad 3. respondetur, quod huiusmodi iuramenta ui extorta, habent uim obligandi à iure diuino. Et quã do infertur: ergo summus Pontifex non poterit in il lis dispensare, nego consequentiã. Nã habet facultatem ab ipso Deo dispensandi in uotis, & relaxandi iuramenta ex iusta, & rationabili causa, ut diximus in materia de voto.

Ad ult. argumentũ.

Ad ultimum argumentum respondetur concesso antecedenti, negando consequentiã. Et ratio discri**E** minis: Nam in casu antecedentis, qđ promittitur da ri, est malum, nec in eo subest aliqua ratio boni. Atque adeo iuramentum fit de materia illicita, & sic non ligat. At uerò in casu cõsequentis, quamuis illa solutio pecunię respectu alterius sit noxia: respectu tamen eius, qui promittit, est bona, quia ea ratione suam redimit uexationem, ut diximus.

Alia duo argumẽta difficilia.

Sed ultra hæc sunt alia duo argumenta, quæ uidentur habere difficultatem. Primum est Maior est obligatio uoti, quam iuramenti, ut sępe diximus: sed uotum metu coactum non obligat, ut latè ostendimus, quæstione precedenti ar. 3. ergo neque iuramẽ tum. Secundum: Matrimonium metu cadente in cõ stantem uirum contractũ nec in foro exteriori, nec

non tamen habet intentionem seruandi promissum, nec obligandi se iuramento exterius facto. Quartus & vltimus, quando ei; qui promittit deest animus, atque voluntas promittendi & obligandi se iuramento. Secundum membrum diuisionis, nempe quando dolus est in ipsis verbis, potest accidere dupliciter. Vno modo, quãdo verba sunt multiplicia & æquiuoca. Et ita qui ea audit diuersum sensum intelligit ab eo, quem intendit is, qui profert. Alio modo, quando licet non sint æquiuoca verba, ita tamen prudenter, & artificiosè cõstruuntur ab eo, qui iurat, vt is, qui audit accipiat illa longe diuerso sensũ ab eo, qui verè ipsis inest. Ex quo infertur sex modis posse contingere, quod iuramentum aliquod dolosum dicatur.

1. Concl. Secundo est aduertendum, quod in hac re dijudicanda multum refert, an is, qui iurat, iurét iuridicè à iudice requisitus, an vero compulsus iniuria, vt ex his, quę diximus in materia de testibus & de reo, colligere licet. His constitutis, sit prima conclusio: Qui iureiurãdo promittit aliquid dolose primo modo, hoc est, subintellecta aliqua conditione, quę non exprimitur, non obligatur ad seruandum iuramentum, nisi quantum ad illa, quæ habuit in animo iurare, & eo modo, quo habuit. Probatur: Iuramentum promissorium ad ea tantum seruanda obligat, quæ illi subijciuntur, tanquam materia: sed in casu posito materia iuramento subiecta non est me daturum simpliciter, sed tantum me daturum, si mihi aut libuerit, aut placuerit: ergo ad id tãtum obligat. Secundo: Sicut est in mea potestate cum mihi proponitur aliqua res iuramento confirmanda iurare, vel non iurare: ita etiam est in mea potestate illam rem, uel ex parte, vel in totum, vel absolute, vel adiuncta conditione iurare: sed si fingo me iurare aliquam rem sine animo iurandi, id iuramentum non obligat, vt statim dicemus: ergo pari ratione si fingo me iurare aliquam rem absolute, verbis exterioribus: si tamen in animo iuro conditionaliter id iuramentum obligabit sub conditione. Hæc conclusio est contra Syluestrum verbo, iuramentum, 3. §. 2. vbi dicit, quod iuramẽtum obligat absolute, sicut uerba exterius prolata sonant, nisi id iuramentum sit per metum extortum.

2. Concl. Secunda conclusio: Quicunque iurat dolose isto primo modo, scilicet, subintellecta & non expressa conditione, siue iuramentum sit assertorium, siue promissorium, & siue per iniuriam, siue per vim ad iurandum cogatur, peccat mortaliter. Hæc conclusio similiter est contra Syluestrum loco citato, vbi dicit, quod qui cogitur iurare, si isto dolo vtatur nihil peccat. Illam tamen tenet Caietanus in hoc articulo, & Soto libro 8. de Iustitia, quæstione 1. articulo 7. Et probatur: Semper in isto casu est mendacium iuramento affirmatum: ergo est peccatum mortale. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Mendacium est falsa vocis significatio, cum intẽtione fallendi: sed in casu de quo loquimur, absoluta voce significo, me aliquid daturum, quod ex mea intentione est falsum, ut alterum decipiam: ergo talis uocis significatio est verè mendacium. Et eam significationem exteriorem cõfirmo iuramento: ergo confirmo mendacium iuramento: atque ex consequenti pecco mortaliter. Pro hac etiam re facit Gracianus in capitulo in dolo. 22. quæstione 2. Vbi explicans quædam verba Augustini in hunc modum dicit: Ille iurat in dolo, & mendaciter promittit, in cuius mente est, non se facturum sicut promittit.

3. Concl. Tertia conclusio: Qui iurat dolosè secundo mo-

A do, hoc est, qui seriò & ex animo se obligandi iurat, non tamen habet animum adimplendi promissa, peccat mortaliter, & ad promissa præstanda obligatur, siue vi, siue iure tale faciat iuramentum. Hæc conclusio est Caietani in isto commẽtario, & aliorum fere omnium Doctorum. Potestque esse illius exemplum in eo, qui fit monachus: & ad eum statũ non solum voto, sed etiam iuramento se obligat, animo tamen non piè, nec religiose, sed dissolute & luxuriosè viuendi. Qui quidem non solum peccat mortaliter; sed etiam tenetur promissa adimplere. Probo singulas partes. Et primo, quod peccet mortaliter huiusmodi homo: Iuramentum promissorium habet duo. Vnum est animus faciendi ea, quę

B quis iurat. Alterum obligatio, quod in futurum tempus opere præstabit, quæ promittit. Respectu primi iuramentum est assertorium, & respectu secundi est promissoriũ, ut diximus in art. 3. sed quicunq; iurat assertiue falsum, peccat mortaliter: ergo & qui habet animũ iurandi, & non seruandi, uel adimplendi quæ iuramento promittit, peccabit mortaliter. Quòd verò huiusmodi iuramentum adhuc sit obligatorium probo: Talis homo, ut supponimus habet animum promittendi & iurandi quæ verbis profert: ergo verè iurat atq; ex consequenti obligatur tali iuramento. Probo consequentiam: Nam iuramentum ex natura sua habet vim obligandi, modo id, quod iuratur, sit uera materia iu-

C ramenti.

Quarta conclusio: Qui iurat dolosè tertio modo, hoc est, qui habens animum iurandi non habet animum se obligandi illo iuramento, uerè obligatur ad præstandum ea, quæ promisit siue iure, siue vi adductus fuerit ad iurandum. Hæc conclusio est contra Syluestrum verbo, iuramen tum. 4. § 19. Qui dicit huiusmodi iuramentum non obligare. Quem etiam sequuntur magna ex parte Iurisperiti, & D. Bonauent. in 4. distin. 39. quæstione 2. art. 1. Et Richardus eadem d. quæstione 2. & Gabriel. quæst. 1. articulo 1. Illam tamen tenent omnes illi Doctores, quos quæstione præcedenti art. 1. diximus affirmare, quod qui emittit uotum animo uouendi, & 4. Concl.

D non se obligandi manet adhuc voto astrictus; cum eadem sit ratio in voto & iuramento quantum ad hoc. Et probatur: Obligatio ita naturaliter nascitur ex iuramento, vt posito semel vero iuramento intelligi non possit illud non obligare, sed qui habet animum iurandi uere iurat, & non ficte: ergo obligatur illo iuramento, esto, nec habeat animum se obligandi, neque promittendi. Et confirmatur: Iuramentum est inuocatio diuini testimonij ad aliquã rem, vel præsentem, uel futuram cõfirmandam: sed diuino testimonio, cum inuocatur ex natura rei debetur, ut veri causa inuocetur: ergo implicat aliqđ esse uerum iuramentum, & non inducere obligationem, uerum uel dicendi, uel faciendi.

E Sed contra istam conclusionem sunt aliquot argumenta. Primum, Iuramentum inducitur ad confirmandam promissionem: ergo ubi non est promissio nec erit iuramentum: sed qui non habet animũ se obligandi iuramento nec promittendi, nihil promittit: ergo nec obligatur iuramento. Secundo. Qui non habet intentionem se obligandi, is neq; iurandi animum habet, quia hæc duo ita sunt connexa, vt pro eodem haberi possint, scilicet, nolle obligare se iuramento, & nolle iurare; sed qui non habet animũ iurandi, licet exterius iuret non obligatur: ergo nec obligabitur qui non habet animũ se obligandi, & promittendi. ¶ Ad primum argumentum iudeo, quod qui iurat animo iurandi, & non se obligan-

1 argum. contra 4. concl.

2. argum.

Ad 1. arg.

di, vel promittendi, estò, formaliter & explicit nihil promittat, quia explicitè affirmat se nolle promittere, virtualiter tamen promittit. Nam quia iusm ex natura sua inducit obligationem efficiendi verum, quod iuratur: idcircò qui verè habet uoluntatem iurandi virtualiter, & implicitè, illa voluntate vult omnia, quæ necessario consequuntur ex iuramento, & Ad 2. arg. sic implicitè & virtualiter vult, promittere. Ad secúdum respondetur, aliud esse, loqui de obligatione, aliud de animo obligandi se iuramento. Nam primum, scilicet, obligatio nunquam separatur à iuramento. At verò voluntas expressa obligandi se iuramento, bene potest deesse in eo, qui verè iurat. Imò & contraria voluntas potest eidé inesse; quia, scilicet, arbitratur esse in sua potestate secernere, & separare obligationem à iuramento. Nota tamen, quod homines illiterati, & indocti sæpe pro eodem accipiunt, nolle obligare se iuramento, & nolle iurare. Imò nulla alia ratione arbitrantur posse se expressius explicare suum animú, & quod non habuerint animum iurandi, quam si dicant sese illo iuraméto nunquam voluisse obligare. Quocirca in his rebus magna cautio erit adhibenda. Pro quibus videnda sunt quæ diximus in materia de voto loco citato.

5. conclus. Quinta conclusio: Qui conficit iuramentum dolosum tertio modo, scilicet, cum animo iurandi, & non se obligandi, nec promittendi, peccat mortaliter, siue sua sponte, siue coactus iuret. Hæc conclusio sequitur ex dictis. Nam si ille, qui iurat animo iurandi, & non seruandi promissum, peccat mortaliter, vt diximus in secunda conclusione, quia non habet animum conformem iuramento, à fortiori peccabit mortaliter qui habens animum iurandi, nec habet animum se obligandi, nec promittendi, cùm in isto longiùs distet animus à verbis, quæ iuramento confirmat, quam in illo.

6. conclus. Sexta conclusio, Qui iurat dolosè quarto modo, scilicet, sine vlla intentione iurandi, non obligatur tali iuramento, siue iure, siue iniuria requisitus iuret. In hac conclusione omnes Doctores conueniút. Et ratio est manifesta: Nam cum ibi desit voluntas iurandi, quod ibi nullum sit iuramentum, sed tantum simulatio quędam erit necesse, eo vel maxime, quod ad ea, ad quæ lege non astringimur & honesta sunt, nisi ex propria voluntate obligari non possumus. Et si quis quærat, vtrùm qui ad istum modum fingit se iurare, semper peccet mortaliter? sub distinctione respondendum existimo. Nam vel id, in quo fingo me iurare, est falsum, siue de præsenti, quia non ità se res habet, siue in futurum, quia non habeo animum id adimplendi. Vel est verum, & nolo re ipsa iurare, quia sum nimis timidus, & scrupulosus. Si res, quam ficto iuramento confirmo, falsa est, siue vi, siue iure cogat ad iurandum, & siue res sit falsa de pręsenti, siue de futuro, pecco mortaliter. Et ratio est; Nam quáuis in casu, de quo loquimur non sit iuramentum interius, est tamen diuini nominis ad aliquam rem confirmandam exterior inuocatio, quæ quidem est actus religionis. Atq; adeo applicata materiæ repugnati, quale est mendacium erit graue peccatum. Et confirmatur: Qui solo cultu exteriori colit idola, vt fecit Marcellinus Papa, sine animo colendi, peccat mortaliter, vt constat. Et non ob aliam rationem, nisi quia actum externi cultus ei, cui non debetur, applicat: ergo similiter & qui exterius tantum inuocat diuinum numen ad cófirmandum mendacium peccabit mortaliter propter eandem rationem. Cæterùm qui ficto iuraméto vtitur ad confirmandum aliquod verum, si id facit iure requisitus, peccat mortaliter; quia qui exigit iuramentum, vt supponi habet ius exigendi & accipiendi verum & non fictum iuramentum, atque adeò qui fictè iurat facit illi grauem iniuriam. Et præterea; quia ista fictione & mendacio subuertitur omnis ratio publicæ iustitiæ, quæ vt possit esse certa de veritate earum rerum, quas quærit, utitur iuramento. Tamen, si ille, qui utitur ficto iuramento in confirmando aliquo uero, in eo casu, in quo cogitur ad iurádum uel si iurat non tenetur iurare, tantum peccat uenialiter, quidquid dicat Caietanus. Qui etiá huiusmodi homines condemnat peccati mortalis. Inmeritò tamen. Cùm in isto iuramento nec fiat iniuria proximo, ut supponimus, si quidem talis non habet ius iuramentum exigendi. Nec etiam fit iniuria Deo, quem etsi exterius tantum inuoco, non tamen ad confirmandum mendacium; sed ad confirmandum uerum adducitur.

Vltima conclusio: Iurare dolose quinto modo & sexto, scilicet, uerbis uel æquiuocis, uel magna arte constructis, si id iure requisitus feceris, mortaliter peccasti, autem secus; minime, imò nec uenaliter. Et probatur: Qui interrogat aliquem iuridicè habet ius, ut id, de quo interrogat, simplicibus uerbis, nulla arte constructis, sed ad sensum eius expositis, iuramento confirmetur, ut diximus supra agentes de iudice, reo, & testibus: ergo qui secus facit, peccat mortaliter. Quæ ratio cessat in eo, qui nullum ius habet iuramentum ab altero exigendi. Et hęc dicta sint de tota ista difficultate.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum maior sit obligatio iuramenti quàm uoti.

D Octauum sic proceditur. Videtur, quod maior sit obligatio iuramenti quàm voti. Votum enim est simplex promissio. Sed iuramétum supra promissionem adhibet diuinum testimonium: ergo maior est obligatio iuramenti, quàm voti.

2. Præterea, Debilius solet per fortius confirmari. Sed votum interdum confirmatur iuramento: ergo iuramentum est fortius quam votum.

*3. Præterea, Obligatio voti causatur ex animi deliberatione, vt suprà dictum * est: obligatio autem iuramenti causatur ex diuina veritate, cuius testimonium inuocatur. Cum ergo veritas Dei excedat deliberationem humanam, videtur quòd obligatio iuramenti sit fortior, quàm obligatio voti.* Q 88. art. 1

Sed contra, per votum obligatur aliquis Deo: per iuramentum autem obligatur aliquis interdum homini. Magis autem obligatur homo Deo quàm homini: ergo maior est obligatio voti quam iuramenti.

Respondeo dicendum, quòd vtraque obligatio, scilicet voti & iuramenti, causatur ex aliquo diuino: aliter tamen, & aliter. Nam obligatio voti causatur ex fidelitate quam Deo debemus, vt. s. ei promissum soluamus. Obligatio autem iuramenti causatur ex reuerentia quam debemus ei, ex qua tenemur quòd verificemus, id quod per nomen eius promittimus. Omnis autem infidelitas irreuerentiam continet, sed non conuertitur. Videtur enim infidelitas subiecti ad Dominum, esse maxima irreuerentia. Et ideo votum ex ratione sua magis est obligatorium quàm iuramentum.

Ad

Ad primum ergo dicendum, quòd votum est promissio non quæcunque, sed Deo facta, cui infidelem esse grauissimum est.

Ad secundum dicendum, quòd iuramentum nõ adhibetur voto quasi aliquid firmius, sed vt per duas res immobiles maior firmitas habeatur.

Ad tertium dicendum, quòd deliberatio animi dat firmitatem voto, quantum ex parte vouentis est. Habet tamen maiorem firmitatis causam ex parte Dei, cui votum offertur.

A

SVMMA TEXTVS.

AD propositam difficultatem respondet D.Th. vnica conclusione. Quæ talis est: Votum ex sua ratione, est magis obligatorium, quam iuramentum. Quam probat in argumento, sed contra, ex eo, quod votum dicit promissionem factam Deo; iuramentum autem nonnunquam fit homini, licèt fiat per Deum. Et sic ex parte illius, cui fit obligatio sanctior atque maior erit illa, quæ est in voto, quã quæ est in iuramento. Et in corpore articuli hac ratione. Vtraq; obligatio, scilicet, voti & iuramenti causatur ex aliquo diuino, aliter tamen & aliter. Nam obligatio voti causatur ex fidelitate, quam Deo debemus, obligatio autem iuramenti causatur ex reuerentia, quam debemus ei dem: sed infidelitas est peior, quam irreuerentia; omnis enim infidelitas est irreuerentia & non econtra: ergo votum ex sua ratione est magis obligatorium, quam iurm.

B

EXPLICATIO ARTICVLI.

Dubium. Circa conclusionem huius articuli est difficultas, vtrùm vera sit. De qua re est sententia Maior. in 3.d.38.q.4.dub.2. dicentis, quod maior est obli-

1. argum. gatio iuramenti, quam voti. Et probatur primo: In iuramento promissorio continetur votum, & non è contra; qui enim promissoriè iurat, & promittit, & iurat: ergo maior inest obligatio iuramento quã

2. argum. voto. Secundo: Iuramentum coactum obligat, vt supra diximus; votum aũt coactum, & ex metu in virum constantem cadente factum, non obligat: ergo firmius, atque fortius est vinculum iuramenti.

3. argum. Tertio: Maiori iniuria afficitur Deus in fractione iuramenti, quam voti: ergo magis obligat iuramentum, quam votum. Consequentia est nota, & antecedens probatur: In fractione iuramenti afficitur Deus iniuria positiua, quæ est fingere ipsum mendacem; in fractione autem voti afficitur tantum iniuria priuatiua, quę est non reddere illi quod promittitur: ergo maior est iniuria fracti iuramenti, quam voti non adimplet.

D

Pro hac lite dirimenda nota, quod ista cõparatio potissimum fit inter iurm promissorium & uotum. Est aũt iurm promissorium in duplici differentia. Vnum, quod immediatè fit Deo. Vt cũ quis promittit ingressum religionis, eamq; promissionem iuro confirmat. Alterum quod fit homini, vt cũ promitto Petro me illi daturum centũ. Et hanc promissionem iuro confirmo. Inter quas promissiones hoc est discriminis, quod in prima, qui promittit Deo, se fine aliquo medio subdit debitorem. At verò in secunda non Deo proximè sed homini se reddit obnoxium, nec Deum creditorem, ac Dominum sui promissi constituit; sed testem & quasi fideiussorẽ.

1. dictum. Quo supposito dico primò, iuramentum promissorium, quod fit Deo esse magis obligatorium habereque fortius vinculum, quam iuramẽtum promissorium, quod fit homini. Nam in tali iuramento semper includitur uotum, atque adeò inest illi obligatio uoti & iuramenti simul, quæ maior est, quam voti solum, ut rectè probat primum argumentum.

2. dictum. Dico secundo, quod iuramentum promissorium factum homini minus obligat, quam uotum, ut rectè probant rationes positæ à D. Tho. in isto articulo. Et quoniam iuramentum promissorium ex sua ratione non habet constituere Deum Dominum ac creditorem sui promissi, sed tantum testem & vadem, & accidit, quod talis promissio immediate fiat Deo, idcirco D.Tho. absolutè affirmat, quod obligatio uoti est maior quam iuramenti, quod & ex ipsa nominum significatione colligere licet. Est enim votum promissio facta Deo, iuramentum autẽ contestatio ueritatis, quæ fit per Deum, & nonnunquã promissionis, quæ fit homini. Ex quo fit, ut uotum ex sua materia propinquius sublimiorique ratione habeat Deum pro obiecto, quam iuramẽtum. Preterquam, quod fractio voti non solum est fractio fidei Deo debitæ, & fractio iuramenti est violatio eius reuerentiæ, quod est quid inferius, sed etiam ipsa eadem reuerentia Dei impudentius violatur in fractione voti, quam in fractione iuramenti. Maiorem enim reuerentiam facit famulus hero cum fidem illi frangit, absurdiusque eum cõtemnit, quam cum adducit eum in testem falsi. Et ratio est: Quia frangendo fidem directius & magis è regione facit cõtra rationem dominij, quod habet supra ipsum, quam adducendo eum in testem. Propterea que D. Tho. in litera non fuit contentus ostendere, quod infidelitas, quæ inuenitur in fractione uoti ex natura infidelitatis est peior, quã irreuerentia, quæ emergit ex fractione iuramenti: sed etiam adiecit, quod ipsa infidelitas fracti voti, est maior irreuerentia, quam quæ in periurio reperitur. Est præterea intelligendum hoc secundum nostrum dictum, quantum attinet ad naturam rei. Nam ratione grauitatis materiæ, vel aliunde tantum poterit augeri scelus periurij, vt sit grauius, quam fractio voti. Grauius enim erit frangere iuramentum soluendi homini decem millia aureorum, quæ illi constant iustitia debentur, quam frangere votum, quo quis eleemosynam decem nummorum Deo vouit, vt ex se patet. Itaque cæteris paribus, aut parum plus aucta materia iuramenti, dicimus, quod obligatio voti est maior, quam iuramenti.

C

Ad 1. arg. Ad primum argumentum ex dictis patet solutio.

Ad 2. arg. Ad secundum respondetur, concesso antecedẽti, negando consequentiam. Non enim, quia voti obligatio est maior, idcircò factum ex metu est nullũ. Sed quia cum ex natura rei tam votum, quam iuramentum, ad huc ex metu factum, aptum natum esset inducere obligationem, Ecclesia voluit, ut votũ ex metu emissum esset nullum, & non iuramentũ, vt diximus in materia de voto.

E

Ad 3. arg. Ad tertium respondetur negando antecedens. Et ad probationem dico, quod qui frangit votum, cũ effectu negat Deo id, quod illi ex fide debebat. In qua re est magnus contemptus. At verò qui uiolat iuramentum non efficit re ipsa Deum mendacem, sed tantum fingit eum esse mendacem, quod cum minori irreuerentia fieri potest.

Nota ex Caietano. Circa istum articulum aduertit Caietanus tria. Primum est, quod in obseruatione tam uoti, quam iuramenti concurrunt duo. Vnum est ipsa obseruatio uoti, uel iuramenti. Alterũ actus seruatus, qui promissus, uel iuratus erat, puta, dare centum aureos. Cõe est aũt voto, & iuro, quod ipsa obseruatio vtriusque, spectet ad religionem, qm ex diuino aliquo causatur, ut in litera dicitur, & ad diuinum cultum spectat reddere Deo tam vota, quam iuramenta,

*pe qui habet curam vniuersalis Ecclesiæ: vel etiam absoluta relaxatio, quod etiam ad Papam pertinet in omnibus generaliter quæ ad dispensationem rerũ Ecclesiasticarum pertinet, super quas habet plenitudinem potestatis. Sicut & ad vnumquemque pertinet irritare iuramentum, quod à sibi subditis factũ est, circa ea quę eius potestati subduntur: sicut pater potest irritare iuramentũ puellæ, & vir vxoris, vt dicitur Nume, 30. sicut & supra * de voto dictũ est.*

* q. præce. ar. 1. & 9.

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est affirmatiua. Quã probat D.Tho. in argumento, sed contra, per locum à maiori. Nam si in voto, cuius vinculum est maius, quam iuramẽti potest fieri dispẽsatio, à fortiori poterit etiã fieri in iuramento. Et in corpore articuli hac ratione. Necessitas dispensationis in voto, & in lege inde emergit, quod cõtingit officium aliquod vniuersaliter cõsideratum esse licitum vtile, & honestum, & secũdum particularẽ euentum reperiri inhonestum, & nociuum, atque adeò nec legis, nec voti debere esse materiam; sed hoc ipsum vsu venire potest in iuramento: ergo ratio postulat, vt etiam in iuramento fieri possit dispensatio.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Dispensatio irritatio & cõmutatio differunt.

Svppositis illis, quæ de voti dispensatione quæstione præcedenti diximus, tanquam necessarijs ad huius articuli explicationem, pro maiori intelligentia huius materiæ, aduertendum est, quod hæc tria, dispensatio, irritatio, & commutatio, secundũ quod conueniunt iuramentis, valde differunt inter sese. Nam irritare est iuramentum nullum efficere, abstrahendo materiam, quæ potestati eius, qui irritat, subiecta erat. Vt quando pater, vel maritus irritat iuramentum filij, vel vxoris, de illis rebus, quæ ad patris, vel mariti potestatem pertinent, factum. Tunc enim abstrahitur materia iuramenti, hoc est, docet ille, qui irritat se nolle, vt illa, quæ pollicitus fuerat pro sua voluntate, & arbitrio conserantur. Ex quo colliguntur tria ad irritationem spectantia. Primum est, quod non requiritur, vt is, qui irritat habeat iurisdictionem, sed satis est atque sufficit, qd habeat dominium eius rei, quam alter promisit se daturum secundum quod ad irritandum iuramentum non est necessaria voluntas atque consensus iurantis; sed potest irritari illo innito, atque renuente, modo velit ille, penens quem est dominium eius rei, quam iuramento promisit. Tertium, quod iuramenta, quæ possunt irritari, non sunt firma iuramenta, sed illorum obligatio pendet ex nutu, & voluntate eius, qui habet dominium rei, quam iuramento subiecit. Dispensare verò est facere, ut vinculum iuramenti nõ obliget, cõdonãdo quasi ex persona Dei ei, qui iurauit ea, quæ pollicitus fuerat. Vel propterea quod minus vtilia esse ceperunt, vel ob aliam causam. Ex quo colliguntur alia tria pertinentia ad dispensationem. Primum, quod in dispensatione est opus iurisdictione. Nam dispensatio est quasi abrogatio legis. Secundum, quod est necessaria in dispensatione voluntas eius, cui fit dispensatio. Tertiũ, quod iuramenta, in quibus proprie cadit dispensatio, ante ipsam dispensationem sunt firma iuramenta, à nulloque pendentia. Cæterum commutare iuramẽtũ vt nomẽ ipsũ præsefert, est ab vna in alterã rẽ maiorem vel minorẽ iuramenti obligationem trãsferre, & commutare. Ex quo sequitur, quod in com-

A mutatione iuramenti non soluitur vinculum illius sed solum variatur materia, supra quam cadit.

Secundo est aduertendum, quod inter votum, & iuramentum quantum attinet ad præsens institutũ, duo possunt discrimina cõsiderari. Primũ est, quod differunt ex parte obiecti. Nam votum fit soli Deo, iuramentum autem potest fieri homini & Deo secundum, quod differũt ex parte materiæ. Nam propria materia voti est opus supererogationis, ut diximus quæstione præcedenti. Cum tamen materia iuramenti possit esse opus cuiuscunque virtutis, vt ius suum vnicuiq; tribuere. &c. Et ex his differentijs oriuntur aliæ duæ in dispensationibus considerandæ. Prima est, quod quamuis Papa dispensare possit in voto quod est maius non inde licet inferre, quod potest dispensare in iuramento, quod est minus.

Discrimina cõsideranda inter votum & iuramẽtum.

B Nam non potest relaxare iuramẽtum, quod homo homini præstitit soluendi id, quod ei debebat. Et nõ prouenit hoc ex minori facultate Papæ, nec ex dignitate iuramenti, sed ex natura ipsius contractus, qui iuramento confirmatur. Nam quia Papa est vicarius Dei potest votum quod ipsi fit, in id, quod ei gratius est commutare. Quoniam autem facultatem non habet tollendi alteri quod suum est, nequit ei, cui præstitum est iuramentum, iniuriam inferre illud relaxando. Cæterùm quamuis priuatus homo in voto, quod fit Deo, dispensare non possit, quia nõ

C est eius vicarius; ille tamen, cui iuramentũ fuit præstitum, potest illud relaxare; non quia cumulatiorẽ habeat facultatem, quam Papa; sed quia est dominus suorum bonorum. Atque adeo sicut potest illa donare, ita etiam potest iuramẽtum sibi exhibitum remittere. Nec illa est dispensatio sed remissio, atq; debiti doantio. Secũda differentia consideranda in dispensationibus est, quod in commutatione, dispẽsationeque votorum ad id tantum debet attẽdi, qd Deo fuerit magis placidum. At verò in iuramentis relaxãdis cauere debet, ne fiat iniuria tertię personę.

His suppositis, vt quid de irritatione, & dispensatione iuramentorum verum sit paucis explicemus, dico primo, quod irritare iuramenta potest omnis

1. dictum

D ille, ad quem propriè pertinet res comprehensa in iuramento: dispensare autem nullus potest, nisi qui habet iurisdictionem. Hoc dictum sequitur ex primo notabili.

Dico secundo, quod cessante damno alterius Papa potest dispensare in omni iuramento. Probatur: Ea, quæ subiciuntur iuramento possunt variari pro temporum varia conditione, ità vt ex optimis, & vtilibus reddantur noxia, & inutilia, aut saltem non debita materia iuramenti: ergo ad Ecclesiæ gubernationem fuit necessarium vt huius particularis causæ examen ad summum Pontificẽ, & ad alios Ecclesiæ principes pertineret, vt scilicet, iuramẽti materia variata, an ęquũ sit voti obligationem

2. dictum

E vel iuramẽti religionẽ in casib. particularib. remittere, iudicarẽt. Sicq; dispẽsare possent. Et quidẽ, vbi manifestè id, quod in votũ aut iuramẽtũ deducit inhonestum est, aut iniquum, tunc nulla est necessaria dispensatio sed ipsum iuramentum, & votum irrita redduntur. Cæterum quando est dubium, an promissum voto, uel iuramento sit debita materia voti, aut iuramẽti ad summum Pontificem, & ad alios Ecclesiæ prælatos pertinet declarare; atque ex consequenti dispensare iusta & rationabili causa existẽte. Sunt enim iuramenta quędam leges particulares, atque adeo eodem modo loquendum est de illis, ac de alijs legibus, quantum ad dispensationem. Dixi notanter, cessante damno alterius; quia Papa non est dominus meorum rerum temporalium, atque

A que ex cõsequenti nõ potest dispensare in iuramẽtis cũ dãno alterius, vt diximus. Ex quo sequitur, nõ habere summum Pontificem eandem, nec æqualẽ potestatem dispensandi in iuramentis, quã habet in votis. Nam, quia iuramenta sæpe fiunt homini & vota semper fiunt Deo, cuius vicarius est summus Pontifex, idcircò potest dispensare in omni voto, & non in omni iuramento.

3. dictum. Dico tertio, quod Papa non potest irritare, nisi iuramenta, de rebus ad Ecclesiam pertinẽtibus facta, vel quæ constant vi, atque iniuria esse extorta. Primum patet, quia reliquorum iuramentorum materia nõ subijcitur potestati Papæ. Secundum autem, quia sicut potest Papa eum hominem qui vi atque iniuriã iuramẽtum extorsit suis bonis propter vim illatam priuare: ità etiam potest ei, qui tale iuramen B tum emissit præcipere ne id, quod per iuramentum promisit re ipsa præstet, irritatioq; erit valida. Et ob eandem causam, potest similiter Papa efficere, ut iuramenta promissoria hominibus excommunicatis facta, sint nulla atque irrita, vt de facto facit Gregorius VII. in cap. nos sanctorum. 16. q. 6. Vbi inquit: Nos sanctorum prædecessorum nostrorũ statuta tenentes, eos, qui excommunicatis, fidelitate aut sacramento constricti sunt, apostolica autoritate à iuramento absoluimus; & ne sibi fidelitatem obseruent omnibus modis prohibemus, quousque ipsi ad satisfactionem veniant.

4. dictum. Dico quarto quod Episcopus potest dispensare, C in omnibus iuramentis, quæ si essent vota, posset in illis dispensare. Ità tenet Caietanus in hoc articulo. Soto lib. 8. de iustitia q. 1. art. 9. Syluester, verbo iuramentũ. 5. §. 2. Et probatur: Vinculum iuramenti est minus, quam vinculum voti: ergo quicunque potest absoluere à voto, potest etiam absoluere à iuramẽto de eadẽ re emisso. Ex quo sequitur Episcopũ posse dispẽsare in omni iuramẽto, exceptis quinq; s. de religione, de perpetua castitate, de peregrinatione in Hierusalem, de visitandis liminibus Apostolorũ Petri, & Pauli, & de peregrinatione ad D. Iacobum: quorum vota reseruantur summo Pontifici, vt constat ex extrauagant. Et si dominici gregis, 2. de pœnitentijs & remissionibus. Imò quilibet ido- D neus confessor per bullam Cruciatæ poterit semper similibus iuramentis dispensare, ut diximus quæstione præcedenti, de voto, art. 12. cùm eadem sit ratio de uoto, & de iuramento, quantum ad hoc.

5. dictum. Dico quinto quod commutare iuramenta in id, quod melius est, vnusquisque potest pro suo arbitratu. Cæterùm commutare illa in id, quod vel minus, vel æquale est, non potest fieri sine prælati autoritate. Prima pars huius dicti est contra Syluestrum loco citato, qui oppositum tenet. Probatur tamẽ apertè ex capit. peruenit, de iureiurando, vbi dicitur, qđ nõ frangit iuramentum, vel votum qui illud in melius permutat. Et in c. scripturæ, de voto deffinit sũmus Pontifex, votum solenne religionis extinguere E omnia vota ante emissa. Et reddit rationem: Quia illa commutantur in melius. Ex quo loco sic colligo argumentum: Illa commutatio non fit autoritate alicuius prælati; sed priuato iudicio cuiuslibet, quia est in melius; ergo idem etiam erit dicendum de quibuscunque alijs commutationibus iuramenti, aut voti in melius factis. Et ratio est manifesta: Nã qui soluit quod est, proculdubio soluit votum illud, quod pollicitus fuerat, & aliquid amplius atque ex consequenti satisfacit iuramento. Quod autem commutatio iuramenti in æquale, vel minus bonum non possit fieri, nisi à prælatis, probatur eisdem rationibus, quibus idem probauimus de voto A quæstione præcedenti art. 12.

Sed quoniam diximus ad iuramenti dispensationem necessariam esse prælati autoritatem, & prelatus non est dominus, sed dispensator bonorum Ecclesiæ in ædificationem, & non in destructionem illius, ut docet Paulus 2. ad Corint. cap. 10. esset autẽ manifesta destructio, si prelati pro sua voluntate absque aliqua causa iuramentorum vincula tollerent, idcircò id facere non possunt. Vnde dico, quod sicut Papa si concedat indulgentias, sine rationabili causa, vel sacerdos absoluat, sine legitima dispẽsatione, factum non teneret; ità etiam, si dispenset in iuramentis. Sed est dubium, quænam sit dicenda ido- Dubium. nea causa irritandi, ac dispensandi, vel commutandi iuramenta? In qua re sit prima propositio: Vna sola B potest esse causa irritandi iuramenta, scilicet, quod 1. propositio. res illa, quam quis iuramento confirmat, pertineat ad potestatem eius, qui irritat, vel absolute, vel supposito alterius peccato, sicut diximus de excommunicatis, & de illis, qui per vim, vel per iniuriam iuramenta eliciunt, ut patet ex dictis. Secunda propositio: Facilior esse debet iuramenti commutatio, quã 2. propositio. ipsius dispensatio: Probatur: Dispensatio in totum, & absolute remittit iuramenti obligationem: commutatio autem non ita, sed ab vna in alterã rem æqualem, vel minorem iuramenti obligationem trãsfert: ergo magis requiritur ad dispensationem, quã ad commutationem. Ex quo infertur, quod cui con C ceditur facultas commutandi iuramentum non poterit supra illud dispensare: bene tamen è contra, vt supra diximus de voto. Tertia propositio: Legitima 3. propositio. causa dispensandi in iuramento elicienda est, ex vno è tribus fontibus, scilicet, vel ex grauitate operis, & imbecillitate iurantis: vel ex diminuta operis vtilitate; vel respectu boni communis. Itaque quando illa res, quam quis iuramento confirmauit, est nimis ardua; aut quando is, qui iurauit ex mutatione virium, vel fortunæ, effectus est parum aptus ad id exequẽdum, aut denique quando res, iuramento confirmata est iuranti impedimento, ne bono publico consulat, tunc, est legitima causa dispensandi in iuramẽto: sicut supra diximus de voto. Per omnia enim D quantum ad hoc, pari passu currunt iuramentum, atque votum, cum vtrumque habeat vim à iure diuino. Et in rebus, quæ pendent ex iure diuino, si sine legitima causa fiat, nulla est dispensatio, vt habet communis sententia iurisprudentium; & colligitur ex Innocentio, in capitulo, cum ad monasterium de statu monachorum, & ex Panormitano in cap. non est voti. de uoto. Et ratio est: Nam respectu illarum rerum, quæ pendent ex iure diuino aut naturali, non habet summus Pontifex excellentem, & supremam potestatem, sed tantum dispensatoriã. Vtrum autem idem sit dicendum de dispensatione, Dubium. in legibus positiuis, & aliis, quorum obseruatio nõ est iure diuino, varietate opinionum disputatur E à Doctoribus. Caietanus enim 1. 2. quæstione. 97. ar Sententia Caietani. ticulo. 4. & in summa, verbo dispensatio, in eam sententiam propendit, vt dicat huiusmodi dispensationes, cùm sine causa fiunt, nullam vim habere: atque ideò qui talibus dispensationibus vtuntur non esse tutos in conscientia. Et ratio illius est, quia licet talis dispensatio eximat hominem à iure positiuo, manet tamen fixa & firma ratio naturalis; quæ dictat atque præcipit, ne quis sine causa se à reipublicæ oneribus eximat. Cõtrariã tamẽ sententiã tenẽt cõiter oẽs Doctores. Ad cuius explicationẽ dico primò, cer- 1. Dictum. tũ esse, ꝙ superior dispẽsans in legibus cõmunibus reipublicæ, sine causa negotio proportionata, peccatum committit. Est enim dispensare, aliquem à cõ-

muni vinculo excipere, quo alij tenentur: quod in iniuriam aliorum vergit, si sine causa fiat: atque ex consequēti est peccatum. Dixi autem, quòd causa debet esse negotio proportionata; quia illa, quæ sufficiens est ad dispēsandum in vna lege ad aliam idonea non erit. Dico secūdò, etiam esse certum, quòd ille, (2. Dictum.) qui sine causa petit alicuius legis dispensationem peccat. Nam cum preses sine causa non possit iure dispensare, nec ipse poterit petere dispensationem sine peccato. Dico tertiò, etiam esse certum, quòd in (3. Dictum.) quacunque legis dispensatione, si causa allegata sit falsa, dispensatio erit irrita, & nulla. Nititur enim dispensatio causæ, tanquam fundamento. Atque ex consequenti hoc deficiente, quòd ipsa dispensatio ruat; erit necesse. Præterquam quòd fraus, atque dolus nulli debēt patrocinari, vt habet commune axioma Doctorum. Est tamen aduertendum, quòd si in relatione causæ verè dicantur omnia, quæ pertinēt ad substantiam rei, de qua agitur, quamuis in re aliqua accidentali relatio deficiat, talis allegatio causæ non erit dicenda falsa, sed vera. Hæc enim allegatio causarum non est confessio sacramentalis, sed iudicialis declaratio, in qua parui defectus nihil impediunt. Dico vltimò quòd in legibus, quæ sunt merè (Vlt. Dict.) de iure positiuo, si dispensatio fiat sine causa, peccat qui dat, & qui accipit. Ceterū dispensatio valida est, & taliter dispensatus manet liber à lege; ita vt in vsu dispensationis non peccet. Probatur: Huiusmodi leges pendent omnino à uoluntate legislatoris: ergo pro sua voluntate poterit quemcunque eximere ab illarum obligatione. Verum est tamen, quòd si ex eo quòd eximitur quis sine causa ab onere legis positiuę, accrescit alijs conciuibus, & contribulibus maius onus; tunc sic dispensatus non manet tutus in conscientia: sed quātum ad hoc vera est sententia Caietani. Et ratio est: Quia tunc ille, sine vlla causa legitima est alijs iniurius.

Solutiones argumentorum, quæ à D. Tho. in hoc articulo ponuntur sunt valdè notandæ. Relinquuntur tamen à nobis: quia ex supradictis claræ & perspicuæ manent.

ARTICVLVS X.

Vtrùm iuramentum impediatur per aliquam conditionem, vel personæ, vel temporis.

(2. d. 39. in expo. lit.) AD Decimū sic proceditur. Videtur, quòd iuramentum non impediatur per aliquam conditionem personæ, vel temporis. Iuramentum enim ad confirmationem inducitur, vt patet per Apost. ad Hebr. 6. Sed cuilibet conuenit confirmare dictum suum, & quolibet tempore: ergo videtur, quòd iuramentum non impediatur per aliquam conditionem personæ, vel temporis.

2. Præterea, Maius est iurare per Deū quàm per Euangelia. Vnde Chrysost.* dicit: Si aliqua causa fuerit: modicum videtur facere qui iurat per Deū: sed qui iurat per Euangelia, maius aliquid fecisse videtur. Quibus dicendum est: stulti scripturæ propter Deū facta sunt, nō Deus propter scripturas. Sed cuiuslibet conditionis personæ, & quolibet tempore in communi locutione consueuerunt iurare per Deum: ergo multo magis licitum est eis iurare per Euangelia. (Homil. 44. in Matt. in opere imperfecto, à med. illius tom. 2.)

3. Præterea, Idem non causatur ex contrarijs causis, quia contrariæ causæ sunt contrariorum. Sed A aliqui excluduntur à iuramento propter defectum personæ, sicut pueri ante quatuordecim annos, & etiam illi qui semel fuerunt periuri. Non ergo videtur quod aliqui prohibeantur iurare, vel propter dignitatem, sicut clerici, aut etiam propter temporis solennitatem.

4. Præterea, Nullus homo viuens in hoc mundo est tantæ dignitatis sicut Angelus. Dicitur enim Matth. 11. quod qui minor est in regno cælorū maior est illo, scilicet Ioanne Baptista adhuc in mundo viuente: Sed Angelo conuenit iurare. Dicitur enim Apo. 10. quòd Angelus iurauit per viuentem in secula seculorum: ergo nullus homo propter dignitatem B debet excusari à iuramento.

Sed Contra est, quod habetur 2. q. 5. Presbyter vice iuramenti per sanctam consecrationem interrogetur. Et* 22. quæst. 5. dicitur, Nullus ex ecclesiastico ordine cuiquam laico quicquam super sancta Euangelia iurare præsumat. (2. q. 5. cap. presbyter. 22. q. 5. ca. nullus ex Ecclesiastico.)

Respondeo dicendum, quòd in iuramento duo sunt cōsideranda. Vnum quidem ex parte Dei cuius testimonium inducitur. Et quantum ad hoc debetur iuramento maxima reuerentia. Et propter hoc à iuramento excluduntur pueri ante annos pubertatis, qui non coguntur ad iurandum: quia nondum haC bent perfectum vsum rationis quo possint cum reuerentia debita iuramentum præstare. Et iterum periuri, qui ad iuramentū nō admittuntur: quia ex retroactis præsumitur quòd debitam reuerentiam iuramento non exhibebunt. Et propter hoc etiam vt iuramento debita reuerentia exhibeatur, dicitur* 22. quæst. 5. Honestum est, vt qui in sanctis audet iurare, hoc ieiunus faciat, cum omni honestate & timore Dei. (22. q. 5. ca. honestū.) Aliud autem est considerandum ex parte hominis cuius dictum iuramento confirmatur. Non enim indiget dictum hominis cōfirmatione, nisi quia de eo dubitatur. Hoc autem derogat dignitati perso-D næ, vt dubitetur de veritate eorū quæ dicit. Et ideo personis magnę dignitatis non conuenit iurare. Propter quod dicitur* 2. quæst. 4. ca. Si quis presbyter. Quòd sacerdotes ex leui causa iurare non debent: tamen pro aliqua necessitate, vel magna vtilitate, licitum est eis iurare, & præcipuè pro spiritualibus negotijs, pro quibus etiam iuramenta competit præstare in solemnibus diebus, quibus est spiritualibus rebus vacandum. Non autem tunc sunt iuramenta præstanda pro rebus temporalibus, nisi fortè ex magna necessitate. (2. q. 4. & 5. (secundū aliquos codices) ca. si quis presbyter.)

Ad Primum ergo dicendum, quod quidam sunt qui dictum suum confirmare non possunt propter deE fectum eorum: & quidam sunt quorum dictum adeo debet esse certum, quòd confirmatione non egeat.

Ad secundum dicendum, quòd iuramentum, secundum se consideratum, tanto fortius est, & magis obligat, quāto maius est id, per quod iuratur, vt August.* dicit ad Publicolam. Et secundum hoc, maius est iurare per Deum quàm per Euangelia. Sed potest esse è conuerso propter modum iurandi: vtpotè si iuramentum quod fit per Euangelia, fiat cum quadam deliberatione & solemnitate: iuramentum autem quod fit per Deum, fiat leuiter & absque deliberatione. (Epist. 154: aliquantulum à princ. tom. 2.)

Ad tertium dicendum, quòd nihil prohibet aliquid tolli ex contrarijs causis per modum superabundantiæ & defectus: & hoc modo aliqui impediuntur à iuramento, quia sunt maioris authoritatis quàm quòd eos iurare deceat: aliqui vero, quia sunt minoris autoritatis quàm quòd eorum iuramento stetur.

Ad quartum dicendum, quòd iuramentum Angeli inducitur non propter defectum ipsius, quasi non sit eius simplici dicto credendum, sed ad ostendendum id, quod dicitur ex infallibili Dei dispositione procedere. Sicut etiam & Deus aliquando in scripturis iurans inducitur ad ostendendum immobilitatem eius quod dicitur, sicut Apostolus dicit ad Hebr. 6.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quòd in iuramento duo sunt consideranda, vnum ex parte Dei cuius testimonium inducitur; alterum ex parte hominis, cuius dictum iuramento confirmatur, respondet D. Tho. ad propositam difficultatem per quattuor propositiones. Prima conclusio: Propter reuerētiam, quæ iuramento debetur ex parte Dei, duo hominum genera à solenni iurandi officio iure repelluntur, scilicet, pueri ante annos pubertatis, qui iurare non coguntur, & periuri atque infames, qui ad iurandum non admittuntur. Secunda conclusio: Propter eandem reuerētiam, iurare in sanctis solennitēt, nisi à ieiunis fiat, non reputatur honestum. Probatur ex cap honestū est. 22. q. 5. Tertia conclusio: Ex parte illius cuius dictum iuramento confirmatur, personas egregiæ dignitatis iurare solēniter nō decet, quales sunt sacerdotes. Probatur, quoniam debent esse tantæ autoritatis, ut citra iuramentum eis fides sit adhibenda. Et pp hoc in cap. si quis presbyter, 22. q. 4. dicitur quòd sacerdotes ex leui causâ iurare non debent. Quarta conclusio: In necessitate, vel pro magna vtilitate licitum est sacerdotibus iurare, præcipuè pro spiritualibus negotijs, etiam in diebus festis, in quibus citra tales casus non licet.

EXPLICATIO ARTICVLI.

COnclusiones huius articuli habentur in iure, & loquuntur de iuramento in iudicio præstando. Quare pro illorum intelligētia meminisse oportebit eorum, quæ diximus q. 70. agentes de testibus. De pueris atque periuris loquitur textus in c. paruuli, 22. q. 5. & explicatur in ca. pueri. Vbi ætas eorum, qui ad iuramentum admitti debent determinatur. Sed est latissimum discimen inter pueros, & periuros quātum ad hoc. Nam de pueris solū dicitur, quòd si renuerint iurare, non cogantur. Et sic significari videtur, quòd si vrgente in eis ratione vltrò se ad iurandum obtulerint, non sint repellendi. Cùm tamen periuri, etiam si iurare voluerint cō hibeantur. Et ratio est: Nam pueros solus naturalis defectus ætatis facit ineptos ad iurandum. Et sic monētur ad monentur, ut iurare caueant, quam periuri, qui propter suum scelus à iureiurando repelluntur. Ergo tamen D. Tho. solum loquitur de iuramēto solemni, quod ad publicū testimonium exigitur: non quicunq; periurus à ferendo testimonio repellēdus est censendus, sed ille tantum, qui in iudicio reus factus est, atque condemnatus periurij. De quo etiam est intelligendus loqui Couarruuias in relectione super capit. quamuis pactum, parte primâ, §. septimo, numero secundo, & tertio, quando pœnas, quibus periuri in iure puniuntur, recenset. Dicēs, quòd præter culpam, quam periuri, quoad criminis reatum contraxerunt, cuius ratio apud diuinum tribunal examinanda est, puniendi sunt à iudicibus, & legibus publicis, non tantum Ecclesiasticis, sed & secularibus, ut notat text. in l. si quis maior. C. de transactio. &c.

Grauitas periurii declaratur.

Ex secunda conclusione, qua D. Thom. dicit inhonestum esse, ut quis ad iurandum, nisi ieiunus accedat, colligere possumus reuerentiam quæ iuramēto debetur. Nam quamuis cæremonia ista non sit prorsus necessaria; reputabatur tamen antiquitus indecens, vt aliter quam ad sacrosanctum sacramētū altaris quispiam ad iurandum accederet, vt, scilicet, sic iuraturus attentiori animo secum reputaret certissimum ne esset, quod sub iuramento asserturus ueniebat, ne in tantum scelus, quantum periurij nomine significatur, incideret. Quod Diuus Thom. quodl. 1. art. 18. multis & urgentissimis rationibus probat esse longè grauius homicidio: & quibuscunque alijs delictis in proximum factis. Idque significare voluisse videtur Paulus, quando dixit; omnis controuersiæ finis est iuramentum. Nam si adulterium, & homicidium, & reliqua huiusmodi grauiora essent periurio, nunquam homicidæ, nec adultero iuramentum deferretur. Quoniam coniectura esset, quòd per periurium, tāquam per exilios peccatum, maiora contegerent, & celarent crimina. Hoc argumento vtitur D. Thom. in dicto artic. 18. ad probandam periurij grauitatem. Pro quo etiā faciūt multæ aliæ cæremoniæ, quibus olim iuramētū exornabatur. Nullus enim, nisi in templo, & super altari, & libro Euangeliorum tacto, quem sacerdos in manibus teneret, iuramentum præstabat. Propter quod dicebat D. Chrysost. Hom. 15. ad populū Antiochenum: Non ità gemo, & deploro, quospiam in vijs iugulatos audiens, sicut gemo, & lachrymis prosequor, & horresco, cùm video quempiam supra mensam hanc, scilicet, altare, venientem, & manus imponentem, & Euangelijs iurantem attactis, &c. Et ex hoc nimirum ortum habuisse arbitror, quòd cùm vir iste sanctissimus, cuius natalis dies hodie feliciss imè in Ecclesia celebratur, innumeras conciones; mira sapientia, & sanctitate refertas ad populū habuerit, maior eorum pars contra iurantes, ac dicam peierantes, instituta fuerit. Et meritò quidem, tum ut peccati grauitas patefieret; tum etiam, vt ea cognita, homines à pessima iurandi consuetudine desisterent. Apud Gentiles similiter fuit semper habita maxima iuramenti religio, quod Cice. lib. 3. Offic. palàm ostendit, cum dicit: Nullum vinculum ad astringendā fidē maiores nostri iureiurādo arctius esse voluerunt. Id indicant leges in duodecim tabulis: indicant sacra, indicant fœdera, quibus etiam cū hoste deuincitur fides. Indicant notationes, animaduersionesque cēsorum, qui nulla de re diligentius, quam de iureiurando iudicabant, Hactenus Cicero. Cui addo id, quod de quodam periuro Iuuenalis scribit. De periuro inquam, qui id animo conceperat, re autem ipsa nondum admiserat.

Extinctus tota pariter cum prole domoque,
Et quamuis longa deductis gente propinquis,
Has patitur pœnas peccandi sola voluntas.

Si ergo apud gentes, quę Christi leges non profitebantur receptum erat, non solum, qui peierasset daturum Deo pœnas, sed & eius posteritatem pro tanto scelere, diuino iudicio esse puniendam, quid fideles, quibus ueritas dixit, Nolite iurare omninò,

sentire oportebit? De hac re videndus est D. Chry. loco citato.

Nota circa 9. & 4. conclus. Circa tertiam & quartam conclusionem in quibus de iuramento à sacerdotibus præstando est sermo, aduertendum est quòd in cap. presbyter. 22. q. 4. talis honor sacerdotibus defertur, vt pro leuibus iurare non debeant, sed vice iuramenti per sanctã consecrationem interrogentur. Et in capit. nullus, eו. 1. 22. quæst. 5. cauetur, ne aliquis ex Ecclesiastico ordine quidquam laico super Euangelia iurare præsumat. Et hæc odicta sufficiant de tota ista materia de iuramento.

Ab hac quæstione vsque ad centesimam, in qua de simonia est sermo, nihil aliud dicere est opus, quã quæ à D. Thom. & à Caietano luculenter satis, & perspicuè dicuntur. Et ob hanc rationem à me consultò prætermittuntur. Videte illos.

QVAESTIO C.

De Simonia, in sex Articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

Vtrùm simonia sit studiosa volũtas emẽdi, vel vendendi aliquid spirituale, vel spirituali annexum.

AD Primum sic proceditur. *Videtur, quòd simonia non sit studiosa voluntas emendi vel vendendi aliquid spirituale, vel spirituali annexum. Simonia enim est hæresis quadã. Dicitur enim* 1. quæstio. 1. *Tolerabilior est Macedonij & eorum qui circa ipsum sunt, sancti spiritus impugnatorum, impia hæresis quã simoniacorum. Illi. n. creaturam & seruum Dei Patris & Filij Spiritum sanctum delirando fatentur. Isti vero eundem Spiritum sanctum efficiunt seruũ suũ. Omnis. n. dominus quod habet, si vult, vendit, siue seruum siue aliquid aliud eorum quæ possidet. Sed infidelitas non consistit in voluntate, sed magis in intellectu, sicut & fides, vt ex suprà* dictis patet: ergo simonia non debet per voluntatem diffiniri.*

(4. dist. 25. q. 3. art. 1. q. 1 per to & q. 3. cor.; 1. q. 1. cap. Eos qui per pecunias; Q. 10. art. 1.)

2. *Prætered, Studiose peccare est peccare ex malitia, quod est peccare in Spiritum sanctum. Si ergo simonia est studiosa voluntas peccandi, sequitur quòd semper sit peccatum in Spiritum sanctum.*

3. *Prætered, Nihil est magis spirituale quàm regnum cælorum, sed licet emere regnum cælorum. Dicit enim Gregor. quadam Hom. Regnum cælorum tantum valet quantum habes: ergo non est de simonia velle emere aliquid spirituale.*

(Hom. 5. in Euang nõ multũ a principio.)

4. *Prætered, Nomen simoniæ a Simone Mago accepturi est, de quo legitur Act. 8. quòd obtulit Apostolis pecuniam ad spiritualem potestatem emendã: vt scilicet quibuscunque manus imponeret, reciperent Spiritum sanctum. Non autem legitur, quòd aliquid voluerit vendere: ergo simonia non est voluntas vendendi aliquid spirituale.*

5. *Prætered, Multa alia sunt voluntaria commutationes præter emptionem vel venditionem, sicut permutatio, transactio: ergo videtur quòd insufficienter diffiniatur simonia.*

6. *Prætered, Omne quod est spirituali annexum, est spirituale. Superfluè ergo additur, vel spirituali annexum.*

7. *Prætered, Papa, secundum quosdam non potest committere simoniam. Pòtest autem emere, vel vendere aliquid spirituale: ergo simonia non est voluntas emendi vel vendendi aliquod spirituale, vel spirituali annexum.*

Sed contra est, quòd Gregor. dicit in registro, Altare vel decimas vel Spiritum sanctum emere vel vendere, simoniacam hæresim esse, nullus fidelium ignorat.* (Habetur 1 q. 1. Altare.)

Respondeo dicẽdũ quòd sicut supra dictũ est, actus aliquis est malus ex genere, eo quòd cadit super materiã indebitã. Emptionis autẽ & vẽditionis est materia indebita res spiritualis, triplici rõne. Primò quidẽ, quia res spiritualis non põt aliquo terreno pretio compensari, vt de Sapientia dr̃ Prouer. 3. pretiosior est cunctis opibus: & omnia, quæ desiderantur, huic non valent comparari. Ideo etiam Petrus in ipsa sui radice simoniacam prauitatem condemnans dixit, Pecunia tua tecum sit in perditionem: quoniam donum Dei existimasti pecunia possidere. Secundò, quia id non potest esse debita vẽditionis materia, cuius venditor non est dominus, vt patet in authoritate suprà* inducta. Prælatus autem Ecclesiæ non est dominus spiritualium rerum, sed dispensator: secundum illud 1. ad Corinth. 4. Sic nos existimet homo vt ministros Christi, & dispensatores mistcriorum Dei. Tertiò, quia venditio repugnat spiritualium origini, quæ ex gratuita voluntate Dei proueniunt. Vnde & Dominus dicit Matth. 10. Gratis accepistis, gratis date. Et ideo aliquis emendo, vel vendendo rem spirituale, irreuerentiam exhibet Deo & rebus diuinis, propter quod peccat peccato irreligiositatis.* (1. 2. q. 18. arti.; Arg. 1.)

*Ad primum ergo dicendum, quòd sicut religio consistit in quadam fidei protestatione, quam tamẽ aliquis interdum non habet in corde: ita etiam vitia opposita religioni habent quandam protestationem infidelitatis, licet quandoque non sit infidelitas in mente. Secundum hoc ergo simonia hæresis dicitur secundum exteriorem protestationem: quia in hoc quòd aliquis vendit donum Spiritus sancti, quodammodo protestatur se esse dominum spiritualis doni, quod est hæreticum. Sciendum tamen quòd Simon Magus, præter hoc quod ab Apostolis Spiritus sancti gratiam pecunia emere voluit, dixit quòd mundus non erat à Deo creatus, sed à quadam superna virtute: vt dicit * Isidorus in lib. Etymol. Et sic secundum hoc inter alios hæreticos simoniaci computantur, vt patet in lib.* August. De Hæresib.* (Li. 8. c. 5. in prin.; lib. to. 6. & habet 349 s. c. Quidam.)

Ad secundum dicendum, quòd sicut suprà dictum est, iustitia & omnes partes eius, & per consequens omnia vitia opposita sunt in voluntate sicut in subiecto. Et ideo conuenienter simonia per voluntatem diffinitur. Additur autem, studiosa, ad designandum electionem quæ principaliter pertinet ad virtutem & vitium. Non autem omnis qui peccat electione, peccat peccato in Spiritum sanctum sed solum qui peccatum eligit per contemptum eorum, per quæ homines solent retrahi à peccando, vt suprà dictum* est.* (Q. 58. art. 4.; Q. 14. art. 1.)

Ad

A *Ad tertium dicendum, quòd regnum cęlorum dicitur emi, dum quis dat quod habet propter Deũ, largè sumpto nomine emptionis, secundum quod accipitur pro merito: quod tamen non pertingit ad perfectam rationem emptionis, tum, quia non sunt condigna passiones huius temporis, nec aliqua nostra dona vel opera ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis, vt dicitur Roman. 8. tum, quia meritum non consistit principaliter in exteriori dono, vel actu, vel passione, sed in interiori affectu.*

Ad quartum dicendum, quòd Simon Magus ad hoc emere voluit potestatem spiritualem, ut eam postea uenderet. Dicitur enim * *1. q. 3. quòd Simon Magus donum Spiritus sancti emere uoluit, ut ex uenditione signorum quæ per eum fierent, multiplicatam pecuniam lucraretur. Et sic illi qui spiritualia uendunt, conformantur Simoni Mago in intentione, in actu uero illi qui emere uolunt. Illi autem qui uendunt in actu imitantur Giezi discipulum Helisęi, de quo legitur 4. Reg. 5. quod accepit pecuniam à leproso mundato. Vnde uenditores spiritualium possunt dici non solum Simoniaci, sed etiam Giezitæ.* B

(Margin: 1. q. 3. cap. Saluator, non remote à prin.)

Ad quintum dicendum, quod nomine emptionis & uenditionis intelligitur omnis contractus nõ gratuitus. Vnde nec permutatio prębendarum uel Ecclesiasticorum beneficiorum fieri potest authoritate partium absque periculo simoniæ: sicut nec transactio, ut iura determinant. Potest tamen pręlatus ex officio suo permutationes huiusmodi facere pro causa utili, uel necessaria. C

Ad sextum dicendum, quòd sicut anima uiuit secundum seipsam, corpus autem uiuit ex unione animæ: ita etiam quædam sunt spiritualia secundum seipsa, sicut sacramenta & alia huiusmodi. Quadã autem dicuntur spiritualia ex hoc quòd talibus adhærent. Vnde * *1. q. 2. dicitur ca. Si quis obiecerit, quòd spiritualia sine corporalibus rebus non proficiunt, sicut nec anima sine corpore corporaliter uiuit.* D

(Margin: 1. q. 2. c. Si quis obiecerit.)

Ad septimum dicendum, quòd Papa potest incurrere uitium simoniæ, sicut & quilibet alius homo: peccatum enim tanto in aliqua persona est grauius, quanto maiorem obtinet locum. Quamuis enim res Ecclesię sint eius ut principalis dispensatoris, non tamen sunt eius, ut domini & possessoris. Et ideo si reciperet pro aliqua re spirituali pecuniam de redditibus Ecclesię alicuius, non careret uitio simonię. Et similiter etiam posset simoniam committere recipiendo pecuniam ab aliquo laico non de bonis Ecclesię. E

SVMMA TEXTVS.

PRæcipua conclusio huius articuli colligitur ex solutionibus argumentorum, quibus diffinitio simoniæ in titulo posita approbatur, & explicatur. Et sic prima conclusio est affirmatiua. Secunda conclusio: Simonia est peccatum contra religionem. Hanc probat D. Tho. in corpore articuli triplici ratione. Primò; Quia res spiritualis non potest aliquo terreno pretio compensari. Secundò: Quia id potest A esse debita materia emptionis & venditionis, cuius venditor est dominus; & prælati Ecclesiæ non sunt domini, sed dispensatores rerum spiritualium. Tertiò: Quia venditio repugnat origini rerum spiritualium, quæ gratis donantur. Propter quæ omnia, irreuerentiam irrogat rebus spiritualibus, qui illa vẽdit. Et quęcunque irreuerentia facta Deo, & rebus diuinis, est peccatum contra religionem: ergo.

EXPLICATIO ARTICVLI.

DE hac materia disputant Doctores in 4. d. 25. Adria. quodl. 9. Gab. super cano. lect. 28. Altisiodorensis lib. 5. suæ Summæ tract. 27. Alex. Alen. 3. p. q. 183. Soto lib. 9. de iustitia q. 5. Summistæ, verbo, simonia. Ad cuius explicationem, vt à nomine ipso exordiamur, aduertendum est, quòd hoc nomen simonia originem ducit à Simone Mago, qui vt habetur Act. cap. 8. oblata pecunia voluit à D. Petro Spiritum sanctum emere. Et si quis quærat, quænam sit ratio, propter quam hoc nomen potius à Simone, quam à Giezi famulo Elisei, qui vt habetur 4. Reg. cap. 5. idem vitium commisit, vel à Balã propheta, qui, vt dicitur Num. 22. pretio fuit conductus, vt malediceret populum Israeliticum, vel à Iuda proditore, qui Christum vendidit triginta argenteis, fuit impositum? Respondeo quantum attinet ad Giezi, atque Balam, id factum fuisse multiplici ex causa. Primò: Quia isti ad historiam pertinent veteris testamenti: cuius sacramenta non erant ęquè spiritualia ac nostra. Secundò: Quia grauas tantum gratis datas, vt donum sanitatis, & donum occidendi per maledictionem hostes (id enim Moabitæ à Balam petierunt) vendiderunt. At verò Simon Magus ipsum Spiritum sanctum emere voluit. Non quidem in sua persona. Nam tale iudicium esset insanissimum. Sed in suo dono, quod erat gratia gratum faciens omnium aliorum donorum spiritualium præstantius, atque nobilius, vt habetur in ca. Saluator. 1. q. 3. Tertiò: Quia illi tantum vendiderunt, nihil ementes: at verò Simõ Magus voluit emere, vt venderet. Sic dicit historia. Cum vidisset Simon, quòd per impositionem manus Apostolorum daretur Spiritus sanctus, obtulit pecuniam dicens; Date mihi hanc potestatem, vt cuicunque imposuero manus accipiat Spiritum sanctum, nempe, pretio accepto, vt ex uenditione signorum, quæ per ipsum fierent multiplicatam pecuniam lucraretur, vt ex eodem cap. Saluator, adducit Diuus Tho. hic in solutione ad 4. Quantum autem attinet ad Iudam, dico, quòd ille non vendidit Christum, existimans in eo esse aliquid spirituale, nec etiam vendidit, vt ex eo alij lucrum reportarent, sed potius, ut illum ignominiosa morte afficerent: propter quod non fuit propriè ac formaliter simoniacus.

(Margin: De nomine simonia.)

Circa primam conclusionem Diuui Thomæ in qua diffinitio simoniæ continetur, aduertẽdum est, quòd Panormit. & Hostien. super cap. nemo. de simonia, quos etiam sequitur Ricardus in 4. dist. 25. quæstione 1. dicunt prædictæ diffinitioni addendũ esse, opere subsequuto, ut hac particula explicetur non esse vitium simoniæ, nisi quando actu venduntur res spirituales. Quam suam sententiam probant argumento glossę super c. qui studet. 1. q. 1. vbi diffiniens simoniam dicit, quòd est voluntas emendi, vel vendendi res sacras cum effectu. Cæterùm hæc sententia est falsa. Primò, quia ut constat ex Actis Apostolorum cap. 8. Simon Magus notatur hoc vitio; quia voluit emere gratiã Spiritus sancti, quamuis ipsum opus non fuerit subsequutum. Prę-

(Margin: Diffinitio simoniæ Panormi.)

terà

tereà: Quia bona diffinitio oẽs sui diffiniti partes comprehẽdere debet si autem illa particula adderetur non conueniret simoniæ mentali, quæ, ut infra dicemus, est vera simonia: sed tantum simoniæ reali: ergo non est ponenda. Poterunt tamen Panorm. & Hostiensis defendi, sicut & defenduntur à Syluestro in verbo, simonia. §. 1. Si dicamus, quòd illi tantum diffinierunt simoniam pertinentem ad forum exterius, & de qua iudicat Ecclesia, cuius consideratio propriè pertinet ad Canonistas; & ea tantum est quando venduntur res sacræ cum effectu.

Vera diffinitio simoniæ explicatur in solutione qd 2.

Dicitur voluntas (ait D. Thom.) quia iniustitia omnis in voluntate consistit, sicut & iustitia. Ex quo deducitur simoniam ad iniustitiæ vitium pertinere, licet etiam pertineat ad irreligionẽ propter irreuerentiam, quæ rebus spiritualibus fit, cum pretio comparantur. Directè quidem simonia est irreligio; quia ex natura sua, & principaliter est iniuria Deo, & rebus spiritualibus illata. Propterea que D. Thom. tractat de illa inter vitia opposita religioni. Consequenter tamen, & minus principaliter est iniustitia, inquantum rem alienam (cuius nullus in terra est dominus, etiam summus Pontifex, sed dispensator) vendere intẽtat. Additur autem studiosa, vt D. Tho. inquit, ad designandam electionem voluntatis. Sed id necessarium non est. In omni enim vitio electionẽ voluntatis consequi est necesse, & electionem imperium: aliàs non esset actus humanus, vituperio dignus. Sicut etiam in omni actu virtutis electio omnino requiritur. Fortassis iudicio meo addita fuit illa particula; quoniã simonia semper à patribus heresis est appellata. Non quia re vera essentialiter sit infidelitatis actus, sed vt explicat D. Tho. vel secũdum exteriorem protestationẽ, quia ex quo aliquis vendit donum Spiritus sancti, quodammodo protestari videtur se esse illius dominũ, quod est hæreticum, vel, quia Simon Magus hæreticus fuit, affirmans mundum à Deo creatum non fuisse; sed à quadam superna virtute, vt idem D. Thom. ex Isidoro in libro Etymologiarum docet. Et quia hæresis est falsa ex lectione sententia; idcircò simonia fortasse diffinitur per voluntatem studiosam. Additur, Emendi, & vendendi, quia in vtroque committitur irreligio, & irreuerentia, ut infra videbimus.

Spiritus multa significat.

Sed quo proposita diffinitio exactiùs explicetur, est circa illam prima difficultas, quidnam sit id spirituale, cuius emptio, atque venditio simonia appellatur? Ad cuius intelligentiam aduertendum est, quòd hoc nomen, spiritus, propriè significat anhelitum, id est, aerem ipsum, quem spirãdo attrahimus. In qua significatione dixit Cicero libro. 2. de natura Deorum; Tribus rebus animalium vita continetur, cibo, potione, & spiritu. Accipitur etiam pro vento, iuxta illud Virgilij lib. 12. Aeneid.

Ac velut Edoni Borea cum spiritus alto,
Insonat Ægæo.

Et tandem significat animi elationem, ea scilicet de causa, quia animus elatus, quasi tumet magno spiritu concepto. In qua significatione dixit Cicero pro Sylla; Res gestæ meæ me nimis extulerũt, ac mihi nescio quos spiritus attulerunt. Et Cæsar lib. 3. belli ciuilis; his rebus tantum fiduciæ ac spiritus Pompeianis accessit, ut non de ratione belli cogitarent, sed vicisse iam sibi viderentur. Sed quia & ventus, & anhelitus & animi elatio sunt res inuisibiles, ad sensumque incorporeæ, ex his significationibus, quæ propriæ sunt, translatum fuit nomen à scriptoribus ecclesiasticis, ad significandas res omnino incor-

A poreas, vt Deum, angelos, animum hominis, & etiã illa, quæ accidunt animis nostris, vt virtutes, scientiæ.

Bona spiritualia sunt in multiplici differentia.

Secundo est aduertendum, quod bona spiritualia, quæ accidunt animis nostris, sunt in duplici differentia. Quędam enim sunt à spiritu increato, alia autem à spiritu creato: id est, quędam existunt diuinitus vi supernaturali, ut gratia gratum faciens, & virtutes infusæ. Quædam verò parantur nostro studio, atque labore, vt scientia. Rursus: omnia ista bona trifariam diuiduntur. Nam quædam sunt spiritualia per essentiam, vt gratia, virtutes, & scientię. Quædam verò sunt spiritualia secundum causam, idest, quę producũt aliquid spirituale, & sunt causa
B illius, vt sacramentum. Alia autem sunt spiritualia effectiuè, id est, quæ efficienter sunt, & producuntur à rebus spiritualibus, vt uox, doctrinæ, confessio miraculorum, & reliqua huiusmodi. Spirituali autem annexum dicitur res quæ cum sit corporea habet tñ aliquam colligantiã necessariã cũ rebus spiritualibus. Et hoc adhuc dupliciter contingere potest. Vno modo quasi necessariò antecedens ad confectionem rei spiritualis, ut vasa sacra, & instrumenta, quibus vtimur in sacris efficiendis. Alio modo, quasi necessariò cõsequens ex rebus spiritualibus, ut ius percipiendi decimas, prouentus Ecclesiasticos, aliaque huiusmodi, quæ sequuntur, vel ex potestate ordinis, vel iurisdictionis.

1 Dictum certum.

C His constitutis, cùm tot ac tanta sint bona spiritualia, quæ accedunt animis nostris, dubiũ est vtrũ omnia ista sint materia simoniæ? In qua difficultate, ut certa ab incertis separemus, dico primò, certũ esse, id spirituale, quod in sacris literis appellatur donum Spiritus sancti, & procedit ab spiritu increato, ità esse materiam simoniæ, ut illud uendere sit peccatum. Probatur: Quia propter has res, quas emere voluit Simon Magus, fuit damnatus Act. 8. Item Christus loquens de eisdem Matth. 10. dicit: Gratis accepistis, gratis date. Quæ autem sint spiritualia, hoc modo explicat Paul. 1. ad Corinth. 12. dicens: Diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus. Diuisiones ministeriorũ sunt, &c. Et ad Ephes. 4. Ascẽ-
D dens Christus in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus: & ipse dedit quosdam Apostolos, quosdam autem Prophetas &c.

2 Dictum certum.

Dico secundò, etiam esse certum, omnia, quæ spectant ad salutem animarum, & gloriæ consequutionem, dici in præsenti spiritualia, quę sunt materia simoniæ, siue sint spiritualia, per essentiam, siue secũdum causam, siue effectiuè. Probatur. Quia omnia huiusmodi, uel sunt dona Spiritus sancti, uel procedunt ex donis. Et ad hoc genus bonorum pertinent consilia, quæ dãtur à Theologis, & viris bonis in rebus dubijs ad salutem animæ pertinentibus. Itaque hæc certa sunt, & extra controuersiã posita. Sed dubium est, utrum spiritualia naturalia, quæ procedũt
E ab spiritu creato, ut scientia sint materia simoniæ. Ad cuius explicationem est aduertendum, quòd in præsenti non quęrimus, vtrùm quis posit emere, vel vendere scientias, vel artes in seipsis, sicut triticum & oleum vendere solemus. Id enim esset stultum, & à ratione alienum; cum in nullius potestate sit vendere scientiam, quam habet in anima. Sed quod quęrimus est, vtrùm liceat scientiarum vel artium peritis pretio docere. Hoc enim est vendere scientias. De qua re sunt varię Doctorum sententię. Nã Altisiodorẽsis li. 3. tract. 21. partẽ tenet affirmatiuam, dicens quòd vendere aut emere scientiam naturalem, est simoniacũ. Idem etiam tenet Alexã.

Punctus difficultatis.

Sententia Altissiodorensis & aliorum.

Alens.

Alens. 2. part. quæst. 185. & gloss. in ca. non licet, 1. q. 2. Et est communis opinio apud Canonistas, vt est videre apud Syluestrum, verbo simonia. §. 10. Imo D. Thom. in 4. distinctione. 25. quæstione. 3. ar. 3. in eadem est sententia. Quæ probari potest pluribus argumentis. Primò ex illo Prouerb. 23. Noli vēdere sapientiam, & doctrinam, & intellectum. Secundo ex D. August. qui in lib. de magisterio dicit, Spiritus sāctus est qui interius homines edocet sciētias, etiam naturales: ergo qui illa vendit, dona profanat Spiritus sancti. Tertio ratione sic argumētor: Ideo res sacræ non possunt vendi, quia nullo pretio possunt æstimari, vt dicit D. Thom. in hoc articulo; scientiæ etiam naturales non possunt pretio æstimari, dicente Salomone Prouerb. 3. pretiosior est cunctis opibus, & omnia, quæ desiderantur, huic non valent comparari: ergo.

1. Arg. — 2. arg. — 3. arg.

Conclu.

His tamen non obstantibus, dico contrariam sententiam esse probabiliorem. Quam tenet Armacanus lib. 10. cap 8. Durand. in 4. d. 25. q. 3. Paluda. eadem d. quæst. 5. Adrianus, quodl 9. & D. Thom. infrà artic. 3. huius q. & in solutione ad 3. Et probatur primò: Simon Magus, qui autor fuit huius vitij ob id solum damnatus dicitur, quia voluit emere dona Spiritus sancti, & non scientias naturales: ergo sciētiæ naturales non sunt materia simoniæ. Item: Christus Matthæi 10. cum statuisset legem de non vendendis rebus spiritualibus, dicit: Gratis accepistis, gratis date. Quasi significans ea potissimum ratione spiritualia esse conferenda sine pretio; quia gratis nobis fuerunt collata: sed scientiæ naturales non sunt huiusmodi, sed cum magno labore, atque studio acquiruntur: ergo. Et confirmatur: Si contraria sententia esset vera, sequeretur, quòd neque iurisperiti consilio; nec aduocati patrocinio suo possent quæstum facere. Imò sequeretur, quòd qui docent pueros prima elementa non possent aliquid accipere: consequens autem est falsum, & contra communem vsum Ecclesiæ: ergo. Ad hoc argumentum autores contrariæ sententiæ respondent, quod quamuis verum sit, quod nec scientia, nec ars etiam sutoria uendi possit, labor tamen qui in tali arte vel scientia tradenda ponitur, est pretio æstimabilis. Et sic viri illi possunt quæstum facere, nō ex doctrina, sed ex labore. Cæterum hęc solutio mihi non placet. Primò: Quia labor, qui non potest diuidi à ministerio spirituali, vendi non potest, vt infra dicemus. Secundò: Quia si verum esset, quòd tantum venditur labor, sequeretur, quod qui doceret iurisprudentiā, exiguo labore minori mercede dignus esset, quā qui docet artem sutoriam cum magno labore. Consequens autem est absurdum, & contra communē vsum reipublicæ, quæ vnicuique arti pretium constituit non pro quantitate laboris, sed pro dignitate artis: ergo. Sequela probatur: Quia cum res aliqua corporalis, cui est annexa spiritualis, venditur, non potest pluris vendi ratione spiritualitatis, quā si tm̄ esset corporalis. Vt, verbi gratia: Si quis vendat calicem consecratum, non potest pluris vendere quia consecratus est, quam si non esset consecratus: ergo si in traditione scientiarum tantum venditur labor, pretium erit taxandum, non ex dignitate artis; sed ex quantitate laboris. Atque ex consequenti ubi fuerit maior labor, erit futurum maius pretium: quod est absurdum. Quocircà dicendum proculdubio est, quòd quæcunque spiritualia procedentia ab spiritu creato, qualia sunt naturalia, vendi possunt ad modum iam explicatum.

Nota pro solutione argumentorum.

Et ut ad argumenta respondeamus, aduertendū est primò, quod rem aliquam esse pretio dignam, ut latius explicauimus supra q. 77. ar. 1. accidit ei non absolutè, sed per comparationem ad humanos vsus, quibus est vtilis, vel inutilis. Nulla enim res quantumuis sit sua natura perfecta, est pretio æstimabilis, nisi aliqua ratione sit vtilis vitæ humanæ, & pro ratione vtilitatis erit maioris, uel minoris pretij. Ex quo fit, vt res, quæ secundum suam naturam excedunt omne pretium, relatæ ad vsus humanos, possint pretio æstimari. Vt est videre in æstimatione vitæ facta de homine occiso, vt hæredibus satisfiat. Tunc enim vita, quæ nullo pretio est ęstimabilis, etiam si sit hominis pauperimi, habita ratione vtilitatis, quam ex illa hæredes erant percepturi, pretio æstimatur, & compensatur. Et idem etiam contingit in traditione scientiarum naturalium.

Res utiles in triplici differentia.

Secundo est aduertendum, quod res vtiles hominibus ad huius vitæ usus sunt in triplici differentia. Quædam enim sunt utiles tantùm in ordine ad bona temporalia. Alię in ordine ad bona spiritualia, & felicitatem æternam. Alię vero in ordine ad vtrumque, sed ad vnum proprie, & per se; ad aliud autem secundariò, & per accidens. Et quidē de reb. quę afferunt vtilitatem spiritualem, vel solam, uel pręcipuam, dictū est supra, quod non possunt pretio æstimari, nec vendi. Sicut nec ipsæ res spirituales vendi possunt. De rebus autem, quę afferunt utilitatem temporalem, vel solam, uel præcipuam etiam dico, quod possunt pretio æstimari, atque vendi pro ratione vtilitatis temporalis, quam importat, vt optimè explicat Caietanus in Summa verbo simonia. statim in principio. Est tamen hoc intelligendum, dummodo ipsæ res, quæ afferunt vtilitatem temporalem, aliàs non sint talis generis ut sint gratis conferendæ. Nam ad hoc, ut aliqua res sit uendibilis nō satis est, quod sit pretio digna, sed vltra hoc etiam requiritur, quod nō sit gratis donanda. Multæ. n. res sunt, quæ quamuis sint pretio æstimabiles, vendi nō possūt quia dari debent, nisi gratis. Quales sunt illæ, quæ non ad priuatum vsum, sed ad cōe cōmodū cōferūtur. Vt est videre in ærario publico, quod, quia communi ciuium causa congestum est, cùm diuiditur, gratis est diuidendum. Et ad hoc etiam genus pertinent omnes res spirituales ad salutem animæ pertinentes, quas Christus non ad priuatam vtilitatem alicuius hominis, sed ad communem animarum salutem instituit. Ex quo sequitur, quod quantumuis ista bona spiritualia sint nobis utilia, non solum ad animæ salutem, sed etiam ad corporis vtilitatem, adhuc tamen uendi non possunt; quia, hæc est illarum rerum natura, vt gratis debeant donari.

Ad 1. arg.

His suppositis ad primum argumentum respondeo, quod Salamon eo in loco non agit de uera emptione, aut uēditione, nec de simonia. Sed totus ille sermo est metaphoricus. Quo explicat tanti esse faciendam sapientiam, ut, si illa emi, aut uēdi posset, deberet qui illam non hēt, eam sibi comparare, quātumuis maximo pretio, & qui possidet nullo pretio illam à se alienare. Ad secundum respondetur, quod quamuis Spiritus sanctus dicat docere omnes veritates naturales, alter tamen quam supernaturales. Vnde scientiæ & artes non dicuntur dona Spiri. sancti, nisi ea ratione, qua omnes aliæ res naturales sunt dona Dei, quas uēdere licet, quia non gratis dantur hominibus, ut gratis communicentur. Ad tertium respondetur, quòd licet scientiæ naturales absolutè & secundum se consideratæ, hoc est quatenus continent cognitionem alicuius veri, nō sint

Ad 2. arg. — Ad 3. arg.

pretio

pretio æſtimabiles, relatę tamen ad vſus humanos pretio æſtimantur; & ſic vendi poſſunt.

Dubiū de Theologia 1. Opinio.

Sed eſt peculiare dubium de Theologia, vtrùm pretio tradi poſſit? Et pro parte negatiua eſt argumentum: Theologia continet doctrinam rerum ſupernaturalium, quæ fuerunt reuelatæ à Deo, ad cõmunem animarum ſalutem: ergo non poteſt pretio tradi. Item concionatores tenentur gratis concionari: quia eorum miniſterium ordinatur ad ſalutem animarum: ergo & Theologi tenentur gratis docere. Patet conſequentia: Quia æqua eſt vtrobique ratio: ſi quidem eadem omnes docent. Propter hæc argumenta Hoſtienſis in capit. quia nonnullis. de magiſtris, & Paludanus in 4.d.25.q.5. & Sylueſter verbo, ſimonia. §.10. tenent eſſe ſimoniacū pretio docere Theologiam.

2 Opinio.

Contrariam tamen ſententiam tenent Adrianus quodlib. 9. & Victoria in relectione de ſimonia, & Soto libro 9. de Iuſtia, q.5. art.1.

1. argum.

Et probatur: Licèt principia Theologiæ fuerint diuinitus reuelata, ipſa tamen Theologiæ facultas maximo ſudore atque labore paratur: ergo poterit vnuſquiſque eos labores ſuæ vtilitatis cauſa impendere; atque ex conſequenti vendere Theologiam.

2. argum.

Secundò: Iuriſperitus in cauſa ſpirituali, vt matrimoniali, poteſt vendere ſuum patrocinium, atque cõſilium: ergo & Theologus ſuam doctrinā.

Sententia Authoris.

Ego tamen ad explicationem huius difficultatis dico duo. Primum eſt, quod ſi loquamur de Theologia ſcholaſtica, in qua Doctores tam multa opportunè, & importunè ex Logica Metaphyſica, & ex alijs ſcientijs immiſcent, proculdubio eadem ratio eſt de illa, quæ de alijs facultatibus. Quia vt ſic tantum illuminat intellectum, ſicut aliæ ſcientiæ: nec ordinatur ad corrigendos mores, aut inflammādos animos amore rerum ſupernaturalium, vt in concionibus contingit. Secundum dictum eſt, quod ſi loquamur de vera & pura Theologia, eam vendere erit ſimoniacum. Probatur: Vera Theologia, ea quæ ad ſalutem animarum neceſſaria ſunt, & docet, & defendit: ſed iſta pretio docere eſt ſimoniacum, dicente Chriſto Marci vltimo. Docete omnes gentes. Et D. Paulus ad Epheſ. 4. enumerat illā inter dona Spiritus ſancti, dicens, ipſe dedit quoſdã Apoſtolos, alios Doctores, &c. ergo. Item Theologia proximè & immediatè reſpicit bona ſpiritualia, ad quæ ordinatur: ergo non poteſt vendi. Conſequentia eſt nota: Quia quæ hoc modo reſpiciunt ſpiritualia, vendi non poſſunt, vt ſacramenta. Antecedens autem probatur ex D. Auguſtino. Qui loquens de Theologia; Hæc, inquit, eſt vna ſcientia, qua fides ſaluberrima gignitur, defenditur, & roboratur. Et confirmatur: Natura ſcientiæ non eſt penſanda ex fine ſcientis, ſed ex fine ſcientiæ: finis autem Theologię eſt illuſtrare, tueri, atque roborare fidem, componereq; mores in ordine ad vitam æternam: ergo non obſtante, quod à nobis ordinetur ad alium finem non poterit pretio vendi: Poterit tamen Theologus accipere ſtipendium pro congrua ſuſtentatione.

Ad 1. arg. pro 2. opinione.

Et ad primum argumentum ſecundę opinionis, reſpondeo conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Nam quando res eſt verè ſpiritualis, aut ſpirituali annexa, impertinens eſt, quod labore paretur, aut ſecus, ad hoc, vt vendi poſſit. Nam etiam prædicatores egregij magno labore comparant eloquentiam, & eruditionem ad prædicandum neceſſariam. Et tamen ex hoc nō ſequitur, quod poſſint ex illa quęſtum facere.

Ad 2. arg.

Ad ſecundum reſpondetur, primò conceſſo antecedenti, negando conſequentiam: Quia conſilium ſiue patrocinium ſemper reſpicit vtilitates temporales. Vel ſecundo reſpondetur, negando antecedens, ſi ex conſilio ſequatur bonum ſpirituale.

Corollar.

Ex dictis infertur, quod omnia, quę ſpectant ad animarum ſalutem, & fęlicitatem conſequendam, dicuntur in præſenti ſpiritualia, quæ ſunt materia ſimoniæ. Alia autem, quamuis corpore careant, non dicentur hac ratione ſpiritualia, nec illa vendere erit ſimonia.

Dubium.

Eſt aliud dubium, vtrùm, ſicut eſt ſimonia vendere, aut emere vſum rei ſpiritualis ad ſalutem animæ pertinētis: ità etiam ſit ſimonia emere ceſſationem earundem rerum? Quod eſt quęrere, vtrùm ſi ſacerdos paratus celebrare, vel abſoluere, pretio deſiſtat ab his operationibus, ſit dicendus ſimoniacus? In qua re Panormitanus ſuper cap. nemo. de ſimonia. partem tenet affirmatiuam.

1. Argum.

Quam probat primò ex eodem textu, vbi dicitur: Nemo presbyterorū minus dignè pœnitentem gratia, vel fauore ad recõciliationem adducat, vel quocunque liuore dignè pœnitentem à reconciliatione remoueat; quia ſimoniacum eſt vtrumque.

2 Argum.

Secundo ſic argumentor: Fere nullum vitium eſt, in quo vtroque modo peccari non poſſit, ſcilicet, commiſſiuè, & omiſſiuè: ergo idem etiam eſt dicendum de ſimonia.

3. Argum.

Tertio, Epiſcopus, qui clericum priuandum beneficio pretio corruptus non priuat, peccat peccato ſimoniæ, vt communiter tenent omnes Doctores cum Syluestro, verbo, ſimonia. §. 13. ergo propter quæſtum ceſſare ab opere ſacro, eſt ſimonia.

Sententia vera.

Contrariam tamen ſententiam tenet Innocentius ſuper dictum ca. nemo. & Victoria in relectione de ſimonia, quę proculdubio eſt vera & tenenda. Et probatur primò: nam ſi vendere ceſſationem ab opere ſpirituali eſſet ſimonia, ſequeretur, quod quacunq; ratione hoc fieret, eſſet ſimonia; cõſequens autem eſt falſum; nam ſi ego pretio contendam clericum excommunicatum, qui in animum induxit celebrare, auertere ab illo opere, nō pecco, ſed potius mereor: ergo. Item ſi contraria ſententia eſſet vera, ſequeretur, quod quicunque ſacerdos, qui in adminiſtratione ſacramētorum eſſet negligens, vel propter otiū, vel rei familiaris cauſa, eſſet ſimoniacus: conſequēs autem eſt falſum, & abſurdum: ergo. Probo ſequelam: Nam faceret commutationem ceſſationis ſacramentorum pro bono temporali.

Ad 1. arg.

Et ad primum argumentum reſpondetur, quod textus ille appellat ſimoniam vēditionem ceſſationis à rebus ſpiritualibus. Non quia in rei veritate ſit ſimonia: ſed quia præſefert ſpeciem quandam ſimonię. Et eſt maximum indicium, quod animus illius ſit ad ſimoniam propenſus. Nam qui pretio ductus ceſſat ab opere ſpirituali, ad quod tenetur, quaſi oſtendit, quod eodem pretio facilius poterit adduci ad hoc, ut ſuum, & debitum munus exerceat. Vel ſecundo reſpondetur, quod ille actus ex lege poſitiua punitur pœna ſimonię, licèt re vera, & ex ſua natura non ſit ſimoniacus.

Ad 2. arg.

Ad ſecundū rñdetur, negādo antecedens. Nā ſunt plura vitia, in quibus peccare nō poſſumus, niſi ſola cõmiſſione. Qualia ſunt illa, quæ præceptis negatiuis prohibentur.

Ad 3. arg.

Ad tertiū rñdetur, conceſſo antecedenti, negando cõſequentiam. Epiſcopus enim in eo caſu verè vendit rem ſpūalem, ſcilicet, beneficium Eccleſiaſticū, quo priuare tenebatur ſacerdotē illum indignum. Quia eo ipſo, quod non priuat confert, atq; ex conſequenti facit quæſtū ex venditione rei ſpiritualis; quod eſt ſimoniacum. Si quis aūt quærat, quonam pacto peccet ille, qui pretio corruptus ceſſat ab operatione ſpirituali quā exercere tenebatur; reſpõdeo, quod peccat peccato auaritię, prę ſeferente ſpeciem ſimonię.

Studiosa voluntas.

De illa particula, studiosa voluntas, quæ ponitur in diffinitione simoniæ iam diximus ex mente D. Tho. quod denotat subiectum huius vitij, quod est voluntas. Nam cum simonia sit species iniustitiæ, & iniustitia sicut & iustitia subiectetur in voluntate; quod etiam simonia in voluntate subiectetur erit necesse. Hoc enim interest inter virtutes, quæ componunt hominem in ordine ad se ipsum, & illas, quæ componunt eum in ordine ad alterum: Quod cum voluntas respectu proprij boni sit per se sufficienter propensa, & inclinata non indiget respectu illius alia virtute præter eas, quæ ponuntur in potentijs, & quæ passionibus, atque affectibus turbantur, & ob id temperantia in concupiscibili, & fortitudo in irascibili sita est, ut docet Aristo. 2. Eth. Cæterum: quia voluntas non sic est propẽsa, & inclinata in bonum alterius, sic, ut quamuis potentiæ inferiores nullas patiantur affectiones, adhuc tamen ipsa indigeat uirtute superaddita, & inclinante ad persoluenda proximis debita officia: & sic ponimus iustitiam. Cum ergo simonia sit pars iniustitiæ in uoluntate collocanda erit. Et propterea dicitur in diffinitione, quod est studiosa voluntas hoc est deliberata uoluntas. Id enim significat ly studiosa, in hoc loco; ut diximus in principio huius articuli.

Dubiũ de cõmutationibus spiritualia p spiritualibus.

Circa illam particulam, emendi, uel uendendi, notandũ est ex D. Tho. hic ad 5. quòd nomine emptionis & uenditionis intelligitur in præsenti quicunque contractus non gratuitus. Sed est difficultas, utrùm sicut est simonia, dare aliquid temporale pro spirituali; ità etiam sit simonia, dare spirituale pro spirituali. De qua re Richardus in 4. distinct. 25. q. 3. partem tenet affirmatiuam. Dicens, quod si quis commutet rem spiritualem pro spirituali; ut si, uerbi gratia, duo conueniant inter sese, ut uterque oret pro altero, uel sacrificet, erit simoniacus. Et ratio est. Quia talis contractus non est gratuitus, continetque emptionem, & uenditionem rei spiritualis. Contrariam tamen sententiam tenẽt cõmuniter omnes Doctores. Ad cuius explicationem est aduertendum, quod bona spiritualia sunt in duplici differentia, quædam enim sic sunt spiritualia, ut nihil temporale habeant annexum, seu admixtum, ut administratio sacramentorum, orationes, &c. Alia autem sic sunt spiritualia ut tamẽ habeant admixtum aliquid temporale, ut beneficia, præbendæ, &c. Hoc supposito, dico primo, facere commutationem earum rerum spiritualium, quibus nihil temporale est annexum, non est simonia. Probatur primo: Nam Simon Magus Act. 8. ea duntaxat ratione fuit damnatus, quia pretio temporali uoluit emere rem spiritualem: ergo quando pro una re spirituali alia datur, non erit simonia. Et confirmatur; Quia Matth. 10. cum Christus præcepisset, ut dona Spiritus sancti gratis donarentur, dicens: Gratis accepistis, gratis date, subdit statim: Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis uestris; Quasi significãs pro his tantum rebus temporalibus non posse spiritualia commutari: ergo cum spiritualia pro spiritualibus commutantur, non est simonia. Item ex hac commutatione rerum spiritualium pro spiritualibus, nullum sequitur inconueniens in Christiana Republica, nec rebus ipsis sacris aliqua irrogatur iniuria: ergo non est simonia.

1. Dictum (beside "dæ, &c. Hoc supposito, dico primo")

2. Dictum

Dico secundo: Facere commutationem earũ rerum spiritualium, quibus aliquid tẽporale est annexum, ut verbi gratia, beneficium pro beneficio commutare sine auctoritate Papæ, censetur in iure simoniacum, & punitur pœna simoniæ. Probatur

A expressè ex cap. quæsitum, de rerum permutatione. vbi dicitur. Permutationes præbendarum de iure fieri nõ possunt: quia continent labem simoniæ. Et in ca. cùm olim. eodem titulo dicitur, quod summus Pontifex priuauit beneficijs eos, qui propria auctoritate illorum permutationem fecerant. Et hæc est communis sententia omnium Doctorum. Sed dubium est, utrum in rei veritate huiusmodi permutationes ex natura sua sint simoniacæ. Ad cuius explicationem dico tertio, stando in solo iure naturali, & diuino seclusis legibus positiuis: Permutationes præbendarũ propria auctoritate factæ, non sunt prohibitæ: Atque ex cõsequenti ex natura sua non sunt simoniacæ. Nisi forte taliter fierent, ut **B** intuitu temporalis rei spiritualis tribueretur. Probatur: si tales permutationes ex natura sua essent simoniacæ, & contra ius naturale, & diuinum, nec etiam interposita auctoritate Papæ possent fieri: sed si adsit auctoritas Papæ, licitè fiunt, ut communiter tenent Doctores: ergo. Item: Si quis venderet sacramenti confectionem sub hac conditione, si Papa consenserit, perinde esset simoniacus, ac si talem conditionem non apponeret: quia illa venditio ex natura sua est simoniaca iure naturali, atque diuino prohibita: sed si duo clerici paciscantur de permutandis beneficijs adiuncta conditione, si Papa consenserit, non essent simoniaci, vt communiter docent Doctores ex iuris determinatione: ergo talis **C** permutatio ex natura sua, nõ est simoniaca, quamuis puniatur pœna simoniæ. Dixi notanter: Nisi fortè taliter fieret, quod intuitu rei temporalis spiritualis tribueretur. Nam si duo clerici conuenirẽt inter se se de permutandis præbendis; & vnus illorum ratione dignitatis, uel iurisdictionis adiunctæ peteret ab alio aliquod pretium, tunc verè esset simoniacus, quamuis ex Papæ dispensatione fieret, quia venderet rem spiritualem pro temporali, quod intrinsecè est malum, ut statim dicemus. Ratio autem, propter quam permutationes præbendarum prohibentur in iure, cum tamen non prohibeantur commutationes rerum spiritualium, quibus nihil temporale est annexum, est, quia in beneficijs, & **D** præbendis coniunguntur res temporales cum ipso iure præfecturæ, quod est spirituale. Et sic qui cõmutat beneficium pro beneficio, videtur id non facere propter ius spirituale assequendum, cùm ipse habeat simile ius. Sed quia intelligit ad suas rationes alterius beneficium esse vtilius: & sic, quod cõmutat jus spirituale sui beneficij pro vtilitate temporali: quod est simonia. Cæterùm in commutatione rerum spiritualium, quibus nihil temporale est annexum, id non contingit. Et ad rationem Richardi respondetur, quod non quicunque contractus non gratuiti sunt simoniaci, sed illi solum, in quibus spirituale accipitur pro temporali, uel è contra ad modum iam explicatum.

3. Dictum. (beside "cuius explicationem dico tertio")

Commutatio præbendarum iure est prohibita.

Dubiũ de iure quo simonia est prohibita

3. Dictum certum.

E Circa secundam conclusionem D. Thomæ, quæ dicit simoniam esse peccatum contra religionem, est difficultas, quonam iure simonia sit prohibita? In qua re, vt certa ab incertis separemus, dico primò, certũ esse, quod simonia non solũ est prohibita iure diuino positiuo, sed etiam iure naturali. Et quidem, quod sit prohibita iure diuino positiuo, sufficienter probatur ex illo Matt. 10. Gratis accepistis, gratis date. Quod autem etiam sit prohibita iure naturali, probatur primò; Quia Balaam dicitur peccasse hoc peccatum, & de eo reprehenditur à D. Petro prima sua canon. c. 2. & tamen Balaam fuit tpe legis naturæ. Item: Si simonia tantum esset prohibita lege diuina positiua, sequeretur, quod Simon Magus

fuerit

meritò eſſet dignus venia, poſſetque excuſari à peccato ignoratione huius legis: conſequens autem eſt falſum, vt conſtat ex cap. 8. Acto. ergo. Præthereà ratione ſic argumentor. Ratio naturalis dictat ea, quæ ad bonum publicum ſpectant, gratis eſſe diſtribuenda, & quod ſpiritualia, atque cæleſtia non ſunt comparanda rebus temporalibus: ergo etiam dictat ſimoniam eſſe malam. Et confirmatur: Lege naturæ præcepta ſunt, omnia quæ ſunt neceſſaria ad Reipublicę gubernationem, atque tutelam: ſed vnũ ex his eſt, quod magiſtratus, & beneficia Eccleſiaſtica non vendantur; nam ſic careret Reſpublica optimis miniſtris, & peruenirent dignitates non ad optimos quoſque, ſed ad opulentiores, quod eſt inconueniens: ergo & ipſa ratio naturalis dictat ſimoniam eſſe malam; atque ex conſequenti eſt prohibita iure naturali.

2. Dictum

Dico ſecundo, etiam eſſe certum, quod ſimonia eſt prohibita iure humano poſitiuo. Extant enim permulta capita, in quibus & ſimonia prohibetur, & imponitur pœna contra ſimoniacos. Vt eſt videre in Decretalibus toto titulo de ſimonia. Itaque hæc certa ſunt. Sed dubium eſt, vtrùm ſit aliqua ſimonia iure tantum humano poſitiuo prohibita, nõ diuino, vel naturali: De qua re gloſſa ſuper cap. ex parte, de officio deleg. partem tenet affirmatiuam. Diſtinguit enim duplicem ſimoniam, vnam prohibitam; quia malam: alteram malam; quia prohibitam. De qua dicit, quod ceſſante prohibitione, & lege poſitiua, non eſſet mala. Opinionem gloſſæ ſequuntur communiter omnes ferè Canoniſtæ, & ex Theologis Syluester, verbo, ſimonia, §. 2. & Caietanus opuſculo de ſimonia, & in Summa, verbo, ſimonia. Ponuntque exemplum iſti Doctores in venditione calicis, qui venditur pluris, quia conſecratus eſt, & in venditione quorundam officiorũ Eccleſiaſticorum, quibus nihil ſpirituale eſt annexum, vt officium procuratoris, ſacriſtæ, & protectoris Eccleſiæ: quorum prohibetur venditio in cap. ſaluator, 1. q. 3. Contrariam tamen ſententiam tenet Durandus in quarto, diſtin. 25. quæſt. 5. Et ratio illius eſt: Nam ſimonia eſt emptio, vel venditio rei ſpiritualis: ſed Eccleſia non poteſt facere, quod id quod eſt temporale, ſit ſpirituale, vel econtra: non enim poteſt mutare rerum naturas: ergo nec poterit efficere, quod aliqua ſit ſimonia, quæ anteà non erat, atque ex conſequenti nulla eſt ſimonia prohibita tantum iure poſitiuo. Et quidem, quamuis ſententia Durandi mihi vera videatur: ratio tamen illius eſt apertè falſa. Bene enim poteſt Eccleſia facere, vt ſit ſpirituale id, quod nec ex ſua natura, nec ex iure diuino erat tale, vt eſt videre in cõſecratione Eccleſiæ, & in benedictionibus calicis, & ornamentorum, de quibus conſtat iure humano fuiſſe introductum, vt benedicerentur. Vnde ad explicationem difficultatis eſt aduertendum, tria eſſe genera commutationum, de quibus poteſt dubitari, vtrum ſint ſimoniacę iure tantum poſitiuo. Primum eſt, cùm venduntur res, quæ ex diſpoſitione iuris poſitiui habent, quod ſint ſpirituales, vt vaſa ſacra, atque ornamenta. Secundum eſt, quando venduntur res planè temporales pertinentes tamen ad miniſterium Eccleſiæ, de quibus præceptum eſt ne vendantur, vt officium ſacriſtæ, officium œconomi & procuratoris. Tertium genus eſt, quando res verè ſpirituales quibus annexum eſt aliquid tẽporale propria auctoritate commutantur, ut contingit in commutationibus beneficiorum.

Dictus difficultatis.

Sententia Caietani, & aliorũ.

Sententia Durandi.

1. Dictum

His ſuppoſitis, dico primò, quod vendere ea, quæ habent, vt ſint ſpiritualia, ex diſpoſitione iuris humani, ut vendere calicem, & ornamenta, quia conſecrata ſunt, eſt ſimonia contra ius diuinum & naturale. Probatur: Licet iure humano factum ſit, ut vaſa ſacra, atque ornamenta benedicantur; tamen poſtquam id factum eſt, ius diuinum & naturale prohibet, ne huiuſmodi res vendantur: ergo talis venditio eſt ſimonia contra ius naturale & diuinum. Et confirmatur: Spirituale, quod eſt in calice, vel ornamentis, eſt non venale, cum ſit ſpirituale, & ius naturale, atque diuinum præcipit, ne ea, quæ venalia non ſunt, vendantur: ergo qui contrarium facit, peccat contra ius naturale, & diuinum. Dico ſecundo, quod qui vendit officia planè temporalia, pertinentia tamen ad miniſterium Eccleſiæ, vt officium ſacriſtiæ, procuratoris, &c. punitur in iure pœna ſimoniæ, ſed non eſt ſimoniacus proprie loquendo. Et quidem, quod puniatur pœna ſimoniæ, habetur expreſsè in capit. ſaluator, prima quæſtione tertia. Quod autem non ſit verè & propriè ſimoniacus probatur: Poſita lege & prohibitione humana, quæ præcipit, ne talia officia vendantur adhuc ipſa remanent verè temporalia: ergo illa vendere non erit ſimonia, cum ſimonia tantum ſit emptio, aut venditio rei ſpiritualis. Dico tertio, quod qui faciunt commutationes beneficiorum propria auctoritate ſine licentia ſummi Pontificis puniuntur in iure pœna ſimonię, ſed non ſunt verè ac propriè ueri ſimoniaci, niſi fortè id faciant intuitu rei temporalis, ut paulo antea dicebam. Et quidem, quod puniantur pœna ſimoniæ, eſt res manifeſta. Quod autem non ſint verè, ac propriè ſimoniaci, probatur: Non faciunt commutationem rei ſpiritualis pro temporali, ſed ſpiritualis pro ſpirituali, quod verè ac propriè non eſt ſimonia, vt ſupra oſtendimus: ergo. Item: Si eſſent verè, ac propriè ſimoniaci, ſequeretur, quod nec etiam interueniente ſummi Pontificis diſpenſatione, ſimiles permutationes fieri poſſent, cùm ſummus Pontifex in vera ac propria ſimonia non poſſit diſpenſare, conſequens autem eſt falſum & contra communem vſum Eccleſiæ: ergo. Ex dictis infertur, nullam eſſe vere ac proprie ſimoniam prohibitam tantum iure poſitiuo; ſed omnes ſunt contra ius naturale, & diuinum, quidquid in hac re dicant Canoniſtæ.

2. Dictum

3. Dictum

Eſt aliud dubium, vtrùm à principio mundi, & apud omnes nationes potuerit eſſe hoc vitium ſimoniæ? In qua re omiſſis varijs modis dicendi, vt quid mihi verum videatur, explicem, dico primo, certum eſſe de fide, quod hoc vitium poteſt eſſe in lege Euangelica. In qua certa fide eſt tenendum, eſſe plura bona ſpiritualia, quæ ſi vendantur erit ſimonia. Dico ſecundo, etiam eſſe certum, quod ante legem Euangelicam potuit hoc vitium eſſe in illis, qui vixerunt in lege Moſayca, atque etiam in lege naturæ. De lege Moſayca eſt res manifeſta: Nam certum eſt de fide homines illius tẽporis verè habuiſſe donum prophetiæ, & ſacerdotalem poteſtatem, multaque alia bona ſpiritualia ad cultum Dei pertinentia; quorum venditio verè ac propriè eſſet ſimonia. Et ſic Giezi 4. Regum 5. Et Ieroboam tertio Regum 13. hoc vitio notantur. De his autem, qui vixerunt in lege naturæ, probatur: Nam etiam apud illos fuit verum ac legitimum ſacerdotium ordinatum ad ſalutem ſpiritualem. Vt eſt videre in Melchiſedech, qui in lege naturæ fuit verus ſacerdos, iuxta doctrinam Pauli ad Hebræos 7. 8. & 9. Sed dubium eſt, vtrùm ante legem Euangelicam apud paganos, & infideles potuerit eſſe hoc vitium ſimoniæ. De qua re Victoria in

Aliud dubium.

1. Dictum certum.

2 Dictum certum.

Dictus difficultatis

in relectione de simonia partem tenet affirmatiuam. Et ratio illius est: nam ante aduentum Christi, vnaquæque respubulica habuit potestatem eligendi veros sacerdotes, qui res diuinas administrarent: Et qui hac ratione eligebantur, habebant veram potestatem, quamuis illa abuterentur: ergo essent simoniaci, si talis potestas venderetur. Ego tamen contrariam sententiam existimo probabiliorem cū Durando, Adriano, & Paludano locis citatis. Vnde vltimò dico, quod ante legem Euangelicam non potuit esse vitium simoniæ apud paganos, & infideles idolis seruientes, nisi tantum secundum æstimationem. Probatur: Apud paganos, & infideles idololatras non erat aliquid re vera spirituale, aut spirituali annexum: ergo nec potuit esse vera simonia. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Nā oīa sua sacerdotia ordinabantur ad falsos deos. Et ad argumentum in contrarium factum respondetur, verum esse, quod vnaquæque respublica haberet potestatem eligendi veros sacerdotes, si viueret in lege naturæ. Cæterum in præsenti tantum est sermo de republica pagana, & infideli, quæ suos sacerdotes crearet in ordine ad falsos deos. Et de illa dicimus, quòd qui emeret, aut uēderet huiusmodi sacerdotia nō esset simoniacus. Quia re vera non emeret, aut uenderet sacerdotia, quæ talis respublica posset instituere, si viueret in lege naturæ: sed ea, quæ re ipsa dat, quæ nec spiritualia sunt, nec vera sacerdotia.

Sententia Authoris.

Dubiū de Papa an contrahat simoniā.

In solutione ad septimum agrumentum, dicit Diuus Thomas, quod potest Papa incurrere simoniam, sicut quicunque alius homo. Circa quod solet communiter disputari, vtrùm Papa possit incurrere eam simoniam, quę solum est de iure positiuo? Cæterùm cum nos dixerimus nullam esse ueram simoniam, quę non sit contra ius diuinum, & naturale, cui etiam summus Pontifex est subiectus; talis difficultats non habet locum. Dico tamen, quod si fuerint simoniacus, non incurret excommunicationem, nec alias pœnas latas à iure: quia illis summus Pontifex subiectus esse non potest. Sed dubitabit aliquis hoc loco, utrùm Papa peccet mortaliter uendendo eas res temporales, quæ ex dispositione iuris sequuntur conditiones rerum spiritualium, ut officium sacristæ, procuratoris, &c. Ad cuius explicationem dico primò, certum esse, quod si tales res uendat ex rationabili causa, nullum peccatum committit. Probatur: Nam legislator ex rationabili causa potest dispensare in legibus à se latis: talis autem est summus Pontifex: ergo. Ex hoc infertur, quod ēt potest alijs dare licentiam uendendi talia officia ex legitima causa. Nam ille, qui secum dispensat, potest etiam & cum alijs dispensare quādo uoluerit. Dico secundo: Si Papa uendat huiusmodi officia sine causa legitima, peccat mortaliter. Probatur: Quia, ut docet Diu. Tho. 1. 2. quæstione nonagesima sexta, articulo quinto, princeps obligatur suis legibus, quantum ad uim directiuam. Id est, tenetur sequi normam uiuendi, quam alijs sequendā proponit: quamuis si secus fecerit, cogi nō possit. Vnde Matthæ. uigesimo tertio, Dominus increpat grauiter Pharisæos, quia id, quod alijs præcipiebant ipsi non faciebant. Verùm autem Papa sacerdotium alicui simoniacè uendens, sit censendus ipso facto super pœnis iuris cū illo dispensare, ità, ut emptor ille, nec esset excommunicatus, nec renunciare præbendam teneretur? uarietate opinionum disputatur à Doctoribus. Paludanus in quarto, distinctione uigesimaquinta, questione quarta, partem tenet affirmatiuam, quam sequitur Syluester uerbo, simonia. §. quarto, dicens, quod emens simoniacè beneficium, uel oridinem à Papa pœnas iuris non incurrit. Quia sicut in pœnis iam incursis; ità etiam in incurrendis, ne incurrantur dispensare potest. Sicut & posset alicui priuilegium concedere, quod percutiendo clericum, non sit excommunicatus. Quando autem Papa dat beneficium pro pecunia, uidetur dispensare, quod liceat retinere. Ex quo infert, quod qui habuerit beneficium in curia per simoniam, si habeat conscientiam, quod emanauerit de scientia Papæ confirmantis, pœnitendo de peccato, non tenebitur resignare, sed retinere poterit beneficium. Contrariam tamen sententiam tenet Adrianus quodlib. 9. & Io. And. in Mercurialibus. Et ratio est; Nam si Episcopus ludum aliquem sub pœna excōmunicationis inhiberet clericis, licèt posteà eorum aliquem ad ludendum induceret, non ideò dispensaret in lege, nisi illud exprimeret, quia, vel posset esse illis oblitus, vel ad malū illum inducere. Quod idem poterit contingere in summo Pontifice, beneficium simoniacè conferente, eo vel maximè, quod quamuis Papa alicui excommunicato pacis osculum porrigat, non ideò censetur illum ab excommunicatione absoluere. Soto lib. 9. de Iustitia, quæstione quinta, articulo secundo, in responsione ad secūdum argumentum, hanc difficultatem adeò dubiam, & ancipitem reputat, vt in quam partem declinare debeat, dicat se ignorare. Quamuis posteà propendeat magis, vt existimet, primam sententiam veram, quæ etiam mihi magis placet. Nam quidquid sit de Episcopo inducente clericum ad ludendum in casu argumenti, in quo, non ità certum est, non dispensare cum illo in excommunicatione à se lata, quidquid dicat Ioannes Andręas, de Papa tamen præbendam vendente, cum ipse sit, qui dat, videtur proculdubio sentiendum, quod reddit aliū habilem, vt recipiat. Et sic illam retinere poterit, nec excommunicationem incurrit. Hanc eandem sententiam tenet Couarruuias in reg. peccatum. p. 2. §. 8. num. 9. Vbi etiam citat pro eadem innumeros alios Doctores. Vnicuique tamen in hoc licebit in suo sensu abundare.

Respōsio.

An Papa vendēs beneficiū dispenset in pœnis iuris.

ARTICVLVS II.

Vtrùm semper sit illicitum pro sacramentis pecuniam dare.

AD Secundum sic proceditur. *Videtur, quòd non semper sit illicitum pro sacramentis pecuniam dare. Baptismus enim est ianua sacramentorū vt in tertia * parte dicetur. Sed licet (vt videtur) in aliquo casu dare pecuniā pro baptismo: puta, quando sacerdos puerum morientem sine pretio baptizare non vellet: ergo non semper est illicitum emere vel vendere sacramenta.*

4. d. 25 q. 3. ar. 1 q. 2.

3. p. q. 68 art. 6.

2. *Præterea, Maximum sacramentorum est Eucharistia, quæ in missa consecratur. Sed pro missis cantandis aliqui sacerdotes præbendam, vel pecuniam accipiunt: ergo licet multo magis alia sacramenta emere vel vendere,*

3. *Præterea, Sacramentum pœnitentiæ est sacramentum necessitatis, quod præcipuè in absolutione consistit. Sed quidam absoluentes ab excommunicatione, pecuniam exigunt: ergo non semper est illicitum sacramentum emere vel vendere.*

4. *Præterea, Consuetudo facit vt non sit peccatum*

tum id quod alids peccatum esset, sicut Aug. dicit*, quòd habere plures uxores quando mos erat, crimẽ non erat. Sed apud quosdam est consuetudo, quòd in cõsecrationibus Episcoporum, benedictionibus abbatum, & ordinibus clericorum, pro chrismate, vel oleo sancto, & alijs huiusmodi, aliquid detur: ergo videtur quòd hoc non sit illicitum.

Lib. 22. contra Faust. c. 47 circa prin. to. 6. Et habet 32 q. 4. ca. Obijcitur.

5. Præterea, Contingit quandoque quod aliquis malitiosè impedit aliquem vel ab Episcopatu obtinendo, vel ab aliqua alia dignitate. Sed licet unicuique redimere suam vexationem: ergo licitum videtur in tali casu pecuniam dare pro Episcopatu, vel aliqua alia Ecclesiastica dignitate.

6. Præterea, Matrimonium est quoddam sacramentum, Sed quandoque datur pecunia pro matrimonio: ergo licitum est sacramentum vendere.

Sed contra, est quod dicitur* 1. quæstio. 1. Qui pro pecunia quenquam consecrauerit, alienus sit à sacerdotio.

1 q. 1. cap. qui pro pecunia.

Respondeo dicendum, quòd sacramenta nouæ legis sunt maximè spiritualia, inquantum sunt causa spiritualis gratiæ, quæ pretio æstimari non potest: & eius rationi repugnat quòd non gratuito detur. Dispensantur autem sacramenta per Ecclesiæ ministros, quos oportet à populo sustentari, secundum illud Apost. 1. ad Corint. 9. Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt: & qui altario deseruiunt, cum altario participant. Sic ergo dicendum est, quòd accipere pecuniam pro spirituali sacramentorum gratia, est crimen simoniæ, quod nulla consuetudine pôt excusari: quia consuetudo non præiudicat iuri naturali vel diuino. Per pecuniam autem intelligitur omne illud cuius pretium pôt pecunia æstimari: vt Philosophus dicit in 4. Ethic. Accipere autem aliqua ad sustentationem eorum qui sacramenta Christi ministrant secundũ ordinationem Ecclesiæ, & consuetudines approbatas, non est simonia, neque peccatum. Non enim sumitur tanquam pretium mercedis, sed tanquam stipendium necessitatis. Vnde super illud 1. ad Tim. 5. qui bene præsunt presbyteri, &c. dicit* glo. Aug. Accipiant sustentationem necessitatis à populo, mercedem dispensationis à Domino.

Est Aug. lib. de Pastor. ca 2. circa finẽ, tom. 9.

Ad primum ergo dicendum, quòd in casu necessitatis quilibet potest baptizare. Et quia nullo modo est peccandum, pro eodem est habendum si sacerdos absque pretio baptizare non velit, ac si non esset qui baptizaret. Vnde ille qui gerit curam pueri, in tali casu licitè potest eum baptizare, vel à quocunq; alio facere baptizari. Posset tamen licitè aquam à Sacerdote emere: quæ est purum elementum corporale. Si autem esset adultus qui baptismũ desideraret, & immineret mortis periculum, nec sacerdos eum vellet sine pretio baptizare, deberet, si posset, per alium baptizari. Quod si non posset ad alium habere recursum, nullo modo deberet pretiũ pro baptismo dare, sed potius absq; baptismo decedere. Suppleretur enim ei ex baptismo flaminis, quod ei ex sacramento deesset.

Ad secundum dicendum, quòd sacerdos non accipit pecuniam quasi pretium consecrationis eucharistiæ, aut missæ decantandæ. Hoc enim esset si-

A moniacum. Sed quasi stipendium suæ sustentationis, vt* dictum est. In cor. art.

Ad tertium dicendum, quòd pecunia non exigitur ab eo, qui absoluitur, quasi pretium absolutionis. Hoc enim esset simoniacum. Sed quasi pœna culpæ præcedentis, pro qua fuit excommunicatus.

Ad quartum dicendum, quòd sicut* dictũ est, consuetudo non præiudicat iuri naturali, vel diuino quo simonia prohibetur, Et ideo si aliqua ex consuetudine exigantur quasi pretium rei spiritualis cum intentione emendi, vel vendendi, est manifestè simonia, & præcipuè si ab inuito exigantur. Si vero

In cor. art. & 1 2 q. 97. art. 3.

B exigantur quasi quædam stipendia per consuetudinem approbata, non est simonia: si tamen desit intentio emendi vel vendendi, sed intentio referatur ad solam consuetudinis obseruantiã, & præcipuè quando aliquis voluntariè soluit. In his tamen omnibus sollicitè cauendum est, quod habet speciem simoniæ vel cupiditatis, secundum illud Apost. 1. ad Thess. vlt. Ab omni specie mala abstinere vos.

Ad quintum dicendum, quòd antequam alicui acquiratur ius in Episcopatu, vel quacunque dignitate, vel prebenda, per electionem vel prouisionem, seu collationem, simoniacum esset aduersantium obstacula pecunia redimere, sic enim per pecuniam
C pararet sibi viam ad rem spiritualem obtinendam. Sed postquam ius alicui acquisitum est, licet per pecuniam iniusta impedimenta remouere.

Ad sextum dicendũ, quòd quidam dicunt quòd pro matrimonio licet pecuniam dare, quia in eo nõ confertur gratia. Sed hoc non est vsquequaque verũ, vt in tertia parte huius operis* dicetur. Et ideo aliter dicendum est quòd matrimonium non solum est Ecclesiæ sacramentum, sed etiam naturæ officiũ. Et ideo dare pecuniam pro matrimonio, inquantũ est naturæ officium, licitum est: inquantum vero est Ecclesiæ sacramentum, est illicitum. Et ideo secun-
D dum iura prohibetur, ne pro benedictione nuptiarum aliquid exigatur.

Nõ cõpleuit morte præuētus.

SVMMA TEXTVS.

Litera huius articuli duabus tantùm conclusionibus continetur. Prima conclusio: Nullo modo licet accipere pecuniam pro sacramentis administrandis, Probatur: Sacramenta sunt maximè spiritualia, inquantum sunt causa spiritualis gratię: ergo eorum naturæ repugnat, quod non gratis conferantur. Atque ex consequenti nullo modo erit licitum pro illorum administratione pecuniam dare. Secunda conclusio: His, qui administrant
E sacramenta, debetur à populo stipendium sustentationis. Probatur ex Paulo, 1. ad Corint. 9. dicente: Nescitis, quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt, &c.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Spiritualia, quæ sunt materia simonię, sunt in multiplici differentia. Quædam enim sunt spiritualia secundum essentiam, vt gratia gratum faciens, charitas. &c. Et de his non est dubiũ, ꝙ emi, aut vendi non possunt. Alia sunt spiritualia, quę sunt causa rerũ spiritualium, ut sacramenta. Alia verò, quæ sunt effectus rerum spiritualium; quales sunt actus do-

Multiplex differētia spiritualiũ

norum, quæ dicuntur gratis datæ. Et tandem alia ſunt annexa rebus ſpiritualibus, vt Eccleſiaſtica officia, atq; beneficia. De quibus omnibus ſigillatim poteſt quæri, an poſſint vendi. D. Tho. in hoc articulo ſolum agit de eo genere ſpiritualium, quę ſunt cauſa, dicturus in ſubſequentibus de reliquis. Eſt autem aduertendum, quod in adminiſtratione ſacramentorum tria poſſumus conſiderare, ſcilicet, ipſum ſacramentum, laborem, qui ſuſcipitur in confectione ſacramenti, & perſonam miniſtri, quæ eget uitæ cultu, atque alimento. Ex quo ſequitur in adminiſtratione ſacramētorum tria eſſe, de quibus poteſt meritò dubitari, utrùm liceat accipere pecuniam pro illis? Hæc autem ſunt ipſum ſacramentum, labor annexus, & ſuſtentatiò miniſtri. Quorum ratio atque venditio diuerſiſſima eſt. Nam aliud eſt uendere ſacramentum; aliud uendere laborem; & aliud recipere ſuſtentationem. In ſacramento enim uendendo res, quæ ſubijcitur uenditioni, eſt ipſa res ſacra, & pro quantitate illius ualoris ſecundum noſtram æſtimationem ſtatuitur pretij magnitudo. At uerò qui uendit laborem, nihil aliud ſubijcit uenditioni, prçter laborem. Ex quo fit, ut in pretio ſtatuendo nulla habeatur ratio rei collatæ, ſed tantum laboris ſumpti. In ſtipendio autem ſuſtētationis alia ratio eſt: Nam licèt cauſa, propter quam datur id ſtipendium, ſint labores atque miniſteria, quæ exercentur à ſacerdotibus: tamen id ſtipendium non eſt merces atque pretium illorum laborum, Et ſic nec in eo aſſignando habetur ratio magni, aut minimi laboris, ſed neceſſitatis & indigentiæ. Cum igitur in adminiſtratione ſacramentorum ſint hęc tria, quorum cauſa contingit clericos pecunias petere, de primo, ſcilicet, de ſacramento ipſo, certum eſt eſſe ſimoniam accipere pecuniam, aut aliquid temporale pro illo. De tertio autem, ſcilicet, ſtipēdio ſuſtentationis, ſimiliter omnes Doctores fatentur, quod poſſunt miniſtri accipere illud ſine aliquo peccato. Sed de ſecundo, ſcilicet, de labore inſumpto in adminiſtratione ſpiritualium magna difficultas eſt apud Doctores, utrùm illius cauſa poſſit ſacerdos accipere pecuniam. De qua re Adrianus quodlib. 9. q. 1. & Altiſſiodo. 3. p. q. pen. de ſimonia. & D. Bonauen. in 4. d. 25. q. ult. & Richardus eadē diſt. q. 2. & Armachanus li. 10. de q̃ſtionib. Armenorum c. 10. & Marſ. in 4. d. art. 1, & gloſſa in ca. ſignificatum. de præbendis, quam ſequuntur ibi Abbas & Ioannes Andr. & communiter Canoniſtæ tenent, quod licet uendere labores, qui coniuncti ſunt adminiſtrationi ſacramentorum. Quam ſuam ſententiam probāt primò illo Nume. 18. Vbi dicitur Dominus dediſſe filijs Leui omnes decimas Iſrael pro miniſterio, quo in tabernaculo fœderis inſeruiunt. Et paulò inferius. Comedetis eas uos, & filij ueſtri: quia pretium eſt pro miniſterio, quod exercetis in tabernaculo meo: ergo ſtipendia Eccleſiaſtica non ſolùm ſunt ſtipendia ſuſtentationis; ſed etiam laborum præmium. Item Lucæ decimo, loquens Chriſtus de opere ſuorū diſcipulorum dicit: Dignus eſt operarius mercede ſua. Et in cap. clerici. 1. q. 2. dicitur, quòd clerici, qui Eccleſiæ fideliter vigilanterq; deſeruiunt, ſtipendia ſanctis laboribus debita, ſecundum ſeruitij ſui meritum à ſacerdotibus accipiant, ubi ſtipendium Eccleſię, merces laboris appellatur. Item ratione ſic argumentor: Labor ille eſt aliquid temporale: ergo poteſt uendi. Et confirmatur: Quando accidit, ut in aliqua re ſimul cōiungantur temporale, & ſpirituale, licet uendere temporale, dummodo in augendo pretio non habeatur ratio ſpiritualis, ut eſt uidere in calice con-

In adminiſtratione ſacramentorum tria cōſiderantur.

Dubium graue de uendente labore adiunctū ſacramento.

1. argum.

2. argum.

A ſecrato: ſed in adminiſtratione ſacramentorum cōiunguntur ſpirituale, & temporale, ſcilicet, ipſum ſacramentum, & labor, qui in eius adminiſtratione conſumitur: ergo licebit vendere laborem, qui eſt temporalis, nulla habita ratione ipſius ſacramenti. Tertiò, idipſum probari poteſt ex vſu Eccleſiæ, in qua videmus, quod prædicatores ſolent locare ſuos labores, & clerici celebraturi miſſas certis diebus, & in certis locis: id ipſum facere ſolent. Item: Cantores, & qui organa pulſant, ingentem faciunt quæſtum ex ſuo artificio, atque labore, quantumuis coniunctus ſit cum re ſpirituali, ſcilicet, cum cultu diuino: ergo licitum eſt uendere huiuſmodi labores. Contrariam tamen ſententiam te-
B nent Durand. in 4 d. 25. q. 3. & Paludanus eadem d. q. vltima.

3. argum.

Ad explicationem tamen difficultatis aduertendum eſt primò, quod labor, qui ſuſcipitur in adminiſtratione ſacramentorum, uel aliarum rerum ſpiritualium, poteſt eſſe duplex, unus coniunctus cum ipſa actione, quæ fieri non poteſt ſine aliqua defatigatione. Alius antecedens, & caſu potius, quam neceſſitate coniunctus cum ipſa adminiſtratione ſacramentorum, qualia ſunt itinera quæ interdum ſuſcipiuntur à ſacerdotibus ad adminiſtrādā ſacramenta ijs, qui habitant in locò diſtanti. Prætereà eſt aduertendum, quod aliud eſt oblata occaſione adminiſtrare ſacramenta, aliud autem imponere ſi-
C bi obligationem ſacramenta adminiſtrandi certis diebus, certis horis, & in certis locis. Vt contingit ſacerdotibus, qui ſuſcipiunt capellanias, quibus obligant ſeipſos ad celebrandum certis horis, & diebus, &c.

Labor duplex.

His conſtitutis, ſit prima concluſio: Labor neceſſario coniunctus cum adminiſtratione ſacramentorum, uel aliarum rerum ſpiritualium nullo modo poteſt uendi; & ſi uendatur, erit ſimonia. Probatur primo ex D. Aug. qui ſuper cap. 5. primę Epiſtolæ ad Tim. dicit, loquens de ſacerdotibus: Accipiant à populo neceſſitatis ſuſtētationem, mercedem verò laboris ſperent à Deo. Secundò: Miſſa, verbi gratia, nihil aliud eſt, quam dictio miſſæ: & baptiſmus ni-
D hil aliud eſt, quam actio baptiſmi: ſed miſſa, atque baptiſmus vendi non poſſunt, vt manifeſtum eſt, & ab omnibus conceditur: ergo nec actiones illæ laborioſæ ipſis ſacramentis cōiunctæ vendi poſſunt. Tertiò: Si aliquis operarius teneretur gratis colere meū agrum, non poſſet aliquid recipere pro labore colēdi: ſed ſic eſt, quod ſacerdotes tenentur gratis celebrare, & gratis baptizare; dicente Chriſto: Gratis accepiſtis, gratis date: ergo nihil poſſunt accipere pro labore. Et confirmatur: Labor, qui coniungitur adminiſtrationi ſacramentorum, eſt quid ſpirituale: ergo non poteſt vendi ſine ſimonia. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Illa actio laborioſa efficit rem ſpiritualem, ſcilicet, gratiam; &
E prętereà habet ortum à principio ſpirituali, ſcilicet, ordine ſacro: ergo eſt ſpiritualis. Vltimò: Labor, qui conſumitur in adminiſtratione ſacramentorum, habet quod ſit alicuius valoris ex coniunctione ſolum ad actionem ſacram, & ſpiritualem: ipſe enim per ſe nihil valet, nec eſt pretio æſtimabilis: ergo ſi vendatur, erit ratione rei ſpiritualis, à qua habet valorem: hoc autem eſt ſimonia: ergo. Hæc concluſio eſt D. Tho. in hoc articulo, & Caietani in Summa, verbo, ſimonia, & Syluester, verbo, ſimonia. §. 5. & Magiſt. Soti li. 9. de Iuſtit. q. 6. ar. 1. & Petri de Aliaco in libello de ſimonia, cōtra Cācellariū Pariſiēſē. Abbas etiā in c. ſuā, de ſimonia. recedit ab opinone, quā tenuerat in c. ſignificatū, de prębēdis. Et reprehēdit

1. Concl.

Ioan.

Ioan.Andr.propterea quod dicit, pro labore adminiſtrandi ſacramenta licere aliquid accipere. Et quidem, ſi pro labore baptizandi, vel prædicandi licitũ eſſet aliquid accipere, nihil prorſus relinqueretur, quod eſſet gratis cõferendum, dicente Chriſto, gratis accepiſtis, gratis date: ſicq; præceptum illud taliter torqueretur, ut nihil aliud cõtineret, quam inanem ſonum verborum.

2. Concl.

Secunda concluſio: Exigere aliquid pro materia ſacramenti, vt pro pane, pro vino, pro oleo, &c. aut etiam pro vſu iſtarum rerum, eſt ſimonia. Probatur: Quoniam hæc omnia ſunt intrinſecè & neceſſariò coniuncta cum ipſis ſacramentis. Ex dictis infertur, quod erit ſimonia exigere aliquid pro collatione ordinum, ſiue cera ſit, ſiue pecunia. Vt facere ſolent Epiſcopi annulares. De hac concluſione videndus eſt Soto lib.9.de Iuſtitia, q 6.art.1.

3. Concl.

Tertia concluſio: Labores, qui antecedunt adminiſtrationem ſacramentorum; ut cum quis longum iter ſuſcipit, ut abſentibus ſacramenta adminiſtret, vendi poſſunt ſine labe ſimoniæ. Probatur: Nam quamuis ſacerdos teneatur gratis celebrare, & baptizare, non tamen tenetur gratis illud iter facere. Præſertim cum non ſit neceſſarió requiſitus ad adminiſtrationem ſacramentorum. Atque adeo poterit illud uendere. Et confirmatur. Labor iſte eſt merè temporalis, nec habet connexionem, niſi per accidens cum re ſpirituali: ergo poteſt vendi.

4. Concl.

Quarta concluſio: Obligatio, quam ſibi imponunt capellani celebrandi certis diebus, & in certis locis, poteſt pretio æſtimari, atq; uendi ſine uitio ſimoniæ. Hæc concluſio probatur primò ex cap. ſignificatum.de præbendis. Vbi huiuſmodi contractus approbatur. Et ratio eſt manifeſta. Nam aliud eſt adminiſtrare ſacramenta, aliud autem teneri, & obligari ad adminiſtrationẽ certis diebus & in certis locis: ergo quamuis teneatur ſacerdos gratis celebrare, non tenetur gratis celebrare in tali loco, & in tali tempore. Sed huic obligationi ſua ſponte ſe ſubijcit, atque ex cõſequenti poterit illam uendere. Vnde dico, quod quemadmodũ qui dat pecuniam mutuò, non poteſt ratione mutui aliquid accipere: tamen ſi ſe obligauerit, ad mutuandum alicui, quoties voluerit poterit talem obligationem uendere ſine vſura: ita ſacerdos, qui non poſſet accipere aliquid pro re ſacra, poterit accipere pro obligatione celebrandi certis horis, & in certis locis.

Ad 1. arg.

Sed reſtat nunc reſpondere ad argumenta. Vnde ad illud, quod in primo adducitur ex Numeris dico, quod ibi accipitur pretium lata ſignificatione, pro eo, quod nos vocamus ſtipendium ſuſtentationis. Ad aliud ex Luca reſpondeo, quod Chriſtus eo in loco non appellat mercedem, aut pretium laboris, ea ſtipendia, quæ accipiunt miniſtri Eccleſiaſtici gratia ſuſtentationis. Sed potius ducta ſimilitudine ex operarijs, quibus merces debetur pro laboribus, probat prædicatoribus Euangelij deberi quod à populo ſuſtententur. Vnde cum dixiſſet; Manete apud illos edentes, & bibentes quæ apud illos ſunt, ſubdit ſtatim: Dignus eſt enim operarius mercede ſua. Et D. Marcus referens eam ſententiam capit.8. dicit: Dignus eſt enim operarius cibo ſuo. Ad aliud ex ca. clerici. 1.q.2. reſpondeo, quod ſtipendia clericorum, dicuntur debita ſanctis laboribus. Non quia proprie ſint debita, tanquam merces illorum; ſed quia populus Chriſtianus tenetur talia ſtipendia miniſtris conferre adminiſtrantibus ſacramenta.

Ad 2. arg.

Ad rationem reſpondet Caietanus articulo ſequenti, & in Summa, verbo, ſimonia. Conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ad confir-

A mationem dicit, quod quotieſcunque aliquid maiori ex parte eſt ſpirituale; tunc nec etiam ratione temporalis adiuncti poteſt vendi; quoniam intelligitur ipſum ſpirituale vendi. Et ita contingit in adminiſtratione ſacramentorũ. Cæterum, quamuis hæc ſolutio ſit bona, reſpondetur ſecundo, & melius cum Victoria, in relectione de ſimonia, negando, quod labor neceſſariò coniunctus cum adminiſtratione ſacramentorum ſit aliquid temporale; Nam cum ſit cauſa rei ſpiritualis, & præterea habeat ortum à principio ſupernaturali, potius eſt dicendum ſpirituale, quam temporale, ut diximus ſupra. Imò potius dico, quod quamuis eſſet labor ille temporalis, adhuc tamen non poſſet vendi.

B Nec ſimilitudo adducta de calice aliquid valet. Nã in calice materia, quæ venditur, habet ſuum ualorem ſine ordine ad benedictionem, & conſecrationem, quæ eſt in illo. Et idcircò ipſa per ſe uendi poteſt, nec qui illam uendit eſt cenſendus aliquid ſpirituale vendidiſſe: Cæterum in adminiſtratione ſacramentorũ ipſe labor per ſe ſine ordine ad actionem ſpiritualem nullum habet valorem. Et ideò, qui venderet laborem, diceretur rem ſpiritualem vendidiſſe.

Ad vlt. argumentũ.

Ad vltimum argumentum, deſumptum ex vſu Eccleſiæ reſpondeo, quod prædicatores non vendunt operas ſuas, ſed tantum exigunt ſtipendium ſuſtentationis. De clericis autem, qui capellanias C ſuſcipiunt, iam eſt dictum cõcluſione quarta, quòd obligatio celebrandi certis diebus, & in certis locis poteſt vendi ſine peccato. Ad aliud de cantoribus, & muſicis, dicemus art. ſequenti.

Aliud dubium.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm clericus, qui alioqui diues eſt, cùm ſacramenta adminiſtrat, poſſit aliquid accipere? De qua re Raymundus quidam, & Gotfredus, quos citat Syluester verbo, ſimonia. §.3. partem teneat negatiuam. Imò & ipſe Syluester videtur eidem ſententiæ aſſentiri. Dicit enim tale eſſe turpe lucrum; & quod præ ſe fert ſpeciem mali. Poteſtque probari hæc ſententia primò ex D. Hieronymo. Qui in epiſtola ad Damaſum, & refertur 1.q.2.c.clericos, dicit expreſſe, cle- (1. argum.) D ricos qui alioqui diuites ſunt, non eſſe ſuſtentandos de bonis Eccleſiæ. Et Chriſtus Dominus Lucæ cap. 10. cum conceſſit Apoſtolis, ut acciperent veſtitum, atq; cultum, ideò conceſſit, quia anteà dixerat ſuturos illos pauperes: ergo qui diuites ſunt nihil poſſũt accipere. Item ratione ſic argumentor: ſtipendium (2. arg.) datur miniſtris ratione egeſtatis: ergo qui non indigent nihil poſſunt recipere.

Concluſ. Cleri. ua diues pot accipere ſtipendiũ ab Eccleſia.

His tamen non obſtantibus dico, clerico adminiſtranti ſacramenta licitum eſſe accipere ea, quæ ſibi à populo conferuntur gratia ſuſtentationis quamuis aliàs ſit diues. Hanc concluſionem tenet Victoria, in relectione de ſimonia, Soto lib.9.de Iuſt.q.6.art.3 & Gabriel ſuper canon. lect.28. Et probatur primò, E ex Paulo 1.ad Corint.9. dicente: Nemo militat ſuis ſtipendijs: ſed clericus militaret ſuis ſtipẽdijs ſi alijs inſeruiens ſe ſuis opibus ſuſtentaret: ergo id non tenetur facere. Item in cap. charitatem. 12.q.2. & in cum ſit Romana. de ſimonia. conceditur, quod Epiſcopi licet alioqui diuites ſint, poſſint pro Eccleſiarum viſitatione aliquod ſtipendium accipere: ergo ſimiliter clerici, quamuis alioqui ſint diuites, poterunt accipere quæ ad victum fuerint neceſſaria. Item ratione ſic argumentor: Quod clerici poſſint accipere ea, quæ fuerint ad victum neceſſaria, & quod populus teneatur talia illis ſuppeditare cauſa totalis non eſt, quia pauperes ſunt: ſed quia illis miniſtrant in ſpiritualibus; propter quod dice-

A dicebat Paulus. 1. ad Corint. 9. Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnum est, si nos carnalia vestra metamus? ergo clerici quamuis diuites sint, poterunt talem sustentationem accipere: & populus tenebitur illis illam conferre. Pro hac conclusione videnda sunt quæ diximus suprà q. 86. art. 2.

Ad 1. arg. Ad primum argumentum ex Hieronymo Glossa super dictum cap. clericos, multipliciter respondet, Nam primum dicit, quod illis verbis non continetur præceptum, sed exhortatio, Dicit secundo, quòd loquitur de ijs, qui occasione ampliandi patrimonij quod habent, se à diuinis subtrahunt obsequijs, quibus stipendia Ecclesiastica danda nõ sunt. Vel tertiò dicit, quòd est sermo de quarta pauperibus debita, quæ abundantibus dari prohibetur. Sed B quamuis istæ expositiones sint conuenientes: vera tamen explicatio eius testimonij, meo iudicio sumenda est ex more antiquo. Pro quo est notãdum, quòd olim in primitiua Ecclesia mos erat, vt uiduę, & pauperes, & sacris initiati, siue exercerent Ecclesiastica ministeria, siue secus, alerẽtur ex Eccclesiæ facultatibus, & ex ærario publico. Dicit ergo D. Hieronymus, quòd clerici sacris initati; si sint pauperes, alendi sunt, quamuis nihil muneris Ecclesiæ exerceant. Tamen si habuerint parentes, non sunt

Ad 2. arg. alendi ex Ecclesiæ facultatibus. Ad aliud ex Luca, & similiter ad rationem, respondeo, negãdo, quòd præcisa causa, propter quã stipendia conferuntur, C sit, quia ministri sũt pauperes; sed quia altario deseruiunt. Et nullus cogitur proprijs dispendijs militare: vt modo dicebam. Quare quamuis sint diuites poterunt sustentationis stipendia accipere.

Aliud dubium Argum. Aliud dubiũ est, vtrùm liceat ministris Ecclesiæ huiusmodi stipendia sub pacto ponere. Et pro parte negatiua est argumentum ex cap. finali, de pactis, & ex capitulo præter. de transactionibus, & ex capitulo tua nos, de simonia. Vbi dicitur, huiusmodi pacta in rebus spiritualibus facta esse simoniaca. Huius etiam sententiæ videtur esse D. Tho. artic. sequenti ad 2. Sed in contrarium est consuetudo recepta in Ecclesia, qua videmus, quòd prædicatores, & capellani paciscuntur de stipendio percipiendo.

Sententia Caietani. D Ad hanc difficultatem Caietanus articulo sequenti dicit tria. Primum est; quòd clericus pauper potest exigere ex pacto, stipendium sustentationis. Dicit secundo, quòd si clericus est diues, & exercet in Ecclesia ministerium, cui vel à iure, vel à superiori est iã taxatum stipendium, potest illud in tali casu exigere. Tertio dicit, quòd si clericus est diues, exercet ministerium in Ecclesia, cui à iure, vel à superiori non est determinatum stipendium, tunc non potest illud in pactum deducere.

Alia sententia. Alij autem distinguẽtes de iure diuino, & de iure humano positiuo dicunt, quòd stando in solo iure diuino, huiusmodi pacta licita sunt, siue fiant à ministris pauperibus, siue diuitibus. Tamen stando in iure canonico id non licet, quia prohibitum est.

Sententia Authoris. E Nos tamen in hac re statuimus vniuersalem conclusionem. Quia dicimus licitum esse tam iure diuino, quàm humano stipendium sustentationis in pactum deducere, atque exigere, siue illud sit taxatum à iure, siue non. Et quidem de ministro paupere, & de stipendio à iure determinato, res est manifesta. Sed de sacerdote diuite, & de stipendio non taxato, probatur. Sacerdos dicturus missam potest velle, vt sibi victus conferatur necessarius, vt suprà diximus, nec in hoc aliqua committitur simonia: ergo etiam potest velle de hoc pacisci. Patet consequentia: Nam quod iure petitur, iure etiam in pactum deducitur. Et confirmatur. Lege naturæ laboranti debetur victus, siue pauper sit, siue diues: sed pacisci de eo, quod mihi debetur: nullum est peccatum: ergo nec pacisci de stipendio pro ministerio.

Ad arg. Ad argumentum in contrarium nonnulli respondent, iura illa iam esse abrogata contraria consuetudine. Cæterum secundo meliùs respondetur, quod casus nostræ conclusionis in nullo illorum iurium inuenitur. In nullo enim prohibetur pactum de stipendio sustentationis, vt constabit intuenti.

Dubiũ de animo habendo in receptione stipendij. Sed dubitabit aliquis hoc loco, quonam animo minister debeat esse affectus in percipiendo stipendio, ne peccet peccato simoniæ? Quamuis enim sit licitum percipere stipendium, vt diximus: potest tamen contingere, vt simonia committatur ex praua intentione. Ad hanc difficultatem Syluester verbo, simonia. §. nono. ex sententia Diui Thomæ, quolib. octauo, respondet, quod si sacramenti administratio fiat propter stipendium principaliter, ità vt stipendium sit finis actionis, tunc est simonia; & stipendium sustentationis vertitur in pretio. Cæterum si fiat propter stipendium secundariò, & minus principaliter, nullum est peccatum. Hæc sententia Syluestri, atque Diui Thomæ est uerissima, sed ad maiorem illius explicationem, quærere oportebit, vtrum qui administrat sacramentum non administraturus, nisi accepisset pecuniã, talis sit censendus habere stipendium pro vltimo fine? Ad cuius intelligentiam aduertendum est primo, quòd in omni actione, siue naturali, siue voluntaria duo sunt necessaria. *In omni actione requiruntur duo.* Vnum est vis aliqua, quę moueat, & impellat ad agendum. Alterum est terminus, quo se referat actio, & quo adepto conquiescat. Primum dicitur causa motiua. Secundum autem causa finalis. *Duplex causa motiua.* Secundo est aduertendum, quod in actionibus voluntarijs, quoniam procedunt ex intentione finis, semper res, quæ est finis, est causa mouens: non tamen vice versa, res quæ est causa mouens, propterea est dicenda causa finalis. Ex quo fit, vt in huiusmodi actionibus, sint quædam causæ motiuæ tantum, & aliæ finales; Quæ partim conueniunt, & partim differunt. Conueniunt quidem in eo, quod vtraque impellit ad agendum, & etiam in eo, quod altera illarum deficiẽte cessat actio. Sed differunt in eo, quod causa finalis non solum mouet ad agendum, sed est illud, quod vltimo loco efficitur, & comparatur actione, quod in causa tantùm mouente non inuenitur. Quæ omnia isto exẽplo fient manifesta: Si medicus, verbi gratia, meis precibus exoratus medetur ægrotanti, alioqui id non facturus, in hoc casu sunt duo, quæ mouent medicum ad medicinam faciendam, scilicet, meæ preces, & sanitas ipsa, quam inducere optat, & sperat. Et si alterum horũ deesset nihil faceret. Cæterum meæ preces sunt tantum causa motiua; sanitas verò est causa finalis.

1. Concl. His positis, sit prima conclusio: Non quicunque administrat sacramenta, non administraturus, nisi accepisset stipẽdium, est cẽsendus committere simoniam, aut habere stipendium pro vltimo fine. Probatur, quoniam sunt quædam causæ motiuę tãtum, quæ si deficiant, cessat actio, & talis potest esse stipendium. Vnde non valet hæc consequentia: Administrat sacramenta, aliàs non administraturus, nisi accepisset stipendium: ergo vendit sacramenta.

2. Concl. Secũda cõclusio: Qui ità administrat sacramẽta, vt non administraret, nisi esset stipendium, quia id est potissimum, quod in illa actione consequi studet, est simoniacus. Probatur: Quia habet stipendiũ pro vltimo fine. Et sic vendit sacramenta ex sua

intentione,

intentione, vt dicebant Diu. Tho. atque Syluester.

Dubium graue circa solutionem ad primum.

Circa solutionem ad primum argumentum est grauis difficultas, vtrùm si sacerdos nolit puerum extremè indigentem baptizare, nisi accepto pretio pro sacramēto, tunc liceat patri, uel alicui alteri dare pecuniā pro sacramēto, ne puer damnetur, discedens sine baptismo? Ad quam difficultatem Diuus Thom. in præsenti dicit, quòd in tali casu puer est baptizandus à parente, vel à quouis alio, potius quá à sacerdote. Quod quidem verum est. Sed vt nos casum in maiores angustias redigamus, fingamus eū alterum, qui adest, esse mancum, vel mutū; ità vt baptizare non possit. Et tunc quærimus, vtrùm tali casu sit licitum dare pecuniam pro sacramento? De qua re variæ sunt Doctorum sententiæ.

Sententia Panormitani & Caietani.

Nam Panormitanus in capit. cum in Ecclesia. de simonia. distinguit inter paruulum, & adultum. Et dicit, quod pro paruulo baptizando, licitum est in tali casu dare pecuniam: quia paruulo nullus alius patet aditus ad salutem. Cæterum pro adulto non licet; quia adultus potest baptismo flaminis saluari, scilicet, charitate atque pœnitentia. Hanc etiam sententiá tenet Caiet. in præsenti, & Maioris in 4. dist. vigesimaquinta qu. 5. ad 2. & Gerson in tractatu de simonia, & alij quos refert Ricard. in 4. distin. 25. arti. 3. Præcipuum fundamentum huius opinionis est: Quia in tali casu dare pecuniam non est emere sacramentum, sed redimere vexationem, quod vnicuique est licitum. Quòd autem tunc sit vexatio, patet, quia sacerdos in tali casu lege diuina tenetur puerum baptizare, & dum nō baptizat puer patitur iniustum; quod vnusquisque à se, vel pretio, vel quauis alia ratione repellere potest.

Impugnatur præfata sententia.

Cæterùm hæc sententia, meo iudicio, peccat in multis. Nam primo, sine causa distinguit inter adultum, & paruulum. Quia si licet paruulo redimere vexationem, etiam licebit adulto. Item planè falsum est, quod dare pecuniam in illo casu non sit emere sacramentum. Quia cū sacerdos duo mihi proponat: vnum se nolle baptizare puerū, in quo ei facit iniuriam; alterum hac vna sola re ad id se adduci posse, scilicet, si detur pecunia pro sacramento, non est dubium, quin proponatur emptio tanquam medium necessarium ad repellendam iniuriam; & quod ad eum finem eam eligit.

Sententia Soti.

Soto li. 9. de Iustitia, q. 6. art. 1. ad primum, dicit quod quamuis vendere rem sacram, sit intrinsecè malum illam tamen emere non est ita malum, vt in casu necessitatis fieri non possit. Ex quo infert, quod in casu posito, si qui baptizandus est, est puer, possumus emere sacramentum: quia puer est in extrema necessitate. Tamen si sit adultus non est danda pecunia; quia potest sibi aliter subuenire, scilicet, baptismo flaminis. Et probat suam sententiam hac ratione. Quamuis recipere aliquid ex mutuo sit intrinsecè malum; tamen dare aliquid propter mutuum non est ità malum, vt in casu necessitatis non liceát: ergo pari ratione licèt vendere rem sacram sit intrinsece malum; tamen emere licebit in casu necessitatis.

Impugnatur Sotus.

Hæc sententia Soti, meo iudicio, similiter continet multa falsa. Nam primò falsum est, quod emere rem sacram non sit ità malum, ac vendere. Nam venditio sacri ea ratione est intrinsece mala, quia fit iniuria rebus sacris dum id, quod omne pretium excedit, pretio commensuratur. Hæc autem iniuria eodem modo fit ex parte ementis, & ex parte vendentis. Quia qui emit rem sacram, reddit pretium pro re, quæ pretio non æstimatur. In qua æqua iniuria fit rebus sacris: sicut quādo pretium exigitur pro illis. Atque adeò, si venditio est intrinsece mala, similiter & emptio. Et confirmatur, simonia, quæ primo damnata fuit ore Apostolico fuit illa, quæ consistit in emptione, & non in venditione. Simon enim Magus ea ratione fuit damnatus, quia voluit emere gratiam Spiritussancti: ergo ità mala est emptio ac venditio. Nec argumentum adductum, de eo, qui dat pecuniam pro mutuo, aliquid valet. Nam est diuersa ratio in vsura, & in simonia. In vsura enim, qui accipit aliquid vltra sortem peccat, quia facit iniuriam proximo. Tamen qui soluit vsuras non peccat, quia facit alteri iniuriam; sed quia inducit alium ad peccandum. Vnde quo casu vsurarius paratus est ad mutuandum cum vsura, qui soluit illam non peccat. Cæterum in simonia vna & eadem ratione peccat, qui vendit rem sacrā, & qui emit; quia scilicet, vterque facit iniuriam rei sacræ. Quare fieri non potest, vt vno peccante alter non peccet. Et sic æquè mala est emptio ac venditio. Item etiam videtur falsum dicere, quòd licet pro paruulo emere sacramentum, & non pro adulto. Nam quamuis adultus, in casu posito, possit sibi aliter subuenire, scilicet, baptismo flaminis; hęc tamen res est adeò occulta, & de qua nullus potest esse certus, vt moraliter loquendo, sit dicendus existere in extrema necessitate.

Sententia Adriani.

Adrianus quodlib. 9. q. 3. vt hæc argumenta effugeret dicit, vtrumque esse licitum, scilicet, dare pecuniam pro adulto, & pro paruulo. Sed hæc sententia similiter est falsa. Nam si adultus posset pecuniam dare pro baptismo, quando ei denegatur, quia patitur iniuriam: sequeretur, quod duobus petentibus idem beneficiū, quorum alter sit dignus, & alter indignus; si elector esset propensus ad conferendum beneficium indigno, dignus posset dare pecuniam electori ad depellendam illam iniuriam: consequens autem est falsum vt constat ex cap. Matthæus, de simonia, & ex cap. sicut, eodem titulo. Vbi dicitur quod dare pecuniam ad redimendam vexationem electoris, qui denegat beneficium digno, aut confirmatoris, qui non vult confirmare eum, qui iure electus est, est simonia: ergo. Sequela probatur: Nam vterque patitur vexationem.

Dupliciter alicui potest fieri iniuria.

Quocirca his omnibus omissis ad explicationem difficultatis est aduertendum dupliciter posse contingere, quód alicui fiat iniuria. Vnó modo, dum non confertur ei id, quod sibi aliqua ratione est debitum. Vt cum verbi, gratia, digno petente beneficium, elector inclinat se ad indignum, alio modo dum spoliatur re iam habita, atque possessa. Vt cum uerbi gratia, clericus, qui iure obtinet beneficium iniustè eo spoliatur.

1. Concl.

Hoc supposito sit prima conclusio: Pretio redimere eam vexationem, quæ consistit in denegatione rei nondum habitæ, est emere ipsam rem, quæ denegatur: atque ex consequenti, si sit spiritualis erit simonia. Hæc conclusio probatur ex capitulis modo citatis: & ratio est manifesta: Nam homo per talem redemptionem vexationis uerè acquirit rem spiritualem, quàm antea non habebat: ergo pretio emit illam: & sic est simoniacus.

2. Concl.

Secunda conclusio: Pretio redimere eam vexationem, quę consistit in spoliatione rei iam habitæ, atque possessæ non est emere ipsam rem. Atque ex consequenti, quamuis talis res sit spiritualis nō erit simonia, probatur: per talem redemptionem vexationis non acquiritur aliqua res de nouo: ergo non est dicenda emptio rei spiritualis. Ex hoc infertur, quod si episcopus decreuisset spoliare clericum beneficio, quod iure habet, nisi ab eo acciperet aliquam pecuniam liceret clerico illam ei dare sine labe simoniæ: nec tunc emeret rem spiritualem, sed

sed redimeret vexationem.

3 Conclu. Tertia conclusio: in casu posito nullo modo licet dare pecuniam sacerdoti, nec pro paruulo baptizando, nec pro adulto: quamuis pereat vterque. Probatur, Quia hoc non est redimere vexationem, sed emere rem spiritualem, quod est intrinsece malum. Glossa super capitulum baptizandus, 1. quæstione prima, postquam dixit, nunquam posse in tali casu pretium pro baptismo dari, subdit statim: Ego tamen potius darem pecuniam, quam puerum sic dimitterem mori, & bene, licet non deberem facere. Quibus verbis apertam inuoluit repugnantiam. Nam si non deberet, qualiter posset benefacere?

4. Conclu. Quarta conclusio, si aqua non suppetit, & illam habet solus sacerdos, licitum esset eam à sacerdote emere. Hæc conclusio est Diuus Thom. hic ad primum: quam & communiter tenent omnes Doctores. Et ratio est manifesta: Nam aqua est merum elementum, nihil habens spirituale.

Sed contra tertiam conclusionem sic argumentor: Arg. contra 3. conclusionem. Iure naturæ vnicuique concessum est, ut iniuriam à se repellat, & redimat suam vexationem, quacunque ratione possit, etiam per vim: ergo similiter licebit paruulo in casu posito redimere suam vexationem. Responsio. Ad hoc argumentum respondetur distinguendo antecedens: Nam vexatio est duplex. Vna quæ consistit in negatione rei conferendæ. Altera quæ consistit in ablatione rei iam habitæ, ut iam diximus. Et quando vexatio consistit in negatione rei conferendæ, si illa res emi non potest, nec etiam licebit redimere vexationem. Quia redemptio vexationis in tali casu est coniuncta cum emptione, quæ est mala. Cæterum si vexatio fiat in ablatione rei iam possessæ redimi poterit. Et hoc non contingit in casu posito. Sed 2. Instantia contra hoc adhuc est argumentum. Occidere hominem priuata autoritate est malum, sed licet id facere ad vim depellandam: ergo similiter, quamuis sit malum emere rem sacram licebit id facere ad redimendam vexationem. Respondetur tamen, concesso antecedenti negando consequentiam. Solutio. Nam licet occidere hominem priuata autoritate sit malum; tamen occidere agressorem non est malum, vt latè docuimus supra quæstione sexagesima quarta, articulo septimo. Aggressor enim eo ipso, quod est aggressor, fit indignus, vt ego teneat illius vitam seruare. Tamen in casu posito ex malitia, & iniustitia sacerdotis non sequitur, quod ipsi baptismo non sit seruandus debitus honor.

Doctrina D. Tho. in solutione ad 5. In solutione ad quintum argumentum, dicit duo D. Thomas. Primum est, quod ante ius acquisitum, nulli licet pecunia data, redimere vexationem. Secundum, quod post ius acquisitum licet, oblata pecunia, remouere impedimenta. In quibus etiam conueniunt communiter Canonistæ in dicto cap. Matthæus de simonia, & Syluester, verbo, simonia. § tertio, regula quarta, Paludanus in quarta distinctione vigesima quinta, quæstione quinta, artic. tertio. & Adrianus quodlib. nono. Sed ad maiorem horum intelligentiam, circa primum dictum est difficultas, Dubium. vtrum in aliquo casu ante ius acquisitum, alicui liceat redimere vexationem? Ad cuius explicationem est aduertendum, quod illi qui faciunt vexationem sunt in duplici differentia. Quidam enim sunt, qui obesse possunt, & prodesse, vt elector: in cuius voluntate est conferre, vel non conferre beneficium. Alij autem sunt, qui tantum possunt obesse, & non prodesse, ut illi qui alterius partes tuentur, quod quidem efficere possunt, vel vi, atque dolo vel pretio, aut precibus ambiendo. Et inter hos hoc est discrimi- nis, quod obtinere pecunia, ut hi, qui obesse & prodesse possint, desistant ab iniuria inferenda, virtualiter est pretio obtinere, vt mihi beneficium conferatur: quod quidem in rebus spiritualibus licitum non est. Cæterum contendere pretio, ut illi, qui tantum obesse possint, & non prodesse, desistant ab iniuria, non est obtinere, ut beneficium conferatur, sed redimere vexationem. Quo supposito dico primo; Vexatio, quæ fit ab electore, quamuis sit iniusta, non potest pretio, aut pecunia redimi, sine simonia. 1. Dictum. Probatur: Quia elector potest obesse, & prodesse. Atque ex consequenti obtinere pretio ab ipso, ut desistat ab iniuria inferenda, erit pretio obtinere beneficium, quod est illicitum. Dico secundo: Vexatio, 2. Dictum. quæ fit ab alijs ab electore per vim, aut dolum potest pretio, & pecunia redimi sine simonia. Itaque dico, quod si clericus eo tempore, quo petiturus est beneficium ab aliquo per iniuriam domi reclusus tenetur, poterit tunc ab illo pretio obtinere, ut sibi copia exeundi concedatur sine vitio simoniæ. Probatur: quia hoc non est pretio obtinere rem spiritualem, sed tantum redimere corporalem vexationem: ergo est licitum. Et confirmatur: Clericus tunc non assequitur pretio, ut ille sibi aliqua ratione prosit, sed tantum, ne obsit: ergo non emit rem spiritualem. Dico tertio: Si aliquis impediat aliquem à consequutione beneficij, quod iure petit, non per vim, aut dolum, sed pretio, aut precibus ambiendo, licitum 3. Dictum. erit tunc pretio redimere talem uexationem & oblata pecunia obtinere, ut ille talis desistat ab ambitione, & ab elargitione suæ pecuniæ. Hoc dictum est contra Magistrum Soto lib. 9. de Iustitia, q. 6. art. 1. ad 5. argum. Probatur tamen eadem ratione qua & superius; Nam cum illi ambitiosi possint tantum obesse, & non prodesse in collatione beneficij, pretio obtinere ab illis, ut desistant ab ambitione, non est emere beneficium, sed redimere vexationem, atque ex consequenti est licitum. Dico quarto: Pretio 4. Dictum. obtinere, ut aliquis causam eius clerici, qui petit beneficium, apud electorem, uel elargitione, uel precibus, uel ambitione tueatur, est simonia. Probatur: quia hoc non solum est depellere iniuriam, sed etiam parare viam, ut sibi beneficium conferatur. Ex dictis infertur, quod ante ius acquisitum, apud illos licet pretio redimere uexationem, qui possunt obesse & non prodesse, secus autem erit de illis, qui obesse & prodesse possunt. Et hoc modo est intelligendus D. Thom. in suo primo dicto.

Aliud dubium ex eadem solutione ad 5. Circa secundum, in quo affirmat, quòd post ius acquisitum licet oblata pecunia remouere impedimenta, est difficultas, utrum postquam aliquis iure electus est, ad sacerdotium, possit à confirmatore pecunia obtinere, ut se confirmet? De qua re Maioris in 4. dist. 25. partem tenet affirmatiuam. Et ratio illius est: Nam qui iure est electus, habet iam ius acquisitum, atque ex consequenti potest pecunia quæcunque impedimenta remouere, iuxta doctrinam D. Thomæ in isto articulo. Hoc tamen non obstante Conclusio. dico, contrariam sententiam esse ueram. Et probatur ex capitulo sicut. de simonia, ubi id expresse prohibetur, Et præterea ratione. Nam qui iure est electus ante confirmationem non habet plenum & perfectum ius acquisitum, sed in ipsa confirmatione inest quædam spiritualis iuris collatio, atque ex consequenti, si pecunia aquiratur erit simonia. Sed quid dicendum est de possessione, utrum secum aliquis electus & confirmatus mittendus est in possessionem, & ille, ad quem spectat in possessionem, mittere recusat, an in tali casu liceat pretio agere? Soto loco citato tenet partem negatiuam, propter rationem modo adductam. Cæterum contraria sententia

tentia

tentia meo iudicio est vera & tenenda. Et ratio est: Nam ius spirituale plenè atque perfectè acquiritur in confirmatione, & possessio de nouo addita non est acquisitio alicuius iuris spiritualis; sed iam acquisiti, atque habiti exterior apprehensio. Atque ex cõsequenti pecuniam dare in illo casu non erit rem spiritualem emere, sed tantum remouere impedimenta. Quod Diuus Thomas in isto articulo licitum esse dicit.

Dubium. Vltimum dubium hic examinandum est. Vtrum sede Apostolica vacãte, & existente vno magis idoneo ad illam regendam, renuentibus Cardinalibus illum eligere, sit licitum pretio cum illis agere, vt eligant huiusmodi hominem? Hanc difficultatem late versat Caietanus opusculo de simonia, q. 3. Nos tamen ad illius explicationem tres ponimus conclusiones.

1. Concl. Prima conclusio: Licitum est pretio agere cum electoribus ne eligant personam indignam & perniciosam Ecclesiæ futuram. Probatur: Quia hoc nõ est sibi, aut alteri acquirere Pontificatum, sed propulsare iniuriam ab Ecclesia, quæ vexatur, quod est licitum.

2. Concl. Secunda conclusio: Licitum est pretio agere cũ electoribus, ut eligant hominem dignum propositum in communi. Probatur: Petere, vt non eligant indignum, est petere, vt eligant dignum in communi: sed licet pretio agere, vt non eligatur indignus, vt patet ex prima cõclusione: ergo etiam erit licitum agere, vt eligatur dignus in communi. Itẽ: Ecclesia habet ius acquisitum ad hoc, vt se regendam tradat homini digno: ergo qui id pretio quærit non acquirit aliquod ius Ecclesiæ: sed defendit illam ab iniuria.

3. Concl. Tertia conclusio: Agere pretio cum electoribus, vt vna aliqua certa persona, quamuis sit digna, eligatur, est simonia & illicitum. Hæc conclusio est cõtra Magistrum Soto loco citato. Qui dicit, id esse licitum propter ingentem necessitatem. Persistit. n. in ea opinione, qua tenuit, simoniam ex parte emptionis nõn esse ità intrinsece malam, vt in casu necessitatis non liceat emere rem spiritualem, vt dixit de sacramento. Hæc tamen sententia satis fuit à nobis in superioribus improbata, cum diximus tam ex parte ementis, quam ex parte vendentis simoniam esse intrinsece malam; quia vtrobique est eadẽ malitia. Et sic prò nunc tantum probatur conclusio. Nam agere cum electorib. pretio, vt vna certa persona eligatur est acquirere pecunia pontificatum, & ius spirituale illi personæ; atque ex consequenti simonia.

Modus quo est licitum dare pecuniam pro matrimonio. In solutione ad sextum argumentum agit Diuus Tho. de modo, quo est licitum dare pecuniam pro matrimonio contrahendo. Reprehenditque prius quosdam, qui affirmabant, id licere. Quoniam matrimonium non est sacramentum conferens gratiam: atque adeo nihil spirituale emitur. Hanc sententiam tribuit Syluester uerbo, simonia. §. 8. Glos. super cap. quidquid. 1. q. 1. & Soto tribuit eandem cuidam Bernardo in apparatu super ca. cum in Ecclesia. de simonia. Imò dicit, Magistrum sententiarum in eiusdem sentẽtiæ suspicionem venisse apud quosdam, propterea quòd in 4. dist. 26. id sacramentum aliter non explicauerit, quam dicendo, illud in remedium naturæ fuisse institutum. Sed quidquid sit de sententia Magistri, certa fide tenendum esse puto, quòd omnia sacramenta nouæ legis gratiam conferunt, vt communiter explicant Doctores sequuti D. Th. 3. p. q. 62. art. 1. Quo tanquam vero supposito, ad difficultatem propositam respondendum est; quòd quoniam matrimonium habet duo, scilicet, esse sacramentum, & contractum quẽdam in officium naturæ institutum, dotalis pecunia non pro matrimonio, quatenus est sacramentum, & spiritualis gratiæ causa instrumentalis; sed quatenus est in officiũ naturæ, pro subleuandis oneribus illius, quæ sine sumptibus existere nequeunt, confertur. Pro benedictionibus quidem nuptiarum aliquid exigere est simonia; quamuis sponte oblatum recipi possit; vt habetur in cap. cum in Ecclesia, extra, eodem titulo. Si sacerdos, ad quem spectat, non vult alteri dare licentiam nuptias benedicendi, nisi pro pecunia, idque facit non quia intendit licentiam vẽdere, sed sibi prouidere de portione oblationum eũ contingẽte, non est simonia, vt ex mente Panormitani docet Syluester loco citato. Et idem est secundum eundẽ de licentia confitendi & concionandi. Præsumetur tamen licentiam uendere voluisse, si exigat maiorẽ summam, quam dicta portio valere existimatur. Et hæc dicta sint de toto isto articulo.

ARTICVLVS III.

Vtrùm liceat dare & accipere pecuniam pro spiritualibus actibus.

AD tertium sic proceditur. Videtur, quòd licitum sit dare, & accipere pecuniam pro spiritualibus actibus. Vsus enim prophetiæ est spiritualis actus. Sed pro vsu prophetiæ olim aliquid dabatur, vt patet, 1. Reg. 9. & 3. Reg. 13. ergo videtur, quòd liceat dare & accipere pecuniam pro actu spirituali. q. 4. d. 11. q. 1. art. 2. q. 2. & quo lib. 2. art. 11.

2. Præterea, oratio, prædicatio, laus diuina, sunt actus maximè spirituales. Sed ad impetrandum orationum suffragia, pecunia datur sanctis viris, secundum illud Luc. 16. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, Prædicatoribus etiam spiritualia seminantibus temporalia debentur, secundum Apostolum 1. ad Cor. 9. Celebrantibus etiam diuinas laudes in Ecclesiastico officio, & processiones facientibus, aliquid datur: & quandoque annui redditus ad hoc assignantur: ergo licitum est pro spiritualibus actibus accipere aliquid.

3. Præterea, Scientia non est minus spiritualis quàm potestas. Sed pro vsu scientiæ licet pecuniam accipere: sicut aduocato licet vendere iustum patrocinium, & medico consilium sanitatis, & magistro officium doctrinæ: ergo pari ratione videtur, quòd liceat prælato aliquid accipere pro vsu spiritualis suæ potestatis: puta, pro correctione, vel dispensatione, vel aliquo huiusmodi.

4. Præterea, Religio est status spiritualis perfectionis. Sed in aliquibus monasterijs aliquid ab his qui recipiuntur, exigitur: ergo licet pro spiritualibus aliquid exigere.

*Sed contra est, quod * dicitur 1. q. 1. Quicquid inuisibilis gratiæ consolatione tribuitur, nunquam quæstibus, vel quibuslibet præmijs venundari penitus debet. Sed omnia huiusmodi spiritualia per inuisibilem gratiam tribuuntur: ergo non licet ea quæstibus vel præmijs venundare.* 1 q. 1. cap. Quicqd.

Respondeo dicendum, quòd sicut sacramenta dicuntur spiritualia, quia spiritualem conferunt gratiam, ita etiam quædam alia dicuntur spiritualia,

quia

quia ex ſpirituali gratia procedunt, & ad eum diſponunt. quæ tamen per hominum miniſterium exhibentur, quos oportet à populo ſuſtentari, cui ſpiritualia adminiſtrant: ſecundum illud 1. ad Cor. 9. Quis militat ſuis ſtipendijs vnquam? Quis paſcit gregem, & de lacte gregis non manducat? Et ideo vendere quod ſpirituale eſt, in huiuſmodi actibus aut emere, ſimoniacum eſt. Sed accipere aut dare aliquid pro ſuſtentatione miniſtrantiũ ſpiritualia: ſecundum ordinationem Eccleſiæ & conſuetudinẽ approbatam, licitum eſt: ita tamen quòd deſit intentio emptionis, vel venditionis: & quòd ab inuitis nõ exigatur per ſpiritualium ſubtractionem quæ ſunt exhibenda. Hoc enim haberet quandam venditionis ſpeciem. Gratis tamen ſpiritualibus prius exhibitis, licitè poſſunt ſtatutę & conſuetę oblationes, & quicũque alij prouentus, exigi à nolentibus & valentibus ſoluere, autoritate ſuperioris interueniente.

Poſt med. cõmenta ſu[illegible] Michææ, ca. 6. *Ad Primum ergo dicendum, quod ſicut Hier.* * *dicit ſuper Michæam: munera quędam ſponte exhibebãtur bonis prophetis ad ſuſtentationem ipſorum, non quaſi ad emendum prophetiæ vſum: quem tamen Pſeudo prophetæ retorquebant ad quęſtum.*

Ad ſecundum dicendum, quòd illi qui dant eleemoſynas pauperibus, vt orationum ab ipſis ſuffragia impetrent, non eo tenore dãt quaſi intendentes orationes emere. Sed per gratuitam beneficẽtiã pauperũ animos prouocant ad hoc, quòd pro eis gratis & ex charitate orent. Prædicantibus etiam temporalia debentur, ad ſuſtentationem prędicantium: non autem ad emendum prædicationis verbum. Vnde ſuper illud 1. ad Timoth. 5. Qui bene pręſunt presbyteri, &c. dicit * *gloſ. Neceſſitatis eſt accipere vnde viuitur, charitatis eſt præbere: non tamen venale eſt Euangelium, vt pro his prędicetur. Si enim ſic vendunt, magnam rem vili vendunt pretio. Similiter etiam aliqua temporalia dantur Deum laudantibus in celebratione eccleſiaſtici officij, ſiue pro viuis ſiue pro mortuis, non quaſi pretium, ſed quaſi ſuſtentationis ſtipendium. Et eo etiam tenore pro proceſſionib. faciendis in aliquo funere, aliquæ eleemoſynæ recipiuntur. Si autem huiuſmodi pacto interueniente fiant, aut etiam cum intentione emptionis vel venditionis, ſimonia eſſet. Vnde illicita eſſet ordinatio, ſi in aliqua Eccleſia ſtatueretur, quod nõ fieret proceſſio in funere alicuius, niſi solueret certã pecuniæ quantitatem: quia per tale ſtatutum pręcluderetur via gratis officium pietatis aliquibus impendendi. Magis autem licita eſſet ordinatio, ſi ſtatueretur quòd omnibus certam eleemoſynam dantibus talis honor exhiberetur: quia per hoc non præcluderetur via alijs exhibendi. Et pręterea prima ordinatio habet ſpeciem exactionis. Secunda autem habet ſpeciem gratuitę recompenſationis.*

Et Aug. in lib. de Paſt. ca. 2. non longè à fi. to. 9.

Ad tertium dicendum, quòd ille cui committitur ſpiritualis poteſtas, ex officio obligatur ad vſum poteſtatis ſibi commiſſę in ſpiritualium diſpenſatione: & etiam pro ſua ſuſtentatione ſtatuta ſtipendia habet ex redditibus Eccleſię. Et ideo ſi aliquid acciperet pro vſu ſpiritualis poteſtatis, non intelligeretur locare operas ſuas, quas ex debito ſuſcepti officij debet impendere, ſed intelligeretur vendere ipſum ſpiritualis gratię vſum. Et propter hoc non licet pro quacunque diſpẽſatione aliquid accipere. Nec etiam pro hoc quòd vices ſuas committant, nec etiã pro hoc quod ſubditos ſuos corrigãt, vel a corrigendo deſiſtant. Licet tamen eis accipere procurationes, quando ſubditos viſitant: non quaſi pretium correctionis, ſed quaſi debitum ſtipendium. Ille autem qui habet ſcientiam, & non ſuſcipit, cum hoc officium ex quo obligetur alijs vſum ſcientię impendere, licitè poteſt pretium ſuæ doctrinæ vel conſilij accipere: non quaſi veritatem, aut ſcientiam vẽdens, ſed quaſi operas ſuas locans. Si autem ex officio ad hoc teneretur, intelligeretur ipſam vendere veritatem, vnde grauiter peccaret. Sicut patet in illis, qui inſtituuntur in aliquibus Eccleſiis ad docẽdum clericos Eccleſiæ, & alios pauperes, pro quo ab Eccleſia beneficium recipiunt: à quibus non licet eis aliquid recipere, nec ad hoc quod doceant, nec ad hoc quòd aliqua feſta faciant, vel prætermittãt.

Ad quartũ dicendũ, quòd pro ingreſſu monaſterij non licet aliquid exigere vel accipere quaſi pretiũ. Licet tamẽ, ſi monaſteriũ ſit tenue, q̃d nõ ſufficiat ad tot pſonas nutriendas, gratis quidẽ ingreſſum monaſterij exhibere, ſed accipere aliquid pro victu perſonæ quæ in monaſterio fuerit recipienda, ſi ad hoc non ſufficiant monaſterij opes. Similiter etiam licitum eſt ſi propter deuotionẽ quam aliquis ad monaſterium oſtendit, largas eleemoſynas faciendo, facilius in monaſterio recipiatur. Sicut etiam licitũ eſt aliquem è conuerſo prouocare ad deuotionem monaſterij per temporalia beneficia: vt ex hoc inclinetur ad monaſterij ingreſſum, licet non ſit licitum ex pacto aliquid dare, vel recipere, pro ingreſſu monaſterij, vt habetur * *1. q. 2. cap. Quàm pio.* 1. q. 2. cap. Quã pio.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito, quo quemadmodum ſacramenta dicuntur ſpiritualia quia ſpiritualem conferunt gratiam, ità etiam ſunt alia, quæ dicũtur ſpiritualia, quia ex ſpirituali gratia procedunt, & ad eam diſponunt, quæ per hominum miniſterium exhibentur, & ideò ſpirituales actiones appellantur; reſpondet D. Tho. ad propoſitam difficultatem per duas propoſitiones. Prima concluſio: Qui miniſtrant populo in huiuſmodi actionibus ſpiritualibus ſunt ab ipſo ſuſtentandi. Probatur ex Paulo, 1. ad Corinth. 9. dicente: Nemo militat ſuis diſpendijs, &cæt. Secunda concluſio: Accipere aliquid pro ipſa ſpirituali actione eſt ſimonia.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia huius articuli aduertẽdum eſt, quòd nomine actionum ſpiritualium intelligit D. Tho. in pręſenti, ea, quę nos diximus eſſe ſpiritualia ſecũdũ effectũ quia proficiſcuntur à re ſpirituali, qualia ſunt orare, prophetia, ſepultura, vox doctrinæ, &c. Ratio aũt propter quam D. Tho. ſeparatim poſuit quæſtionem de his actionibus ſpiritualibus eſt, quia cum ſint operoſiores emineatque in eis videatur aliquid temporale, magis quam in ſacramentis, eſt ſpecialis ratio dubitandi, an illis ſit licitum operas & labores locare; uel potius de eis ſit habẽda eadem ratio, quæ de ſacramentis: multi namque ex illis, qui dicebant labores ſacramentorũ nõ poſſe Actio ſpiritualis quæ dicatur.

locari

locari tenuerunt harũ actionum operas locari posse. Cæterum meo iudicio idem prorsus est dicendũ de illis, quod de sacramentis. Nam sicut in administratione sacramentorum possumus aliquid accipere in stipendium sustentationis, & non in pretium pro ipsa administratione, ità etiam in istis actionibus possumus aliquid accipere non in pretium, sed in sustentationẽ. Sed est aduertẽdum esse latissimũ discrimen inter istas actiones, & administrationẽ sacramentorum: Nam in istis actionibus sępè sępiùs cõiunguntur multa, quæ ad ipsas obeundas necessaria non sunt, suntque maximi laboris, vt est videre in sepultura. Ad sepeliendum enim hominem non est per se necessarium adhibere celebrem pompam musicæ, atque funeris; sed coniunguntur hæc ad splendorem & ornatum. Ex quo fit, vt locari possint atque vendi. Præterquam quod etiam est certum, quòd ratione funeris possũt sacerdotes aliquid accipere in stipendium sustentationis. Caietanus in presenti artic. & in Sum. verbo, simonia, aduertit quòd res compositæ ex spirituali, & corporali sunt in duplici differentia. Quædam enim sunt, in quibus principale est spirituale; & temporale est quasi accessorium. Aliæ verò sunt è contra; in quibus temporale præstat, & id quod est spirituale accedit. Et quia accessorium sequitur semper naturam sui principalis, fit, vt res prioris generis vendi non possint, quia cẽserentur vendi ratione eius, quod est principale. Et huius generis sunt, non solum sacramenta, & actiones istæ, quas D. Thom. spirituales appellat; sed etiã omnia ea, quæ cum illis coniunguntur necessario. At verò res secundi generis possunt vendi, vt vasa sacra, & vestimẽta, ut diximus in superiorib. Ex quorum determinatione quid etiam in hoc articulo sit dicendum manifestè colligitur. Sunt enim conclusiones, quas D. Thom. in hoc articulo ponit prorsus eædem cum illis, quas constituit artic. præcedenti.

Res cõpositę ex corporali & spirituali sunt in duplici differentia.

Nota circa sol. ad 3.

In solutione ad tertium argumentum dicit Diu. Tho. quòd episcopus ratione dispensationis sui muneris nihil potest exigere. Circa quod est aduertendum, quòd dispensationis nomine intelligit nõ solũ legum positiuarum relaxationem; sed etiam omnẽ illam functionem, quæ pertinet ad officium episcopi. Ex quo constat, quam graue peccatũ sit, aut pro dispensatione legum, aut pro corrigendo, siue desistendo à correptione, alijsque similibus aliquid accipere. Hæc enim omnia pastoralis officij munera sunt. Quin potius existimant aliqui viri docti, quòd nec pro visitatione episcopatus, quando ille pinguis est, & decimæ abundant, licitum est aliquid accipere. Cæterum hoc falsum est, ut constat ex cap. charitatem. 12. quæst. 2. & ex c. cum sit Romana. de simonia, ubi dicitur, quòd episcopi, quamuis alioqui diuites sint, possunt aliquid accipere in stipendiũ pro visitatione. De ministris autem, qui episcopis in suis functionibus ministrant, vt examinatores, notarij, &c. vtrũ possint aliquid accipere? videndus est Syluester, verbo, simonia. §. 3. De quibus omnibus generaliter dico, quòd pro his, quæ necessario coniuncta sunt cum administratione sacramentorum, aut aliorum actuũ spiritualium, nihil accipi potest, nisi in stipendium sustentationis, ità tamẽ, quòd habeatur ratio doctrinę Panorm. in ca. siam, de simonia, Vbi dicit, consuetudine introduci posse, ut aliquid detur pro spirituali sine simonia, quando non præcessit actio, sed ex mera liberalitate, & deuotione populi talis consuetudo fuit introducta. Pro quo etiã facit cap. ad Apostolicam. eodem tit. Dixi notanter, quando non præcessit exactio. Nam si pręcedẽs exactio dedit causam tali consuetudini, tunc nihil

Quid possit episcopus accipere pro suis functionib.

De ministris episcopi.

A valet consuetudo; quoniam habet initium vitiosum. Loquendo tamen peculiariter de administratione sacramentorum, dico, quòd nullo modo oblationes statutæ & consuetę, aut quicunque alij prouentus, debent à nolentibus exigi, nisi ipsis spiritualibus prius exhibitis, ut docet D. Thom. in hoc art.

Nota circa eand. solu.

In eadem solutionem ad tertium dicit D. Thom. quòd qui docet aliquã facultatem conductus stipendio publico, nõ potest doctrinæ causa aliquid exigere. Ex quo Hostiensis in cap. qui nonnullis. de magistris, motus fuit, vt diceret, huiusmodi magistros nullum alium quæstum facere posse, sed existimo procuIdubio hoc esse falsum. Et sic dico, quòd qui stipẽdio publico est conductus ad legendum semel quotidie, si bis legat poterit stipendiũ exigere ab ijs, quos B docet. Quin potius affirmo, quòd quamuis semel tantum legat, si petat aliud stipendium non peccabit peccato simoniæ, sed peccato iniustitiæ. Quia pro eo, pro quo stipendium publicum habet, aliud exigit. Atque ex consequenti duplici mercede afficitur pro vno labore, quod est contra iustitiam. Et hoc intelligitur loquẽdo de scientijs, & artibus in genere: Nam si peculiariter de Theologia sit sermo, inter ipsam & alias scientias, atque facultates naturales, aliqua est differentia in hac parte, ut diximus art. 1. Nec D. Tho. aduersatur huic nostrę sententię. Qui, C vt constat ex exemplo ab ipso iniuncto, loquitur in casu, quo Ecclesia hẽt canonicatũ, aut certũ stipendiũ decretũ pro cathedra, vt eã habẽs gratis doceat pauperes, & ipse vltra tale stipẽdium aliquid aliud exigit. In quo quidem delinquit, nec tamen proptereà contra faciens simoniæ labe est denotandus.

De ingressu religionis.

In solutione ad quartum argumentum agit D. Tho. de statu monachali, & dicit, quod admittere aliquem ad religionẽ pro pecunia est simonia. Quod quidem constat manifestè ex c. quam pio. 1. q. 2. & ex c. de regularibus. de simonia. Sed est difficultas; quænam sit ratiò, propter quam dare aliquid pro ingressu religionis est simonia? Et ratio dubitandi est: ex eo, quòd aliquis fiat monachus nihil spirituale ei confertur: ergo accipere pecuniam pro ingressu religionis non est simonia. Ad hanc difficultatẽ nonnulli respondent, quòd dare aliquid pro ingresD su religionis est simonia. Quia redditus monasterij constant ex decimis, & prouentibus ecclesiasticis. Is autem, qui fit monachus, eo ipso acquirit ius vt sustentetur à monasterio ex illis redditibus; & sic acquirit pretiò ius spirituale. Sed hæc sententia est omnino falsa. Primo; Quia certum est, plura esse monasteria, quorum redditus nõ sunt ecclesiastici. Et præterea; Quia ius percipiendi decimas solet dari meris sæcularibus; nec est aliquid spirituale.

Sententia authoris.

Quocirca dico, quòd qui dat pecuniam pro ingressu religionis est simoniacus. Non, quia acquirit aliquod ius spirituale: sed quia ipse status religionis est quid spirituale, scilicet, spiritualis quædam viuenE di ratiu à Christo Domino, & Apostolis instituta, atque profecta, ex quo fit, vt ad eam homines sint admittendi gratis. Licebit tamen ei, qui fit monachus dare monasterio bona sua, vel partem illorũ, dummodo id faciat non coactus, nec ex pacto aliquo tacito, uel expresso, sed merè uoluntariè. Nam cum monachi possint ab alijs eleemosynas accipere; non est, cur illas non accipiant ab ijs, qui religionem ingrediuntur.

Dubium.

Sed dubium est, utrùm pro sustẽtatione eius, qui fit monachus, possit ab eo aliquid exigi? Et pro parte negatiua, est argũ: Eo ipso, quod aliquis fit monachus, acquirit ius, ut alatur à monasterio: ergo, si pro ingressu religionis non potest aliquid exigi,

nec

nec pro sustentatione licebit. Hoc tamen non obstã- Responsio. te, dico, quòd si monasterium est tenue, licet accipere aliquid pro sustentatione. Ità tenet D. Tho. hic ad 4. Et ratio est: Quia hoc non est vendere religionis statum, aut ius spirituale illum consequens, sed prouidere monasterio, vt possit commodè monachum alere. Ex quo sequitur, quòd si is, qui futurus est monachus, fuerit debilis, vel claudus, vel alioqui inutilis ad vitæ actiones, poterit monasterium aliquid amplius exigere; quia huiusmodi homines faciũt maiores sumptus, nec ipsi suo labore, aut industria possunt rem familiarem monasterij augere.

Aliud dubium. Sed quid dicendũ est, si monasterium fuerit opulentum? Quæ quæstio potest habere duplicem sensum. Primus est, vtrùm id facere sit simonia. Secun- 1. Concl. dus, vtrùm dato, quòd non sit simonia, sit licitum? Et in vtroque sensu disputatur in præsenti. Vnde sit prima conclusio. Exigere aliquid pro victu, & sustentatione eius, qui ingreditur religionem, etiam in monasterio opulento, atque diuite, non est simonia. Probatur: Quia si hoc esset simonia in monasterio diuite, pari ratione esset in paupere. Conditio enim monasterij non facit, vt victus, cuius causa aliquid accipitur, sit quid spirituale. Ita tenet Sylue- 2. Concl. ster, verbo, simonia. §. 15. Secunda conclusio. Accipere aliquid pro victu eius, qui ingreditur monasterium opulentum; est illicitum. Probatur: Quia præseferet speciem simoniæ. Et item: quia est aperta auaritia. Et hoc probant omnia iura, quæ adduci solent communiter à Canonistis ad probãdum, quòd hoc facere est simonia, quę videre est apud Syluestrum loco citato. Ex hoc infertur, quam alienum sit à ratione id, quod in monasterijs monialium fieri solet, ut quo monasteria sunt ditiora, tantò à futuris monachis exigant maiores dotes. Possunt tamen excusari eo, quòd monachæ in illis monasterijs faciunt maiores sumptus. De hac re videndus est Syluester loco citato. Vbi etiã ponit plures alios casus particulares, qui à me consulto prætermittuntur; quia ex præcedentibus eorũ solutio facilè constabit.

ARTICVLVS IIII

Vtrùm liceat accipere pecuniam pro ijs, quæ sunt spiritualibus annexa?

Sup. ar. 2. ad 6 & 4. dist. 2. q. 3. art. 2 q. 3

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quòd licitum sit pecuniam accipere pro his, quæ sunt spiritualibus annexa. Omnia enim temporalia videntur spiritualibus esse annexa, quia temporalia sunt propter spiritualia quærenda. Si ergo non licet vendere ea, quæ sunt spiritualibus annexa: nihil temporale vendere licebit, quod patet esse falsum.

*2. Præterea, Nihil videtur magis esse spiritualibus annexum quàm vasa consecrata. Sed calicem licet vendere pro redemptione captiuorum, vt Amb. * dicit: ergo licitum est vendere ea quæ sunt spiritualibus annexa.*

Li. 2. de offi. c. 25. vt & habetur 12. q. 2. c. Aurũ.

3. Præterea, Spiritualibus annexa dicuntur ius sepulturæ, ius patronatus, & ius primogenituræ secundum antiquos, (quia primogeniti ante legem sacerdotis officio fungebantur) & etiam ius accipiẽdi decimas. Sed Abraham emit ab Ephron speluncam duplicem in sepulturam, vt habetur Genes. 23. Iacob autem emit ab Esau ius primogenituræ, vt habetur Genes. 25. Ius etiam patronatus transit cum A *re vendita, & in feudum conceditur. Decimę etiam concessæ sunt quibusdam militibus & redimi possunt. Prælati etiam interdum retinent sibi ad tempus fructus præbendarum quas conferunt, cum tamen præbendę sunt spiritualibus annexa: ergo licet emire & vendere ea quæ sunt spiritualibus annexa.*

*Sed Contra est, quod * dicit Paschalis Papa: & habetur. 1. quæst. 3. ca. si quis obiecerit. Quisquis horũ alterum vendit, sine quo nec alterum prouenit, neutrum inuenditum derelinquit. Nullus ergo emat Ecclesiam, vel prębendã, vel aliquod Ecclesiasticũ.* 1. q. 3. c. si quis obiecerit.

Respondeo dicendum, quòd aliquid potest esse annexum spiritualibus dupliciter. Vno modo, sicut ex B *spiritualibus dependens, sicut habere beneficia ecclesiastica, dicitur spiritualibus annexum, quia non competit nisi habenti officium clericale. Vnde huiusmodi nullo modo possunt esse sine spiritualibus. Et propter hoc ea nullo modo vendere licet: quia eis venditis, intelliguntur etiam spiritualia venditioni subijci. Quædam autem sunt annexa spiritualibus, inquantum ad spiritualia ordinantur: sicut ius patronatus, quod ordinatur ad præsentandum clericos ad ecclesiastica beneficia: & vasa sacra, quæ ordinantur ad sacramentorum vsum: vnde huiusmodi non præsupponunt spiritualia, sed magis eo ordine tempo*C *ris præcedunt. Et ideo aliquo modo vendi possunt, non autem inquantum sunt spiritualibus annexa.*

Ad primum ergo dicendum, quòd omnia temporalia annectuntur spiritualibus sicut fini. Et ideo ipsa quidem temporalia vendere licet, sed ordo eorum ad spiritualia sub venditione cadere non debet.

Ad secundum dicendum, quòd etiam vasa sacra sunt spiritualibus annexa sicut fini: & ideo eorum consecratio vendi non debet. Tamen pro necessitate Ecclesiæ, & pauperum, materia eorum vendi potest, dummodo præmissa oratione prius confringantur: quia post confractionem non intelliguntur esse D *vasa sacra, sed purum metallum. Vnde si ex eadem materia similia vasa integrarentur, indigerent iterum consecrari.*

Ad tertium dicendum, quòd spelunca duplex quam Abrahã emit in sepulturã, non habetur quòd erat terra consecrata ad sepeliendum: & ideo licebat Abrahæ terram illam emere ad vsum sepulturæ, vt ibi institueret sepulchrum: sicut etiam nunc liceret emere aliquem agrum communem ad instituendum ibi cœmeterium vel etiam ecclesiam. Tamẽ quia apud gentiles loca sepulturę deputata, religiosa reputabantur, si Ephron pro loco sepulturę intendit pretium accipere, peccauit vendens: licet E *Abraham non peccauerit emens: quia non intendebat emere nisi terram communem. Licet enim etiam nunc terram, vbi quondam fuit ecclesia, vendere aut emere in casu necessitatis: sicut & de materia sacrorum vasorum dictum * est. Vel excusatur Abraham, quia in hoc redemit suam vexationem. Quamuis enim Ephron gratis ei sepulturam offerret, perpendit tamen Abraham, quod gratis recipere sine eius offensa non posset.* In solut. præce. ar.

Ius autem primogenituræ debebatur Iacob ex diuina electione: secundum illud Malac. 1. Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Et ideo Esau peccauit

primogenita vendens: Iacob autem non peccauit emendo, quia intelligitur suam vexationem redemisse. Ius autem patronatus per se vendi non potest, nec in feudum dari, sed transit cum villa quæ venditur vel conceditur. Ius autem spirituale accipiendi decimas non conceditur laicis, sed tantum modo res temporales quæ nomine decimæ dantur, vt supra dictum est. Circa collationem vero beneficiorũ sciendum est, quòd si episcopus antequam beneficium alicui cõferat, ob aliquam causam ordinauerit aliquid subtrahendum de fructibus beneficij conferendi, & in pios vsus expendendum, non est illicitum. Si vero ab eo cui beneficiũ confert, requirat aliquid sibi exhiberi de fructib. illius beneficij, idẽ est ac si aliqđ munus ab eo exigeret, & non caret vitio simoniæ.*

Q. 87. ar. 3

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quòd dupliciter contingit aliquid esse spirituali annexum, vno modo sicut dependens ex ipso spirituali, vt beneficium ecclesiasticũ, quod dependet ex officio clericali; quia non datur, nisi clericis; alio modo tãquam ordinatum ad aliquid spirituale, vt ius patronatus, quod ordinatur ad præsentã dos clericos ad beneficia, & vasa sacra, quæ ordinantur ad sacramentorum vsum, respondet D. Thom. ad propositam difficultatem per duas propositiones. Prima conclusio: Ea, quæ sic sunt annexa spiritualibus, vt ab illis dependeant, nulla ratione emi, aut vendi possunt. Probatur: Quia cùm hæc non possint esse sine spiritualibus, qui ea venderet videretur vendere spiritualia. Secunda conclusio: Ea, quæ dicuntur annexa spiritualibus: quia ordinentur ad illa, vendi possunt dummodo non vendãtur, quatenus sunt annexa spiritualibus. Probatur: Hæc non præ supponunt spiritualia; sed potius ordine naturæ præcedunt. ergo vt sic, vendi poterunt absque eo, quòd vendatur aliquid spirituale.

EXPLICATIO ARTICVLI.

CIrca primam conclusionem, in qua de venditione beneficiorum est sermo, aduertendum est, quòd ea est certa, si intelligatur secũdum ius positiuum. Certum est enim quòd venditio beneficiorum ecclesiasticorũ iure positiuo est prohibita, & sic mala, vt constat ex c. si quis Doctor, & ex c. quæsitum. 1. q. 3. & ex toto titulo. de sim. Sed dubium est, vtrum hæc venditio sit tantum prohibita iure positiuo, an vero etiã sit prohibita iure diuino & naturali? Quod est quærere, vtrum tantum sit mala, quia prohibita, vel potius prohibita quia mala? De qua re duæ sunt sententiæ extremæ, & vna media inter vtramque. Prima sententia quæ asserit venditionẽ ecclesiasticorum beneficiorum esse tantum prohibitam iure positiuo. Ex quo colligunt autores huius sententiæ, quòd Papa sine peccato potest vendere beneficia ecclesiastica. Ità tenet glo. in c. ex parte, el. 1. de offic. deleg. quam illic Anto. de But. & Cardi. c. 1. de simo. comprobant. Secunda opinio est in alio extremo, quæ asserit omnem venditionem ecclesiasticorum beneficiorum esse prohibitam iure diuino, & naturali: hanc videtur tenere D. Tho. in hoc art. Tertia sententia est Panor. in c. 1. de simon. & in repetitio. super c. extirpandæ. de præbẽd. §. qui verò. nu. 53. & Host. in c. vlt. de simon. Qui dicunt, quorundã beneficiorum vendititionem esse prohibitam iure diuino, & naturali, aliorum autem tantum iure positiuo. Nam beneficia, quæ habent annexam administrationem ordinis & clauiũ prohibita sunt vendi iure diuino & naturali. Quæ verò non habent huiusmodi annexa, prohibentur uendi tantum iure positiuo. Et fundamentũ huius opinionis est: Quia ordo pertinet ad ius diuinum. Et quando aliqua duo ita sunt coniuncta, & colligata, ut unum ex altero dependeat, cum unum vẽditur, & aliud vendi intelligitur; ut patet ex c. si quis obiecerit. 1. q. 3. Quare, qui vendit beneficium, quod habet annexam administrationem ordinis, videtur etiam & ipsam administrationem & ordinem uendere, quod est simoniacum.

Dubium circa 1. cõclu.

1. Senten.

2. Senten.

3. Senten.

Vt videamus, quenam harum opinionum sit vera, atque tenenda, aduertendum est primò ex Caie. q. 1. de simonia, quòd in quolibet beneficio ecclesiastico duo possumus considerare. s. clericatum, & titulum præbendæ. Nomine clericatus intelligimus in præsenti quoscunque ordines etiam minores, & primam tõsuram. Est namq; clericatus nihil aliud, quam quedam traditio seu addictio ad ministrãdũ diuinis officijs. Vnde clerici dicti sunt qui à cæteris omnibus occupationibus semoti, in sortem Domini eliguntur, vt docet Vrban. Papa in Epist. ad omnes Episcopos, & Isid. c. clericos. 21. d. Et hinc fit, vt qui primam tonsuram accipiunt, dicere præcipiantur: Dominus pars hæreditatis meæ, &c. Est autem clericatus quædã res spiritualis, quia omne officiũ clerici in spiritualibus cõsistit, vt constat ex D. Th. Qui in hoc arti. clericatum appellat rem spirimalẽ, & beneficium ecclesiasticum dicit esse spirituali annexum, quia est annexum clericatui. Et sic in omni beneficio ecclesiastico est aliquid spirituale, quod uendi non potest, scilicet, clericatus.

In beneficio cõsiderãtur duo.

Secundo est aduertendum, quòd ius præbendæ continet in se quatuor, scilicet, ius ad petendum stipendium, stipendium ipsum, ius ad tale & tantum stipendium, & in tali loco, & vltimò ipsum stipendium tale, & tantũ. Ex his autem quatuor duo vlt. s. certa & diffinita quantitatis stipendij, & ius ad illam, ex iure positiuo, hominumque institutione determinãtur. Nã, quod hoc beneficium habeat quot annis centum aureos & in tali loco, est de iure positiuo. Cæterum stipendiũ absolutè, & ius ad illud petendum est de iure diuino & naturali; vt patet ex Paulo 1. ad Cor. 9. dicente; Nõ alligabis os boui triturantí. Quod & docet 1. ad Tim. 5. Et sic apud Aegyptios, sacerdotes alebantur ex ærarijs publicis, vt cõstat ex Gen. 47. Et inter Iudæos tribus Leui, quæ erat sacerdotalis, non accepit hæreditatem cũ alijs tribubus filiorum Israel, eo quòd ratione officij alẽdi erant à populo, vt patet ex Num. c. 35. & ex lib. Iosue c. 14. Ex quo sequitur, ius petendi stipendiũ esse aliquid diuinum, & spirituale; atque ex consequenti non uendibile.

Ius præbendæ cõtinet quatuor.

Tertiò est aduertendum, quòd quemadmodum non est aliud præceptum, sanctificare festũ, & aliud sanctificare hoc festum, sed unum atq; idem indeterminatum à Deo & determinatũ ab ecclesia: ita etiã non est aliud ius petendi stipendium, & aliud ius petendi tale ac tantum stipendium. Sed hoc secundũ est quasi prioris determinatio. Ex quo sequitur, quòd si ius petendi stipẽdiũ absolutè est aliquid spirituale; similiter ẽt erit spirituale ius petendi tale ac tm̃ stipendiũ, postquã ab ecclesia fuerit determinatum.

Ius ad stipendiũ & ius ad tantũ stipendium est idem.

His suppositis sit cõclusio. Vendere quodcunque beneficiũ ecclesiasticũ, ẽt si non habeat ordinis, aut clauiũ administrationẽ, est simonia de iure naturali, & diuino. Probatur: Omne beneficium ecclesiasticum dependet ex clericatu, vt diximus in primo notabili: sed clericatus est quid spirituale: ergo si vẽ

Conclu.

datur

datur erit simonia, contra ius naturale & diuinũ. Et cõfirmatur: In vnoquoq; beneficio ecclesiastico includitur ius spirituale petendi stipendiũ: ergo si uẽdatur erit simonia. Hanc conclusionem tenet Armachan. lib. 10. de quæstionibus Armenorum. c. 16. & Albertus in 4. qu. 25. art. 4. Durand. eadem. d. q. 5. Palud. q. 4. Adria. quodl. 9. art. 2. Caiet. opusc. de simonia. q. 1. & Soto lib. 9. de iustitia. q. 7. art. 1. Quo loco reprehẽdit Caietan. propterea quod dicit, ordines minores esse introductos iure diuino. Ipse enim affirmat fuisse introductos iure tantum positiuo. Nec ex hoc sequitur, quòd vendere beneficium, quod tãtum est annexum ordinibus, sit simonia solum de iure positiuo. Nam licet ordines minores sint introducti iure humano; tamen postquam sunt introducti, ità efficiuntur res sacræ & spirituales, ut illorum venditio sit simonia de iure naturali, & diuino.

Ordines minores sunt de iure diuino. Quidquid tamen de hoc sit, nostra conclusio est vera, & certa. Atque etiam existimo verum, quod affirmat Caiet. nempe, quòd ordines minores, & prima tonsura fuerũt introducti iure diuino, quidquid dicat Soto. Et probatur primò: Nam cum isti ordines minores semper fuerint in ecclesia, ut colligitur apertè ex cano. 4. Apostolorum, & ex canone 25. & ex canone. 69. & ex Epist. 3. Clem. discipuli Diui Petri, & ex Epist. 3. Clemen. discipuli D. Ioannis, qui omnes loquuntur de minoribus ordinibus, non aliter, quam de re veteri, nec inueniãtur ab aliquo alio, quam à Christo Domino institutæ, C consequens est, vt sint de iure diuino. Item prætereà isti ordines minores efficiunt cum maioribus vnum sacramentum ordinis, cuius sunt partes integrales: sed *1. Coroll.* omnia sacramenta sunt instituta à Christo, vt est diffinitum in Concil. Trid. sess. 6. cano. 1. ergo sunt de iure diuino. Ex dictis infero primò, quòd nec etiam Summus Pontifex potest vendere, aut dare *2. Corolla.* licentiam ad uendendum huiusmodi beneficia. Ipse enim non habet ptãtem supra ius diuinum. Infero secundò, quòd clericus non potest vendere clerico ius petendi huiusmodi stipendium. Nã quamuis cle*3. Coroll.*ricus sit capax huius iuris; ipsa tamen res non est vẽdibilis; quia ẽ spiritualis. Infero tertiò, quòd si beneficium hẽt aliquẽ fundum non licebit illum vẽdere D cũ illo titulo, vt emptor habeat ius petendi stipendiũ debitũ clerico. Sed poterit vendi, si prius desinat esse ecclesiæ. Illa autem beneficia, quæ non sunt annexa clericatui, ut procuratio, & sacristia, &c. vẽdi poterunt sine simonia, quantũ attinet ad ius diuinum: licet iure positiuo sint prohibita, ut patet ex cap. Saluator. 1. quæstione. 3.

Dubiũ de beneficijs præstimonialibus. Sed dubium est de beneficijs præstimonialibus, verùm eorum venditio sit simonia de iure naturali, & diuino. Et ratio dubitandi est; Quia cum huiusmodi beneficia sint instituta ad sustentãdos clericos in studijs literarum, nec dẽtur propter aliquod munus spirituale, videntur esse temporalia, & sic vendi *Not. 1.* posse sine simonia, quæ sit contra ius naturale, & E diuinum. Ad explicationem huius difficultatis est aduertendum primò, quòd in huiusmodi beneficijs præstimonialibus tria possumus cõsiderare. Primũ est fructus ipsi. Secundum ius percipiendi fructus. Tertium est causa, propter quam huiusmodi beneficia fuerunt instituta. Et quidem de primo certum est, quòd est aliquid temporale. De secundo verò idem faciendum est iudicium, quod de tertio. Nam cum ius petendi fructus nascatur ex causa, propter quam talia beneficia fuerunt instituta, si causa est temporalis, & ius ipsum erit tpales. Si aũt cã est *Not. 2.* spiritualis, & ius percipiendi fructus erit spirituale.

Secundo est aduertẽdum, quòd in beneficijs præ- A stimonialibus causa, ex qua nascitur ius petendi redditus, non solum est officium, in quo ipsi beneficiati exercentur, sed etiam omne illud, cuius rationem habuerunt institutores, cum primum talia beneficia instituerunt. Hoc autem non solum fuit studium literarum; sed etiam, ut his studijs doctiores facti clerici cultum ecclesiasticum, ac diuinum amplificarent, & sic essent vtiliores ecclesiæ. Et propterea nõ nisi à clericis voluerunt obtineri. Ex quo sequitur, quòd causa totalis, atq. integra, ex qua natum est ius percipiendi redditus horum beneficiorum, est studium literarum, & ordo sacer, & spes, quæ habetur fore, ut ex illis studijs ecclesia magnam utilitatem percipiat. Atque ex consequenti cum ordo sacer, & B salus animarum, quæ speratur ex illis studijs, sit aliquid spirituale; causa etiã, ex qua nascitur ius percipiendi fructus, vel totaliter, uel saltem maiori ex parte erit spiritualis. Hæc omnia ratione ipsa cõstãt; nec indigent probatione.

His suppositis, sit conclusio: Contra ius naturale, *Conclu.* & diuinum est vendere beneficia præstimonialia, nec id potest facere Papa sine simonia. Probatur: Ius quod continetur in illis beneficijs, est spirituale: ergo si vendatur erit simonia contra ius naturale, & diuinum. Consequentia est nota; & antecedens probatur: De eo iure est iudicandum, sicut de causa, sed causa ex qua nascitur est spiritualis, vt diximus in secundo notabili: ergo & ipsum ius. Et per hæc pa C tet solutio ad rationem dubitandi.

Sed quid dicendum est de stipendijs militaribus *Dubiũ de stipendiis militarib.* quæ vulgò appellantur, encomiendas, vtrùm illa vendere sit simonia? Ad cuius explicationem dico *1. Dictum* primò, quòd vendere huiusmodi stipẽdia militaria, est illicitum, & peccatum mortale, probatur: Tum quia est cõtra intentionem fundatorum, qui voluerunt, vt ea gratis donarentur defensuris Christianã rempublicam. Tum etiam; quia est contra bonum reipublicæ. Quia si huiusmodi stipendia venderentur, non ad optimos quosque & fortiores viros, sed ad ociosos, & diuites deuenirent. Dico secũdò, quòd vendere stipendia militaria meo iudicio non est simonia. Probatur: Ius habendi illa stipendia est ali- *2. Dictum* D quid temporale; sicut & causa & finis illius, scilicet, militia: ergo si vendatur non erit simonia, contra ius naturale & diuinum. Et si quis obijciat; Ordo, verbi gratia, de Calatraua, uel de Alcantara, est quædam religio, in qua sit professio, ordinanturque homines ad diuinũ cultum: ergo si eius encomendæ vendantur, erit simonia, respondeo, quidquid sit de antecedenti, negando consequentiam. Nam, quamuis ordinentur huiusmodi religiones vltimatè ad diuinum cultum, proprius tamen finis huius instituti est quid temporale, scilicet, militia, & nõ vltimi, sed proximi finis est habenda ratio. Nam si vltimi haberetur, omnium rerum venditio esset simonia cum omnia, quę sunt in Christiana republica, vltimatè E referantur in diuinum cultum.

Sed est dubium consequens de pensionibus, vtrũ *Dubiũ de pẽsionib.* vendi possint sine simonia? Quæ res est difficilis intellectu, & de qua sunt variæ Doctorum sententiæ. Nam Panormitanus in cap. cum dilectus. de præbẽdis, & Adrianus quodlibet. nono. & Caietanus in *Sententia Caietani.* tractatu decem & septem quæstionum, quęst. 10. dicunt, quod ius pensionum est mere temporale, ac proinde vendi possunt sine simonia. Probat Caietanus suam sententiam primò, quia conferũtur laicis. Secundo, quia qui illas debent non obligantur ad *Sententia Maioris.* aliquod munus Ecclesiasticum exercendum, nec tenentur suscipere sacros ordines. Contrariam tamẽ sententiam tenet Maioris in 4. d. 25. q. 5. Ex quo etiã

infert,

infert, quod qui habent huiusmodi pensiones teneᷓtur ad officium diuinum. Præcipuum fundamentum huius opinionis est: Nam, vel pensio est aliquid spirituale, vel aliquid temporale. Si primum, habeo intentum. Si secundũ, ergo non põt dari pro beneficio. Consequens aũt est falsum, ut constat ex vsu Ecclesiæ, quo videmus sæpè sępius beneficia dari pro pensionibus: ergo dicendũ est, quod pensiones sunt spũales: atq; ex cõsequẽti nõ possunt vẽdi.

Nota 1. Pro explicatione huius difficultatis aduertẽdum est primo, quod nos in præsenti vocamus pensiones, quando ex redditibus Ecclesiastici beneficij pars aliqua ab eo, qui beneficium habet confertur alteri autoritate, & iussu summi Pontificis.

Nota 2. Secundo est aduertendum, quod quãuis iure naturę posito ministerio Ecclesiastico, & ordine sacro statim sequatur ius petendi stipẽdium. Nihil enim est magis consonum rationi, atque naturę, vt qui laborat manducet. Quo circa illa vox Domini: Dignus mercenarius mercede sua, censenda est etiam, vox naturæ. Tamen, quod habenti beneficium detur tale, ac tantum stipendium, puta, decima pars bonorum, id iure positiuo fuit introductũ. Ex quo sequitur, quod Pontifices quãtum attinet ad quantitatem stipendij, multa possunt innouare.

Nota 3. Tertio est aduertendum, quod quia Papa nõ est dominus redditnum Ecclesiasticorum, sed tantum dispensator, non poterit instituere, vt qui habet beneficium Ecclesiasticum det alteri partem suorum reddituum, nisi interueniat aliqua rationabilis causa ex ijs, propter quas huiusmodi pensiones sunt institutæ.

Iustæ causæ pensiones imponendi. Quapropter recensere oportebit causas legitimas, propter quas pensiones sunt institutæ. Prima est, vt cum beneficiato, morbo, vel senio confecto; & minus idoneo ad suum munus exercendũ datur coadiutor. Tunc enim iustum est, vt socio laboris pars aliqua mercedis, vel beneficij cõferatur. Secunda causa est, cùm is qui plures annos seruiuit Ecclesiæ, vel in episcopatu, vel in alio beneficio postea resignat id beneficium, vel episcopatum. Tunc enim etiam iustum, est, vt illi pars aliqua beneficij conferatur & tanquam miles veteranus publicis stipendijs alatur. Tertia causa est, cum aliquis rem Ecclesiæ, vel temporalem, vel spiritualem auget, aut augere potest, vel doctrina, uel sanctitate, uel in propulsandis hostibus, aut propagandis finibus reipublicæ Ecclesiasticæ est exercitatus. Nam & huic iustum est, ut pensio detur. Quarta causa est quando aliquis clericus est inopia oppressus. Quia ratio postulat, ut is etiam publicis opibus alat. Quinta causa, cum duobus clericis idem beneficium petentibus, & litigantibus res est dubia. Nam tunc ad dirimendas lites iustum est, ut uni beneficium, & alteri pensio tribuatur. De quo genere pensionum fit mentio in cap. nisi essent, de præbendis. Vltima causa uersatur in permutationibus beneficiorum, quæ habet inæquales redditus. Quia tunc potest Papa illi qui beneficiũ minus pingue accepit, ex diuiti beneficio aliquam pensionem dare & præter has causas pensionum instituendarum reliquæ omnes sunt iniustę. Ex quo infero primò pensiones, quę hac nostra ætate conferuntur maxima ex parte esse iniustas, & tam dantes quã accipientes ualde in eo peccare. Quia non dantur pro bono communi, & causa legitima, se pro arbitratu regũ, & summorum Põtificũ, ut suos familiares opibus augeant. Et ut hac ratione, quę sibi priuatim exhibentur obsequia pręmio afficiant. Nisi forte iustificentur ea ratione qua diximus posse iustificari supra q 63. art. 2. Vbi etiã de his causis nonnihil diximus. Infero secũdo, quod pensiones sunt in quadruplici differentia. Quędam enim sunt, quæ dãtur pro ministerio spirituali, quo quis fungitur, uel in prædicatione, uel in adiuuãdo alterum. Aliæ quæ dantur ijs, qui promouent rem Ecclesiasticam temporalem. Et alię, quę dantur propter ordines sacros tantum. Vt cum aliquis clericus infirmatur. Et tandem ultimæ sunt quæ dantur illis, qui cedunt suis beneficijs, illaque uel resignant, uel permutant. Si quæ autem aliæ pensiones inueniantur, erunt iniustæ, tanquam illę, quæ sine legitima, & sufficienti causa fuerunt impositę.

1. Concl. His cõstitutis sit prima conclusio: Pensiones primi generis quæ dantur pro ministerio aliquo spirituali, quo quis fungitur, aut functus est. Vt quę dantur concionatoribus; nec emi nec uendi possunt. Et illas redimere erit simonia. Probatur: Ius percipiendi hmõi pensiones est aliquid spirituale, utpote dimanãs ex cã spirituali: ergo si uendatᷓ erit simonia.

2. Concl. Secunda conclusio: Pensiones secundi generis, quę dantur pro ministerio temporali, quod quis exhibuit Ecclesiæ, quales sunt pensiones, quæ militibus conceduntur possunt emi, atque uendi & similiter rediuni absque simonia. Probatur: Ius pericipiẽdi huiusmodi pẽsiones, est mere temporale, sicut & causa propter quã datur est temporalis: ergo si uẽdatur non erit simonia.

3. Concl. Tertia conclusio: Pensiones tertij generis, quæ dantur ratione ordinis tantum, ut quæ conferuntur clerico inopi, uel ægroto, non possunt uendi sine simonia. Probatur: Quia titulus huius pensionis est spiritualis, scilicet, clericatus.

4. Concl. ¶ Quarta cõclusio: Pensiones quarti generis, ut quę interueniunt in permutationibus beneficiorum, uendi non possunt sine simonia. Hęc conclusio est contra Caietanum, ubi supra. Illam tamen tenet Victoria in relectione de simonia, nu. 53. Et probatur efficaci argũ, quod posuimus pro opinione Maioris. Quod tale est. Istæ pensiones dantur pro beneficijs: ergo sunt aliquid spirituale. Patet consequentia: Quia si tpales essent non possent dari pro beneficijs, sine simonia.

5. Concl. Quinta cõclusio: Pensiones iniusta, quę sine idonea causa fuerunt impositæ, si uendantur, non erit simonia. Probatur: Huiusmodi pensiones non sunt concessæ aliquo titulo spũali: ergo qui uẽdit illas, licet possit peccare aliquid peccatũ, non tñ peccabit peccatũ simoniæ. Et hæc dicta sint de pensionibus.

Dubiũ de permutatione beneficiorũ. Est aliud dubium de permutationibus beneficiorum, utrùm scilicet, beneficia permutare sit simonia. Ad cuius explicationem sit prima conclusio:

1. Concl. Commutare prębendam pro prębenda, beneficiũ pro beneficio simpliciter & absolutè loquendo, nõ est simonia. Probatur: Quia tantum commutatur res spiritualis pro spirituali, quod quidem non est simonia, ut diximus articulo primo huius quęstionis. Cæterũ si huiusmodi permutationes fiant sine autoritate Papæ erit grauissimum peccatum: quod & punitus pœna simonię, ut eo loco diximus.

2. Concl. Secũda conclusio: Resignare beneficium in manu Episcopi, uel summi Pontificis ea lege tantum, ut detur certę personę, non est simonia. Hęc conclusio est cõtra Glossam, quę in capitu. ex parte, el primero, de officio delegati, tenet, quod resignare beneficium Ecclesiasticum in fauorem tertię personę est simonia. Probatur tamẽ nostra sententia. In tali resignatione nulla subest uenditio rei spiritualis: ergo non est simonia. Imò dico talẽ resignationẽ ex se esse licitã nisi ex aliquo prauo fine, uel circũstãtia uitietᷓ.

3. Concl. Tertia cõclusio: Resignare, uel commutare beneficiũ cũ pacto recipiendę pensionis, ità, ut id pactũ lateat summũ Põtificem, meo iudicio, est simonia.

Et ratio est: Nam cum pensio in beneficijs statui non possit, nisi à Papa, ea, quæ ponitur à priuata persona ignorante summo Pontifice, non erit habenda pro pensione, sed pro pretio beneficij collati: atq; ex consequenti erit simonia.

4. Cõclu.

Quarta conclusio: Resignare beneficiũ, & præbendam totis redditibus retentis pro pensione est grauissimum peccatum, & summa iniustitia maximè in beneficijs curatis. Probatur: Quia est contra ius diuinũ, & naturale, ut qui actu ministrat Ecclesiæ, ex officio nihil stipendij percipiat; & percipiat ille, cui nec cura incũbit, nec ministrat. Ex quo fit, ut iure positiuo sit statutũ, ut pensiones nõ excedãt tertiam partem præbendę, uel fructuum beneficiorum, ut colligitur ex cap. ad quæstiones. de rer. permut. Aliqui in commutationibus faciendis, non solum fructuum quantitatem, uerum etiam honorẽ, & dignitatem sacerdotij æstimare solent, Ita, ut cũ Archidiaconatus, aut Decanatus alicuius illustris Ecclesiæ pro simplici præbenda permutatur, etiam si fructus fuerint pares, alia insuper pensio pro dignitate exigatur. Sed id qua ratione fieri possit non video; cum dignitas res spiritualis sit, & in d. cap. ad quæstiones, expressè caueatur, ne permutatio dignitatum, cum fructuum pensione misceatur; sed per se simpliciter sacerdotium pro sacerdotio, & dignitas pro dignitate, absq; aliquã refusione pecuniæ, permutetur, & seorsum fructus pauperiores ad ditiorum æqualitatem compensentur.

In solutione ad tertium arg. dicit multa D. Tho. Et quidem, quãtum attinet ad Abraham, qui emit ab Ephron agrum ad sepeliendam vxorem, tenenda est prima responsio D. Tho. qua dicit, eum agrũ eo tempore non fuisse sacrum, vt bene docet Abulensis supra vigesimumquintum caput Genesis contra Liranum. Et sic simoniam non commisit.

Dubium de emptione sepulturæ

1. dictum

Sed dubium est, vtrùm modo apud nos, qui habemus templa consecrata, loca cœmiterij sepeliendis mortuis pretio vendere sit simonia? Ad cuius explicationem dico primò, certum esse, quod vendere munus sepeliendi, atq; etiam ipsam sepulturam est simonia. Probatur: Munus sepeliendi est quid religiosum & spirituale, quod ministri Ecclesiastici gratis exhibere tenẽtur: ergo si vendatur erit simonia. Sed quod nec etiam ipsa terra, aut sepultura uendi possit probatur: Sine sepultura munus sepeliendi exerceri non potest: ergo sicut vendere munus sepeliendi est simonia; ita etiam erit simonia uendere sepulturam. Antecedens est manifestum, & consequentia probatur ex ijs, quæ diximus art. 2. cùm de sacramentis ageremus. Vbi ostendimus, quod quia sacramenta vendi non possunt, nec ẽt potest vendi materia illis necessario coniuncta. Tandem hoc ipsum probatur ex c. ad abolendam de sepulturis, & ex c. cum in Ecclesia de simonia. & ex cap. ad Apostolicam. & ex c. nõ satis. eo. tit.

2. dictum.

Dico secundo, quod sepeliri maiori, uel minori pompa, & in digniori loco uendi põt sine simonia. Probatur: Nam huiusmodi res ex abundanti, & non necessario sunt cõiunctæ cũ officio sepeliendi; atq; adeo vendi possunt. Sicut & diximus de laboribus, & rebus non necessariò coniunctis cum administratione sacramentorũ.

3. dictum.

Dico tertio, quod absolutè loquendo, licitũ est recipere pro sepultura & officio sepeliẽdi ea, quæ ſm laudabilem cõsuetudinẽ dari solent. Nam ista censentur dari nõ pro sepultura, aut pro officio sepeliendi, sed ut suppetat uictus ministris Ecclesię. De hac re est vidẽdus Syluest. verbo, simonia. §. 11.

De Iacob emẽte primogenituram.

In eadem solutione ad tertium dicit D. Tho. qđ Iacob emens ab Esau primogeniturã, quæ spiritualis erat, ut docet Abulensis super 25. caput Genesis, nõ cõmisit simoniã. Quia in rei veritate nihil emit; sed tantum quod suum erat ab iniusto possessore redemit. Quod quidem verum est, cæterum huius rei ratio non assignatur ab autore. Et ea est. Quia dñs reuelauit diuinitus Rebeccæ se velle, quod minor natu esset habẽdus pro primogenito. Quod & Rebecca reuelauit Iacob, quem magnopere diligebat. Et sic ipse prudenti rõne recognita redemit suum ius, & liberauit se à fratris iniuria, dando pulmentum pro primogenitura, ut optimè explicat Caiet. in hoc art. Quare, licet Esau peccauerit, vt nõ solum litera, sed vt Apost. ad Heb. 12. testatur, dicens. Ne quis fornicator, aut profanus, ut Esau, qui pp vnam escam uendidit primitiua; Iacob tamẽ excusatur: Primò ab inhumanitate, quæ vr esse in eo, quod fratri lasso pulmentum paratum negauit. Tum, quia Esau non necessitatis, sed delectationis causa motus apparet. Tum etiam, quia prudentis viri est, aliquid occupatori iuris sui negare, qñ ex tali negatione quod suum est rehabere sperat. Secundò excusatur ab inductione ad peccandum; quæ vr esse in eo, quod dixit, vende mihi primogenita tua, eo vel maximè, quod Esau ad id paratus non erat; sicut vsurarius est paratus ad vsurã. Excusatur, inquam, non minus, quam offerens pecuniam occupatori sui beneficij Ecclesiastici. Nec hoc est inducere ad peccandum, sed non solum parato, uerum & actualiter peccanti maius detinẽdo offerre redemptionem secũdum veritatem, quamuis secundum modum loquendi, & secundũ intentionẽ alterius, aliud videatur. Itaq. Iacob dicentis; Vende mihi primogenita, sensus fuit, da mihi primogenita, quæ in veritate sunt mea; & ex quo non vis gratis dare offero prandium. Ad quem etiam modum sunt intelligendæ omnes redemptiones vexationum. In quibus duo inueniuntur. Vnum licitum, quod petit redemptor, puta, dari sibi vitam, libertatem, ius, beneficium, &c. Alterum iniquum. quod non petit; sed patitur, quamuis per modum petentis se habeat, offerens materiam parato ad illam, uel maiorem, vel fortè non minorem iniquitatem, quam sit acceptio pretij, efficiendam. Non .n. qui redimit fratrem, aut filium à latrone petit, vt accipiat latro tm̃ pecunię, quasi hoc volens. Sed offert pecuniam, patiens vt latro illam accipiat, qui paratus est, vel occidere, vel detinere hominem. Et sic de alijs. Non ergo inducit Iacob Esau ad peccatum, qui secundum rem occupator erat primogenituræ: & sic erat vexator: tenebaturq; renunciare, quia tenebatur obedire diuinæ ordinationi pe iure primogenituræ. Sed ipse Esau accepit peccandi occasionẽ ex verbis Iacob. Nec obstat, si dicatur, quod Esau credebat primogenita esse sua, nescius diuinę ordinationis, quam Iacob sciebat, vt creditur. Quoniam, etiam si Esau diuinam ordinationẽ sciuisset non propterea cessisset, sed in occupatione perseuerasset. Vt colligere licet ex eo, quod cognita post paterna ordinatione, de eadem re dixit. Venient dies luctus patris mei, & interficiam Iacob Gene. 27.

De iure patronatus emendo vel uendendo.

Circa ius patronatus, de quo D. Tho. agit in eadem solutione ad 3. aduertendum est, quod directè non dicitur spirituale, quia cadit in laicum; sed secundum quid in quantum per ipsum præstatur uia ad consequendum spirituale beneficium. Et sic appellatur spirituali annexum; & si vendatur specialiter erit simonia. Si uero ematur intentione priuandi, aut præsentandi quem velit, spoliari debet emptor, & Ecclesia esse libera secundum Innocentium. Sed si ematur cum vniuersitate temporalium,

poralium, cum qua & ipsum transit, non erit simonia, secundum Hostiensem, & Chaldee. & patet ex c. ex literis. eo. tit. Quod in c. quia clerici. limitat Panormitanus, nisi illa temporalia peincipaliter emantue peopter hoc ius consequendum: quia tunc esset simonia ex parte emptoris. Limita etiam; nisi & ipsum cum talibus in venditione exprimatur. Quia secundum Ioan. Andr. in cap. vnico. eod. tit. lib. 6. si dicatur: Vendo tibi villam, & ius pateonatus, quod habeo in villa; non valet venditio. Secus autem, si simpliciter villam vendit, ut in Clemen. pastoralis. de ee iud. Et idem est dicendum, si vendatue palatium, in quo est capella. Quia licet contrarium nollent Innocentius, & Hostiensis in d. cap. ex liteeis, verior tamen est opinio dicentium, quod transit illud ius patronatus cum palatio, argumento legis si mercede. §. si cum fundum. ff. de actio. empt. Et ideo emptor, & fundatarius cum acquirant directum, vel vtile dominium eerum, similitee acquirunt ius pateonatus licitè, sicut alios fructus habent, leg. in lege §. dolia. ff. de contrah. empt.

ARTICVLVS V.

Vtrùm liceat spiritualia dare peo munere quod est ab obsequio, vel à lingua.

q. d. 25. q. 1. art. 1.

Li. 2. c. 57. in princ.

AD Quintum sic proceditur. Videtur, quòd liceat spiritualia dare pro munere quod est ab obsequio vel à lingua. Dicit enim Greg. in registro. Ecclesiasticis vtilitatibus deseruientes, ecclesiastica dignum est remuneratione gaudere, Sed deseruire ecclesiasticis vtilitatibus pertinet ad munus ab obsequio: ergo videtur quòd licitum sit pro obsequio accepto ecclesiastica beneficia largiri.*

2. Præterea, Sicut carnalis videtur esse intentio, si quis alicui det beneficium ecclesiasticum pro suscepto beneficio, ita etiam si quis det intuitu consanguinitatis. Sed hoc non videtur esse simoniacum, quia non est ibi emptio & venditio: ergo nec primum.

3. Præterea, Id quod solum ad preces alicuius fit, gratis fieri videtur: & ità non videtur locum habere simonia quæ in emptione vel venditione consistit. Sed munus à lingua intelligitur, si quis ad preces alicuius ecclesiasticum beneficium conferat: ergo hoc non est simoniacum.

4. Præterea, Hypocritæ spiritualia opera faciunt vt laudem humanam consequantur, quæ ad munus linguæ pertinere videntur, nec tamen hypocritæ dicuntur simoniaci. Non ergo per munus à lingua simonia contrahitur.

Habetur q. 1. c. Salvator, ante med.

Sed cōtra est, quòd Vrbanus Papa dicit, Quisquis res ecclesiasticas non ad quod institutæ sunt, sed ad propria lucra munere linguæ vel obsequij, vel pecuniæ, largitur, vel adipiscitur, simoniacus est.*

Art. 2 huius quæst.

Respondeo dicendum, quòd sicut supra dictum est, nomine pecuniæ intelligitur cuiuscunq; pretiū quod pecunia mensurari potest. Manifestum est aūt quod obsequiū hominis ad aliquam vtilitatem ordinatur, quæ pōt pretio pecuniæ æstimari. Vnde pecuniaria mercede ministri conducuntur. Et ideo idem est, quòd aliquis det rem spūalem pro aliquo obsequio tpali exhibito vel exhibendo, ac si daret*

A *pro pecunia data vel promissa, qua illud obsequiū æstimari posset, similiter etiam quòd aliquis satisfaciat precibus alicuius, ad tpalem gratiam quærendam, ordinatur ad aliquam vtilitatē, quæ pōt pecuniæ pretio æstimari. Et ideo sicut contrahitur simonia accipiendo pecuniam vel quamlibet aliam rem exteriorem, quod pertinet ad munus à manu, ita etiā cōtrahitur per munus a lingua uel ab obsequio.*

Ad primum ergo dicendum, quòd si aliquis clericus alicui prælato impendat obsequium honestum ad spiritualia ordinatum (puta ad Ecclesiæ vtilitatem, vel ministrorum eius auxilium) ex ipsa deuo-
B *tione obsequij redditur dignus ecclesiastico beneficio, sicut & propter alia bona opera. Vnde non intelligitur esse munus ab obsequio. Et in hoc casu loquitur Greg. Si vero sit inhonestum obsequium vel ad carnalia ordinatum (puta quia seruiuit prælato ad vtilitatem consanguineorum suorum, vel patrimonij sui, vel ad aliquid huiusmodi) erit munus ab obsequio, & est simoniacum.*

Ad secundum dicendum, quòd si aliquis aliquid spirituale alicui conferat gratis propter consanguinitatem, uel quamcunque carnalem affectionem, est quidem illicita & carnalis collatio, non tamen simoniaca: quia nihil ibi accipitur. Vnde hoc nō per-
C *tinet ad contractū emptionis & venditionis in quo fundatur simonia. Si tamen aliquis dat beneficiū ecclesiasticū alicui, hoc pacto uel intētione, ut exinde suis cōsanguineis prouideat, est manifesta simonia.*

Ad tertium dicēdum, quòd munus à lingua dicitur vel ipsa laus pertinens ad fauorem humanū, qui sub pretio cadit, vel ēt preces ex quibus acquiritur fauor humanus, vel cōtrariū euitatur. Et ideo si aliquis principaliter ad hoc intendit, simoniam cōmittit. Videtur aūt ad hoc principaliter intendere, qui preces pro indigno porrectas exaudit. Vnde ipsum factum est simoniacum. Si aūt preces pro di-
D *gno porriguntur, ipsum factum nō est simoniacum: quia subest debita causa ex qua illi pro quo preces porriguntur, spirituale aliquid confertur: tamen pōt esse simonia in intentione, si non attendatur ad dignitatem personæ, sed ad fauorem humanum. Si verò aliquis pro se rogat vt obtineat curam animarū ex ipsa præsumptione redditur indignus, & sic preces sunt pro indigno. Licite tamen potest aliquis, si sit indigens, pro se beneficium ecclesiasticum petere sine cura animarum.*

Ad quartum dicendum, quòd hypocrita non dat aliquid spirituale propter laudem, sed solum demonstrat: & simulando magis furtiue surripit lau-
E *dem humanam quàm emat. Vnde non videtur pertinere ad vitium simoniæ.*

SVMMA TEXTVS.

LItera huius articuli tribus propositionibus continetur. Peima concl. Simonia perinde committitur, si res spiritualis pro aliquo temporali munere, uel obsequio exhibito aut exhibendo cōferatue, ac si pro pecunia quis eam numerata, vel promissa largiretue. Peobatur: Quia noīe pecuniæ oīa illa cōprehenduntur, quę pecunia ęstimari possunt. Secunda concl. Dare beneficium peo munere à lin-

gua, scilicet, pro laude, ant precibus, eo fine, vt sibi nominis gratiam conciliet, est simonia. Probatur eadem ratione, qua & superior. Tertia cõclusio: Dare beneficiũ titulo consanguinitatis, non est simonia.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Nota 1. In simonia cõtinetur iniustitia & auaritia.

PRimum & præcipuum dubium in hoc articulo examinandum est, vtrùm conclusiones D. Thom. sint veræ? Pro cuius intelligentia aduertendum est primo, quod in vitio simoniæ non solum committitur iniustitia, sed etiã auaritia. Quod ita esse constat: Nam iniustitia simoniæ committitur in commutatione rerum spiritualium pro temporalibus; & omnis iniustitia, quæ committitur in rerum permutatione, continet immoderatum lucrum, quod appetere pertinet ad auaritiam, quæ diffinitur, quod sit amor inordinatus habendi possessiones, vel pecunias. Ex quo sequitur primo, quod simonia, utrumque habet, scilicet, & est iniustitia, & est auaritia. Et omnis simoniacus est auarus, non tamen è contra. Infero secundo, quod omnia, quæ sunt necessaria ad auaritiam constituendam includuntur in simonia. Et ità requiruntur ad perfectam rationem illius, vt si aliquod illorum desit, non erit simonia.

Nota 2. Bonũ utile materia auaritiæ.

Secundo est aduertendum, quod ut docet D. Thom. infra quæstio. 118. articulo 2. ad 1. quamuis materia auaritiæ sit pecunia, uel quod æquiualet pecuniæ, & licet omnes res exteriores, & ex interioribus, quam plurimæ possint pecuniæ comparari, uel mediatè uel immediatè, non tamen omnes illæ res pertinent ad materiam auaritiæ; sed illæ tantùm præcise, quæ habent rationem boni utilis. Nam licet aliquis possit acquirere pecunia honores, & uoluptates; nimius tamen appetitus istarum rerum non est auaritia, sed intemperãtia, uel ambitio. Quia ista bona, per se loquendo, pertinent ad bona delectabilia, & non ad bona utilia, circa quæ uersatur auaritia. Est ergo necessarium ad rationem auaritiæ, ut id, quod immoderatè, uel appetitur, uel acquiritur sit bonũ utile. Et sic diffinitur, quod sit amor inordinatus pecuniæ, uel possessionis habendæ. Quo nomine omnia & sola bona utilia comprehenduntur.

Nota 3.

Tertio est aduertendum, esse quædam bona, quæ habent utrũque, scilicet, & esse per se bona, & præterea esse efficacia bonorum utilium. Et hæc à nobis possunt appeti dupliciter, scilicet, & propter se, & propter commoda, quæ efficiunt. Ex quo sequitur, quod quamuis huiusmodi bona per se non possint esse materia auaritiæ, mediatè tamen & secundariò possũt ad illã pertinere. Et hæc sunt immodica laus, celebritas nominis. &c. Nam quamuis appetere immodicam laudem, & nominis celebritatẽ per se nõ sit auaritia; tamen si ob eã causam appetat quis laudem, ut ex eo præter modum diues fiat, iam est auaritia, & illa immodica laus subijcitur auaritiæ.

Nota 4.

Quarto est aduertendum, quod ista, de quibus in præsenti quærimus, utrũ dare beneficiũ pro illis sit simonia, sunt numero plura, & genere diuersa, scilicet, laus, adulatio, preces, ministeria, & obsequia Episcopis exhibita, cõsanguinitas, & amicitia. &c. Quorum bonorum quædam sunt per se appetibilia, ut consanguinitas, amicitia, laus, adulatio, & præterea sunt efficacia bonorum utilium. Alia autem sunt utilia tantum ut obsequia, atque ministeria.

Nota ult.

Vltimò est aduertendum, aliud esse dare aliquid ne amittat quis ea bona, quæ possidet: aliud autem ut acquirat ea bona, quæ non possidet. Nam primũ, licet aliquãdo possit esse peccatum, nunquam tamẽ

A poterit esse uenditio, aut emptio. Quia de rõne uenditionis est commutatio, quæ existere non potest sine acceptione, atq; datione. Et ille nihil accipit. At uerò secundum potest esse emptio, atque uenditio.

1. Concl.

His suppositis, sit prima conclusio: Dare beneficium propter consanguinitatem, uel amicitiam, quæ cum Episcopo intercedit non est simonia. Hæc conclusio est contra D. Bonauenturam in 4. distin. 25. quæst. 4. & Durandum ibidem, & Maiorem q. 3. & Adrianum quodli. 9. quæst. 2. & contra Glossam in capit. nemo. de simonia. Illam tamen tenet D. Thom. hic in solutione ad secundum. Altissiodotẽsis 3. p. tract. 21. Victoria in relectione de simonia. Soto li. 9. de Iust. q. 7. ar. 3. Et probatur ex fundamentis positis: B In eo casu nihil pretij acquirit Episcopus, nec est aliqua emptio, aut uenditio, sed tantum indulget amori, & amicitiæ: ergo non est simonia. Et confirmatur: Quod in temporalibus non est usura, in spiritualibus non est simonia: sed dare mutuo consanguineo, non est usura, ut omnes Doctores concedunt: ergo nec dare beneficium consanguineo, erit simonia. Et si quis obijciat cap. nemo. de simonia, ubi dicitur; quod admittere ad pœnitentiam dignum, uel indignum propter consanguinitatem, seu amicitiã, erit simonia, respondetur, quod ibi Papa non loquitur de simonia propriè; sed largo modo sumpta, propter similitudinem simoniæ, quam huiusmodi actiones præseferunt.

2. Concl.

C Secunda conclusio: Dare beneficium ad acquirẽdam gratiam, uel amicitiam, seu laudem hominum, ut si Episcopus gaudeat se ab alijs amari, hoc ipsum propter se appetẽs, uel, quia est leuis corde, uel quia est captator auræ popularis, nõ est simonia. Hæc conclusio est contra Glossam in c. ordinatus. 2. q. 1. & cõtra Adrianũ quodl. 9. Durandum, Maiorẽ, & alios. Illam tñ tenent Innoc. in c. cum nam. de ætate, & quali. & Caiet. in Summa, verbo, simonia, quem sequunt Soto, & Victoria locis citatis. Et probatur: Dare beneficiũ illo modo, nõ est auaritia: ergo nec simonia. Cõsequentia tenet ex primo notabili, & antecedẽs probatur. Appetere immodicã laudem, & gloriam humanã, non pertinet ad materiã auaritiæ, sed potius ad vitiũ ambitionis, vel vanæ gloriæ: ergo. D Item administrare sacramenta, & prædicare pp laudem humanã, non est simonia, licet qui faciunt id, sint leues corde: ergo nec dare beneficiũ propter huiusmodi laudem erit simonia. Et si quis argumẽtetur.

Argum.

Qui dat beneficia propter has causas, nõ dat gratis: ergo est simoniacus; consequentia est nota, & antecedens probat ex c. si nõ multi, 1. q. 1. vbi D. Grego. dicit, quod qui laudẽ, uel fauorem in ordinationib. accipiunt, quod gratis acceperunt non gratis dant;

Solutio.

Respondeo distinguendo antecedens. Nã gratis dare contingit dupliciter. Vno modo, ut idẽ sit, quod dare sine pretio. Alio modo ut sit idem, quod dare sua sponte, prouocatus tamen meritis illius, cui datur. E Quo supposito dico, quod Episcopus in casu nostræ conclusionis nõ dat gratis secũdo modo, quia mouetur ad id cupiditate laudis, atq; gratiæ. Cæterum dat gratis primo modo, hoc est, sine aliquo pretio. Et hoc satis est, vt non dicatur vere simoniacus.

3. Concl.

Tertia conclusio: Dare beneficium ex timore amittendi gratiam, aut incidendi in indignationem alicuius, non est simonia. Hæc conclusio sequitur ex dictis. Nam si ista bona quærere nõ est simonia, nec etiam timere illa amittere, & ea de causa dare beneficiũ erit simonia. Item, Si quis ex timore, vel orat, uel pernoctat, ut si surgit ad matutinum propter timorem prioris, non est simoniacus, vt constat: ergo nec qui dat beneficium propter eandem causam.

causam. Consequentia tenet ex paritate rationis. A

4. Concl. Quarta cõclusio: Dare beneficium aliquo ex his modis, quos diximus in præcedentibus cõclusionibus, est tm̃ veniale, si aliàs detur digno, & mortale, si detur indigno. Et quidem, quod sit peccatum, est res manifesta. Quod autem solum sit ueniale, si aliàs detur digno, probatur: Illa datio beneficij est bona ex obiecto, & circunstantia mali finis appositi illam vitiat: sed circunstantia mali finis adiuncta non inducit culpam mortalem, nisi quando ipsa circunstãtia est mortalis: ergo. Quod vero sit peccatum mortale, si detur beneficium indigno, cõstat ex eo, quod est contra iustitiam, & taliter conferens tenetur ad restitutionem, vt diximus in superioribus.

5. Concl. Quinta conclusio: Dare beneficium ad captandam gratiam, vel fauorem, ex quibus Episcopus sperat se aliquod tẽporale emolumentum consequuturũ, est simonia. Probatur: In tali casu laus, vel fauor: vel amicitia appetuntur non propter se, sed quatenus sunt efficacia boni vtilis; quo etiam modo sunt materia auaritiæ, ergo dare aliquid propter illa, erit simonia. In hac conclusione omnes Doctores conueniunt. Et hoc modo sunt interpretanda verba D. Thom. cum dicit, esse siomniam dare beneficium propter laudes, & fauores. B

6. Concl. Sexta conclusio: Dare beneficium propter obsequium temporale, quod est pecunia æstimabile, est simonia. Itaque si Episcopus, vt hac ratione releuetur ab stipendijs ministrorum, conferat beneficia illis, erit simoniacus. Nec de hoc est aliqua dubitatio. Probatur: Ipsum obsequium est pretio æstimabile, & cui ex iustitia debetur merces: ergo si pro illo detur beneficium, erit venditio rei spiritualis, & sic erit simonia. C

Vlt. concl. Vltima conclusio: Præstare obsequium ad consequendam beneuolentiam Episcopi, ex qua posteà mihi beneficium conferatur: non quidem tãquam remuneratio obsequijs debita; sed tanquam res ab amico collata, quamuis sit illicitum, non tamen est simonia. Ita tenent Caietanus, & Victoria, locis citatis. Et probatur, quod Episcopus det beneficia Petro, non pretio aliquo ductus, sed ex beneuolentia, aut amicitia, non est simonia, vt diximus in secunda conclusione, ergo nec quod minister desideret, vt id Episcopus faciat, erit simonia. Probo consequentiam. Nam quod in dante est simonia, nec etiã erit in recipiente. D

Dubiũ de petente beneficium, an illius fiat indignus ipsa petitione. In solutione ad tertium argumentum dicit D. Thom. quod qui orat, vt sibi beneficium curatum conferatur eo ipso propter vitium præsumptionis redditur indignus recipiẽdi beneficij. De qua re est difficultas, vtrum vera sit? Nam Syluester verbo, simonia. §. 16. citat aliquos Doctores, qui dicunt id facere non esse vitium pręsumptionis. Quibus & suffragatur Maioris in 4. d. 25. quæst. 3. Nos tamen breuiter dicimus, quod sententia D. Thomæ est vera, si regulariter intelligatur, & ipsa beneficia Ecclesiastica recto ordine dispensentur. Nam possunt esse duo casus, in quibus petere sibi beneficiũ curatum aut episcopatum non sit malum. Primus quando esset certum, quod nisi digno pro se orante beneficiũ daretur homini indigno, & perniciem reipublicæ allaturo. Secundus casus est; quando regimen Ecclesiasticum esset ità perditum, vt maiori ex parte beneficia Ecclesiastica conferrentur indignis nulla habita ratione meritorum. Et ratio est: Quia tunc, si dignus peteret sibi beneficium, aut episcopatum dari, magis intenderet Ecclesię vtilitati, quam propriæ æstimationi cõsulere. De hac re uidendus est Caietanus in hoc articulo, qui clarè & optimè loquitur. E

ARTICVLVS VI.

Vtrùm sit conueniens simoniaci pœna, vt priuetur eo quod per simoniam acquisiuit.

AD Sextum sic proceditur. Videtur, quòd non sit conueniens simoniaci pœna vt priuetur eo quod per simoniam acquisiuit. Simonia enim committitur ex eo quòd alicuius muneris interuentu spiritualia acquiruntur. Sed quædam sunt spiritualia quæ semel adepta non possunt amitti: sicut omnes characteres qui per aliquam consecrationem imprimuntur: ergo non est conueniens pœna, vt quis priuetur eo quod simoniacè acquisiuit. (4 d. 25. q. 3. art. 1. q. 1. ad 2.) B

2. Præterea, Contingit quandoque quòd ille qui est episcopatum per simoniam adeptus præcipiat subdito, vt ab eo recipiat ordines: & videtur quòd ei debeat obedire quamdiu ab ecclesia toleratur. Sed nullus debet aliquid recipere ab eo qui non habet potestatem conferendi: ergo episcopus non amittit episcopalem potestatem si eam simoniace acquisiuit.

*3. Præterea, Nullus debet puniri pro eo quod non est factum eo sciente & volente: quia pœna debetur peccato quod est voluntarium, vt ex suprà dictis * patet. Contingit autem quandoque quòd aliquis simoniace cõsequitur aliquid spirituale procurantibus alijs, eo nesciente & nolente: ergo non debet puniri per priuationem eius quod ei collatum est.* C (1. 2. q. 74. art. 1. & 2. & q. 71 art. 5. & 6.)

4. Præterea, Nullus debet portare commodum de suo peccato. Sed si ille qui consecutus est beneficium ecclesiasticum per simoniam, restitueret quod percepit: quandoque hoc redundaret in vtilitatem eorum qui fuerunt simoniæ participes: puta, quando prælatus & totum collegium in simoniam consensit: ergo non semper est restituendum, quòd per simoniam acquiritur. D

5. Præterea, Quandoque aliquis per simoniam in aliquo monasterio recipitur, & votum solenne ibi facit profitendo. Sed nullus debet absolui ab obligatione voti propter culpam commissam: ergo non dẽt monachus, quod simoniacè acquisiuit amittere.

*6. Præterea, Exterior pœna in hoc mundo non infligitur pro interiori motu cordis, de quo solius Dei est iudicare. Sed simonia committitur ex sola intentione vel voluntate, vnde & per voluntatem diffinitur, vt dictum * est: ergo non debet aliquis priuari eo quod simoniace acquisiuit.* (Art. 1. huius quæst.)

7. Præterea, Multo maius est promoueri ad maiora quàm in susceptis permanere. Sed quandoque simoniaci ex dispensatione promouentur ad maiora: ergo non semper debent susceptis priuari. E

*Sed contra est, quòd * dicitur prima quæstione 1. capitulo. Si quis episcopus. Qui ordinatus est, nihil ex ordinatione vel promotione, quæ est per negotiationem facta, proficiat: sed sit alienus à dignitate vel solicitudine quam pecunijs acquisiuit.* (1. q. 1. c. Si quis Episcopus.)

Respondeo dicendum, quòd nullus potest licite retinere id, quod contra voluntatem domini acquisiuit, puta si aliquis dispensator de rebus domini sui daret alicui contra voluntatem & ordinationẽ do-

mini sui, ille qui acciperet licitè retinere non posset. Dominus autem, cuius ecclesiarum prælati sunt dispensatores, et ministri, ordinauit, vt spiritualia gratis darentur: secundum illud Matth. 10. Gratis accepistis, gratis date. Et ideo qui muneris interuentu spiritualia quæcunque assequitur, ea licitè retinere non potest. Insuper autem simoniaci tam vendentes quàm ementes spiritualia, aut etiam mediatores, alijs pœnis puniuntur, scilicet infamia & depositione, si sint clerici, & excommunicatione, si sint laici, vt habetur * 1. q. 1. cap. si quis episcopus.

1. q. 1. c. si quis episcopus, sumitur ex Côc Chalcedonen. cap 2.

Ad primum ergo dicendum, quòd ille qui simoniacè recipit sacrum ordinem, recipit quidem characterem ordinis propter efficaciam sacramenti, nō tamen recipit gratiam neque ordinis executionem: eo quòd quasi furtiue suscepit characterem contra principalis domini voluntatem. Et ideo est ipso iure suspensus, & quo ad se, vt scilicet, de executione sui ordinis se non intromittat: & quo ad alios, ut scilicet nullus ei communices in ordinis executione, siue sit peccatum eius publicum, siue occultum. Nec potest repetere pecuniam quam turpiter dedit, licet alius iniustè detineat. Si verò sit simoniacus, quia contulit ordinem simoniace, vel quia dedit vel recepit beneficium simoniace, vel fuit mediator simoniæ: si est publicum, est ipso iure suspensus & quo ad se, & quo ad alios. Sed quando est occultum, est suspensus ipso iure quo ad se tantum, nō autem quod ad alios.

Ad secundum dicendum, quòd nec propter præceptum eius, nec etiam propter excommunicationē, debet aliquis recipere ordinationem ab Episcopo, quem scit simoniacè promotum. Et si ordinetur, non recipit ordinis executionem, etiam si ignoraret eum esse simoniacum: sed indiget dispensatione. Quamuis quidam dicant, quod si non potest probare eum esse simoniacum, debet obedire recipiendo ordinem, sed non debet exequi sine dispensatione. Sed hoc absque ratione dicitur, quia nullus debet obedire alicui ad communicandum sibi in facto illicito. Ille autem qui est ipso iure suspensus, & quo ad se, & quo ad alios, illicitè confert ordinem. Vnde nullus debet sibi obedire, recipiendo ab eo quacunque ex causa. Si autem ei non constat, non debet peccatum credere alterius: & ita cum bona conscientia debet ab eo ordinem recipere. Si autem episcopus sit simoniacus aliquo alio modo quam per promotionem suam simoniacè factā, potest ab eo ordinē recipere, si occultum, quia nō est suspensus quo ad alios, sed solum quo ad seipsum vt dictum * est.

In solu in princ. arg.

Ad tertium dicēdum, quòd ad hoc quòd aliquis priuetur eo quod accepit, non solum est pœna peccati, sed etiam quandoque est effectus acquisitionis iniustæ: puta, cum aliquis emit rem aliquam ab eo qui vendere non potest. Et ideo si aliquis scienter & propria spontè simoniacè accipias ordinem, vel ecclesiasticum beneficium, non solū priuatur eo quod accepit, vt scilicet careat executione ordinis, & beneficium resignet cum fructibus inde perceptis, sed etiam vlterius punitur: quia notatur infamia. Et tenetur ad restituendos fructus non solū perceptos, sed etiam eos qui percipi potuerunt à possessore diligenti. Quod tamen intelligendum est de fructibus qui supersunt deductis expēsis factis causa fructuū, exceptis fructibus illis qui alias expensi sunt in vtilitatem Ecclesiæ. Si verò eo nesciente nec volente, per alios alicuius promotio simoniacè procuratur, caret quidem ordinis executione, & tenetur resignare beneficium quod est consecutus cum fructibus extantibus: non autem tenetur restituere fructus consumptos, quia bona fide possedit: nisi fortè inimicus eius fraudulenter pecuniam daret pro alicuius promotione: vel nisi ipse expresse contradixerit. Tunc enim non tenetur ad renunciandum, nisi fortè postmodum pacta consenserit, soluenda quod fuit promissum.

Ad quartum dicendum, quòd pecunia, vel possessio, vel fructus simoniace accepti, debent restitui Ecclesiæ in cuius iniuriam data fuerunt, non obstante quòd prælatus vel aliquis de collegio illius Ecclesiæ, fuit in culpa: quia eorum peccatum non debet alijs nocere: ita tamen quòd quantum fieri potest ipsi qui peccauerunt inde commodum non consequantur. Si verò prælatus & totum collegium sunt in culpa, tunc debet cum authoritate superioris vel pauperibus, vel alteri Ecclesiæ erogari.

Ad quintum dicendum, quòd si aliqui sunt in monasterio simoniacè recepti, debent abrenunciare. Et si eis scientibus commissa est simonia post cōsilium generale, sine spe restitutionis de monasterio suo repelluntur: & ad agendam perpetuam pœnitentiam sunt in arctiori Regula ponendi, vel in aliquo loco eiusmodi ordinis, si arctior ordo non inueniretur. Si vero hoc fuit ante consilium, debent in alijs locis eiusdem ordinis collocari. Et si hoc fieri non potest: dispensatiue debent in eisdem monasterijs recipi, ne in sæculo euagentur, mutatis tamen prioribus locis & inferioribus assignatis. Si uero ipsis ignorantibus, siue ante Concilium, siue post, sint simoniacè recepti: postquam renunciauerint, possunt de nouo recipi locis mutatis, vt dictum * est.

In hac solutione.

Ad sextum dicendum, quod quo ad Deum sola voluntas * facit simoniacum. Sed quo ad pœnam ecclesiasticam exteriorem non punitur vt simoniacus, vt abrenunciare teneatur, sed debet de mala intentione pœnitere.

Extra de simonia c. mandam.

Ad septimum dicendum, quòd dispensare cum eo qui est beneficiatus simoniace scienter, solus Papa potest. In alijs autem casibus potest etiam Episcopus dispensare: ita tamen quòd prius abrenunciet quod simoniacè acquisiuit: & tunc dispensationem consequatur, vel paruam, vt habeat laicam communionem, vel magnam, vt post pœnitentiam in alia Ecclesia in suo ordine remaneat, vel maiorē, vt remaneat in eadem, sed in minoribus ordinibus, vel maximam, vt in eadem ecclesia etiam maiores ordines exequatur, non tamen prælationē accipiat.

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est affirmatiua. Probatur: Nemo id retinere potest, quod contra voluntatem domini acquisiuit. Vt si dispensator de rebus domini sui daret alicui contra eius voluntatē, & ordinationem, ille, qui acciperet, rectè retinere nō posset: sed

Domi-

Dominus, cuius dispensatores sunt prelati Ecclesia stici, lege statuit, vt spiritualia, quæ ipsis gratis in cõmune bonum collata sunt, pretio non distribuantus, iuxta illud Matth. 10. Gratis accepistis, gratis da te: ergo si pro pretio illa dispensent, nec venditor pretium, nec emptor rem spiritualem poterit retinere.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Pœnæ iure impositæ cõtra simoniacos.

PRo intelligentia huius articuli aduertẽdum est, quòd vitium simoniæ varijs pœnis in iure afficitur, quas refert Syluester verbo, simonia. §. 19. Prima est, suspensio ab exequutione ordinum & beneficiorum administratione. De qua multa dicit idem Syluester verbo suspensio. §. 7. Secunda est infamia. De qua dicitur in cap. sane. 15. q. 3. & in cap. inquisitionis de accusationibus. Tertia est, Papalis excommũicatio per Extrauagantem Martini in Concilio Constantiensi, quæ incipit. Sacro. vbi ordinati simoniacè ab exequutione suorum ordinum suspenduntur. Et dicitur præterea, quod electiones, postulationes, confirmationes, & quæuis prouisiones Ecclesiarum, monasteriorum, personarum, officiorum, beneficiorum sint ipso iure nullæ, & dans ac accipiens ipso facto sententiam excommunicationis incurrat etiam si pontificali, aut cardinalatus præfulgeat dignitate. Et per aliam Extrauagantem eiusdem, quæ incipit, Damnabilis, confirmantur omnes censuræ à quibuscunque Summis Pontificibus latæ contra simoniacos. Et dicit, quod incurrat eas ipso facto, etiá occultus, ubicunque simoniam commiserit, etiam si Episcopatus, & Cardinalatus, aut temporali præfulgeat dignitate, absolutionem Papæ reseruans, nisi in mortis articulo. Non obstante quocunque indulto, vel facultate absoluendi concessa, vel concedenda Apostolica, nisi specialiter autoritatem contineat absoluẽdi à peccato simoniæ. Idẽ etiã habetur in Extrauag. Cum detestabile. de simonia. Vltima pœna est resignatio, atque restitutio ex vtraque parte, tum rei sacræ, vel beneficij, tum etiam pecuniæ datæ propter beneficium.

Dubium.

Sed est difficultas, vtrùm omnes simoniaci, quicunque sint illi, incurrant istas pœnas, uel earum aliquas? Ad cuius explicationem est aduertendum, quod simonia est duplex, vna mentalis, altera realis. Mentalis est internum propositum, & intentio dandi, aut accipiendi aliquid temporale pro spirituali. Et, vt docet Caietanus, in Summa, verbo, simonia, continet tres gradus. Primus consistit in sola intentione, absque vllo opere. Vt cum quis mente decreuit emere, aut vendere aliquid spirituale. Secundus, est, cum quis exterius munera offert intentione praua, sed latente, accipiendi aliquid spirituale. Tertius, quando pactum intercedit, sed non mandatur exequutioni: sed vtraque pars desistit ab incepto. Simonia realis est illa, quæ pacto fit tacito, vel expresso, hoc est, signis vel morib. significato, & hæc adhuc, est duplex. Vna verè realis, & est quando cum re exterius gesta cõcordat animus. Alia verò est deceptoria, quam & fictam appellare possumus. Et est quando quis exterius promittit sed daturum aliquid pro re spirituali, interius tamen non habet propositum adimplendi promissum.

Simonia duplex, mẽtalis & realis.

1. Conclu.

His constitutis sit 1. conclusio: Qui committit mentalem simoniam, primo & tertio modo, non incurrit pœnas iure statutas contra simoniacos. De eo qui committit simoniam primo modo, est res manifesta: quia ea tantum constat actu interiori, de quo Ecclesia non habet iudicare: ut communiter docent Doctores, & diximus nos in superioribus. Quod autem nec etiam illi, qui committunt simoniam mentalem tertio modo incurrãt illas pœnas probatur: Nam primo non sunt obnoxij restitutioni, cum nihil acceperint: sed antequam contraxissent mutauerunt sententiam. Nec etiam sunt excommunicati: quia vt docet Caiet. in Summa, verbo excommunicatio. c. 72. excommunicatio, quæ fertur in simoniacos tantum fertur in illos, qui re ipsa vendunt, vel emũt aliquid spirituale. Isti autem, de quibus loquimur, re ipsa nihil horum fecerunt.

2. Concl.

Secunda conclusio: Qui committunt simoniam mentalem secundo modo, id est, qui nullo pacto exterius interueniente, sed tantum corrupto animo aliquid dant pro spiritualibus, non sunt excommunicati. Ita tenet Caiet. verbo, excommunicatio, c. 73. Et ratio est: Nam excõmunicatio, quæ de hac materia datur, tantum infertur in eos, qui ex pacto dant, vel accipiunt aliquid temporale pro spiritualibus. Et probatur ex c. mandato. de simonia. Vbi dicitur, quod huiusmodi simoniaci per solam pœnitentiam satisfaciant suo creatori. Vtrum autem teneantur ad restitutionem bonorum temporalium, vel spiritualium varietate opinionum disputatur à Doctoribus de quo nos infra dicemus.

3. Concl.

Tertia conclusio: Qui committit simoniam realem, fictam, vel deceptoriam, hoc est, promittit dare aliquid temporale pro spirituali, sine animo tamen adimplendi promissum, non incurrit pœnas iure statutas contra simoniacos. Itaq; nec est excommunicatus, nec tenetur resignare beneficium tali pacto interueniente comparatum, saltem in foro conscientiæ. Nam in foro contentioso cum Ecclesiæ non possit constare de illius animo, certum, est, quod iudicabitur obnoxius omnibus iuris pœnis. Ita tenet Caietanus quodl. 1. q. 10. & Soto lib. 9. de Iustitia. q. 8. ar. 1. Et ratio est manifesta: Nam qui taliter decipit, nihil spirituale emit, sed fingit se emere: ergo non est verè simoniacus. Atque ex consequenti in foro conscientæ non incurrit pœnas iure statutas contra simoniacos.

4. Concl.

Quarta conclusio: Qui per simoniam verè realem se ignorante ab alijs commissam acquirit, vel beneficium, vel ordinem, non incurrit pœnam excommunicationis, incurrit tamen pœnam suspensionis ab ordine, & tenetur resignare beneficium. Et quidem, quod non incurrat excommunicationem, est res manifesta: Nam excommunicatio semper fertur in contumaces, & in eos, qui peccant mortaliter. At verò ille nec est contumax, nec præterea aliquid peccat. De suspensione verò, & resignatione est expressa sententia D. Thom. hic ad 3. quæ habetur diffinita in ca. nobis. & in ca. de regularibus. de simonia. Sed est hoc intelligendum dummodo alij id non fecerint iniquo animo in fraudem, & dispendium illius, qui vel eligendus, vel ordinandus erat. Tunc enim non teneretur resignare beneficiũ, nec maneret suspensus ab ordine, vt constat, expresse ex ca. nobis. & ex ca. sicut, de. simonia.

5. Concl.

Quinta conclusio: Qui committunt simoniam verè realem sunt excommunicati, nõ solũ ipsi, sed etiã illi, qui intercedunt, ut habetur expressè in Extrauag. Cum detestabile, de simonia. Et prætera ipsi contrahentes tenentur ad restitutionem, tam rei spiritualis, quam ipsius pretij, ut dicitur in ca. si quis, & in c. presbyter, 1. q. 1. Et si quis quærat, vtrum qui accipit beneficium promittens se daturum pecuniam, quam postea non dat, teneatur ad resignationem beneficij? dico breuiter, quod si ille, qui promisit pecuniam, ante collationem beneficij dicat Episcopo, se

nolle

nolle adimplere promiſſum,& Epiſcopus adhuc cõferat beneficium,talis non tenebitur illud reſignare. Et ratio eſt:quia illa collatio iam vere fit gratis.Cæterum, ſi tantum poſt collationem factam mutauit ſententiam,tũc tenebitur reſignare beneficiũ. Quia cum talis collatio ſit facta interueniente pacto de ſoluenda pecunia,erit dicenda vera venditio.Et tam ille,qui contulit beneficium,quam ille, qui accepit, erit vere excommunicatus.

Dubiũ de iure quo ſimoniaci ad reſtitutionem tenentur.

Eſt aliud dubium,vtrùm ſimoniaci teneantur ad reſtitutionem ſolum ea iure poſitiuo,an etiam ex iure naturali,& diuino? Ad cuius explicationem aduertendum eſt, quod in præſenti non quærimus, vtrùm qui emit aut vendit res ſpirituales, peccet cõtra ius naturale & diuinum. Nam certum eſt,quod qui ſimoniam committit contra omne ius peccat, vt diximus in ſuperioribus.Sed quod quærimus eſt vtrùm quemadmodum iure naturali & diuino eſt prohibita venditio rei ſpiritualis: ita etiam eodem iure ſit impedita translatio dominij? De qua re ſunt

Sententia Caietani & aliorũ.

variæ Doctorum ſententiæ,Prima eſt Caietani hic, & in Summa,verbo, ſimonia.Qui dicit trãslationẽ dominij in huiuſmodi contractibus ſimoniacis eſſe prohibitam,iure tantum poſitiuo.Idem etiam tenet Victoria in relectione de ſimonia,p. 2. & Syluester verbo,ſimonia.§.20.& Panormitanus in ca.mandato.& in ca.tua nos,de ſimonia Quæ ſententia proba-

1. argum.

tur primo ex cap.mandato. ſtatim citato.Vbi dicitur,quod qui dederit aliquid pro ſpiritualibus nullo pacto intercedente,nõ tenetur ad reſtitutionẽ:ſed ſatis eſſe,quod per dolorem,& pœnitentiam ſatisfaciat creatori.Ex quo loco ſic colligo argumentum: Si iure naturali,& diuino eſſe prohibitum,vt ſimoniaci acquirerent verum rerum dominium,ſequeretur, quod non ſolum ſimoniaci reales, ſe etiam mentales tenerentur ad reſtitutionem:Conſequens autem eſt falſum,vt conſtat ex ca.mandato.iam citato:ergo & illud,ex quo ſequitur.Sequela probatur à ſimili. Nam quia de iure naturali & diuino eſt vt vſurarius non acquirat dominium:idcirco nõ ſolũ vſurarius realis ſed etiam mentalis tenetur ad reſtitutionem,ergo ſi de iure iure naturæ eſt, vt ſimoniacus non acquirat dominium,nec ſimoniacus mentalis,nec realis illud acquiret.

2. argum.

Secũdo ſit argumentor: ſi iure naturæ ſimoniaci tenerentur ad reſtitutionem,ſequeretur,quod reſtitutio eſſe facienda ei,qui dedit pecunias pro re ſpirituali:conſequens autem eſt falſum,ut communiter docent Doctores;ergo & illud,ex quo ſequitur. Et confirmatur. Eadem lege prohibetur emptio atque venditio rei ſpiritualis, ut ſupra diximus: ſed qui emit beneficium ſtando in iure naturę,non tenetur illud reſignare,ut infra dicemus: ergo nec qui accipit pecunias ſtando in eodẽ iure, tenetur illas reſtituere.

Sententia Hoſtienſis & aliorũ.

Alia ſententia eſt in alio extremo.Quæ aſſerit omnes ſimoniacos iure naturæ teneri ad reſtitutionẽ. Hanc tenent Hoſtienſis, & Innocentius in ca.tua nos,de ſimonia.Adrianus quodl.9. Marſilius in 4 d. 25.q.5.& Soto lib.9.de Iuſtitia.q.8.arti.1.Itaque ſecundum hoc Doctores tam recipientes pecuniam, quam rem ſpiritualem,vt beneficium, iure naturæ tenentur ad reſtitutionem.Et probant ſuam ſententiam primò,ratione D.Tho.in hoc articulo.Quæ talis eſt:Omnis collatio ſimoniacè facta eſt contra voluntatem, & ordinationem domini rei ſpiritualis qui vult,vt hæc dona gratis conferantur:ergo per illam non traſfertur dominium.Atque ex conſequenti tam illi,qui recipiunt ſpirituale,quam illi,qui,recipiunt temporale,tenebuntur ad reſtitutionem. Et

A confirmatur:Si talis reſtitutio tñ eſſet de iure poſitiuo,ſequeretur,quod ſimoniaci non tenerentur ad reſtitutionem ante iudicis condemnationem:conſequens autem eſt falſum,& contra communem Doctorum ſentẽtiam:ergo.Sequela probatur,Quia lex præcipiens talem reſtitutionem eſſet pœnalis, atq; ex conſequenti non obligaret ad ſui exequutionem ante iudicis condemnationem,ſicut & quæcunque aliæ leges pœnales.

1. Conclu.

Non tamen media via procedentes,ad explicationem difficultatis ponimus primam concluſionem. Quæ talis eſt:Quicunque vendit rem ſacram, iure diuino,& naturali tenetur reſtituere pecuniam, vel pretium acceptum.Probatur: Ea quæ acquiruntur B per vſuram,idcirco iure naturæ ſunt obnoxia reſtitutioni,quia vſus pecuniæ,ex quo acquiruntur,vendi non poteſt, ſed nec etiam res ſpirituales poſſunt vẽdi,vt diximus in ſuperioribus: ergo pecunia pro illis accepta erit obnoxia reſtitutioni. Et confirmatur.Qui vendit rem ſpiritualem violat iuſtitiam cõmutatiuam,accipiendo pecuniam pro re, quæ non eſt pretio æſtimabilis: & quam tenetur gratis dare: ergo iure naturæ obligatur ad reſtitutionem.Antecedens eſt manifeſtum,& conſequentia probatur. Quia quicunque facit contra iuſtitiam commutatiuam,eſt obnoxius reſtitutioni,vt communiter tenẽt Doctores, & nos docuimus ſatis ſupra q. 62. agentes de reſtitutione.Item probatur concluſio à ſimili: C Si quis præciperet ſuo diſpenſatori, vt diuideret ſingulis pauperibus ſingulos modios tritici gratis,& ſine aliquo pretio:ipſe autem poſtea,exigere pretium à pauperibus proculdubio iure naturæ teneretur ad reſtitutionem: ergo pari ratione dicendũ eſt de eo qui accipit pecuniam pro re ſpirituali,quam ex Domini præcepto,gratis tenetur conferre.

2. Conclu.

Secunda concluſio:Stando in ſolo iure naturali, & diuino, qui per ſimoniam acquirit beneficium vel aliam rem ſpiritualem,non tenetur illam reſtituere.Probatur:Licet is, qui emit rem ſpiritualem peccet grauiter contra religionem irrogando iniuriam rei ſacræ,non tamen peccat contra iuſtitiam, aut commutatiuam,aut diſtributiuam:ergo non ob- D ligatur ad reſtitutionem.Conſequentia tenet:Quia ſolum ille,qui facit contra iuſtitiam obligatur ad reſtitutionem.Antecedens verò probatur. Et primo, quod non faciat contra iuſtitiam diſtributiuam, eſt res manifeſta.Quod autem nec etiam faciat contra iuſtitiam commutatiuam probatur:Iuſtitia commutatiua ex parte ementis,ſolùm violatur, cùm is qui emit ſoluit pretium minus iuſtum:ſed qui emit rem ſpiritualem,aut ſacram,non ſoluit minus, ſed plus iuſto:ergo non violat iuſtitiam commutatiuam.Et confirmatur à ſimili:Si pauper, cui modius tritici gratis eſſet donandus,pertium perſolueret,non teneretur iure naturæ ad reſtitutionem:ergo nec in noſtro propoſito, qui dat pecunias pro beneficio, qđ E illi gratis erat conferendum. Item, Secundum ius poſitiuum,qui ſimoniacè fit Papa,non tenetur talẽ dignitatem reſignare,vt patet ex cap.licet,de electionibus.& Gloſſa in capi.ſi quis pecunia,79.diſt. ergo nõ eſt de iure diuino,aut naturali,vt ſacerdotia, vel beneficia ſimoniacè acquiſita reſignentur.Patet cõſequẽtia: Nam aliàs ius poſitiuum non poſſet aliud facere.

3. Conclu.

Tertia concluſio:Poſito iure humano,ſimoniaci tenentur reſignare res ſpirituales,& tẽporales. etiã ante iudicis condemnationem. Et loquor de ſimoniacis realibus: nam quid ſentiendum ſit de ſimoniacis mentalibus,dicemus, cum ad primum argu. pro ſententia Caietani factum reſponderimus.Hæc

con-

conclufio communiter recipitur ab omnibus Doctoribus. probatur ex Concilio Conſtantienſi ſeſſ. 43. Vbi diffinitur, contractus ſimoniacos eſſe ipſo iure nullos. Et idem habetur in pluribus alijs capitibus iuris.

Ad 1 arg. pro prima opinione.

Ad primum argumentum pro prima opinione factum, ut reſpondeamus operæpretium erit explicare, vtrùm ſimoniaci mentales ad reſtitutionẽ teneantur? De qua re tot video ſententias diuerſas, quot de priori difficultate extiterant. Caietan. enim in hoc articulo & in ſumma, verbo ſimonia, abſolutè affirmat, nullos ſimoniacos mentales ſiue pecuniam, ſiue beneficium recipientes ex praua intentione teneri ad reſtitutionem Eandem ſententiam ſequũtur Syluester, verbo, ſimonia. §. 20. Summa Armilla, verbo, ſimonia. num. 5. Victoria in relectione, B de ſimonia, Nauarro in Man. c. 23. nu. 102. qui citat in eandem ſententiã Hoſtenſem, Innocentium, Ioãnem Andream, & alios. Et certe videtur eſſe ſententia D. Thom. hic ad 6. Vbi de ſimoniaco mentali loquens dicit, quod quo ad Deum ſola voluntas facit ſimoniacum, ſed quo ad pœnam Eccleſiaſticam exteriorem, nõ punitur vt ſimoniacus, ut abrenunciare teneatur, ſed debet de mala intentione pœnitere.

Sententia Caietani & aliorũ.

Præcipuum fundamentum huius ſententiæ deſumitur ex cap. mandato, iam citato. Vbi Gregorius nonus in hunc modum dicit: Ad reſignatione ſpiritualium, & temporalium, quæ nullo pacto, ſed affectu animi præcedente vtrumque taliter acquiruntur (in quo caſu delinquentibus ſufficit per ſolam pœnitentiã ſuo ſatisfacere creatori) eos pro ſimonia huiuſmodi non teneri. Quibus verbis expreſſe diffinita videtur præfata ſententia. Altera ſententia eſt in alio extremo, quæ affirmat, in ſimonia mentali tam illum, qui recipit pecuniam, quam eum, qui beneficium acquirit, teneri ad reſtitutionem, & ad reſignationem beneficij accepti. Hanc tenet Soto lib. 9. de Iuſtitia. q. 8. ar. 5. in ſolutione ad 6. argum. Henricus quodl. 6. q. 26. Bartholomeus à Medina lib. 2. ſuę Summæ c. 54. §. 21. Maioris in 4. d. 25. q. 5. art. 7. Adrianus quodl. 9. Medina Cod. de reſtitutione. ca. de vſura reſtituenda. §. iam ad rationes. Precipuum fundamentum huius opinionis eſt, quia, ut ſupra tã D gebamus ex ſententia D. Thom. omnis ſimonia cõtinet iniuſtitiam, cum prælati non ſint domini beneficiorum Eccleſiaſticorum. Atque adeo quicunque contractus ſimoniacus iure naturali & diuino eſt nullus. Et ſic reſtitutio erit neceſſario facienda, Hac ratione conuictus Couarru. in regula, peccatum. p. 2. §. 8. nu. 8. putat eſſe ſententiam D. Thom. quod iure naturali, & diuino eſt contractus nullus. quamuis ipſe teneat cum prima opinione, quam cõmunem appellat, quod nullitas collationis non eſt natura conuentionis ſimoniacę, nec ex diuino iure, ſed ex pœna tantum Eccleſiaſtica. Et ad cap. mandato, quod huic ſententiæ omnino aduerſari videtur, Soto & alij plures afferunt interpretationes. Ex E quibus quia fere omnes non placent ijs adhuc, qui eas afferunt: idcirco eam tantumlibet referre, quã Sotus ex Adriano adducit, ſibique quam maximè placere affirmat. Reſpondet autem Sotus, literam illius textus alter eſſe legendam, ac communiter legitur. Dicit enim, quod cum quidam praua voluntate pretium dediſſent cuidam monaſterio, vt reciperentur, poſteà compuncti petierunt diſpenſationẽ, Papa uerò miſit mandatum, ut fieret. Et dubitauit poſteà Abbas de extenſione mandati. Ad quam dubitationem ſummus Pontifex reſpondet extendendum eſſe ad Abbates, ut ipſi valeant diſpenſare. Atque etiam eſſe extendendum ad reſignationes tem-

A poralium & ſpiritualium, ſi modo nullum extet pactum, vt ſcilicet, Abbas etiam poſſit diſpenſare, ne reſignatio fiat ſpiritualium & temporalium receptorum. Et ſic inquit Soto, iſtud capitulum magis facit pro noſtra ſententia, quam pro contraria. Colligitur enim ex illo tales antea teneri ad reſtitutionẽ, cum diſpenſatio, ne reſignatio fieret, fuerit neceſſaria. Atque adeo colligit duo: Primum eſt, quod rubrica rem obſcurauit, & peruertit lectionem, ut intelligeretur, non teneri ſimoniacũ mentalem ad reſtitutionẽ ſeu reſignationem. Secũdum, quod apud ſe per quam abundè hæc reſponſio capituli vim explicat. Et ſic cum opinio communis, quę affirmat ſimoniam mentalem non obligare ad reſtitutionẽ, eo tãtum fundamento nitatur, non eſt cur ei fides B adhibeatur. Hæc tamen interpretatio Soti prorſus aliena eſt à mente pontificis. Nec ipſe textus intelligentiam rectè calluit. Vt enim ibi explicant Gloſſa, & omnes Doctores, alter ſe res habet quam à Soto fingitur. Nempe, iſto modo: Cum quidam reciperet in mandatis à Romano Pontifice, ut (ſecundum cõſtitutionem generalis Concilij Conſtantienſis relati in cap. quoniam, eodem titulo) diſpenſaret cum monachis, qui locum in monaſterio pretio dato fuerunt adepti, nulla facta mentione de Abbate, qui pretium recepit, conſuluit ille Papam, an autoritate, & virtute illius mandati poſſet etiã cum Abbatibus diſpenſare. Cui reſpondet Gregorius, man- C datum Apoſtolicum ad Abbates extendi, vt etiam cum illis, ſicut cũ monachis ſimoniacè locum adeptis, poſſit diſpenſari. Et hæc eſt prima pars textus. Secundo rogatus fuit Pontifex, an tales ſimoniaci, ſcilicet monachi dantes, & Abbates recipientes, tenerentur ſpirituale & temporale abrenunciare, ita, ut Abbates pretium ac monachi habitum & locum, quæ ſpiritualia ſunt deberent reſignare. Et huic ſecundæ interrogationi reſpõdet. Ad reſignationes tẽporalium, & ſpiritualium, quæ nullo pacto, ſed affectu animi præcedẽte vtrinque acquiruntur (in quo caſu delinquentibus ſufficit per ſolam penitentiam ſuo ſatisfacere creatori) eos pro ſimonia huiuſmodi non teneri. Itaque alloquitur ibi Papa cum ſuo le D gato: qui ex mãdato ſuo diſpenſaturus erat. Ad quẽ, ſcribit primum, quod eius mandatum de diſpenſando cum illis monachis extenderetur ad Abbatem, vt etiam cum ipſo poſſet diſpenſari, qui in ſimonia particeps fuerat. Secundum quod ad reſignationes temporalium, & ſpiritualium quæ vtrinque prauo animo adquiſita ſunt, eos non teneri: ſi modo pactum non interueniat: ſed ſolam pœnitentiam ſufficere. Atq; adeo interpretatio Soti eſt prorſus aliena à mente Pontificis. Præterquam quod ſenſum Decretalis quodãmodo ineptum reddere videtur. Ait enim ſic eſſe legendum: Reſpondemus mandatum apoſtolicum extendi ad Abbates: extendi etiam ad reſignationes temporalium, & ſpiritualium: vt, ſci- E licet, Abbates poſſint diſpenſare ne reſignatio fiat. Si autem hoc ita eſſet, non eſſet cur adderet, eos pro huiuſmodi ſimonia non teneri, cum hæc verba cũ Soti interpretatione cohærere minimè poſſint. Nõ eſt etiam ſilentio prætereunda expoſitio, quam ipſe magiſter Sotus ad D. Thom. dat. Qui vt diximus in in primæ ſententiæ explicatione, videtur fauere Caietano. Dicit enim, quod in prædicta ſolutione ad 6. quando inquit, ſufficere ſimoniaco mentali de mala intentione pœnitere, nõ loquitur de ſimonia mẽtali ut communis opinio intelligit dictum capitulũ mandato. Aliàs D. Thom. ipſum citaſſet. Sed vocat ſimoniacum mentalem eum, qui mente vellet dare, aut recipere rem ſpiritualem, aut temporalem, ſed

Explicatur c. mandato.

Inepte interpretatio ad D. Thom.

non vere dat. Cæterum hæc interpretatio indigna est tanto viro. Quid enim est tam manifestum, quã simoniam mentalem, quæ exterius nõ prodit dãdo, vel accipiendo non obligare ad restitutionẽ? Quid enim restituet qui cupit beneficium, etiam per pecuniam habere, sed nunquam habuit? Aut fur qui cupit furari, aut vsurarius, re tamen ipsa nunquam furatus est, nec vsuras accepit? Quare de hoc Diuus Thom. intelligere est plane ridiculum. Præterquam quod est apertè contra ipsam literam hæc interpretatio. Dicit enim D.Thom. quod simoniacus mentalis non punitur pœna Ecclesiastica, ut abrenunciare teneatur beneficium. Sed debet de mala intentione pœnitere. Supponit ergo iam D.Thom. simoniacum mentalem, reacquisisse beneficium & sic Soti declaratio locum habere non potest.

Sententia authoris de simonia mẽtali quantum ad obligationem restitutionis

Quod mihi hac re, saluo meliori iudicio, dicendũ videtur est, quod simoniaci mentales pretium pro collatione beneficij recipientes, illud ex lege naturæ restituere tenentur: quia re vera vendunt id, quorũ non sunt domini, & gratis donare tenentur, vt diximus in prima conclusione. At verò illi simoniaci mentales, qui dato pretio beneficium acquirunt, illud resignare non tenẽtur. Et ratio est: Quia quod simoniaci spiritualia pro temporalibus accipientes sint obnoxij restitutioni, id non vigore iuris naturalis, aut diuini prouenit, cum omni iure, & dispositione positiua seclusa, tales nulli faciant iniuriam, quæ sit contra iustitiam, ut diximus in secunda cõclusione. Sed omnis restitutio spiritualium simoniacè acquisitorum ortum habet ex iure humano. Nulla autem est lex humana, quæ præcipiat simoniacos mentales resignare beneficia pretio acquisita. Imò nec esse potest, cum lex humana iuxta magis communem sententiam, de actibus interioribus disponere non possit, sicut nec iudicare. Ergo tales simoniaci mentales spiritualia recipientes, ad restitutionem, seu potius resignationem beneficiorum nõ obligantur. Hęc videtur esse sententia D. Thomæ hic in solutione ad 6. Vbi cum dixisset, simoniacos mentales, quo ad pœnam Ecclesiasticam exterioré, non puniri, subdit statim, ut abrenunciare teneantur. De restitutione autem, quæ debet fieri ab illis, qui temporalia pro spiritualibus, ex simonia mentali receperint, nihil loquitur, quasi pro manifesto relinquens, eos non minus, quam vsurarios mentales, iure naturæ obligari ad restitutionem.

Obiectio ex c. mãdato.

Et si quis obijciat contra hanc nostram sententiam, capitulum, mandato, iã citatum, vbi Summus Pontifex dicit, ad resignationes spiritualium, & tẽporalium; quæ vtrinque prauo animo acquisita sũt, simoniacos non teneri, modo pactum non intercedat, sed solam pœnitentiam sufficere, quibus verbis æqualiter loquitur Papa de accipientibus temporalia, pro spiritualibus, quantum ab obligationem restituendi, quod nostrę sententię omnino aduersatur: respondeo primò cum Caietano in præsenti, quod Papa ibi tantum loquitur secundum forum exterius. Quasi diceret, quod, quamuis simoniaci mẽtales iure naturæ tenerentur restituere id, quod pro re spirituali acceperunt, iudex tñ exterior, quia res est occulta, non potest illos ad id compellere. Et sic per pœnitentiam debent satisfacere creatori.

1. Respõ.

2. Respon.

Vel secundo respõdetur, quod licet verum sit quod tam simoniaci mentales, quam reales tenentur iure naturæ ad restitutionem pecuniæ, quam acceperũt pro re spirituali: tamen, quia ex dispositione iuris pecunia sic acquisita restituenda est Ecclesiæ, vel pauperibus, ut infra dicemus, & nõ illi, qui illam dedit, idcircò Papa in casu simoniæ mentalis potest cedere iuri suo: & sic cedit in illo cap. In quo quidem nõ decernit, quod simoniaci mentales non tenentur ad restitutionem: sed benignè agit cum illis, concedendo illis pecuniam, quam sibi, vel Ecclesiæ reddere tenebantur. Et si quis quærat, quæ nam sit causa, propter quam Papa hoc faciat cum simoniacis mẽtalibus, cum tamẽ de vsurarijs expresse habeatur in cap. consuluit, de usuris, quod vsurarij mentales tenẽtur ad restitutionem, respondetur, causam fuisse, quia acquisita per vsuram sunt restituenda ei, qui dedit pecunias. Et Papa sine causa non potest cedere iuri alterius, quamuis possit cedere iuri suo. Vel tertio respondetur, & meliùs, meo iudicio, ad dictũ cap. mandato, quod Summus Pontifex in eo textu non ponit doctrinam vniuersalem, quæ se extendat ad omnes simoniacos mentales, sed tantum dicit, quod in casu illius textus simoniaci mentales non tenentur ad restitutionem: sed per solam pœnitentiam debent satisfacere creatori. Casus autem erat, quod quidam monachi animo simoniaco admiserant iuuenẽ ad religionem: & propter eius ingressũ hæredes facti fuerunt bonorum illius. Quo facto cõsuluerũt Summum Pontificem, utrum tenerentur illa bona restituere, nec ne. Et summus Pontifex respondet, quod non. Non quia simoniaci mentales non tenentur ad restitutionem. Sed, quia si restitutio esset facienda bona, essent cõferenda ipsi monacho. Monasterium autem iam habet ius in bona singulorum fratrum. Et sic per solam pœnitentiam debent satisfacere creatori.

3. Respon.

Ad 2. arg.

Ad secundum argumentum quod fecimus pro sententia Caietani, respondetur, verum esse, quo stando in iure naturæ, restitutio pecuniæ esset faciẽda illi, qui eam dedit. Cæterum ex dipositione iuris positiui conferens pecuniam priuatur eius dominio, & præcipitur restitui, vel Ecclesiæ, uel pauperibus, docet Sylucster verbo, simonia. §. 20. Quod quidem est Intelligendũ post iudicis condemnationem. Nã ante condemnationẽ ei est restituenda, qui illam dedit. Ad confirmationem respondetur, concessa maiori, atque minori, negando consequentiã. Nam diximus in conclusionibus, alia ratio est de emente, alia de vendente. Qui enim emit rem spiritualem, non facit contra iustitiam: & sic non tenetur ad restitutionem. At verò ille qui vendit, contra iustitiam facit, & sic tenetur ad restitutionem.

Dubium.

Est aliud dubium, utrùm simoniaci in casibus, in quibus tenentur ad resignationem beneficiorum, teneantur etiam ad restituendos fructus inde perceptos? Ad quod breuiter respondetur cum D. Tho. in solutione ad 3. quod qui tenentur resignare beneficium ex simonia ab alijs se ignorãte commissa, non tenetur restituere oẽs fructus inde perceptos, sed illos tãtum, qui apud ipsum fuerint. At verò qui tenetur resignare beneficium ex simonia à se commissa, tenentur restituere omnes fructus etiam consumptos. Et ratio huius differentiæ est: Nam in primo casu est possessor bonæ fidei. In secundo vero sciebat se mala fide possidere: & sic non faciebat fructus suos. In vtroque tamen casu tenetur resignare beneficium quam primum sciuerit collationẽ fuisse simoniacam, vt diximus in principio huius articuli, & vt docet D.Th. hic ad 4. & Couar. in regula peccatum. p. 2. §. 8. nu. 7. Ex quo infertur, quod quãuis priuatio beneficiorum aliquando habeat rationem pœnæ, tunc scilicet, quando scienter, vel ignoranter ignorantia crassa, facta fuerit simonia: ex se tñ non est pœna, sed incapacitas quædam ad beneficium, aliàs non posset stare illa D.Thom. sententia in solutione ad tertium, qua dicit, teneri beneficium

Respon.

Priuatio beneficij simoniacè collati nõ semper est pœna

A ciorum & fructus extantes reſtituere ignorantes ordinatum, vel electum ab alio peccatum eſ commiſſum. Non enim ob peccatum alterius par eſt alium puniri. Non igitur eſt pœna, ſed quia iura voluerunt incapacem efficere omnem detentorem, & poſſeſſorem beneficij ſimoniacè collati, licet ipſe nihil pecauerit, ſicut fecit ad matrimonia clandeſtina inhabiles, & ſicut irregularitas, quæ quandoque eſt pœna, ut in occidente priuata autoritate non eſt pœna, ſed quædam in capacitas in iudice idirco quicunque acquiri beneficium ſimonia, etiam ab alijs cómiſſa, tenetur illud in conſcientia reſignare. Nec tunc inquit D. Thomas, priuatio beneficij eſt pœna, ſed effectus acquiſitionis iniuſtæ. Quod etiam docet Couarruuias in regula peccatum part. 2. §. 8. numero. 8. B

Dubium. Eſt aliud dubium, vtrùm ſupra dicta de excommunicatione, & reſtitutione tam beneficij, quam fructuum, ſint etiam intelligenda de permutantibus beneficia propria autoritate. Quos ſupra diximus non eſſet vere ſimoniacos, quia non dant temporale pro ſpirituali, ſed ſpirituale pro ſpirituali quã uis puniantur pœna ſimoniæ? Quod eſt quærere, vtrùm ſi duo permutent beneficia, traditione ſecuta, ſine licentia ſummi Pontificis ſint excommunicati, & vtroque beneficio ipſo iure priuati, fructuſque perceptos & conſumptos reſtituere tenẽatur? Pro parte affirmatiua deſumitur argumentum ex cap. cum olim de rerum permutatione. vbi pactum inter beneficia prohibetur ſub priuatione beneficiorum. Et in extrauaganti 2. de ſimon. fulminantur illæ pœnæ contra ſimoniacos. Conſtat in iure verè ſimoniacos iudicari, ſine licentia ſuperioris dant vnum ſpirituale pro alio. Vnde in cap. quæſitum de rerum permutatione dicitur, hoc labem continere ſimoniæ. Et quidem hæc videtur eſſe communis ſententia Doctorum. Cæterum ego, quod ſub aliorum correctione dixerim, non credo ſic agentes eſſe excommunicatos, aut priuatos beneficijs ipſo iure. Et idem eſt de reſeruantibus ſibi penſionem ſine Papæ autoritate. Et ratio quæ me ad hoc mouet, eſt, quia nullum ius, quod de hoc genere ſimoniæ loquitur, ſcilicet, de permutatione beneficiorum, vel vnius rei ſpiritualis pro alia habet aliquam pœnam ipſo facto incurrendam annexam. Nam in cap. cũ olim. de rerum permutatione, quod loquitur de permutãtibus beneficia, ſolum habet pœnam priuationis beneficiorum ferẽdam excommunicationis vero nullam. Et cap. cum pridem. de pactis. & cap. cum eſſet. & cap. ſicut & cap. tanta. & cap. de hoc autem. & c. inſinuatũ de ſimonia. omnia loquuntur de pœna ferenda. Imò ſi rectè eſt loquendũ, nec de illa pœna ferenda loquuntur ad hoc propoſitum. Ibi enim ſolùm eſt ſermo de ſimonia propriè & ſtrictè, quæ eſt quando accipitur tẽporale pro ſpirituali. Et hæc in permutatione beneficiorum, ut ſupra diximus, non inuenitur. Quod ſolum põt facere contra hanc opinionẽ eſt dicta extrauag. 2. de ſimon. & Conc. Cõſtant. inc. relatum. Et hoc re vera non obſtat. Nã cum prædita conſtitutio nihil aliud dicat, quam qđ ſimoniaci illas pœnas ipſo facto incurrant, non debet extendi ad permutãtes beneficia. Eſt. n. materia pœnarum, atque adeo reſtringenda vocabula, vt in propria accipiantur ſignificatione. Et certum eſt, quod propria & ſtricta ſignificatio nominis, ſimonia, eſt emptio, vel venditio rei ſpiritualis pro temporali: quæ iure naturali & diuino eſt prohibita. Et C hæc in permutatione non inuenitur. Hanc noſtram ſententiam videtur tenere Couarru. lib. 1. Variarũ cap. 5. num. 3. in fine & num. 5. verſi. item. & clarius Nauarro. cap. 23. nu. 105. in fine.

Dubium. Vltimo dubitatur circa iſtam materiam, vtrùm ſummus Pontifex poſſit diſpenſare in pœnis iure ſtatutis contra ſimoniacos? Ad quod breuiter reſpõdeo affirmatiuè. Nam eum habeat plenam poteſtatem ſuper ius poſitiuũ, poterit in illo diſpenſare, ſiue ante factum, concedendo, ſimoniacus non incurrat pœnas: ſiue poſt factum ab illis abſoluendo. Faxit Deus Optimus Maximus, vt quæ toto hoc opere dicta ſunt, in ipſius laudem, & in aliqualẽ fideliũ utilitatem cedant. Quod futurum ſpero dante Chriſto, Redemptore noſtro, Qui cum Parte & ſpiritu ſancto viuit & regna in ſæcula ſæculorum. Amen.

(Margin: Sententia authoris. — Reſpõſio.)

F I N I S.

Regiſtrum.

a b A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sſ Tt Vu Xx Yy Zz.

Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff.

Omnes ſunt quaterniones, præter R. S. T. Fff. quid ſunt terniones, V X Y Z. duerniones.

[illegible] mi Conuentus S.te Mariæ de [illegible]